DİJİTAL KÜTÜPHANE KANALI

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

https://rantey.org

Yedek ve Duyuru Kanallarımız
Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

• Telegram: https://t.me/birkitapbir

• WhatsApp Kanalımız : https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4IvMoc0Y

KUTADGU BİLİG

Yusuf Has Hacib

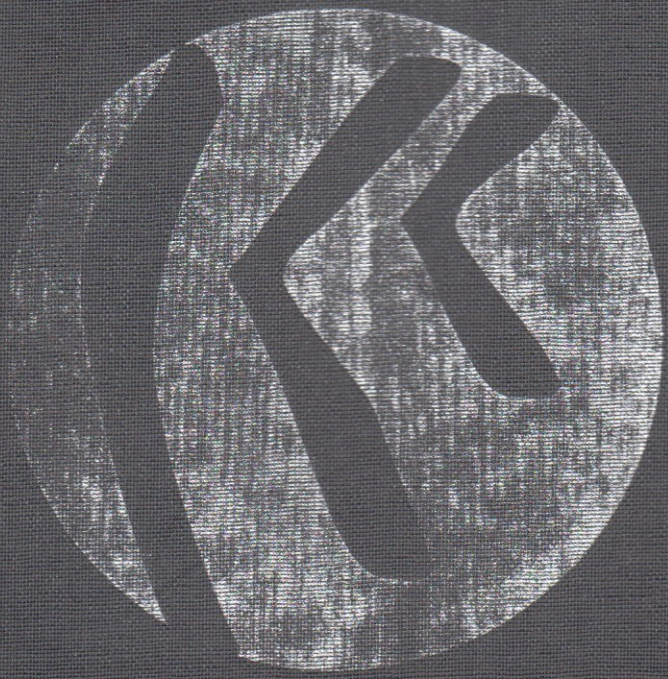

KABALCI

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

KUTADGU BİLİG

Yusuf Has Hacib

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

YUSUF HAS HACİB

KUTADGU BİLİG

KABALCI YAYINEVİ: 265
Şark Klasikleri Dizisi: 4

Yusuf Has Hacib: XI. yüzyılda, Balasagun'da doğmuş olan yazarın hayatı hakkında hiçbir bilgi yoktur; hakkında bilenen tüm şeyler, 1070 yılında Karahanlı hükümdarına sunduğu *Kutadgu Bilig* adlı uyaklı eserinde kendisiyle ilgili beyitlerde yazılı olanlarla sınırlıdır.

Reşid Rahmeti Arat: Türk dil bilgini (Kazan, 1900 – İstanbul, 1964). 1922'de yüksek öğrenimi için Almanya'ya gitti; 1927'de Berlin Üniversitesi Felsefe Fakültesini bitirdi; Berlin Şark Dilleri okuluna Kuzey Türkçesi lektörü oldu. Bir yıl sonra Prusya İlimler Akademisi'ne tayin edildi ve 1931'de doçent oldu. 1933 yılında İstanbul Üniversitesi'ne profesör olarak davet edildi ve ölümüne kadar bu görevde kaldı; 1958'de ordinaryüs oldu. Otuz yılı aşan öğretim hayatında modern türkolojinin öncülüğünü yapan Arat, hocası Prof. Bang'ın "karşılaştırmalı Türk dili araştırmaları" sistemini Türkiye'ye getirdi.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Yusuf Has Hacib
Kutadgu Bilig
© Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2005

Birinci Basım: Nisan 2006

İkinci Basım: Eylül 2008

Yayıma Hazırlayan: Çetin Şan - Serap Tuba Yurteser

KABALCI YAYINEVİ
Ankara Cad. No. 47 Cağaloğlu 34112 İSTANBUL
Tel: (0212) 526 85 86 Faks: (0212) 513 63 05
www.kabalciyayinevi.com yayinevi@kabalci.com.tr
online satış: www.kabalci.com.tr

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI
Cataloging-in-Publication Data (CIP)
Hacib, Yusuf Has
Kutadgu Bilig
1. Tarih 2. Toplumsal zihniyet 3. Edebiyat

ISBN 975-977-065-5

Baskı: Yaylacık Matbaacılık San. Tic. Ltd. Şti. (0212 567-8003)
Litros Yolu Fatih San. Sitesi No: 12/197-203 Topkapı-İstanbul

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

KUTADGU BİLİG

YUSUF HAS HACİB

Çeviren
Prof. Dr. Reşid Rahmeti Arat

KABALCI YAYINEVİ

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Hayat arkadaşım
Dr. Rabia Şerefeddin İbrahim Rahmeti Arat'a
saygı ve sevgilerimle ithaf ediyorum

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

İÇİNDEKİLER

ÇEVRİYAZI METNİN ÖNSÖZÜ 7
GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİNE ÇEVRİLMİŞ METNİN ÖNSÖZÜ 9
GİRİŞ 13
Ḳutaḍġu Bilig ve Türklük Bilgisi 13
Karahanlılar ve Komşularıyla İlişkileri 15
Kāşgar Hükümdarı Ḥaṣan Bin Sūleyman 22
Karahanlılar Devrinde Yazılan Eserler 24
Yusuf Ḫaṣ Ḥaciḇ 25
Ḳutaḍġu Bilig 29
Ḳutaḍġu Bilig'in Asıl Nüshaları 32
Ḳutaḍġu Bilig'in Bugünkü Nüshaları 37
Ḳutaḍġu Bilig'in Tıpkıbasımları 45
Ḳutaḍġu Bilig'in Çevriyazı Metninin Yayımına Ait Açıklamalar 47
KUTADGU BİLİG'İN ÇÖZÜMLEMELİ FİHRİSTİ 51
KUTADGU BİLİG 67
DİZİN 1091

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ÇEVRİYAZI METNİN ÖNSÖZÜ

Ḳutaḍġu bilig'in eldeki nüshaları eserin yazıldığı tarihten çok sonraki devirlere aittir ve bunların aralarındaki farklar da uyaklı bir eserden beklenilebilecek olandan çok daha fazladır. Birçok hususta diğerlerine göre daha özenli ve düzgün olduğu görülen Fergana nüshasında bile dil tarihi bakımından daha yeni biçimlere rastlanmaktadır. Bütün bunlar bize bu nüshaların hiçbirini esas kabul etmek imkânını vermemektedir. Bu yüzden de çevriyazı metnin saptanmasında her üç nüshadan da aynı şekilde yararlanılarak Türk dilbilgisinin bugünkü sonuçlarına göre asıl nüshanın metnine uygun olması gereken biçimler tercih edilmiş ve böylece bu nüshaların sunduğu malzeme çerçevesi içinde kalmak şartıyla, nüshaların ayrı ayrı her birinden farklı, fakat asıl nüshaya mümkün olduğunca yakın bir esas elde edilmeye çalışılmıştır.

Çevriyazı metnin saptanmasında şu veya bu sözcük ya da biçimin tercihinde elde bulunan ve çok defa birbirini tutmayan dil malzemesi göz önünde tutulmuş, fakat bunların tartışılmasına girişilmemiştir. Nüshaların yazılmış olduğu alfabelerde bazı ünlü ve ünsüz harfler iyi ayırt edilmemiş olduğu gibi bunların kullanılışında eserin kendisinde de bir uyum gözetilmemiştir. Bu gibi eksik ve ihmallerin bir bölümü belki de asıl nüshaya kadar dayanmaktadır. Eserin hacimli oluşu ve nüshalar arasındaki farkların fazlalığı, notları zaten yüklü bir hale getirdiği için bir de açıklanması gereken noktaları bunlara ekleyerek, metin bölümünün genişletilmesinden ve böylece de yararlanmanın güçleştirilmesinden sakınılmıştır. Türk dili tarihinde birçok sorunun yeniden gözden geçirilmesine neden oluşturacak nitelikte olan bu eser üzerinde gerek dil gerekse konu bakımından ayrı ayrı araştırmalar yapılması gereklidir ve bu noktalar üzerinde ileride ayrıca durulacaktır.

Birçok devirler aşmış, birçok fikir ve kalem sahibinin elinden geçmiş olan eserin bugünkü halinde her bakımdan tamamen anlaşıldığını ve burada saptanmış olan çevriyazı metnin de en doğru şekli yansıttığını söylemek mevsimsiz bir iddia olur. Türklük bilgisi ve alanıyla yakından ilgili olanlar bu yolda çalışanların ne kadar büyük güçlüklerle karşılaştıklarını, ne kadar dar ve karanlık bir dehlizde dolaştıklarını çok iyi bilirler. Her araştırıcıdan beklenilen şey, onun bu dehlizin hiç olmazsa bir bölümünü aydınlatabilecek bir fener dikmesidir.

Ḳutaḍġu bilig üzerinde bugüne dek çalışmış olanlar, Türklük bilgisinin o günkü imkânlarına göre bu görevi gerçekleştirmeye uğraşmış ve dolayısıyla da Türk dilbilgisinin ilerlemesine büyük yardımda bulunmuşlardır. Türklük bilgisinin bu öncülerini burada derin hürmetle anmak en zevkli borçtur.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Ḳutaḍġu bilig yayımının ilk hazırlıklarını idrak etmiş olan muhterem hocam Willi Bang-Kaup'ın (1869-1934) hatırasını burada sonsuz sevgi ve hürmetle anmak benim için içten gelen bir ihtiyaçtır. Türk milletine ve onun diline gönülden bağlı olan bu büyük bilgin, yaptığı çalışmalarla, bu alanda yalnızca yeni bir devir açmak ve bu alanda yapılan çalışmalara yeni bir yön vermekle kalmamış, aynı zamanda karşılaştırmalı Türk dilbilgisi okulunun kurucusu da olmuştur. Kendisini minnet ve şükranla anarken, gerek bu alanda çalışanların gerekse Türk milletinin içten duygularına tercüman olduğuma inanıyorum.

Ḳutaḍġu bilig yayımının önemini takdir eden ve bunun başarılması için gereken imkânları hazırlayan maarif vekillerinden Hikmet Bayur ile Hasan Ali Yücel'e, bu çalışmayı yakından takip ve teşvik eden Dr. Adnan Adıvar'a burada özellikle teşekkür etmeyi de bir borç bilirim.

Yayımın maddi bölümünü üstlenen TDK ve onun başkanına gösterdiği ilgi için teşekkür ederken, ilk hazırlıklar sırasında değerli desteğini esirgemeyen Faik Reşid Unat ile mesai arkadaşlarıma ve kendileriyle ortak çalışmalarımızı daima zevkle hatırlayacağım genç arkadaşlarıma da gösterdikleri ilgi ve yardıma karşı ne kadar borçlu olduğumu ayrıca belirtmek isterim.

İstanbul,
15. 1. 1947
Prof. Dr. Reşid Rahmeti Arat

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİNE ÇEVRİLMİŞ METNİN ÖNSÖZÜ

Türk-İslam fikir ve sanat hayatının en eski örneklerinden birini oluşturan *Kutadgu Bilig* ile ilgili çalışmalar bir bütün halinde ele alınmış olmakla birlikte, ayrı ayrı amaçlarla başvurulacak olan kısımlarından yararlanmayı kolaylaştırmak üzere bunların ayrı ayrı yayımları uygun görülmüştü. Bu yüzden de bu çalışmanın ilk bölümü olan çevriyazı metin kısmının ardından eserin günümüz Türkçesine çevirisi yayımlanacak, sonra da onu iki ayrı kitap halindeki açıklama ve sözlük kısımları izleyecekti.

Eserin çevriyazı metin kısmının yayımlanışı gibi, bundan sonraki kısımların yayımlanması da uzunca aralarla gerçekleşti. Bunun birtakım iç ve dış sebepleri vardır ki, zamanımızdaki çalışma şartlarını belirtmek bakımından, bilim tarihi için de faydalı olacağını düşündüğüm bu hususlara ileride daha yakından değinmek isterim. Yalnız arada, şahsen benim için olduğu kadar, üyesi olduğum Türk bilim ortamı için de kaybolan bunca zaman bulunmaktadır ki, bunun telafisine artık imkân yoktur.

* * *

Büyük parçalar halinde eserin çeviri tecrübesini ele alan H. Vambery'den başlayarak eserin tamamını tercüme eden W. Radloff'un ve ondan sonra da yine ayrı parçalar halinde L. Bonelli ve Malov'un tercüme denemeleri iyi birer girişim olarak Türklük bilgisi tarihinde kendilerine layık olan yeri alacaklardır. Bu deneyimler bütün iyi ve kusurlu taraflarıyla çalışanların iyi niyetini gösterdiği kadar Türklük bilgisi alanındaki gelişme aşamalarına da kılavuzluk eder.

* * *

Türklük alanındaki çalışmalar layık olduğu düzeye henüz erişememiş ise bunun sorumluluğunu bilim çevresinin dikkatini üzerine çekmekte çok geç kalan Türklük dünyasının bizzat kendisi taşımaktadır. Türk çevresiyle yaptığı ilk temasın temellerini olumsuz görüş üzerine kurmuş olan Batı dünyası uzun süre bu yanlış düşünce-

---

Reşid Rahmeti Arat, *Kutadgu Bilig*, TDK, İstanbul, 1947.

H. Vambery, *Uigurische Sprachmonumente und das Kutadgu Bilik*, Innsbruck, 1870;

W. Radloff, *Das Kutadku Bilik des Jusuf Chass-Hadschib aus Bälasagun*, II, Petersburg, 1910;

L. Boneli, *Del Kudatku Bilik, poema turco dell' XI sec., Annali del R., Instituto Orientale di Napoli*, 6, 1933, 3-38;

Malov, *Pamyatniki drevne-türkskoy pismennosti*, Moskova, 1951.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

den kurtulamamış, dolayısıyla da Türk ruhunun içine nüfuz etmeyi gerekli görmemiş veya bundan çekinmiş olabilir. Batı yöntemlerini esas olarak kabul etmemize rağmen Türk bilim çevresinin Batıyla olan teması tam bir işbirliği haline henüz ulaşmamışsa bunda da kusuru dışarıdan çok kendimizde aramamız doğru olacaktır.

Türkler herkesçe bilinen iyi silah kullanmak, cesaret, girişim sahibi ve teşkilatçı olma özellikleri yanında, zaman zaman karşılaştıkları yabancı rakipleri tarafından bazı olumsuz sıfatlarla da nitelendirilmiştir. Bundan başka coğrafi durumu ve tarihi gelişimin kendilerine yüklediği görevlerin gerçekleştirilmesinde de sorumluluklarının bilincinde olarak hareket etmeleri doğaldır. Bununla birlikte hayatlarını düzenleyen özel bir dünya görüşüne sahip olan yabancıları insanlık ölçüsüne göre değerlendiren, komşularını sayan, doğayı seven, uyumdan hoşlanan ve beşeri değerlere kendi yarattığı birçok değerler de katarak güneş ve ayla birlikte dolaşan bir topluluk olarak Türkler, kendi maddi ve manevi varlığını açıkça ortaya koymamışsa bundan da –tanınmak üzere herhangi bir teşkilat kuramadığı için– herkesten önce bizzat kendisi sorumludur.

Bir kuşağın üzerine düşen görevi yapmamakla bıraktığı boşluk ondan sonra gelen kuşaklar tarafından doldurulamayacağı gibi, bu kuşakların çalışmalarına da engel oluşturur. Bu durum en önemli işlerde olduğu kadar, en önemsiz görülen işlerde de böyledir; çünkü o işin yapılması için kulanılacak zaman bir daha geri dönmemek üzere uzaklaşıp gitmiştir.

* * *

Türk toplumunun teşkilatı açısından olduğu gibi, fikir hayatı açısından da çok önemli bir devrin aynası olan *Kutadgu Bilig*'den, Türklük bilgisi alanına birçok yeni noktanın eklenmesi hususunda yararlanılacağından hiç şüphe etmiyorum. Yusuf Has Hacib'in bu eserinde, Türk dil ve edebiyatının dışında Türk toplumbilimi, Türk tarihi ve genellikle Türk kültür tarihiyle uğraşanlar da kendi alanlarını aydınlatacak birçok parıltı bulacaktır. Bu eser Türklerin özellikle bugün üyesi oldukları kültür çevresine giriş devrini içeren bir zaman diliminde yazıldığı için onların dünya görüşünü, değer yargılarını ve karşılaştıkları sorunları halledişi tarzını ortaya koymak konusunda faydalı olabileceği gibi, temasta bulundukları kavimler açısından da yararlı olacaktır.

* * *

Eserin içine girip zevkine varacak kadar sabır ve sebat edenler, şüphesiz *Kutadgu Bilig*'i yalnız yazıldığı dönem içinde değil, bugünkü şartlar içinde de sevecektir. Yusuf Has Hacib'in beşeri meseleleri ele alış tarzı ve bunu yaparken gösterdiği içtenlik

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

hâlâ gönüllere seslenip insanı düşündürmektedir. Birçok eksiklik arasında dolaşıp yokları var etme peşinde koşan kişilerin, düşünmeye ve bir an için olsun kendileriyle baş başa kalmaya ihtiyaçları vardır. 900. yılına yaklaşmakta olan Yusuf bu uzun tecrübesiyle bu hususta en iyi arkadaşlık edebilecek hayatiyet taşıyan bir şahsiyettir.

Bugün birçok toplumsal meselenin ele alınış şeklinden endişe edenler, aynı meselelerin bin yıl önce nasıl halledildiğini ibretle görüp orada birçok düşündürücü ve teşvik edici fikirler bulacaklardır. Eserinin özellikle gençliğe faydalı olması şairin başlıca arzusudur. Büyük eserler, insanların gönüllerine seslenmeye devam ettikçe büyüklüklerini de korur.

* * *

Eser eski dilden günümüz diline çevrilirken, çeviri yerine yorumlama yoluna gidilmemeye dikkat edilmiştir. Uyaklı bir eserde birçok sözcük ve terim, anlamdan başka sebeplerle de tekrarlanmış olabilir. Fakat bu gibi zorunluluklara maruz kalmadan eser yazmış olanlar da vardır ve bunda başarılı olmak ayrı bir yetenektir. Okuyanların ve araştıranların bu hususlarda güvenle hareket edebilmelerini sağlamak için yazarın kurduğu yapıya mümkün olduğunca sadık kalınmaya çalışılmıştır. Bazen tekrar da yerine göre bir sanatı temsil edebilir.

Karşılıksız kalan bazı sözcük ve terimlere biraz daha dikkat edilmesi temenni olunur. Açıklama kısmında bunların üzerinde ayrıca durulacak ve daha kolay anlaşılacak bilginin bir araya getirilmesine çalışılacaktır. Bunlar arasında Türklerin kavmi devlet teşkilatına ait bazı terimler vardır ki, karşılıkları bugün bulunmadığı gibi, toplumsal değerleri bile artık ortadan kalkmıştır. Bunlardan bir kısmının açıklanması yalnız dil ve edebiyat alanında değil, Türklük bilgisinin bütün alanlarının işbirliğini gerektirmektedir. Bunun arzulanan işbirliğinin doğmasına sebep olmasını temenni ederim.

* * *

Eserin yazıldığı çevre hakkında ipucu elde etmek isteyenlerin "Giriş" bölümüne bakmasını rica ederim. Çeviriyi parça parça kullanacaklar için faydalı olacağı düşüncesiyle çözümlemeli bir fihrist eklenmiştir; arzu edenler aradıkları kısımları böylece derhal bulabilir.

Asıl eser "D" harfiyle gösterilen kısımdan başlar. Daha önceki parçalardan A parçası esere en son eklenmiş olan düzyazı tanıtım, B parçası esere daha önce eklenen uyaklı bir tanıtım ve C de esere eklenmiş olan babların fihristidir. Bu üç parçanın eserle doğrudan doğruya bir ilgisi yoktur. Fihristlerde gösterilen bablar, sayı ve sıra bakımından asıl eserin bablarına uymamaktadır. Bu sonuncu husus için çevirideki

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

sayfaları da içine alan çözümlemeli fihristten yararlanmak doğru olduğu kadar kolay da olacaktır.

Her çalışma az çok devrin maddi ve manevi imkânlarına bağlı kalmaktadır. Bu çeviri de böyle bir devirde yapılmış bir iştir. Bu noktanın göz önünde bulundurulması faydalı olur.

* * *

Eserin düzeltilerinde yardımlarını esirgemeyen arkadaşlara teşekkür etmek zevkli bir borçtur. Genç arkadaşlardan Ali Karamanlıoğlu ve Muharrem Ergin'den başka, Türkçe bilgisi ve edebi zevkinden yararlanmaya çalıştığım Cavid Baysun ile özellikle eski Türk edebiyatının malzemesine dair bilgisini hayranlıkla gözlemlediğim Ali Nihad Tarlan'dan burada ayrıca söz etmek, bu geçmiş günleri unutmamak için de hoş bir hatırlatma vesilesi olacaktır.

Türk Tarih Kurumu'na eserin yayımı için teşekkür ederken, Ekrem Akurgal ile Uluğ Iğdemir'i, mükemmel bir matbaanın güzel işlerinden birine sahip olmak imkânını verdiklerinden dolayı burada takdirle anmak fırsatından da yararlanmak isterim. Esere gösterdiği devamlı ilgisinden dolayı Hikmet Bayur'u her zaman hatırladığım gibi çevirisinin yayımını göremeyen Dr. Adnan Adıvar'ı da burada rahmetle anarım.

12. 3. 1959

Prof. Dr. Reşid Rahmeti Arat

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

GİRİŞ

Ḳutaḍġu Bilig ve Türklük Bilgisi

Türk dili ve edebiyatının olduğu kadar Türk kültür tarihinin de en muazzam eserlerinden biri olan *Ḳutaḍġu bilig* hâlâ el sürülmemiş bir abide olarak karşımızda durmaktadır. Yalnız *Ḳutaḍġu bilig*'in değil, ondan önce veya sonra yazılmış birçok eserin de bugüne kadar herkesin güvenle yararlanabileceği şekilde işlenmemiş olmasının doğal sebepleri vardır. Bu sebeplerden biri ayrı devir ve kültür çevrelerinde Türklerin yarattığı bu gibi eserlerin doğru okunması ve anlaşılmasını sağlayacak esasların hâlâ iyice hazırlanamamış olmasıdır.

Diğer dilbilimlere göre daha yeni bir bilim dalı olan Türk dilbilgisi, kısa sürede büyük adımlar atmış olmakla birlikte, bu alanda yapılmış, fakat dağınık bir halde bulunan araştırmaların sonuçlarını kontrolden geçirip kolayca başvurulabilecek el kitaplarını yaratmak için henüz bir fırsat bulamamıştır. Kendi alanındaki araştırmaları teşvik edip düzenleyecek bir kuruma sahip olmayan bir bilim dalının gelişmesi, daha çok özveriyle çalışan ve sayıları çok sınırlı olan bilim insanlarının kişisel gayret ve imkânlarına bağlı kalmıştır.

Diğer önemli sebeplerden biri de Türklük bilgisi alanında bir taraftan kendi kolları ve diğer taraftan da Türklük bilgisi ile çok yakından temasta bulunması gereken bilim dalları arasındaki sıkı işbirliğinin sağlanamamış olmasıdır. Bu alandaki çalışmaların düzenlenmesi işini üzerine almış çevrelerden bu konuda biraz daha anlayış ve ilgi isterken, bütün bilim dünyasının da kendilerinden bunu beklediğini hatırlatmak yerinde olur.

Ḳutaḍġu bilig'in Arap harfleriyle yazılmış olan nüshaları, eksiksiz bir şekilde, ancak son yıllarda yayımlanabilmiştir. Bu eser üzerinde bugüne dek yapılan araştırmalara esas oluşturan nüshanın, son devir Uygur harfleriyle yazılmış olması da kendisinden geniş ölçüde yararlanılmasına engel olmuştur.

Eseri ilk okuma ve çeviri denemeleri de Türk dilbilgisinin henüz başlangıcına ve çok eksik olan bir hazırlık devresine rastlamıştır. Bu ilk denemelerin en önemlisini oluşturan Radloff yayımında kullanılan alfabenin, çevrenin alışmadığı bir alfabe ve çevriyazı sisteminin de eserin yazılmış olduğu dilin fonetiğine aykırı olması yüzünden yalnızca ilgili olan çevrenin değil, aynı zamanda bu alanda çalışanların da bu emeğin ürünlerinden yararlanmasını güçleştirmiştir. Onun için bu araştırmalar da tıpkı eserin nüshaları gibi, geniş okuyucu kitlesinden uzak kalmış ve bilim çevresinde bile önemine uygun ilgiyi uyandıramamıştır.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Böylece eser hakkında şimdiye dek bildiklerimiz, asıl metnin incelenmesine değil, daha çok şu veya bu şekilde parça parça yapılan temasların sonuçlarına dayandığı için bu alanda öne sürülen fikirler, birbirini tamamlamamalarının dışında, çok defa yanlış ve birbirine zıt bir içerik göstermektedir. Daha çok eserin dış betimlemesinde ve konusunun saptanmasında görülen ve birbirini tutmayan bu fikirler, eserin iç kıymeti hakkında hangi düşünce ve kavrayışlarla karşılaşacağımızı tahmin etmemize yeterli gelir düşüncesindeyim.

* * *

Ḳutaḍġu bilig'in böylece bir kenarda unutulup kalmasının sebeplerinden biri de eserin yazıldığı devrin, gerek siyasi ve gerek kültür tarihi açısından Türk-İslam ortamının çok önemli bir evresini oluşturmasına rağmen bugüne dek tamamen meçhul kalmış olmasıdır. Türk tarihinin hiçbir devrinin tam anlamıyla işlenmiş, maddi ve manevi varlıkların tarih çerçevesi içine ahenkli bir şekilde yerleştirilmiş, sonuçlarının da kendinden önceki ve sonraki devirlere bağlanmış olduğunu iddia etmek bugün için mümkün değildir. Bunların ne ana kaynakları taranıp kontrol edilmiş, ne de bu devrin kültür malzemesi herkesin yararlanabileceği bir hale getirilmiştir. Bu vaziyette ele geçen herhangi bir eseri ve onunla ilişkili olan sorunları, ortam ve tarih çerçevesi içinde incelemek güç, hatta imkânsız olmakta; sonuç olarak da bu yolda yapılan araştırmalar çok defa kişisel görüşlerin sınırlarını aşamayarak belirsiz değerler ifade etmekten ileri gidememektedir.

* * *

Karahanlılar devri için hâlâ başvurulan en iyi araştırma olarak Barthold'ın bundan yarım asır önce kaleme aldığı Türkistan hakkındaki eseri durmaktadır.[1] Bu kitapta birçok sorun belirsiz kalmış olmakla birlikte, o zamana dek bilinen kaynaklardan en iyi şekilde yararlanılmıştır. Yazar bu eserinde Karahanlılar devletinin daha çok batı kısmı üzerinde durmuş ve bizi burada asıl ilgilendiren doğu kısmı hakkındaysa daha önce yazmış olduğu bir makalesinden[2] söz etmekle yetinmiştir. Bu makaleyi elde etmem maalesef mümkün olmadı.

Mevcut malzemenin de bu devletin tarihi için pek az bilgi verdiği görülüyor. Doğu tarihçilerinin üzerinde çok durduğu hükümdar sıraları ile nesepleri de bu devir için tam olarak saptanamamıştır. *Ḳutaḍġu bilig*'in ithaf edildiği Ṭavġaç Uluġ Buġra Ḳara Ḫan (Ḫaḳan) Ebu ʿAli Ḥasan bin Sü̱leyman Arslan Ḳara Ḫan (Ḫalḳan)'ın Kara-

---

[1] *Turkestan v epoḫu mongolskago naşestviya*, Petersburg, 1900; İngilizce çevirisi *Turkestan down to the Mongol invasion*, *GMNS*, V, Londra, 1928.

[2] Bkz. *Pam. kn. Semir. obl.*, II, 102, vd.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

hanlı hükümdarları cetvelinde yeri dahi yoktur. Bu kişinin uzun süren hükümdarlığı, yalnızca aynı devre ait olan ve Yarkend'de düzenlenmiş Arapça bir mahkeme belgesiyle saptanabilmektedir.[1] Bu belgeyle birlikte Yârkend'de bulunan belgelerin sayısı onbeş olup çoğu tarihlidir ve 474-529 (1081-1135) senelerinde düzenlenmiştir. Bu belgelerin yedisi Arapça, yedisi Türkçedir (bunların dördü Arap ve üçü de Uygur harfleriyle yazılmıştır) ve Arapça yazılanların bir tanesinde şahitlerin imzalarının Uygur harfleriyle yazılmış olduğu da anlaşılıyor.

Karahanlıların ilk devirleri için önemli bilgiler içerdiği bildirilen Ebü'l-Fażl Muḥammed bin Ḥuseyn Beyḥaki'nin (386-470 = 996-1078) eserinden hâlâ yararlanacak durumda değiliz. Bu derece karanlık kalan bir devir için ne kadar önemli olduğu kendiliğinden anlaşılan bu eser ve belgelerin bugüne dek araştırmaların dışında kalmış olmasının bilim adına açıklaması zordur. Karahanlıların tarihi bizim için yalnızca bir Türk devletinin tarihi olması açısından değil, daha çok bütün Türk milletinin tarihsel yazgısına yeni bir yön veren bir kültür çerçevesine girmiş olmasının maddi ve manevi esaslarını aydınlatması bakımından da önemlidir.

Karahanlılar ve Komşularıyla İlişkileri

Karahanlılar sülalesinden İslamiyeti ilk kabul eden ve Kâşgar'da ilk Türk İslam devletini kuran ʿAbdü'l-Kerim Satuḳ Buġra Ḳara Ḫan'ın gerek şahsı gerekse İslamiyeti kabul edişi hakkında menkıbelerden başka bir şey bilmiyoruz.

Bu menkıbelerin en eskisi, ʿAbdü'l-Ġafir'in Kâşgar tarihine ait eserinden naklen Cemal Ḳarşi'nin (Ebü'l-Fażl bin Muḥammed) 681 (1282) yılında Kâşgar'da yazdığı *Müllḥaḳatu's-sürah*'ında kaydedilmiştir. Buna göre, Satuḳ Buġra Ḫan, İslamiyeti Karahanlılara sığınmak zorunda kalan Sasaniler hanedanına mensup şehzade Naṣr'ın etkisi altında, oniki yaşındayken kabul etmiş ve yirmibeş yaşında Karahanlılar tahtına çıkmıştır. Satuḳ Buġra Ḫan 344'te (955) ölmüş ve Kâşgar'ın kuzeyinde bulunan Artış'ta (Artuç) gömülmüştür.

İbnü'l-Esir ise 349'da (960) kalabalık bir Türk topluluğunun İslamiyeti kabul ettiğini kaydediyor. Tarih kayıtlarının pek kesin olmayışı göz önünde tutularak bu olayların birleştirilmesi ve böylece ilk Türk-İslam devletinin kurulması ya da mevcut İslam merkezinin güçlenmesi için gereken temelin hazırlanmış olduğu düşünülebilir. Doğu Türkistan ve özellikle de Kâşgar bölgesinin yakın ve uzak doğu arasında bir geçit alanı oluşturması ve bu bölgede İslamdan önce yayılmış dinlerin tarihi de

[1] Bkz. Barthold, V., *Kutadgu bilig'in zikrettiği Bugra Han kimdir?* ve E. Denison Ross'un notu, *Türkiyat*, 1925, I, 226.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

göz önünde bulundurulursa, buraların İslam dünyasıyla olan ilişkisi daha eski devirlere çıkarılabileceği gibi, İslamın burada kendi topluluğunu daha önceden hazırladığını kabul etmekte de fazla tereddüt göstermeye yer kalmaz.

Karahanlılar devletinin asıl merkezi Kâşgar (Ordu-Kend) olmakla birlikte devletin daha ilk devirlerinde kuzeyde Balasagun'a (Kuz-Ordu) kadar genişlediğini ve buranın Karahanlıların en önemli şahsiyetlerinden olan Harun tarafından ikinci bir merkez olarak benimsendiğini görüyoruz. Daha sonra, yani devletin batıya doğru genişleme devrinde ve batı kısmının merkezinin Semerkand'a nakledilişine kadar, bunların ortasında bulunan Özkend'in de önemli bir idare merkezi olduğu görülmektedir. XI. yüzyılda ahalisi Türkler ve Sogdlulardan oluştuğu anlaşılan Balasagun (Kuz-Ordu, yerli halk tarafından Kuz-Uluş ve daha sonraları Kuz-Balık adlarını da almıştır), Mahmud Kaşgari'de bilinen ve meşhur bir şehir olarak geçmesine rağmen şehrin asıl konumunun saptanmasında güçlüklerle karşılaşılmaktadır. Bu şehrin Taraz'ın (Talas, bugünkü Evliya-Ata) kuzeydoğusunda bulunması veya Tokmak şehrine karşılık gelmesi muhtemeldir. Ama Çu ırmağı bölgesinin güney kısmında olduğu kesindir. Özkend hakkında Mahmud Kaşgari'de verilen bilgi, diğerlerine oranla daha azdır.[1]

* * *

Türklerin görece küçük topluluklarını barındıran ve doğal konumları sayesinde korunaklı bir durumda bulunan bu dayanma noktaları Karahanlıların eline geçince, ülkelerinin genişleme planı, mevcut duruma göre kendiliğinden belirmiş oluyordu. Karahanlıların, doğudan çok batıya dönüşlerinin sebebi de bu sülalenin İslam dünyasıyla olan bağı ve Samanilerin zayıflaması sayesinde batı Türkistan işlerine müdahalenin daha kolay olmasının dışında, belki de bu devirlerde Türk kabilelerinin batıya doğru kaymış olmalarıyla açıklanabilir.

Şimdiye kadar ana hatlarıyla bile saptanmamış olmakla beraber, Türk kabileleri arasında bulunan ulusal bağlılığın çok güçlü oluşu ve batıya doğru ilerleyen Türk boyları arasında Karahanlılara rakip çıkabilecek ikinci bir Türk devletinin daha kurulmamış olması, bu boyların bir Türk devleti merkezine bağlanma imkânını kolaylaştırmıştır. Türk ulusal ananesini temsil eden Karahanlıların, bu dağınık toplulukları kendilerine, Samanilere oranla daha çabuk ısındırmış olması da çok doğaldır. Kâşgar'ın doğal artbölgesi olan Hoten'in fethi bile daha sonraya kalmıştır.

Türk devletleri, Türk kavmi teşkilatının üstünde olmakla beraber, aynı kavmi

---

[1] Özkend'in coğrafi durumu ve günümüze dek korunan tarihi eserleri hakkında bilgi ve bibliyografya için bkz. *Türkiyat*, I, 347-350.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

teşkilat esasları üzerine kurulmuş olduklarından için bunların hiçbirinde tam bir idari merkeziyet kurulamamıştır. Devletin ayrı bölgelerinin, iç ve hatta dış idare işlerinde bile çok geniş yetkilere sahip hanedan mensuplarının idaresine verilmesi ve bu bölgelerin karşılaştıkları durumlara göre birbirlerinden çok farklı hızlarla gelişmesi, asıl merkezin önemini çok defa zayıflattığı veya ortadan kaldırdığı gibi, devlet reisliğinde veraset ananesini de bir çekişme konusu haline getirmekte ve seneler geçtikçe sayıları artan rakipleri birbirlerine karşı sürekli bir güvensizliğe yöneltmektedir. Bu vaziyette, özellikle aralarından güçlü bir şahsiyet çıkarak, kendi egemenliğini diğerlerine kabul ettiremediği devirlerde, devletin genel çıkarlarının savunulması güçleşmekte ve çok defa imkânsız bir hale gelmektedir. Lehinde birçok söz söylenebilecek olan ve zamanında, kavmi teşkilat esasına dayanan Türk milli bünyesi bakımından faydasız olmayan bu idare şeklinin, özellikle dış düşmanlarla devamlı temas halinde bulunan devletler için felaketle sonuçlanacağını söylemeye gerek bile yoktur. Karahanlılar devletinin görece kısa yaşamasında ve eski Türk kültür alanında kurulmuş olmasına rağmen Türk kültür tarihinde kendisinden beklenilen sonuçları vermemiş bulunmasında da bu istikrarsızlığın büyük etkisi olduğuna şüphe yoktur. Bütün bunlara rağmen Karahanlılar, batıya giden Türk kavimlerinin rehberliği diğer bir Türk hanedanı olan Selçuklulara geçinceye kadar, bunların ulusal özelliklerini saklı bulundurmak suretiyle tarihi görevlerini yapmışlardır.

* * *

Karahanlıların Batı Türkistan işlerine ilk önemli müdahaleleri Harun'un (ölümü 383 = 993) Balasagun'dan yaptığı seferle başlamıştır. Harun, Maveraünnehir'de hiçbir ciddi mukavemet görmeksizin Buhara'ya kadar ilerlemiş ve burada zaten zayıf düşmüş olan Samani kuvvetlerini yenerek 922'de Buhara'yı Nuḥ'un (ölümü 387 = 997) elinden almıştır. Ancak bu ilk başarıdan yararlanılamamış ve Harun'un hastalanması üzerine Karahanlı kuvvetleri geri çekilmiştir.

Samanilerin zayıf durumu ve Karahanlıların müdahalesi, daha sonra Samanilerin yerine geçecek olan Gaznelilerin yükselmesine yardım etmiştir. 367'de (977) Gazne emiri ilan edilen Sevüg-Tigin, 386'da (996) Özkend'den hareket eden Karahanlı Naṣr'ın (ölümü 403 = 1012-3) kuvvetleri Maveraünnehir'e girdiği zaman Nuḥ tarafından yardıma çağrılıyor ve Sevüg-Tigin ile Naṣr arasında yapılan anlaşmaya göre, Sır-Derya havzası Karahanlıların idaresine geçiyor; Sevüg-Tigin ise Amu-Derya'nın güneyindeki bütün eyaletlerin hakimi oluyordu. Nuḥ'un ölümünden sonra Naṣr, mücadelesiz bir şekilde Buhara'yı işgal edecekti (389 = 999). Fakat Naṣr, Karahanlı kuvvetlerini birkaç defa yenilgiye uğratan Samanilerden Ebu İbrahim İsma'il (ölümü 395 = 1005) ile bir süre daha uğraşmıştır.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Bundan sonra artık Samaniler sorunu halledilmiş ve Batı Türkistan'da iki Türk hükümdarı karşı karşıya kalmıştır. Bir tarafta Türkistan'dan çok Hindistan ile meşgul olan Gazneliler, diğer tarafta merkeze sıkı sıkıya bağlı olmayan ve bu bölgelerin başındaki kendi hanedan üyelerine pek güvenmeyen Karahanlıların içinde oldukları durumu çok iyi kavrayarak aralarındaki dostluğa önem verdiklerini görüyoruz. Gazneli Maḥmud'un (389-421 = 999-1030) 1001'de Naṣr'ın kızıyla evlenmesi bu iyi ilişkiyi akrabalık bağlarıyla kuvvetlendiriyordu. Naṣr'dan sonra yerine geçen Toġan (ölümü 408 = 1017-8) da Maḥmud'un müttefiki olarak kaldığı gibi, onun kardeşi ve halefi Arslan Ḫan (ölümü 416 = 1025?) zamanında da bu iyi ilişkiler devam ediyordu. Maḥmud, büyük oğlu Meṣ'ud için Arslan Ḫan'ın akrabasından bir kızı alıyor ve gelin Belh'te büyük törenlerle karşılanıyordu.

Karahanlılardan Semerkand hanı Yusuf Ḳadır Ḫan'ın, Toġan'ın ölümünden sonra Arslan Ḫan'ı tanımak istememesi üzerine sorunun halledilmesi için Maḥmud'a müracaat edildiğini görüyoruz. Bundan sonra Karahanlı devletinin başına geçerek, diğer sülale mensuplarına, güçlü şahsiyeti sayesinde kendi egemenliğini zorla tanıtan Yusuf Ḳadır Ḫan (ölümü 423 = 1032) 1019'da Maḥmud ile görüşüyor ve bunun sonucunda iki devlet arasındaki ittifak bağı bir kat daha sıkılaşıyordu. Karahanlılar arasındaki iç kavgadan yararlanmak isteyen Maḥmud 416'da (1025) Semerkand yakınlarına kadar geldiğinde, iki hükümdar tekrar buluşup aralarındaki sorunlar hakkında anlaşarak ziyafetler ve her iki taraftan bol bol hediye takdimiyle işi tatlıya bağlıyorlardı. Sonradan tam uygulanmayacak olan bu anlaşmaya, Karahanlılar arasındaki bazı anlaşmazlıkların halledilmesi (Maveraünnehir'in ʿAli-Tigin'in elinden alınarak Yusuf Ḳadır Ḫan'ın ikinci oğlu Yaġan'a verilmesi; Ḳadır Ḫan'ın kızı ile Maḥmud'un ikinci oğlu Muḥammed'in ve Maḥmud'un kızı ile Yaġan'ın evlenmesi) de dahildi.

Maḥmud'un 421'de (1030) ölmesi üzerine yerine kısa bir süre için küçük oğlu Muḥammed ve onun yerine de Meṣ'ud (ölümü 432-1041) geçtikten sonra bile aradaki ilişkiler eskisi gibi devam etmiştir. Meṣ'ud 1031'de tahta çıkışını bildirmek ve eski dostluğun devamını istemek üzere Kâşgar'a, Ḳadır Ḫan'a bir elçi heyeti göndermiştir. Bu heyetin görevleri arasında Ḳadır Ḫan'ın kızını Meṣ'ud ve Ḳadır Ḫan'ın oğlu Buġra-Tigin'in kızını da Meṣ'ud'un oğlu Mevdud için istemek de vardı. Fakat bu müzakereler araya Ḳadır Ḫan'ın ölümünün (423 = 1032) girmesi yüzünden biraz uzamıştır. Meṣ'ud, âdeti yerine getirmek için Kâşgar'a, Buġra-Tigin Süleyman Arslan Ḫan'a (ölümü 425 veya 448 = 1034 veya 1056) babasının ölümünden dolayı üzüntüsünü ve tahta çıkışından dolayı da tebriklerini bildirmiş; elçiler de görevlerini başarıyla tamamlayarak 425'te (1034) Gazne'ye dönmüşlerdir. Mevdud'un nişanlısı yolda ölmüş, fakat Meṣ'ud'un nişanlısı Gazne'ye ulaşıp orada büyük tören ve şenliklerle karşılanmıştır.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Her iki taraf için önemli olan bu ittifak ve dostluk işaretlerine rağmen bu iki devlet arasında zaman zaman sebepleri pek iyi anlaşılmayan çarpışmalar (örneğin 396 = 1006'da Maḥmud Hindistan seferindeyken, Naṣr'ın Nişapur, Ṭus ve Belh'i zapt etmesi ve Maḥmud'un geri dönmesiyle birlikte ağır bir yenilgiye uğraması; 398'de (1008) yine bir ağır çarpışmanın meydana gelmesi ve nihayet 410'da (1019) Arslan Ḫan ile Ḳadır Ḫan'ın birlikte Maḥmud'un ülkesine hücumları) gerçekleşmişse de bunun aradaki ilişkileri değiştirecek bir konum almadığı görülmektedir.

Karahanlıların kendi aralarındaki çekişmeler arttıkça, merkezin daha çok zayıfladığı ve Batı Türkistan işlerine etkili bir müdahalede bulunamadıkları anlaşılıyor. Meṣʿud, Maḥmud'un kızını, veraset meselesine karışacağından korktuğu için Yaġan'a vermek istemediği gibi, ʿAli-Tigin'e karşı da siyasetini değiştirmiş ve kendi aleyhine harekete geçen Selçuklular ile mücadelede yardım şartıyla ʿAli-Tigin'in oğlu Alp-Tigin ile anlaşmak gereği duymuştur. Meṣʿud'un oğlu Saʿid, Alp-Tigin'in kız kardeşiyle ve Maḥmud'un akrabasından olan Naṣr'ın kızı da Alp-Tigin'le evlenmişlerdir.

* * *

430'da (1039) Maveraünnehir'in hakimiyeti Naṣr'ın oğlu İbrahim'in (Böri-Tigin; ölümü 460 = 1068) eline geçmiştir. Meṣʿud'un müttefiki olan Alp-Tigin'e karşı hareketi Selçuklular tarafından desteklenen ve Karahanlılar tarafından da hoş görülen İbrahim, başlangıçta Karahanlıların bir vassalı gibi hareket etmiş, fakat çok geçmeden burasını ayrı bir devlet haline getirmiştir. Bu işte Selçukluların 1040'ta Gazneli Meṣʿud'u yenerek Horasan'da hakimiyeti ele geçirmiş olmalarının da yardımı dokunmuştur. Fakat bu yeni durum pek uzun sürmemiş ve Gaznelilerin yerine geçen Selçuklular da Maveraünnehir'in hakimiyeti için mücadeleye başlamışlardır.

İbrahim'in ölümünden sonra yerine geçen Şemsü'l-Mülk (ölümü 472 = 1080 ?) zamanında Selçuklu hücumları artmış ve nihayet Meliḳşah'ın (ölümü 485 = 1092) Semerkand üzerine yaptığı seferden sonra Şemsü'l-Mülk Selçukluları kendine metbu tanımıştır. Karahanlılardan Yusuf Ḳadır Ḫan'ın oğulları Tuġrul ile Harun'un bu durumdan yararlanmak isteyerek Şemsü'l-Mülk üzerine yürüdüğü ve sonuçta iki Karahanlı devleti arasındaki sınırın Hocend olarak saptandığı görülüyor.

Şemsü'l-Mülk'ün yerine kardeşi Ḫıżır (ölümü 473 = 1081) ve onun yerine de oğlu Aḥmed (ölümü 488 = 1095) geçmiştir. Bu son ismin zamanında Meliḳşah 482'de (1089) Buhara'yı zapt ederek tekrar Semerkand üzerine gelmiş ve Özkend'e dek ilerlemiştir. Bu münasebetle Kâşgar hanı Özkend'e gelmiş ve iki hükümdar arasında Meliḳşah'ın lehinde bir anlaşma yapılmıştır.

Batı Karahanlılarının tarihi bundan sonra Selçuklular ile sıkı sıkıya bağlanıyor ve burada hükümet süren Karahanlılar Selçukluların tabi'i sıfatıyla hareket ediyorlardı.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Buna rağmen batı Türkistan'da hayat daima sükûn içinde geçmemiş ve buradaki durumu kendi lehlerinde halletmek için Selçuklular, gerek Melikşah gerekse Sencer, birkaç defa Semerkand üzerine sefer yapmak zorunda kalmışlardır. Bu devirde memleket idaresinin başında bulunan en önemli şahsiyet Süleyman oğlu Muhammed Arslan'dı (ölümü 525 = 1131). 1109'da iç istikrarı sağlayan Muhammed Arslan'ın devrinde buraları yirmi sene süreyle huzura kavuşmuştur. Sencer'in ölümünden (552 = 1157) sonra, Mâverâünnehir'i hakimiyetleri altına alan Hvarizmşahlar zamanında da Batı Karahanlılarının son temsilcisi 'Osman'ın (ölümü 610 = 1213) tahttan indirilmesine kadar, bu durum büyük bir değişiklik göstermemiş olsa gerekir.

* * *

Karahanlıların asıl merkezi olan Kâşgar, Balasagun, Özkend ve bunlara bağlı bölgelerin tarihi, Batı Karahanlıları tarihine oranla daha karanlıktır. İslam tarihçileri Karahanlılar hakkında, bunların kendilerinden çok İslam dünyasıyla olan ilişkileri dolayısıyla bilgi vermektedir. Bu yüzdendir ki, bu tarihçilerin eserlerinde İslam âleminin merkezine yakın olan ve oradaki olaylara katılan Batı Karahanlıları hakkında daha çok bilgiye rastlandığı halde, o merkezden uzak kalarak oradaki olaylarla ilgisi çok azalmış olan doğu Karahanlılarından pek bahsedilmemektedir. Arada bir rastlanılan kayıtlarda verilen bilgiler de çok defa yanlış ve karışıktır.

Bütün Karahanlı devletinin başı olarak tanınan son hükümdar Yusuf Kadır Han'ın oğlu ve halefi Süleyman Arslan Han olmuştur. Yukarıda bahsedildiği gibi, Kâşgar'da 703'te (1304) bu sıfatla Süleyman Arslan Han ile Gazneli Mes'ud arasında bir ittifak yapılmıştır. Maveraünnehir'de Nasr oğlu İbrahim'in (Böri-Tigin) faaliyeti sonucunda Karahanlı devleti doğu ve batı olmak üzere fiilen ikiye ayrılmış oldu. Fakat İbrahim'in veya hiç değilse Süleyman Arslan Han'ın ölümüne kadar batı kısmının Kâşgar hükümdarını devletin reisi olarak tanımaya devam etmesi muhtemeldir.

Yusuf Kadır Han'ın ölümünden (423 = 1032) sonra Kâşgar'da büyük oğlu Süleyman Arslan Han (Buğra-Tigin); Taras (Talas), İsficab ve Şaş'ta (Taşkend) küçük oğlu Mahmud (Muhammed) Buğra Han (Yağan-Tigin) ve Özkend'de diğer iki oğlu Tuğrul ile Harun hakim olmuşlardır. Bu merkezler arasındaki ilişkilerin ne şekilde devam ettiğini gösteren açık bilgiler olmamakla birlikte taşıdıkları unvanlara bakılırsa, Kâşgar hanlarının, diğer merkezlerin hakimleri tarafından da baş olarak tanındığı kabul edilebilir. Şemsü'l-Mülk'e karşı yapılan ve Karahanlıların doğu ve batı kısımları arasında sınır olarak Hocend'in saptanmasıyla sona eren sefer, herhalde Tuğrul (ölümü 467 = 1074-5 ?) ile Harun (ölümü 496 = 1103 ?) tarafından yapılmış olmalıdır.

İsficab ve civarının hakimi Mahmud (Muhammed) Buğra Han ve haleflerinin daha çok batı Karahanlıları alanıyla ilgili oldukları anlaşılıyor. Bu aileye mensup olan-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

lardan Maḥmud'un torunu Ḳadır Ḫan Cebra'il 495'te (1102) Maveraünnehir'i işgal etmiş ve Selçukluların bölgesine kadar ilerleyerek Tirmiz'i almış; fakat bu şehir civarında yapılan savaşta Sencer tarafından yenilmiş ve öldürülmüştür. Aynı aileden olan Muḥammed Arslan da Batı Karahanlıları tahtının en önemli şahsiyetlerden biri olmuştu.

Kâşgar'da hükümet süren Süleyman Arslan ve halefleri hakkında çok az bilgi vardır. 423'te (1032) babasının yerine geçen Süleyman Arslan Ḫan'ın 448 (1056) yılına kadar hüküm sürmüş olması muhtemeldir. Süleyman Arslan Ḫan'dan sonra eldeki var olan kayıtlarda şu hükümdarların isimleri verilmektedir: 1. Ḥaṣan bin Arslan; 2. Aḥmed bin Ḥaṣan; 3. İbrahim bin Aḥmed; 4. Muḥammed bin İbrahim; 5. Yusuf bin Muḥammed ve 6. Muḥammed bin Yusuf.

Bunlardan Ḥaṣan bin Arslan'a (ölümü 496 = 1103 ?) yazılmış olan *Ḳutaḍġu bilig* ithaf edilmiş olduğu gibi, yine aynı hükümdar zamanında, 474 (1082) veya 494'te (1101) Yarkend'de düzenlenmiş bir mahkeme belgesi de mevcuttur. Aḥmed bin Ḥaṣan 496'da (1103) tahta oturmuş olmalıdır. Bu hükümdarın 1105'te Maḥmud bin ʿAbdü'l-Celîlü'l-Kaşġari adında birini halife Müstaẓhir Billah'ın huzuruna elçi gönderdiğini ve halifenin kendisine *nurü'd-devle* lakabını verdiğini öğreniyoruz. Aynı hükümdar 522'de (1128) Kâşgar'dan bir günlük mesafede Kara-Hıtayları yenmişse de bu başarıya rağmen Kara-Hıtayların saldırıları durdurulamamıştır. Kara-Hıtayların merkez edindikleri Balasagun'u mücadele etmeksizin ve belki de buradaki hâkimin rakiplerine karşı yardımcı olma sıfatıyla davet edilmeleri üzerine ele geçirmiş oldukları doğruysa, Karahanlıların kendi aralarındaki anlaşmazlıkların da artmış olduğuna hükmedilebilir. Kâşgar'ın, bir süre Kara-Hıtaylara mukavemet ettikten sonra yeni hâkimleri tanımak zorunda kaldığı şüphesiz olmakla beraber bunu aydınlatacak bilgi ne yazık ki elimizde yoktur.

Doğu Karahanlıları listesinde bahsedilen İbrahim bin Aḥmed ile Muḥammed bin İbrahim hakkında hiçbir kayıt olmadığı gibi Yusuf bin Muḥammed'in 601'de (1204) ve Muḥammed bin Yusuf'un da 607'de (1210-1) öldükleri dışında başka bir bilgi yoktur.

* * *

Yukarıda Karahanlıların komşularıyla, özellikle de Gaznelilerle olan ilişkileri ve bu iki hanedan arasındaki evlenme bahisleri üzerinde durulmuştur. Bu ilişkilerin belki de kan asaleti düşüncesiyle yapılan ve tarihin kaydettiği bu tür resmi bağlılıklardan ibaret kalmadığını düşünmek güç değildir. Devlet reislerinin ve büyüklerinin çocuklarının yanı sıra diğer birçok şahsiyetin de benzeri aile ilişkileriyle bağlanmış olması mümkündür.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Taçlı ve taçsız şehzadelerin böyle saraylarda terbiye görmeleri ve hayata dair ilk derslerini almaları özellikle Türk çevresinde çok görülen olaylardandır. Bu saraylar arasında resmi ve gayri resmi ziyaretler ve misafirlikler sürekli olmuştur. Şehzadelerin yanında bulunan şahıslar, resmi ve gayri resmi elçilikler ve ziyaretler, her iki tarafın da kendi çevrelerinde alışmış oldukları maddi ve manevi varlığı kendi yanlarında bulundurmak istemeleri ve yeni çevrede bulduklarını akraba ve yakınlarına göstermek arzusu, şüphesiz ki, resmi hediye listelerine girmeyen birçok kültür malzemesinin de bir taraftan diğer tarafa aktarılmasına sebep olmuştur. Böylece her iki çevrede de zevkle okunan eserlerin böylesi nadir hediyeler arasında bulunmuş olması çok doğaldır.

Bundan başka Karahanlıların gerek Samaniler gerekse Gaznelilerle olan savaş ve barış zamanlarındaki ilişkileri ve nihayet eğitim ve ticaret vesilelerinin kültür alışverişi işinde her yerde ve her devirde oynadığı rolü eski ticaret yolunun bu önemli düğüm noktasında da ve daha kolaylıkla oynamış olmaları doğaldır. Bağdad'a kadar giden ve ünlü eserini orada kaleme alan Türk bilgini Maḥmud Kaşġari bu hususta bir istisna değildir, aksine bu gibi ilişkilerin doğrulanması için bir örnek oluşturur. Bunun ters yönde de aynı şekilde gerçekleşmiş olduğunu kolaylıkla düşünebiliriz.

Kâşgar ve civarının bu ilişkileri yalnız batıyla değil, aynı zamanda ve belki daha çok da doğuyla sürdürdüğü kesindir. İslamdan önceki Türk kültür alanında oturan Uygurların Kâşgar ile asırlarca devam ettirdikleri bağlılıklarını birdenbire kesmiş oldukları düşünülemez. Kâşgar bölgesinde İslamın yayılışı ve yeni Müslümanların özellikle de bunların ruhani zümresinin, diğer dinlere karşı daha sert davranmış olması mümkündür. Fakat insanlar arasındaki ilişkileri düzenleyen esaslara, hiçbir yerde ve özellikle Türk tarihinde yalnızca din gözüyle bakılmamış olduğu da kanıta gerek olmayacak derecede açıktır.

Kâşgar Hükümdarı Ḥaṣan Bin Süleyman

Ḳutaḍġu bilig'in ithaf edildiği bu Kâşgar hükümdarı, eserin Fergana nüshasında, *ḫaḳanü'l-ęcęllü'l-mü'ęyyęd naṣırü'l-ḥaḳḳı vę 'd-din ṭavġaç uluġ buġra ḳara ḫan ębu 'ali ḥaṣan bin arslan ḫan* ("yüce, ilahi kudretle desteklenmiş, hak ve dinin yardımcısı, Ḫaḳan Tavġaç Uluġ Buġra Ḳara Ḫan Ębu 'Ali Ḥaṣan bin Arslan Ḫan") ve aynı döneme ait olup Yarkend'de düzenlenmiş Arapça bir mahkeme belgesinde unvan ve nesebi daha açık olarak *el-ḫaḳanü'l-ęcęllü's-seyyidü'l-meliḳü'l-mü'eyyędü'l-muẓaffęrü'l-manṣur 'izzü'd-din müşęyyidü'd-dęvlęti'l-ḳahire. vę burhanü'l-millęti'l-bahire. vę kęhfü'l-ümmęti 't-tahire. ġıyaṣü'l-müslimin meliḳü'l-meşriḳı va's-şın ṭavġaç buġra ḳara ḫaḳan ębu 'aliyyinü'l-ḥaṣan bin süleyman arslan ḳara ḫaḳan müctęba ḫalifęti'llahi vęliyyi vę emiri'l-*

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

mü'minin ("Yüce, ulu, ilahi kudretle desteklenmiş, muzaffer ve galip padişah, dinin şerefi, kahir devletin kurucusu, üstün ve nurlu milletin delili, pak ümmetin sığınağı, Müslümanların kurtarıcısı, doğu ile Çin'in hâkimi, müminlerin velisi ve emiri olan Allah'ın halifesinin güzidesi Ḫaḳan Tavġaç Buġra Ḳara Ḫaḳan Ebu 'Ali Ḥaṣan bin Süleyman Arslan Ḳara Ḫaḳan") şeklinde kaydedilmiştir.

Yusuf Ḳadır Ḫan'ın oğlu ve halefi Buġra-Tigin Süleyman Arslan Ḫan'ın 448 (1056) senesine kadar hüküm sürdüğü doğruysa bu hükümdarın yirmidört sene Kâşgar tahtında kalmış olması gerekir. Buna dayanarak, bizi burada yakından ilgilendiren oğlu ve halefi Ḥaṣan devri için şu tarihleri gösterebiliriz: Yusuf'un *Ḳutaḍġu bilig*'i sunduğu 462 (1069-70) yılı Ḥaṣan'ın hükümdarlığının ondördüncü yılına; Yarkend mahkeme belgesinin düzenlendiği 474 (1082) veya 494 (1101) yılıysa yirmialtıncı veya kırkbeşinci yılına rastlar. (Belge zedelenmiş olduğu için *seb'in* mi yoksa *tis'in* mi olduğu iyice okunamıyor; bu tarihlerden birinin kesinleşmesi için bu belgeyle birlikte bulunan diğer ondört belgenin de incelenmesini ve yayımlanmasını beklemek gerekiyor).

Ḥaṣan'ın Kâşgar tahtına çıktığında kaç yaşında olduğunu tahmin etmek güçtür. Sikkelere göre kendisinin bir süre Taraz'da hüküm sürdüğü anlaşılmaktadır. Bunlar Ḥaṣan'ın, daha babasının sağlığında bu civarın hâkimi sıfatıyla bulunduğu zamana ait olabileceği gibi, tahta geçmesinden sonraya da ait olabilir. Tahta geçtiğinde çok genç yaşta olmadığını tahmin ettiğimiz bu hükümdarın ölüm yılı olarak gösterilen 1103 tarihi doğruysa, kırkyedi yıl gibi uzun bir süre hüküm sürdüğü ve ilerlemiş bir yaşta öldüğü anlaşılmaktadır. 1089'da Selçuklu Meliḳşah ile Özkend'de bir anlaşma yapan Kâşgar hükümdarının da Ḥaṣan olması gerekir.

Ḥaṣan hükümdarlığının onlu senelerinde Karahanlıların asıl alanı olan Doğu Türkistan'ın İslam eyaletleri ile kuzeyde Balasagun ve Taraz bölgelerini hakimiyeti altına almış, düzene koymuş, iyi bir hükümdar ve insan olarak şöhretini civar memleketlere de yaymış bulunuyordu. İslam dünyasının doğusunda o devirde gerçekleşen hareketler, Gaznelilerin ortadan kalkması, Selçuklu hakimiyetinin burada henüz kurulma aşamasında bulunması ve Maveraünnehir'deki Karahanlıların kendi aralarındaki mücadeleler yüzünden gündelik hayatın çığırından çıkmış olduğu bir dönemde, Kâşgar, ardı arkası kesilmeyen mücadeleden bıkmış bilginler ve düşünürler için arzu ettikleri huzur diyarı sayılmış olabilir. Yarkend'de düzenlenen mahkeme belgesinde ismi geçen, o civarın hâkim ve kadısı olan şeyh kadı ve imam Ebu Bekir Muḥammed bin 'Abdu 'ṣ-Ṣamed bin İsma'il el-Buḫari'nin de bu devirde aynı duygularla buralara kadar gelip memuriyet alan kişilerin ne ilki ne de sonuncusu olmaması muhtemeldir.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Karahanlılar Devrinde Yazılan Eserler

Karahanlılar devrinde Türklerin fikir ve sanat hayatları hakkında bilgi veren hiçbir esere sahip değiliz. Orta Asya tarihine ait kaynakları büyük bir özenle gözden geçiren Barthold, Karahanlılar alanında yazılmış ancak birkaç eserden söz etmektedir. Bunlardan biri Mecdü 'd-Din Muḥammed bin ʿAdnan'ın Türkistan ve Hıtay tarihine ait eseri olup İbrahim bin Naṣr (ölümü 460 = 1068) için yazılmıştır. Ne yazık ki bu eser günümüze kadar gelmemiştir. Bu eserin Türkistan'a ait kısmından ʿAvfi (ölümü 630 = 1233) yararlanmış ve Karahanlılar sülalesinin ceddi Ḳara Ḫan hakkındaki efsanevi menkibeyi nakletmiştir. Hıtay tarihi kısmındansa Şükrü'llah Zeki'nin *behcetü 't-tevarih*'inde (aşağı yukarı 861 =1457) söz edilmektedir.

İkinci eser ise Muḥammed bin ʿAli el-Katip el-Semerḳandi'nin *Aġrażu's-siyase fi ʿilmi 'r-riyase*'si olup Meṣʿud bin ʿAlī (488-490 = 1095-1097) için yazılmıştır. Bir nüshası zamanımıza kadar gelen bu eser[1] Selçuklulardan Sencer (ölümü 522 = 1157) dahil çeşitli hükümdarların yaşam öykülerinden, çoğunlukla fıkralar halinde bahsetmektedir. Eserin Meṣʿud devrine ait olayları içeren kısmı en önemli olanıdır.

Asıl Karahanlıların merkezinde yaşamış olan bilginlerden yalnızca birinin eseri bilinmektedir. Bu bilgin Ebu'l-Fütuḥ ʿAbdü'l-Ġafir (veya ʿAbdü'l-Ġaffar) bin Ḥuseyni'l-Almaʿiyü'l-Kaḳari'dir (ölümü 476 = 1083?). Yazarın babası, oğlunun vefatından sonra 486'da (1093) ölmüştür. Yazarın Kâşgar tarihi hakkında yazmış olduğu eserden Cemal Ḳarşi yararlanmıştır (aşağı bkz). İkinci eseri olan *Muʿcemü'ş-şüyuḫ*, Semʿani'de söz etmektedir.

Daha sonraki devrelerde Kâşgar'da yaşamış olan bilginlerden biri de Cemal Ḳarşi'dir (Ebu'l-Faẓl bin Muḥammed). Babası Balasagunlu olup kendisi Almalık'ta doğmuş olan Cemal Ḳarşi 681'de (1282) el-Cevheri'nin *aṣ-Ṣiḥaḥ fi'l-luġa* adlı sözlüğünü, *aṣ-Ṣuraḥ* adıyla Arapçadan Farsçaya çevirmiş ve XIV. yüzyılın tam başlarında buna Arapça bir ilave (*Mülḥaḳatü'ṣ-ṣuraḥ*) eklemiştir. Bu ilavede Cemal Ḳarşi bazı Orta Asya sülaleleri ile özellikle buralarda meşhur olan şeyhler ve bilginler hakkında bilgiler vermiştir. XVI. yüzyıl yazarlarından olan Muḥammed Ḥaydar, Cemal Ḳarşi'yi Balasagun'a karşı taraflgirlik göstermiş olmakla itham eder. Cemal Ḳarşi her şehrin önemli şahsiyetlerinden söz ederken Semerkandlılardan on kişiyi noksan saydığı halde Balasagunluları o kadar fazla göstermiştir ki, tek bir şehirde aynı devirde bu kadar çok önemli kişinin bir arada bulunabilmesini Muḥammed Ḥaydar akla yakın bulmamaktadır. Fakat bu eserin bugüne kadar ele geçen nüshasında böyle bir şey görünmemekte, hatta Balasagun'un adı bile geçmemektedir. Burada yazar, Balasagun'a men-

[1] Bkz. Cod. Ludg., 904.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

sup olmak üzere, ancak kendi şeyhi Şemsü'd-Din Eyyub ile oğlu Rüknü'd-Din Ahmed'den söz etmiştir. Bütün bunlardan Cemal Karşi'nin eserinin tam nüshasının günümüze kadar gelmediği veya Muhammed Haydar'ın ona ait olarak bahsettiği eserin hâlâ ele geçmemiş olduğu sonucuna varılabilir.

* * *

Barthold Karahanlılar devleti alanında tarihe ait pek çok eser yazılmamış olduğu fikrindedir; buna özellikle doğu tarihçilerinin bu alana ait bütün bilgiyi İran'da yazılmış eserlerden almış olmalarını kanıt göstermektedir. *Kutadgu bilig* şairi Yusuf'un büyük Türk hükümdarı Tonga Alp Er (Efrâsyâb) hakkındaki bilgiyi İran kaynaklarından öğrendiğini kaydetmiş olması da buna eklenebilir (bkz. beyit 280-282).

Tarihe ait olanlar dışında kalan eserler hakkındaki bilgimiz daha da azdır. Yusuf'un *Kutadgu bilig*'de her fırsatta fikirlerine müracaat ettiği kişiler ve isimlerini belirtmediği devlet adamlarının sözleri halk arasında ağızdan ağıza dolaşacak aktarımlara benzemediği gibi, Mahmud Kaşgari'nin eserinde gördüğümüz edebi parçaların da hepsi halk edebiyatı ürünü olmasa gerektir. Mahmud'un "Türk şairinin adı" diye tarif ettiği Çuçu belki fazla açıklamaya gerek göstermeyen bilindik bir şahsiyetti. Türk milletinin ayrı ayrı devirlerini bildiren en önemli eserler bugüne kadar az çok birer rastlantı eseri olarak keşfedilmiştir. Orhun abideleri ve hâlâ pek az kısmını görebildiğimiz muazzam Uygur edebiyatı bu şekilde ortaya çıkarılmıştır. Fakat artık Türk siyaset, edebiyat ve genellikle kültür tarihinin aydınlanması için böyle raslantıları beklemek doğru olmasa gerek. Bir taraftan eski Türk kültür merkezleri alanlarında bir plan dahilinde kazılara devam etmek zorunlu bir görev olduğu gibi, diğer taraftan da dünya kütüphanelerinin tozları arasında aynı tarzda yapılacak planlı araştırmalardan da çok verimli sonuçlar alınacağını söylemeye bile gerek yoktur.

Yusuf Haş Hacib

Yusuf ile Mahmud aynı devir ve aynı çevrenin yetiştirdiği Türk aydınlarının temsilcileridir. Eserlerini birbirinden uzakta yazmış, birbirlerini tanımamış ve bilmemiş olmalarına rağmen ikisi de aynı malzeme üzerinde çalışmış ve birbirlerini tamamlamışlardır.

Bunlardan Mahmud, özellikle dil alanında, devri için özgün ve çağdaş bir dilbilimci anlayışıyla çalışan ve görece yeni olan karşılaştırmalı dil incelemesi tarihinde önemli bir yer almaya hak kazanmış bir Türk bilginidir. Mahmud'un ilgisi yalnız dil alanıyla sınırlı kalmamıştır. O Türk milleti ve Türk memleketleri hakkındaki tarihi bilgileri ihmal etmediği gibi, kendi devri için de kıymetli gözlemlere sahiptir. Türk

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

dünyasının önemli bir kısmını dolaşmış, Türk halkının yaşayışını görmüş, kendisinin bizzat göremediği Türk kavim ve ülkeleri hakkında bilgi toplamış, geniş bir alana yayılmış bu kavimlerin oturdukları yerleri bir harita üzerinde saptamış ve ayrı Türk boylarının birbirleriyle olan ilişkilerini incelemiştir. Eserine, herhangi bir sözün belgelendirilmesi için koyduğu edebi parçalar, herhalde yalnız bu amaçla toplanmış şeyler olmayıp gerektiğinde başvurduğu ve el altında bulundurduğu eserlerden alınmış olmalıdır. Belki Maḥmud bu eserden başka bir şekilde de yararlanmıştır. Maḥmud'un yazmış olduğunu söylediği, fakat bugüne kadar meçhul kalan gramer kitabının dışında başka eserlerinin de olduğunu tahmin etmek yerinde olur.

Maḥmud'un bize kadar gelmiş olan eserinden, onun daha çok Türk milli bünyesinin dış kısmıyla ilgili olduğu görülüyor. Yusuf ise, bu milli bünyenin iç kısmı üzerinde durmaktadır. O da milletin tarihine ve Türk fikir ürünlerine yakından vâkıftır ve sırası geldikçe bunlardan bol bol yararlanmıştır. Türklerin sosyal teşkilatını yakından biliyordu. Gençliğinden beri Türk devlet teşkilatı içinde önemli görevler üstlenmiş ve belki de ölünceye kadar aynı teşkilat içinde çalışmaya devam etmiştir. Yusuf'un eseri ilk bakışta doğrudan doğruya devlet teşkilatıyla ilgili gibi görünürse de şair eserinde, deneyimin verdiği bir olgunlukla, toplumu oluşturan bireyler ile bunların toplumdaki konum ve görevlerini saptamaya daha çok yer ayırmıştır.

* * *

Kutadğu bilig'in yazıldığı devir ve çevrenin sosyal yapısı, gerek bireylerin gerekse sınıf ve toplulukların bilgi ve fikir düzeylerinin yanı sıra bir de bu alanlarda Türklerin kendileri tarafından geliştirilmiş hususiyetler ve komşu millet ve kültür çevreleriyle olan ilişkilerin eserdeki yansımaları üzerinde ileride, eserin çözümlenişi sırasında ayrıca durulacaktır. Yusuf bu meselelere bazen bunlara ayırdığı özel bablarda ve bazen de dolaylı olarak temas etmektedir. Eserin esasını oluşturan "olgun insan" kavramı ve tanımının yanı sıra daha birçok erdem de açıklanır. Bunlar arasında her türlü bilgi edinmek, okumak, yazmak, güzel yazmak, "bütün" alfabeleri ve "bütün" dilleri bilmek, şiir yazmak, belagat, hesap ve geometri öğrenmek, astronomi bilmek, tıp bilmek, düş yorumlamak gibi devrin bilim dallarını oluşturan konular bulunduğu gibi, Türk çevresine has avcılık, kuşçuluk, ok atmak, çögen ve satranç oyunları gibi becerilere ait bahisler de vardır. Bazen bunların büyük kısmının tek bir kişide toplanması da istenmektedir. Yusuf bunları bazen ayrı bir bilim dalı gibi nitelendiriyor ve bazen bunların sosyal hayattaki uygulamaları üzerinde duruyor.

Yusuf aydın ve düşünür bir şahsiyet sıfatıyla, kendi dönem ve çevresinde elde edilebilecek bütün bilgi ve fikirleri edinmeye çalışmış olduğu gibi, bunların bir kısmını bizzat elde etmiş olması da doğaldır. Bilim dallarının bir kısmının, eserde kul-

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

lanılan terimlere göre, Arapça ve Farsça eserlerden yararlanmak suretiyle elde edildiği anlaşılmaktadır. Yusuf'un Arapça ve Farsça bildiği, İslam dünyasını ilgilendiren bilim dalları ve edebiyatları izlediği eserinin incelenmesinden kolaylıkla anlaşılacağı gibi, kitapta bu çevrenin eski Türk malzemesini oluşturan burkancılık kültür ve felsefesine de aşina olduğunu belirten işaretler eksik değildir. Özellikle bilgi kuramı açısından bu sonuncu felsefenin etkisi görülmektedir. Mevki sahiplerinde ve özellikle devlet reislerinde bulunması gereken nitelikler açısından bakıldığında, Yusuf ile İslam aleminin ilk ve büyük filozofu Farabi (ölümü 950) arasında çok sıkı bir yakınlık vardır.[1] Şairin soydaş ve vatandaşı olan Farabi'nin eserlerini incelemiş ve onun fikirlerini belki herkesten daha iyi anlamış olduğunu kabul etmek mümkündür. X. ve XI. yüzyılların başlıca temsilcilerinden olan bu iki düşünürün eserlerini karşılaştırmalı bir inceleme altına almak, bu yakınlığın nerelere kadar gittiğini göstereceği gibi, Türk fikir hayatının gelişmesini açıklamaya yarayacak önemli sonuçlar da verebilecektir.

* * *

Yusuf kendi adından eserinde yalnızca bir defa söz etmektedir (bkz. beyit 6627). Onun yaşam öyküsü hakkında bildiklerimiz, *Kutadgu bilig*'i okuyuculara sunmak amacıyla sonradan eklenmiş olan düzyazı ve uyaklı önsözlerde verilen bilgiyle sınırlı kalmaktadır. Bunlardan anlaşıldığına göre, şair Balasagun = Kuz-Ordu'da (A ve C nüshalarını yazan kişiler bu ismi artık bilmiyorlar) doğmuştur. O, asil bir aileye mensup olup bilgisi, erdemi, zühd ve takvasıyla toplum içinde en yüksek hürmet mertebesine ermiş bir kişidir. Eserini Balasagun'da yazmaya başlamış, sonra Kâşgar'a giderek orada tamamlamış ve Tavġaç Ḳara Buġra hanlar hanının huzurunda okumuştur. Hükümdar, şairin kalem kudretini takdir ederek ona iltifat etmiş ve yanına alarak ona *ḫaṣ ḥacib* unvanını vermiştir. Bundan dolayı adı Yusuf Ḫaṣ Ḥacib veya Yusuf Uluġ Ḫaṣ Ḥacib diye meşhur olmuştur.

Eserin içinde, şairin değindiği konular incelenerek hayatının bazı noktalarını bir dereceye kadar saptamak veya tahmin etmek mümkün olsa bile tam bir yaşam öyküsü oluşturmaya doğal olarak imkân yoktur. Üzerinde onsekiz ay uğraştığı eserini 462'de (1069-70) tamamladığına ve yazmaya başladığında elli yaşlarında bulunduğuna bakılırsa, Yusuf 410 (1019) yılı civarında doğmuş olmalıdır. Ölümü hakkında bilgimiz yoktur. Eserin ilave kısmında, kendisinden bahsederken yaşlandığını ve hayatını insanlara hizmetle geçirip Tanrıya ibadette geç kaldığını söylemesinden de oldukça uzun yaşadığı düşünülebilir.

---

[1] Karşılaştırın: S. Maksudî Arsal, *Hukuk Felsefesi Tarihi*, İstanbul, 1946, s. 130 vd.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

* * *

Eserin metni tamamen anlaşılmadan ve eserde geçen bahisler üzerinde mümkün olan tüm çözümlemeler yapılmadan, ayrı ayrı parçalardan herhangi bir sonuç çıkarmaya kalkışmak insanı yanlış yollara yöneltebilir. Nitekim bugüne kadar yapılan bazı denemelerde de bunu görmekteyiz. Bu tedbir kapısını açık bırakmak şartıyla, *Ḳutaḍġu bilig*'de *ḳut*'u (saadet, ikbal, devlet) temsil eden Ay-Toldı ile *uḳuş*'u (akıl) temsil eden Ögdülmiş'in şahıslarında şairin kendisini betimlediğini söyleyebiliriz. Bu ikisi hakkında eserden öğrendiklerimiz Yusuf'un şahsı hakkında bildiklerimize uymaktadır. Bu karşılaştırmada, elbette ki, eserdeki hareketlerin gelişimi ve hareketlere katılan kişilerin oynadıkları roller dolayısıyla zorunlu olarak doğan farklılıklar göz önünde tutulmalıdır.

Her türlü erdeme sahip olan, fakat kendi çevresinde bu erdemlerinden yararlanılmadığı için vaktini boş geçiren Ay-Toldı, bir gün hükümdar Kün-Toġdı'nın iyiliklerini, meziyetlerini ve kendi etrafına erdemli adamları topladığını öğrenir; onun hizmetine girip kendisine faydalı olma niyetiyle, uzun ve eziyetli bir yolculuğa katlanarak hükümdarın bulunduğu şehre gider. Yanında götürdüğü altından, kendisinin servet sahibi olduğu ve hükümdarın hizmetine girmek arzusunun yalnızca kazanç amacıyla değil, ona gerçekten hizmet etmek emeliyle olduğu anlaşılıyor. Bu yolculuk ve yabancı şehirdeki ilk günler, şair tarafından çok doğal bir edayla ve hissedilerek yazılmıştır. Bu kısımda Ay-Toldı'nın yolculuğu hakkındaki betimleme ve bu yolculuğa neden olan düşüncenin şairin doğrudan doğruya kendi yaşamından ve deneyimlerinden çıkarılmış olması mümkündür. Şairin bu hükümdarla, daha tahta çıkmadan, onun Taraz hakimi bulunduğu sırada karşılaşmış ve onu yakından tanımış olması, tahta çıkmasının ardından onun yanına gitmesi de muhtemeldir.

Kitapta Ay-Toldı'nın bundan sonraki özel hayatı hakkında bilgi yoktur. Yalnızca yaşlanarak ölüm yatağına düşünce, henüz genç olduğu anlaşılan oğlu Öğdülmiş meydana çıkıyor. Gerçi *oġul* terimi, eserin bazı yerlerinde genellikle küçüklere hitap için kullanılmaktaysa da bu sözcüğü 186-190. beyitlerde Yusuf'un kendi oğlu manasında anlamak da mümkündür. Şairin dağınık veya toplu bir halde kendi ruhsal durumunu anlatan parçalar ile Öğdülmiş'in hayatının son zamanları karşılaştırılırsa, Öğdülmiş'in betimlenişinde de bir kez daha Yusuf'un kendisini bulmak mümkündür. Özellikle hayatının sonlarına doğru Öğdülmiş'in, kendisini sıkı bir nefs muhasebesinden geçirerek dünya işlerini bırakmak ve ibadetle meşgul olmak arzusu, eserinin sonunda şairin kendisi hakkında söylediği sözlere tamamen uymaktadır.

Bununla birlikte *Ḳutaḍġu bilig*'in bir otobiyografi olduğu düşüncesine kapılmamalıdır. Eserde betimlenen hayat ile idealize edilmiş kişilerin şairin kendi devrinden

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

önceki bir zamana ait olduğu açıkça bellidir. Yusuf, bu şekilde ideal bireylerden oluşan toplum ve devleti göz önünde canlandırmasının ardından kendi devrinden acı acı şikayet etmekte ve eserinde büyük bir meziyet olarak gösterdiği hareket ve düşüncelerin artık kalmadığını söylemektedir (bkz. beyit 6427-6428: "Eğer o vakit bunlar insandılarsa, söyle bakalım, bugünkü insanlar nedir. Ey hakîm, eğer biz insansak, onlara şüphesiz melek demek gerekir"). Eserin kaleme alınmasındaki asıl amacın, insanları şairin düşündüğü ideal bir hayata kavuşturma olduğu açıktır.

❋ ❋ ❋

Yusuf inanmış bir Müslümandır. O Allahın varlığına ve birliğine, akla müracaat etmeksizin gönülden inanıyor. Allah insanı seçerek yaratmış ve ona en büyük erdemleri vermiştir. Her iyilik ve kötülük Allahtan gelmekle birlikte insan ne ekerse onu biçer. İbadet gereklidir, fakat bu tek başına bir amaç değildir. İnsanın iyiliği, onun toplum içinde faydalı olup olmamasıyla ölçülür. Bu konuda Öğdülmiş ile Oḍġurmış arasında geçen konuşma dikkate değer. Ölüm kavramı, insanları iyi yola yöneltmek için en önemli etkenlerden biridir. İyi ve kötü kişiler için ödül ve ceza olarak, cennet ve cehennemden çok, bu dünyada insanların onlar hakkında verdikleri hüküm önemlidir. Arkada iyi ad bırakarak ölmek ve öldükten sonra da bu iyi ad sayesinde yaşamaya devam etmek – işte insan için en yüksek amaç ve asıl ödül budur.

Yukarıda da işaret edildiği gibi, Yusuf, devrinin en geniş anlamında bilgin ve düşünürlerinden biriydi. Onun askeri zümreyle ilgisi olmadığı, bu zümreye temas ettiğinde kullandığı ifade tarzından açıkça bellidir. Yusuf, gerek şair gerekse düşünür sıfatıyla kendi önemini biliyor ve bunu iftiharla ifade etmekten de geri kalmıyordu. Kitabın ithafiyesinde (bkz. beyit 112-115) eserinin ölümsüzlüğü hakkında söylediklerinden ne kadar emin olduğu, aradan dokuz asır geçtikten sonra, bunun şimdi herkes tarafından onaylanmasıyla sabittir ve şahsiyetinin gücünü göstermek için bu bile yeterli kanıttır. O yalnız eserini ithaf ettiği ve zamanla unutulacak bir hale gelmiş olduğunu gördüğümüz hükümdarına yeniden bir hayat bağışlamakla kalmamış, Türk tarihinin önemli bir devresi için –kendisinin severek kullandığı bir terimle– sönmeyen bir meşale yakmıştır.

Ḳutaḍġu Bilig

Ḳutaḍġu bilig, isminden de anlaşıldığı gibi (*ḳut-aḳl-ġu bil-i-g*), insana her iki dünyada tam manasıyla kutlu olmak için gereken yolu göstermek amacıyla kaleme alınmış bir eserdir. Birbirleriyle çok sıkı bağlı olan birey, toplum ve devlet hayatının

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

ideal bir şekilde düzenlenmesi için gereken anlayış, bilgi ve erdemlerin ne olduğu; bunların ne şekilde elde edileceği ve nasıl kullanılacağı üzerinde duran şair-düşünür, bununla kendi devrinde gündelik hayatın üstüne yükselenlerin düşüncelerine tercüman olmuştur. O, birçoklarının ısrarla iddia ettiği gibi, iyi olmaları için mevki sahiplerine tatsız mecazlarla ahlak dersi veren kuru bir öğütçü değildir. Yusuf, bu eseriyle insan hayatının anlamını çözümleyen ve onun toplumun, dolayısıyla da devletin içindeki görevini saptayan bir felsefe, bir hayat felsefesi sistemi kurmuştur.

Yusuf'un *Kutadğu bilig*'i hangi nedenlerin etkisiyle yazdığı açıkça bilinmemekle birlikte eserde onun dışarıdan gelen bir emir veya arzu üzerine yazıldığını gösteren bir işarete de rastlanılmıyor. O devirde Orta Asya'daki hanedan mensuplarının birbirlerine karşı mücadelelerinin güçlenmiş ve bu iç kargaşalık arasında gerek bireylerin konumunun gerekse toplum ve devlet esaslarının sarsılmış olduğu göz önünde tutulursa, toplumun temelini oluşturan ahlak prensiplerinin yeniden düzenlenmesinin bir zorunluluk haline geldiği düşünülebilir.

Yusuf eserinin ayrı bir bölümünde, şairlerin görevinin mevki sahiplerini övmek veya yermekten ibaret olduğunu; hatırları kıldan ince, dilleri kılıçtan keskin olan bu şairler ile onlara her istediklerini vermek suretiyle iyi geçinmenin ve kendisini onların dilinden kurtarmanın mümkün olduğunu söylüyor; ama o bu şairler zümresinden değildir, eserini göze girmek, iltifat görmek, ihsan koparmak amacıyla ve yalnızca kişisel çıkar sağlamak için yazmamıştır. Yoksa Yusuf'un eseri de bir mehdiye mecmuası olurdu. Halbuki burada bireylerden ve mevki sahiplerinden gerçekleştirilmesi her devirde güç olan erdem ve fedakârlıklar isteniyor, geçmiş günlerdeki ideal bir toplumun betimlenmesi yoluyla kendi devrini eleştiriyordu.

Kişisel ihtiraslar ve geçici çıkarların arkasından koşuşan insanlar arasında bu şair-düşünürün ortaya koyduğu düşüncenin savunulması kolay olmamıştır. Şair, bu eseri sayesinde *ḫaṣ ḥaciḅ* veya *uluġ ḥaciḅ* mevkisini elde etmişse bu belki de hükümdarın kişisel muhabbeti sayesinde olmuştur. Fakat Yusuf'u zaman zaman acı şikayetlere yönelten etrafındakilerin "dikenleri" de şairi rahat bırakmamıştır. Yalnızca nasıl olduğunu kolayca hayal edebileceğimiz böyle bir çevrede değil, bugün dahi böyle bir tezle ortaya çıkacak bir düşünürün karşılaşacağı zihniyet göz önüne getirilirse, eserin içten gelen bir duygu ve içinde bulunduğu topluma karşı derin bir sorumluluk hissiyle kaleme alındığı düşüncesi kuvvetlenir ve şair bir mücahit mertebesine yükselir.

Türk yazı dili malzemesine hâkim ve inceliklerine vâkıf olan, bu alanda Uygurların ananesini devam ettirip geliştiren şair, eserinde İran sanatkârlarını örnek tutarak aruz kalıbını kullanmıştır. Bunun kendisi için büyük bir meziyet veya kusur olduğu

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

hakkında herhangi bir düşüncede bulunmadan önce, eğer genellikle böyle bir mesele söz konusu olabilirse, hiç değilse çağdaşlarının eserlerinin meydana çıkmasını beklemek daha doğru olacaktır. Eser, şairin seçtiği yarı hikâye ve yarı temsil tarzında, arada hareketi hazırlayıp açıklayıcı monologlar ve canlı doğa betimlemeleriyle süslenmiş olan sahneleriyle bir bütün olarak öyle mükemmel bir üslup ve mimari içine yerleştirilmiştir ki, bu malzemeye başka ne gibi bir şeklin verilebileceğini düşünmek dahi güçtür.

* * *

Ḳutaḍġu bilig'de şairin, asıl amacı olan ideal bir hayat düzenini ifade ederken, içinde bulunduğu çevreye ne dereceye kadar temas etmiş ve hayatın gerçeklerine ne kadar yer vermiş olduğu meselesine gelince, yukarıda da işaret edildiği gibi, eserin her bakımdan çözümlenmesi ve incelenmesi yapılıncaya kadar, bu konuda kesin bir söz söylemek doğru olmayacaktır. Bu mesele üzerine düşünürken, Yusuf'un, her şeyden önce bir şair olduğunu unutmamak gerekir. *Ḳutaḍġu bilig* ne olayları nakleden bir tarih, ne bölge ve şehirleri betimleyen bir coğrafya, ne din bilginlerinin görüşlerini toplayan bir derleme, ne düşünürlerin fikirlerine dayanan bir felsefe, ne de şeyhlerin özlü sözlerine dayanan bir öğüt kitabıdır. Burada yakından belirtilip betimlenen hiçbir isme rastlanmıyor. Bir edebi eserden böylesi ayrıntıları beklemek ve eseri ayrı alanların karanlık noktalarını aydınlatmaya yarayıp yaramaması açısından değerlendirmeye çalışmak çok dargörüşlülük olurdu.

Yusuf, gündelik hayat kaygılarının üstüne çıkmış ve kendi çevresinin seviyesinden çok yükselmiş olduğu halde, insan olarak o da çevrenin bir ürünüdür; düşünce ve betimlemelerini çevrenin malzemesiyle ifade etmek ve anlatmak istediklerini de dinleyenlerin anlayabileceği şekil ve usullerle dile getirmek zorundadır. Şair eserinde, devrinin üslup ve tarzına uyarak, kendi fikirlerini desteklemek için bugün yapıldığından daha çok, çevrenin fikir ürünlerine başvurmuş görünmektedir. Eğer başvurulan bu kişi ve eserler bugün bizim için bir şey ifade etmiyorsa, burada kabahat şairde değil, o günkü Türk çevresiyle bugünkü arasında oluşan seviye farkında ve o devir hakkında hiç bilgiye sahip olmayan, belki de bu yolda hiçbir esaslı girişimde bulunmayan bilim çevremizdedir. Gün geçtikçe bu hususların daha iyi aydınlanacağına şüphe etmeye hakkımız olmadığı gibi, böyle bir şeye gerek de yoktur.

Eserde türlü konulara ait fikirleri nakledilen ve toplumun çeşitli zümrelerine ait olan kişilerin isimleri geçmektedir ki, bunların şairin devrinde yaşayan veya eserleriyle tanınan ya da bu gibi vesilelerle böyle eserlerde adları geçen ünlü kişiler olduğuna şüphe yoktur. Örneğin, bunlar arasında *bökе yavġusı* (5043, 5523), *ıla atlıġı* (841, 1629, 2319), *ıla begi* (1779), *ıla erkini* (4752), *il ḳend begi* (216, 3460), *uluġ ḳend begi* (5354),

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

öge buyruḳı (2941), *ötüken begi* (1962, 2682), *türk buyruḳı* (1163), *türk ḫanı* (3817), *uç ordu begi* (1594), *uç ordu ḫanı* (2966, 3815) ve *yaġma begi* (1758) gibi nispeten belirtilmiş şahsiyetler ve *buḍun başçısı, ajun tutġuçı, ajun ilçisi, ajunçı beg, ilçi beg, ilçi bügü, bügü beg, bügü bilge beg, bügü ilçi beg, törü bilmiş er, törü birgüçi* ve benzeri imalarla söz edilmiş devlet adamları yanında bilgin, düşünür, şair, öğretmen, kumandan, kahraman, tecrübeli ihtiyar, ruhaniler zümresine mensup kişiler, zahit (sofu) ve başka birçok kişinin fikirleri söylenmekte; Arapça eserler (*tazi tili*) ile İran ulemasından (*tejik bilgesi*) söz edilmektedir.

Hükümdar, akıbeti temsil eden Oḍġurmış ile görüştükten sonra, dünyadaki hayatın ne olduğunu anlayarak, üzerindeki ağır yükü taşımaya devam etmek istemediğini Öğdülmiş'e söylemesi üzerine, bu kişi hükümdarın yapacağı işleri hatırlatıyor ve ona iyi ad kazanmak için yeni bir faaliyet alanı gösteriyor. Müslümanların birbirine karşı kardeş olduklarını, onlara karışmamak gerektiğini, fakat kâfirlere karşı harekete geçmesini, evlerini barklarını yakmasını, çoluk çocuğunu esir etmesini, mallarının hazineye alınmasını, "burkanını" kırarak yerine mescit yapmasını ve onlar arasında İslamiyeti yaymasını tavsiye ediyor. Şair bunları söyleyerek Kâşgar yöneticilerinin, devlet Batı Türkistan işlerine karışacak durumda olmadığı için daha çok doğuya doğru, burkancı Uygurlar ve onların komşularına karşı hareket edilmesi, bunun aynı zamanda dini bir görev olduğu hakkındaki fikirlerine tercüman olmuştur. *Ḳutaḍġu bilig*'de askeri kuvvet hakkında yürütülen görüşlerden de bu devletin pek büyük girişimlere kalkışacak bir durumda olmadığı sonucunu çıkarmak mümkündür.

Yusuf'un eserinde kendi devir ve çevresine dair değindiği noktaların yalnızca bu gelişigüzel çıkarılmış birkaç örnekle sınırlanmadığını hatırlatmaya da hiç gerek yoktur.

Ḳutaḍġu Bilig'in Asıl Nüshaları

Ḳutaḍġu bilig'in bundan sonraki tarihi de önemlidir. Kitabın yazıldıktan bir süre sonra unutulduğu veya çok dar bir çevrenin yararlanmasında kullanıldığı anlaşılıyor. Eserin kıymetini takdir eden zümreler tarafından *Ḳutaḍġu bilig* iki defa tarihin karanlık perdesi arkasından aydınlığa çıkarılmıştır. Her iki defasında da esere eklenmiş olan önsözler, bunları yazanların fikir seviyelerini gösterdiği gibi, bu çevrelerin eser hakkındaki görüşlerini de içermektedir. Sonradan yazılmış olan bu satırlarda, Türk tarihi ve özellikle de kültür tarihi için yararlanabileceğimiz bazı noktalar da vardır.

Yusuf kendi eserini kısa, fakat veciz bir şekilde sunmuştur (*bkz.* beyit 350-2):

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

kitab atı urdum kutadgu bilig
kutadsu okıglıka tutsu elig

sözüm sözledim men bitidim bitig
sunup iki ajunnı tutgu elig

kişi iki ajunnı tutsa kutun
kutadmış bolur bu sözüm çın bütün

("Kitap adını *Kutadgu bilig* koydum;
okuyana kutlu olsun ve elinden tutsun.

Ben sözümü söyledim ve kitabı yazdım;
Bu kitap elini uzatıp her iki dünyayı da tutan bir eldir,

Kişi her iki dünyayı da devletle elinde tutarsa kutlu olur
bu sözüm doğru ve dürüsttür").

Eserin esasını oluşturan dört şey (*neng*) ile bunları canlandıran örnek şahsiyetler şunlardır (bkz. beyit 355-7): 1. Kün-Toğdı: *kōni törü* (doğru kanun), 2. Ay-Toldı: *kut* (saadet, ikbal, devlet), 3. Öğdülmiş: *uksuş* (akıl) ve 4. Oḍğurmış: *'alkabet* (hayatın sonu).

* * *

Kitaba ilk eklenen uyaklı önsözde bir taraftan eserin kendisi ve yazarı hakkında bilgi verilmekte, diğer taraftan önsözü yazan kişinin fikirlerine göre eserin en önemli kısımları belirtilmektedir. 77 beyitlik bu önsözü yazan şair, gerek kendisi gerekse çevresi ve devri hakkında açık bir fikir edinmemize yarayacak hiçbir ipucu vermemiştir. *Kutadgu bilig*'in üslubunu benimsemiş olan bu şairin, eserin esas fikrini kavramamış olmasına rağmen terkip kudretine sahip bir sanatkâr olduğu görülüyor. Türk çevresinde daha sonraları genelleşen bazı terim ve deyimler dışında uyaklı önsözün dili *Kutadgu bilig*'in diline çok yakındır. Bu önsözden artık bu çevrede birçok Türkün *Kutadgu bilig*'in anlamını doğrudan doğruya anlayamadıkları ve açıklamaya gerek görüldüğü, eserin "Buğra Ḫan vaktı içinde" ve "han dilince" söylenip "Kâşgar ilinde" tamamlandığı kaydının yanı sıra Arapça ve Farsçaya karşılık "bizim dilimiz" ve kendi şiiri için "Türkçe" tabirlerini kullanmasından da önsözü yazan şairin Kâşgar dışından ve daha sonraki bir döneme mensup olduğu anlaşılıyor. Önsözde *bu* zamirinin kullanılışı karışıktır ve ifadesinden kesin bir hüküm çıkarılmak istenilirse, bu noktanın göz önünde tutulması gerekir. Önsözü yazan kişinin Balasagun yerine Kuz-Ordu ismini kullanmış oluşunun da devrini saptamakta yardımı olacağı gibi, önsözde eseri betimleyip çevrenin eser hakkındaki görüşlerini belirten beyitlerden

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

de bu hususta yararlanılabilir.

Bu önsöze göre, eser çok kıymetli bilgileri ve hakîmlerin sözleriyle doğrulanmış birçok fikri içeren, çok faydalı ve hiçbir zararı olmayan "aziz" bir kitaptır. Bu kitap herkesin işine yaradığı gibi, özellikle hükümdarlara (burada *ilig* veya *beg* yerine *melik* terimi kullanılmaktadır) memleket idaresi için gereklidir. Bir devletin ayakta durmasının veya yıkılmasının sebeplerini açıklar ve onu korumanın şartlarını anlatır. Bunda memleketi idare etmek için gereken nitelikleri, hükümdarların halk ve halkın da hükümdarlara karşı olan haklarını, halkın itaatkâr olması için hükümdarların tebaasına nasıl davranacağı, kendisine kimleri yakın ve kimleri uzak tutacağını, idarede nasıl bir siyaset ve feraset kullanacağı anlatılır; askerin düzenlenmesi ve savaş usulleriyle düşmanın yenilmesi için çareler gösterilir. Çin ve Maçin hakîmleri ve doğu ilindeki bütün Türk ve Çin büyükleri kitabın faydalı bir eser olduğunda fikir birliğine varmıştır. Doğu meliki ve Maçin beylerinin hepsi bu kitabı benimsemişlerdir. Miras yoluyla kendilerine geçen bu eseri başkalarına vermemişlerdir. Ayrı memleket, şehir ve saraylarda bu illerin hakîmleri kendi âdet ve usullerine göre kitaba ayrı ayrı adlar vermişlerdir: Çinliler *çıçbü'l-müluk*, Maçinliler *Enisü'l-mçmalik*, doğu ilinin büyükleri *Ziynetü'l-ümera'*, Iranlılar *Şahname* ve Turanlılar *Kutadğu bilig* demişlerdir.

Bunlardan anlaşıldığına göre, önsözü yazan kişi ve dolayısıyla da onun çevresi *Kutadğu bilig*'i daha çok bir tür siyasetname olarak değerlendirmektedir. Türklerin çeşitli zümrelerince esere verilmiş olduğu söylenilen diğer isimler de bunun bu şekilde anlaşıldığını göstermektedir. Böylece eserin asıl insani ve beşeri değeri ikinci plana atılarak kitapta çok tali bir yer işgal eden sorunların bazıları, örneğin askerlik işleri ön plana alınmıştır.

Arapça ve Farsçada pek çok kitap olduğu halde, doğu ilinde ve bütün Türk ve Çin'de bunun gibi bir kitabın bundan önce ve sonra yazılmamış olduğunun belirtilmesinden de bu önsözü yazan kişinin ve çevresinin irfan açısından pek parlak bir seviyede olmadığı kanaati doğmaktadır.

Eserin üzerine inşa edildiği dört temelin (burada: *nik şçrif*) üçüncüsü olan *ulus* önsözde *hiredd*, dördüncüsü olan *'akibet* ise *kanaat* şeklinde geçmekte olup bu keyfiyet son zamanlarda *Kutadğu bilig* üzerinde uğraşanların hepsini de yanlış yola yöneltmiştir. Eserin en önemli motiflerinden birini oluşturan *'akibet*'in burada *kanaat* (bazen *kanaat* ve *'afiyet*) şekline girmesinin sebebi bir yanlış okuma sonucu olabilir; herhalde önsözü yazan kişinin de buna yeni bir anlam vermek istediğini düşünmek mümkün değildir.

* * *

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Ḳutaḍġu bilig'in üçüncü defa meydana çıkarılması daha sonraki bir döneme aittir. Bu defa esere uyaklı önsözün eksik ve kötü bir özeti olan düzyazı bir önsöz eklenmiş, fakat bunun ne zaman ve nerede yazıldığı hakkında hiçbir bilgi verilmemiştir. Dil ve üslup özellikleri bu önsözün daha yeni bir döneme ait olduğunda hiçbir şüpheye yer bırakmıyor. Önsözü yazan kişinin eser ve değeri hakkında kişisel bir görüşü de yoktur.

Eseri okuyan ve onu açıklayanın kitabın kendisinden daha aziz olduğu kaydına bakılarak, eserin bu devirde artık daha az anlaşılmış olduğu sonucu çıkarılabilir. Coğrafya ve kavim isimleri burada daha çok basitleştirilmiş, millet ismi olarak Türk terimi büsbütün atılmış ve yerine Çin, Maçin ve Meşrik terimleri kullanılmıştır. Uyaklı önsözdeki *meliḳ* terimi yerine burada artık *padişah* terimi tercih edilmiştir. Çeşitli yerlerde esere verilen isimler arasında, uyaklı önsözden farklı olarak Maçin meliki hakimlerinin *Ayinü'l-memleke* veya *Eminü'l-memleke* İranlıların ise *Şahname-i türki* veya *Pendname-i müluk* dedikleri kaydedilmiştir.

Eserin dört temelinin (burada *uluġ aġır ul*) ilk üçü, gerek eserin kendisinden gerekse ilk önsözden farklı olarak Arapça terimlerle (1. *ʿadil*, 2. *devlet* ve 3. *ʿaḳıl*) ifade edilmekte, dördüncüsü olan *ʿaḳıbet* ise uyaklı önsözde olduğu gibi burada da *ḳanaʿat* olarak geçmektedir. Yusuf'un doğduğu yer için Balasagun ismi kullanılmış ve şairin eserinden dolayı aldığı *ḫaṣ ḥacib* unvanı burada *uluġ ḫaṣ ḥacib* şekline girmiştir.

* * *

Bu önsözlerden *Ḳutaḍġu bilig*'in ikinci ve üçüncü defa canlanmasının eserin asıl yazılmış olduğu çevrenin dışında ve birbirinden oldukça uzun aralıklarla gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Ama bunları zaman ve mekân bakımından daha dar sınırlar içine almak şimdilik güçtür. Her iki önsözdeki coğrafi terimler, bunların Kâşgar'ın batısında yazıldığını belirtmektedir. Türk ülkesinin doğu bölgelerinde, böyle bir eserin dikkati yeniden üstüne çekmesine en uygun yer olarak da Türk kültür merkezlerinin en önemlisi olan Semerkand düşünülebilir. Uyaklı önsözdeki bazı yeni terimler (örneğin *uḳuş* yerine *ḫired*) bu merkezin İran etkisi altında bulunduğu dönemi hatırlattığı gibi, devlet idaresi ve özellikle askerlik işlerinin ön plana alınmış olması da önsözün yazıldığı çevrenin pek güvenli olmayan kargaşa devrine rastlamasıyla açıklanabilir. Şimdilik bir taraftan bu hususların aydınlatılmasına yarayacak yeni kayıtları beklerken, diğer taraftan da önsözlerde geçen coğrafi terimlerin Türk ülkelerinin nerelerini gösterdiği ve bunların hangi dönemlerde bir terim niteliği almış oluşlarının Türk tarih ve coğrafyacıları için önemli bir araştırma konusu oluşturacağı da hatırlatılabilir.

* * *

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Kutadġu bilig'in bugün elimizde bulunan her üç nüshası, eserin bu üçüncü kitaplaştırılmasına aittir. Aynı nüshanın birer kopyaları olan elimizdeki nüshalar arasındaki farklara bakılırsa, eserin yazıldığı tarihten asırlarca sonra saptanmış olan bu yeni metinlerin ne gibi değişikliklere uğramış olacağını düşünmek güç olmaz. Mevcut nüshaların birbirleriyle olan ilişkileri hakkında hüküm vermek için henüz erken olmakla birlikte, Mısır ile Herat nüshalarının Fergana nüshasına göre birbirlerine daha yakın olduğu söylenebilir. Türk dilinin XI. asırdan sonraki gelişim tarihi göz önünde tutulursa, bu değişikliklerin eserin lehine değil, tam tersine aleyhine olduğu kolayca tahmin edilebilir. Metinde ara sıra rastlanan ve eserin yazıldığı tarihte bulunması gereken bazı ses ve eklerin, daha sonraki biçimleriyle karışık olarak kullanılmasını, kafiye ve vezin bozuklukları ile eserin genel dokusuna daha uygun olan bazı terimler yerine, yerinde olmayan yabancı terimlerin bulunmasını, Yusuf'un kaleminden çok eserin geçirdiği bu maceralara yüklemek daha doğru olacaktır. Bunlara bir de eldeki metni kopyalayarak çoğaltmış olanların, bilerek veya bilmeyerek kattıkları birçok uygunsuzluk da eklenmelidir. Daha eski devirlere ait nüshalar, hiç olmazsa, eserin ikinci defa yazılmış şekli ele geçinceye kadar, eserde görülen uygunsuzlukları şairin hesabına kaydetmek, ona karşı büyük bir haksızlık olacağı gibi, Türk dilinin tarihi gelişimi konusunu da gereksiz bir karışıklığa sokmaktan başka bir fayda yaratmayacaktır.

* * *

Yusuf'un *Kutadġu bilig*'i yazarken kullandığı alfabe sorunu konuyla ilgilenenler tarafından sık sık söz konusu edilmiştir. O devirde Kâşgar ve civarının İslam çevresiyle olan sıkı bağları ve İslam edebiyatının daha önce de oralarda kendine bir zemin hazırlamış olduğu göz önüne alındığında, Türklerin o dönemde ulusal alfabeleri olan Uygur alfabesinin yanında Arap alfabesini de yadırgamadığı kabul edilebilir.

Kutadġu bilig'in ithaf edildiği hükümdarın devrine ait ve Yârkend'de düzenlenmiş mahkeme kararları arasında Uygur harfleriyle yazılanların yanı sıra Arap harfleriyle yazılmış Türkçe belgeler bulunduğu gibi, Arap harfleriyle yazılmış Arapça belgeler de vardır. Bu belgelerin bazılarında şahitlerin imzaları Uygur harfleriyledir. Yusuf'a gelince, yukarıda da belirtildiği gibi, şairin bu alfabelerden ikisini de aynı kolaylıkla kullanacak durumda olduğu şüphesizdir.

Yalnızca Maḥmud Kaşġari'nin Uygur alfabesi hakkında verdiği bilgi, bu çevrede ve özellikle de resmi yazışmalarda hangi alfabenin esas olarak kullanıldığı sorununda kesin bir hüküm verdirebilecek mahiyettedir. Maḥmud'un ifadesinden Türk yazısı olarak adlandırılan Uygur alfabesinin o çevrede artık Türkler arasında eskiden kullanılmış olan diğer alfabeler yerine tek bir yazı olarak kullanılmakta olduğu anla-

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

şılıyor. Kâşgar'dan yukarı Çin'e kadar, bütün Türk ülkelerinde hükümdar ve beylerin yarlığ (ferman) ve mektuplarının Uygur alfabesiyle yazıldığına bakılırsa, idarede bu alfabenin hâkim olduğu anlaşılır.

Uygur alfabesiyle yan yana kullanıldığını yukarıda gördüğümüz Arap alfabesinin hangi tarihten itibaren hâkim konuma geçtiğini şimdilik bilmiyoruz; Uygur alfabesininse Orta Asya, Altın-Ordu ve İran alanlarındaki Türk devletlerinde XVII. yüzyıla kadar ve bazı hallerde Fâtih Sultan Mehmed devrinde İstanbul'da bile kullanılmaya devam ettiği görülüyor. Bu hale göre, *Ḳutaḍġu bilig*'in hükümdara sunulan asıl nüshasının Uygur harfleriyle yazıldığını kabul etmek, şimdilik daha doğru olur. *Ḳutaḍġu bilig*'in bizi burada ilgilendiren ve bugün elimizde bulunan nüshalarına esas olan üçüncü defa yazılışında kullanılmış alfabeye gelince, bunun Arap harfleriyle yazıldığında şüphe edilecek bir nokta yoktur. Uygur alfabesiyle yazılmış olan Herat nüshasının da Arap harfleriyle yazılmış bir nüshadan kopyalandığı kesindir.

Ḳutaḍġu Bilig'in Bugünkü Nüshaları

A. HERAT NÜSHASI

Ḳutaḍġu bilig'in zamanımızda ilk bilinen ve dolayısıyla bu eser üzerindeki çalışmalara esas oluşturan nüshası Herat nüshasıdır, ki Arap harfleriyle yazılmış bir nüshadan Uygur harflerine çevrilmiştir. Elyazmasını çoğaltan kişinin oldukça işlek yazabilecek bir şekilde Uygur alfabesine vâkıf olduğu görülüyor. Nüsha çok özensiz yazılmıştır ve belli başlı bir kütüphane ya da kişi için yazılmış olmaktan çok müsvedde olarak tasarlanmış olsa gerektir. Birçok defa beyitlerin mısralarının yerleri değiştirilmiş, sözcük ve satırlar atlanmış, bazen de birkaç satır tekrar edilmiş ve sonra yanlışlığın farkına varılarak mısralara *mu'aḫḫar–muḳaddem* veya *oñg–sol* sözcüklerinin eklenmesiyle düzeltilmiş, eksik satırlar satır üstüne yazılmış ve fazladan yazılmış olan satırlarsa özensiz bir şekilde üzerinden çizilerek iptal edilmiştir.

Bu nüshaya esas oluşturan Arap harfleriyle yazılmış nüshanın da pek düzgün olmadığını gösteren işaretler vardır. 19. sayfada 7. satırdan sonra 197-228., 180. sayfada 5. satırdan sonra 6304-6351. ve 184. sayfada 16. satırdan sonra 6521-6604. beyitleri içeren kısım eksiktir. Bunun, yazmayı kopyalayan kişinin dikkatsizliği yüzünden sayfaların atlanmış olmasından ileri geldiği düşünülebileceği gibi, bu kısmın asıl nüshada da eksik olma ihtimali de vardır. 98. sayfanın sonundan itibaren 2739-3473. beyitleri içeren sayfalar herhalde nüsha düzenlendikten sonra kaybolmuştur. Arap harfleriyle yazılmış olan esas nüshada noktaların bulunmaması veya bunların karışık olmasından ileri gelen yanlışlar da Herat nüshasında oldukça önemli bir toplam oluşturmaktadır. Yazmayı kopyalayan kişi herhalde *Ḳutaḍġu bilig*'in metnini pek iyi okuya-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

mamış ve Uygur harflerine çevirirken anlamlarını bilmediği ve özellikle de vokal işaretsiz yazılan sözcükleri çoğunlukla kendi düşüncesine göre okumuş veya onların yalnızca şekillerini aktarmıştır. Bazı sözcüklerin altına anlamlarını kaydetmeye gerek görmesinden ve böyle yaparken bazen yanlışlıklara düşmüş olmasından da metnin artık kendisi tarafından da pek iyi anlaşılmadığı görülmektedir.

Yazmayı kopyalayan kişinin bu nüshaya getirdiği en büyük yeniliklerden biri de bir kısım sessiz harflerle seslilerin okunuşunda kendi telaffuzunu esas tutmuş olmasıdır. Yazmaları kopyalayan kişilerde dilbilgisi ve dilin tarihsel gelişimi hakkında bilgi aramak, onların bu alanda bilimsel bir sorumluluk duygusuyla çalışmış olacaklarını var saymak elbette ki doğru değildir. Buna karşılık her kopyalayarak çoğaltma işleminde bu işi yapan kişinin, zamanının dilsel alışkanlıklarının etkisiyle bilerek veya bilmeyerek asıl metindeki sözcüklerden bazıları üzerinde tasarruflarda bulunması da genellikle görülen hallerdendir. Burada bu sorun üzerinde, onları haklı veya haksız çıkarmaktan çok, bugün bu gibi eserler üzerinde uğraşanların dikkatlerini bu noktaya çekmek amacıyla durulmuştur. Özellikle Türk dili gibi, devir ve çevreye göre henüz en önemli ve esas niteliklerin saptanamadığı bir alanda çalışan kişilerin, en gerekli olan dilbilgilerini elde etmeden ve Türk dilinin tarihsel gelişimi hakkında bir fikir sahibi olmadan, gelişigüzel ve sorumsuz bir şekilde hareket etmeleri, faydadan çok telafisi güç zararlar doğmasına sebep olabilir. Bunun canlı örneklerinden birini *Ḳutaḍġu bilig* üzerinde yapılan araştırmalarda da görüyoruz. *Ḳutaḍġu bilig*'in diğer nüshaları arasında, imla, okunuş ve anlayış açısından en değersiz nüshasının ilk önce bulunuşu ve dolayısıyla da ilk çalışmalara esas teşkil edişi Türk dilbilgisi için bir talihsizlik olmuştur. Bu ilerlemiş araştırmaların seyrini Mısır nüshasının meydana çıkması da ne yazık ki değiştirememiştir.

Herat nüshası, 185 $_{26-27}$: *tükendi ḳutad-ġu (bilig) kidabı tarıḫ sekiz (yüz) ḳırḳ üç yıl-ta ḳoy yıl muḥar(r)em ay-nıng tört-i herü-te* ("Ḳutaḍġu bilig kitabı sekizyüz kırküç tarihinde, koyun yılında, muharrem ayının dördünde Herat'ta tamamlandı") ve daha tam olan 189 $_{9-14}$: *tarıḫ sekiz yüz ḳırḳ üç-te ḳoy yıl aḫır-ı muḥar(r)em ay-nıng tört yangı-sı herü şehrin-te bidilti* ("sekizyüz kırküç tarihinde koyun yılının sonunda, muharrem ayının dördünde Herat şehrinde yazıldı") kayıtlarından anlaşıldığı gibi 4 muharrem 843'te (17 haziran 1439) kopya edilmiştir. Eserin sonuna (186_1-189_3) eklenmiş olan 38 beyitlik bir kasidenin 37. beyitindeki

bu ḳar-a sayil adaġ-ım ev-(v)el adım ol ḥasan
hem üçünçi el-ḳabım şemz açtı rab ḥikmet kanı

bilgisinin elyazmasını kopyalayan kişiye ait olduğu kabul edildiği takdirde, kendisinin Ḥasan Ḳara Saʿil (?) Şems adını taşıdığı, gerek bu kasidesinden ve gerek kasi-

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

denin sonuna eklenmiş olan iki beyitten anlaşıldığı gibi, edebiyatla uğraşan ve bir dereceye kadar kalem kullanmayı da bilen biri olduğu düşünülebilir. İkinci tarih kaydından sonra güzel bir sülüsle, Farsça yazılmış olan rübainin kendisine ait olması şüphelidir.

* * *

Herat nüshasının Anadolu'ya geçmesi ve önce Tokat'a, ardından 879'da (1474) İstanbul'a gelmiş olmasına dair esere sonradan eklenmiş şu kayıt vardır (189 15-18):

tarīḫ-ḳa sekiz yüz yidmiş doḳuz-ta yılan yıl bu ḳutaḏġu biligi kitab-nı (-nı satır üstünde yazılmış) *abdur-ras(s)aḳ şeyḫ-sade baḫş-ı üçün isdambul-ta toḫaddın fenār-i oġlı ḳaz-ı ʿali bidig yiberib keldürt-i-ler mübarek bolz-un tevlet kilz-ün milʾnet kidz-ün* ("sekizyüz yetmişdokuz tarihinde, yılan yılında, Abdürrezzak Şeyhzâde Baḫşı için Fenârî-zâde Kadı Ali İstanbul'dan mektup göndererek Tokat'tan getirttiler; mübarek olsun, devlet gelsin ve mihnet gitsin").

Osmanlı imparatorluğunun ilk devirlerinde, Anadolu Türklerinin diğer Türk ülkeleriyle olan ilişkilerinin, sonraki devirlere göre daha sıkı olduğunu biliyoruz. Türkiye Orta Asya Türk devletleriyle, siyasi bakımdan yakından ilgili olduğu gibi, her iki ülkedeki bilim merkezleri ve çeşitli bilginler arasındaki ilişkiler de bugün düşünüldüğünden çok daha sıkı ve önemliydi. Birçok bilgin oralardan Türkiye'ye gelir veya getirtilir, birçok Türk de bilim öğrenmek üzere Anadolu'dan Orta Asya merkezlerine giderdi.

Ḳutaḏġu bilig'i Abdürrezzak Bahşı için Tokat'tan İstanbul'a getirtmiş olan Fenârîoğlu Kadı Ali de öğrenim için Orta Asya merkezlerini ziyaret eden bilginlerdendir. İsmaʿil Beliğ, *Gülḏeste-i riyaż-ı ʿirfan*'da (Bursa, 1302, s. 245-248) verilen bilgiye göre meşhur Türk bilgini Şemseddin Mehmed bin Hamza Fenârî'nin torunu olan Alaeddin Ali bin Yusuf Bâlî bin Fenârî, Herat, Buhara ve Semerkand'da tanınmış bilginlerden dersler almıştır. Fatih Sultan Mehmed devrinin başlarında tekrar Anadolu'ya dönmüş ve Molla Gürânî'nin delaletiyle Bursa'daki Manastır medresesine müderris olarak tayin edilmiştir. 878'de (1473-4) kendisine kazaskerlik verilmiş, 894'de (1489) Rumeli sadrı ve bir süre sonra da Anadolu sadrı olarak görevlendirilmiştir. Son günlerini Bursa'da geçiren Alaeddin Ali 903'de (1497-8) vefat etmiştir. Devrinin birçok bilim dalında yetkinlik sahibi olan bu bilginin güçlü bir hafızaya sahip olduğu, ezberden sayısız Farsça ve Arapça beyit bildiği ve kendisinin de bu alanda kalem kullandığı kaydedilmektedir. Meşhur, *Şeḳaʾiḳ-ı nuʿmaniye tercümesi* (İstanbul), s. 277-8'de verilen kısa bilgide Alaeddin Ali'nin Fenârî evladından olmayıp ona kapılandığı için bu ismi almış olduğu kaydedilmektedir.

Osmanlı devlet teşkilatında bu Türk ülkeleriyle resmi yazışmayı idare eden özel

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

kalemler vardı. *Bahşı* unvanını taşıyan bu memurların aynı zamanda bu ülkelerin siyasi ve ilmi vaziyetine vâkıf olan ve çoğunlukla oralardan gelen kişilerden seçildiği anlaşılıyor. Şeyh-zâde Adlbürrezzak Bahşı da Fatih Sultan Mehmed zamanında böyle bir görevle İstanbul'da bulunan kişilerdendir. Fatih Sultan Mehmed'in Uzun Hasan'a karşı başarıyla sonuçlanan seferinden sonra çeşitli memleketlere gönderilen zafernâmeler arasında, herhalde Orta Asya devletlerine gönderilmek üzere Uygur ve Arap harfleriyle 3 ağustos 1473 tarihinde yazılan yarlığın (fermanın) da Şeyh-zâde Abdürrezzak Bahşı tarafından kaleme alındığı anlaşılıyor. Aynı kişi Ayasofya kütüphanesinde 4757 numarada, içinde *ʿAṭebetü'l-ḥaḳa'iḳ*'ın da bulunduğu Uygur-Arap harfleriyle yazılan bir mecmuanın oluşturulup kopyalanmasını "sekizyüz seksendört tarihinde, domuz yılında, zilkâde ayının onyedisinde cumartesi günü" tamamlamıştır (bkz. s. 159).

Böylece 843'te (1439) Herat'ta kopyalanmış olan bu nüshanın 879'da (1474) İstanbul'a gelmesinin nedenleri ve etkenleri anlaşılmış oluyor. Eserin bundan sonraki macerasını takip etmek güçleşiyor. Nüshanın 190. sayfasında Abdürrezzak Bahşı tarafından yazılan parçadan sonra, 13-14. satırlardaki: *naʿl-bent ḥamz-e-tin sadğun (-ğ- ?) alduḳ molla ḫayre-t(t)in-ning cumʿ-a mescit-i-ning yan-ı-ta aşin-a (-i-* yerine *-a-* ile) *ḫoca(?) ḫacı tel(l)al* ("Nalbant Hamza'dan satın aldık; Molla Hayreddin'in cuma mescidi yanında, şahit Hoca Hacı dellâl") kaydından açık bir fikir edinmek zordur. Açıkça anlaşılan bir nokta varsa, o da eserin satın alınma yoluyla sahip değiştirmiş olmasıdır. Kayıtta adı geçen Hoca (Ḫvace) Hayreddin, Fatih Sultan Mehmed'in üstadı olup 880'de (1475) vefat etmiştir. İstanbul'da o tarihlerde bu kişinin adına iki mescit vardır. Bunlardan biri Mesîh-paşa semtinde, eski kiliseden çevrilmiş bir mescit ve diğeriyse Unkapanı'nda 874 (1469-70) tarihinde bina edilmiş olan mescittir. Kayıtta söz konusu olan mescidin bu sonuncusu olması muhtemeldir (bkz. *Ḥadiḳatü'l-cevamiʿ*, İstanbul, 1281, I, 53, 101). Bu kaydın da Abdürrezzak Bahşı'ya ait olması pek mümkündür. Sayfanın sonunda el ile çizilen ve altında Arap harfleriyle *bahşı bilgüsi* kaydı bulunan karmaşık yazılmış Uygurca imza bazı güçlüklerle *şeyḫ-sade belgüçü* (?) şeklinde okunabilir. Abdürrezzak Bahşı'ya ait olan kitapların bir kısmı Ayasofya kütüphanesinde bulunmaktadır. *Ḳutaḍğu bilig*'in Abdürrezzak Bahşı'nın mülkiyetine geçip geçmediği ve eğer geçmişse diğer kitaplarıyla birlikte neden vakfedilememiş olduğu şimdilik bilinmiyor. Sultan I. Mahmud zamanında (1730-54) Abdürrezzak Bahşı'ya ait kitapların vakıf kaydını yazan *el-müfettiş evḳaf el-ḥaremeyn* Ahmed Şeyh-zâde (bkz. Ayasofya, nr. 4012 ve 4757) herhalde bu zatın soyundan biri olacaktır. [1]

[1] Şeyh-zâde ismini taşıyan diğer şahsiyetler için bkz. Bursalı Tahir, *Osmanlı müellifleri*, I, 334.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

B. FERGANA NÜSHASI

Ḳutaḍġu bilig'in ele geçen nüshaları arasında en önemlisi olan Fergana nüshası hakkında, nüshayı bulan Fitret, *Maʿarif ve oḳutġuçı*[1] mecmuasında, eser hakkında genel bilgiyle bu nüshanın 145. sayfasının tıpkıbasımı vermiş, fakat nüshanın betimlenmesini yapmamıştır. Nüsha hakkında bu makaleden yalnızca sayfalarının dağılmış ve sonradan bir araya getirilerek dikilmiş ve dörtlüklerin altın suyuyla yazılmış olduğunu öğreniyoruz. Bu nüshayı 1913 yılında Nemengân'da bir şahsın özel kütüphanesinde görmüş olan Ahmed Zeki Velidî (bkz. *ZOV*, XXII, 312-3) de eserin ithaf kısmına ait bir başlık ile metinde *Ḳutaḍġu bilig*'in ismi geçen kısmından üç beyit naklet-mekle yetinmiş, fakat nüsha hakkında ayrıca bilgi vermemiştir. Nakledilen başlık ve beyitlerdeki farklar herhalde dikkatsizlik eseri olacaktır ve bunların aynı nüsha olduğunu kabul etmek mümkündür.

Nüshanın baş ve son kısmı eksiktir; nerede, ne zaman, kimin tarafından ve kimin için yazılmış olduğu hakkındaki kayıtlar da bu eksik sayfalarla birlikte kaybolmuştur. Yazıldığı tarih hakkındaki bilgimiz de yalnızca tahminden ibarettir. Fitret, nüshanın sülüs hattıyla yazıldığına bakarak bunun Herat nüshasından daha önce yazılmış olacağını tahmin etmekle yetinmiştir. Arap yazısı uzmanı olan Moritz (bkz. *Ungar. Jahrb., göst. yer.*) ise Arap harflerinin bu biçimlerinin İran'da VI. (XII.) asırda meydana geldiğine, bu biçimin Suriye ve Mısır'da Eyyubiler (569-650=1174-1252) döneminde kullanılmış olduğuna, fakat üç noktalı *p, j* ve *g* harflerinin VI. asırda İran'da henüz kullanılmayıp bunlara ancak VII. asırda tek tük rastlandığına işaret ederek, Fergana nüshasının, Mısır nüshasına göre daha eski bir döneme ait olduğunu, belki de VII. asırda yazılmış olabileceğini tahmin etmektedir. Bununla birlikte Moritz'in eserin yalnızca tek bir sayfasının incelenmesine dayanan bu fikri, kendisinin de haklı olarak kaydettiği gibi kesin değildir. Diğer nüshalara göre daha özenli yazılmış ve ilk bakışta daha eski bir döneme ait olduğu hissini veren bu nüshanın dil ve imlasında ara sıra diğer nüshalarda bulunmayan bazı yeni biçimlere de rastlanmaktadır (örneğin *aygır, yalavaç* vb; fakat diğer taraftan *erser*). Nüshanın bulunduğu yere ve ithaf edilen hükümdarın ismini taşımasına bakılırsa, bunun doğu Karahanlıları gelenek ve tarihin daha canlı olarak korunduğu bir dönem ve merkezde yazılmış olması muhtemeldir.

Herat ve Mısır nüshalarında başta düzyazı önsöz, bunun arkasından uyaklı önsöz, ondan sonra babların fihristi ve nihayet asıl *Ḳutaḍġu bilig* metni gelmektedir. Fergana nüshasındaysa uyaklı önsöz yoktur; düzyazı önsözden sonra babların fihris-

[1] Taşkend, 1925, II, 68-74; makalenin Türkçesi için bkz. *Türkiyat*, 1927, I, 344-7 ve Almancası için bkz. *Ungar. Jahrb.* VI, H. ½, s. 154-158.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ti ve arkasından eserin metni başlar. Düzyazı önsöz ile babların fihristi aynı sayfada bulunduğuna göre (bkz. *Tıpkıbasım*, s. 3) uyaklı önsözü içeren kısmın sonradan düşmüş olmasına ihtimal verilemez. Eğer uyaklı önsöz, herhangi bir şekilde sonradan kaybolmuşsa bunun ya düzyazı önsözden önce veya babların fihristinin sonunda bulunmuş olduğu düşünülebilir. Nüshanın ilk sayfası oldukça zedelenmiş (tıpkıbasımdaki ilk sayfa nüshaya ait değildir ve sonradan, Mısır nüshasına göre doldurulmuştur) ve sonunda 445. sayfadan sonra 6232-6645. beyitleri içeren, yaklaşık otuz sayfalık bir kısım eksiktir. Bir iki sayfa dışında nüsha çok iyi korunmuştur.

C. MISIR NÜSHASI

Ḳutaḍġu bilig'in Mısır nüshası 1896'da Kahire'de, Hidiv (bugünkü Kıral) kütüphanesinin o zamanki müdürü Alman bilginlerinden Moritz tarafından bulunmuştur. Bu kütüphane düzenlenirken bodrum kata atılmış olan dağınık kitap ve sayfa yığınları gözden geçirildiği sırada *Ḳutaḍġu bilig*'e ait parçalar toplanarak bir araya getirilmiş ve böylece birçok tesadüfün de yardımıyla bu önemli nüsha kaybolmaktan kurtarılmıştır.

Radloff'un verdiği bilgiye göre, bu nüshanın sayfaları 35-36 cm büyüklüğünde, satırları 18,5 cm uzunluğunda ve satır araları 1,5 cm genişliğindedir. Yazısı açık ve okunaklı bir nesih ile yazılmıştır. Nüshanın başında ve ortalarında bazı sayfalar rutubetin etkisiyle zedelenmiş, geri kalan büyük bölümüyse iyi korunmuştur. Kitabın bulunması sırasındaki durumdan da tahmin edilebileceği gibi nüshanın bazı kısımları zayi olmuştur; 16. (beyit 73-454). 24. (587-646), 36. (836-971), 72. (1504-1562), 272. (4579-4610), 374. (6245-6303), 377. (6352-6417) ve 392. (6632-6645) sayfalardan sonra gelen kısımlar nüshada eksiktir. Nüsha çok dikkatle yazılmış, atlanılmış sözcük ve beyitlerin yerleri işaret edilerek sayfa kenarına eklenmiş olduğuna bakılırsa, nüsha yazıldıktan sonra tekrar karşılaştırılmış olmalıdır. Fotoğraflardan nüshanın ithaf sayfasıyla babların başka bir renkte, belki de altın suyuyla yazılmış olduğu anlaşılıyor.

Nüshanın baş sayfasında ve sayfanın yarı genişliği kadar büyük ve içi süslü bir daire içinde *oḳıġıl silig* sözleri ve bu dairenin üst ve alt kısımlarında güzel bir sülüs ile *ẹl-emiriyẹti'l-ẹcẹlliyẹti'l-kẹbiriyẹti'l- ʿizziyẹti ʿizzẹ'd-din ạydẹmiṛ'd-dẹvadaṛi'n-naṣiri* ibaresi yazılmıştır. Burada zikredilen Ay-Demir, Naşır'ın (693-741=1293-1341) memlüklerinden (kullarından) olup derece derece devâdârlığa kadar yükselmiş, Halep ve Trablus naipliğinde bulunmuş ve sonra Mısır'da başkumandan olmuştur. Adil ve mütevazi olarak nitelendirilen bu Ay-Demir, yetmiş yaşını geçmiş olduğu halde 762 (1361) veya 776 (1374) yılında ölmüştür (bkz. İbnü 'l-Ḥaceṛ, *ẹd-Dụṛeṛü 'l-kamine*, I, 429, nr. 1127).

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Bu nüshanın ʾİzzeʾd-Din Ay-Demir ed-Devadar'dan bir süre için İlbuğa el-Ḫaṣaki'l-Çerkesi'nin eline geçtiği anlaşılıyor.[1] İlbuğa, Sultan Ḥasanü 'n-Naṣir (478-762 =1347-1361) zamanında binbaşı, emir meclis ve sonra sultanın muhafızı olmuş; Ḥasan ölünce de yerine geçen Muḥammedü'l Manṣur'un (762-4=1361-3) atabeyi görevinde bulunmuş ve bu sultanı tahtından indirmiştir. Yerine getirdiği Şaʿbanü 'l-Eşref (764-778 = 1363-1377) zamanında devletin idaresini elinde bulunduran bu kişi 768 (1367) yılında öldürülmüştür.[2] Bu nüshanın bundan sonra geçirdiği aşamalar hakkında bilgi edinmek için baş sayfadaki kayıtlar ile 379. sayfadaki notun incelenmesi gerekir. Bu sonuncusu fotoğrafta iyi çıkmamıştır; sayfanın sol alt köşesinde sonradan eklenen bu onbir oniki sözcüklük nottan, tahmin suretiyle ... *tebdardu sultane ... el-ḥaccü ḫalilüni 't-taʾiʿ*... sözcükleri okunabilmektedir.

* * *

Kutadgu bilig'in bu üç nüshasının dışında, bir de ayrı ayrı vesileler ile eserdeki bazı beyitlerden söz edilmesine rastlanmaktadır. Bunlardan iki beyit Ankara Maarif vekaleti kütüphanesinde bir mecmuada bulunmaktadır. Bu mecmuanın ancak Türkçe beyitleri içeren beş sayfasının fotoğrafları elimde bulunduğu için diğer kısımlarını inceleme imkânı bulamadım. Fakat Fuat Köprülü bu mecmuayı incelemiş ve bizi ilgilendiren sorunu aydınlatmaya yarayacak bilgi vermiştir.[3] Yazarı, bu mecmuada Arapça, Farsça, Türkçe şiir, hikâye ve mektuplar ile Türk hükümdarlarının ahlak ve doğalarına dair bilgileri toplamak istemiş, fakat sonra Türkçe olanların bir kısmını çıkarmıştır. Mevcut kayıtlardan mecmuanın Ġazi bin ʿAli bin Ḳutluġ 'l-Cubati tarafından düzenlenerek el-emirü'l-muʿaẓẓam şemsü'l-ḥaḳḳi ve 'd-din Muḥammed bin 's-Saʿid Seyfü 'd-Din Aydemirü'l-Cubati'ye sunulduğu anlaşılmaktadır. Sonunda düzenlendiği tarih kaydedilmişse de zedelenmiş olduğu için iyi okunmamaktadır (*fi evasiti şevval min senetі ... sebʿamiʾetini 'l-hilaliyye*).

Fuat Köprülü'nün incelemesinden, emir Ay-Demir, 703-758 (1303-1357) yıllarında İran'ın bazı alanlarında hükümran olan İncü ailesinin son hükümdarı Emir Şeyḫ Ebu İsḥaḳ'ın başkumandanı olup 755'de (1354) Şiraz şehrini Muzafferilerin valisi Şah Sultan'ın elinden almak için yapılan savaşta öldürülmüştür. Mecmua babasının yerine geçen oğlu Muḥammed zamanında düzenlendiğine göre, bunun 755'ten (1354) sonraki bir tarihte yazılmış olması gerekir.

Mecmuadaki beyitler, o zaman artık "Moğol hattı" adıyla anılan Uygur harflerine

---

[1] Nüshada bu kişinin, belki de mührünü taklit etmek suretiyle isminin yazılması için bkz. Tıpkıbasım s. 9, 59, 143, 219, 267, 267, 281.

[2] Bkz. Yilbuğa el- Ḫaṣaki'n-Naşir, İbnü'l-İ:ḥaçer, *aynı eser*, III, 438, nr. 1218.

[3] *Türk Dili ve Edebiyatı Hakkında Araştırmalar*, İstanbul, 1934, s. 74-83.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

ait bölümde bulunmaktadır. Bu bölümde önce Uygur harflerinin şekilleri, sonra üstte Uygur harfleriyle yazılmış ve altta Arap harfleriyle tekrarlanmış olan Türkçe sayılar ve arkasından *ʿAṭebetü'l-ḥaḳa'iḳ'a* ait bir dörtlük ile *Kutadġu bilig*'e ait iki beyit (1139 ve 1476) gelmektedir. Beyitler dil bakımından asıllarından oldukça farklıdır. Bundan sonra, yalnızca Arap harfleriyle on satırlık ve içeriği bakımından *ʿAṭebetü'l-ḥaḳa'iḳ'a* benzeyen parça yazılmıştır. Satırlar arasındaki geniş aralıklar herhalde sonradan Uygur harfleriyle doldurulmak için açık bırakılmış olmalıdır.

Kutadġu bilig'dekine benzer bir beyit de 1909'da Sarayçık'ta altı yedi m derinliğinde toprak altından çıkarılan bir vazoda yazılmış bulunmaktadır. 24 parça olan vazo kırıkları sonradan birleştirilerek yapıştırılmış ve Uralks askeri müzesine konulmuştur. 1910-11 yıllarında kendisine verilmiş olan fotoğrafları A. Samoyloviç tarafından okunmuş, tercüme edilmiş ve vazonun tam bir betimi yapılmıştır.[1] Vazonun yüksekliği 80 cm, alt kısmı 23 cm, ortadaki geniş kısmı 60 cm ve ağzının genişliği 28,5 cm olup boyun kısmına yakın yerinin her iki tarafında Arap harfleriyle

kişi körki yüz ol bu yüz körki köz
bu öz körki til ol bu til körki söz

talı körk kişi-ke bilig hem hünęr
yulug ḳulġu can-nı bilig-lig-ke er

beyitleri ve daha aşağıda, vazonun geniş kısmında, iki satır üzerine

bu küp-nüng içinde yaş ḳuyar bolur

ibaresi yazılmıştır. Samoyloviç bu sonuncu ibareden ve bilhassa *yaş* sözcüğünden bu vazonun defin ile ilgili olduğunu düşünmekte ve Sarayçık'ta Altın-Ordu hanlarının mezarları bulunduğunu hatırlatmaktadır. Bu beyitlerden birincisi *Kutadġu bilig*'te Türkçe mesel olarak getirilen 274. beyit ile mukayese edilmektedir. Oldukça farklı olan bu beyitin, belki de ikinci beyitin de bulunduğu başka bir eserden alınmış olması da çok mümkündür. Bununla birlikte bu beyit *Kutadġu bilig* nüshalarında da az çok farklıdır.

[1] *Sredneaziatsko-turetskaya nadpisi na glinyanom kuvşine iz Sarayçika*, *ZVO*, 1912, XXI, cüz I. s. 038-047.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ḳutaḍġu Bilig'in Tıpkıbasımları

Herat nüshasının Radloff tarafından yayımlanmış olan tıpkıbasımı, nüshanın aslıyla karşılaştırıldığında, tıpkıbasımda bazı çizgilerin temizlenmiş olduğu görülmektedir. Diğer nüshalar meydana çıktıktan sonra, artık bu temizleme işleminden kaynaklanan eksiklikler büyük sorun oluşturmaz. TDK bu nüshayı tıpkıbasım yaparken Radloff yayımını esas tutmuştur. Nüshanın aslına başvurulmuş olsaydı, hem sıhhat bakımından daha isabetli hareket edilmiş hem de bu gibi baskılarda şu veya bu teknik sebeplerden dolayı oluşan yanlışların yine aynı sebeplerle daha fazla çoğalmasına imkân verilmemiş olurdu.

Ḳutaḍġu bilig üzerine çalışmalara başlarken, Fergana nüshası fotoğraflarının elde edilmesine teşebbüs edilmişti. 1934 yılında Türk dil kurultayına katılan Samoyloviç, Rus bilim akademisinin kurultaya bir armağanı olarak, bu nüshanın bir fotoğrafını sunmuştur. Fakat arada geçen zaman içinde bu fotoğraflar iyi korunamamış ve tıpkıbasımın yayımına girişilirken yeni bir fotoğrafa ihtiyaç doğmuştur. Bu defa da fotoğraflar çekilirken, öncekisinden daha dar bir karton çerçeve kullanılmış ve sayfalar ister büyük ister küçük olsun bu çerçeve içine sıkışmak durumunda bırakılmıştır. Böylece bazı sayfaların baş ve sol kenarları fotoğrafın dışında kalmıştır. Fotoğrafları çekenler iki sayfada bu eksikliği tamamlamaya çalışmış ve 224$_1$'de bunu başarmışlarsa da 217$_1$'de ikinci mısranın ilk sözcüğü olan *erej* büsbütün başka bir biçime girmiştir. Diğer sayfalarda sözcüklerin okunmasını güçleştiren ve doldurulması gerekli olan bu gibi eksiklikler, daha önceki fotoğraflara göre tamamlanmıştır. Tıpkıbasım basıldığı zaman klişelerin büyüklüğü ayarlanırken bazı sayfalar biraz daha küçülmüş ve metnin bir kısmı klişe dışı bırakılmıştır.

Fergana nüshasının tıpkıbasımı hazırlanırken, eserin sayfa numaraları yanlış konulmuştur. Bu yüzden nüshanın 1. sayfasının açık bırakılmış olduğu ve nüshanın son sayfası olan 445. sayfanın arkasındaki boş sayfanın *Ḳutaḍġu bilig*'e ait olmayan bir metnin yazılması için kullanılmış olduğu düşüncesi doğmaktadır. Bu karışıklığa imkân vermemek için sayfa numaralarını 445 yerine, 444 veya 446 şeklinde düşünmek ve nüshayı son sayfanın ön tarafında değil, arka tarafında kesilmiş gibi kabul etmek gereklidir.

Mısır nüshası, yazısı bakımından nüshalar arasında en iyi olanıdır ve fotoğraf tekniği bakımından da kusursuzdur. Onun için tıpkıbasımı hiçbir müdahale yapılmadan basılabilirdi. Ne yazık ki tıpkıbasımın yayımıyla meşgul olanlar en çok bu nüsha üzerinde uğraşmışlar; silik görünen her nokta ve çizgi üzerinden kalem gezdirmişlerdir. İyi niyetle yapılan bu çalışmanın tıpkıbasımın lehinde olmadığını söylemeye gerek bile yoktur. Buna bir örnek olmak üzere, 247$_1$'de noktasız *t-* ile yazılmış

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

olan *tạdung* sözcüğünün, böyle bir düzeltiden sonra *lạdung* şekline girdiğini göstermek yeterlidir. Bu gibi işlerde metne ve yazı karakterine vâkıf olmayanların böyle hatalara düşmesi daima umulabileceği için en iyisi tıpkıbasımlara el sürmemektir. Bu nüshada olduğu gibi, tıpkıbasımların tereddütle yararlanılacak bir hale getirilmesi, yayımından beklenilen amaca aykırı bir hareket olabilir.

* * *

Nüshalarda eserin ismini taşıyan başlıklara gelince, Herat nüshasının ayrı bir baş sayfasının olmadığı görülüyor ki, bu hal belki de nüshanın müsvedde niteliğinde yazılmış olmasından ileri gelmiştir. Fergana nüshasının ilk sayfası kaybolduğu için nüshanın başında eserin isminin, herhangi bir şekilde belirtilmiş olup olmadığını bilmiyoruz. Mısır nüshasına gelince, onun baş sayfası mevcuttur, fakat eserin isminin bulunması beklenilen yerde *oḳıġıl silig* gibi büsbütün başka bir ibare görülmektedir.

Ḳutaḍġu bilig metninin Herat nüshasına ait kısmını ilk defa yayımlamış olan Vambéry, Uygur harfleriyle dizdirdiği kısımda *Ḳutaḍġu bilig* isminin matbaa harfleriyle basılmış şeklini alarak büyütmüş ve bunu kırmızı renkle yayımın baş sayfasına koymuştur. [1]

Radloff ise aynı nüshanın sonunda İstanbul'da eklenmiş olan bir kayıtta geçen *Ḳutaḍġu bilig* sözcüğünü oradaki şekilleriyle büyüterek bunu kendi tıpkıbasımına başlık yapmıştır (bkz. Tıpkıbasım, s. 189, satır 15).

TDK ise tıpkıbasımları yayımlarken, Herat nüshasında görülen bu şekli aynen almış olduğu gibi, Fergana nüshasının düzyazı önsözündeki yazılış şeklini (bkz. Tıpkıbasım s. 2, satır 7.) taklit ederek büyütmüş ve bunu Fergana ile Mısır nüshalarının tıpkıbasımlarının kalıbında bir başlık gibi bastırmıştır. Hiç isabetli olmayan bu tarzın adeta gelenekleşerek devam ettiği görülmektedir ki, bunun okurları şaşırtmak veya yanlış yollara yöneltmekten başka bir faydasının olmayacağı meydandadır.

[1] Bkz. *Vambéry, Uigurische Sprachmonumente und das Kutadku Bilik*, Innsbruck, 1870, s. 44, satır 14-15.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Ḳutaḍġu Bilig'in Çevriyazı Metninin Yayımına Ait Açıklamalar

Ḳutaḍġu bilig'in çevriyazı metninin yayımından yararlanmak isteyenler için aşağıdaki noktaların ayrıca göz önünde tutulması faydalı olur.

1. Metnin saptanmasında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesince hazırlanmış ve Milli Eğitim Bakanlığınca bastırılmış olan çevriyazı sistemi[1] kullanılmıştır. Türkçe sözcüklerin çevriyazımında *d*>*ẕ*>*y* sesinin, şekil açısından metnin dahil olduğu Uygur devri metinlerinden uzak düşmemesi için *ẕ* yerine *ḍ* şekliyle gösterilmesi uygun görülmüştür. Türk alfabesinden farklı olan diğer işaretler için aşağı bakınız.

2. Metnin Türkçe kısmı normalleştirilmiştir. Yabancı sözcüklerin asıl imlaları metinde ayrıca belirtilmiştir. Sayısı görece az olan bu yabancı sözcüklerin okunuşunda –ayrı bir gereklilik bulunmadıkça– Türklerin bugünkü söyleyişi tercih edilmiştir. Burada bu yabancı sözcüklerin XI. asırdaki telaffuz şekillerine sıkı sıkı bağlanma çabasından çok metinden mümkün olduğunca geniş bir okuyucu topluluğunun kolayca yararlanması amacı göz önünde tutulmuştur. Türkçeye çeşitli devirlerde girmiş yabancı sözcüklerin okunuşu sorunu üzerinde ileride ayrıca durulacaktır.

3. Nüshalarda bazı beyitlerin sırası karışıktır. Bunlar metnin gelişine göre düzeltilmiş ve çeşitli nüshalardaki yerlerine notlar da işaret edilmiştir. Nüshaların yalnızca birinde bulunan ve metnin gelişine göre sıraya alınmasında tereddüt edilen beyitler ile kopyalama yanlışlığı yüzünden bozulmuş veya tekrarlanmış beyitler not kısmına alınmıştır.

4. Metinde oldukça büyük bir toplam oluşturan ve eserin araştırılmasında önemli bir yer alacak olan dörtlüklerin, metnin diğer kısmından ayrılması ve derhal görülebilmesi için önce italik harfler ile dizilmesine karar verilmişken, basımevinde buna imkân bulunmaması yüzünden bunların notlarla belirtilmesiyle yetinilmek zorunda kalınmıştır.

5. *Ḳutaḍġu bilig*'in aslına ait olan kısımla ona sonradan eklenmiş kısımları kolayca seçebilmek için her kısım ayrı bir harf ile gösterilmiştir.

A. düzyazı önsöz

B. uyaklı önsöz

C. babların fihristi

D. asıl metin

E. Yusuf tarafından yazılmış olduğu halde, şekil ve konu bakımından *Ḳutaḍġu bilig*'e ait olmayan parçalar.

---

[1] *Türk Ilmi Transkripsiyon Kılavuzu*, İstanbul, 1946.

6. İleride araştırma ve alıntı yapılması için metinden kolayca yararlanılmasını sağlamak amacıyla beyitler yukarıda gösterilen beş grup içinde numaralanmıştır. Her ikisi de Yusuf'a ait olan D ve E kısımlarındaysa numaralara kesintisiz devam edilmiştir. Metinden tıpkıbasıma ve tıpkıbasımdan metine derhal geçmeye kolaylık olmak üzere, aynı numaraların hiç olmazsa tıpkıbasım sayfalarının altına konulması düşünülmüşse de ne yazık ki buna imkân bulunamamıştır.

7. Gerek büyük babların gerekse küçük başlıkların belirtilme tarzı nüshalarda birbirlerinden farklı olduğu gibi, nüshaların fihristinde gösterilenler ile metinlerinde geçenler de birbirine uymamaktadır. Bablara ait metnin bir kısmı, çok defa babların başlıklarından önce gelmekte ve sonunda ayrıca işaret edilmeden konu değişmektedir. Başlıkların asıl nüshada bulunmayarak sonradan eklenmiş olması da çok muhtemeldir.

Çevriyazı metnin saptanmasında, nüshaların genel yapısına uyularak bab niteliğinde bulunan büyük başlıklara sıra numarası verilmiş, küçük başlıklar da yerli yerine konulmuştur. Bunların nüshalardaki durumları notlarda ayrıca gösterilmiştir. Bab bölümlemesi, konuları tam bir kesinlikle çerçevelemediği için bir konuyu incelemek isteyenlerin yalnızca bab başlıklarına değil, konunun asıl başıyla sonuna da dikkat etmesi gerekir. Bir konudan başka birine geçilen, fakat nüshalarda ayrıca gösterilmeyen yerler uzun çizgiyle belirtilmiştir. İnceleyecek kişilere bu konuda bir kolaylık olmak üzere giriş kısmının sonuna çözümlemeli bir fihrist eklenmiştir.

8. Notlardan mümkün olduğunca kolay yararlanmak ve gereksiz kalabalığa yer vermemek amacıyla saptanmış metinden farklı olan konuların şekli gösterilmesi tercih edilmiş ve metnin açıklanışıyla ilgili herhangi bir noktanın ihmal edilmemesine çalışılmıştır.

9. Notlarda ayrı nüshaları belirten A (Herat), B (Fergana) ve C (Mısır) harflerinin yanındaki rakamlar sayfanın satırlarını göstermektedir. Burada, not kısmını rakamlara boğmamak için nüsha sayfalarını işaret eden rakamların gösterilmesinden vazgeçilmiştir. Bu yüzden de doğan eksikliğin giderilmesi için çevriyazı metin sayfalarının sol kenarında nüsha sayfalarının başlangıçları belirtilmiştir. Bunların yardımıyla notlarda gösterilen satır rakamlarının hangi sayfaya ait olduğu kolayca bulunabilecektir.

10. Notlarda köşeli parantezin solunda bulunan kısım asıl metni, sağındaki kısımsa nüshalardaki farkları gösterir. Yuvarlak parantezler içerisine alınan harf ve sözcüklerse metinde bulunması gereken, fakat nüshalarda eksik olan harf ve sözcükleri gösterir. Aynı parantezler içine bir de açıklanması gerekli görülen cümleler alınmıştır. Notlarda sözcükleri tekrarlamamak için metnin iki sözcüğü arasındaki kısım

üç noktayla gösterilmiştir.

11. Notlara, esas itibarıyla nüshalarda farklı sözcük ve ekler alınmış olmakla birlikte şüpheli görülen ya da herhangi bir şekilde başka türlü okunuş ve açıklanışı mümkün olan sözcükler ile cümle halinde alınmış parçalarda sözcüklerin yazılış şekilleri ayrıca belirtilmiştir.

12. Metin ve nüshalardaki herhangi önemli bir özelliğe dikkat çekilmek istenilen hallerdeyse notların bu kısmına ayrı bir satır olarak başlanmıştır.[1]

* * *

Ḳutaḍġu bilig çevriyazı metninin saptanmasında da kullanılmış olan çevriyazı sistemini açıklayan *Türk İlmi Transkripsiyon Kılavuzu*'nun herkesin elinde bulunmadığı ihtimali göz önünde tutularak, bu çevriyazı sisteminde Türk alfabesinin farklı olan işaretlerinin açıklanışı aşağıda sıralanmıştır.

Seslilerde:

1. ạ Türk alfabesinde yazıda işaret edilmeyen *a* sesi.
2. a. Arap alfabesinde kalın sırada ◦ veya ◦́ işaretleri.
3. ẹ Türk alfabesinde yazıda işaret edilmeyen *e* sesi.
4. ẹ Uygur alfabesinde a yerine kullanılan *e* işareti.
5. e. Arap alfabesinde ince sırada ◦ veya ◦́ işaretleri
6. ị Türk alfabesinde yazıda işaret edilmeyen *ı* sesi.
7. ị Türk alfabesinde yazıda işaret edilmeyen *i* sesi.
8. ọ Türk alfabesinde yazıda işaret edilmeyen *o* sesi.
9. ọ Uygur alfabesinde eksik yazılan *ö* işareti.
10. ọ̄ Türk alfabesinde yazıda işaret edilmeyen *ö* sesi.
11. ụ Türk alfabesinde yazıda işaret edilmeyen *u* sesi.
12. ụ Uygur alfabesinde eksik yazılan *ü* işareti.
13. ụ̄ Türk alfabelerinde yazıda işaret edilmeyen *ü* sesi.

Sessizlerde:

1. ḍ Türkçe sözlerde ◌̇ işareti.
2. ġ Türk alfabelerinde kalın sırada *g* işaretleri.
3. ḥ Arap alfabesinde ح işareti.

---

[1] Kabalcı Yayınevi'nin Notu: Edisyonumuzun notlar kısmında Reşid Rahmeti Arat'ın bu yöntemine uyulmamış; biçimsel olarak, yalnızca bab ve bölüm başları ayrı satır olarak verilmiştir. Ayrıca yine sayfa altlarındaki notlarda UH (Uygur Harfleriyle) ve AH (Arap Harfleriyle) biçiminde iki kısaltma kullanılmıştır.

4. ḫ Arap alfabesinde خ işareti.
5. ḳ Türk alfabelerinde kalın sırada k̲ işareti.
6. n̄g̲ Türk alfabelerinde sağır kaf
7. ṣ Arap alfabesinde ص işareti.
8. ṣ̱ Arap alfabesinde ث işareti.
9. ṭ Arap alfabesinde ط işareti.
10. v̇ Arap alfabesinde و işareti.
11. ẓ Arap alfabesinde ظ işareti.
12. ż Arap alfabesinde ض işareti.
13. ẕ Yabancı sözlerde ز işareti.
14. ʿ Arap alfabesinde ع işareti.
15. ʾ Arap alfabesinde ء işareti.

KUTADGU BİLİG'İN ÇÖZÜMLEMELİ FİHRİSTİ

Aşağıda *Ḳutaḍġu bilig*'in içindeki bölümler, bablar, metinde belirtilmiş olan küçük başlıklar ve ayrıca belirtilmemiş olan başlıklar (bu sonuncuları yuvarlak parantezler içine alınmıştır) ile şairin karşılıklı konuşmalar arasına serpilen kendi ağzından söylenmiş sözleri (bu sonuncular sırada çizgiler ile belirtilmiştir) sıralanmıştır. Rakamların ilk sırası satır, bab ve beyit sayılarını; ikinci sırasıysa bunların bulunduğu sayfaları göstermektedir.

A. (MENSÛR MUKADDİME) 1-31 68-71
DÜZYAZI ÖNSÖZ

B. (MANZÛM MUKADDİME) 1-77 72-83
UYAKLI ÖNSÖZ

C. FİHRİSTÜ'L-ĖBVAB 1-82 84-91
BABLARIN FİHRİSTİ

D. (ḲUTAḌĠU BİLİG)

1. TEN̂GRİ 'AZZE VE CELLE ÖGDİSİN AYUR 1-33 92-96
TANRI AZZE VE CELLENİN ÖVÜLMESİNİ ANLATIR

2. YALAVAÇ 'ALEYHİ 'S-SELAM ÖGDİSİN AYUR 34-48 96-98
YALVAÇ ALEYHİ'S-SELAMIN ÖVÜLMESİNİ ANLATIR

3. TÖRT ṢAḤABEN̂İN̂G ÖGDİSİN AYUR 49-62 100-102
DÖRT SAHABENİN ÖVÜLMESİNİ ANLATIR

4. YARUḲ YAZ FAṢLIN ULUĠ BUĞRA ḪAN ÖGDİSİN AYUR 63-123 102-110
PARLAK BAHAR MEVSİMİNİ VE ULU BUĞRA HAN'IN ÖVÜLMESİNİ ANLATIR

5. YİTİ YULDUZ ON İKİ ÜKEKNİ AYUR 124-147 110-114
YEDİ YILDIZI VE ONİKİ BURCU ANLATIR

6. YALN̂GUḲ OĞLANI AĞIRLIḲI BİLİG UḲUŞ BİRLE ERDÜKİN AYUR 148-161 114-116
İNSANOĞLUNUN DEĞERİNİN BİLGİ VE AKILDAN GELDİĞİNİ ANLATIR

7. TİL ERDEMİN MÜNİN ASIĠIN YASIN AYUR 162-191 116-120
DİLİN ERDEMİNİ VE KUSURUNU, FAYDASINI VE ZARARINI ANLATIR

8. ḲİTAB İḌİSİ ÖZ 'UẒRİN AYUR 192-229 122-126
KİTAP SAHİBİ KENDİ ÖZRÜNÜ ANLATIR

9. EḌGÜLÜK ḲILMAḲ ÖGDİSİN ASIĠLARIN AYUR 230-286 126-134
İYİLİK ETMENİN ÖVÜLMESİNİ VE FAYDALARINI ANLATIR

10. BİLİG UḲUŞ ERDEMİN ASIĠIN AYUR 287-349 134-144
BİLGİ İLE AKLIN ERDEM VE FAYDALARINI ANLATIR

11. KİTAB ATI YÖRÜGİN YİME AVUÇĠALIIĶIN AYUR 350-397 144-150
KİTABIN ADINI, ANLAMINI VE [YAZARININ] YAŞLILIĞINI ANLATIR

12. SÖZ BAŞI KÜN TOĠDI İLİG ÖZE
SÖZ BAŞI: HÜKÜMDAR KÜN-TOĞDI HAKKINDA
——— 398-419 150-154
(kün toġdı ilig sözi) 420-425 154
——— 426-461 154-160

13. AY TOLDI KÜN TOĞDI İLİG TAPUĞINĠA KELMİŞİN AYUR
AY-TOLDI'NIN HÜKÜMDAR KÜN-TOĞDI HİZMETINE GELDİĞİNİ ANLATIR
——— 462-465 160
(ay toldı sözi) 466-474 160
——— 475 162
(ay toldı sözi) 476-485 162-164
——— 486-508 164-168
ḫaciḃ cẹvabı küsemişke / hacibin küsemiş'e cevabı 509-510 168
küsemiş sözi ay toldıḳa / küsemiş'in ay-toldı'ya sözü 511-518 168-170
——— 519-522 170
ḫaciḃ sụ'ali ay toldıḳa / hacibin ay-toldı'ya suali 523-525 170
ay toldı cẹvabı ḫaciḃḳa / ay-toldı'nın hacib'e cevabı 526-529 172
——— 530-537 172
ḫaciḃ cẹvabı ay toldıḳa / hacibin ay-toldı'ya cevabı 538-541 174
——— 542-552 174-176
(ḫaciḃ cẹvabı ay toldıḳa) 553-557 176
ay toldı cẹvabı ḫaciḃḳa / ay-toldı'nın hacibe cevabı 558-560 176
——— 561-562 176-178
(ḫaciḃ sözi) 563-567 178
——— 568-569 178
ilig cẹvabı ḫaciḃḳa / hükümdarın hacibe cevabı 570-573 178-180
——— 574-578 180
ilig cẹvabı ḫaciḃḳa / hükümdarın hacibe cevabı 579 180
(ḫaciḃ sözi ay toldıḳa) 580 180

14. AY TOLDI KÜN TOĞDI İLİG TAPUĞINĠA KÖRÜNMİŞİN AYUR
AY-TOLDI'NIN HÜKÜMDAR KÜN-TOĞDI'NIN HUZURUNA ÇIKIŞINI ANLATIR
——— 581-582 182
ilig sụ'ali ay toldıḳa / hükümdarın ay-toldı'ya suali 583 182
——— 584-588 182
ay toldı cẹvabı iligke / ay-toldı'nın hükümdara cevabı 589-592 182-184
——— 593 184
ilig cẹvabı ay toldıḳa / hükümdarın ay-toldı'ya cevabı 594-597 184
ay toldı cẹvabı iligke / ay-toldı'nın hükümdara cevabı 598-600 184
——— 601-619 186-188

15. AY TOLDI İLİGKE ÖZİ DẹVLẹT ERDÜKİN AYUR
AY-TOLDI HÜKÜMDARA KENDİSİNİN MUTLULUK OLDUĞUNU ANLATIR
——— 620-628 188-190
ilig sözi ay toldıḳa / hükümdarın ay-toldı'ya sözü 629-636 190
ay toldı sụ'ali iligke / ay-toldı'nın hükümdara suali 637-642 190-192
ilig cẹvabı ay toldıḳa / hükümdarın ay-toldı'ya cevabı 643-656 192-194

16. AY TOLDI İLİGKE DẹVLẹT ŞIFẠTIN AYUR
AY-TOLDI HÜKÜMDARA DEVLET SIFATINI ANLATIR
(ay toldı cẹvabı iligke) 657-670 194-196
ilig sụ'ali ay toldıḳa / hükümdarın ay-toldı'ya suali 671-672 196
ay toldı cẹvabı iligke / ay-toldı'nın hükümdara cevabı 673-682 196-198
ilig sụ'ali ay toldıḳa / hükümdarın ay-toldı'ya suali 683 198
ay toldı cẹvabı iligke / ay-toldı'nın hükümdara cevabı 684-696 198-200
ilig sụ'ali ay toldıḳa / hükümdarın ay-toldı'ya suali 697 200
ay toldı cẹvabı iligke / ay-toldı'nın hükümdara cevabı 698-700 202
ilig sụ'ali ay toldıḳa / hükümdarın ay-toldı'ya suali 701 202
ay toldı cẹvabı iligke / ay-toldı'nın hükümdara cevabı 702-713 202-204
ilig cẹvabı ay toldıḳa / hükümdarın ay-toldı'ya cevabı 714-719 204
ay toldı cẹvabı iligke / ay-toldı'nın hükümdara cevabı 720-727 204-206
ilig sụ'ali ay toldıḳa / hükümdarın ay-toldı'ya suali 728-729 206
ay toldı cẹvabı iligke / ay-toldı'nın hükümdara cevabı 730-750 206-210
ilig cẹvabı ay toldıḳa / hükümdarın ay-toldı'ya cevabı 751-759 210-212
——— 760-764 212

17. KÜN TOĞDI İLİG AY TOLDIḲA 'ẠDİL ŞIFẠTIN AYUR
HÜKÜMDAR KÜN-TOĞDI AY-TOLDI'YA ADALET VASFINI ANLATIR
——— 765-773 212-214
ilig sụ'ali ay toldıḳa / hükümdarın ay-toldı'ya suali 774-775 214
ay toldı cẹvabı iligke / ay-toldı'nın hükümdara cevabı 776-784 214-216
ilig sụ'ali ay toldıḳa / hükümdarın ay-toldı'ya suali 785 216
ay toldı cẹvabı iligke / ay-toldı'nın hükümdara cevabı 786-791 216

18. KÜN TOĞDI İLİG AY TOLDIḲA 'ẠDİL ŞIFẠTI NETEG ERDÜKİN AYUR
HÜKÜMDAR KÜN-TOĞDI AY-TOLDI'YA ADALET VASFININ NASIL OLDUĞUNU ANLATIR
(ilig cẹvabı ay toldıḳa) 792-822 218-222
ay toldı sụ'ali iligke / ay-toldı'nın hükümdara suali 823 222
ilig cẹvabı ay toldıḳa / hükümdarın ay-toldı'ya cevabı 824-835 222-224
ay toldı sụ'ali iligke / ay-toldı'nın hükümdara suali 836-845 224-226
ilig cẹvabı ay toldıḳa / hükümdarın ay-toldı'ya cevabı 846-853 226
ay toldı sụ'ali iligke / ay-toldı'nın hükümdara suali 854-855 228
ilig cẹvabı ay toldıḳa / hükümdarın ay-toldı'ya cevabı 856-858 228
ay toldı sụ'ali iligke / ay-toldı'nın hükümdara suali 859-861 228
ilig cẹvabı ay toldıḳa / hükümdarın ay-toldı'ya cevabı 862-869 228-230

ay toldı sụ'ali iligke / ay-toldı'nın hükümdara suali 870-871 230
ilig cẹvabı ay toldıḳa / hükümdarın ay-toldı'ya cevabı 872-895 230-234
ay toldı sụ'ali iligke / ay-toldı'nın hükümdara suali 896-898 234
ilig cẹvabı ay toldıḳa / hükümdarın ay-toldı'ya cevabı 899-906 234-236
ay toldı sụ'ali iligke / ay-toldı'nın hükümdara suali 907-908 236
ilig cẹvabı ay toldıḳa / hükümdarın ay-toldı'ya cevabı 909-938 236-240
ay toldı cẹvabı iligke / ay-toldı'nın hükümdara cevabı 939-950 240-242
——— 951-954 242

19. AY TOLDI İLİGKE TİL ERDEMİN SÖZ ASIĞLARIN AYUR
AY-TOLDI HÜKÜMDARA DİLİN ERDEMİNİ VE SÖZÜN FAYDALARINI ANLATIR
——— 955-956 244
ilig sụ'ali ay toldıḳa / hükümdarın ay-toldı'ya suali 957 244
ay toldı cẹvabı iligke / ay-toldı'nın hükümdara cevabı 958-967 244-246
ilig cẹvabı ay toldıḳa / hükümdarın ay-toldı'ya cevabı 968-975 246
ay toldı cẹvabı iligke / ay-toldı'nın hükümdara cevabı 976-980 248
ilig sụ'ali ay toldıḳa / hükümdarın ay-toldı'ya suali 981-983 248
ay toldı cẹvabı iligke / ay-toldı'nın hükümdara cevabı 984-994 248-250
ilig sụ'ali ay toldıḳa / hükümdarın ay-toldı'ya suali 995-997 250
ay toldı cẹvabı iligke / ay-toldı'nın hükümdara cevabı 998-999 250-252
ilig sụ'ali ay toldıḳa / hükümdarın ay-toldı'ya suali 1000 252
ay toldı cẹvabı iligke / ay-toldı'nın hükümdara cevabı 1001-1003 252
ilig sụ'ali ay toldıḳa / hükümdarın ay-toldı'ya suali 1004 252
ay toldı cẹvabı iligke / ay-toldı'nın hükümdara cevabı 1005-1009 252-254
ilig sụ'ali ay toldıḳa / hükümdarın ay-toldı'ya suali 1010-1011 254
ay toldı cẹvabı iligke / ay-toldı'nın hükümdara cevabı 1012-1016 254
ilig sụ'ali ay toldıḳa / hükümdarın ay-toldı'ya suali 1017-1018 254
ay toldı cẹvabı iligke / ay-toldı'nın hükümdara cevabı 1019-1028 256
——— 1029 256
(ilig sözi) 1030-1033 256-258
——— 1034-1044 258

20. ḲUT ḲIVILIḲIN DẹVLẹT İRSELLİKİN AYUR
MUTLULUĞUN DEVAMSIZLIĞINI VE İKBALİN DÖNEKLİĞİNİ ANLATIR
——— 1045-1068 260-262
ilig sụ'ali ay toldıḳa / hükümdarın ay-toldı'ya suali 1069 262
ay toldı cẹvabı iligke / ay toldı'nın hükümdara cevabı 1070-1079 264
ilig cẹvabı ay toldıḳa / hükümdarın ay-toldı'ya cevabı 1080-1084 264-266
ay toldı cẹvabı iligke / ay-toldı'nın hükümdara cevabı 1085-1106 266-268
ilig cẹvabı ay toldıḳa / hükümdarın ay-toldı'ya cevabı 1107-1109 268-270
——— 1110-1115 270
(ay toldı sözi) 1116-1120 270
——— 1121-1127 272
(ay toldı sözi) 1128-1136 272-274

——— 1137-1150 274-276
(ay toldı sözi) 1151-1156 276
——— 1157 276

21. AY TOLDI OĞLI ÖGDÜLMİŞKE PẸND BİRMİŞİN AYUR
AY-TOLDI'NIN OĞLU ÖĞDÜLMİŞ'E NASİHAT VERİŞİNİ ANLATIR
——— 1158-1160 276
(ay toldı sözi ögdülmişke) 1161-1183 278-280
ögdülmiş sụ'ali ay toldıḳa / öğdülmiş'in ay-toldı'ya suali 1184-1194 280-282
ay toldı cẹvabı ögdülmişke / ay toldı'nın öğdülmiş'e cevabı 1195-1202 282-284
ögdülmiş cẹvabı ay toldıḳa / öğdülmiş'in ay-toldı'ya cevabı 1203-1207 284
ay toldı cẹvabı ögdülmişke / ay-toldı'nın öğdülmiş'e cevabı 1208-1217 284-286
——— 1218-1228 286-288
ögdülmiş cẹvabı ay toldıḳa / öğdülmiş'in ay-toldı'ya cevabı 1229-1248 288-290
——— 1249-1250 290
ay toldı cẹvabı ögdülmişke / ay-toldı'mn öğdülmiş'e cevabı 1251-1255 290-292
——— 1256 292
(ay toldı sözi) 1257-1264 292
——— 1265-1272 294
(ay toldı sözi ögdülmişke) 1273-1277 294

22. AY TOLDI OĞLI ÖGDÜLMİŞKE ÖTLEMİŞİN AYUR 1278-1341 296-304
AY-TOLDI'NIN OĞLU ÖĞDÜLMİŞ'İ ÖĞÜTLEYİŞİNİ ANLATIR

23. AY TOLDI KÜN TOĞDI İLİGKE ḲUMARU BİTİG BİTİMİŞİN AYUR
AY-TOLDI'NIN HÜKÜMDAR KÜN-TOĞDI'YA VASİYETNAME YAZIŞINI ANLATIR
——— 1342 306
(ay toldı bitigi iligke) 1343-1495 306-328
——— 1496 328
(ay toldı sözi ögdülmişke) 1497-1498 328
——— 1499-1500 328
(ay toldı sözi ögdülmişke) 1501-1509 328-330
——— 1510 330
(ay toldı sözi) 1511-1516 330
——— 1517-1547 330-334

24. KÜN TOĞDI İLİG ÖGDÜLMİŞNİ OḲIMIŞIN AYUR
HÜKÜMDAR KÜN-TOĞDI'NIN ÖĞDÜLMİŞ'İ ÇAĞIRIŞINI ANLATIR
——— 1548 336
(ilig sözi ögdülmişke) 1549-1552 336
ögdülmiş cẹvabı iligke / öğdülmiş'in hükumdara cevabı 1553-1555 336
——— 1556 336
(ilig sözi) 1557-1561 336-338
——— 1562-1573 338-340
(ilig sözi) 1574-1579 340

——— 1580 340

25. ÖGDÜLMİŞ KÜN TOĠDI İLİG TAPUĠINĠA KÖRÜNMİŞİN AYUR
ÖĞDÜLMİŞ'IN HÜKÜMDAR KÜN-TOĞDI'NIN HUZURUNA ÇIKIŞINI ANLATIR
——— 1581 340
ilig sụ'ali ögdülmişke / hükümdarın öğdülmiş'e suali 1582-1584 340-342
ögdülmiş cẹvabı iligke / öğdülmiş'in hükümdara cevabı 1585-1589 342
——— 1590 342

26. ÖGDÜLMİŞ KÜN TOĠDI İLİG TAPUNĠINĠA KİRMİŞİN AYUR
ÖĞDÜLMİŞ'IN HÜKÜMDAR KÜN-TOĞDI'NIN HIZMETİNE GİRİŞİNI ANLATIR
(ilig sözi ögdülmişke) 1591-1600 342-344
ögdülmiş cẹvabı iligke / öğdülmiş'in hükümdara cevabı 1601-1603 344
——— 1604-1612 344-346
(ilig sözi) 1613-1640 346-350
——— 1641-1644 350
(ilig sözi) 1645-1651 350-352
——— 1652-1654 352
ilig sụ'ali ögdülmişke / hükümdarın öğdülmiş'e suali 1655-1657 352
ögdülmiş cẹvabı iligke / öğdülmiş'in hükümdara cevabı 1658-1664 354
ilig sụ'ali ögdülmişke / hükümdarın öğdülmiş'e suali 1665 354
ögdülmiş cẹvabı iligke / öğdülmiş'in hükümdara cevabı 1666-1676 354-356
ilig sụ'ali ögdülmişke / hükümdarın öğdülmiş'e suali 1677-1678 356
ögdülmiş cẹvabı iligke / öğdülmiş'in hükümdara cevabı 1679-1683 356-358
(ilig sözi) 1684-1691 358
——— 1692-1782 358-372
(ilig sözi) 1782-1785 372
——— 1786-1790 372-374
ilig sụ'ali ögdülmişke / hükümdarın öğdülmiş'e suali
——— 1791 374
(ilig sözi ögdülmişke) 1792-1795 374
ögdülmiş cẹvabı iligke / öğdülmiş'in hükümdara cevabı 1796-1814 374-376
ilig sụ'ali ögdülmişke / hükümdarın öğdülmiş'e suali 1815-1816 378
ögdülmiş cẹvabı iligke / öğdülmiş'in hükümdara cevabı 1817-1831 378-380
ilig sụ'ali ögdülmişke / hükümdarın öğdülmiş'e suali 1832-1834 380
ögdülmiş cẹvabı iligke / öğdülmiş'in hükümdara cevabı 1835-1846 380-382
ilig sụ'ali ögdülmişke / hükümdarın öğdülmiş'e suali 1847-1849 382

27. ÖGDÜLMİŞ İLİGKE UḲUŞ ṢUREṬİN AYUR
ÖĞDÜLMIŞ HÜKÜMDARA AKLIN TARIFİNİ ANLATIR
(ögdülmiş cẹvabı iligke) 1850-1871 384-386
ilig cẹvabı ögdülmişke / hükümdarın öğdülmiş'e cevabı 1872-1885 386-388
——— 1886-1888 388
ilig sụ'ali ögdülmişke / hükümdarın öğdülmiş'e suali 1889-1891 390
ögdülmiş cẹvabı iligke / öğdülmiş'in hükümdara cevabı 1892-1893 390

ilig sụ'ali ögdülmişke / hükümdarın öğdülmiş'e suali 1894-1895 390
ögdülmiş cẹvabı iligke / öğdülmiş'in hükümdara cevabı 1896-1902 390-392
ilig sụ'ali ögdülmişke / hükümdarın öğdülmiş'e suali 1903-1094 392
ögdülmiş cẹvabı iligke / öğdülmiş'in hükümdara cevabı 1905-1908 392
ilig cẹvabı ögdülmişke / hükümdarın öğdülmiş'e cevabı 1909-1910 392-394
ögdülmiş cẹvabı iligke / öğdülmiş'in hükümdara cevabı 1911-1916 394
ilig cẹvabı ögdülmişke / hükümdarın öğdülmiş'e cevabı 1917 394
ögdülmiş cẹvabı iligke / öğdülmiş'in hükümdara cevabı 1918-1920 394

28. BEGLİKKE SẸZA BOLĠU TEG BEG NEGÜ TEG KEREKİN AYUR
BEYLİĞE LAYIK BİR BEYİN NASIL OLMASI GEREKTİĞİNİ ANLATIR
(ilig sụ'ali ögdülmişke) 1921-1929 396
ögdülmiş cẹvabı iligke / öğdülmiş'in hükümdara cevabı 1930-1936 396-398
ilig cẹvabı ögdülmişke / hükümdarın öğdülmiş'e cevabı 1937-1947 398-400
ögdülmiş cẹvabı iligke / öğdülmiş'in hükümdara cevabı 1948-2174 400-430
ilig sụ'ali ögdülmişke / hükümdarın öğdülmiş'e suali 2175-2180 430-432

29. ÖGDÜLMİŞ BEGLERKE VẸZİR BOLĠU NEGÜ TEG ER KEREKİN AYUR
ÖĞDÜLMİŞ BEYLERE VEZİR OLACAK İNSANIN NASIL OLMASI
GEREKTİĞİNİ ANLATIR
(ögdülmiş cẹvabı iligke) 2181-2264 432-444
ilig sụ'ali ögdülmişke / hükümdarın öğdülmiş'e suali 2265-2268 444

30. ÖGDÜLMİŞ İLİGKE SÜ BAŞLAR ER NEGÜ TEG KEREKİN AYUR
ÖĞDÜLMİŞ HÜKÜMDARA KUMANDANIN NASIL OLMASI GEREKTİĞİNİ ANLATIR
(ögdülmiş cẹvabı iligke) 2269-2429 444-466
ilig sụ'ali ögdülmişke / hükümdarın öğdülmiş'e suali 2430-2434 468

31. ÖGDÜLMİŞ İLİGKE ULUĠ ḤACİBLIḴḴA NEGÜ TEG ER KEREKİN AYUR
ÖĞDÜLMİŞ HÜKÜMDARA ULU HACİBİN NASIL OLMASI GEREKTİĞİNİ ANLATIR
(ögdülmiş cẹvabı iligke) 2435-2525 468-480
ilig sụ'ali ögdülmişke / hükümdarın öğdülmiş'e suali 2526-2527 482

32. ÖGDÜLMİŞ İLİGKE ḴAPUĠ BAŞLAR ER NEGÜ TEG KEREKİN AYUR
ÖĞDÜLMİŞ HÜKÜMDARA KAPICIBAŞININ NASIL OLMASI GEREKTİĞİNİ ANLATIR
(ögdülmiş cẹvabı iligke) 2528-2591 482-490
ilig sụ'ali ögdülmişke / hükümdarın öğdülmiş'e sûali 2592-2595 490-492

33. ÖGDÜLMİŞ İLİGKE YALAVAÇ IḌĠUḴA NEGÜ TEG ER KEREKİN AYUR
ÖĞDÜLMİŞ HÜKÜMDARA ELÇİ GÖNDERMEK İÇİN NASIL BİR İNSAN GEREKTİĞİNİ
ANLATIR
(ögdülmiş cẹvabı iligke) 2596-2668 492-502
ilig sụ'ali ögdülmişke / hükümdarın öğdülmiş'e suali 2669-2671 502

34. ÖGDÜLMİŞ İLİGKE BİTİGÇİ ILIMĠA NEGÜ TEG KEREKİN AYUR
ÖĞDÜLMİŞ HÜKÜMDARA KÂTİBİN NASIL OLMASI GEREKTİĞİNİ ANLATIR
(ögdülmiş cẹvabı iligke) 2672-2739 504-512
ilig sụ'ali ögdülmişke / hükümdarın öğdülmiş'e suali 2740-2742 512

35. ÖGDÜLMİŞ İLİGKE AĞIÇI NEGÜ TEG ER KEREKİN AYUR
ÖĞDÜLMİŞ HÜKÜMDARA HAZİNEDARIN NASIL OLMASI GEREKTİĞİNİ ANLATIR
(ögdülmiş cevabı iligke) 2743-2822 514-524
ilig sụ'ali ögdülmişke / hükümdarın öğdülmiş'e suali 2823-2827 524

36. ÖGDÜLMİŞ İLİGKE AŞ BAŞÇI Ḫ^{V}AN SALAR NEGÜ TEG KEREKİN AYUR
ÖĞDÜLMİŞ HÜKÜMDARA AŞÇIBAŞININ NASIL OLMASI GEREKTİĞİNİ ANLATIR
(ögdülmiş cevabı iligke) 2828-2879 526-532
ilig sụ'ali ögdülmişke / hükümdarın öğdülmiş'e suali 2880-2882 532

37. ÖGDÜLMİŞ İLİGKE İḌİŞÇI BAŞI NEGÜ TEG KEREKİN AYUR
ÖĞDÜLMİŞ HÜKÜMDARA İÇKİCİBAŞININ NASIL OLMASI GEREKTİĞİNİ ANLATIR
(ögdülmiş cevabı iligke) 2883-2947 534-542
ilig sụ'ali ögdülmişke / hükümdarın öğdülmiş'e suali 2948-2949 542
ögdülmiş cevabı iligke / öğdülmiş'in hükümdara cevabı 2950-2955 542-544
ilig sụ'ali ögdülmişke / hükümdarın öğdülmiş'e suali 2956 544

38. ÖGDÜLMİŞ İLİGKE TAPUĞÇILAR Ḥ̣AḲI BEGLER ÖZE NEGÜ TEG ERDÜKİN AYUR
ÖĞDÜLMİŞ HÜKÜMDARA HİZMETKÂRLARIN BEYLER ÜZERİNDEKİ
HAKLARININ NELER OLDUĞUNU ANLATIR
(ögdülmiş cevabı iligke) 2957-3014 544-552
ilig cevabı ögdülmişke / hükümdarın öğdülmiş'e cevabı 3015-3024 552
ögdülmiş cevabı iligke / öğdülmiş'in hükümdara cevabı 3025-3049 554-556
——— 3050 556
ilig cevabı ögdülmişke / hükümdarın öğdülmiş'e cevabı
——— 3051 556
(ilig sözi) 3052-3060 556-558
(ilig sözi ögdülmişke) 3061-3066 558
——— 3067-3096 558-562
ilig sụ'ali ögdülmişke / hükümdarın öğdülmiş'e suali
——— 3097 562
(ilig sụ'ali ögdülmişke) 3098-3101 562-564
ögdülmiş cevabı iligke / öğdülmiş'in hükümdara cevabı 3102-3115 564-566
——— 3116 566
(ilig sözi) 3117-3119 566
ilig sụ'ali ögdülmişke / hükümdarın öğdülmiş'e suali 3120-3136 566-568
ögdülmiş cevabı iligke / öğdülmiş'in hükümdara cevabı 3137-3152 568-570
ilig sụ'ali ögdülmişke / hükümdarın öğdülmiş'e suali 3153-3156 570
ögdülmiş cevabı iligke / öğdülmiş'in hükümdara cevabı 3157-3160 572
ilig cevabı ögdülmişke / hükümdarın öğdülmiş'e cevabı 3161-3174 572-574
ögdülmiş cevabı iligke / öğdülmiş'in hükümdara cevabı 3175-3184 574
ilig cevabı ögdülmişke / hükümdarın öğdülmiş'e cevabı 3185-3186 576

39. KÜN TOĞDI İLİG OḌĞURMIŞḲA BİTİG BİTİP IḌMIŞIN AYUR

HÜKÜMDAR KÜN-TOĞDI'NIN ODGURMIŞ'A MEKTUP YAZIP GÖNDERIŞINI ANLATIR
——— 3187-3188 576
(ilig bitigi oḍġurmışḳa) 3189-3218 576-580
ilig pẹndi oḍġurmışḳa / hükümdarın odgurmış'a nasihati 3219-3274 580-586
——— 3275 588
(ilig sözi ögdülmişke) 3276-3280 588
——— 3281-3288 588

40. ÖGDÜLMİŞ OḌĠURMIŞ TAPA BARMIŞIN AYUR
ÖĞDÜLMIŞ'IN ODGURMIŞ'I ZIYARETINI ANLATIR
——— 3289-3301 590
oḍġurmış sụ'ali ögdülmişke / odgurmış'ın öğdülmiş'e suali 3302-3305 592
ögdülmiş cẹvabı oḍġurmışḳa / öğdülmiş'in odgurmış'a cevabı 3306-3317 592-594

41. OḌĠURMIŞ ÖGDÜLMİŞ BİRLE MUNAŻARA ḲILMIŞIN AYUR
ODGURMIŞ'IN ÖĞDÜLMIŞ ILE MÜNAZARA EDIŞINI ANLATIR
(oḍġurmış cẹvabı ögdülmişke) 3318-3320 594
ögdülmiş cẹvabı oḍġurmışḳa / öğdülmiş'in odgurmış'a cevabı 3321-3333 594-596
oḍġurmış cẹvabı ögdülmişke / odgurmış'ın öğdülmiş'e cevabı 3334-3366 596-600
ögdülmiş cẹvabı oḍġurmışḳa / öğdülmiş'in odgurmış'a cevabı 3367-3375 600-602
oḍġurmış cẹvabı ögdülmişke / odgurmış'ın öğdülmiş'e cevabı 3376-3402 602-606
ögdülmiş cẹvabı oḍġurmışḳa / öğdülmiş'in odgurmış'a cevabı 3403-3450 606-612
oḍġurmış cẹvabı ögdülmişke / odgurmış'ın öğdülmiş'e cevabı 3451-3453 612
ögdülmiş cẹvabı oḍġurmışḳa / öğdülmiş'in odgurmış'a cevabı 3454-3471 612-614
——— 3472 614
oḍġurmış sụ'ali ögdülmişke / odgurmış'ın öğdülmiş'e suali 3473-3475 614-616
ögdülmiş cẹvabı oḍġurmışḳa / öğdülmiş'in odgurmış'a cevabı 3476-3481 616
oḍġurmış cẹvabı ögdülmişke / odgurmış'ın öğdülmiş'e cevabı 3482-3486 616-618
ögdülmiş cẹvabı oḍġurmışḳa / öğdülmiş'in odgurmış'a cevabı 3487-3511 618-620

42. OḌĠURMIŞ ÖGDÜLMİŞKE DŨNYANIŃ ʿAYIḄLARIN AYUR
ODGURMIŞ ÖĞDÜLMIŞ'E DÜNYANIN KUSURLARINI ANLATIR
(oḍġurmış cẹvabı ögdülmişke) 3512-3645 622-640

43. ÖGDÜLMIŞ OḌĠURMIŞḲA DŨNYA BİRLE ʿUḲBİ ḲAZĠANĠUSIN AYUR
ÖĞDÜLMIŞ ODGURMIŞ'A DÜNYA ARACILIĞIYLA AHRETIN KAZANILIŞINI ANLATIR
(ögdülmiş cẹvabı oḍġurmışḳa) 3646-3681 642-646
——— 3682 646
oḍġurmış cẹvabı ögdülmişke / odgurmış'ın öğdülmiş'e cevabı 3683-3706 646-650
ögdülmiş cẹvabı oḍġurmışḳa / öğdülmiş'in odgurmış'a cevabı 3707-3712 650

44. OḌĠURMIŞ İLİGKE BİTİG BİTİP IḌMIŞIN AYUR
ODGURMIŞ'IN HÜKÜMDARA MEKTUP YAZIP GÖNDERIŞINI ANLATIR
(oḍġurmış cẹvabı ögdülmişke) 3713 652
——— 3714-3715 652

(oḍġurmış bitigi iligke) 3716-3810 652-666
——— 3811 666
(oḍlġurmış sözi ögdlülmişke) 3812-3820 666-668
ögdülmiş cẹvabı oḍġurmışḳa / öğdülmiş'in odgurmış'a cevabı 3821-3825 668
oḍġurmış cẹvabı ögdülmişke / odgurmış'ın öğdülmiş'e cevabı 3826-3832 668-670
ögdülmiş cẹvabı oḍġurmışḳa / öğdülmiş'in odgurmış'a cevabı 3833 670
——— 3834-3841 670
ilig sụ'ali ögdülmişke / hükümdarın öğdülmiş'e suali 3842-3843 670
——— 3844-3845 672
(ilig sụ'ali ögdülmişke) 3846-3848 672
ögdülmiş cẹvabı iligke / öğdülmiş'in hükümdara cevabı
——— 3849 672
(ögdülmiş sözi) 3850-3852 672
——— 3853-3857 672-674
ilig cẹvabı ögdülmişke / hükümdarın öğdülmiş'e cevabı 3858-3861 674
ögdülmiş cẹvabı iligke / öğdülmiş'in hükümdara cevabı 3862-3865 674
ilig cẹvabı ögdülmişke / hükümdarın öğdülmiş'e cevabı 3866-3874 676
ögdülmiş cẹvabı iligke / öğdülmiş'in hükümdara cevabı 3875-3887 676-678
ilig cẹvabı ögdülmişke / hükümdar'ın öğdülmiş'e cevabı 3888-3889 678
ögdülmiş cẹvabı iligke / öğdülmiş'in hükümdara cevabı 3890-3892 680
ilig cẹvabı ögdülmişke / hükümdarın öğdülmiş'e cevabı 3893-3895 680

45. KÜN TOĞDI İLİG OḌĠURMIŞḲA İKİNÇ BİTİG IḌMIŞIN AYUR HÜKÜMDAR KÜN-TOĞDI'NIN ODGURMIŞ'A İKİNCİ MEKTUBU GÖNDERİŞİNİ ANLATIR
——— 3896-3897 680
(ilig bitigi oḡḍurmuşlḳa) 3898-3940 680-686
——— 3941-3942 686
(ilig sözi ögdülmişke) 3943-3945 688
——— 3946-3959 688-690
oḍġurmış sụ'ali ögdülmişke / odgurmış'ın öğdülmiş'e suali 3960-3964 690
ögdülmiş cẹvabı oḍġurmışḳa / öğdülmiş'in odgurmış'a cevabı 3965-3968 690-692
oḍġurmış sụ'ali ögdülmişke / odgurmış'ın öğdülmiş'e suali 3969-3970 692

46. ÖGDÜLMİŞ OḌĠURMIŞ BİRLE İKİNÇ ḲATA MŪNAẒARA ḲILMIŞIN AYUR ÖĞDÜLMİŞ'İN ODGURMIŞ İLE İKİNCİ DEFA MÜNAZARA EDİŞİNİ ANLATIR
(ögdülmiş cẹvabı oḍġurmışḳa) 3971-3994 692-696
oḍġurmış cẹvabı ögdülmişke / odgurmış'ın öğdülmiş'e cevabı 3995-4004 696
ögdülmiş cẹvabı oḍġurmışḳa / öğdülmiş'in odgurmış'a cevabı 4005-4006 698
oḍġurmış cẹvabı ögdülmişke / odgurmış'ın öğdülmiş'e cevabı 4007-4016 698
ögdülmiş cẹvabı oḍġurmışlḳa / öğdülmiş'in odgurmış'a cevabı 4017-4022 700
oḍġurmış cẹvabı ögdülmişke / odgurmış'ın öğdülmiş'e cevabı 4023-4026 700
ögdülmiş cẹvabı oḍġurmışlḳa / öğdülmiş'in odgurmış'a cevabı 4027-4030 700-702

47. ÖGDÜLMİŞ OḌĠURMIŞḲA BEGLERKE TAPINMAIḴ TÖRÜSİN TOḴUSIN AYUR
ÖĞDÜLMİŞ ODGURMIŞ'A BEYLERE HİZMET EDİŞİN TÖRESİNİ VE USULÜNÜ ANLATIR
(ögdülmiş cevabı oḍğurmışḳa) 4031-4158 702-720
oḍğurmış sụ'ali ögdülmişke / odgurmış'ın öğdülmiş'e suali 4159-4164 720

48. ÖGDÜLMİŞ ḲAPUĠDAḲI ER AT BİRLE NEGÜ TEG TİRİLGÜSİN AYUR
ÖĞDÜLMİŞ KAPIDAKI HİZMETKÂRLAR İLE NASIL GEÇİNİLECEĞİNİ ANLATIR
(ögdülmiş cevabı oḍğurmışḳa) 4165-4313 722-742
oḍğurmış sụ'ali ögdülmişke / odgurmış'ın öğdülmiş'e suali 4314-4317 742
ögdülmiş cevabı oḍğurmışḳa / öğdülmiş'in odgurmış'a cevabı 4318-4319 744

49. ÖGDÜLMİŞ OḌĠURMIŞḲA ḲARA ʿAM BUḌUN BİRLE NETEG
ḲATILĠU KEREKİN AYUR 4320-4335 744-746
ÖĞDÜLMİŞ ODGURMIŞ'A AVAM İLE NASIL İLİŞKİ KURULMASI GEREKTİĞİNİ ANLATIR

50. ʿẠLẸVİLER BİRLE ḲATILMAḲNI AYUR 4336-4340 746
ALİ-EVLADI İLE İLİŞKİYİ ANLATIR

51. BİLGE ʿALİMLER BİRLE ḲATILMAḲNI AYUR 4341-4354 748-750
BİLGE ÂLİMLER İLE İLİŞKİYİ ANLATIR

52. OTAÇILAR BİRLE ḲATILMAḲNI AYUR 4355-4360 750
OTACILARLA İLİŞKİYİ ANLATIR

53. MUʿẠZZİMLER BİRLE ḲATILMAḲNI AYUR 4361-4365 750-752
EFSUNCULAR İLE İLİŞKİYİ ANLATIR

54. TÜŞ YORĠUÇILAR BİRLE ḲATILMAḲNI AYUR 4366-4375 752
DÜŞ YORUMCULARIYLA İLİŞKİYİ ANLATIR

55. YULDUZÇILAR BİRLE ḲATILMAIḲNI AYUR 4376-4391 754-756
MÜNEĊĊİMLER İLE İLİŞKİYİ ANLATIR

56. ŞAʿİRLER BİRLE ḲATILMAḲNI AYUR 4392-4399 756
ŞAİRLER İLE İLİŞKİYİ ANLATIR

57. TARIĠÇILAR BİRLE ḲATILMAḲNI AYUR 4400-4418 756-760
ÇİFTÇİLER İLE İLİŞKİYİ ANLATIR

58. SATIĠÇILAR BİRLE ḲATILMAḲNI AYUR 4419-4438 760-762
SATICILAR İLE İLİŞKİYİ ANLATIR

59. İGDİŞÇİLER BİRLE ḲATILMAIḲNI AYUR 4439-4455 762-764
HAYVAN YETİŞTİRİCİLERİ İLE İLİŞKİYİ ANLATIR

60. UZLAR BİRLE ḲATILMAḲNI AYUR 4456-4468 766
ZANAAT ERBABIYLA İLİŞKİYİ ANLATIR

61. ÇIĠAYLAR BİRLE ḲATILMAḲNI AYUR 4469-4474 768
YOKSULLARLA İLİŞKİYİ ANLATIR

62. EVLİK NEGÜ TEG ALMAIKNI AYUR 4475-4503 768-772
NASIL EVLENILECEĞİNİ ANLATIR

63. OĞUL IKIZ TOĞSA NETEG İGİDGÜSİN AYUR 4504-4526 772-776
ÇOCUKLARIN NASIL TERBİYE EDİLECEĞİNİ ANLATIR

64. ELİG ASRAIKILARIĞ NEGÜ TEG TUTĞUSIN AYUR
HIZMETÇILERE NASIL DAVRANILACAĞINI ANLATIR
(ögdülmiş sözi odğurmışka) 4527-4566 776-782
odğurmış sı'ali ögdülmişke / odgurmış'ın öğdülmiş'e suali 4567-4572 782

65. ÖGDÜLMİŞ ODĞURMIŞKA AŞKA BARMAK TÖRÜSİN AYUR... 4573-4643 784-793
ÖĞDÜLMIŞ ODGURMIŞ'A ZIYAFETE GİDIŞİN ADABINI ANLATIR

66. ÖGDÜLMİŞ ODĞURMUŞKA AŞKA OKIMAK TÖRÜSİN AYUR . 4644-4679 794-798
ÖĞDÜLMIŞ ODGURMIŞ'A ZIYAFETE DAVET USULÜNÜ ANLATIR

67. ODĞURMIŞ ÖGDÜLMİŞKE DÜNYADIN YÜZ EVRÜP BARINĞA TAPI BOLMAIKIN AYUR
ODGURMIŞ ÖĞDÜLMIŞ'E DÜNYADAN YÜZ ÇEVIRIP OLANLA YETİNDIĞİNİ ANLATIR
(odğurmış cevabı ögdülmişke) 4680-4873 798-824
ögdülmiş cevabı ocığurmışka / öğdülmiş'in odgurmış'a cevabı 4874-4880 826
——— 4881-4897 826-828
ilig sı'ali ögdülmişke / hükümdarın öğdülmiş'e suali 4898-4899 828
ögdülmiş cevabı iligke / öğdülmiş'in hükümdara cevabı
——— 4900-4902 830
ilig cevabı ögdülmişke / hükümdarın öğdülmiş'e cevabı 4903-4918 830-832
ilig sı'ali ögdülmişke / hükümdarın öğdülmiş'e suali 4919-4931 832-834
——— 4932-4933 834

68. KÜN TOĞDI İLİG ODĞURMIŞNI ÜÇÜNÇ YOLI ÜNDEYÜ IDMIŞIN AYUR
HÜKÜMDAR KÜN-TOĞDI'NIN ODGURMIŞ'I ÜÇÜNCÜ DEFA DAVET EDİŞİNİ ANLATIR
(ilig sözi ögdülmişke) 4934-4940 834-836
ögdülmiş cevabı iligke / öğdülmiş'in hükümdara cevabı 4941-4944 836
ilig cevabı ögdülmişke / hükümdarın öğdülmiş'e cevabı 4945-4954 836-838
ögdülmiş cevabı iligke / öğdülmiş'in hükümdara cevabı 4955-4857 838
——— 4958-4972 838-840
ocığurmış sı'ali ögdülmişke / odgurmış'ın öğdülmiş'e suali 4973-4975 840
——— 4976 842
ögdülmiş cevabı odğurmışka / öğdülmiş'in odgurmış'a cevabı 4977-4989 842-844
odğurmış cevabı ögdülmişke / odgurmış'ın öğdülmiş'e cevabı 4990-5006 844-846
ögdülmiş cevabı odğurmışka / öğdülmiş'in odgurmış'a cevabı 5007-5009 846
——— 5010 846
(ögdülmiş sözi odğurmışka) 5011-5013 846
——— 5014-5015 848

ilig sụ'ali ögdülmişke / hükümdarın öğdülmiş'e suali 5016-5017 848
ödgulmiş cẹvabı iligke / öğdülmiş'in hükümdara cevabı 5018-5019 848
ilig cẹvabı ögdülmişke / hükümdarın öğdülmiş'e cevabı 5020-5026 848-850
——— 5027-5030 850

69. OḌĞURMIŞ ÖGDÜLMİŞ TAPA KELMİŞİN AYUR 5031-5034 850
ODGURMIŞ'IN ÖĞDÜLMİŞ'E GELİŞİNİ ANLATIR

70. KÜN TOĞDI İLİG OḌĞURMIŞ BİRLE KÖRÜŞMİŞİN AYUR
HÜKÜMDAR KÜN-TOĞDI'NIN ODGURMIŞ İLE GÖRÜŞMESİNİ ANLATIR
——— 5035-5038 852
(ilig sözi oḍğurmışḳa) 5039 852
oḍğırmış cẹvabı iligke / odgurmış'ın hükümdara cevabı 5040-5049 852-854
ilig sụ'ali oḍğurmışḳa / hükümdarın odgurmış'a suali 5050-5053 854
oḍğırmış cẹvabı iligke / odgurmış'ın hükümdara cevabı 5054-5071 854-856
ilig cẹvabı oḍğurmışḳa / hükümdarın odgurmış'a cevabı 5072-5080 856-858
oḍğırmış cẹvabı iligke / odgurmış'ın hükümdara cevabı 5081-5091 858-860
ilig cẹvabı oḍğurmışḳa / hükümdarın odgurmış'a cevabı 5092-5103 860-862
oḍğırmış cẹvabı iligke / odgurmış'ın hükümdara cevabı 5104-5113 862-864
ilig cẹvabı oḍğurmışḳa / hükümdarın odgurmış'a cevabı 5114-5117 864
oḍğırmış cẹvabı iligke / odgurmış'ın hükümdara cevabı 5118-5125 864-866
ilig cẹvabı oḍğurmışḳa / hükümdarın odgurmış'a cevabı 5126-5131 866

71. OḌĞURMIŞ İLİGKE PẸND BİRMİŞİN AYUR
ODGURMIŞ'IN HÜKÜMDARA ÖĞÜT VERİŞİNİ ANLATIR
(oḍğırmış cẹvabı iligke) 5132-5396 866-902
ilig cẹvabı oḍğurmışḳa / hükümdarın odgurmış'a cevabı 5397-5401 904
oḍğurmış cẹvabı iligke / odgurmış'ın hükümdara cevabı 5402-5438 904-910
——— 5439-5454 910-912
ilig sụ'ali ögdülmişke / hükümdarın öğdülmiş'e suali 5455-5466 912-914

72. ÖGDÜLMİŞ İLİGKE İTGÜ TÖRÜSİN AYUR
ÖĞDÜLMİŞ HÜKÜMDARA MEMLEKETİ DÜZENLEMENİN USULÜNÜ ANLATIR
(ögdülmiş cẹvabı iligke) 5467-5492 914-918
ilig cẹvabı ögdülmişke 5463-5499 918
ögdülmiş cẹvabı iligke / öğdülmiş'in hükümdara cevabı 5500-5608 920-934
——— 5609 934
ilig cẹvabı ögdülmişke / hükümdarın öğdülmiş'e cevabı 5610-5621 934-936
——— 5622-5631 936

73. ÖGDÜLMİŞ KEÇMİŞ TİRİGLİKKE AÇIP TẸVBEḲA OĞRAMIŞIN AYUR
ÖĞDÜLMİŞ'İN GEÇEN HAYATINA ACIYARAK TÖVBE EDİŞİNİ ANLATIR
(ögdülmiş sözi) 5632-5646 938-940
——— 5647 940
(ögdülmiş sözi) 5648-5660 940-942
——— 5661-5662 942

ögdülmiş sı'ali iligke / öğdülmiş'in hükümdara suali 5663-5664 942
ilig cevabı ögdülmişke / hükümdarın öğdülmiş'e cevabı 5665-5667 944
——— 5668-5684 944-946
odğurmış sı'ali ögdülmişke / odgurmış'ın öğdülmiş'e suali 5685-5687 946
ögdülmiş cevabı odğurmışka / öğdülmiş'in odgurmış'a cevabı 5688-5720 946-952

74. OĎĞURMIŞ ÖGDÜLMİŞKE KİNĞEŞ BİRMİŞİN AYUR 5721-5761 952-958
ODGURMIŞ'IN ÖĞDÜLMİŞ'E TAVSİYEDE BULUNUŞUNU ANLATIR

75. KÖNİLİKKE KÖNİLİK KİŞİLİKKE KİŞİLİK KILMAĶIN AYUR
DOĞRULUĞA KARŞI DOĞRULUK, İNSANLIĞA KARŞI İNSANLIK
GÖSTERİLEĞİNİ ANLATIR
(odğurmış cevabı ögdülmişke) 5762-5815 958-964
ögdülmiş cevabı odğurmışka / öğdülmiş'in odgurmış'a cevabı 5816-5821 966
——— 5822-5830 966-968
ilig sı'ali ögdülmişke / hükümdarın öğdülmiş'e suali 5831-5834 968
ögdülmiş cevabı iligke / öğdülmiş'in hükümdara cevabı 5835-5845 968-970
ilig cevabı ögdülmişke / hükümdarın öğdülmiş'e cevabı 5846-5853 970
ögdülmiş cevabı iligke / öğdülmiş'in hükümdara cevabı 5854-5878 972-974
ilig cevabı ögdülmişke / hükümdarın öğdülmiş'e cevabı 5879-5893 974-976
ögdülmiş cevabı iligke / öğdülmiş'in hükümdara cevabı 5894-5933 976-982
ilig cevabı ögdülmişke / hükümdarın öğdülmiş'e cevabı 5934-5937 982
——— 5938-5952 982-984

76. OĎĞURMIŞ İGLİG BOLUP ÖGDÜLMİŞNİ ÜNDEMİŞİN AYUR
ODGURMIŞ'IN HASTALANARAK ÖĞDÜLMİŞ'İ ÇAĞIRIŞINI ANLATIR
——— 5953 986
(ögdülmiş sözi oğlanka) 5954 986
oğlan cevabı ögdülmişke / hizmetçinin öğdülmiş'e cevabı 5955 986
ögdülmiş sı'ali oğlanka / öğdülmiş'in hizmetçiye suali 5956 986
oğlan sı'ali yumuşçıka / hizmetçinin haberciye suali
——— 5957 986
yumuşçı cevabı oğlanka / habercinin hizmetçiye cevabı 5958 986
oğlan cevabı ögdülmişke / hizmetçinin öğdülmiş'e cevabı
——— 5959 986
——— 5960 988
ögdülmiş sı'ali yumuşçıka / öğdülmiş'in haberciye suali 5961 988
yumuşçı cevabı ögdülmişke / habercinin öğdülmiş'e cevabı 5962-5963 988
ögdülmiş cevabı yumuşçıka / öğdülmiş'in haberciye cevabı 5964 988
yumuşçı cevabı ögdülmişke / habercinin öğdülmiş'e cevabı 5965-5966 988
..... 5967-5974 988-990
ögdülmiş cevabı odğurmışka / öğdülmiş'in odgurmış'a suali 5975 990
odğurmış cevabı ögdülmişke / odgurmış'ın öğdülmiş'e cevabı 5976-5977 990
ögdülmiş cevabı odğurmışka / öğdülmiş'in odgurmış'a cevabı 5978-5985 990-992
odğurmış cevabı ögdülmişke / odgurmış'ın öğdülmiş'e cevabı 5986-5988 992

ögdülmiş cevabı oḍġurmışka / öğdülmiş'in odgurmış'a cevabı 5989-5992 992-994

77. ÖGDÜLMİŞ OḌĠURMIŞKA TÜŞ YÖRÜGİN AYUR 5993-6031 994-998
ÖĞDÜLMİŞ ODGURMIŞ'A DÜŞ YORUMLAMAYI ANLATIR

78. OḌĠURMIŞ ÖGDÜLMİŞKE TÜŞ KÖRMİŞİN AYUR 6032-6036 1000
ODGURMIŞ ÖĞDÜLMİŞ'E GÖRDÜĞÜ DÜŞÜ ANLATIR

79. ÖGDÜLMİŞ OḌĠURMIŞ TÜŞİNGE TA'BİR ḲILMIŞIN AYUR ..... 6037-6046 ... 1000-1002
ÖĞDÜLMİŞ'İN ODGURMIŞ'IN DÜŞÜNÜ YORUMLAYIŞINI ANLATIR

80. OḌĠURMIŞ BU TÜŞKE AḌIN YÖRÜG AYUR ..... 6047-6086 ... 1002-1008
ODGURMIŞ'IN BU DÜŞÜ FARKLI YORUMLAYIŞINI ANLATIR

81. OḌĠURMIŞ ÖGDÜLMİŞKE PẸND BİRMİŞİN AYUR
ODGURMIŞ'IN ÖĞDÜLMİŞ'E NASİHAT EDİŞİNİ ANLATIR
(oḍġurmış sözi ögdülmişke) ..... 6087-6185 ... 1008-1020
ögdülmiş cevabı oḍġurmışka / öğdülmiş'in odgurmış'a cevabı 6186-6187 1022
oḍġurmış cevabı ögdülmişke / odgurmış'ın öğdülmiş'e cevabı 6188-6195 1022
——— ..... 6196-6226 ... 1022-1028
ilig sụ'ali ögdülmişke / hükümdarın öğdülmiş'e suali 6227-6235 1028
ögdülmiş cevabı iligke / öğdülmiş'in hükümdara cevabı
——— 6236-6237 1028
ilig sụ'ali ögdülmişke / hükümdarın öğdülmiş'e suali 6238-6242 1030
ögdülmiş cevabı iligke / öğdülmiş'in hükümdara cevabı 6243-6244 1030
ilig cevabı ögdülmişke / hükümdarın öğdülmiş'e cevabı ..... 6245-6264 ... 1030-1032
ögdülmiş cevabı iligke / öğdülmiş'in hükümdara cevabı 6265-6272 1034
ilig cevabı ögdülmişke / hükümdarın öğdülmiş'e cevabı 6273 1034
——— ..... 6274-6278 ... 1034-1036
ögdülmiş sụ'ali iligke / öğdülmiş'in hükümdara suali 6279-6280 1036
ilig cevabı ögdülmişke / hükümdarın öğdülmiş'e cevabı 6281-6282 1036
——— 6283-6285 1036

82. ḲUMARU ÖGDÜLMİŞKE OḌĠURMIŞNING ÖLMİŞİN AYUR
KUMARU ÖĞDÜLMİŞ'E ODGURMIŞ'IN ÖLDÜĞÜNÜ ANLATIR
——— 6286 1036
(ḳumaru sözi ögdülmişke) ..... 6287-6291 ... 1036-1038
——— 6292 1038

83. ḲUMARU ÖGDÜLMİŞKE TA'ZİYẸT ḲILMIŞIN AYUR 6293-6298 1038
KUMARU'NUN ÖĞDÜLMİŞ'E BAŞSAĞLIĞI DİLEYİŞİNİ ANLATIR

84. ÖGDÜLMİŞ OḌĠURMIŞKA YAS TUTMIŞIN AYUR
ÖĞDÜLMİŞ'İN ODGURMIŞ İÇİN YAS TUTUŞUNU ANLATIR
——— 6299 1038
(ögdülmiş sözi) 6300-6303 1040
[metin eksik]

85. İLİG ÖGDÜLMİŞKE TA'ZİYET ḲILMIŞIN AYUR
HÜKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ'E BAŞSAĞLIĞI DİLEYİŞİNİ ANLATIR
——— 6304 1040
(ilig sözi ögdülmişke) ..... 6305-6319 ... 1040-1042
——— 6320 1042
ögdülmiş cevabı iligke / öğdülmiş'in hükümdara cevabı
——— 6321-6322 1042
(ögdülmiş sözi iligke) 6323-6324 1042
ilig cevabı ögdülmişke / hükümdarın öğdülmiş'e cevabı 6325-6326 1044
——— 6327 1044
(ilig sözi ögdülmişke) 6328-6337 1044
——— 6338-6346 1046
ilig su'ali ögdülmişke / hükümdarın öğdülmiş'e suali
——— 6347 1046
(ilig sözi ögdülmişke) 6348-6350 1046
ögdülmiş cevabı iligke / öğdülmiş'in hükümdara cevabı 6351 1048
[metin eksik]
ögdülmiş cevabı iligke / öğdülmiş'in hükümdara cevabı 6352-6357 1048
ilig cevabı ögdülmişke / hükümdarın öğdülmiş'e cevabı 6358 1048
[metin eksik]
ögdülmiş cevabı iligke / öğdülmiş'in hükümdara cevabı ..... 6359-6378 ... 1048-1052
ilig sözi ögdülmişke / hükümdarın öğdülmiş'e sözü 6379-6386 1052
ögdülmiş cevabı iligke / öğdülmiş'in hükümdara cevabı ..... 6387-6419 ... 1052-1056
——— ..... 6420-6520 ... 1058-1070

E. (İLAVELER)

1. YİGİTLİKKE AÇIP AVUÇĠALIḲIN AYUR ..... 6521-6564 ... 1072-1076
[YAZAR] GENÇLİĞİNE ACIYARAK YAŞLILIĞINI ANLATIR

2. ÖDLEK ARTAḲIN DOSTLAR CEFASIN AYUR ..... 6563-6604 ... 1078-1082
ZEMÂNENİN BOZUKLUĞUNU VE DOSTLARIN CEFASINI ANLATIR

3. KİTAB İDİSİ YUSUF ULUĠ ḤACİB ÖZİNĠE PEND BİRÜR .... 6605-6645 ... 1082-1088
KİTAP SAHİBİ YUSUF ULU HACİB KENDİ KENDİNE NASİHAT EDER

KUTADGU BİLİG

(MUTLU OLMA BİLGİSİ)

A.

(MENSÜR MUKADDİME)

B1/C2 BİSMİ'LLAHİ 'R-RAḤMANİ 'R-RAḤİM

A2 [1] ḥamd-u sipas-ü minnet ve öküş ögdi tenri ʿazze ve celleḳa kim
[2] uluġluḳ idisi tükel ḳudretlig padişah turur yirli kökli yaratġan ḳamuġ
[3] tınlıġlarḳa ruzi birgen neni kim tiledi erse ḳıldı yime neni tilese ḳılur
[4] *yeſʿalü'llahü ma yeşaʾ ve yaḥkümü ma yürid* talḳı sansız selam-ü dürud
[5] ḫalḳlarda yigi yalavaçlarda öḍrüntüsi uluġ savçısı muḥammed-i
[6] muṣṭafa öze bolsun taḳı ma anıñ işleri ʿaziz aġırlıġ ṣaḥabeler öze
[7] *riżvanu'llahi ʿaleyhim ecmaʿin* bu kitab yavlaḳ ʿaziz turur çin
[8] ḥuḳemalarınıñ emşalleri birle bezenmiş maçin ʿulemalarınıñ eşʿarları
[9] birle araste ḳılınmış turur bu kitabnı oḳıġlı bu beyitlerni maʿlum
[10] ḳılıġlı kitabdın yaḳşı ʿazizraḳ turur çin-ü maçin ʿalimleri ve ḥakimleri
[11] ḳamuġ ittifaḳ boldılar kim meşriḳ vilayetinde ḳamuġ türkistan
A3B3 [12] illerinde buġra ḫan tilinçe türk luġatınçe bu kitabdın yaḳşıraḳ hergiz
[13] kim erse taşnif ḳılmadı bu kitab ḳayu padişahḳa ya ḳayu iḳlimḳa
[14] tegdi erse ġayet uzluḳındın nihayettin keçe körklüglükindin ol
[15] illeriñ ḥakimleri ʿalimleri ḳabul ḳılıp tegme biri bir türlüg at laḳab
[16] urdılar çinlıġlar edebü'l-müluk atadılar maçin meliḳiniñ ḥuḳemaları

---

bismi'llahi ... 'r-raḥim] A yok B'de nüshanın ilk sayfasını oluşturan ve onikinci satırda *buġra ḫan tilinçe* cümlesine kadar devam eden metin eksik (tıpkıbasımdaki ilk sayfa, C'ye göre sonradan doldurulmuştur).

1 *ḥamd-u ... ögdi*] A_1 *sipasu minet ǫküş ǫgdi* C_2 *... minnet ve ögdil* | *ʿazze ve celleḳa*] A_1 *asevecel* (satır üstünde yazılmış) *-ḳa* || 2 *uluġluḳ ... turur*] $A_{1\text{-}2}$ *u. idiz-i tụkel ḳuduret-lıġ padş-a t.* $C_{1\text{-}2}$ *uluġluġ ... padişah* | *yirli ... yaratġan*] A_3 *yer-ni ḳok-ni yarad-ġan* C_3 *... yaratġan* || 3 *birgen*] A_4 *bergen* | *neni kim*] A_4 *nekim* | *erse*] A_4 *erz-e* C_4 yok | *neni*] A_5 *ne* | *ḳılur*] C_4 *ḳılġan* (*-n* satır üstünde sonradan yazılmış) || 4 *yeſʿalü ... yürid*] A_5 *yeſʿalü'llahü ...* (Arap harfleriyle yazılmış) C_4 *yeſʿalü ma ...* || 4-6 *talḳı ... bolsun*] $A_{5\text{-}8}$ *talḳ-ı s. selamu tụrut ḫallḳ-lar-ta neki yalvaç-lar-ta (?) ǫd-ründüz-i* (satır altında AH: *güzicle.*) *uluġ sav-çız-ı* (satır altında AH: *peyġambe̱r*) *muḥammet-i muz-tafa öz-e bolz-un* $C_{4\text{-}5}$ *yime ḫallḳ-larda ödürdi teŋri yalavaçı öze san-sız dürud b.* || 6 *talḳı ... anıñ*] C_5 yok | *işleri ... öze*] A_8 *eş-ler-i öz-e* || 7 *riżvan ... ecmaʿin*] A_9 Arap harfleriyle yazılmış | *bu ... turur*] A_9 *buu kidaba turur eti asiz* (satır üstünde yazılmış) *yavlaḳ* (satır altında AH: *nik*) *tangsuḳ* || 7-8 *çin ... bezenmiş*] A_{10} *... eşʿar-lar-ı bile araz-te* $C_{6\text{-}7}$ *ç. ḥakim-lerning ... yaramış* (oku *bezemiş*) || 8-9

A.

(DÜZYAZI GİRİŞ)

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

Hamd, şükür, minnet ve sonsuz övgü, o ululuk sahibi ve tam kudretli padişah olan Tanrı azze ve [2] celleye özgüdür. O yeri göğü yaratmış ve bütün [3] canlılara rızkını vermiştir. O neyi dilediyse yaptı ve neyi dilese yapar. [4] *Yef'alü'llahü ma yeşa'* ve *yaḥkümü ma yürid*. Yine insanların [5] en iyisi, yalvaçların seçkini ve Tanrının ulu habercisi Muhammed [6] mustafa ile onun arkadaşları olan aziz ve muhterem ashabına sayısız selam ve sena olsun. [7] *Rızvânu 'llâhi 'aleyhim ecma'în*. Bu kitap çok aziz bir kitaptır. Çin [8] hakîmlerinin hikmetleriyle bezenmiş ve Maçin âlimlerinin şiirleriyle [9] süslenmiştir. Bu kitabı okuyan ve bu beyitleri başkalarına bildiren, [10] bu kitaptan daha iyi ve daha azizdir. Çin ve Maçin âlimleri ile hakîmlerinin [11] hepsi ittifak etmişlerdir ki, Meşrik eyaletinde ve bütün Türkistan [12] illerinde, Buğra Han dilinde, Türkçe olarak bu kitaptan daha iyi bir kitap [13] hiç kimse tarafından tasnif edilmemiştir. Bu kitap hangi padişaha veya hangi diyara [14] eriştiyse fevkaladeliği ve sonsuz güzelliği sayesinde o [15] illerin hakîmleri ve âlimlerince makbul görülerek, her biri ona bir türlü ad ve lakap [16] verdiler. Çinliler Edebü'l-mülûk adını koydular. Maçin melikinin hakîmleri

---

maçin ... turur] A_{11-12} *... ẹm-sal-i birle* (veya *bilen*) *bisen-miş t.* C_{7-8} *m. ḥaḳim-lerning ... ḳılmış* || 9 *beyitlerni*] A_{12} *beyit-ler-ni* C_8 *beyit-leri-ni* || 10 *ḳılığlı*] A_{13} *ḳılğuçı-lar* | *yalḳşı ... turur*] A_{13} *'asiz-raḳ ẹrür* C_{8-9} *yaḫşı ... turur* | *çin-ü ... ḥaḳimleri*] A_{13-14} *... 'alim-ler-i* C_9 *maçin ...* || 11 *ḳamuġ ittifaḳ*] A_{14} *ḳamuġ-ı idifaḳ* | *meşriḳ ... ḳamuġ*] A_{14-15} *m. vilayet-i-te ḳ.* C *meşr[iḳ]* (yerine işaret edilerek sayfa kenarında yazılmış) *vilayetinde* || 12 *illerincle*] A_{15} *ilin-te* C_{10} *i(l)lerinde* | *türk luġatinçe*] C_{10} yok || 12-13 *yalḳsırak ... ḳılmadı*] A_{1-2} *... ḳılmay turur* B_1 ve C_{10-11} *yaḫşı-raḳ ...* || 13-14 *ḳayu ... erse*] A_{2-3} *ḳayum-a padş-a-ḳa ḳayu-ma ilḳlam-ḳa t. ẹrz-e* B_{1-2} *ḳ. padişaḥ-ḳa* (iyi okunmuyor) ... C_{11} *... ya ḳayu* (*ḳa-* satır üstünde yazılmış) *iḳlim-ke tegdi irse* || 14 *uzluḳındın*] C_{11} *edgüsindin* | *nihayeṭṭin*] A_4 *uruġ-tın* B_2 *nihayeṭ-din* (*n-* ?) C_{11} yok || 14-15 *ol ... ḳılıp*] B_3 *... ḫuḳmaları ...* C_{12} *ol ḫuḳma* | *at laḳaḃ*] C_{12} *laḳaḃ at* || 16 *urdılar*] B_4 *birdi-ler* | *ẹdẹbü'l-mülük atadılar*] A_6 *ẹdeb-bül-mülük a.* B_4 *ẹdẹbü'l-mülük at birdiler* || 16-17 *maçin ... tidiler*] A_{7-8} *... ayimül-memleket teti-ler* B_{4-5} *m. m. ḳedimleri a. atadılar* C_{13} *maçin-lığ-lar emini'l-memleke. t.* | *zinetü'l-ümera*] A_8 *sinedün umer-a* C_{13} *zinü'l-ümera*

[17] ayinṻ'l-memleke tidiler meşriḳlıġlar zineṭṻ'l-ṻmera tip aydılar
[18] iranlıġlar şahname-i türki atamışlar baʿżıları ma pendname-i mṻluk
[19] timişler turanlıġlar ḳutaḍġu bilig tip aynışlar bu ḳitabnı taṣnif ḳılıġlı
[20] balasaġun meṿludluġ perhiz iḍisi er turur emma bu ḳitabnı kaşġar
[21] ilinde tükel ḳılıp meşriḳ meliki taṿġaç buġra ḫan üskinge kigürmiş
[22] turur melik buġra ḫan ma anı aġırlap uluġlap öz ḫaş ḥaciblıḳını anga
[23] birü yarlıḳamış turur anıng üçün yusṵf uluġ ḫaş ḥaciḇ tip atı çaṿı
C3 [24] ajunda yayılmış turur bu ʿaziz ḳitab tört uluġ aġır ul öze bina
[25] ḳılınmış turur bir ʿaḍil ikinçi cevlet üçünçi ʿaḳil törtünçi ḳanaʿat yana
[26] tegme biringe türkçe bir at birmiş turur ʿaḍilḳa kün toġdı ilig at birip
[27] padişah ornınga tutmış turur devletiḳa ay toldı at birip vezir ornınga
[28] ḳoḍmış turur ʿaḳıllḳa ögdülmiş at birip vezirning oġlı yirinde tutmış
[29] turur ḳanaʿatḳa oḍġurmış at birip vezirning ḳarındaşı tip aymış turur
[30] talḳı anlar ara munaẓara sṵ'ali cevabı keçer teg sözler sözlemiş turur
[31] oḳıġlınıng könġli açılıp muṣannifnı eḍgü duʿa birle yad ḳılsun tip

---

17 *tip aydılar*] A_8 *tep aytı-lar* C_{13} *at birdi-ler* ‖ 18 *iranlıġlar ... atamışlar*] B_6 ... *tidiler* C_{13} *iranlıġ-lar* (*i-* dikkat; istinsah edilirken bir satır atlanmış olmalı; aşağı bkz.) | *baʿżıları ma*] B_7 *baʿżı-lar ma* C_{14} *baʿżılar* ‖ 19 *timişler*] A_{10} *temiş-ler* | *aynışlar*] C_{14} *aytmış-lar* (yukarı bkz.) ‖ 19-20 *bu ... meṿludluġ*] A_{11-12} *buu kidab-nı ḳoşuġ-nı bila-saġun mevlut-lıġ* B_{7-8} ... *balasaġun meṿlud-lıġ* C_{14-15} *bu ḳitab t. ḳılġan balasaġun meṿludlıġ* ‖ 20 *perhiz iḍisi*] C_{15} *parsı-ça pṻr hṻner-lıġ* | *emma*] C_{15} *yime* ‖ 20-21 *kaşġar ilinde*] A_{13} *k. il-i-t* C_{15} *kaşġarda* ‖ 21 *ḳılıp ... üskinge*] A_{14} ... *taṿġaç ḫanı üskin-ge* (satır altında UH: *ḳaş-ı-ḳa*) B_9 ... *taṿġaç ḫan ü.* C_{16} *taṿġaç buġra ḫan meşriḳ meliki üşkinde* ‖ 22 *turur*] B_9 eksik C_{16} yok | *melik ... uluġlap*] A_{15} ... *aġır-lap* B_{10} eksik C_{16} *melik me anı aġırlap uluġlap* ‖ 22-23 *ḫaş ... turur*] A_{16-17} *ḫ. ḥacib-liḳ-ı-nı* (satır altında AH: *vezir*) *angga berü* ... B_{10-11} *[...]-mış turur* C_{17} *ḫ. ḥacib-lıḳı angar birmiş* ‖ 23 *uluġ*] A_{17} ve C_{17} yok ‖ 23-24 *tip ... turur*] A_{17-18} *tep atı acun-ta* ... B_{11} eksik C_{17-1} *tip atı çaṿı birilmiş turur* ‖ 24 *ʿaziz*] A_{18} *ʿasiz* B_{12} ve C_1 yok ‖ 24-25 *uluġ ... turur*] A_{19} ... *öz-e tam-a koḍürül-miş erür* B_{12} *aġır ... turur*] C_1 *aġırlıġ nime ... ḳalmış turur* ‖ 25 B'de *bir*'den başlayarak 28. satırdaki *ögdülmiş* sözüne kadar devam eden kısım eksik

[17] Âyînü'l-memleke ve Meşrikliler Zînetü'l-ümerâ dediler. [18] Iranlılar Şahname-i Türkî diye ad koymuşlar. Bazıları da Pendâme-i Mülûk [19] demişler. Turanlılar ise Kutadgu Bilig demişlerdir. Bu kitabı yazan [20] Balasagun şehrinden takva sahibi bir kişidir. Fakat eserini Kâşgar [21] ilinde tamamlayıp Meşrik meliki Tavgaç Buğra Han huzuruna sunmuş [22] ve Buğra Han da yazarın değerini takdir ederek onu yükseltmiş ve ona kendisinin has hacibliğini vermek lütfunda bulunmuştur. [23] Bundan dolayı onun adı ve şöhreti Yusuf Ulu Has Hacib olarak [24] dünyaya yayılmıştır. Bu aziz kitap dört ulu ve önemli temel üzerine bina [25] olunmuştur. Biri doğruluk, ikincisi mutluluk, üçüncüsü akıl, dördüncüsü kanaat. [26] Yazar bunlardan her birine Türkçe bir ad vermiştir. Doğruluğa hükümdar Kün-Toğdı adını verip [27] onu padişah yerine tutmuş, mutluluğa Ay-Toldı adını verip vezir yerine [28] koymuş, akıla Öğdülmiş adını verip vezirin oğlu ve [29] kanaate de Odgurmış adını verip vezirin kardeşi kabul etmiştir. [30] Yine yazar kendi fikirlerini sualli cevaplı münazara tarzında, bunlara yükleyerek ifade etmiştir. [31] Okuyanın gönlü açılıp yazarı hayırduayla yâd etsin diye.

| *bir ʿaḍil*] A_{19-20} *buu ẹvel-i ʿadil turur tüz yıridmek* | *dẹvlẹt*] A_{20-1} *ḳud tevlet turur* | *ʿaḳıl*] A_1 *aḳıl uḳuş ẹrür* | *ḳanaʿaṭ*] A_{1-2} *ḳan-a-ʿat öz-e tirilmek turur* | *yana*] A_2 *yim-e* || 26 *türkçe ... turur*] A_{2-3} *bir ọ(n)gün ẹren-ler adın adanmış turur* || 26-27 *birip ... ornıġa*] A_4 *berip padş-a ọsin-ge tegmiş* C_3 ... *özinge* (-z- noktasız, aşağı bkz.) *t.* || 27-28 *birip ... ḳoḍmış*] A_5 *berip vesir ornın-ġa ornadmış* || 28 *birip ... yirinde*] A_6 *berip ... yerin-te* B_1 ... *yirinde* C_{4-5} *birip vẹzir oġlı özinge* (yukarı bkz.) || 28 *birip vẹzirniñ*] A_7 *berip vesir-ning* B_2 *birip* C_5 *birip vẹzir* || 30 *munaẓara, ... sözler*] A_8 *suval cuvab munasar-a k. t.* C_6 *sụ'al vẹ cẹvab munaẓara, ḫẹçẹr sözler* || 31 *oḷaġlınıñ ... muṣannifnı*] A_9 *buu ḳanuġ-ı ... muscmif-ḳa* B_3 *oḷaġlı ... muṣṣannıf-ḳa* C_7 ... *açılsun yime muṣṣannı-m* | *yad ... tip*] A_{10} *yat ḳılz-un tep insil(?)ʿasiz* B_4 *yad ḳılsun inşaʾ ạllahụ taʿala* C_{7-8} *yarlıḳayu ḳọlu yad ḳılsun tip li-reşadiḥi'l-ʿaziz* (-ş- noktasız) *vẹ hüvẹ aʿlẹmü bi'ş-şavab*

B.

(MANZŪM MUKADDİME)

	1	uġan bir bayat ol ḳamuġda oza öküş ḥạmd-u ögdi anı̄gar oḳ seẓa
	2	uluġluḳ iḍisi uġan ẕü 'l-cẹlal yaratġan törütgen me ḳadi̇r kẹmal
	3	ay yir kök iḍisi ḥạlayıḳ bile ruzını anutmış yigil sen küle
	4	salḳışsız birigli ḳamuġḳa ruzi yitürür ḳamuġnı ma yimez özi
	5	açın ḳoḍmaz hẹrgi̇z ḳamuġ tınlıġıġ yitürür içürür tözü sanlıġıġ
	6	neteg kim tiledi me boldı ḳamuġ kimi kim tilese ḳılur ol uluġ
	7	dürụd ol öḍürmiş rẹsüllḳa sẹlam yine işlerinı̄ge sẹlam hẹm ulam
	8	muḥạmmẹd yalavaç ḥạlayıḳ başı ḳamuġ barçalarḳa ol ol köz ḳaşı
A5	9	yime bu kitab ol iḍi ök ʿạziz biligligke bolġay biligdin tenı̄giz
C4	10	bezenmiş aġırlıġ biligler bile lḳalı kim şüküür lḳıl ḳạnaʿạt tile
	11	ḳamuġ barçasınga bügüler sözi tizip yinçüleyü ḳamuġ tüp tüzi
	12	bu mẹşriḳ mẹliki maçinlar begi biligliġ ulḳuşluġ ajunda yigi
	13	ḳamuġ bu kitabnı alıp özlemiş ḥạzine içinde urup kizlemiş

---

1 B'de önsözün bu uyaklı kısmı yok; B_{34}'te biten bu uyaklı kısım yok; B_{34}'te biten düzyazı parçadan sonra $_{35}$'te babların fihristi başlıyor ve 12. sayfanın sonuna kadar devam ediyor | *ḳamuġda*] A_{12} *ḳamuġ-tın* ‖ 2 *uluġluḳ*] C_9 *uluġ-luġ* | *yaratġan törütgen*] A_{13} *y. tọredgen* C_{10} *yạratḳan tọrütgen* (-g- çizgisi yok) ‖ 3 *ay yir*] A_{14} *ay* (tek çizgi!) *yer* | *yigil*] A_{14} *yegil* ‖ 4 *birigli*] A_{15} *berigli* | *yitürür ... yimez*] A_{15} *yedürür lḳ. m. yemez* C_{11} *y. ḳamuġnı m. yimes* ‖ 5 *ḳoḍmaz hẹrgi̇z*] A_{16} *ḳoymaz ol bu* (satır üstünde UH: *hẹm*) C_{12} *ḳoḍmas h.*| *yitürür*] A_{16} *yedürür* ‖ 6 *ḳılur*] A_{17}

B.

(UYAKLI GİRİŞ)

1 Her şeyden önce kadir ve bir olan Tanrı gelir,
sonsuz hamd ve sena da ancak ona layıktır.

2 Ululuk sahibi, kadir, zü'l-celal,
yaratan, türeten ve kudretin kemaline sahip olan Tanrıdır.

3 Yerin, göğün ve mahlukların rabbi
herkesin rızkını hazırlamışır; sen güle güle ye.

4 Herkese saymadan rızkını verir
herkese yedirir, fakat kendisi yemez.

5 Bütün canlıları hiçbir zaman aç bırakmaz,
var ettiklerinin hepsini yedirir ve içirir.

6 Nasıl ki diledi ve her şey oldu;
böylece o kimi isterse onu yüceltir.

7 O seçkin resule salat ve selam,
yine arkadaşlarına selam ve saygı.

8 Muhammed yalvaç mahlukların başıdır,
o bütün bunların göz üstünde kaşıdır.

9 Yine bu kitap çok aziz bir kitaptır;
bilen için bir bilgi denizidir.

10 Değerli bilgiler ile süslenmiştir;
artık sen şükret ve kanaatkâr ol.

11 Bunların her birine birçok hakîmin sözlerini
inciler dizer gibi sıralamıştır.

12 Meşrik meliki, Maçinliler beyi,
bilgili, anlayışlı, dünyanın ileri gelenleri,

13 Hepsi de bu kitabı benimsemiş,
hazinelerine koyup gizlemişlerdir.

---

bolur] || 7 *dūrud*] A_{18} *turut* C_{14} *dürud* | *ōḍürmiş* A_{18} *ǫdürmiş* (satır altında AH: *güzide.*) | *işleringe* A_{18} *ęş-leringe* C_{14} *işleri-ke* || 8 *ol ol*] A_{19} *ol* || 9 *içli*] A_1 *eti* | *tenigiz*] C_{16} *tingiz* || 10 *bezenmiş*] A_2 *bisenmiş* (*-s-* altında AH: *z*) C_1 *yaranmış* | *ḳıl*] C_1 *ol* || 11 *barçasınga bügüler*] A_3 *barça-sında bıgüler* (satır altında UH: *bilig-ligler*) | *yinçüleyü*] A_3 *inçü-leyü* C_2 *yincüleyü* || 12 *meḳlikı maçinlar*] A_4 *melikı maçın-lıġ* C_3 *meḳlikı* (*-i-* sonradan eklenmiş?) *m.* | *yigi*] A_4 *yegi* (satır altında AH: *nik*) ||

14 birindin birinṅge miraşlar ḳalıp
aḍlınlarḳa birmez özinṅge alıp

15 asıġlıġ turur bu yoḳ ol hiç yası
öküş türkler uḳmaz munınṅg maʿnisi

16 ḳıtabdın eşitgen bilür uş anı
oḳıġan bitigen ulḳumaz munı

17 elig köz tutar kör ḳıtab sözleri
ikigün ajunda iter işleri

18 maçinlar ḫaḳimi bu çin yumġısı
tözü barça aymış munınṅg yaḳşısı

19 bu meşriḳ ilinde ḳamuġ türk-ü çin
munı teg ḳıtab yoḳ ajunda aḍın

20 ḳıtab ḳaḍrini me biliglig bilir
ulḳuşsuz kişidin aḍın ne kelir

21 ay tegme kişike ḳıtab birmegü
apanṅg dostunṅg erse imin bolmaġu

22 neteg kim biligsiz bilümez munı
uḳuşluġ uḳupan küzetür anı

23 bu buġra ḫan vaḳıtı içre anı
yime ḫan tilinçe bu aymış munı

24 munı teg ḳıtabnı kim aymış oza
kiḍin me kim ayġay munı teg uza

25 kim erse munı teg itermü ḳanı
itigli bar erse öger men anı

26 ḳayu ḳend uluş ordu ḳarşı yire
ḳıtabḳa örṅgin at atamışlara

C5 27 ol ilninṅg bügüsi ḫaḳimi turup
at urmış ol ilninṅg törüçe körüp

---

14 *birindin*] A_6 *bir-i-tin* C_5 *biri-din* | *aḍlınlarḳa birmez*] A_6 *aḍın-lar-ḳa* (satır altında AH: *özge*) *bermez* C_5 *nadan-larḳa birmes* || 15 *hiç yası*] A_7 *heç yaz-ı* (satır altında AH: bi *günah*) | *uḳmaz ... maʿnisi*] A_7 *u. munuṅg m.* C_6 *uḳmas m. maʿnası* || 16 *eşitgen bilür*] A_8 *ę bolur* C_7 *işitgen b.* | *ulḳumaz*] C_7 *ulḳumas* || 17 *elig ... kör*] A_9 *ilig k. tudaşu* | *ikigün*] A_9 *ikegün* C_8 *ikigün* (*-k-* çizgisi yok) || 18 *yumġısı*] A_{10} *yum-ġız-ı* (satır altında AH: *hçme.*) C_9 *yumġusı* (*-ġ-* noktasız) | *tözü ... yaḳşısı*] A_{10} *töz-i b.a.* (*ęrmiş?*) *munung y.* C_9 *... yaḫşısı* || 19 *türk-ü çin*] A_{11} *tụrkü çin* C_{10} *türk için* | *munı ... aḍın*] A_{11} *munung ... ọsin-tin adın* (satır altında AH: *diger*) C_{10} *mụnung ... idin* (satır kenarında başka elle *adın*) || 20 *bilir*] A_{12} *bilür* | *kişidin ... kelir*] A_{12} *kişi-tin ... kelür* C_{11} *kişi-de a. ni kęlir* ||

14 Birinden birine miras olarak kalır,
bunlar da kendilerine alıp başkalarına vermezlermiş.

15 Bu faydalı bir kitaptır ve hiçbir zararı yoktur;
fakat birçok Türkler bunun manasını anlamazlar.

16 Her okuyan yazan bunu anlayamaz;
bunu ancak kitabın izahını duyan bilir.

17 Bu kitabın sözleri insana yardım eder, yol gösterir;
her iki dünyadaki işleri düzenler.

18 Çin ve Maçin hakîmlerinin hepsi
hep bunun güzelliğini övmüşlerdir.

19 Türk, Çin ve bütün Meşrik illerinde,
dünyada bunun gibi başka kitap yoktur.

20 Kitabın kadrini ancak bilgili bilir,
akılsız kişiden zaten ne beklenir.

21 Kitabı herkese vermemeli;
dostun olsa bile emin olmamalı.

22 Çünkü bilgisiz bunu takdir edemez,
anlayışlı anlar ve gözetir onu.

23 Yazar bunu Buğra Han zamanında
ve yine han diliyle söylemiştir.

24 Böyle bir eseri daha önce kim söylemiştir,
bundan sonra da bu kadar ustalıkla kim söyleyebilir.

25 Bunun gibi bir eser yaratabilecek kişi nerede;
yapan varsa, ben onu da överim.

26 Her memleket, şehir ve sarayda
bu kitaba ayrı ayrı adlar verilmiştir.

27 O memleketlerin hakîmleri, o diyarın usulüne göre,
buna ayrı ayrı adlar takmışlardır.

---

21 *a y ... birmegü*] A_{13} *bıu ... bermegü* | *apang*] A_{13} *a.* (satır altında AH: *eger*) C_{12} a. (önce *apang* yazılmış sonra *epkeng* şeklinde düzeltilmiş) | *erse imin*] A_{13} *e. emin* C_{12} *irse i.* || 22 *bilümez mını*] C_{13} *biltümez mını* (?) | *anı*] A_{14} *kanı* (k-?) C_{13} *tını* || 23 *han ... anı*] A_{15} *han ol valıt i. mını* | *aymış*] C_{14} *aytmış* || 24 *mını ... oza*] A_{16} *mınung ... öz-e* C_{15} *mınıng ...* | *kidin ... mını*] A_{16} *kedin ... mınung* C_{15} *... aytga* (*-t-* noktasız) *mınıng* || 25 *erse ... itermü*] A_{17} *erz-e mınung t. eder-mü* C_{16} *irse mınıng ...* | *itigli*] A_{17} *ayıdgıl* || 26 *kend*] A_{18} *kent* C_{17} *kind* (önce *kid* yazılmış, sonra düzeltilmiş) | *yire*] A_{18} *yer-e* | *kitabka örgin*] A_{18} *kidab-ke o(n)gün* C_{17} *kitab-ke ö.* || 27 *bügüsi*] A_{19} *bıgü-si* (satır altında AH: *bilgüçi*) | *ol*] C_1 *ol ol* ||

28 çiniler ḍḍębŭ'l-mŭluk tip ayar
maçinlar ṇisŭ'l-męmaliḳ atar

29 bu męşriḳ ilinde uluġlar munı
zinętŭ'l-ŭmęra tiyürler köni

A6 30 iranlıġlar şahname. tirler munḡar
turanlıġ lḳutaḍġu bilig tip uḳar

31 ne türlüg bu sözler örḡin tildeki
kigürmiş munḡar kör ḳamuġ ildeki

32 yime bu kịtabḳa at urmış uluġ
bayat yarlıḳasu ol eḍgü lḳuluġ

33 ay ol bu lḳitabḳa ḳabul bolduḳı
bu türkler tilinde ʿaçęb kördüki

34 yime bu kịtab kör ḳamuġḳa yarar
męliḳlerke artuḳ ilig kẹnd tutar

35 kim ol ma bu mŭlkni tutuġlı ḳayu
kereklig anḡar bu ḫaḳimler ayu

36 męliḳler lḳoruġı ma ęsbab tüze
bu tęrtib-ü şarṭı ęmarẹt öze

37 bu mŭlknińḡ ḫarabı beḽḳası nedin
ya mŭlkẹt ḳalurı barurı aḍın

38 yime bu çerig sü er at ma ḳamuġ
negü teg tirilgü yir bulġu yoluġ

39 munınḡ tęrtibin me kịtabda aça
aḍırmış ödürmiş lḳamuġnı seçe

40 yana berk bu mŭlkni tutuġlı kişi
yaraġlıġ erenke buyurdı işi

41 kereklig ulḳuşluġ birisi onḡay
yulaḳa negü teg açıġ ḳıldı ay

42 buḍunnınḡ ḫaḳı bar męliḳler öze
męliḳninḡ ḫaḳı ma buḍundın tüze

---

28 *çiniler ... ayar*] A_{20} ç. *ḍeb-bül-müluk tep adar* | *atar*] A_{20} *me ter* C_2 *me atar* (veya *ayar*; her iki şekilde okunabilecek gibi noktalanmış; ilk mısranın sonu da karışıktır) || 29 *zinętŭ'l-ŭmęra tiyürler*] A_{21} *sinedün-ümer-a teyür-ler* C_3 *z. tiyürler* || 30 *iranlıġlar ... tirler*] A_1 *iran-lıġ ma ş. ter-ler* C_4 *i.ş.tir* | *turanlıġ ... tip*] A_1 ... *tep* C_4 *turanlıġ-lar* ... || 31 *örḡin*] A_2 *o(n)gün* C_5 *ö(n)gin* | *kigürmiş*] A_2 *kıgürmiş* || 32 *kitabḳa*] A_3 *kidab-ke* || 33 *kịtabḳa*] A_4 *kidab-ke* C_7 *kịtab-ke* || 34 *męliḳlerke ... tutar*] A_5 *melik-ler-ke arduḳ koşū teg tudar* B_8 *męliḳ-ler-ḳa a. ilig* ... || 35 *ma*] A_6 *men* C_9 *męn* | *kereklig*] A_6 *kerek-li* || 36 *ḳoruġı*] A_7 *ḳaruġ-ı* | *şarṭı ęmarẹt*] A_7 *şartu ʿimaret* C_{10} *şarṭı* (satır altında

28 Çinliler ona Edebü'l-mülûk derler,
Maçinliler onu Enisü'l-memâlik diye adlandırırlar.

29 Bu Meşrik ilinin büyükleri buna
doğruca Zîynetü'l-ümerâ derler.

30 Iranlılar buna Şahname derler,
Turanlılar Kutadgu bilig diye anarlar.

31 Bak, muhtelif memleketlerin çeşitli dillerinde
bunun için ne türlü adlar kullanılmıştır.

32 Bu kitaba ad koymuş olan o ulu ve iyi kulları
Tanrı yarlıgasın [günahlarını bağışlasın].

33 Ey bu kitabı makbul bulan ve
bu Türkçe esere hayretle bakan,

34 Yine bil ki bu kitap herkese yarar, fakat memleket ve şehirleri
idare için hükümdarlara daha çok faydalı olur.

35 Bir memleketi idare edenlerin kimler olduğunu,
onlara nelerin gerekli olduğunu hakîmler söylemişlerdir.

36 Meliklerin korunmaları ve bunun için gereken
şeyler ile hâkimiyetin icap ve şartlarını;

37 Devletin harap olması veya beka bulmasının neden ileri geldiğini,
bu hâkimiyetin nasıl devam ettiğini ve nasıl elden çıktığını;

38 Bir de bu ordu ve askerin nasıl toplanacağını,
konak yerinin ve sefer yolunun nasıl seçileceğini;

39 Bütün bunların tertibini bu kitapta açıklamış,
her şeyi bir bir ayırmış ve belirtmiştir.

40 Memleketi kuvvetle elinde tutan kişi,
işini ehliyetli kişilere gördürmüştür.

41 Aydınlatıcı olarak nasıl ay bağışlandıysa
bu işler için de anlayışlı ve uygun kişiler gereklidir.

42 Meliklerin halk üzerinde hakları olduğu gibi,
halkın da aynı derecede melikler üzerinde hakkı vardır.

---

ed, yeri?) ç. ‖ 37 *nedin*] C_{11} *ni-din* | *aḍın*] A_8 *aḍın* (satır altında AH: *diggr*) ‖ 38 *negü ... yoluġ*] A_9 ... *n. bırıl-ġu toluġ* C_{12} *nigü teg y. bıḍġu* (*b-* noktasız) *yoluġ* (*-y-* yerine *b-* ile) ‖ 39 *munuñ ... açа*] A_{10} *munung ter-tibi men kidab-tan neçe* C_{13} *munng terṭibi ...* ‖ 40 *erenke*] C_{14} *iren-ke* ‖ 41 *birisi oñgay*] A_{12} *yurüş-i* (satır altında AH: *yürüşi*) *oñgay* | *yulaḳa negü*] A_{12} *yulaḳ-a* (satır altında AH: *yaruḳ-luḳ*) *n.* C_{15} *y ... nigü* ‖ 42 *buḍunnuñ*] A_{13} *buḍunnng* (satır altında AH: *il*) C_{16} *bıḍun-nıng* | *ma*] A_{13} *bar* ‖

43 yime bu rạʿiyyẹt küḍezgü anı
mẹliḳ me küzetse téni me canı

C6 44 ḳayu ol mẹliḳ kim toḳış ḳılġunı
uruşlar öḍinde çerig tüzgüni

45 ayur kör negü teg itingü ḥile.
bu düşmạn çerigin sıġuḳa tile

46 mẹliḳke negü teg itingü kerek
özi teg buḍunlar könülgü kerek

47 bu yarl̃ıġ mẹliḳni buḍunlar sev̇er
yüzini körey tip aḍınlar iv̇er

48 ḳutı bar yaḳın tip tapuġ ḳılġuḷḳa
kimini yaġutup yıraḳ ḳov̇ġuḳa

49 bir ança bekitip yaḳın tutġunı
bu ḳutsuz yav̇uz tip yıraḳ salġunı

50 yana bir siyaseṭ başın kesküke
ikinçi fi̇raseṭ körl̃gül birgüke

A7 51 ulḳuşluġ biliglig torl̃ga alp yürek
ḫạzine. tolulap aḳıtġu kerek

52 rạʿiyyẹṭḳa bolsa öküş ṭalḳạti
ḳamuġ iş içinde bulur raḥạti

53 bu ḳaç ḫạrfl̃ḳına men ḳumaru sarl̃ga
ḳoḍundum unıtma duʿa ḳıl marl̃ga

54 baḳa kör ḳitabnı bu tirgen kişi
hünẹrlıġ er ermiş kişiler başı

55 bu türlüg fạżayi̇l uḳuşlar bile
araste. ol ermiş yorımış küle

56 bütünlük me ḫurmẹt bu zühdlıġ öze
saḳınuḳ biliglig arıġlıġ oza

---

43 *me ... me*] A_{14} *me ... me* (satır altında AH: *me*) C_{17} *me küzetse* (*-ts-* bir çizgi fazla) *me* ‖ 44 *toḷxış*] A_{15} *toḷxuş* | *öḍinde*] A_{15} *ǫdin-te* (satır altında AH: *vạḷɤt*) ‖ 45 *negü ... ḥile.*] A_{16} *n.t. ẹdin-güü-çiler* C_2 *nigü tẹg ịtingü ḥ.* | *sıġuḳa tile*] A_{16} *sıġm-ḳa tiler* ‖ 46 *negü ... itingü*] A_{17} *n.t. ẹdin-güü* (satır altında UH: *ḳılmaḳ*) C_3 *nigü tẹg ịtingü* | *özi ... könülgü*] A_{17} *öz-i-ning budun-lar* (satır altında AH: *il*) *kǫni-lik* C_3 *özi-ning bụdun-lar könülgü* (*-l-* sonradan düzeltilmiş) ‖ 47 *budunlar*] A_{18} *budun-lar* (satır altında UH: *barça*) | *tip iv̇er*] A_{18} *tẹp ... ẹver* (satır altında UH: *aşuḷɤur*) ‖ 48 *tip*] A_{19} *tẹp* | *yaġutup ... ḳov̇ġuḷḳa*] A_{19} *yavudup ... ḳav-ġu-ḳa* C_5 *yạġutup ... ḳov̇ḳuḷḳa* ‖ 49 *bekitip ... tutġunı*] A_{20} *bekü-tüp* (satır altında UH: *ḳǫderip*) ... C_6 *nẹgü tut yạḳın tutḳunı* ‖ 50 *fi̇raseṭ ... birgülke*] A_{21}

43 Raiyyet [halk] onun bu hakkını gözetmeli,
melik de onun ten ve canını korumalıdır.

44 Meliklerin nasıl savaşacakları ve
savaş zamanında ordularını nasıl düzenleyeceklerini;

45 Düşman ordusunu yenmek için
ne gibi çarelere başvurulacağını söyler.

46 Melik nasıl hareket etmelidir ki,
halk da ona o şekilde itaat etsin.

47 Böyle bir meliği halk sever
yüzünü göreyim diye herkes ona koşar.

48 O kimleri, uğurlu diye hizmetine alıp yakın tutmalı;
kimleri de uğursuz ve kötü diye kendisinden uzaklaştırmalı.

49 Kimleri kendisine bağlayıp yakın tutmalı;
Kimleri uğursuz ve kötü diye kendisinden uzaklaştırmalı,

50 Bir de nasıl baş kesmeli, siyaset etmeli, ceza vermeli;
ikincisi gönüller almak için nasıl feraset göstermeli.

51 Hükümdarlar nasıl anlayışlı, bilgili, cesur ve kahraman olmalı,
nasıl hazineyi doldurup tekrar akıtmalıdır.

52 Hükümdar raiyyet üzerinde ne kadar çok kudretli olursa,
bütün işlerinde o kadar rahat ve huzur bulur.

53 Ben bu birkaç harfciği sana vasiyet olarak bıraktım;
bana da dua etmeyi unutma.

54 Dikkatle bak; bu kitabı yazan kişi
insanlar arasında ileri gelen, hünerli bir kişiymiş.

55 Bu türlü faziletler ve meziyetlerle
kendini süslemiş ve mutlu bir hayat sürmüştür.

56 Doğruluk, hürmet ve zühde sahip olduğu gibi,
bir de takva sahibi, bilgili ve temiz bir kişiymiş.

---

yaraşup ... bergü-ke || 51 *toŋga ... yürek*] A_1 *tongga a. yurek* (satır altında AH: *yürek*) | *tolulap*] A_1 *tol-a-lap* || 52 *raʿiyyeṭka ṭalḫaṭi*] A_2 *raʿiyat-ḳa ... taʿ-a-ti* | *raḥaṭi*] A_2 *rahat-i* || 53 *ḥarfḳma ... ḳumaru*] A_3 *harf ḳoyar* (dikkat, sonradan düzeltilmiş) *men ḳumardġu* (satır altında AH: *yadigar*) C_{10} *ḥarf-ḳayar* (*-r* sonradan eklenmiş; satır üstünde *ḳoyar*, *-y-* noktasız) *ḳ.* | *ḳoḍundum unıtma*] A_3 *ḳodun-tum* (satır altında UH: *ḳoydum*) *unıdm-a* C_{10} *ḳoḍundum unıtma* || 54 *tirgen*] A_4 *ẹdken* | *er ermiş*] C_{11} *ir irmiş* || 55 *araste ... yorımış*] A_5 *araz-te o.e. yurumiş* C_{12} *iraste o. irmiş y.* || 56 *zühdlıġ*] A_6, *suradlıġ* | *saḳınuḳ ... oza*] A_6 *sak-ı- yuk b. a. suz-e* C_{13} *saḳınuḳ bilig-lig ...* ||

57 bu teñgi turuġlaġ ḳuz ordu ili
tüp aṣlı neseḅdin yorımış tili

58 bu toġmış ilindin çıḳıp barġanı
ḳıtabnı ḳoşupan tükel ḳılġanı

59 barusın bitimiş yetürmiş niẓam
bu kaşġar ilinde ḳoşulmış temam

60 meliḳniñ öñginde oḳımış munı
bu tavġaç ḳara buġra ḫanlar ḫanı

C7 61 aġırlamış artuḳ öküş ḫiyʿaṭi
kalemniñ ḫaḳı tip uḳuş ḫurmeṭi

62 bu ḫaṣ ḫaciḅ atın tegürmiş muñga
munı bu özinge yaġutmış yana

63 bu maʿni üçün kör aġırlar anı
yusuf ḫaṣ ḫaciḅ tip ayurlar köni

64 yana bu ḳıtabnıñ beyanın ayur
bu tört nik şerifler özele ḳılur

65 birisi meʿadl ol könilik öze
ikinçi bu devleṭ ḳut iḳbal tüze

66 üçünçi ḫiredol uluġluḳ bile
törtünçi ḳanaʿaṭ ve ʿafyeṭ bile

67 bu tegme biringe at urmış öñgin
bu yañglıġ atını atamış kiḍin

68 ʿadilḳa kün toġdı ilig tip atar
anı kör meliklik ḳurınga tutar

69 bu ay toldı devleṭ atanur köni
vezirlıḳ yiringe tutar kör munı

70 ḫiredḳa atadı bu ol ögdülmiş
munı ma vezirniñ oġlı tip timiş

---

57 *bu ... ordu*] A_8 *munung ki t. ḳur o.* C_{14} *mu teṇgi* (noktasız) *tıuruġlaḳ ḳut ordıı* ‖ 58 *barġanı*] A_8 *barġal-ı | ḳılġanı*] A_8 *ḳılġal-ı* ‖ 59 *barusm ... yetürmiş*] A_9 *yaruz-ı* (*y-* dikkat) *bidimiş tudur-mış* C_{16} *b. bitimiş yetürmiş | ilinde*] A_9 *ẹlin-te* ‖ 60 *öñginde oḳumış*] A_{10} *o. oḳumış* C_{17} *öngínde* (*ön-* bir çizgi fazla) ‖ 61 *ḳalemniñ ... tip*] A_{11} *l. ḫaḳ-ı tep* C_1 *ḳalem-ni(n)g ...* ‖ 62 *muñga*] A_{12} *mungga* C_2 *munga | yaġutmış* A_{12} *yavudmış* C_2 *yaġutmış* ‖ 63 *tip*] A_{13} *tep* ‖ 64 *ḳıtabnıñ beyanın*] C_4 *ḳıtab-nı(n)g beyam | nik*] A_{14} *neng* ‖ 65 *ʿadl ol*] A_{15} *ʿadil ol | tüze*] A_{15} *oz-e* ‖ 66 *uluġluḳ*] C_6 *uluġ-luġ | ve ... bile*]

57 Yaşadığı yer Kuz-Ordu iliymiş,
kendisi asil bir aileden olup dili de buna göredir.

58 O bir kitabını nazma çekip tamamlamış
ve doğduğu ilden ayrılmıştır.

59 Esasını yazıp düzenlemiş;
fakat bu manzûme son şeklini Kâşgar ilinde almıştır.

60 Okumuş bunu huzurunda meliğin
hanlar hanı Tavgaç Kara Buğra Han'ın.

61 Akıla karşı hürmet ve kalemin hakkıdır diye,
hükümdar ona çok itibar edip çok ihsanlarda bulunmuştur.

62 Ona bu Has Hacib unvanını vermiş ve
onu kendi yakınları arasına almıştır.

63 Bundan dolayı ona hürmet ederler
ve kendisine doğruca Yusuf Has Hacib derler.

64 Yine bu kitabın içindekileri söyler;
bunu şu dört iyi temel üzerine kurar.

65 Bunlardan biri adalet olup doğruluk üzerinedir;
ikincisi devlet olup mutluluk ve ikbal demektir.

66 Üçüncüsü akıl olup ululuk ifade eder;
dördüncüsüyse kanaat ve afiyettir.

67 Bunların her birine ayrı ayrı adlar vermiş
bundan böyle bunlardan bu adlarla söz etmiştir.

68 Adalete hükümdar Kün-Toğdı adını verir
ve onu melik yerine koyar.

69 Devletten Ay-Toldı ismiyle bahseder
ve bunu onun veziri sayar.

70 Akıla Öğdülmiş adını vermiş
ve buna da vezirin oğlu demiş.

A_{16} *ʿafiyet til-e* ‖ 67 *ōŋgin*] A_{17} *o(n)gün* C_7 *ō(n)gin* | *bu ... kiçlin*] A_{17} *buu y. atı-m adamış telim* C_7 *b. yąngluḳ-lıḳın ayamış kiçlin* ‖ 68 *ilig tip*] A_{18} *-elig tep* | *tutar*] A_{18} *ḳodar* ‖ 69 *vęzirlik yiriŋge*] A_{19} *vesir-liḳ yerin-ge* C_9 *vęzirlıġ yįringe* ‖ 70 *bu ol*] A_{20} *uşol* | *vęzirniŋ ... timiş*] A_{20} *vesir-ning oġlı temiş* C_{10} *vęzirni(n)g ...* ‖

71 lḳạnaʿạıḳa oḍġurmış atı birür
munḡar ma vẹzirinḡ yaġulḳı tiyür

72 munınḡ ḫikmẹti kör bu tört nenḡ öze
kịtabnı tüketmiş bularnı tüze

A8 73 ʿạrạbça tejikçe kịtablar öküş
bizinḡ tilimizçe bu yumġı uḳuş

74 biliglig bilür ol munınḡ ḫırmẹti
ulḳuşluġ uḳar ol bilig ḳıymẹti

75 bu türkçe ḳoşuġlar tüzettim sanḡa
oḳırcla unıtma dıʿa ḳıl manḡa

76 barur men ajundın eşit sen özünḡ
öküş ʿibrẹt alġıl ma açġıl közünḡ

77 ilạhi sen ök sen tözü yarlıḳa
ruzi ḳıl ḳamuġ mŭʾminlarḳa lịḳa

---

71 *birür*] A_{21} *berür* | *vẹzirinḡ ... tiyür*] A_{21} *vesir-ning yavuḳ-ı teyür* C_{11} *vẹzirni(n)g yaġuġı tiyür* || 72 *munınḡ*] A_{22} *munung* || 73 *tejikçe*] A_1 *tecik-çe* C_{13} *tejcikçe* | *bizinḡ ... yumġı*] A_1 *bising tilimiz-ke burunḳ-ı* C_{13} *bizing* (noktalara göre, *bizni(n)g*) || 74 A'da bu beyit yok | *munınḡ*] C_{14} *munung* || 75

71 Kanaate Odgurmış adını verir
ve buna da vezirin akrabası der.

72 Bunun hikmeti, bak, bu dört temel üzerinedir;
bunları düzenleyerek kitabını tamamlamıştır.

73 Arapça ve Farsça kitaplar çoktur;
bizim dilimizde bütün hikmetleri toplayan yalnız budur.

74 Bunun kadrini ancak bilgili bilir;
bilgi kıymetini de ancak anlayışlı bilir.

75 Bu Türkçe beyitleri senin için düzenledim;
ey okuyucu, okurken unutma, bana dua et.

76 Ben dünyadan gidiyorum, sen beni dinle,
bundan çok ibret al ve gözünü aç.

77 Tanrım, rabbim ancak sensin, hepimizi yarlığa;
bütün müminlere yüzünü nasip et.

---

tüzettim sanga| A_2 *tıuset-tim sangga* C_{15} *tüzet(t)im sanga* | *unıtma ... manga*| A_2 *unudm-a tuu'a ḫal mangga* C_{15} *... manga* || 76 *ajundın*| A_3 *acun-tın* | *'ibret alġıl*| C_{16} *alġıl 'ibret* || 77 *sen ... tözü*| A_4 s. *ok* s. *töz-i* | *mü'minkarḫa liḫa*| C_{17} *bar* (satır üstünde sonradan yazılmış) *-ça mü'minlarḫa*

C.

FİḤRİSTŪ ʿl-ḌBVAB

	1. bab	teŋ̄ri ʿaẓẓḍ vḍ cḍllḍniŋ̄ ögdisin ayur
	2. bab	yalaṽaçımız uluġ muḥḥammḗd-i muṣṭḥfa ögdisin ayur
	3. bab	yalaṽaçımızınıŋ̄ tört işlerininŋ̄ ögdisin ayur
	4. bab	yaruḳ yaz fḥṣlın uluġ buġra ḫan ögdisin ayur
	5. bab	yiti yulduz on iki ükekni ayur
	6. bab	yalnŋ̄uḳ oġlı aġırlıḳı uḳuş bilig birle erdükin ayur
	7 bab	til erdemin münin asġın yasın ayur
	8 bab	kịtab iḍisi öz ʿuẕrin ayur
	9 bab	eḍgülük ḳılmışḳa öt saṽ erig tutuzur
B4	10. bab	bilig uḳuş erdemin asġın ayur
	11. bab	kịtab atı yörügin yime aṽuçġalıḳın ayur
	12. bab	ḳılıḳ ḳılınç artaḳı yasın ayur
	13. bab	söz başı kün toġdı ilig ʿạdịl ṣıfạtın ayur
	14. bab	ay toldı kün toġdı iligke kelmişin ayur
	15. bab	ay toldı kün toġdı iligke körünmişin ayur
	16. bab	ay toldı iligke özi dḗvlḗt erdükin ayur
B5	17. bab	dḗvlḗt ṣıfạtı ḳıllḳı irsellikin ayur
C9	18. bab	kün toġdı ilig ay toldılḳa özin belgürtmişin ayur
	19. bab	kün toġdı ʿạdịl ṣıfạtı neteg erdükin ayur

---

fịḥrịstū'l-ḗbvab] A_5 *fehriz-ti ḗb-vab* C_1 *bịsmị'llahị̣ 'rạḥmanị̣ 'r-rạḥịm*

1 B'de bu bab yok | *bab ... ayur*] A_6 *ḗvel b. tengr-i 'asevecel-ning ọgdüz-in a.* C_2 *b. tẹngri ʿazzẹ vẹ cẹllẹ-ning tẹvḥidin aytur* ‖ 2 B'de bu bab yok | *bab ... ayur*] $A_{6\text{-}7}$ *ikinç b. yalavaç-lar u. muḥam(m)ẹt-i musdafa ọgdüz-in a.* C_3 *yalaṽaçımız ʿalẹyhị's-sẹlạm fạẓlın a.* ‖ 3 B'de bu bab yok | *bab ... ayur*] $A_{7\text{-}8}$ *üçünç b. y. tọrt ẹş-leri-i-ning ọgdüz-i-ni a.* C_4 *b. ṣaḥabelerni(n)g ʿalẹyhị's-sẹlạm fạẓlın a.* ‖ 4 B'de bu bab yok | *bab ... ayur*] A_8 *tọrdünç bab orduken ḫanı beg medḥım a.* C_5 *b. yaz fạṣlı-nı (-ṣ- yerine -ż-* yazılmış) *buġra ḫ. ögdisi-ni a.* ‖ 5 *bab ... ayur*] A_9 *bişinç b. yeti y. tört yalḳın o. i. ụlḳek-ning* (satır altında AH: *bụrc*) *ẹrdüki-ni a.* B_5 *b. kịtab bạşı y. kẹvakịb o. i. bụrục* C_6 *b. yịti kẹvakịb o. i. yulduzını a.* ‖ 6 *bab ... ayur*] A_{10} *aldınç b. yanglulḳ oġlı ḳız-i ...* B_6 *b. yanglulḳ aġırlıḳın a.* C_7 *b. adẹm oġlı a. bilig birle irdükin* ‖ 7 *bab ... asıġın*] A_{11} *yedinç b. t. ẹ. munung* B_7 *b. [ti]l e. asıġın* C_8 *b. t. irdemin asıġın* ‖ 8 *bab ... ayur*] $A_{11\text{-}12}$ *sekisinç. b. kedab igez-i söz-lemiş-i-ke ʿusrin ḳolur* B_8 *b. k. iḍisi ...* C_9 *b. k. idisi ö. ʿuẕrin-ni a.* ‖ 9 *bab ... tutuzur*] $A_{12\text{-}13}$ *tolḫsınç b. ẹ. ḫ. ọd saṽ ẹ. tuduslur* B_9

C.

BABLARIN FİHRİSTİ

1. bab. Tanrı azze ve cellenin övülmesini anlatır.
2. bab. Yalvaçımız ulu Muhammed mustafanın övülmesini anlatır.
3. bab. Yalvaçımızın dört arkadaşının övülmesini anlatır.
4. bab. Parlak bahar mevsimini ve ulu Buğra Han'ın övülmesini anlatır.
5. bab. Yedi yıldızı ve oniki burcu anlatır.
6. bab. İnsanoğlunun değerinin akıl ve bilgiden geldiğini anlatır.
7. bab. Dilin erdem ve kusurunu, faydasını ve zararını anlatır.
8. bab. Kitap sahibi kendi özrünü anlatır.
9. bab. İyilik etme hususunda öğüt ve nasihat verir.
10. bab. Bilgi ve aklın erdem ve faydalarını anlatır.
11. bab. Kitabın adını, anlamını ve yazarın yaşlılığını anlatır.
12. bab. Tavır ve hareket bozukluğunu ve bunun zararını anlatır.
13. bab. Söz başı. Hükümdar Kün-Toğdı adaletin niteliğini anlatır.
14. bab. Ay-Toldı'nın hükümdar Kün-Toğdı'ya gelişini anlatır.
15. bab. Ay-Toldı'nın hükümdar Kün-Toğdı'nın huzuruna çıkışını anlatır.
16. bab. Ay-Toldı hükümdara kendisinin mutluluk olduğunu anlatır.
17. bab. Devletin niteliğini ve doğasının vefasızlığını anlatır.
18. bab. Hükümdar Kün-Toğdı'nın Ay-Toldı'ya kendisini gösterişini anlatır.
19. bab. Kün-Toğdı adalet vasfının nasıl olduğunu anlatır.

---

bab (başka bir elle başlanmış ve doldurulmamış) C_{10} *idgü öt saẏ-nı* (*-ẏ-* yerine *-ḳ-* ile) *sözleyür* ‖ 10 *bab ... ayur*] $A_{13\text{-}14}$ *onunç b. yanglıḳ aġır-lıḳ-ı b. u. bil-e ẹrdüḳin söz-ler* C_{11} *b. b. u. ʿilm erdemi-ni a.* ‖ 11 *bab ... ayur*] A_{14} *on birinç b. kidab adı yorıġın yem-e aẏuçġ-a-lıḳın söz-ler* B_2 *b. a. yörügin aẏuçġalıḳın a.* C_{12} *b. ... aẏuçġalıḳ-nı a.* ‖ 12 A ve C'de bu bab yok ‖ 13 *bab ... ayur*] $A_{14\text{-}15}$ *on ikinç b. ...* B_{15} *b. ḳitab başı k. t. ʿạ. sözi* C_{13} *b. s. başı ... ʿa. ṣıfatı* ‖ 14 *bab ... ayur*] $A_{15\text{-}16}$ *on üçünç. b. kıṇ toġtı ilig yan-a kelip kọrün-miş-im a.* B_5 *b. a. t. k. toġdı-ḳa ḳelmişi bẹyanı* C_{14} *b. a. t. dẹvlẹt ...* ‖ 15 *bab ... ayur*] $A_{16\text{-}17}$ *on tọrdünç b. a. toltı kıṇ toġtı topuġın-ġa kirmişin a.* B_6 *b. ... körünmişi bẹyanı* C_{15} *b. ... kirmişin a.* ‖ 16 *bab ... ayur*] $A_{17\text{-}18}$ *on bişinç b. a. toltı ọz-i tevlet e. bilgürd-miş-in a.* B_7 *b. a. t. ilig-ke dẹvlẹt erdüḳin bẹyanın a.* C_{16} *b. ... irdüḳin-ni a.* ‖ 17 *bab ... ayur*] A_{18} *on aldınç b. tevlet sıfadı ḳılıḳın ẹrz-e-likin a.* $B_{1\text{-}2}$'de iki bab halindedir: 1. *bab yạna dẹvlẹt ṣıfatı erdemin ayur;* 2. *bab yạna dẹvlẹt tıvalıḳı irselikin ayur* | C_{17} *b. d. ṣ. hẹm ḳılḳı irsel-liki-ni a.* ‖ 18 *bab ... ayur*] A_{19} *on yedinç b. ... ọsin bildürt-mişin a.* B_3 *b. ... özin bẹlgürtür* C_3 *b. ... özini bẹlgürtmişin a.* ‖ 19 *bab ... ayur*] A_{20} *on sekisinç b. kıṇ toġtı ʿadil neng erdüḳin ay toltı-ḳa a.* B_4 *b. k. t. s. mengü biligin ulẹtturur* C_2 *b. ʿạdil ṣıfatı-nı nigülük-ni a.*

	20. bab	ay toldı iligke sụ'al ḳılmışın ayur
	21. bab	ilig cẹvabı ay toldıḳa
	22. bab	til erdemlerin söz asıġların ayur
	23. bab	ay toldı vẹzir sụ'ali ilig cẹvabı
B6	24. bab	sözlemekmü eḍgürek azu şük turmalḳmu
A9	25. bab	ḳut ḳıv̇ılıḳın dẹvlẹt irsellikin ayur
	26. bab	ay toldı oġlı ögdülmişni ötlemişin ayur
	27. bab	ay toldı iligke ḳumaru bitig bitimişin ayur
	28. bab	ilig ögdülmişni olḳıp tapuġḳa körünmişin ayur
	29. bab	ilig sụ'ali ögdülmişke
	30. bab	ögdülmiş cẹvabı iligke
	31. bab	ögdülmiş iligke uḳuş ṣıfatın ayur
B7	32. bab	begler negü teg kerekin ayur
	33. bab	vẹzirler negü teg kerekin ayur
	34. bab	sü başlar er negü teg kerekin ayur
	35. bab	uluġ ḥaciḇ negü teg kerekin ayur
	36. bab	ḳapuġ başlar er negü teg kerekin ayur
C10	37. bab	yalav̇aç negü teg kerekin ayur
	38. bab	bitigçi ılımġa negü teg kerekin ayur
B8	39. bab	aġıçı negü teg kerekin ayur
	40. bab	aş başçısı ḫon-salar negü teg kerekin ayur
	41. bab	iḍişçiler başı şẹrabdar negü teg kerekin ayur

---

20 *bab ... ayur*] A_{21} *on tolʿsınç. b. a. t. ilig-ke suval ḳ. a.* B_5 *b. a. t. sụ'ali ilig-ke* || 21 *bab ... ay toldıḳa*] A_{22} *yigirminçi b. i. cuvabı ...* C_4 *b. ... ay toldı-ḳa ayur* || 22 B'de bu bab yok | *bab ... söz*] A_{22-23} *yigirmi birinçi b. ...* C_5 *b. t. irdem-lerin s.* || 23 B ve C'de bu bab yok | *bab ... cẹvabı*] A_{23-34} *yigirmi ikinçi b. a. tolu vesir seval-ı i. cuvabı tapuġında yararın yaramasın ayar* || 24 *bab ... turmalḳma*] A_{24-25} *yigirmi üçünçi b. ... asu şuk turmalʿ* B_7 *b. sözlemek-mü eḍgü ya. ş. turmalʿ-mu bẹyanı ḳılur* C_6 *b. sözlemek-mü yigrek azu şük* (-ş- noktasız, *-k* çizgisi yok) t. || 25 *bab ... ayur*] A_{25-1} *yigirmi tọrdünç. b. ḳudsıʿ-ı* (veya *ḳudḳıḳ-ı*) *tevlet ẹrz-e-likin vefa-siz-likin a.* B_1 *b. ḳut ḳıv̇ılıḳın* (-v̇- verine *-ḳ-* ile) *dẹvlẹt yayıġlıḳın a.* C_7 *b. ḳụt ḳıv̇ı-lıḳın ...* || 26 *bab ... ayur*] A_{1-2} *yigirmi bişinci b. a. tolu vesir o. ogdül-miş-ke ọd-lemişin a.* B_2 *b. a. t. oġlı-ḳa naṣılıḳat ḳılurın a.* || 27 *bab ... ayur*] A_{2-3} *yigirmi aldınçı b. a. tolu ilg-ke pent berip ḳumar-u* (satır altında AH: *yadigar*) ... B_3 *b. ... ḳụmaru b. ḳodmışın a.* C_9 *b. ... ḳumaru pẹnd bịtig bịtimişin* || 28 *bab ... ayur*] A_{3-4} *yigirmi yedinçi b. i. ogdülmiş-ke pent bermişin ayur* B_4 *b. ilig ögdülmişni ündemişi sözi* C_{10} *b. ögdülmiş-ni ilig olḳıp tạpuġḳa kọrünmişin a.* || 29 *bab ... ögdülmişke*] A_{4-5} *yigirmi seksinçi b. i. suval-lar-ı ogdül-miş-ke yan-a anmg cuvab-lar-ı* (aşağı bkz.) B_5 *b. ilig ...* C_{11} *b. ... ögdülmiş-ke cẹvabı birle ayur* (aşağı bkz.) || 30 A ve C'de bu bab 29 ile birleştirilmiştir (yukarı bkz.) || 31 *bab ... ayur*] A_{5-6} *yigirmi tolʿsunçı*

20. bab. Ay-Toldı'nın hükümdara sual soruşunu anlatır.
21. bab. Hükümdarın Ay-Toldı'ya cevabı.
22. bab. Dilin erdemlerini ve sözün faydalarını anlatır.
23. bab. Vezir Ay-Toldı'nın suali ve hükümdarın cevabı.
24. bab. Sözü söylemenin mi susmanın mı daha iyi olduğunu anlatır.
25. bab. Mutluluğun devamsızlığını ve ikbalin dönekliğini anlatır.
26. bab. Ay-Toldı'nın oğlu Öğdülmiş'i öğütleyişini anlatır.
27. bab. Ay-Toldı'nın hükümdara vasiyetname yazışını anlatır.
28. bab. Hükümdarın Öğdülmiş'i çağırışını ve huzura çıkışını anlatır.
29. bab. Hükümdarın Öğdülmiş'e suali.
30. bab. Öğdülmiş'in hükümdara cevabı.
31. bab. Öğdülmiş hükümdara aklın vasfını anlatır.
32. bab. Beylerin nasıl olması gerektiğini anlatır.
33. bab. Vezirlerin nasıl olması gerektiğini anlatır.
34. bab. Kumandanın nasıl olması gerektiğini anlatır.
35. bab. Ulu hacibin nasıl olması gerektiğini anlatır.
36. bab. Kapıcıbaşının nasıl olması gerektiğini anlatır.
37. bab. Elçinin nasıl olması gerektiğini anlatır.
38. bab. Kâtibin nasıl olması gerektiğini anlatır.
39. bab. Hazinedarın nasıl olması gerektiğini anlatır.
40. bab. Aşçıbaşının nasıl olması gerektiğini anlatır.
41. bab. İçkicibaşının nasıl olması gerektiğini anlatır.

---

b. ... uḷuṣ suradın a. B_7 *b. uḷuṣ ornı ṣureti aylur* C_{12} *b. ... ṣfatı-nı a.* || 32 *bab ... ayur]* A_6 *odusunçı b. beg-lik-ke n. teg ç̣r vesir nedeg kerekiin a.* (aşağı bkz.) B_1 *b. begler nigü teg ḳerekin a.* C_{13} *b. beglik-ke nigü teg ir ḳerekin a.* || 33 A'da bu bab 32 ile birleştirilmiştir (yukarı bkz.) | *bab ... ayur]* B_2 *... nigü ...* C_{14} *b. beglerke vezir nigü tig (-i-* noktasız) *ir ḳerekin a.* || 34 *bab ... ayur]* A_7 *oduz birinçi b. söz baş-çız-ı ç̣r n. ...* B_3 *b. iṣfehsalar nigü teg ḳerekin a.* C_{15} *b. s. başlar ir nigü teg ḳerekin aytur* || 35 *bab ... negü]* A_{7-8} *oduz ikinçi b. ...* B_4 *ḥaciḅ nigü* || 36 *bab ... negü]* A_{8-9} *oduz uçünçi b. ḳapuġ* (satır altında AH: *dęr*) *b. ęr n.* B_5 *b. pęrdeḏar nigü* C_{17} b. *ḳapuġ başlar ir nigü* || 37 *bab ... teg]* A_9 *oduz tȯrdünçi b. yalavaç-lıḳ-ḳa* (satır altında AH: *ilçi*) *ıdġu ç̣r n. t.* B_6 *b. yalavaç nigü teg* C_1 *b. yalavaç ıdġuḷa nigü teg ir* || 38 *bab ... negü]* A_{10} *oduz bişinci b. beg-ler-ke bidig-çi lımġa* (*alımġa?*) *n.* B_7 *b. bitkeçi ı. nigü* C_2 *b. bitigçi ı. nigü* || 39 *bab ... ayur]* A_{11} *oduz aldınçı b. padş-a-ḳa aġ-ı-çı ... a.* B_1 *b. ḥazineḏar nigü ...* C_3 *b. a. nigü teg ir kerekin-lerini a.* || 40 *bab ... negü]* A_{11-12} *oduz yedinçi b. aş başçız-ı ḫon-salar n.* B_2 *ḫ*^{v}*an-salar nigü* C_4 *b.a. başçı-sı ḫ*^{v}*an-salar nigü* || 41 *bab ... teg]* A_{12-13} *oduz seksinçi b ... nedeg* B_3 *b. ṣęrab-dar nigü teg* C_5 b. *idişçi ṭamġaçı ṣçrabdar nigü teg*

	42. bab	tapuġçılar ḫaḳlıġı begler öze negü erdükin ayur
	43. bab	ilig sụ'alleringe ögdülmiş cẹvabların ayur
	44. bab	kün toġdı ilig oḍġurmışḳa bitig ıḍmışın ayur
	45. bab	ögdülmiş oḍġurmış tapa barmışın ayur
B9	46. bab	ögdülmiş oḍġurmış birle mụnaẓara ḳılmışın ayur
	47. bab	ögdülmiş oḍġurmışnı oḳımışın ayur
	48. bab	dụ̈nya erdemin asġın yasın ḫaber birür
	49. bab	oḍġurmış ögdülmişke dụ̈nyanıng münin ʿaẏıbların ayur
	50. bab	ögdülmiş oḍġurmışḳa ſani dụ̈nya birle baḳi ʿụḳbi ḳazġanġusın ayur
	51. bab	oḍġurmış iligke pẹnd bitip ıḍmışın ayur
	52. bab	ilig oḍġurmışḳa ikinç yolı bitig ıḍmışın ayur
	53. bab	ögdülmiş oḍġurmış birle ikinç mụnaẓara ḳılmışın ayur
B10	54. bab	beglerke tapınmaḳ törüsin toḳusın ayur
	55. bab	ḳapuġdaḳı er at birle negü teg tirilgüsin ayur
C11	56. bab	ḳara buḍun birle negü teg ḳatılġusın ayur
	57. bab	ʿaḷẹviler birle neteg ḳatılġusın ayur
	58. bab	ʿilim adamları birle ḳatılmaḳın ayur yime otaçılar mụʿaẓzimler mụʿaḅbirler münẹccimler şaʿirler tarıġçılar igdişçiler uzlar çıġaylar birle ḳatılmaḳ negü teg kerekin kerekmezin ayur
	59. bab	evlik almaḳ oġul ḳız igiḍmekni ayur
	60. bab	elig asraḳılarıġ neteg tutġusın ayur
	61. bab	aşḳa oḳımaḳ hẹm barġu barmaġusın ayur
A10	62. bab	aşḳa barsa negü teg yigüsin yimegüsin ayur

---

42 C'de bu bab yok | *bab ... ayur*] A_{13-14} *oduz toḳsunç-ı tapuġ-çı ḫaḷ-ı b. öz-e nedeg ẹ. a.* B_4 *tapuġçı-lar ḫaḷḷa beg-ler öze negü e.* || 43 *bab ... ayur*] A_{14-15} *ḫırḳınçı b.i. suval-ların-ġa ọ. cuvab-ların a.* B_5 *b. i. sụ'ali ögdülmiş-ke* C_6 *b.i. sụ'ali ö. cẹvabı-nı aytur* || 44 *bab ... ayur*] A_{15-16} *ḳırḳ birinçi b. ...* B_6 *b. k. t. o. bịtig ıḍmışı* C_7 *b. ilig ögdülmiş-ni o. ı. a.* || 45 A'da bu bab yok | *bab ayur*] | B_7 *b. ... tạpa bạrmışı* C_8 *b. ... tạpa bạrmışın a.* || 46 *bab ... ayur*] A_{16-17} *ḳırḳ ikinçi b. oḍġurmış ögdülmiş bil-e ...* B_1 *b.ö.o. bịrleki mụnaẓara.sı* C_9 *b ... mụnaẓara.sın a.* || 47 A ve B'de bu bab yok || 48 A ve C'de bu bab yok || 49 *bab ... münin*] A_{17-18} *ḳırḳ ụçünçi b. a. ö. tụnya* B_3 b. *yạna dụ̈nya münі* C_{11} *b. o. d. m.* || 50 *bab ... ayur*] A_{18-19} *ḳırḳ tọrdünçi b. ö. oḍġur-mış-ke tụny-a bulup tin bırl-e ʿụḳbi ḳasġan-ġusın a.* B_4 *b. ſani ... ḳazġanmaḷın a.* C_{12} *b. dụ̈nya b. ʿụḳbi ḳazġanġusın aytur* || 51 *bab ... ayur*] A_{19-20} *ḳırḳ bişinçi b. o. i. bidig-te pent berip ıdmışın a.* B_5 *b. ilig bịtigi-ning cẹvabın ıḍur* || 52 *bab ... ayur*] A_{20-21} *ḳırḳ aldınçı b. ikilinç yol-ı ilig bidig ıdmışın oḍġurmış-ḳa a.* B_6 *b. ilig ödgülmişni o. ikinç ıḍmışı* C_{14} *b. i. oḍġurmuş-ke ikịnç ...* || 53 *bab ... ayur*] A_{21-22} *ḳırḳ yedinçi b. ...* B_7 *b. ikịnç mụnaẓara. bẹyanı ḳılınur* C_{15} *b ... ikịnç mụnaẓara.sın* || 54 *bab ... ayur*] A_{22-23} *ḳırḳ seksinçi b. b. t. tör-e-sin toḳ-a-sın a.* B_1 *b. bẹgler tạpġı tọrüsin a.* C_{16} *b. bẹgler tạpuġçı törüsin t. aytur* || 55 *bab ...*

42. bab. Hizmetkârların beyler üzerindeki haklarının neler olduğunu anlatır.

43. bab. Hükümdarın suallerini ve Öğdülmiş'in cevaplarını anlatır.

44. bab. Hükümdar Kün-Toğdı'nın Odgurmış'a mektup gönderişini anlatır.

45. bab. Öğdülmiş'in Odgurmış'ı ziyaretini anlatır.

46. bab. Öğdülmiş'in Odgurmış ile münazara edişini anlatır.

47. bab. Öğdülmiş'in Odgurmış'ı davet edişini anlatır.

48. bab. Dünyanın iyi ve kötü taraflarını anlatır.

49. bab. Odgurmış Öğdülmiş'e dünyanın kusur ve eksikliklerini anlatır.

50. bab. Öğdülmiş Odgurmış'a bu fani dünya aracılığıyla ebedi ahretin kazanılışını anlatır.

51. bab. Odgurmış'ın hükümdara öğütlerini yazıp gönderişini anlatır.

52. bab. Hükümdarın Odgurmış'a ikinci defa mektup gönderişini anlatır.

53. bab. Öğdülmiş'in Odgurmış ile ikinci defa münazara edişini anlatır.

54. bab. Beylere hizmet edişin töresini ve usulünü anlatır.

55. bab. Kapıdaki hizmetkârlar ile nasıl geçinileceğini anlatır.

56. bab. Halk ile nasıl ilişki kurulacağını anlatır.

57. bab. Ali-evladı ile nasıl ilişki kurulacağını anlatır.

58. bab. Bilim adamları, otacılar, efsuncular, düş yorumcuları, müneccimler, şairler, çiftçiler, hayvan yetiştiricileri, zanaat erbabı ve yoksullar ile nasıl ilişki kurulacağını anlatır.

59. bab. Evlenmeyi ve çocukların terbiyesini anlatır.

60. bab. Hizmetçilere nasıl davranılacağını anlatır.

61. bab. Ziyafete davetin ve buna gidişin veya gidilmeyişin usulünü anlatır.

62. bab. Ziyafete gidilirse nasıl yenileceğini, nasıl yenilmeyeceğini anlatır.

---

ayur] $A_{23\text{-}24}$ *ḫarḳ toḫsunçı b. ḳapuġ-ta ẹ. a. bil-e n. t. yaraş-ġuz-ın a.* B_2 *b. ḳapuġdaḷu er aṭ ṣıṭhbeṭleri aylur* C_{17} *b. ḳapuġdaḷu ir at b. nẹteg t. a.* ‖ **56** B'de bu bab yok | *bab ... ayur*] $A_{24\text{-}25}$ *ilgınçı b. k. ʿam budun-ḳa* (satır altında AH: *il*) *n. t. ḳadıl-ġuz-ın a.* C_1 *b. ḳara bıdun b. nẹteg ḳılġusın a.* ‖ **57** B'de bu bab yok | *bab ... ayur*] A_{25} *elig birinçi b. ʿalevi-ler* (satır altında AH: *ṣeyyid*) *bil-e ḳadılmaḳın a.* C_2 *b. ʿạ. b. nẹteg ḳılġusın a.* ‖ **58** B ve C'de bu bab yok | *bab ... ayur*] $A_{25\text{-}28}$ *elig ikinç b. ʿi. ada(m)-lar-ı ... odaçı-lar* (satır altında AH: *ṭạbib*) *muʿasim-ler muʿabir-ler mụnecim-ler şayir-ler tarnaġ-çı-lar sadıġ-çı-lar i. üz-ler ç. bil-e ḳadılmaḳ n. t. kereki-ni kerek-mez-i-ni a.* ‖ **59** *bab ... ayur*] $A_{28\text{-}29}$ *elig ụçünççi b. ẹvlik o. ḳ. egidmek-liki-ni a.* B_3 *b. evlük nẹteg alġusın o. ḳ. igtülegü nẹteg ḳerekin a.* C_3 *b. evlük ...* ‖ **60** *bab ... ayur*] $A_{29\text{-}30}$ *ellig tọrdünçi b. ilig asıraḳıġ-larıġ nedüg t. a.* B_4 *b. raʿiyẹt-ler birleki ṣụḥbẹt sözi* C_4 *b. ilig asraḳını idgü tutmaḳını aytur* ‖ **61** *bab ... aytur*] A_{30} *elig bişinçi b. a. o. barġu-sın ...* B_5 *b. a. barġu ya barmaġu sözi* ‖ **62** *bab ... ayur*] A_1 *elig aldınçı b. a. barz-a n. t. yegü-sin a.* B_6 *b. tịrki ẹdẹb-ler qẹyanı ḳılınur* C_6 *b. ... nigü tẹg yigüsin-lerini a.*

63. bab yumġıka oḳımaḳ bęyanı ḳılınur

B11 64. bab oḍġurmış dünyanı yirip ʿaẏıbların aytıp ḳanaʿaṯ ögmişin ayur

65. bab ġafiḷlıḳtın oḍanmaḳ bęyanı ḳılınur

66. bab ögdülmiş oḍġurmışnı ziyaręṯ üçün oḳıġalı barmışın ayur

67. bab oḍġurmış ilig tapa kelmişin ayur

68. bab oḍġurmış iligke pęnd birmişin ayur

69. bab ögdülmiş iligke il itgü törüsin ayur

70. bab ögdülmiş ökünüp tęvbeḳa oġramışın ayur

B12 71. bab kişilikke kişilik yanut ḳılmaḳın ayur

72. bab oḍġurmış iglig bolup ögdülmişni oḳımışın ayur

73. bab oḍġurmış tüş körmişin ayur

74. bab oḍġurmış tüşinge taʿbir ḳılmışın ayur

75. bab oḍġurmış ögdülmişke pęnd birmişin ayur

76. bab ögdülmiş iligke oḍġurmış iglemişin ayur

77. bab ögdülmiş ḳadaşı tapa barmışın ayur

C12 78. bab ögdülmiş oḍġurmışḳa yas tutmışın ayur

79. bab tiriglik yaẏa ḳılmışḳa ökünmekin ayur

80. bab yusuf çal başı yigitlikke ökünüp aẏuçġalıḳın ayur

81. bab öḍlek artaḳın dostlar cęfasın ayur

82. bab kitab iḍisi özinge pęnd birip öz ʿuẓrın ḳolur

---

63 A ve C'de bu bab yok ‖ 64 *bab ... ayur*] A_{1-2} *elig yedinçi b. ... yerip ʿa. aydıp ḫan-a-ʿat-tın-ı* (sonradan satır üstünde düzeltilmiş) *ọger* B_1 *fani ʿalęm-din irip baḷa bęndk sözi* C_7 *b. ... yiṛinip* (harfler noktasız) *ḫ. ö.* ‖ 65 A ve C'de bu bab yok ‖ 66 *bab ... ayur*] A_3 *ellig seksinçi b. ọ. s(i)yaret ṯ. ...* B_3 *b. ilig ögdülmiṣ-ni ziyaręṯ ü. ıdmışı* ‖ 67 *bab ... ayur*] A_{3-4} *cllig toḫsunçı b. o. i. tapar-nı ...* B_4 *b. o. ilig-ke ḳelmişi sözi* C_9 *b. o. i. tąparu kilmişin a.* ‖ 68 *bab ... ayur*] A_{4-5} *altmış-şınçı b. ilig-ke oḍġur-mış pent bermişin a. yem-e ar-a-ların-ta suval-ler cuvab-lar keçmişin ayur* B_5 *b. o. ilig-ke nąṣiḥąt ḳılmışı sözi* C_{10} *b. ilig-ke oḍġurmış ...* ‖ 69 *bab ... ayur*] A_6 *altmış birinçi b. ọ. i. ęl ẹdgü-sin tör-e-sin a.* B_6 *b. il abadan-lıḳı asġın a.* ‖ 70 *bab ... ayur*] A_7 *altmış ikinçi b. ọ. ọḳün ọḳünüp toba-ḳa ...* B_7 *b. ... oġramışı* C_{12} *b. ... oġramış-nı a.* ‖ 71 *bab ... ayur*] A_8 *altmış ụcüncü b. kişi-liḳ* (!) *ḳılmaḳ-ḫa yanudı kişi-lıḳ* (!) *ḫ. a.* B_1 *b. eḍgülük ḳılmaḳ-ḳa yąnutın a.* ‖ 72 *bab ... ayur*] A_{8-9} *altmış tọrdünçi b. o. ọgdül-miṣ-ning oḳumışın a.* B_2 *b. ... oḳımışı-nı a. vę's-sęlam* C_{14} *b ... oḳmışın* ‖ 73 *bab ... ayur*] A_{9-10} *altmış bişinçi b. o. ṭąṣ kọrgenin a.* B_3 *b. ... körmişi bęyanı a.* C_{15} *b. o. kiçe t. k. aytur* ‖ 74 B'de bu bab yok | *bab ... ayur*] A_{10-11} *altmış aldınçı b. o. tụşin-ge ...* C_{16} *b. o. tüş-ke ...* ‖ 75 B'de bu bab

63. bab. Yumgina davet etmek hususunu anlatır.
64. bab. Odgurmış'ın dünyayı yerip kusurlarını sayıp, kanaati övüşünü anlatır.
65. bab. Gaflet uykusundan uyanmak hususunu anlatır.
66. bab. Öğdülmiş'in Odgurmış'ı ziyaret için davete gidişini anlatır.
67. bab. Odgurmış'ın hükümdarın yanına gelişini anlatır.
68. bab. Odgurmış'ın hükümdara öğüt verişini anlatır.
69. bab. Öğdülmiş hükümdara memleketi idare etmenin usulünü anlatır.
70. bab. Öğdülmiş'in pişman olarak tövbe etmek isteyişini anlatır.
71. bab. İnsanlığa karşı insanlık ile karşılık vermeyi anlatır.
72. bab. Odgurmış'ın hastalanarak Öğdülmiş'i çağırışını anlatır.
73. bab. Odgurmış gördüğü düşü anlatır.
74. bab. Odgurmış'ın düşünü yoruşunu anlatır.
75. bab. Odgurmış'ın Öğdülmiş'e nasihat edişini anlatır.
76. bab. Öğdülmiş hükümdara Odgurmış'ın hastalığını anlatır.
77. bab. Öğdülmiş'in kardeşini ziyarete gidişini anlatır.
78. bab. Öğdülmiş'in Odgurmış için yas tutuşunu anlatır.
79. bab. Hayatı boşuna geçirdiğine pişman oluşunu anlatır.
80. bab. Yusuf gençliğine acıyarak yaşlılığını anlatır.
81. bab. Zamânenin bozukluğunu ve dostların cefasını anlatır.
82. bab. Kitap sahibi kendisine nasihat ederek özrünü diler.

---

yok | *bab ... ayur*] A_{11-12} *altmış yedinçi b. o. ọ. pent bermişin a.* || 76 B ve C'de bu bab yok | *bab ... ayur*] A_{12-13} *altmış şeksinçi b. ... yiglemişin* (satır altında AH: *ḥạsta.*) *a.* || 77 A ve C'de bu bab yok. || 78 B'de bu bab yok | *bab ... ayur*] A_{13-14} *altmış toḳsuncı b. odġur-mış-ḳa ọgdül-miş ḳadaş-ı yaz* (satır altında AH: *tạʿziyẹt*) *tudmışın a.* C_1 *b. odġurmış-ka ögdülmiş yas* (*-s-* yerine *-ş* ile) *tuşmışın a.* || 79 *bab ... ayur*] A_{14} *yedmişinçi b. t. yạ̀va ḳ. ọlụ̈n-mekliken a.* B_5 *b. ʃani dụ̈nyake ịrilip tiriglik yạ̀va* (noktasız) *bolmışı* C_2 *b. t. yạ̀va ...* || 80 B'de bu bab yok | *bab ... ayur*] A_{14-15} *yedmiş birinçi b. y. çıl-başı yigid-lik-ke ọ. a̋vuç-ġa-lıḳın* (satır altında AH: *pịri*) *a.* C_3 *b. y. çạlbaşı* (*ç-* noktasız, ?) *yigit-likke ölmüp a̋vuçġalığını a.* || 81 *bab ... ayur*] A_{16} *yetmiş ikinçi b. ọ. ar-taḳ-ı tosd ḳadaş c. a.* B_6, *b. zạmane. tıva̋sı ...* C_4 *b. ō. artaḳı-nı ...* || 82 B'de bu bab yok | *bab ... ḳolur*] A_{16-17} *song b. ḳidab igez-i ọsin-ge pent berip ọz ʿusrin ḳ.*

Bablardan sonra B_7'de süslü bir yazıyla şu ibare gelmektedir : *rạbbẹna'ʃtạḥ bị-'l-ḫạyrị vẹ 'ḫtụ̄m bị-'l-ḫạyrị vẹ 'ʿạl ʿạḳibẹta ụmurịna ịla ḫạyrị*" *tẹveʃʃẹna mūslịminẹ* ; sayfa kenarında *vẹ'l-ḥịḳna bị-'ṣ-ṣaliḥin* ilavesiyle tekrarlanmıştır; C_6'de *bu bab-lar birle ḳitab tẹmam bolur* cümlesi yazılmıştır.

D.

B13 BİSMİ'LLAHİ 'R-RAḤMANİ 'R-RAḤİM

1.

TEÑGRİ ʿAZZE VE CELLE ÖGDİSİN AYUR

1 bayat atı birle sözüg başladım
törütgen igidgen keçürgen idim

2 öküş ögdi birle tümen miñg şena
uġan bir bayatḳa añgar yoḳ fena

3 yaġız yir yaşıl kök kün ay birle tün
törütti ḫalayıḳ öḍ öḍlek bu kün

4 tiledi törütti bu bolmış ḳamuġ
bir ök bol tidi boldı ḳolmış ḳamuġ

5 ḳamuġ barça muñgluġ törütülmişi
muñgı yoḳ idi bir añgar yoḳ işi

6 ay erklig uġan meñgü muñgsuz bayat
yaramaz seniñgdin aḍınḳa bu at

7 uluġluḳ sañga ol beḍüklük sañga
seniñgdin aḍın yoḳ sañga tuş teñge

8 aya bir birikmez sañga bir aḍın
ḳamuġ aşnuda sen sen öñgdün kidin

9 salḳışlḳa ḳatılmaz seniñg birlikiñg
tözü neñgke yetti bu erkliglikiñg

10 siziksiz bir ök sen ay meñgü açu
ḳatılmaz ḳarılmaz salḳışlḳa saçu

A11/C13 11 ay iç taş biligli ay ḫaḳḳu 'l-yalḳın
közümde yıraḳ sen köñgülke yalḳın

---

bismi'llahi ...] A_{18} AH: *bismi'llahi ... ve bihi neste ʿin*
teñri ... ayur] B ve C'de bu başlık yok A_{19} *t. ʿasev-e-cel ǫ. a.*
1 B'de bu beyit yok | *igidgen*] A_{20} *yigidgen* ‖ 2 *tümen*] A_{21} *tilim* C_9 *telim* | *añgar*] A_{21} *anggar* ‖ 3 *yir*] A_{22} *yer* C_{10} *yir* | *törütti ... kün*] A_{22} *toredti ḫ. ǫ. ǫ. bulkün* B_3 *yarut(t)ı ḫ. ö. öḍlek* (satır altında *valıt-lıġ valı(t)ıda?*, noktalar yok) ... C_{10} *tǫrüt(t)i* ... ‖ 4 *törütti*] A_{23} *toredti* B_4 ve C_{11} *tǫrüt(t)i* | *bir ök ... tidi*] A_{23} *b. ǫk b. teti* B_4 ve C_{11} *birük b. t.* ‖ 5 *törütülmişi*] A_{24} *tǫrüdil-miş-i* | *idi*] B_{24} *iti* C_{12} *idi* ‖ 6 *erklig ... meñgü*] A_{25} ... *mingü* C_{13} *irklig u. menggü* | *yaramaz seniñgdin*] A_{25} *y. sening-tin* B_6

D.

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

1.

TANRI AZZE VE CELLENİN ÖVÜLMESİNİ ANLATIR

1 Yaratan, yetiştiren ve göçüren rabbim
olan Tanrı'nın adıyla söze başladım.

2 Kadir ve bir olan Tanrıya çok hamd ve
binlerce sena olsun; onun için fanilik yoktur.

3 Yağız yer ile mavi göğü, güneş ile ayı, gece ile gündüzü,
zaman ile zamāneyi ve mahlukları o yarattı.

4 Diledi ve bütün varlıkları yarattı;
bir kere "ol" dedi, bütün diledikleri oldu.

5 Bütün bu yaratılmış olanlar muhtaçtır;
muhtaç olmayan yalnız Tanrıdır, onun eşi yoktur.

6 Ey kuvvetli, kadir, ölümsüz ve gönlü tok Tanrı,
senden başkasına bu ad yakışmaz.

7 Ululuk ve büyüklük sana özgüdür;
sana eş ve denk olan başka biri yoktur.

8 Ey bir olan Tanrı, bir başkası sana ortak koşulamaz;
başta her şeyden önce ve sonda her şeyden sonra sensin.

9 Senin birliğin hesaba gelmez;
bu kudretin her şeye hākimdir.

10 Sen şüphesiz birsin, ey sonsuz Tanrı;
istisna sayıya gelmez.

11 Ey içi ve dışı bilen, ey hakku'l-yakīn;
gözden ıraksın, fakat gönüle yakınsın.

---

yaṛamas seningdin C_{13} *yaṛamas seṇing-de*^{n} || 7 *seniṅgdin*] A_{26} *sen ọk sen* C_{14} *seṇük seṇ* || 8 *birilkmez*] C_{15} *birilkmes* | *aṣnuda ... kiḍin*] A_{27} *aṣnu-ta s. s. ọngding* (satır üstünde *ọ(n)gdüng*) *kedin* B_8 *a. seṇ se ...* C_{15} *aṣnu'da seṇ se*^{n} ... || 9 *ḳatılmaz*] C_{16} *ḳatılmas* | *tözü ... erkliglikiṅg*] A_{28} *tọsü iki-kc yedti ẹ.* B_9 *t. neṇg-kc yẹt(t)i b. e.* C_{16} *t. iki-kc yẹt(t)i irklig-liking* || 10 *bir ... açu*] A_{29} *bir ọk seṇ ...* B_{10} *birük seṇ a. meṇgü a.* (satır altında *ruṣan*) C_{17} *birüksc*^{n} *a. meṇggü a.* | *ḳatılmaz ... saçu* A_{29} *ḳadılmaz ... saçu* C_{17} *ḳatılmas ḳarılmas saḷış-ka(-ta*^{n} *?) saçu* || 11 *biligli ... -yaḳin*] A_1 *biligig a. ḥaḳ̇ul-yakın* (satır altında AH: *ḥaḳ̇kụ 'l-yaḳ̇in*) C_1 *eksik* | *közümcle*] A_1 *kọsüm-tin* C_1 eksik

12 barıŋ belgülüg sen kün ay teg yaruḳ
neteglikke yetgü köŋül ögde yoḳ

13 ne ersedin ermez seniŋ birlikiŋ
ne erselerig sen törüttüŋ seniŋ

14 ḳamuġ sen törüttüŋ ne erselerig
yoḳaḍur ne erse sen ök sen tirig

B14 15 törütgen barınga törütmiş tanuḳ
törimiş iki bir tanuḳı anuḳ

16 anıŋ oḳṣaġı yoḳ azu meŋzegi
neteglikke yetmez ḫalayıḳ ögi

17 yorımaz ne yatmaz uḍımaz oḍuġ
ne meŋzeg ne yaŋzaġ kötürmez boḍuġ

18 kiḍin öŋdün ermez ne soldın oŋun
ne astın ne üstün ne otru orun

19 orun o l törütti orun yoḳ aŋar
anıŋsız orun yoḳ bütün bol muŋar

20 ay sırḳa yaḳın ay köŋülke eḍiz
tanuḳ ol saŋa barça ṣuret beḍiz

21 törüttüŋ tümen miŋ bu sansız tirig
yazı taġ teŋiz kötki oprı yirig

22 yaşıl kök bezediŋ tümen yulduzun
ḳara tün yaruttuŋ yaruḳ kündüzün

23 uçuġlı yorıġlı tınıġlı neçe
tirilgü seniŋdin bulup bir içe

24 eḍiz ʿarşta altın şeraḳa tegi
tözü barça muŋgluġ saŋa ay iḍi

25 aya birke bütmiş tiliŋ birle ög
köŋül bütti şeksiz amul tutġıl ög

---

12 *ay teg*] A_2 *ay-tın* ‖ 13 *ersedin ermez*] B_{13} *e. ermes* C_3 *irsed* [eksik] | *törüttüŋ*] A_3 *tǫredgen* B_{13} *törüt(t)üŋ* C_3 eksik ‖ 14 *törüttüŋ*] A_4 *töret-ting* B_{14} *törüt(t)üŋ* C_4 *tör* [eksik] | *sen ök*] A_4 *sen oḳ* B_{14} *seṇük* ‖ 15 *törütgen ... törütmiş*] A_5 *töredgen biringe (b- ?) tǫr-e-miş* C_5 *törütgen b*[eksik] | *törümiş*] A_5 *tǫremiş* B_1 *törimiş (törṯtmiş?)* ‖ 16 *anıŋ ... azu*] A_6 *angar o. y. öz-ü* (önce *asu* veya *aşu* yazılmış, sonra satır üstünde düzeltilmiş) B_2 ... *azu* (satır altında *ya*) C_6 *a. oḫş* [eksik] | *yetmez ... ögi*] A_6 *tegmez osu (?) meng-segi* B_2 *yętmez ḫalayıḳ* (iyi okunmuyor) *ö.* C_6 eksik ‖ 17 *yorımaz ... oḍuġ*] A_7 *y. ne yadmaz u. o.* (satır altında AH: *bidar*) ... B_3 *y. ne* (noktasız) ... C_7 *yorımas ya yatmas* [eksik] | *ne ... boḍuġ*] A_7 *ne m. ne y. kedürmez b.* B_3 *ya m. ne* (noktasız) *y. kötürmez boḍuġ* (son üç hece iyi okunmuyor) C_7 eksik ‖ 18 *kiḍin ... oŋun*] A_8 *kedin o. ę. ne s. kedün* (?) B_4 ... *ya* ... C_8 *k. ö. irmes* [eksik] *ne ... orun*] A_8 *ne asdın ne ụsdün ne ordu o.* (önce *adın*

12 Senin varlığın, parlak güneş ve ay gibi bellidir;
fakat nasıl olduğunu kavrayacak gönül ve akıl yoktur.

13 Senin birliğin eşya ile ilgili değildir;
eşyayı sen yarattın, onlar senindir.

14 Her varlığı sen yarattın,
varlık yok olur, baki kalan yalnız sensin.

15 Yaratıcı varlığına yaratılmış olanlar tanıktır;
yaratılan iki, birin hazır tanığıdır.

16 Onun eşi benzeri yoktur;
nasıl olduğuna mahlukların aklı ermez.

17 Yürümez ve yatmaz, uyumaz, uyanıktır;
ne benzer, ne karşılaştırılır ne de tasavvur götürür.

18 Arkada ve önde değildir, ne sağdadır ne solda;
yeri ne altta, ne üstte ne de ortadadır.

19 Yeri o yarattı, onun için yer söz konusu değildir;
şunu bil ki, onsuz da yer yoktur.

20 Ey her sırra yakın, ey her gönül için yüce Tanrı,
bütün suret ve şekiller sana tanıktır.

21 Sen yarattın bu sayısız, yüzbinlerce canlıyı,
ovaları, dağları, denizleri, tepe ve çukurları.

22 Mavi göğü sayısız yıldızlarla bezedin,
karanlık geceyi ışıklı gündüz ile aydınlattın.

23 Uçan, yürüyen ve duranların hepsi
rızklarını senden bularak yiyip içerler.

24 Yüksekteki Arş'tan alttaki toprağa kadar,
bütün her şey hepsi sana muhtaçtır, ey rabbim.

25 Ey Tanrının birliğine inanmış olan, onu dilinle öv;
gönlün tereddütsüz inandıysa, aklını işe karıştırma.

---

yazılmış, sonra düzeltilmiş) B_4 *ya a. ne* (noktasız) *ū. ne* (noktasız) ... C_8 eksik || 19 *orun ... törütti*] A_9 *acun ol tǫredti* B_5 ve C_9 *o. ol tǫrüt(t)i* | *būtūn bol*] A_9 *budūn bil* B_5 *mụḳụrr b.* C_9 eksik || 20 *sıṇḳa ... kǫṇgūlke*] A_{10} *sır-ġa y. sen kǫngül-tin* | *sụrẹt beḍiz*] A_{20} *sur-rat* (veya *suu-rat*, satır altında AH: *ṣurẹt*) B_6 *ṣ. beḍiz* (sayfa kenarında *zinẹt*) C_{10} eksik || 21 *törüttūṇg*] A_{11} *töret-ting* B_7 ve C_{11} *törüt(t)ūng* | *kötki ... yirig*] A_{21} *ködki odru yerig* B_7 *kötki* (*-t-* önce noktasız yazılmış, sonradan *-y-* şeklinde noktalanmış; satır altında *beyik*) *opri* (satır altında *çuḳur*) *yirig* C_{11} eksik || 22 *yaruttuṇg*] B_8 *yạrut(t)ung* C_{12} eksik || 23 *yorıġlı ... neçe*] A_{13} *yoruġ-lı n.* B_9 ... *niçe* C_{13} *y. tụmġlı* (*tụmı-* dikkat) *nẹçe* | *içe*] A_{13} *neçe* C_{13} eksik || 24 *eḍiz ... ṣẹraḳa*] A_{14} *ẹdiz* (satır altında AH: *bala*) *arş-tın aldın ser-a-ġa* (satır altında AH: *ḥalḳ*) B_{10} *d. ʿarş-da aldın ṣ.* C_{14} *ediz ʿarş-ta a. ṣ.* | *tözü*] A_{14} *tọsū* B_{10} *tụrur* || 25 *būtti*] A_{15} *bụt-ti* B_{11} ve C_{15} *būt(t)i*

26 neteglikke kirme küḍezgil könḡül
barınḡa bütün bolġıl amrul amul

27 ḳalı ḳançaḳa kirme tutġıl özünḡ
ḳalı ḳançasız bil uzatma sözünḡ

C14 28 ay munḡsuz iḍim sen bu munḡluġ ḳuluġ
suyurḳap keçürgil yazuḳın ḳamuġ

29 sanḡar oḳ sığındım umınçım sanḡa
munḡaḍmış yirimde elig tut manḡa

B15 30 sevüg savçı birle ḳopurġıl mini
elig tuttaçı ḳıl könilik küni

31 tözü tört işinḡe tümen minḡ sęlam
tegürgil kesüksüz tutaşı ulam

32 uluġ künde körkit olarınḡ yüzin
elig tuttaçı ḳılġıl eḍgü sözin

A12 33 sini erdükünḡ teg ögümez özüm
sini senmet öggil kesildi sözüm

2.

YALAVAÇ ʿAḶĘYHİ 'S-SĘLAM ÖGDİSİN AYUR

34 sevüg savçı ıḍtı bağırsaḳ iḍi
buḍunda talusı kişide keḍi

35 yula erdi ḫalḳḳa ḳaranḡḳu tüni
yarulḳluḳı yaḍtı yaruttı sini

36 oḳıçı ol erdi bayattın sanḡa
sen ötrü köni yolḳa kirdinḡ tonḡa

37 atasın anasın yuluġ ḳıldı ol
tilek ümmęt erdi ayu birdi yol

---

26 *küḍezgil*] A_{16} *ḳuseḍgil* C_{16} *küdezgil* | *barınḡa bütün*] A_{16} *barınġ-ġa muḳır* B_{12} *b. bütün* C_{16} *b. muḳırr* || 27 *ḳalı - ḳalı*] A_{17} *ḫal-ı - ḫal-ı* B_{13} ve C_{17} *ḳalı - ḳalı* || 29 *sanḡar ... umınçım*] A_{19} *sanga ... umun-çum* B_{15} *... umunçum* C_2 eksik | *yirimde*] A_{19} *yerim-te* B_{15} *yirim-de* C_2 eksik ‖ 30 *savçı ... mini*] A_{20} *sav-çı* (satır altında AH: reṣul) b. *ḳoparġıl meni* C_3 eksik | *tuttaçı*] B_1 *tut(t)açı* C_3 eksik ‖ 31 *tözü ... işinḡe*] A_{21} *anınġ tǫrt ęş-ilke* C_4 eksik | *tegürdil*] A_{21} *tegür-sü* B_2 *tęgürgil* C_4 eksik ‖ 32 *olarınḡ*] A_{22} *alar-nınġ* B_3 *olar(n)g* (?) C_5 eksik | *elig ... eḍgü*] A_{22} *ilig tuddaçı* (satır üstünde *tudaçı* şeklinde düzeltilmiş) *l. ę.* B_3 *tut(t)açı ḳ. e.* C_5 [eksik] | *idgü* ‖ 33 *sini erdükünḡ*] A_1 *seni er-tükünġ*

26 Nasıl olduğunu arama, gönlünü gözet;
varlığına inan, sükûn ve huzura kavuş.

27 Nice ve nasıl olduğuna karışma, kendini tut;
onu nicesiz ve nasılsız bil, sözünü uzatma.

28 Ey gönlü tok rabbim, sen bu muhtaç kulunun
bütün günahlarını şefkatle affet.

29 Asıl sana sığındım, ümidim sendedir;
muhtaç olduğum yerde elimden tut.

30 Mahşer günü beni sevgili haberciyle
birlikte haşret, onu bana şefaatçi kıl.

31 Onun dört arkadaşının her birine aralıksız,
devamlı sayısız selam eriştir.

32 Ulu günde onların yüzünü göster,
şefaatlerini bana yardımcı kıl.

33 Seni olduğun gibi övemiyorum;
seni sen öv! sözüm kesildi.

2.

YALVAÇ ALEYHİSSELAMIN ÖVÜLMESİNİ ANLATIR

34 Esirgeyen rabbim halkın en seçkini
ve kişilerin en iyisi olan sevgili haberciyi gönderdi.

35 O karanlık gecede halka meşaleydi;
etrafa ışık saçtı ve seni aydınlattı.

36 O sana Tanrı tarafından gönderilen davetçiydi;
sen bu sayede doğru yola girdin, ey yiğit.

37 Atasını ve anasını feda etti;
tek dileği ümmetiydi, ona yol gösterdi.

B_4 *s. erdüküng* C_6 eksik | *sini*] A_1 *seni* C_6 eksik
yalavaç ... ayur] A_2 *yalvaç 'aley-hi-selam ogdüz-in a.* B_5 *fi fezayili'n-nebiyyi 'aleyhi'selam* C_7 eksik
34 *bağırsalı idi*] A_3 *bağır-salı* (satır altında AH: *ġamm ḫ^{v}ar*) *idi* B_6 *b. idi* C_8 eksik | *talusı ... kedi*] A_3 *taluz-ı* (satır altında AH: *nik*) *kişi-te kedi* (satır altında AH: *ayża*") || 35 *yula*] A_4 *yul-a* (satır altında AH: *çıraġ*) | *yaḳtı ... sini*] A_4 *bastı y. seni* B_7 ve C_9 *yaḳltı yarut(t)ı s.* || 36 *ötrü*] B_8 *ötrü* (satır altında üçün) | *tonga*] C_{10} *tonga* (sayfa kenarında *tenge*?) || 37 *yuluġ*] A_6 *yuluġ* (satır altında AH: *fida*') | *erdi ... yol*] A_6 *erti anga berti y.* (veya *bartı ol*?) C_{11} *irdi ...*

38 künün yimedi kör tünün yatmadı
sini ḳoldı rạbda açlın l̤ḳolmadı

39 sini ḳoldı tün kün bu emgek bile
anıög sen emdi sev̇inçin tile

40 ḳamuġ ḳaḍġusı erdi ümmẹt üçün
ḳutulmalḳ tiler erdi ral̤ạt üçün

41 atada anada bağırsaḳ bolup
tiler erdi tutçı bayattın l̤ḳolup

42 bayat rạl̤ımẹti erdi l̤ạlḳı öze
ḳılınçı silig erdi ḳılḳı tüze

B16/C15 43 tüzün erdi alçaḳ ḳılınçı silig
uv̇utluġ bağırsaḳ aḳı kiñ elig

44 yağız yir yaşıl kökte erdi küsüş
añgar birdi teñgri ağırlıḳ öküş

45 başı erdi öñgdün ḳamuġ başçıka
kiḍin boldı tamġa ḳamuġ savçılḳa

46 köñgül badım emdi anıñ yolıñga
sev̇ip sözi tuttum bütüp ḳạvlıñga

47 ilạhi küḍezgil meniñ köñglümi
sev̇üg savçı birle ḳopur ḳopġumı

48 ḳıyamẹtte körkit tolun teg yüzin
elig tuttaçı ḳıl ilạhi özin

---

38 *yimedi kör*] A_7 *aş yemet-i* C_{12} eksik | *sini ... rạbda*] A_7 *seni ḳol-tı rab-tın* C_{12} *s. ḳ. rạb-da*^{n} || 39 *sini*] A_8 *seni* | *sev̇inçin*] A_8 *sevün-çin* B_{11} *sẹvünçin* || 40 *erdi ... üçün*] C_{14} *irdi ... içün* | *erdi ... üçün*] C_{14} *irdi ümmẹt* (*-mmẹt* sonradan eklenmiş) *içün* || 41 *atada anada*] A_{10} *ada-tın an-a-tın* C_{15} *atada*^{n} *anada*^{n} | *tutçı*] A_{10} *but-çı* (düzeltilmiş) B_{13} *tutşı* C_{15} *butçı* || 42 *erdi*] C_{16} *irdi* | *silig erdi*] A_{12} *uluġ erti* B_{14} *silig* (satır altında *körklüg*) *e.* C_{16} *köni irdi*] || 43 *erdi ... ḳılınçı*] A_{13} *ẹrti a. m-a ḳallạ-ı* C_1 *irdi a. ya* (noktasız) *ḳallạı* | *kiñ elig*] A_{13} *keng e.* C_1 *k. ilig* || 44 *yir ... küsüş*] A_{14} *yer y. ḳọk-tin ẹrti küsüş* B_2 *y. y. kökde e. kụsüş* (satır altında *ʿaziz*) C_2 *yịr yaşıl kök-te irdi kụşüş* | *birdi*] A_{14} *berti* || 45 *erdi öñgdün*] A_{15} *ẹrti ọng-tin* C_3 *irdi ö.* | *kiḍin ... ḳamuġ*] A_{15} *kedin ... tösü* | $A_{16\text{-}18}$'de daha şu üç beyit gelmektedir:

38 Gündüz yemedi, gece yatmadı;
Tanrıdan seni istedi, başka bir şey istemedi.

39 Bunca zahmet ile gece gündüz hep seni istedi;
şimdi sen onu öv ve hoşnutluğunu dile.

40 Bütün kaygusu ümmetiydi; rahat etmek için
onun azaptan kurtulmasını dilerdi.

41 Atadan ve anadan daha merhametliydi;
Tanrıdan daima bunu niyaz eder, bunu dilerdi.

42 O halkı üzerine Tanrının bir rahmetiydi;
güzel tavırlı, dürüst ve güvenilir bir doğası vardı.

43 Asil doğalı, alçakgönüllü ve güzel tavırlıydı;
hayâ sahibi, şefkatli, cömert ve eli açıktı.

44 Yağız yerde de azizdi, mavi gökte de;
Tanrı ona çok değer vermişti.

45 O bütün rehberlerin önünde baştı;
sonra da bütün habercilerin sonuncusu oldu.

46 Onun yoluna şimdi gönül bağladım;
bütün dediklerine inandım ve sözünü severek tuttum.

47 Ey Tanrım, benim gönlümü gözet;
kıyamette beni sevgili haberciyle birlikte haşret.

48 Kıyamette dolunay gibi yüzünü göster;
ey Tanrım, kendisini bana şefaatçi kıl.

---

1 *sevüg can-tan ẹrti sevüg-rek manga*
yan-a m-a sevüg balz-u sen-tin sanga

2 *yaġız yer kenür (?) erti ḳalġ-ı ẹmig*
buu suret ẹrür kör kidab-ta ẹdig

3 *buu yüz-ni nedeg m-e biz-e-se bolur*
ḳaçan ma bediz-ni adaz-a bulur

46 *sevip ... tuttum*] A_{19} *sevüg* s. *t.* B_4 *sẹvip* s. *tut(t)um* C_1 *sẹvịp* s. *tut(t)um* || 47 *küḍezgil*] B_5 *k.* (satır altında *saḳ tutġıl*) | *ḳopur ḳopġumı*] A_{20} *ḳopar ḳ.* B_5 *ḳ. ḳ.* (sayfa kenarında *ḳıyamẹt-te ḳoparġıl*?) || 48 *körkit*] C_6 *körküt* | *özin*] A_{21} *yüsin*

3.

A13 TÖRT ṢAḤABE.NİÑ ÖGDİSİN AYUR

49 anıñ tört işi aẏınġu körüp
kiñgeşçi bular erdi birle turup

50 iki ḳaḍın erdi küḍegü iki
bular erdi öḍrüm buḍunda iki

51 ʿaṭiḳ erdi aşnu ḳamuġda oza
bayatḳa bütügli köñgül til tüze

52 yuluġ ḳıldı malı ṭeni canını
yalaẏaç seẏinçi tiledi köni

53 basa ſaruḳ erdi kişi öḍrümi
tili köñgli bir teg buḍun köḍrümi

54 bu erdi basutçı köni dinlḳa kök
şeriʿaṭ yüzindin kiterdi eşük

55 basa ʿuṣman erdi uẏutluġ silig
kişide öḍürmiş aḳı kiñg elig

B17 56 ſıḍa ḳıldı barın neñgin heım özin
yalaẏaç arïgar birdi iki ḳızın

57 ʿali erdi munda basaḳı talu
kür ersig yüreklig meñgesi tolu

C16 58 alḳı erdi elgi yüreki teḍük
biliglig saḳınuk kör atı beḍük

59 bular erdi din heım şeriʿaṭ köki
bular yüḍti kaſıṛ müṇaſiḳ yüki

60 bu tört iş manïga tört tadu teg turur
tüzülse tadu çın tiriglik bolur

61 meninñgdin bularlḳa öküş miñg selam
tegürgil iḍim sen kesüksüz ulam

---

tört ... ayur] A_1 *t. saḥabe-ning* (satır altında AH: *ṣaḥabe.*) *ſasilet-in a.* B_7 *fi ſażaʾiḷi aṣḥabi'n-nebiyyi riżvanu'llahi ʿaleyhim* C_7 *bab ſażaʾiḷi 's-ṣaḥabeti 'l-erbeʿa. riżvanu'llahi ʿaleyhim eçmeʿin*

49 *işi ... körüp*] A_2 *eş-i ...* B_8 *... körüp* C_8 *... aẏınġu' k.* | *kiñgeşçi ... erdi*] A_2 *kengeş-çi olar erti* B_8 *kiñgeşçi ...* C_8 *... irdi* ‖ 50 *erdi*] C_9 *irdi* | *erdi ... iki*] A_3 *erti ọ. b. yegi ...* B_9 *... iki* (sayıfa kenarında *aṣil*) C_9 *irdi ... yigi* ‖ 51 *erdi ... oza*] A_4 *erti a. l. öz-e* C_{10} *irdi aşnu' ḳamuġ-da*^{n} *o.* | *bütügli*] A_4 *tenüg-li* ‖ 52 *malı ... canını*] A_5 *mulu·tenü c.* C_{11} *m. teni heım cam* | *seẏinçi*] A_5 *seẏinçi* (sonradan düzeltilmiş) B_{11} *seẏünçi* ‖ 53 *erdi*] C_{12} *irdi* ‖ 54 *bu ... kök*] A_7 *buu erti boo-sudçı k. tin-lḳa kọrk* (?) B_{13} *bu e. bąsutçı hüda d. körk* C_{13} *bu irdi bąsutçı hüda d. k.* | *yüzindin ... eşük*] A_7 *tın-ı-tın kọdür-ti*

3.

DÖRT SAHABENİN ÖVÜLMESİNİ ANLATIR

49 Bunlar onun sevdiği dört arkadaşıydı;
yanındaki danışmanları bunlardı.

50 İkisi kayınbabası, ikisi damasıydı,
bunlar halkın en iyisi ve en seçkiniydi.

51 Başta, herkesten önce, Tanrıya inanmış,
gönlü ve dili dürüst (sıddīk) olan Ebü Bekir gelir.

52 Malını, tenini ve canını feda etti;
dileği ancak yalvaçın sevinciydi.

53 Sonra kişilerin seçkini, halk içinde mümtazı,
dili ve gönülü bir olan Ömer vardı.

54 Oydu yardımcısı ve doğru dinin temeli;
şeriatın yüzünden perdeyi o kaldırdı.

55 Sonra hayâ sahibi, yumuşak huylu,
kişilerin seçkini, cömert ve eli açık Osman'dı.

56 O bütün malını ve kendisini feda etti;
Yalvaç da ona iki kızını verdi.

57 Ondan sonra seçkin, cesur,
yiğit, kahraman ve akıllı Ali vardı.

58 Eli cömert, yüreği saftı; bilgili,
takva sahibi ve adı büyük biriydi.

59 Bunlar din ve şeriatın temeliydi; bunlar
kâfirler ile münafıklardan gelen eziyetlere katlandılar.

60 Bu dört sahabe benim için dört unsur gibidir;
unsurlar denkleşirse, gerçek hayat vücuda gelir.

61 Ey rabbim; sen bunlara benden
sonsuz selamları devamlı olarak ulaştır.

---

e. C_{13} *y. kötürdi e.* || **55** *ʿṭışman erdi*] B_{14} *erdi ʿṭışman* C_{14} *ʿṭ. irdi* | *kiñ*] A_8 *keng* || **56** *barın ... özin*] A_9 *b. anga hem ọsin* B_1 *b. nẹngi h. ö.* C_{15} *barı nẹngin h. ö.* | *angar birdi*] A_9 *anga berti* || **57** *erdi munda*] C_{16} *irdi munda*" | *kür ... mẹñgesi*] A_{10} *kọrer-sig* (?) *y. mengsi* B_2 *... mẹngesi* C_{16} *... mẹngisi* || **58** *erde ... teḍük*] A_{11} *ẹrti ilgi y. tesük* B_3 *... bẹḍük* C_1 *irdi ... tödük* | *biliglig ... beḍük*] A_{11} *bilig-ligi saḳı yoḳ k. ẹrür bisük* B_3 *b. saḳınuḳ k. a. bẹḍük* C_1 *biliglig saḳı-nuḳ k. a. bẹḍük* || **59** *erdi*] C_2 *irdi* | *bular yüḍti*] A_{12} *alar yụt-ti* B_4 *b. yüḍti* (satır altında *kötürdi*) || **60** *iş ... ʿtadu*] A_{13} *ẹş m. tọrt tesük* B_5 *... tẹḍük* (satır altında *ʿanaşır*) | *tüzülse ... çın*] A_{13} *tụsülz-e tatu can* B_5 *tüzülse* (-z- noktasız) *tạdu* (satır altında *ʿanaşır*) *ç.* C_3 *t. tạdu ç.* || **61** *bularḳa öküş*] A_{14} *olar-ġa tụmen* | *tegürgil*] A_{14} ve C_4 *tegür ay* ||

62 olarnı menin̄gdin sevindür tuçı
uluġ künde l̤ılġıl elig tuttaçı

4.

YARUḲ YAZ FAṢLIN
ULUĠ BUĠRA ḤAN ÖGDİSİN AYUR

63 toġardın ese keldi ön̄gdün yili
ajun itgüke açtı uştmalı̤ yolı

64 yaġız yir yıpar toldı kafur kitip
bezenmek tiler dün̈ya körkin itip

65 irinçig l̤ıṣıġ sürdli yazl̤ı esin
yaruḳ yaz yana ḳurdı devlet yasın

66 yaṣıḳ yandı bolġay yana ornın̄ga
balıḳ ḳuḍrul̤ındın l̤ozı burnın̄ga

A14/B18 67 ḳurımış yıġaçlar tonandı yaṣıl
bezendi yipün al sarıġ kök ḳızıl

68 yaġız yir yaṣıl torl̤u yüzke badı
l̤ıtay arl̤ışı yaḍtı tavġaç edi

69 yazı taġ l̤ır oprı töşendi yaçlıp
itindi ḳolı l̤aşı kök al kedip

70 tümen tü çiçekler yazıldı küle
yıpar toldı kafur ajun yıḍ bile

71 ṣaba yili l̤optı l̤aranf̣il yıdın
ajun barça bütrü yıpar burdı kin

72 l̤az ördek l̤uġu l̤ıl ḳalıl̤ıġ tudı
l̤al̤ılayu l̤aynar yol̤aru l̤oḍı

---

62 *sevindür tuçı*] A_{15} *sevün-tür t.* B_7 *sevündür tuçı* (satır altında *dayim*) C_5 *sevündür t.* | *tuttaçı*] B_{15} ve C_5 *tut(i)açı*

yaruḳ ... ayur] A_{16} ... *ogdüz-in* ... $B_{8.9}$ *li-ḥaḳani'l-ecelli'l-muẓaffer i'l-mü'eyyedi nasiri'l-ḥaḳḳi ve'd-din ṭavġaç uluġ buġra ḫan eba 'ali ḥasan bin arslan ḫan raḥmetu'llahi 'aleyhi* C_6 *bab ṭavġaç uluġ buġra ḫan tengri 'azze ve celle yarlıḳasun*

63 *ön̄gdün yili*] A_{17} *ongdin yel-i* (satır altında AH: *bahar*) C_7 *ö. yili* | *ajun ... uştmalı̤*] A_{17} *acun edgü-ke a. uçmalı̤* C_7 ... *uştmalı̤* || 64 *yir ... kitip*] A_{18} *yer ıpar t. k. kedip* B_{11} ve C_8 *yir ...* | *dün̈ya*] C_8 *dünya* || 65 *irinçig ... esin*] A_{19} *erin* (*-r-* ?) *-çig* (sonradan düzeltilmiş) *l̤aşıġ surti yaz-ġı eşin* B_{12} *i.* (satır altında *renc*) ... || 66 *yaṣıḳ ... ornın̄ga*] A_{20} *yaṣıḳ* (satır altında AH: *aftab*) *tıntı bolġ(a)y y.*

62 Onları daima benden razı et;
ulu günde onları bana şefaatçi kıl.

4.

PARLAK BAHAR MEVSİMİNİ VE ULU BUĞRA HAN'IN ÖVÜLMESİNİ ANLATIR

63 Doğudan bahar yeli eserek geldi;
dünyayı süslemek için cennet yolunu açtı.

64 Kâfur gitti, yağız yer misk ile doldu;
dünya kendini süsleyerek bezenmek istiyor.

65 Bahar esintisi eziyetli kışı sürüp götürdü;
parlak bahar yine mutluluk yayını kurdu.

66 Güneş balığın [hût] kuyruğundan, kuzunun [hamel]
burnuna kadar olan yerine yine döndü.

67 Kurumuş ağaçlar yeşiller donandı;
doğa mor, al, yeşil ve kızıla bezendi.

68 Yağız yer, yüzüne yeşil ipek bağladı;
Hıtay kervanı da bunun üstüne Çin kumaşı yaydı.

69 Düzlükler, dağlar, kırlar ve ovalar bunu yayıp döşendi;
vadiler ve yamaçlar al ve yeşil giyerek süslendi.

70 Binlerce çiçek gülerek açıldı;
dünya misk ve kâfur kokusuyla doldu.

71 Karanfil kokulu saba yeli esti;
dünyanın her yanı misk ve anber kokusuyla doldu.

72 Kaz, ördek, kuğu ve kıl-kuyruk göğü doldurdu;
bağırışarak bir yukarı bir aşağı kaynaşıyorlar.

---

orn-ı-ḳa (?) B_{13} *yaşıḳ* (satır altında *kün*) *yaṅı b. yaṅa orn(ı)ga* | *ḳuḍruḳındın ... burnūga*] A_{20} *ḳuyruḳ-ın-tın ḳ. burun-ı-ḳa* (?) B_{13} ... *burn(ı)ga* ‖ 67 *ḳurmış ... tonandı*] A_1 *ḳuvar-mış y. toġn* C_{11} *ḳovurmış yiġaç-lar t.* | *yipūn*] A_1 *bıdūn* B_1 *yipūn* C_{11} *yibün* ‖ 68 *yir*] A_2 *yer* B_2 ve C_{12} *yir* | *arḳışı ... eḍi*] A_2 *a.* (satır altında AH: *karvan*) *y. tavġaç eti* B_2 *a. yaḍtı ṭavġaç iḍi* C_{12} *a. yaḍtı ṭavġaç edi* ‖ 69 *ḳır opru*] A_3 *tarayr-ı* B_3 *yir o.* | *itindi*] A_3 *ḍin-ti* ‖ 70 *tü çiçekler*] A_4 *tu çeçek-ler* C_{14} *t. çiçek-ler* | *ajun yıḍı*] A_4 *acun ıd* ‖ 71 *yili ... yıḍın*] A_5 *yel-i ḳ. ḳaram-ful y.* | *ajun ... kin*] A_5 *acun b. bıdrū* ... C_{15} *a. b. b..ıpar burdı k.* ‖ 72 *ḳahlıġ*] A_6 *ḳılı-ḳıġ* C_{16} *ḳalıḳıġ* | *ḳalalayu ḳaynar*] A_6 *ḳalḳ-ı-layu ḳadnar* B_6 *ḳ. ḳaynar* C_{16} *ḳılalayu ḳaynar* ‖

C— 73 ḳayusı ḳopar kör ḳayusı ḳonar
ḳayusı çapar kör ḳayu suv̇ içer

74 kökiş turna kökte ünün yaṅ̄ḳular
tizilmiş titir teg uçar yilkürer

75 ular ḳuş ünin tüzdi ünder işin
silig ḳız oḳır teg köṅ̄gül birmişin

76 ünin ötti keklik küler ḳatġura
ḳızıl aġzı ḳan teg ḳaşı ḳap ḳara

77 ḳara çumġuḳ ötti sıta tumşuḳın
üni oġlaġu ḳız üni teg yaḳın

78 çiçeklikte sandvaç öter miṅ̄g ünün
oḳır ṣurı ʿibri tünün hem künün

79 elik külmiz oynar çiçekler öze
. sıġun muyġaḳ aġınar yorır tip keze

80 ḳalılḳ ḳaşı tügdi közi yaş saçar
çiçek yazdı yüz kör küler ḳatġurar

81 bu öḍte ajun öz özinṅ̄ge balḳıp
küv̇enip sev̇inip eḍinṅ̄ge balḳıp

82 iletü manṅ̄ga açtı dünya sözin
ayur körmedinṅ̄gmü bu ḫaḳan yüzin

83 uḍır erdinṅ̄g erse tur aç emdi köz
eşitmedinṅ̄g erse eşit minde söz

B19 84 tümen yılda berü tul erdim tulas
bu tul tonı suçlup örünṅ̄g keḍtim as

85 bezendim begim boldı ḫaḳan uluġ
ötündüm munu ḳolsa canım yuluġ

86 bulıt kökredi urdı nev̇bet tuġı
yaşın yaşnadı tartıı ḫalḳan tuġı

87 biri ḳında çıḳtı sunup il tutar
biri küsi çav̇ı ajunḳa yeter

---

73 B'de bu beyit yok; Ç'de 73-454. beyitleri içine alan sayfalar eksiktir ‖ 74 *kökiş ... ünün*] A_8 *ḳ̇ökiş ... u̯nin* B_7 *kökiş* (-ş noktasız) ... | *titir ... yilkürer*] A_8 *tedir ... yel-küler* B_7 *ṭiṭir ... yi̯lkürer* ‖ 75 *tüzdi ... işin*] A_9 *tardı u̯. çşin* | *silig ... birmişin*] A_9 *sılıġ ... bermişin* ‖ 76 *ünin ... küler*] A_{10} *u̯nün adtı ... ḳ̇ul-e* B_9 *ü. ötti ...* ‖ 77 *çumġuḳ ... tumşuḳın*] A_{11} *ç. adtı sıda t.* B_{10} *çumġuḳ ö̇t(t)i sıta* (-*t*- noktasız) *tumşuḳ* | *ḳ̇ız ... yaḳın*] A_{11} *ḳaz u̯. t. y.* B_{10} *... ṭaḳ̇ın* ‖ 78 *sandvaç öter*] A_{12} *sınvaç adar* B_{11} *saṇvaç ö̇ter* | *ṣurı ... künün*] A_{12} *s. ʿiberi ḳ̇ınün hem tınün* ‖ 79 *elik ... çiçekler*] A_{13} *ilik kül-müz o. çeçek-ler* | *muyġaḳ*] A_{13} *muṅ̄gaḳ* B_{12} *mu̯yġaḳ* ‖ 80 *ḳalılḳ*] A_{14} *ḫallḳ* | *çiçek ... küler*] A_{14} *çeçek y. yu̯z*

73 Bak, biri kalkıyor biri konuyor;
biri yüzüyor, biri su içiyor.

74 Kökiş ve turnalar gökte yüksek sesle bağrışıyor;
dizilmiş deve katarı gibi uçup kanat çalıyorlar.

75 Keklik, sesine bir ahenk vererek eşine sesleniyor;
sanki güzel bir kız gönül verdiğini çağırıyor.

76 Keklik yüksek sesle öttü, sanki gülmekten katılıyor;
Ağzı kan gibi kızıl, kaşı kapkara.

77 Kara çumug mızrak gibi gagasıyla ötüyor;
sesi, nazlı bir kızın sesi gibi cana yakın.

78 Çiçek bahçesinde bülbül binlerce sesle ötüyor,
sanki gece gündüz mezamir okuyor.

79 Dişi ve erkek karacalar çiçeklerin üzerinde oynuyor;
Dişi ve erkek geyikler sıçrayıp oynayarak koşuşuyor.

80 Gök kaşını çattı, gözünden yaş saçıyor;
çiçek yüzünü açtı, bak, gülmekten katılıyor.

81 Bu sırada dünya kendi kendine baktı;
sevinip övünerek hazinesini gözden geçirdi.

82 Gözü bana ilişince, söze başladı ve şöyle dedi:
Sen bu hakanın yüzünü görmedin mi?

83 Uyuyorduysan şimdi kalk, gözünü aç;
işitmedinse, şimdi benim sözümü dinle.

84 Ben binlerce yıldan beri duldum, benzim solmuştu;
bu dul giysisini çıkarıp beyaz kakımdan gelinlik giydim.

85 Bezendim, çünkü ulu hakan beyim oldu;
dileğim budur: o isterse canım feda olsun.

86 Gök gürledi, nöbet davulunu vurdu;
şimşek çaktı, hakanın tuğunu çekti.

87 Biri kınından çıkınca ona iller sunar;
biri namını ve şöhretini dünyaya yayar.

---

kọr (-z ?) *kụl-e* || 81 B'de bu beyit yok | *bu ... özinge*] A_{15} *buu ọ. acun öz ọz-i-ge* | *kövenip sevinip*] A_{15} *kevenip sevünüp* || 82 *açtı dünya*] A_{16} *tụny-a astı* | *körmedingmü*] A_{16} *kọrmeding* || 83 *tur ... köz*] A_{17} *turaç ming kọz* | *minde*] A_{17} *mende* || 85 *bezendim*] A_{19} *besin-tim* B_2 *yarandım* || 86 *bulut*] A_{20} *bulut* | *tartı ... tuğı*] B_3 *tart(ı)ı ḫ. tuğı* (tı- noktasız) || 87 *sunup ... tutar*] A_{21} *sụrūp til tụser* | *ajunḳa*] A_{21} *acun-ġa* ||

88 ajun tuttı taẏġaç uluġ buġra ḫan
ḳutaḍsu atı birsü iki ciḫan

89 ay din ʿiẓzi dęvlęṭḳa naṣir mụʿin
ay mịllęṭḳa tac ay ṣęriʿạṭka din

90 bayat birdi barça tilemiş tilek
bayat olṣ bolu birsü arḳa yölek

91 ay dụ̈nya cęmali uluġluḳḳa körk
ay mụ̈lkęṭḳa nur ay yayıġ ḳutḳa örk

92 bolu birdi eẏren ilig birdi tạḫt
tuta birsü tenn̄gri bu tạḫt birle bạḫt

93 ajun tındı ornap bu ḫaḳan öze
anın ıḍtı dụ̈nya tanḡulṣlar tüze

94 ęsirdin keligli ḳalıḳ ḳuşları
ḳ̣ayu ray-i ḥịndi ḳ̣ayu ḳ̣ạyṣạrı

95 öger atın ündep ünin türtüşüp
küẏenç birle aẏnur seẏinçke tuşup

96 bu türlüg çiçek yirde munça beḍiz
yazı taġ ḳ̣ır oprı yaşıl kök menn̄giz

97 ḳ̣ayusı yıḍı birle tapnur tapuġ
ḳ̣ayu körk menn̄giz birle açtı ḳapuġ

98 ḳ̣ayusı elig sundı tütsüg tutar
ḳ̣ayu büẏkirer kin ajun yıḍ ḳ̣opar

B20 99 ḳ̣ayusı toġardın tutar minn̄g tanḡuḳ
ḳ̣ayusı batardın tapuġçı anuḳ

A15 100 tapuġka kelip ḳ̣ut ḳ̣apuġda turur
ḳapuġda turuġlı tapuġda turur

101 bu yanḡlıġ tapuġḳ̣a itindi ajun
yaġı boynı egdi kötürdi özün

102 ajunda çaẏı bardı ḫaḳan küsi
körümegli közlerde kitti usı

---

88 *ajun tuttı*] A_{22} *acun tudtı* B_5 *a. tut(t)ı* | *ḳutaḍsu ... iki*] A_{22} *ḳudadsu* (önce *ḳudadu* yazılmış, sonra düzeltilmiş; satır altında AH: *cụrʿa.* ?) *bu ęrti yarut-suu* || 89 *ay ... ʿizzi*] A_{23} *adın ʿiz-i* | *tac ay*] A_{23} *tacı* || 90 *birdi*] A_{24} *berti* | *birsü*] A_{24} *bersü* || 91 *nur ... örk*] A_{25} *nur-ı tapıġ ḳurdḳ-a ọrk* B_8 *n. a. bayıġ ḳ̣ụt-ḳa ö.* || 92 *birdi ... birdi*] A_{26} *berti ęẏren i. berti* B_9 *... elig ...* | *birsü*] A_{26} *bersü* || 93 *ajun*] A_{27} *acun* | *ıḍtı ... tüze*] A_{27} *adtı t. anguġ-lar tụz-e* || 94 *esirdin*] A_{28} *ęser-tin* | *hindi*] A_{28} *hinti* (satır altında AH: *ḥịnd*) || 95 *türtüşüp*] A_{29} *turġusup* B_{12} *türtụ̈şüp* (*t-* ve *-ş-* noktasız) | *küẏenç ... tuşup*] A_{29} *keẏenç b. aẏnur seẏünç-ke* (önce *-ḳa* yazılmış sonra düzeltilmiş) *tusup* B_{12} *... sęẏünç-ke*

88 Tavgaç Ulu Buğra Han dünyaya hâkim oldu;
adı kutlu olsun, Tanrı onu her iki cihanda aziz etsin.

89 Ey dinin izzeti, ey devletin yarıcısı,
ey milletin tacı, ey şeriatın hizmetkârı.

90 Tanrı verdi dilediğin bütün dilekleri;
bundan sonra da daima sana arka ve destek olsun.

91 Ey dünyanın süsü, ey ululuğun ziyneti, ey saltanatın nuru,
ey dönek huylu mutluluğun bağını elinde tutan,

92 Devran sana beylik ve taht verdi;
Tanrı bu taht ile bahtını daim etsin.

93 Hakan tahta oturunca, dünya asayiş buldu;
bundan dolayı dünya ona şahane hediyeler gönderdi.

94 Esirden gelen gök kuşları,
kimi rây-i hindî, kimi kayserî;

95 Ötüşleriyle yarış ederek adını anıp
sevinç ve huzur içinde onu överler.

96 Yerde türlü çiçek, bunca manzara, düzlük,
dağ, kır, vadi, yeşil ve maviyle örtülmüş.

97 Kimi kokusuyla kulluk eder;
kimi güzelliğiyle haremine girer.

98 Kimi elini uzatır tütsü tutar;
kimi misk saçar, dünya güzel kokularla dolar.

99 Kimi doğudan binlerce armağan sunar;
kimi batıdan hizmetine koşar.

100 Mutluluk hizmet için gelmiş kapıda durur;
kapıda duran kulluk için durur.

101 Dünya kulluk için böyle hazırlandı;
düşman boyun eğdi, ortadan kayboldu.

102 Hakanın namı, şanı dünyaya yayıldı;
onu göremeyen gözlerin uykusu kaçtı.

---

tüşüp (-ş- noktasız) || 96 *çiçek yirde*] A_{30} *çeçek yerde* B_{13} *ç. yirde* | *ḳır opru*] A_{10} *tarayr-ı* (*taryar-ı* ?) B_{13} *tir* (*-i-* noktasız) *opru* (satır altında *çuḳur*) || 97 *yıḳı ... tapnur*] A_{31} *ıtı b. t.* B_{14} *... yınur* | *açtı*] A_{31} *aşdı* || 98 *elig ... tütsüg*] A_{32} *ilig tıdşūg* B_{15} *... tütşüg* | *būẏkirer ... ajun*] A_{32} *buu ḳor erkin acun* B_{15} *būẏleyer ...* || 99 *tañgulı:*] A_{33} *ąngulı:* (*nąngulı:*?) || 100 *ḳut ḳapuġda*] A_1 *ḳut* (satır altında AH: *devlet*) *ḳapuġ-ta* (satır altında AH: *der*) || 101 *itindi ajun*] A_2 *yilinti acun* B_3 *itindi* (*-t-* noktasız) *a.* | *egdi ... özün*] A_2 *igdi* (*ingdi*?) *ḳoder-ti ọsün* || 102 *körümegli ... usı*] A_3 *ḳorū mung-lı köz-ler-te kini öz-i* B_4 *... kit(t)i u.* ||

103 ajun inçke tegdi tüzüldi törü
törü birle atın ḳopurdı örü

104 alḳı ṣuretin kim köreyin tise
kelip körsü ḫalḳan yüzini usa

105 ceſasız veſalığ tilese ḳutun
yüzi kör ḳılınçı veſa ol bütün

106 asığ lḳolsa barça özüñg yassızın
berü kel tapuğ ḳıl köñgül bir ısın

107 tüzün ḳılḳı alçaḳ bağırsaḳ köñgü
köreyin tise kel munı kör amul

108 ay eḍgü ḳılınç aṣlı eḍgü uruğ
ajun lḳalmasunı sizińgsiz lḳuruğ

109 bayat birdi deṿlet ay terken lḳutı
anıñg şükri ḳılğu olḳıp miñg atı

110 iḍi kiçki söz ol meṣelde kelir
ata ornı atı oğullḳa ḳalır

111 ata ornı ḳaldı atı ma bile
aḍın ma talḳı bolsu miñg miñg ula

112 talu neñg tañguḳ tuttı miñg miñg elig
munu ḳıl tañguḳı lḳutaḍğu bilig

113 olarnıñg tañgulḳı kelir hem barır
meniñg bu tañguḳ boldı meñgü ḳalır

114 neçe tirse dünya tüker allḳınur
bitise ḳalır söz ajun tezginür

B21 115 kitabḳa bitincli bu ḫalḳan atı
bu at meñgü ḳaldı ay terken lḳutı

116 ya rab üste deṿlet tükel ḳıl tilek
ḳamuğ işte bolğıl sen arḳa yölek

---

103 *ajun inçke*] A_4 *acun çnçke* | *ḳopurdı*] A_4 *ḳopar-tı* || 104 *alḳı*] A_5 *alḫ-ı* || 105 *lḳutun*] A_6 *ḳudun* (satır altında AH: *deṿlet*) | *bütün*] A_6 *bıdün* B_7 *ḳutun* || 106 A_8'de bu beyit 107'den sonra geliyor | *yassızın*] A_8 *yaz sırın* B_8 *yas-sızın* (-z- noktasız) | *bir ısın*] A_8 *ber eşin* B_8 *b. ışın* || 107 A_7'de bu beyit 106'dan önce geliyor | *munı*] A_7 *munı* || 108 *aṣlı*] A_9 *asıl-ı* | *ajun ... sizińgsiz*] A_9 *acun tapl-a-sun-i sisik-siz* || 109 *birdi ... ḳutı*] A_{10} *berti arsu eder keng ḳudı* B_{11} *... teṛken ḳuṭı* | *anıñg ... atı*] A_{10} *munung ş. ḳ. olḳup m. ạtı* || 110 *iḍi ... kelir*] A_{11} *ẹ-ti* (ẹ- dikkat) *keçgü s. bu m. kilir* | *ornı ... ḳalır*]

103 Dünya asayişe kavuştu ve düzen kuruldu;
o adını kanunla yücelti.

104 Kim cömert yüzü görmek isterse,
gelsin, hakanın yüzünü görsün.

105 Kim mesut, kimseyi incitmeyen ve vefakâr birini
görmek dilerse, onun yüzünü görsün; onu işi vefadır.

106 Zarar görmeden, kendine hep fayda sağlamak dilersen,
beri gel, hizmet et, gönül ver, ısın.

107 Asil, alçakgönüllü, şefkatli ve yumuşak huylu birini
görmek istersen, gel, onu gör ve gönül rahatına kavuş.

108 Ey doğası iyi ve soyu asil hakan,
dünya senden mahrum kalmasın.

109 Ey devletli hükümdar, Tanrı sana mutluluk verdi;
adını bin kere zikrederek ona şükretmek gerekir.

110 Çok eski bir atasözü vardır:
babanın yeri ve adı oğula kalır.

111 Babanın yeri, adıyla birlikte sana kaldı;
bunlara daha binlercesi eklensin.

112 Binlerce el, hediye olarak ona çok nadide şeyler sundu;
işte sen de bu Kutadgu bilig'i hediye et.

113 Onların hediyesi gelir geçer;
benim bu hediyemse sonsuza dek kalır.

114 Dünya malı ne kadar toplanırsa toplansın, tükenir biter;
söz kaleme alınırsa kalır, dünyayı gezinir.

115 Bu hakanın adı kitaba yazıldı;
ey devletli hükümdar, bu ad ebedi kaldı.

116 Ya rab, sen onun devletini arttır; bütün dileklerini
yerine getir, her işinde arka ve destek ol.

A_{11} *at-ı orn-ı o. ḳalıur* || 111 B'de bu beyit yok || 112 *talu ... elig*| A_{13} *tegü n. nanguḳ tardı yuz m. ilig* B_{13} *tạlu nẹng tạnguḳ tut(t)ı ...* | *ḳıl tañgulḳı*] A_{13} *ḳol nanguḳ-ı* || 113 *olarnıñg ... barır*] A_{14} *o. nanguḳ-ı ...* B_{14} *olarnẹng tạnguka ... bạrır* | *menıñg ... ḳalır*] A_{14} *m. b nanguḳ b. mingü ḳalıur* B_{14} *mẹni(n)g* (*ming* şeklinde yazılmış) *b. tạnguḳ b. mẹngü ḳ.* || 114 *tirse ... alkınur*] A_{15} *berz-e ... a.* (satır altında AH: *kẹm?*) | *ajun tezginür*] A_{15} *acun tiz-ginür* || 115 *ḳıtabḳa bitindi*] A_{16} *kitab-ta bidilti* | *menıñg ... ḳutı*] A_{15} *mingü boltı ẹder keng ḳudı* B_1 *mẹngü ... tẹrken ḳutı* || 116 *ya ... üste*] A_{17} *yarab iş-te* (önce *us-ta* veya *ụs-te* yazılmış sonra düzeltilmiş) ||

117 seẇerin esen tut yaġısın kötür
seẇinçin tolu tut saḳınçın ḳotur

118 yaġa tursu yaġmur yazılsu çiçek
ḳurımuş yıġaçtın salınsu küjek

119 bolu birsü eẇren tuçı eẇrilü
ḳoḍı bolsu düşmaṇ başı ḳaẇrılu

120 yaġız yir baḳır bolmaġınça ḳızıl
ya otta çiçek önmeginçe yaşıl

121 tirilsüni terken ḳutı miṉg ḳutun
yalınsunı körmez ḳaraḳı otun

122 talḳı ma negü erse arzu tilek
bayat oḳ bolu birsü arḳa yölek

123 seẇinçin aẇınçın küẇençin ili
aşasu yaşasunı luḳman yılı

5·

YİTİ YULDUZ ON İKİ ÜKEKNİ AYUR

124 bayat atı birle sözüg başladım
törütgen igiḍgen keçürgen iḍim

125 törütti tilek teg tözü ʿaleṃiġ
yarıttı ajunḳa künüg hem ayıġ

126 yarattı kör eẇren tuçı eẇrilür
anıṉg birle tezginç yime tezginür

127 yaşıl kök yarattı öze yulduzı
ḳara tün törütti yaruḳ kündüzi

B22 128 bu kökteki yulduz bir ança bezek
bir ança ḳulavuz bir ança yezek

---

117 *seẇerin ... kötür*] A_{18} *siẇerin* (satır altında AH: *dost*) *ẹ. tud y. kedür* | *seẇinçin ... ḳotur*] A_{18} *seẇinçin t. tud siẇinçin ḳ.* B_3 *seẇünçin ... ḳ.* (*-t-* noktasız) ‖ 118 *yaġmur ... çiçek*] A_{19} *yamġur yaşıl su çeçek* | *ḳurımış ... küjek*] A_{19} *ḳoẇur-mış* (satır altında AH: *ḳovurmış*) *yıġaç-ta s. kesek* B_4 *ḳurumış y. s. küjek* (*j-* noktasız; satır altında *yapraḳ*) ‖ 119 *bolu ... eẇrilü*] A_{20} *bolur bolz-a ẹẇren* (satır altında AH: *ʃeleḳ*) *t. eẇ bilür* (satır altında UH: *ẹvriltür*) B_5 *... eẇren* (satır altında *deẇlẹt*) *t.* (satır altında *dayim*) *eẇrülü* | *ḳoḍı ... ḳaẇrılu*] A_{29} *ḳoẇı ... ḳaẇ* (?) *yulur* (satır altında UH: *tesginür*) B_5 *ḳutı ... başı ḳaẇrulu* ‖ 120 *yir*] A_{21} *yer* | *çiçek*] A_{21} *çeçek* ‖ 121 *terken ... ḳutun*] A_{22} *tụlkü ọz-i m. ḳudun* (satır altında AH: *deẇlẹt*) | *yalınsunı ... otun*] A_{22} *tọḳül-süü ḳaraḳ-ı kọrü* (önce *kọrün* yazılmış sonra düzeltilmiş) *-mez orun* B7 *tẹlinsüni ...* ‖ 122 *negü*] B_8 *niġü* | *bayat ... yüleḳ*] A_{23}

117 Onun sevdiğini esen tut, düşmanını ortadan kaldır;
sevincini dolu tut, kederini yok et.

118 Yağmur yağmaya devam etsin, çiçekler açılsın;
kurumuş ağaçlardan perçemler sarksın.

119 Felek hep dönmeye devam etsin;
düşmanın başı hep eğik olsun.

120 Yağız yer kızıl bakır oluncaya kadar
ya da ateşten yeşil çiçek çıkıncaya kadar;

121 Devletli hükümdar bin mutlulukla yaşasın;
çekemeyenlerin gözleri ateşte yansın.

122 Daha başka ne gibi arzusu, dileği varsa,
Tanrı ona daima arka ve destek olsun.

123 Sevinç, huzur ve güvenç içinde ile hâkim olsun,
Lokman kadar uzun ömürlü olsun.

5.

YEDİ YILDIZI VE ONİKİ BURCU ANLATIR

124 Tanrı adıyla söze başladım;
o yaratan, yetiştiren ve göçüren rabbimdir.

125 Bütün âlemi dilediği gibi yarattı;
dünya için güneş ve ayı aydınlattı.

126 Bak, feleği yarattı durmadan döner;
onunla birlikte hayat da durmadan devreder.

127 Mavi göğü ve üzerinde yıldızları yarattı;
karanlık geceyi ve aydınlık gündüzü var etti.

128 Bu gökteki yıldızların bir kısmı süs,
bir kısmı kılavuz, bir kısmı da öncüdür.

---

bayad-tın yedil-sü angga ḫut yülek (satır altında AH: *meded*) || 123 *sevinçin ... ili*] A_{24} *sivinçin a. kevinçin e-li* (satır altında UH: *el-i*; eğer altındaki harf *h* ise *ahal-i*?)

yiti ... ayur] A_{25} *yeti ... ülek burıc a.* B_{10} *y. keval̨ib o. i. bıruc*

124 *törütgen*] A_{26} *tœredgen* || 125 *törütti*] A_{27} *tœred-ti* B_{12} *tœrüt(t)i* | *yarattı ... ayıġ*] A_{27} *y. acun-ta ... ayıġ* (satır altında UH: *ay*) B_{12} *yarut(t)ı* (*-y-* noktasız) ... || 126 *yarttı ... evrilür*] A_{28} *y. k. çevren* (satır altında AH: *çarḫ-ı felek*) *t. e.* B_{13} *yarat(t)ı ... evrülür* | *tezginür*] A_{28} *tiz-ginür* || 127 *yarattı özc*] A_{29} *yaradtı yem-e* B_{14} *yarat(t)ı ö.* | *törütti*] A_{29} *yarudtı* B_{14} *tœrüt(t)i* (*t*-noktasız) || 128 *kökteki*] B_1 *kökdeki* | *kılavuz ... yezek*] A_{30} *kudez-çi* (satır altında AH: *nigeh-ban*) *bu yek-ke yesek* B_1 ... *yezek* (satır altında *mih*?) ||

129 bir ança yarutmış ḫalayıḳḳa ol
bir ança ḳulavuz bulur yitse yol

130 ḳayusı örürek ḳayusı ḳoḍı
ḳayusı yaruḳraḳ ḳayu eksüdi

A16 131 bularda eñg üstün sekentir yorır
iki yıl sekiz ay bir ev̇de ḳalır

132 anıñgda basa boldı ikinç oñgay
bir ev̇de ḳalır on aḍın iki ay

133 üçünçi kürüd keldi köksün yorır
ḳayuḳa bu baḳsa yaşarmış ḳurır

134 yaşıḳ boldı törtinç yaruttı ajun
yaḳışsa yarutur baḳışsa özün

135 sev̇üg yüz urundı bişinçi sev̇it
sev̇e baḳtı erse sen özni av̇ıt

136 basa keldi arzu tilek arzular
ḳayuḳa yaġuşsa añgar öz ular

137 bularda eñg altın bu yalçıḳ yorır
yaşıḳ birle utru baḳışsa tolır

138 on iki ükek ol bularda aḍın
ḳayu iki ev̇lig ḳayu birke in

139 ḳozı yazlıı yulduz basa uḍ kelir
erentir ḳuçıḳ birle sançu yorır

140 kör arslan bile ḳoşnı buġday başı
basa ülgü boldı çaḍan ya işi

141 basa keldi oġlaḳ könek hem balıḳ
bular toġdı erse yarudı ḳalılṣ

142 üçi yazlıı yulduz üçi yaylıı bil
üçi küzki yulduz üçi ḳışḳı bil

---

129 A_{31}'de mısraların yeri değiştirilmiş | *yarutmış ḫalayıḳḳa*] A_{31} *yarudmış ḫalıḳ-ḳa* B_2 *törimiş* (*-i-* noktasız) *ḫ.* | *ḳulavuz ... yitse*] A_{31} *ḳul-a-ġuz* (satır altında AH: *-vuz*) *b. yidz-e* B_2 *ḳ. bolur tapsa* || 130 *eksüdi*] A_{32} *ǫksüdi* (satır altında AH: *tire.*) || 131 *bularda ... yorır*] A_1 *bular-tın ing ṷsdün sekendiz* (satır altında AH: *zühal*) *y.* B_4 *seken tir y.* || 132 *boldı ... oñgay*] A_2 *kelti iklinç onggay* (satır altında AH: *müşteri*) || 133 *kürüd ... köksün*] A_3 *kurüd* (satır altında AH: *merrih*) *kök-sin* B_6 *kürüd ...* || 134 *yaşıḳ ... ajun*] A_4 *y.* (satır altında AH: *aftab*) *toltı t. yarı-tı acun* B_7 *yaşıḳ b. t. yarut(ı)ı a.* | *yaḳışsa ... baḳışsa*] A_4 *baḳışz-a y. yaḳışz-a* B_7 *yaḳışsa* (*y-* ve *-ş-*noktasız) *yarutur baḳışsa* (*b-* ve *-ş-* noktasız) || 135 *bişinçi sevit*] A_5 *beşinçi sevid* (satır altında AH: *zühre.*) ||

129 Bir kısmını halk için aydınlatmıştır;
bir kısmı kılavuzdur, insan yolunu kaybederse bûnlarla bulur.

130 Bazısı daha yüksek, bazısı daha alçaktır;
bazısı daha çok, bazısı daha az parlaktır.

131 Bunlardan en üstte Sekentir [Satürn] dolaşır;
bir burçta iki yıl sekiz ay kalır.

132 Ondan sonra ikinci olarak Onay [Jüpiter] gelir;
bir burçta on iki ay kalır.

133 Üçüncü olarak Kürüd [Mars] gelir, gazapla dolaşır;
nereye bakarsa, yeşermiş olan kurur.

134 Dördüncüsü Yaşık'tır [Güneş], dünyayı aydınlatır;
yaklaşanları, karşısına gelenleri ışığıyla aydınlatır.

135 Beşincisi Sevit'tir [Venüs], sevimli yüzünü gösterir;
sana severek bakarsa müsterih ol.

136 Bundan sonra Arzıtilek [Utarit] gelir;
ona kim yaklaşırsa dilek ve arzularına kavuşur.

137 Bunlardan en altta bu yalçık [Ay] dolaşır;
Güneş ile karşı karşıya gelirse dolunay olur.

138 Bunlardan başka bir de oniki burç vardır;
bunlardan bazısı iki evli, bazısıysa tek evlidir.

139 Kozı [Koç] bahar yıldızıdır, sonra Ud [Boğa] gelir;
Erentir [Ikizler] ile Kuçık [Yengeç] dürtüşerek yürür.

140 Bak, Aslan'ın komşusu Buğdaybaşı'dır [Başak];
sonra Çadan [Akrep] ve Yay'ın arkadaşı Ülgü [Terazi] gelir.

141 Bundan sonra Oğlak, Könek [Kova] ve Balık gelir;
bunlar doğunca gökyüzü aydınlanır.

142 Bil ki, bunlardan üçü bahar yıldızı, üçü yaz,
üçü güz ve üçü de kış yıldızıdır.

---

136 *tilek*] A_6 *t.* (satır altında AH: *ʿuṭarid*) | *yağuṣsa*] A_6 *yavuz-a* || 137 *eñg ... yorur*] A_7 *ing ... yalçık* (satır altında AH: *mah*) *yarur* | *baḳışsa*] A_7 *yaḳaşz-a* B_{10} *bạḳạşsa* (*b-* ve *-ş-* noktasız) || 138 *iki ... aḍın*] A_8 *ikki* (*idki?*) *ụ* (satır altında AH: *bụrc*) *ç v bular ming adın* | *evlig*] B_{11} *evlüg* || 139 *ḳozı ... uḍ*] A_9 *ḳ.* (satır altında AH: *ḥạmḷ*) ... *ud* (satır altında AH: *şevr*) | *erentir ... yorur*] A_9 *ẹren- tez* (satır altında AH: *cẹvza*) *uçık b. sab-çu y.* B_{12} *iren-din ḳuçık* (*ḳ-* noktasız *ḳu-* sonradan eklenmiş?) *sạnçu* (*-nç-* noktasız) *yo (rur*; yer açık bırakılmış) || 140 *bile ... buġday*] A_{10} *birl-e ḳooş-tı toḳtı* | *ülgü ... çaḍan*] A_{10} *ṭı* (satır altında AH: *mizan*) *b. çıdan* || 141 *basa ... balık*] A_{11} *baz-a ḳ. o.* (satır altında AH: *cẹdiy*) *ḳonek* (satır altında AH: *dẹlu*) *ḥ. b.* (satır altında AH: *ḥut*) B_{14} *yạna* ... || 142 *küzki*] A_{12} *kuskü* ||

B23

143 üçi ot üçi suv̇ üçi boldı yil
üçi boldı toprak̡ ajun boldı il

144 bularda birisi birin̄ge yaġı
yaġılk̡a yaġı ıḍtı kesti çoġı

145 k̡arışmaz yaġılar yaraştı için
körüşmez yaġılar kötürdi öçin

146 itigli bayatım ite birdi öz
ite birdi tüzdi yaraşturdı tüz

147 basa aydım emdi munu yalın̄guḳuġ
aġırlıḳı boldı bilig ög ulḳuġ

6.

YALN̄GUḲ OĠLANI AĠIRLIḲI BİLİG UḲUŞ BİRLE ERDÜKİN AYUR

148 törütti öḍürdi seçü yalın̄guḳuġ
arn̄gar birdi erdem bilig ög ulḳuġ

149 kön̄gül birdi hem me yorıttı tilig
avut birdi k̡ıllk̡ hem k̡ılınçı silig

150 bilig birdi yalın̄guḳ beḍüdi bu kün
ulḳuş birdi ötrü yazıldı tügün

151 bayat kimke birse ulḳuş ög bilig
öküş eḍgülükke uzattı elig

152 biligni beçlük bil ulḳuşnı uluġ
bu iki beḍütür öḍürmiş k̡uluġ

153 bu sözke tanuḳı munu kelcli söz
bu sözni eşitgil sözün̄g munda üz

154 ulḳuş k̡ayda bolsa uluġluḳ bulur
bilig kimcle bolsa beçlüklük alır

---

143 *suv̇*] A_{13} *su* B_1 *sụv̇* | *boldı ... ajun*] A_{13} *kelti ... acun* ‖ 145 *yaġılar*] A_{15} *yaġ-ı* | *kötürdi*] A_{15} *koder-ti* ‖ 146 *itigli ... öz*] A_{16} *ḍig-li b. ḍti ọ.* | *ite birdi*] A_{16} *ḍe berti* ‖ 147 A'da bu beyit yok ‖ *yalın̄guḳ ... ayur*] A_{17} *yalın̄guḳ oġlan-ı ʾaziz-lık-ı bilig ...* B_6 *yangluḳ aġırlıḳın sözleyür bilig birle* 148 *törütti ... yalın̄guḳuġ*] A_{18} *toredti adırtı* (satır altında Ar: *ayırdı*) *saçu yel obu* (*-b-* açık yazılmamış) *ḫoḳ* (satır altında Arap harfleriyle ve sırasıyla *ateş(?), bad* ve *ḫak*) | *arn̄gar birdi*] A_{18} *anggar berti* ‖ 149 *birdi ... yorıttı*] A_{19} *berti sọz hem yurüdti* B_8 *... yorıt(t)ı* | *avut ... k̡ıllk̡*] A_{19} u. *berti k̡allk̡* B_8 u. (satır altında *ögüt*) ... ‖ 150 *birdi ... beçlüdi*] A_{20} *berti yangluk* ... B_9 b. *yangluḳ* (satır

143 Bunların üçü ateş, üçü su, üçü yel ve üçü topraktır;
bunlardan dünya ve memleketler meydana gelir.

144 Bunlar birbirine düşmandır; Tanrı
düşmana karşı düşman gönderip savaşı kesti.

145 Uyuşmaz olan düşmanlar kendi aralarında barıştı;
görüşmez olan düşmanlar öçlerini ortadan kaldırdı.

146 Her şeyi yoluna koyan Tanrım bunları da yola getirdi;
düzenledi, düzeltti ve birbirleriyle barıştırdı.

147 Bundan sonra şimdi insandan bahsettim;
onun değeri bilgi, akıl ve anlayıştır.

6.

İNSANOĞLUNUN DEĞERİNİN BİLGİ VE AKILDAN GELDİĞİNİ ANLATIR

148 Tanrı insanı yarattı, seçerek yükseltti;
ona erdem, bilgi, akıl ve anlayış verdi.

149 Ona hem gönül verdi hem de dilini açtı;
ona güzel biçim, güzel tavır ve hareket ihsan etti.

150 Ona bilgi verdi ve insan bugün yükseldi;
ona anlayış verdi ve böylece düğümler çözüldü.

151 Tanrı kime anlayış, akıl ve bilgi verirse,
o pek çok iyiliğe elini uzatır.

152 Bilgiyi büyük bil ve anlayışı ulu;
bu iki şey yükseltir seçkin kulu.

153 Buna tanık olarak işte şu söz geldi;
bu sözü işit ve bu hususta sözünü kes.

154 Anlayış nerede olursa, orası ululuk bulur;
bilgi kimde olursa, o büyüklük bulur.

---

altında *ʿaḳıl-lıḳ*) *b.* (satır altında *būzūrg*) | *birdi*] A_{20} *berti* || 151 *birse ... ög*] A_{21} *berz-e u. ǫg* (satır altında AH: *ʿaḳıl*) B_{10} *... ög* (satır altında *ǰehm*) | *uzattı elig*] A_{21} *usadı ilig* B_{10} *uzat(t)ı e.* || 152 *beḏük ... uḳuşnı*] A_{22} *b.* (satır altında AH: *būlęndi*) *b. uḳuş-şuġ* B_{11} *beḏük* (satır altında *būzūrg*) ... | *iki ... ōḏürmiş*] A_{22} *ikin* (satır altında AH: *du*) *b. ọḏürmiş* B_{11} *... ō.* (satır altında *ozdurmış*) || 153 *munu*] A_{23} *mesel* | *bu ... munda*] A_{23} *buu söz işke tudġıl soṣūng m.* B_{12} *... minde* || 154 A'da bu beyit 155'ten sonra geliyor | *uluġluḳ*] A_{25} *uḳuġ-luġ* | *kimde ... altır*] A_{25} *ḳayda bidig-lig ulur* B_{13} *... beḏüklük* (satır altında *ụluġ-luḳ*) *a.* ||

155 uḳuşluġ ulḳar ol biliglig bilir
biligli uḳuġlı tilekke tegir

B24 156 bilig maʿnisi bil negü tir bilig
bilig bilse ötrü yırar erde ig

157 biligsiz kişi barça iglig bolur
igig emlemese kişi terk ölür

158 yorı ay biligsiz igiñgni ota
biligsiz otın sen ay bilge ḳuta

159 uḳuş ol burunduḳ anı yetse er
tilekke tegir ol tümen arzu yir

160 uḳuş bolsa erke kör asġı öküş
bilig bilse ötrü bolur er küsüş

A17 161 uḳuş birle işle ḳamuġ iş küḍüg
bilig birle bekle bu bulmış öḍüg

7.

TİL ERDEMİN MÜNİN ASIĠIN YASIN AYUR

162 uḳuşḳa biligke bu tılmaçı til
yaruttaçı erni yorıḳ tilni bil

163 kişig til aġırlar bulur ḳut kişi
kişig til uçuzlar barır er başı

164 til arslan turur kör işikte yatur
aya evlig er salḳ başıñgnı yiyür

165 tilin emgemiş er negü tir eşit
bu söz işke tutġıl özüñge iş it

166 mini emgetür til iḍi ök telim
başım kesmesüni keseyin tilim

---

155 A'da bu beyit 154'ten önce geliyor | *bilir*] A_{24} *bilür* | *uḳuġlı*] A_{24} *uḳuġl-ı* || 156 *negü tir*] A_{26} *negü ol* B_1 *negü t.* | *yırar ... ig*] A_{26} *arır ẹ. i.* B_1 *y. ẹ. i.* (satır altında *yaḫşı*) || 157 *igig*] B_2 *i.* (satır altında *bilgüçi*) || 158 *otın ... ḳuta*] B_3 *o.* (satır altında *özüngni*) ... *ḳuta* || 159 *burunduḳ ... ir*] A_{29} *b. a. tudz-a i.* B_4 *b.* (satır altında *nişanc.*) *a. yetse* (satır altında *bilse*) *er* | *yir*] A_{29} *yer* || 160 *küsüş*] A_{30} *küşüş* (satır altında AH: *payende.*) B_5 *küşüş* (kenarda *yaḫşı ʿaziz*) || 161 *işler ... küḍlüg*] A_1 *işl-e ḳ. i. kedüg* B_6 ... *küḍüg* (satır altında *bilip*) | *bekler ... öḍüg*] A_1 *bekl-e b. bilmiş ọ.* B_6 *bekler b. bulmış ö.* (satır altında *özini*)

asıġın ... ayur] A_2 *asġ-ı ...* B_7 *asıġın münlerin sözleyür*

155 Anlayışlı olan anlar, bilgili olan bilir;
bilen ve anlayan daima dileğine erişir.

156 Bilginin manasını bil; bak, bilgi ne der:
bilgiyi bilen insandan hastalık uzaklaşır.

157 Bilgisiz kişi hep hastalıklı olur;
hastalık tedavi edilemezse kişi çabuk ölür.

158 Yürü, ey bilgisiz, hastalığını tedavi ettir;
ey bilge âlim, bilgisizliğin ilacını sen söyle.

159 Anlayış bir yulardır; insan onu elinde tutarsa
dileğine erişir ve bütün arzularına ulaşır.

160 Anlayışın insana faydası çok olur;
insan bilgiyi bilirse aziz olur.

161 Bütün işini gücünü anlayış yoluyla yap;
eline geçen bu zamanı israftan bilgiyle koru.

7.

DİLİN ERDEMİNİ VE KUSURUNU, FAYDASINI VE ZARARINI ANLATIR

162 Anlayış ve bilgiye tercüman olan dildir;
insanı aydınlatan açık dilin kıymetini bil.

163 Kişiyi dil kıymetlendirir ve kişi onunla mutluluk bulur;
kişiyi dil kıymetten düşürür ve dili yüzünden başı gider.

164 Dil arslandır, bak, eşikte yatar;
ey ev sahibi, dikkat et, senin başını yer.

165 Dilinden eziyet çeken adam ne der, işit;
bu söze göre hareket et, bunu daima aklında tut.

166 Dilim bana pek çok eziyet çektiriyor;
başımı kesmesinler de ben dilimi keseyim.

---

162 *tılmaçı til*] A_3 *til-maçıdil* (satır altında AH: *keleçi*) | *yarıttaçı ... yorılı*] A_3 *yaru-taçı yer-ni yarılı* B_8 *yarut(t)açı ... yorılı* (satır altında *kızıl*) || 163 *kişig ... ḳut*] A_4 *k. bil ...* B_9 *kişig* (satır altında *kişi*) *t. a.* (satır altında *salḍar*) *b. ḳut* | *kişig ... başı*] A_4 *... öz b.* B_9 *kişig* (satır altında *kişi*) *t. u.* (satır altında *yengil-ler*) *barır* (*b-* yerine *y-* ile) *e. başı* || 164 *işikte yatur*] A_5 *i. yadur* B_{10} *işikde yatur* | *evlig ... yirür*] A_5 *ç. arsalı b. yidür* B_{10} *evlüg er sılı başı(n)gnı yiyür* || 165 *emgemiş ... tir*] A_6 *ç.* (satır altında AH: *mılıle. ġamz?*) *ç. n. ter* B_{11} *e. ér. ... nigü t.* | *özüñge ... it*] A_6 *ḳongül-ni lesid* || 166 *mini ... telim*] A_7 *men-i imgedür b. eti ọk tilım* B_{12} *... tẹlim* ||

167 sözüñgni küḍezgil başıñg barmasun
tiliñgni küḍezgil tişiñg sınmasun

B25 168 biliglig bilig birdi tilke bışıġ
aya til iḍisi küḍezgil başıġ

169 esenlik tilese seniñg bu özüñg
tiliñgde çıḳarma yaraġsız sözüñg

170 bilip sözlese söz biligke sanur
biligsiz sözi öz başını yiyür

171 öküş sözde artuḳ asıġ körmedim
yana sözlemişte asıġ tulmadım

172 öküş sözleme söz birer sözle az
tümen söz tügünin bu bir sözde yaz

173 kişi söz bile ḳoptı boldı meḷiḳ
öküş söz başıġ yirke ḳıldı kölik

174 öküş sözlese yañgşadı tir bilig
yana sözlemese aġın tir tilig

175 ḳalı mundaġ erse yorıḳ utru ur
yorıḳ utru ursa kişig yoḷḳlatur

176 tilig keḍ küḍezgil küḍezildi baş
sözüñgni ḳısurġıl uzatıldı yaş

177 til asġı telim bar yası ma öküş
ara ögdilür til ara miñg söküş

178 ḳalı mundaġ erse bilip sözle söz
sözüñg bolsu közsüz ḳaraġuḳa köz

179 biligsiz ḳaraġu turur belgülüg
yorı ay biligsiz bilig al ülüg

180 toġuġlı ölür kör ḳalır belgü söz
sözüñg eḍgü sözle özüñg ölgüsüz

---

167 *küḍezgil*] A_8 *kuṣedgil* | *küḍezgil*] A_8 *kuṣedgin* | B_{14}'de 167'den sonra daha şu beyit gelmektedir (sırası için bkz. beyit 194):

buḍun tili yaṽlaḷ sini sini sözlegey
kişi ḳılḳı kirtüç eting-ni yigey

168 *birdi ... bışıġ*] A_9 *berti t. başıġ* B_1 *b. tıl-ḳa bışıġ* | *iḍisi*] A_9 *evnde* (?) ‖ 169 A_{17}'de bu beyit 176'dan sonra geliyor | *tiliñgde*] A_{17} *tiling-tin* ‖ 170 *bilip ... sanur*] A_{10} *b. sösl-e söz-ni bilig kisenür* | *sözi ... yiyür*] A_{10} *sọsin ọz b. yeyür* ‖ 171 *sözlemişte ... tulmadım*] A_{11} *s. tadıġ ḳormedim* B_4 *sözlemişde a. tılmadım* (*t-* noktasız) ‖ 173 *bile ... meḷiḳ*] A_{13} *birl-e ḳopdı bultı mulūk* | *başıġ ...*

167 Sözüne dikkat et ki, başın gitmesin;
dilini tut ki, dişin kırılmasın.

168 Bilgili kişi dil için özlü bir söz söyledi;
başını gözet, ey dil sahibi.

169 Sen kendi esenliğini istiyorsan,
ağzından yakışıksız söz çıkarma.

170 Söz, bilerek söylenirse bilgi sayılır;
bilgisizin sözü kendi başını yer.

171 Çok sözden fazla bir fayda görmedim;
ama söylemek de faydasız değildir.

172 Sözü çok söyleme, az ve birer birer söyle;
binlerce sözün düğümünü bu bir sözde çöz.

173 Kişi söz ile yükseldi, melik oldu;
çok söz başı, gölge gibi yere serdi.

174 Çok konuşana "gevezelik etti" der bilgi;
ama söylemezse de ona "dilsiz" der.

175 Mademki böyledir, sen açık dil kullan;
dil açık olursa kişiyi yükseltir.

176 Dili iyi gözet, başın gözetilmiş olur;
sözünü kısa kes, ömrün uzun olur.

177 Dilin faydası çok olduğu gibi, zararı da çoktur;
dil bazen övülür, bazen de çok sövülür.

178 Mademki böyledir, sözü bilerek söyle;
sözün olsun gözsüzlere körlere göz.

179 Bilgisiz insan, şüphesiz kördür;
yürü, ey bilgisiz, bilgiden payını al.

180 Bak, doğan ölür; ondan eser olarak söz kalır;
sözünü iyi söylersen ölümsüz olursun.

---

kölik] A_{13} *baş-ı ḳılu yerke ḳolük* ‖ 174 *yaŋgşadı tir*] A_{14} *ilşit-i ter* | *aġın tir*] A_{14} *aġın* (satır altında AH: *ṣuṃm*) *ter* ‖ 176 *tilig ... küçlezildi*] A_{16} *tiling-ni ḳuṣet-gil ḳuṣedil-ti* B_9 *tılġ keçl ...*

A_{17}'de 176'dan sonra daha şu beyit gelmektedir (sırası için bkz. 169):

ẹsen-lik tilez-e sening bu ọsüng
tiling-in çıḳarm-a yaraġ-sız sọsüng

177 *telim ... ma*] A_{18} *tilim b. yaz-ı m-a* B_{10} *tçlim b. yasṇma* (oku *yası ma*) ‖ 178 *ḳalı*] A_{19} *ḫal-ı* B_{11} *neçe* | *közsüz*] B_{11} *körsü* ‖ 179 *ḳaraġu*] A_{20} *ḳarġu* | *ülüg*] A_{20} *ulüg* (satır altında AH: *ülüş*) ‖ 180 *ölür ... ḳalır*] A_{21} *ọler kör bolur* | *ölgüsüz*] A_{21} *ọlgü söz ...* ‖

181 iki neŋ bile er ḳarımaz özi
bir eḍgü ḳılınçı bir eḍgü sözi

182 kişi toġdı öldi sözi ḳaldı kör
özi bardı yalŋuḳ atı ḳaldı kör

B26 183 tiriglik tilese özüŋ ölmegü
ḳılınçıŋ sözüŋ eḍgü tut ay bügü

184 tilig ögdüm ança ara söktüküm
tilekim söz erdi saŋa yördüküm

185 ḳamuġ sözni yıġsa ulḳuş taplamaz
kerek sözni sözler kişi kizlemez

186 sözüm oġluma sözledim men toŋa
oġul minde altın maŋa ne teŋe

187 saŋa sözledim men sözüm ay oġul
saŋa birdi bu pẹnd özüm ay oġul

188 kümüş ḳalsa altun meniŋdin saŋa
anı tutmaġıl sen bu sözke teŋe

A18 189 kümüş işke tutsa tüker alḳınur
sözüm işke tutsa kümüş ḳazġanur

190 kişidin kişike ḳumaru söz ol
ḳumaru sözüg tutsa asġı yüz ol

---

191 bu kün tügme ḳaşıŋ ay bilge bügü
özüm ʿuẓrin aysa yime eymenü

---

181 *er*] A_{22} *ẹr* B_{14} *ẹr* ‖ 182 *kör*] A_{23} *ḳọr* B_{15} *köz* | *özi ... atı*] A_{23} *söz-i birl-e yalġuz a.* B_{15} *ö. bạrdı yạngluḳ* (satır altında *munglụġ*) ‖ 183 *ḳılınçıŋ ... bügü*] A_{24} *ol ẹdgü ḳılınçı sọsūng ḥut* (?, satır altında AH: *rẹha ḳūn*) *bụgü* B_1 *... bügü* ‖ 184 *tilig ... söktüküm*] A_{25} *tılıġ ọgdüküm hem a. yesdüküm* B_2 *tịlıġ ...* | *saŋa*] A_{25} *sangga* ‖ 185 *yıġsa*] A_{26} *yaġz-a* B_3 *yịġsa* | *sözler*] A_{26} *sọz-le* ‖ 186 *toŋa*] A_{27} *sạnga* B_4 *t.* (satır altında *toġa*) | *minde ... teŋe*] A_{27} *men-tin al-ın mangam tengge* B_4 *m. altın mạnga ni tẹnge* ‖ 187 *birdi*] A_{28} *berti* ‖ 188 *meniŋdin*] B_6 *mẹni(n)gdin* | *tutmaġıl ... teŋe*] A_{29} *yut-*

181 Kişi iki şey ile kendini yaşlanmaktan kurtarır:
biri iyi iş, diğeri de iyi söz.

182 Bak, kişi doğdu, öldü; sözü kaldı;
insanın kendisi gitti, adı kaldı.

183 Kendine ölümsüz bir hayat dilersen
işin ve sözün iyi olsun, ey hakîm.

184 Dili bu kadar övmek ve arada bir sövmekten amacım,
sana sözün ne olduğunu anlatmaktı.

185 Her sözü saklamayı da anlayış hoş görmez;
kişi gerekli sözü söyler, gizlemez.

186 Ey yiğit, ben bu sözü oğlum için söyledim;
oğul benden aşağıdır, bana nasıl denk olur.

187 Ey oğul, sözümü sana söyledim;
ey oğul, bu öğütleri ben sana verdim.

188 Benden sana gümüş ve altın kalırsa,
sen onları bu söze denk tutma.

189 Gümüşü bir işe harcarsan tükenir;
sözümü işe harcarsan gümüş kazanılır.

190 Kişiden kişiye, miras olarak söz kalır;
vasiyet edilen sözü tutmanın faydası çoktur.

---

191 Bugün ürkerek, kendi özrümü söylersem,
bana kaşını çatma, ey bilge hakîm.

---

m-a-ġıl (satır altında AH: *teng*?) ... *tinge* || 189 *tükel*] A_1 *tıkel* | *tutsa*] A_1 *tudġıl* (önce *-l* yerine *-n* yazılmış, sonra düzeltilmiş) || 190 A'da bu beyit yok | *ḳumaru*] B_8 *ḳaṃaru* (satır altında *pend*) | *sözüg*] B_8 *sözi* || 191 A'da bu beyit yok | *tügme* ... *bügü*] B_9 *tügme* (satır altında *çıtma*) ... *bägü* | *aysa*] B_9 *aysam*

8.

KİṬAB İḌİSİ ÖZ ʿUẔRİN AYUR

192 tilekim söz erdi ay bilge bügü
kiḍin keldeçike özüm sözlegü

193 uḳuş keldi utru ayur bütrü kör
sözüñg bolsa yañgluḳ sañga bolġa ḳor

194 buḍun tili yavlaḳ sini sözlegey
kişi ḳılḳı kirtüç etiñgni yigey

195 balḳa kördüm erse yinik boldı yük
özüm aydı sözle sözüñg barı tök

B27 196 negülük tise sen ayayın sañga
eşitgil sözümni ay ersig toñga

A— 197 bu yalñguḳ atı boldı yañgluḳ üçün
bu yañgluḳ uruldı bu yalñguḳ üçün

198 yañgılmaz kişi kim ayu bir mañga
yañgılmış tümen miñg ayayın sañga

199 biliglig iḍi az biligsiz öküş
uḳuşsuz öküş bil uḳuşluġ küsüş

200 biligsiz biligligke boldı yaġı
biligsiz biligligke ḳıldı çoġı

201 kişide kişi aḍruḳı bar ṭelim
bu aḍruḳ biligdin ayur bu tilim

202 biligligke sözledim uş bu sözüm
biligsiz tilini bilümez özüm

203 biligsiz bile hiç sözüm yoḳ meniñg
ay bilge özüm uş tapuġçı seniñg

204 sözüm sözlemişke sañga eymenü
özüm ʿuẔri ḳoldı sañga uş munu

205 sözüg sözledeçi azar hem yazar
uḳuşluġ eşitse oñgarur tüzer

ḳiṭab ... ayur] A_2 *kidab idiz-i söz-lemiş-ke öz ʾusrin ḳolur* B_{10} *k. i. özinge ʾuẓūr a.*

192 *bilge bügü*] A_3 *belge begü* B_{11} *bilge bügü* | *kiḍin keldeçike*] A_3 *kedin kelti çerke* || 193 *ayur ... kör*] A_4 *yu̯rü ṭorü ḳor* B_{12} *a. bǰtrī k.* | *sözüñg ... bolġa*] A_4 *soṣüm bolz-a y. sangga ḳılġ-a* || 194 $B_{24\text{-}14}$'te beyitin tekrarlanması için bkz. beyit 167 not | *buḍun ... sini*] A_5 *... sen-i* B_{13} *b.* (satır altında *yaman*) | *kirtüç ... yigey*] A_5 *kirdüç ḗding-ni yegey* B_{13} *kirtü* ($B_{24\text{-}14}$ *kirtüç*, -ç noktasız) ...|| 195 *yinik*] A_6 *yenik* B_{14} *yi̯nik* || 196 *negülük tise*] A_7 *n. tez-e* B_1 *nigülük t.* | *eşitgil sözümni*] B_1 *sözümni*

8.

KİTAP SAHİBİ KENDİ ÖZRÜNÜ ANLATIR

192 Dileğim bir söz söylemekti, ey bilge hakîm
benden sonra gelecek kişilere kalacak.

193 Anlayış karşı geldi ve dedi ki: Iyice dikkat et;
sözün yanlış olursa, sana zararı dokunur.

194 Halkın dili kötüdür, seni çekiştirir;
Kişinin doğası kıskançtır, etini yer.

195 Dikkatle bakınca, yüküm hafifledi;
dedim kendi kendime: Söyle, dök içindekileri.

196 Sebebini sorarsan, sana söyleyeyim;
sözümü işit, ey mert yiğit.

197 Bu yalnguk [insan] adı yanıldığı [yangluk] için verildi;
yanılmak [yangluk] insan [yalnguk] için yaratıldı.

198 Sen bana yanılmayan bir kişi söyleyebilir misin;
ben sana yanılan binlerce insan göstereyim.

199 Bilgi sahibi pek azdır; bilgisizlerse çoktur;
bil ki, anlayışsızlar çok, anlayışlılar nadirdir.

200 Bilgisiz bilgiliye daima düşman olmuştur;
bilgisiz bilgiliyle her zaman mücadele etmiştir.

201 Kişiden kişiye çok fark vardır;
bu fark bilgiden ileri gelir, sözüm buna dairdir.

202 Bu sözümü bilgili için söyledim,
bilgisizin dilini ben de bilemem.

203 Benim bilgisize hiçbir sözüm yoktur;
ey bilge, ben senin kulunum.

204 Sözümü sana söylemiş olduğum için
çekinerek, işte böylece senden özür dilerim.

205 Sözü söyleyen yanılıp şaşırabilir;
anlayışlı isterse, bunu onarıp düzeltir.

---

ayayın || 197 A'da 197-228. beyitler yok; burada A nüshasında sayfa eksikliği var olmadığına göre, bu kısım noksan bir nüshadan kopyalanırken sayfalar atlanmış olmalı | *yalnguḳ*] B_2 *yangluḳ* | *yalnguḳ*] B_3 *yanguḳ* || 199 *küsüş*] B_4 *küşüş* (sayfa kenarında *yaḫşı ʿaziz*) || 200 *çoğı*] B_5 ç. (satır altında *cevab*) || 201 *tilim*] B_6 *tilim* || 202 *uş bu*] B_7 *uşbu* || 203 *menin*] B_8 *meni(n)g* | *senin*] B_8 *seni(n)g* ||

206 burunduḳluġ ol söz tiṽe burnı teg
barur ḳança yetse titir boynı teg

207 bilip sözledeçi kişi bar öküş
anı bildeçi er manga keḏ küsüş

208 ḳamuġ eḏgülükler bilig asġı ol
bilig birle buldı meṣeḷ kökke yol

209 bilig birle sözle ḳamuġ sözni sen
biligin beḏük bil ḳamuġ özni sen

210 yaşıl köktin indi yaġız yirke söz
sözi birle yalnguḳ aġır ḳıldı öz

B28 211 kişi köngli tüpsüz tengiz teg turur
bilig yinçü sanı tüpinde yatur

212 tengizdin çıḳarmasa yinçü kişi
kerek yinçü bolsun kerek say taşı

213 yaġız yir ḳatındaḳı altun taş ol
ḳalı çıḳsa begler başında tuş ol

214 biliglig çıḳarmasa bilgin tilin
yarutmaz anıng bilgi yatsa yılın

215 uḳuşlı biligli iḍi eḏgü neng
ḳalı bulsa işlet uçup kökke teng

216 negü tir eşitgil bu il kẹnd begi
uḳuşlḳa biligke yetürmiş ögi

217 ajun tutġuḳa er uḳuşluġ kerek
buḍun basġuḳa ög kerek hẹm yürek

218 uḳuş birle tuttı ajun tutġuçı
bilig birle bastı buḍun basġuçı

219 ajunḳa apa inmişinde berü
uḳuşluġ uru keldi eḏgü törü

220 ḳayu öḏte erse bu künde burun
biligligke tegdi beḏükrek orun

221 uḳuş birle asılur kişi artaḳı
bilig birle süzlür buḍun bulġaḳı

---

206 *yetse titir*] B_{11} *yẹtse tịtir* ‖ 207 *er ... küsüş*] B_{12} *ẹr maṇga kẹḍ kṵṣṵṣ* (satır altında *körlüz ʿaziz*) ‖ 210 *köktin ... yirke*] B_{15} *kökdin ... yaġız yịrke* | *yalnguḳ*] B_{15} *yaṇgluḳ* ‖ 211 *yinçü*] B_1 *yünçü* ‖ 212 *yinçü*] B_2 *yünçü* | *yinçü ... taşı*] B_2 *yünçü ... taşı* (*-t-*noktasız) ‖ 213 *yir*] B_3 *yịr* | *başında tuş*] B_3 *başında tuş* (*-ş-* noktasız) ‖ 215 *ḳalı ... teng*] B_5 *ḳạlı bulsang* ıçup *k. tẹng* (noktasız) ‖ 216 *negü ...*

206 Söz, deve burnu gibi yularlıdır;
dişi deve boynu gibi nereye çekilirse oraya gider.

207 Sözü bilerek söyleyen çok kişi var;
benim için sözü anlayan adam azizdir.

208 Bütün iyilikler bilginin faydasıdır;
bilgiyle göğe bile yol bulunur.

209 Sen her sözünü bilgiyle söyle;
herkesin bilgiyle büyük olduğunu bil.

210 Söz yağız yere mavi gökten indi;
kişi kendine sözüyle değer verdirdi.

211 Kişinin gönlü dipsiz bir deniz gibidir;
bilgi onun dibinde yatan inciye benzer.

212 Kişi inciyi denizden çıkarmadıkça,
o, ister inci olsun ister çakıl taşı, fark etmez.

213 Yağız yerin altındaki altın, taştan farksızdır;
oradan çıkınca beylerin başında tuğ tokası olur.

214 Bilgili bilgisini diliyle meydana çıkarmazsa,
yıllarca yatsa bile, onun bilgisi çevresini aydınlatmaz.

215 Anlayış ve bilgi çok iyi şeydir;
eğer bulursan, onları kullan ve uçup göğe çık.

216 Anlayış ve bilginin ne olduğunu bilen,
bu memleket beyi ne diyor, dinle

217 Dünyayı elde tutmak için kişide anlayış gerekir;
halka hâkim olmak içinse hem akıl hem de yürek gerekir.

218 Dünyayı elinde tutan, onu anlayışla tuttu;
halka hükmeden, bu işi bilgiyle yaptı.

219 Âdem'in dünyaya inişinden beri, iyi düzen
daima anlayışlılar tarafından kurulmuştur.

220 Hangi çağda olursa olsun, bugüne kadar
daha yüksek yer daima bilgiliye kısmet olmuştur.

221 İnsanların kötüsü anlayış yoluyla asılır;
halk arasında çıkan fitne bilgiyle bastırılır.

---

kęnd] B_6 *nigü ... kęnt* || 217 *buḍun*] B_7 *b.* (satır altında *yąmąn*; krş. 194 ve 218) || 218 *tuttı*] B_8 *tut(t)ı* | *buḍun*] B_8 *b.* (satır altında *yąmąn*; krş. 217) || 219 *ajunḳa ... berü*] B_9 *a. a.* (satır altında *dün yake adęm*) *inmişinde birü* | *uru*] B_9 *ıru* (*-r-* yerine *-z-* ile) ||

222 bu ikin itümese kodgıl bilig
kılıçka tegürgil sen ötrü elig

223 bügü bilge begler budunka başı
kılıç birle itmiş biligsiz işi

224 ajun tutgukа er ulcuş bilse ked
budun basgukа er bilig bilse ked

225 bu iki birikse bolur er tükel
tükel er ajunug temam yir tükel

B29 226 apanğ iki ajun lcolur erse sen
otı edgülük kılur erse sen

227 lcalı edgü bolmak tilese özünğ
yorı edgülük kıl kesildi sözünğ

228 kişi menğü bolmaz bu menğü atı
anın menğü kaldı bu edgü atı

A18 229 özünğ menğü ermez atınğ menğü ol
atınğ menğü bolsa özünğ menğü ol

9.

EDGÜLÜK KILMAK ÖGDİSİN ASIĞLARIN AYUR

230 kalı bolsa elginğ buclunka uzun
kamug edgülük kıl kılınçın sözün

231 yigitlik kaçar ol tiriglik uçar
bu tüş teg ajundın özünğ terk keçer

232 tiriglikni mün lcıl asıg edgülük
yarın bolga edgü yigü kedgülük

233 negü tir eşitgil kişi edgüsi
yorıp tın tolcıglı alcır ölgüsi

234 ajunda ne yanğlıg eren togdı kör
bir ança yorıdı yana öldi kör

---

223 *bügü*] B_{13} *bügü* || 224 *er ... er*] B_{14} *er ... er* || 225 *er ... er*] B_{15} *er ... er* || 229 *menğü*] A_8 *mingü* | *menğü*] A_8 *mingü*

edgülük ... ayur] A_9 *e. l. ogdiz-in a. soz-ler* B_5 *edgülerke katılmak edgüsin a.*

230 *kılınçın*] A_{10} *sevinçin* || 231 *kaçar*] A_{11} *keçer* B_7 *kaçar* (*l*- iyi okunmuyor) | *keçer*] A_{11} *koçer* B_7

222 İşleri bu ikisiyle de halledemezsen,
bilgiyi bırak, elini kılıca daya.

223 Halkı idare edenler, hakîm ve bilge beyler
bilgisizin işini kılıçla halletmişlerdir.

224 Dünyayı elde tutmak için insanın anlayışlı olması
ve halkı itaat altına almak için de bilgili bulunması gerekir.

225 Bu ikisi bir kimsede toplanırsa, o tam insan olur;
tam insan dünyanın bütun nimetlerine ulaşır.

226 Sen her iki dünyayı arzu ediyorsan,
bunun çaresi iyilik yapmaktır.

227 Eğer kendin iyilik bulmak istiyorsan,
yürü iyilik et, başka söze ne gerek.

228 Kişi ölümsüz değildir, ölümsüz olan adıdır;
iyilerin adı bunun için ölümsüz kalmıştır.

229 Sen ölümsüz değilsin, adın ölümsüzdür;
adın ölümsüz olursa, sen de ölümsüz olursun.

9.

İYİLİK ETMENİN ÖVÜLMESİNİ VE FAYDALARINI ANLATIR

230 Eğer halkı idare edecek bir duruma gelirsen,
işle ve sözle her zaman iyilik et.

231 Gençlik kaçar ve hayat uçar;
bu düş gibi dünyadan çabuk göçersin.

232 Hayatı sermaye yap, bunun faizi iyiliktir;
bu sana yarın için iyi yiyecek ve giyecek sağlar.

233 İşit, ne der, insanların iyisi;
sonunda ölecektir yürüyen ve soluyanların hepsi.

234 Dünyaya nice erler geldi, düşün;
bir süre ömür sürüp yine göçüp gittiler.

---

keççer || 232 *mūn ḳıl*] A_{12} *mun ḳ. (mun-ġıl?)* | *bolġa ... yigü*] A_{12} *bolġu ç. yegü* || 233 *negü ... eşitgil*] A_{13} *n. ter işit-gin* B_9 *nigü ...* | *aḫır*] B_{13} *açır* (satır altında AH: *aḫır*) || 234 A_{14-15}'te bu iki beyit dörtlük şeklindedir; ayrıca sayfa kenarında AH: *şi'r* sözü yazılarak belirtilmiştir | *ajun*] A_{14} *acun* | *yoridı*] A_{14} *tirilti* (-l- çizgisi yanlış yere konulmuş) ||

235 kerek beg kerek ḳul ne eḍgü isiz
özi öldi erse atı ḳaldı iz

236 sanğa tegdi emdi kezigçe orun
ḳamuġ eḍgülük ḳıl sen eḍgü burun

237 tirig ölgü aḫır töşengü yirig
kişi ölse eḍgün kör atı tirig

238 iki türlüg at ol bu tilde yorır
bir eḍgü bir isiz ajunda ḳalır

B30 239 isizke söküş eḍgü ögdi bulur
özüñke baḳa kör ḳayusın ḳolur

240 özüñ eḍgü bolsa atıñ ögdilig
ḳalı bolsa isiz söküş ay silig

241 söküşlüg nelük boldı żaḥlıak otun
nelük ögdi buldı feridun ḳutun

242 biri eḍgü erdi anı ögdiler
biri isiz erdi anı söktiler

243 isizmü sanğa yig azu eḍgümü
söküşmü ḳolur sen azu ögdimü

244 ḳayusın tilese öḍürgil birin
isiz eḍgü bolsa ökünme yarın

245 munğar menğzetür söz sınamış kişi
sınamış kişi bildi il kün işi

246 kişi eḍgü atın kör alḳış bulur
atıḳmış isiz ölse ḳarġış bulur

247 neçe me sınadım isiz ḳılġuçı
kite bardı künde üzüldi küçi

248 neçe kördüm erse isizler işi
ozu bolmadı ay biliglig kişi

---

235 *ya ... isiz*] A_{15} *ni ç. esiz* (satır altında AH: *będ*) | *iz*] A_{15} *kör* (krş. beyit 234 not) ‖ 236 *sanğa ... orun*] A_{16} *sangga t. ęrz-e keşig-çe acun* | *burun*] A_{16} *ų.sün* B_{12} *bųrun* ‖ 237 *töşengü yirig*] A_{17} *tǫşüngü yerüg* B_{13} *t. yįrig* | *eḍgün kör*] A_{17} *ędgü ęr* ‖ 238 *eḍgü ... ajunda*] A_{18} *ędgü* (satır altında AH: *nik*) *b. ęsiz* (satır altında AH: *będ*) *acun-ta* ‖ 239 *isizke*] A_{19} *ę-siz-ke* (ę- dikkat) ‖ 240 *ḳalı ... isiz*] A_{20} *ḫal-ı b. ę-siz* (ę- dikkat) ‖ 241 A_{22}'de bu beyit 242'den sonra geliyor | *żaḥlıak*] A_{22} *saḥlak* (satır altında AH: *żaḥlıak*) | *ögdi*] A_{22} *ędgü* ‖ 242 A_{21}'de bu beyit 241'den önce geliyor | *biri*] A_{21}

235 Gerek bey gerek kul, iyi veya kötü;
kendileri öldü, izleri olarak yalnız adları kaldı.

236 Şimdi bu yere sahip olmak sırası sana gelmiştir;
sen herkesten iyi ol, hep iyilik yapmaya çalış.

237 Her yaşayan er geç ölüp toprağa düşecektir;
kişi iyi nam ile ölürse adı yaşar.

238 İnsanların dillerden düşmeyen iki türlü adı vardır:
biri iyi, biri kötü; dünyada bunlardan biri kalır.

239 Kötüye sövülür, iyi övülür;
kendine bak, gör, canın hangisini ister.

240 Ey temiz kişi, iyi olursan adını överek anarlar;
eğer kötü olursan seni söverek yâd ederler.

241 Küstah Dahhâk'a neden sövüldü de
Feridun neden övgü ve ikbale kavuştu.

242 Biri iyiydi, onu övdüler;
biriyse kötüydü, ona sövdüler.

243 Kötü mü daha iyi senin için, yoksa iyi mi,
sövülmek mi istersin, yoksa övülmek mi.

244 Canın hangisini dilerse, birini seç;
sonu iyi veya kötü çıkarsa, bundan pişman olma.

245 Tecrübeli kişinin sözü buna benzer;
tecrübeli kişi elin günün işini bilir.

246 Bak, kişi iyi adıyla alkışlanır;
adı kötüye çıkmış kişi ölünce beddua alır.

247 Kötülük yapanı kaç defa sınadım;
gücü her gün biraz daha azaldı, sonunda güçten düştü.

248 Kaç defa gördüm ey bilgili kişi,
kötülerin işi asla ileri gidemedi.

---

bu bir | *isiz ... söktiler*] A_{21} *ẹsiz* (!) ... B_4 ... *sökdiler* || 243 *isizmü ... azu*] A_{23} *ẹ-siz-mü s. yeg aşu* (*ʿaşu?*) | *azu ögdimü*] A_{23} *aşu* (*ʿaşu*) *kesgü-mü* || 244 *öḍürgil*] A_{24} *ọdürgin* | *isiz ... yarın*] A_{24} *ẹsiz* (*ẹ-* yerine *hc-*? ; satır altında AH: *bihayr*) *ẹ. b. urun-m-a yegin* || 245 *munǧar mingzetür*] A_{25} *munǧar mingsedür* || 246 *isiz*] A_{26} *ẹ-siz* (*ẹ-* dikkat) || 247 A_{28}'de bu beyit 248'den sonra geliyor | *me ... isiz*] A_{28} *men ... ẹ-siz* (!) | *kite ... künde*] A_{28} *kede barı künde* B_9 *k. bạrdı k.* || 248 A_{27}'de bu beyit 247'den önce geliyor | *kördüm ... işi*] A_{27} *kọrdim ẹrz-e ẹ-siz-ler başı* | *ozu bolmadı*] A_{28} *osu kelmeti* B_{10} *ọzu b.* (*b-* noktasız) ||

249 sizlik ot ol ot küyürgen bolur
yolında keçig yoḳ ötülgen bolur

250 körü tursa bizde oza barġuçı
ḳara tut ya begler ajun tutġuçı

251 bularda ḳayu buldı erse bilig
olar urmış öḍ kün ajunḳa elig

A19 252 bilig kimde erse ajun begleri
törü eḍgü urmış kişi yigleri

253 bu kün me kim eḍgü atansa kişi
olar boldı aşnu ol eḍgü başı

B31 254 bügü beg kim erse biligke yaḳın
biliglig kişig ḳılmış özke yaḳın

255 elig urmış işke baḳıp işlemiş
bilig işke tutmış buḍun başlamış

256 ilin itmiş ötrü bayumış ḳara
ḳara baylıḳın ḳılmış özke tura

257 atı eḍgü bolmış atanmış aḳı
aḳı ölse atı tirig tip uḳı

258 ölürin bilip ḳılmış özke itig
bitip ḳoḍmış atın tirigke bitig

259 bu kün kim oḳısa olarıġ bilir
anḡar ötgünür andın eḍgü kelir

260 negü bar ajunda biligde küsüş
biligsiz tise erke körksüz söküş

261 negü tir eşitgil biliglig kişi
ajunda sınayu yetilmiş yaşı

262 biligsizke törde orun bolsa kör
bu tör ilke sandı ilig buldı tör

263 ḳalı bilgeke tegse ilde orun
ol il boldı törde taḳı keḍ burun

---

249 *isizlik ... küyürgen*] A_{29} *ẹ-siz-liġ ... kevürgen* | *ötülgen*] A_{29} *ẹyilgen* ‖ 250 *körü ... bizde*] A_{30} *bilū barz-a biz-tin* | *ya ... ajun*] A_{30} ... *acun* B_{12} *ya* (noktasız) ... ‖ 251 *bilig*] A_{31} *uḳuş* | *olar ... elig*] A_{31} *ḳılmış edgü acun-ta oḳūş* ‖ 252 *bilig ... erse*] A_1 *bilig-lig kim ẹrz-e* | *törü ... yigleri*] A_1 *tọrū ẹ* ... B_{14} *tözü ... yigleri* ‖ 253 *bu ... atansa*] A_2 *bu* (*m-a* çizilmiş) *kim ẹ adınz-a* (*ẹdinz-e* ?) ‖

249 Kötülük ateştir, ateş ise yakıcıdır;
onun yolunda geçilebilecek bir geçit yoktur.

250 Bizden önce göçenlere dikkat edersen,
ister halktan, ister dünyayı elinden tutan beylerden olsun,

251 Bunlardan hangisi bilgiyi bulduysa,
onlar zamâneye ve dünyaya hâkim olmuşlardır.

252 Dünya beylerinden hangisi bilgili olmuşsa,
iyi töre koyanlar ve iyilikte ileri gelenler onlar olmuştur.

253 Bugün de kimler iyilik ile şöhret kazanmışsa,
iyilerin başında en önce onlar gelir.

254 Kim hakîm ve bilgili bir bey olmuşsa,
o bilgili kişileri kendisine yakın kılmıştır.

255 O eline aldığı her işi dikkatle yapmış,
bilginin gösterdiği yolda yürüyerek halkı idare etmiştir.

256 Memleketini düzenlemiş ve halkı zengin olmuş;
halkın zenginliğini kendisine kalkan yapmıştır.

257 İyi ad kazanmış ve cömertlik ile şöhret bulmuştur;
bil ki, cömert insan ölse bile adı yaşar.

258 Öleceğini bilerek kendisi için hazırlık yapmış,
adını kitaplara geçirerek yaşayanlara bırakmıştır.

259 Bugün bu kitapları kim okursa, onları bilir;
onlara benzemeye çalışır ve bundan kendisine iyilik gelir.

260 Dünyada bilgiden daha aziz ne var;
bilgisiz denmesi, insan için ağır hakarettir.

261 Ömrünü tecrübeyle geçirmiş,
bilgili kişi, ne der, dinle:

262 Bilgisiz başköşede yer bulursa,
başköşe eşik ve eşik de başköşe sayılır.

263 Eğer bir bilgeye eşikte bir yer rastlarsa,
o eşik başköşeden daha iyi ve yüksek olur.

---

254 *bügü*] A_3 *begü* B_1 *bügü* | *kişig*] A_3 *kişi* || 255 *elig*] A_4 *ilig* | *tutmış*] A_4 *bıtmiş* || 256 *itmiş*] A_5 *ėdmiş* | *bayılıġın*] A_5 *bay-lıġın* B_3 *bayılıġı* || 257 *atanmış aḳı*] A_6 *adın-mış aḫ-ı* | *aḳı ... tip*] A_6 *aḫ-ı bolz-a ... tep* || 258 *tirigke bitig*] A_7 *bisig-ke bidip* || 259 *aŋgar ötgünür*] A_8 *aŋġar ọng-nūr* || 260 *negü ... küsüş*] A_9 *n. ... acun-ta bilig-tin kuşüş* B_7 *negü ... bilig-ke küşüş* | *tise*] A_9 *tez-e* || 261 *tir eşitgil*] A_{10} *ter işit-gin* | *ajunda ... yetilmiş*] A_{10} *acun-ta s. yidilmiş* || 263 *ḳalı ... orun*] A_{12} *ḫal-ı ... il-tin aşun* | *ol ... burun*] A_{12} *bu ... tọr-te taġ-ı kez yirün* B_{10} *... burun* (*b*-noktasız) ||

264 biligke turur bu aġırlıḳ ḳamuġ
ajunḳa kerek tör kerek il ḳapuġ

265 iki türlüg ol kör bu aṣlı kişi
biri beg biri bilge yalñguḳ başı

266 anıñga naru barça yılḳı sanı
tilese munı tut tilese anı

267 sen emdi ḳayu sen mañga ay aça
ikide biri bol üçünçte ḳaça

268 ḳılıç aldı biri buḍunuġ tüzer
ḳaḷem aldı biri yorıḳ yol süzer

B32 269 olardın ḳalu keldi eḍgü törü
ḳumaru turur tegse ḳoprur örü

270 ölügdin tirigke ḳumaru söz ol
ḳumaru sözüg tutsa asġı yüz ol

271 biligsiz ḳaraġu turur belgülüg
ay közsüz ḳaraġu bilig al ülüg

272 kişi körki söz ol bu söz ök telim
yorı eḍgü sözlüg kişig ög tilim

273 meṣeḷ keldi türkçe muñgar meñgzetür
anı sözledim men munu yañgzatur

274 uḷḳuş körki til ol bu til körki söz
kişi körki yüz ol bu yüz körki köz

275 tili birle yalñguḳ sözi sözlenür
sözi yaḳşı bolsa yüzi suvlanur

276 körü barsa emdi bu türk begleri
ajun beglerinde bular yigleri

277 bu türk beglerinde atı belgülüg
toñga alp er erdi ḳutı belgülüg

---

264 *ajunḳa*] A_{13} *ọsunge* ‖ 265 *biri ... yalñguḳ*] A_{14} *bir b. yangluġ* B_{12} *... yạngluḳ* ‖ 266 *anuñgda naru*] A_{15} *anung-tan aru* (*naru*?; satır üstünde Uygur harfleriyle tekrarlanmış) ‖ 267 *ḳayu ... mañga*] A_{16} *ḳayusın mangga* | *üçünçte*] A_{16} *ụ.* B_{14} *üçide* ‖ 268 *biri buḍunuġ*] A_{17} *b. buḍun-nuġ* (*b.-ʾuġ*?) B_{15} *birdi b.* | *ḳaḷem ... biri*] A_{17} *bilig birl-e b.* B_{15} *ḳ. a. birdi* ‖ 269 *ḳalu*] A_{18} *talu* (satır altında AH: *nilẓ*) | *örü*] A_{18} *ọrü* (satır altında AH: *yoḳarı*) ‖ 270 *ölügdin*] A_{19} *ọleg-tin* | *ḳumaru sözüg*] A_{19} *ḳumarı sözüg* (satır altında AH: *yadiġar*) *söz-i* B_2 *ḳ.* (satır altında *pẹnd*) *sözi* ‖ 271 *közsüz ḳaraġu*] A_{20} *ḳọz-süz*

264 Bütün bu saygı yalnızca bilgi içindir;
dünyada yeri gerek başköşe, gerek eşik olsun.

265 Bak, iki türlü asil kişi vardır; biri bey, biri bilge;
bunlar insanların başıdır.

266 Bunlardan başka hepsini hayvan sürüsü say;
hangi tarafı dilersen o tarafı tut.

267 Sen şimdi hangisisin, bana bunu açıkça söyle;
bu ikisinden biri ol, üçüncüden kaç.

268 Biri eline kılıç aldı, halkı itaat altında tutar;
biri eline kalem aldı, doğru yolu bulup gösterir.

269 İyi töre onlardan kalageldi;
bu mirastır, kimin eline geçerse onu yükseltir.

270 Ölüden diriye kalan miras sözdür;
miras kalan sözü tutmanın yüzlerce faydası vardır.

271 Bilgisiz, muhakkak ki kördür;
ey gözsüz kör, bilgiden hisseni al.

272 Kişinin süsü sözdür ve bu söz de çok çeşitlidir;
haydi, ey dilim, iyi sözlü kişiyi öv.

273 Buna benzer Türkçe bir atasözü vardır;
işte onu söylüyorum, şöyle der.

274 Aklın süsü dil, dilin süsü sözdür;
Kişinin süsü yüz, yüzün süsü gözdür.

275 İnsan sözünü diliyle söyler;
sözü iyi olursa yüzü parlar.

276 Eğer dikkat edersen, görürsün ki,
dünya beylerinin en iyileri Türk beyleridir.

277 Bu Türk beyleri arasında adı meşhur ve
ikbali ayan beyan olanı Tonga Alp-Er idi.

---

bilig-siz B_3 *k. ḳaraġu* || 272 *bu ... ök*] A_{21} *söz asġ-ı* | *kişig*] A_{21} *kişi* || 273 *munĝar menĝzetür*] A_{22} *munggąr ming-sedü* | *munu yanĝzatur*] A_{22} *men-ʾuu yang-sadu* (satır altında Al-I: *ʾlẓṣt nbm?*) || 274 *til ol*] B_6 *söz ol* || 275 *yalnĝuḳ ... sözlemür*] A_{24} *yangluġ sọsin sözleyür* B_7 *yąngluḳ s. sözleyür* (*-n-* yerine *-y-* ile?) | *yaḫşı ... sụ̈vlanur*] A_{24} *yaḫşı ... sẹ̈vlimür* B_7 *yąḫşı ... sụ̈vlanur* || 276 *ajun ... yigleri*] A_{25} *acun ... yeg-ler-i* B_8 *bu türk b. tąḳı y.* || 277 A_{28}'de bu beyit 279'dan sonra geliyor | *beglerinde*] A_{28} *beg-ler-i-te* (*beg-* yerine önce *il-* yazılmış sonra satır üstünde düzeltilmiş) *toñga ... ḳutı*] A_{28} *tongga ... atı* B_9 *toġa ... ḳụtı* ||

278 beḍük bilgi birle öküş erdemi
biliglig ulṵşluġ buḍun köḍrümi

279 ne öḍrüm ne köḍrüm ne ersig eren
ajunda tetig er yidi bu cịhan

280 tejikler ayur anı ẹfrasiyab
bu ẹfrasiyab tuttı iller talap

281 iḍi artuḳ erdem kerekög bilig
ajun tutġuḳa ötrü sunsa elig

282 tejikler bitigde bitimiş munı
bitigde yoḳ erse kim ulṵġay anı

A20 283 iḍi yaḳşı aymış azıġlıġ kür er
azıġlıġ eren berk tügünler yazar

284 miṉg erdem kerek bu cịhan tutġuḳa
kör arslan kerek bu ḳulan basġuḳa

B33 285 ajunçıḳa erdem kerek miṉg tümen
anın tutsa il kün kiterse tuman

286 ḳılıç ursa bıçsa yaġı boynını
törü birle tüzse ili buḍnını

10.

BİLİG UḲUŞ ERDEMİN ASIĠIN AYUR

287 tilekim söz erdi ay bilge bügü
uḳuşuġ biligig özüm sözlegü

288 ulṵş ol yula teg ḳaranṉglṵ tüni
bilig ol yaruḳluḳ yaruttı sini

289 uḳuşun aġar ol biligin beḍür
bu iki bile er aġırlıḳ körür

---

278 A_{26}'da bu beyit 276'dan sonra geliyor | *erdemi*] A_{26} *ẹdrem-i* | *biliglig ... köḍrümi*] A_{26} *olar boltı kọrgin kişi ọḍrūm-i* B_{10} ... *köḍrümi* (sayfa kenarında *yaḫşı* ...) || 279 B'de bu beyit yok | *ersig*] A_{27} *sig* (önce *sen* veya *sin* yazılmış, sonra düzeltilmiş) | *ajunda ... yidi*] A_{27} *acun-ta yedik ẹr yeti* || 280 *tejikler*] A_{29} *tecik-ler*] *tuttı ... talap*] A_{29} *tun-ı id-ler tilep* B_{11} *tut(t)ı* ... || 281 *iḍi ... ög*] A_{30} *ẹt-i ... ọg* B_{12} *iḍi ... ol* (*-k-* çizgisi unutulmuş olmalı) | *ajun ... elig*] A_{30} *acun t. yedz-e ọdrū ilig* B_{12} *orun ...* || 282 *tejikler*] A_{31} *tecik-ler* || 283 *iḍi ... er*] A_1 *iti y. ayıdmış ạsıġ-lıġ kọrir* B_{14} *iḍi ...* | *azıġlıġ ... yazar*] A_1 *asıġ-lıġ ... tụụ-gūn-ler yorır* B_{14} *a.* (satır altında *ʿạḳıl-lıġ*) ... *yạzar* || 284 *miṉg erdem*] A_2 *meng ẹrdim* | *bu ... basġuḳa*] A_2 *kez ḳ. tudġu-ḳa* || 285 *ajunçıḳa*] A_3 *acun-çı-ġa* | *il ... kiterse*] A_3 *i. kụn*

278 O yüksek bilgiye ve çok erdeme sahipti;
bilgili, anlayışlı ve halkın seçkiniydi.

279 Ne seçkin, ne yüksek ve ne yiğit adamdı;
zaten cihanda anlayışlı insan bu dünyaya hâkim olur.

280 İranlılar ona Efrâsiyâb derler;
bu Efrâsiyâb akınlar salıp ülkeler zaptetmiştir.

281 Dünyaya hâkim olup idare etmek için
pek çok erdem, akıl ve bilgi gerektir.

282 İranlılar kitaba geçirmişlerdir bunu;
kitapta olmasaydı, kim tanırdı onu.

283 Cesur ve yiğit er çok yerinde söylemiş;
cesur insan sıkı düğümler çözer.

284 Bu cihana hâkim olmak için bin türlü erdem gerek;
yaban eşeğini alt etmek için arslan olmak gerek.

285 Dünyaya hâkim olana binlerce erdem gerekir;
o bunlarla eli günü idare edip sisleri dağıtır.

286 O bunlarla kılıç vurup düşmanın boynunu biçer;
ilini ve halkını kanun yoluyla düzene sokar.

10.

BİLGİ İLE AKLIN ERDEM VE FAYDALARINI ANLATIR

287 Ey bilge hakîm, söz söylemekti dileğim;
akıl ve bilgiden bahsetmek istedim.

288 Akıl karanlık gecede bir meşale gibidir;
bilgi seni aydınlatan bir ışıktır.

289 Kişi akıl ile yükselir, bilgi ile büyür;
kişi bu ikisiyle itibar görür.

---

kedürz-e B_1 *ildin k.* || 286 *ḳılıç ... boynını]* A_4 *ḳılınç urz-a yasz-a y. boch-nı* | *tüzse]* A_4 *tudz-a* || *bilig ... ayur]* A_5 *yal(n)guḳ arıḳ-lıġ-ı b. u. birl-e ẹrdükin a.* B_3 *b. u. eḍṛemin ...*
287 *bügü]* A_6 *begü* B_4 *bụ̈gü* | *biligig]* A_6 *b.* (önce *biligin* yazılmış, sonra düzeltilmiş) B_4 *biliglig* || 288 *yula]* B_5 *yula tęg* (satır altında *açuḳ yol tig*) | *yarıḳlıḳ ... sini]* A_7 *y. yarıdur sen-i* B_5 *yạrıklıġ yạrıt(t)ı s.* || 289 *beḍür]* A_8 *besür* B_6 *beḍür* | *aġırlıḳ körür]* A_8 *arıġ-lıḳ kesür* ||

290 munḡar bütmese kör bu nuşin rẹvan
uḳuş közi birle yaruttı cịhan

291 törü tüz yorıttı bayudı buḍun
atın eḍgü ḳıldı ol edgü öḍün

292 manḡar tegdi mundaġ biliglig sözi
tamudın yırar tip tamuluḳ özi

293 kiçig oġlanıġ kör uḳuşḳa ulam
yaşı yetmegiçe yorımaz ḳıḷam

294 ulḳuşluġ kişi kör ḳarısa munar
uḳuş kitti tip hẹm ḳalẹm me tınar

295 ḳalı tilv̈e ursa kör ölse kişi
ölüm yoḳ anḡar hẹm birilmez şişi

296 negülük tise sen uḳuşsuz turur
ulḳuşsuz kişiler ülügsüz turur

297 ulḳuşḳa turur bu aġırlıḳ itig
uḳuşsuz kişi bir aẏuççа tetig

298 körü barsa yaḳşı ayur bu sözüg
uḳuşsuz biligsiz beḍütmez özüg

B34 299 körü barsa barça urur bu keḍük
ulḳuşluġ biliglig kör ạşlı keḍ ök

300 uḳuş bolsa ạşlı bolur bolsa er
bilig bolsa beglik ḳılur ḳılsa er

301 kimiñde uḳuş bolsa ạşlı bolur
ḳayuda bilig bolsa beglik bulur

302 yaġız yir öze yalñguḳ oġlı elig
kötürdi ḳamuġḳa yetürdi bilig

---

290 *munḡar ... nuşin rẹvan*] A_9 *munggar bụdmez-ẹ ḫ. b. nuşirevan* | *közi ... yaruttı*] A_9 *kọrlu ...* B_7 *... yạrut(t)ı* || 291 B_9'da bu beyit 292'den sonra geliyor | *törü ... buḍun*] A_{10} *tọrü tụız tọrid-ti* (satır altında AH: *yürüt*) *yayudı busun* (satır altında AH: *rạʿiyyẹt*) B_9 *t. tüz* (*-t* noktasız) *yüzini* (*y-* noktasız) ... | *öḍün*] A_{10} *ọsün* (satır altında AH: *dẹr an vaḳt*) | A_{11}'de 291'den sonra daha şu beyit gelmektedir:

anıng atı ḫaltı acun-ta aḫ-ı
ọsüng-ni anıng ḫıl-ġın-a tut tạḫ-ı

292 B_8'de bu beyit 291'den önce geliyor | *manḡar*] A_{12} *manggar* | *tamudın ... tip*] A_{12} *tamu-tın yarar tep* B_8 *tạmudịn yụrar* (*y-* noktasız) *t.* || 293 *oġlanıġ*] A_{13} *oġlan-ʾıġ yorımaz ḫıḷam*] A_{13} *yoramaz ḫalem* || 294 *kişi kör*] A_{14} *kişi-ler* | *kittti tip*] A_{14} *kedti tep* B_{11} *kit(t) i t.* || 295 *tilv̈e ... ölse*] A_{15} *tilv̈e* (*-v̇-* den ziyade *-g-*) *urup kọr ọlz-e* B_{12} *önce t. ölse k. ursa* yazılmış, sonra *ḫ* ve *ḫ* işa-

290 Buna inanmazsan, Nüşin-Revan'a bak;
o akıl gözü ile dünyayı aydınlattı.

291 Yasayı doğruluk ile uyguladı ve halk zenginleşti;
o iyi bir devirde iyi bir nam bıraktı.

292 Bilgili bir insanın onun hakkında şöyle dediğini duydum:
kendisi cehennemlikken, cehennem azabından kurtuldu.

293 Küçük bir oğlana bak, akıl ona ulaşacaktır;
fakat yaşı gelmedikçe kalemler yürümez.

294 Akıllı kişi de yaşlanınca bunar;
akıl gittiği için kalem de susar.

295 Eğer bir deli, vurup öldürürse birini,
o deliye ölüm cezası yoktur; kısas yapılmaz.

296 Niçin dersen, o akılsızdır;
akılsız kişiler ne mükâfat görür ne de ceza.

297 Bütün bu hürmet ve itibar akıl içindir;
akılsız kişi bir avuç balçık gibidir.

298 Dikkat edersen şu söz çok yerinde söylenmiş:
akılsız ve bilgisiz kişi kendini yükseltemez.

299 Dikkat edilirse, herkes üzerine bir şey giyer;
fakat akıllı ve bilgili kişi giysisiyle değil, aslıyla değerlidir.

300 Akıl olursa, insan olsa olsa asil insan olur;
bilgi olursa, insan yapsa yapsa beylik yapar.

301 Kimde akıl varsa, o asil insan olur;
kimde bilgi varsa, o bilgi bulur.

302 İnsanoğlu yağız yer üzerine elini
uzattı, her şeye bilgisiyle erişti.

---

retleriyle düzeltilmiş | *aŋgar ... şişi*] A_{15} *aŋgar h. tirilmiş ş.* B_{12} ... *birilmez* (*biri-* noktasız) *ş.* || 296 *negülük*] B_{13} *nigülük* || 297 *itig*] A_{17} *yedig* B_{14} *itig* (noktasız) | *avuççа tetig*] A_{17} *odça* (satır altında AH: önce *ʿaməl* yazılmış sonra *iş* şeklinde düzeltilmiş?) B_{14} *a. tętig* (*t-* ve *-t-* noktasız) || 298 B'de bu beyit yok (krş. beyit 299) | *yalşı ... sözüg*] A_{18} *yalşı ç. b. sosüg* | *beçütmez özüg*] A_{18} *bisüdmez osüg* || 299 A'da bu beyit yok (krş. beyit 298); B_1'de bu beyit 297'den sonra geliyor | *urur ... kędük*] B_1 *ųrur b. kędük* | *keą ök*] B_1 *kędük* || 300 A_{19}'da bu beyit 298'den sonra geliyor | B'de bu beyit yok | *bolsa er*] A_{19} *bolz-a ir* | *ķılsa er*] A_{19} *ķılz-a ęr* || 301 B_2'de bu beyit 299'dan sonra geliyor | *kiminğde*] B_2 *kimüngde* | *bulur*] B_2 *alur* || 302 A_{22}'de bu beyit 303'ten sonra geliyor | *yir ... elig*] A_{22} *yer yuz-e yangluķ* (satır altında AH: *adęmi*) *o. ilig* B_3 *yir ö. yąngluķ ...* | *kötürdi*] A_{22} *kedür-ti* B_3 *kętürdi* ||

303 uḳuş birle aṣlı atanur kişi
bilig birle begler iter il işi

304 tümen miṉg tü erdem öküş ögdiler
uḳuş birle ḳılmış üçün ögdiler

305 uḳuş azın azlanma asġı öküş
bilig azın azlanma erke küsüş

306 bu tört neṉg azın azlḳa tutma negü
bügü sözlenmiş söz eşitgü ögü

307 bu törıte biri ot birisi yaġı
üçünçi ig ol kör tiriglik aġı

308 basası bilig ol bularda biri
bu törı neṉg uçuz tutma yüksek töri

309 bu tegme biri asġı yası telim
ḳayusı birim teg ḳayusı alım

310 bilig kimya' teg ol neṉg irklü turur
uḳuş ordusı ol neṉg üglü turur

311 yıparlı biligli teṉgi bir yaṉgı
tutup kizlese bolmaz özde öṉgi

312 yıpar kizlese sen yıḍı belgürer
bilig kizlese sen tilig ülgüler

A21 313 bilig baylıḳ ol bir çıġay bolġusuz
tegip oġrı teẃlig anı alġusuz

314 kişen ol kişike bilig hem uḳuş
kişenlig yaraġsızḳa barmaz öküş

B35 315 seẃügrek atın er kişenlig tutar
kereklig atın kör küḍezlig tutar

316 kişenlig küremez kerekçe yorır
tuşaġlıġ yıramaz tilekçe barır

317 uḳuş ol saṉga eḍgü andlıġ adaş
bilig ol saṉga keḍ bağırsaḳ ḳadaş

---

303 A_{21}'de bu beyit 302'den önce geliyor | *uḳuş ... aṣlı*] A_{21} *bilig birl-e asıl-ı* | *bilig ... iter*] A_{21} *uḳuş ... ḳder* ‖ 304 *tü*] A_{23} *tuḳ* | *uḳuş ... ögdiler*] A_{23} *uḳuş tu ... ogti-ler* (*-t-* ?) ‖ 305 *azlanma*] A_{24} *aslanmaz* (?) | *azlanma*] A_{24} *az temḳ* ‖ 306 *tutma negü*] A_{25} *tudmış begü* B_7 *t. nigü* (*n-* noktasız) | *bügü ... ogü*] A_{25} *begü ... işidgü* B_7 *büğü ... işitgü ö.* ‖ 307 *ig ... aġı*] A_{26} *yig ... aḫ-ı* ‖ 308 *basası*] A_{27} *baḳ-a-sı* (*-k-*?) | *yüksek töri* | A_{27} *yeksek yor-ı* B_9 *yüksek* (*y-* noktasız) *töri* (*t-* noktasız) ‖ 309 *tegme ... yası*] A_{28} *tɑgm-e ... ya-sı* (satır altında AH: *ziyan*) | *birim*] A_{28} *yarım* ‖ 310 *kimya' ... irklü*] A_{29} *kimiy-a t. o. tek ɕrklü* | *ordusı ... üglü*] A_{29} *ɕr ten-i ol kɑ̧rük-lüg* ‖ 311 *yıparlı ... yaṉgı* | A_{30} *ıpar-lı h.*

303 Kişi akıl ile asil insan adını alır;
beyler bilgi ile memleket işini düzenler.

304 Binlerce erdem ve birçok alkışlanan iş,
akıl ile yapılmış olduğu için övülmüştür.

305 Aklın azını azımsama, onun faydası çoktur;
bilginin azını azımsama, o insan için azizdir.

306 Hakîmlerin sözünü dinle, düşün
ve şu dört şeyin azını azımsama.

307 Bu dörtten biri ateş, biri düşmandır;
üçüncüsü hayatın tuzağı olan hastalıktır.

308 Sonra bunlardan biri de bilgidir;
bu dört nesneyi hafife alma, büyüktür önemi.

309 Bunlardan her birinin faydası ve zararı çoktur;
bazısı borç, bazısıysa alacak gibidir.

310 Bilgi kimya gibidir, eşya onun etrafında toplanır;
akıl onun sarayıdır, bilgi içinde eşya yığılır.

311 Misk ve bilgi birbirine benzer;
insan bunları yanında gizli tutamaz.

312 Miski gizlersen, kokusundan belli olur;
bilgiyi saklarsan, dili ayarlamasından belli olur.

313 Bilgi hiçbir zaman fakirliğe düşmeyen bir servettir;
hırsız ve dolandırıcının eli ona erişemez, alamaz.

314 Bilgi ve akıl kişi için bir köstektir;
kösteklenmiş kişi yakışıksız şeylere pek gitmez.

315 Kişi çok sevdiği atını köstekli tutar;
gerekli atını koruma altında tutar.

316 Köstekli olan kaçamaz, istenildiği kadar yürür;
bukağılı olan uzaklaşamaz, istenilen yere kadar gider.

317 Akıl senin için iyi ve yeminli bir dosttur;
bilgi senin için çok merhametli bir kardeştir.

---

tingi ... B_{12} ... *tęngi* (*nęngi* ?) *b. yąngı* (?) || 312 *yıpar* ... *belgürer*] A_{31} *yapar* ... *yıı bilgüü-rer* | *bilig* ... *ülgüler*] A_{31} ... *til-i yu̧l-güler* B_{13} *tilig* ... || 313 *bir* ... *bolġusuz*] A_1 *bil ç. bolġu söz* | *tevlig* ... *alġusuz*] A_1 *yalġan a. alġu söz* B_{14} *tivlig* (*ti-* noktasız) ... || 314 *barmaz*] B_{15} *bąrmas* || 315 *er kişenlig*] A_3 *ol k.* B_1 *ęrk.* (satır altında *bęnd*) | *kör*] B1 *ęr* || 316 *küremez*] A_4 *la̧remiş* | *yıramaz*] A_4 *turmaz* || 317 *sanġa* ... *andlıġ*] A_5 *sannga ę. anat* (*ʿahd*?) *-lig* ||

318 biligsizke bilgi ḳılınçı yaġı
aḍın bolmasa tap bu iki çoġı

319 munḡar menḡzetü keldi türkçe meṣel
oḳuġıl munı sen könḡül ögke al

320 uḳuşluġ kişike işi tap ulḳuş
biligsiz kişike atı tap söküş

321 biligligke bilgi tükel ton aş ol
biligsiz ḳılınçı yaṽuz ḳoldaş ol

322 uḳuşluġ keḍ er öṽke özdin yırat
biliglig beg er buşma eḍgü ḳıl at

323 bu iki bile işke yaḳma iṽe
ḳalı yalḳsa ḳıldınḡ tiriglik yaṽa

324 ökünçlüg bolur tutşı öṽke işi
yazuḳluġ bolur işte buşsa kişi

325 amulluḳ kerek erke ḳılḳı onḡay
örüglüg kerek begke toġsa kün ay

326 tüzünlük kerek hem siliglik kerek
ulḳuşluġ kerek hem biliglig kerek

327 ulḳuşluġ kerek keḍ öḍürse kişig
biliglig kerek keḍ bütürse işig

328 yaraġlıġ yaraġsızn titrü körüp
kereklig kereksizni kirtü sorup

329 açlırsa öḍürse seçe bilse öz
ḳamuġ iş içinde yitig tutsa köz

B36 330 bolur ötrü işler bütün hem bışıġ
biliglig kişiler bışıġ yir aşıġ

331 tilekke tegir ol bu yanḡlıġ kişi
ikigü ajunda itiglig işi

332 buşalḳlıḳ bile erke öṽke yaṽuz
bu iki bile tutçı emger et öz

---

318 *bilgi*] A_6 *ḳulġı* ‖ 319 *menḡzetü*] A_7 *mingsedü* | *oḳuġıl*] A_7 *oḳı-ġın* ‖ 320 *işi tap*] A_8 *işidip* ‖ 322 *keḍ er* | A_{10} *keser* | *beg ... at*] A_{10} *basar ... ḳılat* ‖ 323 *yaḳma iṽe*] A_{11} *y. eṽe* B_9 *baḳma i.* | *ḳalı yalḳsa*] A_{11} *ḫal-ı y.* B_9 *ḳalı baḳsa* ‖ 324 *tutşı*] A_{12} *tud-ḫı* (satır altında AH: *peyveste.*) ‖ 325 *onḡay*] A_{13} *ongḡay* | *begke*] B_{11} *erke* ‖ 326 *tüzünlük*] A_{14} *amul-luġ* ‖ 327 *keḍ ... kişig*] A_{15} *kez adırsa k.* B_{13} *keḍ ö. biḷig* |

318 Bilgisizin düşmanı kendi bildiği ve yaptığıdır;
başka düşmanı olmasa bile, bu ikisinin sıkıntısı yeterlidir.

319 Buna benzer Türkçe bir atasözü vardır;
sen bunu oku, gönlünde ve aklında tut.

320 Akıllı kişi için akıl yeterli bir eştir;
bilgisiz kişiye hakaret tam bir addır.

321 Bilgili için bilgisi yeterli yiyecek ve giyecektir;
bilgisizin hareketi onun kötü arkadaşıdır.

322 Ey akıllı iyi yiğit, öfkeyi kendinden uzaklaştır;
ey bilgili bey yiğit, hiddetlenme ve iyi ad kazan.

323 Öfke ve gazap ile işe yaklaşma;
eğer yaklaşırsan, ömrü ziyan edersin.

324 Öfkeyle kalkan pişmanlıkla oturur;
kişi hiddetlenince işinde yanılır.

325 İnsan sakin ve yumuşak doğalı olmalıdır;
güneş ve ay doğması için beye itidal gerekir.

326 Hem yumuşak huylu, hem tatlı dilli,
hem akıllı, hem bilgili olmak gerekir.

327 İyi seçmek için kişinin akıllı olması gerekir,
işini iyi başarabilmek için de bilgili olması gerekir.

328 İnsan işine yarayana yaramayana iyice dikkat ederek,
gerekli ve gereksizi hakkıyla sorup soruşturarak,

329 Ayırt eder, eler ve seçebilir,
her işte gözünü keskin tutarsa,

330 Sonunda işler sağlam olur ve olgunlaşır;
bilgili kişiler yemeği pişmiş olarak yer.

331 Böyle bir kişi dileğine erer ve
her iki dünyada işi yoluna girer.

332 Hiddet ve öfke insan için kötüdür;
bu ikisi yüzünden vücut daima eziyet çeker.

---

bütürse] A_{15} *bıdürz-e* B_{13} *bütürse* || 328 *titrü körüp*] A_{16} *terü kọrü* B_{14} *tịtrü* (*-t-* noktasız) *k.* | *kirtü sorup*] A_{16} *kọdrü kọrüü* || 329 *ọḍürse ... öz*] A_{17} *yọdürz-e ... öz* | *yitig ... köz*] A_{17} *yedig tudz-a kọz* B_{15} *tụta bilse öz* || 330 *bışıġ*] A_{18} *başıġ* B_1 *bışıġ* | *bışıġ yir*] A_{18} *başıġ bil* B_1 *bışıġ y.* || 331 *teger*] A_{19} *tiger* | *ikigü ... itiglig*] A_{19} *ikegün acun-ta ẹdig-lig* B_2 *ikegü a.* (satır altında *iki dụnyada*) *itiglig* || 332 *buşaḷḷıḷ ... erke*] A_{20} *buş-ı-lıġ til-e ẹ.* | *bile ... öz*] A_{20} *til-e but-çı imger ẹdüz* ||

333 eşitgil negü tir bügü bilge teŋ
bu söz işke tutġıl aya ḳızġu eŋ

334 buşı bolsa yalŋuḳ biligsiz bolur
ḳalı övke kelse uḳuşsuz ḳılur

335 buşılıḳ yavuz erke iltür bilig
otunluḳ ḳılur buşsa ḳılḳı silig

336 eşitgil negü tir biliglig kişi
biliglig sözi çın sevüg can tuşı

337 bu bir ḳaç neŋ ol kör kişike yavuz
munı bilse yalŋuḳ ılıḳar et öz

338 bularda birisi bu til yalġanı
munıŋda basası sözüg ḳıyġanı

339 üçünçi taḳı bir bor içse seve
siziksiz bu er boldı birtem yava

340 taḳı biri erke bu arḳuḳ ḳılınç
bu arḳuḳ ḳılınçlıġḳa bolmaz sevinç

341 yana bir arıġsız bu ḳılḳı otun
kişiler evinde bu ḳoprur tütün

342 yana bir tili il buşı övkelig
ulıtur kişig sökse açsa tilig

343 bu ḳaç neŋ birikse biregü öze
anıŋgdın yırar ol ıḍuḳ ḳut teze

344 bolu birmez evren başı tezginür
anıŋ birle ḳıllḳı yaŋı tezginür

B37 345 yorı eḍgülük ḳıl ay eḍgü kişi
itiglig bolur tutçı eḍgü işi

A22 346 negü tir eşit emdi ḳıllḳı silig
sınayu tegip ilke sunmış elig

347 ḳarımaz bu eḍgü neçe yıllasa
isizlik eḍikmez neçe eḍlese

---

333 *eşitgil ... beŋ*] A_{21} *işidgin n. ter ... bek* (? düzeltilmiş) B_4 *e. nigū t. bügü b. tęng* (noktasız) | *tutġıl ... eŋ*] A_{21} *tudġın ay-a ęrde erk* B_4 ... *ḳızġu* (-z- noktasız) *e.* || 334 *yalŋuḳ*] A_{22} *yangluḳ* B_5 *yaŋgluḳ* | *ḳalur*] A_{22} *ḳalur* || 335 *erke iltür*] A_{23} *yerke ḳedrür* B_6 *e. įltür* || 336 A'da bu beyit yok || 337 *bilse ... öz*] A_{24} *ḳılz-a yal(n)guḳ al-ı-ḳar e-tüz* || 338 *yalġanı*] A_{25} *bal-ġanı* (satır altında AH: *yalġanı*) | *munıŋda ... ḳayġanı*] A_{25} *munung-tan ...* B_9 *munungda ... sözüng ḳayġanı* || 339 *bor içse*] A_{26} *bu baçz-a(?)* | *bu ... birtem*] A_{26} *b. ęr boltı bir-tęm* B_{10} *bolur boldı birtęm* || 340 *arḳuḳ*] B_{11} *artuḳ* | *arḳuḳ ... sevinç*] A_{27} *a.* (satır altında AH: *çrun?*) *lalınç-ḳa bolm-a sevünç* B_{11} *artuḳ ḳılınçıġ-ḳa b.*

333 Dinle, hakîm bilge buna benzeterek, ne der;
bu söze göre hareket et, ey bahtiyar kişi.

334 İnsan hiddetlenirse, bilgisizce hareket eder;
eğer öfkelenirse, öfke onu akılsız kılar.

335 Hiddetlenmek insan için kötüdür, bilgiyi götürür;
hiddetlenince, yumuşak huylu bile kabalık yapar.

336 Dinle, ne der, bilgili kişi:
bilgilinin sözü, gerçekten sevgili can gibidir.

337 Bak, şu birkaç şey kişi için kötüdür:
insan bunları bilirse, kendini korur.

338 Bunlardan biri yalan söylemektir;
ikincisi verilen sözden dönmektir.

339 Üçüncüsüyse içkiyi sevmektir;
buna tutulan, şüphesiz ki tamamen boşa yaşamıştır.

340 Biri de insanın inatçı olmasıdır;
bu inatçı insan için dünyada sevinç yoktur.

341 Yakışıksız hallerden biri de kaba huylu olmaktır;
böyle biri başkalarının evinde tozu dumana katar.

342 Biri de boşboğaz, hiddetli ve öfkeli olmaktır;
sövmeye başlarsa, insanın kalbini kırar.

343 Bu birkaç şey birinin üzerinde toplanırsa,
kutlu mutluluk ondan kaçar, uzaklaşır.

344 Felek ona yar olmaz, avare olur;
bununla birlikte hal ve hareketinde istikrar olmaz.

345 Yürü, ey iyi kişi, iyilik yap,
iyinin işi hep düzgün gider.

346 Şimdi dinle, doğası yumuşak olan ve tecrübeyle
yükselerek memleket işini eline alan adam ne der.

347 Ne kadar yaşarsa yaşasın, iyi insan yaşlanmaz;
ne kadar uğraşılırsa uğraşılsın, kötü insan ıslah edilmez.

---

sevinç || 341 *evinde ... tütün* | A_{28} *kadın-ta kopurur tıdün* || 342 *tili ... övkelig* | A_{29} *til il b. evkelig* B_{13} *t. il* (? yok, *-y-* noktasız) *tusı* (*tuşı* ?) || 343 *yırar ... teze* | A_{30} *birer ol esük k. tuz-e* || 344 *birmez ... başı* | A_{31} *bermez akıran teki* | *yanğı* | A_{31} *yanggu* | B_{15} *nengi* || 345 *yarı ... kıl* | A_{32} *yürü edgü kıl-gıl* | *itiglig* | A_{31} *edig-lig* || 346 *negü ... kılkı* | A_1 *n. ter bilip e. kılğ-ı* B_2 *nigü ... | ilke* | A_1 *elke* || 347 *isizlik ... edlese* | A_2 *esiz-lik idilmiş n. ul-laz-a* B_3 *i.* (satır altında *yaman*) *e.* (satır altında *az bolmaz*) ... ||

348 yaşı ḳısġa isiz ökünçün ḳarır
uzun yaşlıġ eḍgü ökünçsüz yorır

349 tilekin bulur eḍgü künde yaṉġı
isiziṉṉġ küniṉṉge miṉṉg artar muṉṉġı

11.

KİṬAB ATI YÖRÜGİN YİME AV̇UÇĠALIḲIN AYUR

350 kiṭab atı urdum ḳutaḍġu bilig
ḳutaḍsu oḳıġlıḳa tutsu elig

351 sözüm sözledim men bitidim bitig
sunup iki ajunnı tutġu elig

352 kişi iki ajunnı tutsa ḳutun
ḳutaḍmış bolur bu sözüm çın bütün

353 bu kün toġdı ilig tidim söz başı
yörügin ayayın ay eḍgü kişi

354 basa aydım emdi bu ay toldını
anıṉṉġdın yaruyur ıḍuḳ ḳut küni

355 bu kün toġdı tigli törü ol köni
bu ay toldı tigli ḳut ol kör anı

356 basa aydım emdi kör ögdülmişig
uḳuş atı ol bu beḍütür kişig

357 anıṉṉġda basası bu oḍġurmış ol
munı ʿaḳiḇeṭ tip özüm yörmiş ol

B38 358 bu tört neṉṉg öze sözledim men sözüg
oḷısa açılġay yitig ḳıl közüg

359 sev̇inçin yoṉġlı ay eḍgü yigit
sözümni yav̇a ḳılma köṉṉglün eşit

360 ḳatıġlan yaṉġılma könilik yolın
yigitlik yav̇a ḳılma asġın alın

---

348 *ḳısġa ökünçün*] A_3 *k. çsiz ǫkünçin* B_4 *ḳıskża ...* ‖ 349 *isiziṉṉġ küniṉṉge*] A_4 *çsiz-ig (-ke?) kuṉin-te* B_5 *isizni(n)g k.*

kiṭab ... ayur] A_5 *kidab at-ı yorugin ayur yim-e av̇uç-ġa-lıġ sözler* B_6 *k. a. tüzükin av̇uçġalıḳa-m a.*

350 A_7'de bu beyit 351'den sonra geliyor | *ḳutaḍġu*] A_7 *ḳudadġu* (satır altında AH: *yaʿni ḳuṭçeste.*) | *ḳutaḍsu ... elig*] A_7 *ḳudat-ġu* (satır altında AH: *ḳuṭçeste. bad*) *... ilig* ‖ 351 A_6'da bu beyit 350'den önce geliyor | *sözün*] A_6 *sösüg* | *ajunn ... elig*] A_6 *acun-n tudz-un ilig* ‖ 352 *ajunn tutsa*] A_8 *acun-*

348 Ömrü kısa olan kötü pişmanlıkla yaşlanır,
uzun ömrü olan iyi kişiyse pişman olmadan yaşar.

349 İyi insan her gün yeni bir dileğine ulaşır;
kötünün sıkıntısıysa her gün bir kat artar.

11.

KİTABIN ADINI, ANLAMINI VE [YAZARININ] YAŞLILIĞINI ANLATIR

350 Kitabın adını Kutadgu bilig koydum;
okuyana kutlu olsun ve elinden tutsun.

351 Ben sözümü söyledim ve kitabı yazdım;
bu kitap uzanıp her iki dünyayı da tutan bir eldir.

352 Kişi her iki dünyayı da devletle elinde tutarsa kutlu olur;
bu sözüm doğru ve dürüsttür.

353 Önce, hükümdar Kün-Toğdı'dan söz ettim;
bunu açıklayalım, ey iyi kişi.

354 Sonra Ay-Toldı'dan söz açtım;
mübarek mutluluk güneşi onunla parlar.

355 Bu Kün-Toğdı dediğim doğrudan doğruya kanundur;
Ay-Toldı ise mutluluktur.

356 Bundan sonra Öğdülmiş'i anlattım;
o aklın adıdır ve kişiyi yükseltir.

357 Ondan sonrakisi Odgurmış'tır;
onu ben akıbet olarak aldım.

358 Ben sözü bu dört şey üzerine söyledim;
okursan anlaşılır, iyice dikkat et.

359 Ey sevinç içinde ömür süren iyi genç,
sözümü yabana atma, gönülden dinle.

360 Gayret et, doğruluk yolundan şaşma;
gençliği ziyan etme, ondan faydalanmasını bil.

---

n bilz-e || 353 *tidim*] A_9 *tedim* | *yörügin*] A_9 *yorigin* B_{10} *tüzülkin* || 354 A'da bu beyit yok | *yaruyur ... ḳut*] B_{11} *yaruyur ... ḳut* || 355 *kün ... tigli*] A_{10} *k. toġlı* (satır altında AH: *ʿadl ve rasti*) *tegli* | *tigli ḳut*] A_{10} *tegli ḳud* (satır altında AH: *iḳbal*) B_{12} *t. ḳıut* || 357 *anıñg-tan basa kör* | *ʿalıḳbet tip*] A_{12} *ʿa. tep* B_{14} *ʿaḳıbet t.* || 358 *yitig*] B_1 *yitig* || 359 *sevinçin yorıġlı*] A_{14} *sevünçin y.* B_2 *seviinçin yürüglü* | *köñglüñ*] A_{14} *koñgülüñ* || 360 *yañılma*] A_{15} *egil* (satır altında tekrarlanmış) *-m-e* | *ḳılma ... alın*] A_{15} *ḳdm-e asġ-ı ḳalın* ||

361 küsüş tut yigitlik keçer sinde terk
ḳaçar bu tiriglik neçe tutsa berk

362 seniñgde bar erken yigitlik küçi
yaṽa ḳılma ṭaʿaṭ tapuġ ḳıl tuçı

363 küser men yigitlikke öknür özüm
ökünçüm asıġ yoḳ keser men sözüm

364 kimiñg ḳırḳta keçse tiriglik yılı
esenleşti erke yigitlik tili

365 tegürdi mañga elgin elig yaşım
ḳuġu ḳıldı ḳuzġun tüsi teg başım

366 oḳır emdi altmış mañgar kel tiyü
busuġ bolmasa bardım emdi naru

367 kimiñg yaşı altmış tüketse saḳış
tatıġ bardı andın yayı boldı ḳış

368 otuz yıġmışın yandru aldı elig
negü ḳılġay altmış tegürse elig

A23 369 negü ḳıldım erki elig men sañga
nelük türdüñg emdi bu öçke mañga

370 tatıġ erdi barça yigitlik işim
aġu ḳıldı emdi mañga yir aşım

371 boḍum erdi oḳ teg köñgül erdi ya
köñgül ḳılġu oḳ teg boḍum boldı ya

372 yigitlik negü yi̇ġdı erse mañga
ḳarılıḳ kelip aldı kelgey sañga

B39 373 aya çergüçi kel mini çergüle
yıl ay tutġunı boldum emgek bile

374 kişensiz külündi mañgumaz aḍaḳ
tünerdi yarumaz körigli ḳaraḳ

---

361 *küsüş ... sinde*] A_{16} *koküş ... sende* B_4 *küsüş tut* (satır altında *ġanimet tut*, satır üstünde *ʿaziz tut*) ... ‖ 362 *ḳılma ... tuçı*] A_{17} *ḳılmaġıl sen tapuġ ḳıl-ġuçı* B_5 ... *tuçı* (-ç- noktasız) ‖ 363 *küser ... öknür*] A_{18} *kuser* (satır altında AH: *arzu*) ... *o.* (satır altında AH: *nedamet*) | $A_{19\text{-}20}$'de 363'ten sonra, daha şu beyitler gelmektedir (sırası için bkz. beyit 372 ve 4693):

yigitlik negü berti erz-e mangga
ḳarılıḳ kelip altı kelgey sanga
yigit-lik-te yavraġ bayat tapġı ḳıl
ḳar-ı-lıġ-ta bolmaz mum terü bil

361 Gençliği aziz tut, çabuk geçer;
ne kadar sıkı korursan koru, bir gün kaçar.

362 Sende henüz gençlik kuvveti varken, bunu boşa geçirme;
Tanrı buyruklarına uy ve ibadet ile uğraş.

363 Sonra gençliğin hasretini çeker ve pişman olursun,
ama son pişmanlık fayda vermez; sözüm bu kadardır.

364 Kimin yaşı kırkı geçerse,
gençlik insana "Allaha ısmarladık" der.

365 Elli yaşım bana elini değdirdi;
kuzgun tüyü gibi olan başımı kuğu tüyüne çevirdi.

366 Şimdi altmış "Bana gel" diye çağırıyor;
ecel pususuna düşmezsem, şimdi de oraya gideceğim.

367 Kimin yaşı altmışı doldurmuşsa,
ondan hayatın tadı gitmiş, yazı kışa dönmüştür.

368 Otuzun yığdığını elli geri aldı,
altmış elini değdirirse ne yapacağım.

369 Ey elli ne yaptım, ben sana,
neden şimdi böyle kin bağladın bana.

370 Gençlikte her işim bir zevkti;
şimdi bana yediğim yemek zehir oldu.

371 Vücudum ok ve gönlüm de yay gibiydi;
şimdi vücudum yay oldu, gönlümü ok yapmalıyım.

372 Gençlik benim için ne yığdıysa,
yaşlılık gelip aldı; o sana da gelecektir.

373 Ey çergüçi, gel beni çergüle;
eziyet içinde ayların ve yılların esiri oldum.

374 Ayağım kösteksiz olduğu halde güçsüzleşti, adım atamıyor;
gören gözbebeğim karardı, artık parlamıyor.

---

364 *kimiñg ... yılı*] A_{21} *... yigit-lik y.* B_7 *kimüng ...* | *esenleşti ... tili*] A_{21} *çsen kesti ç. tiriglik yel-i* || 365 *elgin*] A_{22} *ilgi* B_8 *elgi* | *tüsi*] A_{22} *buşı* || 366 *emdi ... tiyü*] A_{23} *... manga kel teyü* B_9 *elig emdi maṇgar keḷ tiyü* | *bolmasa ... narı*] A_{23} *çıḳmaz-a yolda bardım sayu* || 367 *kimiñg*] B_{10} *kimüng* | *tatıġ ... yayı*] A_{24} *ḳadıġ b. a. başı* B_{10} *bayıġ* (-ı- noktasız) ...|| 368 *otuz ... elig*] A_{25} *odur ber-miş-in yandurı altı ilig* B_{11} *otuz* (-z- noktasız) *yıġmışın yandur ...* || 369 *negü*] B_{12} *nigü* | *türdüñg ... maṇga*] A_1 *terding ẹmti buu ọçlük mangga* || 370 *tatıġ ... işim*] A_2 *tedig ẹrti b. y. yaş-ım* | *maṇga yir*] A_2 *mangga yer* || 371 *ḳılġu olḳ*] A_3 *ḳılğu-luġ* (l- çizgisi yanlış olacak) || 372 $A_{22\text{-}19}$'da bu beyit 363'ten sonra geliyor | *negü ... maṇga*] A_{19} *n. berti ẹrz-e mangga* B_{15} *nigü yıġdı ... maṇga* || 373 A_4'te bu beyit 371'den sonra geliyor | *mini*] A_4 *men-i* || 374 *külündi*] A_5 *ḳaṇül-ti* ||

375 tatıġ bardı öçti ḳuruġsaḳ otı
yıradı meniñgdin yigitlik atı

376 oḍunġıl ay kökçin ölümke anun
bu keçmiş kününñgke sıġıt ḳıl ünün

377 keçip bardı öḍ kün yaʌalılḳ bile
bu ḳalmış kününñg birle ʿuẓrünñg tile

378 ay muñgsuz içlim menñgü tutçı tirig
ölümke törüttünñg bu sansız tirig

379 tiler men seniñgdin dụʿam bu sözün
tirig tutġıl ançạ yaşım ḳıl uzun

380 seniñgdin ḳolup küç bu söz başladım
tükel ḳılġuḳa küç sen ök bir iḍim

381 tilim tınma öggil yaratıġlını
yaraġsızını mindin yıratıġlını

382 öḍürdi törütti yaruttı köñgül
köni yol öze tuttı köñglüm amul

383 ḳarañgḳuda erdim yaruttı tünüm
tünerikte erdim toġurdı künüm

384 azıp yügrür erdim ayu birdi yol
küyer erdim otḳa küḍezmese ol

385 öḍürdi aḍırdı kötürdi mini
azuḳlar yolından kiterdi mini

386 köñgülüg bezedi yarulḳluḳ bile
tilimni bezedi tanulḳluḳ bile

B40 387 köñgül birdi köz hẹm uḳuşög bilig
aça birdi sözüm yorıttı tilig

388 ḥạbib saʌçı yolı mini yetteçi
ol olḳ saʌçı bolsu elig tuttaçı

---

375 *tatıġ ... otı*] A_6 *tadıġ b. ọçti ḳuruġ-saġ ọdi* (satır altında AH: *vạḳt*) B_3 *tatıġ* (noktalara dikkat!) ... *ḳụruġ-saḳ o.* || 376 *oḍunġıl ... anun*] A_7 *oyıt-ġıl ... a.* (satır altında AH: *amade.*) | *bu ... ünün*] A_7 *keçürmiş kọngül-ke sıġıt ḳ. odun* B_4 ... *künün(n)g-ke* ... || 377 *öḍ kün*] A_8 *ọdrün* (*-r-* ?) || 378 *menñgü tutçı*] A_9 *tudçı mengü* | *törüttünñg ... tirig*] A_9 *tọret-ting ḳamuġ teprerig* B_6 *törüt(t)üng ...* || 379 *dụʿam*] A_{10} *tuvam* (*-v-* altında AH: ʿ işareti) || 380 *sen ... bir*] A_{11} *sen ọk ber* B_8 *sẹnük b.* || 381 *yaratıġlını*] A_{12} *yaran-ġay-lını* (*-r-* üstünde nokta?) B_9 *yạratıġlı-m* | *mindin yıratıġlını*] A_{12} *mendin yaran-ġılını* B_9 *m. yịratıġlı-nı* || 382 *öḍürdi ... yaruttı*] A_{13} *yarat-tı yarıdtı ọdür-ti* B_{10} *ö. tọrüt(t)i yarut(t)ı* | *tuttı köñglüm*] A_{13} *tut kọngülüm* B_{10} *tıt(t)ı k.* || 383 *ḳarañgḳuda ... yaruttı*] A_{14} *ḳarangḳu*

375 Zevk gitti, gönül ateşi söndü;
gençlik adı artık benden uzaklaştı.

376 Ey kır saçlı uyan, ölüme hazırlan;
geçmiş günlerin için ağlayıp sızla.

377 Hayat boş yere geçti gitti,
bari bu kalan günlerini tövbe ve bağışlanmayla geçir.

378 Ey ölümsüz ve ihtiyaçtan kurtulmuş rabbim,
bu sayısız canlıyı ölüm için yarattın.

379 Sana şimdi yalvarıyor ve şunu diliyorum:
beni biraz daha yaşat, ömrümü uzat.

380 Senden güç isteyerek, bu söze başladım;
ey rabbim, bunu tamamlamak için sen güç ver.

381 Ey dilim, durma, yaratana ve kötülüklerden
uzak tutana hamd ve sena et.

382 Seçti, yarattı ve gönülü aydınlattı;
gönlümü iman içinde ve doğru yolda tuttu.

383 Karanlıktaydım, gecemi aydınlattı;
zulmetteydim, bana güneşi doğdurdu.

384 Yolumu şaşırmış koşuyordum, bana yol gösterdi;
o korumasaydı ateşte yanardım.

385 O seçti, ayırdı ve beni yükseltti;
beni yolunu şaşırmışlar arasından uzaklaştırdı.

386 Gönlümü aydınlıkla bezedi;
dilimi kelimei şahadet ile bezedi.

387 Gönül, göz, akıl, zekâ ve bilgi verdi;
dilimi açtı ve bana ifade kudreti ihsan etti.

388 Sevgili habercinin yolu beni selamete götürecektir;
o haberci bizzat bana şefaat etsin.

ẹ. y. B_{11} *ḳarangḳuda ... yarut(ı)ı* | *tünerilte*] A_{14} *tın-e-rilt-te* (satır altında AH: *şikem-i madçr*) B_4 *tünerilt* (*-i-* yerine *-t-* ile) *-de* || 384 *azıp ... birdi*] A_{15} *asıp ... berti* B_{12} *azıp* (*-z-* noktasız) ... | *oḍṣa*] A_{15} *ot-ta* || 385 A_{17}'de bu beyit 386'dan sonra geliyor | *öḍürdi ... mini*] A_{17} *adır-tı ọdürti ḳoder-ti meni* | *azuḳlar ... mini*] A_{17} *asuġ-lar* (satır altında AH: *azğan*) *y. kederti meni* || 386 A_{16}'da bu beyit 385'ten önce geliyor | *köñülüg bezedi*] A_{16} *yarut-tı buu ḳonglüm* || 387 B_1'de bu beyit 388'den sonra geliyor | *birdi*] A_{18} *berti* | *birdi ... tilig*] A_{18} *berti ...* B_1 *b. söz hẹm bitidi elig* || 388 $B_{39.15}$'te bu beyit 387'den önce geliyor | *saṽçı ... yetteçi*] A_{19} *saṽçı* (satır altında AH: *rẹsul*) *y. men-i yedgüçi* (satır altında AH: *piş-va*) B_{15}... *yit(t)eçi* (*yi-* noktasız) | *ol ... tuttaçı*] A_{19} *uluġ s. b. ilig tut-ġuçı* B_{15} *oluḳ ... tut(t)açı* ||

389 bu barça iḍim fạżlı erdi ḳamuġ
aġırladı minteg tapuġsuz ḳuluġ

390 munıñg şüḳri emdi neteg öteyin
tirig bolsa özüm yılın hẹm ayın

391 ịlạhi bilür sen bu ʿacịzlıḳım
sarïgar oḳ açar men murïgum hẹm taḳım

392 ḳılumaz ma şüḳrünïg sarïga men bire
menïñgdin şüḳür ḳıl sarïga sen sịra

393 köni yol öze tüz tuta bir mini
suçulma menïñgdin bu iman tonı

394 tẹnimdin çıḳarda menïñg bu canım
şẹhadẹt bile kesgil aḫır tınım

395 özüm ḳalsa yalïñguz ḳara yir ḳatın
marïgar ıḍġıl anda öküş rạḥmẹtin

A24 396 tapuġsuz ḳulunïg men yazuḳum öküş
özünïg fạżlı birle keçür ạ̈y küsüş

397 ḳamuġ mü'mịnıġ sen tözü yarlıḳa
yarınḳı bẹḳadın bu kün ḳıl liḳa

12.

SÖZ BAŞI KÜN TOĠDI İLİG ÖZE

398 uḳuş ötgünür kör bilig bildürür
yayıġ dünya ḳılḳın sarïga uḳturur

399 bu irsel yayıġ ḳılḳı ḳurtġa ajun
ḳılınçı ḳız ol körse yaşı uzun

400 ara ḳılḳı ḳız teg ḳılınçı silig
sevitür sunup tutsa birmez elig

---

389 *ḳamuġ*] A_{20} *uluġ* | *aġırladı ... tapuġsuz*] A_{20} *arıġ-latı menig yasuġ-luġ* ‖ 390 *munıñg ... öteyin*] A_{21} *munung ş. terü nedeg o̧dneyin* B_3 *munung ... nigü teg öte y* | *sözüm ... ayın*] A_{21} *o̧ggü ...* B_3 *... bu ay* ‖ 391 *ịlahi*] A_{22} *ilayi* | *sarïgar ... taḳım*] A_{22} *sangga ... rasım* B_4 *... yaġım* ‖ 392 *bire*] A_{23} *sez-a* | *sarïga ... sịra*] A_{23} *... sez-e* B_5 *sạngar ...* ‖ 393 *öze ... mini*] A_{24} *özel-e t. ber meni* | *menïñgdin*] A_{24} *mẹning-tin* B_6 *mẹni(n)gdin* ‖ 395 *yalïñguz ... yir*] A_{26} *yalġuz ḳ. yer* B_8 *yạngluz* (-z- noktasız) *ḳạra y.* | *marïgar ... rạḥmẹtin*] A_{26} *manga ı. iş ay idim raḥmeding* ‖ 396 *men*] B_9 *me* | *küsüş*] A_1 *ḳuşüş* B_9

389 Bütün bunların hepsi rabbimin fazlı ve keremiydi;
benim gibi asi bir kula değer verdi.

390 Daha aylarca ve yıllarca yaşasam bile,
bunun şükrünü bundan sonra nasıl öderim.

391 Ey rabbim, benim bu acizliğimi bilirsin;
her sıkıntı ve müşkülümü ben sana açarım.

392 Bunların tekinin şükrünü bile sana eda edemem;
benim tarafımdan sen kendine kendin şükret; hikmetine akıl ermez.

393 Beni doğru yol üzerinde doğruluğa sevk et;
üzerimden bu iman giysisini çıkarma.

394 Benim bu canım tenden çıkarken,
son nefesimi kelimei şahadet ile al.

395 Kara yerin altında tek başıma kaldığımda,
orada da sayısız rahmetini bana ulaştır.

396 Ben asi bir kulunum, günahım çoktur;
ey aziz Tanrı, beni kendi fazlın ve keremin ile affet.

397 Sen bütün müminlerin hepsinin günahlarını bağışla;
yarınki beka âleminden yüzünü bana bugün göster.

12.

SÖZ BAŞI: HÜKÜMDAR KÜN-TOĞDI HAKKINDA

398 Bak, akıl arzeder ve bilgi bildirir;
dünyanın dönek huyunu sana anlatır.

399 Bu kocakarı dünya vefasız ve dönek huyludur;
edası kız gibidir, ama bakarsan yaşı büyüktür.

400 Bazen edası kız gibidir, tavırları güzeldir, kendini sevdirir;
fakat tutmak istedin mi elini vermez.

---

küşüş (-ş- noktasız) || 397 *tözü*] A_2 *töz-i* | *bu kün*] A_2 *tükel* ||
söz ... öze] A_3 ... *oz-e uz-latı* (?) *buu ʿadil turur*
398 *yayıġ ... sarïga*] A_4 *tadıġ ... sangga* B_{12} *yayıġ* (-yı- noktasız) ... *sạngar* || 399 *irsel ... ajun*] A_5 *ẹrsel yanıġ tụny-a ḳurdġa* (satır altında AH: *ḳarı*) *acun* B_{13} *i. yayıġ* (noktasız) *ḳ. ḳurtḳa a.* || 400 *sevïtür ... birmez*] A_6 *sevütür ... bermez* ||

B41 401 seṿiglini seṿmez keyik teg ḳaçar
ḳaçıġlıḳa yapçur aḍaḳın ḳuçar

402 ara körse yügrür bezenip uḍu
ara körmedük teg ḳılur yir ḳoḍu

403 ara körse eṿrer yana terk yüzin
aṿaġlar neçe tutsa birmez özin

404 öküş beg ḳarıttı ḳarımaz özi
telim beg keçürdi kesilmez sözi

---

405 beg erdi ajunda bügü bilge baş
bu beglik özele uzun boldı yaş

406 bu kün toġdı erdi atı belgülüg
ajunda çaṿılḳmış ḳutı belgülüg

407 ḳılınçı köni erdi ḳıllḳı oñgay
tili çın bütün hem közi körñgli bay

408 biliglig beg erdi ulḳuşluġ oḍuġ
isizke ot erdi yaġıḳa yoḍuġ

409 yana kür küṿez erdi ḳılḳı köni
küninñge kötürdi bu ḳılḳı anı

410 bu yarñglıġ beg erdi bu bilgi öze
tirildi yorıdı ḳılınçın tüze

411 siyaseṭ ḳılur erdi hiṃmeṭ bile
bu hiṃmeṭ yaraşur müṛüṿveṭ bile

412 murñgar merñgzetü keldi şaʿiṛ sözi
oḳısa açılġay oḳıġlı közi

413 kerek erke hiṃmeṭ müṛüṿveṭ teñgi
yaṿuz yunçıġ andın yırasa öñgi

414 kişilikke hiṃmeṭ müṛüṿveṭ kerek
kişi ḳadri hiṃmeṭ müṛüṿveṭ yarñgı

---

401 *seṿiglini ... keyik*] A_7 *seṿüg-li-ni ...* B_1 *seṿügli-ni seṿmez keḍik* | *ḳaçıġlıḳa yapçur*] A_7 *ḳaçıġ-lıġ-ḳa yapşur* ‖ 402 *yügrür ... uḍu*] A_8 *yugrür* (-g- yüzünden satır altında tekrarlanmış) *besenip* (satır altında AH: *araste.*) *udu* (satır altında AH: *dęmadęm*) | *yir ḳoḍu*] A_8 *baş ḳodu* B_2 *yir ḳọḍu* ‖ 403 *ara ... eṿrer*] A_9 *seṿ-e kirz-e ç-v-rür* | *aṿaġlar ... birmez*] A_9 *oṿuġ-lar n. ḳolz-a bermez* A_3 *a.* (satır altında *aṿundurur*) ... ‖ 404 *öküş ... ḳarıttı*] A_{10} *ǫküş ...* B_4 *neçe ... ḳarıt(t)ı* ‖ 405 *ajunda bügü*] A_{11} *acun-ta bügü* B_5 *a. bügü* ‖ 406 *ajunda ... ḳutı*] A_{12} *acun-ta çaṿılḳmış ḳudı* B_6 *a. çaṿılḳmış ḳutı* ‖ 407 *oñgay*] A_{13} *onggay* ‖ 408 *isizke ... yoḍuġ*] A_{14} *ęsiz-ke ... yoduġ* B_8 *i.* (satır altında *yąman-ġa*) ...

401 Seveni sevmez, ondan geyik gibi kaçar;
kaçana yapışır, onun ayağına sarılır.

402 Bir bakarsın, süslenip kuşanarak arkandan koşar;
bir bakarsın, görmezlikten gelir, önüne bakar.

403 Bir bakarsın, yine yüzünü çabucak çevirir, nazlanır;
ne kadar yakalamak istersen, kendine el sürdürmez.

404 O çok beyleri yaşlandırdı, kendisi yaşlanmaz;
çok beyleri göçürttü, hiç susmak bilmez.

---

405 Bu dünyada bir bey vardı, hakîm ve bilge bir baştı;
beylik içinde uzun bir ömür sürdü.

406 Bu bey Kün-Toğdı'ydı, adı bellidir;
şöhreti dünyaya yayılmıştır, ikbali bilinir.

407 Doğası dürüst, tavrı canayakındı;
sözü doğru, gözü ve gönlü zengindi.

408 O bilgili, akıllı ve uyanık bir beydi;
kötü için ateş ve düşman için afetti.

409 Aynı zamanda heybetliydi, yüreği pek ve doğası dürüsttü;
bu tavır ve hareketleri onu günden güne yükseltti.

410 O böyle bir beydi; işini bu bilgiyle düzenledi;
daima böyle hareket etti ve böyle yaşadı.

411 Siyaset icra ederken, kendi şahsi meyillerini düşünmezdi;
bu himmet mürüvvetle birlikte olursa, güzel olur.

412 Şairin buna benzer bir sözü vardır;
bunu kim okursa gözü açılır.

413 Kötülerin ve sefillerin yanından uzaklaşması için,
insanda himmet ile mürüvvet denk olmalıdır.

414 Kişi için himmet ve mürüvvet gerekir;
kişinin kıymeti himmet ve mürüvvet ile ölçülür.

---

yoḍuġ (sayfa kenarında *buzġuçı*) || 409 *küvez ... ḳılkı*] A_{15} *kiver ṛrti kọngli* B_9 *küvez* (satır altında *özin yaḳa tutmaḳ*) ... | *kötürdi*] A_{15} *bedüt-ti* || 410 B'de bu beyit yok | *ḳılınçın tüze*] A_{16} *ḳılınçı ọz-e* || 411 *mụrụvvẹt*] A_{17} *mụrü-vet* (-v- şeddeli) B_{10} *siyaseṭ* || 412 *ṣaʿịr*] A_{18} *şayır* (satır altında ʿ işaretiyle) | *oḳıġlı*] A_{18} *yuḳuġ-lı* | Dörtlük A'da ayrı satırda, ortada *şayir* (oku *şiʿir*) sözü ve B'de çizgiler ile belirtilmiştir || 413 *mụrụvvẹt teñgi*] A_{19} *mụrüvet t.* B_{12} *m. tẹngi* (*t-* noktasız) | *yunçıġ ... yırasa*] A_{19} *y. adm yıraz-a* (*y- ?*) B_{12} *yụnçıġ* (noktasız) *a. yırasa* || 414 *mụrụvvẹt*] A_{20} *mụrüvet* | *mụrụvvẹt yañgı*] A_{20} *mụret nenggi* B_{13} *m. yạngı* (noktasız) ||

415 bu kün toġdı ilig bu ḳılḳı bile
yarudı ajunḳa kün ay teg yala

416 uḳuşluġ kim erse oḳıttı anı
biliglig kim erse beḍütti anı

B42 417 yumıttı aṉgar bek ajun öḍrümi
uḳuşluġ biliglig buḍun köḍrümi

418 özi itti tüzdi kör il kün işi
taḳı ma tiler erdi öḍrüm kişi

419 özinge basut ḳılsa iş başlasa
özi tınsa ança ol iş işlese

A25 420 muṉgaḍıp ayur bir kün oldrup özi
beḍük iş bu beglik işi hem sözi

421 baş aġrıġ köp ol körse işi öküş
öküş işni süzgen uḳuşluġ küsüş

422 ḳılumaz özüm bu ḳamuġ il işin
maṉga er kerek tir bilir iş başın

423 kerek tir maṉga emdi öḍrüm kişi
uḳuşluġ biliglig kişileṛ başı

424 bağırsaḳ bütün çın ḳılınçı köni
tili köṉgli tüz bolsa bilse munı

425 ḳılu birse erdi meniṉg işlerim
körü barsa erdi içim taşlarını

426 negü tir eşit bu sınamış kişi
başında keçürmiş yetürmiş yaşı

427 basutçı kerek erke yarıçılar
uḳuşluġ biliglig bügü ilçiler

---

415 *yarudı ... yala*] A_{21} *yarut-tı acunuġ ḳun aydeg ḳıl-e* B_{14} *yaṛudı ... yala* || 416 *kim ... oḳıttı*] A_{22} *k. ṛz-e* (düzeltilmiş) *o.* B_{15} *... oḳıdı* | *beḍütti*] B_{15} *beḍüt(t)i* (satır altında *büzürg*) || 417 *yumıttı ... ajun*] A_{23} *yumut-tı* (satır altında AH: *yiġildı*) *anggar ṛ acun* B_1 *yumıt(t)ı ...* | *buḍun*] A_{23} *kişi* || 418 *itti*] A_{24} *ṛt-ti* B_2 *it(t)i* |

A_{25}'te, 418'den sonra daha şu beyit gelmektedir (sırası için bkz. beyit 1975):

mengi-lig ḳayu ol mangga ṛdür-e
kişi ḳudluġ-ı kim kişi-ler ar-a

419 *basut*] A_{26} *bo-sut* B_3 *başut* | *ança*] A_{26} *neçe* || 420 *muṉgaḍıp ... oldrup*] A_1 *mungarıp a. bir ḳun*

415 Hükümdar Kün-Toğdı böylece bu doğasıyla,
güneş ve ay gibi parlayarak dünyayı aydınlattı.

416 Akıllı kim varsa, yanına çağırttı;
bilgili kim varsa, onu yükseltti.

417 Dünya seçkinleri ve halk arasındaki
akıllı ve bilgililer onun etrafını sardı.

418 Böylece halkın işini kendisi düzenleyip yoluna koydu;
yine de etrafında seçkin kişiler isterdi ki,

419 Bunlar kendisine yardım etsinler ve işini görsün;
onlar çalışsınlar ve kendisi de biraz dinlensin.

---

420 Bir gün tek başına otururken, kederli kederli şöyle der:
bu beylik işi ve emir vermek meselesi büyük iştir.

421 Bakarsan, çok zahmetlidir ve binbir türlü işi vardır;
bütün bu işleri gören akıllı insan azizdir.

422 Memleketin her işini kendim yapamam,
yanımda bu işleri yapabilecek biri gereklidir.

423 Bana şimdi seçkin, akıllı, bilgili
ve yetenekli bir kişi gerekli.

424 Bana candan bağlı, güvenilir, doğru, dürüst yaradılışlı,
içi dışı bir ve işten anlar biri olmalı.

425 Memleketin iç ve dış işlerini takip hususunda
bana yardımda bulunmalı.

426 Tecrübeli, başından çok iş geçmiş ve
yaşını başını almış bir kişi ne der, işit.

427 İnsana yardım edecek ve destek olacak
akıllı, bilgili ve hakîm idareciler gereklidir.

(ḳr-ken?) oldurup B_4 *m. a. oldurup kün* || 421 *köp ... işi*] A_2 *telim yer yirim-i* (?) | *sūzgen ... küsüş*] A_2 *sısgen u. kuşüş* B_5 *sūzgen* (*-z-* ?) *u. küsüş* || 422 *mañga ... bilir*] A_3 *mangga ḳr k. bir bilür* B_6 *mạngar er* (*-r* yerine *-z* ile) ... || 423 *tir ... öḍrüm*] A_4 *bir mangga ẹmti ọ.* B_7 *t. mạngar e. ö.* (satır altında *rast*) | *kişiler*] A_4 *talu ḳr* || 424 *çın*] A_5 *hem* | *bolsa*] A_5 *tudz-a* || 425 *birse ... meniñg*] A_6 *berz-e ḳrti m.* B_9 *... mẹnịng* | *birse*] A_6 *berz-e* || 426 *tir ... kişi*] A_7 *ter eşit-gil yaşamış eren* | *başında ... yaşı*] A_7 *baş-ın k. sınamış ḳren* B_{10} *başında kẹçürmiş yẹtürmiş yçışı* (*y-* yerine *b-* ile) || 427 *basutçı ... erke*] A_8 *bosut-çı* (satır altında AH: *başlar*) *k. ilke* B_{11} *başutçı kẹrek ḳrke* | *bügü*] A_8 *bıgü* B_{11} *büğü* ||

428 basutçı kerek barça işni bilir
bilip işlese er tilekke tegir

429 basutçı telim bolsa beg emgemez
işi barça itlür törü artamaz

430 basutçı kerek barça işte bilin
bu beglik işiñge taḳı köp ḳılın

431 basutçı tilep bulmadı kör ilig
tegürdi özi barça işke elig

B43 432 tegir boldı künde kör emgek öküş
erej ḳolsa emgek tegir ol ülüş

433 körü barsa yaḳşı ayur uş bu söz
sınap sözlegüçi ıḍuḳ ḳutluġ öz

434 erej ḳolsa emgek tutaşı barır
sevinç ḳolsa ḳaḍġu tutaşı yorır

435 neçe er beḍüse baş aġrıġ beḍür
neçe baş beḍüse beḍük börk keḍür

436 ilig köz ḳulaḳ tuttı ilde ḳamuġ
açıldı añgar barça beklig ḳapuġ

437 yaraġsızını boġdı eligde urup
isizig yırattı ilindin sürüp

438 bu salḳlıḳ bile kör ilin başladı
ḳutı künde arttı örü yoḳladı

439 ḳamuġ yirde erke bu salḳlıḳ kerek
bu beglik işiñge taḳı saḳ kerek

440 bu salḳlıḳ oḍuġluḳ bu il işiñge
tözü asġı boldı uzun yaşıñga

441 muñgar meñgzeyü keldi şaʿir tili
bu şaʿir tili boldı sözke ulı

---

428 *basutçı ... bilir*] A_9 *talu ḳr k. iş-te yaḫşı b.* B_{12} *başutçı* (satır altında *bilgüçi*) ... *bilür* | *er ... tegir*] A_9 *ḳr ...* B_{12} *er ... tegür* ‖ 429 *basutçı*] A_{10} *bo-sut-çı* B_{13} *başutçı* | *itlür törü*] A_{10} *ḍlü barır* ‖ 430 *basutçı ... işte*] A_{11} *bosut-çı ... iş-ke* ‖ 431 *basutçı*] A_{12} *bosut-çı* B_{15} *başutçı* | *tegürdi ... elig*] A_{12} *tegür ... ilig* ‖ 432 *tegir ... künde*] A_{13} *teger boltı begke* | *erej ... ol*] A_{13} *ḳriz (ḥariz?) ḫolz-a ḳ. t. lıḳ* B_1 *erij bulsa* (*-b* noktasız) ... ‖ 433 *yaḳşı ... bu*] A_{14} *yaḫşı ...* B_2 *yaḫşı a. uşbu* | *iḍuḳ ḳutluġ*] A_{14} *adı kıluḳ* (?) B_2 ı. *ḳıtdıġ* (satır altında *ozġan*) ‖ 434 *erej ... barır*] A_{15} *ḥariz birl-e ḳ. yan-a-şu yorır* B_3 *erij ...* | *sevinç ... tutaşı*] A_{15} *sevünç birl-e ḫ. yoraşu* ‖ 435 *beḍüse ... beḍür*] B_4 *beḍüse* (satır altında *bıẓürg*

428 Bütün işleri bilir bir yardımcı gereklidir;
insan bilerek hareket ederse dileğine erişir.

429 Yardımcı çok olursa, bey zahmet çekmez;
onun her işi yoluna girer ve düzen bozulmaz.

430 Bil ki, her işte yardımcı gereklidir;
beylik işindeyse, daha çok yardımcı edinmeye bak.

431 Hükümdar yardımcı aradı, fakat bulamadı
ve her işi bizzat yapmak zorunda kaldı.

432 O böylece her gün birçok zahmete katlandı.
Huzur arayan insan daima zahmetle karşılaşır.

433 Aziz ve mübarek bir insanın sınayıp söylediği
şu söz, dikkat edilirse, çok yerindedir.

434 Huzur istersen, o zahmetle birlikte gelir;
sevinç istersen, o kaygıyla birlikte bulunur.

435 İnsan ne kadar büyürse, baş ağrısı da o kadar büyür;
başı ne kadar büyürse, o kadar büyük börk giyer.

436 Hükümdar bütün memlekete göz kulak kesildi;
ona bütün kilitli kapılar açıldı.

437 Uygunsuz hareket edenlerin ellerini bağladı, susturdu;
kötüleri memleketinden sürerek uzaklaştırdı.

438 Bak, böyle tedbirlerle memleketini yönetti;
mutluluğu günden güne artıp yükseldi.

439 Her yerde insana böyle tedbir ve ihtiyat gereklidir;
beylik işindeyse daha fazla dikkat gereklidir.

440 Devlet işindeki bu tedbir ve uyanıklık,
devletin uzun yaşaması için hep faydalı olmuştur.

441 Buna benzer bir şair sözü vardır:
bu şair sözü buna esas teşkil eder.

---

bolsa) *baş a.* (satır altında *ʿilleti*) *beçlür* (satır altında *uluġ*) || 436 *köz ... tuttı*] B_5 *köz* (*-z-* noktasız) *k. tut(t)ı* || 437 *boġdı ... urup*] A_{18} *yılı ilig* (düzeltilmiş) *y-a u.* B_6 *b.* (noktasız) ... | *isizig ... ilindin*] A_{18} *ẹ-sisig y. ẹlin-tin* B_6 *i. yıra(t)ı i.* || 438 *başladı*] A_{19} *salẓ-latı* | *ḳutı ... yokladı*] A_{19} *ḳudı* (satır altında AH: *dẹvlẹt*) *ḳunde ardıp ọ. y.* B_7 *ḳatı* (satır altında *dẹvlẹt*) *k. art(t)ı ö. y.* (satır altında *bülẹnd boldı?*) || 439 B'de bu beyit yok | *yirde ... salḍıḳ*] A_{20} *yerde ç . buu saġ-lıġ* | *talu salẓ*] A_{20} *taġ-ı saġ* || 440 B'de bu beyit yok | *bu ... işiñge*] A_{21} *buu saġlıġ oduġ-luġ* (satır altında AH: *bidar*) *buu i. iş-i-ge* | *tözü ... yaşıñga*] A_{21} *tọsü ... yer-ige* || 441 *meñgzeyü keldi*] A_{22} *mengsetü ayur* | *boldı*] A_{22} *urtı* | Dörtlük A'da satır arasında, ortada *şayir* (oku *siʿir*) sözü ve B'de çizgilerle belirtilmiştir ||

442 oḍuġluḳ bu salḳlıḳnı ögdi eren
usallıḳ bile öldi er miñ tümen

443 usal bolma saḳlan ḳamuġ işte sen
bu salḳlıḳ bile iki ajun tilen

444 kişi imini kör usallıḳ ḳılur
yaġı yetse öñgdün usallar ölür

445 negü tir eşit bu ajun tutmış er
tükel saḳlap ötrü yaġıġ utmış er

A26 446 ilig ḳolsa saḳlan ajunçı kişi
bu saḳlıḳ erür hem şeri'at işi

447 usal er teger köz usalın uḍır
usal bolma saḳlan ay ḳılḳı ḳaḍır

448 ilig salḳlıḳı ḳıldı ilke asıġ
bu asġı bile boldı ilde tatıġ

B44 449 ilin itti tüzdi bayudı buḍun
böri ḳoy bile suvladı ol öḍün

450 sevigli sevinçin anı ögdiler
yaġıları eştip boyun egdiler

451 ḳayu sıġnu keldi tiledi köşik
ḳayu keldi öpti iligke işik

452 negü tir eşit emdi köñgli oḍuġ
sözi kör çiçek teg tümen tü boḍuġ

453 bu beglik uluġluḳ iḍi eḍgü neñg
yorıḳı köni erse ay ḳızġu eñg

454 iḍi eḍgü beglik talḳı eçlgürek
törü ol anı tüz yorıtġu kerek

C17 455 ne ḳutluġ bolur öḍ buḍunḳa küni
begi eḍgü bolsa yorısa köni

---

442 *oḍuġluḳ ... salḳlıḳnı*] A_{23} *oduġ-luġ buu saġ-lıġ-nı* B_9 *oḍuġluġ b. salḳlıḳ-nı* (-*s*, noktalara dikkat, *şt-* ?) | *usallıḳ ... miñ*] A_{23} *u. ḳıl-a ǫlti ęrsig* B_9 *usal(l)ıḳ ... ming* (-*i-* yerine -*n-* ile) || 443 *usal ... işte*] A_{23} *u. bolz-a saġ tur ...* B_9 *... işde* | *bu ... tilen*] A_{24} *buu saġlıġ bilęn i. acun t.* B_{10} *usayuḳ ajunı* (?, -*j-* ve -*n-* noktasız) *ikegüde* (*i-* noktasız) *san* || 444 *imini*] A_{25} *onmaz-ı* (?) | *yetse ... ölür*] A_{25} *alz-a tudçı usal-lıġ ǫlür* (düzeltilmiş) || 445 *tir ... ajun*] A_{26} *ter eşit-gil acun* | *utmış*] A_{26} *udmış* B_{12} *urmuş* || 446 *ilig ... ajunçı*] A_1 *ılıḳ ḳolz-a salḳl-a acun-nı* | *bu ... işi*] A_1 *buu saġ-lıġ turur ... baş-ı* || 447 *er ... köz*] A_2 *arsalṣ-a ol* B_{14} *er tęger köz* (- noktasız) | *ḳaḍır*] A_2 *ḳadır* B_{14} *ḳaḍır* || 448 *ilde*] A_3 *ilke* || 449 *itti ... buḍun*] A_4 *ęt-ti t. buyidi budun* B_1 *it(t)i ...* b. (satır altında *yaman*) | *bile suvladı*] A_4 *bilęn sulṣ-*

442 Uyanıklığı ve ihtiyatı çok kimseler övmüştür;
ihmal yüzünden yüzbinlerce insan ölmüştür.

443 Gafil olma, her işte ihtiyatlı ol;
her iki dünyayı aynı tedbirle dile.

444 Bak, kendinden emin olan kişi gaflete düşer;
düşman saldırırsa, önce gafiller ölür.

445 Her türlü tedbiri almış ve böylece düşmanını
yenmiş olan dünya hâkimi ne der, işit.

446 Ey hükümdar, memleket arzu edersen, ihtiyatlı ol;
bu ihtiyat, aynı zamanda, şeriatın da emrettiği şeydir.

447 Gafil adam gözünü kapar ve gafletle uyur;
gafil olma, ihtiyatlı ol, ey sert huylu.

448 Hükümdarın ihtiyatlı olması memlekete fayda getirir;
bu fayda ile memlekete huzur temin edilir.

449 Böylece hükümdar memleketini düzenledi; halkı zenginleşti;
o devirde kurt ile kuzu aynı yerden su içti.

450 Sevenleri sevinçle onu övdüler;
düşmanları bunu duyarak boyun eğdiler.

451 Kimi gelip ona sığındı, ondan himaye diledi;
kimi de gelip onun eşiğini öptü.

452 Şimdi dinle, gönlü uyanık insan ne der;
bak, onun sözü çiçek gibi binlerce renge bürünmüştür.

453 Ey yüzü sevinçle parlayan bahtiyar kişi,
insan dürüst hareket ederse bu beylik ve ululuk çok iyi şeydir.

454 Beylik çok iyi bir şeydir, fakat daha iyi olan yasadır
ve onu doğru uygulamak gerekir.

455 Bey ne kadar doğru olur ve iyi hareket ederse,
halk için o kadar kutlu bir devir ve hayat başlar.

---

lat B_1 *b. s.* (satır altında *su içti*) |

A_5'te 449'dan sonra şu beyit gelmektedir (sırası için bkz. beyit 461):

acun-luġ bilin-ge batı ḳud ḳur-ı
ḳoz-ı birl-e ḳadıp yorıtı bǫr-i

450 *sevigli sevinçin*] A_6 *sevüg-li sevünçin* B_2 *sẹvügli sẹvünçin* || 451 *sığnu*] A_7 *sugnu* (önce *sağnu* yazılmış sonra düzeltilmiş) *öpti ... işik*] A_7 *ẹrke (anga?) kör ọpdi eşik* || 452 *tir*] A_8 *ter* | *çiçek ... boḍuġ*] A_8 *çeçek t. ọngindü b.* B_4 *... bọduġ* (sayfa kenarında *tüzgüçi*) || 453 *uluġluḳ iḍi*] A_9 *u. çti* B_5 *oḍuġluḳ idi* | *erse ... eŋ*] A_9 *bolz-a a. ḳısġu neng* || 454 *iḍi*] A_{10} *iti* B_6 *iḍi* | *yorıtġu*] A_{10} ve B_6 *yüritgü* || 455 *öḍ ... küni*] A_{11} *ol ...* B_7 *... kişi* | *eḍgü*] C_1 *idgü* ||

456 ne ḳutluġ ḳut ol erke eḍgü atı
bu eḍgü atı bardı meñgü ḳutı

457 ne eḍgü bolur beg ol eḍgü kişi
kişilik bile itse il kün işi

458 tözü ilke tegdi ilig eḍgüsi
ajunḳa yaḍıldı bu ça∨ı küsi

459 dų'a arttı ilde kör eḍgü atı
beḍüdi küniñge atı hem ḳurı

460 ajun buḍnı eştip anı arzulap
a∨a yıġlu keldi arıġar öz ulap

461 ajunḳa badı kör tükel ḳut ḳurı
ḳozı birle ḳatlıp yorıdı böri

13.

AY TOLDI KÜN TOĞDI İLİG TAPUĞIÑGA KELMİŞİN AYUR

462 bir ay toldı atlıġ er erdi tetig
eşitti bu ça∨ıġ itindi itig

B45 463 yigit erdi oġlan ḳılınçı amul
ulḳuşluġ biliglig hem öglüg köñgül

464 yüzi körklüg erdi körüp köz ḳamar
sözi yumşaḳ erdi tili tüz tamar

465 ḳamuġ türlüg erdem tükel ögrenip
yorır erdi erdem eligke alıp

---

466 özinge baḳıp aydı men me bu kün
tümen erdemim birle ilde burun

---

456 *ne ... eḍgü*] A_{12} *naḫalıuġ ... begke ę* B_8 *ne ḫutluġ ḳut ...* C_2 *ne ... irke idgü | eḍgü ... meñgü*] B_8 ... *birdi* (*b-* noktasız) *mengü* C_2 *idgü ... bardı menggü* ‖ 457 *eḍgü ...* C_3 *idgü bolur ol ma* (sonradan yazılmış) *idgü | itse ... kün*] A_{13} *ędz-e il kun* C_3 *i. i. kend* ‖ 458 *tözü ... eḍgüsi*] A_{14} *tǫz-i ... ę.* C_4 *barı ... idgüsi | ajunḳa ... küsi*] A_{14} *acun-ġa yayıl-tı bu* (satır üstünde yazılmış) *... kuz-i* ‖ 459 *dų'a ... eḍgü*] A_{15} *tuv-a* (*-v*, satır altında ') ... B_{11} *d. art(t)ı ...* C_5 *d. art(t)ı ... idgü* ‖ 460 *ajun ... arzulap*] A_{16} *acun b. işdep a. arsu-lar* B_{12} *a. b.* (satır altında *'ulçmaları*?) ... C_6 *... eşit ... | a∨a ... ulap*] A_{16} *a∨a ... ular* B_{12} *a∨a* (*-∨-* yerine *-k-* ile) C_6 *i∨e ...* ‖ 461 B'de bu beyit yok (A'daki tekrar

456 İyi ad insan için ne kadar kutlu bir mutluluktur;
onun bu iyi adı ve mutluluğu ölümsüz oldu.

457 Halkın işini insanlıkla düzenlerse,
o iyi kişi ne kadar mutlu bir bey olur.

458 Hükümdarın bu iyiliği bütün memlekete dağıldı;
onun nam ve şöhreti dünyaya yayıldı.

459 Bak, memlekette ona dua edenler çoğaldı, iyi nam kazandı;
adı ve mutluluğu günden güne büyüdü.

460 Dünya halkı bunu duyunca onu arzuladı
ona yakınlık göstererek etrafına üşüştü, toplandı.

461 Bak, dünyaya tam bir mutluluk kuşağı bağladı;
kurt ile kuzu bir arada yaşadı.

13.

AY-TOLDI'NIN HÜKÜMDAR KÜN-TOĞDI'NIN HİZMETİNE GELİŞİNİ ANLATIR

462 Ay-Toldı adında zeki bir adam vardı; hükümdarın
şöhretini işitti ve ona gitmek için hazırlık yaptı.

463 Doğası sakin, akıllı, bilgili, zeki,
iyi gönüllü genç bir delikanlıydı.

464 Yüzü, baktığında göz kamaştıracak kadar güzeldi;
sözü yumuşaktı, fakat doğru söylerdi.

465 Her türlü erdemi tamamen öğrenmişti;
hiçbir zaman erdemi elden bırakmazdı.

466 Bir gün kendisine bakarak şöyle dedi: Ben de bugün,
sayısız erdemimle memleketin ileri gelenlerindenim.

---

için bkz. 449 not) | *ajunḳa ... tükel*] A_{265} *acun-luġ bilin-ge batı* $A_{26\text{-}17}$ *acun-ġa batı ḳor t.* | *ḫatlıp*] A_{265} *ḳadlıp* $A_{26\text{-}17}$ *suv-lup* (*-lap*?, düzeltilmiş; satır altında AH: *ḫatlıp*)
ay toldı ... ayur] B_{13} *... tapġınga oġramışın a.* C_8 *bab ... ilig tąpuġınga ḫęlmişin* (-ş- noktasız)
462 *er erdi*] C_9 *ir irdi*] *eşitti ... itig*] A_{19} *ę. buu çavluġ inidti idig* B_{14} ve C_9 *eşit(t)i ...* || 463 *erdi ... amul*] B_1 *... amıl* (satır altında *uzun ʃiḫirlig*) C_{19} *irdi ...*| *köŋül*] B_1 *amul* || 464 *erdi*] C_{11} *irdi* | *erdi*] C_{11} *irdi* || 465 *erdem ... ögrenip*] A_{22} *ę ... ǫrgenip* C_{12} *irdim ...* | *erdi ... eligke*] A_{22} *ęrti ę ilig-ke* C_{12} *irdi irdim eligke* (*-g-* çizgisiz) || 466 *özinĝe ... bu kün*] A_{23} *ǫsin-ge* (*-ǫ-* yerine *yų-*?) *... men men bųkün* B_4 *... męnme ...* C_{13} *... men me ...* | *erdemin ... ilde*] A_{23} *ę. b. il-tin* B_4 *erdęmüm ... ḫąlḳ-da* C_{13} *irdemim ...* ||

467 negüke yorır men bu yirde ḳuruġ
iligke barayın ḳılayın tapuġ

468 iligke tusulsun bu erdemlerim
açınsun meniñg kitsü emgeklerim

469 uḳuşluġ biliglig beg ermiş amul
tiler ermiş erdem iḍilerin ol

A27/C18 470 uḳuş ḳaḍrini hem uḳuşluġ bilir
bilig satsa bilge biliglig alır

471 sözin aydı şa'ir mun'gar menġzetü
tili laḫẓı birle arıġar yarıġzatu

472 bilig ḳıymetini biliglig bilir
uḳuşḳa aġırlıḳ biligdin kelir

473 negü bilge tilve bilig ḳaḍrini
bilig ḳayda bulsa biliglig alır

---

474 bu ay toldı itti kör at ton tolum
ayur köndüreyin tapuġḳa yolum

475 özinġe kerekin itindi itig
iligke yüz urdı bu bilge tetig

---

476 yana aydı mundın barur men turup
ilig tapġınġa bu özüm yüz urup

---

467 *negüke ... ḳuruġ*] A_{24} *... buu yerde ḳ.* B_5 *nigü teg ... ḳuruġ* C_{14} *nigüke ... yirde ḳuruġ* || 468 *iligke ... erdemlerim*] A_{25} *ę. tusulz-u buu ę.* B_6 *i. t.* (satır altında *biltürsün?*) ... C_{15} *i. tusulsu b. irdemlerim* | *açınsun ... kitsü*] A_{25} *açın-su m. kedsü* B_6 *açılsun mening k.* C_{15} *açınsu mini k.* || 469 *ermiş amul*] B_7 *c. a.* (satır altında *daru*) C_{16} *irmiş a.* | *ermiş ... ol*] A_{26} *ę. ę. ide-lerin o.* B_7 *... iḍilerin o.* C_{16} *irmiş irdem ...* || 470 B_9'da bu beyit 471'den sonra geliyor (aşağı bkz.) | *ḳaḍrini*] A_1 *ḳadr-i* | *bilge*] A_1 *ilke* B_9 *bilge* || 471 B_8'de bu beyit 469'dan sonra geliyor | *tili ... birle*] A_2 *til-i laſs-ı mağn-i* (-ğ- altında AH: ') | C_2 bu *til* (önce *tili* yazılmış, sonra düzeltilmiş) ... *mą'ni* |

Dörtlük, A'da ayrıca işaret edilmemiş; B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *şi'r* sözüyle ayırt edilmiştir.

Metnin bu kısmı nüshalarda farklıdır. Bu farklar, yalnızca yazı hatası olmayıp kısmen de eserin uzerinde çalışmış kişilerin çalışmaların sonucu olmalıdır. Ben burada, büyük bir tereddütle, yukarıdaki sırayı saptadım; nüshalardaki dörtlükler ise şu şekildedir:

A_3	*bilig-lig bilür ol bilig-ning atı* *biligsiz ne bilgey bilig ḫur-met-i*	A_4	*bilig ḳadr-i-ni hem biliglig bilür* *gu̇her ḳadr-i naḫ̇ut salır ḳıymeti*
B_9	*uḳuş ḳaḍrini hęm uḳuşluġ bilir* *bilig saṭsa bilge biliglig alır*	B_{10}	*negü bilge tilve bilig ḳaḍrini* *bilig ḳayda bolsa biliglig bilir*

467 Burada niçin boşuna vakit geçiriyorum;
hükümdarın yanına gideyim, onun hizmetine gireyim.

468 Hükümdara bu erdemlerimin faydası dokunsun;
o bana ihsanda bulunsun, benim de üzüntülerim sona ersin.

469 O akıllı, bilgili, yumuşak huylu bir beymiş
ve erdemli insanları ararmış.

470 Aklın kıymetini yine akıllı bilir,
bilgenin sattığı bilgiyi de bilgili alır.

471 Şairin söylemiş olduğu söz de
bu anlamdadır ve aynı fikri ifade eder:

472 Bilginin kıymetini bilgili bilir,
akıla hürmet bilgiden gelir.

473 Bilginin kıymetini deli nereden bilecek;
bilgiyi, nerede bulursa bulsun bilgili alır.

---

474 Bu Ay-Toldı böylece atını, giysisini ve silahını hazırladı:
Onun hizmetine doğru yola çıkayım, dedi.

475 Gerekli hazırlıklarını tamamladı, bu bilge ve zeki kişi
ve hükümdara doğru yöneldi.

---

476 Bir de düşündü: Hükümdarın hizmetine
girmek üzere buradan kalkıp gidiyorum.

C_4 *bilig ḳaymeṭini biliglig bilir* C_5 *bilig ḳaḍri-ni hem biligli uḳar*
uḳuş-ḳa aġurlıḳ uḳuş-dın keḷir *gühęr ḳaymeṭini nadan ne bilir*

B_{11-12}'de dörtlükten sonra şu iki beyit gelmektedir (yukarı bkz.):

biliglig bılır ol bilig-ning atı *bilig ḳaḍrini hęm biliglig bilir*
biligsiz ne bilge bilig ḳıymeṭi *gühęr ḳaḍrini hęm gühęr olı bilir*

474 *itti ... tolum*] A_5 *it-ti* (satır altında AH: *ḍa*) *kęret* (satır altında AH: *saḫt*) *ton* (*t-* altında AH: *ṭ*) *tolum* (satır altında AH: *silaḥ*) B_{13} *it(t)i ... tolum* C_6 *it(t)i ...* | *köndüreyin*] A_5 *k.* (satır altında AH: *(h)idayeṭ kūnęm* ?) ‖ 475 *kerekin ... itig*] A_6 *kerekin-i ḳılu ḍdig* B_{14} *kerekini ḳ. i.* C_7 *... ṭig* | *iligke ... urdı*] A_6 ve C_7 *yüz urdı iligke* | A_7'de 474'ten sonra şu beyit gelmektedir:

ton-a-nıp ḳongül urtı barmaḳ öz-e
sefer ḳaḍġuz-ı birl-e çıḳmaḳ oz-e

476 *mundın barur*] A_8 *m. barır* B_{15} *mindin bąrur* C_8 *m. bąrır* | *ilig ... bu*] A_8 *elig tapġın-a buu* | A_9'da 476'dan sonra şu beyit gelmektedir:

turup çıḳtı ildin buu yavraḳın (?) ol
oġur-luġ sefer-ġa çıḳıp altı yol

B46 477 ġaṛiblıḳ yirinde kerek bolġa nең
bu elgim tarusa sarıġ ḳılġa eң

478 iḍi keḍ ḳatıġ bu ġaṛiblıḳ işi
ġaṛiblılḳta yaңlur talu er başı

479 siziksiz kerek bolġa altun kümüş
özüm işleteyin tise men öküş

480 negü tir eşit emdi bilgi teңiz
sözin yaңzatur körse ḳızġu meңiz

481 kim erse tapuġḳa kireyin tise
iki neң kerek bil söz aydım kese

482 tiriglik kerek bir tuçı igsizin
tapınsa ḳıyıḳsız yarutsa yüzin

483 talḳı bir saẏ altun kerek ay tetig
anı işletip itse özke itig

484 anıңda baṣala yarar bu tapuġ
munı bilse bolmaz bu beklig ḳapuġ

485 kötürdi saẏ altun kümüş neң taẏar
ayur öz muңaḍsa maңa bu yarar

---

486 eẏindin turup çılḳtı keldi berü
bir ança yorıyu bir ança turu

C19 487 kelip tegdi ilig turur orduḳa
ögi köңli ḳolmış tilek arzuḳa

488 kirip kẹnd içinde tiledi tüşün
tüşün bulmadı kör tarudı ajun

489 muңaḍtı muyanlıḳta tüşti barıp
kiçe yattı anda tünedi serip

490 negü tir eşitgil ulḳuşluġ bilip
saңa sözledi söz biligdin alıp

---

477 *ġaṛiblıḳ yirinde*] A_{10} *ġarib-lıġ yerin-te* B_1 *ġaṛib-luḳ yirin-de* C_9 *ġ. yirindẹ* | *bu ... eңg*] A_{10} *buu ilgim taruz-a ...* B_1 *bu nẹngim tükense s. bolġa e.* C_9 *bu ilgim ... ing* || 478 B ve C'de bu beyit yok | *iḍi ... işi*] A_{11} *ẹti ket k. buu ġarib-lıġ baş-ı* | *ġaṛiblıḳta ... ẹr*] A_{11} *ġarib-lıġ-ta ... ẹr* || 479 *siziksiz ... bolġa*] A_{12} *sesik-siz k. bolġay* | *tise*] A_{12} *tez-e* || 480 *negü ... emdi*] A_{13} *n. ter eşit-gil ay* B_3 *nigü ...* C_{11} *nigü t. eşitgil ay* | *yaңzatur ... ḷazġu*] A_{13} *... ḳısġur* B_3 *berkitür emdi* || 481 *erse ... tise*] A_{14} *ẹrz-e ... tez-e* C_{12} *irse ...* | *kerek bil*] B_4 *kẹrẹklig* C_{12} *kẹrẹk mün* || 482 *tuçı igsizin*] A_{15} *t. yig* (satır altında AH: *ḥaṣta.*) *-siz-in* B_5 *tuşı i.* | *tapınsa*] A_{15} *tapınz-a* B_5 ve C_{13} *tapınsa* || 483 *saẏ*] A_{16} *sav* B_6 *son* C_{14} *sav* (*-v-* üç noktalı) | *itse ... itig*] A_{16} *ẹdz-e ọske ẹdig* || 484 *basala*] B_7 *baṣalar* | *bilse ... beklig*]

477 Gurbet elde insana mal gerekir;
elim daralırsa, bu benim yüzümü sarartır.

478 Bu gurbet hali insana çok ağır gelir,
gurbette çok meziyetli insanlar bile ne yapacağını şaşırır.

479 Kendime bir çevre edinebilmem için bana,
şüphesiz, çok altın ve gümüş gerekecek.

480 Dinle, şimdi bilgisi derya gibi derin olanlar ne der;
dikkat edersen, hayatından memnun insan bu sözü buna benzetir.

481 Hizmete girmek isteyen kişi için
hiç şüphesiz, şu iki şey gereklidir.

482 Doğruluk ile hizmet edip yüzünü ağartmak için
gereken şeylerden biri, hastalıksız geçen hayattır.

483 Bunlardan biri de yerinde kullanıp harcamak için
elde bulunması gereken som altındır, ey zeki kişi.

484 Hizmet ancak o zaman bir işe yarar;
insan bunu bilirse, bu kapı ona kilitli kalmaz.

485 Ay-Toldı: Başım darda kalırsa, bana gerekir, diye,
yanına som altın, gümüş, eşya ve mal aldı.

---

486 Kalkıp evinden çıktı; kâh yürüyüp
kâh konaklayarak yoluna devam etti.

487 Sonunda hükümdarın bulunduğu şehre geldi,
can ve gönülden dilediği arzusuna kavuştu.

488 Şehrin içine girip inecek bir yer aradı;
arayıp bulamayınca dünya ona dar geldi.

489 Canı sıkıldı; sonunda gidip bir imarethaneye indi
ve orada yatarak sabırla geceyi geçirdi.

490 Dinle şimdi akıllı ne der; bu sözü sana
bilerek ve bilgiden elde ederek söylemiştir.

B_7 *bolsa* ... C_{15} *b. bolmas b. b.* (satır altında *mąġluḳ*) ‖ 485 *kötürdi* ... *kümüş*] A_{18} *ketürti sav* ... B_8 *ḳötürdi* ... C_{16} *k. sav* (-*v* üç noktalı) ... *öltüş* | *öz* ... *bu*] A_{18} *mungyerin-te mangga buu* ‖ 486 *evindin* ... *berü*] A_{19} *ẹ.* ... *naru* B_9 *e.* ... *bẹrü* C_{17} *ivindin* ... *berü* | *yorıyu* ... *turu*] A_{19} ... *baru* B_9 ve C_{17} *yorıyu* ...‖ 487 *kelip* ... *turur*] B_{10} *aḫır* ... *bạru* | *ḳolmış*] A_{20} *tegmiş* (-*g*- yerine -*d*- ?) C_1 *tẹgmiş* ‖ 488 *kirip*] C_2 *kẹlip* | *kör* ... *ajun*] A_{21} *boltı tar buu anun* (*a*- ?) C_2 *boldı tar bu a.* ‖ 489 *muyanlıḳta*] A_{22} *muyan-lıġ* B_{12} *müyenlik-de* C_3 *mụyanlıḳ-ta* | *kiçe* ... *serip*] A_{22} *keçe* ... B_{12} *k. yạt(t)ı* ... *s.* (satır altında *ṣạbr ḳılıp*) C_3 *k. yat(t)ı* ... ‖ 490 *negü* ... *uḳuşluġ*] A_{23} *n. ter* ... B_{13} *nigü tir eşit emdi bilge* C_4 *nigü* ... ‖

491 iḍi ters bolur kör bilişmez kişi
ḳalın yat ara kirse yalñguz başı

492 iḍi sarp bolur bu yañı kelgüçi
bilişi yoḳ erse muñgaḍsa tuçı

B47 493 bilişmez kişiler ḳaraġu sanı
ḳaraġu yorıḳ yazsa sökme anı

494 kişi kirmedük ilke kirse ḳalı
kelin teg bolur er aġın teg tili

A28 495 yatıġ yarlıḳaġıl içür bir yigü
ümeg eḍgü tutġıl ay bilge bügü

496 yatıġ eḍgü tutsa yarur er közi
ümeg eḍgü tutsa yaḍıldı sözi

497 kişike kerek tegme yirde biliş
biliş birle itlür ḳamuġ türlüg iş

498 bu ay toldı ança yorıdı bu yañ
ġariblıḳ salḳınçı sarıġ ḳıldı erñ

499 bilişti yime ol kişiler bile
otaġ tuttı özke yarudı küle

500 yime tuttı iş tuş yaḳın ḳıldı öz
uluġḳa kiçinke açuḳ tuttı yüz

501 bu ay toldı özke kör itti işig
adaştı kiñeşti bir atlıġ kişig

---

502 adaş tuttı ay toldı eḍgü kişi
küsemiş atı erdi eḍgü işi

503 añgar açtı ay toldı köñgli sözi
ne ermiş tileki kim ermiş özi

---

491 *iḍi ... kör*] A_{24} *ẹti ... buu* B_{14} *iḍi ...* | *ḳalın ... başı*] A_{24} *ḳılın tap ... yanglur b.* B_{14} *... yaṇgluz bąşı* C_4 *... yaṇgluḳ* (*y-* noktasız) *işi* || 492 *iḍi ... bu*] A_{25} *ẹti s. bolumat* B_{15} *iḍi ...* C_6 *iḍi sąrp bolur yat* | *erse*] C_6 *irse* || 493 *bilişmez ... kişiler*] A_{26} *bilümez kişi ol* C_7 *b. kişi ol* | *yorıḳ yazsa*] A_{26} *y. barz-a* B_1 *yorıḳ azsa* C_7 *yorıp yazsa* || 494 *kirmedük ilke*] A_{27} *ḳor-medük yẹrke* C_8 *k. yẹrke* (*-ẹ-* harekeli) | *er*] A_{27} *ol* B_2 *ẹr* C_8 *ol* || 495 *yarlıḳaġıl ... yigü*] A_1 *yarlıġ* (satır altında AH: *miskin*) *-a-ġıl i. ber begü* | *ümeg ... bügü*] A_1 *ụ. ẹ ... bụgü* B_3 *ü.* (satır altında *anı*) *... bügü* C_9 *ö. idgü ... bügü* || 496 *eḍgü ... közi*] A_2 *ẹtgü ... ẹr yụz-i* B_4 *... ẹr k.* C_{10} *idgü ... ir k.* | *ümeg eḍgü*] B_4 *ü.* (satır altında *müsafir*) *e.* C_{10} *ü. idgü* || 497 *tegme yirde*] A_3 *t. yerde* B_5 *tẹgme y.* C_{11} *tigme yịrde* | *itlür*] A_3 *ẹdlür* || 498 *yañ*] B_6

491 Yalnız başına yabancı bir kalabalık arasına giren
ve tanıdığı olmayan kişinin hali çok fena olur.

492 Tanıdığı olmayan kişi, yabancı bir yerde daima
can sıkıntısı içinde kalır, çok güç bir duruma düşer.

493 Tanıdığı olmayan kişi kör gibidir;
kör yolunu şaşırırsa, onu ayıplama.

494 Kişi bilmediği bir memlekete girince,
gelin gibi olur, dili tutulur.

495 Yabancının kusurunu bağışla, onu yedir içir;
ey bilge hakîm, misafire iyi davran.

496 Yabancıya karşı iyi davrananın yüzü güler;
misafirlere iyi davrananın şöhreti yayılır.

497 Kişiye her yerde tanıdık gerekir;
her türlü iş tanıdık aracılığıyla yoluna girer.

498 Ay-Toldı bir süre böyle vakit geçirdi;
gariplik içinde düşüne düşüne yüzü sarardı.

499 O da sonunda bazı kişilerle tanıştı;
kendisine bir oda tuttu, yüzü gülmeye başladı

500 Eş dost edindi, onlara yaklaştı;
büyüğe ve küçüğe güler yüz gösterdi.

501 Ay-Toldı bir gün ileri gelen biriyle ahbap oldu;
onu dost edindi, işlerini ona danıştı

---

502 Ay-Toldı'nın bu dostunun adı Küsemiş'ti;
insanlara iyilik etmeyi kendisine iş edinmişti.

503 Ay-Toldı ona sırrını açtı, kendisinin kim
ve dileğinin ne olduğunu söyledi.

---

nṇng | *ġaribliḳ*] B_6 ve C_{12} *ġarib-liḳ* ‖ 499 *biliṣti ... ol*] A_5 *biliṣ-i y. ọl*: B_7 *biliṣti körüṣti* | *ataġ ... yarıdı*] A_5 *biriṣ-ti yaruṣ-tı yarıntı* B_7 *o. tut(t)ı ...* C_{13} *bạrıştı kẹliṣti yorıdı* ‖ 500 *tuttı ... ḳıldı*] A_6 *t. eṣ tost ...* B_8 *tut(t)ı ... tut(t)ı* C_{14} *tut(t)ı i. dost ...* | *açuḳ tuttı*] B_8 *a. tut(t)ı* C_{14} *yạruḳ tut(t)ı* ‖ 501 B'de bu beyit yok | *itti işig*] A_7 *ẹdti ẹ.* C_{15} *it(t)i i.* | *adaṣtı ... bir*] A_7 *adaṣ tut-tı anda b.* ‖ 502 *tuttı ... ẹdgü*] B_1 *tut(t)ı ...* C_{16} *tut(t)ı ... idgü* | *erdi ẹdgü*] C_{16} *irdi idgü* ‖ 503 *açtı*] B_{10} *aydı* | *ermiṣ ... ermiṣ*] C_{17} *irmiṣ ... irmiṣ* ||

C20 504 yirindin bu ilke nelük kelmişin
ayu birdi barça özi bilmişin

---

505 iligke yalḳın ḫaş ḥaciḃ erdi bir
ayı ersig ilig bile sözke sır

506 küsemiş aṅgar bardı bir kün turup
sözin sözledi sözke ul tüp urup

507 ayıttı bu ḥaciḃ sözin yetrürek
tileki ne ermiş taḳı bütrürek

508 küsemiş ayu birdi barça sözin
ne erdi tileki kim ermiş özin

ḤACİḂ CEVABI KÜSEMİŞKE

B48 509 ḥaciḃ aydı aşnu maṅga kelsüni
köreyin anı men mini körsüni

510 yana uḳturayın iligke bu söz
ḳayu kün körüngü ḳaçan kelgü öz

KÜSEMİŞ SÖZİ AY TOLDIḲA

511 küsemiş turup çıḳtı andın yana
kelip aydı ay toldı toġdı küne

512 yorı bar biliş emdi ḥaciḃ bile
tilekiṅ negü erse andın tile

513 sini körsü bilsü eşitsü sözüṅ
tilekiṅ ne erse tilin ay özüṅ

514 aṅgar sözledim men sözüṅni neçe
taḳı minde yigrek sen ayġıl aça

---

504 *yirindin ... kelmişin*] A_{10} *yerin-tin buu yerke* ... B_{11} *yïrindin ... nigün kelmişi* C_1 *yïrindin bu yïrke ...* | *birdi ... bilmişin*] A_{10} *berti b. ọsin b.* B_{11} *... bilmişi* ‖ 505 *ḥaciḃ erdi*] C_2 *er irdi bu* | *ayı ... sır*] A_{11} *atı ẹrsin ...* B_{12} *atı ... bir* C_2 *atı ...* ‖ 506 *tüp urup*] B_{13} *yol ḳolup* (sayfa kenarında yazılmış) ‖ 507 *ayıttı*] B_{14} ve C_4 *ayıt(t)ı* | *ermiş ... bütrürek*] A_{13} *ẹ. ... yet-rü-rek* B_{14} *... bṵtrürek* C_4 *irmiş ...* ‖ 508 A'da bu beyit yok | *sözin*] C_5 *sözi* | *erdi ... özin*] C_5 *irdi ... irdi özi* ‖
ḥaciḃ ... küsemişke] nüshalarda bu başlık yok

504 Memleketinden kalkıp buraya niçin geldiğini,
kendisinin neler bildiğini, hepsini ona anlattı

---

505 Hükümdara yakın bir has hacib vardı;
çok mert bir insandı ve hükümdarın sırdaşıydı.

506 Küsemiş bir gün kalkıp ona gitti ve
uygun bir giriş yaparak meseleden bahsetti.

507 Bu hacib onun sözünü dikkatle dinledi,
dostunun ne istediğini iyice soruşturdu.

508 Küsemiş onun bütün söylediklerini, dileğinin ne
ve kendisinin kim olduğunu bir bir anlattı.

HACİBİN KÜSEMİŞ'E CEVABI

509 Hacib dedi ki: Önce o bana gelsin,
onu bir göreyim ve o da beni görsün.

510 Sonra ben bu meseleyi hükümdara arz edeyim;
ne zaman geleceği, hangi gün huzura çıkacağı saptansın.

KÜSEMİŞ'İN AY-TOLDI'YA SÖZÜ

511 Küsemiş oradan kalkıp dışarı çıktı ve
gelip Ey Ay-Toldı, sana gün doğdu, dedi.

512 Sen şimdi hacibin yanına gidip onunla tanış,
dileğin ne ise kendisinden iste.

513 Seni görsün, tanısın, sözünü dinlesin;
dileğin neyse ona kendin söylersin.

514 Her ne kadar ben senin söylediklerini anlattımsa da,
kendin bunu benden daha iyi açıklar ve anlatırsın.

---

509 *aydı*] A_{14} *aydtı*] *körcyin ... körsüni*] A_{14} *... meni k.* C_6 *bilcyin ... bilsüni* || 510 krş. beyit 539 not | *iligke*] A_{15} *ẹlig-ke* ||

küsemiş ... ay toldı.ka] nüshalarda bu başlık yok

511 *andın*] A_{16} *aytı* || 512 *yon ... emdi*] A_{17} *yonyu yer b. ẹmti* (önce *boltı* veya *bolur* yazılmış, sonra düzeltilmiş) | *negü ersel* C_9 *nigü irse* || 513 *sini*] A_{18} *seni* | *ne ... tilin*] A_{18} *n. ẹ. bilin* B_5 *ni ...* C_{10} *n. irse ...* || 514 *neçe*] A_{19} *seçe* | *minde ... aça*] A_{19} *men-te yegrek ...* B_6 *m. yigrek ... biçe* C_{11} *munda yigrek ...* ||

515 iḍi yalḳşı aymış tili köŋli tüz
körü barsa yetrü köni ök bu söz

516 kişi sözler ök kör kişiniŋ sözi
kişide baġırsaḳ öz işke özi

517 neçe keḍ kişi bolsa özke yalḳın
özinde baġırsaḳ bolur mu salḳın

518 baġırsaḳ tilese özüŋke özüŋ
özüŋde baġırsaḳ yoḳ ol kes sözüŋ

---

519 tonın keḍti ay toldı turdı örü
küsemiş bile çılḳtı bardı naru

520 ḳapuġlḳa tegip tüşti kirdi yorıp
körü aldı ḥaciḅ kişisi kelip

C21 521 küsemiş kirip tuştı yandru çılḳıp
alıp kirdi ḥaciḅ taparu olḳıp

522 körü aldı ḥaciḅ orun birdi tör·
isig sözledi söz tilin yalḳşı kör

ḤACİḄ SU'ALİ AY TOLDIḲA

A29 523 ayıttı ḥaciḅ emdi köŋlüŋ neteg
kelip ḳayda tüştüŋ ne ornuŋ neteg

B49 524 bilişiŋ ne barmu adaş ya ḳadaş
körügli ne barmu yigü içgü aş

525 yana ma ayıttı tilekiŋ ne ol
negü iş ḳılur sen kerekiŋ ne ol

---

515 *iḳli ... aymış*] A_{20} *iti yaḫşı söz-ler* B_7 *iḍi yaḫşı a.* C_{12} *idi yaḳşı a.* | *barsa ... ök*] A_{20} *barz-a yedrü ḳoni ọk* B_7 *barsa yętrü k. ök* C_{12} *birse yętrü k. ol* ‖ 516 *kör*] A_{21} *hem* C_{13} *ḥm* | *kişide*] A_{21} *kiş-i-tin* C_{13} *kişi-de*" ‖ 517 *özinde ... saḳın*] A_{22} *ọsüng-ten* C_{14} *özüng-de*" *... yaḳın* ‖ 518 *tilese*] B_{10} *tileseng* | *özüŋde*] A_{23} *ọsüng-tin* C_{15} *özüng-de*" | *ol*] C_{15} *o.* (sonradan yazılmış) ‖ 519 *tonın*] A_{24} ve C_{16} *toni* ‖ 520 *ḳapuġlḳa*] A_{25} *tapuġ-ḳa* ‖ 522 *birdi*] A_{27} *berti* C_2 *bịrdi* | *isig ... yaḳşı*] A_{27} *i.* (satır altında AH: *sọ̈zin*?) *... aġz-ı* B_{14} *i. ... yaḫşı* C_2 *i. ... yaḳşı* ‖

515 İçi dışı bir olan insan çok yerinde söylemiş;
iyice dikkat edilirse, bu söz pek doğrudur;

516 Bir kişinin arzusunu anlatmaya bir başkası da aracılık edebilir,
fakat insanın kendisi kendi işine başkasından daha yakındır.

517 Ne kadar iyi ve yakın biri olursa olsun, düşün,
kişiye başkası kendisinden daha candan olabilir mi?

518 Eğer kendine candan bağlı birini arıyorsan,
sözün kısası, kendinden daha candan birini bulamazsın.

---

519 Ay-Toldı yerinden kalktı ve elbisesini giydi;
çıkıp Küsemiş ile birlikte oraya gitti.

520 Kapıya gelip attan indiler, yürüyerek girdiler;
hacibin adamı gelip onları karşıladı.

---

521 Küsemiş içeri girip hacib ile görüştü;
sonra çıkıp onu alarak hacibin yanına götürdü.

522 Hacib karşıladı, başköşede yer gösterdi;
güzel ve içten sözler söyledi.

HACİBİN AY-TOLDI'YA SUALİ

523 Hacib sordu: Nasılsın, gönlün hoş mu;
burada nereye indin, yerin nasıl?

524 Akraban, dostun veya tanıdığın var mı;
yiyeceğin, içeceğin ve bakanın var mı?

525 Sonra yine sordu: Dileğin nedir;
ne iş yaparsın, bir şeye ihtiyacın var mı?

ḥaciḃ ... ay toldıḳa] nüshalarda bu başlık yok

523 *ayıttı ... emdi*] A_1 *ayur ḫ. ay tolu* B_{15} *ayıt(t)ı ...* C_3 *ayıt(t)ı ...* | *ne ornuñg*] A_1 *y-a ǫsūng* B_{45} *ne* (noktasız) *o.* C_3 *ya o.* ‖ **524** *bilişiñg*] B_1 *biḃişing* C_4 *biḃişi(n)g* | *körügli ... yigü*] A_2 *berigli ... yegü* B_1 *körüğli ...* C_4 *k. ... yigü* ‖ **525** *ayıttı*] B_2 *ayıt(t)ı* C_5 *ayıt(t)ı* | *negü ... sen*] B_2 *nigü ... sçn* C_5 *nigü i. tiler sc*^{n} ‖

AY TOLDI CẹVABI ḤACİBḲA

526 bu ay toldı aydı ay ḥaciḅ ḳutı
eşittim bu kün toġdı ilig atı

527 eşittim yıraḳtın anın̄g̃ çaẏını
bilgin ulḳuşın silig saẏını

528 özüm arzuladı anın̄g̃ tapġın̄g̃a
tapınġalı keldim anın̄g̃ ḳapġın̄g̃a

529 tilek bu iligke tapınsa özüm
yaraġ körse ḥaciḅ ötünse sözüm

---

530 körüp seẏdi ḥaciḅ bu ay toldını
tilinde yorıttı ḳamuġ ögdini

531 yüzi körki ḳılḳı ḳılınçı özi
ḳamuġ yalḳşı kördi tili uz sözi

532 iḍi seẏdi kön̄g̃lün anı tapladı
ilig tapġın̄g̃a bu yaraġay tidi

533 negü tir eşitgil seẏitmiş kişi
seẏitse kişi kör mün erdem başı

534 kimi seẏse ʿaẏbı kör erdem bolur
kimi seẏmese erdem öktem bolur

535 bu sözke tanuḳı munu keldi söz
oḳıġıl munı sen aya eḍgü öz

536 kön̄g̃ül kimni seẏse mün erdem bolur
ḳamuġ tetrüsi on̄g̃ ḳoḳuzı tolur

537 kön̄g̃ül kimni seẏse ḳamuġı seẏüg
körür közke ursa körümez bolur

---

ay toldı ... ḥaciḅḳa] nüshalarda bu başlık yok

526 *eşittim ... ilig*] A_4 *ẹ. ... elig* B_3 ve C_6 *eşit(t)im ...* || **527** *eşittim ... anın̄g̃*] A_5 *ẹ. ... ilig* B_4 *eşit(t)im yıraḳdın a.* C_7 *eşit(t)im yıraḳ-dın ilig* | *ulḳuşın ... saẏını*] B_4 *uḳuşun ...* C_7 *uḳuşun s. çaẏı-nı* || **528** B_5'te mısraların yeri değiştirilmiş | *tapġınga*] B_5 *ḳapgınga* | *tapınġalı ... ḳapġın̄g̃a*] A_6 *... ḳapuġ-mgga* B_5 *tapunġalı ... tapġınga* C_8 *tapunġalı ...* || **529** *iligke tapınsa*] A_7 *ẹlig-ke tapunz-a* B_6 ve C_9 *i. tapunsa* | *ötünse*] A_7 *ọdünsü* C_9 *ötünsü* || **530** *tilinde·yorıttı*] A_8 *tilin-ge y.* B_7 ve C_{10} *t. yorıt(t)ı* || **531** *yüzi ... özi*] A_9 *bir-i kọrki ḳılġ-ı ḳ. ọz-i* B_8 *y. k. körklüg l̤ı̤lınçı köni* | *yalḳşı ... sözi*] A_9 *yalḫşı ...* B_8 *anda k. könilik tom* C_{11} *yaḳşı ...* || **532** B'de bu beyit yok | *iḍi ... tapladı*] A_{10} *anın ...* C_{12} *i. siẏdi ...*

AY-TOLDI'NIN HACİB'E CEVABI

526 Ay-Toldı dedi ki: Ey devletli hacib,
hükümdar Kün-Toğdı'nın adını duydum.

527 Uzaktan onun şöhretini, bilgisini, aklını
ve sakin sözlerle gönül aldığını işittim

528 Ona hizmet etmeyi arzuladım,
kapısında hizmet için buraya geldim.

529 Dileğim hükümdara hizmet etmemdir; hacib uygun görürse
sözlerimin hükümdara arzedilmesini dilerim.

---

530 Hacib bu Ay-Toldı'yı gördü
ve sevdi; onu çok övdü.

531 Yüzünü, giysisini, tavır ve hareketlerini, sözünü,
şahsını, konuşmasını, hepsini iyi ve güzel buldu.

532 Onu çok ve gönülden sevdi, beğendi;
onu hükümdarın hizmetine uygun gördü.

533 Dinle, kendisini sevdiren kişi ne der; kişi kendini
sevdirirse, onun kusuru en büyük erdem sayılır.

534 İnsan kimi severse, onun kusuru erdem olur;
kimi sevmezse, onun erdemi kusur görünür.

535 Şu söz buna tanık olarak gelmiştir:
ey iyi insan, sen bunu oku!

536 Gönül kimi severse, onun kusuru erdem olur;
bütün ters işleri doğru ve eksikleri de tam görünür.

537 Gönül kimi severse, onun her şeyi sevimli olur;
gören göze vursa, o bile kötü görülmez.

---

tạpladı (*-p-* ?) *tapğnğa ... tidi*] A_{10} *tapğı-ğa buu y. teti* || 533 C'de bu beyit yok | *negü ... kişi*] A_{11} *n. ter ẹ. sevüdmiş k.* B_9 *nigüt. e. sevịtmiş* (*-t-* noktasız) *kişi* | *sevitse ... başı*] A_{11} *sevüdz-e kişi mụn-i ẹ. b.* B_9 *sẹvịtse* (*-t-* yerine *-i-* ile) *... başı* || 534 *kimi ... erdem*] A_{12} *... pak ẹrdem* B_{10} *kişi ...* C_{13} *... pak irdim* | *erdem öktem*] A_{12} *ẹ. ọokdem* B_{10} *e. öktẹm* C_{13} *irdem ö.* || 535 *tanuḳı ... söz*] A_{13} *muna kelti şaʿrïm tanuḳ* C_{14} *munu ḳeldi şiʿrïm tạnuḳ* | *oḳığıl ... öz*] A_{13} *tanuġ bolz-a ẹrke tileki anuġ* C_{14} *tạnuḳ bolsa sözke tilekim anuḳ* | Dörtlük, A'da sayfa kenarında AH: *şiʿr sözü*, B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *şiʿr* sözüyle ayırt edilmiştir || 536 *erdem*] C_{16} *irdim* | *tetrüsi oñg*] A_{14} *yetrü-si ong* (*o-* noktalı, *nung*?) B_{12} *tẹtrüsi* (*t-* noktasız) *o.* || 537 *sevse ... sevüg*] A_{15} *sevüz-e ḷ. sevụg* | *körür ... körünmez*] A_{15} *ḳorer ḳoz-ke k. ḳosrünmez* C_{17} *köz önmes* ||

IḤACİB CEVABI AY TOLDIḲA

C22 538 yanut birdi iḥacib kör ay toldıḳa
ayur emdi iv̈me mañga tur balḳa

539 men aşnu ayayın iligke sözüñg
ne ermiş tilekiñg kim ermiş özüñg

B50 540 sini bilsü ötrü yüzüñg körsüni
uçuz tutmasunı aġır tutsunı

541 sañga men kerekiñg baḳa turġa men
ḳamuġ işleriñgni sev̈e ḳılġa men

---

542 öküş eḍgü sözler tilin sözledi
işiñg itge men tip ḳatıġ ḳur badı

543 bu yañglıġ bolur bu kişi eḍgüsi
kişi eḍgüsi ol buḍun yüḍgüsi

544 negü tir eşitgil buḍun başlar er
ḳamuġ işni yetrü körüp işler er

545 kimiñg devleti baş kötürse örü
ḳamuġ eḍgü ḳılğu buḍunlḳa törü

546 kimiñg elgi bolsa buḍunḳa uzun
silig bolğu lḳılkı ḳılınçı tüzün

547 yorıḳ bolsa kimiñg buḍunlḳa sözi
süçig tutğu til söz me ḳoḍlḳı özi

548 yayıġ ol bu devlet iter hem buzar
ne irsel turur terk irikse tezer

549 bu ḳutḳa ınanma usa eḍgü lḳıl
bu kün munda erse yarın anda bil

550 bu ḳutḳa küv̈enme ay lḳut bulğuçı
keligli turur ḳut yana barğuçı

ḥacib ... ay toldıḳa] nüshalarda bu başlık yok

538 *yanut birdi*] A_{16} *ǫgü berti* | *emdi ... mañga*] A_{16} *ędm-e ęmti mangaa* C_1 *evme* (*-v-* ?) *emdi maṇga* | 539 B_{15}'de bu beyit şu şekildedir (krş. beyit 510)

eng aşnu ilig-ke ayayịn bu söz
lḳayu kün körünkü ḳaçan kelgü öz

iligke ayayın] C_2 *ayayịn ilig-ke* | *kim ermiş*] C_2 *k. irmiş* ‖ 540 *sini*] A_{18} *scn-i* | *tutmasunı ... tutsunı*] A_{18} *tudmasun a. tut-suu-nı* B_1 *... körsüni* C_3 *... tusunı* ‖ 541 *sañga ... baḳa*] A_{19} *sangga men kerekin yapa* B_2 *sṇga męn kęreking baḳa* C_4 *munu męn küninge baḳa* (*-b* noktasız) | *sev̈e ḳılğa*] C_4 *ulḳa turğa* ‖ 542 *tilin*] A_{20} *bilin* | *işiñg ... badı*] A_{20} *işig ... ḳurba-tı* ‖ 543 *bu*] A_{21} ve C_6 *ol* | *eḍgüsi ...*

HACİBİN AY-TOLDI'YA CEVABI

538 Hacib Ay-Toldı'ya yanıt verdi ve dedi ki:
Şimdi acele etme, bu işi bana bırak.

539 Ben önce senin sözünü, dileğinin ne olduğunu,
kim olduğunu hükümdara arzedeyim.

540 Seni tanısın, bir de yüzünü görsün,
sana layık olduğun değeri versin.

541 Senin için gerekli olan şeyleri ben izleyeceğim
ve bütün işlerini severek yapacağım.

---

542 Pek çok iyi sözler söyledi;
işini yapacağım, diye kesin söz verdi.

543 İnsanların iyisi böyle olur;
insanların iyisi halkın yükünü hafifletendir.

544 Dinle, halkı idare eden ve her işi iyice
araştırdıktan sonra yapan insan ne der.

545 Halkın içinde yükselip ikbale eren insan
halka hep iyi kanunlar koymalıdır.

546 Kim halka hâkim olursa, onun doğası yumuşak,
tavır ve hareketleri asilane olmalıdır.

547 Kim halk içinde nüfuz sahibi olursa,
onun dili ve sözü tatlı olmalı, tevazu göstermeli.

548 Bu devlet dönektir, hem yapar hem bozar;
o kararsızdır; bıkarsa çabuk kaçar.

549 Bu ikbale inanma; elinden gelirse iyilik et;
bil ki, ikbal bugün sendeyse yarın başkasındadır.

550 Ey ikbal bulan, bu ikbale güvenme;
gelen ikbal bir gün olur gider.

---

yüḏgüsi] A_{21} *ç. ... but-ġuz-ı* B_4 *ç. ... yuḏgusı* C_6, *idgüsi ...* || 544 *negü ... er*] A_{22} *n. ter işidgil* (önce *-gin* yazılmış, sonra düzeltilmiş) *... ḳr* B_5 *nigü ... ḳr* C_7 *nigü ... ir* | *işni ... er*] A_{22} *iş-te ... ḳr* B_5 *... ḳr* C_7 *... ir* || 545 *kimiñ*] B_6 *kimüng* | *eḏgü*] C_8 *idgü* || 546 *kimiñ elgi*] A_{24} *k. ilgi* B_7 *kimüng e.* | *bolġu ... tüzün*] A_{24} *b. ḳalġın ḳılınçın soṣün* B_7 *bolsu ...* C_9 *b. ḳallın ḳılınçın sözün* || 547 *yoruḳ ... sözi*] A_{25} *yoruġ b. kim-ning ...* B_8 *y. b. kimüng b. sṣzi* (?) C_{10} *... kim-ning* | *süçig ... özi*] A_{25} *suçüg ... soz maġud-ḳa oz-ı* B_8 *s. tutsu t. s. ne* (*n-* noktasız) *ḳotḳa* (*-t-* veya *-s-* noktasız) *özi* (*-z-* noktasız) C_{10} *siyüçig tutġu' ... ne ḳotḳa* (*-tḳ-* noktalara dikkat!) *ö.* || 548 *yayıġ ... iter*] A_{26} *tadıġ ... eder* B_9 *yayıġ* (noktasız) *... | ne ... tezer*] A_{26} *hem ersel ... çrilkiz-e ḳaçar* B_9 *ne* (*n-* noktasız) || 549 *eḏgü*] C_{12} *idgü* | *erse*] C_{12} *irse* || 550 *güvenme*] A_{28} *inan-m-a* ||

A30 551 ay dęvlęt iḍisi bu dęvlęt bile
turayın tise tur sen eḍgü tile

552 sanīga tegse beglik uluġluḳ oḳa
kiçiglik anuḳ tut örünīg bolġulḳa

---

553 yana aydı ḥaciḇ sen emdi yorı
sevinçin tirilgil badırīg ḳut ḳurı

554 sen az ivme işler öḍinīge tapuġ
öḍi kelse açılur bu beklig ḳapuġ

B51/ C23 555 yime yaḳşı aymış biliglig sözi
biliglig sözi körse barçın tözi

556 ḳayu işke ivse uzar kiç ḳalur
ive ḳılmış işler ökünçlüg bolur

557 öḍinīge küḍezgü işig ivmegü
ḳamuġ iş öḍinde bolur ay bügü

AY TOLDI CĘVABI ḤACİBḲA

558 eşitti bu ay toldı barça sözüg
ayur serneyin men tutayın özüg

559 mini kördi ḥaciḇ sözüm tınīgladı
yaraġı körü tursu vaḳtı öḍi

560 ḳayu öḍte ḥaciḇ tilese mini
ol öḍte keleyin tidi söz küni

---

561 turup çıḳtı ay toldı andın yana
evinīge kelip kirdi yazdı tona

---

551 *iḍisi*] B_{12} *iḍi-si* | *tur ... tile*] B_{12} *tursu e. bile* C_{14} ... *idgü t.* || 552 *sanīga*] A_2 *sangga* B_{13} *manga* | *örünīg*] A_2 *ọsūng* B_{13} ve C_{15} *özūng* || 553 *aydı*] C_{16} *ay-dı* (*-dı* satır üstünde sonradan yazılmış) | *sevinçin ... ḳut*] A_3 *sivinçin tirig-lik b. ḳ.* (satır altında AH: *dęvlęt*) C_{16} *sivinçin tirilglil (!) baġıl ḷ.* || 554 *tapuġ*] A_4 *tuduġ* B_{15} *tapuġ* (*-p-* noktasız) | *öḍi ... ḳapuġ*] A_4 *ọdi* (satır altında AH: *vaḳt*) ... *baġlıġ ḷ.* B_{15} ... *ḳıtuġ* C_{17} ... *tirklig ḳapuġ* || 555 *yime yaḳşı*] B_1 *yạna yạḫşı* C_1 *y. yaḫşı* | *barçın tözi*] A_5 *barçın* (*-r-* ?) *tọz-i* B_1 *b. tözi* (*-z-* noktasız) C_1 *b. yüzi* || 556 *işke ... kiç*] A_6 *i. ivz-e* (satır altında AH: *iştab*) *usar keç* B_2 *i. iver* ... C_2 *ış-ḳa i. uzalur* | *ive*] C_2 *ivek* || 557 *oḍinīge ... ivmegü*] A_7 *ọdün-ge*

551 Ey devlet sahibi, ikbalinin devamını istersen,
onun devamı süresince sen de iyilik etmeye devam et.

552 Sana beylik ve büyüklük erişirse, bu devlet içinde saç ve
sakalının ağarması için kendini küçük tut ve mütevâzi ol.

---

553 Hacib sözüne şöyle devam etti: Sen şimdi
gönlünü hoş tut, artık devlet kuşağını kuşandın.

554 Biraz sabret, her işin uygun bir zamanı vardır;
zamanı gelince kapalı kapılar açılır.

555 Yine bilgili ne güzel söylemiş; bilgilinin sözü,
dikkat edersen, değerli bir mala benzer.

556 Hangi işte acele edilirse, o iş uzar ve gecikir;
acele yapılan işler pişmanlıkla neticelenir.

557 Acele etmemek ve işin zamanını beklemek gerekir;
ey hakîm, her iş zamanı gelince olur.

AY-TOLDI'NIN HACİBE CEVABI

558 Ay-Toldı bütün bu sözleri dinledi:
O halde ben sabredeyim ve bekleyeyim, dedi.

559 Hacib beni gördü ve sözlerimi dinledi;
ne yapmak gerektiğini, ne zaman yapılacağını o söylesin.

560 Hacib beni ne zaman isterse,
onun söyleyeceği gün ve saatte geleyim.

---

561 Ay-Toldı kalkıp oradan çıktı;
evine döndü ve içeri girip soyundu.

---

kudesgü i. i. (satır altında AH: *ṣabr ḳılġu*) B_3 ... *işing i.* C_3 ... *ivmegü*? | *öḍinde* ... *bügü*] A_7 *ọḍün-ge* (satır altında AH: *vaḳt*) ... *begü* B_3 ... *bügü* C_3 ... *bügü* ||

ay toldı ... *ḥaciblıa*] nüshalarda bu başlık yok

558 *eşitti*] A_8 *işit-ti* B_4 *eşit(t)i* C_4 *eşit(i)i* | *serneyin men*] A_8 *men sınam-tım* B_4 *serneyin men* C_4 *sirneyin men* || 559 *mini* ... *ḥaciḅ*] A_9 *men-i k. hacib* (satır altında AH: *vezir*) | *tursu vaḳtı*] A_9 *t.* (önce *tursun* yazılmış, sonra düzeltilmiş) *v.* C_5 *t. vaḳtı* || 560 *mini*] A_{10} *meni* | *keleyin tidi*] A_{10} *k. teti* B_6 *kelcy tidi bu* || 561 *evinge* ... *yazdı*] A_{11} *iv-i-ge k. tuşti yaz-tı* B_7 *e.kelip bardı* C_7 *ivinge* ... ||

562 ḫaciḃ kördi ay toldı ḳılkı yaŋgı
erende aḍınsıġ kişide öŋgi

563 ayur körmişim yoḳ bu yaŋglıġ kişi
biliglig uḳuşluġ buḍunda başı

564 bu mundaġ kişiler bolur iḍi ḳız
bu ḳız ḳızlıḳı ḳıldı ḳız atı ḳız

565 ḳayu neŋg ḳız erse uş ol neŋg kusüş
küsüş neŋg tilep bulmaz emger öküş

566 bu mundaġ kişiler iligke kerek
iligke kerek neŋg kör ilke kerek

567 ḳamuġḳa tusulur kor erdemlig er
bu erdem bile er tilek arzu yir

---

568 öḍli boldı ḫaciḃ iligke sözin
aça aydı ay toldı ḳılkı tözin

569 ayu birdi ḳılkın kılınçı yaŋgın
sayu birdi bilgin ulḳuşı teŋgin

İLİG CEVABI ḪACİBḲA

B52 570 eşitti ilig aydı keldür ḳanı
ḳayuda turur bir köreyin anı

571 tiler erdim emdi bu yaŋglıġ kişig
uḍu barsa ḳılsa bu beglik işig

C24 572 tilek barça buldum bu ol bir sözüm
bu yaŋglıġ kişike muŋgaḍur özüm

---

562 *ḫaciḃ* .. *yaŋgı*] A_{12} *ḫacib* (satır altında AH: *vęzir*) ... *yanggı* || *erende* ... *öŋgi*] A_{13} *ę. a.* (satır altında UH. *yalşı* ?) *kişi-te ongi* B_8 *eren-de* ... C_8 *eren-de*^{11} *a. kişi-de*^{11} *o.* || 563 *buḍunda*] A_{13} *budun-ta* (satır altında AH: *il*) || 564 B_{11}'de bu beyit 566'dan sonra geliyor | *bu* ... *ḳız*] A_{14} ... *iti ḳız* (satır altında AH: *kęm*) B_{11} ... *iḍi ḳ.* C_{10} *munung teg* ... | *ḳız ḳızlıḳı*] A_{14} *kız-sız-lıḳ-ı* || 565 *erse* ... *küsüş*] A_{15} *ęrz-e uşol n. kuşüş* (satır altında AH: *arzu*) B_{12} *e. uşol neŋg kūsuş* C_{11} *irse uş ol neŋg küşüş* (-ş- noktalarına dikkat!) *kusüş* ... *emger*] A_{15} *kuşüş teŋg* ... *m-ger* B_{12} ve C_{11} *kūşüş* ... || 566 B_{10}'da bu beyit 563'ten sonra geliyor | *neŋg* ... *ilke*] A_{16} *teg korel-ke* C_{12} *ning* ... || 567 B_{13}'te bu beyit 565'ten sonra geliyor | *kor* ... *er*] A_{17} *kęrę. ę.* B_{13} *bu erdęm-lūg e.* C_{13} *k. irdem-lig* | *erdem* ... *yir*] A_{17} *ę.* ...

562 Hacib Ay-Toldı'nın başkalarından farklı olduğunu
başka bir hal ve tavra sahip olduğunu gördü.

563 Kendi kendine dedi ki: Ben böyle bilgili, akıllı ve
halk arasında bu kadar seçkin birini görmemiştim.

564 Bu gibi kişiler çok nadir olur; nadirliği
yüzünden ki, nadire kız adı verilmiştir.

565 Hangi şey nadirse o şey azizdir; insan aziz olan bir şeye
sahip olmak için çok zahmet çeker de yine elde edemez.

566 Hükümdar için böyle kişiler gereklidir;
hükümdara gereken, memleket için de gereklidir.

567 Bak, erdemli insanın herkese faydası dokunur;
bu erdem ile insan bütün arzularına ulaşır.

---

568 Zamanı geldi, hacib hükümdara meseleyi açarak,
Ay-Toldı'nın halini, tavrını ve asaletini söyledi.

569 Onun halini, tavrını, doğasını birer birer anlattı;
aklı ile orantılı olan bilgisini bir bir saydı.

HÜKÜMDARIN HACİBE CEVABI

570 Hükümdar bunu duydu ve dedi ki:
Getir, hani; nerededir, onu bir göreyim.

571 Bu devlet işini görecek ve takip edecek
tam böyle bir insanı ben de arıyordum.

572 Bütün istediklerimi elde ettim; tek bir arzum kalmıştı;
böyle bir kişiye çok ihtiyacım vardı.

---

yer C_{13} *irdem b. ir ...* || 568 *öḍi ... sözin*] A_{18} *ọḍi* (satır altında AH: *vạḷt*) *boltı ḥacib* (satır altında AH: *vẹzir*) ı. *sọsin* B_{14} ... *sözi* | *aça ... tözin*] B_{14} ... *tözi* (*-z-* noktasız) C_{14} *a. sözledi ...* || 569 *birdi ... yaṉgın*] A_{19} *berti ḷı. ḳılınçın yanggın* B_{15} ... *sözin* C_{15} ... *ḳılınçın yạngın* (*yn-* veya *nn-* ?, ilk çizgi üstünde tek nokta ile) | *birdi ... teṉgin*] A_{19} *berti ... uḷuşın yanggın* B_{15} *b. bilgi u. tẹngin* (*tn-* noktasız) C_{15} *b. bi(l)gin uḷuşın tẹngin* (*tn-* veya *nn-* ?, ilk çizgi üstünde tek nokta ile) ||
ilig ... ḥaciḅḳa] nüshalarda bu başlık yok
570 *eşitti*] A_2 *eşit-ti* B_1 *eşit(t)i* C_{16} *eşit(t)i* | *bir*] A_{20} *men* C_{16} *mẹn* || 571 *erdim ... kişig*] A_{21} *ẹrti ... kişi* B_2 ... *kişi* C_{17} *irdim ...* | *uḍu ... işig*] A_{21} *uda ... iş-i* B_2 ... *başı* || 572 *bir* | B_3 *tir* ||

573 yorı bar oḳıġıl anı sen mañga
tapuġḳa köründür ay ersig toñga

---

574 turup çıḳtı ḥaciḅ ḳapuġḳa tegip
bir oġlan yügürtti tilin söz ıḍıp
575 bu oġlan yügürdi tegürdi sözi
tonın keḍti turdı sevinçin özi
576 atın mindi keldi ḳapuġḳa tüşüp
yorıp utru ḥaciḅ oḳıḍı tuşup
577 aġırladı ḥaciḅ orun birdi tör
ḛdḛb birle ay toldı oldurdı kör

---

578 ḥaciḅ kirdi ilig tapa yüz urup
iligke ötündi aḍaḳın turup

İLİG CḚVABI ḤACİḆḲA

579 ilig aydı ünde mañga kirsüni
köreyin anı men mini körsüni

---

580 ḥaciḅ çıḳtı aydı ay ay toldı tur
tapuġlḳa körüngil ḳutuñg badı ḳur

---

573 *bar ... mañga*] A_{23} *b. oḳ-ı-ġın ... mangga* B_4 *tüz ...* | *tapuġḳa ... toñga*] A_{23} *tapuġ-ta ... irsig* (satır altında AH: *nik, -s-* altında AH: *z?*) *tongga* C_2 *t. kögürgey mẹn irsig t.* ‖ 574 *ḳapuġḳa tegip*] A_{24} *ḳ.* (satır altında AH: *dẹr*) *t.* B_5 *... kẹlip* | *yügürtti ... ıḍıp*] A_{24} *yuġürti ... ḛdip* B_5 *yügürt(t)i ...* C_3 *yügürdi ...* ‖ 575 *yügürdi ... sözi*] A_{25} *tegür-ti yuġür-ti bu soz* C_4 *... bu söz* | *tonın ... özi*] A_{25} *... sevünç birl-e oz* C_4 *tonı kẹḍti t. sẹvinç birle öz* ‖ 576 *atın ... ḳapuġḳa*] A_{26} *adın minti k. ḳapuġ-ta* B_7 *aṭın mündi ...* C_5 *a. mündi ...* | *yorıp ... tuşup*] A_{26} *yuruṇ kirti ... oḷuti t.* B_7 *... ötündi oḷıp* C_5 *y. kirdi ḥı oḳıdı uḷup* ‖ 577 *birdi tör*] A_{27} *berti toor* | *ay ... kör*] A_{27} *oldurti a. t. kor* (önce *ol* yazılmış, sonra

573 Haydi arslanım, yürü git;
onu bana çağır, huzuruma getir.

---

574 Hacib kalkıp çıktı; kapıya gelip
bir iç-oğlanı koşturarak haber saldı.

575 Oğlan koştu ve sözü ona ulaştırdı;
Ay-Toldı sevinçle kalktı, giyindi.

576 Atına bindi; gelip kapıya indi;
hacib karşı çıkıp aldı onu içeri.

577 Hacib saygı gösterdi, başköşede yer verdi;
Ay-Toldı yerine edep ile oturdu.

---

578 Hacib dönüp hükümdarın huzuruna girdi
ve ayakta durarak durumu ona arzetti.

HÜKÜMDARIN HÂCİBE CEVABI

579 Hükümdar: Onu bana çağır, gelsin;
beni görsün, ben de onu göreyim, dedi.

---

580 Hacib çıktı ve: Ey Ay-Toldı, dedi,
buyur hükümdarın huzuruna gir; artık talihin yaver.

---

düzeltilmiş) B_8 ... *olturdı kör* || 578 B ve C'de bu beyit yok
ilig ... ḥaciḃḳa] nüshalarda bu başlık yok
579 *mañga*] A_{29} *mangga* | *köreyin ... mini*) A_{29} *tapuġ-ḳa kǫrün-sün meni* C_7 *tapuġḳa körünsü m.* || 580 *aydı ... toldı*] A_{30} *ay toltı-ḳa aytı* C_8 *ay ... aydı* | *tapuġḳa ... ḳutuñ*] A_{30} *t. kǫrün-gin ḳapung* B_{10} *ilig-ke k. ḳutung* C_8 *t. körüngil* (*-n-* bir çizgi fazla) ...

14.

AY TOLDI KÜN TOĠDI İLİG TAPUĠINĜA KÖRÜNMİŞİN AYUR

581 bu ay toldı kirdi köründi söküp
açıldı ilig kөrĝli ol yüz körüp

582 yükündi iligke kör açtı sözin
süçitti sözi hęm sevitti özin

İLİG SU'ALİ AY TOLDIḲA

583 ilig aydı kim sen negü ol atınĝ
ḳayudın kelir sen negü ol yatınĝ

B53 584 amulluḳ bile açtı ay toldı til
siliglik bile öz sözin aydı bil

A31 585 amulluḳ siliglik uḳuş ḳılḳı ol
uḳuşsuz kişiler ḳamuġ yılḳı ol

586 murĝar merĝzetü aydı ṣa'ịr bu bęyt
işinĝ tüşse ivme ṣaḅır birle ayıt

C— 587 ive kirme işke ṣaḅır ḳıl serin
ive ḳılmış işler ökünçi yarın

588 ḳamuġ işte ivme serin öz tutun
serinse bulur ḳul bu beglik ḳurın

AY TOLDI CẹVABI İLİGKE

589 bu ay toldı aydı ay ilig ḳutı
tapuġ birle ḫoş boldı ḳulluḳ atı

---

ay toldı ... ayur] A_{31} ... *ilig-ke kirip tapuġ-ḳa* ... B_{11} *ay t. ilig-ke körünmişi* C_9 *bab ... aytur*

581 *söküp*] A_{32} *sekūp* (satır altında AH: *bęzanu ḫidmęt-i o?*) B_{12} ... *sọkūp* C_{10} ... *çökūp* | *yüz körüp*] B_{12} *köz yarup* (*-z-* ve *y-* noktasız) ‖ 582 *yükündi ... sözin*] A_{33} *oḳıtı ilig ḳor aytı sọsin* B_{13} ... *sözi* C_{11} *oḳıdı ilig kör ayıt(t)ı sözi* | *süçitti ... özin*] A_{33} *sekūūş-ti ... sevidti yụsin* B_{13} *sūçit(t)i ... sẹvit(t)i özi* C_{11} *süçit(t)i ... sẹvit(t)i yüzi* ‖

ilig ... ay toldıḳa] nüshalarda bu başlık yok

583 *sen ... atınĝ*] A_{34} ... *eving (?)* | *kelir ... yatınĝ*] A_{34} *kelür sen yegü* (*-g-?*) *ol yiging* (satır altında AH: *dęrd*) B_{14} ... *nigü ol yatıng* (*y-* noktasız) C_{12} *k. se*[n] *nigü o. atıng* ‖ 584 *amulluḳ*] A_{35} *a.* (satır

14.

AY-TOLDI'NIN HÜKÜMDAR KÜN-TOĞDI'NIN HUZURUNA ÇIKIŞINI ANLATIR

581 Bu Ay-Toldı huzura girip diz çöktü;
onun yüzünü görünce, hükümdarın açıldı gönlü.

582 Hükümdarın huzurunda eğildi ve söze başladı;
tatlı tatlı sözleriYle kendisini sevdirdi.

HÜKÜMDARIN AY-TOLDI'YA SUALİ

583 Hükümdar sordu: Sen kimsin, adın nedir;
nereden geliyorsun, memleketin neresidir?

---

584 Ay-Toldı sakin sakin başladı söze,
devam etti yumuşaklık ve zarafetle.

585 Sükûnet ve zarafet aklın niteliğidir;
akılsız kişiler hayvan sürüsüne benzer.

586 Şair de buna benzer şu beyiti söylemiştir;
birine işin düşerse, acele etme, sabırla söyle.

587 İşe aceleyle girme, sabır ve dikkatle hareket et;
acele yapılmış işler yarın pişmanlık getirir.

588 Hiçbir işte acele etme, sabret, kendini tut;
kul sabırlı olursa, beylik mertebesini bulur.

AY-TOLDI'NIN HÜKÜMDARA CEVABI

589 Ay-Toldı dedi ki: Ey devletli hükümdar,
kullık adı hizmet etmekle güzelleşir.

---

altında AH: *aḥeṣti*) B_1 *a.* (satır altında *fiḳir*?) || 585 *amulluḳ*] B_2 *a.* (satır altında *teḥammül*?) | *ḳamuġ*] A_1 ve C_{14} *tüḳel* || 586 *muñgar meñgzetü*] A_2 *munggar mingsedü* | *işiñg ... ṣaḅır*] A_2 *işig tudz-a ivm-e* (satır altında AH: *ṣab meḳüñ*) *sabur* B_3 *i. bütse i. ṣabr* (? harekeli) C_{15} *i. t. aḥır ...* | Dörtlük A'da sayfa kenarında AH: *ṣi'r* sözü, B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *ṣi'r* sözüyle ayırt edilmiştir | C'de 587-646. beyitleri içinde alan sayfalar eksiktir || 587 *iv-e ... serin*] A_3 *ev-e ... sabur ḳ. sirin* B_4 *... sẹrin* (satır altında *sorġul*) || 588 *serin*] A_4 *sirin* | *serinse ... ḳurın*] A_4 *sirinz-e tapuġ-çı banur* (satır altında AH: *baġlar*) *ḳut ḳ.* B_5 *seṛinse* (satır altında *sorulsa*) ... ||
ay toldı ... iligke] nüshalarda bu başlık yok

590 atım ḳul tapuġçı kör ornum ḳapuġ
ḳılınçım könilik me ḳılḳım tapuġ

591 sarı̄ga keldim oġrap uzun yol yorıp
tilekke bu kün tegdim arzum ḳanıp

592 tilekim bu ol sen mini yirmedin
tapuġḳa yaḳın tut mar̄ga irmedin

---

593 eşitti bu söz kör sevindi ilig
tilek teg bululdı sınadı erig

İLİG CẹVABI AY TOLDIḲA

594 ilig aydı ay toldı kördüm sini
sevitti bu körkür̄g bu ḳılḳır̄g mini

595 tapın öz oġurluġ bağırsaḳlıḳın
ḳapuġda asunġıl mar̄ga bol yaḳın

596 menir̄gdin açıġ bolsu sindin tapuġ
tapuġ bolsa ötrü açar ḳut ḳapuġ

597 bu künde naru sen ḳıyılma tapın
tapınsa öter beg tapuġçı ḥaḳın

AY TOLDI CẹVABI İLİGKE

598 yir öpti kör ay toldı aydı ilig
yarutsa közin birdi ḍevlẹt elig

B54 599 tapınmaḳ üçün keldim eṽdin turup
uzun yol yorıdım sar̄ga yüz urup

600 bayat birsü küç bu tapuġ ḳılġuḳa
küḍezsü sar̄gar öz tapuġ yazġulḳa

---

590 *könilik me*] B_7 *kişilik bu* ‖ 591 *sar̄ga*] A_7 *sangga* | *bu ... ḳanıp*] A_7 *bu tegdim arsum tapıp* ‖ 592 *mini yirmedin*] A_8 *men-i yerm-e-tin* (satır altında AH: *bịmir nẹguy*) B_9 *m. yịrmedin* (*y-* yerine *b-* ile) *irmedin* | A_8 *ẹr-me-tin* (satır altında AH: *bẹzman nẹşẹvi*) ‖ 593 *eşitti ... ilig*] A_9 *... sevūn-ti elig* B_{10} *eşit(t)i ...* | *erig*] A_9 *irig* ‖

ilig ... ay toldıḳa] nüshalarda bu başlık yok

594 *sini*] A_{10} *sen-i* B_{11} *sịni* | *sevitti ... mini*] A_{10} *sevidti b. k. ne ḳ. kọn-i* B_{11} *sẹvit(t)i ... mịni* ‖

595 *ḳapuġda ... mar̄ga*] A_{11} *tapuġ-ḳa asun-ġıl* (*-s-* altında AH: *z*?) *mangga* ‖ 596 *menir̄gdin ... sindin*] A_{12} *yering-tin* (önce *yerin* veya *yarın* yazılmış, sonra *-g* eklenmiş) *... sen-tin* B_{13} *... sịndin* |

590 Adım kul ve hizmetkârdır, bak, yerim kapıdır;
şiarım doğruluk ve yaradılışım hizmettir.

591 Sana gelmek amacıyla uzun yollar yürüdüm;
bugün arzuma kavuşup muradıma erdim.

592 Dileğim şudur: sen beni yermeden ve usanmadan,
beni daima hizmetinden bulundur.

---

593 Bu sözü duyunca, hükümdar sevindi;
onu sınadı ve dilediği gibi buldu.

HÜKÜMDARIN AY-TOLDI'YA CEVABI

594 Hükümdar dedi ki: Ay-Toldı, gördüm seni;
senin bu görünüşün, tavır ve hareketin sevindirdi beni.

595 Sen uğurlu bir sadakatle bana hizmet et;
daima kapımda bulunarak bana yakın ol.

596 Senden hizmet olsun, benden de ihsan;
hizmet yerinde olursa ikbal kapılarını açar.

597 Bugünden itibaren sen dürüstlükle hizmete başla;
elbette bey hizmet edenin hakkını öder.

AY-TOLDI'NIN HÜKÜMDARA CEVABI

598 Ay-Toldı yer öptü ve dedi ki: Hükümdarın gözü
sevinç ile parlarsa, devlet ona hizmet edene elini uzatır.

599 Evimden kalkıp hizmet etmek için buraya geldim;
sana gelmek için uzun yollar yürüdüm.

600 Bu hizmeti başarmak için Tanrı bana kuvvet versin;
hizmetinde hata etmekten beni korusun.

---

tapuġ ... ḳut] A_{12} *tapuġ-luġ kişi-ke a. ḳut* (satır altında AH: *devlęt*) ‖ 597 *künde ... ḳıyılma*] A_{13} *kụn-ten ...* A_{14} *kün-de ... ḳıyılma* (*-yı-* noktasız) | *tapınsa*] A_{13} *tapun-sa* ‖
ay toldı ... iligke] nüshalarda bu başlık yok
598 *yir*] A_{14} *yer* | *közin ... elig*] A_{14} *yụsin berti tevlet ilig* ‖ 599 *yorıdım sarıġa*] A_{15} *yụrüdüm sangga* ‖ 600 *birsü ... bu*] A_{16} *birsün-i kụç* | *küdezsü ... yazġuḳa*] A_{16} *kụdez-sü* (satır altında AH: *nigęh daręd*) *bayadım ...* B_2 *... bạrġuḷ̇a* | A_{17}'de 600'den sonra şu beyit gelmektedir:

tapuġ ḳıl tapuġ-ḷ̇a timen-m-e balḷ̇-a
bu pent-ler-ni berti ḳor ay toltı-ḷ̇a

601 turup çıḳtı sevnü ḳapuġḳa küle
ögi köñgli açılıp yarudı yıla

602 negü tir eşit bu ḳutun ḳopmış er
ḳutı birle arzu tilek bulmış er

603 küle baḳsa begler kişike közün
ögi köñgli tirlür küvenür özün

604 yaruḳ tutsa begler kişike yüzi
yarur er közi hem yarayur sözi

605 kimi tutsa begler özinge yaḳın
ḳamuġ neñg yaḳınlıḳ ḳılur kör baḳın

606 ḳut ol beg yaḳın bolsa ḳutḳa kişi
tilekin bulur barça itlür işi

---

607 tapındı bu ay toldı anda naru
tapuġda ḳıyılmadı erte turu

608 künün turdı turġaḳ tünün yatġaḳın
tapındı ḳıyıḳsız bağırsaḳlıḳın

609 iligke kirü hem çıḳa türçidi
ilig eḍgü közün baḳa türçidi

610 tapuġ arturu bardı künde yañgı
ağırladı ilig künin̄ge ön̄gi

611 tapuġ birle begler ağırlar ḳuluġ
tapuġ sin̄gse boldı kiçig öz uluġ

612 tapuġ ḳıl tapuġ birle ḳul beg bolur
tapuġ sin̄gmegince tilek kim bulur

613 eşit emdi bilge sözi ne tiyür
sözin yañgzatur sözke yinçge ayur

B55 614 tegimsiz tapuġ birle törke tegir
yaraġsız yaransa kör ilke tegir

---

601 *sevnü*] A_{18} *sivnü* | *yarudı*] A_{18} *yarun-tı* B_3 *yarudı* || 602 *negü ... ḳopmış*] A_{19} *n. ter işidgil ḳ. ḳodmış* B_4 *nigü ... ḳutun ḳomış* | *bulmış*] A_{19} *bilmiş* || 603 *közün*] A_{20} *ḳosun* B_5 *közin* | *küvenür özün*] A_{20} *kevenür ọsun* B_5 *k. özin* || 604 *begler kişike*] A_{21} *kım-ke bu begler* | *hem yarayur*] A_{21} *ḳor yurur hem* || 605 *özinge*] A_{22} *oz-i-ge* B_7 *özin-ge* | *kör baḳın*] A_{22} *bil yaḳın* B_7 *k. baḳın* (*b-* noktasız) || 606 *bolsa*] A_{23} *turz-a* | *tilekin ... barça*] A_{23} *tileki bolur ḳunde* || 607 *tapındı ... anda*] A_{24} ... *andın* B_9 *ṭapundı ...* | *tapuġda ... erte*] A_{24} *tapuġ-ḳa ... ẹrde* B_9 *ḳapuġda ḷayılmadı e.* || 608 *künün ... yatġaḳın*]

601 Ay-Toldı kalkıp sevinerek ve gülerek huzurdan çıktı;
aklı ve gönlü açılıp yolunu meşaleler aydınlattı.

602 İkbal ile yükselmiş ve dileğine
kavuşmuş kişi ne der, dinle.

603 Beyler kime gözleriyle gülerek bakarlarsa,
onun aklı ve gönlü yerinde olur, kendine güveni gelir.

604 Beyler kime güler yüz gösterirse,
o insan itibar bulur ve sözü dinlenir.

605 Beyler kimi kendilerine yakın tutarlarsa,
bak ve dikkat et, herkes ona yakınlık gösterir.

606 Bey ikbaldir; ikbale yakın olan kişi
dileğine kavuşur; bütün işleri yoluna girer.

---

607 Bu Ay-Toldı o günden itibaren hizmete başladı;
her gün erkenden kalktı ve hizmette kusur etmedi.

608 Gündüz kapıcılar, gece muhafızlarla birlikte bulundu;
dürüstlük ve bağlılıkla hizmet etti.

609 Hükümdarın yanına girip çıkmaya ve hükümdar da
ona karşı teveccüh ve itimat göstermeye devam etti.

610 O günden güne hizmetini arttırmakta,
hükümdar da onu günden güne yükseltmekteydi.

611 Beyler kulu hizmetleri yüzünden yükseltir;
hizmetleri beğenildikçe küçükler yükselir.

612 Hizmet et, kul, hizmeti sayesinde bey olur;
hizmeti beğenilmeyen kişi dileğine kavuşur mu?

613 Şimdi dinle, bilge ne der; onun bu konudaki
sözü bu fikri ne kadar ince ifade eder.

614 İkbale erişemeyen insan hizmeti sayesinde başköşeye geçer;
liyakatsiz kişi yaranmaya çalışsa da kapı eşiğini boylar.

A_{25} *kuın-i turtı uṙġaḳ tuın-i uġ-a-sın* B_{10} ... *turġa t. yaṭġaḳın* | *tapındı*] B_{10} *tapundı* || 609 *közün*] A_{26} *kösin* || 610 *bardı* ... *yaṅgı*] A_{27} *turtı kuınin-ge yanggı* B_{12} *bardı k. yaṅgı* | *küniṅge öṅgi*] A_{27} *m-e berti oṅgi* || 611 *tapuġ* ... *aġırlar*] A_{28} *tapuġ-un aġır-lar bu beg-ler* || 613 *bilge* ... *tiyür*] A_{30} *ṣa'ir söz-i ḳor ne ter* B_{15} ... *tiyür* | *yaṅgzatur* ... *ayur*] A_{30} *mingsedü söz-ke neçe tapar* | Dörtlük A'da sayfa kenarında AH: *şi'r* sözü ve B_2'de çizgiler ile belirtilmiştir. || 614 *kör illke*] A_{31} *egür* (?)

615 tapınġu ḳıyılḳsız tapuġ ḳılġuçı
tapuġ sinḡse ötrü tilekke tegir

616 bu ay toldı künde yetürdi tapuġ
ilig me açıġ birle açtı ḳapuġ

617 künineḡe örü bardı içrek bolu
ḳoḳuz boldı ḳaḍġu sevinçi tolu

618 tapuġḳa süçindi bu ay toldı keḍ
ilig me açındı yarı arttı eḍ

A32 619 ḳamuġ türlüg işke sınadı ilig
tilek teg tükel buldı tapnur erig

15.

AY TOLDI İLİGKE ÖZİ DḘVLḘT ERDÜKİN AYUR

620 ilig bir kün oldrup özi yalnḡuzun
olḳıp kirdi ay toldı sevnür özün

621 kirip turdı ay toldı utru örü
ilig imledi kelgil oldur berü

622 çıḳardı topıḳ ḳoḍtı ay toldı kör
anı yastanıp ötrü oldurdı kör

623 ayıttı ilig tegme türlüg bilig
yanut birdi ay toldı açtı tilig

624 sevindi ilig kör yaruttı yüzin
anı kördi ay toldı yumdı közin

625 sözin kesti ilig hiç ündemedi
közin yumdı ay toldı hiç açmadı

626 yana aytu kirdi ilig öz sözin
yanut birdi ay toldı tügdi yüzin

---

615 *tapınġu ḳıyılḳsız*] B_2 *tapunġu ḳayıḷḳ-sız* (satır üstünde *sansız*) | *tapuġ ... tilekke*] A_{32} *tapuġ-ın singürmiş-te tọrke* ‖ 617 *künineḡe*] A_{34} *ḳunün-ge* | *ḳoḳuz ... sevinçi*] A_{34} *ḳoḳur* (satır altında AH: *ḳçn*) ... *sivinçi* ‖ 618 *süçindi bu*] A_{35} *sıçün-ti ḳọr* | *yarı ... eḍ*] A_{35} *turu ardı ẹt* B_5 *yạrı* (*y-* yerine *b-* ile) *art(t)ı e.* ‖ 619 *işke ... ilig*] A_1 *iş-te ...* B_6 *i. sınadı* (satır altında *sundı*) *i̱lig* | *erig*] A_1 *irig* B_6 *erig* (sayfa kenarında *tapuġ ḳılġuçı*?) ‖

ay toldı ... ayur] A_2 *a. t. o̱z-i tevlet e̱rdükin ilig-ke biltürmişin a.* B_7 *a. t. özi ...*

620 *oldrup ... yalnḡuzun*] A_3 *odrup o̱z-i yalġusun* (*-s-* yerine *-ş-* ile) B_8 *... ya̱lnguzun* (*-z-* noktasız; satır altında *ya̱lġuzun*) | *olḳup ... sevnür*] A_3 *olḳup ... sivnü* ‖ 621 *imledi ... berü*] A_4 *inl-e-ti kelgin ...* B_9 *... birü* ‖ 622 *topıḳ ḳoḍtı*] A_5 *toyıḳ ḳoytı* B_{10} *topıḳ* (noktasız) *ḳ.* | *yastanıp*] A_5 *bastı* ‖ 623 *ayıttı*]

615 Hizmet eden dürüstlükle hizmet etmelidir;
hizmeti beğenilirse hizmetkâr dileğine erişir.

616 Bu Ay-Toldı her gün kusursuz hizmet etti;
hükümdar da ihsanıyla ona kapıları açtı.

617 Hükümdara günden güne daha fazla yaklaşarak yükselmeye devam etti; kaygısı gittikçe azaldı, sevinci gittikçe arttı.

618 Ay-Toldı görevini büyük bir şevkle yaptı; hükümdar da ona ihsanda bulundu, yardımcıları ve malı çoğaldı.

619 Hükümdar onu her türlü işte sınadı;
hizmetkârını kendi istediği gibi buldu.

15.

AY-TOLDI HÜKÜMDARA KENDİSİNİN MUTLULUK OLDUĞUNU ANLATIR

620 Hükümdar bir gün tek başına otururken,
onu çağırttı; Ay-Toldı içtenlikle sevinerek yanına gitti.

621 Ay-Toldı girip karşısında ayakta durdu;
hükümdar gel, buraya otur diye işaret etti.

622 Ay-Toldı cebinden bir top çıkarıp yere koydu
onu altına çekip üstüne oturdu.

623 Hükümdar birçok şey hakkında fikrini sordu,
Ay-Toldı yanıt verdi ve bildiklerini söyledi.

624 Hükümdar sevindi, tekrar yüzü güldü;
Ay-Toldı bunu görünce, yumdu gözünü.

625 Hükümdar bir süre sustu, hiç ses çıkarmadı;
Ay-Toldı da gözünü yumdu, hiç açmadı.

626 Hükümdar, biraz sonra yine söze başladı;
Ay-Toldı yanıt verdi ve yüzünü buruşturdu.

B_{11} *ayɣt(t)ı* | *birdi*] A_6 *berti* || 624 *sevindi ... yarıttı*] A_7 *sivin-ti ...* B_{12} *... yarıt(t)ı* || 625 *hiç ündemedi*] A_8 *az ot (?) teggm-e-ti* | *yumdı ... açmadı*] A_8 *açtı ... kŏz yum-madtı* | $A_{9\text{-}11}$'de metin, beyitlerin mısraları karıştırılarak yanlış kopyalanmış; sonra üzeri çizilerek tekrar yazılmıştır | A_{12}'de karışık satırlardan sonra şu beyit gelmektedir:

serin-ti ilig me tūket-ti söz-i
an-ı kŏrti ay tolu sirti yüz-i

626 *birdi*] A_{13} *berti* ||

B56 627 baḳa kördi ilig ḳamuġ türlügün
tükel buldı bilgi uḳuşı ögün

628 seʿve balḳtı ilig aʿvıttı özin
bu ay toldı terkin eʿvürdi yüzin

İLİG SÖZİ AY TOLDIḲA

629 ilig buştı artuḳ ḳararttı menig̃iz
ayur ay iʿveklik kişike isiz

630 yanig̃ıldı bu tüşte menin̄g̃ bu özüm
negü teg açayın kişike sözüm

631 negü tir eşitgil biliglig tilin
iʿve ḳılmış işler ökünçi yılın

632 iʿve ḳılmış işler neçe yig bolur
iʿve bışmış aşnı yise ig bolur

633 iʿveklik turur barça yanig̃luḳ başı
amulluḳ turur barça eḍgü işi

634 iʿveklik bu erdi sini bilmedin
yalḳın tuttum özke tapındurmadın

635 ḳayu erse begler tapuġçı ḳulın
tapındurġu ötrü açınsa yolın

636 bışurġu tapuġda sınaġu körü
ağırlasa ötrü kötürgü örü

AY TOLDI SU'ALİ İLİGKE

637 bu ay toldı aydı ay ilig ḳutı
negüke buşar erki toldı otı

638 yazuḳsum ne erki bilümez özüm
ayu birsü eʿvre eşitsü sözüm

---

627 *kördi*] A_{14} *berti* | *buldı ... uḳuşı*] A_{14} *b. ir-ni uḳuşın* B_1 *bildi ...* || 628 *seʿve ... aʿvıttı*] A_{15} *siʿve ...* B_2 *seʿve baḳtı i. aʿvıt(t)ı* | *terkin*] A_{15} *yerke* ||

ilig ... ay toldıḳa] nüshalarda bu başlık yok

629 *ḳararttı menig̃iz*] A_{16} *ḳasar-tı* (-s- altında AH: z) *minggiz* B_3 *ḳarart(t)ı mengiz* | *iʿveklik ... isiz*] A_{16} *ʿvek-lik ... ʿsiz* || 630 *yanig̃ıldı ... bu*] A_{17} *tonggel-ti bu tuş-tın m.* B_{11} *yangıldı bu tuş-da mening* | *negü ... açayın*] A_{17} *n. t. ay-a-yın* B_4 *nigü ...* || 631 *negü ... eşitgil*] A_{18} *n. ter işidgin* B_9 *nigü ...* | *iʿve ... yılın*] A_{18} *ʿve ... bilin* B_5 *... yılın* (y- noktasız) || 632 *iʿve ... yig*] A_{19} *ʿve ... tuyı yeg* | *iʿve ... ig*] A_{19} *ʿve başmış iş-ni tez-e yig* B_6 *i. bışmış a. yise* (y- noktasız) *i.* || 633 *iʿveklik ... başı*] A_{20} *ʿve* (satır altında

627 Hükümdar ona her bakımdan dikkat etti;
onun bilgisini, aklını ve anlayışını tam buldu.

628 Hükümdar ona sevgiyle baktı ve gönlü rahat etti;
fakat bu Ay-Toldı hemen yüzünü çevirdi.

HÜKÜMDARIN AY-TOLDI'YA SÖZÜ

629 Hükümdar çok hiddetlendi ve yüzünü kararlarak dedi ki:
Hey, acele hareket etmek insan için kötüdür.

630 Bu sefer kabahat bende oldu; nasıl oldu da
başkasına sırrımı hemen açıverdim.

631 Dinle, bak, bilgili insan ne der;
aceleyle yapılan işin pişmanlığı yıllarca sürer.

632 Aceleyle yapılan işler hep çiğ kalır;
aceleyle pişirilen yemeği yiyen hasta olur.

633 Bütün yanlışlıkların başı acelecilikiir;
bütün iyi işler ileriyi düşünerek yapılan işlerdir.

634 Acelecilik şurada oldu ki, seni tanımadan,
yeterince sınamadan, kendime yakın tuttum.

635 Hangi kul olursa olsun, önce ona hizmet gördurmeli;
ondan sonra usulü dairesinde ihsanda bulunmalı.

636 Kulu önce hizmette pişirmeli ve iyice sınamalı,
ondan sonra kendisini yükseltip ödüllendirmeli.

AY-TOLDI'NIN HÜKÜMDARA SUALİ

637 Ay-Toldı dedi ki: Ey devletli hükümdar,
acaba neye hiddet buyruldu da böyle ateş kesildin?

638 Acaba günahım nedir, ben bilmiyorum bunu;
bana söyle, sonra bir de benim sözümü dinle.

AH: *iştab) turur b. bu yanghk b.* B_7 *... işi* || 634 *iveklik ... sini*] A_{21} *ẹvele-lik ... seni* | *tuttum ... tapındurmadın*] A_{21} *tudum ọske tapun-tur-madın* B_{11} *tut(t)um ö. tapṇdurmadın* || 635 *ötrü ... yolın*] A_{22} *açnu açınz-a anın* || 636 *bışurğu ... smağu*] A_{23} *boşur-ğu ... smayu* B_{10} *bışurğu ...* | *otrü kotürgü*] A_{23} *ọdrü kedürz-e* B_{10} *ötrü' kọtürgü* ||

ay toldı ... iligke] nüshalarda bu başlık yok

637 *negüke buşar*] B_{11} *nigüke tuşar* || 638 *bırsü ... eşitsü*] A_{25} *bersü e. işidsü* ||

639 bar erse yazuḳum ḳına erk sanĝa
yoḳ erse yüzünĝni ḳarartma manĝa

640 negü tir eşitgil uḳuş menĝzetü
ḳıyas maʿni birle anĝar yanĝzatu

641 tapuġçı yanĝılsa oḳıtġu kerek
negüke yanĝılmış ayıtġu kerek

B57 642 yazuḳı bar erse ḳınaġu tutup
yoḳ erse minĝ eḍgün aẇıtġu kerek

İLİG CEVABI AY TOLDIḲA

643 yana oḳ buşup aydı ilig sözi
ayur ay biligsiz kişi munduzı

644 özünĝke baḳa kör kim erdinĝ manĝa
ḳayudın kelir bu ḫuẓulluḳ sanĝa

645 tapuġluġ tise men özünĝ tapġı yoḳ
tusuġluġ tise men yana asġı yoḳ

646 tapuġsuz aġırlap açındım sini
orun birdim erse basındınĝ mini

C25 647 topıḳ yastadınĝ emdi oldurġuḳa
ne oldruġ yiri bu ma körĝlün uḳa

A33 648 sanĝa sözledim men sözünĝ tınĝladım
közünĝ yumdunĝ erse özüm tanĝladım

649 keçürdüm yana sözledim söz sanĝa
nelük yüz eẇürdünĝ ayu bir manĝa

650 eşitmezmü erdinĝ bügüdin bu söz
yaḳın bolsa begke küḍezgü keḍ öz

---

639 *sanĝa*] A_{26} *sangga* | *ḫarartma manĝa*] A_{26} *ḫısart-m-a mangga* || 640 *negü ... menĝzetü*] A_{27} *uḳuş-luġ söz-i kör munggar mingsedür* B_{14} *nigü ...* | *anĝar yanĝzatu*] A_{27} *anggar yangsadur* (*-s-* altında AH: z) | Dörtlük A'da sayfa kenarında AH: *şi'r* sözü ve B'de çizgiler ile ayırt edilmiştir || 641 *negüke ... ayıtġu*] A_{28} *n. yanggıl-mış a.* B_{15} *negüke yaŋgılmış-nı sorġu* || 642 *minĝ*] B_1 *ming* (*-i-* yerine *-n-* ile) ||

ilig ... ay toldıḳa] nüshalarda bu başlık yok

643 *yana ... ilig*] A_{30} *yen-e ọḳ tuşup* (*-ş-* altında z?) *aytı elig* B_2 *... bışup* (*b-* noktasız) ... | *munduzı*] A_{30} *m.* (satır altında AH: *gol*) || 644 *kelir ... sanĝa*] A_{31} *tegir bu fasıl-lıḳ sangga* || 645 *tise men*] A_{32} *tez-e sen* | *tusuġluġ ... asġı*] A_{32} *yaḳın-lıḳ tez-e sen im-e osḫı* (*-s-* altında AH: z) B_4 *tıusuġluġ* (*t-* yerine *b-* ile; satır altında *ʿaḳıl-lıḳ*) ... || 646 *tapuġsuz ... sini*] A_{33} *tapuġ söz a. içindim sen-i* | *orun ... mini*] A_{33} *usun bardım ẹrz-e b. men-i* |

639 Kusurum varsa cezalandır, kudret senindir;
kusurum yoksa, bana yüzünü karartma.

640 Akıl, bu anlamı kasdederek,
böyle bir olay hakkında ne der, dinle.

641 Eğer hizmetkâr yanılırsa onu çağırtmak gerek,
neden yanılmış olduğunu sormak gerek.

642 Günahı varsa cezalandırmak,
eğer yoksa iyilik ile gönlünü almak gerek.

HÜKÜMDARIN AY-TOLDI'YA CEVABI

643 Hükümdar yine de hiddetle konuşmaya devam etti
ve dedi ki: Ey bilgisiz, ey ahmak kişi!

644 Kendine bir bak, sen benim için kimdin;
sana bu küstahlık nereden geliyor.

645 Bana hizmetin geçti desem, henüz bir hizmetin yok;
faydan dokundu desem, henüz bir faydan da olmadı.

646 Hizmetin dokunmadığı halde ödüllendirip ihsanda bulundum;
sana mevki verdim, fakat sen kafa tutmaya kalkıştın.

647 Otururken, altına bir top koyup üstüne oturdun;
böyle bir şeyin üzerine oturulur mu, bir düşün.

648 Sana söz söyledim, senin sözünü dinledim;
sen gözünü yumunca, şaşırdım kaldım.

649 Bunu affettim, sana yine hitap ettim;
bu sefer de neden yüzünü çevirdin, açıkla bana?

650 Hakîmlerin şu sözünü duymadın mı:
Beye yakın olursan, kendini iyice kolla.

Nüshalarda metnin 646. beyitten sonra gelen kısmında bir karışıklık olmalı; A'da ikinci mısranın başındaki *sọsūm tıngl-a-madıng*'ın metne uymaması, B'de kafiyelerin tutmaması, bundan sonra gelen beyitin B'de bulunmaması ve son mısranın bir beyit sonra aynen tekrarlanmış olması; C'de *ikinçi* sözünün yersiz bulunması bunu göstermektedir. ‖ 647 *topılı ... oldurġuḳa*] A_{34} *t. baz-tıdıng ọdrū oldur-ġuu-ġa* | *ne ... uḷ.ạ*] A_{34} *sọsūm tıngl-a-madıng m-a könggül-ün uḷ.-a* B_6 *ne oldurġ yịri bu ayu bir mạnga* |

A ve C'de 647'den sonra birbirinden biraz farkla, daha şu beyitler gelmektedir:

A_{35} *ne oldurug yer-i ol sen aygm sangga* / *nelük yuz ọvür-tüng ayu ber mangga*

C_1 *ne oldurug ne kürsi yịri ol sạnga* / *nẹlük yüz ivürdüng ayu bir mạnga*

648 *men*] C_2 *söz* | *erse*] A_1 *ẹrz-e* C_2 *irse* ‖ 649 *söz*] A_2 *men* | *evürdüng ... bir*] A_2 *ivür-tüng a. ber* C_3 *ivürdüng ikinçi* ‖ 650 *eşitmezmü ... bu*] A_3 *işit-mez-mü ẹ. negü-tin buu* B_9 *işitmez-mü ... bügüdin b.* C_4 *eşitmes-mü irding ...* | *küḍezgü ... öz*] A_3 *kụḍez-gil kebes* C_4 *küdezgil ...* ‖

651 ayu birmedi mü atanğ ya ananğ
ay oğlum beginğke özünğ lḳılma tenğ

652 tutuzmadımu kör sanğa ḫil başınğ
basınma beginğni küḍezgil başınğ

653 bu begler ot ol otḳa barma yaġuluḳ
ḳalı bardınğ erse küyürmek anuḳ

654 usal bolma begler küyer ot turur
küyer otḳa yaḳsa anğar yut turur

655 balḳa körse begler küyer ot sanı
basınsa üzer baş sorar öz ḳanı

656 baḳa tursa artuḳ anın lḳorlḳu tur
ḳalı ḳorḳmasa sen küçün lḳorlḳıtur

16.

B58 AY TOLDI İLİGKE DḘVLḘT ṢIFḀTIN AYUR

657 küle aydı ay toldı uḳtı özüm
ayıttınğ munı sen eşitgil sözüm

658 uḳup ḳıldım emdi bu işlerni men
kerek erdi sen me munı ulḳsa sen

659 munu men me emdi sanğa keldüküm
meninğ ḳılḳım erdi bu körkittüküm

660 orun birdinğ aşnu men oldurmadım
orun yoḳ manğa sen munı ulḳ tidim

661 topılḳ yirde urdum bu söz berkitü
özüm yanğzaġını sanğa körkitü

C26 662 neteg kim orunsuz topıḳ yuv̇lunur
anı teg me dḘvlḘt özüm yolunur

---

651 *birmedimü atanğ*] A_4 *bermeti-mü adang* C_5 ... *apang* | *beginğe özünğ*] A_4 *ǫsüng-ke bilig* C_5 *özüngke bęging* || 652 *tutuzmadımu*] B_{11} *yętürmedimü* (*y-* veya *b-* ?) C_6 *tutuzmadımu* (*t-* noktasız; *b-*?) || 653 *otḳa ... yaġuḳ*] A_6 *barm-a ot-ḳa yavuḳ* C_7 *ot-ḳa bąrma yąv̇uḳ* | *erse*] C_7 *irse* || 654 *küyer ot*] A_8 *kǫǫr arslạn* || 656 *tursa ... tur*] A_9 *berz-e arḍuḳ a. ḳorḳudur* B_{15} ... *anı ḳorḳıtur* ||

ay toldı ... ayur] A_{10} *tevlet sıfadı ḳıllı-ı ęrsel-lik-in a.* B_1 *bab ... ṣıfatı-nı kör-kitür* C_{11} *bab ... ṣıfatı-nı bęyan (?) ḳılur*

657 *ayıttınğ ... eşitgil*] A_{11} *ayıday ... işid-gil* B_2 *ayıttıng ...* C_{12} *ayıt(t)ıng ...* || 658 *uḳup ḳıldım*] B_3 *u.*

651 Sana baban ya da anan: Ey oğlum, kendini
efendin ile bir tutma, demediler mi?

652 Sana takımbaşın: Beyine karşı kafa tutma,
başını gözet, diye emir vermedi mi?

653 Bu beyler ateştir, ateşe yaklaşma;
yaklaşırsan yanacağın kesindir.

654 İhmalci olma, beyler yanar ateştir;
yanar ateş, ona yaklaşan için felakettir.

655 Dikkat edersen, beyler gerçekten yanar ateş gibidir;
kafa tutanın başını koparır, kanını emer.

656 Sana fazla bakarsa onun bakışından kork;
eğer korkmazsan, o seni korkmaya mecbur eder.

16.

AY-TOLDI HÜKÜMDARA DEVLET SIFATINI ANLATIR

657 Ay-Toldı gülerek dedi ki: Evet,
neyi sorduğunuzu anladım, açıklayayım.

658 Bütün bu işleri şimdi bilerek yaptım;
çünkü senin de bu hareketlerimi anlaman gerekiyor.

659 İşte, benim şimdi sana gelişim ve
yaptığım hareketler yaradılışım icabıdır.

660 Sen önce bana yer gösterdin, ben oraya oturmadım.
Benim için yer yoktur, sen bunu anla, demek istedim.

661 Söylediğimi güçlendirmek ve neye benzediğimi
sana göstermek için yere bir top koydum.

662 Dümdüz yerde top nasıl kendi kendine yuvarlanırsa,
mutluluk da öyledir; ben sıyrılıp giderim.

ḳoptum (*-p-* noktasız) C_{13} *uḳup* (*-ku-* sonradan satır üstünde yazılmış) *ḳ.* | *erdi sen me*] B_3 *e. sẹnme* C_{13} *irdi sẹnme* || 659 *munu ... saŋga*] A_{13} *mun-a ... tevlet sangga* B_4 ve C_{14} *m. mẹnme e. sạnga* | *meniŋ ... körkittüküm*] A_{13} *... ḳorkūt-tükūm* B_4 *mẹniŋ ... körkūt(t)ūküm* C_{14} *mẹning ḳ. irdi bu körkūt(t)ūküm* || 660 *orun birdiŋ*] A_{14} *osun berding* | *maŋa ... tidim*] A_{14} *mangga ... tedim* C_{15} *mạnga* (sonunda *h*?) ... || 661 *topuḳ yirde*] A_{15} *toyuḳ yerke* B_6 ve C_{16} *t. yịrde* | *yaŋzaġım saŋa*] A_{15} *yangsaġ-ı* (sayfa kenarında Uygur harfleriyle tekrarlanmış) *ḳor sangga* || 662 *tapoḳ yuvlunur*] A_{16} *toyuḳ boġ-luu-nur* B_7 ve C_1 *t. yuvlınur* | *am ... yolunur*] A_{16} *an-ı tegm-e t. oz-i çuv-runur* B_7 *anıng ... tẹzginür* C_1 *... yūkūlünür* (*-kü-*'den sonra bir *v* çizilmiş, *-nü-* satır üstünde yazılmış) ||

663 seve bakṭınğ erse közüm yümdüküm
sanğa körkitür men negü erdüküm

664 bu kün men me devlęṭ ḳaraġu sanı
manğa kim ilinse tutar men anı

665 yana sözledinğ sen yime sözledim
seve balḳınğ erse yüzüm kizledim

666 özüm körkitür öz ḳılınçın sanğa
ayur lḳıllḳım irsel ınanma manğa

667 negü tir eşit emdi türkçe męşęl
başında keçürmiş bu kökçin salḳal

668 küvenme ḳıvı ḳutḳa ḳutluġ kişi
ınanma özünğ ḳutḳa atlıġ kişi

669 alḳar suv yorıḳ til bu lḳut turmadı
ajun tezginürler yorıp tınmadı

B59 670 ınançsız turur ḳut veſasız yayıġ
yorırda uçar terk aḍaḳı tayıġ

İLİG SU'ALİ AY TOLDIḲA

671 ilig aydı ulḳtum açıldı sözünğ
yazuḳ ʿuẓri ḳoldunğ lḳutuldı özünğ

672 manğa ayġıl emdi ne ol erdeminğ
beḍük sözledi söz bu öktem tilinğ

AY TOLDI CĘVABI İLİGKE

673 bu ay toldı aydı kör erdem öküş
meninğdin tegir tegse erke ülüş

674 ḳılınçım oṇğay körse yaşım kiçig
ḳamuġ beg beḍükke meninğdin keçig

---

663 *seve ... erse*] A_{17} *siv-e ...* C_2 *sęve ... irse* | *sanğa ... erdüküm*] A_{17} *sangga kör-küdür men nedeg ę.* (satır altında Ul-I: *neçük ęrkenim*) B_8 *... nigü e.* C_2 *nigü irdüküm* || 664 *men ... ḳaraġu*] A_{18} *men m-e t. ḳadaġu* B_9 ve C_3 *męnme d. ḳaraġu* | *manğa*] A_{18} *mangga* || 665 *yana ... yime*] A_{19} *... söz yem-e* C_4 *yime s. söz yime* | *seve ... erse*] A_{19} *siv-e balḳdıng ęrze* C_4 *sęve b. irse* || 666 *körkitür ... sanğa*] A_{20} *kørküdür oz ḳılınçım sangga* | *irsel ... manğa*] A_{20} *ersel ... mangga* || 667 *negü ... emdi*] A_{21} *n. ter işit-gil bu* B_{12} ve C_6 *nigü ...* | *başında ... bu*] A_{21} *başın-tın ḳ.* C_6 *başında*^{n} *...* || 668 *küvenme ḳıvı*] A_{22} *kuvenm-e ḳovı* B_{13} *k. ḳıvı* (-ıv- noktasız) C_7 *küvenme ḳ.* | *ınanma özünğ*] A_{22} ı. *ışuḳ* B_{13} *usanma ö.* || 669 *yorıḳ ... turmadı*] A_{23} *yoruḳ ... turm-a-tı* C_8 *yorıḳ bil ...* | *ajun ... tınmadı*] A_{23} *adın t. yürüp*

663 Sen sevgiyle bakınca ben gözümü yumdum,
çünkü sana nasıl olduğumu göstermek isterdim.

664 Bugün ben bir devletim, bir topa benzerim;
kim bana yaklaşırsa ben onu yakalarım.

665 Sen yine konuştun, ben de cevap verdim;
sevgiyle bakınca yüzümü gizledim.

666 Bununla sana kendi doğamı göstermek ve
Doğam kararsızdır, bana inanma, demek istedim.

667 Şimdi dinle, Türkçe bir atasözü,
başından çok şeyler geçmiş bu ak sakallı ne der.

668 Ey devletli kişi, sen bu boş devlete güvenme;
ey namlı kişi, sen bu devlete inanma.

669 Akar su, güzel söz ve devlet, bunlar durmadan,
yorulup dinlenmeden dünyayı dolaşırlar.

670 Mutluluğa inanılmaz, o vefasız ve dönektir;
yürürken hemen uçar, ayağı kaygandır.

HÜKÜMDARIN AY-TOLDI'YA SUALİ

671 Hükümdar şöyle dedi: Anladım, sözün açıklandı,
günahının affını istedin ve kurtuldun.

672 Şimdi bana söyle, nedir senin erdemin;
büyük sözler söyledi bu pervasız dilin.

AY-TOLDI'NIN HÜKÜMDARA CEVABI

673 Ay-Toldı dedi ki: Erdemim çoktur;
insanlara kısmet gelirse benden gelir.

674 Doğam yumuşak ve dikkat edersen yaşın küçüktür;
fakat bütün bey ve büyüklere giden yollar benden geçer.

---

tınm-a-tı || 670 *vefasız yayığ*] A_{24} *ufa-sız bayığ* | *yorırda ... tayığ*] A_{24} *yıṙūr-te ...* C_9 ... *bạlıġ* || *ilig ... ay toldı̣ra*] B ve C'de bu başlık yok | *sụ'ali*] A_{25} *suval-ı*

671 *yazulı̣ ... l̥oldurṝg*] A_{26} *işing 'usr-i aydıng* || 672 *ne ... erdemiṙg*] C_{11} *no ol irdeming* | *beḍūk ... öktem*] A_{27} *bidūk ... öktūm* (satır altında UH: *ọ̄kdem*) ||

ay toldı ... iligke] B ve C'de bu başlık yok | *cẹvabı*] A_{28} *cuvabı*

673 *erdem*] C_{12} *irdem*] *tegir ... erke*] A_{29} *teger ... irke* C_{12} ... *irke* || 674 *oṅ̄gay* A_{30} *ongġay* | *beg beḍūkke*] A_{30} *bey b.* C_{13} *beg tidūkke* ||

675 yüzüm körki körklüg ne ḳıllḳım silig
tilemiş tilekke yetürdüm elig

676 özüm ḳayda bolsa ḳamuġ arzular
meniñg birle yügrür manïga öz ular

677 erej minde emgek meniñgdin tezer
seṿinç minde saḳınç manïga yol azar

678 manïga öznese kim özelip ölür
manïga kim boyun egse arzu bulur

C27 679 urayın tigüçi özi ursuḳar
basayın tigüçi özi bassılḳar

A34 680 munïgar menïgzetü keldi emdi bu söz
munı eştip uḳsu biliglig keḍ öz

681 bu ḳut ḳayda bolsa boyun bir yaraş
ḳalı öznese ḳutlḳa ḳaḍġun küreş

682 bu ḳut kelse yalnïguḳ ḳutaḍur köni
tümen arzu birle talulap yir aş

İLİG SṰALİ AY TOLDIḲA

683 ilig aydı ulḳtum bu erdemleriñg
münüñg barmu ayġıl bileyin seniñg

AY TOLDI CẹVABI İLİGKE

684 bu ay toldı aydı manïga yas ḳılur
münüm yoḳ ṿelikịn kişiler ayur

B60 685 münüm bu mini yalnïguḳ irsel tiyü
ayıġlap yorırlar kişike ayu

---

675 *ne ḳıllḳım*] A_{31} *ḳılınçım* | *yetürdüm elig*] A_{31} *tegür-tüm e.* C_{14} *yetürdüm ilig* ‖ 676 *ḳamuġ*] B_7 *tükel* | *manïga*] A_{32} *mangga* ‖ 677 *erej ... tezer*] A_{33} *ẹr-içm-e mende imgek m. tiser* C_{16} *erej ... mẹningd* (*-in, -e, -e*^{n}, *-i*^{n} ?) *tẹzer* | *seṿinç ... manïga*] A_{33} *sïünç* (*seṿünç*?) *mende s. mangga* ‖ 678 *manïga ... ölür*] A_{34} *mangga ọz-neselkim ọselip ọlür* C_{17} *... öznese* (*-z-* noktasız) *... ọlür* ‖ 679 *tigüçi ... ursulḳar*] A_{35} *tegü-çi ö. yoḳ sılḳar* | *tigüçi ... bassılḳar*] A_{35} *tegüçi ö. baz-sılḳar* C_1 *... baṣrulḳar* ‖ 680 *munïgar menïgzetü*] A_1 *munggar mingsedü* | *eştip ... öz*] A_1 *işdip u. yedig ḳılsu köz* C_2 *eşit ...* | Dörtlük, A'da sayfa kenarında AH: *şi*^{r}*r* sözü ve B'de çizgiler ile ayırt edilmiştir; C'de dörtlük şeklinde değildir ‖ 681 *bir*] A_2 *ber* | *ọznese*] A_2 *ọsn-e-se* B_{12} *özneseng* (*-z-* noktasız) C_3 *öznese* (*-z-*

675 Yüzüm güzel, huyum mülayimdir;
arzu edilen her şey elimin altındadır.

676 Nerede olursam olayım, bütün arzular
benimle beraber yürür ve bana bağlanır.

677 Huzur bendedir, sıkıntı benden kaçar;
sevinç bendedir, üzüntü bana yol bulmaz.

678 Kim bana kafa tutarsa ıstırab içinde mahvolur;
kim bana boyun eğerse arzusuna kavuşur.

679 Beni vurmak isteyenin kendisi vurulur;
beni ezmek isteyenin kendisi ezilir.

680 Şu söz şimdi buna uygun düştü;
bilgili ve iyi kişi bunu dinleyip anlasın.

681 Mutluluk neredeyse, ona boyun eğ, kendini beğendir;
mutluluğa kafa tutarsan, üzüntüyle boğuşursun.

682 Mutluluk gelirse, insan gerçekten mutlu olur;
bütün arzularına kavuşur, huzur içinde yaşar.

HÜKÜMDARIN AY-TOLDI'YA SUALİ

683 Hükümdar şöyle dedi: Bu erdemlerini anladım;
senin kusurun var mı; söyle, onu da bileyim.

AY-TOLDI'NIN HÜKÜMDARA CEVABI

684 Ay-Toldı şöyle dedi: Bana iftira ederler;
kusurum yokken kusurum olduğunu söylerler.

685 Kusurum varsa, şudur:
insanlar aralarında beni dönek diye kötüler durur.

---

noktasız) || 682 *yalıŋuḳ*] A_3, B_{13} ve C_4 *yangluḳ* | *talulap ... aş*] A_3 *t. yaraş* C_4 *bulurlar anı* || *ilig ... ay toldıḳa*] nüshalarda bu başlık yok

683 *erdemleriŋ*] C_5 *irdem-leriŋ* | *münüŋ ... bileyin*] A_4 *munūŋ* (satır altında UH: *muŋ*) *b. ayġın til-e-yin*||

ay toldı ... iligke] nüshalarda bu başlık yok

684 *münüm*] C_6 *mungum* (önce *münüm* yazılmış, sonra düzeltilmiş) || 685 *mini ... tiyü*] A_6 *men-i yangluḳ ersel teyü* C_7 *m. yaŋgluḳ i. tiyü* | *ayıġlap ... ayu*] A_6 *adıġ-layu yürür k. a-yuu* C_7 *ayıġ-lap yorır men kişi-ler kezü* ||

686 mün ermez manïg kör bu irsellikim
yanïgı nenïg talular ma özke bekim

687 ḳamuġ eski nenïgler irinçig bolur
irinçig yüki kör yirinçig bolur

688 yanïgı nenïg bolurda bu eski nerek
talu nenïg bolurda yaṽuz ne kerek

689 yanïgıda bolur körse barça tatıġ
tatıġnı tilep er kör emger ḳatıġ

A38 690 yayıġ tip sökerler bu ḳılḳım üçün
manïga mün ururlar bu atım üçün

691 munïgar menïgzetü aydı alp er açuḳ
anınïg maʿnisi kör bu sözke tanuḳ

692 törümiş nenïg erse yoḳalġu turur
törütügli ḫaliḳ ne ḳolsa ḳılur

693 tiriglik tidükünïg bu yil teg keçer
ḳaçar tutsa bolmaz anı kim bulur

694 küṽenme bu ḳutḳa kelir hem barır
ınanma bu ḍevlẹt birür hem alır

C28 695 yayıġ ermez erse bu ḍevlẹt özi
ne eḍgü nenïg erdi bu ḳut ay ḳozı

696 kelip barmaz erse bu ḍevlẹt yana
tünermegey erdi yarumış küne

İLİG SU'ALİ AY TOLDIḲA

697 ilig aydı ulḳtum bu irsellikinïg
irip kitgü yirde bolur mu bekinïg

---

686 *mün ... irsellikim*] A_7 *mụn* (satır altında UH: *mung*) *ẹ. mengga kọr ersel-likim* B_2 *m. ermes ...* C_8 *m. irmes ...* | *nenïg ... bekim*] A_7 *yeg talu-lar ọsüm ay ḫakim* C_8 *... yẹkim* || 687 *eski nenïgler*] A_8 *ẹ. yang-lar* C_9 *iski nẹng-ler* | *irinçig ... yirinçig*] A_8 *irin-çek yangı ket berin-çek* B_3 *i. bolur hẹm yịrinçig* C_9 *... yịrinçig* || 688 *ne*] A_9 *neng* || 689 *yanïgıda ... barça*] A_{10} *yanġı-ta b. barça kọrz-e* | *er ... emger*] A_{10} *kọr* (satır üstünde UH: *ẹr*) *imger* (satır altında UH: *ẹmgenür*) C_{11} *ir ...* || 690 A'da metnin sırası karışmıştır; beyitin ilk mısrası $A3+_{11}$'de olduğu halde, ikinci mısrası ve devamı $A38_{22}$'de bulunmaktadır (krş. beyit 827 not) | *yayıġ ... üçün*] A_{11} *bayıġ* (satır altında AH: *bi şẹbat*) *tẹp ...* C_{12} *... ḳılım içün* | *manïga ... üçün*] $A38_{22}$ *mangga mụn u. buu a. ụçün* C_{12} *... içün* || 691 *er*] C_{13} *ir* | *tanuḳ*] C_{13} *yaġuḳ* | Dörtlük, A'da ayrıca işaret edilmemiş; B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *şi'r* sözüyle ayırt edilmiştir || 692 *törümiş ... yoḳalġu*] A_{24} *tọremiş ne ẹrz-e y.* C_{15} *t. ning irse yoḳalġu*

686 Halbuki dönekliğim benim için kusur değildir;
ben kendime daima yeni ve taze şeyler seçerim.

687 Bütün eskimiş şeyler yıpranmış olur;
yıpranmış şeylere katlanmak sıkıntı ve tiksinti verir.

688 Yeni şey varken, eskiye ne gerek var;
güzel şey varken, kötüye ne gerek var.

689 Dikkat edersen, bütün zevkler yenide bulunur,
zevk için insan her zahmete katlanır.

690 İşte bu doğam yüzünden dönek diye bana söverler
ve bundan dolayı bana kusur yüklerler.

691 Bir kahramanın buna benzer apaçık bir sözü vardır,
onun anlamı bu söylediklerime tanıktır.

692 Yoktan var olan her şey tekrar yok olacaktır;
yaratan Tanrı ne isterse onu yapar.

693 Bu hayat dediğin yel gibi geçer,
tutmak olmaz, kaçar, onu kim bulabilir.

694 Güvenme bu mutluluğa, geldiği gibi gider;
inanma bu devlete, verdiği gibi alır.

695 Eğer bu devlet dönek olmasaydı;
ey kuzum, bu ikbal ne güzel şey olurdu

696 Devlet gelip tekrar gitmeseydi,
bu aydınlanmış olan gün yine kararmazdı.

HÜKÜMDARIN AY-TOLDI'YA SUALİ

697 Hükümdar sordu: Dönekliğinin sebebini anladım;
bırakıp gittiğinde seni alıkoymanın bir çaresi var mı?

(*y-* yerine *b-* ile) | *törütügli ... ḳolsa*] A_{24} *tọrūn kūll-i ḫalḳ-ta ḳ.* C_{15} ... *ni ḳalsa ḳ.* || 693 *tidükünĝ ... keçer*] A_{25} *yedükünĝ ẹsin teg k.* B_9 *t. bu yịl teg keçer* C_{16} *t. bu yil tig kiçer* | *tutsa ... bolmaz*] B_9 *tise (yẹtse ?) bolmas* || 694 *küvenme ... hẹm*] A_{26} *kevin-m-e buu ... terk* C_{17} *kū̆venme ...* | *birür*] A_{26} *berir* || 695 *yayıġ ... erse*] A_{27} *bayıġ ẹ. ẹrz-e* C_1 *y. irmez irse* | *ne ... ḫozı*] A_{27} *ne ḫalulḳ nẹng ẹrti buu ... yu̱z-i* C_1 *ne idgü nẹng irdi ...* || 696 *barmaz ... dẹvlẹt*] A_{28} *b. ẹrz-e buu ḫat ḫıv* B_{12} *bạrmas ...* | *tünermegey erdi*] A_{28} *tụner-megẹy ẹrti* C_2 *t. irdi* ||

ilig ... ay toldıḳa] nüshalarda bu başlık yok

697 *irsellikünĝ*] A_{29} *ẹrz-e-liking* | *irip ... bekinĝ*] A_{29} *ẹrip kedgü yerde b. yiging* B_{13} ... *yịrde* ... C_3 ... *yịrde b. bẹking* (*b-* yerine *n-* ile) ||

AY TOLDI CẹVABI İLİGKE

698 bu ay toldı aydı meninḡ bu özüm
keyik teg turur ḳılḳı kestim sözüm

699 mini terk bulumaz tilegli seve
ḳalı bulsa tutmaz ḳılur terk yaṽa

A39/B61 700 mini buldaçı er tutup beklese
ḳaçumaz men andın söz aydım kese

İLİG SỤ'ALİ AY TOLDIḲA

701 ilig aydı ayġıl bu berkinḡ ḳayu
negü teg kişen ol sini berklegü

AY TOLDI CẹVABI İLİGKE

702 bu ay toldı aydı manḡa berk kişen
bu bir ḳaç nenḡ ol kör bireyin nişan

703 mini bulġuçı ḳılḳı alçaḳ kerek
körḡül ḳodlḳı til sözde yumşaḳ kerek

704 özini küḍezse ayı ertmese
yaṽuz yunçıġ işke yaḳın turmasa

705 tenḡi birle tutsa tirilmiş nenḡin
yorıḳ tüzse ḳıllḳı ḳılınçı yanḡın

706 özinde uluġḳa tapuġ ḳılsa öz
özinde kiçigke süçig tutsa söz

707 kişig satġamasa küṽezlik bile
basıtmasa özde kiçigke küle

708 yaṽalıḳ bile borlḳa baş solḳmasa
yaṽalıḳḳa boşlaġ nenḡin saçmasa

---

ay toldı ... iligke] nüshalarda bu başlık yok

698 *keyik*] B_{14} *ḳeyik* C_4 *ḳezik* || 699 *mini ... bulumaz*] A_{31} *men-i ...* B_{15} *... bulumas* C_5 *m. tirk ...* | *tutmaz*] B_{15} *tutmas* || 700 *mini ... beklese*] A_1 *men-i ...* C_6 *m. bildeçi ir t. berklese* | *ḳaçumaz men*] A_1 *ḳaçur-maz* (*-r-* ?) B_1 *ḳaçumas me* C_6 *ḳaçumaz me*[n] ||

ilig ... ay toldıḳa] nüshalarda bu başlık yok

701 *ilig*] A_2 *ẹlig* | *negü ... berklegü*] A_2 *... sen-i b.* B_3 *nigü t. nişan ...* C_7 *nigü ... berkleyü* |

B_2'de bu beyit, ikinci mısrası farklı olarak (krş. beyit 702) herhalde yanlışlıkla tekrarlanmıştır:

AY-TOLDI'NIN HÜKÜMDARA CEVABI

698 Ay-Toldı şöyle dedi: Kısaca
ben ve doğam bir geyiğe benzeriz.
699 Seven ve dileyen beni kolay bulamaz;
bulsa bile tutamaz ve çabuk kaybeder.
700 Eğer beni bulan kişi tutup bağlamayı bilirse,
ben ondan kaçamam, bu kesindir.

HÜKÜMDARIN AY-TOLDI'YA SUALİ

701 Hükümdar şöyle dedi: Bağın nedir, söyle;
seni nasıl bir köstek ile bağlamalı?

AY-TOLDI'NIN HÜKÜMDARA CEVABI

702 Ay-Toldı dedi ki: Benim için bağ ve köstek olacak
birkaç şey vardır; bak, onları belirteyim.
703 Beni bulan kişi mütevazi doğalı,
alçakgönüllü ve tatlı dilli olmalı.
704 Kendini gözetmeli, aşırılığa gitmemeli,
kötü ve çirkin işlere yaklaşmamalı.
705 Toplanmış olan malı yerinde sarfetmeli;
hayatını, işini, tavır ve hareketini düzenlemeli.
706 Kendinden büyüğe saygı göstermeli;
kendinden küçüğe rifk ve şefkatle davranmalı.
707 Kibir ve gurur ile başkalarını incitmemeli,
kendini küçüklerin eğlence ve zorlamasına bırakmamalı.
708 Boşu boşuna kendini içkiye vermemeli,
boş yere malını saçıp heba etmemeli.

---

ilig aydı aygıl bu bẹrking ḳayu
bu bir ḳaç nẹng ol kör bireyin sayu

ay toldı ... iligke] nüshalarda bu başlık yok

702 *ḳaç ... nişan*] A_3 *ḳaç neng (ning?) o. kọr bereyin nişạn* C_8 *ḳ. ning ...* || 703 *mini*] A_4 *men-i* | *ḳoḍḷa ... sözde*] A_4 *ḳot-ḷa t. mumda* B_5 *ḳoşḳa ...* C_9 *ḳotḷa ...* || 704 *özini ... ertmese*] A_5 *ọsin ked k. adıġ art tez-e* B_6 *... ayı e.* C_{10} *atı e.* || 705 *tẹngi ... tirilmiş*] A_6 *yangı b. yez-e terilmiş* C_{11} *tẹngi b. tutsa* (satır üstünde *yise*) *t.* | *tüzse ... yaṉgın*] A_6 *ẹtgü tırz-a ḳılınçı yangın* B_7 *t. k. ḳılınçı yạngın* (*y-* noktasız) || 706 *özinde*] A_7 *ọsin-tin* C_{12} *özindin* | *özinde ... süçig*] A_7 *ọsin-tin ... süçüg* C_{12} *özinde*[a] || 707 *satġamasa*] A_8 *sat-ġamaz-a* (satır altında UH: *ḳadıġ sọz*) | *özde*] A_8 *öz-tin* C_{13} *özdin* || 708 *soḳmasa*] A_9 *saṿ-maz-a* (*-z-* ?) | *yaṿalıḳḳa ... neṉgin*] A_9 *yaṿa-lar-ḳa ... ẹlkin* (?) ||

709 oyunḳa ḳatılmasa elgin tilin
könilik öze tutsa ḳıllıḳı yaṅgın

710 yayıġ ḳut kişeni bu neṅgler turur
bu yaṅglıġ basa ḳutnı ḳaçmaz ḳalur

711 bu sözke tanuḳı bu ṣaʿiṛ sözi
bu ṣaʿiṛ sözi sözke ḳattı tuzı

C29 712 keyik sanı dęvlęt kişike tezig
ḳalı kelse bekle tuṣa hęm tizig

713 tuta bilse dęvlęt tezümez turur
ḳalı tezse tegmez yana terk kezig

İLİG CĘVABI AY TOLDIḲA

B62 714 ilig aydı ulṭtum aya ḳut sini
ḳatıġ sęv̇dim erdi irer sen mini

715 yayıġlıḳ yoḷ erse bu irsellikiṅ
ne ędgü iş erdi seniṅ kelmekiṅ

716 vęlikįn yayıġ sen özüṅ bi-vęfa
vęfa körkitür sen ḳılur sen cęfa

717 anada atada bağırsaḳ bolup
ayada tutar sen küler yüz urup

718 ara körmedük teg yüz ev̇rer özüṅ
aḍınsıġ bolur barça ḳılḳınṅ sözüṅ

719 tirer sen yumıtsa saçar sen ḳamuġ
olḳır sen yüz ursa yapar sen ḳapuġ

AY TOLDI CĘVABI İLİGKE

720 bu ay toldı aydı ay ilig ḳutı
münüm erdemim barça aydım atı

---

709 *elgin*] A_{10} *ilgin*] *ḳıllıḳı yaṅgın*] A_{10} *ḳıllḳ-ın yolın* C_{15} *ḳıllḳın yaṅgın* || 710 *yayıġ ... bu*] A_{11} *bayıġ ... buu* B_{12} *...'nişanı b.* | *ḳaçmaz ḳalur*] A_{11} *ḳ. ḳılur* B_{12} ve C_{16} *ḳaçmas ḳ.* || 711 *ḳattı*] B_{13} ve C_{17} *ḳaṭt(ı)* | Dörtlük, A'da ayrıca işaret edilmemiş; B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *ṣiʿr* sözüyle ayırt edilmiştir. || 712 *keyik ... tezig*] A_{13} *... kişi-tin yesig* C_2 *kędik ...* | *tuṣa ... tizig*] A_{13} *yodası tezig* || 713 *tezümez*] A_{14} *tǫrümiş* B_{15} *tęzümes* | *tezse tegmez*] A_{14} *terz-e tegmiş* B_{15} *tęzse tęgmes* ||
ilig ... ay toldıḳa] nüshalarda bu başlık yok
714 *sini*] A_{15} *sen-i* | *sev̇dim ... mini*] A_{15} *sevdüm ęrti ęrer s. men-i* B_1 *sęv̇düm e. įrer ...* C_4 *sęv̇dim irdi ...* || 715 *yayıġlıḳ ... irsellikiṅ*] A_{16} *bayıġ-lıḳ ... buu ęrsel-liking* | *ędgü ... seniṅ*] B_2 *... seṇing (-į-*

709 Eli ve dili ile oyuna karışmamalı,
tavır ve hareketlerinde dürüst olmalı.

710 Dönek mutluluğun kösteği bunlardır;
mutluluk bu şekilde bağlanırsa kaçamaz kalır.

711 Şairin şu sözü buna tanıktır;
şair sözü söze tuz katmıştır.

712 Mutluluğu insan için ürkek bir geyik varsay;
eğer gelirse sıkı tut, ayağına köstek vur.

713 İnsan tutabilirse, mutluluk kaçamaz kalır;
eğer kaçarsa, sıra sana yine tez gelmez.

HÜKÜMDARIN AY-TOLDI'YA CEVABI

714 Hükümdar dedi ki: Ey mutluluk, seni anladım;
seni çok sevmiştim, fakat sen benden ayrılmak istiyorsun

715 Bu kararsızlığın ve bu hercailiğin olmasaydı,
senin gelmen ne iyi bir iş olurdu.

716 Fakat sen kararsız ve vefasızsın;
kendini vefalı gösterir, fakat cefa edersin.

717 Gün olur, anandan atandan daha merhametli olursun;
güler yüz göstererek insanı el üstünde taşırsın.

718 Gün olur, görmezlikten gelir yüzünü çevirirsin;
bütün tavrın ve sözün bir anda değişiverir.

719 Yığarsın; toplanınca da tekrar hepsini dağıtırsın;
önce çağırırsın, fakat gelince kapını kaparsın.

AY-TOLDI'NIN HÜKÜMDARA CEVABI

720 Ay-Toldı dedi ki: Ey devletli hükümdar
kusur ve erdemlerimin ne olduğunu hep söyledim.

---

harekeli) C_5 *idgü iş irdi sening* || 716 *velikin ... sen*] A_{17} *v. bayığ sen* B_3 *velikin y. se* (*se*^{n} ?) | *körkitür ... sen*] A_{17} *kör kedürz-e ...* B_3 *körkitür se kılur se* || 717 *anada atada*] A_{18} *ar-a-la an-atın* C_7 *anada*^{n} *atada*^{n} || 718 *evrer*] C_8 *ivrer* || 719 *tirer ... sen*] A_{20} *ter erz-e y. saçar ça* B_6 *t. se y. saçar se* C_9 *t. se*^{n} *y. saçar se*^{n} | *oḳır ... sen*] A_{20} *oḳız-a ... yaparz-a* B_6 *oḳısa ... yapar se* C_9 *o. se*^{n} *... yapar se*^{n} ||
ay toldı ... iligke] nüshalarda bu başlık yok
720 *ilig*] A_{21} *elig* | *erdemim*] C_{10} *irdemim* ||

721 mini kim bulup berk tutayın tise
ayu birdim ol nerïgni tutsun usa

722 manïga urmasa örk mini tuttaçı
keyik teg ḳaçar men kim ol yetteçi

723 negü tir eşitgil sınamış ḳarı
sınamış ḳarılar sözi söz ḳurı

724 kelir ḳut tuta bilmese sen barır
birür nenïg yiyü bilmese sen alır

725 yayıġ ḳutnı bulsa iḍi bekrü tut
ḳalı beklemese yana bardı büt

726 ḳutaḍmış kişi kör salḳınmış kerek
ḳamuġ tenïgsiz iştin yıramış kerek

727 arıġ bolsa özi yorısa köni
munınïg bağı mundaġ bilingü munı

İLİG SU'ALİ AY TOLDIḲA

C30 728 ilig aydı ulḳtum mününïg erdeminïg
bu ay toldı atınïg ne ol bu seninïg

729 negü ol munınïg maʿnisi ay manïga
bileyin uḳayın büteyin sanïga

AY TOLDI CEVABI İLİGKE

A40 730 bu ay toldı aydı meninïg atımı
bügü menïgzetür aylḳa bu ḳıllḳımı

B63 731 bu ay toġsa aşnu iḍi az toġar
küninïge beḍüyür yolḳaru aġar

732 tolun bolsa tolsa ajunḳa yarur
ajun ḫalḳı andın yarulḳluḳ bulur

---

721 *mini ... tise*] A_{22} *men-i ... bel(k) t. tez-e* B_8 ve C_{11} *... bel(k) ...* | *birdim ... tutsun*] A_{22} *berdim ... tuḍġu* C_{11} *... ning-ni t.* ‖ 722 *mini tuttaçı*] A_{23} *men-i tuḍaçı* B_9 ve C_{12} *m. tut(t)açı* | *keyik ... yetteçi*] A_{23} *... teser men k. ol yeḍeçi* B_9 *... yęt(t)eçi* C_{12} *kędik ... yęt(t)eçi* ‖ 723 *negü tir*] A_{24} *n. ter* B_{10} ve C_{13} *nigü t.* ‖ 724 *birür ... yiyü*] A_{25} *berür n. yedü* C_{14} *b. ningyiyü* ‖ 725 *yayıġ ... iḍi*] A_{26} *bayıġ ḳudı b. anı* B_{12} *... iḍi* C_{15} *... bilse* (sayfa kenarında *birse*) *i.* | *beklemese*] A_{26} *berk-lemez-e* ‖ 726 A ve B'de bu beyit yok | *iştin yıramış*] C_{16} *iş-din yıramış* ‖ 727 A ve B'de bu beyit yok | *munïg*] C_{17} *munung* ‖

721 Beni kim bulup elinde sıkı tutmak isterse,
gereken şeylerin hepsini saydım; elinden gelirse tutsun.

722 Beni tutan bana yular vurmazsa,
geyik gibi kaçarım, bana kim yetişebilir.

723 Dinle, tecrübeli ihtiyar ne der;
tecrübeli ihtiyarların sözü sözlerin mayasıdır.

724 Mutluluk gelir, tutmasını bilmezsen gider;
mal verir, ama yemesini bilmezsen alır.

725 Kararsız mutluluğu bulursan çok sıkı tut;
koruma altına almazsan, yine gideceğine şüphe etme.

726 Mutluluğa ermiş kişinin ihtiyatlı olması,
bütün yakışıksız işlerden uzak durması gerekir.

727 Kendisi temiz olmalı ve doğru yolda yürümeli;
bunun bağı böyledir, bunu bilmeli.

HÜKÜMDARIN AY-TOLDI'YA SUALİ

728 Hükümdar dedi ki: Kusurunu ve erdemini anladım,
ama senin bu Ay-Toldı adın ne demektir?

729 Bunun manası nedir, söyle bana;
ben de bileyim, anlayıp güveneyim sana.

AY-TOLDI'NIN HÜKÜMDARA CEVABI

730 Ay-Toldı dedi ki: Adımı ve doğamı
hakîmler aya benzetirler.

731 Ay doğarken önce çok küçük doğar;
sonra gün geçtikçe büyür ve yükselir.

732 Büyüyüp dolunay haline gelince dünyaya ışık saçar,
dünya halkı onun aydınlığından faydalanır.

---

ilig ... ay toldılṭa] nüshalarda bu başlık yok

728 *ilig ... erdemiñ*] A_{27} *ẹlig a. bildim mụnũng ẹ.* C_1 *... mũning irdeming* | *ne ... bu*] A_{27} *neltũk ol* C_1 *nigũ ol* || 729 *negũ ... munuñ*] A_{28} *... munung* B_{14} *negũ o. munung* C_2 *nigũ ...* ||

ay toldı ... iligke] nüshalarda bu başlık yok

730 *bũgũ ... bu*] A_1 *begũ mengsedũr ẹrz-e buu* || 731 *iḳli*] A_2 *ẹti* B_1 *iḳi* || 732 *tolsa ... yarur*] A_3 *tolz-a acun-ḳa yụrũr* B_2 *t. ajunda bạrur* C_5 *andın* (sonradan satır üstünde yazılmış) *a. yạrur* ||

733 tükel bolsa kör ay bu aġsa eçliz
yana irlü türçir kiter körk menig

734 yaruḳluḳı eksür yana yoḳ bolur
toġar kiçe azın yana oḳ tolur

735 meninġ bu özüm me bu yanġlıġ turur
ara bar bolur ma ara yoḳ bolur

736 neçe yunçıġ özke yüz ursa özüm
baru körki artar keser men sözüm

737 bayusa beḍüse yaḍılsa çaʿı
kiter men anınġdın kiter yüz suʿı

738 yana saçlur andın tirilmiş nenġi
söki teg bolur yandru ḳılḳı yanġı

739 munġar menġzetü keldi şaʿiʿr sözi
bu şaʿiʿr sözi ol biligsiz közi

740 kelir lçut kişike atı çaʿlanur
yanġı ay teg artar yaruḳı tolur

741 yayıġ tilʿe deʿvleʿt köngül bamaġıl
tolun teg bu deʿvleʿt yana irilür

742 taḳı bir bu maʿni ayayın sanġa
eşitgil anı sen munu büt manġa

743 bu ay ornı boldı eʿi müṇḳaḷib
orunsuz bolur müṇḳaḷib nenġ ḳılıp

C31 744 bu ay burcı serṭan bu eʿ eʿrilür
eʿi eʿrilür hem özi çeʿrilür

745 ḳayu eʿke kirse bu ay terk çıḳar
çıḳarı üçün terk yatarın yılḳar

B64 746 meninġ me özüm kör anġar oḳşadı
ara lçılḳım ildi ara yoḳladı

---

733 *kör ... eçliz*] A_4 *körgün ay aġz-a ediz* (satır altında UH: *yoḳarı*) C_6 *... icliz* | *irlü ... kiter*] A_4 *ayrılu* (önce *ṛ-ilü* yazılmış, sonra düzeltilmiş) *tur keder* ‖ 734 *eksür*] A_5 *ḳksür* C_7 *ilksür* | *kiçe ... oḳ*] A_5 *kiçin* (veya *kiçkin-e?*) *ay yen-e ḳk* ‖ 735 *meninġ*] B_5 *meni(n)g* (*ming* gibi yazılmış) C_8 *mening* (!) | *ma*] A_6 *men* B_5 ve C_8 *meṇ* ‖ 736 *barı*] A_7 *bir-i* B_6 *baru* C_9 *boḍı* (?) ‖ 737 *bayusa ... yaḍılsa*] A_8 *besüz-e bayuz-a (-a-?) yasıl-sa* | *kiter ... kiter*] A_8 *keder ... keder* ‖ 738 *tirilmiş nenġi*] A_9 *terilmiş tengi* | *yandru*] C_{11} *yanduru* (*-u-* sonradan yazılmış) ‖ 739 *munġar ... keldi*] A_{10} *munġġar mingsedü aytı* | Dörtlük, A'da sayfa kenarında AH: *şiʿr* sözü, B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *şiʿr* sözüyle ayırt edilmiştir ‖ 740 *kelir ... çaʿlanur*] A_{11} *kelür ... çaʿı-lur* | *yanġı ... tolur*] A_{11}

733 Ay büyüyüp tamamlanarak en yüksek noktaya çıkınca,
yine eksilmeye başlar ve güzelliği gider.

734 Parlaklığı azalır ve sonunda kaybolur;
sonra küçük olarak doğar ve yine büyür.

735 Benim de doğam bunun gibidir;
bazen var bazen de yok olurum.

736 Ne kadar düşkün olursa olsun, ben birine yönelirsem,
onun ahvali muhakkak ki gittikçe düzelir, güzelleşir.

737 Zenginleşip büyüyerek şöhreti yayılınca,
ben ondan uzaklaşırım, onun da itibarı gider.

738 Topladığı malı tekrar saçılır;
onun ahvali yine eskisi gibi olur.

739 Buna benzer bir şair sözü vardır;
bu şair sözü bilgisiz için bir gözdür.

740 Kişiye mutluluk gelir, meşhur olur;
yeni ay gibi büyür ve parlaklığı artar.

741 Dönek ve deli devlete gönül bağlama;
devlet dolunay gibidir, tekrar küçülür.

472 Adımın başka bir manasını daha söyleyeyim sana;
şimdi sen bunu da dinle ve inan bana.

743 Bu ay hep yerini, evini değiştirir;
daima yer değiştiren, ne yapsan da bir yere ısınmaz.

744 Ayın burcu Seretan'dır [yengeç], bu ev döner;
evi dönünce kendisi de döner.

745 Bu ay hangi eve girerse, oradan çabucak çıkar;
çabuk çıkabilmek için de yattığı yeri yıkar.

746 Ben kendim de işte ona benzerim;
gidişim kâh aşağı kâh yukarı doğrudur.

---

yanggı ... ardıp yarulɨ-lulɨ talur B_{10} *... bolur* || 741 *yayıġ ... dęvlęt*] A_{12} *bayıġ tıny-e-ke sen* B_{11} ve C_{15} *... tilve ...* | *yana irilür*] A_{12} *tıdkel i.* C_{15} *tükel hęm ölür* || 742 *eşitgil ... mañga*] A_{13} *işidgil mın-ı sen mın-a bıt mangga* || 743 *ornı ... mūnkalıb*] A_{14} *oz-ni b. evi mung kalıp* B_{13} ve C_{17} *... ivi m.* | *bolur ... kılıp*] A_{14} *bolup mung kalıp tang kalıp* C_{17} *turur* (*-ur-* sonradan satır üstünde yazılmış) *m. ning l.* || 744 *bıjrcı ... evrilür*] B_{14} *bıjrc ... iv evrülür* C_1 *b. ... iv ivrülür* | *evi ... çevrilür*] A_{15} *ǫvrilür ...* B_{14} *ivi evrülür ... çęvrülür* C_1 *e. evrülür ... çęvrülür* || 745 *evke*] B_{15} ve C_2 *ivke* | *çıkarı ... yıkar*] A_{16} *yokarı ... balkar* B_{15} *... yatarın* (*yt-* noktasız) *yıkar* (*yı-* noktasız) C_2 *yatar hęm* (satır üstünde yazılmış) *yıkar* (*-ı-* noktasız) || 746 *añgar okşadı*] A_{17} *anggar ok-şatı* B_1 ve C_3 *a. okşadı* | *kılkım ildi*] A_{17} *kıllıng elti* ||

747 kelir men barır men yorır men burun
ajunuġ kezer men manŋga yoḳ orun

748 bu maʿni üçün atım ay toldı tip
atadı biliglig sözin yinçge yip

749 munu men me dęvlęt münüm erdemim
ayu birdim emdi igim hęm emim

750 aça sözledim söz manŋga emdi büt
ıḍayın tise ıḍ ḳalı tutsa tut

İLİG CẹVABI AY TOLDIḲA

751 ilig aydı barça eşittim sözüŋ
yaruttı sözüŋ hęm yaradı özüŋ

752 tiler erdim emdi sini teg kişi
bayat birdi arzu ay erde başı

753 bayat kimke birse tilek arzusı
anıŋ şụ̈kri boldı yanut ḳılġusı

754 bu künde naru bu özüm tınmadın
munıŋ şụ̈kri ḳılġu kerek irmedin

755 negü tir eşit emdi bilge tetig
özi bardı ḳoḍtı biziŋge bitig

756 şụ̈kụ̈r ḳıl ay niʿmęt iḍisi unur
şụ̈kụ̈r ḳılsa niʿmęt bayat arturur

757 bu niʿmęt iḍisi unıtur özin
munıŋ şụ̈kri ḳılsa evürmez yüzin

---

747 *kelir ... burun*] A_{18} *... yụrụr men barın* B_2 *kęlir me barır me y. me b.* C_4 *kęlir me*^{n} *y. barır me*^{n} *y. me*^{n} *b.* | *ajunuġ ... orun*] A_{18} *acun-nuġ kiser men mangga y. ụçün* B_2 *a. kęzer me ...* C_4 *a. kęzer me*^{n} *...* || 748 *tip*] A_{19} *tep* | *sözin ... yip*] A_{19} *sọsün inçke ęp* B_3 *s. yinçke yip* (*-i-* noktasız) C_5 *s. yinçge yip* (önce *ip* yazılmış, sonra *elif* silinmiş; sayfa kenarında *dip*) || 749 *men ... erdemim*] A_{20} *men m-e ...* B_4 *mẹnme ... erdẹmüm* C_6 *mẹnme ... erdemüm* | *birdim ... emim*] A_{20} *berdim ... ẹm-im* B_4 *... emüm* C_6 *imüm* || 750 *ıḍayın ... ıḍ*] A_{21} *ıdayın* (satır altında UH: *yeberey*) *tez-e ıt* (satır altında UH: *yeber*) ||

ilig ... ay toldıḳa] nüshalarda bu başlık yok

751 *eşittim*] A_{22} *işiddim* B_6 ve C_8 *eşit(t)im* | *yaruttı ... yaradı*] A_{22} *... beseti* B_6 ve C_8 *yarıt(t)ı ... yaradı* || 752 *erḍim ... sini*] A_{23} *ẹ. ... sening* C_9 *irdi ... sini* | *birdi ... erde*] A_{23} *berti arsu ay ẹ.* C_9 *... irde* || 753 *birse*] A_{24} *berz-e* || 754 *künde ... tınmadın*] A_{25} *kụn ... tın-matı* C_{11} *tınmadı* | *munıŋ ... irmedin*] A_{25} *munung ... ermedi* B_9 *munung ...* C_{11} *munung ... irmedi* || 755 *negü ... eşit*] A_{26} *n. ter işit* B_{10} ve C_{12} *nigü ...* | *bardı ... biziŋge*] A_{26} *... bisin-ge* (*-n-* ?) B_{10} *ḳoḍtı bạrdı bizing-ke* (*b-* ve *-z-*

747 Gelirim, giderim, ileriye doğru yürürüm;
dünyayı gezerim, benim için yer yurt yoktur.

748 Bundan dolayı da bilgili kişi, ince bir nükteyle,
bana Ay-Toldı adını vermiştir.

749 İşte ben de mutluluğum ve anlattım şimdi,
bütün kusur ve erdemlerimi, hastalığı ve ilacını.

750 Sözümü açıkça söyledim, şimdi bana inan;
beni elden kaçırmak istersen bırak; tutmak istersen tut.

HÜKÜMDARIN AY-TOLDI'YA CEVABI

751 Hükümdar dedi ki: Bütün sözlerini işittim
sözün beni aydınlattığı kadar seni de beğendim.

752 Ben de şimdi senin gibi bir insan diliyordum;
ey insanların ileri geleni, Tanrı arzumu verdi.

753 Tanrı birini dileğine ve arzusuna kavuşturursa,
karşılığında o da Tanrıya şükretmelidir.

754 Bugünden itibaren benim de durmadan, usanmadan,
bunun için şükretmem gerekiyor.

755 Şimdi dinle, kendi gitmiş, fakat bize
eserini bırakmış zeki ve bilge kişi ne der.

756 Ey nimet sahibi olan becerikli kişi, şükret;
şükredersen, Tanrı nimetini arttırır.

757 Bu nimet sahibi çok defa unutur kendisini;
fakat şükrederse, nimet ondan yüz çevirmez.

---

noktasız) C_{12} *bardı ḳodtı yiring-ke* |

Metnin bu kısmı nüshalarda karışıktır. A_{17-18}'deki beyitler, kafiyelere bakılırsa (*unur: arturur - özin: turur*) dörtlük olarak düşünülmüş olabilir. B'de ayrıca işaret edilmemiş olduğu gibi, kafiyeler de beyitleri geçmemektedir. C'deyse, ayrı satırda *şi'r* sözüyle ayırt edilmiş, fakat diğer iki nüshadan fazla olarak metnin genel gidişine pek de uygun olmayan şu dörtlük eklenmiştir:

C_{14-15} *nc ḳaldı idim sn̨ manga birmeding*
bu mạ yıb ḳulung-nı çıḳar sürmeding
yạzuḳluġ cẹfaçı bu ʿaşı ḳulung
ḳạmuġ bẹhre birding ḳarug ḳodmadıng

756 *şükür*] C_{16} *şükri* (*-i-* sonradan silinmiş!) || 757 *unutur*] A_{28} *unudur* | *munuğ yüzin*] A_{28} *munung ş. bilz-e* (*-i-* ?) *ḳaçumaz turur* B_{12} *munung ş. bilse evürmes y.* C_{17} ... *evürmez y.* ||

C32 758 az eḍgüke artuḳ öküş şüḳri ḳıl
öküş bolsa niʿmeṭ anıñg ḳaḍri bil

759 şüḳür ḳılsa niʿmeṭ biri on bolur
biri on bolup kör eẏi neñg tolur

---

760 ilig birdi alḳış kör ay toldıḳa
ayur tünle kündüz marīga tur baḳa

B65 761 telim neñg taẏar birdi ögdi öküş
aġırladı birdi kör altun kümüş

A41 762 añgar sözledi sözni barça ilig
anıñgdın tiledi ḳamuġ ög bilig

763 kör ay toldı ma bu aġırlıḳ bulup
tapında bütün çın baġırsaḳ bolup

764 bir ança yorıdı sınadı ilig
ḳamuġdın tükel buldı bulmış erig

17.

KÜN TOĠDI İLİG AY TOLDIḲA ʿAḌİL ŞIFATIN AYUR

765 ilig bir kün oldrup özi yalñguzun
eẏin ḳıldı ḫali irikti özün

766 olṣıdı kör ay toldıḳa ḳıldı yol
bu ay toldı kirdi ḳaẏuşturdı ḳol

767 ilig ötrü turdı aḍalḳın örü
ilig sözlemedi bir ança turu

768 baḳıp kördi ilig közin imledi
işaret bile kelgil oldur tidi

769 bu ay toldı oldurdı aḳru amul
közin yirke tikti yaruttı könggül

---

758 *ḳaḍri*] C_1 *şüḳri* || 759 *cẏi*] A_{30} *iẏi* (satır altında UH: *çẏ*) B_{14} ve C_2 *iẏi* || 760 *birdi*] A_{31} *berti* | *balḳa*] B_{15} *yaḷḳa* || 761 *birdi*] A_{32} *berti* C_4 *bïrdi* | *birdi kümüş*] A_{32} *arduḳ buu boltı kuşüş* C_4 ... *kümüş* (*k*- çizgisi yok) || 762 *ilig*] A_1 *ẹlig* C_5 *tilig* || 763 *kör*] A_2 *buu* | *tapındı*] A_2, B_3 ve C_6 *tapındı* || 764 *buldı bulmış*] A_3 *boldı* (sonradan düzeltilmiş) *ḳolmış* ||
kün toġdı ... ayur] A_4 *kün toġtı ilig ʿadil saṣadı-tın ay toldı-ḳa ọsin belgürd-miş-in a.* B_5 *bab k. t. ilig a. t. ʿaḍl ṣıfatı-nı aytur* C_8 *bab ... ṣıfatını uḳturur*

758 Az iyiliğe karşı çok şükret;
nimet çok olursa, kıymetini bil.

759 İnsan şükrederse, nimetin biri on olur;
biri on olur ve evi mal ile dolar.

---

760 Hükümdar Ay-Toldı'yı övdü ve dedi ki:
Sen gece gündüz benim hizmetimde bulun.

761 Çok mal ve mülk verdi; onu çok övdü;
ona ihsanda bulundu, altın ve gümüş verdi.

762 Hükümdar her işini ona danıştı,
her işte onun fikrine ve bilgisine başvurdu.

763 Ay-Toldı da bu itibara layık olmak için,
ona doğruluk ve dürüstlük ile candan hizmet etti.

764 Hükümdar onu bir süre daha sınadı ve bulduğu
insanın herkesten daha mükemmel olduğunu gördü.

17.

HÜKÜMDAR KÜN-TOĞDI AY-TOLDI'YA ADALET VASFINI ANLATIR

765 Bir gün hükümdarın çok canı sıkıldı;
halvet emri verip yalnız başına kaldı.

766 Ay-Toldı'yı huzuruna çağırttı;
Ay-Toldı girdi ve ellerini kavuşturdu.

767 Hükümdarın karşısında ayakta durdu;
hükümdar ona bir süre hiçbir şey söylemedi.

768 Sonra başını kaldırıp baktı ve
gözüyle, gel otur diye işaret etti.

769 Ay-Toldı yavaşça ve sükûnetle oturdu;
gözlerini yere dikmişti ve içi müsterihti.

---

765 *oldrup ... yalñguzun*] A_5 *oldurup ... yalğuz-un* C_9 *oldurup* (*-ld-* tashih edilmiş) ... *yalnguzun* | *evin ... irikti*] A_5 *orun ḳalıḳ çrik-ti* B_6 ve C_9 *ivin ...* ‖ 767 *ilig ... örü*] A_7 *elig ọdrü ... ọrüp* | *ilig ... turu*] A_7 *elig ... turup* C_{11} *sözledi* (satır üstünde, biri *-la-*'dan ve diğeri *-di*'den sonra olmak üzere iki *me* yazılmış) ‖ 768 *ilig*] A_8 *elig* | *işaret ... tidi*] A_8 *iş-a-ret ... teti* C_{12} *işaret ...* ‖ 769 *yirke ... yarutti*] A_9 *yer-ke ...* B_{10} *yirke ... yarut(t)ı* C_{13} *yerke* (harekeli) ... *yarut(t)ı* ‖

770 iligke balḳa kördi yaşru közin
ḳaşı közi tügmiş açıtmış yüzin

771 kümüş kūrsi urmış öze oldurur
bu kūrsi aḍaḳı üç aḍrı turur

772 beḍük bir biçekig eligde tutar
solındın uraġun oñgındın şeḳer

C33 773 anı kördi erse bu ay toldı çın
ḳatıġ ḳorḳtı özke ḳoḍı aldı tın

İLİG SŲ'ALİ AY TOLDIḲA

B66 774 bir ança turup baş kötürdi ilig
bu ay toldıḳa aydı tepret tilig

775 nelük sözlemez sen aġın teg bolup
mini munda yalñguz bu yañglıġ bulup

AY TOLDI CẹVABI İLİGKE

776 bu ay toldı aydı ay ilig ḳutı
meniñg sözlegüke özüm yoḳ şatı

777 aḍınsıġ körür men bu kün ḳıllḳ itig
añgar eymenür men ay bilge tetig

778 ḳaraḳa bilig birdi bilgi açuḳ
buşar öḍte beglerke barma yaġuḳ

779 talḳı yaḳşı aymış biliglig bügü
buşar öḍte begler bolur ot aġu

780 ḳalı bolsa begler buşup övkelig
yaḳın turma anda ay ḳılḳı silig

781 buşar bolsa begler kelip övkesi
yıraḳ turġıl anda tegürgey yası

---

770 *iligke ... közin*] A_{10} *ilig-ni b. turtı ...* B_{11} ve C_{14} *i. bḳa k. yçışru közūn* | *ḳaşı közi*] A_{10} *köz-i ḳaş-ı* ‖ 771 *oldurur*] A_{11} *ol-turur* B_{12} *olturur* ‖ 772 *biçekig*] A_{12} *neçe kek* | *araġun*] A_{12} *ur-a-sun* ‖ 773 *erse*] A_{13} *ẹrz-e* C_1 *irse* | *ḳorḳtı*] A_{13} *ḳorḳ-ı* ‖
ilig ... ay toldıḳa] nüshalarda bu başlık yok
774 *kötürdi*] A_{14} *ḳoḍerti* | *tepret*] C_2 *tẹprer* ‖ 775 *sözlemez*] B_2 *sözlemes* | *mini ... bulup*] A_{15} *buu*

770 Göz ucuyla gizlice hükümdara baktı;
o kaşını çatmış ve yüzünü buruşturmuştu.

771 Gümüş bir taht üzerine oturmuştu;
bu tahtın birbirine bağlanmamış üç ayağı vardı.

772 Elinde büyük bir bıçak tutuyordu;
solunda bir acı-ot ve sağında şeker bulunuyordu.

773 Bunu görünce, Ay-Toldı,
gerçekten çok korktu ve nefesi kesildi.

HÜKÜMDARIN AY-TOLDI'YA SUALİ

774 Bir süre durduktan sonra hükümdar başını kaldırdı
ve Ay-Toldı'ya dedi ki:

775 Beni burada tek başıma ve bu halde
görünce, niye dilsiz gibi susuyorsun.

AY-TOLDI'NIN HÜKÜMDARA CEVABI

776 Ay-Toldı dedi ki: Ey devletli hükümdar,
benim konuşmaya cesaretim yok.

777 Bugün sende başka bir hal görüyorum,
onun için çekiniyorum, ey zeki, bilge.

778 Bilgisi herkesçe bilinen bilge halka şunu bildirmiştir:
kızdıkları zaman beylere yaklaşma.

779 Bilgili hakîm daha iyisini söylemiş;
beyler hiddetlendiklerinde ateş ve zehir gibi olurlar.

780 Eğer beyler hiddetlenir ve öfkeli olurlarsa,
ey halim selim insan, onlara yakın durma.

781 Beyler öfkeleri tutup hiddetlenirlerse,
onlardan uzak dur, yoksa zararları dokunur.

---

yanghġ men-i mundla yalġuz b. C_3 *bu yąnghġ mini munda yąlnguz bıılup* ||
ay toldı ... iligke] nüshalarda bu başlık yok
776 *ilig*] C_4 *beg-ler* | *menin̄g*] A_{16} *sangga* || 777 *körür ... itig*] A_{17} *korer· edig* || 778 *birdi bilgi*] A_{18} *berti bilge* | *beglerke ... yaġuḳ*] A_{18} *beg-ke yurüm-e yavuḳ* || 779 *yalḳşı ... bügü*] A_{19} ... *begü* C_7 *idgü* ... || 781 *begler*] A_{21} *yangluḳ* | *turġıl*] A_{21} *turġın* ||

782 munḡar menḡzetü keldi emdi bu söz
körḡülke alınġıl küḍezgil keḍ öz

783 buşar öḍte beglerke barma yaġuḳ
ḳalı bardınḡ erse uçuzluḳ anuḳ

784 kör arslanḳa oḳşar bu begler özi
buşursa keser baş ay bilgi yaruḳ

İLİG SU'ALİ AY TOLDIḲA

785 ilig aydı keldür manḡa ay sözünḡ
negüni tanḡırḳadı emdi özünḡ

AY TOLDI CEVABI İLİGKE

786 bu ay toldı aydı tanḡım bu meninḡ
kümüş kürsi ornunḡ ne ol bu seninḡ

787 bu oldruġ ne kürsi yiri ol sanḡa
bu maʿni ulḳayın ayu bir manḡa

788 ikinçi eligde ne ol bu biçek
munı ma özüm yetrü bilgü kerek

A42/B67 789 üçünçi orḡunḡdın negü ol şeḳer
C34 solunḡdın uraġun ne ol bu sanḡar

790 baḳa kördüm erse özünḡ övkelig
munı kördüm erse yitürdüm bilig

791 bu yanḡlıġ körüp bu özüm eymenip
ötüg ötnümez men tilimni yazıp

---

782 *munḡar menḡzetü*] A_{22} *munggar mingsedü* | *alınġıl ... öz*] A_{22} *alıl-ġıl kuḍez-gin ket oz* C_{10} ... *et öz* | Dörtlük, A'da sayfa kenarında AH: *şiʿr* sözü, B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *şiʿr* sözüyle ayırt edilmiştir. ‖ 783 *beglerke ... yaġuḳ*] A_{23} *barın-a beging-ke yayıḳ* | *erse*] C_{12} *irse* ‖ 784 *oḳşar ... özi*] A_{24} *oḫşayu beg-ler öz-i* B_{11} *oḫşar* ... C_{13} *oḫşar ... ḳalı* | *keser ... bilgi*] A_{24} *keseṛ* (-s- ?) ... *koṇgli ilig ... ay toldıḳa*] nüshalarda bu başlık yok

785 *negüni ... emdi*] A_{25} *n. tanggur-ḳatı ayġıl* B_{12} ve C_{14} *nigüni ...*
ay toldı ... iligke] nüshalarda bu başlık yok

786 *ornunḡ ... seninḡ*] A_{26} *ordung ... işig* B_{13} *orung ... seṇing* (*-i-* harekeli) C_{15} ... *sening* ‖ 787 *oldruġ*

782 Buna benzer şöyle bir söz vardır,
bunu hatırında tut ve kendini iyi gözet.

783 Hiddetlendikleri zaman beylere yaklaşma;
eğer yaklaşırsan, gözden düştüğün gündür.

784 Beyler arslana benzer, ey parlak bilgili
hiddetlendirirsen, başını koparırlar.

HÜKÜMDARIN AY-TOLDI'YA SUALİ

785 Hükümdar dedi ki: Bana söyle, bakayım,
şimdi nedir şaşırdığın?

AY-TOLDI'NIN HÜKÜMDARA CEVABI

786 Ay-Toldı dedi ki: ben şuna şaşırdım;
bu senin oturduğun gümüş taht ne oluyor.

787 Bu oturduğun ne biçim bir tahttır;
bunun manasını anlayayım, söyle bana.

788 İkincisi elindeki bu bıçak da nedir;
benim bunu da iyice bilmem gerekir.

789 Üçüncüsü niçin sağında şeker var,
solundaki bu acı-ot nedir.

790 Sana bakınca öfkeli olduğunu gördüm;
bunları görünce de ne diyeceğimi şaşırdım.

791 Bu hali görünce, korkudan,
ağzımı açıp bir söz söyleyemedim.

... *yiri*] A_{27} *o.* ... *biri* B_{14} ... *yiri* C_{16} *olduruġ* ... *yiri* | *bu* ... *bir*] A_{27} ... *ber* B_{14} *nu* ... C_{16} *b. m. ayu bir uḳayın* || 788 *eligde* ... *biçek*] A_{28} *ilig-te* ... *yeçek* B_{15} *iligde* ... C_{17} *nigū ol ilig-de b.* || 789 *üçünçi* ... *ol*] A_1 *uçünçi-si ong-gung ne ol buu* | *uraġun* ... *saŋgar*] A_1 *ur-a-sun* ... *seker* (?) B_1 ve C_1 ... *saŋgar* || 790 *erse* ... *övkelig*] A_2 *arduḳ ọsūng ivke-lig* B_2 *e. özüm ö.* C_2 *irse* ... | *erse yitürdüm*] C_2 *irse yiṭürdüm* || 791 *körüp bu*] A_3 *ḳọrüp iş* C_3 *körüp* (sonradan *p*'nin sonuna bir *-e* eklenmiş ve harekelenmiş: *körüpe*") | *ötnümez* ... *yazıp*] A_3 *aydumaz* (*-y-* ?) ... *yidip* B_3 *ötnümes* ... *yazıp* (*-z-* noktasız) C_3 *ötnümesmẹn* ... *yạzıp* (*-z-* noktasız) ||

18.

KÜN TOĠDI İLİG AY TOLDIḲA ʿAḌİL ṢIFAṬI NETEG ERDÜKİN AYUR

792 ilig aydı ulṭum sözüñg belgülep
açayın sözümni sañga ülgülep

793 sini men olṭıdım erig aşnuḳı kün
aġırlıḳ bile birdim ol kün orun

794 bu tañg tañgsuḳ işler mañga körkitip
buşurduñg mini sen işiñg berkitip

795 körüp buştum erse ilendi özüñg
serildim sañga men tügüldi yüzüñg

796 sen aydıñg mañga ḳut men bilgil mini
sañga uḳturu ḳıldım uḳġıl munı

797 negü ḳılmışıñgnı sen aḍra seçe
yora birdiñg uḳtum ḳamuġnı aça

798 keçürdüm men anda seniñg ʿuzrüñgi
aġırladım ötrü ol erdem teñgi

799 bu kün me meniñg bu özüm ḳılḳların
sañga körkitür barça erdemlerin

800 munu men me körgil könilik törü
törü ḳılḳları bu balṣa tur körü

801 bu kürsi özele öz oldurduḳı
aḍaḳı üç ol kör ay körüglüm toḳı

B68 802 ḳamuġ üç aḍaḳlıġ emitmez bolur
üçegü turur tüz ḳamıtmaz bolur

803 ḳalı üç aḍaḳta emitse biri
ikisi ḳamıtar uçar ol eri

---

kün toġdı ... ayur] A_4 *ḳın toġu ʿilig ʿadl-i nedeg erdükin ay toltı-ḳa a.* B_4 *bab ... ni tig e. a.* (sayfa kenarında) C_4 *bab k. t. ilig ʿadl turur ʿadl ṣıfatı ... aytur*

792 *belgülep*] A_5 *ul-gülep (yu- ?)* | *ülgülep*] A_5 *bilgü-lep* || 793 *sini*] A_6 *sen-i* | *bile birdim*] A_6 *b. berdim* C_6 *birle b.* || 794 *bu ... körkitip*] A_7 *bude t. iş mangga kör-kidip* B_7 ve C_7 *... körkütüp* | *mini ... berkitip*] A_7 *men-i ...* B_7 ve C_7 *... berkütüp* || 795 *buştum ... özüñg*] A_8 *b. öz-ke ilen-ti* (satır altında AH: *deriġ ḫurdem*) *oṣum* B_8 *tuştum ... özüñg* (*-z-* noktasız) C_8 *b. irse ... özüm* | *serildim ... yüzüñg*] A_8 *siril-tim* (satır altında AH: *ṣabr kerdem*) *sangga men tıḫel-ti yuṣum* B_8 *... büküldi sözüng* C_8 *sirildi ... sözüng* || 796 *ḳut ... mini*] A_9 *ḳud m-a b. men-i* B_9 *ḳaut ma ...* C_9 *... bilgil mini* | *uḳturu ... uḳġıl*] B_9 *uḳtur ... uḳıl* C_9 *... uḳıl (uḳ(ḳ)ıl?)* || 797 *negü ... aḍra*] A_{10} *n. ḳ. bereyin* B_{10} ve

18.

HÜKÜMDAR KÜN-TOĞDI AY-TOLDI'YA ADALET VASFININ NASIL OLDUĞUNU ANLATIR

792 Hükümdar dedi ki: Ne demek istediğini anladım;
bunların ne demek olduğunu sana anlatayım.

793 Geçen gün seni çağırdım, sana
itibar gösterdim ve yer verdim.

794 O acayip işleri bana göstererek beni
hiddetlendirdin; fakat kendini iyi savundun.

795 Sana hiddetlenince, beni azarladın;
buna katlandım, fakat yüzünü buruşturdun.

796 Sen bana dedin ki: Ben mutluluğum, beni tanı;
sana anlatmak için böyle yaptım, bunu anla.

797 Niçin yaptığını birer birer açıkladın;
ben de her şeyini açıkça anladım.

798 O zaman senin kusurunu affettim
ve sana erdemin oranında saygı gösterdim.

799 Bugün de ben sana kendi doğamı ve
bütün erdemlerimi gösteriyorum.

800 İşte bak, ben de doğruluk ve kanunum;
kanunun nitelikleri bunlardır, dikkat et.

801 Bak, üzerine oturduğum bu tahtın
üç ayağı vardır, ey gönlümü doyuran.

802 Üç ayak üzerinde olan hiçbir şey yana meyletmez;
her üçü de düz durdukça taht sallanmaz.

803 Eğer üç ayaktan biri yana yatarsa,
diğer ikisi de kayar ve üstünde oturan yuvarlanır.

C_{10} *nigü ... | yora ... ḳamuġnı*] A_{10} *y. berding ... ḳapuġ-nı* C_{10} *ayu ...* ‖ 798 *erdem teñgi*] A_{11} *ẹ. yanggı* C_{11} *irdim teṇgi* (*tn-* noktasız) ‖ 799 *menińg ... ḷalḳların*] A_{12} *m. m-e ọsüm ḳ.* C_{12} *ayur bu ö. ḳılık-ların* (önce *ḳılḳa* yazılmış, sonra düzeltilmiş) | *erdemlerin*] C_{12} *irdim-lerin* ‖ 800 *munu ... me*] A_{13} *munı m. m-e* B_{13} ve C_{13} *m. mẹnme* | *törü ... tur*] A_{13} *... yoḳ-a-tur* B_{13} *törụ ...* ‖ 802 *üç ... emitmez*] A_{15} *... imit-mez* B_1 *üç* (satır üstünde yazılmış) *a. emitmes* C_{15} *üç adaḷın e.* | *tüz ḳamıtmaz*] A_{15} *ḳọr ḳamıt-maz* B_1 *t. ḳayıtmas* ‖ 803 *emitse*] A_{16} *imidz-e* | *ḳamıtar ... eri*] A_{16} *ḳamıdar ... ırı* B_2 ve C_{16} *ḳạnıtar ... eri* ‖

C35 804 ḳamuġ üç aḍalḳlıġ köni tüz turur
ḳalı bolsa tört kör bir egri bolur

805 ḳayu nen̄g tüz erse ḳamuġı uz ol
ḳamuġ uz körü barsa ḳılḳı tüz ol

806 ḳayu nen̄g emitse kör egri bolur
ḳamuġ egriler isiz urġı bulur

807 ḳayu tüz emitse turumaz tüşer
ḳayu nen̄g köni bolsa tüşmez serer

808 meniñg ḳılḳım ol kör emitmez köni
köni egri bolsa könilik küni

809 könilik özele keser men işig
aḍırmaz men begsig ya ḳulsıġ kişig

810 bu bögde biçek kim eligde turur
bıçıġlı kesigli turur ay unur

811 biçek teg bıçar men keser men işig
uzatmaz men dạʿvi ḳılıġlı kişig

812 şeḳẹr ol kişi bir an̄gar küç tegip
törü bulsa mindin ḳapuġḳa kelip

813 şeḳẹr teg süçiyü barır ol kişi
sevinçlig bolur anda yazlur ḳaşı

814 uraġun yime ol kişiler içer
özi küçkey erse könidin ḳaçar

815 man̄ga kelse tütşü törü birse men
uraġun içer teg açır körse men

816 bu ḳaşım tügüki bu körksüzlüküm
küçemçi kelirke bu yüzsüzlüküm

B69 817 kerek oġlum erse yalḳın ya yaġuḳ
kerek barlḳın erse keçigli ḳonuḳ

---

805 *nen̄g ... erse*] C_2 *niñg t. irse* | *uz*] A_{18} *öz* ‖ 806 *nen̄g emitse*] A_{19} *n. imidz-e* C_3 *ning e.* ‖ 807 *emitse ... tüşer*] A_{20} *imidz-e töremiz tuşer*] B_6 *e. turumas t.* C_4 *... bolur* (aşağı bkz.) *nen̄g ... serer*] A_{20} *... sirer* B_6 *tüz ... tüşmes seŗer* C_4 *ning ... seŗer* (sayfa kenarında *bolur ṣḥ;* yukarı bkz.) ‖ 808 *emitmez*] A_{21} *imidmez* B_7 *emitmes* | *bolsa*] A_{21} *kelz-e* ‖ 809 *aḍırmaz men*] A_{22} *adır-maz m-a* B_8 *aḍırmas ma* C_6 *adırmaz ma* ‖ 810 *bögde ... turur*] A_{23} *bǫg-te neçek* (satır altına AH: *deşne. kardem*) *k. ilig-te* B_9 *... tutar* C_7 *bögde* (*b-* yerine *y-* ile) *...* | *unur*] B_9 *unar* ‖ 811 *bıçar ... men*] A_{24} *keser men bıçar men* B_{10} *keşer mẹn bıçar mẹn* | *uzatmaz ... ḳılıġlı*] A_{24} *usan-maz-a taʿvi sılıġ ḳan* B_{10}

804 Üç ayaklı olan her şey doğru ve düz durur;
eğer dört ayaklı olursa biri eğri olabilir.

805 Düz olan bir şeyin her tarafı iyidir;
her iyinin, dikkat edersen, tavır ve hareketi düz olur.

806 Hangi şey yana yatarsa, eğri olur;
her eğrilikte bir kötülüğün tohumu bulunur.

807 Düz olan yana yatarsa, duramaz düşer;
hangi şey doğru ise düşmez, yerinde durur.

808 Bak, benim doğam da yana yatmaz, doğrudur;
eğer doğru olan eğrilirse, kıyamet kopar.

809 Ben işleri doğruluk ile hallederim;
insanları bey veya kul olarak ayırmam.

810 Elimde tuttuğum bu bıçak,
biçen ve kesen bir alettir, ey becerikli.

811 Ben işleri bıçak gibi keser atarım;
hak arayan kişinin işini uzatmam.

812 Şekere gelince, o zulüme uğrayarak kapıma gelen
ve adaleti bende bulan kişi içindir.

813 O kişi benden şeker gibi tatlı tatlı ayrılır;
sevinir ve yüzü güler.

814 Zehir gibi acı olan bu Hind otunuysa,
zorbalar ve doğruluktan kaçan kişiler içer.

815 Bunlar kavga edip bana gelirler ve ben hüküm verince,
bakarsın, acı Hind ilacı içmiş gibi yüzlerini ekşitirler.

816 Benim bu sertliğim, kaşlarımın bu çatıklığı,
bu asık suratım bana gelen zalimler içindir.

817 Gerek oğlum, yakınım veya hısımım olsun;
gerek yolcu, geçici veya konuk olsun;

---

uzatmas me ... C_8 *uzatmaşmeⁿ* || 812 *anǧar*] A_{25} *anggar* B_{11} *anga* | *mindin ḳapuġ̈ḳa*] A_{25} *men-tin ḳapuġ-ta* || 813 *süçiyü barır*] A_{26} *sụçiyü barur* B_{12} *süçinü bạrır* C_{10} *süçiyü bạrır* | *sevinçlig* ... *ḳaşı*] A_{26} *sevünç-lüg b. barça y. ḳış-ı* || 814 *yime*] A_{17} *yem-e* | *küçkey erse*] A_{27} *ḳụçi-key ẹ.* C_{11} *ḳaçḳan irse* || 815 *tütşü* ... *birse*] A_{28} *tut-çı ṭorüü berz-e* B_{14} *tütşü* (-ş- noktasız) ... C_{12} *tütşür* ... | *açır*] A_{28} *içer* || 816 *körksüzlüküm*] A_{29} *ḳork söz-lüküm* | *küçemçi kelirke*] A_{29} *ṭor-e-ke kelür-ke* || 817 *erse* ... *ya*] A_{30} *ẹrz-e kerek yat* B_1 *e. yıraḳ ya* (*y-* noktasız) C_{14} *irse yaḳın* (*y-* noktasız) *ya* | *barḳın erse*] B_{30} *bir* (satır altında Ar: *bigane.*) *ḳın* (*ḳ-* veya *s-* ?) *ẹ.* C_{14} *bạrḳan irse* ||

818 törüde ikigü mañga bir sanı
keserde aḍın bulmaġay ol mini

819 bu beglik ulı kör könilik turur
köni bolsa begler tiriglik bolur

820 muñgar meñgzetü sözler öglüg kişi
kim öglüg sözin tutsa itlür işi

A43 821 könilik öze boldı beglik ulı
C36 bu beglik köki ol könilik yolı

822 törü ḳılsa ilke köni bolsa beg
tilek arzu bulġay bu ḳolsa ḳalı

AY TOLDI SU'ALİ İLİGKE

823 yana aydı ay toldı ilig ḳutı
nelük boldı kün toġdı ilig atı

İLİG CEVABI AY TOLDIḲA

824 ilig aydı bilge meniñg ḳılḳımı
körüp meñgzetü urdı bu atımı

825 künüg kör irilmez tolu oḳ turur
yaruḳluḳı bir teg talu oḳ turur

826 meniñg me ḳılınçım arıgar oḳşadı
könilik bile toldı eksümedi

A34 827 ikinçi toġar kün yarur bu ajun
tözü ḫalḳḳa tegrür yoḳalmaz özün

---

818 *törüde ... mañga*] A_{31} *törü-te ikigün mangga* C_{15} *tururda i. mınga* | *keserde ... mini*] A_{31} *ḳon-i-ten ... men-i* | A_{32}'de, aşağıdaki dörtlüğe ait beyitlerden biri (bkz. beyit 822 not), yanlış ve bozuk olarak istinsah edilmiştir:

toṛū ḳılz-a ilig ḳon-i bolz-a beg
tilek arzu bulġay acun-ta bu beg

819 *kör*] A_{33} *ol* | *tiriglik bolur*] C_{16} *bu beglik bıdur* || 820 *muñgar meñgzetü*] A_{34} *munggar ming-sedü* C_{17} *m. mɲgzetü*' | *sözin ... itlür*] A_{34} *sosin t. edlür* B_4 ve C_{17} *sözi ...* | Dörtluk, A'da sayfa kenarında AH: *şi'r* sözü ve B'de çizgiler ile ayırt edilmiş; C'deyse ayrıca işaret edilmemiştir || 821 *öze boldı*] A_1 *öz-e ol bıtı* C_1 *bile b.* | *köki ... yolı*] A_1 *ḳoni bil ḳoni-lik bol-ı* || 822 *bulġay*] C_2 *bulġa* | A_2'de bu beyit yanlış olarak şu şekilde yazılmıştır (yukarı bkz.):

toṛū bir toṛū bıtu talu talu yegil
taḳ-ı bir acun y-e bu ḳalz-a ḳal-ı

Bu satır sayfadaki diğer satırlara oranla çok aralıklı yazılmış olduğu için bunun önce boş

818 Kanun karşısında benim için hepsi birdir;
hüküm verirken hiçbiri beni farklı bulmaz.

819 Bu beyliğin temeli doğruluktur;
beyler doğru olursa dünya huzura kavuşur.

820 Akıllı kişi, buna benzer bir söz söylemiştir;
kim akıllının sözünü tutarsa işi yoluna girer.

821 Beyliğin temeli doğruluk üstüne kurulmuştur;
doğruluğun yolu beyliğin esasıdır.

822 Bey doğru olur ve ülkeye böyle hükmederse,
bütün dileklerine kavuşur.

AY-TOLDI'NIN HÜKÜMDARA SUALİ

823 Ay-Toldı şöyle dedi: Ey devletli hükümdar,
efendimizin adı niçin Kün-Toğdı olmuştur.

HÜKÜMDARIN AY-TOLDI'YA CEVABI

824 Hükümdar dedi ki: Bilge kişi bu adı
benim doğamı güneşe benzeterek verdi.

825 Güneşe bak, küçülmez, bütünlüğünü daima korur;
parlaklığı hep aynı şekilde kuvvetlidir.

826 Benim doğam da ona benzer,
doğruluk ile doludur ve asla eksilmez.

827 İkincisi güneş doğar ve bu dünya aydınlanır;
aydınlığını bütün halka eriştirir, kendinden bir şey eksilmez.

---

bırakılmış ve sonradan doldurulmuş olduğu düşünülebilir; satır başındaki işaretler de (bunlar tıpkıbasımda temizlenmiştir!) yazan kişinin veya okuyanların beyitin doğru olup olmadığı hakkında tereddüt ettiklerini göstermektedir ||

ay toldu ... iligke] nushalarda bu başlık yok.

823 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmıştır | *ilig*] A_3 *elig* | *atı*] A_3 *ạdı* C_4 *atı* (önce *ḳutı* yazılmış, sonra düzeltilmiş) ||

ilig ... ay toldıḳa] nüshalarda bu başlık yok.

824 *meñgzetti*] A_4 *mingsedü* || 825 *künüg ... irilmez*] A_5 *ḳuṇüng ḳor i.* B_9 *... irilmes* | *talu*] A_5 *bolu* B_9 ve C_6 *tạlu* || 826 *añgar oḳşadı*] A_6 *anggar o.* B_{10} ve C_7 *a. oḫşadı* | *eksümedi*] A_6 *ọḳsül-m-e-ti* C_7 *iḫsümedi* || 827 A'da metnin sırası karışmıştır; metin sırası ile, $A43_6$'ya kadar geliyor ve buradan itibaren $A34_{11}$'deki beyitin ikinci mısrasından devam ediyor. Beyitin ilk mısrası başka bir beyitin ikinci mısrasının yerine yazılmış olduğu için ikinci mısrası artık yazılmamıştır (krş. beyit 690) | *toġar ... ajun*] A_{3411} *toġạr* (*-ġ-* ?) *ḳụn yarudur acun* | *yoḳalmaz özün*] A'da bu mısra yok B_{11} *yoḳalmas* (*y-* noktasız) *ozün* (*-z-* noktasız) C_8 *yoḳalmaz* (*y-* noktasız) *ajun* ||

828 meniñg me törüm bu yoḳalmaz özüm
ḳamuġ ḫalḳḳa bir teg ne ḳılḳım sözüm

829 üçünçi bu kün toġsa yirke isig
çiçek yazlur anda tümen miñg tüsig

830 ḳayu ilke tegse meniñg bu törüm
ol il barça itlür taş erse ḳorum

831 toġar kün arıġ ya arıġsız timez
ḳamuġḳa yaruḳluḳ birür eksümez

B70 832 meniñg me ḳılınçım bu ol belgülüg
tözüke tegir barça mindin ülüg

833 yana ma bu kün burcı şabıt turur
bu şabıt tidüküm tüpi berk bolur

834 bu kün burcı arslan bu burc tepremez
ev̇i tepremezi üçün artamaz

835 meniñg ḳıllḳımı kör yime bir yañgın
özüm tegşürülmez yarulḳta öñgin

AY TOLDI SU̱'ALİ İLİGKE

C— 836 bu ay toldı aydı ay ilig ḳutı
aşasu ajun il yaḍılsu atı

837 meniñg me özüm bu uzun yol yorıp
sañga keldi emgep hem artuḳ arıp

838 bu ḳılḳıñg bu erdemleriñg bar üçün
küsep keldim emdi tapuġḳa küçün

839 ayu bir mañga sen neteg tapnayın
sev̇inçiñg ḳayu ol anı tutnayın

840 tapuġ beg tapısı öze bolmasa
yaramaz bu tapġı neçe emgese

---

828 *törüm ... yoḳalmaz*] A_{12} *tọrem buu yoḳ ilmez* B_{12} *... yoḳalmas* ‖ 829 *yirke*] A_{13} *yerke* B_{13} ve C_{10} *yirke* | *çiçek ... miñg*] A_{13} *çeçek ...* B_{13} *... ming* (*-i-* yerine *-n-* ile) ‖ 830 *törüm*] A_{14} *tọrem* C_{11} *sözüm* | *erse*] A_{14} *ẹrz-e* C_{11} *irse* ‖ 831 *timez*] A_{15} *temez* B_{15} ve C_{12} *times* | *birür eksümez*] A_{15} *berür ọksü-mez* B_{15} *b. eksümes* C_{12} *b. iksümek* ‖ 832 *tegir ... mindin*] A_{16} *teger ... men-tin* ‖ 833 *tidüküm ... berk*] A_{17} *tedüküm ...* C_{14} *... birk* (*bi-* noktasız) ‖ 834 *ev̇i ... artamaz*] A_{18} *adı ...* B_3 *ivi tẹpremese ü. artamas* C_{15} *atı tẹpremezi ü. artạmaz* ‖ 835 *yime ... yañgın*] A_{19} *yem-e b. yangġın* B_4 *... yạngın* (*y-* noktasız, *n-* ?) C_{16} *... adın* | *tegşürülmez ... öñgin*] A_{19} *teng-şürülmez bu ḷụḷḳ-ta ọ(n)gin* B_4

828 Benim de hükmüm böyledir, ben ortadan yok olmam;
hareketim ve sözüm bütün halk için aynıdır.

829 Üçüncüsü bu güneş doğunca yer ısınır;
o zaman binlerce renkli çiçek açılır.

830 Benim bu kanunum hangi memlekete erişirse, o memleket
baştan başa taşlık ve kayalık dahi olsa hep düzene girer.

831 Güneş doğar, temiz veya kirli demeden her şeye
aydınlık verir; kendisinden bir şey eksilmez.

832 Benim de hareketim tıpkı böyledir;
herkes benden nasibini alır.

833 Bir de güneşin burcu sabittir;
bu sabit dediğim, temeli sağlam olduğu içindir.

834 Güneşin burcu arslan'dır ve bu burç yerinden kımıldamaz;
yerinden kımıldamadığı için de evi bozulmaz.

835 Benim tavır ve hareketlerime bir bak,
benim de parlaklığım kesinlikle değişmez.

AY-TOLDI'NIN HÜKÜMDARA SUALİ

836 Ay-Toldı dedi ki: Ey devletli hükümdar,
ülkelere hâkim ol, iyi adın dünyaya yayılsın.

837 Ben de bu uzun yolu yürüyüp ve
çok zahmet çekip yorularak sana geldim.

838 Bu doğandan ve erdemlerinden dolayı,
büyük bir arzuyla senin hizmetine geldim.

839 Bana sen söyle, nasıl hizmet edeyim;
seni sevindirmek için nasıl davranayım.

840 Hizmet beyin arzusuna göre olmadıkça,
ne kadar zahmet çekilmiş olursa olsun, beğenilmez.

---

teġşürülmes ... ||
ay toldı ... iligke] A_{20} ... *suval-ı i.* B_5 ... *ilig-ke* (*-k-* üç noktalı) C_{17} ... *ilig-ke bu turur*
836 C'de 836-957. beyitler eksik | *aşasu ... yaḍılsu*] A_{21} *aş-a-suu* (önce *-sun* yazılmış, sonra düzeltilmiş) *acun basıl-su* || 837 *yorıp*] A_{22} *yurüp* | *sarīga ... emgep*] A_{22} *sangga kelti imgep* || 838 *küsep ... emdi*] A_{23} *kuṣep* (satır altında AH: *arzu*) *k. ḍdrū* || 839 *bir ... sen*] A_{24} *ber sangga men* || 840 *tapısı*] A_{25} *tapınz-a* | *yaramaz ... emgese*] A_{25} *yaṛamaz ... imgez-e* B_{10} *yaramas ...* ||

841 negü tir eşitgil ılı atlıġı
tapġun beḍümiş kişi ḳutluġı

842 tapınsa tapuġçı begiñge ḳalı
ḳatıġ tutġu begler seẏinçi yolı

843 bu begler tapısı öze ḳıl tapuġ
begi taplasa tapġı açtı ḳapuġ

844 tapuġçı tapuġ bilse törke tegir
tapuġ bilmese tördin ilke kelir

B71 845 begin keḍ seẏindürse tapnur ḳulı
açıldı bu ḳulḳa aġırlıḳ yolı

İLİG CẹVABI AY TOLDIḲA

846 ilig aydı uḳtum men emdi sözüñ
seẏinçim tile keḍ küḍezgil özüñ

847 sañga men ayayın yaraġsızlarıġ
yaraġsızlḳa yaḳma yorıġıl arıġ

848 özüm taplamaz neñ biri yalġan ol
mınıñgda basası bu küç ḳılġan ol

849 suḳ erse ḳılınçı yig erse özi
iẏek erse ḳıllḳı uẏutsuz közi

850 buşı erse işte yime öẏkelig
yaẏa erse borçı ya ḳıyġan elig

A35 851 bu yarıġlıġ kişiler yaramaz manga
ayu birdim emdi açulḳluġ sañga

852 yarayın tise sen manga belgülüg
bu ḳaç neñ özüñgdin yırat ay külüg

853 yaḳın bolġa sen künde ötrü manga
aġırlıḳ açıġ artġa mindin sañga

---

841 *negü ... eşitgil*] A_{26} *n. ter işit-gin* B_{11} *nigü ... tapuġun beḍümiş*] A_{26} *tapuġm basu-maz* || 842 *tapınsa*] B_{12} *tapunsa* || 843 *tapısı*] A_{28} *tapınz-a* || 844 *tapuġ*] A_{29} *tapa* || 845 *seẏindürse*] A_{30} *seẏüntürz-e* B_1 *seẏündürse* ||
ilig cẹvabı] A_{31} *i. cuvabı*
846 *seẏinçim*] A_{32} *seẏünçüm* || 847 *men*] B_4 *me* | *yaḳma ... arıġ*] A_{33} *baḷım-a yurügin a.* B_4 *baḷıma y.*

841 Ülkesine hizmet ederek ikbale ermiş,
şöhret kazanmış, kudretli kişi ne der, dinle.

842 Hizmetkâr hizmet ederken, daima
beyleri sevindirecek yoldan yürümeli.

843 Beyleri memnun edecek şekilde hizmet et;
bey memnun olursa, bu hizmet ikbal kapılarını açar.

844 Hizmetkâr hizmet etmesini bilirse, başköşeye erişir;
hizmet etmesini bilmezse başköşeden eşiğe düşer.

845 Hizmet eden kul, beyini çok sevindirirse,
bu kul için itibar ve ihsan kapıları açılmış olur.

HÜKÜMDARIN AY-TOLDI'YA CEVABI

846 Hükümdar dedi ki: Söylediklerini anladım;
beni sevindirmeye çalış ve çok dikkatli hareket et.

847 Ben hoşlanmadığım şeyleri sana söyleyeyim;
sen onlara yaklaşma, temiz olmaya çalış.

848 Benim beğenmediğim şeylerden biri yalandır;
ondan sonra da zulüm edenler gelir.

849 Sonra da doğası haris ve olgun olmayanlar,
aceleci huylu ve gözü doymaz olanlar.

850 Her işte hiddet gösterenler,
içkiye düşkünler veya çalıp çırpanlar.

851 Bu gibi kişiler yaramaz bana;
işte bunları açıkça saydım sana.

852 Sen gerçekten benim işime yaramak istiyorsan,
bu birkaç şeyi kendinden uzak tut; ey namlı insan.

853 Böylece her gün bana daha yakın olacaksın,
benden de sana karşı itibar ve ihsan artacak.

---

farïġ || 848 *taplamaz*] B_5 *taplamas* | *munuñda basası*] $A_{3,1}$ *munung-tın baz-a-kı* B_5 *munungda b.* || 849 *yig*] A_{35} *bek* B_6 *yig* (*y-* noktasız) | *ïvsk ... uvutsuz*] A_{35} *ïvsk* (satır altında UH: *şidab*) ... *uvutsuz* (satır altında UH: *uyat-sız*) || 850 *yime*] A_{36} *oz-i* | *ya ... elig*] A_{36} *yalı-ġan* (*-ı-* ?) *ilig* || 851 *yaramaz*] B_8 *yaramas* | *birdim emdi*] A_1 *berdim uş men* || 852 *bu ... ay*] A_2 *oşūng-tin bu kaç neng ...* B_9 ... *ay* (sonradan satır üstünde yazılmış) || 853 *künde ... maŋa*] A_3 *odrü kun-te mangga* | *mindin saŋa*] A_3 *men-tin sangga* ||

AY TOLDI SṰ'ALİ İLİGKE

854 bu ay toldı aydı eşittim munı
talḳı bir sözüm bar ayu bir anı

855 bu eḍgü ḳayu ol neteg ol özi
negü teg bolur eḍgü ḳılḳı tözi

B72

İLİG CẹVABI AY TOLDIḲA

856 ilig aydı eḍgü bu ḳılḳı yarıg
tusulur bolur ḫalḳḳa asġı öng

857 tözü ḫalḳḳa barça ḳılur eḍgülük
yana mịnnẹt urmaz kişike külük

858 öz asġın tilemez kişike asıġ
birür ol asıġdın bu ḳolmaz yanıġ

AY TOLDI SṰ'ALİ İLİGKE

859 yana aydı ay toldı uḳtum bu söz
taḳı bir tilekimni aytur bu öz

860 manga ay könilik ḳayu ol köni
anın birle yalngulṣ yarutsa küni

861 ḳayunı ayurlar könilik yolı
negü teg bolur bu könilik ulı

İLİG CẹVABI AY TOLDIḲA

862 ilig aydı körgil köni er özi
tili köngli birle biriker sözi

863 taşı teg içi ol içi teg taşı
bu yanglıġ bolur ol köni çın kişi

---

sṰ'ali iligke] A_4 *suval-ı i.* B_{11} *s. ilig-ke* (*-k-* üç noktalı)
854 *eşittim munı*] A_5 *işiddim mun-ı* B_{12} *eşit(t)im m.* | *bir*] A_5 *ber* || 855 *negü*] B_{13} *nigü* ||
ilig ... ay toldıḳa] A_7 *i. cuvabı a. toltı-ḳa*
857 *ḫalḳḳa barça*] A_9 *barça ḫalḳ-ḳa* | *urmaz*] B_3 *urmas* || 858 *tilemez*] B_4 *tilemes* | *birür ... yanıġ*]

AY-TOLDI'NIN HÜKÜMDARA SUALİ

854 Ay-Toldı dedi ki: Bunları işittim;
bir sualim daha var, onu da söyleyeyim.

855 İyilik nasıl ve ne gibi bir şeydir;
iyinin hali tavrı ve yaratılışı nasıl olur.

HÜKÜMDARIN AY-TOLDI'YA CEVABI

856 Hükümdar dedi ki: iyinin niteliği faydalı olmaktır;
onun halka çok faydası dokunur.

857 O bütün halka daima iyilik eder,
fakat yaptığını insanın başına kakmaz.

858 Kendi yararını düşünmez, başkasına fayda sağlar
ve bunun karşılığında bir şey beklemez.

AY-TOLDI'NIN HÜKÜMDARA SUALİ

859 Ay-Toldı dedi ki: Bu sözü de anladım;
ama bir şey daha sormak istiyorum.

860 Bana doğruluğu anlat, hangi şey doğrudur;
insan onunla gününü nasıl aydınlatır?

861 Hangi yola doğruluk yolu derler;
bu doğruluğun aslı nedir?

HÜKÜMDARIN AY-TOLDI'YA CEVABI

862 Hükümdar dedi ki: Bak, kimin düşündüğü
ve söylediği bir olursa, işte doğru insan odur.

863 Onun içi dışı gibi, dışı da içi gibidir;
doğru ve dürüst kişi böyle olur.

A_{10} *tiler ... tilemiş tadıġ* B_4 *... ḳolmas yaṇıġ* ||
sụ'ali iligke] A_{11} *suval-ı i.* B_5 *s. ilig-ke* (*-k-* üç noktalı)
860 *anıṇg ... yalıṇguḳ*] A_{13} *an-ı b. yaṇgluḳ* || 861 A'da mısraların yeri değiştirilmiştir | *negü ... ulı*] A_{14} *... ol k. ul-ı* (satır altında AH: *bụ̄nyad*) B_8 *nigü ...* ||
ilig cẹvabı] A_{15} *i. cuvabı* B_9 *ilig* (*-g-* üç noktalı) *c.*
862 *köni er*] A_{16} *ḳọn-i ẹr* B_{10} *köni-ler* | *birikr*] A_{16} *birikz-e* || 863 *taşı teg*] B_{11} *taşı ol* ||

864 kөŋ̃gülin çılḳarsa ayada urup
yorısa uyaḍmasa yalŋ̃guḳ körüp

B73 865 könilik kerek erke ḳopsa ḳutun
könilik atı ol kişilik bütün

866 ḳız ermez bu yalŋ̃guḳ kişilik ḳız ol
az ermez bu yalŋ̃guḳ könilik az ol

867 muŋ̃gar meŋ̃gzetü aydı ṣaʿiṛ bu söz
saŋ̃ga sözledi emdi körgil bu öz

868 yorıġlı bu yalŋ̃guḳ iḍi ök öküş
köni çın bütün er maŋ̃ga keḍ küsüş

869 ḳız ermez kişi kör kişilik ḳız ol
köni çın kişilerni ögdi uḳuş

AY TOLDI SṾ'ALİ İLİGKE

870 yana aydı ay toldı ilig ḳutı
maŋ̃ga açsu emdi bu söz bük ḳatı

871 bu eḍgü kişiler bolur mu isiz
isîz me urur mu kör eḍgüke iz

İLİG CẹVABI AY TOLDIḲA

872 ilig aydı eḍgü iki türlüg ol
munıŋ̃da biri çın tutar eḍgü yol

873 bir eḍgü bolur kör anadın toġup
yorır ol köni çın kör eḍgü bolup

874 talḳı biri eḍgü kör ötgünç bolur
isizke ḳatılsa ol isiz ḳılur

875 iki türlüg ol kör bu isiz yime
ikigüni bir tip isizke sama

---

864 *kөŋ̃gülin ... ayada*] A_{18} ... *ayada* (satır altında AH: *dęst*) B_{12} *köngül-ni ...* | *yorısa ... yalŋ̃guḳ*] A_{18} *yṵrüdz-e uyadmaz-a* (*-ya* ?) *yangluḳ* || 865 *könilik ... ḳopsa*] A_{19} *kọn-i-lük .... ḳoyz-a* B_1 ... *ḳopsun* || 866 *ermez ... yalŋ̃guḳ*] A_{20} *irmez bu yanghġ* B_2 *ermes ...* | *az ... az*] A_{20} *kişi-lik-ni bilgü kọn-i-lik iz* B_2 *az ermes ...* || 867 *muŋ̃gar meŋ̃gzetü*] A_{21} *munggar mingsedü* | *saŋ̃ga ... bu*] A_{21} *sangga s. söz kọr ẹmti bu* | Dörtlük A'da sayſa kenarında AH: *şiʿr* sözü ve B'de çizgiler ile ayırt edilmiştir || 868 *yalŋ̃guḳ ... ök*] A_{22} *yanghġ ẹti me* B_4 *yạlnguḳ iḍi ök* | *er ... küsüş*] A_{22} *az anın az*

864 Kişi gönlünü çıkarıp avucuna koyarak, başkalarının
önünde mahcup olmadan dolaşabilmeli.

865 Mutluluğa yükselmek için insana doğruluk gerekli;
insanlık doğruluğun adıdır, inan.

866 İnsan nadir değil, insanlık nadirdir;
insan az değil, doğruluk azdır.

867 Şimdi benim sana söylediğim söze
benzer bir sözü de şair söylemiştir.

868 Gezip dolaşan insan pek çoktur; fakat benim için
aziz olan doğru, dürüst ve güvenilir kişidir.

869 İnsan nadir değil, insanlık nadirdir;
akıl doğru ve dürüst kişileri övmüştür.

AY-TOLDI'NIN HÜKÜMDARA SUALİ

870 Ay-Toldı tekrar dedi: Devletli hükümdar,
şimdi de şu sözün sırrını çözsün bana.

871 Bu iyi kişiler kötü olabilirler mi,
kötü de bir gün iyilik yoluna girebilir mi?

HÜKÜMDARIN AY-TOLDI'YA CEVABI

872 Hükümdar dedi ki: İyi insan iki türlü olur;
bunlardan biri doğrudan doğruya iyilik yolunu tutar.

873 Biri anadan doğma iyi olur; iyi bir kişi
doğru ve dürüst bir hayat sürer.

874 Biri de taklit yoluyla iyi olur;
kötüye uyarsa, kötülük yapar.

875 Kötü insan da iki türlü olur;
bunların ikisini de aynı derecede kötü sayma.

---

kuşüş B_4 *er ... küşüş* || 869 *ermez ... ol*] A_{23} *irmez ... kişi-liki kız* B_5 *ermes ...* ||
su'ali iligke] A_{24} *suval-ı i.* B_6 *s. ilig-ke* (*-k-* üç noktalı)
870 *mañga ... ḳatı*] A_{25} *mangga açsun* (*-s-* ?) *emti bu söz-ning ḳudı* (*-u-* ?) B_7 *... söz bük ḳatı* (*ḳatı*?) ||
871 *isiz*] A_{26} *'aciz* | isiz me] A_{26} *'aciz-ke* ||
ilig ... ay toldıḳa] A_{27} *i. cuvabı a. toltı-ḳa*
872 *ol*] A_{28} *ol* | *munuñgda ... yol*] A_{28} *munung-ta ... edgü-lük* B_{10} *munungda ...* || 873 *ol ... çın*] A_{29} *edgü bolçık* (satır altında AH: *tamm*, *t-* noktasız) || 874 *isizke ... ol*] A_{30} *... kor* B_{12} *isizka ...* || 875 *ol ... yime*] A_{31} *kor ol ... yem-e* | *ikigüni ... sama*] A_{31} *ikegü-ni bir teg i. sım-a* ||

B74 876 toġa isiz ol kör munıñgda biri
bu er ölmegինçe arımaz kiri

877 talḳı biri ötgünç bolur bu isiz
işi eḍgü bolsa tüzer bu ma iz

A36 878 toġa eḍgüdin tutçı eḍgü kelir
ajun buḍnı andın asıġlar alır

879 toġa isiz erse añgar yolḳ otı
ajunḳa beḷa ol buḍunḳa yutı

880 munñgar meñgzetü aydı türkçe meṣeḷ
eşitgil munı sen uḳup özke al

881 örüñg süt bile kirse eḍgü ḳılıḳ
ölüm tutmaġınça evürmez yorılḳ

882 tadu birle ḳatlıp törümiş ḳılınç
ölüm buzmaġınça buzulmaz erinç

883 ḳarında törümiş ḳılınç ögretig
yaġız yir ḳatında kiter ay tetig

884 ḳalı eḍgüke bolsa isiz işi
isiz boldı ḳılḳı ol isiz tuşı

885 isiz me ḳatılsa kör eḍgü bile
ḳamuġ eḍgülükke bu buldı yula

886 taḳı bir sebeb kör bu eḍgü isiz
yaḳınlıḳ yolından tüzer tüzse iz

887 begi eḍgü bolsa buḍun barça tüz
bolur ḳılḳı eḍgü yorılḳları uz

888 yaḳın tutsa begler kör eḍgü kişig
isiz barça eḍgü ḳılur ol işig

889 isizler yalḳın bolsa begler tapa
uzadı isiz elgi ilke tüpe

890 isiz baş kötürse kör eḍgü yiter
bu eḍgü elig bulsa isiz kiter

---

876 *isiz ... munıñgda*] A_{32} *esiz kör ol munung-tan* B_1 *... munung-da* | *arımaz*] B_1 *arımas* ‖ 877 *isiz*] A_{33} *ęsiz* | *işi ... tüzer*] A_{33} *kişi ę. bolz-a busar* ‖ 878 *tutçı*] A_1 *tudçı* (satır altında AH: *da'ịm*) | *ajun buḍnı*] A_1 *acun but-nı* ‖ 879 *isiz ... otı*] A_2 *esiz ęrz-e anggar y. odı* (satır altında AH: *uyat*) | *ajunḳa*] A_2 *acun-ḳa* ‖ 880 *munñgar meñgzetü*] A_3 *munggar mingsedü* | *eşitgil ... özke*] A_3 *işidgil ... ǫgke* (satır altında AH: *dịl*) ‖ 881 *örüñg süt*] A_4 *ǫsüng sụt* (satır altında UH: *an-a sụt-i*) | *evürmez*] B_6 *evürmes*

876 Bunlardan biri doğuştan kötüdür;
bu insanın kiri ölene dek temizlenmez.

877 Diğeriyse taklit yoluyla kötü olur;
arkadaşı iyi olursa, o da iyi yola gider.

878 Doğuştan iyi olandan hep iyilik gelir;
dünya halkı ondan yararlanır.

879 Doğuştan kötü olanın ıslahına çare yoktur;
o dünya için bela, halk için felakettir.

880 Buna benzer Türkçe bir atasözü vardır;
bunu dinle ve sırrına ererek hareket et.

881 Eğer iyilik ananın ak sütü ile insanın ruhuna girerse,
o kişi ölünceye kadar doğru yoldan çıkmaz.

882 İnsanın yaradılışına sinmiş olan ahlak,
ölüm bozmadıkça kesinlikle bozulmaz.

883 Ana karnında oluşan doğa ve terbiye ancak
kara toprak altında insanı terk eder; ey zeki.

884 Eğer iyiye kötü bir arkadaş olursa,
onun doğası da arkadaşınınki gibi kötü olur.

885 Kötü de iyi ile düşüp kalkarsa, bütün
iyiliklere ulaşmak için bir meşale bulmuş olur.

886 İyi veya kötülerin bu yollara girmesinin
sebeplerinden biri iyi veya kötü arkadaş bulmalarıdır.

887 Bey iyi olursa, halk da daima ona itaat eder,
iyi ve güzel tavır ve harekete sahip olur.

888 Beyler iyi kişileri kendilerine yakın tutarlarsa,
kötüler de işlerinde iyi hareket etmeye mecbur olur.

889 Beylerin etrafını kötüler çevirirse,
memlekete tamamen kötüler hâkim olur.

890 Kötü serbest kalırsa, iyi ortadan kaybolur;
hâkim iyi olursa, onun halkı da şüphesiz iyi olur.

|882 *tadu ... törümiş*] A_5 *tosu birl-e ḳılıp ṭor-e-miş* B_7 *ṭaḍu ...* | *buzulmaz erinç*] A_5 *busul-maz irinç* B_7 *buzulmas e.* || 883 *törümiş ... ögretig*] A_6 *ṭoremiş ḳ. ọrge-tig* | *yir ... kiter*] A_6 *yer ... keder* B_8 *yir ...* || 884 *ḳalı ... isiz*] A_7 *ḫal-ı ... ṣsiz* | *isiz ... isiz*] A_7 *ṣsiz ... ṣsiz* || 885 *isiz me*] A_8 *ṣsiz m-e* B_{10} *isizke* | *bu ... yula*] A_8 *buu bulṭı yul-a* (satır altında AH: *çıraġ?*) || 886 *sebeb ... isiz*] A_9 *seḅeḅ* (*-b-* ?) *... ṣsiz* | *yalıṇlıḳ ... iz*] A_9 *ḳar-a beg yol-ı-tın tıṣer tez-seriz* || 887 *yorıḳları uz*] A_{10} *yoruḳ-lar-ı* (satır altında AH: *iş*) *tüz* || 888 *isiz*] A_{11} *ṣsiz* || 889 *isizler*] A_{12} *ṣsiz-ler* | *isiz elgi*] A_{12} *ṣsiz ilgi* || 890 *isiz ... kötürse*] A_{13} *ṣsiz ... ḳoderz-e* | *elig ... kiter*] A_{13} *iligb. ṣsiz keder* ||

B75

891 ḳalı eḍgü bolsa bu begler ḳutun
ḳamuġ eḍgü boldı ḳarası bütün

892 bu begler isiz bolmaġınça isiz
ol ilde sevinçin ḳızartmaz meñgiz

893 ne eḍgü törü urdı begler begi
isizke bu ḳın berge ẓindan yigi

894 ḳalı eḍgü bolsa buḍun başçısı
ḳamuġ eḍgü boldı anıñg işçisi

895 apañg eḍgü bolsa bu begler özün
bayur buḍnı barça kör itlür ajun

AY TOLDI SU'ALİ İLİGKE

896 yana aydı ay toldı ulḳtum munı
ilig yarlılḳadı bu sözler köni

897 bu eḍgüg bilir ol kişi eḍgü tip
asıġlıġ erürin munı ḳılġu tip

898 sever barça yalñguḳ tiler arzular
anı ḳoldaçılar nelük buldılar

İLİG CEVABI AY TOLDIḲA

899 ilig aydı eḍgü talu neñg turur
talu neñgni tutçı talular ḳolur

900 ḳayu neñg talu bolsa öḍrüm ağır
anıñg ḳılmalḳı barça özke ağır

901 isizlik uçuz ol anı ḳıldaçı
yavuz iş uçuz ol isiz boldaçı

902 ḳayu neñg uçuz bolsa yirde yatur
ağı çuz ağır boldı törde yatur

---

892 *isiz ... isiz*] A_{15} *ẹsiz ... ẹsiz*] *ilde ... meñgiz*] A_{15} *il-tin sevünç çın ḳısart-mış menggiz* B_2 *i. sẹvünçün ḳızartmas mẹngiz* ‖ 893 *isizke ... yigi*] A_{16} *ẹsiz-ke* (önce *ẹsiz-lerke* yazılmış, sonra düzeltilmiş) *ḳılın birge sindan* (*-n* sonradan eklenmiş) *begi* (*begin* ?) B_3 ... *birge z. yigi* ‖ 895 *ajun*] A_{18} *acun* ‖
ay toldı sı'ali] A_{19} *a. toltı suval-ı*

891 Eğer beyler, bir talih eseri olarak iyi olurlarsa,
onların halkı da şüphesiz iyi olur.

892 Beyler kötü olmadıkça, o memlekette
kötülerin yüzü sevinçle parlamaz.

893 Beylerin beyi ne iyi bir kanun kurmuş;
kötü için en iyi çare sopa ve zindandır.

894 Eğer halkın başında bulunan iyi olursa,
onun tüm memurları da iyi olur.

895 Eğer bu beylerin kendileri iyi olursa,
onların halkları da zenginleşir, dünya düzelir.

AY-TOLDI'NIN HÜKÜMDARA SUALİ

896 Ay-Toldı tekrar dedi: Bunları anladım,
hükümdar bu sözleri doğru buyurdu.

897 Böyle iyiyi insanlar iyi olarak tanır ve
faydalı olduğu için yapılmasını ister.

898 Bunu bütün insanlar sever, diler ve arzular;
fakat isteyenler böyle bir iyiyi nasıl bulurlar?

HÜKÜMDARIN AY-TOLDI'YA CEVABI

899 Hükümdar dedi ki: İyi seçkin bir şeydir,
seçkin bir şeyiyse daima bu niteliğe sahip olanlar ister.

900 Hangi şey seçkin, nadir ve değerliyse,
onu gerçekleştirmek hiç de kolay değildir.

901 Kötülük değersiz bir şey olduğu için onu yapan da
değersizdir; fena iş değersizdir ve daima kötü olacaktır.

902 Hangi şey değersizse ona kimse bakmaz bile; ipekli ve ağır
Çin kumaşları, değerli olduğu için başköşede yer alır.

---

896 *ilig*] A_{20} *elig* || 897 *bilir ... tip*] A_{21} *bilür ... tep* | *asığḫ ... tip*] A_{21} *asız-lıḳ ṣnür-ke ... tep* || 898 *ḳoldaçılar nelük*] A_{22} *ḳıldaçı az elig* ||

ilig ... ay toldıḳa] B'de bu başlık yok A_{23} *elig cuvabı a. toltı-ḳa*

899 *ilig*] A_{24} *elig* | *tutçı ... ḳolur*] A_{24} *tudçı talu ṣr ḳılur* B_{10} *tutşı tạlılar ḳ.* || 900 *aġır*] B_{11} *bolur* | *ḳılmaḳa ... aġır*] A_{25} *ḳılḳ-ı b. oske a.* B_{11} *... bolur* || 901 *isizlik*] A_{26} *ṣsiz-lik* | *iş ... boldaçı*] A_{26} *ol ṣsiz-ler ḳılur ay içi* || 902 *yirde*] A_{27} *yerde* B_{13} *yịrde* | *aġı çuz*] A_{27} *aġır neng* ||

903 bu eḍgü aġış teg aġır aġġuḳa
yaṽuz nerīg iniş ol uçuz bulġuḳa

B76 904 murīgar merīgzetü sözledi kör uḳuş
uḳuşluġ sözi tutsa asġı öküş

A37 905 aġış teg bu eḍgü aġumaz kişi
tegip tegme yalrīguḳ ḳılumaz işi

906 aġır nerīg ḳamuġı aġır ḳılġuḳa
ḳılumaz bu işni biligsiz buşı

AY TOLDI SŲ'ALİ İLİGKE

907 bu ay toldı aydı ay ilig ḳutı
bu ögdi bile munça eḍgü atı

908 müni barmu yalrīguḳ anı sözlegü
uḳuşluġ uḳarmu bilirmü negü

İLİG CẹVABI AY TOLDIḲA

909 ilig aydı eḍgü tuçı ögdilür
müni bu isizler ara saṽlanur

910 yaḳınlıḳ ḳılur e r kişike tuşı
yaṽuz bolmasa ḳılmaz eḍgü işi

911 bu satġaġ basınçaḳ üçün eḍgüni
isizler yorıp kör yarutmaz küni

912 kim eḍgü tiler erse eḍgü ḳılur
basınçaḳ ya satġaġlḳa baḳmaz bolur

913 kim erse bu künlük tilese seṽinç
isizlik ḳılur ol yarın yir saḳınç

---

903 *aġış ... aġġuḳa*] A_{28} *yoḷuş* ... B_{14} *aġış* (*-ı-* harekeli) ... *aġḷuḳa* | *yaṽuz ... uçuz*] A_{28} *yaḷuut teg ḳız ol ḳor tilep* | A_{29}'da, 903'ten sonra, daha şu beyit gelmektedir:

ẹsiz-lik ẹniş teg ạz ẹnz-e tegir
enig-li uçuz bolġa (?) aġ-saḳ aġır

Dörtlük A'da ayrıca işaret edilmemiş; B'deyse çizgiler ile ayırt edilmiştir ||

905 *aġumaz*] A_{31} *aġu-mış* (*-mas*?) B_2 *aġulmaz* | *yalrīguḷ*] A_{31} *yangluḷ* B_2 *yạngluḷ* || 906 *nerīg*] B_3 *tẹg* | *buşı*] B_3 *ḳişi*

ay toldı ... iligke] B'de bu başlık yok A_2 *a. toltı suval-ı elig-ke*

907 *ilig*] A_3 *elig* | *bu ... eḍgü*] A_3 *buu ọgdi* (önce *edgü* yazılmış, sonra çizilmiş) *b. ẹ. munça* ||

903 İyi, yokuş tırmanmak gibidir, güçtür;
kötü şey ise iniş gibidir, kolayca elde edilir.

904 Bak, akıl buna benzer bir söz söylemiştir;
akıllının sözü tutulursa faydası çoktur.

905 İyi, yokuşa çıkmak gibidir, herkes yükselemez;
uğraşmakla değme insan bu işi yapamaz.

906 Değerli olan her şeyin yapılması güçtür;
bilgisiz ve değersiz kişi bu işi yapamaz.

AY-TOLDI'NIN HÜKÜMDARA SUALİ

907 Ay-Toldı dedi ki: Ey devletli hükümdar,
iyi bu derece nam ve şöhret kazanmıştır.

908 Onda insanların bulabileceği bir kusur var mı;
akıllı bunu anlar ve ne olduğunu bilir mi?

HÜKÜMDARIN AY-TOLDI'YA CEVABI

909 Hükümdar dedi ki: İyi daima övülür;
kötüler onda şu kusurları bulur.

910 İnsan insana daima yakın yaşar;
kötü olmasaydı iyi yapacak iş bulamaz.

911 Bu çatışmada zayıf kaldıkları için
kötüler hep iyinin gününü gölgelemek ister.

912 Kim iyilik dilerse iyilik eder;
çatışmaya veya zayıflığa bakmaz.

913 Kim sadece bugünlük rahatını düşünürse,
o kötülük yapar; fakat yarın kaygı çeker.

---

908 *yalıŋuḳ*] B_5 *yaŋguḳ* | *uḳarmu ... negü*] A_4 *ayur-mu bilür-mü begü* B_5 ... *nigü* ‖
ilig cevabı] A_5 *elig cuvabı*

909 *ilig*] A_6 *elig* | *bu ... savlanur*] A_6 *buu ẹsiz-ler ar-a sat ḳılur* ‖ 910 *yaḳınlıḳ ... tuşı*] A_7 *yavaş-lıḳ ḳılur ẹtgü basnur kişi* | *yavuz ... işi*] A_7 *yavaş bolmaz-a bolmaz ẹtgü baş-ı* ‖ 911 *satġaġ ... eḍgüni*] A_8 *... eḍgü ẹr* B_9 *satġıġ ...* | *isizler ... küni*] A_8 *ẹsiz-ler yerip ḳor yorıdmaz kü yer* B_9 ... *yarıtmas k.* ‖ 912 *tiler ... ḳılur*] B_{10} *ḳılur bolsa e. bulur* | *basınçaḳ ... bakmaz*] A_9 *b. ne* (önce *-l̇a* yazılmış, sonra düzeltilmiş) *s. bakmış* B_{10} *başınçaḳ ya* (*y-* noktasız) *satġıġ-l̇a baḳmaz* ‖ 913 *isizlik*] A_{10} *ẹsiz-lik* B_{11} *isiz-lik* ‖

914 bu eḍgü tilegli negü tir eşit
ḳamuġ eḍgülük ḳıl özüñgke iş it

B77 915 yas ermez bu eḍgü bu künlük sañga
yarın bolġa asġınğ bu kün büt muñga

916 asıġ körnür erse isizlik bu kün
yarın yas lḳılur anda uḳġıl ögün

917 bu eḍgü oñğ ol kör isizlik bu sol
solunğdın tamu ornı uştmaḫ oñğ ol

918 neçe me erejlense isiz bu kün
ökünç birle emger yarınḳı künün

919 neçe satġaġ erse bu eḍgü kişi
ökünmez yarın anda itlür işi

920 ḫaḳiḳat munı bil ay ay toldı sen
ökünçsüz men eḍgü atın ölse men

921 ne eḍgü söz aymış köni er tili
köni er tili urdı sözke ulı

922 kim eḍgüg yirer erse isiz bolup
tiler men ay eḍgü sini men ḳolup

923 ay eḍgü sañgar kim toḍar ay mañga
berü kelgil emdi men aç men sañga

924 neçe satġaġ erse bu eḍgü kişi
tapı men bolayın bu eḍgü işi

925 isizlik bile erse beglik mañga
kerekmez bu beglik lḳoḍur men sañga

926 kişi ḳıllḳı isiz körür men közün
ereji az ol kör ökünçi uzun

---

914 *negü tir*] A_{11} *n. ter* B_{12} *negü t.* | *iş it*] A_{11} *ęş it* (sonradan düzeltilmiş) | $B_{13\text{-}14}$'te, 914'ten sonra yanlış olarak dörtlük şeklinde ve çizgilerle ayırt edilmiş halde aşağıdaki beyitler tekrarlanmaktadır (sırası için bkz. beyit 922 ve 923):

kim eḍgü yįrer erse isiz bolur
tiler męn ay eḍgü sịni męn ḳolup
ay eḍgü sąngar kim toḍar ay mąnga
berü kịl açayın sąngar męn ulup

915 *yas ... sañga*] A_{12} *yaz ęrz-e ... sangga* | *bolġa ... muñga*] A_{12} *bolġaz-a asġ-ı bụdgil mangga* || 916 *körnür ... kün*] A_{13} *ḳornür ęrz-e ęsiz-lik bụkün* B_2 *kör yüz ursa bu künlük sąnga* | *uḳġıl ögün*] B_2

914 İyilik dileyen insan ne der, dinle; daima iyilik et,
o senden ayrılmayan bir arkadaş olsun.

915 İyiliğin sana bugün hiç zararı yoktur;
fakat bugün inan ki, onun faydasını yarın göreceksin.

916 Kötülük bugün faydalı görünse bile,
yarın zararını görürsün; bunu düşünüp anla.

917 İyilik sağ ve kötülük soldur;
senin solunda cehennem vardır, cennet ise sağdadır.

918 Bugün kötü ne kadar huzur içinde olursa olsun,
yarın pişman olur, azap çeker.

919 İyi kişi ne kadar mağdur olursa olsun,
yarın pişman olmaz ve huzura erer.

920 Ey Ay-Toldı, sen bunu hakikat bil;
dünyada iyi ad bırakarak göçersem, pişman olmam.

921 Doğru insan ne kadar güzel söz söylemiş;
değerli söze temel atan doğru insanların dilidir.

922 Kötü seni istediği kadar hakir görsün,
ben seni isteyerek ararım, ey iyi.

923 Ey iyi, söyle bana, kim doyar sana;
ben ise tamamen açım, şimdi gel bana.

924 İyi kişi ne kadar düşkün olursa olsun razıyım;
yeter ki, ben bir iyinin arkadaşı olayım.

925 Beylik bana kötülük ile birlikte gelecekse,
istemem; o beylik senin olsun.

926 Kişinin doğası kötüdür, bunu gözümle görüyorum;
huzuru kısa, ama pişmanlığı uzun sürer.

---

bütgil anga || 917 *isizlik ... sol*] A_{14} *esiz-lik ...* B_3 *i. sol ol* | *tamu ... uştmalı*] A_{14} *tamu* (satır altında UH: *tamuğ*) *uçmaḳ ornı* B_3 *ṭamu ...* || 918 *erejlense ... bu*] A_{15} *ẹrinç-lenz-e ẹsiz bıuu* B_4 *erejlense* (*-j-* yerine *-z-* ile) ... | *yarınlı*] A_{15} *yarıt-ġay* (?) || 919 *itlür*] A_{16} *ẹdlür* || 920 *ḫaḳıḳạt*] A_{17} *anı sat* şeklinde de okunabilir | *ökünçsüz ... atın*] A_{17} *o̧künç söz me ẹtgü adın* B_6 *ö. me e. atın* (*-t-* yerine *-n-* ile, *anın*?) || 921 *ne ... söz*] B_7 *aya eḍgü* || 922 B_{13}'teki tekrar için bkz. beyit 914 not | *edgüg ... esiz*] A_{19} *ẹtgü birer ẹrz-e ẹsiz* B_8 *eḍgü ḳılur bolsa i.* | *sini*] A_{19} *sen-i* B_8 *anı* || 923 B_{14}'teki tekrar için bkz. beyit 914 not | *sanġar ... manġa*] A_{20} *sanga ... mangga* | *aç*] B_9 *iç* (noktasız) || 924 *işi*] A_{21} *baş-ı* B_{10} *işi* (*i-* tek noktalı) || 925 *isizlik ... manġa*] A_{22} *ẹsiz at bile beglik ẹrz-e mangga* | *kerekmez ... sanġa*] A_{22} *kerek-siz bıuu b. ḳodar men angga* || 926 *kişi ... közün*] A_{23} *yaş-ı ḳısḳ-a ẹsiz ḳorūn men bu̧kün* | *ereji ... uzun*] A_{23} *ẹrici usun ẹtgü baḳdım usun* B_{12} *eriji ...* ||

927 munḡar menḡzetü aydı ṣaʿi̯r bu söz
oḳısa açılġay yiti ḳıl bu köz

928 ḳayu eḍgü öknür kör eḍgü üçün
atıḳmış isiz aḫı̯r öknür küçün

929 isiz ḳılsa isiz yanutı ökünç
usa eḍgülük ḳıl isizke öçün

B78 930 negü teg ögeyin bu isiz kişig
negü teg tileyin bu isiz işig

931 otunluḳ bıv̇alıḳ yav̇alılḳ ḳamuġ
isizler ḳılınçı bolur ay uluġ

932 beḷa miḫnet emgek ökünçün sıġıt
isizlik yanutı bolur ay yigit

933 ḳalı sev̇meyin kör bu eḍgü kişig
ḳalı ögmeyin men bu eḍgü işig

A38 934 aḳılıḳ kişilik asıġ eḍgülük
bu eḍgü kişidin kelir belgülüg

A37 935 bu eḍgü kişi barça iş eḍgüsi
bu eḍgü iş ol barça iş eḍgüsi

A38 936 işiñg eḍgü bolsa negü ḳolsa ḳol
iş eḍgü kerek ol özüñg bulsa yol

937 erej arzu niʿmeṭ küv̇ençin av̇ınç
bu eḍgü yanutı bolur bu sev̇inç

---

938 ilig aydı ay toldı ulḳġıl bu söz
ayıtmış sözüñgke yanut ḳıldı öz

AY TOLDI CẹVABI İLİGKE

939 yir öpti kör ay toldı turdı örü
ayur ay ıḍuḳ lḳut ay eḍgü törü

---

927 *aydı*] A_{24} *buu* | *l̤ıl bu*] A_{24} *l̤ılz-a* | Dörtlük A'da ayrıca işaret edilmemiş; B'deyse çizgilerle ayırt edilmiştir || 928 *atılz̤mış ... küçün*] A_{25} *adılz̤-mış ẹsiz ... u̯çün* B_{14} *atıḳmış* (*-t-* noktasız) ... *ökünür k.* || 929 *esiz ... yanutı*] A_{26} *ẹsiz ḳılm-a ẹsiz yanun-ı* | *usa ... öçün*] A_{26} *uz-a ẹtgü ḳıl ẹsiz-ke o̤.* B_{15} ... *öçün* (iyi okunmuyor) || 930 *negü ... kişig*] A_{27} ... *buu ẹsiz kişi* B_1 *nigü ...* | *negü ... işig*] A_{27} *n. t. ḳılayın kör ẹsiz iş-i* B_1 *nigü ...* || 931 *bıv̇alıḳ yav̇alıḳ*] A_{28} *yav̇a-lıḳ yıv̇alıḳ* | *isizler ... uluġ*] A_{28} *ẹsiz-ler ...* B_2 ... *yuluġ* || 932 *ökünçün ... sıġıt*] A_{29} *o̤künçi̯n ... sıġıp* | *isizlik ... yigit*] A_{29} *ẹsiz-lik ... yigip* B_3

927 Şair buna benzer bir söz söylemiştir;
okursan, manası anlaşılır, görüşünü keskinleştir.

928 Bak, hangi iyi, iyiliğinden dolayı pişman olmuştur;
kötü ne kadar şöhretli olursa olsun, sonunda pişman olur.

929 Kötülük edersen, kötülüğün karşılığı pişmanlıktır;
elinden gelirse, kötülüğün inadına iyilik yap.

930 Kötü kişiyi nasıl öveyim;
bu kötü işi nasıl arzu edeyim.

931 Küstahlık, kabalık, aksilik
hep kötülerin hareketidir; ey ulu.

932 Bela, mihnet, zahmet, pişmanlık ve keder
hep kötülüğün karşılığındadır, ey yiğit.

933 Böyle iyi kişiyi nasıl sevmeyeyim;
bu iyi işi nasıl övmeyeyim.

934 Cömertlik, insanlık, fayda ve iyiliğin
hep iyi kişiden geldiği şüphesizdir.

935 İyi kişi arkadaşların en iyisidir;
iyi iş işlerin en iyisidir.

936 Arkadaşın iyiyse ne istersen iste;
yolunun açık olması için iyi arkadaş gerekir.

937 Huzur, arzu, nimet, güven, rahat
bu neşe ve sevinç hep iyiliğin karşılığıdır.

---

938 Hükümdar dedi ki: Ey Ay-Toldı,
sorduğun suale yanıtım bunlardır işte.

AY-TOLDI'NIN HÜKÜMDARA CEVABI

939 Ay-Toldı yer öptü, kalktı ve dedi ki:
Ey aziz ikbal, ey iyi kanun.

---

isizler ... yigit || 933 *ögmeyin*] A_{30} *ḳılmayın* || 934 $A38_2$'de bu beyit 936'dan sonra geliyor | *kelir*] A_1 *kelür* || 935 $A37_{31}$'de bu beyit 933'ten sonra geliyor; A'da mısraların yeri değiştirilmiştir | *barça*] A_{31} *barç (?) buu* || || 936 *işiñg ... ḳol*] A_1 *işig ętgü bulz-a negü bulz-a bul* B_7 *... nigü ḳ. ḳıl* || 937 A_3'te bu beyit 934'ten sonra geliyor | *erej ... küvençin*] A_3 *ęric ... kevinçin* (-v- ?) | *bu sevinç*] A_3 *buu salɣınç* || 938 *ilig ... uḫġıl*] A_4 *elig ...* B_9 *... uḫġıl* ||
ay toldı ... iligke] nüshalarda bu başlık yok
939 *yir*] A_5 *yer* B_{10} *yir* | *ıdulı ḳut*] A_5 *adulı ḳud* B_{19} ı. *beg* ||

940 ajun erki buldung uzun bolsu yaş
erej eḍgü birle esen bolsu baş

941 buzulmasu beglik beḍüklük bile
aẏınçın tirilgil seẏinçin küle

942 uluġluḳ bile bul öküş ilke erk
bu erk birle beglik ulı bolsu berk

943 alḳa kelsü arzu ḳurımaz bolup
ḳapuġ tutsu deẏlet ḳarımaz bolup

944 seẏinç barça yumġı sanga kelsüni
salḳınç birle düşmạn sızıp ölsüni

945 seẓa ol sanga kim tapınsa tapuġ
seẓaḳa tapınsa açar ḳut ḳapuġ

B79 946 negü tir eşitgil tapuġ ḳılmış er
tapuġ birle arzu tilek bulmış er

947 tapuġ ḳılma ḳılsa seẓalḳa tapın
seẓa beg bilir ol tapuġçı ḥạḳın

948 tapınma tapınsa aḳı tapġı ḳıl
alḳı eẏi altun kümüş ḳapġı bil

949 saranḳa tapınma ay tapnur kişi
tiriglik yaẏa bolġa isiz başı

950 özinge esirker saran öz nenġin
kişike ḳaçan birge ayġıl tenġin

---

951 sözin kesti ay toldı çıḳtı turup
eẏinge yüz urdı seẏinçlig bolup

952 ḳıyıḳsız tapuġ ḳıldı anda naru
tüni yattı yatġalḳta kündüz örü

953 ḥạḳiḳạt tapındı bağırsaḳlıḳın
ilig tuttı künde özinge yaḳın

954 yime keçti öḍler bir ança bu yang
bu ay toldı tapġun ḳızıl ḳıldı eng

.

---

940 *ajun ... bolsu*] A_6 *acun ... bolu* | *erej eḍgü*] A_6 *ẹric arsu* ‖ 941 *beglik beḍüklük*] A_7 *b. besük-lük* B_{12} *begler beḍüklük* | *tirilgil*] A_7 ve B_{12} *tirig-lik* ‖ 942 *erk*] A_8 *berk* ‖ 943 *ḳurımaz*] B_{14} *ḳurımas* | *ḳarımaz*] B_{14} *ḳarımas* ‖ 944 *barça ... sanga*] A_{10} *birl-e ... sangga* B_{15} *... yumḷu s.* | *salḳınç ... sızıp*] A_{10} *seẏinç b. tụşmạn sasıp* ‖ 945 B'de bu beyit yok ‖ 946 *negü tir*] A_{12} *n. ter* B_1 *nigü t.* | *birle*] A_{12} *bile* ‖ 947 *bilir*] A_{13} *bilür* ‖ 948 *tapınma tapınsa*] A_{14} *tapuġ ḳılm-a ḳılz-a* B_3 *tạpunma tạpunsa* | *eẏi*]

940 Dünya kudretini buldun, ömrün uzun olsun;
huzur ve iyilik içinde başın esen olsun.

941 Beyliğin ve ihtişamın bozulmasın;
ömrün rahatlık ve sevinç içinde geçsin.

942 Kudret ve azametle birçok illere hâkim ol;
beyliğinin temeli, bu kuvvet sayesinde sağlam olsun.

943 Arzun, kurumayan bir ırmak gibi akıp gelsin;
devletin, yaşlanmayan hizmetkâr gibi hep kapında dursun.

944 Bütün sevinçlerin hepsi sana gelsin;
düşmanın endişe içinde eriyip bitsin.

945 Sen herkesin hizmetine layıksın;
layık olana hizmet edilirse, mutluluk kapısı açılır.

946 Hizmet etmiş, bu hizmet ile arzusuna ve dileğine
kavuşmuş olan insan ne der, dinle.

947 Hizmet etme, edersen de layık olana hizmet et;
layık olan bey hizmetkârın hakkını bilir.

948 Hizmet etme, edersen de cömert olana hizmet et;
bil ki, cömertin evi altın, kapısı gümüştür.

949 Cimriye hizmet etme, ey hizmet eden kişi;
yoksa hayatın boşa geçer ve kendin de kötü olursun.

950 Cimri kendi malını kendisinden esirger;
nasıl olur da başkasının hakkını verir, söyle.

---

951 Ay-Toldı sözünü kesti, kalkıp huzurdan çıktı;
sevinç içinde evine yöneldi.

952 O günden itibaren de gündüzleri oturmadan,
geceleri uyumadan, ona hizmette kusur etmedi.

953 Doğruluk ve samimiyetle çalıştı;
hükümdar da onu günden güne kendisine yaklaştırdı.

954 Böylece bir süre geçti;
Ay-Toldı hizmetiyle herkesi memnun etti.

A_{14} *ev-i* B_3 *ivi* ‖ 949 *tapınma*] B_4 *tapunma* | *bolġa ... başı*] A_{15} *bolġ-a* (*-ġ-* yerine satır üstünde *-z-* ?) *ėsiz baş-ı* B_4 *b. ịsiz başı* ‖ 950 *esirker ... nėngin*] A_{16} *eser (?) bar s. ne(n)gin* | *birge ... tėngin*] A_{16} *ber-ge alġıl te(n)gin* B_5 *... tẹngin* (*t-* yerine *n-* ile) ‖ 951 *turup*] A_{17} *yurup* | *sevinçlig*] A_{17} *sevünç-lüg* ‖ 952 *anda*] A_{18} *andın* | *yattı yatġaḳta*] A_{18} *yat-tı tır-ġaḳ* B_7 *yạt(t)ı yạtġaḳ-ta* ‖ 953 *tapındı*] B_8 *tạpundı* | *ilig ... künde*] A_{19} *ẹlig kụ̈nde tut-tı* B_8 *i. tut(t)ı kün-de* ‖ 954 *öḍlder*] A_{20} *öz-lek* | *ḳıldı enig*] A_{20} *ḳıldı* (düzeltilmiş) *neng* ‖

19.

AY TOLDI İLİGKE TİL ERDEMİN SÖZ ASIĠLARIN AYUR

A43 955 ilig bir kün ay toldını ündedi
orun birdi oldur tiyü imledi

956 bu ay toldı oldurdı aḳru silig
közin yirke tikti bekütti tilig

İLİG SU'ALİ AY TOLDIḲA

C37 957 ilig aydı ay toldı sözle sözüñg
nelük şük turur sen ne boldı özüñg

AY TOLDI CEVABI İLİGKE

958 bu ay toldı aydı ay begler begi
ḳulı beg yüzin körse yitrür ögi

B80 959 ilig yarlıḳamaz negü sözleyin
ayıtmazda aşnu negü ötneyin

960 biliglig sözin sen eşit özneme
ayıtmazda aşnu sözüñg sözleme

961 kişig kim olḳısa kereklep tilep
ol oḳ sözlegü aşnu sözni ulap

962 ayıtmazda aşnu sözüg sözlese
köni sözledi kim ay yılḳı tise

963 taḳı tilve munduz kişi bu bilin
ayıtmadı beglerke açsa tilin

---

ay toldı ... ayur] A_{21} *til erdemin söz asıġ-lıḳın ayur söz-lemek-mü aru* (oku *azu*) *şuḳ turmak (-r- ?) -mu* B_{10} *bab sözlemek-mü eḏgürek azu ya şük turmaḳ-mu edgürekini aytur*

955 A'da metnin sırası karışmıştır; metin, sırasıyla $A38_{22}$'ye kadar geliyor ve bundan itibaren $A43_7$'deki beyitin ilk mısrasından devam ediyor. $A38_{22}$'deki beyitin ikinci mısrası 690. beyite aittir (bkz. not) $A43_7$'de beyitin ikinci mısrası, belki müstensih tarafından gelişigüzel doldurulmuştur: *anıng söz-ler-i-ni barın çum-leti | ilig ... ünledi*] A_{3822} *ḏlig ... indeti | birdi ... tiyü*] A_{437} *berti oldur teyü* B_{11} *... oltur tiyü* || 956 *oldurdı*] B_{12} *olturdı | yirke ... tilig*] A_8 *yerke tikdi bekütti bilig* B_{12} *yirke t. bḳük(t)i t.* ||

ilig ... ay toldıḳa] nüshalarda bu başlık yok

19.

AY-TOLDI HÜKÜMDARA DİLİN ERDEMİNİ VE SÖZÜN FAYDALARINI ANLATIR

955 Hükümdar bir gün Ay-Toldı'yı çağırdı;
ona yer gösterdi ve oturmasını işaret etti.

956 Ay-Toldı yavaşça ve edeple oturdu;
gözlerini yere dikip sesini çıkarmadı.

HÜKÜMDARIN AY-TOLDI'YA SUALİ

957 Hükümdar dedi ki: Ay-Toldı, söyle sözünü;
niçin susuyorsun, sana ne oldu?

AY-TOLDI'NIN HÜKÜMDARA CEVABI

958 Ay-Toldı dedi ki: Ey beylerin beyi,
kul beyin yüzünü görünce ne diyeceğini şaşırır.

959 Hükümdar ne söyleyeceğimi henüz buyurmadı;
sormadan, neyi arzedeyim.

960 Bilgilinin sözünü dinle, itiraz etme;
sana sorulmadan da sözünü söyleme.

961 Kim birini gerek görerek ister ve çağırırsa,
söze de ilk önce o başlar.

962 Kendisine bir şey sorulmadan söze başlayana
biri "hayvan" derse, doğru söylemiş olur.

963 Yine bil ki, kendisine bir şey sorulmadan,
beylerin huzurunda konuşan kişi deli ve ahmaktır.

---

957 *sen*] B_{13} *se* C_1 *se*^{n} ||
ay toldı ... iligke] nüshalarda bu başlık yok
958 *ḳulı ... ögi*] A_{10} *ḳun-i ...* B_{14} *... yüzi ...* C_2 *... yiṭıṙür ö.* || 959 *yarlıḳamaz negü*] B_1 *yarlıḳamas nigü* C_3 *yarlıḳasun nigü* | *ayıtmazda ... negü*] A_{11} *ayıdmaz-ta ...* B_1 *ayıtmas-ta ... nigü* C_3 *ayıtmas-ta ... nigü* || 960 *sözin ... eşit*] A_{12} *söz-i kör işit* B_2 *söz-i ...* | *ayıtmazda ... sözüñg*] A_{12} *ayıtmaz-ta a. soṣüg* B_2 *ayıtmas-ta ...* C_4 *ayıṭmas-ta ...* || 961 *kişig*] A_{13} *kişi* | *ol ... sözni*] A_{13} ve B_3 *oluk ...* C_5 *oluḳ ... sözni aşnu* || 962 *ayıtmazda ... sözlese*] A_{14} *ayıdmaz-tın a. soṣug soṣ-lez-e* B_4 *ayıtmas-ta a. sözüng sözleme* C_6 *ayıtmas-da*" ... | *yıllṭı tise*] A_{14} *yıllṭı tez-e* B_4 *yıllṭı* (*y-* noktasız) *t.* C_6 *tilvi t.* || 963 *tilve ... bilin*] A_{15} *yelve ...* B_5 *ṭilve ... bilin* (*b-* noktasız) C_7 *tilvi ... tilin* | *ayıtmadı*] A_{15} *ayıdm-a-tı* B_5 *ayıtmadı* C_7 *ayıtmadnı* ||

964 ḳızıl til ḳılur ḳısġa yaşlıġ sini
esenlik tilese ḳatıġ ba anı

965 negü tir eşitgil özin ḳısġan er
esen tirlür inçin özin basġan er

966 ḳara baş yaġısı ḳızıl til turur
neçe baş yidi bu talḳı ma yiyür

967 başıñgnı tilese tiliñgni küḍez
tiliñg tegme künde başıñgnı yanur

İLİG CEVABI AY TOLDIḲA

968 ilig aydı uḳtum sözüñgni tükel
tirig sözlemese iḍi ök muḫal

969 meger iki türlüg kişi ol bilin
birisi biligsiz birisi aġın

970 aġın kendü berklig tili sözlemez
biligsiz tili ol sözin kizlemez

971 biligsiz tili tutçı berklig kerek
biliglig kişi tilke erklig kerek

C38 972 biliglig sözi yirke suv teg turur
aḳıtsa suvuġ yirde niʿmet önür

973 biliglig kişiniñg savı eksümez
aḳıġlı süzük yul suvı eksümez

B81 974 üyük çim osuġluġ bolur bilgeler
çıḳar suv ḳayuda aḍaḳ tepseler

975 biligsiz kişi köñgli ḳum teg turur
ögüz kirse tolmaz ap ot yem önür

---

964 *ḳızıl ... sini*] A_{16} *ḳılur ḳasġ-a yaş-lıġ ḳısıl til sen-i* B_6 *... sini | ba*] C_8 *bas* || 965 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *negü ... er*] A_{17} *n. ter işidgil* (sonradan düzeltilmiş) *ọsün tudġan ẹr* B_7 *nigü ...* C_9 *nigü ... ḳısġa*^{n} *ir | tirlür ... er*] A_{17} *tirilür söz için yudġan ẹr* C_{10} *... ir* | Dörtlük, A'da sayfa kenarında AH: *şiʿr* sözü, B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *şiʿr* sözüyle ayırt edilmiştir || 966 *turur*] A_{18} *ẹrür | yidi ... yiyür*] A_{18} *yedi kör ... yeyür* C_{12} *... yiyür* || 967 *yanur*] A_{19} *yayur* B_9 *yiyür* (? *yiy-* için ancak iki nokta var) C_{13} *yanur* ||

ilig ... ay toldıḳa] nüshalarda bu başlık yok

968 *iḍi*] A_{20} *ẹr-i* || 969 *megẹr ... bilin*] A_{21} *munggar ...* C_{15} *megẹr ... tilin* || 970 *aġın ... sözlemez*] A_{22} *... beklig* (bundan sonra *aġın* yazılmış ve üzerinden çizilerek bozulmuş) ... B_{12} *aġın* (satır

964 Kızıl dil senin ömrünü kısaltır;
esenlik dilersen onu sıkı tut.

965 Diline hâkim olan kişi ne der, dinle;
kendine hâkim olan insan esenlik içinde yaşar.

966 Kara başın düşmanı kızıl dildir;
ne çok baş yemiştir o ve hâlâ da yemektedir.

967 Başını kurtarmayı istersen, dilini gözet;
dilin her gün senin başını tehdit eder.

HÜKÜMDARIN AY-TOLDI'YA CEVABI

968 Hükümdar dedi ki: Sözünü tamamen anladım,
fakat yaşayan birinin hiç konuşmaması imkânsızdır.

969 Bil ki, ancak iki türlü kişi konuşmaz:
biri bilgisiz, biri de dilsiz.

970 Dilsizin dili konuşmaz,
bilgisizin dili de sözünü gizleyemez.

971 Bilgisizin dili daima kilitli olmalı,
bilgili kişi de diline hâkim olmalı.

972 Bilgilinin sözü toprak için su gibidir;
su akıtılınca yerden nimet çıkar.

973 Bilgili kişinin sözü eksilmez;
akan duru pınarın suyu kesilmez.

974 Bilgeler sulak yerlere benzer;
nereye ayak vururlarsa oradan su çıkar.

975 Bilgisiz kişinin gönlü kumsal gibidir;
nehir aksa dolmaz, orada ot ve yem bitmez.

---

altında *ʿaḳıl*) ... *sözlemes* C_{16} ... *sözlemes* | *kizlemez*] B_{12} ve C_{16} *kizlemes* || 971 *tutçı berklig*] A_{23} *tudçı beklig* B_{13} *tutçı* (satır altında *da'im*) *berklig* | *kişi tilke*] A_{23} *yim-e yıllı-a* B_{13} ve C_{17} *kişi tıl-ka* || 972 *yirke*] A_{24} *yerke* B_{14} ve C_1 *yirke* | *suvuġ yirde*] A_{24} *s. yerke* B_{14} *sıvuġ* (-*ġ* dikkat) *yirde* C_1 *sıvuġ yirde* || 973 *savı eksümez*] A_{25} *söz-i ǫksümez* B_{15} *sạvı eksümes* C_2 *savı iksümes* | *süzük* ... *eksümez*] A_{23} *sọsin* ... *öksümez* B_{15} *s. yıl sıvı eksümes* C_2 *süzük* (önce böyle yazılmışken, sonradan *-n-* ilavesiyle *sözüng* şeklinde düzeltilmiş) *y. sıvı eksümes* || 974 *üyük* ... *osuġluġ*] A_{26} *uyek* ... B_1 ... *osuġluġ* (satır altında *ʿaḳıl*) | *tepseler*] A_{26} *badz-a ẹr* C_3 *urza ir*] 975 *könğli* ... *turur*] A_{27} *könggül-i* ... *bolur* C_4 ... *bolur* | *ap* ... *yem*] A_{27} *abut yem* B_2 *ap* (satır altında *ni*) *ot yẹm* C_4 *ni* (önce *ap* yazılmış olması muhtemeldir; elif sonradan silinmiş) *ot yẹm* ||

AY TOLDI CẹVABI İLİGKE

976 yana aydı ay toldı ilig uḳar
bu til yası tegse tiriglik tüker

977 tirig bolsa yalnḡuḷ ḳalı sözlemez
kerekligni sözler kişi kizlemez

978 ayıtġu kerek söz kişi sözlese
ayıtmasa sözni ḳatıġ kizlese

979 ayıtmaḳlıḳ erkek turur ay ilig
cẹvabı tişi ol yetürse bilig

980 tişike bir erkek bolur kör eri
anınḡdın toġar toġsa iki urı

İLİG SỤ'ALİ AY TOLDIḲA

981 ilig aydı uḳtum sözüṅḡ barça çın
ayıtġu sözüm bar taḳı bir aḍın

982 bu til yasın aydınḡ eşittim anı
anınḡ asġı barmu ayu bir köni

A44 983 bu til yasınḡa ḳorḳsa emdi özüṅḡ
yatu ḳalġa barça asıġlıġ sözüṅḡ

AY TOLDI CẹVABI İLİGKE

984 bu ay toldı aydı söz asġı telim
ḳalı sözleyü bilse uş bu tilim

B82 985 yaṽa söz biligsiz tilindin çıḳar
biligsiz kişig bilge yılḳı atar

986 ḳara ḳıllḳı teṅḡsiz yaṽa sözlegen
yaṽa söz turur bu ḳara baş yigen

---

ay toldı ... iligke] nüshalarda bu başlık yok
977 *yalnḡuḷ ... sözlemez*] B_4 *... sözlemes* C_6 *yanglıḳ ... sözlemes* | *kizlemez*] A_{29} *kislemez* B_6 *kizlemes* || 978 *ayıtġu*] A_{30} *ayıduḷ* || 979 *cẹvabı ... yetürse*] A_{31} *cuvabı ... yidürz-e* (*-i-* düzeltilmiş) || 980 *kör eri*] A_{32} *ol öz-i* | *urı*] A_{32} *yıız-i* ||
ilig ... ay toldıḳa] A_{33} *i. suval-ı a. toltı-ḳa* C_{10} *ol ilig ...*

AY-TOLDI'NIN HÜKÜMDARA CEVABI

976 Ay-Toldı yine dedi: Hükümdar bilir ki,
bu dilin zararı insanın hayatına bile mal olur.

977 İnsan, yaşadığı sürece söz söylemeden olur mu;
kişi yalnızca gerekeni söyler, gizlemez.

978 Kişinin konuşması için ona bir şey sorulması gerekir;
sorulmadığı takdirde sözünü gizlemelidir.

979 Ey hükümdar, iyice düşünürsen,
sormak erkektir, cevap vermek de dişi.

980 Dişi için bir erkek koca olur;
eğer doğarsa, bunlardan iki çocuk doğar.

HÜKÜMDARIN AY-TOLDI'YA SUALİ

981 Anladım, dedi, hükümdar, sözlerinin hepsi doğru;
yine de soracağım bir sözüm daha var.

982 Dilin zararını söyledin, işittim;
onun faydası var mı? Bunu da doğruca söyle.

983 Şimdi sen yalnızca dilin zararından korkup konuşmazsan,
tüm faydalı sözlerin olduğu yerde kalır, fayda sağlamaz.

AY-TOLDI'NIN HÜKÜMDARA CEVABI

984 Ay-Toldı dedi: Eğer bu dilim dönerse,
söyleyeyim; sözün faydası çoktur.

985 Boş söz bilgisizin dilinden çıkar;
bilgisiz kişiye bilge hayvan der.

986 Boş ve densiz konuşan ayak takımıdır;
onun kara başını yiyen de bu boş sözlerdir.

---

982 *yasın ... eşittim*] A_{35} *... işiddim* B_{10} *yası* (satır altında *zẹban ʿạybı* ?) *... eşit(t)im* C_{12} *yası ... eşit(t)im | asġı ... kẖöni*] A_{35} *asġ-ı-nı-mıu a. ber ḳan-ı* || 983 *yasın̄ga*] A_1 *başmg-ga* || *cẹvabı iligke*] A_2 *cuvabı i.* B_{12} *c. ilig-ke* (*-k-* üç noktalı) C_{14} *c. ịlig-ke*

984 *telim*] A_3 *tilim | ḳalı ... bu*] A_3 *... uşbu* B_{15} *... uşbu* C_{15} *ḳayu ... uşbu* || 985 A_5'te bu beyit 987'den sonra geliyor | *yaṿa söz*] B_1 *yạṿa* (satır altında *yạmạn*) *s.* C_{16} *yạṿa söz* (yeri belirtiltilerek sayfa kenarına yazılmış) | *bilge*] C_{16} *tilke* || 986 *ḳara*] A_6 *ḳaraḷı | bu ... yigen*] A_6 *... ycgen* B_2 *bu* (sonradan satır üstünde yazılmış) ... ||

C39 987 yaṁa sözlese söz neçe yas ḳılur
ęgęr sözleyü bilse asġı bolur

988 ḳara ḳarnı toḍsa kör uḍ teg yatur
yaṁa sözke aṁnur özin semritür

989 yise toḍsa yatsa bu yılḳı turur
bu yıllḳı tidüküm bu ḳılḳı turur

990 biliglig kişiler et öz yaṁrıtur
bilig birle aṁnur canın semritür

991 et öz ülgi barça boġuzdın kirür
bu can ülgi çın söz ḳulaḳtın kirür

992 bilig belgüsi kör iki neṅg turur
bu iki bile er ḳızıl eṅg urur

993 biri til turur kör birisi boġuz
bu iki basa tutsa asġı ögüz

994 biliglig boġuz tilke erklig kerek
boġuz til küḍezgen biliglig kerek

İLİG SŲ'ALİ AY TOLDIḲA

995 ilig aydı ulṯtum bu söz belgülüg
söz ąşlı neçe ol negü ol ülüg

996 ḳayudın çıḳar söz ḳayuḳa barır
munı ma ayu bir maṅga ay bilir

997 neçe sözlemegü neçe sözlegü
negü tir biliglig uḳuşluġ bügü

B83 ## AY TOLDI CĘVABI İLİGKE

998 bu ay toldı aydı söz ornı sır ol
söz ülgi on ol sözlegüsi bir ol

---

987 A_4'te bu beyit 984'ten sonra geliyor | *ęgęr*] A_4 *bilip* || 988 A_7'de bu beyit 986'dan sonra geliyor | *aṁnur ... semritür*] A_7 *nanġu (?) ọsin simridür* B_4 *aḳtur ...* || 989 *yise ... turur*] A_8 *yez-e ... bolur* | *tidüküm ... turur*] A_8 *yedülküm ... bolur* || 990 *yaṁrıtur*] A_9 *yaṁradur* (-ṁ- veya -g- ?) | *aṁnur ... semritür*] A_9 *aṁnup ... simridür* || 991 *et öz ülgi*] A_{10} *ęt öz ụlgi* C_5 *et ülgi bu* | *ḳulaḳtın kirür*] A_{10} *ḳ. urur* B_7 *ḳulaḳdın k.* C_5 *ḳulaḳ-dın k.* || 992 *belgüsi*] B_8 *bęlgüsi* C_6 *bilgüsi* | *eṅg*] A_{11} *neng* || 993 *iki ... ögüz*] A_{12} *ikin baḷ-a tudz-a ęgüz* || 994 *tilke ... kerek*] A_{13} *... ḅolur* B_{10} *tıl-ḳa ...* C_8 *tıl-ḳa irklig k.* | *küḍezgen ... kerek*] A_{13} *kụdez-e .... bolur* ||

987 Söz boş yere söylenirse çok zarar getirir;
söz yerinde söylenirse faydalı olur.

988 Avamın karnı doyarsa, bak, öküz gibi yatar;
boş sözler ile avunur, vücudunu semirtir.

989 Sadece yiyen, doyan ve yatan hayvandır;
bu hayvan dediğim, onun doğasıdır.

990 Bilgili kişiler vücutlarını yıpratır;
bilgi ile avunur ve ruhlarını semirtir.

991 Vücudun nasibi hep boğazdan girer;
ruhun nasibiyse doğru sözdür ve kulaktan girer.

992 Bak, bilginin iki alameti vardır;
bu iki şey ile insan bahtiyar olur.

993 Bunlardan biri dil, biri de boğazdır;
insan bu ikisine hâkim olursa çok fayda görür.

994 Bilgilinin boğazına ve diline hâkim olması gerekir;
boğazını ve dilini gözeten bilgililer gereklidir.

HÜKÜMDARIN AY-TOLDI'YA SUALİ

995 Hükümdar: Anladım, dedi, bu böyledir,
sözün aslı nedir ve söz kaç kısma ayrılır?

996 Söz nereden çıkar ve nereye varır;
ey bilgili, bana bunu da açıkla.

997 Sözün ne kadarını söylemeli, ne kadarını söylememeli;
bilgili ve akıllı hakîm bu hususta ne der?

AY-TOLDI'NIN HÜKÜMDARA CEVABI

998 Ay-Toldı dedi ki: Sözün yeri sırdır;
söz ona bölünür, fakat biri söylenmelidir.

---

ilig sụ'ali] A_{14} *i. sıval-ı*

995 *belgülüg*] C_{10} *bilgülüg* | *negü*] B_{12} ve C_{10} *nigü* || 996 *ḳayudın ... ḳayuḳa*] A_{16} *ḳayur-tın* C_{11} *ḳayudın ... ḳayudın* | *bir manïga*] A_{16} *ber mangga* || 997 *negü ... bügü*] A_{17} *n. ter ... begü* B_{14} *nigü tir ulụşluġ biliglig bụ̈gü* C_{12} *nigü ...* ||

ay toldı ... iligke] A_{18} *a. toltı cuvabı i.* B_1 *... ilig-ke* (*-k-* üç noktalı) C_{13} *... ilig-ke bu tụrur*

999 biri sözlegü ol toḳuzı tıḍıġ
tıḍıġ söz tüpi aṣlı barça yıḍıġ

İLİG SṰ'ALİ AY TOLDIḲA

1000 yana aydı ilig söz asġı neçe
yası ma neçe ol manı̃ga ay aça

AY TOLDI CẹVABI İLİGKE

C40 1001 bu ay toldı aydı söz asġı uluġ
yirinçe tüṣürse beḍütür ḳuluġ

1002 söz asġı bile kör yaġız yirdeki
yaṣıl kökke yoḳlar bolur tördeki

1003 ḳalı sözleyü bilmese til sözüg
yaṣıl kökte erse kör indrür özüg

İLİG SṰ'ALİ AY TOLDIḲA

1004 yana aydı söznünı̃g öküṣi neçe
azı ma neçe ol manı̃ga ay aça

B84 AY TOLDI CẹVABI İLİGKE

1005 bu ay toldı aydı öküṣ söz ol ol
ayıtmadı sözlep irikse könı̃gül

1006 bu az söz ol ol kim ayıtmışḳa öz
cẹvab birse sözke yanut ḳılsa söz

1007 munı̃gar menı̃gzetü aydı ṣa'i̇r sözin
tilin söz bile tüzdi açtı yüzin

---

999 *tıḍıġ*] A_{20} *tısıġ* | *tıḍıġ ... yıḍıġ*] A_{20} *tısıġ söz tör ...* B_3 *... yıḍıġ* (satır altında *anġ*?) ||
ilig ... ay toldıḷ̇a] A_{21} *i. sıval-ı a. toltı-ḳa* C_{16} *... ay taldı-ḳa bu tıṛur*
1000 *aydı ... neçe*] B_5 *... niçe* C_{17} *ay-dı ...* ‖
ay toldı ... iligke] A'da bu başlık yok | B_6 *... ilig-ke* (*-k-* üç noktalı) C_1 *... ilig-ke bu tıṛur*
1001 *aydı*] B_7 *aydı* (satır üstünde yazılmış) | *yirinçe ... beḍütür*] A_{23} *yerinçe bıısürz-e* (?) *besüdür* B_7 ve C_2 *yi̇rinçe ...* || 1002 *yirdeki*] A_{24} *yer-teki* B_8 ve C_3 *yi̇rdeki* ‖ 1003 *erse ... indrür*] A_{25} *ẹrz-e ḳor ild-rür* B_9 *... indür* C_4 *irse ... indürür* ||

999 Biri söylenebilir, dokuzu yasaktır;
yasak sözler aslında hep fenadır.

HÜKÜMDARIN AY-TOLDI'YA SUALİ

1000 Hükümdar yine sordu: Sözün ne kadar faydası
ve ne kadar zararı vardır, açıkla bana.

AY-TOLDI'NIN HÜKÜMDARA CEVABI

1001 Ay-Toldı dedi ki: Sözün faydası büyüktür;
söz yerinde kullanılırsa, kulu yükseltir.

1002 Söz sayesinde yağız yerden mavi göğe yükselir
ve başköşeye geçenlerden olur.

1003 Eğer dil söz söylemesini bilmezse,
mavi gökte olanı yere indirir.

HÜKÜMDARIN AY-TOLDI'YA SUALİ

1004 Hükümdar yine dedi: Söz ne zaman çok
ve ne zaman az sayılır, bana bunu da açıkla.

AY-TOLDI'NIN HÜKÜMDARA CEVABI

1005 Ay-Toldı dedi ki: Fazla söz, sormadan
söylenip insanı usandıran sözdür.

1006 Az söz ise sorulduğu zaman söylenen
ve bir ihtiyacı karşılayan sözdür.

1007 Dilini güzel sözle süsleyen ve onun yüzünü açan şair,
bu vadide şöyle bir söz söylemiştir:

---

ilig ... ay toldıḳa] A_{26} i. *suval-ı a. toltı-ḳa*

1004 *söznüñ ... neçe*] A_{27} *ilig* ... B_{11} ... *niçe* | *neçe ... mañga*] A_{27} ... *yan-a* B_{11} *niçe ... mạnga* || *ay toldı ... iligke*] A'da bu başlık yok | B_1 ... *iliğ-ke* (*-k-* üç noktalı)

1005 *irilse*] A_{28} *erik-se* || 1006 *cẹvab ... ḳılsa*] A_{29} *cuvab berz-e ọske y. ḳılğ-a* || 1007 *muñgar ... sözin*] A_{30} *mungğar mingsedü ... sọsin* B_4 ... *sözi* | *tilin ... yüzin*] A_{30} *sọsin ... ayçdı* (önce *ayıdı* yazılmış olup, sonradan *açtı* şeklinde düzeltilmek istenmiş olması muhtemeldir) *tụsin* B_4 *tili ... yüzi* C_{10} *tili ...* | Dörtlük, A'da sayfa kenarında AH: *şi'r* sözü, B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *şi'r* sözüyle ayırt edilmiştir ||

1008 sözüg yalḳşı sözle iḍi salḳnu öz
ayıttulḳta sözle yana terkin üz

1009 öküş söz eşitgil telim sözleme
uḳuş birle sözle bilig birle tüz

İLİG SU'ALİ AY TOLDIḲA

1010 ilig aydı ulḳtum bu sözni yime
taḳı bir sözüm bar sen ay kizleme

1011 kimiñgdin eşitgü kerek söz çını
sözüg kimke ayġu manga ay munı

AY TOLDI CEVABI İLİGKE

C41 1012 bu ay toldı aydı sözüg bilgedin
eşitgü biligsizke aysa kiḍin

1013 uluġdın eşitgü kereklig sözüg
kiçigke ayu birgü tutsa özüg

B85 1014 öküş tıñglaġu söz birer sözlegü
manga mundaġ aydı biliglig bügü

1015 öküş sözleyü bilge bolmaz kişi
öküş eştü bilge bulur tör başı

A45 1016 aġın bolsa yalñguḳ bilir hem bilig
tuñgu bolsa tegmez biligke elig

İLİG SU'ALİ AY TOLDIḲA

1017 yana aychı ilig ulḳuldı bu söz
talḳı bir sözüm bar anı aysun öz

1018 tilig şükmü tutġu azu sözlese
sözüg açsamu yig azu kizlese

1008 *yalḳşı ... iḍli*] A_{31} *y. söz-lez-e ọyü* B_5 *yaḳşı ... iḍi* C_{12} *yaḥşı ...* | *ayıttuḳta*] A_{31} *ayıduḳ-ta* B_5 *ayıt(t)uḳta* C_{12} *ayıtġuḳta* (*-ıt-* üstünde *şedde*) || 1009 *söz ... telim*] A_{32} *aşnu yerm-e tilim* || *ilig ... ay toldıḳa*] A'da bu başlık yok

1010 *yime*] A_{33} *yem-e* B_8 *yime* || 1011 *eşitgü*] A_{34} *işidgü* | *ayġu ... munı*] A_{34} *ayu mangga ay köni* B_9 *... köni* ||

ay toldı ... iligke] A_{35} *a. toltı cuvabı i.*

1008 Sözü güzel ve iyice düşünerek söyle;
ancak sorulduğunda söyle ve kısa kes.

1009 Çok dinle, fakat az konuş;
sözü akıl ile söyle, bilgi ile süsle.

HÜKÜMDARIN AY-TOLDI'YA SUALİ

1010 Hükümdar dedi: Bu sözü de anladım;
bir sualim daha var, onu da gizleme, söyle.

1011 Sözün doğrusunu kimden dinlemeli
ve sözü kime söylemeli; bana bunu da anlat.

AY-TOLDI'NIN HÜKÜMDARA CEVABI

1012 Ay-Toldı dedi: Sözü bilenden dinlemeli
ve sonra bilmeyene söylemeli.

1013 Gerekli sözü büyüklerden dinlemeli ve
ona göre hareket etmeleri için küçüklere söylemeli.

1014 Çok dinlemeli, fakat sözü birer birer söylemeli;
bilgili hakîm bana böyle dedi.

1015 Çok söylemekle bilge olmaz kişi;
çok dinlemekle bilge bulur başköşeyi.

1016 İnsan, dilsiz de olsa bilgili olabilir;
fakat sağır olursa bilgiyi elde edemez.

HÜKÜMDARIN AY-TOLDI'YA SUALİ

1017 Hükümdar yine dedi ki: Bu da anlaşıldı;
bir sualim daha var, onu da sorayım.

1018 Dili susturmalı mı, yoksa söyletmeli mi;
sözü açmak mı daha iyi, gizlemek mi?

1012 *eşitgü ... kiḍin*] A_{36} *işidgü ... kedin* ‖ 1013 *eşitgü*] A_{37} *işidgü*] *birgü*] A_{37} *bergü* C_2 *birse* ‖ 1014 *mañga ... bügü*] A_{38} *mangga ... begü* ‖ 1015 *bolmaz*] B_2 *bolmas* | *eştü*] A_{39} *aşnu* B_2 *eştü* (-ş- noktasız) ‖ 1016 *yalñguḷı*] B_3 *yalnguḷı* (satır altında *adęm*) C_5 *yangluḷı* | *tuñgu ... elig*] A_1 *negü bolza tegmiş b. ilig* B_3 *tungu* b. *tęgmes ...* C_5 *nigü ...* ‖
ilig ... ay toldıḳa] A_2 *elig suval-ı a. toltı-ḳa*
1017 *aysun*] A_3 *aydsun* C_7 *ay sęn* ‖ 1018 *tilig*] A_4, B_6 ve C_8 *tılıġ* | *yig*] A_4 *beg* B_6 ve C_8 *yig* ‖

AY TOLDI CẹVABI İLİGKE

1019 bu ay toldı aydı eşitsü ilig
tilin sözlemese ḳalur bu bilig

1020 tilig sökse bolmaz telim öggüsi
sözüg öggüsi bar yime sökgüsi

1021 ḳamuġ teprenigli bu sansız ḳalın
tanuḳluḳ birür bir bayatıġ tilin

1022 törütti tümen miñg ḫalayıḳlarıġ
tili birle teñgrig ögerler arıġ

1023 et özlüg kişike kereki bu ol
birisi tilin söz birisi köñgül

1024 köñgül til törütti köni söz üçün
sözi egri bolsa küyer ol küçün

B86 1025 köni sözlese söz kör asġı öküş
ḳalı sözlese egri barça söküş

1026 köni sözler erse tiliñg tepresü
sözüñg egri erse özüñg kizlesü

C42 1027 tilin sözlemese aġın tir kişi
öküş sözlese atı yañgşaḳ başı

1028 kişide uçuzı kişi yañgşalḳı
kişide aġırı kişi ol alḳı

1029 bu sözler eşitti sevindi ilig
közin kökke tikti kötürdi elig

1030 bayatḳa şüḳür ḳıldı ögdi öküş
ayur ay iḍim sen bağırsaḳ küsüş

1031 ḳamuġ eḍgülük tegdi sindin mañga
tapuġsuz ḳuluñg men yazuḳluġ sañga

1032 tilekimni birdiñg ḳamuġ arzular
erej dünya deẹvlẹt öküş eḍgüler

---

ay toldı ... iligke] A_5 *a. toltı cuvabı elig-ke* B_7 *... ilig-ke* (*-k-* üç noktalı) ||
1019 *eşitsü ilig*] A_6 *eşid-süü i.* B_8 *e. ilig* || 1020 *tilig*] A_7, B_9 ve C_{11} *tılıġ* | *bolmaz*] B_9 *bolmas* | *sökgüsi*] B_9 *sökgüsi* (*-k-* çizgisi eksik) C_{11} *öggüsi* (sayfa kenarında *sgüsi*) || 1021 *birür*] A_8 *berür* || 1022 *törütti*] A_9 *tọrüd-ti* B_{11} ve C_{13} *törüt(t)i* | *teñgrig*] A_9 *tengri* B_{11} ve C_{13} *tạngrıġ* || 1023 *et ... kereki*]

AY-TOLDI'NIN HÜKÜMDARA CEVABI

1019 Ay-Toldı dedi: Hükümdara arz edeyim;
dil ile söylenmezse bilgi öylece kalır.

1020 Dile yalnız sövmek olmaz, övülecek tarafı da çoktur;
sözün de övülecek ve sövülecek tarafları vardır.

1021 Bütün canlılar, bütün bu sayısız yaratıklar
Tanrının birliğine dil ile şahâdet getirir.

1022 Tanrı yüzbinlerce mahluku yarattı;
onların hepsi de Tanrıyı dilleriyle över.

1023 Vücut sahibi kişiye gereken şeylerden
biri dil ve söz, biri de gönüldür.

1024 Tanrı gönlü ve dili doğru söz için yarattı;
sözü eğri olanları zorla ateşe atarlar.

1025 Söz doğru söylenirse faydası çoktur;
eğri söz daima ayıplanır.

1026 Doğru söyleyecekse dilin kımıldasın;
sözün eğriyse onu gizlemelisin.

1027 Konuşmayan kişiye dilsiz derler;
çok söyleyenin adıysa geveze başıdır.

1028 Kişinin itibarsızı geveze olanıdır;
kişinin itibarlısı cömert olanıdır.

1029 Hükümdar bu sözleri işitip sevindi;
elini kaldırdı, gözlerini göğe dikti.

1030 Tanrıya şükretti, onu çok övdü ve dedi ki:
Ey rabbim, sen merhametli ve azizsin.

1031 Bana bütün iyilikler senden geldi;
ben senin günahkâr ve kusurlu kulunum.

1032 Huzur, dünya, devlet ve her türlü iyiliği,
kısacası bütün dileklerimi verdin.

C_{14} *et özlek kişi-ke kerek me* || 1024 *törütti köni*] A_{11} *tọrüdi kọn-i* B_{13} *törüt(t)i köngül* C_{15} *törüt(t)i k.* | *ol küçün*] A_{11} *ọrk üçün* || 1026 *ersе*] C_{17} *irse* | *egri ersе*] A_{13} *ẹ. bolz-a* C_{17} *e. irse* || 1027 *tir*] A_{14} *ter* || 1028 *uçuzı*] B_4 ve C_2 *yavuzı* || 1029 *eşitti sevindi*] A_{16} işidti *sünti* B_5 ve C_3 *eşit(t)i s.* | *tikti ... elig*] A_{10} *t. kọder-ü ilig* B_5 *tkiti ...* C_3 *... ilig* || 1030 *sen ... küsüş*] A_{17} *sen b. kügüş* B_6 *se b. küsüş* C_4 *se*^{n} *b. küşüş* || 1031 *tegdi ... maŋa*] A_{18} *t. sen-tin mangga* C_5 *tigdi ...* | *men ... saŋa*] A_{18} *men yasuḳ-luġ sangga* B_7 *me ...* C_5 *me*^{n} *yazuḳluḳ s.* || 1032 *birdiŋ*] A_{19} *berding* | *erej ... öküş*] A_{19} *eric ... telim* ||

1033 bu şüḳruġ negü teg ötey öz özün
munıñg şüḳri sen ḳıl sañga ay tüzün

1034 sözin kesti açtı aġı ḳaznaḳı
üledi öküş neñg çıġaylar lḷaḳı

1035 aġırladı ilig bu ay toldını
açıġ birdi elgin tilin ögdini

1036 veẓirlıḳ añgar birdi tamġa ayaġ
tuġı köṽrügi birle birdi ḳuyaġ

1037 ḳamuġ ilke ḳıldı kör elgi uzun
boyun egdi düşmaṇ kiterdi özün

1038 bu ay toldı sordı ḳamuġ iş küḍüg
küṽenç ḳıldı özke bu bulmış öḍüg

1039 bayuclı buḍun heṃ itildi ili
iligke dụ'a ḳıldı buḍnı tili

B87 1040 ḳutuldı buḍlun kitti emgekleri
ḳuzı birle ḳatlıp yorıdı böri

1041 itildi ili heṃ tüzüldi törü
ilig deṽleṭi boldı künde örü

1042 yorıdı bir ança bu yañglıġ ḳutun
tüzüldi ili buḍlnı barça bütün

1043 telim arttı ilde yañgı keṇd uluş
ilig ḳaznaḳı toldı altun kümüş

C43 1044 seṽindi ilig inçke tegdi özi
ajunda yaḍıldı kör atı sözi

1033 *negü ... özün*] A_{20} *nedeg tap oder men ösüm* B_9 ve C_7 *nigü ...* | *munıñg ... tüzün*] A_{20} *munung ... sangga öz ösüm* B_9 ve C_7 *munung ...* ‖ 1035 *ilig*] A_{22} *arduḳ* | *birdi elgin*] A_{22} *berti ilgin* ‖ 1036 *añgar birdi*] A_{23} *angga berti* (satır üstünde yazılmış) C_{10} *a. birdi* | *tuġı ... ḳuyaġ*] A_{23} *taḳ-ı ... yar-ı ḳuyaġ* B_{12} ve C_{10} *... ḷuyaġ* ‖ 1037 *elgi*] A_{24} *ilgi* C_{11} *ülgi* | *kiterdi*] A_{24} *kedür-ti* C_{11} *kiterdi* ‖ 1038

1033 Bu ihsanlara şükretmekten acizim ben;
ey asil, bunun şükrünü sana karşı yine sen eda et.

1034 Sözlerini burada kesti, hazinelerini açtı;
fakir fukaraya çok mal dağıttı.

1035 Hükümdar Ay-Toldı'yı ödüllendirdi;
onu diliyle övdü ve eliyle ihsanda bulundu.

1036 Ona vezirlik unvan ve mührüyle
tuğ, davul ve zırh verdi.

1037 Bütün memleket üzerinde ona nüfuz verdi;
düşmanı boynunu eğip ortadan kayboldu.

1038 Ay-Toldı bütün işleri yoluna koydu;
bu ikbal devresinden yararlanarak birçok iş yaptı.

1039 Halk zenginleşti, memleket düzene girdi;
halk da hükümdara dualar etti.

1040 Halk kurtuldu, zahmet denen şey ortadan kalktı;
kuzu ile kurt birlikte yaşamaya başladı.

1041 Memleketi düzenlendi, idaresi düzeldi;
hükümdarın mutluluğu günden güne arttı.

1042 Bir süre böyle huzur ve düzen içinde geçti;
halkın ve memleketin her işi yoluna girdi.

1043 Memlekette yeni şehir ve kasabalar çoğaldı;
hükümdarın hazinesi altın ve gümüş ile doldu.

1044 Hükümdar rahat etti ve huzura kavuştu;
şöhreti ve nüfuzu dünyaya yayıldı.

---

küḍüg] A_{25} *kedük* | *küvenç ... bulmış*] A_{25} *kevünç ... bilmiş* || 1039 bu beyit 1571'de her üç nüshada aynen tekrarlanmaktadır | *itildi*] A_{26} *edil-ti* | *iligke ... buḍnı*] A_{26} *i. tuv-a ardı budun* B_{15} *ilig-ke ...*|| 1040 *kitti emgekleri*] A_{27} *keyer* (?, düzeltilmiş) *imgek-leri* B_1 ve C_{14} *kit(t)i e.* || 1041 *itildi*] A_{28} *ediliti* || 1042 *tüzüldi ... bütün*] A_{29} *bayutı ili todtı budti budun* || 1043 *telim ... uluş*] A_{30} *tegim ardtı yangı kend u.* B_4 ve C_{17} *tḷim art(t)ı ...* | *ilig*] A_{30} *ilin* || 1044 *sevindi*] A_{31} *sevün-ti* | *ajında yaḍıldı*] A_{31} *acun-ka yasıl-tı*

20.

KUT KIVILKIN DEVLET İRSELLİKİN AYUR

1045 tükel buldı ay toldı arzu tilek
kıvı kut karıp yılkı arka yölek

A46 1046 yime yalkşı aymış biliglig bügü
tükel bolsa nı'met bulumaz yigü

1047 talkı munda yigrek bilig sözlemiş
tükel bolsa nı'met tüker yaş timiş

1048 idi yalkşı aymış biliglig sözi
bu bilge sözi ol biliglig közi

1049 inigli ağar ol ağığlı iner
yaruglı tunar ol yorığlı tınar

1050 ne kim işler erse tükelin küder
tükegli tükese inişke yanar

1051 bu ay toldı buldı tilekin tükel
tüketti tiriglik turu kaldı mal

1052 yana irlü kirdi bu tolmış ayı
kadır kışka yandı yarumış yayı

B88 1053 yaraşık tadular karıştı için
küçendi biri tuttı bastı üçin

1054 tadu tegşürüldi aşı boldı yig
ağır boldı köngli katığ tuttı ig

1055 tadu artadı kör küçi eksüdi
kağıl teg köni bod egildi kodı

1056 tutup çaldı yirke ağır ig kelip
töşekke kirip yattı mungluğ ulıp

1057 otaçı tirildi tamur kördiler
ol ig kem ne ermiş ayu birdiler

---

kut ... aytur] A_{32} *kud kıvı-lıkın tevlet ersel-likin a.* B_6 *bab k. kıvı-lıkın (-v-iki noktalı) d. i. beyan kılur* C_2 *bab k. kıvı-lıkın dlba d.i. aytur* (noktasız) *tıururlar (-t-* noktasız)

1045 *kıvı ... yıktı*] A_{33} *kuvı berti* ‖ 1046 *yime ... bügü*] A_1 *yem-e ... begü* C_4 *y. yalışı ...* | *ni'met ... yigü*] A_1 *arsu b. yegü* B_8 *n. bulumas y.* C_4 *n. bulumas y.* ‖ 1047 *yigrek*] A_2 *yeg-rek* B_9 ve C_5 *yigrek* | *yaş timiş*] A_2 *öz temiş* ‖ 1048 *idi ... aymış*] A_3 *negü ter işidgil* B_{10} *idi ...* C_6 *idi yalışı a.* | *bu bilge*] A_3 *bilig-lig* | Dörtlük A'da sayfa kenarında AH: *şi'r* sözü, B'de çizgiler, C'de ayrı satırda *şi'r* sözüyle ayırt edilmiştir ‖ 1049 *inigli ... iner*] A_4 *tolug-lı yasar ... iler* | *yarugh ... tınar*] A_4 *toğuğ-lı badar ol yoruğ-lı ider* ‖ 1050 *ne ... küder*] A_5 *nekim ardar erz-e tukelin tiler* B_{12} *tükeli k.* C_9 *... irse tükeli k.* |

20.

MUTLULUĞUN DEVAMSIZLIĞINI VE İKBALİN DÖNEKLİĞİNİ ANLATIR

1045 Ay-Toldı arzusunu ve dileğini tam elde ettiğinde,
devamsız mutluluk yaşlandı; ona arka ve destek olan şeyleri yıktı.

1046 Bilgili hakîm de buna uygun bir söz söylemiştir:
Nimet tam olunca, insan yiyecek bir şey bulamaz.

1047 Yine bu hususta bilgilinin daha iyi bir sözü vardır:
Nimet tam olursa, insanın ömrü tükenir, der.

1048 Bilgili çok iyi bir söz söylemiş,
bilgenin sözü, bilgisiz için göz olur.

1049 İnen yükselir, yükselen iner;
parlayan söner ve yürüyen durur.

1050 Her şey kendi olgunluğunu bekler;
tam olgunluğa erişince tekrar inişe başlar.

1051 Bu Ay-Toldı her dileğine kavuştu;
ömrünü tamamladı, malı mülkü kaldı.

1052 Dolunayı tekrar küçülmeye başladı;
parlak yazı sert kışa döndü.

1053 Uyum içinde bulunan unsurlar arasında fesat baş gösterdi;
biri baskın çıktı, diğerlerini bastırdı.

1054 Unsurların durumu değişti; yiyeceği çiğ geldi,
gönlünü sıkıntı kapladı ve ağır bir hastalığa tutuldu.

1055 Unsurlar bozuldu, kuvveti azaldı;
dik vücudu, yaş söğüt dalı gibi büküldü.

1056 Ağır hastalık geldi; onu tutup yere çaldı;
acılar içinde inleyerek yatağa düştü.

1057 Etrafına otacılar toplandı, nabzına baktılar;
bu hastalık ve rahatsızlığa dair fikirlerini söylediler.

---

tükegli ... yanar] A_5 *tükeli ... yeder* B_{12} *... iniş-de yanar* C_9 *tükel-ke ... yanar* || 1051 *tilekin*] C_{10} *tileki* | *tüketti*] B_{13} ve C_{10} *tüket(t)i* || 1052 *irkü ... ayı*] A_7 *ayrılu (?) kirti tolmış a.* B_{14} *irlü* (*-r-* yerine *-z-* ile) ... C_{11} *yirgü ... ayyı* || 1053 *yaraşıḳ tadular*] A_8 *yaraşıḳ* (satır altında AH: *çar ṭaḅ*ᶜ) *tasu-lar* B_1 *... ṭaḍılar* C_{12} *yaraşmış ṭadular* | *küçendi ... tuttı*] A_{13} *kuçedi b. tudtı* B_1 ve C_{12} *... tut(t)ı* || 1054 *tadu ... yig*] A_9 *tasu ṭag-şürül-ti iş-i b. yeg* B_2 *ṭaḍlu ...* | *tuttı*] B_2 ve C_{13} *tut(t)ı* || 1055 *tadu ... eksüdi*] A_{10} *tasu ard-tatı ... ọk-süti* B_3 *ṭaḍlu ...* | *ḳaġıl*] A_{10} *sıġıl* (?) || 1056 *yirke ... ig*] A_{11} *yerke ... yig* B_4 *yïrke ...* C_{15} *yïrke ...* | *yattı*] B_4 ve C_{15} *yat(t)ı* || 1057 *otaçı ... kördiler*] A_{12} *odaçı* (satır altında AH: *ṭaḅib*) *yiril-ti ...* C_{16} *... tut(t)ı-lar* | *i g ... birdiler*] A_{12} *yig kim ... berti-ler* C_{16} *ig kim ...* ||

C44 1058 ḳayu aydı ḳan tutmış emdi munı
aça birgü ekçek alḳıtġu ḳanı

1059 ḳayu aydı ötrüm içürgü kerek
özi ḳatmış emdi boşutġu kerek

1060 ḳayusı soġuḳ itti ḳattı cülab
ḳayu ḳıldı birdi kereklig şerab

1061 ot em ḳalmadı kör neçe ḳılclılar
yaraşıḳ ne erse anı birdiler

1062 asıġ ḳılmadı künde arttı igi
ḳoradı küçi künde yitti ögi

1063 negü tir eşitgil salḳınuḳ kişi
salḳınuḳ kişi ol kişiler başı

1064 kerek ḳat şelişe kerek tiryaḳ it
kerek mąṭrıdus ḳat ya çurnı ögit

1065 kerek tut otaçı kerek erse ḳanı
ölüglike hergiz asıġ ḳılmaz em

1066 usal bolmaġıl ay tirig boldaçı
tirig boldurūg erse özürūg öldeçi

1067 bu ay toldı ḳalin eşitti ilig
ölüm tutġaḳı ig tegürmiş elig

B89 1068 ilig aytu keldi bu ay toldını
kelip kördi ilig yatır ḥalini

İLİG SU'ALİ AY TOLDIḲA

1069 ayıttı ilig emdi körūglürūg neteg
negü ol igirūg emdi uçlḳurūg neteg

1058 *birgü ... alḳıtġu*] A_{13} *bergü ẹ. alḳıdz-a* C_1 *... alḳıtġu'* || 1059 *ötrüm içürgü*] A_{14} *mụshil aş ẹd suv* | *ḳatmış*] A_{14} *ḳoymış* || 1060 *soġuḳ ... ḳattı*] A_{15} *soġuḳ ḳadu ẹdti* B_8 *s. it(t)i ḳat(t)ı* C_3 *soġuḳ it(t)i ḳat(t)ı* | *birdi kereklig*] A_{15} *berti ḳụdez-lig* || 1061 *em*] C_4 *im* | *ne ... birdiler*] A_{16} *ne ẹrz-e a. berti-ler* B_9 *ni ...* C_4 *ni irdi ...* || 1062 *künde ... igi*] A_{17} *... yaŋı* B_{10} *... art(t)ı i.* C_5 *art(t)ı künde i.* | *künde ... ögi*] A_{17} *anda tacl-tı ọngi (ọ- ?)* B_{10} *k. yit(t)i ö.* C_5 *k. yịtti* (*yit-* noktaları sonradan eklenmiş) *ọ.* || 1063 *negü ... salḳınuḳ*] A_{18} *n. ter ẹ. salẖ-ı-yuḳ* B_{11} ve C_6 *nigü ...* | *salḳınuḳ*] A_{18} *salẖ-ı-yuḳ* || 1064 *ḳat ... it*]

1058 Biri dedi ki: Şimdi bunu kan tutmuş,
damarını açmak ve kan akıtmak gerek.

1059 Biri dedi ki: Müshil içirmeli, kabız olmuş,
şimdi onu boşaltmak gerek.

1060 Biri şerbet hazırladı ve gül-suyu kattı;
biri gerekli gördüğü bir içkiyi yapıp verdi.

1061 Yapmadıkları tedavi, vermedikleri ilaç kalmadı;
faydalı gördükleri her şeyi verdiler.

1062 Fakat hiçbiri fayda etmedi; hastalığı günden güne arttı,
gücü günden güne azaldı ve şuurunu gittikçe kaybetti.

1063 Takva sahibi insan ne der, dinle;
takva sahibi olanlar daima ileri gelen insanlardır.

1064 İster şelise kat, ister tiryak yap;
ister matrıdus karıştır, ister müshil ver.

1065 İster otacı getir, ister kam;
ölmekte olana hiçbir ilaç fayda vermez.

1066 Ey hayatta olan, gafil olma;
bugün dirisin, fakat bir gün muhakkak öleceksin.

1067 Hükümdar Ay-Toldı'nın halini işitti;
ölümün öncüsü olan hastalık onu eline geçirmişti.

1068 Halini sormak için hükümdar Ay-Toldı'ya geldi;
onun yataktaki halini gelip gördü.

HÜKÜMDARIN AY-TOLDI'YA SUALİ

1069 Hükümdar sordu: Nasılsın,
bu hastalığın nedir; şimdi uykun nasıl?

A_{19} *ḳut şelide k. ter-yaḳ ed* | *kerek ... ögit*] A_{19} *k. m-a-tiri tosdud y-a çarnı-m egid* B_{12} *k. maṭrıdus ḳat ...* C_7 *k. maṭrıduş ḳat ...* || 1065 *erse ḳam*] C_8 *İrseḳam* | *ḳılmaz*] B_{13} *ḳılmas* || 1066 *erse*] C_9 *irse* || 1067 *eşitti*] B_{15} ve C_{10} *eşit(t)i* | *tutġaḳı ... elig*] A_{22} *tud-ġuḳ-ı ... ilig* C_{10} *... ilig* || 1068 *kelip*] A_{23} *kirip* ||

ilig ay ... toldıḳa] nushalarda bu başlık yok

1069 *ayıttı ... köŋlüŋ* A_{24} *... aytı ḫal-iing* B_2 *ayıt(t)ı ...* C_{12} *ayıt(t)ı ... ḫaling* | *negü ... uçlıḫuŋ*] A_{24} *negü ... uskıng* B_2 ve C_{12} *nigü ... uyḳung* ||

AY TOLDI CẹVABI İLİGKE

1070 bu ay toldı aydı ay ilig ḳutı
mini tuttı ol ig aṉgar yoḳ otı

1071 tolu erdi ayım irildi tolu
talu erdi ḳıllḳım barır bu talu

1072 sevinçin toġar erdi toġmış künüm
künüm batġalır teg yarumaz tünüm

1073 küvençlik tiriglik kötürdi özin
yayıġ dünya mindin evürdi yüzin

1074 sevinç arzu niʿmẹt turu ḳalġalır
salḳınç ḳaḍġu miḥnẹt maṉga kelgelir

C45 1075 munu aḍrılur men seniṉgdin bu kün
ulıyu barır men ökünçün muṉgun

1076 negü tir eşitgil bügü il begi
buḍun başlaġuçı kişide yigi

1077 ne eḍgü neṉg erdi bu dẹvlẹt kelip
yana barmaz erse tilekçe yelip

1078 ne yaḳşı neṉg erdi bu beglik işi
ölüm tutmaz erse yorısa kişi

1079 ne körklüg kün erdi yigitlik küni
ḳarılıḳ yoḳ erse yorısa köni

İLİG CẹVABI AY TOLDIḲA

A47 1080 ilig aydı ay toldı ḳoḍlġıl bu söz
bu söz sözlemegil aya körṉgli tüz

B90 1081 kişi barça igler kör eḍgü bolur
saṉga yalṉguz ermez bu ig ay unur

---

ay toldı ... iligke] nüshalarda bu başlık yok ||
1070 *mini ... aṉgar*] A_{25} *men-i ... neng anggar* B_3 ve C_{13} *mini tut(t)ı ...* || 1071 *erdi ... irildi*] A_{26} *ẹrti adım ẹril-ti* (ẹ- üstündeki nokta yanlış olmalı) B_4 *e. işim izildi* C_{14} *irdi ...* | *erdi ... talu*] B_4 *... bạrır yoḷsalu* C_{14} *irdi ... tạlu* || 1072 *sevinçin ... erdi*] A_{27} *sevüṉ-çin ...* C_{15} *... irdi* | *yarumaz*] B_5 ve C_{15} *yạrumas* || 1073 *küvẹnçlik ... kötürdi*] A_{28} *kẹv-ençü* (?) *... ḳoderti* | *mindin*] A_{28} *men-tin* || 1074 *salḳınç ... maṉga*] A_{29} *sevinç ... mangga* || 1076 *negü ... begi*] A_{31} *n. ter ẹ. mangga ilçi big* (*b-* ?) B_9 *nigü ...* C_2 *nigü ... bu kün il bẹgi* | *kişide yigi*] A_{31} *kişi-ler-te yig* B_9 *kişide yigi* C_2 *kişi-de yigi* || 1077

AY TOLDI'NIN HÜKÜMDARA CEVABI

1070 Ay-Toldı cledi ki: Ey devletli hükümdar,
beni devası olmayan bir hastalık yakaladı.

1071 Ayım dolunaydı, küçüldü; güzel bir şekil ve şemalim vardı,
o güzellik şimdi elden gidiyor.

1072 Güneşim sevinçle doğardı, şimdi batmak üzere;
gecem artık aydınlanmayacak.

1073 Güvendiğim hayat ortadan kayboldu,
kararsız dünya benden yüzünü çevirdi.

1074 Sevinç, arzu ve nimetleri geride bırakıp
endişe, kaygı ve mihnetlere gidiyorum.

1075 İşte bugün senden ayrılıyorum;
pişmanlık ve ıstırapla inleyerek gidiyorum.

1076 Halkın başında bulunan ve insanların iyisi
olan hakîm il beyi ne der, dinle

1077 Gelen devlet insanların diledikleri gibi hareket etse
ve tekrar geçip gitmeseydi, ne iyi olurdu.

1078 Ölüm olmasa ve insan bâki kalsaydı,
bu beylik işi ne güzel bir şey olurdu.

1079 İnsan yaşlanmayıp daima aynı kalsaydı,
bu gençlik günleri ne hoş olurdu.

HÜKÜMDARIN AY-TOLDI'YA CEVABI

1080 Hükümdar dedi ki: Ay-Toldı, bırak bu sözleri,
böyle sözler söyleme, ey temiz kalpli.

1081 Herkes hastalanır, bakarsın tekrar iyileşir;
ey kudretli, bu hastalık yalnız senin için değildir.

A_{33}'te bu beyit 1078'den sonra geliyor | *ne ... erdi*] A_{33} *ne yalŋşı iş ŋrti* C_3 *no edgü ŋeng irdi* | *barmaz ... yelip*] A_{33} *... yorıp* B_{10} *barmas ... yçlip* C_3 *b. irse t. bilip* || 1078 A_{32}'de bu beyit 1077'den önce geliyor | *yalŋşı ... erdi*] A_{32} *edgü ... ŋrti* C_4 *yaŋşı ŋeng irdi* | *tutmaz ... kişi*] A_{32} *... tirilz-e iş-i* B_{10} *tutmas ...* || 1079 A_{34}'te bu beyit 1077'den sonra geliyor | *erdi*] C_5 *irdi* | *erse yorısa*] A_{34} *ŋrz-e yurŭz-e* C_5 *irse y.* ||

ilig ... ay toldıŋa] A_{35} *i. cuvabı a. toltı-ŋa*

1080 *bu ... sözlemegil*] A_1 *yavuz sŋz-lem-e-gin* (satır üstünde tekrarlanmış) || 1081 *igler kör*] A_2 *yig-lüg* | *saŋga ... ermez*] A_2 *sangga yalğuz ŋ.* B_1 *saŋga yaŋnguz ermes* C_8 *saŋga yaŋnguz irmez* ||

1082 nelük tilde körksüz yorır bu sözüñg
nelük könglünġi artatur sen özüñg

1083 sanga emdi aẏnıp yorır erdi öz
manga titgü teg sen aḍın boldı söz

1084 bayat eḍgü ḳılġay bu söz sözleme
tügün urma otun meniñg köñglüme

AY TOLDI CẹVABI İLİGKE

1085 bu ay toldı aydı ay ilig ḳutı
bu igke emi yoḳ tileme otı

1086 ḳayu kim toġar erse ölgü kerek
ḳayu neñg aġar erse ilgü kerek

1087 aġışḳa iniş ol eḍizke batıġ
seẏinçke saḳınç ol açıġḳa tatıġ

1088 yana ma sañga aydım uş bu sözüm
ḳılınçım yayıġ tip ne irsel özüm

1089 meniñg ḳıllḳımı aydım erdi sañga
köñgül bamaġu erdiñg emdi mañga

C46 1090 barır men muñgar sen sizik tutmaġıl
toġuġlı kim ölmez tise bütmegil

1091 ınançsız time emdi sökme mini
ınanç ḳılmaġa dụ̈nya ḳoḍġa sini

1092 cẹfa ḳıldı tip sen ilenme mañga
meniñgde cẹfaçı bu dụ̈nya sañga

1093 usanma ölür sen meniñgde basa
ınanma bu dụ̈nyaḳa bütme usa

B91 1094 aġırladıñg erdi tapuġsuz mini
tapuġ yetırümedim ay ilig ḳanı

1082 *körksüz ... sözüñg*] A_3 *körk söz yoridur sẹn söz* | *nelük ... özüñg*] A_3 *n. arda-turz-a bu ḳonglüng yavuz* B_2 *nẹlük könghüngi* (önce *köngli* yazılmış, sonra *-ng-* üstüne *ngü* eklenmiş; *köngüli*?) ... ‖ 1083 *sañga ... erdi*] A_4 *sangga ... yụrtür ẹrti* C_{10} *... irdi* | *mañga ... sen*] A_4 *mangga yedgü tegz-e* B_3 *mạnga nitgü tẹg se* C_{10} *mạnga t. tẹg sen*^{n} ‖ 1084 *ḳılġay*] B_4 ve C_{11} *ḳılġa* | *tügın ... otun*] A_5 *tụgün u. ọdük* B_4 *bu kün ...*‖

ay toldı cẹvabı] A_6 a. *toltı cuvabı* ‖

1085 *emi*] A_7 ve C_{13} *imi* ‖ 1086 *erse*] C_{14} *irse* | *erse ilgü*] A_8 *ẹrz-e ilgü* B_7 *e. ilgü* C_{14} *irse ingü* ‖ 1087

1082 Niçin böyle tatsız şeyler söylüyorsun;
niçin böyle maneviyatını bozuyorsun.

1083 Ben hayatımda seninle avunuyordum,
şimdi sözün değişti, bu sözlerin bana üzüntü veriyor.

1084 İnşallah Tanrı seni iyi edecektir;
böyle sözler ile yüreğimi dağlama.

AY-TOLDI'NIN HÜKÛMDARA CEVABI

1085 Ay-Toldı dedi ki: Ey devletli hükümdar,
bu hastalığa deva yoktur, ilacını arama.

1086 Doğan herkes ölmeye, yükselen
her şey düşmeye mahkûmdur.

1087 Her yokuşun bir inişi, her tepenin bir çukuru,
her sevincin bir kederi ve her acıya karşı bir lezzet vardır.

1088 Benim dönek huylu ve kararsız olduğumu
sana vaktiyle söylemiştim.

1089 Bununla da sana içyüzümü anlatmıştım;
bana gönül bağlamamalıydın.

1090 Ben gidiyorum, bundan şüphen olmasın;
doğan birinin ölmeyeceğini söylerlerse, inanma.

1091 Sana güvenilmez diye, sövme bana şimdi;
dünyaya da güvenme, o da seni bırakacaktır.

1092 Cefa etti diye, beni ayıplama;
sana benden çok cefa eden bu dünyadır.

1093 Gafil olma, benden sonra sen de öleceksin,
inanma bu dünyaya, güvenme ona.

1094 Ey sultanım, daha sana hizmet etmeden beni ağırlamıştın;
fakat ben bu hizmeti nerede yerine getirebilirim.

---

sevinçke ... tatığ] A_9 *salınç-lıka sevinç ...* B_8 *... utğ* || 1088 *ma ... bu*] A_{10} ve B_9 *... uşbu* C_{16} *me*^{n} *... uşbu | yayığ ... özüm*] A_{10} *bayığ tep ne ersel ösüm* B_9 *yatığ* (*y-* ve *-ı-* noktasız) *... sözüm* || 1089 *meniğ ... erdi*] A_{11} *ösüm kılkım-ı ...* B_{10} *... aydım* (*-d-* yerine *-ḍ-* ile) *...* C_{17} *... irdi | bamağu erdi*] A_{11} *ta-mağu erti* C_{17} *b. irding* || 1090 *munğar ... sizik*] A_{12} *munğğar ...* C_1 *... sizik | ölmez tise*] A_{12} *ö. tez-e* B_{11} ve C_1 *ölmes t.* || 1091 *time ... mini*] A_{13} *tem-e emti sıtrm-e men-i | sini*] A_{13} *seni* C_2 *sini* || 1092 *tip ... manğa*] A_{14} *ter sen ilin-m-e mangga | meniğde ... sanğa*] A_{14} *mening-tin cefa-sı ... sangga* || 1093 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *ölür ... basa*] A_{15} *ösüng sen mening-tin baz-a | dünyalka*] A_{15}, B_{14} ve C_5 *dünyeke* || 1094 *erdi ... mini*] A_{16} *erti ... men-i* C_6 *irdi ... | yetrümedim ... kanı*] A_{16} *terü-medim ... han-ı* B_1 *... kanı* C_6 *... kanı* ||

1095 tilek arzun ermez meniñg ölmekim
bu kün bolmış ermez kelip barmaḳını

1096 özelü barır men öz erksiz bolup
ḳutulġu yirim yoḳ tiriglik bulup

1097 yoḳ erdim törütti igiḍti mini
kiçig oġlan erdim beḍütti mini

1098 yalıñg yüzlüg erdim bütürdi saḳal
ḳara ḳuzġun erdim ḳuġu ḳıldı çal

1099 boḍum erdi oḳ teg egildi boḍum
tiriglik tükedi yetildi öḍüm

1100 yime yalḳşı aymış bügü bilgi kiñg
eşitgil munı sen aya ḳızġu eñg

1101 ḳayu başlḳa kirse ḳuġu ḳırtışı
ḳuġu teg örüñg ḳılġu köñglin kişi

1102 kimiñg egri bolsa köni tal boḍı
köni ḳılġu körïglin yetildi öḍi

1103 örüñg boldı erse ḳara saç saḳal
anunġu busuġçı ölümke tükel

1104 munïgar menïgzetü aydı ṣa'ïr bu söz
eşitgil munı sen aya eḍgü öz

C47 1105 ḳara saç örüñgi ölümdin yumuş
ḳılur ol tirigke tiriglik küsüş

1106 tü nï'ınęt yidiñg me tiriglik yidiñg
ölüm yir sini sen usanma öküş

İLİG CẹVABI AY TOLDIḲA

1107 ilig aydı ay toldı iẏme serin
ig ol bu yazuḳlarḳa yulġı yarın

1095 *arzun ermez*] A_{17} *arsu ẹrmez* B_2 ... *ermes* C_7 ... *irmez* | *bu ... kelip*] A_{17} *ḳolup bulmış ẹ. mening* B_2 ... *ermes ḳẹlip* C_7 ... *irmez* | *mẹning* ‖ 1096 *barır*] A_{18} *barur* B_3 *ölür* | *yirim*] A_{18} *yerim* B_3 ve C_8 *yïrim* ‖ 1097 *erdim ... mini*] A_{19} *ẹ. tọredti i. men-i* B_4 *e. törüt(t)i* ... C_9 *irdim törüt(t)i* ... | *erdim ... mini*] A_{19} ... *men-i* B_4 *e. bẹdüt(t)i m.* C_9 *irdim bẹdüt(t)i m.* ‖ 1098 *yalıñg ... bütürdi*] A_{20} *yalın kọz-lūg ẹ. yedil-ti* C_{10} ... *irdim* ... | *erdim*] C_{10} *irdim* ‖ 1099 *erdi ... egildi*] A_{21} *olẓ teg ẹrti ẹ.* C_{11} *irdi olẓ tẹg igildi* | *öḍüm*] B_6 *özüm* ‖ 1100 *yime ... bilgi*] A_{22} *yem-e ... begü bilge* C_{12} *yạna yạlḥşı* ... | *eşitgil ... eñg*] A_{22} *işidgil ... ḳızġu ẹng* C_{12} ... *ing* ‖ 1101 *örüñg ... kişi*] A_{23} *ọsüng kọnglin* (*-ọ-* ?) *kişi* C_{13} ... *könglin kişi* (sonra üzerinden çizilerek sayfa kenarına *yumġı işi* yazılmış) ‖ 1102 *tal*] A_{24}

1095 Ölümüm kendi dileğimle değildir;
gelip gitme bugün olan bir şey değildir.

1096 Elimde olmayarak ve istemeyerek gidiyorum;
çünkü ölümden kaçıp sığınacak yerim yoktur.

1097 Yoktum, Tanrı beni yarattı ve yetiştirdi;
küçük bir oğlandım, o beni büyüttü.

1098 Tüysüzdüm, sakal bitirdi;
kuzgun gibi karaydım, kuğu gibi ak yaptı.

1099 Boyum ok gibiydi, büküldü;
ömür tükendi, vaktim geldi.

1100 Bilgisi geniş hakîm yine iyi söylemiş;
ey mutlu insan, sen bunu dinle.

1101 Artık başında kuğu rengi beliren kişi,
gayret etmeli ki, gönlü de kuğu gibi ak olsun.

1102 Kimin fidan gibi düz boyu bükülürse,
artık onun gönlünü doğrultma vakti gelmiştir.

1103 Kara saç ve sakal ağarınca, pusuda
yatan ölüme iyice hazırlanmak gerekir.

1104 Şair buna benzer bir söz söylemiştir;
ey iyi insan, sen bunu dinle.

1105 Kara saçın ağarması ölümün işaretidir;
o yaşayana hayatın kıymetini arttırır.

1106 Çok nimete ulaştın ve hayatı tattın;
unutma ki, yakında ölüm seni de yiyecektir.

HÜKÜMDARIN AY-TOLDI'YA CEVABI

1107 Hükümdar dedi ki: Ey Ay-Toldı, acele etme, sabırlı ol;
hastalık yarın günahların kefareti olacaktır.

---

bil B_9 *tal* C_{14} *teg* | *köni ... ödi*] A_{24} *kon-i l. kongli ...* B_{10} *lugu ... özi* || 1103 *örüg ... saç*] A_{25} *ösüng b. çrz-e bu saç l.aş* C_{15} *... irse ...* | *amangu busugçı*] A_{25} *urun-gu buşug-çı* C_{15} *onungu başgugçı* || 1104 *munggar mengzetü*] A_{26} *munggar mingsedü* | *eşitgil ... sen*] A_{26} *işidgil bu söz-ni* | Dörtlük, A'da sayfa kenarında AH: *şi'r* sözü, B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *şi'r* sözüyle ayırt edilmiştir || 1105 *örüngi ... yumuş*] A_{27} *ösüng-ni ... yamaş* | *kalur ... küsüş*] A_{27} *kelir ... kögüş* B_{12} *... küşüş* C_1 *k.* o. *tiriglik tirigke küşüş* || 1106 *tü ... yidiñ*] A_{28} *tuu n. yedürdüng t. yeding* B_{13} *bu n. yidüdüng ...* C_2 *... yidüng me* (satır üstüne eklenmiş) ... | *ölüm ... sen*] A_{28} *tuker ol tirig-li* ||
ilig ... ay toldı.a] nüshalarda bu başlık yok
1107 *serin*] A_{29} *sirin* | *yulgı yarın*] A_{29} *y. yalın* C_3 *bulgı y.* ||

1108 ölür erdi erse ḳamuġ iglegen
kişi ḳalmaġay erdi ruzi yigen

B92 1109 bayat eḍgü ḳılġay bu igdin sini
kөŋgülüŋ çökürme sen inç yat köni

1110 dı'a ḳıldı ilig kör açtı tilig
şifa ḳoldı rabdın kötürdi elig

1111 turup çıḳtı andın salḳınçın tügük
kelip ḳarşıḳa kirdi kөŋgli tüşük

1112 çıġaylḳa üledi öküş neŋ tavar
asıġ ḳılġamu tip saḳındı aŋgar

1113 asıġ ḳıldı erse ölümke kümüş
kümüş ḳılġay erdi er özke yuluş

1114 ölümke yuluş ḳıldı erse kişi
yulup ölmegey erdi ilçi başı

A48 1115 bu ay toldınıŋ kör igi aġrudı
umınçsız bolup candın elgin yudı

1116 өkündi ayur ay tiriglik isiz
yavalıḳḳa ıḍtım isiz körk beḍiz

1117 tiriglik keçürdüm usallıḳ bile
yigitlikni ıḍtım yavalıḳ bile

1118 küremiş kürek erdi uş bu özüm
eçeḷ tuttı iltür ne asġı sөzüm

1119 ajun malı tirdi özüm sulḳuḳun
ḳalır neŋ barır men bu kün yolḳulḳun

C48 1120 elig til uzun ḳıldım erdi өküş
ölüm keldi tuttı tınım ḳıstı uş

1108 *ölür ... erse*] C_4 *ölüm irdi irse* | *erdi ... yigen*] A_{30} *ėrti ... yegen* C_4 *irdi ...* ‖ 1109 *igdin sini*] A_{31} *yig-tin sen-i* | *kөŋgülüŋ ... inç*] A_{31} *... seniç* C_5 *kөngül-lüng ...* ‖ 1110 *kötürdi elig*] A_{32} *ḳoder-ti ilig* C_6 *kotürüp e.* ‖ 1111 *andın ... tügük*] A_{33} *ilig sevünçin tegük* | *tüşük*] A_{33} *teşük* ‖ 1112 *tip ... aŋgar*] A_{34} *tep ... anggar* ‖ 1113 *erse ... ölümke*] A_{35} *ėrz-e ölüm-ke* (düzeltilmiş; iyi okunmuyor) C_9 *irdi ...* | *erdi ... özke*] A_{35} *ėrti ölüm-ke* C_9 *irdi ...* ‖ 1114 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *yuluş ... erse*] A_{36} *yuluġ ḳ. ėrz-e* C_{10} *... irse* | *yulup ... ilçi*] A_{36} *tirig ḳalġay ėrti acun-çı* B_6 *bolup ...* C_{11} *...*

1108 Bütün hasta olanlar ölselerdi,
dünyada rızk yiyecek insan kalmazdı.

1109 Tanrı bu hastalıktan seni kurtaracaktır;
gönlünü çökertme, müsterih ol.

1110 Hükümdar dua etti;
elini kaldırarak Tanrıdan şifa diledi.

1111 Kaygı ve üzüntüyle kalkıp oradan çıktı;
üzgün üzgün dönüp saraya girdi.

1112 Belki ona faydası olur diye düşündü,
yoksullara sadaka olarak çok eşya ve mal dağıttı.

1113 Ölüme karşı gümüş fayda etseydi,
insan gümüşü kendisine fidye yapardı.

1114 Kişi ölüme karşı fidye verebilseydi,
hükümdarlar fidye verip ölümden kurtulurdu.

1115 Ay-Toldı'nın hastalığı ağırlaştı
ve ümidini keserek canından elini yudu.

1116 Pişman oldu ve dedi: Ey hayat, ey güzellik,
ne yazık ki, sizi boşuna harcadım

1117 Ömrümü gafletle geçirdim,
gençliğimi boşu boşuna sarf ettim.

1118 Ben hayata kaçmış bir kaçaktım; şimdi ecel beni
yakaladı ve geri gönderiyor, sözün ne faydası var.

1119 Açgözlülük ile dünya malını topladım; mal kalıyor,
bense bugün her şeyi bırakıp yokluk içinde gidiyorum.

1120 Çok defa başkalarına elimi ve dilimi uzattım;
işte ölüm geldi, yakaladı ve nefesimi kesti.

---

irdi i. ‖ 1115 *igi*] A_1 *yigi* | *umunçsız ... yudı*] A_1 *umuıç-suz can-ḳa iligi budı* B_7 ve C_{12} *umunçsuz ...* ‖ 1116 *isiz*] A_2 *ẹsiz* B_8 *isiz* | *yavalıḳsa ... bẹdiz*] A_2 *yava-lıḳ-ta ı. ẹsiz ḳork mingiz* B_8 *... isiz ...* ‖ 1117 *keçürdüm usallıḳ*] A_3 *kẹçür-tim u.* B_9 *keçürdüm usalıḳ* ‖ 1118 *kürek ... bu*] C_{15} *kurek-ke me* (sonradan satır üstünde yazılmış) ... B_{14} ve C_{15} *... uşbu* | *tuttı iltür*] B_{10} ve C_{15} *tut(t)ı iltür* ‖ 1119 *ajun ... tirdi*] A_5 *acun ... terti* C_{16} *... tirdim* | *men bu kün*] A_5 *m. ọstüm* B_{11} *me ...* | C_{17}'de 1119'dan sonra ayrı satırda *şi'r* sözü yazılmış; herhalde yanlış olmalı ‖ 1120 *elig ... erdi*] A_6 *ilig til usun ḳaltı berti* | *ḳeldi ... ḳıstı*] A_6 *tudtı ẹmti tilim ḳaçtı* B_{12} ve C_1 *tut(t)ı ...* ‖

1121 bu yanglıg ökündi öküş yıgladı
ökünçi ölümke asıg kılmadı

1122 ne munglug turur bu apa oglanı
tilek teg bulumaz tiriglik küni

1123 tilek bulsa bolmaz tiriglik yigü
tirig bolsa bulmaz tilek ay bügü

B93 1124 az edgüke tegse unıtur özin
yaşıl kökte üstün yorıtur sözin

1125 agırlıkka tegse küvez kür bolur
ölüm tutsa udlur ökünçün ölür

1126 yise todsa kılkı bolur buğragu
kalı karnı açsa bilip yir agu

1127 salkınçka sızar kör erejke irer
severin bulur bulsa terkin yirer

1128 ökündi bu ay toldı tındı uluğ
ayur men yitürdüm könilik yoluğ

1129 nelük tirdim erdi bu altun kümüş
nelük kılmadım men çıgayka ülüş

1130 nelük kodtum erki bu edgü işig
nelük söktüm erki yazuksuz kişig

1131 burun ıdğum erdi kamuğ edgülüg
asıg kılgay erdi yarın belgülüg

1132 negü asgı bar bu ökünçüm bu kün
ölüm tuttı kesti bu söz birle ün

1133 negü tir eşitgil yiti közlüg er
kişike bagırsak köni sözlüg er

1134 tözü tın tolkırka ölüm bir kapuğ
kirür bu kapuğka yorığlı kamuğ

1121 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *ölümke*] A_7 *bu yerde* || 1122 *apa*] A_8 *apa* (satır altında AH: *adçm*) || 1123 *tilek ... yigü*] A_9 *tirig ... yegü* B_{15} *... bolmas ...* | *bulmaz ... bügü*] A_9 *... begü* B_{15} *bulmas ...* || 1124 *az ... tegse*] C_6 *ir. e. tigse* | *kökte ... yorıtur*] A_{10} *kok-te* (önce *teng* yazılmış, sonra düzeltilmiş?) *ıtsdün yırüdür* C_6 *kök-te*^{n} ... || 1125 *tegse küvez*] A_{11} *tegz-e küvez* (-*v-* veya *-g-* ?) C_7 *tigse ...* | *tutsa*] A_{11} *yedz-e* || 1126 *yise ... buğragu*] A_{12} *yez-e ... bağragu* | *yir*] A_{12}

1121 Böylece çok pişman oldu ve çok ağladı;
fakat pişmanlığı ölüm karşısında fayda etmedi.

1122 Şu insanoğlu ne kadar acizdir;
ömrünü dilediği gibi geçiremez.

1123 Dileğine kavuşsa, yaşamasını bilmez;
yaşasa da dileğine kavuşamaz, ey hakîm.

1124 Biraz rahata kavuşsa, kendisini unutur;
sözünün mavi göklerin üstünde hüküm sürdüğünü zanneder.

1125 Biraz itibar kazanırsa mağrur ve kabadayı olur; ölüm yakaladığında da süklüm püklüm arkasından gider, pişmanlık içinde ölür.

1126 Yiyip karnı doydu mu deve aygırı kesilir;
eğer karnı acıkırsa, bile bile zehir yer.

1127 Kederden zayıflar, rahattan usanır;
sevdiğini bulur, bulunca da çabuk yerer.

1128 Ay-Toldı da pişman oldu, uzun süre sustu;
sonra şöyle dedi: Ben doğru yolu kaybetmişim.

1129 Niçin bu altını gümüşü topladım,
niçin bunları yoksullara dağıtmadım.

1130 Ah, sanki niçin bu iyi işi bıraktım;
niçin bu günahsız kişilere kötü sözler söyledim.

1131 Bütün iyiliklerimi önceden göndermeliydim;
bunlar bana yarın mutlaka faydalı olurdu.

1132 Bugün bu pişmanlığımın ne faydası var;
ölüm yakaladı, sözümü ve sesimi kesti.

1133 Bak, keskin gözlü, doğru sözlü
ve merhametli insan ne der:

1134 Bütün canlılar için ölüm bir kapıdır;
yürüyenlerin hepsi bu kapıdan geçer.

---

yer || 1127 *erejke*| A_{13} *ẹriz-ke* | *bulur ... yirer*] A_{13} *tiler* ... B_4 ... *yịrer* C_9 *bụdur ... yịrer* (*-ị-* harekeli) || 1129 *tirdim*] A_{15} *terdim* || 1130 *erlti*] C_{13} *irlti* | *söktüm ... yazuḳsuz*] A_{16} *sụrdim* (?) *erti yazuḳ söz* C_{12} *s. irlti* ... || 1131 *burun ... erdi*] C_{13} *bụrun* (satır üstünde *burun*) *ı. irdi* | *yarın*] A_{17} *barın* || 1132 *negü ... bu*] A_{18} ... *bar-mu* B_9 ve C_{14} *nigü* ... | *tuttı*] B_9 ve C_{14} *tut(t)ı* || 1133 *negü ... er*] A_{19} *n. ter işid-gin ...* B_{10} *nigü ... ẹr* C_{15} *nigü ... ir* | *er*] C_{15} *ir* || 1134 *tözü ... toḫarḳa*] A_{20} *turu yig baḫur-ḳa* | *kirür ... yorıġlı*] A_{20} *kọrer ol ḳapuġ-ta yụrüg-li* ||

1135 negü ol tiriglik negü ol ölüm
ḳayudın kelir men ḳayuḳa yolum

C49 1136 nelük toġdum erki yana ölgeli
nelük küldüm erki sıġıt körgeli

1137 ajunda ölümdin ḳatıġraḳ ḳayu
toġuġlı kişi öldi mundaġ ayu

1138 munῆgar menῆgzetü aydı ṣa'ir sözi
munınῆg ma'nisi uḳsa açılur közi

B94 1139 negü bar ajunda ölümdin ḳatıġ
ölümüg saḳınsa kiter miῆg tatıġ

1140 ölüm bir teῆgiz ol uçı yoḳ tüpi
balḳa körse yetrü tüpi yoḳ batıġ

1141 ölümni biligli usansa özün
ölüm tutsa asġı bulunmaz sözün

1142 erejlerke aṽnıp usal bolġuçı
ölüm tutsa oḍlur yetilmez küçi

1143 öküş neῆgke toḳlmaz közi suḳ kişi
eçeḳ tutsa öknür itümez işi

1144 yayıġ ḳutḳa aṽnıp küṽenür kür er
yaġız yir ḳatında yürekin yirer

1145 seṽinçlerke aṽnıp öküş külgüçi
sıġıtḳa anunġu aya ölgüçi

1146 negü tir eşitgil uḳuşluġ bilir
bu söz işke tutsa kör asġı alır

1147 yarınlıḳ orun eḍgü ḳolsa özün
isiz ḳılmasunı bu iki ajun

1148 isiz ḳılmaġıl sen ay ḳıllıḳı tüzün
bu kün eçlgü ḳılġıl ḳalınçın sözün

1135 *negü ... negü*] A_{21} *negü-lük ...* B_{12} ve C_{17} *nigü ... nigü* | *men*] A_{21} *min* (önce *-tin* yazılmış, sonra düzeltilmiş) B_{12} *me* C_{17} *me*^{n} || 1136 *sıġıt*] A_{22} *sıġıt* (satır altında AH: *giryε*.) || 1137 *ajunda ölümdin*] A_{23} *acun-ta ọ* B_{14} *a. ölümde* | *toġuġlı*] A_{23} *toġıġ-lı* || 1138 *munῆgar ... aydı*] A_{24} *munggar mingsedü kelti* | *munung ... açlur*] A_{24} *munung a. açlur* B_{15} ve C_3 *munung ...* | Dörtlük, A'da sayfa kenarına AH: *ṣi'r* sözü, B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *ṣi'r* sözüyle ayırt edilmiştir || 1139 *negü ... ḳatıġ*] A_{25} *acun-ta negü bar ọlüm-tin k.* B_1 *nigü ...* C_5 *nigü ... ölüm-de*^{n} D_{25} *... acun-ta ọlün-tin ḳadık* (Arapça *acun-da ö. ḳatılḳ*) | *ölümüg ... tatıġ*] A_{25} *... keder ...* D_{26} *ọlüm-ni s. keder m. tadık* (Arapça *ölüm-ni saġınsa keter m. dadılḳ*) || 1140 *teῆgiz ol*] A_{26} *silkir* | *tüpi ... batıġ*] A_{26} *iki y. yadıġ* || 1141 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *ölümni biligli*] A_{27} *ọlüm-üng bilig-lig* | *bulunmaz*] A_{27} *bulumaz* B_3 *bululmas* C_8 *bulunmas* || 1142 *erejlerke*] A_{28} *çric-lerke* C_9 *erejlerke* (harekeli) |

1135 Hayat nedir, ölüm nedir;
nereden geliyorum, nereye gidiyorum?

1136 Ölecek olduktan sonra sanki niye doğdum;
ağlayacak olduktan sonra sanki niye güldüm.

1137 Dünyada ölümden daha ağır ne var!
Doğan her kişi böyle diyerek ölür.

1138 Şair buna benzer bir söz söylemiştir;
bunun manasını anlayanın gözü açılır.

1139 Dünyada ölümden daha ağır ne var;
ölümü düşünürsen, bütün zevkler kaybolur gider.

1140 Ölüm uçsuz bucaksız bir denizdir;
iyice bakıp görürsen, dipsiz bir çukurdur.

1141 Ölümü bilen onu bilmezlikten gelirse,
ölüm yakalayınca, bunu söylemekten fayda çıkmaz.

1142 Dünya zevkleriyle oyalanarak gaflet edenler,
ölüm yakalayınca uyanırlar, fakat artık ellerinden bir şey gelmez.

1143 Çok mal açgözlüyü doyurmaz; ecel gelince pişman olur,
fakat artık işini yoluna koyamaz.

1144 Gururlu insan dönek devletle avunarak ona güvenir;
fakat yağız yer altında pişmanlıkla yüreğini parçalar.

1145 Daima sevinç içinde avunup gülenler
ağlamaya da hazır olmalıdır, ey ölümlü.

1146 Akıllı ve bilgili insan ne der, dinle;
buna göre hareket edenler bundan yararlanır.

1147 Kim ahretini mamur etmek isterse,
her iki dünyayı harap etmesin.

1148 Ey yumuşak huylu insan, kötülük etme;
hem hareketin hem de sözünle bugün iyilik et.

---

yetilmez] B_4 ve C_9 *yetilmes* || 1143 *toḫmaz*] A_{29} *toymaz* B_5 *toḏmas* | *ečeḫ ... itümez*] A_{29} *ne ki ḫılz-a o. udumaz* B_5 ... *itümes* || 1144 *yaγıġ ... er*] A_{30} *bayıġ ḫ. ọsrüp kevenür kürer* C_{11} ... *ir* | *yir ... yirer*] A_{30} *yer ḫ. tilim ọkıtur er* B_6 *yır ... yirer* C_{11} *yir ḫ. yüreki yerer* (harekeli) || 1145 *sevinçlerke ... külgüçi*] A_{31} *saḳınç-lar-ḫa ... kelgüçi* B_7 *s. avınıp ...* | *anunġa*] A_{31} *onun-ġu* || 1146 C'de bu beyit yeri gösterilerek sayfa kenarına yazılmış | *negü ... eşitgil*] A_{32} *n. ter işidgil* B_8 ve C *nigü ...* || 1147 Metnin bu kısmı nüshalarda farklıdır. A'da 1147 ve 1148. beyitlerin mısraları, 1147a - 1148b ve 1147b - 1148a şeklinde sıralanmıştır. C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *yarınlıḳ orun*] A_{33} *barın-lıḳ urup* | *isiz ... ajun*] A_{34} *ʿaciz ḳolmasang kör* (k- ?) *bu* (satır üstünde yazılmış) *ikki acun* || 1148 *isiz ḳılmaġıl*] A_{34} *ʿaciz ḳıl-maġın* | *ḫalġıl ... sözün*] A_{33} *bolġın ... sọsün* C_{15} ... *sozin*

1149 bu ay toldı öknüp öküş yıġladı
ökünçi bu yirde asıġ ḳılmadı

1150 çıġayḳa üledi kör altun kümüş
ḳadaşlarḳa ḳıldı ḳumaru öküş

A49 1151 közin kökke tikti ayur ay iḍim
C50 seniñgde aḍın men iḍi bilmedim

1152 törüttüñg igiḍtiñg beḍüttüñg mini
seniñg ḫażlıñg erdi bilir men munı

1153 sañga tapnur erdi meniñg bu özüm
munuḳı ęcęl tuttı kesti sözüm

B95 1154 ḳutulġu yirim yoḳ yitürdüm bilig
seniñg raḥmętiñg tutsu emdi elig

1155 otunluḳ bile ḳıldım isiz öküş
tüzünlük bile sen keçür ay küsüş

1156 yaʾvalılḳta keçti tiriglik isiz
süre ıḍtım öḍ kün bu beglik isiz

1157 sözin kesti ança saḳındı turup
alḳıttı közün yaş kör oġlın körüp

21.

AY TOLDI OĞLI ÖGDÜLMİŞKE PẸND BİRMİŞİN AYUR

1158 bir ök oġlı erdi bu ay toldınıñg
kiçig erdi yaşı uş ol oġlınıñg

1159 atı erdi ögdülmiş aṣlı arıġ
yüzi körklüg erdi me ḳılḳı arıġ

1160 olḳıdı bu oġlın özińge yalḳın
tutup ḳuçtı közde aḳıttı alḳın

1149 *yıġladı*] C_{16} *yıġladı* (*y-* sonradan eklenmiş) | *yirde*] A_{35} *yerde* B_{11} *yirde* ‖ 1150 *ḳıldı ... öküş*] A_{36} *ḳıltı ḳ. ulüş* B_{12} *ḳaldı ḳ. öḳüş* C_{17} *birdi ...* ‖ 1151 *seniñgde ... iḍi*] A_1 *senig-tin ...* C_1 *sęning-de" ... iḍim* ‖ 1152 *törüttüñg ... mini*] A_2 *töredding yigidding bidüddüng men-i* B_{14} *törüt(t)üng i. beḍüt(t)üng m.* C2 *törüt(t)üng igidting bedüt(t)üng m.* | *erdi ... munı*] A_2 ve B_{14} *... an-ı* C_2 *irdi ...* ‖ 1153 *munuḳı ... kesti*] A_3 *mun-a-ḳı ę. tudtı kesür* B_{15} ve C_3 *... tut(t)ı kęsti* ‖ 1154 *yirim*] A_4 *yerim* B_1 ve C_4 *yirim* | *tutsu ... elig*] A_4 *tudsun ęmti ilig* ‖ 1155 *isiz*] A_5 *esiz* | *küsüş*] A_5 *kuşüs* B_2 ve C_5 *küṣüṣ* ‖ 1156

1149 Ay-Toldı pişman olup çok ağladı,
fakat bu halinde pişmanlığı fayda etmedi.

1150 Yoksullara altın gümüş dağıttı;
akrabalarına çok öğüt ve nasihat verdi.

1151 Gözünü göğe dikti ve dedi ki: Ey rabbim,
senden başka bir tanrı bilmedim.

1152 Yarattın, yetiştirdin ve beni büyüttün;
biliyorum ki, bu senin fazıl ve keremin ile oldu.

1153 Sana bütün bu varlığım ile tapınıyorum;
ama işte ecel geldi, kesti sözümü.

1154 Sığınacak yerim yok, artık bir şey bilmiyorum;
senin rahmetin tutsun elimi şimdi.

1155 Küstahlıkla birçok kötülük yaptım; ey aziz olan rabbim,
sen beni rahmet ve şefkatinle affet ve bağışla.

1156 Hayatım, yazık ki, beyhude geçti;
vaktimi ve beyliğimi yazık ki, boşa harcadım.

1157 Sözünü kesti ve bir süre durup düşündü;
fakat oğlunu görünce tekrar gözünü yaş bürüdü.

21.

AY-TOLDI'NIN OĞLU ÖĞDÜLMİŞ'E NASİHAT VERİŞİNİ ANLATIR

1158 Bu Ay-Toldı'nın bir tek oğlu vardı,
bu oğlanın yaşı henüz küçüktü.

1159 Adı Öğdülmiş'di; soyu temiz,
yüzü güzel ve huyu iyiydi.

1160 Oğlunu yanına çağırdı;
tutup kucakladı ve gözünden sel gibi yaş akıttı.

---

yavalıkta ... isiz] A_6 *yava iş-ke ḳddim* ... B_3 ... *işiz* C_6 *yavalık-da* ... | *öḳl ... isiz*] A_6 *ḳdgün* ... B_3 ... *işiz* ‖ 1157 *aḳıttı ... yaş*] A_7 *yaş aḳtı-t ḳosin-tin* B_4 ve C_9 *aḳıt(t)ı* ... ‖
ay toldı ... ayur] A_8 ... *bermiş-in a.* B_5 *bab ay toldı* ... C_8 *bab ... aytur*
1158 *erdi*] C_9 *irdi* | *erdi ... ol*] A_9 *yerti* (-r- ?) ... *uşol* B_6 ve C_9 ... *uşol* ‖ 1159 *me ḳılıḳı*] B_7 *ne ʃiʿli* C_{10} *me ʃiʿli* ‖ 160 *oḳadı ... özinge*] A_{11} *oḳudı ... ǫz-i-ke* | *tutup ... aḳıttı*] A_{11} *alıp ḳ. başın a.* B_8 ve C_{11} ... *aḳıt(t)ı* ‖

1161 ayur emdi oġlum barır men munu
sanga ḳaldı ornum barı nenġ unu

1162 sen erdinġ manga köz yarulḳı tükel
barır men seninġdin esen eçlgü ḳal

1163 yime yalṣṣı aymış bu türk buyrulḳı
körür köz yarulḳı oġul ḳız oḳı

1164 oġul ḳız saḳınçı bu tüpsüz tenġiz
oġul ḳız sarıġ ḳıldı ḳızġu menġiz

1165 kiminġ boldı erse oġul ḳız kisi
negü teg kelir ol kişininġ usı

C51 1166 oġul ḳızda ötrü ata yir etin
oġul ḳız atamaz atası atın

B96 1167 bu ay toldı aydı eşit ay oġul
sözümni unıtma manga tut könġül

1168 mini kör ata erdim emdi sanga
atım erdi ay toldı baḳ kör manga

1169 tirigliki toldı bu ay toldınınġ
ökünçün ulır kör asıġ yoḳ anınġ

1170 süçig bu tiriglik açıġ bu ölüm
anındı ḳanı emdi ḳaçġu yolum

1171 aẏındım bu dünyaḳa könġlüm birip
veſa ḳılmadı kör meninġdin irip

1172 mini ardı dünya oḳıdı seẏe
könġül birdim erse irikti iẏe

1173 çeſa ḳıldı dünya ḳarıdı bu ḳut
sini armasunı munu sözke büt

1174 kereklig işim barça yirde ḳoḍup
kereksizni ḳıldım haẏaḳa uḍup

1175 tüpi yil keçer teg tiriglik keçip
asıġsız ulır men özümke açıp

1161 *emdi ... barır*] A_{12} *ay oġul men barır* C_{12} *oġlum emdi b.* | *sanga ḳaldı*] A_{12} *sagga ḳoddum* || 1162 *erdinġ*] C_{13} *irding* || 1163 *yime ... türk*] A_{14} *iti ... terck* B_{11} *yime* (*y-* yerine *n-* ile) C_{14} *y. yaḫşı ...* | *körür*] A_{14} *ḳorer* || 1164 *tenġiz*] A_{15} *tinggiz* | *ḳızġu menġiz*] A_{15} *ḳırġu mingiz* B_{12} *ḳızġu* (*-z-* noktasız) *m.* C_{15} *ḳızġu m.* || 1165 *kiminġ ... kisi*] A_{16} *... söz kiş-i* B_{13} *ḳimüng ... kisi* C_{16} *... irse o. ḳ. kişi* | *negü ... usı*] A_{16} *n. t. kilir ... iş-i* B_{13} ve C_{16} *nigü ...* || 1166 *ḳızda ... etin*] A_{17} *ḳız-tın ọḍrū ada bir adın* B_{14} *... yir* (*y-* ?) *etin* C_1 *ḳızdın ... atanır atın* | *atamaz*] A_{17} *adamış* B_{14} ve C_1 *atamas* || 1167 *eşit*] A_{18} *işit* | *sözümni ... manga*] A_{18} *soṣtum-i ... mangga* || 1168 *mini ... erdim*] A_{19} *men-i ... ẹrdim*

1161 İşte, oğlum, dedi, artık ben gidiyorum;
bak, evim barkım, malım mülküm sana kaldı.

1162 Sen benim gözümün nuruydun,
şimdi senden ayrılıyorum, sağ ve esen kal.

1163 Bir Türk veziri de çok güzel söylemiş:
Oğul ve kız, gerçekte, gören gözün nurudur, demiş.

1164 Oğul ve kız derdi dipsiz bir denizdir;
oğul ve kız al yanağı soldurur.

1165 Kimin karısı, oğlu ve kızı varsa,
o kişi nasıl rahat uyuyabilir.

1166 Oğul ve kız yüzünden baba daima eziyet çeker;
fakat oğul ve kız atasının adını dahi anmaz.

1167 Ay-Toldı dedi ki: İşit, ey oğul,
sözümü unutma, bunu can kulağıyla dinle.

1168 Dikkat et, ben senin atandım,
adım Ay-Toldı'ydı; şimdi halime bak.

1169 Ay-Toldı'nın artık hayatı doldu;
bak şimdi pişmanlıkla inliyor, bunun faydası yoktur.

1170 Bu hayat tatlıydı, ölüm acıdır;
ölüm yakaladı ve kaçış yolum nerede.

1171 Bu dünyaya gönlümü vererek avundum;
bak, o benden usandı, bana vefa göstermedi.

1172 Dünya beni aldattı, severek yanına çağırdı,
ona gönül verdim, fakat benden çabuk bıktı.

1173 Dünya cefa etti, bu mutluluk yaşlandı;
bu söze inan ki, seni de aldatmasın.

1174 Bütün gerekli işleri olduğu yerde bıraktım;
nefse uyarak gereksiz işlerle uğraştım.

1175 Hayat, bir kasırga gibi geçti gitti;
şimdi kendime acıyarak boş yere inliyorum.

C_3 ... *irdim* | *erdi*] C_3 *irdi* || 1170 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *süçig*] A_{21} *siçüg* | *anundı*] A_{21} *ayun-tı* (-*y*- ?) || 1171 *avındım ... birip*] A_{22} *ayun-tum b. uny-e-ke k. berip* C_7 ... *dünye-ke* | *kor ... irip*] A_{22} *tuny-e men-tin çrip* || 1172 *mini ... seve*] A_{23} *men-i ... siv- e* | *birdim ... irikti*] A_{23} *berdim erz-e erikdi* C_8 ... *irse* ... || 1173 *sini ... munu*] A_{24} *sen-i ... mun-a* || 1174 *yirde*] A_{25} *budrü* B_8 ve C_{10} *yirde* || 1175 *tüpi ... keçip*] A_{26} *tuz-i bil ... leçip* B_9 *t. yil ...* | *ulur men*] A_{26} *ulur men* B_9 *ulur me* C_{11} *u. men* || 1176 *ya ... itilmez*] A_{27} *yamalın edilmez* B_{10} *ya ... itilmes* | *elig ... kişim*] A_{27} *ilig tuddaçım ... eşim* B_{10} ve C_{12} *tut(t)açı ...* ||

1176 oruncun ya malın itilmez işim
elig tuttaçı yoḳ bu kün bir kişim

1177 negü tir eşitgil oḍulmış kişi
ölümüg uḳup yetrü bilmiş kişi

1178 bügü bilgi kitti ölümüg körüp
uḳuşluġ ögi yitti ögsüz bolup

1179 ne yavlaḳ neñg ol bu ölüm tarmaḳı
ne yavlaḳ erür bu kişig urmaḳı

1180 itiglig sarayıġ buzuġlı ölüm
ḳamuġ yumġılarıġ saçıġlı ölüm

1181 muñgar menggzetü aydı şi'r ayġuçı
oḳıġıl munı sen aya bilgüçi

B97 1182 negü bar ajunda añgar ḥileṣiz
C52 negü ḥileṣ bar kim añgar çareṣiz

1183 ḳamuġ neñgke ḥileṣ itig çareṣ bar
meger bu ölümke ölüm ḥileṣiz

ÖGDÜLMİŞ SU'ALİ AY TOLDIḲA

A50 1184 eşitti oġul kör atası sözin
til açtı ataḳa evürdi yüzin

1185 ayur ay atam bir sözüm bar sañga
anı aytayın men ayu bir mañga

1186 bu dünya içinde tirildiñg öküş
bilig bildiñg erdem oḳıdıñg uḳuş

1187 ayıttıñg eşittiñg yime ögrenü
sınayu tirildiñg ḳamuġnı körü

1188 negü erse barmu ölümke itig
anı utru tutġıl ay bilge tetig

1177 *negü ... oḍulmış*] A_{28} *n. ter işidgin oḍcu-mış* B_{11} ve C_{13} *nigü ... | uḳup yetrü*] A_{28} *u. yedürü* C_{13} *uḳu yetrü* || 1178 *bügü kitti*] A_{29} *bigü bilgü kedti* B_{12} ve C_{14} *... kit(t)i | yitti ... bolup*] A_{29} *iddi ... kögrüp* B_{12} ve C_{14} *yit(t)i ...* || 1179 *erür*] C_{15} *irür* || 1180 *yumġılarıġ*] A_{31}, B_{14} ve C_{16} *yumḳılarıġ* || 1181 *muñgar ... ayġuçı*] A_{32} *munggar mingsedü a. beyt aydġuçı* | Dörtlük, A'da sayfa kenarında AH: şi'r sözü, B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda şi'r sözüyle ayırt edilmiştir || 1182 *negü ... ajunda*] A_{33} *... acun-ta* B_1 ve C_2 *nigü ... | negü ... añgar*] A_{33} *... anggar* B_1 ve C_2 *nigü ...* || 1183 *neñgke ... itig*] A_{34} *... uḍüg* C_3 *ning-ke ... angar* |

$A+9_{35}$ - 50_1'de 1183'ten sonra şu beyit gelmektedir:

ölüm ol busuġ-lı bu ordu tör-e

1176 Rüşvet veya mal ile işim düzeltilemez,
bugün elimden tutacak kimsem yoktur.

1177 Gaflet uykusundan uyanmış ve ölümün ne olduğunu
iyice anlamış insan ne der, dinle.

1178 Ölümü görünce hakîmin bilgisi gitti,
akıllının aklı kayboldu ve akılsız kaldı.

1179 Bu ölüm pençesi ne kötü bir şeydir;
onun insana çarpması ne kadar kötü olur.

1180 Süslü sarayları viraneye çeviren ölümdür;
bütün toplulukları darmadağın eden ölümdür.

1181 Şair de buna benzer bir söz söylemiştir;
ey anlayan insan, sen bunu oku.

1182 Dünyada ne var ki, ona karşı bir tedbir bulunmasın;
ne tedbir var ki, ona karşı bir çare bulunmasın.

1183 Her şey için bir tedbir, usul ve çare vardır;
fakat ölüme karşı yoktur, ölüm çaresizdir.

ÖĞDÜLMİŞ'İN AY-TOLDI'YA SUALİ

1184 Oğlu babasının sözünü dinledikten sonra,
yüzünü ona doğru çevirerek söze başladı.

1185 Ey baba, dedi, sana bir sözüm var;
onu sorayım, sen cevabını bana ver.

1186 Bu dünyada çok yaşadın, çok şey öğrendin;
bilgiye ve erdeme ulaştın.

1187 Sordun, işittin ve öğrendin;
her şeyi görüp anlayarak, sınayarak yaşadın.

1188 Ölüme karşı herhangi bir çare var mı?
eğer varsa, ey zeki bilge, ölüme karşı o çareye baş vur.

---

begü bilgi yedti bu iş-tin kör-e
uz-a ẹdgü-lük ḳıl ọlüm-ke anun
tapuġ ḳıl uġan-ḳa tụnün hem kụmụn

*ogdülmiş ... ay toldı*ḳ*a*] nüshalarda bu başlık yok

1184 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *eşitti*] A_2 *işidti* B_3 ve C_4 *eşit(t)i* | *evürdi*] C_5 *ivürdi* || 1185 *atam ... sanġa*] A_3 *ada ... sangga* | *bir manġa*] A_3 *ber mangga* || 1186 *ọḳıdınġ*] A_4 *uḳul-tı* || 1187 *ayıtınġ ... yime*] A_5 *ayıddıng* (-y- ?) *işidding yem-e* B_6 *ayıt(ı)mg işit(t)iṇg y.* C_8 *ayıt(ı)mg eşit(t)iṇg y.* || 1188 *negü ... itig*] A_6 *... yidig* B_7 *nigü ...* C_9 *nigü irse ...* | *tetig*] A_6 *tidig* ||

1189 eger hile çare yok erse adın
kamug nen hazine ülegil barın

1190 hazine bu nen bolsa başka yuluş
esen bol yana bolga altun kümüş

1191 negü tir eşitgil közi tok kişi
tuz etmek idisi akı er başı

1192 üle nen kişike yitür hem içür
sini nen keçürgey sen anı keçür

1193 esenlik kerek erke nen eksümez
tiriglik kerek kuşka men eksümez

1194 tirig bolsa yalnguk tileki anuk
et öz baş esen bolsa arzu yaguk

AY TOLDI CEVABI ÖGDÜLMİŞKE

B98 1195 yanut birdi ay toldı aydı ogul
eşitgil sözümni bu iştin tönügül

C53 1196 ölümke asıg kılmaz altun kümüş
ölümüg tıdumaz bilig ya ukuş

1197 ölümüg tıdar erse dünya nengi
bolup ölmegey erdi begler begi

1198 hakimlerke hikmet asıg kılmadı
bügülerke bilgi elig tutmadı

1199 ölümke asıg kıldı erse ot em
otaçı turu kalgay erdi ulam

1200 ölüm yüz kılur erdi erse körüp
agır savçılar kalgay erdi turup

1201 togugh tirigler ölümke sanı
ölümke togugh tirig kim kanı

1189 *eger ... erse*] A_7 *munung ...* C_{10} *... irse* | *kamug ... barın*] A_7 *anng teg hasin-e ul-e ber birin* ‖ 1190 *nen ... başka*] A_8 *teg bolsu taş-ka* | *bolga*] A_8 *bolgay* ‖ 1191 *negü ... eşitgil*] A_9 *n. ter işidgil* B_{10} *ve* C_{12} *nigü ...* | *etmek idisi*] C_{12} *ötmek idisi* ‖ 1192 *yitür hem*] A_{10} *yedür-gil* | *sini ... keçürgey* A_{10} *sen-i teg k.* C_{13} *... neng keçürgen* ‖ 1193 *esenlik ... eksümez*] A_{11} *esen bolz-a erke bu n. eksümez* B_{12} *... eksümes* C_{14} *... irke ...* | *tiriglik ... eksümez*] A_{11} *uçug-h ornug k. ming eksümez* B_{12} *... eksümes* ‖ 1194 *yalnguk*] A_{12} *yangluk* C_{15} *yangluk* | *yaguk*] A_{12} *yavuk* ‖

1189 Eğer başka bir tedbir ve çare yoksa,
bütün malını ve hazineni, hepsini dağıt.

1190 Hazine ve mal baş için fidye olabiliyorsa,
sen sağ ol, altın ve gümüş tekrar yerine gelir.

1191 Gözü tok, başkaları üzerinde tuz-ekmek hakkı olan,
cömertlerin namlısı ne der, dinle.

1192 Malını insanlara dağıt, yedir ve içir;
mal seni kullanacağına, sen onu kullan.

1193 İnsana esenlik gerekir, mal eksik olmaz;
kuş için hayat gerekir, yem eksik olmaz.

1194 İnsan hayatta oldukça dileğine ulaşabilir;
başı, vücudu sağ oldukça her arzusuna kavuşabilir.

AY TOLDI'NIN ÖĞDÜLMİŞ'E CEVABI

1195 Ay-Toldı yanıt verdi: Ey oğul,
sözümü dinle bu işten vazgeç.

1196 Ölüme karşı altın ve gümüş fayda etmez;
ölüme bilgi ve akıl da engel olamaz.

1197 Ölümü dünya malı önleyebilseydi,
beylerin beyi ölmezdi.

1198 Hakîmlere hikmetleri fayda etmedi;
bilginlere bilgileri yardım etmedi.

1199 Ölüme karşı ilaç ve deva fayda etseydi;
otacılar ebediyen hayatta kalırlardı.

1200 Ölüm karşısındakilere göre davransaydı,
mübarek haberciler ölmemiş olurlardı.

1201 Doğan her canlıyı ölecek bil;
ölmek için doğanlardan diri kalan hani, kim?

---

ay toldı ... ögdülmişke] A_{13} ... *cuvabı oğlın-ġa* C_{16} ... *oğlı ö.*

1195 *birdi*] A_{14} *berti* | *eşitgil ... iştin*] A_{14} *işidgil* ... B_1 ve C_{17} ... *işdin* || 1196 *ḳılmaz*| B_2 ve C_1 *ḳılmas* | *tuḏumaz ... ya*] A_{15} *tadumaz ... ne* B_2 *tuḏumas ... ya* (*y-* noktasız) C_1 *tuḏumas ... ya* || 1197 *tuḏar ... nerġi*] A_{16} *turar ẹrz-e tüny-a* (*-tī-* düzeltilmiş) *n.* C_2 *tıdar irse ... bẹgi* | *bolup ... erdi*] A_{16} ve B_3 *bolup ...* C_2 *yulup* (*y-*, bir noktanın sonradan eklenmiş olması muhtemel) ... *irdi* || 1198 *ḥaḳimlerke*] C_3 *ḥaḳim-ler-ḳa* | *elig*] A_{17} *ilig* || 1199 *erse ... em*] A_{18} *ẹrz-e ... im* C_4 *irse ... im* | *erdi*] C_4 *irdi* || 1200 *erdi erse*] C_5 *irdi irse* | *savçılar ... erdi*] A_{19} *savçı-ḳa* (satır altında Ar.: *peyġamber*) C_5 ... *irdi* || 1201 *ölümke sanı*] A_{20} *ölüg-ke saḷur* | *ḳanı*] A_{20} *ḳaḷur* ||

1202 tüşün ol bu dünya keligli keçer
yigen yil büke teg yir erken açar

ÖGDÜLMİŞ CẹVABI AY TOLDIḲA

1203 eşitti kör ögdülmiş aydı ata
içli keḍ uḳulmış ölümüg yete

1204 negülük usandın̄g tiriglik ıçlıp
negüke ilenür sen emdi ulıp

1205 nelük tirdin̄g erdi bu ḳalġu nen̄gin̄g
negüke ülemedin̄g artġu nen̄gin̄g

1206 tirilse usal bolsa yalın̄guḳ özün
ökünsü özin̄ge ilensü sözün

1207 bu kün öknüp asġı negü ay ata
başın yirke çalsa ulıp min̄g ḳata

AY TOLDI CẹVABI ÖGDÜLMİŞKE

B99

1208 bu ay toldı aydı ay oġlum eşit
mini kör usanma yarınlıḳ iş it

1209 usallıḳ mini allṭı öknür özüm
oḍunġıl usal bolma körklüg yüzüm

1210 toġuġlı neçe toġdı ölgü üçün
neçe barmasa iltür aḫır küçün

C54 1211 ölügli kişi barça öḍke tutuġ
yetilse öḍi kör marīgıtmaz butuġ

1212 munḡar men̄gzetü aydı ṣa'ir tili
tükel söz turur bu ulṣulsa ḳalı

1213 ḳamuġ nen̄gke vaḷṣt ol küni belgülüg
nẹfẹs tın toḳırlḳa sanı belgülüg

1202 *keçer*] B_8 *köçer* C_7 *keçer* | *yigen ... yir*] A_{21} *begen bil bıke teg bir* B_8 *yigen* (*-i-* noktasız) *yil ...* C_7 *yigen* (*yi-* noktasız) *yil teg yir* (*yi-* noktasız); sayfa kenarında: *ḳapuġ-dın biribe*^{n} *ḳapuġ-dın çıḫar* ||

ögdülmiş ... ay toldıḫa] A_{22} *ǫ. cuvab-ı adaz-ı* (satır üstünde yazılmış) ... C_8 *ö. cẹvabı atası ...*

1203 *eşitti*] A_{23} *işit-ti* B_{10} ve C_9 *eşit(t)i* | *içli ... yete*] A_{23} *iti ket ... bada* B_{10} *içi keḍ ... yana* C_9 *idi keḍ ... yete* (*yata*?, harekeli) ‖ 1204 *negülük*] B_{11} ve C_{10} *nigülük* | *negüke ... sen*] B_{11} *... se* C_{10} *nigüke ... se*^{n} ‖ 1205 *erdi ... nen̄gin̄g*] A_{25} *ẹmti ... ninging* C_{11} *irdi ... ni(ı)ging* | *negüke ... nen̄gin̄g*] A_{25} *... ardıḳ ninging* C_{11} *nigüke ...* ‖ 1206 *tirilse ... yalın̄guḳ*] A_{26} *bilir tin u. bolm-a yangluk* C_{12} *... yanglıḳ* | *özin̄ge ... sözün*] A_{26} *ǫsünge yelin-sün sosün* C_{12} *... sözüng* ‖ 1207 *negü ay*] A_{27} *n. ol* B_{14} *nigü a.* C_{13}

1202 Bu dünya bir konak yeridir, gelen geçer;
o her şeyi yiyen büyük bir ejderha gibi yedikçe acıkır.

ÖĞDÜLMİŞ'İN AY-TOLDI'YA CEVABI

1203 Öğdülmiş dinledi ve: Ey baba, dedi,
ölümün seni daima izlediğini iyice bildiğin halde,

1204 Niçin ona göre hareket etmedin ve
neden şimdi inleyerek ona ileniyorsun?

1205 Geride kalması yazılı olan malı niçin topladın;
ihtiyacından artan malı niçin başkalarına dağıtmadın?

1206 İnsan gaflet içinde yaşarsa pişman olması
ve kendisini suçlu bulması gerekir.

1207 Ey baba, bugün pişman olmanın ve inleyerek
başını yerden yere vurmanın ne faydası var?

AY-TOLDI'NIN ÖĞDÜLMİŞ'E CEVABI

1208 Ay-Toldı dedi: Ey oğlum, dinle; beni gör ve
sen gafil davranma, ahret işini yoluna koy.

1209 Gaflet beni mahvetti, ben pişmanım;
sen uyanık dur, gafil olma, ey güzel yüzlüm!

1210 Ne kadar doğan varsa, ölmek için doğmuştur;
ne kadar dirense de sonunda zorla götürürler.

1211 Ölümlü kişilerin hepsi zamana rehindir;
vakti gelince, bak, bir adım bile atamaz.

1212 Şairin buna benzer bir sözü vardır;
eğer anlaşılırsa, mükemmel bir sözdür.

1213 Her şeyin bir vakti vardır, günü bellidir;
nefes alıp vermenin sayısı bellidir.

---

nïgū a. | *başın ... ḳata*] A_{27} *başıng yerke çal-sang ... ḳada* B_{14} *b. yïrge çalsa u. ming* (*-i-* yerine *-n-* ile) *ḳata* C_{13} *b. yçrke* (*-ę-* harekeli) ... ||

ay toldı ... ögdülmişke] A_{28} *adaz-ı a y t. cuvab-ı oġh ö.* C_{14} *... cęvabı oġh ö.*

1208 *eşit*] A_{29} *işit* | *mini ... iş*] A_{29} *men-i ... yarın-lıḳ* (satır altında AH: *aḫïręt*) *iş* B_2 *m. k. unıtma ...* || 1209 *usallıḳ mini*] A_{30} *oz-a-lıḳ men-i* || 1210 *üçün* | C_{17} *içün* | *iltür aḫır*] B_4 *aḫır iltür* || 1211 *ödke*] A_{32} *ọdke* (satır altında AH: *vaḳıt*) | *mangıtmaz*] B_5 ve C_1 *mangıtmas* || 1212 *munğar ... aydı*] A_{33} *munggar mingsedü kelti* | *turur*] A_{23} *tuu-rur* (?) B_6 *tụrur* C_2 *turu* | Dörtlük, A'da sayfa kenarında AH: *şi'r* sözü, B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *şi'r* sözüyle ayırt edilmiştir || 1213 *künı belgülüg*] A_{34} ve C_4 *k. bilgülüg* ||

1214 yıl ay kün keçer teg tiriglik keçer
keçer kün keçürgey sini belgülüg

A51 1215 yana aydı ay toldı kör ay oġul
ne l̤alin barır men mini kör oḍul

1216 sen ök sen salı̤ınçım barır men munn̄gun
kiçiglikte minsiz ḳalır sen bu kün

1217 negü teg bolur sen menin̄gde kiḍin
menin̄g yoḳ salı̤ınçım munın̄gda aḍın

1218 ata emgeki bolsa oġlı öze
ol oġlı bilir ötrü ḳıllḳ yan̄g tüze

1219 ḳısa tutsa oġlın kör eḍgü bolur
atası anası yarunġu bolur

1220 ḳalı ḳıstaçı bolmasa ol oġul
yaṽa boldı sen ol oġuldın tön̄gül

B100 1221 oġulluġ ata bolsa bilge tetig
ḳısa tutġu tutçı emi bu itig

1222 negü tir eşitgil oġulluġ kişi
başında keçürmiş yetilmiş yaşı

1223 kimin̄g oġlaġu bolsa oġlı ḳızı
an̄gar yıġlaġu boldı mun̄gluġ özi

1224 kiçigde ata ıḍsa oġlın yaṽa
oġuldın yazuḳ yoḳ atadın ceſa

1225 oġul ḳız isiz bolsa ḳıllḳı yan̄gı
ol isiz ata ḳıldı ıḍtı on̄gı

C55 1226 ḳısa tutsa oġlın ata ögretü
uluġ bolsa seṽnür oġul ḳız yetü

1227 oġuluġ ḳısa tut ata bolġuçı
san̄ga külmesüni kiçlin kelgüçi

1214 *sini belgülüg*| A_{3+4} *sen-i b.* C_{+1} *s. bilgülüg* || 1215 C'de bu beyit iki saur üzerine yazılmış | *aydı*| C_6 *ay-dı* | *men mini*| A_1 *m. mun* B_9 *me m.* C_7 *me" m.* || 1216 *sen ... munn̄gun*| A_2 *... salı̤ınçım ... munggun* B_{10} *sentük se ... me m.* C_8 *sentük se" ... me" m.* | *minsiz ... sen*| A_2 *men-siz ḳalur sen* B_{10} *m. ḳalır se* C_8 *minsiz ḳalır se"* || 1217 *negü ... kiḍin*| A_3 *... mening-tin kedin* B_{11} *nigü ... se meninġde k.* C_9 *nigü ... se" meningdin k.* | *menin̄g ... aḍın*| A_3 *adın ... munung-tun adın* B_{11} *menin̄g ... munungda a.* C_9 *... munung-da" a.* || 1218 *emgeki ... oġlı*| A_4 *imgeki ... oġul-ı* | *bilir ... tüze*| A_4 *... ḳalḳ-nung tuz-e* B_{12} *... l̤ıllḳ* (harekeli) *yan̄g* (y- noktasız) *öze* C_{10} *bilür ... l̤ıllḳıng t.* || 1219 *yarunġu*| A_5 *yaranggu* || 1220 *ol*| A_6 ve C_{12} *kör* | *sen ol*| A_6 *uşol* C_{12} *uş ol* || 1221 *oġulluġ ... tetig*| A_7 *... ada ḳolz-a b. tidig* B_1

1214 Yıl, ay ve gün nasıl geçiyorsa, hayat da öyle geçer;
geçip giden gün geçerken seni de mutlaka alıp götürecektir.

1215 Ay-Toldı sözüne devam etti: Ey oğul, dedi,
ben ne halde gidiyorum, beni gör ve uyan.

1216 Tek düşüncem sensin, bu endişeyle gidiyorum;
sen bugün küçük yaşta, bensiz kalıyorsun.

1217 Benden sonra ne olacaksın;
bundan başka düşüncem yoktur.

1218 Baba oğlunun yetişmesi için emek sarf ederse,
oğlu o terbiyeyle iyi yetişebilir.

1219 Baba oğlunu sıkı bir terbiye altında yetiştirirse,
anası ve babası bundan dolayı mutluluk duyar.

1220 Eğer onu sıkı terbiye altında yetiştirecek biri bulunmazsa,
oğul heder olur; sen artık ondan ümidini kes.

1221 Oğulun babası bilge ve zekiyse, oğluna daima sıkı
terbiye vermelidir; bunun usulü çaresi budur.

1222 Tecrübeli, yaşını başını almış ve
çocuk sahibi kişi ne der, dinle.

1223 Kimin çocukları naz içinde yetiştirilirse,
o kişiye ağlamak düşer; keder ona yazılıdır.

1224 Baba oğlunu küçüklüğünde başı boş bırakırsa,
kabahat ve suç oğulda değil, babadadır.

1225 Çocukların tavrı, hareketi kötüyse, o kötülüğü baba yapmıştır;
çocuğu iyi olmaktan mahrum eden odur.

1226 Baba çocuğunu sıkı bir terbiye altına alıp ona
her şeyi öğretirse çocuğu gelişip büyüyünce sevinir.

1227 Ey baba olan, çocuğunu sıkı terbiye et;
arkadan gelenler sana gülmesinler.

---

oğuluġ ata ḳılsa b. ṭṭig C_{13} *oġul-luḳ ...* | *emi ... itig*] A_7 *im-i ... idig* B_1 *imi bu bitig* || 1222 *negü ... kişi*] A_8 *n. ter işidgil ...* B_2 *nigü ... oğuluġ k.* C_{14} *nigü ... oğul-luḳ k.* | *başında ... yetilmiş*] B_2 *b. ... yetürmiş* C_{14} *başında*[n] *...* || 1223 *kiminğ*] B_3 *kimüng* | *aṅgar yıġlaġu*] A_9 *anggar yavlaġu* || 1224 *kiçigde ... uḷsa*] A_{10} *... ḳdz-e* C_{16} *kiçig-de*[n] *...* | *oğuldın*] A_{10} *oğul-ta* || 1225 *isiz*] A_{11} *ḳsiz* | *isiz ... uḍtı*] A_{11} *ḳsiz ... ḳdtı* B_5 *... andın* C_{17} *... udtı* || 1226 *oğlın*] B_6 *oğlan* | *sevnür ... yetü*] A_{12} *s. o. yer yedü* B_6 *... uyü* C_1 *... yir yetü* (*y-* noktasız) || 1227 *oğuluġ*] A_{13} *oğul-m* (önce *-luġ* yazılmış, sonra satır üstünde düzeltilmiş) | *saṅga ... kelgüçi*] A_{13} *sangga k. kedin külgüçi* B_7 *sanga küḷmesüni ...* ||

1228 oġul ḳızlḳa ögretgü erdem bilig
bu erdem bile bolsu ḳılḳı silig

ÖĞDÜLMİŞ CEVABI AY TOLDIḲA

1229 yanut birdi ögdülmiş aydı ata
seninğ ḳaḍġunğı yip küyer men tüte

1230 seninğde kiḍin men tirig turmayın
seninğ ḳaḍġulannğ közün körmeyin

1231 seninğ canınğı bir bağırsalḳ içli
manğa birsü ḳaḍġun mini ḳoḍmadı

1232 ḳalı birmez erse yetilse ecel
bitilmiş bolur bu ecelke ezel

1233 nerek ḳaḍġurar sen nerek bu sığıt
bayat ḥıḳmi keldi sığını ağıt

1234 ḳalı dünya devlet ḳalırı üçün
sığıt ḳılsa ḳılma bu bolmaz küçün

1235 ḳalı bu tü niʿmet ḳalırḳa yime
özüng yığlar erse yorı yığlama

B101 1236 telim dünya yigli seninğde oza
ḳoçlup bardı barça bu ınçılḳ öze

1237 bilir erdiğ emdi cefaçı ajun
cefa ḳılġusın sen usandığ özün

1238 ḳamuġ dünya bolsa biregüke tüz
ḳalır dünya ülgi tegir iki böz

1239 tiriglik üçün öknür erse özüng
ökün tutıçı yığla ḳurıtma közüng

1240 yana yanġu ermez keçürmiş kününg
negü ḳıldığ erse anundı tününg

1228 A ve C'de bu beyit yok

ögdülmiş ... ay toldıḳa] A_{14} *ǫ. cuvabı adaz-ı* (satır üstünde yazılmış) *a. toltı-ḳa* C_3 *ö. cevabı* (satır üstünde yazılmış) *atası a. t.*

1229 *birdi*] A_{13} *berti* | *yip*] A_{15} *yep* ‖ 1230 *seninğde kiḍin*] A_{16} *sening-tin kedin* C_5 *sening-de*[a] *k.* | *közün*] A_{16} *koz-e* B_{11} *közin* ‖ 1231 *canınğı bir*] A_{17} *canınğ-nı* | *manğa ... mini*] A_{17} *mangga bersü ḳoḍġun men-i* ‖ 1232 *ḳalı ... erse*] A_{18} *ḳal-ı* (satır altında Ar: *eğer*) *bermez erz-e* C_7 *ḳalı ... irse* | *bitilmiş ... ecelke*] A_{18} *yedilmiş ... acal-ḳa* B_{13} ve C_7 *... ecel-ḳa* ‖ 1233 *nerek ... sığıt*] A_{19} *n. ḳaḍġu*

1228 Oğula kıza bilgi ve erdem öğretmeli
ki, onlar iyi ve güzel yetişsinler.

ÖĞDÜLMİŞ'İN AY-TOLDI'YA CEVABI

1229 Öğdülmiş yanıt verdi: Ey baba, dedi,
senin kaygın ile yanıp tutuşuyorum.

1230 Ne olurdu, senden sonra yaşamasaydım,
senin bu ıstıraplarını gözüm görmeseydi.

1231 Bir de merhametli rabbim, senin yerine,
benim canımı alsaydı da bana bu acıyı göstermeseydi.

1232 Eğer senin yerine benim canımı almaz ve ecel sana gelirse,
demek bu ecel ezelden yazılıymış.

1233 Niçin kederleniyorsun, bu ağlama niçin;
gelen Tanrı hükmüdür, ağlamayı bırak.

1234 Eğer dünya ve devlet arkada kaldığı için
ağlıyorsan ağlama; zorla bunun önüne geçilmez.

1235 Eğer türlü nimetler arkada kaldığı için
ağlıyorsan bırak; bunlar da ağlamaya deymez.

1236 Senden önce dünyanın zevkini tadan çok kişi,
ah vah ederek onu bırakıp gitti.

1237 Sen bu zalim dünyanın sana cefa edeceğini
biliyordun, kendin gafil davrandın.

1238 Bir insan bütün dünyaya tamamen sahip olsa bile,
sonunda dünya kalır; onun kısmetine ancak iki bez düşer.

1239 Eğer sen geçirdiğin hayat için pişman oluyorsan,
haklısın; durmadan ağla, gözyaşın kurumasın.

1240 Fakat geçirdiğin günler bir daha geri gelmez;
ne yaptınsa yaptın, artık karanlık âlemi seni bekliyor.

ẹrz-e ... sıġıd (satır altında AH: *giryε.*) B_{14} *bạyat ḥụkmi-ḳa bu n. ...* C_8 *nẹrek ḳạdġurar se*^{n} *n. ...| bayat ... keldi*] A_{19} *bayad ḥukūm-i birl-e* B_{14} *içli ḥụkmi k.* C_8 *bạyat ḥụkmi birle* || 1234 B'de bu beyit yok || 1235 B'de bu beyit yok; C_{11}'deyse 1236'dan sonra geliyor | *ḳalı ... yime*] A_{21} *ḥal-ı yụ tụụ ḳalur-ḳa yem-e* | *yorı*] A_{21} *yụrū* || 1236 C_{10}'da bu beyit 1235'ten önce geliyor | *telim ... oza*] A_{22} *tilim tụny-a yegl-i sening-tin o.* C_{10} *... sẹning-de*^{n} *o.* || 1237 *bilir ... ajun*] A_{23} *bilūr ... acun* C_{12} *bịlir irdi ...* | *özün*] A_{23} *asun* || 1238 *ḳalır ... böz*] A_{24} *... teger iki yụ ız* B_3 *tẹgir d. ū. sạnga iki b.* || 1239 *tutçı ... közüñg*] A_{25} *tudı çıġ-lı ḳurut-m-a ḳọsūng* B_5 *tutşı yıġla ḳ. közụ̄ng* C_{14} *yıġla tutçı ...*|| 1240 *yanġu ermez*] A_{26} *yıġnu ẹ.* B_5 ve C_{15} *yạnġu ermes* | *negü*] B_5 ve C_{15} *nigü* ||

1241 maṇ̃ga erse emdi bu ḳaḍġu salḳınç
salḳınç ḳılma ḳılġıl sen emdi sevinç

1242 törütülmiş erdiṇ̃ törügli ölür
törügli ölür ol törütgen ḳalur

C56 1243 atam erdiṇ̃ artuḳ bağırsaḳ alḳı
seniṇ̃gde bağırsaḳ törütgen talḳı

1244 sini ol törütti saṇ̃ga birdi ḳut
maṇ̃ga birmegey mü munu sözke büt

A52 1245 uçuzḳa ağırlıḳ anıṇ̃gdın tegir
kiçigke uluġluḳ ol ıḍsa kelir

1246 muṇ̃gar meṇ̃gzeyür körse öglüg sözi
bu öglüg sözi ol kör ögsüz közi

1247 ʿạziz ol ʿạziz kim ʿazizlarḳa ʿịz
anıṇ̃gdın tegir ʿịz ʿạziz emdi ḳız

1248 uçuzḳa ağır ol kiçigke uluġ
yavuzḳa yöleki beḍükke eḍiz

1249 eşitti kör ay toldı oġlı sözin
kötürdi elig kökke tikti közin

B102 1250 bayatḳa şüküṛ ḳıldı artuḳ öküş
bayat birmişiṇ̃ge oġulḳa ulḳuş

AY TOLDI CẹVABI ÖGDÜLMİŞKE

1251 ayur oġluma boldı köṇ̃glüm bütün
bayat fạżlı birle tirilgil ḳutun

1241 *ḳılma ... sevinç*] A_{27} *ḳılmaġıl sen ẹmti sevinç* B_6 *ḳılma emdi ne asġı sạḳınç* || 1242 *törügli*] A_{28} *ṭorüglü* B_7 *törüġli ... törütgen*] A_{28} *ṭorüg-lü ọlur ọlı toredgen* C_{17} *törügen ölürük ...* || 1243 *erdiṇ̃ ... alḳı*] B_8 *... ṭalḳı* (*t-* noktasız) C_1 *irding ...* | *seniṇ̃gde ... talḳı*] A_{29} *sening-ten b. toredgen t.* B_8 *... balḳ* C_1 *sẹning-de*" ... || 1244 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *sini ... birdi*] A_{30} *sen-i ol töret-ti s. berti* B_9 ve C_2 *s. törüt(t)i ...* | *birmegeymü ... sözke*] A_{30} *bergemey-mü alı birge* B_9 *birmegẹymü munu s.* C_8 *birmegey-mü negi* (önce *munu* yazılmış sonra *mungı* şeklinde düzeltilmiş olmalı) *birge* (kenarda başka bir el ile: *bu bir sözke büt*) || 1245 *tegir*] C_4 *ḳelir* | *uluġluḳ ... kelir*] A_1 *uluġ ol ẹdz-e alır* B_{10} *uluġḳa ol ıḍsa alır* || 1246 *meṇ̃gzeyür ... öglüg*] A_2 *... ọgli* B_{11} *meṇgzetü ...* | *ol ... ögsüz*] B_{11} *körse közsüz* | B_{12}'de 1246'dan sonra şu beyit gelmektedir (krş. beyit 1397 not):

bu öglüg sözini ögüng birle ulḳ
anıng birle süzgil ḳamuġ bulġanuḳ

1241 Bu kaygı ve endişe benim içinse,
hiç endişe etme; aksine sevin.

1242 Sen yaratılmıştın, her yaratılan ölür;
yaratılan ölür, ama yaratan kalır.

1243 Sen benim için çok merhametli ve cömert bir babaydın;
fakat yaratan senden daha merhametlidir.

1244 Seni o yarattı, o sana mutluluk verdi;
bana da vermeyecek mi, buna iman et.

1245 Değersize değer ondan gelir;
küçük büyüklüğü onun ihsanıyla bulur.

1246 Dikkat edersen, akıllının buna uygun bir sözü vardır;
akıllının sözü akılsız için gözdür.

1247 Gerçek aziz o azizdir ki, azizlere izzet ondan gelir;
izzet ve aziz şimdi nadirdir.

1248 Değersize kıymet, küçüğe büyüklük, büyüğe yükseklik
ve ikbal veren odur; kötüler ona sığınır.

1249 Ay-Toldı oğlunun sözlerini dinledi;
elini kaldırdı, gözünü göğe dikti.

1250 Oğluna akıl verdiği için
Tanrıya bol bol şükretti.

AY-TOLDI'NIN ÖĞDÜLMİŞ'E CEVABI

1251 Ay-Toldı dedi ki: Ey oğlum, şimdi içim rahat etti;
Tanrının fazlı ve keremi ile mutluluk içinde yaşa.

Dörtlük, A'da ayrıca işaret edilmemiş; B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *şi'r* sözüyle ayırt edilmiştir ‖ 1247 *kim*] A_3 ve B_{13} *ol*] *tegir ... emdi*] A_3 *teger 'iz 'iz ol eti* C_7 *keḷir 'iz 'iz ol iḍi* ‖ 1248 *aġır ... kiçigke*] B_{14} *aġırlıḳ kiçig(k)e* | *yüleki*] B_{14} *yüleki* (*y-* noktasız) | $A_{5\text{-}6}$'da 1248'den sonra şu beyitler gelmektedir:

'asiz ol ḳayış-maz anıng-tın bu 'iz *uşol yanglıġun (?) 'iz bereyin tez-e*
ḳdig-siz 'asiz-lıḳ tapul-maḳ-ı ḳaz *erilm-e söz-inge uş aydım kez-e*

1249 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *eşitti ... sözin*] A_7 *... söz-i* B_{15} *eşit(t)i ...* C_9 *eşit(t)i ... sözi* | *kötürdi ... közin*] A_7 *ḳoder-ti ilig ... koz-i* C_{10} *... kök(k)e t. közi* ‖ 1250 *birmişinge*] A_2 *bermiş-in-ge* B_1 *birmiş üçün* ‖

ay toldı ... ögdülmişke] nüshalarda bu başlık yok

1251 *tirilgil*] A_9 *liril-gin* ‖

1252 çın aymış uḳuşluġ körü bar bu söz
anıñ̃ maʿnisi bil yiti ḳıl bu köz

1253 bayat kimke birse uḳuş ög bilig
ḳamuġ arzularḳa yetildi elig

1254 kimiñ̃ ḳılḳı eḍgü ḳılınçı oñ̃gay
tilek buldı barça yaruttı kün ay

1255 ḳamuġ eḍgüke mün bu eḍgü ḳılınç
ḳılınç eḍgü bolsa bolur miñ̃ sevinç

1256 bu ay ṭoldı elgin kötürdi yana
bayatıġ öküş ögdi ḳıldı şẹna

C57 1257 ayur ay iḍim sen törüttüñ̃ tözüg
yimi birle igḍür sen sansız özüg

1258 törüttüñ̃ mini sen kötürdüñ̃ ḳutun
yazuḳluġ ḳuluñ̃ men tapuġsuz otun

1259 iḍi eḍgü tuttuñ̃ bu öḍke tegi
ḳamuġ arzu birdiñ̃ bu dünya yigi

1260 tözü arzu niʿmẹt tükel men yidim
sevinçlig men sindin ay eḍgü iḍim

1261 mañ̃a tegdi ḥuḳmüñ̃ barur men munu
bir ök oġlum erdi ḳoḍur men unu

1262 ata erdim emdi ölür bu ata
iḍim sen tirig sen añ̃ar bir ḳuta

1263 erejke yalḳın tut yıralḳ tut bẹla
ikigün ajunda munı sen yula

1264 isizdin küḍezgil ula eḍgüke
muñ̃gaḍturmaġıl sen yigü keḍgüke

1252 *körü bar*] B_3 *körü̇ bạr* C_{13} *k. bạr* | *bil ... köz*] A_{10} ... *sọz* B_3 *b. yịti ḳılġa k.* C_{13} *kör yịtig* ... || 1253 *birse ... bilig*] A_{11} *berz-e ...* B_4 *... ög* (-*g* çizgisi yok) *bịlig* | *yetildi elig*] A_{11} *yedilti ilig* B_4 *uzat(t)ı e.* || 1254 *kimiñ̃ ... oñ̃gay*] A_{12} ... *uu-ġaḳ-ı* (?) *ongġay* B_5 *kimüñ̃ ...* | *tilek ... yaruttı*] A_{12} ... *ḳudut-tı* B_5 *tileki-ni b. yạrut(t)ı* C_{15} ... *ḳutadsu* || 1255 *mün*] B_6 *mün* (satır altında *ḳut*) | *miñ̃*] C_{16} *mẹning* || 1256 *elgin kötürdi*] A_{14} *ilgi ḳoder-ti* || 1257 *törüttüñ̃ tözüg*] A_{15} *tọret-ting tọsüg* B_8 *törü̇t(t)üng tọzüg* (-*z*- noktasız) C_1 *törüt(t)üng t.* | *birle ... sen*] A_{15} *yer-le* (*y*- ?) *ẹrdürz-e* B_8 *b. igdür se* C_1 *b. igdür se*^{n} ... || 1258 *törüttüñ̃ ... kötürdüñ̃*] A_{16} *töret-ting men-i sẹn ḳoder-ting* B_9 *törü̇t(t)üng* (satır altında *yạrat(t)ṃg*) ... C_2 *törüt(t)üng ...* | *men*] C_2 *me*^{n} || 1259 *iḍi ... öḍke*] A_{17} *iti*

1252 Akıllı bir insan, dikkat et, şu sözü çok doğru söylemiş;
onun manasını bil ve buna iyice dikkat et.

1253 Tanrı kime akıl, anlayış ve bilgi verirse,
o bütün arzularına ulaşır.

1254 Kimin tavırları iyi ve hareketleri uslu olursa,
o bütün dileklerine kavuşur, güneşi ve ayı parlak olur.

1255 Bu iyi davranış bütün iyilikler için sermayedir;
hareketi iyi olursa, insan bin türlü sevince kavuşur.

1256 Ay-Toldı tekrar elini kaldırdı,
Tanrıyı bol bol övüp yüceltti.

1257 Ey rabbim, dedi, her şeyi sen yarattın;
sayısız mahluğun rızkını ihsan edersin

1258 Beni yarattın ve mutluluk içinde yükselttin;
ben senin kusurlu, günahkâr ve âsi bir kulunum.

1259 Bu zamana dek bana çok lütuf ve ihsanda bulundun;
tüm arzularımı yerine getirdin, dünyanın en iyi nimetlerini verdin.

1260 Bütün arzu ve nimetlere tamamen ulaştım;
ey iyi rabbim, sen beni her bakımdan sevindirdin.

1261 Hükmün bugün bana ulaştı, işte gidiyorum;
bir tek oğlum vardı, onu da şimdi bırakıyorum.

1262 Babaydım, şimdi bu baba ölüyor;
ey rabbim, sen dirisin, ona saadet ver.

1263 Onu refaha yakın ve beladan ırak tut;
her iki dünyada onun yardımcısı ol.

1264 Kötülükten koru, iyiliğe ulaştır;
onu yiyecek ve giyeceğe muhtaç etme.

... *ọt-ke* B_{10} *iḍi c. tut(t)ung ...* C_3 *... tut(t)ung bu od-ḳa | birdiñ ... yigi|* A_{17} *berding ... nengi* B_{10} *... nẹngi* C_3 *... yigi ‖ 1260 tözü ... yidim|* A_{18} *neçe ... yedim* B_{11} *tözü* (-z- noktasız) *...* C_4 *neçe ... | sevinçlig ... ay|* A_{18} *sevinç-lüg me sendin ay* (!) B_{11} *sẹvünçlüg me ...* C_4 *sẹvinç-lig me*^{n} *...‖ 1261 mañga ... munu|* B_{12} *mạngar ... mụnu* (satır altında *can*) *| bir ... unu|* A_{19} *... ḳodar nı-e unu* B_{12} *birük ...* C_5 *... irdi ḳ. munu ‖ 1262 erdim emdi|* B_{13} *c. erdi* C_6 *irdim e. | iḍim ... bir|* A_{20} *idim se t. se angar ber* B_{13} *i. sẹn tiriglik ...* C_6 *iḍim se*^{n} *tirig se*^{n} *... ‖ 1263 erejke ... bẹla|* A_{21} *ẹric-ke ... ḳıl bile | ikigün ajunda|* A_{21} *iki-gụụ acun-ta* B_{14} *ikegü a. ‖ 1264 isizdin|* A_{22} *ẹsiz-tin | yigü|* A_{22} *yegü*

B103 1265 köŋülüldin birü kıldı eḍgü dıʿa
ay eḍgü dıʿa sen beḷanı yıġa

1266 negü tir eşitgil salḳınuḳ kişi
saḳınuḳ kişi ol kişiler başı

1267 bayat kimke ḳılsa ʿinayet basut
ikigü ajunda bu er buldı ḳut

1268 ḳayu ḳullḳa bolsa bayattın yölek
bu bulclı ikigün ajunda tilek

1269 bayat fażlı bolsa kim erze öze
ḳamuġ arzu niʿmetke tegdi tüze

1270 muŋgar meŋgzetü aydı öglüg kişi
kim öglüg sözi tutsa itlür işi

A53 1271 küḍezildi kimni küḍezse iḍi
tilek buldı niʿmet talusın yidi

1272 ḳayu ḳul bayatḳa ınansa turup
beḷa ḳaḍġu ḳapġın özinge tudı

C58 1273 yana aydı toldı uḳ ay oġul
ölümüg unıtma öyü tur oḷlul

1274 ınanma tiriglikke yil teg keçer
usanma bu dünyadın öz terk köçer

1275 bayatḳa tutuzdum sini men ḳatıġ
tilese küḍezgey yitürgey tatıġ

1276 munu aḍrılur men seniŋgdin bu kün
ökünçün sıġıt birle yıġlap ögün

1277 meniŋgde kiḍin sen negü ḳılġuŋgı
ayayın eşitgil uḳulmış teŋgi

1265 *köŋgüldin birü*] A_{23} *koŋgül-te yaru* B_1 *koŋgülde birü* (*bi-* noktasız) C_{10} *köngül-din yaru* (önce *yaruḳ* yazılmış, sonra düzeltilmiş olmalı) | *ay ... beḷanı*] A_{23} *ay* (!) ... B_1 ... *dıʿa taṗ* (?) *beḷadin* || 1266 *negü ... kişi*] A_{24} *n. ter ... saḳ-ı-yuḳ k.* B_2 *nigü ... kişi aḍgüsi* C_{10} *nigü ...* | *saḳınuḳ ... başı*] A_{24} *saḳ-ı-yuḳ ...* B_2 *bu eḍgü kişidin bolur beḷgüsi* C_{10} *saḳıyuḳ ... başı* || 1267 *ḳılsa ... basut*] A_{25} *ḳılz-a ... bos-ut* B_3 *birse ... başut* C_{11} *ḳ. ... bïsüt* (?) | *ikigü ... ḳut*] A_{25} *ikegü acun-ta bolur ol yanud* B_3 *ikegü ... bu er ...* C_{11} *i. ... bolur bu yanut* || 1268 *bayattın*] C_{12} *bayat-dın* | *ikigün ajunda*] A_{26} *ikigü acun-ta* B_4 *ikegün a.* || 1269 *niʿmetke*] A_{27} B_5 ve C_{13} *niʿmet-ḳa* || 1270 *meŋgzetü aydı*] A_{28} *meng-sedür sǫz bu* C_{14} *m. sözler* | *itlür*] A_{28} *ḍdlür* | Dörtlük A'da ayrıca işaret edilmemiş; B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *şiʿr* sözüyle ayırt edilmiştir || 1271 *küḍezildi*] A_1 *laudez ḳıltı* (*l-* ?) B_7 *küḍezildi* (satır

1265 Gönülden gelen iyi dualar etti;
ey iyi dua, sen bütün belaları defet.

1266 Dinle, takva sahibi ne der;
takva sahibi kişi insanların başıdır.

1267 Tanrı kime inayet ve yardım ederse,
o kişi her iki dünyada da mutlu olur.

1268 Tanrı hangi kula arka çıkarsa,
o her iki dünyada da dileklerine kavuşur.

1269 Tanrının fazlı kimin üzerinde olursa,
o bütün arzularına ve nimetlere erişir.

1270 Akıllı kişi buna uygun bir söz söylemiştir;
kim akıllının sözünü tutarsa, işi iyi gider.

1271 Tanrı kimi gözetirse, o gözetilir ve
dileğini bulur, nimetin iyisine erişir.

1272 Hangi kul Tanrıya inanırsa, kendisine
bela ve kaygı kapılarını kapamış olur.

1273 Ay-Toldı devam etti ve: Ey oğul, dedi, anla,
ölümü unutma, onu daima düşün ve uyanık bulun.

1274 Hayata inanma, yel gibi geçer;
gafil olma, bu dünyadan çok çabuk göçersin.

1275 Seni tamamen Tanrıya emanet ettim;
o dilerse, gözetir ve nimetini tattırır.

1276 Bu düşünceler içinde pişmanlıkla ağlayıp
sızlayarak işte bugün senden ayrılıyorum.

1277 Benden sonra ne yapacağını anlatabilcliğim
kadar söyleyeyim sana, dinle.

---

altında *bülend boldı*) | *talusın yidi*] A_1 *talu-sı yeti* B_7 *tạlusın yịdi* C_{10} *tạlusı yīdi* ‖ 1272 *bayatḳa mansa*] C_{17} *mansa bạyat-ḳa* | *ḳapġın ... tudı*] A_2 *s-ġı* (*s-* ?) *ọsin-ge t.* B_8 ... *tudı* (satır altında *yụmdı*) C_{17} *ḳapġı* ... ‖ 1273 *ay*] A_3 *ay* (*ah* ?) | *öyü tur*] A_3 *ọyü tur* B_9 *anun* (satır altında *ḥażır bolmaḳ*) *tur* C_1 *udırda* ‖ 1274 *yil teg*] A_4 *yeldeg* B_{10} ve C_2 *yịl tẹg* | *dụnyadın ... köçer*] A_4 ... *keçer* B_{10} *dụnya yime tẹrk k.* ‖ 1275 *tutuzdum sini*] A_5 *tapuz-tum* (satır altında UH: *tapşur-tum*) *sen-i* | *tatıġ*] A_5 *yıdıġ* ‖ 1276 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *bu kün*] A_6 *bụlụn* | *ögün*] B_{12} *ötün* ‖ 1277 *menīngde ... negü*] A_7 *mening-tin kedin* ... B_{13} *mẹnịngde* (satır altında *mẹndin songra*) ... *nigü* C_6 ... *nigü* | *ayayın ... tenīgi*] B_{13} *ayayı ... nenīgi* C_6 *ayayịn ... nẹnīgi*

22.

AY TOLDI OĞLI ÖGDÜLMİŞKE ÖTLEMİŞİN AYUR

B104 1278 kөŋgül til köni tut bayatlḳa tapın
usanma yarınlıḳ işiŋgni itin

1279 ḳamuġ eḍgü isiz bayat ḫuḳmi bil
bayatḳa ınanġıl anıŋg tapġı ḳıl

1280 negü kim kerekiŋg anıŋgdın tile
anıŋgda aḍın yoḳ saŋga küç bile

1281 aġır tut negü erse yarlıġların
aġır ḳılġa teŋri bu kün hem yarın

1282 yorıḳıŋg köni tut yaŋgılma özüŋg
kөŋgül til kiçig tut beḍütme sözüŋg

1283 tirildim bir ança barır men saḳın
negü ḳıldı dünya maŋga kör baḳın

1284 özüŋg otḳa atma bu dünya üçün
kişi neŋgin alma küçeme küçün

1285 tire bildi bu öz yiyü bilmedi
künüm keçti öknüp asıġ ḳılmadı

1286 saŋga ḳaldı malım maŋga boldı yük
erej birle yip yat sevinç birle bük

C59 1287 tuta bilse tap bu tirilmiş neŋginŋg
ikigün ajunda ḳızartġay eŋginŋg

1288 tuta bilmese sen aḍın munça neŋg
saŋga yetmegey kör sarıġ ḳılġa eŋg

1289 köni bol bütünlük bile tut ḳılınç
könilik içinde turur bu sevinç

1290 negü tir eşit bu köni ḳılḳlıġ er
bu iki ajunuġ köni ḳılḳlıġ yir

---

ay toldı ... ayur] B_{14} *ay toldı ögdülmiş-ke ...* C_7 *lıab ... ögdülmiş-ke pençd birmişin aytur*
1278 *tapın*] B_1 *tapın* (satır altında *bütmeklik*) | *usanma ... itin*] A_9 *... çdin* B_1 *manma ...* || 1279 *isiz*] A_{10} *çsiz* B_2 *isiz* (satır altında *yaman*) | *bayatḳa*] B_2 *angaruḳ* || 1280 *negü ... anıŋgdın*] B_3 *nigu k. kerekliğ-ni andın* C_{10} *nigü ...* | *anıŋgda ... bile*] A_{11} *anıng-tın ... il-e* B_3 *... bile* C_{10} *anıng-da*[a] *...* || 1281 *aġır ... erse*] B_4 *aġır* (satır altında *ʿaziz*) *t. nigü ...* C_{11} *... nigü irse* | *bu kün*] A_{12} *buu* || 1282 *yorıḳıŋg ... yaŋgılma*] B_5 *yorıḳıng* (satır altında *boyunnı*) *... unıtma* | *kiçig ... sözüŋg*] A_{13} *köni t. besüdm-e çsüng* || 1283 B_7'de bu beyit 1284'ten sonra geliyor | *tirildim ... men*] A_{14} *ḫar-a ḫurm-a tüny-e-ke arduḳ* C_{13} *ḫaraġuma dünyaḳa artuḳ* | *negü ... baḳın*] A_{14} *... men-i kor saḳın* B_7 *nigü ...*

22.

AY-TOLDI'NIN OĞLU ÖĞDÜLMİŞ'İ ÖĞÜTLEYİŞİNİ ANLATIR

1278 Gönlünü ve dilini doğru tut, Tanrı'ya kulluk et;
gafil olma, yarınki işini şimdiden düzene koy.

1279 Her türlü iyiliği ve kötülüğü Tanrı hükmü bil;
Tanrıya inan ve ona kulluk et.

1280 Neye gerek duyarsan, ondan dile;
bil ki sana yardım edecek ondan başka güç yoktur.

1281 Onun bütün emirlerine itaat et,
Tanrı seni bugün de yarın da aziz eder.

1282 Tavır ve hareketin doğru olsun, doğru yoldan sapma,
alçakgönüllü ol, büyük söz söyleme.

1283 Ben bu dünyada bir süre yaşadım, şimdi gidiyorum;
düşün, iyice bak, dünya bana ne yaptı, gör.

1284 Bu dünya için kendini ateşe atma;
başkasının malını alma, kimseye zulmetme.

1285 Ben toplamasını bildim, yemesini bilemedim;
günüm geçti, son pişmanlık da fayda etmedi.

1286 Malım sana kaldı, bana ancak yük oldu;
huzur içinde yemeye devam et, güle güle kullan.

1287 Bu toplanmış mal, tutmasını bilirsen sana yeter;
her iki dünyada yüzünü güldürür.

1288 Tutmasını bilmezsen, bir bu kadar mal daha olsa,
yetmez sana; görürsün, yüzünü sarartır.

1289 Doğru ol, dürüst hareket et;
doğruluk insanı mutlu eder.

1290 Hareketi doğru olan insan ne der, dinle;
doğru insan her iki dünyayı da kazanır.

---

bąḳın (*b-* noktasız) C_{13} *nigū ... yąḳın* || 1284 B_6'da bu beyit 1283'ten önce geliyor | *atma ... üçün*] A_{15} *at-ung ... uçün* C_{14} *... içün* | *kişi ... küçeme*] A_{15} *kişi-tin neng ąldım ḳuıç tenim* (?) B_6 *ḳişi nęngi ...* || 1285 *tire ... yiyü*] A_{16} *ter-e ... bayu* (satır altında UH: tekrarlanmış) C_{15} *... yiyū* | *öknüp*] A_{16} *ọḳün-çüp* || 1286 *malım manīga*] A_{17} *malum mangga* | *erej ... būk*] A_{17} *ęric b. yep yad sevünç b. bụḳ* B_9 *... yip ... şük* C_{16} *tąp* (*t-* noktasız) *yi ...* || 1287 *tap ... tirilmiş*] A_{18} *... terilmiş* B_{10} *tut ...* C_1 *tąp bu ti[illegible]ğlig* | *ikigün ... ḳızartġay*] A_{18} *ikegü acun-ta ḳısart-ġay* B_{10} *ikegün ... ḳuzartġa* (*-z-* noktasız) C_1 *ikıgün* (*-k-* çizgisiz) ... || 1288 *sanīga ... enīg*] A_{19} *sangga temege ... ḳılġa neng* B_{11} *sąngar ...* C_2 *... ḳılma e.* || 1290 C'de bu beyit yok | *negü ... bu*] A_{21} *n. ter eşit-gil* B_{13} *nigū ...* | *bu ... yir*] A_{21} *buu i. acunuġ ḳọni ḳallı-ı yer* ||

1291 erejlig tilese kişi öz künin
könilik içinde tilegü emin

1292 özüñg bay bolayın tise belgülüg
könilikte buldı bu baylar ülüg

B105 1293 beḍüklük tilese buḍunḳa uluġ
özüñgke açuḳ tut könilik yoluġ

1294 oñgay bolsa yalñguḳ ḳılınçı köni
ikigün ajunda yaruyur küni

1295 yana aydı ay toldı oġlum eşit
özüñg eḍgü birle tamuclın köşit

1296 ḳamuġ eḍgülük ḳıl isizdin yıra
ḳamuġ eḍgü kelgey sen oldur tura

A54 1297 isiz işke yalḳma sañga ḳılġa lḳor
isizlik yılan ol sini tikge kör

1298 iki yüzlüg erke sözüñg sözleme
yaḍılġay sözüñg sır açılġay yime

1299 eviñgke yaġutma uşaḳçı kişig
bütün ilke yaḍġay körüp bilmişig

1300 sınamış bütülmiş kişig tut ḳatıġ
sañga teggey andın tümen miñg tatıġ

1301 sözüg barça tıñgla yime bütme terk
köñgül sırrı açma ḳatıġ kizle berk

C60 1302 kişi tepsemegil yime içme soñg
bu iki ḳılınçlıġ bulur tutçı muñg

1303 tişig boşlaġ ıḍma yapa tut ḳapuġ
tişidin tegir erke teñgsiz ḳamuġ

1291 *erejlig*] A_{22} *ęric-lig* B_{14} *erijlig* | *tilegü emin*] B_{14} *tilesün imin* (*i-* dikkat) || 1292 *bay ... tise*] A_{23} *... teseng* B_{15} *beg ...* | *könililkte ... baylar*] B_{15} *könilik içinde bu buldı* || 1293 *beḍüklük*] A_{24} *besük-lük* | *yoluġ*] A_{24} *yoluġ* (satır altında UH: *yol*) B_1 *yoluġ* || 1294 *oñgay ... ḳılınçı*] A_{25} *onggay ...* B_2 *... yalnguḳ ya* (*y-* noktasız) *ḳılla* C_7 *... yangluḳ ...* | *ikigün ... yaruyur*] A_{25} *ikegü acun-ta yarudur* B_2 *ikegü ... yürüyür* (noktasız; *r*'den sonraki *-ü-* satır üstünde eklenmiş) C_7 *... yaruyur* || 1295 *aydı*] C_8 *emdi* | *özüñg ... tamudın*] A_{26} *... tamu-tın* (satır altında UH: *tamuġ*) C_8 *bu söz birle özni tamuġ-dın* || 1296 *eḍgülük ... isizdin*] A_{27} *etgü ḳıl-ġıl ęsiz-tin* | *tura*] B_4 *yra* (*y-* noktasız) || 1297 *isiz*] A_1 *ęsiz* | *isizlik ... tikge*] A_1 *ęsiz-lik ... seni* (satır üstünde yazılmış) *tekge* B_5 ve C_{10} *... tikge* | $A54_{2-3}$, $B105_{6-7}$ ve $C59_{11-12}$'de metnin sırasına uymayan ve kısmen tekrardan ibaret olan beyitler için bkz. beyit 1334 , 1335 ve 1337 ||

1298 *yüzlüg ... sözüñg*] A_4 *tırlüg ęrke soşüng* B_8 *yüzlüg* (*y-* noktasız; üstteki işarete dikkat!) *ęrke sözüg* | *yaḍılġay ... yime*] A_4 *yasılz-a ... yan-a* B_8 *yaḍılġay s. hęm ...* C_{13} *yazılġa ...* |

1291 Kişi gününün mutlu geçmesini isterse,
bunun çaresini doğrulukta aramalıdır.

1292 Sen mutlaka zengin olmak istersen, bil ki,
asıl zenginler kısmeti doğrulukta bulmuştur.

1293 Büyüklüğü ve halka baş olmayı dilersen,
doğru yoldan şaşma.

1294 Kişi akıllı, tavrı ve hareketi doğru olursa,
her iki dünyada güneşi parlar.

1295 Ay-Toldı devam etti: Oğlum, dinle, dedi
cehennem azabına karşı iyiliği kendine siper et

1296 Daima iyilik yap kötülükten ırak dur;
ister otur ister kalk, bundan sana hep iyilik gelir.

1297 Kötü arkadaşa yaklaşma, sana zarar getirir;
kötülük yılandır, dikkat et seni sokar.

1298 İki yüzlü insana sır verme;
sözün yayılır, sırrın ortaya çıkar.

1299 Dedikodu yapanları evine yaklaştırma,
görüp öğrendiklerini bütün halka yayarlar.

1300 Sınanmış ve güvenilir kişiye iyice yapış;
böyle birinden sen zevk duyarsın.

1301 Her sözü dinle, fakat hemen inanma;
gönül sırrını açma, onu sımsıkı gizle.

1302 Başkasını kıskanma, çok fazla yiyip içme;
bu iki işi yapanın başı dertten kurtulmaz.

1303 Dişiyi başıboş bırakma, kapıyı kapalı tut;
erkeğe her türlü uygunsuzluk dişiden gelir.

C_{14}'te 1298'den sonra belki de 1298'deki *iki yüzlüg* sözünün *iki türlüg* okunmasından ileri gelen şu beyit vardır:

biri ol kişi-ke vefasız özi
ikinçi ıʋutsuz bu yalğan sözi

1299 *evüğe yağutma*] A_5 *evüng-ke yavudm-a* B_9 *özüng-ke yağutma* C_{15} *evüng-ke yaḳurma* ‖ 1300 *bütülmiş*] B_{10} *tapulmış* | *tatıġ*] B_{10} *asıġ* ‖1301 *sözüg ... yime*] A_7 *sösüng ...* C_{17} *... yana* | *kizle*] A_7 *bekle* ‖1302 *yime ... soñ*] B_{12} *silig ḳıl özüñ* C_1 *yïme* (*yï-* noktasız) *yençe song* | *ḳılınçlıġ ... tutçı*] A_8 *ḳılın-çıġ ... tudçı* B_{12} *ḳılınçıġ ... tutşı* ‖ 1303 C_3'te bu beyit 1304'ten sonra geliyor; fakat sonradan her iki satır üstünde *muḳaḫḫar* ve *muḳaddem* sözleri yazılarak sıra doğrulanmıştır | *tişig boşlağ*] A_9 *eşig başlağ* C_3 *t. boşlağ* | *tişidin ... ḳamuġ*] A_9 *kişi-tin ...* B_{13} *t. teğir ėrke şeksiz ṭamuġ* C_3 *t. teger ...* ‖

1304 yatıġ evke ıḍma çıḳarma tişig
ḳatılmazda aşnu sınaġıl kişig

1305 ḳılınç eḍgü tut nen̄gke ḳaḍġurmaġıl
ḳılınç eḍgü bolsa kelir nen̄g tigil

B106 1306 mun̄gar men̄gzer emdi bu sözni eşit
bu söz işke tutġıl özün̄gke iş it

1307 nerek nen̄g kişike kerek eḍgü yan̄g
kerek bolsa bulġay ḳamuġ eḍgü nen̄g

1308 isizke negülük kerek nen̄g tavar
neçe kirse bolġay çıġay birle ten̄g

1309 uvutsuz kişidin yıraḳ tur teze
menin̄gdin min̄g alḳış uvutluġ öze

1310 ḳamuġ işte ivme serin öz buḳa
serimlig kişiler tegir arzuḳa

1311 ḳayu işte bolsa yorıḳ utru tut
yorıḳ utru tutsa san̄ga örge ḳut

1312 tilin̄gni küḍezgil közün̄gni küḍez
boġuzun̄g küḍezgil ḥalal yigil az

1313 buḍun munlḳa bolsa yıralḳ tur saça
ḳara bulġaḳırın̄ga ḳatılma ḳaça

1314 tilin̄gde yorımasu begler sözi
meġeŗ eḍgülükte aḍın ay ḳozı

1315 kişi yası ḳolma özün̄g ḳılma yas
neçe eḍgülük ḳıl ḥava arzu bas

1316 ḳayu işke kirse çıḳışın̄gnı kör
çıḳış körmese iş bolur erke ḳor

1317 ḳalı kelse övken̄g ḳatıġlan serin
serimlig kişinin̄g sevinçi yarın

1304 C_2'de bu beyit 1303'ten önce geliyor (krş. beyit 1303 not) | *yatıġ ... tişig*] A_{10} *bayıġ evke* (satır altında Uygur harfleriyle tekrarlanmış) *ḍm-e çıḳarm-a tişing* B_{14} *y. ivke ...* | *ḳatılmazda ... kişig*] A_{10} *ḳıyılmaz-tın ...* B_{14} *ḳatılmazda* (*-tı-* noktasız) *... kişig* (*-i-* yerine *-n-* ile) || 1305 *nen̄g tigil*] A_{11} *terk yegil* B_{15} *neng tigil* (t- noktasız) C_4 *neng tigil* (ilk *-i-* noktasız) || 1306 *bu ... it*] A_{12} *buu ... ḍt* C_5 *bu sözke ögüng tut ...* | Dörtlük, A'da ayrıca işaret edilmemiş; B'de çizgiler, C'de satır ve mısra arasında, sonradan eklenmiş *şi'r* sözüyle ayırt edilmiştir || 1307 *nerek ... yan̄g*] A_{13} *terek teg ... neng* (düzeltilmiş) B_2 *tirig teg* (*t-* noktasız) *... neng* C_6 *nerek neng* (-n- noktasız) *... yang* | *nen̄g*] B_2 *ne(n)g* || 1308 *isizke ... nen̄g*] A_{14} *ḍsiz-ke yim-e ok nerek n.* B_3 *... mal* C_7 *i. yime ök nerek neng* | *neçe ... bolġay*] A_{14} *saça kirz-e* (satır altında Uygur harfleriyle tekrarlanmış) *b.* B_3 *neçe k. bolġay* C_7 *saça* || 1309 *kişidin*] C_8 *kişi-de*" | *menin̄gdin min̄g*] C_8 *anng-dın mening* || 1310 *ivme ...*

1304 Yabancıyı eve sokma, dişiyi çıkarma;
içli dışlı olmadan önce kişiyi sına.

1305 İyi hareket et, mal için kaygılanma;
iyi hareket edersen mal kendiliğinden gelir.

1306 Şimdi buna uygun şu sözü dinle;
onu daima aklında tut ve ona göre hareket et.

1307 İnsana mal neye gerek, gereken iyi huydur;
böyle olan insan gerekirse bütün iyi şeyleri bulur.

1308 Mal ve servet kötünün ne işine yarar;
ne kadar mal elde ederse etsin, o fakir ile birdir.

1309 Utanmayan kişiden kaç, ırak dur;
utanma sahibine benden binlerce selam.

1310 Hiçbir işte acele etme, sabırlı ol, kendini tut;
sabırlı kişiler arzularına erişir.

1311 Hangi iş olursa olsun, onu tatlı dille karşıla;
her işte tatlı dil kullanırsan, mutluluk sana bağlanır.

1312 Dilini ve gözünü gözet,
boğazına dikkat et; az ye, helal ye.

1313 Halk serkeşlik ederse, ondan ırak dur;
avamın kargaşalığına katılma, ondan kaç.

1314 Ey kuzum, iyilikten başka bir amaçla,
ancak beylerin kullanabileceği sözleri ağzına alma.

1315 Başkasının zararını isteme, kendin de zarar verme;
hep iyilik yap, kendi hava ve hevesine hâkim ol.

1316 Hangi işe girersen, önce sonunu düşün;
sonu düşünülmeyen işler insana zarar getirir.

1317 Eğer öfkelenirsen kendini tut, sabırlı ol;
sabırlı kişi sonunda sevince kavuşur.

---

buḳa] A_{16} *ḳv-me ... yıġ-a* B_5 *... buḳa* C_9 *... yıġa* | *serimlig ... arzuḳa*] A_{16} *... teger a.* B_5 *sẹrimlūg ...* C_9 *sẹrim-lūg ... arzuġa* || 1311 *işte bolsa*] B_6 *yịrde erse* C_{10} *iş-de b.* | *sanga ... ḳut*] A_{17} *sanggar ẹrge ḳud* C_{10} *sạnga bolġa ḳ.* || 1312 *boġuzuñ ... yigil*] A_{18} *boġuz-ın ... yegil* (önce *-gin* yazılmış, sonra düzeltilmiş veya tersine) B_7 *boġuzın ...* || 1313 *munḳa ... saça*] A_{19} *muy-ḳa ...* B_8 *... ḳaça* C_{12} *ġavġa ...* | *ḳara ... ḳaça*] A_{19} *k. bulġ-a-ḳı-tın kede (-d- ?) tur ḳ.* B_8 *... saça* C_{12} *ḳara bıılġakındın kute tur ḳaça* || 1314 *eḍgūlūkte ... ḳozı*] A_{20} *... söz-i* B_9 *eḍgūlūk-de öngin ay ḳ.* || 1316 *işke kirse*] B_{11} *yịrke kirseng* | *körmese*] B_{11} *bilmese* || 1317 *ḳalı ... serin*] A_{23} *ḳ. bolz-a ... sirin* B_{12} *ḳaçan ...* | *serimlig ... sevinçi*] A_{23} *s. kişi-ler sevūn-çi* B_{12} *sẹrimlūg ... sevūnçi* C_{16} *sẹrim-lūg kişi-ler s.* ||

1318 negü tir eşitgil seringen kişi
serinse iter er buzulmış işi

C61 1319 serinse kişi öz tilekin tapar
serip turdaçı er örüñg l.ḳuş tutar

B107 1320 ḳalı tegse emgek ya ḳaḍġu saḳınç
serinse kelir ötrü ḳayra sevinç

1321 apañg irse devlẹt yapulsa l.ḳapuġ
serinse yana işi itlür ḳamuġ

1322 seringil serinmek eren l.ḳıllı.ḳı ol
serinse bulur er meşẹl kökke yol

1323 ölümüg unıtma anuḳ tur saḳın
özüñgni unıtma tüpüñgke baḳın

1324 ḳalınḳa ḳatılsa sen bekle sözüñg
kişiler evinde küḍezgil közüñg

A55 1325 kirişke körü sen çıḳış l.ḳıl nerñgiñg
sözüñg sözlemegil mẹg̣ẹr öz terñgiñg

1326 tilirñgde çıḳarma bu yalġan sözüg
bu yalġan sözün er uçuzlar özüg

1327 ḳadaş yaḳ yaġulḳ.ḳa yalḳınlılḳ ula
uluġḳa kiçigke sevüg bol küle

1328 tuz etmekni kirñg tut kişike yitür
kişi ʿaybı körse sen açma yitür

1329 tapuġḳa irig bol bayatḳa tapın
yazuḳtın yıralḳ tur özüñgni saḳın

1330 bolu birse devlẹt küvezlenmegil
usa eḍgülük ḳıl isiz ḳılmaġıl

1331 avınma bu dünyalḳa erter barır
ınanma bu devlẹtlḳa terkin ḳarır

1318 *negü ... eşitgil*] A_{24} *n. ter eşidgil* B_{13} *nigü t. eşit bu* C_{17} *nigü ...* | *iter ... işi*] A_{24} *yupar ẹr* (önce *ider*(?) yazılmış, sonra satır üstünde düzeltilmiş) *yasul-mış kişi* B_{13} *i. ẹr bı.uzulmış* (*bı.uz-* noktasız) *i.* C_{17} *iter* (bir çizgi fazla) *er buzulmış i.* || 1319 *turdaçı ... tutar*] A_{25} *udru turçı o.sünglı.. sıpar* B_{14} *t. ẹr ...* C_1 *utru turġan ... tu.tar* || 1320 *l.ḳalı ... ya*] A_{26} *l.. kelz-e ...* B_{15} *apang tẹgse ...* C_2 *l.ḳalı kẹlse ẹ. me* | *ḳayra*] A_{26} *sır-a* B_{15} ve C_2 *ḳayra* || 1321 *apañg ... ḳapuġ*] A_{27} *apang* (*-p-* veya *-d-*, ikisinden biri düzeltilmiş) *ẹrz-e tevlet y-a bulz-a ḳuduġ* B_1 *l.ḳalı erse d. bilişse ḳutuġ* C_3 *a. irse d. yapulsa* (*-p-* yerine *-b-* ile) *l.. | serinse ... itlür*] A_{27} *... ẹdlür* B_1 *sẹrip irmese barça i.* || 1322 *er ... kökke*] A_{28} *ẹr yaşıl kok-te* B_2 *ẹr ...* || 1323 *ölümüg ... saḳın*] A_{29} *ölümüng unudm-a ayur turz-a sen* C_5 *... oḍuġ tur saḳın* | *unıtma ... baḳın*] A_{29} *yangılm-a tı.pin-ge b.* C_5 *ı. tapuġ l.ıl yaḳın* || 1324 B'de bu beyit yok | *sen*] A_{30} *sẹn* C_6 *se*[n] | *evinde ... közüñg*] C_6 *ivinde k. özüng* || 1325 B'de bu beyit yok | *nerñgiñg*] A_1

1318 Sabreden kişi ne der, dinle;
insan sabrederse bozulmuş işi düzelir.

1319 Kişi sabrederse dileğine kavuşur;
sabredip bekleyen avcı ak-kuş tutar.

1320 Eğer zahmet, kaygı veya endişeye düşen kişi
sabrederse, kaybettiği huzuru tekrar elde eder.

1321 Eğer devlet gider ve kapısı da kapanırsa, sabretmeli kişi;
onun bütün işleri yine yoluna girer.

1322 Sabırlı ol, sabretmek er kişi işidir;
sabrederse, göğe bile yol bulur.

1323 Ölümü unutma, hazır ol, onu asla hatırından çıkarma;
kendini unutma, aslını daima göz önünde tut.

1324 Toplantılarda bulunursan, ihtiyatla söz söyle;
başkalarının evinde gözüne dikkat et.

1325 Giderini gelirine göre ayarla;
ancak sana yakışacak sözleri söyle.

1326 Dilinden yalan söz çıkarma;
yalan söz ile insan itibarını düşürür.

1327 Kardeş ve akrabaya yakınlık göster;
büyüğün ve küçüğün güler yüzle gönlünü al.

1328 Tuzu ekmeği bol tut, başkalarına ikram et;
birinin ayıbını görürsen açma, üstünü ört.

1329 Tapınırken gayretli ol, Tanrıya tapın;
günahtan ırak dur, kendini sakın.

1330 Devlete kavuşursan kibirlenme;
elinden geldiğince iyilik yap, kötülük etme.

1331 Bu dünyayla oyalanma, geçer gider;
bu devlete inanma, çabuk yaşlanır.

---

yenging C_7 *nenging* (*-n-* noktasız) | *tenginğ*] A_1 *iging* || 1326 *tilinğde ... sözüg*] A_2 *tiling-tin ...* B_4 *... sözüng* C_8 *tiling-de*^{n} *...* | *sözün ... özüg*] A *soslin* (önce *-ng* yazılmış, sonra düzeltilmiş) *... ṣsüg* B_4 *sözüg tęrk u. özüng* C_8 *... uçuzla(r) ö.* || 1327 *ḳadaş ... yaḳınlıḳ*] A_3 *ḳ. yat yaġuḳ-ḳa* (satır altında AH: *nęzdiḳ*) *y.* B_5 *ḳuḍaş-ḳa yaḳın-ḳa yaġuḳluḳ* || 1328 *etmekni ... yitür*] A_4 *ędmek-ni keng ... yedür* C_{10} *ötmek-ni ...* | *körse ... yitür*] A_4 *koŗz-e ... budür* B_6 *körseng ...* C_{10} *körse*^{n} *söz a. keçür* || 1329 *bayatḳa tapın*] B_7 *b. tapın* (bir çizgi fazla) C_{11} *usanma tapın* | *yazuḳta ... saḳın*] A_5 *yasuḳ-tın ...* B_7 *yazuḳdın ...* C_{11} *yazuḳ-da*^{n} *... yıġın* || 1330 *birse ... küvezlenmegil*] A_6 *berz-e ... kuvez-len-megil* C_{12} *... kövezlenmegil* | *isiz*] A_6 *ęsiz* || 1331 *avınma ... erter*] A_7 *... tavlat-ḳa ęrder* B_9 *... dünyake e.* C_{13} *ivinme ...* | *terkin*] C_{13} *tirkin* ||

1332 tayanma tiriglikke tüş teg keçer
küvenme kıvı kutka kuş teg uçar

1333 tiriglik yava kılma edgü kılın
keçer kün içinde kerekinğ alın

1334 bor içme fesadka katılma yıra
zina kılma fasik atanma kara

1335 bu iki kılıktın ıduk kut kaçar
ol erke çığaylık yolını açar

C62 1336 negü tir eşitgil sınamış kişi
sınamış kişiler bilir iş başı

1337 bor içme zinaka katılma hazer
bu iki çığaylık tonını keder

B108 1338 bu bordın kopar minğ yazukka yürek
zinadın kaçar kut yüzünğke sudar

1339 sözin kesti ay toldı aydı oğul
unıtma sanğa söz kereki bu ol

1340 tükel sözledim men munğa bütse sen
sevinç eksümegey sözüm tutsa sen

1341 sanğa sözledim söz kumaru atı
unıtma bu sözler könğülke biti

1332 *tayanma tiriglikke*] A_8 *t. buu tıny-e-ke* B_{10} *manma t.* C_{14} *tayanma* (*-y-* noktasız; *-y-*den sonra bir çizgi fazla; sonradan düzeltilmişe benziyor) *t.* | *küvenme ... kutka*] A_8 *keven-m-e* (alttaki ilavelere dikkat, *i* ?) *kuv-ı k.* B_{10} *k. kubı* (*-b-* noktasız) *k.* C_{14} *küvenme bu devlet-ka* ‖ 1334 $A5{+}1_2$ ve $B105_6$'da bu beyit biraz farklı olarak tekrarlanmıştır (krş. beyit 1297 ve 1335 not); aynı sırada bulunan $C59_{11}$'deki beyitse 1337. beyitin aynıdır (aşağı bkz.) | *bor ... yıra*] A_{10} *bor* (satır altında AH: *şerab*) $A5{+}2_2$ *... ayun-ka* (*-sa*?) *kıyılm-a yorı* $B105_6$ *b. i. otun-ka k. yorı* | *zina ... kara*] A_{10} *sin-a* (*s-* altında AH: *z*) *birl-e* (satır üstünde yazılmış) *fasık adın m-a kır-a* $A5{+}2_2$ *ösüng bolğ-a kut-suz yusüng ket tur-ı* B_{12} *... tura* B_{1056} *özüng edgü bolğa esenin yorı* C_{16} *... kara* ‖ 1335 $A5{+}3_3$, $B105_7$ ve $C59_{12}$'de bu beyit biraz farklı bir şekilde tekrarlanmıştır (krş. beyit 1297 ve 1334 not) | *kılıktın ıduk*] B_{13} ve $B105_7$ *kılıkdın ı.* C_{17} *kılık-dın ı.* $C59_{12}$ *kılık-dın sudar* | *ol ... açar*] $A5{+}3_3$ *çığay-lık yolın er ösün-ge a.* B_{13} *o. erke ...* C_{17} *o. irke ...* $C59_{12}$ *çığay-lık yolın er özinge a.* ‖ 1336

1332 Hayata bel bağlama, düş gibi geçer;
boş mutluluğa güvenme, kuş gibi uçar.

1333 Hayatı boşa geçirme, iyilik yap;
geçip gidenlerden ibret al.

1334 Şarap içme, fesada karışma, ırak dur;
zina yapma, fisk ve fücur ile kara yüzlü olma.

1335 Bu iki hareketten mübarek mutluluk kaçar,
bunlar insana yoksulluk yolunu açar.

1336 Sınamış kişi ne der, dinle;
sınamış kişiler işin aslını bilir.

1337 Şarap içme, zina etme, kendini koru;
bu ikisi insana yoksulluk giysisini giydirir.

1338 İçki insanı bin türlü günaha teşvik eder;
mutluluk zinadan kaçar ve zina edenin yüzüne tükürür.

1339 Ay-Toldı şöyle diyerek, sözünü kesti:
Oğul, unutma, sana gereken sözler bunlardır.

1340 Her şeyi söyledim; buna inanır
ve sözümü tutarsan, daima mutlu olursun.

1341 Sana söylediğim sözün adı vasiyettir;
unutma bu sözleri, gönlüne yaz.

---

negü tir] A_{12} *n. ter* B_{14} ve C_1 *nigü t.* | *bilir*] A_{12} *bilür* | Dörtlük, A'da ayrıca işaret edilmemiş; B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *şi'r* sözüyle ayırt edilmiştir. || 1337 $C59_{11}$'de bu beyit yanlış olarak aynen tekrarlanmıştır (krş. beyit 1297 ve 1334 not) | *zinaḳa ... ḥaẕẕır*] A_{13} *sin-a-ke ḳadılm-a ḥaser* B_{15} *zinake yağuma ḥ.* C_3 *zinake ...* | *keḏler*] A_{13} *keser* (*-s-* altında AH: z) || 1338 *bu ... yürek*] A_{14} *yusūng-tin ...* B_1 *... yürek* (*y*-noktasız) C_4 *... nişan* | *yüzüñke suḏar*] A_{14} *... susar* C_4 *yüzinge sudar* || 1339 *unıtma*] A_{15} *unudm-a* || 1340 *men muñga*] A_{16} ve C_6 *söz manga* || *sevinç eksümegey*] A_{16} *sevünç ɵksümegey* B_3 *seviṇç eksümegey* || 1341 *saŋga ... ḳumaru*] A_{17} *... ḳumar-u* (satır altında AH: *yadigar*) B_4 *saŋgar ... meṇ ḥ.* | *unıtma ... biti*] A_{17} *unudm-a bua ... yiti* B_4 *... köngülde biti*

23.

AY TOLDI KÜN TOĠDI İLİGKE KUMARU BİTİG BİTİMİŞİN AYUR

1342 bitigü bile ḳoldı kaġıd tetig
bayat atı birle bitidi bitig

1343 bayat atı birle sözüg başladı
törütgen igiḍgen keçürgen iḍi

1344 törütti tümen miṅg bu sansız tirig
tirilgü birür ḳoḍmaz açın birig

1345 yorıtur ḳamuġlıḳa tilemiş tilek
kerek bolmaz anda kör arlıḳa yölek

1346 tilese törütür bolur lḳolmışı
tilep boldı barça anıṅg ḳılmışı

1347 ölümke törütti bu sansız ḳonum
tirig barça ölgü anṅgar yoḳ ölüm

1348 sevüg savçılıḳa miṅg meniṅgdin selam
tegürsün bayatım kesüksüz ulam

1349 tözü işleriṅge yime ök aḍın
C63 tegürsün selamım içlim kesmedin

1350 uzun kiç yaşaġıl ay ilig ḳutı
öküş il aşaġıl bu beglik atı

B109 1351 atım erdi ay toldı ḳıllḳım tolu
irildi tololuḳ tüker öz ölü

A56 1352 ölüm tutġalḳı keldi tuttı ḳatıġ
ḳutulġu yirim yoḳ kiterdi tatıġ

1353 mini eḍgü tuttuṅg açındıṅg öküş
sanṅga tapnumadın barır bu öz uş

---

ay tolch ... ayur] A_{18} *a. t. vezir* (satır üstünde yazılmış) *elig-ke ...* B_5 *... ḳodmışın a.* C_8 *bab a. t. vezir ilig-ke ...*

1342 *bitigü ... tetig*] A_{19} *tovad birl-e l. ḳaġat yidig* B_6 *bitigünle aldı bu kaġıḍ* (*-ı-* harekeli) *bitig* || 1343 *sözüg*] B_7 *sözin* | *törütgen ... iḍi*] A_{20} *töredgen ... iti* B_7 *... iḍi* C_{10} *... tidi* || 1344 *törütti ... sansız*] A_{31} *töret-ti ...* B_8 *törüt(t)i ḳılayıḳ tümen ming* (*-i-* yerine *-n-* ile) C_{11} *törüt(t)i ...* | *birür ... birig*] A_{21} *berür ... yerig* B_8 *... tirig* || 1345 B_{10}'da bu beyit 1346'dan sonra geliyor | *kör arlıḳa*] B_{10} *birer bu* (satır üstünde yazılmış) || 1346 B_9'da bu beyit 1345'ten önce geliyor | *törütür ... ḳolmışı*] A_{23} *toridür bolar ḳ.* B_9 *t. ḳılur tolmışı* (*to-* sonradan düzeltilmiş) || 1347 B_{11}'de bu beyit 1345'ten sonra geliyor | *törütti ... ḳonum*] A_{24} *töredti bun ... ḳavum* B_{11} *töret(t)i ...* C_{14} *törüt(t)i ...* ||

23.

AY-TOLDI'NIN HÜKÜMDAR KÜN-TOĞDI'YA VASİYETNAME YAZIŞINI ANLATIR

1342 Bu zeki insan kâğıt kalem istedi;
Tanrı adıyla başlayarak bir yazı yazdı.

1343 Sözüne Tanrı adıyla başladı:
Yaratan, yetiştiren ve göçüren Tanrı

1344 Bu yüzbinlerce, sayısız mahluku o yarattı;
hepsine rızk verir ve hiçbirini aç koymaz.

1345 O her şeye ve herkese hükmünü geçirir;
hiçbir desteğe ve yardımcıya gerek duymaz.

1346 Dilerse yaratır, her istediği olur;
yaptıkları hep onun isteğiyle vücuda gelmiştir.

1347 Bu sayısız mahluku ölüm için yarattı;
diri olan her şey ölecektir, yalnız ona ölüm yoktur.

1348 Tanrı benden sevgili Haberciye,
devamlı olarak, binlerce selam eriştirsin.

1349 Diğer bütün ashabına da
rabbim sonsuz selamlarımı ulaştırsın.

1350 Ey devletli hükümdar, çok uzun yaşa;
bu saltanatla çok illere hükmet.

1351 Adım Ay-Toldı, tavır ve hareketim dolunay şeklindeydi;
bu dolunluk eksildi, varlığım ölümle bitiyor.

1352 Ölüm meleği geldi ve beni sımsıkı bağladı;
kurtulacak yerim yok, hayatın tadı kalmadı.

1353 Bana iyilik ettin ve çok ihsanda bulundun;
ben ise sana karşı görevimi yapamadan gidiyorum.

1348 *sevüg ... meninğdin*] B_{12} *ḥalḳib ... ming* (*-i-* yerine *-n-* ile) *męn(in)gdin* C_{15} *sęvüg ... męning ming* (harekelere göre, *mening*) *-din* | *tegürsün*] A_{25} *tegürz-e* || 1349 C'de bu beyit iki satır uzerine yazılmış | *tözü*] A_{26} *törü* (satır altında AH: *töre*) | *tegürsü ... iḍim*] A_{26} *tegürz-ün ... tuçı* B_{13} *sęlamum tegürsü i.* C_1 *tęgürsü sęlamun tutçı* (*-tçı* üstünde *-çı*) || 1350 *kiç*] A_{27} *keç* | *il ... bu*] A_{27} *yıl ...* C_2 *il ... yi* || 1351 *erdi ... tolu*] B_1 *... ṭolu* C_3 *irdi ...* | *irildi*] A_{28} *ęrildi* (*-i* düzeltilmiş ve altta AH: *-i* yazılmış) B_1 *irildi* (*-r-* yerine *-z-* ile) || 1352 *tuttı*] B_2 ve C_4 *tut(t)ı* | *ḳutulġu ... kiterdi*] A_1 *ḳudul-ġu yerim y. keder-güü* B_2 *ḳutuḷğu yįrim ...* C_4 *ḳ. yįrim ...* || 1353 *mini ... tuttuğ*] A_2 *meni etgü t.* B_3 ve C_5 *... tut(t)ung* | *sanğa ... bu*] A_2 *s. tapnu-matı barur bun* B_3 *sanga tąpnumadı bąrır b.* C_5 *sanga tąpnumadım bąrır b.* ||

1354 bu eḍgü yanutı ḳumaru bitig
bitip ḳoḍtum emdi sanı̄ga ay tetig

1355 bu dū̆nya işinı̄ge iş erdim bile
işinı̄gni yorıttım könilik bile

1356 munu emdi artuḳ bağırsaḳlıḳın
bitip ḳoḍtum öt savı̇ ḳumaru oḳın

1357 negü tir eşitgil bağırsaḳ kişi
bağırsaḳlıḳ ol kör kişilik başı

1358 bağırsaḳ kişinin̄g sözi tut savı
bu söz savı̇ sanı̄ga bolġa devlet avı

1359 bağırsaḳ kişi ol kişide çını
bağırsaḳ sözi tut beḍütgey sini

1360 ay ilig munu men bağırsaḳ sanı̄ga
sözüm işke tutġıl ay ersig tonı̄ga

1361 ölüm utru keldi ökündi özüm
asıġ ḳılmadı bu ökünçüm sözüm

1362 kerek boldı emdi bu ḳılmış tapuġ
ökünç boldı ḳılmış isizlik ḳamuġ

1363 yatu ḳaldı tirmiş bu altun kümüş
manı̄ga tegdi saḳış anırı̄gdın ülüş

1364 ulır men ökünüp asıġ yoḳ ökünç
iḍim raḥmetinde aḍın yoḳ umunç

C64 1365 bu kün men barır men munu erksizin
yarın sen kelir sen uḍu şeḳsizin

B110 1366 ölüm tutmaz erken oḍun ay ilig
işinı̄gni itingil yetürgil bilig

1367 beḷa küç yirinde sen eḍgü ḳılın
buḍunuġ sevindürgil elgin tilin

1368 esenlik öḍinde sen eḍgü titür
tavar nenı̄g barında üle hem yitür

1354 *bu eḍgü*] A_3 *buu etgü* B_4 *ol açıġ* | *sanı̄ga*] A_3 *sangga* B_4 *saṇgar* || 1355 *yorıttım könilik*] B_5 *yetürdüm k.* C_7 *yorıt(t)ım bütünlük* || 1357 *negü ... eşitgil*] A_6 *n. ter ę.* B_7 *nigü t. eşit bu* C_9 *nigü ...* || 1358 A_8'de bu beyit 1359'dan sonra geliyor | *söz*] B_8 *öt* | *avı*] A_8 *at-ı* || 1359 A_7'de bu beyit 1358'den önce geliyor | *beḍütgey sini*] A_7 *besüt-gey sen-i* B_7 ve C_9 *beḍütge s.* || 1360 A_9'da bu beyit 1358'den sonra geliyor; C'de iki satır üzerine yazılmış | *tonı̄ga*] A_9 *tongga* || 1361 *bu*] A_{10} *heç* || 1362 *ḳılmış*] A_{11} *taġaṭ* C_{15} *ṭaᶜaṭ* | *isizlik*] A_{11} *ęsiz-lik* || 1363 *yatu ... tirmiş*] A_{12} *... termiş* B_{13} *ṭuru ḳ. birmiş* C_{16} *yaṭı ...* | *saḳış*] C_{16} *saḳınç* || 1364 *ulır ... yoḳ*] A_{13} *... ǫlünip ...* B_{14} *ölür męn ükünçün ne*

1354 Bu iyiliğin karşılığı olarak, ey zeki insan,
şimdi sana vasiyetname yazıp bırakıyorum.

1355 Bu dünya işlerinde sana arkadaştım;
işlerini doğrulukla yerine getirmeye çalıştım.

1356 İşte şimdi, büyük bir bağlılıkla,
vasiyetim olan öğütlerimi yazıp bıraktım, oku.

1357 İçten bağlı olan samimi kişi ne der, dinle;
insanlığın başı bu samimiyettir.

1358 Samimi kişinin sözünü ve öğüdünü tut;
bu söz ve öğüt sana bir devlet ağı olsun.

1359 İnsanın hakikisi sadakatli kişidir;
sadakatlinin sözünü tut, o seni büyütür.

1360 Ey hükümdar, işte ben sana sadakatle bağlıyım;
sözüme göre hareket et, ey mert insan.

1361 Ölüm karşıma çıktı, ben pişman oldum;
bu sözlerim ve pişmanlığım fayda vermiyor.

1362 Şimdi bana yapılmış ibadetler gerekir;
yapılmış kötülüklerin hepsi ancak pişmanlık getirir.

1363 Toplanmış olan altınım ve gümüşüm olduğu gibi kaldı;
onlardan hisseme ancak hesap vermek düştü.

1364 Pişmanlık içinde feryat ediyorum, pişmanlık fayda vermiyor;
rabbin rahmetinden başka umudum kalmadı.

1365 İşte bugün elimde olmadan ölüp gidiyorum;
yarın sen de şüphesiz arkamdan geleceksin.

1366 Ey hükümdar, ölüm henüz yaklaşmadan
uyan; işini düzenle, bilgini kullan.

1367 Sen halkı beladan zulümden koru, iyilik yap;
elinle ve dilinle halkı sevindir.

1368 Sağlığında her şeyi iyilikle karşıla;
malın ve servetin varken paylaştır ve yedir.

---

asġı C_{17} *ulur mẹn mẹn öknüp | iḍim ... yoḳ*] A_{13} *i. raḥmet-i-de ...* B_{14} *özüm-din töngüldüm kötürdüm* C_{17} *iḍim raḥmẹti-din ...* || 1365 *barır*] B_{15} *turur | yarın sen*] C_1 *barır mẹn* || 1366 *erken oḍun*] B_1 *e. oḍul* C_2 *irken o. | itingil ... bilig*] A_{15} *ẹdin-gil bụdürgil b.* B_1 *itịngil y. silig* C_2 *ịtingil ...* || 1367 B_3'te bu beyit 1368'den sonra geliyor | *bẹla ... sẹn*] A_{16} *bil-e k. yerin-te iş* B_3 *... yịrin-de sẹn* C_3 *... yịrinde sẹn | sevindürgil elgin*] A_{16} *sevin-tür bir ilgin* B_3 ve C_3 *sẹvündürgil ...* || 1368 B_2'de bu beyit 1367'den önce geliyor | *titür*] A_{17} *yedür* C_4 *titür* (*t-* sonradan eklenmiş) | *tavar ... yitür*] A_{17} *... ber yedür* C_4 *tạvarıng ...*||

1369 negü ṯir eşitgil köni sözlüg er
kiçigde oḍunmış yiti közlüg er

1370 ölüm kelmez erken ölümke itin
tiriglik öḍinde tapuġ ḳıl tapın

1371 ölüm kelse tutsa ökünç asġı yoḳ
neçe me ulısa ḳara yir ḳatın

1372 ay ilig ḳatıġlan menin̄gde kiḍin
yaṽa ḳılma öḍ kün tapuġda aḍın

1373 sini armasun dün̄ya ḍevlẹt bile
ḳamuġ iş içinde könilik tile

1374 törü tüz yorıtġıl buḍunḳa köni
künün̄g eḍgü bolġay könilik küni

1375 özün̄g otḳa atma bu dün̄ya üçün
haṽa boynı biçgil et özke öçün

1376 bu dün̄ya begi sen an̄ga bolma ḳul
sini ḳoḍmaz erken anı ḳoḍġu tul

1377 küṽezlenme artuḳ kötürme kön̄gül
ınanç ḳılġu ermez bu dün̄ya tön̄gül

1378 yaḳın tut özün̄gke kişi eḍgüsi
isizdin yıraḳ tur toḳıġay yası

1379 kişi suḳın̄ga birmegil sen işin̄g
vẹfasız kişike yitürme aşın̄g

A57 1380 tapuġḳa irig bol yazuḳta tıḍın
C65 san̄ga teggü ermez tapuġda aḍın

B111 1381 ölümüg unıtma an̄gar yoḳ tolum
busuġdın çıḳar teg çıḳar bu ölüm

1382 neçe ḳaçsa aḫır ölüm tutġusı
neçe ḳalsa aḫır ölüm yetgüsi

1369 B_4'te bu beyit 1367'den sonra geliyor | *negü ... er*] A_{18} *n. ter ... ẹr* B_4 *nigü ... ẹr* C_5 *nigü ... ir* | *oḍunmış ... er*] A_{18} *usan-mış iki koşlüg e.* B_4 *... ẹr* C_5 *... yiti k. ir* | Dörtlük, A'da ayrıca işaret edilmemiş; B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *şi'r* sözüyle ayırt edilmiştir || 1370 *ölüm ... itin*] A_{19} *ọ. tıdmaz ... edin* B_5 *ẹçẹl kẹlmez ...* C_7 *ẹçẹl tutmaz ... büẗin* (-ẗ- harekeli) | *öḍinde ... tapın*] A_{19} *barın-ta ... yalın* C_7 *barında ...* || 1371 *ölüm ... asġı*] A_{20} *ecel kelz-e tudz-a ọ. asıġ-ı* | *neçe ... yir*] A_{20} *ḳaçan m-a ... yer* || 1372 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *menin̄gde kiḍin*] A_{21} *mening-tin kedin* C_9 *mẹning-de" k.* | *öḍ ... aḍın*] A_{21} *ẹdgü tapuġ-ta a.* B_7 *... özüng tiglikin* (tẹngligin ?) || 1373 *sini armasun*] A_{22} *sen-i armaz-u* C_{11} *s. armasu* || 1375 *üçün*] C_{13} *içün* | *haṽa*] A_{24} *hav-a* B_{10} *haṽa*

1369 Küçüklüğünde uyanmış, keskin gözlü ve
doğru sözlü insan ne der, dinle.

1370 Ölüm gelmeden, sen ölüme hazırlan, hayattayken,
Tanrının emirlerini yerine getir, ona tapın.

1371 Ölüm gelip çatınca pişmanlık fayda etmez;
kara toprağın altında istediğin kadar feryat et.

1372 Ey hükümdar, benden sonra gayret et,
ömrünü boşa harcama; ibadet et.

1373 Bu dünya ve devlet seni aldatmasın,
bütün işlerde doğruluğu göz önünde bulundur.

1374 Halka yasayı doğru ve dürüst uygula ki,
kıyamet gününde bahtiyar olasın.

1375 Bu dünya için kendini ateşe atma;
vücuttan öcünü al, nefsin boynunu kopar.

1376 Sen bu dünyanın beyisin, ona kul olma;
o seni bırakmadan sen onu dul bırak.

1377 Fazla kibir ve gurura kapılma;
bu dünyaya güven olmaz, ondan vazgeç.

1378 İyi kişileri kendine yakın tut;
kötülerden ırak dur, zararları dokunur.

1379 İşini kişilerin açgözlüsüne verme,
yemeğini vefasız kişilere yedirme.

1380 Tapınırken gayretli ol, günahtan sakın;
sana ahrette ancak tapınmanın faydası dokunur.

1381 Ölümü unutma, ona karşı silah yoktur;
pusudan çıkar gibi bir gün çıkar karşına.

1382 Ne kadar kaçarsan kaç ölüm seni yakalayacaktır;
ne kadar kalırsan kal ölüm seni alıp götürecektir.

C_{13} *ḫavi* ‖ 1376 *begi ... aŋga*] A_{25} *nengin-e angar* B_{11} *nẹngi* (*n-* noktasız, sonradan eklenmiş) *sẹn angar* C_{14} *begi se*^{n} *a.* | *sini ... tul*] A_{25} *seni tudmaz ẹrkẹn anı ḳod ḳodur* B_{11} *... ḳoḍmaġıl* ‖ 1377 *küvẹzlenme*] C_{15} *kẹ̈vẹzlenme* | *ḳılġıl*] A_{26} *ḳılḳ-ı* ‖ 1378 *isizdin ... tolaġay*] A_{27} *ẹsiz-ni y. tut tolṛ-ı-ġa* ‖ 1379 *sulaŋa birmegil*] A_{28} *sulḳ-ı-ġa bermegil* | *yitürme*] A_{28} *yedür-me* B_{14} *yiyürme* ‖ 1380 *tapuġḳa ... tıḍın*] A_1 *tapuġ-ḳa ẹrig b. yasulṛ-ḳa yadın* B_{15} *özüng tạpnu* (*-p-* noktasız) *tınma yazulṛdın t.* C_1 *... yazuḳ-ta*^{n} *t.* | *saŋa ... tapuġda*] A_1 *sangga ...* B_{15} *sạngar teg(g)ü ermes t.* C_1 *... tạpuġda*^{n} ‖ 1381 *ölümüg ... tolum*] A_2 *ọḳūm-ḳe odanın-a ... talum* B_1 *... usa it t.* ‖ 1382 *ḳaçsa*] C_3 *ḳalsa* | *ḳalsa*] A_3 *tez-e* C_3 *ḳaçsa* ‖

1383 ölümke usanma körgül tut tirig
neçe kiç tirilse töşengü yirig

1384 kanı kim kutuldı ölümdin kaçıp
kanı kim aşundı ödindin keçip

1385 idi yakşı sözler bilig yarğzatu
bu öd kün tiriglikerig merğzetü

1386 apa oğlanı körse arkış sanı
örüg turğu bolmaz örügler kanı

1387 ata arkasındın toğulsa oğul
ana karnı menzil kaç aylık amul

1388 anasında toğsa atansa atı
müsafir bolup mindi ödlek atı

1389 küni bir mangım ol tüni bir mangım
iletür ölümke kurıtur engim

1390 ajun bir tüşün ol gürürg bir tüşün
bu tüşün kopursa tüşün ol ajun

1391 küder ol ajunda sarga iki yol
bu iki yolurgda kayu erki yol

1392 yolurg orgça kelse itildi işirg
kalı solça kelse ulıp çal başırg

1393 tarıglağ erür dünya ilig kutı
tarısa orar er tirilgü otı

1394 negü ekse yirke yana ol önür
negü birse evre anı olş alur

1395 kişi nergi alma yime tökme kan
bu iki yazukka ulır çıksa can

B112 1396 bu tüş teg tiriglik keçer belgüsüz
C66 kerek beg kerek kul barır kelgüsüz

1383 *kiç ... yirig*| A_4 *keç* (*keyn* ?) ... *yerig* B_3 ... *yirig* C_4 *kalsa ahır ... yirig* || 1384 *aşundı ödindin*| C_5 *oşmundı* (satır üstünde başka bir el ile *aşundı*) *ödinde*^{n} || 1385 *yakşı ... yarğzatu*| A_6 ... *mengset-ü* B_5 *yakşı sözle ilig y.* C_6 *yahşı ...* | *öd ... merğzetü*| A_6 *edgü tiriglig-lerin yangsadu* B_5 ... *tiriglig-lering m.* || 1386 *oğlanı*| A_7 *oğlı* | *örüg ... kanı*| A_7 *orun targu b. bir asrak k.* C_7 ... *bulmaz bir azrak* (*-a-* silinmiş) *k.* | 1387 *arkasındın toğulsa*| A_8 *arkı-a-sı-tın yedülz-e* B_7 *arkasında toğulsa* (*t-* noktasız) C_8 *a. törüs-e* | *menzil ... aylık*| A_8 *mensil k. aygıl* C_8 *menzil k. ay-lık* || 1388 *anasında ... atansa*| C_9 *anasındın t. atalsa* | *mindi ödlek*| A_9 *mundi öslek* B_8 *mündi ö.* || 1389 *bir ... mangım*| A_{10} *tirmekim tun-i ber-medim* B_9 *bir mangım ... mangım* | *kurıtur engim*| A_{10} *kurıdur ingim* C_{10} *kazıtur*

1383 Ölüme gafil avlanma, gönlünü diri tut;
ne kadar yaşarsan yaşa bir gün toprağa gireceksin.

1384 Hani, kim ölümden kaçıp kurtulmuş;
hani, kim ecelini geciktirmiş, vaktini aşmış.

1385 Bilge bu zamanı ve hayatı bir yakıştırmayla,
çok güzel anlatmıştır.

1386 İnsanoğlu, bakarsan, bir kervana benzer,
konak yerinde devamlı kalınmaz, menziller hani?

1387 Oğul babasının dölünden çıktıktan sonra,
ana karnı onun için birkaç aylık istirahat menzilidir.

1388 Anasından doğup adı verilince
yolcu olarak zamâne atına biner.

1389 Gündüzü bir adım olur, gecesi bir adım;
bu at onu ölüme götürür, benzini soldurur.

1390 Bu dünya bir konak, mezarın ikinci konaktır;
bundan sonraki ilk konak öteki dünyadır.

1391 O dünyada seni iki yol bekler;
bu iki yoldan hangisi sana nasip olacak.

1392 Yolun sağa doğruysa yolundadır işin;
eğer sola doğruysa inleyerek çal başını yere.

1393 Ey devletli hükümdar, dünya bir tarladır;
insan bu tarlayı ekerse hayat ekinini biçer

1394 Yere ne ekilirse, yine o biter;
ne verilirse karşılığında aynı şey alınır

1395 Başkasının malını alma ve kan dökme;
ölüm döşeğinde insan bu iki günah yüzünden inler

1396 Düşe benzeyen bu hayat farkına varılmadan geçer;
gerek bey, gerek kul bir daha gelmemek üzere gider.

---

ingim || 1390 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *ajun ... bir*] A_{11} *acun yer tışın ol kösüng b.* | *tüşün ... ajun*] A_{11} *tüş-tin ḳoparz-a tışün ol acun* B_{10} *tüşkün ḳopar yin* (*yi-* noktasız, şekle dikkat!) ... C_{12} *tüş tün ḳ.* || 1391 *küçler ... sanga*] A_{12} *ḳudez ol acun-ta sangga* B_{11} *kürer ...* C_{13} *küder ...* | *erki*] C_{13} *irki ...* || 1392 *orğça ... itildi*] A_{13} *ongga kilz-e ḳdil-ti* | *ulıp*] A_{13} ve C_{14} *ulı* || 1393 *erür*] A_{14} *turur* C_{15} *tıtur* | *ora'er*] A_{14} *ıserir* B_{13} *... ḳr* || 1394 *negü ... yirke*] A_{15} *n. yerke ikz-e* B_{14} ve C_{16} *nigü e. yirke* | *negü ... evre*] A_{15} *n. berz-e ḳ.* B_{14} *nigü ...* C_{16} *nigü b. ivren* || 1395 *nenği ... yime*] A_{16} *... yan-a* C_{17} *malı a. yana* | *yazuḳda*] A_{16} *yasuḳ-tın* C_{17} *yazuḳ-dın* || 1396 *belgüsüz*] A_{17} *b.* (*-söz* !) | *beg ... kelgüsüz*] B_1 *ḳıḳl ḳerek beg ...* C_1 *... ḳalğusuz* ||

1397 ḳanı tüş sanı boldı keçmiş kününḡ
ökünçte aḍın yoḳ bu ḳalmış kününḡ

1398 negü tir eşitgil oḍunmış kişi
oḍunmışta kiḍin ökünmiş kişi

1399 tüşünḡ teg keçürdünḡ tiriglik oḍuġ
ḳanı asġı körkit manḡa bir boḍuġ

1400 kününḡni keçürdünḡ tilek arzuḳa
tiriglik tükedi ökünç ol yoḍuġ

1401 usanma tiriglikke artuḳ saḳın
tiriglik ölümke iḍi ök yaḳın

1402 saran bolma ilig aḳı bol aḳı
ḳalır menḡü ölmez aḳılıḳ atı

1403 er at sü bu nenḡke küvenme öküş
asıġ ḳılmaġay sü bu altun kümüş

1404 yuluġ ḳılma özni aḍınlar üçün
suyurlḳa özünḡni küyürme küçün

1405 seninḡde ozaḳı ajun begleri
ajun ḳoḍtı bardı yatur kör güri

1406 sanḡa ma anunmış turur bu ölüm
öḍinḡe küḍer ay yarumış künüm

1407 negü tir eşit dünya ʿaybın bilip
sanḡa sözlegüçi uḳuştın alıp

1408 açıġ suv teg ol kör bu dünya nenḡi
neçe içse ḳanmaz ölimez tili

1409 kölike teg ol kör bu dünya tonḡa
eḍerse ḳaçar ḳaçsa yapçur sanḡa

1397 *ökünçte ... kününḡ*] A_{18} *ǫlünç-tin ... kelmiş kuṃüng* B_2 *ökünç-de ...* C_2 *ökünç-de" ... ütüng* || 1398 *negü ... eşitgil*] A_{19} *n. ter işidgil* B_3 ve C_3 *nigü ...* | *oḍunmışta kiḍin*] A_{19} *o. kedin* B_3 *oḍunmış-da k.* | B_4'te 1398'den sonra şu beyit gelmektedir (krş. beyit 1246 not):

içli yaḳşı sözler bu şaʿir anı
bu şiʿr maʿnisini oḳıġıl ḳanı

Dörtlük, A'da sayfa kenarında AH: *şiʿr* sözü, B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *şiʿr* sözüyle ayırt edilmiştir || 1399 *tüşünḡ ... oḍuġ*] B_5 *... ǫduġ* C_5 *töşüng-ni* (*-ni* sonradan eklenmiş) ... | *kör-kit ... boḍuġ*] A_{20} *kǫrgin mangga ...* B_5 *... boḍuġ* C_5 *körküt ... köz b.* || 1400 *kününḡni keçürdünḡ*] A_{21} *kuṃüng il-gil-e-ting* C_6 *kününg çeḷepleding* | *yoḍuġ*] B_6 *ḳamuġ* || 1401 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *iḍi ... yaḳın*] A_{22} *ḷti ǫk y.* B_7 *iḍi keḍ baḳın* || 1402 *ilig ... bol*] B_8 *saḷḳlan ay ilig* | *menḡü ... atı*] A_{23} *mingü ... uḷ-ı* B_8 *mṇnggü ...* C_9 *mṇnggü ... baḳı* || 1403 *nenḡke küvenme*] A_{24} *tegm-e*

1397 Hani geçmiş günlerin, düş gibi oldu;
kalan günlerinde de pişmanlıktan başka şey yoktur.

1398 Uyanmış ve uyandıktan sonra
pişman olmuş insan ne der, dinle.

1399 Uyanık olduğun halde, hayatını bir düş gibi geçirdin;
faydası hani, bana bundan bir iz göster.

1400 Heves ve arzuların için ömrünü harcadın, hayat tükendi;
elde ettiğin sadece pişmanlıktır.

1401 Hayatta pek gafil davranma, dikkat et;
hayat ölümle çok yakındır.

1402 Ey hükümdar, cimri olma, cömert ol cömert;
cömertliğin adı ebedi kalır, ölmez.

1403 Askere, orduya ve mala güvenme;
ordunun, bu altının, gümüşün sana faydası olmaz.

1404 Başkaları için kendini feda etme;
kendine acı da zorla ateşe atma.

1405 Senden önceki dünya beyleri de dünyayı
bırakıp gittiler; işte mezarları, yatıyorlar.

1406 Ey benim parlak güneşim, bu ölüm senin için de
hazırlanmıştır; ancak vaktini bekliyor.

1407 Dünyanın eksik ve kusurlu taraflarını bilen ve
üzerinde düşünmüş olan insan sana ne der, dinle.

1408 Bu dünya malı acı su gibidir;
insan ne kadar içse kanmaz, dili bile ıslanmaz.

1409 Ey yiğit, bu dünya bir gölge gibidir;
peşine düşersen kaçar, kaçarsan o sana koşar.

---

kewenm-e B_9 *n. manma | sü bu*] A_{21} *sıu b.* C_{10} *bu sü* || 1404 *aḍmlar*] C_{11} *öngin-ler | suyurḳa*] C_{11} *sıyurḳa* || 1405 *seniñgde ... ajun*] A_{26} *sening-tin osaḳ-ı acun* B_{11} *seni(n)gde ...* C_{12} *sening-de*[n] ... | *ajun ... gürı*] A_{26} *acun ...* C_{12} *... gürleri* || 1406 *sañga ... anunmış*] A_{27} *sangga m-a anul-mış | öçliñge ... yarumış*] A_{27} *ọsüng-ke kụdiz ay yıurūmiş* B_{12} *ö. küzez ay* (*a-* sonradan eklenmiş) *yürümiş* C_{13} *... yạrumış* || 1407 *negü ... bilip*] A_{28} *n. ter işit tụny-e ʿaybı b.* B_{13} *nigü ... bịtip* C_{14} *nigü ... bịlip | sañga ... ulḳuştın*] A_{28} *sangga ...* B_{13} *sạngar ... ulḳuş-dın* C_{14} *sạnga ... ulkuş-dın* || 1408 Bu beyit 3625'te tekrarlanmaktadır | *sıẇ ... neñgi*] A_{29} *s. teg kör ol ... nẹngi* B_{14} *sıẇ ... malı* C_{15} *su mẹngizlig bu d. nẹngi | ölimez tili*] A_{29} *ọgümez tingi* B_{14} *ö. tili* C_{15} *ö. engi* || 1409 *kölilke ... toñga*] A_{30} *kọn-i-lik-ke teg ol kọrz-e tụny-e tengge* B_{15} *kölikeng tęg* (satır üstünde yazılmış) *... tọnga | eçlerse ... sañga*] A_{30} *idürz-e ... yapşur sangga* ||

B113 1410 saḳıġ ol körü barsa dünya işi
tutayın tiyü sunsa yitrür kişi

C67 1411 ay ilig ḳatıġlan özüñ eḍgü bol
begi eḍgü bolsa buḍun eḍgü ol

A58 1412 buḍun ḳoy sanı ol begi ḳoyçısı
bağırsaḳ kerek lḳoyḳa lḳoy kütçisi

1413 lḳapuġda tirildi ḳalın aç böri
ay ilig lḳoyuġ keḍ küḍezip yorı

1414 buşı bolma işte sen övke yığın
buşı bolsa begler buzar beglikin

1415 irig sözlemegil kişike tilin
irig til ot ol kör küyer teg yalın

1416 örüg bol amul bol tüzün bol silig
ḳamuġ eḍgülükke tegürgil elig

1417 yüz utru turur bu uzun yol seḥer
uḳuşluġ bu yolḳa azuḳ keḍ iter

1418 saṛay lḳarşı itme ay ilig ḳutı
anundı sarïga ev ḳara yir ḳatı

1419 eḍiz kirïg beḍizlig saṛayırïg ḳalıp
ḳararïgḳu yir evde yatur sen ulıp

1420 nerek kenç urur sen bu altun kümüş
sarïga teggüsi ol iki böz ülüş

1421 murïgar merïgzetü aydı şaʿir tili
bu şaʿir sözi kör açar söz yolı

1422 usal yalrïgulḳ oġlı öküş nerïg tirer
yigüke tegirmü salḳınmaz birer

1423 bayusa tileki bulunsa tükel
tüketür tiriglik uçup can yırar

1410 bu beyit B265$_1$'de tekrarlanmaktadır; krş. 3626 not | *barsa*] B$_1$ *bạrsa* (?) C$_{17}$ *birse* | *tiyü ... yitrür*] A$_{31}$ *yedü sunz-a yidrür* B$_1$ ve C$_{17}$ *tiyü s. yịtrür* || 1412 A58$_1$ ve B$_4$'te bu beyit 1413'ten sonra geliyor | *ḳoyçısı*] A$_1$ *ḳoy-çız-ı* B$_4$ *ḳoy-çısı* C$_2$ *ḳoyçı-sı* (*-y-* yerine *-b-* ile) | *lḳoyḳa ... kütçisi*] A$_1$ *ḳoyġan lḳ. kūdçiz-i* B$_4$ ... *tütgüçi* || 1413 A57$_{33}$ ve B$_3$'te bu beyit 1412'den önce geliyor | *ḳalın*] B$_3$ *ḳamuġ* | *ay ... yorı*] A$_{33}$ *ḳapuġ ked ḳuḍez-gil ay ilig yorı* B$_3$ ... *ḳoyuġ* (*-y-* yerine *-t-* ile) *keḍ* ... C$_3$ *ḳoyuġ* (*-y-* yerine *-b-* ile) *keḍ küdezgil ay ilig ḳurı* (*-r-* sonradan satır üstünde yazılmış) || 1414 A$_2$ ve B$_5$'te bu beyit 1412'den sonra geliyor | *işte ... yığın* A$_2$ ... *ẹvm-e* (*-v-* veya *-d- ?*) *y.* B$_5$ *işde ... yayın* (*yay-* noktasız) | *buzar*] A$_2$ *boşar* || 1415 *sözlemegil*] A$_3$ *söz-lemegin* | *irig ... yalın*] A$_3$ *irig-lik ot ol bir ḳụyer teg bilin* B$_6$ *iriglik ot ol ot küyürme yalın* C$_5$ ... *teg yalın* || 1416 *tüzün*] A$_4$ *tụsüm* | *elig*] A$_4$ ve C$_6$ *ilig* || 1417 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *uzun*] A$_5$ *acun* | *keḍ iter*] A$_5$ *ked*

1410 Dikkat edersen, dünya işi bir seraptır;
insan tutmak için elini uzattıkça onu kaybeder.

1411 Ey hükümdar, gayret et, kendin iyi ol;
beyi iyi olursa halk da iyi olur.

1412 Halk koyun gibidir, bey de onun çobanıdır;
çoban koyunlara karşı merhametli olmalıdır.

1413 Kapıda birçok aç kurt toplanmıştır;
ey hükümdar, koyunları iyice korumaya al.

1414 İşinde hiddetli olma, öfkene hâkim ol;
beyler hiddetli olurlarsa mülk ve saltanat bozulur.

1415 Kişilere kaba söz söyleme;
kaba söz alev alev yanan bir ateştir.

1416 Sakin, halim selim ve yumuşak huylu ol
ve böylelikle bütün iyiliklere elini uzat.

1417 Önünde uzun bir yol, bir sefer var;
akıllı olan bu yol için azığını iyice hazırlar.

1418 Ey devletli hükümdar, saraylar ve köşkler yaptırma;
kara toprağın altında evin hazırdır.

1419 Yüksek, geniş ve süslü sarayların burada kalacak,
sen de inleyerek karanlık toprak evde yatacaksın.

1420 Niçin bu altından gümüşten hazineyi topluyorsun;
senin hissene düşecek şey iki parça bezdir.

1421 Şair buna benzer bir söz söylemiştir;
şairin bu sözü, bak, söze yol açar.

1422 Gafil insanoğlu çok mal toplar;
yemek nasip olacak mı, bunu düşünmez.

1423 Zenginleşip bütün dileklerine kavuşunca,
ömrü de sona erip canı uçar gider, uzaklaşır.

(önce *kop* yazılmış sonra düzeltilmiş) *ẹder* B_8 *köp i.* || 1418 *itmc*] A_6 *ẹdm-c* | *anundı ... yir*] A_6 *a. sangga ẹv ḳ. yer* B_9 *... yïr* C_9 *anut-tı sanga iv ḳara yïr* || 1419 B'de bu beyit yok | *kiñg ... sarayıñg*] A_7 *keng ...* C_{10} *... sarayıġ* | *ḳarañgḳu ... sen*] A_7 *ḳ. yer ev̈-ke yadur sen* C_{10} *ḳırangḳu yïr iv̈-de yatur se*^{n} || 1420 *sen*] B_{10} *sẹn* C_{11} *se*^{n} | *sañga ol*] A_8 *sangga t. tur* B_{10} *sạngar ...* || 1421 *muñgar meñgzetü*] A_9 *munggar mingsedü* | *söz ... yolı*] A_9 *til-i ...* B_{11} *sözi urdı sözke ulı* | Dörtlük A'da sayfa kenarında AH: *şi*^{r} sözü, B'de çizgiler, C'de ayrı satırda *şi*^{r} sözüyle belirtilmiş || 1422 *usal ... tirer*] A_{10} *uṣol yalnġguḳ ... yerer* B_{12} ve C_{14} *u. yạnguḳ ...* | *yigüke ... birer*] A_{10} *negü-ke tigir-mü salun-mış birer* B_{12} *yigüke* (*y-* yerine *n-* ile) *teger-mü* (*t-* noktasız) ... C_{14} *yigüke* (*-i-* noktasız) *tigirmü ... birer* || 1423 *tileki bulunsa*] A_{11} *bohlz-a tileki* B_{13} *tileki-ni bulsa* C_{15} *t. bụlunsa* | *tüketür ... yırar*] A_{11} *... ecel can tirer* B_{13} *... ẹçẹl can yırar* (*y-* noktasız) C_{15} *tükel tüz t. öçüp c. birer* ||

1424 aṽınma erejke küṽenme ay beg
aṽınçınṉ küṽençinṉ uçıtġay u teg

C68 1425 tiriglik yaṽa ḳılma dṵnya üçün
keçigli turur bolġa emgek küçün

B114 1426 aġı çuz töşenür özünṉ oġlaġu
ḳara yir töşengü turur ay bügü

1427 aṽınçu seṽügler bile aṽnur öz
ḳara yir ḳatında yaşıp yatġu tüz

1428 yayılmaz yorıġa keṽeldin tüşüp
eḍersiz yıġaç mingü murṉgluġ bolup

1429 bularnı saḳınġıl ölümke itin
ökünme yarın bu ḳara yir ḳatın

1430 ḳamuġ işke tęvfiḳ bayattın tile
bayat birge şęksiz sanṉga küç bile

1431 negü kelse tapla kör eḍgü isiz
boyun bir ḳażalḳa köni tut ağız

1432 özünṉ ḳolsa iki ajun begliki
bu biş işke yalḳma bu ol yigliki

1433 ḫaramḳa ḳatılma yime lḳılma küç
kişi ḳanı tökme ḫaşım ḳılma öç

1434 bor içme ſęsaddın yıraḳ tur teze
bu lḳaç nenṉ yorır tutçı beglik buza

1435 özünṉ menṉgü beglik tilese tuçı
törü ḳıl buḍundın kötürgil küçi

1436 buḍunḳa başı sen ay ilig bu kün
buḍunuġ küḍezgil oḍuġ tur ögün

1437 uluġ yük boyunḳa yüḍürdi ilig
usal bolma saklan ay ḳıllḳı silig

1424 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *erejke küṽenme*] A_{12} *ęric-ke keṽenm-e* | *küṽençinṉ ... teg*] A_{12} *keṽin-çing udunz-a ụdeg* B_{14} *k. uḷıtġa* (*-t-* noktasız) *ot tęg* C_{17} *k. udıtġa* (*-t* noktasız) *u tęg* (*t-* yerine *y-* ile) ‖ 1425 *keçigli ... küçün*] A_{13} *... ụçün* B_{15} *k. tụrur uş bu e. üçün* C_1 *kiçigli tụrur bolġay ...* ‖ 1426 *töşenür*] A_{14} *tọş-e-tür* B_1 *töşengü* | *yir ... bügü*] A_{14} *yer tọşęngü ... begü* B_1 *yịr ... bụ̄gü* ‖ 1427 *seṽügler*] C_2 *sęṽụ̄gler* | *yir ... tüz*] A_{15} *yer ḳadîn-ḳa basıp ...* B_2 *yịr ḳ. kirip yạtġu öz* C_3 *... yaşıp yatġu t.* ‖ 1428 *yayılmaz ... keṽeldin*] A_{16} *yatı-mış y. keṽil-tin* B_3 *yayılmaz y. kęṽil* (*-i-* noktasız) *-din* C_4 *... kęṽęl-din* | *eḍersiz ... mingü*] A_{16} *idiz-siz y. menggü* C_4 *... müngü* ‖ 1429 *itin*] A_{17} *ędin* | *bu ... yir*] A_{17} *... yer* B_4 *sęn ... yịr* ‖ 1430 *bayattın*] B_5 ve C_6 *bạyat-dın* | *birge ... bile*] A_{18}

1424 Avunma ve huzura güvenme, ey hükümdar;
bu avunman ve güvenmen seni gaflet uykusuna düşürür.

1425 Dünya uğruna hayatı boşa harcama,
dünya geçicidir; sonra zorla zahmet çektirirler.

1426 İpek sırma ile örtülen vücudun
kara toprağa serilecektir, ey hakîm.

1427 Seni avutan zevklerinle avunan vücudun
kara yerin altında gizlenip sırt üstü yatacaktır.

1428 Sarsmayan, rahvan küheylan attan inip
acizlik içinde, eyersiz bir ağaca bineceksin.

1429 Bunları düşün ve ölüme hazırlan;
yarın bu kara yer altında pişman olma.

1430 Her işe Tanrıdan tevfik dile; bil ki,
sana ancak Tanrı yardım edebilir.

1431 İyi veya kötü, ne gelirse, ona razı ol;
kazaya boyun eğ, ağzını bozma.

1432 Eğer her iki dünyanın beyliğini de istiyorsan,
sen şu beş işe yaklaşma; en iyisi budur.

1433 Harama karışma, zulüm etme,
insan kanı dökme, düşmanlık besleyip kin gütme.

1434 Şarap içme, fesattan uzak dur, ondan kaç;
bunlar daima mülke ve saltanata zarar veren şeylerdir.

1435 Eğer devamlı ve ebedi beylik istiyorsan,
adaletten ayrılma ve halk üzerinden zulmü kaldır.

1436 Ey hükümdar, sen bugün halkın başında bulunuyorsun;
halkı gözet, aklın başında ve uyanık ol.

1437 Hükümdarların omuzlarına ağır yük yüklenmiştir;
ey iyi huylu insan, ihmalkâr olma, tedbirli davran.

---

berge ş. *sangga luç il-e* B_5 ... *bile* (*-i-* üzerindeki işarete dikkat!) || 1431 *negü* ... *isiz*] A_{19} ... ʿ*aciz* (?) B_6 *nigü* ... *küdezgü i.* C_7 *nigü* ... | *bir*] A_{19} *ber* || 1432 *kolsa* ... *ajun*] A_{20} *kolz-a i. acun* B_7 *bulsa* ... | *yalma* ... *yiglilki*] A_{20} ... *yeg-liki* B_7 *balıma* ... C_8 *yalma* ... *yiglilki* | 1433 *yime*] A_{21} *yan-a* C_9 *yana* || 1434 *feşaddın* ... *teze*] A_{22} ... *tiz-e* B_9 ... *tęze* C_{10} *feşad-ta* (*-la*?) ... *tize* | *yorır* ... *buza*] A_{22} *yırür* ... B_9 ... *tüze* || 1435 *merigü*] B_{10} ve C_{11} *mengü* | *törü* ... *kötürgil*] A_{23} *tıısü* ... *kodür-gil* B_{10} ... *budunla kötürgil* C_{11} ... *kitergil* || 1436 *budunuğ*] A_{24} *budun-ʾuğ* (veya *oğ*?) || 1437 *boyunka yüdürdi*] B_{12} *yüdürdüng boyun-ka* ||

1438 et öz arzu sürgen ḥavalḳa bulun
bulun bolma bolsa özüñgni yulun

1439 keçürmiş tiriglik tüpi boldı yil
bu ḳalmış tiriglik neçe birge il

1440 yaṽa ḳılma emdi bu ḳalmış künüñg
özüñgdin arıtġıl yazuḳuñg münüñg

B115 1441 veſa ḳılġu ermez bu dünya bilin
C69 keçer dünyada öz azuḳuñg alın

1442 negü tir eşitgil saḳınuk kişi
saḳınuḳ kişi ol ajunda başı

1443 bu ajun tüşün ol sen arḳış sanı
tüşünde neçe bolġa arḳış küni

1444 saṛay ol ajun kör bu ḳazġanç yiri
negü bulsa munda naru ıḍ yorı

1445 özüñg köçgü mundın köçüñg aşnu ıḍ
kerekligni alġıl kereksizni tıḍ

1446 munu men barur men mini kör oḍun
ḳatıġlan özüñgke at eḍgü ḳoḍun

1447 negü tir eşitgil ölügli tirig
ölürde birip bardı öt saṽ erig

A59 1448 ölügli tirigke birür pend tilin
eşitgil anı sen köñgülke alın

1449 ayur ay tirig sen usanma oḍun
usandım ökünçün yatur men yılın

1450 ay ilig bu beglik uzun ḳolsa sen
ḳaç iş ḳıl ḳaç iş ḳoḍ ḳılur erse sen

1438 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış (satırların sonundaki eklere dikkat) || 1439 *tüpi ... yil*] A_{27} *boyı boltı bil* (*b-* ?) B_{14} *... yil* | *birge il*] A_{27} *berz-e yil* B_{14} *b. il* C_{16} *b. il* (*i-* harekeli) || 1440 *özüñgdin ... münüñg*] B_{15} *özüñgni unıtġıl yorıḳmg yolung* || 1441 *veſa ... bilin*] A_{29} *yaṽa ...* B_1 *... ermes ... saṇga* | *keçer ... alın*] B_1 *veſa ḳıldı-mu emdi baḳḳıl maṇga* || 1442 *negü ... kişi*] A_{30} *begü ter işitgil salṣ-ı yuḳ başı* B_2 *nigü tir eşit bu saḳınuḳ k.* C_2 *... saḷṣ-yuḳ k.* | *saḳınuḳ ... başı*] A_{30} *salṣ-ı yuḳ baş-ı ol acun-ta kişi* B_2 *saḳınuḳ biḷiglig kişiler başı* C_2 *sçıḳyuḳ ... kişi* || 1443 *ajun ... arḳış*] A_{31} *acun ... arḷış* (satır altında UH: *kervan*) | *bolġa ... künı*] A_{31} *bolġay a. lıṇ-i* B_3 *bolġay a. sanı* | A ve C'de, 1443'ten sonra, metnin sırasına pek de uygun olmayan şu beyitler gelmektedir (krş. beyit 3723):

A_{32} *tedig-sig bu türek ev saḳınçı usun*
busulġu turur emti ḳalmaz usun

C_4 *nçteng-sig (?) bu börk iv saḳınçı uzun*

1438 Vücut arzusuna bağımlı insan nefsinin esiridir;
onun esiri olma, olursan da kendini kurtarmaya bak.

1439 Geçirdiğin hayat yel ve tipi gibi geçti;
kalan hayatın daha ne kadar saltanat sağlar.

1440 Şimdi kalan ömrünü artık boşuna geçirme;
kendini günah ve kusurlardan temizle.

1441 Bil ki, dünya sana vefa edecek değildir;
bu geçici dünyadan sana lazım olan azığı al.

1442 Takva sahibi kişi ne der, dinle;
takva sahibi kişi dünyada başarılı olur.

1443 Bu dünya bir konaktır, sen kendini kervan say;
bir kervan konakta ne kadar kalabilir.

1444 Dünya bir saraydır, bir kazanç yeridir;
buradan oraya götürebileceğin ne varsa götür.

1445 Sen buradan göç edeceksin, göç yükünü önceden gönder;
ancak gerekli olanları al, gereksizleri bırak.

1446 İşte ben gidiyorum, bana bak ve ibret al;
burada kendin için iyi bir ad bırakmaya gayret et.

1447 Ölmek üzere olan ve can çekişirken öğütler
ve nasihatler vererek ölen insan ne der, dinle.

1448 Ölmekte olan insan yaşayanlara nasihat eder,
sen onu dinle ve gönlüne yerleştir.

1449 O der ki: Ey diri, sen gafil olma, uyan;
ben gaflet ettim, şimdi yıllarca pişmanlıkla yatacağım.

1450 Ey hükümdar, bu saltanatın uzun sürmesini istersen,
şu birkaç işi yap, şu birkaç işi de bırak.

---

buzulğu tıtır emdi ḳalmaz ajun

1444 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *ol ... yiri*] A_{33} *ol acun bil ... yer-i* B_4 *bil ajun-nı b. ḳazğanç yiri* | *negü ... munda*] A_{33} *... mundın* B_4 *nigü bolsa* (önce *bolsang* yazılmış, sonra *-ng* üzerinden çizilmiş) *min-de* || 1445 *köçgü ... ıḍ*] A_{34} *keçgü m. ḳoçün ọng-tin ıt* B_5 *k. mindin k. ıḍ bıtırun* | *kerekligni ... tıḍ*] A_{34} *k. ḳot-ġıl* (önce *-ġın* yazılmış, sonra düzeltilmiş) *kerek ọske tıd* B_5 *ḳerekliğ-ni a. ḳereksiz ḳoḍun* C_7 *ḳereksizni ḳodġıl ḳereksizni* (satır üstünde *yaraġsızını şlı*) *tıd* || 1446 *barur men*] A_{35} *barur* C_8 *barır mẹn* | *özüñke*] A_{35} *ọsünge* || 1447 B'de bu beyit yok | *negü ... eşitgil*] A_{36} *n. ter işidgin* (önce *-gil* yazılmış, sonra düzeltilmiş) C_9 *nigü ...* | *birip*] A_{36} *berip* | Dörtlük, A'da sayfa kenarında AH: *şi'r* sözü ve C'de ayrı satırda *şi'r* sözüyle ayırt edilmiştir; B'de bu dörtlük yok. || 1448 B'de bu beyit yok | *birür*] A_1 *berür* || 1449 B'de bu beyit yok | *yatur ... yılın*] A_2 *y-a-tur mẹn tilin* C_{12} *yẹtürdüm yılın* (-ı- noktasız) || 1450 C'de bu beyit yok | *uzun*] A_3 *acun* | *ḳaç ... sen*] A_3 *üç iş ḳıl ıṣ iş ḳot unur ẹrz-e sẹn* B_7 *... erse* (*sen* belki sayfa kenarında yazılmış olup fotoğrafa girmemiş) ||

1451 törü ḳıl ḳatıġlan bolup ḳılma küç
tapuġ ḳıl bayatlḳa anıñ̃g ḳapġı ḳuç

1452 ikiñ̃çi usal bolma saḳ tur oḍuġ
sañ̃ga tegmesün bir müṣfaca yoḍuġ

1453 iki öḍte ḳılma ḳayu erse iş
ḥava övke kelse serip ḳısġu tiş

1454 bu ḳaç neñ̃g küḍezgil küḍezildi il
uzun turġa beglik sañ̃ga birge il

C70 1455 ḳamuġ eḍgülerig aġır tut kötür
isizlemi tutma iliñ̃gdin ḳotur

1456 isiz öñ̃gdi urma törü eḍgü ur
künüñ̃g ẹdgü bolġay ḳutuñ̃g baġa ḳur

1457 negü tir eşitgil ay bilge külüg
bu sözdin kötürgil özüñ̃gke ülüg

1458 törü eḍgü ur ay törü birgüçi
turu öldi isiz törü urġuçı

1459 isiz öñ̃gdi urma ay ilçi bügü
isiz bolsa bolmaz ajunuġ yigü

1460 isiz öñ̃gdi ursa özi öz öḍin
isiz ḳoḍtı atın özinde kiḍin

B116 1461 kim erse urup ḳoḍsa eḍgü törü
anın tikti atın aḍalḳın örü

1462 özüñ̃gni yañ̃gılma ay ilig balḳın
tüpüñ̃gni unıtma öyü tur salḳın

1463 isiz ḳıllḳı tutma ay elgi uzun
isiz ḳılḳ ulıtur ikigün ajun

1464 uzun boldı elgiñ̃g buçlunḳa yalḳın
ʃüsusun keçer bu tiriglik balḳın

1451 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *törü ... bolup*] B_8 ... *bolıp* (noktasız) C_{13} *biri ḫal tıṛur sẹn b.* || 1452 *saḳ tur*] A_5 *saḳdur* | *sañ̃ga ... yoḍuġ*] A_5 *sangga tegmesün-i muṣfa-ca y.* B_9 ... *yoḍuġ* C_{15} *s. tẹgmesüni* ... || 1453 *ḥava ... tiş*] A_6 *ḥav-a iṣke ḳ. sirip* ... B_{10} ... *ḳalġu iş* C_{16} *ḥavi* ... || 1454 *sañ̃ga ... il*] A_7 *sangga ḳaltı il* B_{11} ... *il* C_{17} ... *al* || 1455 *eḍgülerig*] B_{12} *eḍgülering* | *isizlemi ... ḳotur*] A_8 *ẹsiz-ler-ni ilig-tin ḳodur* B_{12} ... *ḳopur* C_1 ... *ilig-de" ḳ.* || 1456 *isiz ... urma*] A_9 *ẹsiz ọngdü turġıl* C_2 ... *buzġıl* | *bolġay ... baġa*] A_9 *b. ḳudun yalḳ-a* B_{13} ve C_2 *bolġa* ... || 1457 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *negü ... eşitgil*] A_{10} *n. ter işidgil* B_{14} ve C_3 *nigü* ... | *kötürgil*] A_{10} *ḳodergil* || 1458 B'de bu beyit yok, krş. 1459 not | *ur ... birgüçi*] A_{11} *ber ay tọrü bergüçi* | *turu ... isiz*] A_{11} *t.* (*eḍgü* yazılmış, sonra üzerinden çizilmiş) *ọlti ẹsiz* C_5 *turu* (satır üstünde *tẹrḥim*) ... || 1459 B'de metnin bu kısmı karışıktır; beyitin ilk mısrası 1458'e göre başlamakta ve 1459'a göre devam

1451 Adaletle iş gör, buna gayret et, asla zulmetme;
Tanrıya kulluk et ve onun kapısına yüz sür.

1452 İkincisi gafil olma, dikkatli ol, uyanık dur;
sana başkası yüzünden ansızın bir suç yüklenmesin.

1453 Heves ve öfke ânında hiçbir iş yapma;
her iki halde de dişini sık, sabret.

1454 Bu birkaç şeye dikkat edersen, memleket gözetilmiş olur;
saltanat uzun sürer, sana sulh ve sükûn sağlanır.

1455 Bütün iyilere hürmet göster, onları yükselt;
kötülere yüz verme, kapına dahi yanaştırma.

1456 Kötü teamül kurma, iyi kanun koy;
ömrün iyi geçer ve mutluluk sana yâr olur.

1457 Ey hükümdar, dinle, ne der ünlü bilge,
sen bu sözden hisse çıkar kendine.

1458 Ey kanun yapıcı, iyi kanun koy;
kötü kanun yapan, hayattayken ölmüş demektir.

1459 Ey hakîm devlet adamı, kötü teamül koyma;
kötü kanunlarla dünyaya hükmedilemez.

1460 Bir kimse kendi zamanında kötü teamül koyarsa,
kendinden sonraya kötü nam bırakmış demektir.

1461 Birisi iyi kanun koyup bıraktı mı,
adının ayakta durmasını sağlamış demektir.

1462 Ey hükümdar, dikkat et, kendini şaşırma;
aslını unutma, bunu daima hatırında tut ve düşün.

1463 Ey iktidar sahibi, kötü hareketleri benimseme;
kötü hareket seni her iki dünyada inletir.

1464 İktidara geldin ve halka yakın oldun;
dikkat et, sonra bu ömür yazıkla, vahla geçer.

---

etmekte; ikinci mısrasıysa diğer iki nüshanın hiç birine benzememektedir | *isiz ... bügü*] A_{12} *ẹsiz ọ ... begü* B_{15} *törü eḍgü ur̀gul ay ...* C_6 *törü isiz u. ... | isiz ... yigü*] A_{12} *ẹsiz ọngdi buz-tı tümẹn ming ọgü* C_6 *isiz öngdi buzdı tümen ming ögü* || 1460 B ve C'de bu beyit yok | *isiz ... öḍin*] A_{13} *ẹsiz ọngdi ur̀z-a ... ọḍin | isiz ... ḳiḍin*] A_{13} *ẹsiz ḳ. öz-i ọsin-tin kedin* || 1461 *urup*] A_{14} *urup* (*-p* veya *-k?*) | *anın ... örü*] A_{14} *adın bek-ti ọḍgün adaġm ọrü* C_7 *atın tikti edgü ...* || 1462 *yaṉ̄gılma ... baḷ̣ın*] A_{15} *yangg̀ıl-m-a ...* B_2 *yaṉgılma ay bilge yaḷ̣ın | tüpüṉ̄gni ... tur*] A_{15} *tuṉüṉg-ni unudm-a uyudur* B_2 ve C_9 *... ọ̈yü tur* || 1463 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *isiz ... elgi*] A_{16} *ẹsiz tudm-a ḷ̣ulḷ̣ın ay ilgi* C_9 *i. ḷ̣ulḳ-m ... | isiz ... ajun*] A_{16} *ẹsiz ... ikegü acun* B_3 *... ikegün ajun* (*-j-* noktasız) C_{10} *... ikigü a.* || 1464 B'de bu beyit yok | *elgiṉ̄g ... yaḳın*] A_{17} *ilging usadm-a yıġın* C_{11} *... baḷ̣ın* (*b-* noktası şüpheli) | *ḟiṣusun ... baḷ̣ın*] A_{17} *ḳısur-tı keçer kın ...* C_{11} *... yaḳın*||

1465 keçigli turur dünya keçti salḳın
keligli ölüm utru keldi salḳın

1466 mini kör meninḡdin kötür öt erig
ökünme yarın sen bu kün sen tirig

1467 kişi ölse andın ḳumaru ḳalır
munulḳı ḳumarum sanḡa ay bilir

1468 seṽerim sen erdinḡ ay ilig manḡa
asıġlıġ ḳumarumnı ḳoḍtum sanḡa

1469 asıġlıġ ḳumaru kişike söz ol
ḳumaru sözüg tutsa asġı yüz ol

C71 1470 munu söz bitip ḳoḍtum emdi çını
unıtma bu sözni unıtma mini

1471 neçe kiç yaşap öz tirig tursa sen
ölüm boldı aḫır yanış körse sen

1472 siziksiz ölüm bir kün aḫır kelir
tirilmiş bu canlıġ canın alġalır

1473 oḳıġçı kelürke anunġu kerek
uzun yol yorırḳa itingü kerek

1474 ölümdin ḳutulġu yarı yoḳ bilin
ölümke itingil kerekinḡ alın

1475 negü tir eşitgil ögi yetmiş er
ölümüg ölürde oza ulḳmış er

1476 kezigçe kelir bu ölümnünḡ ḳurı
ölümke özünḡ çın anuḳlap yorı

B117 1477 kümüş ḳur baġuçı munu men tiyü
ölüm tuttı erse üzüldi ḳurı

1478 ay ilig munu men ötedim ḫaḳınḡ
tükel ḳıldım emdi bağırsaḳlıḳınḡ

1465 *keldi salḳın*] B_4 ve C_{12} *ḳeldi sąḷḳın* ‖ 1466 *mini ... erig*] A_{19} *men-i ... ḳoḍer ọd irig* B_5 ... *meni(n)gdin k. ö. irig* | *bu ... sen*] A_{19} *bu künz-e* B_5 ... *sẹn* C_{13} ... *se*" ‖ 1467 *ḳumaru*] A_{20} *ḳumaru* (satır altında AH: *yadigar*) ‖ 1468 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *seṽerim ... manḡa*] A_{21} *siṽerim ... mangga* C_{15} ... *bilge mąnga* ‖ 1469 *sözüg*] B_8 *sözi* ‖ 1470 *bu ... mini*] A_{23} *sọsūm-ni angga* (satır altında AH: *sąġma* ?) *tur meni* C_1 *sözümni* ... ‖ 1471 *kiç ... sen*] A_{24} *keç ... turz-a sẹn* B_{10} *kim ... yorısa* (*-ı-* noktasız) *mẹn* | *yanış ... sen*] A_{24} *tınış ...* B_{19} *... mẹn* ‖ 1472 *tirilmiş ... alġalır*] A_{25} *... can-lıġ yẹn-e ọḳ ọlir* C_3 *birilmiş bu can-nı yąna oḳ alır* ‖ 1473 *oḷąġçı ... anunġu*] A_{26} *oḳunçı k.*

1465 Bu dünya geçicidir, onu şimdiden geçti bil;
ölüm mutlaka gelecektir, onu artık karşına geldi bil.

1466 Benim halime bak, benden öğüt ve nasihat al;
yarın pişman olma, sen bugün henüz dirisin.

1467 Kişi ölünce, ondan bir miras kalır;
ey bilgin, sana mirasım da işte budur.

1468 Ey hükümdar, en çok sevdiğim sendin;
faydalı mirasımı sana bırakıyorum.

1469 İnsan için faydalı miras sözdür;
miras kalan sözü tutmanın yüz faydası vardır.

1470 İşte şimdi sözün doğrusunu yazıp bıraktım;
beni hatırla ve bu sözlerimi unutma.

1471 Ne kadar yaşarsan yaşa, ne kadar hayatta kalırsan kal,
dikkat edersen, en son karşılaşacağın şey ölümdür.

1472 Şüphesiz, bir gün nihayet ölüm gelecek
ve bütün canlıların canını alacaktır.

1473 Davetçinin gelmesine hazırlanmak gerek
uzun yol yürümek için hazırlık yapmak gerek.

1474 Ölümden kurtulmak için çare yoktur, bunu bil;
ölüme hazırlan ve ancak bunun için gerekenleri al.

1475 Ne der, dinle, aklı eren insan,
ölümü ölmeden önce anlamış olan insan.

1476 Ölüm sırası nöbetle gelir;
her an kendini ölüme hazır bulundur.

1477 Gümüş kuşak bağlayarak, "İşte ben!" diyenin
kuşağı, ölüm tutunca kopar.

1478 Ey hükümdar, işte senin hakkını ödedim;
gösterdiğin yakınlığın karşılığını yerine getirdim.

---

anudğu C_4 *oḳıtçı ... | yorırḳa itingü*] A_{26} *yıwer-ke idin-güü* (satır altında AH: *yaraġ*) B_{12} *yorır-ke ...* || 1474 *yar-ı*] A_{27} *yar-ı* B_{13} ve C_5 *yarı | itingil*] A_{27} *idin-gin* || 1475 *negü ... er*] A_{28} *n. ter işidgil egü yedmiş ir* B_{14} *nigü t. eşit bu ögi* (-g- çizgisi yok) *... er* C_6 *nigü ... ir | ölümüg ... er*] B_{14} *ölümün ... aymış er* C_6 *... ir* | Dörtlük, A'da sayfa kenarında AH: *şi'r* sözü, B'de çizgiler ve C'de satır arasında *şi'r* sözüyle ayırt edilmiştir || 1476 *kezigçe ... ḳurı*] A_{29} *kisig-çe* (satır altında AH: *nevbet*) *turur bu ọlüm-ning ḷ.* $D2_7$ *kesig-çe kelür b. ọ. ...* (Arapça *kezig-çe keḷür ...*) | *ölümke ... anuḳlap*] A_{29} *... anuḳl-a* $D3_1$ *öz-üng-ni ọlümke a.* || 1477 *kümüş ... tiyü*] A_{30} *mening ḳurda-ġuçı menü men teyü* B_1 *ḷeur altun ...* C_8 *... tiyü | tıttı*] B_1 ve C_8 *tut(t)ı* ||

1479 bayat birsü tɐvſiḳ ḳamuġ eḏgüke
ḳutaḏsu bu eḏgü yigü keḏgüke

1480 esenin tirilgil öküş yıl yaşa
sevinçin avınçın öküş il aşa

1481 bağırsaḳlıḳ erdi menıñ bu sözüm
esen ḳal sɐlamɐt ay körklüg yüzüm

A60 1482 munu men barır men ay ilig ḳutı
turu ḳaldı oġlum bu bağrım otı

1483 bayatlḳa tutuzdum munı yalvara
tilese küḏezgey küyer ot ara

1484 sañga ḥacɐtim bu körü bir munı
süre ıḏma bolġay yavalar sanı

1485 ḳamuġ neñgke teñgri ḳılur ol sɐbɐb
ḳamuġ eḏgü isiz añgar öz ülep

1486 oġul ḳız sɐbɐbi ata ol ana
ḳılınç artasa ya itilse yana

C72 1487 munu men atası ölür men bu kün
kiçig ḳaldı oğlum yɐtim ögsüzün

1488 bar erse ḳalı bu tapuġçı ḥaḳı
sɐbɐb bol munı eḏgü yolḳa oḳı

1489 körü ıḏma ögretgil erdem bilig
bilig erdemin bulsu ilke elig

1490 itilsü ḳılınçı tüzülsü yorıḳ
tusulsu tapuġḳa alınsu alıḳ

1491 yava ıḏma boşlaġ yıġa tut ḳısa
yıġa tutsa oğlan bulur ḳut basa

B118 1492 negü tir eşitgil ḳarı köklemiş
sınamış ulḳup hɐm bilip sözlemiş

1493 kiçig erken ögret oğulḳa bilig
kiçigde bilig bilse kötrür elig

1479 *birsü*] A_{32} *bersü* | *ḳutaḏsu ... yigü*] A_{32} *ḳudud-su ... yegü* || 1480 *esenin ... yıl*] A_{33} *isenin tirilgin ọ. y.* B_4 *e. tiriglik ö. ming* (*-i-* yerine *-n-* ile) C_{11} *e. tiriglik ...* | *sevinçin ... öküş*] A_{33} *... acun* B_4 *küvençin ...* C_{11} *... ajun* || 1481 *menıñ*] A_{34} *ḳamuġ* B_5 *tükel* || 1482 *barır*] A_1 *barur* || 1483 *tutuzdum munı*] A_2 *tuduz-tum ḳadıġ* B_7 *tapuzdum m.* || 1484 *sañga ... bir*] A_3 *sangga ... ber* B_8 *sangar ...* | *ıḏma bolġay*] A_3 *yıdm-a b.* C_{15} *ı. bolġa* || 1485 *neñgke ... sɐbɐb*] A_4 *... seveb* (*-v-* veya *-y-* ?) B_9 *... sɐbɐb* (*-b-* noktasız) C_{16} *ning-ke ... sɐbɐb* (noktalara dikkat !) | *isiz añgar*] A_4 *ɐsiz anggar* || 1486 *sɐbɐbi*] A_5 *sevebi* (*-v* veya *-y-* ?) B_{10} *sɐbebi* | *artasa*] A_5 *ardz-a* || 1487 *ḳaldı*] A_6 *ḳalur* || 1489 *körü ...*

1479 Bütün iyilikler için Tanrı sana tevfik ihsan etsin; yiyecek ve
giyecek konusunda da bu iyiliklerin sana hayrı dokunsun.

1480 Ömrünü sıhhatle geçir, çok yıl yaşa;
saltanatın sevinç ve huzur içinde geçsin.

1481 Bu sözlerim sana karşı içten bağlılığın nişanesidir;
sağ ve esen kal, ey güzel yüzlüm.

1482 Ey devletli hükümdar, işte ben gidiyorum;
oğlum, bu ciğerparem burada kalıyor.

1483 Yalvararak Tanrıya emanet ettim onu;
O isterse, yanar ateş içinde de olsa korur onu.

1484 Senden dileğim şudur: ona nezaret et, kendinden
uzaklaştırma; yoksa, o yabani diken gibi olur.

1485 Tanrı her şeye bir sebep yaratır;
iyi ve kötü, her şeyi o nasip eder.

1486 Çocukların iyi veya kötü olmalarına
ana babaları sebep olur.

1487 İşte onun babası olan ben bugün ölüyorum;
oğlum küçük yaşta yetim ve öksüz kalıyor.

1488 Eğer bu hizmetkârın sende bir hakkı varsa,
sebep ol ve onu iyi yola yönelt.

1489 Gözden uzak bulundurma, ona erdem ve bilgi öğret;
bilgi ve erdemle memlekette mevki sahibi olsun.

1490 Tavır ve hareketleri makul, düzgün ve iyi ahlaklı,
hizmete layık ve meziyet sahibi olsun.

1491 Serbest ve başıboş bırakma, sıkı tut, kötü hareketlerine engel ol;
oğul sıkı terbiye altında bulundurulursa sonunda bahtiyar olur.

1492 Tecrübeyle anlayıp, bilerek söyleyen ve
işin aslına vâkıf olan pir ne der, dinle.

1493 Oğula bilgiyi küçükken öğret;
küçüklüğünde bilgi öğrenirse hayatta başarılı olur.

ögretgil| A_8 *yerü ı. ögret-gin* | *erdemin ... elig*| A_8 *irdemin ... ilig* B_{13} *erdemün ...* || 1490 *yorıḳ*| A_9 *yorıḳ* | *tusulsu ... alıḳ*| A_9 *yedil-sü ... yılıḳ* C_4 *yetilsü ...* || 1491 *ıdma boşlaġ*| A_{10} *başl-a ḳunm-a* C_5 *boşlaġ ıdma* | *yıġa*| B_{15} *ḳusa* || 1492 B_2'de bu beyit 1495'ten sonra geliyor | *negü ... ḳarı*| A_{11} *n. ter işidgil ḳ.* B_2 *nigü ... ḳarı* (-ı'dan önce bir noktasız çizgi var) C_6 *nigü ...* || 1493 *kiçigde ... elig*| A_{12} *... ilig* C_7 *kiçig-de*[ü] *... ilig* ||

1494 ayama oġul ḳızḳa berge yitür
oġul ḳızḳa berge bilig ögretür

1495 kiçiglikte bilse oġul ḳız neni
ḳarıp ölmegińçe unıtmaz anı

1496 tüketti bitig türdi badı tutup
alıp oġlıñga birdi elgin sunup

1497 ayur bu bitig tut yitürme oġul
iligke tegürgil ḳumarum bu ol

1498 bitigim olḳısun sözüm tutsunı
ölümke anunsun işin itsüni

1499 uluġ tındı ötrü oġulḳa baḳa
ayur sen munı uḳ könike yaḳa

1500 yana aldı oġlın ḳonıñga ḳuça
öpüp yıġladı bürnü yaşın saça

1501 ayur ay oġul kördüñg emdi mini
ne ḥalin barır men unıtma munı

1502 sañga ma siziksiz bu öḍ kelgü ol
usal bolma aḫır özüñg ölgü ol

1503 kereklig sözüg men tutuzdum sañga
sözümni unıtma duʿa ḳıl mañga

C— 1504 ḳalı ilig öḍlep tilese sini
yorıḳ tüz tapuġ ḳıl basınma anı

1505 yaʷa bolma boşlaġ yügürme özün
köni bol silig bol ḳılınçın sözün

1494 *berge yitür*] A_{13} *b. yedür* B_4 *bẹrge y.* C_8 *birge yịtür* | *berge bilig*] A_{13} *b. ọgūt* B_4 *bẹrge b.* C_8 *birge b.* || 1495 B_1'de bu beyit 1492'den önce geliyor | *unıtmaz*] A_{14} *unudmaz* C_9 *unıtmas* | A_{15}'te 1495'ten sonra şu beyit gelmektedir:

tal ẹrkẹn yıġaç igz-e tụgz-e bolur
ḳarız-a ḷẓaçan an-ı igz-e bolur

1496 *tüketti ... tutup*] B_5 *tüket(t)i bịtig tüzdi b. tụtup* (*t-* ve *-t-* noktasız) C_{10} *tüket(t)i ...* | *oġlıñga ... sunup*] A_{16} *oġh-ġa berti ilgi s.* C_{10} *... tutup* || 1497 *iligke ... bu*] A_{17} *eligke ... buu* B_6 *ịlig-ḳe ... ḳumaru bu* || 1498 *olḳısun*] A_{18} *olḳ-ı-su* C_{12} *olḳısu* | *anunsun ... itsüni*] A_{18} *... ẹdsün-i* B_7 *anutsun işig tutsunı* C_{12} *anuñgu ...* || 1499 B'de bu beyit yok | *ötrü*] A_{19} *arduḳ*] *sen ... yaḳa*] A_{19} *ay tirig-a tiriglik baḷ-a*

1494 Gerekirse, oğula kıza acımadan dayak at;
dayak oğula kıza bilgi öğretir.

1495 Oğul kız küçüklükte ne öğrenirse,
yaşlanıp ölünceye kadar onu unutmaz.

1496 Mektubu tamamladı, dürüp bağladı;
eliyle uzatarak oğluna verdi.

1497 Oğlum, dedi, bu mektubu sakla, kaybetme;
hükümdara götür, ona mirasım budur.

1498 Mektubumu okusun, sözümü tutsun;
ölüme hazırlansın ve işini ona göre düzenlesin.

1499 Uzun süre sustu, sonra oğluna bakarak dedi ki:
Sen bunu anla, doğruluktan ayrılma.

1500 Oğlunu kucaklayarak tekrar bağrına bastı;
öpüp ağladı, yüzü gözyaşlarıyla kaplandı.

1501 Ey oğlum, dedi, işte beni görüyorsun;
ben ne halde gidiyorum, bunu unutma.

1502 Sana da şüphesiz bu an gelecektir;
gafil olma, bir gün sen de öleceksin.

1503 Ben sana gereken sözleri söyledim;
sözümü unutma ve bana dua et.

1504 Eğer gün gelir de hükümdar seni isterse, tavır ve
hareketini düzelt, hizmet ve hürmette kusur etme.

1505 Aylak olma, başıboş dolaşma, kendi kendine koşma;
işinde, sözünde dürüst ve mülayim ol.

C_{13} ... *yaḳa* (*y-* noktalarına dikkat !) || 1500 *ḳonuŋa*] A_{20} *ḳoym-ḳa* B_8 *ḳonunga* (ilk *-n-* noktasız) | *öpüp ... bürnü*] A_{20} *tudup y. bir-nü* B_8 *öpüp y. bürnü* (noktasız) C_{14} ... *bürnü* (*-n-* yerine *-b-* ile) || 1501 *mini*] A_{21} *men-i* B_9 *miṇi* | *barır ... muni*] A_{21} *barur men unudm-a men-i* B_9 ... *mini* C_{15} *barır me"* ... || 1502 *saŋa ... öḍ*] A_{22} ... *sesik-siz ḳdü* B_{10} *saŋgar ... bu kün* | *bolma*] C_{16} *turma* || 1503 *sözüg ... saŋa*] A_{23} *soṣüng m. tuduz-sun saŋa* B_{11} *sözüm meṇ yeṭürdüm* (*y-* noktasız; *oku ṭıtuzdum* ?) s. | *sözümni ... maŋa*] A_{23} *soṣümi unudm-a tuv-a ḳ. mangga* B_{11} *oḷap seṇ sözüm-ni* ... || 1504 C'de 1504 - 1562. beyitler eksik | *öḍlep ... sini*] A_{24} *öslep ... seni* | *yorıḳ ... basınma*] A_{24} *ḳapuġ ḳıl yorıḳ ṭıṭız b.* B_{12} ... *sınama* || 1505 *boşlaġ ... özün*] A_{25} *başlaġ ... ọsün*] *ḳılınçın sözün*] A_{25} *silig çın soṣün* B_{13} *ḳ. tüzün* (*-z-* noktasız) ||

1506 kiçe yatsa kiç yat yana erte tur
yatıp erte ḳopġan ḳutın arturur

1507 bayat yarlıġın sen aġır tut aġır
iligke tapuġ ḳıl isingil bağır

B119 1508 isizke yaġuma yıraḳ tur teze
yorı eḍgülük ḳıl yorılṣ yol tüze

1509 sözünn̄gni küçlezgil sẹlamẹt yorı
özünn̄gni küḍezgil esenin ḳarı

1510 sözin kesti oġlın ḳuçup yıġladı
ulındı yana ol ökünçler yidi

1511 ayur ay ınançsız ajun bi-veḍa
nelük ḳıldınn̄ emdi mann̄ga sen cẹfa

1512 tü niʿmẹt bile bu igiḍmiş özüm
kirür bu ḳara yirke körklüg yüzüm

1513 anadın neteg toġdum erse bu kün
anınn̄g teg barır men yalınn̄gın munn̄gun

A61 1514 negü tir eşitgil ölügli ök er
ölümke ökünüp ulıġlı bek er

1515 ḳarındın çılṣardınn̄g ḳarınḳa kirür
şẹḳẹrdin igiḍtinn̄g yılanḳa birür

1516 isizim yigitlik tiriglik isiz
ökünçün sıġıt birle gürke kirür

1517 sıġıt ḳoḍtı ay toldı yetrüp ögin
ḳumaru üledi kişike nenn̄gin

1518 baḥil ḳoldı barça ḳadaşlarḳa ol
tiler boldı canı yaşıl kökke yol

1506 *kiçe ... kiç*] A_{26} *keçe y. keç* | *ḳopġan ... arturur*] A_{26} *turġıl ḳudun arda tur*
A_{27}'de 1506'dan sonra şu beyit gelmektedir: *apang ḳopmaz ẹrz-e ọsüng ang il-e*
ẹşilı ardaḳ-ı çın ḥaḳ-i-ḳat bile

1507 *yarlıġın sen*] A_{28} *yarlıġ-ı-n* | *isingil bağır*] A_{28} *esit-gil b.* B_{15} *i. bağır* (*b-* noktasız) ‖ 1508 $B119_{1\text{-}9 \text{ ve } 15}$. satırlarda mısraların ortasında sonradan yapılmış çizgi ve işaretlere dikkat | *isizke yaġuma*] A_{29} *ẹsiz-lerke yalṣm-a* | *yorı ... yol*] A_{29} *ḳadıl ẹtgü-ler-ke yorılṣ bol* B_1 *yorı* (*y-* noktasız, *-r-* yerine *-z-* ile) *... yol* (*y-* noktasız) ‖ 1509 *küḍezgil ... ḳarı*] A_{30} *ḳọni tut ...* B_2 *... ḳorı* ‖ 1510 *yana ... yidi*] A_{31} *yen-e ọḳọ. yeti* ‖ 1511 *ajun*] A_{32} *acun* | *mann̄ga sen*] A_{32} *mangga sẹn* B_4 *mạngar sẹn* ‖ 1512

1506 Gece geç yat, yine de erken kalk;
yataktan erken kalkan mutluluğunu arttırır.

1507 Tanrı buyruğuna çok itaat et;
hükümdara hizmet et, ona gönülden bağlan.

1508 Kötüye yaklaşma, ondan uzak dur, kaç;
daima iyilik yap, tavır ve hareketlerini düzelt.

1509 Sözünü gözet emniyet içinde yaşa;
kendini gözet esenlik ile ihtiyarla.

1510 Sustu, oğlunu kucaklayıp ağladı;
tekrar ah vah etti ve pişmanlıklar getirdi.

1511 Ey vefasız, güvenilmez dünya, dedi,
niçin şimdi bana cefa ediyorsun.

1512 Bol nimet içinde beslenmiş olan bu vücudum
ve bu güzel yüzüm kara toprağa giriyor.

1513 Anadan nasıl doğdumsa, bugün de
o şekilde ve acizlik içinde gidiyorum.

1514 Ölmek üzere bulunan ve ölürken pişman olarak
inleyen kuvvetli insan ne der, dinle.

1515 Karından çıkardın, tekrar karına giriyorum;
şeker ile beslediğin bu vücudu yılana veriyorum.

1516 Bana yazık oldu, gençliğime ve hayatıma yazık oldu;
pişmanlıkla ve ağlayarak mezara giriyorum.

1517 Ay-Toldı aklını başına topladı, ağlamayı bıraktı;
malını, miras olarak başkalarına dağıttı.

1518 Bütün akrabalarıyla helalleşti;
canı mavi göğe doğru yol almak istedi.

---

tū ... ıgıḍmiş] A_{33} *tuu ... yigit-miş* B_5 *bu ...* || 1513 *toġdum*] A_{34} *toġtı* | *barır ... yalıŋgın*] A_{34} *barur mẹn yalang ming* || 1514 *negū ... er*] A_1 *n. ter eşid-gin ọ. iger* B_7 *nigū ... ölügi öng (ong) ẹr* | *ölümke ... er*] A_1 *ọlürin-te* (*-r-* veya *-g-* ?) *bẹg ẹr* B_7 *... bẹk ẹr* | Dörtlük, A'da sayfa kenarında AH: *şi'r* sözü ve B'de çizgilerle ayırt edilmiştir || 1515 *çıḳardıŋ ... kirür*] A_2 *çıḳar teg ... kirür men* | *ıgıḍtıŋ ... birür*] A_2 *i. yılat-ḳa berür mẹn* B_8 *ş. igidtim ...* || 1516 *isizim ... isiz*] A_3 *ẹsiz-üm tirig-a tirig-lik* B_9 *i. tiriglik ịsizim tiriglik* (*ti-* noktasız) | *ölümçün ... kirür*] A_3 *ölün-çüm s. kọr kelir teg* (düzeltilmiş) *barur mẹn* || 1517 B_{11}'de bu beyit 1518'den sonra geliyor | *yetrüp ögin*] A_4 *berti ọgin* B_{11} *yitrüp* (*-i-* noktasız) *ö.* | *kişike neŋgin*] A_4 *tọsike ne-gin* || 1518 B_{10}'da bu beyit 1517'den önce geliyor | *baḫıl ... ḳadaşlarḳa*] A_5 *bıḫıl ... ḳadaş il-tin* | *kökke*] A_5 *kọk-te* ||

1519 közin kökke tikti kötürdi elig
şeḥadeṭ bile kesti teprer tilig

1520 yaruḳ can üzüldi tünerdi küni
bayat atı birle kesildi tını

1521 eḍizlik tiledi süzük can turuġ
uçup bardı can ḳaldı kalbūḍ ḳuruġ

1522 bolup toġmaduḳ teg yitip bardı can
ajunda atı ḳaldı belgü niṣan

B120 1523 negü tir eşit emdi kōñgli köni
usallıḳ usındın oḍunmış küni

1524 et öznüñg eṽi ol beḍizlig eṽiñg
süzük can eṽi ol beḍiz teg ṭeniñg

1525 ḳuruġ ḳaldı kalbūḍ uçup barsa can
bayat bildi ḳança barır erse can

1526 eḍiz boldı ornı ay ḳutluġ ḳuta
teñgise ḳoḍı inse boldı yuta

1527 ikide biri boldı şeksiz ülüg
tirildi ölümsüz uzun meñgülüg

1528 ne muñgluġ turur körse yalñguḷ özi
yorırda yatar eti keslür sözi

1529 ḳayudın kelir erki ḳança barır
ḳayuda turur erki ḳayda yorır

1530 biligli bilirmü negü tir negü
ulṣuġlı ulṣarmu negü tir bügü

1531 biligli bayat ol bilir bu işig
ukuġlı uġan ol ulṣar bu işig

1532 ara bir ıçar kör yorır belgüsüz
ara köz körürde bolur belgüsüz

1533 iḍi ḳısġa özlüg bu yalñguḳ özi
saḳınçı uzun hem beḍük til sözi

1519 *kötürdi elig*] A_6 *kǫder-ti ilig* B_{12} *ayur ay ilig* | *kesti*] A_6 *basti* || 1521 *can ... kalbūḍ*] A_8 ... *kenti* B_{14} *c. ḳaldı* (satır üstünde yazılmış) *kalbūṭ* (-ę- harekeli) || 1522 *yitip*] A_9 *yedip* B_{15} *yiṭip* | *ajunda*] A_9 *acun-ta* || 1523 *negü tir*] A_{10} *n. ter* B_1 *nigü t.* | *usallıḳ ... oḍunmış*] A_{10} *uz-a-lıḳ u. odm-mış* || 1524 *öznüñg ... eṽiñg*] A_{11} *ösüng ęṽi ...* B_2 ... *eti ol tiriglik işig* | *ol ... teniñg*] A_{11} *bu b. neng t.* B_2 *ol eḍizlik biṭig* (*b-* noktasız) || 1525 A_{12}'de ikinci mısranın yerine önce beyitin ilk mısrası yazılmış, sonra satır üstünde düzeltilmiş | *kalbūḍ ... barsa*] A_{12} *ęṽler ...* B_3 *kalbūḍ u. bạrdı* || 1526 *eḍiz ... ornı*] A_{13} *ęriz bolz-a ōz-ni* | *teñgise ... yuta*] A_{13} *ṭǫngedz-e ḳodı ilz-e* (önce *ǫ-* yazılmış, sonra düzeltilmiş) *anınça (?) buda* B_4 *teṇgise* (*t-* yerine *n-* ile, *-i-* noktasız) ... *yuta* (*y-* noktasız) ||

1519 Gözünü göğe dikti, elini kaldırdı;
son sözü kelime-i şahadet oldu.

1520 Nurlu can ayrıldı, günü karardı;
Tanrı adıyla son nefesini verdi.

1521 Saf ve temiz ruhu yükselmek diledi;
ruhu uçtu gitti, boş bir kalıp kaldı.

1522 Ruh, hiç doğmamış gibi kayboldu gitti;
dünyada alamet ve nişan olarak yalnız adı kaldı.

1523 Şimdi dürüst gönüllü ve gaflet uykusundan
uyanmış insan ne der, dinle.

1524 Bu süslü evin vücudun evidir;
o heykel gibi vücudun temiz ruhun evidir.

1525 Ruh uçup gidince vücut boş kalır;
ruhun nereye gittiğini ancak Tanrı bilir.

1526 Ey devletli, onun yeri yüreklerdedir;
onun yükselmesi mutluluk, inmesi felakettir.

1527 Şüphesiz, ona ikisinden biri nasip olur;
o ölümsüz, uzun ve ebedi bir hayat sürmeye başlar.

1528 Dikkat edersen, insan ne kadar aciz bir mahluktur;
yürürken yere serilir, sesi kesilir.

1529 Nereden gelir, nereye gider;
nerede durur, nerede yürür.

1530 Bunu bilen var mı, ne der, ne;
akıllı anlar mı, hakîm buna ne der?

1531 Bu işi bilen, ancak her şeyi bilen Tanrıdır;
bu işin hikmetini ve sırrını bilen ancak hükmeden Tanrıdır.

1532 Bazen kaybolur, kendini göstermeden dolaşır;
bazen daha göz önündeyken silinip gider.

1533 Bu insanın kendisi çok kısa ömürlüdür;
fakat emeli uzun, dili ve sözü büyüktür.

1527 *mıŋgūlūg*] B_5 *mŋggūlūg* || 1528 *muŋgluġ ... yalŋguḷ*] A_{15} ... *baḳz-a yangluḳ* B_6 *yaŋgluġ ... yaŋgluḳ* | *yatar*] A_{15} *ider* || 1530 *bilir-mü ... negü*] A_{17} *bilür-mü n. ter begü* B_8 ... *nigü t. nigü* | *negü ... bügü*] A_{17} *n. teg tegü* B_8 *nigü t. bügü* (*b-* yerine *n-* ile) || 1531 *biligli ... bu*] A_{18} *biligi b. oḳ bilür buu* B_9 *b. yąna yoḳ ...* | *ol ... işig*] A_{18} *oḳ. ... kişig* || 1532 *ara ... belgüsüz*] A_{19} *ḳar-a ... buu bolur taḳu söz* | *köz ... belgüsüz*] A_{19} ... *bilgü-süz* B_{10} *köz* (*-z-* noktasız) *körerde b. belgüsüz* || 1533 *iḍi ... özi*] A_{20} *ḳti ḳ. ọdlek buu yangluḳ ö.* B_{11} *iḍi ... yaŋgluḳ özi* (*-z-* noktasız) | *salɨnçı ... beḍük*] A_{20} *sevinçi usun hem besük* B_{11} *s. beḍük hęm uzun* ||

1534 körü barsa yalnḡuḳ bu erksizlikin
nelük munça yaṽlaḳ kötürdi egin

1535 iki künlük erter ajunuġ bulup
nelük kerdi kögsin ḳaya teg bolup

1536 negü tir eşitgil oḍunmış kişi
ölümüg uḳup yolḳa könmiş kişi

1537 ne teṉgsiz ölüm sen ay yaṽlaḳ ölüm
tusulmaz saṉga itse tük miṉg tolum

B121 1538 tözüke tegir sen ḳutulmaz biri
isiz eḍgü neṉgke sen ök sen tor ı

1539 kerek erdi bilge tirilse ḳutun
ḳamuġ ölsün erdi biligsiz otun

1540 isiz eḍgü ḳalmaz neçe tüz ölür
uluġ ya kiçig tut ḳara yir bolur

1541 ölümke keçig yoḳ tirig boldaçı
neçe kiç tirilse ölüm keldeçi

1542 ne yalḳşı ayur bu buḍun başlar er
biligin uḳuşun işin işler er

1543 ne eḍgü iş erdi ölüm bolmasa
ne körklüg iş erdi kişi ölmese

A62 1544 erejke tegürdi mini bu ölüm
ölüm ol buzuġlı tüpüm hem ulum

1545 ölümke taṉg ermez toġuġlı ölür
toġuġlı ölür kör ḳara yir bolur

1546 kişi isiz ermez kişilik isiz
eren isiz ermez könilik isiz

1547 bu ḳurtġa ḳılınçı bu ol öṉgdisi
kerek öṉgdi tutġıl kerek töṉgdisi

1534 *kötürdi egin*] A_{21} *ḳodūr tin igin* ‖ 1535 *künlük ... ajunuġ*] A_{22} *k. ẹrdẹr acun-nuġ* B_{13} *köngli ...* | *kerdi ... teg*] A_{22} *barur (?) köḳ-şin ḳar-a neng* ‖ 1536 A_{23}'te beyitin ikinci mısrası yerine 1537. beyitin ilk mısrası yazılmaya başlanmış; sonradan farkına varılarak üzerinden çizilmiş | *negü ... eşitgil*] A_{23} *n. ter ẹ.* B_{14} *nigū t. eşit bu* ‖ 1537 *tusulmaz ... tolum*] A_{24} *... talum* B_{15} *bąsulmaz ... ming* (*-i-* yerine *-n-* ile) *ṭọlum* ‖ 1538 *tegir sen*] A_{25} *tegirz-e* | *isiz ... tor ı*] A_{25} *ẹsiz ẹtgū teg ḳolz-a senz-e t.* B_1 *... sẹnūḳ sẹn tor ı* (*t-* noktasız) ‖ 1539 *bilge*] A_{26} *ẹtgū* | *ölsün*] A_{26} *ọlz-e* ‖ 1540 *isiz ... tüz*] A_2 *ẹsiz ... tuz* B_3 *... niçe yūz* | *ya ... bolur*] A_{27} *tut k. tut ḳ. yer b.* B_3 *y. k. but ḳ. yịr tolur* ‖ 1541 *ölümke*

1534 İnsanın bu acizliğine dikkatle bakarsan,
kötülerin niçin bu kadar gurur getirdiklerine şaşarsın.

1535 İki günlük bu geçici dünyayı bulunca,
niçin kaya gibi göğüs kabartırlar.

1536 Uyanmış ve ölümü anlayarak
doğru yola girmiş insan ne der, dinle.

1537 Ey kötü ölüm, sen ne eşi benzeri olmayan bir şeysin,
yüz binlerce silahın sana karşı bir tek faydası yoktur.

1538 Herkese gelirsin, kimse senden kurtulamaz,
iyi ve kötü şeylerin hepsini tuzağına düşürürsün.

1539 Bilgelerin mutluluk içinde ömür sürmeleri gerekirdi,
bütün bilgisiz küstahlar hep ölmeliydi.

1540 İyi veya kötü, hiçbiri kalmaz hepsi ölür;
büyük veya küçük hepsi kara toprak olur.

1541 Ölümden kurtuluş yoktur;
insan ne kadar yaşarsa da ölüm gelecektir.

1542 Halkın başında bulunan, işini bilgi ve anlayışla
gören insan ne güzel söylemiştir.

1543 Ölüm olmasaydı ne iyi olurdu;
kişi ölmeseydi ne güzel olurdu.

1544 Bana zevk ve mutluluk veren bu hayatımdır;
benim esas ve temelimi bozan ölümdür.

1545 Ölüme hayret edilmez her doğan ölür;
doğan ölür ve kara toprak olur.

1546 İnsana yazık değil, insanlığa yazıktır;
fertlere yazık değil, doğruluğa yazıktır.

1547 Bu dünya acuzesinin huyu ve âdeti budur;
istersen beğen, istersen beğenme.

---

keçig] A_{28} *ọlüm-tin keçiş* | *liç ... keldeçi*] A_{28} *keç oluḳ ọl-teçi* B_4 *me ...* ‖ 1542 *yaḫşı ... bu*] A_{29} *... ḳor* B_5 *yaḫşı ...* | *uḷuşun*] A_{20} *uḷuş-n* B_5 *uḷuşun* ‖ 1543 *iş*] A_{30} *neng* ‖ 1544 *erejke ... bu*] A_1 *eric-ke t. meni buu* B_7 *erijke ...* | *tüpüm*] A_1 *bodum* ‖ 1545 B_9'da bu beyit 1546'dan sonra geliyor | *tañg* (B_9 *tạng* (*t-* noktasız) | *ölür ... bolur*] A_2 *ọlüp ḳor yer aldın ḳalur* B_9 *... yịr tolur* ‖ 1546 B_8'de bu beyit 1545'ten önce geliyor | *isiz ... isiz*] A_3 *ẹsiz ... ẹsiz* B_8 *isiz ermes ... ịsiz* | *isiz ... isiz*] A_3 *ẹsiz ... ḳọni-lik ẹsiz* B_8 *isiz ermes ... ịsiz* ‖ 1547 *öñgdisi*] A_4 *ọng-tüz-i* B_{10} *igdüsi* | *kerek ... töñgdisi*] A_4 *öz-i sem-ridür kem öz-i yegüçi* B_{10} *k. öngdü ... töngdüsi* ‖

24.

KÜN TOĠDI İLİG ÖGDÜLMİŞNİ OIḲIMIŞIN AYUR

1548 bu ay toldı yasın keçürdi ilig
olḳıp oġlıñga birdi öt sav erig

1549 ayur ay oġul ḳılma artuḳ saḳınç
salḳınç keçse aḫır tüpinde sevinç

1550 sañga tegmedi bu saḳınç yalñguzun
mañga tegdi ḳaḍġu saḳınçlar uzun

B122 1551 köñgülni çökürme özüñgni avıt
balḳa tur mañga öz tapuġḳa ivit

1552 atañ öldi erse ata men sañga
atalıḳ ḳılayın oġul bol mañga

ÖGDÜLMİŞ CEVABI İLİGKE

1553 yir öpti kör ögdülmiş aydı ilig
uzun kiç yaşağıl aşayu ilig

1554 men igdiş ḳulunğ men tapuġçı seniñg
yuluġ bolsu canım iligke meniñg

1555 atam canı boldı iligke yuluġ
yuluġ ḳılsu teñgri sañga bu ḳuluġ

1556 çılḳardı atası bitigin oġul
iligke ötündi kör aḳru amul

1557 ilig aldı açtı oḳıdı bitig
sözin uḳtı aydı isiz ay tetig

1558 ayur ay bağırsaḳ kişide burun
ḳapuġum ḳurıttıñg ḳor ittiñg orun

1559 tirigle tapındıñg ötediñg ḥaḳım
ölürde muñgaḍıp yidiñg hem ġamım

---

kün toġdı ... ayur] A_5 *elig ay toltı oġlı ...* B_{11} *ilig ḫalḳan ögdülmişke pend birmişin a.*

1548 *oġlıñga ... erig*] A_6 *oġlı-ḳa berti ọdsuv e.* B_{12} *... elig* ‖ 1549 *tüpinde*] A_7 *tụnin-ge* ‖ 1550 *sañga ... yalñguzun*] A_8 *sangga ... yalġuz-un* B_{14} *sạnga ... yạngluzun | mañga ... salḳınçlar*] A_8 *mangga ...* B_{14} *mạngar tẹgdi emgek bu salḳınç* ‖ 1551 *köñgülni çökürme*] B_1 *köngülde keçürme | mañga ... ivit*] A_9 *mangga ... evid* ‖ 1552 *ata ... sañga*] A_{10} *ada ... sangga* B_2 *atang ... | mañga*] A_{20} *mangga* ‖

24.

HÜKÜMDAR KÜN-TOĞDI'NIN ÖĞDÜLMİŞ'İ ÇAĞIRIŞINI ANLATIR

1548 Hükümdar Ay-Toldı'nın yası sona erince,
onun oğlunu çağırtarak öğüt ve nasihatte bulundu.

1549 Dedi ki: Ey oğul, fazla üzülme;
keder geçer, arkasından sevinç gelir.

1550 Bu keder yalnız sana dokunmadı;
benim için de sonsuz kaygı ve üzüntü oldu.

1551 Gönlünü çökertme, kendini avut;
yanıma gel ve hizmetimde bulun.

1552 Baban öldüyse, ben de sana bir babayım;
sana babalık edeyim, sen de bana oğul ol.

ÖĞDÜLMİŞ'İN HÜKÜMDARA CEVABI

1553 Öğdülmiş yer öptü ve dedi ki: Ey hükümdar,
Tanrı sana devletin başında uzun ömürler versin.

1554 Ben senin himaye ettiğin bir kulunum,
hizmetkârınım; hükümdar için canım feda olsun.

1555 Babamın canı hükümdarın hizmetinde feda oldu;
Tanrı sana bu kulu da feda etsin.

1556 Oğul babasının mektubunu çıkardı,
edep ve hürmetle hükümdara sundu.

1557 Hükümdar mektubu aldı ve açıp okudu;
ne demek istediğini anladı ve dedi ki: Ne yazık, ey akıllı.

1558 Ey merhametli, ey insanların ileri geleni,
kapımı kimsesiz ve yerini boş bıraktın.

1559 Hayattayken, hizmet ettin ve hakkımı ödedin;
ölürken de beni düşündün ve benim için üzüldün.

ögdülmiş ... iligke] nüshalarda bu başlık yok

1553 *yir öpti*] A_{11} *yer ọ.* B_3 *y. öpti* (*-p-* sonradan eklenmiş) | *küç ... aşayu*] A_{11} *kęç yaş-a-su aş-ɑ-su* || 1554 *igdiş ... seninğ*] A_{12} *egdiş ...* B_4 *... mẹnịng* || 1555 *sanğa bu*] A_{13} *sangga men* || 1557 *isiz ay*] A_{15} *ay ersig* B_7 *ịsiz ay* || 1558 *ḳurıttığ ... orun*] A_{16} *ḳodur-tung ḳurıd-ung o.* B_8 *ḳurıt(t)ıng ḳ. it(t)ing o.* || 1559 *tapındığ*] B_9 *tąpundung* | *ölürde ... ġąnım*] A_{17} *ọler-te mungad-tıng munggum hem tenim*

1560 ḫaḳḳınṉgnı öteyümedim men seniṉg
bayat oḳ ötesün seniṉg ḫaḳḳlarınṉg

1561 neteg kim sevinçlig men sindin bu kün
bayat birsüni miṉg sevinçiṉg ḳutun

1562 sözin kesti ilig közi yaş saça
turup çıḳtı andın salḳınçıġ ḳuça

C73 1563 eviṉge kelip kirdi köṉgli tüşük
ḳapuġ yaptı ḳaç kün salḳınçın tügük

1564 bu ay toldınınṉg ḳıldı oġlı yoġı
çıġaylḳa üledi kümüş hem aġı

1565 keçürdi yime ök ata ḳaḍġusın
yaḳın ḳıldı özke kişi eḍgüsin

B123 1566 ata pendi tuttı yorıdı köni
ḳutı künde arttı yarudı küni

1567 negü tir eşit emdi öglüg kişi
başında keçürmiş bilir il işi

1568 ata pendini sen ḳatıġ tut ḳatıġ
ḳutaḍġay künüṉg birge künde tatıġ

1569 atanṉgnı ananṉgnı sevindür tapın
yanut birge tapġuṉg tümen miṉg asıġ

1570 ilig me ḳatıġlandı anda naru
küniṉge uru bardı eḍgü törü

1571 bayudı buḍun hem itildi ili
iligke duʿa ḳıldı buçlnı tili

1560 *bayat ... ötesün*] A_{18} *b. oḳ ǫde sütü* B_{10} *yąna yoḳ ö.* || 1561 *sevinçlig ... sindin*] A_{19} ... *sẹn-tin* B_{11} *sẹvünçlügme s.* | *birsüni ... sevinçiṉg*] A_{19} *ber-süni* ... B_{11} *b. ming* (*-i-* yerine *-n-* ile) *sẹvünçün* || 1562 *andın*] B_{12} *körgil* (sonradan, başka bir el ile satır üstünde yazılmış) || 1563 *tüşük*] A_{21} *tişük* B_{13} *tüşük* | *yaptı ḳaç*] A_{21} *bad-tı ḳ.* B_{13} *yąptı bir* C_1 *yąptı ḳ.* || 1564 *bu ... oġlı*] B_{14} *yime ḳıldı oġlı atası*] *kümüş*] C_2 *bu bōz* | A_{23}'te 1564'ten sonra şu beyit gelmektedir:

yoġ ẹdti ada-sı-ḳa aş sụ̄ ǫkūş
çıġay-ḳa ụleti kǫp ąldun ḳụmūş

1565 *ok ... ḳaḍġusın*] B_{15} *bu a. ḳaḍġusı* | *eḍgüsin*] B_{15} *eḍgüsi* || 1566 *tuttı*] B_1 ve C_4 *tut(ı)ı* | *ḳutı ...*

1560 Ben senin hakkını ödeyemedim;
senin hakkını bizzat Tanrı ödesin.

1561 Sen beni bugün memnun ettinse,
Tanrı da seni öyle memnun etsin.

1562 Hükümdar sözünü kesti, gözünden yaşlar akıttı;
Öğdülmiş keder içinde oradan kalkıp çıktı.

1563 Gönlü sıkıntı içinde gelip evine girdi; birkaç gün
herkese kapısını kapattı kederiyle başbaşa kaldı.

1564 Oğlu, Ay-Toldı için ölüm aşı yaptı;
yoksullara gümüş ve ipekli kumaşlar dağıttı.

1565 Babasının yasını böyle hayırlı işler yaparak geçirdi;
iyi insanları kendisine dost edindi.

1566 Baba öğüdünü tuttu, doğruluktan ayrılmadı;
Mutluluğu günden güne arttı, güneşi parladı.

1567 Akıllı kişi ne der, dinle şimdi,
görmüş geçirmiş ve memleket işini bilen kişi.

1568 Baba nasihatini sen sıkı tut, sıkı;
günün kutlu olur, sana her gün bir sevinç getirir.

1569 Babanı ananı hoşnut eyle, onlara hizmet et;
bu hizmet karşılığı binlerce fayda elde edersin.

1570 Hükümdar da o günden itibaren gayretle çalıştı;
günden güne iyi kanunlar koydu.

1571 Halk zenginleşti, memlekette düzen kuvvetlendi;
halk hükümdara dua etti.

---

yarudı] A_{25} *ḳamu ... yarıntı* B_1 *art(ı)ı kün-de yaruch* C_4 *ḳ. k. art(ı)ı yaruch* || 1567 *negü ... öghüg*] A_{26} *n. ter ...* B_2 *nigü ...* C_5 *nigü ... erklig* | *bilir ... işi*] A_{26} *b. ay kişi* C_5 *bilür ...* | Dörtlük, A'da sayfa kenarında AH: *şi'r* sözü, B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *şi'r* sözüyle ayırt edilmiştir || 1568 *ata*] B_3 *atang* | *ḳutaḍġay ... künde*] A_{27} *... berge ḳında* B_3 *ḳutaḍġa k. bolġa kün-din* C_7 *ḳutaḍġa ḳutung künde birgey* || 1569 *sevindür tapın*] A_{28} *sevün-tür t.* B_4 *seṿindür tutşı* | *birge*] A_{28} *berge* || 1570 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *anda*] A_{29} *andın* | *küniñge ... eḍgü*] A_{29} *k. u. bartı ç. bartı* B_5 *küni(n)ge ...*|| 1571 krş. beyit 1039 | *bayudı ... ili*] A_{30} *bayuu* (-*u* veya -*r* ?) -*tı b. m-a ḳdil-ti ḳli* ||

1572 ilig bir kün oldurdı yalñguz özün
kemişti kịtab ötrü baḳtı uzun

1573 tügüldi ögi köñgli yetlümedi
tiledi ayıtġu kişi bulmadı

1574 saḳındı kör ay toldı erdemleri
ayur ay dịriġa ol erde eri

1575 ḳapuġ körki erdi mañga eḍgü iş
buḍun asġı erdi añgar tegse iş

1576 ḳuruġ ḳaldı ornı irildi işim
irükler bütürgü ḳanı bir kişim

1577 yana saḳnu aldı kör ögdülmişig
ayur men unıtmış men eḍgü işig

C74 1578 ölürde ol ay toldı oġlın mañga
tutuzdı anı men unıttım tañga

1579 ata öldi erse oġul bar tirig
birisin yitürdüm tutayın birig

A63 1580 kişi ıḍtı terkin kör ögdülmişig
oḳıdı özinge bekitti işig

25.

ÖGDÜLMİŞ KÜN TOĠDI İLİG TAPUĠINĠA KÖRÜNMİŞİN AYUR

B124 1581 yorıp kirdi ögdülmiş utru turup
iligke köründi seviçlig bolup

İLİG SU'ALİ ÖGDÜLMİŞKE

1582 ilig kördi terkin oḳıdı anı
ayıttı negü ḳıldı öḍlek sini

1572 *yalñguz*] A_{31} *yalngguz* B_7 *yạngluz* | *uzun*] B_7 *közün* || 1573 *tügüldi ... yetlümedi*] A_{32} *tıgül-ti söz-i ...* B_8 *tṇgüldi* (*t-* noktasız) ... *tıḍulmadı* C_{13} *t. sözi k. yẹtlümedi* (*yt-* yerine *ti-* ile) || 1574 *ol ... eri*] A_{33} *ol ẹrdem ẹr-i* B_9 *eren-de ẹri* || 1575 *ḳapuġ ... mañga*] A_{34} *tapuġ ... mangga* | *añgar*] A_{34} *anggar* || 1576 *ornı irildi*] A_{35} *oz-nı ẹril-ti* B_{11} *o. izildi* | *irükler bütürgü*] A_{35} *ẹrük-ler yidir-gü* B_{11} *i. bṵtürgü* (*bṵt-* noktasız) || 1577 *saḳnu*] B_{12} *saḳınu* | *unıtmış ... eḍgü*] A_{36} *unud-mış mẹn ẹ.* B_{12} *unıtmışma* (*-ş-* noktasız) *uşbu* C_{17} *unıtmış me*" *e.* || 1578 *ölürde ... mañga*] A_{37} *ọler-te ... mangga* | *tutuzdı ... tañga*] A_{37} *tuduz-tı ... tangga* B_{13} *tıtuzdı* (*-t-* yerine *-b-* ile) ... *unıt(t)ım tınga* (*tı-*

1572 Hükümdar bir gün tek başına oturuyordu;
elindeki kitabı bıraktı ve uzun uzun düşündü.

1573 Bir yere aklı takılmıştı, anlayamadı;
sormak için birini aradı, bulamadı.

1574 O zaman Ay-Toldı'nın erdemlerini hatırladı
ve: Ah yazık, o erler eriydi, dedi

1575 O bana iyi arkadaştı ve bârgâhımın süsüydü;
her işinde halkın faydasını düşünürdü.

1576 Arkadaşım kayboldu, boş kaldı yeri;
hani bu boşluğu dolduracak kişi.

1577 Sonra birden bire Öğdülmiş'i hatırladı
ve dedi: Unutmuşum ben bu iyi işi.

1578 Ay-Toldı ölürken oğlunu bana emanet etmişti;
hayret, ben onu nasıl unuttum.

1579 Babası öldüyse, oğlu hayattadır;
birini kaybettim, birini tutayım bari.

1580 Derhal adam gönderip Öğdülmiş'i huzuruna çağırttı
ve bu işi de böylece yerine getirdi.

25.

ÖĞDÜLMİŞ'İN HÜKÜMDAR KÜN-TOĞDI'NIN HUZURUNA ÇIKIŞINI ANLATIR

1581 Öğdülmiş yürüyüp içeri girdi ve huzura kabul edilerek
hükümdarın karşısında sevinçle durdu.

HÜKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ'E SUALİ

1582 Hükümdar onu görünce hemen yanına çağırdı
ve sordu: Felek sana neler yaptı?

---

noktasız) C_1 ... *umıt(t)ım t.* || 1579 *erse*| C_2 *irse* | *yitürdüm ... birig*] A_{18} *yedür-tüm* ... B_{14} *y. tutayı b.* || 1580 *oḫıdı ... bekitti*] A_1 *oḫudı ... bekïd-ti* B_{15} *avındı ... bḳit(t)i* C_3 ... *bḳït(t)i* ||
ögdülmiş ... ayur] krş. beyit 1590 not; A ve B'de bu başlık yok | C_4 *bab ö. ilig ṭapuġınga k. aytur*
1581 *yorıp*] A_2 *yurüp sevïnçlig*] A_2 *sevünç-lüg* B_1 *sḳvünçlüg*
ilig ... ögdülmişke] nüshalarda bu başlık yok
1582 *terkin*] B_2 *erse* | *ayıttı ... sini*] A_3 *ayıdtı ... öz-lek sen-i* B_2 *ayıt(t)ı ... sini* C_6 *ayıt(t)ı ... sïni* ||

1583 negü teg keçer bu keçigli kününg
könimü yorır sen ya egri yolung
1584 negü kıldı ödlek atanggda kidin
sevinçmü birür ya sakınç kadgudın

ÖGDÜLMİŞ CEVABI İLİGKE

1585 ötündi bu ögdülmiş ilig kutı
uzun kiç tirilsü yadılsu atı
1586 yırak boldum ilig tapuğında taş
iriglendi ödlek mangga tügdi kaş
1587 büte boldı ilig yüzin körmedim
salkınç kadgu birle yorıp külmedim
1588 bu kün edlep ilig mini ündedi
umınçlığka devlet mangga kur badı
1589 ilig yarlığını eşitti özüm
künüm edgü boldı yarudı közüm

1590 ilig tegme türlüg ayıttı bilig
ötündi bu ögdülmiş açtı tilig

26.

ÖGDÜLMİŞ KÜN TOĞDI İLİG TAPUNĞINĞA KİRMİŞİN AYUR

1591 ilig aydı munda naru ay oğul
C75 mangga tapnu turğıl çökürme köngül
1592 atang tapğı bar erdi artuk telim
öteyümedim bardı kaldı birim

1583 *negü ... keçigli*] A_4 ... *keçer od* B_3 *nigü kününg* C_7 *nigü ... keçer öd* | *yorur sen*] A_4 *yurur sen* B_3 *y. sen* C_7 *y. se*^{n} || 1584 *negü ... kidin*] A_5 *nedeg k. oslek adang-tan kedin* B_4 *nigü ...* C_8 *nigü ... atang-ta*^{n} *k.* ||

ogdülmiş ... iligke] A ve B'de bu başlık yok

1585 *uzun ... yadılsu*] A_6 *öz-i keç t. yasıl-su* C_{10} *özi kiç ...* || 1586 *iriglendi ... mangga*] A_7 *grig-lenti öz-lek mangga* B_6, *irigledi ... mangar* || 1587 *büte ... yüzin*] A_8 *bude ... yuz-i* B_7 *tuta keçti ...* C_{12} *büte* (*b-* veya *y-* ?) *... yüzi* | *yorıp*] A_8 *yurüp* || 1588 *edlep ... ündedi*] A_9 *öz-lep i. men-i indeti* B_8 *ödlep* (-

1583 Günlerin nasıl geçiyor; doğru mu yürüyorsun,
yoksa eğri yolda mısın?

1584 Babandan sonra felek sana neler yaptı;
seni sevindirdi mi, yoksa yerindirdi mi?

ÖĞDÜLMİŞ'İN HÜKÜMDARA CEVABI

1585 Öğdülmiş dedi ki: Ey devletli hükümdar,
Allah uzun ömürler versin, şöhretin dünyaya yayılsın.

1586 Felek bana haksızlık etti ve kaşını çattı;
hükümdarın hizmetinden uzakta ve dışarıda kaldım.

1587 Çok zaman geçti, hükümdarın yüzünü göremedim,
üzüntü ve kaygı içindeydim, yüzüm gülmedi.

1588 Bugün hükümdar beni hatırlayarak çağırttı;
şimdi ümitli olabilirim, çünkü mutluluk bana yâr olmaya başladı.

1589 Hükümdarın emrini duyunca
gözüm parladı ve bana gün doğdu.

1590 Hükümdar türlü suallerle bilgisini denedi,
Öğdülmiş bunların hepsine uygun cevaplar verdi.

26.

ÖĞDÜLMİŞ'İN HÜKÜMDAR KÜN-TOĞDI'NIN HİZMETİNE GİRİŞİNİ ANLATIR

1591 Hükümdar: Ey oğlum, dedi, bundan sonra
benim hizmetimde bulun, artık gönlünü ferah tut.

1592 Babanın çok büyük hizmeti vardı;
hakkını ödeyememiş ve borçlu kalmıştım.

---

d- satır üstünde yazılmış) ... | *umunçlıġ̈ka ... maŋga*] A_9 *umunç-luġ̈ m-a tevled mangga* B_8 *umunç-lıġ̈-ka ... mangar* C_{13} *umunç-luġ̈ ma* ... || 1589 *eşitti*] B_9 ve C_{14} *eşit(t)i* || 1590 *ayıttı*] B_{10} ve C_{15} *ayıt(t)ı* | *açtı*] A_{11} *aştı* ||

ögdülmiş ... ayur] krş. beyit 1580 not; C'de bu başlık yok | A_{12} ... *körünmiş-in a.*

1591 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *munda naru*] A_{13} *mundın nar-ı* | *maŋga* A_{13} *mangga* || 1592 *telim*] A_{14} *tilim* | *öteyümedim ... birim*] A_{14} ... *yarım* B_{13} *öteyümedim* (*-y-* yerine *-n-* ile) ... *birim* (*b-* noktasız) ||

1593 ötegü kerek men bu halklar sanga
kişiler tili bolmasa bir manga

B125 1594 negü tir eşitgil uç ordu begi
bilip sözlemiş sözke yetrüp ögi

1595 kişi emgek idsa sanga belgülüg
unıtma ol emgekni bolma ölüg

1596 kişilikni kodma ay aşlı kişi
kişilik kılu tur kişike tuşı

1597 kiming emgeki kirse kimke birer
yanutın öküş kıl sen ötrü angar

1598 kişi emgekini bilümez kişi
tükel ud bolur bu ay ilçi başı

1599 yorı ud atanma kişilik kıla
kişike kişi bol kişilik bile

1600 kişilik üçün at urundı kişi
kişilik bile at kötürdi kişi

ÖGDÜLMİŞ CEVABI İLİGKE

1601 yir öpti kör ögdülmiş aydı ilig
ilig köz yarutsa manga boldı ig

1602 tapugçı kulung men begim sen ulug
ulug beg ağırlar tapugçı kuluğ

1603 tilese ağır tut tilese uçuz
yulug kıldım emdi sanga men bu öz

1604 turup çıktı akru kapugka kelip
bir ança yorıp bardı evke tegip

1605 kurın badı ögdülmiş anda naru
kıyıksız tapug kıldı ilde turu

1593 *bolmasa ... manga*] A_{15} *b. ber mangga* B_{14} *b. tir m.* C_3 *sökmese ...* || 1594 *negü ... eşitgil*] A_{16} *n. ter işid-gil* B_1 ve C_4 *nigü ...* || 1595 *idsa*] A_{17} *ẹdz-e* | *unıtma ... emgekni*] A_{17} *unud-m-a ol ẹmgek* || 1596 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *kalu*] A_{18} *kıl-ı* || 1597 C'de bu beyit yok | *kiming ... birer*] A_{19} *k. imgeki ... bir az* B_4 *kimüng ...* | *yanutın ... angar*] A_{19} *yanudı ọ. kz. tem-e yap yavaz* || 1598 B'de bu beyit yok | *emgekini bilümez*] A_{20} *imgeki-ni bulu-maz* C_8 *e. bilü-mes* | *bu ay*] A_{20} *ay* | 1599 B_6'da bu beyit 1600'den sonra geliyor | *ud atanma*] B_6 *u. a.* (satır altında *mẹn mẹn* ?) || 1600 B_5'te bu beyit 1599'dan önce geliyor | *kişilik ... at*] B_5 *kişilik-ni kör at* C_{10} *... at* (düzeltilmiş) | *kötürdi*] A_{22} *budür-ti* ||

1593 Suçlama altında kalmamak için
bu borcu sana ödemem gerekir.

1594 Sözü bilerek ve anlayarak söylemiş olan
Uç-Ordu beyi ne der, dinle.

1595 Sana bir kişinin gerçekten emeği geçmişse,
bu emeği unutma ve ona karşı ölü gibi hareketsiz kalma.

1596 Ey asil kişi, insanlığı bırakma;
insanlara karşı daima insaniyetle davran.

1597 Kimin sana biraz emeği geçerse,
sen ona karşı daha fazlasını yapmalısın.

1598 Başkasının emeğini takdir etmeyen kişi,
tam manasıyla bir öküz olur; ey devlet adamı.

1599 Yürü, adın öküze çıkmasın, insanlık yap;
insanlara karşı insaniyetle hareket ederek insan ol.

1600 İnsana insanlığından dolayı bu ad verilmiştir;
insan insanlık ile adını yükseltir.

ÖĞDÜLMİŞ'İN HÜKÜMDARA CEVABI

1601 Öğdülmiş yer öptü ve dedi ki: Ey hükümdar,
hükümdarın memnuniyeti bana her şeyden üstündür.

1602 Ben hizmetkâr kulunum, sen benim büyük beyimsin;
büyük bey hizmetkâr kulunu değerlendirir.

1603 İstersen değer ver, istersen değersiz bul,
ben kendimi artık senin hizmetine vakfettim.

1604 Kalktı, kapıya gelip yavaşça çıktı;
biraz dolaştıktan sonra evine döndü.

1605 Bundan sonra Öğdülmiş kollarını sıvadı;
kapıdan ayrılmayarak mutlulukla hizmetine başladı.

ögdülmiş ... iligke] A ve B'de bu başlık yok

1601 *yir ... ilig*] A_{23} *yer ...* C_{12} *yir ... ilel* | *köz ... ig*] A_{23} *köz yarudz-a m-a buldum ilig* B_7 *... mangar boldı* (*b-* noktasız) *ig* C_{12} *kün* (önce *köz* yazılmış, sonra düzeltilmiş) *... buldum il* ‖ 1602 *men ... sen*] B_8 *me ... se* C_{13} *me" ... se"* ‖ 1603 *men ... öz*] A_{25} *uş ...* C_{14} *uşbu öz* ‖ 1604 *yorıp ... tegip*] A_{26} *turup b. ivke yanıp* C_{15} *turup ... yanıp* ‖ 1605 *anda*] A_{27} *andan* (?) | *ilde turu*] B_{11} *erte baru* ‖ 1606 *tapındı ... tangda*] A_{28} *t. keçe t.* B_{12} *tapundı k. tangda* (*t-* yerine *n-* ile) C_{17} *tapundı k. tang-da* | *tünin ... yidi*] A_{28} *tun-i ...* B_{12} *t. yat(t)ı ...* C_{17} *tüni yat(t)ı ... yidi* ‖

1606 tapındı kiçe tañgda tepremedi
tünin yattı yatġaḳ aş anda yidi

C76 1607 ilig köñglińge sıġdı erse tapuġ
elig birdi ḍevlẹt açıldı ḳapuġ

1608 negü tir eşit bu tapuġ ḳılġuçı
tapuġ birle ḍevlẹt atın mingüçi

1609 ay begler sevinçi tilegli kişi
ḳamuġ beg tileki öze ḳıl işi

B126 1610 begi taplamaz işni ḳılsa ḳulı
ilenç özke ḳılġu serilse ḳalı

1611 ḳalı ḳılsa begler tapısız tapuġ
yaṽa ḳıldı tapmış tiriglik ḳamuġ

1612 yaḳın tuttı ilig kör ögdülmişig
törüçe ayu birdi tegme işig

1613 yana bir kün oldrup muñgaḍtı ilig
ayur ay dịriġa yitürdüm erig

1614 ḳapuġda ḳalın boḍ tirildi tolu
ḳanı bir işimke yaraġlı talu

1615 işim barça sındı yoḳ ol bildeçi
ḳanı bir bağırsaḳ işim ḳıldaçı

1616 negü tir eşitgil sınamış kişi
sınap eḍgü isizni bilmiş kişi

1617 tilese bulur barça arzu kişi
tilek teg kişi bulmaz eḍgü başı

A64 1618 bu boḍ sın yorıġlı ḳara baş ḳalın
kişi tip ınanġu kişi yoḳ bilin

1619 kişide kereki yaraġlısı ol
yarap hẹm tusulup yorıġlısı ol

1607 *köñglińge*] A_{29} *ḳongli-ke* | *elig birdi*] A_{29} *ilig berti* C_1 *ilig* ... || 1608 *negü* ... *bu*] A_{30} *n. ter işidgil* B_{14} *nigü* ... C_2 *nigü t. eşitgil* | *mingüçi*] B_{14} *mūngüçi* || 1609 *sevinçi tilegli*] A_{31} *sevünçi t.* C_3 *sẹvinçi tileg(l)i* || 1610 *ilenç* ... *serilse*] A_{32} *yilenç* ... *sirilz-e* B_1 ... *ḳılsun s.* C_4 ... *ḳılġu sẹrilse* || 1611 *ḳalı* ... *tapısız*] A_{33} *ḳulı ḳılm-a silig tapı-sı* B_2 *ḳalı ḳılmasa bẹg bile* (*b-* noktasız) *mẹn* | *ḳıldı tapmış*] A_{33} *ḳ. bụtmiş* B_2 *boldı tạpmış* (*tp-* için üstte ancak bir nokta var) || 1612 *tuttı* ... *ögdülmişig*] A_{34} *tudtı i.* (satır üstünde) *k. ọg-tülmişig* (*-ū* !) B_3 *tut(t)ı* ... *ögdülmişi* C_6 *tut(t)ı* ... | *törüçe* ... *işig*] A_{34} ... *berti tegm-e i.* B_3 *törüçe* (*-r-* yerine *-z-* ile) ... *tẹgme işi* || 1613 *oldrup* ... *ilig*] A_{35} *oldurup munġadtı i.* B_4

1606 Sabah akşam aralıksız hizmet etti;
yemeğini orada yedi, geceleyin de muhafızlık etti.

1607 Hükümdar hizmetinden memnun kaldıkça,
mutluluk ona el verdi ve kapılar açıldı.

1608 Hizmet eden ve hizmeti yüzünden
mutluluk atına binen insan ne der, dinle.

1609 Ey beyleri sevindirmek isteyen kişi,
beylerin arzusuna göre yap her işi.

1610 Kul beyinin hoşuna gitmeyen bir işi yapar da
nikbete uğrarsa, kabahati kendinde aramalıdır.

1611 Eğer beylerin beğenmeyeceği şekilde hizmet ederse,
hizmette geçirdiği bütün hayatını boşa harcamıştır.

1612 Hükümdar Öğdülmiş'i günden güne kendisine yakın tuttu,
her işin nasıl yapılacağını ona anlattı.

1613 Yine bir gün hükümdar üzüntü içinde kendi kendine:
Ne yazık, o mükemmel insanı yitirdim, dedi

1614 Hizmetimde birçok insan var, fakat hani
işime yarayan, seçkin biri.

1615 Bütün işlerim bozuldu, iş bilen yok;
bana yardım edecek, candan bağlı biri nerede?

1616 Ne der, dinle, sınamış kişi,
sınayarak iyiyi ve kötüyü ayırmış kişi.

1617 Kişi dilerse bütün arzularına kavuşur,
fakat dilediği gibi ve iyilerin başı olan bir insan bulamaz.

1618 Bu insan kılığında dolaşan hizmetkâr takımı kalabalıktır;
fakat bil ki, içlerinde insan diye güvenilecek biri yoktur.

1619 Gerekli olan insan, işe yarayan insandır;
işe yarayan insan da faydalı olandır.

---

otrup mungaḍı ilig C_7 *oldurp ...* || 1614 *ḳalm ... ḳapuġda*] A_{36} *ḳalıl b. teril-ti ḳ.* B_5 *ḳapuġda ḳolm boḍ tirildi* | *yaraġlı*] A_{36} *yaraġ-lıġ* || 1615 *barça ... ol*] A_{37} *... ḳan-ı* B_6 *barçasındın ...* C_9 *... ḳanı* || 1616 *negü ... eşitgil*] A_{38} *n. tęr işidgil* B_7 *nigü t. eşit bu* C_{10} *nigü ...* | *isizni*] A_{38} *aciz-ni* || 1617 *arzu kisi*] A_{39} *arsu-sı beg* C_{11} *arzusı bęg* | *tilek ... başı*] A_{39} *tilez-e ... ig* B_8 *... bilmez* (*bi-* noktasız) *e. başı* C_{11} *... bılmaz erdem-lig ig* || 1618 *mangu ... bilin*] C_{12} *ayıġusı bolmaz tilin* || 1619 C'cle bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *kişide ... ol*] A_2 *kişi-ke kerek-li ...* B_{10} *... yoḳ* C_{13} *kişi-ke kęreklig ...* | *tusulup ... ol*] A_2 *t. yoruġ-lız-ı ol* B_{10} *tusulup* (satır altında *tüzülüp*) *y. yoḳ* ||

1620 negü tir eşitgil bu şiʿr ayġuçı
sözüg maʿni birle tizip ḳoḍġuçı

1621 yorıġlı körür men yaraġlısı yoḳ
yaraġlı bulunsa yorıġlısı yoḳ

C77 1622 ḳalın boḍ ḳara baş yorıġlı telim
telimde tilese tusuġlısı yoḳ

1623 yana aydı ilig meşelde kelir
uruġluġ kişi ölse urġı ḳalır

1624 negü ekse yirke yana ol önür
oġul toġsa ḳılḳı ataḳa yanur

1625 bu ay toldı oġlı ata yurnı ol
ata barsa ornı oġul ornı ol

B127 1626 ata bardı ornı ḳuruġ hem ḳolḳuz
ḳoḳuz tolġuḳa kördüm oġlın keḍ uz

1627 munı eḍleyin men bu bolsun kişi
kişi bolmış asġın tusulġay tuşı

1628 boluġluġ körür men yaraġu munı
kiçiglikte taştın aḍın yoḳ müni

1629 iḍi yalḳşı aymış ıla atlıġı
buḍunda beḍüki kişi ḳutluġı

1630 elig ursa begler kimi eḍlese
yaḳur baş bolur bu beginde basa

1631 kimi tutsa begler özinge yaḳın
yaġudı tileki kereki baḳın

1632 küle balḳsa begler kişike turup
anga yıġlu tirlür er at yüz urup

1633 ilig aydı emdi manga çare yoḳ
munı eḍlese men kişi bolġu oḳ

1620 *negü ... eşitgil*] A_3 *n. ter işidgil* B_{11} ve C_{15} *nigü ...* | *tizip ḳoḍġuçı*] A_3 *tirip yay-ġuçı* B_{11} *tüzüp ḳ.* C_{15} *tutup tirgüçi* | Dörtlük, A'da sayfa kenarında AH: şiʿr sözü, B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda şiʿr sözüyle ayırt edilmiştir ‖ 1621 *yorıġlı körür*] A_4 *y. ḳorer* B_{12} *yorıglı k.* | *bulunsa yorıġlısı*] A_4 *bulılz-a yoruġ-lız-ı* C_{17} *b. turuġlı-sı* ‖ 1622 *baş ... telim*] A_5 *b. yoruġ-lı tilim* B_{13} *baş yumıt(ı)ı ölüş* C_1 *yüz ...* | *telimde ... yoḳ*] A_5 *tilim-te ...* B_{13} *... tusulġusı* (*t-* yerine *l-* ile) ‖ 1623 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *kelir*] A_6 *kilir* ‖ 1624 B'de bu beyit yok | *negü ekse*] A_7 *n. ikz-e* C_4 *nigü e.* | *yanur*] C_4 *bạnur* ‖ 1625 *yurnı*] C_5 *yurtı* | *barsa ornı*] B_{15} *bạrdı erse* ‖ 1626 *tolġuḳa*] A_9 *toltu-ḳa* | *oġlın ... uz*] A_9 *o. keduuz* C_6 *oġlı ...* ‖ 1627 *eḍleyin ... bolsun*] A_{10} *öz-leyin mẹn b. bolsu* C_7 *... bolsu* |

1620 Şiir söyleyen ve sözü manayla birlikte dizip
bize bırakan insan ne der, dinle.

1621 Etrafımda dolaşanları görüyorum, işe yarayanı yok;
işe yarayan da bulunursa benim etrafımda dolaşmaz.

1622 Hizmetkâr kılığında dolaşan kalabalık çok;
bu kalabalık arasında dilediğimde bir faydalısı bulunmaz.

1623 Hükümdar devam etti: Şöyle bir mesel vardır;
asil insan ölse bile soyu kalır, dedi

1624 Yere ne ekilirse, yine o biter;
oğlunun doğası da babasına çeker.

1625 Ay-Toldı'nın oğlu da babasından bir parçadır;
baba giderse, yerine oğlu kalır.

1626 Baba gitti, yeri boş, hem de açık kaldı;
bu boşluğu doldurmak için oğlunu çok uygun gördüm.

1627 Ben de onu yetiştireyim, adam olsun;
adam olan her zaman faydalı olur.

1628 Ben onun işe yarayacağını ve yetişeceğini görüyorum;
yaşının küçüklüğünden başka kusuru yoktur.

1629 İnsanların büyüğü ve kutlusu olan,
İlla'nın ünlü şahsiyeti çok yerinde söylemiş.

1630 Beyler kime el uzatıp yetiştirirlerse, sonunda
beye yakın olur, beyden sonra sırada o gelir.

1631 Beyler kimi kendilerine yakın tutarlarsa,
onun dilek ve arzusu eli altında bulunur.

1632 Beyler kime güler yüz gösterirlerse, hükümdarın
hizmetindekiler onun ağzına bakar ve etrafında toplanır.

1633 Hükümdar devam etti: Şimdi benim için başka çare yok;
onu yetiştirirsem, o muhakkak adam olur.

---

bolmış ... tuşı] A_{10} *bolmaz asġ-ı tuşūlgü işi* B_2 ... *tąlusın* (*t-* noktasız) *işi* C_7 *asġı bulmış t. t.* || 1628 *körür*] A_{11} *kürer* | *küçiglikte taştın*] A_{11} *k. baştın* B_3 *küçiglik-de tąştın* (*tş-* noktasız) || 1629 *iąi ... ıla*] A_{12} *ęti ...* B_4 *iąi ... buąun* C_9 *i. yąhşı ...* | *buąunda beąūki*] A_{12} *buąun bedūki ol* B_4 *b. tąlusı* || 1630 C_{11}'de bu beyit 1631'den sonra geliyor | *elig ... eąlese*] A_{13} *ilig ... öz-lez-e* B_5 *ilig ...* | *yalkur ... beginde*] A_{13} *yavuz ... baş tegin-te* C_{11} *tükel-ke bolur baş bęgi-de* || 1631 C_{10}'da bu beyit 1630'dan önce geliyor | *özinğe yakın*] A_{14} *ęsin-ge yavuk* | *bakın*] A_{14} *ą-nuk* || 1632 B'de bu beyit yok | *anğa ... tirlür*] A_{15} *alk-a yaġ-lu tiri-lüü* || 1633 B'de bu beyit yok | *emdi ... yolk*] A_{16} *mundaġ tedig bolğu-luk* | *eąllese ... olk*] A_{16} *öz-lemez-e k. bolğu yolk* C_{13} *edleseymęn ... bolğuluk* ||

1634 ötemiş bolayın atası l̤ạḳın
ḳılayın kişilik bağırsaḳlıḳın

1635 bu ay toldı tapġı telim erdi kör
kişilik ḳılayın anıñg yañgı kür

C78 1636 kişilik tidüküm bolur eḍgülük
bu eḍgü bolur ol yigü keḍgülük

1637 kişi ạṣlı eḍgüg unıtmaz bolur
kişi urġı körñglin emitmez bolur

1638 negü tir eşitgil av̇ıçġa sözi
av̇ıçġa sözin tut unıtma ḳozı

1639 bu eḍgü ḳılu tur ay eḍgü kişi
ḳarımaz bolur eḍgü meñgü yaşı

1640 bu eḍgü ḳarımaz yime opramaz
yaşı keḍ uzun ol atı artamaz

1641 aġırladı ilig kör ögdülmişig
añgar aydı eḍgü isiz öz işig

1642 açındı ilig kör kötürdi örü
bolu birdi ev̇ren yumıttı törü

1643 oñgardı törü hẹm toḳu iç tapuġ
açıldı tapuġdın tilemiş ḳapuġ

B128 1644 müni boldı erdem sözi boldı söz
ilig turdı erse añgar açtı köz

1645 ilig aydı emdi tilemiş işim
tözü itlü barġay içim hẹm taşım

1646 yöleki bar erdi munüñg belgülüg
anın eḍledim ḳıldım açıġ ülüg

1634 *bolayın*] B_7 *bolayı* ‖ 1635 *bu ... telim*] A_{18} *ol ... tapuġ-ı tilim* | *kişilik ... yanġı*] A_{18} *yanud söz kişi-lik* (*-lik* satır üstünde yazılmış) *l̤odup bartı* B_8 *k. l̤ılayı anıng tapġı* ‖ 1636 B'de bu beyit yok; $C78_1$'de 1637'den sonra geliyor | *tidüküm*] A_{19} *tedükūm* | *yigü*] A_{19} *yegū* ‖ 1637 C_{16}'da bu beyit 1636'dan önce geliyor | *aslı ... umıtmaz*] A_{20} *... unıdmış* B_9 *eḍgü aşlı* (satır üstünde *ḳ.* ve *l̤* işaretleriyle sırası gösterilmiş) *ınıtmas* | *köñglin emitmez*] A_{20} *ḳongli imit-mez* B_9 *k. eyitmes (?)* ‖ 1638 *negü ... aviçġa*] A_{21} *n. ter işidgil avuç-ġa* (satır altında AH: *ḳarı*) B_{10} *nigü t. eşit bu a.* C_2 *nigü ... aviçġa* | *aviçġa ... unıtma*] A_{21} *avuçġ-a söz-i t. unıdm-a* C_2 *aviçġa sözi ...* ‖ 1639 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *ḳılu*] A_{22} *ḳıl-ı* | *meñgü*] A_{22} *mingū* B_{11} ve C_4 *mṇnggū* ‖ 1640 *yime*] A_{23}

1634 Ona şefkatle insanlık göstereyim,
böylece babasının hakkını da ödemiş olurum.

1635 Ay-Toldı'nın hizmeti çoktu; ona karşılık
mertçe hareket edip insaniyet göstereyim.

1636 İnsaniyet dediğim iyiliktir;
bu iyilik, başkalarını yedirip giydirmektir.

1637 İnsanın asili iyiliği unutmaz;
insanın soylusu gönlünü başka tarafa kaydırmaz.

1638 Atalar sözü ne der, dinle; atalar sözünü tut,
ey kuzum, bunu unutma.

1639 Ey iyi insan, iyilik yapmaya devam et;
iyilik yaşlanmaz, onun ömrü ebedidir.

1640 İyilik yaşlanmaz ve yıpranmaz, onun ömrü
çok uzundur; iyiliğin kötü olma ihtimali yoktur.

1641 Hükümdar Öğdülmiş'i takdir etti;
iyi ve kötü, bütün işlerini ona danıştı.

1642 Hükümdar ona ihsanlarda bulundu ve onu yükseltti;
bir gün geldi, devlet idaresine ait bütün kanunları kavradı.

1643 Kanun, erkân ve iç-hizmeti başarıyla yerine getirdi;
bu hizmeti sayesinde, arzu ettiği kapılar kendisine açıldı.

1644 Kusurları erdem oldu, sözü söz oldu;
hükümdar uyanır uyanmaz, ilk onu görürdü.

1645 Hükümdar dedi ki: İçeride ve dışarıda
arzu ettiğim işler şimdi girecektir yoluna

1646 Bunun, belli ki bir mayası vardı;
onun için onu yetiştirdim, ihsanlarda bulundum.

---

yem-e | *keçl*] A_{23} *ket* || 1641 *kör*] A_{24} *lạın* | *aŋgar ... öz*] A_{24} *angġar ... çsiz oz* B_{13} *sınadı angar birdi bạrça* || 1642 *açıldı*] A_{25} *için-ti* | *bolu ... törü*] A_{25} *bulup erti ẹ. imid-ti naru* B_{14} *... yumıt(t)ı t.* C_7 *... emit(t)i bạru* (*-ạ-* harekeli) || 1643 *oŋgardı ... tolḳu*] A_{26} *ongġar-tı ...* B_{15} *o. törü* (*-r-* yerine *-z-* ile) *h. tolḳu* (*t-* yerine *y-* ile) | *tapuġdın ... ḳapuġ*] A_{26} *tapuġ-tın* (*-tın* satır üstünde yazılmış) ... B_{15} *tutuġdın ... ḳutuġ* || 1644 *münı*] C_9 *'ạyḳb* | *ilig ... aŋgar*] A_{27} *... angġar* B_1 *ḳlig ...* || 1645 *tözü ... barġay*] A_{28} *tọrü ẹdlü bergey* B_2 *t. yẹtlü ...* || 1646 *yölekı bar*] A_{29} *boluġ-ı b.* C_{11} *yorıḳı bir* | *anın ... açıġ*] A_{29} *adın ẹt-ledim ...* B_3 *anı ...* C_{11} *... uçıġ* ||

1647 munu boldı emdi tilek teg kişi
taḳı bolġusı bar yetilse yaşı

1648 uluġ bolġu oġlan ne ersig toġan
kiçigde bolur barça belgü niṣan

1649 munḡar menḡzer emdi bu bęytig oḳı
uḳa barsa maʿnı açılġay taḳı

1650 ḳamuġ bolġu nenḡke bolur belgü tenḡ
kiçigde beḏüginçe ol bolġu tenḡ

1651 yimiş yigü niʿmęt çiçekinde kör
ḳamuġ nenḡke yanḡzaġ munı bilgü tenḡ

C79 1652 tapındı bu ögdülmiş utru turup
ḳıyılmadı tanḡda kiçe öḏ bolup

1653 kiterdi özindin yaraġsız muḫal
tusuldı ḳamuġ türlüg işke tükel

1654 ḳutuldı ilig kitti emgekleri
buḏun asġı arttı yenip yükleri

İLİG SU'ALİ ÖGDÜLMİŞKE

A65 1655 ilig ündedi bir kün ögdülmişig
anḡar sözledi söz uḳup bilmişig

1656 ilig aydı emdi eşit ay oġul
söz aytur özüm sen manḡa tut könḡül

1657 ayu bir kişike tusulur ḳayu
ḳayu ol tususı manḡa ay sayu

1647 *boldı ... teg*] B_4 *buldum ...* C_{12} *... biḷiglig* ‖ 1648 *ne ... toġan*] B_5 *ne* (*n-* noktasız) *... tọġan* | *kiçigde ... belgü*] A_{31} *... bedgü* C_{13} *kiçig-de*^{n} *...* ‖ 1649 *munḡar ... bęytig*] A_{32} *munġar mingser ...* B_6 *m. mẹngzetü e. bạytıġ* | Dörtlük, A'da sayfa kenarında AH: *ṣiʿr* sözü ve C'de ayrı satırda *ṣiʿr* sözüyle ayırt edilmiştir; B'de bu dörtlük yok ‖ 1650 B'de bu beyit yok | *belgü tenḡ*] A_{33} *bolġu neng* C_{16} *bẹlgü tẹng* (*-n-* noktasız) | *kiçigde ... tenḡ*] A_{33} *k. b. bolġuz-ı neng* C_{16} *kiçig-de*^{n} *bẹdügünçe ol* (satır üstünde yazılmış) *b. tẹng* (*-n-* yerine *-i-* ile) ‖ 1651 B'de bu beyit yok | *yimiş ... çiçekinde*] A_{34} *temiş bergü n. çeçekin-te* | *bilgü tenḡ*] A_{34} *birl-e neng* C_{17} *birle tẹng* (*-n-* noktasız) ‖

1647 İşte şimdi, dilediğim gibi biri oldu;
yaşı büyüdükçe daha da gelişecek.

1648 Doğuştan mert ve insan olup yükselecek olan
oğlanın daha küçükken bütün alametleri belirir.

1649 Şimdi buna benzeyen şu beyiti oku;
düşününce manası da anlaşılır.

1650 Bütün olacak şeylerin olacağını gösteren bir belirti vardır;
küçüklükten itibaren büyüyünceye dek belirti hep kendini gösterir.

1651 Meyveyi, yiyecek nimetleri, çiçekteyken görmeli;
her işte misal olarak bunu örnek tutmalı.

1652 Öğdülmiş hükümdarın huzurunda hizmet etti
sabah akşam hizmet etti, hiç kusur göstermedi

1653 Uygunsuz ve lüzumsuz hareketlerini terk etti,
her türlü işte yararlanılacak hale geldi.

1654 Hükümdar birçok zahmetten kurtuldu;
halkın yükü hafifledi, kazancı arttı.

HÜKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ'E SUALİ

1655 Hükümdar bir gün Öğdülmiş'i çağırdı,
düşündükleri ve bildikleri hakkında onunla konuştu.

1656 Hükümdar: Ey oğlum, dedi, şimdi dikkat et,
sana soracaklarım var, beni can ve gönülden dinle.

1657 Söyle bakalım, kişiye faydalı şeyler nedir,
faydaları nelerdir; bana bunları birer birer anlat.

1652 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *tapındı ... utrı*] B_7 *tapundı ...* C_1 *tapunch ... edgü* | *kıyılmadı ... kiçe*] A_{35} *ḫ. tang-tın keçe* B_7 *ḳılumadı ...* C_2 *ḫayılmadı ...* ‖ 1653 *kiterdi ... yaraġsız*] A_{36} *keder-ti ...* C_3 *... yıraġ-sız* ‖ 1654 *kitti*] A_{37} *ket-ti* B_9 ve C_4 *kit(t)i* | *arttı ... yükleri*] B_9 *art(t)ı yetip tükleri* C_4 *art(t)ı ...*
ilig ... ögdülmişke] A_{38} *kün toġtı i. suval-ı ọ.*

1655 *ilig*] A_1 *elig* | *aṅgar ... uḳup*] B_{11} *anga sordı barça ne söz* ‖ 1656 *ilig*] A_2 *elig* ‖ 1657 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *bir ... tusulur*] A_3 *ber ḫ. tusul-mış* B_{13} *b. mangar sẹn tusulmaz* | *tususı ... sayu*] A_3 *tusu-lur tuz-u-sı negü* C_9 *tụsulmaz tụsusı nigü* ‖

ÖGDÜLMİŞ CẹVABI İLİGKE

1658 yanut birdi ögdülmiş aydı ay beg
bilig ordusı ay kişilerde yig

B129 1659 kişike tusulġu ikigü ajun
ḳılınç eḍgüsi ol ay ḳılḳı tüzün

1660 ikinçi uv̇ut ol üçünçi köni
bu üç nen̄g bile er bulur ḳut küni

1661 ḳılınç eḍgü bolsa ḳamuġ ḫạlḳ sev̇er
ḳılıḳı köni bolsa törke aġar

1662 uv̇ut ol tıḍıġlı ḳamuġ ten̄gsizig
uv̇utsuzluḳ erke iḍi ten̄gsiz ig

1663 taḳı bir siliglik ḳılınçı köni
ikigü ajunda ḳutaḍur küni

1664 könilik uv̇ut hem bu eḍgü ḳılınç
üçegün birikse bu buldı sev̇inç

C80 ## İLİG SU'ALİ ÖGDÜLMİŞKE

1665 yana aydı ilig eşittim bu söz
tusulmaz ḳayu ol kişike yav̇uz

ÖGDÜLMİŞ CẹVABI İLİGKE

1666 yanut birdi ögdülmiş aydı ilig
bügülep bu sözke yetürsü bilig

1667 kişike tusulmaz tükel yas ḳılur
bu üç nen̄g turur kör ay ilçi unur

1668 biri arlḳuḳ erse bu ḳıllḳı yav̇uz
taḳı biri yalġan tüzer erse söz

ögdülmiş ... iligke] A ve B'de bu başlık yok

1658 *birdi*] A_4 *berti* | *yig*] A_4 *yeg* B_{14} ve C_{11} *yig* ‖ 1659 *ikigü ajun*] A_5 *ikegü acun* B_1 *ikegü a.* | *ay*] A_5 *ay* (?) B_1 *ya* (*y-* noktasız) C_{12} *ya* ‖ 1660 *üç ... er*] B_2 *üçi bile ęr* ‖ 1661 *ḳılḳı*] B_3 *ḳılınçı* ‖ 1662 *tıḍıġlı ... ten̄gsizig*] A_8 *ıduġ-lı ḳ. neng-sisig* | *erke ... ig*] A_8 *ę. idi teng-sisig* B_4 *ęrke ịḍi yạngsız ig* C_{15} *... tẹngsizig* ‖ 1663 B_6'da bu beyit 1664'ten sonra geliyor | *siliglik ... köni*] A_9 *mengi-lik ḳ. bụdūn* C_{16} *mẹngilik ḳ. bütün* | *ikigü ... küni*] A_9 *ikegü acun-ta ḳ. ḳudun* B_6 *ikegün ...* C_{16} *... ḳutun* ‖ 1664 B_5'te bu beyit 1663'ten önce geliyor | *könilik*] C_{17} *kişi-lik* | *üçegün ... buldı*] A_{10} *bu üç neng birikz-e bulıl-tı* C_{17} *üçegü b. bululdı* (ikinci *-l-* düzeltilmiş!)

ÖĞDÜLMİŞ'İN HÜKÜMDARA CEVABI

1658 Öğdülmiş yanıt verdi: Ey beyim, dedi,
ey bilgi hazinesi, ey kişilerin iyisi,

1659 Ey asil doğalı, her iki dünyada kişiye
faydalı olan şey iyilik yapmaktır.

1660 İkincisi hayâ ve üçüncüsü de doğruluktur;
insan bu üç şey ile mutluluk güneşine erer.

1661 İyi hareket edeni herkes sever,
dürüst tabiatlı olan başköşeye çıkar.

1662 Her türlü densizliğe hayâ engel olur;
hayâsızlık insan için çok fena bir hastalıktır.

1663 Bir de yumuşak huylu olup doğru hareket eden
kişinin her iki dünyada da günü kutlu olur.

1664 Doğruluk, hayâ ve iyi hareket
bu üçü kimde birleşirse, o insan mutlu olur.

HÜKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ'E SUALİ

1665 Hükümdar yine sordu: Bu sözleri dinledim;
peki, insan için kötü ve faydasız olan şeyler nedir?

ÖĞDÜLMİŞ'İN HÜKÜMDARA CEVABI

1666 Öğdülmiş yanıt verdi ve dedi ki: Hükümdar
kendi ferasetiyle bunun cevabını bulabilir.

1667 Ey kudretli devlet adamı, faydasız olan ve
kişiye daima zarar veren şu üç şeydir.

1668 Biri kötü doğalı ve inatçı olmak,
biri de yalan söylemektir.

---

ilig ... ögdülmişke] A ve B'de bu başlık yok

1665 *eşittim*] A_{11} *işit-ting* B_7 *eşit(t)im* C_2 *eşit(t)im*
ögdülmiş ... iligke] A_{12} *ö. cuvabı ilig-i-ke*

1666 *birdi ... ilig*] A_{13} *berti ...* B_9 *... bu söz | bügülep ... bilig*] A_{13} *begülep ...* B_9 *nigülep (?) eşitsü ilig bilge öz* ‖ 1667 *yas kılur*] B_{10} *üç neng ol | bu ... unur*] B_{10} *üçini aya birdim edgü oğul* ‖ 1668 *arḳuḳ ... ḳılḳı*] A_{15} *arduḳ ęrz-e ḳılḳ ol* B_{11} *arḳuḳ* (satır altında *yaman*) *...* C_6 *... ḳılḳ ol | biri ... söz*] A_{15} *... turur söz-ni* (*-ni* satır üstünde yazılmış) *üz* C_6 *birsi y. tuṛur sözni üz* ‖

1669 talkı bir saran ol kişide ili
bu üç neŋ üçegü biligsiz tili

1670 kimiŋ bolsa arkuk kılınçı otun
işi barça tetrü bolur toġsa kün

1671 çavkısa kim erse bu yalġan tilin
savı bardı yalŋguk ara sen bilin

B130 1672 saranlıkta ınġa negü bar adın
tirer neŋ yiyümez kalır neŋ kidin

1673 negü tir eşitgil saranıġ bilig
ay çırġuy ay muŋgluġ ay tügımiş elig

1674 tire bildiŋ altun yiyü bilmediŋ
bu altun yığıp bir nelük birmediŋ

1675 ay dünya tirip sen yiyümez kişi
yigüçi anundı anuk tut aşı

1676 ol üç neŋ kimiŋ bolsa keldi kutı
bu üç neŋ kimiŋ bolsa yitti atı

İLİG SU'ALİ ÖGDÜLMİŞKE

1677 yana aydı ilig eşittim munı
takı bir sözüm bar ayu bir anı

C81 1678 anadınmu bilge toġar bu kişi
azu ögrenürmü yetilse yaşı

ÖGDÜLMİŞ CEVABI İLİGKE

1679 yanut birdi ögdülmiş ilig kutı
bilig hem ukuş ol bu erdem atı

1669 *saran ... ili*] B_{12} *saran* (satır altında *krġanç*) *l. yili* C_7 *... igi* | *tili*] A_{16} *yol-ı* C_7 *ögi* ‖ 1670 *kimiŋ ... arkuk*] B_{13} *kimüŋ b. artuk* | *tetrü*] C_8 *tıtrü* (*i-* harekeli) ‖ 1671 *çavkısa ... yalġan*] A_{18} *şavuk-sı ... yaġlan* B_{14} *kim erse çavkısa* (satır altında *yigsa* ?) ... | *yalŋguk ... sen*] A_{18} *yanguk arasen* (*a-*, işarete dikkat!) B_{14} *yanguk a. sen* C_9 *yanguk arasın* ‖ 1672 B_2'de bu beyit 1673'ten sonra geliyor | *saranlıkta ... negü*] A_{19} *saran-lık-tın ...* B_2 *saranlık-da* (satır altında *krġanç*) *ınġa* (satır altında *yaman*) *nigü* C_{10} *... nigü* | *tirer ... kidin*] A_{19} *terer n. bayu-maz ... kedin* B_2 *tirer neŋ* (satır altında *yıġar mal*) *yiyümez kalur ...* C_{10} *... yiyümez l. ol k.* ‖ 1673 B_1'de bu beyit 1672'den önce geliyor | *negü ... saranıġ*] A_{20} *n. tep sar-a-lık işidgil* B_1 *nigü ... saranıġ* (*-n-* noktasız) C_{11} *nigü t. saranıġ eşitgil* | *çırġuy ... elig*] A_{20} *... tegmiş ilig* B_1 *çırġu ... tügmiş e.* ‖

1669 Biri de kişiyi aşağılık eden cimriliktir;
bunların üçü de bilgisizlikten ileri gelir.

1670 Kim doğası kaba ve inatçı olursa,
onun işi her zaman ters gider.

1671 Eğer biri yalan söylemekle şöhret bulmuşsa,
bil ki, o insanlar arasında daima bu şöhretle anılır.

1672 Cimrilikten daha kötü başka ne var;
cimri toplar, yiyemez ve malı arkada kalır.

1673 Bilgi cimri hakkında ne der, dinle:
Ey zavallı, ey çaresiz, ey sıkı el.

1674 Altın toplamayı bildin, fakat yemesini bilemedin,
bu altını yığdın da birini olsun neden başkasına vermedin.

1675 Ey bu dünyayı toplayıp yiyemeyen kişi,
yiyiciler hazırlandı, sen de yiyeceği hazırla.

1676 O üç şey kimde varsa, mutluluk onundur;
bu üç şey kimde varsa, mahvolup gider adı.

HÜKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ'E SUALİ

1677 Hükümdar yine dedi: Bunları dinledim,
bir sözüm daha var, ona da cevap ver.

1678 Kişi anadan mı bilge olarak doğar,
yoksa yaşı ilerledikçe mi öğrenir?

ÖĞDÜLMİŞ'İN HÜKÜMDARA CEVABI

1679 Öğdülmiş yanıt verdi: Ey devletli hükümdar,
bu erdemin bir adı da bilgi ve akıldır.

1674 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *yiyū*] A_{21} *yeyü* C_{12} *yiyū* | *bu ... birmedinḡ*] A_{21} *on a. yıġın bır n. ber-meding* B_3 *... yıġıng ...* C_{13} *ol ...* || 1675 *tirip ... yiyümez*] A_{22} *terip sen bayu-maz* B_4 *tirip* (satır altında *yıġıp yimegen*) *sẹn yiyümez* C_{14} *... yiyümez* | *yigüçi ... tut*] A_{22} *yegü-çi ...* B_4 *y. anuḳ uş anut sẹn* || 1676 B'de bu beyit yok | *kiminḡ bolsa*] B_{15} *kişi bıdsa* | *nenḡ ... yitti*] C_{15} *ning ... yit(t)i*

ilig ... ögdülmişke] A_{24} *i. suval-ı ö.*

1677 *eşittim*] A_{25} *işiddim* B_6 ve C_{17} *eşit(t)im* | *bir*] A_{25} *ber* ||

ögdülmiş ... iligke] B'de bu başlık yok | A_{27} *ö. cuvab-ı i.*

1679 *birdi*] A_{23} *berti* C_3 *bïrdi* | *hıçm ... bu*] A_{28} *ol u. ol ming* C_3 *ög u. ming tü* ||

1680 biligsiz toġar ol turu ögrenür
bilig bilse ötrü ḳamuġ iş önür

1681 anadın toġuġlı biligsiz toġar
bilig ögrenür ötrü törke aġar

1682 uḳuş ol anı yalñguḳ ögrenmedi
tadu birle ḳatlıp törütür iḍi

1683 ulḳuşta aḍın barça erdemlerig
kişi ögrenür ötrü yetlür bilig

1684 sevindi ilig kör eşitti bu söz
ayur öz tileḳini buldı bu öz

1685 atasın yitürdüm munuḳı oġul
ata ornı tuttı bulup eḍgü yol

B131 1686 bayatlḳa şiḳür ḳılġu emdi öküş
buḍunḳa törü ḳılġu eḍgü ülüş

A66 1687 baġırsaḳ körür men bu ögdülmişig
bütünlük bile ḳıldı barça işig

1688 añgar ma bu kün ḳılġu eḍgü yanut
ol eḍgü yanutın bu bulsu anut

1689 negü tir eşitgil kişi öḍrümi
kişi öḍrümi hem buḍun köḍrümi

1690 kişilik ḳılurlḳa kişilik anut
kişilik teñginçe törü ḳıl yanut

1691 veſaḳa veſa ol kişilik ḥalḳı
veſa ḳıl kişi bol atıñgnı beḍüt

C82 1692 küniñge aġırladı ilig anı
ḳamuġ ilke toldı kör atı üni

1693 buḍunda beḍük boldı belgü nişan
ajunda çavı bardı eḍgü duʿan

1680 *ol turu*] A_{29} *er bilig* C_4 *ol bilig* | *bilse ... iş*] A_{29} *bolz-a ...* B_9 *... ḳamuġḳa* (satır altında *köp*) || 1681 *bilig ... aġar*] B_{10} *bilü ögrenü ... aġar* (satır altında *aşar*) C_5 *bilig ö. yetrü ...* || 1682 *yalñguḳ*] A_{31} *yangġlu* B_{11} *yanghuḳ* (satır altında *munghuḳ*) C_6 *yanghuḳ* | *tadu ... iḍi*] A_{31} *tosu b. ḳılıp turu turmadı* B_{11} *törü* (satır altında *bilig* ?) *... turu bilmedi* C_6 *tạdu ...* || 1683 *ulḳuşta*] A_{32} *ulḳuş-tın* B_{12} *ụḳuş-da* C_7 *uḳuş-da*" | *yetlür bilig*] A_{32} *idlür b.* B_{12} *yetlür* (*yt-* noktasız) *elig* || 1684 *sevindi ... eşitti*] A_{33} *... işidti* B_{13} *seṿündi ịlig ḳ. eşit(t)i* C_8 *seṿündi ... eşit(t)i* || 1685 *yitürdüm munuḳı*] A_{34} *yidür-tür mun-ḳı* | *tuttı bulup*] B_{14} *tut(t)ı bilip* C_9 *tut(t)ı bụlup* || 1686 C'de bu beyit iki satır üzerine

1680 İnsan bilgisiz doğar ve yaşadıkça öğrenir;
bilgi sahibi olunca da her işini başarır.

1681 Anadan doğan bilgisiz doğar,
bilgiyi öğrenir, böylece itibar kazanır.

1682 Çalışmakla elde edilmeyen şey akıldır;
Tanrı onu insanın hamuruna katar.

1683 Kişi akıl dışında bütün erdemleri öğrenir
ve böylece bilgisi gelişir.

1684 Hükümdar bu sözleri işitti ve sevindi:
Ben istediğimi buldum, dedi.

1685 Babasını kaybettim, fakat işte oğlu,
doğru yolda yürüyerek babasının yerini aldı.

1686 Şimdi Tanrıya şükretmeli ve halka da
hakkı olan iyi düzenle hükmetmeliyim.

1687 Ben bu Öğdilmiş'i bana sadakatle bağlı görüyorum;
her işi dürüstlükle yerine getiriyor.

1688 Ona da bugün iyilik ile karşılık vermeliyim;
iyiliğinin karşılığını hazır bulsun.

1689 Halk arasından kendini gösterip sivrilmiş
olan seçkin insan ne der, dinle.

1690 İnsanlık edene karşı insanlık göster,
insana insanlığı nisbetinde karşılık ver.

1691 Vefaya karşı vefa göstermek insanlık görevidir;
vefakârlık et, insan ol ve adını yükselt.

1692 Hükümdar onu günden-güne yükseltti;
adı ve şöhreti bütün ülkeye yayıldı.

1693 Derecesi ve mevkisi halk arasında yükseldi;
hayırdualar aldı, şöhreti dünyaya yayıldı.

---

yazılmış | *ḳılğu emdi*] B_1 *ḳıldı aydı* || 1687 *körür men*] A_1 *körer mẹn* C_{12} *k. me*^{n} || 1688 *aŋgar*] A_2 *angġar* | *ɛḏgü ... anut*] A_2 *ɛ. yanudı ... yanut* B_3 *ɛḏgü* (satır altında *yaḫşı*) *tanutın ... yanut* (*y*-noktasız) C_{13} *ɛ. yanutı ...* || 1689 *negü ... öḏrümi*] A_3 *n. ter işidgil ...* B_4 *nigü t. eşit bu k. öḏrümi* (satır altında *ozġaru*) $C_{1\text{-}1}$ *nigü ...* | Dörtlük A'da ayrıca işaret edilmemiş; B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *şiʿr* sözüyle ayırt edilmiştir || 1690 *teŋginçe törü*] A_4 *teŋginçe t.* B_5 *teŋginçe* (*t*-noktasız) *töre* || 1691 *kişi*] B_6 *köni* || 1692 *ḳamuġ ... toldı*] B_7 *bütün i. yaḍtı* C_1 *ḳamuġ il-de t.* || 1693 *ajunda ... duʿan*] A_7 *acun-ta ... taġan* ||

1694 uluġ boldı iş tuş ara belgülüg
beḍük boldı begler ara bu külüg

1695 köŋgül til kiçig tuttı ḳıllḳı oŋgay
yaraştı ḳamuġ birle keçti kün ay

1696 köŋgül ḳoḍḳı tuttı tilin söz süçig
buḍunuġ isitti taşıġ hem içig

1697 adaş ḳoldaş erdeş tutundı ḳalın
adaş ḳoldaş ol erke arḳa bilin

1698 kimiŋ bolsa ḳoldaş adaşı telim
anıŋ arḳası bek ḳaya ol yalım

1699 kimiŋ arḳası bolsa küçlüg bolur
bu küçlüg kişi ḳutḳa tüplüg bolur

1700 ne eḍgü bolur ḳutḳa ḳoḍḳı köŋgül
ne körklüg bolur bilge bolsa amul

1701 yime yaḳşı aymış bu öglüg kişi
kim öglüg sözin tutsa itlür işi

B132 1702 kimiŋ birle ḍevlẹt yaraşsa kelip
köŋgül ḳoḍḳı tutġu kiçiglik ḳılıp

1703 kelir erse ḍevlẹt kişike küle
tutup berklegüsi kiçiglik bile

1704 köçüt teg bolur ḳut tüpi hem tözi
köŋgül ḳoḍllḳısı ol anıŋ yıldızı

1705 ne eḍgü bolur ḳoḍḳı alçaḳ kişi
ne körklüg bolur künde itlür işi

1706 uluġsıġ küvẹz kür kişi ol turı
küniŋge ḳoḍı ol küvẹzlik ḳurı

1707 ḳamuġḳa yaraşur bu ḳut ursa yüz
uḳuşluġḳa artuḳ yaraşur keḍ uz

1694 *belgülüg*] A_8 *bilgülüg* | *beḍlük ... ara*] A_{11} *bisük ...* C_3 *... özе* || 1695 *tuttı ... oŋgay*] A_9 *tudtı ḫulḳ-ı ongġay* B_{10} ve C_4 *tut(t)ı ...* | *yaraştı ḳamuġ*] A_{10} *biriş-ti ḳ.* B_{10} *yaraştı tȫzü* (*-z-* noktasız) || 1696 *ḳoḍḳı tuttı*] B_{11} *ḳoşla tut(t)ı* C_5 *ḳotḳı tut(t)ı* | *buḍunuġ isitti*] A_{10} *basu-nuġ (?) isidti* B_{11} *b. isit(t)i* C_5 *budun-lar eşit(t)i* || 1697 *erdeş ... ḳalın*] A_{11} *ẹ. teril-ti ḳ.* B_{12} *erdeş* (satır altında *yirdeş*) *tıtundı tẹlim* | *ol ... bilin*] A_{11} *illke bu a. yılın* B_{12} *erke kör asġı tẹlim* C_6 *ol irke ...* || 1698 B'de bu beyit yok | *ḳaya ... yalım*] A_{12} *ḳıy-a ol tilim* C_7 *ḳaya ol-tẹgim* (*-g-* çizgisine dikkat!) || 1699 *kimiŋ*] B_{13} *kimüng* | *ḳutḳa tüplüg*] A_{13} *sılẹ-a t.* B_{13} *ḳut-ḳa* (satır altında *ḳavvẹt?*) *tüplüg* (*t-* noktasız; *-p-* yerine *-n-* ile) || 1700 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *ḳutḳa ḳoḍḳı*] A_{14} *sılẹ-a ḳodz-ı* B_{14} *ḳ. ḳoşlḳı* C_9 *ḳ.*

1694 Eşi ve akranı arasında yükselmiş olduğu gibi,
bu şöhretiyle beyler arasında da büyüklerden oldu.

1695 Herkese karşı gösterişsiz ve yumuşak davrandı;
herkesle iyi geçindi; böylece günler ve aylar geçti.

1696 Alçakgönüllü ve tatlı dilliydi;
içten ve dıştan halkı kendisine ısındırdı.

1697 Birçok dost ve arkadaş edindi;
dost ve arkadaş insan için bir destektir.

1698 Kimin arkadaşı ve dostu çoksa o arkasını
sağlam ve yalçın bir kayaya dayamış demektir.

1699 Kimin arkası varsa güçlü olur;
bu güçlü kişinin mutluluğu temelli olur.

1700 Mutluluğa alçakgönüllülük ne kadar uyar;
bilge bir kişiye yumuşaklık ve şefkat ne kadar yakışır.

1701 Akıllı insan da ne güzel söylemiş;
kim akıllının sözünü tutarsa işi yoluna girer.

1702 Devlet gelip kiminle bağdaşırsa,
o kişi gösterişsiz ve alçakgönüllü olmalı.

1703 Devlet gelir ve kişinin yüzüne gülerse,
bil ki, onun devamını sağlayacak şey gösterişsizliktir.

1704 Mutluluk aslında göç atı gibidir, göçer gider;
onu bulunduğu yerde tutan kök, alçakgönüllülüktür.

1705 Alçakgönüllü kişi ne kadar iyi ve güzel olur;
onun işi daima yolunda gider.

1706 Büyüklük taslayan, kibirli ve küstah adam tatsız ve
sevimsiz olur; kibirlinin itibarı günden güne azalır.

1707 Mutluluk gelirse herkese yakışır;
fakat akıllılarla daha çok bağdaşır.

ḳotḷa | *bilge ... amul*] A_{14} *bolz-a ...* B_{14} *... amul* (satır altında *tükel?*) || 1701 *yime ... öglüg*] B_{15} *neme ... öglüg* (satır altında *'aḳıl*) C_{11} *y. yaḫşı ...* | *sözin*] A_{15} ve C_{11} *sözi* || 1702 *kimiñg*] A_{16} *kim-i* B_1 *kimüng* | *ḳoḍḷı tutġu*] A_{16} *ḳ. yadġu* (veya *yapġu*; düzeltilmiş) B_1 *ḳoşḷa* (-ş- noktasız) *ḳalġu* C_{12} *ḳotḷa t.* || 1703 *berklegüsi*] A_{17} *bekle-e-güz-i* B_2 *bḳlegüsi* || 1704 *köçüt ... tüpi*] A_{18} *keçüt ... ṭ.vi* B_3 *kȫçüt ... bolur* C_{14} *... tüpi* (-*p*- noktasız, şekle dikkat!) | *ḳoḍḷısı ol*] A_{18} *ḳot-ḳız-ı ol* B_3 *ḳoşḳısı* (-ş- noktasız; satır altında *kiçigi*) *hem* C_{14} *ḳotḳı-sı ol* || 1705 *ḳoḍḷı*] A_{19} *ḳod-ḳa* (-*ḳ*- veya -*s*- ?) B_4 *ḳılḷa* C_{15} *ḳotḷa* | *itlür*] A_{19} *ḳodḳ-ı* C_{15} *ḳotḷa* || 1706 *uluġsıġ*] A_{20}, B_5 ve C_{16} *uluġ-sıġ* | *ḳurı*] A_{20} *ḳudı* || 1707 *keḍ uz*] A_{21} *ket öz* ||

C83

1708 munḡar menḡzer emdi bu bẹytig oḳı
oḳıġıl uḳa bar ay elgi aḳı

1709 biligsizke dẹvlẹt yaraşsa kelip
biligligke artuḳ yaraşur bilip

1710 biligsiz bile tursa dẹvlẹt ḳalı
biligli bile turġa tüplüg erip

1711 biligsiz beḍük bolsa dẹvlẹt bile
biligli beḍükrek kü çaẏ at bile

1712 biligsizke dẹvlẹt kelir erse ḳut
turumaz bu dẹvlẹt anınḡ birle büt

1713 munuḳı bu sözke tanuḳ keldi söz
oḳıġıl munı sen aya könḡli tüz

1714 kelir ḳut kişike aġırlar anı
sinḡer ol aġırlıḳ yorısa köni

1715 bolumsuzḳa dẹvlẹt kelü birse ḳut
iter dẹvlẹtin ol keçürmez küni

1716 sınadı kör ilig bu ögdülmişig
könilik öze buldı barça işig

B133

1717 aġırladı ança kötürdi örü
uçuzladı ança yaẏuzraḳ körü

1718 aġırlıḳ öḍinde kişig sermedi
uçuzluḳ öḍinde tapuġ kesmedi

1719 iligke yışıġ boldı körḡli bütüp
aġı ḳaznaḳı birdi eḍgü tutup

1720 ẹmanẹt yüḍürdi boyunlḳa uluġ
ẹmanẹt yüḍer erke canım yuluġ

1721 işin sürdi ögdülmiş artuḳ köni
künińge yaḳın tuttı ilig anı

1708 *munḡar ... bẹytig*] A_{22} *munggar mingser ...* B_7 *m. mẹngzetü e. bẹytıġ* | *bar ... elgi*] A_{22} *... ilgi* B_7 *bẹır* (*bu* gibi yazılmış) ... | Dörtlük, A'da sayfa kenarında AH: *şi'r* sözü, B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *şi'r* sözüyle ayırt edilmiştir; krş. beyit 1779 not, dörtlük || 1709 *bilip*] A_{23} *tegip* B_8 *tẹgip* || 1710 *ḳalı*] A_{24} *sirip* C_4 *sẹrip* | *tüplüg erip*] A_{24} *t. irip* B_9 *tẹng tuş körip* || 1711 C'de yeri işaret edilerek sayfa kenarında yazılmış | *beḍük*] B_{10} *ḅẹḍük* (satır altında *uluġ*) | *biligli ... bile*] A_{25} *... kụçav a. b.* B_{10} *biligli-ke artuḳ yaraşur küle* || 1712 C'de bu beyit yok | *kelir ... ḳut*] A_{26} *kilir ...* B_{11} *... ḳụt* (satır altında *köp*) | *anınḡ*] A_{26} *anı* || 1713 *oḳıġıl ... aya*] A_{27} *oḳ-ı-ġın ... yan-a* B_{12} *o. anı ...* | Dörtlük, A'da sayfa kenarında AH: *şi'r* sözü, B'de çizgiler ve C'de satır arasında *şi'r* sözüyle

1708 Ey iyi ve cömert insan, şimdi bu anlamda olan
şu beyiti oku da manasına iyice nüfuz et.

1709 Devlet bilgisize de gelir ve yakışırsa da,
bunun içyüzünü iyi bildiği için bilgiliye daha çok yakışır.

1710 Mademki devlet bilgisiz ile birlikte yaşayabiliyor,
bilgili ile elbette daha esaslı bağdaşacaktır.

1711 Devlet bilgisizi yükseltirse, elbette bilgiliyi de
şöhret ve nam ile ondan daha çok yükseltecektir.

1712 Bilgisize devlet ve ikbal gelirse de, bil ki,
bu devlet onda devamlı olmaz.

1713 İşte buna şu söz tanıktır;
ey kalbi temiz, sen bunu oku.

1714 Mutluluk kişiye gelir ve onu yükseltir;
kişi doğru hareket ederse bu itibar ona yâr olur.

1715 Olmayacak kişiye devlet ve mutluluk gelirse,
o ayağına gelen bu devleti derhal teper.

1716 Hükümdar bu Öğdülmiş'i sınadı
ve bütün işlerini sadakatle yaptığını gördü.

1717 Bazen itibar gösterdi, yükseltti onu;
bazen de sert davranarak itibarını kırdı.

1718 İtibardayken, o başkalarına kaba davranmadı,
itibardan düştüğü zaman da işini aksatmadı.

1719 Hükümdara sadakatle bağlanarak siper oldu;
hazineyi ve malı iyi idare etti.

1720 Boynuna büyük bir emanet yüklendi;
emanet yüklenen insana canım feda olsun.

1721 Öğdülmiş büyük bir sadakatle işine devam etti;
hükümdar da onu günden güne kendisine yaklaştırdı.

---

ayırt edilmiştir || 1714 *sïŋger ... yorısa*] A_{28} ... *yoraz-a* B_{13} *sïnger* ... *aġırlar* C_6 *saŋga* (*-ạ-* harekeli!) ... || 1715 *kelü birse*] A_{29} *kilü berz-e* | *iter ... künï*] A_{29} *ider ... lạınïn* B_{14} *totar ...* C_7 *tęper ... kęçürmiş kẹ.* || 1716 *kör ... bu*] A_{30} ve C_8 *öküş ilig* | *buldı*] A_{30} ve C_8 *ḷuldı* || 1717 *kötürdi*] A_{31} *kọderti* | *ança ... körï*] B_1 *azraḷı bir ança kirü* || 1718 *kişig sermedi*] A_{32} *k. sirmedi* B_2 *kişi s.* | *kesmedi*] A_{32} *yaz-matı* C_{10} *yạsmadı* || 1719 *yışıġ ... köŋġli*] A_{33} *başıġ b. köngül-i* B_3 *yışıġ* (noktasız) ... C_{11} *yışıġ ...* | *birdi eḍgü*] A_{33} *berti ẹ.* B_3 *b. köngli* || 1720 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *yüçlürti*] A_{34} *yedür-ti* B_4 *yüḍürdi* | *yüḍer erke*] C_{13} *tutar irke* || 1721 *artuḳ*] A_{35} *arıġ* | *küniŋge ... tuttı*] A_{35} *ḳụning-ge y. tudtı* B_5 *küninge* (satır altında *özinge*) *yaḷụn tut(t)ı* C_{14} *k. aġır tut(t)ı* ||

1722 aça aḍra tuttı ḳamuġ işlerin
salḳışlıġ bitip ḳoḍtı barça barın

A67 1723 küḍezdi nen̄gin keḍ özin saḳladı
tapındı ḳayırça ḳıyıḳ ḳılmadı

1724 negü tir eşitgil yetilmiş yaşı
tiriglikte ḳızraḳ bütün çın kişi

C84 1725 aġır nen̄g kişike bu altun kümüş
özin tutġuçı er kümüşte küsüş

1726 kümüşke ilinmegli yalın̄guḳ bütün
tegir çın tükel bu ajunḳa ḳutun

1727 biliglig bilig birdi biligin köre
köni çın kişi bolsa közke süre

1728 talḳı munda yigrek ayur kör uḳuş
baġırsaḳḳa can birse ermez öküş

1729 köni tip ayurlar ḳayu ol köni
könilik ḳılıġlı ẹmanẹt küni

1730 erende ḳayu ol tükel irtegü
köni erse ḳılḳı anı er tigü

1731 kişide ḳayu ol kişi öggüsi
aḳı öggüsi ol saran sökgüsi

1732 apa oġlanın körse mun̄gluġ tigü
bütün kün tirer nen̄g bulumaz yigü

B134 1733 ḳayu yügrü tınmaz ajun tezginür
ḳayu can yuluġlar ten̄gizke kirür

1734 ḳayu taġ ḳazar körse tüplür ḳayaġ
ḳayu yir ḳulaçlayu yügrür yaḍaġ

1735 ḳayu art aşar kör ögüzler keçer
ḳayu yir ḳazar suv̇ ḳuḍuġda içer

1722 *tuttı ... işlerin*] B_6 *tut(t)ı ḳ. ışlarıġ* C_{15} *tut(t)ı ...* | *barça barın*] A_{36} *b. yarın* B_6 *yumḳı-larıġ* C_{15} *barça barın* || 1723 *nen̄gin ... saḳladı*] A_1 *ọsin nengke söz-lenmet* C_{16} *özin ningke suḳlanmadı* | *tapındı ... ḳıyıḳ*] A_1 *t. ḳıyıḳ-ça çapıḳ* B_7 *tapundı bu ḳılça ḳıyuḳ* C_{16} *tapundı ḳayır* (aralığa dikkat, silinmiş) *-ça ḳayḷḳ* || 1724 *negü tir*] A_2 *n. ter* B_8 ve C_{17} *nigü t.* | *tiriglikte ḳızraḳ*] B_8 *tiriglik-de ḳorḳuḳ* || 1725 *nen̄g*] C_1 *ning* | *ler ... küsüş*] A_3 *ẹ. ḳumüş-tin koġuş* B_9 *kümüş-de küşüş* C_1 *kümüş-de" küsüş* (noktasız) || 1726 B'de bu beyit yok | *ilinmegli yalın̄guḳ*] A_4 *yıyıl-maġ-lı y.* C_2 *i. yangluḳ* | *tegir ... ḳutun*] A_4 *... buu acun-ḳa yadun* C_2 *teger ...* || 1727 *birdi biligin*] A_5 *berti b.* B_{10} *b. bilge* C_3 *b. bilgil* | *süre*] A_5 ve C_3 *ura* || 1728 *yigrek*] A_6 *yegrek* B_{11} ve C_4 *yigrek* | *birse*] A_6 *berz-e* || 1729 *tip ... ḳayu*] A_7 *tep ọger-ler ḳam* || 1730 *irtegü*] A_8 *ẹr-tegü* B_{13} *er tigü* | *erse ... tigü*] A_8 *ẹrz-e ḳ. ẹr ol ay begü* C_6 *irse köngli tükel ir tigü* || 1731 *aḳı ... sökgüsi*] A_9 *aḳaġ ọ. ol* (satır üstünde yazılmış) ... B_{14}

1722 Bütün işlerini açıkça ve yerli yerinde yaptı;
her birinin hesabını ayrı ayrı kaydetti.

1723 Hükümdarın malını iyi idare etti, kendi çıkarını düşünmedi;
hizmette kıl kadar eğrilik göstermedi.

1724 Yaşını başını almış, hayatta nadir bulunan,
doğru ve dürüst kişilerden biri ne der, dinle.

1725 İnsan için altın gümüş kıymetlidir;
fakat kendine hâkim olan kişi, gümüşten daha kıymetlidir.

1726 Gümüşe kapılmayan, doğru insan
mutluluk içinde tam ve gerçek dünyaya erişir.

1727 Bilgili insan bilgisiyle şu öğüdü vermiştir;
doğru ve dürüst insan bulursan, onu sürme gibi gözüne çek.

1728 Bak, akıl bundan daha iyi söyler;
şefkatli birine canını dahi feda etsen çok değildir.

1729 Doğru diye söylerler;
emanete hıyanet etmeyen doğru nerede?

1730 Kişiler arasında hangisi mükemmeldir, aramalı,
tavır ve hareketi doğruysa, ona er demeli.

1731 Kişiler arasında övülmeye değer kimdir;
cömert övülmeye ve cimriyse sövülmeye layıktır.

1732 İnsanoğlu ne kadar zavallıdır,
bütün gün toplar, fakat yiyecek bir şey bulamaz.

1733 Kimi durmadan koşar, dünyayı dolaşır;
kimi canını feda eder, denize dalar.

1734 Kimi dağ kazar, bakarsın kayaların dibine iner;
kimi yeri kulaçlayarak yaya koşar.

1735 Kimi de bak, tepeler aşar, dereler geçer;
kimi yer kazar ve suyu kuyudan içer.

... *sök(g)üsi* ‖ 1732 *oġlanın ... tigü*] A_{10} *oġlı ... teyü* C_8 *oġlı-nı ...* | *bütün ... yigü*] A_{10} *adm tap teti neng-ni bilmez yeyü* C_8 *... neng-ni bulmaz y.* ‖ 1733 *ajun tezginür*] A_{11} *acun t.* C_9 *a. tizginür* | B_2'de 1733'ten sonra daha şu beyit gelmektedir (sırası için bkz. beyit 1595 not):

kişi emgek ıḍsa saṇga belgülüg
unıtma ol emgek-ni bolma ölüg

1734 *taġ ... ḳayaġ*] A_{12} *naḷ ḳarar ḳorz-e t. ḳıyaġ* B_3 *t. ḳazar* (*-z-* yerine *-r-* ile) *k. ḳutluġ ḳayaġ* | *yir ... yaḷaġ*] A_{12} *yer ...* B_3 *yir ḳulaçlar bu y. yaḍaġ* (sayfa kenarında uzun?) ‖ 1735 *yir ... ḳuḍuġda*] A_{13} *bir ḳarıp ...* B_4 *yir ... ḳıḍuġlar* ‖

1736 ḳayusı çerigde ḳılıç baldu yir
ḳayusı turada yuluġda ḳarır

1737 ḳayu oġrı tevlig ḳaralççı ḳunuḳ
ḳayusı basımçı ölütçi ḳıruḳ

1738 bu emgek neçe boġzı egni üçün
tirer nen̄g yimez ölse emger küçün

1739 bu barça biligsiz kişi ḳıllḳı ol
biligsiz kişiler tükel yılḳı ol

1740 bayatḳa bütügli biliglig kişi
tegürmiş öḍinde tükel yir aşı

C85 1741 negü tir eşitgil ulḳuşluġ amul
yorıġlı tınıġlı küḍezçisi ol

1742 kerek yat kerek dün̄ya tezgin yügür
negü erse ḳısmeṭ san̄ga ol tegür

1743 kön̄gül til köni tut ay bilge bügü
san̄ga eksümegey öḍinde yigü

1744 bu baylıḳ tilese ajun eḍgüsi
könilik bile ol anın̄g bulġusı

1745 talḳı bir ajunuġ bulayın tise
könilik bütünlük bile ḳol usa

1746 yime yaḳşı aymış ögi yetmiş er
könilik bile bu ajun tutmış er

B135 1747 bu dün̄yada baylıḳ tilese özün̄g
köni bol könilik öze tut sözün̄g

1748 taḳı bir ajunuġ tutayın tise
könilik bile tut kön̄gül til özün̄g

1749 ay ilig körü bar kişiler küni
ne körklüg keçer ol yorısa köni

1736 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *yir*] A_{14} *yer* | *ḳayusı ... ḳarır*] A_{14} *ḳ. tör-e-te yuluġ-ta* (önce *yuluġ-luġ* yazılmış, sonra silinmiş) *ḳ.* B_5 *ḳayu can yuluġlar yaṭıp can baṣır* ‖ 1737 *tevlig ... ḳunuḳ*] A_{15} *yev-lig ... ḳuruḳ* C_{14} *... ḳıṣrun* | *ölütçi ḳıruḳ*] A_{15} *ǫlet-çi ḳ.* C_{14} *ö. ḳırun* ‖ 1738 *boġzı egni*] A_{16} *ęgni boğuz-ı* | *tirer ... emger*] A_{16} *ter ęrding (?) yeyümez tek ę.* B_7 *nęrek nęng tęk emger yitürmez* (*y-* ve *-t-* noktasız) ‖ 1739 *barça*] A_{17} *yer-çe* ‖ 1740 *bütügli biliglig*] A_{18} *bidig-li biligli* | *tegürmiş ... yir*] A_{18} *... yer* B_9 *tükemiş ...* C_{17} *tęgürür budun-ke* (*-ke* satır üstünde eklenmiş) *ḳeḍer ton*‖1741 *negü tir*] A_{19} *n. ter* B_{10} ve C_1 *nigü t.* | *tınıġlı ... ol*] A_{19} *yadıġ-lı yumuş* (düzeltilmiş) *-çız-ı* (satır altında UH: *çuz*) *o.* B_{10} *... t. ḳüḍezçi köngül* C_1 *t. ḳüdezçi-si* (*-si* sonradan başka bir el ile satır üstünde yazılmış) ‖ 1742 *negü erse*] B_{11} *nigü e.* C_2 *nigü irse* ‖ 1743 *bügü*] A_{21} *begü* B_{12} *büġü* |

1736 Kimi orduda kılıç ve balta yer;
kimi kaleyi korumakla görevlidir, orada yaşlanır.

1737 Kimi hırsız, sahtekâr, yankesici, dolandırıcı;
kimi zalim olur, öldürücü ve yıkıcı olur.

1738 İnsanın bunca zahmet çekmesi hep boğazı ve sırtı içindir;
mal toplar yiyemez; öldükten sonra da vebali altında kalır.

1739 Bunlar hep bilgisiz kişilerin işidir;
bilgisiz kişiler tam bir hayvan sürüsüdür.

1740 Tanrıya inanan bilgili kişi,
kısmetinde ne varsa onunla yetinir.

1741 Hayatın bu tecellilerini iyi gören
akıllı ve sakin insan ne der, dinle.

1742 İster yat, ister dünyayı dolaş, koş;
kısmetin neyse sana o nasip olur.

1743 Ey bilge hakîm, gönül ve dilini doğru tut;
vakti gelince yiyeceğin eksik olmaz.

1744 Zenginlik ve dünya nimetleri istersen,
bunlar doğruluk ile elde edilir.

1745 Ahretini de mamur etmek istersen,
elinden gelirse, bunun çaresini doğruluk ve imanda ara.

1746 Aklı eren ve doğruluk ile dünyayı
elde eden insan da iyi söylemiş.

1747 Bu dünyada zenginlik dilersen,
özünle ve sözünle doğru ol.

1748 Ahreti kazanmak istersen,
özünü, sözünü ve gönlünü daima temiz tut.

1749 Ey hükümdar, dikkat et, doğru hareket ederlerse
insanların hayatı ne kadar güzel geçer.

---

saŋga ... yigü] A_{21} *sangga ọksümegey ọ. yegü* B_{12} *sạngar eksümedi* ... || 1744 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *ajun ẹdgüsi*] A_{22} *acun ẹ.* B_{13} *a. ögdisi* | *könilik ... bulġusı*] B_{13} *kişilik ... edgüsi* || 1745 *ajunuġ ... tisc*] A_{23} *acunuġ bil-e-yin tez-e* | *bütünlük ... usa*] B_{14} *bile ol munı ḫıl u.* C_6 *... ṭısa* || 1746 *talḫşı ... er*] A_{24} *y. ayıd-mış ogı yedmiş ẹr* B_{15} *yaḫşı a. ögi yẹtmiş* (satır üstünde *bū̆zū̆rg*, nereye ait?; *ʿaḳl tūḳel*) *ẹr* C_7 *yaḫşı ... ir* | *ajun ... er*] A_{24} *acun t. ẹr* B_{15} *ajun* (satır altında *dụ̄nya*) *bulmış ẹr* | Dörtlük, A'da ayrıca işaret edilmemiş; B'de çizgiler ve C'de satır arasında *şiʿr* sözüyle ayırt edilmiştir || 1748 *bir ... tise*] A_{26} *acunuġ ... tez-e* B_2 *... tutayın* (satır altında *bū̆zū̆rg* ?) *t.* | *könilik ... özüŋ*] A_{26} *kọni-lik-ni tudġul kọni tur ọsüng* B_2 *... özụ̄ng* (?) C_9 *köni-lik-ni tutġul köni tut özüng* || 1749 *bar*] B_3 *bạr* C_{10} *bīr* | *körklüg ... yorısa*] A_{27} *kọnglüng ... yorız-a* B_3 *... kẹçürse* ||

1750 könilik bütünlük bile ḳıl bu iş
kişilik bile ḳıl ḳamuġ türlüg iş

1751 ḳopurdı ḳutı künde ögdülmişig
saṽ aydı buḍunḳa eşitti kişig

1752 ilig me sınadı ḳamuġ türlügün
bütünlük bile buldı baḳtı ögün

1753 bütün buldı ilig kör ögdülmişi
siziksiz köni tip negü ḳılmışı

A68 1754 negü tir eşit emdi bilge öge
biligsiz uḳup emdi boynuñ ege

1755 körü barġu begler tapuġçı ḳulın
tapındurġu ḳulnı sınayu ulın

1756 beginge yaraġlıġ körünse ḳulı
arıgar ötrü açġu ağırlıḳ yolı

C86 1757 tilekçe bolur iş tapuġçı beḍür
tapuġçı beḍüse beg atı beḍür

1758 iḍi yaḳşı aymış bu yaġma begi
ḳamuġ işke bilgi yetilmiş ögi

1759 aya beg işig iş biliglike bir
yaraġlıġ köni tüz yorıġlıḳa bir

1760 ḳayu beg yaraġsızlḳa birse işi
yaraġsız özi ḳıldı ḳılmaz kişi

1761 bayat kimni erse kötürse ḳutun
arıgar işçi birür yaraġlıġ bütün

B136 1762 kötürmişni ilmek tilese yana
arıgar işçi birür yarutmaz küne

1763 yeter ol biligsiz barır bu otun
işi barça buzlur ḳopar kök tütün

1750 *könilik ... iş*] A_{28} *kişi-lik b. bile iş bilir* C_{11} *k. bile iş bütünlük bulur | kişilik ... iş*] A_{28} *kişi-ler iş-i kuṇde ḳorḳlūg yorır* C_{11} *kişi-ler işi kṯnde körklūg bolur* ‖ 1751 *ḳutı*] A_{29} *satı | saṽ ... eşitti*] A_{29} *sevitti ...* B_5 *... eşit(t)i* (-ş- noktasız) C_{12} *seṽüt(t) ... eşit(t)i* ‖ 1752 B_7'de bu beyit 1753'ten sonra geliyor | *türlügün*] A_{30} *tuṛlūgin* ‖ 1753 B_6'da bu beyit 1752'den önce geliyor | *ilig kör*] A_{31} ve C_{14} *ilig-ke | siziksiz ... negü*] A_{31} *adın-sız k. tep n.* C_{14} *itig-siz ... nigü* ‖ 1754 *negü ... emdi*] A_1 *n. ter ...* B_8 *nigü ...* C_{15} *nigü t. eşitgil ay | uḳup ... ege*] A_1 ve C_{15} *oḳıp uḳz-a bilge oge* ‖ 1755 *barġu*] B_9 *turġu | tapındurġu ... ulın*] A_2 *t. ḳılġıl sın-a ay tilin* B_9 *tapundurġu ... ṷlın* (ṷ- harekeli veya satır üstünde yazılmış) C_{16} *tapundurġu ḳuḷḷın sınaġu yılın* ‖ 1756 *beginge*] A_3 *negü-ke* C_{17} *nigüke* ‖ 1757 *beḍür*]

1750 Bunu doğruluk ve imanla kendine eş edin,
her türlü işi insanlıkla yap.

1751 Öğdülmiş'i mutluluğu günden güne yükseltti;
halka emirler verirken dileklerini dinlemeyi de ihmal etmedi.

1752 Hükümdar da onu her şekilde sınadı; iyice tetkik etti,
onun doğru ve dürüst hareket ettiğini gördü.

1753 Bütün yaptıklarının şüphesiz, doğru olduğunu gören
hükümdar Öğdülmiş'in sadakatine inandı.

1754 Hükümdara her hususta yol gösteren bilge danışman
ne der, dinle; ey bilgisiz, bunu anla ve itiraz etme.

1755 Beyler hizmetkârlarına dikkat etmeli
ve hizmete girecekleri de esaslı bir şekilde sınamalıdır.

1756 Ancak kulun işin ehli olduğu görüldükten sonra,
bey ona izzet ve ihsan kapısı açmalıdır.

1757 İşi beyin arzu ettiği şekilde olursa, hizmetkâr büyür;
hizmetkâr büyürse beyin de şöhreti büyür.

1758 Her işe bilgisi ve aklı ermiş olan
Yağma beyi çok iyi söylemiş.

1759 Ey bey, işi işin ehline, işe yarayana,
hareketi doğru ve dürüst olana ver.

1760 Eğer bir bey işi ehliyetsiz birini verirse,
ehliyetsizliği başkası değil, kendisi göstermiş olur.

1761 Tanrı birini mutlu etmek ve yükseltmek isterse,
ona ehliyetli ve dürüst hizmetkârlar verir.

1762 Eğer yükselttiğini tekrar düşürmek isterse,
ona gün göstermeyen hizmetkâr verir.

1763 O bilgisiz idare dizginini eline alır ve bu odun onu izler;
böylece bütün işi bozulur ve toza dumana katılır.

A_3 *bedür* (satır altında AH: *bi̯ilẹnd*) B_{11} *bẹdür* (satır altında *bolur*) | *bẹdüse*] A_4 *bọdūz-e* (-*ū*- dikkat; satır altında AH: *bi̯ilẹnd*) || 1758 *yaḳşı*] C_2 *yaḫşı* || 1759 *işig ... bir*] A_6 *ẹşig ... biligli-ke ber* B_{13} *işig* (-*i*- yerine -*n*- ile) ... C_3 *biligli-ke ış-lerni bīr* | *bir*] $A_{6'}$ *ber* || 1760 *birse*] A_7 *berz-e* || 1761 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *bayat*] A_8 *bayạd* | *aṉgar ... bütün*] A_8 *aṉggar i. berür y. budun* (satır altında AH: *il*) B_{15} *a. birür iş-çi ...* C_6 *a. iş birür bir y. b.* || 1762 *ilmek*] A_9 *yılmaḳ* B_1 *inmek* | *aṉgar ... yarıtmaz*] A_9 *aṉggar i. berür y.* C_7 *yime iş birür bir (tir ?) yarımaz* || 1763 *yeter ... otun*] A_{10} *yider ... bu odun* (önce *bu budun* yazılmış, sonra *bu odun* şeklinde düzeltilmiş; bir *bu* fazla!) B_2 *yạna bu ...* C_8 *yiter ...* | *kök*] B_8 *ming* (-*i*- yerine -*n*- ile) ||

1764 aġırladı ilig kör ögdülmişig
ınandı aṅgar birdi yumġı işig

1765 lḳamuġ ilke ḳıldı kör elgi uzun
uzun boldı elgi yorıḳ til sözün

1766 ayaġ birdi tamġa at üstem keḍüt
aġırladı aşru tükel boldı ḳut

1767 öküş eḍgü yarlıġ tümen eḍgü söz
ilig yarlılḳadı yaḳın boldı öz

1768 ḳapuġdaḳı er at kiçig ya uluġ
taṅguḳ tuttı barça ḳılıp can yuluġ

1769 ḳamuġ işçi barça köründi kelip
tapuġ tozġu birle neṅ artut ḳılıp

1770 uru bardı ögdülmiş eḍgü törü
aġırladı tegme kişisin körü

1771 buḍundın kötürdi ḳamuġ küç basınç
özindin kiterdi yaraġsız ḳılınç

1772 tüzüldi törü hem itildi ili
ilig inçke tegdi bekip il ulı

C87 1773 seṽigli telim boldı seṽmez yaġı
ilin ḳoḍtı ḳaçtı süzüldi toġı

1774 ḳutuldı ilig ḳıldı inçin seṽinç
yetildi tiriglik bu buldı aṽınç

1775 bu yaṅlıġ asıġlar biligdin kelir
uḳuşluġ biliglig siligdin kelir

1776 ḳalı ögmegü ol ulḳuşluġ kişig
neteg yirmegü bu uḳuşsuz işig

B137 1777 uḳuşluġ işi barça ülgülüg ol
biligsiz işi barça telgülüg ol

1764 *ögdülmişig*] A_{11} *øg-tilmişig* | *ınandı ... yumġı*] A_{11} *ada-tı angga berti yumḳ-ı* (satır altında UH: *barç-a*) B_3 *vęzirlıḳ ... yumḳa* (satır altında *tąmam*) C_9 *... yumġı* ‖ 1765 *ḳıldı ... elgi*] A_{12} *... ilgi* C_{10} *tilki ...* | *boldı ... yorıḳ*] A_{12} *ḳıltı ilgi yoruḳ* C_{10} *ḳıldı ...* ‖ 1766 *birdi ... keḍūt*] A_{13} *berti t. ıṣdem kesūt* B_5 *b. tąmġa aṭ üstem keḍūt* C_{11} *... keḍi* | *aşru ... ḳut*] B_5 *ötrū angar b. ḳut* C_{11} *... ḳut badı* ‖ 1767 *tümen*] B_6 *tilin* ‖ 1768 *er ... ya*] A_{15} *... ne* B_7 *er aṭ ...* C_{13} *ir ...* | *taṅguḳ tuttı*] A_{15} *anguḳ tudtı* B_7 *tąnguḳ* (*tn-* noktasız) *tut(t)ı* C_{13} *tąnguḳ tąrt(t)ı* ‖ 1769 *artut*] A_{16} *ardup* (*-p*?) ‖ 1770 *bardı*] B_9 *bąrdı* C_{15} *birdi* | *tegme*] B_9 *bąrça* ‖ 1771 *körtürdi ... basınç*] A_{18} *kǫderti ... başınç* | *özindin kiterdi*] A_{18} *öz-i-tin keder-ti* ‖ 1772 *törü*] B_{11} *törū* | *ilig ... bekip*] A_{19} *i. inç-ke* (satır altında UH: *tınç*) *t.*

1764 Hükümdar Öğdülmiş'i yükseltti;
ona inandı ve bütün işleri onun eline verdi.

1765 Bütün memlekete onu hâkim kıldı;
o her işte kudret ve nüfuz sahibi oldu.

1766 Ona unvan, mühür, at, koşum ve hilat verdi;
çok itibar gösterdi; o da ikbalin son derecesine ulaştı.

1767 Hükümdar verdiği beratlarda kendisinden büyük övgüyle
bahsetti ve o hükümdarın yakınlarında oldu.

1768 Kapıda hizmet eden büyük küçük, herkes,
ona candan fedaya hazır olduklarını bildirdiler.

1769 Hizmetinde bulunanların hepsi gelip tebrik ettiler;
hediye olarak yiyecek ve giyecek birçok şeyler takdim ettiler.

1770 Öğdülmiş iyi kanunlar koymaya devam etti;
herkesi derecesine göre ödüllendirdi.

1771 Halk üzerinden bütün zoru ve baskıyı kaldırdı;
kendisinden hiçbir uygunsuz hareket görülmüyordu.

1772 Kanunlar koyuldu ve memleket düzene girdi;
ülkenin temeli sağlamlaştı, hükümdar huzura kavuştu.

1773 Sevenleri çoğaldı, sevmeyip düşman olanlar ülkesini bırakıp kaçtı;
artık meydanda toz duman namına bir zerre kalmadı.

1774 Hükümdar sıkıntıdan kurtuldu, huzur ve sevince kavuştu;
işleri görüldü, kendisi rahat etti.

1775 Bu gibi faydalar bilgiden gelir;
akıllı, bilgili ve iyi huylu kişiden gelir.

1776 Akıllı kişi nasıl övülmez,
akılsız kişinin işi nasıl yerilmez.

1777 Akıllının işi hep ölçüye göre biçilir;
bilgisizin işiyse hep gelişigüzel kesilir.

---

bo̧kūp B_{11} *yigit ... bo̧kip* C_{17} *... bo̧kūt* ‖ 1773 *sevigli*] A_{20} *sevig-li* (satır altında AH: *ḥavadar*) B_{12} ve C_1 *se̊vügli* | *i̧oḍtı ... toġı*] A_{20} *i̧oddı* (ilk *-d-* altında AH: *y*) *i̧. sı.sūl-ti t.* B_{12} *... sūzüldi* (*-z-* noktasız) *t.* C_1 *... baġı* ‖ 1774 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *i̧utuldı ... inçin*] A_{21} *i̧oyltı ... için* | *yetildi ... buldı*] A_{21} *teti-gū* (*-g-* ?) ... B_{13} *tatıdı tiriglik-de buldı* C_3 *yetildi ... bu̧ldı* ‖ 1775 *kelir*] A_{22} *kilir* C_4 *bolur* | *biliglig ... kelir*] A_{22} *... kilir*] C_4 *silig hem tüzün-din kelür* ‖ 1776 *ol ... kişig*] B_{15} *bu u. kişig* (satır altında *kişini*?) | *neteg ... işig*] A_{23} *i̧al-ı bermegū bu* (satır üstünde yazılmış) *u̧ḳuş-i̧a i.* B_{15} *neteg yirmegū ...* C_5 *i̧alı birmegū* (*-i-* noktasız) *ol u̧ḳuş-i̧a i.* ‖ 1777 *işi ... ol*] A_{24} *kişi b. u̧lgū teg o.* B_1 *kişi ...* C_6 *işi ... ülgü teg o.* | *biligsiz ... ol*] A_{24} *bilig-lig kişi b. oggū teg o.* C_6 *bilig-lig işi barça bo̧lgū teg o.* ‖

1778 ne eḍgü yaraşur ulḳuşluġlḳa ḳut
ya eḍgü ḳılınçlıġ biligligke büt

1779 negü tir eşitgil ıla beg sözi
sözi maʿnisi ol sözüñgke tözi

1780 biligsizke ḍevlęt kelür erse ḳut
buḍun barça buzlur bolur ilke yut

1781 ulḳuşluġlḳa tegse aḍın begliki
ilin inçke tegrür bu bir sözke büt

1782 ilig inçke tegdi yarudı küni
bayatlḳa şükür ḳıldı ögdi anı

1783 közin kökke tikti kötürdi elig
ayur ay iḍim sen birigli bilig

1784 bilig birdiñ ilke elig birdiñ erk
könilik öze tut köñgül bolsu berk

1785 sen ök bir manga küç ḳamuġ eḍgüke
elig asralḳılar yükin yüḍgüke

A69 1786 çıġayḳa üledi öküş neñ tavar
köñgül tüzdi rąblḳa ḳamuġdın sınğar

1787 tirildi bu yañlıġ sevinçin kün ay
tözü il ḳarası tükel boldı bay

C88 1788 kişi öḍrümi kör bu yañlıġ bolur
isizim bu yañlıġ kişiler ölür

1778 *ne eḍgü*] A_{25} *negü m-e* B_2 *yime* (*y-* yerine *n-* ile, *-i-* noktasız) *uz* | *ya ... biligligke*] B_2 *ne* (*n-* noktasız) *e. ḳılınç ol bilig erke* ‖ 1779 *negü ... ıla*] A_{26} *n. ter yişit-gil m-a* B_3 *nigü t. eşit bu t.* C_8 *nigü ...* | *sözi ... tözi*] A_{26} *sǫsüng ... sǫsing-ke t.* B_3 *... ol biligsiz közi* C_8 *sözüng mą ni-si ol ...* |

B_4'te 1779'dan sonra şu beyit gelmektedir:

iḍi yąlḳı sözler bu şaʾir tili
ulḳulsa tatıġı yıpar teg yıḍı

Dörtlük A'da ayrıca işaret edilmemiş; B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *şiʾr* sözüyle ayırt edilmiştir. Metnin bu kısmı nüshalarda karışıktır. $B137_{5\text{-}6}$'da çizgiler içine alınan dörtlük, yalnız bir tek söz farkıyla (*kęlip : tęgip*) $B132_{8\text{-}9}$'daki dörtlüğün tekrarıdır (bkz. beyit 1709 ve 1710) $B137_7$'deki beyit kafiye bakımından dörtlüğe dahil olduğu halde çizgilerin dışında kalmaktadır. Biraz farklı olmak üzere $C87_{10}$=$B137_5$ ve $C87_{11}$=$B137_7$'dir. Nüshalara göre metin şu şekilde devam etmektedir ($A_{27\text{-}28}$ için bkz. beyit 1780 ve 1781):

B_5 *biligsizke ḍevlęt yąransa kęlip* B_6 *biligsiz bile tursa ḍevlęt ḳalı*
biliglig-ke artuḳ yąraşur kęlip *biliglig bile turğa teng tuş körip*

1778 Akıllıya mutluluk ne güzel yakışır;
iyi hareket eden bilgiliye mutluluk ne iyi uyar, düşün.

1779 İla beyi ne der, dinle;
bu sözün manası senin sözlerine temel olsun.

1780 Bilgisize devlet ve mutluluk gelirse, halkın arasına fesat girer
ve bu da memleket için öldürücü bir felaket olur.

1781 Eğer beylik akıllı bir insanın eline geçerse,
o ülkesini huzura kavuşturur; sen bu söze inan.

1782 Hükümdar huzura kavuştu, günü aydınlandı;
Tanrıya şükretti, hamd ve sena etti.

1783 Gözünü göğe dikti, elini kaldırdı;
Ey rabbim, dedi, bilgi veren sensin.

1784 Bilgi verdin ve kuvvetle beni ülkenin hâkimi kıldın;
gönlüme kuvvet ver, beni doğru yoldan ayırma.

1785 Ey rabbim, bana güç ihsan et; bütün iyilikleri
başarayım ve tebaamın yükünü cesaretle yükleneyim.

1786 Fakirlere çok eşya ve mal dağıttı;
her hususta Tanrı'ya gönül bağladı.

1787 Günler ve aylar böyle sevinç içinde geçti;
bütün memleket halkı hep zenginleşti.

1788 Seçkin kişi, bak, böyle olur;
ne yazık ki böyle kişiler de ölür.

B_7 *biliglig sevünçün kötürse başı*
biligsiz kör ot teg öçer tek kalıp

C_{10} *bilig-sizke devlet yaraşsa kelip*
biliglig-ke artuk yaraşur yilip

C_{11} *bilig-siz sevinçin kötürse başı*
bilig-lig küvençin uçar ol kalıp

1780 *kelür erse*] A_{27} *talu erz-e* | *buzlur*] A_{27} *buslur* || 1781 *tegrür*] A_{28} *tegrü* || 1782 *sükür*] C_{12} *şena* || 1783 *közin ... elig*] A_{30} *kosi ... koder-ti ilig* B_9 *... tikti ayur ay* (satır üstünde *kötürdi*) *ilig* C_{13} *k. kök(k)e ... ilig* | *sen birigli*] A_{30} *sen berig-li* B_9 *sen tirigli* C_{13} *se*^{n} *b.* || 1784 *birdiñ ... erk*] A_{31} *berding i. ilig berding ç.* B_{10} *b. ilig ...* C_4 *b. i. ilig ...* | *berk*] B_{31} *berk* (satır altında AH: *berk*) || 1785 *sen ... kamuğ*] A_{32} *sinük ber mangga ...* B_{11} *sençük ... nççe* C_{15} *sençük ...* | *elig ... yülkin*] A_{32} *ilig ... yulki* C_{15} *... yülki* || 1786 *neñ*] B_{12} *mal* C_{16} *ning* | *tüzdi rahka*] A_1 *tuz-ti* (*-t-* ?) *rab-ka* (satır altında AH: *rab*) B_{12} *tüzdi* (noktasız) *r.* || 1787 *sevinçin*] B_{13} ve C_{17} *sevünçün* || 1788 *kör*] A_3 *neng* (?) B_{14} *kim* | *isizim*] A_3 *'asiz-im* (*-s-* ve *-z-* altında AH: *z* yazılmış) B_{14} *işizim* C_1 *isizim* ||

1789 meṉgilig buḍun kim bu yaṉlıġ begi
meṉgelig beg ol ḳolsa buḍnı yigi

B138 1790 isiz eḍgüler ölse toprak̲ bolur
neçe bolsa toprak̲ kör atı ḳalur

İLİG SU̱'ALİ ÖGDÜLMİŞKE

1791 ilig bir kün oldurdı yalṉguz özi
bu ögdülmişig ündep aydı sözi

1792 ayur ay ögdülmiş bak̲ emdi maṉga
ataṉg emgeki kirmedi bir saṉga

1793 ataṉg öldi ḳaldınṉg sen oġlan kiçiġ
kiçigke beḍüktin bolur yol keçig

1794 ataṉg ögretümedi erdem bilig
tegümedi mindin yime ök elig

1795 neteg met yumıttı bu erdem saṉga
ayu birgil emdi munı sen maṉga

ÖGDÜLMİŞ CE̱VABI İLİGKE

1796 yanut birdi ögdülmiş aydı ilig
uzun kiç yaşasu bu üsteṉg elig

1797 bayat kimke birse ʿi̱nayet̲ ülüg
tilekke tegir boldı atlıġ külüg

1798 muṉgar meṉgzetü aydı türkçe meşel
başında keçürmiş bu kökçin sak̲al

1799 bayat ſa̱żlı birle beḍür ol kişi
tilekin bulur künde itlür işi

1800 bayat birmişin ḫalk̲ tıḍumaz küçün
yağız yir yaşıl kök tirilse öçün

1789 *meṉgilig ... begi*] A_4 *menig-lig b. kör ...* B_{15} *mṇggilig* (?, ikinci *-g-* çizgisiz) *... bḳgi* (*b-* yerine *n-* ile) C_2 *mṇge-lig ...* | *meṉgelig ... yigi*] A_4 *menig-lig b. ol bolz-a budun kọni* B_{15} *mṇg(e)lig bḳg ol bolsa buḍn* (satır altında *buyn*) *köni* C_2 *mṇgelig ... yigi* || 1790 *isiz*] A_5 *ẹsiz* | *kör*] A_5 ve C_3 *ol* || *ilig ... ögdülmişke*] A_6 *kụn toġtı suval-ı ọ.* C_4 *... bu tụrur*

1791 *ilig ... özi*] A_7 *elig b. k. oldurup buu yalġuz ọ.* B_3 ve C_5 *... yạngluz ö.* | *bu ... sözi*] A_7 *olḳıtı kör ọgdülmiş aytı s.* B_3 *olḳıdı ḳereklep kör ögdülmişi* || 1792 *ay ... maṉga*] A_8 *ay ay ọ. ẹmti mangga* B_4 *kim* (satır üstünde yazılmış) *ay ...* | *bir saṉga*] A_8 *b. sangga* B_4 *tir sạnga* || 1793 *kiçigke ... keçig*] A_9 *kiçig-te ... kiçig* B_5 *k. bḍükin ...* C_7 *k. bḍük-din ...* || 1794 *mindin ... elig*] A_{10} *mendin yim-e ọk ilig*

1789 Böyle bir beye sahip olan halk bahtiyardır;
halkının iyiliğini isteyen bey, dirayetli beydir.

1790 İyiler veya kötüler, ölünce herkes toprak olur;
fakat ne kadar toprak olsalar bile adları kalır.

HÜKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ'E SUALİ

1791 Hükümdar bir gün tek başına oturuyordu;
Öğdülmiş'i çağırdı ve konuşmaya başladı.

1792 Ey Öğdülmiş, dedi, şimdi bana bak,
sana babanın hiçbir emeği geçmedi.

1793 Baban öldüğünde sen küçük bir oğlandın;
küçüklere yolu izi büyükler gösterir.

1794 Baban sana erdem ve bilgi öğretmedi;
ben de bu hususta sana pek yardım edemedim.

1795 Nasıl oldu da bunca erdem sende toplandı;
şimdi sen bana bunu bir söyle.

ÖĞDÜLMİŞ'İN HÜKÜMDARA CEVABI

1796 Öğdülmiş yanıt verdi ve dedi ki:
Hükümdarın ömrü ve devleti uzun olsun.

1797 Tanrı kime inayet eder ve kısmet verirse,
o dileğine kavuşur, şöhret sahibi olur.

1798 Görmüş geçirmiş şu ak-sakal, şu türkçe mesel,
bu hususta bak, ne der:

1799 Kişi Tanrının fazlı ile büyür ve dileğine kavuşur;
işi günden güne yoluna girer.

1800 Yağız toprak ile mavi gök, öç almak için birleşse bile,
Tanrı'nın verdiğine insan engel olamaz.

B_6 *andın sanga ög bilig* C_8 ... *ög bilig* ‖ 1795 *neteg ... yumıttı*] A_{11} *negü teg y.* B_7 *neteg met yumıt(t)ı* C_9 *nigü teg yumıt(t)ı* | *ayu birgil*] A_{11} *aça bergil* C_9 *aça b.* ‖
ögdülmiş ... iligke] A_{12} *ǫ. cuvabı i.*
1796 *birdi*] A_{13} *berti* | *kiç ... elig*] A_{13} *keç y. ay ışdeng ilig* B_9 ... *tilekçe ilig* ‖ 1797 *birse*] A_{14} *kılz-a* | *tegir ... külüg*] A_{14} *tegip ...* C_{12} ... *yülüg* ‖ 1798 *aydı*] A_{15} *kelti* | *başında*] C_{13} *başında*^{n} ‖ 1799 *birle ... ol*] A_{16} *bolz-a tudumaz* B_{12} *b. beḍür* (satır altında *uluġ*) *ol* C_{14} *ḳolsa tıdumas* | *tilekin ... itlür*] A_{16} *tileki bolur k. çdlür* C_{14} *tileki bolur ...* ‖ 1800 *birmişin ... tıḍumaz*] A_{17} *ber-miş-in ḳ. tadumaz* C_{15} ... *tudumaz* | *yir ... tirilse*] A_{17} *yer ... terilz-e* B_{13} ve C_{15} *yir ...*‖

B139 1801 bayattın kerek barça işke yölek
anın bulsa ötrü kişi öz tilek

1802 yana ma ay ilig ata alḳışı
oġullḳa tegir ol sevinçi tuşı

C89 1803 atam ḳıldı erdi kör eḍgü dıʿa
dıʿa birle tegdim bu yirke aġa

1804 iligni sebeb ḳıldı erklig iḍim
bu erdem biligdin turu ḳalmadım

1805 elig urdı ilig mini eḍledi
bolu birdi evren özüm yoḳladı

1806 küle baḳsa begler kimi eḍlese
avа yıġlur arzu kerek ol yise

1807 kişi kõ̃ngli baġ ol yaşarġu suvı
bu begler sözi birle eḍgü savı

1808 ḳayu baġḳa tegse suv eksümedin
çiçek yazlur anda tümen tü yıḍın

1809 begi yarlıġı bolsa eḍgü söze
ḳulı kõ̃ngli yükser yazar ḳaş köze

1810 ḳalı bolmasa eḷgü yarlıġ tilin
yaşarmış çiçekler lḳurır terk bilin

1811 bayat fạżlı ḳolġu kerek lḳul ḳamuġ
bayat fạżlı bolsa açıldı ḳapuġ

A70 1812 mun̄gar men̄gzetü aydı şaʿir bu sõz
munı ulḳġıl emdi aya eḍgü öz

1813 bayat fạżlı birle ağırlar ḳuluġ
bilig ḳapġı açılur on̄garur yoluġ

1814 bilig bilse künde ḳutaçlur küni
neçe me kiçig erse bolur uluġ

1801 *işke*] B_1 *arḳa* | *anın*] A_{18} *iyin* || 1802 *sevinçi*] B_2 *seṿünçi* || 1803 B'de bu beyit yok | *dıʿa*] A_{20} *tuv-a* | *dıʿa ... yirke*] A_{20} *tuv-a ... bun yerke* C_1 *... bu* (*b-* yerine *y-* ile) *yirke* || 1804 B'de bu beyit yok || 1805 *elig ... eḷledi*] A_{22} *ilig ... men-i uu-tedi* B_3 *ilig ... öḷledi* C_3 *ilig ...* | *birdi*] A_{22} *berti* || 1806 *kimi eḍlese*] A_{23} *k. öz-lez-e* C_4 *kişig* (noktasız) *e.* | *avа ... yise*] A_{23} *aḍ-a y. arsu k. er yez-e* B_4 *avа* (*-v-* tek nokta; satır altında üç noktalı *-v-* ile, *avа*) *...* C_4 *alsa ... öz y.* || 1807 *ol*] A_{24} ve B_5 *teg* | *birle ... savı*] A_{24} *yel kör eḍgü savı-ı* B_5 *ol kūḍezgü sụvı* || 1808 *ḳayu ... eksümedin*] A_{25} *... tegz-e suvı tınmadı* (önce *-madın* yazılmış, sonra düzeltilmiş) C_6 *bu b. birilse sụvı tınmadın* | *çiçek ... yıḍın*] A_{25}

1801 Her işte Tanrının yardımı şarttır;
kişi ancak onunla dileğine kavuşabilir.

1802 Bir de, ey hükümdar, oğul babasının rızasını
ne kadar alırsa, onun duasına o kadar erişir.

1803 Babam bana hayırdua etmişti;
ben o duayla yükselerek bu mevkiye ulaştım.

1804 Kadir rabbim hükümdarı da sebep kıldı,
ben de bu erdem ve bilgiden yoksun kalmadım.

1805 Hükümdar beni tuttu ve değerlendirdi;
felek de uygun davrandı ve yükseldim.

1806 Beyler kime gülerek bakıp değerlendirirse, istediği şeyler ona
koşar, etrafına üşüşür; yeter ki, bundan faydalanmasını bilsin.

1807 İnsanın gönlü bir bahçedir; onu yetiştiren su,
beylerin sözleri ve nasihatleridir.

1808 Hangi bahçe devamlı sulanırsa,
orada binlerce renkli ve kokulu çiçek açılır.

1809 Bey onun hakkında iyi sözler sarf ederse,
kulun gönlü açılır, yüzü güler.

1810 Eğer bey ona karşı lütufkâr davranmazsa,
yeşeren çiçek çabuk kurur; bunu böyle bil.

1811 Kul daima Tanrının fazıl ve inayetini istemelidir;
Tanrının fazıl ve inayeti olursa kapılar açılır.

1812 Şair bu manada şu sözü söylemiştir;
ey iyi insan, şimdi bunu dinle ve anla.

1813 Tanrı kulunu fazlı ve inayetiyle yükseltir;
ona bilgi kapısı açılır ve isteği rast gider.

1814 İnsan bilgi bilirse, hayattaki mutluluğu günden güne artar;
kendisi ne kadar küçük olsa bile, yeri büyük olur.

çeçek yaslur anda kör ölsülme-ti C_6 *çiçek yazlur* (*-z-* noktasız) *ancla kör eksümedin* || 1809 *yüksel yazar*] A_{26} *tuk-ser yasar* B_7 *yüksel* (satır altında *bülend*) *yazar* (*y-* yerine *b-* ile) || 1810 *eğü yarlığ*] B_8 *yarlığ eğü* | *çiçekler ... bilin*] A_{27} *çeçek-ler ...* B_8 *... terk* (*t-* noktasız) *bilin* (*bi-* noktasız) C_8 *ç. kurın berk yılın (?)* || 1811 *kerek katıl*] B_9 *küzlezgü* (satır altında *koyulğu*) || 1812 B'de bu beyit yok | *mengzetü aydı*] A_1 *mensedür emti* | *ukğıl ... öz*] A_1 *... koz* C_{10} *uk-ğıl ...* | Dörtlük, A'da ayrıca işaret edilmemiş; B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *şi'r* sözüyle ayırt edilmiştir || 1813 *ongarur*] A_2 *öng barur* || 1814 *kutaçlur*] B_{11} *kutadur* (satır altında *ulug*) | *bolur*] A_3 ve B_{11} *bolch* ||

İLİG SṰ'ALİ ÖGDÜLMİŞKE

1815 yana aydı ilig ay ögdülmişe
bilig bilgüçiler neteg bilmişe

1816 kişi ögrenipmü bolur ol bügü
azu tadu birle toġarmu tigü

ÖGDÜLMİŞ CẹVABI İLİGKE

C90 1817 yanut birdi ögdülmiş açtı tilin
ayur men urayın bu sözke ulın

1818 törütürde birse bayat ög kõ̃gül
tükel maye buldı biligke oġul

B140 1819 küniñge teñgeḍür turu öglenür
negüni tilese bilür ögrenür

1820 biligke tegir ötrü bilge bolur
bu bilgi bile asġı ilke tolur

1821 törütür öḍinde kõ̃gül birmese
tilekke tegümez bu anda basa

1822 taḳı bir sẹbẹb ḳolsa oġlan bilig
kiçigde tegürgü biligke elig

1823 kiçig oġlan erken bilig ögrenür
uluġ bolsa ötrü tilekke tegür

1824 bilig erdem eḍgü ḳılınç ya ḳılıḳ
kişi ögrenür örtü tüzlür yorıḳ

1825 bilig tut ya erdem kişi ögrenür
mẹgẹr bu ulṵuş ol tadudın önür

1826 mun̄gar meñgzetü keldi türkçe mẹṣẹl
olṵıġıl munı sen asıġ özke al

1827 kişi ögrenür bilgi artar öküş
neçe ögrenip uḳsa bolmaz uḳuş

---

ilig ... ögdülmişke] A ve B'de bu başlık yok ||
1816 *ol bügü*] A_5 *ol begü* B_{13} *ẹr b.* | *azu ... tigü*] A_5 *tosu birl-e silig-mü boltı tegü* B_{13} ve C_{16} *azu ṭaḇʿı ...*
ögdülmiş ... iligke] B'de bu başlık yok | A_6 *ọ. cuvbı ẹligke* ||
1817 *birdi ... tilin*] A_7 *berti ...* C_1 *... tili* | *ulın*] C_1 *ulı* ‖ 1818 *törütürde ... kõ̃gül*] A_8 *t. bẹrz-e ... bilig* C_2 *ḳayu ḳụl-ḳa ... ol k.* | *oġul*] A_8 *ilig* ‖ 1819 A ve C'de mısraların yeri değiştirilmiş. A'da ikinci mısranın yerine, önce 1820. beyitin ilk mısrası yazılmış; sonra üzerinden çizilerek satır üstünde düzeltilmiş | *teñgeḍür ... öglenür*] A_9 *yükẹ-tür bir-i ö.* B_1 *tẹngedür* (*t-* noktasız) *tụru*

HÜKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ'E SUALİ

1815 Hükümdar tekrar dedi: Ey Öğdülmiş,
peki bilgi sahibi olanlar bunu nasıl elde eder.

1816 Kişi öğrenerek mi hakîm olur,
yoksa doğuştan mı böyle doğar?

ÖĞDÜLMİŞ'İN HÜKÜMDARA CEVABI

1817 Öğdülmiş yanıt verdi ve söze başladı:
Bunun aslını açıklayayım, dedi.

1818 Tanrı yaratırken, akıl ve gönül ihsan ederse,
çocuk bilgi için tam bir sermaye elde etmiş olur.

1819 Günden güne gelişir, gittikçe aklı olgunlaşır
ve her dilediğini öğrenir, bilir.

1820 Böylece bilgiye erişir ve bir gün bilge olur;
bu bilgiyle memlekete çok faydası dokunur.

1821 Tanrı yaratırken gönül vermezse,
insan hiçbir dileğine erişemez.

1822 Bir şart daha var; çocuk bilgi isterse,
öğrenmeye küçük yaştan başlamalı.

1823 İnsan, küçük çocukken bilgi öğrenir
ve büyüyünce dileğine kavuşur.

1824 İnsan bilgiyi, erdemi, iyi tavır ve hareketi
öğrenir ve böylece gidişi düzelir.

1825 Bilgiyi olsun, erdemi olsun, insan öğrenebilir;
fakat akıl, insan ile birlikte doğar.

1826 Buna benzer Türkçe bir atasözü vardır;
bunu oku ve bundan yararlan.

1827 İnsan çok şey öğrenir ve bilgisi artar;
ne kadar öğrenip anlasa bile yine de aklı elde edemez.

ögrenür C_3 *tẹngedür* (*-n-* noktasız veya *nẹn-* ?) *tụrı* (*t-* noktasız) *ö.* | *negüni ... bilür*] A_9 *n. bilir* B_1 *nigüni ...* C_3 *nigüni ... bilir* ‖ 1820 *tegir*] A_{10} *teger* | *asġı ... tolur*] B_2 *ilke asġı bolur* ‖ 1821 *törütür ... birmese*] A_{11} *töredür ... bermez-e* | *tegümez ... anda*] A_{11} *t. buu andın* B_3 *tẹgürmez ...* C_5 *tẹgümes ...* ‖ 1822 *ḳolsa*] A_{12} *ḳolz-a* B_4 *ḳılsa* C_6 *bolsa* | *elig*] A_{12} *ilig* ‖ 1823 $B140_5$ ile $B140_7$'deki beyitlerde ikinci mısraların yerleri değiştirilmiş | *erken*] A_{13} *ẹrkẹn* ‖ 1824 *ḳılıḳ*] A_{14} *ḳılıḳ* (*ḳ-* veya *s-* ?) ‖ 1825 B'de ikinci mısra için bkz. beyit 1823 not | *uḳuş ... önür*] A_{15} *u. ol tọrü-tin ọ.* B_5 *uḳuşluġ törüdin ayur* C_9 *... tạdudın ö.* ‖ 1826 *meñgzetü*] A_{16} *mẹng-setü* | *asıġ özke*] A_{16} ve C_{10} *munung asġı* ‖ 1827 *ögrenür*] B_9 *ögretür* ‖

1828 bayattın erür bu ulḳuş bolġusı
tadu birle kirse bolur belgüsi

1829 bayattın ʿaṭa ol uḳuş belgülüg
uḳuştın bulur er miñg eḍgü ülüg

1830 kişide uluġralḳ ulḳuşluġ kişi
uḳuş boldı erke miñg erdem başı

1831 uḳuşsuz kişini kişi timegü
neçe sözlese söz yime bütmegü

İLİG SU'ALİ ÖGDÜLMİŞKE

B141 1832 yana aydı ilig eşittim bu söz
C91 talḳı bir sözüm bar ayıtġu bu öz

1833 ulḳuşuġ aḍırtınñg biligde önñgi
negü teg turur ay sözünñgnünñg onñgı

1834 negü ol uḳuş ornı ḳayda turur
ḳayudın ḳopar ḳopsa ḳayda barur

ÖGDÜLMİŞ CEVABI İLİGKE

1835 yanut birdi ögdülmiş aydı ulḳuş
aġır nenñg turur ol kişike küsüş

1836 uḳuş ornı üstün menñgede turur
aġır nenñg üçün ornı başta erür

1837 kişen ol kişike ulḳuş belgülüg
ḳılınçı köni ol işi ülgülüg

A71 1838 baġırsaḳ bayat kör öḍürmiş ḳulın
kişedi ulḳuş birle ḳılḳın tilin

1828 *bayattın ... bolġusı*] A_{18} *b. turur buu u. belgüz-i* B_{10} *bayatdın ... belgüsi* C_{12} *bayat-dın turur ...* | *tadu ... kirse*] A_{18} *tosu b. berz-e* B_{10} *taḍu ...* C_{12} *taḍu b. birse* (noktasız) ‖ 1829 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *bayattın*] B_{11} ve C_{13} *bayatdın* | *uḳuştın ... eḍgü*] B_{11} *ulḳuşdın bolur bolsa erke* C_{14} *ulḳuş-dın ...* ‖ 1830 *kişide*] A_{20} *kişi-tin* | *erke miñg*] B_{12} *erke ming* (*-i-* yerine *-n-* ile) ‖ 1831 *timegü*] A_{21} *temegü* | *söz ... bütmegü*] A_{21} ve C_{16} *til sözin tutmaġu* ||
ilig ... ögdülmişke] A_{22} *elig suval-ı ọ.*
1832 *eşittim*] B_1 ve C_1 *eşit(t)im* ‖ 1833 *ulḳuşuġ ... önñgi*] B_2 *ulḳuş-nung aḍırtı ...* C_2 *u. adırtınng* (*-t-* tek

1828 Akıllı olmak Tanrı vergisidir; ama buna doğuştan
sahip olursa, aklın emareleri kendini gösterir.

1829 Akıl, şüphesiz, Tanrının ihsanıdır;
insan akıl ile bin türlü iyi kısmet ve nimete ulaşır.

1830 Akıllı insan insanların büyüğüdür;
akıl insan için bin türlü erdemin başıdır.

1831 Akılsız insana insan dememeli;
ne kadar söylerse söylesin ona inanmamalı.

HÜKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ'E SUALİ

1832 Hükümdar yine dedi: Bu sözleri dinledim,
soracak bir sözüm daha var.

1833 Aklı bilgiden başka bir şey olarak ayırdın,
bununla ne demek istiyorsun, doğrusunu söyle.

1834 Aklın yeri neresidir, o nerede bulunur;
nereden çıkar ve çıkınca nereye gider?

ÖĞDÜLMİŞ'İN HÜKÜMDARA CEVABI

1835 Öğdülmiş yanıt verdi ve dedi ki:
Akıl insan için aziz ve değerli bir şeydir.

1836 Aklın yeri üstte, beyindedir;
değerli bir şey olduğu için onun yeri başladır.

1837 Akıl insan için şüphesiz bir köstektir;
hareketi doğru ve işi ölçülüdür.

1838 Merhametli Tanrı seçtiği kulunun
hareketini ve dilini akıl ile kösteklemiştir.

---

noktalı) *bilig-de*^{n} ö. | *negü ... oñgı*] A_{24} *negüdeg t. a. bıu söz-te o.* B_2 *nigü teg bolur ...* C_2 *nigü teg tıtur ay bu sözüng ọngı* (*ọ-* harekeli) ‖ 1834 *negü*] B_3 ve C_3 *nigü* | *ḳopar ... barur*] A_{25} *ḳopur ... ḳonur* B_3 *... bạrur* C_3 *ḳ. ḳonsa ḳ. ḳonur* ‖
ögdülmiş ... iligke] B'de bu başlık yok | A_{26} *ọ. cuvabı i.*
1835 *birdi ... uḷuṣ*] A_{27} *berti ...* B_4 *... ilig* | *neñg ... küsüş*] A_{27} *... kıışüş* B_4 *neng tıtur kör k. bilig* C_5 *ning tıtur ol k. kïisïş* ‖ 1836 *meñgede*] A_{28} *mening-te* B_5 *mengede* (satır altında *başta*) C_6 *mengi-de* | *neñg ... erür*] A_{28} *... turur* C_6 *ning ...* ‖ 1837 *kişen*] B_6 *kişen* (satır altında *ḳaçan*) | *işi*] A_{29} *kişi* B_6 *işni* ‖ 1838 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *kör ödürmiş*] A_1 *bıu ḳodür-miş* (*-k* ?) B_7 *ol ö.* | *uḷuṣ ... tilin*] A_1 *... bilin* B_7 *bilig ...* C_9 *... ḳılla t.* ‖

1839 uḳuşsuz ölüg ol uḳuşluġ tirig
uḳuş munça teñglig aḍırtlar erig

1840 ḳarañgḳu ev̇ ol bu kişi tün sanı
uḳuş bir yula teg yarutur anı

1841 uḳuştın kelür kör ḳamuġ eḍgülük
biligin beḍür er bolur belgülüg

1842 bu iki bile boldı yalñguḳ uluġ
bu ikin oñgarur könilik yoluġ

1843 biligin seçildi kişi yılḳıdın
biligde beḍükrek negü bar aḍın

1844 muñgar meñgzetü sözledi kör uḳuş
uḳuş işke tutsa kör asġı öküş

1845 kişi yılḳı birle aḍırtı bilig
bilig birle yalñguḳ kötürdi elig

C92 1846 yorı yıllḳı bolma bilig bil uḳuş
bilig birle sözle yorıḳ tut tilig

İLİG SU'ALİ ÖGDÜLMİŞKE

1847 yana aydı ilig taḳı bir sözüm
erür bu ayur men ay körklüg yüzüm

B142 1848 man̄ga ayġıl emdi uḳuş ṣureṭi
negü teg bolur ol yörügi atı

1849 yüzi körki ḳılḳı ḳılınçı ne ol
yaşı ḳurı boḍ sın avınçı ne ol

1839 *uḳuşsuz ... tirig*] B_8 *uḳuşluġ tirig ol uḳuş(s)uz ölüg* | *uḳuş ... erig*] A_2 ... *adır-lar ẹ.* B_8 *yorı ay uḳuş-suz uḳuş al ülüg* ||1840 *ev̇ ... kişi*] A_3 *ẹv ol buu kebing* C_{11} *erür bu kününg* | *uḳuş ... yarutur*] A_3 *uḳuş-lı biligli yurūdür* B_9 ... *teg yarutur* C_{11} *uḳuş-nı biligli yarutur* || 1841 *uḳuştın ... ḳamuġ*] A_4 ... *ol ọlküş* C_{12} *uḳuş-dın k. ol öküş* | *beḍür er*] A_4 *besür ẹr* B_{10} *beḍür* (satır altında *bilür*) *ẹr* ‖ 1842 *yalñguḳ*] B_{11} *yaṇgluḳ* (satır altında *'alḳıl*) C_{13} *yanglıḳ* | *ikin oñgarur*] A_5 *i. öng-gerür* B_{11} *iki o.* || 1843 B'de bu beyit yok | *biligde ... negü*] A_6 *bilig-tin begü-rek n.* C_{14} *bilig-de*" ... *nigü* ‖ 1844 *sözledi*] A_7 *söz-leti* (*-l-* çizgisi yanlış yerde) | Dörtlük, A'da ayrıca işaret edilmemiş, B'de çizgiler

1839 Akılsız ölüdür, akıllıysa diridir;
akıl insanları bu şekilde birbirinden ayırır.

1840 İnsan, gece gibi karanlık bir evdir;
akıl bir meşale gibi onu aydınlatır.

1841 Her türlü iyilik akıldan gelir;
insan bilgi ile büyür ve sivrilir.

1842 İnsanoğlu bu ikisi ile yükselmiştir;
doğruluk yolunda bu iki şey ile başarılı olur.

1843 İnsan hayvandan bilgisiyle ayrılmıştır;
bilgiden daha büyük başka ne vardır.

1844 Aklın buna benzer bir sözü vardır;
akıl yerinde kullanılırsa faydası çoktur.

1845 İnsanı hayvandan ayıran şey bilgidir;
insanoğlu bilgiyle hâkim vaziyete geçmiştir.

1846 Yürü, hayvan olma, akıllı ol ve bilgi öğren;
bilgiyle söyle, sözün güvenilir olsun.

HÜKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ'E SUALİ

1847 Hükümdar tekrar dedi ki: Ey güzel yüzüm,
sormak istediğim bir şey daha var.

1848 Şimdi bana aklı tarif et,
onun içyüzü nasıldır ve adı nedir?

1849 Yüzü, görünüşü, tavır ve hareketi nasıldır;
yaşı, derecesi, boyu bosu nasıldır ve neyle avunur?

---

ve C'de ayrı satırda *ṣi'r* sözüyle ayırı edilmiştir ‖ 1845 *birle ... elig*] A_8 *bilti y. bọdūrdi ilig* B_{13} *b. yạngluḳ ḳ. elig* C_{17} *bildi yạngluḳ ḳ. ilig* ‖ 1846 *uḷuṣ*] A_9 *ọḳūṣ* ‖
ilig ... ögdülmişke] A ve B'de bu başlık yok
1847 A ve C'de bu beyit yok ‖ 1848 *manga ... emdi*] A_{10} *ilig (i-?) aytı ayġıl* B_1 *mạnga aydıng emdi* C_3 *ilig aydı ayġıl | negū ... atı*] A_{10} *... ay yọrūgi a.* B_1 *nigū ... ol tüzūki aḷa* C_3 *nigū ... ay y. a.* ‖ 1849 *ḳılıḳı*] A_{11} *ḳılıḳ-ı | yaşı ḳurı*] A_{11} *ḳur-ı yaş-ı*

27.

ÖGDÜLMİŞ İLİGKE UḲUŞ ṢUREṮİN AYUR

1850 yanut birdi ögdülmiş aydı uḳuş
ḳılınçı köni kör küvençi öküş

1851 yüzi körki körklüg ne yaşı kiçig
ḳamuġ eḍgülükke anıñgdın keçig

1852 örüg hem silig ol ne ḳılḳı amul
ḳamuġ teprenürke bağırsaḳ köñgül

1853 ḳayuḳa elig ursa itlü barır
ḳayuḳa sözi tegse yetlü barır

1854 isig yüzlüg ol kör ḳamuġḳa sevüg
kişilerke andın asığlar ülüg

1855 yiti közlüg ol kör baḳışı yıraḳ
ḳayu işke tegse bekitür aḍaḳ

1856 neçe bulġanuḳ işke tegse süzer
neçe ters tügün erse baḳsa yazar

1857 baḳar soldın oñgdın hem önğdün kiḍin
ḳamuġ iş yarağın bilir hem öḍin

1858 ḳaçığlığ yeter ol uçuğlığ tutar
sınuḳuġ sapar ol buzuḳuġ iter

1859 uḳuşsuz ökündi ayur ay uḳuş
seniñgsiz muñgaḍur men artuḳ öküş

C93 1860 mañga tegmedi bir seniñgdin ülüg
seniñgsiz kişi köñgli boldı ölüg

B143 1861 yula ol uḳuş kör ḳaraġuḳa köz
ölüg tenke can ol ağın tilke söz

ögdülmiş ... ayur] A_{12} *ö. elig-ke ...* B_3 *ö. çevabı ilig-ke* C_5 *bab ö. çevabı ilig-ke uḳuş ṣureṭini* (?) *aytur* 1850 *birdi*] A_{13} *berti* | *kör küvençi*] A_{13} *ol kevin-çi* C_6 *ol küvençi* || 1851 *ne*] A_{14} *me* B_5 *ne* (*n*-noktasız) | *eḍgülükke ... keçig*] A_{14} *ç. munug-tın k.* B_5 *eḍgülerke ...* C_7 *e. munung-dın kiçig* || 1852 *hem ... amul*] A_{15} *ol s. ol ma ...* B_6 *... ne* (*n*- noktasız) *ḳ. amul* (satır altında *'aṣeḷ* ?) C_8 *ol s. hem ne ...* || 1853 *elig ... itlü*] A_{16} *ilg urz-a eḍlür* B_7 *... itlür* C_9 *ilig ...* | *yetlü*] B_7 *itlür* C_9 *yitlü* (*-i-* çizgisi sonradan eklenmiş) || 1854 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *isig yüzlüg*] A_{17} *ısıġ yüslüg* B_8 *isig y.* (satır altında *körk*) | *ülüg*] B_8 *ülüg* (satır altında *tiger*) || 1855 C_{12}'de mısraların yeri değiştirilmiş | *yiti közlüg*] A_{18} *y. koz-lüg* (satır altında UH: *yidig koz-lüg*) B_9 *yitig k.* | *bekitür*] A_{18}

27.

ÖĞDÜLMİŞ HÜKÜMDARA AKLIN TARİFİNİ ANLATIR

1850 Öğdülmiş yanıt verdi ve dedi ki:
Aklın hareketi doğru ve itibarı büyüktür.

1851 Yüzü ve şekli güzeldir, daima genç ve dinçtir;
her türlü iyiliğe geçit veren odur.

1852 Halim selimdir ve doğası sakindir;
o bütün canlılar için şefkat dolu bir gönüldür.

1853 Nereye eli dokunursa orası düzelir;
sözü nereye erişirse orası o söze uyar.

1854 Sıcak yüzlüdür, herkes için sevimlidir;
insanlar ondan fayda görür.

1855 Keskin gözlü ve uzak görüşlüdür;
hangi işe el uzatırsa, ayağını sağlam basar.

1856 El sürdüğü iş ne kadar bulanık olsun, süzülüp saflaşır
ne kadar ters düğüm varsa bir bakışla çözer.

1857 İşlere sağdan ve soldan, önden ve arkadan bakar;
hal çaresini ve zamanını bilir.

1858 Kaçana yetişir, uçanı tutar,
kırığı sarar, bozuğu düzeltir.

1859 Akılsız hayıflandı ve dedi ki: Ey akıl,
sensiz ben çok bunalıyorum.

1860 Bana senden bir parça nasip olmadı;
sensiz insanın gönlü ölü sayılır.

1861 Akıl bir meşaledir, kör için gözdür;
ölü vücut için can ve dilsiz için sözdür.

---

bọkü-tür C_{12} *bẹkütür* || 1856 *bulġanuḳ ... sūzer*] A_{19} *bulġ-ı-yuḳ ... sıser* B_{10} ... *sūzer* (satır altında *arıtur* ?) | *ters ... erse*] A_{19} *terz ṭuġūn-ke buu* B_{10} *bẹrk t. bolsa* || 1857 *öñgdün kiḍin*] A_{20} *ọ. kedin* B_{11} *öngdin k.* C_{14} *ọ̈ngdün k.* | *ḳamuġ ... bilir*] A_{20} ... *bilür* B_{11} *hem işler yaraġı b.* C_{14} ... *yaraġı b.* || 1858 *ḳaçıġlıġ ... uçuġlıġ*] B_{12} *ḳaçıġlıġ* (satır altında *ḳaçġan*) *yẹter ol uçuġluġ* | *sapar ... iter*] A_{21} ... *buru-laġ* (*-ḳ-* veya *-s-*?) *ider* B_{12} *yaşar ... iter* (sayfa kenarında *yaşar*) C_{15} *sapar ...* || 1859 *seniñgsiz ... men*] A_{22} *senin-siz ...* B_{13} ... *me* C_{16} ... *me*" || 1860 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *mañga ... ūlūg*] A_{23} ... *sening teg* (önce *-ten* yazılmış, sonra düzeltilmiş) *ụ.* B_{14} *mạngar ... ülüg* (satır altında *fayda*) | *köñgli boldı*] A_{23} *boltı kọngli* || 1861 *tẹnke ... tilke*] A_{24} ... *bilge* B_1 ... *tılḳa* C_3 *tẹn-ḳa ... tıl-ḳa* ||

1862 uḳuşluġ uḳuşḳa ayur ay işim
ne eḍgü işim sen itigli işim

1863 ḳılınç oŋ tutar hiç solı yoḳ uḳuş
bütün çın turur hiç alı yoḳ uḳuş

1864 uḳuş kimde bolsa bu ol belgüsi
bu belgü bile ol uḳuş bilgüsi

1865 uḳuşnuŋ eŋ aşnu ḳılıḳı oŋgay
könilik bile ol yorıḳı yıl ay

A72 1866 uḳuşluġ köni hem silig til sözi
bütünlük bile boldı ḳıllıḳı tözi

1867 örüg ol amul keḍ serimlig ṣabur
körüp işni yetrü ol alḳru tegür

1868 ḳılınçı ḳarı körse yaşı yigit
aŋgar muŋgluġ arzun öge ya tigit

1869 muŋgar meŋzer emdi bu sözni olḳı
uḳa tursa maʿni açılġay talḳı

1870 ḳılınçı ḳarı oğlan özlüg uḳuş
uḳuş ḳayda bolsa aŋgar bar yapuş

1871 kiçigi sevïglig ḳarısı amul
özi tüzün alçaḳ kör asġı öküş

İLİG CEVABI ÖGDÜLMİŞKE

1872 bu sözler eşitti sevïndi ilig
ayur ay oḍunmış sözi ög bilig

1873 bayat birdi barça tükel eçlgülük
bayattın ʿaṭa sen manga belgülüg

1874 bu emgek yük ol bir aġır yüçlgüke
anı yüçlse ötrü tegir eḍgüke

1862 *işim*] A_{25} *eşim* | *ne ... işim*] A_{25} *am ẹ. eşim ẹdig-li i.* B_2 *... itigli işim* C_4 *... se*^{n} *i. i.* || 1863 *hiç*] A_{26} *heç* | *hiç alı*] A_{26} *heç al-ı* B_3 *h. igi* || 1864 *bu ol*] A_{27} *bolur* | *bu ... bilgüsi*] A_{27} *bıu ...* C_6 *bu yanglar bile ... bilgüsi* || 1865 B_6'da bu beyit 1866'dan sonra geliyor | *uḳuşnuŋ ... ḳılıḳı*) A_{28} *uḳuş teg ẹng ...* C_7 *... ḳılıḳa* | *yıl*] B_7 *kün* || 1866 B_5'te bu beyit 1865'ten önce geliyor | *uḳuşluġ ... silig*] A_1 *uv̈udluġ kuz-i hem s.* B_5 *u. silig hem koni* | *tözi*] A_1 *toz-i* (*-i* faksimilede silinmiş) || 1867 *keḍ ... ṣabur*] A_2 *tek ...* B_7 *ol serimlüg muṇur* C_9 *keḍ serim-lüg ş.* | *körüp ... alḳru*] A_2 *kører i. yedrür ol ọdrü* C_9 *köre eştü işler tilek-ke* || 1868 *muŋgluġ ... tigit*] A_3 *m. arsun ọgem-e yigit* B_8 *arzuluġ munghuġ uzlar tigit* (*-t* noktasız) C_{10} *... ya tigit* (*t-* noktasız) || 1869 *meŋzer ... bu*] B_9 ve C_{11} *mengzetü emdi* | *uḳa ... açılġay*] A_4 *til-e maʿn-i-si söz açılz-a* C_{11} *tile maʿni-si ...* | Dörtlük A'da ayrıca işaret

1862 Akıllı akıla der ki: Ey arkadaşım,
sen işlerimi düzelten ne iyi bir arkadaşsın.

1863 Akıl daima sağdan hareket eder, hiç solu yoktur;
o doğru ve dürüsttür, hiç hilesi yoktur.

1864 Akıl kimdeyse, belirtileri şöyle olur
ve akıl bu belirtilerden anlaşılır.

1865 Her şeyden önce aklın tavır ve hareketi makuldür;
aylar ve yıllar geçse dahi, gidişi aynı doğru yoldan taşmaz.

1866 Akıllı doğrudur, dili ve sözü yumuşaktır;
hareketinin esası doğruluk üzerine kurulmuştur.

1867 O halim, sakin, çok clayanıklı ve sabırlıdır;
işe dikkatle bakar ve sükûn ile ele alır.

1868 Tavrı yaşlılara benzer; dikkat et yaşı gençtir; ister hükümdarın
has danışmanı ister en adi köle olsun, onu arzuyla ararlar.

1869 Şimdi buna benzer şu sözü oku;
nüfuz edersen, manası da aydınlanır.

1870 Aklın hareketi yaşlıdır, fakat kendisi gençtir;
akıl neredeyse git ona, yapış.

1871 Küçüklüğü sevimli, yaşlılığı sakin,
kendisi halim, alçakgönüllü ve çok faydalıdır.

HÜKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ'E CEVABI

1872 Hükümdar bu sözleri işitti, sevindi ve şöyle dedi:
Ey sözü akıl ve bilgiden ibaret, uyanık adam.

1873 Tanrı bana her nimeti eksiksiz ihsan etti;
şüphesiz, sen de bana Tanrının bir ihsanısın.

1874 Bu zahmet, yüklenmesi ağır bir yüktür,
fakat insan bunu yüklenecek iyiliğe erişebilir.

---

edilmemiş; B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *şi'r* sözüyle ayırt edilmiştir || 1870 *anğar bar*] A_5 *ɛren-ke* C_{13} izinge
ilig ... ögdülmişke] nüshalarda bu başlık yok ||
1871 *sevüglüg*] A_6 *sevit-gen* B_{11} *sɛvüglüg* C_{14} *sɛvitgen* | *özi ... aşğı*] A_6 *ɛtüz* (?) *ançа-sız* (satır altında UH: *ençsiz*) *emgɛr* (satır üstünde yazılmış) *yaġ-ı-sı* C_{14} *usuz inç-siz emgɛr yaġı-sı* || 1872 *eşitti ... ilig*] A_7 *ɛ. sevündi ɛlig* B_{12} *eşit(t)i sɛvündi ilig* C_{15} *eşit(t)i ...* || 1873 A_8'de beyitin ikinci mısrası yerine, önce 1874. beyitin ilk mısrası yazılmış; sonra üzerinden çizilerek satır üstünde düzeltilmiş | *birdi*] A_8 *berti* | *bayatın ... manga*] A_8 *b. ʿadaz-e* (satır altında UH: *ʿadaz-e* ve bunun altında *ʿada*) *m.* B_{13} bayatdın ... C_{16} *bayat-dın ʿa. se*" *m.* || 1874 *kör*] A_9 *bir* | *yüdlse ... ɛdgüke*] B_{14} *yüdgen ... arzuka* ||

1875 kim eḍgü tilese aġır yük yüḍer
aġır yük yüḍügli tilekin küḍer

C94 1876 yükümni yüḍer sen tilek iş yorır
mini tındurur sen sanga yük tegir

B144 1877 bayat birsü tevfiḳ manga emdi küç
ḥaḳınga öteyin yanut birke üç

1878 bilir men bu yanglıġ tapuġ ḳılduḳung
bağırsalḳlıḳ ol bu mini ḳolduḳung

1879 bağırsaḳ tapuġçı tükel ol bolur
öz asġın ḳoḍup kör beg asġın ḳolur

1880 negü tir eşit bu tapuġçı tili
begin inçke tegrür tapuġsalḳ ḳulı

1881 mengilig bolur beg tükel ḳut başı
bağırsalḳ ḳulı bolsa ḳılsa işi

1882 tapuġçı bile beg kötürdi egin
tilek teg tapuġ ḳılsa tındrur begin

1883 baş ağrıġ yük emgek kötürse ḳulı
begirge aça birse arzu yolı

1884 ḳayu beg bulur erse mundaġ ḳuluġ
bayattın ʿaṭa ol angar keḍ uluġ

1885 ajun begleri öldi bizde oza
öküşreki bardı bu arzu öze

1886 ajun buḍnı tındı aṿınçın ḳutun
iligke dụʿa ḳıldı buḍnı bütün

1887 aḍın il kişisi eşitti munı
yüzin körgüke arzuladı anı

1888 keçürdi yıl ay kün bu arzu öze
ilin itti eḍgü törüsin tüze

1875 B ve C'de bu beyit yok | *tilekin küḍer*] A_{10} *tilekke tegir* ‖ 1876 *yükümni ... yorır*] A_{11} *yarumnı yụḍerz-e ...* B_{15} *... bạrır* (*b-* noktasız?) C_1 *y. yüder se*^{n} *...* | *mini ... sen*] A_{11} *seni tın turur s-a* C_1 *mini t. se*^{n} ‖ 1877 *birsü*] A_{12} *bersü* | *öteyin*] B_1 *bireyin* ‖ 1878 *men*] B_2 *me* C_3 *me*^{n} | *bağırsalḳlıḳ ... mini*] A_{13} *b. ol sen men-i* C_3 *bạğırsaḳ-lı̣ḳ̣ung ol m.* ‖ 1879 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *tapuġçı*] A_{14} *tapuġ-nı* | *ḳoḍup kör*] B_3 *tilemez* C_5 *ḳodur k.* ‖ 1880 *negü ... tapuġçı*] A_{15} *n. ter eşidgil uḷ̣uş-luġ* B_4 *nigü ...* C_6 *nigü t. eşitgil u.* | *inçke ... tapuġsalḳ*] A_{15} *ẹnçke ... baġır-salḳ* C_6 *... bạğırsalḳ* ‖ 1881 *mengilig ... beg*] A_{16} *mẹning-lig ...* B_5 *mẹngi̦lig ...* C_7 *bu biglik* (önce *mẹngi̦lig* yazılmış, sonra *m-* yerine *b-* ve sayfa kenarında *bu* eklenmiş) *... kör* | A_{17}'de 1881. beyitten sonra şu başlık

1875 Kim iyilik dilerse, ağır bir yük yüklenir;
ağır bir yük yüklenen kişi dileğine ulaşmak ister.

1876 Benim yükümü yükleniyorsun, dilek ve iş oluyor;
beni rahat ettiriyorsun, fakat sana zahmet oluyor.

1877 Tanrı bana şimdi tevfik ve güç versin,
senin hakkını bire karşı üç olarak ödeyeyim.

1878 Senin nasıl hizmet ettiğini biliyorum;
beni düşünmen, bana candan bağlılığından ileri geliyor.

1879 Sadık ve tam hizmetkâr kendi nefsini değil,
beyin yararını gözetendir.

1880 Hizmetkârın dili ne der, dinle;
severek hizmet eden kul beyini huzura kavuşturur.

1881 Kulu candan bağlı olup işini yaparsa,
bey memnun olur ve tam bir mutluluğa kavuşur.

1882 Bey hizmetkârı sayesinde göğsünü kabartır;
o arzu edildiği şekilde hizmet ederse, beyini rahat ettirir.

1883 Kul sıkıntıyı, yükü ve zahmeti ortadan kaldırmalı,
beyine arzu ettiği yolları açmalıdır.

1884 Hangi bey böyle bir kul bulursa,
bu ona Tanrının büyük bir ihsanıdır.

1885 Bizden önce ölen dünya hâkimlerinin
büyük kısmı bunun hasretiyle ölüp gitmiştir.

1886 Dünya halkı huzur ve mutluluk içinde rahata kavuştu;
bütün halk hükümdara dua etti.

1887 Başka memleketlerin halkı da bunu işitti
ve onun yüzünü görmeyi arzu etti.

1888 Böylece aylar ve yıllar geçti; hükümdar da
iyi kanunlar koyarak memleketini yönetti.

---

gelmektedir: *ogdülmiş tapuġ-çı negü teg kerekin ayur* || 1882 *egin*] A_{18} *engin* (*-n-*?, noktaya dikkat!) | *tındrur*] A_6 *tındur* C_8 *tındurur* || 1883 *kötürse ḳulı*] A_{19} *ḳodürdi ḳ.* B_7 *k. ḳulı* C_9 *kötürgü ḳ.* | *begirge ... arzu*] A_{19} *begim-ke a. bersü arsu* C_9 *... mẹnggü* || 1884 *erse*] C_{10} *birse* | *bayattın ... uluġ*] A_{20} *b. ʿada kör a. ket u.* B_8 *bạyatdın ... ol uluġ* C_{10} *bạyat-dın ... ḳẹd ḳuluġ* || 1885 *ajun ... bizde*] A_{21} *acun ... biz-tin* C_{11} *... bizde*" || 1886 *ajun buḍnı*] A_{22} *acun bụt-ti* | *iligke*] A_{22} *ẹlig-ke* || 1887 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *eşitti*] B_{11} ve C_{13} *eşit(t)i* || 1888 *öze*] A_{24} *ọz-e* (önce *bile* yazılmış; sonra üzerinden çizilerek satır üstünde düzeltilmiş) B_{12} *bile* | *itti ... tüze*] A_{24} *edti ...* B_{12} *itti* (ilk *-t-* noktasız) *tüzdi törüsi bile* C_{15} *it(t)i ...*||

İLİG SU'ALİ ÖGDÜLMİŞKE

1889 ilig bir kün ündedi ögdülmişig
ayur aytayın söz sen ay bilmişig

B145 1890 et öz yiti ẹndamlḳa baḳsa kör er
C95 tatıġ buldı barça öz ülgin tirer

1891 kөŋgül tatġı ne ol bu köz tatġı ne
bu iki tatıġdın özüm ülgi ne

ÖGDÜLMİŞ CẹVABI İLİGKE

A73 1892 yanut birdi ögdülmiş aydı tatıġ
kөŋgül arzu ḳolsa bekürtse ḳatıġ

1893 sev̇itmiş yüzin körse közke tatıġ
kөŋgül arzusın bulsa özke tatıġ

İLİG SU'ALİ ÖGDÜLMİŞKE

1894 yana aydı ilig ay ögdülmiş ay
sev̇iglig nişanı negü ermiş ay

1895 sever men tiyü barça dạ'vi ḳılur
bu dạ'viḳa mạ'ni negü teg bolur

ÖGDÜLMİŞ CẹVABI İLİGKE

1896 yanut birdi ögdülmiş aydı bolur
sev̇üg yüzke baḳsa severin bilür

1897 ḳamuġ neŋgke örtüg bolur baḳsa köz
kөŋgülke yoḳ örtüg munı bilgü öz

1898 sever sev̇mezin öz bileyin tise
kөŋgülke baḳa körgü bilgey basa

---

ilig ... ögdülmişke] A_{25} *ẹlig suval-ı ọ.*

1889 *ündedi*] A_{26} *indet-i* | *aytayın ... sen*] A_{26} *aydayın s. sẹn* B_{14} *sözleyin mc sẹn* ‖ 1890 *et öz ... er*] A_{27} *ẹt öz yet-ti at tamġ-a baḳz-a kөrer* B_1 *et öz yiti* (noktasız) *... kөrer* (?) C_1 *öt öz yiti* (*yi-* noktasız, *-t-* noktasına dikkat!) *ẹndam-nı bḳsa* (*bḳ-* noktasız) *kөrer* (*-r-* üstündeki işarete dikkat!) | *buldı ... tirer*] A_{27} *... ụlgi terer* (*-r-* ?) B_1 *... sürer* C_1 *bụldı ... ülgi t.* ‖ 1891 *kөŋgül ... bu*] B_2 *... tatıġı ni ol bu* C_2 *kөngül* (*-g-* çizgisi *-l* üstünde) *... ya* (*y-* üstündeki noktalara dikkat!)

ögdülmiş ... iligke] B'de bu başlık yok | A_{29} *ọ. cuvabı ẹlig-ke*

1892 *birdi*] A_1 *berti* | *ḳolsa bekürtse*] A_1 *ḳılz-a tegürz-e* C_4 *ḳ. yügürse* ‖ 1893 C'de bu beyit iki satır

HÜKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ'E SUALİ

1889 Hükümdar bir gün Öğdülmiş'i yanına çağırdı ve:
Sana bir şey soracağım, bu hususta bildiğini söyle, dedi.

1890 İnsan kendi vücuduna, yedi endama bakarsa,
bunlarda zevk bulur; bunların her biri kendi kısmetini toplar.

1891 Gönül zevki nedir, göz zevki ne;
bu iki zevkten benim kısmetim nedir?

ÖĞDÜLMİŞ'İN HÜKÜMDARA CEVABI

1892 Öğdülmiş yanıt verdi ve dedi ki:
Zevk gönlün arzu ettiği ve kuvvetle özlediği şeydir.

1893 Göz için sevdiği yüzü görmek zevktir;
gönül için arzusuna kavuşmak zevktir.

HÜKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ'E SUALİ

1894 Hükümdar tekrar sordu: Ey Öğdülmiş,
söyle, sevgilinin nişânesi nedir?

1895 Herkes sevdiğini iddia eder;
bu iddianın manası nedir?

ÖĞDÜLMİŞ'İN HÜKÜMDARA CEVABI

1896 Öğdülmiş yanıt verdi ve dedi ki: Baş üstüne;
insan sevgilinin yüzüne bakınca, sevdiğini anlar

1897 Göz için bakarken her şey örtülü olabilir;
fakat gönül için örtü yoktur, bunu bilmelisin.

1898 Sevip sevmediğini anlamak isterse,
kişi gönlüne bakmalı, bu gönülden anlaşılır.

üzerine yazılmış | *sevitmiş*| A_2 *sevün-miş* B_4 *sẹvitmiş* (*-t-* noktasız) ||
ilig ... ögdülmişke| B'de bu başlık yok | A_3 *elig suval-ı ọ.*
1894 *seviglig ... negü*| A_4 *sevüglüg* ... B_5 ve C_8 *sẹvüglüg ... nigü* || 1895 *tiyü*| A_5 *teyü* | *negü*| B_6 ve C_9 *nigü* ||
ögdülmuş ... iligke| A_6 *ọ. cuvabı elig-ke*
1896 *birdi*| A_7 *berti* | *sevẹrdin bilür*| A_7 *s. telür* B_8 *sẹverin* (satır altında *sitür*) *b.* || 1897 *örtüg*| A_8 *ẹrdüg* | *yoḳ örtüg*| A_8 *yıraḳ ẹrtüg* || 1898 *sevmezin ... tise*| A_9 *sevmesig ... tez-e* | *bilgey basa*| A_9 *tilke baz-a* B_{10} *bilge usa* ||

1899 sevügler yüzinde bolur belgü nenğ
közin közke tikse anı bilgü tenğ

1900 munğar menğzetü aydı ṣaʿiṛ sözi
uḳup tınğlayu al kişi arbuzı

1901 sevigli kişininğ yüzi belgülüg
tili açsa maʿni sözi belgülüg

C96 1902 sever sevmezin öz bileyin tise
sanğa tetrü baḳsa közi belgülüg

B146 İLİG SU'ALİ ÖGDÜLMİŞKE

1903 ilig aydı uḳtum eşittim bu söz
taḳı bir sözüm bar anı aysu öz

1904 kereklig söz aytur men emdi sanğa
iḍi keḍ balḳıp sözleyü bir manğa

ÖGDÜLMİŞ CEVABI İLİGKE

1905 yanut birdi ögdülmiş ilig ḳutı
bilig birle begler beḍütti atı

1906 bilig ordusı ol bu begler özi
biligsiz bolur ḳul nerek ḳul sözi

1907 ayıtmaḳ onğay boldı tersi cevab
cevabḳa ilig bilgi bolġay ṣavab

1908 onğayın ilig tuttı tersi manğa
kemişmegil emdi ay ersig tonğa

İLİG CEVABI ÖGDÜLMİŞKE

1909 ilig aydı aytıġlı munğluġ bolur
özi bilmedükin anınğdın ḳolur

1899 *sevügler*] A_{10} *sever-ler* | *közin ... tenğ*] A_{10} *köz-i köz-e tegz-e ... neng* B_{11} *közi ... tęng* C_{14} *k. k. tįkse ... nęng* (*-n-* noktasız) || 1900 *menğzetü ... ṣa'ir*] A_{11} *mengserẹmti buu şayır* | *uḳup ... arbuzı*] A_{11} *oḳup ọdrū baḳz-a kör uḳ-ġay ọz-i* C_{15} *... arbuzı* (*-b-* noktasız) | Dörtlük, A'da ayrıca işaret edilmemiş; B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *şiʿr* sözüyle ayırt edilmiştir || 1901 *sevigli*] A_{12} *sevüg-lüg* C_{17} *sęvügli* || 1902 *sevmezin ... tise*] A_{13} *sevmez söz-ni b. teseng* | *sanğa*] A_{13} *sangga* || *ilig ... ögdülmişke*] A'da bu başlık yok

1903 *ilig ... eşittim*] A_{14} *ęlig* .. B_2 ve C_3 *... eşit(t)im* | *aysu*] A_{14} *aydġu* B_2 *aysun* || 1904 *men*] A_{15} *mẹn* B_3 *me* C_4 *me*^{n} | *iḍi ... bir*] A_{15} *iti ket b. sẹn ayu ber* B_3 *iḍi ...*

1899 Sevgililerin yüzünde bunu belirten bir alamet bulunur;
göz göze gelince, oŋlar birbirlerini anlar.

1900 Şair buna benzer bir söz söylemiştir;
dinleyip anlamaya çalış, ey insanların karpuzu.

1901 Seven kişi yüzünden bellidir; ağzını açsa
sözünün manasında sevgi kendini gösterir.

1902 Birinin sevip sevmediğini bilmek istersen gözüne dikkat et;
sana doğru bakınca gözünden belli olur.

HÜKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ'E SUALİ

1903 Hükümdar tekrar dedi: Bu sözü dinledim, anladım;
bir sözüm daha var, onu da bana söyle.

1904 Şimdi sana çok gerekli bir şey soracağım;
bana iyice düşünerek cevap ver.

ÖĞDÜLMİŞ'İN HÜKÜMDARA CEVABI

1905 Öğdülmiş yanıt verdi: Ey devletli hükümdar,
beyler adlarını bilgi ile yükseltmişlerdir.

1906 Beylerin kendileri bilgi sarayıdır, kul bilgisiz olur;
kul sözünün ne değeri var.

1907 Sormak kolay, fakat cevabı güçtür;
vereceğim cevap aslında hükümdarın bilgisi dahilindedir.

1908 Kolayını hükümdar aldı; ey yiğit kahraman,
güç olanı şimdi bana bırakma.

HÜKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ'E CEVABI

1909 Hükümdar dedi ki: Soran muhtaçtır;
kendisi bilmediği için bunu karşısındakine sorar.

ögdülmiş ... iligke] A_{16} *ọ. cuvabı elig-ke*

1905 *birdi*] A_{17} *berti* | *beḍütti*] A_{17} *besüt-ti* B_5 ve C_6 *beḍüt(t)i* ‖ 1906 *özi*] A_{18} *söz-i* ‖ 1907 *oñgay ... cẹvab*] A_{19} *onggay ... cuvab* | *cẹvabḳa ... bolġay*] A_{19} *cuvab-ḳa ... bolz-a* ‖ 1908 *añgayın ... tuttı*] A_{20} *anggay tay bilig tut-tı* (once *tut-ı* yazılmış, sonra *-i* üstünde *-tı* eklenmiş) B_8 *... tut(t)ı* C_9 *ongay-nı i. tut(t)ı* ‖

ilig ... ögdülmişke] A'da bu başlık yok

1909 *ilig ... muñgluġ*] A_{21} *elig a. ayıġ-lıġ-lı munung-luġ* | *ḅilmedükin*] A_{21} *bil-medükı* ‖

1910 ḳalı mundaġ erse sevingü kerek
ayıtmış sözümni sen ayġu kerek

ÖGDÜLMİŞ CEVABI İLİGKE

B147 1911 yanut birdi aydı ay eçlgü törü
eşitmek keḍ ol sözlemekte körü

1912 sözüg sözlegüçi bu can yavrıtur
eşitgüçi avnur et öz semritür

1913 negü tir eşitgil sınamış bügü
sözüg sözlemegü eşitgü ögü

C97 1914 eşitmek bile boldı bilge kişi
bu söz sözlemektin barır er başı

1915 eşitse bolur ol ḳulaḳḳa tatıġ
telim sözlemiş sözde bolmaz asıġ

1916 sözüg sözlemese savı altun sanı
balḳır boldı tildin çıḳarsa anı

İLİG CEVABI ÖGDÜLMİŞKE

A74 1917 ilig aydı emdi köni sözledimg
sen emdi özüngke ḳutun ḳur badımg

ÖGDÜLMİŞ CEVABI İLİGKE

1918 yanut birdi ögdülmiş ilig ḳutı
özüm yigleclüki bu ḳulluḳ atı

1919 ḳulı can sızurġu avınsa begi
ḳalı yetlür erse bu ḳulnumg ögi

1920 eşitsü ayayın özüm bilmişin
ilig me keçürsün ḫaṭa bolmışın

1910 *mundaġ ... sevingü*] A_{22} *munduz (-uz ?) ęrz-e saḳın-ġuu* C_{12} *... irse sęvügü* | *ayıtmış sözümni*] A_{22} *umdmış sǫsüm-i* ||
ogdülmiş ... iligke] A'da bu başlık yok
1911 *birdi*] A_{23} *berti*] *keḍ ... körü*] A_{23} *ket ol söz-lemek-tin körü* B_1 *kęḍ ... körü* (*-r-* yerine *-z-* ile) ||
1912 *yavrıtur*] A_{24} *sız-ġurur* | *avnur ... semritür*] A_{24} *avmur ęḍ ǫz sęmridür* || 1913 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *negü ... bügü*] A_{25} *n. ter ... begü* B_3 ve C_{16} *nigü ...* | *ögü*] C_{17} *bügü* ||
1914 *boldı bilge*] C_1 *bilge boldı* | *sözlemektin ... er*] A_{26} *s. barur ęr* B_4 *sözlemekdin barır ęr* C_1

1910 Bu böyle olunca, buna sevinmen gerekir,
sorduğum söze cevap vermen gerekir.

ÖĞDÜLMİŞ'İN HÜKÜMDARA CEVABI

1911 Öğdülmiş yanıt verdi ve dedi ki: dinlemek
söylemekten daha iyidir, ey iyi nizam sahibi.

1912 Söz söyleyen canını üzer;
dinleyense rahat eder, vücudunu semirtir.

1913 Tecrübesi olan hakîm ne der, dinle;
çok söz söylememeli, daha çok dinleyip düşünmeli.

1914 Kişi dinleyerek bilge olur;
çok söz söyleyerek insanın başı gider.

1915 Dinlemek kulak için bir zevktir;
çok söz söylemekte fayda yoktur.

1916 Söylenmeyen söz som altın sayılır;
ağızdan çıkınca bakır olur.

HÜKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ'E CEVABI

1917 Hükümdar şöyle dedi: Şimdi doğru söyledin,
sen kendine mutluluk kuşağını bağladın.

ÖĞDÜLMİŞ'İN HÜKÜMDARA CEVABI

1918 Öğdülmiş yanıt verdi ve dedi ki:
Ey devletli hükümdar, ben kul olmayı tercih ettim

1919 Eğer aklı eriyorsa, beyinin rahat etmesi için
kul kendi canını eritmelidir.

1920 Ben kendi bildiğimi söylerim;
hükümdar dinlesin ve hata bulduklarını affetsin.

---

sözlemek-din başru c. || 1915 *sözde bolmaz*] B_5 s. *bolmas* C_2 *sözde*^{n} *b.* || 1916 *saŵ*] A_{28} *sen* B_6, *sav* C_3 *saŵ* (-*v* üstünde üç nokta ile) ||
ilig ögdülmişke] nüshalarda bu başlık yok
1917 *ilig*] A_1 *clig* | *ḳutun ... badıñ*] A_1 *ḳurın bekleding* C_4 *ḳ. ḳodmadıng* ||
ögdülmiş ... iligke] A_2 *ǫ. cuvabı elig-ke* B_8 *... ilig-ke*
1918 *birdi*] A_3 *berti* | *yigledüki*] A_3 *bek-ledükün* B_9 ve C_6 *yigledüki* || 1919 *sızurğu aŵınsa*] A_4 *sarar-ğu aŵdz-a* | *ḳulnıñ*] A_4 *ḳul-nıng* || 1920 *ilig ... keçürsün*] A_5 *elig ... keçür-sü* B_{11} *... keçürsü*

28.

BEGLİKKE SẹZA BOLĠU TEG BEG NEGÜ TEG KEREKİN AYUR

1921 ilig aydı emdi ayıtġu sözüm
bu erdi munu emdi aytur özüm

B148 1922 törütti apa oġlanın bir bayat
uluġ bar kiçig bar isiz eḍgü at

1923 biliglig biligsiz çıġay bar ya bay
uḳuşluġ uḳuşsuz otun bar keḍ ay

1924 negü teg kerek beg munı başlasa
çaẏı barsa atı işin işlese

1925 itilse ili hẹm bayusa buḍun
atı eḍgü bolsa ol erter öḍün

1926 ḫ̣azine urunsa kümüş hẹm aġı
yaġı boynı yençse kiterse çoġı

1927 yumıtsa er at bolsa küçlüg elig
yorıtsa törü tüz yetürse bilig

C98 1928 çaẏıḳsa ajunda yaḍılsa atı
beḍüse künin̄ge kötürse ḳutı

1929 erejin aẏınsa yise il uzun
bütün can üzülse yise ol ajun

ÖGDÜLMİŞ CẹVABI İLİGKE

1930 yanut birdi ögdülmiş aydı ilig
iḍi ters ayıttı man̄ga bu bilig

1931 bu beglik işin barça begler bilir
törü ön̄gdi ḳıllḳ yan̄g olardın kelir

1932 anasında toġsa toġar beglikin
körü ögrenür iş bilür yiglikin

---

beglikke ... ayur] A_6 *beg-ler negü teg kerek beglik-ke sez-a bolz-a* B_{12} *bab ... nigü teg kerekini aytur* C_9 *bab ... bolġu neteg ir kerekı-ni a.*

1921 *munu*] A_7 *mum* || 1922 *törütti*] A_8 *töret-ti* B_1 ve C_{11} *törüt(t)i* | *isiz*] A_8 *ẹsiz* || 1923 *biliglig ... bay*] A_9 *biligsiz biliglig ç. bar bayı* B_2 *... ya* (*y-* noktasız) *b.* | *keḍ ay*] A_9 *ẹyi* || 1924 *negü*] B_3 ve C_{13} *nigü* | *çaẏı*] A_{19} *çav ı* B_3 *çaẏı* (satır altında *yıraḳ*) || 1925 *itilse*] A_{11} *ẹdilz-e* | *erter öḍün*] A_{11} *ter ọḍün* B_4 *e. buḍun* || 1926 *urunsa*] A_{12} *uz-a-sa* | *yençse kiterse*] A_{12} *yençz-e ḳọdürz-e* B_5 *bıçsa k.* C_{15} *yẹnçse* (*y-* noktasız) *kötürse* || 1927 *elig*] A_{13} *ilig* | *yorıtsa ... yetürse*] A_{13} *tọrü tıuz yorıdz-a yidürz-e* C_{16} *törü tüz yorıtsa yitürse* || 1928 *çaẏıḳsa ajunda*] A_{14} *çaẏıḳz-a acun-ta* B_7 *çaẏıḳsa* (satır altında

28.

BEYLİĞE LAYIK BİR BEYİN NASIL OLMASI GEREKTİĞİNİ ANLATIR

1921 Hükümdar bunun üzerine şöyle dedi:
Sormak istediğim şey işte şudur.

1922 Bir olan Tanrı insanoğlunu yarattı;
büyük var, küçük var; kötü adlı var, iyi adlı var.

1923 Bilgili ve bilgisiz, fakir ve zengin var;
akıllı, akılsız ve küstah var. İyi söyle.

1924 Beyin nasıl olması gerek ki, bunların başına geçsin,
işini görsün, adı ve şöhreti dünyaya yayılsın.

1925 Memleketi düzene girsin, halk zenginleşsin;
göçtüğü zaman da iyi ad bıraksın.

1926 Gümüş ve sırmalar ile hazinesi dolsun;
düşman boyun eğsin, kargaşa bitsin.

1927 Asker toplansın, güçlü bir ele sahip olsun;
yeterli bilgiyle memleketi yönetsin.

1928 Şöhret kazansın, adı dünyaya yayılsın;
günden güne yükselsin ve mutluluğu artsın.

1929 Huzur içinde yaşasın, uzun zaman hükümran olsun;
bütün canlar feda olsun, tek o yaşasın.

ÖĞDÜLMİŞ'İN HÜKÜMDARA CEVABI

1930 Öğdülmiş yanıt verdi ve dedi ki:
Hükümdar bana çok zor bir şey sordu

1931 Bu beylik işini hep beyler bilir;
kanun ve düzen, örf ve âdet onlardan gelir.

1932 Bey doğarken beylikle doğar; görerek öğrenir
ve işlerin hangisinin iyi olduğunu bilir.

çavlulḳ) ... | *beḍüse ... kötürse*] A_{14} *besüz-e ...* B_7 *beḍüse* (satır altında *uluġ*) ... C_1 *b. kötürse küninge* || 1929 *erejin ... uzun*] A_{15} *aʾımçın aʾımz-a yez-e il usun* B_8 *e. aʾımsa* (satır altında *atın aṭansa*) ... *uzun* (satır altında *köp*) | *bütün ... ajun*] A_{15} *yidür can uṣelz-e ez-e o. acun* B_8 *b. can* (*c-* yerine *ḫ-* ile) ...

ögdülmiş ... iligke] A_{16} *ǫ. cuvabı elig-ke*

1930 *birdi*] A_{17} *berti* | *iḍi ... ayıttı*] A_{17} *eṭi terz a.* B_{10} *iḍi t. ayıt(t)ı* C_4 *idi t. ayıt(t)ı* || 1931 *törü ... ḳullḳ*] A_{18} *ṭor-e ǫgdi ḳallḳ* || 1932 *anasında*] A_{19} *an-a-sın-ta* (önce *ada-sın* yazılmış, sonra satır üstünde düzeltilmiş) | *yiglikin*] A_{19} *beglikin* B_{12} *yiglikin* C_6 *bḗglikin* ||

1933 bayat kimke birse bu beglik işi
birür ög kön̄gül kör ol işke tuşı

1934 kimi beg törütmek tilese bayat
birür aşnu kılık yan̄g ulsuş yüg kanat

B149 1935 bu beglik işi boldı begler işi
bu begler işin bildi beglik kişi

1936 bu işni ilig nınde yigrek bilür
atası beg erdi özi beg turur

İLİG CEVABI ÖGDÜLMİŞKE

1937 ilig aydı uktum bu söz barça çın
köni sözledin̄g söz yıpar burdı kin

1938 bu iş kılğuçı er kılur öz işi
mün erdem biligli körügli kişi

1939 men işi kılğuçı men sen iş körgüçi
işig körgüçidin bilür kılğuçı

1940 bayat birdi emdi san̄ga ög kön̄gül
ulsuş hem bilig birle bolclun̄g amul

1941 man̄ga olı tapındın̄g kiçigde berü
körü ögrenü bildin̄g edgü törü

C99 1942 kamuğ işni ulsturın̄g ma bildin̄g özün
man̄ga ma bağırsak sen kıllsın sözün

A75 1943 bağırsaklka aytur kişi öz sözin
bağırsak yuluğlar kişike özin

1944 bağırsak üçün sen büter men san̄ga
bağırsaklılsın ay bu sözler man̄ga

1945 negü tir eşitgil bağırsak kişi
bağırsaklık ol kör kişilik başı

1933 *birse*| A_{20} *berz-e* | *birür ... tuşı*] A_{20} *berür ǫg k. kǫz ... tuz i* C_7 *... köz ...* || 1934 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *törütmek*] A_{21} *tǫredmek* B_{14} *törütmek* (satır altında *kılmalı*) | *birür ... kanat*] A_{21} *berür a. kılık ... ǫg kanat* B_{14} *... yüg* (*y-* noktasız) *k.* || 1935 *işi*| A_{22} *eşi* | *işin*] A_{22} ve C_{10} *işi* || 1936 *minde yigrek*] A_{23} *mende yegrek* B_2 *m. yigrek* C_{11} *minde*" *yigrek* | *erdi*| C_{41} *irdi* || *ilig ... ogdülmişke*] A_{24} *i. cuvabı ǫ.*

1937 *ilig*| A_{25} *clig* || 1938 *işi*] A_{26} *iş-i* (önce *iş-in* yazılmış sonra düzeltilmiş) || 1939 C_{15}'te ikinci mısranın sonunda, sayfa kenarında *mukaddem* ve C_{16}'da ikinci mısranın başında, satır üstünde

1933 Tanrı kime bu beylik işini verirse,
ona işiyle oranlı akıl ve gönül de verir.

1934 Tanrı kimi bey olarak yaratmak isterse, ona önce
uygun tavır ve hareket, akıl ve kol kanat verir.

1935 Bu beylik işi beylerin işidir;
beylerin işini bey olan bilir.

1936 Bu işi hükümdar benden daha iyi bilir;
babası beydi, kendisi de beydir.

HÜKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ'E CEVABI

1937 Hükümdar dedi ki: Anladım, bunların hepsi doğrudur;
bu sözü doğru söyledin, sözün misk gibi koktu.

1938 İşi yapan adam kendi görevini yapar; bunun
kusur veya erdem olduğunu gören kişiyse takdir eder.

1939 Ben iş yapan insanını, sen ise onu görensin;
yapan adam işinin nasıl olduğunu görenden öğrenir.

1940 Şimdi Tanrı sana akıl ve gönül verdi;
akıl ve bilgi sayesinde işleri sükûnetle ele alıyorsun.

1941 Küçüklüğünden beri hep benim hizmetimde bulundun;
görüp öğrenerek iyi kanunları bildin.

1942 Bütün işleri artık anladın ve kavradın;
bana da işin ve sözlerinle candan bağlısın.

1943 Kişi işini kendisine candan bağlı olana danışır;
sadık kişi kendini başkası için feda eder.

1944 Bana içten bağlı olduğun için sana inanıyorum;
sözlerime samimiyetle cevap ver.

1945 Dinle, ne der, şefkatli insan;
insanlığın başı merhamettir.

---

mu'ḳḥḫar yazılmış; herhalde beyitlerin sırasını düzeltmek istemiş olmalı | *men ... iş*] A_{27} *meniş ... sal̤uş* || 1940 *birdi ... ög*] A_{28} *berti ... ọg* B_7 *... ol* C_{16} *b. erse maṇga ög* | *u̯kuş ... bilig*] A_{28} *bilig h. u̯kuş* C_{16} *bilig* (satır üstünde *mu'ḳḥḫar*, bkz. 1939 not) *h. ukuş* || 1941 *tapındıḡ kiçigde*] A_{29} *t. kiçig-tin* B_8 *tapındung k.* C_{17} *tapındung kiçig-de*^{n} | *ogrenü*] A_{29} *ọrgenü* || 1942 *u̯kdıḡ ... bildiḡ*] C_1 *bilding ne u̯kdung* | *sen*] A_{30} *s-e* (*ş-e* ?) B_9 *se* C_1 *se*^{n} || 1943 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış || 1944 *sen ... men*] A_2 *sen* (önce *men* yazılmış sonra düzeltilmiş) ... C_4 *sẹn ... me*^{n} | *baġırsaḳlı̯ım*] A_2 *baġırsaḳ-lı̯ıng* || 1945 *negü tir*] A_3 *n. ter* B_{12} ve C_5 *nigü t.* | Dörtlük A'da ayrıca işaret edilmemiş, B'de çizgiler C'de ayrı satırda *şi'r* sözüyle ayırt edilmiştir ||

1946 bağırsaḳnı ögdi uḳuşluġ öküş
bağırsaḳ kişiler kişike küsüş

1947 bağırsaḳnı bulsa bağırḳa urun
manga mundaġ aydı bilig hem uḳuş

B150 ÖGDÜLMİŞ CEVABI İLİGKE

1948 yanut birdi ögdülmiş aydı ilig
esen inç tirilgil ay üsteng elig

1949 bu beglikke aşnu tüp aşlı kerek
atım alp ḳatıġ ḳurç yana tong yürek

1950 atası beg erse oġul toġdı beg
oġul toġsa beg hem ataları teg

1951 uḳuşluġ kerek hem biliglig kerek
aḳılıḳ kerek hem siliglik kerek

1952 bilig birle begler buḍun başladı
uḳuş birle il kün işin işledi

1953 beg atı bilig birle bağlıġ turur
bilig lamı kitse beg atı ḳalur

1954 keḍ öglüg kerek hem biliglı uḳuş
biliglig kişining yaġısı öküş

1955 negü tir eşitgil bilig bilmiş er
başında keçürmiş öküş yilmiş er

C100

1956 biliglig kerek beg uḳuşluġ oḍuġ
angar tegmese bir müfaca yoḍuġ

1957 ḳılınç eḍgü erdem kerek ming tümen
atı eḍgü bolsa tutunsa boḍuġ

1958 apa oġlanı barça aşlı beḍük
bilig birle boldı kör öḍrüm keḍ ök

1946 *küsüş*] A_4 *ḳusüş* B_{13} *küşüş* C_7 *ḳüşüş* || 1947 *bulsa ... urun*] A_5 *bilz-e ... urun* (*-r-* veya *-s-* ?) B_{14} *bilse ...* | *uḳuş*] A_5 *ǫlüş* ||

ögdülmiş ... iligke] nüshalarda bu başlık yok

1948 *birdi*] A_6 *berti* | *inç ... elig*] A_6 *ança (?) ... uşdeḳ ilig* B_1 *... üstek e.* C_9 *üsteng* (sayfa kenarında *öz teng*) *e.* || 1949 *tüp aşlı*] A_7 *tuu begli* | *alp ... yana*] A_7 *ḳurç ḳadıġ ǫlp ay* C_{10} *ḳurç ḳatıġ alp yana* || 1950 *oġul toġdı*] A_8 *ada-lar-ı* | *teg*] B_3 *teg* C_{11} *tig* || 1951 *hem*] A_9 *teg* (ikinci mısra) || 1953 *beg*] C_{14} *beg* (önce *beg* yazılmış, sonra sayfa kenarına çıkarak *beg-lik* şekline sokulmuş ve sonunda tekrar düzeltilmiş) | *bilig ... kitse*] A_{11} *bilig-im bedüz-e* B_6 *b. lamį* (*-į* harekeli) *k.* || 1954 *keḍ ...*

1946 Merhametli insanı akıllı çok övdü;
merhametli kişi insan için azizdir.

1947 Merhametli birini bulursan bağrına bas;
bilgi ve akıl bana böyle dedi.

ÖĞDÜLMİŞ'İN HÜKÜMDARA CEVABI

1948 Öğdülmiş yanıt verdi ve dedi ki: Ey hükümdar,
ey üstün el, sağ ol ve huzur içinde yaşa

1949 Beylik için insanın ilk önce asil soydan gelmesi gerekir;
bey cesur, kahraman, kuvvetli ve pek yürekli olmalıdır.

1950 Babası beyse, oğul da bey doğar;
o da babaları gibi bey olur.

1951 Bey bilgili ve akıllı olmalıdır;
cömert ve yumuşak huylu olması da gerekir.

1952 Beyler bilgiyle halka baş oldular
akıl ile memleketin ve halkın işini gördüler.

1953 Bey adı bilig kelimesi ile ilgilidir;
bilig'in lâmı giderse, beg adı kalır.

1954 Bey çok akıllı olmalı ve aklın kıymetini bilmelidir;
bilgili kişinin düşmanı çok olur.

1955 Bilgiyi takdir eden, görmüş geçirmiş
ve çok gezmiş insan ne der, dinle.

1956 Ansızın bir iftiraya uğramaması için
beyin bilgili, akıllı ve uyanık olması gerekir.

1957 Adının iyiye çıkması ve boyanın tutması için
iyi tavır ve hareket ile binlerce erdem gerekir.

1958 Aslında bütün insanoğullarının aslı büyüktür;
seçkinlerse bilgiyle yükselmişlerdir.

---

uḳuş] A_{12} *ket ... biligi ḳılış* || 1955 *negü ... er*] A_{13} *n. ter ... ḳr* B_8 *nigü ... ḳr* C_{16} *nigü ... ir* | *başında ... er*] A_{13} *başın-tın* (*-ı-* ?) *... ḳormiş ḳr* B_8 *... uḳmış ḳr* C_{16} *başında*[n] *... yilmiş* (*y-* yerine *b-* ile) *ir* | Dörtlük A'da sayfa kenarında AH: *şi*[r] sözü, B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *şi*[r] sözüyle ayırt edilmiştir || 1956 *tegmese ... yoḍuġ*] A_{14} *... muſaca y.* B_9 *... yoḍug* (sayfa kenarında *yazu ...*) C_1 *tigmese ...* || 1957 *kerek mirig*] A_{15} *ming* B_{10} *ḳerek ming* (*-i-* yerine *-n-* ile) | *atı*] A_{15} *am* || 1958 D'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *barça ... beḍük*] A_{16} *asl-ı* (satır üstünde yazılmış) *barça* (sonra *al-ı* veya *ḥal-i* yazılmış ve silinmiş) *bir ḳı* C_3 *... biṛük* | *kör ... ök*] A_{16} *ḳr ḳrde bedük* B_3 *... keḍ ök* (satır altında *uluġ*, sayfa kenarındaki ek ise fotoğrafa girmemiş) ||

1959 uruġ eçlgü bolsa er eḍgü toġar
er eḍgü bolup ötrü törke aġar

1960 ıḍuḳ ol bu beglik arıġlıḳ tiler
arıġlıḳ bile ilde saḳlıḳ tiler

1961 buḍunḳa talusı kerek alp atım
beḍük işke ötrü bu bolsa titim

1962 negü tir eşitgil ötüken begi
sınap sözlemiş sözni yetrüp ögi

B151 1963 buçlunḳa begi artuḳ öḍrüm kerek
körĩgül til köni ḳılḳı köḍrüm kerek

1964 biliglig uḳuşluġ buḍunḳa talu
aḳı hem közi toḳ ne körĩgli tolu

1965 ḳamuġ eḍgüke bolsa elgi uzun
uv̇utluġ silig hem ḳılınçı tüzün

1966 seza beg bolur bu buḍunḳa uluġ
munıĩgdın kelir ötrü eçlgü uruġ

1967 bilig birle başlar kişi iş başın
uḳuş birle uḳsa oĩgarur işin

1968 buḍunuġ bilig birle bastı begi
bilig bolmasa işke yalḳmaz ögi

1969 yanĩgılsa bu begler ay ilig ḳutı
anıĩg begliki igler itgü otı

1970 bu beglik igiĩge otı ög bilig
uḳuş birle emle ay ḳıllḳı silig

1971 biliglig uḳuşluġ kerek beg tetig
anın ḳılsa ötrü igiĩge itig

C101 1972 biliglig uḳuşluġ bügü ilçi beg
ikigün ajunda bolur ornı yig

A76 1973 ikigün ajunuġ buluġlı kişi
içli ḳutluġ ol bu tükel ḳut başı

1959 *toġar*] B_{12} *bolur* | *aġar*] B_{12} *baṛur* || 1960 *bu*] B_{13} yok | *arıġlıḳ*] A_{18} *arıġ* || 1961 *buḍunḳa*] A_{19} *budun-ta* | *titim*] A_{19} *tedim* B_{14} *titim* (*ti-* noktasız) C_7 *ṭiṭim* (*ṭ-* noktasız) || 1962 *negü ... begi*] A_{20} *n. ter ẹ. ọdüken yegi* B_{15} ve C_8 *nigü ...* | *yetrüp ögi*] A_{20} *yedrü ongı* B_{15} *yitrüp ö.* || 1963 *buḍunḳa ... öḍrüm*] A_{21} *budun-ta ...* B_1 *... öḍrüm* (satır altında *ḫoş ʃị l*) | *köḍrüm*] A_{21} *kördüm* || 1964 *buḍunḳa*] A_{22} *budun-ta* | *ne ... tolu*] A_{22} *ma k. talu* B_2 *ne ...* C_{10} *ne* (*n-* noktasız) ... || 1965 *elgi*] A_{23} *ilgi* ||

1959 Soyu iyiyse, insan iyi olarak doğar
ve iyi olduğu için başköşeye geçer.

1960 Bu beylik mukaddestir, temizlik ister;
halkın da temiz ve uyanık olmasını ister.

1961 Halk için beyin cesur ve kahraman olması iyidir;
büyük işler ancak bu meziyetlerle karşılanabilir.

1962 Sınamış ve sözünü düşünerek söylemiş
olan Ötüken beyi ne der, dinle.

1963 Halk için beyin çok seçkin olması gerekir;
özünün sözünün doğru ve doğasının seçkin olması gerekir.

1964 Bilgili, akıllı, halka muamelesi iyi,
cömert, gözü tok ve gönülü zengin olmalı.

1965 Her türlü iyiliğe el uzatmalı;
hayâ sahibi, yumuşak huylu ve doğası asil olmalı.

1966 Böyle bir bey halka layık, ulu bir bey olur
ve bu beyden de iyi bir hanedan yetişir.

1967 Kişi her işe başlarken, bilgi ile başlar
ve akıl ile sona erdirir.

1968 Bey halkı bilgi ile elinde tutar;
bilgisi olmazsa, aklı işe yaramaz.

1969 Beyler işlerinde yanılırlarsa, ey devletli hükümdar,
onların beyliği hastalanmış demektir ve tedavi etmelidir.

1970 Beylik hastalığının ilacı akıl ve bilgidir;
ey yumuşak huylu, onu akıl ile tedavi et.

1971 Bey bilgili, akıllı ve zeki olmalıdır;
beyliğin hastalığına ancak bunlarla çare bulunabilir.

1972 Bilgili, akıllı ve hakîm hükümdarın
her iki dünyada da makamı yüksek olur.

1973 Her iki dünyayı bulan kişi çok mutlu olur
ve bütün mutlulukların başında bulunur.

1966 *munuñgdın*] A_{24}, B_4 ve C_{12} *munungdın* || 1967 *başın*] A_{25} *baş-ın* B_5 ve C_{13} *başı* | *işin*] A_{25} *iş-in* B_5 ve C_{13} *işi* || 1968 *buḍunuġ*] A_{26} *budun-ˀuġ* | *bolmasa ... yalṭmaz*] A_{26} *bilmez-e ... yadmaz* B_6 ve C_{14} *... yaḷmas* || 1969 *bu ... ilig*] C_{15} *ay ilig bu begler* | *itgü*] A_{27} *ętgü* || 1971 *anın ... itig*] A_{29} *adın* (*-d-* sonradan düzeltilmişe benziyor) *ḳ. ọdrū yigin-ge yidig* || 1972 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *bügü*] A_{30} *begü* | *ikigün ... yig*] A_{30} *ikegü acun-ta b. öz-ni ęg* B_{10} *... yig* C_2 *ikigü ... yig* || 1973 *ikigü ajunuġ*] A_1 *ikegü acunuġ* C_3 *ikigü a.* | *iḍi ... başı*] A_1 *ęti ... il baş-ı* C_3 *idi ... kişi* ||

1959 uruḡ eḍgü bolsa er eḍgü toḡar
er eḍgü bolup ötrü törke aḡar

1960 ıḍuḳ ol bu beglik arıḡlıḳ tiler
arıḡlıḳ bile ilde salḳlıḳ tiler

1961 buḍunḳa talusı kerek alp atım
beḍük işke ötrü bu bolsa titim

1962 negü tir eşitgil ötüken begi
sınap sözlemiş sözni yetrüp ögi

B151 1963 buḍunḳa begi artuḳ öḍrüm kerek
kör̃gül til köni ḳılkı köḍrüm kerek

1964 biliglig uḳuşluḡ buḍunḳa talu
alkı hem közi toḳ ne kör̃gli tolu

1965 ḳamuḡ eḍgüke bolsa elgi uzun
uv̇utluḡ silig hem ḳılınçı tüzün

1966 seza beg bolur bu buḍunḳa uluḡ
munın̂gdın kelir ötrü eḍlgü uruḡ

1967 bilig birle başlar kişi iş başın
uḳuş birle uḳsa on̂garur işin

1968 buḍunuḡ bilig birle bastı begi
bilig bolmasa işke yalḳmaz ögi

1969 yan̂gılsa bu begler ay ilig ḳutı
anın̂g begliki igler itgü otı

1970 bu beglik igin̂ge otı ög bilig
ulḳuş birle emle ay ḳılkı silig

1971 biliglig ulḳuşluḡ kerek beg tetig
anın ḳılsa ötrü igin̂ge itig

C101 1972 biliglig ulḳuşluḡ bügü ilçi beg
ikigün ajunda bolur ornı yig

A76 1973 ikigün ajunuḡ buluḡlı kişi
içli ḳutluḡ ol bu tükel ḳut başı

1959 *toḡar*] B_{12} *bolur* | *aḡar*] B_{12} *bạrur* || 1960 *bu*] B_{13} yok | *arıḡlıḳ*] A_{18} *arıḡ* || 1961 *buḍunḳa*] A_{19} *budun-ta* | *titim*] A_{19} *tedim* B_{14} *titim* (*ti-* noktasız) C_7 *ṭitim* (*ṭ-* noktasız) || 1962 *negü ... begi*] A_{20} *n. ter ẹ. ọdüken yegi* B_{15} ve C_8 *nigü ...* | *yetrüp ögi*] A_{20} *yedrü ongı* B_{15} *yitrüp ö.* || 1963 *buḍunḳa ... öḍrüm*] A_{21} *budun-ta ...* B_1 *... öḍrüm* (satır altında *ḫoş J̣ i l*) | *köḍrüm*] A_{21} *körḍüm* || 1964 *buḍunḳa*] A_{22} *budun-ta* | *ne ... tolu*] A_{22} *ma k. talu* B_2 *ne ...* C_{10} *ne* (*n-* noktasız) ... || 1965 *elgi*] A_{23} *ilgi* ||

1959 Soyu iyiyse, insan iyi olarak doğar
ve iyi olduğu için başköşeye geçer.

1960 Bu beylik mukaddestir, temizlik ister;
halkın da temiz ve uyanık olmasını ister.

1961 Halk için beyin cesur ve kahraman olması iyidir;
büyük işler ancak bu meziyetlerle karşılanabilir.

1962 Sınamış ve sözünü düşünerek söylemiş
olan Ötüken beyi ne der, dinle.

1963 Halk için beyin çok seçkin olması gerekir;
özünün sözünün doğru ve doğasının seçkin olması gerekir.

1964 Bilgili, akıllı, halka muamelesi iyi,
cömert, gözü tok ve gönülü zengin olmalı.

1965 Her türlü iyiliğe el uzatmalı;
hayâ sahibi, yumuşak huylu ve doğası asil olmalı.

1966 Böyle bir bey halka layık, ulu bir bey olur
ve bu beyden cle iyi bir hanedan yetişir.

1967 Kişi her işe başlarken, bilgi ile başlar
ve akıl ile sona erdirir.

1968 Bey halkı bilgi ile elinde tutar;
bilgisi olmazsa, aklı işe yaramaz.

1969 Beyler işlerinde yanılırlarsa, ey devletli hükümdar,
onların beyliği hastalanmış demektir ve tedavi etmelidir.

1970 Beylik hastalığının ilacı akıl ve bilgidir;
ey yumuşak huylu, onu akıl ile tedavi et.

1971 Bey bilgili, akıllı ve zeki olmalıdır;
beyliğin hastalığına ancak bunlarla çare bulunabilir.

1972 Bilgili, akıllı ve hakîm hükümdarın
her iki dünyada da makamı yüksek olur.

1973 Her iki dünyayı bulan kişi çok mutlu olur
ve bütün mutlulukların başında bulunur.

1966 *munuñgdın*] A_{24}, B_4 ve C_{12} *munungdın* || 1967 *başın*] A_{25} *baş-ın* B_5 ve C_{13} *başı* | *işin*] A_{25} *iş-in* B_5 ve C_{13} *işi* || 1968 *buḍunuġ*] A_{26} *budun-ˀuġ* | *bolmasa ... yaḳmaz*] A_{26} *bilmez-e ... yadmaz* B_6 ve C_{14} *... yaḳmas* || 1969 *bu ... ilig*] C_{15} *ay ilig bu bęgler* | *itgü*] A_{27} *ętgü* || 1971 *anın ... itig*] A_{29} *adın* (*-d-* sonradan düzeltilmişe benziyor) *ḳ. ọdrü yigin-ge yidig* || 1972 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *bügü*] A_{30} *begü* | *ikigün ... yig*] A_{30} *ikegü acun-ta b. öz-ni ęg* B_{10} *... yig* C_2 *ikigü ... yig* || 1973 *ikigü ajunuġ*] A_1 *ikegü acunuġ* C_3 *ikigü a.* | *iḍi ... başı*] A_1 *ętі ... il baş-ı* C_3 *idi ... kişi* ||

1988 örüglük anulluḳ bolur begke körk
bu beglik işiñge bu ol baġu örk

1989 keḍ öglüg kerek beg oñgarsa işin
bilip başlasa ötrü işler başın

1990 bu öglüg kişiler oñgarur işig
yıraḳ tutġu işte bu ögsüz kişig

1991 köñgül bolmasa er közi asġı yoḳ
ögi bolmasa er köñgül osġı yoḳ

1992 negü tir eşitgil ay ilçi başı
örüg keḍ köñgüllüg sınanmış kişi

B153 1993 ḳayu erde bolsa ulḳuş birle ög
anı er ataġıl neçe ögse ög

1994 ulḳuş ög bilig kimde bolsa tükel
yaʿvuz erse keḍ ti kiçig erse ög

1995 ne eḍgü turur bu kişike öge
ögi bolsa ötrü ataġu öge

1996 iʿveklik beliñg ol ḳamuġḳa yaʿvuz
ḳalı bolsa begke yüzi boldı boz

1997 iʿvek ḳurġu ḳıllḳı ḳılınçı buşı
biligsizke belgü bolur bu işi

1998 iʿve ḳılmış işler neçe yig bolur
iʿve yise aş suʿv neçe ig bolur

1999 ḳamuġ iş içinde amulluḳ öḍür
ıneger ṭaʿaṭ erse iʿvingil yügür

2000 közi toḳ kerek hem uʿvutluġ tüzün
açuḳ hem yaruḳ bolsa ḳıllḳın sözün

C103 2001 toḍumsuz bolur ol közi suḳ kişi
közi suḳḳa yetmez bu dünya aşı

1988 *örüglük amulluḳ*] A_{17} *amul-luḳ ǫrüglük* | *baġu*] A_{17} *taḳ-ı* C_3 *yaġı* || 1989 *keḍ öglüg*] A_{18} *ket ǫ.* B_{12} *keḍ öglüg* (satır altında *körüklüg*) | *başlasa*] C_4 *işlese* || 1990 *oñgarur işig*] A_{19} *onggarur iş-in* B_{13} *o. işig* (satır altında *işin* ?) | *yıraḳ ... kişig*] A_{19} *ıraḳ t. iş-ten buu ǫ. kiş-ig* (düzeltilmiş) B_{13} ... *ögsüz kişig* (satır altında *ʿaḳıl-sız kişi*) || 1991 *er*] A_{20} *ǫr* B_{14} *ǫr* | *er ... osġı*] A_{20} *ǫr kǫngül o.* B_{14} *ǫr ögi osġı* (satır altında *usarı* ?) C_6 *er ögi o.* || 1992 A_{22}'de bu beyit 1995'ten sonra geliyor | *negü tir*] A_{22} *n. ter* B_{15} ve C_7 *nigü t.* | *örüg keçl*] A_{22} *oger ǫg* B_{15} *örüg* (satır altında *yaruḳ*) *keḍ* | Dörtlük A'da sayfa kenarında Ah: şiʿr sözü, B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *şiʿr* sözüyle ayırt edilmiştir || 1993 *am er*] B_1 *a. ǫr* C_8 *a. ir* || 1995 A_{21}'de bu beyit 1992'den önce geliyor; C'de iki satır

1988 Sabır ve sükûnet bey için bir ziynettir;
bunlar beyliğin başta gelen meziyetleridir.

1989 İşe bilerek başlamak ve başarıyla tamamlamak
için beyin çok akıllı olması gerekir.

1990 İşi akıllı kişiler başarır;
akılsız kişileri işten uzak tutmalıdır.

1991 Gönül olmazsa, insana gözünün faydası yoktur;
akıl olmazsa insan gönlünden yeterince yararlanamaz.

1992 Ey hükümdar, dinle, sakin,
iyi gönüllü ve sınamış kişi ne der.

1993 Hangi insanda akıl ve anlayış varsa,
ona insan de ve ne kadar översen öv.

1994 Akıl, anlayış ve bilgi tam olarak kimde bulunursa,
onu kötüyse iyi, küçükse büyük bil.

1995 Kişi için akıl ne iyi şeydir;
akıllılara danışman nazarıyla bakmalı.

1996 Acelecilik herkes için fenadır ve deruni bir korku neticesidir;
eğer bu beyde olursa, onun yüzü kül renkli olur.

1997 Acelecilik, zevzeklik ve hiddetli mizaç
bunlar bilgisizlik alametleridir.

1998 Acele yapılan işler acı olur;
acele yemek ve içmek yüzünden hastalık gelir.

1999 Her işte sükûneti tercih et;
yalnızca ibadette acele et, çabuk davran.

2000 Bey tok gözlü, hayâ sahibi ve doğası yumuşak olmalı;
sözünde ve hareketinde açık davranmalı.

2001 Gözü aç kişi hiçbir şey ile doymaz,
gözü aç olana bütün dünya nimeti yetmez.

üzerine yazılmış || 1996 *ïveklik ... ol*] A_{25} *ęvek-lik tebin* (satır üstünde düzeltilmiş) *-lik* B_4 *i. biling ol* C_{13} *i. bęlig* (noktasız) *o.* | *boz*] A_{25} *yuz* || 1997 *ïvek*] A_{26} *ęvek* || 1998 *ïve ... yig*] A_{27} *ęve* (satır altında AH: *ïve.*) ... *yeg* B_6 ... *nęçe* (*n-* yerine *b-* ile) *yig* (satır altında tekrarlanmış ?) C_{15} *ïvek ... nęçe yig* | *ïve ... ig*] A_{27} *ęv-e yez-e ... yig* B_6 ... *nęçe* (*n-* yerine *b-* ile) *ig* C_{15} *ïvek y. aş-nı nęçe i.* || 1999 *amulluḳ*] B_7 *a.* (satır altında *ṣabur*) | *ṭaᶜaṭ ... yügür*] A_{28} *taᶜat* (satır altında AH: *ṭaᶜaṭ*) *ęrz-e sen evgil y.* C_{16} *ṭ. irse i. yügür* (*-g-* çizgisi yok) || 2000 *uïutluġ tüzün*] A_{29} *u. tusun* B_8 *uïutluġ* (satır altında *ʿaḳl*) *t.* C_{17} *u. közi* | *yaruḳ ... sözün*] B_8 *yaruḳ* (*-r-* yerine *-z-* ile) ... C_{17} ... *ḳıllṣa sözi* || 2001 *toḍumsuz ... ol*] A_{30} *toyum-suz b. bu* (satır üstünde yazılmış) B_9 *toḍumsuz* (satır altında *męzasız*) ... ||

2002 bu sulḳluluḳ ig ol bir otı yolḳ emi
anı emleyümez bu dünya ḳamı

A77 2003 ḳamuġ aç yise içse aḫır toḍur
közi aç kişi ölse açlıḳ ḳoḍur

2004 közi sulḳ kişi nenḡke bolmaz bu bay
ḳamuġ dünya bulsa aḫır suḳ çıġay

2005 uvutluġ kerek beg kişide talu
uvutluġ ḳılınçı irilmez tolu

2006 kimiñgde uvut bolsa ḳılḳı silig
ḳamuġ teñgsiz işke tegürmez elig

2007 bayat kimke birse uvut köz suvı
añgar birdi devlet tükel yüz suvı

B154 2008 ḳamuġ teñgsiz iştin yıġıġlı uvut
ḳamuġ eḍgü işke ulaġlı uvut

2009 ne eḍgü neñg ol bu uvut erke körk
ḳamuġ eḍgü işke uvut boldı örk

2010 tili çın kerek bolsa köñgli köni
buḍunḳa asıġ ḳılsa toġsa küni

2011 ḳalı bolsa begler ḫiyanet köñgül
buḍunḳa asıġ bolmaz andın töñgül

2012 köñgül til oñgay bolmasa kör ḳılıḳ
ol ildin ḳaçar ḳutḳa bolmaz yorıḳ

2013 sözin ḳıyġuçı begke tutma umunç
tiriglik yava bolġa ḳılġay ökünç

2014 idi saḳ kerek beg yana keḍ oḍuġ
usal bolsa begler toḳınur yoḍuġ

A81 2015 iki neñg turur ilke bağı beki
biri saḳlıḳ ol bir törü il köki

2016 ḳayu beg saḳ erse ilin bekledi
yağı boynı yençti öze örkledi

2002 *bir ... emi*] A_{31} *ber ...* C_2 *... imi* | *emleyümez ... dünya*] A_{31} *... bu acun* B_{10} *emleyümes ...* C_2 *imleyümes ...* || 2003 *yise ... toḍur*] A_1 *yez-e içz-e aḫır* (*-ḫ-* üstünde AH: *-ġ-*) *toyar* | *aç ... ḳoḍur*] A_1 *suḳ ... ḳodar* || 2004 *bolmaz*] B_{12} *bolmas ...* | *bolsa ... suḳ*] A_2 *b. suḳ aḫır* B_{12} *bulsa* (satır altında *mal tapsa*) ... C_4 *b. suḳ aḫır* || 2005 *uvutluġ ... talu*] B_{13} *uḳuşluġ ... talu* (satır altında *köp*) | *uvutluġ ... irilmez*] A_3 *... erilmez* B_{13} *uḳuşluġ ḳ. irilmez* (*-r-* yerine *-z-* ile) C_5 *uḳuşluġ ḳ. irilmes* || 2006 *uvut* B_{14} *uvut* (satır altında *ʿaḳl*) | *tegürmes elig*] A_4 *t. ilig* B_{14} *tegürmes e.* || 2007 *birse*] A_5 *berz-e* | *birdi*] A_5 *berti* || 2008 *iştin yıġıġlı*] A_6 *iş-te tıdıġ-lı* B_1 ve C_8 *iş-din y.* || 2009 *ne ... neñg*] A_7 *sen etgü sen* B_2

2002 Açgözlülük, ilacı ve devası bulunmayan bir hastalıktır;
bütün dünya kamları bir araya gelse yine tedavi edemezler.

2003 Bütün açlar yer ve içerlerse sonunda doyarlar;
açgözlü adamın açlığı ancak ölümle sona erer.

2004 Açgözlü kişiyi mal doyurmaz; bütün dünyaya sahip
olsa bile o yine daima açgözlü ve fakirdir.

2005 Bey hayâ sahibi ve insanların seçkini olmalı;
hayâ sahibinin tavır ve hareketi eksilmeyen bir bütündür.

2006 Hayâ sahibi kişinin doğası yumuşak olur;
kendisine yakışmayan hiçbir işe el sürmez.

2007 Tanrı kime hayâ ve anlayış vermişse,
ona devlet ile birlikte bütün şerefleri de vermiş demektir.

2008 Bütün uygunsuz işlere engel olan hayâdır;
bütün iyi işlere ulaştıran da hayâdır.

2009 Bu hayâ ne kadar iyi şeydir ve insan için ne büyük bir süstür;
hayâ insanı bütün iyi işlere yönelten araçtır.

2010 Beyin dili dürüst ve kalbi doğru olmalı ki,
halka faydalı olsun, güneşi doğsun.

2011 Eğer beylerin gönlünde hıyanet bulunursa,
halka faydaları dokunmaz; onlardan vazgeç.

2012 Beyin gönlü, dili ve doğası düzgün olmazsa,
mutluluk o memlekette dolaşamaz, kaçar.

2013 Sözünde durmayan beye ümit bağlama,
ömrün boşuna geçer ve pişman olursun.

2014 Bey çok ihtiyatlı ve çok da uyanık olmalı;
beyler ihmalkâr olursa bunun cezasını başkaları çeker.

2015 Bir memleketin bağı ve kilidi iki şeyden ibarettir;
biri ihtiyatlılık, biri de kanun; bunlar esastır.

2016 Hangi bey ihtiyatlıysa, o memleketini korur;
düşmana boyun eğdirir, onu sımsıkı bağlar.

---

bu ... | *eḍgü*] A_7 *ẹsiz* || 2011 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *bolmaz*] B_4 *bolmas* || 2012 *oŋgay ... ḳılıḳ*] A_{10} *ḳoni tıdmaz-a beg ḳıyıḳ* | *ḳutḳa ... yorıḳ*] A_{10} *ḳılz-a b. y.* B_5 *ḳ. bolmas yorıḳ* (y- noktasız) C_{13} *ḳut-ta b. turıḳ* || 2013 *ḳayġuçı*] B_6 ve C_{14} *ḳıyġuçı* | *bolġa ... ölüncç*] A_{11} *bolz-a ḳılğ-a ọ.* B_6 *b. ḳılğa ọ.* C_{14} *bolġay kẹlgey saḳınç* || 2014 *iḍi ... keḍ*] A_{12} *ẹti ... ket* | *toḳımur yoḍuġ*] A_{12} *toḳ-ı-tır yaduğ* | A'da metnin sırası karıştırılmış; $A77_{12}$'den (beyit 2014) sonra $A81_{31}$, sonra tekrar $A77_{13}$ ve bundan itibaren $A81_{32}$'den $A86_2$'ye kadar devam ediyor (krş. beyit 2291 not) || 2015 A'daki sıra için bkz. beyit 2014 not | *ilke ... beki*] $A81_{31}$ *begke ... biki* || 2016 A'daki sıra için bkz. beyit 2014 not | *erse*] C_{17} *irse* | *örkledi*] B_9 *ikledi* ||

C104 2017 kayu beg törü birse ilde köni
ilin itti koḍtı yaruttı küni

2018 bu beglik bağı kör bu iki bolur
bu iki tükel bolsa beglik kılur

2019 negü tir eşitgil yağıçı kür er
bu saklık bile öz yağısın urar

A82 2020 aya ilçi begler ilig kolsa sak
bu salklık bile sen tözü ilke balk

2021 bu saklık bile arttı begler ili
usallık körü buzdı beglik ulı

2022 bu salklık bile sen yağı boynı yenç
buḍunka törü kıl tiril kingrü inç

B155 2023 iki neng bile ilçi beglik buzar
kirür egri yolka könidin azar

2024 biri küç birisi usallık kılur
bu iki bile beg ilin artatur

2025 yağı boynı yençmek tiler erse sen
kulak köz kerek sak kılıp tursa sen

2026 bu saklık bile sançtı begler yağı
usallık bile buzdı beglik bağı

2027 usal bolsa begler işin bütrümez
usal beg bütün bilgü beglik yimez

2028 sak er tutçı itnip usalığ busar
usal bolmağınça yağığ kim basar

2029 salk erse begi ilke tegmez elig
kalı tegse yetrür ulkuş ög bilig

2030 bu küçkey kişi kendü beglik yimez
bu küçkey küçini buḍun kötrümez

2031 negü tir eşitgil biliglig sözün
yiyümedi küçkey ilin kiç uzun

2017 A'daki sıra için bkz. beyit 2014 not | *birse*] A81$_{32}$ *berz-e* | *itti ... yaruttı*] A$_{32}$ *çdti budn-ı y.* B$_{10}$ ve C$_1$ *it(t)i k. yarut(t)ı* || 2018 *kalur*] B$_{11}$ ve C$_2$ *tıtrur* || 2019 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *negü ... er*] A$_{34}$ *n. ter işidgil y. kıtrer* B$_{12}$ *nigü ... er* C$_3$ *nigü ... ir* | *öz*] A$_{34}$ *çr* || 2020 *ilig*] A$_1$ *ilin* C$_5$ *iling* | *bile*] A$_1$ *biil-e* || 2021 *saklık ... ili*] A$_2$ *sak-lık-tın ...* B$_{14}$ *art(t)ı ...* C$_6$ *... art(t)ı ... İli* | *usallık körü*] A$_2$ *oz-a-lık kirü* B$_{14}$ *usalık k.* || 2022 *yenç*] B$_{15}$ *bıç* | *törü ... inç*] A$_3$ *... tiril kin-grü* (?) *ençç* B$_{15}$ *törü* (*-r-* üstündeki işarete dikkat !) ... 2023 *beglik*] C$_8$ *begler* || 2024 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *ilin*] A$_5$ *çlin* || 2025 *yençmek ... sen*] A$_6$ *yançmak ... beg* (düzeltilmiş) |

2017 Hangi bey memlekette doğru kanun koyduysa,
o memleketini düzenlemiş ve gününü aydınlatmıştır.

2018 Beyliğin başı işte bu iki şeydir;
bu ikisi tam olursa bey beylik yapar.

2019 İhtiyatla hareket edip düşmanını yenen,
cesur savaşçı ne der, dinle.

2020 Ey ülke beyi, memleketin korunmasını istersen,
memleketin her tarafında ihtiyat tedbirleri al.

2021 İhtiyatlılık beylerin ülkesini genişletir;
ihmalkârlıksa, beyliğin temelini göz göre göre sarsar.

2022 Bu ihtiyat ile sen düşmanın boynunu vur,
halka hükmet, rahat ve huzur içinde yaşa.

2023 Bey iki şey ile kendi beyliğini bozar,
eğri yola girer ve doğru yoldan şaşar.

2024 Bunlardan biri zulüm, biri ihmalkârlıktır;
bu ikisiyle bey memleketini harap eder.

2025 Düşmanının boynunu kırmak istersen,
gözünü kulağını tetikte bulundurmalısın.

2026 Beyler düşmanı ihtiyat ile vurmuşlar
ve ihmalkârlık ile beyliğin bağlarını çözmüşlerdir.

2027 Beyler ihmalkâr olursa işlerini başaramazlar;
bey iyice bilmeli ki, ihmalkârlık ederse beyliği devam edemez.

2028 İhtiyatlı insan daima hazırlıklı bulunur
ve ihmalkâra pusu kurar.

2029 Bey ihtiyatlı olursa, memleketine el dokundurmaz;
eğer dokunursa, o bu tecavüzü akıl, fikir ve bilgisi ile karşılar.

2030 Zalim kişi uzun süre beyliğe sahip olamaz;
zalimin zulmüne halk uzun süre dayanamaz.

2031 Bilgili bunu nasıl ifade eder, dinle;
zalim memleketine uzun süre hükmedemez.

ḳulaḳ ... sen] A_6 *ḫẓ-i ḳul-ġaḳ-ı* (satır altında AH: *ḳuḍaġı*) *saḳ kerek tuḍz-a beg* C_{11} *ḳ. k. ḳılıp saḳ kerek tursa sen* ‖ 2027 *bilgü ... yimez*] A_8 *belgü b. yemez* ‖ 2028 *itnip ... busar*] A_9 *ḳdnip uz-a-lıġ b.* B_6 *... busar* (*-s-* yerine *-ş-* ile) C_{14} *i. usal-lıġ b.* | *bolmaġmça*] A_9 *bolmaġm* ‖ 2029 *tegmez*] B_7 *tegmes* ‖ 2030 *yimes*] A_{11} *yemez* B_8 *yimes* | *kötrümez*] A_{11} *badrımaz* B_8 *kötrümes* ‖ 2031 *negü ... sözün*] A_{12} *n. ter ... tuṣūn* B_9 ve C_{17} *nigü ...* | *yiyümedi ... kiç*] A_{12} *bayımatı kuçlıḳy i. keç* B_9 *yiyümedi ẓalim ...* ‖

C105 2032 köyer ot turur küç yaġusa küyer
törü suv turur aḳsa niʿmeṭ öner

2033 uzun il yiyeyin tise ay bügü
törü tüz yorıtġu buḍunuġ kügü

2034 il artar törü birle itlür ajun
il eksür bu küç birle buzlur ajun

2035 telim ordular buzdı küçkey küçin
turu öldi aḫır bu küçkey açın

2036 kör̃gül tüzse begler yorıtsa törü
bu beglik buzulmaz turur kiç örü

B156 2037 ḳamuġda yaraġsız ay ilig ḳutı
bu begler öze ḳopsa yalġan atı

2038 sözi çın kerek beg ne ḳılḳı bütün
ınansa an̄gar ḫalḳ tirilse ḳutun

2039 bu yalġan kişiler veſasız bolur
veſasız kişi ḫalḳḳa ten̄gsiz ḳılur

2040 negü tir eşitgil veſalıġ kişi
veſa ol kişike kişilik başı

2041 tili yalġan erin̄g ceſa ḳılḳı ol
ceſa kimde erse uş ol yılḳı ol

2042 kişi yalġanında tileme veſa
bu bir söz sınanmış öküş yıllḳı ol

2043 yüreklig kerek beg yime alp atım
yürek birle boldı yaġıḳa titim

2044 sü başlar eren kür yüreklig kerek
yüreksiz er at alsa andın yürek

C106 2045 yüreklig yüreksizke bolsa başı
yüreklig bolur ötrü tegme kişi

2046 bu sözke tanuḳı bu beytig oḳı
bu sözke anuḳ tut kör̃gül ög talḳı

2033 *yiyeyin ... bügü*] A_{14} *tapın tep yez-e a. begü* B_{11} *yiyęy tip tise ...* C_2 *yiyęy tip yise* (*-i-* noktasız) ... || 2034 *itlür ajun*] A_{15} *ẹdlür acun* | *eksür ... ajun*] A_{15} *ǫksür ... budun* || 2035 *öldi ... küçkey*] A_{16} *boldı ... ḳuçḳęy* || 2036 *buzulmaz ... kiç*] A_{17} *... keç* B_{14} *buzulmas ...* || 2037 *ḳamuġda*] C_6 *ḳamuġ-da*" || 2038 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *beg ... bütün*] A_{19} *bolz-a ḳavl-ı buḍün* B_1 *... ḳutun* C_7 *beg ne* (*n-* noktasız) ... || 2040 *negü tir* | A_{21} *n. ter* B_3 ve C_{10} *nigü t.* | Dörtlük, A'da ayrıca işaret edilmemiş; B'de çizgiler ve C'de satır arasında sonradan yazılmış *şiʿr* sözüyle ayırt edilmiştir || 2041 *erse ... ol*] A_{22} *bolz-a uşol* B_4 *e. uşol* C_{11} *irse uşol* || 2042 *sınanmış*] A_{23} *sınan-mış*

2032 Zulüm yanar ateştir, yaklaşanı yakar;
kanun sudur; akarsa, nimet yetişir.

2033 Ey hakīm, memlekette uzun süre hüküm sürmek istersen,
kanunu doğru yürütmeli ve halkı korumalısın.

2034 Kanun ile ülke genişler, dünya düzene girer;
zulüm ile ülke eksilir, dünya bozulur.

2035 Zalim zulmüyle birçok sarayları harap etmiş
ve sonunda kendisi açlıktan ölmüştür.

2036 Beyler gönüllerini temiz tutup kanunu yürütürlerse,
beylik bozulmaz, uzun süre ayakta durur.

2037 Ey devletli hükümdar, en kötüsü de
beylerin adının yalancıya çıkmasıdır.

2038 Beyin sözü doğru olmalı, tavır ve hareketi itimat aşılamalı
ki, halk ona inansın ve huzur içinde yaşasın.

2039 Yalancı kişiler vefasız olur;
vefasız kişi halka uygunsuz işler yapar.

2040 Vefalı kişi ne der, dinle;
insan için insanlığın başı vefadır.

2041 Sözü yalan olanın tavır ve hareketi cefadır;
cefa kimdeyse, o kişi hayvandır.

2042 Yalancı kişiden vefa bekleme;
bu uzun yıllardan beri sınanmış bir sözdür.

2043 Bey cesur, kahraman ve atılgan olmalı;
bey yüreğiyle düşmana karşı koyar.

2044 Korkak askerin yürekli olması için
kumandanın kahraman ve yürekli olması gerekir.

2045 Yürekli kişi yüreksizlerin başına geçer
ve herkes ondan yürek bulur.

2046 Bu söze tanık olarak, şu beyiti oku;
bu sözü gönlüne al, aklına koy.

(önce *sınamış yıl* yazılmış sonra üzerinden çizilerek satır altında düzeltilmiş) B_5 *sınamış* ‖ 2043 *yime*] A_{24} *yana* | *titim*] A_{24} *yadım* ‖ 2044 *eren ... yürekliğ*] A_{25} *kıırcr-ke yıırek ket* | er] A_{25} *ęr* B_7 *ęr* ‖ 2045 $C10_{61}$'de bu beyit 2046'dan sonra geliyor; krş. aşağı-daki not | *kişi*] A_{26} *iş-i* ‖ 2046 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *bu bęytig*] A_{27} *mesel kör* B_9 ve C_{15} *bu bąytıġ* | *bu ... talkı*] A_{27} *okır-ta ąnuḳ k. ol yaḷu* | Dörtlük, A'da ayrıca işaret edilmemiş; B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *şi'r* sözüyle ayırt edilmiştir. C'de 2045. beyitin yer değiştirmesiyle alılık şekline girmiş olması, herhalde kafiye benzerliğinden ileri gelmiş olmalı.

2047 kör arslan bolu birse ıtḳa başı
bu ıt barça arslan bolur öz tuşı

2048 ḳalı bolsa arslanḳa ıt başçısı
ol arslan bolur barça ıt saḳışı

2049 alṣılıḳ kerek begke ḳoḍḳı köŋgül
bu ḳoḍḳı köŋgül birle ḳıllḳı amul

A83 2050 alṣı bolsa begler atı ṡavlanur
atı ṡavı birle ajun beklenür

2051 aṡa yıġlu tirlür er at sü bolur
er at sü bile er tilekin bulur

2052 negü tir eşitgil urup yigli er
urup al ay alp er yana erke bir

B157 2053 alṣı bol bağışla içür hem yitür
ḳalı eksüse ur yana al yetür

2054 azıġlıġ kür erke bu neŋ eksümez
tutuġlı örüŋ ḳuşḳa meŋ eksümez

2055 ḳılıç baldu oḳ ya ḳavi küç yürek
bar erken keḍ er neŋke ḳorḳmaz kerek

2056 ajunçı bügü beg nelük kenç urur
er at ḳayda bolsa anuḳ kenç alur

2057 bu il tutġulḳa köp er at sü kerek
er at tutġulḳa neŋ taṡar tü kerek

2058 bu neŋ alġuḳa bir kerek bay buḍun
buḍun baylıḳınŋa törü tüz ḳoḍun

2059 bularda biri ḳalsa törti ḳalur
bu törti yime ḳalsa beglik ulur

2060 aḍın ma bu biş neŋ yıraḳ tutġu beg
atı eḍgü bolsa kü ṡaṡ bolġu teg

2061 birisi iṡeklik birisi saran
üçünçi buşılıḳ serin öz tiren

2047 *birse ıtḳa*] A_{28} *berz-e at-ḳa* | *ıt ... tuşı*] A_{28} *at ... tuçı* || 2048 *ıt*] A_{29} *at* | *ol ... ıt*] A_{29} *... at* B_{11} *bu ...* || 2049 *ḳoḍḳı*] A_{30} *ḳoḍḳ-ı* B_{12} *ḳoşḳı* C_4 *ḳotḳı* | *ḳoḍḳı*] A_{30} *ḳoḍḳ-ı* B_{12} *ḳoslḳa* C_4 *ḳotḳı* || 2050 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *ṡavlanur*] A_1 *ṡav-lınur* B_{13} *ṡavlanur* (satır altında *ṡavluḳ bolur*) | *ajun beklenür*] A_1 *ḳut-ı tuġ-lanur* || 2051 *aṡa ... sü*] A_2 *angga y. terlür ṡr at sıtı* B_{14} *alṣa ... sü* (satır altında *yaḫşı*) C_7 *alṣa ...* | *tilekin bulur*] C_7 *tileki bıdur* || 2052 *negü ... er*] A_3 *n. ter eşidgil u. birli ṡr* B_{15} *nigü ...* C_8 *nigü ... ir* | *er ... bir*] A_3 *ṡr y. ṡrke ber* C_8 *ir ...* || 2053 *yitür*] A_4 *yedür* | *eksüse ur*] A_4 *ḳksüz-e öz* || 2054 *azıġlıġ ... eksümez*] A_5 *arıġ-lıḳ k. ṡ. nengi ḳk sümez* B_2 *... eksümes* C_{10} *arıġ-lıḳ* (*-r-*

2047 Arslan itlere baş olursa,
itlerin her biri karşısındakine arslan kesilir.

2048 Eğer arslanlara it baş olursa,
o arslanların hepsi it gibi olur.

2049 Beye cömertlik ve alçakgönüllülük gerekir;
alçakgönüllülük ile birlikte doğası da sakin olmalıdır.

2050 Beyler cömert olursa, adları dünyaya yayılır;
bunların adı ve şöhretleriyle dünya korunur.

2051 Asker etrafına üşüşerek toplanıp ordu olur;
asker ve orduyla insan dileğine kavuşur.

2052 Savaşan ve hayatını bununla kazanan insan ne der, dinle:
ey kahraman, vur al ve aldıklarını tekrar yiğitlere ver.

2053 Cömert ol, bağışla, yedir ve içir; eğer malın eksilirse
tekrar vur, al ve eksileni tamamla.

2054 Cesur, gözüpek olan insan için mal eksik olmaz;
ak doğan için de yem eksik olmaz.

2055 Kılıç, balta, ok, yay, güç ve yürek varken,
yiğit adam mal için endişe etmemeli.

2056 Dünya hâkimi hakîm bey niçin hazine toplar;
asker neredeyse, oradan hazır hazine alır.

2057 Memleket tutmak için çok asker ve ordu gerekir;
askeri beslemek için de çok mal ve servet gerekir.

2058 Bu malı elde etmek için halkın zengin olması gerekir;
halkın zengin olması için de doğru kanunlar konulmalıdır.

2059 Bunlardan biri ihmal edilirse dördü de kalır;
dördü birden ihmal edilirse beylik çözülmeye yüz tutar.

2060 İyi ad ve şöhretle adının yayılmasını isterse,
bey bir de şu beş şeyi kendinden uzak tutmalıdır.

2061 Biri acelecilik, ikincisi cimrilik ve üçüncüsü hiddettir;
bunlara karşı diren, yenilme.

---

düzeltilmiş, altıaki noktalara dikkat) *k. irke ...* | *tutuġh ... eksümez*| A_5 *toġuġ-lı toġan ḳuş mengi ḳksümez* B_2 *... eksümes* || 2055 C'de bu beyit yok | *baldu ... ya*| A_6 *baltu-luġ-ḳa* (*-ḳ-* ?) | *keḍ ... ḳorḳmaz*| A_6 *keder n. ḳorḳmaz* (*-az* düzeltilmiş) B_3 *... ḳorḳmas* || 2056 *ajunçı būgū*| A_7 *acun-çı begü* | *er ... alur*| B_4 *er at* (satır altında *iren*) *... urur* || 2057 *köp ... sü*| A_8 *kör ... sṭṭṭ* B_5 *... sü* (satır altında *yaḫşı*) | *tutġuḳa*| C_{12} *tutġu* || 2058 *bir*| A_9 *bar* (*ber*?) | *tüz*| A_9 *ṭṭr* || 2060 *kü çav*| A_{11} *kuçav* C_{15} *kü çav* ||2061 *birisi ... saran*| A_{12} *b. evek-lik ...* B_9 *... saran* (satır altında *ḳızġançlıḳ*) C_{16} *birsi ...* | *serin ... tiren*| A_{12} *saran az teren* B_9 *serin* (satır altında *ṣaḅursuzluḳ*) *...* C_{16} *s. er tiren* (*ti-* noktasız) ||

2062 bu törtünç yaẏuz begke arḳuḳ ḳılınç
bişinçi yaraġsız bu yalġan erinç

C107 2063 bu ḳaç nen̄gde begler yıraḳ tutġu öz
atı artamasa yorıḳ bolsa söz

2064 bularda en̄g ınġa bu arḳuḳ ḳılınç
bu arḳuḳ ḳılınçlıġ ne mun̄gluġ erinç

2065 mun̄gar men̄gzetü sözni ṣa'ir ayur
bu ṣa'ir sözi tutsa sözke bayur

2066 aġır yük kişike ḳılınç arḳuḳı
ḳılınç arḳuḳ erse bulun at olḳı

2067 yaġı ḳılmaġusın lḳılınçı ḳılur
yaġı bu yaġıda negü aḍruḳı

B158 2068 öküş il tutayın tise ay ilig
üç iṣ ḳılġu ötrü yetilse elig

2069 on̄g elgin ḳılıç tutsa ursa salıp
sol elgi bile nen̄g ülese alıp

2070 tilin sözlese söz şeḳerde süçig
boyun birdi beg ḳul uluġ ya kiçig

2071 ay ilig bu ḳaç nen̄g kerek begke kör
buḍunḳa seẏülse orun bolsa tör

2072 küler yüz süçig söz silig öz kerek
lḳılınçı bularḳa tükel tüz kerek

2073 kön̄gül tutsa lḳoḍlḳı hem elgi aḳı
bularḳa yaraşı bağırsaḳlıḳı

2074 ḳamuġ türlüg erdem bu bilse tükel
yıralḳ erse andın yaraġsız muḥal

2075 kişi öḍrümi bu buḍunda talu
talu öḍrüm ol bu irüksüz tolu

2076 ajun buḍnı barça an̄gar ḳul bolur
ajun yir bu begler tilekin bulur

2062 *törtünç ... arlḳuḳ*] A_{13} *tört-tin ... arduḳ* B_{10} *törtünç ...* C_{17} *... artuḳ* | *yaraġsız erinç*] A_{13} *yaraġ suz irinç* || 2063 *nen̄gde*] A_{14} *neng-tin* C_1 *neng-de*^{n} | *yorıḳ*] B_{11} *yorıḳ* (satır altında *tili boş*) || 2064 *bularda ... arlḳuḳ*] A_{15} *bular-tın aŋgın-ġa buu a.* C_2 *... artuḳ* | *arlḳuḳ ... erinç*] A_{15} *... irinç* B_{12} *arlḳuḳ* (satır altında *artuḳ*) ... C_2 *artuḳ ...* | Dörtlük, A'da sayfa kenarında AH: *ṣi'r* sözü, B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *ṣi'r* sözüyle ayırt edilmiştir ‖ 2066 *arlḳuḳı*] A_{17} *arlḳuḳ-ı* (önce *arduḳ-ı* yazılmış; sonra üzerinden çizilerek satır üstünde düzeltilmiş) C_5 *artuḳı* | *arlḳuḳ erse*] C_5 *artuḳ irse* ‖ 2067 *yaġı lḳılmaġusın*] A_{18} *yaġ-ı* (*y-* ?) *lḳılm-a söz-i* (önce *-ni* yazılmış, sonra düzeltilmiş) | *yaġıda ...*

2062 Bir bey için fena olan şeylerin dördüncüsü inatçılıktır;
yakışmayan bu şeylerin beşincisi de şüphesiz yalancılıktır.

2063 Adının kötüye çıkmaması, sözünün itibar kaybetmemesi için
beyler kendilerini bunlardan uzak tutmalıdır.

2064 Bunların en kötüsü bu inatçılıktır;
inatçı kişi hiç şüphesiz ki çok sıkıntı çeker.

2065 Şair buna benzer bir söylemiştir;
şair sözüne değer verenin ifadesi zenginleşir.

2066 İnatçılık insan için ağır bir yüktür;
kendini inatçılıktan kurtar, onunla savaş.

2067 Düşmanın yapamadığı fenalığı kişiye kendi inatçılığı yapar;
bunun düşmandan farkı nedir, bu da düşmandır.

2068 Ey hükümdar, birçok memleketler elde etmek
istersen, yapabilirsen şu üç işi yap.

2069 Sağ elinle kılıç sallayıp vururken,
sol elinle mal dağıt.

2070 Ağzından çıkan sözler şekerden tatlı olsun;
böylece bey kul, büyük küçük, hepsi sana boyun eğer.

2071 Halk tarafından sevilip itibar görmesi için
ey hükümdar, beyin şu şeye sahip olması gerekir.

2072 O güler yüzlü, tatlı sözlü, yumuşak huylu olmalı
ve bütün hareketlerinde de bunlara uygun davranmalı.

2073 Bey gönlünü alçak tutmalı, eli açık olmalı,
merhameti de bunlara uygun olmalı.

2074 Her türlü erdemi tam olarak elde etmeli;
uygunsuz ve olmayacak şeylerden uzak durmalı.

2075 Böyle bir bey insanların seçkini ve halkın iyisidir;
seçkin ve iyi olan kişi eksilmeyen bir aya benzer.

2076 Bütün dünya halkı ona kul olur; böyle beyler
dünyaya hâkim olup bütün dileklerine kavuşur.

---

aḍrulu] A_{18} *yağ-ı-ta n. odrulı-ı* B_{15} *yąğı-dın ne bar* (noktasız) *a.* C_6 *yąğı-da*^{n} *nigū a.* || 2068 *tise*] A_{19} *tez-e* | *yetilse elig*] A_{19} *ḍilz-e işig* B_1 *yętilse ilig* C_7 *itilse ilig* || 2069 *oŋg ... salıp*] A_{20} *ang ilgin ḳılınç tudz-a ọske silip* | *elgi*] A_{20} *ilgi* || 2070 *şęḳęrde*] A_{21} *şeker teg* (noktaya dikkat !) C_{10} *şęḳęrde*^{n} | *birdi ... ya*] A_{21} *berti ... m-a* || 2071 *sevülse orun*] A_{22} *sevidz-e ọsūn* || 2072 *sūçig*] A_{23} *sụçūg* | *kerek*] A_{23} *kerek* (satır üstünde Uygur harfleriyle tekrarlanmış) || 2073 *ḳoḍḳı*] A_{24} *koylı-ı* (*-y-* veya *-n-* ?) B_6 *ḳoṣḳı* (satır altında *ḳoy*) C_{13} *ḳotḳı* (*-t-* noktasız) || 2074 *erse*] C_{14} *irse* || 2075 *ol ... irülksüz*] A_{26} *al bu ęrik-sụz* || 2076 *ajun ... arīgar*] A_{27} *acun b. ọdrū anggar* B_9 *... ōtrū a.* C_{16} *a. budunı ...* | *ajun ... tilekin*] A_{27} *acun yer ... tileki* ||

2077 tügük yüz irig söz küv̇ez kür ḳılıḳ
kişig yirgürür köndrü bilmez yorıḳ

C108 2078 otunluḳ iv̇eklik yinik ḳurġuluḳ
ḳara ḳıllḳı ol bu yıraḳ turġuluḳ

2079 ḳara ḳıllḳı begke kereksiz yaġuḳ
yaġuḳ bolsa begke uçuzluḳ anuḳ

2080 ḳara ḳul ḳarası bolur beg örün̄g
ḳaralı örün̄gli aḍırttı körün̄g

2081 talu beg bolayın tise belgülüg
talu tutġu erdem ay atlıġ külüg

2082 atı beg bolur bolsa ḳılḳı ḳara
ḳarada bu ıṅga bolur ḫalḳ ara

A84 2083 yüzi körki körklüg kerek beg yülüg
B159 boḍı ortu bolsa ne çav̇luġ külüg

2084 körügli yüzin körse sev̇se körüp
ili buḍnı baḳsa küv̇ense turup

2085 yaġıḳa ḳatıġ bolsa ersigliki
körür közke suv̇ birse körklüglüki

2086 ayı boḍ uzun bolsa ögmez bilig
ayı ma çöküt bolsa bolmaz silig

2087 ḳalı mundaġ erse boḍ ortu kerek
boḍı ortu bolsa bolur eḍgürek

2088 negü tir eşitgil sınamış kişi
başında keçürmiş yaşamış kişi

2089 boḍı ḳısġa yunçıġ ḳılınçı buşı
buşı ḳayda bolsa tütüşke başı

2090 boḍ ortu kerek hem ten̄ginçe yaraġ
işin̄g ortu tut ay biliglig kişi

2077 *tügük ... küv̇ez*] A_{28} *tegük tı.ız ẹrig söz tẹv̇ez* B_{10} *... irig* (satır altında *yumşaḳ*) ... | *yirgürür ... yorıḳ*] A_{28} *ḳıllḳ-ı* (?) *turur kendrü bolmaz y.* B_{10} *tẹzgürür k. bilmes yorıḳ* (satır altında *til*) C_{17} *yịrgürür· ḳọndürü ...* || 2078 *iv̇eklik ... ḳurġuluḳ*] A_{29} *ẹv̇ek-lik yinik ḳ.* B_{11} *... yịnik* (noktalara dikkat!) *ḳurġuluḳ* (satır altında *ḳorḳ-maḳlıḳ*?) C_1 *i. yịnik ḳ.* | *ḳıllḳı ... bu*) A_{29} *ḳıllḳ-ı* (satır üstünde *ḳalıḳ-ı*) *ol* || 2079 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *yaġuḳ*] B_{12} *yąġuḳ* (satır altında *yąmąn*) || 2080 *ḳarası ... örün̄g*] A_{31} *ḳar-a* (önce *bolur* yazılmış, sonra satır üstünde düzeltilmiş) *-sı ... ọsün* | *örün̄gli ... körün̄g*] A_{31} *ọsüng-li adır-tı ḳọsüng* B_{13} ve C_4 *ö. aḍırt(t)ı k.* || 2081 *talu ... tise*] A_{32} *... tez-e* B_{14} *talu* (satır altında *tola*) ... | *tutġu ... atlıġ*] A_{32} *ẹdmı̄ ... adġ-ı* || 2082 *atı ... bolur*] A_{33} *... bolup* C_6 *atı* (*-t-* ?) ... | *ḳarada ... ara*] A_{33} *ḳar-a-ta boyun-ḳa ... ḳar-a* C_6 *ḳarada*[n] *bolur ıṅga bu ...* || 2083 A'da yanlış olarak 2082. beyitin ikinci mısrası yazılmaya başlamış, sonra farkına varılıp

2077 Asık suratlı, kaba sözlü, kibirli ve mağrur kişi
herkesi kendinden nefret ettirir, işini yoluna koyamaz.

2078 Küstahlık, acelecilik, zevzeklik, bunlar avam doğasıdır;
bey bunlardan uzak durmalıdır.

2079 Avam doğasının beye yakın olması uygun düşmez;
bu doğa yaklaşırsa, bey itibarını hemen kaybeder.

2080 Siyah kul rengidir, bey beyaz olur;
siyah ve beyaz böyle ayırt edilmiştir.

2081 Seçkin bir bey olabilmek için
erdeme değer verilmeli, ey namlı meşhur.

2082 Bir kimsenin adı bey, fakat doğası avamınki gibi olursa,
o halk arasında avamdan daha aşağı görülür.

2083 Bey güzel yüzlü, saçı sakalı düzgün, yakışıklı ve
orta boylu olmalı; ayrıca ad ve şöhret sahibi olmalı.

2084 Yüzünü gören herkes, bakınca onu sevmeli;
memleketi ve halkı ona bakıp güvenle yaşamalı.

2085 Düşmana karşı cesur ve mert olmalı;
güzelliği bakan gözü sevgiyle parlatmalı.

2086 Bilgi nazarında boyunun çok uzun olması makbul değildir;
onun çok bodur olması da güzel düşmez.

2087 Onun için bey orta boylu olmalı;
orta boylu olması daha iyidir.

2088 Çok yaşamış ve başından çok şeyler
geçirmiş, sınamış kişi ne der, dinle.

2089 Kısa boylu, bodur kişilerin doğası hırçın olur;
hırçın nereye giderse orada kavga başlar.

2090 Boy orta ve her şey bununla orantılı olmalı;
her işte itidalden ayrılma, ey bilgili kişi.

üzerinden çizilmiş | *yūlūg*] A_2 *bu̱lūg* | *ne ca̱vlu̱g*] A_2 *y-a çav-lıġ* || 2084 *körse*] A_3 *sevz-e* | *kūvense*] A_3 *kevenz-e* B_2 *kūvense* (satır altında *la̱ıvansa*) || 2085 *ḳatıġ ... ersigliki*] A_4 *ḳasıġ bolz-a ersig* (satır altında AH: *erzig*?) *-liki* B_3 *... ersig-liki* (satır altında *irçnliki*) | *birse kǫrklūglüki*] A_4 *berz-e körklūg-lūki* || 2086 *ayı ... bilig*] A_5 *a. bu̱dūn acun bolz-a ö. tilig* B_4 *ayı boḍ* (satır altında *egçr boynı*) *... ögmes* (satır altında *bilmes*?) *bi̱lig* (*b-* noktasız) C_{10} *anı ... ti̱lig* | *ayı ... bolmaz*] B_4 *ayı ma ç.* (satır altında *egçr yaman*) *b. bolmas* C_{10} *anı* (*-n-* ?) *ma çölkūt* (*-t* üstte iki nokta, altta bir noktayla) ... || 2087 *boḍ ortu*] B_5 *boḍ ortu* (satır altında *boy orta*) | *ortu*] B_5 *ortu* (satır altında *orta*) || 2088 *negū tir*] A_7 *n. ter* B_6 ve C_{12} *nigū t.* | *başında*] B_6 *yaşın-da* C_{12} *yaşında*^{n} | Dörtlük A'da sayfa kenarında AH: *şi̱ʿr* sözü, B'de çizgiler, C'de ayrı satırda *şi̱ʿr* sözüyle ayırt edilmiş || 2089 *tütüşke*] A_8 *yedüşke* || 2090 *işiñg ... biliglig*] A_9 *işig orda-sın tud ay ḍgü* B_8 *i. or tut* (satır altında *artuḳ*) ... ||

2091 bor içmez kerek beg ſeṣad ḳılmasa
bu iki ḳılıḳtın ḳaçar ḳut basa

2092 süçigke süçinse ajun begleri
açığ boldı il kün buḍun igleri

C109 2093 oyunḳa aṿınsa ajun tutġuçı
ilin buzdı boldı özi ḳoltġuçı

2094 öḍinde keçürse bu beglik işin
anı yetse bolmaz eḍerse ḳuşın

2095 negü tir eşitgil bilig birgüçi
biliglsizni bordın söküp tıḍġuçı

2096 bor içme aya borçı boġzı ḳulı
bor içse açıldı çıġaylıḳ yolı

2097 ḳara borçı boldı nen̄gi boldı yil
begi borçı bolsa ḳaçan turġa il

B160 2098 yaġı ol bu bor timçi iltür kümüş
ḳılınçı tütüş boldı ḳıllı uruş

2099 esürse kişi tilṽe munduz bolur
bu tilṽe işi kör ḳaçan tüz bolur

2100 negü tir eşitgil saḳınuḳ tili
bu söz işke tutġıl ay boġzı ḳulı

2101 neçe ḳılġu işler bor içse ḳalur
neçe ḳılmaġu iş esürse kelür

2102 neçe ten̄gsiz işler bor içse bolur
neçe eḍgü işler esürse ḳalur

2103 bor içse oyunḳa aṿınsa begi
ḳaçan yetgey il kün işin̄ge ögi

2104 ſeṣad ḳayda bolsa ḳaçar ḳut teze
ſeṣad çın yorır tutçı beglik buza

2091 *bor içmez*] A_{10} *bor* (satır altında AH: *çaġır*) *i.* B_9 *b. içmes* ‖ 2092 *ajun*] A_{11} *acun* | *igleri*] A_{11} *yeg-leri* C_{17} *beğleri* ‖ 2093 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *oyunḳa ... ajun*] A_{12} *ojun-ḳa* (önce *-ḳa* yazılmış, sonra düzeltilmiş) *a. acun* | *ḳoltġuçı*] A_{12} *ḳol-ġuçı* (satır altında AH: *ṭaḷeḅ ḳūnçnde.*) ‖ 2094 *öḍinde*] A_{13} *öz-i-tin* B_{12} *ǫ̈ḍinde* (*ǫ̈* harekeli) | *yetse ... eḍerse*] A_{13} *tudz-a b. ederiz-e* B_{12} *yçtse bolmas e.* ‖ 2095 *negü ... birgüçi*] A_{14} *m. ter işidgil b. ber-ġüçi* B_{13} ve C_4 *nigü ...* | *bordın ... tıḍġuçı*] A_{14} *bu tın subūd tudġuçı* ‖ 2096 *boġzı*] A_{15} *boġsung* ‖ 2097 *nen̄gi ... yil*] A_{16} *nengi b. yel* B_{15} ve C_6 *... yil* | *turġa il*] A_{16} *turġay el* ‖ 2098 *timçi iltür*] A_{17} *tim-e ạldun* B_1 ve C_7 *içmi altun* | *boldı ḳıllı*] A_{17} *ol ḳılıḳ-ı* ‖ 2099 *esürse*] A_{68} *isürz-e* ‖ 2100 *negü ... tili*] A_{19} *n. ter işidgil saġ-ı-yuḷ t.* B_3 *nigü ... kişi* C_9 *nigü ... saḳı-nuḳ t.* | *boġzı*] A_{19} *boġuz* | Burada beklenilen dörtlük nüshalarda işaret edilmemiş olduğu gibi, sıraların karışık olması da bunun, hiç olmazsa müstensihlerce

2091 Bey içki içmemeli ve fesatlık yapmamalı;
bu iki hareket yüzünden sonunda ikbal elden gider.

2092 Dünya beyleri şarabın tadına alışırlarsa,
memleketin ve halkın çekeceği zahmet çok acı olur.

2093 Dünyaya sahip olan vaktini kumara verirse,
memleketini bozar, kendisi de muhtaç duruma düşer.

2094 Devlet işleri ihmal edilip vaktinde yapılmazsa,
arkasından avcı kuşla izlesen bile bir daha ele geçmez.

2095 Bilgi veren ve bilgisizi yererek,
içkiden men'eden insan ne der, dinle.

2096 Ey içki düşkünü, boğazının esiri, içki içme;
içki içersen, sana fakirlik yolu açıldı demektir.

2097 Avam içkiye müptela oldu, malı rüzgâr gibi uçtu;
bey içkiye müptela olursa memleketi nasıl durur.

2098 Bu içki ve meyhaneci düşmandır, insanın parasını alır;
içki içen hırçın ve kavgacı olur.

2099 Kişi sarhoş olursa delirir, aklını kaybeder;
deli hiç doğru iş yapar mı.

2100 Takva sahibi insan ne der, dinle;
ey boğazının kulu, bu söze göre hareket et.

2101 Yapılacak nice işler içki yüzünden yapılmaz;
yapılmaması gereken nice işler de sarhoşken yapılır.

2102 Nice uygunsuz işler içki yüzünden işlenir;
nice iyi işler sarhoşluk yüzünden geri kalır.

2103 Bey içki içer ve kumarla vakit geçirirse,
memleket işini düşünmeye ne zaman fırsat bulur.

2104 Nerede fesat olursa, oradan mutluluk kaçıp gider;
fesat şüphesiz her yerde daima beyliğe zarar getirir.

---

hissedilmemiş olduğunu göstermektedir. Bazı güçlüklere rağmen C'deki sıranın dörtlük şeklinde düşünülmüş olması mümkündür. || 2101 A_{21}'de bu beyit 2103'ten sonra geliyor | *ḳalur*] A_{21} *ḳalır* | *esürse kelür*] A_{21} *isürz-e kelir* || 2102 A'da bu beyit yok; B_6'da 2103'ten sonra geliyor | *terĝsiz*] B_6 *yaŋgsız* || 2103 A_{20}'de bu beyit 2100'den ve B_5'deyse 2101'den sonra geliyor | *yetgey*] A_{20} *tiggey* B_5 *yetgey* C_{12} *tigey* (*-i-* noktasız) | A ve C'de 2103'ten sonra şu beyit gelmekte (sırası için bkz. beyit 4411):

A_{22} *fesad ol kesig-li tupüng yıldışın* / *fesad ol busuĝ-lı kör ẹdgü işin*

C_{13} *fesad ol buzuĝlı tüpüg yıldızıĝ* / *fesad ol buzuĝlı kör edgü ızıĝ*

2104 *ḳut*] B_7 *ḳut* (satır altında *devlet*) | *çın*] A_{23} *ol* ||

2105 arıġ ol bu lḳut ḳıv arıġlıḳ tiler
süzük ol bu deṿlet süzükni yöler

2106 begi içgüçi bolsa müfsid otun
ḳamuġ içgüçi boldı buḍnı bütün

2107 ḳara teñsizin barça begler iter
begi ḳılsa teñsiz anı kim yeter

C11Ò 2108 arıġsızn yalñguḳ suṿun yup arır
ḳalı artasa suṿ negün yup arır

2109 kişi iglese ot otaçı birür
otaçı igiñge otın kim ḳılur

2110 arıġ tutġu begler köni ḳılḳ ḳılıḳ
buḍun beg yolındın tüzer yol yorıḳ

2111 neteg tutsa begler kör öñgdi törü
buḍun boldı andaġ ol örïgdi körü

2112 bu sözke tanuḳı munu bu söz ol
sözinge balḳa körse maʿni tüz ol

B161 2113 bu begler ne yolça yorısa ḳalı
uş ol beg yorılḳı bu lḳulnuñg yolı

2114 begi eḍgü bolsa yorıḳı köni
taḳı artuḳ eḍgü yorıġay ḳulı

2115 küṿez kör kereksiz ne köñgli uluġ
küṿezlik azıtur könilik yoluġ

2116 uluġ boldı begler ḳutun belgülüg
kiçig tutġu köñglin kötürse ülüg

2117 negü tir eşitgil ulḳuşluġ yig er
buḍunda talusı biliglig beg er

A85 2118 uluġsıġ beḍük tutsa begler köñgül
siziksiz uçuzluḳ körür ay oġul

2105 *sūzūkni yöler*] A_{24} *sụsūk-ke ular* C_{15} *sūzūk-ni ḳolar* || 2106 *buḍnı*] B_9 *buḍnı* (satır altında *buzdı*) || 2107 *iter*] A_{26} *ḉder* | *yeter*] A_{26} *tıdar* B_{10} *yeter* C_{17} *tııtar* (harekeli) || 2108 *yalñguḳ ... yup*] A_{27} *y. sabun* (satır altında AH: *ṣabun*) *tud* B_{11} *yạlnguḳ sụṿun yup* (*y-* noktasız) C_1 *yạngluḳ ...* | *negün*] B_{11} ve C_1 *nigün* || 2109 *kişi ... birür*] A_{28} *ḳalı ... berür* | *otın*] A_{28} *odı* B_{12} *emin* || 2110 *ḳılḳ*] A_{29} *ḳallḳ* (veya *ḫallḳ* ?) | *yolındın ... yorıḳ*] A_{29} *bulın-tın* (*b-* ?) *tụser ...* B_{13} *... yorıḳ* (satır altında *til*) C_3 *y. buzar ...* || 2111 *kör*] A_{30} *bu* | *örïgdi*] A_{30} *ọnti* || 2112 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *tanulḳı*] C_5 *yạnutı* || Dörtlük, A'da ayrıca işaret edilmemiş; B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *şiʿr* sözüyle ayırt edilmiştir || 2113 *uş ... ḳulnuñg*] A_{32} *uşal beg yorıḳ-ı lḳul-ı-nıng* B_1 ve C_8 *uşol ...* ||

2105 Mutluluk ve ikbal temizdir, her yerde temizlik arar;
bu devlet durudur ve ancak saf olanı destekler.

2106 Bey içkiye müptela, fesatçı ve kaba olursa,
onun bütün halkı da ayyaş olur.

2107 Halkın bütün uygunsuzluklarını beyler düzeltir;
bey uygunsuzluk ederse onu kim yola getirir.

2108 İnsan temiz olmayan şeyleri suyla yıkayıp temizler;
eğer su kirlenirse o neyle ve nasıl temizlenir.

2109 İnsan hastalanırsa, bunun ilacını otacı verir;
eğer otacı hastalanırsa, onu kim tedavi eder.

2110 Beyler tavır ve hareketlerini temiz ve doğru tutmalıdır;
halk yolunu ve gidişini beyin yoluna uydurur.

2111 Beyler örf ve kanunu nasıl gözetirse,
halk da örf ve kanuna aynı şekilde itaat eder.

2112 İşte şu söz de buna tanıktır; bu sözün,
dikkat edersen, manası da buna uygundur.

2113 Beyler hangi yoldan giderse,
beylerin bu gidişi kulun da yoludur.

2114 Beyi iyi ve gidişi doğruysa,
kulu da daha iyi yürüyecektir.

2115 Bey mağrur, kabadayı ve kibirli olmamalı;
gurur insanı doğru yoldan çıkarır.

2116 Beyler, şüphesiz mutlulukla büyük olurlar;
bundan nasip alabilmeleri için gönüllerini küçük tutmalıdırlar.

2117 Akıllı, insanların iyisi, halk arasında seçkin
ve bilgili bey ne der, dinle.

2118 Beyler büyüklük taslar ve kibirli olursa,
ey oğul, onlar şüphesiz itibar görmezler.

2114 *yorıḳı*] A_{33} *yorız-a* B_2 *yorıḳı* (satır altında *yürüşi*) | *yorıġay*] A_{33} *yorıġ-lı* C_9 *yorıġa* ‖ 2115 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | küvez kör] B_3 *k. ol* (satır altında *özinge baḳ(ḳ)uçı*) | *azıtur ... yoluġ*] B_3 *azıtur* (satır altında *azġurur*, *-z-* noktasız) ... *yoluġ* (satır altında *yoluluḳ* ?, *-ḳ* noktasız) ‖ 2116 *tutġu ... ülüg*] A_{35} *tudġu kongli ...* B_4 *tutsa ...* ülüg (satır altında *ilgü*) C_{12} *t. köngli ...* ‖ 2117 *negü ... er*] A_{36} *n. ter ... yeg er* B_5 *nigü ... yig* (satır altında *yaḫşı*) *er* C_{13} *nigü ... yig er* | *er*] C_{13} *ir* ‖ 2118 *beḍük*] B_6 *beḍük* (satır altında *büzürg*) | *siziksiz*] A_1 *sesik-siz* B_6 *sizikisiz* (satır altında *uyatsız* ?) ‖

2119 küv̇ezlik bile kökke aġmaz kişi
ḳalı ḳoḍḳı bolsa buzulmaz işi

2120 küv̇ezlik asıġsız kön̄gül tumlıtur
kön̄gül ḳoḍḳı bolsa kişig yoḳlatur

2121 beg alçaḳ kerek bolsa ḳoḍḳı kön̄gül
munı teg yoḳ erse sen andın tön̄gül

C111 2122 beg alçaḳ kerek bolsa kön̄gli açuḳ
yazuḳluġ kişidin keçürse yazuḳ

2123 isinür er at terk baġırsaḳ bolur
baġırsaḳ kişiler tapuġsaḳ bolur

2124 buḍun başçı begke bu ḥimmeṭ kerek
bu ḥimmeṭ bile hem mūrūvveṭ kerek

2125 bu ḥimmeṭ mūrūvveṭ bile barsa çav̇
bolur beg tileki yorır ötrü av̇

2126 kimin̄g ḥimmeṭi bolmasa ol ölüg
ikigün ajunda bu bulmaz ülüg

2127 bu ḥimmeṭ bile hem siyaseṭ kerek
siyaseṭḳa beglik riyaseṭ kerek

B162 2128 siyaseṭ bile beg tüzer il törü
ḳara ḳıllıı itlür siyaseṭ körü

2129 bu sözke yanutı bu beyt ol tanuḳ
tanuḳ ḳayda bolsa bu ḥuccet anuḳ

2130 bu begler ḳapuġın siyaseṭ bezer
siyaseṭ bile beg ilini tüzer

2131 isizke siyaseṭ yorıtġu kerek
buḍun bulġanuḳın siyaseṭ süzer

2132 bu il tutruḳı hem tüpi bekliki
iki nen̄g turur aṣlı yıldız köki

2133 birisi buḍunḳa törü ol ülüş
birisi er atḳa ülese kümüş

2119 *küv̇ezlik ... aġmaz*] B_7 *küv̇ezlik* (satır altında *meṇ meṇlik*) ... aġmas C_{15} ... aġmas | ḳalı ... işi] A_2 *eşidgil buu söz-ni ay beg-ler baş-ı* B_7 *ḳalı ḳoşḳı* (satır altında *kiçig köngül*) *b. buzulmas i.* C_{15} *ḳalı ḳotḳı b. buzulmas i.* || 2120 *tumlıtur*] B_8 *tumlıtur* (satır altında *tügülür*) | *ḳoḍḳa ... yoḳlatur*] A_3 *ḳoḍḳ-ı bolz-a kişi yoḳ-lıdur* B_8 *ḳoşḳa tutsa k. yoḳlatur* (sayfa kenarında *būlend*) C_{16} *ḳotḳa ...* || 2121 *ḳoḍḳı*] A_4 *ḳodḳa* B_9 *ḳotḳa* (satır altında *kiçig*) C_{17} *ḳotḳı* | *erse*] C_{17} *irse* || 2123 *isinür ... terk*] A_6 ... *kör* C_2 *işitür ...* || 2124 *başçı ... bu*] A_7 *baş-çız-ı beg-ke* || 2125 *barsa çav̇*] A_8 *batz-a* (?) *çav̇* (satır altında AH: *çav*) C_4 *yaḍsa çav* || 2126 *ikigün ... bulmaz*] A_9 *ikigü acun-ta buu b.* B_{14} ve C_5 ...

2119 Gurur ile kişi göğe yükselmez;
alçakgönüllü olmakla da işi bozulmaz.

2120 Gurur faydasızdır, o gönülleri kendinden soğutur;
kişiyi alçakgönüllülük yükseltir.

2121 Bey mütevazı ve alçakgönüllü olmalı;
eğer böyle değilse, sen ondan elini çek.

2122 Bey mütevazı ve alçakgönüllü olmalı,
suçlu kişilerin de suçunu affetmeli.

2123 Hizmetinde bulunanlar ona çabuk ısınır, gönülden bağlı olur;
gönülden bağlı olan, candan kişiler severek hizmet eder.

2124 Halka baş olan beye himmet gerekir;
bu himmet ile birlikte mürüvvet de gerekir.

2125 Bey himmet ve mürüvvet ile şöhret bulursa,
dileğine erişir ve av ayağına gelir.

2126 Himmet sahibi olmayan kişi ölüdür;
o her iki dünyada da mahrum kalır.

2127 Himmetiyle beraber bir de siyaset gerekir;
siyaset için de beylik şartlarına haiz bir beyin riyaseti gerekir.

2128 Bey memleket ve kanunu siyaset ile düzeltir;
halk da hareketini onun siyasetine bakarak düzenler.

2129 Şu beyitler bu söze yanıt ve tanıktır;
tanık neredeyse, huccet de oradadır.

2130 Beylerin kapısını siyaset süsler;
bey siyaset ile memleketini düzenler.

2131 Kötü insanlara karşı siyaset yürütmeli;
halk arasındaki kargaşalığı siyaset yatıştırır.

2132 Memleketin direği, temeli, sağlamlığı,
esası ve kökü iki şeye bağlıdır.

2133 Bunlardan biri halkın hakkı olan kanun,
diğeri de hizmette bulunanlara dağıtılan gümüştür.

---

bulmas || 2128 *beg*] A_{11} *bil* | *ḫallḳı*] B_1 *ḫallḳı* (satır altında *yaḫşı*) || 2129 *yanutı ... bęyt*] A_{12} *tanuḳ-ı buu beyit* | *tanuḳ ... ḫuccęt*] A_{12} *ḫayu-ḫa tanuḳ bolz-a ḫuccet* (satır altında AH: *ḫuccęt*) | Dörtlük A'da sayfa kenarında AH: *şi'r* sözü, B'de çizgiler, C'de ayrı satırda *şi'r* sözüyle ayırt edilmiştir || 2130 *ilini*] A_{13} *iş-i-ni* || 2131 *isizke*] A_{14} *ęsiz-ke* | *bulġanuḳın*] A_{14} *bulġ-a-yuḳın* || 2133 *er at*] B_6 *er aṭ* (satır altında *yaḫşı aṭ*) ||

2134 törü birle buḍnı sevinse turup
kümüş bolsa er at yarunsa körüp

2135 bu iki ḳutu bulsa begdin sevinç
ili ḳapġı itlür bulur beg avınç

2136 ḳayu beg buḍunḳa törü birmese
küḍezmese buḍnın yigüçi yise

C112 2137 ot ıḍtı buḍunḳa buzuldı ili
yıḳıldı siziksiz bu beglik ulı

2138 ḳayu beg er atnı sevindürmese
ḳılıç ḳında çıḳmaz anın̄gda basa

2139 ḳılıç birle begler uzatur elig
ḳılıçsız usal beg basumaz ilig

2140 ḳılıç baldu boldı bu il saḳçısı
ḳılıçın alır il buḍun başçısı

2141 negü tir eşitgil ajun tutġuçı
ḳılıç baldu birle yaġıġ utġuçı

2142 aya il tutuġlı ilig saḳlaġu
usallıḳ bile yir yigüçi aġu

B163 2143 ḳılıç baldu saḳçı tutun ay unur
ḳılıç saḳçı bolsa beg inçlik bulur

2144 ḳılıç teprer erken yaġı tepremez
ḳılıç ḳınḳa kirse beg inçlik yimez

2145 sevinçlig tut ay beg ḳılıç urġuçıġ
sevinçin tiril tutçı körme açıġ

2146 yana aydı ögdülmiş ilig ḳutı
bu il işleri ters uluġ kör atı

2147 beḍük iş buḍun başlamaḳı aġır
baş aġrıġ bile tutçı emgek tegir

2148 sevinçi az ol körse ḳaḍġu öküş
az ol öggüçisi telimrek söküş

2134 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *sevinse*] C_{14} *seviitse* | *yarunsa körüp*] B_7 *yarunsa körüp* (satır üstünde *köngül*) C_{15} *yarutsa k.* ‖ 2136 *birmese*] A_{19} *bermez-e* | *yigüçi yise*] A_{19} *yegü-çi yez-e* ‖ 2137 *ıḍtı*] A_{20} *udtı* | *yıḳıldı siziksiz*] A_{20} *yaḳıl-tı sesik-siz* ‖ 2138 *sevindürmese*] A_{21}, B_{11} ve C_2 *seviindürmese* | *ḳında çıḳmaz*] A_{21} *ḳını-ta tur* B_{11} *ḳ. çıḳmas* || 2139 *elig*] A_{22} *ilig* | *basumaz ilig*] A_{22} *bosumaz elig* B_{12} *basumas* (*b-* noktasız) *i.* C_3 *yasumaz elig* ‖ 2140 *alır il*] A_{23} *a. er* B_{13} *a. beg* ||

2134 Halk kanun himayesinde sevinç içinde yaşamalı,
parayı görerek hizmet edenlerin de yüzleri gülmeli.

2135 Bu iki zümre beyden memnun olursa,
memleketi ve idaresi düzene girer, bey huzura kavuşur.

2136 Herhangi bir bey halka kanun vermez,
halkı korumaz ve halkın serveti kapanın elinde kalırsa;

2137 O halkın içine ateş atmış olur; memleketi bozulur
ve hiç şüphesiz beyliğin temeli yıkılır.

2138 Hangi bey askerini sevindirmezse,
kılıç da kınından çıkmaz.

2139 Beyler kılıç ile memleketlerine hâkim olur;
kılıçsız ve gafil bey memleketine sahip olamaz.

2140 Kılıç ve balta memleketin bekçisidir; halkın
başında bulunan, kılıç sayesinde memleketler ele geçirir.

2141 Ne der, dinle, dünyayı elinde tutan,
kılıç ve baltayla düşmanını yenmiş olan:

2142 Ey memlekete hâkim olan, onu korumalı;
zehir yiyen kişi bunu gaflet yüzünden yer.

2143 Kılıç ve baltayı kendine muhafız yap, ey kudretli,
kılıç bekçi olursa, bey rahata kavuşur.

2144 Kılıç kımıldadığı sürece düşman kımıldayamaz;
kılıç kınına girerse beyin huzuru kaçar.

2145 Ey bey, kılıç kullananı her zaman sevindir ve böylece
kendin de daima sevinç içinde yaşa, zahmet yüzü görme.

2146 Öğdülmiş tekrar dedi: Ey devletli hükümdar,
memleket işleri çok ağır, fakat şerefi büyüktür.

2147 Halka baş olmak büyük ve ağır bir iştir;
o daima başa dert olur, eziyet verir.

2148 Dikkat edersen, sevinci az, kaygısı çoktur;
öveni az, fakat söveni daha çoktur.

2141 *negü ... ajun*] A_{24} *n. ter ẹ. acun* B_{14} ve C_5 *nigü ...* || 2142 *yir yigüçi*] A_{25} *yer yegü-çi* || 2143 A_{28}'de bu beyit 2145'ten sonra geliyor | *tutun*] A_{28} *tudun* (*t-* veya *b-* ?) | *beg inçlik*] A_{28} *il ẹnçlik* || 2144 A_{26}'da bu beyit 2142'den sonra geliyor | *teprer*] B_2 *tẹprer* | *inçlik yimez*] A_{26} *ẹnçlik yemez* || 2145 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *sevinçlig*] A_{27} *sevünç-lig* B_3 *sẹvünçlüg* | *sevinçin*] A_{27} *sevünçin* || 2146 A_{29}'da bu beyit 2143'ten sonra geliyor | *kör*] A_{29} *kụn* (?) || 2147 *tegir*] C_{12} *ağır* || 2148 *senviçi*] A_{31} *sevünçi* | *öggüçisi*] A_{31} *ọgdü-çiz-i* ||

2149 ḳayuḳa baḳa körse l̤orḳınç turur
sevinçin sora körse azraḳ erür

2150 öküş'sevmegüçi sevèri az o̤l
kerişi telimrek ereji az ol

A86 2151 bütünsüz bolur tegme yirde kȭgül
kȭgül bütmese erke artuḳ mu̇n̄g ol

2152 İ̇körü barsa tegme işinde ḫaṭ̣ar
ḫaṭ̣arlıġ işig kör̤se tatıġ kiter

A77 2153 negü tir eşitgil uḳuşluġ sözi
C113 uḳuşluġ ṣ̤özi körse yinçü tözi

2154 ilig boynı ḳılça ükekçe başı
an̄gar keḍ̣ ınanmaz uḳuşluġ kişi

2155 ḳılıç baş özele meṣ̤el beglik ol
küninn̄ge an̄gar min̄g ḫaṭ̣arlıġ işi

2156 bu yan̄glıġ turur barça beglik işi
ḳayusı er̤ej yir ḳayu öz başı

2157 özün̄g dün̤ya ʿuḳbi bulayın tise
bu ḳaç işni ḳoḍma ḳatıġlan usa

B164 2158 kȭgül til köni tut bayatḳa sıġın
iḍi yarlıġın sen aġır tut tapın

2159 negü kelse rạbdın tapı bol tapı
özün̄g ḳulluḳı ol tapılıḳ tapı

2160 tözü ḫạlḳḳa kȭglün bağırsaḳ bolun
tuçı eḍgülük ḳıl sen eḍgü bulun

2161 buḍunḳa asıġ ḳıl bolup ḳılma yas
ḳılınç eḍgü tutġıl isiz yası bas

2162 senin̄g boldı dün̤ya tiriglik bile
tiriglik bulunsa yatıp yi küle

2163 bütün can üzülse umunç tut uluġ
bayat birge eḍgüke eḍgü yoluġ

2149 A'da bu beyit yok | *sevinçin*] C_{14} *sẹvünçin* || 2150 *ereji*] A_{32} *ẹreci* || 2151 *bütünsüz ... yirde*] A_1 *bụdụṃ-süz* (noktaya dikkat!) ... *yerde* B_9 ... *yịrde* | *erke*] A_1 *ẹrde* || 2152 *barsa* | C_{17} *birse* | *kiter*] A_2 *keder* || 2153 A'da metnin sırası karıştırılmış; $A86_2$ beyit 2152'den sonra metin $A77_{14}$ ile devam ediyor (krş. beyit 2014 not) | *negü ... sözi*] $A77_{14}$ *n. ter ... ọz-i* B_{11} ve C_1 *nigü ...* | *yinçü tözi*] A_{14} *inçü söz-i* B_{13} ve C_1 *yünçü t.* | Dörtlük, A'da sayfa kenarında AH: *ṣi'r* sözü, B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *ṣi'r* sözüyle ayırt edilmiştir || 2154 *ḳeḍ ınanmaz*] A_{15} *ket* ı. C_3 *ḳeḍ ınanmas* || 2155 *min̄g*] B_{13} *ming* (*-i-* yerine *-n-* ile) || 2156 *erej yir*] A_{17} *ẹric yer* || 2157 *ʿụḳbi ... tise*] A_{18} *ʿuḳba*

2149 Nereye bakarsan, orada bir tehlike vardır;
sevincini sorarsan, o daha azdır.

2150 Sevmeyeni çok, seveni azdır;
didinmesi çok, rahatı azdır.

2151 Hiçbir yerde gönlü emin olmaz;
gönlünün emin olmayışı kişiye büyük ıstıraptır.

2152 Dikkat edersen, onun her işinde bir
tehlike vardır; tehlikeli işin tadı kaçar.

2153 Dinle, akıllı sözü ne der; akıllının sözü,
dikkat edersen, tamamen bir inciye benzer.

2154 Hükümdarın boynu kıl gibi, başıysa burç kadardır;
akıllı insan ona pek inanmaz.

2155 Beylik baş üzerinde bir kılıç gibidir;
her gün onun için tehlikeli bin iş vardır.

2156 Her beylik işi böyle olur;
bazısı huzura kavuşur, bazısıysa kendi başını yer.

2157 Dünya ve ahreti, bunların her ikisini birden bulmak istersen,
şu birkaç işi bırakma; muktedirsen bunları yerine getir.

2158 Gönlünü ve dilini doğru tut, Tanrıya sığın;
Allahın emrine itaatsizlik etme.

2159 Tanrıdan ne gelirse razı ol;
her şeye razı olmak kulluk icabıdır.

2160 Bütün halka samimi bir merhamet göster;
daima iyilik yap, kendin de iyilik bul.

2161 Halka faydalı ol, ona zarar verme;
iyi hareket et, kötülerin zararlarını ortadan kaldır.

2162 Dünya ve hayat senin oldu;
hayattayken ondan sevinçle yararlan.

2163 Can çıksa dahi, ümidini kesme;
inan ki, Tanrı iyi kişiye iyi yol gösterir.

(önce *ʿulẓbi* yazılmış, sonra düzeltilmiş) *b. tez-e* | *usa*] A_{18} *öz-e* || 2158 *körĝül ... tut*] B_1 *köni tut köngül til* || 2159 *negü*] B_2 ve C_8 *nigü* | *tapı*] A_{20} *ṭupi* B_2 *ṭapı* C_8 *tüpi* || 2160 *tözü ... körĝlün*] A_{21} *ṭosü ḫallḳ ḳunün-lün* B_3 *tözü* (satır altında *türülı?*) ... C_9 ... *könglüng* | *tuçı ... bulun*] A_{21} ... *yolun* B_3 *tuçı* (satır altında *dayim*) ...|| 2161 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *isiz ... bas*] A_{22} *çsiz yaz-ı yaz* C_{11} ... *yas* || 2162 *bulunsa ... yi*] A_{23} *bululz-a y. y-e* || 2163 *bütün ... üzülse*] A_{24} *tınur can ṭıselz-e* C_{13} *boyun* (?) ... | *birge*] A_{24} *bergey* ||

2164 munuḳı men aydım eşitti ilig
bu yañlıġ kerek begke erdem bilig

2165 ḳayu erde bolsa bu erdem törü
anı beg atap ilke tikgü örü

2166 tükel beg bolur bu buḍunḳa başı
anıñdın bulur tegme eḍgü kişi

2167 negü tir eşitgil biliglig tetig
biliglig tetig bilgi ilke itig

C114 2168 biliglig kerek beg ulḳuşluġ köni
yüreklig hem öglüg beḍüse üni

2169 alḳı hem tüzün hem uẃutluġ silig
bağırsaḳ bolup keḍ küḍezse ilig

2170 közi toḳ serimlig ne ḳoḍḳı köñgül
suyurḳap keçürgen ne ḳılḳı amul

2171 ḳamuġ erdemi bolsa erde örü
buḍunḳa birür bolsa eḍgü törü

A78 2172 ḳayu ilke bolsa bu yañlıġ begi
ḳutuldı ol il buḍnı kitti igi

B165 2173 toġar ḳut küni ilke inçlik bolur
diriġa bu yañlıġ kişiler ölür

2174 bu erdi ay ilig meniñ bilmişim
munuḳı ötündüm sañga uḳmışım

İLİG SU'ALİ ÖGDÜLMİŞKE

2175 ilig aydı uḳtum köni sözlediñ
kereḳi bu erdi bilig yazmadıñ

2176 taḳı bir ayıtġu sözüm bar sañga
anı ma açuḳluġ ayu bir mañga

2164 *eşitti*] B_7 ve C_{14} *eşit(t)i* || 2165 *tikgü*] A_{26} *tekgü* || 2166 *tegme eḍgü*] B_9 *eḍgü teḡme* || 2167 *negü tir* A_{28} *n. ter* B_{10} ve C_{17} *nigü t. ...* || 2168 *biliglig*] A_{29} *bilig* | *beḍüse*] A_{29} *besüz-e* || 2169 *tüzün ... uẃutluġ*] A_{30} *tuşünz-e u.* B_{12} ve C_2 *t. hem ulḳuşluġ* | *ilig*] C_2 *ilig* || 2170 *serimlig ... ḳoḍḳı*] A_{31} *s. m-e ḳoḍḳ-ı* B_{13} *... ne* (*n-* noktasız) *ḳoşla* C_3 *sïrim-lüg ne ḳotḳ-ı* | *keçürgen ne*] A_{31} *keçürgen me* ||

2164 İşte benim bu söylediklerimi hükümdar işitti;
bey için böyle bir erdem ve bilgi gerekir.

2165 Hangi insanda bu erdem ve bu terbiye bulunursa,
onu, bey olarak memlekette yükseltmelidir.

2166 Böylesi mükemmel bir bey ve halka baş olur;
kişi ondan her türlü iyilik bulur.

2167 Bilgili ve zeki insan ne der, dinle;
bilgili ve zekinin bilgisi memleket için süstür.

2168 Bey bilgili, akıllı ve âdil olmalı;
şöhretinin yayılması için yürekli ve tedbirli davranmalı.

2169 Memleketini iyice koruyabilmesi için bey,
asil, hayâ sahibi, yumuşak huylu, merhametli olmalı.

2170 Gözü tok, sabırlı, alçakgönüllü,
şefkatli ve doğası sakin olmalı.

2171 Bütün erdemlerde herkesten üstün olmalı;
halka karşı adaletle davranmalı.

2172 Hangi memleketin beyi böyle olursa,
o memleket halkı kurtulur, derdi kalmaz.

2173 Orada mutluluk güneşi doğar ve memleket huzura kavuşur;
fakat ne yazık ki, böyle insanlar çok yaşamaz.

2174 Ey hükümdar, benim bildiğim bunlardır;
aklımın erdiklerini işte sana arz ettim.

HÜKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ'E SUALİ

2175 Hükümdar dedi ki: Anladım, doğru söyledin,
bana gereken bunlardı, bilgide yanılmadın.

2176 Sana soracak bir sözüm daha var,
onu da bana açık olarak söyle.

2171 *erdle*] A_{32} *ẹrdeg* | *birūr*] A_{32} *berür* || 2172 *kitti*] A_1 *kedti* B_{15} ve C_5 *kit(t)i* || 2173 *inçlik*] A_2 *ẹnçlik* || 2174 *meniñg*] A_3 *mining* B_2 *mẹniṇg* ||
ilig ... ögdülmişke] A_4 *i. suval-ı ọ.*
2175 *ilig*] A_5 *elig* | *yazmadıñg*] B_4 *yạzmadıng* (*yz-* noktasız) || 2176 *açuḷluġ ... bir*] A_6 *ayu ber açuḷluġ* ||

2177 bu yaṇglıġ begi bolsa erdem tolu
veziri negü teg kerek ay talu

2178 ḳalın ḳaznaḳ ursa bu altun kümüş
itilse ili artsa ol kẹnd uluş

2179 ilin itse bassa tüz öṇgdi urup
isinse er at köṇgli eḍgü bulup

2180 buḍun inçke tegse ilig tegmese
begi atı eḍgün yaḍılsa basa

29.

ÖGDÜLMİŞ BEGLERKE VẹZİR BOLĠU NEGÜ TEG ER KEREKİN AYUR

2181 yanut birdi ögdülmiş aydı ilig
vẹzir boldı beglerke sunġu elig

C115 2182 siziksiz kerek boldı begke vẹzir
vẹzir eḍgü bolsa beg inçin uḍır

2183 vẹzir ol yüḍügli bu begler yükin
vẹzir ol bekütügli beglik kökin

B166 2184 iḍi artuḳ öḍrüm talu er kerek
ögi köṇgli yetse urunsa yürek

2185 uḳuşı öküş bolsa bilgi teṇgiz
ḳamuġ iş bütürse ḳızartsa meṇgiz

2186 uruġluġ kerek hẹm saḳınuḳ köni
könilik öze keçse ötrü küni

2187 uluġ iş bu işke er öḍrüm kerek
bütünlük bile ḳıllı köḍrüm kerek

2188 ulḳuşluġ kerek hẹm biliglig kerek
tetiglik kerek hẹm siliglik kerek

2177 *negü*] B_6 ve C_{11} *nigü* || 2178 *itilse ... kẹnd*) A_8 *ẹdilz-e ... kẹnt* || 2179 *ilin ... urup*] A_9 *elin ẹdz-e bayz-a tuz ...* B_8 *... öngdün bolup* | *isinse*] A_9 *isinz-e* (-s- yerine -ş- ile) || 2180 *inçke ... ilig*] A_{10} *ençke t. Elig* ||

ögdülmiş ... ayur] A_{11} *ọ. ilig vezir negü teg kerekin a.* B_{10} *bab bẹglerke v. b. nigü ... kẹrekini aytur* C_{15} *bab bẹglerke vẹzir nigü ... aytur*

2181 *birdi*] A_{12} *berti* | *elig*] A_{12} *ilig* || 2182 *siziksiz*] A_{13} *sesik-siz* | *inçin*] A_{13} *ençin* || 2183 *yüḍügli ...*

2177 Beyi böyle her türlü erdem sahibi olursa,
ey seçkin insan, veziri nasıl olmalıdır ki,

2178 Altın ve gümüşten zengin bir hazine toplasın;
memleket düzene konsun, şehir ve eyaletler çoğalsın.

2179 Memleketi düzenleyip doğru kanunla idare etsin;
hizmetinde bulunanlar iyilik görerek ona ısınsın.

2180 Halk huzura kavuşsun, kimse ona el uzatmasın;
beyin adı iyilik ile dünyaya yayılsın.

29.

ÖĞDÜLMİŞ BEYLERE VEZİR OLACAK İNSANIN NASIL OLMASI GEREKTİĞİNİ ANLATIR

2181 Öğdülmiş yanıt verdi dedi ki: Ey hükümdar,
vezir beylerin eli demektir; onlar işleri bu eller ile görürler.

2182 Hiç şüphe yok, bey için vezir çok gereklidir;
vezir iyi olursa, bey rahat uyur.

2183 Beylerin yükünü yüklenen vezirdir;
beyliğin temelini sağlamlaştıran da vezirdir.

2184 Bu işe halk içinde çok yükselmiş, seçkin insan gerekir;
aklı ve gönlü ermeli, işe yürekten bağlanmalı.

2185 Aklı çok, bilgisi deniz gibi derin ve geniş olmalı,
elinden her iş gelmeli ve beyin yüzünü güldürmelidir.

2186 Asil bir aileden gelmeli, takva sahibi ve dürüst olmalı,
hayatını da dürüstlükle geçirmeli.

2187 Vezirlik önemli iştir; bu iş için seçkin insan gerekir;
vezir doğru ve doğası asil olmalı.

2188 Vezir akıllı ve bilgili olmalı;
bu iş için zekâ ve yumuşak huy gerekir.

---

yükin] A_{14} *bedüg-li buu b. bılkin* | *bekütügli*] A_{14} *bekünüg-li* || 2184 *idi ... öḏrüm*] A_{15} *iti ... erdem* B_1 *idi ...* | *yetse*] A_{15} *tez-e* B_1 *yetse* C_3 *bütse* (*b-* noktasız) || 2185 A_{16}'da beyitin ilk mısrası ve ikinci mısranın yerineyse 2186. beyitin ilk mısrası yazılmış; sonra ikinci mısra üzerinden çizilerek satır üstünde beyitin ilk mısrası yazılmıştır. Sayfa kenarında Arap harfleriyle olan haşiyeye dikkat | *ulʿuşı ... bilgi*] A_{16} *bilig içre bolz-a kılʿı-ı* | *bütürse*] A_{16} *yedürz-e* || 2186 *saḳınuḳ*] A_{17} *saḳ-ı-yuḳ* C5 *saḳı-nuḳ* || 2187 A_{19}'da bu beyit 2189'dan sonra geliyor; C'de iki satır üzerine yazılmış | *er öḏrüm*] A_{19} *ar-a turum* ||

2189 ulḳuşluġ kişi urġı eḍgü uruġ
ḳopar ḳayda bolsa bu ḳalmaz ḳuruġ

2190 salḳınuḳ kerek din iḍisi arıġ
imin bolsa il buḍnı andın arıġ

2191 saḳınuḳ kişi ol kişi öḍrümi
muñgaḍmışḳa barça bu ol ot emi

2192 salḳınuḳ kişi işte saḳlıḳ ḳılur
yaraġsızḳa yalḳmaz iş oġrın bilür

2193 beginde basa ilke elgi uzun
veẓir ol iligke ḳılınçın sözün

2194 uruġsuz kişiler arıġsız bolur
arıġsız veẓirḳa yaraġsız bolur

2195 veḟalıġ bolur bu uruġluġ kişi
ceḟaçı bolur ol arıġsız işi

2196 negü tir eşitgil törülüg kişi
törülüg kişi boldı il tör başı

C116 2197 uruġluġ kişiler ḳılınçı silig
veḟa birle ḫalḳḳa yaḍıġlı elig

2198 arıġsız ḳılınçı veḟasız ceÏa
neçe me yitürse şeḳer hem yilig

B167 2199 uv̇utluġ kerek hem közi toḳ bütün
uv̇utsuz kişi ol kişide otun

2200 közi toḳ kerek nerñgke suḳlanmasa
közi aç toḍumaz bu dünya yise

A79 2201 kişide talusı uv̇utluġ kişi
uv̇utluġ kişi ol kişide başı

2202 uv̇ut kimde bolsa ḳamuġ işni ur
uv̇ıt birle yalñguḳ otun ḳapġı tur

2189 A_{18}'de bu beyit 2186'dan önce geliyor | *urġı*] A_{18} *uruġ-ı* | *ḳalmaz*] A_{18} *ḳalmas* || 2190 A_{21}'de bu beyit 2188'den sonra geliyor (krş. bir de beyit 2461) | *saḳınuḳ ... iḍisi*] A_{21} *saġ-ı-yuḳ ḳ. tin ḍi-si* C_{10} *saḳiyuḳ ... iḍi-si* | *imin ... arıġ*] A_{21} *ḍmin ...* C_{10} *... farıġ* || 2191 A_{22}'de mısraların yeri değiştirilmiş; satır üstünde mısraların başında AH: *ḫ* ve *m*, sonunda UH: *aḫır* ve *ḍvel* sözüyle doğrulanmış | *saḳınuḳ*] A_{22} *saḳ-ı-yuḳ* C_{11} *saḳiyuḳ* | *barça*] A_{22} *berz-e* || 2192 *saḳınuḳ*] A_{23} *saġ-ı-yuḳ* C_{12} *saḳiyuḳ* | *yaḳmaz*] B_9 *yaḳmas* || 2193 *beginde ... elgi*] A_{24} *begin-ge ... ḍlgi* (ḍl-?) | *iligke*] A_{24} *ay ilig* || 2194 A'da önce 2195. beyitin ilk mısrası yazılmaya başlanmış, sonra düzeltilmiş | *arıġsız*] A_{25} *arıġ-sız* || 2195 *bu*] A_{26} ve C_{15} *ol* | *arıġsız işi*] A_{26} *uruġ-suz iş* C_{15} *uruġsuz işi* ||

2189 Soyu iyi olan akıllı kişi her yerde yükselir
ve hiçbir şeyden mahrum kalmaz.

2190 Vezir imanlı, takva sahibi ve temiz olmalı,
memleket ve halk ondan her bakımdan emin bulunmalı.

2191 İnsanların seçkini takva sahibi olan kişidir;
o bütün muhtaçlara ilaç ve devadır.

2192 Takva sahibi kişi işinde tedbirli davranır;
yakışıksız işlere yaklaşmaz, işin vaktini bilir.

2193 Beyinden sonra, onun yerine, hareket ve söz ile
memlekete vezir hükmeder.

2194 Soysuz adamlar temiz olmaz;
temiz olmayan kişi vezirliğe yakışmaz.

2195 Soylu kişi vefalı olur,
temiz olmayanın işi daima cefadır.

2196 Kanun adamı ne der, dinle;
kanun adamı her yerde itibar görür.

2197 Soylu insanların hareketi zarif olur;
onlar ellerini halk üzerine vefayla uzatır.

2198 Ne kadar şeker ve ilik ile beslesen bile,
temiz olmayanın hareketi vefasız ve cefalı olur.

2199 Vezir hayâ sahibi, gözü tok ve güvenilir olmalı;
insanların kabası hayâsız adamdır.

2200 Onun gözü tok olmalı ve onda mal hırsı bulunmamalı;
gözü aç olan kişi, bütün dünyaya sahip olsa bile doymaz.

2201 İnsanların seçkini hayâ sahibi olanıdır;
hayâ sahibi olan kişi, insanların başıdır.

2202 Kimde hayâ varsa, ona her işi teslim et;
insan hayâ ile küstahın yolunu tıkar.

2196 *negü tir*] A_{27} *n. ter* B_{13} ve C_{16} *nigü t.* | *il tör*] A_{27} *il-ler* | Dörtlük, A'da ayrıca işaret edilmemiş; B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *şi'r* sözüyle ayırt edilmiştir || 2197 *yaḍıġlı elig*] A_{28} *yadıġ-lı ilig* C_1 *yazıġlı e.* || 2198 *yitürse ... yilig*] A_{29} *yedürz-e şekerin bilig* B_{15} *... yilig* (*yi-* noktasız) || 2199 *bütün*] B_1 *kerek* (satır üstünde *bütün*) | *uvutsuz ... otun*] A_{30} *uvut-sız ... odun* B_1 *... otun* (satır üstünde *-ke nerek?*) || 2200 *nengke*] C_4 *ning-ke* | *toḍumaz ... yise*] A_{31} *toyumaz* (satır altında AH: *toymaṣ*) *bıu tıny-a yez-e* B_2 *toḍumas ...* || 2201 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış || 2202 *yalnguk otun*] A_2 *y. uvut* C_7 *yangluk o.* ||

2203 uv̇utsuz kişi ol kişide ili
köni sözlemez söz uv̇utsuz tili

2204 negü tir eşitgil uv̇utluġ tüzün
sar̃ga ötler emdi bağırsaḳ özün

2205 uv̇utsuz kişide yıraḳ tur yıraḳ
uv̇utsuz bolur üsterigli ḳaraḳ

2206 uv̇utsuz yüzi körse etsiz sür̃gük
uv̇utsuz özi körse bütmez irük

2207 uv̇ut birle yalr̃guḳ yüzi suv̇lanur
uv̇ut bolsa ötrü közi suv̇lanur

2208 yüzi körki körklüg kerek hem yülüg
ḳılınçı köni tegse ḫalḳḳa ülüg

2209 ḳılınçı köni bolsa ḳılḳı or̃gay
munır̃gdın tegir ḫalḳḳa eḍgü yıl ay

2210 köni bolmasa işte işçi başı
ḳamuġ egri boldı bu begler işi

2211 könilik bütünlük kerek işçike
anın bütse begler işin birgüke

2212 bu körklüg kişi ḳıllḳı körklüg bolur
ḳılınç bolsa körklüg il asġı tolur

C117 2213 kimir̃g bolsa körklüg yüzi taş özi
taşı teg yime körklüg ol iç yüzi

B168 2214 negü tir eşitgil sınamış kişi
sınap eḍgü isizni bilmiş kişi

2215 kişi körkir̃ge iç ḳılılḳı iş ol
yüzi körki birle ḳılınçı tuş ol

2216 taşı körse tap tut içir̃ge tanuḳ
taşı teg içi ol içi teg taş ol

2217 yülüg bolsa ḳaşıġ bolur ol veẓir
veẓir bolsa ḳaşıġ işi keḍ yorır

2203 *kişide ili*] A_3 *kişi-tin ẹli* (satır altında AH: *ʃūrumaye.*) | *sözlemez*] B_5 ve C_8 *sözlemes* || 2204 *negü tir*] A_4 *n. ter* B_6 ve C_9 *nigü t.* | *sar̃ga*] A_4 *sangar* || 2205 *kişide*] A_5 *kişi-tin* | *üsterigli*] A_5 *uz-bereg-li* B_7 *ûsterigli* (*-i-* ?) || 2206 *bütmez irük*] A_6 *bu̱dmez e̱rük* B_8 *bütmes i.* || 2207 *yalr̃guḳ ... suv̇lanur*] A_7 ... *tu̱r-lenür* C_{12} *yanglıḳ ...* | *suv̇lanur*] A_7 *suḳ-lınur* || 2208 *tegse ḫalḳḳa*] A_8 ve C_{13} *ḫalḳḳa tegse* || 2209 *or̃gay*] A_9 *ongg̃ay* | *munır̃gdın*] A_9 *munung* B_{11} ve C_{14} *munungdın* ||

2203 İnsanların aşağısı hayâsız adamdır;
hayâsızın dili doğru söz söylemez.

2204 Hayâ sahibi ve yumuşak huylu kişi ne der, dinle;
bak, acıdığı için sana nasihat verir.

2205 Hayâsız kişiden uzak dur, uzak;
hayâsız inkâr eden gözdür.

2206 Hayâsızın yüzü, dikkat edersen, etsiz bir kemiktir;
hayâsızın özüyse kapanmaz bir gediktir.

2207 Hayâ ile insanın şerefi artar;
hayâ sahibinin de bu yüzden gözü parlar.

2208 Vezirin yüzü güzel ve düzgün,
kendisi de halkın hakkını alabilmesi için adil olmalı.

2209 Hareketleri doğru ve doğası yumuşak olursa,
ondan halka her zaman iyilik gelir.

2210 Hizmetkârların başı olan vezir doğru hizmet etmezse,
beylerin işi hep eğri olur.

2211 Hizmetkârın doğru ve dürüst olması gerekir ki,
beyler inanıp güvenerek işlerini ona bıraksın.

2212 Güzel insanın doğası da güzel olur;
hareketi de güzel olursa memlekete faydası dokunur.

2213 Kimin yüzü ve dış görünüşü güzelse,
dışı gibi, onun içi de güzel olur.

2214 Sınamış ve sınayarak iyiyi kötüyü
ayırt etmiş kişi ne der, dinle.

2215 Kişinin iç doğası onun dış görünüşüne eştir;
yüzü ve giysisiyle hareketi birbirine denktir.

2216 Dışını görürsen, bunu içi için yeter tanık say;
insanın içi dışı gibi, dışı da içi gibidir.

2217 Saçı sakalı düzgün vezir heybetli olur;
vezir heybetli olursa işi yolunda gider.

2211 *birgülke*] A_{11} *bergü-ke* || 2212 *körklüg ... tolur*] A_{12} *ętgü ...* C_{17} *... bolur* || 2213 *yüzi ... özi*] A_{13} *öz-i hem yūz-i* C_1 *y. baş ö.* | *iç yüzi*] A_{13} *iç ǫz-i* C_1 *kör içi* || 2214 *negü tir*] A_{14} *n. ter* B_1 ve C_2 *nigū t.* | *isizni*] A_{14} *ęsiz-ni* (satır altında AH: *eziz*) | Dörtlük, A'da sayfa kenarında AH: *şi'r* sözü, B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *şi'r* sözüyle ayırt edilmiştir || 2215 *körlüngе ... iş*] A_{15} *kǫrkin-e* (*-e* yerine önce *-ge* yazılmış, sonra düzeltilmiş) *iç ḳılınçı ęş* | *körki birle*] A_{15} *kǫrkin-e iç* || 2217 *yülūg*] A_{17} *nụlūg* ||

2218 saḳışçı kerek bolsa bilge tetig
bilig birle bilse bu türlüg bitig

2219 vęzir işi barça saḳışlar bolur
salḳış bilmese işçi işi ḳalur

2220 saḳış birle saḳlar kişi iş küḍüg
saḳışın seçer er yıl ay kün öḍüġ

2221 salḳış saḳlıḳın boldı atı saḳış
körü barsa salḳış iḍi ök saḳ iş

2222 tetig bolmasa iş oṇ̄garmaz kişi
tetiglik bile ḳıldı yalṇ̄guḳ işi

2223 bitig birle yalṇ̄guḳ bitir bilmişin
bitise bilür er negü ḳılmışın

2224 tetiglik nişanı turur bu bitig
bitig bilgüçi er bolur keḍ tetig

2225 bitig bilmez erse apa oġlanı
negü bilgey erdi yıl ay kün sanı

2226 bitip ḳoḍmasa erdi bilge bitig
saḳışḳa negü erdi al yaṇ̄ itig

2227 törütmezde aşnu bayat bu ʿalęm
törütti yorıttı bu lęvḥ-u ḳalęm

C118 2228 ſęrişte. bitir ḳul negü ḳılmışın
iḍi ötrü aydur yarın ol işin

2229 kerek körṇ̄gli ḳoḍlı ma yumşaḳ tili
bu ol kör kişike sevitür yolı

A80 2230 körṇ̄gül ḳoḍḳı bolsa sevitür kişig
B169 sevitmiş kişiler avıtur işig

2231 negü tir eşitgil kör alçaḳ amul
ne eḍgü bolur erke ḳoḍḳı körṇ̄gül

2232 buḍunda sevüg boldı ḳoḍḳı kişi
sevügsüz bolur künṇ̄gli ḳatḳı kişi

2218 *saḳışçı*] C_7 *saḳışı* | *bilig ... bu*] A_{18} *tedig-lik bile bilz-e* || 2219 *saḳışlar*] A_{19} *saḳış-lıġ* | *ḳalur*] A_{19} *sınır* || 2220 *küḍüg*] A_{20} *kedüg* (*k-* ?) | *saḳışın ... er*] A_{20} *saḳış-ḳa s. ęr* B_7 *... ęr* || 2221 *saḳış saḳlıḳın*] A_{21} *saḳış-sız-lıḳın* | *barsa ... iş*] A_{21} *... ęti ọk saġış* B_8 *bạrsa s. iḍi ọk saḳış* C_{10} *birse ...* || 2222 *tetig ... oṇ̄garmaz*] A_{22} *bidig ...* B_9 *tętig ... ongarmas* | *yalṇ̄guḳ*] C_{11} *yạngluḳ* || 2223 *yalṇ̄guḳ*] C_{12} *yạngluḳ* | *er negü*] B_{10} *ęr nigü* C_{12} *ir nigü* || 2224 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *birgüçi ... keḍ*] A_{24} *bilgüçi-ler ... ket* B_{11} *b. ęr ...* C_{14} *b. ir b. ol* || 2225 *bilmez erse*] B_{12} *bilmes e.* C_{15} *b. irse* | *negü bilgey*] A_{25} *n. bilge* B_{12} ve C_{15} *nigü b.* || 2226 *bitig*] A_{26} *tedig* | *negü ... yaṇ̄*] A_{26} *n. ęrti ụlge* B_{13} *nigü ...* C_{16}

2218 Vezirin hesap bilmesi, bilge ve zeki olması gerekir;
bilgili olmalı ve çeşitli yazıları bilmelidir.

2219 Vezirin işi hep hesapla döner;
hesap bilmezse hizmetkârın işi kalır.

2220 İnsan işini gücünü hesapla yapar;
yıl, ay, gün ve zamanı hesapla saptar.

2221 Hesabın adı hesaplı davranmaktan hesap olmuştur;
dikkat edilirse, hesap çok hesaplı bir iştir.

2222 Kişi zeki olmazsa, işi başaramaz;
insan işini zekâ ile yapar.

2223 İnsan bildiklerini yazıyla yazar;
yazarsa, ne yapmış olduğunu bilir.

2224 Bu yazı zekâ nişanıdır;
yazı bilen insan çok zeki olur.

2225 İnsanoğlu yazı bilmeseydi,
yıl, ay ve günün sayısını nasıl bilirdi.

2226 Bilgeler kitap yazıp bırakmamış olsalardı,
hesap yapmaya nasıl bir çare ve imkân bulunurdu.

2227 Tanrı bu âlemi yaratmadan önce,
levh ile kalemi yaratmıştır.

2228 Kulun neler yaptığını melek yazar,
sonra Tanrı yarın o işi sorar.

2229 Vezirin gönlü alçak ve dili yumuşak olmalı;
böylelikle kişi kendini başkalarına sevdirir.

2230 Alçakgönüllülük kişiyi sevdirir;
kendini sevdiren kişiler arkadaşlarını da memnun eder.

2231 Alçakgönüllü ve doğası sakin olan ne der, dinle;
insan için alçakgönüllü olmak ne iyi şeydir.

2232 Alçakgönüllü kişi halk arasında sevimli olur;
haşin ve kibirli kişiyse sevimsiz olur.

---

nigü e. ol nɳng || 2227 *törütmezde ... ʿalɳm*] A_{27} *töret-mez-tin ...* B_{14} *törütmes-te ʿalɳm* C_{17} *... ʿalɳm* | *törütti ... lɳvḥ-u*] A_{27} *töret-ti yarat-tı buu levḥ uu* B_{14} *törüt(t)i yorıt(t)ı bu lɳvḥ-ta* C_{17} *törüt(t)i yorıt(t)ı bu lɳvḥ-u* || 2228 *negü*] B_{15} ve C_1 *nigü* | *yarın ... işin*] A_{28} *barın ol ɳşin* || 2229 B'de bu beyit yok | *ḳoḍḷı ma*] A_{29} *ḳoslı ma* C_2 *ḳotḷı ne* | *sevitür*] A_{29} *sevit-güü* || 2230 *ḳoḍḷı ... sevitür*] A_1 *ḳoslu ... sevinür* B_1 ve C_3 *ḳotḳı ...* | *sevitmiş ... işig*] A_1 *sevünmiş ... kişig* || 2231 *negü tir*] A_2 *n. ter* B_2 ve C_1 *nigü t.* | *ḳoḍḷı*] A_2 *ḳosḳ-ı* B_2 *ḳoslı* C_4 *ḳotḷı* || 2232 *buḍunda ... ḳoḍḷı*] A_3 *bıdun-ta ... ḳosḳ-ı* B_3 *... ḳoşḳı* C_5 *... ḳotḳı* | *ḳatḷı*] A_3 *ḳopḳı* B_3 *ḳoşḳı* C_5 *ḳatġı* ||

2233 uluġluḳ uzun yir kişi ḳoḍlḳısı
beḍüklükke tegmez buḍun ḳatḳısı

2234 veẓirlıḳḳa artuḳ bütün er kerek
oḳıġlı bitigli keḍ öglüg kerek

2235 tili kör͡gli bir hem ḳılınçı köni
uv̇utluġ baġırsaḳ buḍunda çını

2236 közi tolḳ oḍuġ saḳ biligli işig
aḍırġan yaraġlıġ yaraġsız kişig

2237 tapuġsaḳ ne özkey yime eymenük
emaneṭ bile bolsa kör͡gli süzük

2238 tükel kimde bolsa bu erdem bilig
veẓirlıḳ an͡gar birse bolġay ilig

2239 bu yan͡glıġ kişi bolsa begke veẓir
begi birle buḍnı tüz inçke tegir

2240 tilekçe tükel bolġa ilig işi
itilgey ili hem bayuġay kişi

2241 veẓir bolsa ilke yaraġsız yav̇uz
ol il buḍnı buzlur çıġay bayı tüz

2242 veẓir eḍgü bolsa buḍunḳa asıġ
buḍun asġı birle iligke tatıġ

2243 negü tir eşitgil ay bilgi ögüz
bilig birle kör͡gli yarunmış kögüz

C119 2244 begi eḍgü bolsa ne kör͡gli tili
tutar işçileri könilik yolı

B170 2245 ḳalı bolsa begler bu küçkey isiz
anın͡g işçileri buzar eḍgü iz

2246 begi eḍgü bolsa anın͡g işçisi
bolur ḳılḳı eḍgü tegürmez yası

2247 isiz bolmaġınça bu begler baḳın
isizig yaḳurmaz özin͡ge yaḳın

2233 A_4'te mısraların yeri değiştirilmiş | *uzun ... ḳoḍlḳısı*] A_4 *acun yer lı. ḳodḳ*-ı-sı B_4 ... *ḳoşḳı*-sı C_6 ... *ḳotḳı*-sı | *tegmez ... ḳatlḳısı*] A_4 *tegmiş b. ḳalḳ*-ı-sı B_4 *tegmes b. ḳatḳı*-sı (*-t-* noktasız) ‖ 2234 *oḳıġlı ... keḍ*] A_5 *oḳuġ*-lı ... *ket* ‖ 2235 *hem*] A_6 *teg* | *buḍunda*] B_6 *kişide* ‖ 2237 *ne ... eymenük*] A_8 *ma ọskey y. iy-menük* ‖ 2238 *birse bolġay*] A_9 *berz-e b.* B_9 *b. bolġa* ‖ 2239 *begke*] C_{12} *bigke* | *inçke*] A_{10} *ẹnç-ke* ‖ 2240 *bolġa*] A_{11} *bolġay* | *itilgey ... bayuġay*] A_{11} *ẹdilgey ...* C_{13} *itilge ... bayuġa* ‖

2233 Alçakgönüllü kişi uzun süre itibarda kalır;
haşin ve kibirli kişiler büyüklüğe ulaşamaz.

2234 Vezirlik için çok olgun bir insan gerekir;
o okuyup yazmalı ve çok anlayışlı biri olmalı.

2235 Sözü ve gönlü bir, hareketi doğru, hayâ sahibi,
merhametli ve halk arasında dürüst olarak tanınmalı.

2236 Gözü tok, uyanık, ihtiyatlı ve işinin ehli olmalı;
işe yarayan ve yaramayan kişileri ayırmalıdır.

2237 Hizmete hazır, vefalı, emanete karşı titiz
ve bir de temiz gönüllü olmalı.

2238 Bu erdem ve bilgiler kimde tam olarak bulunursa,
hükümdar vezirliği ona verebilir.

2239 Beye böyle bir kişi vezir olursa,
bey ve halk, her ikisi de huzura kavuşur.

2240 Hükümdarın işi dilediği gibi tam olur;
memleketi düzene girer, insanlar zenginleşir.

2241 İşe yaramayan, fena biri memlekete vezir olursa,
o memleket halkı, fakiri ve zengini hepsi bozulur.

2242 Vezirin iyi olması halk için faydalıdır;
halka faydalı olduğu gibi hükümdar için de zevklidir.

2243 Bilgisi deniz gibi derin, gönlü ve göğsü
bilgiyle aydınlanmış kişi ne der, dinle.

2244 Beyin sözü ve gönlü iyi olursa,
onun hizmetindekiler de doğruluk yolunu tutar.

2245 Eğer beyler zalim ve kötü olursa,
onların hizmetindekiler iyi izden ayrılır.

2246 Bey iyi olursa, onun hizmetindekilerin de
hareketi iyi olur ve zararları dokunmaz.

2247 Beyler kendileri kötü olmadıkça, dikkat et,
kötü kimseleri yanlarına yaklaştırmazlar.

2241 *buzlur ... bayı*] A_{12} *buslur ... yaz-ı* C_{14} *bolur ç. bay* || 2242 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *iligke*] A_{13} *ẹlig-ke* || 2243 *negü ... ögüz*] A_{14} *u. ter ... ẹgüz* B_{14} ve C_{17} *nigü ...* | *yarınmış*] A_{14} *yarudmış* C_{17} *yạrunmış* (*-n-* noktasız) || 2244 *begi ... ne*] A_{15} *beg ẹtgü kọni bolz-a* || 2245 A'da bu beyit yok || 2246 *tegürmez*] B_2 *tẹgürmes* || 2247 *isiz ... bakın*] A_{17} *ẹsiz ... yaḳın* B_3 ve C_4 *... baḳın* (*b-* noktasız) | *isizig yaḳurmaz*] A_{17} *ẹ-sisig yavumaz* B_3 *i. yaḳurmas* (*y-* noktasız) ||

2248 isiz ḳayda bolsa isizler bile
ay eḍgü yorı sen iş eḍgü tile

2249 isiz eḍgü birle yaraşmaz bolur
köni egri birle küreşmez bolur

2250 ḳara tün yaruḳ künke yaḳmaz yaġuḳ
yaşıl suv ḳızıl otḳa bolmaz ḳonuḳ

2251 bilişmez kişig sen bileyin tise
bilişin ayıtġıl uḳulġay basa

2252 ḳamuġ nenḡ ḳatıldı öz ügri bile
köni tur ḳatılma sen egri bile

2253 bu sözke tanuḳı bu beyt ol oḳı
bu beytig oḳı sen körḡülke toḳı

2254 yorıġlı uçuġlı ḳamuġ nenḡni kör
tutar özke iş tuş özi terḡni kör

2255 isiz eḍgü birle ḳatılmaz ḳaçar
ḳamuġ nenḡke yarḡzaġ bu bir yarḡnı kör

2256 veẓir begke tutçı kirḡeşçi bolur
kirḡeşçi kişiler terḡeşçi bolur

2257 isizke ḳatılma ḳara eḍgüsi
isiz boldı ḳılḳı aġır yüḍgüsi

2258 bu begler yalḳın tutsa eḍgü kişi
atı eḍgü ḳaldı hem il kün işi

C120 2259 yana beg yaḳın tutsa isiz kişi
isiz lḳıldı atın hem il kün işi

2260 bu yarḡlıġ bolunsa ay ilig veẓir
begin inçke tegrür ḳarası uçlır

B171 2261 bolur beg tileki anıḡdın tükel
işi barça itlür ḳayu erse ḥal

A81 2262 bayur ötrü buḍnı hem itlür ili
ḫazine köpeḍür ḳutaḍur yılı

2248 A_{19}'da bu beyit 2249'dan sonra geliyor | *isiz ... isizler*] A_{19} *ẹsiz ... ẹsiz-ler* | *ay eḍgü*] A_{19} *ay* || 2249 A_{18}'de bu beyit 2248'den önce geliyor | *isiz ... yaraşmaz*] A_{18} *ẹsiz ...* B_5 ve C_6 *... yaraşmas* | *küreşmez*] A_{18} *kṛüş-mez* B_5 ve C_6 *küreşmes* || 2250 A_{20}'de bu beyit 2248'den sonra geliyor | *yaḳmaz*] B_6 *yaḷmas* | *bolmaz*] B_6 *bolmas* || 2251 *bilişmez ... tise*] A_{21} *... tez-e* B_7 ve C_8 *bilişmes ...* | *uḳulġay*] A_{21} *uḳulġ-a* || 2252 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış || 2253 *beyt*] A_{23} *beyit* | *bu ... sen*] A_{23} *buu beyt-tin oḳıġıl* B_9 ve C_{11} *bu beyt-ni oḳısa* | Dörtlük, A'da ayrıca işaret edilmemiş, B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *şi'r* sözüyle ayırt edilmiştir || 2254 *yorıġlı ... nenḡni*] A_{24} *yaruġ-lı*

2248 Kötülük neredeyse kötüler de beraberdir;
ey iyi insan, sen yürü ve iyi arkadaş ara.

2249 Kötü iyiyle hiçbir zaman anlaşamaz;
doğru eğriyle hiçbir zaman başa çıkamaz.

2250 Karanlık gece aydınlık güne yaklaşmaz,
yeşil su kırmızı ateşe konuk olmaz.

2251 Tanımadığın adamı tanımak istersen,
ona tanıdıklarını sor, o zaman anlarsın.

2252 Her şey kendisi gibi olanlar arasına katılır;
sen doğrulukla yaşa, eğrilere katılma.

2253 Bu söze tanıklık eden şu beyiti oku;
bu beyiti oku ve onu gönlüne yerleştir.

2254 Yürüyen, uçan her şeye bak; her biri
kendi dengini kendisine eş ve akran seçer.

2255 Kötü iyiye katılmaz, kaçar;
her şeye uygulanabilen bu kurala dikkat et.

2256 Vezir bey için daima bir danışmandır,
danışmanlar her işte kıyasla hareket ederler.

2257 Kötüye katılma, onun işi kara ve doğası fena olur;
bu ağır yükü kolay yüklenemezsin.

2258 Beyler iyi kişleri kendilerine yakın tutarlarsa,
memleketin işi yoluna girer ve iyi ad bırakırlar.

2259 Eğer bey kötü kişileri kendisine yakın tutarsa,
adını lekeler ve memleket işini bozar.

2260 Ey hükümdar, böyle bir vezir bulunursa,
o beyini huzura kavuşturur ve halkı rahat uyur.

2261 Bey onun aracılığıyla bütün dileklerini elde eder;
durum ne olursa olsun, bütün işi düzene girer.

2262 Halkı zenginleşir, memleketi de düzenlenir;
hazine çoğalır, beyin hayatı mutluluk içinde geçer.

... *teng ki* | *iş* ... *teŋgni*] A_{24} *eş* ... *yangı* B_{10} ... *teg-ni* (*t-* yerine *n-* ile) || 2255 *isiz* ... *ḳatılmaz*] A_{25} *eşiz* ... B_{11} ... *ḳatılmas* | *yaŋgnı*] A_{25} *neng-ni* || 2256 *kiŋgeşçi*] A_{26} *kengeş-çi* | *kiŋgeşçi kişiler*] A_{26} *kengeş-çi kŏniz-i* || 2257 *isizke* ... *ḳara* [A_{27} *eşiz-ke ḳadılz-a kişi* | *isiz* ... *yüdgüsi*] A_{27} *eşiz* ... *budgüz-i* || 2258 B'de bu beyit yok; metnin sırasında bir karışıklık olmalı (krş. beyit 2259) | *kişi*] A_{28} *kişig* | *ḳaldı* ... *işi*] A_{28} *ḳıl-tı* ... *eşig* || 2259 A'da bu beyit yok; metnin sırasında bir karışıklık olmalı (krş. beyit 2258) | *yana beg*] B_{14} *bu begler* || 2260 *bolunsa*] A_{29} *bolılz-a* C_2 *bolunsa* | *inçke* ... *udır*] A_{29} *ençe* (?) ... *udur* || 2261 *ḳal*] A_{30} *il* || 2262 *itlür ili*] *edlür eli* | *köpedür* ... *yılı*] A_1 *bolur kop ḳuda-ġur eli* ||

2263 bolur atı menῖgü ḳarımaz bolup
bolur ornı eḍgü ḳarısa ulup

2264 yidi bu ajunuġ yigey ol ajun
tirilgey ḳutun tutçı menῖgü uzun

İLİG SU'ALİ ÖGDÜLMİŞKE

2265 ilig aydı ulṭtum bu sözler ögün
iḍi eḍgü sözler yorıdı bu kün

2266 manῖga ayġıl emdi sü başlar kişi
negü teg kerek ḳılsa begler işi

2267 süsin başlasa hem işin işlese
işin başḳa iltse ḫaṭa tuşmasa

2268 ayu bir manῖga sen ḳayusı yarar
çerigin söküp ol yaġısın tarar

30.

ÖGDÜLMİŞ İLİGKE SÜ BAŞLAR ER NEGÜ TEG KEREKİN AYUR

2269 yanut birdi ögdülmiş aydı ilig
yaġıḳa tuçı bolsu üstenῖg elig

2270 siziksiz kerek begke sü başçısı
yaraşmaz yaġıdın kötürse usı

2271 bu işke iḍi ḳurç ḳatıġ er kerek
başında keçürmiş tükel tonῖg yürek

2272 iḍi ök uluġ iş bu sü başlamak
çerig tüzmeki hem yaġını sımaḳ

C121 2273 talu er kerek saḳ bu işke oḍuġ
anῖgar tegmese bir usalın yoḍuġ

2263 *menῖgü ḳarımaz*] B_3 ve C_5 *mẹnggü ḳạrmas* | *ornı ... ulup*] A_2 *öz-ni ẹ. ḳ. ögüp* (?, düzeltilmiş) || 2264 *yidi ... ajun*] A_3 *ẹti buu acu-nuġ yege ol acun* | *tirilgey ... menῖgü*] A_3 *tiril bar ḳudun tudz mengü usun* (önce *acun* yazılmış, sonra satır üstünde düzeltilmiş) B_4 ve C_6 ... *mẹnggü u.* ||
ilig ... ögdülmişke] nüshalarda bu başlık yok
2265 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *aydı*] B_5 *aydı* (*-d-* noktalı) || 2266 *negü teg*] A_5 *negüdeg* B_6 *nigü tẹg* C_9 *nigü* (*-g-* çizgisiz) *tẹg* || 2267 *tuşmasa*] A_6 *tud-mạz-a* || 2268 *bir ... ḳayusı*] A_7 *ber ... ḳạyu ẹr* | *çerigin ... tarar*] A_7 *çerigig sọküp ol yaġ-ı-m teşer* C_{11} ... *tırar*

2263 Adı ve şöhreti hiç yaşlanmaz, ebedi kalır;
kendisi yıpranarak yaşlansa bile, yeri sağlamlığını korur.

2264 O bu dünyanın mutluluğunu elde ettiği gibi, öbür dünyanın
mutluluğuna da ulaşır; uzun süre devlet ve ikbal içinde yaşar.

HÜKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ'E SUALİ

2265 Hükümdar: Bu sözleri iyice anladım, dedi,
bugün çok güzel şeyler konuşuldu.

2266 Şimdi bana söyle, beylerin işini iyi görmesi için
kumandan nasıl olmalıdır ki,

2267 Ordunun başına geçsin ve
işini başarıyla yapıp hataya düşmesin.

2268 Bana söyle, bu işe kim yarar ve düşmanın
ordusunu bozup darmadağın eder?

30.

ÖĞDÜLMİŞ HÜKÜMDARA KUMANDANIN NASIL OLMASI GEREKTİĞİNİ ANLATIR

2269 Öğdülmiş yanıt verdi ve dedi ki: Ey hükümdar,
düşmana karşı her zaman üstün ol dedi.

2270 Anlaşmak istemeyen düşmanın uykusunu kaçırmak için
şüphesiz beye bir ordu kumandanı gerekir.

2271 Bu işe çok çevik, sert, tecrübeli,
tam ve pek yürekli biri gerekir.

2272 Orduya kumanda, askeri idare etmek
ve düşmanı kırmak çok büyük bir iştir.

2273 Bu iş için seçkin insan gerekir; ihmalkârlık yüzünden
suçlanmaması için ihtiyatlı ve uyanık olmalı.

ögdülmiş ... ayur] A_8 *o. i. sıuı b. beg sipeh-salar* (satır altında AH: *sipeh-salar*) ... B_9 *bab ... sū başlar isfehsalar nigū* ... C_{12} *bab sipeh salar* (?) *nigū tig* ...

2269 *birdi*] A_9 *berti* | *üsterig elig*] A_9 *usdek ilig* || 2270 *sū başçısı*] A_{10} *suu baçız-ı* | *yaraşmaz ... usı*] A_{10} ... *kodürz-e iz-i* B_{11} *yaraşmas ... kiterse* u. C_{14} *yaraşmas ...* || 2271 *idi*] A_{11} *eti* B_{12} ve C_{15} *idi* | *başında ... tonğ*] A_{11} ... *tong* (satır altında AH: *ulug*) C_{15} *başında*" ... || 2272 *idi ... sū*] A_{12} *eti ... busu* (satır altında AH: *harb*?) | *sımalı*] A_{12} *sımalı* (satır altında AH: *yandurmalı*) || 2273 *talu ... işke*] A_{13} *bu iş-ke talu er kerek salı* | *anğar ... yoduğ*] A_{13} *anggar ... mufa-ca yoruk* B_{14} ... *yoduğ* (y-noktasız) C_1 ... *usalılı y.* ||

B172

2274 aḳı alp atım bolsa alçaḳ köŋ̃gül
tuzı etmeki kiŋ̃ ne lḳılḳı amul

2275 aḳı bolġu artuḳ sü başlar kişi
tirilse aŋ̃gar ötrü öḍrüm başı

2276 ülese er atlḳa ḳamuġ bar malın
adaş ḳoldaş erdeş tutunsa ḳalın

2277 özinŋ̃e bir at ton tolum ḳoḍsa tap
çaẏıḳsa ajunda atın yaḍsa tap

2278 oġul lḳız kişim tip neŋ̃gin irkmese
ya yir suẏ bağım tip kümüş tirmese

2279 ḳılıçın tilese ḳamuġ arzusın
urup alsa birse beḍütse küsin

2280 yitürse içürse keḍürse keḍim
at üstem ḳız oġlan bu birse telim

2281 aŋ̃gar tirlür ötrü kör ersig eren
seẏüg can ẏuluġlap yatur taġ ḳayan

2282 yüreklig kerek artuḳ öglüg kerek
kögüzlüg kerek hęm köŋ̃güllüg kerek

2283 yağıda kereksiz yüreksiz kişi
yüreksiz kişi ol tişiler işi

2284 yüreksiz kişiler çerig artatur
çerig artasa er erig artatur

2285 yağıda yüreklig seringü kerek
yağı at kemişse tiringü kerek

2286 ayılḳlıġ turur bu ölüm belgülüg
öḍi kelmegińçe er ölmez külüg

2287 negü tir eşitgil azıġlıġ kür er
ölümüg unıtsa yağısın urar

2274 *kiŋ̃ ne*] A_{14} *keng m-e* ‖ 2275 *tirilse ... başı*] A_{15} *terilze anggar ... kişi* ‖ 2276 *malın*] A_{16} *nengin* ‖ 2277 *özinŋ̃e ... ḳoḍsa*] A_{17} *ǫsün-ge ... tudz-a* | *çaẏıḳsa ... yaḍsa*] A_{17} *çavuḳz-a acun-ḳa adın basz-a* ‖ 2278 *tip ... irkmese*] A_{18} *tep ilig irmez-e* | *yir ... tirmese*] A_{18} *yer suv* (satır altında AH: *su*) *b. tep ḳıumūş tirmez-e* (*-r-* yerine *-n-* ile) B_5 *yịr ...* ‖ 2279 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *ḳılıçın*] A_{19} *ḳılıçın* (önce *ḳalıçım* yazılmış, sonra düzeltilmiş) C_7 *ḳalınçın* | *birse beḍütse*] A_{19} *berz-e bedūrdz-e* ‖ 2280 *yitürse*] A_{20} *yedūrz-e* B_7 *yịtūrse* | *ḳız ... telim*] A_{20} *ḳul oġlan* (*-ġ-* ?) *buyurz-a tilim* ‖ 2281 *aŋ̃gar ... eren*] A_{21} *anggar ... ḳorer-sig* (satır altında AH: *dilz?*) *iren* C_{10} *... arslan eren* | *yatur ... ḳayan*] A_{21} *terer baz ʿayan* (?) B_8 ve C_{10} *yatur taġ ḳayan* ‖ 2282 *kögüzlüg*] A_{22} *köggüz-lūg*

2274 Cömert, cesur, alçakgönüllü,
sofrası açık ve soğukkanlı olmalı.

2275 Etrafına en seçkin kişilerin toplanması için
ordunun başında bulunanın çok cömert olması gerekir.

2276 O bütün malını askere dağıtmalı,
birçoklarını dost ve silah arkadaşı edinmelidir.

2277 Kendisine bir at, giyim ve silah ayırması yeterlidir;
meşhur olup dünyaya nam salmak ona yeter.

2278 Çoluk çocuk ve karım diye mal toplamamalı,
mülk ve bağ bahçe edineceğim diye gümüş yığmamalı.

2279 O bütün arzusunu kılıcıyla istemeli;
vurup almalı, vermeli ve böylece şöhretini büyütmeli.

2280 Silah arkadaşlarını yedirip içirmeli, giydirip kuşatmalı;
onlara çok at ve koşum, köle ve cariye ihsan etmeli.

2281 Böyle olursa, etrafına mert yiğitler toplanır ve tatlı canlarını
feda ederek cesetlerden dağlar ve kayalar yaratırlar.

2282 O çok cesur, zeki ve aynı zamanda da
mert ve geniş yürekli olmalı.

2283 Savaşta yüreksiz kişiler gereksizdir;
yüreksiz kişiler kadınlara benzer.

2284 Yüreksiz kişiler orduyu bozar;
ordu bozulursa askerler de birbirini bozar.

2285 Savaşta yürekli yiğitler gereklidir,
düşman at salarsa, hemen toplanmak gereklidir.

2286 Ölüm için hiç şüphesiz ecelin gelmesi gerekir;
eceli gelmeden hiçbir yiğit ölmez.

2287 Ölümü aklına getirmeyerek düşmanını vuran,
yaman ve pek yürekli adam ne der, dinle.

|| 2283 A_{24}'te bu beyit 2284'ten sonra geliyor | *kişi ... tişiler*] A_{24} *kişı-ler t.* B_{10} *k. ol işerler* C_{12} *kişi-ler işeler* || 2284 A_{23}'te bu beyit 2283'ten önce geliyor | *artasa*] A_{23} *arda* || 2285 A_{25}'te bu beyit 2283'ten sonra geliyor | *seringü*] A_{25} *sirengü* B_{12} ve C_{14} *siringü* | *kemişse tiringü*] A_{25} *kimişz-e tirengü* B_{12} *kęmişse tirengü* || 2286 *aylḫlıġ*] A_{26} *idḫ-lıġ* B_{13} *aylḫ-lıḫ* C_{15} *ayıḫ-lıġ* (-yı- noktasız) | *ödi ... ölmez*] A_{26} *ǫdi* (satır altında AH: *vaḫt*) *... ǫlmez* B_{13} *... ölmes* || 2287 B'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *negü ... er*] A_{27} *n. ter işidgin arıġ-lar kǫren* B_{14} *nigü ...* C_{16} *nigü ... azıġ-lıḫ* (-z- noktasız) | *umısa*] A_{27} *umıdz-a* | Dörtlük, A'da sayfa kenarında AH: *şi'r* sözü, B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *şi'r* sözüyle ayırt edilmiştir ||

B173 2288 kişi öḍsüz ölmez anadın toġup
C122 nelük ḳorḳar özüñ yaġını körüp

2289 yaġıḳa yalıñ teg eren teg uruş
ẹcẹlsiz ölüm bolmaz özke bolup

2290 uv̇utluġ kerek er uv̇utı üçün
yaġı birle ḳarşur ḳaḍıtmaz öçün

A86 2291 uv̇ut birle yalıñguḳ yaġısın saçar
yaġıda eñ aşnu uv̇utsuz ḳaçar

2292 uv̇utḳa bolup ḳorḳlılıḳ alplıḳ ḳılur
ögünçke bolup er özin öldürür

2293 yüreklig tigüçi uv̇utluġ bolur
uv̇utluġ kişi ölse urşu ölür

2294 ḳılınçı oñgay bolsa ḳoḍḳı köñgül
buḍunḳa sev̇itür özin bu yañ ol

2295 isitür kişi köñglin alçaḳ kişi
yıratur erenig tili il buşı

2296 beḍük tutsa köñglin bu sü başlar er
siziksiz yaġıdın bu er berge yir

2297 bu köñgli beḍük er usallıḳ ḳılur
usal er ya buzlur ya öḍsüz ölür

2298 kür ersig kerek bolsa ḳaşıġ yülüg
yaḍılsa atı bolsa çav̇luġ külüg

2299 isizlerke ḳaşıġ kerek ḳorḳsalar
yav̇aşlarḳa eḍgü kerek sev̇seler

2300 siyaseṭ yorıtġu kerek sü başı
siyaseṭḳa aşlıġ bolur sü işi

2301 siyaseṭ yorıtsa sü başlıġ bolur
süsi başlıġ erse er aşlıġ bolur

2288 *ọ̈dsüz ölmez*] A_{28} *ọd-siz* (satır altında AH: *ẹcẹl*) *ọ.* B_1 *ö. ölmes* C_2 *ö. ölmez* (*-z* düzeltilmiş) | *ḳorḳar*] A_{28} *ḳorḳur* ‖ 2289 *yaġıḳa eren*] A_{29} *yaġı yalıng* (önce *yalın* yazılmış, sonra tashih edilmiş) | *bolmaz özke*] A_{29} *b. ẹrke* B_2 *bolmas ö.* ‖ 2290 *uv̇ıtluġ*] A_{30} *uv̇udı* (satır altında AH: *şẹrm*) | *ḳaḍıtmaz*] A_{30} *ḳasıt-maz* B_3 *ḳaḍıtmas* C_4 *ḳaḍıtmaz* (*-d-* dikkat, *-t-* noktasız) ‖ 2291 A'da metnin sırası karıştırılmış; $A81_{30}$'dan sonra, metin $A86_4$ ile devam ediyor (krş. beyit 2014 not) | *yalıñguḳ*] A_4 *yal(n)guḳ* C_5 *yạnglıḳ* | *eñg ... uv̇utsuz*] A_4 *ing ... uv̇ıd-sız* ‖ 2292 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *uv̇utḳa ... ḳorḳlılıḳ*] A_5 *uv̇ıd-ḳa* (satır altında AH: *uyat*) *b. ḳorḳ-luḳ* C_6 *ıv̇ut-ḳa b. ḳorḳılıḳ* (her iki *-ı-* noktasız) | *bolup er*] A_5 *b. ir* B_5 *bolur ẹr* ‖ 2293 *yürẹklig ... uv̇utluġ*] A_6 *y. tegüçi*

2288 Anadan doğan hiç kimse ecelsiz ölmez;
düşmanı görünce neden korkarsın?

2289 Düşmana yalın hücum et, erkek gibi vuruş;
eceli gelmeyince insan kesinlikle ölmez. .

2290 Kumandan haysiyet sahibi olmalıdır; o, düşmana
şerefi için karşı koyar, öcünü almadan yüz çevirmez.

2291 Şeref duygusuyla insan düşmanı darmadağın eder;
savaşta ilk önce şerefsiz kişiler kaçar.

2292 Korkak bile haysiyetini korumak için kahramanlık gösterir;
övülmesi için insan kendini ölüme atar.

2293 Yürekli dediğin haysiyet sahibi olur;
haysiyetli kişi ölürken vuruşarak ölür.

2294 Kumandanın doğası iyi ve alçakgönüllü olmalı;
böylece kendini halka sevdirir.

2295 Alçakgönüllü kişi insanların kalbini kendine ısındırır;
kötü dilli ve hiddetlilerse insanları kendinden uzaklaştırır.

2296 Ordu kumandanı mağrur olursa,
şüphesiz, düşmandan dayak yer.

2297 Mağrur adam ihmalkârlık eder;
ihmalkâr adam ya bozulur ya da zamansız ölür.

2298 Namlı ve şöhretli olması, adının yayılması için,
onun cesur, heybetli, saçı sakalı düzgün ve mert olması gerekir.

2299 Kendisinden korkmaları için kötülere karşı heybetli görünmesi,
sevmeleri için de yumuşak huylulara iyi davranması gerekir.

2300 Ordu kumandanı siyaset etmesini bilmeli;
ordu işi siyasete bağlı olur.

2301 Siyaset uygulanırsa, ordu başarısız kalmaz;
ordu başlı olursa, asker birbirine bağlı kalır.

---

u. B_6 ... *uvutluġ* (satır altında *ʿaḳl*) C_8 *ụvut-luġ t. yürekliġ* ‖ 2294 *ḳılınçı ... ḫoḍḳı*] A_7 *ḳılıç-çı öngġay bolz-a ḫoshḳ-ı* B_7 ve C_9 ... *ḫotḳı* | *sevitür ... yanğ*] A_7 *sivinür ọsin bu teng* ‖ 2295 *erenig ... buşı*] A_{28} *ẹren-ning til-i ol b.* B_8 *erenig* (iyi okunmuyor) ... C_{10} *erening ... tuşı* ‖ 2296 *er ... yir*] A_9 *ẹr birge* (satır altında AH: *ḫạmçı*) *yer* B_9 *ẹr bẹrge y.* C_{11} *er birge yĭr* ‖ 2297 *beḍūḳ ... usallıḳ*] A_{10} *besūḳ ẹr uz-a-lıḳ* B_{10} *bẹḍūḳ* (satır altında *ụluġ*) ... | *er ... buzlur*] A_{10} *ẹr y-a buslur* B_{10} *ẹr ...* C_{12} *er ya tūrlūr* (?) ‖ 2298 *ḫaşığ*] B_{11} *ḫaşığ* C_{13} *ḫasığ* | *yaḍılsa ... kūlūg*] A_{11} *yasılz-a çav-lığ kụlūr* B_{11} ... *çavluġ* (satır altında *çavluġ*) *k.* ‖ 2299 *isirzlerke ḫaşığ*] A_{12} *ẹsiz-ler-ke ḫasığ* B_{12} *i. ḫaşığ* (satır altında *yạmạn*) C_{14} *i. ḫasığ* | *yavaşlarḳa*) B_{12} *yạvaş-lar-ke* ‖ 2300 *siyasẹṭḳa aşlığ*] A_{13} *siyaset ḫaş-lığ* B_{13} ve C_{15} *siyasẹṭ-ḳa a.* ‖ 2301 *yorıtsa*] A_{14} *yı.ụrūdz-e* ‖

C123 2302 kayu sü bolur bolsa başsız boşanğ
uş ol sü buzuldı ilig kiç yaşanğ

B174 2303 isizlerke haşmet siyaset kerek
yana edgüke tutçı hurmet kerek

2304 tegür edgülerke tükel edgülük
sevinçin tilegü yüdürmegü yük

2305 bu edgüg tiler barça yalnguk turup
kişi kul bolur erke edgü bulup

2306 negü tir eşitgil ay kıllkı tüzün
ne beytig okığıl avınğıl özün

2307 boş azad kişi barça edgü kulı
sen edgü kılu aç könilik yolı

2308 kişilik kılurka kişi bol tuşı
kişi mundağ urdı kişilik ulı

2309 kerek sü başınga bu bir kaç kılık
yağıka yüz ursa bu tüzse yorılk

2310 yağıda kör arslan yüreki kerek
karıştukta esri bileki kerek

2311 tonguz teg titimlig böri teg küçi
adığlayu azğır kutuz teg öçi

2312 yana alçı bolsa kızıl tilkü teg
titir buğrası teg kör öç sürse keg

2313 sağızğanda salkrak kerek tutsa öz
kaya kuzğunı teg yırak tutsa köz

2314 uluğ tutsa hamyet kör arslanlayu
ügi teg usuz bolsa tünle sayu

2315 bu yanglar bile er yağıçı bolur
yağıçı bolur hem yarağçı bolur

2302 *bolsa ... boşanğ*] A_{15} *erz-e b. teseng* B_{15} ... *toşang (-ng ?)* C_1 ... *toşang* | *uş ... yaşanğ*] A_{15} *uşol sıuu busultı i. keş y.* B_{15} *uşol ... yaşang (-ng?)* C_1 *uşol ...* || 2303 *isizlerke hąşmęt*] A_{16} *ęsiz-ler-ke (h)ışmet* B_1 *i. hąşmęt* (satır altında *hşm*) C_2 *i. hąşmęt* | *tutçı*] B_1 *tutçı* (satır altında *da'im*) || 2304 *tegür ... tükel*] A_{17} *olar-ka tegürgü kerek* | *sevinçin ... yüdürmegü*] A_{17} *sevünçin t. bıdürm-e-gü* || 2305 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *edgüg ... yalnguk*] A_{18} *ętgü ...* C_4 *... yangluk* || 2306 *negü tir* | A_{19} *n. ter* B_4 ve C_6 *nigü t.* | *beytig*] B_4 *bąytıġ* (satır altında ... *ʿąẓl-lık* ?, iyi okunmuyor; yeri?) C_6 *bąytıġ* | Dörtlük, A'da sayfa kenarında AH: *şiʿr* sözü, B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *şiʿr* sözüyle ayırt edilmiştir || 2307 *tuşı*] A_{21} *toz-i* | *ulı*] A_{21} *yol-ı* || 2309 *bu ... yorılk*] A_{22} *bıdürz-e*

2302 Hangi ordu başsız kalırsa, onu bırak;
o ordu bozulmuştur; ey hükümdar, sen çok yaşa.

2303 Kötülere haşmet ve siyaset,
iyilereyse daima hürmet gerekir.

2304 İyi insanlara her türlü iyiliği ver;
onları sevindirmeli, onlara yük yükletmemeli.

2305 Bütün insanlar bu iyilikleri arar;
kişi iyilik gördüğü adama kul olur.

2306 Yumuşak huylu insan ne der, dinle;
bu beyiti oku ve kendini teselli et.

2307 Hür ve serbest insanların hepsi iyiliğin kuludur;
sen iyilik yaparak doğruluk yolunu aç.

2308 İnsanca hareket etmek için sen daima insan ol;
insan insanlığın temelini böyle saptamıştır.

2309 Düşmana karşı sefere çıkıp orduyu idare edebilmek için
kumandan şu birkaç niteliğe sahip olmalı.

2310 Onun yüreği savaşta arslan yüreği gibi,
dövüşürken de bileği kaplan pençesi gibi olmalı.

2311 O domuz gibi inatçı, kurt gibi kuvvetli,
ayı gibi azılı ve yaban sığırı gibi kinci olmalı.

2312 Aynı zamanda kızıl tilki gibi hilekâr olmalı;
deve aygırı gibi kin ve öç gütmeli.

2313 Kendini saksağandan daha ihtiyatlı tutmalı;
gözünü kaya kuzgunu gibi uzaklara çevirmeli.

2314 Arslan gibi hamiyeti yüksek tutmalı;
baykuş gibi geceleri uykusuz geçirmeli.

2315 İnsan bu niteliklerle savaşçı olur;
savaşçı olur ve işinin ehli olur.

---

yodlḳ B_7 ... *yorlḳ* (satır altında *ḳızıl til* ?) || 2310 *ḳarıştulḳta ... kerekl*] A_{23} *ḳarış-tur-ta ḍsr-i ... B_8 ... tileki yorlḳ* (*-r-* sonradan eklenmiş) || 2311 *titimlig*] A_{24} *yidim-lig* C_{12} *ṭiṭim-lüg* (*-t-* noktasız) | *azġır ḳutuz*] A_{24} *aġsun ḳudur* B_{10} *azġır* (*-z-* noktasız) *ḳ.* || 2312 A_{26}'da bu beyit 1313'ten sonra geliyor | *tilkü*] A_{26} *tulkü* | *tirir*] A_{26} *tedir* C_{13} *ṭiṭir* || 2313 A_{25}'te bu beyit 2312'den önce geliyor | *saġızġanda*] A_{11} *saḳırġan-da* C_{14} *sąġızġan-da*" | *ḳaya*] A_{25} *ḳar-a* B_{11} ve C_{14} *ḳąya* || 2314 A_{27}'de bu beyit 2312'den sonra geliyor | *ulug ... ḥamyeṭ*] A_{27} *bedük tudz-a himmet* | *ügi*] A_{27} *ṭıgi* (satır altında UH: *sarıg ḳuş*) || 2315 *yanglar*] A_{28} *neng-ler* B_{13} *nęng-ler* C_{16} *yąnglar* | *ḥem yaraġçı*] A_{28} *m-a yıraġ-çı* ||

C124 2316 yaġıçı yaraġçı kişi ol tuçı
yaġı sançġuçı hem yetürgen uçı

2317 tuzı etmeki hem aşı kiñg kerek
atı ton tolumı añgar teñg kerek

B175 2318 aş içgü tuz etmek yaḍar er atı
aş içgü turur bu tiriglik otı

2319 negü tir eşitgil ıla atlıġı
tuz etmek kiñgüt ay kişi ḳutluġı

2320 kü çaṽ at tilese tuz etmek yitür
tiriglik tilese anı oḳ yetür

A87 2321 kişilik ḳılıġlı ınançlıġ aḳı
tuz etmek ḥaḳı tip öter er ḥaḳı

2322 uluġluḳ tilese aş içgü üle
uzun yaş tilese bulur aş bile

2323 kerek ḫayl başıñga bu bir ḳaç ḳılıḳ
itilse işi ötrü tüzse yorıḳ

2324 sözi çın kerek bolsa ḳavli bütün
uluġ bolsa yalġan ınanmaz buḍun

2325 ikinçi aḳılıḳ kerek birse neñg
saranḳa yumıtmaz kişi alġu yañg

2326 üçünçi yüreklig kerek kögsi kür
yüreksiz yağı körse iglep yatur

2327 bu törtünç kerek alçı ḫile bilir
bu ḫile bilir erke arslan ulır

2328 titimlig kerek hem topulsa çerig
yitilik kerek keḍ ḳomıtsa erig

2329 bu erdem bile bolsa sü başçısı
yaġı sançġa yaḍġa yaġınıñg küsi

2330 bu yañglıġ sü başçı bu sü başlasa
elig bulġa düşmaṇ öze işlese

2316 *yaraġçı*] A_{29} *yıraġçı* | *sançġuçı ... yetürgen*] A_{29} *sı-ġuçı h. idürgen* ‖ 2317 *etmeki ... kiñg*] A_{30} *ḍmeki keng aş-ı keng* C_2 *ötmeki ...* | *atı ... tolumı*] A_{30} *... talum-ı* B_{15} *aṭı t. ṭolumı* ‖ 2318 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *etmek yaḍar*] A_{31} *ḍmek yadar* (satır altında AH: *yir* veya *yaṵar*) C_3 *ötmek yaḍar* ‖ 2319 *negü tir*] A_{32} *n. ter* B_2 ve C_5 *nigü t.* | *etmek kiñgüt*] A_{32} *ḍmek keng-gürt* C_2 *ötmek k.* ‖ 2320 *kü ... yitür*] A_{33} *kör at çav ... ḍmek yedür* B_3 *k. çaṽ* (satır altında *çavluḳ*) ... C_6 *bu ... ötmek y.* | *anı ... yetür*] A_{33} *aġ-ı oḷ yedür* C_6 *... yeṭür* (*y-* yerine *b-* ile) ‖ 2321 *etmek ... er*] A_1 *ḍmek ... ọder-ler* B_4 *... ḍr* C_7 *ötmek ...* ‖ 2323 *ḫayl ... bu*] A_3 *ṣuu iş-in-ge buu* B_6 *ḫayl başı-ḳa b.* C_9

2316 Savaşçı her zaman silah taşıyan kişidir;
o düşmanı vurur ve zafer kazanır.

2317 Onun tuzu ekmeği ve yemeği bol,
atı, giysisi ve silahı da buna denk olmalı.

2318 İnsanın adını tuz ekmek, yiyecek ve içecek dünyaya yayar;
bu hayatın devası yiyecek ve içecektir.

2319 Ila'nın meşhur şahsiyeti ne der, dinle;
ey insanların kutlusu, tuzun ekmeğin bol olsun.

2320 Adının namlı ve şöhretli olmasını dilersen, başkalarına
tuz ekmek yedir; yaşamak dilersen de yine aynı şeyi yap.

2321 İnsanlık yapan, itimat kazanan ve cömert olan insana,
tuz ekmek hakkı diye askerler bunun hakkını öder.

2322 Büyüklük dilersen yiyecek ve içecek dağıt;
uzun ömür istersen o da bununla olur.

2323 İşinde başarılı olup gidişinin düzenlenmesi için
kumandanda şu birkaç nitelik bulunmalı.

2324 Söyledikleri doğru olmalı ve sözüne güvenilmeli;
büyükler yalancı olursa, halkın itimadı kalmaz.

2325 İkincisi cömert olmalı ve ihsanlarda bulunmalı;
bir şeyler almayı âdet edinen hiç kimse cimrinin etrafında toplanmaz.

2326 Üçüncüsü yürekli ve göğsü pek olmalı;
yüreksiz kişi düşmanı görünce hastalanarak yatağa düşer.

2327 Dördüncüsü hile ve kurnazlık yollarını bilmeli;
çaresini bulan kişiye arslan bile baş eğer.

2328 Orduları yarıp delmek için sebatlı olmalı,
askeri coşturmak için de kesin kararlı olmalı.

2329 Ordu kumandanı bu erdemlere sahip olursa,
düşmanını vurur ve onun şöhretini yere serer.

2330 Böyle bir kumandan askerin başına geçerse,
düşmana karşı her zaman başarılı olur.

ḫaylbaşınga b. | *itilse ... yorılı*] A_3 *ḑilz-e iş-i ḑrū tuşz-e y.* B_6 *i. iş ... yorık* (satır altında *ḳızıl til*?) C_9 *i. ili ...* || **2324** *uluġ ... manmaz*] B_7 *eğer (-g- ? -k- ?) ... manmas* || **2325** *birse neñg*] A_5 *berz-e n.* C_{11} *b. ning* | *yumıtmaz ... yañg*] A_5 *bu-mıdmaz* B_8 *yumıtmas ...* C_{11} *... nęng* || **2326** A'da ikinci mısranın yerine, önce **2327**. beyitin ilk mısrası yazılmış; sonra üzerinden çizilerek satır üstünde düzeltilmiş | *üçünçi*] B_9 *üçinçi* || **2327** *törtünç ... alçı*] B_{10} *törtinç ...* C_{13} *... ilçi* || **2328** *titimlig ... topulsa*] A_8 *tcyim-lig ... tudulz-a* C_{14} *titim-lūg (-iti- noktasız) ... topulsa (-p-* noktasız) | *yitilik ... ḳomıtsa*] A_8 *idek-lik ... ḳamıdz-a* B_{11} ve C_{14} *yiti-lik ... ḳọmıtsa* || **2329** *sançġa ... küsi*] A_9 *yançġ-a yaḑġ-a bu beglik küz-i* || **2230** *bū sū*] A_{10} *sụụ-ni* | *elig bulġa*] A_{10} *ilig bilge* ||

C125 2331 yüz ursa yaġılḳa bu sü başçısı
oḍuġ turġu tün kün kiterse usı

2332 öküş er kereksiz er öḍrüm kerek
er öḍlrüm bolunsa tolum tüm kerek

B176 2333 öküş sü çerig erse başsız bolur
bu başsız çerig sü yüreksiz bolur

2334 sınamış yaġıçı kişi teñglemiş
on iki miñ er sü öküş sü timiş

2335 çerig sançmış alp er tutuzmış ayu
man̄ga tört miñ er sü tükel sü tiyü

2336 ḳalın sü yayılsa için bulġaşur
anı itse bolmaz yaraġsız tuşur

2337 çaṿılḳmış kür alp er yime sözlemiş
er öḍrüm kerek sü tolumluġ timiş

2338 negü tir atılḳmış yaġıçı eşit
bu söz eştip ötrü özün̄ge iş it

2339 öküş sü tileme er öḍrüm tile
er öḍrüm tile hem tolum tüm bile

2340 itiglig az eḍgü öküşte körü
telim tuştı artalḳ öküş sü bile

2341 yaġılḳa ḳalı yortsa sü başlar er
yaḳın tutġu özke yaġıġ işler er

2342 aḍırġu öḍürgü yezek tutġalḳı
yıralḳ tutġu saḳlap közi ḳulġalḳı

2343 yezek hem telim yetse tutġalḳ kitip
yaġıġ basġu bolsa urunsa ḳayıp

C126 2344 süsin itse yapsa ma yortuġ tüzüp
kiḍin ḳalmasa er ya öñgdün ozup

2331 *kiterse usı*] A_{11} *ḳoḍürz-e uz-ı* ‖ 2332 *er ... öḍrüm*] A_{12} *sṵṵ ...* B_{15} *... öḍrüm* (satır altında *özr ...?*) | *bolunsa ... tüm*] A_{12} *bolılz-a telim tṵm* B_{15} *b. ṭolum t.* ‖ 2333 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *erse*] A_{13} *urz-a* | *çerig ... yüreksiz*] A_{13} *sṵṵ baş-lar ẹr irksiz* B_1 *çẹrigsü ...* ‖ 2334 *kişi teñglemiş*] B_2 *kịşig tẹnglemes* C_5 *kişi tinglemiş* | *on ... timiş*] A_{14} *az-ı iki ming ẹr ö. sṵṵ temiş* B_2 *... ming* (*-i-* yerine *-n-* ile) *... times* ‖ 2335 *tutuzmış*] A_{15} *yidür-miş* | *miñ ... tiyü*] A_{15} *m. ẹr tap tụkel tụsnü teyü* B_3 *ming* (*-i-* yerine *-n-* ile) *... tiyü* (noktalara dikkat) C_6 *... tiyü* ‖ 2336 *yayılsa*] C_7 *yayılsa* (*-y-* yerine *-b-* ile) | *bolmaz*] B_4 *bolmas* ‖ 2337 *çaṿılḳmış ... yime*] A_{17} *çavuḳ-mış ... tem-e* | *kerek ... timiş*] A_{17} *til-e hem tolum tụm temiş* ‖ 2338 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *negü*

2331 Ordu kumandanı düşmanla karşılaşınca,
gece gündüz uyanık olmalı, uykuyu bırakmalı.

2332 Çok adam gereksizdir, asker seçme olmalı;
asker seçme olduğu gibi silahı da tam olmalı.

2333 Kalabalık asker ve ordu başsız olur;
bu başsız asker ve ordu yüreksiz olur.

2334 Tecrübeli savaş adamı karşılaştırmış ve
onikibinlik ordunun büyük kuvvet olduğunu söylemiştir.

2335 Ordular yenmiş olan kahraman adam demiş ki:
Benim için dört bin asker tam bir ordudur.

2336 Kalabalık ordu yayılınca içinden karışır;
düzene sokulamaz, kötü bir durum doğar.

2337 Şöhretli, cesur ve kahraman yiğit demiş ki:
Orduda seçme ve iyi silahlı yiğitler gerekir.

2338 Adı dünyaya yayılmış meşhur savaş adamı ne der, dinle;
bu sözü dinle ve ona göre hareket et.

2339 Çok asker isteme, seçme asker iste;
askerin seçkin, silahlarının tam olmasını iste.

2340 Az sayıda ve düzenli bir ordu, çoğa nispetle daha iyidir;
pek çok kişi çok askerle bozguna uğradı.

2341 Ordu kumandanı düşmana karşı harekete geçerken,
düşmana karşı koyacak esas kuvveti yakında bulundurulmalı.

2342 Öncü ve keşif kollarını seçip ayırmalı;
ihtiyatlı olmalı, göz ve kulağını uzaklara çevirmeli.

2343 Keşif kolu gidip düşmanın kalabalık öncüsüyle karşılaşınca,
eğer düşmana saldırmak gerekirse, dönüp hücum etmeli.

2344 Askeri düzenleyerek muhafız alayını oluşturmalı,
hiç kimse geride kalmamalı veya öne geçmemeli.

... *yaġıçı*] C_{18} *aḍlıḳ-mış yaġ-ı-çı negü ter* B_6 *nigü* ... C_9 *nigü tir eşitgil* ... | *eştip* ... *it*] A_{18} *eşti ọdrü ọsünngge iş eṭ* B_6 ... *özinge i. i.* | Dörtlük, A'da ayrıca işaret edilmemiş; B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *şi'r* sözüyle ayırt edilmiştir || 2339 *er*] A_{19} *az* | *er* ... *bile*] A_{19} *az* ... *tụm til-e* B_7 ve C_{12} ... *tile* || 2340 *itiglig* ... *öküşte*] A_{20} *ẹdig-li* ... *ọḳüş-tin* | *bile*] B_8 *tile* || 2341 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *yortsa*] A_{21} *burdz-a* || 2342 *öḍürgü* ... *tuṭġaḳı*] A_{22} *ọdcr-güü yesik tud-ġaḳ-ı* (sonradan düzeltilmiş) || 2343 *telim* ... *kitip*] A_{23} ... *tudz-a t. kined* C_{17} *tilim yętse* ... *ḳiṭip* | *basġu* ... *ḳayıp*] A_{23} *basġu b. urınz-a ḳanat* B_{11} *bąsġu* (noktalamaya göre, *sıġu*) ... *uru saḷınıp* C_{17} ... *ursa ḳąyıp* || 2344 *itse* ... *yortuġ*] A_{24} *ẹdz-e tudz-a buyur-tıġ* B_{12} *i. yąpsa ne y.* C_1 *i. yąnsa ma y.* | *kiḍin* ... *ozup*] A_{24} *telim ḳ. ẹr m-a ọngdın osup* B_{12} ... *ẹr ya* (*y-* noktasız) ... C_1 ... *ozup* (*-z-* yerine *-j-* ile) ||

2345 tüşün bilse yortuġ tüze bilse keḍ
er at tutsa saḳçı oḍuġ tursa keḍ

2346 yorıḳın küḍezse ʿaḷem başlar er
örg̃i turmasa bir yaġıġ işler er

2347 tüşürse toyuġ keḍ körüp berk yirig
yıraḳ ıḍmasa tıḍsa yıġsa erig

B177 2348 usal bolmasa bolsa artuḳ oḍuġ
usal bolsa tegrür basımçı yoḍuġ

2349 yaġıḳa yaġusa yezekin alu
tüşürse toyuġ körse ot suv̇ talu

2350 süsin keḍ küḍezse til ıçğınmasa
süsi az öküşin yaġı bilmese

2351 ḳatıġlanġu aşnu til alġu kerek
bu tildin yaġı ḳılḳı bilgü kerek

2352 anr̃gar terr̃glese ötrü itse işin
yaġı boynı yençse kiterse başın

A88 2353 bu saḳlıḳ bolur hęm oḍuġluḳ bolur
yaġıda ḳayusı saḳ erse unur

2354 oḍuġ beg sözi kör böke yolçılıġ
kör arslan münügli lḳılıç ḳamçılıġ

2355 yaġı sançġuḳa tutġu iki tolum
bu iki tolumdın yaġı yir ölüm

2356 enr̃g aşnu yaġıḳa kerek ḥile. al
bu ḥile. bile ḳıl yaġı menr̃gzi al

2357 ikinçi bu saḳlıḳ oḍuġluḳ turur
ḳayusı saḳ erse ol üstenr̃g bolur

2358 ḳayusı saḳ erse yaġıda oḍuġ
siziksiz yaġılḳa bu tegrür yoḍuġ

C127 2359 yaġınr̃g sü telim tutsa azraḳ seninr̃g
toḳışḳa ivinme yaraġ kör anınr̃g

2345 *yortuġ ... keḍ*] A_{25} *yordıġ tuz-e b. ket* C_2 *y. yura ...* | *er ... keḍ*] A_{25} *yıraḳ ... ket* || 2346 *yorıḳın*] A_{26} *yorış-ın* | *örg̃i ... er*] A_{26} *ogin barmaz-a* (*-r-* ?) *... ęr* C_3 *ö. tębrese ... ir* || 2347 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *toyuġ ... yirig*] A_{27} *tonıġ ket ḳorüp* (*-ü-* ?) *b. çerig* B_{15} *toyuġ* (*-y-* noktasız) *... yi̇ri* C_4 *toyuġ* (*-y-* noktasız) *... yi̇rig* | *tıḍsa ... erig*] A_{27} *ḳıḍz-e ... ę.* B_{15} *... eri* || 2348 *basımçı*] A_{28} *kesim-çi* || 2349 *toyuġ*] A_{29} *tonuġ* B_2 ve C_7 *toyuġ* (*-y-* noktasız) || 2350 *yaġı*] C_8 *kişi* || 2352 *anr̃gar ... itse*] A_{32} *anġgar ... ḳılz-a* B_5 ve C_{10} *ęgęr ...* | *kiterse*] A_{32} *ḳodürz-e* || 2353 *hęm*] A_1 *m-a* | *yaġıda ... unur*] A_1 *yaġ-ı-lḳa ... urur* C_{11} *yaġı-da*" || 2354 *būke yolçılıġ*] B_7 *būke* (*-k-* üç noktalı) *y.* C_{12} *b.*

2345 Konak yerlerini ve muhafız alayını düzenlemesini iyi bilmeli;
askerden nöbetçiler saptamalı ve bunlar çok uyanık durmalı.

2346 Alemdar [sancaktar] harekatı iyice izlemeli,
düşmana hücum edecek askerlerden kimse hariç kalmamalı.

2347 Karargâh kurarken çok dikkat etmeli, mahfuz bir yer seçmeli;
askeri toplu halde bulundurarak uzaklaşmasına engel olmalı.

2348 Kumandan ihmalkâr olmamalı ve çok uyanık bulunmalı;
o ihmalkâr olursa düşmanın baskınından zarar görür.

2349 Öncü kuvveti ile düşmanın yakınlarına sokulmalı;
otuna ve suyuna iyice dikkat ederek karargâh kurmalı.

2350 Askerini çok iyi gözetmeli ve dil yakalatmamalı;
askerinin az veya çokluğundan düşman haberdar olmamalı.

2351 Daha önce dil yakalamaya gayret etmeli ve
bu dilden düşmanın durumunu öğrenmeye çalışmalı.

2352 Sonra işini, alınan bilgiye göre düzenlemeli;
ya düşmanın boynu kesilir ya da başı ezilir.

2353 Böyle hareket etmek ihtiyatlılık ve uyanıklık olur;
savaşta kim ihtiyatlı davranırsa, o başarılı olur.

2354 Uyanık beyin askeri, bak, ejderha kumandasında
arslana binmiş, kılıç kamçılı orduya benzer.

2355 Düşmanı vurmak için şu iki silah kullanılmalı;
bu iki silah düşmana ölüm getirir.

2356 İlk önce düşmana karşı hile ve aldatmaya başvurulmalı;
bu hile ağına düştüğü için utançtan düşman yüzünü kızartsın.

2357 İkincisi ihtiyatlılık ve uyanıklıktır;
savaşta kim ihtiyatlı davranırsa o üstün gelir.

2358 Savaşta kim ihtiyatlı ve uyanık bulunursa,
hiç şüphesiz, düşmanı felakete uğratır.

2359 Eğer düşmanın askeri çok ve seninki daha azsa,
savaşa acele etme, ona göre tedbir al.

---

yolçılıġ (y- ve -ç- noktasız) | *münügli ... ḳamçılıġ*] A_2 *mınuġ-lı ... ḳamçı-lıġ* || 2355 *tolum*] A_3 *talum* | *tolumdın ... yir*] A_3 *talum-tın yaġıġ yer* B_8 *t. yaġıġ y.* || 2356 *eñg*] A_4 *ing* | *meñgzi*] A_4 *mingsi* || 2357 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *bu ... oḍuġluġ*] C_{15} *oduġ-luḳ bu saḳı-lıḳ* | *üsteñg*] A_5 *yıız-teng* || 2358 *siziksiz ... tegrür*] A_6 *sesik-siz ... tegrü* || 2359 *yaġıñg ... seniñg*] A_7 *yağ-ı sıu t. bolz-a asralı sening* (önce *telim* yazılmış, sonra düzeltilmiş) | *tokışka ... anıñg*] A_7 *tolzuş-ka ive-m-e ... inig* B_{12} *t. ivmmalı ...* ||

2360 yaraşġu yaraġı bar erse yaraş
yolṣ erse yarılṣlan bil alşıp küreş

2361 ḳatıġlan usandur usa bas kiçe
kiçe az öküşüg ne bilgey aça

2362 ḳalı basġulṣa bulmasa sen yarı
yalaṽaç ıdıp sen bar illeş yorı

B178 2363 tilin arsıṣ il bol küḍezgil özüñ
tolṣışlṣa iṽinmegü kesgil sözüñ

2364 taḳı bolmaz erse yaġı oġrasa
toḳışmalṣ tilese körügül birmese

2365 uzatma işiñ sen çerig tir tolṣış
üle neñ erig ög toḳış at oḳış

2366 tolṣışıġ uzatsa yaġı öglenür
öküş körse erminñ közi ögrenür

2367 negü tir eşitgil yaġı sançmış er
başında keçürmiş közün körmiş er

2368 körüşmez yaġınınñ küsi keḍ yıralṣ
körüşse basınur körügli ḳaraḳ

2369 yaġıḳa yalınñ teg neñginñ almasu
uzatsa basıttınñ yiti ḳıl aḍaḳ

2370 çerigde bir ança basuġlṣa kigür
yaḍaġ oḳçı tuşrup sen önñdün yügür

2371 yaġıçı örünñ ḳırġıl ersiglerig
yaġıḳa alın ḳıl kötürsü çerig

2372 örünñ ḳırġıl artuḳ yaġıçı bolur
yaġıçı bolur hem yaraġçı bolur

C128 2373 kiçig ḳur yigitler bolur keḍ yiti
ḳalı yüz eṽürse uḍıtur otı

2360 *bil ... küreş*] A_8 *yel ...* B_{13} *... küreş* (-ş sayfa kenarında yazılmış olmalı) ‖ 2361 *kiçe*] A_9 *keçe* | *kiçe ... aça*] A_9 *keçe az oḳüşüng ne bilge keçe* ‖ 2362 *yarı*] B_{15} *yorı* C_4 *yarı* (-*a*- harekeli) | *yalaṽaç ... illeş*] A_{19} *yalavaç* (satır üstünde Uygur harfleriyle tekrarlanmış) ı. *sen bir ileş* (*aylaş* ?) ‖ 2363 *arsıl*] A_{11} *aşġalṣ* (?) | *tolṣışlṣa ... kesgil*] A_{11} *toḳuş-lṣa iṽen-m-e* (-ṽ- ?) *m-e kesgil* (satır alında Uygur harfleriyle tekrarlanmış) ‖ 2364 *bolmaz*] B_2 *bolmas* | *tolṣışmalṣ ... birmese*] A_{12} *tolṣuş-maḳ ... bermez-e* ‖ 2365 *tir toḳış*] A_{13} *bir tolṣuş* | *tolṣaş ... oḳış*] A_{13} *tolṣuş ad oḳuş* | C_8'de 2365'ten sonra yanlış ve yersiz tekrarlanmış olan beyit için bkz. 2371 not ‖ 2366 *tolṣışıġ*] A_{14} *tolṣuşuġ* C_9 *tolṣuşıġ* | *erminñ*] A_{14} *az neng* ‖ 2367 *negü ... er*] A_{15} *n. ter işidgil ... ęr* B_5 *nigü ... ęr* C_{10} *nigü ... ir* | *başında ... er*] A_{15} *... ḳosin ḳormiş ęr* B_5 *... ęr* C_{10} *başında*" *... ir* | Dörtlük, A'da sayfa kenarında AH: *şi'r* sözü, B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *şi'r* sözüyle ayırt edilmiştir ‖ 2368 *körüşmez ... keḍ*] A_{16}

2360 Anlaşmak imkânı varsa onunla anlaş;
yoksa zırhını giy, düşmana sıkı sıkı yapış ve güreş.

2361 Gayret et, düşmanı usandır, mümkünse gece baskını yap;
gece karanlığı içinde kuvvetinin az veya çok olduğunu kim bilecek.

2362 Eğer kazanmak için imkân bulamazsan,
elçi göndererek barış yapmaya çalış.

2363 Sözle oyala, barış yap, kendini koru
ve savaşa acele etme; işte bu kadar.

2364 Böyle olmazsa ve düşman anlaşmak
istemeyip savaşmakta ısrar ederse,

2365 İşi uzatma, askeri topla ve savaş; askere mal dağıt,
kahramanlık duygularını okşa ve her araca baş vur.

2366 Savaşı uzatırsan düşmanın aklı başına gelir;
iş uzadıkça kuvvetinin derecesini anlar.

2367 Düşmanlarını yenmiş, görmüş geçirmiş,
tecrübeli yiğit ne der, dinle:

2368 Görünmeyen düşmanın şöhreti uzaktan büyük görünür;
meydana çıkınca karşılaşanların gözünde bu şöhret küçülür.

2369 Düşmana yalın hücum et, ağırlığın düşmanın eline geçmesin;
işi uzatırsan yenildin demektir, ayağını çevik tut.

2370 Askerin bir kısmını pusuya yatır,
yaya okçuları harekete geçirerek kendin önden koş.

2371 Düşmanın karşısına yaşlı-başlı yiğitler koy;
askeri onlar götürsünler.

2372 Savaşta saç sakal ağartmış kişiler daha iyi savaşır;
bunlar savaşçıdır ve bu işi çok iyi bilirler.

2373 Genç ve toy yiğitler çok ateşli olurlar;
fakat bir yüz çevirdiler mi, bu ateşten eser kalmaz.

... B_6 *körïşmes* ... ‖ 2369 *yaġılxa* ... *nenginig*] A_{17} *yaġ-ı yalın teg nençing* (?) C_{13} ... *nençing* (*n*-yerine *t*- ile ?) | *uzatsa* ... *yiti*] A_{17} *usadz-a b. yenik* B_7 *u. başıt(t)ıng yiti* C_{13} *uzansa başıt(t)ıng yiti* ‖ 2370 *çerigde* ... *busuġlxa*] A_{18} *çerig-ten* ... C_{14} ... *çerig-de* (*-de* satır üstünde yazılmış) ... *bųsuġ* | *örïgdün*] A_{18} *ǫngdin* ‖ 2371 C_8'de bu beyit, yanlış ve yersiz olarak 2365'ten sonra tekrarlanmış; krş. beyit 2365 not | *yaġıçı* ... *ersiglerig*] A_{19} *y. ǫsüng lx. irsig-lerig* C_8 *yąġınçı* (*y-*?) *erig lxır vę e.* | *alın* ... *kötürsü*] A_{19} *ąlın-ġın kǫder sų* C_8 *alınġıl kötür sü* ‖ 2372 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *örüng*] A_{20} *ǫsüng* | *yaraġçı*] A_{20} *yıraġ-çı* ‖ 2373 *lxır* ... *yiti*] A_{21} *lxul* ... *yeti* B_{11} ve C_1 ... *yiti* | *evürse*] A_{21} *ǫvürz-e* ‖

2374 manur erig ḳılġıl örïgdün kiḍin
onïgunïgdın solunïgdın bir ança aḍın

2375 yaġusa çerigke ilişse eri
tuşınça tegişgü kemişse urı

2376 erïg aşnu yıraḳtın tegişgü oḳun
yaġusa sünïgün teggü birse boyun

2377 ḳatılsa ḳılıç baldu birle tegiş
tişin tırnïgaḳın teg yalḳa tut iliş

B179 2378 tiren arlḳa birme yaġılḳa bolup
yaġıġ sanç yoḳ erse uruş yat ölüp

2379 negü tir eşitgil ḳarışġan kür er
seringil seringen yaġısın urar

2380 kelin ḳız sevinçi küḍen tünleri
kür alp er küvençi çerig künleri

2381 küvez alp sekirtip çerig sürse bat
laçın ḳuş ḳovar teg töker ḳanları

2382 yaġı körse alp er ḳöpirtür izig
bu ḳarşur aḍınlarlḳa tegmez kezig

2383 çerig körse alp er kör arslan bolur
sekirtür ya öldrür ya urşu ölür

2384 yaġı körse alp er ḳızartur menïgiz
ḳarışsa boḍulur ḳızıl hem yaġız

2385 at üstem yarılḳlar bolur ḳıp ḳızıl
ḳızıl lḳızġu enïgler bolur yap yaşıl

2386 yaġı at kemişse sanïga oġrasa
serin arḳa birme saçılsa basa

2387 yaġı teprese sen uḍu tepregil
ite uḍ aḍaḳın yorı turmaġıl

2374 *örïgdün kiḍin*] A_{22} *ong-tin kedin* | *onïgunïgdın solunïgdın*] A_{22} *solung-tın ongung-tın* B_{12} ve C_2 *ikingdin s.* || 2375 *kemişse urı*] A_{23} *saruşz-a* (?) *ęr-i* || 2376 *oḳun*] A_{24} *oḳung* | *sünïgün ... boyun*] A_{24} *su(n)gün teg(g)ü yoḳsz-a tabun* B_{14} ve C_4 ... *boyun* (-y- noktasız) || 2377 *tırnïgaḳın ... iliş*] A_{25} *tırnaḳın ... ęliş* || 2378 *tiren ... birme*] A_{26} *teren a. berm-e* | *yaġıġ*] A_{26} *yaġ-ı* || 2379 *negü ... er*] A_{27} *n. ter işidgil ... ęr* B_2 *nigü ... ęr* C_7 *nigü ... ir* | *seringil ... urar*] A_{27} *siril-gen serilz-e y. urur* (-u- ?) B_2 *sęringil sęringen ...* C_7 *siringil siringen ...* | Dörtlük. Metnin bu kısmı nüshalarda karışıktır. A ve B'de bu beyitler dörtlük şeklinde değildir; C'deyse ayrı satırda *şi'r* sözüyle ayırt edilmiştir. Burada, bazı tereddütlere rağmen dörtlük şekli tercih edilmiştir || 2380 *kür ... küvençi*] A_{28} *buu* (düzeltilmiş) *alp ęr kevęn-çi* C_9 ... *kügvençi* || 2381 *küvez ... bat*] A_{29} *bu alp ęr sekirdip çerig tar-ġanı* B_4 *kür alp er sikirtip* (ilk *-i-* ?) *çęrig boyın sır* C_{10} ... *bat* (satır altında *yatġay*?) | *laçın ... ḳanları*]

2374 Öne ve arkaya güvenilir kişileri koy;
bir kısmını da sağa ve sola yerleştir.

2375 Askerler yaklaşıp erler savaşa tutuşunca,
herkes karşısındakiyle savaşmalı ve nara atmalı.

2376 İlk önce uzaktan oklar ile vuruşmalı;
yaklaşıp yüz yüze gelince süngüyle hücum etmeli.

2377 Saflar karışınca kılıç ve baltayla vuruş;
dişle tırnakla saldır, yakasından tut, yapış.

2378 Dayan, düşmana asla arka verme;
düşmanı vur veya vuruşarak orada öl.

2379 Dinle, düşmanın içine giren cesur asker ne der;
dayan, dayanan asker düşmanını ezer.

2380 Gelin kızların sevinçli anları zifaf geceleridir;
cesur ve kahraman erkeğin iftihar zamanları da savaş günleridir.

2381 Mağrur kahraman seyirterek hızla ordusunu sürer;
şahinin kuşa saldırması gibi hücum eder, kanlarını döker.

2382 Kahraman yiğit düşmanı görünce tozu dumana katar;
her yere o atılır, başkalarına sıra gelmez.

2383 Kahraman yiğit asker görünce arslan kesilir;
seğirtir, ya öldürür veya vuruşarak ölür.

2384 Kahraman yiğidin yüzü düşmanı görünce güler;
düşmanla kapışınca kızıl kana boyanır.

2385 At, koşum ve zırhlar kıpkızıl olur;
kızıl ateş gibi yanan yanaklar mos mor kesilir.

2386 Düşman at salar ve senin üzerine yürürse,
dayan, arka verme; kendiliğinden dağılır.

2387 Düşman harekete geçerse, sen de ona göre hareket et;
durma, hazır bekleyerek onun her hareketini karşıla.

A_{29} ... *ḳovar (-v̇-?) teg ḫalın ḫar-ġan-ı* B_4 *yaġı-nı bulun-lar alur hem esir* C_{10} *bılun-lar alur hem* (satır altında *laçın ḳuş ḳo̊var -ḫv̇-* noktasız *-tig-* noktasız) ...|| **2382** C'de bu beyit, yeri işaret edilerek sayfa kenarında yazılmış | *köpirtür izig*] A_{30} *koyer-tür isig* B_5 *k. erig* C *köpirtür* (k- çizgisiz, noktasız) *i.* | *bu ... kezig*] A_{30} *bulḫar-şur ... kesig* B_5 *... teḫmes ḳezig* C *... adın-larḫa* [*teḫmez ḳezig*] (üzerine kâğıt yapıştırılmış) || **2383** *çerig*] C_{11} *çerig* (önce *yaġı* yazılmış, sonra düzeltilmiş) | *sekirtür ... urşu*] A_{31} *sekirdür y-a oldürür ...* B_6 *silıṙtür ...* C_{11} *sekirtür ya öldürür ya ḫarşu* || **2384** *merïgiz*] A_{32} *mingiz* | *boḳlulur*] A_{32} *bosulur* || **2385** C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *at üstem*] A_{33} *uḫuş teng* B_8 *aṭ ü.* | *ḫızġu ... yaşıl*] A_{33} *ḫasġu ing-ler ...* B_8 *... yaḳ yaşıl* C_{14} *ḫızġu* (-z- noktasız) *... yaḳ y.* || **2386** *serin ... saçılsa*] A_{34} *sirin a. berm-e saçılġ-a* (önce *-z-a* yazılmış, sonra düzeltilmiş) || **2387** *ite ... yorı*] A_{35} *udu bar a. yurü* C_{16} *yana öz ...* ||

A89 2388 ḳalı ḳaçsa sindin yaġı turmasa
erig yetgü tutġu bulun tutmasa

C129 2389 yaġı sançmış ersig eren bulnuḳup
yana eṿre sançtı yaġısın utup

2390 yaġı ḳaçsa tap ḳıl eḍerme yıraḳ
ḳalı yandru yansa ḳaçumaz aḍaḳ

2391 munḡuḳsa yaġı yüz ölümke urur
ölümke yüz ursa kim utru turur

B180 2392 bu yirde özünḡni küḍezgil oġul
küḍezgil yoḳ erse özünḡdin tönḡül

2393 usal bolsa er kör yorırda ölür
usal bolmasa er tilekin bulur

2394 manḡa mundaġ aydı sınamış kişi
sınamış kişiler sözi söz başı

2395 yaġı ḳaçsa tap ḳıl eḍerme uḍu
eḍertçi yidi körse berge toḍu

2396 yaġıġ bir saçıtsa yana tirlümez
otuġ suṿ uḍıtsa yana tirlümez

2397 munḡuḳmış kişiler ölümüg ḳolur
ölümüg ḳoluġlı er öldrü ölür

2398 kim iş ḳılsa terkin anḡar birgü neṅḡ
uş ol neṅḡ bile er ḳızıl ḳılsa eṅḡ

2399 kim er tutsa öggü açınġu kerek
ol açıġ bile er urunsa yürek

2400 yaṿuz ögdi bulsa iḍi keçl bolur
keḍig ögse kendü ḳaçan kin ḳalur

2401 erig ögse elgin kör arslan tutar
atıġ ögse yügrür uçarıġ yeter

2388 *sindin*] A_1 *sen-tin* | *erig ... tutmasa*] A_1 *ẹrig* (önce *ẹrin* yazılmış, sonra düzeltilmiş) *yetgü* (*y*-?) *bolmaz-a* || 2389 *eren bulnuḳup*] A_2 *ẹren* (*ẹ*- üstündeki noktaya dikkat) *yul-ı-şup* (-*ş*- ?) B_{12} *e. yultuḳup* || 2390 *tap*] A_3 *tip* B_{13} ve C_2 *tạp* | *yandru ... ḳaçumaz*] A_3 *yạndru ...* B_{13} *yạndrı yạnsa ḳaçumas* C_2 *yạndurınsa ḳạçumaz* || 2391 *ölümke ... utru*] A_4 *... urz-a angar kim* C_3 *ölümḳa* (-*ḳa* ?, sonradan satır üstünde yazılmış) || 2392 B_1'de bu beyit 2393'ten sonra geliyor | *yirde*] A_5 *yerde* B_1 *yịrde* C_4 *yẹrde* (-*ẹ*- harekeli) | *küḍezgil ... özünḡdin*] A_5 *salın-ġın* (-*ġın* sonradan satır üstünde yazılmış) ... *ọsūng-tin* B_1 ... *ölümdin* C_4 ... *irse* ... || 2393 $B179_{15}$'te bu beyit 2392'den önce geliyor | *yorırda*] C_5 *bu yẹrde* (-*ẹ*- harekeli) || 2394 B_2'de bu beyit 2392'den sonra geliyor | *manḡa*] A_7

2388 Eğer düşman karşı durmayıp senden kaçarsa,
onu takip et ve esir almaya çalış; böyle yapmazsan,

2389 Düşmanı yenen kahraman yiğitlerin safı karışınca,
düşman dönüp tekrar hücum eder ve galip gelir.

2390 Düşman kaçarsa, onu ölçülü izle, uzaklara gitme;
eğer düşman geri dönerse, sonra kaçamazsın.

2391 Düşman ümitsizliğe düşerse, ölümü göze alır;
ölümü göze alan kişi çok şiddetle karşı koyar.

2392 Ey oğul, böyle durumlarda kendini iyi koru;
kendini koru ya da her şeyi göze al.

2393 İnsan ihmalkâr olursa yürürken ölür;
ihmalkâr olmazsa dileğine erer.

2394 Bana tecrübeli kişi böyle dedi;
tecrübeli kişilerin sözü sözlerin başıdır.

2395 Düşman kaçarsa, ölçülü takip et; arkasından pek ileri gitme,
çok ileri giden doyuncaya kadar kamçı yer.

2396 Su ateşi söndürünce ateş nasıl tekrar alevlenmezse,
düşman da dağılınca bir daha toplanamaz.

2397 Ümitsizliğe düşmüş kişiler ölümü arar;
ölümü arayan kişi önce öldürür, sonra ölür.

2398 Kim bir yararlık gösterirse ona derhal ödülünü
vermeli ve bununla onun yüzünü güldürmeli.

2399 Kim bir esir yakalarsa onu övmeli ve ihsanda
bulunmalı ki, o da bu ihsan ile övünsün.

2400 Kötü insan övmekle çok iyi olur;
iyiyi översen, ondan hiç geri kalır mı?

2401 Askeri översen, eliyle aslan tutar;
atı okşarsan uçan kuşa yetişir.

---

mungga | *kişiler*] A_7 *kişi kisler* || 2395 *tap ḫıl*] A_8 *tapḫıl* | *eḑlertçi ... berge*] A_8 *eḑler-teçi yanı bıu yerke* B_3 ve C_7 ... *berge* || 2396 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *bir ... tirlümez*] A_9 *yer ... ter-lümez* B_4 ve C_8 ... *tirlümes* | *suv ... tirlümez*] A_9 *sıḫ u. adın terlümez* B_4 ve C_9 ... *tirlümes* || 2397 *munğuḫmış*] A_{10} *munğğuḫ-mış* (*-mış* sonradan eklenmiş) | *ölümüg ... öldrü*] A_{10} *ǫlüming ...* B_5 ... *öldrür* || 2398 *birgü*] A_{11} *bergü* | *uş ol*] A_{11} *uşal* B_6 ve C_{11} *uşol* || 2399 *kim ... öggü*] C_{12} *kimi erse tutsa* (*t-* noktasız) | *açığ*] A_{12} *açuġ* || 2400 *iḍi keḍ*] A_{13} *eti ket* | *keḍlig*] A_{13} *bedük* || 2401 *elgin*] A_{14} *ilgin* | *atığ ... yeter*] A_{14} *adığ ǫgz-e ǫdrü ...* B_9 *atıġ ...* C_{14} ... *tutar* ||

2402 balıḳmış bar erse sen emlet körü
bulun bolmış erse yulup ol kirü

2403 ḳalı ölmiş erse aġırlap kötür
oġul ḳız bar erse anı̄gar ḥaḳ yitür

C130 2404 er at körse ötrü sevinçlig bolur
yaġı oġrı bolsa sevüg can birür

2405 isig söz küler yüz bile birgü nen̄g
bu üç nen̄g kişike bolur eḍgü yan̄g

2406 boş azad kişiler mun̄gar ḳul bolur
bu ḳul can yuluġlar sevinçin ḳolur

2407 mun̄gar men̄gzer emdi bu söz ay bügü
körü barsa yetrü çın aymış tigü

B181 2408 küler yüz isig söz üle nen̄g tavar
boş azad kişiler bu üçke avar

2409 sen altun kümüş birle alma ḳuluġ
bu üç nen̄g yuluġ ḳıl ḳamuġnı yavar

2410 sü başlar kişi bolsa ınundaġ kerek
anın başlasa sü bolur eḍgürek

2411 sen altun kümüşni ülegil nen̄gin̄g
yuluġ ḳılġa canın savı altun ten̄gin̄g

2412 bu üç nen̄gke bolur tapuġçı ḳulı
munı tutsa begler ḳamuġ nen̄g ulı

2413 bu yan̄glıġ sü başçı bulur erse beg
işi başḳa barġay küvenç bolġu teg

2414 bu yan̄glıġ bolur erse sü başlar er
işi barça itlip küvençke teger

2415 yaraġlıġ vezir ḳolsa andaġ kerek
sü başçı tiler erse mundaġ kerek

2416 an̄gar ötrü begler ınansa bolur
tilemiş tilekin beg andın bulur

2402 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *balıḳmış*] B_{15} *balıḳ-mış* (satır altında UH: *yaralıġ*) | *bulun ... kirü*] A_{15} *buu ḳın ǫlmiş ... ḳǫrü* C_{16} ... *bulun al k.* ‖ 2403 *yitür*] A_{16} *yedür* B_{11} *yitür* ‖ 2404 *sevinçlig*] A_{17} *sevünç-lüg* C_1 *sevinç-lüg* | *birür*] A_{17} *berür* ‖ 2405 *isig ... birgü*] A_{18} *ısıġ ... bergü* | *eḍgü yan̄g*] A_{18} *bergü neng* C_2 *e. neng* (*-n-* noktasız) ‖ 2406 *yuluġlar sevinçin*] A_{19} *yuluġ-lap s.* C_3 *y. sevünçin* ‖ 2407 *bügü*] A_{20} *begü* | *barsa ... tigü*] A_{20} *barz-a ... tegü* B_{15} *barsa ...* C_4 *birse ...* | Dörtlük, A'da ayrıca işaret edilmemiş; B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *şi'r* sözüyle ayırt edilmiştir ‖ 2408 *bu ... avar*] A_{21} *buu iş-ke a.* C_6 *bu üç-ke angar* ‖ 2409 *ḳuluġ*] A_{22} *kuluġ* (*k-* !) | *bu*

2402 Yaralanan varsa, sen bakıp tedavi ettir;
esir düşen varsa kurtar, geri al.

2403 Eğer ölen olursa, hürmetle kaldır;
çoluk çocuğu varsa onlara haklarını ver.

2404 Askerler bunu görünce sevinirler;
savaş günlerinde de sevgili canlarını verirler.

2405 Tatlı söz ve güler yüz ile onlara mal vermelidir;
bu üç şey insan için iyi bir anane olur.

2406 Serbest ve hür insanlar ona kul olur;
bu kul, onu sevindirmek için canını feda eder.

2407 Buna benzer bir söz vardır, ey hakîm;
iyice dikkat edersen, bunun doğru olduğunu onaylarsın.

2408 Onlara güleryüz göster, tatlı söz söyle, mal ve mülk dağıt;
serbest ve hür insanlar bu üç şeyin etrafında toplanır.

2409 Sen kulu altın ve gümüş ile alma;
bu üç şeyi feda et, o herkesi sana getirir.

2410 Ordu kumandanı böyle olmalı;
böyle biri orduya baş olursa çok iyi olur.

2411 Sen altınını, gümüşünü ve malını dağıt; sen ne kadar som
altın verirsen, onlar da o kadar canlarından fedakârlık eder.

2412 Hizmetkârlar bu üç şey için ona kul olur;
beyler buna göre hareket etmeli, bu her şeyin temelidir.

2413 Bey böyle bir ordu kumandanı bulursa,
işini emniyetle sona erdirir.

2414 Ordu kumandanı, böyle olursa bütün işi
yoluna girer ve kendisi takdire mazhar olur.

2415 Ehliyetli bir vezir istersen, öyle olmalı;
ehliyetli bir kumandan dilersen, böyle olmalıdır.

2416 Böyle bir adama beyler inanabilir;
bey onun aracılığıyla dilediği şeyi bulur.

... yavar] A_{22} *buu iş-ni ... ḳamuġ-tın yıġar* B_2 *... ḳamuġ ḳıl yavar* (*y-* noktasız) C_7 *... yıġar* ‖ 2410 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *sū*] A_{23} *sıu* (satır altında UH: *çerig*) | *anın*] A_{23} *çrig* (önce *anın* yazılmış, sonra düzeltilmiş) ‖ 2411 A'da bu beyit yok | *sav ... teñgiñ*] B_4 *sav a. tęnging* C_{10} *... tiging* ‖ 2412 A'da bu beyit yok | *tutsa ... neñ*] C_{11} *tutsa* (*t-* noktasız) *b. ḳamuġ-nung* ‖ 2413 *küvenç ... teg*] A_{24} *sevünç bolġudeg* ‖ 2414 *erse ... er*] A_{25} *ęrz-e sıu b. ęr* C_{13} *irse ... ir* | *barça itlip*] A_{25} *b. ędlip* C_{13} *yaḷışı i.* ‖ 2415 *ḳolsa*] A_{26} *bolz-a* | *tiler erse*] A_{26} *tilez-e buu* C_{14} *tilese bu* ‖ 2416 *bulur*] C_{15} *ḳolur* ‖

A90 2417 yana aydı ögclülmiş ilig ḳutı
iki iş beḍük iş uluġluḳ atı

2418 veẓir bir ikinçi sü başlar ʿaḷem
birisi ḳılıç tuttı biri ḳaḷem

C131 2419 bu il bağı örki bu iki tüzer
bu iki birikse anı kim üzer

2420 iḍi artuḳ öḍrüm kerek bu kişi
ḳalı öznese begke iltür başı

2421 tusulsa iḍi ök tususı öküş
ḳalı öznese yası il kẹnd uluş

2422 begi bolsa eḍgü kişi öḍrümi
bu iki tapuġçı buḍun köḍrümi

B182 2423 bulardın bolur ötrü ilke asıġ
bu asġı bile ötrü begke tatıġ

2424 negü tir eşitgil kör ilçi bügü
bügü sözlerin bulsa aş teg yigü

2425 ḳılıç birle aldı kör il alġuçı
ḳaḷem birle bastı ol il basġuçı

2426 ḳılıç birle alsa bolur terk ilig
ḳaḷem bolmaġınça basumaz elig

2427 ḳılıç birle alsa ḳayu il küçün
anı sürse bolmaz öküş yıl öçün

2428 ḳaḷem birle tutsa ḳayu kẹnd uluş
tilek tegrür anda tözüke ülüş

2429 bu erdi ay ilig özüm bilmişi
munuḳı ötündüm ayıtmış tuşı

2417 *beḍük ... uluġluḳ*] A_1 *besük ...* C_{16} *uluġ iş beḍük ol* || 2418 *bir ... başlar*] B_{11} *ol ... sü başlar* (satır altında *uluġ iş*) C_{17} *ol ...* | *tuttı biri*] A_2 *tut-tı* (*-tı* sonradan satır üstünde yazılmış) *biriz-i* B_{11} ve C_{17} *tut(t)ı b.* || 2419 *bağı*] A_3 *taġ-ı* (*-ġ-* ?) || 2420 *iḍi ... öḍrüm*] A_4 *yiti* (*y-* ?) *... ọḍrüm* B_{13} *... öḍrüm* (satır altında *ozdurġuçı*) | *öznese ... başı*] A_4 *ọsnez-e b. ẹdlür iş-i* B_{13} *... iltür başı* C_2 *ornasa* (*-r-* ?) *b. altun başı* (noktalara dikkat!) || 2421 *tusulsa ... ök*] A_5 *tusulz-a ẹti ọk* B_{14} *... ol* C_3 *bu* (sonradan sayfa kenarında yazılmış) *tolsa idi ök* | *öznese ... kẹnd*] A_5 *ọsnez-e yaz-ı* (sonradan satır üstünde yazılmış) *il kẹnt* (*yaz-ı* silinmiş) C_3 *ornasa ...* || 2422 *buḍun köḍrümi*] B_{15} *b. k.* (satır altında *bıurun körkiz ...*?) || 2423 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *begke*] A_7 *ilke* ||

2417 Öğdülmiş tekrar dedi: Ey devletli hükümdar,
şu iki iş büyük iştir; büyüklüğün atıdır.

2418 Biri vezirlik, ikincisi ordu kumandanlığı;
bunlardan biri kılıç tutar, biri kalem.

2419 Memleketin düzenini ve dizginini bu ikisi ellerinde tutar;
bu ikisi el ele verirse, onu kim koparır.

2420 Bu kişilerin pek seçkin olması gerekir;
eğer beye karşı baş kaldırırlarsa, başları gider.

2421 Faydalı olurlarsa memlekete çok faydalı olurlar;
eğer baş kaldırırlarsa memleket bunların çok zararını çeker.

2422 Bey iyi ve insanların seçkini olduğu gibi,
bu iki hizmetkârı da halk arasında ileri gelenler olmalı.

2423 Bunlardan memlekete fayda gelir
ve böylece bey de huzura kavuşur.

2424 Memleketi idare eden, hakîm insan ne der, dinle;
hakîmlerin sözünü bulunca, nefis bir yemek gibi yemeli.

2425 Memleketi alan onu kılıçla almıştır,
memleketi tutansa onu kalemle tutmuştur.

2426 Bir memleketi kılıç ile derhal ele geçirmek mümkündür;
fakat kalem olmayınca insan onu elinde tutamaz.

2427 Herhangi bir memleket kılıç ve güçle alınabilir; fakat
bu hakimiyet şiddet ve intikamla uzun yıllar sürmez.

2428 Hangi şehir ve eyalet kalemle idare edilirse,
orada herkes kendi arzu ve nasibini bulur.

2429 Ey hükümdar, benim bildiklerim bunlardır;
sorulduğu için de işte arz ettim.

2424 *negü ... lıügü*] A_8 *n. ter eşidgil lıgr i. begü* B_2 ve C_7 *nigü ...* | *bügü ... yigü*] A_8 *begü söz-ler-i bilz-e ... yegü* B_2 *bügü* (satır altında *yçlışı*) *sözleri ...* || 2426 A_{11}'de bu beyit 2427'den sonra geliyor | *terk ilig*] A_{11} *t. çlig* (ç- ? *k-* ?) C_9 *tirk i.* | *bolmaġınça ... elig*] A_{11} *baz-maġınça bosurmaz ilig* B_4 *b. bçısumas e.* C_9 *b. bąsurmaz ilig* || 2427 A_{10}'da bu beyit 2426'dan önce geliyor; C'de iki satır üzerine yazılmış | *ḳılıç ... il*] A_{10} *... ęr* C_{10} *ḳąlęm ...* | *sürse bolmaz*] A_{10} *basz-a ...* B_5 *s. bolmas* || 2428 A_{12}'de bu beyit 2426'dan sonra geliyor | *kęnd*] C_{12} *il* | *tilek ... tözüke*] A_{12} *... bọsüke* C_{12} *tilek* (*-k* çizgisiz) ...||

İLİG SU'ALİ ÖGDÜLMİŞKE

2430 ilig aydı u̱ktum munı belgülüg
talḳı bir sözüm bar anı ay külüg

2431 manga sözle emdi körüp eḍgürek
uluġ ḥaciḅıġ ay neteg er kerek

2432 ḥaciḅlar özele bu bolsa uluġ
baġırsalḳlıḳın ḳılsa canın yuluġ

C132 2433 küvense begi hem özi hem ili
olarḳa du'a ḳılsa buḍnı tili

2434 ilig aydı sözle yime bu sözüg
munı ma ayu bir yarut bu közüg

31.

ÖGDÜLMİŞ İLİGKE ULUĠ ḤACİḄLIḲḲA NEGÜ TEG ER KEREKİN AYUR

2435 yanut birdi ögdülmiş açtı tilin
ayur inç tirilsü ilig ming yılın

2436 uluġ ḥaciḅ artuḳ bütün çın kerek
bu çınlıḳ bile keḍ bütün din kerek

B183 2437 tüp aṣlı kerek eḍgü ḳılḳı onggay
tusulsa buḍunlḳa toġursa kün ay

2438 tüpi eḍgü bolsa er eḍgü bolur
bu eḍgü kişi ḥallḳḳa eḍgü ḳolur

2439 kişi eḍgüsindin kelir eḍgülük
yigü içgü mingü talḳı keḍgülük

2440 ḳılınçı onggay bolsa tenggler söz ök
sözüg tenggler erning işi keḍ süzük

---

ilig ... ögdülmişke] nüshalarda bu başlık yok ‖
2430 *ilig*] A_{14} *elig* | *anı ay*] A_{14} *sen ay ay* (dikkat!) ‖ 2431 *ḥaciḅıġ*] A_{15} *ḥacib-ıġ* (satır altında UH: *ḥacibıġ*) B_9 *ḥaciḅıġ* (satır altında *męsçl*) ‖ 2433 B'de bu beyit yok | *küvense ... ili*] A_{17} *kevenz-e ... ḳul-ı hem ęli* | *du'a*] A_{17} *tuv-a* ‖ 2434 *ilig ... sözüg*] A_{18} *elig ...* B_{11} *... sözüg* (satır altında *tu̱ruḷ*) | *bir ... bu*] A_{18} *ber tu̱sūp bıu* ‖

HÜKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ'E SUALİ

2430 Hükümdar: Bunu açıkça anladım, dedi,
daha bir sözüm var, onu da söyle, ey şöhretli.

2431 Şimdi bana, iyice düşünerek söyle;
ulu hacib nasıl bir insan olmalı ki,

2432 O diğer haciblere baş olsun
ve sadakatle beye canını feda etsin.

2433 Hem beyi hem de memleketi ona güvensin;
halk da onlara dua etsin.

2434 Hükümdar: Bu sözüme de cevap ver;
bunu da izah ederek beni sevindir, dedi.

31.

ÖĞDÜLMİŞ HÜKÜMDARA ULU HACİBİN NASIL OLMASI GEREKTİĞİNİ ANLATIR

2435 Öğdülmiş yanıt verdi, söze başladı ve:
Hükümdar huzur içinde çok yıllar yaşasın, dedi.

2436 Ulu hacib çok emniyetli, dürüst ve bu doğrulukla
birlikte iyi ve dini bütün biri olmalı.

2437 Halka faydalı olması ve bununla halkın başına güneş ve
ay doğması için onun soyu sopu temiz, doğası iyi olmalı.

2438 Soyu iyi olan insan iyi olur;
bu iyi insan halk için de iyilik ister.

2439 İyi insanlardan yiyecek, içecek, giyecek
ve binecek hususunda ancak iyilik gelir.

2440 Doğası iyi olursa, sözlerini tartarak söyler;
sözleri tartan insanın işi çok temiz olur.

ögdilmiş ... ayur] A_{19} ... *ḥacib negü teg k. a.* B_{12} *bab ... ḥaciḃ-luḳ-ḳa nigü ...* C_3 *bab uluġ ḥaciḃ-luḳ-ḳa nigü ... aytur*

2435 *birdi*] A_{20} *berti* | *inç ... miñg*] A_{20} *ençe* B_{13} ... *ming* (*-i-* yerine *-n-* ile) || 2436 *ḥaciḃ*] B_{14} *ḥaciḃ* (satır altında *yaḫşı v[ęzir]*) | *keḍ*] A_{21} *ket* || 2437 *oñgay*] A_{22} *ongġay* || 2438 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *er*] B_2 *kör* | *ḳolur*] B_2 *bolur* || 2439 *yigü ... keḍgülük*] A_{24} *yegü ... ket-gülük* || 2440 *oñgay ... teñler*] A_{25} *ongġay ... ting-lar* (düzeltilmiş) | *teñler ... sözük*] A_{25} *tinglar ę. i. ket sıısük* B_4 ... *sözük* (satır altında *tıŋıḳ*) ||

2441 közi tolꝺ kerek hęm uv̊utluġ silig
tetiglik kerek hęm tümen tü bilig

2442 közi toḳ kişi işte almaz orunç
orunç alsa ḥaciḅ bolur beg külünç

2443 orunç ol buzuġlı oṉgulmış işig
orunç yig ḳılur ol bütürmiş işig

2444 uv̊utluġ silig bolsa ḳılḳı tüzün
kelir andın eḍgü ḳılınçın sözün

C133 2445 uv̊utluġ kişi ḳılmaz isiz işig
yaraġsızlꝺa yaḳmaz bu sermez kişig

A91 2446 silig erke ꝺęvlęt siṉgimlig bolur
silig bolsa ḳutlꝺa tegimlig bolur

2447 tetig bolsa malꝺa muṉgaḍmaz bolur
bilig bilse işte yaṉgılmaz bolur

2448 yime yaḳşı aymış biliglig beḍük
biligligke tegdi öz ülgi keḍ ök

2449 biliglig kerek ḳılsa begler işi
ḳamuġlꝺa yaramaz biligsiz kişi

2450 bilig tegmese kimke erse ülüg
tirig tise bolmaz anı tut ölüg

2451 bilig birle yalṉguḳ beḍüp çav̊lanur
kişilerde üster ḳamuġ iş önür

B184 2452 biligsiz kişi ol ḳuruġ sır beḍiz
biliglig kişi ornı kökte eḍiz

2453 ulꝰuşluġ kerek işte artuḳ oḍuġ
oḍuġluġ bile işte tutnur boḍuġ

2454 uḳuş bolsa asġı iḍi ök öküş
ḳamuġ eḍgülük ülgi ol bu uḳuş

2441 *uv̊utluġ*] B_5 *uv̊utluġ* (satır altında *ḳıllꝺ-lıġ*) C_{11} *ụv̊ut-luġ* ‖ 2442 *işte almaz*] A_{27} *işke a.* B_6 *i. almas* | *ḥaciḅ*] B_6 *ḥaciḅ* (satır altında *yaḫşı vęzir*) ‖ 2443 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *oṉgulmış*] A_{28} *ongar-mış* | *yig ... bütürmiş*] A_{28} *beg ... bışturmış* ‖ 2444 A_{29}'da beyitin ikinci mısrası yerine, önce 2445. beyitin ilk mısrası yazılmış; sonra üzerinden çizilerek satır üstünde düzeltilmiş | *kelir ... eḍgü*] A_{29} *bolur ętgü andın* ‖ 2445 *ḳılmaz isiz*] A_{30} *ḳ. çsiz* B_9 *ḳılmas i.* | *yaḳmaz ... sermez*] A_{30} ... *sermez* (satır altında Uygur harfleriyle tekrarlanmış) B_9 *yaḳmas b. sęrmes* ‖ 2446 A_2'de bu beyit 2447'den sonra geliyor | *ḳutlꝺa*] B_{11} *ḳut-ḳa* (satır altında *ꝺęvlęt-ḳa*) ‖ 2447 A_1'de bu beyit 2446'dan önce geliyor | *malꝺa muṉgaḍmaz*] A_1 *tilke* (satır altında tekrarlanmış) *m.* B_{11} ve C_3 *m. mungaḍmas* | *yaṉgılmaz*] B_{11} *yaṉgılmas* ‖ 2448 A_3'te bu beyit 2446'dan sonra geliyor | *yime ... beḍük*] A_3 ... *besük* B_{12} ... *bęḍük* (satır altında *bü̱zü̱rg*) C_4 *yana*

2441 Gözü tok, hayâ sahibi ve nazik olmalı;
zeki ve bin türlü bilgiye sahip olmalı.

2442 Gözü tok olan görev başında rüşvet almaz;
hacib rüşvet alırsa bey gülünç duruma düşer.

2443 Yoluna girmiş işi bozan rüşvettir;
olgunlaşan işi çiğ bırakan da rüşvettir.

2444 Hacib hayâ sahibi, temiz ve nazik olursa,
ondan işte ve sözde ancak iyilik gelir.

2445 Hayâ sahibi olan kişi kötü iş yapmaz,
uygunsuz şeylere yaklaşmaz, başkalarına kabalık etmez.

2446 Nazik insan mutluluğu hazmeder;
insan nazik olursa devlete layık olur.

2447 İnsan zeki olursa, asla mala muhtaç olmaz;
bilgili olursa işinde asla yanılmaz.

2448 Bilgili ve büyük insan da çok güzel söylemiş;
kısmetine en çok kavuşan bilgili insandır.

2449 Beylerin işini görmek için bilgili insan gerekir;
bilgisiz kişi hiçbir işe yaramaz.

2450 Kim bilgiden nasibini alamamışsa,
ona diri demek doğru olmaz, sen onu ölü bil.

2451 İnsan bilgiyle büyür ve şöhret bulur;
herkesten üstün olur, her işi başarır.

2452 Bilgisiz kişi boş bir kalıptan ibarettir;
bilgili kişinin yeri gökten daha yüksektir.

2453 Hacib vazifede çok uyanık ve anlayışlı olmalı;
insan işinde uyanıklık ile boya tutturur.

2454 Akıllı olmak çok faydalıdır;
bütün iyiliklerde aklın payı vardır.

---

yaḫşı ... | ūlgi ... ök] A_3 *ilgi besük* || 2449 *yaramaz*] B_{13} *yaramas* || 2450 *ükūg*] B_{14} *ülūg* (satır altında *ilgü*) | *tise bolmaz*] A_5 *tez-e b.* B_{14} *t. bolmas* || 2451 A_7'de bu beyit 2452'den sonra geliyor; C'de iki satır üzerine yazılmış | *yalıguḳ ... çavlanur*] A_7 *y. bıusüp çavlınur* B_{15} *yalnguḳ bęḍüp ç.* (satır altında ... *lik*) *büzürg çav* ..., fotoğrafta tam çıkmamış) C_7 *yanguḳ* ... | *kişilerde*] C_8 *kişi-lerde*^{n} || 2452 A_6'da bu beyit 2451'den önce geliyor | *sır beḍiz*] A_6 *sız* (?) *b.* B_1 *s. bęḍiz* (satır altında *teng boy*?) | *kökte eḍiz*] A_6 *kıunde eḍiz* B_1 *kök-de eḍiz* (satır altında *yatar*) C_9 *kök-de*^{n} *ediz* || 2453 A_8'de bu beyit 2451'den sonra geliyor | *işte ... oḍuġ*] B_2 ... *oḍuġ* (satır altında *ozgur*) C_{10} *iş-de*^{n} ... | *boḍuġ*] B_2 *boḍuġ* (sayfa kenarında *bo* ...) || 2454 *ulıuş ... iḍi*] A_9 *ölüş* (?) ... *iti* | *eḍgülük ... bu*] A_9 *eḍgülükke ulug bıu* ||

2455 uḳuşsuz kişi ol yimişsiz yıġaç
yimişsiz yıġaçıġ negü ḳılsun aç

2456 uḳuşluġ yise yir ikigün ajun
uḳuşluġ atanur atansa tüzün

2457 uḳuşluġ biliglig kişi ol kişi
kişide talusı buḍunda başı

2458 yüzi körki körklüg kerek hẹm yülüg
toġan ersig ünlüg sözi belgülüg

2459 seṽitür yüzi körki körklüglüki
yaraşur kirip çıḳsa ersigliki

C134 2460 yülüg ersig erniñg bolur ḥąşmẹti
bu ḥąşmẹt bile ol kişi ḥụrmẹti

2461 saḳınuḳ kerek din iḍisi arıġ
arıġ bolsa ḳılḳı ḳılınçı arıġ

2462 saḳınuḳ arıġ din iḍisi kişi
irinmez ḳılur barça yalñguḳ işi

2463 saḳınuḳ kişi yir kişi ḳaḍġusı
saḳınuḳ kişi ol kişi eḍgüsi

2464 yüz utru bolur tutçı ḥaciḅ özi
körür közke körklüg kerek ol yüzi

2465 bu körklüg yüzüg körse yüz suṽlanur
körñgül açılur anda bu can yimlenür

2466 muñgar menñgzetü aytur emdi bilig
biliglig sözi tut ay ḳılḳı silig

B185 2467 iḍi eḍgü nenñg bu kişi körki yüz
bu yüz körkiñge suṽ içer iki köz

2468 ḳupa körklügüg kör ḳılın özke fal
işiñg eḍgü bolġay ḳamuġ sözni üz

2455 *yimişsiz*] A_{10} *yemiş-siz* | *yimişsiz ... negü*] A_{10} *yemiş-siz yıġaç-çıġ n.* B_4 ve C_{12} *y. yıġaçıġ nigü* || 2456 *yise ... ajun*] A_{11} *yez-e yer ilkegü acun* B_5 *... i. ajun* (satır altında *iki dịnya*) | *atanur*] A_{11} *aba ẹr* || 2458 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *hẹm*] A_{13} *me* | *toġan ... ünlüg*] B_7 *... ünlüg* (satır altında *ʿąḷi-lıġ*) C_{16} *ẓoġan ...* || 2460 *yülüg ... ḥąşmẹti*] A_{15} *... ḥiş-met-i* B_9 *yülüg* (satır altında *yolluḳ*) ... | *ḥąşmẹt*] A_{15} *ḥişmet* || 2461 krş. bir de beyit 2190 | *saḳınuḳ ... iḍisi*] A_{16} *saḳ-ı-yuḳ ḳ. tin idizị* C_2 *saḳı-nuḳ ... ịdi-si* || 2462 B'de bu beyit yok | *saḳınuḳ ... iḍisi*] A_{17} *saḳ-ı-yuḳ a. tin idiz-i* C_3

2455 Akılsız kişi meyvesiz ağaç gibidir;
aç insan meyvesiz ağacı ne yapsın.

2456 Ancak akıllı kişi her iki dünyayı elde eder;
asil niteliğini ancak akıllı insan alır.

2457 Akıllı ve bilgili kişi adamdır;
o insanların seçkini ve halkın ileri gelenidir.

2458 Hacibin yüzü ve giysisi güzel, saçı sakalı düzgün,
erkek sesli ve açık sözlü olmalı.

2459 Yüzünün ve giysisinin güzelliği onu sevdirir;
huzura girip çıkarken, mertçe tavırları iyi etki yapar.

2460 Saçı sakalı düzgün erkek haşmetli olur;
kişi bu haşmet ile hürmet bulur.

2461 Hacib takva sahibi ve dindar olmalı;
doğası temiz olursa hareketi de temiz olur.

2462 Takva sahibi, temiz ve dindar kişi üşenmez,
daima başkalarına hizmet eder.

2463 Takva sahibi kişi başkalarının kaygısını çeker;
insanların iyisi takva sahibi olandır.

2464 Hacib daima herkesin gözü önünde bulunduğu için
onun yüzü göze güzel görünmelidir.

2465 Bu güzel yüzü görünce insanın yüzü güler;
içi açılır ve canı zevk bulur.

2466 Bilgili işte buna benzer bir söz söylemiştir;
bilgilinin sözünü tut, ey yumuşak huylu.

2467 Kişide yüz güzelliği çok iyi bir şeydir;
yüz güzelliğinin karşısında gözler parlar.

2468 Kumral güzeline bak ve onu kendine uğur tut,
işin iyi olur; başka sözü bırak.

---

saḳı-nuḳ ... iḍi-si | *irinmez ... yalr̃guḷ:*] A_{17} *ɇrinmez* ... C_3 ... *yaŋgluḳ* || 2463 *saḳınuḳ ... yir*] A_{18} *saḳ-ı-yuḷ: k. yer* C_4 *saḳı-nuḳ* ... | *saḳınuḷ:*] A_{18} *saḳ-ı-yuḷ:* C_4 *saḳı-nuḳ* || 2464 *körür*] A_{19} *közi* || 2465 *suv̇lanur*] A_{20} *sav̇lnur* B_{13} ve C_6 *sụv̇lanur* | *yimlenür*] A_{20} *yem-lenür* C_6 *timlenür* (*-i-* noktasız) || 2466 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış; B'deyse ayrı başlıklarda olduğu gibi büyük ve süslü yazıyla yazılmış | *menr̃gzetü ... emdi*] B_{14} *mengzetür emdi bilge* (sayfa kenarındaki yazıya dikkat!) | Dörtlük, A'da ayrıca işaret edilmemiş; B'de çizgiler ve C'de iki satır arasında *şi'r* sözüyle ayırt edilmiştir || 2467 *iḍi*] A_{22} *ɇti* || 2468 *l:upa ... özke*] A_{23} ... *ɇtgü* C_{10} *küpe* ... | *işinr̃g ... sözni*] A_{23} *işig* (?) ... *söz-i* B_2 ... *bolġa* ... ||

2469 kör̃güllüg kerek hęm keḏ öglüg kerek
amul bolsa ḳılḳı taḳı eḏgürek

2470 kör̃güllüg kişi söz unıtmaz bolur
kör̃gülsüz sözüg keḏ tutumaz bolur

2471 kör̃gül bolmasa er körümez işig
ögi bolmasa er itümez işig

2472 kör̃gülsüz kişiler ḳuruġ kep bolur
kör̃gül birle yalr̃guḳ ḳamuġ iş ḳılur

2473 ögi keḏ kerek kör̃gli alçaḳ amul
çıġay tul yętimke bağırsaḳ kör̃gül

2474 tetiglik kerek hęm törü keḏ bilir
ajun körki barça tetigdin kelir

2475 kör̃gül ḳoḏḳı bolsa ḳamuġḳa kiçig
tili bolsa yumşaḳ şękęrde süçig

C135 2476 yaruḳ tutsa yüz köz kişike küle
ḳılınç eḏgü tutsa kişilik bile

A92 2477 negü tir eşitgil kişi alçaḳı
kör̃gül til kiçig tut ay er ḳıv̇çaḳı

2478 kör̃gül ḳoḏḳı tutsa bulur ḳut erig
küler yüz isig sözke tirlür tirig

2479 küler yüz isig sözke yalr̃guḳ isir
isinse bu yalr̃guḳ bolur ḳul ęsir

2480 serimlig kerek hęm tuta bilse öz
közin keḏ küḏezse tilin tıḍsa söz

2481 ḳulaḳı saḳ erse ögi bilgi kir̃g
yorıḳı tüz erse tili kör̃gli ter̃g

B186 2482 tükel bilse erdem bitise bitig
ḳamuġ işke biligin bu ḳılsa itig

2483 bu erdem bilig kör kerek barça tüz
uluġ ḥaçib ötrü ḳızıl ḳılsa yüz

2469 *kör̃güllüg ... öglüg*] A_{24} *bedük-lük ... ḳɔngül-lüg* C_{11} *köngül* (*-g-* çizgisi *-l-* üstünde: *könlüg*) *-lüg ...* | *amul*] B_3 *amul* (satır altında *tükel*) ‖ 2470 *unıtmaz*] B_4 *unıtmas* | *sözüg ... tutumaz*] A_{25} *ki* (?) *sɔsüg ket yedümez* B_4 *... tutumas* ‖ 2471 *er ... işig*] A_{26} *ęr ḳɔrü-mez ęşig* B_5 *ęr körümes işig* (satır altında *işin*) | *er ... işig*] A_{26} *ęr ędümez i.* B_5 *ęr itümes işig* (satır altında *işin*) ‖ 2472 *yalr̃guḳ*] B_6 *yalnguḳ* (satır altında *ʃahm-luġ*) C_{14} *yangluḳ* ‖ 2473 A_{29}'da bu beyit 2474'ten sonra geliyor | *kör̃gli*] A_{29} *ḳullı-ı* ‖ 2474 A_{28}'de bu beyit 2473'ten önce geliyor | *keḏ*] A_{28} *ket* | *ajun*] A_{28} *acun* ‖ 2475 A_{30}'da bu beyit 2473'ten sonra geliyor | *ḳoḏḳı ... ḳamuġḳa*] A_{30} *ḳosḳı-ı ...* B_9 *ḳosḳa ...* C_{17} *ḳotḳı*

2469 Hacib gönül sahibi ve çok akıllı olmalı;
bir de doğası sakin olursa daha iyi olur.

2470 Gönül sahibi olan kişi verdiği sözü unutmaz;
gönül sahibi olmayan kişiyse sözünü tutmaz.

2471 Gönül olmazsa, kişi arkadaşlarını seçemez;
aklı olmazsa, kişi işini yapamaz.

2472 Gönülsüz kişiler kuru bir kalıp olur;
insan her işi gönül ile yapar.

2473 Onun çok akıllı, alçakgönüllü olması gerekir;
fakir, dul ve yetimlere karşı şefkatli gönül gerekir.

2474 Zeki olmalı ve kanunu bilmeli;
dünyayı süsleyen şeyler hep zekâ ürünüdür.

2475 Herkese karşı küçük ve alçakgönüllü davranmalı;
dili yumuşak ve şekerden daha tatlı olmalı.

2476 İnsanlara açık ve güler yüz göstermeli;
başkalarına insaniyet dairesinde ve iyi muamele etmeli.

2477 Alçakgönüllü insan ne der, dinle;
ey boş insan, gönlünü alçak ve dilini kısa tut.

2478 İnsan gönlünü alçak tutarsa mutluluk gelip onu bulur;
hayatta herkes güler yüz ve tatlı söz etrafında toplanır.

2479 Güler yüz ve tatlı söze insan ısınır;
insan kime ısınırsa ona kul köle olur.

2480 Sabırlı ve kendisine hâkim olmalı;
gözünü iyi gözetmeli, dilini sakınmalı.

2481 Kulağı delik, aklı ve bilgisi geniş,
tavrı ve hareketi doğru, sözü ve özü bir olmalı.

2482 Bütün erdemlere sahip olmalı, kalem sahibi olmalı;
her türlü işi bilgisiyle yürütmeli.

2483 Ulu hacib, işinde başarılı olmak için bu erdem
ve bilgilerin hepsine birden sahip olmalı.

---

b. ḳamuġ-da^{n} | *şeḳerde*] A_{30} *şeker-tin* C_{17} *şeḳerde*^{n} || 2476 *ḳılınç*] B_{10} *ḳılı(n)ç* || 2477 *negü tir*] A_1 *n. ter* B_{11} ve C_2 *nigü t.* | *kiçig ... er*] A_1 *ḳon-i tut ęr* C_2 *... ir* || 2478 *ḳoḍḳı tutsa*] A_2 *ḳoz-ḳı tudz-a* B_{12} *ḳoşḳı bolsa* C_3 *ḳotḳa t.* | *sözke tirlür*] A_2 *söz yedilür* || 2479 *yalñguḳ isir*] A_3 *y. esiz* B_{13} *yalnguḳ isir* (satır altında *iv iv*?) C_4 *yaṇgluḳ i.* | *yalñguḳ ... esir*] A_3 *... ęsiz* C_4 *yaṇgluḳ ...* || 2480 *serimlig*] B_{14} *sęrim-lig* (satır altında *ṣabur*) C_5 *sęrim-lüg* | *keḍ ... söz*] A_4 *ket ... tuz* || 2481 *kiñg*] A_5 *keng* || 2482 *bilse*] C_7 *tutsa* | *bu ... itig*] A_6 *buu ... ędig* || 2483 *bilig ... kerek*] A_7 *bilig-ler bolur* | *yüz*] B_2 *tüz* ||

2484 tapuġlarda artuḳ bu yinçge tapuġ
ḥaciblıḳ turur baḳsa yetrü ḳamuġ

2485 bu ḳaç nen̄g kerek kim atansa ḥaciḇ
kişi başlasa yolḳa ör̄gdün keçip

2486 mun̄gar men̄gzer emdi bu ṣaʿi̇r sözi
bu ṣaʿi̇r sözi ol biligsiz közi

2487 ḥaciblıḳḳa aşnu bu on nen̄g kerek
yiti köz ḳulaḳ salṣ kön̄gül kin̄g kerek

2488 yüzi körki boḍ til uḳuş ög bilig
ḳılınçı bularlḳa tükel ten̄g kerek

2489 uzun kiç yaşasunı ilig özi
uluġ ḥaciḇ ol begke körgü közi

2490 törü hem toḳu ör̄gdi yinçge tapuġ
uluġ ḥaciḇ itse açar yol ḳapuġ

C136 2491 mun̄gar men̄gzetü keldi bilge sözi
eşitse kön̄gül birsü alsu özi

2492 uluġ iş turur bu ḥaciblıḳ işi
munı başḳa iltmez meġeŗ keḍ kişi

2493 ḥaciblar işi tut ya begler işi
uluġ ya kiçig tut ötügçi kişi

2494 aġıçı bitigçi ya iş tutġuçı
ya tonçı etükçi ʿamil bolġuçı

2495 ya yat baz yalaṽaç keliş ya barış
boşuġ birgü açıġ olarḳa tegiş

2496 ḳonuḳları körgü ya boġzı yimi
açıġlıġ açıġsızḳa ḳılsa emi

B187 2497 yol aġzında erse kişi başlaġu
törüsin toḳusın yazım ḳılmaġu

2484 *ḥaciblıḳ ... yetrü*] A_8 *ḥ. t. yedrü baḳz-a* B_3 *ḥaciḇ-lıḳ* (satır altında *yaḥşı*, *y-* ve *-ḥ-* noktasız) ... C_9 *ḥaciḇ-luḳ* ... || 2485 *ḥaciḇ*] B_4 *ḥaciḇ* (satır altında *yaḥşı veẓir*) | *ör̄gdün*] A_9 *ọng-tin* | Dörtlük, A'da ayrıca işaret edilmemiş; B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *şiʿr* sözüyle ayırt edilmiştir || 2487 *ḥaciblıḳḳa*] C_{13} *ḥaciḇ-luḳ-ḳa* | *yiti ... kin̄g*] A_{11} *iki ... keng* C_{13} *yiti* ... || 2489 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *kiç ... özi*] A_{13} *keç ... C*$_{15}$ *... ḳutı* || 2490 *itse ... yol*] A_{14} *ẹdz-e a. ol* || 2491 A'da bu beyit yok | Dörtlük, A'da ayrıca işaret edilmemiş; B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *şiʿr* sözüyle ayırt edilmiştir || 2492 *uluġ ... ḥaciblıḳ*] B_{11} *uluġluḳ tụrur ...* C_3 *... ḥaciḇ-luġ* | *iltmez*] A_{15} *ẹldmez* B_{11} *ịltmes* C_3 *ịltmez* || 2493 *ḥaciblar*] C_4 *ḥaciḇ-luḳ* | *ötügçi*] A_{16} *ọdün keç* || 2494 *aġıçı ... ya*]

2484 Dikkat edersen, hizmetler arasında
en ince hizmet hacibliktir.

2485 Hacib olmak ve öne geçip insanlara
yol göstermek için şu birkaç şey gereklidir.

2486 Buna benzer şöyle bir şair sözü vardır;
şair sözü bilgisize gözdür.

2487 Haciblik için önce şu on şey gerekir;
keskin göz, delik kulak, geniş gönül.

2488 Yüz, kıyafet, boy, dil, anlayış, akıl, bilgi;
tavır ve hareketi de bunlara denk olmalıdır.

2489 Hükümdar çok yaşasın;
fakat bir beyin gören gözü ulu hacibdir.

2490 Kanun, usul ve örfü yerine getirmek ince bir iştir;
ulu hacib bunu düzenleyerek yol ve kapıları açar.

2491 Bir bilgenin buna benzer bir sözü vardır;
duyan bu söze gönül versin, benimsesin.

2492 Bu haciblik işi büyük iştir,
bunu ancak çok ehil kişi başarabilir.

2493 İster haciblerin ister beylerin işi olsun, büyük ya da küçük,
o bütün maruzatta bulunmak isteyenleri kabul eder.

2494 Hazinedar veya kâtip gibi memurlar ve elbiseci
veya ayakkabıcı gibi zanaatkârlarla ilişkidedir.

2495 Yat-yabancı elçilerin geliş ve gidişine, onların
hakkı olan ihsan ve hediyelerin verilmesine o bakar.

2496 O bunların kalacakları yeri, yiyecekleri yemeği saptar,
hediyeli veya hediyesizlerin usul ve çaresine bakar.

2497 Yol ağzındaysa insanlara rehberlik eder;
merasim, örf ve âdetin yanlış yapılmamasına dikkat eder.

A_{17} ... *m-e* B_{13} *ağıçı* (satır altında *ayğuçı*) ... *ya* (*y-* noktasız) | *ya* ... *ʿamiḷ*] A_{17} *y-a tudçı ẹdük-çi amız* (*-n-* veya *-r-* ?) B_{13} *ya ton-çı e. ʿamiḷ* (satır altında *ʿạmẹḷ*) C_5 *ya tutçı ötüg-çi ʿa.* || 2495 *ya* ... *ya*] A_{18} *yayad bar* ... *m-e* B_{14} ... *ya* (*y-* noktasız) C_6 ... *ya* (*y-* yerine *b-* ile) | *birgü* ... *tegiş*] A_{18} *bergü* ... *tenggiş* B_{14} ... *tẹgiş* C_6 ... *tengiş* (*tn-* noktasız, *ti*?) || 2496 *ḳonuḳları* ... *yimi*] A_{19} *tonuḳ-lar-ı* (*t-* ?) *ḳorgü m-e b. yemi* B_{15} ... *ya* (*y*, noktasız) ... C_7 *ḳoyun-ları* ... | *açığlığ* ... *ḳılsa*] A_{19} *açı-lığ* ... *ḳılğu* B_{15} *açığ-lıḳ* ... || 2497 *ağzında*] A_{20} *oğr-ı bar* | *törüsin* ... *yazım*] A_{20} *tọrüz-i toḳuz-ı yasım* (?) B_1 *törüsin* (satır altında *rubẹrıdin*?) *toḳusın* (satır altında *tạpuğın*) *y.* C_8 *t. toḳuşın y.* ||

2498 çıġay tul yętim ḳıṣṣa birse ötüg
anı barça tıñglap ötünse ötüg

2499 męẓalim öḍinde ötügçilerig
körü alsa yol ḳılsa bolsa irig

2500 yana körse iç taş yaraġsızlarıġ
ayu birse tıḍsa kötürse arıġ

2501 bu yañglıġ tü işler neçe ülgülüg
uluġ ḥaciḇ elgi tegir belgülüg

2502 bu işke basut barça andın kelir
ḳalı artasa ḳalsa andın ḳalır

2503 ay ilig ḥaciḇlarḳa saḳlanġu ol
bu ḳaç yirde artuḳ ḳatıġlanġu ol

2504 biri beg sözini ḳatıġ tutsa berk
ikinçi ḥavaḳa uḳuş ḳılsa örk

C137 2505 üçünçi körürde küḍezse özin
tilinde çıḳarmasa tegme sözin

2506 orunç olmasa ḳılsa barça işig
yaġutsa begiñge yıramış kişig

2507 iki neñg kişide bolunsa ilig
añgar birmegil iş uzatma elig

2508 biri tilde yalġan çıḳarsa sözin
biri egrilik ol sikirtse özin

2509 bu iki ḳılınç kimde bolsa köni
özüñgke yaḳurma ay ilig anı

A93 2510 aḍın üç iş o l kör tapuġçı işi
küḍezmese andın özi yir başı

2511 biri söz eşitse ḳatıġ tutsa berk
biri körse teñgsiz közin yumsa terk

2512 üçünçi özin tutsa tursa köni
sevinçin keçürgey bu bulmış küni

2498 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *birse*] A_{21} *berz-e* || 2499 *ödinde ötügçilerig*] A_{22} *ọdün-te ọdün-çi-lerig* | *körü ... irig*] A_{22} *kör ... ẹrig* C_{11} *... ịrig* || 2500 *birse ... kötürse*] A_{23} *berz-e ... kederz-e* || 2501 *yañglıġ tü*] A_{24} *yangluġ buu* C_{13} *yạnglıġ bu* | *elgi tegir*] A_{24} *ilgi t.* C_{13} *e. teger* || 2502 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *basut*] A_{25} *boo-sut* (*-t* ?) B_6 *bɩsut* (satır altında *asıġ*) | *ḳalır*] C_{15} *ḳelir* || 2503 *ḥaciḇlarḳa*] A_{26} *ḥacib-ler-ke* (*-ke* sonradan satır üstünde yazılmış) | *yirde ... ol*] A_{25} *yerde ...* B_7 ve C_{16} *y. a. ma ḳatılanġu ol* || 2504 *tutsa*] A_{27} *tudġu* | *örk*] A_{28} *ẹrk* B_8 *ọrk* C_{17} *ürk* || 2505 *körürde ... özin*] A_{28} *kirür-te küdẹsz-e* (*-d-* ?) *kọsin* | *tilinde*] A_{28} *tilin-tin* || 2506 *orunç*]

2498 Fakir, dul, öksüz ve yetimlerin dileklerini
dinler ve bunları beye arz eder.

2499 Haksızlığa uğrayarak hak talebinde bulunanları kabul etmeli,
yol göstermeli ve onlara karşı haşin davranmamalı.

2500 Yine içte ve dışta uygunsuzları görürse, onları ikaz ederek,
hareketlerine engel olmalı ve bunlara meydan vermemeli.

2501 Bu çeşit birçok ölçülü işleri,
şüphesiz ki ulu hacib halleder.

2502 Bu işlere her türlü yardım ondan gelir;
eğer işler bozulur veya yapılmazsa, yine onun yüzünden kalır.

2503 Ey hükümdar, hacibler birkaç yerde ihtiyatlı olmalı
ve bu hususlarda çok gayret etmeli.

2504 Biri hacib beyin sözünden kesinlikle dışarı çıkmamalı;
ikincisi aklını hava ve heveslerine yular yapmalı.

2505 Üçüncüsü huzurda uyanık olmalı
ve ağzına gelen her sözü söylememeli.

2506 Rüşvet almamalı, üstüne düşen bütün işleri yapmalı
ve uzaklaşmış olan insanları beyine yaklaştırmalı.

2507 Ey hükümdar, bir insanda şu iki şey varsa,
ona iş verme ve yakınlık gösterme.

2508 Bunlardan biri yalancılık ve diğeri de
insanı doğru yoldan saptıran kötü huydur.

2509 Bu iki tabiat gerçekten kimde bulunursa,
ey hükümdar, onu kendine yaklaştırma

2510 Bak, daha şu üç şey vardır ki,
hizmetkâr bunlardan korunmazsa kendi başını yer.

2511 Biri her duyduğu şeyi ifşa etmemeli; ikincisi görmemesi
gereken uygunsuz şeyleri görünce göz yummasını bilmeli.

2512 Üçüncüsü kendine hâkim olmalı, doğrulukla yaşamalı;
böylelikle hayatını sevinç içinde geçirir.

A_{29} *orunç* (satır altında UH: *ḳarız*?) | *yıramış kişig*] A_{29} *y. işig* B_{10} *yıramış k.* C_2 *yıramış* (*-ı-* harekeli) *k.* || 2507 *kişide ... ilig*] A_{30} *turur kimde* (*-i-* ?) *bolz-a çlig* | *birmegil*] A_{30} *bermegil* C_3 *bïrmegil* || 2508 *sözin*] A_{31} *sǫz-i* | *ol ... özin*] A_{31} *ol ḳılınz-a özi* C_4 *ol* (önce *ök* yazılmış, sonra *-k-* çizgisi silinmiş) ... || 2509 *bolsa köni*] A_{32} *ęrz-e anı* C_5 *erse k.* | *yaḳurma ... anı*] A_{32} *... bilig sen-i* B_{13} *yaḳurma* (satır altında *yaṿutma*) ... || 2510 *aḍın ... işi*] A_1 *adanz-a uç iş ol t. ǫsin* | *yir başı*] A_1 *yer başın* C_6 *yïr bąşı* || 2511 *terk*] B_{15} yok (sayfa kenarına yazılmış olmalı) C_7 *bęrk* || 2512 B'de bu beyit yok | *sevinçin ... bulmış*] A_3 *sevünçin k. bulul-mış* || 2513 *negü tir*] A_4 *n. ter* B_1 ve C_9 *nigü t.* | *yig*] A_4 *yeg* B_1 ve C_9 *yig* ||

B188 2513 negü tir eşitgil bügü bilge beg
bu söz işke tutsa sarı̄ga bolġa yig

2514 başın̄g ḳolsa begler sözin sözleme
yana ilke yazma başın̄gnı yime

2515 ḳara ilke yazsa ḳurıtur başın
tili sözde yazsa uşatur tişin

2516 telim körmişim bar tegimsiz kişi
turup ilke yazdı kesildi başı

2517 öküş me eşittim bu til sözlemiş
kön̄gül sırrı açılıp erin başlamış

2518 yana aydı bilge bügü sözledi
özin tutnumaz er başın yir tidi

2519 ḥaciḃlarḳa artuḳ küḍezgü özüg
körürde közüg hem ötügde sözüg

2520 öḍi bolmağınça özi kirmese
ayıtmazda aşnu ötüg birmese

C138 2521 negü tir eşitgil uḳuşluġ tili
uḳuşluġ tili açtı maʿni yolı

2522 öḍi bolsa körkit meḷiḳlerke yüz
ayıttuḷḳta sözle tilin sözke söz

2523 ḳamuġ nen̄gke vaḳt ol öḍi belgülüg
öḍi boldı erse körür iki köz

2524 bu yan̄glıġ kerek barça erdem bilig
uluġ ḥaciḃ ötrü uzatsa elig

2525 bu erdi ay ilig özüm bilmişi
munuḳı ötündüm ayıtmış tuşı

2514 *sözin*] A_5 *söz-ün* ‖ 2516 *tegimsiz*] A_7 *tegiş-siz* B_4 *tęgim-siz* C_{12} *tęgimsūz* | *turup*] A_7 *tirig* (?) ‖ 2517 *eşittim ... sözlemiş*] A_8 *ę. buu til söz-lemiş* B_5 *eşit(t)im ... sözlemiş* C_{13} *eşit(t)im ... bąślamış* | *açlıp ... başlamış*] A_8 *açmış ọsin kislemiş* B_5 *a. irin başlamış* (*b-* noktasız) C_{13} *a. irin bąślamış* ‖ 2518 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *yana ... bügü*] A_9 *yim-e ... begü* | *tutnumaz ... tidi*] A_9 *yedümez ęr b. yer teti* B_6 *tutnumas ęr ...* C_{15} *t. ir ... yir* (satır üstünde yazılmış) *t.* ‖ 2519 *ḥaciḃlarḳa*] B_7 *ḥaciḃ-ler-ke* | *körürde*] A_{10} *kọrer-te* ‖ 2520 *ayıtmazda ... birmese*] A_{11} *ayıdmaz-tan*

2513 Hakîm ve bilge bey ne der dinle;
bu söze göre hareket edersen, senin için çok iyi olur.

2514 Başını korumak istersen beylerin söylemesi gereken sözleri
sen söyleme, memlekete karşı suç işleyip kendi başını yeme.

2515 Avam memlekete karşı suç işlerse başı gider;
konuşurken dili suç işlerse dişi kırılır.

2516 Çok görmüşümdür, liyakatsiz kişiler günün birinde
memlekete karşı suç işlemiş ve başları kesilmiştir.

2517 Sonra çok okudum, dil ihtiyatsız konuşurken,
gönül sırrını ifşa etmiş ve o kişiyi yaralamıştır.

2518 Bilge ve hakîmler de demişlerdir ki:
Kendine hâkim olmayan kişi kendi başını yer.

2519 Hacibler kendilerini çok gözetmeli, huzurda gözlerine
ve maruzatta bulunurken de sözlerine dikkat etmelidir.

2520 Vakti gelmeden içeri girmemeli,
kendisine sorulmadan maruzatta bulunmamalı.

2521 Akıllı insan ne der, dinle;
akıllının dili mana yolunu açmıştır.

2522 Meliklere vakti gelince yüzünü göster,
sorduklarında söyle ve ancak sorduklarına cevap ver.

2523 Her şeyin belirli bir vakti vardır;
vakti geldiyse, bunu iki göz görür.

2524 Bütün erdem ve bilgilerinin böyle olması gerekir;
bu vasıflara sahip olan ulu hacib görevine başlayabilir.

2525 Ey hükümdar, benim bildiklerim bunlardır;
işte sorulduğu için arz ettim.

---

a. ẹdüg (satır altında UH: *yuz?*) *ber-mez-e* B_8 *ayıtmas-ta* ... || 2521 *negü* ... *ulụuşluġ*] A_{12} *n. ter işidgil ulụuş-lı* B_9 ve C_1 *nigü* ... | Dörtlük, A'da sayfa kenarında AH: *şi'r* sözü, B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *şi'r* sözüyle ayırt edilmiştir || 2522 *kọrkit mẹlihlerke*] A_{13} *kọrkūd bu beg-ler-ke* | *ayıttuḷta ... tilin*] A_{13} *ayıduḷ-ta s. bilin* B_{10} *ayıt(t)uḷta ... tilin* (t- noktasız) C_3 *ayıt(t)uḷta* (harekeli) ... || 2523 *öḍi*] A_{14} *kụn-i* | *erse körür*] A_{14} *ẹrz-e yarur* C_4 *irse k.* || 2524 *uzatsa elig*] A_{15} *ayıdz-a ilig* || 2525 *özüm*] A_{16} *ọsin* ||

İLİG SU'ALİ ÖGDÜLMİŞKE

2526 ilig aydı uḳtum eşittim bu söz
taḳı bir söz aytur seninḡdin bu öz

2527 manḡa ayġıl emdi ḳapuġ başlar er
negü teg kerek ay bu iş işler er

32.

B189

ÖGDÜLMİŞ İLİGKE ḲAPUĠ BAŞLAR ER NEGÜ TEG KEREKİN AYUR

2528 yanut birdi ögdülmiş aydı ilig
esen inç tirilgil ay ḳılḳı silig

2529 ḳapuġ başlar er keḍ bağırsaḳ kerek
teni canı birle tapuġsaḳ kerek

2530 ḳapuġda yarutsa ḳaranḡlḳu tünüg
ḳapuġda batursa yarumış künüg

2531 törü hem toḳu bilse ḳılsa tapuġ
oṇgay bolsa ḳıllḳı ḳılınçı ḳamuġ

2532 tuzı etmeki kiṇg aḳı bolsa keçl
kümüş birse altun er at tirse keḍ

C139

2533 kiçe bolsa yatġalḳ bu yatsa burun
ayu birse tegme kişike orun

2534 azalḳ yat baz erse ayıtġu kerek
oḍuġralḳ kim erse yağutġu kerek

2535 körü bekletip çıḳsa ḳarşı ḳapuġ
tükel boldı ol künki barça tapuġ

2536 yana erte tursa ḳapuġ başlasa
kiçe tanḡda turġalḳnı tepretmese

2537 ḳalı yol öḍi bolsa başlap kirip
körünse ḫilin barça yumġı tirip

---

ilig ... ögdülmişke| nüshalarda bu başlık yok

2526 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *eşittim*] B_{14} *eşit(t)im* C_7 *eşit(t)im* || 2527 *manḡa ... er*] A_{18} *mangga ... ḳr* B_{15} *... ḳr* C_9 *... ir* | *negü ... er*] A_{18} *... ir* B_{15} *nigü ... ḳr* C_9 *nigü ...*||
ögdülmiş ... ayur] B_1 *bab ögdülmiş ... nigü ...* C_{10} *bab ögdülmiş ... nigü ... aytur*

2528 *birdi*] A_{20} *berti* | *inç*] A_{20} *ḳnç* || 2529 *er*] B_3 *ḳr* | *tapuġsaḳ*] C_{12} *baġırsaḳ* || 2530 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *batursa*] A_{22} *buḍūrz-e* B_4 *yeṭürse* C_{14} *batursa* || 2531 *törü ... toḳu*] A_{23}

HÜKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ'E SUALİ

2526 Hükümdar: Bunları dinledim, anladım, dedi
sana bir şey daha soracağım.

2527 Şimdi gelelim kapıcıbaşına;
bu işi üzerine alan insan nasıl olmalı?

32.
ÖĞDÜLMİŞ HÜKÜMDARA KAPICIBAŞININ NASIL OLMASI GEREKTİĞİNİ ANLATIR

2528 Öğdülmiş cevap verdi ve dedi ki: Ey hükümdar,
huzur içinde uzun seneler yaşa; ey yumuşak huylu

2529 Kapıcıbaşı olan insan çok sadık olmalı
bu hizmeti canla başla benimsemiş olmalı.

2530 O karanlık geceyi hizmet kapısında ağırlamalı,
parlak güneşi de aynı kapıda batırmalı.

2531 Hizmet ederken, usul ve erkân bilmeli;
doğası, bütün tavır ve hareketleri mülayim olmalı.

2532 Tuzu ekmeği bol ve kendisi çok cömert olmalı;
gümüş ve altın vererek etrafına çok insan toplamalı.

2533 Gece olduğunda, yatmadan önce
saray nöbetçilerini gerekli yerlere dikmeli.

2534 Nereden geldiği belli olmayan yat ve yabancı varsa, onları
soruşturmalı, aralarında en gözü açık olanları hizmete almalı.

2535 Saray kapısını gözü önünde kapatıp çıkınca,
o günün bütün hizmeti tamamlanmış olur.

2536 Sabahleyin kalkınca kapıdaki görevinin başına geçmeli;
sabah akşam nöbetçileri yerinde tutmalı.

2537 Kabul zamanı geldiğinde bütün takımını toplayarak
onların başında huzura çıkmalı.

---

tǫrū m-e t. B_5 *tōrū* (satır altında *tǫ̈re*) *h. tolṣu* (satır altında *tolṣa.*) | *oŋ̄gay* A_{23} *ongġay* || 2532 *etmeki kiŋ̄*] A_{24} *ėdmeki kıng* C_{16} *ötmeki k.* | *birse ... eḍ*] A_{24} *birl -e ... terz-e ket* B_6 *... ėr at t. keḍ* C_{16} *... ḳılsa ed* || 2533 *kiçe ... burun*] A_{25} *keçe yadz-a yadġalḳ ọsin m-e ėrin* C_1 *... bıırun* | *birse ... orun*] A_{25} *berz-e ... terin* || 2534 *azaḳ ... ayıtġu*] A_{26} *asaḳ yad bar ėrz-e ayıḍġu* C_2 *yıraḳ yat bar ...* | *oḍuġraḳ ... yaġutġu*] A_{26} *osiġ-raḳ k. ėrz-e yırad-ġu* || 2535 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış || 2536 *erte*] C_5 *irte* | *kiçe*] A_{28} *keçe* || 2537 *yol*] A_{29} *bol* | *yumġı tirip*] A_{20} *y. terip* B_{11} *yumḳı t.* ||

2538 özi çılḳsa körnüp öküş turmasa
ḳapuġda kişi ḳoḍsa özde basa

2539 er at kirse ḫilçe körünse tözü
bu körse yaraġlıġ yaraġsız azu

2540 lḳalı yol kesilse ḳapuġ başçısı
yana kirgü bolsa er at sözçisi

B190 2541 ötünse er at ötgi ḳolsa tilek
munḡaḍmış kişike bu bolsa yölek

2542 alu birse açıġ kör altun kümüş
ḳayuḳa at alsa ḳayulḳa yumuş

2543 irig tapnurı kim bağırsaḳ seve
tapınmaz ḳayusı yorıġlı yava

2544 yaraġlıġ ḳayu ol asıġlıġ ḳayu
boluġluġ ḳayu ol tusuluġ ḳayu

2545 ötünse beginḡe bu tegme birig
aça aḍra birse kötürse erig

2546 çılḳıp eḍgü yarlıġ tegürse tilin
er at könḡli mundaġ isitse alın

A94 2547 ḳapuġda ite tursa oldruġ turuġ
tüzülse orun ḳalmasa bir lḳuruġ

C140 2548 körü alsa yat baz keligli kişig
aġır tutsa ḳoldaş ḳılınmış işig

2549 liv aş tirki kirse körü ıḍsa köz
yaraġsızını körse anı tıḍsa öz

2550 şireni çıḳarda körüp salḳlasa
anḡar toġru yolda elig tegmese

2551 lḳapuġda çılḳarsa liv aş tirkini
körü tüz ületse begi körkini

2552 neçe ḳa tegürgü kerek bu aşıġ
lḳuruġ ḳoḍmasa bir içig hem taşıġ

2538 *körnüp*] A_{30} *ḳorüng* | *ḳapuġda ... özde*] A_{30} *tapuġ-ta ḳ. ḳoyz-a öz teg* (-g ?, noktalı) C_7 ... *özde*^{n} || 2539 *ḫilçe ... tözü*] A_{31} *ḫal-ça ḳorünz-e basu* C_8 ... *tözü* (-*z*- noktasız) | *bu ... azu*] A_{31} ... *asu* B *bu* (*b*- yerine *y*- ile) ... C_8 ... *or* (?) || 2540 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış || 2541 *ötlki ḳolsa*] A_{33} *ongay anda* | *munḡaḍmış ... bolsa*] A_{33} *munġġat-mış ... buu arḳ-a* || 2542 *birse* | A_{34} *berz-e* || 2543 *irig*] A_{35} *ǫsüng* | *tapınmaz*] B_3 *tapınmas* C_{12} *tapınmaz* || 2544 *tusuluġ*] A_{36} *tusuġ söz* B_4 *tusuġluġ* C_{13} *tıusuluġ* || 2545 *birig*] A_{37} *yerig* | *birse ... erig*] A_{37} *berz-e ḳoderz-e ẹ.* C_{14} ... *ilig* || 2546 *isitse*] C_{15} *işitse* || 2547 *ite ... oldruġ*] A_1 *ẹde tudz-a olduruġ* B_7 ... *oltruġ* C_{16} ... *olduruġ* |

2538 Huzurda çok kalmamalı, şöyle bir görünüp çıkmalı;
kapıda da kendi yerine bir adam bırakmalı.

2539 Hizmetkârlar takım halinde, birden huzura çıkarken,
o buna layık olan ve olmayanları gözden geçirmeli.

2540 Kabul zamanı sona erince kapıcıbaşı hizmetkârlardan
maruzatta bulunacak kişi varsa, onunla tekrar huzura girmeli.

2541 Onların isteklerini arz etmeli, dileklerini
desteklemeli ve onlara yardım etmeli.

2542 Onlara hükümdarlardan altın ve gümüş ihsanlar koparmalı;
bazılarına unvan, bazılarına görev verilmesine aracılık etmeli.

2543 Kim gönülden severek hizmete gayret ediyor,
kim hizmet görmeyerek boşuna geziyor.

2544 Uygun ve faydalı olanı kim;
ileride faydalı olacak yeteneğe sahip olanı kim.

2545 Bunları hep beyine arz etmeli ve birer
birer açıklayarak layık olanı yükseltmeli.

2546 Çıkınca, hükümdarın taltif ve takdir fermanlarını bizzat tebliğ etmeli;
hizmette bulunanların gönlünü böyle tedbirlerle ısındırmalı.

2547 Kapıda oturacak ve duracak yerleri hep düzende bulundurmalı
ve öyle tertip etmeli ki, hiç kimse açıkta kalmasın.

2548 Gelen yat ve yabancı kişileri karşılamalı,
arkadaş edindiği kişilere de hürmet göstermeli.

2549 Yemek tepsisi girdiği vakit onu göz altında bulundurmalı
ve uygun olmayan şeyleri görürse buna engel olmalı.

2550 Şıra çıkarken, onu nezaret altına almalı,
yolda herhangi bir elin ona dokunmamasına dikkat etmeli.

2551 Kapıdan yemek çıkarken, tepsilere nezaret edip,
beyin şanına layık şekilde herkese dağıtılmasına dikkat etmeli.

2552 İçte ve dışta hiç kimseyi açıkta bırakmamak için
kaç kap yemek dağıtmak gerektiğini bilmeli.

---

tüzülse ... bir] A_1 *tuslez-e osun ...* C_{16} *... yir* || 2548 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *baz*] A_2 *bar* | *ḳılınmış*] A_2 *ḳadılmış* C_2 *ḳılınmış* || 2549 *liv ... tirki*] A_3 *ev ... terki* B_9 *... tirki* C_3 *... terki* (-*e*- harekeli) | *tıḍsa*] A_3 *ıdz-a* || 2550 *şireni*] A_4 *yan-a lev* C_4 *sire* (*siyer* ?, harekeli -*y*- noktasız) *ni* | *arıgar ... elig*] A_4 *anggar yol-ta turġu ilig* C_4 *a. yol-da toġru e.* || 2551 *çıḳarsa ... tirkini*] A_4 *çıḳar-ta lev aş ter-kini* B_{11} *... tirki-ni* C_5 *çıḳarsa* (-*s*- sonradan düzeltilmiş) *... tirki-ni* | *tüz ... begi*] A_5 *tur tıḍez-e yegi* C_5 *t. ülese b.* || 2552 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *neçe ḳa*] A_6 *ḳamuġ-ta* ||

2553 iki nen̄g beḍütür bu begler çaṽı
ilinde tuġı kör törinde liṽi

2554 aḍın ma iki nen̄g ḳapuġ körki ol
beḍütür beg atın açar ḳutlḳa yol

2555 uluġ ḥaciḃı bolsa azad kişi
taḳı bir yaraġlıġ ḳapuġ il başı

B191 2556 bu iki kişi birle itlür ḳapuġ
uluġlulḳ bile atı yaḍlur ḳamuġ

2557 iḍişçi töşekçi yime aşçılḳa
tözü köz kemişse yime tuġçılḳa

2558 yime ḳuşçı kişçi yime olḳ yaçı
anuḳ tutsa künde ḳapuġda tuçı

2559 turup barsa eṽke ḥilin ḳoldaşın
özi birle iltse yitürse aşın

2560 yitürse içürse toḍursa ḳarın
lḳuruġ ıḍmasa birse özde barın

2561 özin̄ge bir at ton tolum ḳılsa tap
aḍının ülese bir az ḳoḍsa tap

C141 2562 tapuġḳa kelir erse yat baz kişi
körü alsa itse otağı işi

2563 tapuġḳa körüngince körse anı
aşı boġzı ornı atı hem̧ tonı

2564 yime aylu tursa er at ḥallerin
açı hem̧ tolḳı ya tonın oprakın

2565 mun̄gaḍıġlı barmu elig tarlılḳın
mun̄gın̄ga yarasa ötese ḥalḳın

2566 kim erse ḳapuġḳa birer kelmese
ayıtsa tilese ne bolmış tise

2553 *beḍütür*] A_7 *betū-tūr* (*-t-* ?) | *ilinde ... liṽi*] A_7 *ḷlin-te ... leṽi* B_{13} ... *livi* (satır altında *altamı* ?) || 2554 *nen̄g*] A_8 *bu* | *ḳutlḳa*] A_8 *ḳodz-a* || 2555 *ḥaciḃı ... kişi*] A_9 *ḥacib ḳrz-e ḳren ḳdgū-si* | *il başı*] A_9 *baş-çı-sı* C_{10} *īl başı* || 2556 *itlür*] A_{10} *ḳt-lūr* | *yaḍlur*] A_{10} *yaz-lur*] C_{11} *yaḍlur* || 2557 *iḍişçi ... yime*] B_2 *iḍiş-çi ... yana* C_{12} ... *yīme* | *tözü ... yime*] A_{11} *turu k. kisiz-e y.* C_{12} ... *yīme* || 2558 *ḳuşçı ... yaçı*] A_{12} *ḳuuş-çı söz-çi y. olḳ taçı* (satır altında UH: *alḳdaçı* ?, *-ḳ-*, *-ḥ-* ?) C_{13} *ḳuşçı ḳuşçı ...* | *tuçı*] B_3 *tuçı* (satır altında *dayim*) C_{13} *tuçı* || 2559 *turup ... ḥilin*] A_{13} *terip ... çilin* B_4 *turup* (satır altında *alıp*) *b. iṽke ḥ.* | *özi ... yitürse*] A_{13} *ǫz-i b. ilz-e* (*i-* ?) *yedürz-e* || 2560 *yitürse ... ḳarın*] A_{14} *yedürz-e i. budürz-e ḷar yin* B_5 *yitürse* (satır altında *yędürse*) ... | *ḷuruġ ... özde*] A_{14} *suruġ suṽ-maz-a berz-e*

2553 Beylerin şöhretini iki şey büyütür:
eşiğinde tuğu ve başköşesinde sofrası

2554 Şu iki şey de kapının süsüdür;
bunlar beyin adını büyütür, mutluluğa yol açar.

2555 Bunlardan biri hür insan olan ulu hacib,
biri de işinin ehli olan kapıcıbaşıdır.

2556 Kapı bu iki kişiyle düzenlenir
ve beyin adı büyüklükle her tarafa yayılır.

2557 Kapıcıbaşı hep göz önünde tutmalıdır,
şarapçı, döşekçi, aşçı ve tuğcuları.

2558 Doğancı, avcı ve okçuları da kapıda
her gün ve her an hazır bulundurmalı.

2559 Oradan kalkıp evine giderken, yardımcı ve arkadaşlarını
birlikte götürerek onlara yemek ikram etmeli.

2560 Yedirip içirerek karınlarını doyurduktan sonra da
boş göndermemeli; neyi varsa, onlara ihsanda bulunmalı.

2561 O bir at, bir kat elbise ve silah ile yetinmeli;
kendisine az şey kalsa yeter, kalanı başkalarına dağıtmalı.

2562 Yat-yabancı biri hizmete gelirse, onu karşılayıp
kalacağı yeri ve arkadaşlarını saptamalı.

2563 Huzura çıkmadan önce, onu görmeli; yiyeceğine,
içeceğine, yerine, atına ve giysisine dikkat etmeli.

2564 Hizmetkârların hallerini sormalı, aç mıdırlar tok mudurlar,
yiyecekleri var mı; bunlarla daima ilgilenmeli.

2565 Eli darda kalan varsa, ihtiyacını
karşılamalı ve hakkını vermeli.

2566 Kim bir süre kapıya gelmezse,
ne olduğunu sormalı ve sebebini araştırmalı.

ọsde || **2561** C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *ḳılsa tap*] A_{15} *tip tez-e* | *aḳınm ... tap*] A_{15} *atı-nın ıılez-e yedürz-e yez-e* B_6 ... *bir az* (-z noktasız) *ḳ. taṗ* C_{17} *adı-nın taṗ* (harekeli) || **2562** *kelir ... baz*] A_{16} *kelür ẹrz-e yadbaz* | *itse ... işi*] A_{16} *ẹdz-e ...* C_1 ... *işi* (-ş- ?) || **2563** *hẹm*] A_{17} *m-a* || **2564** *er ... ḥallerin*] A_{18} ... *ḥallerin* B_9 *er at* (satır altında *ir aṭ*) *ḥalidin* C_3 ... *ḥali-din* | *ya ... opraḳın*] A_{18} *m-a tonı oraḳ-ın* C_3 *ya tonı o.* || **2565** *munğaḍıġh ... elig*] A_{19} *mungga-tuġh ... ilig* C_4 ... *ilig* | *munğmğa*] A_{19} *mungm-ġa* || **2566** *ḳapuġḳa ... kelmese*] A_{20} *ḳapuġ-ḳa* (-p- ? -m- ?) *yarar bolmaz-a* B_{11} ve C_5 *ḳapuġḳa birer k.* | *ayıtsa ... tise*] A_{20} ... *tez-e* B_{11} *eşitse ...* C_5 *ayıtsa ...* ||

2567 ḳalı iglig erse ayıtġu kerek
yavalıḳ ḳılur erse tıḍġu kerek

2568 bu barça begiñge bağırsaḳlıḳ ol
sevinçin tilep bu tapuġsaḳlıḳ ol

2569 negü tir eşitgil tapuġ ḳılmış er
tapuġ birle begde ağır bolmış er

2570 tapuġçı begiñge bağırsaḳ kerek
bağırsaḳ tigüçi tapuġsaḳ kerek

B192 2571 tapuġsaḳ bir özkey bağırsaḳ ḳulı
bekütür yarı künde beglik ulı

2572 öz asġı tilemez bağırsaḳ bolup
beg asġı tiler künde eḍgü ḳolup

2573 asıġ ḳılsa azġan anıñ men ḳulı
çiçek yaslıġ erse biçer men ulı

2574 bağırsız tusulmaz oġulda körü
bağırsaḳ tapuġçı tususı örü

2575 asıġsız tusulmaz ḳadaş erse ḳoḍ
tusulur adaş tut asıġ birle toḍ

2576 tili birle yumşaḳ süçig tutġu söz
köñgül tutsa alçaḳ yarulḳ tutsa yüz

C142 2577 tügük yüz açıġ söz kişig tumlıtur
tiriglikte kitmez köñgülde yatur

2578 muñgar meñgzer emdi bu beytig oḳı
sözi maʿni birle uḳulġay taḳı

2579 sözün sökse yalñguḳ açıtsa tilin
sürñgükke sızıġ ol köñgülke yalın

2580 urup berge başı büter terk söner
tilin sökse bütmez açığı yılın

2567 *iglig*] A_{21} *yig-lig* C_6 *igilig* | *yavalıḳ ... tıḍġu*] A_{21} ... *tıd-ġu* (satır altında UH: *tıy-ġu*) B_{12} *yavalıḳ* (satır altında *her yerde yürür*) ... *tıḍgu* (satır altında *tuġu*) ‖ 2568 *sevinçin ... tapuġsaḳlıḳ*] C_7 *sevünçin ... tapuġ-saḳılıḳ* ‖ 2569 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *negü ... er*] A_{23} *n. ter işidgil ... er* B_{14} *nigü ... er* C_8 *nigü ... ir* | *er*] A_{23} ve B_{14} *er* C_9 *ir* ‖ 2570 *bağırsaḳ*] A_{24} *tapuġ-saḳ* | *bağırsaḳ ... tapuġsaḳ*] A_{24} *tapuġ-saḳ kerek hem bağır-saḳ* ‖ 2571 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış; beyitin ikinci mısrası ile 2573. beyitin (= $C141_{14}$) ikinci mısrası yerlerini değiştirmiş ve aynı zamanda 2572. beyitin ikinci mısrasıyla karıştırılmıştır | *bir ... ḳulı*] A_{25} *yer oz-ke b. ḳalı* B_1 *bir* (*b-* noktasız) ... C_{11} *bir* (noktasız) ... | *bekütür ... ulı*] B_1 *beḳütür* (satır altında *ıtuġ ḳılur*) *yarı* ... C_{12} *beḳütür yarı* (*-a-* harekeli) *k. edgü ḳolup* ‖ 2572 *tilemez*] B_2 ve C_{13} *tilemes* ‖ 2573 B_4'te bu beyit 2574'ten sonra geliyor; C_{14}'te ikinci mısra için bkz beyit 2571 not | *azġan*] A_{27} *ar-ġan* |

2567 Eğer hastaysa, halini sormalı;
haylazlık ediyorsa buna engel olmalı.

2568 Bütün bunlar beye karşı içten bağlılık ifade eder;
bu onu sevindirmek için candan yapılması gereken iştir.

2569 Hizmet etmiş ve hizmetiyle beyden
takdir görmüş insan ne der, dinle.

2570 Hizmetkârların beyine içten bağlı olması gerekir;
içten bağlı olanın da candan hizmet etmesi gerekir.

2571 Candan hizmet eden, sadık ve candan bağlı bir kulun
hizmeti, beyliğin temelini günden güne sağlamlaştırır.

2572 Candan hizmet eden kendi faydasını düşünmez;
o her gün iyi niyetle beyin yararı çalışır.

2573 Yaban çiçeği faydalıysa, ben onun kuluyum;
özenilerek yetiştirilmiş çiçek zararlıysa onun kökünü keserim.

2574 Candan bağlı hizmetkârın kıymeti
merhametsiz ve hayırsız oğuldan daha yüksektir.

2575 Faydasız ve değersiz ise kardeş olsa bile onu bırak;
yararlanacağın kişiyi arkadaş edin, onun bol bol hayrını gör.

2576 Kapıcıbaşı yumuşak ve tatlı sözlü olmalı;
gönlünü alçak tutmalı, her zaman güler yüz göstermeli.

2577 Çatık yüz, acı söz insanı soğutur ve bunun etkisi bütün
hayat boyunca devam eder, insanın gönlünden çıkmaz.

2578 Şimdi buna benzeyen şu beyiti oku;
sözü ile birlikte manası da anlaşılır.

2579 İnsan sözüyle söver ve diliyle acıtırsa,
bu kemiğe sızı ve gönüle ateş olur.

2580 Vurulan kamçı yarası kapanır ve çabuk geçer;
dil acısıysa yıllarca dinmez.

çiçek yaslıġ] A_{27} *çeçek baz-lıġ* C_{12} *çiçek yaşlıġ* || 2574 B_3'te bu beyit 2573'ten önce geliyor | *tusulmaz oġulda*] B_3 *tusulmas o.* C_{15} *tıısulmaz oġul-da*^{n} || 2575 *tusulmaz*] B_5 *tusulmas* (satır altında *tigmez*) || 2576 *tutsa alçaḳ*] A_{30} *tez-e* (önce *birl-e* yazılmış, sonra satır üstünde düzeltilmiş) *alçaḳ* || 2577 *tügük ... tumlıtur*] A_{31} *tuu-gük* (satır altında UH: *tugük*) ... B_7 *tügük* (satır altında *soṿuḳ*) ... *tumlıtur* (satır altında *töngüldür*) | *tiriglikte kitmez*] A_{31} *t. kedmez* B_7 *tiriglikde kitmes* C_1 *tiriglik-te k.* || 2578 *munḡar ... beytig*] A_{32} *munggar ... beydig* B_8 ... *baytıġ* C_2 ... *baytıġ* | Dörtlük, A'da sayfa kenarında AH: *şi*^{r}*r* sözü, B'de çizgiler, C'de ayrı satırda *şi*^{r}*r* sözüyle ayırt edilmiştir || 2579 *sözün ... tilin*] A_{33} *soṣin ... içınz-a* (-ç-? -r-?) *t.* B_9 *yalnguḳ a. tilin* C_4 ... *yangluḳ ...* | *sünḡükke ... yalın*] A_{33} *sı(n)gük-ke sasıġ ol k. yılın* B_9 ... *yalın* C_4 *s. sarıġ* (harekeli) ... *yılın* (*yı-* için iki nokta ile kesre ve fetha işaretleri) || 2580 *başı ... söner*] A_{34} *yaş-ı soner terk badar* | *bütmez ... yılın*] A_{34} *sonmez a. bilin* B_{10} *bütmes ...* ||

2581 ḳalı atlanur bolsa begler süke
ya ḳuşlḳa çögenke ya il körgüke

2582 içli saḳ küḍezgü bu yirde begin
yoḍuġ tegmese anda teñsizlikin

2583 ḳalı tuşsa beglerke yañgluḳ ḫaṭa
tuşar at öze ḳuşta aẏda süde

2584 bütünsüz bar erse yıratġu anı
siziklig bar erse saḳınġu anı

A95 2585 bütün çın seẏigli bağırsaḳ kişi
yalḳın yortsa begke küḍezse başı

B193 2586 sü başçı tüze tursa yortuġ ḳurın
iriglerni yıġsa yetürse soñgın

2587 kiçig ḳur uluġlar ara kirmese
yıraḳ taş yorıġlı yalḳın yortmasa

2588 ḳapuġda neteg erse oldruġ turuġ
bu yortuġda andaġ kerek ay uluġ

2589 ḳapuġ başlar erniñ bağırsaḳlıḳı
bu yañglıġ kerek ay ajunçı alḳı

2590 bu yañglıġ kerek bu ḳapuġ başlar er
begi etmeki yip işin işler er

C143 2591 munuḳı men aydım eşitti ilig
talu er tilese öḍürsü bilig

İLİG SU'ALİ ÖGDÜLMİŞKE

2592 ilig aydı uḳtum munı belgülüg
taḳı bir sözüg ay mañga ülgülüg

2581 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *atlanur ... süke*] B_{11} *aṭlanur ... süke* (satır altında *aẏġa*) || *çögenke*] B_{11} *çögen-ke* (satır altında *ṣalḳalı*) || 2582 *saḳ ... yirde*] A_{36} *ket ... yerde* B_{12} ... *yirde* C_8 ... *yçrde* (harekeli) | *tegmese*] C_8 *bąlmasa* (harekeli) || 2583 *yañgluḳ*] B_{13} *yąlnguḳ* | *at ... aẏda*] A_{37} *at ǫz-e aẏda ḳuuş-ta* B_{13} *aṭ ...* C_9 ... *ḳuş-ta* (*-t-* yerine *-y-* ile) *(a)ẏ-da* || 2584 *büttünsüz*] A_{38} *bụdūp söz* B_{14} *bütün-süz* | *erse*] A_{37} *ęrz-e* C_{10} *irse* || 2585 *seẏigli*] A_1 *seẏūg-li* B_{15} ve C_{11} *sęẏügli* | *yortsa ... başı*] A_1 *turz-a b. ḳụdez-g'ü iş-i* || 2586 *başçı ... yortuġ*] A_2 *baş-ı tụz-e tur-sa yordıġ* | *iriglerni ... soñgın*] A_2 *ęrig-ler-ni balɣz-a yidürz-e songrn* || 2587 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *yıraḳ ... yortmasa*] A_3 *yıraḳ-tın ... turmaz-a* C_{14} ... *yortmasa* (*-t-* noktasız) ||

2581 Beyler sefere, ava, cirit oyununa
veya memleket gezisine çıktıklarında

2582 Beyini çok dikkatle gözetmeli;
başına kötü bir şey, bir felaket gelmesini önlemeli.

2583 Eğer beylere bir felaket ve bela gelirse,
avda, kuş avında veya seferdeki hareket sırasında gelir.

2584 Güvenilmeyecek kişileri onun yanından uzaklaştırmalı,
şüpheli kişilere karşı ihtiyat tedbirleri almalı.

2585 Onun başını korumak için güvenilir, doğru, onu seven,
ona gönülden bağlı olanları beyin etrafında bulundurmalı.

2586 Kumandan beyin muhafız alayını düzenlerken,
kimsenin ileri gitmemesine, geri kalmamasına dikkat etmeli.

2587 Küçük rütbeliler büyükler arasına girmemeli;
uzak ve dışarıda bulunması gerekenler de yakın gelmemeli.

2588 Herkesin saray kapısındaki konumu ve yeri ne ise, ey büyük
bu hareket sırasında da olduğu gibi korunmalı.

2589 Kapıcıbaşı olan kişi, ey cömert hükümdar,
böyle içten bağlı olmalı.

2590 Kapıyı bekleyen ve beyinin ekmeğini yiyip
işini gören insan böyle olmalı.

2591 İşte ben söyledim ve hükümdar dinledi;
eğer seçkin insan dilerse bilgiyi tercih etsin.

HÜKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ'E SUALİ

2592 Hükümdar: Bunu iyice anladım, dedi,
bir şey daha soracağım, buna da düşünerek cevap ver.

2588 *oldruġ turuġ*] A_4 *oldurġ* (önce *oldruġ* yazılmış, sonra düzeltilmiş) *t.* B_3 *oltruġ t.* C_{15} *o. ḳuruġ* | *yortuġda*] A_4 *yordıġ-ta* || 2589 *erniŋ*] A_5 *ęr teg* B_4 *ęrning* C_{16} *irning* | *ajunçı*] A_5 *acun-çı* || 2590 *er*] B_5 *ęr* | *etmekі ... er*] A_6 *ọdmekі yep ... ęr* B_5 *... ęr* C_{17} *e. yïp ...* || 2591 *eşitti*] A_7 *ęşid-ti* B_6 ve C_4 *eşit(t)i* | *er ... öḍürsü*] A_7 *ęr tilez-e udır-ġuu* B_6 *ęr ...* ||

ilig ... ögdülmişke] nüshalarda bu başlık yok

2592 *maŋga ülgülüg*] A_8 *mangga ay* (önce *belgü* yazılmış, sonra üzerinden çizilerek satır üstünde düzeltilmiş) *laḍıg* B_7 *maŋga ülgülüg* (satır altında *ęndazelik*) ||

2593 bilir sen siziksiz ajun begleri
yalaẏaç ıḍur ildin ilke eri

2594 ayu birdi manḡa bir bilig söz uzı
yalaẏaç ıḍur ildin ilke özi

2595 negü teg kerek bu yalaẏaçlılḳ er
anḡar bütse begler ḳarılatsa yir

33.
ÖGDÜLMİŞ İLİGKE YALAẎAÇ IḌĠUḲA NEGÜ TEG ER KEREKİN AYUR

2596 yanut birdi ögdülmiş aydı ilig
bu işke iḍi keḍ yetürsü bilig

2597 ḳamuġ erde öḍrüm yalaẏaç kerek
biliglig uḳuşluġ talu keḍ yürek

2598 bayat lḳullarında enḡ öḍründüsi
yalaẏaçlar erdi kişi eḍgüsi

B194 2599 yalaẏaçtın itlür telim türlüg iş
yalaẏaçtın ötrü kelür körklüg iş

2600 ulḳuşluġ kerek keḍ yalaẏaç örüg
biliglig kerek sözke bilse yörüg

2601 yana bilse söznüḡ içi hem taşı
itilse anıḡ ötrü tüzmiş işi

2602 negü tir eşitgil ajunçı beg er
buḍun başlaġuçı biliglig yig er

C144 2603 öküşte talu er uḳuşluġnı bil
buḍunda beḍüki bilingligni lḳıl

2593 *bilir ... ajun*] A_9 *bilirz-e sesilk-siz acun* B_8 *bịlir se ...* C_3 *bilir sc*^{a} ... | *yalaẏaç ... eri*] A_9 *talavaç ... ęri* B_8 *ẏalaẏaç ...* C_3 *yalaẏaç ...* || 2594 A'da bu beyit yok; C'de iki satır üzerine yazılmış. Beyitin burada bulunması, metnin gelişi bakımından mutlaka gerekli değildir; söylemek istenilen fikir 2592. ve 2593. beyitlerin ikinci mısralarında söylenmiştir. Buna rağmen B ve C'de aynen bulunuşu, beyitin sıraya alınmasını istemektedir | *yalaẏaç*] B_9 *yalavaç* C_5 *yalaẏaç* || 2595 *negü ... er*] A_{10} ... *yalavaç-lılk ęr* B_{10} *nigü ... yalavaç-lılk ęr* C_6 *nigü ... yalaẏaç-lılk ir* | *anḡar ... yir*] A

2593 Şüphesiz, bilirsin ki, dünya beyleri
memleketten memlekete elçi gönderirler.

2594 Bana önemli bir söz söyle, bir bilgi daha ver;
bir memleketten bir memlekete elçi gönderirken

2595 Beylerin ona inanması ve onu yollaması için
bu elçiliğe nasıl bir insan gerekir?

33.
ÖĞDÜLMİŞ HÜKÜMDARA ELÇİ GÖNDERMEK İÇİN NASIL BİR İNSAN GEREKTİĞİNİ ANLATIR

2596 Öğdülmiş yanıt verdi ve dedi ki:
Hükümdar bu meseleyi çok iyi düşünmeli

2597 Elçi insanlar arasında seçkin, akıllı,
bilgili ve çok yürekli biri olmalı.

2598 Tanrının kulları arasında en seçkinleri
ve insanların en iyileri onun elçileriydi.

2599 Pek çok iş elçilerle görülür;
iyi sonuçlar elçiler yüzünden elde edilir.

2600 Elçi çok akıllı, temkinli ve sözünü
ifade edebilmesi için de bilgili olmalı.

2601 Vazifesinde başarılı olabilmesi için bir de
elçinin sözün içini ve dışını bilmesi gerekir.

2602 Dünya beyi, halkı idare eden,
bilgili ve iyi insan ne der, dinle.

2603 İnsanların en seçkinini, akıllı ve
tam bilgili kişiyi halka amir tayin et.

2596 *birdi*] A_{12} *berti* | *idi*] A_{12} *iti* || 2597 *ḳamuġ ... yalavaç*] A_{13} *ḳamuġ-ta ḳr ...* B_{13} *... yalavaç* C_9 *ḳ. erdem ödrüm yalavaç* | *keḍ yürek*] A_{13} *ḳdgü-rek* B_{13} *keḍ ḳerek* || 2598 *ḳullarında*] A_{14} *ḳul-lar-ı-ta* | *yalavaçlar*] A_{14} *yalavaç-lar* B_{14} *yalavaç-lar* C_{10} *yalavaç-lar* || 2599 *yalavaçtın ... telim*] A_{15} *yalavaç-tın ḳdlür ḳamuġ* B_1 *yalavaç-dın ...* C_{11} *yalavaç-dın ...* | *yalavaçtın ... kelür*] A_{15} *yalavaç-tın ardar telim* B_1 *yalavaç-dın ö. ḳelür* C_{11} *yalavaç-dın ö. ḳelür* || 2600 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *yalavaç örüg*] A_{16} *yalavaç ọsüg* B_2 *yalavaç örüg* (satır altında *puḫte.*) C_{12} *yalavaç ö.* | *sözke ... yörüg*] A_{16} *bilz-e soske yosüg* B_2 *sözke bilge y.* || 2601 *yana ... hem*] A_{17} *yim-e bilz-e söz-ning içi m-e* | *itilse ... tüzmiş*] A_{17} *ḍdilz-e ḍng* (?) *udru ḍber-miş* B_3 *... buzmış* || 2602 *negü ... er*] A_{18} *n. tir iş(i)dgil acun-çı b. ḍr* B_4 *nigü ... ajun-çı* (satır altında *ozdurġuçı*) *ig ḍr* C_{15} *nigü ...* | *yig*] A_{18} *yeg* B_4 *beg* C_{15} *yeg* (harekeli) || 2603 *öküşte ... er*] A_{19} *öküş-ten t. ḍr* B_5 *... ḍr* | *beḍüki ... ḳıl*] A_{19} *bedük-rek b. bil* ||

2604 ḳayu işte aşnu aşunsa ulḳuş
ol iş başlḳa bardı sınadım öküş

2605 lḳayu işke bilge yetürdi bilig
anı yetti tuttı tegürdi elig

2606 uḳuş işke tutsa bilig başlasa
öküş işler itlür kişi işlese

2607 bağırsaḳ kerek hęm közi körïgli toḳ
bütün çın ḳılılḳı köni bolsa oḳ

2608 bağırsaḳ tapuġçı beg asġın tiler
beg asġın tilegli begin çın sev̇er

2609 begirïge asıġçı bağırsaḳnı bil
bağırsaḳnı bulsa özünïg bağrı ḳıl

2610 bağırsaḳ tapuġçı bağır sanı teg
bağırda yalḳınralḳ yürek ḳanı teg

2611 közi suḳ kişi özke erksiz bolur
bu sulḳlar yalav̇açḳa terïgsiz bolur

2612 közi toḳ çıġay erse bayḳa sanur
serinse kişi tegme işte unur

2613 suḳ er umduçı ol yav̇uz umduçı
kişi umduçısı atı lḳoltġuçı

B195 2614 negü tir eşitgil közi toḳ kişi
közi toḳ kişi boldı baylar başı

2615 çıġay ḳılsa kimni közi suḳluḳı
bayutmaz anı bu ajun toḳluḳı

2616 kimi erse umdu ḳılur erse ḳul
anınïg boşluḳı kör ölüm birle ol

C145 2617 talḳı yaḳşı aymış bilig birgüçi
közi suḳḳa öt sav̇ erig birgüçi

2618 tükel bay bolayın tise belgülüg
könïgül baylıḳı ḳol ay ersig külüg

2604 *işte*] C_2 *iş-de* | *başḳa*] B_6 *bąḳsa* (*b*- noktasız) || 2605 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *işke*] C_3 *iş-te* | *yetti ... elig*] A_{21} *... ilig* B_7 *yęt(t)i tut(t)ı ...* C_4 *yęt(t)i tut(t)ı t. ilig* || 2606 *itlür*] A_{22} *ędlür* || 2607 *hęm*] A_{23} *m-e* | *çın ḷılılḳı*] A_{23} *ç. m-a köngül-i* || 2608 *asġın tilegli*] A_{24} *asġ-ı tileg-li* || 2609 *bulsa*] A_{25} *bilz-e* || 2610 *sanı teg*] A_{26} *s. ol* B_{12} *s. tęġ* C_9 *s. tig* | *bağırda ... teg*] A_{26} *bağır-tın ... ol* B_{12} *... tęg* C_9 *... tig* || 2611 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *sulḳlar yalav̇açḳa*] A_{27} *suḳ ęr yalavaç-ḳa* B_{13} *s. yąlavąç-ḳa* C_{11} *s. yąlavąç-ḳa* || 2612 *serinse ... işte*] A_{28} *bayuz-a ... iş-ke* || 2613 *er ... umduçı*] A_{29} *ęr undaçı ol y. unda-çı* B_{15} *ęr umduçı* (satır altında *umġ[uçı]*) ... C_{13} *ol umduçı er y.*

2604 Akıl hangi işte ön ayak olursa, o iş
başarıyla sonuçlanır; bunu çok sınadım.

2605 Bilge hangi işte bilgisini kullanırsa,
ona ulaşır; onu tutar ve elde eder.

2606 İnsan aklını kullanır ve işine bilgiyle başlarsa,
girişti̇ği her işte başarılı olur.

2607 Elçi gözü ve gönlü tok, içten bağlı, güvenilir,
doğru ve doğası dürüst biri olmalıdır.

2608 Candan bağlı olan hizmetkâr beyin faydasını ister,
beyin faydasını isteyen kişi beyini gerçekten sever.

2609 Bil ki, beyine faydalı olan, ona gönülden bağlı olandır;
içten bağlı birini bulursan, onu bağrına bas.

2610 İçten bağlı hizmetkâr insanın bağrı gibidir;
belki de bağrından daha yakın, yürek kanı gibidir.

2611 Açgözlü adam kendine hâkim olamaz;
cimriler elçiliğe layık değildir.

2612 Gözü tok insan, fakir olsa dahi zengin sayılır;
insan sebat ederse her işte başarılı olur.

2613 Cimri olan tamahkâr olur, tamahkârlık fenadır;
tamahkâr insanlara dilenci derler.

2614 Gözü tok insan ne der, dinle;
gözü tok insan en zengin insandır.

2615 Açgözlülük kimi fakir yapmışsa, bu dünya
onu ne kadar doyursa, yine zenginleşemez.

2616 Kim tamahkârlığın esiri olursa,
ondan ancak ölümle kurtulabilir.

2617 Bilgi veren, açgözlü olana öğüt
ve nasihat veren insan çok güzel söylemiş.

2618 Tam anlamıyla zengin olmak istersen,
hiç şüphesiz, gönül zenginliği dile, ey şanlı yiğit.

---

u. | *umduçısı ... ḳoltġuçı*] A_{29} *umadla-çı-sı atı ḳol-ġuçı* B_{15} *... anı ḳolġuçı* || 2614 *negü tir*] A_{30} *n. ter* B_1 ve C_{14} *nigü t.* || 2615 *bayutmaz ... ajun*] A_{31} *bayudmaz ... acun* B_2 *bayutmas ...* || 2616 *kimi erse*] A_{32} *kim ɛrz-e-ni* | *kör*] C_{16} *ol* || 2617 *yaḫşı ... birgüçi*] A_{33} *... ber-güçi* B_4 *yaḫşı ...* C_1 *yaḫşı ...* | *öt ... birgüçi*] A_{33} *od suv erin bergü-çi* B_4 *... irig b.* || 2618 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *tise*] A_{34} *tez-e* | *ḳol*] B_5 ve C_3 *ḳul* ||

2619 neçe me ḳul erse közi toḳ beg ol
suḳ öz beglikindin bu ḳullulḳ yig ol

2620 ḳayu beg suḳ erse çıġay ol çıġay
ḳayu ḳul közi toḳ beg ol kōṅgli bay

2621 uv̇utluġ kerek keḍ amul hẹm silig
siliglik bile bilse türlüg bilig

2622 uv̇ut bolmasa er otun il bolur
uv̇ut birle yalṅguḳ bütünlük ḳılur

A96 2623 amul bolsa ötrü atanur tüzün
silig bolsa ḳılḳı sev̇itür özün

2624 tetiglik bile bolsa erke bilig
tözü işke tegrür bu bilgi elig

2625 bu bẹytig oḳıġıl negü tir eşit
bilig birle başlap özüṅgke iş it

2626 uḳuş birle uḳ iş bilig birle bil
künüṅg bolsu ḳutluġ ḳutaḍsunı yıl

2627 tetiglik bile er tilekke tegir
bilig bil uḳuş ulḳ işiṅg ötrü ḳıl

2628 tetiglik bile bilse türlüg bitig
bitig bilse ötrü bolur er tetig

B196 2629 bitise oḳısa eşitse sözüg
anın ötrü bilge ḳılur er özüg

C146 2630 ḳamuġ türlüg erdem bu bilse tükel
bu erdem bile er meṅgiz ḳılsa al

2631 kịtablar oḳır hẹm bilir erse söz
ulḳar erse şi'r hẹm ḳoşar erse öz

2632 nūcum bilse ṭıb hẹm yora bilse tüş
anıṅg yorımışı teg sözi kelse tuş

2619 *beglikindin ... yig*] A_{35} *beg-likin-te ... beg* B_6 ve C_4 ... *yig* || 2621 *uv̇utluġ ... hẹm*] A_{37} ... *ket amul m-a* B_8 *uv̇ut-luġ* (satır altında *uḳuşluġ*) *kẹrek kẹḍ amul* (satır altında *'ạmẹl*) *h.* | *siliglik*] A_{37} *silig* B_8 *silig-lik* (satır altında *yạḥşı-lıḳ*) || 2622 *er ... bolur*] A_{38} *ẹr ... bilür* B_9 *ẹr ...* | *yalṅguḳ*] A_{38} *yangluḳ* B_9 *yạlnguḳ* (satır altında *ḍạḥm-luġ*) C_7 *yạngluḳ* || 2623 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *tüzün*] A_1 *tụsün* B_{10} *tüzün* (satır altında *yạḥşı at*) | *sev̇itür özün*] A_1 *sev̇idür ọsün* B_{10} *sẹv̇itür özün* (satır altında *sivünür ozdurur*) || 2624 *tözü ... elig*] A_2 *tọsü* (-s- ?) ... *il-ke ilig* || 2625 *bẹytig ... eşit*] A_3 *beydig ... ter işid* B_{12} *bạytıġ o. nigü ...* C_{11} *bẹytig o. nigü ...* | *başlap ... it*] A_3 *iş-led ọsūng-ke iş ẹd* | Dörtlük, A'da sayfa kenarında AH: *şi'r* sözü, B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *şi'r* sözüyle ayırt edilmiştir || 2626 *uḳ iş*] A_4 *uḳ-ġıl* | *künüṅg ... yıl*] A_4 *künü(n)g b. körklüg lḳ. bil* B_{13} ... *lụtluġ yıl* (*yı-* noktasız) C_{13} ... *yı'l* (*yı-* için iki nokta) || 2627 *er ... tegir*] B_{14} *ẹr ... tẹgir* C_{14} ...

2619 Gözü tok olan, kul olsa bile beydir;
cimrinin beyliğinden bu kulluk daha iyidir.

2620 Hangi bey cimriyse, o fakirdir fakir;
hangi kulun gözü tok ise o gönlü zengin bir beydir.

2621 Elçi hayâ sahibi, çok sakin ve nazik biri olmalı;
hilm ile beraber her türlü bilgiye de sahip olmalı.

2622 Hayâ olmazsa, insan küstah ve adi olur;
hayâ sahibi kişi dürüst hareket eder.

2623 İnsanın doğası sakin olursa, ona halim denilir;
nazik kişi kendini herkese sevdirir.

2624 İnsanda zekâ ile birlikte bilgi de bulunursa,
o bu bilgisiyle her işte başarılı olur.

2625 Şu beyiti oku, ne der, dinle;
her işe bilgiyle başla ve ona göre hareket et.

2626 İşi akıl ile anla, bilgi ile bil;
günün kutlu olsun, hayatın mutlu geçsin.

2627 İnsan dileğine zekâyla ulaşır;
önce bilgi edin, iyice kavra, sonra işe giriş.

2628 Elçi zekâyla birlikte bir de düzyazıya vâkıf olmalı;
düzyazı bilen insan zaten zeki olur.

2629 Yazmalı, okumalı ve başkalarının sözünden
yararlanmalı; insan bu şekilde bilge olur.

2630 O her türlü erdemi tam olarak bilmeli;
kişi bu erdemlerle yüzünü ağartır.

2631 Çok kitap okumalı, söz söylemesini bilmeli;
şiirden anlamalı ve kendisi de şiir yazmalı.

2632 Yıldızları bilmeli ve tıptan anlamalı;
düş yormasını bilmeli ve sözü yorduğu gibi çıkmalı.

---

tigir (ilk *-i-* noktasız) | *bil ... uḳ*] A_5 *bil tedig bol* B_{14} *bil* (*b-* noktasız; *-l* yerine önce *-k* yazılmış; sonra *-ḳ* çizgisi, üzerinden çizilerek düzeltilmiş) || 2628 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *er*] A_6 ve B_{15} *ẹr* |

A_7'de 2628'den sonra herhalde 2627. ve 2628. beyitlerle karıştırılmış olan şu beyit gelmektedir:

tedig-liḳ bil-e ẹr tilek-ke tegir
bidig bilz-e ọdrü ḳaçan kim ḳalır

2629 *anın ... er*] A_8 *anı birl-e ... ẹr* B_1 *... uz* || 2630 *er*] A_9 *ol* || 2631 *ḳitablar ... erse*] A_{10} *oḷur ẹrz-e tefder uḷar ẹrz-e* | *uḷar ... erse*] A_{10} *bilir ẹrz-e şayir hem ḳoşar* (*ḳ-* ve *ş-* ?) *erz-e* || 2632 *hẹm ... tūş*] A_{11} *m-a yorar ẹrz-e tuş* ||

2633 bilir erse saḳış yime ḥendeše
ʿaḍeḍ ceẕri ḳılsa miṣaḥaṭ basa

2634 yana neṛd-ü şaṭraṇc bilir erse keḍ
ḥarifleri andın ulır erse keḍ

2635 çögenke keḍ erse atar erse oḳ
yime ḳuşçı aẏçı ajunda ozuḳ

2636 ḳamuġ til bilir erse açsa tilig
ḳamuġ ḫaṭnı bilse bitise elig

2637 bu yarı̃ğlıġ kerek barça erdem bilir
bu yarı̃ğlıġ yalaẏaç tilekke tegir

2638 yalaẏaç tetig bolsa bilge oḍuġ
beg asġı bolur anda tutnur boḍuġ

2639 yalaẏaç yaẏuz bolsa ḳıẏçaḳ ḳoẏı
siziksiz tüker anda begler suẏı

2640 yalaẏaç barır er iḍi keḍ kerek
ḳamuġ türlüg işke bu tutsa yürek

2641 ḳayu türlüg erdem arı̃gar satsalar
anı utsa ötrü ağır tutsalar

2642 ḳayu türlüg er me sözin sözlese
anı ulḳsa bilse yana kizlese

2643 yalaẏaç bilir bolsa erdem ḳamuġ
beḍüyür begi atı ilde uluġ

B197 2644 negü tir eşitgil bilir kök ayulḳ
bu söz ulḳmasa er anı̃ng ögi yolḳ

2645 kimi̇ng erdemi bolsa atı yorır
ḳalı bolmasa erdem atsız ḳarır

C147 2646 kişi erdemi birle erdin keçer
öküş bolsa erdem er örlep uçar

2633 *ḥendeše*.] A_{12} *hen-tez-e* B_5 ve C_4 *ḥendeše* | *ʿaḍeḍ ... basa*] A_{12} *abed cesr-i l.. miṣaḥad* (satır altında UH: *miz-a-ḥat*) *buz-a* || 2634 *neṛd ... erse*] A_{13} *nerdū ṣadiranc bilūr ęrze* || 2635 *çögenke*] A_{14} *çoġan-ḳa* C_6 *çögen* (*çavgan* ?) *-ḳa* | *ḳuşçı ... ozuḳ*] A_{14} *ḳuuş-çı av-çı acun-ta asuḳ* B_7 *l.. aẏ-çı ...* || 2636 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *ḫaṭṭm ... elig*] A_{15} *ḥad-nı ...* B_8 *ḫaṭnı* (*-ṭ-* işaretsiz) ... C_8 *ḫaṭṭ-nı ... ilig* || 2637 *yalaẏaç ... tegir*] B_9 *yalaẏaç ... tęgir* C_9 *yalaẏaç ... tigir* || 2638 *yalaẏaç ... oḍuġ*] B_{10} *yalavaç ... oḍuġ* (satır altında *oyġaġ*) | *tutnur*] A_{17} *badnur* C_{10} *bütnür* (?, *-t-* noktasız) || 2639 *yalaẏaç ... ḳoẏı*] B_{11} *yalavaç ... ḳıẏçaḳ* (satır altında *ḳıpçaḳ*) *ḳulı* C_{11} *yalaẏaç ... l.oẏı* (*-ẏ-*

2633 Hesaba, bir de hendeseye vâkıf olmalı;
cezir ile mesaha ilmini de bilmeli.

2634 Bundan başka, çok iyi tavla ve satranç
bilmeli, rakiplerini iyice sıkıştırmalı.

2635 Cirit oyununda usta olmalı ve ok atmasını iyi bilmeli;
kuşculuk ve avcılıkta da başkalarına üstün gelmeli.

2636 Konuşurken bütün dilleri konuşmalı;
yazarken de bütün yazıları yazmalı.

2637 Elçilik için bütün bu erdemleri bilen bir insan gerekir;
böyle bir elçi işinde başarılı olur.

2638 Elçi zeki, bilge ve uyanık olursa,
her yerde hoş karşılanır, beyine faydalı olur.

2639 Elçi kötü, kof ve boş olursa, onun gittiği yerde,
şüphesiz ki beylerin itibarı kaybolur.

2640 Her işte emniyetle hareket edebilmesi için
elçi olarak gidecek kişinin çok iyi bir insan olması gerekir.

2641 Karşısına ne türlü erdemlerle çıkarlarsa çıksınlar,
o rakiplerini yenmeli ve kendisini saydırmalı.

2642 O her tür insanın sözünü dinlemeli, anlayıp bilmeli,
fakat bunu açığa vurmamalı.

2643 Elçi her türlü erdeme sahip olursa,
beyi büyür ve adı o memlekette yükselir.

2644 Bu işleri bilen kök-ayuk ne der, dinle;
bu sözü anlamayan insanın aklı yoktur.

2645 Kim erdemliyse onun adı her taraſa yayılır;
eğer birinin erdemi yoksa, adı anılmadan yaşlanır gider.

2646 Kişi başkalarına erdemiyle üstün olur;
kimin erdemi çoksa o uçar gibi yükselir.

---

noktasız) | *sizïksiz ... suvı*] A_{18} *sesik-siz tǫker a. yuz-i suv-ı* B_{11} ve C_{11} ... *sıvı* || 2640 *yalavaç ... idi*] A_{19} *y. barur er eti* B_{12} *yalavaç b. er i.* | *işke*] A_{19} *iş-te* (?) || 2641 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *kayu ... anïgar*] A_{20} *kamuġ ... anggar* | *usta*] A_{20} *bilz-e* || 2642 *türlüg ... sözin*] A_{21} *türlügün m-e tilin* B_{14} *t. er ...* C_{15} *... tilin* || 2643 *yalavaç ... bolsa*] A_{22} *y. bilür bolz-a* B_{15} *yalavaç ...* C_{16} *yalavaç b. erse* | *bedüyür*] A_{22} *bedü-tür* B_{15} *bedüyür* (satır altında *uluġ bol*[*ur*]) C_{16} *bedütür* || 2644 C'de bu beyit yok | *negü ... ayulı*] A_{23} *n. ter iş(i)dgil bilür kegi* (satır altında UH: *bilgi yolı*) *yolı* B_1 *nigü ...* || 2645 *lıarır*] A_{24} *kalır* B_2 *karır* || 2646 *birle erdin*] A_{25} *bil-e er-tin* (*-i-* ?) C_1 *b. erde*^{n} | *er ... uçar*] A_{25} *er or-lep u.* B_3 *ol ö. uça(r)* ||

2647 elig sunsa erdem bile er tegip
uluġ taġ başın yirke ildrür egip

2648 söz ulḳġan kerek bolsa ḥażır cẹvab
cẹvab ḳılsa birmiş sözin̄ge ṣạvab

2649 bor içmez kerek keḍ özin tutġuçı
özin tutġuçı er bulur ḳut küçi

2650 biliglig bor içse biligsiz bolur
biligsiz esürse aḍın ne ḳalur

2651 bor ol bu biligke uḳuşḳa yaġı
bor atı ḥaḳilḳạt tütüş ol çoġı

2652 neçe me biliglig ulḳuşluġ kişi
başın borḳa solḳsa buzar öz işi

2653 neçe me uv̇utluġ silig ḳılḳı uz
bor içse otunluḳ ḳılur barça öz

2654 isizim uv̇ut ya ulḳuş ög bilig
arıġsız bu borḳa birür ay silig

2655 bor içme bor içse barır er ḳutı
bor içse bolur tilv̇e munduz atı

2656 ḳarınḳa süçig kirse çılḳarur sözüg
bu çılḳmış söz ök yandru örter özüg

2657 negü tir eşitgil bu beyt ayġuçı
oḳıġıl açılġay taşı hẹm içi

2658 ḳalı içtin̄g erse esürgü süçig
kön̄gül sırrı açtı çılḳardı içig

B198 2659 biliglig bor içse biligsiz bolur
biligsiz bor içse bolur kenç kiçig

C148 2660 tili uz kerek hẹm kön̄güllüg kerek
sözi uz kerek hẹm keḍ öglüg kerek

2647 *yirge ... egip*] A_{26} *yer-ke ildrür ạlıp* B_4 *yịrke ...* C_2 *yịrke ildürür e.* ‖ 2648 *ulḳġan ... cẹvab*] A_{27} *... cuvab* B_5 *ulḳḳan ...* | *cẹvab ... birmiş*] A_{27} *cuvab ḳ. aymış* C_3 *... birmez* (*bi-* noktasız) ‖ 2649 *içmez*] B_6 *içmes* | *er*] A_{28} B_6 *ẹr* ‖ 2650 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *esürse ... ḳalur*] A_{29} *bor içz-e ... ḳılur* B_7 *... ḳılur* ‖ 2651 *atı*] B_8 *atı* (*-t-* yerine *-n-* ile) ‖ 2654 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *isizim ... ya*] A_{33} *ẹsiz-im ... m-a* B_{11} ve C_{10} *ịsizim ...* | *birür*] A_{33} *berür* ‖ 2655 *er*] A_{34} ve B_{12} *ẹr* | *tilv̇e munduz*] A_{34} *tılġ-a mindüz* ‖ 2656 *süçig ... sözüg*] A_{35} *suçüg kirz-e çılḳar ẹr soṣüg* | *söz ... özüg*] A_{35} *soṣüg y. bilmez ösüg* B_{13} *sözük yạndru ö. öz* (sayfa kenarında *öḷḳ*?) ‖ 2657

2647 Kim elini erdemle uzatırsa,
yüce dağların başını eğerek yere indirir.

2648 Sorulan suale doğru cevap verebilmesi için
onun sözden anlayan hazır cevap biri olması gerekir.

2649 O şarap içmemeli ve nefsine çok hâkim olmalı; nefsine
hâkim olan, kendini mutluluğa erdirecek kudrete sahip olur.

2650 Bilgili kişi içki içerse bilgisiz olur;
bilgisiz sarhoş olursa, geriye ne kalır.

2651 İçki bilginin ve aklın düşmanıdır;
içkinin adı hakikatte kavga ve gürültüdür.

2652 Kişi ne kadar bilgili ve akıllı olursa olsun,
kendisini içkiye verirse işini bozar.

2653 Ne kadar hayâ sahibi, nazik ve doğası iyi olsun,
içki içince insanlar kabalık eder.

2654 Ey nazik insan, ne yazık ki kişi hayâsını
ve aklını, idrakini, bilgisini bu pis içkiye verir.

2655 İçki içme, içki içenin mutluluğu elden gider;
içki içenin adı deli ve budalaya çıkar.

2656 Şarap mideye girerse sözü dışarı çıkarır;
bu çıkan söz de tekrar kendisini yakar.

2657 Şu beyiti söyleyen ne der, dinle;
okursan, onun içini ve dışını anlarsın.

2658 Eğer sarhoş eden şarabı içersen, gönül sırrını
açmış ve içindekileri dışarı dökmüş olursun.

2659 Bilgili içki içerse bilgisiz olur;
bilgisiz içki içerse, küçük çocuğa döner.

2660 Elçi açık dilli ve gönül sahibi olmalı;
sözde usta ve akılda üstün bulunmalı.

---

negü ... ayġuçı] A_{36} *n. ter işidgil buu beyd a.* B_{14} *nigü ...* C_{14} *nigü ... aytġuçı | oḳıġıl ... ḥem*ı] A_{36} *... m-a* C_{14} *açılġay oḳıġıl tąşı h.* | Dörtlük, A'da sayfa kenarında AH: *şi*ʿ*r* sözü, B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *şi*ʿ*r* sözüyle ayırt edilmiştir || 2658 *esürgü*] A_{37} *ọsürdgü | sı*ṛ*rı*] A_{37} *sın* B_{15} ve C_{16} *sı*ṛ*(r)ı* || 2659 *kenç kiçig*] A_{38} *ḳenç ḳeçig* B_1 *ḳenç ḳiçig* || 2660 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *ḥem köŋülüllüg*] A_{39} *m-e k.* B_2 *h. köngül-lüg* (satır üstünde yazılmış) | *uz ... öglüg*] A_{39} *... arduḳ ö.* B_2 *... öglüg* (satır altında *körgüçi*) C_2 *tüz* (önce *uz* yazılmış, sonra düzeltilmiş) ... ||

A97

2661 sing̃imlig bolur ol tili uz kişi
sözi uz yorısa yarar er işi

2662 köng̃üllüg kerek keḍ unıtmasa söz
negü söz eşitse ḳatıġ tutsa öz

2663 yüzi körki körklüg kerek hem boḍı
yülüg bolsa boḍ sın kişide keḍi

2664 özi ersig erse beḍük hi̇mmeti
bu iki bile ol kişi ḳıymeti

2665 sözi bolsa yumşaḳ şeḳer teg süçig
süçig sözke yumşar uluġ hem kiçig

2666 yalaṽaç işi kör neçe söz bolur
sözi yaḳşı bolsa tilekin bulur

2667 bu yang̃lıġ kişi bulsa ilig l̤ḳutı
ang̃ar birse bolġay yalaṽaç atı

2668 anı ıḍsa bolġay yalaṽaçlıḳın
yıraḳ erse yat baz öz erse yaḳın

İLİG SU̱'ALİ ÖGDÜLMİŞKE

2669 ilig aydı uḳtum eşittim munı
taḳı bir sözüm bar ayu bir anı

2670 seninng̃din ötelsün mang̃a söz taḳı
meninng̃din ötelsün sang̃a söz ḥaḳı

2671 bitigçi negü teg kerek at tetig
ang̃ar beg ınanıp bititse bitig

2661 *sing̃imlig* ... uz] A_1 ... *o̧g tili öz* B_3 *singim-lig* (satır altında *ʃi̇ḳir-lig*) ... | *yorısa* ... *işi*] A_1 *yordz-a yaş-a bu yaşı* B_3 *y. yarar* ... C_3 *yorısa yarar* (*-a̧-* harekeli) *er yüzi* || 2662 *unıtmasa*] A_2 *unıdm-a-sa* | *negü* ... *öz*] A_2 ... *söz* B_4 ve C_4 *nigü* ... || 2663 *hem*] A_3 *m-e* || 2664 *beḍük*] A_4 *uluġ* | *kişi*] A_4 *ȩrig* || 2665 *süçig* ... *hem*] A_5 *suçüg* ... *m-a* || 2666 *yalaṽaç işi*] A_6 *y. kişi* (önce *işi* yazılmış, sonra tashih edilmiş) B_8 *yalavaç i.* | *yal̤şı* ... *bulur*] A_6 ... *tileki bolur* B_8 *yal̤şı* ... C_8 *yal̤şı b. tileki bulur* || 2667 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *kişi* ... *ilig*] A_7 *kişi* (satır üstünde yazılmış) ... *ȩlig* | *ang̃ar* ... *yalaṽaç*] A_7 *munung berz-e* ... B_9 ... *yalavaç* || 2668 *yalaṽaçlı̤ın*] A_8 *yalavaç-lı̤k-ın* B_{10}

2661 Hoşsohbet kişiler her yerde iyi kabul görür;
sözde usta kişi işinde de başarılı olur.

2662 O kuvvetli bir hafızaya sahip olmalı ve sözü unutmamalı;
ne gibi söz duyarsa duysun onu sıkı tutmalı.

2663 Yüzü güzel, kendisi yakışıklı ve saçı sakalı düzgün olmalı
ve boy bosça da insanlar arasında üstün olmalı.

2664 Elçi büyük himmet sahibi ve mert biri olmalı;
insanın kıymeti bu iki şey ile ölçülür.

2665 Sözü yumuşak ve şeker gibi tatlı olmalı;
tatlı sözün karşısında büyük küçük herkes yumuşar.

2666 Elçinin işi hep sözle olur;
sözü iyi olursa dileğine kavuşur.

2667 Devletli hükümdar böyle birini bulursa,
onu elçi olarak seçebilir.

2668 İster uzakta yat-yabancılara, ister yakındaki
kendi adamlarına olsun, onu elçilikle gönderebilir.

HÜKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ'E SUALİ

2669 Hükümdar: Dinledim ve bunu anladım, dedi
bir sözüm daha var, onu da söyleyiver.

2670 Sen bana fikrini söyle, ben de
sana sözünün hakkını ödeyeyim.

2671 Ey akıllı, kâtip nasıl olmalıdır ki,
bey ona güvenerek yazılarını yazdırabilsin.

---

yalavaç-lıḳın ||

ilig ... ögdülmişke] nüshalarda bu başlık yok

2669 *eşittim*] A_9 *eşidtim* B_{11} *eşit(t)im* C_{12} *eşit(t)im* | *bir*] A_9 *ber* || 2670 C_{14}'te bu beyit 2671'den sonra geliyor | *ötelsün manga*] A_{10} *ḳdel-sü mangga* C_{14} *ötelsü m.* | *ötelsün sanga*] A_{10} *ḳdel-sü sangga* C_{14} *ötelsü s.* || 2671 C_{13}'te bu beyit 2670'den önce geliyor | *negü*] B_{12} ve C_{13} *nigü* | *angar ... bititse*] A_{11} *ang gar yeg ı. bitiz-e* B_{13} ... *bitise* C_{13} ... *bititse*

34·

ÖGDÜLMİŞ İLİGKE BİTİGÇİ ILIMĠA NEGÜ TEG KEREKİN AYUR

B199 2672 yanut birdi ögdülmiş aydı ilig
bu işke iḍi keḍ yetürsü bilig

2673 ötüg birdi ögdülmiş aydı ay beg
yorayın bu sözni kön̄gülteki teg

C149 2674 neçe me bilig bilse begler özi
bitigçi kerek ol bitise sözi

2675 bitigçike aẏġu kerek iç sözin
küḍezse bitigçi öküş ya azın

2676 bu iç söz tutuġlı bütün çın kerek
bütünlükke artuḳ bütün din kerek

2677 ḳalı tutmasa bu bitigçi sözüg
begi sırn açılur bu örter özüg

2678 neçe me bu begler sözin kizlese
bu iki kişike kerek sözlese

2679 birisi bitigçi birisi veẓir
bu iki kişike söz açmaḳ tegir

2680 bu iki kişike söz açġu kerek
söz açsa aṿaġları yüḍgü kerek

2681 bu iki kişide bolur barça söz
bu söz tutmasa öz işin buzdı öz

2682 iḍi yaḳşı aymış ötüken begi
tilin tutzu birmiş san̄ga söz yigi

2683 ay begler ınançı sözün̄g kizle berk
sözün̄g kizlemese başın̄g barġa terk

2684 bu aġzın̄g miṣali ün̄gür sanı teg
sözün̄g çıḳsa andın seḥar tanı teg

2685 yazıldı ajunḳa anı tirgüsüz
eşitti tözü ḫalḳ anı örtgüsüz

ögdülmiş ... ayur] A_{12} ... *ıldmaġ-a* ... B_{14} *bab ... nigü ... aytur* C_{15} *bab biṭig-çi ılımġa nigü teg er keṛeki-ni aytur*

2672 *birdi*] A_{13} *berti*] *iḍi ... bilig*] A_{13} *ẹti k. yedür-sūū b.* B_1 ... *elig* || 2673 B ve C'de bu beyit yok | *birdi*] A_{14} *berti* || 2674 *bilig bilse*] A_{15} *tilek bulz-a | ol*] B_2 *ök* C_1 *hçm* || 2675 *küḍezse bitigçi*] A_{16} *bidig-çi kụdesz-e* || 2677 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış || 2678 *kizlese*] A_{19} *kiiz-lez-e* || 2680 *aṿaġları yüḍgü*] A_{21} *aṿa-lar-ı ụdgü* || 2681 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *öz* ...

34.
ÖĞDÜLMİŞ HÜKÜMDARA KÂTİBİN NASIL OLMASI GEREKTİĞİNİ ANLATIR

2672 Öğdülmiş yanır verdi ve dedi ki:
Hükümdar bu husus hakkında çok düşünmeli.

2673 Öğdülmiş devam ederek şunları arz etti:
Ey bey, bu sözü düşündüğüm gibi izah edeyim, dedi

2674 Beyler kendileri ne kadar bilgili olurlarsa olsunlar,
sözlerini yazmak için onlara yine de kâtip gerekir.

2675 Kâtibe sırları söylemek gerekecektir;
kâtip de az veya çok olsun bunları gizli tutmalı.

2676 Bu sırlara vâkıf olan kişi güvenilir ve dürüst biri
ve güven kazanmak için de dini bütün olmalı.

2677 Eğer kâtip sır saklamasını bilmezse, beyinin sırrı
açığa çıkar ve bu da kâtibi yakar mahveder.

2678 Beyler sözlerini ne kadar gizlerse gizlesinler,
onu şu iki kişiye açmaları gerekir.

2679 Bunlardan biri kâtip biri de vezirdir;
bu iki kişiye sırrı açmak gerekir.

2680 Bu iki kişiye sırrı açmak gerekir,
sırrı açınca da nazlarını çekmek gerekir.

2681 Bütün sırlar bu iki kişide bulunur; bu sırları
saklamazlarsa kendi işlerini kendileri bozmuş olurlar.

2682 Ötüken beyi çok iyi söylemiş,
sözlerin iyisini sana diliyle ulaştırmış.

2683 Ey beylerin güvenini kazanan kişi, sırrı iyi gizle;
sırrı gizleyemezsen başın tez gider.

2684 Bu ağız bir in gibidir;
sözün oradan çıktığında seher yeli gibi olur;

2685 Dünyaya yayılır ve artık toplanmaz;
onu bütün halk duyar, artık örtülemez.

---

buzdı] A_{22} *kör başın berti* || 2682 *idi ... ötüken*] A_{23} *iti y. aytı edüken* B_{10} *idi yaḳşı ...* C_{11} *idi yaḫşı ... | tutzu ... yigi*] A_{23} *tudru ber-miş sangga söz big-i* (*b-* ?) B_{10} *tutsu ... yigi* C_{11} *tutsu ... yigi* (*y-* yerine *b-* ile) || 2684 *mişali*] A_{25} *mesel* (satır üstünde Uygur harfleriyle tekrarlanmış) *bir | andın ... tanı*] A_{25} *antı saçar sanı* || 2685 *yazıldı ... tirgüsüz*] A_{26} *yasıl-tı* (satır altında UH: *yayıl-tı*) *acun-ḳa a. tergü söz | eşitti ... örtgüsüz*] A_{26} *işidti ... söz* B_{13} ve C_{14} *eşit(t)i ...* ||

2686 aġızdın ara ot ara suv̇ çıḳar
birisi itigli birisi yıḳar

2687 küyer ot teg ol bu kereksiz sözüñg
aġızdın çıḳarmaġu küygey özüñg

B200 2688 aḳar suv̇ teg ol bu tilin eḍgü söz
C150 ḳayuḳa bu aḳsa çiçek öndi tüz

2689 aya er atanmış biliglig bügü
köñgül sırrı artuḳ ḳatıġ kizlegü

2690 negü tir eşitgil bu bẹytig oḳı
köñgül sırrı kizle ay köñglüm toḳı

2691 köñgül sırrı berk tut sen ayma tilin
ḳalı aydınğ erse ökünçi yılın

2692 ḳızıl til ḳara başḳa yav̇laḳ yaġı
bu yav̇laḳ yaġıġ bekle inçin salın

2693 bitigçi biliglig ulḳuşluġ kerek
ḫạtı uz bẹlaġạt taḳı eḍgürek

2694 bitigde ḫạt uz bolsa açılur köñgül
oḳıġu kelir baḳsa av̇nur köñgül

2695 bẹlaġạt bile ḫạt teñgeşse ḳalı
iḍi eḍgü til bu bitig söz tili

2696 negü tir eşitgil ıla sır teñgi
iḍi eḍgü yañg bu bitig söz yañgı

2697 ḳamuġ eḍgü sözler bitigde bolur
bitinmiş üçün söz unıtmaz ḳalur

2698 bitimedi erse bitigli bitig
negü bilgey erdiñg bu l.ı̣ḳmẹt bilig

A98 2699 bitip ḳoḍmasa erdi bilge bügü
bizinğde ozalḳıġ kim erdi tigü

2686 *itigli ... yıḳar*] A_{27} *busar ol b. ẹder* B_{14} *yạpuġlı* (*y-* noktasız) ... || 2687 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *küygey*] B_{15} *küygey* (*-y-* noktasız) C_{17} *küngey* || 2688 *çiçek*] A_{29} *çeçek* || 2689 *er ... bügü*] A_{30} *ẹr adamış b. begü* B_2 *ẹr ...* | *kizlegü*] A_{30} *kiiz-legü* || 2690 *negü ... bẹytig*] A_{31} *n. ter işidgil ...* B_3 *nigü ... bạytıġ* C_3 *nigü ... bạytıġ* | *sırrı*] A_{31} *sırnı* | Dörtlük, A'da sayfa kenarında AH: *şi'r* sözü, B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *şi'r* sözüyle ayırt edilmiştir || 2691 *sırrı ... ayma*] A_{32} *sırı bek tud çı.ḳar-mı-a* B_4 ve C_5 *... ayma* (*-y-* noktasız) | *aydınğ ... yılın*] A_{32} *ad yang ẹrz-e ọnük-çi bilin* B_4 *açtıng ... yılın* (*y-* noktasız) || 2692 *yạvlaḳ*] B_5 *yạvlaḳ* C_6 *yạvlaḳ* | *salın*] A_{33} *ḳılın* (*l.ı̣-* ?) B_5 ve C_6 *sạlın* || 2693 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *biliglig ul.ḳuşluġ*] C_7 *ul.ḳuşluġ biliglig* ||

2686 Ağızdan bazen ateş, bazen de su çıkar;
bunların biri yapar, biri de yıkar.

2687 Gereksiz söz yanan ateş gibidir;
onu ağızdan çıkarmamalısın, sonra kendin yanarsın.

2688 Dilin söylediği iyi söz ise akar su gibidir;
nereye akarsa orada çiçek açar.

2689 Ey mert, tanınmış, bilgili hakîm,
gönül sırrı çok sıkı gizlenmeli.

2690 Şu beyiti oku, bak, ne der;
ey gönlümü doyuran, gönül sırrını gizle.

2691 Gönül sırrını sen iyi koru, onu söyleme;
eğer söylersen pişmanlığı yıllarca sürer.

2692 Kızıl dil kara başın amansız düşmanıdır;
bu kötü düşmanı sıkı tut ve huzur içinde yaşa.

2693 Kâtip bilgili ve akıllı olmalı,
güzel bir hatta, üstün bir belagate sahip olmalı.

2694 Mektubun hattı güzel olursa gönül açılır;
onu görünce insan okumak ister, gönül avunur.

2695 Hattın güzelliği eğer belagat ile de birleşirse,
yazılı söz mükemmel bir ifade bulmuş olur.

2696 Ila kâtibi ne der, dinle;
yazılı söz usulü mükemmel bir usuldür.

2697 Her türlü iyi söz kitaplarda bulunur;
yazılmış olan söz unutulmaz, kalır.

2698 Yazanlar kitapları yazmamış olsalardı,
bu hikmet ve bilgileri nasıl öğrenebilecektik.

2699 Bilgeler ve hakîmler yazıp bırakmamış olsalardı,
bizden evvel gelenlerden kim bahsedebilirdi.

2694 *ḫaṭ ... açlur*] A_{35} *ḫaduz ... açılur* | *baḫsa*] A_{35} *berz-e* || 2695 *teñgseşse*] A_{36} *tengeşş-e* (veya *tenggeş-e*) | *iḍi ... tili*] A_{36} *bu ḍarūm bidig-çi bolur beg til-i* || 2696 C'de bu beyit yok | *negü ... teñgi*] A_{37} *n. ter e. til-e ser tegi* B_9 *nigü ...* | *iḍi ... yañgı*] A_{37} *eti ẹ. neng ... tengi* B_9 *iḍi* (satır altında *ulug*) ... *yaṇgı* (*y-* noktasız) || 2697 *bitinmiş unıtmaz*] A_{38} *bidilmiş ...* B_{10} *biṭinmiş ... unıtmas* C_{11} *biṭimiş* (*-ti-* noktasız) ... || 2698 *negü ... bilig*] A_{39} *n. bilgey* (satır üstünde Uygur harfleriyle tekrarlanmış) *ẹrti bu ḫikmed tedig* B_{11} ve C_{12} *nigü ...* || 2699 *bügü*] A_{40} *begü* | *bizinğde ... tigü*] A_{40} *bisi(n)g-ten oz-a-lıġ* (*-lı-* ?) *k. ẹrti tegü* B_{12} *bizing-ke ...* C_{13} *bizing-de*^{n} *ozalı ...* ||

2700 yoḳ erse bitig bu kişiler ara
tilin sözke kim bütgey erdi köre

2701 kişi ildin ilke söz ıḍğu bolur
bitig bolmasa söz neçe sözleyür

2702 iḍi keḍ kereklig turur bu bilig
bitig birle begler iter il itig

B201 2703 bu begler işiñge tusulur kişi
C151 bu üç türlüg ol kör ay ilçi başı

2704 birisi biliglig uḳuşluḡ bügü
taḳı bir bitigçi turur sözlegü

2705 üçünçi kür ersig er ol toñg yürek
yağılṣa börike bu ersig kerek

2706 uḳuşluḡ biliglig bu öglüg bügü
kiñgeşke tusulur añgar ne tigü

2707 ḳamuḡ il işin barça itgen bitig
bitigin tutar il kirişin tetig

2708 ḳılıç alsa ersig eren işlese
yağı boynı yençse öze iglese

2709 yumıtsa ḳayuda bu üç türlüg er
tilekin bulur er tümen arzu yir

2710 bularda naruḳı ḳalın bu ḳutu
bu üçke uḍu bardaçı ol butu

2711 ḳılıç birle tutlur ḳalı tutsa il
ḳaḷem birle basılur ḳalı bassa il

2712 biligin uḳuşun tegip il tüzer
bu üç neñg bile er ajunuḡ süzer

2713 bilig birle başlar begi il törü
uḳuş birle işler ḳamuḡ iş körü

2714 ḳılıç il tutar hem buḍun ḳazğanur
ḳaḷem il tüzer hem ḫazine urur

2700 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *köre*] A_1 *ar-a* || 2702 *iter il*] A_3 *ḳder i.* C_{17} *i. oz* || 2703 *tusulur*] B_1 *turulur* (satır altında *bolur*?) || 2704 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *bügü*] A_5 *begü* | *turur* A_5 *sǫsin* || 2705 *er ol*] A_6 *urur* | *börike ... ersig*] A_6 *yıṛı-ke ...* B_3 *... ersig* (satır altında *irlik*) C_4 *bori-ḳa ...* || 2706 *öglüg bügü*] A_7 *ersig begü* | *kiñgeşke ... tigü*] A_7 *kengeş-ke t. anggar ne tegü* B_4 *k. tusulur* (satır altında *yarar*) ... C_5 *... ni t.* || 2707 *itgen*] A_8 *edgen* | *tetig*] A_8 *bidig* B_5 *tętig* || 2708 *işlese*] A_9 *baş-laz-a* | *yençse ... iglese*] A_9 *... ḳrek-lez-e* C_7 *yęnçe ö. iglese* || 2709 *yumıtsa ... er*] A_{10} *yumudz-a ... ḳr* B_7 *yumıtsa* (satır altında *yorısa*) *... ḳr* | *tümen ... yir*] A_{10} *t. arsu*

2700 İnsanlar arasında yazı olmasaydı,
dille söylenen söze kim inanırdı.

2701 Kişi bir yerden bir yere her zaman haber gönderir;
yazı olmasaydı fikrini nasıl ifade edebilir.

2702 Yazı çok gerekli bir şeydir;
beyler memleket işlerini yazıyla düzenler.

2703 Beylerin işine yarayan kişiler
üç türlü olur, ey hükümdar.

2704 Biri bilgili, akıllı ve hakîm kişi,
biri de kendisine sırlar açılan kâtip.

2705 Üçüncüsü cesur, mert ve pek yürekli yiğittir;
düşmana ve kurda karşı böyle bir yiğit gerekir.

2706 Anlayışlı, bilgili, akıllı ve hakîm kişi
danışmak için faydalı olur; ona söz yok.

2707 Bütün memleket işlerini düzenleyen hep yazıdır;
zeki insan memleketin gelirini yazıyla zapt eder.

2708 Yiğit adam ise eline kılıç alır ve onu kullanarak
düşmanın boynunu vurur, onu ayak altına alır.

2709 Bu üçü nerede bir araya gelirse,
insan orada dileğine kavuşur, bütün arzularına erişir.

2710 Bunların dışında kalan bir sürü insan,
bu üçüne uyarak yürüyen köşeklerdir.

2711 Eğer memleket tutulursa kılıç ile tutulur;
eğer memlekete hükmetmek gerekirse kalem ile edilir.

2712 İnsan bilgi ve akıl ile memleketi düzenler;
bu üç şeyle insan dünyayı duru bir hale getirir.

2713 Bey memleket ve kanunları bilgiyle ele alır;
bütün işleri akıl ile görür.

2714 Kılıç memleketi zapt eder, zafer kazanır;
kalem de memleketi düzenler, hazine toplar.

---

yer B_7 *tilek arzu yir* C_8 ... *yïr* ‖ 2710 *bularda ... bu*] A_{11} *olar-tın naru-ḳı* (-*ḳ*-? -*s*-?) *ḳılın bar* | *uḳlu ... butu*] A_{11} *uda bar taḳ-ı ol yadu*] B_8 *u. bạrdaçı o butu* (sayfa kenarında *bütün*) C_9 *u. birdeçi ...* ‖ 2711 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *il*] A_{12} *ẹl* | *bassa il*] A_{12} *basz-a ẹl* ‖ 2712 *tegip*] B_{10} *tẹgip* C_{12} *yigit* | *er ... sūzer*] A_{13} *ẹr acunuġ tụser* ‖ 2713 A_{15}'te bu beyit 2714'ten sonra geliyor ‖ 2714 A_{14}'te bu beyit 2713'ten önce geliyor | *tutar*] A_{14} *tụser* B_{12} ve C_{14} *tūzer* | *tūzer*] A_{14} *tudar* ‖

2715 ḳılıç ḳan tamuzsa begi il alır
ḳaḷęmde ḳara tamsa altun kelir

2716 bu iki turur bu ajun tutruḳı
oza keçmiş iş hęm kelir utruḳı

2717 aya beg bu iki uluġ erdem ol
C152 bügü ilçi begler munı tutġu yol

B202 2718 munḡar menḡzetü keldi emdi bu söz
eşitgil munı sen aya eḍgü öz

2719 iḍi eḍgü erdem bilig bilse er
talḳı artuḳ erdem ḳılıç ursa er

2720 ḳılıç birle tutlur talu eḍgü il
ḳaḷęm birle itlür tilek arzu yir

2721 közi toḳ kerek hęm özi umdusuz
baġırsaḳ kerek çın özi ḳoltġusuz

2722 közi tolḳ kişi nenḡke suḳlanmaz ol
kişi nenḡ bile bolsa arsılḳmaz ol

2723 kişi umduçı bolsa boldı bulun
suyurlḳa anı sen ay körki tolun

2724 neçe me beg erse ḳul ol umduçı
kişide ili umduçı ol tuçı

2725 suḳ erse bitigçi bilig artatur
bịtir umdu birle bitig artatur

2726 kümüş körse altun anḡar arsıḳar
iḍisi başın yir ya baş alsıḳar

2727 baġırsaḳ tapuġçı işik yastanur
tiledükte tutçı ḳapuġda turur

2728 baġırsalḳ tapuġçı beg asġın tiler
tẹni canı malın begiṉge ular

2715 *ḳaḷęmde*] A_{10} *ḳalem-ten* C_{15} *ḳaḷęm-de*^{n} || 2716 *ajun*] A_{17} *acun* | *hęm*] A_{17} *m-e* || 2717 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *bügü ... yol*] A_{18} *acun-çı bu beg-ler* ... B_{15} ... *yol* (satır altında *öz*?) || 2718 *munḡar*] A_{19} *munggar* | *eşitgil*] A_{19} *işid-gil* | Dörtlük, A'da sayfa kenarında AH: *ṣi*^{c}*r* sözü, B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *ṣi*^{c}*r* sözüyle ayırt edilmiştir. || 2719 *iḍi ... er*] A_{20} *ẹti ... ẹr* B_2 ... *ẹr* C_4 *idi erdem* (satır üstünde *ol kim*) ... || 2720 *tutlur ... il*] A_{21} *ildür ... ẹr* B_3 *tutlur* (*t-* noktasız) ... C_5 *itlür* ... | *birle ... yir*] A_{21} *bil-e edlür ol il idz-e ẹr* C_5 *b. tutlur* ... || 2721 C'de bu beyit iki satır

2715 Kılıç kan damlatırsa memleket alır;
kalemden mürekkep damlarsa altın gelir.

2716 Gerek geçmişte, gerek gelecekte
bu dünyanın bize verip vereceği bu iki şeydir.

2717 Ey bey, bu iki şey büyük bir erdemdir;
hakîm beyler bunu kendilerine düstur edinmelidir.

2718 Şimdi buna benzer bir söz vardır;
ey iyi insan, sen bunu dinle.

2719 İnsanın bilgili olması çok iyi bir erdemdir;
insanın kılıç kullanmasıysa daha üstün bir erdemdir.

2720 Güzel ve iyi bir memleket kılıç ile zapt edilir ve
kalem ile düzenlenir, herkes dilek ve arzusuna kavuşur.

2721 Kâtibin gözü tok olmalı, tamahkâr olmamalı;
doğru, içten bağlı ve gönlü gani olmalı.

2722 Gözü tok kişide mala karşı hırs olmaz;
böyle kişi mal ile aldatılmaz.

2723 Kişi tamahkâr olursa nefsinin esiri olur;
ey dolunay gibi güzel yüzlüm, sen onu bağışla.

2724 Tamahkâr biri ne kadar bey olursa olsun kuldur;
tamahkâr her zaman aşağılık bir kişi olarak kalır.

2725 Kâtip haris olursa, bilgisini kötüye kullanır;
tamah ederek yazar ve yazıyı tahrif eder.

2726 Altın ve gümüş görünce ona aldanır;
efendisinin başını yer ya da kendi başını kaybeder.

2727 Sadık hizmetkâr eşiği yastık yapar
ve her istenildiğinde kapıda hazır durur.

2728 Vefalı hizmetkâr beyin faydasını ister;
tenini, canını ve malını beyine feda eder.

üzerine yazılmış | *hem ... umdusuz*] A_{22} *m-e ...* B_4 *... umdusuz* (satır altında *ümiz-siz* ?) | *çın ... ḳoltġusuz*] A_{22} *öz yana ḳoldġu söz* || 2722 *nenglke*] B_5 *nçng-ke* (*-ke* satır üstünde yazılmış) | *bolsa*] A_{23} *erz-e* || 2723 *umduçı*] A_{24} *unduçı* (*-n-*?) | *tolun*] B_6 *tolun* (sayfa kenarında *kör ...* ?) || 2724 *umduçı*] B_7 *umduçı* (satır altında *ṭamaḥ ḳalġuçı*) | *ili*] A_{25} *igi* || 2725 *bilig*] A_{26} *bidig* | *bitir ... bitig*] A_{26} *bidig ... bilig* B_8 *bitir undı ...* || 2726 *anggar arsıḳar*] A_{27} *anggar arsı-ḳar* B_9 *a. arsıḳar* (satır altında *ḥarîş-lıḳ ḳılur*) | *iḍisi ... yir*] A_{27} *ḍez-i b. yer* || 2727 A_{29}'da bu beyit 2728'den sonra geliyor | *işik*] A_{29} *eşik* | *tiledükte ... turur*] A_{29} *t. taşı ḳ. bolur* B_{10} *tiledükde ...* || 2728 A_{28}'de bu beyit 2727'den önce geliyor | *asġın*] B_{11} ve C_{14} *asġı* | *malın*] A_{28} *mal-ı* C_{14} *malı* ||

2729 bor içmez kerek bolsa ḳıllıḳı arıġ
yaraġsız ḳılınçıġ yıratsa arıġ

2730 bitigçi bor içse biligdin tezer
biligdin tezigli bitigdin azar

2731 bitigçi kiçe tañgda ilde kerek
neçede kerek bolsa anda kerek

C153 2732 kişide talula bu iki kişig
añgar ötrü birgil bu iki işig

B203 2733 birisi bitigçi ḫatı belgülüg
birisi yalavaç tili ülgülüg

2734 yaḳında yaġuḳḳa ya yat baz ara
tuşar erse övke bulardın köre

2735 bu iki kişidin tuşar tuşsa iş
bu iki kişiler iter itse iş

2736 birisi bitigde yañgılsa sözüg
birisi tili birle itse sözüg

2737 bitigçi bu yañglıġ kerek ay ilig
ınansa añgar birse bolġay elig

2738 bu yañglıġ kişike ınansa bolur
kişilik tilese anıñgdın kelür

A— 2739 bu erdi ay ilig meniñg bilmişim
ötündüm iligke tükendi işim

İLİG SU'ALİ ÖGDÜLMİŞKE

2740 ilig aydı uḳtum munı ma ögün
taḳı bir sözüm bar anı ay bu kün

2741 aġıçı negü teg kerek ay mañga
añgar bütse begler yitürse neñge

2742 aġı ḳaznaḳı tutsa altun kümüş
ol er başḳa iltse bu aymış yumuş

2729 *içmez ... ḳıllıḳı*] A_{30} *... tıdz-a ḳ-*. B_{12} *içmes kęrek ḳıllıḳı bolsa* || *ḳılınçıġ*] A_{30} *ḳıl-ı-çıġ* C_{15} *ḳılınç-nı* || 2730 *tezer*] A_{31} *yırar* | *biligdin ... azar*] A_{31} *bilig-ke bidig-ke ulṭuş-luġ yarar* || 2731 *kiçe*] A_{32} *keçe* || 2732 *talula*] B_{15} *talula* (satır altında *yaḫşı-sı*) C_1 *ṭalular* (*-r-* sonradan eklenmiş?) | *añgar ... birgil*] A_{33} *anggar ... bergil* || 2733 *yalavaç ... ulgülüg*] B_1 *yalavaç ... ülgülüg* (sayfa kenarında *endaz[e.lıḳ]*?) C_2 *yalavaç ...* || 2734 *yaġuḳḳa ... baz*] A_{35} *... yayad bar* B_2 ve C_3 *yaġuḳ-da ...* ||

2729 Kâtip içki içmemeli ve doğası temiz olmalı;
yakışıksız hareketleri kendisinden uzaklaştırmalı.

2730 Kâtip içki içerse bilgiden uzaklaşır;
bilgiden uzaklaşan yazıda şaşırır.

2731 Kâtip sabah akşam kâğıda durmalı,
gerektiğinde hazır bulunmalı.

2732 İnsanlar arasında şu iki kişiyi seç
ve onlara şu iki işi ver.

2733 Biri yazmasını bilen kâtip,
biri de konuşmasını bilen elçi.

2734 Gerek yakın-akraba, gerek yat-yabancılar arasında
kırgınlıklar doğarsa, bil ki, bunlar yüzündendir.

2735 Ne iş gelirse, bu iki kişiden gelir;
işleri yoluna koyarsa bu iki kişi koyar.

2736 Biri yazıda sözü yanlış yazarsa,
ikincisi diliyle bunu düzeltmelidir.

2737 Ey hükümdar, kâtip böyle olmalıdır;
böyle inanılır ve güvenilir olmalıdır..

2738 Böyle bir kişiye inanmak mümkündür;
insanlık istersen, onda bulursun.

2739 Ey hükümdar, benim bildiğim bu kadardır;
işte hükümdara arz ettim, başka diyeceğim yoktur.

HÜKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ'E SUALİ

2740 Hükümdar: Bunu da iyice anladım, dedi
bir sözüm daha var, bugün ona da cevap ver.

2741 Bana söyle, hazinedar nasıl olmalıdır ki,
ona beyler güvensin ve hazineyi eline teslim edebilsin.

2742 Hazinede altını, gümüşü koruyabilsin,
kendisine verilen işleri başarabilsin.

2735 *iter itse*] A_{36} *ẹder ẹdz-e* || 2736 *bitigde*] A_{27} *bidig* || 2737 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *aŋgar ... elig*] A_{38} *anggar berz-e ...* B_5 *... bolġa e.* C_7 *... bolġa ilig* || 2738 *anıŋdın*] A_{39} *munung-tın* || 2739 A'da metnin 2739'dan 3474'a kadar olan kısmı eksik | *meniŋ*] B_7 *mẹniŋ* | *tükẹndi*] C_9 *tükẹdi* ||

ilig ... ögdülmişke] nüshalarda bu başlık yok

2741 *aġıçı negü*] B_9 *aġıçı* (satır altında *ʿaḳıl-lıġ*) *nigü* C_{11} *a. nigü* | *begler*] B_9 *özüm* || 2742 *er*] B_{10} *ẹr*

35.

ÖGDÜLMİŞ İLİGKE AĞIÇI NEGÜ TEG ER KEREKİN AYUR

2743 yanut birdi ögdülmiş ilig ḳutı
sevüg nen̄g bu altun kümüş can otı

2744 iḍi çın bütün keḍ kerek er köni
kön̄gül yaymasa ötrü tutsa munı

2745 negü tir eşitgil bu sạrtlar başı
ajun tezginip nen̄gke tegmiş kişi

B204 2746 sevüg nen̄g bu can canda yigrek sevüg
C154 kümüş altun ol canda keḍrek sevüg

2747 itilmez kön̄gülüg iter bu kümüş
egilmez kişini eger bu kümüş

2748 kümüş körse yalın̄guḳ kön̄gül tutmasa
yaraġay anı çın fi̱ri̱şte. tise

2749 kür er kördi altun özi yumşadı
irig sözlüg ernin̄g sözi yumşadı

2750 közi toḳ kerek hẹm ḳılınçı bütün
barı arta barsa küninḡe ḳutun

2751 öküş nen̄g körü toḍmış erse közi
yana ḳorḳar erse bayatḳa özi

2752 ḥạlal hẹm ḥạram aḍrar erse aça
yaraġlıġ yaraġsızını bilse seçe

2753 közi toḳ kişiler nen̄gin̄g eḍlemez
bütün çın kişiler özin yiglemez

2754 kiçigde körü ḳalsa altun kümüş
anın̄g sulḳluḳı bolmaz ança öküş

2755 özi ḳorḳar erse bayatḳa ḳalı
bu er tutġa şẹksiz könilik yolı

2756 könilik mün ol barça eḍgü asıġ
bu asġı bile buldı men̄gü tatıġ

ögdülmiş ... ayur] B_{11} *bab ögdülmiş ... nigü ... aytur* C_{13} *bab aġıçı nigü ... aytur*

2744 *yaymasa*] B_{13} *yaymasa* (*y-* noktasız) C_{15} *yaymasa* (*y-* ve *-y-* noktasız) || 2745 *negü* | B_{14} ve C_{16} *nigü* || 2746 *canda yigrek*] B_1 *c. yigrek* C_1 *canda" yigrek* || 2747 *itilmez kön̄gülüg*] B_2 *itilmes k.* C_2 *i. köngülüg* (*-lüg* üstünde *-ni*) | *egilmez ... eger*] B_2 *egilmes ...* C_2 *... iger* || 2748 *yalın̄guḳ*] B_3 *yạlnguḳ* C_3 *yạngluḳ* || 2750 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *barı ... ḳutun*] B_5 *bạrı ...*

35.
ÖĞDÜLMİŞ HÜKÜMDARA HAZİNEDARIN NASIL OLMASI GEREKTİĞİNİ ANLATIR

2743 Öğdülmiş yanıt verdi, dedi ki: Ey devletli hükümdar,
altın ve gümüş sevinilecek şeydir ve cana ilaçtır.

2744 Beyin gönlüne şüphe girmemesi ve onu hizmette tutması için
hazinedar çok doğru, güvenilir, iyi ve dürüst biri olmalı.

2745 Dünyayı dolaşan ve böylece servet sahibi
olan tüccarbaşı ne der, dinle.

2746 Bu can sevilecek bir şeydir ve ondan daha çok sevilecek şey
altın ve gümüştür; o candan çok daha kıymetlidir.

2747 Perişan gönülleri bu gümüş huzura kavuşturur;
eğilmeyen başları bu gümüş eğer.

2748 İnsan gümüşü görür ve ona gönül bağlamazsa,
ona gerçek bir melek demek daha doğru olur.

2749 Altını gördüğünde çok yürekli insanlar bile yumuşar;
kaba sözlü insanların da sözü nazikleşir.

2750 Servetin günden güne ve mutlulukla artması için
hazinedarın gözü tok olmalı, tavır ve hareketi telkin etmeli.

2751 Çok mal görerek gözü doymuş olmalı
ve kalbinde Tanrı korkusu bulunmalı.

2752 Helal ve haramı iyice ayırt etmeli;
yarayanı ve yaramayanı iyice seçilebilmeli.

2753 Gözü tok kişiler senin servetini kendi yararlarına kullanmaz;
doğru ve dürüst kişiler kendilerini lekelemez.

2754 Küçüklüğünde altın ve gümüş gören kişi
kendisini pek fazla mal hırsına kaptırmaz.

2755 Üstelik kendisinde Tanrı korkusu da varsa,
bu kişi, şüphesiz, doğruluk yolunu tutar.

2756 Doğruluk bir sermayedir, tüm iyilikler bu sermayenin kârıdır;
bu kâr ile insan ölümsüz tadı bulmuştur.

ḳutun (satır altında *tükel*) C_6 *bạrı* ... || 2753 *eḍlemez*] B_8 *eḍlemes* C_9 *edlemes* | *yiglemez*] B_8 *yiglemes* (*y-* noktasız) C_9 *yiglemes* || 2754 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *bolmaz*] B_9 *bolmas* || 2755 *ḳorḳar*] B_{10} *ḳo(r)ḳar* | *er tutġa*] B_{10} *ẹr tutġa* (satır altında *er turġu*) || 2756 *mün*] B_{11} *mün* (satır altında *umız*?) | *buldı menggü*] B_{11} *buldı mẹnggü* C_{13} *bụldı mẹnggü* ||

2757 köni bolsa yalnḡuḳ küni eḍgü ol
küni eḍgü bolsa ḳutı menḡü ol

2758 negü tir eşitgil baġırsaḳ sözi
bu söz işke tutġıl ay ajun tözi

2759 könḡül til köni tut ḳılınçınḡ bütün
sanḡa kelge ḍevlẹt bu dụ̈nya bütün

C155 2760 köni boldunḡ erse ḳutaḍġay kününḡ
sẹlamẹt tirilgil sevinçin ḳutun

B205 2761 baġırsaḳ kerek hẹm oḍuġ saḳ tetig
tetiglik bile er ḳılur minḡ itig

2762 uv̇utluġ kerek hẹm yime ög könḡül
uv̇utsuz kişide yıraḳ tur tönḡül

2763 uv̇ut ol tıḍıġlı yaraġsız işig
uv̇ut ol iter ḳılḳı artalṣ kişig

2764 bor içmez kerek hẹm özin tutġuçı
özin tutġuçı er ḳutuġ tapuġçı

2765 bor içse aḳılıḳ ḳılur ol nenḡin
kişike üler nenḡ alumaz tenḡin

2766 bu işke aġıçı saran eḍgürek
saranlıḳ bile nenḡ küḍezgü kerek

2767 baġırsaḳ tapuġçı kör özkey bolur
bu özkey tapuġçı begin bay ḳılur

2768 baġırsaḳ kişi ol kişi öḍrümi
baġırsaḳnı bek tut ay er köḍrümi

2769 aġıçı oḍuġ bolsa iş artamaz
saḳışlıġ tutar nenḡ özin örtemez

2770 ögi bolsa yalnḡuḳ unıtmaz bolur
sanu saknu işler yanḡılmaz bolur

2771 unıtġan bolur körse ögsüz kişi
bu öksüz aġıçı buzar öz işi

2757 *yalnḡuḳ*] B_{12} *yạlnguḳ* C_{14} *yạngluḳ* | *ḳutı menḡü*] B_{12} *ḳutı* (satır altında *tülkel*) *mẹnggü* C_{14} *ḳ. mẹnggü* || 2758 *negü*] B_{13} ve C_{15} *nigü* | *ajun*] B_{13} *ajun* (*-j-* yerine *-z-* ile) C_{15} *bilgi* | Dörtlük, B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *şi'r* sözüyle ayırt edilmiştir. || 2759 *bütün*] B_{14} *bụ̈tün* (*bụ̈t-* noktasız) *ḍevlẹt ... bütün*] B_{14} *dụ̈nya bu ḍevlẹt ḳutun* || 2760 *ḳutaḍġay*] B_{15} *ḳutaḍġa* C_1 *ḳutadġu* || 2761 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *minḡ*] B_1 *ming* (*-i-* yerine *-n-* ile) || 2762 *uv̇utluġ ... hẹm*] B_2 *ulṣuşluġ kẹrek kör* (satır üstünde yazılmış) | *uv̇utsuz*] B_2 *uv̇ut-suz* (satır altında *ulṣuş-suz*) || 2763 *uv̇ut ... iter*] B_3 *ụ̈vut iter ol* || 2764 *içmez*] B_4 *içmes* | *er*] B_4 *ẹr* || 2765 *üler ... alumaz*] B_5 *... nẹng*

2757 İnsan doğru olursa, günü iyi olur;
günü iyi olursa ölümsüz mutluluğa kavuşur.

2758 Samimi insan ne der, dinle;
ey dünyanın temeli, bu söze göre hareket et.

2759 Düşüncen ve sözlerin doğru, hareketin güvenilir olsun,
mutluluk ve bütün bu dünya nimetleri sana gelir.

2760 Doğru olursan, günün kutlu olur;
sevinç ve mutluluk içinde selametle ömür sür.

2761 Hazinedar gönülden bağlı, uyanık, ihtiyatlı ve zeki olmalı;
insan zekâyla her işinde başarılı olur.

2762 O akıllı ve tedbirli olduğu gibi hayâ sahibi de olmalı;
hayâsız kişiden uzak dur, ondan vazgeç.

2763 Kişiyi yakışıksız işlerden alıkoyan hayadır;
doğası kötü kişileri düzelten de yine hayâdır.

2764 O içki içmemeli ve nefsine hâkim olmalı;
nefsine hâkim olan insan mutluluğu bulur.

2765 İçki içerse, mal ile cömertliğe kalkışır;
malı etrafına dağıtır, fakat karşılığını alamaz.

2766 Bu iş için eli sıkı bir hazinedar daha iyidir;
hazinenin malı cimrilikle gözetilmelidir.

2767 Sadık hizmetkâr sadık olur;
sadık hizmetkâr beyini zengin eder.

2768 İçten bağlı kişi, insanların seçkinidir;
içten bağlı olanı sıkı tut, ey insanların ileri geleni.

2769 Hazinedar uyanık olursa, işler bozulmaz;
malı hesaplı tutar ve kendini de yakmaz.

2770 Akıllı olan insan hiçbir şeyi unutmaz;
işini hesaplı ve düşünerek görür, asla yanılmaz.

2771 Akılsız adam, dikkat edersen, unutkan olur;
akılsız hazinedar kendi işini bozar.

---

alumas C_7 *ülc(r) ning* (*-i-* noktasız) *alımaz* (*-l-* yerine *-k-* ile) || 2766 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *aġıçı*] B_6 *aġıçı* (satır altında *ʿaḳıl-lıġ*) || 2767 *özkey*] B_7 *özkey* (satır altında *özge*) || 2768 *öḍrümi*] B_8 *öḍrümi* (satır altında *bilig ögretgüçi*) || 2769 *aġıçı ... artamaz*] B_9 *aġıçı* (satır altında *ʿaḳıl-lıġ*) ... *artamas* | *örtemez*] B_9 *örtemes* || 2770 *yalñguḳ unıtmaz*] B_{10} *yaḷnguḳ unıtmas* C_{13} *yaṇgluḳ u.* | *yañgılmaz*] B_{10} *yaṇgılmas* (*y-* noktasız) ||

2772 tetiglik kerek ḳılsa türlüg saḳış
tetig bolmaġınça ḳalı aḍrar iş

2773 bitigçi kerek uz ḳamuġ ḫaṭ bilir
saḳışıġ bitigin küḍezse ḳalır

C156 2774 bitigçi küḍezgü kiriş hem çıḳış
bitigin küḍezgü ḳamuġ türlüg iş

2775 yıl ay öḍ bitise kūni belgülüg
açuḳluġ aḍırtlıġ sanı belgülüg

B206 2776 saḳış salḳlıḳı çın bitig birle ol
bitip ḳoḍsa salḳış ḳapuġ açtı yol

2777 negü tir eşitgil baġırsaḳ kişi
salḳış birle bek tutġu işçi işi

2778 bitigsiz işig bek tutumaz kōngül
kōngülke ışanma biti ay oġul

2779 bitise ḳalır söz usansa barır
usal bolsa işçi saḳışta ulır

2780 bilir bolsa tegme bu türlüg bitig
anın salḳlasa ötrü ḳılsa itig

2781 salḳışta usansa ḳayu işçiler
salḳış birdükinde ulır baş çalar

2782 elig salḳışın bilse artuḳ yete
bışursa ögi kōngli saḳış tuta

2783 elig salḳışında keçer erse sen
kerek hendeše saḳışı tutsa sen

2784 körü barsa yinçge salḳış hendeše
munı birle yir kök bolur ol sasa

2785 negü tir eşitgil ay bilge bügü
biliglig sözi bolsa aş teg yigü

2786 iḍi me batıġ hendeše salḳışı
anın tezginür kör ḫakimler başı

2773 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *saḳışıġ*] B_{13} *salḳışı* C_{17} *salḳış ıġ* || 2774 *bitigçi küḍezgü*] C_1 *bitigin küḍezse* || 2775 *açuḳluġ aḍırtlıġ*] B_{15} *açuḳluġ* (satır altında *ʿaḳıl-l*[*ıġ*]?) *aḍırtlıġ* (satır altında yazılan söz fotoğrafa tam girmemiş) C_2 *aḍırtlıġ açuḳ-luġ* || 2777 *negü*] B_2 ve C_4 *nigü* || 2778 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *tutumaz*] B_3 *tutumas* || 2779 *usansa*] B_4 *usansa* (satır altında *unutsa*) | *saḳışta*] C_7 *saḳış-ḳa* || 2781 *saḳışta*] B_6 *saḳış-ta* (*-t-* veya *-ḫ-*?) C_9 *saḳış-da* ||

2772 Her türlü hesabı yapmak için zekâ gerekir;
zekâ olmayınca insan hesap işlerini karıştırır.

2773 Onun usta muhasebeci olması, her tür kaydı bilmesi gerekir;
hesabın iyice tutulması için dikkatle kaydedilmesi gerekir.

2774 Muhasebeci gelir ve giderleri yazıyla saptamalı;
her türlü muamele kayda geçirilmeli.

2775 Yıl, ay ve günü yazılırsa tarihi belli olur,
sayılar açık ve anlaşılır olarak bilinir.

2776 Hesapta emniyet, şüphesiz ki kaydetmekle sağlanır;
hesap düzgün kaydedilirse işler aksamaz.

2777 Candan bağlı insan ne der, dinle;
hizmetkâr işinin hesabını sağlam tutmalı.

2778 Kaydedilmeyen işleri insan gönlünde iyice tadamaz;
gönüle inanma, yaz, ey oğul.

2779 Söz yazılırsa kalır; ihmal edilirse gider;
ihmalci hizmetkâr hesap verirken çok zahmet çeker.

2780 Hazinedar bu tür bütün kayıt usullerini bilmeli
ve böylece işini emniyetle düzenlemeli.

2781 Hangi hizmetkâr hesapta ihmalkâr davranırsa,
hesap verirken inler, başını yerlere vurur.

2782 Hazinedarın kara-cümlesi çok iyi olmalı;
aklını ve gönlünü hesap tutmaya alıştırmalı.

2783 Kara-cümleden sonra,
hendese hesabını ele alması gerekir.

2784 Dikkat edersen, hendese ince hesaptır;
bununla yer ve gök hesapları yapılabilir.

2785 Bilge hakîm ne der, dinle;
bilgilinin sözü yemek gibi yenilmelidir.

2786 Hendese hesabı çok derin hesaptır;
bu hesap hakîmlerin bile başını döndürür.

2782 *salışım ... yete*] B_7 ... *yete* C_{10} *salışı ... yete* || 2783 *elig*] C_{11} *ilig* (önce *elig* yazılmış, sonra düzeltilmiş) | *kerek hendese*] C_{11} *kerek* (*-k-* çizgisi yok) *hendese* || 2784 *yinçge ... hendese*] B_9 ve C_{12} *yinçke ... hendese* | *munı ... sasa*] B_9 ... *sasa* (satır altında *seçe*) C_{12} *munung birle yer* (harekeli) ... || 2785 *negü*] B_{10} ve C_{13} *nigü* | *yigü*] C_{13} *yigü* | Dörtlük, B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *şi'r* sözüyle ayırt edilmiştir || 2786 *idi ... salışı*] B_{11} *idi me batıg hendese.* (*-se.* ?) *salışı* (*s-*?) C_{15} *idi me batıg hendese s.* | *tezginür*] B_{11} *tezginür* C_{15} *tizginür* ||

2787 ev̇in teg yarır bu yiti ḳat köküg
aḍırttı seçim teg yir erse ḳaşı

2788 biliglig uḳuşluġ kerek ḳılḳı tüz
ulḳuşluġ kişiler işi barça uz

C157 2789 biliglig kişiler bolur çın köni
köni ḳayda bolsa yaruyur küni

2790 uḳuş bolmasa er özin tutnumaz
bilig bolmasa er işin itnümez

B207 2791 bolur ḳarşı içre aġıçı işi
özin keḍ küḍezgü bu yaṅlıġ kişi

2792 köṅgül til köni tutsa ḳılḳı bütün
aṅgar tegmese ot yalını tütün

2793 közin keḍ küḍezse tilin beklese
uḳuş birle arzu ḥavaġ örklese

2794 közün körse ötrü köṅgül arzular
köṅgül arzu ḳolsa anı kim yıġar

2795 köṅgül beg turur yiti ẹndam öze
begi başlasa buḍnı yügrür tüze

2796 iḍi yalḳşı aymış biliglig sözüg
ay ersig küḍezgil köṅgülüg közüg

2797 et öz yiti ẹndam köṅgülke uḍar
köṅgül birle yalṅguḳ aġır yük yüḍer

2798 tükel sır beḍiz ol köṅgülsüz kişi
köṅgülsüz kişi bilge atın yoḍar

2799 kerek elgi berk saḳ kereksiz alḳı
saçılmasa ötrü aġı ḳaznalḳı

2800 alḳılıḳ iḍi keḍ anı ḳoḍmaġu
kişi neṅgi birle aḳı bolmaġu

2801 satıġçı kerek bilse türlüg satıġ
satıġ bilmese er ḳılumaz asıġ

2787 *ev̇in ... ḳat*] B_{12} *aḳın teg yarır* (noktasız) ... *ḳat* (noktasız) C_{16} *aḳın teg* (noktasız) *yarır* (noktasız, harekeli) ... *ḳat* | *aḍırttı ... ḳaşı*] B_{12} *aḍırt(t)ı seçim* (*s-* ?) *teg birer saḳışı* C_{16} *adırtı bilümez yıl ay saḳışı* || 2790 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *tutnumaz*] B_{15} *tutnumas* | *itnümez*] B_{15} *itnümes* || 2792 *köṅgül*] C_5 *köngül* (*-n-* düzeltilmiş)|| 2793 *arzu*] C_6 *arzuġ* || 2794 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *közün*] C_7 *közin* || 2795 *yiti*] C_9 *yiti* | *buḍnı ... tüze*] B_5 *ḳul-ı* (*-ı*

2787 O yedi kat göğü bir tane gibi yarar;
ova ve tepeleriyse saçma tanesi gibi birbirinden ayırır.

2788 Bilgili, akıllı, tavır ve hareketleri doğru olmalı;
akıllı kişilerin işi daima iyi olur.

2789 Bilgili kişiler doğru ve dürüst olur;
doğru insanın güneşi her yerde parlar.

2790 Akıl olmazsa insan kendini tutamaz;
bilgi olmazsa insan işini yapamaz.

2791 Hazinedarın işi saray içinde olur; hükümdarın yakınında
çalışanlar kendilerine çok dikkat etmelidir.

2792 Ateşin alevi ve dumanı dokunmaması için
onun gönlü ve dili doğru, hareketi ve doğası uygun olmalı.

2793 Gözünü iyi gözetmeli ve dilini korumalı;
arzu ve heveslerine aklıyla gem vurmalı.

2794 Gözün gördüğü şeyi gönül arzular;
gönül arzulayınca ona kim karşı koyabilir.

2795 Gönül yedi endam üzerine beydir;
bey yol gösterince halk tereddütsüz onu izler.

2796 Bilgili çok yerinde bir söz söylemiştir;
ey yiğit, gönlünü ve gözünü gözet.

2797 Vücut, yedi endam, gönüle uyar;
insan gönlüyle ağır yük yüklenir.

2798 Gönülsüz kişi yalnızca bir şekil ve kalıptan ibarettir;
gönülsüz kişi bilge adını kaybeder.

2799 Hazine ve servetin israf edilmemesi için hazinedar
eli sıkı ve ihtiyatlı olmalı; cömertlik gereksiz.

2800 Cömertlik çok iyi bir şeydir, onu elden bırakmamalı;
fakat el kesesinden cömertlik olmaz.

2801 O tüccar olmalı ve her türlü ticaretten anlamalı;
insan ticaretten anlamazsa kâr edemez.

---

dikkat) *y. tüze* C_9 *... oza* (önce *tüze* yazılmış, sonra düzeltilmiş) || 2796 *iḍi yalṣı*] B_6 *iḍi yaḳṣı* C_{10} *idi yaḫşı* | Dörtlük, B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *şi'r* sözüyle ayırt edilmiştir || 2797 *yalñguḳ*] B_7 *yalnguḳ* C_{12} *yanguḳ* || 2798 *yoḍar*] B_8 *yoḍar* (açık çıkmamış) C_{13} *yaḍar* (*y-* noktasız, harekeli) || 2799 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış || 2800 *iḍi keḍ*] B_{10} *iḍi keḍ* (satır altında *uluġ at*) | *neñgi*] B_{10} *malı* || 2801 *ḳılumaz*] B_{11} *ḳılumas* ||

C158 2802 ḳamuġ neṉg taṿarıġ biligli kerek
ağırın uçuzun uḳuġlı kerek

2803 bilir bolsa ḳıymeṭ ol arsılḳmasa
satıġda taṿıġda neṉg alsıḳmasa

2804 alımḳa birimke oṉgay bolsa öz
uluġḳa kiçigke süçig tutsa söz

2805 negü ötnü alsa yana birse terk
aṉgar birgeler neṉg ḳaçan ḳolsa terk

B208 2806 satıġḳa oṉgay bolsa ḳıllḳı köni
aṉgar eksümez neṉg kereklig küni

2807 ḳalı birse begler er atḳa açıġ
tegürse anı bolmasa yüzde çıġ

2808 açıġ tıḍsa işçi er at köṉgli sır
er at köṉgli sınsa alır begke kir

2809 negü tir eşitgil aḳılar başı
köṉgülke alınġıl ay çırġuy kişi

2810 seṿerig seṿügsüz ḳılayın tise
tilin ayġu neṉgni tıḍıp birmese

2811 ayıp birmegü neṉg tilin aymaġu
tilin aydınṉg erse anı tıḍmaġu

2812 sözin ḳıysa begler umınç kötrülür
umınç kitti erse neṉginṉg ḳotrulur

2813 oḍuġ salḳ kerek keḍ kereksiz azaḳ
azaḳ bolsa işçi bolur iş uzalḳ

2814 bu beglerke tapnur tapuġçı ḳamuġ
muṉgaḍıp kelip tuttı tapġun ḳapuġ

2815 muṉgaḍsa tapuġçı elig tarlılḳın
begi eştip ıḍsa açıġ yarlıġın

2816 uzatsa ağıçı bu neṉg birmese
muṉgaḍmış tapuġçı töṉgülgey basa

2802 *ağırın*] B_{12} *ağırın* (*-r-* yerine *-z-* ile) ‖ 2803 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *arsılḳmasa*] B_{13} *arsıḳmasa* (satır altında *ḫarîş bolmasa*) | *taṿıġda*] B_{13} *taṿuġda* C_3 *taṿıġ-da* (*t-* noktasız) ‖ 2804 *alımḳa*] C_4 *alım-ke* | *süçig*] C_4 *süçüg* ‖ 2805 *negü ... terk*] B_{15} *nigü ... teṛk* (*t-* veya *b-* ?, noktalara dikkat) C_5 *nigü ... tirk* | *terk*] B_{15} *teṛk* (*t-* veya *b-*?, noktalara dikkat) C_5 *teṛk* ‖ 2806 *satıġḳa*] C_6 *saṭıġ-çı* (*-çı* satır üstünde yazılmış) | *eksümez*] B_1 *eksümes* ‖ 2807 *er*] B_2 *ęr* | *yüzde çıġ*] B_2 *yüzde* (*y-* noktası iyi çıkmamış) *çıġ* C_7 *yüzde çıġ* (*-d-* üzerinden çizilmiş; *-d-* ile *-e* aralığına dikkat: *yüz açıġ*?) ‖ 2808 *er ... sır*] B_3 *ęr ... sır* (satır altında *sınur*) | *begke*] B_3 *bęgke* (*b-*

2802 Bütün eşya ve malları bilmeli,
her şeyin pahalısını ucuzunu tanımalı.

2803 Her şeyin değerini bilmeli,
alışverişte malca zararlı çıkmamalı.

2804 Alışverişte tavırları mülayim olmalı;
büyüğe küçüğe karşı tatlı dil kullanmalı.

2805 Ödünç aldığı şeyleri zamanında öderse,
ona da istediği malı derhal verirler.

2806 Ticarette mülayim, tavır ve hareketi doğru olursa,
gerekli olduğunda onun için mal eksik olmaz.

2807 Eğer beyler askere ihsanda bulunurlarsa,
o bunu yüzünü ekşitmeden yerine getirmeli.

2808 Hizmetkâr ihsana engel olursa, askerin gönlü kırılır;
askerin gönlü kırılırsa beyin adı lekelenir.

2809 Cömertlerin başı ne der, dinle;
ey cimri kişi, bunu hatırında tut.

2810 Sevileni gözden düşürüp sevimsiz yapmak istenilirse,
vaad edilen şeye engel olup vermemek yeterlidir.

2811 Verilmeyecek şeyi vaad etmemeli;
bir kere de vaad edildi mi, ona engel olmamalı.

2812 Beyler sözlerinde durmazsa güveni kaybederler,
güven kaybolunca mal da gider.

2813 Hazinedar çok uyanık, dikkatli olmalı; savsaklamak gereksiz;
hizmetkâr savsaklayıcı olursa, işler sürüncemede kalır.

2814 Beylerin yanındaki bütün bu hizmetkârlar,
ihtiyaçlarından dolayı hizmete girip kapılanmışlardır.

2815 Hizmetkâr darlıkta kalır ve muhtaç duruma düşerse,
onun sıkıntısını duyan bey ihsan fermanını göndermelidir.

2816 Hazinedar işi uzatır ve ihsan edileni vermezse,
muhtaç duruma düşen hizmetkâr ondan yüz çevirir.

---

noktasız) || 2809 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *negü*] B_4 ve C_9 *nigü* | *çırġuy kişi*] B_4 *çırġuy* (*-r-* üstündeki noktaya dikkat) *kişi* (*-ş-* yerine *-s-* ile) C_{10} *çırġuy* (*-r-* ye dikkat) *k.* || 2811 *ayıp*] C_{12} *aytıp* | *erse*] C_{12} *irse* || 2812 *ḫaysa ... umunç*] B_7 ve C_{13} *ḫaysa ... umunç* | *umunç ... nengingg*] B_7 *umunç kit(t)i ... nçnging* C_{13} *umunçkit(t)i ... nç(n)ging* || 2813 *azaḳ ... uzaḳ*] B_8 *azaḳ* (satır altında *uzaḳ*, *-z-* noktasız) *uzaḳ* (*-z-* noktasız) C_{14} *... iş* (satır üstünde *ḳapuġ*, noktasız) *u.* || 2814 *tuttı*] B_9 ve C_{15} *tut(t)ı* ||

C159 2817 kerekinde bulsa kişi öz munḡı
yam erse yaṋgança bolur ol teṋgi

2818 negü tir eşitgil bu kökçin saṋga
munḡaḍmış munḡınga yara ay toṋga

2819 tilemişte bulsa tilegli neṋgin
yanut ḳılsa bolmaz canında öṋgin

2820 kerek öḍte bir yam yaṋgança bolur
ḳamuġ neṋgke yaṋgzaġ munu bu teṋgin

B209 2821 bu yaṋglıġ kişi bulsa emdi ilig
uḳuşluġ biliglig uv̇utluġ silig

2822 aṋgar birse bolġay aġı ḳaznaḳı
ınansa yaraġay küḍezse ḫaḷḳı

İLİG SU'ALİ ÖGDÜLMİŞKE

2823 ilig aydı ulḳtum yaruttuṋg mini
taḳı bir sözüm bar ayu bir anı

2824 ayalḳ tirki başlar bu aş başçısı
negü teg kerek ayġıl aş işçisi

2825 siziksiz yise beg anıṋgdın aşıġ
ınansa aṋgar beg küḍezse başıġ

2826 iḍi ters turur bu aş içgü yigü
siziklig kişidin yise ay bügü

2827 munı ma ayu birgil emdi maṋga
bileyin uḳayın ay ersig toṋga

2817 *yam ... teṋgi*] B_{12} *yạm ... tẹngi* C_1 *yạm* (harekeli) ... *tẹngi* (*tn-* için yalnız bir nokta) || 2818 *negü* B_{13} ve C_2 *nigü* | Dörtlük, B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *şi'r* sözüyle ayırt edilmiştir || 2819 *tilemişte*] B_{14} *tilemiş-te* (*t-* noktasız) C_4 *tilemiş-de* | *bolmaz canında*] B_{14} *bolmas canı-da* C_4 *b. canı-da* || 2820 *yam*] B_{15} *yạm* (*y-* noktasız) C_5 *yạm* (harekeli) | *ḳamuġ ... teṋgin*] B_{15} *ḳạmụġ ... tẹngin* (noktasız) C_5 ... *tẹngin* (*t-* üstünde bir nokta, *-n-* noktasız) || 2822 *aġı ḳaznalḳı*] B_2 *aġı*

2817 İnsan muhtaç olduğu şeyi zamanında bulursa,
bu çöp dahi olsa, ona fil kadar gözükür.

2818 Bu ak saçlı sana ne der, dinle; ey kahraman,
muhtaç olanın ihtiyacını karşılamaya çalış.

2819 İsteyen istediğini zamanında bulursa,
buna karşılık gerekirse canını feda eder.

2820 Gerekli olduğunda bir çöp bile fil kadar olur;
her şey bunun gibidir.

2821 İşte hükümdar böyle akıllı, bilgili,
hayâ sahibi ve yumuşak huylu birini bulursa,

2822 Hazinesini ve servetini ona bırakabilir;
ona güvenir ve hakkını gözetirse yerinde olur.

HÜKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ'E SUALİ

2823 Hükümdar dedi: Anladım, beni aydınlattın
bir sözüm daha var, onu da söyleyiver.

2824 Aşçıbaşı kapları ve sofrayı idare eder;
bu aşçıbaşı nasıl olmalıdır ki,

2825 Bey, şüphe etmeden, onun elinden yemeğini yesin;
ona güvensin ve hayatı tehlikeye düşmesin.

2826 Şüpheli kişinin elinde bulunursa, ey hakîm
bu yemek içmek işi çok güç bir mesele halini alır.

2827 Şimdi bana bunu da söyleyiver, ey mert kahraman,
bunu da bileyim ve anlayayım.

ḳaznaḳı (satır altında *aġır ḫazine.*) ||
ilig ... ögdülmişke] nüshalarda bu başlık yok
2823 *yarıttuñ*] B_3 ve C_8 *yarıt(t)ung* || 2824 *tirki*] C_9 *tirki* | *negü teg*] B_4 ve C_9 *nigü teg* || 2825 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış || 2826 *iḍi*] B_6 *iḍi* C_{12} *idi* || 2827 *uḳayın ... toñga*] C_{13} *tise sen ḳulaḳ tut manga* |

36.

ÖGDÜLMİŞ İLİGKE AŞ BAŞÇI IḴ^{V}AN SALAR NEGÜ TEG KEREKİN AYUR

2828 yanut birdi ögdülmiş aydı ilig
bu işke bütün er kerek keḍ silig

2829 kişide talusı köni çın kişi
öḍürgü aṉgar birgü aş suv̇ işi

C160 2830 bu işke iḍi çın bütün er tile
baġırsaḳ tapuġsaḳ uv̇utı bile

2831 baġırsaḳ tapuġçı bütün çın kişi
begiṉge yuluġlar et öz can başı

2832 boġuzdın bolur barça begke ḫaṭaṭar
işin ḳılsa aşçı anı kim yeter

2833 ḳamuġ yirde begler küḍezgü özin
yigü içgüde açġu salḳlıḳ közin

B210 2834 buḍun başlar erke bolur miṉg yaġı
yaġı bolsa kimke yaḍıġlıġ aġı

2835 bütün çın bışıġ bolmasa bu kişi
ḫaṭaṛlıġ bolur aşta begler işi

2836 muṉgar kiçki eski tapuġçı kerek
açınu süçinü aşın birse terk

2837 telim tapġı erse öküş emgeki
aṉgar bütse bolġay açınmış begi

2838 negü tir eşitgil kişi eḍgüsi
ḳalı teṉglemiş teg ulḳuş belgüsi

2839 ḳayu neṉgke emgek ḳatılsa öküş
sev̇üg boldı ol neṉg ḳamuġda küsüş

2840 ḳayu neṉgke ıḍsa tiriglik kişi
sev̇üg boldı ol neṉg sev̇üg can tuşı

2841 tiriglik isiz ermez emgek isiz
bu emgekke birmez tiriglik isiz

ögdülmiş ... ayur] B_8 *bab ögdülmiş ... nigü teg kerekin a.* C_{14} *bab aş ... nigü teg er kerekin aytur* 2828 *birdi*] C_{15} *bīrdi* || 2829 *talusı*] B_{10} *talusı* (satır altında *yaḷışı-sı*) C_{16} *taḷusı* || 2833 *yirde*] C_4 *yerde* (harekeli) || 2834 *erke ... miṉg*] B_1 *... ming* (*-i-* yerine *-n-* ile) C_5 *irke ...* || 2835 *aşta*] B_2 *iş-te*

36.

ÖĞDÜLMİŞ HÜKÜMDARA AŞÇIBAŞININ NASIL OLMASI GEREKTİĞİNİ ANLATIR

2828 Öğdülmiş yanıt verdi ve dedi: Ey hükümdar,
bu işe mükemmel ve temiz ruhlu bir insan gerekir.

2829 İnsanlar arasında doğru, dürüst ve seçkin biri bulunmalı
ve yemek içmek işini onun eline bırakmalı.

2830 Bu iş için çok dürüst ve doğru bir insan ara;
şefkatli, işine gönülden bağlı ve hayâ sahibi biri olmalı.

2831 İçten bağlı olan hizmetkâr, doğru ve dürüst kişi
tenini, canını ve başını beyine feda eder.

2832 Bey için her türlü tehlike boğazdan gelir;
aşçı işini yaparken onu kim sevk ve idare eder.

2833 Beyler her yerde kendilerini gözetmeli;
yemek içmekteyse ihtiyat gözünü özellikle açmalı.

2834 Halkın başında bulunan kişinin birçok düşmanı olur;
kimin düşmanı varsa, ona karşı ağ hazırlanmış demektir.

2835 Aşçı güvenilir, doğru ve olgun biri olmazsa,
yemek içmekte beylerin durumu tehlikeye girer.

2836 Bu iş için çok eski ve emektar bir hizmetkâr gerekir ki,
beyi esirgeyerek yemeği zevkle ve vaktinde hazırlasın.

2837 İhsanını esirgemeyen bey hizmeti uzun
ve emeği çok olan kişiye güvenebilir.

2838 Zekâsı bu vasıflara haiz olan,
insanların iyisi ne der, dinle.

2839 Hangi işe çok emek sarf edilmiş ise
insan onu sever ve onu her şeyden aziz tutar.

2840 İnsan ömrünü hangi şeye sarf ederse,
o şey sevimli can kadar kıymetli olur.

2841 Ömür aziz değil, emek azizdir;
bu emeğe sarf edilmeyen hayata yazıktır.

|| 2836 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *açınu sūçinū*] B_3 *açıyu sūçiyū* || 2837 *açınmış*] B_4 *açıtmış* || 2838 *negū*] B_5 ve C_{10} *nigū* || 2839 *nēñgke*] C_{11} *nęng-ke* (*-n-* yerine *-i-* ile) | *ḳamuġda kūsüş*] B_6 *ḳ. kūsüş* C_{11} *sęvüg-de*^{n} *kūşüş* (*-ş-* ?) || 2840 *tuşı*] B_7 *tuşı* (*-ş-* yerine *-s-* ile) || 2841 *isiz ... isiz*] B_8 *işiz ermes e. işiz* | *birmez isiz*] B_8 *birmes ... işiz* ||

2842 tiriglik barır er açımaz tilin
yaẏa bolsa emgek açır kiç yılın

2843 közi toḳ kerek keḏ yime kör̃gli bay
arıġlıḳ kerek hęm yüzi körki ay

2844 salḳınuḳ kerek din şęri'aṯ bilir
bu mundaġ kişidin bütünlük kelir

C161 2845 arıġ boldı begler tadusı özi
arıġ bolmasa aş ḳaçan yir ḳozı

2846 arıġ bolsa aşçı arıġ aş birür
arıġ bolsa aş suẏ seẏe keḏ yilür

2847 közi suḳ kişi aşḳa suḳluḳ ḳılur
elig tegrür aşḳa aşıġ artatur

2848 közi suḳ kişinir̃g ḳılınçı yig ol
ḳılınç yigliki erke ter̃gsiz ig ol

B211 2849 neçe me bütün çın er erse köni
anır̃gda bütün çın özür̃g bil munı

2850 bütün tutġu barça kişig çın bışıġ
özüġ keḏ salḳınġu küḏezgü başıġ

2851 mur̃gar mer̃gzetü keldi emdi bu söz
unıtma bu sözni aya eḏgü öz

2852 ḳamuġnı bütün tu̇t küḏezgil özür̃g
özür̃gke bağırsaḳ senir̃g öz̤ közür̃g

2853 ḳamuġda 'a̤zizrek bu canır̃g 'a̤ziz
'a̤ziz cannı bek tut uzatma sözür̃g

2854 yüzi körki körklüg kerek ḳıllḳı uz
yülüg bolsa boḍluġ tili kör̃gli tüz

2855 bu körklüg kişi közke körnür arıġ
arıġ bolmasa aş boġuzḳa ḳarıġ

2856 arıġlıḳnı sevmiş turur bir bayat
arıġlıḳ bile er bulur eḏgü at

2842 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *er açmaz*] B_9 *er açmas* ‖ 2844 *saḳınuḳ*] B_{11} *saḳınuḳ* C_{17} *saḳı-nuḳ* ‖ 2845 *tadusı*] B_{12} *taḍusı* C_1 *taḍusı* ‖ 2846 *birür*] B_{13} *yiyür* (*y-* noktasız) C_2 *birür* (*bi-* noktasız) | *yilür*] B_{13} *yilür* (*y-* noktasız) C_2 *yilür* (*yi-* noktasız) ‖ 2847 C'de bu beyit yok ‖ 2848 *yig*] B_{15} *yig* (satır altında *yaṃan*?) C_3 *yig* ‖ 2849 *anır̃gda*] B_1 *anıngda* (*-n-* noktasız, *-ı-* harekeli) C_4 *anung-da*[n] ‖ 2850 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *çın bışıġ*] B_2 *tut bışıġ* (?,

2842 Hayat gider, insan buna acıdığını itiraf etmez;
emek boşa giderse bunun acısı uzun yıllar unutulmaz.

2843 Aşçıbaşının gözü çok tok ve gönlü zengin olmalı;
temiz olduğu gibi yüzü ve giysisi de ay gibi parlamalı.

2844 Takva sahibi, din ve şeriatı tanır biri olmalı;
böyle kişiden doğruluk gelir.

2845 Beylerin kendileri ve onları yaşatan dört unsur temizdir;
yemek temiz olmazsa onu nasıl iştah ile yiyebilirler.

2846 Aşçı temiz olursa temiz yemek verir;
yemek temiz olursa seve seve yenilir.

2847 Açgözlü kişi yemeğe karşı cimri davranır,
yemeğe elini sokar ve onu berbat eder.

2848 Açgözlü kişi çiğ tavırlı olur;
çiğ tavır insana yakışmayan bir hastalıktır.

2849 Ne kadar güvenilir, doğru ve dürüst birini bulsan bile,
bil ki, senin için en güvenilir ve doğru kişi yine kendinsin.

2850 Bütün doğru ve olgun kişilere güvenmeli;
fakat kişi daha çok kendi kendini koruyup başını gözetmeli.

2851 Şimdi buna benzer şöyle bir söz vardır;
ey, iyi insan, bu sözü unutma.

2852 Herkese güven, fakat kendini gözet;
sana karşı şefkatli olan, senin kendi gözündür.

2853 Her şeyden daha fazla bu canın azizdir;
aziz canını koru ve sözü uzatma.

2854 Onun yüzü ve giysisi güzel, tavrı iyi, saçı sakalı düzgün,
yakışıklı ve özü sözü bir olmalı.

2855 Böyle güzel bir kişi göze temiz görünür;
yemek temiz olmazsa insanın boğazında kalır.

2856 Tanrı temizliği sever,
temizlik ile insan iyi ad kazanır.

---

iyi okunmuyor; metnin bu kısmı rutubetten bozulmuş ve sonradan doldurulmuş) C_5 *çın bışıġ* | *özüg ... başıġ*] B_2 *özüng kęḍ kụ̣ḳlezip k. bąşıġ* C_6 *özüg kęḍ sạ̀vınġu k. ḳạtıġ* | Dörtlük, B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *şi'r* sözüyle ayırt edilmiştir ‖ 2852 *özün̄g*] B_4 *özüng* (*-z-* noktasız) | *közün̄g*] B_4 *köz*[*üng*] (*-üng* fotoğrafa girmemiş) ‖ 2853 *ḳamuġda ʿạzizrek*] C_{10} *ḳạmuġ-da" ʿạzizraḳ* | *sözün̄g*] B_5 *söz*[*üng*] (*-üng* fotoğrafa girmemiş) ‖ 2854 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *yülüg*] C_{12} *yuluġ* ‖

2857 arıġlılḳını barça kişiler tiler
arıġ bolsa aş suv̇ kişi arzular

2858 yıraḳ tutġu aşta arıġsız kişi
arıġsız kişiniñ arıġsız işi

2859 könilik kerek hęm bütün çın ḳılılḳ
köni bolmasa er tüzümez yorıḳ

C162 2860 ḳalı egri bolsa bu aş başçısı
ḳamuġ egri boldı anıñ işçisi

2861 yumıtsa lḳalın yig bu aş oġrısı
ḳaçan körki kelgey begi tirkisi

2862 könilik kerek erke eḍgü ḳılınç
anın bulsa ötrü tilemiş sev̇inç

2863 negü tir eşitgil köni ḳılḳlıġ er
köni ḳılḳı bolsa ajun bütrü yir

B212 2864 köni lḳayda bolsa ḳutaḍur küni
tünermez küni er yorısa köni

2865 ḫıyanęt ḳayu yirde ursa aḍaḳ
asıġ birgü barça ḳaçar keḍ yıraḳ

2866 ḫıyanęt kişi ḳayda sunsa elig
teñgiz erse suġlur ḳurıtur yirig

2867 baġırsaḳ kerek keḍ begini sev̇er
uv̇utluġ kerek keçl özini yıġar

2868 uḳuşluġ kerek hęm biliglig kerek
öḍi bolsa aşlḳa iriglig kerek

2869 törüçe yorısa tapuġ ḳılsa öz
kirürde çılḳarda köni tutsa köz

2870 uḳuş işke tutsa küḍezse özin
bilig işke tutsa tıḍusa közin

2871 veḟa ḳılsa begke tilep eḍgü at
ol at birle eḷgü ḳalır menügü at

2858 *aşta*] B_{10} *aş-ta* C_{16} *aş-da*" || 2859 *er ... yorıḳ*] B_{11} *ęr tüzülmes yorıḳ* (*y-* noktasız; satır altında *bu til*) C_{17} *er tüzümes y.* || 2861 *ḳalın yig*] B_{13} *l̤. yig* (noktasız) C_2 *ḳalın yig* (*-i-* noktasız) | *tirkisi*] B_{13} *tįrki-si* C_2 *tęrki-si* (*-ę-* harekeli) || 2862 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *erke*] B_{14} *ęrke* || 2863 *negü ... er*] B_{15} *nigü ... l̤ıḷḷı-lıġ* (*-į-* harekeli) *ęr* C_5 *nigü ...* || 2864 *tünermez*] B_1 *tünermes* || 2865 *yirde*] B_2 ve C_7 *yįrde* | *birgü*] B_2 *bęrgü* (*-ę-* harekeli; metnin bu kısmı rutubetten bozulmuş ve sonradan doldurulmuş) C_7 *bęrke* (harekeli) || 2866 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *elig*] C_8 *ilig* | *yirig*] B_3 ve C_9 *yįrig* || 2867 *uv̇utluġ*] B_4 *uv̇utluġ* (satır altında *uḳuşluġ*) C_{10}

2857 Temizliği bütün insanlar ister;
yemek temiz olursa, kişi onu arzular.

2858 Temiz olmayan kişiyi yemekten uzak tutmalı;
temiz olmayanın işi de temiz değildir.

2859 Aşçıbaşı doğru, dürüst ve güvenilir biri olmalı;
doğru olmayan insan gidişini düzeltemez.

2860 Eğer aşçıbaşı eğri olursa,
onun bütün yamakları da eğri olur.

2861 Bu ham insan sürüsü, yemek hırsızları,
mutfakta toplanırsa, beyin sofrası nasıl güzel olur.

2862 İnsana doğruluk ve iyi hareket gerekir;
insan bunlarla dilediği sevinci bulur.

2863 Doğru hareketli insan ne der, dinle;
doğru hareket eden insan dünyanın bütün nimetlerine erişir.

2864 Doğru insan nerede olursa olsun, onun günü kutlu olur;
doğru hareket eden insanın gündüzü geceye dönmez.

2865 Hıyanet nereye ayak basarsa,
faydalı olan her şey oradan çok uzaklara kaçar.

2866 Hıyanet eden kişi bir yere el attı mı,
deniz bile olsa kurutur.

2867 Aşçıbaşı sadık olmalı ve beyini çok sevmeli;
nefsine hâkim ve hayâ sahibi olmalı.

2868 Aşçıbaşı akıllı ve bilgili olmalı;
yemek vakti gelince elini çabuk tutmalı.

2869 Usul ve erkân dairesinde hareket ile hizmet etmeli
ve girip çıkarken daima önüne bakmalı.

2870 Aklını kullanarak kendisini gözetmeli;
bilgisini kullanarak gözüne hâkim olmalı.

2871 İyi ad dileyerek beye vefalı olmalı;
bu iyi ad ile onun adı da ölümsüzleşir.

ụ̈vutluġ | B_5'te 2867'den sonra şu beyit gelmektedir (krş. beyit 2767):

baġırsaḳ kişi beg-ke özkey bolur
bu özkey kişi tapġı asġı bulur

özkey (satır altında *özgeçe*) || 2868 *uḷuṣluġ*] C_{11} *ụ̈vutluġ* | *iriklig*] C_{11} *iṛiklig* || 2871 *eḍgü ... menügü*] B_9 ... *mẹnggü* C_{14} *mẹnggü ḳalır tigü* (*-i-* noktasız) ||

2872 uḳuşluġ kişiler at eḍgü lḳolur
biliglig kişiler ınançlıġ bolur

2873 uḳuşluġ kişidin kişilik kelür
biliglig kişiler kişisi bolur

2874 negü tir eşitgil uḳuşluġ kişi
uḳuşluġ kişi ol kişide başı

C163 2875 uḳuşluġ veḍalıġ kişi tüzüni
yuluġlar kişike ḳamuġ özini

2876 arıġsız ceḍalıġ lḳılınçı otun
lḳalı aydı erse ḳıyar sözini

2877 munu aydım emdi ay ilig kişi
bu yarı̄glıġ kerek bolsa aşçı başı

B213 2878 kirip ötrü tirki ayalḳ başlasa
anırı̄gdın begi aş siziksiz yise

2879 bu erdi ay ilig özüm bilmişin
ayu birdim emdi körı̄gül bulmışım

İLİG SU'ALİ ÖGDÜLMİŞKE

2880 ilig aydı uḳtum eşittim munı
talḳı bir sözüm bar ayu bir anı

2881 marı̄ga ayġıl emdi iḍişçi başı
negü teg kerek ḳılsa içgü işi

2882 ınansa arı̄gar beg ne körı̄gli bütüp
alıp içse içgü anı çın tutup

2872 *ınançlıġ* C_{15} *manç-lig* || 2874 *negü*] B_{12} ve C_{17} *nigü* | Dörtlük, B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *şi'r* sözüyle ayırt edilmiştir || 2875 *özini*] B_{13} *özi-ni* C_2 *özüni* || 2876 *erser ... sözini*] B_{14} *erser* (dikkat!!) *ḳıyar s.* C_3 *erse ḳıyar sözini* || 2877 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *ilig*] C_4 *ilçi* || 2878 *tirki*] B_1 *tirki* C_6 *terki* (-ç- harekeli) || 2879 *bilmişin*] C_7 *bilmişi* | *birdim ... bulmışım*]

2872 Akıllı kişiler iyi ad ister;
bilgili kişiler güvene layıktır.

2873 Akıllı insandan insanlık gelir;
bilgili kişi insanların insanı olur.

2874 Akıllı kişi ne der, dinle;
insanların başı akıllı kişidir.

2875 Akıllı, vefalı kişi insanların asilidir;
o başkaları için her zaman kendini feda edebilir.

2876 Temiz olmayan, cefakâr ve küstah kişi,
söz vermiş olsa bile sözünden döner.

2877 Ey hükümdar, işte söyledim;
aşçıbaşı olacak insan böyle olmalı.

2878 Böyle bir kişi sofrayı ve kapları idare eder,
beyi de ondan şüphe etmeden yemeğini yer.

2879 Ey hükümdar, benim bildiğim bunlardır;
hatırıma gelenleri işte arz ettim.

HÜKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ'E SUALİ

2880 Hükümdar: Bunu dinledim ve anladım, dedi,
bir sözüm daha var, onu da söyleyiver.

2881 Şimdi de bana içkicibaşını anlat;
içki işine bakan kişi nasıl olmalıdır ki,

2882 Bey ona inansın ve iç huzuruyla
onu doğru bilerek elinden içki içsin.

C_7 *bîrdim ... bilmişi* ||
ilig ... ögdülmişke] nüshalarda bu başlık yok
2880 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *eşittim*] B_3 *eşit(t)im* C_8 *eşit(t)im* | *ayu bir*] C_9 *ayu bîr* || 2881 *iḍişçi*] B_4 *iḍiş-çi* C_{10} *iḍişçi* | *negü*] B_4 ve C_{10} *nigü* ||

37.
ÖGDÜLMİŞ İLİGKE İḌİŞÇİ BAŞI NEGÜ TEG KEREKİN AYUR

2883 yanut birdi ögdülmiş aydı ilig
mun͡gar ma iḍi keḍ yetürsü bilig

2884 öz igdiş kerek keḍ sınamış yılın
kön͡gül basmış erse könitmiş yolın

2885 bütün çın baġırsaḳ közi kön͡gli toḳ
köni bolsa ḳılḳı meṣeḷ atġu oḳ

2886 anın ötrü bolsa iḍiş tutġuçı
yaraġay bu işke yetilgey küçi

C164 2887 ḳamuġ türlüg otlar iḍişçi tutar
güvariş ya maʿcun ya çurnı ḳatar

2888 telim türlüg otlar anın͡gda bolur
yigü yalġaġu ot ya içgü ḳolur

2889 ḳuruġ öl yimiş tut ya içgü süçig
anın͡gdın bolur bu boġuzlḳa keçig

2890 boġuzdın bolur barça begke ḫaṭar
boġuz tatġı aşçı iḍişçi tutar

B214 2891 bu aşçı iḍişçi bütün bolmasa
iḍi sarp bolur begke içşe yise

2892 negü tir eşit ay biliglig bügü
boġuz keḍ küḍezgü aş aḳru yigü

2893 boġuzuġ küḍezse başın͡ga asıġ
aşıġ az yise bu aġızḳa tatıġ

2894 öküş kördüm erni yaṽa ḳıldı baş
küḍezmedi boġzın ḳoṽı ḳıldı yaş

2895 boġuzdın kirür ig kişike kemi
boġuzdın bolur hem an͡gar ot emi

2896 uḳuşluġ kerek hem bilig keḍ bilir
uḳuşluġ kişidin kişilik kelir

ögdülmiş ... ayur] B_6 *bab ... nigü teg kerekin a.* C_{12} *bab idişçi-ler başçı-sı ir nigü teg kerekin aytur* (noktasız)

2883 *iḍi*] B_7 *iḍi* (satır altında *özi*) C_{13} *idi* || 2884 *yılın*] B_8 *yılın* (*yı-* noktasız) || 2885 *közi*] C_{15} *közi* (düzeltilmiş) || 2886 *iḍiş*] C_{16} *iḍiş* || 2887 *iḍişçi*] B_{11} *idişçi* C_1 *iḍişçi* | *ya ... ya*] B_{11} *ya ... ya* (noktasız) || 2889 *öl*] B_{13} *öl* (iki *v* ile) | *keçig*] B_{13} *kiçig* C_3 *keçig* || 2890 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *iḍişçi*] C_5 *iḍiş-çi* (*-çi* sonradan eklenmiş) || 2891 *iḍişçi*] C_6 *iḍişçi* | *iḍi*] B_1 *iḍi* C_6

37.
ÖĞDÜLMİŞ HÜKÜMDARA İÇKİCİBAŞININ NASIL OLMASI GEREKTİĞİNİ ANLATIR

2883 Öğdülmiş yanıt verdi ve dedi ki: Hükümdar,
bu hususu da çok iyi düşünmelidir.

2884 Öz kardeşlerinden veya uzun yıllar iyice sınanmış,
nefsine hâkim ve doğru yolda yürüyen biri olmalı.

2885 Güvenilir, doğru, sadık, gözü ve gönlü tok,
doğası da atılan ok gibi doğru olmalı.

2886 Bu işe içkiyi iyi koruyan ve onu hazırlamaya
muktedir böyle biri uygun olur.

2887 İçkicibaşı her türlü otları hazır bulundurur;
hazım, kuvvet veya müshil ilacı hazırlar.

2888 Onun elinde yenilen, yalanan veya içilen,
arzu edilen her türlü ilaç bulunur.

2889 Kuru veya yaş meyve ya da içki ve şarap,
bunlar boğaza hep onun elinden girer.

2890 Bey için her türlü tehlike boğazdan gelir;
boğazın tadı aşçı ve içkicinin elindedir.

2891 Aşçı ve içkici güvenilir kişiler olmazsa,
beyin güvenle yiyip içmesi çok güç olur.

2892 Bilgili ve hakîm insan ne der, dinle;
boğaza çok dikkat etmeli, yavaş yavaş yemeli.

2893 Boğazı gözetmek, baş için faydalıdır;
az yemek, ağıza tatlı gelir.

2894 Çok insan gördüm; boğazını gözetmediği için
beyhude yere başına kıydı ve hayatını heder etti.

2895 Hastalık ve rahatsızlık kişiye boğazdan gelir;
tedavi ve ilaç da boğazdan olur.

2896 O akıllı ve çok bilgili olmalı;
akıllı insandan insanlık gelir.

---

idi || 2892 *ncgü*] B_2 ve C_7 *nigü* || 2893 *küḍezse*] C_8 *küde(z)se* | *bu*] C_8 *er* || 2894 B'de bu beyitin ikinci mısrası ile 2895. beyitin ikinci mısrası yerlerini değiştirmiştir. İkinci mısra, *küḍezmedi boġzın* kelimeleriyle doğru başlandığı halde, devamı alttaki satırla karıştırılmıştır; asıl doğrusu 2895. beyitin sonunda bulunmaktadır | *yaṽa ... baş*] B_3 ... *baş* C_9 *yaṽa ... baş* | *boġzın ... yaş*] B_5 ... *yaş* C_9 *boġuzın ... yaş* (noktasız) || 2895 B'de bu beyitin ikinci mısrasıyla 2894. beyitin ikinci mısrası yerlerini değiştirmiştir (krş. 2894 not) | *boġuzdın*] B_4 *boġuzdın* (düzeltilmiş) ||

2897 isizke ḳatılmaz ulḳuşluġ kişi
bütün çın bolur bu biliglig işi

2898 köni ermese küygey erdi ulun
köni turmasa kör bolur er bulun

2899 köni bol sen iş ḳıl ay ersig begim
könilikte taştın yoḳ ermiş yigim

2900 iḍişçi başı keḍ ḳuyuġ er kerek
köni tutsa ötrü kōñgül ög yürek

2901 könilik öze işlese iş bütün
yalḳurmasa özke yaraġsız otun

C165 2902 öz elgi bile ḳatsa içgü körüp
özi beklese ḳoḍsa tamġa urup

2903 yigü içgü ḳatmış ḳamuġ otlarıġ
öz elgi bile ḳatsa tutsa arıġ

2904 ḳuruġ öl yimiş ya cüḷengbin cüḷab
özi ḳatġu tutġu bu barça şerab

2905 açınu süçinü bağırsaḳlıḳın
iḍişin küḍezse ötese ḥalḳın

B215 2906 kirür ötrü emgek begi tapġıñga
ol emgek tusulur ḳulı asġıñga

2907 ḳayu neñgke kirse kişi emgeki
uş ol neñgde boldı canınıñg köki

2908 muñgar meñgzetü sözledi söz silig
siligler sözi körse barça bilig

2909 ḳayu neñgke kirse kişi emgeki
seṽüg boldı ol neñg seṽüg can köki

2910 kişi emgek ıḍsa tiriglik ıḍıp
anı seṽgü yüḍgü yüḍürse yüki

2911 bu yañglıġ bulunsa iḍişçi başı
añgar birse bolġay iḍişçi işi

2897 *ḳatılmaz*] B_7 *ḳaṭılmas* C_{12} *ḳaṭılmaz* | *bu*] C_{12} *hem* || 2898 C_{15}'te bu beyit 2899'dan sonra geliyor | *kāygey ... ulun*] B_8 *... otun* C_{15} *kūngey ...* | *er bulun*] B_8 *ęr b.* C_{15} *e. bụlun* || 2899 $C_{13\text{-}14}$'te bu beyit 2898'den önce geliyor ve iki satır üzerine yazılmış | *yigim* | B_9 *yigim* (noktasız) C_{14} *yęgim* (*-ę-* harekeli) || 2900 *iḍişçi ... er*] B_{10} *... ḳuyuġ* (*-y-* noktasız) *er* C_{16} *iḍişçi ... keḍ* || 2901 *özel* C_{17} *bile* | *yalḳurmasa ... otun*] B_{11} *yaḳurmasa* (satır altında *yaṽutmasa*) *... otun* (satır altında *kafḭr*)

2897 Akıllı kişi kötüye karışmaz;
bilgili kişi de doğru ve dürüst hareket eder.

2898 Ok düz olmasaydı doğru gitmezdi;
insan doğru hareket etmezse başkalarının esiri olur.

2899 Ey kahraman beyim, sen doğruluk ile çalış;
bence doğruluktan daha iyi bir şey yoktur.

2900 İçkicibaşılık için çok titiz insan gerekir;
o gönlünü, aklını ve yüreğini doğru tutmalı.

2901 Bütün işleri doğruluk ile yapmalı;
uygunsuz ve küstah kişileri kendine yaklaştırmamalı.

2902 İçkiyi bizzat kendi eliyle karıştırmalı;
kendisi mühürleyerek koruma altına almalı.

2903 Yemek ve içkiye karıştırılan bütün otları kendi eliyle katmalı
ve bunların temizliğine dikkat etmeli.

2904 Kuru, yaş meyve veya gül-balı, gül-şurubu,
bütün bu içkileri kendisi yapmalı ve korumalı.

2905 Şefkat, sevgi ve sadakatle beyin içkisini
gözeterek, onun hakkını ödemeli.

2906 Böylece beyinin hizmetine emeği geçer,
bu emek de kulun faydasını temin eder.

2907 İnsanın hangi şeye emeği geçerse,
onun canı o şeye bağlanmış olur.

2908 Doğası iyi kişi buna benzer bir söz söylemiştir;
böylelerinin sözü, dikkat edersen, hep bilgidir.

2909 Kişinin hangi şeye emeği geçerse,
o şey sevgili can kökü gibi sevilir.

2910 Kişi ömür boyunca emek verdiğini sevmeli,
yüklenince de onun külfetine katlanmalı.

2911 Böyle bir içkicibaşı bulunursa,
içki işi ona verilebilir.

| 2902 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış || 2904 *öl ... cülab*| B_{14} *öl* (iki *v* ile) ... C_4 ... *cülçngbin* (*c*- yerine *ḫ*- ile) *c.* | *şçrab*| C_4 *şçrab* (düzeltilmiş) || 2905 *iḍişin*| C_5 *iḍişin* || 2907 *kişi*| B_2 *kişi* C_7 *bu ḳul* || *uş ol*| B_2 *uşol* C_7 *uşol* | Dörtlük, B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *şi'r* sözüyle ayırt edilmiştir || 2911 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *iḍişçi*| C_{12} *iḍiş-çi* ||

2912 bu işke munı teg silig er kerek
munınṉg tapġı körlki yarutsa yürek

2913 munınṉgda basalḳı bu boşġutları
saḳalsız kerek barça körki yarı

2914 yalınṉg yüzlüg oġlan tolun teg yüzi
boḍı tal ḳara saç beḍiz teg özi

2915 bili bolsa yılmıḳ yana yarnı kinṉg
C166 örünṉg bolsa ḳırtış ḳızġu erṉg

2916 yaşıl kök sarıġ al aġı ton keḍip
aşaġu kötürse yaraşur yorıp

2917 saḳalsız kerek bu iḍişçi arıġ
küḍezilse içgüde ḳıl tü yamıġ

2918 iḍişte tü bolsa yaraġsız bolur
tü aş suv̇ḳa tüşse tatıġsız bolur

2919 munın aydı bolġay bilig birgüçi
saḳalsız kerek tip iḍiş tutġuçı

2920 iḍişçi arıġ bolsa körklüg yüzi
anırṉgdın sinṉger içse içgü ḳozı

B216 2921 negü tutsa körklüg kişi ḳılḳı uz
yaraşur alır kör bu can ülgi köz

2922 negü tir eşitgil bu beyt ayġuçı
eşitgil munı sen aya bilgüçi

2923 yüzi körki körklüg kerek ḳılḳı uz
negü tutsa andın tamar barça tüz

2924 ḳarın açmış erke yüzi körse aş
usup suv̇samışḳa körüp ḳanġusuz

2925 iḍişçi başı kör uş andaġ kerek
iḍiş tutġuçılar bu mundaġ kerek

2926 ınansa anṉgar ötrü begler bütüp
yaḳın tutsa bolġay bütün çın tutup

2912 B_8'de bu beyit 2913'ten sonra geliyor | *mun teg*] B_8 *munuṉg teg* C_{14} *munı teg* || 2913 B_7'de bu beyit 2912'den önce geliyor | *munuṉgda ... boşġutları*] B_7 *munuġ-da ...* C_{15} *munung-da ... boşġut-ları* (*b-* yerine *t-* ile) | *yarı*] B_7 *yạrı* C_{15} *barı* || 2914 *tal ... özi*] C_{16} *tạl* (*-l* ?) ... *özi* (*-z-*?) || 2915 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *yarnı*] C_{17} *yạrnı* (*-ạ-* harekeli) | *ḳızġu erṉg*] B_{10} *ḳızġu* (*-z-* noktasız) *e.* C_1 *ḳ. ing* (*i-* noktasız) || 2917 *iḍişçi*] C_3 *iḍiş-çi* | *yamıġ*] B_{12} *yạmıġ* (*y-*

2912 Hizmetinin iyiliğiyle içten memnun kalmak için
bu işe böyle doğası temiz bir insan gerekir.

2913 İçkicibaşının sâkileri de
hep genç ve güzel yüzlü olmalı.

2914 Yüzünde henüz tüy belirmemiş bu oğlanların yüzü dolunay,
boyu fidan, saçı kara ve görünüşleri tasvir gibi güzel olmalı.

2915 Belleri ince, omuzları geniş,
teni beyaz ve yanakları al-kırmızı olmalı.

2916 Onların yeşil, mavi, sarı ve pembe ipek giysiler
giyip dolaşmaları ve yemek taşımaları hoş olur.

2917 İçkinin kıl, tüy ve çerçöpten korunması için
içkici sakalsız ve temiz bir insan olmalı.

2918 İçkide kıl bulunursa, yakışık almaz;
kılın yemeğe ve içkiye düşmesi tatsız olur.

2919 Bilgi veren bu yüzden demiştir:
Kadeh sunanlar sakalsız olmalı.

2920 Kadehçi temiz ve güzel yüzlü olursa,
içilen içki iştahla içilir, insanın içine siner.

2921 Güzel yüzlü, tavır ve hareketi zarif olan kişi
ne sunsa yakışır, bak, göz ondan canın hissesini alır.

2922 Şu beyiti söyleyen ne der, dinle;
ey bilen insan, bunu sen dinle.

2923 Yüzü gözü güzel, tavır ve hareketi zarif olmalı;
o ne sunarsa sunsun zevkle içilir.

2924 Karnı acıkmış insan için onun yüzünü görmek yemektir;
susamış insan için o bakıp da kanılmaz bir içkidir.

2925 İçkicibaşı işte böyle,
sâkiler de öyle olmalı.

2926 Beyler onlara güvenerek inanır; onları doğru ve
dürüst kişiler olarak kendilerine yakın tutabilirler.

---

noktasız) C_3 *yamıġ* (*y-* sonradan eklenmiş?) || 2918 *iḍişte*] C_4 *iḍiş-de* || 2919 *bolġay ... birgüçi*] B_{14} *bolġa ... C_5 ... bïrgüçi* | *iḍiş*] C_5 *iḍiş* || 2920 *içlişçi*] C_5 *iḍişçi* | *içse içgü*] C_6 *içgü içse* || 2921 *negü*] B_1 ve C_9 *nigü* || 2922 *negü ... ayġuçı*] B_2 *nigü ...* C_8 *nigü ... aytġuçı* | Dörtlük, B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *şi'r* sözüyle ayırt edilmiştir || 2923 *negü*] B_3 ve C_{10} *nigü* || 2924 *erkse*] B_4 *özke* | *ḳanġusuz*] B_4 *ḳanġusuz* (*-n-* noktasız) C_{11} *ḳanġusuz* || 2925 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *iḍişçi*] C_{12} *iḍiş-çi* | *iḍiş*] C_{13} *iḍiş* || 2926 *tutup*] B_6 *tutup* (noktasız) ||

2927 ay ilig ḳaç işke er öḍrüm tile
baġırsaḳ közi toḷ uv̇utı bile

2928 birisi yalav̇aç bitigçi biri
taḳı bir iḍişçi kör aşçı biri

2929 bularıġ iḍi keḍ talula birin
ḳalı tuşsa teñgsiz ökünme yarın

C167 2930 yalav̇aç bitigçi ḳalı bolsa yig
anıñg yası ilke toḳır ay tetig

2931 iḍişçi ya aşçı yig erse ḳalı
anıñg yası can kör tiriglik ulı

2932 ḳatıġlan ay ilig bu bir ḳaç kişig
talulayu öḍrü tutuzġıl işig

2933 yana aydı ögdülmiş ilig ḳutı
beḍük boldı begler işi teg atı

2934 beḍük işte teñgsiz baş aġrıġ bolur
baş aġrıġ kötürmese beglik ḳalur

2935 negü tir eşitgil kiñgeşçi öge
kiñgeşte töker begke yünçü üge

B217 2936 aya beg erej ḳolma emgek kötür
erej birle emgek aḍaḳşu yatur

2937 beg emgep il itse buḍun şük bayur
bayusa buḍun beg tileki bolur

2938 sev̇inme keḍ artuḳ erejlig kişi
bolur aḫır emgek erejke tuşı

2939 neçe me bu aşçı iḍişçi sañga
bütün erse artuḳ ay ersig toñga

2940 olarda baġırsaḳ özüñgke özüñg
aḍın bolmaġay sen uzatma sözüñg

2928 C_{17}'de bu beyit 2929'dan sonra geliyor (aşağıya bkz. not) | *yalav̇aç*] B_8 *yạlavạç* C_{17} *yạlav̇ạç* | *iḍişçi*] C_{17} *iḍiş-çi* ‖ 2929 sıradaki beyit B'ye göre alınmıştır. Nüshalarda metnin bu kısmında bir karışıklık olmalıdır. C'de aynı fikrin iki beyitte söylenmesi ve beyitin mısralarının iki beyite bölünmüş oluşu, bu karışıklığın metne sonradan girmiş olduğu düşüncesini verebildiği gibi, beyitlerin birbirine çok benzemesi yüzünden, B'de birleştirilmiş olması da muhtemeldir.

$C166_{16}$ *ol erni idi ḳeḍ ṭạlula barın*
ḳạlı ḳelse ṭeṇgsiz ökünme yarın

2927 Ey hükümdar, şu birkaç işe
sadık, gözü tok ve hayâ sahibi, seçkin kişiler ara.

2028 Bunlardan biri elçi, biri kâtip
biri içkicibaşı, biri de aşçıbaşıdır.

2929 Bunların her birini çok iyi seç;
eğer uygunsuz kişiler seçilirse sonra pişman olma.

2930 Eğer elçi ile kâtip olgun kişiler olmazsa,
bunun zararı memlekete dokunur, ey zeki.

2931 Eğer içkici ve aşçıbaşılar çiğ olursa,
bunların zararı da hayatın esası olan cana dokunur.

2932 Ey hükümdar, gayret et, bu birkaç kişiyi iyi seç,
sonra da işleri onların ellerine bırak.

2933 Öğdülmiş devam etti: Ey devletli hükümdar,
beylerin işi gibi, adı da büyük olur.

2934 Büyük işin her türlü derdi olur;
bu dertler ortadan kaldırılmazsa beylik ortadan kalkar.

2935 Dinle, istişarede beyin önüne
yığınla inci döken has-müşavir ne der.

2936 Ey beyim, rahatı arama, zahmeti ortadan kaldır;
rahat ile zahmet bir arada bulunur.

2937 Bey zahmet çekip memleketi düzenlerse, halk kendi kendine
zenginleşir; halk zenginleşirse beyin her dileği olur.

2938 Ey huzur içinde yaşayan kişi, buna fazla sevinme;
sonunda huzuru zahmet takip eder.

2939 Ey cesur kahraman, aşçı ve içkicibaşılar
sana ne kadar çok itimat telkin ederlerse etsinler,

2940 Seni onlardan daha çok esirgeyecek olan yine kendinsin;
sözün kısası, bu başka biri olamaz.

C167$_{1-2}$ *bularıġ idi kẹd tạlula birin*
yası tẹgmesüni bu kün ya yarın

2930 *yalaṽaç*] B_{10} *yạlavạç* C_3 *yạlaṽạç* || 2931 *iḍişçi*] C_4 *iḍiş-çi* || 2932 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *tutuzġıl*] B_{12} *buyurġıl* C_6 *tuturġıl* || 2933 *tẹg*] B_{13} *tẹg* C_7 *bẹg* || 2935 *nẹgü*] B_{15} ve C_9 *nigü* | *yünçü*] B_{15} *yünçi* || 2937 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *emgẹp*] C_{11} *emgẹk* || 2938 *sẹṽinme*] B_3 *sẹṽinme* (-*ṽ*- yerine -*l̤*- ile) C_{13} *sẹṽünme* || 2939 *iḍişçi*] C_{14} *iḍiş-çi* ||

2941 negü tir eşitgil öge buyruḳı
unıtma munı sen biti hem oḳı

C168 2942 sev̇üg can özele iminde imin
ḳolup bulmadım men özümde öñgin

2943 ḳatıġlan küḏezgil ḳatıġ tut anı
ḳalı bardı erse tileme emin

2944 ayıtmışnı aydım ay ilig ḳutı
negü teg kerekin emi hem otı

2945 bu yañglıġ kişi birle begler beḏür
yaġı boynı yençer kü ça̋vın ıḏur

2946 munu sözledim men sañga belgülüg
taḳı bir sözüm bar aḏın ülgülüg

2947 ilig tıñglar erse anı sözleyin
yoḳ erse bu sözni özüm kizleyin

İLİG SU'ALİ ÖGDÜLMİŞKE

2948 yanut birdi ilig ayur ay bügü
negü ol mañga ay sözüñ sözlegü

2949 seniñgdin eşitgü kerek barça söz
biligke teñgiz sen ulḳuşḳa ögüz

ÖGDÜLMİŞ CEVABI İLİGKE

2950 yanut birdi ögdülmiş aydı ilig
iligdin tegir ilke türlüg bilig

B218 2951 iligke ötündüm tapuġçı yolı
negü teg tapınġu beginge ḳulı

2952 yime bilgü begler tapuġçı ḳulın
negü teg açınġu tapınsa yılın

2941 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *negü ... öge*] B_6 ... *nigü* C_{16} *nigü ... öge* (yeri işaret edilerek sayfa kenarında yazılmış) | *biti*] B_6 *bitip* C_{17} *biti* (*-i-* harekeli) | Dörtlük, B'de çizgiler ve C'de satır üstünde *şi'r* (sonradan ve başka bir el ile yazılmış) sözüyle ayırt edilmiştir || 2942 *iminde*] C_2 *imin-de*" | *özümde öñgin*] B_7 *özümde adın* C_2 *özüm-de*" *ö.* || 2943 *emin*] B_8 *emin* C_8 *imin* || 2944 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *ayıtmışnı*] C_4 *ayıtmış-nı* | *negü*] B_9 ve C_5 *nigü* ||

2941 Has-müşavir ne tavsiye eder, dinle;
bunu unutma, yaz ve daima oku.

2942 Aradım, aziz can için kendimden
daha emin başka birini bulamadım.

2943 Gayret et, gözet, onu sağlam tut;
eğer giderse ona çare bulunmaz.

2944 Ey devletli hükümdar, sorulanlara cevap verdim;
onun nasıl olması gerektiğini, çare ve tedbirini bildirdim.

2945 Beyler böyle kişilerle yükselir, düşmanın boynunu ezer,
kendilerinin nam ve şöhretini yayarlar.

2946 İşte açıkça söyledim sana, fakat üzerinde
durulacak başka bir sözüm daha var.

2947 Hükümdar dinlemek lütfunda bulunursa söyleyeyim;
eğer uygun görmezse sözüm bana kalsın.

HÜKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ'E SUALİ

2948 Hükümdar yanıt verdi, dedi ki: ey hakîm,
diyeceğin nedir, bana söyle.

2949 Senden her sözü dinlemek gerekir;
sen bilgi denizi ve akıl deryasısın.

ÖĞDÜLMİŞ'İN HÜKÜMDARA CEVABI

2950 Öğdülmiş yanıt verdi ve dedi ki: Ey hükümdar,
memlekete her türlü bilgi hükümdardan gelir

2951 Hizmetkârların yolunu ve kulun beyine nasıl
hizmet etmesi gerektiğini hükümdara arz ettim.

2952 Beyler de hizmetkâr kullarına ve yıllarca hizmet edenlere
nasıl ihsanda bulunmak gerektiğini bilmelidir.

2945 *çavın*] C_6 *çavı* || 2947 *tıñlur*] B_{12} *tıṇglar*] *kizleyin*] B_{12} *kizleyin* (*-yin* fotoğrafa girmemiş) || *ilig ... ögdülmişke*] nüshalarda bu başlık yok

2948 *negü*] B_{13} ve C_9 *nigü* || 2949 C'de bu beyit yok | *teñgiz sen*] B_{14} *teṇgiz se* || *ögdülmiş ... iligke*] nüshalarda bu başlık yok

2950 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış || 2951 *negü ... tapınğu*] B_1 ve C_{12} *nigü ... tapungu* || 2952 *negü ... tapınsa*] B_2 ve C_{13} *nigü ... tapunsa* ||

2953 neçe beg ḥaḳı erse ḳullar öze
yime ḳul ḥaḳı yoḳmu begler öze

2954 ḳalı beg ḥaḳın körse ḳullar turup
kerek ḳul ḥaḳın körse tapğın körüp

2955 tapuġçı tapuġ ḳılsa dünya üçün
ḳalı bulmasa dünya emger küçün

İLİG SU'ALİ ÖGDÜLMİŞKE

2956 ilig aydı keldür manga ay açа
negü ol tapuġçı ḥaḳı ay seçe

38.

ÖGDÜLMİŞ İLİGKE TAPUĠÇILAR ḤAḲI BEGLER ÖZE NEGÜ TEG ERDÜKİN AYUR

C169 2957 bu ögdülmiş aydı bu begler öze
tapuġçı ḥaḳı bar tapuġda oza

2958 eng aşnu yigü içgü birgü kerek
tapınġu itiglerin itgü kerek

2959 tapuġ ḳılmaḳ emgek ḳatıġ iş bolur
munı bilse begler tapuġ yiş ḳılur

2960 et öz can yuluġlar tapuġ ḳılġuçı
tiler beg sevinçi bu ḳul bolġuçı

2961 isig tumlıġ aç toḳ yaḍaġ hem yalıng
ḳılıç baldu oḳ yir ay ilig biling

2962 kidin öngdün ong sol bolur bu turup
begin inçke tegrür bu emgek körüp

2963 yaġıḳa bu öngdün bolur bek tolum
tiriglik tiler begke özke ölüm

B219 2964 bu yanglıġ begining sevinçin tilep
özin emgetür tünni künke ulap

2954 *ḥaḳın ... ḳullar*] B_4 *ḥaḳı ... C_{14} ... begler* ||
ilig ... ögdülmişke] nüshalarda bu başlık yok
2956 *keldür*] B_6 *ḳeldür* C_{17} *emdi* | *negü*] B_6 ve C_{17} *nigü* ||
ögdülmiş ... ayur] B_7 *bab ögdülmiş ... nigü teg kerekin a.* C_{18} *bab tapuġçı-lar ... nigü ...*

2953 Kullar üzerinde beyin o kadar hakkı var da,
beyler üzerinde kulların hakkı yok mudur.

2954 Kullar beyin karşısında hizmet ile onun hakkını yerine getirirlerse
beyin de, hizmetlerine göre kul hakkını vermesi gerekir.

2955 Hizmetkâr dünyalığı için hizmet eder;
eğer dünyalığını bulamazsa haksızlığa uğramış olur.

HÜKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ'E SUALİ

2956 Hükümdar dedi ki: Haydi, bana açıkça söyle,
ve bir bir anlat hizmetkâr hakkı ne demektir.

38.

ÖĞDÜLMİŞ HÜKÜMDARA HİZMETKÂRLARIN BEYLER ÜZERİNDEKİ HAKLARININ NELER OLDUĞUNU ANLATIR

2957 Öğdülmiş dedi ki: Beyler üzerinde hizmetkârın,
daha hizmete başlamadan evvel bir alacağı vardır.

2958 Ona ilk önce yiyecek ve içecek vermek,
onun hizmet araçlarını hazırlamak gerekir.

2959 Hizmet etmek zahmetli ve ağır bir iştir;
beyler bunu takdir ederse hizmetkâr daha çok gayret eder.

2960 Hizmet eden kişi tenini ve canını feda eder;
kulluk eden kişi beyini sevindirmek ister.

2961 Onlar sıcakta soğukta, aç tok, yaya ve çıplak halde, kılıç,
balta ve ok darbelerine maruz kalır; ey hükümdar, bunu bil.

2962 Onlar öne arkaya, sağa ve sola giderler; oralarda
beylerini huzura kavuşturmak için zahmet çekerler.

2963 Onlar düşmana karşı ön safta silah vazifesi görürler;
beyin yaşaması için kendilerini ölüme atarlar.

2964 Bu şekilde beyinin sevincini dileyip
geceyi gündüze katarak zahmet çekerler.

2957 *tapuġda*] B_8 *tapuġda* C_1 *tapuġda*^{n} || 2958 *tapınġu itiglerin*] B_9 *tapunġu itig-leri* C_2 *tapınġu i.* || 2959 *yiş*] B_{10} *yiş* (*yi-* için iki nokta) C_3 *yiş* (*yi-* noktasız) || 2960 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış || 2961 *isig ... yaḍaġ*] B_{12} ... *yaḍaġ* C_6 *işig tumlıġ* (*-ml-* dikkat) ... *yaḍaġ* || 2962 *sol ... bu*] B_{13} *song* ... C_7 ... *bu* (sonradan satır üstünde yazılmış) || 2963 *yaġıḳa*] C_8 *yaġı-ḳa* (*-ḳa* sonradan satır üstünde yazılmış) || 2964 *beginiñ*] C_9 *idisi* (*-s-* yerine *-ş-* ile) ||

2965 bu tapgı üçün beg ötegü hałkın
anı edgü tutgu bağırsakłıkın

2966 negü tir eşitgil uç ordu hanı
budunda talusı kişide çını

2967 aya beg boluglı budunka ulug
bedüt edgü tutgıl tapugçı kuług

2968 tapugçı bile begler elgi uzar
tapugçı bile erklig il kend tüzer

2969 neçe beg ulug bolsa aşlı bedük
tapugçı bile boldı atı bedük

2970 ay ilig kişilik mürüvvet bolur
mürüvvet kişike tarikat bolur

2971 mürüvvet tarikat bu ol belgülüg
kişi emgeki bilse kılsa ülüg

C170 2972 tapugçı kapugda umınçka turur
umınç birmese beg müruvvet barur

2973 körü bargu begler tapugçı neçe
tusulur neçe ol tusulmaz neçe

2974 tusulur tengince açıngu kerek
tapınmış tengi hak tegürgü kerek

2975 kişi yılkıcla mga ermez ay beg
munı tenglese iş bolur ülgü teg

2976 boğuz toçlrur aşnu kişi yıllçınıng
basa asgı kötrür bu yalnguk anıng

2977 açıg birse begler tilin edgü söz
tapugçı yuluglar beginge et öz

2978 isinür tapugçı bağırsak bolur
özin emgetür beg sevinçin kolur

B220 2979 mungar mengzetü sözlemiş söz tetig
bilig birle yalnguk uzatur elig

2980 kişi edgülükke sevüg can birür
bir edgü yanutı on eçlgü kılur

2966 *negü*] B_3 ve C_{11} *nigü* || 2967 *buçlunka*] B_4 *budun-ka* C_{12} *budun-da* || 2968 *elgi*] C_{13} *ilgi* | *kend*] B_5 *kent* || 2969 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *ulug ... bedük*] B_6 *bedük ... ulug* C_{14} *ulug ... bedük* | *atı bedük*] B_6 *edgü hulug* C_{15} *a. bidük* (*-bi* noktasız) || 2973 *neçe*] B_{10} *niçe* C_2 *neçe* | *tusulmaz*] B_{10} *tusulmas* || 2974 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *tapınmış*] B_{11} ve C_4

2965 Bu hizmetleri için bey onların hakkını ödemeli;
onlara şefkatle muamele etmeli.

2966 Halk arasında seçkin ve insanların doğrusu
olan Uç-Ordu hanı ne der, dinle.

2967 Ey halkın büyüğü ve bey olan kişi,
hizmetkâr kullarına iyi davran ve onları yükselt.

2968 Beyler hâkimiyetlerini hizmetkârlar sayesinde elde eder;
hükümdar memleketini hizmetkârlarla düzenler.

2969 Beyin aslı ne kadar ulu, kendisi ne kadar büyük olursa olsun,
onun adı hizmetkârlarıyla yükselir.

2970 Ey hükümdar, insanlık mürüvvettir;
mürüvvet insan için bir tarikattır.

2971 Mürüvvet ve tarikat, hiç şüphesiz ki,
kişinin emeğini takdir edip hakkını vermektir.

2972 Hizmetkâr kapıda ümit ile hizmet eder;
bey onun umduğunu vermezse mürüvvet gider.

2973 Beyler hizmetkârın nasıl olduğuna, işe yarayıp
yaramadığına her vakit dikkat etmelidir.

2974 İşe yaradığı oranda ona ihsanda bulunup
hizmeti oranında hakkını ödemek gerekir.

2975 Ey bey, insan hayvandan daha aşağı bir mahluk değildir;
bunu kıyas tutarsan, iş ölçüsüne göre olur.

2976 İnsan önce hayvanın karnını doyurur;
sonra bu insan ondan yararlanır.

2977 Beyler ihsanda bulunur ve iyi sözle takdir ederse,
hizmetkâr da kendisini beyine feda eder.

2978 Hizmetkâr böylece onu sever, ona candan bağlanır;
beyini sevindirmek için kendisi zahmet çeker.

2979 Zeki bir insan buna benzer bir söz söylemiştir;
insan bilgiyle etrafına hâkim olur.

2980 Kişi iyiliğe karşılık aziz canını verir;
bir iyiliğe karşı on iyilik yapar.

---

tapunmış || 2975 *yılkıda ... ermez*] B_{12} *y. ıŋay ermes* C_5 *yılkı-da*[n] ... || 2976 *yalıŋgulık*] B_{13} *yalnguk* C_6 *yanguk* || 2978 *isinür*] C_8 *işinür* | *sevinçin*] C_8 *sevünçin* || 2979 *tetig*] B_1 *tetig* (*t-* noktasız) C_9 *bilig* | *yalıŋguk*] B_1 *yalnguk* C_9 *yanguk* | Dörtlük, B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *şi'r* sözüyle ayırt edilmiştir || 2980 *birür*] C_{11} *bürür* ||

2981 asıġ bolsa yalnḡuḳ özin ḳul ḳılur
anḡar ḳul bolur özke emgek urur

2982 tapuġḳa körü birgü eḍgü açıġ
yalınḡnı bütürgü toḍurġu açıġ

2983 negü beg bolur ol ay ilig ḳutı
kitermese ḳuldın çıġaylıḳ atı

2984 negü tir eşitgil aẇuçġa sözi
aẇuçġa sözi ol yigitler közi

2985 kişi emgek ıḍsa kişi yurnınḡa
yanutı kişilik ḳılur ornınḡa

C171 2986 kişi emgeki bilmegüçi kişi
kişi tip atamaġu yıllıḳ tuşı

2987 iki türlüg ol bu tapuġ ḳılġuçı
biri boş biri ḳul umınç tutġuçı

2988 bu ḳul kendü erksiz tapuġçı bolur
tapuġ ḳılmasa begde berge bulur

2989 boşuġ kör bu tapnur özin ḳul ḳılıp
munınḡ emgekin yulġu tapġın bilip

2990 boş azad kişi barça eḍgü ḳulı
bularlḳa aça birgü eḍgü yolı

2991 boşuġ ḳul bile tutsa bolmaz bu tüz
boşuġ boş tenḡi tut ḳuluġ kulça üz

2992 bu begler ḳapuġı erej ḳapġı ol
erej ḳapġı tutmak özünḡ asġı ol

2993 tapuġçı bayusa beg atı bolur
bu atı duʿa birle menḡü lḳalur

B221 2994 ay ilig tapuġçı bile beg meṣṣeḷ
satıġçı osuġluġ bolur çın tükel

2995 satıġçı birür nenḡ anḡar mün sanı
alıġlı alır ilde eẇrer anı

2981 *asıġ ... ḳul*] B_3 ... *yalnguḳ ö. ḳuḷ* C_{12} *asıġ yanguluḳ özin anın ḳul* | *ḳul*] B_3 *ḳuḷ* || 2982 *tapuġḳa ... açıġ*] B_4 *tapuġ-ġa ... açıġ* (satır altında *ḫiḥʿat*) | *bütürgü*] C_{13} *bütügü* || 2983 *negü ... ol*] B_5 *nigü beg bolur ay* C_{14} *nigü teg ...* || 2984 *negü aẇuçġa*] B_6 *nigü ... aẇuçḳa* C_{15} *nigü ...* | *aẇuçġa*] B_6 *aẇuçḳa* || 2985 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *yurnınḡa*] B_7 *yurnı(n)ga* (*y-* ?) C_{16} *yurnınga* (*y-* noktasız) | *ornınḡa*] B_7 *ornı(n)ga* C_{17} *ornınga* (*-r-* yerine *-z-* ile) || 2986 *kişi ... kişi*] C_1 *kişi*

2981 Menfaati olursa, insan kendisini kul yapar;
başkasının kölesi olur, zahmete katlanır.

2982 Hizmetine göre ona bol ihsanda bulunmalı;
çıplaksa giydirmeli, açsa doyurmalı.

2983 Ey devletli hükümdar, o nasıl bir bey olur;
eğer kuldan fakir adını kaldıramazsa?

2984 Yaşlılar ne derler, dinle;
onların sözü gençlerin gözüdür.

2985 Birinin bir insan parçasına emeği geçerse,
o buna karşılık ona insanlık yapar.

2986 İnsan emeğini takdir etmeyen kişiye
insan dememeli; o hayvana benzer.

2987 Hizmette bulunan kişiler iki türlü olur;
biri hür, biri kul.

2988 Kul kendi seçimi dışında hizmet eder;
işi görmezse beyden dayak yer.

2989 Hür insana bak, o kendisini kul edip hizmet eder;
onun hizmetini takdir edip emeğini karşılamak gerekir.

2990 Hür ve serbest insanlar hep iyiliğin kuludur;
bunlara iyilik yolunu hep açık bulundurmalı.

2991 Hür insanı kul ile bir tutmak olmaz;
hür insana hür muamelesi yap, kulu da kul gibi kullan.

2992 Beylerin kapısı huzur kapısıdır;
huzur kapısına kapılanmak kendi menfaati gereğidir.

2993 Hizmetkâr zenginleşirse, bey nam kazanır
ve bu namı duayla ebedi kalır.

2994 Ey hükümdar, hizmetkâr ile bey arasındaki ilişki,
gerçekten de tam bir alıcı satıcı ilişkisine benzer.

2995 Satıcı mal verir ve bu ona sermaye olur;
alıcı da bunu alır ve ilden ile dolaştırır.

---

bilmegüçi ol kişi emgeki | *tuşı*] C_1 *sanı* || 2987 *umınç*] C_2 *umunç* || 2988 *begde berge*] B_{10} *bẹgde bẹrge* C_3 *beg-de*^{n} *birge* (hareke işaretlerine dikkat) || 2989 *munıñg emgekin*] B_{11} *munung e.* C_4 *munung emgeki* || 2991 *bolmaz*] B_{13} *bolmas* | *boş ... üz*] B_{13} *din tẹngi ... üz* (-*z* fotoğrafa girmemiş) C_6 *boş tingi ...* || 2993 *bayusa*] C_8 *bạyusa* | *menggü*] B_{15} ve C_8 *mẹnggü* || 2995 *birür nenğ*] B_2 *b. nẹng* C_{10} *bïrür nẹng* (-*n*- yerine -*i*- ile) ||

2996 yıl ay kün tükese asıġ yumdarur
yüz utru ulaşur öz asġı alır

2997 munḡar menḡzer emdi tapuġçı kişi
begi birle ortuḳ saḳışlıġ işi

2998 begi nenḡ birür ḳulḳa eḍgü sözün
tapuġçı et öz birle tapnur özün

2999 urur can yuluġlap tapuġçı ḳılıç
anınḡ asġı il kẹnd uluşlar erinç

3000 yaġı boynı yençer ḫazine. urur
tilek arzu niʿmẹt ulaşu kelür

C172 3001 bu barça asıġ sanı boldı tegim
asıġ ḳılġuçıġ eḍgü tutġu begim

3002 negü tir eşitgil bu sạrtlar başı
öz asġın tilep dünya kezgen kişi

3003 asıġlıġ ḳul erse oġulda yaḳın
asıġsız oġulnı yaġı bil salḳın

3004 ḳamuġ tepreniġli asıġḳa yorır
asıġ bolmasa av̇çı ev̇de ḳarır

3005 er at boldı begler ḳanatı yügi
ḳanatsız ḳuş uçmaz ay begler begi

3006 er at birle begler küçi belgürer
er at birle begler tügünler yörer

3007 yumıtsa ḳayu begke ersig eren
ajunḳa bu beg boldı şalḫib ḳıran

3008 ḳayu begde erdem yumıtsa tükel
anḡar yıġlur arzu ne ḳolsa tükel

B222 3009 ajunçılḳa erdem kerek minḡ tümen
bu erdem bile yir ajunçı cịhan

3010 uçuz tutma erdemni ögren oġul
bu erdem yorıḳı örünḡ ḳuş teg ol

3011 örünḡ ḳuş ḳutı teg bu erdem ḳutı
yorı ḳuş ataġıl sen erdem atı

2996 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *yumdarur*] C_{11} *yumdadır* (*y-* noktasız) || 3000 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış || 3001 *tegim*] B_3 *tẹgim* (*t-* yerine *b-* ile) C_1 *tẹgim* (*t-* noktasız) || 3002 *negü*] B_9 ve C_2 *nigü* | *asġın tilep*] B_9 *a. tiler* C_2 *asġı t.* || 3003 *asıġlıġ*] C_3 *asıġ-lıḳ* || 3004 *av̇çı ev̇de*] B_{11} *av̇çı iv̇-de* C_4 *apçı ev̇-de* || 3005 *uçmaz ... begi*] B_{12} *uçmas ... bẹgi* (*b-* yerine *y-*

2996 Yıl, ay ve günler geçince kâr birikir;
tekrar karşılaşırlar ve her biri kendi kârını alır.

2997 İşte bunun gibi, hizmetkârın işi de
beyi ile ortak hesaba bağlıdır.

2998 Bey kula mal verir ve iyi sözle onu teşvik eder;
hizmetkâr ise kendi vücuduyla ona hizmet eder.

2999 Hizmetkâr canını feda ederek kılıç sallar;
bunun kârı, şüphesiz ki ildeki memleket ve şehirlerdir.

3000 Düşmanın başını ezer ve hazine toplar;
dilek, arzu ve nimet birbiri ardına gelir.

3001 Bunların hepsi gelir ve kâr gibidir,
ey beyim, kâr getiren hoş tutulmalıdır.

3002 Tüccarbaşı, kendi kârı uğurunda
dünyayı dolaşan insan, ne der, dinle.

3003 Faydalı kişi, kul bile olsa, oğuldan daha yakındır;
faydasız oğulu düşman bil, ondan sakın.

3004 Bütün uğraşan insanlar menfaatleri uğrunda koşarlar;
bir menfaati olmasaydı avcı evinde yaşlanıp giderdi.

3005 Asker beylerin kanat tüyüdür;
ey beyler beyi, kanatsız kuş uçmaz.

3006 Beylerin kuvvet ve kudreti asker ile belli olur;
beyler asker ile düğümleri çözer.

3007 Hangi beyin etrafında cesur asker toplanırsa,
o dünyaya sahip kıran bir bey olur.

3008 Hangi beyde bütün erdemler birleşirse,
bütün istediği şeyler onun etrafında toplanır.

3009 Dünya hâkimine binlerce erdem gerekir;
dünya hâkimi bu erdemlerle cihanı elde eder.

3010 Ey oğul erdemi kıymetsiz sayma, öğren;
bu erdemin doğası ak kuşa benzer.

3011 Bu erdemin mutluluğu ak kuşunki gibidir;
haydi, sen de erdeme kuş adını ver.

---

ile ?) || 3006 *yörer*] C_6 *yörer* (*y-* yerine *b-* ile) || 3008 *begde*] C_8 *beg-de* (önce *-ke* yazılmış, sonra düzeltilmiş) || 3009 *ajunçılka*] B_1 *ajunçı-ka* (*-j-* noktasız) || 3010 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *yorıkı*] B_2 *yorığı* ||

3012 negü tir eşitgil örüñg başlıġ er
ajunuġ ḳarıtmış uzun yaşlıġ er

3013 bilig erdem ögren aġır tut anı
aġır ḳılġay aḫır ol erdem sini

3014 bilig bil ulḳuş ulḳ yorıma yaṽa
öḍi kelse eḍgü birür ol küni

İLİG CḖVABI ÖGDÜLMİŞKE

3015 bu sözler eşitti seṽindi ilig
ayur ay uḳuşluġ uruġı silig

C173 3016 iḍi yaḳşı urdunñg kişilik ulı
bu ol çın veḟalıġ kişiler yolı

3017 buḍun erki boldı meninñg bu özüm
uzun boldı elgim yorıḳ til sözüm

3018 küṽenmez men emdi bu beglik bulup
öz inçlik tilep me tiriglik bulup

3019 tilekim bu ol kim manñga kelgüçi
bayusa menirñgdin beḍüse küçi

3020 bu begler seṽinçi yarınḳı asıġ
dụ'a tap manñga eḍgü atın yanıġ

3021 bu barı ḫazine. bu altun kümüş
er atḳa ülegüke tirdim öküş

3022 kişike birür men tilep eḍgü at
dụ'a artsu atım yorıtsu bayat

3023 tilekim bu olkim manñga tapuġçı
bayup ḳalsa minde kiḍin ḳalġuçı

B223 3024 özüm köçse barsa ḳalır bu buḍun
dụ'a birle tapsa manñga ol öḍün

3012 *negü*] B_4 ve C_{13} *nigü* | Dörtlük, B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *şi'r* sözüyle ayırt edilmiştir || 3013 *ḫalġay ... sini*] B_5 *tutġay ... ṣini* || 3014 *birür*] B_6 *yarur* C_{16} *birür* ||
ilig ... ögdülmişke] nüshalarda bu başlık yok
3015 *eşitti seṽindi*] B_7 *eşit(t)i seṽindi* C_{17} *eşit(t)i seṽündi* || 3016 C'de bu beyit iki satır üzerine

3012 Dünyayı yaşlandırmış, çok yaşamış,
ak saçlı insan ne der, dinle.

3013 Bilgi ve erdem öğren, ona hürmet et;
bu erdem sonra sana da hürmet getirir.

3014 Bilgi edin, anlayış sahibi ol, zamanını boş geçirme;
zamanı gelince, o sana iyilik getirir.

HÜKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ'E CEVABI

3015 Hükümdar bu sözleri dinledi ve sevindi:
Ey akıllı, ey nesebi temiz, dedi.

3016 İnsanlığın temelini çok iyi saptadın;
gerçekten de vefalı kişilerin yolu budur.

3017 Ben kendim halk üzerine hâkim oldum;
her şeye muktedir oldum, sözüm her yerde geçer oldu.

3018 Şimdi ne bu beyliğe ulaştığım ne de bu hayatta
kendi huzurumu dilediğim için övünüyorum.

3019 Dileğim şudur: bana gelen kişi zenginleşsin,
benim sayemde kudreti ve nüfuzu artsın.

3020 Bu beylerin sevinci yarının kârıdır; buna karşılık
hayırdua ve iyi adla anılmam bana yeter.

3021 Bütün bu hazineyi, bu birçok altını ve gümüşü
askere dağıtmak için biriktirdim.

3022 İyi nam kazanmak arzusuyla, bunları başkalarına veriyorum;
çok dua kazanayım ve Tanrı adımı dünyaya yaysın.

3023 Dileğim şudur: bana hizmet edenler ve bundan sonra
yaşayacak olan hizmetkârlarım sıkıntı çekmesin.

3024 Ben göçüp giderim, bu halk kalır;
o zaman beni duayla anmalarını isterim.

---

yazılmış | *yaḳşı*] B_8 *yaḷḳşı* C_1 *yaḫşı* || 3018 *küvenmez men*] B_{10} *küvenmes* (*-ve-* satır üstünde yazılmış) *me* C_4 *k. me*^{n} | *me*] C_4 *ya* || 3020 *sevinçi*] C_6 *sẹvünçi* || 3021 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış || 3022 *birür men*] B_{14} *birür me* C_9 *birür me*^{n} || 3024 *buḍun*] C_{11} *ajun* ||

ÖGDÜLMİŞ CEVABI İLİGKE

3025 yanut birdi ögdülmiş aydı ilig
yetürdi bu işke tükel ög bilig

3026 ölügli kişike negü bar adın
megeŗ edgü atı yorısa kidin

3027 bu dünya tilese ülegü kümüş
kalı ʿulḳbi lḳolsa bu ol hem yuluş

3028 bu altun kümüşüg üle ay ilig
kayu il tilese yetilgey elig

3029 negü tir eşitgil bügü beg tili
bu beglik işiñge ol urmış ulı

C174 3030 ülegü neñg er tutġu begler lḳalın
kaçan kolsa tutġay yağısı ilin

3031 ḫazine, nerek köp er at çolḳ kerek
begi bay kereksiz budun tokḳ kerek

3032 er at bolsa begler ili eksümez
er at bolmasa beg ilin kiç yimez

3033 er at bolsa begdin sevinçlig yarulḳ
kayu il tilese bulur beg anulḳ

3034 alḳı bolsa elgi ajun begleri
ikigü ajunnuñg bu buldı töri

3035 negü tir eşitgil biliglig tilin
saranlıḳ bile beg yiyümez ilin

3036 iki neñg karıştı yalḳışmaz lḳaçar
saranka yağumaz alḳıġ berk kuçar

B224 3037 sarandın kaçar barça erdemlig er
aḳıka yumıtur tilek arzu yir

3038 saranlıḳ bile boldı beglik yağı
saranka kopar tegme yirde çoğı

3039 adın iki neñg ol bu il tutrulḳı
birisi sav altun lḳılıç bir talḳı

ögdülmiş ... iligke] nüshalarda bu başlık yok

3026 *negü*] B_4 ve C_{14} *nigü* ‖ 3028 *kümüşüg*] B_6 *kümüşüng* | *elig*] C_{16} *ilig* ‖ 3029 *negü*] B_7 ve C_{17} *nigü* ‖ 3030 *er*] B_8 *ęr* ‖ 3032 *ili eksümez*] B_{10} *i. eksümes* C_3 *engi e.* | *yimez*] B_{10} *yimes* ‖ 3033 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *sevinçlig yarulḳ*] B_{11} *sęvinç-lig yarulḳ* (*y-* noktasız) C_4 *sęvinç-lüg yarulḳ* (*y-* noktasız) ‖ 3034 *elgi*] C_6 *begler* | *ikigü ... buldı*] B_{12} *... aldı* C_6 *ikigün ...* ‖ 3035 *negü*]

ÖĞDÜLMİŞ'İN HÜKÜMDARA CEVABI

3025 Öğdülmiş yanıt verdi ve dedi ki:
Hükümdar bu işi akıl ve bilgiyle çok iyi kavradı.

3026 Ölen insan için kendinden sonraya
iyi ad kalmasından daha başka ne olabilir.

3027 Bu dünyayı isteyen insan gümüş dağıtmalıdır;
ahreti isteyen için de kurtuluş yolu budur.

3028 Ey hükümdar, altın ve gümüş dağıt;
hangi memleketi istersen oraya hâkim olursun.

3029 Hâkim bey ne der, dinle;
bu devlet işinin temelini o atmıştır.

3030 Beyler mal dağıtmalı ve çok asker tutmalı;
ne zaman isterlerse düşman memleketini ele geçirirler.

3031 Hazine neye gerek, çok asker gerek;
beyin zenginliği gereksiz, halk tok olmalı.

3032 Asker bulundukça beylerde memleket eksik olmaz;
asker olmasa bey memleketine uzun süre hâkim kalamaz.

3033 Asker beyden memnun oldu mu,
bey hangi memleketi isterse onu elinde bulur.

3034 Dünya beylerinin eli açık olursa,
onlar her iki dünyada başköşeye oturur.

3035 Bilgili kişi ne der, dinle;
cimri bir bey memleketine hâkim olamaz.

3036 Bu iki şey birbirine zıttır, onlar birbirlerinden kaçar;
insan cimriye yanaşmaz, cömerte sıkıca yapışır.

3037 Bütün erdemli insanlar cimriden kaçar ve cömertin
etrafına toplanarak dilek ve arzularına kavuşurlar.

3038 Cimrilik ile beylik birbirine düşmandır;
cimriye karşı her yerde isyan edilir.

3039 Memleketi ayakta tutan iki şey daha vardır:
biri som altın, biri de kılıçtır.

B_{13} ve C_7 *nigū* | *yiyümez*] B_{13} *yiyümes* C_7 *yeyümez* (-e- harekeli) ‖ 3036 *ḳarışı yakışmaz*] B_{14} *ḳ. yaḳışmas* C_8 *ḳarışı* (-ş- noktasız) *yaḳışmaz* | *yaġumaz*] B_{14} *yaġumas* ‖ 3037 *erdemlig er*] B_1 *erdemlüg er* C_9 *erdem-lüg e.* | *yir*] C_9 *yīr* ‖ 3038 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *yirde*] C_{11} *yirde* ‖ 3039 *sav*] B_3 *sav* C_{12} *sav* (-v üç noktalı) ‖

3040 aḳılıḳ bile beklegü ol ilig
aḳılıḳ bile beg beḍür ay ilig

3041 kür alp er kötürse yaşın teg temür
azıġlıġ erenlerde teşlür tamur

3042 saẏ altun bile bertse begler elig
ḳılıçsız tili birle eẏrer ilig

3043 bu iki bile itgü uş bu ilig
bu iki bile er beḍür ay ilig

3044 saẏ altun yazar ol tügülmiş kişig
saẏ altun iter ol buzulmış işig

C1 75 3045 ḳılıç ḳayda erse kümüş anda ol
kümüş ḳayda erse ḳılıç tuttı yol

3046 aya beg kümüş saç tirilsü keḍ er
kümüş yıġsa saçlur ḳılıçlıġ ḳur er

3047 ḳılıçlıġ kür er kör kümüşke tutuġ
yumıtmış saẏ altun ḳılıçḳa yuluġ

3048 saran beg tirer nen̄g ḫ̣azine. urur
aḳı beg ḳılıç birle artlap alur

3049 bu yan̄glıġ turur bu ajun ön̄gdisi
saranḳa söküşi aḳı ögdisi

3050 sözin kesti ögdülmiş öpti yirig
iligke dụ'a ḳıldı ögdi birig

İLİG CẹVABI ÖGDÜLMİŞKE

3051 bu sözler eşitti seẏindi ilig
dụ'a ḳıldı rạbkạ kötürdi elig

B225 3052 ayur ay bağırsaḳ ınanġu iḍim
ḳatıġlıḳ yirinde sığınġu iḍim

3053 senin̄gde aḍın yoḳ yölekim man̄ga
küẏençim sen ök sen umınçım san̄ga

3041 *azıġlıġ ... teşlür*] B_5 *a. teşlür* C_{14} *azıġ-lıḳ* (*-z-* noktasız) *∴ teşlür* (*t-* yerine *y-* ile) ‖ 3042 *saẏ ... bertse*] B_6 *sav ... tạrtsa* (veya *türtse*) C_{15} *sav* (*-v* üç noktalı) *... bẹrtse* | *ilig*] C_{15} *elig* ‖ 3043 *uş ... ilig*] B_7 *uşba elig* C_{16} *uşbu i.* ‖ 3044 *saẏ*] B_8 *sav* C_{17} *sav* (*-v* üç noktalı) | *saẏ*] B_8 *sav* C_{17} *sav* (*-v* üç noktalı, *-v*'nin şekline dikkat) ‖ 3045 *erse*] B_9 *ursa* | *tuttı*] B_9 ve C_1 *tut(i)ı* ‖ 3047 *kör*] B_{11} *kör* (satır üstünde yazılmış) | *saẏ*] B_{11} *sav* C_3 *saẏ* ‖ 3048 *tirer ... ḫ̣azine.*] C_4 *ḫ̣azine.* (*ḫ̣-* yerine *-ḷ-* ile)

3040 Memleketi cömertlikle korumalı;
ey hükümdar, bey cömertlikle büyür.

3041 Cesur, kahraman adam, yıldırım gibi kılıç sallarsa,
azılı savaşçıların damarı patlar.

3042 Altın vere vere eli nasır tutan beyler
memleketi kılıç kullanmadan söz ile idare eder.

3043 Memleketi şu iki şey ile düzenlemeli;
ey hükümdar, insan bu iki şey ile büyür.

3044 Çatılan yüzleri som altın güldürür,
bozulmuş işleri som altın yoluna koyar.

3045 Kılıç neredeyse gümüş oradadır;
gümüş neredeyse kılıç oraya yönelir.

3046 Ey hükümdar, gümüş saç ki yiğit insanlar toplansın;
kendin için gümüş toplarsan etrafındaki kılıçlı yiğitler dağılır.

3047 Kılıçlı, cesur yiğit, bak, gümüşe rehindir;
toplanmış som altın, kılıca feda olsun.

3048 Cimri bey mal toplar ve hazine yapar,
cömert bey bunu kılıç ile vura vura alır.

3049 Bu dünyada böyle âdet olmuştur;
cimriye söverler, cömerti överler.

3050 Öğdülmiş sözünü bitirdi, yer öptü;
hükümdara dua etti ve Tanrıyı övdü.

HÜKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ'E CEVABI

3051 Hükümdar bu sözleri dinledi ve sevindi;
ellerini kaldırarak Tanrıya dua etti.

3052 Sonra dedi ki: Ey inandığım, merhametli rabbim;
ey müşkül anlarda sığındığım rabbim.

3053 Benim senden başka sığınağım yoktur;
güvendiğim bizzat sensin, ümidim sendedir.

---

tirernẹng | *alur*] C_4 *ölür* (?) || 3049 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *örïgdisi*] B_{13} *öngdüsi* | *ögdisi*] B_{13} *ögdüsi* || 3050 *yirig*] B_{14} *yịrig* C_7 *yïrig* ||
ilig ... ögdülmişke] nüshalarda bu başlık yok
3051 *eşitti*] B_{15} ve C_8 *eşit(t)i* | *elig*] C_8 *ilig* || 3052 *mangu*] B_1 *mangu* (*-g-* dikkat) | *yirinde sıġmġu*] B_1 *yịrinde s.* C_9 *yịrinde sıġmġu* || 3053 *seninïgde*] B_2 *sẹning-de* C_{10} *sẹning-de*^{n} | *sen ... sen*] B_2 *sẹnük se* C_{10} *sẹnük se*^{n} ||

3054 ḳayu eḍgü ḳaldı manṅa ḳılmadınṅ
negü arzu ḳaldı manṅa birmediṅ

3055 neteg tapnuġay men bu ol çın sözüm
aya menṅgü munṅgsuz bu munṅluġ özüm

3056 seniṅgdin ḳolur men basut küç bile
köni yol öze tut mini sen yöle

3057 ḳamuġ eḍgülükte talḳı artuḳı
bu ögdülmiş ol emdi köṅglüm tolḳı

3058 munı birdiṅ emdi manṅa sen ʿaṭa
ḳılur men munıṅ şükri yüz miṅ ḳata

3059 et öz can yuluġlar meniṅ işime
C176 duʿa arturur bu keçer yaşıma

3060 manṅa küç bir emdi öteyin ḫaḳın
sevinsü manṅa bolsu köṅgli yalḳın

3061 yana aydı ilig ay ögdülmişe
uḳuşluġ biliglig sini ögmişe

3062 ulḳuşluġ tilese ulḳuş sen tükel
biliglig tilese bilig sen kemal

3063 ınançlıġ bağırsaḳ bütün sen silig
könilik bile sen kötürdüṅg elig

3064 tapındıṅg açıġda aşundı tapuġ
tapuġ ḳalmadı sen yetürdüṅg ḳamuġ

3065 meniṅgdin kerek emdi eḍgü yanut
saṅga ḫaḳ öteyin tiriglik anut

3066 neteg kim sevindi seniṅgdin köṅgül
bayat birsü andaġ sevinç ay oġul

B226 3067 sözüg kesti ilig serindi turu
yir öpti tapuġçısı ḳoptı örü

3068 turup çıḳtı andın sevinçlig bolup
atın mindi keldi evinge turup

3054 *negü*] B_3 ve C_{11} *nigü* || 3055 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *neteg ... çın*] B_4 *neteg tapnuġay me duʿam bu* C_{12} *neteg tapnuġa me*^{n} ... | *menṅgü*] B_4 ve C_{13} *meṅggü* || 3056 *ḳolur men*] B_5 *ḳolur me* C_{14} *ḳolur me*^{n} || 3057 *eḍgülükte talḳı*] C_{15} *eḍgülük ḳatlḳı-lar* (? *-t-* noktasız) | *köṅglüm*] C_{15} *könglüm* (*-g-* çizgisi yok) || 3058 *munıṅg*] B_7 ve C_{16} *munung* || 3059 C'de bu beyit iki satır

3054 Bana yapmadığın hangi iyilik var;
yerine getirmediğin hangi arzum kaldı.

3055 Ey ölümsüz ve zengin Tanrım, doğrusunu söylüyorum,
benim bu aciz varlığım sana nasıl layığıyla kulluk edebilir.

3056 Sana yalvarırım, yardımın ve kudretin ile
doğru yola yönelt ve destek ol bana.

3057 Bütün bu iyilikler arasında en iyisi,
şimdi ruhumu doyuran bu Öğdülmiş'tir.

3058 Onu sen ihsan ettin bana;
bunun için yüzbin defa şükrederim sana.

3059 Benim işim uğrunda tenini ve canını feda ediyor
bu fani hayatımda bana çok dua kazandırıyor.

3060 Şimdi bana güç ver, onun hakkını ödeyeyim;
sevinsin ve bana kalpten bağlansın.

3061 Hükümdar yine söyle dedi: Ey Öğdülmiş,
akıllı ve bilgili herkes seni övmüştür.

3062 Akıllı biri gerekirse, sen aklın kendisisin;
bilgili biri gerekirse sen bilginin kendisisin.

3063 Güvenilir, içten bağlı, doğru ve temizsin;
bütün hareketlerin hep doğruluk yolunda olmuştur.

3064 Hizmet ettin ve hizmetin benim ihsanımı aştı;
yerine getirmediğin hizmet kalmadı.

3065 Benden şimdi iyi bir karşılık görmelisin;
sana hakkını ödeyeyim, sen de hayatını ona göre düzenle.

3066 Benim gönlüm senden nasıl hoşnut ise,
ey oğul, Tanrı seni de öyle sevindirsin.

3067 Hükümdar sözünü bitirdi ve bir süre sustu, durdu;
hizmetkârı yer öptü ve ayağa kalktı.

3068 Oradan sevinerek çıktı;
biraz sonra atına binip evine döndü.

üzerine yazılmış || 3060 *öteyin*] B_9 *öteyin* C_2 *öteyin* | *sevinsü*] C_2 *sevünsü* || 3061 *sini*] B_{10} *şini* || 3062 *uluş sen*] B_{11} *u. se* C_4 *u. se*^{n} | *biliglig ... sen*] B_{11} *kişilik t. bilig-ke* C_4 *biliglig t. bilig se*^{n} || 3063 *bütün sen*] B_{12} *b. se* C_5 *bütün se*^{n} | *könilik*] B_{12} *kişilik* || 3064 *tapındıng açığda*] B_{13} *tapındıng açığda* C_6 *tapındıng açığ-da*^{n} || 3065 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış || 3067 *sözüg*] B_1 *sözüg* | *yir*] C_{10} *yir* || 3068 *atın ... turup*] B_2 *atın ... ivinge turup* (*t-* noktasız) C_{11} *u. mindi ...* ||

3069 ḳıyılṣız kiçe tañ̄da lṣıldı tapuġ
yaradı tapuġ açtı dẹvlẹt ḳapuġ

3070 tirildi ögi hẹm ḳoyuldı bilig
bolu birdi ev̇ren uzadı elig

3071 negü tir eşitgil ḳutı belgülüg
lṣutı birle ilde çåvılṣmış külüg

3072 kimiñ̄ birle dẹvlẹt yaraşsa kelip
başın kökke tegrür yoḳaru ḳılıp

3073 kelü birse dẹvlẹt yumıtsa bu neñ̄
kişi köñ̄li tirlür bolur ḳızġu eñ̄

C177 3074 muñ̄gar meñ̄gzetü aydı kökçin sañ̄a
bu söz yaḳşı tıñ̄la ay ersig toñ̄a

3075 kimiñ̄ bolsa dẹvlẹt uzadı elig
ḳamuġ tetrüsi oñ̄ sözi ög bilig

3076 ajun fẹylẹsufı neñ̄i bolmasa
neçe tıldam erse kişedi tilig

3077 bu yañ̄lıġ turur bu ajun öñ̄düsi
yayıġ dünya dẹvlẹt çåvıḳar küsi

3078 yåvuzlṣa yüz ursa yüzi sůvlanur
kiçigke köz açsa beḍüklük bulur

3079 tegir erse kimke bu dẹvlẹt kelip
tüzer iç taşını bu barça itip

3080 lṣalı kelse keldrür ḳamuġ arzular
ajunda çåvıḳar atı belgürer

3081 ḳalı barsa iltür bu keldürmişin
yaġız yirke ildrür kötürmiş başın

B227 3082 aya ög köñ̄güllüg uḳuşluġ oḍuġ
ayı sev̇me dünya tolṣıġay yoḍuġ

3083 nerek bu ḳaran̄gḳu tünerig orun
süzük meñ̄gü ilke aşunġıl burun

3084 tünek ol bu dünya kötürgil köñ̄gül
eḍiz ordu il ḳol sen amrul amul

3070 *ev̇ren ... elig*] C_{13} *iv̇ren ... ilig* || 3071 *negü*] B_5 ve C_{14} *nigü* || 3072 *başın*] B_6 *baṣın* C_{15} *başı* | $C176_{17}$-177_1'de 3073'ten sonra gelen beyit için bkz. beyit 3079 || 3074 C'de bu beyit 3079'dan sonra geliyor | *yalṣışı*] B_8 *yalṣışı* C_2 *yaḥşı* | Dörtlük, B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *şi'r* sözüyle ayırt edilmiştir || 3076 *fẹylẹsufı*] B_{10} ve C_5 *fẹlyẹsufı* | *kişedi*] B_{10} *kişeldi* C_5 *kişedi* (-ş- noktasız) ||

3069 Yine sadakatle sabah akşam hizmet etti;
hizmeti takdir edildi, devlet kapıları açıldı.

3070 Felek dönüp kudreti artınca
aklı derlenip toplandı, bilgisi derinleşti.

3071 Mutluluğa eren ve bu şekilde memlekete adını yayan
ve şöhreti bulunan insan ne der, dinle.

3072 Kime devlet gelip onunla uyuşursa,
onun başını yükselterek göğe erdirir.

3073 Devlet gelir ve servet toplanırsa,
kişinin gönlü huzura kavuşur, yüzü sevinçle parlar.

3074 Kır saçlı buna benzer bir söz söylemiştir sana;
ey kahraman yiğit, bu sözü iyice dinle.

3075 Kim devlete ererse onun kudreti artar;
bütün eğrisi doğru, her söylediği hikmetin ta kendisi olur.

3076 Dünya feylesofu ne kadar güzel söz söylerse
söylesin, serveti yoksa dili kösteklidir.

3077 Dünyanın âdeti böyledir;
dönek dünya ve devletin adı böyle çıkmıştır.

3078 Eğer o, kötü birine güler yüz gösterirse o kişi şeref kazanır;
eğer küçüğe bakarsa, o büyüklük bulur.

3079 Bu devlet kime nasip olursa onun içini dışını
düzeltir ve her şeyini düzenler.

3080 Devlet kime gelirse, bütün istenilen şeyleri beraber getirir;
o insan dünyada meşhur olur, adı her yana yayılır.

3081 Eğer giderse, bu getirdiklerini de beraber götürür;
yükselttiği başı tekrar kara toprağa indirir.

3082 Ey akıl ve gönül sahibi, anlayışlı ve uyanık kişi, bu dünyaya
gönül verme, onun beklenmedik yerlerde sana zararı dokunur.

3083 Bu karanlık zulmet yeri neye gerek,
durulmuş ölümsüz ülke için önceden hazırlan.

3084 Bu dünya bir zindandır, ona gönül bağlama;
sen yüksek saray ve ülke iste, huzur ve süküna kavuş.

3077 *örgdüsi*] C_6 *öngdi-si* || 3079 $C176_{17}$-177_1'de bu beyit 3074'den önce geliyor || 3080 C'de bu beyit 3078'den sonra geliyor | *keldrür*] C_8 *kęldür* | *ajunda*] B_{14} *ajun-ła* || 3081 *yirke ildrür*] B_{15} *yirke i.* C_9 *yçrke* (-ç- harekeli) *ildürür* || 3082 *ayı toḳıġay*] B_1 *ayı ... t.* C_{10} *ąnı ... toḳıġa* || 3083 *meṉgü*] B_2 ve C_{11} *męnggü* || 3084 *eçliz*] C_{13} *adın* ||

3085 negü tir eşitgil ay köŋli süzük
ḳamuġ iş içinde ay köŋli tüzük

3086 ay ḥimmeṭ iḍisi ajun ḳol talu
talu ḳoldaçı er ḳutı top tolu

3087 keçer dünya ḳoḍġıl tile ʿuḳbini
ḳoḍu bırmese dünya ḳoḍġay sini

3088 ceſaçı bu dünya ceſa ḳıl aŋgar
ceſa ḳılsa ötrü yaraşur saŋgar

3089 aya yolda azmış başı tezginük
ayı sevme dünyaġ tüpi ol üyük

C178 3090 üyükke kirigli üyüldi ḳoḍı
örü kelmedi ol sevinç bulmadı

3091 örü tartġıl özni üyüktin ḳutul
özüŋ ḳulluḳın sen tapuġ birle yul

3092 yana yanġıl emdi tilek birge öz
tiliŋ evre yandur turu ḳaldı söz

3093 köŋgül tüzdi ilig kör anda naru
buḍunḳa birü turdı eḍgü törü

3094 buḍun inçke tegdi turuḳ semridi
severi beḍüdi yaġı yavrıdı

3095 keçürdi küvençin sevinçin küni
ajunḳa yaḍıldı atı çav üni

3096 tirildi bir ança yorıdı bu yaŋ
böri toḳlı birle ḳozı boldı teŋ

B228 İLİG SU'ALİ ÖGDÜLMİŞKE

3097 ilig bir kün oldrup kör ögdülmişig
oḳıdı ayıttı keçer kün işig

3098 negü teg keçer kün ay ögdülmiş ay
çıġaymu telim boldı ilde ya bay

3099 il içre negü bar yaraġsız yavuz
buḍun ḷali açġıl maŋga örtme söz

3085 *negü*] B_4 ve C_{14} *nigü* ‖ 3086 *iḍisi*] C_{14} *iḍi-si* | *er*] B_5 *ęr* ‖ 3087 *keçer*] C_{15} *kiçer* ‖ 3089 *yolda ... başı*] B_8 *yolda ... bąşı* C_{17} *yolda*^{n} *... bąışı* | *ayı*] B_8 *ayı* C_{17} *ąnı* ‖ 3091 C'de bu beyit iki satır üzerine

3085 Gönlü durulmuş ve her işinde
gönlü dürüst olan insan ne der, dinle.

3086 Ey himmet sahibi, güzel bir dünya iste;
güzel olanı isteyen kişinin mutluluğu eksiksiz olur.

3087 Bu fani dünyayı bırak, ahreti dile;
sen dünyayı bırakmazsan, o seni bırakır.

3088 Bu dünya cefakârdır, sen de ona cefa et;
ona ne kadar cefa edersen, o da sana o kadar itaatkâr olur.

3089 Ey yoldan azmış, başı dönmüş kişi,
bu dünyaya gönül verme, onun dibi bataklıktır.

3090 Bataklığa giren dibe batar, kimse oradan bir daha
çıkamaz; orada sevinç arama.

3091 Kendini yukarı çek, bataklıktan kurtul;
ibadet ederek kulluk görevlerini yerine getir.

3092 Bugün tekrar ona dön, senin dileğini o verecektir;
artık aksini söyle, başkaca söylenecek söz kalmadı.

3093 Bundan sonra hükümdar gönlünü doğrulttu;
halka iyi kanunlar koymaya devam etti.

3094 Halk huzura kavuştu, zayıflar semirdi;
onu sevenler yükseldi, düşmanları zayıfladı.

3095 Gününü sevinç içinde güvençle geçirdi;
adı, şöhreti ve namı dünyaya yayıldı.

3096 Bir süre böyle yaşadı ve böyle davrandı;
kurt ile kuzu denk oldu.

HÜKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ'E SUALİ

3097 Hükümdar bir gün yalnız otururken, Öğdülmiş'i yanına
çağırttı; günlerin nasıl geçtiğini ve işleri sordu.

3098 Ey Öğdülmiş, söyle, gün ve aylar nasıl geçiyor;
memlekette yoksul mu çoğaldı, yoksa zengin mi?

3099 Memleket içinde kötü ve uygunsuz neler var;
bana halkın durumunu anlat, benden bir şey gizleme.

---

yazılmış || 3092 *birge*] C_4 *bĭrge* | *evre*] C_4 *ivre* || 3093 *turdı*] C_5 *birdi* (*b*- noktasız) || 3095 *atı çavı*] B_{14} *çavın at* || 3097 *oldrup*] C_{10} *oldurup* | *ayıttı*] B_2 ve C_{10} *ayıt(t)ı* || 3098 *negü*] B_3 ve C_{11} *nigü* || 3099 *il ... negü*] B_4 ... *nigü* C_{12} *il* (sonradan yazılmış) ... *nigü* ||

3100 buḍun tillerinde negü söz yorır
söküşmü telimrek ya ögdi kelir

3101 münümmü öküşrek azu erdemim
ayu bir manīga sen ḳılayın emim

ÖGDÜLMİŞ CẹVABI İLİGKE

3102 yanut birdi ögdülmiş aydı ilig
tilek keldi tuttı tegürdi elig

3103 ilig dẹvlẹtinde itildi ajun
saḳınç ḳısġa boldı sevinçler uzun

C179 3104 bayudı buḍun inçke tegdi yatur
uluş kẹnd bezendi körīgül yilkütür

3105 erej birle erter buḍun künleri
sevinçin keçer kör bütün tünleri

3106 tilin sözledi barça eḍgü şẹna
duʿa birle tınmaz tınıġlı tına

3107 törü suv teg ol küç kör ot teg yoḍuġ
süzük suv aḳıttınīg uḍıttı otuġ

B229 3108 törü tüz yorıttınīg itildi ajun
kim erse küçek ilde körmez közün

3109 ay ilig üç iştin tegir küç basınç
biri beg usal bolsa tegse irinç

3110 ikinçi basınçalḳ buḍun başlar er
üçünçi sulḳ erse buḍun baġrı yir

3111 seninīgde yoḳ emdi bu üçte biri
ḳayudın tegir ilke küçkey eri

3112 ay eḍgü törülüg arıġ beg silig
bayat birdi erdem sarīga ög bilig

3113 özünīg buldı tẹvfiḳ ḳamuġ eḍgüke
buḍun toḍtı bütti yigü keḍgüke

3100 *negü*] B_5 ve C_{13} *nigü* | *söküşmü*] B_5 *sökü̈ş-mü̈* (-ş- noktasız) || 3102 *tuttı ... elig*] B_8 *tut(t)ı ... elig* || 3103 *bezendi ... yilkütür*] C_1 *bẹzedi ... yịlkütür* || 3105 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *erter*] C_2 *irter* | *sevinçin ... tünleri*] C_3 *sẹvünçin ... künleri* || 3106 *tınmaz*] B_{12} *tınmas* || 3107 *ot teg*] C_5 *ot* | *aḳıttınīg uḍıttı*] B_{13} ve C_5 *aḳıt(t)mg uḍıt(t)ı* || 3108 *yorıttınīg*] B_1 ve C_6

3100 Halk arasında ne gibi sözler dolaşıyor,
övenlerim mi daha çok, yoksa zammedenlerim mi.

3101 Kusurum mu daha çok, yoksa erdemlerim mi;
bana söyle, ben de ona göre tedbirler alayım.

ÖĞDÜLMİŞ'IN HÜKÜMDARA CEVABI

3102 Öğdülmiş yanıt verdi ve dedi ki: Ey hükümdar,
memlekette herkes dilediği şeyleri bulmaktadır.

3103 Hükümdarın devleti sayesinde dünya düzeldi;
kederler kısa ve sevinçler uzun oldu.

3104 Halk zenginleşti ve huzura kavuştu;
memleket ve şehirler süslendi, gönüller ferahladı.

3105 Halk bütün günlerini huzur içinde,
gecelerini de sevinç içinde geçiriyor.

3106 Herkesin dilinde övgü ve senan dolaşıyor,
nefes alan her canlı durmadan sana dua ediyor.

3107 Kanun su gibidir; zulümse ateş gibi her şeyi mahveder;
sen berrak şu akıttın ve ateş söndü.

3108 Kanunu doğru uyguladın, dünya düzene girdi;
hiç kimse memlekette bir zorbaya artık rastlamıyor.

3109 Ey hükümdar, şu üç şey zulüm ve baskıya sebep olur;
biri beyin ihmalkârlığı ki, bundan musibet gelir.

3110 İkincisi halkın başında bulunan kişinin zayıf olması;
üçüncüsü de halkın bağrını yiyen tamahkârlıktır.

3111 Şimdi bu üçünden hiçbiri sende bulunmadığı için
memleketin neresinde bir zorba çıkabilir.

3112 Ey âdil, temiz ve halim bey,
Tanrı sana akıl, bilgi ve birçok erdem verdi.

3113 Her türlü iyilik için Allah sana tevfik verdi;
halkın karnı tok ve sırtı pek oldu.

---

yorıt(t)mg | *körmez*] B_1 *körmes* || 3109 *iştin*] B_2 ve C_7 *işdin* || 3110 *basınçaḳ ... er*] C_8 *başınç-çı ... ir* | *baġrı*] B_3 *baḳrı* (*b-* noktasız) || 3111 *üçte*] C_9 *üç-de* | *tegir ... eri*] B_4 *teger ... ẹri* || 3113 *toḍtı būtti*] B_6 *boḍnı būt(t)i* C_{11} *todtı būt(t)i* ||

3114 şükür kıl bayatlıka tapuğ kıl sevin
erej kıl bir ança sen inçin avın

3115 taşırtın negü tuşsa yañgluk yazulk
munu men yügürdeçi kul men anuk

3116 şükür kıldı artuk sevindi ilig
şena kıldı rablıka kötürdi elig

3117 ayur ay bağırsalk idim sen uluğ
ağır kıldıñ ilde bu yunçığ kuluğ

3118 tegürdüñ mañga sen kamuğ edgülük
munıñ şükri boynum öze boldı yük

C180 3119 bu şükruğ kaçan kılğa özüm yete
munıñ şükri mindin sañga sen öte

İLİG SU'ALİ ÖGDÜLMİŞKE

3120 yana aydı ilig ay ögdülmişim
bayat fażlı erdi sini bulmışım

B230 3121 sebeb sen sen emdi kamuğ edgüke
küçüg tıdğuka hem törü birgüke

3122 bayat birdi emdi kamuğ edgülük
sini birdi artuk adın on ülüg

3123 neçe beg katığlansa yalñguz özün
bolu birmese kul itümez uzun

3124 beg içtin bolur körgü taştın közi
bağırsak kulı ol közi hem sözi

3125 közüm sen tilim sen elim sen mañga
anın edgü boldı atım ay toñga

3126 negü tir eşit emdi halkan tili
ajun başlamış bütrü basmış ili

3127 bağırsak kuluğ bulsa begler tilep
anı tutğu altun kümüşke kalap

3114 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *sevin*] B_7 ve C_{12} *salkın* || 3115 *taşırtın negü*] B_8 *taşırtın nigü* C_{14} *taşırtı nigü* || 3116 *sevindi*] C_{15} *sevündi* || 3117 *idim sen*] B_1 *idim se* C_{16} *idim se*" || 3118 *munıñ*] B_{11} ve C_{17} *munung* || 3119 *munıñ*] B_{12} ve C_1 *munung* ||

3114 Tanrıya şükret, ibadet kıl ve sevin;
müsterih ol, biraz huzur ve rahat içinde yaşa.

3115 Dışarıda yanlış veya yersiz ne olursa,
işte senin hizmetine koşan kulun ben varım.

3116 Hükümdar şükretti ve çok sevindi;
elini kaldırdı ve Tanrıya sena etti.

3117 Ey merhametli rabbim, dedi, sen büyüksün;
bu zayıf kulunun memlekette itibarını yükselttin.

3118 Sen bana her türlü iyiliği ihsan ettin;
şükretmek boynumun borcudur.

3119 Sana bu şükrü ne zaman hakkıyla ödeyebilirim ki;
benim şükür borcumu sana sen öde.

HÜKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ'E SUALİ

3120 Hükümdar devam etti: Ey Öğdülmiş'im,
seni bulmam bana Tanrının bir lütfuydu.

3121 Zulme engel olmama, adaleti yerine getirmeme
ve her türlü iyiliğe sebep sen oldun.

3122 Tanrı bana şimdi bütün iyilikleri ihsan etti;
bir de bunlardan on misli değerde olan seni verdi.

3123 Bey yalnız, tek başına ne kadar gayret ederse etsin,
kulun yardımı olmazsa, bunu uzun süre devam ettiremez.

3124 Bey içeridedir, onun dışarıdaki gözü sadık kuludur;
o beyin hem gözü hem de sözüdür.

3125 Sen de benim gözüm, dilim ve elimsin;
ey mert yiğit, ben bu sayede iyi nam kazandım.

3126 Dünya hâkimi ve bütün memleketleri
idaresi altına almış olan hakan ne der, dinle.

3127 Beyler arayıp da sadık bir kul bulurlarsa,
onu altın ve gümüş bir kutu içinde tutmalıdır.

---

ilig ... ögdülmişke] C_2 *ilig* (-*g* çizgisi yok) *cevabı ö.*

3121 *sen sen*] B_1 *sẹn se* C_4 *sẹn se*^{n} || 3122 *emdi*] B_2 *ḳẹndü* || 3123 *yalñguz*] C_6 *yạngluz* | *itümez*] B_3 *itt̄ımes* || 3124 *içtin*] C_7 *iştin* || 3125 *sen ... sen*] B_5 *se t. se e. se* C_8 *se*^{n} *t. se*^{n} *e. se*^{n} || 3126 *negü ... tili*] B_6 *nigü ...* C_9 *nigü ... ḫulı* ||

3128 köni çın kişi bulsa begler bütün
özi inçke tegdi tirildi ḳutun

3129 tapuġçı talusı baġırsaḳ bolur
baġırsaḳ tapuġçıġ tilep kim bulur

3130 baġırsaḳ yoḳ erse ajunda talu
kişilik ḳaçan turġay erdi tolu

3131 esirker men emdi ay ögdülmişe
bir ök sen atañgdın manga ḳalmışa

3132 taḳı bir bar erse sini teg aḍın
uḍa birgey erdi kör öñgdün kiḍin

3133 bir ök sen manga kör ay ḳıllı köni
sini öz yitürse aḍın bir ḳanı

C181 3134 bu yalñguzluḳuñgḳa özüm eymenür
taḳı bir iş erse sanga ay unur

3135 sanga tegmegey erdi emgek öküş
manga ma dụ'a teggey erdi ülüş

B231 3136 tile barmu körgil ḳadaşlar ara
sanga uḍġu teg bir ayıtġıl köre

ÖGDÜLMİŞ CẹVABI İLİGKE

3137 yanut birdi ögdülmiş aydı ilig
esen bolsu işke yetilgey elig

3138 erejlensü ilig tuçı inçrünü
tilek arzu kelsü özi tınçrunu

3139 meninġ emgerimke ilig altunı
aġır ḳılmasu köñgli tutsu köni

3140 manga tegse emgek erej me tegir
erej birle emgek yanaşu yorır

3141 ḳalı il işiñge tusulġu kişi
tiler erse ilig buḍun il başı

3142 negü tir eşitgil ay ilçi bügü
bügülep ḳılur ilçi künde ögü

3128 *bütün*] B_8 *ḳutun* | *ḳutun*] B_8 *ḳutun* (*-t-* noktasız) || 3129 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış || 3131 *men*] B_{11} *me* C_{15} *me*" | *bir ... sen*] B_{11} *birülḳse* C_{15} *birülḳse*" || 3132 *erse ... aḍın*] C_{16} *irse seṇing teg aḍın* | *öñgdün*] C_{16} *öṇgdün* || 3133 *bir ... kör*] B_{13} *birülḳ seṇ maṇga seṇ* C_{17} *birülḳ seṇ*

3128 Beyler doğru, dürüst ve güvenilir bir kişi bulurlarsa,
kendileri huzura kavuşur, hayatları mutluluk içinde geçer.

3129 Hizmetkârın seçkini içten bağlı olur;
böyle bir hizmetkârı kim arayıp bulabilir.

3130 Dünyada seçkin ve içten bağlı kişiler bulunmasaydı;
insanlık nasıl kemale erişirdi.

3131 Bana babandan yadigâr olarak yalnızca
senin kalmana çok teessüf ediyorum.

3132 Senin gibi başka biri daha bulunmuş olsaydı,
senden önce veya senden sonra aynı yolu izlemiş olurdu.

3133 Ey dürüst doğalı, benim yanımda şimdi sen teksin;
seni kaybedersem başka birini nerede bulurum.

3134 Senin böyle tek olmandan korkuyorum, ey kudretli;
keşke senin bir eşin daha bulunsaydı.

3135 Bütün bu zahmet senin üzerinde kalmazdı;
ben de daha çok dua kazanmış olurdum.

3136 Ara, soruştur; akrabaların arasında
senin yolunu izleyebilecek biri var mı?

ÖĞDÜLMİŞ'İN HÜKÜMDARA CEVABI

3137 Öğdülmiş yanıt verdi ve dedi ki: Hükümdar
sağ olsun, iş yapacak kişiler her zaman bulunur

3138 Hükümdar her zaman rahat ve huzur içinde bulunsun;
sükûn içinde bütün dilek ve arzuları yerine gelsin.

3139 Benim zahmetime karşılık hükümdarın altını var;
hiç endişe etmesin, gönlünü ferah tutsun.

3140 Ben zahmet çekiyorsam rahat da ediyorum;
huzur ile zahmet yan yana yürür.

3141 Eğer hükümdar memleket işinde faydalı
ve halkın başında bulunacak bir kişi istiyorsa,

3142 Bak, hikmetiyle her gün yeni bir tedbir arayan
hakîm devlet adamı ne der, dinle.

... ‖ 3134 *yalñguzluḳuñgḳa*] C_1 *yaṇgluzluḳung-ḳa* | *bir*] B_{14} *bir* (satır üstünde yazılmış) ‖ 3137 *yetilgey*] B_3 *yetilge* ‖ 3139 *ilig*] C_7 *ilig* ‖ 3140 *erej*] B_6 *erej* (satır altında *devlet*) ‖ 3141 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *kişi*] C_9 *kişig* | *tiler ... başı*] B_7 *tilek ... başı* (*b*- noktasız) C_{10} ... *ilig bedük il işig* ‖ 3142 *negü*] B_8 ve C_{11} *nigü* | *ögü*] B_8 *ögü* (sayfa kenarında *yaḫşı*) ‖

3143 öküş bolsa ilke basutçı tile
il itlür beḍük beg yatıp yir küle

3144 telim bolsa ilde tusulur tetig
begig inçke tegrür ḳılur bu itig

3145 yolꝁ ermez ḳadaşlar ara bar meninḡ
bu yanḡlıġ kişi bilgi artuꝁ anınḡ

3146 ḳamuġ erdemi bar saḳınuꝁ oḍuġ
ḳayu işke tegse boḍur tü boḍuġ

3147 ḳılınçı köni atı oḍġurmış ol
ḳamuġ eḍgülükke elig urmış ol

3148 veḷikiṇ evürdi bu dünyada yüz
turup taġḳa kirdi könḡül ḳıldı tüz

B232 3149 bayat tapġı birle özin emgetür
C182 tapuġ birle yazuꝁ igin emletür

3150 meninḡde yüz üsteng anınḡ erdemi
buḍunda talusı kişi köḍrümi

3151 mini birle bolsa meninḡ ol ḳadaş
ḳamuġ işke bolġay anınḡ bilgi baş

3152 ilig altunı tınġa könḡli bütüp
sevinçin tirilgey ajunuġ tutup

İLİG SU'ALİ ÖGDÜLMİŞKE

3153 ilig aydı arzum tilekim bu ol
anı bulsa ötrü tayanġay könḡül

3154 negü teg ḳılur sen bu işke itig
manḡa yaḳru bir sen anı ay tetig

3155 negü teg oḳılım anı ay berü
kimi ıḍsa bolġay oḳıtçı naru

3156 bitigmü kerek ya söz ıḍsa tilin
yaraġı negü teg sen andaġ ḳılın

3143 *tile*] B_9 *tile* (*t*- noktasız) C_{12} *bile* | *beçlük*] B_9 *beḍük* C_{12} *bidük* (*bi*- noktasız) ‖ 3144 *begig*] B_{10} *begig* (*-g*- çizgisi yok) ‖ 3145 *ermez*] B_{11} *ermes* ‖ 3146 *saḳınuꝁ oḍuġ*] B_{12} *saḷınuꝁ oḍuġ* (satır altında *saḷınçı uzun*) C_{15} *saḷınuꝁ oduġ* | *ḳayu ... boḍuġ*] B_{12} ... *tegse boḍur tü boḍuġ* (satır altında *yaman yaḫşı bolur*) C_{15} *ḳayu iş iş* (üzerinden çizilmiş) *-ke tegse boḍur* (*b*- noktasız) *tü boḍuġ* (*b*- noktasız) ‖ 3147 *elig*] C_{16} *ilig* ‖ 3148 *veḷikiṇ ... dünyada*] B_{14} *veḷikiṇ ivürdi* ... C_{17} *veḷikiṇ ... dünyada*" ‖ 3150 *meninḡde ... üsteng*] B_2 *meninġde yüz üsteng* (satır altında *işi yaḫşı*) C_2 *mening-de*" *yüz*

3143 Ne kadar çok olursa olsun, memleket işine yardımcılar ara;
memleket düzenlenir, büyük bey arzularına huzurla kavuşur.

3144 Memlekette faydalı ve zeki insanlar ne kadar çok olursa,
işleri bunlar görür ve bey de o kadar rahat eder.

3145 Yok değil, benim akrabalarım arasında da
çok geniş bilgili böyle bir kişi var.

3146 Kendisi her türlü erdem ve takva sahibi olup
uyanıktır ve elinden her türlü iş gelir.

3147 Hareketi doğru ve adı Odgurmış'tır;
o her türlü iyiliğe el vurmuştur.

3148 Fakat bu dünyadan yüzünü çevirdi; kalkıp dağa çıktı,
dünya endişelerini gönlünden uzaklaştırdı.

3149 Tanrıya ibadet ederek kendisini zahmete veriyor
ve günah hastalığını ibadetle tedavi ediyor.

3150 Onun erdemi benimkinden yüz kat fazladır;
o halkın ileri geleni ve insanların seçkinidir.

3151 Benim bu akrabam burada yanımda bulunsaydı,
bize her işte bilgisiyle rehberlik ederdi.

3152 Hükümdar, altınına gerek kalmadan ona gönülden inanarak,
dünyayı idare eder ve sevinç içinde yaşardı.

HÜKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ'E SUALİ

3153 Hükümdar: Arzum ve dileğim budur, dedi
onu bulursam, her işte ona güvenebilirim.

3154 Bu işin çaresi neyse bak; ey zeki,
sen onu mutlaka yanıma getir.

3155 Onu buraya nasıl davet edelim,
onu çağırmak üzere kimi gönderelim.

3156 Mektup mu gerekir ya da ağızdan söz mü ulaştırmalı;
sen nasıl uygun görürsen öyle yap.

---

artuḳ ‖ 3151 *mini*] C_3 *mening* ‖ 3152 *sevinçin*] B_4 *sẹvinçin* (satır altında *sẹvünçi*) ‖
ilig ... ögdülmişke] nüshalarda bu başlık yok
3153 *tayanġay*] C_5 *tạyanġa* ‖ 3154 *negü ... sen*] B_6 *nigü tęg ḳ. se* C_6 *nigü tęg ḳ. se*^{n} | *yaḳru ... sen*] B_6 *yaḳru* (satır altında *pęnd*) *birseng* C_6 *yaḳru birseng* ‖ 3155 *negü*] B_7 ve C_7 *nigü* ‖ 3156 *negü*] B_8 ve C_8 *nigü* ‖

ÖGDÜLMİŞ CEVABI İLİGKE

3157 yanut birdi ögdülmiş aydı bu söz
ayıtmışḳa ilig cevab ḳıldı öz

3158 ḳadaşım barını ötündi özüm
kelirmü ya kelmez açılmaz sözüm

3159 ḳalı kelse eḍgü aġırladı söz
apaṅ kelmese bolġa yarlıġ uçuz

3160 sınlġaymu erki ilig altını
ilengey mü erki maṅga ol köni

İLİG CEVABI ÖGDÜLMİŞKE

3161 ilig aydı men söz ayıttım saṅga
sen öz bilmişiṅg sözni aydıṅg maṅga

B233 3162 oḳı kelse kelgey ḳalı kelmese
negüke ilengü sözüm tutmasa

3163 sen ögdüṅg anıṅg türlüg erdemlerin
ol erdem üçün men tiler men erin

3164 biliglig uḳuşluġ tidüküṅg üçün
anı arzuladım haväḳa öçün

C183 3165 biliglig uḳuşluġ kişi ol kişi
anıṅgda narı barça yılḳı tuşı

3166 biliglig uḳuşluġ bilir bilse iş
biliglig uḳuşluġ ḳılur ḳılsa iş

3167 muṅgar meṅgzer emdi bu söz belgülüg
eşitgil munı sen ay ersig külüg

3168 bilig birle yazlur ḳamuġ ters tügün
bilig bil uḳuş uḳ tirilgil ögün

3169 bilig işke tutġıl taḳı til köni
taḳı ögrenü tur usanma bu kün

3170 maṅga yalṅguz ermez anıṅgdın asıġ
saṅga ma ḳadaştın asıġ hem tatıġ

3158 *özüm*] B_{11} *bu öz* | *kelmez ... sözüm*] B_{11} *ḳelmes açılmas bu söz* || 3159 *apaṅ*] B_{12} *apang* (satır altında *eggr*) || 3160 *sınlġaymu*] B_{13} *sarılġamu* ||
ilig ... ögdülmişke] nüshalarda bu başlık yok
3161 *ayıttım*] B_{14} ve C_{14} *ayıt(t)ım* | *bilmişiṅg*] C_{14} *bilmişig* || 3162 *negüke ... tutmasa*] B_1 *nigüke*

ÖĞDÜLMİŞ'IN HÜKÜMDARA CEVABI

3157 Öğdülmiş yanıt verdi ve dedi ki:
Hükümdarın sualine cevabım şudur.

3158 Böyle bir akrabamın bulunduğunu arz ettim,
fakat gelip gelmeyeceği hakkında bir şey söyleyemem.

3159 Eğer gelirse çok iyi, emrinize hürmet gösterdi demektir;
eğer gelmezse fermanınıza önem vermemiş olur.

3160 Hükümdarın altını acaba ona etki eder mi;
o doğru insan acaba beni azarlar mı?

HÜKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ'E CEVABI

3161 Hükümdar dedi ki: Ben sana bir şey sordum,
sen de kendi bildiğini bana söyledin.

3162 Çağır, gelirse gelir; eğer gelmezse ve
sözümü dinlemezse senin ne kabahatin var.

3163 Sen onun her türlü erdemini övdün,
bu erdemlerinden dolayı ben onu istiyorum.

3164 Hava ve hevese düşman olduğu ve sen de
bilgili ve akıllı dediğin için onu arzuladım.

3165 İnsan dediğin bilgili ve akıllı olandır;
onun dışındakilerin hepsi de hayvan gibidir.

3166 İş bilirse bilgili ve akıllı insan bilir;
iş yaparsa bilgili ve akıllı insan yapar.

3167 Bu gerçekten şuna benzer;
ey mert kahraman, bunu dinle.

3168 Bütün kördüğümler bilgi ile çözülür;
bilgi bil, anlayışlı ol, akıl ile yaşa.

3169 Bilgiyle iş gör sözün doğru olsun;
öğrenmeye devam et, bugünü boş geçirme.

3170 Bu akrabadan yalnız ben değil,
sen de yararlanacak ve hoşnut olacaksın.

---

ilengüm ... C_{15} *nigûke* ... *bütmese* (*b-* yerine önce *t-* yazılmış) || 3163 *tiler* ... *erin*] B_2 *tiler men erin* (satır altında *anı*) C_{16} *tiler me" e.* || 3164 *üçün*] C_{17} *içün* | *havalka*] B_3 *hava-lka* (satır altında *aytlkan*?) | Dörtlük, B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *şi'r* sözüyle ayırt edilmiştir || 3169 *til*] B_8 *bil* C_6 *til* (*ti-* noktasız) || 3170 *yalnguz ermez*] B_9 *yalnguz ermes* C_7 *yangluz e.* ||

3171 ḳadaşlıġ bolur sen kerek bu ḳadaş
ḳadaş bolmasa tutġu erke adaş

3172 iḍi yalḳşı aymış kör ilçi başı
ḳamuġda küçi bek ḳadaşlıġ kişi

3173 ḳadaşlıġ kişi küsi çaṽı beḍük
adaşlıġ kişi atı saṽı beḍük

3174 ḳadaşın̄g yoḳ erse yorı tut adaş
adaş eḍgü bolsa bu boldı ḳadaş

ÖGDÜLMİŞ CE̤VABI İLİGKE

B234 3175 yanut birdi ögdülmiş ilig ḳutı
anı çın tilese iteyin otı

3176 ilig yarlılḳasa barayın özüm
olḳıyın anı men açayın sözüm

3177 tilin sözleyin men tükel türlügün
biligdin ulḳuştın söz öḍrüp ögün

3178 ilig me bitisü öz elgin bitig
olḳısu ilig yarlıġın ol tetig

C184 3179 man̄ga bütsün mindin tiyü bilmesü
yime yarlıġ eştip kite turmasu

3180 neçe me özüm sözlese söz tilin
ilig yarlıġı bu bitig söz aḍın

3181 negü tir eşitgil ay aṣlı aġı
ḳara kör̄glin aṽlar begi yarlıġı

3182 taḳı yalḳşı aymış biliglig özi
tügülmiş kör̄gülni yazar beg sözi

3183 isig sözlese ḳullḳa begler tilin
unıtmaz anı ḳul tirilse yılın

3184 ḳalı beg tili yumşalḳ erse süçig
anı seṽdi buḍnı uluġ tut kiçig

3171 *ḳadaşlıġ ... ḳadaş*] B_{10} *ḳaḍaşlıġ bolur se ... ḳaḍaş* C_8 *ḳ. bolur se*^{n} ... | *ḳadaş*] B_{10} *ḳaḍaş* || 3172 *iḍi yaḳşı*] B_{11} *iḍi* (satır altında *özi*) *yaḳşı* C_9 *idi yaḷışı* | *ḳamuġda ... küçi*] B_{11} *ḳaṃuġda küçi* (satır altında *dayim*) C_9 *ḳaṃuġ edgüçi* || 3173 *çaṽı beḍük*] B_{12} *çaṽ beḍük* (satır altında *çavı uluġ*) C_{10} *ç. bidük* | *saṽı*] B_{12} *saṽı* (satır altında *pak*) || 3174 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *adaş*] B_{13} *ḳaḍaş* | *boldı*] B_{13} *boldı* (satır altında *üzüldi?*) || 3177 *sözleyin ... tükel*] C_{16} *sözlegeymen ḳaṃuġ* |

3171 İnsanın akrabası varsa yanında bulunmalı;
akrabası yoksa insan ahbap edinmeli.

3172 Dinle, memleket hâkimi çok yerinde söylemiş;
akrabaları olan kişi herkesten daha güçlüdür.

3173 Akrabaları olan kişinin namı ve şöhreti büyüktür;
arkadaşları olanın adı ve sözü muteberdir.

3174 Akraban yoksa, arkadaş ve ahbap edin,
iyi arkadaş akraba gibi olur.

ÖĞDÜLMİŞ'İN HÜKÜMDARA CEVABI

3175 Öğdülmiş yanıt verdi ve dedi ki: Ey devletli hükümdar,
onu gerçekten arzu ediyorsan çaresine bakayım.

3176 Hükümdar emir buyurursa kendim gideyim;
meseleyi açarak onu buraya davet edeyim.

3177 Bilgi, akıl ve zekâmı kullanarak
türlü dil döküp onu iknaya çalışayım.

3178 Hükümdar da kendi eliyle mektup yazsın,
o zeki insan da hükümdar fermanını bizzat okusun.

3179 Bana güvensin ve bunun yalnız benim arzum olduğunu
sanmasın; fermanı da duysun ve arzuya muhalefet etmesin.

3180 Ben ağızdan ne kadar söz söylesem de
hükümdarın fermanı, yazılı sözü başkadır.

3181 Dinle, aslı sırmalı ipek gibi temiz ve kıymetli olan ne der:
Beyin fermanı halkın gönlünü avlar.

3182 Bilgili ne kadar güzel söylemiş:
Beyin sözü kapalı gönülleri açar.

3183 Beyler kula iltifat ederse,
kul bunu hayatı boyunca unutmaz.

3184 Eğer beyin dili yumuşak ve tatlıysa,
onu büyük küçük bütün halk sever.

---

ul̇uştın ... ögün] B_3 *ul̇uşdın ... ögün* (*-g-* çizgisi yok) C_{16} *ul̇uş-dın ...* || 3178 *ol̇ısu*] B_4 *eşitsü* || 3179 *bütsü tiyü*] B_5 *bütsü* (*b-* yerine *t-* ile) *tiyü* C_1 *b. mi̇ndin tiyü* | *eştip*] B_5 *eştip* (*-ş-* noktasız) C_1 *eştip* || 3180 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış || 3181 *negü ... ağı*] B_7 *nigü ... ağı* (satır altında *ʿaḳıl*) C_4 *nigü ...* | *körglin avlar*] B_7 *k. avlar* (*-v-* tek noktalı) C_4 *köngli aḳlar* || 3182 *yaḳşı*] B_8 *yaḳşı* C_5 *yaḫşı* || 3183 *isig*] B_6 *isig* (satır altında *ısıḳ*) | *unutmaz*] B_6 *unutmas* || 3184 *sevdi*] B_{10} *seẏdi* (satır üstünde *seẏdi*) ||

İLİG CẹVABI ÖGDÜLMİŞKE

3185 ilig aydı emdi bu erse yaraġ
bitiyin bitigim anı̄gar bolsu aġ

3186 sanı̄ga barġu erse itingil itig
munu men özümdin bitiyin bitig

39.
KÜN TOĠDI İLİG OḌĠURMIŞḲA BİTİG BİTİP IḌMIŞIN AYUR

B235 3187 ḍẹvat ḳoldı kaġıḍ bitidi bitig
bitig birle itti işinı̄ge itig

3188 bayat atı birle sözüg başladı
törütgen igiḍgen keçürgen tidi

3189 ayur men bitidim bayatım atı
bu at ol ḳamuġ türlüg igke otı

3190 öküş ögdi artuḳ telim minı̄g ṣẹna
ḳılur men bayatḳa anı̄gar yoḳ ſẹna

3191 tiledi törütti ḳamuġ teprerig
tirilgü birür yim tutar ol tirig

3192 uġan ol köni çın törü birgüçi
törümiş ḳamuġ ḫallḳḳa yetrür küçi

3193 yaşıl kök yarattı yaruttı kün ay
ḳara tün yaruḳ kün saḳışlıġ yıl ay

3194 törütti bu eṽren tuçı eṽrülür
bayat ḥuḳmi taḳdir bile tezginür

3195 törütmezde aşnu yorıttı ḳaża
ḳażaḳa tapı bol boyun eg uḍa

C185 3196 negü ḳolsa ḳıldı ne ḳolsa ḳılur
negü aysa boldı ne aysa bolur

3185 C'de bu beyit yok ‖ 3186 nüshalarda metnin bu kısmında bir karışıklık var; C_9'da beyitin ikinci mısrası için krş. beyit 3187 | *munu ... bitig*] B_{13} *... bịtidim bịtig* C_9 *bịtig birle ite y işing-ge itig* ‖

kün toġdı ... ayur] B_{14} *bab kün toġdı ... ıdmışnı aytur* C'de bu başlık yok

3187 C'de bu beyit yok (krş. beyit 3186 not) | *itti*] B_1 *it(t)i* ‖ 3188 *törütgen*] B_2 *törụ̄tgen* ‖

HÜKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ'E CEVABI

3185 Hükümdar dedi ki: Uygun görüyorsan,
şimdi mektubu yazayım, bu onu avlayacak ağ olsun.

3186 Senin gitmen gerekiyorsa hazırlan;
ben de bir mektup yazıp sana vereyim.

39.

HÜKÜMDAR KÜN-TOĞDI'NIN ODGURMIŞ'A MEKTUP YAZIP GÖNDERİŞİNİ ANLATIR

3187 Hükümdar hokka ve kâğıt istedi, mektup yazdı;
mektup ile işini düzene koydu.

3188 Tanrı adıyla başladı söze:
Yaratan, besleyen ve göçüren odur, dedi.

3189 Sonra devam etti: Tanrının adını yazdım,
bu ad her türlü derde devadır.

3190 Tanrıya pek çok hamd ve binlerce sena
ederim, onun için fanilik yoktur.

3191 Bütün hareket edenleri o diledi ve yarattı;
onlara rızk ve hayat veren odur.

3192 Kadirdir, adildir, hak kanunları koyan odur;
yarattığı bütün mahluklara gücü yeter.

3193 Mavi göğü yarattı, güneşi ve ayı aydınlattı; karanlık gece
ve aydınlık gün, yıl ve ay hesabını bulmak içindir.

3194 Bu feleği yarattı ki, durmadan döner;
Tanrının hükmü ve takdiriyle hareket eder.

3195 Yaratmadan önce, kaza tayin etti;
kazaya razı ol, boyun eğ ve ona uy.

3196 Ne istediyse yaptı ve ne isterse yapar;
ne dediyse oldu ve ne derse olur.

3190 *min̄g*] B_4 *ming* (*-i-* yerine *-n-* ile) ‖ 3191 *törütti*] B_5 ve C_{13} *törüt(t)i* ‖ 3192 *törü*] B_6 *turur* (*-r-* satır üstünde yazılmış) ‖ 3193 *yarattı*] B_7 *yarıt(t)ı* C_{15} *törüt(t)i* ‖ 3194 *törütti ... evrülür*] B_8 *törıt(t)i bu evren* (satır altında *ʃeʃek*) *tuçı* (satır altında *dayim*) *e.* C_{16} *tut(t)ı ...* ‖ 3195 *törütmezde ... yorıttı*] B_9 *törütmes-te* (satır altında *yaratmasta*) *a. yorıt(t)ı* C_{17} *törütmes-de a. yorıt(t)ı* | *tapı*] B_9 *tapı* (satır altında *yeter*) ‖ 3196 *negü ... ḳolsa*] B_{10} *nigü ...* C_1 *nigü ... bu ḳılsa* | *negü*] B_{10} ve C_1 *nigü* ‖

3197 iligdin sẹlam kөŋ̃gül aytu bitig
bitidim esenlik öze ay tetig

3198 esen barmu erki et öz inçlikin
negü teg yüḍer erki öḍlek yükin

3199 eşittim seniŋ̃ eḍgü ḳılḳınŋ̃ yaŋ̃gınŋ̃
bu öḍte yoḳ ol tip saŋ̃a tuş teŋ̃giŋ̃

3200 bayat ḳılmış emdi saŋ̃a eḍgülük
bilig birmiş erdem uḳuş ög ülüg

3201 bu yaŋ̃lıġ ḳılınçınŋ̃ eşitti özüm
sini arzuladı ay körklüg yüzüm

B236 3202 ḳadaşınŋ̃gnı ıḍtım bu ögdülmişig
sözümni tegürgey uḳup bilmişig

3203 yalḳın ḳa ḳadaştın yitürmiş sen öz
uluş kẹnd buḍundın evürmiş sen yüz

3204 turup taġḳa kirmiş özüŋ̃ yalŋ̃guzun
tapuġ ḳılġuḳa bu tapuġ keḍ uzun

3205 negü ḳıldı erdi ḳadaşlar saŋ̃a
nelük yüz evürdüŋ̃ aça ay maŋ̃a

3206 ḳalı tegdi erse saŋ̃a küç basınç
berü kel maŋ̃a ay bu ḳaḍġu saḳınç

3207 saŋ̃a men bireyin törü küç bile
bu yirde tirilgil sevinçin küle

3208 ḳadaştın ḳadaşḳa asıġlar bolur
asıġ birle yalŋ̃guḳ tatıġlar bulur

3209 barışġu kerek ḳa ḳadaşlar bile
ḳatılġu kerek iş adaşlar bile

3210 ḳayuda yaraşıḳlıḳ erse yalḳın
ol işte bolur asġı kөŋ̃glün baḳın

3211 negü tir eşitgil bu şi'r ayġuçı
ikigü yaraşsa asıġ yir tuçı

C186 3212 yaġız yir yaşıl suv yaraştı bile
ara miŋ̃ çiçekler yazıldı küle

3197 *kөŋ̃gül*] B_{11} ve C_2 *köngli* ‖ 3198 *et öz*] B_{12} *ẹt öz* | *negü*] B_{12} ve C_3 *nigü* ‖ 3199 *eşittim ... yaŋ̃gınŋ̃*] B_{13} *eşit(t)im seṇing ḳ. yaṇgıng* C_4 *eşit(t)im ... yaṇging* (*y-* noktasız, *-n-* noktası sağa kaymış ?) | *yoḳ ... tip*] C_4 *kişi yoḳ* ‖ 3201 *eşitti*] B_{15} ve C_6 *eşit(t)i* ‖ 3203 *ḳa ... sen*] B_2 *ḳap ḳaḍaşdın y. se* C_8 *ḳa ḳaḍaş-dın y. se*" | *sen*] B_2 *se* C_8 *se*" ‖ 3205 *negü*] B_4 ve C_{10} *nigü* ‖ 3207 *bireyin*] C_{12}

3197 Bu hükümdarın selam ve hatır sorma mektubudur;
bunu esenlik dileğiyle yazdım, ey zeki insan.

3198 Vücudun sağ ve sıhhatte midir;
devran yükünü acaba nasıl yükleniyor.

3199 Senin iyi tavır ve hareketlerini duydum;
bu devirde sana denk ve eş olmadığını işittim.

3200 Tanrı sana şimdi lütfetmiş bilgi vermiş;
erdem, akıl ve anlayış nasip etmiş.

3201 Senin böyle olduğunu işittim,
ey güzel yüzlüm, gönlüm seni arzuladı.

3202 Akrabanı, Öğdülmiş'i sana gönderdim,
sözümü ve anlayıp bildiklerini sana eriştirecek.

3203 Sen yakın akraba ve kardeşlerden uzaklaşmışsın;
köy, kasaba ve şehir halkından yüz çevirmişsin.

3204 İbadet etmek için kalkıp tek başına dağa çıkmışsın;
fakat bu ibadet çok uzun sürmüş.

3205 Akrabaların sana ne yaptı, niçin onlardan
yüz çevirdin; açıkla bunu bana.

3206 Eğer zulüm görmüşsen bana gel;
bu dert ve endişeni bana anlat.

3207 Ben kudretimle senin hakkını vereyim;
neşe ve sevinç içinde burada yaşa.

3208 Akraba akrabadan yararlanır;
insan bu şekilde zevke kavuşur.

3209 Akraba ve kardeşlerle barışmak,
eş ve dostlarla kaynaşmak gerekir.

3210 Nerede yakınlık ve uygunluk varsa,
o işte fayda vardır; bunu iyice düşün.

3211 Şair ne der, dinle; iki insan birbirine uygun düşerse,
bu daima onların faydalarına olur.

3212 Kara toprak, mavi su birbirine yaraştı;
ortada binlerce çiçek gülerek açıldı.

---

bïreyin | *yirde ... sevinçin*] B_9 *yïrde ... sevinçin* C_{12} *yerde* (-*e*- harekeli) ... *sevünçün* || 3208 *ḳadaştın*] B_7 ve C_{13} *ḳadaş-dın* | *yalıgulı*] C_{13} *yanglulı* || 3209 *barışgu ... ḳadaşlar*] B_8 *barışgu kerek ḳap ḳadaşlar* C_{14} *yaraşgu kerek ḳap ḳadaş-lar* || 3210 *işte ... bakın*] B_9 *iş-de ... bakın* C_{15} *iş-de ... köngli bakın* (*b*- noktasız) || 3211 *negü*] B_{10} ve C_{16} *nigü* | Dörtlük, B'de çizgiler ve C'de ayrı satırsa *şi'r* sözüyle ayırt edilmiştir || 3212 *yir*] B_{11} *yïr* C_1 *yer* (-*e*- harekeli) ||

3213 yaraşıḳ yorısa ḳadaş ya adaş
olardın bolur ḳa ḳadaşḳa bile

3214 ḳalı bardınḡ erse tapuġ ḳılġalı
tapuġ ḳendte ḳılġıl bu ol din yolı

3215 uluş ḳendte ṭaʿạt telim bar ıḍuḳ
uş ol yirde yetrü körü barsa yoḳ

3216 bilig ögren aşnu tapuġlḳa öküş
biligsiz tapuġ asġı bolmaz ülüş

B237 3217 kişi iki türlüg kişi atanur
biri ögretigli biri ögrenür

3218 ikide naru barça yılḳı sanı
tilese munı tut tilese anı

İLİG PẸNDİ OḌĠURMIŞḲA

3219 sen emdi ḳayu sen manḡa ay aça
ikide biri bol üçünçte ḳaça

3220 bilig bildinḡ erse tükel ögrenip
anı işlet emdi kör emgek ıḍıp

3221 ḳalı bilmedinḡ erse ögren bilig
tapuġlarlḳa ötrü tegürgil elig

3222 negü tir eşitgil bilig birgüçi
bilig birle ṭaʿạt tapuġ lḳılġuçı

3223 bilig birle yaḳġıl bayat tapġınḡa
bilig tamġa bolur tamu ḳapġınḡa

3224 bilig birle ṭaʿạt muyanı tümen
biligsiz tapuġ ḳılsa bulmaz muyan

3225 biligsiz tapuġ ḳılmışında körü
biliglig uḍımış muyanı örü

3226 uluş ḳend içinde tapuġ bar telim
uş ol yirde ḳılsa bulumaz yarım

3227 seninḡ anda tapġunḡ nạmaz ol biri
talḳı biri ruza tutar sen urı

3213 *l̇ıa*] B_{12} *l̇ıap* (*-p* satır üstünde sonradan yazılmış) C_2 *ḳap* ‖ 3214 *bardınḡ*] B_{13} *bạrdıng* C_3 *birding* (*bi-* noktasız) ‖ 3215 *ıḍuḳ*] B_{14} ve C_4 *ıduḳ* | *uş ... barsa*] B_{14} *uşol yi̇rde ... bạrsa* (*b-* noktasız) C_4 *uşol yẹrde* (*-ẹ-* harekeli) ... *bạrsa* (*b-* noktasına dikkat) ‖ 3216 *bolmaz*] B_{15} *bolmas* ‖

3213 Akraba veya arkadaşlar birbirlerine uygun hareket ederse,
bunlardan yeni akraba ve ahbaplıklar meydana gelir.

3214 Eğer ibadet etmek için oraya gittinse,
ibadeti şehirde kıl, din yolu budur.

3215 İyice düşünürsen, Allah'ın büyük emirlerini yerine
getirme fırsatı oraya nispetle burada daha çoktur.

3216 İbadet etmek için önce çok bilgi edin,
bilgisiz ettiğin ibadetten fayda gelmez.

3217 İki türlü insana insan derler:
biri öğreten, biri öğrenen.

3218 Bu ikisinden başkasını hep hayvan kabul et;
hangisini istersen onu seç.

HÜKÜMDARIN ODGURMIŞ'A NASİHATİ

3219 Şimdi sen hangisisin, bana açıkça söyle;
ikisinden biri ol, üçüncüsünden kaçın.

3220 Zahmetle öğrenerek bütün bilgilere sahip oldun;
şimdi bunları zahmet çekmeden işlet.

3221 Eğer henüz öğrenmedinse bilgi öğren,
ibadetlere de ondan sonra başla.

3222 Bilgi veren ve bilgiyle Tanrının buyruklarına
uygun ibadet eden ne der, dinle.

3223 Tanrı ibadetine bilgiyle yaklaş;
bilgi cehennem kapısını mühürler.

3224 Bilgiyle yapılan ibadetin sevabı çoktur;
bilgisiz kişi ibadet ederse sevap kazanamaz.

3225 Bilgisizin ibadet ile meşgul olmasından,
bilgilinin uyumasının sevabı daha çoktur.

3226 Köy ve şehirde yapılacak çok ibadet vardır;
orada bunun yarısı bile bulunmaz.

3227 Senin oradaki ibadetinin biri namaz,
biri de tuttuğun oruçtur, ey oğul.

3219 *kaγu sen*] B_4 *l. se* C_9 *l. se*^{n} | *ikide*] C_9 *iki-de*^{n} || 3222 *negü*] B_7 ve C_{12} *nigü* || 3223 *yaḳġıl*] B_8 *ögren* C_{13} *yaḳıḳıl* | *bolur ṭamu*] B_8 *b. ḳamuġ* C_{13} *boldı ṭamuġ* || 3224 *muyanı*] B_9 *mu yanı* | *bulmaz*] B_9 *bulmas* C_{14} *bıılmaz* || 3226 *uş ... bulumaz*] B_{11} *uşol yi̇rde l. bulumas* C_{16} *uşol yerde* (-e- harekeli) *l. bıılumaz* || 3227 *tutar sen*] B_{12} *t. se* C_{17} *t. se*^{n} ||

C187 3228 munıñgda aḍın anda ṭaʿạt ḳayu
manïga körkitü bir tilin sözleyü

3229 atandı özüñg emdi zahịd atı
bu atıñg sanïga boldı ṭaʿạt yutı

B238 3230 munïgar arsıḳar erse emdi özüñg
bu ṭaʿạt yaṽa boldı kesgil sözüñg

3231 tapuġ ḳılğu ḫalḳtın anı kizlegü
öküş ṭaʿạt erse anı azlaġu

3232 kişi eḍgüsi ḳılsa ṭaʿạt tapuġ
anı ḫalḳta kizler yapar bu ḳapuġ

3233 negü tir eşit emdi maʿni bu söz
bu söz işke tutġıl aya eḍgü öz

3234 eren er ḳatında özin kizledi
tapuġ ḳıldı yüz yıl anı azladı

3235 tapuġ kizlegü ḳıl kişi körmesü
bu söz sıṛım erdi özüm sözledi

3236 berü kel uluş kẹndte ḳılğıl tapuġ
ḳamuġ eḍgülükke açılsu ḳapuġ

3237 buḍunḳa tusulğıl munïgıñga yara
ḳadaşḳa baġır bir yaḳınlıḳ ula

3238 telim ögsüzüg kör ya tul tulsaḳıġ
ya közsüz ya oldrum yime aḳsaḳıġ

3239 cẹmaʿạt bile ḳıl farïża nạmaz
çıġaylar ḫạcı ḳıl aḍına nạmaz

3240 ḫạlal dünya ḳazġan çıġayḳa üle
kişi elgi tutġıl yanut ḳıl yüle

3241 bu samış tapuġ barça ṭaʿạt turur
bu ṭaʿạt bile barça raḫạt turur

3242 munı barça ḳoḍtı özüñg yalnïguzun
nạmaz ruza tuttı ay ḳılḳı tüzün

3243 nạmaz ruza barça öz asğıñg turur
öz asğın tilegli bağırsız bolur

3228 *munıñgda*] B_{13} *munungda* C_1 *munung-da*^{n} | *bir*] C_1 *bïr* || 3231 *ḫạlḳtın*] B_2 ve C_4 *ḫạlḳ-dın* || 3232 *ḫạlḳta*] B_3 *ḫạllḳ-ḳa* || 3233 *negü*] B_4 ve C_6 *nigü* | Dörtlük, B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *şiʿr* sözüyle ayırt edilmiştir || 3235 *sözledi*] C_9 *kizledi* || 3237 *ḳadaşḳa*] B_8 *ḳạḍaş-ḳa* || 3238 *telim ... tulsaḳıġ*] B_9 *tẹlim* ... C_{12} *yẹtim ... tursaḳıġ* | *oldrum ... aḳsaḳıġ*] B_9 ... *aḫsaḳıġ* C_{12} *oldurum y. aḫsaḳıġ*

3228 Bunlardan başka orada
hangi ibadet var; söyle, göster.

3229 Sen şimdi zahit [sofu] adını aldın;
bu adın ibadetin için sana büyük felaket oldu.

3230 Bununla şimdi kendini aldatıyorsun,
bu ibadet boşunadır, sözünü kes.

3231 İbadet kılmalı, fakat onu halktan gizlemeli;
ibadet ne kadar çok olsa bile onu azımsamalı.

3232 İnsanların iyisi buyruklara uyup ibadet ederken,
onu halktan gizler ve kapısını kapatır.

3233 Şimdi bu sözün manası nedir, dinle;
ey iyi insan, bu söze göre hareket et.

3234 Gerçek insan başkalarının yanında kendini gizlemiş;
yüz yıl ibadet kılmış ve bunu da azımsamış.

3235 İbadeti gizlemeli; yap, fakat insanlar görmesin;
bu sözüm bir sırdı, işte şimdi açığa vurdum.

3236 Buraya gel, köy veya şehirde ibadet et;
sana her türlü iyilik kapıları açılsın.

3237 Halka faydalı ol, muhtaçlara yardım et;
akrabalarına yakınlık göster, bağlarını aç.

3238 Bak, burada birçok yetim, dul, aciz,
kör, kötürüm ve topal vardır.

3239 Farz namazlarını cemaat ile kıl,
fakirlerin haccı olan cuma namazlarını kıl.

3240 Helal dünyalık kazan ve fakirlere dağıt;
insanlara yardım et, onlara güler yüzle davran.

3241 Bu sayılan hizmetler birer ibadettir;
bunları yerine getiren herkes müsterih olabilir.

3242 Bütün bunları terk ettin; tek başına namaz kılıyor
ve oruç tutuyorsun, ey asil doğalı.

3243 Namaz ve oruç, bunlar hep kendi yararın içindir;
hep kendi yararını düşünen insan bencil olur.

‖ 3241 *barça*] C_{15} *ḳul-ḳa* ‖ 3242 *ḳoḍlu ... yalnḡuzun*] B_{13} *yalnḡuz ḳoḍlu özi yalnguzun* C_{16} *ḳodlu ö. yangluzun* | *tuttı*] B_{13} ve C_{16} *tut(t)ı* ‖

C188 3244 iḍi yaḳşı aymış kişi öḍrümi
kişike baġırsaḳ kişi köḍrümi

C239 3245 kişi eḍgüsi bu öz asġın ḳoḍup
kişi asġı ḳolsa kör emgek yüḍüp

3246 baġırsaḳ kerek er ne baġrı süçip
törü birse eḍgü isizke açıp

3247 tirig yalnı̃guḳ oġlı tusulġan kerek
tusulmaz kişi toġsa ölgen kerek

3248 kişike tusulur kişi eḍgüsi
bu eḍgü kişi ol buḍun toḍġusı

3249 tapuġḳa ınanıp ḳayu erse ḳul
bulumadı teni̇̃gri sevinçini̇̃ge yol

3250 bayatım sevinçi tilese özüni̇̃ğ
mūsūlman sevinçi tile kes sözüni̇̃ğ

3251 senini̇̃ğ tapġını̇̃ga muni̇̃gluġ ermez bayat
özüni̇̃ğ ḳulluḳı ḳıl tile eḍgü at

3252 kimini̇̃ğ atı ḳul bolsa ḳılḳı tapuġ
tapuġsuz ḳul atı meçaz ol ḳamuġ

3253 tapuġ ḳıl tapuġ tınma ḳulluḳ bu ol
tapuġḳa baḳa kör me bekle bu yol

3254 iḍi yaḳşı aymış bügü bilgi kini̇̃ğ
munı işke tutġıl aya elgi kini̇̃ğ

3255 tapuġ ṭaʿaṭim tip küvenme öküş
tapuġ ḳıl bayatḳa tapuġluġ küsüş

3256 tapuġ ḳıl bayatḳa bu ol ḳulluḳuni̇̃ğ
tapındım tiyü sen unıtma uḳuş

3257 ay oḍġurmış emdi oḳır men sini
öz asġı tiler tip saḳınma mini

C189 3258 ḳalı kelse asġı tususı sani̇̃ga
yime kelmese sen yası yoḳ mani̇̃ga

3259 oḳır men sini ḫalḳḳa eḍgü üçün
bu eḍgü buḍun asġı buzma küçün

3244 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *iḍi yaḳşı*] B_{15} *iḍi yaḷşı* C_1 *idi yaḫşı* || 3246 *törü*] C_4 *törụ* || 3247 *yalnı̃guḳ*] B_3 *yalnguḷ* C_5 *yanguḷ* | *tusulmaz*] B_3 *tusulmas* C_5 *tụsulmaz* || 3248 *toḍġusı*] B_4 *toḍġusı* C_6 *tutġusı* || 3249 *sevinçini̇̃ge*] C_7 *sẹvünçinge* || 3250 *sevinçi*] C_7 *sẹvünçi* | *sevinçi ... kes*] B_6 *... tile kin* (?) C_8 *sẹvünçi t. kẹs* || 3251 *tapġni̇̃ga ... ermez*] B_7 *... ermes* C_9 *tapġunga ...* || 3254 *iḍi*

3244 İnsanların seçkini ve olgun olanı
merhametli insan çok güzel söylemiş.

3245 İnsanların iyisi kendi yararını bırakıp
zahmet yüklenerek başkalarının faydasını isteyendir.

3246 İnsan merhametli olmalı ve kötülere acıyıp
onlara iyi yolu şefkatle göstermeli.

3247 Hayattayken, insanoğlu faydalı olmalı;
faydalı olmayacak kişi doğar doğmaz ölmeli.

3248 İnsanların iyisi başkalarına faydalı olur;
halk için gerekli olan bu iyi insandır.

3249 İbadetine güvenen bir kul, Tanrıyı sevindirecek
yolu henüz bulamamış demektir.

3250 Sen Tanrının rızasına ulaşmayı dilersen,
Müslümanların sevinmesini dile, sözü fazla uzatma.

3251 Tanrı senin ibadetine muhtaç değildir;
kendi kulluğunu yerine getir ve iyi ad kazanmaya bak.

3252 Adı kul olanın yapacağı şey ibadettir;
bütün ibadetsiz kulların adı bir mecazdan ibarettir.

3253 İbadet et, durmadan ibadet et, kulluk budur;
ibadete dikkat et ve bu yoldan ayrılma.

3254 Bilgisi geniş hakîm çok yerinde söylemiş;
buna göre hareket et, ey eli açık insan.

3255 İbadet edip ve buyruklara uydum diye fazla gurur getirme;
ibadete devam et, Tanrıya ibadet eden insan azizdir.

3256 İbadet kıl, Tanrıya kulluğun budur;
fakat ibadet kıldım diye idrakini kaybetme.

3257 Ey Odgurmış, şimdi seni davet ediyorsam,
kendi yararımı düşünüyorum zannetme.

3258 Eğer gelirsen senin için faydalı olur;
gelmezsen de bana bir zarar gelmez.

3259 Seni halkın iyiliği için davet ediyorum;
bu iyilik halkın yararınadır, buna karşı gelme.

---

yalṣı] B_{10} *idi yalṣı* C_{12} *idi yalṣı* | *işke*] C_{12} *ışka* | Dörtlük, B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *şi'r* sözüyle ayırt edilmiştir ‖ 3255 *tapuġluġ kūsūş*] B_{11} *t. kūşūş* C_{14} *tapuġ-luḳ kūsūş* ‖ 3256 *bayatlıa*] C_{15} *tayanma* | *tapındım tiyü*] B_{12} ve C_{15} *tapundum tiyü* ‖ 3257 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *tiler ... mini*] C_7 *tiler* (-*r* satır üstünde yazılmış) ... *mïni* ‖ 3258 *kelse*] B_{14} *kelse bęg* (?) C_1 *kelseng* | *kelmese*] C_1 *kelmese*^{n} ‖

C240

3260 balḳa kör men aymış bu sözler tapa
çın erse berü kelgil andın ḳopa

3261 mini birle turġıl manḡa ḳıl basut
çıġayıġ yölegil nenḡin eḍgü tut

3262 özünḡke muyan ol manḡa eḍgü at
ikigü ajun birge erklig bayat

3263 mini eḍgüke yit özünḡ eḍgü bol
kişi eḍgü erdin tüzer eḍgü yol

3264 sebeb bolġıl emdi manḡa eḍgüke
bayat birge eḍgü sanḡa ay böke

3265 negü tir eşitgil tejik bilgesi
tejik bilgeleri çavıḳar küsi

3266 begi bolsa eḍgü buḍunḳa bütün
anınḡ asġı barça buḍun yir ḳutun

3267 özünḡ eḍgü ḳolma beginḡ eḍgü ḳol
begi eḍgü bolsa buḍun asġı ol

3268 ḳara eḍgü bolsa bir özke bolur
begi eḍgü bolsa buḍun kün körür

3269 kişi tip ayurlar ḳayu ol kişi
kişike asıġ ḳılsa itse işi

3270 tözü yalnḡuḳ oġlı sevḭer eḍgüni
bu eḍgü ḳayu ol ögeyin anı

3271 bu eḍgü ol ol ḳılsa ḫalḳḳa asıġ
bu asġı bile bulsa buḍnı tatıġ

3272 baġırsaḳ bolur ḫalḳḳa eḍgü kişi
baġırsaḳ bolun boldunḡ eḍgü kişi

3273 munu sözledim söz bitigin ulam
tükettim sözümni ḳurıttım ḳalem

3274 taḳı ma negü erdi erse sözüm
ḳadaşınḡ tegürgey tilin ay yüzüm

3260 *erse*] C_3 *irse* || 3261 *mini*] C_4 *mening* | *çıġayıġ*] C_4 *çıġanıġ* || 3262 *ol*] B_3 ve C_5 *ọl* | *birge*] C_5 *bĭrge* || 3263 *tüzer*] C_6 *körer* || 3264 *böke*] B_5 *tonga* || 3265 *negü*] B_6 ve C_8 *nigü* || 3266 *begi* ...

3260 Benim bu söylediklerime dikkat et;
doğruysa oradan kalk, buraya gel.

3261 Benimle beraber ol, bana yardım et;
fakirleri destekle, onların durumunu düzeltmeye çalış.

3262 Bu senin için sevaplı bir iş ve benim içinse iyi bir addır;
buna karşılık kadir Tanrı sana her iki dünyayı nasip eder.

3263 Beni iyiliğe doğru götür, kendin iyi ol;
kişi iyi insanlara bakarak yolunu düzeltir.

3264 Bugün bana iyilik yapmam için bir sebep ol;
Tanrı sana bunun karşılığını verir, ey pehlivan.

3265 İranlı bilge ne der, dinle;
İranlı bilgelerin şöhreti büyüktür.

3266 Bey halka karşı iyi ve adil olursa, onun faydası
bütün halka dokunur ve halk mutluluğa kavuşur.

3267 Kendi iyiliğini istersen, beyin iyi olmasını iste;
beyin iyi olması halkın yararınadır.

3268 Halk iyi olursa bu iyilik yalnızca onun içindir;
beyi iyi olursa halk gün görür.

3269 İnsan derler, ama insan kimdir; insan başkalarına
faydalı olan ve onların işlerini gören kişidir.

3270 Bütün insanoğlu iyiyi sever;
iyi nerede, ben de onu öveyim.

3271 İyi, halka faydalı olan
ve bundan dolayı ona zevk veren şeydir.

3272 İyi insan halka karşı şefkatli olur;
merhametli olursan sen de iyi insan olursun.

3273 İşte yazıyla ulaştırılacak sözlerimi söyledim;
sözümü bitirdim ve kalemi sildim.

3274 Bundan başka söyleyecek daha ne sözüm varsa,
akraban bunları da ağızdan bildirecektir, ey ay yüzlüm.

---

buḍunlıṣa] C_9 *budun-ḳa bẹgi bolsa edgü* | *yir*] B_7 *yir* (noktasız) C_9 *bir* ‖ 3268 *bir özke*] B_9 *bir özke* (satır üstündeki ilaveye dikkat) ‖ 3270 *yalnguḳ*] B_{11} *yalnguḳ* C_{13} *yanguġ* ‖ 3271 *bulsa buḍnı*] B_{12} *buḍnı bulsa* ‖ 3273 *tükettim ... ḳurıttım*] B_{14} ve C_{16} *tüket(t)im ... ḳurıt(t)ım* ‖ 3274 *negü*] B_{15} ve C_{17} *nigü* ‖

B241 3275 bitig türdi badı öze tamġalap
C190 sunup birdi ögdülmiş aldı ulap

3276 ilig aydı barġıl taḳı ma negü
yaraġlıġ söz erse tegür ay bügü

3277 ḳatıġlan anı keldür emdi manga
ḳuruġ kelme ansız manga ay tonga

3278 biliglig negü tir eşitgil özüng
yalavaç tetig ıḍ tutuz ma sözüng

3279 negü tutzayın men sanga emdi söz
ḳamuġ söz seningde aya ʿköngli tüz

3280 negü sözlegü ersė sözle tilin
yaraġı ne erse sen andaġ ḳılın

3281 ilel tip turup çıḳtı ögdülmişe
ol eḍgü ḳılınç birle igḍilmişe

3282 atın mindi evke yüz urdı turup
kelip tüşti kirdi yaḳa ḳur yörüp

3283 yaşıḳ yandı yirke yalḳurdı başın
yaruḳ dünya mengzi ḳızardı ışın

3284 ḳoḍı ıḍtı kesme yaruḳ yüz tudı
sevüg zülfi toldı yolḳaru ḳoḍı

3285 turup yundı ḳıldı bu yatġu namaz
töşek ḳoldı yattı uḍıp bardı az

3286 belinglep oḍındı kötürdi başın
ḳara zengi ḳılmış yüzini ışın

3287 turup yundı ḳıldı yana tang namaz
duʿa ḳıldı teşbiḥ yime küḍti az

3288 tuma torḳu ḳalḳan kötürdi uşun
yaruḳ yüz küler teg yarudı ajun

3276 *negü*] B_2 *nigü* C_2 *nigü* ‖ 3278 *negü*] B_4 ve C_4 *nigü* | *yalavaç ... tutuz*] B_4 *yalavaç ...* C_4 *yalavaç ı. ıd tutuz* (*-z* noktasız) ‖ 3279 *negü tutzayın*] B_5 ve C_5 *nigü tutsayın* | *köngli*] C_5 *köngli* (*k-* çizgisi yok) ‖ 3280 *negü*] B_6 ve C_6 *nigü* | *sen andaġ*] C_6 *yaraġlap* ‖ 3281 *igḍilmişe*] B_7 *igdilmişe* C_7

3275 Mektubu katlayıp bağladı ve üstünü mühürleyerek uzattı;
Öğdülmiş gelip elinden aldı.

3276 Hükümdar dedi ki: Git ve daha uygun
ne söz varsa ona ulaştır, ey hakîm.

3277 Şimdi gayret et, onu bana getir;
bana onsuz ve boş gelme, ey yiğit.

3278 Bilgili kişi ne der, dinle;
zeki elçi gönder ve sözünü ona ver.

3279 Ben sana şimdi ağızdan ne söyleyeyim; söylenecek
sözlerin hepsini sen biliyorsun, ey kalbi doğru.

3280 Ne söylemek gerekirse sen ağızdan söyle;
nasıl uygun görürsen öyle hareket et.

3281 İyi terbiye, iyi tavır ve harekete sahip olan Öğdülmiş
"Baş üstüne" diyerek kalkıp çıktı.

3282 Atına bindi, evine doğru hareket ederek gelip indi;
evine girdi, yaka ve kuşağını çözdü.

3283 Güneş döndü, başını yere yaklaştırdı;
dünyanın aydınlık yüzü kırmızı sise büründü.

3284 Perçemini aşağı salıverdi, parlak yüzü kapandı
ve güzel zülfü her yanı kapladı.

3285 Kalkıp aptes aldı ve yatsı namazını kıldı;
döşek istedi ve yatıp biraz uyudu.

3286 Birden silkinerek tekrar uyandı, başını kaldırdı;
sis gökyüzünü kara zenciye döndürmüştü.

3287 Kalkıp aptes aldı, sabah namazını kıldı;
dua etti, tespih çekti, yine biraz bekledi.

3288 Yüzünü örten ipek kalkan sıyrıldı;
gülen parlak yüz gibi dünya aydınlandı.

ögdülmişe || 3282 *atın ... evke*] B_8 *aṭm mündi ivke* C_8 *a. mündi e.* | *yörüp*] C_8 *yörüp* (*y-* noktasız, *-r-* yerine *-z-* ile) || 3283 *yirke*] B_9 *yïrke* C_9 *yerke* (*-e-* harekeli) | *ḳazardı ışın*] B_9 *ḳararda ışın* C_9 *ḳ. ışın* || 3285 *yattı*] B_{11} ve C_{11} *yaṭ(t)ı* || 3286 *ışın*] B_{12} ve C_{12} *ışın* || 3288 *turḳu*] C_{14} *turḳa* ||

40.

ÖGDÜLMİŞ OḌĠURMIŞ TAPA BARMIŞIN AYUR

3289 eḍerledi terkin atını tutup
ḳadaşı tapa bardı ev̇din turup

B242 3290 yalḳın tegdi erse ḳadaşḳa barıp
atındın ḳoḍı tüşti tegdi yorıp

3291 tegip aḳru elgin toḳıdı ḳapuġ
turup çıḳtı oḍġurmış ıḍtı tapuġ

C191 3292 ḳapuġ açtı çıḳtı ḳadaşın körüp
ḳuçuştı esenleşti yüz köz öpüp

3293 elig aldı ev̇ke kigürdi bata
orun birdi oldurdı elgin tuta

3294 iḍi ök sev̇indi ḳadaşın körüp
bayatḳa şüḳür ḳıldı artuḳ ögüp

3295 ne körklüg sev̇inç ol kişi aḍrılıp
sẹlamẹt ḳav̇uşsa tileyü kelip

3296 ne eḍgü bolur ol ḳadaştın yırap
barıp tegse tuşsa yaġuḳluḳ ulap

3297 ne körklüg bolur kör bağırsaḳ ḳadaş
ḳadaşḳa yaġuḳluḳ ulasa adaş

3298 ne körklüg bolur kör bağırsaḳlıḳın
ḳadaşḳa ḳadaş kör̃gli bolsa yalḳın

3299 negü tir eşitgil bağırsaḳ ḳadaş
yalḳınlıḳ ulaġlı kör̃güldeş adaş

3300 ḳamuġ ġayıb özler körüşse közün
salḳınç boldı ḳısġa sev̇inçi uzun

3301 ne körklüg bolur kör kişi aḍrılıp
sẹlamẹt ḳav̇uşsa iki öz özün

ögdülmiş ... ayur] nüshalarda bu başlık yok

3289 *atını*] B_{15} *aṭını* C_{15} *aṭı-n* | *ḳadaşı ... ev̇din*] B_{15} *ḳaḍaşı ... iv̇din* || 3290 *atındın*] B_1 *aṭın-dın* C_{16} *atında* || 3291 *ıḍtı*] B_2 ve C_{17} *ıt(t)ı* || 3292 *ḳadaşın*] B_3 *ḳaḍaşın* || 3293 *ev̇ke ... bata*] B_3 ve C_2 *iv̇ke ... baṭa* || 3294 *sev̇indi ḳadaşın*] B_5 ... *ḳaḍaşın* C_3 *sẹv̇ündi ...* || 3295 *ḳav̇uşsa*] B_6 *ḳav̇uşsa* || 3296 *ḳadaştın*] B_7 *ḳaḍaştın* C_5 *ḳaḍaş-dın* || 3297 *ḳadaş*] B_8 *ḳaḍaş* | *ḳadaşḳa*] B_8 *ḳaḍaş-ḳa* || 3299 *negü ...*

40.

ÖĞDÜLMİŞ'İN ODGURMIŞ'I ZİYARETİNİ ANLATIR

3289 Atını tutup derhal eyerledi;
oradan kalkıp akrabasına gitti.

3290 Akrabasına yaklaşınca atından aşağı indi,
yürüyerek kapısına geldi.

3291 Gelip eliyle yavaşça kapıyı çaldı;
Odgurmış ibadeti bıraktı, yerinden kalktı.

3292 Kapıyı açıp çıktı; hısımını gördü,
kucaklaşıp öpüşerek selamlaştı.

3293 Elinden tutup hemen içeri aldı;
yer gösterdi ve elini tutarak oturdu.

3294 Akrabasını gördüğüne pek çok sevindi;
Tanrıya çok hamd ve şükür etti.

3295 İnsanın ayrıldıktan sonra tekrar aranması
ve gelip sağ salim kavuşması ne büyük mutluluktur.

3296 Akrabalardan uzaklaştıktan sonra yakınlık hisleriyle
tekrar kavuşup görüşmek ne kadar hoş oluyor.

3297 Akrabaların birbirine candan yakınlık
ve samimiyet göstermesi ne güzel şeydir.

3298 Akrabanın akrabaya merhametle
ve gönülden bağlı olması ne güzel olur.

3299 Akrabasına dostluk ve gönülden yakınlık gösteren
şefkatli akraba ne der, dinle.

3300 Birbirini kaybedip tekrar buluşan kişilerin
kederleri kısa ve sevinçleri uzun sürer.

3301 Ayrıldıktan sonra iki kişinin tekrar birbirine
sağ salim kavuşması ne kadar güzel şeydir.

ḳadaş| B_{10} *nigū ... ḳaḍaş* C_8 *nigū ... ḳadaş* | Dörtlük, B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *ṣi'r* sözüyle ayırt edilmiştir || 3300 *közüm*| B_{11} *özüm* (*-z-* noktasız) | *sevinçi*| B_{11} *sẹvịnçi* C_{10} *sẹvünçi* || 3301 C'de bu beyit, yeri işaret edilerek sayfa kenarında yazılmış ||

OḌĠURMIŞ SŪ'ALİ ÖGDÜLMİŞKE

3302 ayıttı ḳadaşların oḍġurmışa
esen tip ḫ̤abēr birdi ögdülmişe

3303 yana aydı oḍġurmış ayġıl manga
lḳalı keldiñg emdi ne boldı sanga

3304 eşittim sini men ilig birle tip
buḍunlḳa tusulur bilig birle tip

B243 3305 nelük keldiñg erki olarnı ḳoḍup
buḍun yüklerin sen boyunlḳa yüḍüp

ÖGDÜLMİŞ CĘVABI OḌĠURMIŞḲA

3306 yanut birdi ögdülmiş aydı özüm
sini arzuladı ay körklüg yüzüm

3307 turup keldim emdi köreyin tiyü
saḳınç ḳaḍġu bağın yöreyin tiyü

C192 3308 küser erdim artuḳ sini körgüke
bu kün buldum inçlik sanga kelgüke

3309 büte keçti öḍlek sini körmedim
tiler erdim arzun öḍi bulmadım

3310 öçli emdi ermiş munulḳı özüm
sanga tuştı şükrin ḳılur til sözüm

3311 esen bolsa ermiş bu yalnguḳ özi
tilekke tegir ay bağırsaḳ ḳozı

3312 negü tir eşitgil küsemiş kişi
keçer üḍlekig keḍ sınamış kişi

3313 tirig bolsa yalnguḳ tilekin bulur
tilek bulġuḳa mün tiriglik bolur

3314 tirig bolsa yalnguḳ tilep tapşur oḳ
esen bolsa barmış yana ḳavşur oḳ

3315 tiriglik tilegil tileme tilek
tilek bulġulḳa bu tiriglik yölek

---

oḍġurmış ... ögdülmişke] Nüshalarda bu başlık yok
3302 *ayıttı ḳadaşların*] B_{13} *ayıt(t)ı ḳaḍaşların* C_{11} *ayıt(t)ı ḳ.* | *tip*] C_{11} *tīp* || 3303 *ayġıl*] B_{14} *emdi* | *emdi*] B_{14} *ayġıl* || 3304 *eşittim*] B_{15} ve C_{13} *eşit(t)im* || 3305 *olarnı*] B_1 *olarıġ* || 3307 *tiyü*] C_{17} *tīyü* | *yöreyin*] C_{17} *yöreyin* (*y-* yerine *b-* ile) || 3309 *sini*] C_2 *sīni* || 3310 *öḍi ... munulḳı*] C_3 *munulḳı öḍi*

ODGURMIŞ'IN ÖĞDÜLMİŞ'E SUALİ

3302 Odgurmış akrabalarını soruşturdu;
Öğdülmiş onların sağ ve salim olduklarını söyledi.

3303 Odgurmış yine sordu ve dedi ki: Bana söyle,
şimdi buraya niye geldin, sana ne oldu böyle.

3304 Senin hükümdarın yanında bulunduğunu,
bilginle halka faydalı olduğunu duydum,

3305 Halkın yükünü boynuna yüklendikten sonra,
onları bırakıp da buraya nasıl geldin.

ÖĞDÜLMİŞ'İN ODGURMIŞ'A CEVABI

3306 Öğdülmiş yanıt verdi ve dedi ki:
Ey güzel yüzlüm, seni göreceğim geldi,

3307 Seni merak ettim ve bu meraktan
kurtulayım diye kalkıp buraya geldim.

3308 Seni görmeyi candan istiyordum;
sana gelmek için ancak bugün fırsat bulabildim.

3309 Seni görmeyeli çok zaman geçti;
görüşmeyi çok arzu ediyordum, zaman bulamadım.

3310 Vakti bugünmüş, işte geldim;
çok şükür ki sana kavuştum.

3311 İnsan sağ olursa dileğine ulaşırmış,
ey benim cana yakın kuzum.

3312 Zamanın çok çabuk geçip gittiğini iyice sınamış
ve kavuşmayı özlemiş kişi ne der, dinle.

3313 İnsan sağ olursa dileğini bulur;
hayat dilek için bir sermayedir.

3314 İnsanlar sağ olursa birbirini arayıp bulurlar;
can sağ olursa ayrılan yine mutlaka kavuşur.

3315 Dilek dileme, sağlık dile;
hayat dileğe erişmek için ancak bir yardımcıdır.

---

emdi ermiş | *şükrin*] C_3 *şükri* || 3311 *yalñguḳ*] B_8 *yalnguḳ* C_4 *yanguḳ* || 3312 *negü*] B_9 ve C_5 *nigü* || 3313 B'de bu beyit yok, C'de iki satır üzerine yazılmış | *yalñguḳ*] C_6 *yanguḳ* || 3314 B_{10}'da bu beyit 3312'den sonra geliyor (krş. beyit 3313 not) | *yalñguḳ*] C_8 *yanguḳ* || 3315 *birdi*] C_{10} *bïrdi* ||

3316 bayat birdi aḫır tilekim manïga
esenlik bile men ḳavuştum sanïga

3317 aḍın ma sözüm bar bu sözde basa
anı ma ayayın özünï tınglasa

41.

B244 OḌĠURMIŞ ÖGDÜLMİŞ BİRLE MUNAŻARA ḲILMIŞIN AYUR

3318 yanut birdi oḍġurmış aydı sözünï
eşittim sözümni eşitgil özünï

3319 yaḳınlıḳ ulamış üçün bir bayat
muyan birsü minï minï tümen eḍgü at

3320 talḳı bir sözüg ay ne erki aḍın
anı ma manïga sözle ḳoḍma kiḍin

ÖGDÜLMİŞ CEVABI OḌĠURMIŞḲA

C193 3321 cevab ḳıldı ögdülmiş aydı bu söz
sini kördi erse yaruḳ boldı köz

3322 kişi öz tilekin yorısa yoluġ
anïgar tegmez emgek ay bilgi uluġ

3323 negü tir eşitgil sınamış sözi
anınï maʿnisi uḳ ay könïgli yazı

3324 ḳayu işke arzu yorısa tilek
aḍaḳ ursa buldı ol arzu yölek

3325 tilek birle manïgsa yıraḳ yir yalḳın
ḳaçan körse yüzin bulur can ilek

3326 yana aydı ögdülmiş uş bu özüm
sanïga ḳaḍġura tilde kesmez sözüm

3317 B'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış ‖
oḍġurmış ... ḳılmışın] B_1 *bab oḍġurmış ... ḳılmaḳ-m* C_{12} *bab oḍġurmış ... birleki m. ḳılmışın*
3318 *birdi ... sözünï*] C_{13} *bïrdi ... sözüng* | *eşittim sözümni*] B_2 *eşit(t)im ...* C_{13} *eşit(t)im sözüng-ni* ‖
3319 *üçün*] C_{14} *içün* | *birsü ... eḍgü*] B_3 *... ming ming* (*-i-* yerine *-n-* ile) ... C_{14} *birsün edgün bulun mengü* ‖ 3320 B'de bu beyit yok | *aḍın, ḳoḍma, kiḍin*] C_{15} *-ḍ-*'ler noktasız ‖

3316 Tanrı nihayet dileğimi yerine getirdi;
ben sağ salim sana kavuştum.

3317 Bundan başka bir sözüm daha var;
dinlersen, onu da söyleyeyim.

41.

ODGURMIŞ'IN ÖĞDÜLMİŞ İLE MÜNAZARA EDİŞİNİ ANLATIR

3318 Odgurmış yanıt verdi ve dedi ki: Söylediklerini
dinledim, sen de benim sözlerimi dinle.

3319 Gösterdiğin bu yakınlığın Tanrı karşılığını ihsan etsin,
iyi insanlara bahşettiği yüz binlerce sevaba sen de eriş.

3320 Başka söyleyeceğin söz neymiş,
onu da bana söyleyiver.

ÖĞDÜLMİŞ'İN ODGURMIŞ'A CEVABI

3321 Öğdülmiş yanıt verdi ve dedi ki: Bu sözüm
şudur ki seni görünce, gözüm parladı.

3322 Kişi kendi dileğiyle yol yürürse,
zahmet çekmez, ey bilgisi büyük.

3323 Sınamış insan ne der, dinle;
manasına dikkat et, ey huzura kavuşmuş.

3324 Hangi işe arzu ve dilekle girişilirse,
bu arzu her adımda ona destek olur.

3325 İstekle yürüyünce, uzak yer yakın olur;
arzuladığı yüzü görünce can sahibini bulur.

3326 Öğdülmiş devam etti: İşte ben daima seni
merak ediyor ve dilimden düşürmüyorum.

ögdülmiş ... oḑğurmışḳa] B'de bu başlık yok

3321 B'de bu beyit yok | *sini*] C_1 *sïni* || 3322 *öz*] C_2 *öz* (*-z* sonradan satır üstünde yazılmış) | *tegmez*] B_4 *teḡmes* || 3323 *negü*] B_5 ve C_3 *nigü* | Dörtlük, B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *şi'r* sözüyle ayırt edilmiştir || 3325 *yir*] B_7 ve C_6 *yïr* | *ḳaçan*] C_6 *kidin* || 3326 *özüm*] B_8 *sözüm* | *kesmez*] B_8 *keşmez* ||

3327 uluş kẹndni ḳoḍtunḡ yaḳın lḳa ḳadaş
kişide yıradınḡ biliş yolḳ adaş

3328 aġır yük yüḍüp bu özünḡ yalnḡuzun
yalınḡ aç yorır sen ne yunçıġ özün

3329 ḳadaş könḡli barça sanḡa ḳaḍġurar
körü ıḍsa bulmaz könḡül yilgürer

3330 apa oġlanı barça yalnḡuz umaz
özünḡ munda yalnḡuz ḳalı iglemez

3331 bu ḳaḍġu mini evde yatġurmadı
salḳınç ḳaḍġu birle özüm umadı

3332 sanḡa olḳ törütmedi tenḡri tamuġ
sanḡa aymadı bu ʿaẓabıġ ḳamuġ

B245 3333 negü ol nelük munça emger özünḡ
manḡa belgülüg ay bileyin sözünḡ

OḌĠURMIŞ CẹVABI ÖGDÜLMİŞKE

3334 yanut birdi oḍġurmuş aydı bu söz
eşittim eşitgil cẹvab birsü öz

C194 3335 bu söz kim sen aydınḡ baġırsalḳılḳ ol
ḳadaş belgüsi hẹm yaġulḳ yaḳlıḳ ol

3336 ḳadaş ḳaḍġuların ḳadaş yimese
aḍın yat ḳaçan yir ḳadaş bolmasa

3337 özüm lḳa ḳadaştın neçe aḍrılıp
nelük turġay erdim bu yirke kelip

3338 baḳa kördüm emdi dinim yigliki
bu yirde köründi özüm yigliki

3339 anın keldim emdi bu yirke turup
bayat tapġı ḳılsa men yalnḡuz bolup

3340 bu dünya işinḡe ḳatılmış kişi
ḳılumaz tapuġ birle ʿuḽḳbi işi

3327 *ḳa*] B_9 *ḳap* | *kişide*] C_8 *kişi-de*^{n} || 3328 *yalnḡuzun*] C_9 *yaṇgluzun* (-*g*- çizgisi yok) | *sen*] B_{10} ve C_9 *se* || 3329 *ḳadaş*] B_{11} *ḳaḍaş* | *bulmaz ... yilgürer*] B_{11} *bulmas k. yilgürer* C_{10} *... yilgürer* (*yi-* noktasız) || 3330 *yalnḡuz umaz*] B_{12} *y. umas* C_{11} *yaṇgluz u.* | *yalnḡuz ... iglemez*] B_{12} *... iglemes* C_{11} *yaṇgluz* ...|| 3331 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *evde*] B_{13} ve C_{12} *ivde* || 3333 *negü*] B_1

3327 Köy ve şehri, yakın akraba ve kardeşleri bıraktın,
insanlardan uzaklaştın; burada hiç tanıdık ve ahbabın yok.

3328 Tek başına ağır zahmetlere katlandın;
aç ve çıplak yaşıyorsun, dermansız bir haldesin.

3329 Senin için bütün akrabaların sızlanıyorlar;
görmek isteyince bulamıyor ve özlem içinde çırpınıyorlar.

3330 Hiçbir insan tek başına yapamaz;
sen burada yalnızsın, hasta da olabilirsin.

3331 Bu düşünceyle ben evde duramadım;
endişe ve kaygıya karşı koyamadım.

3332 Tanrı cehennemi yalnız senin için yaratmadı;
bütün bu azapları yalnız senin için zikretmedi.

3333 Niçin ve neden kendine böyle eziyet ediyorsun; bana bunu
açıkça söyle, ben de senin bu hususlaki fikirlerini anlayayım.

ODGURMIŞ'IN ÖĞDÜLMİŞ'E CEVABI

3334 Odgurmış yanıt verdi ve dedi ki: Bu sözünü
dinledim; ben de cevap vereyim, dinle

3335 Bu söylediğin sözler senin şefkatinden ileri geliyor;
bu akrabalık nişanesi ve yakınlık alametidir.

3336 Akrabaların kederini akrabalar paylaşır; insanın bir akrabası
olmazsa onun ıstırabına yabancılar nasıl ortak olabilir.

3337 Kardeş ve akrabalardan ayrılarak buraya gelip
niçin bu kadar zaman burada kaldım.

3338 Çünkü dinimin selametini ve
kendi menfaatimi bunda gördüm.

3339 Onun için kalkıp buraya geldim; halvete çekilip
böylece Tanrıya ibadetle uğraşmak istedim.

3340 Bu dünyanın işlerine karışan kişi,
ibadet ve ahret işini aynı anda yerine getiremez.

---

ve C_{15} *nigū* | *manga*] B_1 *manga* (dikkat, bir çizgi fazla) || 3334 *eşittim*] B_3 *eşit(t)im* C_{17} *eşit(t)im* || 3335 *sen*] B_4 yok || 3336 *ḳadaş*] B_5 *ḳaḍaş* || 3337 *ḳa ḳadaştın*] B_6 *ḳap ḳaḍaş-dın* C_3 ... *ḳaḍaş-dın* | *yirke*] C_3 *yerke* (-*e*- harekeli) || 3338 *yigliki*] B_7 ve C_4 *yigliki* | *yirde*] B_7 *yirde* C_4 *yerde* (-*e*- harekeli) || 3339 *yirke*] B_8 *yirke* C_5 *yerke* (-*e*- harekeli) | *men yalñguz*] B_8 C_5 *me yangluz* || 3340 *ḳılu maz*] B_9 *ḳılumas* ||

3341 bu ḫalḳḳa tözü yapmağınça ḳapuġ
törütügli rạbḳa ḳılumaz tapuġ

3342 hạva neḥs boyunın sıġu keḍ ḳatıġ
özüñ ötrü bulsa tapuġda tatıġ

3343 negü tir eşitgil saḳınuḳ kişi
hạva birle bolmaz bütün din işi

3344 hạva neḥs bile kör yağı ol uluġ
bu iki azıtur tapuġçı ḳuluġ

3345 hạvaḳa bolu birse tutġun bolur
et öz arzu bulsa mini ḳul ḳılur

B246 3346 hạvaḳa basıḳma ulḳuş birle kes
et öz baş kötürse bilig birle bas

3347 bu yañlıġ üçün men uluş kẹnd ḳoḍup
bu yirke sığındım ağır yük yüḍüp

3348 kişide öñgin boldum erse ḳalı
ḳuruġ sözlemez men ne ġạybẹt tili

3349 bu yalñguz turur sen tidiñ ay ḳadaş
bayat yadı iş tap mañga ay adaş

3350 yaḳın ḳa ḳadaştın yıraḳ boldukum
olarḳa toḍurmadım açım tolḳum

3351 buḍun köñgli yuvlḳa küḍezmeki sarp
köñgül sınsa ḫạşmı bayat ʿạḍili tap

C195 3352 neçe bolmasa ḫalḳḳa mindin asıġ
yime körmegeyler menirñgdin yasıġ

3353 asıġ yas ne eḍgü ne isiz barı
bayatın turur kör anıñ ṭạlḳdiri

3354 bu ʿạrşta ḳoçlı kör şẹraḳa tegi
tözü barça bir teg bayatḳa muñgı

3355 negü bar kişiler ara ay külüg
asıġ tut ya ḳor yas sañga belgülüg

3341 *tözü*] B_{10} *tözü* (*-z-* noktasız) | *ḳılumaz*] B_{10} *ḳılumas* || 3342 *boyunın*] B_{11} *boynı* C_8 *boyı-nı* (*-y-* noktasız) || 3343 *negü ... saḳınuḳ*] B_{12} *nigü ... saḷụnuḷ*: C_9 *nigü ... saḷạyuḷ*: | *birle ... din*] B_{12} *b. bolmas bütündin* C_9 *nefs ...*|| 3345 *birse*] C_{11} *bĭrse* || 3347 *yirke sığındım*] B_2 *yịrke s.* C_{13} *yẹrke* (*-ẹ-* harekeli) *sịġı(n)-dım* || 3348 *kişide*] C_{14} *kişi-ke* | *sözlemez ... ne*] B_3 *sözlemes mẹn ne* C_{14} *sözlemesmẹn ya* || 3349 *yalñguz*] C_{15} *yạngluz* || 3350 *ḳa ḳadaştın*] B_5 *ḳap* (satır altında *çm* (?)

3341 Kişi bütün bu halka kapısını kapatmayınca,
yaratan Tanrıya ibadet edemez.

3342 İnsan ibadette zevk bulabilmek için
hevesin kafasını iyice ezmelidir.

3343 Takva sahibi kişi ne der, dinle;
nefsine kapılan kişi din işini tam yapamaz.

3344 Din hevesin ve nefsin en büyük düşmanıdır;
bu ikisi ibadet etmek isteyen kulu yolundan şaşırtır.

3345 Nefsine kapılırsa insan onun esiri olur;
senin arzusuna uyarsam beni kul eder.

3346 Hevesin etkisinde kalma, akıl ile karar ver;
ten baş kaldırırsa, bilgiyle hâkim ol.

3347 Böyle olduğu için ben de köy ve şehirleri bırakıp
ağır zahmetlere katlanarak buraya sığındım.

3348 İnsanlardan ayrı yaşıyorsam buna mukabil
boş söz sarf etmiyor, dedikodu yapmıyorum.

3349 Ey kardeş, sen bana: Yalnız yaşıyorsun, dedin;
ey dostum, zikrullah benim için yeterli arkadaştır.

3350 Yakın akraba ve kardeşlerden uzak bulunmama gelince,
ne aç ne de tok olduğumda, onlara yük olmadım.

3351 Halkın gönlü yufkadır, onu korumak çok güçtür;
burada gönül kırılırsa, ilahi adaletle karşılaşılır; buysa yeterlidir.

3352 Her ne kadar benden fayda yoksa da,
onlar benden zarar da görmezler.

3353 Fayda ve zarar, iyilik ve kötülük hep Tanrıdan gelir;
bu onun takdiridir.

3354 Yukarıdaki Arş ile aşağıdaki toprak arasında
bulunan her şey, aynı şekilde Tanrıya muhtaçtır.

3355 Ey namlı, insanlar arasında ne var,
fayda ya da zarar ve ziyan, bunu sen biliyorsun.

ḳarındaş) *ḳadaşdın* C_{16} *ḳap ḳadaş-dın* | *toḍurmadım*] B_5 *toḍurmadım* (*t-* yerine *y-* ile) C_{16} *todurmadım* (*t-* yerine *y-* ile) ‖ **3352** *yime*] B_7 *yime* (*yi-* için iki nokta; üstteki noktaya dikkat) C_1 *yime* (*yi-* noktasız) ‖ **3353** *ne ... ne*] C_2 *ya ... ya* | *bayattın*] B_8 ve C_2 *bayat-dın* ‖ **3354** *ḳoḍı ... tegi*] B_9 *ḳoḍı* (satır altında *yir başı*) ... *tegi* (satır altında *yir ayaḳı*) ‖ **3355** *negü*] B_{10} ve C_4 *nigü* | *yas*] C_4 *yaz* ‖

3356 negü asġı bar tip ayur sen tapuġ
tapuġ ḳulluḳ ol ḳullḳa açtı ḳapuġ

3357 ḳul atı anın boldı ḳullḳa ataġ
tapuġ ḳılsa tün kün ulanılsa taġ

3358 yaratsa yaratmasa erklig bayat
tapuġ atı tilde atamasa at

3359 bu yalñguzluḳumdın manga yası yoḳ
et öz din esenin munın buldum oḳ

3360 negü tir eşitgil bu beyt ayġuçı
taşı körme maʿni baḳa kör içi

3361 yorı yalñguz işsiz ay yalñguḳ uzı
ṭuṭı ḳıldı yalñguz tili kör sözi

3362 tapuġçı tapınsa bu yalñguz özün
negü ḳor ḳılur künke yalñguz özi

B247 3363 kişike ḳatılmaḳnı ögdüñg ḳadaş
negü teg ḳatılġu ya bolsa adaş

3364 manga kelmişiñgde berü men bu kün
tapuġdın kesildim baḳa kör öġün

3365 tek ök bir sanga öz ḳatılmış üçün
yası munça erse küçeme küçün

3366 özüm kirse emdi kişiler ara
ḳaçan tegge elgim tapuġḳa köre

C196 ÖGDÜLMİŞ CE̱VABI OḌĠURMIŞḲA

3367 yanut birdi ögdülmiş aydı sözüñg
eşittim eşit sen evürme yüzüñg

3368 sen aytmış bu söz barça andaġ turur
ḥaḳiḳat körü barsa tıldaġ turur

3369 kişike tusulġu kerek bu tirig
tirig tutsa atın ḳopursa erig

3356 *negü ... sen*] B_{11} *nigü ... se* C_5 *nigü ... tip ayur se* ‖ 3357 *ataġ*] B_{12} *ayaġ* C_6 *ataġ* | *ulanulsa taġ*] B_{12} *ula bolsa taġ* C_6 *ulayulsa* (*-l-* sonradan eklenmiş?) *taġ* ‖ 3358 *atamasa*] B_{13} *atamaġu* (satır altında *ḳıtçırmegü*?) ‖ 3359 *yalñguzluḳumdın ... yası*] B_{14} *... yası* (satır altında *yaḫşı*) C_8 *yañgluzluzḳumdın ...* | *et ... munın*] B_{14} *ęt ... eseni m.* C_8 *... esenin munı* ‖ 3360 *negü*] B_{15} ve C_9 *nigü* | Dörtlük, B'de yok; C'de ayrı satırda *şiʿr* sözüyle ayırt edilmiştir ‖ 3361 B'de bu beyit yok | *yalñguz ... yalñguḳı*] C_{11} *yaṇgluz ... yaṇgluḳ* | *yalñguz*] C_{11} *yaṇgluz* ‖ 3362 B'de bu beyit yok |

3356 İbadetin ne faydası var, diye soruyorsun;
ibadet kulluktur ve kula kapıları açar.

3357 Kul adı bu yüzden kula unvan oldu;
o dağa çekilip gece gündüz ibadet etmeli.

3358 Kula bu ad verilmemiş olsa bile, kadir Tanrı ister kabul etsin
ister etmesin ibadet ve zikir dilden düşmemeli.

3359 Bu yalnızlığımın bana zararı yoktur;
ten ve din sıhhatini ben burada buldum.

3360 Şu beyiti söyleyen ne der, dinle;
dışına bakma, içine ve manasına dikkat et.

3361 Ey insanların ustası, tek başına ve arkadaşsız yürü;
bak, papağan konuşup söz söylemeye kendi başına ulaştı.

3362 Kul yalnız ve tek başına ibadet ederse,
bu tek kişiden halka nasıl zarar gelebilir.

3363 Ey kardeş, insanlara karışmayı övdün;
fakat insan onlara nasıl katılır, nasıl ahbap olur.

3364 İşte bana geldiğinden beri ben bugün
ibadetten geri kaldım; bir düşünsene.

3365 Bir tek seninle buluşmanın zararı bu kadar olsun,
artık beni fazla zorlama.

3366 Şimdi ben insanlar arasına girersem,
ibadete ne zaman elim değer.

ÖĞDÜLMİŞ'İN ODGURMIŞ'A CEVABI

3367 Öğdülmiş yanıt verdi ve dedi ki: Sözünü
dinledim, sen de beni dinle, çevirme yüzünü.

3368 Söylediklerinin hepsi doğrudur; fakat dikkat edersen,
bunlar hakikatte ancak birer bahanedir.

3369 İnsan hayatında kendini yükseltmek ve adını
yaşatmak için başkalarına faydalı olmalı.

---

tapınsa ... yalñguz] C_{12} *tapunsa b. yaṇgluz* | *negü ... yalñguz*] C_{12} *nigü ... yaṇgluz* || 3363 *negü*] B_1 ve C_{13} *nigü* || 3364 *berü*] C_4 *birü* || 3365 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *erse ... küçün*] B_3 *tegdi* (*t-* noktasız) ... *özün* (satır altında *özünge*?) || 3366 *tegge*] B_4 *tegge* C_{17} *teggey* || 3367 *eşittim*] B_6 *eşit(t)im* C_2 *eşit(t)im* || 3368 *barsa*] C_3 *barça* || 3369 *atın ... erig*] B_8 *a. ḳopursa e.* C_4 *anın ḳopursa* (*-p-* noktasız) *e.* ||

3370 tiriglik nişanı ne ol belgüsi
kişi körmese bir anıñg eḍgüsi

3371 kisi alġu toġsa oġul ḳız öküş
oġulsuz tise erke körksüz söküş

3372 negü tir eşitgil kişi öḍrümi
uruġ kesmegüke kisi ol emi

3373 oġulsuz ölürde ökündi tilin
aya kin keligli oġul ḳız ḳılın

3374 kimiñg oġlı ḳalsa atada kiḍin
atama anı sen tirigde aḍın

3375 oġulsuz kişi ölse kesti uruġ
ajunda atı yitti ornı ḳuruġ

B248 ## OḌĠURMIŞ CEVABI ÖGDÜLMİŞKE

3376 yanut birdi oḍġurmış aydı bu çın
munıñgda aḍınsıġ yime bar aḍın

3377 ḳalı eḍgü bolsa oġul ḳız silig
anı teg bolur kim yorıttıñg tilig

3378 ḳalı bolsa isiz ulıtġay sini
özüñg ölse terkin unıtġay sini

3379 isiz ḳılġa atıñg öze ḳarġışın
sini sökge yat baz uluġlar başın

3380 oġul ḳız yaġı ol yaġı ne kerek
yaġısız tiriglik taḳı eḍgürek

3381 yaġıdın negü teg yaruḳluḳ bolur
yaġı atı yasḳa tanuḳluḳ birür

3382 ne eḍgü bilig birdi bilgi ḳoyuġ
oġul ḳız atı erke kitmez oyuġ

C197 3383 munġar menġzer emdi biliglig sözi
köni sözlemiş körse köñgli yazı

3371 *kisi*] B_{10} *kişi* C_6 *kişi* | *erke ... söküş*] B_{10} *erke ... sökıış* (-ş sayfa kenarında yazılmış; fotoğrafa girmemiş) || 3372 *negü*] B_{11} ve C_7 *nigü* | *kisi*] B_{11} *kisi* C_7 *kişi* || 3374 *atada*] C_9 *atada*^{n} || 3375 *oġulsuz ... uruġ*] B_{14} ... *oḍuġ* C_{10} *uruġ-suz ...* | *yitti*] B_{14} *yi̇t(t)i* C_{10} *yit(t)i* || 3376 *munıñgda ... yime*] B_2 *munung-da ...* C_{12} *munung-da ... yïme* (-ï-?) || 3377 *anı ... tilig*] B_3 ... *yorıt(t)ıng t.* C_{13} *anıng ... yorıt(t)ıng tiling* || 3378 *ulıtġay*] B_4 ve C_{14} *ulıtġa* | *terkin ... sini*] B_4 *terkin unıtġa s.* C_{14} *tirkin unıtġa*

3370 İnsanlar ondan bir iyilik görmezlerse,
onun yaşadığı nereden belli olur.

3371 İnsan evlenmeli ve birçok oğul kız sahibi olmalı;
"oğulsuzdur" demek, insan için bir hakarettir.

3372 İnsanların seçkini ne der, dinle;
neslin kesilmemesinin çaresi kadındır.

3373 Oğulsuz insan ölürken pişmanlığını söyledi:
Ey benden sonra gelen, oğul kız sahibi ol, dedi.

3374 Öldükten sonra oğlu kalan bir baba için
"yaşamıyor" denilemez.

3375 Oğulsuz kişinin ölünce nesli kesilir;
dünyadan adı silinir ve yeri boş kalır.

ODGURMIŞ'IN ÖĞDÜLMİŞ'E CEVABI

3376 Odgurmış yanıt verdi ve: Doğru, dedi
fakat bunun başka türlü bir şekli de var.

3377 Eğer oğul kız iyi ve hayırlı olursa,
bu iş senin dediğin gibi olur.

3378 Eğer evlat hayırsız çıkarsa hayatta seni inletir;
ölünce de seni çabucak unutur.

3379 Senin adını kötüler, üstelik büyükler başta olmak üzere,
bütün yat-yabancı beddua ederek sana söver.

3380 Oğul kız insana düşmandır, düşman neyine gerek;
daha iyidir düşmansız hayat sürmek.

3381 Düşmandan nasıl rahatlık umarsın;
düşmanın atı bile senin aleyhine tanıklık eder.

3382 Bilgisi derin olan insan ne iyi bilgi vermiştir;
oğul kızın adı, insan için giderilemeyen bir gölgedir.

3383 Bilgilinin buna benzer bir sözü vardır;
dikkat edersen, temiz kalpli insan doğru söylemiştir.

---

sīni || 3379 C'de bu beyit yok || 3380 *ne*] C_{15} *nū* || 3381 *negü*] B_7 ve C_{16} *nigū* || 3382 *atı ... kitmez*] B_8 *otı kitmes ẹrke* || 3383 *yazı*] B_9 ve C_1 *yạzı* | Dörtlük, B'de çizgiler ve C'de ayrı satır da *şi'r* sözüyle ayırt edilmiştir ||

3384 özüñg sızġurur sen oġul ḳız tiyü
bu emgek biligli oġul ḳız ḳayu

3385 tirer sen ḥaramıġ barır sen ḳalır
sen ınçıḳ yiyü bar ol arzu yiyü

3386 kime mindi salḳın kişi alġuçı
terïgiz otra kirdi kime mingüçi

3387 oġul ḳız törüse kimesi sınur
kime sınsa suv̇da tirig kim ḳalur

3388 oġul ḳız atasın suyurḳaġu ol
oġul ḳız atası yimi aġu ol

B249 3389 oġul ḳız isizi atada kiḍin
atamaz atasın anasın aḍın

3390 bu yarïglıġ ʿiyaldın ḳaçar bar veḟa
ḳılıḳı yav̇uz ol ḳılınçı ceḟa

3391 oġul ḳız atası tü emgek körer
beḷa miḥnet erse yarïgan teg yüḍer

3392 adaş ḳoldaş erdeş tutunġu tidirïg
bu eḍgü iḍi ters yüki yüḍmekirïg

3393 yime yaḳşı aymış bügü bilgi yarp
kişi körïgli yuv̇lḳa küḍezmeki sarp

3394 sırınçġa saḳışı turur bu körïgül
iḍi keḍ küḍez sınmasu ay oġul

3395 körïgül oġlaġu ol sınaġı murïgar
isigke erir terk soġuḳḳa torïgar

3396 adaş körïgli sınsa bolur ḳır yaġı
yaġı ḳayda bolsa bolur mirïg çoġı

3397 yaġıdın tiriglik tatıġsız bolur
yaġı ḳayda erse yaraġsız bolur

3398 neçe me kiçig erse duşman sarïga
anı sen uluġ tut ay ersig torïga

C198 3399 çıbun boldı duşman yarïganḳa beḍük
ısırsa yarïganıġ suçıtur keḍ ök

3384 *sen*] B_{10} *se* C_3 *se*" || 3385 *sen ... sen*] B_{11} *se ... se* C_4 *se*" *... se*" | *yiyü ... yiyü*] B_{11} *yiyü bar ... yiyü* C_4 *yiyür sen ... yiyü* || 3386 *mindi ... kisi*] B_{12} *mündi ... kisi* C_5 *mündi ... kişi* | *otra ... mingüçi*] B_{12} *utra ...* C_5 *utra ... müngüçi* || 3387 *kimesi*] C_6 *kimi-si* | *kime*] C_6 *kimi* || 3389 *isizi atada*] B_1 *atası* (*-t-* noktasız) *isizde* C_8 *i. atada*" | *atamaz ... aḍın*] B_1 *atamas anası atası atın* C_8 *... adın* || 3391

3384 Sen oğul kız diye kendini üzersin;
bu zahmeti takdir eden oğul kız nerede.

3385 Haram toplarsın, gidersen kalır;
sen inleye inleye git, sefasını o sürsün.

3386 Evlenen kişiyi bir gemiye binmiş farz et,
gemiye binen kişi denize açılır.

3387 Oğul kız dünyaya gelirse gemisi parçalanır;
gemi parçalanınca su içinde kim diri kalır.

3388 Oğul kız sahibi babanın kusuruna bakmamalı;
oğul kız babasının yediği zehirdir.

3389 Oğul kızın hayırsızı ölen ana ve babasını,
bir kere olsun anmaz.

3390 Böyle çocuktan hiç vefa umulur mu;
onun doğası kötü ve işi gücü cefadır.

3391 Oğul kız babası her türlü zahmete katlanır;
bela ve mihnetleri de fil gibi yüklenir.

3392 Dost, ahbap ve arkadaş edinmeli, dedin;
bu iyi, fakat bunların yükünü yüklenmek çok zordur.

3393 Parlak bilgili hakîm yine çok güzel söylemiş;
insanın gönlü yufka ve koruması da güçtür.

3394 Gönül sırça gibidir; ey oğul,
onu çok iyi koru, kırılmasın.

3395 Gönül nazlıdır, bu sınanmıştır;
şöyle ki, sıcakta erir, soğukta donar.

3396 Dostun gönlü kırılırsa, o içinden sana düşman olur;
düşmanın bulunduğu yerde huzur ve sükûn kalmaz.

3397 Düşman yüzünden hayat tatsızlaşır;
nerede olursa olsun düşman zararlıdır.

3398 Düşman senin için ne kadar küçük olursa olsun,
sen onu büyük kabul et, ey mert ve cesur insan.

3399 Sinek fil için büyük bir düşmandır;
fili ısırdığında onu zıp zıp zıplatır.

---

yaŋgan] B_3 *yaġan* C_{10} *yangan* ‖ 3392 *iḍi*] B_4 *iḍi* ‖ 3393 *yaḳışı*] B_5 *yaḷışı* C_{12} *yaḥşı* ‖ 3394 *sırınçḳa*] C_{13} *sınçḳa* veya *sınınçḳa* (*-ḳ-*'dan başkaları noktasız) | *içli*] B_6 *içli* C_{14} *idi* ‖ 3395 *soġuḳḳa*] B_7 *soġuḳ-ḳa* C_{14} *soġuḳ-ḳa* (*-ḳa* satır üstünde yazılmış) ‖ 3396 *ḳır*] C_{15} *ol* | *miŋ*] B_8 *miŋ* ‖ 3397 *ḳayda*] B_9 *boldı* C_{16} *ḳayda* (*-y-* noktasız) ‖ 3399 *yaŋganḳa*] B_{11} *yaġan-ḳa* C_1 *yangan-ḳa* | *yaŋganıġ*] B_{11} *yaġan-nı* C_1 *yanganıġ* ‖

3400 negü tir eşitgil yaġılıġ kişi
yaġı birle urşu tükemiş yaşı

3401 kiçig duşmanım tip usanma özün
nelük ḳorlḳayın tip küvenme sözün

3402 yaġınğ boldı erse usal bolmaġıl
yaġıḳa yaġı bol tüzünke tüzün

B250 ÖGDÜLMİŞ CEVABI OḌĠURMIŞḲA

3403 yanut birdi ögdülmiş açtı tilin
ayur söz eşitgil könğülke alın

3404 törütti bayat bu ajunuġ bilip
yigü içgü ıḍtı ḥalaldin ḳılıp

3405 ḳatılsa ḳarılsa tutup eḍgü iş
işi eḍgü bolsa ḳılur eḍgü iş

3406 kişi asġı bolsa kişike ḳatıl
kişike tusulmaḳ kişi asġı bil

3407 bu yalnğuz yorıġlı kişi ḳıvçaḳı
kişike tusulmaz bolur ay aḳı

3408 kişike tusulmaz kişi ol ölüg
tusulġıl ölüg bolma ersig külüg

3409 telim bolsa erke adaş ḳoldaşı
yaḍıldı atı ilke itti işi

3410 bu dünya içinde bulur bu tilek
ḳalı ʿuḳbi ḳolsa bu ol hem yölek

3411 saḳınç ḳaḍġu bolsa yuluġlar özüg
sevinç bolsa sevnür yarutur közüg

3412 yaḍar erdemin barça ḥalḳḳa ayur
münin körse kizler til açmaz tuyur

3413 yaġı ol erig yatsa oḍġurġuçı
münin erdemin ilke bildürgüçi

C199 3414 yaġı bolmaġınça er ersigliki
ḳaçan belgürer ilde atı köki

3400 B'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *negü*] B_{12} ve C_2 *nigü* | Dörtlük, B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *şiʿr* sözüyle ayırt edilmiştir || 3401 *tip*] C_4 *tïp* | *tip*] C_4 *tïp* || *ögdülmiş ... oḍġurmışḳa*] B_1 *oḍġurmış cevabı ögdülmişke*

3400 Dinle, düşmanı olan ve ömrünü
düşmanla çarpışarak geçiren kişi ne der.

3401 Düşmanım küçük diye ihmalkâr davranma;
niçin korkayım diyerek övünme.

3402 Düşmanın varsa onu ihmal etme; düşmana karşı
düşmanca davran, iyi huyluya karşı da halim selim ol.

ÖĞDÜLMİŞ'İN ODGURMIŞ'A CEVABI

3403 Öğdülmiş yanıt verdi ve söze başladı:
Sözümü dinle ve kalbine yerleştir, dedi.

3404 Tanrı bu dünyayı bilerek yarattı;
helalinden yiyecek ve içecek gönderdi.

3405 İyi arkadaş edinerek onlarla düşüp kalkmalı;
insanın arkadaşı iyi olursa kendisi de iyi olur.

3406 Başkalarına faydalı olabileceğin yerde insanlara karış;
bil ki, insanlara faydalı olmak kişinin kendi yararınadır.

3407 Ey cömert, bu tek başına yaşayan,
yabani adamın başkasına faydası dokunmaz.

3408 Başkasına faydası dokunmayan kişi ölü gibidir;
faydalı ol, ölü olma; ey mert yiğit.

3409 Birinin arkadaş ve ahbabı ne kadar çok olursa,
onun adı o oranda memlekete yayılır, işi yoluna girer.

3410 O bu dünya içinde dileğine kavuşur;
eğer ahret mutluluğu isterse, onu da bununla sağlar.

3411 Kara gününde bu dostlar onun uğrunda hayatlarını feda eder,
sevinçli gününde de sevinçten gözleri parlar.

3412 Onun erdemini herkese söyleyip yayarlar;
kusurunu görünce de ağızlarını açmayıp gizlerler.

3413 İnsanı gaflet uykusundan uyandıran düşmandır ve yine
düşmandır ki, onun kusur ve erdemini memlekete ilan eder.

3414 Düşmanı olmazsa, insanın mertliği,
adı ve aslı ne zaman belli olur.

3404 *törütti*] B_3 *tǫ̈rüt(t)i* C_8 *tǫ̈rüt(t)i* | *ḳılıp*] C_8 *alıp* || 3407 *yalnǧuz*] C_{11} *yạngluz* | *tusulmaz*] B_6 *tusulmas* || 3408 *tusulmaz*] B_7 *tusulmas* || 3409 *bolsa*] B_8 *boldı* | *itti*] B_8 ve C_{13} *it(t)i* || 3411 *sevnür*] B_{10} *sẹvnür* C_{15} *sẹvinür* || 3412 *münin ... açmaz*] B_{11} *... açmas* C_{16} *müni ...* || 3413 *münin erdemin*] C_{17} *müni erdemi* || 3414 *belgürer*] B_{13} *bẹlgürer* C_1 *bilgürer* ||

B251 3415 öküş bolsa emdi bu erdem kimiñg
öküş boldı teriñgsiz yaġısı anıñg

3416 kimiñg erdemi bolsa aṣlı aġı
yetiz il kişisi ol erke yaġı

3417 keḍ erke bolur kör yaġı belgülüg
yaṽuzḳa yaġı yoḳ yaṽuz er ölüg

3418 ḳayu erke duşman yumıtsa ḳalın
ol er erdemi erde artuḳ bilin

3419 yaġı birle tegşip er atı beḍür
yaġısız kişi atı ḳopmaz yatur

3420 negü tir eşitgil kör erdemlig er
bu erdem bile er tilek arzu yir

3421 negü er bolur kör miñg er duşmanı
miñger sözlemese küniñge anı

3422 börimü bolur körgil itte ḳayar
uḍula işitse miñg itler üni

3423 kişig soñgdamaz men tidiñg yalñguzun
ḳuruġ sözlemez men tidiñg til sözün

3424 kimi sözgeley sen kişi bolmasa
kişiler arala özüñg turmasa

3425 er ol er turur kör kişiler ara
yorıp til küḍezse bu bulsa töre

3426 irig sözke yumşaḳ yanut ḳılsa öz
açıġ sözleseler süçig tutsa söz

3427 kişi yüki yüḍse yüḍürmese yük
ceḥa ḳılsalar bu veḥa ḳılsa şük

3428 köñgülde kiterse kör öç keklerin
tilinde yorıtsa köñgülde barın

3429 negü tir eşitgil kişi eḍgüsi
bu eḍgü bile yaḍmış atı küsi

C200 3430 irig sözlemegil kişike tilin
irig sözke aġrır köñgül kiç yılın

3418 *er ... erde*] B_3 *ḳr ...* C_5 *... erde*^{n} ‖ 3419 *tegşip ... beḍür*] B_4 *tḳgşip ... bḳḍür* C_6 *yüksep ... biḍür* | *ḳopmaz yatur*] B_4 *ḳopmas yatur* C_6 *... yatur* ‖ 3420 *negü ... er*] B_5 *nigü ... erdem-lüg ḳr* C_7 *nigü ... erdemlüg e.* | Dörtlük, B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda şi'r sözüyle ayırt edilmiştir ‖ 3421 *negü er*] B_6 *nigü ḳr* C_9 *nigü e.* | *miñger*] C_9 *miṇger* ‖ 3422 *itta*] B_7 *ıt-ḳa* C_{10} *it-te*^{n} ‖

3415 Şimdi kimin erdemi çok olursa,
onun dengi olmayan düşmanı da o kadar çok olur.

3416 Kim erdemli ve asil nesepli olursa,
memleketin her yanında birçok kişi ona düşman olur.

3417 İyi insanın düşmanı belli olur;
kötünün düşmanı yoktur, kötü adam zaten ölüdür.

3418 Hangi insanın etrafına bir düşman kalabalığı toplanmışsa,
bil ki, o insanın erdemi diğerlerinden daha fazladır.

3419 İnsanın adı düşmanla çarpışa çarpışa büyür;
düşmansız kişinin adı yükselmez, yerde kalır.

3420 Erdemli insan ne der, dinle;
bu erdemle insan dilek ve arzusuna ulaşır.

3421 Bin tane düşmanı olup da hakkında her gün
bin defa konuşulmayan insana insan denir mi.

3422 Bak, arkasından binlerce itin sesini
duyunca, kaçana kurt denir mi.

3423 Yalnız olursam, insanları çekiştirmem;
dilimi gereksiz ve boş laflarla günaha sokmam, dedin.

3424 Ortada kimse yoksa ve insanlar arasında oturmuyorsan,
kimin hakkında konuşacaksın.

3425 Bak, yiğit odur ki, insanlar arasında gezer,
fakat dilini gözetir ve böylece başköşeye geçer.

3426 Kaba söze yumuşak yanıt vermeli,
acı sözlere de tatlı sözle karşılık vermeli.

3427 Başkalarının yükünü yüklenmeli, onlara yük yüklememeli;
cefa edenlere karşı ses çıkarmadan vefa göstermeli.

3428 Öç ve kibiri gönülden atmalı,
gönlünde ne varsa dilinde de o olmalı.

3429 İyilik ile nam ve şöhret kazanmış
olan, insanların iyisi ne der; dinle.

3430 İnsanlara karşı kaba söz söyleme;
kaba sözün acısını gönül uzun yıllar çeker.

3423 *soŋgdamaz*] B_8 *songdamas* | *sözlemez*] B_8 ve C_{11} *sözlemes* || 3424 *sözlegey sen*] B_9 *sözlegeysẹn* || 3425 *er ... er*] B_{10} *ẹr ... ẹr* || 3428 *tilinde*] B_{13} ve C_{16} *tili-de* || 3429 *negü*] B_{14} ve C_{17} *nigü* || 3430 *aġır ... yılın*] B_{15} ... *yılın* (*yı-* noktasız) C_1 *aġırır ... yılın* (*-ıl-* noktasız) ||

B252 3431 sini kim söker erse öggil anı
otun ol bolur sen tüzünler sanı

3432 cẹfa ḳılġuçıḳa ḳılu tur vẹfa
vẹfa er ḳılur ol isizler cẹfa

3433 kesilse seninḡdin yaḳın ḳa ḳadaş
yaḳınlılṣ ula sen anḡa ay adaş

3434 sanḡa küç ḳılur erse küçkey ḳalı
keçürgil anı sen bu ol din yolı

3435 yazulṣ ḳılsa ḳul künḡ keçür ol yazuḳ
bu yazuḳ keçürmiş muyan ḳıl azulṣ

3436 bu ol erlik anın eren yük yüḍüp
yorır ṣaḃrı birle ōlümüg küḍüp

3437 bu kün sen bir evke kirip yalnḡuzun
ne eḍgü bulur sen ay ḳılḳı tüzün

3438 erej arzu niʿmẹt közün körmediṅg
kümüş gẹvhẹr altun baḳır bulmadıṅg

3439 saṛay ḳarşı yir suv sini birle yolṣ
at üstem ḳız oġlan ḳanı birle yoḳ

3440 kişiler öze yoḳ sanḡa erk elig
özüṅg yıġsa sen bolsa atıṅg silig

3441 ḳayu neṅg bulup ḳoḍtuṅg emdi anı
ḳayu tilve zahịd atadı sini

3442 öküşüg ḳoḍup er azıġ taplasa
bu er ötrü zahịd bolur lṣur basa

3443 tilep bulmasa barça zahịd bolur
ṣaḃırda aḍın ḥile. bulmaz turur

3444 er ol er bolur kör miṅg arzu bulup
anḡar yüz evürse eren teg bolup

3445 yitürse içürse çıġayḳa ülep
bayatḳa tapuġ ḳılsa köṅglin ulap

B253 3446 kelir bolsa dṵnya köṅgül bamasa
C201 barır erse aġrıp ḳaşın tügmese

3432 *ḳılu tur*] B_2 *ḳılu tur* (önce *ḳılur* yazılmış, sonra satır üstünde *tu* eklenmiş) C_3 *ḳılur tur* | *er*] B_2 *ẹr* ‖ 3433 *ḳa*] B_3 *ḳap* ‖ 3435 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış ‖ 3436 *ol erlik*] B_6 *ol erlik* (satır üstünde yazılmış) C_8 *ol* (satır üstünde yazılmış) *e.* ‖ 3437 *evke*] B_7 ve C_9 *ivke* | *sen*] B_7 *se* C_9 *se*" ‖ 3439 *yir ... sini*] B_9 *yịr suv sịni* C_{11} *y. suv sẹning* | *at ... ḳanı*] B_9 *aṭ ... ḳạnı* C_{11} *... nẹnging* (-

3431 Sana kim söverse, sen onu övmelisin; böyle olursa,
o küstahlardan sen de asillerden sayılırsın.

3432 Cefa edenlere karşı vefa göstermeye devam et;
yiğit olan vefa gösterir; kötülerse, cefa eder.

3433 Yakınların, akraba ve kardeşlerin senden uzaklaşsa bile,
sen onlara karşı daima yakınlık göster, ey arkadaş.

3434 Eğer zalim sana zulüm ederse,
sen onu affet, din yolu budur.

3435 Kul ve cariye suç işlerse sen onların suçunu bağışla;
bu suç bağışlamanın sevabını ahret için kendine azık et.

3436 Yiğitlik budur; bunun için er olanlar
zahmete katlanıp ölümü bekleyerek sabırla dolaşır.

3437 Bugün sen tek başına bir eve kapanmakta
ne fayda umuyorsun, ey yumuşak huylu.

3438 Huzur, arzu ve nimeti gözünle görmedin;
gümüş, mücevher, altın ve bakıra da hiç sahip olmadın.

3439 Senin sarayın, köşkün, yerin ve yurdun yok;
at, koşum, kız oğlan hani, bunların hiçbiri sende yok.

3440 İnsanlar üzerinde de senin hiçbir kuvvet ve hakimiyetin yok,
ki onu kötüye kullanmayasın ve temiz nam kazanasın.

3441 Ne buldun ki, sonra ondan vazgeçtin;
hangi mecnun sana zahit adını taktı.

3442 Erkek olan, çoğu elde edebildiği halde, azla yetinir;
böyle bir insan zahitlik mertebesine erişir.

3443 Yoksa, aradığını bulamayan herkes zahit olur;
sabırdan başka çare bulamadığı için elindekiyle yetinir.

3444 Erkek odur ki, bin arzusunu bulur
ve ondan mertçe yüz çevirir.

3445 Yedirir içirir ve malını fakirlere dağıtarak
Tanrıya can ve gönülden ibadet eder.

3446 Gelen dünya nimetlerine gönül bağlamaz;
elinden gidenlere de içi sızlayıp yüzü buruşmaz.

---

g- çizgisi yok, *-i-* yerine *-n-* ile) || 3440 *sen*] B_{10} *se* C_{12} *se*^{n} || 3441 *nerg*] B_{11} *neng* C_{13} *ning* | *tilve ... sini*] B_{11} *tilve ...* C_{13} *... sini* || 3442 *er*] B_{12} *er* | *er*] B_{12} *er* || 3443 *sabırda ... bulmaz*] B_{13} *... bulmas* C_{15} *sabırda*^{n} *... bulmas* || 3444 *er ... er*] B_{14} *er ... er* | *evürse*] C_{16} *ivürse* ||

3447 lḳalı üstese elgi arzu öze
özini tutunsa kör̃gül til tüze

3448 bu sözke yalḳar körse maʿni bu söz
eşit işke tutġıl aya lḳılḳı tüz

3449 erende eri ol ḳamuġ ner̃gke erk
bulup lḳılġu yirde özin tutsa berk

3450 talḳı erde yigrek eren ol turur
mir̃g arzu bulup bu özin tıḍsa terk

OḌĠURMIŞ CEVABI ÖGDÜLMİŞKE

3451 yanut birdi oḍġurmış aydı çın ay
negü ol tilekir̃g aya körki ay

3452 negü sözlese men sözümni yirip
cevabın ḳılur sen özümni serip

3453 açulḳluġ man̄ga ay tilekir̃g ne ol
negü ḳolġu erse aça sözle lḳol

ÖGDÜLMİŞ CEVABI OḌĠURMIŞḲA

3454 yanut birdi ögdülmiş aydı özüm
tilek birle keldi açayın sözüm

3455 bu kün toġdı ilig eşitti sini
özir̃ge kereklep kör ıḍtı mini

3456 ḳatıġ arzuladı sini körgüke
mini sözçi ıḍtı olḳıp iltgüke

B254 3457 neçe me aġır kelse barġu kerek
iligke tegip bir körüngü kerek

3458 ilig me iḍi eḍgü sulṭan turur
buḍunḳa bağırsalḳ sevüg can turur

3459 kim ilig yüzin körse lḳutluġ bolur
ikigün ajunda tükel lḳut bulur

3447 *tutunsa ... tüze*] B_2 ... *öze* C_2 *bütüse* (*bu tu(t)sa?, b-* üstündeki silinmiş noktalara dikkat) ... || 3448 *yalḳar*] B_3 *yaḳar* C_3 *baḳa* | *ḳılḳa*] C_3 *köngli* | Dörtlük, B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda şiʿr sözüyle ayırt edilmiştir || 3449 *ḳamuġ*] B_4 *ḳayu* C_5 *ḳamuġ* | *yirde*] B_4 *yirde* C_5 *yçrde* (*-ç-* harekeli) || 3450 *yigrek*] B_5 ve C_6 *yigrek* || 3451 *negü*] B_7 ve C_8 *nigü* || 3452 *negü ... yirip*] B_8 ve C_9 *nigü ... yirip* | *cevabın ... serip*] C_9 *cevabı ... sirip* || 3453 *negü*] B_9 ve C_{10} *nigü* || 3454 *özüm*] B_{11} *sözüm* ||

3447 Arzusunu elde etmek için kuvvet bulduğu halde,
kendini tutar, gönlüne ve diline hâkim olur.

3448 Dikkat edersen, şu sözün manası buna uyar;
dinle ve ona göre hareket et, ey yumuşak huylu.

3449 Erlerin eri odur ki, her şeye gücü yeter;
fakat yapmaya gelince, nefsine karşı mukavemet eder.

3450 Yine bu erden daha iyi erkek odur ki,
bir arzusuna eriştiği halde kendine derhal hâkim olur.

ODGURMIŞ'IN ÖĞDÜLMİŞ'E CEVABI

3451 Odgurmış yanıt verdi ve dedi ki: Doğru söyle,
arzun nedir, ey ay gibi güzel yüzlüm

3452 Ben ne söylersem reddediyorsun;
sözümü beğenmeyip itiraz ediyorsun.

3453 Bana açık söyle dileğin nedir;
ne istiyorsan açıkça söyle ve iste.

ÖĞDÜLMİŞ'İN ODGURMIŞ'A CEVABI

3454 Öğdülmiş yanıt verdi: Ben buraya
bir dilekle geldim, dileğimi arz edeyim.

3455 Hükümdar Kün-Toğdı seni işitti;
sana ihtiyacı olduğu için beni gönderdi.

3456 Seni görmeyi çok arzu etti; seni çağırıp
götürmek için davetçi olarak beni yolladı.

3457 Ne kadar ağır gelse bile, senin oraya kadar gidip
hükümdara bir görünmen gerekir.

3458 Hükümdar çok iyi bir sultandır;
çok merhametli, halkın candan sevdiği bir insandır.

3459 Kim hükümdarın yüzünü görürse kutlu olur;
her iki dünyada tam mutluluğa kavuşur.

3455 *eşitti sini*] B_{12} *eşit(t)i s.* C_{13} *eşit(t)i sīni* || 3456 *sini*] C_{14} *sīni* | *iltgülke*] B_{13} ve C_{14} *iltgülke* || 3458 *idi*] B_2 *iḍi* C_{16} *idi* | *buḍlunḳa ... can*] B_2 *buḍun-ḳa* (satır altında *bạrçaġa.*) ... C_{16} ... *sẹvüg can bạġırsaḳ* || 3459 *ilıigün ... bulur*] B_3 ... *l̤ıut bulur* (satır altında *dẹvlẹt tạıpar*, *-p-* noktasız) C_{17} *ilıigü ... bụlur* ||

C202 3460 negü tir eşitgil bu il kẹnd begi
ajun başlap illke yetilmiş ögi

3461 törülüg köni beg ḳut ol belgülüg
ḳutı birle tegrür tözüke ülüg

3462 ḳayuda çaṽıḳsa köni beg atı
aṉgar barġu andın bulur er ḳutı

3463 bu kök tirgüki ol könilik törü
törü artasa kök turumaz örü

3464 törülüg bu begler yoḷ erse tirig
bayat buzġay erdi yiti ḳat yirig

3465 köni beg yüzi körse ḳutluġ bolur
muyanḳa tegir hẹm yazuḳı yulur

3466 bilir sen bu kün men kişi bolduḳum
sẹbẹb ilig erdi yölekim toḷḳum

3467 bayat birdi erdi uḷḳuş ög bilig
tözü eḍgülükke tegürdüm elig

3468 bayat birdi tẹvfiḷ ḳamuġ eḍgüke
buḍun asġıṉga hẹm yüki yüḍgüke

3469 sini me tiler emdi ilig bu kün
elig bir ḳılıp yazsa beglik tügün

3470 oḳıtçı mini ıḍtı emdi saṉga
mini yalṉguz ıḍma ay ersig toṉga

3471 bitig ıḍtı ilig öz elgin bitip
negü sözledi erse körgil oḷıp

B255 3472 çıḳardı bitig birdi elgin sunup
bitig aldı oḍġurmış açtı tunup

OḌĠURMIŞ SU'ALİ ÖGDÜLMİŞKE

3473 oḳıdı bitig kiç saḳındı uzun
ayur keḍ bilig birmiş ilig sözün

3460 *negü*] B_4 ve C_1 *nigü* || 3461 *ülüg*] B_5 *ülüg* (sayfa kenarındaki ek iyi okunmuyor) || 3462 *aṉgar ... er*] B_6 *anga ... ẹr* || 3463 *törü*] B_7 *tọrü* (önce *tıurur* yazılmış, sonra -r üzerinden çizilerek düzeltilmiş) | *turumaz*] B_7 *turumas* || 3464 *buzġay ... yirig*] B_8 *turġay ... yịrig* || 3465 *muyanḳa*] B_9 *muyan-ḳa* (satır altında *mụrad-ḳa*) C_6 *mụyan-ḳa* || 3466 *scn*] B_{10} *sc* C_7 *sc*^{n} | *yölekim*] B_{10} *yölekim* (satır altında *tilekim*) || 3467 *ög*] B_{11} *hẹm* || 3469 *emdi*] B_{13} *erdi* | *yazsa*] B_{13} *yạzġu* C_{10} *yạzsa* ||

3460 Devleti idare eden ve memleket işlerinde
dirayet sahibi olan memleket beyi ne der, dinle.

3461 Kanunları gözeten doğru bey, gerçek bir mutluluktur;
onun mutluluğundan herkes kendisine hisse alır.

3462 Nerede adaletiyle şöhret bulan bir bey bulunursa,
oraya gitmeli; insan onda mutluluğu bulur.

3463 Adalete dayanan kanun bu göğün direğidir;
kanın bozulursa gök yerinde duramaz.

3464 Bu kanun koyan beyler hayatta bulunmasalardı,
Tanrı yedi kat yerin düzenini bozmuş olurdu.

3465 Adil beyin yüzünü gören kutlu olur;
sevaba girer ve günahtan kurtulur.

3466 Bilirsin, bugün benim adam olmama sebep
hükümdardır; o bana destek olmuştur.

3467 Tanrı bana anlayış, akıl ve bilgi verdi ve ben bu sayede
her türlü iyiliği yapmaya muvaffak oldum.

3468 Halka faydalı olmak ve onun yükünü yüklenmek hususunda
her türlü iyilik için Tanrı bana tevfik ihsan etti.

3469 El ele verip beylik düğümünü çözmek için
hükümdar bugün seni de istiyor.

3470 Şimdi sana davetçi olarak beni gönderdi;
ey mert yiğit, yalnız dönmeyeyim.

3471 Hükümdar kendi eliyle yazıp sana bir mektup
gönderdi; ne demişse kendin bak, oku.

3472 Çıkarıp mektubu sundu; Odgurmış aldı
ve mektubu biraz düşünceli açtı.

ODGURMIŞ'IN ÖĞDÜLMİŞ'E SUALİ

3473 Mektubu okudu, uzun uzun düşündü;
Hükümdar çok manalı sözler yazmış, dedi.

3470 *oḳıtçı ... ıḍtı*] B_{14} *oḳıçı* (-*ı*- noktasız; oḳıtçı?) ... *ıḍtı* | *yalñguz ... toñga*] B_{14} *yalġuz ... ersig* (satır altında *ir atalġan*) *tonga* (sayfa kenarındaki ek iyi okunmuyor) || 3471 *ıḍtı*] B_{15} *ıḍtı* (-*ı*- ?) C_{12} *ıt(t)ı* | *negü* B_{15} ve C_{12} *nigü* || 3472 *tunıp*] B_1 *tutup* ||
oḍġurmış ... ögdülmişke] nüshalarda bu başlık yok
3473 A'da metnin 2738'den 3473'e kadar eksik olan kısmı burada sona eriyor ||

A99 3474 oḷ̇ımış ilig emdi kelgil tiyü
ḳamuġ eḍgülülḳni atamış sayu

3475 beḍük iş turur kör bu işler mañga
neteg ḳılġu ayġıl kiñgeş bir muñga

ÖGDÜLMİŞ CE̤VABI OḌĠURMIŞIḲA

C203 3476 yanut birdi ögdülmiş aydı ilig
sini sözleyü şük ḳurıtmaz tilig

3477 tili teprese sözde atıñ çıḳar
sini körgüke ol köz açtı baḳar

3478 kimi sevṡe ermiş köñgül arzulap
tilin sözde atı yorır söz ulap

3479 sevṡitmiş negü tir bu beẏtig oḳı
sevṡüglüg yüzi ol köñgül toḳluḳı

3480 köñgül kimni sevṡe körür közde ol
közün ḳança baḳsa uçar yüzde ol

3481 köñgülde negü erse arzu tilek
ağız açsa barça tilin sözde ol

OḌĠURMIŞ CE̤VABI ÖGDÜLMİŞKE

3482 yanut birdi oḍġurmış aydı mañga
kiñgeş bir yaraġı ne ol ay toñga

3483 bağırsalḳ ḳadaşım sen ök sen yalḳın
kiñgeş bir ötegil ḳadaşlıḳ ḥalḳın

3484 seninᵓgdin ḳolur men bu işke kiñgeş
bilig birle sen bu kiñgeşke teñgeş

B256 3485 ḳadaş sen tilese yime tut adaş
adaşlı ḳadaşlı ikigün tudaş

3474 *oḷ̇ımış ... tiyü*] A_1 *oḳumış ... tegü* B_3 ve C_{15} *... tiyü* || 3475 *beḍük ... mañga*] A_2 *... mangga* B_4 *beḍük* (satır altında *büzürg*) ... | *kiñgeş ... muñga*] A_2 *kenges ber mangga* C_4 *... maṇga* (*-a-* harekeli) || 3476 *birdi*] A_4 *berti* | *sini ... ḳurıtmaz*] A_4 *seni ...* B_6 *... ḳurıtmas* || 3477 *sini*] A_5 *seni* || 3478 *sözde*] A_6 *sösl-e* || 3479 *sevṡitmiş ... beẏtig*] A_9 *sevünmiş negü ter buu ḅidig* (satır üstünde UH: *beydig*) B_9 *s. nigü ... baẏtıġ* C_4 *seṽütmiş nigü ... baẏtıġ* | *sevṡüglüg*] A_7 *sevṡüg-ler* | Dörtlük, A'da ayrıca işaret edilmemiş; B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *şi'r* sözüyle ayırt edilmiştir || 3480 *sevṡe körür*] A_8 *sevz-e körer* | *uçar*] A_8 *açar* (*a-*? *ḷ-*?) || 3481 *negü*] B_{11} ve C_7 *nigü* | *tilin*] A_9 *tilek* || *oḍġurmış ... ögdülmişke*] B ve C'de bu başlık yok | *ce̤vabı*] A_{10} *cuvabı*

3474 Hükümdar şimdi "Gel" diye davet etmiş,
her türlü iyilikleri teker teker sayıp dökmüş.

3475 Bunlar benim için çok büyük iştir;
söyle, bana bir akıl öğret, ne yapmalı?

ÖĞDÜLMİŞ'IN ODGURMIŞ'A CEVABI

3476 Öğdülmiş yanıt verdi ve dedi ki: Hükümdar
hep senden bahseder, bir an bile seni dilinden düşürmez.

3477 Konuşmaya başlar başlamaz, ağzından adın çıkar;
o seni dört gözle beklemektedir.

3478 Gönül arzulayarak kimi severse,
her sözde onun adı dilinden düşmezmiş.

3479 Şu beyiti oku, kendisini sevdirmiş insan ne der;
gönlü doyuran, sevgilinin yüzüdür.

3480 Gönül kimi severse göz daima onu görür;
göz nereye bakarsa orada o uçar.

3481 Gönülde arzu ve dilek neyse,
insan söze başlayınca daima ondan bahseder.

ODGURMIŞ'IN ÖĞDÜLMİŞ'E CEVABI

3482 Odgurmış yanıt verdi ve dedi ki: Ey yiğit,
bana tavsiyede bulun, ne yapmalıyım.

3483 Sevgili kardeşim, bana yakın olan sensin;
bir fikir ver, kardeşlik hakkını yerine getir.

3484 Bu işte bilgin ile uygun bir
tavsiyede bulunmanı istiyorum.

3485 Sen bir kardeşsin, istersen arkadaş olarak kabul et,
kardeş ve arkadaş arasında fark yoktur.

3482 *birdi ... manga*] A_{11} *berti ... mangga* | *kingeş ... tonga*] A_{11} *kengeş ber ... tongga* || 3483 *sen ... sen*] A_{12} s. *ok* s. B_{13} *sençük se* C_9 *sençük se*" | *kingeş ... ḳadaşlıḳ*] A_{12} *kengeş ber ...* B_{13} *... ḳaḍaşlıḳ* || 3484 A_{14}'te bu beyit 3485'ten sonra geliyor | men ... kingeş] A_{14} ... kengeş B_{14} me ... | kingeşke tergeş] A_{14} kengeş-ke ı. B_{14} k. tingeş C_{10} k. tengeş || 3485 A_{13}'te bu beyit 3484'ten önce geliyor | *sen ... adaş*] B_1 *se ... aḍaş* C_{11} *se*" *yime tut tilese a.* | *adaşlı ... ikigün*] A_{13} *ḳadaş-lı adaş-lı i.* B_1 *a. ḳaḍaş-lı i.* C_{11} *... ikigü* ||

3486 baġırsaḳ sen ök sen bu kün çın manīga
negü ḳılġu ayġıl büter men sanīga

ÖGDÜLMİŞ CEVABI OḌĠURMIŞḲA

3487 yanut birdi ögdülmiş aydı bu söz
ayıtma manīga sen aya ḳutluġ öz

3488 mini ıḍtı ilig oḳıtçı sanīga
negü teg kinīgeşür sen emdi manīga

3489 baralım timekte aḍın yoḳ sözüm
neteg ayġa barma tiyü bu özüm

3490 sini birle bolsa kör asġı öküş
öz asġın tilerke kinīgeşmez ulḳuş

C204 3491 negü tir eşitgil biliglig çigil
biligsiz eşitgil boyun bir egil

3492 öz asġı tilerke kinīgeşmegü söz
sanīga asġı bolmaz aya ḳutluġ öz

3493 kinīgeş ol kişike kinīgeş ay ḳadaş
ol er ḳolmaz erse öz asġın adaş

3494 öz asġın tilegli öz ülgi üçün
yaraġlıġnı tenīgsiz turur tir küçün

3495 neçe iş kişike kinīgeşgü kerek
könīgül taplamış işni ḳılġu kerek

3496 özünīgke bağırsaḳ seninīg öz özünīg
kişike manma kesildi sözünīg

3497 sen ök bil negü ḳılġu erse kinīgeş
tileme meninīgdin bu işke kinīgeş

B257 3498 sini alġalı keldim andın turup
kinīgeş bu yorı barġıl emdi ḳopup

3486 *sen ... sen*] A_{15} *s. ọḳ s.* B_2 *sẹnūḳ se* C_{12} *sẹnūḳ se*" | *negü ... sanīga*] A_{15} *... bụdeyin sangga* B_2 *nigū ...* C_{12} *nigū ... büter me*" *sạnga* ||

ögdülmiş ... oḍġurmışḳa] A_{16} *ọ. cuvabı o.*

3487 *birdi*] A_{17} *berti* | *ḳutluġ öz*] A_{17} *ḳalḷ̣-ı uz* || 3488 *mini ... sanīga*] A_{18} *men-i ... sangga* | *negü ... manīga*] A_{18} *... kengeşür sen emti mangga* B_5 *nigū t. k. se ...* C_{15} *nigū t. k. se*" ...|| 3489 *baralım timekte*] A_{19} *baral-ı tem-e ket* C_{16} *bạralım timek-de*" | *ayġa ... özüm*] A_{19} *ayġu b. teyü ay* (dikkat) *tı.ısüm* C_{19} *ayġu b. tiyü ay yüzüm* || 3490 *sini ... kör*] A_{20} *mẹning birl-e bolsang m-a* B_7 *sịni ...* C_{17} *sẹning birle bolsam* | *asġın ... kinīgeşmez*] A_{20} *asġ-ı t. kengeş-mez* B_7 *... kingeşmes* C_{17} *asġı ...* || 3491 *negü ... çigil*] A_{21} *n. ter ... çegil* B_8 *nigü ... çigil* C_1 *nigü ... | bir egil*] A_{21} *ber çigil* ||

3486 Bugün bana gerçekten bağlı olan sensin;
ne yapmalı, söyle, sana güveniyorum.

ÖĞDÜLMİŞ'İN ODGURMIŞ'A CEVABI

3487 Öğdülmiş yanıt verdi ve dedi ki:
bunu bana sorma, ey mübarek insan.

3488 Hükümdar beni sana davetçi olarak gönderdi;
sen şimdi benim ile nasıl istişarede bulunursun.

3489 "Gidelim" demekten başka benim bir sözüm yoktur;
ben sana nasıl "gitme" diyebilirim.

3490 Seninle birlikte bulunmak benim için çok faydalıdır;
kendi faydasını isteyene akıllı insan istişare etmez.

3491 Bilgili çiğil ne der, dinle;
ey bilgisiz, dinle ve buna boyun eğ.

3492 İşte kendi yararı söz konusu olan biriyle istişarede
bulunmamalı; bundan sana fayda gelmez, ey mübarek insan.

3493 Ey arkadaş, istişare ederken,
kendi faydasını düşünmeyen kişiyle istişare et.

3494 Kendi faydasını düşünen kişi, yararı için,
uygun olanın bile uygun olmadığını söyler.

3495 Bazı işler vardır ki, insanlarla istişare etmek gerekir;
fakat sonuçta kişi yine gönlünün uygun gördüğü işi yapmalı.

3496 Seni en çok düşünen yine bizzat kendinsin,
insanlara güvenme; işte o kadar.

3497 Ne yapmak gerekiyorsa bunu kendin bilmelisin;
istişare et, fakat benden bu iş için fikir sorma.

3498 Oradan kalkıp seni götürmek için buraya geldim;
tavsiyem şu: yürü, buradan kalkıp oraya gidelim.

3492 *kiñgeşmegü*] A_{22} *kengeş-megü* | *bolmaz*] B_9 *bolmas* ‖ 3493 *kiñgeş ... kiñgeş*] A_{23} *kengeş ... kengeş* | *er ... adaş*] A_{23} *ęr ḳılz-a anda* (*an-* ?) *öz-i asġ-ı taş* B_{10} *ęr ...* C_3 *er ḳılsa anda özi asġı taş* ‖ 3494 *öz ... ülgi*] A_{24} *söz asġ-ı ... asġ-ı* B_{11} *... asġı* C_4 *öz asġ-ı ...* | *yaraġlıġını ... tir*] A_{24} *... ter* B_{11} *öz asġın tileg-li ḳılur kör* ‖ 3495 *kiñgeşgü*] A_{25} *kengeş-güü* | *taplamış ... ḳılġu*] A_{25} *tilemez iş kemiş-güü* B_{12} *taplasa ...* ‖ 3496 *seniñg*] C_6 *sanga* | *ınanma ... sözüñg*] B_{13} *ayıtma ...* C_6 *... sözüm* ‖ 3497 *sen ... kiñgeş*] A_{27} *... ęrz-e buu iş* B_{14} *sęnük b. nigü ...* C_7 *sęnük b. nigü ... bu iş* | *meniñgdin ... kiñgeş*] A_{27} *buu iş-ke męning-tin kengeş* C_7 *... kingiş* ‖ 3498 *sini ... turup*] A_{28} *sen-i ...* B_1 *... yürüp* | *kiñgeş*] A_{28} *kengeş* ||

3499 kişiler araḳı muyan eḍgülük
bu yirde bulunmaz munu belgülüg

3500 uluş ḳend içindeki eḍgü neçe
sañga sözledim emdi aḍra seçe

A100 3501 bilir sen bu sözler köni sözledim
sañga eḍgü ḳoldum bilir bir iḍim

3502 kişidin ḳaçar sen ne ḳıldı kişi
kişike ḳatıl it kişiler işi

3503 müṣülman işin it muñgınña yara
bayat birge uçmaḳ kör ornuñ töre

3504 köñgül til köni tut ḳılınçınñ bütün
ḳayuda tilese tirilgil ḳutun

3505 kişisiz tirilme kişiler ara
kişi ʿaybı körme özüñgni köre

3506 muñgar meñzer emdi bu beyt ay bügü
oḳıġu munı ötrü işke baġu

C205 3507 ḳayuda tilese yorı eḍgü bol
tüpi aṣlı ḳolma özüñ eḍgü ḳol

3508 kişi eḷgüsi kör unıtmaz özin
ḳayuda yorısa tiler eḍgü yol

3509 er eḍgü kerek tutsa eḍgü ḳılınç
ḳayuda tilese bulur miñ sevinç

3510 bu eḍgü ḳamuġ yirde eḍgü bolur
ol eḍgü yanutı hem eḍgü bulur

3511 sen eḍgü ḳılınç tut isiz bolmaġıl
ḳayuda tilese yorı ḳorḳmaġıl

3499 A_{30}'da bu beyit 3500'den sonra geliyor | *araḳı*] A_{30} *ara-sı* | *yirde ... belgülük*] A_{30} *yer-te bilinmez munı bil-gülüg* B_2 *yirde b. munı b.* C_9 *yerde* (*-e-* harekeli) *bulunmas ...* || 3500 A_{29}'da bu beyit 3499'dan önce geliyor | *uluş*] A_{29} *ulış* | *sañga ... seçe*] A_{29} *sangga s. barça a. aça* C_{10} *... aça* || 3501 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *sen*] C_{11} *se*^{n} | *sañga*] A_1 *sangga* || 3502 *sen ... ḳıldı*] A_2 *sẹn neḳıl-tı* C_{13} *se*^{n} *...* | *it*] A_2 *ẹt* || 3503 *işin ... muñgmña*] A_3 *iş-i ẹt mungga* C_{14} *işi ...* | *birge ... töre*] A_3 *berge ... ọsüng tọre* B_6 *... bu özüng töre* (*t-* noktasız) C_{14} *bi̇rge ...* || 3504 *ḳılınçınñ*] B_7 *bạyat-ḳa* | *ḳayuda ... tirilgil*] A_4 *ḳayu-ḳa ...* B_7 *ḳ. tileseng t.* C_{15} *... yorıġıl* || 3505 *tirilme*] A_5 *tiril-gil* C_{16} *tiriglik* || 3506 *bügü*] A_6 *begü* | Dörtlük, A'da sayfa kenarında AH: *şiʿr* sözü, B'de çizgiler ve

3499 İnsanlar arasına karışlığında elde edeceğin sevap
ve iyilik burada bulunmaz, bu şüphesizdir.

3500 Kasaba ve şehir içindeki çeşitli iyilikleri
şimdi sana teker teker ve açık olarak söyledim.

3501 Bunları doğru söylediğimi takdir edersin;
Tanrı bilir ki, senin iyiliğini isterim.

3502 İnsanlardan kaçıyorsun, onlar sana ne yaptı;
insanlara karış ve onlar gibi yaşa.

3503 Müslümanların işini gör, ihtiyaçlarına yardım et;
Tanrı sana cennet verir, yerin başköşe olur.

3504 Gönlünde ve dileğinde saf ol, hareketin dürüst olsun;
nerede istersen, orada mutluluk içinde ömür sür.

3505 İnsanlardan uzaklaşıp yalnız yaşama;
başkasının kusurunu görme, kendine bak.

3506 Ey hakîm, şu beyit şimdi buna benzer;
bunu okumalı ve ona göre hareket etmelidir.

3507 Nereye gidersen git, yalnız iyi ol;
soya ve asalete bakma, kendinde iyilik ara.

3508 İnsanların iyisi gaflete düşmez;
nereye giderse, orada doğru yolu arar.

3509 İnsan iyi olmalı; iyi hareket eden kişi
her yerde bin türlü sevinç bulur.

3510 İyilik her yerde iyidir;
insan iyiliğe karşı her yerde iyilik bulur.

3511 Sen iyilik yap kötü olma;
böylece nerede istersen orada korkmadan dolaşabilirsin.

C'de ayrı satırda *şi'r* sözüyle ayırt edilmiştir ‖ 3507 *bol*] A_7 *yol* | *özüñ ... ḳol*] A_7 *ay* (?) *ọsi ç. bol* C_2 *ö. aṣlı ḳ.* ‖ 3508 *unutmaz*] C_3 *unutmas* | *yorısa ... yol*] A_8 *tilẹz-e ... bol* B_{11} *y. yorı ...* C_3 *tilese ...* ‖ 3509 *tutsa*] B_{12} *bolsa* | *miñ sevinç*] A_9 *m. sevinç* B_{12} *ming* (*-i-* yerine *-n-* ile) *sẹvinç* ‖ 3510 *ḳamuḳ yirde*] A_{10} *ḳ. yer-te* B_{13} *ḳamuġ yịrde* C_5 *neçe yẹrde* (-ẹ- harekẹli) | *yamatı ... bulur*] A_{10} *ḳılınç barça ç. ḳılur* ‖ 3511 B'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *isiz*] A_{11} *aciz* (a- ?) ‖

42.

B258 OḌĠURMIŞ ÖGDÜLMİŞKE DŪNYANIŊ ʿAṾIBLARIN AYUR

3512 yanut birdi oḍġurmış aydı özüm
sözüŋni eşitti eşitgil sözüm

3513 bu dūnya özin keḍ seṽitmiş saŋga
ḳamuġ ʿaṾbı erdem körünmiş saŋga

3514 taŋ ermez seniŋdin meṣeḷde kelir
ḳayu neŋ seṽüg bolsa ʿaṾbı barır

3515 seṽitmiş üçün dūnya ʿaṾbı ḳamuġ
saŋga bolmış erdem ay ilde uluġ

3516 negü tir eşitgil bu seṽmiş kişi
seṽügke seṽüg ʿaṾbı erdem başı

3517 seṽüglüg niṣanı bu ol belgülüg
seṽüg ʿaṾbı erdem bolur ay külüg

3518 özüŋ dūnya seṽmiş niṣanı bu ol
ḳamuġ ʿaṾbın erdemke tutmış köŋül

3519 negü teg öger sen bu dūnya maŋga
anıŋ ʿaṾbını men ayayın saŋga

3520 apa yazdı erse bayat ḳınadı
bu dūnyaġ tünek ḳıldı erklig iḍi

C206 3521 tünekte ne arzu tiler sen tilek
tilek uçmaḳ içre bolur ḳut yölek

3522 apa uçmaḳ içre yidi kör eṽin
arınġu ḳılındı bu dūnya eṽin

3523 bayat yirmişi ol bu yek seṽmişi
talḳı artuḳı ol seṽüp salmışı

3524 öḍürse bayat bir tilemiş ḳulın
aŋgar dūnya birmez arıtur yolın

---

oḍġurmuş ... ayur] A_{12} *o. ögdülmiş-(ke) tüny-a ayıb-larını a.* B_1 *o. dünya ʿaṽıb-ların a.* C_7 *bab oḍġurmış ... ʿaṽbın ḫaḳḳ birmekin aytur*

3512 *birdi ... özüm*] A_{13} *berti ... aytı ǫsüm* B_2 *... sǫ̈züm | eşitti ... eşitgil*] B_2 *eşit(t)im eşit bu* C_8 *eşit(t)i ...* ‖ 3513 *seṽitmiş saŋga*] A_{14} *s. sangga* B_3 *seṽitmiş* (satır altında *seṽdürmiş*) *s. | körünmiş saŋga*] A_{14} *k. sangga* B_3 *körünmiş* (*-r-* üstündeki noktaya dikkat) ‖ 3514 *ermez*] B_4 *arma | ḳayu ... barır*] A_{15} *... arır* B_4 *ḳamuġ ... barır* C_{10} *... arır* ‖ 3515 *saŋga*] A_{16} *sangga* ‖ 3516 *negü ... seṽmiş*] A_{17} *n. ter işidgil siṽit-miş* B_6 *nigü ...* C_{12} *nigü ... seṽütmiş | başı*] A_{17} *iş-i* ‖ 3517 *seṽüglüg ... belgülüg*]

42.

ODGURMIŞ ÖĞDÜLMİŞ'E DÜNYANIN KUSURLARINI ANLATIR

3512 Odgurmış yanıt verdi ve dedi ki: Dinledim
senin sözlerini, sen de benim sözlerimi dinle.

3513 Bu dünya kendini sana çok sevdirmiş;
onun bütün kusurları sana erdem gibi görünmüş.

3514 Sana şaşırmıyorum; meselde de vardır;
hangi şey sevilirse onun kusurları görünmez.

3515 Ey memleketin büyüğü, dünya kendisini sevdiği için
onun bütün kusurları sana erdem gibi gelmiş.

3516 Bu sevmiş kişi ne der, dinle;
sevenin nazarında sevgilinin kusuru en büyük erdemdir.

3517 Sevgilinin nişanı hakikatte budur, ey şöhretli;
sevilenin kusuru erdem olur.

3518 Senin dünyayı sevdiğinin alameti de budur;
onun bütün kusurlarını gönlün erdem gibi kabul etmiş.

3519 Bu dünyayı sen bana nasıl översen;
onun kusurlarını da sana ben söyleyeyim.

3520 Âdem günah işleyince Tanrı onu cezalandırdı;
kadir Tanrı bu dünyayı ona zindan yaptı.

3521 Zindanda nasıl bir arzu ve dilek ararsın;
dilek, arzu ve mutluluk cennette bulunur.

3522 Âdem cennette buğday tanesi yedi;
bu dünya evi ona bir temizlenme yeri olarak yaratıldı.

3523 Bu şeytanın sevdiği ve Tanrının yerdiğidir;
Tanrının sevip bıraktığınıysa o daha çok sever.

3524 Tanrı herhangi bir kulunu seçerse, ona
dünya malı vermez; böylece onun yolunu temizler.

A_{18} *sevüg ol ... belgüz-i | bolur ... külüg*] A_{18} *bolup kör-güz-i* || 3518 *ḳamuġ ʿaybın*] A_{19} *k. aybı* B_8 *neçe ʿaybı* || 3519 *negü ... manga*] A_{20} *... mangga* B_9 ve C_{15} *nigü ... | ʿaybını ... sanga*] A_{20} *aybı barça a. sangga* || 3520 *ḫanadı*] A_{21} *sın-a-tı | dünyaġ ... iḍi*] A_{21} *tuny-a ... eti* C_{16} *dünya ...* || 3521 *tünekte ... sen*] B_{11} *tünek-ni* (*-ni* noktasız) *ne a. tilek sen* C_1 *... se* || 3522 B'de bu beyit yok | *yidi ... evin*] A_{23} *yeti k. evin* (satır altında AH: *dane.*) C_2 *yidi ... | arınġu ... evin*] A_{23} *arıd-ġu* (tekrarlanmış; sonra üzerinden çizilerek düzeltilmiş) *... ivin* (satır altında AH: *ḫane.*) || 3523 B'de bu beyit yok | *yirmişi*] A_{24} *sınmiş-i | taḫu ... ol*] A_{24} *yaġ-ı ...* C_3 *taḫu a. bu* || 3524 *öḍürse ... tilemiş*] B_{12} *... bu t.* C_4 *kötürse ... ödürmiş | anġar ... arıtur*] A_{25} *anggar bermez arıdur* B_{12} *anga ...* C_4 *... azıtur* ||

3525 ayı eḍgü ermez bu dünya ḳutı
bayattın yıratur bu ol din yutı

B259 3526 bayat men tigüçi kişide ḫaşı
ajun ḳoldı bardı ol it saḳışı

3527 bayusa bolur ol buḍun kötkisi
çıġaylıḳ bile ol könḡül ḳoḍḳısı

3528 yalınḡ toġmış er kör yalınḡ barġu ol
nelük dünya tirmek yana ḳoḍġu ol

3529 nelük arsılḳar sen aya öldeçi
özünḡ iki künlük ḳonuḳ boldaçı

3530 bilir sen tiriglik ölümke turur
anundı ölüm uş ödinge küḍür

3531 ḳapuġ açtı dünya talḳı bir ḳapuġ
ölüm ḳapġı açılur kirür ḫalḳ ḳamuġ

3532 özünḡ iki künlük aẏınġu üçün
körürde küyürme özünḡni küçün

3533 yayıġ dünya irsel ḳutı eẏrülür
negü birdi erse yana terk alur

3534 aḍırmaz kişisin ḳuluġ ya begig
öḍürmez talusın yaẏuz ma yigig

3535 birig beglenür kör taḳı bir begin
oḳıyu turur tegme künde önḡin

A101 3536 körü barsa dünya kölike sanı
eḍerse ḳaçar ḳaçsa eḍrer sini

3537 munḡar menḡzer emdi körü bar bu söz
munınḡ maʿnisi uḳ aya könḡli tüz

3538 bu dünya ḳaçar kim eḍerse anı
ḳalı ḳaçsa andın eḍerür sini

3525 *ayı ... ḳutı*] A_{26} *atı ...* B_{13} *anın ...* C_5 *ayı* (*-y-* noktasız) *... ʃani* | *bayattın ... yutı*] A_{26} *bayad-tın yır-a-tı ...* B_{13} *bayat-dın yıratur ... yutı* (*y-* noktasız) C_5 *bayat-dın y. bu dünya anı* ‖ 3526 $B259_1$'de bu beyit 3527'den sonra geliyor | *tigüçi ... ḫaşı*] A_{27} *tegüçi kişi telve-si* B_1 *t. kişi tilvesi* C_6 *t. kişi-de ḫaşı* | *ajun ... saḳışı*] A_{27} *acun buldı yaz-tı uşol id san-ı* B_1 *a. ḳoldı bardı ol it saḳışı* C_6 *a. buldı bardı uşol it işi* ‖ 3527 $B258_{14}$'te bu beyit 3526'dan önce geliyor | *ol ... kötkisi*] A_{28} *ol budun ḳavḳı-sı* (*-vḳ-* ?) B_{14} *kör budun kötkişi* (*-t-* noktasız) C_7 *ol budun yavġası* (*y-* noktasız, *-ạ-* harekeli) | *könḡül ḳoḍḳısı*] A_{28} *budun ḳoḍġuz-ı* B_{14} *k. ḳoşḳı-sı* (*-ş-* noktasız) C_7 *k. ḳotḳı-sı* ‖ 3528 *yalınḡ ... yalınḡ*] A_{29} *yal(ı)ng t. öz k. yal(ı)ng* | *nelük ... tirmek*] A_{29} *nerek tüny-a termek* B_2 *nirek ...* ‖ 3529 *nelük ... sen*] B_3 *nçlük arsıḳar* (satır altında *arsạnur, er sạnur*?) *sẹn* C_9 *nçlik a. se*^{n} ‖ 3530 *sen*] B_4 *se* C_{10} *se*^{n} | *anundı ... küḍür*] A_{31} *onun-tı .. kụyür* B_4 *... küḍer* C_{10} *... küdür* (önce *küder* yazılmış, sonra

3525 Bu dünya mutluluğu hiç de iyi bir şey değildir,
insanı Tanrıdan uzaklaştırır; din için asıl felaket budur.

3526 "Tanrıyım" diye böbürlenen kişi,
dünyaya hâkim olmak istedi ve it gibi geberip gitti.

3527 İnsan zenginleşirse aşağılık olur;
alçakgönüllülük ancak yoksullukla mümkündür.

3528 Çıplak doğmuş olan insan çıplak gidecektir; dünya malını
toplamak neye yarar, tekrar bırakılacak olduktan sonra.

3529 Ey ölümlü, niçin kendini aldatıyorsun;
sen burada iki günlük konuksun.

3530 Bilirsin ki, hayat ölmek içindir;
ölüm hazırlanmıştır, sadece vaktini bekliyor.

3531 Bir kapı açıldı, dünya kapısı; bir kapı daha açılır,
o kapı ölüm kapısıdır ve herkes oraya girer.

3532 İki günlük avunma için
kendini bile bile zorla ateşe atma.

3533 Dönek dünya vefasızdır, mutluluğu kararsızdır;
ne verdiyse yine çabucak alır.

3534 İnsanları kul veya bey diye ayırmaz;
bu daha iyi veya daha kötüdür diye ayırmaz.

3535 Birini kendine bey olarak seçer; fakat bakarsın ki,
her gün başka bir beyi çağırmaya devam eder.

3536 Dikkat edersen, dünya gölge gibidir,
takip edersen kaçar; kaçarsan o senin peşine düşer.

3537 Dikkat et, şimdi şu söz buna benzer;
ey halis yürekli, bunun manasını anla.

3538 Kim kendisini kovalarsa bu dünya ondan kaçar;
eğer ondan kaçarsan bu defa o seni kovalar.

---

düzeltilmiş) || 3531 *ḳapuġ*] A_{32} *ḳapuġ* (önce *ḳamuġ* yazılmış; sonra üzerinden çizilerek satır üstünde düzeltilmiş) | *açlur*] A_{32} *açılur* || 3532 *avıṅġu*] B_6 *oḳıġu* | *körürde*] A_{33} *kıyür-te* || 3533 *irsel ... evrülür*] A_{34} *ersel ... ẹ̈vri-lür* | *negü birdi*] A_{34} *n. berti* B_7 ve C_{13} *nigü b.* || 3534 B ve C'de bu beyit yok | *öḳlürmez ... yigig*] A_{35} *ọder-mez igig* || 3535 *birig ... begin*] A_{36} *b. beg-leyür m-e taḳ-ı* (?) ... B_8 *tiriglik birür kör tạḳı bir* (*b-* noktasız) *nẹngin* | *oḳıyu ... künde*] A_{36} *oḳıtu* ... B_8 *o. tụrur kün-de tẹgme* C_{14} *oḳıtu ...* || 3536 *kölike*] A_1 *ḳolelke* B_9 *kölitke* | *eḳlerse ... sini*] A_1 *ẹdirz-e ... seni* || 3537 *muṅgar meṅgzer*] A_2 *munggạr mingser* | *munuṅg*] A_2, B_{10} ve C_{16} *munung* | Dörtlük, A'da sayfa kenarında AH: *şi'r* sözü ve B'de çizgilerle ayırt edilmiş; C'de ayrıca işaret edilmemiştir || 3538 *eḍerse*] A_3 *ẹ-tirz-e* (*ẹ-* dikkat) | *ḳalı ... sini*] A_3 ... *ẹ-terür* (*ẹ-* dikkat) *sen-i* B_{11} *yạna iḍerür s.* ||

C207 3539 yana dinḳa öçlüg bu dünya nenig
yise dünya din yir baḳa kör munı

3540 bezenip bu dünya özin körkitür
itinmiş kelin teg könggül yilkitür

3541 könggül birse ḳurtġa bolur bir turı
yaḳa yinğ tutar künde kesmez urı

3542 yana ḳılḳı irsel ḳılınçı yayıġ
begi birle turmaz tükel üç ayıġ

B260 3543 kim erse könggül badı erse arigar
yaṽa ḳıldı isiz tiriglik munggar

3544 iḍi ḳız erür bu tiriglik küni
yaṽa işke işletse bolmaz munı

3545 tiriglik mün ol kör ḳamuġ eḍgüke
yaṽa ḳılmaġıl sen anı ay böke

3546 bu üçte aḍın yoḳ bu dünya nenigi
ḥalal ol ya şübhe ḥaram ol önigi

3547 ḥalalḳa saḳış ol ḥaramḳa ma ḳın
ḳalı şübhe erse yime keḍ salḳın

3548 seṽitse kimi dünya aḫır sürer
aṽıtsa erej birle terkin irer

3549 seṽinç birle igḍip tükel semritür
salḳınç ḳaḍġu birle yana yaṽrıtur

3550 seṽinçin körü barsa aḫır salḳınç
saḳınçın tirilse bolur kin seṽinç

3551 uçı niʿmet erse tüpi miḫnet ol
başı miḫnet erse songgı niʿmet ol

3552 negü tir eşitgil saḳınuḳ oḍuġ
yıraḳ tur bu dünya tegürgey yoḍuġ

3539 *yise ... kör*] A_4 *yez-e tüny-e tin bir b. kor* B_{12} *usa d. din tartḳa* (?; *-t-* noktasız) *ol kör* ‖ 3540 *itinmiş ... yilkitür*] A_5 *ẹdin-miş ...* B_{13} *itinmiş ... özin beḷkütür* C_2 *... yilkütür* ‖ 3541 *birse ... turı*] A_6 *berz-e ḳurdġ-a bolur yer toz-ı* B_{14} *birding erse bu ḳurtġa yüzi* C_6 *... yir* (*yi-* için iki nokta) *turı* | *yaḳa ... urı*] A_6 *y. ẹng ... ọz-i* B_{14} *yaḷzang-nı t. k. kitmez sözi* ‖ 3542 *irsel ... yayıġ*] A_7 *ẹrsel ḳılın-çıġ yayıġ* (satır altında AH: *pẹrişan*) | *turmaz ... ayıġ*] B_{15} *tutmaz ... ayıġ* ‖ 3543 *anggar*] A_8 *anggar* | *yaṽa ... munggar*] A_8 *yaṽa* (satır üstünde UH: *neçe?*) *ḳ. ẹ-siz* (*ẹ-* dikkat) ... B_1 *y. boldı ... angar* ‖ 3544 *iḍi ... erür*] A_9 *ẹ-ti* (*ẹ-* dikkat) *ḳ. turur* C_6 *idi ḳ. tụrur* | *munı*] B_2 *anı* ‖ 3545 *mün*] A_{10} *mụn* (satır altında AH: *mayc*) B_3 *mün* (satır altında *umız?*) | *yaṽa ... böke*] A_{10} *y. ḳılmaġın ...* B_3 *yaṽa* (satır altında *aşna?*) ... *tonga* (sayfa kenarında *özünge*) ‖ 3546 *üçte ... nenggi*] A_{11} *iş-tin ... nẹngi* B_4 ve C_8 *üç-de ...* | *ya ... önggi*] A_{11} *yaşub-hed ... ẹmi* C_8 *... şübhẹt ...* ‖ 3547 B_6'da bu beyit 3548'den

3539 Bir de bu dünya malının dine karşı kini vardır;
dünyaya nail olunca din ihmal edilir; buna dikkat et.

3540 Bu dünya insanın karşısına süslenerek çıkar;
süslü bir gelin gibi gönlü heyecanlandırır.

3541 Gönül verirsen huysuz bir acuze olur;
yakaya ve yene yapışır, dırdırının ardı arkası kesilmez.

3542 Tavırları ve hareketi de vefasız ve dönektir;
kocasıyla doğru dürüst üç ay bile geçinmez.

3543 Kim ona gönül bağlarsa, yazık,
hayatını boşuna ona feda etmiş demektir.

3544 Bu hayatın her günü çok kıymetlidir,
bunu boş yere harcamak doğru olmaz.

3545 Hayat her türlü iyilik için bir sermayedir;
ey güçlü insan, sen onu boşuna harcama.

3546 Bu dünya malının yalnızca üç niteliği vardır:
o ya helal ya şüpheli ya da haramdır.

3547 Helal için hesap haram için ceza vardır;
eğer şüpheliyse bundan da çok sakın.

3548 Dünya önce kendisini sevdirir, fakat sonra seveni kovar;
huzur içinde avutur, fakat ondan çabucak bıkar.

3549 Güler yüzle onu besler, iyice semirtir;
türlü endişe ve kaygılarla onu yine zayıflatır.

3550 Sevinince dikkat edersen, sonu endişedir;
endişeyle geçen hayatın sonu da sevinçtir.

3551 Tepesi nimet ise, dibi minnettir;
başı mihnet ise sonu nimettir.

3552 Takva sahibi ve uyanmış insan ne der, dinle;
uzak dur, bu dünya malının sana zararı dokunur.

---

sonra geliyor | *ma ḳın*] A_{12} *ḳadın* C_9 *bu ḳ.* | *şūbhe ... yime*] A_{12} *şub-hed ęrz-e ęt-i* C_9 *şūbhęt ...* || 3548 B_5'te bu beyit 3547'den önce geliyor | *sevitse ... sürer*] A_{13} *sividz-e ... sırır* (satır altında AH: *sir şęvęd*) B_5 *sęvinse bu dünya alır kör s.* | *avıtsa ... irer*] A_{13} *... ę-rer* (ę, dikkat) B_5 *avıtsa erej* (satır altında *uyı tur* (?) *aldamalı*) ... || 3549 *igdip*] A_{14} *ęgdip* B_7 *igdip* (satır altında *birilip*) | *yavrıtur*] B_7 *yavrıtur* (sayfa kenarında *arulılar*) || 3550 *sevinçin*] A_{15} *sevinçi* | *salınçın ... sevinç*] A_{15} *salınç kelz-e ęrder kelir kin s.* B_8 *sęvinçin t. bolur* (-l- yerine -k- ile) *kin salınç* || 3551 *uçı ... milnęt*] A_{16} *içi n(i)met ...* C_{13} *u. milnęt ... niʿmęt* | *milnęt ... niʿmęt*] A_{16} *... keni n.* B_9 *... uçı n.* C_{13} *niʿmęt ... milnęt* || 3552 *negü ... oḍuġ*] A_{17} *n. ter işidgil salı-ı-yuḳ o.* B_{10} *nigü ... saḳınuḳ* (satır altında *salı*) *oḍuġ* (satır altında *oyġağ*) C_{14} *nigü ... saḳıyuḳ o.* | *yıralı ... yoḍuġ*] A_{17} *... ay tın y-a tegür-m-e yoḍuġ* (satır altında AH: *ḥadişe.*) C_{14} *ıralı t. ay d. tęgürme y.* ||

3553 seninḡ baylılḳınḡ kör çıġaylılḳ turur
sanḡa kim çıġay erse baylıḳ turur

3554 sini kim yise yir sen alı̱ır etin
öçünḡni alır sen ḳara yir ḳatın

3555 buzulġu turur bu itilmişleriṅḡ
saçılġu turur bu yumıtmışlarınḡ

C208 3556 barıġlı turur bu ajun terk öḍün
keligli turur ol ajun keḍ oḍun

3557 barıġlı barur künde sindin yırar
keligli kelir terk sanḡa öz ular

B261 3558 barıġlılḳa birmez biligliġ könḡül
keliglike itnür uḳuşluġ amul

3559 ölümüg biligli sevinmez özün
ölürüg körügli avınmaz uzun

3560 yorıġlı kişi yolda itmez evin
köçügli kişi evde ḳoḍmaz neṅgin

3561 ḳonuḳ sen bu dünya sanḡa bir tüşün
tüşünde salḳınç tutma artuḳ uzun

3562 ayı eḍgü ermez bu dünya neṅgi
kimiṅḡ bolsa evrer ḳılınçı yanḡı

3563 beḍel ḳıldı ebdal neṅgin hem malın
balḳıp ḳoḍtı zahid bu dünya ulın

3564 körünmez teg ol bu tuzaḳçı sanḡa
bu dünya neṅgi ol saçılmış meṅge

3565 usayuḳ bu yalṅguḳ iḍi suḳ közi
ḳalı torḳa kirmez bu yalṅguḳ özi

3553 *sanḡa ... erse*] A_{18} *sangga ... erz-e* B_{11} *saṇgar ...* C_{15} *... bolsa* ‖ 3554 *sini ... etin*] A_{19} *sen-i k. yez-e yer se a. edin* B_{12} *saṇgar sökse kim buṣsa açıġ etin* C_{16} *... yīse yer* (*-e-* harekeli) *se*^{n} *alı̱rda adın* | *öçünḡni ... yir*] A_{19} *o. ġlur sen ḳ. yer* B_{12} *öçüṅg birge* (*b-* noktasız) *yarın ḳara yir* C_{16} *... se*^{n} *...* ‖ 3555 *buzulġu ... itilmişleriṅḡ*] A_{20} *... ḍilmiş* (*ḍ-* ? *ye-* ?) *işiṅg* B_{13} *tarılġu ... tirilmişleri(n)g* | *turur ... yumıtmışlarınḡ*] B_{13} *turur* (*-r-* yerine *-z-* ile) *yumıtmışları(n)g* ‖ 3556 B_{15}'te bu beyit 3557'den sonra geliyor | *bu ... terk*] A_{21} *b. acun t.* B_{15} *künde ṭerk bu* | *ajun ... oḍun*] A_{21} *acun ket o.* B_{15} *... ṭerk büttün* C_1 *... bāḳ o.* ‖ 3557 B_{14}'te bu beyit 3556'dan önce geliyor | *barur ... yırar*] A_{22} *... sen-tin y.* B_{14} *turur kün-de sinde birer* C_2 *tı̱rur ...* | *kelir ... ular*] A_{22} *... sangga ...* B_{14} *tı̱rur ... urar* (?) ‖ 3558 *birmez*] A_{23} *bermez* B_1 *bi̱rmez* C_3 *bī̱rmez* | *itnür*] A_{23} *ḍnür* ‖ 3559 *biligli sevinmez*] A_{24} *ulaġ-lı ...* B_2 *b. sẹvütmez* | *ölürüg ... uzun*] A_{24} *... ḍin-mez usun* (satır altında AH: *di̱raz*?) B_2 *ölümüg ... avıtmaz özün* ‖ 3560 *itmez evin*] A_{25} *ḍmez o̱vin* (*-v-* ?) | *evde ... neṅgin*] A_{25} *... tudmaz ne(n)gin* B_3

3553 Senin zenginliğin, bak, yoksulluktur;
senin nazarında kim yoksulsa, asıl zengin olan odur.

3554 Seni kim yerse, sonunda sen onun etini yersin;
kara toprağın altında öcünü alırsın.

3555 Sağladığın bu düzen bozulacaktır;
bu topladıkların tekrar saçılacaktır.

3556 Bu dünya kısa zamanda gidecek,
öbür dünya gelecektir; çok uyanık ol.

3557 Gidecek olan gider, gün geçtikçe senden uzaklaşır,
gelecek olan gelir, kısa zamanda sana ulaşır.

3558 Bilgili insan ölümlü olana gönül vermez;
akıllı ve ağırbaşlı insan gelecek olana hazırlanır.

3559 Ölümü bilen insan dünya mutluluğuna kapılmaz;
öleni gören insan da uzun süre avunmaz.

3560 Yola çıkan kişi yol üzerinde evini yapmaz;
göç eden kişi de eşyasını evde bırakmaz.

3561 Sen konuksun, bu dünya sana misafirhanedir;
misafirhanede çok fazla şey aranmaz.

3562 Bu dünya malı hiç de iyi bir şey değildir;
o kendisine sahip olanın tavır ve hareketlerini değiştirir.

3563 Tarikat ehli malını mülkünü hakka verdi;
zahit, esassız olduğunu anlayarak bu dünyayı terk etti.

3564 Tuzak kuran her ne kadar sana görünmezse de,
onun saçtığı yem bu dünya malıdır.

3565 İnsan gafildir ve gözü de aşırı isteklidir;
böyle olan insan nasıl tuzağa düşmez.

---

c. ḳoḳmaz ... C_5 *ivde tutmaz* ... || **3561** *sen* ... *sanīga*| A_{26} ... *sangga* B_4 *ya* (?; *y-* noktasız) ... *sangar* C_6 *se*^{n} ... | *saḳınç*| B_4 *sevünç* || **3562** *ayı* ... *nengi*| A_{27} *ayı ḳudluġ* ... *ne(n)gi* B_5 *anın* ... C_7 *atı ḳutluġ* ... | *evrer* ... *yanīgı*| A_{27} *çevrer* ... *ya(n)gı* (?) B_5 ... *yangı* (*yn-* üstte iki nokta) C_7 *ivrer* ... *yangı* (*y-* yerine *n-* ile, *-n-* noktasız) || **3563** *beḏeḷ* ... *malın*| A_{28} *bedel ḳılu abdal-ḳa tüny-e yolın* B_6 *beḏeḷ ḳıldı ebdal* ... C_8 *beḏeḷ boldı ebdal yitürdi yol* | *baḳıp* ... *ulın*| A_{28} ... *sayid-ḳa sı(h?)ı ilin* C_8 *yıḳa bīrdi zahiḏi-ḳa zühdi ul* || **3564** *teg* ... *sanīga*| A_{29} ... *taşıḳ-çı* (*-ş-* ?) *sangga* B_7 *neng* ... C_9 *teg ol kör* ... | *nenīgi* ... *menīge*| A_{29} *ne(n)gi* ... *mengge* || **3565** *usayuḳ* ... *közi*| A_{30} *uz-a-yuḳ yalnguḳ eti* ... B_8 *u. bu dünyada yangluḳ öz-i* (*-z-* noktasız) C_{10} ... *yangluḳ idi* ... | *ḳalı* ... *yalīguḳ*| A_{30} ... *yal(n)guḳ* B_8 *ḳalı* (satır altında *köp* ?) *t. kirse* (satır altında *kise*) *unıtur* C_{10} ... *yangluḳ* ||

3566 negü tir eşitgil saḳınuḳ başı
bu dün̈ya işindin saḳınmış kişi

3567 tuzaḳçı körünmez menïgin körkitür
bezenmiş kelin teg könïgül yilkitür

3568 közi suḳ serimsiz usayuḳ özünïg
menïgin tattınïg erse aḍaḳ berkitür

3569 ḳamuġ dün̈ya birke yumıtsa bütün
erej birle minïg yıl tirilse ḳutun

3570 negü asġı aḫır ḳara yir ḳoyı
anınïg tüşneki ol yaġız yir oyı

3571 keçürmiş tiriglik sanïga bolġa tüş
negü ḳıldınïg erse yanut kelge tuş

C209 3572 uş ol kün ökünse ökünç asġı yoḳ
negü ḳıldınïg erse yıl ay kün tanuḳ

3573 ajun tatġı barça bu üç nenïg turur
üçegü tatıġları tüz tenïg turur

A102 3574 yimek içmek ol kör bu üçte biri
taḳı bir tişi ol aṽıtsa eri

3575 üçünçi esenin tiriglik turur
bu üçte bu bir keḍ kereklig turur

3576 bu üç nenïg seṽinçi tatıġı ḳamuġ
aḍın üçke tegmez ay ilde uluġ

3577 yimek içmek ol bir tatıġ ay ḳadaş
yanutı çıḳarda yaṽuz ay adaş

3578 bu tatıġınïg üç ernek boġuzḳa turur
anınïgda naru barsa ḳarnınïg tolur

3579 ḳalı sinïgmese aş tadu artatur
tadu artasa er kör iglep yatur

3566 *negü ... saḳınuḳ*] A_{31} *n. ter ę. saḳ-ı-yuḳ* B_9 *nigü t. eşit emdi ṣa'ir* C_{11} *nigü ... saḳa-yuḳ* | *işindin saḳınmış*] A_{31} *işin-te sevinmiş* B_9 *... saḳınmış* (*-n-* yerine *-t-* ile?) | Dörtlük, B'de yok, A'da sayfa kenarında AH: *şi'r* sözü, C'de ayrı satırda *şi'r* sözüyle ayırt edilmiştir ‖ 3567 B'de bu beyit yok | *menïgin*] A_{32} *mengge* | *yilkitür*] A_{32} *yel-kidür* C_{13} *yilkütür* ‖ 3568 B'de bu beyit yok | *közi ... özünïg*] A_{33} *ay yanluḳ s. ḳoz-i suḳ ösüng* C_{14} *ḳ. s. serimsüz ... menïgin ... erse*] A_{33} *mening ḳorz-e ęrde* C_{14} *męngin tat(t)ıng e.* ‖ 3569 *dün̈ya birke*] A_{34} *birke* C_{15} *d. bïrke* | *erej ... tirilse*] A_{34} *ęric b. ... tirliz-e* C_{15} *e. birle* (sonradan satır üstünde yazılmış) ... ‖ 3570 *negü ... ḳoyı*] A_{35} *... yer ḳ.* B_{11} *nigü ... yïr ḳ.* C_{16} *nigü ... yęr* (*-ę-* harekeli) *ḳoyı* (*-y-* yerine *-t-* ile) | *yaġız ... oyı*] A_{35} *ọlüg-ler toyı* B_{11} *yaġız yïr o.* C_{16} *ölügle(r) toyı* (*-y-* yerine *-b-* ile; alttaki noktalara dikkat) ‖ 3571 *sanïga ... tüş*] A_{36} *sanıgga boltı tuş* | *negü*] B_{12} ve C_{17} *nigü* ‖ 3572 *uş ... ökünse*] A_{37} *uşol kun ọkünz-e* B_{13} *uşol ... ọkünse* C_1 *uşol ...* | *negü ... ay*] B_{13} *nigü ...* C_1 *nigü ... ay* (satır üstünde yazılmış) ‖ 3573 *ajun*] A_{38} *acun* | *tüz*

3566 Dinle, takva sahibi ve bu dünya işlerinde
ihtiyatlı davranan kişi ne der.

3567 Tuzak kuran görünmez, yalnız yemini gösterir;
süslenmiş bir gelin gibi gönül çeler.

3568 Gözün istekli, kendin de sabırsız ve gafilsin;
yemini tadarsan ayağın bağlanır.

3569 Bütün dünya nimetleri bir kişide toplansa
o huzur ve mutluluk içinde bin yıl yaşasa bile,

3570 Ne fayda, sonunda onun da gireceği yer
bu kara toprağın altı, bu yağız yerin çukurudur.

3571 Geçirdiğin hayat sana bir düş olacak;
ne yaptınsa bunun karşılığını göreceksin.

3572 O gün pişman olursan bunun faydası yoktur;
ne yaptınsa yıl, ay ve gün buna tanıktır.

3573 Bütün dünya zevki şu üç şeydir;
her üçünün tadı da birbirine denktir.

3574 Bu üçün biri yemek içmektir;
biri de erkeği avutan dişidir.

3575 Üçüncüsüyse esen yaşamaktır;
bu üç şeyden en gerekli olanı da odur.

3576 Bu üç şeyin bütün sevinci ve zevki, karşılığında yapılması
gereken diğer üç şeye deymez, ey memleketin büyüğü.

3577 Ey kardeş, zevkin biri yemek içmektir;
ey arkadaş, buna mukabil bunlar çıkarken kötüdür.

3578 Bu zevk üç parmaklık boğaz içindir;
ondan öteye giderse karın dolar.

3579 Eğer yemek sindirilmezse, esas unsurları bozar;
unsurlar bozulursa insan hastalanıp yatağa düşer.

---

teŋ̈] A_{38} *tüz te(n)g* B_{14} *tüz* (*t-* noktasız) *teng* (*t-* yerine *n-* ile) C_2 *tap teng* || **3574** B'de bu beyit yok | *yimek ... üçte*] A_1 *yemek i. kor ol bau üç* | *bir ... eri*] A_1 *biriz-i ol avıdġ-a er-i* || **3575** B'de bu beyit yok | *bu bir*] A_2 *bir-i* || **3576** B_{15}'te bu beyit **3573**'ten sonra geliyor | *neŋ̈ ... tatıġı*] A_3 ... *sevünçi m-e tadġ-ı* B_{15} ... *sevünçi t.* C_5 *ning sevinç-leri tatġı* | *tegmez ... ilde*] A_3 ... *ay aslı* B_{15} *tegme* ... C_5 *tegmez a. ilde* || **3577** B'de bu beyit yok | *yimek*] A_4 *yemek* || **3578** B'de bu beyit yok | *boġuzḳa turur*] A_5 *boġuz-ta ḳalur* C_7 *b. tıurur* | *anıŋ̈da tolur*] A_5'te beyitin bu mısrası sonradan iki satır arasına yazılmış: *anıng-tan n. barça tur* (?) *neng bolur* (aşağı bkz) C_7 *anıng-da*^{n} ... || **3579** B'de bu beyit yok; A'da yanlış istinsah edilmiş: beyitin ilk mısrası **3578**. beyitin ikinci mısrasının yerine ve ikinci mısrası ise A_6'da satırın ilk yarısına (ikinci yarısı boş bırakılmış) yazılmış; sonra *burun* ve *song* sözleriyle işaret edilmiştir | *tadu*] A_5 *budung* C_8 *tadu* | *tadu ... kör*] A_6 *todu ardaz-a kör er* C_8 *tadu ...* ||

B262 3580 ig ol aşnu erke ölüm tutġaḳı
ölümde tatıġ yoḳ aya er saḳı

3581 talḳı bir tatıġ bu tişi tatġı ol
soġuḳ suvḳa yunmaḳ anıñg yañgı ol

3582 anıñgda basa kör oġul ḳız turur
oġul ḳız yükin yüḍmek emgek erür

3583 negü tir eşitgil bu beyt ayġuçı
tişi hem oġul ḳız üzer er küçi

3584 tişi birle ṣuḥbet iḍi keḍ tatıġ
soġuḳ suvḳa yunmaḳ yanutı ḳatıġ

3585 tatıġ ḳayda erse tatıġsız bile
süçig ḳayda erse soñgında açıġ

3586 tiriglik tatıġı bu erse ḳalı
tatıġsız turur dünya miḥnet yolı

3587 süçig bu tatıġlıġ tiriglik künüm
tatıġsız ḳılur aḫır açıġ ölüm

C210 3588 bu üç neñg turur dünya tatġı bütün
yanutı eşittiñg ay ḳılkı tüzün

3589 bu dünya yaġı ol et öz bir yaġı
bu iki yaġınıñg yaḍıġlıġ aġı

3590 üçünçi yaġı yek bu din oġrısı
tegürmesü teñgri bularnıñg yası

3591 bularda iḍi sarp bu yavlaḳ yaġı
et özdin tegir ol öküşrek çoġı

3592 bayat atı aysa tezer yek barır
ḳodu barsa dünya seniñgdin ḳalır

3593 et özni negü teg kitergü bolur
meġeṛ kim ölüm tutsa ḳalsa ḳalur

3580 B_1'de bu beyit 3576'dan sonra geliyor | *ig ... aşnu*] A_7 *yig ...* B_1 *eng aşnu kör* | *aya ... saḳı*] B_1 *aba artalı* (*-t-* noktasız) || 3581 B'de bu beyit yok | *tatıġ*] A_8 *tapuġ* | *yanġı*] A_8 *yanġı* (*-ġ-* ? *-s-* ?; satır üstünde UH: *emi*?, *-m-*; *-l-*; *-g-*?) || 3582 B_2'de bu beyit 3580'den sonra geliyor | *kör*] B_2 *bu* | *yükin ... erür*] A_9 *yuki barça emgek erür* B_2 *... bolur* C_{11} *yüki barça e. bolur* || 3583 *negü ... beyt*] A_{10} *n. ter ayıdġıl bunı beyit* B_3 *nigü t. eşit bu uluş* C_{12} *nigü ... | tişi ... er*] A_{10} *oġul ḳız saḳınçı ıduser er* | Dörtlük, A'da ayrıca işaret edilmemiş; B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *şi'r* sözüyle ayırt edilmiştir || 3584 *iḍi*] A_{11} *eti* || 3585 *tatıġ*] A_{12} *ḳadıġ* | *süçig*] A_{12} *sıçüg* || 3586 *tiriglik tatıġı*] A_{13} ve C_{16} *tiriglik-ke tatġı* | *tatıġsız ... miḥnet*] A_{13} *ḳadıġ-sız bilür ...* B_6 *... ṣuḥbet* || 3587 *süçig ... künüm*]

3580 İnsan için hastalık her şeyden önce ölüm habercisidir;
ey insanların ihtiyatlısı, ölüm zevkli bir şey değildir.

3581 Başka bir zevk de dişi zevkidir;
buna mukabil soğuk suyla yıkanmak vardır.

3582 Ondan sonra oğul kız dünyaya gelir;
onların yükünü yüklenmek zahmetli bir iştir.

3583 Bu beyiti söyleyen ne der, dinle;
dişi ve oğul kız erkeğin gücünü keser.

3584 Dişiyle beraber bulunmak çok güzel bir zevktir;
fakat buna karşılık soğuk suyla yıkanmak zordur.

3585 Zevk neredeyse mihnet de beraberdir;
tatlı neredeyse orada acı vardır.

3586 Hayatın zevki eğer buysa,
dünya tatsız bir mihnet yoludur.

3587 Bu zevk içinde geçen günler tatlıdır;
fakat sonunda acı ölüm bunu tatsızlaşır.

3588 Dünyanın bütün zevki bu üç şeydir; ey yumuşak huylu,
bunları izleyen mihnetleri de duydun.

3589 Bu dünya bir düşman, vücut ise başka bir düşmandır;
bu iki düşmanın ağı her tarafa yayılmıştır.

3590 Üçüncü düşman şeytan, o din hırsızıdır;
Tanrı bunların şerrinden korusun.

3591 Bunlar arasında en sert ve kötü düşman vücuttur,
en çok gürültü de ondan çıkar.

3592 Tanrı adını zikredersen, şeytan kaçar gider;
dünyayı bırakıp gidersen ondan kurtulursun.

3593 Fakat vücudu nasıl bırakırsın;
onu ancak senden ölüm ayırabilir.

A_{14} *suçüg ...* B_7 *s. bu tiriglik-ke açıġ ölüm | tatıġsız ... ölüm]* A_{14} *ḳadıġ-sız ḷ. aḷur (-ḷ- yerine -ç- ?) aç-çıġ ọ.* B_7 *ḳarartur tüner teg yarumış künüm ||* 3588 *eşittiñg ... tüzün]* A_{15} *... odun* B_8 *eşit(t)iñg ... tüzün* (sayfa kenarında *tüzük*) C_1 *işit(t)iñg (i-* noktasız) ... || 3589 *yaġı ... bir]* A_{16} *... ẹt ọsm-e* B_9 *tatıġı ol et öz ||* 3590 *yek bu]* A_{17} *ol* B_{10} *ol bu | yası]* A_{17} *yaz-ı* B_{10} *yası* (*-s-* yerine *-ş-* ile) || 3591 *iḍi]* A_{18} *ẹti* B_{11} *iḍli* C_{-1} *anı | öküşrek çoġı]* A_{18} *sanga unçuġ-ı* (?; *ın çoġı?*) || 3592 *aysa tezer]* A_{19} *birl-e tııser* B_{12} *a. ḳamuġ | ḳoḍu ... dünya]* A_{19} *ḳodı ...* B_{12} *ḳoḍu barsa d.* C_5 *ḳodu birse dünya ||* 3593 *et ... bolur]* A_{20} *ẹt öz-ni (-ni* satır üstünde yazılmış) *... ḳuḍesz-e b.* B_{13} *... nigü teg ḳerek bolur* (sonradan satır üstünde yazılmış; önce dörtlük şeklinde düşünülmüş olmalı) C_6 *... nigü teg kiterse b. | ḳalsa]* A_{20} *ọlz-e* C_6 *ölse ||*

3594 iḍi yaḳşı aymış biliglig bügü
biliglig bügüler sözin tıñlaġu

3595 mini muñgḷ̇a tegrür et öz emgetür
ara küldürür kör ara yıġlatur

B263 3596 ajun tezginür men tilekin uḍu
ara aç yatur men arala toḍu

3597 bir arzu yitürse taḳı bir ḳolur
taḳı birni bulsa tükel beg bolur

3598 basumaz özüm bu et özni utup
basa bir bağırsaḳ iḍim sen tutup

3599 bu yaṽlaḳ osuġluġ tutur bu et öz
semiz tutsa artuḳ bolur bu yaṽuz

3600 bulaḳ semrise kör munar hem azar
iḍisin çalar yirke andın tezer

3601 tükel aṽçı it teg et özke baḳın
semiz bolsa bilmez iḍisi ḫaḳın

3602 ḳarın toḍsa aṽḳa yügürmez bolur
iḍisi tilekinçe barmaz turur

3603 kiçig oğlan özlüg et öz menñgzegi
boğuz toḍsa yügrür tiler öz teñgi

3604 ḳarın toḍsa et öz bolur ermegü
tilekçe tilese tilek birmegü

C211 3605 tiriglik tükeli tükel üç kün ol
anınñgda narusı neçe tüş tün ol

3606 birisi yarın ol biri keçti tün
yarınḳa tegirmü tiriglik bu kün

3594 *iḍi ... bügü*] A_{21} *iti ... begü* B_{14} *iḍi yaḫşı ...* C_7 *idi yaḫşı ...* | *bügüler ... tıñlaġu*] A_{21} *begü-ler sösin ting-legü* B_{14} *... tinglegü* C_7 *... tınglaġu* ‖ 3595 *mini muñgḷ̇a*] A_{22} *men-i m.* C_8 *m. müngke* | *kör*] A_{22} *buu* C_8 *bu* ‖ 3596 *ajun ... tilekin*] A_{23} *neçük ... tilekim* B_1 *... tileki* C_9 *a. tizgünür mẹn tilekim* | *yatur ... arala*] C_9 *tıṷur mẹn ara toḳ* ‖ 3597 *arzu ... ḳolur*] A_{24} *... yedürz-e* B_2 iyi okunmuyor: *arzum yiṭürsem taḷu bir ḳolur* (*ḳalur*?) | *birni ... beg*] A_{24} *biri ...* B_2 *b. bulsam t. nẹng* C_{10} *biri ...* ‖ 3598 *basumaz ... utup*] A_{25} *bodumaz ... udup* B_3 *... tạpup* (?) | *baġırsaḳ ... sẹn*] B_3 *iḍim sẹn baġırsaḳ* C_{11} *b. iḍim s.* ‖ 3599 *bu ... osuġluġ*] A_{16} *yulaḳ at osaġ-lık* B_4 *bu yạvlaḳ osu(ğ)luġ* C_2 *bu yạvlaḳ o.* | *semiz ... yaṽuz*] A_{26} *... ẹt öz* B_4 ve C_{12} *sẹmüz ...* ‖ 3600 B'de bu beyit yok | *bulaḳ ... kör*] A_{27} *yulaḳ semriz-e kọr* C_{13} *yulaḳ* (*-u-* yerine üç noktalı *-v-*) *sẹmrise* (bundan sonra bir boşluk var; boşlukta *kör* yazılmış ve sonra silinmiş olabilir; sayfa kenarında yerine işaret edilmeyerek *bu* yazılmış) | *iḍisin ... yirke*] A_{27} *ẹdez-in çalıp yerke* C_{13} *iḍi-sin çạlar yẹrke* (*-ẹ-* harekeli) ‖ 3601 *aṽçı*

3594 Bilgili hakîm çok güzel söylemiş;
bilgili hakîmlerin sözünü dinlemek gerekir.

3595 Bana vücudum ıstırap ve zahmet çektirir;
bazen güldürür, fakat bazen de ağlatır.

3596 Onun arzusuna uyarak dünyayı gezinirim;
bazen aç yatarım, bazen de tok.

3597 O bir arzusuna kavuşursa bir başkasını ister;
onu da bulursa, artık insana tamamen hâkim olur.

3598 Ben bu vücudu yenip ona hâkim olamıyorum;
merhametli rabbim, sen ona hâkim ol.

3599 Bu vücutun yaradılışı böyledir;
onu semirtirsen, daha çok kötüleşir.

3600 Haşarı at semirirse kudurur ve azar;
sahibini yere çalar ve ondan kaçar.

3601 Vücuda bak, tam bir av iti gibidir;
semirirse sahibinin hakkını tanımaz.

3602 Karnı doyarsa ava koşmaz olur;
sahibinin arzusuna göre hareket etmez, yerinde durur.

3603 Vücut küçük çocuğa benzer;
karnı doyarsa koşar, akranlarını arar.

3604 Karın doyarsa, vücut tembelleşir; dilediğin gibi
olmasını istersen, ona istediğini vermemelisin.

3605 Hayat tamamı tamamına üç gün sürer;
bundan ötesi birkaç düş ve gecedir.

3606 Bu üç günden biri yarındır; biri de dündür ki geçti;
bugünkü hayat acaba yarına ulaşacak mı

... *bạḷ ın*] A_{28} ... *yaḷ ın* B_5 *aṽç ı* (satır altında *avçı*) ... *bạḷ ın* (iyi okunmuyor) C_{14} ... *bạḷ ın* (*b*- noktasız) | *semiz ... iḍisi* | A_{28} *s. tıdz-a bulmaz ẹ-tez-i* (*ẹ*- dikkat) B_5 *sẹmüz* ... C_{14} *sẹmüz ... iḍi-si* || 3602 *toḍsa ... bolur*] A_{29} *t. aṽḷ-a* (*-ḳ-* ?) ... B_6 iyi okunmuyor: *tıtsa* (*t*-? *b*-?) *a. tẹgürmez yạtur* | *iḍisi ... turur*] A_{29} *ẹ-tezi* (*ẹ*-?) ... B_6 *i. tilekini bụrça ḳoḍur* C_{15} *iḍesi* (*-e-* ?) *t. bạrmas tụrur* || 3603 *kiçig ... meñgzegi*] B_7 iyi okunmuyor: *uṣaḳ* (*oġlan*) *ö. et öznüñg sanı* | *toḍsa ... teñgi*] A_{30} ... *ọz t(en)gi* B_7 *toḳlsa* (*t*- yerine *y*- ile) *y. tilegü anı* C_{16} *bütse* (*b*- noktasız) ... *tẹngi* (*tn*- noktasız) || 3604 *ḳarın ... ermegü*] A_{31} *boġuz ... bolur* (önce *keçig* (?) yazılmış; sonra üzerinden çizilerek satır üstünde düzeltilmiş) *ermegü* (düzeltilmiş) B_8 *et özni* (*tıḍıġlı*?) *bolur er bügü* | *birmegü*] A_{31} *bermegü* || 3605 *tükel*] A_{32} *tụkel* (satır üstünde yazılmış) | *anıñgda ... neçe*] A_{32} *anıng-tan ...* B_9 *anıngda n. öngin* || 3606 *keçti*] A_{33} *keçti* (ç-?) ||

3607 anıñgda naruḳı tiriglik neçe
tiriglikke tutma söz aydım açа

A103 3608 tişi ṣuḥbeti me bu erlik otın
öçürmek üçün ol birer saʿaṭın

3609 bu otuġ negü teg öçürse öçer
kerek erse körklüg ya körksüz ḳuçar

3610 boġuz tatġı barça ḳarın toḍmaḳ ol
ḳarın toḍsa artuḳ asıġ ḳoḍmaḳ ol

3611 ḳarın toḍsa arpa ya ḥalva bir ol
ḳalur barça artıp tulur kirgü yol

B264 3612 şeḳer ḥalva yigli ya arpa üyür
toḍup yatsa tañgda yana aç turur

3613 negü tir eşitgil saḳınuḳ çıġay
çıġay erse neñgke közi köñgli bay

3614 şeḳerlig yidiñg sen ajun niʿmeti
ḳavuḳ yür yidim men özüm ṭaḳatı

3615 ikigün toḍup teñg kiçe yattımız
keçip bardı kelmiş künüm saʿaṭı

3616 ajunuġ neçe tirse öz ölgülüg
iki böz tegir ol sañga belgülüg

3617 çıġay bay ikigün ölümde kiḍin
yana tüz bolurlar ḳara yir ḳatın

3618 iki künki erter erejke bolup
nelük arsıḳar sen tiriglik bulup

3619 özüñg suḳlanur sen ajun tirgeli
ölüm suḳlanur kör sini tutġalı

3620 tiriglik barır künde sindin ḳaçar
yavuz bu ölüm kör uluñgnı bıçar

3607 *anıñgda ... neçe*] A_{34} *anıng-tın naru-sı t. n.* (önce *ıç ḳın ol* yazılmış (yukarı bkz.); sonra üzerinden çizilerek satır üstünde düzeltilmiş) B_{11} ... *başa* | *tutma ... açа*] B_{11} (okunmuyor) ... *ḳeşe* C_3 *bütme* ... || 3608 *erlik otın*] A_1 *erklig bıdûn* (?) B_{12} *e. otı* C_4 *erklig o.* | *saʿaṭın*] B_{12} *saʿaṭı* || 3609 *otuġ ... öçer*] A_2 *o. negü-ke ọcürz-e ọçer* B_{13} *otuġ* (*-v-* yerine *-r-* ile) *nigü teg ... C*$_5$ *o. nigüke* ...|| 3610 B_{14}'te ikinci mısra iyi okunmuyor || 3611 *ḳarın ... bir*] A_4 *boġuz toḍz-a* (satır altında UH: *toyz-a*) *a. ne ḥ. yer* | *ḳalur*] A_4 ve C_7 *ḳalır* || 3612 *yigli ... üyür*] A_5 *yegli ... ụyür* B_1 ... *bar erse ụyür* | *toḍup yatsa*] A_5 *keçe yaḍz-a* C_8 *kiçe toḍsa* || 3613 *negü ... saḳınuḳ*] A_6 *n. ter ẹ. saḳ-ı-yuḳ* B_2 *nigü ... saḳınuḳ* C_9 *nigü ... saḳı-nuḳ* | *neñge*] B_2 *şeksiz* || Dörtlük, A'da ayrıca işaret edilmemiş; B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *şiʿr* sözüyle ayırt edilmiştir || 3614 *yidiñg ... niʿmeti*] A_7 *yeding s. acun* ... B_3 ... *uzun niʿmeti* (sonradan yapılmış olan ekler iyi okunmuyor) C_{11} ... *ajun* (dikkat, düzeltilmiş) ... | *ḳavuḳ ... yidim*] A_7 *yur uva yedim* B_3 *ḳavuḳ* (*tạḳuḳ*? üstteki çizgiye dikkat, *-t* ?)

3607 Bundan başka daha ne varsa,
onu hayat sayma; sana bunları anlatım.

3608 Dişiyle bulunmak da ancak bazı anlarda
erkeklik ateşini söndürmek içindir.

3609 İnsan bu ateşi nasıl söndürse olur;
ister güzel ister çirkin olsun, sırası geldikçe kucaklar.

3610 Bütün boğaz zevkleri karnın doymasıdır;
karın doyunca en faydalı olanı yemekten el çekmektir.

3611 Karın doyarsa arpa ve helva birdir;
hepsi artar kalır, gireceği yol tıkanır.

3612 İster şeker, helva yemiş, ister arpa, darı yemiş olsun,
doyup yatan sabah tekrar aç kalkar.

3613 Dinle, mal bakımından yoksul olduğu halde,
gözü ve gönlü zengin olan takva sahibi yoksul ne der.

3614 Sen tatlı dünya nimetleri yedin; ben ise ancak
kudretimin yettiği kepek ve darı yedim.

3615 Her ikimiz aynı derecede doyup
akşam yattık; günüm geçti gitti.

3616 Dünyayı ne kadar toplarsan topla, senin bundan
mutlak yanında götüreceğin ancak iki bez parçasıdır.

3617 Yoksul ve zengin, ölümden sonra,
her ikisi de kara toprağın altında tekrar eşit olur.

3618 Hayatta iki günlük geçici huzur için
neden kendini aldatıyorsun.

3619 Sen dünya malını toplamak için can atıyorsun;
ölüm ise seni yakalamak için can atıyor.

3620 Hayat geçer ve her gün senden biraz daha uzaklaşır;
kötüdür bu ölüm senin kökünü kazır.

---

tuz (noktalara dikkat, *tuz*?) *y.* C_{11} *ḳạv̊uḳ* ... || 3615 *ikigün ... yattımız*] A_8 *ikegün ... kör keçe y.* B_4 *ikigü t. tęng k. yạttımız* (iyi okunmuyor) C_{12} *ikigü t. kör k. yạt(t)ımız* | *kelmiş*] A_8 *ḳalmış* || 3616 *ajunuġ ... ölgülüg*] A_9 *acunuġ n. terz-e ...* B_5 *a. niçe ...* C_{13} *... tirse aḫır ölüg* | *tegir ... belgülüg*] A_9 *teger o. sangga ulgülüg* || 3617 *ikigün ... kiḍin*] A_{10} *ike-gün ọlüm-tin kedin* B_6 ve C_{14} *ikigü ...* | *yana ... yir*] A_{10} *... ol ḳar-a yer* B_6 *neçe tüz* (?) *bolur kör ḳ. yir* (?) C_{14} *... bolurlar ḳạra yir* || 3618 *künki ... bolup*] A_{11} *ḳongli ẹ. ęric ęric-ke b.* B_7 *k. erte* (*-t-* noktasız) *ajunuġ bulup* | *arsıḳar ... tiriglik*] A_{11} *arsıḳar sen t.* B_7 *arsıḳar* (satır altında *irsẹnür sẹn*) ... (zedelenmiş, okunmuyor) C_{15} *a. sc*^{n} ... || 3619 *sen ... tirgeli*] A_{12} *sen acun tergel-i* C_{16} *sc*^{n} *bu nęng* | *kör sini*] A_{12} *ol seni* B_8 zedelenmiş okunmuyor C_{16} *k. sĩni* || 3620 *barır ... sindin*] A_{13} *... sendin* B_9 *erej künde* (satır altında *aldạmaḳ* (?) *er künde*) ... (zedelenmiş, okunmuyor) | *yav̊uz ... ulwĩgnı*] A_{13} *... ulum-nı* B_9 okunmuyor; *yạv̊uz için yer dar* (satır altında *yạv̊uz*) ... ||

C212 3621 siziksiz ölür kör tirig boldaçı
ḳayu kün ölürüg yoḳ ol bildeçi

3622 kiçig erse umnur saḳal öngüke
saḳal önse umnur örüñg bolġulḳa

3623 saḳalıñg örüñg bolsa keldi ölüm
ölümke asıġ ḳılmaz oḳ ya tolum

3624 körürde küyürme özüñgni küçün
özüñg otḳa atma bu dünya üçün

3625 açıġ suv teg ol kör bu dünya nerigi
neçe içse ḳanmaz ölimez erigi

3626 ḳuruġ ḳumḳa oḳşar bu yalıguḳ özi
ögüz kirse toḍmaz bu suḳluḳ közi

B265 3627 saḳıġ ol bu dünya közüñgde uçar
neçe öz eḍerse ol ança ḳaçar

3628 et öz arzu sürgen tapuġḳa tezig
körünmez yaġılḳa bu birmez kezig

3629 et özke alıḳ birme egme boyun
avınçı saḳınç ol tileki oyun

3630 keçürmiş tiriglik barır kelgüsüz
neçe ol bu ḳalmış yime belgüsüz

3631 bu bulmış künüñg barı ḳılma yava
ölümke itingil tapuġ ḳıl ive

3632 negü tir eşitgil oḍunmış kişi
ḳamuġ bulġanulḳın süzülmiş kişi

3633 keçürdüñg keçigli bu tünki tünüñg
keçermü siziklig keligli künüñg

3621 *siziksiz ... kör*] A_{14} *sesik-siz ǫler buu*] *yoḳ ol*] A_{14} *yoḳ* ‖ 3622 *umnur*] B_{11} *umnur* (satır altında *öner*? *unar*?) | *önse ... örüñg*] A_{15} *... usun* B_{11} *ö. umnur* (satır altında *umar*) ... C_2 *bolsa* ...‖ 3623 *örüñg bolsa*] A_{16} *usun bolz-a* B_{12} *örüng b* (...) (zedelenmiş, okunmuyor) C_3 *ö. boldı* | *asıġ ... ya*] B_{12} *itig yoḳ lıçm önmez* ‖ 3624 B_{13}'te mısraların yeri değiştirilmiş | *küyürme ... küçün*] A_{17} *ǫsüng-ni ḳ.ıyürm-e ǫçün* C_4 *özüng-ni küyürme k.* ‖ 3625 bu beyit 1408'de tekrarlanmaktadır | *ol kör*] A_{18} *ol* | *ḳanmaz ... erigi*] A_{18} *ḳalmaz ǫlümez tenggi* B_{14} *... tili* ‖ 3626 *oḳşar ... yalıguḳ*] B_{15} ve C_6 *oḫşar ... yaŋgluḳ* | *ögüz ... toḍmaz*] A_{19} *ǫgüz k. tolmaz* B_{15} *ǫgüz k. bolmaz* | B_1'de 3626'dan sonra, daha şu beyit gelmektedir (sırası için bkz. beyit 1410):

saḳıġ ol körü tursa dünya işi
tutayı tiyü tutsa yitrür kişi

3621 Diri olan, şüphesiz ki ölür;
fakat hangi gün öleceğini bilen yoktur.

3622 Küçükken insan sakal çıkmasını bekler;
sakal çıkınca da beyaz olmasını bekler.

3623 Sakalın beyazlaşınca ölüm geldi demektir;
ok yay, silah ölüme karşı fayda etmez.

3624 Kendini göz göre göre zorla yakma;
bu dünya için kendini ateşe atma.

3625 Gör ki bu dünya malı acı su gibidir;
insan ne kadar içse kanmaz, damağı bile nemlenmez.

3626 Bu insan kuru kuma benzer;
onun tamahkâr gözü derya girse doymaz.

3627 Bu dünya seraptır gözünden uçar;
ne kadar takip edersen o kadar kaçar.

3628 Nefsinin arzularını kendisinden uzaklaştıran
ve ibadete koşan kişi, gizli düşmana fırsat vermez.

3629 Vücuda taviz verme ve ona boyun eğme;
onun avutması ıstırap, ettiği de hava ve hevestir.

3630 Geçen hayat bir daha dönmemek üzere gider;
geri kalanı ne kadar sürer, bu da belli değildir.

3631 Bari elde bulunan bugünü boşuna geçirme;
ölüme hazırlan, ibadete koş.

3632 Uyanmış ve bütün bulanıklıklardan
süzülmüş olan kişi ne der, dinle.

3633 Dün geceni geçirdin, gelen günün
geçeceğinden şüphe mi duyuyorsun.

3627 *saḳıġ ... közüñgdle*] A_{20} *saḳıġ* (satır altında UH: *serab*) B_2 *s. ol körü tursa közde* (manası için bkz. beyit 3626 not) | *öz eḍerse*] A_{20} *ẹr at ẹrz-e* || 3628 B'de bu beyit yok | *tapuġḳa*] A_{21} *ḳapuġ-ḳa* | *yaġıḳa ... birmez*] A_{21} *yaġ-ı bıu bermez* || 3629 *alıḳ ... egme*] A_{22} *aylıḳ berz-e ẹrmez* C_9 *ılḳa birse egmez* | *saḳınç*] A_{22} *sevïnç* C_9 *sẹvinç* || 3630 *kelgüsüz*] C_{10} *bẹlgüsüz* | *neçe ... ḳalmış*] A_{23} *... ḳa(l)mış* B_4 *bu ḳalmış tiriglik* || 3631 *itingil ... ivẹ*] A_{24} *ẹdin-gil ... ẹv-e* B_5 *anunġıl ...* || 3632 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *negü ... kişi*] A_{25} *n. ter ẹ. odılmış k.* B_6 *nigü ... oḍanmış kör ẹr* C_{12} *nigü ... odunmış kişi* | *bulġanuḳtın ... kişi*] A_{25} *bulġ-a-yuḳ-tın sụsülmiş k.* B_6 *bulġanuḳ-dın s. kür ẹr* C_{13} *bụlġanuḳ-dın ...* | Dörtlük, A'da ayrıca işaret edilmemiş; B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *şi'r* sözüyle ayırt edilmiştir || 3633 *tünki tünüñ*] A_{26} *tụnki tụnüng* B_7 *tünki* (*t-* noktasız, *-ki*'de bir çizgi fazla) *tününg* (*-n-*?, noktaya dikkat) | *keçermü ... keligli*] A_{26} *k. sesigli keçig-li* B_7 *keçer tise sẹn hẹm k.* ||

3634 keçürmiş keçürgü ara bir tüşün
tiriglikke munça beḍütme ünüñg

3635 büte boldı munda tiriglik yidim
öḍ öḍlek ıḍıp neḥs butını sıdım

C213 3636 bu kün kẹnd uluşḳa oḳır sen mini
bulun ḳılsa neḥsim yuluġlı ḳanı

A104 3637 et öz bir yaġı ol iḍi sarp yaġı
ḳamuġ yirde yaḍmış tuzalı aġı

3638 tilekinçe ıḍma ḳatıġlan tiren
et öz ülgi birmez uḳuşluġ eren

3639 negü tir eşitgil özin basmış er
haṿa boynı yençip özin tutmış er

3640 et özke bulun bolma bilgi uluġ
et öz bulnasa kör ḳolur din yuluġ

3641 biliglig tise bolmaġay ol kişig
haṿası uḍu ḳılsa barça işig

3642 ulḳuşluġ tise bolmaġay ol erig
et öz bulunı bolsa ay körñgli tirig

B266 3643 biligsiz kişi ol bolur belgülüg
et özke birür bolsa tutçı ülüg

3644 ulḳuşsuz kişiler ol ol ay ḳadaş
haṿa arzularlḳa özin ḳılsa baş

3645 munulḳı bu yarñglıġ turur bu ajun
münin barça aydım sen uḳġıl özün

3634 *keçürmiş ... tüşün*] A_{27} *... bermekim* (oku: *bir m(a)ngm?*) B_8 *... bir tüşün* (-ş- noktasız) C_{16} *keççürdüng keçigli ara bir tınım* (düzeltilmiş) | *tiriglikke ... ünüñg*] A_{27} *... ọsüng* B_8 *tiriglig bu munça b. ününg* (-nıī- veya *-zū?*; iyi okunmuyor) | A'da 3634'ten sonra mana bakımından sıraya uymayan şu iki beyit gelmektedir (bkz. bir de beyit 3638 not):

A_{28} *talḳ-ı munda yegrek ayur ọt erig* A_{29} *bilig ḳadr-i-ni me biliglig bilir*
ḳọngül-ke alınġıl a y ọlgü tirig *biligsiz guḥer tapz-a taş birle sır*

3635 *büte ... yidim*] A_{30} *bụde b. mẹn buu t. yedim* B_9 *yaṿa ... tidim* | *öḍ ... sıdım*] A_{30} *ọt ọdlek ẹdip neḥz bıdm-ı s.* B_9 *keçip bạrdı ruzgar ökünçler yidim* C_{17} *... butını* (noktasız) *s.* ‖ 3636 *uluşḳa ... ni*] A_{31} *ụlüş-ke ... men-i* C_1 *... se*[n] *m.* | *neḥsim*] B_{10} *neḥsüm* ‖ 3637 *et ... sarp*] A_1 *ẹt ... ẹti sarp* B_{11} *...*

3634 Geçmiş ile geçecek arasında ancak bir konak vardır;
bir konaklık hayat için bu kadar gürültü etme.

3635 Epey bir zaman oldu, hayatımı burada geçirdim;
zamanla nefsin belini kırdım.

3636 Bugün sen beni kasabaya ve şehre çağırıyorsun;
orada nefsimin esiri olursam, beni kurtaracak bulunur mu?

3637 Bu vücut bir düşmandır, çok çetin bir düşmandır;
o her yere tuzağını ve ağını yaymıştır.

3638 Onu arzusuna bırakma, gayret et, diren;
akıllı insanlar vücuda taviz vermez.

3639 Hava ve hevese galip gelerek,
nefsine hâkim olmuş insan ne der, dinle.

3640 Ey büyük bilgi sahibi, vücudun esiri olma;
vücut seni esir ederse fidye olarak dinini ister.

3641 Her işi hava ve hevese uyarak yapan kişiye
bilgili demek caiz değildir.

3642 Ey diri gönüllü, vücudun esiri olan kişiye
akıllı demek mümkün değildir.

3643 Vücuda daima taviz veren kişi,
gerçekten de bilgisiz kişidir.

3644 Ey kardeş, kendilerini hava ve heveslerine
baş yapanlar akılsız kişilerdir.

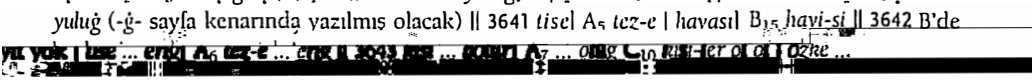
3645 İşte bu dünya böyledir;
onun bütün kusurlarını söyledim, artık sen düşün.

---

et ... eren] A_2 *et ... bermez u. eren* B_{12} *et ... birme ḳatıġlan e.* | C'de 3638'den sonra mana bakımından sıraya uymayan şu iki beyit gelmektedir (bkz. bir de beyit 3634 not):

C_4	*taḷu munda yigrek aytur öt erig*	C_5	*bilig ḳadri-ni me biliglig bilir*
	köngül-ke alınġıl a y ölgü tirig		*biligsiz güher tapsa taş birle sır*

3639 *negü ... er*] A_3 *n. ter ... tudmış er* B_{13} *nigü t. eşit bu ... er* | *hava ... er*] A_3 *... begüg udmış er* B_{13} *ḥavı ... er* C_6 *... bilig uḷ:(m)ış e.* || 3640 *et ... yuluġ*] A_4 *et bulmz-a ...* B_{14} *bulun bolsa et öz ḳılur d. yuluġ* (-ġ- sayfa kenarında yazılmış olacak) || 3641 *tisel* A_5 *tez-e* | *havası*] B_{15} *ḥavi-si* || 3642 B'de

43.
ÖGDÜLMİŞ OḌĠURMIŞḴA DŪNYA BİRLE ʿUḴBİ ḴAZĠANĠUSIN AYUR

3646 yanut birdi ögdülmiş aydı bu söz
eşittim sen aydın̄g aya ḳutluġ öz

3647 munı ma eşitgil taḳı belgülüg
biligke ulḳuşḳa bu söz ülgülüg

3648 neçe andaġ erse bu dūnya ḥali
açıġ ḳılma özke tiriglik yolı

3649 bu kin̄g dūnya özke küçün ḳılma tar
yazuḳluġ ḳulın̄ga bayat fāżlı bar

C214 3650 ʿāẕabı telim erse rāḥmeṭ öküş
yazuḳluġ üçün boldı rāḥmeṭ küsüş

3651 ʿāẕabḳa ḳatıġ ḳorḳ umın rāḥmeṭin
tapuġ ḳıl yetürgil bu ḳulluḳ atın

3652 ajun buḍnı barça uluş kẹnd ḳoḍup
turup taġḳa kirse uluġ yük yüḍüp

3653 buzulġay ajun barça ḳalġay ḳuruġ
apa oġlanı barça kesgey uruġ

3654 iki eẏ yarattı bu ḥālḳḳa ḳamuġ
biri atı uçmaḳ birinin̄g tamuġ

3655 yana barça yalın̄guḳ bu dūnya tilep
yügürse tüni barça künke ulap

3656 tapuġ ḳoḍsa dūnya tilese tamuġ
yime ḳalmaġay erdi bu uçmaḳ ḳuruġ

B267 3657 bayat birdi ḳullḳa iki köz ḳulaḳ
biri dūnya balḳsa biri ʿuḳbi balḳ

3658 elig birdi iki sunup tutġulḳa
biri dünyalka tut biri ʿuḳbilka

43.

ÖĞDÜLMİŞ ODGURMIŞ'A DÜNYA ARACILIĞIYLA AHRETİN KAZANILIŞINI ANLATIR

3646 Öğdülmiş yanıt verdi ve dedi ki:
Ey mübarek insan, söylediğin sözleri dinledim.

3647 Bir de sen şunu dinle; bu söz, gerçekten
bilgi ve akıl için bir ölçüdür.

3648 Bu dünyanın hali her ne kadar dediğin gibiyse de
sen kendisine hayatı o kadar zehir etme.

3649 Bu geniş dünyayı kendine zorla daraltma;
günahkâr kulu için Tanrının fazlı ve rahmeti vardır.

3650 Azabı çoksa rahmeti de boldur;
günahkâr için rahmet aziz bir şeydir.

3651 Azabından çok kork, rahmetinden de ümit kesme;
ibadet kıl ve bu kulluk adının gereklerini yerine getir.

3652 Dünya halkı kasaba ve şehirleri bırakıp
büyük yük yüklenerek kalkıp dağlara gizlenselerdi,

3653 Dünya bozulur, her taraf boş kalır,
insanoğlunun nesli kesilmiş olurdu.

3654 Tanrı bütün bu halk için iki ev yarattı:
birinin adı cennet, birinin de cehennemdir.

3655 Yine bütün insanlar geceyi gündüze
katıp dünya peşinde koşarak

3656 İbadeti bırakıp dünya nimetlerine rağbet etseler ve buna
mukabil cehenneme girseler, cennet yine de boş kalmazdı.

3657 Tanrı kula iki göz ve iki kulak verdi;
biriyle bu dünyaya bakarsa biriyle de ahrete bakmalı.

3658 Uzanıp elde etmek için insana iki el verdi;

3659 aḍaḳ birdi iki yorıġu üçün
berü manīgsa biri naru manīg küçün

3660 yime yaḳşı aymış bügü bilgi kinīg
ajunda ça∨ıḳmış alḳı elgi kinīg

3661 aya ḳul boluġlı ulḳuşluġ oḍuġ
usal bolma saḳlan toḳıġay yoḍuġ

3662 törütti bayat bu ikigün ajun
munı bulsa ta∨rat anı ḳol özün

3663 apa oġlanın barça erklig bayat
açıġlı toḍuġlı törütti bu at

3664 eginke keḍim ya boġuzḳa yimi
kerek ay ḳadaş bu tiriglik emi

3665 tirigke bu nenīgdin keçiş yoḳ ḳadaş
egin bütgü ton hem ḳarın toḍġu aş

3666 ḥalal dünya bulsa yise ḳazġanıp
çıġayḳa ülese anınīgdın alıp

A105 3667 kişi aġrulḳı bolmasa bu boġuz
C215 kişi önmezi ol bu aġruḳ boġuz

3668 bayat ʿaḍilinīge tutçı ḳorḳu yorı
umın ʃaẓlınīga tutçı tegnü yorı

3669 bu iki ara boldı ḳulluḳ bilin
bu ol yol yarīgılma bu ḳulluḳ yolın

3670 iḍi yaḳşı aymış bilig birgüçi
biligsizke öt sa∨ erig birgüçi

3671 riḳa birle ḫa∨fnı ḳanat sen ḳılın
bu iki araḳı yoluġ sen alın

3672 bayat yarlıġın ḳıl özünīg ḳulluḳı
uçup kir sarayḳa erejin salın

3659 *birdi ... yorıġu*] $A_{2.4}$ *berti ...* B_3 *... yorıtġu* | *berü ... küçün*] A_{24} *biri ...* B_3 *biri berü mangsa biri nar* (*n-* noktasız) *üçün* ‖ 3660 B_4'te bu beyitin ilk üç sözü (*yime yaḫşı aymuş*) yazıldıktan sonra 3661. beyitin aynı hizadaki sözleriyle devam edilmiş ve böylece sırf müstensih hatası yüzünden bir beyit düşmüştür | *yaḳşı ... kinīg*] A_{25} *... begü b. keng* B_4 ve C_{11} *y. yaḫşı ...* | *ajunda ... kinīg*] A_{25} *acun-ta çavuḳ-mış a. ilgi keng* ‖ 3661 B_4'teki karışıklık için bkz. beyit 3600 not | *toḳıġay*] A_{26} *toḳ-ı-ġa* ‖ 3662 *törütti ... ajun*] A_{27} *töret-ti b. bun ikegün acun* B_5 *törüt(t)i ...* C_{13} *tṓrüt(t)i* | *bulsa ta∨rat*] A_{27} *ḳolz-a toprak* (*-r-*?) B_5 *b. ta∨rat* (*t-* noktasız) ‖ 3663 *oġlanın ... erklig*] B_6 *oġlanı ...* C_{14} *oġlanı-ḳa biṙiglig* (?) | *törütti*] A_{28} *tṓret-ti* B_6 *tṓrüt(t)i* C_{14} *törüt(t)i* ‖ 3664 *ya ... yimi*] A_{29} *me ... yem-i* | *ḳadaş*] B_7 *ḳaḍaş* ‖ 3665 *bu ... ḳadaş*] A_{30} *munung-tın ...* B_8 *... adaş* C_{16} *munung-dın ...* |

3659 Yürümek için iki ayak verdi; biriyle bu tarafa adım atarsan,
bir adımı da senin için zahmetli bile olsa oraya at.

3660 Dünyaya şöhret salmış, cömert, eli açık, hakîm
ve geniş bilgili insan yine güzel söylemiş:

3661 Ey kul olan akıllı ve uyanık insan, ihmalkâr olma;
dikkatli ol, başkasının yüzünden sana zarar gelmesin.

3662 Bu her iki dünyayı da Tanrı yarattı;
birini bulunca, koş, diğerini de ara.

3663 Kadir Tanrı insanoğlunun hepsini acıkan ve doyan
mahluklar olarak yarattı ve onlara böyle ad verdi.

3664 İnsanın sırtına giysi, boğazı için yemek gerekir;
ey kardeş, bunlar hayat ilaçlarıdır.

3665 Sırtını örtmek için giysi, karnını doyurmak için yemek,
ey kardeş, yaşayanlar için bunlardan vazgeçmek imkânsızdır.

3666 Helal dünya nimeti bulmalı ve kazanıp yemeli,
bir kısmını da yoksullara dağıtmalıdır.

3667 Keşke bu pılı pırtı ve bu boğaz olmasa;
bu pılı pırtı ve bu boğaz insanın vazgeçemediği şeylerdir.

3668 Tanrının adından daima korkarak yaşa,
fakat fazlından da asla ümit kesme.

3669 Kulluk bu ikisinin arasındadır, bunu bil;
yol budur, bu kulluk yolunu kaybetme.

3670 Bilgisizlere bilgi, öğüt ve nasihat veren
insan çok güzel söylemiş:

3671 Sen rica ile korkuyu kendine kanat edin;
bu ikisinin arasındaki yoldan şaşma.

3672 Tanrının emirlerini yap, kulluğunu yerine getir;
saraya uçarak gir ve huzura kavuş.

ḳarın toḍġu] B_8 *boġuzḳa ḥem* C_{16} *ḳ. toyġu* (!) || 3666 *yise*] A_{31} *yez-e* || 3667 *önmezi ... boġuz*] A_1 ... *yavuz* C_1 *önmesi* ... || 3668 *ʿaḍlīñge ... ḳorḳu*] A_2 *ʿadli-ke tudşı ḳ.* B_{11} ... *tutşı ḳorḳup* | *umın ... tegnü*] A_2 *amun fasl-i-ke tudçı tapnu* B_{11} *umun ... tutçu tegnü* C_2 *umun ... tapnu* || 3669 *ara ... bilin*] B_{12} *bile buldı ḳ. yolın* | *bu ḳulluḳ*] A_3 *ḳul-luḳ* || 3670 *iḍi ... birgüçi*] A_4 *eti ... bergü-çi* C_4 *idi yaḫşı sözler ...* | *öt ... birgüçi*] A_4 *ọdsav ẹ. bergüçi* (*-r-* ?) B_{13} ... *irig b.* | Dörtlük, A'da ayrıca işaret edilmemiş; B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *şiʿr* sözüyle ayırt edilmiştir || 3671 *rịca ... sen*] A_5 *neçe ḫavf bile sen ḳınadıng* (*ḳı-* üzerindeki çizgiye dikkat; *ḳa-*?) B_{14} *r. ḫavf birle ḳanạt s.* | *arakı*] A_5 *ar-a-sı* B_{14} *özeki* || 3672 *yarlıġm ḳıl*] A_6 *yarlıġı ḳ.* B_{15} *yarlıġm tut*(?) C_7 *yarlıġı ḳ.* | *uçup ... salın*] A_6 ... *ẹricin s.* B_{15} *uça ... sạlın* (*s-*?) ||

B268

3673 ṛi̧ca ḫạvf bu iki ḳanat sanı ol
bu ikin uçuġlı bulur kökke yol

3674 yazuḳum öküş tip umınç kesmegü
tapuġḳa ınanıp tapuġ yasmaġu

3675 tapuġ ḳıl tapuġ boldı ḳulluḳ ḳamuġ
kimiñg atı ḳul bolsa ḳılḳı tapuġ

3676 aġır tutġu yarlıġ uçuz ḳılsa öz
uçuzluḳtın ötrü aġır bolsa öz

3677 tapuġḳa özüñgni çıġay bil çıġay
tapuġḳa çıġay bil yazulḳlarḳa bay

3678 kişide yaẏuzı özüñg bil özüñg
meg̣er eḍgü bolsa özüñg hem sözüñg

3679 munu bilmişimni ayu birdim uş
sözüm işke tutġıl yarın kelge tuş

3680 ḳalı tutmasa sen bu aymışlarım
cẹvab ḳıl yanayın ay ersig erim

3681 uzun boldı sözler neñgi asġı yoḳ
taḳı ma uzatıp aḍın tusġı yoḳ

OḌĠURMIŞ CẸVABI ÖGDÜLMİŞKE

C216

3682 elig başḳa urdı bu oḍġurmışa
saḳındı uzun kiç kötürdi başa

3683 ayur ay ḳadaş tegdi emgek sañga
ḳadaşlılḳ ḳılıp sözledińg sen mañga

3684 mañga eḍgü salḳnıp bu söz sözledińg
muyan birsü teñgri saḳınçım yidińg

3685 baḳa kördüm emdi bu işte mañga
ṣalalı̧ı körünmez ay ersig toñga

3673 *ṛi̧ca ... ḳanat*] A_7 *reca (r- ?) ... ḳanat (l̥- ?)* | *kökke*] A_7 *ḳo̧l-te* || 3674 *tip umınç*] A_8 *tep umunç* C_9 *t. umunç* | *tapuġ yasmaġu*] B_2 *usal bolmaġu* || 3675 *ḳulḳı*] B_3 *ḳılġu* || 3676 *tutġu ... öz*] A_{10} *ḳılz-a o̧z* B_4 *... ḳılmasa* C_{11} *tutsa ...* | *uçuzluḳtın ... öz*] A_{10} *u o̧drü a. bolġa* (önce *bolz-a* yazılmış, sonra düzeltilmiş) *o̧z* B_4 *uçuzluḳdın ö. isiz bolmąsa* C_{11} *uçuzluḳ-dın ...* || 3677 B'de bu beyit yok || 3678 *yaẏuzı*] A_{12} *yavuz-ı* | *bolsa ... hẹm*] A_{12} *bolġay o̧süng ket* C_{13} *bolġay ... kẹs* || 3679 *munu ... ış*] A_{13} *mum ... berdim uuş* B_6 *... ötündüm mẹn u.* | *sözüm ... tuş*] A_{13} *... barın kelge ḳuş* B_6 *bu söz ı. t. sa̧nga ke̥lge t.* || 3680 *ḳalı*] A_{14} *e̥ger* | *cẹvab ... crim*] A_{14} *cuvab ... ersig-lerim* B_7 *... tutayın a. e. e̥rim* C_{15} *...*

3673 Rica ile korku, bu ikisi kanat gibidir;
bu ikisiyle uçan, göğe yol bulur.

3674 Günahım çok diye ümit kesmemeli;
yalnız ibadete güvenerek de ibadette aşırıya gitmemeli.

3675 İbadet kıl, kulluk hep hizmetten ibarettir
kimin adı kul olursa, onun şiarı hizmettir.

3676 Tanrının emirlerini üstün ve kendini değersiz tutmalı;
kişi böyle davranmakla, sonunda kendisi kıymet bulur.

3677 İbadette kendini yoksul bil, yoksul;
ibadetçe yoksul ve günahça zengin bil.

3678 Kendin de, sözün de iyi olsa bile,
insanlar arasında kendini kötü bil, kendini.

3679 İşte bildiklerimi sana söyledim;
sözüme göre hareket edersen, yarın karşılığını bulursun.

3680 Eğer bu söylediklerimi kabul etmezsen,
cevap ver, ey mert yiğit, ben de döneyim.

3681 Söz çok uzun oldu, daha da
uzatmakta artık fayda yoktur.

ODGURMIŞ'IN ÖĞDÜLMİŞ'E CEVABI

3682 Odgurmış başını elleri arasına aldı,
uzun uzun düşündü ve sonra başını kaldırdı.

3683 Ey kardeş, dedi, sana zahmet oldu;
kardeşlik göstererek bunları bana söyledin.

3684 Benim iyiliğimi düşünerek bu sözleri söyledin; Tanrı sana
bunun sevabını versin, derdimi kendine dert edindin.

3685 Dikkat ettim, şimdi bu işte bana bir
çıkar yol görünmüyor, ey mert yiğit.

---

yanayın ... || 3681 *sözler nengi*] A_{15} *sösl-e ne(n)gi* B_8 *s. nengi* (*-n-* noktasız) C_{16} *s. nengi* (noktasız) | *tusgı*] A_{15} ve C_{16} *asgı* ||

odgurmış ... ögdülmişke] A_{16} *o. cuvabı o.*

3682 *elig ... bu*] A_{17} *ilig ... buu* C_1 *... kör* | *kiç*] A_{17} *keç* || 3683 *kadaş ... sanga*] A_{18} *... sangga* B_{11} *kadaş ... manga* || 3684 *muyan ... yiding*] A_{19} *m. bersü ... yeding* B_{12} *muyan* (satır altında *murad*) ... *tiding* C_3 *... yiding* (*yi-* noktasız) || 3685 *işte manga*] A_{20} *i. mangga* B_{13} *işde manga* | *şalahı ... tonga*] A_{20} *salah-a* (*-a* altında UH: *-ı* ?) *k. buu iş-tin manga* C_4 *ş. körünmes a y bilgi kinge* ||

3686 kөŋ̃gül taplamadı bu iştin ḳaçar
kөŋ̃gül taplamaz işke yalḳsa ḫaṭaṛ

B269 3687 ne eḍgü bilig birdi bilgi beḍük
seṽitmiş seṽüglerke kөŋ̃gli süzük

3688 ḳayu işni ḳılmaḳ tilese özüŋ̃
kөŋ̃gül birle aşnu kiŋ̃geşgil sözüŋ̃

3689 kişike kiŋ̃geşgil ayıt barça söz
kөŋ̃gül taplamasa yıraḳ tutġıl öz

3690 ḳamuġda bağırsalḳ özüŋ̃ke özüŋ̃
kөŋ̃gül taplamaz işni ḳoḍ kes sözüŋ̃

3691 kөŋ̃gül taplamasa ḳayu işlerig
asıġ bolmaz anda ay kөŋ̃gli tirig

3692 kөŋ̃gül taplamadı bu işni seṽe
özüm yandı emdi bu sözdin iṽe

3693 seniŋ̃din ḳolur men munu ʿuẓrümi
ḳoḍu bir mini ay kişi köḍrümi

3694 iligke tusulġu yoḳ erdemlerim
ne ḳılḳım ḳılınçım saṽım sözlerim

3695 özüm dünyadın ḳaçtı keldi berü
yana men negü teg barayın naru

A106 3696 bayat tapġıŋ̃a bu ulanmış özüm
kişi tapġı ḳılmaḳ yararmu tüzüm

3697 ḳoḍu birgil emdi mini teŋ̃rike
duʿaçı bolayın saŋ̃a eḍgüke

3698 iki öz körüşmek tilese küsep
maŋ̃gar kelme sen men barayın tilep

C217 3699 maŋ̃a tegsü emgek sen inçin tiril
ilig tapġı birle buḍun asġı ḳıl

3686 *bu ... ḳaçar*] A_{21} *buu iş-ni kөrüp* B_{14} ve C_5 *bu iş-din ḳaçar* | *işke ... ḫaṭaṛ*] A_{21} *i. kirm-e turıp* B_{14} *iş-ni ḳılsa ḫ.* C_5 *i. yalḳsa ḫ.* ‖ 3687 *birdi ... beḍük*] A_{22} *berti b. sıısük* B_1 *b. bilge sözük* (?) | *seṽitmiş ... süzük*] A_{22} *ḳılınçı buḍun ḳılḳ-ı kөngli tıısük* B_1 *sɛ̧ṽitmiş* (-*t*- ?; satır altında *sɛ̧ṽütmiş*, -*t*- ?) ... C_6 *sɛ̧ṽinmiş* ... ‖ 3688 *ḳayu*] A_{23} *ḳamuġ* | *kiŋ̃geşgil*] A_{23} *kengeş-gil* ‖ 3689 A_{25}'te bu beyit 3690'dan sonra geliyor | *kiŋ̃geşgil ayıt*] A_{25} *kengeş-gil edip* B_3 *ḳ. aytıp* ‖ 3690 A_{24}'te bu beyit 3689'dan önce geliyor | *özüŋ̃ke özüŋ̃*] A_{24} ve C_9 *sanga öz köngül* | *işni ... sözüŋ̃*] A_{24} *iş-ke yalḳma kөngül* C_9 *iş-ke yalḳma oġul* ‖ 3691 *işlerig*] B_5 *erse iş* | *bolmaz ... tirig*] A_{26} *ḳılmaz ...* B_5 *b. a. aya ıwġı kiş* (satır altındaki ilaveye dikkat) ‖ 3692 *bu ... seṽe*] A_{27} *buu iş ay ḳadaş* | *özüm ... iṽe*] A_{27}

3686 Gönlüm beğenmedi ve bu işten çekiniyor;
gönlün beğenmediği işe girişmek tehlikelidir.

3687 Bilgisi derin ve kendisini herkese sevdirmiş olan,
temiz gönüllü insan ne iyi bilgi vermiştir:

3688 Hangi işi yapmak istersen,
önce bunu gönlüne danış.

3689 Sonra başkaları ile meşveret et, her sözünü danış;
fakat içine sinmezse, o işten kendini uzak tut.

3690 Sana herkesten daha yakın olan kendindir;
gönlünün beğenmediği işi bırak, işte bu kadar.

3691 Ey gönlü diri, gönül hangi işi beğenmezse,
o işten bir fayda gelmez.

3692 Gönül bu işi severek arzu etmediği için
ben de bundan vazgeçtim.

3693 Beni mazur görmeni rica ediyorum,
ey insanların seçkini, beni kendi halime bırak.

3694 Ne doğam, ne tavır ve hareketlerim ne de sözlerimle
hükümdara faydalı olabilecek bir erdeme sahip değilim.

3695 Kendim dünyadan kaçarak buraya geldim;
tekrar oraya nasıl giderim.

3696 Kendini Tanrı kulluğuna vakfetmiş olana,
insan kulluğu yapmak yakışır mı, ey doğası asilim.

3697 Beni şimdi Tanrı ibadetinde bırak,
senin iyiliğin için duacı olayım.

3698 Birbirimizi arzulayıp görüşmek istersek,
sen bana gelme, ben seni arayıp bulayım.

3699 Zahmeti ben çekeyim, sen huzurunu bozma;
hükümdarın hizmetinde, çalış halkın faydasına.

ḳodu ber mun sen ay ḳongli tudaş (krş. beyit 3693) B_6 *ö. tandı* ... C_{11} *ö. yçndı* ... || 3693 *munu*] B_7 *özüm* | *ḳodu* ... *kişi*] A_{28} *ağır ḳılma ḳonglüng ay ęr* (krş. beyit 3692) || 3694 *iligke tusulġu*] A_{29} *ęligke t.* B_8 *i. tusulġu* (satır altında *alġu*?) | *saŵım sözlerim*] A_{29} ve C_{13} *ne sözüm saŵım* || 3695 *negü* ... *barayın*] B_9 *nigü tęg yanayın* C_{14} *nigü tęg barayın* || 3696 *tapġıġa* ... *ulanmış*] B_{10} *tapġıngaru ilinmiş* | *ḳılmaḳ* ... *tüzüm*] B_{10} *ḳılmaz kęsildi sözüm* || 3697 *ḳodu* ... *teŋrike*] A_2 *ḳ. bergil ęmti meni t.* B_{11} *ıdu* ... *tąngrıḳa* | *dı'açı* ... *edgüke*] A_2 *tuv-a-çı* ... *ętgü-ke* B_{11} *d. bolayı sąngar ay tonga* || 3698 *maŋar* ... *sen*] A_3 *mangga* ... B_{12} *m. ḳelmegil* C_{17} *mąnga* ... || 3699 *maŋa* ... *inçin*] A_4 *mangga* ... *ęnçin* B_{13} *mąngar tęgsün* ... | *ilig* ... *birle*] A_4 *ęlig* ... C_1 ... *yąsma* (*y-* yerine *b-* ile) ||

3700 negü tir eşitgil bağırsaḳ kişi
yalḳınlıḳ ulaġlı tapuġsalḳ kişi

3701 ḳomıtsa köñgül kör yorıtsa kişig
yalḳın boldı saḳın tilemiş işig

3702 tilek birle mañgsa kişi arzulap
arıp yolda ḳalmaz tilekin ulap

B270 3703 tilekke barur erse yalñguḳ yorıp
bulur ol tilekin bu ḳalmaz arıp

3704 iḍi yaḳşı aymış sevitmiş kişi
veſaḳa çavıḳmış sevügler başı

3705 yaḳın bolsa köñglün yıraḳ yir yaḳın
yalḳınlıḳ veſasın köñgülke baḳın

3706 toġardın batarlḳa bir örlem yir ol
veſa birle bilse yaḳınlıḳ lḥalḳın

ÖGDÜLMİŞ CEVABI OḌĠURMIŞḲA

3707 yanut birdi ögdülmiş aydı sözüm
eşitgil eşitti sözüñgni özüm

3708 tilekiñg bu erse seniñg ay ḳadaş
küçemez men emdi köñgül ḳılma baş

3709 kesildi sözüm sen esen eḍgü ḳal
iligke bitig bir yüzüm ḳılma al

3710 bitig ıḍtı ilig öz elgin bitip
özüñg barmasa sen bitig bir itip

3711 tutayın men emdi mañga bir cevab
sözüñg sözleyük öz tilin ülgülep

3712 tilin sözlegil hem bitigil bitig
iligke yanayın ay bilge tetig

3700 *negü ... eşitgil*] A_5 *n. ter ...* B_{14} *nigü t. eşit bu* C_3 *nigü ...* | *ulaġlı*] C_2 *ḳılıġlı* || 3701 *ḳomıtsa ... kişig*] A_6 *ḳomız-a k. kez yumıdz-a lı.* B_{15} *yumıtsa k. köz yarıtsa kişi* C_3 *ḳomıtsa* (*ḳo-* yerine önce *yu-* yazılmış, sonra satır üstünde düzeltilmiş) | *saḳın ... işig*] B_{15} *saḳınç tilekler işi* || 3702 B'de bu beyit yok; C_5'te 3703'ten sonra geliyor | *tilekin ulap*] A_7 *tileki u.* C_5 *t. tilep* || 3703 C_4'te bu beyit 3702'den önce geliyor | *barur ... yorıp*] A_8 *barır ... yınıp* (önce *turup* yazılmış, sonra düzeltilmiş) B_1 *bạrur kör bu yạlnguḳ y.* C_1 *bḍip erse yạnguḳ y.* | *tilekin*] A_8 ve C_4 *tileki* || 3704 *iḍi ... sevitmiş*] A_9 *ḍi ...* B_2 *i. yạḳşı a. sḍvinmiş* C_6 *tạḳı yạḥşı ...* | *sevügler başı*] A_9 *sevüg-li kişi* || Dörtlük, A'da ayrıca işaret edilmemiş, B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *şi'r* sözüyle ayırt edilmiştir || 3705 *köñglün ... yir*] A_{10} *ḳonglüg y. yer* B_3 *... yir* C_8 *köngli yıraḳ yer* (*-ḍ-* harekeli) | *veſasın ... baḳın*] A_{10} *veſa-sı ... yaḳın* B_3 *veſası ... bạḳın* (*b-* noktasız) C_8 *veſası ... yạḳın* || 3706 *toġardın ... yir*]

3700 Yakınlık gösteren, candan hizmet eden
ve içten bağlı insan ne der, dinle.

3701 Gönül heyecanlanır ve insanı harekete getirirse,
bil ki, istenilen iş çabuk olacaktır.

3702 İnsan arzuyla ve isteyerek yürürse,
yorulup yolda kalmaz, dileğine ulaşır.

3703 Dileğine ulaşmak için arzuyla yola çıkan insan,
yarı yolda yorulup kalmaz, dileğini bulur.

3704 Vefasıyla şöhret bulmuş, sevmiş ve kendisini de
sevdirmiş olan kişi çok güzel söylemiş.

3705 İnsan gönülden yakınlık duyarsa, ona uzak yer yakın olur;
yakınlık vefakârlığı için daima gönüle bak.

3706 Yakınlık hakkı vefakârlıkla takdir edilirse, doğu ile batı arası
hemen bir tepe aşılınca ulaşılacak kadar yakın bir mesafe olur.

ÖĞDÜLMİŞ'İN ODGURMIŞ'A CEVABI

3707 Öğdülmiş yanıt verdi ve dedi ki:
Senin sözlerini dinledim, şimdi beni dinle.

3708 Ey kardeş, arzun buysa,
seni zorlamam; kalbin kırılmasın.

3709 Başka bir diyeceğin kalmadı, sağ ve esen kal;
hükümdara bir mektup ver, beni mahcup etme.

3710 Hükümdar kendi eliyle yazıp mektup gönderdi;
kendin gelmeyeceksen sen de ona bir mektup yaz.

3711 Söylediğin sözleri ölçüp tartarak bana şimdi bir cevap ver;
ben de ona göre hareket edeyim.

3712 Hem ağızdan söyle hem mektup yaz, ey zeki bilge;
ben de hükümdarın yanına döneyim.

A_{11} *çıḳar-tın ... öslem yer* B_4 *... örlem yir* C_9 *... örlem yęr* (*-ę-* harekeli) | *bilse ... ḫaḳın*] A_{11} *bilz-e ... yaḳın* B_4 *bulsa ...*

ögdülmiş ... oḏġurmışḳa] B ve C'de bu başlık yok | *cęvabı*] A_{12} *cuvabı*

3707 *birdi*] A_{13} *berti* | *eşitgil ... özüm*] A_{13} *ę. ę. sọsüng buu ọsüm* B_5 *eşitsü eşit(t)im ...* C_{10} *c. eşit(t)im sọzüng ay tüzüm* || 3708 B'de bu beyit yok | *bu ... ḳadaş*] A_{14} *ne ...* C_{11} *bu erse ay köngli süzük* | *küçemez ... baş*] A_{14} *... taş* C_{11} *ḫa'çemez me" emdi bu könglüm tüzük* || 3709 *esen ... ḫal*] C_6 *turu irme ḳ.* | *bir ... al*] A_{15} *ber yụsün ḳılġıl a.* B_6 *... ḳılma al* || 3710 *elgin bitip*] A_{16} *ilgin b.* B_7 *... saṇga* | *özüṇ̂ ... itip*] A_{16} *... bir* (*b-* yerine *k-* ile) *idip* B_7 *cęvab ıḏġu yạndru ay bilge anga* C_{13} *... sęn bir itip* || 3711 A ve C'de bu beyit yok | *tutaym*] B_8 *tutayın* (*t-* noktasız, *-t-* noktasına dikkat) || 3712 A ve C'de bu beyit yok | *yanayın*] B_9 *yạnayı* (noktasız)

44·
OḌĠURMIŞ İLİGKE BİTİG BİTİP IḌMIŞIN AYUR

3713 yanut birdi oḍġurmış aydı bitig
bitiyin kör ança ay bilge tetig

3714 ḍevat ḳoldı kaġaz̧ kötürdi ḳalḷem
iligke bitig başladı söz ulam

C218 3715 bayat atı birle sözüg başladı
törütgen igiḍgen keçürgen tidi

3716 öküş ögdi sansız s̱ena bu tilin
ḳılur men bayatḳa ayın hem yılın

3717 yaġız yir yaşıl kök yarattı kün ay
ḳaraṉġlḳu yaruḳluḳ çıġay tut ya bay

3718 törütti ḳalın boḍ bu sansız tirig
tirilgü birür ḳoḍmaz açın birig

B271 3719 bir ol bir iḍi kim törütti iki
salḳışlḳa ḳatılmaz anıṉg birliki

3720 bir ol bar siziksiz ḳalı ḳançasız
köṉgülde yıralz̧ tutġu oḳşaġ meṉgiz

3721 uluġluḳ aṉgar ol beḍüklük aṉgar
uġan erklig ol bir ḳamuġdın sıṉgar

3722 yarattı ḳalın barça sansız ḳuluġ
tilemişke birdi aġırlıḳ ḳamuġ

3723 ḳaraṉġlḳu titigsig bu börk e̊ içi
yaruttı yaşıḳ birle erklig küçi

---

oḍġurmış ... ayur] B_{10} *ḍl-cḍvab* C_{14} *bab o. ... bitig ıdmış-ın aytur*
3713 *birdi ... bitig*] A_{18} *berti ...* B_{11} *... tetig* (?) | *bitiyin ... tetig*] A_{18} *bidiyin* (*-y-*?) *ket ...* B_{11} *bitiyiṉ ḳḍrek erse ayġıl bitig* C_{15} *bitiyiṉ ...* || 3714 *ḍevat ... kötürdi*] A_{19} *tuvat ḷ. ḳaġaz k.* B_{12} *... kötürdi* || 3715 *sözüg*] A_{20} *söz-in* | *törütgen ... tidi*] A_{20} *töretgen yigit-gen k. iti* B_{13} *törṯütgen ... tidi* C_1 *... tidi* || 3716 *sansız ... tilin*] B_{14} *... tilin* C_2 *birle ...* | *ayın ... yılın*] A_{21} *a. m-a y.* B_{14} *tilin hem ilin* C_2 *... yılın* (*y-* noktasız) || 3717 B'de bu beyit yok; A_{23}'te 3718'den sonra geliyor | *yir ... yarattı*] A_{23} *yer ... ṯḍredti* C_3 *yḍr* (*-ḍ-* harekeli) *... yạrat(t)ı* | *yaruḳluḳ ... ya*] A_{23} *... çıġay m-a buu* C_3 *yạruḳ hem çıġay ...* || 3718 A_{22}'de bu beyit 3717'den önce geliyor | *törütti ... bu*] A_{22} *töret-ti ḷ. tụ buu* B_{15} *ṯörṻt(t)i ...* C_4 *törüt(t)i ...* | *birür ... birig*] A_{22} *berür ...* B_{15} *... tirig* (*-i-* noktasız) C_4 *... birig* (*b-*?) || 3719 A_{24}'te

44.

ODGURMIŞ'IN HÜKÜMDARA MEKTUP YAZIP GÖNDERİŞİNİ ANLATIR

3713 Odgurmış yanıt verdi ve dedi ki:
Biraz bekle, mektup yazayım, ey zeki bilge.

3714 Hokka ve kâğıt istedi, eline kalem aldı,
hükümdara mektup yazmaya başladı.

3715 Tanrının adıyla söze başladı:
Yaratan, besleyen ve göçüren odur, dedi.

3716 Bu dilimle Tanrıya aylar ve yıllarca
sonsuz hamd ve sayısız sena etmekteyim.

3717 Kara toprağı, mavi göğü, güneşi ve ayı,
karanlığı ve aydınlığı, yoksulu veya zengini hep o yarattı.

3718 Sonsuz varlıkları ve sayısız canlıları o yarattı;
bunların hepsine rızkını verir, hiçbirini aç bırakmaz.

3719 Kendisi birdir, fakat yarattığı ikidir;
onun birliği hesaba girmez.

3720 O birdir ve vardır, şüphesiz, nasılsız ve nicesizdir;
onu düşünürken ona benzer ve ortak tasavvur etmemelidir.

3721 Ululuk ona ve büyüklük ona mahsustur;
kadir ve hâkimdir, her konuda tektir.

3722 Bütün bu sonsuz ve sayısız kulları o yarattı;
dilediğine her türlü izzeti ihsan etti.

3723 Bu kubbe evin içi balçıktan yapılmış ve karanlıktır;
onun hâkim kudreti bunu güneş ile aydınlattı.

---

bu beyit 3717'den sonra geliyor | *bir ... törütti*] A_{24} *ḫim ... tǫret-ti* B_1 ... *tǫrüt(t)i* C_5 ... *idim ḳ. törüt(t)i* || 3720 *bar sizilksiz*] A_{25} *b. sesilk-siz* B_2 *bir ...* | *olṣaġ menigiz*] A_{25} *o. mengiiz* B_2 ve C_6 *olṣaġ mẹngiz* || 3721 *uluġluḳ anıgar*] A_{26} *u. anggar* C_7 *uluġluġ a.* | *sınıgar*] A_{26} *sınggar* (beyitin ikinci mısrası yerine, önce 3722. beyitin ilk mısrası yazılmaya başlanmış; sonra üzerinden çizilerek doğrusu yazılmış) || 3722 *yarattı ... ḳudıġ*] A_{27} ... *ḫallḳ bıu s. ḳudıġ* B_4 *yarat(t)ı ...* C_8 *törüt(t)i tümen ming ḫalayıḳ ḳutıġ* | *birdi ... ḳamuġ*] A_{27} *berti a. ḳudıġ* C_8 *b. uluġluġ-ḳa tuġ* || 3723 B'de bu beyit yok; bkz. bir de beyit 1443 not | *ḳaranıġḳu ... ev*] A_{28} *ḳaranġu bidilk-siz bıu terk ẹv* C_9 *ḳ. tıtig-sig* (*-ti-* noktasız) *bu börk* (*b-* noktasız) *iv* | *yarattı*] C_9 *yarut(t)ı* ||

3724 yaşıl kök törütti kötürdi eḍiz
kün ay birle yulduz bezedi beḍiz

3725 ḳoḍısı yaġız yir yaşıl suv bile
örüsi süzük yil öze ot ula

3726 isig tumlıġıġ hem ḳuruġ ya ölüg
yaraşturdı ḫalḳḳa tegürdi ülüg

3727 törütti tilek teg tilemiş tilek
kerek bolmadı anda arḳa yölek

A107 3728 tilese aġırlar tapuġsuz ḳuluġ
tilese uçuzlar tusulmaz tapuġ

3729 tilemiş tileki bolur bol tise
yorıtur ḳażasın ne erse kese

3730 öküş min̄g seḷamım sevüg savçıḳa
ol eḍgü ḳulavuz köni yolçıḳa

3731 iligke duʿaçı bitidim bitig
seḷamın esenlik öze ay tetig

C219 3732 ilig yarlıḳamış bitig birle söz
oḳıdım bitigin yaruḳ boldı köz

3733 öküş eḍgü yarlıġ tümen öt erig
man̄ga yarlıḳamış ḳamuġ sözlerig

3734 yime vaʿde ḳılmış öküş eḍgülük
ağırlıḳ açıġlar yigü keḍgülük

3735 yorıġlı bu yalın̄guḳ bu arzu öze
yorırlar tileyü ajunuġ keze

B272 3736 tapuġsuz özüm bulsa eḍgü açıġ
ḳalı taplamaz men bu devlet yaşıġ

3737 velikin bu bir ḳaç münibar aḍın
özüm barsa yası ma kelgey kiḍin

3724 *törütti kötürdi*] A_{29} *tǫredti kǫǫ-türti* B_5 ve C_{10} *törüt(t)i ...* | *birle yulduz*] A_{29} *ędti y.* C_{10} *it(t)i yılduz* ‖ 3725 *yir*] A_{30} *yer* B_6 ve C_{11} *yįr* | *örüsi ... ula*] A_{30} *ǫrüz-i sųsük yil* (*y-* yerine *b-* ile?) ... *ul-a* (önce *bil-e* yazılmış, sonra düzeltilmiş) B_6 ... *yįl o. bile* (*b-* noktasız) C_{11} *arası s. yęl* (*-ę-* harekeli) *öze ot u.* ‖ 3726 B'de bu beyit yok | *tumlıġıġ*] A_{31} *tum-lmıġ* | *yaraşturdı ... tegürdi*] A_{31} *yaraş-turtı ... tegünti* C_{12} *yarışturdı ...* ‖ 3727 *törütti ... tilek*] A_{32} *töret-ti ... tilemiş-lerin* B_7 *törüt(t)i tilekin ...* C_{13} *törüt(t)i ...* | *kerek ... yölek*] A_{32} *yųrüdür*] *tilekin bugün me yarın* | A_{33}'te 3726. beyitin ikinci mısrası ile 3727. beyitin ilk mısrasının bir kısmı yazılmış; sonra farkına varılarak üzerinden çizilmiştir ‖ 3728 *tapuġsuz*] A_1 *tapuġ-sız* | *tilese ... tusulmaz*] A_1 ... *tusul-mış* B_8 *tileyür ... tusulmış*

3724 Mavi göğü yarattı ve yükseklere çıkardı;
güneş, ay ve yıldızlarla üzerini süsledi.

3725 Altı kara toprak ile mavi sudur;
üstü süzülmüş yel ile ateştir.

3726 Sıcak ile soğuğu, kuru ile yaşı birbirine
yaraştırdı ve halka kısmetini verdi.

3727 Dilediğini istediği gibi yarattı,
bu işte yardımcıya ihtiyacı olmadı.

3728 İsterse ona kulluk etmeyen bir kulu aziz kılar;
isterse kulluk edeni zelil eder, onun kulluğu hiçbir şeye yaramaz.

3729 "Ol!" derse dilediği olur;
her işte, karar verdiği gibi hükmünü yürütür.

3730 Sevgili resule, o doğru rehber
ve iyi kılavuza binlerce selam.

3731 Hükümdara duacı sıfatıyla mektup yazdım;
ey zeki, sana selam eder ve esenlik dilerim.

3732 Hükümdar mektup yazmak lütfunda bulunmuş;
mektubu okudum, gözüm sevinçle parladı.

3733 Bu pek güzel fermanda bana
birçok öğüt ve nasihat lütfetmiştir.

3734 Bir de mevki, ihsan, yiyecek ve giyecek
hususunda birçok lütuf vaadinde bulunmuşlar.

3735 Bütün insanlar bunu arzular,
bunu elde etmek için dünyayı gezip dolaşırlar.

3736 Ben hiç uğraşmadan böyle bir lütuf ve ihsana ulaşırsam,
bu devleti ve bu hayatı nasıl beğenmeyebilirim.

3737 Fakat bunun birkaç kusuru da vardır; eğer ben oraya
gidersem, bu iyilikleri zararlar izleyecektir.

(önce *tusulmaṣ* yazılmış, sonra düzeltilmiş olmalı) || 3729 *tise*] A_2 *tez-e* | *ḳażasın ... erse*] A_2 *ḳaz-a-sı ne ẹrz-e* B_9 *... ni e.* C_{15} *ne erse ḳażı-sı* || 3730 *miñg ... savçıḳa*] A_3 *... savˇ-çı-ḷıa* (*s-* yerine önce *ç-* yazılmış, sonra düzeltilmiş) B_{10} *ming* (*-i-* yerine *-n-* ile) *sẹlamum ...* C_{16} *... tẹgür* s. | *ḳulavaz*] C_{16} *ḳulavuz* || 3731 *dụ'açı*] A_4 *tuvaçı* | *sẹlamın*] A_4 *selamım* || 3732 *bitigin ... köz*] A_5 *bidig-ni ... ḳoz* (önce *yuz* yazılmış, sonra düzeltilmiş) || 3734 *aġırlıḳ ... yigü*] A_7 *a. açıġ hem yegü* C_3 *aġırlıġ açıġ hẹm y.* || 3735 *yoñġ ... yalñgulḳ*] A_8 *yoruġ-lı ...* B_{15} *... yạngluḳ* C_4 *... yạnghıġ* | *ajunuġ*] A_8 *acu-nuġ* || 3736 *taplamaz ... yaşıġ*] A_9 *... uluġ-luḳ aşıġ* B_1 *bulmayın mẹn ... yaşıġ* (*y-* ve *ş-* noktaları iyi çıkmamış) C_5 *tilemez me" ... tatıġ* || 3737 *özüm ... kiḍin*] A_{10} *turu barmaz-a yaz-ı k. kedin* B_2 *... ya kẹlge k.* C_6 *ö. bạrsa me" yası k. adın* ||

3738 olarda biri bu tapuġ bilmez öz
barıp tapnımasa yarumaġa yüz

3739 törü yoḳ toḳu yoḳ yime ḳılḳ ḳılınç
törüsüz tapuġçı yaramaz erinç

3740 ikinçi ceſaçı bu dünyaġ bilip
ceſa ḳıldım aşnu ceſa ḳılġa tip

3741 bayatḳa sığındım özüg bekledim
bu din birle iman küḍezsü iḍim

3742 boġuzḳa eginke barım yetgey ök
nerek anda naru manga bolġa yük

3743 boġuzḳa yiyim hem eginke keḍim
manga ḳılmaz eksük törütgen iḍim

3744 törütti igiḍti bu öḍke tegi
taḳı ma igiḍgey ay dünya begi

3745 sanga birdi dünya esirkemedi
manga birmegey mü birigli iḍi

3746 ḳamuġ eḍgü isiz çıġay baylıḳım
bayattın körür men ay ersig alḳım

3747 bayat ḳapġı tuttum ḳılur men tapuġ
ḳamuġ ḫalḳ yumıtġu bu ol çın ḳapuġ

3748 sanga ya seninğ ḳapġınga men barıp
negüni tileyin tiriglik ıḍıp

C220 3749 ikigü bayat ḳullarımız biz ök
bu ḳulluḳ içinde ḳurumız tüz ök

3750 bu ḳul ḳulḳa ḳulluḳ yaraġsız bolur
tapuġçıḳa tapsa uçuzluḳ bulur

3751 kişi himmeti bolsa mundaġ kerek
bayat tapġı ḳılsa urunsa yürek

3738 *olarda ... öz*] A_{11} *... bilmez* (*b-* yerine *y-*ile) *öz* B_3 *bularda ... bolmaz ol* | *barıp ... yüz*] A_{11} *... yar-a maġay yıız* B_3 *yana biri ḫalḳ-ḳa veſa ḳılmaz ol* C_7 *... yaramaġa y.* || 3739 *törü ... toḳu*] B_4 *tȯrü ... toḳu* | *törüsüz ... yaramaz*] B_4 *törüsüz ... C*$_8$ *... yaramas* || 3740 *dünyaġ*] A_{13} *tünyy-e* B_5 *dünya* || 3741 *özüg bekledim*] B_6 *özüm teŋgledim* | *bu din*] A_{14} *budin* || 3742 B'de bu beyit yok | *barım ... ök*] A_{15} *barın yedgü yıḳ* || 3743 *yiyim hem*] A_{16} *yemim-çe* B_7 *yiyim hem* C_{12} *yimim-çe* | *manga ... törütgen*] A_{16} *mangga ḳksü ȩrmez toredgen* B_7 *mangar teŋsürülmez t.* C_{12} *... yaratġan* || 3744 B_9'da bu beyit 3745'ten sonra geliyor | *törütti*] B_9 ve C_{13} *törüt(t)i* || 3745 B_8'de bu beyit 3744'ten önce geliyor | *sanga birdi*] A_{18} *sangga berti* C_{14} *s. birdi* | *manga ... iḍi*] A_{18} *mangga ber-megey-mü berig-li iti* B_8 *m. birmegey-mü aya ȩr keḍi* || 3746 *isiz*] A_{19} *ȩ-siz* (*ȩ-* dikkat) | *bayattın ... ersig*] A_{19} *b. körer ... bilge a.* B_{10} *bayat-dın ...* C_{15} *bayat-dın k. me*^{n} *a. bilge ...* || 3747 *tuttum ... men*] A_{20} *... mȩn* B_{11}

3738 Bunlardan biri ben şahsen bu hizmetleri bilmiyorum;
gidip de hizmet edemezsem, benden kimse memnun kalmaz.

3739 Bende usul-erkân, bu işlere layık tavır, hareket ve anlayış yok;
adab ve erkânı bilmeyen hizmetkâr hiçbir işe yaramaz.

3740 İkincisi bu cefacı dünyanın bana da cefa edeceğini
bildiğim için ben ondan evvel davranıp ona cefa ettim.

3741 Tanrıya sığındım, nefsime hâkim oldum;
rabbim bu din ve imanımı korusun.

3742 Şimdi elimde olan şeyler, yiyecek ve giyecek bana yeter;
ondan fazlasının ne gereği var, o bana ancak yük olur.

3743 Boğazım için yiyeceği ve sırtım için giyeceği,
yaratan Tanrım bana eksik etmez.

3744 Beni o yarattı ve bugüne kadar besledi;
ey dünya beyi, o beni ileride de besleyecektir.

3745 O hiç esirgemeden sana dünya nimetlerini verdi;
vergili rabbim bana da vermez mi.

3746 Ey cömert yiğidim, bütün iyilik ve kötülüğü,
yoksulluk ve zenginliği Tanrı'dan bilirim.

3747 Ben Tanrı kapısını tuttum, ona kulluk ediyorum;
bütün halkın toplanacağı gerçek kapı budur.

3748 Sana ya da senin kapına gidip hayatımı vakfetmeme
karşılık ben senden ne bekleyebilirim.

3749 Biz ikimiz de Tanrı kullarıyız;
bu kulluk hususunda ikimiz de aynı mertebedeyiz.

3750 Kulun kula kulluk etmesi yakışmaz;
hizmetkâra hizmet edenin değeri kalmaz.

3751 Kişi himmet sahibiyse böyle olmalı;
Tanrıya kulluk edip bu yolda metaneti elden bırakmamalı.

---

tut(t)um l̤. mn̤ C_{16} *tut(t)um k̤. me*^{n} | *yumuġu*] C_{16} *yumutur* || 3748 *sanga ... ḳapġınga*] A_{21} *sangga y-a s. ḳapġunga* B_{12} *sanga ma ...* C_{17} *sanga ya s. ḳapġunga* | *negüni tileyin*] B_{12} *nigüni tileyi* C_{17} *neg̈üni tileyin* || 3749 *ikigü ... ök*] A_{22} *ikegü ... bir ol̤* B_{13} *ikegü b. ḳullarımuz tüzük* C_1 *... tüzük* | *bu ... ök*] A_{22} *b. ḳuluḳ ... tuz ol̤* B_{13} *... tuṛurmuz bizük* C_1 *... tüzük* || 3750 *ḳul ... ḳulluḳ*] B_{14} *ḳulluḳ-ḳa tapmaḳ* | *tapuġçuḳa tapsa*] B_{14} *tapuġçı tise ol* || 3751 B'de bu beyit yok || 3752 *iḍi ... köngül*] A_{25} *ç-ti* (ç- dikkat) ... B_{15} *iḍi yaḫşı a. bu sözni amul* C_4 *idi yaḫşı ...* | *eşitgil ... amul*] A_{25} *işidgil ...* B_{15} *c. anı sen ay eḍgü köngül* | Dörtlük, A'da sayfa kenarında AH: *şi*^{r} sözü, B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *şi*^{r} sözüyle ayırt edilmiştir ||

3752 iḍi yalḳşı aymış süzülmiş köñgül
eşitgil ay bilge uḳuşluġ amul

B273 3753 açıġlı toḍuġlıḳa ḳılma tapuġ
negüke ḳılur sen tapuġḳa butuġ

3754 tapın bir bayatḳa tuşı tınmadın
tünün kündüzün bul açıġlıġ ḳapuġ

3755 ay ilig bu tört ḥaceṭim ḳıl reṿa
sañga tapnayın men elig yüz oṿa

3756 tiriglik ḳolur men özüm ölgüsüz
yigitlik tiler men ḳarı bolġusuz

3757 esen tut mini sen tuçı igsizin
bayutġıl çıġay ḳılmaġıl neñgsizin

3758 bu tört neñg mañga bir sañga tapnayın
seṿüg can yuluġlap özüm itneyin

3759 bu neñgler mañga birse sen ay ilig
özüm lḳul ḳılayın bireyin elig

3760 munı birgüke bir küçüñg yetmese
ne artuḳlukuñg bar mañga ay kese

3761 yigü keḍgü erse yigüm bar keḍim
taḳı ma kerek bolsa birgey iḍim

3762 aġırlıḳ uçuzluḳ bayattın turur
ölüm ya tiriglik hem andın erür

3763 munı çın biligli ulḳuşluġ kişi
aḍınsıġ bolur mu ay ilçi başı

3764 mini bir bayatım küḍezmişi teg
küḍezümegey sen aya aşlı beg

A108 3765 sini men küḍezgü kerek men kiçe
C221 mini ol küḍezür söz aydım aça

3753 *negüke ... butuġ*] A_{26} *... tapuġ-ta tapuġ* B_1 *nigüke ... tapuġḳa* (*taṗ-* için üç çizgi var, *-p-* üstünde iki nokta; sonradan düzeltilmişe benziyor; *tapnuġḳa* ?) *tapuġ* (noktalara dikkat) C_6 *nigülük ḳ. sᵉⁿ tapuġḳa tapuġ* ‖ 3754 *tapın ... tınmadın*] A_{27} *... b. ẹti bir turur* C_7 *tapun ... b. idi bir turur* | *tünün ... açıġlıġ*] B_2 *bu tün ḳ. b. açuklug* ‖ 3755 *bu ... reṿa*] A_{28} *... ḥace-tim* (satır altında AH: *ḥaceṭ*) B_3 *bu* (sonradan satır üstünde yazılmış) *törüt ḳ. ḳ. oza* | *elig*] A_{28} ve C_8 *ilig* ‖ 3756 *ḳolur ... ölgüsüz*] B_4 *ḳılur ... igsizin* | *tiler ... bolġusuz*] B_4 *ḳılur ... ḳarılıḳ-sızın* ‖ 3757 *mini ... igsizin*] A_{30} *meni ... yeg-sisin* C_{10} *... ig-sizin* | *ḳılmaġıl neñgsizin*] A_{30} *ḳ. teng-sisin* B_5 *ḳılma ḥergiz öngin* ‖ 3758 *tört ... bir*] A_{31} *... mangga ber* B_6 *törüt neng ...* C_{11} *t. ning ...* | *seṿüg ... itneyin*] A_{31} *... tapuġ*

3752 Bilge, akıllı, durmuş oturmuş ve temiz kalpli
insan çok güzel söylemiş, dinle.

3753 Kendisinde acıkma ve doyma nitelikleri bulunan birine
kulluk etme; kulluk için neye bir put ararsın.

3754 Durup dinlenmeden bir Tanrıya tapın;
gece gündüz açık olan bu kapıdan şaşma.

3755 Ey hükümdar, şu dört hacetimi yerine getir;
ben de el ve yüz öperek sana kulluk edeyim.

3756 Ben ölümsüz bir hayat isterim,
yaşlılığı olmayan bir gençlik dilerim.

3757 Sen beni daima esen ve sağ tut;
zenginleştir, asla yoksul ve malsız bırakma.

3758 Bu dört şeyi bana sağla, sana kulluk edeyim;
sevgili canımı feda ederek emrine hazır olunayım.

3759 Ey hükümdar, bana bu şeyleri sağlarsan,
ben de kendimi kul ederek sana bağlanırım.

3760 Eğer bunları sağlamaya kudretin yetmezse,
benden ne üstünlüğün var, açık söyle.

3761 Bu yemek içmek ise yiyeceğim ve giyeceğim var;
daha da gerekirse bunu da rabbim verecektir.

3762 İzzet bulmak veya zelil olmak Tanrıdandır;
ölüm ve hayat da ondandır.

3763 Bunu gerçek bilen akıllı kişi başka türlü
davranır mı, ey büyük hükümdar.

3764 Ey asil bey, beni Tanrımın koruduğu gibi,
sen beni koruyamazsın.

3765 Geceleri seni benim korumam gerekir;
beni koruyansa odur, sözümü açıkça söyledim.

ẹde-yiin B_6 *ʿaẓiz ... ḳolayın* || 3759 *neṅgler ... ilig*] A_{32} *... berz-e ... lu̱lūg* C_{12} *ning-ler ... külüg* | *ḳılayın ... elig*] A_{32} *bolayın sangga belgü-lüg* B_7 *ḳılayı bir ayı* (oku: *bireyi*) *elig* C_{12} *bolayın ṣanga belgülüg* || 3760 *birgüke bir*] A_{33} *bergü-ke bar* || 3761 *yigü ... ḳedim*] A_{34} *yegü kedgü ẹrz-e yegüm b. kedim* (*-i-*'den sonra *-n-* ?) B_9 *y. içgü bar tip mẹning bar ḳẹdim* C_{14} *y. içgü ... kidim* | *birgey*] A_{34} *bergey* || 3762 *aġırlıḳ ... turur*] B_{10} *... bạyat-dın tu̱rur* C_{15} *aġırlıġ ... bạyat-dın tu̱rur* | *ya ... erür*] B_{10} *me ...* C_{15} *... irür* || 3763 *kişi*] B_{11} *bolur* | *aḍınsıġ ... başı*] A_{36} *adın-saġ ...* B_{11} *umur* C_{16} *... bạşı* || 3764 *mini*] A_{37} *meni* | *kūḍẹzümegey*] B_{12} *kūdezümegẹy* || 3765 *sini ... kiçe*] A_1 *seni ... keçe* | *mini ... aça*] A_1 *meni ... aça* (*a-* ? *n-* ?) ||

3766 özüñg toḍmaġınça manga tegmez aş
mini toḍrur öñgdün özi yimez aş

3767 ötügçi kereksiz muñgaḍsa özüm
tilim tepremedin eşitür sözüm

B274 3768 ḳapuġçı tıḍumaz ya yol ḳılġuçı
tegürmez manga bir küvez kür küçi

3769 sanga yazsa men sen keçürmege sen
keçürgey iḍim miñg yazuḳ ḳılsa men

3770 negü tir eşitgil yazuḳluġ ḳulı
köñgül sırrı açtı kör ötnür tili

3771 aya çın veḟalıġ bağırsaḳ iḍim
seniñgde bağırsaḳ aḍın bulmadım

3772 muñgaḍmış özümke birür sen tilek
yavuz arḳasızḳa sen arḳa yölek

3773 igimke şifa sen salḳınçḳa sevinç
muñgumlḳa tayançım irikse avınç

3774 küvençim avınçım sevinçim ḳamuġ
sevinçiñg içinde turur ay uluġ

3775 öküş ḳıldım emdi sanga men yazuḳ
seniñg raḥmetiñgde bu yazuḳ az oḳ

3776 keçürgil yazuḳum sanga yası yoḳ
ḳınama mini sen sanga asġı yolḳ

3777 yazuḳum telim erse raḥmet me bar
anı ḳıl meniñg birle sindin yarar

3778 eger ḳınasa sen yaraġlıġ ma men
keçürse keçür sen yaraġlıġ ma sen

3779 bilir sen bilir men sini bir iḍim
bilir men bilir sen sini bir tidim

3766 *toḍmaġınça ... tegmez*] A_2 *tot-maġınça* (satır altında UH: *toy*) ... B_{14} ... *tegmes* | *mini ... yimez*] A_2 *meni t. igdür ö. yemez* B_{14} ... *yimes* C_2 *m. todrup igdür* ... || 3767 *kereksiz*] B_{15} *kerek-süz* | *tilim ... eşitür*] A_3 *t. tepremeti işidür* B_{15} *t. tepremes-de bolur ol* || 3768 *ḳapuġçı ... yol*] A_4 *ḳ. tadumaz-a ne yol* B_1 *tapuġçı tıḍurmaz ... ḳul* C_4 ... *ne ol* | *tegürmez*] A_4 *tegümez* || 3769 *sanga ... sen*] A_5 *sangga yasz-a men-i* | *miñg*] B_2 *ming* (*-i-* yerine *-n-* ile) || 3770 *negü tir*] A_6 *n. ter* B_3 ve C_6 *nigü t.* | *ötnür*] B_3 *aytur* || 3771 *veḟalıġ bağırsaḳ*] B_4 *bąġırsaḳ veḟalıġ* | *seniñgde ... aḍın*] A_7 *sening-tin ...* B_4 *sẹnịngde aḍın bir iḍi* || 3772 *muñgaḍmış ... tilek*] A_8 *munggat-mış ... berür ...* C_8 ... *bẹlek* (*-ẹ-* harekeli) | *arḳasızḳa ... arḳa*] B_5 *arḳasızġa sẹnük sẹn* || 3773 *sen*] C_9 *se*[n] | *muñgumlḳa ... irikse*] A_9

3766 Sen doymadan bana yemek gelmez; Tanrıysa, kendisi yemek
yemekten münezzeh olduğu halde beni doyuruyor.

3767 Başın darda kalırsa, aracıya gerek yoktur;
dilim daha hareket etmeden sözümü işitir.

3768 Kapıcı veya yol gösterici bana engel olamaz;
hiçbir kibir ve azamet taslayan bana kafa tutamaz.

3769 Sana karşı bir kusur işlersem, sen beni affetmeyeceksin;
rabbim beni, bin kusur işlesem bile affeder.

3770 Dinle, günahkâr kul ne der;
bak, gönül sırrını açarak ne söyler.

3771 Ey gerçek vefalı, merhametli rabbim,
senden daha merhametli başka birini bulmadım.

3772 Başım darda kalırsa istediğimi verirsin;
hiçbir desteği olmayanlara destek ve yardımcısın.

3773 Sen hastalığıma şifa, kederime sevinç, derdime dermansın;
sıkıntılı zamanımda beni teselli eden sensin.

3774 Güvencim, avuncum ve sevincim,
hepsi senin rızan içindedir, ey ulu.

3775 Ben sana karşı çok günah işledim;
senin rahmetin karşısında bu günah çok azdır.

3776 Günahımı bağışla; bunun sana bir zararı olmadığı gibi,
beni cezalandırmanın da sana bir faydası yoktur.

3777 Günahım çok ise senin rahmetin de var;
bana karşı rahim ol, sana bu yakışır.

3778 Eğer sen cezalandırırsan ben buna da layığım;
bağışlarsan bağışla, sen de buna layıksın.

3779 Bilirsin ki, seni bir rabbim bilirim;
bilirim ki, sana bir dediğimi bilirsin.

---

munggum-ka man-çım çrikz-e C_9 *mungadsa ...* || 3774 *sevinçim*] B_7 *sevünçüm* | *sevinçing ... turur*] A_{10} *sevinçin ...* B_7 *sevünçüng ...* C_{10} *... yarur* || 3775 *sening ... ol*] A_{11} *... asuk* B_8 *seningdin rahmetingdin ... azuk* (-z- noktasız) || 3776 *keçürgil ... yası*] A_{12} *... sangga yaz-ı* B_9 *... yası* (satır altında *yahşı*) C_{12} *keçür ol ...* | *mini ... sanga*] A_{12} *men-i ...* B_9 *... kınap* || 3777 B'de bu beyit yok | *sindin*] A_{13} *sendin* || 3778 B'de bu beyit yok | *yaragh ... men*] A_{14} *sez-a men anggar* | *keçürse ... sen*] A_{14} *keçürseng yarag-hg sening-tin manggar* C_{14} *k. keçürgil yaraghg se*^{n} *sen* || 3779 B'de bu beyit yok | *sen ... idim*] A_{15} *... seni b. idim* C_{15} *se*^{n} *b. me*^{n} *... idim* | *bilir ... tidim*] A_{15} *tilim-tin kongül-tin bir ok sen idim* C_{15} *b. me*^{n} *b. se*^{n} *...* ||

3780 otun men otunluḳ bile öz ulır
tüzün sen tüzünlük me sindin kelir

3781 orunçaḳ turur bu seṽüg can reṽan
orunçaḳ yana bir kötürmez bu can

C222 3782 ay ilig bu dünya keçimlig turur
tiriglik küniñge tüker alḳınur

3783 negüke ınanıp saḳınġu uzun
negüke süçinip aṽınġu özün

3784 ata bardı iş tuş içi ya ini
ana bardı oġluñ ḳızıñ kör ḳanı

3785 ölüglig körür sen ölüg sen tirig
sizik tutma bir kün eşüngey yirig

3786 usanma ay ilig uḍıma oḍun
özüñgde kiḍin eḍgü atıñ ḳoḍun

3787 yaṽa ḳıldıñ erse keçürmiş künüñ
yaṽa ḳılma emdi keligli tünüñ

3788 keçer kün içinde kerekiñ alın
köçütçi kelirke itigin ḳılın

3789 bu ḥalıġ körürde meniñ bu közüm
negü teg baruġay sanga bu özüm

3790 ceſalıġ ajundın kötürdüm köñgül
veſalıġ iḍimke sıġındım amul

3791 ḳoḍu bir ay ilig mini sen manga
duʿaçı bolayın bu yirde sanga

3792 negüke tusulġay sanga bu özüm
özüñgke özüñ ök tusul tut sözüm

3780 B'de bu beyit yok | *otun men*] A_{16} *odunm-a* C_{16} *otun me*^{n} | *tüzün ... sindin*] A_{16} *tururḳ-a* (*-ḳ-* üstünde iki nokta; müstensih *tıṛünz-c* yazmak istemiş olmalı) *tıṛın-lük sening-tin* C_{16} *t. se*^{n} ... || 3781 B'de bu beyit yok; A_{18}'de 3782'de sonra geliyor | *seṽüg*] A_{18} *suçüg* | *kötürmez*] A_{18} *ḳodermez* || 3782 B_{10}'da bu beyit 3776'dan sonra ve A_{17}'de 3781'den önce geliyor | *keçimlig*] A_{17} *keçig-li* (*-li* yerine önce *-lig* yazılmış; sonra üzerinden çizilerek düzeltilmiş) B_{10} *kęçim-lüg* | *tüker*] A_{17} *tıṛkel* || 3783 A_{19}'da bu beyit 3781'den sonra geliyor | *negüke*] B_{11} ve C_2 *nigüke* | *negüke ... özün*] A_{19} *negü-ke* (*-ke* satır üstünde yazılmış) ... *ọsün* B_{11} *nigüke süçitip a. özüin* (dikkat) C_2 *nigüke aṽınġu süçinip ö.* || 3784 B'de bu beyit yok | *ya*] A_{20} *m-e* || 3785 B'de bu beyit yok | *ölüglig ... sen*] A_{21} *ulung-m kọrer sẹn ọ. ...* C_4 *... se*^{n} *... se*^{n} | *sizik ... yirig*] A_{21} *sesik yoḳ buu iş-ke uş ọder kelig* (düzeltilmiş) C_4 *tirig time* (*-i-* noktasız; satır altında *sizik tıtma*, *-z-* noktasız) ... *yịrig* || 3786 B'de bu beyit yok | *özüñgde ... atıñ*] A_{22} *ọsïng-tin kedin ...* C_5 *özüng-de*^{n} *... at-lar* ||

3780 Ben küstahım, küstahlığım yüzünden azap çekiyorum;
sen halimsin, hilm de senden sâdir olur.

3781 Bu gidecek olan sevgili can emanettir; emanet olan bir şey
başkasına emanet olarak bırakılamaz.

3782 Ey hükümdar, bu dünya geçicidir;
gün geçtikçe hayat eksilir ve tükenir.

3783 Neye güvenerek uzun emeller besleyeceksin;
neye sevinerek kendini avutacaksın.

3784 Anneni babanı kaybettin; eş-dost, büyük ya da küçük kardeş
ortadan silindi gitti; bir bak, oğlun kızın nerede.

3785 Ölümlüleri görüyorsun, sen de öleceksin;
her diri olan, şüphesiz bir gün toprakla örtülecektir.

3786 Gafil olma, ey hükümdar, uyuma uyan;
kendinden sonra iyi ad bırak.

3787 Geçmiş gününü boşa harcadınsa,
bari gelecek geceni boşa harcama.

3788 Geçer gün içinden gerekli şeyleri al; senin hayattan göçürecek
olanın her ân gelebileceğini düşün, ona göre hazırlıklı ol.

3789 Ben gözüm ile bu hali görürken,
nasıl senin yanına gelebilirim.

3790 Bu cefalı dünyadan gönlümü çektim;
huzur içinde vefalı rabbime sığındım.

3791 Ey hükümdar, sen beni kendi halime bırak;
burada ben sana duacı olayım.

3792 Ben senin neyine faydalı olabilirim;
sözümü dinle, sen kendin kendine faydalı ol.

3787 B_{12}'de bu beyit 3783'ten sonra geliyor | *emdi*] A_{23} *ta (?) barı* C_6 *barı* || 3788 *kerekiŋ*] A_{24} *kerekin* | *köçütçi ... l̤ılın*] A_{24} *keçüt-ti kelir* (düzeltilmiş) *uş ḳdiging l̤ı.* B_{13} *köçeçi ...* C_7 *k. kęlir uş itingil l̤ılın* || 3789 *körürde ... közüm*] A_{25} *kǫrer-te ... buu kǫsüm* B_{14} *... özüm* | *negü ... özüm*] A_{25} *n. yaruġay sangga buu söz-üm* B_{14} *nigü tęgyaraġay ilig-ke sözüm* C_8 *nigü tęg bąruġay ...* || 3790 B'de bu beyit yok | *ajundın kötürdüm*] A_{26} *acun-tın kǫder-tim* | *i̇dimke*] A_{26} ve C_9 *idim-ke* || 3791 B_{15}'te bu beyit 3789'dan sonra geliyor | bir ... manŋga] A_{27} *bar men-i ay ilig men-i sęn m.* B_{15} *birsü ilig mini bir* (*b-* noktasız) *mąngar* | *dụʿaçı ... saŋga*] A_{27} *tuvaçı ... buu yerde sangga* B_{15} *bu yi̇rde dụʿaçı bolayın angar* C_{10} *... yęrdę* (*-ę-* harekeli, *-ę* elifsiz) || 3792 B'de bu beyit yok | *negüke tusulġay*] A_{28} *n. tusul* (satır üstünde UH: *yaġu*) *-ġay* C_{11} *nigüke tụsulġay* | *tusul*] A_{28} *tusul* (satır üstünde yazılmış) ||

3793 kişidin törügüldüm törügül sen yime
kişidin asıg yoḳ sanga ya manga

B275 3794 men emdi bu ḳalmış tiriglik ıdıp
bayatım sevinçin tiler men tapıp

3795 barı tap kereksiz aḍın artulḳum
bu dünya tüpi keḍ üyük ol suḳum

3796 tüpi yil keçer teg tiriglik keçip
oḍundum men emdi küyer men açıp

A109 3797 egin bütti boġzum yime boldı tolḳ
töbün barsu dünya aḍın asġı yolḳ

3798 negü tir eşit boġzı egni bütün
barım tap tise er bolur beg ḳutun

C223 3799 iḍi yalḳşı aymış tapı bolmış er
tapılıḳ içinde ḳutı tolmış er

3800 boġuzḳa yiyimçe ajunda yidim tap
eginke keḍimçe eginde keḍim tap

3801 tiriglik bolurça yigümni bulur men
kerek bolsa birgey manga bir iḍim tap

3802 tusulmaḳ üçün ünder erse ilig
menigde tusulġu ulḳuş yoḳ bilig

3803 ḳalı il işinge tusulsu tise
tusulġu yiri yoḳ söz aydım kese

3804 ḳalı iş küḍügdin tir erse manga
ming er işi ḳılġay ḳadaşım sanga

3805 apang eḍgü tir erse ilig mini
özüng eḍgü bolsu yarutġay sini

3806 ming eḍgüg aḳlaḳını tutġınça sen
yalḳanggnı bir ök yolı tutġıl esen

3793 B'de bu beyit yok | *törügüldüm ... yime*] A_{29} ... *sen y.* C_{12} *töngül-düm ... yime* | *sanga ya*] A_{29} *sangga ma* || 3794 B_1'de bu beyit 3791'den sonra geliyor | *sevinçin ... tapıp*] A_{30} *sevünçin ... bidip* B_1 *sevinçi ... yanıp* (*y-* noktasız) C_{13} *sevinçi t. me*" *tapıp* (düzeltilmiş, *batıp*?) || 3795 *barı*] A_{31} *batı* (?) | *tüpi ... ol*] A_{31} *tupi kör uyük ol* B_2 *toyı* (?) *kendü ol bir* || 3796 B'de bu beyit yok | *tüpi yil*] A_{32} *tupi* (*-p*?) *yil* (*y-* ?, *b-*?) C_{15} *t. yil* | *oḍundum ... emdi*] C_{15} *özüm buzdı ferman* || 3797 *bütti*] B_3 ve C_{16} *büt(t)i* | *töbün barsu*] A_1 *budün b.* B_3 *töbün* (satır altında *bütün*) *barsu* C_{16} *töben* (*-ö-* harekeli) *birsü* || 3798 B'de bu beyit yok | *negü tir*] A_2 *n. ter* C_{17} *nigü t.* | *tap ... bolur*] A_2 *teg tez-e er bilür* C_{17} *tip tise ...* || 3799 *iḍi ... er*] A_3 *talı-ı y. sözler topı bolmış er* B_4 *iḍi ... er* C_1 *talı yahşı bolmış ...* | *tapılıḳ ... er*] A_3 *topı-lıḳ ... bulmış er* B_4 ... *er* C_1 ... *bulmış e.* || Dörtlük, A'da ayrıca işaret edilmemiş; B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *şi*^{r}*r* sözüyle ayırt edilmiştir || 3800 *yiyimçe* ...

3793 Ben insanlardan elimi eteğimi çektim, sen de vazgeç;
sana ve bana insanlardan fayda yoktur.

3794 Ben şimdi bu geri kalan günlerimi ibadetle
ve Tanrının rızasını dileyerek geçirmek istiyorum.

3795 Olanım bana yeter, bundan fazlası gereksizdir; ey tamahkâr,
bu dünyanın dibi kurutulması imkânsız bir bataklıktır.

3796 Tipi geçer gibi hayat geçince,
ben artık uyandım ve şimdi ona içim yanıyor.

3797 Sırtım pek, karnım da tok oldu;
dünya yere batsın, onun başka ne faydası vardır.

3798 Karnı tok, sırtı pek olan ne der, dinle:
Bu bana yeter, diyen insan kutlu bir bey olur.

3799 Olanıyla yetinen ve bu kanaatiyle tam bir mutluluğa
kavuşmuş olan insan çok güzel söylemiş:

3800 Dünyada açlığımı giderecek kadar yedim;
sırtımı örtecek kadar giyisim de var.

3801 Hayat devam ettikçe yiyeceğimi bulurum;
gerekince bana bir rabbim yetecek kadar verecektir.

3802 Hükümdar beni kendisine faydam dokunsun diye çağırıyorsa,
bende yararlanacak kadar bilgi ve akıl yoktur.

3803 Eğer memleket işinde faydalı olmam isteniyorsa,
kesin söylüyorum, benim yararlanılacak bir tarafım yoktur.

3804 Eğer bana işten güçten bahsediliyorsa,
kardeşim sana bin kişinin işini yapacaktır.

3805 Eğer sen beni iyiliğinden dolayı istiyorsan,
kendin iyi ol, bu iyilik seni yeterince sevindirir.

3806 Sen bin iyinin ayağına yapışacağına,
bir defacık olsun, sağlamca kendi yakana yapış.

---

yidim] A_4 *yegü-çe acun-ta yeyim* (*-y-* üstündeki noktaya dikkat) B_5 *yiyim-çe ... yidim* (*y-* noktasız) C_3 *yigüçe ... yimim* | *eginke ... kedim*] A_4 *igin-ke k. ösüm ton k.* C_3 *... nenginde* (*-n-* noktasız) ... || 3801 *yigümni*] A_5 *yegüm-ni* | *birgey*] A_5 *bergey* || 3802 *ünder ... ilig*] A_6 *inder ṙrz-e i.* B_7 *inder ... ilig* | *uḫuş .:. bilig*] B_7 *tuṙur ög tilig* C_5 *... bilig* (*b-* noktasız) || 3803 *tusulsu tise*] A_7 *t. tez-e* B_8 *tusulur t.* | *tusulğu yiri*] A_7 *t. yer-i* B_8 *t. yiri* C_6 *tusulğu yeri* (*-ç-* harekeli; satır altında *ɕyy mṭ'avene.*) || 3804 *küdügdin ... manğa*] A_8 *kedüg-tin tererz-e mangga* B_9 *küdügdin ... sanga* | *minğ ... sanğa*] A_8 *... sangga* B_9 *ming* (*-i-* yerine *-n-* ile) *... kudaşım s.* || 3805 *apanğ ... mini*] A_9 *adang ilig ɕdgü tererz-e meni* B_{10} *a. eɕlgü tutsa ay ilig m.* C_8 *a. ilig edgü tir erse m.* | *yarutğay sini*] A_9 *yarud-ğan s.* B_{10} *ay ilig köni* || 3806 B ve C'de bu beyit yok | *tutğıl esen*] A_{10} *tutm-a şesen* (*-s-*?) ||

3807 ajunda çaṽıḳmış ne türlüg eren
iligke yumıtmış turur miñg tümen

3808 negü bolġa mindin iligke asıġ
asıġsız işig l̤ḳılsa bolmaz tatıġ

3809 özüm ʿụ̈zri ḳoldum men emdi sañga
ḳoḍu bir mini sen sarılma mañga

3810 taḳı ma negü söz yorımış alın
ḳadaşım eşitti ötüngey tilin

3811 tüketti sözin türdi badı bitig
sunup birdi aldı ḳadaşı tetig

B276 3812 ayur men bitidim tilekim sözüm
tilin sözlemiş söz eşittiñg tüzüm

3813 tilin me ötüngil eşitsün ilig
ḳoḍu birsü mindin kötürsü elig

3814 yalaṽaç söz iltür yanutı ḳolur
yanut söz eşittiñg tegür ay unur

3815 negü tir eşitgil uç ordu ḫanı
tözü ilke yarıgzap söz aymış köni

C224 3816 yalaṽaçḳa mün yoḳ sözin ḳıymasa
tutuzmış sözüg çın tükel sözlese

3817 taḳı munda yigrek ayur türk ḫanı
ḳınama yalaṽaç söz aysa köni

3818 yalaṽaçḳa bolmaz ölüm ya ḳıyın
eşitmiş sözin çın tegürse tilin

3819 yalaṽaç tidüküm bu ilçi turur
bu ilçi sözin aysa ölmez ḳalur

3807 *ajunda ... ne*] A_{11} *acun-ta ... ne* (önce *ya* yazılmış, sonra satır üstünde düzeltilmiş) | *iligke ... tümen*] A_{11} *ẹ-ling-te* (*ẹ-* dikkat) *yumud-mış ... tụmẹn* B_{11} *... ming* (*-i-* yerine *-n-* ile) *tümen* (*-n* fotoğrafa girmemiş) C_9 *ilig-de ...* ‖ 3808 *negü ... mindin*] A_{12} *... men tig* B_{12} ve C_{10} *nigü ...* | *işig ... tatıġ*] A_{12} *i. ḳılm-a bolmaz tapuġ* B_{12} *iş-i* (?) *ḳ. bolmas tatıġ* (*-t-* noktasız) C_{10} *işing ...* ‖ 3809 *ʿụ̈zri ... sañga*] A_{13} *ʿüsrüm-i ḳoldum* (*-m* düzeltilmiş < *-ḳ*?) *e. sangga* C_{11} *ʿụdrümi ḳ. emdi s.* | *bir ... mañga*] A_{13} *ber meni ... mangga* ‖ 3810 *negü ... alın*] A_{14} *... yorımış-lıḳın* B_{14} *nigü s. yorıtmış a.* C_{12} *nigü s. yorımış-lıḳın* | *ḳadaşım ... tilin*] A_{14} *... ọdüngey balạın* B_{14} *ḳạḍaşım eşit(t)i tẹgürgey t.* C_{13} *ḳ. eşit(t)i ...* ‖ 3811 *tüketti ... badı*] A_{15} *... tụrti yatı* B_{15} ve C_{13} *tüket(t)i ...* | *birdi ... tetig*] B_{15} *berti ...* B_{15} *... bịtig* (*b-* noktasına dikkat) ‖ 3812 *sözlemiş ... tüzüm*] B_1 *sözlemiş-ni eşit(t)ịng közüm* C_{14} *... eşit(t)ing t.* ‖ 3813 *eşitsün ilig*] A_{17} *eşid-sü i.* B_2 *eşitsü ịlig* | *birsü ... elig*] A_{17} *bersü men-tin ...* B_2 *b.*

3807 Dünyaya ün salmış binbir çeşit insan
hükümdarın etrafına toplanmıştır.

3808 Hükümdara benden ne gibi fayda gelebilir;
faydasız işi yapmaktaysa bir zevk yoktur.

3809 Şimdi senden özür diliyorum;
bana sarılma, beni kendi halime bırak.

3810 Başka ne gibi söz ve çare konuşulmuşsa,
onları da kardeşim duydu ve size arz edecektir.

3811 Sözünü tamamladı, mektubu katlayıp bağladı;
uzattı ve zeki kardeşi aldı.

3812 Sonra dedi ki: Ben dileğimi ve sözümü yazdım;
ağızdan söylenen sözleri de kendin duydun

3813 Bunları şifahen arz et, hükümdar işitsin;
beni kendi halime bıraksın, benden elini çeksin.

3814 Elçi söz iletir ve yanıtını ister;
yanıtı duydun, ey kudretli, onu götür.

3815 Birer hakikat olan sözleri her tarafa
yayılan Uç-Ordu hanı ne der, dinle.

3816 Elçi sözünde yalan söylemez ve kendisine emanet edilen sözü
doğru ve tam olarak söylerse, ona zeval yoktur.

3817 Türk hanı bundan daha güzel söyler: kendisine emanet
edilen sözü aynen tekrarlayan elçiye gazap etme.

3818 Elçi işittiği sözü aynen ulaştırırsa,
ona ölüm veya ceza yoktur.

3819 İşte elçi dediğim böyle olan elçidir;
bu elçi ne söylerse söylesin, ona zeval yoktur.

---

mini ... C_{15} ... *kitersü ilig* ‖ 3814 *yalavaç* ... *ḳolur*] A_{18} *yalavaç* ... B_3 *yalavaç* ... *ḳılur* C_{16} *yalavaç* ... | *yanut* ... *ay*] A_{18} *yanud söz* ... B_3 *yanutsuz eşit(t)ing tegürgey* C_{16} ... *eşit(t)ing* ... ‖ 3815 *negü* ... *uç*] A_{19} *n. ter işidgil uç* B_4 *nigü* ... *uç* (-ç noktasız) C_{17} *nigü* ... | *tözü* ... *köni*] A_{19} *yalavaç-ḳa yang-sap* ... B_4 *t. illeg tegrüp* (*t*- noktasız) *söz ıdmış muni* ‖ 3816 *yalavaçḳa mün*] A_{20} *yalavaç-ḳa mın* (*-n*?) B_5 *yalavaçḳa m.* C_1 *yalavaç-ta m.* | *tutuzmış* ... *tülel*] A_{20} *tudur-mış söz-in* ... B_5 *tapuzmış sözin ç. köni* ‖ 3817 *taḷa* ... *ḫanı*] A_{21} *m. yegrek a. tırk ḫ.* B_6 *yana m. yigrek ilig sözlemiş* C_2 *taḷa munda*[n] *yigrek* ... | *ḳınama* ... *köni*] A_{21} *ḫ. yalavaç* ... B_6 *ḫ. yalavaç* ... *timiş* (*ti*- noktaların yerine dikkat) C_2 *munama* (?) *yalavaç* ... ‖ 3818 *yalavaçḳa* ... *ḳayın*] A_{22} *yalavaç-ḳa* ... B_7 *yalavaç-ḳa bolmas ö. tut yaḷın* (*y*- noktasız) C_3 *yalavaç-ḳa* ...‖ 3819 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *yalavaç* ... *turur*] A_{23} *yalavaç tedükün b. tilçi bolur* B_8 *yalavaç* ... *tilçi turur* C_4 *yalavaç t. bu ilçi turur* | *ilçi*] A_{23} ve B_8 *tilçi* ‖

3820 yalavaç tutuzmış sözin sözlese
açığ bir tilin ög söz aydım kese

ÖGDÜLMİŞ CEVABI OḌĠURMIŞḴA

3821 yanut birdi ögdülmiş aydı sözüñg
eşittim negü sözledi söz özüñg

3822 bitidiñg bitigke yanutı bitig
mañga bir bireyin ay bilge tetig

3823 velikin sizikim bu ol ay ḳadaş
ilig ḳılmaġay kör sini özde taş

3824 yanamu mini ıḍġay erki ilig
olḳıġalı yandru ay ḳılḳı silig

3825 yana yandru terkin mini ıḍġa ol
eger barmasa sen köñgül ḳoḍġa ol

OḌĠURMIŞ CEVABI ÖGDÜLMİŞKE

B277 3826 yanut birdi oḍġurmış aydı ḳadaş
bu söz sözlemegil köñgül bolġa baş

3827 özüm barġu ermez bu yirdin naru
özüñg emgetip kelme yandru berü

3828 tilep bolmaġu neñg tilese yavuz
yorımaġu söz sözlese sen uçuz

3829 negü tir eşit emdi bilgi ḳoyuġ
sınap bilgüçi eḍgü isiz ḳamuġ

C225 3830 ḳolup birmegü neñgni ḳolma küçün
tilep bolmaġu neñg tileme küçün

3831 yorıp tegmegü yirke barma yaḍaġ
ḳalı bardıñg erse öz emger küçün

3820 A ve C'de bu beyit yok | *yalavaç tutuzmış*] B_{10} *yalavaç tapuzmış* | *bir ... ög*] B_9 *bireyin ök* || *ögdülmiş ... oḍġurmışḳa*] A_{24} *o. cuvabı oġdurmış-ḳa*

3821 *birdi ... sözüñg*] A_{25} *berti ... söz-üm* | *eşittim ... özüñg*] A_{25} *... ọsüm* B_{11} *eşit(t)im nigü* C_7 *eşit(t)im nigü* ‖ 3822 *mañga ... bireyin*] A_{26} *mangga ber bereyim* ‖ 3823 *velikin ... ḳadaş*] A_{27} *v. sesilkim ...* B_{13} *... ḳaḍaş* C_9 *velikin ...* | *ḳılmaġay ... taş*] A_{27} *ḳılmaġ-a ... seni oz-te t.* B_{13} *... sini* (*-i-* harekeli) *ö. baş* (*-ş* noktasız) C_9 *ḳılmaġa k. sīni özde*[n] *t.* (dikkat, düzeltilmiş) ‖ 3824 *mini*] A_{28} *men-i* | *olḳıġalı yandru*] A_{28} *o. yanru* B_{14} *olḳıġay sini ol* ‖ 3825 B'de bu beyit yok | *yana ... ıḍġa*] A_{29} *tıyanm-a-ġa köngli seni ḳolġay* | *ḳoḍġa*] A_{29} *ḳodġu*

3820 Elçi kendisine emanet edilen sözü söyleyince,
ona ihsanda bulun, onu öv; işte bu kadar.

ÖĞDÜLMİŞ'İN ODGURMIŞ'A CEVABI

3821 Öğdülmiş yanıt verdi ve dedi ki:
Söylediğin sözlerin hepsini dinledim.

3822 Mektuba karşı yanıt yazdın;
şimdi izin ver, onu götüreyim, ey zeki bilge.

3823 Fakat, ey kardeş, benim şüphem şudur:
hükümdar seni kendinden uzak tutmayacaktır.

3824 Ey temiz kalpli, seni tekrar davet etmek için
hükümdar, şüphesiz beni yine gönderecektir.

3825 Çok geçmez, o beni buraya gönderecektir;
sen ona gitmedikçe, o ısrar etmeye devam edecektir.

ODGURMIŞ'IN ÖĞDÜLMİŞ'E CEVABI

3826 Odgurmış yanıt verdi: Kardeşim, dedi,
böyle söyleme; kalbim kırılır.

3827 Ben buradan kalkıp oraya gidecek değilim;
kendini zahmete sokup tekrar buraya gelme.

3828 Dilemekle elde edilemeyecek şeyi dilemek kötüdür;
etki etmeyen bir sözü söylesen, sözün kıymeti kalmaz.

3829 Derin bilgili, bütün iyi ve kötüyü
sınamayla bilen insan ne der, dinle.

3830 Dilemekle alınamayacak şeyi zorla dileme;
aramakla bulunamayacak şeyi zorla arama.

3831 Yürümekle erişilmeyecek yere yaya gitme;
eğer gidersen kendi kendine eziyet vermiş olursun.

---

oḍġurmış ... ögdülmişke] B'de bu başlık yok | A_{30} *oġdur-mış cuvab-ı ọ.*

3826 *birdi*] A_{31} *berti* | *baş*] A_{31} *baş* (satır üstünde Uygur harfleriyle tekrarlanmış) || 3827 *yirdin*] A_{32} *yerdin* B_2 ve C_{14} *yịrdin* | *özüñ*] A_{32} *öz-üm* || 3828 *bulmaġu neŋ*] A_{33} *b. ning* B_3 *bulmaġunı* C_{15} *bụlmaġu nẹng* | *yorıtmaġu ... sen*] B_3 *yorıtmaġu sözni ayıtsa* || 3829 *negü ... ḳoyuġ*] A_{34} *n. ter işid* (önce *işidgil* yazılmış, sonra düzeltilmiş) ... *ḳapuġ* B_4 *nigü ... ḳoyuġ* (*-y-* ? noktasız, *-ḳ-*, *-v-*?) C_{16} *nigü ... ḳoyuġ* | *isiz*] A_{34} *ẹ-siz* (*ẹ-* dikkat) | Dörtlük, A'da sayfa kenarında AH: *şi'r* sözü, B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *şi'r* sözüyle ayırt edilmiştir || 3830 *birmegü*] A_{35} ve C_1 *bolmaġu* | *bolmaġu neŋ*] A_{35} ve B_5 *bulmaġunı*|| 3831 *tegmegü yirke*] A_{36} *t. yer-ke* B_6 *tẹgme yirke me* C_2 *t. yẹrke* (*-ẹ-* harekeli) | *öz ... küçün*] A_{36} *kör ẹ. kụçün* B_6 *tẹk emgek üçün* ||

3832 yana aydı oḍġurmış emdi yorı
yana ev̇re kelme ay ersig urı

ÖGDÜLMİŞ CE̱VABI OḌĠURMIŞḲA

3833 örü turdı ögdülmiş aydı sözüm
kesildi seniñgdin barayın özüm

3834 ḳadaşı uzattı kör ögdülmişig
tutuzdı taḳı söz ömiş bilmişig

A110 3835 atın mindi ögdülmiş ev̇re yanıp
ev̇iñge kelip tüşti yattı tınıp

3836 yaşıḳ yirke yandı yüzin kizledi
ḳalılḳ meñgzi kiş teg bolup örledi

3837 ajun türtti yüzke kömür teg boḍuġ
körür köz yumuldı uḍıdı oḍuġ

3838 töşek ḳoldı yattı kör ögdülmişe
uḍıp bardı ança kötürdi başa

3839 toġardın butılḳlandı ot teg yalın
yarudı yañgı yüz açar teg kelin

3840 ḳopa keldi örlep sıta ḳalḳanı
ajun meñgzi boldı örüñg erdini

B278 3841 çılḳıp ḳarşılḳa bardı ev̇din turup
iligke köründi özi yol ḳolup

İLİG SU̱'ALİ ÖGDÜLMİŞKE

3842 ayıttı ilig aşnu oḍġurmışıġ
ayur sözle keltür sözüñgni bışıġ

3843 negü söz yorıdı ne boldı işiñg
tilekiñg ne boldı kelürmü işiñg

3832 *yorı*] A_{37} *yu̱rü* | *ev̇re kelme*] A_{37} *kelm-e ev̇re* B_7 *yandru ḳelme* ‖
ögdülmiş ... oḍġurmışḳa] nüshalarda bu başlık yok
3834 *uzattı*] A_{39} *usadtı* B_9 *uzat(t)ı* (*-t-* dikkat, *-ḳ-*?) C_5 *uzat(t)ı* | *tutuzdı ... ömiş*] A_{39} *tuduz-tı ... öz-i* B_9 *yeṭürdi ... oḳup* C_5 *... utmış* (*-t-* noktasız, *-y-*?) ‖ 3835 *atın mindi*] A_1 *adın mı.ıntı* B_{10} *aṭın mündi* C_6 *a. mündi* | *yattı tınıp*] B_{10} *yaṭ(t)ı ṭegip* C_6 *yaṭ(t)ı t.* ‖ 3836 *yirke ... yüzin*] A_2 *yerke ...* B_{11} *yaṇdı yi̱rke nurn* C_7 *yi̱rke ...* | *kiş*] A_2 *keç* ‖ 3837 *ajun ... boḍuġ*] A_3 *acun tudtı ... yoḍuġ* B_{12} *türt(t)i ...* C_8 *türt(t)i yeṛke* (*-ẹ-* harekeli) | *uḍıdı*] B_{12} *oḍundı* ‖ 3838 *yattı*] B_{13} ve C_9 *yaṭ(t)ı* | *uḍıp ... ança*] A_4 ve

3832 Odgurmış bir de şöyle ekledi: Şimdi yürü,
bir daha buraya gelme, ey mert yiğit.

ÖĞDÜLMİŞ'İN ODGURMIŞ'A CEVABI

3833 Öğdülmiş ayağa kalktı ve dedi ki:
Sana söyleyecek sözüm kalmadı, artık gideyim.

3834 Kardeşi Öğdülmiş'i uğurladı,
şifahen beyan ettiği fikirlerini ona emanet etti.

3835 Öğdülmiş atına bindi; geri dönerek
evine gelip indi; yatıp biraz dinlendi.

3836 Güneş yere indi, yüzünü gizledi;
gökyüzü parlak bir samur kürke büründü.

3837 Dünya yüzüne kömür renginde bir boya sürdü;
görür gözler kapandı, uyanık olanlar uyudu.

3838 Öğdülmiş döşek istedi, yattı;
biraz uykuya daldı, tekrar başını kaldırdı.

3839 Doğudan ateş gibi alev dallandı
ve gelin yüzünü yeni açmış gibi, dünya aydınlandı.

3840 Mızrak ve kalkanı kalkarak yükselmeye başladı;
dünya yüzü beyaz cevher gibi oldu.

3841 Öğdülmiş kalkıp evinden çıktı ve saraya gitti;
yol isteyerek hükümdarın huzuruna çıktı.

HÜKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ'E SUALİ

3842 Hükümdar önce Odgurmış'ı sordu,
sonra: Söyle neye karar verdiniz, dedi.

3843 Neler konuştunuz, arzu edilen iş ne oldu;
arkadaşın geliyor mu?

C_9 *udıdı bir azraḳ* ‖ 3839 *butıḳlandı ... yalın*] A_5 *budaḳ-lantı ǫrdeg bilin* (*b-* ?) B_{13} *butıḳ-landı* (*b-* yerine *t-* ile) ... *yạlın* (*y-* noktasız) C_{10} *butaḳlandı ... yạlın* | *yaŋgı*] A_5 *yaŋgġı* B_{14} *yangı* (noktasız) C_{10} *yạngı* ‖ 3840 *sıta ḳallı̣anı*] A_6 *sıda ḳıl-ḳanı* B_{15} *sıta* (*-t-* yerine *-n-* ile?) *ḳạlḳanı* C_{11} *sạta* (*-ạ-* harekeli) *ḳạlḳanı* (*l̇-* noktasız) | *ajun ... erdini*] A_6 *acun ... uṣ̄ung ẹ.* B_{15} *... erdi̇ni* (*-d-* dikkat) ‖ 3841 *çı̣ḳıp*] A_7 *yu.rūp* C_{12} *yunup* | *özе ... ḳolup*] A_7 *ǫz-i y. bolup* C_{12} *kirip y. bolup* ‖ *ilig ... ögdülmişke*] nüshalarda bu başlık yok

3842 *ayıttı*] B_2 ve C_{13} *ayıt(ı)dı* | *ayur ... bışıġ*] A_8 *... başıġ* B_2 *... bışıġ* C_{13} *yạna aydı sözle ...* ‖ 3843 *negū ... işi̇ŋ̄*] B_3 *nigū ... işig* C_{14} *nigū ...* | *nе ... işi̇ŋ̄*] A_9 *bolur-mu ...* B_3 *ni ... işig* C_{14} *bolurmu...*

3844 bitig birdi ögdülmiş aşnu turup
ilig aldı açtı olḳıdı ḳorup

3845 yüzi ḳızdı oŋ̃gdı yana külçirip
salḳındı bir ança uzun kiç irip

3846 ayur bu ḳadaşıŋ̃ irig sözlemiş
aŋ̃gar torḳu ıḍtım tiken çiknemiş

C226 3847 müni yoḳ bu sözke köni sözlemiş
köni söz irig ol irig çoġlamış

3848 negü erdi sözler tilin sözlemiş
maŋ̃ga ayġıl emdi eşitmiş ömiş

ÖGDÜLMİŞ CẹVABI İLİGKE

3849 ötündi iligke eşitmiş sözin
ne yaŋ̃lıġ yorıtmış sözin tüp tözin

3850 ayur söz yorıdı neçe türlügün
ol aydı men aydım uḳuşun ögün

3851 meniŋ̃ sözçe barça yanut ḳıldı söz
taḳı tuttum erse ḳatıġ yumdı köz

3852 negü ḳıldım erse berü kelmedi
kese sözledi söz köŋ̃gül birmedi

3853 eşitti anıŋ̃ sözlerin kör ilig
sözi erdi barça uḳuş ög bilig

3854 talḳı arzuladı ḳomıdı köŋ̃gül
ḳomısa köŋ̃gül kör kişike muŋ̃ ol

3844 *birdi ... aşnu*] A_{10} *berti ... aşnu* (*-n-* noktalı, çizgisiz) | *ḳorup*] A_{10} *ḳorūp* B_4 *körüp* || 3845 *oŋ̃gdı*] A_{11} *öngdi* | *kiç irip*] A_{11} *keç ẹrip* B_5 ve C_{16} *k. ịrip* || 3846 metnin bu kısmı (3846 ve 3847) nüshalarda karışık olup bunun yalnız istinsah hatasıyla açıklanması güçtür. B_6 ve $_7$'de mısraların sırası, metnin gelişine göre şu şekilde değiştirilmiştir; 3846 a - B_6 a, 3846 b - B_7 b; 3847 a- B_6 b, 2847 b - B_7 a | *bu ... irig*] A_{12} *b. ḳadaş-ıng* (*-n-* bir çizgi fazla) *ẹrig* B_6 *ol ḳadaşım i.* | *aŋ̃gar ... çiknemiş*] A_{12} *anggar ... çek-nemiş* B_7 *b ... çoġlamış* C_{17} *... tike ç.* || 3847 metindeki karışıklık için bkz. beyit 3846 not | *sözke ... sözlemiş*] A_{13} *söz-te söz aymış ḳọni* B_7 *a sözler ...* | *irig ... çoġlamış*] A_{13} *ẹrig ol ẹrig söz çını* B_7 *a irig ol kim aymış timiş* || 3848 C'de bu beyit, yeri işaret

3844 Öğdülmiş ilk önce mektubu verdi;
hükümdar aldı, açtı ve dikkatle okudu.

3845 Yüzünde kâh sevinç kâh keder belirdi; sonra yine gülümsedi,
bir süre teessürle düşünceye daldı.

3846 Kardeşin çok haşin cevap vermiş;
ben ona ipek gönderdim, o ise diken işlemiş, dedi

3847 Ne ise, zararı yok, doğru söylemiş;
doğru söz haşin olur, o da haşin söylemiş.

3848 Ağızdan söylediği sözleri nedir;
işittiklerini ve düşündüklerini şimdi bana söyle.

ÖĞDÜLMİŞ'İN HÜKÜMDARA CEVABI

3849 Öğdülmiş dinlediği sözleri, neler konuştuğunu,
olduğu gibi hükümdara arz etti.

3850 Aramızda kaç türlü söz geçti; onun akıl ve idrak dairesinde
söylediği sözlere ben de öylece cevap verdim, dedi.

3851 Benim her sözüme bir söz ile yanıt verdi;
yakaladığım zaman, gözünü sımsıkı kapadı.

3852 Ne kadar ısrar ettimse de buraya gelmedi;
kesin konuştu, razı olmadı.

3853 Hükümdar onun sözlerini dinledi;
dediklerinin hepsi anlayış, akıl ve bilgiyle doluydu.

3854 Onu tekrar görmek istedi, gönlü heyecanlandı;
gönül coşarsa, kişiye dert olur.

---

edilerek sayfa kenarında yazılmış | *negü ... sözlemiş*] A_{14} ... *tilin* (*-n* ? *-g*?) *s.* B_8 *nigü e. aygıl tilin sözledi* | *manga ... ömiş*] A_{14} *mangga ... ǫmiş* B_8 *maŋa sözle ... barı* (*b-* noktasız) ||
ögdülmiş ... iligke] nüshalarda bu başlık yok
3849 *ötündi ... eşitmiş*] A_{15} *ǫ. ... işidmiş* B_9 *ilig-ke ötündi* | *yorıtmış sözin*] A_{15} ve C_2 *yorıdı ḳamuġ* B_9 *y. sözi* || 3850 *neçe türlügün*] A_{16} *ḳamuġ türlüg-gün* C_3 *ḳamuġ t.* || 3851 *sözçe*] A_{17} ve C_4 *sözke* | *tuttum*] A_{17} *tuddum* B_{11} ve C_4 *tut(t)um* || 3852 C_5'te mısraların yeri değiştirilmiş | *negü ... berü*] A_{18} *neçe ... turup* B_{12} *nigü ḳıldı özüm bŋrü* C_5 *nigü ... birü* | *sözledi ... birmedi*] A_{18} ... *bermeti* B_{12} *sözledim* ...|| 3853 *eşitti ... kör*] A_{19} *işid-ti* ... B_{13} *eşit(t)i a. sözlerini* C_6 *eşit(t)i* ... | *uḷuş*] A_{19} *ḳamuġ* || 3854 *ḳomısa ... kör*] A_{20} ... *ǫk* B_{14} *köngül ḳomısa k.* C_7 ... *ol* ||

3855 körü barsa yalṣı ayur er başı
köŋgül bulnasa boldı erksiz kişi

B279 3856 beg ol bu köŋgül kör ḳamuġ öz ḳulı
begi ḳança barsa uḍu ḳul yolı

3857 ḳomısa köŋgül kör tilese tilek
tilek bolmaġınça bu bulmaz yölek

İLİG CEVABI ÖGDÜLMİŞKE

3858 yana aydı ilig ay ögdülmişe
ḳadaşıŋ tükel ök kişi ermişe

3859 eşitmegüm erdi anıŋ sözlerin
ne ḳıllıḳ ḳılınçı ne bilgi barın

3860 eşittim köŋgülke sıġurdum anı
ḳatıġlan tilekke tegürgil mini

3861 meniŋ öz ilimde tilekim bolup
yaraġsız bolur bulmasa men ḳolup

ÖGDÜLMİŞ CEVABI İLİGKE

3862 yanut birdi ögdülmiş aydı ilig
buḍunda talu beg ay ḳılḳı silig

3863 yanarda ḳadaşımḳa aydım bu söz
yana ıḍġay ilig saŋa kelgey öz

C227 3864 ḳoḍu birmegey aḫır iltgey sini
bu kün bar tidim men ağırlap anı

3865 töŋgüldürdi aydı yana kelme tip
özüm barġu ermez küçün ḳolma tip

3855 *körü ... er*] B_{15} *körü barsa yaḫşı a. er* C_8 *k. bïrse yaḫşı ...* | *köŋgül bulnasa*] A_{21} *ḳomız-a kŋgül* B_{15} *k. bulmaṣa* || 3856 *uḍu*] B_1 *uḍu* || 3857 *ḳomısa ... kör*] B_2 *köngül yumıt* (*y-* noktasız) *arzu* | *bolmaġınça ... yölek*] A_{23} ve C_{10} *bolmaġınça et özke tünek* ||

ilig ... ögdülmişke] nüshalarda bu başlık yok

3858 *ḳadaşıŋ ... ök*] B_3 *ḳaḍaşıng tęmam ol* || 3859 *ne ... bilgi*] B_4 *ne* (*n-* noktasız) *ḳ. ḳılınçı biligi* || 3860 *eşittim*] B_5 *eşit(t)im* C_{13} *eşit(t)im* | *mini*] A_{26} *men-i* || 3861 *ilimde*] A_{27} *elim-ke* ||

3855 Dikkat edersen, yiğitlerin-başı güzel söylemiş:
insan gönlünün esiri olursa, kendine hâkim olamaz.

3856 Gönül beydir, bütün vücut onun kuludur;
bey nereye giderse, kul onu izler.

3857 Gönül heyecanlanır ve bir dilekte bulunursa,
dileğini elde etmeden o sükün bulmaz.

HÜKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ'E CEVABI

3858 Hükümdar: Ey Öğdülmiş, dedi
kardeşin gerçekten kâmil bir insanmış.

3859 Keşke onun sözlerini duymamış; ne doğasını ve tavrını,
ne de bilgisini, hiçbirini bilmemiş olsaydım.

3860 Fakat duydum ve ona gönlümde yer verdim;
gayret et, beni bu dileğime kavuştur.

3861 Benim hâkim olduğum bu memlekette bir dileğim olur da
ben onu ister ve bulamazsam bu yakışık almaz.

ÖĞDÜLMİŞ'İN HÜKÜMDARA CEVABI

3862 Öğdülmiş yanıt verdi ve dedi ki: Ey hükümdar,
ey halkın seçkin beyi, ey yumuşak huylu insan.

3863 Dönerken kardeşime: Hükümdar beni yine
sana gönderecek ve ben de geleceğim.

3864 Nasılsa seni bırakmayacak, sonunda kendi yanına alacak;
ona hürmet göster, şimdiden gel, dedim.

3865 Ümidimi kırdı ve dedi ki: Bir daha gelme,
ben gidecek değilim; ısrar etme, beni zorlama.

ögdülmiş ... iligke] A_{28} *ö. cuvabı i.* B_7 *... ilig padişah-ḳa*

3862 *birdi*] A_{29} *berti* ‖ 3864 C_1'de beyitin ikinci mısrası yerine 3865. beyitin ikinci mısrası yazılmaya başlanmış ve manaya bakmaksızın mısranın sonu ve kafiyesi uydurulmuş | *birmegey ... sini*] A_{31} *ber-megey a. eldgey seni* B_{10} ve C_1 *... ilgey s.* | *bu ... adı*] A_{31} *bugün b. tedim ...* C_1 *özüm bargu ermez umtsu mini* ‖ 3865 *töngüldürdi ... tip*] A_{32} *... mangga k. tep* B_{11} *tongüldürdi ...* C_2 *töngültürdi ...* | *küçün ... tip*] A_{32} *sen oç kılm-a tep* C_2 *köngül tutma t.* ‖

İLİG CẹVABI ÖGDÜLMİŞKE

3866 ilig aydı ulḳtum eşittim sözüñg
bu söz işke kirmez yobatma özüñg

3867 negü beg bolur ol tilekin tilep
anı bulmasa ol tuçı arzulap

3868 ne erklig bolur ol buḍunlḳa uluġ
yorıtmasa ilde bu yarlıġ ḳamuġ

B280 3869 beḍüklük nişanı bu ol belgülüg
tilemiş tilektin bu bulsa ülüg

3870 köñgül arzu ḳolsa negü erseni
emi ol tilekke tegürse anı

3871 yana ma bu arzu manga boldı ig
munı emlemese özüm barġu yig

3872 negü tir eşitgil bu beytig oḳı
anıñg maʿnisi uḳ ay köñglüm tolḳı

A111 3873 ḳamuġ igke ot ol emi belgülüg
ol ig emlegüçi ḳamı belgülüg

3874 köñgül arzu birle ḳalı iglese
tilek bulsa oñglur kemi belgülüg

ÖGDÜLMİŞ CẹVABI İLİGKE

3875 yana aydı ögdülmiş ilig ḳutı
ajunda negü bar arïga yolṣ otı

3876 ilig inç esenin tirilsün uzun
sarïga men bolayın yuluġ bu özün

3877 bu söz men ötündüm iligke tilin
asıġ yolṣ bu kün öz ökünse yılın

---

ilig ... ögdülmişke] B'de bu başlık yok | *cẹvabı*] A_{33} *cuvabı*

3866 *eşittim*] B_{12} *eşit(t)im* C_4 *eşit(t)im* | *yobatma*] A_{34} *yoḳlam-a* (*-ḳıla-*?) B_{12} *yạna bạr* || 3867 *negü beg*] B_{13} *nigü teg* C_5 *nigü beg* | *bulmasa ... tuçı*] A_{35} *b. bu köngül* B_{13} *bulmaz erse köngül* || 3868 *erklig ... uluġ*] A_{36} *... budun uluġ-ı* B_{14} *erlik ...* C_6 *... budun uluġı* | *bu ... ḳamuġ*] A_{36} ve C_6 *özi yarlıġı* | A_{37}'de 3868'den sonra, daha şu beyit gelmektedir:

beg ḫalḳ-ı keder m-e yeyür türlüg aş
ḳulı ma keder bir beli at-ta taş

3869 *tilektin ... ülüg*] A_{38} *til-e-kin ... ulug* B_1 *tilek-ke ... elig* C_7 *tilekdin ...* || 3870 B'de bu beyit yok; A_{40}'ta 3871'den sonra geliyor | *köñgül ... erseni*] A_{40} *... er-seni* C_8 *nigü arzu ḳolsa ne erse anı* ||

HÜKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ'E CEVABI

3866 Hükümdar: Anladım, söylediklerini duydum, dedi
fakat bu sözlerin faydası yoktur; kendini avutma.

3867 Bu kadar arzuladığı halde,
dileğine ulaşamayan bey nasıl bir bey olur.

3868 Kendi memleketinde fermanını yürütemeyen,
nasıl halkın büyüğü ve hâkimi olur.

3869 Gerçek büyüklüğün nişanı,
şüphesiz arzuladığı şeyi elde etmektir.

3870 Gönül herhangi bir şeyi arzu ederse,
tek çaresi onu dileğine kavuşturmaktır.

3871 Bu arzu benim için artık bir hastalık oldu; bunun burada
tedavisine imkân yoksa, benim oraya gitmem gerekir.

3872 Bu beyiti oku, ne der, dinle; bunun
manasını anla, ey gönlümü doyuran insan.

3873 Her hastalığın bir ilacı ve çaresi vardır;
bu hastalığı tedavi eden kam da bulunur.

3874 Eğer gönül bir şeyi arzular ve bu arzu onda hastalık derecesine
varırsa, o ancak dileğini bulmakla şifa bulur.

ÖĞDÜLMİŞ'İN HÜKÜMDARA CEVABI

3875 Öğdülmiş yanıt verdi: Ey devletli hükümdar,
dünyada çaresi olmayan ne var, dedi

3876 Hükümdar sağlık ve esenlik içinde çok yaşasın,
ben senin uğruna feda olayım.

3877 Hükümdara arz ettiğim bu sözler yüzünden yıllarca pişman
olacağım, fakat bunun bugün bir faydası yoktur.

3871 A_{39}'da bu beyit 3869'dan önce geliyor | *munga*] A_{39} *mangga* | *özüm ... yig*] A_{39} *özüng bolgay ig* B_2 *ö. bargu yig* C_9 *özüng bolga yig* ‖ 3872 A_{41}'de bu beyit 3871'den önce geliyor | *negü ... beytig*] A_{41} *n. ter işidgil ...* B_3 *nigü ... beyt-ni* C_{10} *nigü ... bayug* | Dörtlük, A'da ayrıca işaret edilmemiş; B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda şi'r sözüyle ayırt edilmiştir ‖ 3873 *igke*] B_4 *ig(k)e* ‖ 3874 *köngül ... kalı*] C_{13} *kalı ... köngül* | *onglur kemi*] A_2 *o(n)glur kem* B_5 ve C_{13} *o. igi* ‖

ögdülmiş ... iligke] nüshalarda bu başlık yok

3875 *ilig*] A_3 *elig* | *ajunda ... anga*] A_3 *acun-ta ... angar* B_6 *a. nigü ...* C_{14} *a. nigü ... anıng* ‖ 3876 *inç ... uzun*] A_4 *ençe. tirilsü usun* B_7 *... tirig bolsun* | *sanga ... özün*] A_4 *angar ... yulug* (y- ?) *buu ösün* B_9 *munu kul tapugçı yulug bolsun* ‖ 3877 *yılın*] A_5 *bilin* ‖

3878 negü tir eşitgil ulḳuşluġ sanga
sözüg salḳnu sözle ay ersig tonga

C228 3879 tilin sözlemese söz asġı telim
ökündürdi sözlep mini bu tilim

3880 sözüg sözlemese sanga ḳul bolur
ḳalı sözlese sen sini ḳul ḳılur

3881 sözüg salḳnu sözle sen iv̈me serin
iv̈e sözlemiş söz ökünçi yarın

3882 sizinmedim erdi kör oḍġurmışıġ
olḳıp kelmegüsin er erdi bışıġ

3883 ilig bir tilese özüm minga tiler
tusulġay manga tegme künde onar

3884 tilekim bu olḳ men bile bolsa men
elig bir ḳılıp keḍ tapuġ ḳılsa men

B281 3885 neçe tuttum erse anı men ḳatıġ
ol ança tirendi iletti tatıġ

3886 yana barġu erse barayın özüm
negü ayġu erse ayayın sözüm

3887 ilig me yana bir bitig birsüni
oḳısun bitig ol manga bütsüni

İLİG CE̤VABI ÖGDÜLMİŞKE

3888 ilig aydı ıḍtım bitig bir yolı
bitigke yanut ḳıldı taş teg tolı

3889 yana olḳ negü teg bitiyin bitig
bitig ornınga sen bitig sen tetig

3878 *negū tir*] A_G *n. ter* B_9 ve C_{17} *nigū t.* | *sözūg ... sözle*] B_9 *sözūng sözlegil sẹn* ‖ 3879 *sözlep mini*] A_7 *... men-i* C_1 *sözler m.* ‖ 3880 *sözūg ... sanga*] A_8 *sọsūng* (*-n-* ?) *s. sangga* B_{11} *sözūng sözlemeseng sạnga* | *sini ... ḳılur*] A_8 *seni al kọrūr* ‖ 3881 *iv̈me serin*] A_9 *e̤vm-e s.* B_{12} *i. sẹrin* C_3 *i̤vme sīrin* | *iv̈e*] A_9 *e̤ve* C_3 *i̤vek* ‖ 3882 *sizinmedim ... oḍġurmışıġ*] A_{10} *seren-medim e̤mti kọr o.* B_{13} *... ögdülmişıġ* C_4 *sizinmedim* (*-z-* noktasız) ... | *kelmegüsin*] B_{13} *kẹlmegusịn* ‖ 3883 *ilig ... tiler*] A_{11} *e̤lig ... on t.* B_{14} *... ming* (*-i-* yerine *-n-* ile) ... C_5 *... tilese tiler me*" *mẹn on* | *tusulġay ... onar*] A_{11} *tusulz-u ... lạında ular* C_5 *tụsulġa mạnga munda tẹgme künün* ‖ 3884 C_7'de bu beyit 3885'ten sonra geliyor | *olḳ*] B_{15} *ol* | *elig ... keḍ*] A_{12} *ilig ...* B_{15} *... mẹn* C_7 *... kẹd* ‖ 3885 C_6'da bu beyit 3884'ten önce geliyor | *tuttum*] B_1 ve C_6 *tut(t)um* | *iletti*] B_1 *ilet(t)i* C_6 *i̤let(t)i* ‖ 3886 *barayın*] B_2 *bạrayı* C_8 *bạrayịn* | *negü*

3878 Dinle, akıllı insan sana ne der:
Sözü düşünerek söyle, ey mert yiğit.

3879 Sözü söylemenin faydası çoktur;
bu dilim beni söylemekle pişman etti.

3880 Sözü söylemezsen, o söz sana kul olur;
eğer söylersen, o seni kendisine kul eder.

3881 Sözü düşünerek söyle, acele etme, sabırlı ol;
acele söylenen sözden yarın pişmanlık gelir.

3882 Odgurmış'ın davet edilince geleceğinden
hiç şüphe etmemiştim; o olgun bir insandı.

3883 Hükümdar bir dilerse, ben bin dilerim;
o bana her gün on misli faydalı olacaktı.

3884 Benim dileğim onunla birlikte çalışmak,
elbirliğiyle daha iyi hizmet etmekti.

3885 Ben ona ne kadar şiddetle ısrar ettimse,
o da o kadar direndi ve tadını kaçırdı.

3886 Tekrar gitmem gerekirse ben giderim;
ne söylemek gerekirse ona söylerim.

3887 Hükümdar tekrar bir mektup yazıp versin,
o da mektubu okusun ve bana güvensin.

HÜKÜMDAR'IN ÖĞDÜLMİŞ'E CEVABI

3888 Hükümdar dedi ki: Bir defa mektup gönderdim,
bu mektuba taş ve dolu gibi yanıt verdi.

3889 Ona tekrar nasıl mektup yazayım, ey zeki;
mektup yerine işte sen gidiyorsun.

... *ayayın*] A_{14} ... *ayayın* (*-ya-* ? *-yta-*?) B_2 *nigü* ... *ayayı* C_8 *nigü* ... *ayayın* | $A_{15.16}$'da 3886'dan sonra, metnin yanlış istinsah edilmeye başlanmış, sonra farkına varılarak üzerinden çizilmiştir || 3887 *birsüni*] A_{17} *ber-süni* | *oḳısun* ... *mañga*] A_{17} *oḳısu* ... *mangga* B_3 *o. biṭigni* ... C_9 *oḳısu* ... || *ilig* ... *ögdülmişke*] nüshalarda bu başlık yok

3888 *yanut* ... *taş*] A_{18} *cuvab* ... B_4 ... *yaş* C_{10} *cęvab* ... *taş* || 3889 *oḳ* ... *biṭiyin*] A_{19} *oḳ* ... B_5 *ök nigü ṭęg biṭiyin* C_{11} *ök nigü ṭęg biṭiyin* | *ormuğa* ... *ṭetig*] A_{19} *orun-a sęn* ... B_5 *oruṇga* (ilk *-n-* noktasız) ... *ṭętig* (*t-* noktasız) C_{11} *o. sęn sęnük it itig* ||

ÖGDÜLMİŞ CẹVABI İLİGKE

3890 yanut birdi ögdülmiş ilig ḳutı
neçe andaġ erse bitig me biti

3891 yalaṽaç neçe çın keḏ erse amul
bitig bolmasa sözke bütmez kōṉgül

3892 tanıġlı kişike tanuḳ ol bitig
tanuḳ bolsa ḥile. yorımaz itig

İLİG CẹVABI ÖGDÜLMİŞKE

3893 ilig aydı arzuṉġ bu erse ḳalı
bitig me bitiyin açıp söz yolı

3894 bitig me bitiyin munuḳı sözün
bitigke ışanma ḳatıġlan özün

C229 3895 negü sözlegü erse sözle tilin
anı ündegil sen maṉga bir alın

45.

KÜN TOĠDI İLİG OḎĠURMIŞḲA İKİNÇ BİTİG IḎMIŞIN AYUR

B282 3896 ḏevat ḳoldı kaġa̱z yana oḳ ilig
ḳalẹm aldı elgin bitidi bitig

3897 bayat atı birle sözüg başladı
törütgen igiḏgen keçürgen tidi

3898 ayur miṉġ ṣẹna ol uġan teṉgrike
ẹzẹl ḥuḳmi tegrür köni egrike

3899 bir ol bir ḳatılḳsız ḳarıḳsız arıġ
yoḳuġ bar ḳılur ol ḳılur yoḳ barıġ

ögdülmiş ... iligke] A_{20} *i. cuvabı ö.* ‖

3890 *birdi*] A_{21} *berti* | *erse*] C_{13} *irse* ‖ 3891 *yalaṽaç ... keḏ*] A_{22} *yalavaç n. m-e çın* B_8 *yalavaç ...* C_{14} *yalaṽaç ... ḳeḏ* ‖ 3892 *itig*] A_{23} *ẹdig* ‖

ilig ... ögdülmişke] B ve C'de bu başlık yok | *cẹvabı*] A_{24} *cuvabı*

3893 *yolı*] B_{10} *ulı* ‖ 3894 *bitig ... sözün*] A_{26} *... bidir mẹn ...* B_{11} *bitigni bitiyin m. bitig* C_{17} *... bitiyin* | *ışanma ... özün*] B_{11} *ışanma ay bilge tetig* ‖ 3895 *negü*] B_{12} ve C_1 *nigü* | *anı ... bir*] A_{27} *a. inde kelz-*

ÖĞDÜLMİŞ'İN HÜKÜMDARA CEVABI

3890 Öğdülmiş yanıt verdi: Ey devletli hükümdar,
bu her ne kadar böyleyse bile bir de mektup yaz.

3891 Elçi ne kadar dürüst, usta ve temkinli olursa olsun,
mektup olmazsa, kalbinde şüphe kalır.

3892 İnanmayan kişi için mektup bir tanıktır;
tanık bulunursa, hile ve düzene yer kalmaz.

HÜKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ'E CEVABI

3893 Hükümdar dedi ki: Eğer arzun buysa,
söze yol açmak üzere, mektup da yazayım.

3894 İşte bu sözleri mektuba da yazayım,
fakat sen yalnız mektuba güvenme, kendin de gayret et.

3895 Ne söylemek gerekiyorsa söyle;
her çareye baş vurarak sen onu buraya getir.

45.

HÜKÜMDAR KÜN-TOĞDI'NIN ODGURMIŞ'A İKİNCİ MEKTUBU GÖNDERİŞİNİ ANLATIR

3896 Hükümdar kalem, kâğıt istedi;
kalemi eline alıp mektup yazdı.

3897 Tanrı adıyla söze başladı:
Yaratan, besleyen ve göçüren odur, dedi.

3898 O kadir Tanrıya bin sena olsun,
doğru ve eğriye ezel hükmünü o eriştirir.

3899 O bir tektir, temizdir; ona hiçbir şey katılmamış
ve karışmamıştır; yoku var eder, varı da yok eder.

ün mangga b. B_{12} *a. indegil sẹn mạngga bịr* C_1 *a. kẹldürü birgil mạnga sẹn* ‖
kün ... ayur] B_{13} *ilig bịtig ıdmışı oḍğurmış-lıa* C_2 *bab ... oḍğurmış-nı bịtig bırle ündemişịn a.*
3896 *clẹvat ... olı]* A_{29} *tivad lı. kaġaz* (satır altında AH: *kaġaz*) *y. o̱k.* B_1 *... bu | elgin ... bitig]* A_{29} *ilgi ... bilig* C_3 *elgi ...* ‖ 3897 *igiḍgen ... tidi]* A_{30} *... idi* B_2 *lẹçürgen igiḍgen idi* ‖ 3898 *mïñ ... teñrilke]* A_{31} *m. sẹn-a ... tẹngri-ke* B_3 *ming* (*-i-* yerine *-n-* ile) *... | ẹzẹl lụ̣kmi]* B_{31} *ẹsel hükmi* B_3 *ajun ...* ‖
3899 *bir ... lẹarılẹsız]* A_{32} *çın ...* C_6 *... lẹarıġsız | ol]* A_{32} *m-a* ‖

3900 bir ök bil tilin ög bütürgil kөŋgül
tapuġ ḳıl kөŋgül til köni tut amul

3901 negü ḳolsa ḳolmış tilekin bulur
negüg bol tise ol tilemiş bolur

3902 tözü teprenürke tirilgü birür
tiriglik tuşı bu ölüm ol ıḍur

3903 aġırlıḳ uçuzluḳ anıŋ ḫuḳmi ol
uluġḳa kiçigke yime açsa yol

3904 tilemiş tilekin biliglisi yoḳ
yorıtur ḳażasın tıḍıġlısı yoḳ

A112 3905 tümen miŋ sẹlamım sevüg savçıḳa
tegürsün bayatım köni yolçıḳa

3906 tözü işleriŋge yime ök sẹlam
tegürsün bayatım kesüksüz ulam

3907 iligdin öküş ögdi aytıġ sẹlam
ıḍur men saŋga ay uḳuşı tẹmam

3908 köŋgül aytu ıḍtım bitidim bitig
negü teg erür sen ay bilge tetig

3909 saŋga ıḍtım erdi ḳadaşınŋnı men
tilekim ol erdi maŋga kelse sen

C230 3910 özüŋg taplamaduḳ berü kelmekiŋg
maŋga tuşmaḳınŋ hẹm yüzüm körmekiŋg

B283 3911 bitigke yanut söz bitimiş özüŋg
tilin me ḳadaşınŋ tegürdi sözüŋg

3912 oḳıdım bitiginŋ uḳuldı bu söz
sözümni eşitgil ḳaçurmaġıl öz

3913 şẹḳẹrde süçigrek söz ıḍtım saŋga
aġuda açıġ keldi yaŋgı maŋga

3914 eşitgil yana bu meniŋ sözlerim
köŋgülke alın ay bağırsaḳ erim

3900 *bir ... bütürgil*] B_5 *bir ök til bṻtürgil* (*b-* noktasız, *yẹ-*?) *tükel ög* C_7 *birük* (*-r-* yerine *-z-* ile) ... *bṻtürgil* || 3901 *negü ... bulur*] A_{34} ... *tilek-i* (*-i-*?) *ḳılur* B_6 *nigü ... tileki b.* C_8 *nigüg ... tileki b.* | *negüg ... tise*] A_{34} *nedeg b. tez-e* B_6 *nigü ... C*$_8$ *nigüg ...* || 3902 *tözü ... birür*] A_{35} *turu t. tiril-güü berür* C_9 *... tilekin bẹrür* (*-ẹ-* harekeli) | *ölüm ol*] B_7 *ölümmi* || 3903 *ḫuḳmi*] A_{36} *ḫüküm-i* | *kiçigke*] B_8 *kiçig(k)e* || 3905 *miŋ sẹlamım*] B_{10} *ming* (*-i-* yerine *-n-* ile) *sẹlamum* | *tegürsün bayatım*] A_1 *tegürsüü bayad ol* C_{12} *tẹgür sẹ" b.* || 3906 *yime*] B_{11} *şẹna* (*-n-* noktasız) | *tegürsün bayatım*] A_2 *tegür-sü b.* C_{13} *tẹgürsü bayat ol* || 3907 *aytıġ*] A_3 *aydıġ* B_{12} *yüz ming* (*-i-* yerine *-n-* ile) | *saŋga*] A_3 *sangga* ||

3900 Onu bir tek bil, onu öv ve gönülden inan;
ibadet kıl, imanın içbozukluğundan arınmış olsun.

3901 O ne irade ederse, iradesi yerini bulur;
neye "ol" derse, o olur.

3902 Bütün canlıların rızkını o verir;
herkese hayatı verdiği gibi, ölüm de onun emriyledir.

3903 İzzet ve zillet, bu yollar büyüğe ve küçüğe
onun hükmüyle açılır.

3904 Onun dilediği şeyi bilen yoktur;
ilahi kazanın oluşmasına kimse engel olamaz.

3905 Tanrı sevgili resule, o doğru yolu gösterene,
yüz binlerce dua ve selamımı eriştirsin.

3906 Tanrı onun bütün ashabına da
kesintisiz selamlarımı ulaştırsın.

3907 Hükümdar seni çok överek hatırını soruyor
ve selam gönderiyor, ey kâmil akıllı insan.

3908 Hatır ve gönül sormak üzere sana bir
mektup yazdım, ey zeki bilge, nasılsın?

3909 Sana kardeşini göndermiş
ve bana gelmeni dilemiştim.

3910 Sen bana gelmeyi, benimle buluşmayı
ve yüzümü görmeyi kabul etmemişsin.

3911 Mektuba karşı bir yanıt yazmışsın,
kardeşin ağızdan söylediklerini de nakletti.

3912 Mektubunu okudum sözlerin anlaşıldı;
fakat benim sözümü de dinle, kendini gizleme.

3913 Sana şekerden daha tatlı söz gönderdim;
karşılığı bana zehirden daha acı olarak geldi.

3914 Benim bu sözlerimi de bir kere dinle;
bunları iyice düşün, ey temiz kalpli.

3908 *köŋül ... bitidim*] B_{13} *bitidim köngül aytu ıdtım* | *negü ... errür*] B_{13} *nigü ... tıtırır* C_{15} *nigü ... irür* (-r- dikkat) || 3909 *saŋa*] A_5 *sangga* B_{14} *sangar* | *ol ... maŋa*] A_5 *... berü* B_{14} *bu ...* || 3910 *taplamadılı berü*] A_6 *taplamadıng kerü* B_{15} *t. berü* (*b-* noktasız) C_1 *t. manga* | *maŋa tuşmalıŋ*] A_6 *mangga t.* B_{15} *mangar t.* C_1 *m. kelmeking* || 3911 *yanut söz*] B_1 *yanutı* | *kadaşıŋ tegürdi*] B_1 *tegürdi kadaşıng* || 3912 *bitiŋ ukuldı*] A_8 *b. ukıl-tı* B_2 *bitig-ni u.* || 3913 *şekerde*] A_9 *şeker-tin* C_4 *şekerde*" | *aguda ... maŋa*] A_9 *agu-tan ... mangga* B_3 *... yanutı m.* C_4 *aguda*" ... || 3914 *bu*] A_{10} ve C_5 *ök* ||

3915 özüñg ḳoldı erse bu zahıd atın
atıñg boldı zahıd özüñg taġ ḳatın

3916 bu çaẏ birle atıñg yaḍıldı köre
beḍük belgü boldı kişiler ara

3917 tapuġ ḳılmışıñg barça atıñg üçün
yaẏa ḳılmaġıl sen öz ülgüñg küçün

3918 buḍun közi tegse tapuġḳa ḳalı
buzuldı bu tapġuñg yıḳıldı ulı

3919 bayat tapġı barça kerek örtügün
açılmasa ḫalḳḳa bu örtüg bu kün

3920 bayat kizledi kör seẏügrek ḳulın
bu ḳullar ara ḫalḳ tanumaz tilin

3921 öz özin me ol ḳul bilümez balḳın
yaġımu bayatḳa bilemü yalḳın

3922 berü kel uluş kẹnd içinde tiril
sini bilmesü ḫalḳ ḳatılġıl ḳarıl

3923 ḫalal dünya ḳazġan özüñgni yitür
toḍur aç yalıñgnı hẹm opraḳ bütür

3924 ḫalal dünya bulsa kişi eḍgüsi
bulur iki ajun yigü keḍgüsi

3925 bu sözni eşit ay mañga kelmedük
negü tir arıġ bilge baġı beḍük

3926 tuşar erse dünya ḳalı eḍgüke
yarar iki ajun yigü keḍgüke

C231 3927 bulup dünya malın yiyü bilmese
saḳış tegdi ülgi aġır yüḍgüke

B284 3928 bayat ḳullarınga tusul ay bügü
kişike tusulur erig er tigü

3915 *ḳoldı ... zahıd*] A_{11} ... *sayid* B_5 *buldı ...* | *atıñg ... ḳatın*] A_{11} *adıng b. sayid ọsüng taġ ḳa-tın* (dikkat) B_5 *anın ... özüng* (*-z-* noktasız) *taġ* (*ı-* noktasız) *ḳatın* (*-t-* noktasız) C_6 ... *ḳatın* (*-t-* noktasız) || 3916 *bu ... yaḍıldı*] A_{12} *çaẏiġ-nı bu çaẏ birle adıng* B_6 ... *yazıldı* C_7 *kü çav* (*-v* üç noktalı) ... | *boldı*] A_{12} ve C_7 *boldung* || 3917 *atıñg*] B_7 *anıng* | *öz ... küçün*] A_{13} *ụlgün ụçün* B_7 ... *küçün* (*-n* sayfa kenarında yazılmış olmalı, fotoğrafa girmemiş) C_8 *öz emgek k.* || 3918 *tapġuñg ... ulı*] A_{14} *tapġıng ... yoh* || 3919 *örtügün*] B_9 *öz bu kün* (noktalar yanlış olacak; oku: *örtügün*?) | *örtüg*] A_{15} *ọrdüg* B_9 *öz teg* (oku: *örtüg*?) || 3920 *ḳulın*] B_{10} *ḳulun* | *bu ... tilin*] A_{16} *bu ḳul ... bedümez t.* B_{10} ... *bilümez t.* C_{11} ... *tanumaz tilin* (*ı-* noktasız) || 3921 B ve C'de bu beyit yok | *balḳın*] A_{17}

3915 Sen bu zahit adını istediğin için adın zahit oldu
ve kendin de dağlara çekildin.

3916 Bu şöhret ile adın yayıldı,
bütün insanlar arasında alem oldu.

3917 Senin ibadetle uğraşman hep bu ad içindir;
sen zorla kendi nasibini böyle boşa harcama.

3918 Eğer ibadet halkın gözü önünde yapılırsa,
bu ibadet esassız ve manasız olur.

3919 Tanrıya yapılan bütün ibadetler gizli yapılmalı,
bu örtü bugün bile herkese açılmamalı.

3920 Tanrı sevdiği kullarını gizlemiştir;
halk bu kullar arasında onları tanıyamaz.

3921 Böyle bir kul da kendisi Tanrıya düşman mıdır,
yoksa yakın dost mudur, bunu kendisi bilemez.

3922 Buraya gel, kasaba ve şehir içinde yaşa; halk arasına
katıl ve karış, onlar senin kim olduğunu bilmesin.

3923 Helal dünya malı kazan, kendine harca;
açları doyur, çıplakları giydir.

3924 Helal dünya malına sahip olan kişi her iki dünyaya erişir;
onun yiyeceği ve giyeceği eksik olmaz.

3925 Ey bana gelmek istemeyen, bu sözü dinle;
temiz bilgili ve büyük arılık sahibi insan ne der.

3926 Eğer dünya malı iyi insana rastlarsa,
o her iki dünyada rahat ve huzur sağlar.

3927 Dünya malını bulup da onu yemesini bilmeyenin nasibi,
yüklenmesi güç bir hesaptan ibarettir.

3928 Ey hakîm, Tanrının kullarına faydalı ol;
ancak insanlara faydalı olan kişiye insan denir.

---

yaḳın (*yaḳin*?) || 3922 *berü*] A_{18} *kerü* (*-r-* üstündeki noktaya dikkat) | *sini ... ḳatılġıl*] A_{18} *seni ...* B_{11} *s. bilmesün ...* C_{12} *... ḳatıl hem* || 3923 *toḍur ... bütür*] A_{19} *todur* (satır altında AH: *sirsaz*) *aç yalıng-nı ... bıḍır* B_{12} *... bütür* C_{13} *teḳür a. yalıng-ḳa ...* || 3924 *bulsa kişi*] B_{13} *bulsa* C_{14} *bıḍsa ḳişi* | *ajun yigü*] A_{20} *acun yegü* || 3925 B_{14}'te bu beyit, başlıklarda olduğu gibi, büyük ve süslü yazıyla yazılmıştır | *eşit ... manïga*] A_{21} *işid ay mangga* | *negü tir*] A_{21} *n. ter* B_{14} ve C_{15} *nigü t.* | Dörtlük, A'da sayfa kenarında AH: *şi'r* ve C'de ayrı satırda *şi'r* sözüyle ayırt edilmiştir; B'de bu dörtlük yok || 3926 B'de bu beyit yok | *ilki ... yigü*] A_{22} *ḳrki acun yegü* || 3927 B'de bu beyit yok | *bulup ... yiyü*] A_{23} *... mal-ı yegü* C_1 *bıḍlur ... yiyü* | *aġır yüḳlgüke*] A_{23} *yuḳlı yuḍgü-ke* (*yu-* düzeltilmiş) || 3928 *bügü*] A_{24} *begü* | *erig ... tigü*] A_{24} *ḳrip c. tegü* B_1 *c. ḳr t.* ||

3929 sini men mṻsṻlman tususı üçün
olḳır men bu yirke ay zahıḍ küçün

3930 berü kel tusulġıl kişike yara
tusulmaz ölüg ol tirigler ara

3931 öz asġın tilegli kişimü bolur
kişi ol bolur kör il asġın ḳolur

3932 aḳılıḳ ol ermez ülese nen̄gin
alḳı ol yuluġ ḳılsa canın tẹnin

3933 baġırsaḳ ol ermez özin beklese
baġırsaḳ ol ol kör kişig eḍlese

3934 kişi eḍgü tirler bu eḍgü ḳayu
man̄ga ayu birgil ay bilge bügü

3935 kişi eḍgü tirler bu eḍgü kim ol
bu eḍgü kişi mun̄gda erke em ol

3936 ay kön̄gli süzük er ay bilgi öküş
balḳa kör bu sözke yetürgil ulḳuş

3937 bu aymış sözüm çın erürmü köre
çın erse haṿa bas berü kel tura

3938 uzun sözlese söz irinçig bolur
uḳuşluġ kişiler sözüg az ḳılur

3939 bu söz tap ḳıl emdi aḍın sözleme
uḳuşḳa biligke tilin özneme

3940 taḳı ma negü erse ḳalmış sözüm
ḳadaşın̄g tegürgey tutuzdı özüm

3941 tüketti bitig ṯürdi badı ḳatıġ
ḳalılḳ tanı esti ḳurıttı ḫaṭıġ

3942 kötürdi bitig kör öze tamġalap
sunup birdi ögdülmiş aldı ulap

3929 *sini ... tususı*] A_{25} *seni ... tuz-ı-sı* | *yirke ... zahiḍl*] A_{25} *yerke a.sayit* B_2 *yirke ...* C_3 *yirke ...* ‖ 3930 *tusulġıl kişike*] A_{26} *tusul-ġu k.* B_3 *t. mungınga* | *tusulmaz ... tirigler*] A_{26} *tusul-maz* (*-s-* altındaki noktalara dikkat; *tuşul-maz*?) ... *kişi-ler* B_3 ... *kişiler* ‖ 3931 *asġın*] A_{27} ve C_5 *asġı* | *kör ... ḳolur*] A_{27} ve C_5 *asġı il-ke tolur* ‖ 3932 *nen̄gin*] A_{28} *ne(n)gin* | *canın tẹnin*] A_{28} *canım t.* B_5 *canın barın* C_6 *erke canın* ‖ 3933 *baġırsaḳ ol*] B_6 *baġırsaḳlıḳ* | *ol ... kişig*] A_{29} ... *kişi* C_7 *kişi ol kişig* ‖ 3934 A ve C'de bu beyit yok | *ayu*] B_7 *aytu* ‖ 3935 *kişi ... tirler*] A_{30} ... *ter-ler* C_8 *kişig ...* | *kişi ... erke*] A_{30} *k. ẹr-ke mung-ta* C_8 *kişi-ler iginge* ‖ 3936 *kön̄gli ... öküş*] B_9 *eḍgü ... ög̈küş* | *sözke yetürgil*] A_{31} *söz-ler ḳodürgil* ‖ 3937 *erürmü köre*] A_{32} *ẹ. ḳorü* C_{10} *irürmü k.* | *haṿa ... tura*] A_{32} *hav-a ... turu* B_{10}

3929 Ey zahit, ben seni Müslümanların yararı için
ısrarla buraya çağırıyorum.

3930 Buraya gel, insanlara faydalı ol;
faydasız kişi diriler arasında bir ölüdür.

3931 Kendi yararını güden insan mı olur;
insan olan halkın yararını güder.

3932 Mal dağıtmak cömertlik değildir;
asıl cömert olan canını ve tenini feda edendir.

3933 Kendini koruyan kişi merhametli değildir;
merhametli olan başkalarının iyi olması için çalışandır.

3934 İyi insan derler, bu iyi insan nerede;
ey bilge hakîm, bana haber ver.

3935 İyi adam derler, iyi adam kimdir;
iyi adam derdi olanlara deva olan kişidir.

3936 Ey duru gönüllü insan, ey bilgisi çok olan,
dikkat et ve bu söz üzerine düşün.

3937 Bu söylediğim doğru mu, bir bak;
doğruysa nefsine hâkim ol, buraya gel, burada yaşa.

3938 Söz uzun olursa bıktırır;
akıllı kişiler sözü kısa keser.

3939 Bu sözü şimdi yeterli gör ve başka bir şey söyleme,
akla ve bilgiye karşı itiraz etme.

3940 Daha başka, kalan ne gibi sözüm varsa
kardeşine emanet ettim, o sana ulaştıracak.

3941 Mektubu tamamladı, dürdü ve iyice bağladı;
havadan serin bir esinti esti ve yazıyı kuruttu.

3942 Üstünü mühürleyip mektubu eline aldı,
uzattı ve Öğdülmiş de aldı.

---

berü kęl ḥava baṣ t. C_{10} *ḥavi baṣ ...* ‖ 3938 *sözlese ... irinçig]* A_{33} *söz-lez-e s. ęrin-çig* B_{11} *sözlemiş ...* | *sözüg ... ḳılur]* A_{33} *sọsüg a. ḳolur* C_{11} *sözin ...* ‖ 3939 A_{3+}'te beyitin ilk mısrası yerine önce 3938. beyitin ilk mısrası yazılmış; sonra üzerinden çizilerek satır üstünde düzeltilmiş | *bu ... emdi]* A_{34} *sọsüg munça tap ḳıl* | *tilin ... özneme]* A_{34} *t. ọz-lem-e* B_{12} *bolup er time* ‖ 3940 *negü]* B_{13} *nigü* C_{13} *nęgü* | *tutuzdı]* A_{35} *tudur-tı* ‖ 3941 *tüketti ... ḳatıġ]* A_{36} *tụked-ti b. tụrti (-rt- ?) batı (-t-?) ḳadıġ (-a-? -u-?)* B_{14} ve C_{14} *tüket(t)i ... ḳatıġ* | *ḳalıḳ ... ḥçıṭıġ]* A_{36} *ḳalıḳ-ta isid-ti ḳurud-tı ḫadıġ (-d-?)* B_{14} *ḳałęm yoḍı (y-* noktasız) *ḳoḍtı ḳurıt(t)ı ḫatıġ (ḫ-,* noktaya dikkat) C_{14} *ḳałıḳ ... ḳurıt(t)ı ḫatġ (ḫ-* noktasız) ‖ 3942 *birdi ... aldı]* A_{37} *berti ...* C_{15} *aldı ö. ilig* ‖

B285 3943 yana aydı ilig ay ögdülmişe
bitig bir yime ay tilin bilmişe

3944 ḳatıġlan yaraġı ne erse talḳı
anı ḳıl anı ḳend uluşḳa olḳı

C232 3945 tileki ne erse bu yirke kelip
anı men bireyin itigin ḳılıp

A113 3946 ilel tip turup çıḳtı ödgülmişe
yorıp keldi evke ol eḍgü işe

3947 tegip tüşti oldurdı evke kirip
yidi içti tındı bir ança serip

3948 yüzin kizledi yirke rumi ḳızı
ajun ḳırtışı boldı zẹngi yüzi

3949 lḳalıḳ bütrü tuttı ḳara ḳuş önḡi
ajun barça toldı ḳara ḳuş yünḡi

3950 töşek lḳoldı yattı saḳındı özün
negü sözlegüsi ḳadaşı közün

3951 uḍup bardı azralḳ oḍundı yana
öçükmiş kömür teg ḳaranḡlḳu tüne

3952 usı uçtı lḳoptı aḍaḳın örü
ḳara tün kötürmiş etekin örü

3953 yaşıḳ lḳoptı yirdin kötürdi başın
yaruḳ yüz küler teg yirişti tişin

3954 ḳopup yundı ḳıldı yana tanḡ nạmaz
yime turdı ança dụ'a ḳıldı az

3955 atın tuttı terkin bir oġlan bile
turup çıḳtı evdin sevinçin küle

3943 *bir ... tilin*] A_{38} *ber tilin ay yim-e* B_1 *b. tilin ay yime* ‖ 3944 *ḳıl ... uluışḳa*] A_{39} *l̥. berü* ... B_2 *ḳend ulıış-ḳa ḳigürgil* ‖ 3945 *yirke*] A_{40} *birke* B_3 *yirke* C_1 *yerke* (*-ẹ-* harekeli, *-ke* dikkat) | *bireyin*] A_{40} *ber-e-yin* C_1 *bīreyịn* ‖ 3946 *ilel ... ögdülmişe*] A_1 *ilil ... ögdülmişi* B_2 *ilẹl ...* C_2 *ile tip* (?; *iletip* veya *eyle tip*?) ... *ögdülmişi* | *yorıp ... işe*] A_1 *ḳelip tụşti ... ḳişi* B_2 *y. ḳ. ivke ...* C_2 ... *ḳişi* ‖ 3947 *tegip ... evke*] A_2 *barıp tegdi o. ẹvke* (satır altında AH: *ḫane.*) B_5 ... *ivke* C_3 *ḳẹlip ...* | *yidi ... serip*] A_2 *yeti ...* B_5 *y. i. yạt(t)ı ... sirip* ‖ 3948 *kizledi ... ḳızı*] A_3 *ḳiiz-leti yer-ke r. ḳuz-ı* B_6 ... *yịrke* ...C_4 ... *yẹrke* (*-ẹ-* harekeli) ... | *ajun ... zẹngi*] A_3 *acun ... senggi* ‖ 3949 *bütrü ... ḳuş*] A_4 *bụdrü ... l̥uuış* B_7 *bū̱trü* (alttaki noktaya dikkat) *tut(t)ı* ... C_5 ... *tut(t)ı* | *ajun ... yünḡi*] A_4 *acun ... minggi* B_7 ... *yüngi* (*y-*

3943 Hükümdar devam etti: Ey Öğdülmiş, dedi,
mektubu götür ve bildiklerini de ağızdan söyle.

3944 Daha ne gerekiyorsa onu da yap;
gayret et, onu kasabaya ve şehre getirmeye çalış.

3945 Buraya gelince, ben ona gereken her şeyi yapar
ve bütün arzularını yerine getiririm.

3946 Öğdülmiş, o iyi arkadaş "Baş üstüne!" diyerek
kalkıp çıktı ve yürüyerek evine geldi.

3947 Gelip eve girdi, oturdu;
yedi, içti ve bir süre dinlendi.

3948 Rûmî kızı yüzünü yere gizledi,
dünyanın yüzü zenci derisi gibi oldu.

3949 Hava tamamıyla kara-kuş rengini aldı,
bütün dünya kara-kuş tüyüyle doldu.

3950 Yatak istedi, yattı; kardeşiyle karşılaşınca
neler söyleyeceğini uzun uzun düşündü.

3951 Biraz uykuya daldı, tekrar uyandı;
gece, sönmüş kömür gibi karanlıktı.

3952 Uykusu kaçtı, ayağa kalktı;
karanlık gece eteğini yukarı kaldırdı.

3953 Güneş yerden kalktı, başını kaldırdı;
sevgili yüzün tebessümü gibi parlak dişleri gözüktü.

3954 Kalkıp yıkandı, sabah namazını kıldı;
namazdan sonra da bir süre oturup dua etti.

3955 Bir uşağa çabucak atını hazırlattı,
sevinç içinde evinden çıktı.

---

noktasız) C_5 *a. b. boldı ... mungı* ‖ **3950** *yatu saḳındı*] A_5 *yadu sevin-ti* B_8 ve C_6 *yaṭ(t)ı s.* | *negü*] B_8 ve C_6 *nigü* ‖ **3951** *öçükmiş*] A_6 ve C_7 *uçuḳmış* ‖ **3952** *usı*] C_8 *usın* | *örü*] A_7 *ḳerü* C_8 *kirü* ‖ **3953** *yirdin ... başın*] A_8 *bartı k. ẹgin* B_{11} *yïrdin k. bạşın* C_9 *yïrdin k. egin* | *küler ... tişin*] A_8 *açar t. yụz-i ọrdegin* C_9 *açar t. yüzi örtügin* ‖ **3954** *ḳıldı*] B_{12} *ḳaldı* (satır üstünde yazılmış) | *yime ... az*] A_9 *... tıv-a ...* B_{12} *nạmazın ötedi dụ'a ...* C_{10} *yïme ... raz* ‖ **3955** *atın ... terkin*] B_{13} *aṭın tut(t)ı ṭẹrkin* C_{11} *a. tut(t)ı tirkin* | *evdin sevinçin*] A_{10} *ẹv-tin sevünçin* B_{13} *bạrdı sẹvünçün* C_{11} *e. sẹvünçün* ‖

3956 barıp tegdi erse ḳadaşḳa yalḳın
yıraḳ tüşti attın küḍezdi ḫalḳın

3957 yorıp bardı aḳru tolḳıdı ḳapuġ
ḳadaşı örü turdı ḳoḍtı tapuġ

B286 3958 ḳapuġ açtı terkin ol utru çıḳıp
seḷam ḳıldı tuttı kör elgin alıp

3959 yana kirdi oḍġurmış elgin tutup
orun ḳıldı törde aġırlap öpüp

OḌĠURMIŞ SU'ALİ ÖGDÜLMİŞKE

3960 ayur ay ḳadaşım nelük emgecliñg
yana oḳ manga sen tekin kelmediñg

3961 kese sözledim söz eşittiñg anı
nelük emgetür sen küçeyü mini

C233 3962 negü tir eşitgil bilig birgüçi
sınap eḍgü isiz kişig bilgüçi

3963 kişike sınaġı bir ök körse tap
tilek bilgüke bir tilin yörse tap

3964 baḳır altunuġ er körüp bilmese
alıp azlḳına bir taşıġ sürse tap

ÖGDÜLMİŞ CEVABI OḌĠURMIŞḲA

3965 yanut birdi ödgülmiş aydı ḳadaş
manga buşmaġıl sen köngül ḳılma baş

3966 tapuġçı köz açsa begini körür
negü aysa begler anı oḳ ḳılur

3956 *barıp ... ḳadaşḳa*] A_{11} *... erz-e ḳ.* B_{14} *turup ḳeldi e. ḳaḍaşḳa | attın*] B_{14} *andın* C_{12} *at-da*" || 3957 *yorıp*] A_{12} *yürüp* B_{15} *turup | ḳadaşı ... ḳoḍtı*] A_{12} *ḳ. ḳapuġ açtı tıdtı* B_{15} *ḳaḍaşı ḳapuġ açtı ḳoḍtı* C_{13} *... yaştı* || 3958 *ḳapuġ ... çıḳıp*] A_{13} *ev-e altı ...* B_1 *... yorıp | tuttı ... elgin*] A_{13} *yet-ti ḳ. ilgin* B_1 *tut(t)ı ...* C_{14} *yit(t)i ...* || 3959 *yana ... elgin*] A_{14} *turu ... ilgi* C_{15} *... ögdülmiş e. | öpüp*] A_{14} *ogüp* || *oḍġurmış ... ögdülmişke*] nüshalarda bu başlık yok

3960 *oḳ. ... ḳelmediñg*] A_{15} *ok mangga ...* B_3 *ök manigar ay nedin ograding* || 3961 *eşittiñg*] B_4 ve C_{17} *eşit(t)ing | mini*] A_{16} *meni* || 3962 *negü ... birgüçi*] A_{17} *nelük ter eşit bir b. bergü-çi* B_5 *nigü t. eşit bu*

3956 Kardeşinin evine yaklaşınca,
onun hatırını sayarak biraz uzakta atından indi.

3957 Yürüyerek vardı ve yavaşça kapıyı çaldı;
kardeşi ibadetini bırakıp ayağa kalktı.

3958 Hemen kapıyı açtı,
çıkıp selam verdi; müsâfaha ettiler.

3959 Odgurmış onun elini tutup içeri girdi;
ona hürmetle başköşede yer gösterdi.

ODGURMİŞ'IN ÖĞDÜLMİŞ'E SUALİ

3960 Sonra dedi ki: Ey kardeşim, niye zahmet ettin;
bu defa da sen bana herhalde boşuna gelmedin.

3961 Sana kesin sözümü söyledim, sen de bunu duydun;
neden beni ısrarla bu işe zorluyorsun.

3962 Bilgi veren, sınayarak iyi ve kötü kişileri
ayırt eden insan ne der, dinle.

3963 Kişiyi sınamak için onu bir defa görmek yeterlidir;
arzusunu anlamak için onun birkaç sözü yeterlidir.

3964 Eğer insan bakır ile altını görüp ayıramazsa,
bunun için bir taş alıp azıcık sürtmek yeterlidir.

ÖĞDÜLMİŞ'İN ODGURMİŞ'A CEVABI

3965 Öğdülmiş yanıt verdi ve dedi ki: Kardeşim,
bana gücenme, gönlünü yaralama.

3966 Hizmetkâr gözünü açınca karşısında beyini görür;
beyler ne emrederlerse onu aynen yerine getirir.

... C_1 *nigū* ... | *isiz kişig*] A_{17} *ęsiz işig* B_5 *i. kişi* | Dörtlük, A'da ayrıca işaret edilmemiş; B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *şi'r* sözüyle ayırt edilmiştir || 3963 *bir ... tap*] A_{18} *bir ọk kọrz-e tip* B_6 ve C_3 *birūde k. tạp* | *tilek ... tap*] A_{18} *bilig ... yọrz-e tip* B_6 *sęver sęvmezin ... sorsa tạp* C_3 ... *tạp* || 3964 *bir ... tap*] A_{19} *ber ... tip* B_7 *sır ... tạp* C_4 *bĭr ... tạp* ||

ögdülmiş ... oḍġurmışl̥a] nüshalarda bu başlık yok

3965 *birdi*] A_{20} *berti* | *mañga ... baş*] A_{20} *mangga ... taş* B_8 *mạngar ...* || 3966 B'de bu beyit yok | *tapuġçı ... açsa*] A_{21} *köz açz-a tapuġ-çı* | *negū*] C_6 *nigū* ||

3967 iligke bitigin tegürdüm sözüñ
tilin me negü aydı erse özüñ

3968 sözüñke yanut ḳıldı ıḍtı bitig
çıḳardı bitig birdi elgin tetig

OḌĠURMIŞ SU'ALİ ÖGDÜLMİŞKE

3969 bitig aldı oḍġurmış açtı turup
oḳıdı bitigin salḳındı körüp

3970 ayur ay ḳadaşım ne erki igiñ
mini munça yavlaḳ eḍerdi begiñ

46.

ÖGDÜLMİŞ OḌĠURMIŞ BİRLE İKİNÇ ḲATA MÜNAẒARA. IḲILMIŞIN AYUR

3971 yanut birdi ögdülmiş açtı tilin
ayur ay ḳadaşım eşit söz bilin

B287 3972 iligniñ tileki sanga eḍgü ol
bu eḍgü içinde tiler eḍgü yol

3973 bilür sen bu yirde bu ṭa'ạt tapuġ
ḳılurunñ neçe eḍgü açġay ḳapuġ

3974 yana kẹnd uluşta men aymışlarım
neçe türlüg eḍgü turur ay erim

3975 yavuz ermez emdi bu dünya ḳutın
bulup tirlü bilse ḳopursa atın

A114 3976 özüñ 'uḳbi ḳolsa ay zahid bulur
C234 muyan eḍgü mundın iletse bolur

3977 yavuz tise bolmaz bu dünya nenigin
yise birse ḥalḳlḳa ḳızartsa enigin

3967 *bitigin tegürdüm*] A_{22} *bidiging tegürdüng* (-g üstündeki işarete dikkat) | *negü ... erse*] A_{22} ... *aydıng ẹrz-e* B_9 *tigü söz tutuzdı* (*-t-*yerine *-p-* ile) C_7 *nigü* ... || 3968 *birdi elgin*] A_{23} *berti ilke* || *oḍġurmuş ... ögdülmişke*] nüshalarda bu başlık yok ||

3969 *turup*] A_{24} *ḳorüp* | *bitigin ... körüp*] A_{24} ... *turup* C_9 *bitig-ni* ... || 3970 *ay ... iginñ*] A_{25} ... *ẹrkin i.* B_{12} *bu ... ikin* | *mini ... beginñ*] A_{25} *men-i m. yavlaḳ ẹ. b.* B_{12} ... *nẹngin* (?, *-n-* noktasız) C_{10} *m. ança yạvlaḳ* ... ||

ögdülmiş ... ayur] A_{26} ... *ilkinç yol-ı* ... B_{13} *bab ö. oḍġurmış-ḳa mụnazara. ḳılmaḳın a.* C_{11} *bab ö. ... ḳılmışın aytur*

3967 Hükümdara mektubunu verdim,
söylediklerini de olduğu gibi anlattım.

3968 Bunlara yanıt verdi ve mektup gönderdi.
Mektubu çıkarıp eliyle uzattı.

ODGURMIŞ'IN ÖĞDÜLMİŞ'E SUALİ

3969 Odgurmış mektubu aldı, açıp okudu;
bakıp kendi kendisine düşündü.

3970 Sonra dedi ki: Ey kardeşim, senin ne eksiğin var ki,
beyin beni bu kadar ısrarla takip ediyor.

46.

ÖĞDÜLMİŞ'İN ODGURMIŞ İLE İKİNCİ DEFA MÜNAZARA EDİŞİNİ ANLATIR

3971 Öğdülmiş yanıt verdi, söze başladı:
Ey kardeşim, dedi, sözümü dinle ve bil ki,

3972 Hükümdarın senin hakkındaki düşüncesi iyidir;
bu iyilik ile yetinmeyip daha iyiye doğru yol arıyor.

3973 Bilirsin ki, burada bu taat ve ibadet ile meşgul olman,
sana birçok iyiliğin kapısını açacaktır.

3974 Diğer taraftan şehir ve kasabalarda da, benim söylediklerim
gibi, birçok iyilik vardır, ey yiğidim.

3975 Bu dünyanın mutluluğunu bulup yaşamasını bilmek
ve nam kazanmak hiç de kötü bir şey değildir.

3976 Ey zahit, sen ahreti istiyorsan onu da bulursun;
orada da nimet ve sevaba ulaşırsın.

3977 Bu dünya malını kötülemek doğru değildir;
sarf edip dağıtmak suretiyle halkı sevindirmek mümkündür.

3971 *birdi ... açtı*] A_{27} *berti ...* C_{14} ve C_{12} *... aydı* | *söz*] C_{12} *sçn* || 3972 *eḏgü ol*] B_1 *eḏgülük* | *eḏgü ... yol*] A_{28} *için-te ...* B_1 *... eḏgülük* || 3973 *bilür ... tapuġ*] B_2 *... yirdeki ṭaʿaṯ ḳamuġ* C_{14} *b. seⁿ b. yirdeⁿ ...* | *açġay ḳapuġ*] B_2 *isiz ḳamuġ* || 3974 *uluṣta*] B_3 ve C_{15} *aluṣ-da* | *erim*] C_{15} *eriim* || 3975 *ermez ... ḳutın*] B_4 *ermes ... ḳıṭı* | *tirlü ... atın*] B_4 *b. barsa ḳopursa* (*-p-* noktasız) *atı* C_{16} *b. tirlü* (önce *tirgü* yazılmış sonra düzeltilmiş) ... || 3976 *ʿuḳbi ... bulur*] A_1 *tüny-a ḳodz-a mıṣayit bolur* B_5 *dünyanı ḳoḍsa zahiḍ bolur* || 3977 *yavuz ... nengin*] A_2 *yavuz tez-e ... ne(n)gin* | *yise ... ḳızartsa*] A_2 *yez-e berz-e ... ḷısardz-a* B_6 *... ḳızartsa* (*-z-* noktasız) C_2 *... ḳızartıp* ||

3978 yime yaḳşı aymış alṷlar başı
eşitgil munı sen ay eḍgü kişi

3979 ḳamuġ eḍgülükke nen̄g ol yolçısı
ḳamuġ ig toġaḳa nen̄g ol emçisi

3980 nen̄gi bolsa yalṉguḳ bulur ög bilig
ḳamuġ eḍgülükke uzatur elig

3981 bu nen̄g birle yalṉguḳ tilese tilek
yaşıl kökke yolṷlar nen̄g ol keḍ yölek

3982 ḥạc erse tilekin̄g kerek nen̄g tavar
ġazilıḳ tilese yime bu yarar

3983 nen̄gi bolmasa er alıp birgüke
elig ḳısġa boldı ḳamuġ eḍgüke

3984 negülük ḳoḍur sen bu eḍgülerig
nelük taplamaz sen bu öt savˇ erig

3985 tapuġḳa negü teg ınansa bolur
tapındım tiyü bilse müflis ḳalur

3986 bayatıġ tapuġ birle bulmaz ḳulı
iḍi yinçge yol bu tapuġçı yolı

3987 neçe min̄g tapuġçı tapındı yılın
çıḳar can öḍinde yitürdi yolın

3988 neçe min̄g tapuġsuz yazulṷluġ ḳulı
alḫır tın keserde on̄gardı yolı

B288 3989 bilir men bayatım sevinçi ḳamuġ
tapuġ ṭaʿạt içre turur ay uluġ

3990 bilümese emdi bu ṭaʿạt çını
ḳayu ṭaʿạt erki ulṷumaz munı

3991 ḳalı mundaġ erse ḳamuġ ṭaʿạtıġ
tükel ḳılğu bulsa bu aymış tatıġ

3978 *yime yaḳşı*] B$_7$ *nime* (*n*- noktasına dikkat) *yaḳşı* C$_3$ *y. yaḫşı* | *eşitgil ... sen*] A$_3$ *ẹ. buu söz-ni* B$_7$ *oḳuġıl anı s.* || 3979 B'de bu beyit yok | *ḳamuġ ig*] A$_4$ *telim ig* || 3980 *nen̄gi ... bulur*] A$_5$ *ne(n)gi ...* B$_8$ *... yanglıḳ bilir* C$_5$ *... yanglıḳ ...* | *elig*] C$_5$ *ilig* || 3981 *yalṉguḳ*] B$_9$ ve C$_6$ *yanglıḳ* | *yolṷlar ... keḍ*] A$_6$ *... kör* B$_9$ *yolṷlar* (satır altında *yoḳar bolur*) *nẹngi keḍ* || 3982 *ḥạc ... nen̄g*] A$_7$ *ne ...* C$_7$ *... ning* | *ġazilıḳ ... yarar*] B$_{10}$ *ʿazizlıḳ ... birer* || 3983 *nen̄gi ... birgüke*] A$_8$ *... bergü-ke* C$_{11}$ *nẹngi* (satır altında *yaḫşı niyẹti*) *b. ẹr ...* | *boldı ... eḍgüke*] B$_{11}$ *ḳıldı ... eḍgüke* (sayfa kenarında *yaḫşı*) || 3984 *negülük ḳoḍur*] A$_9$ *n. ḳolur* B$_{12}$ *nigü teg ḳ.* C$_9$ *nigülʿük ḫ.* | *taplamaz ... erig*] A$_9$ *tınglamaz ... ẹrig* B$_{12}$ *t. se ... irig* C$_9$ *tınglamaz sẹn ... sav* (-*v* üç noktalı) *e.* || 3985 *tapuġḳa negü*] A$_{10}$ *tapuġ-ta n.* B$_{13}$ ve C$_{10}$ *t.*

3978 Cömertler-başı da çok güzel söylemiş;
ey iyi kişi, sen bunu dinle.

3979 Her türlü iyiliğe yol gösteren şey varlıktır;
her türlü hastalığı tedavi eden şey varlıktır.

3980 Varlığı varsa, insan akıl ve bilgiyi bulur,
her türlü iyiliği yapmaya elini uzatır.

3981 İnsan arzu ederse, bu varlık sayesinde mavi göğe yükselir;
servet çok önemli bir destektir.

3982 Arzun hacca gitmekse bunun için mal ve servet gerekir;
gazilik dilersen yine bu servet senin işine yarar.

3983 Verecek malı olmazsa,
insan hiçbir iyiliğe el uzatamaz.

3984 Bu iyiliklere niçin yüz çeviriyorsun;
bu öğüt ve nasihatleri niçin kabul etmiyorsun.

3985 İbadete nasıl inansan da olur; kişi ibadet ettiğini
kabul ederse bütün yaptıkları boşa gider.

3986 Kul Tanrıyı ibadet ile bulmaz;
kulun yolu çok ince bir yoldur.

3987 Nice bin kul yıllarca ibadet ile uğraştı,
tam can verecekleri sırada yolunu yitirdi.

3988 Nice bin asi günahkâr kul da
son nefesleri kesilirken doğru yolu buldu.

3989 Biliyorum, Tanrının rızası
hep ibadet ve taat içindedir, ey ulu.

3990 İnsan gerçek ibadetin ne olduğunu bilemezse,
yaptıklarının hangisinin ibadet olduğunu anlayamaz.

3991 Böyle olduğuna göre, bu bahsi geçen zevkleri bulmak için
bütün ibadetlerin hepsini yapmak gerekir.

---

nigü | *tapındım ... ḳalur*] A_{10} *t. teyü ... muſliz ḫ.* B_{13} *tapundum tiyü m. bolur* C_{10} *tapundum tiyü ...* || 3986 *bayatıġ ... ḳulı*] B_{14} *yçma yıġ* (satır altında *köp mġan*) *... ḳulı* | *içi ... bu*] A_{11} *eti inçke ... bıu* B_{14} *içi ... bil* || 3987 C'de bu beyit yok | *tapındı yılın*] B_{12} *tapundı yılın* (*yı-* noktasız) | *çıḫar ... yitürdi*] A_{12} *... idür-ti* B_{15} *çıḫar ...* || 3988 B'de bu beyit yok | *tın ... yolı*] A_{13} *a. til k. onggartı yolını* || 3989 A_{14}'te beyitin mısralarının yeri değiştirilmiş; sonra sayfa kenarında *song* ve *burun* sözleri yazılarak doğrusuna işaret edilmiştir | *men*] C_{13} *me*" || 3990 *bilümese ... çını*] A_{15} *bilmez men ... taʿat çı-nı* (*taʿat-çı-nı*?) B_2 *... ṭaʿaṭ çını* (ç noktasız) C_{14} *bilümez me*" *... çını* (*ç-* noktasız) | *uḫumaz munı*] A_{15} *uḳul-maz ḫanı* B_2 ve C_{14} *uḳulmaz m.* || 3991 *ṭaʿaṭıġ*] A_{16} *taʿat-tıġ* B_3 *ṭaʿaṭıġ* (satır altında *ṭaʿaṭıng*) | *bulsa ... tatıġ*] A_{16} *bolsa aymış-larıġ* C_{15} *bolsa b. aymışlarıġ* ||

3992 baḳa kör bu sözler kim aydım sanga
bu yanglıġ erürmü ayu bir manga

3993 ḳalı mundaġ erse kim aydım bu söz
tilin kön sözüm tut aya könġli tüz

C235 3994 haṿaḳa bulun bolma köndür könġül
kişike ḳatılġıl yorıġıl amul

OḌĠURMIŞ CEṾABI ÖGDÜLMİŞKE

3995 yanut birdi oḍġurmış aydı ḳadaş
munġaḍturdunġ emdi aġu ḳıldınġ aş

3996 tutayın sen aymış sözüg tınġladım
iligke barıp men tapuġ başladım

3997 tapuġḳa enġ aşnu törü bilgü öz
yime ḳılḳ ḳılınçı sözi sözke tüz

3998 kirü hem çıḳa bilse oldruġ turuġ
tapuġ bilmese er tek emger ḳuruġ

3999 negü tir eşitgil tapuġ bilgüçi
sınap bilmişin aydı azraḳ üçi

4000 bu beglerke tapmaḳ tilese özünġ
könġül til köni tut küḍezgil sözünġ

4001 törü hem tolḳu birle ögren tapuġ
tapuġ bildinġ erse yarudı yüzünġ

4002 kişide yıramış turur bu özüm
törü yoḳ toḳu yolḲ ne ḳılḳım sözüm

4003 negü teg ḳılur men beginġke tapuġ
yapılmış turur kör manga bu ḳapuġ

B289 4004 negüke küçer sen mini berk tutup
iligke tapın tip sözümni utup

3992 *bu ... bir*] A_{17} *ẹrür-mü buu yanglıġ a. ber* || 3993 *tilin kön*] A_{18} *bilin kön* B_5 *bilin* (*bi-* noktasız) *köz* || 3994 *haṿaḳa ... könġül*] B_6 *haṿi-ḳa* (satır altında *neſs-ke*) ... C_1 ... *yolung* | *yorıġıl amul*] A_{19} *tiril-gil a.* B_6 *y. amul* (kenarda *ʿaṃel*) C_1 *kötürgil ḳolung* ||

oḍġurmış ... ögdülmişke] B'de bu başlık yok | *cẹvabı*] A_{20} *cuvabı* C_2 *cẹvabı* (bundan sonra *ilig* yazılmış ve üzerinden çizilmiş)

3995 *birdi*] A_{21} *berti* || 3996 *tutayın ... sözüg*] A_{22} ... *sọsüng* B_8 *tutayı ... sözüng* C_4 *bütcyịn ...* | *iligke barıp*] A_{22} *ẹlig-ke b.* B_8 *i. birip* (*bi-* noktasız) C_4 *i. bạrıp* || 3997 *yime ... sözke*] A_{23} ... *ḳılınçın söz ọgren-gü* B_9 *tạpunmaḳ ḳılınçı ...* || 3998 *hẹm ... oldruġ*] A_{23} *ma* ... C_6 ... *olduruġ* | *emger*] A_{24} *ẹmti* ||

3992 İyice dikkat et, sana söylediklerim doğru mudur,
değil midir, açıkça söyle bana.

3993 Eğer sana söylediğim şekildeyse, bunu itiraf et,
sözümü tut, ey halis kalpli insan.

3994 Nefsinin ve havanın esiri olma, gönlünü doğrult,
insanlara karış ve huzur içinde yaşa.

ODGURMIŞ'IN ÖĞDÜLMİŞ'E CEVABI

3995 Odgurmış yanıt verdi ve dedi ki: Kardeş,
beni kederlendirdin, aşımı şimdi bana zehir ettin

3996 Tutalım ki, senin sözünü dinledim,
hükümdarın yanına gidip hizmete başladım.

3997 Hizmet için ilk önce kişi yolu töreyi bilmeli;
onun tavrı, hareketi ve sözü teşrifata uygun olmalı.

3998 O girmesini çıkmasını, durmasını oturmasını bilmeli;
kişi hizmet etmesini bilmezse boşa zahmete girmiş olur.

3999 Teşrifata vâkıf olan insan ne der, dinle;
tecrübesiyle o en az şu üç şey üzerinde durmuştur.

4000 Sen beylere hizmet etmek istersen,
gönlünü ve dilini doğru tut, sözüne hâkim ol.

4001 Töre ve usule göre hizmet etmesini öğren;
hizmet etmesini bilirsen başarılı olursun.

4002 Ben insanlardan uzaklaştım; töre bilmem, yol bilmem;
hizmete yakışacak ne tavır ve hareket, ne de sözüm var.

4003 Ben beyine nasıl hizmet ederim;
bu kapı artık benim için kapanmıştır.

4004 Niçin beni sıkıştırıyor ve her sözüme itiraz ederek,
hükümdarın hizmetine girmeye zorluyorsun.

3999 *negü ... bilgüçi*] A_{25} *n. ter ...* B_{11} *nigü ...* C_7 *nigü ... ḳılġuçı* | Dörtlük A'da ayrıca işaret edilmemiş; B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *şi'r* sözüyle ayırt edilmiştir || 4000 *sözüñg*] C_9 *közüng* || 4001 *hem*] A_{27} *me* | *yarıdı yüzüñg*] A_{27} *yıratı yıtsüng* B_{13} *yaradı özüng* C_{10} *yaradı y.* || 4002 *kişide yıramış*] A_{28} ve C_{11} *kişi-ke yaramaz* | *törü ... ne*] B_{14} *törü yoḳ* (*y-* noktasız; iki sütun arasında *maniᵏ yoḳ*) *toḳıu* (noktasız; satır altında *yoḳ yoḳ*) *y. ne* (*n-* noktasız) C_{11} *t. yoḳ* (yerine işaret edilerek sayfa kenarına yazılmış) ... || 4003 *negü ... begiñgke*] B_{15} *nigü ... bçginge* C_{12} *nigü ... meⁿ b.* | *yapılmış ... bu*] A_{29} *tudunmış* (*-n- ? -r-?*) *... buu* B_{15} *yapulmış ... kör* (satır altında *bu*) C_{12} *yapulmış ...* || 4004 *nigüke ... berk*] A_{30} *... men-i b.* B_1 *nigüke ...* C_{13} *nigüke k. seⁿ mini sen* | *tapın ... utup*] B_1 *tapun tut* (*t-* noktasız) *s. anut* ||

ÖGDÜLMİŞ CẹVABI OḌĠURMIŞḲA

A115

4005 yanut birdi ögdülmiş aydı bu söz
yime eḍgü ermez aya kör̃gli tüz

4006 seniñgdin kötürgey ilig bu törü
kerek erse oldur kerek tur örü

OḌĠURMIŞ CẹVABI ÖGDÜLMİŞKE

C236

4007 yanut birdi oḍġurmış aydı bu söz
iḍi yaḳşı ermez aya ḳılḳı tüz

4008 negü teg yaraşur sañga ya mañga
törü bilmese öz yorısa añga

4009 bu il itgü tutġu buḍun tüzgüke
bu begler tikildi ajun süzgüke

4010 bu il kün itigi bu begler işi
törü hem toḳu birle itti kişi

4011 anın ötrü begler uzattı elig
uḳuş utru tuttı yorıttı tilig

4012 iḍi yaḳşı aymış ajun ilçisi
biliglig uḳuşluġ buḍun başçısı

4013 ajun tutġuçı er uḳuşluġ kerek
buḍun basġuçıḳa kerek keḍ yürek

4014 bu iki bolunsa basa tapuġçı
törülüg toḳuluġ kerek bilgüçi

4015 anın ötrü begler beḍütür küçin
yaġı boynı yençer alır öz öçin

4016 biz emdi bu örgdi törü ursamız
negü teg yaraşur törü buzsamız

ögdülmiş ... oḍġurmışḳa] B'de bu başlık yok | *cẹvabı*] A_{31} *cuvabı*

4005 *birdi*] A_1 *berti* | *yime ... ermez*] A_1 *aġır terz-ke tudm-a* B_2 *am ters-ke tutma* || 4006 *kötürgey*] A_2 *kọdürti* | *tur örü*] A_2 *t. ọsü* B_3 *erse yürü* ||

oḍġurmış ... ögdülmişke] A_3 *o. cuvabı ọ.*

4007 *birdi*] A_4 *berti* | *iḍi ... öz*] A_4 *yim-e y. aymış ...* B_5 *yime eḍgü ...* C_1 *idi yaḫşı ... bilge öz* || 4008 *negü ... mañga*] A_5 *... sangga y-a mangga* B_6 ve C_2 *nigü ...* | *añga*] A_5 *yangga* || 4009 *itgü tutġu*] A_6 *ẹtgü tuyġu* B_7 *i. tutḳu* C_3 *i. yạpġu* | *tikildi ... sözgüke*] A_6 *tekil-ti acun tụsgü-ke* B_7 *tikindi ...* C_3 *tịkildi ...* || 4010 *itigi*] A_7 *ẹdingü* C_4 *itigli* | *ḥem ... itti*] A_7 *me ... ẹdti* B_8 ve C_4 *... it(t)i* || 4011 *anın ... elig*] A_8 *anı ... ilig* B_9 ve C_5 *... uzat(t)ı e.* | *tuttı ... tilig*] A_8 *... bilig* B_9 *ıḍtı yürüt(t)i tịlig* (t- noktasız) C_5

ÖĞDÜLMİŞ'İN ODGURMIŞ'A CEVABI

4005 Öğdülmiş yanıt verdi ve dedi ki: Ey halis kalpli,
bu söz de pek yerinde değildir.

4006 Hükümdar seni teşrifatla yükümlü tutmayacak;
sen istersen otur istersen ayakta dur.

ODGURMIŞ'IN ÖĞDÜLMİŞ'E CEVABI

4007 Odgurmış yanıt verdi ve dedi ki: Ey kâmil insan,
bu söz de pek yerinde değildir

4008 Töre bilmeden, şaşkın şaşkın dolaşmak,
sana ya da bana nasıl yakışır.

4009 Bu beyler memleketi düzenleyip idare etmek,
halkı düzene sokup dünyayı temizlemek için atanmışlardır.

4010 Insanlar halkın idaresini ve beylerin işini
belirli bir töre ve usule göre yürütür.

4011 Beyler bu şekilde memlekete hâkim oldular,
akıllı hareketleriyle emirlerini dinlettiler.

4012 Bilgili, akıllı ve halkın başında bulunan
dünya hâkimi çok güzel söylemiş.

4013 Dünyayı tutan insan akıllı olmalı;
halkın başında bulunan da yürekli olmalı.

4014 Bu ikisinden sonra, hizmetkârlar da
töre ve usule vâkıf olmalı.

4015 Beyler kudretlerini bunlarla yükseltir;
düşmanlarının başını ezer ve öçlerini alırlar.

4016 Bu kanun ve töreyi bizim kurmamız gerekirken,
töreyi bozmak bize nasıl yakışır.

---

tut(t)ı yorıt(t)ı t. || 4012 *iḍi ... ilçisi*] A_9 *iti ... acun i.* B_{10} *iḍi ... buḍlun başçı-sı* C_6 *idi yaḫşı* (yeri işaret edilerek sayfa kenarında yazılmış) ... | *buḍun başçısı*) B_{10} *ajun* (satır altında *dünya*) *işçi-si* || 4013 *ajun ... er*] A_{10} *acun ... er* B_{11} *ajun* (satır altında *dünya*) ... *er* | *basġuçıḳa ... keḍ*] A_{10} *basġu-ḳa buu k. ket* B_{11} ... *ök* (*ög*?) || 4014 B'de bu beyit yok | *bolunsa ... tapġuçı*] A_{11} *bıdılz-a ...* C_8 *bolup hem başa tutġuçı* | *törülüg toḳuluġ*] C_8 *tüzüldi uḷuşluġ* || 4015 *küçin*] A_{12} *ḷıatı* B_{12} *küçün* | *yençer ... öçin*] A_{12} *y. yadar oz atı* B_{12} ... *öçün* C_9 *yençip* ... || 4016 B'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *törü ursamız*] A_{13} *tor-e tuz-e-miz* B_{13} ve C_{10} *t. ursamız* (*-r-* üzerindeki işaretlere dikkat, *-z-*?) | *negü ... buzsamız*] A_{13} *bıdülz-e buu iz* B_{14} *tüzsemiz* C_{10} *tüzülse bu iz* ||

B290

ÖGDÜLMİŞ CEVABI OḌĠURMIŞḴA

4017 yanut birdi ögdülmiş aydı ḳadaş
iḍi ters iş ermez batar ḳılsa aş

4018 munu men bilir men bu öñgdi törü
ayayın men emdi sen ögren körü

4019 kişi bilmese ögrenür kör bilir
bilip ötrü yalñguḳ tilekke tegir

4020 muñgar meñgzetü aydı bilgi açuḳ
bu söz tutmaz erniñg biligi bıçuḳ

4021 toġa bilge toġmaz kişi ögrenür
toġa sözlemez til turu sözlenür

C237 4022 kişi ögrenip ötrü bilgẹ bolur
bilig bilse ötrü ḳamuġ iş önür

OḌĠURMIŞ CEVABI ÖGDÜLMİŞḴE

4023 yanıt birdi oḍġurmış aydı seniñg
tilekiñg bu erse tilek yoḳ meniñg

4024 ayı muñgḳarur sen bu kün sen mini
negü teg bolur ay bu tapġuñg ḳanı

4025 köñgülke kirürmi sözüñg tıñglayın
özüm ögrenürmü anı añglayın

4026 mañga ayġıl emdi törüni neçe
toḳularnı sayu atayu biçe

ÖGDÜLMİŞ CEVABI OḌĠURMIŞḴA

4027 yanut birdi ögdülmiş aydı tükel
köni sözlediñg söz aya eḍgü fal

ögdülmiş ... oḍġurmışḳa] A_{14} *ọ. cuvalı o.*

4017 *birdi ... ḳadaş*] A_{15} *berti ... yim-e* C_{12} *... bu ma | iḍi ... aş*] A_{15} *ayı terz ... bolur ḳ. ma* (*-a* üzerindeki noktaya dikkat) B_2 *ḍi ... batar* (*b-* noktasız) ... C_{12} *ayı* (*-y-* noktasız) ... *bolur ḳ. ma* ‖ 4018 *bilir ... törü*] A_{16} *bilür men buu ọ(n)gdi tapuġ* C_{13} *b. me*^{n} *... tạpuġ | men ... körü*] A_{16} *sangga mẹn ... ḳamuġ* C_{13} *sạnga mẹn ... ḳạmuġ*] ‖ 4019 *ögrenür ... bilir*] B_4 *kör turu ögrenür | bilip ... tegir*] A_{17} *bilip* (*-p* ?, *-g* ?) ... B_4 *... yạngluḳ tilekin bulur* C_{14} *... yạngluḳ ...* ‖ 4020 *meñgzetü ... bilgi*] A_{18} *yangsadıp* (bundan sonra bilgi yazılmış ve üzerinden çizilmiş) *ẹmdi b.* C_{15} *mẹngzep aymış biligli | tutmaz ... bıçuḳ*] A_{18} *tudmaz-a ẹrke bilgi uçuḳ* B_5 *t. ẹrning b. bịçuḳ* C_{15} *iş-ke tutmasa erke açuḳ |* Dörtlük, A'da ayrıca işaret edilmemiş; B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *şi*^{c}*r* sözüyle ayırt

ÖĞDÜLMİŞ'İN ODGURMIŞ'A CEVABI

4017 Öğdülmiş yanıt verdi: Kardeş bu iş o kadar ters değildir,
aş bir kere yapılsın, nasıl olsa yenir sindirilir, dedi.

4018 Ben bu kanun ve töreyi biliyorum, şimdi sana söyleyeyim;
sen de dikkatle dinleyerek öğren.

4019 Kişi bilmezse öğrenir bilir;
bildikten sonra dileğine erişir.

4020 Bilgisi açık olan, bu mesele hakkında bir söz söylemiştir;
bu sözü tutmayan insanın bilgisi yarımdır.

4021 Kişi doğuştan bilge doğmaz, sonradan öğrenir,
dil doğuştan konuşmaz, zamanla konuşmaya başlar.

4022 Kişi öğrenerek bilge olur;
bilgi sahibi olduktan sonra her işi yoluna girer.

ODGURMIŞ'IN ÖĞDÜLMİŞ'E CEVABI

4023 Odgurmış yanıt verdi: Senin istediğin buysa,
benim buna bir diyeceğim yok, dedi.

4024 Bugün sen benim canımı çok sıkıyorsun;
bu hizmet nasıl olur, söyle bakalım.

4025 Bu söz aklıma yatar mı, bir dinleyeyim;
ben de öğrenebilir miyim, bir anlayayım.

4026 Şimdi bana kaç türlü töre ve usul olduğunu,
isimlerini bir bir sayıp kesin olarak anlat.

ÖĞDÜLMİŞ'İN ODGURMIŞ'A CEVABI

4027 Öğdülmiş yanıt verdi: Ey bahtiyar insan,
mükemmel ve doğru bir söz söyledin, dedi.

---

edilmiştir ‖ 4021 *toġmaz*] C_{17} *bolmaz* | *toġa ... turu*] B_6 *bu söz sözlmez t. tıuru* C_{17} *toġup ...* ‖ 4022 *bolur*] A_{20} *bu ǫz* | *bilse ... önür*] A_{20} *... ǫnür* C_1 *bilge ...* ‖
oḍġurmış ... ögdülmişke] B ve C_2'de bu başlık yok | *cẹvabı*] A_{21} *cuvabı*
4023 *birdi*] A_{22} *berti* | *bu erse*] C_2 *bilir se*^{n} ‖ 4024 *ayı ... mini*] A_{23} *ayı m. men ... meni* B_9 *bu kẽn sẹn olur sẹn ilig-ke m.* C_3 *ayı* (*-y-* yerine *-n-* ile) *m. se*^{n} *... se*^{n} *mini* | *negü ... tapġung*] A_{23} *... tapġıng* B_9 ve C_3 *nigü ...* ‖ 4025 *anı aṅglayın*] A_{24} *yim-ẹ teng-leyin* C_4 *yime tẹngleyịn* ‖ 4026 A ve C'de bu beyit yok | *maṅga ... neçe*] B_{11} *maṇgar ... niçe* ‖
ögdülmiş ... oḍġurmışḳa] A_{25} *ö. cuvabı o.* B_{12} *oḍġurmış sözi ögdülmişke* C_5 *ö. c. odġurmış*
4027 *birdi*] A_{26} *berti* | *söz*] A_{26} *sen* ‖

B291 4028 uḳuşḳa yıralıḳ erdi aşnu yolunṅ
könilikke urdunṅ sen emdi ulunṅ

4029 men emdi ayayın eşitgil ögün
sen ögren yazılsu sanṅa bu tügün

4030 ḳalı ögrenür erse emdi özünṅ
tilin tıldama emdi kesgil sözünṅ

47.
ÖGDÜLMİŞ OḌĠURMIŞḲA BEGLERKE TAPINMAḲ TÖRÜSİN TOḲUSIN AYUR

4031 iki türlüg ol bu tapuġçı kişi
tapuġ ḳılsa itlür küninṅe işi

A116 4032 biri oġlan erken tapuġḳa kirür
talḳı bir beḍük bolsa ötrü ḳılur

4033 ikide talu eḍgüreki ol ol
kiçigde tapuġ ḳılsa bassa körṅgül

4034 neçe me bu kün söz sanṅa aysa öz
kiçiglerke başlap ayayın bu söz

4035 sözüg örte tutsa sonṅı yig bolur
ḳayu nenṅ yig erse tüpi ig bolur

4036 bışıġlıġ tilese bışurġu sözüg
bütünlük tilese bütürgü özüg

C238 4037 tapuġḳa açayın tise er ḳapuġ
kiçig oġlan erken ḳılınġu tapuġ

4038 törü hem tolḳu bilse tüzse yorıḳ
kirü hem çılḳa bilse itse ḳılıḳ

4039 tapuġḳa irig bolsa erte turup
körṅgül til kiçig tutsa ḳoḍḳı bolup

4028 *uḳuşḳa ... aşnu*] A_{27} *uḳuş-tın ...* B_1 *... maṇgmış | könilikke*] A_{27} *köni yollṛ-a* ‖ 4029 *ayayın ... ögün*] B_2 *ayayı eşitsü özüng | ögren ... tügün*] A_{28} *sangga bıı yasıl-su tıgün* B_2 *maṇga tut yarusu közüng*

ögdülmiş ... ayur] B_4 *beglerke tapunmalṛ bu tıurur* C_{10} *bab ö. ... tapunmalṛ ... aytur*

4031 *bu*] C_5 *kör | itlür küninṅe*] A_{31} *edlür k.* C_{11} *i. bu düşvar* ‖ 4032 *beḍük*] C_{12} *bidük* ‖ 4033 *eḍgüreki ol*] B_7 *er kör igi bu | bassa*] B_7 *sınsa* ‖ 4034 *neçe*] A_3 *yan-a | kiçiglerke*] A_3 *kiçig-ler-ni* ‖

4028 Önce tuttuğun yol akıldan uzaktı;
sen şimdi temelini doğruluk üzerine kurdun.

4029 Şimdi ben anlatayım, düşünerek dinle;
öğren ve bu düğüm senin için çözülsün.

4030 Eğer şimdi öğrenmek istersen,
sen sus ve beni dinle.

47.

ÖĞDÜLMİŞ ODGURMIŞ'A BEYLERE HİZMET EDİŞİN TÖRESİNİ VE USULÜNÜ ANLATIR

4031 Bu hizmetkârlar iki türlü olur;
hizmet ederlerse işleri günden güne yoluna girer.

4032 Bunlardan biri çocukken hizmete girer,
biri büyüdükten sonra bu işe bağlanır.

4033 Bunlar arasında küçükken hizmete girip
benlik ve gururdan geçenler daha iyidir.

4034 Her ne kadar bunları sana bugün anlatıyorsam da,
sözlerimi küçükleri göz önünde bulundurarak söyleyeceğim.

4035 Sözü kapalı tutarsan sonu çiğlik olur;
çiğ olan her şeyin altında zarar vardır.

4036 Olgun olmasını istersen sözü pişirmelisin;
doğruluk dilersen kendin doğru yoldan ayrılmamalısın.

4037 İnsan hizmet kapısını açmak isterse,
küçük yaşta hizmete başlamalıdır.

4038 Töre ve usulü bilmeli, hareketini düzeltmeli, girişi çıkışı
bilmeli, tavır ve hareketi edebli olmalı.

4039 Erkenden kalkıp hizmete hazır bulunmalı;
sözlerinde ve hareketlerinde mütevazı olmalı.

4035 *sözüg ... yig*] A_4 *sǫsüng ... bek* B_9 ... *ig* C_{15} ... *yęg* (*-ę-* harekeli) | *ḳayu ... bolur*] A_4 ... *ycg ęrz-e tụpi eg b.* B_9 *bütünlük bile tutşı ęr bḳlenür* C_{15} ... *yęg* (*-ę-* harekeli) ... || 4036 B'de bu beyit yok | *bışurgu sözüg*] A_5 *bışurġıl* (*b-*?) *sǫsüng* C_{15} *yışurġu* (*-ı-* noktasız) ... | *bütünlük ... özüg*] A_5 ... *bụdür-gil ǫsüng* C_{16} *bitünlük* (*-i-* noktasız) *t. bitürgü* (*bi-* noktasız, *-t-* noktası *-i-* üstünde) || 4037 *tise er*] A_6 *tez-e ęr* B_{10} ... *ęr* | *ḳılınġu*] A_6 *tapın-ġu* B_{10} *ḳılınġu* C_1 *ḳılınġu* || 4038 *hęm ... tüzse*] A_7 *m-e ... tụsz-e* B_{11} *h. tọḳu* (satır üstünde *taḳvi*) *b. birse* (*b-* noktasız) | *itse*] A_7 *ędz-e* B_{11} *ḳılsa* || 4039 *irig*] A_8 *ęrig* B_{12} *irig* (satır altında *ḥażır*) | *kiçig ... ḳoḍḳı*] A_8 *ḳoni t. ḳoslḳ-ı* B_{12} *k. tutsa ḳıllḳın* C_3 ... *ḳoḍḳı* ||

4040 yumuşḳa irig bolsa yügrü turu
ḳulaḳ köz yiti tutsa aşru körü

4041 özinde uluġḳa tapuġ ḳılsa öz
tilin beklese keḍ ḳatıġ tutsa söz

B292 4042 tapuġuġ oṉgarsa bu yaṉglıġ kiçig
begiṉge yaġudı oṉgardı keçig

4043 kirür hem çılḳar bolsa anda naru
ötünse ötüg saṽ törüçe körü

4044 kiçig ḳur bu yirke tege türçise
negüke yararın seçer beg basa

4045 tapuġçı tetig erse ḳıllḳı bütün
ötügke yarar bu ḳopar terk ḳutun

4046 atım ersig erse bolur olṣ yaçı
köni erse ḳılḳı bolur tamġaçı

4047 ḳılınçı arıġ erse körklüg yüzi
iḍişçi lḳılur beg ay köṉgli yazı

4048 bitig bilse saḳış aġıçı bolur
uḳuş ög keḍ erse bitigçi bolur

4049 bularda ḳayulḳa ulansa bu öz
iḍi ḳorlḳu aynu tapuġ ḳılġu uz

4050 negü tir eşitgil tapuġ ḳılġuçı
tapuġ yetrüp ötrü tilek bulġuçı

4051 yüz utru turur bolsa begke özüṉg
iḍi ḳorḳu turġıl küḍezgil közüṉg

4052 ḳılınç it yorılṣ tüz özüṉgni küḍez
köṉgül til köni tut lḳısurġıl sözüṉg

C239 4053 tapuġ birle itlür ḳamuġ türlüg iş
tapuġ birle ḳaṽşur saṉga eḍgü iş

4040 *yumuşḳa ... bolsa*] A_9 *yumuş işke bolz-a bıu* B_{13} *ṭapuġḳa ...* | *yiti*] A_9 *yidilk* B_{13} *köni* C_1 *yiti* || 4041 *özinde*] A_{10} *ọsin-tin* B_{14} *özüngde* C_5 *özinde*^{n} || 4042 *tapuġuġ ... kiçig*] A_{11} *tapuġ-çı ... keçig (ke-?)* B_1 *... kiçig* | *yaġudı ... keçig*] A_{11} *yanut-ı ...* B_1 *ongardı keçreklig işig* C_6 *... kiçig* || 4043 *kirür ... anda*] A_{12} *... andın* B_2 *kirü ... bolġa anda* | *ötünse ... körü*] A_{12} *ọdün-ge ọdüg saṽ ṭọrü-çekerü (-k-?)* B_2 *ötüngey ...* C_7 *... kirü* || 4044 *yirke tege*] A_{13} *yerke tegü* B_3 *yirke tege* C_8 *yçr-ke (-ç- harekeli) tege* | *negüke ... beg*] A_{13} *n. yararın* (*-ın-* düzeltilmiş) ... B_3 *bulur beg tilekin mụnṇngda* C_8 *nigüke ... teg* || 4045 B'de bu beyit yok | *tapuġçı*] A_{14} *tulan-ġu* || 4046 *ersig ... yaçı*] A_{15} *yaz-a ...* B_4 *... oḳtaçı*

4040 Her işi süratle ve vaktinde yapmalı; işine
iyice dikkat ederek gözü kulağı tetikte bulunmalı.

4041 Kendisinden büyüğe hizmet etmeli;
dilini tutmayı bilmeli, ulu orta söz söylememeli.

4042 Böyle bir genç hizmette başarı gösterirse
beyine yakın olur ve merhaleleri başarıyla geçer.

4043 Bundan sonra girerken çıkarken, dilek ve ricaları
arz ederken usulüne göre hareket etmeli.

4044 Küçük rütbeli kişiler bu mertebeye erişince,
bey bundan sonra onların yapacakları işleri saptar.

4045 Hizmetkâr akıllı ve doğası dürüst olursa, o dilekleri
hükümdara arz işine yarar ve çabuk yükselip ikbale erer.

4046 Iyi nişancı ve cesursa o okçu ve yaycı olur;
doğası doğruysa mühürdar olur.

4047 Tavrı ve hareketi temiz, güzel yüzlü ise,
onu bey sâki yapar, ey iyi kalpli insan.

4048 Yazı ve hesap işlerini bilirse hazinedar olur;
anlayış ve zekâsı iyiyse kâtip olur.

4049 İnsan bunlardan hangisine erişirse erişsin,
çok dikkatli ve ihtiyatlı olmalı, çok iyi hizmet etmeli.

4050 Hizmet eden ve hizmeti sayesinde
dileğine kavuşan kişi ne der, dinle.

4051 Beyin huzurunda bulunurken, çok dikkatli ol,
görülmeyecek şeylere bakma, onları görme.

4052 Hareketini doğrult, tavrını düzelt, kendini gözet;
gönlün ve dilin dürüst olsun, sözünü kısa kes.

4053 Her türlü iş hizmet ile yoluna girer;
hizmet sayesinde insan iyi arkadaşlara sahip olur.

(satır altında *oḳuçı*) C_{10} *erse ersig ...* | *erse*] B_4 *bolsa* || 4047 *iḍişçi ... yazı*] B_5 *iḍliş-çi ... tüzi* || 4048 *aġıçı*] B_6 *aġıçı* (satır altında *ʿaḳıl-lıḳ*) | *keḍ erse*] A_{17} *kuḍesz-e* || 4049 *öz*] A_{18} *söz* | *iḍi ... ḳılġu*] A_{18} *çti ḳorḳ-nu aynu* (*-y-*?) ... B_7 *i. seṽnü keḍ ḥem yaṇut ḳılsa* C_{13} *idi ḳ. aynu* (*-y-* noktasız) ... || 4050 *negü tir*] A_{19} *n. ter* B_8 ve C_{14} *nigü t.* | *bulġuçı*] C_{14} *ḳolġuçı* | Dörtlük, A'da ayrıca işaret edilmemiş; B'de çizgiler, C'de ayrı satırda *şi'r* sözüyle ayırt edilmiştir || 4051 *iḍi ... közüñg*] A_{20} *çti ... koṣüng* B_9 *iḍi ḳorḳınu ... özüñg* || 4052 *it ... küḍez*] A_{21} *çt ... tiling-ni kuḍez* B_{10} *... tutun* | *ḳısırġıl*] A_{21} *ḳısırġu* B_{10} *bışurġıl* || 4053 B'de bu beyit yok | *itlür*] A_{22} *çdlür* | *iş*] A_{22} *eş* ||

4054 negü eḍgü ḳolsa sanı̄ga bu özünīŋ
tapuġ ḳıl tapġunīŋ yaruṭġay yüzünīŋ

4055 ḳalı begke utru turur erse sen
közünīŋ yirde tuṭġıl ḳulaḳ törde sen

4056 elig ḳavşuru tut aḍaḳını̄ŋ tüze
bu onīŋ elginīŋ urġıl sol elginīŋ öze

4057 ḳapuġda kirürde onīgunīŋ aşnu manīŋ
tilin yarlıḳarda ögünīŋ birle anīŋ

4058 ötüg ötnür erken köni tut elig
iki tiz bile sök tüzün bol silig

4059 ḳıya baḳma anda solun ya onīgun
özünīŋ eymenü tur eşit söz ögün

B293 4060 sanı̄ga söz ayıtsa ötün söz çını
cẹvab birse yarlıġ tegürgil köni

4061 süçig içme boşlaġ yorıma yavа
yaraġsız yavuz işte ḳaçġıl ivе

4062 eşitmiş sözüg sen eşitmedük it
közünīŋ körmişin sen körünmedük it

4063 bu yanı̄glıġ tapınsa yaransa kişi
ḳutı künde artar kör itlür işi

4064 ḳayusı alur ḫil bolur ḫil başı
ḳayusı at aḍġır öze il başı

4065 ḳayusı sü başı ḳayusı ḥaciḇ
ḳayusı ılımġa bolur söz açıp

A117 4066 bu ḳurlḳa tegip uz tapınsa bu er
uluġluḳlḳa yetlür tükel arzu yir

4067 ḳayulḳa ögelik tegirög bolur
ḳayu kök ayulḳluḳ öze at alur

4054 B'de bu beyit yok | *negü*] C_2 *nigü* | *yaruṭġay*] A_{23} *yaruġay* C_2 *yaraġay* || 4055 *turur erse*] A_{24} *t. bolz-a* B_{11} *yorır* (*y-* noktasız) *e.* C_3 *tṭırur bolsa* | *yirde*] A_{24} *yerde* B_{11} *yịrde* C_3 *yẹrde* (*-ẹ-* harekeli) || 4056 *elig ... aḍlaḳını̄ŋ*] A_{25} *ilig ḳavşur-a ...* B_{12} *... tur aḍaḳın* C_4 *ilig ḳarşu tut sẹn a.* | *onīŋ ... elginīŋ*] A_{25} *... ilging* B_{12} *sol el-ni ...* C_4 *s. elgingi ur ...* || 4057 *ḳapuġda ... manīŋ*] A_{26} *ḳapuġ-ḳa ḳ. o(n)gun a. man* C_5 *ḳạpuġ-da*[n] *...* | *tilin ... anīŋ*] A_{26} *tiling ... an* || 4058 *iki ... bol*] A_{27} *... çöḳ tṭısün buu* B_{14} *i̧ki ...* C_6 *... şök ...* || 4059 *solun ya*] A_{28} *solun-ı* (veya *s. y-ạ*?) | *ögün*] B_{15} *ögün* || 4060 *ötün*] B_1 *o̧ḳun* C_8 *ayıt* | *cẹvab birse*] A_{29} *cuvab berz-e* || 4061 *süçig ... boşlaġ*] A_{30} *suçüg i. yavḷak* | *işte ... ivе*]

4054 Herhangi bir iyiliğe ulaşmak istersen önce hizmet et;
hizmetin senin yüzünü güldürür.

4055 Beyin huzurunda bulunduğunda
gözün yerde, kulağın başköşede olsun.

4056 Ellerini kavuştur, ayaklarını birbirine bitiştir;
sağ elini sol elin üzerine koy.

4057 Kapıdan girerken önce sağ ayağını at;
sana emir buyrulurken aklın fikrin onda olsun.

4058 Bir şey arz ederken ellerini aşağıya doğru sarkıt;
iki diz üzerine çök, arzı içtenlik ve sükûnla yap.

4059 Huzurdayken sağa sola bakınma;
korku ve hürmet üzere ol, sözü dikkatle dinle.

4060 Sana bir söz sorarsa doğruyu söyle;
cevap verirse emrini sadakatle yerine getir.

4061 İçki içme, faydasızca ve boşa dolaşma;
yakışmayan ve kötü işlerden derhal uzaklaş.

4062 İşittiğin sözleri işitmemiş gibi ol,
gözünün gördüklerini görmemiş gibi ol.

4063 İnsan böyle hizmet eder ve kendisini beğendirirse,
ikbali günden güne artar, işi yoluna girer.

4064 Bunlardan kiminin emrine takım verilir ve o takımbaşı olur;
kimi at aygır üzerinde il-başı olur.

4065 Kimi su-başı, kimi de hacib,
kimi hükümdarın sırrını verdiği kâtibi olur.

4066 Bu derecelere erişip iyi hizmet edenler
büyüklüğe ulaşır ve bütün arzularına kavuşur.

4067 Kimi aklıyla öğeliğe yükselir;
kimi kök-ayukluk ile şöhret bulur.

A_{30} ... *evc* B_2 *erse* ... C_9 *iş-te*" ... || 4062 *sözüg* ... *it*] A_{31} ... *et* (düzeltilmiş) B_3 *sözüngni* ... | *közüg* ... *it*] A_{31} *koşung körmiş-i-ni korüm-medük et* C_{10} *közün körmiş erse* ... || 4063 *tapınsa yaransa*] A_{32} *t. buz-a-mış* B_4 *tapınsa yaransa* C_{11} *tapunsa bu samış* | *itlür*] A_{32} *edlür* || 4064 *alur*] A_{33} ve C_{12} *alır* | *at* ... *başı*] B_5 *at* ... *işi* || 4065 *kayusı* ... *başı*] A_{34} *l. sıtı b.* C_{13} *kayu sıtı başı kör* | *ılınga*] A_{34} *alınga* (satır altında UH: *kadip*, *-d-*?) || 4066 B'de bu beyit yok (krş. beyit 4072) | *tapınsa*] C_{14} *tapunsa* | *yetlür* ... *yir*] A_1 *edlür* ... *yer* C_{14} *yetlür* (*-e-* harekeli) ... || 4067 *kayulka* ... *bolur*] A_2 ... *tegip og* b. B_7 *kayusı bolur ög ögelik bulur* | *kök* ... *alur*] A_2 *kün oyuk-lulz-ta öz at olur* B_7 *köngü yulık* (*y-* ve *-ı-* noktasız) ||

4068 ḳayusı ınanç beg ḳayu çaġrı beg
ḳayusı tigin beg ḳayu çaẏlı beg

4069 ḳayu yaẏġu yuġruş bolur il begi
ḳayu atı teñgsiz bolur er ögi

C240 4070 bu yirke tegi ol tapuġçı ḳurı
munıñgda naru yoḳ aġırlıḳ ḳurı

4071 bu ḳurḳa tegürse tapuġçıġ bu beg
ötedi tapuġçı ḥalḳın öggü teg

4072 bu ḳurḳa tegip er tapınsa birer
iḍi keḍ tusulur begi arzu yir

4073 ḳalı ornasa bu otun er ili
iḍi ök uluġ yas ḳılur bu ḳulı

4074 iḍi yaḳşı aymış ulḳuşluġ bügü
tegimsiz kişike bu ḳur birrnegü

4075 talḳı munda yigrek ayur bu bilig
biligsizke birme aya beg elig

4076 uḳuşsuz kişiler bilig artatur
biligsiz kişiler buḍun yaẏrıtur

4077 biligsizke birse begi ḳur orun
beginñge yazıġlı munı bil burun

B294 4078 uluġluḳḳa tegse ulḳuşsuz kişi
iḍisi başın yir ay ilçi başı

4079 kerek emdi begler tapuġçı ḳulın
biligi teñginçe beḍütse ulın

4080 ḳuluġ keḍ sınaġu ḳılınçı yañgı
uḳuşı teñgînçe tegürgü öñgi

4081 baġırsalḳ kerek ḳul beginñge açır
anı ötrü begler açınsa tegir

4068 *beg ... beg*] B_8 *teg ... teg* | *ḳayusı ... beg*] A_3 *ḳ. kök erken ...* B_8 *ḳ. kör tigin* (noktasız) *teg ... teg* C_{16} *ḳ. kök irken ...* ‖ 4069 B'de bu beyit yok ‖ 4070 *bu ... ḳurı*] A_5 *buu yerke ...* B_9 *ḳayuḳa tegir ... ḳulı* C_1 *b. yirke ...* | *munıñgda ... ḳurı*] A_5 *munung-tan nar-ı ...* B_9 *munungda* (*-nu* satır üstünde yazılmış) *naruḳı a. yoḳ* C_1 *munung-da ...* ‖ 4071 B_{11}'de bu beyit 4072'den sonra geliyor | *tegürse tapuġçıġ*] B_{11} *teġürtse tapuġçı* | *tapuġçı*] C_2 *tapuġçıġ* ‖ 4072 B_{10}'da bu beyit 4071'den önce geliyor (krş. bir de beyit 4066) | *tegip ... birer*] A_7 *t. öz tapınz-a buu er* B_{10} *tapunsa teġip er birer* C_3 *teġip öz tapunsa bu er* | *iḍi ... yir*] A_7 *ẹti ... yer* B_{10} *uluġluḳ-ḳa teġnür yatıp arzu yir* ‖ 4073 *ornasa ... ili*] A_8 *... ẹli* B_{12} *bir urunsa otun er tili* | *iḍi ... yas*] A_8 *ẹti o̧k u. yaz* B_{12} *... iş* C_4 *... yaş* ‖ 4074 *iḍi ... bügü*]

4068 Kimi inanç-bey, kimi çağrı-bey,
kimi tigin-bey, kimi çavlı-bey olur.

4069 Kimi yavgu, kimi yugruş veya il-beyi,
kimi unvanının eşi olmayan er-ögi olur.

4070 Hizmetkârların dereceleri buraya kadardır;
bundan sonra onlar için artık bir yükseliş derecesi yoktur.

4071 Bir bey hizmetkârlarını bu derecelere yükseltirse, onlara
hakkını kendisine minnettar bırakacak kadar ödemiş olur.

4072 Bu derecelere yükselen her hizmetkâr kendi görevini yaparsa,
o beyine çok faydalı olur ve bey de arzusuna kavuşur.

4073 Eğer bu mevkilere küstah ve aşağılık adamlar yerleşirse,
bu hizmetkârlardan beye büyük zararlar gelebilir.

4074 Akıllı ve hakîm insan çok güzel söylemiş:
Layık olmayan kişilere bu mevkiler verilmemeli.

4075 Bilgili insan bundan daha iyi söylemiş:
Ey beyim, bilgisizin elinden tutma, demiş.

4076 Akılsız kişiler bilgiyi tahrif eder;
bilgisiz kişiler halkı harap eder.

4077 Eğer bir bey bilgisizi yükseltir ve ona makam verirse,
şunu önceden bil ki, o kişi beyine sadakat göstermez.

4078 Akılsız kişi büyüklüğe ulaşırsa, ey büyük hükümdar,
o efendisinin başını yer.

4079 Onun için beylerin hizmetkâr kullarının derecelerini
onların bilgileri nispetinde yükseltmeleri gerekir.

4080 Kulu önce, tavrı ve hareketi bakımından iyice sınamalı;
sonra anlayışı nispetinde ona paye vermeli.

4081 Kul sadık olmalı ve her vakit beyini korumalı;
beylerin ancak böyle kullara ihsanda bulunması doğru olur.

A_9 ... *begü* B_{13} *ịḍi yaḷḳşı* ... C_5 *idi yaḫşı* ... | *tegimsiz* ... *birmegü*] A_9 ... *budar ber-megü* B_{13} *ṭegim-süz* ... || 4075 B'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *munda* ... *bu*] A_{10} *m. yegrek tuduz-tı* B_{14} *m. yigrek* ... C_6 *munda*^{n} *yegrek* (-*ẹ*- harekeli) *tutuzdı* | *birme* ... *elig*] A_{10} *berm-e* ... *ilig* || 4076 B'de bu beyit yok || 4077 B'de bu beyit yok | *birse*] A_{12} *berz-e* || 4078 *uḷuşsuz*] C_9 *biligsiz* (-*g*- çizgisi -*l*- üzerinde) | *iḷisi* ... *yir*] A_{13} *ḍez-i b. yer* B_1 *ịḍisi* ... C_9 *idisi* ... || 4080 *ḷuluġ* ... *yaṅgı*] A_{15} *ḳılık* ... B_3 ... *ṭṇgi* (-*n*- noktasız) C_{11} ... *yaṇgı* (*y*- noktasız) | *tegürgü öṅgi*] B_3 *kötürgü yaṇgı* || 4081 *begiṅge*] B_4 *bẹgini* | *anı*] B_4 *anın* ||

4082 negü tir eşitgil törü birgüçi
törü birle beglik işin itgüçi

4083 neçe ḳul beḍüse ḳul atı ḳul oḳ
beḍütmiş begiñge tapuġçı ol oḳ

4084 neçe beg kiçig erse atı beg ök
tapuġçı atında beg atı yig ök

4085 ay begler aġırlap beḍük bolmış er
basınına begiñgni beḍük tut aġır

4086 öçeşme bu begler bile sen bolup
sözin sözlemegil meġeŗ keḍ körüp

C241 4087 olar ḳut tururlar ḳut elgi uzun
küyer ot tururlar küyürgey özün

4088 zẹmane. tururlar zẹmane. bile
yaraşıḳ kerek er sevinse küle

4089 taḳı yaḳşı aymış sınap bilmiş er
tapuġ birle ḳopmış tilek bulmış er

4090 küle baḳsa begler saŋga öz közün
sevinme aŋgar sen küvenme özün

4091 tapuġḳa tayanma kötürme köŋgül
saŋga tügge begler yaŋgılsa yüzün

B295 4092 kiçig ya uluġ tut ne çavluġ külüg
tapuġçı tapuġçı turur belgülüg

4093 ḳatıġlanġu begke tapuġ yazmasa
tapuġçı yolında oŋgın azmaza

4094 neçe me yaḳın tutsa begler sini
özüŋgni unıtma yorıġıl köni

4095 neçe eḍgü tutsa özüŋg ḳorḳu tur
işimsinmegil sen ḳıya baḳnu tur

4082 A_{17}'de mısraların yeri değiştirilmiş; sonra sayfa kenarında *burın* ve *song* sözleri yazılarak düzeltilmiş | *negü ... birgüçi*] A_{17} *n. ter ... bergüçi* B_5 ve C_{13} *nigü ...* | *işin itgüçi*] A_{17} *i. ẹdgü-çi* C_{13} *işin* (*-ş-* noktasız, *-n* dikkat) || 4083 *ḳul oḳ*] B_6 *ḳuluḳ* | *beḍütmiş ... ol*] A_{18} *bedümiş ... ol* (satır üstünde yazılmış) || 4084 *atında ... yig*] A_{19} *... yeg* B_7 *keḍinde ... keḍ* C_{15} *... yig* || 4085 *er*] A_{20} ve C_8 *ẹr* | *basınına ... beḍük*] A_{20} *... begüg* B_8 *beḍükı bil ...* || 4087 *elgi*] A_{22} *ilgi* | *tururlar ... özün*] A_{22} *turur kör k. ọsün* B_{10} *tụrurlar küyürgen közün* || 4088 *er sevinse*] B_{11} *ẹr sẹvünse* C_2 *e. sẹvünse* || 4089 *toḳı ... er*] A_{24} *... söz-ler ... ẹr* B_{12} *iḍi y. aymış ... ẹr* C_3 *taḷı yaḥşı sözler ...* | *ḳopmış ... er*] A_{24} *ḳoymış ... ẹr* B_{12} *... ẹr* | B_{13}'te 4089'dan sonra daha şu beyit gelmektedir:

ne cḍgü nẹng ol (bu) biligler sözi
bilig-ler sözi körse barçın çuzı

4082 Kanun koyan ve kanun ile beylik işini
düzenleyen insan ne der, dinle.

4083 Ne kadar yükselirse yükselsin kulun adı kuldur;
o yükselten beyine karşı her vakit hizmetkâr olarak kalmalıdır.

4084 Bey ne kadar küçük olursa olsun onun adı beydir;
bey adı hizmetkâr adından her zaman üstündür.

4085 Ey beylerin değer verip yükselttikleri kişi,
beyine karşı gelme, onu büyük bil, ona hürmet et.

4086 Sen bu beylerle rekabete kalkışma; iyice düşünmeden,
ancak onların kullanmaya yetkili olduğu sözleri söyleme.

4087 Onlar ikbaldir, ikbalin eli her şeye uzanır;
onlar yanar ateştir, başkalarını yakarlar.

4088 Onlar zemânedir; sevinmesi ve yüzünün gülmesi için
insanın zemâne ile uzlaşması gerekir.

4089 Sınayıp bilmiş ve hizmetle yükselerek,
dileğine kavuşmuş insan, güzel söylemiş.

4090 Sana beyler güler yüz gösterir ve teveccüh ile bakarsa,
sen buna sevinme ve ona güvenme.

4091 Hizmete güvenip gurur getirme; eğer yanılırsan,
beyler sana tekrar kaş çatarlar.

4092 İster büyük ister küçük, ister şöhretli ve namlı olsun,
şu kesindir ki, hizmetkâr hizmetkârdır.

4093 Gayret etmeli, beye karşı hizmette kusur etmemeli
ve hizmet yolundan şaşmamalıdır.

4094 Beyler seni ne kadar kendilerine yakın tutarlarsa tutsunlar,
sen kendini unutma ve doğruluktan ayrılma.

4095 Beyler sana ne kadar iyi davranırsa davransın, onlardan
emin olma, onları kendine eş sayma; daima etrafını kolla.

Dörtlük, A'da ayrıca işaret edilmemiş; B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *ṣi'r* sözüyle ayırt edilmiştir || 4090 *sañga öz*] B_{14} *kişilke* | *sevïnme ... kövenme*] A_{25} *s. angga ...* B_{14} *seẋünme ... ınanma* C_5 *seẋünme ...* || 4091 *tayanma*] B_{15} *ınanma* | *sañga ... yüzün*] A_{26} *tapuġ tegge* (*-g-?, -p-?*) *ol beg tọngül-se* (*-se* dikkat; *sẹn?*) *yụsün* B_{15} *sạnga tüg(g)e bẹgler yạngılsa yüzün* (*y-* üstündeki noktalara dikkat, *t-?*) C_6 *tạpuġ tigey ol yig tügülse tüzün* || 4092 *ne çavlıġ*] A_{27} *ne çavlıġ* B_1 *ne* (*n-* noktasız) *ç.* | *tapuġçı turur*] B_1 *tạpuġda tıırur* || 4093 *beglke tapuġ*] B_2 *bẹgler tạpın* | *tapuġçı yolında*] B_2 *tạpunmış y.* C_8 *t. yolında*[11] || 4094 *neçe ... sini*] A_{29} *neçem-e ... sen-i* C_9 *... sïni* | *unıtma*] A_{29} *unuclm-a* || 4095 *ḳorḳu*] B_4 *ḳorḳa* | *işimsinmegil ... ḳıya*] A_{30} *ışım-sın-maġıl ...* B_4 *işensinmegil sẹn ḳına* (*-ı-* noktasız) C_{10} *işimsinmegil sẹn ḳıya* ||

4096 ara ot bolur kör ara suv bolur
ara küldürür kör ara yıġlatur

4097 bu üç nen̄gke bolma yaḳın ḳoşnısı
küyer ot aḳar suv bu begler küsi

4098 kür arslanḳa oḳşar körü tursa beg
öge tegse yumşar bolur torlḳu teg

4099 ḳalı basnu tegse buşar baş keser
tamurın teşer kör sorup ḳan içer

A118 4100 buşar öḍte barma begin̄gke yaġuḳ
ḳalı bardın̄ġ erse uçuzluḳ anuḳ

4101 ayıttuḳta sözle oḳıduḳta kir
sẹlamẹt tirilgil tuçı bol aġır

4102 telim sözni eştip eşitmez itin
közün körmişin̄gni yitürgil ḳatın

C242 4103 negü tir eşitgil özin tutnur er
öḍinde kirip kör ötüg ötnür er

4104 kirü tur tiseler aġırlıḳ öküş
çıḳa tur tise kör yüzün̄gke söküş

4105 közün̄gni küḍezgil özün̄gni tutun
özin tutġuçı er ajunda küsüş

4106 üç işte yıraḳ tur ḳatıġlan usa
biri ḳılma beglik söz aydım kese

4107 taḳı biri yalġan biri sulḳluḳ ol
bu üç iş üçegü tüpi yolḳluḳ ol

4108 yon̄gama kişig sen uşaḳ sözleme
köni sözlegil söz barın kizleme

B296 4109 özün̄gni arıġ tut ḳamuġdın sın̄gar
arıġ ol bu begler arıġ nen̄g sev̇er

4096 *bolur kȯr*] A_{31} ve C_{11} *bolurlar* | *küldürür ... yıġlatur*] A_{31} *kụl-türür-ler ...* C_{11} *yıġlaturlar a. küldürür* ‖ 4097 *bolma*] A_{32} *vė* C_{12} *bolmaz* | *begler küsi*] B_6 *ol bẹlgüsi* ‖ 4098 *oḳşar ... beg*] A_{33} *... barz-a b.* B_7 *oḥşar bu bẹgler özi* C_{13} *oḥşar ...* | *bolur ... teg*] B_7 *bu torḳu çuzı* ‖ 4099 *basnu ... buşar*] A_{34} *b. barz-a basar* B_8 *buşnu tẹgse* b. C_{14} *basnu tẹgse bąsar* | *teşer ... içer*] B_8 *yąşar ... içe(r)* C_{14} *tẹşer ...* ‖ 4100 *öḍte ... yaġuḳ*] A_1 *... beginge yavuḳ* B_9 *özde bąrma bẹginge yąġuḳ* ‖ 4101 *ayıttuḳta*] B_{10} *ayıt(t)uḳ-ta* C_{16} *ayıt(t)uḳta* | *tuçı*] B_{10} *tuşı* ‖ 4102 B'de bu beyit yok (krş. beyit 4062) | *eştip ... itin*] A_3 *... ẹdin* C_{17} *eşitip sẹn eşitmez itin* | *közün ... ḳatın*] A_3 *kọsüng ... ḳadın* C_{17} *... yitürgil ḳatın* ‖ 4103 *negü ... er*] A_4 *n. ter ẹ. öz-in* (*kö-*?) *ẹr* B_{11} *nigü t. eşit bu ö. tıtnur ẹr* C_1 *nigü ... özüg ...* | *kirip*

4096 Onlar bazen ateş olur, bak, bazen de su olurlar;
bazen güldürürler, fakat bazen de insanı ağlatırlar.

4097 Şu üç şeye yakın komşu olma;
yanar ateş, akar su ve bu beylerin şan ve şöhreti.

4098 Dikkat edersen, bey pek yürekli arslana benzer;
överek yaklaşırsan yumuşar, ipek gibi olur.

4099 Eğer ona saygısızca yaklaşırsan hiddetlenir ve baş keser,
damarını deler, insanın kanını emer, içer.

4100 Hiddetlendiğinde beyine yaklaşma;
eğer yaklaşırsan itibardan düşeceğin kesindir.

4101 Sorduğunda söyle, çağırdığında yanına gir;
sağ ve selamet yaşa, daima ikbalde ol.

4102 Birçok sözü duyduğun halde duymamış gibi davran;
gözünle gördüklerini içinde gizle.

4103 Nefsine hâkim olmasını bilen ve vaktinde girip
hükümdara maruzatta bulunan insan ne der, dinle.

4104 "Gir!" derlerse, bu büyük bir lütuftur;
"çık!" derlerse, bu insanın yüzüne karşı bir hakarettir.

4105 Gözüne ve nefsine hâkim ol;
nefsine hâkim olan insan bu dünyada azizdir.

4106 Mümkün olduğu kadar gayret et, şu üç işten
uzak dur: biri beylik taslamadır, sözüm kesindir.

4107 Biri yalan, biri de tamahkârlıktır;
bu üç işin üçü de sonunda insanı mahveder.

4108 Başkaları hakkında gammazlık etme, dedikodu yapma;
doğru sözü söyle, doğruyu gizleme.

4109 Her bakımdan kendini temiz tut;
bu beyler temizdir ve temiz şeyleri severler.

... *er*] A_4 *kirig-li ọdüg* ... B_{11} ... *ẹr* C_1 *kirigli ötüg* ... | Dörtlük, A'da ayrıca işaret edilmemiş; B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *şi'r* sözüyle ayırt edilmiştir || 4104 *tiseler*] A_5 *tez-e balḳ* | *tise* ... *sökü̇ş*] A_5 *tez-e-ler yu̧sin-ge sọkü̇ş* B_{12} ... *sökü̇ş* (-ş sayfa kenarında yazılmış olmalı, fotoğrafa girmemiş) || 4105 *közün̄gni* ... *tutun*] A_6 *ọsüng-ni tudun-ġıl su̧vung-nı ḳu̧dez* C_4 *özüng-ni tutunġıl sa̧vung-nı küdez* | *er* ... *kü̇sü̇ş*] A_6 *ẹr acun-ta ḳu̧sü̇ş* B_{13} *ẹr eren-de ḳu̧şü̇ş* (satır altında *'aziz*) C_4 ... *kü̇şü̇ş* || 4106 *işte* ... *ḳatıġlan*] A_7 *i. ḳadıġ-lan yıralḳ tur* B_{14} *iş-de* ... C_5 *iş-te*[11] ... | *beglik*] C_5 *yig-lik* || 4108 B'de bu beyit yok | *yoñgama*] A_9 *yo(n)gam-a* C_7 *tongama* | *söz*] A_9 *sen* || 4109 *begler* ... *neñg*] C_1 *beglik arıġlıḳ* ||

4110 özüñg ḳarşıḳa kirse baḳnu yorı
sini kim aġırlar aġırla anı

4111 küvẏezlenme elgiñg sala kirmegil
elig alşu tutşu yime turmaġıl

4112 özüñg oldurur erse ornuñg bilin
kişig satġamaġıl siliglik ḳılın

4113 ḳaḳırma sen anda ya suḍma ḳatıġ
otunluḳ bolur bu kiterür tatıġ

4114 yana baġdaş ilme yanın yatmaġıl
ünün ḳatġura sen ḳatıġ külmegil

4115 yana alma tırñgaḳ aḍışma butuñg
uçuzluḳ tegürgey iletgey ḳutuñg

4116 seniñgde uluġraḳ sözin sözlese
sözüg barça ḳoḍġu anı tıñglasa

4117 köni sözle sözni ḳızartġay eñgiñg
sözüg sözlemegil męgęr öz teñgiñg

4118 içip ḳarşıḳa kirme özni tutun
yaraġsız bolur ol içigli otun

C243 4119 bu üç neñg turur er küḍezmese öz
başın alsıḳar terk eşit uş bu söz

4120 birisi bu begler sözin tutġu beg
küḍezgü anı öz sevẏüg canı teg

4121 ikinç yazmasa ilke tursa köni
özin keḍ küḍezse bu bulġaḳ küni

4122 üçünç ḳarşı içre köni tutsa öz
yıraḳ tutsa teñgsiz yaraġsızda köz

4123 bu üçte birisin ḳılıġlı kişi
neçe me beḍük erse keslür başı

4110 *kirse baḳnu*] B_2 *kir saḳınu* (noktasız) | *sini*] A_{11} *sen-i* || 4111 *elgiñg sile*] A_{12} *ilging sal-a* B_3 *e. sile* C_{10} *e. sąla* (*-ą-* harekeli) | *tutşu ... turmaġıl*] B_3 *tutşu* (*-ş-* noktasız) *y. kirmegil* || 4112 *ornuñg*] B_4 *bu özüng* C_{11} *ornung* (önce *öz* yazılmış, sonra üzerinden çizilmiş) | *satġamaġıl siliglik*] B_4 *s. ḳişilik* C_{11} *sıtġamaġıl s.* || 4113 nüshalarda metnin bu kısmında bir karışıklık olmalı (B için aşağı bkz.) | *ya*] A_{14} *ma* | *kiterür*] A_{14} *kederür* (*-ę-*?) | B_5'te bu beyit şöyledir (krş. beyit 4114) :

ḳıḳırma ḳatıġ sęn ünün ḳatġura
otunluḳ bolur bu ḳişiler ara

4114 *baġdaş ilme*] A_{15} *baġdaş-ın-m-a* C_{13} *baġdaş i.* || 4115 nüshalarda metnin bu kısmında bir karışıklık olmalı (B için aşağı bkz.) | *yana ... butuñg*] A_{16} *yim-e a. tırng-gaḳ tonung* C_{14} *... adışma ...* | *iletgey*] A_{16} *il ędgey* | B_7'de bu beyit şöyledir:

4110 Saraya girdiğinde dikkat et;
sana kim hürmet ederse sen de ona hürmet et.

4111 Kibirli olma, elini kolunu sallayarak girme;
selam verirken de fazla laubali hareketlerde bulunma.

4112 Oturduğunda yerini bil, insanları incitme;
onlara karşı nazik davran.

4113 Orada gürültüyle boğazını temizleme, tükürme;
bu küstahlık olur, hoş karşılanmaz.

4114 Bir de bağdaş kurma, yan yatma;
yüksek sesle kahkaha atma.

4115 Bir de tırnak kesme, bacaklarını yayıp oturma;
bu insanı itibardan düşürür ve ikbali engeller.

4116 Senden büyük biri söz söylerken,
konuşmayı bırakıp onu dinle.

4117 Doğru söz söyle, bu seni mutlu eder;
söz söylerken de kendi haddin olan sözü söylemelisin.

4118 Sarhoş olarak saraya girme, nefsine hâkim ol;
sarhoş insan küstah ve münasebetsiz olur.

4119 İnsan kendisini gözetmezse, şu üç şey
derhal onun başını götürür, bu sözü dinle.

4120 Biri bu beylerin sözünü sözlerin beyi olarak kabul etmeli,
onu kendi sevgili canı gibi tutmalı.

4121 İkincisi dürüst olmalı ve memlekete sadık kalmalı;
karışıklık günlerinde kendisini iyice gözetmeli.

4122 Üçüncüsü saray içinde doğru hareket etmeli;
uygunsuz ve yakışıksız işlerden uzak durmalı.

4123 Bu üçünden birini yapan kişinin,
ne kadar büyük olursa olsun başı kesilir.

---

unıtma özüngni sayu tur tüpüng
unutsang özüñngni iletür ḳutuġ

4116 *senirğde ... sözlese*] A_{17} *sening-tin s. söz-lem-e* B_8 *özüngde uluġ-nung s. sözleme* C_{15} *seṇing-de*" ... | *sözüg ... tıñlasa*] B_8 *sözüng yaḫşı tıṇglap anı kizleme* C_{15} *sözüng ...* || 4117 *sözni ḳızartġay*] A_{13} *bilmiş ḳısardz-a* (-z- ?) B_9 ... *ḳızartġa* C_{16} *bilmiş ḳızarġa* | *sözüg ... terüginğ*] B_9 *meġeṛ eḍgülük-ke açılsun tiling* C_{16} *sözüng ...* || 4118 *içip*] B_{10} *içip* | *ol ... otun*] A_{19} *ay kiçigli* (*k-*?) *budun* B_{10} *o. içigli o.* C_{17} *oḷ ...* || 4119 *terk ... söz*] A_{20} *t. eşit buu sǫz* B_{11} *ḳeḍ küḍezsü bu öz* || 4120 *sözin*] A_{21} *sırın* C_2 *sözi* | *öz ... canı*] A_{21} *kör ...* B_{12} *özini canı* || 4121 *illke tursa*] B_{13} *il törüke* (*t-* noktasız) | *özin ... bulġaḳ*] A_{22} *ǫsüng ket ...* B_{13} *... bulġa(ḳ)* || 4123 *üçte birisin*] B_{15} *üç-de birisi* C_5 *üç-de biri-ni* ||

B297 4124 aḍalḳın yorıġlı ay lḳıllḳı tüzün
öḍi bolmaġınca körünme özün

4125 ḳalı oldurur erse öz ḳur bulup
olḳıp başlasa ötrü kirgil turup

4126 ḳaçan söz sorarerse begler sarı̄ga
uzatma sözün̄gni ay ersig tor̄ga

4127 ayıtsa ötüngil bilirin özün̄g
sözin kesse ḳoḍġıl uzatma sözün̄g

4128 ḳalı aşḳa begler olḳısa sini
ḍeḍb birle aş yi keḍ ögren munı

4129 on̄g elgin̄g bile sen kötürgil yigü
bayat atı aşnu ayıt ay bügü

4130 kişi utruḳı aşḳa sunma elig
özün̄g utrulḳı aş yigil ay silig

4131 biçek tartma anda sün̄gük kemdime
aşıġ tartmaġıl sen kişig ündeme

4132 teşi teg yimegil yime taṿraḳın
silig bolma artuḳ tişi teg saḳın

4133 neçe me toḳ erse yigü beg aşı
bu begler aşı ol aġırlıḳ başı

A119 4134 ne türlüg bu işke tegir erse öz
baġırsalḳlıḳın teg yaruḳ ḳılġa köz

4135 iḍi yalḳşı aymış biliglig kişi
bu söz tutsa asġı saṿ altun tuşı

C244 4136 ḳalı tegse beglik sarı̄ga belgülüg
bilig birle işlet işig ay külüg

4137 ḳalı yaṿġu ter̄gsiz bolur erse sen
ṿeſa ḳıl neçe küç bulur erse sen

4124 *yorıġlı*] A_{25} ve C_6 *turuġlı* | *öḍi ... özün*] A_{25} *ọḍi ... ọsün* B_1 *özi b. körünmes közün* || 4125 *oldrur ... ḳur*] A_{26} *oldrur ẹrz-e buu ọz ḷẹ.* B_2 *otrur e. özüng tör* | *olḳıp ... turup*] A_{26} *olḳup ...* B_2 *kişi oġrasa kirse turġıl körüp* || 4126 *sarar*] A_{27} *ḳadar* C_8 *ḳạtar* || 4127 *ayıtsa ... özün̄g*] B_4 *eşitse ... biliring sözüng* C_9 *... biḷirig ö.* | *sözin ... ḳoḍġıl*] B_4 *sözüng ...* C_9 *... ḳopġıl* || 4128 *sini*] A_{29} *seni* C_{10} *sı̄ni* | *yi*] A_{29} *y-e* || 4129 *elgin̄g ... yigü*] A_{30} *ilging ... yegü* B_6 *... bile ök ...* C_{11} *... tigü* | *ayıt ... bügü*] A_{30} *adap y-e yegü* C_{11} *aytıp yi yı̄gü* || 4130 *utrulḳı ... elig*] A_{31} *udru-sı ...* C_{12} *... ilig* | *aş ... ay*] A_{31} *y-e ay ḳallḳ-ı* C_{12} *yi ay ḳıllḳı* || 4131 *biçek ... kemdime*] A_{32} *biçek* (satır altında UH: *bıçaḳ*) *t. anda* (satır üstünde yazılmış) *sụngek kengdim-e* B_8 *... kẹmdime* C_{13} *... kimdime* | *tartmaġıl*] A_{32} *ber-ta-maġıl* B_8

4124 Ey saray içinde gezip dolaşan, halim tabiatlı insan,
vakti gelmeden huzura girme.

4125 Eğer kendi akranların ile oturuyorsan,
çağırır çağırmaz yerinden kalk ve huzura gir.

4126 Beyler sana bir şey sorarlarsa, ey cesur yiğit,
cevap ver, fakat sözünü pek uzatma.

4127 Sorunca kendi bildiğini arz et;
sözünü keserse, bırak, sözüne devam etme.

4128 Eğer beyler seni ziyafete davet ederlerse,
yemeği edep ile ye, bunu iyice öğren.

4129 Yemeği sağ elinle ye; ey hakîm insan,
yemeye besmeleyle başla.

4130 Başkalarının önündeki yemeğe el uzatma;
ey temiz kalpli, kendi önündeki yemeği ye.

4131 Orada bıçak kullanma, kemik sıyırma;
başkalarına yemek uzatma ve buyur etme.

4132 Yerken obur gibi yeme, acele etme;
fakat dişi gibi de fazla nazlanma.

4133 İnsan ne kadar tok olsa bile beyin yemeğini yemelidir,
bu beylerin yemeği ikbalin başlangıcıdır.

4134 Herhangi bir işe memur edildiğinde,
o işi can ve gönülden yap; bu seni mutlu eder.

4135 Bilgili insan çok güzel söylemiş; bu söze göre
hareket eden kişi karşılığında saf altın bulur.

4136 Eğer sana gerçekten beylik nasip olursa,
ey namlı, işi bilgiyle idare et.

4137 Eğer eşsiz yavgu olursan, ne kadar kuvvetli olursan ol,
hiçbir vakit sadakatten ayrılma.

---

tatmaġıl C_{13} *tartmaġıl* || **4132** *teşi ... tavraḳın*] A_{33} *tecik t. yem-e aş ay turlaḳ baḳın* B_9 *teşi ... taṿraḳın* C_{14} *tişi teg yime aş ay turlaḳ baḳın* || **4133** *yigü beg*] A_{34} *yegü b.* B_{10} *yigüke* | *ol ... başı*] A_{34} *... tuş-ı* B_{10} *bil ... başı* (*b-* noktasız, *t-*?) C_{15} *... başı* || **4134** *ne ... öz*] A_1 *ḳayu turlüg işke* (satır üstünde yazılmış) *t. ėrz-e ǫz* B_{11} *... teġir erse sen* C_{16} *ḳayu türlüg iş-ke teġir erse sen* | *yaruḳ ... köz*] A_1 *y. ḳılġu k.* B_{11} *yaruḳ bolġa sen* C_{16} *bilir erse sen* || **4135** *iḍi yaḫşı*] A_2 *iti* (*-i*?) *y.* B_{12} *iḍi yaḫşı* C_{17} *idi yaḫşı* | *saṿ ... tuşı*] A_2 *son* (satır altında UH: *sav*) ... B_{12} *son a. tuşı* (noktasız) C_{17} *sav* (*-v* üç noktalı) ... || **4136** *tegse ... sanga*] A_3 *tem-e* (?) *b. sangga* B_{13} *teġse iş bol sanga* | *işlet işig*] A_3 *işl-e i.* C_1 *işle işing* || **4137** B'de bu beyit yok | *yaṿġu*] A_4 *yaṿ-ġu* (*-ġ-*? *-s-* ?) C_2 *yaṿġu* ||

4138 apaṉg tegse emdi sü erki saṉga
aḳı bol oḍuġ tur ay ersig toṉga

4139 tegir erse ḫil ya saṉga on otaġ
elig tarġu malın ḳılıç tutġu yaġ

B298 4140 veẓirlıḳ tegip bolsa elgiṉg uzun
törü urma isiz silig bol tüzün

4141 ögelik tegir erse öglengü ol
yaṉgılsa begi bu ayu birse yol

4142 ḳalı kök ayulḳluḳ tegir erse kör
özin keḍ küḍezgü ḳutı badı ḳur

4143 sü başı ya il başı bolsa özüṉg
köni bol yiti tut ḳulaḳınṉg közüṉg

4144 özüṉg bolsa ḫaciḅ orunç almaġu
çıġay tul yẹtimler sözin tınglaġu

4145 aġılıḳḳa ḳılsa aġıçı sini
bütün çın bolup sen yorıġıl köni

4146 bitigçi ılımġa bolunsa özüṉg
köṉgül sırrı bek tut çıḳarma sözüṉg

4147 bu ol atḳa tegmiş tapuġ ḳılġuçı
munınṉgda narusı uda birgüçi

4148 bir ança yime bar taḳı işçiler
töşekçi ya ḳuşçı yime aşçılar

4149 bu yaṉglıġ tapuġda yıralḳ tur saṉga
ereji birer ol kör emgek miṉge

4150 aġırlıḳ tilese özüṉgke tuçı
aġırla kişig sen aya ḳoptaçı

4151 uluġuġ uluġla küḍez ḫurmẹti
saṉga kelge dẹvlẹt uluġluḳ ḳutı

4152 negü tir eşitgil avuçġa sözi
avuçġa sözi tutsa açılur közi

4138 *apaṉg ... erki*] A_5 *ḳal-ı t. ẹmti sı.ıver-ki* (*-ki* yerine önce *-ke* yazılmış, sonra üzerinden çizilmiş) B_{14} *... uşbu söz erki | toṉga*] A_5 *tongga* ‖ 4139 *saṉga on*] A_6 *sangga on* B_{15} *sạngar öz | elig ... yaġ*] A_6 *ilig yasġu ...* B_{15} *e. tarġu* (*t-* noktasız; *-r-* altındaki noktaya dikkat) *m. ḳılınç t. aġ* C_4 *e. yạzġu m. ḳılınç ...* ‖ 4140 *tegip ... elgiṉg*] A_7 *... il-ging* B_1 *tegər ... | törü ... isiz*] A_7 *turu yı.ırm-e ẹ-siz* (*ẹ-* dikkat) ‖ 4141 *tegir*] A_8 *tegər | birse*] A_8 *berz-e* ‖ 4142 *kök ayulḳluḳ*] A_9 *kọk oyuḳ-luḳ* C_7 *k. ayulz-luḳ* (*-y-* noktasız) ‖ 4143 *bol ... tut*] A_{10} *b. iti* (*i-*?) *...* B_4 *yi.ti t.* C_8 *bol* (*b-*?) *yi.ti t.* ‖ 4145 *aġılıḳḳa ... sini*] A_{12} *aġ-ı-lıẓ-ta ... sen-i* C_{10} *... sini* (*-n-* yerine *-b-* ile) ‖ 4147 *ol ... tegmiş*] A_{14} *ọḳ ...*

4138 Eğer sana ordu başına geçmek kısmet olursa,
ey mert yiğit, cömert ve uyanık dur.

4139 Sana takım veya on-otag rütbesi teveccüh ederse,
malını dağıtıp kılıç ve yaya sarılmalısın.

4140 Vezirlik isabet eder ve eline iktidar geçerse,
kötü kanunlar koyma, daima halim ve yumuşak ol.

4141 Birine öğelik kısmet olursa, o akıllıca hareket etmeli
ve beyi yanıldığında ona doğru yolu göstermeli.

4142 Kök-ayukluk nasip olursa, insan kendini çok iyi gözetmeli;
o mutluluk kemerini kuşanmış demektir.

4143 Eğer ordu veya eyalet başına geçersen,
doğruluktan ayrılma, kulağını keskin tut.

4144 Eğer hacib olursan rüşvet almamalısın;
yoksul, dul ve yetimlerin sözlerini dinlemelisin.

4145 Seni hazineye hazinedar yaparlarsa, itimat kazanmaya çalış;
daima doğru ve dürüst hareket et.

4146 Eğer kâtip veya sır-kâtibi olursan,
gönül sırrını sıkı koru; ağzından söz kaçırma.

4147 Asıl makam sahibi hizmetkârlar bunlardır;
diğer hizmetkârlarsa bunlara tâbi olur.

4148 Döşekçi, kuşçu ve aşçılar gibi,
başka işçiler daha vardır.

4149 Bu tür hizmetlerden sen uzak dur;
bunların huzuru az, zahmeti çoktur.

4150 Kendin her vakit hürmet görmek istersen,
ey yükselen insan, başkalarına da hürmet et.

4151 Büyüğü büyük tut, onun itibarını gözet,
sana da devlet ve ululuk mutluluğu gelir.

4152 Dinle, atalarımız ne der;
atalar sözünü tutanın gözü açılır.

---

yedmiş (*-d-* düzeltilmiş) | *munıñgda ... birgüçi*] A_{14} *munung-tan naru-sı* (*-s-* ?) *u. ber-güçi* B_8 *munungda ...* C_{12} *munung-da ... uda birgüçi* (düzeltilmiş) ‖ 4149 *tapuġda ... saŋga*] A_{16} *tapuġ-ta* (*ta-* düzeltilmiş) *... yegi* C_{14} *tapuġ-dın ...* | *ereji ... miŋge*] A_{16} *ẹrici az ol kör öküş ẹm-geki* B_{10} *e. birer ...* C_{14} *e. bir az ...* ‖ 4150 *tilese*] A_{17}, B_{11} ve C_{15} *tileseng* | *ḳoptaçı*] A_{17} *ḳop-taçı* (*ḳ-* ? *s-*?) ‖ 4151 *uluġuġ uluġla*] A_{18} *uluġ-luḳ u.* B_{12} *u. uluġlar* | *ḳutı*] A_{18} *atı* ‖ 4152 *negü ... aṿuçġa*] A_{19} *n. ter ẹ. aṿıçḳ-a* B_{13} *nigü ... aṿuçḳa* (satır altında *apuşḳa*) C_{17} *nigü ...* | *aṿuçġa ... közi*] A_{19} *aṿıçḳ-a ... yıız-ı* B_{13} *aṿuçḳa ...* C_{17} *... yüzi* | Dörtlük, A'da ayrıca işaret edilmemiş; B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *şi'r* sözüyle ayırt edilmiştir ‖

C245 4153 uluġ ḫuṛmeṭi bar ajunda törü
uluġ kelse ḳopġıl aḍaḳın örü

4154 yaraşur uluġḳa kiçig ḫuṛmeṭi
uluġ ma kiçigke ḳılur olṣ körü

B299 4155 sözin kesti ögdülmiş aydı munu
bu yarı̄glıġ bolur beg tapuġçı unu

4156 men aydım eşittiṅ̄ sen ögrendiṅ̄ ul
negü teg tapınġu tükel bildiṅ̄ ul

4157 bu yarı̄glıġ turur begke ḳılġu tapuġ
tapuġ sinḡse ötrü açar ḳut ḳapuġ

4158 tusulġu tapuġ bu munı bilgü tap
ḳalı bildiṅ̄ erse özüṅ̄ begke sap

OḌĠURMIŞ SŲ'ALİ ÖGDÜLMİŞKE

4159 yanut birdi oḍġurmış aydı bu söz
eşittim men emdi aya eḍgü öz

4160 talḳı bir sözüm bar ayıtġu sanı̄ga
anı ma ayu birgil emdi manı̄ga

4161 özüm ḳendke kirse ilig tapġını̄ga
baru turġu künde anınṅ̄ ḳapġını̄ga

4162 negü teg yorıḳın bilingü adaş
tiriglik olardın turur ay ḳadaş

4163 er at birle şeḳsiz ḳatılġu kerek
olarḳa yaraşı tirilgü kerek

4164 munı ma ayu bir manı̄ga sen bu kün
negü teg ḳatılġu uḳayın ögün

4153 *ajunda törü*] A_{20} *acun-ta yegü* (?) || 4154 *ḳılur olṣ*] B_{15} *ḳıluruḳ* || 4155 *tapuġçı*] B_1 *tapuġı* || 4156 *eşittiṅ̄*] B_2 ve C_5 *eşit(t)iṅg* | *negü ... tapınġu*] B_2 ve C_5 *nigü teg tapunġu* || 4157 *turur ... ḳılġu*] A_{24} *turup ...* B_3 *tıṭurur ḳılġu beg-ke* C_6 *tıṭup ḳılġu beg-ke* || 4158 *özüṅ̄ ... sap*] B_4 *sen özüṅ̄-ke sap*
oḍġurmış ... ögdülmişke] nüshalarda bu başlık yok (nüshalardaki başlık için bkz. beyit 4164 not) || 4159 *birdi*] A_{27} *berti* | *eşittim*] B_6 *eşit(t)im* C_9 *eşit(t)im* || 4160 *sanı̄ga*] A_{28} *sangga* | *birgil ... manı̄ga*]

4153 Büyükler muhteremdir, bu dünya kanunudur;
büyük gelince ayağa kalk.

4154 Küçüğün büyüğe hürmet etmesi gerekir;
büyük de küçüğe aynı şekilde davranır.

4155 Öğdülmiş sözünü kesti ve dedi ki:
İşte bey böyle, hizmetkâr da öyle olur.

4156 Ben söyledim, sen dinledin ve işin aslını öğrendin;
nasıl hizmet edileceğini iyice anladın.

4157 Beye yapılacak hizmet böyledir;
hizmet makbule geçerse ikbal kapısı açılır.

4158 Faydalı hizmet budur, bunu bilmek yeterlidir;
bunu öğrenirsen sen de beyin yakını olabilirsin.

ODGURMIŞ'IN ÖĞDÜLMİŞ'E SUALİ

4159 Odgurmış yanıt verdi ve dedi ki:
Ey muhterem zat, şimdi bu sözleri dinledim.

4160 Sana soracak bir sözüm daha var,
onu da bana söyle.

4161 Ben hükümdarın hizmeti için şehre inersem,
her gün onun kapısına gitmem gerekecek.

4162 Orada insanların dostlukları ne gibi hareketleriyle belli olur;
ey kardeş, bu hayat daima onlarla birlikte geçer.

4163 Hizmetkârlar ile, şüphesiz ilişki kurmak,
onlarla uygun bir şekilde geçinmek gerekir.

4164 Bugün sen bunu da bana söyle; onlarla nasıl ilişki
kurmalıdır, ki bunu da iyice öğrenmiş bulunayım.

A_{28} *bergil ... mangga* || 4161 *ilig*] A_{29} *ẹlig* || 4162 *negū ... yorıḳın*] A_{30} ... *yṭrūš-in* B_9 ve C_{12} *nigū ...* | *olardın ... ḳadaş*] A_{30} *olar-nıng bile ...* B_9 *o. tṭırur ay ḳaḍaş* (-ş sayfa kenarında yazılmış) C_{12} *olarnıng bile ol ḳ.* || 4163 *er*] B_{10} *ẹr* | *tirilgū*] A_{31} *ḳılmġu* || 4164 *bir*] A_{32} *ber* | *negū*] B_{11} ve C_{14} *nigū* | Nüshalarda, 4164'ten sonra şu başlık gelmektedir: A_{33} *ọgdülmiş cuvabı odġur-mış-ḳa* B_{12} *ẹl-cẹvab* C_{15} *ögdülmiş cẹvabı oḍġurmış-ḳa* ||

48.

ÖGDÜLMİŞ ḲAPUĠDAḳI ER AT BİRLE NEGÜ TEG TİRİLGÜSİN AYUR

4165 yanut birdi ögdülmiş aydı bu ma
kereklig turur ay ḳadaş aysama

B300 4166 munı ma sanĝa emdi ögretgü ol
C246 negü teg yorıġu anı bilgü ol

A120 4167 tiriglik olarnınĝ bile ol ḳadaş
ḳayusın ḳadaş tut ḳayusın adaş

4168 ḳapuġdaḳı birle yaraşġu kerek
ḳatılġu kelişgü barışġu kerek

4169 ḳapuġdaḳı birle yaraşmasa uz
tiriglik tatımaz aya eḍgü öz

4170 negü tir eşitgil tapuġ ḳılġuçı
törü birle başlap ḳapuġ tüzgüçi

4171 yalḳınlıḳ tilese özünĝ beg bile
ḳapuġdaḳı birle yalḳınlıḳ tile

4172 uluġluḳ tapayın tise sen özün
er at birle yalḳşı yorı ay tüzün

4173 neçe me yalḳın tutsa begler sini
yaraşġıl er at birle turġıl köni

4174 tükel üç ḳutu ol ḳapuġda kişi
bularnınĝ bile ol tiriglik işi

4175 bularda biri özde ulġunĝ turur
uluġḳa tapınsa özünĝ ḳut bulur

4176 uluġla olarnı aġırla sözin
sini eḍlgü tutġay yarutġay yüzin

4177 iḍli yalḳşı aymış biliglig bügü
bügüler sözini uçuz tutmaġu

ögdülmiş ... ayur] nüshalarda bu başlık 4158'den sonra geliyor | A_{26} *... er at bile ...* B_5 *ḳapuġdaḳa er at birle ṣṭuḥbeṭ sözi* C_8 *bab ö. ... nigū teg tirilgüsini* (*-g-* çizgisiz) *ögretür* (*-t-* noktasız)

4165 *birdi*] A_{34} *berti* | *aysama*] A_{34} *ay-sam-a* ‖ 4166 *munı ... ol*] A_{35} *m. men sangga emti ögrengü o.* B_1 *munıma ...* | *negü*] B_1 ve C_1 *nigü* ‖ 4167 *olarnınĝ ... ol*] A_1 *olar-n til-e ay* | *ḳadaş*] B_2 *ḳaḍaş* ‖ 4168 *kelişgü barışġu*] A_2 *ḳarıl-ġu ulaş-ġu* ‖ 4169 C'de bu beyit yok | *tiriglik tatımaz*] A_3 *tiriglik-te tınmaz* B_4 *t. tatımas* ‖ 4170 A_5'te bu beyit 4171'den sonra geliyor | *negü tir*] A_5 *n. ter* B_5 ve C_4 *nigü t.* | *törü*] B_5 *törü* (satır altında *dad*) ‖ 4171 A_4'te bu beyit 4170'ten önce geliyor | *tile*] A_4 ve

48.

ÖĞDÜLMİŞ KAPIDAKİ HİZMETKÂRLAR İLE NASIL GEÇİNİLECEĞİNİ ANLATIR

4165 Öğdülmiş yanıt verdi ve dedi ki: Ey kardeş,
bu da çok önemli ve üzerinde durulacak bir meseledir.

4166 Bunu da şimdi sana anlatmalıyım;
bu hususta nasıl hareket edileceğini bilmen gerekir.

4167 Ey kardeş, hayat onlarla geçer; onlardan kimini kardeş,
kimini de kendine dost edinmelisin.

4168 Kapıdaki insanlarla iyice anlaşmalı,
onlar ile karışmalı ve onlara gidip gelmelidir.

4169 Kapıdakiler ile iyice anlaşmazsan,
ey iyi insan, hayatın zevkini tadamazsın.

4170 Hizmet eden ve töreye göre kapı işlerini
düzenleyen insan ne der, dinle.

4171 Sen beye yakın olmak istersen,
kapıdakilerle yakınlık kurmaya çalış.

4172 Sen büyüklük bulmak istersen,
hizmetkârlara iyi davran, ey halim insan.

4173 Beyler seni ne kadar yakın tutarlarsa tutsunlar,
hizmetkârlarla iyi ilişkiler kur, onlara karşı dürüst ol.

4174 Kapıdaki insanlar tam üç sınıftır,
hayat işi bunlarla görülür.

4175 Bunlardan biri senin büyüklerindir;
büyüğe hizmet edersen sen de mutluluğa erersin.

4176 Onları büyük bil, sözlerine hürmet et;
onlar da sana güler yüzle ve iyi davranırlar.

4177 Bilgili hakîm çok güzel söylemiş;
hakîmlerin sözüne itibar etmek gerekir.

C_3 *ula* || 4172 *tapayın ... özün*] A_6 *ul-a-yın tez-e sen ọsūng* B_7 ve C_6 *tạpay tip tise ...* | *yaḫşı yorı*] A_6 *arduḫ yaraş* C_6 *yaḫşı y.* || 4173 *neçe ... sini*] A_7 *neçem-e ... sen-i* | *yaraşġıl ... köni*] A_7 *er at birl-e yaḫşı yụrigil kọni* || 4174 *bularınığ*] A_8 *bular-nı* || 4175 *bularda ... özde*] A_9 *olar-ta ...* C_9 *b. b. özde*^{n} | *tapınsa*] B_{10} ve C_9 *tạpunsa* || 4176 *uluġla olarnı*] A_{10} *uluġ-lar olarıġ* C_{10} *u. olarıġ* | *sini ... yüzin*] A_{10} *seni ẹtgü ... kọsin* B_{11} ve C_{10} *sini e. tutġa yarutġa y.* || 4177 *iḍi ... bügü*] A_{11} *ẹti ... begü* C_{11} *idi yaḫşı ...* | *bügüler*] A_{11} *begü-ler* | Dörtlük, A'da ayrıca işaret edilmemiş; B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *şi'r* sözüyle ayırt edilmiştir ||

4178 kiçigke uluġluḳ uluġdın kelir
uluġḳa tapınsa kiçig ḳut alır

4179 uluġlar sözin tut yumuş ḳıl yügür
uluġ sözi tutsa tilekke tegir

4180 uluġlar ḳut ol kör tilese ḳutuġ
tapınġıl tapuġḳa turur ḳut tutuġ

B301 4181 taḳı bir sanĝa teñĝ tuş ol ay ḳadaş
yıratsa yaġı ol yaġutsa adaş

4182 işiñĝ hem tuşuñĝ bu ḳatılġu kişi
yanutḳa yanut ḳıl işiñĝe tuşı

C247 4183 taḳı bir seniñĝde basa ol kiçig
bularnıñĝ bile ol açıġ ya süçig

4184 basıtma ḳatıġlan kiçigke özüñĝ
tilin oynamaġıl tıḍa tut sözüñĝ

4185 tapuġ ḳılsa bir neñĝ yazuḳ ḳılsa ur
yaʷa ıḍma boşlaġ işin aytu tur

4186 adaş ḳoldaş erdeş ḳalın tut ḳatıl
ḳalın bolsa ḳoldaş öger tegme til

4187 yaġı ḳılma özke kişig bilmedi
yaġılıġ kişiler sevinç bulmadı

4188 neçe az yaġı erse yası telim
yaġıda asıġ bar tip aymaz tilim

4189 negü tir eşitgil ay könĝli oḍuġ
yaġı yası tegrüp tolḳımış yoḍuġ

4190 bir ök erse duşman miñĝ ol yaslıḳı
miñĝin dostuñĝ erse bir ol azlıḳı

4191 kişi duşmanından asıġ ḳılmadı
ḳalı ḳıldı erse özi uzluḳı

4178 *kelir*] B_{13} ve C_{13} *teġir* | *tapınsa*] B_{13} ve C_{13} *tapunsa* || 4180 *tapınġıl ... tutuġ*] B_{15} ve C_{15} *tapunġıl ... ḳamuġ* | A_{15}'te 4180'den sonra daha şu beyit gelmektedir:

kiming ol ḳıyürz-e boyun berkidür
kimi yer-ke çalz-a boyun yer yadur

4181 *sanĝa ... ḳadaş*] A_{16} *sangga eş ...* B_1 ve C_{16} *sanga teng ... ḳaḍas* | *adaş*] B_1 *ḳaḍaş* || 4182 *hem*] A_{17} *me* || 4183 *seniñĝde*] A_{18} *sening-tin* | *bularnıñĝ ... ya*] A_{18} *bular-nı ... m-a* B_3 *... ya* (*y-* noktasız) || 4184 B_5'te bu beyit 4185'ten sonra geliyor | *basıtma ... özüñĝ*] A_{19} *ḳadıġ-lan basıdm-a k. ọsüng* C_2 *... özüg* | *tıḍa ... sözüñĝ*] A_{19} *ḳudez-gil sọsüng* C_2 *... sözüg* || 4185 B_4'te bu beyit 4184'ten önce

4178 Küçüğe büyüklük büyükten gelir;
büyüğe hizmet ederse küçük mutluluğa ulaşır.

4179 Büyüklerin sözünü dinle, hizmetlerine koş;
büyüklerin sözünü tutan dileğine erişir.

4180 Büyükler ikbaldir; ikbale kavuşmak istersen hizmet et;
ikbal için rehin olarak hizmet vermelidir.

4181 Ey kardeş, bir de sana denk ve akran olanlar var; onları
kendinden uzaklaştırırsan sana düşman, yaklaştırırsan dost olurlar.

4182 Derece itibarıyla sana denk olan bu insanlar aralarına karışacağın
kişilerdir; onların hareketlerine karşı, sen de aynı davranışı göster.

4183 Biri de senden sonra gelen küçüklerdir;
hayatın acı ve tatlı anları bunlarla birlikte duyulur.

4184 Gayret et, küçüklerin sana baskıya kalkışmasına meydan verme;
onlarla ağız şakası yapma, diline hâkim ol.

4185 Bunlar hizmet ederken, herhangi bir şeyde yanlışlık yaparsa
cezalandır; onları başıboş bırakma, işlerini daima denetle.

4186 Çok dost, ahbap ve arkadaş edinmeye çalış ve onlarla
sık sık görüş; ahbapların çok olursa, herkes seni över.

4187 İnsanları bilmeyerek kendine düşman etme;
düşmanı olan insanlar sevinç yüzü görmezler.

4188 Düşman ne kadar az olursa olsun zararı çoktur;
düşmanda fayda olduğunu söylemeye dilim varmaz.

4189 Ey uyanık gönüllü insan, dinle,
düşman yüzünden ziyan görmüş insan ne der.

4190 Düşman biricik de olsa zararı bindir;
binlerce dostun olsa bile daima biri eksiktir.

4191 İnsan düşmanından fayda görmemiştir;
eğer görmüşse bu ancak kendi mahareti sayesinde olmuştur.

---

geliyor | *tapuġ ... ur*] A_{20} *tapınz-a aġır-la yasılı ḫalz-a ıız* | *yava ... tur*] A_{20} *sıır-e ı. başlaġ ... tıız* || 4187 *kişig*] A_{22} *kişi* | *sevinç bulmadı*] A_{22} *sevünç b.* C_5 *s. bilmedi* (noktasız) || 4188 *tip aymaz*] A_{23} *tep a.* B_8 *t. aymas* || 4189 *negü tir*] A_{24} *n. te* B_9 ve C_7 *nigü t.* | Dörtlük, A'da ayrıca işaret edilmemiş; B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *şi'r* sözüyle ayırt edilmiştir || 4190 *bir ... yaslılı*] A_{25} *... yaz-lılı-ı* B_{10} *... dıışman erse ...* C_9 *... dıışman ... y(aslılı)* | *erse*] A_{25} *ẹrz-e* (satır üstünde yazılmış) || 4191 *dışmanındın*] A_{26} *tuş-manım-ta* B_{11} ve C_{10} *dıışmanındın* ||

4192 negü teg ḳılmsa sanṅga ḳoldaşınṅg
sen andaġ ḳılınġıl sevinsü işinṅg

4193 özünṅge teṅgeşi tutunġıl adaş
teṅgeşlig teṅgeşi bile ol tudaş

4194 isiz iş tutunma yıraḳ tur teze
isiz iş azıtur sini yol öze

4195 özünṅg eḍgü atlıġ bolayın tise
isizke ḳatılma ḳatıġlan usa

B302 4196 ḳamuġ neṅgni kördüm öz ügrün yorır
kişi yılḳı lḳuş lḳurt öz ügrin bilir

4197 negü tir eşitgil ay ilçi başı
sınap eḍgü isiz keçürmiş yaşı

4198 sıġırçuḳnı kördüm uçar ḳalḳ ara
teṅgin balḳtım erse ikigü ḳara

4199 ḳuġuḳa ḳatılmaz körü tur yuġalḳ
ḳara ḳuş örünṅg lḳuş bile keḍ yıraḳ

4200 uçar lḳuş işin bildi tuttı ügür
kişi sen ḳatılġu kişiṅgni öḍür

A121 4201 iki türlüg ol bu yalḳınlıḳ işi
C248 bu iki üçün dost tutar ol kişi

4202 biregü tutar iş kişig teṅgrilik
bu işlik içinde yoḳ ol egrilik

4203 taḳı bir tutar iş öz asġı üçün
bu işlik tüpükmez bolur ol küçün

4204 ḳalı teṅgrilik iş tutunsa özünṅg
yükin yüḍ açıġ ḳılma tügme yüzünṅg

4205 munınṅg asġı munda tileme serin
bu asġınṅg bayat birge anda yarın

4192 *negü ... ḳoldaşınṅg*] A_{27} *... sanga ul-taşı(n)g* B_{12} ve C_{11} *nigü ...* | *sevinsü işinṅg*] A_{27} *s. eşi(n)g* B_{12} ve C_{11} *seviinsü i.* ‖ 4193 *özünṅge teṅgeşi*] A_{28} *ọsüng teng kişi-ke* | *teṅgeşlig ... tudaş*] A_{28} *tengez-i-ni teng-geşi ... ḳadaş* ‖ 4194 *isiz iş*] A_{29} *ẹsiz ẹş* | *isiz ... sini*] A_{29} *ẹ-siz* (*ẹ-* dikkat) *ẹş a. seni* ‖ 4195 *bolayın tise*] A_{30} *ḳılayın tez-e* | *isizke ... usa*] A_{30} *ẹ-siz-ke ... uz-a* ‖ 4196 C'de bu beyit 4194'ten sonra yeri işaret edilerek sayfa kenarında yazılmış (bkz. bir de beyit 4197) | *öz ... yorır*] A_{31} *kör ẹşin* (satır altında UH: *ige-sin*) *bilir* | *yılḳı ... ḳurt*] A_{31} *tut y-a yılḳ-ı* ‖ 4197 C'de bu beyit sayfa kenarında yazılmış (krş. beyit 4196 not) | *nigü tir*] A_{32} *n. ter* B_2 ve C *nigü t.* | *isiz ... yaşı*] A_{32} *ẹ-siz k. ḳişi* C *... ḳişi* ‖ 4198 *sıġırçuḳnı ... ara*] A_{33} *... ḳalḳar-a* B_3 *... ḳalḳ ra* C_{15} *sıġırçuḳ-nı*

4192 Arkadaşın sana nasıl davranırsa,
sen de ona öyle davran, sevinsin.

4193 Kendine denk olanı ahbap edin;
insan ancak kendisine denk olanla hem-renk olabilir.

4194 Kötüyü arkadaş edinme, ondan uzak dur, kaç;
kötü arkadaş seni yolundan şaşırtır.

4195 Sen iyi nam kazanmak istersen, elinden geldiğince
kötülerle düşüp kalkmamaya gayret et.

4196 Nereye baktımsa, her mahlukun kendi hemcinsiyle gezdiğini
gördüm; insan, hayvan, kuş kurt hemcinsini bilir.

4197 İyi ve kötüyü sınayarak hayatını geçirmiş
olan büyük hükümdar ne der, dinle.

4198 Sığırcığı gördüm, kaklar arasında uçar;
arkadaşlarına bakınca gördüm ki, ikisi de karadır.

4199 Dikkat edersen, yugak kuğuya katılmaz;
ak-kuş ile kara-kuş birbirinden çok uzaktır.

4200 Uçar kuş bile eşini bilir, sürüsünü bulur;
sen insansın, içine karışacağın adamları seç.

4201 Yakınlıktan aranılan şey iki türlü olur;
bu iki şey için insan dost edinir.

4202 Biri, her türlü çıkar dışında, ilahi bir sevgiyle arkadaş edinir;
bu arkadaşlık içinde sadakatsizlik hatıra gelmez.

4203 Biri de kendi çıkarı için arkadaş edinir;
bu arkadaşlık zorakidir ve asla esaslı olmaz.

4204 Eğer sen çıkarsız ve ilahi bir sevgiyle arkadaş edinmek istersen,
onun yükünü yüklen, yüzünü asla ekşitme ve kaşlarını çatma.

4205 Bunun faydasını burada arama, sabırlı ol;
bunun ecrini yarın orada Tanrı verecektir.

(düzeltilmiş) ... | *teŋin ... ikiŋün*] A_{33} *tigin ... ikegün* B_3 *tengin* (*t-* yerine *n-* ile) ... || 4199 *ḳatılmaz ... yuġaḳ*] A_{34} *ḳ. budur y-a yaġaḳ* B_4 *ḳatılmas ...* C_{16} *... tuġaḳ* || 4200 *işin ... tuttı*] A_{35} *eşin bulu t.* B_5 ve C_{17} *... tut(t)ı* | *kişi ... kişiŋni*] A_{35} *kişi-ke ḳ. kişi-ni* B_5 *kişi sin ḳ. kişi(n)g-ni* C_{17} *kişi seŋ* (*-ç-* harekeli) ... || 4202 *biregü ... iş*] A_2 *b. sever ol* B_7 *bir eḍgü t. iş* | *işlik ... ol*] A_2 *sevmek ...* C_2 *... ol* (satır üstünde yazılmış) || 4203 *tutar ... asġı*] A_3 *sever ol öz a.* C_3 *t. iş bu dünya* | *işlik ... bolur*] A_3 *sevmek budūlt-mez* (*-k-*?, noktaya dikkat) *busar* B_8 *... tüpükmes b.* C_3 *... bütükmez b.* || 4204 *iş*] A_4 *eş* | *tügme yüzüŋ*] B_9 *tü(gme yüzün)g* || 4205 *munuŋ ... tileme*] A_5 *munung ... tilemez* B_{10} ve C_5 *munung ...* | *birge*] A_5 *berge* C_5 *birge* ||

4206 apaṅg dünya asġı üçün erse iş
bu işke ḳatılma ḳatılsa seşiş

4207 negü tir eşitgil adaş tutmış er
adaş asġı yası sınap bilmiş er

4208 adaşıġ asıġ yas içinde sına
bu yirde aḍaḳ tikse bek tut sene

4209 adaş könġli bilmek tilese özüṅg
buşurġıl sözün sen yime tüg yüzüṅg

4210 seṽer seṽmezin sen bileyin tise
seṽügrek neṅgin ḳol uḳulġay basa

B303 4211 ḳaşın tügmese ol bu iki yirig
bu can birle tüz tutġu uş bu erig

4212 ozunçı kişike ḳatılma yıra
ozunçı tilinde küyer ot köre

4213 ozundın ḳopar ol ajun bulġaḳı
ozunçı başın kes ay ersig aḳı

4214 yana umduçı birle bolma yaġuḳ
siziksiz saṅga bu yaġı bolġay oḳ

4215 ḳalı umdusın bulsa ol umduçı
ataġay sini ol ini ya içi

4216 ḳalı bulmasa ol eṽürgey yüzin
toġup körmedük teg yıratġay özin

4217 adaş ḳoldaş erdeş tutun umdusuz
ınanġıl aṅgar sen tiril ḳaḍġusuz

C249 4218 adaş ḳoldaş erdeş seṽinç ḳaḍġuda
tusulur kişike isiz eḍgüde

4219 seṽigli öküşrek tilese özüṅg
tuz etmek yitürgil açuḳ tut yüzüṅg

4206 *apaṅg*] A_6 *ḳal-ı* | *seşiş*] A_6 *saḷış* B_{11} *sesiş* C_6 *se*^{n} *şiş* ‖ 4207 *negü ... er*] A_7 *n. ter ... ęr* B_{12} *nigü ... ęr* C_7 *nigü ... ir* | *er*] A_7 ve B_{12} *ęr* C_7 *ir* ‖ 4208 *bu ... sene*] A_8 *buu bir-te* (*-te* satır üstünde yazılmış) *a. telez-e berḳ tut yan-a* B_{13} *yęrde* (*-ę-* harekeli) ... *sęne* (*-ę-*, harekeye dikkat) C_8 *y(ęr)de ... beḳ t. sine* ‖ 4209 *bilmek*] A_9 *bilm-e* | *sözün ... tüg*] A_9 *sǫsüng-te* (?) *açıġ ḳıl* ‖ 4210 *seṽmezin ... tise*] A_{10} *... tez-e* B_{15} *seṽmesin ...* | *neṅgin ... uḳulġay*] A_{10} *ne(n)gin ḳ. uḳul-ġa* C_{10} *... uḳulġa* ‖ 4211 *ḳaşın ... yirig*] A_{11} *... yęrig* B_1 *... yįrig* C_{11} *ḳaşı ... yęrig* (*-ę-* harekeli) | *tüz ... erig*] A_{11} *teng t. uş bu ęrig* C_{11} *... irig* ‖ 4212 *ozunçı*] A_{12} *oçu-çı* (satır altında UH: *sǫz-çi*) | *ozunçı*] A_{12} *oçu-çı* ‖ 4213 *ozundın ... ajun*] A_{13} *oçu-tın ... acun* | *ozunçı ... ersig*] A_{13} *oçu-çı ... C*$_{13}$ *... elgi* ‖ 4214 *yana ... yaġuḳ*] A_{14} *y.*

4206 Eğer dostluk dünya çıkarı içinse,
onlarla arkadaşlık etme; eğer etmişsen ayrıl.

4207 Dost edinmiş olan ve dostluğun fayda ve zararlarını
sınayarak bilen insan ne der, dinle.

4208 Dostu çıkar ve zarar içinde sına; eğer o bu hallerde de
dostluğuna devam ederse ona sıkı yapış.

4209 Dostun içini öğrenmek istersen,
sen onu sözle hiddetlendir, ona kaşlarını çat.

4210 Seni sevip sevmediğini bilmek istersen,
ondan çok sevdiği bir şeyini iste, hemen anlaşılır.

4211 Eğer bunların her ikisinde de gücenme göstermezse,
bu insanı canın gibi aziz tut.

4212 İftiracılara katılma, onlardan uzak dur;
iftiracının dilinde yanar ateş vardır.

4213 Dünya karışıklığı iftiradan kopar;
ey mert cömert, iftiracının başını kes.

4214 Bir de çıkarcı insana yakın durma;
o sana şüphesiz düşman olacaktır.

4215 Eğer çıkarcı insan umduğunu bulursa,
sana büyük veya küçük kardeş gibi davranır.

4216 Eğer bulamazsa senden yüz çevirir,
seni hiç görmemiş gibi davranır, senden uzaklaşır.

4217 Çıkar gözetmeyen dost, ahbap ve arkadaş edinmeye çalış;
onlara inan ve kaygısız yaşa.

4218 Dost, ahbap ve arkadaş sevinç ve kaygıda,
iyi ve kötü zamanda insana faydalı olanlardır.

4219 Seni daha çok sevmelerini istersen,
onlara tuz ekmek yedir, daima güler yüz göster.

---

um-tıçı ... yavuḳ C_{14} *yime ... | sizilɨksiz ... oḳ*] A_{14} *sesilɨ-siz* (*-siz* satır üstünde *yazılmış*) ... B_4 ve C_{14} *... yaġı bolġayuḳ* ‖ 4215 *umdusın ... umduçı*] A_{15} *umdız-ı ... um-tıçı* B_5 ve C_{15} *umdusı ...* ‖ 4216 A_{16}'da beyitin ikinci mısrası yerine önce 4217. beyitin ilk mısrası yazılmış; sonra üzerinden çizilerek satır üstünde düzeltilmiş | *ḳalı ... evürgey*] A_{16} *apang ... evürgey* ‖ 4217 *tutun umdusuz*] A_{17} *tudunum tusuz | anġar*] A_{17} *anga* ‖ 4218 *sevinç*] A_{18} *sevünç | isiz eḏgüde*] A_{18} *ẹ-siz ẹtgü-ke* B_8 *i. eḏgüke* ‖ 4219 *sevigli*] B_9 ve C_2 *sẹvügli | etmek yitürgil*] A_{19} *ẹ yedürgil* C_2 *ötmek y.* ‖

4220 bu iki ḳılıḳḳa isinür kişi
isiz eḍgüde bu ḳılur öz işi

4221 munḡar menḡzetü sözlemiş söz bilig
bu söz işke tutġıl ay ḳılḳı silig

4222 tuz etmek yitürgil kişike küle
yüzüñgni yaruḳ tut süçig söz bile

4223 kişig ḳul ḳılıġlı bu iki ḳılınç
aḍın bulmadım men bulunsa tile

4224 iki türlüg ol kör yime ol yaġı
yaġı bolsa erke yaḍıldı aġı

4225 biri teñgrilik ol yaġı boldaçı
bu kafi̇r yaġılar yaġı ol tuçı

B304 4226 taḳı bir yaġılıḳ asıġ yas üçün
bolur bu yaġılıḳ ḳılur er öçün

4227 yaġılaġu kafi̇r yaġısın ḳatıġ
yuluġla bu işke et öz ḳıl satıġ

4228 asıġ yas üçün bolsa emdi yaġı
anḡar ḳoḍ ol asġınḡ yaraş ay aġı

4229 yaġıḳa asıġ ḳılsa boldı yaġuḳ
yaġı yası kitgey kör asġı anuḳ

4230 ḳatıġlan yaġınḡnı yalḳın ḳıl yaraş
seḷameṭ tirilgil esen bolġa baş

4231 yaġıda asıġ yoḳ yetürgil bilig
asıġ bolmaz işke tegürme elig

C250 4232 tapuġ öz ḳılın ḳılma özge yaġı
yaġılıġ kişike ḳopar minḡ çoġı

4233 adaş tut kişide talusın keḍin
yaṽuz bolsa iş tuş ökünç yir kiḍin

4234 talu er tilese yaḳın tutġuḳa
iki türlüg ol bu tilek bulġuḳa

4220 *ḳılıḳḳa*] A_{20} *ḳılıḳ-ta* | *isiz ... öz*] A_{20} *ę-siz ... ḳul* C_3 ... *ḳıl* | $C_{5\text{-}6}$'da 4221'den sonra ve dörtlükten önce daha şu dörtlük gelmektedir:

sı̣ʿal ḳıldı lu̇ḳman ḥaḳim-ke bir er *cęvab yęrlu̇ḳadı ḥaḳim mu̱ʿtębęr*
ḳayu iş ḳılıp er mu̱radḳa tęger *hu̇nęr ol hu̇nęr ol hu̇nęr ol hu̇nęr*

Dörtlük, A'da ayrıca işaret edilmemiş; B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *şiʿr* sözüyle ayırt edilmiştir || 4222 *etmek yitürgil*] A_{22} *ọdmek yedür-gil* C_8 *ötmek y.* | *süçig*] A_{22} *sı̣uçüg* || 4223 *kişig*] A_{23} *kişi* | *bulunsa*] A_{23} *bulıız-a* || 4224 *kör ... ol*] A_{24} *ḳor* (önce *buu* yazılmış sonra düzeltilmiş) ...

4220 Bu iki hareket insanları sana ısındırır;
Onlar da iyi ve kötü anlarda üstlerine düşen işi yapar.

4221 Bilgi buna benzer bir söz söylemiştir;
sen buna göre hareket etmeye çalış, ey doğası temiz.

4222 İnsanlara güler yüz göster,
onlara tatlı sözle tuz ekmek yedir.

4223 İnsanları kul yapan bu iki harekettir;
ben başkasını bulamadım, varsa sen bul.

4224 Düşman da iki türlü olur; birinin düşmanı olursa
ona tuzak kurulmuş demektir.

4225 Düşmanlardan biri din düşmanıdır;
bu kâfir düşman her vakit düşmandır.

4226 Bir de çıkar yüzünden düşmanlık olur;
bu düşmanlığı insan intikam hissiyle yapar.

4227 Kâfir düşmanla amansız mücadele etmelidir;
bu işe, gönüllü olarak kendini feda et.

4228 Sana biri çıkarı için düşman olursa, ey cömert,
sen kendi çıkarından vazgeç ve onunla barış.

4229 Düşmanın çıkarı sağlanırsa o sana yaklaşır;
böylece onun zararı yerine faydası dokunur.

4230 Düşmanını dost etmeye gayret et;
onunla barışarak emniyet ve huzur içinde yaşa.

4231 Biriyle düşman olmanın hiçbir faydası yoktur,
bunu iyice bil; faydası olmayan işe el sürme.

4232 Sen hizmette kusur etme, kendine düşman edinme;
düşmanı olan kişinin başı bin türlü derde girer.

4233 İyi ve seçkin kişileri ahbap edin; insanın eşi ve arkadaşı
kötü olursa sonunda pişman olur.

4234 Yakınlık göstermek için seçkin bir insan dilersen,
bu arzuna iki türlü insanla erişebilirsin.

---

buu B_{14} ... *öl* | *yaḫıldı*] A_{24} *yasıl-tı* C_{10} *yaḍıldı* || 4225 *teñrililik*] C_{11} *teŋri-lik* (-g- çizgisi yok) | *yağılar* ... *ol*] A_{25} *yağ-ı ol yağ-ı-lar* || 4226 *yağılıḫ*] A_{26} *yağ-ı ol* | *er*] A_{26} ve C_1 *ḳr* || 4227 *yağılağu*] A_{27} *yağ-ı-lanu* | *yuluğla* ... *satıġ*] A_{27} ... *sadıġ* (satır altında UH: *sadaġ*) B_2 *yuluġ-layu işke* ... *satıġ* || 4229 *kitgey*] A_{29} *kedgey* B_4 ve C_{15} *ḳalġay* || 4231 *yetürgil*] A_{31} *idür-gil* B_6 *yeṭürgil* C_{17} *yitürgil* | *bolmaz* ... *elig*] B_6 *bolmas* ... C_{17} ... *ilig* || 4232 *tapuġ* ... *ḳılın*] A_{32} *yağıġ öz tilin* || 4233 *yavuz* ... *kiḍin*] A_{33} *yavuz b. ḫş* ... *yer kedin* || 4234 *er*] A_{34} ve B_9 *ḳr* ||

4235 biri ạşlı eḍgü kişi öḍrümi
bolunsa adaş tut ay er köḍrümi

4236 talḳı bir salḳınuḳ bayatığ bilir
kişi ol kişilik munıñgdın kelir

A122 4237 yaḳınlılḳ bu iki kişi birle tut
bulardın sañga teggey eḍgü yanut

4238 isizke ça̓vılḳmış kişidin yıra
bu yañglığ kişiler ḳılınçı ḳara

4239 ḳaraḳa yağuma ay ḳıllḳı örüñg
örüñgke ḳara terk yuḳar ol körüñg

4240 ne eḍgü bilig birdi bilge öge
biliglig oḳısa saḳınğa öge

B305 4241 isizke ḳatılma ay eḍgü kişi
isiz bolğa ḳıllḳınñg ol isiz tuşı

4242 ya̓vuzḳa yağuma ay öḍrüm talu
ya̓vuz bolğa atınñg irilgey tolu

4243 yaraġsız kişike yorıma yalḳa
yaraġsız sañga kelge tutğa yaḳa

4244 öküş kördüm eḍgü atanmış kişi
isizke ḳatıldı buzuldı işi

4245 telim kördüm eḍgüg isiz iş üçün
yoḍuġḳa ilindi yolḳaḍtı küçün

4246 bu begler ev̓i atı ḳarşı turur
bu ḳarşı içindeki ḳarşı turur

4247 tepizlik bolur bu ḳapuġda öküş
tepiz ḳayda erse tütüş ol uruş

4248 seniñgde uluğuñg sini tepsegey
uçuz bolğa özüñg ökünçler yigey

4235 *kişi*] C_4 *kişi* (-ş- noktasız) | *bolunsa ... er*] B_{10} *bolulsa aḍaş ... ẹr* ‖ 4236 *salḳınuḳ*] A_{36} *saḳ-ı-yuḳ* C_5 *saḳınuḳ* (-*n*- noktasız) | *kişi ... munıñgdın*] A_{36} *sangga bu kişi-tin kişi-lik* B_{11} ve C_5 ... *munungdın* ‖ 4237 *teggey*] C_6 *tẹgge* ‖ 4238 *isizke*] A_2 *ẹsiz-ke* ‖ 4239 *ḷaḷḷı örüñg*] A_3 *ḳ. ọsüng* B_{14} *aşlı ö.* C_8 *ḳ. örüng* (-*r*- üstündeki işarete dikkat) | *örüñgke ... körüñg*] A_3 *ọsung-ke ... ḳọsüng* C_8 *ọ̈(rū)ng-ke ...* ‖ 4240 *birdi ... öge*] A_4 *berti ... ọge* (satır altında AH: *nahuşi*, -ş- noktasız) C_9 *bı̈rdi ...* | *biliglig ... öge*] A_4 *ḳọrü berz-e gu-her* (-*her* satır üstünde yazılmış) *tọḳer teg üge* (satır altında UH: *tuda*) C_9 *kö(r)ü birse güḥẹr töker teg üge* ‖ 4241 *isizke*] A_5 *ẹ-siz-ke* (ẹ- dikkat) | *isiz ... tuşı*] A_5 *ẹ-siz t.* C_{10} ... *işi* ‖ 4242 *bolğa ... irilgey*] A_6 *bolm-a ... ẹril-ge* B_2 ... *irilgey* (-*r*- yerine -*z*- ile) C_{11} ... *irilge* ‖ 4243 *yorıma yalḳa*] A_7 *yụrūm-e yalḳ-a* (satır altında AH: *tẹhi mẹkūn*) | *yalḳa*] A_7 *yalḳ-a* (satır altında AH: *ge̱riban*) ‖ 4244 *isizke*] A_8 *ẹ-siz-ke* (ẹ- dikkat) ‖ 4245 *kördüm ... isiz*] A_9 *ẹdgü kördüm ẹ-siz* |

4235 Biri aslında iyi ve insanların seçkini olan kişidir;
bulursan, onu arkadaş edin, ey olgun insan.

4236 Biri de takva sahibi ve Tanrıyı bilendir;
her türlü insanlık ondan gelir.

4237 Bu iki türlü insana yakınlık göster;
bunlar senin dostluğuna hep iyilikle karşılık verirler.

4238 Kötülükleriyle şöhret bulan kişilerden uzak dur;
böyleleri kara huylu insanlardır.

4239 Ey ak doğalı insan, sen karaya yaklaşma;
dikkat et, beyaza siyah çabuk bulaşır.

4240 Bilge danışman ne güzel bilgi vermiş;
bilgili bunu okursa, düşünür ve daha ihtiyatlı olur.

4241 Ey iyi insan, kötüye katılma;
tıpkı o kötünün doğası gibi, seninki de kötü olur.

4242 Ey seçkin, güzide insan, kötüye yaklaşma;
adın kötü olur, mutluluğuna zarar gelir.

4243 Yakışıksız kişilere yakın gitme;
yoksa onlar da sana gelir ve yakanı bırakmazlar.

4244 İyi nam ile tanınmış birçok kişi gördüm;
kötü insanlarla karışınca işleri bozuldu.

4245 Kötü arkadaş yüzünden zarar gören,
zorla adı silinip giden iyiler gördüm.

4246 Bu beyler evine saray [karşı] derler;
bu saray içindekiler hep birbirlerine karşı gelirler.

4247 Bu saray kapısında birbirini çekememek çok olur;
nerede çekememek olursa orada kavga eksik olmaz.

4248 Senden büyükler seni çekemezler;
sen de itibardan düşer ve pişman olursun.

---

yoḍuġ̱ḳa ... yoḳaḍtı] A_9 *yoḍuġ-ḳa* (satır altında AH: *ḥadiṣe*) *i. busul-tı* ‖ 4246 *cvi ... ḳarşı*] A_{10} *aḷ-ı ... ḳarşu* B_6 *ivi ...* | *içindeki*] A_{10} *işi barça* ‖ 4247 *tepizlik*] A_{11} *tepiz-lik* (satır altında AH: *düşmendarı*) B_7 *tẹpizlik* (*-p-* tek noktalı) C_{16} *tẹpizlik* (*-p-* noktasız) | *erse tütüş*] A_{11} *bolz-a tuḍūş* C_{16} *bolsa t.* ‖ 4248 nüshalarda metnin bu kısmı karışıktır (aşağı bkz.) | *seniñgde ... tepsegey*] A_{12} *sening teg uluġ beg* (*b-* ?) *seni tepz-e seger* (satır altında AH: *dost neḍareḍ*) C_{17} *sẹning-de*^{n} ... ‖ B_8'de bu beyitin ikinci mısrası şu şekildedir (krş. aşağısı A_{13}): *sini oṭḳa itgey öz ilür ügey* | A_{12}'de farklı ve anlaşılması güç olan ikinci mısradan başka, A_{13}'te ayrıca bir beyit daha gelmektedir (krş. yukarı B_8):

A_{12} *ọsin-ge (?) neçnenip (?) bu tıdılur (?) yeger*

A_{13} *ọsïng ot-ḳa idgey öz edlür tegc*
sangga ḳılġ-a teng-siz seni tepsege

C251 4249 yïrne tepsegey kör sarïg terïg tuşurïg
körülmege eḍgürïg tünergey künürïg

4250 senirïgde kiçigirïg sarïga tapsula
tilemegey eḍgürïg tepizlik bile

4251 bu yarïglıġ üçün ḳarşı ḳarşı bolur
ikigün ḳarışsa birisi ölür

4252 lḳatıġlan sen emdi ay körïglüm küni
kişig tepsemegil yorıġıl köni

4253 tepizlik ig ol bir otatġu uzun
yimişi anı yir sızar bu özün

4254 bayat lṵḳmi ol barça eḍgü isiz
bayat birse tepsep tıḍumaz tepiz

4255 negü asġı ötrü kişig tepsemek
kişig tepsegüçi sonġı iglemek

4256 uġınça lḳamuġḳa özürïg eḍgü ḳıl
sarïga eḍgü bolġay sizik tutmaġıl

B306 4257 sevinç bolsa kimke özürïg sevnü bir
salḳınç ḳaḍġu tegse yime salḳnu bir

4258 atırïg eḍgü bolġay sini sevgeler
sarïga ḳatlayın tip tözü ivgeler

4259 yaġı lḳılma özke ḳatıġlan lḳadaş
neçe tutġıl emdi ḳadaş ya adaş

4260 ḳalı bolsa emdi sarïga bir yaġı
usal bolmaġıl sen arıuḳ tut aġı

4261 negü tir eşitgil yaġılamış er
yaġısı özele elig bulmış er

4262 usanma yaġılḳa yalḳın turma kit
yaġıġ sen usandur anı torḳa yit

4249 *tepgesey kör*] A_{14} *tepsegey-ler* C_1 *tępsegey-ler* | *körülmege ... künürïg*] A_{14} *kọrü-megey ẹ. tụn ördgey* (?, düzeltilmiş) B_9 *körümegey ...* C_1 *... tutarsa* (düzeltilmiş) *tuşung* || 4250 B'de bu beyit yok | *senirïgde ... tapsula*] A_{15} *sening-tin ... tap-sulap* C_2 *sęning-de*^{n} *... tąpsula* (*t-* veya *ḳ-*?) | *tepizlik bile*] A_{15} *t. ulap* C_2 *tępizlik* (*-p-* noktasız) *b.* || 4252 *körïglüm*] A_{17} *köngli* || 4253 *otatġu uzun*] A_{18} *il ṭılgi usum* C_5 *otatġu* (*-at-* noktasız) *u.* | *yimişi ... özün*] A_{18} *ye miş-i a. ber* sız-*ar bu öz-üm* B_{12} *... yir* (*y-* noktasız) *...* C_5 *... yïr ...* || 4254 *bayat ... isiz*] A_{19} *bayad-tın turur b. ẹ. ẹ-siz* | *birse ... tepiz*] A_{19} *berz-e t. tadumaz t.* B_{13} *... tuḍumas t.* C_6 *bïrse tudumaz tę(p)iz* || 4255 *negü ... tepsemek*] A_{20} *... kişi tepz-e ming* B_{14} ve C_7 *nigü ...* | *kişig ... iglemek*] A_{20} *tepisig ılad-ġu* (satır altında AH: *bimari*

4249 Sana denk olanlar da seni çekemezler;
yaptığın iyilikler görülmez, günün geceye döner.

4250 Senden küçükler seni kıskanırlar;
çekememezlik yüzünden senin iyiliğini istemezler.

4251 Böyle olduğu için saraydakiler birbirine karşı olur;
bunlardan ikisi birbirlerine karşı gelirse, biri ölür.

4252 Ey gönlümün güneşi, sen şimdi insanları kıskanmaya
ve doğruluktan ayrılmamaya çalış.

4253 Çekememek bir hastalıktır ve uzun bir tedaviye muhtaçtır;
onun yediği kendisini yer ve o kendi kendisini eritir.

4254 İyilik ve kötülük hep Tanrı hükmüdür; Tanrı verirse,
çekemeyen insan kıskançlıkla buna engel olamaz.

4255 Böyle olunca insanları çekememenin ne faydası var;
insanları çekemeyen kişinin sonu hastalıktır.

4256 Gücün yettiğince herkese iyilik et;
hiç şüphe etme, sana bundan ancak iyilik gelir.

4257 Birinin sevinci varsa, buna sen de sevin;
o keder ve kaygıya düşerse, sen de kederlen.

4258 Böylece adın iyi olur, insanlar da seni sever,
herkes seninle dost olmaya can atar.

4259 Kardeşim, ne kadar çok kardeş veya dost edinirsen edin,
yalnızca kendine düşman edinmemeye gayret et.

4260 Eğer sana biri düşman olursa, gafil olma;
sen de ona karşı ağını hazır tut.

4261 Düşmanla çarpışmış ve düşmanını alt etmiş
olan insan ne der, dinle.

4262 Gafil olma, düşmana yakın durma, uzaklaş;
düşmanı sen gafil avla ve onu tuzağa düşürmeye bak.

---

dari) ọsin erk-lemek ‖ 4257 *bir*] A_{22} *ber* | *tegse ... bir*] A_{22} *bolz-a ... ber* ‖ 4258 *bolġay ... sevgeler*] A_{23} *b. sen-i s.* B_2 *... sẹvgeler* (satır altında *sẹvgey*) C_{10} *bolġa s. sivgẹler* | *ivgeler*] A_{23} *ẹvge-ler* C_{10} *ivgẹler* ‖ 4259 *ḳadaş*] B_{24} *ḳạdaş* | *tutġıl emdi*] A_{24} *tudz-a tud-ġıl* ‖ 4260 *anuḳ*] B_4 *itip* ‖ 4261 *negü ... er*] A_{26} *n. ter ... ẹr* B_5 *nigü ... ẹr* C_{13} *nigü ...* | *elig ... er*] A_{26} *ilig b. ẹr* B_5 *... ẹr* | Dörtlük, A'da sayfa kenarında AH: *şi'r* sözü, B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *şi'r* sözüyle ayırt edilmiştir ‖ 4262 *yaḳın ... ḳıt*] A_{27} *yaġuḳ t. ḫet* | *yaġıġ ... yit*] A_{27} *yaġıng-nı usan-tur ... yed* B_6 *... atı ...* ‖

4263 sınama yaġıġ sen beḍük bil uluġ
tayaḳlıḳ yaġıḳa temür ḳalḳan it

4264 bu iş tuş yükin yüḍ sıma köñglini
sözümni unıtma küḍezgil munı

C252 4265 yaġı bolsa işiñ öñger canıñga
ya tirmiş yumıtmış anuḳ malıñga

4266 içiñgni taşıñgnı adaşıñg bilir
bu iç taş biligli kişi neñg alır

4267 tilese neñginñke tegürgey elig
tilese canıñglḳa yitürgey yilig

4268 özüñgni negü teg küḍezse özüñg
işiñgni anı teg küḍez kes sözüñg

4269 adaş tutmaḳ asan küḍezmeki sarp
yaġı bolmaḳ asan yaraşmalḳı sarp

4270 yaġıñg boldı erse et öz can küḍez
yaġılıġ kişiler ḳutulmalḳı az

4271 iki türlüg erke ḳatılma yıra
ḳatıldıñg mu bulġaḳ ḳopurġay köre

B307 4272 birisi ozunçı yoñgaġ ḳılġuçı
biri iki yüzlüg kişi umduçı

4273 yime tutma borçı kişig sen adaş
veḟa ḳılmaġay ol köñgül lḳılġa baş

4274 öz asġı tiler dostḳa birme köñgül
asıġ bulmasa boldı duşman töñgül

A123 4275 yalḳınlıḳ ḳılu tursu tise özün
bolup ḳoltġu lḳolma bolu bir sözün

4276 sevinçin tiriglik bulayın tise
kişig tepsemegil ḳatıġlan usa

4263 *sınama ... sen*] A_{28} *basın-m-a y. sen* (*lḳa*?) | *tayaḳlıḳ ... it*] A_{28} *yıdaḳ-lıḳ ... ḳalḳan* (*-ḳ-* noktaları yanlış konulmuş) *ed* C_{16} *... lḳallḳang* ‖ 4264 *iş ... köñglini*] A_{29} *eş tuuş ... köngüli-ni* C_{17} *... yülü ...* | *sözümni unıtma*] A_{29} *söz-i-ni unudm-a* ‖ 4265 *işiñg ... canıñga*] A_{30} *ęşing ǫngger* (?) *çalḳıng-ga* (?) | *ya ... malıñga*] A_{30} *yadar-mış yumud-mış anuḳ* (*-n*?, *-r-*?) *malıng-ga* ‖ 4267 *elig*] A_{32} *ilig* | *canıñgḳa ... yilig*] A_{32} *canın-ga yedür-gey bilig* B_{11} *yitürgey canıng-ḳa y.* C_3 *yitürgey canıng-ḳa bilig* | A_{33}'te 4267'den sonra pek iyi anlaşılmayan şu beyit gelmektedir:

bu sart-nı unaġ-lı tapġın ḳorur
öküş kel-e ḳalmaġu ęrdem erür

4263 Düşmanını sınama, sen onu büyük ve kuvvetli bil;
elinde sopa olan düşmana karşı sen demir kalkan hazırla.

4264 Eş ve arkadaşlarının yükünü yüklen, gönüllerini kırma;
sözünü unutma, bunu daima göz önünde tut.

4265 Eğer arkadaşın düşman olursa, o senin canına
ya da toplayıp biriktirdiğin malına kasteder.

4266 Arkadaşın senin içini dışını bilir;
bu içi dışı bilen kişi senden birçok şey koparır.

4267 O isterse, senin malına el uzatır;
isterse canını ilik ile besler.

4268 Sen kendini nasıl gözetirsen,
arkadaşını da öyle gözet; sözü uzatma.

4269 Dost edinmek kolay, fakat dostluğu korumak zordur;
düşman olmak kolay, fakat barışmak zordur.

4270 Düşmanın varsa canını ve tenini koru;
düşmanı olan kişilerin kurtulması güçtür.

4271 Şu iki türlü insanla ilişki kurma, onlardan uzak dur;
eğer onlara karışırsan, bakarsın karışıklık çıkarırlar.

4272 Biri iftiracıdır, gammazlık edendir;
biri ikiyüzlü, çıkarcı kişidir.

4273 Bir de içkiye düşkün kişiyi kendine arkadaş edinme;
o sana vefa göstermez, ancak gönlünü kırar.

4274 Yalnız kendi çıkarını gözeten dosta gönül bağlama;
fayda görmezse sana düşman olur; ondan vazgeç.

4275 İnsanların sana daima yakınlık göstermelerini istersen,
onlardan hiçbir istekte bulunma, onların suyuna git.

4276 Hayatını sevinç içinde geçirmek istersen,
mümkünse, insanları kıskanmamaya çalış.

4268 *negü*] B_{12} ve C_4 *nigü* ‖ 4270 *yaġmïġ ... et*] A_{36} *yaġ-ı ...* B_{14} *... ęt* ‖ 4271 *erkle*] C_7 *irkle* | *ḳopurġay*] C_7 *ḳopurġa* ‖ 4272 *ozunçı yorïġaġ*] A_{38} *uşaḳçı tonġaġ* C_8 *u. yongaġ* (y- noktasız) | *umduçı*] A_{38} *umdı-çı* ‖ 4273 *borçı*] B_2 *borçı* (satır altında *iç-güçi*) | *ol ... ḳılġa*] A_{39} *tek k. bolġ-a* ‖ 4274 *birme*] A_{40} *berm-e* | *asıġ ... tönïgül*] A_{40} *köngül berding ęrz-e asıġ-tın tönggül* C_{10} *... köngül* ‖ 4275 *ḳılu ... tise*] A_1 *tudayın tez-e sen* C_{11} *ḳılur ...* | *bir*] B_4 *bir*(*b*- noktasız; satır üstünde yazılmış) C_{11} *bir* (noktasız) ‖ 4276 A_5'te bu beyit 4279'dan sonra geliyor | *bulayın tise*] A_5 *bul-a-yın* (-*u*- yerine -*ü*- ile) *tez-e* | *ḳatıġlan usa*] A_5 *söz aydım kez-e* ‖

4277 yaġıġ lḳul ḳılayın tise sen tükel
töküp ıḍ sav altun sunup tut saḳal

4278 yaḳınıġ yıratmaḳ tilese özüñg
negü ḳolsa birme irig tut sözüñg

4279 tiriglik uzunın tiler erse sen
aḳı bol tuz etmek yitür usa sen

4280 ḳamuġḳa sevitmek tilese özüñg
köñgül til biriktür süçig tut sözüñg

4281 aġırlıḳ bulayın tise sen özün
aġırla kişig sen ay ḳılḳı tüzün

C253 4282 tükel bay bolayın tise belgülüg
barınga tapı bol kötürdüñg ülüg

4283 kişi tutçı ögmek tilese özüñg
ḳılınç eḍgü tutġıl yaruḳ tut yüzüñg

4284 bu yanglıġ bolur ol kişi aṣlısı
kişike kişilik kişi belgüsi

4285 kişi aṣlı bilmek tilese özüñg
ḳılınçında körgil açılġay sözüñg

4286 iḍi yaḳşı aymış bu beyt ayġuçı
sözin maʿni birle tanuḳ ḳılġuçı

B308 4287 kişi aṣlı bilmek tilese açuḳ
köñgül til ḳılınçı bu işke tanulç

4288 ḳılınç eḍgü bolsa köñgül til köni
tüpi aṣlınga bu tanuḳ ol anuḳ

4289 otunḳa ḳatılma ay aṣlı arıġ
yüzüñgnüñg suvın iltge sindin arıġ

4290 negü tir eşitgil törülüg kişi
otundın yıramış ulḳuşluġ başı

4277 A_2'de bu beyit 4275'ten sonra geliyor | *yaġıġ ... tise*] A_2 *yaġıġ ... tez-e* B_6 *yatıġ* (*-t-* noktasız, *-ı-* noktasına dikkat) ... C_{13} *yaġıġ ...* | *töküp ... savı*] A_2 *... savı* B_6 *tökäp* (*-k-* üç noktalı) ... *sav* C_{13} *... savı* (*-v̇* üç noktalı) ‖ 4278 *yalamıġ*] B_7 *yalın-nı* C_{14} *yalımġ* (*yalı-* noktasız) | *negü ... irig*] A_3 ... *berın-e erig* B_7 ve C_{14} *nigü ...* ‖ 4279 *etmek ... usa*] A_4 *ḍdmek yedür uz-a* (*u-* çizgisi fazla) C_{15} *ötmek ...* ‖ 4280 A_6'da bu beyit 4276'dan sonra geliyor | *sevitmek*] A_6 *sevüd-mek* (*-d-*'den sonra gelen çizgiye dikkat) C_{16} *seṿütmek* | *biriktür ... tut*] A_6 *ḳoni tud suçig lıl* ‖ 4281 A_7'de bu beyitin ilk mısrasının sonu ve ikinci mısrası 4282. beyit ile karıştırılmış | *aġırlıḳ ... özün*] A_7 *... tez-e kelgü-lüg* C_{17} *aġırlıġ ...* | *aġırla ... tüzün*] A_7 *barın-ġa keti bol ḳodürdüng ülüg* B_{10} ve C_{17} *a. kişi ...* ‖

4277 Düşmanlarını kendine kul yapmak istersen,
saf altın dök ve onların sakalını eline al.

4278 Yanındakini kendinden uzaklaştırmak istersen,
ona istediğini verme, onunla biraz kaba konuş.

4279 Eğer uzun ömür dilersen, cömert ol;
başkalarından mümkün mertebe tuz-ekmeği esirgeme.

4280 Kendini herkese sevdirmek istersen,
sözün ve fikrin birbirine uygun, dilin tatlı olsun.

4281 Sen kendine hürmet edilmesini istersen,
başkalarına hürmet et, ey yumuşak huylu.

4282 Her bakımdan tam zengin olmak istersen kanaatkâr ol;
böylece kendi nasibini elde etmiş olursun.

4283 İnsanların seni her zaman övmelerini istersen,
onlara karşı iyi ol ve güler yüzle davran.

4284 Asıl insan böyle olur;
insana karşı insanlık göstermek insanlık şiârıdır.

4285 Birinin aslını öğrenmek istersen,
onun hareketine bak, hemen anlaşılır.

4286 Şu beyiti söyleyen, sözü ve manasını
birbirine tanık gösteren insan çok güzel söylemiş.

4287 Kişinin aslını açıkça bilmek istersen, dikkat et,
onun düşüncesi, sözü ve hareketi buna tanıktır.

4288 Hareketi iyi, düşüncesi ve sözü doğruysa,
bu onun aslına derhal tanıklık eder.

4289 Adi kişilere katılma, ey temiz asıllı,
onlar sende hiç yüz suyu bırakmazlar.

4290 Kendini bu tür adi ve küstah kişilerden uzak tutan,
akıl ve terbiye bakımından ileri gelen kişi ne der, dinle.

4282 A_9'da bu beyit 4283'den sonra geliyor | *tise*] A_9 *tez-e barmğa tapı*] A_0 *barın-ġa ilki* ... C_1 ... *kötürdüng* (-g çizgisiz) || 4283 A_8'de bu beyit 4282'den önce geliyor | *tutçı ögmekl*] A_8 *tud-şı ö.* B_{12} *t. emgek* | *yarulķ*] B_{12} *yaruķ* (-r- yerine -z- ile) || 4285 *açılġay*] A_{11} *açıl-ġa* B_{14} ve C_4 *açıġa* || 4286 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *iḍi* ... *ayġuçı*] A_{12} *ṭi* ... *beyid a.* B_{15} *iḍi* ... C_5 *i. yaḫşı* ... *aytġuçı* | Dörtlük, A'da ayrıca işaret edilmemiş; B'de çizgiler, C'de ayrı satırda *şi'r* sözüyle ayırt edilmiştir || 4287 *açulķ*] C_8 (*açuķ*) || 4289 *otunķa* ... *aşlı*] A_{15} *oyun-ķa* ... *ḫıllķ-ı* | *yıżüñgnüñg* ... *arıġ*] A_{15} *yıżüng suvın* (satır altında AH: *alɔ-ru*) *ildgey sening-tin arıġ* (satır altında AH: *hemc.*) C_{10} *yüzüng suvı* (?) *iltgey sening-din a.* || 4290 *negü* ... *eşitgil*] A_{16} *n. ter işidgil* B_4 ve C_{11} *nigü* ... | *otundın*] A_{16} *oyun-tın* C_{11} *otun-da*" ||

4291 otunḳa ḳatılma silig bol amul
tütüş aṣlı barça otundın oġul

4292 buşı birle bolma yime keḍ yalḳın
ḳalı buşsa buzġay yaḳınlıḳ ḥaḳın

4293 köñgül sırı açma sözüñg tegmeke
ḳalı açtıñg erse özüñg emgeke

4294 yalḳınlıḳ tilese tuçı üstikü
kötürgil ṭaṃaʿnı tirilgil bügü

4295 ḳalı ḳolsa sen tutçı meñgziñg ḳızıl
köni bol lḳutuldıñg sen inçin tiril

C254 4296 uzunluḳ tilese özüñg hem sözüñg
elig ḳısġa tutġıl ḳutuldı özüñg

4297 yüzüñg tutçı suvluġ tutayın tise
tilin sözleme sözni yalġan usa

4298 ḳayu yirde deḍvlet kötürse başı
bolu bir añgar sen ay eḍgü kişi

4299 öçeşme bu deḍvlet bile sen yaraş
yaraşsa deḍvlet aġu ḳılġa aş

4300 ḳalı ḳolsa sen söz yorıḳ bolġusın
ayıttuḳta sözle köni bolsu çın

4301 lḳuruġ sözleme sen kişig soñgdama
uşaḳ söz eḍerme yime kikneme

B309 4302 tüpi yil turur söz köñgül aġrıtur
köñgül aġrısa er sini yavrıtur

4303 özüñgde uluġḳa tilin özneme
ceḍvab ḳılġu yirde irig sözleme

4304 uluġuġ aġırla küḍez ḥurmeti
uluġluḳ sañga kelgey yuḳġay lḳutı

4305 sañga teñg tuşuñg birle iltiş barış
ḳatılġıl ḳarılġıl alış hem biriş

4291 *otunḳa ... amul*] A_{17} *oyun-ḳa ...* B_5 *otun-ḳa* (satır altında *kaſirġa*) ... *amul* (satır altında *ʿamçl*) | *otundın*] A_{17} *oyun-tın* || 4292 *buşsa*] A_{18} *buşġ-a* || 4293 *sözüñg*] A_{19} *sǫsüg* || 4294 *tilese ... üstigü*] A_{20} *tilez-e ... ųz-tegü* B_8 *tileseng ...* C_{15} *t. özüng* ü. | *kötürgil ... bügü*] A_{20} *köngül umdız-ın sal tiril ay begü* || 4295 B_{10} ve C_{17}'de bu beyit 4300'den sonra geliyor | *tutçı*] A_{21} *bolz-a* | *bol ... inçin*] A_{21} *b. ḳǫni tur s. ençin* || 4296 *tilese ... hem*] A_{22} *tilez-e tiling me* C_1 *tileseng tiling h.* || 4297 *tise*] A_{23} *tez-e* | *usa*] A_{23} *öz-e* || 4298 *yirde*] A_{24} *yer-te* B_{13} *yirde* C_3 *yerde* (-e- harekeli) | *bir*] A_{24} *ber* || 4300 B_9 ve C_{16}'da bu beyit 4295'ten önce geliyor | *ayıttulḳta ... köni*] A_{26} *ayıduḳ-ta s. sǫsüng* B_9 ve C_{16}

4291 Küstahlara katılma, temiz ve halim ol; ey oğul,
bütün kavgalara bu küstahlar sebep olur.

4292 Bir de celalli kişiyle pek yakın olma;
eğer hiddetlenirse, yakınlık hakkını ayak altına alır.

4293 Gönül sırrını ve sözünü herkese açma;
eğer açarsan, kendini zahmete sokarsın.

4294 Daima artan bir yakınlık görmek istersen,
tamahkârlığı ortadan kaldır; ona her yerde engel ol.

4295 Eğer yüzünün daima gülmesini istersen, doğru ol;
endişesiz ve huzur içinde yaşa.

4296 Hem kendinin hem sözünün nüfuzunu kırmamak istersen,
her işe karışma; bu suretle bunu sağlamış olursun.

4297 Her vakit şeref ve itibarını korumak istersen,
ağzından yalan söz çıkarmamaya gayret et.

4298 Nerede devlet başını yükseltirse, ey iyi insan,
sen derhal onun suyuna git.

4299 Sen devletle mücadeleye kalkma, onunla anlaş;
anlaşamazsan, o sana yediğin yemeği zehir eder.

4300 Eğer sözünün daima etkili ve geçerli olmasını istiyorsan,
sordukları vakit söyle, sözün doğru ve dürüst olsun.

4301 Boş söz konuşma, insanları çekiştirme; dedikoduya uyma,
kendin de dedikodu yaparak fitne uyandırma.

4302 Söz her şeyi alt üst eden bir rüzgârdır, kalbi sızlatır;
kalbi sızlayan kimse seni mahvedebilir.

4303 Kendinden büyüklerin sözüne karşı gelme;
cevap vermek gerektiğinde kaba söz söyleme.

4304 Büyüklere saygı göster, hürmette kusur etme;
böylece sen de yükselirsin, onların mutluluğu sana da bulaşır.

4305 Kendi akranlarını sık sık ziyaret et;
onlara katıl ve onlarla ilişkini kesme.

---

ayıl(t)uḳta ... ‖ 4301 *soŋġdama*] A_{27} *söngdem-e* (*-ö-*?) | *kikneme*] A_{27} *bek-nem-e* ‖ 4302 *yil*] A_{28} *bil* | *sini*] A_{28} *seni* ‖ 4303 *özüŋġde ... özneme*] A_{29} *ösüng-ten ... öz-nem-e* (satır altında AH: *bḳac mḳūn*) C_7 *özüngde*" ... | *cẹvab ... irig*] A_{29} *cuvab l.. yer-te ẹrin* (satır altında AH: *dūrūşt*) B_2 ... *yırde i.* C_7 ... *yẹrde* (*-ẹ-* harekeli) *i.* ‖ 4304 *kelgey yuḳġay*] B_3 *kẹlge yuḳ-ḳa* C_8 *kẹlge yuḳḳa* ‖ 4305 *iltiş barış*] A_{31} *ẹldiş b.* B_4 *ịltiş bạrış* C_9 *ịltiş biriş* | *ḳarılġıl ... biriş*] A_{31} ... *ma beriş* B_4 *ḳarıġıl* ... ‖

4306 ağırla sini ol ağırlasa çın
uçuzla uçuzlasa barma yalḳın

4307 negü teg ḳılınsa sen andaġ ḳılın
süçig sözlese söz süçig bol tilin

4308 ḳamuġ eḍgüke bol sen eḍgü kişi
isizke isiz bol ol isiz tuşı

4309 iḍi yaḳşı aymış törü bilmiş er
törü öñgdi birle buḍun tüzmiş er

4310 sini siz tiseler anı siz tigil
talḳı anda yigrek yanut sözlegil

4311 ḳaya yañgḳusındın lḳoḍı bolmaġıl
sini sen tiseler anı senlegil

4312 bu yañglıġ bolur kör e r a t ṣuḥbeṭi
ḳatılmaḳ tilese emi bu otı

C255 4313 ayu birdim emdi eşitti özüñg
köñgülke alınġıl uzatma sözüñg

OḌĠURMIŞ SŲ'ALİ ÖGDÜLMİŞKE

4314 yanut birdi oḍġurmış aydı bu söz
eşittim men emdi aya köñgli tüz

B310 4315 munıñgda aḍın ma talḳı bar sözüm
anı ma ayu bir ay körklüg yüzüm

A124 4316 b u kün b u özüm kẹnd uluşlḳa kirip
ḳatılġu ḳarılġu buḍunḳa yorıp

4317 negü teg yorıġu olarnıñg bile
munı ma ayu bir marīga söz ula

4306 *sini*] A_{32} *anı* C_{10} *sīni* | *barma*] B_5 *bạrġıl* || 4307 *negü*] B_6 ve C_{11} *nigü* | *bol*] B_6 *tur* || 4308 *isizke ... isiz*] A_{34} *ẹ-siz-ke ẹ-siz bol ẹ-siz-lik* (ẹ-'lere dikkat) || 4309 *yaḳşı ... er*] A_{35} *... ẹr* B_8 *... ẹr* C_{13} *yaḳşı ... ir* | *öñgdi ... er*] A_{35} *öngdi bil-e acun tụsmış ẹr* B_8 *öngdü ... ẹr* | Dörtlük, B'da 4313'ten sonra gelmektedir, A'da ayrıca işaret edilmemiş; B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *şi'r* sözüyle ayırt edilmiştir || 4310 B_{11}'de bu beyit 4313'ten sonra geliyor | *sini ... tigil*] A_{36} *seni sen tez-e-ler anı sen tegil* | *anda yigrek*] A_{36} *a. yeg-rek* B_{11} *a. yigrek* C_{15} *anda*^{n} *yigrek* || 4311 *ḳaya yañgḳusındın*] A_{27} *ḳıya yanḳu-sın-tın* B_{12} *ḳaya yaŋgḳusın-da* C_{16} *ḳaya y.* | *sini ... senlegil*] A_{37} *seni s. tegey ol anı sen tegil*

4306 Sana gerçekten hürmet gösterenlere sen de hürmet et;
saygısızları sen de sayma, onlara yakın durma.

4307 Onlar nasıl hareket ederlerse sen de öyle yap;
tatlı söz söyleyenlere sen de tatlı dil kullan.

4308 İyiliklere karşı daima iyi insan ol;
kötülere karşı da kötülükleri derecesinde kötü ol.

4309 Töreyi bilen, töre ve kanun ile halkı
idare eden insan çok iyi söylemiş.

4310 Sana "siz" diyenlere sen de "siz" tabirini kullan;
karşılık verirken daima karşındakinden daha nazik davran.

4311 Kaya yankısından daha aşağı kalma;
sana "sen" diyenlere sen de senle.

4312 Hizmetkârlar ile ilişki böyle olur;
onlar arasında yaşamak istersen devası ve çaresi budur.

4313 İşte ben söyledim sen dinledin;
bunlar hatırında bulunsun, işte bu kadar.

ODGURMIŞ'IN ÖĞDÜLMİŞ'E SUALİ

4314 Odgurmış yanıt verdi ve dedi ki:
Bu sözleri dinledim, ey temiz kalpli.

4315 Bundan başka bir sözüm daha var;
onu da bana söyleyiver, ey güzel yüzlüm.

4316 Bugün kasaba ve şehre gidersem, halk arasına
girip onlarla birlikte yaşamak gerekir.

4317 Onlar ile nasıl bir ilişki kurmalıyım;
söz açılmışken, bunu da bana anlat.

B_{12} ... *tigey ol anı sen tigil* C_{16} ... *tigen-ni anı sen tigil* (*-l* üzerindeki *-k* çizgisi yanlış olacak) ‖ 4312 B_9'da bu beyit 4309'dan sonra geliyor | *ḳatılmaḳ ... bu*] B_9 *ḳatılmas* ... C_{17} ... *ol* ‖ 4313 *birdin ... eşitti*] A_{39} *berdim e. işid-ti* B_{10} ve C_1 ... *eşit(t)i* | *alınġıl*] A_{39} *alın tud* ‖ *oḏġurmış ... ögdülmişke*] B_{13} *ḳara ʿam birle ṣuḥbet sözi*

4314 *birdi*] A_{41} *berti* | *eşittim*] B_{14} *eşit(t)im* C_3 *eşit(t)im* ‖ 4315 *munuñgda*] A_{42}, B_1 ve C_4 *munungda* | *bir*] A_{42} *ber* ‖ 4316 *kirip*] C_5 *barıp* | *ḳarılġu ... yorıp*] A_1 *budun-ḳa bu ḳur-ḳa tegip* C_5 *budun-ḳa buḳun-ḳa y.* ‖ 4317 *negü*] B_3 ve C_6 *nigü* | *bir ... ula*] A_2 *ber m. söz il-e* ‖

ÖGDÜLMİŞ CEVABI OḌĠURMIŞḲA

4318 yanut birdi ögdülmiş aydı bu söz
kereklig erür çın aya ḳılḳı tüz

4319 kerek bolġu sözni ayıttıŋ maŋa
ayayın eşitgil munı men saŋa

49.
ÖGDÜLMİŞ OḌĠURMIŞḲA ḲARA ʿAM BUḌUN BİRLE NETEG ḲATILĠU KEREKİN AYUR

4320 ḳara ʿam buḍun barça ḳılḳı öŋi
biligi uḳuşı ḳılınçı teŋi

4321 ḳılıḳsız bolurlar ḳara ʿam buḍun
törü yoḳ toḳu yoḳ ḳatılmış öḍün

4322 veḷikin bularsız yime bolmaz iş
tilin eḍgü sözle aŋar bolma iş

4323 ḳara ḳılḳı barça bolur ḳap ḳara
ḳara ḳılma özni küḍezü tura

4324 ḳara ḳılḳı başsız ḳılınçı saşı
işi küḍgi barça ḳılınçı tuşı

4325 yimekig bilirler ḳarın toḍġusı
boġuzda aḍın yoḳ olar ḳaḍġusı

B311 4326 negü tir eşitgil ḳara ḳılḳını
C256 sınap sözlegüçi kişi barḳını

4327 ḳara ḳaḍġusı barça ḳarnı üçün
buḍun teẏşigi barça boġzı üçün

4328 telim ḫalḳlar öldi bu boġzı üçün
ḳara yir ḳatında yiyür ot öçün

ögdülmiş ... oḍġurmışḳa] A_3 *ö. cuvab-ı o.*

4318 *birdi*] A_4 *berti* C_8 *bïrdi* | *erür*] B_5 ve C_8 *turur* || 4319 *sözni ayıttıŋ*] A_5 *söz bu a.* B_6 *s. ayıt(t)ıng* C_9 *s. ayıt(t)ıng* | *munı ... saŋa*] A_5 *... sangga* C_9 *ḳulaḳ tut maŋa* ||

ögdülmiş ... ayur] A_6 *ö. ḳar-a ʿam birl-e nedeg ḳılġu-sın a.* B_7 *bab ö. ... buḍunlar birle ḳatılmaḳını ögretür* C_{10} *bab ḳara ... neteg* (*-t-* yerine *-y-* ile) *ḳatılġu ḳerekini a.*

4320 *barça ... öŋi*] A_7 *ḳullı-ı barça o.* B_8 *... yaŋı* | *teŋi*] A_7 *yaŋı* || 4322 *veḷikin ... bolmaz*] A_9 *veḷakin ...* B_{10} *veḷikin olarsız y. bolmas* C_{13} *veḷikin ...* | *aŋar ... iş*] A_9 *anı ḳılm-a eş* || 4323 A_{10-13}'te metnin ve mısraların sırası yanlış istinsah edilmiş; sonra 4323. ve 4326. beyitlerin ikinci

ÖĞDÜLMİŞ'İN ODGURMIŞ'A CEVABI

4318 Öğdülmiş yanıt verdi ve dedi ki: Bu söz,
gerçekten gerekli bir sözdür, ey temiz kalpli.

4319 İleride başına gelecek bir meseleyi bana sordun;
dinle, ben de şimdi sana söyleyeyim.

49.
ÖĞDÜLMİŞ ODGURMIŞ'A AVAM İLE NASIL İLİŞKİ KURULMASI GEREKTİĞİNİ ANLATIR

4320 Avam halkın doğası tamamen ayrıdır;
onun bilgisi, aklı ve tavrı da doğası gibidir.

4321 Avam halk görgüsüz olur; ilişkilerinde de
ne töre ne de usul vardır.

4322 Fakat yine bunlarsız iş olmaz;
onlara iyi davran, fakat arkadaşlık etme.

4323 Avamın, kara halkın doğası her zaman kapkaradır;
iyice dikkat et, kendini karaya bulaştırma.

4324 Kara halkın hareketi başıboş ve doğası birbirini tutmaz;
onun işi gücü de hep doğası gibidir.

4325 Karınlarını doyurmak için yemeyi bilirler;
onların boğazdan başka bir kaygıları yoktur.

4326 Tecrübeye dayanan ve yerinden hiç şaşmayan insan,
kara halkın doğası hakkında ne der, dinle.

4327 Kara halkın kaygısı hep karnı içindir;
onun çalışıp didinmesi hep boğazı içindir.

4328 Birçokları bu boğaz uğruna canlarını vermiştir;
şimdi de kara toprak altında pişmanlıkla ateş yerler.

---

mısraları altında yazılarak düzeltilmiş ve mısraların başına 1-9'a dek hint rakamları konularak doğru sıra gösterilmiştir | *barça ... ḳara*] A_{10} *teng-siz ḳılınçı ḳar-a* || 4324 *saşı*] A_{10} *şaş-ı* (ş-üstündeki noktalara dikkat; *ḫaş-ı*?) B_{12} *şaşı* C_{15} *saşı* (ş noktasız) | *köḏgi*] A_{12} *korki* A_{12} *küçi* C_{15} *ködgi* || 4325 *yimekig*] A_{12} *yim-e-rek* (*-r-* ?, *-b-* ?) B_{13} *yimekni* | *boğuzda*] A_{13} *boğuz-tan* C_{16} *boğuzda*" || 4326 *negü ... eşitgil*] A_{13} *n. ter işidgil* B_1 ve C_1 *nigü ...* | *barḳını*] A_{13} *bar-ḫanı* B_1 *ſarḳı-nı* C_1 *yarḳını* | Dörtlük (A'da dörtlük şeklinde değildir; araya 4329. beyit girmiş), B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *şi'r* sözüyle ayırt edilmiştir || 4327 *tevşigi*] A_{14} *talḫ-şigi* B_2 ve C_3 *tevşigi* || 4328 A_{16}'da bu beyit 4329'dan sonra geliyor (yukarı bkz.) | *yir ... ot*] A_{16} *yer ḳadın-ta yatur-lar* B_3 *yir ... yiyür o.* C_4 *yir ḳınında yiyür* (*-y-* noktasız) *o.* ||

4329 ḳara lḳarnı toḍsa tili başsırar
basa tutmasa bek özi erk sürer

4330 olarlḳa yime ök lḳatıl ay ḳadaş
birü tur olarlḳa yigü içgü aş

4331 tilin sözle yumşaḳ negü ḳolsa bir
birigli alır kör anıñg asġı yir

4332 öküş sözleme söz serin til küçlez
öküş sözlemiş söz suv̇ı lḳaldı az

4333 negü tir eşitgil özin tutmış er
tilin bek tuṵuġlı bilig bilmiş er

4334 sözüg barça söz tip çılḳarma tilin
öyü saḳnu sözle kerekin bilin

4335 ulḳuşluġnı kördüm kör az sözledi
öküş sözledim tip ökündi yılın

50.

ʿAḶEVİLER BİRLE ḲATILMAḲNI AYUR

4336 er atta öñgin beg kişisinde taş
ḳatılġu kişiler bu ol ay ḳadaş

4337 olarda biri sav̇çı urġı turur
bularnı aġır tutsa lḳut ḳıv̇ bulur

4338 bularnı ḳatıġ sev̇ köñgülde berü
neñgin eḍgülük ḳıl balḳa tur körü

B312 4339 bular ẹhl-i bẹyt ol ḥabibḳa ḳadaş
C257 ḥabib sav̇çı ḥalḳlḳı üçün sev̇ adaş

4340 için irtemegil ya lḳıllḳın tözin
mẹgẹr tilde teñgsiz yorıtsa sözin

4329 A_{15}'te bu beyit 4328'den önce geliyor | *başsırar*] B_4 *bąşsırar* C_5 *tuş-sırar* [*-ı-* noktasız, *b-* ?) | *basa ... erk*] A_{15} *... kerk* (?) B_4 *bąsa ...* C_5 *bąsa* (*-s-* yerine *-ş-* ile; düzeltilmiş?) ... || 4330 *birü ... yigü*] A_{17} *berü ... yegü* C_6 *bĩrü ...* || 4331 *negü ... bir*] A_{18} *yegü ḳ(o)lz-a ber* B_{15} *nigü ...* C_7 *nigü ḳ. bĩr* | *birigli ... yir*] A_{18} *berig-li ... yer* C_7 *bĩrigli ... yĩr* || 4332 *sözleme ... serin*] A_{19} *söz-lemez s. serin* (*s-* üstündeki noktalara dikkat, *ḳarın*?) C_8 *... sirin* | *ḳaldı*] A_{19} *boltı* || 4333 *negü ... er*] A_{20} *n. ter işidgil ... ęr* B_8 *nigü ... ęr* C_9 *nigü ...* | *tuṵuġh ... er*] A_{20} *tudup ked tilek bulmış ęr* B_8 *... ęr* | Dörtlük A'da ayrıca işaret edilmemiş; B'de çizgiler, C'de ayrı satırda *şi'r* sözüyle ayırt edilmiştir || 4334 *öyü ... bilin*] A_{21} *ọyū ... kereki alın* B_9 *körü ... bilin* (*bi-* noktasız) C_{11} *körü ...* || 4335 *kör az*] C_{12} *köz ev̇* (?) | *yılın*] A_{22} *tilin* B_{10} *yılın* (*yı-* noktasız) C_{12} *tilin*

4329 Kara halkın karnı doyarsa ileri geri konuşmaya başlar;
iyice itaat altına alınmazsa kendisi hâkim olmaya kalkışır.

4330 Ey kardeş, onlarla ille de ilişki kur;
onların yiyecek ve içeceklerini eksik etme.

4331 Onlara karşı yumuşak dil kullan, ne isterlerse ver;
dikkat et, veren alır ve kârından yararlanır.

4332 Çok söz söyleme, kendine hâkim ol, dilini koru;
çok söylenen sözün kıymeti kalmaz.

4333 Kendine hâkim olup dilini sıkı tutan,
bilgili insan ne der, dinle.

4334 Her sözü söz diye ağzından çıkarma;
gerekli olan sözü düşünerek ve ihtiyatla söyle.

4335 Akıllı bir insan gördüm, az konuştu;
fakat "çok konuştum" diye yıllarca pişman oldu.

50.

ALİ-EVLADI İLE İLİŞKİYİ ANLATIR

4336 Hizmetkârlardan başka ve beyin adamları dışında
ilişki kurulacak kişiler şunlardır.

4337 Bunlardan biri Peygamberin neslidir;
bunlara hürmet edersen devlet ve mutluluğa kavuşursun.

4338 Bunları pek çok ve gönülden sev;
onlara iyi bak ve yardımda bulun.

4339 Bunlar ehl-i beyttir, Peygamberin uruğudur;
ey kardeş, sen de onları, sevgili Peygamber hakkı için sev.

4340 Ağızlarından yakışıksız bir söz çıkmadıkça,
onların içini dışını ve aslını esasını araştırma.

ʿaḳıvılcr ... ayur] A_{23} *ʿa. bil-e ḫadılmaḳın (-n?) a.* B_{11} *... ögretür* C_{13} *bab ʿçı. ... ögretür* A_{24}'te başlıktan sonra daha şu beyit gelmektedir:

kişi-ler-te yegi ḳamuġ ḫallḳ-ḳa baş
erür sav-çı urġ-ı ay eḍgü ḳadaş

4336 *atta ... beg*] A_{25} *... o(n)gin-rek (-r-?)* C_{14} *at-ta" ... | bu ... ḫadaş*] A_{25} *bu ol ay adaş* || 4337 *olarda ... urġı*] B_{13} *... ozġu* C_{15} *olarda ... | bularnı*] A_{26} *bul-a-rıġ* || 4338 *bularnı ... berü*] A_{27} *ḫadıġ sev bularıġ köngül-te berü* B_{14} *... köngül-din berü (b- yerine n- ile)* C_{16} *bularıġ ... köngül-de berü | nerïgin ... baḳa*] A_{27} *ne(n)gin eḍgü-lük-ke (-ke satır üstünde yazılmış) ḳıy-a* C_{16} *... ḳıya* || 4339 *beyt ... ḫadaş*] A_{28} *beyit ol ḥabib savçı-ḳa | ḥabib ... adaş*] A_{28} *ol eḍgü ḳul-a-vız kŋni yol-çı-ḳa* || 4340 *irtemegil ... tözin*] A_{29} *ẹr-temegil ne ḳılk-ı tıısün* C_2 *... tözün | terïgsiz*] B_2 *yaŋgsız* ||

51.

BİLGE ʿALİṂLER BİRLE ḴATILMAḴNI AYUR

4341 talḳı bir ḳutu bilge ʿaliṃler ol
olar ʿilmi ḥalḳḳa yaruttaçı yol

4342 olarnı ḳatıġ sev̇ aġırla sözin
biliglerin ögren öküş ya azın

4343 bular ol yarar ya yaramazlarıġ
seçip aḍra tutġan köni yol arıġ

4344 usa ʿilmi ögren biligleri bil
nem̃gin eḍgülük ḳıl küḍez bekrü til

4345 bular ol ḥalḳilḳat bu din tirgüki
olar bilgi ol çın şeriʿat köki

4346 yolḳ erse ajunda bu ʿaliṃ bügü
tikip önmegey erdi yirde yigü

4347 olar ʿilmi boldı buḍunḳa yula
yarusa yula tünle azmaz yola

4348 nem̃gim̃gde ülüg ḳıl süçig söz bile
aş içgü yitürgil tapuġ ḳıl küle

4349 tilin serme irme bolun eymenük
aġu ol olarnım̃g eti birtem ök

4350 ıilin irme serme tuz etmek yitür
aġır tut olarıġ aġırla kötür

4351 eşit ʿilmi işlet tilin som̃gdama
ya ḳıllḳın ḳılınçın yav̇uz tip time

B313 4352 olardın kereki sam̃ga ʿilmi ol
könilikke yitse ayu birse yol

4353 bular ol sürüg ḳoylḳa erkeç sanı
ḳoyuġ başlasa sürse yolça köni

---

bilge ... ayur] A_{30} *uluġ ḳudu bilge ...* B_3 *... ögretür* C_3 *bab bir* (noktasız) *ḳutu bilge ... ögretür*
4341 *yaruttaçı*] B_4 ve C_4 *yaṛut(t)açı* || 4342 *olarnı*] A_{32} *bulaṁġ* | *ya*] A_{32} *m-e* B_5 *ya* (y- noktasız) || 4343 A_{34}'te bu beyit 4349'dan sonra geliyor | *ya yaramazlaṁġ*] A_{34} *m-a ...* B_6 *ya* (y- noktasız) *yaṛamas-laṁġ* | *yol arıġ*] A_{34} *yol-laṁġ* || 4344 *usa ... biligleri*] A_{35} *öz-e ... kerek-lig-ni* | *nem̃gin ... bekrü*] A_{35} *nc(n)gin ...* B_7 *... bḳrü* (*b-* noktasız) C_7 (*nṇngin*) *... ṭḳgrü* || 4345 *tirgüki*] A_{36} *tirgeki* C_8 *tirgü(ki)* | *bilgi*] A_{36} *bilgen* || 4346 *ajunda ... bügü*] A_{37} *acun-ta ... begü* | *tikip ... yigü*] A_{37} *tegip önmegey ẹ. yerde yegü* B_9 *... yịrde y.* C_9 *... irdi yẹrde* (*-ẹ-* harekeli) *y.* || 4347 *yarusa ... azmaz*] A_{38}

51.

BİLGE ÂLİMLER İLE İLİŞKİYİ ANLATIR

4341 Diğer bir zümre de bilge âlimlerdir,
onların ilmi halkın yolunu aydınlatır.

4342 Onları pek çok sev, onlardan hürmetle bahset;
çok veya az, onların bilgilerini öğren.

4343 Faydalı ve zararlı şeyleri birbirinden ayırt ederek,
doğru ve temiz yol tutan kişiler bunlardır.

4344 Mümkünse ilimlerini öğren ve bilgilerini bil;
onlara iyilik yap ve yardımda bulun, onlara dil uzatma.

4345 Bu dinin direği gerçekten bunlardır;
doğru şeriatın temeli bunların bilgisidir.

4346 Dünyada bu âlim ve hakîmler olmasaydı,
ekilmiş olsa bile yerden yiyecek çıkmazdı.

4347 Onların ilmi halk için meşale oldu;
geceleyin meşale yanarsa insanlar yolu şaşırmaz.

4348 Onlara malından hisse ayır, onları yedir içir;
güler yüz ve tatlı sözle hizmetlerinde bulun.

4349 Sert ve kaba dil kullanma, onlardan çekin;
onların eti yenmez, zehirdir.

4350 Onlara karşı sert ve kaba bir dil kullanma;
tuz ekmek yedir, saygı göster, hürmet et.

4351 Onları dinle, bilgilerine göre hareket et;
tavır ve hareketleri hakkında arkalarından dedikodu yapma.

4352 Senin için gerekli olan onların ilmidir;
onlar insanlara yol göstererek doğruluğa sevk eder.

4353 Bunları koyun sürüsünün koçu say;
onlar başa geçip sürüyü doğru yola götürsünler.

---

yorız-a y. yuml-e a. B_{10} *yarusa ... azmas* || 4348 *nengingde ... süçig*] A_{39} *barıng-ta yulüg ḳ. suçüg* B_{11} *n. ülüş ...* C_{11} *nenging-de*" ... | *yitürgil*] A_{39} *yedür-gil* || 4349 A_{33}'te bu beyit 4342'den sonra geliyor | *serme ırme*] A_{33} *çrm-e serm-e* C_{12} *ırme sçrme* | *eti ... ölk*] A_{33} *çti yer tolkülk* B_{12} *e. birtemülk* C_{12} *İti* (*İ-* harekeli) *birtemülk* (satır altında *bürtem ölk*) || 4350 A'da bu beyit yok | *ırme ... etmelk*] C_{13} *sçrme ırme t. ötmelk* || 4351 *ya ... time*] A_{40} *m-a ... tep teme* || 4352 *'İlmi*] A_{41} *'İlmi* | *yitse ... yol*] A_{41} *yidz-e a. berz-e ol* C_{15} *tise a. bîrse y.* || 4353 *sürse yolça*] A_{42} *ildz-e yol-ḳa* C_{16} *yolça sürse* ||

C258 4354 ḳatılġıl bularnıŋ bile eçlgüleş
ḳutaḍġay saŋa iki ajun ulaş

52.
OTAÇILAR BİRLE ḲATILMAḲNI AYUR

A125 4355 bularda basa ḳaç ḳutu bar aḍın
balḳa körse bilgi biligde öŋgin

4356 olarda birisi otaçı turur
ḳamuġ ig toġalḳa bu emçi erür

4357 yime ök kereklig saŋga bu kişi
anıŋsız oŋgulmaz tiriglik işi

4358 tirig bolsa yalŋguḳ yime igler ök
igin emçi körse otun emler ök

4359 ig ol kör kişike ölüm ḳoldaşı
ölüm ol kişike tiriglik tuşı

4360 bularnı yime eḍgü tutġıl yalḳın
kereklig kişi bu küḍezgil ḫalḳın

53.
MUʿẠZZİMLER BİRLE ḲATILMAḲNI AYUR

4361 bularda basa keldi ạfsunçılar
bu yil yeklig igke bu ol emçiler

4362 bularḳa yime ök ḳatılġu kerek
bu yil yeklig igke oḳıġu kerek

B314 4363 ḳalı asġı tegsün tise sen saŋga
yime eḍgü tutġıl ay ersig toŋga

4364 otaçı unamaz muʿạzzim sözin
muʿạzzim otaçılḳa evrer yüzin

4354 *ḳatılġıl ... bile*] A_{43} *ḳadıġ-lan bular-nı b.* | *ajun*] A_{43} *acun* ‖
otaçılar ... ayur] B_5 ve C_3'te bu başlık 4355'ten sonra geliyor | A_{44} *o. bil-e ḳadılm-a-ḳıġ a.* C_3 *bab o. b. ḳatılmaḳ neteg kerekin ögretür*
4355 B_4 ve C_2'de bu beyit başlıktan önce geliyor | *biligde öŋgin*] B_4 *b. aḍın* C_2 *bilig-de*" *ö.* ‖ 4356 *olarda*] A_2 *ạlar-ta* | *erür*] A_2 *turur* C_4 *tụrur* ‖ 4357 *kereklig*] A_3 *kerek ol* | *anıŋsız ... işi*] A_3 *bular-ıŋ ẹm-i ol t. başı* ‖ 4358 *yalŋguḳ ... ök*] A_4...*ig-lerük* B_8 *yạlnguḳ y. iglerük* C_6 *yạngluḳ y. igler(ük)* |

4354 Bunlarla ilişki kur ve iyi geçin; böylece mutluluğa
kavuşarak her iki dünyada mutlu olursun.

52.

OTACILARLA İLİŞKİYİ ANLATIR

4355 Bunlardan sonra birkaç zümre daha vardır;
dikkat edersen, birinin bilgisi diğerinden farklıdır.

4356 Bunlardan biri otacılardır;
bütün hastalıkları ve ağrıları bunlar tedavi eder.

4357 Bu kişiler de senin için gereklidir;
hayat işi onlarsız sağlanamaz.

4358 İnsan hayattayken hastalanabilir;
otacıya gider ve otacı o hastalığı ilaçla tedavi eder.

4359 İnsan için hastalık ölümün arkadaşıdır;
yaşayan her insan için ölüm vardır.

4360 Bunlara karşı iyi davran, onları kendine yakın tut;
bunlar gerekli kişilerdir, haklarını gözet.

53.

EFSUNCULAR İLE İLİŞKİYİ ANLATIR

4361 Bunlardan sonra efsuncular gelir;
cin ve periden gelen hastalıkları tedavi ederler.

4362 Bunlarla da görüşmek tanışmak gerekir;
cin ve peri çarpmasından gelen hastalıkları okutmak gerekir.

4363 Eğer sana faydaları dokunmasını istersen,
ey mert yiğit, onlara karşı da iyi davran.

4364 Otacı efsuncunun sözünü beğenmez;
efsuncu da otacıya değer vermez.

---

otun ... öl] A_4 *yim-e ẹm-lerük* || 4359 *ḳoldaşı*] A_5 *ḳooşn-ı-sı* | *tuşı*] A_5 *köz-i* || 4360 *yaḳın*] A_6 *baḳın*|| *muʿạzzịmler ... ayur*] A_7 *muʿasim-ler bil-e ḳadıl-maḳ a.* C_9 *bab m. ... ögretür* ||
4361 *ạfsunçılar*] C_{10} *ạfsunçılar* (*-f-* üç noktalı) | *yil ... ol*] A_8 ... *bular* B_{12} ve C_{10} *yịl* ... || 4362 *bularḳa ... öl*] A_9 *bulạr-ḳa y. ol* | *yil ... igke*] A_9 *yel yik-lig i.* B_{13} *yịl* ... C_{11} *yịl yek-lig (ig)-ke* || 4363 *tegsün tise*] A_{10} *t. tez-e* C_{12} *tegsü t.* || 4364 *unamaz ... sözin*] A_{11} *unamız muʿ-a-sım soşin* B_2 ve C_{13} *unamas* ... ||

4365 ol aymış otuġ yise igke yarar
bu aymış bitig tutsa yekler yırar

54.
TÜŞ YORĠUÇILAR BİRLE ḲATILMAḲNI AYUR

C259

4366 taḳı bir bilig kör bu tüş ʿilmi ol
tüşese yoruġlı açar eḍgü yol

4367 uḍısa bu yalñguḳ tüşer ök bu tüş
yora bilse terkin kelir aġzı tuş

4368 tüşüg eḍgü yorsa bu tüş yorġuçı
ol eḍgü kelir kör bu seṽnür tuçı

4369 ḳalı teñgsiz erse tüşi keḍ yaṽuz
çıġayḳa birip neñg küḍezgü et öz

4370 bu tüş ʿilmi körgil baġırsaḳ bayat
ḳulı eḍgüsin ḳoldı birdi ayat

4371 tüşi eḍgü bolsa seṽinse körüp
isiz körse rạbḳa sığınsa turup

4372 çıġayḳa ülese kümüş neñg taṽar
bayat ḳolsa andın bẹlanı yıġar

4373 yörügke barır tüş tüşüg yalḳşı yör
aya tüş yörügli tüşüg yinçge kör

4374 bu yañglıġ tüşüg uz yörügli bular
biliglig baġırsaḳ bolup eḍgüler

4375 bularıġ yime eḍgü tutġıl ḳadaş
tilese ḳadas tut tilese adaş

4365 *yise*] A_{12} *yez-e* | *yekler yırar*] C_{14} *yek-ke yạrar* ‖
tüş ... ayur] A_{13} *tụụş ... ḳadıl-maḳıġ a.* B_4 *t. yọrġuçılar ...* C_{15} *bab ... ögretür*
4366 *yoruġlı ... yol*] A_{14} *yọrüg-li ... ol* ‖ 4367 *yalñguḳ ... tüş*] A_{15} *yal(n)guḳ tụşerük b. tụụş* C_2 *yạnglıḳ ...* | *terkin ... tuş*] A_{15} *yọrgin k. yọrgi tuuş* ‖ 4368 *yorsa ... yorġuçı*] A_{16} *yọrz-e b. tụụş yọr-*

4365 Birinin sözüne göre, ilaç alınırsa hastalığa iyi gelir;
diğerinin sözüne göre, muska taşırsan cinler senden uzaklaşır.

54.
DÜŞ YORUMCULARIYLA İLİŞKİYİ ANLATIR

4366 Bir ilim de düş ilmidir;
düş görünce, yoran kişi onu hayra çevirir.

4367 İnsan uyuyunca düş görür;
yorumcu yormasını bilirse dediği hemen çıkar.

4368 Düşü yoran kişi onu iyiye yorarsa,
düş daima iyi çıkar ve insan sevinir.

4369 Eğer düş münasebetsiz ve çok kötüyse fakirlere sadaka verip
vücudu onun şerrinden korumak gerekir.

4370 Bu düş ilmine bak, merhametli Tanrı
kulunun iyiliğini arzuladı ve ona düşte alametler gösterdi.

4371 Düş iyi olursa, onu görünce sevinmeli;
kötü bir düş görünce de kalkıp rabba sığınmalı.

4372 Fakirlere gümüş ve mal dağıtılırsa,
Tanrı insanı bela ve kazalardan korur.

4373 Düş yorumlamaya bakar, düşü daima iyiye yor;
ey düş yorumlayan, düşü çok dikkatli incele.

4374 Düşleri böyle iyi yoran bunlardır;
bilgileri ve gönülden bağlılıklarıyla insana iyilik ederler.

4375 Ey kardeş, bunlara karşı da iyi davran,
onlara istersen kardeş, istersen dost muamelesi yap.

---

güçi | *kör ... tuçı*] A_{16} *buu salınur t.* || 4369 *tüşi*] A_{17} *tuşüng* | *birip*] A_{17} *berip* || 4370 *eḍgüsin ... ayat*] A_{18} *ḍgü-si l. berti bayad* C_9 *edgüsi ...* || 4371 *sevinse*] B_{10} ve C_6 *seṿünse* | *isiz*] A_{19} *ḍ-siz* (ḍ-dikkat) || 4373 *yörügke ... yaḳşı*] A_{21} *... edgü* B_{12} *... yaḷşı* C_8 *yörü(g)ke ... yaḳşı* | *yörügli ... yinçge*] A_{21} *yörig-li tuşüg inçü* B_{12} *körügli tüşüng yinçke* || 4374 *uz yörügli*] A_{22} *öz yorig-li* B_{12} *u. yoruġlı* || 4375 *ḳadaş*] B_{14} *ḳaḍaş* | *adaş*] B_{14} *aḍaş* ||

55.

B315 YULDUZÇILAR BİRLE ḲATILMAIḲNI AYUR

4376 munıñgda basa emdi yulduzçı ol
baḳa körse yetrü iḍi yinçge yol

4377 yıl ay kün salḳışı bularda bolur
kereklig turur bu salḳış ay unur

4378 bileyin tise sen oḳı hendeše
açılġay salḳış ḳapġı munda basa

4379 oḳı żarb-u ḳısmeṭ tükel bil küsür
tükelke tükel imtiḥan ol yetür

4380 ya taż^{c}if ya tanṣif özüñg yetrü bil
ḳalı bilinñg erse ^{c}aḍed cezri ḳıl

C260 4381 yana cem^{c}-u teḥrik miṣaḥatḳa öt
yiti ḳat feḥlekni yatur yamça tut

4382 talḳı ḳolsa cebr-ü muḳabeḥ oḳı
yime oḳlidis ḳapġı yetrü toḳı

4383 kerek dünya işi kerek ^{c}uḳbi tut
salḳış birle aḍra tutar bilge büt

4384 saḳış artasa dünya ^{c}uḳbi işi
neçe birle artar ay eḍgü kişi

4385 ḳılayın tise sen özüñg iş küḍüg
ayıtġu kerek eḍgü isiz öḍüg

4386 kün ay ḳutlıġı bar yime ḳutsuzı
ayıt ḳutluġın tut ay yalñguḳ tüzi

4387 iḍi yalḳşı aymış biliglig ḳarı
biligligke aytıp işiñg ḳıl yorı

4388 bilig birle yalñguḳ işin başlasa
tilek bolclı salḳın negü işlese

B316 4389 tükel işte aşnu tusulur bilig
kinilse bilig işke yetmez elig

---

yulduzçılar ... ayur] A_{24} ... *ḳadıl-maḳın a.* B_1 *yılduzçılar ...* C_{11} *bab yılduzçı-lar ... ögretür*
4376 *munıñgda ... yulduzçı*] A_{25} *munung-tan ...* B_2 *munungda ... yılduzçı* C_{12} *munung-da*" *... yılduzçı* | *yetrü ... yol*] A_{25} *yedrü eti inçke ol* C_{12} *emdi bular yinçke y.* || 4378 *tise sen*] A_{27} *tez-e sen* | *açılġay ... munda*] A_{27} *açılġ-a ... anda* C_{14} *açılġa ... munda*" || 4379 *żarb-u*] A_{28} *sarb-bu* | *ol yetür*] B_5 *ol yetür* C_{15} *ayıtur* (?) || 4380 *ya ... ya*] A_{29} ve C_{16} *ne ... ne* || 4381 *çem^{c}-u ... öt*] A_{30} *cem^{c} ... musaḥid-ḳa bar* | *yiti ... tut*] A_{30} *yeti ḳad* (*-a-*?) *ƒ. yvarım-ça yar* B_7 ve C_1 *... yatur yam-ça t.* || 4382

55.
MÜNECCİMLER İLE İLİŞKİYİ ANLATIR

4376 Bunlardan sonra da müneccimler gelir;
iyice dikkat edersen, pek çok ince yolun

4377 Yıl, ay ve günlerin hesabını bunlar tutar;
ey kudretli insan, bu hesap çok gereklidir.

4378 Bunu öğrenmek istersen hendese [geometri] okumalısın;
bundan sonra sana hesap kapısı açılır.

4379 Çarpmayı ve bölmeyi oku, bütün kesirleri iyice öğren;
bu kâmil insan için mükemmel bir imtihandır; bunu yap.

4380 Sen tazif [iki kat etme] ve tansif [ikiye bölme] iyice öğren;
bunları öğrendikten sonra, aded cezrini [sayı kökü] ele al.

4381 Sonra cemi [toplama] tefrik [ayırma] ve mesahaya [ölçme] geç;
yedi kat feleği bir çöp parçasıymış gibi avucunda tut.

4382 Daha da istersen cebir ve mukabele [karşılaştırma] oku;
bir de Oklidis'in kapısını da iyice çal.

4383 Gerek dünya işi, gerek ahret işi olsun,
inan ki, bilge bunları birbirinden hesap ile ayırarak zapt eder.

4384 Hesap bozulursa dünya ve ahret işi de
onunla birlikte bozulur, ey iyi kişi.

4385 Herhangi bir işe başlamak istersen, önce bunun için zamanın
iyi veya kötü olduğunu sormak gerekir.

4386 Gün ve ayların kutlusu olduğu gibi kutsuzu da vardır;
bunları sor ve kutlu olanını seç, ey temiz kalpli insan.

4387 Bilgili, görmüş geçirmiş ihtiyar çok güzel söylemiş;
işini her zaman bilgiliye sor, ona göre hareket et.

4388 İnsan işe bilgiyle başlarsa,
onun her işinde başarılı olacağını önceden kabul et.

4389 Her işten önce bilgi edinmek faydalıdır;
bilgi sonraya bırakılırsa insan işinde başarılı olamaz.

---

cẹbr-ū] A_{31} *cemᶜ-u* | *ọḳlidis ... yetrū*] A_{31} *oḳ-li-tiz ḳ. yegrī* C_2 *ọḳlidiş ḳapġı ḳodru* || 4383 *ʿuḳbi*] C_3 *ʿuḳbi* (*-b-* üzerinde fetha işareti) || 4384 *neçe birle*] A_{33} *ḳamuġ barça* (?) || 4385 *tise ... küḍüg*] A_{34} *tez-e ... ḳedüg* (tashih görmüş) | *ayıtġu ... isiz*] A_{34} *ayıduḳ ... ẹ-siz* (ẹ- dikkat) || 4386 *ḳutsuzı*] A_{35} *ḳud söz-i* | *yalıñguḳ*] A_{35} *yal(n)guḳ* C_6 *yạngluḳ* || 4387 *yaḷışı*] C_7 *yaḷışı* | *yorı*] C_7 *urı* || 4388 *yalıñguḳ işin*] A_{37} *yal(n)guḳ i.* C_3 *yạngluḳ işing* (?) | *saḳın negü*] B_{14} *s. nigü* C_8 *saḳış nigü* || 4389 *tükel ... tusulur*] A_{38} *kerek iş-ten a. aşunz-a* C_9 *... tir* (...?, noktasız) (*bili*)*g* | *kinilse ... elig*] A_{38} *ḳonik-se* (?) *... ilig* B_1 *... yẹtmes* C_9 (...)*se ...* ||

4390 ayıt söz olarlḳa yime bütme terk
biligli bayat ol munı tutġu berk

4391 bularıġ yime eḍgü tutġıl yaraş
tilin serme irme kön̄gül ḳılma baş

56.
ŞAʿİRLER BİRLE ḲATILMAḲNI AYUR

4392 basa keldi şaʿi̱r bu söz tirgüçi
kişig öggüçiler yime yirgüçi

4393 ḳılıçta yitigrek bularnın̄g tili
yana ḳılda yinçge bu l̲aṭı̱r yolı

A126 4394 batıġ yinçge sözler ulḳayın tise
bulardın eşit söz ulḳulġay basa

4395 ten̄gizke kirür körse kön̄glün tükel
güheṛ yinçü yaḳut çılḳarur meṣe̱l

C261 4396 olar ögseler ögdi ilke barır
ḳalı sökseler atı artap ḳalır

4397 usa eḍgü tutġıl bularnı ḳadaş
bularnın̄g tilin̄ge ilirıme adaş

4398 ḳalı eḍgü ögdi tilese özün̄g
bularnı sevindür kesildi sözün̄g

4399 negü ḳolsa birgil bularlḳa tükel
bularnın̄g tilindin özün̄g satġın al

57.
TARIĠÇILAR BİRLE ḲATILMAḲNI AYUR

B317 4400 tarıġçı turur kör talḳı bir ḳutu
kereklig kişiler turur bu butu

4390 *söz ... terk*] A_{39} *sẹn* (?) *bular-ḳa ...* B_2 *... bẹrk* | *biligli ... munı*] A_{39} *bilig-lig ... anı* || 4391 *tilin ... baş*]A_{40} *tilez-e adaş tud tilez e ḳadaş* C_{11} *... ıdma ...* ||

şaʿi̱rler ... ayur] A_4 *şayir-ler b. ḳadıl-maḳıġ a.* C_{12} *bab ... ögretür*

4392 *şaʿi̱r ... tirgüçi*] A_{42} *şayir ... ḳooş-ġuçı* | *yirgüçi*] A_{42} *sọḳ-güçi* B_5 *yi̱rgüçi* C_{13} *yẹrgüçi* (-ẹ- harekeli) || 4393 *l̲ıılıçta yitigrek*] A_{43} *ḳılıç-tan idig-rek* B_6 *kılıç-da y.* C_{14} *l̲ılıç-da*" *yi̱tig-rek* | *yana ... yinçge*] A_{43} *yim-e ḳıl-tan inçke* C_{14} *yạna ḳılda*" *yi̱nçke* || 4394 *yinçge ... tise*] A_1 *inçke sọz* (satır

4390 Sözü onlara sor, fakat hemen inanıverme;
her şeyi bilen Tanrıdır ve ancak ona kuvvetle sarılmalıdır.

4391 Bunlara iyi davran, anlaş; onlara çıkışma,
incitecek söz söyleyerek gönüllerini kırma.

56.

ŞAİRLER İLE İLİŞKİYİ ANLATIR

4392 Sonra bu şairler gelir, söz dizenler,
insanları öven veya yerenler.

4393 Bunların dili kılıçtan daha keskindir,
kalplerinin yoluysa kıldan incedir.

4394 Derin ve ince anlamlı sözleri anlamak istersen,
sözü bunlardan dinle, anlarsın.

4395 İyice dikkat edersen, onlar denize dalarak,
güher, inci ve yakut çıkaranlara benzerler.

4396 Bunlar överlerse bu övgü bütün ülkelere yayılır;
eğer hicvederse insanın adı daima kötü olarak kalır.

4397 Ey kardeş, bunlara mümkün olduğunca iyi davran;
ey dost, bunların diline düşme.

4398 Eğer kendin övülmek istersen,
bunları sevindir, işte bu kadar.

4399 Bunlar ne isterlerse ver, hiçbir şeyi esirgeme;
böylece bunların dilinden kendini satın al.

57.

ÇİFTÇİLER İLE İLİŞKİYİ ANLATIR

4400 Başka bir zümre de çiftçilerdir;
bunlar da gerekli kişilerdir.

üstünde yazılmış) *-ler u. tez-e* | *ulḳulġay*] A_1 ve C_{15} *ulḳulġa* || 4395 *teñgizke ... köñglün*] A_2 *tenggizke ... könglin* C_{16} *... sözke k.* | *güher yinçü*] A_2 *gụlher inçi* B_8 *gühẹr yünçü* || 4396 *olar*] A_3 *bular* || 4397 *usa*] A_4 *öz-e* | *bularnıñ*] A_4 *bularıng* || 4398 *bularnı ... kesildi*] A_5 *bularıġ s. yedil-ti* C_3 *(bu)larıġ sẹvündür k.* || 4399 *negü ... birgil*] A_6 *... bergil* B_{12} ve C_4 *nigü ...* ||
tarıġçılar ... ayur] A_7 *... ḳadıl-malḳıġ a.* B_{13} *... ögretür* C_5 *bab ... ögretür*
4400 *ḳutu*] A_8 *ḳudunu* ||

4401 bularnıñg bile sen ḳatıl hem ḳarıl
boğuzdın sıñgar sen saḳınçsız tiril

4402 ḳamuġ teprenürke bulardın asıġ
tözüke tegir yim içimdin tatıġ

4403 tözü tın toḳıġlı açıp toḍğuçı
muñgar boldı muñgluġ tirig bolġuçı

4404 sañga ma siziksiz kerek bu kişi
itilse anın ötrü boğuzuñg işi

4405 bularnıñg bile me ḳatıl ay ḳadaş
arıġ bolġa boğuzuñg ḥalal bolġa aş

4406 negü tir eşitgil saḳınuḳ başı
ḳamuġ türlüg iştin saḳınmış kişi

4407 köni yol tutayın tise yinçkelig
boğuzuġ arıtğu ay ḳılḳı silig

4408 saḳınuḳ bolayın tise belgülüg
boğuzḳa eginke ḥalal bir ülüg

4409 çıġay bolmayın bay bolayın tise
ziına ḳılma hergiz ḳatıġlan usa

4410 aġırlıḳ bulayın tise sen özün
feṣadḳa ḳatılma ay ḳılḳı tüzün

C262 4411 feṣad ol buzuġlı tüpüg yıldızıġ
feṣad ol buzuġlı bu eḍgü ızıġ

4412 feṣaddın kürer ol bulunmış ḳutuġ
feṣad tamdurur ol uḍunmış otuġ

4413 iḍi yalḳşı aymış ḳılınçı silig
bilig birle işke yetürmiş elig

B318 4414 feṣad tegre turma yorıma yaġulḳ
feṣad ḳayda bolsa uçuzluḳ anuḳ

4415 feṣad birle deṿlet turumaz ḳaçar
ḳalı tursa tañg yolḳ tünerçe ḳonuḳ

4401 *sen ... tiril*] A_9 *sin saḳın siiz t.* B_2 *sen saḳınç sen seril* ‖ 4402 *teprenürke*] A_{10} *tepredür-ke* | *yim*] A_{10} *yem* ‖ 4403 *tözü ... toḳuġlı*] A_{11} *tgrü-tin toḳuġ-lı* ‖ 4404 *sañga*] A_{12} *sangga* | *itilse*] A_{12} *ḍilz-e* ‖ 4406 *negü ... saḳınuḳ*] A_{14} *n. ter e. saḳ-ı-yuḳ* B_7 *nigü ... saḳınuḳ* C_{12} *nigü saḳa-yuḳ* (*-y-* noktasız) | *iştin saḳınmış*] B_7 *iş-din saḳınmış* (*-n-* yerine *-t-* ile) C_{12} *iş-din sęvinmiş* ‖ 4407 *tisc yinçkelig*] A_{15} *tez-e inçke-lig* ‖ 4408 *saḳınuḳ ... tise*] A_{16} *saḳ-ı yuḳ ... tez-e* C_{14} *saḳa-yuḳ ...* | *bir*] A_{16} *ber* ‖ 4409 *tise*] A_{17} *tez-e* | *usa*] A_{17} *öz-e* ‖ 4410 *aġırlıḳ ... özün*] A_{18} *... tez-e s. ösün* (*-n?, -ng?*) C_{16} *aġırlıġ bulayın ...* | *ḳatılma*] A_{13} *yaġım-a* ‖ 4411 A ve C'de bu beyatin tekrarı için bkz. beyit 2103 not |

4401 Sen bunlarla da temas et, ilişki kur
böylece boğazın konusunda endişesiz yaşa.

4402 Her canlı bunlardan yararlanır;
yemek içmek zevkini herkese bunlar verir.

4403 Bütün canlılar, acıkan ve doyanlar,
bütün yaşayanlar bunlara muhtaçtır.

4404 Boğazının ihtiyacını sağlamak için
bunlar şüphesiz, sana da gerekecektir.

4405 Ey kardeş, bunlarla da temas et ve ilişki kur;
boğazın temiz kalır, yiyeceğin helal olur.

4406 Her işinde tedbirli davranan, takva sahiplerinin
ileri gelenlerinden olan kişi ne der, dinle.

4407 İncecik olan doğru yolda yürümek istersen,
önce yediğinin helal olmasına dikkat et, ey temiz kalpli.

4408 Gerçekten takva sahibi olmak istersen,
boğazının ve sırtının nasibi helal olmalıdır.

4409 Yoksulluğa düşmemek ve daima zengin kalmak istersen,
hiçbir zaman zina etmemeye gayret et.

4410 Daima itibarda kalmak istersen,
hiçbir zaman fesada karışma, ey yumuşak doğalı.

4411 Her şeyin aslını esasını bozan fesattır;
her iyi izi ortadan silen fesattır.

4412 Mutluluğu bulan fesada yaklaşmaz,
sönmüş olan ateşi fesat tutuşturur.

4413 İşe bilgiyle el uzatan,
temiz kalpli insan çok iyi söylemiş.

4414 Fesadın etrafında dolaşma, ona yakın gitme;
nerede fesat varsa orada itibarsızlık hazırdır.

4415 Devlet fesatla bir arada duramaz kaçar;
onun ancak bir gecelik konuk olmasına hayret etmemeli.

---

tüpüg yıldızığ] A_{19} *tupūg* (-*g*? -*n*?) *yıl-tısıng* | *bu ... ızığ*] A_{19} *ol ẹ. ising* || **4412** *kürer ... ḳutuġ*] A_{20} *teser* (satır altında UH: *ḳaçar*) *o. bulın-mış ḳuduġ* (satır altında AH: *dẹvlẹt*) C_2 *tẹzer o. bụlunmış ḳ.* | *tamdurur ... otuġ*] A_{20} *tumrur ... udımış oduġ* (satır altında AH: *ateş*) B_{13} *... uḍımış o.* C_2 *... udunmış o.* || **4413** B'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *iḳli yaḳşı*] A_{21} *ẹti yaḳşı* (?) C_3 *idi yaḫşı* | *yetürmiş elig*] A_{21} *idür-miş ilig* | Dörtlük, A'da sayfa kenarında AH: *şi'r* sözü; B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *şi'r* sözüyle ayırt edilmiştir || **4415** *turumaz*] B_2 *turumas* ||

4416 tarıġçı kişiler bolur elgi kiŋ
bayat birmişinde tutar köŋli kiŋ

4417 ḳamuġ teprenigli tözü yir öŋi
yorıġlı aşı ol uçuġlı meŋi

4418 bularḳa ḳatılġıl ḳarılġıl özüŋ
tilin yaḳşı sözle açuḳ tut yüzüŋ

58.

SATIĠÇILAR BİRLE ḲATILMAḲNI AYUR

4419 munıŋda basası satıġçı turur
satıġ birle tınmaz asıġçı turur

4420 ajun tezginürler tirilgü tilep
ögi köŋli bütrü bayatḳa ulap

4421 olarḳa ḳatılġıl keliş hem barış
negü ḳolsa birgil alış hem biriş

4422 olarda bolur bu ajun arzusı
buḍun körki öḍrüm talu eḍgüsi

4423 toġardın batarḳa yorıp tezginür
tilemiş tilekiŋ saŋa keldürür

4424 tümen tü aġılar ajun taŋsuḳı
olarda bolur ay biliglig aḳı

C263 4425 satıġçı yolḳ erse ajun kezgüçi
ḳaçan keḍgey erdiŋ ḳara kiş içi

4426 ḫıtay arḳışı kesse arḳış toġı
ḳayun kelgey erdi tümen tü aġı

B319 4427 satıġçı yorımadı erse kezip
közün kim körür erdi yinçü tizip

4428 saḳa barsa mundaġ bu yanġlıġ telim
uzun bolġa söz tip tireldi tilim

4416 *elgi kiŋ*] A_{24} *ilgi keng* | *birmişindin ... kiŋ*] A_{24} *ber-mişin-tin ... keng* C_7 (...)*şi-din ...* ‖ 4417 *tcprenigli ... öŋi*] A_{25} *t. tọsū yer neni* (?) B_4 *tẹprenigli ...* C_8 *... yĭr* (*öngi*) | *yorıġlı*] C_8 (...)*lı* (-*l*-?) ‖ 4418 *yaḳşı*] C_9 *yạḫşı* ‖

satıġçılar ... ayur] A_{27} *s. bil-e ḳadıl-ġuu-sın a.* C_{10} *bab ... ögretür*

4419 *munıŋda basası*] A_{28} *munung-tan baz-a bu* B_7 ve C_{11} *munungda ...* | *tınmaz*] B_7 *tınmas* ‖ 4420 *ajun*] A_{29} *acun* | *bütrü*] A_{29} *yedrü* ‖ 4421 *olarḳa*] A_{30} *bular-ḳa* | *negü ... biriş*] A_{30} *... ber-gil ...*

4416 Çiftçilerin elleri geniş olur;
Tanrının verdiğini geniş gönülle sarf ederler.

4417 Her mahluk kendi nasibini alır;
yürüyenler yiyeceklerini, uçanlar da yemlerini bulur.

4418 Sen de bunlara katıl ve ilişki kur;
onlara tatlı söz söyle, güler yüz göster.

58.

SATICILAR İLE İLİŞKİYİ ANLATIR

4419 Bundan sonra gelenler satıcılardır;
bunlar durmadan ticaret yapar ve kâr peşinde koşar.

4420 Akıl ve gönüllerini hep Tanrıya yönelterek,
hayatlarını kazanmak için dünyayı dolaşırlar.

4421 Onlara katıl, git ve onlar da sana gelsin;
ne isterlerse ver, alışverişte bulun.

4422 Halkın beğendiği ve bu dünyada arzulanan,
seçme, iyi ve güzel şeyler hep onlarda bulunur.

4423 Doğudan batıya kadar gezip dolaşırlar,
arzu ettiğin şeyleri sana getirirler.

4424 Ey bilgili cömert insan, her türlü ipekliler,
dünyanın nadir şeyleri onlarda bulunur.

4425 Dünyayı gezinen bu satıcılar olmasaydı,
kara samur kürkü ne zaman giyerdin.

4426 Hıtay kervanları yolları toza dumana boğmamış olsaydı,
bu çeşit çeşit ipekliler nereden gelirdi.

4427 Satıcılar gezip dolaşmamış olsaydı,
bu inci dizilerini kim seyredebilirdi.

4428 Böyle sayarsan, buna benzer şeyler pek çoktur;
sözü uzatmamak için burada kesiyorum.

---

beriş B_9 ve C_{13} *nigū* ... || 4422 *olarda* ... *ajun*] A_{31} *bular-ta* ... *acun* | *eḍgüsi*] A_{31} *ḫed koz-i* || 4423 *tɛzginūr*] A_{32} *tisginūr* C_{15} *tizginūr* || 4424 *ajun*] A_{33} *acun* || 4425 *ajun*] A_{34} *acun* | *erdiñ*] B_{13} *erdi* || 4426 *ḫıtay* ... *toġı*] A_{35} *ḫıday ar-ḫaṣ-ı* (satır altında AH: *karvan*) ... *turur* B_{14} *ḫıṭṭay arḫaşı* ... C_2 *ḫıṭay* (-ṭ- noktalı) ... | *ḫayun*] C_2 *ḫayu* || 4427 *közün* ... *tizip*] A_{36} *koşin k. korer ę inçi tisip* B_1 ... *körer e. yünçü tizip* (-z- noktasız) C_3 ... *yünçü t.* || 4428 *saḫa* ... *telim*] A_{37} *baḫ-a* ... *tilim* | *tireldi*] A_{37} *tıdıl-tı* (satır altında UH: *tıyıl-tı* veya *tiril-ti*) C_4 *tirildi* ||

4429 bu yañlıġ bolur bu satıġçı ḳamuġ
ḳatılġıl olarḳa açuḳ tut ḳapuġ

4430 ḳatıġlan olarıġ iḍi eḍgü tut
seniñ atıñ eḍgün yıralṣ barġa büt

4431 bular ol ajunda kör at iltgüçi
isiz eḍgü erse anı yaḍġuçı

4432 sañga az öküş neñ törü ḳılsalar
yanut ḳılġu ötrü sevinç bulsalar

4433 asıġ yasta yinçge bolur ḳıllḳları
ḳatılsa munı keḍ küḍezip yorı

4434 negü tir eşitgil ajun kezmiş er
başında keçürmiş telim körmiş er

4435 ajunda atıñgnı yaḍayın tise
ümeg eḍgü tutġıl ḳatıġlan usa

4436 çavılṣmaḳ tilese özüñ belgülüg
satıġçıḳa eḍgü yanut ḳıl ülüg

A127 4437 at eḍgü tilese özüñ ay urı
ümeg arlṣışıġ eḍgü tutġıl yorı

4438 bu yañlıġ ḳatılġıl satıġçı bile
tiril eḍgü atın sevinçin küle

59.

İGDİŞÇİLER BİRLE ḲATILMAḲNI AYUR

4439 munıñgda basa ol bu igdişçiler
ḳamuġ yılḳılarḳa bular başçılar

B320 4440 bütün çın bolurlar ḳatı yolṣ büki
C264 kişilerke tegmez bularnıñ yüki

4429 *olarḳa*] A_{38} *bılar-ḳa* ‖ 4430 *olarıġ iḍi*] A_{39} *bularıġ yim-e* B_4 *o iḍi* | *yıraḷ ... büt*] B_4 *yıraḷ* (satır üstünde yazılmış) *barġa* b. C_6 *y. yırġa* (yı- noktasız) *tut* ‖ 4431 *ajunda ... at*] A_{40} *acun-ta adıġ* C_7 *a. kör* (...) (*-r-* üstündeki noktaya dikkat) ... | *isiz ... anı*] A_{40} *ç-siz ... çavınng* ‖ 4432 *sañga ... törü*] A_{41} *sa(n)gar* (*s-* noktalarına dikkat; düzeltilmiş?) ... C_8 ... *tö*(?) | *ötrü*] A_{41} *sin-tin* ‖ 4433 *yasta yinçge*] A_{42} *yaz-ta inçke* C_9 *yaz-ta yinçke* | *küḍezip*] A_{42} *lụḍez-gil* ‖ 4434 *negü ... er*] A_{43} *n. ter e. acun k. ẹr* B_8 *nigü ... ẹr* C_{10} *nigü ... kizmiş er* | *telim ... er*] A_{43} *kọsün ... ẹr* B_8 *... ẹr* C_{10} *tügüm yạzmış er* ‖ 4435 *ajunda ... tise*] A_{44} *acun-ḳa ... tez-e* | *ümeg*] A_{44} *kömeg* B_9 *ümeg* (satır altında

4429 Bütün satıcılar hep böyle olur,
onlara katıl ve kapını hep açık tut.

4430 Onlara karşı çok iyi davranmaya gayret et;
senin adın da iyilikle uzaklara gider, buna şüphe etme.

4431 Dünyanın her tarafına adını ulaştıran bunlardır;
iyi olsun, kötü olsun, adını dünyaya bunlar yayar.

4432 Sana az veya çok bir şeyler hediye ederlerse,
karşılığını vererek sen de onları sevindirmelisin.

4433 Kâr ve zarar konusunda çok hassas olurlar;
onlarla iş görürken bu konuya çok dikkat etmelisin.

4434 Dünyayı gezmiş, birçok şey görmüş
geçirmiş insan ne der, dinle.

4435 Dünyaya adını yaymak istersen,
mümkünse, yolculara iyi davranmaya gayret et.

4436 Sen gerçekten meşhur olmak istersen,
satıcılara iyi davran, onların haklarını ver.

4437 Ey oğul, sen iyi nam kazanmak istersen,
yolcu ve kervanlara karşı hep iyi hareket et.

4438 Satıcılara karşı işte böyle davran,
iyi ad kazanarak sevinç ve huzur içinde yaşa.

59.

HAYVAN YETİŞTİRENLER İLE İLİŞKİYİ ANLATIR

4439 Bundan sonra hayvan yetiştirenler gelir;
hayvan sürülerinin başında bunlar bulunur.

4440 Bunlar dürüst insanlardır, gizli kapaklı tarafları yoktur,
hiç kimseye de yük olmazlar.

---

tiling-ni) || 4436 *çavılkmalık*] B_{10} *çavılkmalık* (satır altında *çavılık*, *-v-* üç noktalı) || 4437 *ümeg arkışığ*] A_1 *ụ. arkışığ* (satır üstünde UH: *kervan*) B_{11} *ümeg* (satır altında *tiling-ni*) *a.* || 4438 *sevinçin*] C_{14} *sẹvünçin* ||

igdişçiler ... ayur] A_3 ... *kadıl-makığ a.* C_{15} *bab idişçi-ler ... ögretür*

4439 *mumığda*] A_4 *mumung-tan* B_{14} *mumung-da* C_{16} *mumung-da*" || 4440 *katı ... bülü*] A_5 *kudı y. bụlkü* B_1 ve C_1 *kạtı ...* | *tegmez*] B_1 ve C_1 *tẹgmes* ||

4441 yigü keḍgü mingü at aḍġır sülük
bulardın çıḳar hem yüḍürgü kölük

4442 ḳımız süt ya yūñ yaġ ya yoġrut ḳurut
yaḍım ya kiḍiz hem erej eẏke tut

4443 asıġlıġ kişiler bolur bu ḳutu
bularıġ yime eḍgü tut ay botu

4444 ḳatılġıl ḳarılġıl yitür hem içür
könilik özele tiriglik keçür

4445 negü ḳolsa birgil kerek bolsa al
köni kördüm uş bu ḳutu bilmez al

4446 bularda tileme törü ya bilig
yorıḳları kiñgrü bolur ay silig

4447 bularḳa ḳatılsa özüñgni tutun
törüsüz toḳusuz bolurlar otun

4448 tilin eḍgü sözle işimsinmegil
basınġan bolurlar biligsiz çigil

4449 iḍi yaḳşı aymış törü birgüçi
buḍun birle ḳatlıp sınap bilgüçi

4450 biligsizni artuḳ yaḳın tutmaġu
yalḳın tutsa şeḳsiz ḳılur ḳılmaġu

4451 talḳı munda yalḳşı ayur kör bilig
bilig birle işke tegürgü elig

4452 biligsizke yalḳma özüñgni tutun
özin tutġuçı er tirildi ḳutun

4453 biligsiz kişidin yıraḳ tur teze
biligsiz sözi ḳılkı barça otun

4454 bu yañglıġ bolur emdi igdişçiler
ḳatılmaḳ tilese sözüm yolçılar

B321 4455 ayu birdim emdi sañga belgülüg
negü teg tirilgü alınġu ülüg

4441 *yigü ... aḍġır*] A_6 *yegü içgü ...* B_2 *... ayġır* (dikkat!) || 4442 *yaḍım ... eẏke*] A_7 *... kedim hem erez öẏke* B_3 *... ezer iẏke* C_3 *... kiḍiz* (-*z* noktasız) *ezer e.* || 4443 *tut ay*] A_8 *tuḍġıl* || 4444 *yitür*] A_9 *yedür* | *könilik*] A_9 *kişi-lik* C_5 (...) || 4445 *negü ... birgil*] A_{10} *... bergil* B_6 ve C_6 *nigü ...* | *uş ... bilmez*] A_{10} *ol buu ...* B_6 *uşbu ... bilmes* C_6 *uşbu ...* || 4446 *kiñgrü*] A_{11} *ke(n)grü* || 4447 *özüñgni*] A_{12} *köšüng-ni* | *törüsüz toḳusuz*] A_{12} *tọrü söz t.* B_8 *t. ḳutusuz* || 4448 *eḍgü ... işimsinmegil*] A_{13} *yalḳşı ... işim-sen-megil* C_9 *... işim* (...) | *çigil*] A_{13} *çigil* B_9 ve C_9 *çigil* || 4449 *iḍi ... birgüçi*] A_{14} *iti ... bergüçi* B_{10} *iḍi ...* C_{10} *idi yaḳşı ...* || 4450 *ḳılmaġu*] A_{15} (*ḳıl*)-*maġu* || 4451 *munda yaḳşı*] C_{12} *munda*^{n} *yaḳşı* |

4441 Yiyeceği, giyeceği ve ordunun binek atını,
aygırıyla yük hayvanlarını bunlar yetiştirir.

4442 Kımız, süt ya da yün, yağ veya yoğurt ve peynir ile
evin rahatını sağlayan yaygı veya keçe hep bunlardan gelir.

4443 Bu zümreye dahil kişiler çok faydalı insanlardır;
ey yavrum, bunlarla da iyi ilişkide bulunmalısın.

4444 Onlara katıl, karış; onları yedir içir
ve hayatını doğruluk içinde geçir.

4445 Ne isterlerse ver, ne gerekirse al; hile bilmeyen
bu zümrenin hep doğru hareket ettiğini gördüm.

4446 Bunlarda görgü ve bilgi arama,
tavır ve hareketleri de serbest olur, ey temiz kalpli.

4447 Bunlar ile ilişkide kendine dikkat et;
bunlar görgüsüz, usulsüz ve kaba olur.

4448 Onlara tatlı söz söyle, fakat onlara arkadaş gibi davranma;
bunlar bilgisiz ve haşin olur.

4449 Kanun koyan ve halk arasına karışarak,
onu sınayarak tanıyan insan çok güzel söylemiş.

4450 Bilgisizi kendine fazla yakın tutmamalısın;
yakın tutarsan, şüphesiz ki yakışıksız harekette bulunur.

4451 Bak, bilgi bundan daha güzel söyler;
işe daima bilgiyle el uzatmalı.

4452 Bilgisizlere yaklaşma, kendine hâkim ol;
kendine hâkim olan insan hayatını mutlulukla geçirir.

4453 Bilgisiz kişiden uzak dur, kaç;
bilgisizin sözü ve hareketi daima kabadır.

4454 İşte hayvan yetiştirenler böyle olur;
onlara katılmak istersen, bu sözüm sana yol gösterir.

4455 Nasıl yaşamak ve kendi nasibini nasıl almak
gerektiğini işte sana açıkça anlattım.

---

elig] A_{16} ve C_{12} *ilig* | Dörtlük, A'da sayfa kenarında AH: *şi'r* sözü ve B'de çizgiler ile ayırt edilmiştir; C'de dörtlük şeklinde değildir || 4452 *yalıma özüngni*] A_{17} *yadm-a* (*y*-?) *ọsüng-ni* (*ọ*-?, *s*- ?; düzeltilmiş) | *tutğuçı er*] C_{13} *tutğu er kör* || 4453 *kişidin ... teze*] C_{14} *kişi-de*^{n} *... tīze* | *otun*] C_{14} *boza* || 4454 *bolur emdi*] A_{19} *bolur-lar bu* || 4455 *birdim ... sanga*] A_{20} *berdim ... sangga* | *negü*] B_1 ve C_{16} *nigü* ||

60.

UZLAR BİRLE ḲATILMAḲNI AYUR

C265 4456 talḳı bir ḳutusı bu uzlar turur
tirilgü tilep özke uzluḳ ḳılur

4457 kereklig kişiler yime bu sanḡa
yaḳın tut bularıġ tusulġay tonḡa

4458 temürçi etükçi yana ḳırmaçı
ya sırçı beḍizçi ya olḵçı yaçı

4459 bu dünya itigi bulardın turur
ajunda tanḡ işler bulardın törür

4460 telim bar bu yanḡlıġ sasa söz uzar
özünḡ sen ulḵa bar özüm söz üzer

4461 bularnı bile me ḳatıl hem ḳarıl
sevindür olarıġ sevinçin tiril

4462 işinḡ ḳılsalar terk terin tegrü bir
yitürgil içürgil aşın kinḡrü bir

4463 ayınḡlamasunlar sini ḥalḳ ara
atınḡ artamasun munı keḍ köre

4464 yime yaḳşı ayımış biliglig süzük
buḍunḵa bağırsaḳ ne könḡli tüzük

4465 tiriglik tileme at eḍgü tile
at eḍlgü kerek bu tiriglik bile

4466 özünḡ ölgü alḫır bu atınḡ ḳalır
atınḡ eḍlgü bolsa tiriglik tatır

4467 kiminḡ atı isiz bolup artasa
anḡar yigreki ol tirig turmasa

B322 4468 mün ol bu tiriglik tile eḍlgü at
isiz ḳılma eḍgün ḳılın menḡü at

---

uzlar ... ayur] A_{21} *peş-e ḏgiler-i ... ḳadıl-maḳıġ a.* B_2 *... ögretür* C_{17} *pişe-lıġ u ... ögretür* 4456 *özke*] A_{22} *ilgin* || 4457 *sanḡa*] A_{23} *sangga* | *tonḡa*] C_2 *sanga* || 4458 *etükçi ... ḳırmaçı*] A_{24} *tolḵa-çı ḍdük-çi suçı* C_3 *e. yıġaç-çı suçı* | *ya ... beḍizçi*] A_{24} *yasır-çı b.* C_3 (...) || 4459 A_{26}'da bu beyit 4460'tan sonra geliyor | *itigi ... turur*] A_{26} *ḍdingü ...* C_4 *i. bularnıng (turur)* | *ajunda ... törür*] A_{26} *ne türlüg t. i. bularuḳ ḳılur* C_4 *(ajunda ta)ng ... ṭörür* || 4460 A_{25}'te bu beyit 4459'dan önce geliyor | *sasa*] A_{25} *saz-a* (satır altında UH: *tesem?*) | *özünḡ ... bar*] A_{25} *ṣsünḡ-ke ulḵ-a bar* B_7 *... bar* C_5 *(özünḡ) se*" (?) *u. bar* || 4461 *bularnı ... hem*] A_{27} *bularnıng ... ḫadıl-ġıl* B_8 *bularnıng ...* C_6 *bularnı ...*

60.

ZANAAT ERBABIYLA İLİŞKİYİ ANLATIR

4456 Başka bir zümre de zanaat erbabıdır;
kendi hayatlarını kazanmak için zanaatla uğraşırlar.

4457 Bunlar sana gerekli kişilerdir; ey yiğit,
onları kendine yakın tut, faydaları dokunur.

4458 Bunlar demirci, ayakkabıcı, derici ya da cilacı,
boyacı veya okçu ve yaycıdır.

4459 Bu dünyanın süsü bunlardan gelir;
hayret verici hünerler bunlardan çıkar.

4460 Bunların sayısı çoktur; sayarsan söz uzar;
kalanları sen kendin düşün, ben sözümü kesiyorum.

4461 Bunlarla görüş tanış; onları sevindir ki,
kendi hayatın da sevinç içinde geçsin.

4462 Senin ısmarladığın bir işi yaptıklarında,
onların hizmet hakkını derhal öde, bol bol yedir içir.

4463 Çok dikkat et, halk arasında seni
kötülemesinler; adın lekelenmesin.

4464 Bilgili, halka merhametli, temiz ve berrak
kalpli insan çok iyi söylemiş.

4465 Yalnızca hayat isteme iyi nam iste;
insana hayat ile birlikte iyi ad da gerekir.

4466 Kendin sonunda öleceksin fakat adın kalacaktır;
adın iyi olursa hayatın zevkli geçer.

4467 Kimin adı lekelenir ve kötüye çıkarsa,
onun için hayırlısı ölmektir.

4468 Bu hayat bir sermayedir, onunla iyi ad kazanmaya çalış;
onu boşuna geçirme, iyilik ile adını ölümsüzleştir.

ḳatı(l...) | *sevindür ... sevinçin*] A_{27} *sevün-tür ...* C_6 (*sevündür*) *o. sevünçün* || 4462 *ḫılsalar ... bir*] A_{28} *ḫılz-a terkin ... ber* | *yitürgil ... bir*] A_{28} *yedür-gil ... kengrü ber* || 4463 *sini*] A_{29} *seni* | *keçl*] A_{29} *ḫallḫ* (?) || 4464 *yaḫşı*] C_9 *yaḫşı* | *köñgli tüzük*] A_{30} *köngüli süsük* || 4467 *isiz*] A_{33} *e-siz* (*e*-dikkat) | *yigreki ... turmasa*] A_{33} *yeg-reki ... türmez-e* B_{14} ve C_{12} *yigreki ...* || 4468 *mün ... tile*] A_{34} *mun ... alın* | *isiz ... menigü*] A_{34} *e-siz ḫ. edgün ...* B_1 ve C_{13} *... edgü ḫ. menggü* ||

61.

ÇIĠAYLAR BİRLE ḲATILMAḲNI AYUR

4469 bularda basası çıġaylar turur
nen̄gin eḍgülük ḳıl içür hem yitür

4470 ḍu٬açı tururlar san̄ga ay ḳadaş
iḍi eḍgü nen̄g bu ḍu٬a ay adaş

C266 4471 olardın tileme taṽarın yanut
yanutı bayat birge eḍgü ḳonut

4472 bu ol ilde türlüg ḳatılġu kişi
san̄ga tüşse iş ya olarḳa işi

4473 törü bir işinde baġırsaḳlıḳın
san̄ga bolġa barça kişiler yalḳın

4474 özün̄g bulġa iki ajun eḍgüsi
atın̄g eḍgü bolġay yaḍılġay küsi

62.

EṼLİK NEGÜ TEG ALMAḲNI AYUR

4475 ḳalı eṽlik almaḳ tilese özün̄g
talusın tile keḍ yiti ḳıl közün̄g

4476 köki eḍlgü bolsun uruġ hem tarıġ
uṽutluġ salḳınuḳ tilegil arıġ

A128 4477 usa eṽ ḳızı al elig tegmedük
senin̄gde aḍın er yüzin körmedük

4478 sini seṽge sindin aḍın bilmegey
yaraġsız ya ten̄gsiz ḳılılḳ kelmegey

B323 4479 özün̄gde ḳoḍı al kisi alsa sen
beḍük tüpke yalḳma bulun bolġa sen

çıġaylar ... ayur] A_{35} ... *ḳadıl-maḳaġ a.* C_{14} *bab ... ögretür*

4469 *bularda basası*] A_{36} *bular-tın basaḳ-ı* C_{15} ... *başaḳa* | *nen̄gin ... yitür*] A_{36} *ne(n)gin eḍgü ḳıl-ġıl ... yedür* C_{15} ... *yiṫür* ‖ 4470 *ḍu٬açı ... san̄ga*] A_{37} *tuv-a-çı ... sangga* | *iḍi ... adaş*] A_{37} *eṫi ... tuv-a ay a.* B_4 ... *ḳaḍaş* ‖ 4471 *olardın ... taṽarın*] A_{38} *ul-a neng taṽar sen tilem-e* C_1 *o. taṽar sen tileme* | *birge*] A_{33} *bergey* C_1 *bir̄ge* ‖ 4473 *bir işinde*] A_{40} *ber işin-ge* ‖ 4474 *bulġa ... ajun*] A_{41} *bulġay ... acun* | *bolġay yaḍılġay*] A_{41} *bolġ-a yadılġ-a* B_8 *bolġa yaḍılġa* C_4 *bolġa yaḍılġay* ‖

eṽlik ... ayur] A_{42} *e. kişi negüdeg alġu-sın a.* B_9 *iṽ-lik nigū ...* C_5 *bab eṽlük* (*-k* çizgisiz) (...)*sın aytur*

61.

YOKSULLARLA İLİŞKİYİ ANLATIR

4469 Bunlardan sonra yoksullar gelir;
onlara mal ile iyilik et, yedir içir.

4470 Ey kardeş, bunlar sana duacı olur;
ey dostum, bu dua çok iyi bir şeydir.

4471 Onlardan karşılık olarak mal bekleme;
buna karşılık Tanrı sana cenneti nasip eder.

4472 Onların sana veya senin onlara işin düşerse,
memlekette temas edilecek kişiler bunlardır.

4473 Bunların işini hallederken merhametli davran;
böylelikle bütün bu insanlar sana yakın olur.

4474 Böylece kendin her iki dünya nimetini elde edersin;
iyi nam kazanırsın ve şöhretin dünyaya yayılır.

62.

NASIL EVLENİLECEĞİNİ ANLATIR

4475 Eğer evlenmek istersen,
çok dikkatli ol ve iyi bir kız ara.

4476 Alacağın kişinin soyu sopu ve ailesi iyi olsun;
kendisinin de hayâ ve takva sahibi, temiz olmasına dikkat et.

4477 Alacaksan el değmemiş, senden başka erkek
yüzü görmemiş, bir aile kızı almaya çalış.

4478 Böylesi seni sever ve senden başkasını tanımaz,
yakışık almayan uygunsuz hareketlerde bulunmaz.

4479 Evleneceksen, kendinden aşağı derecede biriyle evlen;
kendinden yüksek ailelere yaklaşma, sonra onun esiri olursun.

4475 *evlik*] A_{43} *ẹvlük* (satır alında UH: *ḳadun*) B_{10} *ivlik* C_6 *evlük* | *yiti*] B_{10} ve C_6 *yi̱ti* || 4476 *kölü ... tanġ*] A_{44} *tụpi ... turuġ* B_{11} ... *tạrıġ* C_7 ... *urụġ* (...) | *saḳınuḳ*] A_{44} *saḳ-ı-yuḳ* C_7 (*sạ*)*ḳ-yuḳ* ‖ 4477 *usa ... elig*] A_1 *baz-a ẹv ... ilig* B_{12} ve C_8 *u. iv ...* | *seninġde ... yüzin*] A_1 *sening-tin ... yụsin* B_{12} ... *ẹr y.* C_8 ... *yüzi* || 4478 *sini ... bilmegey*] A_2 *seni s. sen-tin a. bilmege* B_{13} ... *bilmege* C_9 ... *sinde*^{n} ... | *ya ... kelmegey*] A_2 *ne ... kelmege* B_{13} *ya* (*y-* noktasız) ... *ḳelmege* || 4479 *özünġde kisi*] A_3 *ọsüng-ten ...* C_{10} *özüng-de*^{n} ... *ḳişi* | *yalṭma bulun*] A_3 *y. bulup* B_1 *bạḷṭma ...* ||

4480 negü tir eşitgil sınamış kişi
sınamış kişiniñg bışıġ ol işi

4481 kisi alsa özde ḳoḍı al köni
sevinçin keçürgey sen öḍlek küni

4482 yüzi körki ḳolma ḳılınç eḍgü ḳol
ḳılınç eḍgü bolsa yarutġay sini

4483 kisi alma alsa özüñgke ḳurı
sen alġıl salḳınuḳ erenler eri

4484 yüzi körki ḳolma ḳılınç eḍgü ḳol
ḳılınç eḍgü bolsa tükel bolġa ol

C267 4485 ay körklüg ḳoluġlı munı ḳolmaġıl
ḳızıl meñgziñgi sen sarıġ ḳılmaġıl

4486 kim evlik alayın tise törtte taş
aḍın almaz evlik aya erde baş

4487 biregü bay evlik tiler üstikip
talḳı biri körklüg tiler köz tikip

4488 taḳı bir uruġluġ tüp aşlı ḳolur
uluġluḳ atıñga küvenür bolur

4489 taḳı biri yinçge saḳınuḳ tiler
anı bulsa terkin añgar öz ular

4490 bularda talusın ayayın sañga
kisi alġu erse ḳulalḳ tut mañga

4491 aya bay tilegli sen evlik talu
bulun bolmaġıl sen ay bilgi tolu

4492 beçlütgey tilin köngli neñgke bolup
kötürgü kerek neñg tilese ḳolup

4493 aya körk tilegli kişi eḍgüsi
kisi körki ḳolma buḍun külgüsi

4480 *negü tir*] A_4 *n. ter* B_2 ve C_{11} *nigü t.* | Dörtlük, A'da sayfa kenarında AH: *şi'r* sözü; B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *şi'r* sözüyle ayırt edilmiştir || 4481 *kisi ... özde*] A_5 ... *öz-tin* C_{13} *kişi ... özde*^{n} | *sevinçin ... sen*] C_{13} *seviinçim k. se*^{n} || 4482 *yarutġay sini*] A_6 *y. seni* B_4 *yçrutġa s.* C_{14} *yçrutġa sini* || 4483 A_{21}'de bu beyit 4498'den sonra geliyor | *kisi*] B_5 *kisi* (satır altında *çift* veya *çüft*) C_{15} *kişi* | *salḳınuḳ ... eri*] A_{21} *salḳ-ı-yuḳ alın-ġıl ay erde e.* C_{15} ... *salḳı-yuḳ* ... || 4484 A_{23}'te bu beyit 4499'dan sonra geliyor || 4485 A_{15}'te bu beyit 4493'ten sonra geliyor | *ḳoluġlı*] A_{15} *tileg-li* | *meñgziñgi*] A_{15} *mengsing-ni* B_7 ve C_1 *mengzingi* || 4486 A_7'de bu beyit 4482'den sonra geliyor | *evlik ... tortte*] A_7 *evlük a. tez-e törde* B_8 *ivlik ...* C_2 *evlük ... tört-te*^{n} | *almaz evlik*] A_7 *alm-a sev-lig*

4480 Sınamış kişi ne der, dinle;
sınamış kişinin işi hep mükemmeldir.

4481 Evleneceksen, kendinden aşağı derecede biriyle evlen;
ömrünü huzur içinde geçirirsin.

4482 Onda yüz güzelliği arama, güzel huy ara;
huyu iyi olursa seni memnun eder.

4483 Ey takva sahibi kişi, evlenme;
evlenirsen, kendi dengin ile evlen.

4484 Yüz güzelliği arama, güzel huy ara;
huyu güzel olursa o mükemmel demektir.

4485 Ey güzellik arayan, güzellik arama;
sen al yanağını boş yere sarartma.

4486 Kim evlenmek isterse şu dört kadınla
evlenir, ey erkeklerin ileri geleni.

4487 Biri zengin kadınla evlenmek ister;
biri güzel olmasını ister ve ona göz diker.

4488 Bir başkası soyunun sopunun asil olmasını ister
ve bu asalet payesiyle iftihar eder.

4489 Başka biri de çok takva sahibi olmasını arzular;
onu bulunca kendini hemen ona kaptırır.

4490 Bunlardan hangisinin daha iyi olduğunu sana söyleyeyim;
evlenmek istersen bana kulak ver.

4491 Ey seçkin ve bilgili, sen zengin bir kadınla evlenmek
isteyerek kendini onun esiri durumuna sokma.

4492 O malına güvenerek dilini uzatır; birçok şey ister
ve onun bütün bu arzularını yerine getirmek gerekir.

4493 Ey güzellik arayan insanların iyisi,
kadında güzellik arama, âleme maskara olursun.

B_8 *almas ivlik* C_2 *a. evlük* ‖ 4487 *biregü ... üstükip*] A_8 *... evlik t. öz tegip* (satır altında AH: *beşitab*?) B_9 *bir edgü b. ivlik t. üstükip* C_3 *bir edgü b. evlük t. öz tükip* ‖ 4488 *uruğluğ ... aşlı*] A_9 *tıp aslı uruğluğ* | *atınga*] A_9 *adın-ga* C_4 *(...)nga* ‖ 4489 *yinçge saḳınuḳ*] A_{10} *inçke saḳ-ı yuḳ* C_5 *yinçke saḳı-yuḳ* ‖ 4490 *ayayın sanga*] A_{11} *a. sangga* B_{12} *ayayın sanga* C_6 *ayap* (*-y-* noktasız; *-p*?, iki noktalı) *sn(...)* | *kisi ... erse*] A_{11} *kişi a. erz-e* B_{12} *k. a. erseng* C_6 *(...)se* ‖ 4491 *evlik*] A_{12} *evlük* B_{13} *ivlik* C_7 *evlü(k)* | *bolmagıl*] A_{12} *bolġ-a-mu* C_7 *(bolmağ)ıl* ‖ 4492 *beḍütgey ... nenglke*] A_{13} *... könglin nenge* (?, *anga*?) B_{14} *beḍütge üli köngli neng-ke* C_8 *... neng(ke)* ‖ 4493 *körk*] A_{14} *körek* | *kisi körki*] A_{14} *kişi k.* B_{15} *kisi körkü* (*-r-* satır üstünde yazılmış) C_9 *(kis)i (...)* ‖

B324 4494 tözü ḫalḳ seṽer ol kisi körkini
meg̱ег teŋ̃gri ſaẓlı küḍezse anı

4495 aya tüp tilegli beḍüklük bile
uçuz ḳılmaġu öz beḍük tüp bile

4496 uruġluġ tarıġlıġ beḍükler tili
beḍükrek bolur bolrna eṽçi ḳulı

4497 ay yinçge saḳınuḳ tilegli ınal
munı bulsa buldunŋ̃ bu tört neŋ̃ tükel

4498 ḳalı bulsa eḍgü saḳınuḳ tişi
yaṽa ḳılma alġıl ay eḍgü kişi

4499 tilek baylıḳ erse tire birge neŋ̃
bayutġay sini ol ḳızıl bolġa eŋ̃

4500 ḳılınçı köni erse körki kelir
tişi körki ḳılḳ ol biligli bilir

4501 saḳınuḳ arıġ bolsa aṣlı bolur
ol üç neŋ̃ bu yirde bolur ay unur

C268 4502 saḳınuḳ tile sen kisi ay bügü
saḳınuḳ bolunsa bolur törtegü

4503 munı teg bulur erse sen bir tişi
ḳatıġlan yaṽa ıḍma ersig kişi

63.

OĠUL ḲIZ TOĠSA NETEG İGİḌGÜSİN AYUR

4504 oġul ḳız törüse seniŋ̃ ay teŋ̃gin
eṽiŋ̃de igiḍgil igiḍme öŋ̃gin

4505 aṽurtası eḍgü kişi tut arıġ
oġul ḳız arıġ ḳopġa turġay ḳarıġ

4494 A_{16}'da bu beyit 4485'ten sonra geliyor | *kisi*] A_{16} *kişi* C_{10} *kişi* || 4495 *ḳılmaġu*] A_{17} *ḳılmaġay* || 4496 *eṽçi*] A_{18} *eṽçi* B_3 ve C_{12} *epçi* || 4497 *yinçge ... ınal*] A_{19} *inçke saḳı-ı yuḳ. t. ınal* (*-n-* ?, *-r-* ?) C_{13} *yinçke saḳu-yuḳ ...* || 4498 *saḳınuḳ*] A_{20} *saḳ-ı-yuḳ* C_{14} *saḳı-yuḳ* | *yaṽa ḳılma*] A_{20} *sur-e ıdm-a* || 4499 A_{22}'de bu beyit 4483'ten sonra geliyor | *tire birge*] A_{22} *tir-e bergey* | *bayutġay ... bolġa*] A_{22} *bedüdgey seni ol ḳısıl bolġay* B_6 *bayutġa sini* (*-i-* harekeli) ... C_{15} *bayutġa sini ...* || 4500 A_{24}'te bu beyit 4484'ten sonra geliyor | *erse*] A_{24} *bolz-a* B_7 *erdi* | *tişi ... biligli*] B_7 *tişi ḳ. ḳılıḳ ol biligli* C_{16} *... ḳılḳ ol biligli* || 4501 A_{26}'da bu beyit 4503'ten sonra geliyor | *saḳınuḳ*] A_{26} *saḳ-ı-yuḳ* C_{17} *saḳı-yuḳ* | *yirde*]

4494 Kadının güzelini herkes arzular;
fakat onu ancak Tanrının fazlı koruyabilir.

4495 Ey asalet ve büyüklük arayan insan,
bu asil aile içinde küçük mevkiye düşme.

4496 Soyu sopu büyük olanlar yüksekten konuşur;
sen kadın esiri olma.

4497 Ey alacağı kadının takva sahibi olmasını isteyen beyzade,
böylesine rastlarsan, bu dört şeyi de bir arada bulmuş olursun.

4498 Eğer iyi ve takva sahibi bir kadın bulursan,
bu fırsatı kaçırma derhal evlen, ey iyi kişi.

4499 Arzun zenginlikse o tasarruf ederek seni
zenginleştirir ve yüzünü güldürür.

4500 Ahlakı dürüst olan güzel görünür; kadının güzelliği
onun tavır ve hareketleridir, bunu bilen bilir.

4501 Kadın takva sahibi ve temiz olursa asil demektir
ve diğer üç şey de onda birleşir, ey kudretli kişi.

4502 Ey hakîm insan, takva sahibi olan kadın iste;
takva sahibi biri bulunursa, bu dört şey onda birleşmiş olur.

4503 Böyle bir kadın bulursan çabuk davran;
fırsatı kaçırma, ey mert yiğit.

63.

ÇOCUKLARIN NASIL TERBİYE EDİLECEĞİNİ ANLATIR

4504 Senin ay gibi bir oğlun veya kızın doğarsa,
onu kendi evinde terbiye et, bu işi başka ellere bırakma.

4505 Süt ninesi olarak iyi ve temiz bir kadın tut;
oğlun kızın temiz büyür ve uzun ömürlü olur.

A_{26} *yerde* C_{17} *yïrde* ‖ 4502 *salɨnuls ... bügü*] A_{27} *salṣ-ɪ-yuls ... kişi ay begü* C_1 *saḳɨ-yuls ... tişi a. b.* | *salɨnuls*] A_{27} *salṣ-ɪ-yuls* C_1 *salɨ-yuls* ‖ 4503 A_{25}'te bu beyit 4500'den sonra geliyor | *munɪ*] A_{25}, B_{10} ve C_2 *munung* | *ḳatɪġlan ... ɪḍma*] A_{25} *ḳadɪġ-lan-ġıl adm-a ay* B_{10} *ḳ. seṛin ...* ‖
oġul ... ayur] A_{28} *... negü teg ḡidgüsin a.* B_{11} *bab o. ḳ. toġsa anlarnı neṭeg igiḍgüsi-ni a.* C_3 *bab o. ḳ. toġ(sa) i. aytur*
4504 *teṅgin*] A_{29} *tigin* (-g-?) | *cvïṅgde*] A_{29} *ọvüng-te* B_{12} *ivingde* C_4 (...) ‖ 4505 *avurtası*] A_{30} *ovurtaz-ɪ* (satır altında AH: *daye.*) | *ḳopġa ... ḳarɪġ*] A_{30} *bolz-u ḳop-su arɪġ* B_{13} ve C_5 *ḳ. turġa farɪġ* ‖

4506 oġul ḳızlḳa ögret bilig hęm ędęb
anı̄gar iki ajun anını̄ asġı tap

B325 4507 oġulḳa kisi al ḳızıġ erke bir
salḳınçsız tirilgil aya ḳutluġ er

4508 ḳamuġ erdem ögret oġulḳa tükel
ol erdem bile bu tire birge mal

4509 süre ıḍma boşlaġ oġuluġ yaṽa
yaṽa bolġa boşlaġ yügürgey iṽe

4510 ḳızıġ tutma eṽde uzun begsizin
ökünç birle ölgey özünı̄g igsizin

4511 aya ḳoldaş erdeş söz aydım kese
bu ḳız toġmasa yig tirig turmasa

4512 ḳalı toġsa yigrek anı̄ga yir ḳoyı
eṽi bolsa ḳoşnı ölügler toyı

4513 tişilerni eṽde küḍezgil tuçı
tişininīg taşı teg bolumaz içi

4514 yatıġ eṽke ıḍma çıḳarma tişig
körüp yolda alġan köz ol bu kişig

4515 közün körmese arzu ḳolmaz könīgül
közünīg körse könīglünīg ḳolur ay oġul

4516 közünīgni küḍezgil könīgül ḳolmaġay
könīgül ḳolmasa öz bulun bolmaġay

C269 4517 tişig ḳatma erke yigü içgüde
ḳalı ḳattını̄g erse keçer keçgüde

4518 tişig ıḍma eṽde önīgin çıḳġalı
ḳalı çılḳsa yitrür könilik yolı

A129 4519 tişi ạşlı et ol küḍezgü etig
yıḍır et küḍezmese bolmaz itig

4506 *ajun ... tap*] A_{31} *acun ... tip* B_{14} ve C_6 *... tạp* || 4507 *kisi ... bir*] A_{32} *tişi ... ẹrke* (satır altında UH: *aṽuşḳ-a*) *ber* C_7 *tişi ... salḳınçsız ... er*] A_{32} *sevin-çin ... ẹr* B_1 *... öz* || 4508 *bu ... birge*] A_{33} *ol oġul ḳız-ḳa* || 4509 *boşlaġ*] A_{34} *baş-laġ* B_3 *boşlaġ* | *boşlaġ ... iṽe*] A_{34} *baş-lıġ yugürm-e yaṽa* B_3 *boşlaġ yügürge i.* || 4510 *tutma ... begsizin*] A_{35} *tudm-a eṽde* (-ṽ- altındaki harfe dikkat) *ọsung* (*-n-*?) *tengsizin* B_4 *t. iṽde u. bęg-sizin* (*b-* noktasız) C_{10} *iṽde tutma u. bęgsizin* (*b-* noktasız) | *ölgey*] B_4 *ölge* || 4511 *erdeş*] A_{36} *adaş* | *yig ... turmasa*] A_{36} *yeg t. türmez-e* B_5 ve C_{11} *yig ...* | 4512 *yigrek ... yir*] A_{37} *yegrek ạngar yer* B_6 *yigrek a. yịr* C_{12} *yęgrek* (*-ę-* harekeli) *angar yịr* | *eṽi ... ḳoşnı*] A_{37} *alẓ-ı b. kooş-*

4506 Oğluna kızına bilgi ve edep öğret;
her iki dünyada bu onlar için faydalı olur.

4507 Oğula kız al, kızı ere ver;
ömrünü dertsiz geçir, ey mutlu insan.

4508 Oğula bütün erdemleri tam olarak öğret;
o bu erdemlerle ileride mal sahibi olur.

4509 Oğulu başıboş dolaşmaya bırakma;
başıboş kalırsa her tarafa gider, yazık olur.

4510 Kızı çabuk evlendir, uzun süre evde tutma,
yoksa hastalığa gerek kalmadan bu pişmanlık seni öldürür.

4511 Ey dost arkadaş, sana kesin bir söz söyleyeyim;
bu kızlar doğmasa, doğarsa da yaşamasa daha iyi olur.

4512 Eğer dünyaya gelirse, onun yerinin toprağın altı
veya evinin mezara komşu olması daha hayırlıdır.

4513 Kadınları her vakit evde koru;
kadının içi dışı gibi olmaz.

4514 Yabancıyı eve sokma, kadını dışarıya çıkarma;
bu kadınları sokakta gören göz onların gönlünü çeler.

4515 Göz görmezse gönül arzu etmez;
ey oğul, gözün görürse gönlün arzular.

4516 Gözünü gözetirsen, gönlün bir şeye akmaz;
arzu etmeyince de insan hiçbir şeye kapılmaz.

4517 Yemekte içmekte kadınları erkeklere katma;
eğer katarsan ölçüyü kaçırırlar.

4518 Kadını evden dışarı bırakma;
eğer çıkarsa doğru yoldan şaşar.

4519 Kadının aslı ettir, eti korumalı;
gözetmezsen et kokar, bunun çaresi yoktur.

---

m B_6 *ivi* ... || **4513** *ẹvde* ... *tuçı*] A_{38} ... *tuçı* (satır altında UH: *ḳadıġ*?; aşağı bkz.) B_7 ve C_{13} *ivde* ... | *bolumaz*] B_7 *bolumas* || **4514** *yatıġ* ... *tişig*] A_{39} *badıġ* (satır altında AH: *bigane.*) *ẹvke* (*-k-*?) ... *tişing* (satır üstünde UH: *ḳadun*?; yukarı bkz.) B_8 *y. ivke* ... | *yolda* ... *köz*] B_8 ... *köz* (*-z-* noktasız) C_{14} *yol-da*^{n} ... || **4515** *ḳolmaz*] B_9 *ḳolmas* || **4517** *tişig* ... *yigü*] A_{42} *tişing* ... *yegü* | *ḳatmġ* ... *keçgüde*] A_{42} *ḳading* ... *keçgü-ke* B_{11} ve C_1 *ḳaṭ(t)mg* ... || **4518** *tişig* ... *çıḳġalı*] A_{43} *tişing* ı. *ẹvden ö(n)gin* (düzeltilmiş) ç. B_{12} *ı. ḳoḍma ivde ö. çıḳḳalı* C_2 ... *ivde* ... | *yitrür*] A_{43} *idrür* B_{12} ve C_2 *yiṭrür* (*-i-* harekeli) || **4519** *yıḍır* ... *bolmaz*] A_1 *yedir* ... B_{13} ... *bolmas* ||

4520 ağır tut tişig sen negü ḳolsa bir
evïnğ ḳapğı bekle yıraḳ tutğıl er

4521 veſa yoḳ bularda ozadın berü
közi ḳança balḳsa bu könğli naru

B326 4522 ceſa birle önmiş igiḍmiş yığaç
yimişi ağu ol anğar bolma aç

4523 neçe minğ azığlığ eren erkeki
tişilerde ötrü üzüldi köki

4524 neçe ḳızğu enğlig yüzi suvluğ er
tişilerde ötrü özi boldı yir

4525 tümen minğ külüg çavlığ ersiglerig
tişiler anı yirke kömdi tirig

4526 negü teg küḍezgü olarığ tutup
küḍezigli teñri küḍezsü utup

.

64.

ELİG ASRAḲILARIĠ NEGÜ TEG TUTĠUSIN AYUR

4527 yime eḍgü tutğıl elig asraḳığ
yigü içgü birgil bütür oprakığ

4528 küçinğe teñgeşi yüḍürgil yükin
ayıtğay seninğdin bayat erkligin

4529 ayı artuḳ emgek tegürme anğar
bayat ol sanğa ḫaşmı andın sınğar

4530 olar ma bayat ḳulları ol ḳamuğ
anğar küç ḳılıp özke alma tamuğ

4531 uluğ sen olar boldı sinde kiçig
kiçigke uluğ boldı açığ süçig

4520 *tişig ... bir*] A_2 *tişing ... ber* B_{14} ve C_4 *... nigü ...* | *evïnğ ... er*] A_2 *evüng* (satır altında AH: *ḫane.*) *... ęr* B_{14} *ivïng ... ęr* C_4 (...) ‖ 4521 C'de bu beyit yok | *veſa ... bularda*] A_3 *tiş-i-te veſa yoḳ* ‖ 4522 C'de bu beyit yok | *igiḍmiş*] A_4 *yigidmiş* | *yimişi*] A_4 *yemiş-i* ‖ 4523 *minğ azığlığ*] A_5 *m. arığ-lığ* B_2 *minng a.* C_5 *m. arığ-lığ* | *tişilerde*] A_5 *tiş-i-ler-tin* ‖ 4524 *ḳızğu ... er*] A_6 *ḳırğu ... er* B_3 *... ęr* | *tişilerde ... yir*] A_6 *tiş-i-ler-tin ọ. öz-i b. yer* B_3 *... yïr* C_6 *... yęr* (-ę- harekeli) ‖ 4525 *tümen minğ*] A_7 *neçe m.* C_7 *t. ming* (bir çizgi fazla) | *tişiler ... kömdi*] A_7 *kişi-ler a. ḳomti yerke* B_4 *... yïrke k.* C_7 (...)*di* | A_8'de 4525'ten sonra şu beyit gelmektedir:

neçe adem ęrz-e y-a eyyub yusuf
kerek lut yalavaç kişig tọkti suv

4520 Kadına saygı göster, ne isterse ver;
evin kapısını kilitle ve eve erkek sokma.

4521 Bunlarda öteden beri vefa yoktur;
gözleri nereye bakarsa gönülleri oraya akar.

4522 Onlar zahmetle süren ve yetişen bir ağaca benzer;
meyvesi zehirdir, ona karşı iştah ve ihtiras besleme.

4523 Nice binlerce kudretli ve erlerin eri erkek,
kadınlar yüzünden mahvolup gitmiştir.

4524 Nice al yanaklı ve yüzlü sıhhatle pırıl pırıl parlayan erkek,
kadınlar yüzünden toprak olup gitmiştir.

4525 Bu kadınlar binlerce namlı ve şöhretli kahramanları
diri diri yere gömmüşlerdir.

4526 Onları nasıl zapt ve rapt altına alabilirsin;
meğer ki, her şeyi koruyan Tanrı onlarla başa çıksın.

64.

HİZMETÇİLERE NASIL DAVRANILACAĞINI ANLATIR

4527 Bir de hizmetçilere iyi davran;
onlara yiyecek içecek ver, giyeceklerini eksik etme.

4528 Onlara güçleri oranında iş ver;
kadir Tanrı bunların hesabını senden soracaktır.

4529 Onlara güçlerinin üstünde işler yaptırıp eziyet etme;
aksi halde karşında Tanrıyı bulursun

4530 Onlar da Tanrının kuludur;
onlara zulmederek kendine cehennemi satın alma.

4531 Sen büyüksün, onlar senden küçüktür;
büyük küçüğe karşı daima lütufkâr ve müşfik olur.

4526 *negü ... olarıġ*] A_9 *negüdeg k. bu-larıġ* B_5 ve C_8 *nigü ...* ||
elig ... aytur] A_{10} *... tuḍġuz-un ą.* B_6 *e. asraḳı kim erselerni eḍgü tutmaḳın a.* C_9 *bab ilig asraḳı-larnı eḍgü t. aytur*
4527 *yigü ... birgil*] A_{11} *yegü ... bergil* || 4528 *yüḍürgil*] A_{12} *yuuḍürgil* | *ayıtġay*] A_{12} *ayıd-za* B_8 ve C_{11} *ayıtġa* || 4529 *ayı ... anĝar*] A_{13} *atı ... angġar* B_9 *ayı ...* C_{12} *anı ...* | *ḫąşmı ... sınĝar*] A_{13} *ḫasm anınġ-tın sınġġar* || 4530 *olar ma*] A_{14} *bularm-a* || 4531 *sen ... sinde*] A_{15} *... sendin* B_{11} *se ...* C_{14} *se*^{n} *... sinde*^{n} | *kiçigke*] A_{15} *kiçig-te* ||

4532 uluġ boldung erse kiçig tut könggül
uluġlḳa kiçiglik yaraşur oġul

4533 negü tir eşitgil ulḳuşluġ sanga
bu söz işke tutġıl ay bilgi kingge

B327 4534 ḳalı bolsa sen beg buḍunḳa uluġ
C270 könggül til kiçig tut özüngke yuluġ

4535 özüngni unıtma yangılma yorıḳ
kelir ḳutḳa yapma sẹlamẹt yoluġ

4536 ev̇ing barḳınggı keḍ arıġ tut silig
sanga kelge dẹvlẹt aḳı king elig

4537 aş içgü tuz etmek yime kingrü tut
atıng eḍgü bolġay kelü birge ḳut

4538 kirişke yaraşı çıḳış ḳıl yaḳın
çıḳış bolsa terkin kirişke baḳın

4539 alımḳa birimke ongay eçlgü bol
ḳayu öḍte ḳılsa açuḳ bolġa yol

4540 elig tarlılḳı tegse emdi sanga
kişike murgaḍma ay ersig tonga

4541 sev̇ering eşitgey elig tutmaġay
sini sev̇megüçi küle tınmaġay

4542 uçuz tutġa ḳoldaş adaş ya ḳadaş
anıng aġrıġında könggül bolġa baş

4543 kişi eḍgüsingge ḳatılġıl ḳarıl
kişi bol kişiler arala tiril

4544 ülüşlerde turma ya tutma nenging
ökünçün sarıġ bolġa ḳızġu enging

4545 uluġ yolḳa tutma sen ev̇ barḳ yaḳın
tolḳıġay yoḍuġ sen munı keḍ salḳın

4533 B'de bu satır iki satır üzerine yazılmış | *negü ... ulḳuşluġ*] A_{17} *n. ter eşit kişi u.* B_{13} *nigü t. ulḳuşluġ eşitgil* C_{16} *nigü ...* | *ay ... kenge*] A_{17} *ay bilgi* (satır üstünde yazılmış) *kengge* | Dörtlük, A'da ayrıca işaret edilmemiş; B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *şi'r* sözüyle ayırt edilmiştir ‖ 4534 *beg*] A_{18} *buu* ‖ 4535 *yorıḳ*] A_{19} *yorıḳ* (satır altında tekrarlanmış) | *kelir ... yoluġ*] A_{19} *kelür ḳut-nı ḳaym-a kọni tud y.* B_2 *... yạpma* (*-p-* noktasız) ... C_3 *... yạpma* (noktasız) ... ‖ 4536 *ev̇ing ...* *keḍ*] A_{20} *ẹv̇ūng bar-ḳıng-nı ket* B_3 *iv̇ūng bạrḳınggı keḍ* C_4 *ev̇ūng barḳınggı keḍ* | *king*] A_{20} *keng* ‖ 4537 *tuz ... kingrü*] A_{21} *tuuz ... kengrü* C_5 *tuz* (...) | *bolġay ... birge*] A_{21} *b. bolup berge* B_4 *bolġa ...* ‖ 4538 *yaḳın*] A_{22} *saḳın* B_5 *yạḳın* (*y-* noktasız) C_6 (...) | *terkin ... baḳın*] A_{22} *... yaḳın* B_5 *tẹrkin kiriş-ḳa*

4532 Ne kadar büyük olsan da alçakgönüllü ol;
ey oğul, büyüğe tevazu yakışır.

4533 Dinle, akıl sahibi sana ne der,
bu söze göre hareket et ey geniş bilgili.

4534 Eğer sen bey ve halkın büyüğü olursan,
buna karşı tevazu ve nezaket fedakârlığını göze al.

4535 Kendini unutma, hareketlerinde doğru yoldan şaşma;
mutluluğun yolunu kapama ki, o sana sağ salim erişebilsin.

4536 Evini barkını çok temiz ve pak tut;
bu sana mutluluk getirir, ey eli açık ve cömert,

4537 Bir de yiyeceği, içeceği ve tuz ekmeği bol tut;
iyi nam kazanırsın, mutluluk sana yâr olur.

4538 Gelirine göre giderlerini ayarla;
giderlerine göre de derhal gelirini düzenle.

4539 Alırken verirken kolaylık göster, dürüst hareket et;
böyle yaparsan yolun her vakit açık olur.

4540 Elin dara girerse, ey mert yiğit,
başkalarına bundan sızlanma.

4541 Sevenlerin duyar, fakat yardımına koşmazlar;
seni sevmeyenlerse gülmek için fırsat bulurlar.

4542 Arkadaş, dost veya kardeş nazarında itibarın kalmaz
ve bunun acısından gönlün yaralanır.

4543 İyi insanlara katıl ve onlarla ilişkide bulun;
insan ol ve insanlar arasında yaşa.

4544 Hisseli işlere girişme ve böyle işe mal yatırma;
al yanağın pişmanlıktan sararır.

4545 Evin barkın büyük ve işlek yollara yakın olmasın,
sana zararı dokunur; bunu iyice düşün.

---

bạlɣın (*b-* noktasız) C_6 *tirkin k. bɑlɣın* (*b-* noktasız) || 4539 *alımḳa ... onḡay*] A_{23} *a. berim-ke onggay* B_6 *alımke ...* C_7 *a. birim-ḳ* (*a?...*) | *ḳılsa*] A_{23} *ḳolz-a* C_7 (...) || 4540 *tegse ... sanḡa*] A_{24} *kelti ... sangga* C_8 (...) | *kişike*] A_{24} *kişig-ke* || 4541 *eşitgey ... tıtmaġay*] A_{25} *işid-ge ilig tud-maġ-a* B_8 *işinge e. tıtmaġa* C_9 *eşitge* (...) | *sini ... tınmaġay*] A_{25} *seni saẏ-maġuçı tin-mekke* (satır üstünde UH: *- maġ-a*) B_8 ve C_9 *... tınmaġa* || 4542 *ya*] A_{26} *ma* B_9 *ya* (*y-* noktasız) | *baş*] B_9 baş (*b-*?, *y-*?) || 4543 *kişiler arala*] A_{27} *kişi-lik ọz-e-le* || 4544 *tırma ... nenḡinḡ*] A_{28} *türm-e m-e t. ne(n)gin* (?) C_{12} *... ne(n)ging* | *ölkünçün ... ḷazḡu*] A_{28} *... ḷarġu* B_{11} *... ḷazġu* (*-z-* noktasız) C_{12} *ölkünçüng ...* || 4545 *yolḳa ... yalɣın*] A_{29} *yolda idm-e s. ẹv bar-ılɣın* B_{12} *... iv bạrḳ yạlɣın* (*y-*noktasız) C_{13} *... ev* (*-v* üç noktalı; sonradan satır üstünde yazılmış) *bạrḳ yạlɣın* (*y-* noktasız) | *toḳıġay*] A_{29} ve B_{12} *toḳıġa* ||

4546 begig ḳoşnı ḳılma ya yaḍġun ögüz
ḫiṣarḳa yaḳın turma ay kȫŋli tüz

4547 bu üç ḳoşnılıḳtın sa̅ŋa asġı yoḳ
anı̅ŋ yası tegse a̅ŋar osġı yoḳ

4548 ev̇ almaḳ tilese ayıt ḳoşnısın
yir almaḳ tilese ayıtġıl suv̇ın

B328 4549 isizke ḳatılma sẹlamẹt yorı
ḳılınçı̅ŋ köni tut kev̇el teg küri

C271 4550 barıġ tap ḳıl emdi beg atın alın
saḳınç ḳısġa tutġıl sev̇inçin salın

A130 4551 ölümüg unıtma oḍulġay özü̅ŋ
iḍi̅ŋni unıtma açılġay közü̅ŋ

4552 sözü̅ŋ saḳnu sözle saḳınç kelmegey
yav̇a ḳılma öḍ kün ökünç bolmaġay

4553 küv̇ezlenme artuḳ turı bolġa sen
saran bolma artuḳ söküş bulġa sen

4554 negü tir eşit kȫŋli alçaḳ kişi
kişilik ḳılıġlı kişilik tuşı

4555 özü̅ŋ eḍgü atlıġ bolayın tise
alḳı bolġıl artuḳ ḳatıġlan usa

4556 boşuġ ḳul ḳılayın tise belgülüg
aḳı bol üle ne̅ŋ kötürdü̅ŋ ülüg

4557 başım kökke tegsün tise sen turup
bilig birle işle ḳamuġ iş körüp

4558 ajunlḳa yaḍılmalḳ tilese atı̅ŋ
ümeg eḍgü tutġıl yügürdi atı̅ŋ

4559 erejlig bolayın tise sen özün
usallıḳnı ḳoḍġıl ay ḳılḳı tüzün

4546 *begig ... ögüz*] A_{30} *beging ... ma tudġun ẹgüz* C_{14} *beging ...* | *turma*] A_{30} *türm-e* ‖ 4547 *ḳoşnılıḳtın*] B_{14} ve C_{15} *ḳoşnı-lıḳ-dın* | *anı̅ŋ ... tegse*] A_{31} *apang* (*-p-* altındaki harfe dikkat) *y. tegz-e* (satır altında AH: *tẹgse.* veya *kẹlse.*?) ‖ 4548 *ev̇ ... ayıt*] A_{32} *iv̇ ạ tilez-e anud* B_{15} *iv̇ a. tileseng ayıt* C_{16} *ev* (*-v* üç noktalı) *a. tileseng anıt* | *yir ... suv̇ın*] A_{32} *yer a. til-e-seng anud-ġıl suv̇ın* (*s-* üstünde iki nokta; *-v̇-* altında AH: *y*?) B_{15} *yẹr* (*-ẹ-* harekeli) *a. tileseng a. sṭv̇ın* C_{16} *yir a. tileseng a. salṭın* ‖ 4549 *isizke*] A_{33} *ẹ-siz-ke* | *ḳılınçı̅ŋ ... kev̇el*] A_{33} *ḳılın-çın ... kev̇il* B_1 ve C_{17} *... kẹv̇ẹl* ‖ 4550 *tap ... atın*] A_{34} *tip ... atı* C_1 *tạp ... atı* | *tutġıl ... salın*] B_2 *ḳıḷġıl s. tilin* C_1 *t. sẹvụ̈nçün sạlın* ‖ 4551 *oḍulġay*] B_3 ve C_2 *oḍulġa* | *iḍi̅ŋni ... açılġay*] A_1 *ẹding-ni unıdm-a açılġ-a* B_3 ve C_2 *... açılġa* ‖ 4552 *yav̇ạ ...*

4546 Beye veya taşan nehre komşu olma;
hisara yakın durma, ey dürüst kalpli

4547 Bu üç komşuluktan sana fayda olmadığı gibi,
bunlardan gelecek zarar da önlenemez.

4548 Ev almak istersen komşusunu sor;
yer almak istersen suyunu sor.

4549 Kötüye katılma, selametle yürü, daima doğru ve dürüst ol;
küheylan gibi meydanda dolaş.

4550 Ne varsa ona kanaat et, bey adını al;
hırsına hâkim ol, sevinç içinde yaşa.

4551 Ölümü unutma, gaflete düşmezsin;
rabbini unutma, gözün kapalı kalmaz.

4552 Sözünü düşünerek söyle, sana keder gelmez;
hayatını boşuna geçirme, pişman olmazsın.

4553 Çok gururlanma herkes senden tiksinir;
çok cimri de olma sana söverler.

4554 Alçakgönüllü ve insanlığa karşı insanlık
gösteren adam ne der, dinle.

4555 Sen iyi nam kazanmak istersen,
gayret et, çok cömert olmaya çalış.

4556 Hür insanı gerçekten kul etmek istersen,
cömert ol, mal dağıt; karşılığını görürsün.

4557 Bir gün başının göklere ermesini istersen,
her işi dikkatle ve bilgiyle yap.

4558 Adının dünyaya yayılmasını istersen,
yolcuya iyi davran, adın dünyayı dolaşır.

4559 Huzur içinde yaşamak istersen, ey yumuşak huylu,
ihmalkârlığı bir tarafa bırak.

---

bolmaġay] A_2 *ḳurug ḳodm-a ọdkūn* ... B_4 ... *ḳelmegey* C_3 (...)*d kün ö. b.* || 4553 *kūvezlenme* ... *turı*] A_3 *kevez-len-m-e* ... B_5 ... *turı* (satır altında *yaḫşı*) | *sökūş*] A_3 *sọkūnç* || 4454 *negū tir*] A_4 *n. ter* B_6 *nigū teg* (satır üstünde *tir*) C_5 *nigū t.* | *kişilik tuşı*] A_4 ve C_5 *kişi-ke t.* || 4555 *tise*] A_5 *tez-e* | *bolġıl* ... *usa*] A_5 *bolġın* ... *öz-e* || 4556 *boşuġ* ... *tise*] A_6 *boşuġ* (satır altında UH: *il-ni*) ... *tez-e* || 4557 *tise*] A_7 *tez-e* | *işle* ... *körüp*] A_7 *iş-ke* ... B_9 *işler* ... C_8 (...) *k. i. ködüp* || 4558 *ajunḳa*] A_8 *acun-ta* | *ümeg* ... *atnḡ*] A_8 *ḳomek* ... *yadıl-tı adıng* B_{10} *ümeg* (satır altında *ūle neng*) ... *aṭıng* || 4559 *erejlig* ... *özün*] A_9 *ẹrec-lig b. tez-e seng ọsūng* B_{11} *erejlig* (satır altında *asan*) ... ||

4560 lḳılayın tise sen bayatḳa tapuġ
et özke ömiş birme yapġıl ḳapuġ

4561 lḳamuġ eḍgülükke tegeyin tise
et özni ḳısa tut ḥavanı basa

4562 iḍi yaḳşı aymış saḳınuḳ kişi
bu söz işke tutġıl ay ḳılḳı saşı

B329 4563 bu et özke birme tilek arzusın
tilek bulsa yiyür iḍisi başın

4564 munḡar eḍgü ḳılsa bu isiz ḳılur
isiz ḳılsa boynın eger erksizin

4565 sözin kesti ögdülmiş aydı ḳadaş
bu yanḡlıġ turur ʿam yorıḳı adaş

C272 4566 ayu birdim emdi eşitti özünḡ
munı uḳtunḡ erse kesildi sözünḡ

OḌĠURMIŞ SU'ALİ ÖGDÜLMİŞKE

4567 yanut birdi oḍġurmış aydı bu söz
eşittim tükel men aya ḳılḳı tüz

4568 taḳı bir sözüm bar ayıtġu sanḡa
anı ma ayu bir aça sen manḡa

4569 ḳatılsa özüm men kişiler bile
barışġu kelişgü kerek men küle

4570 siziksiz mini aşḳa ündegeler
men ündep olar ma manḡa kelgeler

4571 neteg barġu aşḳa neteg yigü aş
oḳısa negü teg oḳıġu adaş

4572 munı ma ayu bir manḡa belgülüg
bu iştin yime ök alayın ülüg

4560 *tise sen*] A_{10} *tez-e sin* | *et ... birme*] A_{10} *ed ǫz-ke ıyḳ* (satır altında AH: *arzu*) *berm-e* C_{11} ... *bīrme* || 4561 *tegeyin tise*] A_{11} *t. tez-e* C_{12} *tigeyin t.* | *et özni*] B_{13} *et özni* || 4562 B'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *iḍi ... saḳınuḳ*] A_{12} *eti ... saḳ-ı-yuḳ* C_{13} *idi yaḫşı ... saḳı-yuḳ* (*-y-* noktasız) | *saşı*] A_{12} *saş-ı* B_{14} *saşı* C_{13} *şaşı* | Dörtlük, A'da sayfa kenarında AH: *şiʿr* sözü; B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *şiʿr* sözüyle ayırt edilmiştir || 4563 *et ... tilek*] A_{13} *et ǫske berm-e tilek* B_1 *et ...* | *tilek ... başın*] A_{13} *ḳalı berding erz-e ḳılur teng-sisin* B_1 ... *yiyür i. başın* C_{15} *t. bulsa yiyür* (satır üstünde *yitrür*) *iḍi-si başın* || 4564 *isiz*] A_{14} *e-siz* | *isiz ... eger*] A_{14} *e-siz ḳ. boyı angar* C_{16} ... *boyın iger* || 4566 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *birdim ... eşitti*] A_{16} *berdim e. işid-ti* B_4 ve C_1

4560 Tanrıya kulluk etmek istersen,
vücuda arzuladığı şeyleri verme, bunun kapısını kapat.

4561 Her türlü iyiliğe erişmek istersen,
vücudu zapt ve rapt altına al, nefsine hâkim ol.

4562 Takva sahibi çok güzel söylemiş,
ey ürkek ve müterediddit insan, buna göre hareket et.

4563 Bu vücudun dilek ve arzusunu yerine getirme;
dileğine kavuşursa sahibinin başını yer.

4564 Ona iyilik yaparsan, o sana kötülük eder;
ona kötülük yaparsan, çaresiz sana boyun eğer.

4565 Öğdülmiş sözünü bitirdi ve dedi ki: Ey kardeş
avamın tavır ve hareketleri böyledir.

4566 İşte, duyduğun gibi sana açıkladım;
bunları anladınsa artık soracak bir şeyin kalmamıştır.

ODGURMIŞ'IN ÖĞDÜLMİŞ'E SUALİ

4567 Odgurmış yanıt verdi ve dedi ki:
Bu sözlerin hepsini dinledim, ey dürüst doğalı

4568 Sana soracak bir şeyim daha var,
onu da bana açıkla.

4569 Ben insanlara karışırsam, onlara gidip gelirken,
bunu endişesiz ve huzurla yapmam gerekir.

4570 Şüphesiz, beni yemeğe çağıracaklar
ve ben çağırınca, onlar da bana gelecekler.

4571 Yemeğe nasıl gitmeli ve yemeği nasıl yemeli;
çağırırken de nasıl çağırmalı, ey kardeş.

4572 Bunu da bana açık olarak söyle,
bu işte de biraz bilgim olsun.

... *eşit(t)i* ||
oḍğurmış ... ögdülmişke] A_{17} *o. cuvabı ö.* C_3 (.. *ög)dülmiş-ke*
4567 *birdi*] A_{18} *berti* | *eşittim ... ḫalḳı*] A_{18} ... *köngli* B_6 *eşit(t)im ...* C_4 (..) *tükel ...* || 4568 *bir ... sen*] A_{19} *bergil emti* C_5 (...)|| 4569 *barışğu*] A_{20} *yaraşğu* C_6 (...) || 4570 *mini*] A_{21} *meni* | *men ... ma*] A_{21} *menün-tip ḳlar m-a* C_7 (...) || 4571 *yigü*] A_{22} *yegü* C_8 (..) | *negü ... adaş*] A_{22} ... *ḳadaş* B_{10} *nigü ...* C_8 (... o) *ḫağu a.* || 4572 *bir*] A_{23} *ber* | *iştin ... ök*] A_{23} *i. yan-a ọk* B_{11} *işdin y. ök* (satır altında *ʿaḳıl*)||

65.

ÖGDÜLMİŞ OḌĠURMIŞḴA AŞḴA BARMAḴ TÖRÜSİN AYUR

4573 yanut birdi ögdülmiş aydı bu ma
kereklig turur bu ḳadaş aysa ma

B330 4574 öküş türlüg ol bu oḳıġu kişi
telim türlüg ol bu ḳonuḳluḳ aşı

4575 olarda birisi küḍenke aş ol
ya sünnet aşı ya toġursa oġul

4576 ya iş tuş oḳıġay ya ḳoldaş adaş
uluġ ya kiçig tut yaḳın ya ḳadaş

4577 yoġ aşı bolur ya ölüg atınğa
ya ol at bulup aş birür yatınğa

4578 bularda ḳayu erse aş suv yigü
anı teñgle barġu azu barmaġu

C– 4579 adaş ḳoldaş erdeş ḳadaş aşları
bolur erse körgü barıp işleri

4580 turu birgü aşta körüp yat bazıġ
aş içgü tegiri öküş ya azıġ

4581 yalḳın ḳoşnı aşnı aş itse sañga
azu teñgrilik iş olḳısa toñga

4582 olarlḳa yime bar küḍezgil köñgül
sevindür olarnı sevin ay oġul

4583 ḳalı itseler aş sañga oġrayu
ol aşlḳa yime bar sevindür yiyü

4584 apañg munda taştın bolur erse aş
añgar barmasa yig köñgül bolġa baş

4585 yarım ya yitim bolġa oldruġ turuġ
yavuz bolġa köñglüñg ay eḍgü uruġ

ögdülmiş ... ayur] A_{24} *er aş-lḳa olṵmaḳ aş-lḳa barmaḳ edeb-lerin a.* B_{12} *bab ö. aş-lḳa olṵmaḳ aşḳa barmaḳ töresin ögretür* C_{10} *bab ö. o. aşlḳa olṵmaḳ barmaḳ t. ögretür*

4573 *birdi*] A_{25} *berti* | *aysa ma*] A_{25} *ay-sam-a* ‖ 4574 *olṵġu*] C_{12} *olṵġlı* | *türlüg ... aşı*] A_{26} *ol yan-a bu lṵ. işi* C_{12} *... işi* ‖ 4575 *olarda ... aş*] A_{27} *o. bir-i bu lṵḍün aşı* C_{13} *olardạ ...* ‖ 4576 *iş ... ya*] A_{28} *ç̣ş tuuş oḳız-a ay* B_3 *... olṵġa ya* C_{14} *... oḳıġlı ya* | *ya*] C_{14} *lḳap* ‖ 4577 *yoġ ... ya*] A_{29} *yoġaş-ı ...* C_{15} *ya yoġ-lḳa bolur aş* | *ol ... birür*] A_{29} *ad yol bolup aş berür* B_4 *... bulur ...* ‖ 4578 *yigü*] A_{30} *yegü* C_{16} *yïgü*

65.

ÖĞDÜLMİŞ ODGURMIŞ'A ZİYAFETE GİDİŞİN ADABINI ANLATIR

4573 Öğdülmiş yanıt verdi, dedi ki: Ey kardeş,
bu da açıklanması gereken bir şeydir.

4574 Çağıran kişiler çeşitli sınıf ve tabakalara
mensup olduğu gibi ziyafetlerde de türlü türlü olur.

4575 Bunlardan biri düğün ziyafetidir; biri de bir oğlun doğumu
ya da sünneti dolayısıyla verilen ziyafettir.

4576 Bir de eş, dost ya da arkadaş, ahbap,
büyük veya küçük, yakın veya kardeş ziyafete çağırır.

4577 Ya da bir ölü için yapılan yog aşı olur
ya da biri bir rütbe alınca başkalarına ziyafet çeker.

4578 Bu ziyafetlerden hangisine gitmek,
hangisine gitmemek gerektiğini bilmeli.

4579 Arkadaş, dost, ahbap ve kardeş ziyafetleri
olursa, oraya gidip eşi, dostu görmeli.

4580 Ziyafette bilhassa yat ve yabancılara itina göstermeli,
yiyecek ve içeceğin az veya çok dağıtılmasına dikkat etmeli.

4581 Yakın komşu senin için bir ziyafet verir
ya da ahret kardeşin seni davet ederse, ey yiğit,

4582 Onlara git, gönüllerini kırma;
onları sevindir ve kendin de sevin, ey oğul.

4583 Eğer senin için bir ziyafet çekerlerse, o ziyafete de git;
yemeklerini yiyerek onları sevindir.

4584 Bunların dışında başka ziyafetlere davet ederlerse,
bunlara gitmemek daha iyidir, gönlün yaralanır.

4585 Oturma yerleri yarım yamalak olur, duracak yeri bulunmaz;
ey asil nesepli insan, kalbin kırılır.

| *teŋgle*] A_{30} *ting-le* B_5 *teng-le* || 4579 C'de metnin 4579'dan 4610'a kadar olan kısmı yok || 4580 *birgü aşta*] A_{32} *bergü baş-ta* || 4581 *azu ... oḳısa*] A_{33} *osu ...* B_8 *ozu ... oḳunsa* || 4582 *olarḳa ... kūḍezgil*] A_{34} *... ḳuḍez-gūū* B_9 *bularḳa ...* | *olarnı sevin*] A_{34} *olarṅ saḳın* || 4583 *itseler*] A_{35} *ḳılz-a-lar* | *yiyü*] A_{35} *yeyü* B_{10} *yemü* || 4584 *apaŋ*] B_{11} *apang* (satır altında *eger*) | *yig*] A_{36} *yeg* B_{11} *yig* | 4585 *yarım ... yitim*] A_{37} *yasım y. yanım* | *köŋlüŋ*] A_{37} *köng-li(n)g* ||

4586 ya esrük tütüş ḳılġa aḫsumlaġay
aşın̄ sin̄gmegey tek kör̄gül aġrıġay

4587 ḳamuġ bir toḍum yim aş içgü üçün
özün̄gni uçuz lḳılmaġıl sen küçün

4588 negü tir eşitgil boġuz tıḍġuçı
özi boġzın̄ga erk bolup tutġuçı

B331 4589 boġuzun̄g küḍez bolma ernin̄g ili
bu boġuzun̄g üçün bolma yalın̄guḳ ḳulı

A131 4590 telim kördüm emdi aġır bolmış er
tıḍumadı boġzı üçün boldı yir

4591 öküş kördüm ilde beḍümiş erig
bulun ḳıldı boġzı töşendi yirig

4592 telim baynı kördüm boġuz bulnadı
özi boldı müſliş çıġaylıḳ yidi

4593 boġuzḳa bulun bolma boġzı uluġ
boġuzḳa bulun bolsa bolmaz yuluġ

4594 ḳayu türlüg aşḳa barır erse sen
ḙdḙb birle aş yi bilir erse sen

4595 törü bilınez ögsüz ḳılıḳsız kişi
törülüg kişi körse tan̄glur başı

4596 senin̄gde uluġ aşḳa sunsa elig
sen ötrü elig sun bu ol kör bilig

4597 oın̄g elgin̄g bile sun bayat atı ay
yigü üçlregey hem özün̄g bolġa bay

4598 kişi utrulḳı türmek alma tigü
öz utru negü erse alġu yigü

4599 bıçaḳ tartma anda kötürme sün̄gük
ayı bolma ḳovdaş ne silkim sepük

4600 neçe me toḽ erse yiyü turġu aş
kişi aş kişike körü bir ḳadaş

4586 *aḫsumlaġay*] A_{38} ve B_{13} *aḫsum-laġa* | *sin̄gmegey ... aġrıġay*] A_{38} *sing-mekke m-e k. aġrıġ-a* B_{13} *sin̄gmege ... aġrıġa* || 4587 *bir ... yim*] A_{39} *yer t. yem* B_{14} *b. toḍu* (satır altında *toyum*) *y.* || 4588 *negü ... eşitgil*] A_{40} *n. ter eşid-gil* (*-gil* satır üstünde Uygur harfleriyle tekrarlanmış) ‖ 4589 *boġuzun̄g ... ernin̄g*] A_4 *boġusuġ k. ay tirig ęr* | *yalın̄guḳ*] A_{41} *yangluḳ* B_1 *boġzun̄g* || 4590 *er*] A_{42} C_2 *ęr* | *yir*] A_{42} *yer* B_2 *yir* ‖ 4591 A_1'de bu beyit 4592'den sonra geliyor | *ilde*] A_1 *ęmti* | *bulun ... yirig*] A_1 ... *boġuz-ı t. yerig* B_3 *bulun* (satır altında *yoḽ*) ... *yirig* || 4592 A_{43}'te bu beyit 4591'den önce geliyor | *telim ... bulnadı*] A_{43} *bedük ... bul-latı* ‖ 4593 A'da bu beyit yok | *bulun ... bolmaz*] B_5 *bulun* (satır

4586 Ya da ziyafettekiler sarhoş olup kavga eder;
yediğin içine sinmez, yalnızca canın sıkılır.

4587 Bir doyumluk bu yiyecek ve içecek için
kendini zorla itibardan düşürme.

4588 Boğazına hâkim olan ve gerektiğinde kendisini
yemekten alıkoyabilen insan ne der, dinle.

4589 Boğazını gözet ve aşağılık insan olma;
bir boğaz için insanların kulu durumuna düşme.

4590 Şimdiye kadar itibarda bulunmuş birçok kişi gördüm;
boğazlarına hâkim olmadıkları için toprak olup gittiler.

4591 Memlekette yükselmiş birçok insan gördüm;
boğazlarının esiri oldular ve toprağa düştüler.

4592 Birçok zengin gördüm boğazlarının esiri oldular,
böylece iflas ederek tekrar yoksulluğa düştüler.

4593 Boğazının esiri olma, ey boğazına düşkün adam;
boğazın esiri olursan bir daha bu esaretten kurtulamazsın.

4594 Hangi ziyafette olursa olsun, yemek yerken,
mümkün olduğunca edep dairesinde hareket et.

4595 Usul bilmez, akılsız ve nasıl davranacağını bilmeyenler,
usule vâkıf insanları görünce şaşırır kalırlar.

4596 Senden büyük yemeğe başladıktan sonra,
sen elini uzat; bak, âdet böyledir.

4597 Yemeğe sağ elini besmeleyle uzat;
böylece yemeğin bereketi artar, sen de zengin olursun.

4598 Başkasının önündeki lokmalara dokunma;
kendi önünde ne varsa, onu al ve ye.

4599 Sofrada bıçak çıkarma ve kemik sıyırma;
çok obur olma, çok da sünepe olma.

4600 Ne kadar tok olursa olsun, insan ikrâm edilen yemeği
reddetmemeli; ey kardeş, yemeği adamına göre ikram et.

---

altında *yeşir*) *b. bolmas* || 4594 *yi*] A_2 *y-e* || 4595 *bilmez*] B_7 *bilmes* | *tanglur*] B_7 *yanglur* || 4596 *seningde*] A_4 *sening-tin* | *ol kör*] A_4 *og ol* || 4597 *elginğ*] A_5 *ilging* | *yigü* ... *hem*] A_5 *yegü* ... B_9 *nigü teg üdergey* || 4598 *tigü*] A_6 *tegü* | *negü* ... *yigü*] A_6 ... *yegü* B_{10} *nigü* ... || 4599 *bıçalı* ... *sünğük*] A_7 *biçek tardm-a a. kodürm-e sünggek* B_{11} b. *tutma* ... | *ayı* ... *sepük*] A_7 *ayı* (satır altında AH: *hevl*) *b. kövdaş* (satır altında AH: *ser naşü'ide.*) *ne s. sinük* B_{11} ... *ne* (*n-* noktasız) *s. sepük* || 4600 *yigü*] A_8 *yenü* B_{12} *yiyü* | *aş* ... *kadaş*] A_8 *aş* (*a-*? düzeltilmiş) ... *ber k.* B_{12} ... *kadaş* ||

4601 yigü alsa tişle uşaḳ tançula
isig aşnı ürme sen aġzıŋ bile

4602 yir erken aşıġ türtme tirki öze
kişi körki buzma ḳılınçıŋ tüze

4603 törüsüzlük ol bu törüçe yorı
törüsüz kişiler kişike ḳorı

B332 4604 iḍi yaḳşı aymış törülüg kişi
törü bilse yalıŋuḳ bulur tör başı

4605 ḳamuġ neŋke öŋdi törü bar sözi
törü tüz yorıtsa yarur er yüzi

4606 ḳılıḳsız törü öŋdi bilmez kişi
kişike ḳatılsa itilmez işi

4607 aşıġ tatġanu yi sen elgiŋ sunup
sini körse eẏlik seẏinsün turup

4608 kişi emgek ıḍsa saŋa itse aş
yaẏa ḳılma emgek anı ḳılma baş

4609 köni sözlemiş körse köŋli oḍuġ
sözi körse maʿni birür tü boḍuġ

4610 kişi köŋli yuẏḳa sırınçġa sanı
iḍi keḍ küḍez sınġa serme anı

C273 4611 serilse kişi köŋli kitti tatıġ
yaḳınlıḳ yıradı kesildi asıġ

4612 yaḳınlıḳ tilese küḍezgil köŋül
köŋül sınsa kitti yaḳınlıḳ töŋül

4613 aşıġ teŋleyü yi yime aş öküş
maŋa mundaġ aydı uḳuşluġ küsüş

4614 öküş yiglilerniŋ aşı yig bolur
aşı yig kişi tutçı iglig bolur

4601 *yigü ... tançula*] A_9 *yegü a. teşl-e u. yençü-le* B_{13} *nigü ... tançula* || 4602 *yir ... tirki*] A_{10} *yer ẹ. ḳaşıḳ türm-e terki* B_{14} *... tu̯rtme tu̯rki* || 4603 *törüsüzlük*] A_{11} *toṛü-süz-lük* (*-süz-* dikkat) | *törüsüz ... ḳoṛı*] A_{11} *toṛü-süz* (*-süz* dikkat) *kişi ol k. tuṛı* (satır altında AH: *dü̯şmẹni ruy-i dẹst?*) || 4604 *iḍi*] A_{12} *ẹti* B_1 *iḍi* | *tör başı*] A_{12} *toṛ b.* B_1 *tüz tạşı* (*-z* noktasına dikkat; *t-* noktası sonradan eklenmiş olabilir) || 4605 *törü ... yorıtsa*] A_{13} *toṛü-çe yoṛız-a* || 4606 *törü ... bilmez*] A_{14} *tuṛur ...* B_3 *... bilmes* | *itilmez*] A_{14} *ẹdilmez* B_3 *itilmes* || 4607 *tatġanu ... elgiŋ*] A_{15} *tadġ-a ọgü* (?, satır altında AH: *ba mẹze.*) | *sini ... turup*] A_{15} *sen-i ẹ̈vlik sẹvin-sü̇ü t.* B_4 *... cẏlük sẹ̈vünsü̇ körüp* || 4608 *yaẏa ... baş*] A_{16} *ḳuruġ ḳodm-a ...* B_5 *... taş* || 4609 *birür tü*] A_{17} *berür tu̯u̯* || 4610 *sırınçġa*] A_{18} *sarınçġ-a* B_7 *sı̇rınçġa* |

4601 Yemeği alınca ısır ve ufak ufak çiğne;
sıcak yemeği ağzınla üfleme.

4602 Yemek yerken sofra üzerine sürünme;
insanların huzurunu kaçırma, hareketlerine dikkat et.

4603 Bütün bunlar usul bilmezlikten ileri gelir, usule uygun davran;
usul bilmeyen kişilerin başkalarına zararı dokunur.

4604 Usul bilen kişi çok güzel söylemiş;
insan usul bilirse başköşeye geçer.

4605 Her şeyin usulü, adabı erkânı vardır;
usulü tam olarak uygulayan kişinin yüzü güler.

4606 Usul, adap ve erkân bilmeyen kişi
insanlara katılırsa, işinde başarılı olamaz.

4607 Yemeğe elini uzat, haz ve arzuyla ye;
ev hanımı seni görerek sevinsin.

4608 İnsan zahmet edip sana ziyafet hazırlarsa,
bu zahmeti boşa çıkarma, onun hatırını kırma.

4609 Gönlü uyanık insan çok doğru söylemiş;
dikkat edersen, onun sözü çok renkli ve manalıdır.

4610 İnsanın gönlü incedir, sırçaya benzer;
ona çok dikkat et, kaba söz söyleme kırılır.

4611 İnsanın gönlü kırılırsa, işin tadı kaçar,
yakınlık uzaklaşır ve ondan faydalanmanın arkası kesilir.

4612 Yakınlık istersen, gönlünü gözet; gönül kırılırsa
yakınlık gider ve bil ki, artık o senin dostun değildir.

4613 Yemeği ölçülü ye, çok fazla yemek yeme;
akıllı ve aziz insan bana böyle dedi.

4614 Çok yiyenlerin yediği hazmolunmaz;
yemeği iyi hazmedemeyenler daima hasta olur.

---

içli] A_{18} *eti* || 4611 C nüshası buradan itibaren tekrar devam ediyor (krş. beyit 4579 not) | *serilse ... kitti*] A_{19} *serilz-e ... kedti* (*-e-?*) B_8 *serilse* (*-e-? -a-?*) *... kit(t)i* C_1 *sirilse ... kit(t)i* | *yıradı kesildi*] B_8 ve C_1 *keşildi yıradı* || 4612 *kitti*] A_{20} ve C_2 *andın* B_9 *kit(t)i* | $A_{21\text{-}22}$'de 4612'den sonra şu beyitler tekrarlanmaktadır (sırası için bkz. beyit 4670 ve 4671):

A_{21} *bular-ta eng eḍgü yorıḳ buu turur* A_{22} *kerek aş-ka barġıl kerek barmaġıl*
begü bilge ọgmiş ḳılıḳ buu turur *boġuz tıd aş az y-e eşenin tiril*

4613 *yi yime*] A_{23} *y-e y.* C_3 *yi yīme* | *manga kūsūş*] A_{23} *... uḳuġ-lı uḳuş* B_{10} *sanga ... kūşūş* (satır altında *ʿaziz*) || 4614 *yiglilerniñ ... yig*] A_{24} *yegli-ler-ning* (*ye-* bir çizgi fazla) *a. yeg* | *yig ... iglig*] A_{24} *yeg ... eg-lig* C_4 *yig* (sonradan iki kelime arasında yazılmış) ... ||

4615 boġuzdın kirür ig boġuzuġ küḍez
aşıġ teñgleyü yi yigü içgü az

4616 bu ig tutsa terkin kişig yaṽratur
anı emlemese ölüm taṽratur

4617 yime yaḳşı aymış otaçı ḥaḳim
lḥaḳimler sözini yaṽuz tigli kim

B333 4618 ölümdin yumuşçı ig ol aşnusı
kişi igledimü ölüm ḳoşnısı

4619 beḷa miḷḥnet ol ig ölüm tutġaḳı
ölümde tatıġ yoḳ azu yalḳşısı

4620 kişi men tigüçi apa oġlanı
isig tumlıġıġ bilgü aḍra anı

4621 tadu bilgü aşnu yaraşıḳ yise
taduḳa yaraşmaznı ḳoḍġu usa

4622 isig artsa terkin soġıḳ iç öze
soġıḳ artar erse isigin tüze

4623 yigit erse yaşınğ yaz erse yılınğ
soġıḳ işke tutġıl isitür ḳanınğ

4624 yaşınğ ḳırḳta keçse kün ay erse küz
isig neñg bile sen özüñg ṭabʿı tüz

4625 yaşınğ erse altmış öḍünğ erse ḳış
isig işke tutġıl soġıḳ ḳılma iş

4626 ḳuruġ tumlıġ artsa isig öl anut
bu iki arğar ḳılġa eṽre yanut

4627 bu öl tumlıġ artsa sanğa ḳılsa yas
isigin ḳuruġun anı yandru bas

4628 tadunğ tumlıġ erse isigin küçe
isig erse tumlıġ yiyü tur içe

4615 *yi yigü*] A_{25} *y-e yegü* ‖ 4616 *ig ... yaṽrıtur*] A_{26} *yig ... kişi y.* B_{13} ve C_6 ... *şḳsiz k. yaṽrıtur* (*a*-noktasız) | *taṽratur*] A_{26} *taṽrı-tur* B_{13} *ṭaṽratur* C_6 *yaṽratur* ‖ 4617 B_{14}'te bu beyit başlıklarda olduğu gibi süslü yazıyla yazılmış | *yime ... aymış*] A_{27} *negü ter eşid-gil* C_7 *y. yaḥşı a.* | *tigli kim*] A_{27} *teg-likim* | Dortlük, A'da sayfa kenarında AH: *şiʿr* sözü; B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *şiʿr* sözüyle ayırt edilmiştir ‖ 4618 *ölümdin ... ig*] A_{28} *ölüm-ke ... yig* ‖ 4619 *miḥnet*] A_{29} *malıned* | *tatıġ ... yaḳşısı*] A_{29} *tatu y. asu y.* C_{10} ... *yaḥşı-sı* ‖ 4620 *tigüçi*] A_{30} *tegü-çi* C_{11} *ṯgüçi* | *isig*] A_{30} *işig* C_{11} *işig* ‖ 4621 *tadu ... yise*] A_{31} ... *yez-e* B_4 *ṭaḍu ...* | *taduḳa ... usa*] A_{31} *todu-ḳa ... öz-e* B_{12} ve C_{12} *ṭaḍuḳa yaraşmas-nı ...* ‖ 4622 *isig*] C_{13} *işig* | *isigin*] C_{13} *işigin* ‖ 4623 *soġıḳ ... isitür*] A_{33} *s. çş-ke t.*

4615 Hastalık boğazdan girer, boğazı koru,
yemeği ölçüyle ye, insan her zaman az yiyip az içmeli.

4616 Kişiye bir hastalık gelirse onu derhal güçten düşürür;
tedavi edilmezse ölüm koşar gelir.

4617 Otacı hâkim de çok güzel söylemiş;
hâkimlerin sözüne kim kötü diyebilir.

4618 Hastalık ölümün ilk habercisidir;
insan hastalandı mı ölüm yanı başındadır.

4619 Hastalık bela ve mihnettir, ölümün öncüsüdür;
ölümün zevki yoktur, onun iyisi olmaz.

4620 Ben insanım diyen âdemoğlu,
sıcağı ve soğuğu ayırt edebilmeli.

4621 Uygun olan şeyleri yemen için önce doğayı bilmeli;
doğaya uygun olmayan yemeklere olabildiğince yanaşmamalı.

4622 Sıcaklık fazlalaşırsa üzerine hemen soğuk bir şey içmeli;
soğukluk fazlalaşırsa onu sıcakla değiştirmeli.

4623 Yaşın genç ve ömrün bahar yıllarındaysa,
soğuk şeyler kullan, kanın bunları ısıtır.

4624 Yaşın kırktan fazla ve mevsim sonbaharsa,
doğanı sıcak şeylerle düzenle.

4625 Yaşın altmış ve vaktin de kışsa, sıcak şeyler kullan;
soğuk şeylerle arkadaşlık etme.

4626 Kuruluk ve soğukluk fazlalaşırsa sıcak ve yaş şeyleri hazır tut;
bu ikisi onlara karşı koyar.

4627 Bu yaşlık ve soğukluk fazlalaşıp sana zarar verirse,
sıcak ve kuru şeylerle onları karşıla.

4628 Doğan soğuksa, onu sıcakla güçlendir;
sıcaksa, soğuk şeyler ye ve soğuk şeyler iç.

---

isi-tür B_6 ... *isettür* C_{14} *soġuḳ ... isettür* (harekeye dikkat) || 4624 C'de bu beyit sayfa kenarında yazılmış | *erse*] C *ïrse* | *isig neng*] C *işig nęng* (*-n-* yerine *-y-* ile) || 4625 *erse altmış*] A_{35} ve C_{15} *altmış erse* | *isig ... iş*] B_8 ... *iş* (*i-* dikkat) C_{15} *işig* ... || 4626 *tumlıġ ... isig*] A_{36} *t. ęrz-e i. ọl* C_{16} *tumluġ a. isig* (*i-* düzeltilmiş) | *ḳılġa evre*) A_{36} *ęvr-e ḳılġ-a* || 4627 C'de bu beyit yok; beyitin ilk üç sözü yazıldıktan sonra 4627. beyit ile devam edilmiştir | *öl ... yas*] A_{37} *ọl ... sangga ḳılġ-a* (önce *ḳılz-a* yazılmış, sonra düzeltilmiş) *yaz* B_{10} *öol ...* | *ḳuruġun*] A_{37} *ḳuruġ-ın* || 4628 C_{17}'de beyitin başı için krş. beyit 4626 not | *tadunğ*] B_{11} *tạḍung* | *yiyü*] A_{38} *yegü* B_{11} ve C_{17} *yiyü* ||

C274 4629 lḳalı samduy erse tadunn̄ belgülüg
isigli soġılḳlı ara bir ülüg

4630 bu yann̄glıġ küḍezgil tadunn̄gnı köni
esen bolġa inçin tiriglik küni

4631 negü tir eşitgil otaçı sözi
munınn̄g mạʿnisi uḳ tirilgil ḳuzı

A132 4632 özünn̄g ṭạbʿını men ayayın yora
B334 ḳızıllı sarıġlı örünn̄gli ḳara

4633 bularda birisi birinn̄ge yaġı
yaġusa yaġılḳa yaġı aḍrara

4634 uḳuşluġ kerek öz taduġ tenn̄glese
yaraşıḳ ne erse anı oḳ yise

4635 kişi yılḳı birle aḍırtı bu ol
taduḳa yaraşıḳ yise ay oġul

4636 negü tir eşit emdi kökçin saḳal
uḳa bar munı sen turu lḳalma ḳal

4637 kişi ḳırḳ yaşap öz tadu bilmese
tükel yılḳı ol bu neçe sözlese

4638 sınayu körü bilmese er bilig
kişike samaġu anı ay silig

4639 başında keçip er yorıḳ tüzmese
köni sözlemiş boldı yılḳı tise

4640 öḍ öḍlek keçip bolmasa er bügü
kişi tip atamaġu yıllḳı tigü

4641 körü barsa yalḳşı ayur emçiler
aşıġ az yise er esenin küler

4642 esenlik tilese kör igzizlikin
az atlıġ otuġ yi tiril ay tigin

4643 öz inçlik tilese ereji uzun
til atlıġ etig yi tiril ay tüzün

4629 *samduy ... tadunn̄g*] A_{39} *sam-tung* (satır altında AH: *mı'tḍil*) *ẹrz-e bodung* B_{12} *bilmes erseng tạḍung* C_1 *sạmduy e. tạdung* (*t-* noktasız) | *isigli ... bir*] A_{39} *i. saġuḳ-lı a. tıd* C_1 *isig-li soġıḳ-lı ...* || 4630 *tadunn̄gm*ı] A_{40} *bodung-nı* B_{13} *tạḍungnı* C_2 *tạdung-nı* | *bolġa inçin*] A_{40} *bolġay ẹnçin* || 4631 B'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *negü tir*] A_{41} *n. ter* B_{14} ve C_3 *nigü t.* | *uḷẹ tirilgil*] A_{41} *yedrü uḷẹ-ġıl* | Dörtlük, A'da sayfa kenarında AH: *şi'r* sözü; B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *şi'r* sözüyle ayırt edilmiştir || 4632 *örünn̄gli*] A_1 *ọsüng-li* || 4633 *yaġusa ... aḍrara*] A_2 *yaġıdz-a ... neder-e* (?) || 4634 *öz ... tenn̄glese*] A_3 *ẹr* (satır üstünde yazılmış) *toduġ tinglez-e* B_3 *... tạḍuġ ... yise*] A_3 *tez-e* ||

4629 Eğer doğan kesin olarak ılıksa,
onu sırasına göre sıcak ve soğuk şeylerle besle.

4630 Doğanı bu şekilde düzenle,
hayatın huzur ve esen içinde geçer.

4631 Otacı ne söylemiş dinle;
bunun manasını anlayarak yaşa, kuzum.

4632 Ben senin doğanı açıklayayım;
bu ya kızıl, sarı, ak veya kara olur.

4633 Bunlardan her biri diğerlerine düşmandır;
düşman düşmana yaklaşınca bu renklerle ayırt edilir.

4634 Doğayı dengeli tutmak için insanın akıllı olması gerekir;
uygun olan neyse ancak o şeyler yenmelidir.

4635 İnsan ile hayvan arasındaki fark,
doğaya uygun şeyleri yemekle belli olur, ey oğul.

4636 Şimdi ak-sakal ne der, dinle;
bunu anlamaya çalış ve yaşlılığında şaşırma.

4637 İnsan kırk yaşına gelir ve kendi doğasını bilmezse,
nutuk sahibi olmasına rağmen o tam bir hayvandır.

4638 Tecrübe ve görgüsünden bilgi edinemeyen kişiyi,
insandan saymamalı, ey temiz kalpli.

4639 Başından geçenlere rağmen hareketini düzenleyemeyen kişiye
"hayvan" derlerse doğru söylemiş olurlar.

4640 Zaman geçtiği halde hikmet sahibi olmamışsa,
ona "insan" değil "hayvan" demelidir.

4641 Dikkat edersen, tabipler çok iyi söylemişler:
insan yemeği ne kadar az yerse, o kadar sağlıklı ve neşeli olur.

4642 Daima esenlik diler ve hiç hasta olmamak istersen,
"az" adlı ilaçtan ye ve öyle yaşa, ey beyzadem.

4643 Uzun zaman huzur içinde ve rahat yaşamak istersen,
"dil" adlı eti ye ve öyle yaşa, ey temiz kalpli.

4635 *tadulḳa ... yise*] A_4 *todulḳ-a y. tez-e* B_1 *taḳlulḳa ...* || 4636 *negü tir*] A_5 *n. ter* B_5 ve C_9 *nigü t.* | *ulḳa ... ḳal*] A_5 *köni söz-lemiş kör mını sen ulḳal* B_5 *u. bar ...* C_9 *u. bir ...* || 4637 *tadu bilmese*] A_6 *todu b.* B_6 *taḍu* (satır altında *tüzülkin*) *b.* C_{10} *taḍu bilmese* || 4638 *er*] A_7 ve B_7 *er* 4639 *başında ... yorılḳ*] B_8 *... yorılḳ* (satır altında *tilin*) C_{12} *başında*[n] *...* | *tise*] A_8 *kez-e* || 4640 *bolmasa ... bügü*] A_9 *bilmez-e er negü* B_9 *... er b.* | *tip ... tigü*] A_9 *tep ... tegü* || 4641 *yalḳşı*] C_{14} *yaḫşı* | *yise er*] A_{10} *yez-e er* B_{10} *y. er* || 4642 *az ... tigin*] A_{11} *asad-lıġ oduġ y-e ... milkin* B_{11} *a. a. otuġyi* (*-t? -ḳ-?*, noktasız) ... || 4643 *inçlik ... ereji*] A_{12} *ençlik ... erinçin* | *yi*] A_{12} *y-e* ||

66.

ÖGDÜLMİŞ OḌĠURMIŞḲA AŞḲA OḴIMAḲ TÖRÜSİN AYUR

C275 4644 ḳalı sen olıyın tise sen kişig
oḴıġıl vęlikįn keḍ itgil işig

B335 4645 ayaḳ tirki ev barlḳ arıġ tut töşek
töşegil aş içgü yime keḍ kerek

4646 arıġ it aş içgü tatıġlıġ silig
yisü arzu birle sunuġlı elig

4647 oḴımasa aş suv müni bir bolur
oḴısa körügli birig yüz ḳılur

4648 usa eḍgü itgil sen aş suv arıġ
toḍup ḳopsu barsu keligli arıġ

4649 adaşıġ ḳadaşıġ yıraḳ ya yaḳın
tözüg aşḳa ünde küḍezgil ḥaḳın

4650 keliglisi kelgey ḳalı kelmese
kön̄gül ḳalmaġay kör anın̄gda basa

4651 boġuz övkesi bolsa yavlaḳ bolur
öçep kek sürer ölse ötrü ḳalur

4652 kôrü bar tözüke aş içgü tegür
kinikmiş bar erse yime aş yitür

4653 kişi aş yise sen öze içgü tut
anı içse içgü yime ök anut

4654 ḳayuda yigü bolsa içgü kerek
yigü içgü birle ten̄geşgü kerek

4655 yigü bolsa içgü anuḳ bolmasa
aġu boldı salḳın ol aşnı yise

4656 tilese ʃuḳaᶜ bir tilese mizab
tilese cülęngbin tilese cülab

ögdülmiş ... ayur] A_{13} *kişi aş-ḳa oḴımaḳ toṛisin toḴasın a.* B_{13} *bab ... ögretür* C_{17} *bab aşḴa ... aytur* 4644 *tise*] A_{14} *tez-e* | *vęlikįn ... itgil*] A_{14} *... ędgil* B_{14} *vęlikįn keḍ* (satır üstünde yazılmış) *i.* C_1 *vęlikįn ...* ‖ 4645 *tirki ... tut*] A_{15} *terki ęv* (satır altında UH: *ęv*) *... ton* B_1 *t. iv baṛḳ a. ton* (*-n* noktasız, *-t* ?) C_2 *tirki ...* ‖ 4646 *it ... tatıġlıġ*] A_{16} *ęt ...* B_2 ve C_3 *... tatıġ-lig* (dikkat) | *yisü ... elig*] A_{16} *yesü ... ilig* ‖ 4647 *birig*] A_{17} *tirig* ‖ 4648 *usa ... suv*] A_{18} *öz-e ę. ędgil* (satır üstündeki kelimeye dikkat; nereye ait?) *aş içgü* | *toḍup ... keligli*] A_{18} *kelig-li todup* (satır altında UH: *sır*?) *bar-su barça* ‖ 4649 *adaşıġ ... ya*] A_{19} *adaş-lıġ ḳadaş-lıġ y. m-a* B_5 *a. ḳąḍaşıġ y. ya* (*y-* noktasız) ‖

66.

ÖĞDÜLMİŞ ODGURMIŞ'A ZİYAFETE DAVET USULÜNÜ ANLATIR

4644 Eğer sen başkalarını davet etmek istersen,
davet et, fakat bunun için evvelce çok iyi hazırlık gör.

4645 Evin barkın, sofra ve tabakların temiz, odan minderlerle
döşenmiş, yiyecek ve içeceklerin de seçkin olmalı.

4646 Konukların arzuyla yiyebilmesi için yiyecek ve
içeceklerin temiz ve lezzetli olması gerekir.

4647 Ziyafete davet etmezsen bir kusur işlemiş olursun;
davet edersen de gelenler bir kusur yerine bin kusur bulur.

4648 Bütün konukların sofradan doyarak kalkması için
yiyecek ve içeceği olabildiğince iyi ve temiz hazırla.

4649 Arkadaş, kardeş, uzak ve yakın,
herkesin hakkını gözet, onları yemeğe davet et.

4650 Gelen gelir; gelmeyenler olursa
onların da hatırı kalmamış olur.

4651 Boğaz meselesinden doğan öfke çok kötü bir şeydir;
insan ölünceye kadar kin ve intikam besler.

4652 Dikkat et, herkese yiyecek ve içecek yetiştir;
geciken varsa onu da yemeksiz bırakma.

4653 Yemekte konuğun içeceğini eksik etme;
biri biter bitmez diğeri hazır bulunsun.

4654 Yemek yenilen yerde içecek de bulunmalı;
yiyecek ve içecek birbirine denk olmalı.

4655 Yemeğin yanında içecek de hazır olmazsa,
o yemek, yiyenler için zehir olur.

4656 İster ſuka' [arpa suyu], ister mīzâb [sofra suyu], istersen
cülengbīn [bal suyu] veya cülâb [gülsuyu] şerbetlerini ver.

4651 *boğuz övkesi*] A_{21} *yavuz ev-kez-i* ‖ 4652 *tözüke ... tegür*] A_{22} *aş içgü tọsü-ke t.* C_9 *... tigür* | *kinilemiş ... yitür*] A_{22} *kenik-miş ... yegür* (*-g-?*) ‖ 4653 *yise*] A_{23} *yez-e* | *içse ... yime*] A_{23} *içz-e-ler sen yan-a* ‖ 4654 *yigü*] A_{24} *yegü* | *yigü ... teñgeşgü*] A_{24} *yegü ... teng-geşgü* ‖ 4655 *yigü*] A_{25} *yegü* | *yise*] A_{25} *yez-e* C_{12} *yïse* ‖ 4656 *ſuḳaᶜ bir*] A_{26} *ſuḳ-ḳa ber* B_{12} *ſuḳaᶜ b.* C_{13} *ſuḳiᶜ b.* | *cụlẹngbin*] A_{26} *cụleng-bing* C_{13} *cụlẹngbịn* ‖

4657 munıñgda narulḳı negü birgüñgi
manga sen ayıtma ayıtġıl öñgi

4658 uluġlar yise aş tükese yiyü
kiçiglerke birgü aş içgü yigü

4659 tözüke tegür aş körü ḳoḍmaġıl
söke barmasunlar açın ıḍmaġıl

B336 4660 aş içgü yiseler nulḳul ur yimiş
C276 ḳuruġ öl yimiş ur bir ança simiş

4661 bıçış ḳıl küçüñg yetse bıçġıl aġı
usa tiş teri bir kesilsü çoġı

4662 tükel boldı emdi aş içgü işi
aça bir ḳapuġ barsa tıḍma kişi

4663 bu aşḳa olıġlı bolur tört ḳutu
barıġlı yime tört bolur ay botu

4664 biregü barır aşḳa üncleseler
aş içgü içer yir negü birseler

4665 yana öz ėvinge olḳımaz kişi
başı bürnü yir ėvde yalñguz aşı

4666 talḳı bir kişi körse aşḳa barır
aşın yir anı yandru aşḳa olḳır

4667 taḳı bir kişi aşḳa barmaz bolup
kişig me ėvinge oḳımaz körüp

4668 ölüg ol munı sen tirigke sama
ḳatılma munġar sen tiriglik yime

4669 talḳı bir ḳutu aşḳa barmaz olḳıp
kişig aşḳa ünder tolḳımlar tolḳıp

4670 bularda eñg eḍgü yorıḳ bu turur
bügü bilge ögmiş ḳılıḳ bu turur

4657 *munıñgda ... birgüñgi*] A_{27} *munung-tan ... ber-güngi* B_{13} ve C_{14} *munungda ... nigü b.* | *manga ... öñgi*] A_{27} *ayıdmı-a mangga sen anun-ġıl ọngi* B_{13} ... *köni* (sayfa kenarında *öngi*) || 4658 *yise ... yiyü*] A_{28} *yez-e ... yeyü* B_{14} ... *yiyü* C_{15} ... *tigü* | *birgü ... yigü*] A_{28} *bergü ... yegü* || 4659 *tegür ... ḳoḍmaġıl*] A_{29} ... *ḳuruġ ıd-maġıl* C_{16}*'tigür ...* | *ıḍmaġıl*] A_{29} *ḳod-maġıl* || 4660 *yiseler ... yimiş*] A_{30} *yez-e-ler n. öz yemiş* | *öl ... simiş*] A_{30} *ọl yemiş ... semiş* B_1 *ööl ...* || 4661 *bıçış ... bıçġıl*] A_{31} *beçiş ... beç-gil* C_2 *... tise b.* | *usa tiş*] A_{31} *uz-a teş* C_2 *usamış* || 4662 *işi*] A_{32} *içi* B_3 *sözi* (-z- noktasız) | *aça ... tıḍm a*] A_{32} *içe ber ...* C_3 *... tıdma bạrsa* || 4663 *aşḳa*] A_{33} *aş-ta* || 4664 *yir ... birseler*] A_{34} *ber n. terz-e-ler* B_5 ve C_5 *... nigü birseler* (*b-* noktasız) || 4665 *ėvinge oḳımas*] A_{35} *ệvin-ge oḳımış* B_6 *e.*

4657 Bunlardan başka daha neler vercceğini
bana sorma; bunu başkalarına sor.

4658 Büyükler yemeklerini yiyip sofradan kalktıktan sonra,
küçüklere yiyecek ve içecek verilmeli.

4659 Herkese yemek yetiştir, kimseyi gözden kaçırma;
onları aç bırakma, sana söverek dönmesinler.

4660 Yiyecek ve içecek tamam olunca çerez ve meyve ver;
kuru ve yaş meyve yanında bir miktar simiş de bulunsun.

4661 Hediye ver; gücün yeterse ipekli kumaş ver;
mümkünse, diş kirası ver ki, gelenlerin ağzı kapansın.

4662 Bu ziyafet işi böylece tamam olur, kapıları aç,
konuklar gitmek isterlerse artık onlara engel olma.

4663 Ziyafete davet edenler dört zümre olduğu gibi,
buna katılan kişiler de dört türlü olur, ey yavrum.

4664 Bunlardan biri davet edildiği her ziyafete gider
ve ziyafette ne ikram edilirse yer içer.

4665 Fakat kendisi evine başkalarını çağırmaz;
yemeğini evine kapanıp yalnız başına yer.

4666 Biri de ziyafete gidip yemeği yer
ve kendisi de onu yemeğe davet eder.

4667 Biri de kendisi ziyafete gitmediği gibi,
başkalarını da evine davet etmez.

4668 Böyle bir insani, sen onu diriden sayma;
ona katılma, onunla birlikte bulunma.

4669 Bir kısmı da davete gitmez; fakat kendisi,
hayvanlar keserek başkalarını ziyafete çağırır.

4670 Bunlardan en iyisi bu sonuncusudur,
hakîm ve bilgelerin beğendikleri hareket de budur.

---

oḳısa sęn C_6 *ïvinge oḳımas* | *başı ... yalñuz*] A_{35} *başın b. yer ę. yalnġuz* C_6 *... yanġuz* || 4666 *barır*] A_{36} *barar* | *aşın ... oḳır*] A_{36} *ol aş yer a. yarı a. oḳar* || 4667 *barmaz*] B_8 *barmas* | *kişig ... körüp*] A_{37} *kişi me ... turup* B_8 *... oḳımas k.* || 4668 *tirigke sama*] A_{38} *tirig sanam-a* (önce *tirig-ke* yazılmış, sonra *-ke* üzerinden çizilmiş) | *muñar ... yime*] A_{38} *muŋa sen tirig tep tem-e* B_9 ve C_9 *... yime* (*y-* noktasız) || 4669 *barmaz*] B_{10} *barmas* | *toḳımlar toḳıp*] A_{39} *toḳuş-lar toḳup* || 4670 A'da bu beyitin tekrarı için bkz. beyit 4612 not; Ç'de bu beyit yok | *bügü*] A_{40} *begü*

4671 kerek aşḳa barġıl kerek barmaġıl
boġuz tıḍ aş az yi esenin tiril

4672 öküş yigli yalñguḳ kör igçil bolur
sarıġ menñgzi ḳoṽdaḳ atı il bolur

4673 murñgar menñgzeyür kör otaçı sözi
tadu bilgüçi körñgli bilgi yazı

A133 4674 boġuzdın kirür ig kişike aşın
B337 kişig ig ḳarıtur tükemez yaşın

4675 boġuzuġ küḍez tutçı igsiz yorı
ḳılur ig kişiniñg yüzini yişin

4676 bu yañglıġ bolur kör aş içgü işi
olṭıġlıḳa barsa ya kelse kişi

4677 munu sözledim men eşitti özüñg
munı tap ḳıl emdi uzatma sözüñg

C277 4678 bu ol dünya ḥali yorıḳı yolı
kişike ḳatılmaḳ tilese ḳalı

4679 ay körñglüm yaruḳı ḥaḳiḳat yaḳın
sözüm maʿnisin uḳ yime keḍ saḳın

67.

OḌĠURMIŞ ÖGDÜLMİŞKE DÜNYADIN YÜZ EVRÜP BARINÑGA TAPI BOLMAḲIN AYUR

4680 yanut birdi oḍġurmış aydı bu söz
eşittim men emdi eşit evre söz

4681 sen aymış bu sözler kim ögrenseler
ajun içre bulġay tilek arzular

4682 veḷikin tiriglik bolur mu yigü
munı bilgü aşnu ay bilge bügü

4671 A'da bu beyitin tekrarı için bkz. beyit 4612 not; C'de bu beyit yok | *kerek*] A_{41} *asu* | *tıd* ... *esenin*] A_{41} *til* ... *y-e asġmg* || 4672 *yigli* ... *igçil*] A_{42} *yeg-li yal(n)guḳ* ... B_{13} ... *içgil* C_{11} *yaṇgluḳ* ... || 4673 B'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *murñgar* ... *kör*] A_{43} *negü ter ẹşid-gil* B_{14} ve C_{12} *m. mẹngzetür ḳ.* | *tadu* ... *bilgi*] B_{15} *tạḍu* ... C_{12} ... *bilgi köngli* | Dörtlük, A'da ayrıca işaret edilmemiş; B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *şi'r* sözüyle ayırt edilmiştir || 4674 *tükemez*] A_1 *tụḳe-miş* B_1 *tükemes* || 4675 *yorı*] C_{15} *yorı* (*-r-* yerine *-z-* ile) | *ḷılur* ... *yişin*] A_2 *ig ol tudçı teg-li bu yalnguḳ yaşın* B_2 ... *ḳızıl eng işin* C_{15} ... *yüzi-ni yişin* (*y-*, *b-*? noktasız) || 4677 *men eşitti*] A_4 *söz işid-ti* B_4 *m.*

4671 İster ziyafete git, ister gitme;
fakat boğazına hâkim ol, yemeği az ye ve esen yaşa.

4672 Çok yiyen insan her zaman hastalıklı olur;
yüzü sarı, kendisi cılız olur ve itibardan düşer.

4673 Mizâcı bilen, fikir ve bilgisi geniş olan otacı da
bu konuda bunu doğrulayan bir söz söylemiştir.

4674 İnsana hastalık boğazdan ve yemekle birlikte geçer;
hastalık insanı yaşlandırır ve o ömrünü tamamlayamaz.

4675 Boğazı daima gözet, hasta olmamaya çalış;
hastalık insanın yüzünü yişin yapar.

4676 Ziyafet işi, gerek davet katılırken,
gerekse başkasını davet ederken, işte böyle olur.

4677 İşte ben söyledim, sen dinledin;
bunu şimdilik yeterli bul, sözü uzatma.

4678 Eğer insanlar arasına karışmak istersen,
bu dünyanın hali tavrı ve yolu budur.

4679 Ey gönlümün ışığı ve gerçekten yakınım olan,
sözümün manasını anla ve iyice düşün.

67.

ODGURMIŞ ÖĞDÜLMİŞ'E DÜNYADAN YÜZ ÇEVİRİP OLANLA YETİNDİĞİNİ ANLATIR

4680 Odgurmış yanıt verdi ve dedi ki: Ben sözlerini dinledim;
şimdi sen de bunların mahzurlu taraflarını dinle.

4681 Senin söylediğin bütün bu sözleri kim öğrenirse,
bu dünyada dilek ve arzularına erişir.

4682 Fakat hayat yalnız yiyip içmekten mi ibarettir;
ey bilge hakîm, önce bunu bilmeli.

---

eşit(t)i C_{17} *söz eşit(t)i* | *munı*] A_4 *yim-e* || 4678 *tilese*] B_5 *tileseng* || 4679 A_9'da bu beyit 4681'den sonra geliyor | *yalın*] B_6 *yalın* C_2 *yalın* (*y*- noktasız) | *maʿnisin*] B_6 ve C_2 *maʿni-si* ||
oğğurmış ... ayur] A_6 *oğdurmış ... ǫvrüp b. t. bolmışın a.* B_7 *bab o. ögdülmiş-(ke) ... bolmalımı a.* C_3 *bab dünyadın ... bolma-lın* (?) *aytur*
4680 *birdi*] A_7 *berti* | *eşittim*] B_8 *eşit(t)im* C_4 *eşit(t)im* || 4681 *ajun ... tilek*] A_8 *acun ... C*$_5$ *bulğa tükel* || 4682 A_{10}'da bu beyit 4679'dan sonra geliyor | *velikin ... yigü*] A_{10} *... yegü* B_{10} *velikin t. bulur men y.* C_6 *velikin t. bulur-mu y.* | *bügü*] A_{10} *begü* ||

4683 kişi munça emgek bile ḳazġanıp
uzun ḳalmaz erse nerek nenīg yıġıp

4684 bu dünya tileyü yügürse kişi
yatu ḳaldı ṭa'ạt tapuġlar işi

4685 bu kün sen manīga kelmişinīgde berü
balḳa kör tapuġ barça ḳaldı turu

4686 ḳamuġ bir kişike ḳatılmış üçün
yası munça erse küçeme öçün

B338 4687 uluş kẹndke kirse meninīg bu özüm
kişi birle bolġa işim hẹm sözüm

4688 negü teg ḳılur men bu ṭa'ạt tapuġ
yapulġay manīga bu sınīgardın ḳapuġ

4689 kiçiglikte yandım ḳarıdım bu kün
bayat tapġı birle tirildim ögün

4690 yana yandru yanmaḳ yaṽalıḳ tapa
yararmu manīga ay bağırsaḳ apa

4691 ne eḍgü bilig birdi bilgi ögüz
eşitgil munı sen aya könīgli tüz

4692 yigitlikte ḳılġıl ḳarılıḳ işi
ḳarısa barır küç yetilmez kişi

C278 4693 yigitlikte taṽrat bayat tapġı ḳıl
ḳarılıḳta bolmaz munı yetrü bil

4694 kiçig oġlan erken ḳılınç eḍgü tut
uluġluḳḳa tegse uḍınur bu ot

4695 ne eḍgü bolur kör yigitlik öḍün
ülüg alsa özke ḳamuġ eḍgüdün

4696 ne terīgsiz bolur kör ḳarımış kişi
yaṽa bolsa ḳılsa yigitler işi

4697 tiriglik üçün boldı dünya nenīgi
tiriglik tükese tüker nenīg munīgı

4683 *ḳalmaz*] B_{11} *ḳalmas* || 4685 *kelmişinīgde*] A_{13} *kel-mişing-ten* C_9 *kẹlmişing-de*^{n} | *barça ḳaldı*] A_{13} *ḳaltı barça* || 4686 *öçün*] A_{14} *ḳuçün* || 4687 *bolġay*] A_{15} *bolġ-a* || 4688 *negü ... bu*] A_{16} *... bu bu* B_2 ve C_{12} *nigü ...* | *yapulġay*] B_2 ve C_{12} *yapulġa* || 4689 *kiçiglikte*] C_{13} *kiçig-lik-de*^{n} || 4690 *manīga*] A_{18} *mangga* || 4691 *ne ... ögüz*] A_{19} *ẹti yalışı aymış tili köngli tuz* | *aya ... tüz*] A_{19} *ay bilgi ẹgüz* B_5 *a. ḳılḷa t.* || 4692 *yigitlikte ḳılġıl*] A_{20} *kiçig-lik-te ḳılġın* B_6 ve C_{16} *yigitlik-de* | *yetilmez kişi*] A_{20} *ḳılu-maz*

4683 Bu dünyada uzun süre kalmayacaksak,
insanın bunca zahmete katlanıp bu malı toplaması neye yarar.

4684 Kişi bu dünyanın peşinde koşarsa,
taat ve ibadet işini bir tarafa bırakır.

4685 Bugün sen bana geldiğinden beri,
bak işte, bütün ibadet olduğu gibi geri kaldı.

4686 Yalnız tek bir insan ile görüşmek beni bu derece
zarara sokarsa, artık bana gücenme ve beni zorlama.

4687 Ben kalkıp kasaba ve şehre inersem,
bütün işim gücüm insanlarla olacaktır.

4688 Taat ve ibadetimi nasıl yapabilirim;
bu kapı artık benim için kapanmış olacaktır.

4689 Gençlikten ayrıldım, bugün artık yaşlandım;
hayatımı Tanrıya hamdü sena ve ibadet ile geçirdim.

4690 Boşa geçecek bir hayata tekrar geri dönmek
bana yakışır mı, ey merhametli insan.

4691 Bilgisi ırmak gibi gür akan bilge ne iyi söylemiş;
ey temiz kalpli insan, sen bunu dinle.

4692 Yaşlılıkta yapılacak işleri gençken yapmaya çalış;
kişi yaşlanınca gücü kalmaz ve bunlar yapılamaz.

4693 Gençlikte davran, Tanrıya ibadet et;
yaşlılıkta bu yapılamaz, bunu iyice bil.

4694 Gençken iyi hareket etmeye çalış;
yaşlılık gelince, bu ateş söner.

4695 Yiğitlik çağında her iyilikten kendine bir hisse almak
ne kadar güzel bir şeydir.

4696 Yaşlanmış birinin vaktini boşa harcayarak,
gençken yapılması gerekenlerle uğraşması ne yakışıksız olur.

4697 Dünya malı hayat için yaratılmıştır;
hayat sona erince mal derdi de ortadan kalkar.

---

k. B_6 *yetilmes yaşı* (noktasız) || 4693 *yigitlikte tavrat*] A_{21} *y. tavrak* B_7 *yigit-likde tavrat* C_1 *yigit-likde*^{n} *tavrak* (*t*- noktasız) | *bolmaz*] B_7 *bolmas* || 4694 A_{24}'de bu beyit 4696'dan sonra geliyor | *uḍmur*] A_{24} *udı-tur* B_8 ve C_2 *uḍmur* (*-n-* noktasız) || 4695 A_{22}'de bu beyit 4693'ten sonra geliyor || 4697 A_{25}'te bu beyit 4694'ten sonra geliyor | *tiriglik*] C_5 *yigit-lik* ||

4698 tiriglik uçuḳtı tirip bu nenḡinḡ
anuḳ kimke ḳoḍġu kesilse tınınḡ

4699 tutayın sen aymış ilig tapġını
tükel bildim iş tuş buḍun ḳılḳını

4700 negü asġı aḫır ölür erse öz
sanḡa teggüsi yoḳ meger iki böz

4701 bu munça isinmek azu tumlımaḳ
tilek iki boldı ay ersig çomaḳ

B339 4702 biri dünya malın beḍüse özünḡ
talḳı bir yorıḳ bolsa ilde sözünḡ

4703 iḍi eḍgü erdi bu iki bulup
ölüm tutmasa ḳalsa menḡü bolup

4704 ölüm aldı mindin bu iki tatıġ
nerek emdi dünya ay bilgi batıġ

4705 kişi ḳutluġınınḡ bolur belgüsi
küninḡe yigeḍür anınḡ eḍgüsi

4706 ḳalı ḳutsuz erse kişig tumlıtur
ḳarılıḳ öḍinde lḳılınç artatur

4707 iḍi yaḳşı aymış bügü bilgi kinḡ
eşitgil munı sen aya ḳızġu enḡ

4708 kişi ḳutluġı ol neçe ulġaḍu
baru eḍgü bolsa isizlik ḳoḍu

C279 4709 tükel belgülüg bil kişi ḳutsuzı
ḳarıp yügrür erse ḥavası uḍu

4710 ḳanı ol bu dünya tilep tutġuçı
özinḡe temür kend tura yapġuçı

4711 ḳanı ol otun it bu dünya bulup
yaşıl kökke söndi ḳara ḳuş münüp

4712 ḳanı ol bayat men tigüçi otun
tenḡizde ḳoḍı ıḍtı tenḡri töbün

4698 *uçuḳtı tirip*] A_{26} *uçuḳ-nı tapıp* || 4699 *tapġını*] A_{27} *tapġur-a* | *iş*] A_{27} *eş* || 4700 *negü*] B_{14} ve C_8 *nigü* | *sanḡa*] A_{28} *mungar* || 4701 *isinmek*] A_{29} ve B_{15} *ısınmaḳ* C_9 *işinmek* || 4702 *beḍüse*] A_{30} *bayuz-a* || 4703 *iḍi*] A_{31} *eti* | *ḳalsa menḡü*] A_{31} *ḳalz-a* (*-z-*?) *mengi* B_2 *ḳalsa* (*ḳa-* yerine önce *ḳı-* veya *bo-* yazılmış sonra düzeltilmiş) ... || 4704 *mindin*] A_{32} *men-tin* | *batıġ*] A_{32} *yadıġ* B_3 *batıġ* (*b-* noktasız) C_{12} *ḳatıġ* || 4705 *yigeḍür*] A_{33} *yege-tür* B_4 *yigedür* (*y-* noktasız) C_{13} *yigedür* (*y-* noktasız) || 4706 *ḳutsuz ... tumlıtur*] A_{34} *ḳud söz ... teng-leyür* C_{14} *... töng-litür* || 4707 *iḍi ... kinḡ*] A_{35} *eti ... begü b. leng* C_{15} *i. yaḫşı ...* | *ḳızġu*] A_{35} *ḳurġuy* B_6 *ḳızġu* (*-z-* noktasız) | Dörtlük, A'da sayfa kenarında

4698 Mal toplaya toplaya hayatın sonuna geldi;
nefesin kesilirse bunları kime bırakacağın bellidir.

4699 Senin dediğin gibi, hükümdar hizmetine girdiğimi ve
eş dost ile halkın tavır ve hareketini tam öğrendiğimi düşünelim.

4700 Sonunda ölecek olduktan sonra bunun faydası ne;
bütün bunlardan elinde kalacak olan iki parça bezdir.

4701 Sıcakta bu kadar terleyecek, soğukta bu kadar titreyecek
ve sonuçta iki arzunu elde edeceksin, ey Müslüman yiğit.

4702 Biri bu dünya malıyla kendini yükseltmek,
biri de memlekette sözü geçen biri olmak.

4703 Bu ikisine ulaştıktan sonra ölümün pençesine düşmeyecek
ve burada ebedi olarak kalacak olsaydım, bu çok güzel bir şey olurdu.

4704 Bu iki zevki ölüm benim elimden aldıktan sonra,
şimdi bu dünyanın bana ne gereği var; ey derin bilgili.

4705 İnsanlar arasında mutluluğa erişen kişinin nişanı olur,
onun iyiliği günden güne artar.

4706 Eğer insan talihsizse, başkalarını kendisinden soğutur
ve yaşlılık gününde ahlakı bozulur.

4707 Hakîm ve bilgisi geniş olan insan
çok iyi söylemiş; ey al yanaklı, sen bunu dinle.

4708 Kişinin kutlusu yükseldikçe iyi olur
ve kötülüğü bırakır.

4709 Şunu açık olarak bil ki, yaşlandığı halde nefsine uyarak,
onun peşinde koşan da kişinin talihsizidir.

4710 Dünyayı isteyip eline alan ve kendisine demirden
şehir ve kale yaptıran kişi nerede.

4711 Bu dünyayı bulan ve kartala binerek
mavi göğe çıkan o küstah köpek nerede.

4712 "Ben Tanrıyım" diyen ve sonunda Tanrının
denizin dibine gönderdiği küstah nerede.

AH: *şiʿr* sözü; B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *şiʿr* sözüyle ayırt edilmiştir || 4708 *neçe*] A_{36} *yeçe* | *baru ... isizlik*] A_{36} *barı ... ç-siz-lik* || 4709 *belgülüg ... ḳutsuzı*] A_{37} *bilgü-lüg ... ḳud-sısın* | *ḥavası*] A_{37} *hav-a-yı* || 4710 *ḳanı ... tutġuçı*] A_{38} ... *tapġuçı* B_9 *ḳanılı* (satır altında *şeddad*) ... || 4711 *ḳanı*] B_{10} *ḳam* (satır altında *nemrud*) || 4712 *ḳanı ... tigüçi*] A_{40} ... *tegüçi* B_{11} *ḳanı* (satır altında *fiʿʿavn*) ... | *töbün*] A_{40} *bıdün* ||

4713 ḳanı ol bu dünya nengin tirgüçi
nengi birle yirde ḳoḍı barġuçı

4714 ḳanı ol toġardın batarḳa tegi
yorıp il tutuġlı bu dünya begi

4715 ḳanı ol tayalḳı yılan bolġuçı
tengiz yarlıp ötrü yorıp keçgüçi

4716 ḳanı ol peri ḳuş bu yalnguḳ öze
uluġluḳ ḳılıġlı ḳılınçı tüze

B340 4717 ḳanı ol ölüg tirgürügli kişi
ölümke tutuġ boldı aḫır işi

4718 ḳanı ol kişide öḍürmiş talu
ḳolḳuz ḳaldı dünya irildi tolu

A134 4719 ölüm tuttı iltti bu samışlarıġ
sinimü ḳoḍur kör ay ḳıllḳı arıġ

4720 bu yanglıġ turur bu ajun öngdisi
kerek öngdisi tut kerek töngdisi

4721 baḳa körgil emdi yaġız yir ḳoyı
ne yanglıġ kişi kirdi tolmaz oyı

4722 açıp körse erding ḳara yir ḳatın
ne öḍrüm talular yatur ınçıḳın

4723 ne begler yaturlar ḳara yir bolup
ne bilge bügü sızdı yirde ölüp

4724 begin ḳulda aḍra bilümez özüm
çıġayıġ bayında seçümez közüm

4725 neçe kür küvezler bir ig iglemez
ḳara yirke kirdi ḳanı tepremez

C280 4726 bu yanglıġ kişiler töşendi yirig
ya senmü ḳalır sen ya menmü tirig

4713 *ḳanı ... tirgüçi*] A_{41} *nenggin tergüçi* B_{12} *ḳanı* (satır altında *ḳarun*) ... *nengi* | *nengi ... yirde*] A_{41} *ne(n)gi b. yer-te* B_{12} ve C_5 ... *yirde* ‖ 4714 *ḳanı*] B_{13} *ḳanı* (satır altında *ẕü'l-ḳarneyn*) | *bu ... begi*] A_{42} *budun-ta yegi* ‖ 4715 *ḳanı*] B_{14} *ḳanı* (satır altında *musi*) ... | *ötrü yorıp*] B_{14} *otra kirip* ‖ 4716 *ḳanı ... öze*] A_{44} ... *yer-i ḳuuş bu yal(n)guḳ ọ.* B_{15} *ḳanı* (satır altında *sülęyman*) ... C_8 ... *yanglıḳ ö.* | *ḳılıġlı*] A_{44} *ḳılıġ-lıġ* ‖ 4717 *ḳanı ... tirgürügli*] A_{45} ... *tirgüsüg-li* B_1 *ḳanı ol* (satır altında *ʿisi*) ... ‖ 4718 *kişide*] A_{46} *kişi-tin* B_2 *kişide* (satır altında *muḥammędi muṣṭafi*) | *ḳaldı ... irildi*] A_{46} *boltı ... eril-ti* B_2 ... *irildi* (*-r-* yerine *-z-* ile) ‖ 4719 *tuttı ... samışlarıġ*] A_1 ... *buz-a-mış-larıġ* B_3 ve C_{11} *tut(t)ı ilt(t)i* ... | *sinimü ... kör*] A_1 *seni-mü* ... C_{11} ... *ol* (sonradan satır üstünde yazılmış) ‖ 4720

4713 Bu dünya malını toplayan ve malıyla birlikte
yerin dibine geçen insan nerede.

4714 Doğudan batıya kadar sefer ederek birçok memleketi
hâkimiyeti altına alan dünya beyi nerede.

4715 Asası yılana çevrilen ve deniz yarılarak
oradan yürüyüp geçen nerede.

4716 Peri, kuş ve insanlara hükmeden,
o âdil insan nerede.

4717 Ölüleri dirilten insan nerede;
o cla sonunda ölümün esiri oldu.

4718 İnsanlar arasında seçilmiş olan o iyi zat nerede;
dünya onsuz boş kaldı, bir tarafı eksildi.

4719 Bu saydıklarımın hepsini ölüm yakalayıp götürdü;
seni mi burada bırakacak, ey temiz kalpli.

4720 Bu dünyanın kanunu böyledir;
ister buna göre hareket et, ister aksi yolu tut.

4721 Dikkat et, şimdi bu kara toprak altına
ne çeşit insanlar girmiş, onun çukuru hâlâ dolmamıştır.

4722 Kara toprağın altını biraz açıp baksaydın,
orada ne kadar seçkin ve iyilerin cesetlerini görürdün.

4723 Ne beyler kara toprak olmuş yatar;
ne bilge hakîmler ölüp toprağa karışmıştır.

4724 Ben orada beyi kuldan seçemiyorum;
gözüm yoksulu zenginden ayırt edemiyor.

4725 Hayatlarında hiç hastalık görmeyen nice cesur ve mağrur
kişi kara toprak altına girdi; kımıldanmaya mecalleri yok.

4726 Bütün bu insanlar toprağa döşendiler;
burada seninle ben mi diri kalacağız.

---

ajun öñgdisi] A_2 *acun öngdüz-i* | *öñgdisi ... töñgdisi*] A_2 *öngdüz-i ... töngdüz-i* || 4721 *yir ḳoyı*] A_3 *yer ḳ.* B_5 *yir ḳ.* C_{13} *yir ḳodı* | *tolmaz oyı*] A_3 *t. ẹvi* B_5 *tolmas o.* C_{13} *t. üti* || 4722 *ḳara yir*] A_4 *yaġız yer* B_6 *ḳara yir* | *talular ... inçiḳin*] A_4 ... *ançiḳın* B_6 *talu ẹr ...* || 4723 *yir*] A_5 *yer* B_7 ve C_{15} *yir* | *bügü ... ölüp*] A_5 *begü sız-ı yer-te ọlüp* (satır altında AH: *puşide.*) B_7 ... *yirde ö.* C_{15} ... *yerde* (-ẹ- harekeli) *ö.* || 4724 *ḳulda ... bilümez*] A_6 *ḳuldan a. bulumaz* B_8 ... *bilümes* C_{16} *ḳulde*" *a. bilümes* | *bayında ... közüm*] A_6 *y-a bay-ta ...* B_8 ... *seçümes ḳ.* C_{16} *bayında*" ... *özüm* || 4725 *küvezler ... iglemez*] A_7 *kevez-ler birig yig-lemez* B_9 ... *iglemes* | *ḳara ... tepremez*] A_7 *yaġız yerke ...* B_9 ... *tẹpremes* || 4726 *yirig*] A_8 *tirig* B_{10} *yirig* C_1 *yerig* (-ẹ harekeli) | *sen*] B_{10} *se* C_1 *se*" ||

4727 yorıyu turuġlı bu barḳın kişi
uluġ yolda itmez bu ev̇ barḳ işi

4728 özümdin kötürdüm bu arzu tilek
ḳoḍu bir bayatım manga tap yölek

4729 kişig ḳul ḳılıġlı bu suḳluḳ turur
kiterdim bu suḳluḳ közüm toḳ turur

4730 negü tir eşit dünya ḳoḍmış kişi
yayıġ dünyalḳa könġli toḍmış kişi

B341 4731 ajunda tilekin bulundı özüm
ḥarişlıḳ özindin kiterdi közüm

4732 özüm ḳoḍtı dünya tilek arzusın
tilekim tükendi kesildi sözüm

4733 bu dünya içi bir tarıġlaġ turur
negü ekse munda yarın ol önür

4734 uruġ eḍgü ekse öner eḍgülük
ol eḍgü bolur ol yigü keḍgülük

4735 uruġ isiz ekse isiz ök önür
ol isiz boyunḳa yarın yük bolur

4736 bu kün ḳoḍmaġınça ḥava arzular
yarın bulġu ermez özüm eḍgüler

4737 sini ḳoḍmaz erken bu dünyanı ḳoḍ
sanga toḍmaz erken sen ir aşnu toḍ

4738 anı ḳoḍmasa sen sini ḳoḍġa oḳ
angar toḍmasa sen sanga toḍġa oḳ

4739 bolup ḳalġu erse nerek bu ajun
sini ḳoḍġu erse anı ḳoḍ özün

4740 munı ḳoḍ tile ol ajunuġ turup
erejin tiril anda mengü bolup

4741 talḳı munda yigrek tileyin tise
ikigün ajunuġ tileme usa

4727 *yorıyu ... barḳın*] A_9 *y. yorıġ-lı bu bar-kın* (satır altında AH: *gẹrdi mụ̄rid*?) C_2 *yorıġlı ...* | *itmez ... barḳ*] A_9 *ẹdmez kör ẹv̇* (satır altında UH: *ẹv*) *b.* B_{11} *itmes bu iv̇ yoḳ* C_2 *i. kör iv̇ ḅarḳ* ‖ 4728 *bir ... yölek*] A_{10} *berdim emti ọdūk-çe ọlek* (satır altında AH: *ḫak*?) ‖ 4729 *kiterdim*] A_{11} *kọdūr-tūm* ‖ 4730 B'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *negü tir*] A_{12} *n. ter* B_{14} ve C_5 *nigü t.* | *dụ̄nyaḳa*] A_{12} *tūny-a-ḳa* B_{15} ve C_5 *dụ̄nyake* | Dörtlük, A'da sayfa kenarında AH: *şi'r* sözü; B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *şi'r* sözüyle ayırt edilmiştir ‖ 4731 *ajunda tilekin*] A_{13} *acun-ta til-e-kin* (*-k-*?) C_7 *... tileki* | *özündin kiterdi*] A_{13} *ọsūn-tin kọdūr-ti* ‖ 4732 *tükendi*] C_8 *tükedi* ‖

4727 Bu büyük yolda yalnız dinlenmek için
biraz duran yolcu ev bark yapmaz.

4728 İçimdeki bütün arzu ve dilekleri yok ettim;
beni bırak, Tanrım bana yeterli destektir.

4729 Kişiyi kul eden bu ihtirastır;
ben ihtirası bıraktım, artık gözüm toktur.

4730 Dünyayı bırakmış, bu dönek dünyadan
bıkmış olan insan ne der, dinle.

4731 Ben bu dünyada dileğimi buldum,
her türlü ihtiras gözümden silindi.

4732 Bu dünyayla ilgimi kestim, bütün dilek ve arzuları
üstümden attım, artık dileğim kalmadı; sözüm bu kadar.

4733 Bu dünya bir tarladır,
burada bugün ne ekilirse yarın o biçilir.

4734 İyilik tohumu ekilirse iyilik çıkar,
bu iyilik senin için yiyecek ve giyecek olur.

4735 Kötülük tohumu ekilirse kötülük çıkar,
bu kötülük yarın insanın boynuna yük olur.

4736 Bugün bu nefsi ve arzuları üzerimden atmadan,
yarın iyilik bulmama imkân yoktur.

4737 Bu dünya seni terk etmeden sen onu bırak;
o senden bıkmadan sen daha önce davran onu gözünden düşür.

4738 Sen onu terk etmezsen o seni bırakacaktır;
sen ondan bıkmazsan o senden bıkacaktır.

4739 Böyle olduktan sonra bu dünyanın ne gereği var;
onun seni terk etmesini beklemektense sen onu bırak.

4740 Bunu bırak, şimdi o dünyayı iste
ve orada huzur içinde ebedi bir hayat sür.

4741 Bundan daha iyisi de var; eğer yapabilirsen,
bunların ikisini de isteme.

4733 *dünya*] A_{15} *acun* | *negü ... önür*] A_{15} *n. alz-a mundın ...* C_9 *... öner* || 4734 *ekse*] A_{16} *alz-a* | *yigü*] A_{16} *yegü* || 4735 *urug ... ök*] A_{17} *ç-siz-lik urug alz-a ç-siz* | *isiz ... yük*] A_{17} *ç-siz ... tag* C_{11} *... bag* || 4736 *ermez*] B_6 *ermes* || 4737 *sini kodmaz*] A_{19} *seni ...* B_7 *s. kodmas* | *todmaz ... ir*] A_{19} *ermez* (satır altında AH: *sir neşeved*) *...* B_7 *todmas ...* C_{13} *ermez ...* || 4738 *sini*] A_{20} *seni* || 4739 *ajun*] A_{21} *acun* | *sini*] A_{21} *seni* || 4740 *ajunug turup*] A_{22} *acunug korüp* | *erejin ... menügü*] A_{22} *çriçin t. çdgü mengü* B_{10} ve C_{16} *... mençgü* || 4741 *munda ... tise*] A_{23} *yeg-rek t. tez-e* B_{11} *m. yigrek ...* C_{17} *munda" yigrek ...* | *ajunug ... usa*] A_{23} *acunug ... öz-e* ||

C281 4742 yorı iki ajun iḍisin tile
nerek dün̈ya ʿulḳbi ikigün bile

4743 törütgenni bulsa törümiş senin̄g
yaratġannı bulsa yaratmış senin̄g

4744 törümişke ḳorlḳma tileme tilek
törütgenke ḳorḳġıl anı tut yölek

4745 törütgen iḍi tapġı ev̇re ḳoḍup
törümişke tapmaḳ bolur mu uḍup

B342 4746 ikide aḍın yolḳ tapuġçı işi
ya tapġı yaraġay kötürgey başı

4747 ya tapġı yaramaġa emgekleri
yav̇a bolġa öḍ kün tiriglikleri

4748 yarasa tapuġ beg kötürse anı
bolur özke erksiz bu bulmış küni

4749 ara aç ara toḳ yügürgü kerek
begi yatsa emgek bu körgü kerek

4750 ḳalı sin̄gmese kör bu ḳılmış tapuġ
yav̇a boldı isiz tiriglik ḳamuġ

4751 ḳayu ol tapuġçılḳa ayġıl asıġ
bu tapġı içinde negü ol tatıġ

4752 negü tir eşitgil ıla'erkini
tapuġçı törüsin ayur kör anı

4753 balḳa barsa ters iş bu begler işi
tapınsa telim terk yaranmaz kişi

4754 yarasa tapuġ özke erksiz bolur
yaramasa tapġı küniṅge ilür

4755 tapuġlḳa ınanma ay tapġı telim
tapuġ ḳılġa aḫır başın̄gnı ḳalım

4756 sev̇indi tidükte sasıtur söker
yazıldı tidükte buşup ḳaş tüger

4742 *ajun iḍisin*] A_{24} *acun ḍez-in* C_1 *a. iḍi-sin* ‖ 4744 *törümişke*] A_{26} *tor̈üdmiş-ke* | *ḳorḳġıl*] B_{14} *ḳorlḳıl* ‖ 4745 *törütgen*] A_{27} *tor̈ed-gen* | *törümişke* | A_{27} *tor̈üd-miş-ke* ‖ 4746 *ikide*] A_{28} *iki-ten* C_5 *iki-de*" ‖ 4747 *yaramaġa*] A_{29} *yar-a-maġay* | *bolġa ... tiriglikleri*] A_{29} *bolġay ḍgr̈n* ... C_6 ... *tiriglik barı* | A_{30}'da 4747'den sonra 4749. beyit tekrarlanmışır; herhalde müstensih hatası olmalı ‖ 4748 *bu ... küni*] A_{31} *yarımaz k.* ‖ 4749 *yatsa*] A_{32} *tapz-a* ‖ 4750 *isiz*] A_{33} *ç-siz* ‖ 4751 *bu ... tatıġ*]

4742 Yürü, bu iki dünyanın sahibini iste;
dünya ve ahret, bu ikisinin de ne gereği var.

4743 Türeteni bulursan türeyen senindir;
yaratanı bulursan yaratılan senindir.

4744 Türeyenden korkma ve ondan hiçbir dilekte bulunma;
türetenden kork ve her şeyi ondan iste.

4745 Türeten rabbe tapınmayı geri bırakıp türeyene uyınak
ve ona hizmet etmek değer mi.

4746 Hizmetkârın şu iki şeyden başka kazancı yoktur;
ya onun hizmeti makbule geçer ve başı yükselir.

4747 Ya da hizmeti ve zahmetleri makbule geçmez;
vakti ve ömrü boşa harcanmış olur.

4748 Eğer hizmeti makbule geçer ve bey yükseltirse,
aradığını bulduğu gün artık kendine hâkim olamaz.

4749 Bunun için bazen aç bazen tok koşmak gerekir; beyi rahat
edecekse, onun zahmetini hizmetkârının yüklenmesi gerekir.

4750 Eğer onun yaptığı hizmet makbule geçmezse,
bütün bir hayat, çok yazık ki boşuna geçmiş olur.

4751 Söyle, hizmetkârın elde ettiği nedir,
onun bu hizmetinde nasıl bir zevk vardır.

4752 Hizmetkârlık adap ve erkânı hakkında
Ila büyüğü ne der, dinle.

4753 Dikkat edersen, bu beylerin işi ters bir iştir;
insan çok çalışarak onlara kendini kolayca beğendiremez.

4754 Hizmeti beğenilirse, o kendisine hâkim olamaz;
hizmeti beğenilmezse, günden güne itibardan düşer.

4755 Ey hizmeti çok olan, sen hizmetine güvenme;
bu hizmet sonunda senin başına mal olur.

4756 O "sevindi" derken ortalığı berbat eder, söver;
"yüzü güldü" derken hiddetlenir, kaşlarını çatar.

A_{34} *tapuġ-çı işin-te* ... B_6 ... *asıġ* || 4752 *negü* ... *erkini*] A_{35} *n. ter* ... B_7 *nigü* ... *irkini* C_{11} *nigü* ... | *kör anı*] A_{35} *öz köni* || 4753 *tapınsa* ... *yaranmaz*] A_{36} *t. telim-rek yar-a-maz* B_8 *tapunsa* ... *yaranmas* C_{12} *tapunsa* ... || 4754 *erksiz*] A_{37} *erek-siz* (satır altında AH: *nüfuzçsra ḥükm nebüved*) | *ilür*] A_{37} *ilür* (satır altında AH: *ḥürdter şüde*) || 4755 *ḳalım*] A_{38} *tilim* || 4756 *sevindi* ... *söker*] A_{39} *s. tedük-te sen-i ol s.* B_{11} ... *sasıtur s.* C_{15} *sevündi* ... *saşıtu* (noktalara dikkat) *s.* | *tidükte*] A_{39} *tedük-te* ||

4757 tükel bilse bolmaz ḳılılḳlarını
yime alsa bolmaz alılḳlarını

4758 tüpi yil turur bu ajun kör oġul
kölike turur kör ḳaran yolḳ ol

C282 4759 saḳım ol körü barsa körnü turur
tutayın tidükte yiter yoḳ bolur

4760 kezigçe kelir kör bu dẹvlẹt ḳurı
tezig ol yayıġ hẹm bolur terk ḳarı

B343 4761 kerek bolmaz emdi bu dünya manga
ya dẹvlẹt kezigi kezig ay tonga

4762 iḍim yadı iş tap sevingü sevinç
anın̄g yarlıġı tap avınġu avınç

A135 4763 sevüg bolmasa tap iḍim sevmişi
yaġım yek turur öz yaġılamışı

4764 tilekim anın̄gdın umınçım an̄gar
sıġınġu iḍim ol küvẹnçim an̄gar

4765 tonum ḳoy yün̄gi tap yigüm arpa aş
tükel boldı dünya manga ay ḳadaş

4766 negü tir eşitgil bağırsaḳ sözi
ün̄gürde turuġlı salḳınuḳ özi

4767 ajunda alındım özümke ön̄gi
ḳavuḳ sökti yim tap tonum ḳoy yün̄gi

4768 şẹkẹrde tatıġlıġ ḳavuḳ yür manga
çuz ol bu örüm ton ağılar ten̄gi

4769 ḳarın toḳlġuça yi ḳamuġ yim içim
kerek arpa yür tut toḍurġu açım

4770 turu ölmegüçe yigil ay ḳadaş
yime uḍlayu sen tadun̄g bolġa baş

4771 tatıġ sürme tatıġ ḳını keḍ ḳatıġ
tatıġḳa yanut ornı ter̄gsiz batıġ

4757 *bilse ... ḳılılḳlarını*] A_{40} *bolz-a ... ḳılıḳ-lar yanı* (satır altında AH: *ḫuyẹşan*) B_{12} *b. bolmas ḳ.* | *bolmaz alılḳlarını*] A_{40} *b. alılḳ-lar yanı* (satır altında AH: *nihadẹşan*) B_{12} *bolmas a.* || 4758 *yil ... oġul*] A_{41} *bil t. kör acun k. yuz-i* B_{13} *yil ...* | *kölike ... ol*] A_{41} *ḳol-e-ke t. ḳun-te ardar biz-i* (*b-*?) || 4759 *saḳım*] A_{42} *saḳıġ* (satır altında AH: *sẹrab*) | *tidükte*] A_{42} *tedük-te* || 4760 *kezigçe*] A_{43} *keşig-çe* | *tezig ... hẹm*] A_{43} *tesig ... ma* B_{15} *tirig ...* || 4761 *bolmaz*] B_1 *bolmas* | *kezigi ... ay*] A_{44} *keşigi kerek a.* || 4762 *iḍim ... sevingü*] A_{45} *ẹti batı i. tip sevün-güü* B_2 *i. yaḍı ...* C_4 *iḍim ... sẹvüngü* | *tap ... avınç*] A_{45} *tip ... avınç* (*-nç*?) || 4763 *tap iḍim*] A_1 *tip i.* C_5 *t. iḍim* || 4764 *umınçım*] A_2 *umun-çım* | *sıġınġu*

4757 Onların doğalarını tamamen öğrenmek imkânsızdır;
yapacakları fenalıkları da önlemek mümkün değildir.

4758 Ey oğul, bu dünya bir kasırga rüzgârıdır;
o hiçbir yerde karar etmeyen bir gölgedir.

4759 Dikkat edersen, o ancak göze görünen bir seraptır;
tutmak istersen ele girmez yok olur.

4760 Bu devlet nöbeti, bak, sırayla gelir;
o dönektir, kaçmak ister, bir de çabuk yaşlanır.

4761 Bana böyle bir dünyanın gereği yoktur; sıtma benzeri
devlet nöbetini de istemem, ey kahraman yiğit.

4762 Rabbimin zikri bana yeter bir iş, yerinde bir sevinçtir;
onun emirlerini yerine getirmek benim için yeterli uğraştır.

4763 Rabbimin sevdiği işler yeterli gelmezse,
mücadele etmek için düşmanım olan şeytan vardır.

4764 Her arzumu Tanrıdan diler, ona ümit bağlarım;
her şeyde Tanrıya sığınır, ona güvenirim.

4765 Giymek için koyun yünü ve yemek için arpa aşı bana yeter;
ey kardeş, bu dünyadan başka bir şey beklemiyorum.

4766 Mağarada yaşayan, merhametli ve
takva sahibi insan ne der, dinle.

4767 Dünyadan kendi hissemi aldım;
kepekten yiyecek ile koyun yününden giysi bana yeter.

4768 Kepek ekmeği benim için şekerden daha tatlıdır;
bu beyaz giysi sırmalı ipeklilere bedeldir.

4769 Yiyecek ve içecekten ancak karnı doyuracak kadar yemeli;
içinde ister arpa ister darı olsun, karnımı doyuracaktır.

4770 Ey kardeş, sen ölmeyecek kadar bir şey ye;
öküz gibi çok yeme, mizacın bozulur.

4771 Zevk safa sürme, zevkin cezası çok ağırdır;
zevk karşılığında elde edilen yer berbat bir bataklıktır.

... *kūvençim*] A_2 *sıġm-ġu* ... *kuvven-çim* B_4 ... *kūvengūm* C_6 *s. idim ol kūvengūm* ‖ 4765 *yigūm*] A_3 *yegūm* ‖ 4766 *negū tir*] A_4 *n. ter* B_6 ve C_8 *nigū t.* | *saḳınuḳ*] A_4 *saḳ-ı-nuḳ* C_8 *saḳı-yuḳ* | Dörtlük, A'da sayfa kenarında AH: *şi'r* sözü; B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *şi'r* sözüyle ayırt edilmiştir ‖ 4767 *ajunda alındım*] A_5 *acun-ta a.* C_{10} *a. ilindim* | *ḳavuḳ ... tap*] A_5 *ḳovuḳ yıur yemim tip* ‖ 4768 *şekerde ... yūr*] A_6 *şeker-tin ... ḳovuḳ yur* B_8 ... *ḳavuḳ y.* C_{11} *şekerde*^{n} ... *ḳavuḳ yür* (*-r* yerine *-z*?) | *çuz ... ton*] A_6 *öz-üm ton aġ-ı ol* C_{11} *çal* ... ‖ 4769 *yi ... yim*] A_7 *y-e ... yem* ‖ 4770 *yigil ... ḳadaş*] A_8 *yegil* ... B_{10} ... *ḳaḍaş* | *tadunğ*] A_8 *todung* B_{10} *tąḍung* ‖ 4771 *keḍ*] A_9 *bar* ‖

4772 açıġ süçig aşlar boġuz tatġı ol
boġuz tatġı sürgen kişi yılḳı ol

4773 aġı çuz keḍim ton kişi keḍgüsi
et öz örtgü tap ḳıl ay er eḍgüsi

4774 boġuz bir toḍunsa iki kün barır
egin keḍse bir ton iki yıl ḳalır

C283 4775 bu iki üçün men özüm l.ḳul ḳılıp
kişi tapġı ḳılmaḳ yararmu bilip

B344 4776 eḍiz ʿaṛşta altın ṣeṛaʾlḳa tegi
tözü barça munḡluġ turur bir teṅgi

4777 meġeṛ bir bayat ol tükel munḡsuzun
munḡuġ bildeçi ol baġırsalḳ tüzün

4778 könḡül bir bayatḳa uladım köni
tilekçi bolup men tiler men anı

4779 barı boldı şeksiz manḡa belgülüg
könḡül bütti yırlar tilim ülgülüg

4780 barınḡa muḳır men tiler men usuz
ḳayuda tilegü özüm belgüsüz

4781 iḍimni tiler men özüm usı yoḳ
nişanın bulur men körüglisi yolḳ

4782 tilegli uḍımaz tile tınmaġıl
tilep bulmadım tip yetip yanmaġıl

4783 tile tutçı tınma tilep yetgü yolḳ
tilep bulmadım tip yanın yatġu yoḳ

4784 tilegli yügürgü kerek tınmadı
tınıp yatġuçılar tilek bulmadı

4785 tilep tınmaġuçı ne bulmaz bolur
tınıp yatsa arzu tilek kim bulur

4786 mini ol tiledi eṅg aşnu sevip
anı men tiler boldum emdi ivip

4772 *tatġı*] B_{12} *tatḷa* | *kişi*] A_{10} *tụkel* || 4773 *keḍgüsi*] A_{11} *körgü-si* | *et ... eḍgüsi*] A_{11} *ẹd öz ọrdegü teg ọsüng kedgü-si* B_{13} *ẹt ... ẹr* || 4774 *bir*] A_{12} *yer* || 4776 *ʿarşta altın*] A_{14} *ʿarş-tan aldın* (satır altında AH: *nişib*) B_1 ve C_2 *ʿạ. mundın* | *tözü ... teṅgi*] A_{14} *ḳamuġ ... tegi* || 4777 *bildeçi*] A_{15} *yer taḳ-ı* || 4779 *bütti ... tilim*] A_{17} *bụdti ter-ler t.* B_4 *büt(t)i yırlar* (*y-* noktasız) *tịlim* C_5 *büt(t)i yırlar* (noktasız) *tilim* (*ti-* noktasız) || 4780 *barınḡa ... men*] A_{18} *barın-ġa mụḳır ...* B_5 *... mẹn tiler me* C_6 *... me*^{n} *tiler me*^{n} | *tilegü ... belgüsüz*] A_{18} *t. ọ̈züm* (*-z-* bitişik yazılmış; üstteki noktaya dikkat) *belgü söz* B_5 *tilesü ...* C_6 *... bẹllüsüz* || 4781 *iḍimni ... men*] B_6 *... me* C_7 *iḍim-ni t. me*^{n} | *nişanın ... yolḳ*] A_{19} *nişanı*

4772 Ekşi veya tatlı yemekler boğaz zevkidir;
boğazına düşkün kişi hayvandan başka bir şey değildir.

4773 İnsanlar ipekli ve sırma giysiler giyer; sen ancak
vücudunu örtecek bir şeyle yetin, ey erkeklerin iyisi.

4774 Boğaz bir doyarsa bu iki gün devam eder;
sırta giyilen bir giysi iki yıl dayanır.

4775 Bu iki şey için insanların hizmetine girmeye,
kendini bile bile kul etmeye değer mi.

4776 Yukarıda Arş'tan aşağıdaki toprağa kadar, dünyada mevcut
ne varsa hepsi istisnasız muhtaç durumdadır.

4777 Her şeye gözütok ancak bir Tanrı vardır;
o ihtiyaçları bilir, merhametli ve halimdir.

4778 Gönlümü temiz bir sevgiyle bir olan Tanrıya ulaştırdım;
isteyici sıfatıyla yalnız onu istiyorum.

4779 Onun varlığına gönülden iman ettim;
gönlüm inandı ve dilim şevkle onu zikreder.

4780 Varlığını kabul ediyor ve gece gündüz uyumadan onu
istiyorum; fakat onu nerede arayacağımı ben de bilmiyorum.

4781 Geceleri gözlerimi kırpmıyor ve rabbimi diliyorum;
nişanını buluyorum, fakat onu gören yok.

4782 Arayan uyumaz, durmadan ara;
arayıp da yaklaşmışken bulamadım diye dönme.

4783 Durup dinlenmeden ara; aramakla ona erişebilen yok;
fakat arayıp da bulamadım diye yan yatmak doğru değildir.

4784 Arayan kişi dinlenmeden koşmalı;
dinlenerek yatanlar aradıklarını bulamadılar.

4785 Durmadan arayanlar neler bulmaz;
kim dinlenip yatarak arzusuna kavuşur.

4786 İlk önce severek o beni arzuladı;
ben de şimdi çırpınarak onu arar oldum.

---

bilür ... B_6 ... *me* ... C_7 *nişanı bıılur me*^{n} *körügli-si* (*-r-*, noktaya dikkat) *y.* || 4782 C_9'da bu beyit 4783'ten sonra geliyor | *uḍmaz*] B_7 *uḍmas* | *yetip yanmaġıl*] A_{20} *tınıp yat-maġıl* C_9 *yçtip* (*y-* noktasız) *yanmaġıl* (*yı-* noktasız) || 4783 C_8'de bu beyit 4782'den önce geliyor | *tile tutçı*] A_{21} *t. tudş-ı* B_8 *tilep t.* | *yanın*] A_{21} *tınıp* || 4784 *tınıp yatġuçılar*] B_6 *yatıp tınġuçılar* C_{10} *tınıp* (*t-* noktasız) *yatġuçı-lar* || 4785 *tınmaġuçı* ... *bulmaz*] B_{10} ... *bulmas* C_{11} *tınmadaçı n. bıḷmas* || 4786 *mini* ... *sevip*] A_{24} *meni* ... *sevip* (satır altında UH: *sevüp*) | *ivip*] A_{24} *ẹvip* (satır altında AH: *ṣitaban*) ||

4787 mini aşnu ol ḳoldı erdi ẹzẹl
anın men ḳolur boldum emdi tükel

4788 bu mundaġ iḍimni ḳalı sev̈meyin
tilep bulġuḳa öz ḳalı iv̈meyin

4789 munḡumḳa taḳımḳa manḡa ol yarar
bẹla ḳaḍġu tegse mini ol yular

4790 mini ol öḍürdi enḡ aşnu tilep
anın öz tiler boldı könḡlin ulap

B345 4791 mini ol törütti bu ol çın sözüm
mini ol igiḍti beḍüdi özüm

C284 4792 tönḡüldüm bu ḫallḳtın sıġındım anḡar
küḍezgey mini ol ḳamuġdın sınḡar

4793 özüm ḳalsa yalnḡuz iḍim yadı tap
özüm sözlegüke iḍim atı tap

4794 av̈ınġum sıġınġum yölekim toḳum
ol ol bir iḍi toḍġu açım toḳum

4795 negü tir̥ eşitgil süzülmiş kişi
iḍisi bile çın tüzülmiş kişi

4796 könḡüldeki sır̥rım açar men sanḡa
tilek arzu birle uçar men sanḡa

4797 küv̈engü av̈ınġu sıġınġu iḍim
ḳamuġdın üzüldüm ḳaçar men sanḡa

4798 ol ajunḳa ornunḡ bu ajun turur
munı ḳoḍmaġınça anı kim bulur

4799 yüz utru kitergü bu dün̈ya salıp
anın bolsa ʿuḷḳbi bolunġay alıp

4800 yayıġ dün̈ya bekrü eligde tutup
negü teg bulur menḡü ajun yatup

4787 *mini*] A_{25} *meni* ‖ 4788 A_{27}'de bu beyit 4790'dan sonra geliyor; A_{27}'de beyitin ikinci mısrası yerine önce 4790. beyitin ilk mısrası yazılmaya başlanmış; sonra üzerinden çizilerek satır üstünde doğrusu yazılmış | *iv̈meyin*] A_{27} *ṿ-meyin* ‖ 4789 A_{29}'da bu beyit 4791'den sonra geliyor | *munḡumḳa taḳımḳa*] A_{29} *m. taḳ-ı-m-a* C_{15} *munguma yaḳıma* | *mini*] A_{29} *meni* ‖ 4790 A_{26}'da bu beyit 4787'den sonra geliyor | *mini*] A_{26} *meni* | *öz ... könḡlin*] A_{26} *ǫz bilir b. Köngülin* ‖ 4791 A_{28}'de bu beyit 4788'den sonra geliyor | *mini ... törütti*] A_{28} *men-i ...* B_1 ve C_{17} *törüt(t)i* | *mini ... beḍüdi*] A_{28} *meni ... bedüd-ti* ‖ 4792 A_{30}'da bu beyit 4789'dan sonra geliyor | *tönḡüldüm ... ḫallḳtın*] A_{30} *töngül-tim bıuu ḫallḳ-ḳa* B_2 ve C_1 *... ḫallḳ-dın* | *küḍezgey mini*] A_{30} *k. meni* B_2 *k. mịni* C_1 *küdezge m.* ‖ 4793 A_{32} ve C_3'te bu beyit 4794'ten sonra geliyor | *yalnḡuz ... tap*] A_{32} *yalnguz* (satır altında AH: *yalġuz*) *... tip* B_3 *... yadı tạp* C_3 *yạngluz ịdim yadı* (noktasız) *tạp* | *özüm ... tap*] A_{32} *tilim ... tip*

4787 Önce o beni ezelde istemişti;
onun için şimdi ben de yalnız onu ister oldum.

4788 Böyle rabbimi nasıl sevmem;
onu arayıp bulmak için nasıl çırpınmam.

4789 Muhtaç olduğumda, başım sıkıştığında, bana o yardım eder;
bela ve kaygı gelirse beni o kurtarır.

4790 İlk önce o beni isteyerek seçti;
ben de şimdi onu gönülden arzuluyorum.

4791 Bu sözüm doğrudur, beni o yarattı, yetiştirdi
ve ben de böylece büyümüş oldum.

4792 Ben halktan vazgeçtim, Tanrıya sığındım;
o beni her şeyden korur.

4793 Yalnız kalırsam, bana rabbimin zikri yeter;
zikretmek için bana rabbimin adı yeter.

4794 Avunacağım, sığınacağım, desteğim ve dayanağım odur;
açlığımda ve tokluğumda beni gözeten o bir olan rabbimdir.

4795 Kalbi temizlenmiş ve Tanrıya gerçekten
ulaşmış olan kişi ne der, dinle.

4796 Gönüldeki sırrımı sana açarım,
dilek ve arzuyla sana uçarım.

4797 Benim güvenecek, avunacak ve sığınacak rabbim sensin;
her şeyle ilgimi kestim, sana sığınırım.

4798 Senin o dünyadaki yerin bu dünyaya bağlıdır; bu dünyanın hava
ve heveslerinden vazgeçmeden, o dünyayı kim kazanabilir.

4799 Bu dünyadan uzaklaşıp ondan vazgeçmek gerekir;
ancak böylelikle ahret elde edilebilir.

4800 İnsan bu dönek dünyaya sarılır ve onun zevklerine
karşı çıkmazsa, ebedi dünyayı nasıl bulur.

|| 4794 A_{31} ve C_2'de bu beyit 4793'ten önce geliyor | *sığıngum ... tokum*] A_{31} *salkın-gum y. yokum* B_4 *sığungum y. yokum* C_2 *sevingüm y. tolkum* | *açım*] A_{31} *içim* || 4795 A_{33} ve C_4'te bu beyit 4793'ten sonra geliyor | *negü ... eşitgil*] A_{33} *n. ter işidgil* B_5 ve C_4 *nigü ...* | *idisi*] C_4 *idi-si* | Dörtlük, A'da sayfa kenarında AH: *şi'r* sözü; B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *şi'r* sözüyle ayırt edilmiştir || 4796 *uçar*] A_{34} *açar* || 4797 *küvengü ... sığıngu*] A_{35} *kevengü a. salkın-gu* || 4798 *ajunka ... ajun*] B_{36} *acun-ka ... acun* || 4799 B_{10}'da bu beyit 4804'ten sonra geliyor | *kitergü*] A_{37} *kodürgü* | *bolsa ... bolungay*] A_{37} *b. 'ulı-ba yulug-ı* C_9 *bulsa 'u. bululgay* || 4800 *bekrü eligde*] A_{38} *yugrü ilig-te* B_{11} *belidü elig-de* C_{10} *bekrü* (*b-* noktasız) *elig-de* | *negü ... yatup*] A_{38} *... acun udup* B_{11} *nigü ... menggü a. tapup* C_{10} *nigü ... menggü a. yatup* ||

4801 ḫaṭ̣ṭ̣arlıġ turur dṵ̈nya nuşı aġu
arıġın tile barça içgü yigü

4802 ḳoḍu birgü dṵ̈nya tilek arzusın
anın bulsa ʿuḳbi orun eḍgüsin

4803 ḫalḳıḳaṭ munı bil ay ögdülmişim
ayayın sanṵ̈ga men özüm bilmişim

4804 bu tört nenṵ̈g tükel ḳoḍmaġınça kişi
aḍın tört ḳılumaz kişi uz işi

4805 bu dṵ̈nya işin ḳoḍmaġınça tükel
ḳılumaz bu ʿuḳbi işin ay ınal

B346 4806 kişide yıraḳ bolmaġınça ḳadaş
bayat tapġınṵ̈ga tegse bolmaz adaş

4807 ḫava arzu boynı sımaġınça öz
könilik yolınṵ̈ga kirümez et öz

C285 4808 könṵ̈güldin çıḳarġu ḳamuġ dṵ̈nyasın
anṵ̈gar ötrü kirse bayat sevġi çın

A136 4809 tünek ol bu dṵ̈nya mṵ̈sṵ̈lman öze
tünekte erej ḳolma könṵ̈glünṵ̈g tüze

4810 et öz ülgi birme ḳatıġlan usa
özünṵ̈g yolḳa köngey anınṵ̈gda basa

4811 yaṽa ḳılmaġıl bu keçer öḍ kününṵ̈g
yana bulġu ermez keçigli tününṵ̈g

4812 keçer kün yaṽa bolsa öknür kiçlin
tiriglik yaṽa ḳılsa bulmaz aḍın

4813 negü tir eşit kör ay bilgi tenṵ̈giz
özi ḳoḍḳı alçaḳ ne könṵ̈gli eḍiz

4814 uluştın uluşḳa köçügli kişi
köçin önṵ̈gdün ıḍsa iter uz işi

4815 bu köçmezde aşnu köç ıḍsa oza
köçüp barsa asġı yarutur köze

4801 *nuşı*] C_{11} *tuşı* | *tile ... yigü*] A_{39} *... yegü* C_{11} *bile ...* || 4802 *birgü*] A_{40} *bergü* | *ʿuḳbi orun*] A_{40} *ʿuḳba acun* || 4804 B_9'da beyit 4798'den sonra geliyor | *tört ... ḳoḍmaġınça*] A_{42} *tord ... ḳılmaġınça* B_9 *ḳaç ...* | *ḳılumaz*] B_9 ve C_{14} *ḳılumas* || 4805 *işin*] C_{15} *işi* | *ḳılumaz ... ʿuḳbi*] A_{33} *... ʿuḳ-ba* B_{15} *ḳılumas ...* || 4806 *kişide*] A_{44} *kişi-ten* C_{16} *kiş-iḍe*" | *bolmaz adaş*] B_1 *bolmas aḍaş* || 4807 *kirümez et*] A_{45} *korümez yid* B_2 *kirümes ẹt* || 4808 *sevġi*] A_{46} *sivgi* (*-i-* ustündeki işarete dikkat) || 4809 *tünek ... mṵsṵlman*] A_1 *ṭ̤ınek* (satır altında AH: *zindan*) ... C_2 *... mṵsṵlman* | *tünekte erej*] A_1 *... ẹric* (satır altında AH: *asayiş*) C_2 *tünek-de e.* || 4810 *birme*] A_2 *birl-e* | *yolḳa ... anınṵ̈gda*] A_2 *... anınġ-*

4801 Bu dünya tehlikelerle doludur, onun şerbeti zehirdir;
sen bütün içecek ve yiyeceklerde temizlik ara.

4802 Ahrette iyi bir yer bulabilmek için
kişi bu dünyanın dilek ve arzularından vazgeçmeli.

4803 Ey Öğdülmiş'im, sen bunları hakikat bil;
ben sana bildiklerimi söyleyeceğim.

4804 Kişi şu dört şeyden tamamen vazgeçmedikçe,
diğer dört işi iyice yapamaz.

4805 Bu dünya işini tamamen bırakmadıkça,
kişi ahret işini yapamaz, ey inanılır.

4806 Ey kardeş, insanlardan uzaklaşmadıkça,
Tanrıya tapınmakla uğraşılmaz.

4807 Kendi nefsinin ve hevesinin başını ezmedikçe,
vücut doğruluk yoluna giremez.

4808 Gerçek Tanrı sevgisinin görebilmesi için
insan gönlünden bütün dünya arzularını çıkarıp atmalı.

4809 Bu dünya Müslümanlar için bir zindandır;
zindanda huzur arama, gönlünü doğrult.

4810 Elinden geldiğince vücudun isteklerini yerine getirmemeye
gayret et; ancak böylelikle doğru yola girebilirsin.

4811 Bu geçici zaman ve gününü boşa harcama,
her geçen gecen bir daha geri dönmeyecek.

4812 Geçen günün boşa geçerse sonunda pişman olursun;
bu hayatı boşa harcarsan onu tekrar elde edemezsin.

4813 Dinle, bilgisi deryalar kadar geniş, mütevazı,
gönlü alçak, fakat kendisi yüksek olan insan ne der.

4814 Diyardan diyara göçen kişi eşyalarını
önceden gönderirse, işini daha iyi yapmış olur.

4815 Kendisi daha göç etmeden, göçünü önceden gönderirse,
oraya varınca onun için çok faydalı olur.

---

tan C_3 *yolġa ... anung-da*^{n} || 4811 *ḫılmaġıl bu*] A_3 *ḫılġ-u (-u?, -i?) ermez | bulġu ermez*] A_3 *yanġu ẹ.* B_6 *bulġung ermes* || 4812 *yaṽa ... kiḫin*] A_4 *ḫıwıġ ḫodz-a ö. kedin | yaṽa ... bulmaz*] A_4 *tụkez-e bulumaz* B_7 *... bulmas* || 4813 *negü ... bilgi*] A_5 *n. ter e. kiür biligi* B_8 ve C_6 *nigü ... | ḫoḍḫı ... köŋgli*] A_5 *ḫoslẹ-ı a. köngüli* B_8 ve C_6 *ḫotḫı ...* || 4814 *uluştın ... köçügli*] A_6 *uluş* (satır altında UH: *il*)*-tın uluş* (satır altında UH: *il*) *-ḫa keçig-li* (satır altında UH: *barır*) B_9 ve C_7 *uluş-dın ... | köçin ... uz*] A_6 *ḫoçūn öng-tin ıdz-a* (satır altında UH: *burun ḫoçin yiberz-e*) *i. öz* B_9 *... ol* || 4815 *bu ... oza*] A_7 *ḫoçūr-mez-ten ... öz-e* B_{10} *b. köçmes-te ...* C_8 *köçürmez-de*^{n} *... barsa*] B_{10} *bạrdı* ||

4816 kerek ıḍ köçünn̄gni kerek ıḍmaġıl
özünn̄g köçgü aḫır usal bolmaġıl

4817 kerek erse beg bol kerek erse ḳul
uzun ḳalġu ermez ölüm tuttı yol

4818 kerek minn̄g yaşaġıl kerek on sekiz
özünn̄g ölgü eḍgü atınn̄g ḳoḍġıl iz

4819 kerek erse bay bol kerek yoḳ çıġay
tiriglikni yir bu keçer yıl kün ay

4820 başınn̄g kökke tegse beḍüklük atın
kirip yatġu ornunn̄g ḳara yir ḳatın

B347 4821 tiriglik bulup er yaṽa ḳılsa öḍ
özin otlḳa attı uş ol yılḳı uḍ

4822 esenlik bulup er yaṽa lḳılsa yaş
bu körksüz tiriglik bolur ay lḳadaş

4823 meninn̄g ḳaḍġumı sen yime ay ḳadaş
sen öz ḳaḍġunn̄gı yi töküp közde yaş

4824 bu dün̈ya işi bek tuzalḳçı turur
tuzaḳḳa ilinme sini berkitür

C286 4825 bu kün keldi deṽlet tilekçe yorır
ınanma ann̄gar sen yana terk barır

4826 usanma ölümke salḳınıma uzun
busuġdın çılḳar teg çıḳar öḍsüzün

4827 öküş minn̄g usalıġ ölüm basmış ol
telim yumġılarıġ ölüm saçmış ol

4828 negü tir eşit emdi körn̄gli oḍuġ
ölümke usal bolma teggey yoḍuġ

4829 öküş tirnekig kör taradı ölüm
ölümüg saḳınsa alḳar köz yulum

4816 *özünn̄g ... aḫır*] A$_8$ *kǫçüdçi kelir uuş* B$_{11}$ *... aḫır* ‖ 4817 *uzun ... tuttı*] B$_{12}$ *özüng ḳ. ermes ö. tut(t)ı* C$_{10}$ *... tut(t)ı* ‖ 4818 *minn̄g ... sekiz*] B$_{13}$ *minng* (*-i-* noktasız, harekeli) *...* C$_{11}$ *... siküz* | *eḍgü*] A$_{10}$ *aḫır* ‖ 4819 *yir ... kün*] A$_{11}$ *yer ... kün yıl* ‖ 4820 *kirip ... yir*] A$_{12}$ *ǫlüp y. ösüng ḳ. yer* B$_{15}$ *... yir* C$_{13}$ *yanıt* (*y-* ve *-ı-* noktasız) *yanġu ...* ‖ 4821 *er ... öḍ*] A$_{13}$ *er ḳuruġ ḳodz-a ǫd* (satır altında AH: *zamane.*) B$_1$ *er ... öz* (*-z* dikkat, düzeltilmiş) | *attı ... uḍ*] A$_{13}$ *ad-tı uşol y. ıd* (satır altında AH: *gav*) B$_1$ ve C$_{14}$ *at(t)ı uşol ...* ‖ 4822 *er yaṽa*] B$_2$ *er y.* C$_{15}$ *e. yaṽa* (*-ṽa* sonradan satır üstünde yazılmış) | *körksüz*] A$_{14}$ *ḳud-suz* ‖ 4823 A$_{41}$'de bu beyit 4849'dan sonra geliyor | *ḳaḍġunn̄gı ... töküp*] A$_{41}$ *ḳadġu-nı ...* C$_{16}$ *... tökün* ‖ 4824 A$_{15}$'te bu beyit 4822'den sonra geliyor | *işi ... tuzaḳçı*]

4816 Göçünü ister gönder ister gönderme; fakat sonunda
kendin nasılsa göçeceksin, gafil olma.

4817 Ister bey ol ister kul, burada uzun süre kalmayacaksın;
ölüm artık seni yolda bekliyor.

4818 Ister bin yıl yaşa, ister onsekiz, bir gün öleceksin;
eser olarak iyi ad bırakmaya çalış.

4819 Ister zengin ol, ister fakir,
geçen her yıl, ay ve gün hayatı kemirmektedir.

4820 Büyüklük ve şöhretle başın göklere yükselse de
sonunda girip yatacağın yer kara toprağın altıdır.

4821 Hayat nimetini elde edip de vaktini boşa geçiren insan,
kendisini ateşe atmış demektir; o hayvandan farksızdır.

4822 İnsan esenlik bulup da ömrünü boşa harcarsa,
ey kardeş, bu çok çirkin bir hayat olur.

4823 Ey kardeş, sen benim kaygımı yeme;
sen gözünden yaş dökerek kendi derdinle uğraş.

4824 Bu dünya işi sağlam bir tuzaktır;
tuzağa düşme, seni sımsıkı yakalar.

4825 Bugün sana devlet geldi, arzuna göre hareket eder;
fakat sen ona inanma, o yine çabuk gider.

4826 Gafil olma, ölümü uzak sanma; beklemediğin anda
onu pusudan çıkan düşman gibi karşında bulursun.

4827 Binlerce gafil kişiye bu ölüm baskın yapmıştır;
birçok topluluğu bu ölüm dağıtmıştır.

4828 Şimdi gönlü uyanık insan ne der, dinle;
ölüme karşı gafil davranma, zararını görürsün.

4829 Birçok topluluğu, bak, ölüm dağıttı;
ölüm hatırıma geldikçe gözyaşım çeşme gibi akar.

A_{15} *tükel yek* (satır altında AH: *div*) *tusalı-ı* B_4 ve C_{17} *i. bek t.* | *sini ... berkitür*] A_{15} *seni yek yanur* || 4825 *devlet ... yorır*] A_{16} *tiled-çe yorır* B_5 ... *barır* | *anıgar*] A_{16} *a(n)gar* || 4826 *uzun*] A_{17} *ösün* | *busuġdın ... ödsüzün*] A_{17} *bu-suġ-tın ... ọd-süsün* B_6 ... *tevsüzün* C_2 *bışuġ-dın ...* || 4827 *mıng usalığ*] A_{18} *m. öz-e-lıġ* C_3 *mınng* (*-in-* noktasız) ... | *yumġılarıġ ... saçmış*] A_{18} ve B_7 *yumkılarıġ ...* C_3 *yumkı-larıġ ... yaşmış* || 4828 *negü ... könĝli*] A_{19} *n. ter eşid-gil ay bilgi* B_8 ve C_4 *nigü ...* | *teggey*] C_4 *tegge* | Dörtlük, A'da sayfa kenarında AH: *şi'r* sözü; B'de çizgiler, C'de ayrı satırda *şi'r* sözüyle ayırt edilmiştir || 4829 *tirnekig ... taradı*] A_{20} *ter-nekig k. taz-a-tı* B_9 *tirneking ...* | *alzar*] A_{20} *alzı* (?)

4830 menin köksegüçi mini ḳalmadı
asıġ ḳılmadı sü itiglig tolum

4831 usanma tiriglik barır belgüsüz
keçer uş bu öḍ kün yana yaṅġusuz

4832 erejke aẏınma yaẏa bolġa kün
bu ḳutḳa ınanma yayıġ ol otun

4833 beḍük men tigüçini tuttı ölüm
uluġ men tigüçini uttı ölüm

4834 ölüm buzdı ordu telim kẹnd uluş
ölüm buzdı ḳarşı saray eẏ öküş

4835 neçe miṅg tirig öldi tulup batur
biziṅg ḳelgümizni küḍezip yatur

B348 4836 balḳa kẽr olarıġ sen açġıl közüṅg
begig ḳulda aḍra bilürmü özüṅg

4837 uluġluḳ ölümke asıġ ḳılmadı
ölümdin ḳaçıġlı keçig bulmadı

4838 aġır saẏçılarıġ iletti ölüm
aḍın kim itügey ot em ya tolum

4839 ınançsız turur bu ceḥaçı ajun
yayıġ ḳılḳı irsel ḳılınçı otun

4840 negü teg keçürse keçer terk küni
barır eḍgü isiz ne egri köni

C287 4841 toḳun ma keçer hẹm açın ma keçer
ne begke ḳılur yüz ne bay ḳul seçer

4842 ereji uzamaz ne emgekleri
nerek ötrü munça çoġı ün urı

4843 iḍi yaḳşı aymış bügü bilgi kiṅg
ḳılıḳı yorıḳı bile köṅgli teṅg

4844 az eḍgüke yalṅguḳ unıtur özin
yaşıl kökte üstün yorıtur sözin

4830 *menin ... ḳalmadı*] A_{21} *tirig-lik barır kör tiril-miş ḳalur* B_{10} *... mịni ḷ. | itiglig*] A_{21} *ẹdig-lig* || 4831 *uş bu*] A_{22} *uuş bu* B_{11} ve C_8 *uşbu* || 4832 *erejke aẏınma*] A_{23} *ẹric-ke aẏanm-a* || 4833 *beḍük ... tuttı*] A_{24} *uluġ m. tegü-çini ud-tı* B_{13} ve C_{10} *... buzdı | uluġ ... uttı*] A_{24} *bedük m. tegüçini tud-tı* B_{13} *... ut(t)ı* C_{10} *... udtı* || 4834 *eẏ ölküş*] B_{14} *iẏ ölkü(ş)* C_{11} *iẏ ö.* || 4835 *miṅg ... batur*] A_{26} *tur-lap yadur* B_{15} *ming* (*-i-* yerine *-n-* ile) *... bạtur* (*b-* noktasız) C_{12} *... yạtur | ḳelgümizni*] B_{15} *ḳẹlgümizke* || 4836 *olarıġ*] B_1 *olarḳa | begig ... bilürmü*] A_{27} *begin ḳul-tan ...* C_{13} *beging ḳul-da*" *a. bịlirmü* || 4838 *saẏçılarıġ iletti*] B_3 *saẏçı-lar-nı ịlet(t)i* C_{15} *s. ịlet(t)i | aḍın ... tolum*] A_{29} *angar k. ẹdügey ... talım*

4830 "Ben" diyerek göklere yükselmek isteyenin benliği kalmadı;
silahlı ordular ona karşı kār etmedi.

4831 Gafil olma, hayat belli etmeden gider;
bu zaman ve gün bir daha gelmemek üzere geçer.

4832 Huzura dalıp kendini avutma, yoksa günün boşa geçer;
bu mutluluğa inanma, o dönek ve küstahtır.

4833 "Ben büyüğüm" diyeni ölüm yakaladı;
"ben uluyum" diyeni ölüm yendi.

4834 Ölüm birçok şehir ve memleketi viraneye çevirdi;
ölüm birçok saray, köşk ve evi yıktı.

4835 Yaşayan kaç bin insan öldü ve yerin altına girip gizlendi;
orada bizim de gelmemizi bekliyorlar.

4836 Onlara dikkatle bak, gözünü aç;
beyi kuldan ayırabilir misin.

4837 Büyüklük ölüme karşı fayda etmedi;
ölümden kaçan, kaçacak bir yol bulamadı.

4838 Nice ulu peygamberi ölüm götürdü;
artık kim ona karşı ilaç, deva veya silah bulabilir.

4839 Bu cefacı dünyaya inanılmaz, o dönektir;
onun doğası vefasızdır, küstahça hareket eder.

4840 Nasıl geçerse geçsin, onun günü çabuk geçer;
iyisi de kötüsü de, eğrisi de doğrusu da geçicidir.

4841 Insan doysa da geçer, aç kalsa da geçer;
ne beye yüz verir, ne zengin ne de kul seçer.

4842 Onun ne huzuru ne de zahmeti uzun sürer;
ey oğul, bu kadar gürültü patırtıya ne gerek var.

4843 Hâkim, bilgisi geniş, düşünce ve hareketi birbirine
uygun olan kişi çok iyi söylemiş.

4844 Küçük bir mutluluğa erince, insan kendini unutur;
sözünü mavi gökten daha yukarılara yükseltir.

C_{15} ... *im* ... || 4839 *ajun*] A_{30} *acun* | *irsel*] A_{30} *ersel* || 4840 *negü*] B_5 ve C_{17} *nigü* | *isiz* ... *köni*] A_{31} *ẹ-siz* ... *kẖöni* (satır altında AH: *rasti*) || 4841 *bay ḳul*] A_{32} *ḳul-nı* C_1 *ḳul bay* || 4842 *ereji* ... *ne*] A_{33} *ẹrici u. ap* B_7 *e. uzamas ne* (*n-* noktasız) | *ötrü munça*] C_2 *munça ötrü* || 4843 *iḍi* ... *kiñg*] A_{34} *ẹti* ... *begü b. keng* B_8 *iḍi* ... C_3 *idi yaḫşı* ... | Dörtlük, A'da sayfa kenarında AH: *şi'r* sözü; B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *şi'r* sözüyle ayırt edilmiştir || 4844 *yalñgulḳ*] A_{35} *yal(n)gulḳ* C_5 *yaṇgluḳ* | *köktc*] A_{35} *köl*ḳ (*-l*ḳ üstündeki noktaya dikkat) *-ten* C_5 *kök-te*" ||

4845 neçe kür kögüzlüg küvenür erig
ölüm yençti kögsin saçıttı közin

4846 bu erdi sanga çın bağırsalkılkım
munu sözledim men sanga ay alkım

4847 kim erse bu halığ bilür erse çın
angar bolğu ermez bu dünya yalkın

4848 yitürdüm yigitlik yetildi yaşım
yıpar kitti kafur aşundı başım

4849 siziksiz ölümke anunğu ödi
bu künde naru ol ay yalnguk kedi

B349 4850 ölüm kadğusı tuttı kitti sevinç
ölümde kidin iş negü teg erinç

4851 bu kadğu salkınç birle erken özüm
negü teg iligke barır men tüzüm

4852 iligke meningdin asığ bolmağay
tusulsu tise hem tusu bulmağay

4853 kalı ol ajunluk tilese mini
mini bardı salkıp yorısu köni

4854 apa oğlını emdi erklig bayat
törütti iki iş üçün birdi at

4855 tamuğka ya uçmak begi bolğuka
ağırlık üçün ya uçuz kılğuka

C288 4856 ağırlık tilese ayu birdi yol
uçuzluk yolın ma seçe birdi ol

A137 4857 kerek emdi kullka özi kullukın
tükel kılğu bulsa bayat tevfikın

4858 kalı bulsa tevfik bayattın kulı
kamuğ edgülükke açıldı yolı

4859 katığlanğu ötrü yetürgü tapuğ
tümen edgülükke açılğay kapuğ

4845 *kür ... küvenür*] A_{36} *körgü köz-lüg kevenür* | *saçıttı*] A_{36} *alar-tı* B_{11} *saçıt(t)ı* C_6 *saçıt(t)ı* || 4846 *alkım*] A_{37} *ak-ı* || 4847 *halığ bilür*] A_{38} *çalığ bilir* C_8 *l. bilir* | *ermez*] B_{12} *ermes* || 4848 *yigitlik*] A_{39} *yegid-lik* | *kitti*] A_{39} *kedti* B_{13} ve C_9 *kit(t)i* || 4849 B'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *siziksiz*] A_{40} *sesik-siz* | *bu ... yalnguk*] A_{40} *bukün-ten ... yal(n)guk* C_{10} ... *ma* (satır üstünde yazılmış) *ay yanglık* | A_{41}'de 4849. beyitten sonra gelen beyit için bkz. 4823 || 4850 A_{42}'de beyit 4823'ten sonra geliyor | *tuttı kitti*] A_{42} *toltı kedti* B_1 ve C_{11} *tut(t)ı kit(t)i* | *ölümde ... irinç*] A_{42} *ölüm-ten kedin eş ...* B_1 ... *nigü teg irinç* C_{11} *ölüm-de" ... nigü ...* || 4851 *negü ... tüzüm*] A_{43} ... *bar-a-yın ilig-ke*

4845 Ne kabadayı, kibirli ve mağrur insanların
göğsünü ölüm ezmiş ve gözünü çıkarmıştır.

4846 İşte bu söylediklerim sana gerçek bağlılığımın
bir nişanıdır, ey cömertim.

4847 Bu hakikati bilen insan
bu dünyaya asla kıymet vermez.

4848 Gençliği kaybettim, yaşım ilerledi;
misk yerine başım kâfur örtündü.

4849 Ey insanların iyisi, bundan sonra artık,
şüphesiz ki ölüme hazırlanma zamanı gelmiştir.

4850 Ölüm kaygısı sardı, sevinç artık bizden gitti;
ölümden sonra acaba halimiz nice olacak.

4851 Ey temiz kalplim, ben bu kaygı ve endişeyle kıvranırken,
nasıl kalkıp hükümdarın yanına giderim.

4852 Hükümdar benden hiç yararlanamayacak; kendisine faydalı
olmamı istiyorsa, ona hiçbir faydam dokunmayacak.

4853 Eğer beni öteki dünya için yanında istiyorsa,
beni yanında farz ederek doğru yola girsin.

4854 Kadir Tanrı insanoğlunu iki şey için yaratmış
ve bundan dolayı ona bu adı vermiştir.

4855 O cehennemde yanmak veya cennette bey olarak sefa sürmek
ya da bu dünyada itibarlı veya itibarsız olmak için yaratılmıştır.

4856 İtibarlı olmak istersen bunun yolunu göstermiştir;
itibarsızlık istiyorsan onun da yolunu çizmiştir.

4857 Şimdi kulun, Tanrının tevfikine ulaşması için
kendi kulluğunu tam olarak yerine getirmesi gerekir.

4858 Eğer kul Tanrının tevfiğine erişirse,
ona bütün iyiliklerin yolu açılmış olur.

4859 Ondan sonra da bütün ibadetlerin yerine getirilmesine çalışmalı;
böylece insanı binlerce iyiliğe götüren kapılar açılır.

---

tıısūm B_2 *nigū ... birür men özüm* C_{12} *nigū ...* || 4852 *tusulsu tise*] A_{44} *tusul-ġu tez-e* (satır altında AH: *dęst-giri ku bi̯h?*) 4853 *ajunluḳ ... mini*] A_{45} *acun-luḳ ... meni* B_4 *ajunluġ ...* | *mini ... salɨnıp*] A_{45} *meni b. salɨın* C_{14} *... salɨın* || 4854 *apa ... emdi*] A_{46} *ay-a oġ-laym* (?) *ę.* B_5 *... emdi* (*e-* üzerindeki işarete dikkat) | *törütti ... birdi*] A_{46} *... berti* B_5 ve C_{15} *törüt(t)i ...* || 4855 *begi*] A_{47} *bigi* || 4856 *birdi*] A_{48} *berti* | *birdi*] A_{48} *berti* || 4857 *ḳulɨa ... ḳulluḳɨın*] A_1 *bu ḳul ö. ḳul-lɨḳın* || 4859 *yetürgü*] A_3 *idürgü* ||

4860 bu erdi munuḳı meninḡ bilmişim
sanḡa sözledim men ay eḍgü işim

4861 silerke meninḡdin asıġ söz kerek
özümde körü bu sözüm eḍgürek

4862 ḳalı ʿuḳbi ḳolsa yorılḳı bu ḥal
ḳalı dünya ḳolsa bilir sen tükel

4863 bolu birdi evren kelü birdi ḳut
negü ḳolsa arzu kelü birge büt

4864 meninḡde negü bar aḍın eḍgü iş
silerke asıġ ḳılsa ay eḍgü iş

B350 4865 ḳoḍu birsü ilig mini teŋrike
duʿaçı bolayın anḡar eḍgüke

4866 bilig aytur erse unu bilmişim
eşittiŋ ayu bir negü aymışım

4867 sözümni tutunḡlar ḳalı tutmasa
yarın kelge barça bu kün bütmese

4868 bu söz yaḳşı aymış ay bilgi teŋiz
munı işke tutsa ḳızartur meŋiz

4869 bu kün bu sözüm kör sanḡa tuş bolur
yarın anda körgil sanḡa tüş bolur

4870 usanma ḳatıġlan sözüm işke tut
ḳalı tutmasa sen munu uş bolur

4871 iligdin ḳolu bir meninḡ ʿuẓrümi
yaraġı ne erse otı ḳıl emi

C289 4872 sanḡa tegdi emgek kelü hem baru
yanutı bayat birsü kün teg yaru

4873 aġır ḳılma körḡlürḡ manḡa ay ḳadaş
yaḳınlıḳ içinde mini tutma taş

4860 *işim*] A_4 *eşim* ‖ 4861 *özümde*] A_5 *öz-üm-ten* C_6 *özüm-de*" ‖ 4862 *ḳalı ... sen*] A_6 *yim-e ... bilür sen* B_{13} *... se* C_7 *... se*" ‖ 4863 *birdi ... birdi*] A_7 *berti ... berti* C_8 *b. ivren ... | negü ... birge*] A_7 *... tilek birl-e* B_{14} ve C_8 *nigü ...* ‖ 4864 *meninḡde negü*] A_8 *mening-tin n.* B_{15} ve C_9 *... nigü* ‖ 4865 *birsü ... teŋrike*] A_9 *bersü i. meni t.* B_1 *... teŋri-ḳa | duʿaçı*] A_9 *tuv-a-çı* ‖ 4866 *unu*] A_{10} *munu | eşittiŋ ... negü*] A_{10} *... ber n.* B_2 ve C_{11} *eşit(t)ing ... nigü* ‖ 4867 *kelge*] C_{12} *kelgey* ‖ 4868 *yaḳşı ... teŋiz*] A_{12} *... tenggiz* C_{13} *yaḫşı ... | ḳızartur meŋiz*] A_{12} *ḳısdard-tur menggiz* | Dörtlük, A'da sayfa kenarında

4860 İşte benim bildiklerim bunlardı;
sana söyledim, ey iyi arkadaşım.

4861 Size benim faydalı sözlerim gerekir;
benim sözlerim kendimden daha iyidir.

4862 Eğer ukbayı [ahret] istersen onun yolu böyledir;
eğer dünya istersen sen kendin bunu daha iyi bilirsin.

4863 Felek rast getirdi, sen mutluluğa kavuştun;
başka hangi arzuların varsa, onlar da gelecektir, buna inan.

4864 Bende size faydalı olacak
başka ne iyilik var, ey iyi arkadaşım.

4865 Hükümdar beni Tanrıya bıraksın;
iyiliği için ona duacı olayım.

4866 Bilgi istiyorsa, işte bildiklerim bunlardır;
sen işittin, sana söylediklerimi ona da anlat.

4867 Sözümü tutun; eğer tutmazsanız,
bugün ummadıklarınızın hepsi yarın başınıza gelecektir.

4868 Denizler kadar bilgili insan şu sözü çok iyi söylemiş;
insan buna göre hareket ederse, bahtiyar olur.

4869 Bu sözüm, bak, bugün sana eş olur;
yarın orada bunun karşılığını bulursun.

4870 Gafil olma, sözüme göre hareket etmeye uğraş;
eğer sözümü tutmazsan, işte söylediklerim başına gelir.

4871 Hükümdardan benim için özür dile;
ne yapmak gerekirse, onu yap ve bu işi hallet.

4872 Buraya gelip gitme zahmetine katlandığın için
Tanrı sana bunun karşılığını ihsan etsin, güneş gibi parla.

4873 Ey kardeş benim için kendini üzme;
bana duyduğun sevgiyi eksik etme.

AH: *şi'r* ve C'de ayrı satırda *şi'r* sözüyle ayırt edilmiş; B'de dörtlük şeklinde değildir (krş. beyit 4869) || 4869 *sanga tuş*] A_{13} *sangga tuuş* | *sanga tuş*] A_{13} *sözüm tuuş* || 4870 *munu ... bolur*] B_6 *sanga bolga yut* || 4871 *bir*] A_{15} *ber* | *emi*] C_{17} *imi* || 4872 *sanga ... hem*] A_{16} *sangga ... kelüm-e* | *birsü ... yaru*] A_{16} *bersü ...* C_1 *... yara* (*y-* noktasız) || 4873 *mini*] A_{17} *meni* ||

ÖGDÜLMİŞ CEVABI OḌĠURMIŞḲA

4874 yanut birdi ögdülmiş aydı tilin
özüm ulḳtı emdi könilik yolın

4875 eşittim sözürñgni ögün tıñgladım
sözüm kestim emdi sözürñg teñgledim

4876 köni sözlediñg söz bütünlük bu ol
munıñgda naruḳı neçe egri yol

4877 seniñgde turur çın meniñgde oyun
oyun ḳaldı çınlḳa birür men boyun

B351 4878 barayın men emdi esen eḍgü ḳal
ikigün ajunluḳ aya eḍgü ſal

4879 bayat birsü tevfiḳ sañga küç ḳadaş
duʿada unıtma köñgül tutma taş

4880 mini me bayattın ḳolu bir turup
aça birsü köñglüm bayat oḍġurup

4881 sözin kesti ḳoptı aḍaḳın örü
esenleşti evke yüz urdı körü

4882 atın mindi evre evüñge kelip
tüşüp kirdi turdı bir ança tınıp

4883 yidi içti ança salḳındı özün
eşitmiş sözini bışurdı uzun

4884 yaşıḳ badı yüzke ḳara yüz bağı
ajun toldı bütrü ḳara yir toġı

4885 küjek yazdı rumi ḳızı örtti yüz
ḳara saç boḍuġı ajun toldı tüz

4886 tükel zeñgi yüzi urundı ḳalıḳ
uçar tındı ḳoḍtı yoñġlı yorıḳ

ödgülmiş ... oḍġurmışḳa] A_{18} *ö. cuvab-ı oġdur-mış-ḳa*

4874 *aydı*] A_{19} *açtı* | *özüm ukti*] A_{19} *ayur ukdum* ‖ 4875 *eşittim ... tıñgladım*] A_{20} *... ögüm t.* B_{12} *eşit(t)im ... tıñgladım* C_5 *eşit(t)im ...* | *kestim ... teñgledim*] A_{20} *barça ḳod-tum sǫsüng ting-ledim* B_{12} *... bekledim* (?, *b-* noktasız) C_5 *... sözüm bekledim* (noktasız) ‖ 4876 *köni ... bu*] A_{21} *kǫni söz-ledim söz kǫni-lik bu* B_{13} *könilik-çe aydıng b. b.* | *munıñgda ... neçe*] A_{21} *munung-tan n. ḳamuġ* B_{13} ve C_6 *munuñgda ...* ‖ 4877 *seniñgde*] C_7 *mening-de*" | *çınlḳa birür*] A_{22} *ḥaḳ-ḳa berür* C_7 *ḥaḳ-ḳa b.* ‖ 4878 *ikigün ajunluḳ*] A_{23} *i. acun-ta* C_8 *ikigü a.* ‖ 4879 *birsü ... ḳadaş*] A_{24} *bersü t. sangga ay ḳ.* B_2 ...

ÖĞDÜLMİŞ'İN ODGURMIŞ'A CEVABI

4874 Öğdülmiş yanıt verdi ve dedi ki:
Şimdi ben hakikat yolunu anladım.

4875 Söylediklerini dikkatle dinledim;
sözlerini iyice tarttım, diyecek sözüm kalmadı.

4876 Doğru söyledin, hakikat budur;
bundan başkası hep eğri yoldur.

4877 Hakikat sendedir, benimkiyse oyundur;
hakikate boyun eğiyor ve oyunu bırakıyorum.

4878 Şimdi ben gideyim, sen sağ ve esen kal;
ey her iki dünya mutluluğuna kavuşan insan.

4879 Ey kardeşim, Tanrı sana tevfik ve güç versin;
dualarında beni de unutma, gönülden çıkarma.

4880 Benim için de Tanrı'ya dua et;
Tanrı beni uyandırsın, gönül gözümü açsın.

4881 Sözünü kesti, ayağa kalktı,
vedalaştı ve evine doğru yola düştü.

4882 Atına binip tekrar evine geldi
ve girip biraz dinlendi.

4883 Yedi, içti ve bir süre düşünceye daldı;
işittiği sözler üzerinde uzun uzun durdu.

4884 Güneş yüzüne kara peçe örttü,
her tarafı toz duman rengi kapladı.

4885 Rumi kızı zülüflerini çözerek yüzünü örttü;
her taraf kara zülüf rengini aldı.

4886 Göğün her yanı zenci yüzüne döndü;
uçan kuşlar kondu, dolaşan mahluklar durdu.

ḳaḍaş | *duᶜada ... köŋül*] A_{24} *tuv-a-ta unudm-a meni* || 4880 *mini ... bir*] A_{25} *unudm-a meni sen ḳ. ber* B_3 ve C_{10} ... *bayat-dın ...* | *birsü*] A_{25} *bersü* C_{10} *bïrsü* 4881 *örü*] A_{26} *ọrü* (önce *urup* yazılmış; sonra üzerinden çizilerek satır üstünde düzeltilmiş) | *evke ... körü*] B_4 *ivke ... baru* || 4882 *atın ... evinge*] B_5 *aṭın ... iviŋge* C_{12} *a. mündi ivre iviŋge* | *turdı ... tınıp*] B_5 *tındı ... serip* C_{12} *... yaŋıp* (*y-* noktasız; *tınıp*?) || 4883 *yidi*] A_{28} *yeti* | *bışurdı*] A_{28} *buşur-tı* B_6 ve C_{13} *bışurdı* (*b-* noktasız) || 4884 *ajun ... yir*] A_{29} *acun t. b. ḳomür ḳal* (*ḳ-* ?) B_7 *a. boldı ... yïr* C_{14} *... yïr* || 4885 *kü jek ... örtti*] A_{30} *ḳıŋcek ... ọrti* B_8 *k. bardı ... ötrü* C_{15} *k. yazdı* (*y-* noktasız) *... ört(t)i* | *boḍuġı ... toldı*] A_{30} *b. acun tudtı* B_8 *boḍugu ...* || 4886 *ḳalıḳ*] A_{31} *ḳılıḳ* | *yorıḳ*] A_{31} *torıḳ* B_9 *yorıḳ* (*y-* noktasız)

C290 4887 yunup ḳıldı yatġu nạmazın turup
töşek ḳoldı yattı yarağın körüp

4888 uḍıp bardı azralṣ oḍundı yana
töpüdin savılmış baḳırsulṣuna

4889 yana kördi ülker savılmış başı
toġardın çaḍan ḳopmış örlep tuşı

4890 yana yattı ança usı kelmedi
keziglig kişi teg közin yummadı

4891 usuz yattı salṣnu bir ança oḍuġ
ḳalıḳ ḳırtışı tuttı kafur boḍuġ

4892 ʿạbir bürkirer teg tünerdi ḳalıḳ
sıta ḳoptı yirdin yaḍıldı butıḳ

B352 4893 yaşıḳ örledi yirde ḳoptı toġı
yaḳa keldi aşnu toḳuz al tuġı

4894 turup ḳoptı yundı kör ögdülmişe
nạmazın yetürdi olṣıp bilmişe

4895 ḳıza baḳtı yirdin sıta ḳallṣanı
turup ḳarşıḳa bardı kirdi köni

4896 eşitti ilig kör anḡar ḳıldı yol
bu kirdi iligke ḳavuşturdı ḳol

4897 ilig imledi birdi oldruġ orun
bu keçti orunḳa siliglik ḳurun

İLİG SU'ALİ ÖGDÜLMİŞKE

4898 bir ança turup söz ayıttı ilig
ayur sözle keldür ay lṣıllṣı silig

4899 negü tir ḳadaşınḡ ne boldı işinḡ
ne boldı tilekinḡ kelirmü işinḡ

4887 *yattı*] B_{10} ve C_1 *yạt(t)ı* ‖ 4888 *uḍıp ... oḍundı*] A_{33} *udup* (satr altında AH: *ḫ^{v}ab*) ... *odın-tı* | *töpüdin ... baḳırsulṣuna*] A_{33} *tọpi-tin s. baḳır-su-ḳına* C_2 *t. sạvılmıs baḳırsulṣına* ‖ 4889 *yana ... savılmış*] A_{34} *baḳ-a ḳ. ụl-ḳey* (*-y* dikkat) *imid-miş* B_{12} ... *ürker* (iyi çıkmamış) *s.* C_3 ... *sạvulmış* | *tuşı*] C_3 *tuşı* (*-ş-* noktasız) ‖ 4890 *yattı ... usı*] A_{35} ... *öz-ı* B_{13} ve C_4 *yạt(t)ı ...* | *teg ... yummadı*] B_{13} *tḛg ḳ. yum-madı* C_4 *tig* (*-i-* noktasız) ... ‖ 4891 *yattı ... ança*] A_{36} *ança yadtı bu saḳ-nu* B_{14} ve C_5 *yạt(t)ı ...* | *tuttı ... boḍuġ*] B_{14} *tut(t)ı ...* C_5 *tut(t)ı ... boduġ* (*b-* yerine *y-* ile) ‖ 4892 *bürkirer ... tünerdi*] A_{37} *bur-ḳırar* (*-ḳ-*?) *t. yarudı* | *sıta ... yirdin*] A_{37} *sada ... yer-tin* B_{15} *sıta ... yịrdin* C_6 *sıta ...* ‖ 4893 *yirde*] A_{38} *yer-te* B_1 *yịrde* C_7 *yẹrde* (*-ẹ-* harekeli) | *yaḳa ... toḳuz*] B_1 *baḳa ... toḳuz* (*-z-*

4887 Kalkıp aptes aldı ve yassı namazını kıldı;
yatak istedi ve işlerini bitirip yattı.

4888 Biraz uykuya daldı, tekrar uyandı;
Merih yıldızı tepeden kenara kaymıştı.

4889 Tekrar baktı, Ülker yıldızının başı ufka kaymış,
karşısında doğudan Akrep kalkıp yükselmişti.

4890 Tekrar biraz yattı, fakat uyumadı;
bir nöbetçi gibi gözünü yummadı.

4891 Uyumadan bir süre yattı, düşündü;
göğün derisi kâfura boyandı.

4892 Abîr serpilmiş gibi gök alacalandı;
ufuktan etrafa dallanarak mızraklar yükseldi.

4893 Güneş yükseldi, yerden toz kalktı;
dokuz al tuğu yaklaşmaya başladı.

4894 Öğdülmiş kalkıp aptes aldı;
namazını kıldı ve dua etti.

4895 Kızarmış mızraklar ile kalkan ufuktan gözükürken,
kalkıp saraya giderek doğruca içeri girdi.

4896 Hükümdar geldiğini haber alınca, onu yanına çağırttı;
Öğdülmiş huzuruna girip ellerini kavuşturdu.

4897 Hükümdar işaret etti, oturacak yer gösterdi;
o edeple ve vakarla gösterilen yere geçti.

HÜKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ'E SUALİ

4898 Bir parça durduktan sonra hükümdar sordu:
Ey temiz doğalı, söyle, ne haber.

4899 Kardeşin ne diyor, işin nasıl oldu;
dileğin ne oldu, arkadaşın geliyor mu.

---

noktasız) C_7 *yalka* (*y-* noktasız) ... *tolkuz* (*-z* noktasız) || 4894 *kopti yundı*] A_{39} *yuntı kopdı* || 4895 *kıza ... sıta*] A_{40} ... *yer-tin sıda* B_3 *k. bakıtı yirdin sıta* C_9 *kıra bakıtı yirdin sıta* | *turup ... kirdi*] A_{40} *adın minti karşu-ka bartı* || 4896 *eşitti ... angar*] B_4 *eşit(t)i angar kör ilig* C_{10} *eşit(t)i ...* | *kavuşturdı*] A_{41} *karış-turtı* || 4897 *birdi oldurğ*] A_{42} *berti o.* C_{11} *b. oldurğ* ||
ilig ... ögdülmişke] nüshalarda bu başlık yok
4898 *ayıttı*] B_6 ve C_{12} *ayıt(t)ı* || 4899 *negü ... kadaşıng*] A_{44} *n. ter k.* B_7 *nigü t. kadaşıng* C_{13} *nigü ...* | *ne ... işing*] A_{44} *kayu-ka tegür-tim ... eşing* ||

ÖGDÜLMİŞ CẹVABI İLİGKE

4900 yanut birdi ögdülmiş aydı sözi
negü teg yorımış sözi tüp tözi

4901 ikigün arala yorımış sözüg
ötündi iligke ḳamuġ tüp tözüg

A138 4902 ilig turdı ança saḳındı özün
C291 kõ̃gül bertti yaşı yuv̇uldı közün

İLİG CẹVABI ÖGDÜLMİŞKE

4903 ayur ol ḳadaşı̃ñ köni sözlemiş
söz ol söz turur kim ol aymış timiş

4904 bu kün biz ḳılurmız özümizke küç
añgar ma talḳı küç ḳılurmız hẹm öç

4905 keçigli turur bu ajun ḳalġusuz
bu ḳalmış tiriglik yime belgüsüz

B353 4906 siziksiz kelir utru meñgü ajun
erej erse emgek uzalmaz uzun

4907 meñgilik ol ol anda bulsa erej
bolur eḍgü ornı bolur eḍgü iz

4908 oḍunmış turur ol ḳadaşı̃ñ tükel
anı biz oḳımaḳ iḍi keḍ mụḥal

4909 bizi̇̃ñ bu özümiz ḥavalḳa bulun
yav̇alıḳḳa öḍlek keçip bardı kün

4910 negü tir eşit emdi kõ̃ngli tirig
sañga yaḳşı sözlep birür öt erig

4911 ḥava nẹfs yaġı ol ḳalı bulsa küç
yetürgey siziksiz sañga eski öç

ögdülmiş ... iligke] A_{46}'da bu başlık 4901'den sonra geliyor | *cẹvabı*] A_{46} *cuvab-ı*

4900 *birdi*] A_{47} *berti* | *negü*] B_9 ve C_{15} *nigü* | 4901 A_{45}'te bu beyit 4899'dan sonra geliyor | *iligke*] A_{45} *ilig-ke* (*-ke* satır üstünde yazılmış) || 4902 *özün*] A_1 *öz-i* | *bertti ... közün*] A_1 *yırdı yaş tọḳ-tı ilki köz-i* B_{11} *bẹrt(t)i y. yuv̇uldı* (*-v̇-* yerine *-ḷ-* ile) *k.* C_1 *bẹrt(t)i ...* ||

ilig ... ögdülmişke] nüshalarda bu başlık yok

4903 *ḳadaşı̃ñ*] A_2 *ḳadaş yem* (?) B_{12} *ḳạdaşıng* | *timış*] A_2 *temiş* || 4904 *bu ... küç*] A_3 *bụkün ... ọsümiz-ke kụç* B_{13} *... özümüzke k.* | *ḳılurmız*] A_3 *ḳılur biz* || 4905 *ajun ... ḳalġusuz*] A_4 *acun ḳalġu söz* || 4906 *siziksiz ... ajun*] A_5 *sesik-siz ... mengi acun* B_1 ve C_5 *... menggü a.* | *erej ... uzun*] A_5 *ẹric*

ÖĞDÜLMİŞ'İN HÜKÜMDARA CEVABI

4900 Öğdülmiş yanıt verdi, onun söylediği sözleri,
neler konuştuklarını, hepsini olduğu gibi anlattı.

4901 İkisi arasında konuşulan sözleri
hükümdara aynen arz etti.

4902 Hükümdar biraz durdu, kendi kendine düşündü;
gönlü yaralandı, gözlerinden yaş döküldü.

HÜKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ'E CEVABI

4903 Hükümdar dedi ki: Kardeşin doğru söylemiş;
söz onun söylediği sözdür.

4904 Bugün biz kendimize zulmettiğimiz gibi,
ona da zulüm ve eziyet ediyoruz.

4905 Bu dünya geçicidir kalmaz;
bu kalan hayatın da ne kadar süreceği belli değildir.

4906 Hiç şüphe yok, ebedi dünya bize doğru yaklaşmakta;
bize ister huzur ister zahmet getirsin, gelmesi uzun sürmez.

4907 Nerede huzur varsa rahat oradadır;
orada insanın yeri ve yolu iyi olur.

4908 Senin kardeşin gafletten tamamen kurtulmuş;
onu çağırarak buraya getirmemize imkân yoktur.

4909 Bizim bu varlığımız hava ve hevesin esiridir;
zamanımız ve hayatımız boşu boşuna geçip gidiyor.

4910 Dinle, şimdi gönlü diri olan insan ne der;
bak, sana iyi sözlerle öğüt ve nasihat verir.

4911 Hava ve nefis sana düşmandır; imkân bulursa,
hiç şüphe etme ki senden eski öcünü alacaktır.

ęz-e c. usal-maz usun B_1 *... uzalmas u.* || 4907 *anda ... ercj*] A_6, *bolġa anda ęriş* B_2 *... ereş* C_6 *anda* (*-n-* yerine *-y-* ile) *bụlsa erij* (*-j* noktasız) | *bolur ... iz*] A_6 *bolar mengü ... iş* B_2 *... iş* C_6 *... iz* (*-z* noktasız) || 4908 *oḍụnmuş*] A_7 *oḍı-mış* B_3 *oḍınış* | *oḷụmaḳ ... keḍ*] A_7 *bu yer-ke oḷụmaḳ* B_3 *o. iḍli ...* || 4909 *bizinğ ... ḥạvaḷ̇a*] A_8 *bisi(n)g uru-mız h.* B_4 *... ḥạvi-ḷ̇a* C_8 *ḥạvaḷ̇a* || 4910 *negü tir*] A_9 *n. ter* B_5 ve C_9 *nigü t.* | *yaḷ̇ṣı ... erig*] A_9 *baḷ̇r-ı* (*-ḷ̇*?, harfin altındaki işarete dikkat, *-ᶜ-*?) *s. belür* (*-l-* çizgisi yanlış olmalı) *ọd ęrig* B_5 *... irig* C_9 *nạġzı* (*-ġ-* noktasız) *... irig* || 4911 *ḳalı bulsa*] A_{10} *ilig bulz-a* C_{10} *ḳạlı bụlsa* | *sizilsiz ... eski*] A_{10} *sesik-siz s. keçki* B_6 *seṇingdin s. ilki* ||

4912 ḥạva neſs tirilse ölür bu kөrңgül
kөrңgül ölse ṭa'ạt ḳalur ay oġul

4913 bizinңg kөrңglümiz öldi bolġa bu kün
ḥạva neſs me ḳıldı boyun keḍ yoġun

4914 uluġluḳ beḍüklük bu ḍevlẹt küni
uzun turġu ermez ay kөrңgli köni

4915 ereji az ol körse emgek öküş
baş aġrıġ telim bar ma ḳarġış söküş

4916 iḍi yaḳşı aymış biliglig kişi
ajunuġ sınayu yetilmiş yaşı

4917 uluġlulḳ̇a artuḳ küv̇enme küle
uluġ boldunңg erse baş aġrıġ bile

C292 4918 sev̇inç ḳayda erse sonңgında bẹla
erej ḳayda erse minңg emgek bile

İLİG SỤ'ALİ ÖGDÜLMİŞKE

B354 4919 yana aydı ilig ay ögdülmişim
tilekim bu erdi anı ḳolmışım

4920 sẹbẹb bolsa erdi manңga eḍgüke
tirilgeymü erdi kөrңgül ay böke

4921 tirendi unamaz berü kelgeli
ne iş tuş ḳadaşlar yüzin körgeli

4922 ol aymış sözüg körse barça köni
küçese yime bolmaz emdi anı

4923 sanңga ma öküş tegdi emgek yorıp
tilin sözledinңg hẹm yügürdünңg arıp

4924 küḍelim körelim yime ay alḳı
negü ol aḫır ḥal öḍ öḍlek talḳı

4925 ḳara tün içinde turur kelgü iş
yarutur yaruḳ kün aya eḍgü iş

4912 *tirilse*] A_{11} *terilz-e* || 4913 *kөrңglümiz*] A_{12} *kөngli-miz* | *me ḳıldı*] A_{12} *ḳılın-tı* || 4914 *beḍüklük ... ḍevlẹt*] A_{13} *buu tevled bedük-lük* | *turġu ermez*] A_{13} *barġu ẹ.* B_9 ve C_{13} *t. ermes* || 4915 *ereji*] A_{14} *ẹrinci* | *bar ma*]A_{14} *taşr-a* (-ş-?) || 4916 *iḍi ... kişi*] A_{15} *ẹti yaḫşı ...* B_{11} *... sözi* C_{15} *idi yaḫşı ...* | *ajunuġ ... yaşı*] A_{15} *acunuġ aş-a-yu ...* B_{11} *... yẹtilmiş* (*y-* noktasız) *tözi* (*-z-* noktasız) C_{15} *a. sınamış ...* | Dörtlük, A'da sayfa kenarında AH: *şi'r* sözü; B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *şi'r* sözüyle ayırt edilmiştir || 4917 *artuḳ küv̇enme*] A_{16} *arduḳ* (satır üstünde yazılmış) *sev̇inm-e* ||

4912 Hava ve nefis canlanırsa, gönül ölür;
gönül ölürse ibadet ihmal edilir, ey oğul.

4913 Hava ve nefsin boynunun bu kadar kalınlaşmış olduğuna
bakılırsa, bizim gönlümüz bugün ölmüş olmalı.

4914 Ululuk, büyüklük ve bu devlet günleri
uzun sürecek değildir, ey temiz kalpli.

4915 Dikkat edersen, bu dünyanın huzuru az eziyeti çoktur;
zahmeti çok, üstelik bir de lanet ve bedduaya uğramak var.

4916 Bilgili ve dünyayı sınayıp görerek
yaşı ilerlemiş olan kişi çok iyi söylemiştir.

4917 Büyüklükle fazla sevinme, gururlanma;
insan büyüdükçe zahmeti de artar.

4918 Sevinç neredeyse, sonunda bela vardır;
huzur neredeyse bin türlü eziyet de oradadır.

HÜKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ'E SUALİ

4919 Hükümdar tekrar: Ey Öğdülmiş'im, dedi,
kardeşini buraya çağırmaktaki amacım,

4920 Beni iyiliğe sevk etmesiydi;
ey pehlivan, acaba gönlüm tekrar canlanabilir mi.

4921 Direndi, buraya gelmeye, eş dost ve kardeşlerinin
yüzünü görmeye razı olmadı.

4922 Dikkat edersen, söylediklerinin hepsi doğrudur;
onu şimdi zorlamak da yerinde olmaz.

4923 Sana da gidip gelmek zahmet oldu;
çok konuştun, çok koştun ve çok yoruldun.

4924 Bekleyelim, bir bakalım, ey cömert;
sonu ne olacak, zaman bize daha neler gösterecek.

4925 Gelecekteki olaylar karanlık geceye bürünmüştür,
ey iyi arkadaşım, ancak parlak güneş aydınlatabilir.

4918 *bẹla*] A_{17} *saġınça* | *ercj*] A_{17} *ẹric* (?) || 4920 *bolsa erdi*] C_4 *boldı erse* | *tirilgeymū*] A_{20} ve C_4 *tirilge-mū* || 4921 *tirendi unamaz*] A_{21} *teren-ti u.* B_3 ve C_5 *t. unamas* | *iş ... körgeli*] A_{21} *eş tuuş l.* *yuz-i kör-gel* (satır üstünde tekrarlanmış) *-i* || 4922 *bolmaz*] B_4 *bolmas* || 4923 *hẹm*] A_{23} *me* || 4924 *kūḍelim*] A_{24} *ḍelim* (?) | *negū ... ḥal*] A_{24} *n. teg açar ẹl* (*ḥal*?) B_6 ve C_8 *nigū ...* || 4925 *kelgū*] B_7 *kẹlgen* ||

4926 ḳuruġluġ turur bu zạmane. yası
ara asġı tegrür arala yası

4927 bayat ḫụkmiñge ḳoḍ ḳamuġ işlerig
öçli kelse itlür açar ay tirig

4928 ḳayu iş ḳılıp bulmasa ol tatıġ
ḳoḍu birgü ançan ay bilgi batıġ

4929 bu dụ̈nya yañı bu eḍerse ḳaçar
ḳoḍu birse evre sañga yol açar

4930 küḍelim bir ança sınalım anı
negü teg aḫır ḫal zạmane. küni

4931 yana bolġa bizni tilegey turup
özi öz yigin ḳılġa yetrü körüp

4932 muñgar tegdi kesti sözini ilig
turup çılḳtı ögdülmiş aḳru silig

4933 yime keçti ḳaç kün bu sözke aḍın
saḳındı ilig baḳtı öñgdün kiḍin

68.

B355 C293 KÜN TOĠDI İLİG OḌĠURMIŞNI ÜÇÜNÇ YOLI ÜNDEYÜ IḌMIŞIN AYUR

4934 oḳıdı ilig bir kün ögdülmişig
ayur ḳılġu boldı sañga bir işig

4935 oḳıdım ḳadaşıñg mañga kelmedi
ol arzu tilekni özüm bulmadı

4936 kiterdim men uş bu tilemiş tilek
aḍın boldı emdi tilekke yölek

4937 bu ol kör bu künki tilekim meniñg
özüm bir yüzini köreyin anıñg

4927 *ḫụkmiñge*] A_{27} *hukmi-ge* | *itlür ... tirig*] A_{27} *ọdkūn ...* B_9 *... tịrig* ‖ 4928 *ḳılıp ... tatıġ*] A_{28} *tilep b. ọz ḳadıġ* | *birgū ançan*] A_{28} *bergū ança* ‖ 4929 *yañı ... ḳaçar*] A_{29} *... teser* C_{13} *yạngı* (y-noktasız) ... | *birse ... açar*] A_{29} *berz-e ẹvrer ... tụser* ‖ 4930 *küḍelim*] A_{30} *ḳodalım* | *negū ... aḫır*] A_{30} *... açar* B_{12} *nigū t. açar* C_{14} *nigū ...* ‖ 4931 *bolġa bizni*] A_{31} *bolġay yarın* | *öz ... ḳılġa*] A_{31} *yigliki ḳılġay* B_{13} *ö. yigin ḳ.* C_{15} *öz nẹngin ḳ.* ‖ 4932 *ilig*] A_{32} *ẹlig* C_{16} *ịlig* | *aḳru*] A_{32} *aḳıru* (satır altında AH: *birım*) ‖ 4933 *yime keçti*] A_{33} *yan-a kes-ti* | *ilig ... kiḍin*] A_{33} *ẹlig ... kedin* B_{15} *i. çılḳtı ...* C_{17} *i.*

4926 Zamane yayı kuruludur;
insanlara bazen faydası bazen de zararı dokunur.

4927 Bütün işleri Tanrının hükmüne bırak; vakti gelince
yoluna girer ve kendiliğinden açılır, ey gönlü diri.

4928 İnsan hangi işle uğraşır ve ondan sonuç alamazsa,
onu bir süre bir tarafa bırakmalıdır; ey derin bilgili.

4929 Bu dünyanın huyu böyledir; peşine düşersen senden kaçar;
vazgeçersen sana doğru gelmeye başlar.

4930 Biraz bekleyelim ve onu sınayalım; sonu ne olacak
ve önümüzdeki günler bize neler gösterecek.

4931 Olur ki, bir gün bizi ister; iyice düşünerek kendisi için
hangisi daha faydalıysa, onu yapar.

4932 Buraya gelince, hükümdar sözünü kesti;
Öğdülmiş yavaşça kalkıp dışarı çıktı.

4933 Bu konuşmadan sonra yine birkaç gün geçti;
hükümdar iyice baktı, bu işin ilerisini ve gerisini düşündü.

68.

HÜKÜMDAR KÜN-TOĞDI'NIN ODGURMIŞ'I ÜÇÜNCÜ DEFA DAVET EDİŞİNİ ANLATIR

4934 Hükümdar bir gün Öğdülmiş'i çağırdı ve dedi ki:
Sana bir zahmet daha görünüyor.

4935 Davetime rağmen kardeşin bana gelmedi;
ben de bu arzu ve dileğime kavuşamadım.

4936 Ben bu arzumdan vazgeçtim;
şimdi dileğime erişmek için başka bir yol düşündüm.

4937 Artık benim arzum onun yüzünü,
bir defa olsun görmektir.

---

bạḳu ...||
kün toġdı ... ayur] A_{34} *ilig uçünçi yol-ı ọgdülmiş-ni odġurmış ụndeyü ...* B_1 *bab kün ... ụçünç ḳạta ü. ıdmışın (ayur,* fotoğrafa girmemiş) C_1 *bab kün ... aytur*
4934 *ilig*] A_{35} ve C_2 *yana* || 4936 *kiterdim ... bu*] A_{37} *mınu ḳot-tum uş bıu* B_4 *... uşbu* C_4 *kötürdüm mẹn uşbu* || 4937 *kör*] A_{38} *bir* ||

4938 anı̄gar men barayın ya kelsün manı̄ga
ziyareṭ üçün ol ay ḳızğu enı̄ge

4939 manı̄ga tuşsu birsü bir öt sav̇ erig
yana yansu ḳılsu ḳılur işlerig

4940 manı̄gar asğı tegsün anı̄gar yası yoḳ
süzülsün özümdin ḳamuğ bulğanuḳ

A139 ÖGDÜLMİŞ CEṾABI İLİGKE

4941 yanut birdi ögdülmiş aydı bu söz
osuğluğ turur çın aya ḳutluğ öz

4942 bu iş ḳılğa ilig tilese anı
oḳıyın yana yarlıḳasa mini

4943 barayın bu sözni anı̄gar sözleyin
ilig barmasun men anı keldreyin

4944 yana bir bitig yarlıḳasun ilig
oḳıp bütsün kelsü sanı̄ga ol silig

İLİG CEṾABI ÖGDÜLMİŞKE

B356 4945 ilig aydı emdi nerek bu bitig
bitigde bütünrek bütün sen tetig

4946 bitig bütmegü teg kişike bolur
senin̄gde bütünrek aḍın kim bulur

4947 negü tir eşit yaḳşı yağma begi
ḳamuğ iş içinde yetilmiş ögi

C294 4948 yalav̇açḳa bütse bitig ne kerek
bütünlük bulunsa itig ne kerek

4949 sözün̄gni tilin ay sözini eşit
talḳı bir bitig ay tetig ne kerek

4938 *kelsün manı̄ga*] A_{39} *k. mangga* B_6 ve C_6 *keḷsü m.* | *üçün ... enı̄ge*] A_{39} *uçi-ni alur-ğu engge* (-*g*-?) C_6 *üçüni ay ḷ. inge* ‖ 4939 *manı̄ga ... erig*] A_{40} *mangga tuuş-sı bersü ...* B_7 *... irig* ‖ 4940 *manı̄gar ... yası*] A_{41} *... teggey ...* B_8 *... yası* (satır altında *yaṃan*) C_8 *maṇga a. teḡsü* | *süzülsün ... bulğanuḳ*] A_{41} *sụsülz-ü mening-tin ḷ. bulğ-a-yuḳ* C_8 *süzülsü ...* ‖

ögdülmiş ... iligke] A (dikkat, tıpkıbasımda sayılmamış) *ọ. cuvabı ẹlig-ke*

4941 *birdi*] A_1 *berti* ‖ 4942 *bu ... ilig*] A_2 *mum ḳılğay elig* | *yarlıḳasa mini*] A_2 *ilig ıdz-a men-i* ‖ 4943 *bu ... anı̄gar*] A_3 *angar men yan-a* | *ilig ... keldreyin*] A_3 *elig tapğı-ta* (önce *barmaz-ın men* yazılmış; sonra üzerinden çizilerek satır üstünde düzeltilmiş) *am kel-türeyin* C_{12} *i. barmasu ...* ‖ 4944 *ilig*] A_4 *elig* | *bütsü ... sanı̄ga*] A_4 *bilsü kelz-ü manga* C_{13} *tutsu ...*‖

4938 Ziyaret etmek için ya ben ona gideyim
ya da o bana gelsin, ey bahtiyar insan.

4939 Bana gelsin, öğüt ve nasihat versin;
sonra yine yerine dönüp kendi işiyle meşgul olsun.

4940 Bana faydası dokunsun, ona bundan
bir zarar gelmez; gönlüm saf ve emin olsun.

ÖĞDÜLMİŞ'İN HÜKÜMDARA CEVABI

4941 Öğdülmiş yanıt verdi ve dedi ki: Bu söz,
gerçekten çok yerinde bir sözdür, ey kutlu kişi.

4942 Hükümdar arzu ederse bu işi yapayım;
emrederse, tekrar onu davet edeyim.

4943 Gideyim, ona bu sözü söyleyeyim;
hükümdar huzurunu bozmasın, onu buraya getireyim.

4944 Hükümdar yine bir mektup lütfetsin;
o temiz insan da okuyup sana inansın ve buraya gelsin.

HÜKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ'E CEVABI

4945 Hükümdar dedi ki: Bu mektup da şimdi neye,
mektuptan daha itimat edilecek kişi sensin, ey zeki.

4946 Mektup itimat edilemeyecek kişiye verilir;
senden daha inanılacak kim bulunur.

4947 Dinle, her türlü işe aklı eren
Yağma beyi ne der.

4948 Elçi güvenilirse mektuba ne gerek var;
ona güveniliyorsa ayrıca hazırlık külfeti neye gerek.

4949 Kendi sözünü söyler ve onun cevaplarını dinlersen,
ey zeki insan, bir de mektuba ne gerek var.

---

ilig ... ögdülmişke] B ve C'de bu başlık yok | A_5 *elig cuvabı o.* ||
4945 *ilig*] A_6 *elig* | *bitigde ... sen*] A_6 ... *edig sen* B_1 ... *bitig sen* C_{14} *bitig-de*^{n} ... *bütün se*^{n} || 4946 *bütmegü*] A_7 *budemegü* | *senindge ... bulur*] A_7 *sening-tin ... bilür* C_{15} *sening-de*^{n} *adın kim* (*k*-çizgisiz) *bütün-rek b.* || 4947 *negü ... yağma*] A_8 *n. ter ...* B_3 *nigü ...* C_{16} *nigü ... yaḫşı yağma* (*-ğ-* noktasız) | Dörtlük, A'da ayrıca işaret edilmemiş; B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *şi*^{r} sözüyle ayırt edilmiştir || 4948 *bulunsa itig*] A_9 *bililz-e edig* C_1 *bulunsa itig* (noktaların yerine ve *-i-* üstündeki noktaya dikkat) || 4949 *tilin ... sözini*] A_{10} *bilin ay s.* B_5 *tilin a. tili-ni* C_2 *t. a. tili-ni* | *bir ... tetig*] A_{10} *bar* (*b-*?) *edin-gin* (*-g-*?) *bitig* C_2 *b. bitigin* (*-gin*, şekle dikkat) *itig ne* (yanında *ni*?) ||

4950 bu ança iş ermez aġır kelgü teg
bu iştin belin̄glep yıraḳ tezgü teg

4951 nerek munça sözke bitig ya itig
bütün sen bitig sen man̄ga ay tetig

4952 man̄ga kelsü tuşsu yana barsu terk
küçün tıḍmaġay men an̄ga birdim erk

4953 ıḍur men sini kör bu ḥaceṭ üçün
oḳı eḍgü birle olṣıma küçün

4954 berü kelmese men barayın naru
yüzini köreyin yanayın berü

ÖGDÜLMİŞ CEṾABI İLİGKE

4955 yanut birdi ögdülmiş aydı tilek
tükel bolġa bolsa bayattın yölek

4956 özümdin yana olṣ ḳatıġlanġa men
bu arzu tilekin̄g tükel ḳılġa men

4957 ilig altunı inç esen bolsunı
bayat birge barça tilek lṣolsunı

B357 4958 turup çılṣtı atlandı keldi yana
tüşüp kirdi eṽke suçuldı tona

4959 ḳızıl yüz ön̄gi on̄gdı boldı sarıġ
ajun boldı altun ön̄gi teg arıġ

4960 yaşıḳ türtti yüzke sarıġ zaᶜfeṛan
özin ḳıldı mina ön̄gi teg ciḥan

4961 ḳalıḳ bütrü tıttı seṽügler ḳaşı
ajun boldı zeṇgi ḥaḅbeş lṣırtışı

4962 yidi içti yundı yetürdi naṃaz
töşek ḳoldı yattı uḍıp bardı az

4950 *bu ... teg*] A_{11} *oo ... kelgü* (*k-* veya *b-*, düzeltilmiş) *teg* (önce-*lüg* yazılıp sonra düzeltilmiş) B_6 *... ermes a. kelgülüg | iştin ... tezgü*] A_{11} *... tur-ġu* B_6 *işdin ...* C_3 *iş-din ... turġu* || 4951 *sözke ... itig*] A_{12} *iş-ke b. o̤z e̤dig | bütün ... man̄ga*] A_{12} *bu̱dünz-e b. sen mangga* B_7 *bütünse bi̱tig se m.* C_4 *b. se*^{n} *b. se*^{n} *m.* || 4952 *barsu*] A_{13} *yansu | tıḍmaġay ... birdim*] A_{13} *tudmaġay m. angar berdim* C_5 *tıdmaġaymęn angar b.* || 4953 *sini ...* ḥaceṭ] A_{14} *seni uş bu ḥacib | eḍgü olṣıma*] A_{14} *yum-şalṣın tap anı-ma* || 4954 *kelmese*] C_7 *kęlmesey* ||
ögdülmiş ... iligke] A_{16} *o̤. cuvabı i.*

4950 Bu öyle ağır gelecek ve
ürkülüp kaçınılacak bir iş değildir.

4951 Bu kadarcık işe mektup veya ayrıca tertibat neye;
benim güvendiğim sensin, mektup sensin, ey zeki.

4952 Buraya gelip benimle buluşsun ve yine hemen gitsin;
zorla ona engel olmayacağım, kararında serbesttir.

4953 Bu iş için seni gönderiyorum;
onu zorlama, buraya güzellikle davet et.

4954 Eğer buraya gelmezse ben oraya gideyim;
yüzünü görüp tekrar geri döneyim.

ÖĞDÜLMİŞ'İN HÜKÜMDARA CEVABI

4955 Öğdülmiş yanıt verdi ve dedi ki:
Tanrı yardım ederse, bu dilek yerine gelecektir.

4956 Kendi tarafımdan ben de bizzat gayret edeceğim,
bu arzu ve dileği yerine getireceğim.

4957 Hükümdar sağ olsun ve huzur içinde yaşasın,
Tanrı bütün dilek ve arzularını yerine getirsin.

4958 Kalkıp çıktı; atına binip geri döndü;
inip evine girdi ve giysilerini çıkardı.

4959 Gökyüzünün al rengi soldu, sarardı;
dünyanın etrafı altın rengini aldı.

4960 Güneş yüzüne sarı safran sürdü;
cihan ise mina rengine büründü.

4961 Göğün her tarafı âşık kaşlarıyla doldu;
dünya zenci habeş derisine büründü.

4962 Yedi içti, aptes alıp namaz kıldı;
döşek istedi ve yatıp biraz uyudu.

4955 *birdi*] A_{17} *berti* | *bayattın*] B_{12} ve C_9 *bąyat-dın* || 4956 *özümdin ... men*] A_{18} *buu ọt-te barıp me ḳ.* B_{13} ... *me* C_{10} *ö. yęne ọḳ. ḳ. me* | *tilekiñ ... men*] A_{18} *tilek-ni* ... B_{13} ... *me* C_{10} ... *me*^{n} || 4957 *ilig ... inç*] A_{19} *clig ... ęnç* | *birge*] A_{19} *berge* || 4958 *atlandı*] B_1 *aṭlandı* || *evke*] B_1 *ivke* || 4959 A_{22}'de bu beyit 4960'tan sonra geliyor | *ḳızıl ... oñgdı*] A_{22} *tolu yuız ọngi boltı* C_{13} ... *engi* | *ajun ... öñgi*] A_{22} *acun ... ḳọngül* || 4960 A_{21}'de bu beyit 4959'dan önce geliyor | *tūrtti*] A_{21} *tıdtı* B_3 ve C_{14} *tūrt(t)i* | *mina ... ciḥan*] A_{21} *aldun ... cehan* || 4961 *tıttı ... ḳaşı*] A_{23} ... *sevūg yuız ḳuşı* B_4 ve C_{15} *tıt(t)ı ...* | *ajun boldı*] A_{23} *acun toltı* || 4962 *yidi*] A_{24} *yeti* | *yattı*] B_5 ve C_{16} *yạt(t)ı* ||

4963 sarıġ sandvaç ötti ünün sayradı
belirĩglep oḍundı usı kelmedi

4964 oḍuġ yattı ança anı tınĩglayu
aẏındı ol ünke turup tarĩglayu

C295 4965 usı yitti artuḳ uzadı tüni
küsüş boldı arzun yaruġu küni

4966 ḳalıḳ yırttı keḍmiş ḳara körĩglekin
açıldı yaruḳ yüz kötürdi egin

4967 küle baḳtı örlep talu ḳız yüzi
yarudı bu dünya iri hem ḳuzı

4968 toġa keldi örlep çıḳardı yüzin
yaruḳ ḳıldı dünya ḳolın hem özin

4969 yana ḳoptı yundı tonandı tükel
nạmaz ḳıldı özke yorup eḍgü fal

A140 4970 atın tuttı mindi bir oġlan bile
ḳadaşı tapa bardı seẏnü küle

4971 yaḳın tegdi erse anıĩg üskinĩge
tüşüp bardı aḳru yorıp ḳapġınĩga

4972 toḷḳıdı ḳapuġ aḳru elgin tutup
turup çıḳtı terkin ḳadaşı uḳup

OḌĠURMIŞ SU'ALİ ÖGDÜLMİŞKE

4973 közün kördi erse kör ögdülmişig
ayur ay ḳadaşım uzattırĩg işig

4974 nelük emgetür sen özünĩgni küçün
negüke ḳarışırĩg manĩga bu öçün

B358 4975 yorı kel kirelim manĩga ay sözünĩg
nelük eẏre keldi yana bu özünĩg

4963 *sandvaç ... ünin*] A_{25} *sanduvaç at u.* B_6 *sạndvaç at(ı)ı ünün* C_{17} *sạndạvaç* (*-dạ-* harekeli) *at ünün* || 4964 B ve C'de bu beyit yok || 4965 *yitti*] A_{27} *yet-ti* B_7 *yịt(t)i* C_1 *yit(t)i* | *küsüş*] B_7 *kụşüş* || 4966 *yırttı*] B_8 *yırt(t)ı* C_2 *yịrt(t)ı* (*-ị-* harekeli) || 4967 *küle ... ḳız*] A_{29} *kụlü ...* B_9 *... kụz* (*-z* noktasız) | *bu ... ḳuzı*] A_{29} *acun-nıng az-ı h. tọz-i* || 4968 B ve C'de bu beyit yok | *ḳolın*] A_{30} *ḳol-ı* || 4969 *ḳopti ... tükel*] A_{31} *turtı yuntı ma ḳıltı namaz* | *nạmaz ... fal*] A_{31} *tuv-a ḳıltı verti olẹp bartı az* || 4970 *atın ... mindi*] B_{11} *aṭın tut(t)ı ...* C_5 a. *tut(t)ı mündi* | *ḳadaşı*] B_{11} *ḳạḍaşı* || 4971 *yaḳın ... anıĩg*] A_2 *... aḳ-ı* (?) C_6 *bạḳa körgü* (*-gü*, sonradan satır üstünde yazılmış) ... | *bardı ... yorıp*] A_2 *kirti*

4963 Sarı bülbül öttü, güzel sesiyle şakıdı;
Öğdülmiş irkilerek uyandı, uykusu dağıldı.

4964 Bülbülü dinleyerek bir süre uyanık yattı;
bu sese hayran olarak onunla biraz oyalandı.

4965 Uykusu kaçtı, gece fazla uzun geldi;
günün ağarmasını özlemle bekledi.

4966 Gökyüzü üzerine geçirdiği kara gömleği yırttı;
peçesini kaldırdı ve parlak yüzü açıldı.

4967 Yükselen güzel kız yüzü gülerek baktı;
dünyanın her tarafı ışıklara boğuldu.

4968 Güneş doğdu ve yükselerek yüzünü gösterdi;
dünyanın bütün vadi ve ırmaklarını parlattı.

4969 Öğdülmiş kalktı, yıkandı, giyinip hazırlandı;
namaz kıldı ve bu işte başarılı olması için dualar etti.

4970 Atını tuttu, bindi ve bir uşağını yanına aldı;
gülerek ve sevinerek kardeşine doğru yola çıktı.

4971 Onun bulunduğu yere yaklaşınca atından indi,
yavaşça yürüyüp kapısına vardı.

4972 Eliyle kapıyı hafifçe vurdu;
kardeşi duyarak kalkıp kapıya çıktı.

ODGURMIŞ'IN ÖĞDÜLMİŞ'E SUALİ

4973 Karşısında Öğdülmiş'i görünce:
Ey kardeşim, işi uzattın, dedi.

4974 Niçin kendini zorla zahmete sokuyorsun;
niçin bu meselede bu kadar ısrar ediyorsun.

4975 Yürü gel, girelim, neden yine
buraya geldiğini anlat bakalım.

---

alıp anıng C_6 *kirdi* ... || 4972 *ulıup*] A_3 *koplup* ||
oğğurmış ... ögdülmişke] nüshalarda bu başlık yok
4973 *közün ... kör*] A_4 *yan-a ... ol* | *uzattıng*] B_{14} ve C_8 *uzat(t)ıng* || 4974 *negüke ... bu*] A_5 *n. karıştıng buu işke* B_{15} ve C_9 *nigüke ...* || 4975 *yorı ... manga*] A_6 *yürügil k. mangga* B_1 *... kireling m.* | *keldi*] A_6 ve C_{10} *kelding* ||

4976 turup ev̈ke kirdi bu iki ḳadaş
ḳadaşın̄ga zahıd alın tügdi ḳaş

ÖGDÜLMİŞ CE̩VABI OḌĠURMIŞḲA

4977 keligli ḳadaşı ayur ay tüzüm
ḳaşın̄g tügme aşnu eşitgil sözüm

4978 sen aymış sözün̄g barça eksüksüzün
iligke tegürdüm ötündüm özün

4979 eşitti ilig söz tükel tın̄gladı
sözün̄gni eşitti öküş ten̄gledi

4980 ḳoḍu birdi emdi sini ay ḳadaş
munın̄gda aḍın bir tilek ḳoldı taş

4981 mini sözçi ıḍtı bu işke san̄ga
uv̈ut ḳılmaġıl sen mini ay ton̄ga

4982 ḳamuġ nen̄gke lı̣ad ol ten̄gi belgülüg
ten̄ginde keçürme işin̄g ay külüg

C296 4983 negü tir eşitgil ulḳuşluġ tili
ḳamuġ nen̄gke yan̄gzaġ bu ol söz ulı

4984 ten̄ginde keçürme ḳamuġ işni sen
ten̄ginde keçürse yana ḳaçġa san

4985 ḳamuġ işke yan̄gzaġ ten̄gi ol yan̄gı
ḳamuġ nen̄g ten̄gi birle boldı esen

4986 ilig ḳoḍtı emdi ozaḳı tilek
oḳır bir ziyare̩tlḳa bolġıl yölek

4987 barıp tuş an̄gar sen ya kelsün san̄ga
yüzün̄g körsüni bir ay kön̄gli kin̄ge

4988 munın̄gda yası yolḳ san̄ga ay ḳadaş
bolu bir man̄ga sen aya bağrı taş

4976 *ev̈ke*] A_7 *e̩r-ke* B_2 *iv̈ke* | *ḳadaşın̄ga zahıd*] A_7 *ḳadaş-ḳa ḳadaş-ı* ||
ögdülmiş ... oḍġurmışḳa] nüshalarda bu başlık yok
4977 *ḳadaşı ... tüzüm*] A_8 *ḳadaş aytı körklüg yuṣüm* ‖ 4978 *iligke ... özün*] A_9 *elig-ke o̩dün-tüm eşitti o̩sün* B_4 *i̩lig-ke ...* C_{13} *... özüm* ‖ 4979 *eşitti ilig*] A_{10} *e̩. elig* B_5 ve C_{14} *eşit(t)i i.* | *sözün̄gni ... öküş*] A_{10} *buu ḳıll̩ı-ıng buu e̩tgü tı̣rün̄g (to-?)* B_5 *s. eşit(t)i ...* C_{14} *s. eşti(t)i turıp* ‖ 4980 *birdi ... sini*] A_{11} *berti ... seni* | *munın̄gda ... ḳoldı*] A_{11} *munung-tan ... ḳıltı* B_6 *munungda ...* C_{15} *munung-da*[n] ... ‖ 4981 *mini ... san̄ga*] A_{12} *meni ... sangga* C_{16} *... sa(n)ga* (tashih görmüş) | *ḳılmaġıl ... mini*] A_{12} *ḳılmı-a e̩mti meni* ‖ 4982 *ol ten̄gi*] A_{13} *ḥat ol.* B_8 *o(l)* *te̩ngi* C_{17} *ol te̩n̄gi* (*t-* noktasız) | *ten̄ginde*] A_{13} *tengin-*

4976 İki kardeş böylece eve girdiler;
zahit kardeşini biraz soğukça karşıladı.

ÖĞDÜLMİŞ'İN ODGURMIŞ'A CEVABI

4977 Gelen kardeşi: Ey iyi kalpli, dedi,
hemen kaşını çatma, önce sözümü dinle.

4978 Senin dediğin bütün sözleri eksiksiz olarak
hükümdara eriştirdim ve kendim de ricada bulundum.

4979 Hükümdar bu sözleri işitti, hepsini dinledi;
sözünü duydu ve uzun uzun düşünüp taşındı.

4980 Ey kardeş, hükümdar şimdi seni serbest bıraktı;
fakat bunun dışında bir dileği daha var.

4981 Bu iş için beni sana elçi olarak gönderdi;
ey kahraman, sen beni utandırma.

4982 Her şeyin sınırı ve ölçüsü var;
işin ölçüsünü kaçırma, ey şöhretli.

4983 Akıllı insan ne der, dinle;
her şeye uyan ve her söze temel olan söz budur.

4984 Hiçbir işte ölçüyü kaçırma;
ölçüyü aşan iş çığırından çıkar.

4985 Her şeyin bir uygunluğu, usulü ve adabı vardır;
her şey uygunlukla selamete kavuşur.

4986 Hükümdar evvelki dileğinden vazgeçti, seni şimdi
yalnız ziyaret için çağırıyor; bunu da reddetme.

4987 Gidip onunla buluş ya da o sana gelsin;
ey geniş yürekli, o senin yüzünü bir defa görsün.

4988 Ey kardeş, bundan sana bir zarar gelmez;
ey taş yürekli, bir defa da benim sözümü dinle.

---

tin || 4983 *negü tir*] A_{14} *n. ter* B_9 ve C_1 *nigü t.* | Dörtlük, A'da ayrıca işaret edilmemiş; B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *şi'r* sözüyle ayırt edilmiştir || 4984 A ve C'de metin karıştırılmış olmalı | *teñginde*] A_{15} *tengin-tin* C_3 *teñginde*^{n} | *teñginde ... san*] A_{15} ve C_3 *ḳamuġ neng tengi birle boldı esen* || 4985 *yañgı*] A_{16} *tengi* C_4 *yaŋgı* (*y-* noktasız, *-n-* noktasına dikkat) | *ḳamuġ ... esen*] A_{16} ve C_4 *tengi birle işle ḳamuġ nengni san* || 4986 ilig *ḳoḍtı*] A_{17} *elig tut-tı* | *bir*] A_{17} *buu* || 4987 *tuş ... kelsün*] A_{18} *... ay kelsü* C_6 *sen anga tuş ya kelsü* | *köñgli kiñge*] A_{18} *elgi* (?) *tongga* C_6 *bilgi k.* ||4988 A_{20}'de bu beyit 4989'dan sonra geliyor | *mumuñgda ... ḳadaş*] A_{20} *anıng-tın ... sangga ...* B_{14} *munungda ... ḳaḍaş* C_7 *munung-da ...* | *bir ... taş*] A_{20} *ber angga ...* B_{14} *... baş* C_7 *baş* (*b-* veya *y-*?) ||

4989 ilig me iḍi eḍgü sụlṭan turur
çıġayḳa yaṽuzḳa seṽüg can turur

B359 OḌĞURMIŞ CẹVABI ÖGDÜLMİŞKE

4990 yanut birdi oḍġurmış aydı bu söz
uḳuşḳa yaḳın ol aya kö͞ngli tüz

4991 mụsụlman ḳadaşḳa mụsụlman ḳadaş
ziyareṭ ḳılur olḳ ay kö͞ngli tudaş

4992 bu sözke egildim birür men boyun
ziyareṭ ḳılayın a͞ngar men bu kün

4993 munın͞gda oza barmadım men a͞ngar
öz asġı tiler erdi mindin sın͞gar

4994 anı ḳoḍtı tuttı könilik yolın
kirür men könilikke köndüm bilin

4995 barayın iligke ilig kelmesün
ma͞ngar tegsü emgek a͞ngar tegmesün

4996 ilig il begi ol buḍunḳa uluġ
a͞ngar ḳılġu ḥụrmeṭ aġırlıḳ ḳamuġ

4997 yorıḳ tüzse ötrü könitse sözi
arıtsa ilinde isizler izi

C297 4998 negü tir eşitgil ay bilgi te͞ngiz
uḳuşluġ amul kö͞ngli yüksek eḍiz

4999 raʿiyeṭlḳa vaciḅ begi yarlığı
aġır tutsa eştip kiçig uluġı

5000 aġırlaġu begler özin hęm sözin
kerek hịndu bolsun kümüş yuluġı

5001 aġırlar men emdi ilig yarlığın
ziyareṭ ḳılur men bolur men yaḳın

4989 A_{19}'da bu beyit 4988'den önce geliyor | *ilig ... sụlṭan*] A_{19} *ęlig me ęti ę. sulda* B_{15} ... *iḍli s.* | *çıġayḳa yaṽuzḳa*] A_{19} *budun-ḳa baġırsalḳ* B_{15} *çıġay tolḳ yaṽuzḳa*
oḍġurmış ... ögdülmişke] A_{21} *o. cuvabı ọ.* ||
4990 *birdi*] A_{22} *berti* || 4991 *ḳadaş*] B_3 *ḳaḍaş* | *olḳ ... tudaş*] A_{23} *ol ḳọngül bolz-a ḥooş* || 4992 *birür ... boyun*] A_{24} *barır mẹn buu ḳụn* | *a͞ngar ... kün*] A_{24} *anggar ọr-tükün* || 4993 *munın͞gda*] A_{25} *munungtın* B_5 *munungda ...* C_{13} *munung-da*" | *mindin sın͞gar*] A_{25} *mendin s.* C_{13} *m. sạnga* || 4994 *tuttı*] B_6 ve C_{14} *tut(t)ı* | *men ... bilin*] A_{26} *mü ...* B_6 *... tilin* C_{14} *... bilin* (noktasız) || 4995 *barayın ...*

4989 Hükümdar çok iyi bir sultandır; yoksullar ve suçlular,
ihsan ve affından dolayı onu canları gibi severler.

ODGURMIŞ'IN ÖĞDÜLMİŞ'E CEVABI

4990 Odgurmış yanıt verdi ve dedi ki:
Bu söz akla yakındır, ey temiz kalpli.

4991 Müslüman müslümana kardeştir ve onlar birbirlerini
ziyaret eder, ey gönlü gönlüme uygun insan.

4992 Bu söz karşısında boynumu eğiyorum;
ben bugün onu ziyaret ederim.

4993 O benden bir fayda beklediği için
bundan önce ben ona gitmedim.

4994 Bundan vazgeçti ve doğru yola girdi; ben de bu yola
giriyorum; onun arzusunu yerine getireceğim, emin ol.

4995 Hükümdara ben gideyim o buraya gelmesin;
bu zahmete ben katlanayım, o eziyet çekmesin.

4996 Hükümdar memleketin beyi ve halkın büyüğüdür;
ona her türlü hürmet ve saygıyı göstermek gerekir.

4997 Böylece o hareketlerini düzeltir, sözünde sadık olur
ve memlekette kötülerin izini yok eder.

4998 Bilgisi deniz gibi geniş, akıllı ve
gönlü çok yüksek olan insan ne der, dinle.

4999 Beyin emrini yerine getirmek raiyet için vaciptir;
büyük küçük onu duyan herkes bu emre riayet etmelidir.

5000 Bu bey parayla satın alınmış köle bile olsa,
onun hem kendisine hem de emrine riayet gösterilmeli.

5001 Ben de hükümdarın emrine hürmet eder
ve onu ziyaret için yanına giderim.

---

kelmesün] A_{27} *ẹlig-ke barayın ẹlig kelmesü* B_7 ve C_{15} ... *kẹlmesü* | *tegsü* ... *tegmesün*] A_{27} *bolsu* ... *bolmasu* B_7 *tẹgsün* ... *tẹgmesü* C_{15} ... *tẹgmesü* || 4996 *ilig*] A_{28} *ẹlig* | *aġırlıḳ*] C_{16} *aġırlıġ* || 4997 *tüzse* ... *sözi*] A_{29} *tuşz-e ọ. budun baş-sız-ı* C_{17} *tüzse* (-z- noktasız) ... | *ilinde isizler*] A_{29} *ilin-tin ẹsiz-ler* C_{17} *ilinde*^{n} *i.* || 4998 *negü tir*] A_{30} *n. ter* B_{10} ve C_1 *nigü t.* | *yüksek*] A_{30} *yeksek* | Dörtlük, A'da ayrıca işaret edilmemiş; B'cle çizgiler ve C'de ayrı satırda *şi*^{r}*r* sözüyle ayırt edilmiştir || 4999 *eştip*] A_{31} *işdip* || 5001 *men* ... *ilig*] A_{33} ... *ẹlig* B_{13} *me* .... C_5 *me*^{n} ... | *men* ... *yaḳın*] A_{33} *mẹn ọder men ḥaḳın* C_5 *me*^{n} ... *me*^{n} *yaḳın* ||

A141 5002 yorı yanġıl emdi iligke sözüm
tegürgil kelür tip munu bu özüm

B360 5003 yaruḳ dünya yüzke eşünse eşük
men ötrü barayın ay eski tüşük

5004 kişi körse kündüz mini soñgdaġa
özin otḳa atġa mini sözlege

5005 yorı barġıl emdi sen evde küḍez
sañga kelge men anda yatma sen az

5006 eñ aşnu sañga men tuşayın barıp
neteg ḳılġu andın ḳılalım yorıp

ÖGDÜLMİŞ CEVABI OḌĠURMIŞḲA

5007 sevindi kör ögdülmiş aydı cevab
iḍi körklüg ol bu yime keḍ ṣavab

5008 barayın men emdi iligke turup
ayayın bu sözler sevinsün uḳup

5009 meniñgde basa sen bütürgil sözüñg
umınç ḳılmış öḍte yetürgil özüñg

5010 ikigü sözi tındı bir söz öze
sevinçin turup çıḳtı ḳaşın yaza

5011 yana oḳ tutuzdı ayur ay ḳadaş
sözüñg ḳıyma kelgil ay köñgli tudaş

5012 yaşıḳ yirke yansa yüzin kizlese
kömür ḳırtışı dünya yüzke basa

5013 sini küḍge men evde kelgil mañga
yaraġın körüp iş ḳılayın sañga

5002 *yanġıl ... iligke*] A_1 *barġıl ę. elig-ke | kelür ... bu*] A_1 *kelir tep mun-a buu* ‖ 5003 *eşünse*] A_2 *ęşüz-e | eski tüşük*] A_2 *ędgü tuṣuk* ‖ 5004 *mini soñgdaġa*] A_3 *meni song-taġ-a* B_2 *m. songraġa | mini*] A_3 *men-i* ‖ 5005 *evde*] B_3 *ivde | men*] C_9 *me*^{n} ‖ 5006 *sañga ... tuşayın*] A_5 *tuṣ-a-yın sangga men | ḳılalım*] B_4 ve C_{10} *tilekim* ‖

ögdülmiş ... oḍġurmışḳa] nüshalarda bu başlık yok

5007 *sevindi ... cevab*] A_6 *sevünti ... cuvab* C_{11} *sęvündi ... | iḍli*] A_6 *ęti* ‖ 5008 *bu ... uḳup*] A_7 *buu s.*

5002 Şimdi sen yürü, dön, hükümdara sözünü ulaştır;
geleceğimi söyle, işte sözüm budur.

5003 Parlak dünya yüzüne örtü örtünce,
ben oraya gelirim, ey eski düşkün.

5004 Gündüz insanlar beni görürlerse peşime takılırlar;
hakkımda ileri geri konuşarak kendilerini ateşe atarlar.

5005 Haydi, şimdi sen git, evde bekle, ben sana gelirim;
bugün biraz geç uyursun.

5006 Ilk önce sana gelirim, sende buluşuruz;
ne yapmak gerekirse, birlikte düşünürüz.

ÖĞDÜLMİŞ'İN ODGURMIŞ'A CEVABI

5007 Öğdülmiş sevindi ve dedi ki:
Bu cevap çok güzel ve çok doğrudur.

5008 Ben şimdi kalkıp hükümdarın yanına gideyim,
bu sözleri ona haber vereyim, duysun da sevinsin.

5009 Ben gittikten sonra sen de sözünde dur
ve kararlaştırılan zamanda orada bulun.

5010 Bu söz üzerinde ikisi de anlaştılar;
Öğdülmiş, yüzü gülerek sevinç içinde oradan ayrıldı.

5011 Bir de ekledi ve dedi ki: Ey kardeş, sözünü tutmazlık etme,
muhakkak gel, ey gönlü gönlüme uygun insan.

5012 Güneş batıp yüzünü gizledikten ve dünya da yüzüne
kömür gibi siyah bir deri bağladıktan sonra,

5013 Seni evde beklerim, bana gel;
senin için ne yapmak gerekirse, onu yapar hazırlarım.

---

sevinsü kɵrüp B_6 *kęlir tip ...* C_{12} *... sęvünsü u.* || 5009 *menīgde ... bütürgil*] A_8 *mening-tin ...* C_{13} *męnin̨-de*" *... yętürgil* | *umunç ... yetürgil*] A_8 *umunç ... bıdürgil* C_{13} *umunç ... bütürgil* || 5010 A_{12}'de bu beyit 5013'ten sonra geliyor | *ikigü*] A_{12} ve C_{14} *ikegü* | *sevinçin*] C_{14} *sęvünçin* || 5011 A_9'da bu beyit 5009'dan sonra geliyor | *oḳ tutuzdı*] A_9 *ḳo t.* C_{15} *oḳ tutuzdı* (*t-* yerine *b-* ile) | *ḳuyma*] B_9 ve C_{15} *ḳuyma* || 5012 *yirke*] A_{10} *yerke* B_{10} ve C_{16} *yirke* | *kömür*] A_{10} *kumüş* || 5013 *sini ... evde*] A_{11} *seni ...* B_{11} *... me ivde* C_{17} *... me*" *e.* | *yaraġın ... sanga*] A_{11} *negü ḳılġu anda ayayın sangga* C_{17} *yaraġı ...* ||

C298

5014 atın mindi keldi iligke turup
tüşüp kirdi ilig tapa yol ḳolup

5015 tegürdi iligke ulḳulmış sözin
sevindi ilig yazdı ḳaşın közin

İLİG SU'ALİ ÖGDÜLMİŞKE

5016 ayur eḍgü boldı bu bir iş barı
sözüñg teg çın erse ol aymışları

5017 yana aydı ilig ne öḍte kelir
ḳayuda tuşar men arıgar ay bilir

B361

ÖGDÜLMİŞ CEVABI İLİGKE

5018 yanut birdi ögdülmiş aydı kiçe
yaruḳ dünya meñgzi tünerse çiçe

5019 meniñg evke kelmek turur ol maña
ḳaçan kel tise sen kelir ol saña

İLİG CEVABI ÖGDÜLMİŞKE

5020 ilig aydı emgep yügürdüñg öküş
yanut birsü teñgri ol emgekke tuş

5021 bu erdi meniñg bu igimke emi
sevindürdi emdi meniñg köñglümi

5022 sen evde küḍez kelse eştür maña
kişi barġa mindin olḳıtçı saña

5023 ḳadaşıñgnı alġıl maña kel turup
ziyareṭ ḳılayın yüzini körüp

5024 muñgar meñgzetür emdi bilge sözin
negü tir eşitgil bu tüpi tözin

5014 *atın ... iligke*] A_{13} ... *ḳlig-ke* B_{12} *aṭın ...* C_1 *a. mündi ...* | *ilig ... ḳolup*] A_{13} *elig t. yüz urıp* ||
5015 *sevindi ilig*] A_{14} *sevündi ḳlig* C_2 *sḳvündi i.* ||
ilig ... ögdülmişke] nüshalarda bu başlık yok
5016 *eḍgü*] A_{15} *ḳmti* | *ol*] A_{15} *buu* || 5017 *ilig*] A_{16} *ḳlig*
ögdülmiş ... iligke] A_{17} *o. cuvabı elig-ke*
5018 *birdi ... kiçe*] A_{18} *berti ... keçe* | *tünerse çiçe*] A_{18} *tudarz-a çeçe* || 5019 *evke*] B_3 *ivke* | *tise ... saña*] A_{19} *tez-e siz kelür ol tongga* ||
ilig ögdülmişke] nüshalarda bu başlık yok

5014 Atına bindi ve oradan kalkıp doğruca hükümdarın
sarayına geldi; atından inip izin isteyerek huzura çıktı.

5015 Konuşulan sözleri hükümdara arz etti;
hükümdarın sevinç içinde yüzü güldü.

HÜKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ'E SUALİ

5016 Hükümdar: Bu iyi bir iş oldu, dedi, yalnız
o da, senin söylediğin gibi sözünde dursun.

5017 Hükümdarın devam etti: Ne zaman gelir,
onunla nerede buluşacağız, dedi.

ÖĞDÜLMİŞ'İN HÜKÜMDARA CEVABI

5018 Öğdülmiş yanıt verdi ve dedi ki:
Akşam, parlak dünyanın yüzü iyice kararınca,

5019 O benim evime gelecek; ne zaman gelmesini emrederseniz,
o zaman huzurunuza çıkacak.

HÜKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ'E CEVABI

5020 Hükümdar şöyle dedi: Çok koştun, çok zahmet çektin;
bu zahmetlerin karşılığında Tanrı sana hak ettiğin ödülü versin.

5021 Benim hastalığımın devası buydu;
artık içim rahat etti.

5022 Sen evinde bekle ve gelince hemen bana haber ver;
ben de davet için sana bir adam gönderirim.

5023 Sen de kardeşinle birlikte bana gelirsin,
ben de uğraşarak onun yüzünü görmüş olurum.

5024 Şimdi bir bilgenin buna benzer sözünü dinle;
bu mesele hakkında, bak, o ne der.

5020 *ilig*] A_{20} *ẹlig* | *yanut ... ol*] A_{20} *y. berti aḫır ol* B_4 *ṣevab tẹngri ol* || 5021 *meniñg*] A_{21} *mẹning* | *sevindürdi ... meniñg*] A_{21} *otı ḳıltı igke açıp* B_5 *... mẹning* || 5022 A_{25}'te bu beyit 5026'dan sonra geliyor | *evde ... maŋga*] A_{25} *... mangga* B_6 *ivde ... ayġıl m.* C_{10} *... eştür* (-ş- noktasız) *m.* | *mindin ... saŋga*] A_{25} *men-tin oḳ-ı-çı sangga* || 5023 *maŋga*] A_{26} *mangga* || 5024 A_{22}'de bu beyit 5021'den sonra geliyor; B'de iki satır üzerine yazılmış | *meŋgzetür*] C_{12} *mẹngzetü* | *negü ... bu*] A_{22} *n. ter eşit söz-ni* B_0 ve C_{12} *nigü ...*| Dörtlük, A'da ayrıca işaret edilmemiş; B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *şi'r* sözüyle ayırt edilmiştir ||

5025 kişi kõñgli tutçı tiler arzunı
aṽıtur tilek bulġuḳa özini

5026 ḳalı bulsa arzu tilekin tükel
kõñgül kötrür anda keser sözini

5027 ilel tip turup çıḳtı ögdülmişe
eṽiñge kelip kirdi ḳıldı tüşe

5028 yaşıḳ yirke indi yüzin kizledi
ḳararıp tuman tozdı dünya tudı

C299 5029 ajun tul tonın keḍti ḳaşın tügüp
ḳalıḳ yek yüzi teg ḳarardı oñgup

B362 5030 ḳamuġ teprenür tındı yumdı közi
çoġı ün kesildi tirigler sözi

69.

OḌĠURMIŞ ÖGDÜLMİŞ TAPA KELMİŞİN AYUR

A142 5031 turup aḳru keldi kör oḍġurmışa
küḍezip körü aldı ögdülmişe

5032 seḷam ḳıldı ötrü alıştı elig
turup eṽke kirdi bu iki silig

5033 aş içgü çıḳardı yitürdi körü
kişi ıḍtı ilig tapa ulḳturu

5034 eşitti ilig ḳıldı yandru ceṽab
oḳıdı olarıġ yaḳınlıḳ ulap

5025 *tutçı ... arzunı*] A_{23} *tıdşı ...* B_{10} *... eḍgüni* C_{14} *tuşı ...* | *özini*] C_{14} *arzum* || 5026 *ḳalı ... tilekin*] A_{24} *tilek ... tilekı* || 5027 A_{27}'de bu beyit 5023'den sonra geliyor | *tip*] A_{27} *tep* | *eṽiñge ... tüşe*] A_{27} *ę. kirip kelti ḷ. tuş-e* B_{12} *iviñge ...* C_{16} *... tıīşe* (-ş- noktasız) || 5028 *yirke indi*] A_{28} *yer-ke kirti* B_{13} ve C_{17} *yirke i.* | *tozdı ... tudı*] A_{28} *tosti* (-s-?) *t. ḳodı* B_{13} *tudı d. tozı* || 5029 *ajun ... ḳaşın*] A_{29} *acun ...* B_{14} *... tonı k. ḳaşı* | *yeḳ*] A_{29} *beḳ* ||

5025 İnsanın gönlü daima bir şeyler dileyip arzular;
dileğini elde edinceye kadar kendini durmadan oyalar.

5026 Bütün dilek ve arzularını bulunca da,
onları gönlünden çıkarır ve bir daha ağzına almaz.

5027 Öğdülmiş "baş üstüne" diyerek kalkıp çıktı;
atına binip evine döndü.

5028 Güneş yere indi, yüzünü gizledi;
dünyayı kara bir duman kapladı.

5029 Dünya ıstırap içinde tekrar dul elbisesini giydi;
gök, şeytan yüzü gibi soldu karardı.

5030 Bütün canlı mahluklar sükûna erip gözlerini yumdu;
ses, gürültü ve söz kesildi, hayattan eser kalmadı.

69.

ODGURMIŞ'IN ÖĞDÜLMİŞ'E GELİŞİNİ ANLATIR

5031 Odgurmış evinden kalkıp yavaş yavaş yürüyerek geldi;
Öğdülmiş onu bekleyip karşıladı.

5032 Selamlaşıp el sıkıştılar;
bu iki temiz kalpli insan el ele eve girdiler.

5033 Öğdülmiş yiyecek ve içecek çıkardı, itinayla ağırladı;
hükümdara haber vermek üzere adam koşturdu.

5034 Hükümdar haberi alır almaz derhal cevap verdi,
yakınlık göstererek onları saraya davet etti.

---

oḏġurmış ... ayur] A ve C'de bu başlık yok | B_2 *bab ... aytur vę ʿs-sęlam*

5031 *alṭu ... oḏġurmışa*] A_1 *ęvr-e k. buu oḏġur-mış-ı* C_3 *... ögdülmişe* | *küḍęzip ... ögdülmişe*] A_1 *k. kǫrüp a. ǫgdül-miş-i* C_3 *barur erdi kör anda oḏġurmışa* || 5032 *elig*] C_4 *ilig* | *cvlke*] B_4 *ivlke* || 5033 *yitürdi*] A_3 *ycdür-ti* | *ilig ... ulṭuru*] A_3 *ęlig ...* C_5 *... ulṭuru* (*-t-* yerine *-y-* ile) || 5034 *eşitti ... cęvab*] A_4 *ę. ęlig ... cuvab* B_6 ve C_6 *eşit(t)i ...* ||

70.

KŪN TOĠDI İLİG OḌĠURMIŞ BİRLE KÖRÜŞMİŞİN AYUR

5035 ikigü turup bardı ilig tapa
körü aldı ilig yorıdı ḳopa

5036 sẹlam ḳıldı ilig eŋ̄g aşnu körüp
ʿạlẹyk birdi zahịd sẹlamḳa turup

5037 eligleşti ilig bu zahịd bile
ayıttı ilig yazlu sev̇nü küle

5038 orun ḳıldı artuḳ özin̄ge yaḳın
aġırladı aşru baġırsaḳlıḳın

5039 ayur emgedin̄g sen ay oḍġurmışa
yaḍaġın bu yirke özün̄g kelmişe

B363 OḌĠURMIŞ CẹVABI İLİGKE

5040 yanut birdi oḍġurmış aydı közüm
sini kördi emgek unıttı özüm

5041 özüm arzulap keldi emdi san̄ga
nelük teggey emgek ay ilig man̄ga

5042 kişi öz tilekin yorısa barıp
tegir terk tilekke bu ḳalmaz arıp

C300 5043 negü tir eşitgil böke yav̇ġusı
uḳuş birle yaḍmış ajunḳa küsi

5044 kön̄gül arzulasa yıraḳ yir yaġuḳ
bolur terk tilekin bulur ol anuḳ

5045 kön̄gül birle man̄gsa kişi arzulap
tegir arzuḳa terk yaġulḳluḳ ulap

5046 kön̄gülsüz ḳayu yirke man̄gsa aḍaḳ
neçe yir yalḳın erse boldı yıraḳ

---

kūn toġdı ... ayur] C_8'de bu başlık 5035'ten sonra geliyor | B_7 *bab k. t. o. b. körūşmişi-ni a.* C_8 *bab k. ... aytur* || 5035 C'de bu beyit başlıktan önce geliyor | *ikigü ... bardı*] A_6 *ikegün t. kirti* || 5036 *ʿalẹyk ... zahịd*] A_7 *ʿalẹyk aldı sayit* || 5037 *eligleşti ... zahịd*] A_8 *ilig-leş-ti ... sayit* | *ayıttı*] B_{10} ve C_{10} *ayıt(t)ı* || 5039 B'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *sen*] A_{10} *-mü* | *yirke*] A_{10} *yerke* B_{13} *yẹrke* (-ẹ- harekeli) C_{12} *yīrke* ||
oḍġurmış ... iligke] A_{11} *o. cuvabı elig-ke*

70.

HÜKÜMDAR KÜN-TOĞDI'NIN ODGURMIŞ İLE GÖRÜŞMESİNİ ANLATIR

5035 Her ikisi de kalkıp hükümdara gittiler; hükümdar
yerinden kalktı, onlara doğru yürüyüp karşıladı.

5036 Karşılaşınca önce hükümdar selam verdi;
zahit ise yalnız onun selamına mukabele etti.

5037 Hükümdar zahit ile el sıkıştı,
sevinç içinde güler yüzle hal hatır sordu.

5038 Kendisinin yanı başında yer verdi,
ona aşırı bir iltifat ve hürmet gösterdi.

5039 Ey Odgurmış, dedi, yaya olarak buraya kadar
gelmekle çok büyük zahmetlere katlandın.

ODGURMIŞ'IN HÜKÜMDARA CEVABI

5040 Odgurmış yanıt verdi ve dedi ki:
Seni görünce, ben bu zahmetleri unuttum.

5041 Ben sana kendi arzumla geldim, ey hükümdar;
bu bana nasıl zahmet olabilir.

5042 Kişi kendi arzusuyla yola çıkarsa,
gideceği yere çabuk erişir ve yolda yorulup kalmaz.

5043 Aklıyla dünyaya şöhretini yaymış olan
Böke yavgusı ne der, dinle.

5044 Gönülden arzulanırsa uzak yer yakın olur ve
insan dileğine, kendisi için hazırlanmış gibi hemen ulaşır.

5045 Kişi gönlüyle ve arzulayarak yola çıkarsa,
bu sevgiyle dileğine çabuk erişir.

5046 Arzu etmediği bir yere doğru yola çıkarsa,
bu yol ne kadar yakın olursa olsun yine uzak gelir.

5040 *birdi*] A_{12} *berti* | *sini ... unıttı*] A_{12} *seni ... unut-tı* B_2 ve C_{14} *... unıt(t)ı* || 5041 *nelük ... mañga*] A_{13} *negü teg tegir aġır ẹmgek sangga* || 5042 *yorısa barıp*] A_{14} *tilez-e yorıp* | *ḳalmaz*] B_4 *ḳalmas* || 5043 *negü tir*] A_{15} *n. ter* B_5 ve C_1 *nigü t.* | *uḳuş ... ajunlıḳa*] A_{15} *uḳuş-tın yadıġ-lı acun-ḳa* || 5044 *arzulasa ... yaġuḳ*] A_{16} *a. yer yavuḳ* (-v-?) B_6 *... yịr y.* C_2 *arzulasa* (*-sa* sonradan satır üstünde yazılmış) *yịr y.* | *tilekin ... ol*] A_{16} *tegir ol tileki* B_6 *tẹgir ol tilek-ke* C_2 *tileki ...* || 5045 *yaġuḳlulıḳ*] A_{17} *yavuḳ-luḳ* ||5046 *yirke*] A_{18} *yerke* B_8 ve C_4 *yịrke* | *yir ... erse*] A_{18} *yer ... bolz-a* B_8 *yịr ... bolsa* C_4 *yịr ...* ||

5047 adaḳın yorıġlıḳa emgek tegir
könḡül birle manḡsa ol emgek barır

5048 könḡül birle keldim sanḡa ay ilig
ḳaçan tegge emgek yetürgil bilig

5049 könḡül kimni sevse tilese baḳın
neçe yir yıraḳ erse boldı yaḳın

İLİG SU'ALİ OḌĞURMIŞḲA

5050 ilig aydı sözde enḡ aşnu sanḡa
ayıtġu sözüm bar ayu bir manḡa

5051 sen emdi könḡül birle keldinḡ marıḡa
veḷikiṇ neteg ol bu iş ay toṇḡa

B364 5052 bilir sen seḷam ſaẓlı artuḳ uluġ
kim aşnu aşunsa açar bu yoluġ

5053 mini kördünḡ erse seḷam ḳılmadınḡ
bu ſaẓlıġ muyanıġ ḳalı ḳolmadınḡ

OḌĞURMIŞ CEVABI İLİGKE

5054 yanut birdi oḍġurmış aydı seḷam
bilip ḳılmadım men enḡ aşnu ulam

5055 seḷam ol kişike seḷamet yolı
seḷam ḳıldı erse uruldı ulı

5056 seḷam ol kişike iminlik eman
seḷam ḳılsa ötrü imin boldı can

5057 munḡar menḡzetü keldi emdi bu söz
eşitgil munı sen aya könḡli tüz

C301 5058 eman birdi erke seḷam ḳılġuçı
seḷamet bolundı ʿaḷeyk alġuçı

5047 *aḍaḳın ... tegir*] A_{19} *adaḳ birl-e mangz-a kǫr ę. t.* B_9 ... *tęger* | *barır*] B_9 *yırar* ‖ 5048 *tegge*] A_{20} ve B_{10} *teggey* ‖ 5049 *baḳın*] A_{21} *yaruḳ* C_7 *yaḳın* | *yir ... yaḳın*] A_{21} *yer ... yavuḳ* (?, düzeltil-miş) B_{11} ... *yaḳın* (*y*- noktasız) C_7 *yir ... yaḳın* (*y*- noktasız) ‖

ilig ... oḍġurmışḳa] A_{22} *i. cuvab-ı o.*

5050 *ilig ... sanḡa*] A_{23} *elig a. emti ... sangga* C_9 ... *sözle*^{n} ... | *bir manḡa*] A_{23} *ber mangga* ‖ 5051 B ve C'de bu beyit yok | 5052 *sen*] B_1 se C_{10} *se*^{n} | *aşunsa ... yoluġ*] A_{25} *açınz-a ... ḳapuġ* ‖ 5053 *mini*] A_{26} *meni* | *ſaẓlıġ*] A_{26} *ſaz-lıġ* (satır üstünde tekrarlanmış) ‖

oḍġurmış ... iligke] A_{27} *o. cuvabı i.* | A_{28}'de başlıktan sonra yanlış olarak 5050. beyit yazılmış,

5047 Yayan yürüyen insan zahmet çeker;
fakat gönül arzusuyla yürüyünce zahmet ortadan kalkar.

5048 Ey hükümdar, ben sana gönül arzusuyla geldim;
bu bana niçin zahmet olsun.

5049 Gönül kimi sever ve arzularsa, onun bulunduğu yer
ne kadar uzak olursa olsun yine yakın görünür.

HÜKÜMDARIN ODGURMIŞ'A SUALÎ

5050 Hükümdar dedi ki: Her şeyden önce
sana soracak bir sözüm var, bana cevap ver.

5051 Sen şimdi gönül arzusuyla bana geldin;
fakat şu iş nasıl oldu, ey kudretlim.

5052 Bilirsin ki, selamın fazileti çok büyüktür;
kim bunu daha önce yaparsa, bu fazileti o göstermiş olur.

5053 Sen beni görünce selam vermedin;
bu fazileti ve sevabı neden istemedin?

ODGURMIŞ'IN HÜKÜMDARA CEVABI

5054 Odgurmış yanıt verdi ve dedi ki: Ben bunu
bilerek yaptım ve önceden selam vermedim.

5055 Selam insana selamet yoludur;
kim selam verirse karşısındakine teminat vermiş olur.

5056 Selam insan için emniyet ve selamettir;
selam veren karşısındakinin hayatını emniyet altına alır.

5057 Şimdi buna benzer bir söz vardır,
ey temiz kalpli, dinle.

5058 Selam veren kişi insana aman verir;
selamı alansa selamette olur.

---

sonra uzerinden çizilmiş

5054 *birdi ... sęlam*] A_{29} *berti sayid ay bilgi tamam* | *ulam*] A_{29} *selam* || 5055 A_{31}'de bu beyit 5056'dan sonra geliyor | *urıldı ulı*] A_{31} *uṣūl-ti yoḫ* || 5056 A_{30}'da bu beyit 5055'ten önce geliyor | *kişilke iminlik*] A_{30} *kişi-tin kişi-ke* | *ötrü ... boldı*] A_{30} *imin bolur ọdrü* || 5057 *menĝzetü*] A_{32} *mingsetü* | Dörtlük, A'da ayrıca işaret edilmemiş; B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *şi'r* sözüyle ayırt edilmiştir || 5058 *birdi*] A_{33} *berti* C_1 *bīrdi* | *'ạlęyk*] A_{33} *'alęyk* (satır altında Arap harfleriyle tekrarlanmış) ||

5059 sẹlam ol sẹlamẹt kişi şẹrrinĝe
sẹlamẹtlıḳ aldı yanut ḳılġuçı

5060 uluġlar kerek kim kiçigke sẹlam
aşundursa ötrü bolur iş tẹmam

A143 5061 kiçig tutsa ḳılsa uluġlar sözi
sẹlamẹt tirildi ḳutuldı özi

5062 kiçig bolsa imin uluġ şẹrrindin
sẹlamẹt bolunsa umup ḫạyrındın

5063 menin̂gdin iligke ḳaçan tegge şẹr
kiçig men kiçigdin negü yası bar

5064 ilig elgi barça buḍunḳa uzun
negü ḳolsa ḳılġay tügülse yüzün

5065 körü bar ḳara begke ḳılmaz sẹlam
bu maʿnıı üçün ol ay bilgi tạmam

B365 5066 mini sen en̂g aşnu tapuġḳa tilep
özün̂gke oḳıdın̂g öküş arzulap

5067 bolu birmedim men sözün̂g tutmadım
bu alçı ajunḳa özün bütmedim

5068 anı ḳoḍtun̂g emdi ziyarẹt üçün
oḳıdın̂g munu keldim emdi bu tün

5069 talḳı eymenür erdim emdi san̂ga
sẹlamın ẹman birdin̂g emdi man̂ga

5070 yana aşnuḳı sözke yanġay tiyü
taḳı ḳorḳur erdim san̂ga eymenü

5071 tükel büttüm emdi san̂ga belgülüg
man̂ga eḍgü teggey senin̂gdin ülüg

İLİG CẸVABI OḌĠURMIŞḲA

5072 ilig aydı begke iḍi keḍ yavuz
tilin sözlemiştin yana yansa öz

5059 *şẹrrin̂ge*] $A_{3,4}$ *şeringe* ‖ 5061 B ve C'de bu beyit yok ‖ 5062 *imin ... şẹrrindin*] A_2 *ẹmin ... şeringe* B_{11} *... şẹrri-din* C_4 *... şẹrri-din | ḫạyrındın*] A_2 *ḫay-ınga* (satır altında AH: *ḫạyr*) B_{11} ve C_4 *ḫạyrı-dın* ‖ 5063 *men ... negü*] A_3 *m-e ...* B_{12} *sẹn ... nigü* C_5 *me*^{n} *... nigü* ‖ 5064 *ilig elgi*] A_4 *i. ilgi* C_6 *ilig e. | negü ... ḳılġay*] A_4 *... bolġay* B_{13} ve C_6 *nigü ...*‖ 5065 *ḳılmaz*] A_5 *ḳılma* B_{14} *ḳılmas* ‖ 5066 *mini ... tilep*] A_6 *men-i ...* B_1 *... ulap | öküş*] B_1 *mini* || 5067 *birmedim*] A_7 *ber-medim | alçı ... bütmedim*] A_7 *alçı acun-ḳa* (satır altında. UH: *yalġan tụnya*) *ọsüm bụt-medim* B_2 ve C_9 ...

5059 Selam insanı insanların şerrinden korur;
selama karşılık veren de selametini teminat altına alır.

5060 Büyüklerin küçüklere selam vermesi gerekir
ve böylece işler yoluna girer.

5061 Küçükler büyüklerin sözünü dinleyip ona göre
hareket ederlerse, selametle yaşar ve emniyette olurlar.

5062 Küçükler büyüklerin şerrinden emin olmalıdır;
böylece onlardan hayır umarak emniyet içinde yaşarlar.

5063 Benden hükümdara ne gibi bir kötülük dokunabilir;
ben küçüğüm, küçükten büyüğe nasıl bir zarar gelebilir.

5064 Hükümdarın eli bütün halka uzanır;
gazaba gelirse istediğini yapabilir.

5065 Dikkat et, selamın bu manasından dolayı
halk beye selam vermez, ey bütün bunları bilen.

5066 İlk önce sen benim hizmetine girmemi istedin;
çok arzulayarak beni yanına çağırdın.

5067 Ben bunu kabul etmedim, sözünü dinlemedim;
çünkü bu aldatıcı dünyaya inanmıyorum.

5068 Bundan vazgeçip sadece seni ziyaret etmemi istedin;
işte ben de şimdi bu gece ziyarete geldim.

5069 Yine de senden çekiniyordum;
fakat sen selam ile bana emniyet verdin.

5070 Tekrar eski fikrine dönecek diye,
senden çekiniyor ve korkuyordum.

5071 Şimdi sana tamamen ve gerçekten inandım,
bana senden ancak iyilik gelebilir.

HÜKÜMDARIN ODGURMIŞ'A CEVABI

5072 Hükümdar şöyle karşılık verdi: Bir bey için
verdiği sözden dönmek çok kötüdür.

---

bolmadım || 5068 *ḫoḏtuñ*] A_8 *ḫod-tuñ* | *bu tün*] A_8 *budün* || 5069 *selamın ... birdiñ*] A_9 *selam-ın a. berding* || 5070 *tiyü*] A_{10} *tegü* B_5 ve C_{12} *tiyü* | *ḫorḫur*] A_{10} ve C_{12} *ḫorḫar* || 5071 *büttüm ... saŋa*] A_{11} ... *sangga* B_6 ve C_{13} *büt(t)üm ...* ||
ilig ... oḏġurmışḫa] A_{12} *i. suval-i oġdur-mış-ḳa*
5072 *iḏli keḏ*] A_{13} *ẹti ọḳ* C_{15} *idi ök* | *tilin sözlemiştin*] A_{13} *tiling söz-lemiş-te* B_8 ve C_{15} *t. sözlemiş-din*

5073 uluġluḳ yimesün ol elgi uzun
yanar erse tilde yorıtmış sözün

5074 ajunḳa elig bolmasun ol kişi
tili yalġan erse ḳılınçı buşı

C302 5075 neteg beg bolur ol buḍunḳa uluġ
tili yalġan erse kör elgi ḳuruġ

5076 taḳı munda yigrek bilig sözlemiş
sözüg ḳıysa ḳıylur ḳaçar ḳut timiş

5077 kişide yaʾvuzralḳı yalġan bolur
yaʾvuzda yaʾvuz vaʿde. ḳıyġan bolur

5078 iḍi yaḳşı aymış köni sözlüg er
köni sözlüg erke bayat birsü ter

B366 5079 sözi çın kerek beg ḳıyıḳsız köni
sözinde yanıġlıġ time er anı

5080 tilin sözlemiş sözde yanmaz eren
sözinde yanıġlı işiler sanı

OḌĠURMIŞ CE̱VABI İLİGKE

5081 yanut birdi oḍġurmış aydı ilig
bu eḍgü ḳılıḳlarḳa boldı elig

5082 bayat arturu birsü ilig sanga
bu eḍgü ḳılıḳlar bu eḍgü yanga

5083 buḍunda talu ol bu begler özi
özi teg talu tutġu ḳılḳı sözi

5084 biliglig bilig birdi mundaġ ayur
beg eḍgü köni bolsa buḍnı bayur

5085 negü tir eşitgil örüng başlıġ er
ajunuġ keçürmiş uzun yaşlıġ er

5073 *yimesün ... elgi*] A_{14} ... *ilgi* B_9 *yimesün* (*y-* noktasız) ... C_{16} *timesün* ... | *yorıtmış*] A_{14} *yorı-mış* (önce *yurü-* yazılmış, sonra satır üstünde düzeltilmiş) || 5074 *ajunḳa elig*] A_{15} *acun-ḳa ilig* || 5075 *elgi*] A_{16} *ilgi* || 5076 *munda yigrek*] A_{17} *m. yeg-rek* B_{12} *m. yigrek* C_2 *munda" yigrek* | *ḳıysa ... timiş*] A_{17} *ḳayz-a ḳılur ... temiş* B_{12} ve C_2 *ḳaysa ḳıylur ...* || 5077 *bolur*] C_3 *turur* | *yaʾvuzda ... bolur*] A_{18} *yaʾvuz-tan ...* B_{13} ... *ḳıyġan b.* C_3 ... *ḳayġan turur* || 5078 *iḍi ... er*] B_{14} *iḍi ... ẹr* C_4 *idi yaḫşı ...* | *erke ... ter*] A_{19} *ẹr-ke b. bersü t.* B_{14} *ẹrke ... tẹr* | Dörtlük, A'da ayrıca işaret edilmemiş; B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *şiʿr* sözüyle ayırt edilmiştir || 5079 *sözinde ... er*] A_{20} *soşin-ten yan-a-rıġ tem-e*

5073 Verdiği sözden dönen bey
hiçbir zaman büyüklüğe ermesin.

5074 Yalancı ve öfkeli kişi
hiçbir zaman dünyaya hâkim olmasın.

5075 Yalancı ve cimri kişi
nasıl halka beylik edebilir.

5076 Bilgi de bundan daha iyi bir söz söylemiştir:
insan sözünden dönerse, mutluluk da ona yüz çevirir, kaçar.

5077 Yalancı, insanların kötüsüdür;
kötülerin kötüsüyse verdiği sözünden dönendir.

5078 Doğru sözlü insan çok iyi söylemiş;
doğru söyleyeni Tanrı karşılığına eriştirsin.

5079 Bey sözü dürüst olmalı ve bundan caymamalı;
sözünden dönene erkek denilmez.

5080 Erkek verdiği sözden geri dönmez;
sözünden dönenleri sen kadın bil.

ODGURMIŞ'IN HÜKÜMDARA CEVABI

5081 Odgurmış yanıt verdi ve dedi ki:
Hükümdar bu iyi hareketlere vasıta oldu.

5082 Ey hükümdar, Tanrı senin bu iyi hareketlerini
ve iyi ahlakını daim etsin ve artırsın.

5083 Halk içinde seçkin olan bu beylerin hareketleri
ve sözleri de kendileri gibi seçkin olmalıdır.

5084 Bilgili insan bilgi verir ve şöyle der:
Bey iyi ve doğru olursa halk zenginleşir.

5085 Ak saçlı, dünya görmüş ve
yaş yaşamış insan ne der, dinle.

---

beg C_6 *sözinde*^{n} *yaṃiġlı* ... || 5080 *sözde yanmaz*] B_2 *s. yaṇmas* C_7 *sözde*^{n} *y.* | *sözinde ... sanı*] A_{21} *söz-i-tin y. tişi-ler s.* B_2 ... *işeler s.* C_7 *sözde*^{n} ... *işeler s.* ||
oḍġurmış ... iligke] A ve B'de bu başlık yok
5081 *birdi*] A_{22} *berti* || 5082 *birsü ... saṇga*] A_{23} *bersü i. sangga* | *yaṇga*] A_{23} *nenge* C_{10} *nençe* || 5084 *birdi*] A_{25} *berti* || 5085 *negü ... er*] A_{26} *n. ter ẹ. ọsüng b. ẹr* B_7 *nigü ... ẹr* C_{13} *nigü ...* | *ajunuġ ... er*] A_{26} *acunuġ k. uluġ y. ẹr* B_7 ... *ẹr* ||

5086 lḳılınç eḍgü tut ay ajun tutġuçı
keligli turur ḳut yana barġuçı

5087 ḳatıġlan özüñke ḳoḍun eḍgü at
veſa ḳılmaġay ḳut sini ḳılġa yat

5088 isiz lḳılmaġıl sen ay elgi uzun
ḳamuġ eḍgülük ḳıl ḳılınçın sözün

5089 uluġluḳ bu beglik yüz evrür sañga
meġeŗ eḍgülük yüz evürmez toñga

C303 5090 bu kün eḍgü ḳazġan buḍun yüki yüḍ
yarın eḍgü kelgey keçip barsa öḍ

5091 tüpi yil turur bu tiriglik küni
ınançsız turur ḳut keçürgey sini

İLİG CEVAḄI OḌĠURMIŞḲA

B367 5092 ilig aydı ulḳġıl ay bilgi uluġ
tilekim bu ol sinde açġıl yoluġ

5093 sini munça bekrü tutup ḳolduḳum
bu erdi tilekim meniñg ay toḳum

5094 mañga birgil emdi bu öt sav erig
meġeŗ eḍgülükke yetilgey elig

A144 5095 kişi bar ḳalın boḍ boġuz aġruḳı
köni çın bağırsaḳ yoḳ ol ay aḳı

5096 bu begler bulur barça arzu tilek
özi köñglinge sıġġu bulmaz yölek

5097 ḳapuġda ḳalın baş yumıttı yorır
tusulur kişi yoḳ mañga ay bilir

5098 murñgar meñgzer emdi bu beyt ay aḳı
ulḳayın tise sen munuḳı olḳı

5086 *ajun*] A_{27} *acun* ‖ 5087 *ḳılmaġay ... sini*] A_{28} *ḳılmaġ-a ... seni* C_{15} *ḳılmaġa ...* ‖ 5088 *isiz ... elgi*] A_{29} *ęsiz ... ilgi* C_{16} *... se*" (satır üstünde sonradan yazılmış) *a. e.* | *ḳamuġ ... sözüm*] A_{29} *ę-siz-ler ęḍlik-mez bolur ar tıısūn* ‖ 5089 *evrür sañga*] A_{30} *ęvrer sangga* B_{11} *evrer s.* | *meġeŗ ... toñga*] A_{30} *manm-a añga sen ay ęrsig tongga* B_{11} *... evürmes t.* ‖ 5091 *yil*] A_{32} *yel* B_{13} *yįl* | *keçürgey sini*] A_{32} *k. sen-i* B_{13} *keçürge s.* ‖

ilig ... oḍġurmışḳa] A_{33} *i. cuvabı o.* C_3 *cęvabı* (satır üstünde yazılmış) *o.*

5086 Ey dünyaya hâkim olan, iyi hareket et;
mutluluk geldiği gibi yine gidebilir.

5087 Gayret et, iyi ad kazan, mutluluk vefasızdır;
sana yine yabancı muamelesi yapabilir.

5088 Ey kudret sahibi, sen kötülük yapma;
sözünle ve hareketlerinle daima iyilik etmeye çalış.

5089 Büyüklük ve beylik sana yüz çevirebilir;
yalnızca iyilik sana yüz çevirmez.

5090 Bugün iyilik kazan, halkın yükünü yüklen;
zaman geçer gider ve yarın sana bundan iyilik gelir.

5091 Bu ömrün günleri fırtına gibi geçer;
mutluluk vefasızdır, bir gün seni de bırakır.

HÜKÜMDARIN ODGURMIŞ'A CEVABI

5092 Hükümdar: Ey bilgisi büyük olan, dinle, dedi,
senden dileğim şudur: bana iyilik yolunu göster.

5093 Seni bu kadar ısrarla istememekteki
amacım da buydu, ey gönlümü doyuran.

5094 Bütün gayretimi yalnızca iyilik yoluna hasretmem için
bana şimdi öğüt ve nasihat ver.

5095 Etrafımda geçinen kalabalık bir insan kütlesi var; fakat bunlar
arasında doğru, dürüst ve sadık kimse yoktur, ey cömert.

5096 Beyler bütün arzu ve dileklerini bulurlar;
fakat kendilerine etkili olabilecek yardımcı bulamazlar.

5097 Kapıda bir sürü insan dolaşır durur;
fakat bana faydası dokunacak biri yoktur, ey bilir.

5098 Ey cömert, şimdi şu beyit buna benzer;
anlamak istersen, işte, oku.

5092 *uḳġıl*] B_1 *uḳḳıl* | *sinde ... yoluġ*] A_{34} *sende* ... B_1 ... *ḳapuġ* C_4 *s̄inde*[a] ... || 5093 *sini ... tutup*] A_{35} *seni* ... B_2 ... *beḫrū* (*b-* üstünde daha iki nokta var, *t-*?) C_5 ... *tegrū būtūp* || 5094 *birgil ... erig*] A_{36} *bergil* ... B_3 ... *irig* | *mengęr ... elig*] A_{36} *soṣūng singz-e ęrgū-ke tudġu ęlig* || 5095 *köni ... aḳı*] A_1 *baġır-saḳ kọni çın kişi yoḳ taḳ-ı* || 5096 *könglinge ... bulmaz*] A_2 *kọngli-ke* ... B_5 *k. sıġḳu bulmas* C_8 *k. sıġḳu b.* || 5097 *yumıttı*] B_6 ve C_9 *yumıt(t)ı* || 5098 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *beyt*] A_4 *beyid* | *tise ... munuḳ*] A_4 *tez-e s. munuḳ-ı* | Dörtlük, A'da ayrıca işaret edilmemiş; B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *şi*^{e}*r* sözüyle ayırt edilmiştir ||

5099 kişi tip yorıġlı telim bar sanı
kişike tıusulġu tilese ḳanı

5100 ḳılur bir kişi miñg kişiniñg işin
öküş miñg yumıtsa ḳılumaz anı

5101 yana aydı ilig ay oḍġurmışa
bayat fąžlı barça özüñg bulmışa

5102 atıñglḳa yaraşı ḳılınçınıñg bütün
tilekiñg tükel birsü teñgri ḳutun

5103 bayat birmişinde mañga ḳıl ülüg
tirilsü köñgül bolsu neḥsim ölüg

C304 OḌĠURMIŞ CẹVABI İLİGKE

5104 yanut birdi oḍġurmış aydı ay beg
taşınını körür sen kişi öggü teg

B368 5105 ḳalı bildiñg erse içim ay böke
bu kün sürgey erdiñg mini miñg söke

5106 mañga at uruldı bu zahid atı
bu atım mañga boldı ṭaʿąt yutı

5107 mini alḳtaçı kör bu atım turur
bu atım üçün neḥs mañga beg bolur

5108 kebit keḍ bezedim kişi körgüsi
asıġ yolḳ kebitte satıġ belgüsi

5109 taşın körmegil sen ay ilig kişig
kişiniñg için kör yaşutluġ işig

5110 neçe körklüg erse ḳaġun taş yüzi
yıdı ya beḍizi ya meñgzi tözi

5111 içinde tatıġ bolmasa ol ḳaġun
anı taştın atġu bolur ay sıġun

5099 *tip*] A_5 *tep* | *ḳanı*] A_5 *anı* ‖ 5100 *ḳılur ... işin*] A_6 *ḳılur ... iş-i* | *ḳılumaz*] B_9 *ḳılumas* ‖ 5101 *ilig*] A_7 *elig* | *bulmışa*] A_7 *bilmiş-e* ‖ 5102 *yaraşı*] A_8 *yaraş-u* | *birsü*] A_8 *berti* C_{16} *birsü* ‖ 5103 *birmişindin*] A_9 *bermiş-in-tin* ‖
oḍġurmış ... iligke] A_{10} *o. cuvabı c(i)ig-ke*
5104 *birdi ... ay*] A_{11} *berti ... ay* (dikkat, tek çizgi) | *körür sen*] A_{11} *ḳorer sen* B_{14} *k. se* C_2 *k. se*^{n} ‖ ‖

5099 İnsanım diye gezen pek çok kişi var;
bunların içinde faydalı olanı ararsan, nerede.

5100 Bir kişi bazen bin kişinin işini yapar;
bazen binlerce insan toplanır da bir kişinin işini göremez.

5101 Hükümdar devam etti ve dedi ki: Ey Odgurmış,
sen Tanrının bütün fazlını kendinde toplamışsın.

5102 Doğan da adına yakışır şekilde mükemmeldir;
Tanrı seni mutlu etsin, bütün dileklerini yerine getirsin.

5103 Tanrının sana verdiğinden bana da bir hisse ayır;
gönlüm dirilsin ve nefsim ölsün.

ODGURMIŞ'IN HÜKÛMDARA CEVABI

5104 Odgurmış yanıt verdi: Ey hükümdar, insanlar benim
görünüşümü överler, sen de ancak bu zahirimi görüyorsun.

5105 Ey kudretli, eğer içimi bilseydin,
bana binlerce lanet edip buradan kovardın.

5106 Bana zahit adı takıldığından beri,
bu ad benim için felaket olmuştur.

5107 Beni mahveden şey bu adımdır;
bu adımdan dolayı nefsim bana hâkim olmuştur.

5108 İnsanların göreceği dükkânımı çok iyi süsledim,
fakat burada kâr ve ticaretten eser yoktur.

5109 Ey hükümdar, sen insanın dışına bakma;
insanın içine, onun gizli emellerine bak.

5110 Kavunun dışı, kokusu, şekli veya rengi
ne kadar güzel olursa olsun,

5111 İçinde tadı yoksa, o kavunu kaldırıp atmak gerekir,
ey dağ keçisi gibi çevik insan.

5105 *için ... böke*] A_{12} *içim-ni töke* | *bu ... mini*] A_{12} *bıkūn s. ẹrdim meni* || 5106 *zahıḍ*] A_{13} *sayit* | *maṅga*] A_{13} *mangga* || 5107 *mini alḳtaçı*] A_{14} *meni al-ḳuçı* || 5108 *ḳebit ḳeḍ*] A_{15} *kebid* (satır altında UH: *tıḳan*) *ḳet* B_4 ve C_6 *ḳebit ḳend* | *ḳebitte*] A_{15} *kebit-te* (satır altında UH: *tıḳan*) B_4 ve C_6 *ḳebit-te* || 5109 *taşın*] A_{16} *taş-ı* B_5 *taşın* C_7 *taşın* (*taştın*?) | *yaşutluġ*] A_{16} *yaşud-luġ* (-ş- noktasız) B_5 *başutluġ* C_7 *yaşıt-luġ* || 5110 *taş*] A_{17} *teg* | *yıçlı*] A_{17} *tı* || 5111 *ḳaġun*] A_{18} *ḳaġun* (*ḳ-* satır altında UH: *ḳavun*) | *atġu ... sıġun*] A_{18} *ıyġu ... saġun* ||

5112 negü tir eşit emdi kör̃gli oḍuġ
içir̃gni beze tutma taş sır boḍluġ

5113 ḳamuġ ner̃g kötürgüsi içtin bolur
içi bolmasa taş yaramaz ḳalur

İLİG CẹVABI OḌĠURMIŞḲA

5114 yanut birdi ilig ayur ay süzük
içir̃g me taşır̃g birle barça tüzük

5115 özür̃g yük yinitti bu dụ̈nya ḳoḍup
ilindim men emdi aġır yük yüḍüp

5116 bu dụ̈nya işi ḳıldı meşġul mini
bayat tapġır̃ga öz tegümez ḳanı

5117 mar̃ga öt erig bir tutunsu özüm
ḳutaḍsu sözür̃g çın süzülsü özüm

B369 OḌĠURMIŞ CẹVABI İLİGKE

C305 5118 yanut birdi oçlġurmış aydı bege
ḳamuġ eḍgülükke sen eçlgün tege

5119 bayat ḳullarında menir̃gde yaṽuz
aḍın bilmegil sen ay bilgi ögüz

5120 menir̃gde yaṽuzraḳ bayatım ḳulı
men ök men ay ilig tilese ḳalı

5121 negü asġı bolġay menir̃g sözlerim
tusulġaymu erki sar̃ga ötlerim

5122 yana men iḍimdin umınç kesmedim
yazuḳ yarlıḳaġlı ol ol bir iḍim

5123 negü tir eşitgil yazuḳluġ ḳulı
yazuḳın bilip ʿụ̈zri ḳoldı tili

5112 *negü ... emdi*] A_{19} *n. ter eşidgil ay* B_8 ve C_{10} *nigü ...* | *sır boḍluġ*] A_{19} *sız ḳapuġ* B_8 *sır boḍuġ* (*b-* yerine *y-* ile) ‖ 5113 *içtin*] A_{20} *için* (önce *t-* yazılmış, sonra üzerinden çizilmiş) C_{11} *içtin* (*-t-* noktasız, *-y-* noktası sağa kaymış) | *yaramaz ḳalur*] A_{20} *y. bolur* B_9 *yaramas ḳ.* ‖
ilig ... oḍġurmışḳa] A_{21} *i. cuvab-ı o.* C_{12} *oḍġurmış ilig-ke cẹvabı*
5114 *birdi*] A_{22} *berti* | *me ... tüzük*] A_{22} *... ṭusük* B_{11} *... süzük* C_{13} *hẹm ...* ‖ 5115 *yinitti*] A_{23} *yenütti* (*-e-*?) B_{12} *yịnüt(t)i* C_{14} *yịnit(t)* | *ilindim*] A_{23} *ḷin-tim* ‖ 5116 *işi ... mini*] A_{24} *içi ... meni* | *tapġır̃ga ... tegümez*] A_{24} *tapġı-ḳa ö. tegümez* B_{13} *... tegümes* ‖ 5117 *mar̃ga ... tutunsu*] A_{25} *mangga ọt ẹ. ber tudud-su* B_{14} *m. ö. irig ...* | *süzülsü özüm*] A_{25} *tusulz-u söz-üm* ‖

5112 Dinle, şimdi uyanık insan ne der;
içini süsle, dışını boyayıp cilalama.

5113 Her nesneyi yükselten şey onun içinden gelir;
içi yoksa, dışı hiçbir işe yaramaz.

HÜKÜMDARIN ODGURMIŞ'A CEVABI

5114 Hükümdar yanıt verdi ve dedi ki: Ey saf gönüllü,
senin için ve dışın her bakımdan iyidir.

5115 Bu dünyadan vazgeçmekle sen yükünü hafiflettin;
ben ise ona tutuldum, ağır yük altına girdim.

5116 Bu dünya işi beni meşgul etti; Tanrı ibadeti nerede,
artık ona vakit bulamıyorum.

5117 Bana öğüt ve nasihat ver, ona göre hareket edeyim;
sözün mutluluk getirsin ve ruhumu gerçekten arıtayım.

ODGURMIŞ'IN HÜKÜMDARA CEVABI

5118 Odgurmış yanıt verdi ve dedi ki: Ey hükümdar,
her türlü iyiliğe sen iyilikle erişmeye çalış.

5119 Ey bilgisi nehir gibi akan, bil ki,
Tanrı kulları arasında benden kötü başka biri yoktur.

5120 Ey hükümdar, Tanrının benden daha kötü
kulunu istersen, o yine benim.

5121 Benim sözlerimin ne faydası olacak;
acaba nasihatlerim sana faydalı olabilir mi.

5122 Yine de ben rabbimden ümidimi kesmedim;
bütün günahları affeden o bir rabbimdir.

5123 Günahlarını itiraf eden ve Tanrıdan
af dileyen günahkâr kul ne der, dinle.

---

oḍġurmış ... iligke] A_{26} *o. cuvabı i.*

5118 *birdi*] A_{27} *berti* || 5119 *meniñgde*] A_{28} *mening-tin* C_2 *mening-de*^{n} | *ogüz*] A_{28} *ġüz* || 5120 *meniñgde*] A_{29} *mening-tin* C_3 *mening-de*^{n} | *men ... men*] A_{29} *m. ọk m.* B_4 *mẹnük mẹn* C_3 *mẹnük me*^{n} || 5121 *negü ... bolġay*] B_5 *nigü ...* C_4 *nigü a. bolġa* | *tusulġaymu ... ötlerim*] A_{30} *tusul-ge-mü ẹ. buu ọd sav-larım* C_4 *tıısulġa-mu ... ọt-lerim* || 5122 *yana ... umunç*] A_{31} *vel-i-kin ... umunç* B_6 *yạna me ...* C_5 *yạna me*^{n} *... umunç* | *ol ol*] C_5 *olulẹ* || 5123 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *negü tir*] A_{32} *n. ter* B_7 ve C_6 *nigü t.* | *ḳoldı tili*] A_{32} *ḳolġay t.* C_7 *ḳolsa ḳalı* | Dörtlük, A'da ayrıca işaret edilmemiş; B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *şi*^{r} sözüyle ayırt edilmiştir ||

5124 yazuḳluġ ceḍalıġ ḳulunṉg men otun
balḳa körse barça yazuḳ men bütün

5125 seniṉgde aḍın yoḳ sıġınġu iḍim
yazuḳum bağışla yölegil ḳutun

İLİG CEVABI OḌĠURMIŞḲA

A145 5126 yanut birdi ilig ayur ay oḍuġ
bu ḳılḳınṉg boḍudı bu eḍgü boḍuġ

5127 özünṉgni yaẇuzraḳ bilirinṉg üçün
buḍunda sen eḍgü bolur sen küçün

5128 könṉgül til arıttınṉg arıdı özünṉg
mini ötlegil bir tusulsu sözünṉg

5129 ay eḍgü ḳılıḳlıġ bütün işi çın
manṉga öt erig bir bağırsalḳlıḳın

5130 bayat birdi barça sanṉga eḍgülük
bu eḍgü yolın aç manṉga ay külüg

B370 5131 ay eḍgü kişi ötle emdi manṉga
yanut birge tenṉgri yarınlıḳ sanṉga

71.

OḌĠURMIŞ İLİGKE PEND BİRMİŞİN AYUR

C306 5132 yanut birdi oḍġurmış aydı ilig
bayat birsü barça tilekke elig

5133 bu ḳıẇçaḳ ḳoẇı dünya kiçki ajun
neçe beg ḳarıttı ḳarımaz özün

5134 sini teg telim beg keçürdi seẇip
sanṉga ma anundı keçürgey iẇip

5124 *ceḍalıġ ... men*] A_{33} *ḫada-lıġ ...* B_8 *... me* C_9 *... me*^{n} | *men*] B_8 *me* C_9 *me*^{n} ‖ 5125 *seniṉgde*] A_{34} *sening-tin* C_{10} *sening-den* | *yazuḳum*] C_{10} *yazuḳuġ* ‖
ilig ... oḍġurmışḳa] nüshalarda bu başlık yok
5126 *birdi*] A_1 *berti* | *boḍüdi ... boḍuġ*] A_1 *betü-ti ... yoduġ* B_{10} *boḍudı* (*b-* noktasız) ... C_{11} *boḍudı* (*b-* yerine *y-* ile) ... ‖ 5127 *buḍunda ... sen*] A_2 *budun-ḳa ...* B_{11} *... se* C_{12} *... se*^{n} ‖ 5128 *arıttınṉg*] B_{12} *arıt(t)mg* C_{13} *arıt(t)mg* | *mini ... tusulsu*] A_3 *meni ǫdl-e ẹmti ...* B_{12} *m. ötlegil* (satır altında *ögüt*) *b. tüzülsü* ‖ 5129 *ḳılıḳlıġ ... işi*] A_4 *ḳılıġ-lı ... ẹdgü* | *manṉga ... bir*] A_4 *mangga ... ber* B_{13} *... irig b.* ‖

5124 Ben senin günahkâr, cefakâr kulunum;
iyice bakarsan, ben baştan ayağa günahım.

5125 Senden başka sığınacak rabbim yok;
günahımı bağışla, mutluluk yolunda beni destekle.

HÜKÜMDARIN ODGURMIŞ'A CEVABI

5126 Hükümdar yanıt verdi: Ey uyanık insan, dedi,
bu güzel vücudu Tanrı bu güzel ahlakla süslemiş.

5127 Kendini daha kötü olarak bildiği için
ister istemez halkın en seçkini oluyorsun.

5128 Gönlünü ve dilini arıttın, kendin de arındın;
öğüt ver, ben senin sözünden yararlanayım.

5129 Ey doğası iyi, inanılır ve işi doğru olan,
bana acı, öğüt ve nasihat ver.

5130 Tanrı sana her türlü iyiliği ihsan etmiş;
bu iyilik yolunu bana da aç, ey namlı.

5131 Ey iyi insan, şimdi bana öğüt ver;
yarın da Tanrı sana bunun karşılığını verir.

71.

ODGURMIŞ'IN HÜKÜMDARA ÖĞÜT VERİŞİNİ ANLATIR

5132 Odgurmış cevap verdi, dedi ki: Ey hükümdar,
Tanrı her işte sana tevfikini refik etsin.

5133 Bu kof ve boş dünya çok eski bir alemdir;
o nice beyleri yaşlandırdı, kendisi yaşlanmaz.

5134 Senin gibi birçok beyi sevdi ve sonunda onlardan yüz çevirdi;
şimdi senin için hazırlandı, fakat seni de çabuk bırakacak.

5130 *birdi sanga*] A_5 *berti ... sangga* | *manga*] A_5 *mangga* || 5131 *ötle ... manga*] A_6 *emti ḍdl-e mangga* | *birge ... sanga*] A_6 *berge ... sangga* ||
oḍġurmış ... ayur] A_7 *o. ḍlig-ke p. bermiş-in a.* B_2 *bab o. kän toġdı i. ... aytur* C_{17} *bab o. ... birmişi-ni a.*

5132 *birdi*] A_8 *berti* | *birsü ... elig*] A_8 *berz-ü ... ilig* C_1 *... ilig* || 5133 *ḳovı ... ajun*] A_9 *... keçgü acun* C_2 *ḳovı* (*-v-* yerine *-ḳ-* ile) *...* | *neçe ... ḳarımaz*] A_9 *telim ...* B_4 *... ḳarıt(t)ı ḳarımas* C_2 *... ḳarıt(t)ı ḳarımaz* || 5134 *sini ... sevip*] A_{10} *seni ... sevüp* B_5 *seṇing ...* | *sanga ... ivip*] A_{10} *sangga ... ẹvüp* ||

5135 bamaġıl munˆgar sen ḥaḳıḳaṯ könˆgül
veḳa ḳılġu ermez ḥaḳıḳaṯ tönˆgül

5136 menˆingdin nerek emdi öt savˇ erig
nu öḍlek öti tap sarˆga ay tirig

5137 senˆingde ozaḳı ajun tutġuçı
ḳanı ḳança bardı ḳanı ol küçi

5138 olar ḳança bardı körü bar salḳın
sarˆga ma naru barġu öḍ kün yalḳın

5139 sanˆga tegdi emdi bu beglik ḳurı
uzun ḳalġu ermez iş itnip yorı

5140 olarḳa negü ḳıldı erse asıġ
bu kün sen anı ḳıl yarın bul tatıġ

5141 negüke ökünçli ölürde olar
sen andın yıraḳ tur tile eçlgüler

5142 iḍi yalḳşı aymış biliglig bügü
biliglig sözi yinçü yalḳut tigü

5143 ölügni körügli me ḳalmaz tirig
ölümke anun tutma ḳıllḳınˆg irig

B371 5144 ölümüg biligli ay ḳıllḳı usal
keçer bu tiriglik özünˆg ülgi al

5145 usanıp yorıġlı ay arzu ḳulı
ölümke basılḳma kelir alġalı

5146 baḳa kör keçürmiş kününˆgni bu kün
tükel boldı tüş teg salḳınġıl ögün

5147 ḳalı ḳıldı erse özünˆg eçlgülük
asıġ ḳıldınˆg özke açu menˆgülük

C307 5148 yavˇa ḳıldınˆg erse tiriglik ḳalı
ökünç birle tün kün uḍıma ulı

5149 tilep bulġu ermez tiriglik tuçı
yana yanġu ermez yigitlik küçi

5135 *bamaġıl ... sen*] A_{11} *mungar sın-a-maġıl* | *ermez ḥaḳıḳaṯ*] A_{11} *ç. sangga bıuu* B_6 *ermes ...* || 5136 *erig*] B_7 *irig* | *sanˆga*] A_{12} *sangga* || 5137 *senˆingde ... ajun*] A_{13} *sening-tin o. acun* C_6 *sęning-de*^{n} ... || 5138 *bar*] B_9 *tur* | *sanˆga ... yalḳın*] A_4 *sangga ... ętgü balḳın* || 5139 *uzun ... itnip*] A_{15} *acun ... işing ęt* B_{10} *... ermes i. itnip* (*-n-* noktasız) || 5140 *negü ḳıldı*] B_{11} *nigü ḳ.* C_9 *nigü ḳalch* || 5141 *negüke ... ölürde*] A_{17} *ǫler-te negü-ke ǫkün-ti* B_{12} ve C_{10} *nigüke ...* || 5142 *iḍi ... bügü*] A_{18} *ęti ... begü* B_{13} *iḍi ...*

5135 Sen ona inanıp gönül bağlama;
o sana hakiki bir vefa göstermez, ondan vazgeç.

5136 Şimdi benim öğüt ve nasihatime ne gerek var,
ey diri; sana feleğin verdiği ibret yeter.

5137 Senden önce dünyaya hâkim olanlar hani nereye
gittiler; o kudret ve ihtişamları nerede.

5138 Onlar nereye gittiler, ibretle bak, düşün;
senin için de oraya gidilecek gün yakındır.

5139 Bu beylik sırası şimdi sendedir,
fakat uzun kalmaz; işini ona göre tut.

5140 Onlar için ne faydalı olduysa, bugün sen de onu yap;
yarın bunun zevkini tadarsın.

5141 Ölürken, onlar niye pişman oldularsa
sen ondan uzak dur, yalnızca iyilik düşün.

5142 Bilgili hakîm çok iyi söylemiş;
bilgilinin sözü inci ve yakut gibidir.

5143 Ölüyü gören hiç kimse diri kalmaz;
ölüme hazırlan, haşin olma.

5144 Ey ölümü bilip de gafil davranan,
hayat geçer, ondan nasibini al.

5145 Gafletle yürüyen ey arzuların esiri, ölüm sana baskın
yapmasın; o mutlaka bir gün seni almaya gelecek.

5146 Geçmiş günlerine bugün dikkatle bak,
hepsi bir düş oldu; aklını kullan ve iyi düşün.

5147 Eğer sen kendin iyilik yaptmsa, bundan
kendine ebedi bir karşılık kazandın.

5148 Eğer ömrünü boşuna geçirdinse,
gece gündüz durup dinlenmeden pişmanlıkla inle.

5149 Dileyerek devamlı bir hayat temin edilmez;
gençlik kuvveti de bir daha geri dönemez.

C_{11} *i. yaḫşı ... | sözi ... tigü*] A_{18} *... tegü* B_{13} *s. yünçü ...* C_{11} *bügüntüng sözi-ni yigü* || 5143 *ölügni ... ḳalmaz*] A_{19} *ǫlü-güg k. ay ḳalmış* B_{14} *... ḳalmas | irig*] A_{19} *çrig* || 5144 *ölümüg*] A_{20} *ǫlüm-ün* || 5145 *yorıġlı*] A_{21} *yoruġ-lı | kelir*] A_{21} *kelür* || 5147 *ḳıldı*] A_{23} *ḳıldıng | ḳıldıng ... merğülük*] A_{23} *ḳıltı barça oçu m.* B_4 *... mẹnggülük* (ikinci -g- çizgisiz) C_{16} *... mẹnggülük* || 5149 *ermez ... tuçı*] A_{25} *... ḳuçı* B_6 *ermes ... | ermez*] B_6 *ermes* ||

5150 bu bulmış öçlüg barı kılma yavа
ölümke anungıl tapuğka ive

5151 ay ilig bakа kör seninğde oza
beg erdi atanğ ilde erk türk tüze

5152 ḫazine, ḫaşem sü idisi bolup
tirildi bir ança tilekin bulup

5153 ölüm tuttı aḫır iletti anı
asıġ kılmadı ol bedümiş üni

5154 atanğ öldi bardı sanğa birdi pend
ata pendi tutsa şekер bolġa kand

5155 munğar menğzer emdi eşit uş bu söz
asıġ kılġa tutsa aya özke köz

A146 5156 atanğ öldi erse kalı ne ödün
sanğa ayduкı ol oġul kör odun

5157 ölüm tuttı bardım kelir uş sanğa
katıġlan kidin edgü atınğ koдun

5158 atanınğ ananınğ ölümi tükel
oġul kızka pend ol uкup özke al

B372 5159 atanğnı ananğı ölüm kodmadı
sinimü koдur kör yetilse ödi

5160 olarka cefa kıldı dünya titip
sanğamu vefa kılġa kılkın itip

5161 küsüş tut tiriglik kerek işke ıcl
üle nenğ kişike muyan özke tıd

5162 keçer kün içinde kerekinğ alın
keçürgey sini öd itiginğ kılın

5163 özünğ yüdti munça budun yükleri
oduġ tur usal bolma salknu yorı

C308 5164 kalın aç böriler yığıldı sanğa
koyuġ kedl küdezgil ay ilçi tonğa

5150 *tapuğka ive*] A_{26} *tapuġ kıl ev-e* || 5151 *ilig ... seninğde*] A_{27} *elig ... C*$_4$ *... sening-de*^{n} | *erk ... tüze*] A_{27} *erek tırk oz-e* B_8 *erk türk* (*-r-* satır üstünde yazılmış) *t.* || 5152 *idisi*] A_{28} *edez-i* C_5 *idi-si* | *tilekin*] A_{28} *tileki* || 5153 *tuttı ... iletti*] B_{10} ve C_6 *tut(t)ı ... ilet(t)i* || 5154 *öldi ... birdi*] A_{30} *boltı b. sangga berti* | *ata ... tutsa*] A_{30} *anıng ...* B_{11} *atang p. tutsang* C_7 *atang ...* || 5155 *uş bu*] B_{12} *uşbu* C_8 *emdi* | *tutsa ... özke*] A_{31} *tudz-a a. yus-ke* B_{12} *tutsang ...* | Dörtlük, A'da ayrıca işaret edilmemiş; B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda şi'r sözüyle ayırt edilmiştir || 5157 *tuttı ... sanğa*] A_2 *... sangga* B_{14} *tut(t)ı ...* C_{11} *tut(t)ı ... sanga* (harekelere dikkat) | *kidin ... atınğ*] A_2 *kedin ...* B_{14} *... atınğ* (?,

5150 Bari bulduğun bu zamanı boşa geçirme;
ölüme hazırlan, ibadette acele et.

5151 Ey hükümdar, bak memlekette senden önce
idareyi elinden tutan bey senin babandı.

5152 Hazinesi, maiyeti ve askeri vardı; bunlara dayanarak
her istediğini buldu ve bir süre yaşadı.

5153 Sonunda ölüm onu yakaladı, götürdü;
onun büyük şöhreti bir fayda etmedi.

5154 Baban öldü gitti ve bu ölümüyle sana öğüt verdi;
baba nasihatini tutarsan, o sana bal şeker olur.

5155 Şimdi buna benzeyen şu sözü dinle;
tutarsan faydalı olur ve senin görür gözün olur.

5156 Baban öldüğünde sana şöyle söylemiş olur:
Ey oğul, bak ve uyan.

5157 Ölüm beni yakaladı, gidiyorum; şimdi sıra senindir,
gayret et ve kendinden sonraya iyi ad bırak.

5158 Ananın babanın ölümü çocuklar için
tam bir nasihattir; bunu anlayıp benimse.

5159 Anamı babamı ölüm bırakmadı;
vakit gelince seni mi bırakır.

5160 Onlara acımayan ve cefa eden bu dünya,
doğasını değiştirip sana mı vefa gösterecek.

5161 Hayatı aziz bil ve ancak gerekli işlerde kullan;
insanlara ihsanlarda bulun, kendine sevap kazan.

5162 Geçici günler içinden ancak gerekli şeyleri al;
zaman seni de geçirecektir, hazırlığını yap.

5163 Sen bu kadar halkın yükünü yüklenmişsin;
uyanık ol, gafil olma ve düşünerek hareket et.

5164 Bir sürü aç kurt senin etrafına yığılmıştır;
ey kahraman hükümdar, koyunları iyi koru.

---

iting?) C_{11} *atıng* (*-t-* noktası sola kaymış) | A_{1-9}'da 5158'den sonra 5142.-5147. beyitler yazılmış; sonra yanlışlığın farkına varılarak üzerinden çizilmiş ve mısraların üzerine UH: *mükerer* yazılmış ‖ 5159 *anaŋgnı*] A_{10} *an-a-nı* | *sinimü*] A_{10} *sen-i-mü* ‖ 5160 *sanŋgamu ... itip*] A_{11} *sangga-mu ... ḳdip* ‖ 5161 *kūsūş*] A_{12} *kogüs* B_3 *kūşūş* C_{15} *kūştüs* ‖ 5162 *keçürgey ... itiginğ*] A_{13} *k. seni ọd ętiging* B_4 *keççürge s. öz i.* C_{16} *keçürge s. öd i.* ‖ 5163 B_6'da bu beyit 5164'ten sonra geliyor ‖ 5164 B_5'te bu beyit 5163'ten önce geliyor | *ḳoyuġ ... toŋga*] A_{15} *ḳapuġ ... tünge* ‖

5165 ilin̄gde biregü kiçe l̤alsa aç
anı sindin aytur bayat közni aç

5166 yula teg küyer sen bu kün ay ilig
yarul̤lul̤ aḍınl̤a turur ay silig

5167 tiriglik uçul̤sa yetilse yaşın̄g
negüke tusulġay san̄ga bu kişin̄g

5168 özün̄g otl̤a atma kişiler üçün
özün̄gni küyürme körürde küçün

5169 uluġluḳ beḍüklük bu beglik ḳamuġ
ḳalır bu ölüm kelse açsa ḳapuġ

5170 köni bol könilik öze ḳıl törü
uzun turġa beglik aḍaḳın örü

5171 ne eḍgü bilig birdi bilgi uluġ
bu söz işke tutnup yorı bu yoluġ

5172 bekütmek tilese bu beglik ulı
törü birgü tutġu könilik yolı

5173 taḳı bir ajunuġ tutayın tise
könilikni tutġu söz aydım kese

B373 5174 ay beg men tigüçi beḍütme kön̄gül
veſasız turur dünya deṿleṭ tön̄gül

5175 bu dünya ḳutın̄ga ınanma ayıġ
ınançsız turur kör ḳılınçı yayıġ

5176 ay ilig bu ḳarşı bu ordu orun
san̄ga tegmişi bir tüşün ol körün

5177 senin̄gde ozaḳı tüşüp keçtiler
yirikmedi tüşte uḍu köçtiler

5178 san̄ga tegdi emdi bu ordu orun
köçün̄gni özün̄gde oza ıḍ burun

5179 bu kün muncla itme bu ḳarşı saray
sini ḳoḍınaġay bu keçer yıl kün ay

5165 *ilin̄gde ... kiçe*] A_{16} *ḳling-te ... keçe* | *sindin*] A_{16} *sen-tin* ‖ 5166 *sen ... kün*] A_{17} *s. bükün* B_8 *se ...* C_3 *se*[n] ... | *yarul̤lul̤*] A_{17} *yasul̤-lul̤* ‖ 5167 *negüke ... bu*] A_{18} *n. tusul̤ġ-a sangga buu* B_9 ve C_4 *nigüke ...* ‖ 5169 *açsa*] A_{20} *tudz-a* ‖ 5171 *birdi*] A_{22} *berti* | *tutnup ... bu*] A_{22} *tut-ġul ...* B_{13} *... bu* (satır üstünde yazılmış) ‖ 5172 *bekütmek tilese*] A_{23} *b. tilez-e* B_{14} *bekütmek* (satır altında *yaḫşı bolmaḳ*) *tileseng* C_9 *b. tileseng* | *birgü*] A_{23} *bergü* ‖ 5173 *ajunuġ ... tise*] A_{24} *acunuġ ... tez-e* | *tutġu*] A_{24} *tudġul* ‖ 5174 *tigüçi beḍütme*] A_{25} *tegü-çi b.* B_1 *t. beḍütme* (satır altında *uluġ ḳılma*) A_{27}'de 5175'ten sonra daha şu beyit gelmektedir (krş. beyit 5179):

5165 Memlekette birisi bir gece aç kalırsa,
Tanrı onu sana soracaktır, gözünü aç.

5166 Ey hükümdar, bugün sen bir meşale gibi yanıyorsun,
fakat bunun ışığı başkaları içindir; ey temiz kalpli.

5167 Yaşın ilerler ve hayat da sonuna yaklaşırsa,
bu adamların sana ne gibi faydası dokunabilir.

5168 İnsanlar için kendini ateşe atma,
göz göre göre zorla kendini yakma.

5169 Ölüm gelip kapıyı çalarsa, bütün bu ululuk,
büyüklük ve beyliğin hepsi burada kalır.

5170 Doğru ol ve doğruluk üzere hüküm sür;
beylik ancak böyle uzun süre payidar olabilir.

5171 Büyük bilgin ne iyi bilgi vermiş,
bu söze göre hareket et ve bu yoldan yürü.

5172 Bu beyliğin temelini sağlamlaştırmak istersen,
hükmederken daima doğruluk yolunu tutmalısın.

5173 Öteki dünyayı elde etmek istersen,
yine bu doğruluk yolunda devam et, bunda şüphe yoktur.

5174 Ey "ben beyim!" diyen, gurur getirme;
dünya ve devlet vefasızdır, ondan vazgeç.

5175 Bu dünya mutluluğuna pek güvenme;
onun doğası dönektir, ona inanılmaz.

5176 Ey hükümdar, bu köşk, bu saray, bu taht senin için,
dikkat et, yalnızca bir durak yeridir.

5177 Senden evvelkiler oraya uğrayıp geçtiler;
menzilde yerleşmediler, öncekileri izleyerek göçtüler.

5178 Bu saray ve taht şimdi sana ulaştı;
göçünü kendinden önce gönder.

5179 Bugün bu saray ve köşkü burada yapma;
bu geçen yıl, ay ve gün seni de beraber sürükleyecektir.

---

ay ilig bu ḳarş-ı bu ortu saray
seni ḳodmaġ-a bu keçer yıl kün ay

5176 *körün*] A_{28} *ḳorun* C_{13} *orun* || **5177** *seninġde*] A_{29} *sening-tin* C_{14} sening-de^{n} | *yirilmedi ... uçlu*] A_{29} *tenül-meti tuuış-te udı* B_4 *tirilmedi ...* C_{14} *y. tüş-de u.* || **5178** *özüñgde oza*] A_{30} *östing-ten öz-e* C_{15} özüng-de^{n} o. || **5179** *bu ... itme*] A_{31} *bukün m. edm-e* | *sini ... kün*] A_{31} *seni ...* B_6 *s. ḳodmaġa ...* C_{16} *... kün yıl* ||

5180 özüñg yatġu ornı kör ol belgülüg
anı itgü eḍgü bile ay külüg

C309 5181 meniñg tip bilir sen bu ḳarşıġ bu kün
ḥaḳilḳat balḳa körse ermez ögün

5182 negü tir eşitgil bu ḳarşı sañga
baḳa körse çın oḳ ayur ay toñga

5183 munı sen ayur sen meniñg tip meniñg
negüke ayur sen negü teg seniñg

5184 seniñgde basaḳı sañga çıḳ tiyür
anundı küḍer uş meniñg tir meniñg

5185 tünek ol bu dünya ay dünya begi
tünek içre bolmaz saḳınça öñgi

5186 tünekte sen artuḳ tileme sevinç
sevinç ornı uçmaḳ turur ḥem avınç

5187 bu erter erejig erej tutmaġıl
ya keçgü sevinçig sevinç timegil

5188 ne yañglıġ bu deṿlet turumaz ḳaçar
tirilmiş neñginñgni tükel ol saçar

A147 5189 anı ḳıl tutaşı tirilgü orun
B374 bu ajun neñgin ḳoḍ añgar yüz urun

5190 erej ḳoḳl tilek arzu meñgü tile
bu meñgü erej ḳolsa emgek bile

5191 bayat ḳażlınga bir balḳa kör salḳın
neçe eḍgülük ḳıldı yetrü balḳın

5192 ḳalın ḥalḳ öze ḳıldı elgiñg uzun
tilek arzu birdi yorıḳ til sözün

5193 sini teg et özlüg bayat ḳulların
sañga ḳıldı muñgluġ körür sen barın

5180 *anı ... bile*] A_{32} *çti çdgü eḍgü b.* C_{17} *... tile* || 5181 *tip ... ḳarşıġ*] A_{33} *tep ... ḳarşıġ* B_8 *... se bu ḳarşı* C_1 *... se*^{n} *bu ḳarşı* | *ermez*] B_8 *ermes* || 5182 *negü tir*] A_{34} *n. ter* B_9 ve C_2 *nigü t.* | *çın ... toñga*] A_{34} *yedrü çın oḷ ay tönge* | Dörtlük, B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda şi^{r}r sözüyle ayırt edilmiş; A'da belki kafiyeden dolayı dörtlük şeklinde değildir || 5183 *negüke ... negü*] B_{10} ve C_4 *nigüke ... nigü* || 5184 *seniñgde ... tiyür*] A_{36} *sening-ten ... teyü* C_5 *sening-de*^{n} *... tiyür* | *küçler ... meniñg*] A_{36} *kiñür uuş m. ter meni* C_5 *küder* (*-r* yerine *-z* ile) *... mening* (*-i-* çizgisine dikkat) || 5185 *begi*] A_{37} *begi* (satır üstünde Uygur harfleriyle tekrarlanmış) | *bolmaz saḳınça*] A_{37} *b. saḳınç-tan* B_{12} *bolmas s.* C_6 *b. saḳınç-da*^{n} || 5186 *tünekte ... tileme*] B_{13} *tünekde ...* C_7 *tileme tünek-te sen artuḳ* |

5180 Senin yatacağın yer, şüphesiz mezardır;
onu iyiliklerle süsle, ey namdar.

5181 Bugün bu sarayı "benim" diye bilirsin;
iyice düşünürsen, gerçekte böyle değildir.

5182 Dinle, bu saray sana ne der;
dikkat edersen, çok doğru söyler, ey kahraman.

5183 Bunu sen "benimdir, benim" diye söylersin;
niçin böyle dersin, bu nasıl senin olur.

5184 Senden sonrakiler sana "çık" der; onlar da oraya
girmeye hazırlanıp "benimdir, benim!" diye bekler.

5185 Ey dünya beyi, bu dünya bir zindandır;
zindanda endişeden başka şey bulunmaz.

5186 Zindanda sen fazla sevinç bekleme;
sevinme ve avunma yeri ancak cennettir.

5187 Geçici rahatı huzur olarak kabul etme,
geçecek sevince de sevinç deme.

5188 Devlet böyledir, duramaz kaçar;
topladığın malları o hep saçar.

5189 Ancak orasını ebedi hayat yeri telakki et,
bu dünya malını bırak, yüzünü oraya çevir.

5190 Bu huzur, arzu ve dilekleri bırak, ebediyeti ara;
ebedi huzuru isteyen bunun zahmetine katlanmalı.

5191 Düşün, Tanrı fazlıyla sana ne kadar
iyilik etmiştir, buna dikkat et.

5192 Kalabalık halk üzerinde seni hâkim kıldı;
dilek ve arzularını verdi, fermanlarını yürüttü.

5193 Senin gibi olan Tanrı kullarını sana muhtaç etti;
işte bunların hepsini görüyorsun.

---

orni ... aïınç] A_{38} ... *kör ęrinç* B_{13} ve C_7 *aṣlı* ... || 5187 *erter ... erej*] A_{39} *yer ter ęric-ing ęric* | *keçgü timegil*] A_{39} *koçgü saḳın-çıġ saḳınç temegil* C_8 *kiçigü* (-ç- noktasız) *sęvinçing* ... || 5188 *yaṁġlıġ* ... *turumaz*] A_{40} *asġ-ı* ... B_{15} ... *turumas* || 5189 *tutaşı*] A_1 *tudaz-ı* B_1 *tutası* | *ajun ... urun*] A_1 *tüny-a* ... *angga yoḳ orun* C_{10} ... *anga* ... || 5190 *erej ... meṁgü*] A_2 *ęric ḳot* ... B_2 ve C_{11} *e. ḳut* ... *męngü* | *meṁgü ... emgek*] A_2 *m. ęric ḳ. ṭa'at* B_2 ve C_{11} *męnggü* ... || 5191 *baḳın*] A_3 *saḳın* C_{12} *baḳan* (*baḳ-* noktasız) || 5192 *elgiṁ uzun*] A_4 *ilging usun* B_4 *elgin* (sayfa kenarında *elging*) *uzun* (*u-* iki *v* ile, *-z-* noktasız) | *birdi ... sözün*] A_4 *berti ... sęsün* C_{13} ... *sęzün* ||

5194 munıŋ̄ ṣüḳri ḳılġu bu kün ay ilig
bayat ḫalḳıŋ̄a bolġıl eḍgü silig

5195 könilik üçün teŋ̄ri tikti sini
köni bol könilik öze tur ḳanı

5196 ulḳuş birle işle ḳamuġ işlerig
ḥavaḳa basıḳma körg̃ül tut tirig

C310 5197 bağırsaḳ bolun barça buḍnuŋ̄ öze
törü ḳıl uluġḳa kiçigke tüze

5198 buḍun ḳıllḳı teŋ̄siz bolup artasa
körü ıḍma itgil ḳısa tut basa

5199 negü tir eşitgil ay bilgi teŋ̄iz
bilig birle işlep ḳızartġıl meŋ̄iz

5200 bu kün eḍgü bolsun tise sen ḳamuġ
özüŋ̄ eḍgü bolġıl ay ilde uluġ

5201 ḳamuġ bulġanulḳını süzeyin tise
özüg süzgü buḍnuŋ̄ süzülgey basa

5202 bu begler baş ol ḳança barsa başı
uçlula barır barça uḍmış kişi

5203 buçlun artasa anı begler tüzer
ḳalı artasa beg anı kim süzer

5204 sen öz ḳılḳıŋ̄ itgil ḳılınçıŋ̄ könit
buḍun ḳılḳı itlür sen özni aʋıt

B375 5205 yaraġlıġnı itmek tilese özüŋ̄
yaraġsızlḳa yaḳma kesildi sözüŋ̄

5206 otunḳa ḳatılma fesaddın yıra
bu iki ḳılılḳtın bolur er ḳara

5207 yaraġsız yaʋuz neŋ̄ özüŋ̄ ḳolmasa
yaraġsızını ḳılma söz aydım kese

5208 erejke aʋınma sen içme süçig
teŋ̄iz ol bu iki aŋ̄ar yolḳ keçig

5193 *sini*] A_5 *seni* B_5 *seṇiṇg* C_{14} *seṇi(n)g* | *saŋ̄a ... barın*] A_5 *sangga ... baz-a kör balḳın* B_5 ... *se* b. C_{14} ... *se*" *b.* || 5194 *munuŋ̄ ... ilig*] A_6 *munung ... ḷlig* B_6 ve C_{15} *muṇung ...* | *ḫalḳıŋ̄a ... eḍgü*] A_6 *ḫalḳ-ı-ġa ḷtgü bolġıl* C_{15} *ḫ. edgü bolġıl* || 5195 *sini*] A_7 *seni* C_{16} *sïni* || 5197 *bolun*] A_9 *bolup* | *ḳıl*] A_9 *ber* || 5198 B'de bu beyit yok | *itgil*] A_{10} *ḷdgil* || 5199 *negü ... teŋ̄iz*] A_{11} *n. ter ... tenggiz* B_{10} ve C_3 *nigü ...* | *işlep ... meŋ̄iz*] A_{11} *ḷdgü turur ḳoymış iz* || 5200 *bu ... tise*] A_{12} *budun ... tez-e* | *özüŋ̄ ... bolġıl*] A_{12} *ḳamuġ ọsüng ḷtgü b.* || 5201 *süzeyin tise*] A_{13} *sụseyin tez-e* B_{12} ve C_5 *süzeyin t.* | *özüg ... basa*] A_{13} *ọsüng ...* B_{12} ... *süzülge bạsa* C_5 *özüng ... süzülge bạsa* || 5202 *kişi*] A_{14} *iş-i* || 5203 *artasa*

5194 Ey hükümdar, bugün buna şükretmeli;
Tanrının yarattıklarına karşı iyi ol, temiz kalple davran.

5195 Tanrı bu mevkiye seni doğruluk için getirdi;
haydi doğru ol ve doğrulukla yaşa.

5196 Her işi akıl ile işle, nefsinin esiri olma,
gönlünü diri tut.

5197 Bütün halka karşı merhametli ol;
büyüğe küçüğe doğrulukla hükmet.

5198 Halkın tavır ve hareketi değişip bozulursa, onu daima
göz önünde bulundur, fesada sapmalarına meydan verme.

5199 Ey hükümdar, dinle, bilgisi deryalar gibi derin olan
insan ne der; bilgi ile hareket et, yüzün güler.

5200 Bugün herkesin iyi olmasını istersen,
kendin iyi ol, ey memleketin büyüğü.

5201 Bütün bulanıklıkları durultmak istersen,
kendi ruhunu arıt, halk ister istemez durulur.

5202 Bu beyler baştır; baş nereye giderse,
onu izleyen bütün insanlar da ona uyar.

5203 Halk bozulursa, onu beyler düzene koyar;
eğer beyler bozulursa onları kim düzeltir.

5204 Sen kendi hareketini doğrult, tavrını düzelt,
halkın hareketi kendiliğinden düzene girer.

5205 Kendine yakışır şeyler yapmak istersen,
yakışmayan şeylere yaklaşma, işte bu kadar.

5206 Küstahlara uyma, fesattan uzak kal;
bu iki iş insanı karaya bular.

5207 Kesin söylüyorum ki, uygunsuz ve kötü şeylerle
karşılaşmak istemiyorsan, yakışıksız şeyler yapma.

5208 Rahata dalıp oyalanma, içki içme;
bu ikisi öyle bir denizdir ki insana geçit vermez.

---

anı] A_{15} *arda-ḳın* (satır altında UH: *yaman-lar-nı*) *kör bun* || 5204 *ḳılınğ itgil*] A_{16} *ḳılınğ-nı ḳı* | *iltür*] A_{16} *ḳdlü* || 5205 A'da bu beyit yok | *yaraġlıġnı*] C_9 *yaraġsızın* | *yaḳına*] B_1 *baḳma* C_9 *yaḳma* || 5206 A_{18}'de bu beyit 5207'den sonra geliyor | *otunḳa*] A_{18} *oyun-ḳa* | *ḳılıḳtın ... er*] B_2 *ḳılıḳ-dın ... ḳr* C_{10} *ḳılıḳ-dın ...* || 5207 A_{17}'de bu beyit 5206'dan önce geliyor | *yavuz nerğ*] A_{17} *yavuz-luḳ* || 5208 *erejke avınma*] A_{19} *erinc-ke avan-ma* B_1 *erejke* (satır altında *dünye*.) ... | *anğar ... keçig*] A_{10} *anggar ...* C_{12} *... kiçig* ||

5209 ḳılıḳın̄g köni tut ḳılınçın̄g silig
ulḳuş bolsu yolçın̄g kin̄geşçin̄g bilig

5210 kön̄gül til köni tut kör erdem uluġ
özün̄gni unıtma yan̄gılma yoluġ

5211 kötürme kön̄gül sen küv̇ezlenmegil
er at sü telim tip kögüz kermegil

5212 neçe kür kögüzlüg küv̇enür erig
ölüm yirke kömdi eşüdi yirig

5213 yime yaḳşı aymış biliglig beḍük
biliglig sözi tutsa tuşlar keḍ ök

C311 5214 ḫazinęm öküş tip küv̇enme nen̄gin
ḫaşęm sü telim tip kötürme egin

5215 küçin̄ge küv̇enip kögüz kergüçi
yorıtmadı bir çıbunḳa alın

5216 buşı bolma işte sen öv̇ke yıġın
ḳalı kelse öv̇ken̄g özün̄g l̤ıl ağın

5217 iv̇e işleme iş męgęr din işi
iv̇ek işte asġın bulumaz kişi

5218 açıġ birgü erse iv̇it terk tegür
ḳının berge ursa amulluḳ öḍür

5219 iv̇ek ḳurġu bolma ḳılınçın sözün
seringil seringen atanur tüzün

B376 5220 aḳı bol buḍunḳa üle nen̄g yitür
saran bolsa begler atın artatur

5221 irig sözlemegü özüg tutġu berk
irig sözke tumlır kişi kön̄gli terk

5222 süçig sözle barça kişike tilin
açuḳ tut yüzün̄gni yaruḷ tut alın

5209 *bolsu ... kin̄geşçin̄g*] A_{20} *yol-çung ędgil kengeş-çing* C_{13} *b. yolçı(n)g kingeşing* || 5210 *unıtma*] A_{21} *unudm-a* || 5211 *er ... tip*] A_{22} *ęr a. sụụ t. tep* B_7 *ęr at süm* (satır altında *malım köp tip*) ... || 5212 *neçe ... erig*] A_{23} *acun körgü köz-lüg kụvenür* (düzeltilmiş, UH: *ḳụ.* yazılmış) *ę.* | *yirke ... yirig*] A_2 *yer-ke ... ę. tirig* B_8 ve C_{16} *yirke ... yirig* || 5213 *yime yaḳşı*] A_{24} *ęti y.* B_9 *yime* (*y-* yerine *n-* ile) *yaḳşı* C_{17} *yime* (noktasız) *yaḷışı* | *sözi ... ök*] A_{24} *söz-in t. teşlür kedük* B_9 ... *kędük* C_{17} ... *tuşa kęd ök* | Dörtlük, A'da ayrıca işaret edilmemiş; B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *şi'r* sözüyle ayırt edilmiştir || 5214 *ḫazinęm ... nen̄gin*] A_{25} *ḫasin-e ọ. tep kụvenm-e ne(n)gin* C_2 ... *tip* (satır üstünde sonradan yazılmış) ... | *tip*] A_{25} *tep* || 5215 *küvenip ... kergüçi*] A_{26} *kụvenip* ... B_{11} ...

5209 Tavrın doğru, hareketin temiz olsun;
yoldaşın akıl, danışmanın bilgi olsun.

5210 Gönlünü ve dilini doğru, erdemiyse yüksek tut;
gaflete dalma, yolunu şaşırma

5211 Alçakgönüllü ol, gururlanma;
"hizmetkarlarım ve askerlerim çok" diye kibirlenme.

5212 Nice cesur, mağrur ve kibirli kişiyi
ölüm yere gömdü ve üstlerini toprakla örttü.

5213 Bilgili büyük insan da iyi söylemiş;
bilgili sözünü tutan her yerde iyilikle karşılaşır.

5214 "Hazinem çok" diye bu mala güvenme;
"hizmetkârlarım ve askerlerim çok" diye gururlanma.

5215 Gücüne güvenerek kibirlenen kişi,
bir sineğe bile çare bulamadı.

5216 Bir işle uğraşırken hiddetlenme, öfkeni engelle;
eğer gazaba gelirsen, dilsizmiş gibi hareket et.

5217 Din işinden başka işte acele etme;
insan acele işin faydasını görmez.

5218 İhsanda bulunurken acele et ve çabuk ver;
cezalandırmak ve dayak atmakta ihtiyatlı davran.

5219 Harekette aceleci ve sözde zevzek olma,
sabırlı ol; sabırlı olana halim derler.

5220 Cömert ol, halka mal dağıt ve yedir;
beyler cimri olursa, adları kötüye çıkar.

5221 Beyler haşin söz söylememeli, kendilerine hâkim olmalı;
haşin söz insanların gönlünü çabuk soğutur.

5222 Herkese tatlı söz söyle,
yüzünü açık ve alnını parlak tut.

---

kẹrgüçi C_3 ... *kirgüçi* | *yoıtumadı* ... *alın*| A_{26} *yor-ı tur-matı b. çigün-ke a.* B_{11} ... *alın* (*a-*?, dikkat) || 5216 *övke yığın*] A_{27} *ḉvke yaġın* B_{12} *işke y.* C_4 *ǫvke yığın* | *övkeng*] A_{27} *ḉvkeng* C_4 *ǫvkeng* || 5217 *ive*] A_{28} *ḉv-e* C_5 *ivek* | *ivek* ... *bulumaz*| A_{28} *ḉvek i. asġ-ı bilümez* B_{13} ... *bıılumas* || 5218 *açığ* ... *ivit*] A_{29} *a. bergü bolz-a ḉv-e* B_{14} *açığ* (satır altında *ḫil ḉıt*) ... C_6 ... *bolsa ivip* | *berge* ... *amulluḳ*] A_{29} *berge ẹrz-e a.* B_{14} *berge urma amul-luḳ* (satır altında *aḫeste.*) C_6 *birge* ... || 5219 *ivek*] A_{30} *ḉvek* | *seringil seringen*] A_{30} *s. serin-se* C_7 *siringil sirinse* || 5220 *yitür*] A_{31} *yedür* || 5221 *irig* ... *köngli*] A_{32} *sụçig* ... C_9 ... *köngli* (*k-* çizgisi yok) || 5222 *süçig*] A_{33} *sụçüg* ||

5223 buḍunda talu sen talu tut ḳılıḳ
köŋ̃gül til köni tut köni tut yorıḳ

A148 5224 ḳara eḍgü bolsa anıŋ̃ eḍgüsi
özin̄ge bolur ay buḍun belgüsi

5225 ḳalı eḍgü tutsa bu begler ḳılınç
ḳamuġ eḍgü ilke bolur miŋ̃ seviŋç

5226 apaŋ̃ bolsa begler ḳılınçı isiz
isizler küçeyür buzar eḍgü iz

5227 isiz bolma atıŋ̃ isiz ḳılmaġıl
isizlerni ḳısġıl bolu birmegil

5228 isizlik aġu ol yime bu aġu
aġu yigli bolmaz tiriglik yigü

5229 ulḳuşluġ kim erse anı tut yaḳın
biliglig sözin tut küḍezgil ḥaḳın

C312 5230 bütün çın köni eḍgü atlıġ kişig
özüŋ̃ke yalḳın tut arı̄gar bir işig

5231 bu alçı ajun ḳıllḳı irsel yayıġ
usal bolma salḳlan yolı keḍ tayıġ

5232 bezenip kör itnip köŋ̃gülüg alır
köŋ̃gül birdiŋ̃ erse yüz eṽrer barır

5233 ölümüg unıtma salḳınç ḳısġa tut
ölürnke basıḳma aya ilçi ḳut

5234 uḍıma bu ġaflet bile ay ilig
esürme bu beglik bile ay silig

B377 5235 bu künki erejke aṽınma saḳın
yarınḳı erejig tile keḍ balḳın

5236 seviŋçi uzun ol ereji öküş
erej bolsa mundaġ kerek bolsa tuş

5237 erej eḍgü ḳolsa yorı eḍgü bol
öküş niʿmet içre yorı meŋ̃gü bol

5223 *buḍunda ... tut*] A_{34} ... *sen* ... B_4 ... *ḳut* C_{11} *budun-ḳa talu se*" *talu t.* | *köŋ̃gül ... tut*] A_{34} ... *kọni-gil* C_{11} *köni tut köngül til k. t.* || **5224** *ay*] A_1 *ke* || **5225** *tutsa*] C_{13} *bolsa* | *eḍgü ... miŋ̃*] A_2 *il-ke ẹdgü* ... B_6 ... *ming* (*-i-* yerine *-n-* ile) C_{13} *il-ke edgü b. mẹning* (noktasız) || **5226** *apaŋ̃ ... isiz*] A_3 *apang* (satır altında AH: *egẹr*) ... *ẹ-siz* | *isizler ... buzar*] A_3 *ẹsiz-ler ... busar* B_7 ... *yüçler* || **5227** *isiz ... isiz*] A_4 *ẹ-siz ... ẹsiz* | *isizlerni ... birmegil*] A_4 *ẹ-siz-ler-ni ḳız-ġıl yolu barmaġıl* C_{15} ... *bolu* (*b-* alt alta iki nokta) *b.* || **5228** *isizlik ... yime*] A_5 *ẹ-siz-lik ... yem-e* C_{16} ... *yı̄me* | *yigli ... yigü*] A_5 *yegli bilmez t. yegü* B_9 *y. bolmas* ... C_{16} ... *yı̄gü* || **5229** *sözin*] B_{10} ve A_{17} *sözi* || **5230** *köni*] B_{11} ve C_1 *kişi* |

5223 Sen halkın seçkinisin, hareketin de seçkin olsun;
düşüncen ve sözün dürüst ve doğru olsun.

5224 Ey halkın göz diktiği, kara halk iyi olursa,
onun iyiliği ancak kendisinedir.

5225 Eğer bu beyler iyi hareket ederlerse,
bütün memleket bin türlü sevinçle dolar.

5226 Beyler kötü hareket ederlerse,
kötüler kuvvetlenir ve iyi ananeleri bozarlar.

5227 Kötü olma, adını kötüye çıkarma; kötüleri zapt ve rapt
altında bulundur, onlara müsamaha gösterme.

5228 Kötülük zehirdir, o zehiri yeme;
zehir yiyenin hayatı mahvolur.

5229 Akıllı kişileri kendine yakın tut;
bilgilinin sözüne göre hareket et, onun hakkını gözet.

5230 Bütün dürüst, doğru ve iyilikle şöhret kazanmış
kişileri kendine yakın tut ve işi onlara ver.

5231 Bu aldatıcı dünyanın hareketi vefasız ve dönektir;
gafil olma, dikkat et, yolu çok kaygandır.

5232 O bezenip süslenerek gönlünü alır;
gönül verince de senden yüz çevirir gider.

5233 Ölümü unutma, uzun emeller besleme,
ölünün baskınına uğrama, ey devletli hükümdar.

5234 Ey hükümdar, bu gaflet uykusuna dalma;
ey temiz kalpli, bu beylik seni sarhoş etmesin.

5235 Bugünkü huzura aldanma, sakın
ve iyice düşün, yarınki huzura bakın.

5236 Onun sevinci uzun sürer ve huzuru boldur;
huzur olunca böyle olmalıdır.

5237 Huzur ve iyilik istersen, yürü, iyi ol;
bol nimet içinde ebedi hayat sür.

---

bir işig] A_7 *ber eşig* || 5231 *ajun ... yayıġ*] A_8 *acun ḳ. ẹr-sel bayıġ* C_2 ... *irsel y.* | *tayıġ*] B_{12} *yatıġ* (*y-* noktasız) C_2 *yạtıġ* (*y-* noktasız) || 5232 *itnip kõñgülüg*] A_9 *ẹdlür ḳọngülüng* | *birdiñ ... evrer*] A_9 *berding ... ẹvrür* || 5233 *unıtma*] A_{10} *unudm-a* || 5234 *ilig*] A_{11} *ẹlig* | *esürme*] A_{11} *ọsürm-e* || 5235 *erejke*] A_{12} *ẹric-ke* | *erejig ... bakın*] A_{12} *ẹr-i-cing ... salın* C_6 ... *bạkın* (*b-* noktasız) || 5236 *sevinçi ... öküş*] A_{13} *ẹrici ọkūş ol sevünç-lig acun* C_7 *sẹvïnçi ...* | *erej ... tuş*] A_{13} *ẹric b. andaġ k. ay tụsün* B_2 ... *tuş* (*t-* noktasız) ||

5238 negü tir eşitgil bilig bulmış er
bilig birle ilde aġır bolmış er

5239 bayat birse ʿizzin yoḳ ol ġayeṭi
öküş raḥmeṭ içre özüñg raḥaṭi

5240 ḳalı öz kürese uçuzluḳ anuḳ
uçuzluḳ ḳıyınḳa kimiñg ṭalḳaṭi

5241 ay ilig otaçı sanı sen bu kün
buḍun barça iglig sañga muñgluġun

5242 ḳayusı kötürmiş bolur küç irinç
ḳayusı çıġaylıḳ bile yir saḳınç

5243 ḳayu aç ḳayusı yalınmış bolur
ḳayu ḳaḍġu birle ulınmış bolur

5244 seniñgde turur kör bularnıñg emi
otaġıl daru birle bolġıl ḳamı

5245 ḳalı ḳılmasa sen emi ya otı
buḍunḳa bolur sen tiriglik yutı

C313 5246 seniñgdin ayıtġay yarın bir bayat
cevabın anutġıl özüñgke beṛat

5247 tiriglik keçer terk bu beglik ḳalur
kereklig sañga eḍgü atıñg turur

5248 tarıġlaġ turur bu ajun ay ilig
negü ekse anda alır bu elig

5249 yorı eḍgülük ḳıl ekin eḍgülük
sañga eḍgü bolġay açu meñgülük

B378 5250 negü tir eşitgil bügü ilçi beg
bu beglik işini bilir yolçı beg

5251 aya beg boluġlı buḍunḳa uluġ
köñgül til kiçig tut özüñgke yuluġ

5252 aya baş boluġlı ay üsteñg elig
ḳamuġ işke aşnu sen işlet bilig

5237 *erej*] A_{14} *ẹrïc* | *niʿmẹt ... meñgü*] A_{14} *maʿmet i. ọsüng m.* B_3 ve C_8 ... *mẹnggü* || 5238 *negü ... er*] A_{15} *n. ter ... tolmış ẹr* B_4 *nigü ... bilmiş ẹr* C_9 *nigü ... bụlmış er* | *er*] A_{15} ve B_4 *ẹr* | Dörtlük, A'da ayrıca işaret edilmemiş; B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *şiʿr* sözüyle ayırt edilmiştir || 5239 *birse ʿizzin*] A_{16} *berz-e ʿiz-si* C_{11} ... *ʿizzi* || 5240 *uçuzluḳ ... kimiñg*] A_{17} *u. ḳadın-ḳa k.* B_6 *u. ḳınḳa* (-ı-?) *k.* C_{12} *u. ḳını-ḳa k.* || 5241 *otaçı ... sen*] A_{18} *oda-çı* (satır altında AH: *ṭabib*) ... C_{13} ... *se*^{n} || 5242 *bolur ... irinç*] A_{19} ... *ẹrinç* B_8 *bu kör* | *yir*] A_{19} *yer* || 5243 *yalınmış*] A_{20} *yalng-mış* | *ulınmış*] A_{20} *ulan-mış* || 5244 *bularnıñg*] A_{21} *buu nengl-er* | *daru*] A_{21} *toru* || 5245 *emi ... otı*] B_{11} *otı ya emi* ||

5238 Bilgi elde eden ve bilgiyle memlekette
hürmet kazanmış olan insan ne der, dinle.

5239 Tanrı izzet verirse, bunun sonu yoktur;
bol rahmet içinde rahat yaşarsın.

5240 Eğer ondan kaçarsan, zillet hazırdır;
zilletin azabına kim tahammül edebilir.

5241 Ey hükümdar, sen bugün bir otacısın,
halkın ise sana muhtaç olmanın hastasıdır.

5242 Bazısı darlığa düşmüştür ve bedbahttır;
bir kısmı da fakirlik ıstırabı içindedir.

5243 Bazısı aç, bazısı da çıplaktır;
bazısı da endişe içinde kıvranır.

5244 Bütün bunların devası sendedir;
sen onların hekimi ol, ilaç ver, tedavi et.

5245 Eğer sen bunlara ilaç vererek tedavi etmezsen,
halk için bir hayat felaketi olursun.

5246 Tanrı bunu yarın sana sorar;
orada kendini kurtaracak cevabı hazırla.

5247 Hayat çabuk geçer, bu beylik kalır;
sana gerekli olan iyi adındır.

5248 Ey hükümdar, bu dünya tarladır;
bu el buraya ne ekerse, orada onu biçer.

5249 Yürü, iyilik yap iyilik ek;
bunda sen ebedi iyilik bulursun.

5250 Memleket idare eden hakîm bey ve
bu idare işinde yol gösteren bey ne der, dinle.

5251 Ey halkın büyüğü olan hükümdar,
kendine fidye olarak tevazu ve tatlı dil kullan.

5252 Ey memleketin başı, ey iktidar sahibi,
sen her şeyi önce bilgiyi uygula.

5246 *ayuġay yarın*] A_{23} *a. barın* B_{12} ve C_1 *ayuġa y.* | *cevabın ... bḳrat*] A_{23} *cuvabı a. til-e ętgü at* B_{12} ve C_1 *cevabı ...* ‖ 5247 *sanga*] A_{24} *sangga* ‖ 5248 *ajun*] A_{25} *acun* | *negü ... bu*] A_{25} *n. alz-a a. alur* B_{1-4} ve C_3 *nigü ...* ‖ 5249 *ekin eḍgülük*] A_{26} *yılın ę.* C_4 *e. edgülük* (-g- çizgisi yok) | *bolġay ... menggülük*] A_{26} *b. oçu m.* B_{15} ve C_4 *bolġa a. męnggülük* ‖ 5250 *negü ... bügü*] A_{27} *n. ter ę. begü* B_1 ve C_5 *nigü ...* | *işini*] A_{27} *iş-in-tin* C_5 *içinde* ‖ 5252 *üsterig*] A_{29} *ųsdek* B_3 *üstek* | *işke*] A_{29} *iş-tęn* ‖

5253 bilig birle işle ḳamuġ türlüg iş
biligdin kelir ol ḳamuġ körklüg iş

5254 barıġlı turur bu ajun ḳalġusuz
özüñg eḍgülük ḳıl yitip barġusuz

5255 ḳalır dünya aḫır toġuġlı ölür
isiz eḍgü erse kör atı ḳalur

5256 isizke ḳatılma küyürgey isiz
atıñg eḍgü bolsa l.ḳalır eḍgü iz

5257 ay ilig ḳatıġlan ọduġ tur oḍuġ
usayuḳ kişike toḳınur yoḍuġ

5258 bu beglik köki saḳ oḍuġluḳ turur
taḳı bir ajun ḳolsa mundın bulur

A149 5259 usanma usansa bu beglik barır
usayuḳ ikigün ajunda ulır

5260 ḫaṣım ḳılma özke yime tökme ḳan
bu iki yazuḳḳa ulır çıḳsa can

5261 ḫaramḳa ḳatılma küḍez öz ḳatıġ
ḫaram yigli ornı tamu ol batıġ

5262 bağırsalḳ bolun barça yalñguḳ öze
kişi yası ḳolma yorıma aza

C314 5263 bor içme ḥesadḳa ḳatılma yıra
bu iki buzar ḳarşı ordu tura

5264 ölümke toġar bu toġuġlı kişi
atın iz ḳoḍur bu ölügli kişi

B379 5265 tutamça tiriglik tüker allḳınur
isiz eḍgü erse kör atı ḳalur

5266 aẏınç birle ögrir bu dünya sini
usanma uḍıtmasu ġaflet küni

5267 bu ġaflet turur kör uḍıtur kişig
uḍıġlı kişi ḳoḍtı yumġı işig

5268 bu ġaflet yoḳ erse kişike ḳamuġ
ḥirişte. bolup ḳılġay erdi tapuġ

5253 *kelir ... körklüg*] A_{30} *kelür ... turlüg* ‖ 5254 *bu ... ḳalġusuz*] A_{31} *bun acun ḳalġ-u söz | yitip*] A_{31} *ıdıp* B_5 *yitip* (*yi-* noktasız) ‖ 5255 *ḳalur*] A_{32} ve B_6 *ḳalır | isiz*] A_{32} *ẹsiz* ‖ 5256 *isizke ... isiz*] A_{33} *ẹsiz-ke ... ẹsiz* B_7 ve C_{11} *... küyürge i. | ḳalır*] A_{33} *ḳalur* ‖ 5257 *ilig*] A_{34} *ẹlig | usayuḳ ... yoḍuġ*] A_{34} *öz-e yoḳ k. toḳur ol boduġ* ‖ 5258 *saḳ oḍuġluḳ*] A_{35} *barça saḳlıḳ | ajun*] A_{35} *acun* ‖ 5259 *usanma ...*

5253 Her türlü işi bilgiyle işle;
her güzel iş bilgiyle meydana gelir.

5254 Bu alem kalacak değil, nasıl olsa gidecektir;
sen kaybolup gitmeyecek bir iyilik yap.

5255 Dünya kalır, doğan nihayet ölür;
insandan kalan ancak iyi veya kötü addır.

5256 Kötüye katılma, kötü seni yakar;
adın iyi olursa senden iyi iz kalır.

5257 Ey hükümdar gayret et, uyanık dur, uyanık;
gafil olan kişiye başkalarının zararı dokunur.

5258 Beyliğin kökü ihtiyatlı olmak ve uyanık durmaktır;
bir dünya daha istersen, onu da bunlarla bulursun.

5259 Gafil olma; gafil olursan bu beylik gider;
gafil insan her iki dünyada bedbaht olur.

5260 Kendine düşman edinme ve kan dökme;
can çıkarken, bu iki günahtan dolayı inler.

5261 Harama el uzatma, kendini iyice gözet;
haram yiyenin yeri cehennemin dibidir.

5262 Bütün insanlara karşı merhametli ol;
başkalarının zararını isteme, yolunu şaşırma.

5263 Şarap içme, fesada katılma, onlardan uzaklaş;
bu ikisi köşk, saray ve kaleleri yıkar.

5264 Her doğan ölmek için doğar,
ölen kişi adıyla bir iz bırakır.

5265 Bu bir tutamlık hayat tükenir, sona erer;
insanın iyi ya da kötü olsun, yalnızca adı kalır.

5266 Bu dünya seni avutarak oyalar;
gafil olma, gaflet seni uyutmasın.

5267 Kişiyi uyutan bu gaflettir;
uyuyan kişi işini gücünü bırakır.

5268 İnsan bu gaflete hiç düşmeseydi,
o melek olur ve yalnızca ibadet ederdi.

---

bu] C_{14} *usanmaġıl usa b.* | *ikigün ajunda*] A_1 *ikegün acun-ta* C_{14} *ikigü* ... || 5261 *yigli ... tamu*] A_3 *yegli* ... B_{12} ve C_{16} ... *tamuġ* || 5262 *yalıŋguḳ*] C_{17} *yaŋgluḳ* || 5264 *atın*] A_6 *atı* || 5265 *isiz*] A_7 *ẹ-siz* (*ẹ-* dikkat) || 5266 *ögrir ... sini*] A_8 ... *seni* C_4 *ögrir* (*-r-* dikkat) ... || 5267 C'de bu beyit yok | *yumġı işig*] A_9 *yum-tı ẹşig* B_3 *yumḳı i.* ||5268 *bu ... erse*] A_{10} *yoḳ ẹrz-e buu ġaflet* ||

5269 iḍi yalḳşı aymış biliglig sözi
uḳa barġıl emdi ay köñgli yazı

5270 ḳamuġ ġaflęt ol bu sevinçin ṭaraḅb
bu ġaflęt bile öz yoḳaḍur ʿaçęb

5271 usanma uḍıtmasu ġaflęt usı
bu ġaflęt usındın küḍezgil ya raḅb

5272 iliñgde yiti tut közüñg ḳulġalḳınñg
tözüke tegürgil baġırsaḳlıḳınñg

5273 sanñga bolġa aḫır bayat aytıġı
bayat aytıġı ol yazuḳluġ aġı

5274 baḳa tur negü tir saḳınuḳ kişi
salḳınuḳ sözin tutsa itlür işi

5275 ay boşlaġ yorıġlı buḍun öktemi
bayat aytıġı bar anutġıl emi

5276 köñgülçe yorıġlı ay teltük müne
ayıtġay seniñgdin bayat bir küne

5277 ay yigli içigli yaṽalıḳ bile
saḳışḳa anunġıl çıḳış yol tile

5278 ayıtġu turur kör bayat barçanı
ḳutulġu yiriñg barmu ḳaçġıl ḳanı

5279 ay ilig ḳılıç berge sinde turur
bu berge ḳıyınlar isizke erür

B380 5280 işizler işizliklerin işmese

5269 Bilgili insan bu sözü çok iyi söylemiş;
ey gönlü açık, şimdi bunu anlamaya çalış.

5270 Sevinç ve neşe hep gaflet eseridir;
bu gaflet ile insan kendisini öyle mahveder ki.

5271 Gafil olma, gaflet uykusu seni uyutmasın;
ey rabbim, beni bu gaflet uykusundan koru.

5272 Memleketinde gözünü ve kulağını keskin tut;
merhametini herkese ulaştır.

5273 Sonunda Tanrı sana bunu soracaktır;
her günahkâr Tanrının sual ağına düşer.

5274 Dikkat et, takva sahibi kişi ne der;
takva sahibinin sözünü tutanların işi yoluna girer.

5275 Ey isyan vadilerinde başıboş dolaşan kişi;
Tanrı bunu senden soracaktır, cevabını hazırla.

5276 Ey kendi arzusuna göre davranan günahkâr ve kusurlu kişi,
bir gün Tanrı bunun hesabını senden soracaktır.

5277 Ey yiyip içmekle hayatını boşuna geçiren,
hesaba hazırlan ve çıkar yol ara.

5278 Tanrı her şeyi soracaktır;
kaçıp kurtulacak yerin var mı, hani.

5279 Ey hükümdar, kılıç ve sopa sendedir;
bu kamçılar, bu cezalar kötüler içindir.

5280 Kötüler kötülüklerini bırakmadıkları sürece

5283 aġırla sen eḍgüg tegür eḍgülük
buḍun eḍgü bolġay tözü ay külüg

5284 oyunḳa aẏınma özüñgni küḍez
erejke seẏinme kününñg ḳaldı az

5285 könilik öze sen turu ḳıl törü
törü birle beglik turur ol örü

5286 küçi yetmişinçe ḳatıġlansu öz
yaẏa ḳılsa ʿuẓri ḳolu tursu öz

5287 negü tir eşitgil buḍun başçısı
törü birle ilde yaḍıġlı küsi

5288 aya beg ḳatıġlan bu ṭaḳạt tenñgi
törü ḳıl buḍunḳa tegürgil onñgı

5289 ḳalı tuşsa ṭaḳṣır yana ʿuẓri ḳol
tilin künde ṭẹvbẹ ḳılınġıl yanñgı

A150 5290 öküş ḳaznaḳ urma sen altun kümüş
negü bulsa birgil ülegil öküş

5291 seniñgde kiḍin ḳalġa tutsa ölüm
oġul ḳız isizlikke bulġay tolum

5292 ḳatıġlan tiriglikte mal aşnu ıḍ
salḳıştın ḳutulġıl muyan özke tıḍ

5293 iḍi yalḳşı aymış buḍunlar begi
buḍunda beḍüki kişide yigi

5294 ay ḳaznaḳ uruġlı ajun begleri
özüñgde kiḍin ḳoḍma ḳaznaḳ yorı

5295 erej aḍnaġu ḳılġa saḳış sanñga
ülüg tegmesü ay uruġluġ ḳarı

B381 5296 aya bay boluġlı buḍunda talu
C316 ḳolḳuz ḳıl bu baylıḳ muyan al tolu

5283 *buḍun ... ay*] A_{25} *ṭorū ẹtgū bolġay budun-ḳa* || 5284 *aẏınma*] A_{26} *ḳadılm-a* | *erejke seẏinme*] A_{26} *ẹric-ke aẏın-m-a* C_4 *e. sẹẏünme* || 5285 *sen ... törü*] C_5 *ḳıl törü sẹn turu* (?) | *ol*] C_5 *il* || 5286 *küçi yetmişinçe*] A_{28} *ḳuçıng yedmiş-i-çe* B_6 *küçıng y.* | *yaẏa ... tursu*] A_{28} *taḳ-ı ḳalz-a ʿusr-i ḳ. turz-a* || 5287 *negü tir*] A_{29} *n. ter* B_7 ve C_7 *nigü t.* | *ilde*] A_{29} *illke* | Dörtlük, A'da ayrıca işaret edilmemiş; B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *şi'r* sözüyle ayırt edilmiştir || 5289 *yana*] A_{31} *anng* | *künde ... ḳılınġıl*] A_{31} *... yangı ḳıl* B_9 *tẹgmede t. ḳalġıl* || 5290 *ḳaznaḳ*] A_1 *ḳasnaḳ* (satır altında UH: *ḥasin-e*) | *negü ... öküş*] A_1 *n. bulmış-ıng ḥalḳ-ḳa ḳalġıl ụlüş* B_{10} ve C_{11} *nigü ...* || 5291 *seniñgde ... ḳalġa*] A_2 *sening-tin kedin ḳ.* C_{12} *sẹning-de*" *ḳalġlı ma* | *isizlikke bulġay*] A_2 *ẹ-silz-lik-ke bulġ-a* C_{12} *i. tolġa* || 5292 *tiriglikte*] B_{12} *tiriglikde* | *saḳıştın*] A_3 *saḳış-tan* B_{12} *saḳışdın* C_{13} *saḳış-ta*" | A_4'te 5292'den sonra daha şu beyit gelmektedir:

5283 Sen iyiye kıymet ver, ona her türlü iyiliği yap;
ey namdar, böylece bütün halk iyi olur.

5284 Oyunla oyalanma, kendini koru;
rahata güvenme, günün az kalmıştır.

5285 Sen her vakit doğrulukla hüküm ver;
beylik kanunla ayakta durur.

5286 İnsan gücü yettiğince gayret göstermeli,
ihmal ettikleri için de her vakit Tanrıdan af dilemeli.

5287 Dinle, halkın başında bulunan,
kanunla memlekete şöhretini yayan insan ne der.

5288 Ey bey, gücün yettiğince kanunu uygula
ve halkın hakkını vermeye çalış.

5289 Eğer kusur edersen, Tanrıdan affını dile
ve her gün tekrar tekrar tövbe et.

5290 Çok altın gümüş toplayıp hazine yapma;
ne bulursan ver, bol bol dağıt.

5291 Ölüm yakalarsa bu mal geride kalacak,
oğul kız onu kötü yollarda sarf edecektir.

5292 Malını kendinden önce, henüz hayattayken göndermeye
gayret et; o baş belasından kurtul, yerine sevap kazan.

5293 Halkın beyi, halkın büyüğü ve insanların
iyisi çok yerinde söylemiştir.

5294 Ey hazine toplayan dünya beyi,
yürü, kendinden sonra hazine bırakma.

5295 Huzuru başkası sürüp derdi
sana kısmet olmasın, ey asil ihtiyar.

5296 Ey zengin ve halkın seçkini,
bu serveti dağıt, bol bol sevap al.

---

kim ẹrz-e ḳodup barz-a baġ-ı yer-i
asıġ ḳılmaz anda sıġıt ụn ur-ı

5293 *iḍi ... begi*] A_5 *ẹti y. a. bilig-lig begü* B_{13} *iḍli ...* C_{14} *i. yaḫşı ...* | *buḍunda ... yigi*] A_5 *bilig-lig söz-i-ni umış-ça ọgū* B_{13} *... ögi* C_{14} *... yẹgi* (*-ẹ-* harekeli) | Dörtlük, B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *şi'r* sözüyle ayırt edilmiş; A'da dörtlük şeklinde değildir || 5294 *ay ... ajun*] A_6 *buu ḳasnalı u. acun* || *özūñde ... yorı*] A_6 *ọsüng-te kedin ...* B_{14} *... yorı* (*y-* noktasız) C_{16} *özūñ-de" ...* || 5295 *erej ... sanga*] A_7 *ẹrinc ... sangga* | *ūlūg ... ḳarı*] A_7 *asıġ ḳılmaz ọlunūp yarın ay tongga* || 5296 A_{10}'da bu beyit 5297'den sonra geliyor | *buḍunda*] A_{10} *budun-ḳa* | *ḳoḳuz ... tolu*] A_{10} *ḳoḳur ḳıl buu ... nolu* (*n-* noktalı) B_1 *ḳoḳuz* (*-z* noktasız) ... C_1 *ḳoḳuzġıl ...* ||

5297 veḍasız ajunḳa kөŋgül bamaġıl
cẹḍa ḳılġa aḫır bolu birmegil

5298 aya beg boluġlı buḍunda burun
burun ıḍ bu beglik sen itgil orun

5299 közi suḳ ay artuḳ uzun saḳnur er
ölüm tutmaz erken barıŋ barça bir

5300 ölüm tutsa aḫır bu neŋ asġı yoḳ
turu ḳalġa malıŋ saŋga tatġı yoḳ

5301 aş az yi ay ilig öküş ḳıl tapuġ
söz az sözle örgen sen erdem ḳamuġ

5302 çıġay tul yẹtimig baḳa tur körü
bularıġ küḍezse bolur çın törü

5303 uşaḳçı kişig ḳılma özke yaḳın
ozunçıġ özüŋdin yıraḳ tut saḳın

5304 bu yaŋlıġ kişi ol kişi yaslıġı
kişi yaslıġın sen yaġı bil yaġı

5305 kişi suḳıŋga birme ilde elig
sizik tutma buzġay itilmiş ilig

5306 ḳatıġlan özüŋni tamudın yırat
ḳamuġ eḍgülük ḳıl küḍezgey bayat

5307 bu künki künüŋde yarınḳı künüŋ
barı eḍgü bolsun yarınḳı tünüŋ

5308 iḍi yaḳşı aymış biliglig tüzün
bitimiş bu ḳılġu işiŋni sözün

5309 bu künke yarın bar ayıtġu küni
yarınḳa saḳınsa yorıġıl köni

5310 usanma oḍuġ tur uḍıma oḍun
uḍır köz oḍuġ tut unıt bu unı

5297 A_8'de bu beyit 5295'ten sonra geliyor | *ajunḳa*] A_8 *acun-ḳa* | *ḳılġa ... birmegil*] A_8 *ḳılz-a ... bar-maġıl* B_2 *... tolu tirmegil* (*t-* noktasız) C_2 *... birmegil* (*b-* noktasız) | A_9'da 5297'den sonra şu beyit gelmektedir (herhalde karıştırılmış olmalı, krş. beyit 5298) :

ay-a beg boluġ-lı budun-ḳa uluġ
barın ıt buu yering ọsüng-ke yuluġ

5298 A_{11}'de bu beyit 5296'dan sonra geliyor | *buḍunda*] A_{11} *budın-ḳa* C_3 *budun-da*" | *itgil*] A_{11} *ẹdgil* || 5299 *uzun ... er*] A_{12} *acun s. ẹr* B_4 *... ẹr* | *tutmaz ... bir*] A_{12} *tıdmış ... ber* B_4 *tutmas ...* || 5300 *bu neŋ*] A_{13} *munung* || 5301 *yi*] A_{14} *ye* (satır altında UH: *y-e*) C_6 *yī* || 5302 *baḳa tur*] A_{15} *ḳọrü al* || 5303 *ozunçıġ özüŋdin*] A_{16} *ọsü-çig ọ.* B_8 *özüngde kiçigni* C_8 *uzun çın* (*-ç-* noktasız) *özünd-de*" || 5304 *kişi yaslıġı*] A_{17} *buu yaz-lı-hḳ-ı* B_9 *k. yaslıġı* (satır altında *yạmạnı*) || 5305 *suḳıŋga*

5297 Vefasız dünyaya gönül bağlama, ona uyma,
sonunda o sana cefa edecektir.

5298 Ey halkın ileri geleni olan bey, bu beyliği
önceden bırak ve kendine bir yer hazırla.

5299 Ey açgözlü ve tamahkâr insan, henüz
ölüm yakalamadan neyin varsa hepsini ver.

5300 Sonunda ölüm yakalayınca bu malın faydası yoktur;
malın geri kalacak ve artık onun zevkini süremeyeceksin.

5301 Ey hükümdar, az ye, çok ibadet kıl;
bütün erdemleri bil, fakat sözü az söyle.

5302 Yoksul, dul ve yetimleri kolla;
bunları korumak kanunu doğru uygulamaktır.

5303 Dedikoducu kişiyi kendine yakın tutma;
iftiracıyı kendinden uzaklaştır, ondan sakın.

5304 İnsanların zararlısı böyle kişilerdir;
zararlı kişileri sen daima kendine düşman bil.

5305 Açgözlü kişiye memlekette mevki verme;
onun memleket düzenini bozacağına şüphe etme.

5306 Gayret et, kendini cehennemden uzaklaştır;
daima iyilik yap, Tanrı seni korur

5307 Yarınki günün ve gecen bugünkü
gününden daha iyi olsun.

5308 Bilgili ve yumuşak huylu insan çok iyi
söylemiş ve yapacağın işi yazıyla saptamıştır.

5309 Bugün için yarın bir hesap günü vardır;
yarını düşünerek doğru hareket et.

5310 Gafil olma, uyanık ol, uyuma uyan;
uyuyan gözü uyanık tut, bu uykuyu bırak.

---

elig] A_{18} *sulṭın-a berm-e i. ilig* B_{10} ... *ilig* | *sizilk* ... *itilmiş*] A_{18} *sesilk t. busġ-a ẹdilmiş* B_{10} ve C_{10} ... *buzġa* ... || 5306 *tamudın*] B_{11} ve C_{11} *tạmuġdın* | *kūḍezgey*] A_{19} *kụḍez-ge* B_{11} *kūḍezgen* C_{11} *kūdezge* || 5307 *bu* ... *kūnüñg*] A_{20} *bụkün-ki kụnü(n)g-te y. kụnü(n)g* C_{12} ... *kününg-de*" ... | *barı* ... *yarınḷı*] A_{20} *bar-ı ẹ. bolz-u keligli* B_{12} *barı* ... C_{12} *bạru e. bolsu y.* || 5308 *iḍi yaḫşı*] A_{21} *ẹti y.* B_{13} *iḍi yaḫşı* C_{13} *idi yaḫşı* | *bitimiş* ... *sözün*] A_{21} *tuduz-mış sanga ḳılġu işing soṣün* B_{13} *bịtinmiş* (?, *bitimiş*?) ... *özün* C_{13} *bịtimiş* ... | Dörtlük, A'da ayrıca işaret edilmemiş; C'de ayrı satırda *şi'r* sözüyle ayırt edilmiştir. B'de bu dörtlük yok || 5309 B'de bu beyit yok | *bu* ... *ayıtġu*] A_{22} *bụkün-ke y. barġu ayıt ḳıṭı* | *yorıġıl*] A_{22} *yụrıgil* || 5310 B'de bu beyit yok | *unıt bu*] A_{23} *udut-su* C_{16} *unıtsu* (dikkat, düzeltilmiş?) ||

5311 bu din dalı dünya dalı ḳarşı ol
yaġuşmaz ikigün yolı yarşı ol

5312 bu din dünya birle birikmeki sarp
ḳavuşmaz ikigün munı bilse tap

B382 5313 birisi yaġusa birisi tezer
C317 iki birle tutsa kişi yol azar

5314 tüpi yil turur dünya yaġmur sanı
kelir çoġlayur az öçer terk üni

5315 kelir ḳut ḳapuġda ḳalın yumdarur
köŋül basa yumġıġ aḍınḳa birür

5316 bayudum tise sen çıġay bolġu bir
aġır men tise sen uçuz ḳılġa yir

5317 ajun tolḳluḳı barça açlıḳ turur
ereji sevinçi kör emgek erür

5318 ay ilig bu neḍsiŋ yaġıla ḳatıġ
tilekini birıne yitürme tatıġ

5319 ḳamuġda isizrek yaġı bu turur
muŋgar eḍgü ḳılsa bu isiz ḳılur

5320 veḍa ḳılsa yandru yanutı ceḍa
ceḍa lḳılsa ötrü ḳılur bu veḍa

5321 bu neḍsiŋ uçuzla aġır bolġa can
bilig beg bolup kör uḳuş bolġa ḫan

A151 5322 bu dünya yaġı ol bu neḍsiŋ yaġı
bu iki yaġınıŋ yaḍıġlıġ aġı

5323 bu ḳutḳa küvenip kötürme köŋül
ınanma tiriglikke artuḳ töŋül

5324 beḍüklük uluġluḳ bu keçgü turur
bu devlet otı barça öçgü turur

5325 negü tir eşitgil ay aşlı beḍük
bağırsaḳ sözi tutsa asġı keḍ ök

5311 *yaġuşmaz ... yarşı*] $A_{2\text{-}1}$ *yaġuş-mış ikegü y. yalḳşı* B_{14} *yaġuşmas ...* C_{17} *... yarşı* (*y-* yerine *b-* ile?) || 5312 *ḳavuşmaz ikigün*] A_{25} *yaġış-maz ikegü* B_{15} *lḳavuşmas ...* || 5313 *yaġusa*] | A_{26} *yavuz-a* || 5314 *yil ... yaġmur*] A_{27} *yel ... yamġur* B_2 *yil ...* | *kelir ... öçer*] A_{27} *kelür ... az* (*az*'dan önce *terk* sözü yazılmış, sonra üzerinden çizilmiş) *keçer* B_2 *... terk öçer* || 5315 *ḳapuġda ... yumdarur*] A_{28} *tapuġ-ta lı. yum-turur* C_3 *ḳapuġlıa ...* | *yumġıġ ... birür*] A_{28} *yumḳ-ı a. bertür* B_3 ve C_3 *yumlıġ ...* || 5316 *tise ... bir*] A_{29} *tez-e ... bar* B_4 *... bir* (*b-* noktasız) C_4 *... tir* (*-i-* noktasız) | *tise ... yir*] A_{29} *tez-e ... bolġu bar* B_4 *... yir* (*y-* noktasına dikkat) C_4 *... bir* || 5317 *ajun ... barça*] A_{30} *acun t. körz-e* | *ereji*

5311 Din dalı ile dünya dalı birbirine karşıdır;
ikisi birbirine yakışmaz, bunların yolu birbirini keser.

5312 Dinin dünyayla birleştirilmesi güçtür;
bu ikisi bir araya gelmez, bunu bilmek yeterlidir.

5313 Biri yaklaşırsa diğeri kaçar;
ikisini birlikte tutmak isteyen kişi yolunu şaşırır.

5314 Dünyayı fırtına ve yağmur bil;
gelir ve gürler, fakat çabuk sükün bulur.

5315 Mutluluk gelir, kapıda bir kalabalık toplanır;
ona gönül bağlarsan hepsini başkasına verir.

5316 "Zenginleştim" derken bir gün fakir oluverirsin;
"itibarlıyım" derken toprak seni zelil ediverir.

5317 Dünya tokluğu hep açlıktan ibarettir;
onun huzuru, sevinci hep zahmettir.

5318 Ey hükümdar, bu nefsine kuvvetle karşı koy;
onun arzusunu yerine getirip ona zevk sürdürme.

5319 En kötü düşmanın budur;
sen ona iyilik yaparsan o sana kötülük eder.

5320 Vefalı olursan, karşılığında sana cefa eder;
ona cefa edersen vefakârlık gösterir

5321 Bu nefsine değer verme, canın aziz olur;
bilgi bey olup akıl hanlık eder.

5322 Bu dünya bir düşmandır, nefsin ise başka bir düşman;
bu iki düşmanın tuzağı her yerde hazırdır.

5323 Bu mutluluğa güvenme, alçakgönüllü ol;
hayata pek inanma, ondan elini çek.

5324 Büyüklük ve ululuk, bunlar geçicidir;
bu devlet ateşi bir gün söner.

5325 Aslı büyük olan ne der, dinle;
sana acıyanın sözünü tutarsan çok fayda görürsün.

---

sevinçi] A_{30} *erici* ... C_5 *e. sevünçi* ‖ 5318 *ilig*] A_{31} *elig* | *birme yitürme*] A_{31} *berm-e tadurm-a* ‖ 5319 *kamuğda ... bu*] A_{32} *kamuğ-tın e-siz-rek y. buu* C_7 *kamuğ-da*^{n} ... | *isiz*] A_{32} *e-siz* ‖ 5321 *bu ... uçuzla*] A_{34} *uçuz-la buu nefsing* C_9 *bu* (sayfa kenarında yazılmış) ... | *bilig ... han*] A_{34} *bilig-lig bolup buu ulus ...* ‖ 5322 *yağınığ ağı*] A_1 *y. yadığh a.* C_1 *yağıng-nı ...* ‖ 5323 *tiriglikke*] A_2 *tirig-lik* ‖ 5324 *bu*] A_3 *m-a* ‖ 5325 *negü tir*] A_4 *n. ter* B_{13} ve C_{13} *nigü t.* | *asgı ... ök*] A_4 *asl-ı kedük* C_{13} *a. kedük* | Dörtlük, A'da ayrıca işaret edilmemiş; B'de çizgiler, C'de ayrı satırda *şi'r* sözüyle ayırt edilmiştir ‖

5326 bu beglik bile sen kötürme egin
kögüz kerme artuḳ özüñgni saḳın

5327 yirindi ajunuḡ süründike ḳoḍ
bayat birge anda tü niʿmeṭ yigin

B383 5328 ay ilig keḍ öḍrüm tile üç kişig
anıñgda basa bir bu üçke işig

C318 5329 bularda biri ḳażı yinçge arıġ
saḳınuḳ kerek tegse ḫalḳḳa asıġ

5330 ikinçi ḫalifeṭ kerek çın bütün
buḍun bulsa inçlik tirilse ḳutun

5331 üçünçi keḍ öḍrüm kerek bu vezir
buḍunlḳa negü tegse mundın tegir

5332 bu üç işte bolsa kişisi köni
buḍın inçke tegdi yarudı küni

5333 itilgey iliñg hem bayuġay buḍun
sañga artġa eḍgü duʿa ol öḍün

5334 bu üç işte bolsa yaraġsız kişi
yaraġsız bolur barça il kün işi

5335 muñgar meñgzetü keldi emdi sözüm
eşitgil munı sen ay körklüg yüzüm

5336 bu begke vezir ol tutup yitgüçi
ili ḳapġı atı bu ol itgüçi

5337 ḳalı tetrü yitse burunduḳ vezir
ḳamuġ tetrü boldı özüm ayġuçı

5338 bu dünya itiglig bu tirki sanı
yorıġlı bu yalñguḳ neçe yir anı

5339 bizinñgde ozalḳı ḳutu barġuçı
yidi toḍtı ḳandı ölüp yatġuçı

5340 uluġ toy balḳıp kör yaturlar küḍü
oḳır bizni barġu siziksiz uḍu

5326 *egin*] A_5 *igin* | *saḳın*] A_5 *igin* C_{15} *saḳın* || 5327 *yirindi ... ḳoḍ*] A_6 *yerinti acunuġ susün-ti-ke ḳ.* B_{15} *yirindi ajun-nı ...* C_{16} *yerindi* (-ẹ- harekeli) ... | *birge ... yigin*] A_6 *berge a. tuu n. yegin* B_{15} ... *tü n. yigin* C_{16} ... *bu n. yigin* || 5328 *tile üç*] A_7 *t. kuç* B_1 *yalavaç* | *anıñgda ... işig*] A_7 *anın-tan baz-a bar olar-ḳa eşig* C_{17} *anıng-da*^{n} ... || 5329 *ḳażı yinçge*] A_8 *inçke ḳaz-ı* C_1 *ḳ. yinçke* | *saḳınuḳ*] A_8 *saḳ-ı-yuḳ* C_1 *saḳı-nuḳ* (*-n-* noktasız) || 5330 *ḫalifeṭ ... bütün*] A_9 *ḫal-i-ket ...* C_2 ... *bitün* (*-i-* noktasız) | *inçlik*] A_9 *ençlik* || 5331 *öḍrüm*] A_{10} *öglüg* | *negü tegse*] A_{10} *ilig tegz-e* B_4 *nigü tegse* C_3 *nigü tigse* || 5332 *işte*] C_4 *iş-de* | *buḍun ... tegdi*] A_{11} *b. ençke t.* B_5 *buḍun* (*b-* yerine *y-* ile) ... C_4 ... *tigdi* || 5333

5326 Sen beylik ile mağrur olma,
fazla kibir getirme; kendini koru

5327 Bu hakir dünyayı sür, at; Tanrı orada
sana her türlü iyi nimet ihsan eder.

5328 Ey hükümdar, şu üç işe çok seçkin
kişileri ara ve bu işleri onlara ver.

5329 Bunlardan biri kadıdır; halka faydalı olabilmesi
için o çok temiz ve takva sahibi olmalıdır.

5330 İkincisi hükümdarın halifesidir; halkın huzur bulup
mutlu yaşaması için dürüst ve güvenilir olmalıdır.

5331 Üçüncüsü vezirdir; bunun çok seçkin biri
olması gerekir; halka ne gelirse ondan gelir.

5332 Bu üç işe bakan kişiler doğru olursa
halk huzura kavuşur, günü aydın olur.

5333 Memleketin düzene girer, halk zenginleşir,
sonuç olarak bunlar sana hayırdua ederler.

5334 Bu üç yerde işe yaramaz kişiler bulunursa,
bütün halkın işi kötü olur.

5335 Şimdi aklıma buna benzer bir söz geldi;
ey güzel yüzlüm, sen bunu dinle.

5336 Bir beye yol gösteren vezirdir;
halka, muhafızlara ve hizmetkârlara düzen veren odur.

5337 Eğer vezir yuları ters tarafa çekerse,
her şey ters olur, bu benim kanaatimdir.

5338 Dünyayı kurulu bir sofra bil; insanlar hayatları boyunca,
burada bulunan nimetlerden ne kadarını yiyebilir.

5339 Bizden önce gelen ve şimdi ölüp giden nesiller
ondan yedi, doydu ve kalktılar.

5340 Büyük bir kalabalık mahşeri bekleyerek yatıyor
ve bizi çağırıyor, biz de onları izleyeceğiz.

---

itilgey ... bayuġay] A_{12} *ḍil-gey ilig me bedüge* B_6 *i. ilig ...* C_5 *itilge ilig ... bayuġa* | *sanga artġa*] A_{12} *sangga aydġay* || 5334 *kişi*] A_{13} *kişing* | *işi*] A_{13} *işing* | Dörtlük, A'da ayrıca işaret edilmemiş; B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *şi^{r}r* sözüyle ayırt edilmiştir || 5336 *yitgüçi*] A_{15} *yet-güçi* | *ili ... itgüçi*] A_{15} *ḍl-i ... ḍd-güçi* C_9 *i. atı ḳapġı* || 5337 *yitse*] A_{16} *yedz-e* || 5338 *itiglig ... tirlki*] A_{17} *ḍdig-li buu turlki* (satır altında UH: *ḫon*) B_{11} ve C_{11} ... *tirlki* | *yorıġh ... yir*] A_{17} *yurig-li buu y. ḳamuġ yer* B_{11} ... *neçe* (*n*-yerine *b*- ile?) *y.* C_{11} ... *yaṇgluḳ neçe y.* || 5339 *bizinġde ... ḳutu*] A_{18} *birïng-te* (ilk *-i-*?) *o. ḳunu* C_{12} *bizing-de^{n}* ... | *yidi ... ḳaṇdı*] A_{18} *yeti ... ḳatı* ||5340 *baḳıp*] A_{19} *toḳıp* B_{13} *baḷıp* | *sizilksiz*] A_{19} *sesilk-siz* ||

5341 talkı bir lkutu ol karındalkılar
bizingde basa tirki yigli olar

5342 bizing kopgumızını küder bu lkutu
küder kelgümizni olar ay botu

5343 bu kün bizke tegdi bu tirki yimi
neçe birge erki yigü kedgümi

B384 5344 okırlar ölüp yatgučılar naru
sürerler karındalkılar kop tiyü

5345 birisi sürer kör birisi olkır
bu ikin ara kim erejke tegir

C319 5346 ay ilig usanma salkınma uzun
uzun kalgu ermez ay kılkı tüzün

5347 haramka katılma ay ilig sakın
lharamka kararur köngül bil yakın

5348 salkınuk bolayın tise ay külüg
halal yi halaldin kötürgil ülüg

5349 negü tir eşitgil halal yigli er
salkınuk başı çın halal tigli er

5350 halal yigli kılmaz bayatka yazuk
halal yi halal kıl yarınlık azuk

5351 kiming boğzı egni bar erse arıg
arıdı anıngdın yazukı arıg

A152 5352 arıglık tilese arıtgıl boğuz
arıtsa boğuz boldı asgıng ögüz

5353 özüng asgı kolma budun asgı kol
budun asgı içre özüng asgı ol

5354 negü tir eşitgil uluğ kend begi
lkamuğ iş içinde yetürmiş ögi

5341 *ol*] A_{20} *bar* | *bizingde ... yigli*] A_{20} *bes-in-ge baz-a yegli terki* B_{14} ... *tirki y.* C_{14} *bizing-de*[a] ... *tirki y.* || 5342 B ve C'de bu beyit yok | *küder*] A_{21} *kudez* | *küder*] A_{21} *kudez* || A_{22}'de 5342'den sonra şu beyit gelmektedir (sırası için bkz. beyit 5344):

olkır olgüçi-ler mangga kel ayu
sürer-ler karın-talz-ı-lar kap teyü

5343 A_{25}'te bu beyit 5344'ten sonra geliyor | *bu ... yimi*] A_{25} *bulkün ... terki* (satır altında UH: *hon*) *yemi* B_{15} ve C_{15} ... *tirki y.* | *birge ... yigü*] A_{25} *yerge e. yegü* B_{15} *birgey* ... C_{15} *birge* (*-r-* yerine *-z-* ile) ... || 5344 A_{24}'te bu beyit 5343'ten önce geliyor; A_{22}'de tekrar için bkz. beyit 5342 not | *kop tiyü*] A_{24} *terk berü* B_1 ve C_{16} *k. tiyü* || 5345 A_{23}'te bu beyit 5344'ten önce geliyor | *kör*] A_{23} *ol* | *iki*

5341 Diğer bir nesil de ana karnındakilerdir;
bizden sonra bu sofrada onlar yiyecektir.

5342 Bu nesil bizim kalkmamızı bekliyor;
ötekilerse gelmemizi bekliyor, ey yavrum.

5343 Bugün bu sofrada yemek bize nasip oldu;
acaba bize daha ne kadar yiyecek ve giyecek verecek.

5344 Ölüp yatanlar oraya çağırıyor;
karındakilerse sofradan "kalk" diye bizi zorluyor.

5345 Biri iter, biri çağırır;
bu ikisi arasında kim huzura kavuşabilir.

5346 Ey hükümdar, gafil olma, uzun emellere kapılma;
ey asil doğalı, burada uzun kalınacak değildir.

5347 Harama el uzatma, kendini gözet;
ey hükümdar, iyi bil ki, haram gönlü karartır.

5348 Takva sahibi olmak istersen, ey şöhretli,
helal ye, nasibini helalden al.

5349 Takva sahiplerinin başı, gerçekten helal arayan
ve helal yiyen insan ne der, dinle.

5350 Helal yiyen kişi Tanrıya karşı günah işlemez;
helal ye ve yarınki azığın da helal olsun.

5351 Kimin boğazı ve üstü başı temiz olursa;
onun üzerinden bütün günahlar gider.

5352 Temizlik istersen, boğazından geçen helal lokma olsun; böyle
yapanın ulaşacağı nimetler, nehir gibi bol ve devamlı olur.

5353 Kendi yararını arama, halkın yararını düşün;
senin yararın halkın yararının içindedir.

5354 Her türlü işe aklı eren
Uluğ-Kent beyi ne der, dinle.

... *erejke*] A_{23} *ilki* ... *ęric-ke* C_{17} *ilki* ... || 5346 A_{26}'da bu beyit 5343'ten sonra geliyor | *ilig*] A_{26} *ęlig* | *ermez* ... *ḳılḳı*] A_{26} *ę. buu acun* B_3 *ermes* ... || 5347 *ilig*] A_{27} *elig* | *bil*] A_{27} *ket* || 5348 *saḳınuḳ* ... *tise*] A_{28} *saḳ-ı-yuḳ b. tez-e* C_3 *saḳı-nuḳ* (*-n-* noktasız) ... | *yi*] A_{28} *y-e* C_3 *yī* || 5349 *negü* ... *er*] A_{29} *n. ter* ... *yegli ęr* B_6 *nigü* ... *ęr* C_4 *nigü* ... | *saḳınuḳ* ... *er*] A_{29} *saḳ-ı-yuḳ ḥaramıġ ḥ. tegli ęr* B_6 ... *ęr* C_4 *saḳa-nuḳ* (*-n-* noktasız) ... || 5350 *yigli ḳılmaz*] A_{30} *yegli ḳ.* B_7 *y. ḳılmas* | *yi* ... *azuḳ*] A_{30} *y-e* ... *yarın-ḳı asuḳ* C_5 *yī* ... || 5351 *bar erse*] A_{31} *arız-a* | *arıdı* ... *arıġ*] A_{31} *ar-ı-tın* ... B_8 ... *arıġ* (*-r-* yerine *-z-* ile) || 5352 *tilese*] A_1 *bile sen* | *arıtsa* ... *ögüz*] A_1 *arız-a* ... *ęgüz* || 5353 *asġı* ... *ol*] A_2 *asġıng i. sening asġıng ol* ||5354 *negü tir*] A_3 *n. ter* B_{11} ve C_9 *nigü t.* | Dörtlük, A'da ayrıca işaret edilmemiş; B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *şi'r* sözüyle ayırt edilmiştir ||

5355 lḳut ol beg buḍlunḳa lḳutaḍġu kerek
ḳutaḍsa buḍlun lḳarnı toḍġu kerek

5356 bu begler teñgiz ol tüpi yinçülüg
teñgizke yaġuġlı bayuġu kerek

5357 bu begler taġ ol kani altun kümüş
kümüş kan ḳazıġlı bayur ol öküş

5358 asıġlıġ kerek beg kör elgi alḳı
ajun buḍnıñga tegse andın toḳı

B385 5359 yaşılḳ teg yaruġıl ay ilçi bügü
buḍun bulsu sindin kör içgü yigü

5360 ẹmanẹt yüḍürdi bayat boynuñga
küḍez bu ẹmanẹt ayıtġa sañga

5361 ay ilig balḳa kör sen özke közün
bir özke neçe neñg tirer sen özün

C320 5362 teñgizdeki gẹvhẹr tükemez sañga
tüpindeki yinçü tuyumaz sañga

5363 yaġız yir ḳatındaḳı altun kümüş
tirer sen ḫazine urur sen öküş

5364 bu taġlar ḳatında çılḳar gẹvhẹrıġ
ḳazıp yetrümezler sañga ay arıġ

5365 yaġız yir özele önügli ev̇in
tirip sen tolular sen ḳaznaḳ ev̇in

5366 uçuġlı yorıġlı suv̇ içre balıḳ
ḳutulmaz seniñgdin aya sarp ḳılıḳ

5367 ajun tezginür ilde arlḳış yorıp
aġı çuz tiyiñg kiş alır sen tirip

5368 ḳaṣṣab tozı rumi ajun tañgsulḳı
sañga kelse tolmaz aġı ḳaznaḳı

5355 *ḳutaḍsa ... toḍġu*] A_4 *ḳudı birl-e but-nı todun-ġu* || 5356 *bu ... yinçülüg*] A_5 *tengiz ol bunı begler ...* B_{13} *... yünçülüg* C_{12} *... tig tüpi yünçülüg* | *teñgizke yaġuġlı*] A_5 *tengiz-ḳa yavuġ-lı* || 5357 *bayur ol*] A_6 *bayudı* || 5358 *beg ... elgi*] A_7 *begler ilgi* | *ajun ... toḳı*] A_7 *acun budnı todz-a* (satır altında UH: *toyz-a) anng-tın talḳ-ı* || 5359 *ilçi bügü*] A_8 *ẹlçi begü* | *sindin ... yigü*] A_8 *sendin ... yegü* B_1 *sịndin* (*-ị-* harekeli) ... 5360 *boynuñga*] A_9 *boy-nungga* || 5361 A_{12}'de bu beyit 5364'ten sonra geliyor | *sen ... közün*] A_{12} *ọsüng-ke bụkün* | *tirer ... özün*] A_{12} *terer sẹn ụgün* B_3 ve C_{17} *t. se ö.* || 5362 *teñgizdeki ... sañga*] A_{13} *tengiiz-teki g. tụken-mez sangga* B_4 *... tükemes s.* | *tüpindeki ... sañga*] A_{13} *t. inçü yedümez sangga* B_4 *t. yünçü tuyumas s.* C_1 *tẹbüt-deki yalḳut yẹtümez s.* || 5363 A_{10}'da bu beyit

5355 Bey halk için mutluluktur, halk mutlu olmalıdır;
halkın mutlu olması için karnı doymalıdır.

5356 Beyler dibi inci dolu bir denizdir,
denize yakın duran zenginleşmelidir.

5357 Beyler içinde altın ve gümüş madenleri bulunan dağdır;
gümüş madenlerine kazma vuran çok zengin olmalıdır.

5358 Bey insanlara faydalı ve cömert olmalı,
dünya halkına ondan tokluk gelmeli.

5359 Ey hakîm hükümdar, güneş gibi parla;
halk senin sayende bol yiyecek ve içecek bulsun.

5360 Tanrı senin boynuna emanet yüklemiştir;
bu emaneti gözet, onu sana soracaktır.

5361 Ey hükümdar, sen kendine bir bakıver;
sen üstüne ne kadar şey toplamışsın.

5362 Denizdeki cevher senin için tükenmez;
dibindeki incinin arkası kesilmez.

5363 Sen kara toprak altındaki altın ve gümüşü
toplayıp hazineler vücuda getirirsin.

5364 Bu dağlar altından çıkan cevherleri
kaza kaza sana yetişemezler, ey temiz ruhlu.

5365 Kara toprak üzerinde biten hububatı
sen toplayıp ambarlarını doldurursun.

5366 Uçan, yürüyen ve suda yüzen mahlukların hiçbiri
senin elinden kurtulamaz, ey çetin huylu.

5367 Kervanların diyar diyar gezerek dünyayı dolaşır;
sen ipekli ve sırmalı kumaşlar, sincap ve samur kürkler toplarsın.

5368 Kasap, tûzî ve Rûmî kumaşları gibi dünyanın nadide şeyleri
sana gelir; fakat hazinen ve ambarların yine dolmaz.

5360'tan sonra geliyor | *yir ḳatındaḷa*] A_{10} *yer* ... B_5 *yir ḳatındaḷa* (*-t-* ve *-n-* noktaları yerlerini değiştirmiş) | *tirer ... sen*] A_{10} *terer* ... B_5 *t. se* ... *se* C_2 *t. se*^{n} ... *se*^{n} || 5364 *yetrümezler*] B_6 *yçtrümesler* || 5365 A_{14}'te bu beyit 5362'den sonra geliyor | *yir*] A_{14} *yer* B_7 ve C_4 *yir* | *tirip ... evin*] A_{14} *terip ... sçn ḳasnaḳ çvin* B_7 ... *se ḳaznaḳ ivin* C_4 ... *se*^{n} *ḳ. e.* || 5366 *uçuġlı yorıġlı*] A_{15} *uçuġ-luġ yoruġ-lı* | *ḳutulmaz*] B_8 *ḳutulmas* ||5367 *ajun tezginür*] A_{16} *acun tesginür* C_6 *a. tizginür* | *çuz ... tirip*] A_{16} *ç. teying ... terip* B_9 *ç. tiying* (*-n-* dikkat iki nokta) ... *se t.* C_6 *çıız tiying ... se*^{n} *alıp* || 5368 *ajun*] A_{17} *acun* | *tolmaz*] B_{10} *tolmas* ||

5369 ke·vel tazı büktel tağı arḳunı
aḳur toldı tolmaz bu suḳluḳ ḳanı

5370 tirildi tümen miñg talu köp titir
yazıda ḳalın yond alḳurda ḳatır

5371 yazı taġ yirig tut yorır ḳoy sürüg
ya ḳul küñg tapuġçı ay ḳıllḳı örüg

5372 ya ḳuzda yorıġlı ḳalın köp ḳutuz
ya tüzde yorıġlı uḍ ingek öküz

5373 ḳayada yorıġlı bu ımġa teke
ḳutulmaz seniñgdin ay ersig böke

B386 5374 sıġun muyġaḳ erse suḳalṣ ya ıvıḳ
sañga yim tükemez ay eḍgü ḳılıḳ

5375 ḳulan ya tağı tut talṣı kök teke
tutup keldürürler sañga ay böke

5376 böri tilkü arslan aḍıġ ya toñguz
seniñgdin ḳutulmaz ölür avda tüz

5377 ḳuġu ḳorday erse ya turna yuġalṣ
ya toy tut ya yügdik ya toḍlıç ya ḳalṣ

5378 ḳalıḳta uçuġlı ḳara ḳuş yorı
seniñgdin keçümez aya kök böri

C321 5379 uçarıġ uçurmaz seniñg ḳuşlanñg
yorırıġ yorıtmaz kör esriñg itiñg

5380 atalıġ atasız ḳalır yalñguzun
analıġ anasız bolur ögsüzün

5381 bu munça ajun barça bütrü sañga
tükemez tüker sen ay küçlüg toñga

5382 ḳamuġ bir boġuzḳa eginke bolup
ajun barça tirdiñg ḳoḍur sen ölüp

5369 *büktel ... arḳunı*] B_{11} *bükteḷ* (*-k-* üç noktalı) ... C_8 ... *arḳum* (*-ı* noktaya dikkat) | *aḳur ... tolmaz*] A_{18} *oḷaur* ... B_{11} ... *tolmas* ‖ 5370 *tirildi ... titir*] A_{19} *teril-ti ... ḳop tedir* B_{12} ... *tiṭir* | *yond ... ḳatır*] A_{19} *yonda-ḳurda ḳ.* C_9 ... *ḫatın* ‖ 5371 *yirig ... yorır*] A_{20} *tengiz t. yurur* B_{13} *yirig* ... C_{10} *y. tut* (*-t* yerine *b-* ile) *y.* | *ya*] A_{20} *ne* ‖ 5372 *ḳuzda*] A_{21} *ḳur-ta* | *uḍ ingek*] A_{21} *udin-gek* ‖ 5373 *yorıġlı*] A_{22} *ḳalıġ-lı* | *ḳutulmaz ... böke*] A_{22} *ḳalumaz ... tongga* B_{15} *ḳutulmas ... böke* C_{12} ... *bökc* ‖ 5374 *muyġaḳ ... ıvıḳ*] A_{23} *mun-ġaḳ ... ıvıvḳ* (?) C_{13} *muyġaḳ* (*-y-* noktasız) *ṭvıḳ* | *sañga ... ḳılıḷḳ*] A_{23} *sangga yem ... ḳıḷıḳ* B_1 ve C_{13} ... *tükemes ...* ‖ 5375 *ya ... taḳı*] A_{24} *m-a ... avı* (?) B_2 *ya* (*y-* noktasız) *tağı bu tut taḷa* ‖ 5376 A_{26}'da bu beyit 5377'den sonra geliyor | *tilkü ... aḍıġ*] A_{26} *tıḷkü ... adıġ* (satır

5369 Arap küheylanı, binek ve diğer cins atlarla
ahırların dolmuştur; fakat bu açgözlülük doymak bilmez.

5370 Binlerce seçme dişi deve, ovada kalabalık
at sürüleri ve ahırda katırlar toplanmıştır.

5371 Ova ve dağlık yerlerde dolaşan koyun sürüleri,
kul, cariye ve hizmetkârların dolu, ey sakin doğalı.

5372 Bir de kuzeydeki dağlarda sürülerle dolaşan yaban sığırları
veya ovada dolaşan inek ve öküz sürüleri.

5373 Kayalara tırmanan bu dağ keçileri ve geyikler;
hiçbiri senin elinden kurtulamaz, ey yiğit pehlivan.

5374 Erkek ve dişi dağ keçileri, ak geyik ve sarp kaya geyikleri,
bunlar senin için tükenmez bir yiyecek, ey iyi doğalı.

5375 İster yaban eşeği veya tagı, ister boz geyik olsun,
bunları yakalayıp hep sana getirirler, ey pehlivan.

5376 Kurt, tilki, arslan, ayı veya domuz, hiçbiri senin
elinden kurtulamaz; hepsini de avlayıp öldürürsün.

5377 Her cins kuğu, turna ve su kuşları
ya da toy kuşu veya yügdik, todlıç ve kazlar;

5378 Havada uçan kara kuş sürüleri
canlarını senin elinden kurtaramaz, ey bozkurt.

5379 Senin av kuşların uçanı uçurmaz;
senin kaplanın, itin yürüyeni yürütmez.

5380 Babalı babasız olur yetim kalır;
analı anasız olur öksüz kalır.

5381 Bunların hepsi senin için bitip tükenmez;
fakat sen tükenirsin, ey kudretli yiğit.

5382 Hep bu boğazına yiyecek, sırtına giyecek bulmak için bütün
dünyayı topladın; bir gün ölüp bunları arkada bırakacaksın.

---

altında UH: *ayığ*) | *ḳutulmaz*] B_3 *ḳutulmas* ‖ 5377 A_{25}'te bu beyit 5376'dan önce geliyor | *ḳorḍay ... turna*] A_{25} *ḳonday ẹrz-e yedürge* | *toy ... ḳaḳ*] A_{25} *tot tut y-a yuğdik y-a toslıç yalḳalḳ* B_4 ... *yügdik* (-g- üç noktalı) *y. todlıç* ... ‖ 5378 A_{27}'de bu beyit 5376'dan sonra geliyor | *ḳalıḳta*] B_5 ve C_{17} *ḳıḳlık-da* | *seninğdin keçümez*] A_{27} *ḳaçumaz senig-tin* B_5 *s. keçümes* ‖ 5379 *uçurmaz*] B_6 *uçurmas* | *yorıŋ yorıtmaz*] A_{28} *yorŋ-ı y.* B_6 *y. yorıtmas* ‖ 5380 *yalıŋuzun*] C_2 *yanguzun* ‖ 5381 *ajun ... saŋa*] A_{30} *acun ... sangga* | *tükemez ... toŋa*] A_{30} ... *tongga* B_8 *tükemes t. se ...* C_3 ... *se*^{n} ... ‖ 5382 *boğuzḳa eginke*] A_{31} *egin-ke boğuz-ḳa* | *ajun ... sen*] A_{31} *acun b. terding ...* B_9 ... *se* C_4 ... *se*^{n} ‖

5383 negü asġı aḫır ajun tirdükünṉ
ęcęl can tirer kör üzer bu kökünṉ

5384 körü barsa barça bu suḳluḳ turur
suḳun açmış özler ḳaçan toḳ bolur

A153 5385 negü tir eşitgil közi toḳ kişi
bu köz tolḳluḳı ol bu baylıḳ başı

5386 ajun bütrü bulsa közi sulḳ tükel
anı bay tise bolmaġay bu muḫal

5387 çıġay tip ayurlar ḳayu ol çıġay
közi suḳ çıġay ol neçe erse bay

5388 közi suḳ kişike bayup asġı yoḳ
suḳuġ yarlıḳaġıl aya körṉgli toḳ

B387 5389 közi suḳḳa tütmez bu dünya bütün
barı tap tigüçi tirildi ḳutun

5390 közi suḳ kişi nenṉke toḍmaz közi
męgęr tolmaġınça ḳara yir tozı

5391 bu erdi ay ilig meninṉ bilmişim
sanṉga sözledim men negü uḳmışım

5392 munu sözledim söz eşitti özünṉ
yete balḳsa körṉglünṉ açılġa közürṉ

5393 sözüm tutsa asġı yarın teggey ök
ḳalı tutmasa sen sanṉga bolġa yük

5394 negü tir eşitgil uḳuşluġ tili
sanṉga ötler emdi eşitse ḳalı

C322 5395 naṣiḥat kişike ḳılur ol tusu
naṣiḥat tigüle tilese yisü

5396 ḳalı bu tigüni yiyü bilmese
ḳatılma ḳoḍu bir küyer ot yisü

5383 *negü ... tirdükünṉ*] A_{32} *... acun ter-tükünṉ* B_{10} ve C_5 *nigü ...* | *tirer*] A_{32} *terer* ‖ 5384 *körü ... turur*] A_{33} *kerü balḳz-a b. busulḳ-luḳ t.* B_{11} ve C_6 *... tıurur* | *açmış özler*] A_{33} *açz-a yalnguḳ* ‖ 5385 *negü tir*] A_1 *n. ter* B_{12} ve C_7 *nigü t.* | *ol bu*] A_1 *boltı (-t-?)* ‖ 5386 *ajun*] A_2 *acun* | *tise ... muḫal*] A_2 *tez-e me bu bolġay muu-ḫal* ‖ 5387 *tip*] A_3 *tep* | *erse*] A_3 *bolz-a* B_{14} *bolsa* ‖ 5388 *bayup*] A_4 *barıp* ‖ 5389 *suḳḳa ... bu*] A_5 *s. tudmez buu* B_1 *sulḳ* (sonradan eklenmiş olan parça iyi okunmuyor, *-ka?*) *tütmes b.* C_{11} *suḳ-ḳa (-ḳ-?)* . | *barı ... tigüçi*] A_5 *barını t. tegüçi* ‖ 5390 *kişi ... toḍmaz*] A_6 *kişi-ningki* (?) *todmaz* (satır altında UH: *toymaz*) B_2 *... toḍmas* | *tolmaġınça ... yir*] A_6 *tol-maġınça* (satır

5383 Bu dünya malını toplamanın sonunda faydası nedir;
bak, ecel can toplar ve senin kökünü kazır.

5384 Dikkat edersen, bütün bunlar açgözlülüktür;
tamahkârlıkla acıkan kişiler ne zaman doyar.

5385 Gözü tok kişi ne der, dinle;
zenginliğin başı tok gözlü olmaktır.

5386 Gözü aç olan bütün dünyayı elde etse bile,
ona zengin denilmez, denilemez.

5387 Yoksul derler, yoksul olan kimdir;
yoksul, istediği kadar zengin olsun açgözlü olandır.

5388 Açgözlü kişiye zenginliğin bir faydası yoktur;
ey gönlü tok olan, açgözlüye acı.

5389 Açgözlüye bütün bu dünya malı az gelir;
olanla yetinenin ömrü mutluluk içinde geçer.

5390 Gözü aç insan, kara toprağın tozu
gözüne dolana kadar mala doymaz.

5391 Ey hükümdar, benim bildiğim bu kadardır;
düşündüklerimi ve inandıklarımı sana söyledim.

5392 İşte ben söyledim, sen dinledin;
iyice bakarsan, gönlün ve gözün açılır.

5393 Sözümü tutarsan, yarın faydası dokunur;
eğer tutmazsan vebal altında kalırsın.

5394 Akıllı insan ne der, dinle;
eğer dinlersen, bu senin için bir nasihattir.

5395 Nasihat insana fayda getirir;
nasihati lokma lokma ver, isterse yesin.

5396 Eğer bu lokmaları yemeyi bilmezse,
karışma; bırak kor yesin.

---

altında UH: *topraḳ*) ... *yer* B_2 ... *yęr* (-ę- harekeli) C_{12} ... *yir* || 5391 *negü*] A_7 *ḳamuġ* B_3 ve C_{13} *nigü* || 5392 *munu ... eşitti*] A_8 *munung* ... B_4 ve C_{14} ... *eşit(t)i* || 5393 *sözüm ... tegger*] A_9 *buu söz yarın* (-r-?) *t.* C_{15} ... *tegge* || 5394 *negü ... uḳuşluġ*] A_{10} *n. ter eşid emti taz-ı* B_6 ve C_{16} *nigü ...* | *eşitse*] A_{10} *eşit se* (*sen*?) B_6 *eşitseng* | Dörtlük, A'da ayrıca işaret edilmemiş; B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *şi'r* sözüyle ayırt edilmiştir || 5395 *tigüle ... yisü*] A_{11} *tegül-e tilez-e yesü* || 5396 *tigüni yiyü*] A_{12} *tegü-ni yeyü* C_2 *t. yiyü* | *ḳoḳlu ... yisü*] A_{12} *tu ber ḳuyer* (?) *at tesü* B_8 ... *yisü* (y- noktasız) C_2 *ḳodu* (-u satır üstünde *büçük -v* veya hareke) ... *yisü* (y- noktasız) ||

İLİG CẹVABI OḌĠURMIŞḲA

5397 bu sözler eşitti ilig yıġladı
ayur ay öḍürmiş kişide keḍi

5398 meṉgilig sen emdi ay köṉġli oḍuġ
bu beglik maṉga boldı emdi yoḍuġ

5399 men emdi bilindim açıldı közüm
mini otḳa atmış meniṉg bu özüm

5400 könilikte azmış özüm ay uluġ
ayu birdiṉg emdi könilik yoluġ

5401 duʿa ḳıl ay oḍġurmış emdi maṉga
bayat birsü tẹvfiḳ kör eḍgü yaṉga

OḌĠURMIŞ CẹVABI İLİGKE

B388 5402 yanut birdi oḍġurmış aydı ay beg
bayat birsü tẹvfiḳ tilekiṉgke teg

5403 ḳatıġlan ulḳuş birle basġıl hạva
hạvaḳa basıḳsa bolur er yaẏa

5404 sini alḳtaçı bu et öz tatıġı ol
et öz ḳılḳı barça saṉga ḳatġı ol

5405 iḍi kiçki dṵ̈nya turur bu ḳarı
telim beg keçürdi bu ḳıllḳı turı

5406 telim beg ḳarıttı seniṉg teg erig
sini me uzun tutmaġay bu tirig

5407 olar bardı ḳaldı saṉga bu orun
yaẏa ḳılma öḍ kün kerekiṉg körün

5408 ölümüg unıtma ay ilig oḍun
sizik tutma kelgey saṉga terk öḍün

5409 özüṉgni unıtma ay ilig salḳın
ḳalı öz unıtsa tüpüṉgke balḳın

---

ilig ... oḍġurmışḳa] nüshalarda bu başlık yok

5397 *eşitti ilig*] A_{13} *ẹ. elig* B_9 ve C_3 *eşit(t)i i.* ‖ 5398 *sen*] B_{10} *se* C_4 *se*^{n} | *bu ... boldı*] A_{14} *tirig-lik mangga boltı* (satır üstünde yazılmış) ‖ 5399 *açıldı*] A_{15} *açılur* | *mini*] A_{15} *meni* ‖ 5400 *könilikte*] A_{16} *ḳọni yolda* C_6 *könilik-te*^{n} | *birdiṉg ... yoluġ*] A_{16} *berding ... yoluġ* (*-l-* çizgisi yok, *yoruġ*?) ‖ 5401 *ḳıl ay*] A_{17} *ḳıl-ġıl* | *birsü ... yaṉga*] A_{17} *bersü ... nengge* (?) ‖

oḍġurmış ... iligke] A_{18} *o. cuvabı ẹlig-ke*

5402 *birdi ... aydı*] A_{19} *berti ...* C_9 *... ay-dı* | *birsü tẹvfiḳ*] A_{19} *bersü arsu* ‖ 5403 *er*] A_{20} *ạy* (dikkat,

HÜKÜMDARIN ODGURMIŞ'A CEVABI

5397 Hükümdar bu sözleri dinledi, ağladı:
Ey insanların iyisi ve seçkini, dedi.

5398 Ey gönlü uyanık ve huzur içinde bulunan,
bu beylik şimdi bana bir felaket oldu.

5399 Ben artık iyice anladım ve gözüm açıldı;
ben kendimi ateşe atmışım.

5400 Ey ulu, ben doğruluktan ayrılmışım;
sen şimdi o yolu bana gösterdin.

5401 Ey Odgurmış, şimdi bana dua et;
Tanrı iyilik yolunda bana tevfikini refik etsin.

ODGURMIŞ'IN HÜKÜMDARA CEVABI

5402 Odgurmış yanıt verdi: Ey hükümdar, dedi,
Tanrı senden istediğin tevfiki esirgemesin.

5403 Gayret et, akıl ile hava ve hevesi zapt ve rapt altına al;
kendisini hava ve hevese kaptıranın hayatı boşa geçer.

5404 Seni bitiren bu nefsani zevklerdir, senin için
vazgeçilmesi zor olan işte bu nefsani arzulardır.

5405 Bu dünya çok eski yaşlı bir dünyadır;
bu haşin dünya birçok beyi görüp geçirdi.

5406 Senin gibi yiğit birçok beyi yaşlandırdı;
seni de uzun süre yaşatmaz.

5407 Onlar gitti ve bu taht sana kaldı;
vaktini boş geçirme, hazırlığını yap.

5408 Ey hükümdar, uyan, ölümü unutma;
şüphe etme, o çok kısa bir zamanda sana da gelecektir.

5409 Ey hükümdar, dikkatli ol, kendini unutma;
eğer kendini unutursan aslını hatırla.

---

iki çizgi) B_2 *er* ‖ 5404 *sini alḳtaçı*] A_{21} *sen-i al(ḳ)daçı* | *sanḡa ḳatḡı*] A_{21} *sangga ḳadḡ-ı* B_3 s. *ḳatḳa* (-*t*- noktasız) C_{11} *ḳaṭḡı* (-*t*- noktasız) ‖ 5405 *iḍi kiçki*] A_{22} *eti keçgü* | *keçürdi ... turı*] A_{22} *ḳarıt-tı ...* C_{13} *... ḳun* ‖ 5406 *ḳarıttı ... erig*] A_{23} *teg-lerig* B_5 ve C_{13} *ḳarıt(t)ı ...* | *sini ... bu*] A_{23} *sen-i ... tudmaḡ-a buu* C_{13} *... tutmaḡa bu* ‖ 5407 *öḍ kün*] A_{24} *ǫdlaṁ* B_6 *eḍgün* ‖ 5408 *unıtma*] A_{25} *unudm-a* | *sizilḳ ... sanḡa*] A_{25} *sesilḳ ... sangga* B_7 ve C_{15} *... ḳelge sınga* ‖ 5409 *unıtma*] A_{26} *unudm-a* | *tüpünḡke*] A_{26} *tupin-ge* ‖

5410 bu iki nenīgig kim unıtsa ḳalı
anınīgdın yıradı könilik yolı

C323 5411 negü tir eşitgil özin bilmiş er
ḥavasın uḳuşḳa bulun ḳılmış er

5412 ölümüg unıtma gürüng yurtunīg ol
özünīgni unıtma savı yurtunīg ol

5413 menidin törümiş özünīg men time
özünīg men tise ay unu ornunīg ol

5414 busuġda turur bu körünmez ölüm
çıḳa tuşsa ḥergiz unıtmaz yolum

5415 tirigke açlın hiç yoḳ erse ḳıyın
tap erdi bu açıġ ölümke balḳın

B389 5416 tap erdi yana bu ölümde basa
ḳara yir ḳatında ölüp oprasa

A154 5417 anınīgda basa kör neçe işler ol
anı barça körgü ölüm açsa yol

5418 bu ḫalıġ bilirde ulḳuşluġ kişi
negü teg uḍır inç neteg yir aşı

5419 negü tir eşitgil bilig birgüçi
bilig birle ḥimmet uluġ tutġuçı

5420 beḍük tut bu ḥimmet eḍiz tut könīgül
ḳoḍu bir bu dünya munınīgdın tönīgül

5421 tünek ol bu dünya içi oḳ yılan
munı ḳoḍ yaruḳ çın ajunḳa ulan

5422 süzük can kepi bu ḳara yir tuġı
ḳara yir kep örtnür ay ḳılḳı ağı

5410 *nenīgig ... unıtsa*] A_{27} *nengig* (-*g* düzeltilmiş) *k. unudz-a* B_9 ve C_{17} *nenging* ‖ 5411 *negü ... er*] A_{28} *n. ter ... ḳr* B_{10} *nigü ... ḳr* C_1 *nigü ...* | *er*] A_{28} ve B_{10} *ḳr* | Dörtlük, A'da ayrıca işaret edilmemiş; B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *şi'r* sözüyle ayırt edilmiştir ‖ 5412 *unıtma ... ol*] A_{29} *unudm-a kөsüng burnung ol* B_{11} *u. gürüng yurtung* (*y-* noktası iyi görünmüyor; *-t-* noktasız) *ol* | *unıtma ... ol*] A_{29} *unudm-a savı yurnung ol* B_{11} *u. sạvı yurnung* (*-r-* satır üstünde yazılmış) *ol* C_3 *u. sạvı yurtung ol* ‖ 5413 *time*] A_{30} *tem-e* | *tise*] A_{30} *tez-e* ‖ 5414 *bu körünmez*] A_{31} *kör k.* B_{13} ve C_5 *b. körünmes* | *tuşsa ... yolum*] A_{31} *kelz-e ọt-süz udumaz talum* B_{13} *... unıtmas y.* C_5 *... ulum* | A_{32}'de 5414'ten sonra daha şu beyit gelmektedir:

tirig-ke yoḳ ẹrz-e ọlümük yaḳın
sening-tin oz-a-ḳı adang-ḳa balḳın

5415 *hiç*] A_{33} *neng* | *ölümke balḳın*] A_{33} *ọlüm tadığm* B_{14} *ö. balḳın* C_6 *ö. taḳın* ‖ 5416 B_1 ve C_8'de bu

5410 Kim bu iki şeyi unutursa,
o doğruluk yolundan uzaklaşır.

5411 Dinle, kendini bilen, heva ve hevesini
aklına esir eden insan ne der?

5412 Ölümü unutma, asıl yerin mezarındır;
"kendini unutma" sözünü her an hatırla.

5413 Sen meniden türemişsin, "ben" deme;
sen "ben" dersen, bak, işte değerin.

5414 Bu görünmez ölüm pusudadır;
karşıma çıkmak isterse, izimi asla kaybetmez.

5415 İnsan için başka hiçbir eziyet olmasa bile,
bu acı ölüme bakmak yeterlidir.

5416 Ölümden sonra kara toprak altında
çürüyüp dağılmak da yeter bir ibrettir.

5417 Bundan başka, ölüm sana yol açınca
görülecek daha nice işler vardır.

5418 Akıllı insan bu hali bilir de
nasıl rahat uyur, nasıl yiyip içebilir.

5419 Dinle, bilgi veren ve bilgiyle dünyanın
hakiki değerini anlayan insan ne der.

5420 Himmeti büyük ve gönlü yüksek tut;
bu dünyayı bırak, ondan vazgeç.

5421 Bu dünya, içi engerek yılanıyla dolu bir zindandır;
onu bırak, aydın ve gerçek dünyaya ulaşmaya çalış.

5422 Bu duru canın kalıbı olan vücut bu kara toprak tıkacıdır;
ey gönlünde hazineler taşıyan kişi, kara toprak bunlarla dolar.

---

beyit 5417'den sonra geliyor | *ölümdle*] A_{3+} *ǫlüm-tin* C_8 *ǫlüm-de*^{n} | *yir*] A_{3+} *yer* B_1 ve C_8 *yir* || 5417 B_{15} ve C_7'de bu beyit 5416'dan önce geliyor || 5418 *negü ... yir*] A_2 ... *ençe nedeg yer* B_2 ve C_9 *nigü* ... | A_3'te 5418'den sonra daha şu beyit gelmektedir:

tirig-te odı ḳıl usanm-a salṣun
anun-ġıl açıġ buu ǫlüm-ke yalṣun

5419 *negü ... birgüçi*] A_4 *n. ter ... ber-güçi* B_3 ve C_{10} *nigü ...* || 5420 *bir ... munıġdın*] A_5 *ber ... munung-tın* B_4 ... *munungdın* C_{11} ... *munung-dın* || 5421 *tünelk*] B_5 *tünek* (satır altında *zindan*) | *yaruḳ ... ajunlıṣa*] A_6 *yasuḳ ç. acun-lıṣa* || 5422 *sözüḳ ... yir*] A_7 *sevüg can kepi* (?) ... *yer* B_6 ve C_{13} ... *yir* | *yir ... ḳılkı*] A_7 *yerke yirdnür a yaslı* B_6 *yir* ... C_{13} *yer* ... ||

5423 bu dṳ̈nya tünek ol ḳaraṉgḷḳu ḳuḍuġ
bẹla miḷḥnẹt ol barça munda yoḍuġ

5424 ne inçlik tiler sen tünekte turup
ne arzu ḳolur sen könṉgül ög urup

5425 ḳoḍu bir aẁutça ḳara topraḳıġ
uluġ meṉgü il ḳol nerek bu saḳıġ

5426 bu toġ toz tumandın örü tart özüṉg
süzük meṉgü il ḳol sen açġıl közüṉg

C324 5427 neçe miṉg yaşasa sen aḫır ölüm
yeter ök tutar oḳ sini ay künüm

5428 neçe artsa dṳ̈nya baş aġrıġları
taḳı artuḳ artar ay ersig urı

5429 neçe miṉg yaşap er tilese tilek
tükel ök bolumaz bulunsa tilek

5430 negü tir eşitgil ay ḳılḳı arıġ
bu öḍlek olḳı birle könṉgli balıġ

B390 5431 tükel miṉg yaşasa tilekin tẹmam
tükel ök bulumaz kerekin tẹmam

5432 tilekin tilegli tükelin tiler
tilekin tüketse tüker çın tẹmam

5433 söz asġı ol ermez öküş sözlese
ya sözni taṉgırḳap öküş tınṉglasa

5434 söz asġı ol ol kör eşitmiş sözüg
alıp işke tutsa könitse özüg

5435 öküş sözledim söz eşittiṉg tükel
sözüm işke tutġıl anıṉg asġı al

5436 tilim tıḍnurmadı telim sözledi
sözüm eksümedi suẁı eksüdi

5423 *tünek ol*] A_8 *içi bir* | *munda*] A_8 *mundın* C_{14} *mundaġ* || 5424 *inçlik ... sen*] A_9 *ẹnçlik* ... B_8 ve C_{15} ... *se* | *sen*] B_8 *se* C_{15} *se*" || 5425 *bir aẁutça*] A_{10} *ber oẁut-ça* B_9 *oẁut-ça* | *meṉgü*] B_9 ve C_{16} *mẹnggü* || 5426 *bu ... tumandın*] A_{11} *buduġ tur* (?) *tümen-tin* | *süzük meṉgü*] A_{11} *sọsüng m.* B_{10} ve C_{17} *s. mẹnggü* || 5427 *miṉg ... sen*] A_{12} *m. yaş-a-sang s.* B_{11} *ming* (*-i-* yerine *-n-* ile) ... C_1 *mẹning* ... | *oḳ sini*] A_{12} *oḳ seni* C_1 *ök sini* || 5428 *artar*] A_{13} *tardar* || 5429 *miṉg ... er*] B_{13} *ming* (*-i-* yerine, *-n-* ile) *y. ẹr* C_3 *ming* (bir çizgi fazla) *yaşasa* | *tükel ... bulunsa*] A_{14} *... bululz-a* B_{13} *tük ök bọlumas bulunsa* C_3 *t. ök bolumas bụlunsa* || 5430 B'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *negü tir*] A_{15} *n. ter* B_{14} ve C_4 *nigü t.* | Dörtlük, A'da ayrıca işaret edilmemiş; B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *şi*^{r}*r*

5423 Bu dünya bir zindan, karanlık bir kuyudur;
burası daima bela, mihnet ve felaketlerle doludur.

5424 Zindanda bulunduğun sürece ne huzur istersin,
aklına ve kalbine gelen ne gibi şeyi arzu edebilirsin.

5425 Bu bir avuç kara topraktan vazgeç, ulu ve ebedi diyarı iste;
bu seraba neden aldanıyorsun.

5426 Bu toz, toprak ve dumanın üstüne yüksel,
duru ve ebedi diyarı iste, gözünü aç.

5427 Sen ne kadar çok yaşarsan yaşa,
ölüm sonunda bir gün gelip seni yakalar, ey günüm.

5428 Dünya malı ne kadar artarsa,
onun derdi zevkinden daha fazla olur, ey yiğit oğul.

5429 İnsan binlerce sene yaşayıp dilediği şeylere
kavuşsa bile, yine dileği bitmez.

5430 Temiz kalpli ve bu zamane okuyla
gönlü yaralanmış olan kimse ne der, dinle.

5431 İnsan bin yıl yaşasa bile;
arzu ve ihtiyaçlarının hepsini tamamlayamaz.

5432 Dileyen kişi her çeşit dilekte bulunur;
arzusunun tükenmesiyle ancak onun dilekleri sona erer.

5433 Sözün faydası çok söylemekte veya
söyleneni hayretler içinde çok dinlemekte değildir.

5434 Sözün faydası işittiğin sözü işe uygulamakta
ve böylece kendini doğru yola yöneltmektedir.

5435 Çok söz söyledim, sen hepsini dinledin;
bu sözlerime göre hareket et ve bunların faydasını gör.

5436 Dilim kendisini tutamadı ve çok konuştu;
sözüm azalmadı, fakat itibarı azaldı.

---

sözüyle ayırt edilmiştir || 5431 *tükel miñ*] A_{16} *neçe m.* B_1 *t. miñ* (*-i-* yerine *-n-* ile) | *kerekin*] A_{16} *tilekin* || 5432 *tilekin tükese*] A_{17} *tileki tükez-e* C_7 *t. tükese* || 5433 *ermez*] B_3 *ermes* | *ölüş tıñlasa*] A_{18} *telim t.* B_3 *ölüş* (*-ş* noktasız) *t.* C_3 *ö. tanglasa* || 5434 *konitse*] C_9 *umtsa* || 5435 *eşittiñ*] B_5 ve C_{10} *eşit(t)ing* || 5436 *tilim ... telim*] A_{21} *telim t. tilim* C_{11} *t. tıdnumadım tçlim* | *sözüm ... eksüdi*] A_{21} *sǫsüm ǫksümet-i ǫksüt-i* | A_{22}'de 5436'dan sonra, daha şu beyit gelmektedir:

söziig söz-lemez-te burun er guher
ḳal-ı söz-lez-e sen sedef-ten beder

5437 bayat birsü tevfiḳ sanga ay ilig
ḳamuġ eḍgülükke tegürgil elig

5438 tilek birsü tenri küḍezsü sini
duʿada unıtma ay ilig mini

5439 sözin kesti ḳoptı aḍaḳın örü
ilig tıḍtı aydı az oldur tiyü

5440 çıḳardı yigü içgü türlüg aşı
ayur azḳına tat ay eḍgü kişi

5441 elig sundı oḍġurmış aldı tigü
yidi içti azraḳ ol içgü yigü

5442 elig tarttı aştın yimedi aḍın
şükür ḳıldı rabḳa atadı atın

C325 5443 örü turdı oḍġurmış aydı selam
ilig me yanut birdi ḳıldı ḳıyam

5444 turup çıḳtı oḍġurmış andın yorıp
uḍu çıḳtı ilig uzatu barıp

5445 esenleşti ilig bile ol köre
eligleşti ḳaldı ilig ḳaḍġura

B391 5446 turup bardı andın yana taġ tapa
ḳadaşı uḍu bardı elgin öpe

5447 evürdi ḳadaşın kör oḍġurmışa
esenleşti yandı kör ögdülmişe

5448 evinge kelip kirdi köngli ḳoḳuz
saḳınç ḳaḍġu birle uḍıtmadı köz

A155 5449 toġardın yaşıḳ baş kötürdi örü
ḳuġu ḳırtışı boldı dünya tolu

5437 *birsü*] A_{23} *bersü* | *tegürgil*] A_{23} *tegür sen* (?) | A_{24}'te 5437'den sonra daha şu beyit gelmektedir:
kişi berz-e alm-a murüvet ol oḫ
ming arduḫ kişi-liḫ mumı bilgil uḫ

5438 *birsü ... sini*] A_{25} *bersü ... seni* | *unıtma ... mini*] A_{25} *unudm-a ... meni* || 5439 *ilig ... tiyü*] A_{26} *elig ... teyü* B_9 ve C_{14} *... tiyü* || 5440 *yigü*] A_7 *yegü* || 5441 *yidi ... yigü*] A_{28} *yeti ... yegü* || 5442 *tarttı ... yimedi*] A_{29} *tardtı a. yemeti* B_{12} *tart(t)ı aşdın y.* C_{17} *tart(t)ı ...* || 5443 *ilig ... birdi*] A_{30} *elig ... berti*

5437 Ey hükümdar, Tanrı sana tevfik
versin de çok iyilikler yap.

5438 Tanrı sana dileğini versin, seni korusun;
ey hükümdar, sen beni duada unutma.

5439 Sözünü kesti, ayağa kalktı.
Hükümdar: Biraz daha otur, diyerek onu alıkoydu.

5440 Her türlü yiyecek ve içecek çıkardı:
Ey aziz insan, azıcık bunlardan tat, dedi.

5441 Odgurmış elini uzatıp bir lokma aldı;
biraz yedi ve içti.

5442 Yemekten elini çekti ve fazla yemedi;
Tanrıya şükretti, onun ismini zikreyledi.

5443 Odgurmış ayağa kalktı ve selam verdi;
hükümdar da ayağa kalkıp ona mukabelede bulundu.

5444 Odgurmış odadan çıktı, hükümdar da
onu uğurlamak için arkasından geldi.

5445 Hükümdar ile vedalaşıp el sıkıştılar;
hükümdar mahzun bir halde kaldı.

5446 Odgurmış oradan ayrılıp dağlara doğru gitti;
kardeşi elini öptü ve bir süre beraber yürüdüler.

5447 Odgurmış kardeşini geri çevirdi;
Öğclülmiş onunla vedalaşarak ayrıldı.

5448 Öğdülmiş evine gelip girdi, içinde bir boşluk oluştu;
keder ve kaygıdan gözüne uyku girmedi.

5449 Doğudan güneş başını yukarı kaldırdı;
dünyanın her tarafı kuğu rengine büründü.

|| 5444 *yorıp*] A_{31} *yorıp* (satır altında tekrarlanmış) | *uḳlu ... ilig*] A_{31} ... *ḳlig* B_{14} *ilig ḳılzu uḳla* C_2 ... *ilig (-l-* üzerindeki *-k-* çizgisi yanlış olmalı) || 5445 *ilig ... ol*] A_{32} *elig ... ol* (satır üstünde yazılmış) | *eligleşti ... ilig*] A_{32} *ilig-leş-ti ḳ. elig* || 5446 *yana*] A_{33} *yçn-a* (satır üstünde yazılmış) | *elgin*] A_{33} *ilgin* || 5447 *evürdi ḳadaşın*] A_{34} *ǫvür-ti ḳ.* B_2 *e. ḳaḳlaşın* || 5448 *evinge*] B_3 *ivinge* | *uḳıtmadı*] A_{35} *uḳımat-ı* C_6 *uḳımadı* || 5449 ve 5450'de nüshalarda beyitlerin son mısraları karıştırılmış olmalı | *kötürdi*] A_1 *ḳoderti* | *ḳuğu ... dünya*] A_1 *acun boltı ḳafur saçar teg* C_7 *ajun toldı ḳafur saçar teg* ||

5450 yaşıḳ ḳoptı kögsin kötürdi örü
ajun toldı kafur saçar teg tolu

5451 ſiŗişte. yüzi teg yarudı ajun
ḳalılḳ boldı kafur saçar teg yüzün

5452 yana ḳoptı terkin töşektin turup
ma yundı yükündi köñgül tüz urup

5453 tonın keḍti atlandı eẏdin köre
yana ḳarşıḳa bardı andın köre

5454 tüşüp kirdi ḳarşı içiñge yorıp
oḳıdı ilig bu köründi kirip

İLİG SṰ'ALİ ÖGDÜLMİŞKE

5455 ayıttı ilig aşnu oḍğurmışıġ
neçe ḳalmışıġ hem ḳaçan barmışıġ

5456 yana aydı ilig ay ögdülmişim
açıġ boldı emdi mañga yir aşım

5457 negü teg tirilgü bu künde naru
çöküp bardı egnim ḳopumaz örü

5458 nerek emdi beglik bu yalñguḳ yüki
bu ḳaḍğu salḳınç üzdi köñglüm köki

5459 er atsız bolumaz buḍun başlasa
ya beglik işin barça beg işlese

C326 5460 er at tutsa şeḳsiz kerek neñg taẏar
bu neñg bolmasa er yığılmaz añgar

B392 5461 negü tir eşitgil bu sü başlar er
tiriglik ıḍıp beg işin işler er

5450 beyitin ikinci mısrası için bkz. beyit 5449 not | *kötürdi örü*] A_2 *ḳoderti yan-a* | *ajun ... tolu*] A_2 *ḳuġu ḳır-tış-ı boltı tuny-a sana* B_5 *a. boldı ...* C_8 *ḳuġu ḳırtışı boldı dūnya t.* || 5451 *ajun*] A_3 *acun* | *kafur ... yüzün*] A_3 *ḳır-tay yuz-i teg usun* B_6 *... yüzün* (*y-* noktasız) C_9 *... özün* || 5452 *töşektin turup*] B_7 ve C_{10} *töşekin türüp* | *ma ... tüz*] A_4 *mayun-tı ... yuız* B_7 *na ... tüz* (*-z-* noktasız) C_{10} *yunundı* (önce başta *na* veya *ma* yazılmış ve sonra silinmiş; *yu-*'dan sonra satır üstünde *-nu-* yazılmış) ... || 5453 *keḍti ... köre*] A_5 *kedti* (*-d* altında AH: *y*) *adlan-tı ẹvdin* (*-v-* altında AH: *v*) *naru* B_8 *k. aṭlandı ivdin k.* | *bardı ... köre*] A_5 *b. aḷaru turu* B_8 ve C_{11} *kirdi ...* || 5454 *yorıp*] A_6 *yuŗüp* | *ilig*] A_6 ve B_9 *elig* ||

ilig ... ögdülmişke] nüshalarda bu başlık yok

5450 Güneş çıktı, göğsünü yükseltti;
dünyanın her tarafı saçılan kâfur ile doldu.

5451 Dünya, melek yüzü gibi parladı;
gökyüzü kâfur saçılmış gibi oldu.

5452 Yatağından çabucak kalktı,
aptes alarak içtenlikle namazını kıldı.

5453 Giyindi ve evinden çıktı,
atına binerek saraya gitti.

5454 Atından inip saraya girdi, içeriye yürüdü;
hükümdarın daveti üzerine huzura girdi.

HÜKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ'E SUALİ

5455 Hükümdar önce Odgurmış'ı, onun ne
kadar kaldığını, ne zaman gittiğini sordu.

5456 Sonra dedi ki: Ey Öğdülmiş'im,
yemek bana artık zehir oluyor

5457 Bugünden sonra nasıl yaşarım;
omuzlarım çöktü, artık bir daha kalkamaz.

5458 Şimdi bu beyliğe ve insanların yükünü taşımaya
ne gerek var; bu endişe ve kaygı kalbimi parçaladı.

5459 Halkı idare eden veya beyliğin bütün işlerini
gören bir bey hizmetkârsız yapamaz.

5460 Hizmetkar olunca da, şüphesiz, mal ve servet gerekir;
mal olmazsa başkasının hizmetine kimse girmez.

5461 Ordunun başında bulunan ve hayatını feda ederek
beyin emirlerini yerine getiren insan ne der, dinle.

5455 *ayıtı ilig*] B_{10} *ayıt(ı)ı ilig* C_{13} *ayıt(ı)ı i.* | *neçe ... barmışığ*] A_7 *nedeg ḳılmış-ın ... bar-mışın* B_{10} *neçe ḳalmışığ* (*ḳa-* satır üstünde yazılmış) ... ‖ **5456** *ay*] A_8 *ḳor* | *yir*] A_8 *yer* ‖ **5457** *negü ... narı*] A_9 ... *bıḳın-tın n.* B_{12} ve C_{15} *nigü ...* | *ḳopumaz*] B_{12} ve C_{15} *ḳopumas* ‖ **5458** *emdi ... yaḫığuḳ*] A_{10} *ẹrti ... yangluḳ* (düzeltilmiş) C_{16} ... *yaŋgluḳ* ‖ **5459** *er ... bolumaz*] A_{11} *ẹren-siz b.* B_{14} *ẹr a. bọlumas* C_{17} *bolumas* ‖ **5460** *er at*] A_{12} *ẹr at* | B_{15} *ẹr at* | *er yığılmaz*] B_{15} *ẹr yığılmas* ‖ **5461** *negü ... er*] A_{13} *n. ter ... sụụı b. ẹr* B_1 *nigü ... sü* (satır altında *iş*) *b. ẹr* C_2 *nigü ...* | *ụḍıp*] A_{13} *ẹdip* | Dörtlük, B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *şi'r* sözüyle ayırt edilmiştir; A'da dörtlük şeklinde değildir ‖

5462 ḫạzine. er at boldı begler küçi
bu iki bile er alır öz öçi

5463 bu iki bile beg beḍüklük bulur
bu iki yumıtsa beḍür beg tacı

5464 er at tirgüke kör telim neṉg barır
neṉg almaḳ tilese körü küç tegir

5465 bir egnim meniṉg me bir ök bu boġuz
nelük munça yalṉguḳ yüki yüḍmek öz

5466 neçe me çıġay erse ḳalmaz açın
alır bu ölüm kör tirigde öçin

72.

ÖGDÜLMİŞ İLİGKE İL İTGÜ TÖRÜSİN AYUR

5467 yanut birdi ödgülmiş aydı ilig
ḳamuġ işke öṉgdün yorıtsun elig

5468 yaraġsız yorıtma tiliṉgde yaẏuz
bayat taplamaġay ay bilgi ögüz

5469 bu beglik küçün almadıṉg sen tilep
bayat birdi ſạżlı bile belgülep

5470 aġırladı birdi bu beglik saṉga
munıṉg şụ̈kri ḳılġıl ay bilgi kiṉge

5471 köṉgül tüz özüṉg süz bayatḳa tapın
buḍunlḳa törü ḳıl bağırsaḳlıḳın

5472 hạvaṉgnı ulḳuş birle basġıl utup
bu neſsiṉg bilig birle yençgil tutup

5473 negü tir eşitgil bilig birgüçi
bilig birle neſsig hạvaġ basġuçı

5462 *er alır*] A_{14} ve B_2 *er alır* ‖ 5463 *iki ... tacı*] A_{15} *iki yumıdz-a begi kuç alur* B_3 *iki* (bundan sonra *bile* yazılmış; sonra üzerinden çizilerek düzeltilmiş) ... ‖ 5464 *tirgüke*] A_{16} *tergü-ke* | *körü*] A_{16} *ḳorü* B_4 *körü* (-*ü* satır üstünde yazılmış) ‖ 5465 *meniṉg ... bu*] A_{17} *meni(n)g me* (satır üstünde yazılmış) ... *buu* B_5 *meniṉg ... me* | *nelük ... yalṉguḳ*] A_{17} ... *yalnguḳ* (dikkat, *-l-* çizgisinin yeri değiştirilmiş?) B_5 *neṙek* ... C_7 ... *yạngluḳ* ‖ 5466 B ve C'de bu beyit yok | *neçe me*] A_{18} *neçem-e* ‖ *ögdülmiş ... ayur*] A_{19} ... *il ẹdgüsin tọrü tụsükin a.* B_6 *bab ö. kün toġdı ilig-ke i. i. törü tüzgüsin a.* C_8 *bab ö. ... aytur*

5467 *birdi*] A_{20} *berti* | *işke ... elig*] A_{20} *iş-tin ọ. yorıdz-u-n* (?) *bilig* C_9 ... *yorıtsu* (*-t-* noktasız) *iligl*‖ 5468 *yaẏuz*] A_{21} *yavuz* | *ay ... ögüz*] A_{21} *ay-a* (satır üstünde yazılmış) *biligi ọgüz* (*-g-*?) C_{10} ...

5462 Hazine ve ordu beylerin gücünü oluşturur;
bu ikisiyle insan kendi öcünü alır.

5463 Bu ikisiyle bey büyüklük bulur;
bu ikisi bir araya gelirse beylik tacı azamet kazanır.

5464 Asker toplamak için çok masraf gerekir;
mal toplamak için de bile bile cebir kullanmak gerekir.

5465 Benim ancak bir sırtım ve bir tek boğazım var;
niçin bu kadar insanın vebalini yükleneyim.

5466 Ne kadar fakir olsa bile, insan aç kalmaz;
bu ölüm her yaşayandan bir gün öcünü alır.

72.

ÖĞDÜLMİŞ HÜKÜMDARA MEMLEKETİ DÜZENLEMENİN USULÜNÜ ANLATIR

5467 Öğdülmiş yanıt verdi ve dedi ki:
Hükümdar önceden her türlü tedbiri alsın.

5468 Onun ağzından kötü ve yakışıksız söz çıkmasın;
ey bilgisi nehirler gibi bol olan, Tanrı bunu hoş karşılamaz.

5469 Bu beylik makamına sen isteyerek gelmedin;
onu Tanrı kendi fazlıyla sana ihsan etti.

5470 Lütuf ederek sana bu beyliği verdi;
ey bilgisi geniş olan, buna şükret.

5471 Halis gönül ve temiz kalple Tanrıya tapın,
halka merhamet ve şefkat göster.

5472 Heva ve hevesini yenerek ona akıl ile hâkim ol,
bilgiyle nefsin başını ez.

5473 Bilgi veren ve bilgiyle nefis ve hevaya
hâkim olan insan ne der, dinle.

öngüz (-z noktasız) || 5469 *küçün*] A_{22} *luçin* | *birdi ... bile*] A_{22} *fashı boltı sanga* || 5470 *birdi*] A_{23} *berti* | *munıñ ... kiñge*] A_{23} *munung ... çrsig tongga* B_{10} ve C_{12} *munung ...* || 5471 *özüñ ... tapın*] A_{24} *uşük-süz b. sığın* | *ḫalı*] A_{24} *ber* || 5472 *basġıl utup*] A_{25} *baz-ġın tudup* | *yençgil tutup*] A_{25} *y. udup* B_{12} *şeççgil t.* C_{14} *seççgil* (-ç- noktasız) *tutup* (*t*- noktasız) || 5473 B'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *negü ... birgüçi*] A_{26} *ę-ti* (*ę*- dikkat) *yalışı aymış b. bergüçi* B_{13} ve C_{15} *nigü ...* | *nefsig*] A_{26} *nefsin* | Dörtlük, A'da ayrıca işaret edilmemiş; B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *şi'r* sözüyle ayırt edilmiştir ||

B393 5474 et öz tüz tilese ḥạva boynı sı
C327 ḥạva ölse könlür et öz egrisi

5475 ḳatıġlan ḥạvaḳa bulun bolmaġıl
ḥạva nęfs ikigün bu din oġrısı

5476 nelük boldı ʿaciz özüñg ay ilig
ḳamuġ eḍgü ḳılġu küçüñg bar elig

5477 negüke muñgaḍur sen munça ḳatıġ
negüke ḳılur sen tiriglik açıġ

5478 ḫ̣ạzine telim bar er at sü öküş
ḳamuġ işke yolçı bilig bar ulḳuş

A156 5479 er atnı sevindür ḫ̣ạzine üle
olardın özüñgke miñg arzu tile

5480 negü tir eşitgil yaġıçı kür er
kümüş birse altun yaġısın urar

5481 ḳalı ḳolsa sen tutçı üstenğ elig
er atnı sevindür öge bir erig

5482 er atnı sevindür tilegil tilek
tilek barça kelgey yaġı boynı eg

5483 er at köp ḳalın tut sevindür sene
sevüg cannı birgey sanğa bir küne

5484 er at sü bile yenç bu kaſịr yaġıġ
bayatın tile küç sen arḳañg arıġ

5485 bu kaſịr üçün tut er at sü tolum
ölüp tüşse kaſịrde bolmaz ölüm

5486 evin barḳın örte sıġıl burḫ̣anın
anınğ ornı męscịd cęmaʿạt ḳılın

5487 bulun ḳılġıl oġlın ḳızın ḳul künğin
ḫ̣ạzine ur anda sen almış nerğin

5475 *nęfs ... din*] A_{28} *ten* (düzeltilerek satır üstünde yazılmış) *ikegü buu tin* B_2 *n. ikigü ...* C_2 *... budun* || 5476 *ʿaciz*] A_{29} *açıġ* | *elig*] A_{29} *ilig* || 5477 *negüke ... sen*] B_4 *nigüke ... se* C_4 *nigüke ... se*[n] | *negüke ... sen*] A_{30} *nekük ọske ḳıldıng* B_4 *nigüke ... se* C_4 *nigüke ... se*[n] || 5478 *er at*] A_{31} ve B_5 *ęr at* || 5479 *sevindür*] A_{32} *sevün-tür* C_6 *sęvündür* | *olardın ... tile*] A_{32} *tileking ne ęrz-e olar-tın til-e* B_6 *... ming* (*-i-* yerine *-n-* ile) ... || 5480 *negü ... er*] A_{33} *n. ter ... ęr* B_7 *nigü ... ęr* C_7 *nigü ...* | *birse*] A_{33} *berz-e* || 5481 A_2'de bu beyit 5482'den sonra geliyor | *ḳolsa ... elig*] A_2 *bolz-a tudçı buu ụsdek ę.* B_8 *ḫ̣. se t. üstek e.* C_8 *ḳ. sęn t. üsteng ilig* | *sevindür ... bir*] A_2 *sevündür ọ. tut* C_8 *sęvündür ...* || 5482 A_1'de bu beyit 5481'den önce geliyor | *er ... tilegil*] A_1 *ay-a beg til-e sen sen arsu* B_9 *ęr ... tilegil* (-

5474 Vücudun doğru olmasını istersen, heva ve hevesin
boynunu ez; heva ölürse vücudun eğriliği düzelir.

5475 Gayret et, hevanın esiri olma;
heva ve nefis, bunların ikisi de din hırsızıdır.

5476 Ey hükümdar, sen nasıl böyle aciz duruma düştün;
her türlü iyiliği yapabilirsin, kuvvet ve kudretin var.

5477 Niçin bu kadar çok kederleniyorsun,
neden bu hayatı kendine zehir ediyorsun.

5478 Hazinen çok, adamların ve askerin var;
her türlü işe yol gösteren bilgi ve akla sahipsin.

5479 Hazineni aç ve servet dağıt, adamlarını sevindir;
onlar senin her arzunu yerine getirirler.

5480 Düşmana karşı koyan cesur insan ne der, dinle;
altın ve gümüş veren düşmanını yener.

5481 Eğer sen her zaman üstün gelmek istersen,
adamlarını sevindir, değer verip överek şevke getir.

5482 Adamlarını önce sevindir, sonra onlardan iş bekle;
bütün dileklerin yerine gelir, düşman önünde boyun eğer.

5483 Adamların çok ve kalabalık olsun, onları sevindir;
onlar da bir gün senin için sevgili canlarını verir.

5484 Asker ve orduyla bu kâfir düşmanı ez;
gönül temizliğiyle Tanrıdan güç ve yardım dile.

5485 Asker, ordu ve silahını kâfirlere çevir;
kâfirlerle dövüşürken ölmek ölüm değildir.

5486 Onların evini barkını yak, burkanını kır;
cami yap, etrafına İslam cemaati toplansın.

5487 Oğullarını ve kızlarını esir ederek kul ve cariye kıl;
oradan aldığın servetle hazine kur.

---

gil yerine önce *-lıni* yazılmış, sonra üzerinden çizilerek satır üstünde düzeltilmiş) C_9 ... *sẹvündür t.* | *tilek ... kelgey*] A_1 *ẹr at-nı sevün-tür* || 5483 *sevindür sene*] A_3 *sevün-tür yana* C_{10} *sẹvündür sẹne* | *birgey sanga*] A_3 *bergey sangga* || 5484 C_{12}'de bu beyit 5485'ten sonra geliyor | *bayattın ... arḳanga*] A_4 ... *arḳ-a* B_{11} ve C_{12} *bạyat-dın ...* || 5485 A_8'de bu beyit 5488'den sonra ve C_{11}'de 5484'ten önce geliyor | *tut er*] B_{12} *t. ẹr* C_{11} *kör e.* | *bolmaz*] B_{12} *bolmas* || 5486 A_5'te bu beyit 4584'ten sonra geliyor | *evin*] B_{13} *ivin* | *mẹsci̇d*] A_5 *mu.z-get* (satır altında UH: *mecit*) || 5487 *ḳul küngin*] A_6 *ma kişin* C_{14} *ma k.* ||

5488 mṻsṻlmanlıḳ açġıl şeri'ạtnı yaḍ
atınṉ bolġa eḍgü özünṉ bolġa keḍ

B394 5489 mṻsṻlmanḳa yaḳma tegürme elig
anınṉ ḫạşmı teṉgri turur ay ilig

5490 mṻsṻlman mṻsṻlman bile ol ḳadaş
ḳadaşḳa ḳatılma ulam eḍgüleş

C328 5491 törü bir buḍunḳa erej ḳılsunı
saṉga eḍgü birle dụ'a bolsunı

5492 bayat birge ötrü sevinçin saṉga
seniṉg bolġa iki ajun ay toṉga

İLİG CẹVABI ÖGDÜLMİŞKE

5493 ilig aydı körklüg ayur sen bu söz
özüm me munı oḳ tiler ḳılsa öz

5494 ḳanıḳı muṉgar teggü işim ay er
munı ḳılġuḳa sen maṉga yarı bir

5495 il itgü buḍun süzgü aşnu turup
bu iç taş yorıġlı yaraġın körüp

5496 sevérig sevíndür kör açıġ birip
sini sevmegüçini sürgil serip

5497 munınṉgda enṉg aşnu il itgü kerek
bu iç taş kebitler arıtġu kerek

5498 buḍunuġ törü birle tüzgil tükel
süzülsü kör ilde yaraġsız mụḥal

5499 ḳanı inç il itgü tegümez özüm
bu iş iş öze boldı yummaz közüm

5488 *açġıl ... yaḍ*] A_7 *açlıḳ ş. yat* C_{15} *... yạd | bolġa eḍgü*] A_7 *ẹtgü bolġ-a* || 5489 A_9'da bu beyit 5485'ten sonra geliyor || 5490 *ḳadaş*] B_2 *ḳạḍaş | ḳatılma*] C_{17} *ḳạtılsẹ"* || 5491 *bir ... ḳılsunı*] A_{11} *ber b. ericlik sunı*] *birle ... bolsunı*] A_{11} *adıng tuv-a art-suu-nı* C_1 *... ḳolsunı* || 5492 *birge ... saṉga*] A_{12} *berge ọdrü sevünçin sangga | bolġa ... toṉga*] A_{12} *...acun ay tongga* C_2 *bolġay ...*||

ilig ... ögdülmişke] A_{13} *ẹlig cuvab-ı ọ.* C_3 *ögdülmiş cẹvabı ilig-ke* (ilk sözün üstünde *mụ'aḫḫạr* ve son sözün üstünde *mụḳạddẹm* yazılmak suretiyle doğru sıraya işaret edilmiştir)

5493 *ilig*] A_{14} *ẹlig | özüm ... tiler*] A_{14} *mening m-e tilekim bu oḳ* || 5494 A_{16}'da bu beyit 5497'den sonra geliyor | *ḳanıḳ ... er*] A_{16} *ḳanı uş munga tegegü ẹnçlig ẹr* B_7 *... işim ay ẹr* C_5 *... işim ... | munı*

5488 İslamiyet'i aç, şeriatı yay; böylece seçkin
bir şahsiyet olur, iyi bir nam kazanırsın.

5489 Müslümanlara karışma ve onlara tecavüz etme;
ey hükümdar, onların karşısında Tanrı vardır.

5490 Müslüman Müslümanla kardeştir;
kardeşe karşı düşmanca davranma, onlarla hep iyi geçin.

5491 Halka rahat ve huzur sağlayacak
bir düzen kur; sana hayırdua etsinler.

5492 Tanrı sana bunun karşılığını verir;
her iki dünya da senin olur, ey kahraman.

HÜKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ'E CEVABI

5493 Hükümdar: Bu sözleri güzel söylüyorsun, dedi,
ben de aynı şeyleri yapmak istiyorum.

5494 Ey yiğit, bununla meşgul olacak insan nerede,
bu işleri başarmak için sen bana yardım et.

5495 İlk önce memleket düzene girmeli, fesat ortadan kalkmalı;
iç ve dış işlerin iyi yürümesine dikkat etmeli.

5496 Dostlarını ihsanlarda bulunarak sevindir;
düşmanlarını acımadan sürgün et.

5497 Bunun için ilk önce memleket düzene girmeli,
bütün meyhaneler ortadan kaldırılmalı.

5498 Memlekette bu kötü yerler tasfiye edilmeli;
halka kanunla her bakımdan düzen verilmeli.

5499 Huzur ve memleketin düzeni nerede, bunun için ben
uğraşamıyorum; iş iş üzerine yığıldı, gözümü yumacak vaktim yok.

... *bir*] A_{16} *buı iş-ke boz-ı-tı sening-tin yarar* ‖ 5495 *il itgü*] A_{17} *ęl ętgü* | *yorıġlı yaraġın*] A_{17} *yaraġ-sız-nı yedrü* C_6 *turuġlı* ... ‖ 5496 *sevérig* ... *birip*] A_{18} *sevérin sevín-türgü a. berip* C_7 *sęvering sęvíndür* ... | *sini* ... *serip*] A_{18} *seni s. suçu yarıp* C_7 ... *sürgü sęrip* ‖ 5497 A_{15}'te bu beyit 5493'ten sonra geliyor | *munıñgda* ... *itgü*] A_{15} *munung-ta* ... *ęl ętgü* B_{10} *munungda* ... C_8 *munung-da*[II] ... ‖ 5498 A_{19}'da bu beyit 5496'dan sonra geliyor | *buḍunuġ* ... *tükel*] A_{19} ... *tuşgü turur* B_{11} *budu(nu)ġ* ... | *süzülsü* ... *muḫal*] A_{19} *ḳamuġ bulġ-a-yuḳ-lar-nı sıŋsgü turur* ‖ 5499 *inç* ... *tegümez*] A_{20} *ęnç i. ędgüke tegmez* B_{12} ve C_{10} ... *tęgümes* | *bu* ... *közüm*] A_{20} *öküş boltı iş-ler yedümez kösüm* C_{10} *öküş boldı işler yętümez küçüm* ‖

ÖGDÜLMİŞ CẹVABI İLİGKE

B395 5500 yanut birdi ögdülmiş aydı ay beg
uzatma işig sen ḳamuġ işke teg

5501 negüke uzatur sen ḳılġu işiñg
uzatma işiñg ḳıl keçer bu yaşıñg

5502 bu kün ḳılmasa iş yarın iş bolur
işiñg iş öze bolsa irklip ḳalur

5503 bu künki işiñg ḳoḍma ḳılma yarın
yarın bolsa işiñg ḳalur ḳılmadın

5504 ite tur süze tur bu il işlerin
buḍun inçke teggey özüñg me yarın

5505 isiz bolma isiz isizke yorıt
isizlerni barça iliñgdin arıt

5506 köni bol köni ḳıl köni tut yorıḳ
isiz egri köngey evürgey ḳılıḳ

5507 bu tetrü ḳılınçlıġ bu tetrü kişi
isiz tügmeginçe oñgarmaz işi

5508 isizig yaġutma toḳıġay yoḍuġ
köniler bile sen tirilgil oḍuġ

5509 negü tir eşitgil köni köñgli tüz
köñgül til ḳılınçı ḳamuġ ḳılḳı uz

C329 5510 isizke ḳatılma yorıġıl köni
köni egri birle küni tar küni

5511 kim isiz ḳılınsa yolında yoḳluġ
könike köni bol könilik küni

5512 ay ilig er attın sanga çare, yoḳ
er at birle begler süzer bulġanuḳ

5513 er at tirgü yıġġu açınġu açıġ
çıġayıġ bayutġu toḍurġu açıġ

ögdülmiş ... iligke] A_{21} *ọ. cuvabı ẹlig-ke*

5500 *birdi*] A_{22} *berti* B_1 *ḳıldı* | *uzatma işig*] A_{22} *usạdm-a işing* C_{12} *u. işing* ‖ 5501 C'de bu beyit yeri işaret edilerek sayfa kenarında yazılmış | *negüke ... işiñg*] B_2 *nigüke u. sc ḳ. işi(n)g* C *nigüke u. sc*^{n} *...* | *uzatma ... bu*] A_{23} *usadmaġıl iş-ni keçer terk* ‖ 5502 *işiñg ... irklip*] A_{24} *işi(n)g ... ẹrklep* ‖ 5503 B ve C'de bu beyit yok | *bu künki*] A_{25} *bulụ̈n-ki* | *ḳılmadın*] A_{25} *ḳılm-a-tın* ‖ 5504 *ite ...* *il*] A_{26} *ẹde t. sụr-e t. buu ẹl* | *inçke teggey*] A_{26} *ẹnç-ke tegge* ‖ 5505 *isiz ... yorıt*] A_{27} *ẹ-siz b. ẹ-siz ẹ-siz-ke yanıt* (?) | *isizlerni*] A_{27} *ẹ-siz-ler-ni* ‖ 5506 *isiz ... evürgey*] A_{28} *ẹ-siz ẹ. köm-ge ẹvür-ge* C_{16} *... könitgey* ‖ 5507

ÖĞDÜLMİŞ'İN HÜKÜMDARA CEVABI

5500 Öğdülmiş yanıt verdi ve dedi ki: Ey hükümdar,
işi sürüncemede bırakma, her işle meşgul ol.

5501 Yapacağın işi niçin geri bırakıyorsun;
işini geri bırakma, yap, ömür geçip gidiyor.

5502 Bugünkü işi yapmazsan yarının işi de buna eklenir;
iş iş üzerine gelir, yığılır kalır.

5503 Bugünkü işini yarına bırakma;
yarın işin olursa, bu yapılamadan kalır.

5504 Halkın ve kendinin yarın huzura kavuşabilmeniz için
bu memleket işlerinin günü gününe görülmesi gerekir.

5505 Zalim olma, zulmü kötülere karşı uygula;
bütün memleketi kötülerden arıt.

5506 Doğru ol, doğru yola git ve hep doğrulukla hareket et;
böylece kötü ve eğri yola gelir, tavrını değiştirir.

5507 Bu doğası ters, zararlı ve kötü kişilerin
eli kolu bağlanmadıkça işler selametle yürümez.

5508 Kötüyü kendine yaklaştırma, zararı dokunur;
daima uyanık ol ve doğru insanlarla yaşa.

5509 Doğru ve dürüst gönüllü, düşüncesi, sözü, işi
ve bütün hareketi iyi olan insan ne der, dinle:

5510 Kötüye katılma, doğruluktan ayrılma;
kötüler arasında doğru insanın güneşi kararır.

5511 Kim kötülük yaparsa hüsrana mahkûmdur;
kıyamet gününde Tanrının karşısına doğru insan olarak çık.

5512 Ey hükümdar, çaresiz, sana adam gerekir;
beyler fesadı bunlarla ortadan kaldırır.

5513 Birçok adam toplamalı, onlara ihsanda bulunmalı;
yoksulu zenginleştirmeli, açı doyurmalı.

B ve C'de bu beyit yok | *isiz*] A_{29} *ẹ-ciz* (satır üstünde yazılmış; düzeltilmiş?) || 5508 B ve C'de bu beyit yok | *isizig ... tolạgay*] A_{30} *ẹsiz-ler yavudm-a tolẓ-ı-ġa* || 5509 *negü tir*] A_{31} *n. ter* B_7 ve C_{17} *nigü t.* | *ḳamuġ*] B_7 *bęçe* C_{17} *neçe* | Dörtlük, A'da ayrıca işaret edilmemiş; B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *şi'r* sözüyle ayırt edilmiştir || 5510 *isizke*] A_{32} *ẹ-siz-ke* | *egri ... tar*] A_{32} *egri-ke bergüçi bar* B_8 *... tar* (dikkat) C_2 *... bar* (-r?) || 5511 *isiz ... yolında*] A_9 *ẹsiz l̤ḳ. budun-ta* | *bol*] A_{33} *ol* || 5512 *attın*] B_{10} ve C_4 *at-dın* | *bulġamuḳ*] A_{34} *bulġ-a-yuḳ* || 5513 *tirgü yıġġu*] A_{35} *tergü y.* B_{11} *t. yıġ(ġ)u* (-ġ- şeddeli) C_5 *t. yıġḳu* (*yı-* noktasız) | *bayuṭġu*] A_{35} *bayıt-ġu* ||

5514 tapuġda yorıġlı umınçḳa yorır
tapuġçı umınç kesse turmaz barır

A157 5515 ay ilig tapuġçı bu ḳaç türlüg ol
seçe aḍra tutġıl yarı̄lmasu yol

5516 olarda birisi tiler ẏüz suv̇ı
arı̄gar yüz suv̇ı ḳılġu ḳansa ḳıv̇ı

B396 5517 taḳı bir ḳutusı tiler nerı̄g tav̇ar
yuluġ ḳılsu canın tav̇ar bir arı̄gar

5518 taḳı bir tiler nerı̄g yime yüz suv̇ı
hẹm at ton tiler kör yorısa sav̇ı

5519 ḳalı alp atım erse birgil kümüş
ḳılıç ursu açsu sanı̄ga kẹnd uluş

5520 biliglig uḳuşluġ er erse silig
aġırla tegür nerı̄g uzattı elig

5521 isiz erse küçkey kötürme anı
elig birme ilke ulıtġay sini

5522 kötürme bayutma isiz öktemig
aġu ḳılġa şẹḳsiz sanı̄ga ot emig

5523 negü tir eşitgil böke yav̇ġusı
bayusa baş egmez buḍun yuv̇ġası

5524 isizig bayutma ay ḳılḳı unur
isizler bayusa ḳılınç artatur

5525 elig tarlıḳı bolsa eḍgü yime
ḳılınç artatur kör murı̄gaḍıp bu ma

C330 5526 murı̄gaḍsa ma eḍgü ḳılıḳlıġ kişi
ḳılınç artatur hẹm ol eḍgü tuşı

5527 isizig uçuzla könitgey yorıḳ
aġırlaġıl eḍgüg ol itgey ḳılıḳ

5528 baġırsaḳ kişig tut özürı̄gke yaḳın
uv̇utsuznı özdin yıraḳ tut salḳın

5514 *kesse turmaz*] B_{12} *kẹs(s)e* (*-s-* şeddeli) *turmas* ‖ 5515 *tutġıl yarı̄gılmasu*] A_1 *tudġu yangılmaz-a* C_7 *t. yaṇgılmasu* ‖ 5516 *birisi*] A_2 *bir-i kör* | *ḳıv̇ı*] A_2 *ḳıuv̇-ı* ‖ 5517 *bir arı̄gar*] A_3 *ber anggar* ‖ 5518 *hẹm at*] A_4 *hemad* B_1 *h. aṭ* ‖ 5519 *atım*] C_{11} *atım* (*-t-* yerine önce *-l-* yazılmış sonra düzeltilmiş) ‖ 5520 *silig*] B_3 ve C_{12} *biḷig* | *elig*] A_6 *ilig* ‖ 5521 *isiz*] A_7 *ẹ-siz* (*ẹ-* dikkat) | *elig ... sini*] A_7 *ẹ. berme ... seni* B_4 *... ulıtġa s.* C_{13} *ilig ... ulıtġa s.* ‖ 5522 *bayutma isiz*] A_8 *bayıdm-a ẹ-siz* | *aġu*] B_5 *aḥır* ‖ 5523 *negü tir*] A_9 *n. ter* B_6 ve C_{15} *nigü t.* | *egmez ... yuv̇ġası*] B_6 *egmes b. yu̧v̇ġası* C_{15} *... yu̧v̇ġası* ‖

5514 Hizmette bulunan kişi bir şeyler ümit eder;
hizmetkâr ümidini keserse, durmaz gider.

5515 Ey hükümdar, hizmetkâr birkaç türlüdür; bunları seç
ve ona göre davranarak hizmet gördür, ki yollarını şaşırmasınlar.

5516 Onlardan biri şeref için çalışır;
onu şeref vermek suretiyle tatmin et.

5517 Biri mal ve mülk ister;
ona mal ver, canını sana feda etsin.

5518 Bazısı hem mal hem şeref ister;
bir de unvan, hilat ve nüfuz peşindedir.

5519 Eğer cesur ve kahraman biriyse ona gümüş ver;
kılıç kullansın, sana şehir ve memleketler fethetsin.

5520 Bilgili, akıllı ve temiz kalpli biriyse ona hürmet
göster, ihsanlarda bulun ve himaye et.

5521 Kötü ve zalim olanı yükseltme,
ona memlekette nüfuz verme, seni çok üzer.

5522 Zalim ve kötüyü yükseltme, onu zengin etme;
şüphesiz ki sana ilaç ve devayı zehir haline getirir.

5523 Böke yavgusu ne der, dinle;
en zayıf insan bile zenginleşirse ferman dinlemez olur.

5524 Ey kudretli hükümdar, kötüleri servet sahibi etme;
kötüler zenginleşince hal ve tavırlarını değiştirirler.

5525 Eli darlıkta kalıp muhtaç duruma düşünce,
iyilerin bile tavır ve hareketi bozulur.

5526 Doğası iyi olan insan da muhtaç duruma düşünce,
iyiliği nispetinde hareketi kötüleşebilir.

5527 Kötüye değer vermezsen, o gittikçe tavır ve hareketini düzeltir;
iyiye itibar gösterirsen onun hal ve tavrı da iyi olur.

5528 Sana gönülden bağlı olan kişiyi kendine yakın tut;
hayâsızları da kendinden uzaklaştır, kendini onlardan koru.

5524 *isizig ... unur*] A_{10} *ẹ-sisig ... ụmūg* | *isizler*] A_{10} *ẹ-siz-ler* ‖ 5525 *artatur kör*] A_{11} *arda-tur* (*-tur* satır üstünde yazılmış) *lı.* B_8 *a. hẹm* ‖ 5526 *ma ... ḳalḷalığ*] A_{12} *yim-e ẹtgū ḳullı-lıġ* | *hẹm ... tuşı*] A_{12} *ma buu ẹtgū bişi* (*-i-*?) C_1 *... tuşı* (*-ş-* noktasız) ‖ 5527 *isizig könitgey*] A_{13} *ẹ-sisig u. ḳọninge* B_{10} *... köninge* C_2 *... könitge* | *aġırlaġıl ... itgey*] A_{13} *aġır-latı ... ẹdgey* C_2 *... itge* ‖ 5528 *uvutsuzın özdin*] A_{14} *uvut-suz-nı* (satır altında UH: *uyat-sız*) *ọsdin* C_3 *ụ. özke* ‖

5529 asıġlıġ ḳayu ol asıġsız ḳayu
sen aḍra seçe tut ay bilge bügü

5530 seṽer seṽmezig me seçe tut öñgin
seṽerke seṽüg bol yaġıḳa yalın

5531 yıralḳ tut seṽinçiñg tilemez kişig
seṽitme añgar birme ḳılğu işig

B397 5532 ẹminig ḫıyanẹt bile ḳatmaġıl
yaraġlıġ yaraġsız bile tutmaġıl

5533 bir işni ikigüke ayma tilin
işengü bolur iş ḳalur ḳılmadın

5534 işiñg iş biligli kişilerke bir
ḳılu bilmese iş sınıp ḳaḍğu yir

5535 tapuġḳa bolup birme erke işig
özüñgkẹ tusulğu üçün tut kişig

5536 il asğı tile me öz asğınğ tile
kişi asğınğa balḳma turma ile

5537 kişi köñgli körme ol asğı üçün
il asğı tile özni buzma küçün

5538 sañga kim tusulur tusulğıl añgar
tusulmaz kişig ḳıl özüñgde sınğar

5539 aġırlayu tut sen asıġlıġ kişig
añgar bir ay ilig kereklig işig

5540 sañga ḳılğu işler bu ol ay ilig
munı ḳıldıñg erse sen ittiñg ilig

5541 atıñg eḍgü bolġa ḳutulġay özüñg
seniñgde kiḍin ḳalġa atıñg sözüñg

5542 bayuġay buḍun il itilgey orun
neçe ḳolsa ḳaznalḳ ḫazine urun

5529 *bügü*] A_{15} *begü* || 5530 *seṽmezig ... öñgin*] A_{16} *seṽ-mesing-ni ọgin* | *seṽerke ... yalın*] B_{13} ... *yạlın* (*-ạ-* harekeli) C_5 *sẹṽẹrke ... yılın* (*-ị-* harekeli) || 5531 B'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *seṽinçiñg tilemez*] A_{17} *sevünçing t.* B_{14} *s. tilemes* C_6 *sẹṽünçüng t.* | *seṽitme ... birme*] A_{17} *amn-m-a berm-e* C_6 *sẹṽünme ...* || 5532 *ẹminig*] A_{18} *em-i-nig* B_1 *ẹminịng* C_7 *ẹmịning* || 5533 *ikigüke*] A_{19} *ikegü-ke* || 5534 *işiñg ... bir*] A_{20} *işig iş bilür ket k. ber* B_3 *i. i. ḳılığlı ...* C_9 *... bīr* | *ḳılu ... yir*] A_{20} *ḳayu bolmaz-a ... yer* || 5535 *birme*] A_{21} *berm-e* || 5536 *il ... me*] A_{22} *ẹl ... hem* | *balḳma turma*] A_{22} *yalḳm-a busm-a* || 5537 A'da bu beyit yok | *buzma*] C_{12} *turma* || 5538 *tusulmaz ... özüñgde*] A_{23} ... *ọsüng-tin* B_7 *tusulmas ...* C_{13} ... *özüng-de*^{n} || 5539 nüshalarda bu beyit karışıktır | *aġırlayu ... kişig*]

5529 Kim faydalıdır, kim faydasızdır,
ey bilge hakîm, sen bunları iyice seç.

5530 Seni seven ve sevmeyenleri de iyice ayırt et;
sevene karşı sevimli, düşmana karşı da yalın ateş gibi ol.

5531 Senin sevinmeni istemeyeni kendinden uzak tut;
onu başkalarına da sevdirme, ona hiçbir iş verme.

5532 Hıyanet ile emniyeti bir araya getirme;
yarayan ile yaramayanı bir arada tutma.

5533 Bir işi iki kişiye birden verme;
onlar da birbirlerine yükler ve iş yapılmadan kalır.

5534 İşi iş bilen kişilere ver; iş yapamayan insan
onu beceremezse üzülür, müteessir olur.

5535 Hizmettir diye olur olmaz kişilere iş verme;
işi sana faydalı olacak şekilde becerikli olanlara ver.

5536 Memleketin faydasını kendi çıkarınla uzlaştır;
başkasının çıkarını düşünüp ona bağlanma.

5537 Başkasının gönlüne bakma, herkes kendi yararını kollar;
memleket yararını ara, kendini zorla kötü duruma düşürme.

5538 Sana kim faydalıysa sen de ona faydalı ol;
faydasız kişiyi kendinden uzak tut.

5539 Faydalı kişiye her zaman itibar göster;
ey hükümdar, gerekli işleri ona gördür.

5540 Ey hükümdar, senin yapacağın işler bunlardır;
bunları yaparsan memleket düzene girer.

5541 Adın iyi olur, kendin kurtulursun; dünyada senden
sonra da adını ve sözlerini daima yâd ederler.

5542 Halk zenginleşir, memleket ve saltanat işleri düzenlenir;
ne kadar istersen, o kadar hazine toplayabilirsin.

A_{24} *asıġ-lıġ kişi sen aġırl-a bedük* C_{14} *asıġ-lıġ kişig sen aġırlayu tut* | *anıñar ... işig*| A_{24} *anıng asġ-ı kelge yıġ-a turġ-a kut* B_8 ... *ilig* ... C_{14} *anıng asġı kelge sınga turġa kut* || 5540 *ilig*| A_{25} *elig* | *ittiñ ilig*| A_{25} *adıng* (?) *elig* B_9 *itting* (dikkat, ikinci *-t-* yerine *-n-* ile) *i.* C_{15} *it(t)ing i.* || 5541 *atıñ ... özüñ*| A_{26} ... *kudulġ-a ösüng* B_{10} *atıng* (*-t-*'den önce *b-*?) ... *kutulġa özü(n)g* (*-g* üç noktalı) C_{16} ... *kutulġa ö.* | *seniñgde ... atıñ*| A_{26} *sening-tin kedin a.* B_{10} ... *atıng* (*-n-* noktalarına dikkat) C_{16} *sening-de*^{n} ... || 5542 *bayuġay ... itilgey*| A_{27} *bayuġ-a ... edilgey* B_{11} ve C_{17} *bayuġa ... itilge* ||

C331 5543 negü tir eşitgil baġırsaḳ kişi
bağırsaḳlıḳı kör sözin͡ge tuşı

5544 ḳayu il begi bolsa eḍgü köni
bayudı ol il buḍnı toġdı küni

5545 buḍun baylılḳı begke baylılḳ turur
tilese anı tut tilese munı

5546 uluş kẹnd içinde sen oġrıġ arıt
ümeg arḳışıġ yolda imin yorıt

B398 5547 iç ilde kötürgil buḍun küçlerin
taşırtın arıtġıl ḳaraḳçı barın

5548 isizniṅ͡g ḳını birle ḳıllḳın ev̇ür
isizke isizlik yaraşur tegür

A158 5549 isizig ya çoġda oruda kerek
yorıḳ bolsa eḍgü aya sarp yürek

5550 aḍın ma bu il buḍnı ḳaç türlüg ol
munı aḍra tutġu açuḳ bolsa yol

5551 olarda biri bilge ʿaliṃ turur
bu ʿaliṃ bile erke ḳut ḳıv̇ bolur

5552 aġırla bularıġ negü aysa ḳıl
şeriʿaṭ yolı tut boyun bir egil

5553 bularnıṅ͡g ḥaḳı tıḍma içgü yigü
birü tur mun͡gaḍmasu ilçi bügü

5554 köṅ͡gül inçliki birle ögretsüler
biligsizler andın ma ögrensüler

5555 bularda basa muḥteşibler turur
bular elgi küçlüg kerek ay unur

5556 ḳısa tutsa fasiḳ yav̇a boşlaġıġ
tolu tutsa meşcid cẹmaʿaṭlarıġ

5557 basaḳı ḳutu ol san͡ga tapuġçı
tıḍa tutmasa sen bu ol ḳopġuçı

5543 *negü tir*] A_{28} *n. ter* B_{12} ve C_1 *nigü t.* | *baġırsaḳlıḳı ... sözin͡ge*] A_{28} *baġır-saḳ tili birl-e ḳalḳ-ı* | Dörtlük A'da ayrıca işaret edilmemiş; B'de çizgiler, C'de ayrı satırda şiʿr sözüyle ayırt edilmiştir || 5544 *bolsa eḍgü*] A_{29} *ḳolz-a ḳalḳ-ı* || 5545 *anı ... munı*] A_{30} *a. ber ...* B_{14} ve C_4 *munı ... anı* || 5546 *sen*] A_{31} *buu* | *ümeg ... yorıt*] A_{31} *ụmit ar-ḳışıġ* (satır altında UH: *karvan*) *y. ẹmin yorıḳ* C_5 *... ẹymen y.* || 5547 *iç ... kötürgil*] A_{32} *içel-tin ḳoder-gil* C_6 *... kitergil* | *taşırtın ... barın*] A_{32} *taşır-tı ... yarın* B_1 *... yarın* || 5548 *isizniṅ͡g ... ev̇ür*] A_{33} *ẹ-sisig ḳıym b. ḳılġıl ǫv̇ür* C_7 *isizig ...* | *isizke isizlik*] A_{33} *ẹsiz-ke ẹsiz-lik* || 5549 *isizig ... çoġda*] A_1 *ẹsiz barça baġ-ta* | *yorıḳ ... yürek*] A_1 *tudulz-a ẹmin*

5543 İçten bağlı olan insan ne der, dinle;
onun dili ile gönlü birdir.

5544 Hangi memleketin beyi iyi ve doğru olursa,
o memleketin halkı zenginleşir, başına gün doğar.

5545 Halkın zenginliği beyin zenginliğidir;
ister onu, ister bunu sağla.

5546 Şehir ve kasaba içindeki hırsızları ortadan kaldır;
yolcu ve kervan emniyetle sefer etsin.

5547 Memleket içinde halka zulmedenleri yok et,
dış eyaletlerde de bir tane yol kesen haydut bırakma.

5548 Kötüyü, ceza vererek doğru yola getir;
kötüye kötü muamele yaraşır, sen de öyle yap.

5549 İyinin serbest dolaşabilmesi için kötünün zincirde
veya zindanda olması gerekir, ey metin yürek.

5550 Bir de memleketin ahalisi birkaç türlüdür; herkesin rahatça
çalışması için bunlara ayrı ayrı davranılmalıdır.

5551 Onlardan biri bilge alimlerdir;
bunlar insanı devlet ve mutluluğa kavuşturur.

5552 Onları ağırla, ne derlerse yap; şeriat yolunu tut,
hükümlerine itiraz etme, önlerinde hürmetle eğil.

5553 Ey hakîm hükümdar, onların hukukunu muhafaza et,
yiyecek ve içeceklerini sağla, muhtaç duruma düşmesinler.

5554 Gönül huzuruyla öğretsinler,
bilgisizler de onlardan bilgi öğrensin.

5555 Bunlardan sonra muhtesipler gelir;
ey kudretli, bunlar güçlü olmalı.

5556 Fasık ve başıboş dolaşanları inzibat altında
bulundursunlar; mescitleri cemaatle dolu tutsunlar.

5557 Bundan sonraki zümre senin hizmetinde bulunanlardır;
engel olamazsan, sana karşı gelebilecek olanlar bunlardır.

---

yadz-a yollı-a kerek || 5550 *aḍra tutġu*] A_2 *etgü t.* C_9 *adra tutġıl* || 5551 *olarda*] A_3 *bular-ta* | *erke ... ḳıvı*] A_3 *tin şeriyat* || 5552 *bularıġ ... aysa*] A_4 *olarıġ n. yedz-e* B_6 ve C_{11} *b. nigü a.* | *şerı'aṭ ... bir*] A_4 *şeriyat-nı ggren b. ber* C_{11} *... boyun* (*b-? m-?*, düzeltilmiş) *b.* || 5553 *bularnıñ ... yigü*] A_5 *bularnıng* (*-n-* altındaki *-l-* çizgisi yanlış olmalı) *ḫ. tıdm-a i. yegü* | *birü ... bügü*] A_5 *berü ... çlçi begü* C_{12} *bïrü ...* || 5554 *inçlikli*] A_6 *çnç-liki* || 5555 *bularda*] C_{14} *bularda*" | *elgi küçlüg*] A_7 *ilgi ḳuşlug* || 5556 *tutsa ... yavа*] A_8 *tut-saſa-sılı yeme* C_{15} *... yava* (*y-* noktasız, *-v-* iki noktalı) | *tutsa mçsçid*] A_8 *bulz-a mescit* B_{10} *t. mçzgit* C_{15} *t. mçzgit* || 5557 *tıḍa ... ḳopġuçı*] A_9 *ḳız-a ... ḳayın yort-ġuçı* C_{16} *... ḳopġuçı* ||

5558 bular yük kötürmez bularnıŋ yüki
saŋa yüḍgü tegse munıŋ emgeki

C332 5559 bularda basa ḳaldı buḍnuŋ ḳara
bularnı törü birle eḍgü köre

5560 bu ma üç ḳutu ol munı aḍra tut
küçeme küçese bolur ilke yut

5561 bularda birisi bu baylar turur
buḍun küçlügi bu ay ḳılḳı unur

B399 5562 bularda basası kör ortu kişi
bu ortu ḳılumaz bu baylar işi

5563 çıġaylar turur kör bularda basa
bularıġ küḍezgü ḳamuġdın oza

5564 yüḍürmegü baylar yükin ortuḳa
bu ortu buzulġa tükel artaġa

5565 çıġayḳa yüḍürmegü ortu yüki
çıġay ölge açın üzülge köki

5566 çıġayıġ küḍezilse ortu bolur
bu ortu birer tınsa baylıḳ bulur

5567 çıġay ortu bolsa bu ortu bayur
bayusa bu ortu iliŋ bay tolur

5568 il itlür erejke tegir bu buḍun
duʿa artar ötrü saŋa ol öḍün

5569 negü tir eşitgil uç ordu ḫanı
ar eçlgü tile ay ölügli ḳanı

5570 kimiŋ eḍgü atı bile çıḳsa can
kesilmez anıŋ atı eḍgü duʿan

5571 ölüp kim ḳalur erse eḍgü duʿa
yana bir tiriglik bulur bu toġa

5572 kerek yir öze tur kerek yir ḳatın
çaṽıḳsa özüŋ kör bu eḍgü atın

5558 *kötürmez*] B_{12} *kötürmes* | *munıŋ*] A_{10} , B_{12} ve C_{17} *munung* || 5559 *bularda ... ḳara*] A_{11} *b. baz-a-ḳa budun buu ḳ.* C_1 *bularda*" ... | *bularnı*] A_{11} ve C_1 *bularıġ* || 5560 *yut*] B_{14} *tut* || 5561 *birisi bu*] A_{13} *biriz-i buu* B_{15} *başa biri* C_3 *biri-si bu* || 5562 *bularda ... ortu*] A_{14} *munung-ta baz-a-ḳı buu o.* B_1 ve C_4 *... orta | bu ... bu*] A_{14} *buu ordu ḳolumaz* (?, satır altında UH: *ḳolumaz*) *buu* B_1 *b. orta ḳılumas b.* || 5563 *turur ... bularda*] A_{15} *turur-lar bular-tın* C_5 *... bularda*" | *küçlezgü*] A_{15} *küḍez buu* || 5564 *yükin ortuḳa*] A_{16} *yükii o.* C_6 *yüki ortuġa | buzulġa*] A_{16} *tusulġ-a* | A_{18}'de 5565'in ardından yanlışlıkla 5565. beyitin ikinci mısrası ile 5566. beyitin ilk mısrası yazılmış; sonra farkına

5558 Bunlar yük altına girmezler; hizmetleri
oranında bunların yükünü sen yüklenmelisin.

5559 Bunlardan sonra avam kısmı gelir;
bunlara kanunu uygula ve iyi bak.

5560 Bunlar da üç zümredir, bunları birbirinden ayrı tut;
onları zorlama, zorlarsan memleket için felaket olur.

5561 Bunlardan biri zenginlerdir, ey kudretli,
halk arasında güçlü olanlar bunlardır.

5562 Bunlardan sonra orta halli insanlar gelir;
orta halliler zenginlerin yaptıklarını yapamazlar.

5563 Bunlardan sonra yoksullar gelir;
her şeyden önce bunlar korunmalıdır.

5564 Zenginlerin yükü orta hallilere yüklenmemeli;
yoksa orta halliler bozulur ve büsbütün sarsılır.

5565 Orta hallilerin yükünü yoksullara yüklememeli;
yoksa yoksul açlıktan kırılır, mahvolur.

5566 Yoksulu korursan, o orta halli olur;
orta halli kendisini biraz toplarsa zengin olur.

5567 Yoksullar orta halli olursa orta halliler zenginleşir;
orta halliler zenginleşirse memleket zengin olur.

5568 Memleket düzene girer, halk huzura kavuşur;
o zaman sen de çok hayırdua alırsın.

5569 Uç-Ordu hanı ne der, dinle;
ey ölümlü insan, iyi ad dile.

5570 Kim iyi ad bırakarak ölürse,
onun adı hayırduayla yaşamaya devam eder.

5571 Kim ölür ve hayırduayla anılırsa,
o yeniden doğarak tekrar hayat bulmuş olur.

5572 İyi ad ile şöhret kazandıktan sonra,
ister yerin üstünde ister altında ol.

---

varılarak üzerinden çizilmiştir || 5566 *çıġayıġ ... ortu*] A_{19} *çıġay ér kuḍe-tilz-e o.* | *birer*] A_{19} *bir az* || 5567 *ilinġ ... tolur*] A_{20} *ḳling b. bolur* B_6 *ilig ...* || 5568 C_{10}'da beyitin ikinci mısrası yerine, önce 5566. beyitin ikinci mısrası yazılmış, sonra satır altında doğrusu yazılmış | *il ... erejke*] A_{21} *ḳl ḳdgü ḳric-ke* | *dı'a ... öḳlün*] A_{21} *tuv-a ...* C_{10} *bayusa bu ortu iling bay tolun* (satır altında *dı'a artar ötrü sanga ol ödün*) || 5569 *negü tir*] A_{22} *n. ter* B_8 ve C_{11} *nigü t.* | *ölügli*] A_{22} *ḳlüg-ler* || 5570 *kesilmez ... dı'an*] A_{23} *yedip barmaz atı kör ḳdgü ta'an* B_9 *ḳesilmes ...* ||5571 *ölüp ... dı'a*] A_{24} *ölüm k. ḳodur ḳrz-e ḳ. tuv-a* B_{10} *... bolsa e. d.* || 5572 *yir ... yir*] A_{25} *yer ... yer* B_{11} *yir ... yir* C_{14} *yér* (-ḳ- harekeli) *ö. tut k. yḳr* | *atın*] A_{25} *adıng* ||

5573 at eḍgü kerek kör öz ölgü turur
ölür öz atı ḳalsa menıg̃ü turur

5574 rạʿiyyeṭ ḥạḳı bar seniṅgde kör üç
bu ḥạḳnı ötegil özün ḳılma küç

5575 birisi iliṅgde arıġ tut kümüş
ʿıyarın küḍezgil ay bilgi öküş

C333 5576 taḳı bir buḍunḳa törü bir köni
kötür bir ikidin küçin kör anı

B400 5577 üçünçi imin tut ḳamuġ yollarıġ
ḳaralḳçıġ sekerçig arıtġıl arıġ

5578 ötemiş bolur sen rạʿiyyeṭ ḥạḳı
sen ötrü ḥạḳınıg̃ ḳol ay ilçi alḳı

5579 rạʿiyyeṭ öze ol seniṅg̃ üç ḥạḳınıg̃
tilegü olardın sen aç ḳulġaḳınıg̃

5580 biri yarlıġınıg̃nı aġır tutsalar
negü erse terkin anı ḳılsalar

5581 ikinç tıḍmasalar ḫazine. ḥạḳı
öçlinde tegürse ay elgi alḳı

5582 üçünçi yaġıḳa yaġı bolsalar
severiṅg̃ kim erse anı sevseler

5583 ötemiş bolur sen özüṅg̃ ḥạḳların
olar ma ötemiş bolur öz ḥạḳın

5584 bu yaṅg̃lıġ kerek beg yorısa yoluġ
rạʿiyyeṭ uş andaġ kerek ay uluġ

A159 5585 buḍun bulsa ötrü begi eḍgüsin
begi bulsa inçlik yorıtsa küsin

5586 ay ilig bu ol bu ḳutuṅg̃ belgülüg
saṅga iki ajun tegürgü ülüg

5587 anıṅg̃da basa bilge ʿalim turup
buḍunḳa bilig birsü yetrü körüp

5573 *ölür ... turur*] A_{26} *ölüp atı ḳalz-a bu mengü t.* B_{12} ve C_{15} ... *mẹnggü tụrur* ‖ 5574 *rạʿiyyeṭ ... üç*] A_{27} *rayed ... ḳọnüç (-üç?)* | *bu ... küç*] A_{27} *bu ḫalḳ-lar ọde ḳılm-a ọske bu ọç* ‖ 5575 *iliṅg̃de*] A_{28} *ẹling-te* | *ʿıyarın*] A_{28} *ʿayar-ı* B_{14} *ʿıyarnı* ‖ 5576 *törü bir*] A_{29} *tọrü ber* | *kötür ... küçin*] A_{29} *kụçün ber ẹgin ter kụçün* ‖ 5577 *imin*] A_{30} *ẹmin* | *ḳaralḳçıġ ... arıtġıl*] A_{30} *ḳonud-çı süngük-çi kọdür-gil* B_1 *ḳ. sẹkerçig a.* C_2 *ḳaralḳçı sẹkerçi a.* ‖ 5578 *bolur ... rạʿiyyeṭ*] A_{31} *bolurz-a rayyed* (satır altında UH: *ragıyet*) | *ḥạḳınıg̃ ... ilçi*] A_{31} *anıng ... ẹlçi* ‖ 5579 *rạʿiyyeṭ*] A_{32} *rayed* | *aç ḳulġaḳınıg̃*] A_{32} *uç ḳ.* C_4 *aç*

5573 İyi ad gereklidir, vücut bir gün ölecektir;
vücut ölür, adı kalan insan ölümsüz olur.

5574 Halkının senin üstünde üç hakkı vardır;
bu hakları öde ve onları zorluğa düşürme.

5575 Bunlardan biri memleketinde gümüş temiz kalsın,
onun ayarını koru, ey bilgisi bol.

5576 İkincisi halkı adil kanunlarla idare et; birinin
diğerine baskı kurmasına meydan verme, onları koru.

5577 Üçüncüsü bütün yolları emin tut;
yol kesici ve haydutların hepsini ortadan kaldır.

5578 Böylece halkın hakkını ödedikten sonra, sen de onlardan
kendi hakkını isteyebilirsin, ey cömert hükümdar.

5579 Halkın üzerinde senin üç hakkın vardır;
bunu onlardan istemelisin, iyice dinle.

5580 Biri halk senin emirlerine hürmet etmeli,
bu emir ne olursa olsun hemen yerine getirmeli.

5581 İkincisi hazine hakkını gözetmeli ve
bunun vaktinde ödemelidirler, ey eli açık.

5582 Üçüncüsü senin dostuna dost,
düşmanına düşman olmalıdırlar.

5583 Böylece sen onlara karşı vazifeni yapmış,
onlar da senin hakkını ödemiş olurlar.

5584 Ey ulu, bu yolun yolculuğunda
bey böyle, halk da böyle olmalı.

5585 Böylelikle halk beyinin iyiliğini görür;
bey de huzura kavuşur, dünyaya şöhretini yayar.

5586 Ey hükümdar, sana her iki dünyayı sağlayacak
kısmet ve mutluluk şüphesiz budur.

5587 Bundan sonra bilge âlimler harekete geçip
halka içtenlikle bilgi versinler.

ḳulçaḳınġ || 5580 *negü ... terkin*] A_{33} *n. ayz-a t.* B_4 *nigü ...* C_5 *nigü aysa tirkin* || 5581 *ay elgi*] A_{34} *sangga ay* || 5582 *yaġıḳa*] A_{35} *yaġmg-ḳa* | *severiñ*] A_{35} *sèvering* (satır altında AH: *dost*) || 5583 *bolur sen*] A_{36} *bolar sẹn* | *bolur*] A_{36} *bolar* || 5584 *rạ'iyyẹt ... ay*] A_{37} *rayed uşa(n)daġ k. ya* (?) || 5585 *bulsa ... eḍgüsin*] A_1 *... edgü-si* B_9 *bilse ...* C_{10} *bụlsa ...* | *bulsa ... küsin*] A_1 *yadz-a il-ke ẹric çav küz-i* || 5586 *sanġa ... ajun*] A_2 *sangga i. Acun* || 5587 *anıñgda ... turup*] A_3 *... turur* C_{12} *anng-da*" ... | *birsü ... korüp*] A_3 *berz-e y. korür* ||

5588 yana elgi küçlüg bolur muḥteşib
isizlerni yıġsu cemaʿat kezip

5589 satıġçı küḍezsü ḍmanetlerin
ḳılu tursu uzlar naṣiḥatların

5590 tarıġçı tarıġḳa irig bolsunı
yime yılḳıçı igdiş öklitsüni

5591 er at ḳaldı emdi sarıġa tapuġçı
yaġılḳa börike bu ol yortġuçı

B401 5592 sevindür bularıġ açın nerıġ bile
körü tur aḍın işke ḳatma yula

C334 5593 tusulur terıginçe aġırla açın
bayutġıl nerıgin sen beḍütgil küçin

5594 yaġıḳa börike itinsü tolum
adaşḳa bolup öz yaġılḳa ölüm

5595 açılġay seçilgey ḳamuġ işlerinġ
süzülgey itilgey ḳamuġ işlerinġ

5596 sarıġa bolġa iki ajun eḍgüsi
bayatım sevinçi özünġ bolġusı

5597 könilik bu ol kör köni bol köni
tilekke tegürgey könilik sini

5598 sini terıgri sevgey könilik üçün
könide aḍın ḳılma ḫalḳḳa öçün

5599 negü tir eşitgil ay körıgli yaruḳ
munırıġ maʿnisi kör bu sözke anuḳ

5600 könilik üçün kök aḍalşın turur
yayılmaz üçün yirde ot yim önür

5601 yayılma köni tur körıgül tut köni
köni iki ajun könilik bulur

5588 *elgi*] A_4 *ilgi* | *isizlerni ... kezip*] A_4 *ḍ-siz-ler-ni yıġz-a camaʿaḍ kesip* C_{13} ... *kizip* || 5589 *satıġçı kaḍezsü*] A_5 *s. kuḍesz-e* B_{13} *s. kerek* (sonradan üzerinden çizilerek düzeltilmiş) *k.* | *uzlar*] A_5 *öz-ler* (*ö-*?) || 5590 *irig*] A_6 *ḍrig* | *öklitsüni*) A_6 *ḍkled-süni* B_{14} *öklitsüni* (*-k-* üç noktalı) || 5591 *börike ... yortġuçı*] A_7 *yıırüke bu oldur-ġuçı* C_{16} *borı-ḳa ...* || 5592 *sevindür*] C_{17} *seṽündür* || 5593 *terıginçe*] A_9 *te(n)ginçe* | *bayutġıl nerıgin*] A_9 *yanur-ġıl bıḍkın* || 5594 *börike itinsü*] A_{10} *yıırüke ḍdin-sü* B_3 *b. itinsü* C_2 *borı-ḳa itinsü* | *adaşḳa ... öz*] A_{10} *a. obul-su* B_3 *ḳḍaş-ḳa ...* || 5595 *açılġay seçilgey*] A_{11}, B_4 ve C_3 *açılġa seçilge* | *süzülgey ... işlerinġ*] A_{11} *sıısül-gey ḍdil-gey bu is-teş-lering* B_4 ve C_3 *süzülge itilge ḳamuġ iş seniṇ* || 5596 *bolġa ... eḍgüsi*] A_{12} *bolġay i. acun ḍ.* B_5 ... *beḷgüsi* | *seṽinçi ... bolġusı*] B_5 ...

5588 Muhtesibin de elinde yetki olmalıdır;
o da cemaati dolaşarak kötülükleri engellesin.

5589 Satıcı emanetlerini gözetsin;
sanat ustaları başkalarını yetiştirmeye devam etsin.

5590 Çiftçiler çiftlikte gayret etsin,
hayvan besleyenler de onları çoğaltsın.

5591 Şimdi senin hizmetinde bulunan kimseler kaldı;
düşmana ve kurda karşı koyan bunlardır.

5592 Onları sevindir, ihsanlarda bulun; dikkat et
onlara başka iş verme, verilmişse bu işten al.

5593 Faydalı oldukları oranda onlara izzet, ikram ve
ihsanda bulun; gelirlerini artır, rütbelerini yükselt.

5594 Düşmana ve kurtlara karşı silahlarını hazır tutsun;
dosta yâr düşmana ölüm olsunlar.

5595 Böylece bütün yakın olanların seçilir ve belli olur;
bütün işlerinde durulur ve yoluna girer.

5596 Sen her iki dünyada iyilik bulursun,
Tanrım da senden razı olur.

5597 Bak, doğruluk budur, doğru ol, doğru;
doğruluk seni dileğine kavuşturur.

5598 Sen doğrulukla Tanrının sevgisini kazanırsın;
halka kızıp onlara karşı doğruluktan ayrılma.

5599 Gönlü parlak olan insan ne der, dinle;
bak, bunun manasını bu söz güçlendirir.

5600 Doğruluk yüzünden gök ayakta durur;
yer sabit olduğu için üzerinde ot ve ekin biter.

5601 Sağa sola meyletme, doğru dur, gönlünü dürüst tut;
doğru olan kişi her iki dünyada doğruluk bulur.

---

bolġuçı C_4 *seḳünçi ö. bolġusı* || 5597 *sini*] A_{13} *seni* || 5598 *sini ... üçün*] A_{14} *seni t. tiḳ-ti ḳ. ų.* C_6 ... *sivgey ḳ. içün* | *könide ... öçün*] A_{14} *ḳoni-tin ... ḫalḳ-lar uçün* C_6 *könilik ... ḫçılḳ-lar üçün* || 5599 *negü ... ay*] A_{15} *n. ter işidgil a.* B_8 ve C_7 *nigü ...* | *munuñ*] nüshalarda *munung* | Dörtlük A'da sayfa kenarında AH: *şi'r* sözü, B'de çizgiler, C'de ayrı satırda *şi'r* sözüyle ayırt edilmiştir || 5600 *yayılmaz ... yim*] A_{16} ... *yer-te od yem* B_9 *yayılmas* (noktalar eksik, dikkat) *ü. yęrde* (-ę- harekeli) *ot yim* C_9 *yądılmış ü. yęrde* (-ę- harekeli) *ot yim* || 5601 *yayılma ... köni*] A_{17} *basıl-maz ḳoni bol ḳoni tut ḳongül* C_{10} *yılma ...* | *ajun könilik*] A_{17} *acun-ta beg-lik* B_{10} *a. könilik* (*-k* üç noktalı) ||

5602 ay ilig munuḳı özüm bilmişin
ötündüm sañga men için hem taşın

5603 ikigün ajunluḳ asıġ ḳılġu söz
bu erdi munuḳı ayu birdi öz

5604 bu ajun ereji bile eḍgü at
sañga bolġa dünya ya ʿuḳbi ulat

5605 bu dünya neñgi barça ḳalġu turur
atıñ eḍgü ḳılġıl öz ölgü turur

5606 bilig yalṣşı sözler muñga meñgzetü
sözi maʿni birle añgar yañgzatu

B402 5607 atım eçlgü bolsun özüm ölsüni
tirig ölgü aḫır atım ḳalsunı

C335 5608 usa eḍgülük lṣıl at eḍgü tile
özüñ meñgü atın tirig bolsunı

5609 eşitti ilig söz sevindi ḳatıġ
köñgül köz yaruttı bulundı tatıġ

İLİG CEVABI ÖGDÜLMİŞKE

5610 öküş allṣıtu ögdi ödgülmişig
ayur sözlediñ sen özüñ bilmişig

5611 bayat birsü tevfiḳ bu künde naru
sen aymış bu sözler tutayın körü

5612 sini teg basutçı muñga birdi rạb
umar men tilese tilek birge tip

5613 bayat birsü arzu tilekiñ tükel
tükel lṣıldıñ arzum aya eḍgü fal

5614 bu künde naru sen baġırsalḳlılṣın
basut lṣıl muñga sen ay köñgli yalṣın

5602 *munuḳı ... bilmişin*] A_{18} *munuḳ-ı ö. bil-mişi* | *için ... taşın*] A_{18} *içi ... taş-ı* ‖ 5603 *ikigün ajunluḳ*] A_{19} *ikigü acunuġ* C_{12} *ikigü ajun-luġ* | *munuḳı ... birdi*] A_{19} *munuḳ-ı a. berti* ‖ 5604 *bu ... at*] A_{20} *bu söz tudz-a tevled bil-e eḍgülep* | *ya ... ulat*] A_{20} *m-e tın-ḳa ulap* ‖ 5605 *neñgi barça*] A_{21} *neçe terz-e* | *ölgü*] A_{21} *eḍgü* B_{14} *ülgi* (sayfa kenarında *ölgü*) ‖ 5606 *bilig ... meñgzetü*] A_{22} *ç-ti yalṣşı aymış bilig-lig sözi* B_{15} *... yañgzatu* C_{15} *biliglyaḫşı ...* | *sözi ... yañgzatu*] A_{22} *bu söz iş-ke tud-ġıl ay yalnguḳ tuz-i* | Dörtlük, A'da sayfa kenarında AH: *şiʿr* sözü, B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *şiʿr* sözüyle ayırt edilmiştir ‖ 5607 *eḍgü bolsun*] A_{23} *idgü bolsu* C_{17} *e. bolsu* | *ölgü*] B_1 *ḳalġu* ‖ 5608 *eḍgülük*] A_{24} *eḍgü* | *meñgü*] B_2 ve C_1 *mẹnggü* ‖ 5609 *eşitti ... sevindi*] A_{25} *... sevün-ti* B_3 *eşit(t)i ...* C_2 *eşit(t)i ... seṿündi* |

5602 Ey hükümdar, işte ben bildiklerimi,
gizli ya da aşikar sana arz ettim.

5603 Her iki dünya için faydalı olan sözler,
işte benim sana söylediklerimdir.

5604 Bu dünya huzuru sana dünyayı, iyi ad bırakmak için
çalışınan da ahreti getirecektir; ona göre hareket et.

5605 Bütün bu dünya malı kalacak ve
bir gün öleceksin; iyi ad kazanmaya çalış.

5606 Bilgili insan buna kıyas ederek,
çok güzel bir söz söylemiştir.

5607 Kendim öleyim, adım iyi olsun;
her diri sonunda ölecektir, dünyada adım kalsın.

5608 Olabildiğince iyilik yap, iyi ad dile
ve bu ölümsüz adla yaşamaya devam et.

5609 Hükümdar bu sözleri işitince çok sevindi;
gönül gözü parladı, hayattan yine tad almaya başladı.

HÜKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ'E CEVABI

5610 Hükümdar Öğdülmiş'i candan alkışladı, övdü:
Sen kendi bildiğini söyledin, dedi.

5611 Bugünden itibaren Tanrı bana tevfik versin;
söylediğin sözleri dikkatle yerine getireyim.

5612 Rabbim bana senin gibi bir yardımcı verdi;
isterse, onun diğer dileklerimi de vereceğini umarım.

5613 Sen benim bütün arzularımı yerine getirdin; ey iyi talih,
Tanrı da senin bütün arzu ve dileklerini yerine getirsin.

5614 Sen bugünden sonra da bana sadakatle
yardıma devam et, ey gönlü bana yakın.

---

yarattı] B_3 ve C_2 *yarut(i)*||
ilig ... ögdülmişke] nüshalarda bu başlık yok
5610 *allıtu ... ögdülmişig*] A_{26} *al-ḳıyu ...* B_4 *... ögdülmişe* | *sen ... bilmişig*] A_{26} *söz tuḳel b.* B_4 *... bilmişe* || 5611 *birsü ... künde*] A_{27} *bersü t. bulun-ten* | *sözler tutayın*] A_{27} *söz-ke tegeyin* || 5612 *sini ... raḥ*] A_{28} *seni t. bo-sud-çı m. berti rab* (satır altında AH: *raḥ*) B_6 *sening teg başuçı* (satır altında *bilgüçi*) ... C_5 *sening ...* | *umar ... birge*] A_{28} *... berge* B_6 *... tilesem t. b.* C_5 *umarı* (*-r-*?) ... || 5613 B'de bu beyit yok | *birsü*] A_{29} *bersü* || 5614 *bu künde*] A_{30} *bulun-ten* | *basut ... manga*] A_{30} *boo-sut* (*buu-*?) ... *mangga* B_7 *başut* (satır altında *bilig*?) ... ||

5615 büter men sanga çın ınanur özüm
sözüng örtme minde ay körklüg yüzüm

5616 manga kün negü teg yarumış künüm
seningde körür men men emdi münüm

5617 idi yakşı sözler körgül bulmış er
körgül til birikip yakın bolmış er

5618 körgül kimke bütse anı küzrgü tut
özüng körge sen tip anı utru tut

5619 bağırsak kişi özke küzrgü bolur
angar bakşa kılk yangnı tüzgü bolur

5620 kiming körgli kimke balşın bolsa çın
angar bütgü özke yalşın bolsa çın

5621 bütülmiş kişike ayıtğu sözüg
bütülmiş kişi aysa tutğu sözüg

5622 eşitti kör ögdülmiş ilig sözin
sevindi ilel tip yaruttı közin

B403 5623 sözin kesti ilig özi amrulup
kopup çılştı ögdülmiş andın turup

A160 5624 ilig anda naru kör inçlik koḍup
ilin itti tüzdi köp emgek yüḍüp

C336 5625 isizig yırattı kör eçlgüg kamuğ
özinge yakın kıldı birdi yoluğ

5626 tüzüldi buḍun hem süzüldi ili
tınıp inçke tegdi yıl ay kün tili

5627 tatıdı tiriglik il asğı bile
erejin avındı sevinçin küle

5615 *büter men*] A_{34} *kuḍer men* C_8 *büter me*^{n} | *minde*] A_{31} *men-tin* C_8 *minde*^{n} ‖ 5616 *kün negü*] A_{32} *koz n.* B_9 ve C_9 *k. nigü* | *seningde ... emdi*] A_{32} *sening-tin bilür ...* C_9 *sening-de*^{n} *... me*^{n} *emdi* ‖ 5617 *idi ... er*] A_{33} *ç-ti ... bilmiş er* B_{10} *idi ... er* C_{10} *idi* (düzeltilmiş) *yalşı ...* | *er*] A_{33} ve B_{10} *er* ‖ 5618 *küzrgü*] A_{34} *küz-gü* | *körge ... tip*] A_{34} *korgü-ke* (satır üstünde yazılmış) *sen* B_{11} *... tir* ‖ 5619 *küzrgü*] A_{35} *kusgü* | *kılk ... tüzgü*] A_{35} *kılk ya(n)g-nı* (düzeltilmiş) *tusgü* B_{12} *kılk yang-nı* (*y-* yerine *n-* ile) *t.* C_{12} *kılk yangnı* (*yn*-noktasız) ‖ 5620 *bakın*] A_{36} *yakın* B_{13} *yalşın* C_{13} *balşın* (*b-* noktasız) | *angar ... çın*] A_{36} *yakın tudğu öz-ke anı ket yalşın* B_{13} *... tutsa* (*-t-* noktasız) *ç.* C_{13} *... bolsa* (*b-* noktasız) *ç.* ‖ 5621 *bütülmiş*] A_{37} *tusul-mış* | *bütülmiş*] A_{37} *bıḍülmiş* (*bıḍ-* düzeltilmiş) C_{14}

5615 Ben sana inanıyor ve gerçekten güveniyorum;
ne düşündüğünü bana açıkça söyle, ey güzel yüzlüm.

5616 Sen benim parlak güneşimsin;
ben kusurlarımı senin sayende görüyorum.

5617 Gönül sahibi, düşüncesi ve sözü bir olan
dost insan çok iyi söylemiştir.

5618 Gönlün tamamen inandığı kişiyi kendine ayna edin;
kendini görebilmek için onu daima karşında bulundur.

5619 İçten bağlı olan kişi insana ayna olur;
insan ona bakarak doğasını ve tavrını düzeltebilir.

5620 Kim birine içten bağlı olur ve
gerçekten yakınlık gösterirse ona güvenilmeli.

5621 Sözü itimat edilen kimseye sormalı,
böyle bir kişinin de sözünü tutmalı.

5622 Öğdülmiş hükümdarın sözlerini işitti,
yüzü güldü ve sevinerek "baş üstüne" dedi.

5623 Hükümdar müsterih olarak sözünü bitirdi;
Öğdülmiş kalkıp huzurdan çıktı.

5624 Hükümdar bundan sonra rahatını bırakıp
çok zahmet yüklenerek ilini düzenleyip düzeltti.

5625 Kötüleri kendisinden uzaklaştırdı, bütün iyileri de
etrafına topladı, onlara çalışma imkânı verdi.

5626 Memleketi duruldu ve halkı düzene girdi;
halkın şikayeti kesildi, uzun bir süre için huzura kavuştu.

5627 Memleketin refahı sayesinde hayatın zevki arttı;
halk sevinçle ve gülerek, günlerini huzur içinde geçirdi.

---

tutulmış || 5622 *eşitti*] B_{15} ve C_{15} *eşit(t)i* | *sevindi ... yarattı*] A_{38} *s. tuv-a ḳıltı açtı* B_{15} ... *yaṛut(t)ı* C_{15} *sevindi ... yaṛut(ı)ı* || 5623 *özi amrulıp*] A_{39} *tilin bek-leti* | *kopup ... turup*] A_{39} *turup ç. ö. aytı* (*-t-*?) *odı* || 5624 *inçlik*] A_1 *ençlik* | *ilin ... köp*] A_1 *elin tuz-tı ed-ti bu* B_2 *i. it(t)i ...* C_{17} *i. it(t)i t. kör* || 5625 *işizig yıratdı*] A_2 *e-sisig y.* B_3 ve C_1 *i. yırat(t)ı* | *birdi yoluġ*] A_2 *açtı ḳapuġ* C_1 *b. uluġ* || 5626 *hem ... ili*] A_3 *ma ... eli* | *tınıp ... tili*] A_3 *ilig-ke tuv-a ḳıltı budnı t.* B_4 ... *tili* (noktasız) C_2 ... *ay* (yeri işaret edilerek sayfa kenarında yazılmış) *k. tili* (noktasız) || 5627 *il*] A_4 *el* | *erejin ... sevinçin*] A_4 *ericin a. sevin-ti* C_3 ... *sevinçün* ||

5628 ilig me ağırladı ögdülmişig
ınandı aṅgar birdi barça işig

5629 yorıdı bir ança bu ögdülmişe
irildi saḳınç ḳaḍġu birle bışa

5630 özinge balḳa kördi ḳılḳın işin
tiriglik yigitlik yaṽa ḳılmışın

5631 açıldı yarup köṅgli kögsi közi
arıtmalḳ tiledi bu köṅgli tözi

73.
ÖGDÜLMİŞ KEÇMİŞ TİRİGLİKKE AÇIP TḘVBEḲA OĞRAMIŞIN AYUR

5632 ayur men yorıdım usalın küle
tiriglik yaṽa boldı ġaflḗt bile

5633 tiriglik küçi bardı mindin kitip
tayaḳ tuttı elgim bu tirgin atıp

5634 ökündi ayur bardı isiz künüm
tiriglik tükedi ḳararur tünüm

5635 yidi arzu niʿmḗt özüm uḍlayu
tirildim hḗm uḍ teg bilü bilmeyü

B404 5636 ayur men yorıdım usalın küle
künümni keçürdüm yaṽalıḳ bile

5637 yigitlik küçi bardı minclin kite
açır men yigitlikke küyüp tüte

5638 tiriglik uçuḳtı yaġudı ölüm
ölümke itig yoḳ ya ötgü yolum

5639 saçım boldı suṅgḳur tüsi teg şaşut
salḳal boldı yazlḳı gülḗf teg orıt

5628 *birdi*] A_5 *berti* ‖ 5629 *tirildi ... bışa*] A_6 *salḳınç ḳadġu birl-e küy-e me b.* C_5 *... tḳışa* ‖ 5630 *yigitlik ... ḳılmışın*] A_7 *asıġ-sız y. ıdmışın* ‖ 5631 *yarup*] A_8 *turup* ‖
ögdülmiş ... ayur] B_{12} ve C_{10}'da bu başlık 5633'ten sonra geliyor | A_9 *ö. k. ḳamin-ge a. toba-ḳa ...* B_{12} *bab ö. ...* C_{10} *bab ö. tiriglik-ke a. tḗvbe. ḳılmaḳ-ḳa o. aytur*
5632 A'da bu beyit yok; B_{10} ve C_8'de 5631'den sonra geliyor ‖ 5633 A_{11}'de bu beyit 5636'dan sonra geliyor | *tiriglik ... kitip*] A_{11} *yigid-lik ... men-tin kedip | tuttı ... atıp*] A_{11} *t. ilgim bu tergin adıp* (?) B_{11} *tut(t)ı ... tirgin itnip* (?, *-n-* noktasız) C_9 *tut(t)ı ... tirgin atıp* ‖ 5634 B_{13} ve C_{11}'de bu

5628 Hükümdar Öğdülmiş'i de takdir etti,
ona güvenerek bütün işleri eline bıraktı.

5629 Öğdülmiş bir süre böyle devam etti; fakat endişe ve
kaygı içinde kıvranıyor, kendini günahkâr sayıyordu.

5630 Kendine dikkat etti, hal ve tavrına baktı;
hayatını ve gençliğini boşa geçirdiğini gördü.

5631 Gönlü ve kalp gözü parlayarak açıldı;
gönlünün tamamen arınmasını diledi.

73.
ÖĞDÜLMİŞ'İN GEÇEN HAYATINA ACIYARAK TÖVBE EDİŞİNİ ANLATIR

5632 Öğdülmiş dedi ki: Ben gaflet içinde kendimi
mutlu sandım; bu gaflet içinde hayatım boşa geçti.

5633 Yaşama gücü beni terk edip uzaklaştı;
ben bu zindeliği bırakıp elime deynek aldım.

5634 Pişman oldu, dedi ki: Ah, ne yazık ki günlerim geçti;
ömrüm tükendi, gecem artık kararmaktadır

5635 Ben, öküz gibi heves ve nimet yedim;
bilerek bilmeyerek bir öküz gibi yaşadım.

5636 Sonra devam etti: Ben gaflet içinde kendimi
mutlu zannettim, günlerimi boşa geçirdim.

5637 Gençlik gücü beni terk ederek uzaklaştı;
giden gençliğime acıyor, yanıp tutuşuyorum.

5638 Hayat nihayet sonuna geldi, ölüm yaklaştı;
ölüme çare olmadığı gibi, ondan kurtulacak yol da yoktur.

5639 Saçım sungur rengi gibi kır oldu;
sakalım yazdan kalmış kuru ota döndü.

---

beyit başlıktan sonra geliyor | *isiz*] A_{12} *ẹ-siz* B_{13} *i̱siz* | *tükedi ḳararur*] A_{12} *tụ̈kẹnti ḳarar-tı* || 5635 C_{13}'te bu beyit 5636'dan sonra geliyor | *yidi ... niʿmẹt*] A_{13} *yeti ... niʿmed* (*-i-* düzeltilmiş?) | *tirildim*] C_{13} *tirildi* || 5636 A_{10}'da bu beyit başlıktan sonra ve C_{12}'de 5635'ten önce geliyor || 5637 A ve C'de bu beyit yok (krş. beyit 5633) || 5638 A_{14} ve C_{14}'te bu beyit 5635'ten sonra geliyor | *itig ... ötgü*] A_{14} *adınğ ... udğu* || 5639 B ve C'de beyitin bir az farkla tekrarı için bkz. beyit 5697 | *sunḡ̱ur ... teg*] B_4 *sınḡ̱ur ...* C_{15} *sụnḡ̱ur t. tẹg* (sonradan satır üstünde yazılmış) | *orut*] A_{15} *orud* B_4 *ar ot* C_{15} *orut* ||

5640 otuz iki tişim örüñg yinçüler
üzüldi yipi kör saçıldı birer

C337 5641 körür erdi közler bu künlük yirig
tünerdi körümez ḳatında erig

5642 yıraḳ eştür erdi ḳulaḳ tutsa ma
bu kün boldı elgin özüm imleme

5643 ḳara erdi ḳuzġun tüsi teg başım
ḳuġu ḳondı başḳa yetildi yaşım

5644 özüm yanġu boldı bayatḳa bu kün
yazuḳlar üçün yıġlasa men ünün

5645 özüm yanġu boldı bayatḳa turup
yazuḳlarḳa ʿuẕri tilese ḳolup

5646 özüm ḳoḍsa emdi yaraġsızlarıġ
körüñgül bulġanuḳın süzülse arıġ

5647 özi tevbe ḳılmaḳ tiledi turup
bayatḳa sığınsa yazuḳın ḳolup

5648 yana saḳnu aldı ayur ivmeyin
iveklikte yas ol anı ḳılmayın

5649 eriñg aşnu bu işke kiñgeşgü kerek
yaraġsızını özdin kemişgü kerek

5650 kiñgeş birle ḳılġu kerek iş bilip
ökündi kiñgeşmegli işte ulıp

5651 negü tir eşitgil kişi tildemi
ḳamuġ ḳılġu işke kiñgeş ol emi

5652 kiñgeşgü kerek öz yalḳınlḳa kiñgeş
kiñgeş birle itlür ḳamuġ türlüg iş

5640 *tişim ... yinçüler*] A_{16} *sıḳ-lım* (satır altında UH: *tiş-ler*) *ọ. inçü-ler* B_5 ... *yünçüler* C_{16} *saḳlım ö. yünçüler* | *yipi*] A_{16} *yayı* C_{16} *ṭipi* (-ṯ- harekeli) || 5641 *körür ... yirig*] A_{17} ... *bıḳkün-lük yerig* B_6 *körür* (-*r*- yerine -*z*- ile, -*ür* satır üstünde yazılmış) ... *yirig* C_1 ... *yirig* | *körümez ḳatında*] A_{17} *k. usın-tan* B_6 *kör(ü)mes* ... C_1 *k. usında* || 5642 *tutsa ma*] A_{18} *tut-sam-a* | *bu ... imleme*] A_{18} *bıḳkün b. ilgin ö. ụmlem-e* || 5643 *ḳondı başḳa*] A_{19} *ḳıltı ọdlek* || 5644 B ve C'de bu beyit yok (krş. 5645) | *bu kün*] A_{20} *bıḳkün* | *yazuḳlar*] A_{20} *yasuḳ-lar* || 5645 krş. 5644; A_{22}'de bu beyit 5646'dan sonra geliyor; A'da beyitin ikinci mısrası 5646. beyitin ikinci mısrasıyla değiştirilmiş | *yazuḳlarḳa ʿuẕri*] A_{23} *yasuḳ-ın-ġa ʿusr-i* || 5646 A_{21}'de bu beyit 5645'ten önce geliyor | *bulġanuḳtın*] A_{21} *bulġ-*

5640 Otuz iki dişimin, bu beyaz incilerimin ipi koptu
ve onlar da birer birer döküldü.

5641 Gözlerim bu güneşli yeryüzünde her şeyi görürdü; şimdi
gözlerime karanlık çöktü, önümdeki insanları bile göremez oldu.

5642 İyice dinlersem, uzaklardan duyardım;
bugün artık insanlarla ancak işaretle anlaşır oldum.

5643 Başım kuzgun gibi karaydı;
şimdi başıma kuğu kondu, yaşım da çok ilerledi.

5644 Bugün artık Tanrıya dönme zamanım geldi;
günahlarım için feryat ederek ağlamalıyım.

5645 Artık kalkıp Tanrıya dönmeliyim;
günahlarım için tövbe edip af dilemeliyim.

5646 Benim artık yararsız şeyleri bırakmam,
gönlümü her şeyden temizlemem gerekir.

5647 Öğdülmiş böylece tövbe edip
af dileyerek Tanrıya sığınmak istedi.

5648 Fakat birden durup düşündü: Acele hareket etmemeliyim,
çünkü acele etmek zararlıdır, bunu yapmamalıyım, dedi.

5649 İlk önce bu iş için danışmam,
zararlı şeylerden vazgeçmem gerekir.

5650 Her işi bilerek ve danışarak yapmalı; kim danışmazsa
işinde zarar görmüş ve sonunda pişman olup inlemiştir.

5651 Dinle, Tanrıdan insanlara haber getiren nebi ne der:
her yapılacak işe danışmayla çare bulunur.

5652 İnsan her işini yakınıyla danışmalı;
her türlü iş danışma yoluyla halledilir.

---

a-yuḳ-ı B_{10} ve C_5 *bulġanuḳ-dın* || 5647 A_{23}'te bu beyit 5645'ten sonra geliyor; A'da beyitin ikinci mısrası 5645. beyitin ikinci mısrasıyla değiştirilmiş; B'de bu beyit yok | *tevbe*] A_{23} *toba* || 5648 *ïymeyin*] A_{24} *ḳïymeyin* | *ïvelikte yas*] A_{24} *evek iş-te yaz* || 5649 *kiñgeşgü*] A_{25} *kengeş-güü* | *yaraġsızın ... kemişgü*] A_{25} *yaraġ-sız bar ḳrz-e temiş-gü* B_{12} ... *kimeşgü* || 5650 *kiñgeş ... kerekl*] A_{26} *kengeş ... ḳanuġ* | *kiñgeşmegli*] A_{26} *kengeş-mek-lig* || 5651 *negü ... kişi*] A_{27} *n. ter e. kengeş* B_{14} ve C_{10} *nigü ... kişi* | *kiñgeş*] A_{27} *kengeş* ||5652 *kiñgeşgü ... kiñgeş*] A_{28} *kengeş-güü ... kengeş* B_{15} ... *kingiş* | *kiñgeş ... itlür*] A_{28} *kengeş ... ḳdlür* B_{15} *kingiş* ... ||

B405 5653 kiñgeşse oñgarur kişi öz işi
ökünçlüg bolur kin kiñgeşmez kişi

5654 barayın men emdi ḳadaşım tapa
kiñgeyin añgar men bu iş ay apa

5655 yaraġlıġ tise men ḳılayın bu iş
yaraġsız tise ḳalsunı bu kiñgeş

5656 kişi öz işin öz bilümez körüp
aḍınḳa ayıtġu kerek eştürüp

5657 kiñgeşse kiñgür ol kişike bilig
kiñgeşke bilig kirse yetlür elig

5658 negü tir eşitgil kiñgeşür kişi
kiñgeşin iter ol kişi öz işi

C338 5659 negü iş ḳılurunñg kişike kiñgeş
kiñgeşmez kişke ḳatılma yıraş

5660 ḳayu işke tegse kiñgeş ötrü ḳıl
tilemiş tilekke kiñgeşin teñgeş

5661 kiçe yattı erte turup yundı kör
atın mindi ilig tapa bardı kör

5662 yorıp kirdi ilig tapa yol ḳolup
orun birdi ilig aġırlap körüp

ÖGDÜLMİŞ SU'ALİ İLİGKE

A161 5663 iligke ötündi ayur men bu kün
ḳadaşımḳa barġum kelir örtügün

5664 ḳalı yarlıḳasa barayın naru
ziyareṭ ḳılıp terk yanayın berü

5653 *kiñgeşse oñgarur*] A_{29} *kengeşz-e öngġarur* C_{12} *kingeş-sc*" ... | *kin kiñgeşmez*] A_{29} *kin kengeşmez* B_1 *kim kingeşmes* ‖ 5654 *ḳadaşım*] A_{30} *ḳadaş-ın* | *kiñgeyin ... apa*] A_{30} *keng-geyin* (satır altında UH: *kengeşey*) *a. m. ẹde hem yapa* C_{13} ... *iş opa* (?) ‖ 5655 *tise men*] A_{31} *tez-e m.* B_3 *tip aysa* C_{14} *körünse* | *tise ... kiñgeş*] A_{31} *tez-e ... kengiş* B_3 ... *kingiş* ‖ 5656 *işin ... bilümez*] A_{32} ... *bilümez* (*-i-*?) B_4 *işig ö. bilümes* C_{15} *işig ...* | *ayıtġu ... eştürüp*] A_{32} *a. k. iş yorup* B_4 *ayıtġu ...* C_{15} ... *uḷaturup* ‖ 5657 *kiñgeşse ... kişike*] A_{33} *kengeşz-e kişi-ke kelir ọg* | *kiñgeşke ... elig*] A_{33} *kengeş-ke ... yedrür ilig* ‖ 5658 *negü ... kiñgeşür*] A_{34} *n. ter e. kengeşür* B_6 ve C_{17} *nigü ...* | *kiñgeşin ... ol*] A_{34} *kengeş birl-e ẹdmiş* | Dörtlük, A ve C'de ayrıca işaret edilmemiş; B'de çizgiler ile ayırt edilmiştir ‖ 5659 *negü ... kiñgeş*] A_{35} ... *kengeş* B_7 ve C_1 *nigü ...* | *kiñgeşmez ... yıraş*] A_{35} *kengeşmes ... yaraş* B_7 *kingeşmes*

5653 Kişi işinde ancak danışmak suretiyle başarılı olur;
danışmayan kişi sonunda pişman olur.

5654 Ben şimdi kardeşimin yanına gideyim
ve bu işi ona danışayım.

5655 O da makul görürse ben bu işi yaparım;
eğer makul görmezse bu işten vazgeçerim.

5656 Kişinin kendisi kendi işini iyice bilemez;
onu başkasına danışarak yapmak faydalı olur.

5657 Danışırsa kişinin bilgisi genişler; eğer bu danışmaya
bilgi de katılırsa, o iş tereddütsüz elde edilir.

5658 Danışan insan ne der, dinle;
kişi kendi işini danışıp konuşarak yoluna koyar.

5659 Ne gibi bir iş yapmak istersen, onu başkalarına danış;
danışmayan kişiye karışma, ondan uzak dur.

5660 Herhangi bir işe girişmek istersen önce danış;
dilek ve arzularını danışarak yerine getir.

5661 Gece yattı, sabah kalkıp aptes aldı;
atına binip saraya gitti.

5662 İzin isteyip hükümdarın huzuruna girdi;
hükümdar ona iltifat ederek yer gösterdi.

ÖĞDÜLMİŞ'İN HÜKÜMDARA SUALİ

5663 Hükümdara arz etti ve dedi ki: Ben bugün
kardeşimi şöyle bir ziyaret etmek istiyorum.

5664 İzin verirseniz oraya gideyim;
ziyaret edip çabucak buraya dönerim.

---

kişini adaş tutma iş || 5660 *tegse ... kıl*] A_{36} *tegz-e kenges birl-e teg* B_8 *erse ...* | *künğeşin*] A_{36} *kengeş-in* || 5661 *küçe ... turup*] A_{37} *keçe yadu çrde kopup* B_9 ve C_3 *k. yat(t)ı ...* | *atın mindi*] B_9 *atın m.* C_3 *a. tut(t)ı* || 5662 *yorıp*] A_{38} *tışığ̈ıp* | *birdi ... ağırlap*] A_{38} *berti ...* C_4 *... ağırlap* (*-p* sonradan satır altında yazılmış) ||

ögdülmiş ... ilgke] nüshalarda bu başlık yok

5663 *bu kün*] A_1 *bua kıın* | *kadaşımka ... örtügün*] A_1 *... kelür ordügün* (satır altında UH: *yaşur-a*) B_{11} *kaçdaşım-ka ...* || 5664 *kalı yarlıkasa*] A_2 *manga bolsu yarlığ* ||

İLİG CẹVABI ÖGDÜLMİŞKE

5665 ilig aydı barġıl menīŋdin sẹlam
tegürgil anīgar sen ay bilgi tạmam
5666 unıtmasunı ol dụʿada mini
bayatlḳa uladuḳta sırrın köni
5667 bayattın ḳolu birsü yazulḳlarım
dụʿa birle bolġay keçürgey kẹrim

B406 5668 ilel tip turup çılḳtı ögdülmişe
evīŋge kelip tüşti yazdı lḳaşa
5669 ajun ḳırtışı boldı altun örīŋi
yaşılḳ zaʿfẹran ḳıldı yaḳut örīŋi
5670 lḳalıḳ tügdi ḳaşın tünertti yüzin
tutup badı barça kişiler közin
5671 nạmaz ḳıldı yattı töşekke kirip
bir ança uḍıdı ol ança irip
5672 bir ança uḍıdı bir ança oḍuġ
lḳopa keldi saḳnu toġa keldi tuġ
5673 töşek lḳoldı yattı uḍıdı uzun
belīŋlep oḍundı özi yalıŋguzun
5674 yumulmadı yandru ikile közi
oḍuġ yattı saḳnu irikti özi
5675 balḳa kördi örīŋdün lḳara ḳuş toġup
lḳopa keldi yirdin yalın teg bolup
5676 yarudı basa yıldrılḳ aḍġır bile
tizildi erentir özin belgüle
C339 5677 sükiç ḳoptı örlep lḳalıḳlḳa aġıp
ünün sumlıdı suri ʿibri olḳıp

---

ilig ... ögdülmişke] nüshalarda bu başlık yok

5665 *ilig*] A_3 *ẹlig* | *anīgar ... bilgi*] A_8 *angga ...* B_{13} *... lḳllạ* ‖ 5666 *unıtmasunı ... mini*] A_4 *unıt-masu-nı o. tuv-a-ta men-i* | *uladuḳta sırrın*] A_4 *sır-rı* B_{14} *uladuḳ-ḳa s.* ‖ 5667 *bayattın ... birsü*] A_5 *... bersü* B_{15} *bạyatdın ḳ. birse* C_9 *bạyat-dın ...* | *dụʿa ... kẹrim*] A_5 *tuv-a ...* C_9 *... bolġa kẹçürge idim* ‖ 5668 *evīŋge ... lḳaşa*] A_6 *... lḳuş-a* B_1 *ivīnge ...* ‖ 5669 *ajun ... örīŋi*] A_7 *acun ... ọn-i* | *örīŋi*] A_7 *anı* ‖ 5670 *tügdi ... yüzin*] A_8 *tudı lḳaşıġ tụner-ti yụz-i* B_3 ve C_{12} *tünert(t)i y.* | *közin*] A_8 *kọz-i* ‖ 5671 *yattı*] B_4 ve C_{13} *yạt(t)ı* | *ol ... irip*] A_9 *bir a. ẹrip* B_4 *... ịrip* C_{13} *... irip* (-r- dikkat) ‖ 5672 B ve C'de bu beyit yok ‖ 5673 *töşek ... uzun*] A_{11} *tọş-e-kin-te y. udu-tı usun* C_{14} *t. ḳıldı ...* | *belīŋlep ... özi*] A_{11} *yalang-*

HÜKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ'E CEVABI

5665 Hükümdar dedi ki: Git, ona benden
de selam götür, ey bilgisi kâmil insan

5666 O sırrını doğruca Tanrıya ulaştırdığı
vakit, duada beni de unutmasın.

5667 Günahlarımın affını Tanrıdan niyaz eylesin;
belki kerim rabbim bu dua sayesinde beni affeder.

5668 Öğdülmiş "baş üstüne!" diyerek kalkıp çıktı,
sevinç içinde evine döndü.

5669 Dünya yüzü altın rengine girdi;
güneş yakut rengini safrana çevirdi.

5670 Gök kaşlarını çattı, yüzünü kararttı;
bütün insanların gözünü tutup bağladı.

5671 Öğdülmiş namazını kıldıktan sonra yatağa girdi;
bir süre düşünerek uyanık kaldı, sonra biraz uyudu.

5672 Biraz uyudu, tekrar bir süre uyanık yattı;
düşünceleri onu bırakmadı, tekrar kalktı.

5673 Tekrar yattı ve uzun bir süre uyudu;
kendi kendine ürkerek birden uyandı.

5674 Düşünceler içinde gözleri bir daha yumulmadı;
uyuyamadı ve kendisini çok yalnız hissetti.

5675 Dikkat etti, önce Müşteri [Jüpiter] yıldızı kalkıp
alev gibi yerden yükselmeye başladı.

5676 Sonra Aygır ile Yıldırık yıldızları parladı, bunlara bir de
Erentir katıldı; bu yıldızları kendine işaret bil.

5677 Seher kuşu kalktı ve göğe doğru yükseldi;
Mezamir okur gibi yabancı bir dilde ötmeye başladı.

---

lap ıtı-tı ö. ‖ **5674** *yattı ... irikti*] A_{12} ... *ẹrik-ti* B_6 ve C_{15} *yạt(t)ı* ... ‖ **5675** *önğdün*] A_{13} *ọngdin* | *ḳopa ... yalın*] A_{13} *ḳopup kirti yer-tin yılan* B_7 ve C_{16} ... *yịrdin yạlın* ‖ **5676** *basa ... bile*] A_{14} *yan-a yulduz ...* B_8 *bạsa yıldrı̣ḳ* (satır altında *yıldız*) *a. bile* (satır altında *yıldız*) C_{17} *bạsa yı̣lduz e. yẹle* (*-ẹ-* harekeli) | *tizildi ... belgüle*] A_{14} *ḳoc̈üd-ti odı teg yırak-tın il-e* B_8 *t. eren-tiz* (satır altında *yıldız*) ... C_{17} *tirildi eren-tir ...* ‖ **5677** *sükiç ... aġıp*] A_{15} *sụkeç ḳ. ọ. adap türlüg at* B_9 *sükiç* (satır altında *yıldız*) ... C_1 ... *tegip* (*t-* noktasız) | *sumlıdı ... oḳıp*] A_{15} *ḳoḳ-reti yaz-tı ḳorday ḳanat* ‖

5678 kötürdi yaşıḳ baḳtı meşriḳ tapa
körür aġdı yirdin yoḳaru ḳopa

5679 butıḳlandı yirde yoḳaru sıta
ḳalıḳ meŋgzi boldı yalın teg ota

5680 sevüg külçirer teg yarudı ajun
salḳınç lısġa boldı sevinçler uzun

5681 yana turdı yundı namazın lılıp
atın mindi taġḳa yüz urdı yilip

5682 tekip tüşti alḳru tolḳıdı ḳapuġ
ḳadaşı ḳapuġ açtı ḳoḍtı tapuġ

5683 selam lıldı ötrü kör ögdülmişe
yanut birdi yandru kör oḍġurmışa

B407 5684 turup kirdiler evke alşıp elig
ḳadaşı ayıtu kör açtı tilig

OḌĠURMIŞ SU'ALİ ÖGDÜLMİŞKE

5685 ayur ay ḳadaşım ḳalı keldiŋ ay
saŋga tuşġalı men talı keçmez ay

5686 tüşükrek körür men seniŋ köŋlüŋi
sarıġraḳ körür men kızıl meŋziŋi

5687 negü ḳaḍġu tegdi ne erki lalıŋ
maŋga sözlegil söz sen açġıl tiliŋ

ÖGDÜLMİŞ CEVABI OḌĠURMIŞḲA

5688 yanut birdi ögdülmiş aydı ḳadaş
oḳun urdı öḍlek köŋgül ḳıldı baş

5689 öḍ öḍlek yarutsa birip öt erig
köŋgül ölmiş erse bolur tip tirig

5678 *kötürdi ... baḳtı*] A_{16} *kǫder-ti baş-ın* B_{10} *k. yaşıḳ b.* C_2 *k. başın b.* | *körür ... yirdin*] A_{16} *kerür a. yer-tin* B_{10} ve C_2 *... yirdin* || 5679 *butıḳlandı ... sıta*] A_{17} *bıu saḳ-lantı yer-tin ǫner teg sada* B_{11} *b. yirde y. sıta* C_3 *butaḳlandı yerde*^{n} *y. sıta* (harekeli) | *ota*] B_{11} *ota* (*-t-* yerine *-n-* ile) || 5680 *sevüg ... ajun*] A_{18} *tolu yuz* (*z-*, noktalara dikkat) *kuler ... acun* | *salḳınç ... uzun*] A_{18} *saḳınçıġ sırer teg sevinç ay tısün* || 5681 *atın ... yilip*] A_{19} *... yurüp* B_{13} *atın ... yilip* (*y-* noktasız) C_5 *a. mündi ... çıḳıp* || 5682 *ḳadaşı*] B_{14} *ḳaḍaşı* || 5683 *yanut ... kör*] A_{21} *yanudı elig berti* C_7 *... bı* || 5684 *kirdiler evke*] B_1 *k. ivke* C_8 *kirdiler e.* | *ḳadaşı ... kör*] A_{22} *ayıdlı kör odġurmış* B_1 ve C_8 *ḳ. ayıt(t)ı k.* ||

5678 Başını kaldırdı ve doğuya doğru baktı,
güneşin yerinden kopup yükselmeye başladığını gördü.

5679 Yerden yukarıya doğru mızraklar budaklandı;
gökyüzü ateş ve alev haline geldi.

5680 Dünyanın yüzü, sevgilinin gülümsemesi gibi parladı;
kederler dağıldı ve sevinçler başladı.

5681 Öğdülmiş yerinden kalktı, aptes alıp namazını kıldı;
atına binip koşturarak dağa doğru koyuldu.

5682 Oraya varınca atından indi ve yavaşça kapıyı vurdu;
kardeşi ibadeti bırakıp kapıyı açtı.

5683 Öğdülmiş ona selam verdi,
Odgurmış da ona karşılık verdi.

5684 Müsâfaha ederek birlikte eve girdiler,
kardeşi söz açarak ona sordu.

ODGURMIŞ'IN ÖĞDÜLMİŞ'E SUALİ

5685 Ey kardeşim, niçin geldin, söyle, dedi,
seninle buluşalı daha bir ay bile geçmedi.

5986 Senin gönlünü biraz düşük görüyorum;
pembe yüzünü de daha sararmış buldum.

5687 Başına ne gibi bir dert geldi,
neyin var, bana söyle, izah et.

ÖĞDÜLMİŞ'İN ODGURMIŞ'A CEVABI

5688 Öğdülmiş yanıt verdi ve dedi ki: Kardeşim,
zamâne ok ile beni vurdu, gönlümü yaraladı.

5689 Eğer zamâne öğüt ve nasihatiyle gönlü aydınlatırsa,
o gönül ölmüş olsa bile yeniden dipdiri olur.

---

oḏġurmış ... ögdülmişke] nüshalarda bu başlık yok

5685 *sanga ... ay*] A_{23} *sangga tuuş-ġal-ı ... bolmaz ay* B_2 ... *keçmes a.* C_9 s. *tuşġalı* (-ş- noktasız) ... *bolmaz a.* || 5686 *körür*] A_{24} *kǫrer* | *körür ... ḳızıl*] A_{24} *kǫrer m. ḳısıl* B_3 ... *sening* || 5687 *negū ... tegdi*] B_4 *nigū ...* C_{11} *nigū ḳ. tigdi* | *sözlegil söz*] A_{25} *udm-a kör-kūt* ||
ögdülmiş ... oḏġurmışḳa] A_{26} *o. cuvabı o.*

5688 *birdi*] A_{27} *berti* | *baş*] A_{27} *taş* || 5689 *birip ... erig*] A_{28} *berip ...* B_7 ... *irig* | *ölmiş ... tirig*] A_{28} *ǫlmez erz-e bolup tip t.* B_7 ve C_{14} ... *tip t.* ||

5690 uḍımış bu kör̃glüm özüm ġaflęti
mini oḍġuru birdi öḍlek öti

5691 kör̃gül közi birle balḳıp ter̃gledim
özüm yolda azmış turup tar̃gladım

5692 tiriglik uçuḳtı yüküm aġrudı
yazuḳtın özüm boldı yanġu öḍi

C340 5693 kişi tapġı ḳıldım tiriglik ıḍıp
bayat tapġı ḳaldı usandım uḍıp

5694 kelü birdi dün̈ya tiriglik barır
tiriglik tüker kör bu dün̈ya ḳalır

5695 tiriglik üçün men tiledim ajun
tiriglik tükedi nerek bu otun

5696 keçer uş munuḳı bu künki künüm
bulurmu özüm bu keligli tünüm

B408 5697 s̀açım boldı yazḳı gülęf teg orut
saḳal boldı sur̃gḳur tüsi teg şaşut

A162 5698 itingü kerek men yarınḳı itig
itilse yarınḳı işim ay tetig

5699 mur̃gar mer̃gzetü keldi emdi bu söz
bu söz işke tutġıl aya kör̃gli tüz

5700 bu keçmiş tiriglikke öknür özüm
neçe erki ḳalmış künüm ay yüzüm

5701 yaṽa bardı isiz yigitlik küni
yaṽa barmasu bu keligli tünüm

5702 yarın bolġu işke bu kün it itig
mar̃ga mundaġ aydı biliglig tetig

5703 bu kün it usanma bu tapġun işig
bu kün itse itlür yarınḳı itig

5690 *uḍımış ... özüm*] A_{29} *udıt-mış kөngül-ni acun* B_8 *... özün* | *mini ... öti*] A_{29} *men-i odġur-a berti ...* B_8 *... öti* (satır altında *pęndi*) || 5691 *birle ... teŋ̃gledim*] A_{30} *bile b. tingledim* B_9 *b. turup t.* C_{16} *b. yorup t.* | *yolda ... taŋ̃gladım*] A_{30} *... tıngladım* C_{16} *yolda*^{n} *a. bąląp tąngladım* ‖ 5692 *aġrudı*] A_{31} *aġrıdı* | *yazuḳtın ... yanġu*] A_{31} *... yalnggu* B_{10} ve C_{17} *yazulḳdın ...* || 5693 *ḳıldım ... ıḍıp*] A_{32} *... ędip* C_1 *ḳıldı ...* | *tapġı ḳaldı*] A_{32} *tapġı-ḳa* ‖ 5694 *birdi ... barır*] A_{33} *berti ...* C_2 *... tiriglik* (*-g-* ve *-k-* çizgileri yok) *bąrıp* | *tüker ... ḳalır*] A_{33} *tụkep barz-a tụnya ḳ.* B_{12} *tükese bu ...* C_2 *... ḳalıp* ‖ 5695 C'de bu beyit sayfa kenarında yazılmış | *ajun*] A_{34} *acun* || 5696 *uş ... künki*] A_{35} *uış m. bụkün-ki* |

5690 Gaflet yüzünden bu gönlüm uyumuştu;
bu zamâne nasihati beni uyandırdı.

5691 Gönül gözüyle bakarak şöyle bir denedim,
doğru yoldan ayrıldığımı hayretle gördüm.

5692 Hayat sonuna geldi, yüküm ağırlaştı;
benim artık günahlardan tövbe zamanım geldi.

5693 Hayatım boyunca insanlara hizmet ettim;
bu ihmal ve gaflet uykusu içinde Tanrıya ibadet geri kaldı.

5694 Masiva karşıma çıktı; hayatsa gitmektedir;
hayat tükenir, fakat bu dünya kalır.

5695 Ben dünyayı hayat için arzulamıştım, hayat tükendi;
bu değersiz dünyanın şimdi ne gereği var.

5696 İşte bugünkü günüm geçmektedir,
acaba ben o gelecek gecemi kazanabilecek miyim?

5697 Saçım, bahar kelef otu gibi kurulaştı;
sakalsa sungur tüyü gibi alaca oldu.

5698 Yarınki işimin dilediğim gibi olması için
benim bugünden hazırlık yapmam gerekir, ey zeki.

5699 Buna benzer şöyle bir söz vardır;
bu söze göre hareket et, ey temiz kalpli.

5700 Ben bu geçmiş hayata pişmanım; acaba bundan
sonraki günlerim nasıl geçecek, ey güzel yüzlüm.

5701 Gençlik günlerim boşa geçti, yazık oldu,
bari o gelecek gecelerim boşa geçmesin.

5702 Yarın için bugünden hazırlık gör;
bilgili ve zeki insan bana böyle söyledi.

5703 Gafil olma, bu ibadet işini bugün yap; bu işi
bugün yaparsan, yarın için hazırlık görülmüş olur.

---

bulurmu ... tünüm] A_{35} *bilür-mü ... kunüm* || 5697 A'da bu beyit yok; beyitin biraz farkla tekrarı için bkz. beyit 5639 | *orut*] A_1 *or ot* | *sunḡ.ur ... şaşut*] B_1 *sungḳur ...* C_4 *sunḡ.ur ... şasut* || 5698 *itingü ... itig*] A_1 *ḳdin-güü ... ḳdig* | *itilse ... işim*] A_1 *ḳdilz-e y. işing* || 5699 A_4'te bu beyit 5703'ten sonra geliyor | Dörtlük, A'da ayrıca işaret edilmemiş; B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *şi'r* sözüyle ayırt edilmiştir || 5701 *isiz ... küni*] A_6 *ḳ-siz tirig-lik ḳudı* B_5 *işiz ...* | *barmasu ... tünüm*] A_6 *... kunüm* C_6 *barmasunı k. t.* || 5702 A_2'de bu beyit 5698'den sonra geliyor; B'de bu beyit yok | *bu ... itig*] A_2 *bukün ay ḳdig* || 5703 B'de bu beyit yok | *bu ... işig*] A_3 *bukün ḳt u. yarın-kı işig* C_{11} *... itig* | *bu ... itig*] A_3 *buu kun ḳdz-e ḳdlür y. işig* ||

5704 yidim içtim uḍ teg yorıdım yaṽa
açıp suṽsatayın munı men iṽe

5705 öküş arzu nı̈ʿmeṭ yiyü semridi
bu kün arġurayın yetildi öḍi

5706 telim yattı inçin tilekçe turu
bu kün tursu emdi aḍaḳın örü

5707 ḫaṣım lḳıldı özke ḳalın köp kişig
seṽinçlig ḳılayın iteyin işig

5708 elig til uzattım kişike telim
anıñg ʿuẓri lḳılsu bu kün bu tilim

5709 kişig satġayu men yorıdım öküş
özüg satġayın men ay erde küsüş

C341 5710 kürek men iḍimdin küremiş otun
ḳamuġ öz yazuḳḳa kömüldi bütün

5711 bu kün teṽbe birle yanayın mene
iḍimdin bu ʿuẓruġ lḳolayın mene

5712 ölüm tutmaz erken ḳılayın tapuġ
ölüm tutsa ḳalġay tapuġlar ḳuruġ

5713 negü tir eşit tıñgla bilgi batıġ
sañga ötler emdi ay köñgli lḳatıġ

5714 ölümde oza yan özüñgni yıġa
ölüm tutsa öknüp asıġ lḳılmaġa

B409 5715 ölümüg unıtma anun teṽbeḳa
usanma ölüm kelge tutġa yalḳa

5716 yigitlik öḍinde yetürgil tapuġ
ḳarılıḳ yetilse barır küç ḳamuġ

5717 tiriglik küsüş tut iṽe lḳıl tapuġ
ölüm tutmaz erken baḳa tur oḍuġ

5704 A_7'de bu beyit 5701'den sonra geliyor | *yidim ... teg*] A_7 *yedim i. od neng* | *açıp ... iṽe*] A_7 *a. suṽ-sada-yın (-d-?) buu ǫz-ni ǫṽe* B_6 ve C_{12} *a. sṵṽsatayın ...* || 5705 *yiyü*] A_8 *yeyü* B_7 ve C_{13} *yïyü* | *bu ... arġurayın*] A_8 *bṵkün sız-ġuraym* C_{13} *... turġuraym* || 5706 *yattı inçin*] A_9 *yedim içdim* B_8 ve C_{14} *yạt(ı)ı i.* | *bu kün*] A_9 *bṵkün* || 5707 *seṽinçlig ... işig*] A_{10} *s. ḳılıp men nedeyin ǫşïg* C_{15} *sǫṽinç-lüg ...* || 5708 *elig ... uzattım*] A_{11} *ilig til* (satır üstünde yazılmış) *u.* B_{10} ve C_{16} *... uzat(ı)m* || 5709 *özüg ... küsüş*] A_{12} *ǫsüg sadġ-a-tayın ay ę. kǫgüş* B_{11} *... ęrde küşüş* C_{17} *... küşüş* || 5710 *kürek men*] A_{13} *kerek men* B_{12} *k. me* C_1 *kürek me*[n] | *kömüldi*] A_{13} *kǫmül-miş* || 5711 *bu ... mene*] A_{14} *bṵkün toba ... yan-a* | *iḍimdin ... mene*] A_{14} *i. bıau ʿusrin ḳ. yan-a* C_2 *ịdim-din bu ʿụzrüm ...* || 5712 B ve C'de bu

5704 Öküz gibi yedim içtim, ömrümü boşa geçirdim;
vakit geçmeden vücudu riyazete çekmeliyim.

5705 O pek çok arzu ve nimete ulaşıp semirdi;
artık vakti geldi, bugün onu zayıflatmalıyım.

5706 İstediği gibi hareket ederek huzur içinde çok yattı;
bugünden itibaren artık ayak üzere dursun.

5707 O birçok kişiyi kendisine düşman etti; ben artık
iyilikler yaparak onları tekrar sevindirmeliyim.

5708 İnsanlara karşı pek çok el ve dil uzattım;
bugün dilim bunlardan af dilemeli.

5709 Ben insanları çiğneyerek çok dolaştım; artık
kendimi ayak altına almalıyım, ey insanların azizi.

5710 Ben bir kaçağım, rabbimden kaçmış bir asiyim;
bütün varlığım boyunca günaha batmıştır.

5711 Bugün ben tövbe ederek ona dönmeli,
rabbimden bunun affını dilemeliyim.

5712 Ölüm henüz yakama yapışmadan ibadetle uğraşmalıyım;
ölüm bir kere yakaladı mı, artık ibadet mümkün olmaz.

5713 Derin bilgili insan ne der, dinle;
işte sana nasihat veriyor, ey haşin gönüllü.

5714 Ölüm gelmeden Tanrıya yönel, kendini topla;
ölüm yakalayınca pişmanlık fayda etmez.

5715 Ölümü unutma, tövbeye hazırlan;
gafil olma, ölüm gelip yakana yapışır.

5716 İbadeti gençlik çağında yerine getir;
yaşlılık gelince insanın gücü kalmaz.

5717 Hayatı aziz bil, ibadete acele et;
ölüm henüz yakalamadan uyanık dur, dikkatli ol.

---

beyit yok | *erken*] A_{15} *erkẹn* || 5713 *negü ... tıngla*] A_{16} *n. ter ẹşit ẹmti* B_{14} *nigü ... tıngla* C_3 *nigü ...* | *saŋga ... ay*] A_{16} *seni ọt-leti uḳ buu* C_3 *saŋga ötler* (tashih görmüş) ... || 5714 A_{17}'de beyitin sonu kopyalama yanlışı olarak 5715. beyitin sonu ile karıştırılmış (bkz. beyit 5715) | *ölümde ... yıġa*] A_{17} *ọlüm-tin üz-e-yin ọsün toba-ḳa* B_{15} *... oza yạn ...* C_4 *ölüm-de*^{n} *oza yạn ...* || 5715 A_{18}'de bu beyitin sonu 5714. beyitin sonu ile karıştırılmış (bkz. beyit 5714) | *unıtma ... tẹvbeḳa*] A_{18} *unıdm-a ọsüng-ni yıġ-a* || 5717 B ve C'de bu beyit yok | *ive*] A_{20} *ẹve* | *ölüm*] A_{20} *tolum* ||

5718 ölüm tutmaz erken oḍuġ bol salḳın
ölüm tutsa asġı bulumaz balḳın

5719 men emdi sanïga keldim andın turup
bu işke kinïgeş bir iḍi keḍ körüp

5720 bağırsaḳ ḳadaşım sen emdi manïga
yaraġı negü ol ayu bir tonïga

74.
OḌĠURMIŞ ÖGDÜLMİŞKE KİNÏGEŞ BİRMİŞİN AYUR

5721 yanut birdi oḍġurmış aydı ḳadaş
eşitgil sözümni ay körïgli tudaş

5722 iḍi eḍgü niyyeṭni ḳılmış özünï
bayat birsü ṭevfiḳ yarutsu közünï

5723 bir ök türlüg ermez bu işke bilig
büte türlüg iş bar tegürgü elig

5724 olarda biri bu ayayın eşit
yaraġı körüp bil sen ötrü iş it

5725 bu kün anda turmalḳ sanïga eḍgürek
yana munda turmalḳ manïga eḍgürek

5726 senïndin bu kün ilke asġı öküş
buzulsa asıġ bolġa ḳarġış söküş

C342 5727 ilig ḳıldı ilke kör elginï uzun
ḳılur sen ḳamuġ eḍgü atınï tüzün

A163 5728 buḍun inçke tegdi itildi ili
duʿa birle tınmaz raʿiyyeṭ tili

B410 5729 negü tir eşitgil tusulur kişi
tusulur kişi ol kişide başı

5718 *tutmaz erken*] A_{21} *t. ẹrkẹn* B_3 *tutmas e.* | *bulumaz*] B_3 *bulumas* ‖ 5719 *kinïgeş ... iḍi*] A_{22} *kengeş ber iti* B_4 *... iḍi* ‖ 5720 *sen*] B_5 ve C_9 *se*[a] | *negü ... bir*] A_{23} *n. ẹrz-e ay ay* B_5 ve C_9 *nigü ...*‖
oḍġurmış ... ayur] A_{24} *... kenges bermiş-in a.* B_6 *bab o. ögdülmiş sözinge ḳayra (-ạ-? -ı-?) cẹvab ḳılmışın a.* C_{10} *bab o. ögdülmiş-ke (-g- çizgisi yok) sözi pẹndi tụrur*
5721 *birdi*] A_{25} *berti* ‖ 5722 A_{26}'da bu beyitin mısralarının yerleri değiştirilip sayfa kenarında *burun* ve *song* sözleriyle doğru sıraya işaret edilmiş | *iḍi ... niyyeṭni*] A_{26} *ẹ-ti ẹtgü niyet-ni* B_8 *iḍi ...* | *birsü ... yarutsu*] A_{26} *bersü t. yarusu* ‖ 5723 A_{29}'da bu beyit 5733'ten sonra geliyor | *ermez*] B_9

5718 Ölüm henüz yakalamadan uyanık ol, dikkat et;
ölüm yakalayınca, bak, bundan bir fayda gelmez.

5719 Ben şimdi oradan kalkıp sana geldim;
iyice düşünerek bu işte bana yol göster.

5720 Sen benim candan bağlı kardeşimsin;
söyle, ne yapmak gerekir, ey kahraman.

74.

ODGURMIŞ'IN ÖĞDÜLMİŞ'E TAVSİYEDE BULUNUŞUNU ANLATIR

5721 Odgurmış yanıt verdi, dedi ki: Ey kardeş,
sözümü dinle; ey gönlü gönlüme uyan.

5722 Sen çok iyi niyet etmişsin,
Tanrı seni başarılı ve mutlu etsin.

5723 Bu iş için tek bir bilgi yeterli değildir;
bunun için dünyada yapılacak pek çok iş vardır.

5724 Onlardan biri şudur, dinle, sana söyleyeyim;
uygun görürsen, düşün ve ona göre hareket et.

5725 Bugün orada bulunmak senin için daha iyidir;
burada durmak da benim için daha iyidir.

5726 Memleket bugün senden çok faydalanmaktadır;
bu faydaya halel gelirse, yerini lanet ve beddua alır.

5727 Hükümdar sana memleket işlerinde yetki verdi;
sen iyiliklerin ve halim selim varlığınla tanınmışsın.

5728 Halk huzura kavuştu, memleket işleri düzene girdi;
halk sana durmadan hayırdua etmektedir.

5729 Başkalarına faydalı olan kişi ne der, dinle;
başkalarına faydalı olan insan insanların başıdır.

---

ermes | *elig*] A_{29} *ilig* C_{13} *ilig* (*i-* tek noktalı) || 5724 *olarda*] A_{30} *bular-ta* | *körüp ... it*] A_{30} *ne ẹrz-e ... ẹt* || 5725 *bu ... sanga*] A_{31} *bulun ... sangga* | *yana*] A_{31} *kelip* || 5726 *seningdin ... kün*] A_{32} *mening-tin budun* B_{12} *sẹningdin ...* C_{16} *sẹning-din ...* | *buzulsa*] B_{12} *buzulga* || 5727 *ilig ... elginig*] A_{33} *ẹlig ... ilging* | *sen ... atınig*] A_{33} *sen lı. adıng ilke* B_{13} *se ...* C_1 *se*^{n} *lı. edgülük-ni* || 5728 A_1'de bu beyit 5731'den sonra geliyor | *buḍun ... ili*] A_1 *b. ẹnç-lıg t. ẹdil-ti ẹli* | *dı*^{ç}*a ... rạ*^{ç}*iyyẹt*] A_1 *tuv-a ... ra*^{ç}*iyet* B_{14} *... tınmas r.* || 5729 A_{34}'te bu beyit 5727'den sonra geliyor; C'de iki satır üzerine yazılmış | *negü tir*] A_{34} *n. ter* B_1 ve C_3 *nigü t.* | Dörtlük, A'da ayrıca işaret edilmemiş; B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *şi*^{ç}*r* sözüyle ayırt edilmiştir ||

5730 kişiler ara kör kişi ol bolur
anıñgdın kişiler asıġlar bulur

5731 asıġsız kişiler kişide turı
asıġlıġ kişi asġı ilke tolur

5732 niẏeṭ eḍgü ḳılsa körñgülde kişi
ajunda tilek teg itildi işi

5733 niẏeṭ eḍgü ḳılġanḳa eḍgü bolur
neçe lḳılmasa ol muyanın bulur

5734 iminlik törü ilke inçlik turur
ilig buḍnı sindin sevinçlig turur

5735 törü örñgdi eḍgü uruldı tükel
isiz yitti ilde ḳoḍup ḫile. al

5736 bularıġ ḳoḍup sen berü kelse sen
ol işler buzulġay ökünç bulġa sen

5737 yana tegşürülgey bu örñgdi törü
buzulġa ilinñg ḳalmaġay bir örü

5738 seninñg ornuñgḳa bir isiz ornaġay
buḍunuġ ulıtġay bir inç ıḍmaġay

5739 isiz yolḳa tartġay iligni isiz
isizler işini tüzüp ḳoḍġa iz

5740 seninñgdin ayıtġay munı bir bayat
bayat aytıġı bar yime eḍgü at

5741 isiz lḳılmaġu hẹm törü urmaġu
isiz ḳılġuçıḳa bolu birmegü

C343 5742 negü tir eşit lḳılkı körñgli köni
sanñga ötledi kör unıtma munı

B411 5743 isizke lḳatılma törü urma sen
isiz ḳılġuçıḳa bolu birme sen

5730 *kör*] B_2 *ol* (satır üstünde *kör*) | *anuñgdın ... bulur*] A_{35} *anuñg-tan ... alur* || 5731 *kişide turı*] B_3 *k. lḳurı* C_7 *kişi-ke t.* || 5732 A_{27}'de bu beyit 5722'den sonra geliyor | *ajunda ... itildi*] A_{27} *acun-ta ... ẹdilür* C_8 *a. tileki i.* || 5733 *muyanın bulur*] A_{28} *muyan-ı b.* C_{ι} *m. bu kör* || 5734 A_2'de bu beyit 5728'den sonra geliyor | *iminlik ... turur*] A_2 *ẹmin-lik turur ilde ẹnç-lik t.* B_6 *i. tọrü* (*-ū* üzerinde sonradan *-r* yazılmış) ... C_{10} ... *erür* | *ilig ... sevinçlig*] A_2 *ẹling b. sende s.* C_{10} ... *sẹvinç-lüg* || 5735 *eḍgü*] A_3 *ẹtgü* (satır üstünde yazılmış) | *isiz yitti*] A_3 *ẹ-siz y.* B_7 *i. yit(t)i* C_{11} *i. yit(t)i* || 5736 *bularıġ ... sen*] A_4 *uluş kent ... sẹn* | *buzulġay*] A_4 *busulġ-a* B_8 ve C_{12} *buzulġa* || 5737 *yana ... örñgdi*] A_5 *y. teg-şürülge bun ọ(n)gdi* B_9 ve C_{13} *yạna tẹgşürülge ...* | *buzulġay ... bir*] A_5 *busulz-a ...* B_9 *buzulġa ...* C_{13} *buzulġa i. ḳalmaġa b.* || 5738 *ornuñgḳa ... ornaġay*] A_6 *... ẹ-siz o.* B_{10} ve C_{14} *ornunga ... ornaġa* | *ulıtġay ... ıḍmaġay*] A_6 *... ẹnç ı.* B_{10} ve C_{14} *ulıtġa ... ıḍmaġa* || 5739 *isiz ... isiz*] A_7 *ẹ-siz bolġay idgey*

5730 İnsanlar arasında insan olan kişi,
başkalarına faydası dokunandır.

5731 Başkalarına faydası dokunmayanlar insanların tiksincidir;
faydalı kişiden bütün memleket yararlanır.

5732 Kişi gönlünde iyi niyet besleyerek hareket ederse,
o dünyada istediği her işte başarılı olur.

5733 İyi niyetle hareket eden her zaman iyilik görür;
niyetini gerçekleştiremese bile bunun karşılığını bulur.

5734 Emniyet ve kanun memleketin huzurunu sağlar;
gerek hükümdar gerek halk senden memnundur.

5735 Her tarafta iyi kanun ve idare hâkim oldu;
kötüler hile ve sahtekârlıklarını terk edip ortadan kayboldu.

5736 Sen bunları bırakıp buraya gelirsen,
bütün bu işler bozulur, sen de pişman olursun.

5737 Bu kanun ve nizam yine değiştirilir,
memleket bozulur, yaptıklarından eser kalmaz.

5738 Senin yerine bir kötüsü geçer ve
kimseye rahat ve huzur yüzü göstermez.

5739 Kötü insan hükümdarı da kötülüğe sevk eder,
kötülere hizmet eder, böylece kötü bir iz bırakır.

5740 Bir olan Tanrı bunu sana soracaktır; Tanrı hesap sorar
ve bundan başka iyi bir ad bırakmak da vardır.

5741 Kötülük yapmamalı, kötü kanun koymamalı,
kötülük yapanlara da uymamalıdır.

5742 Doğası ve gönlü doğru olan insan ne der, dinle;
bu senin için bir nasihattir, dikkat et, bunu unutma.

5743 Kötüye katılma ve kötü düzen kurma;
kötülük yapana da hoşgörü gösterme.

---

iling ḍ-siz B_{11} ... *tạrtġay iling-ni i.* C_{15} ... *ıạrtġa ilig-ni i.* | *isizler ... ḳoḍġa*] A_7 *ḍ-siz-ler ḥuç ḍdgey busup ḍdgü* B_{11} *i. işinġe* ... || 5740 *ayuġay*] B_{12} ve C_{16} *ayuġa* | *bayat ... ḍḍgü*] A_8 *bayat-ı ạydıġ-ı ... ḍ-siz* B_{12} *bạyat aytıġı* ... || 5741 *isiz ... hçm*] A_9 *ḍ-siz ḳ. ma* | *isiz ... birmegü*] A_{10} *ḍ-siz ... ber-megü* B_{13} *i. ḳılġuçı-ġa* ... || 5742 B'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *negü ... köngli*] A_{10} *n. ter eşidgil buu ḳongli* B_{14} *nigü t. eşit ḳılla k.* C_1 *nigü t. eşitgil bu ḳılla* | *ötledi ... unutma*] A_{10} *o. bir unudm-a* B_{15} *ötledi* (satır altında *pẹnd*) ... | Dörtlük, A'da ayrıca işaret edilmemiş; B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *şi'r* sözüyle ayırt edilmiştir || 5743 *isizke ḳatılma*] A_{11} *ḍ-siz ḳılm-a ḍ-siz* | *isiz ... birme*] A_{11} *ḍ-siz ... berm-e* ||

5744 özüñg eḍgülük ḳıl törü eḍgü ur
tiril iki ajun isiz körme sen

5745 bayat birdi teṿfilḳ sañga eḍgüke
ḳamuġ eḍgülükke sunup teggüke

5746 negüke buzar sen bu eḍgülerig
sañga yası teggey ay köñgli tirig

5747 il asġın buzup sen öz asġınñg ḳoḍup
ne eḍgü tiler sen bu yirke uḍup

5748 mañga munda yigrek tidüki özüm
ayayın sañga men ay körklüg yüzüm

5749 özüm dünya deṿlet bolup körmedi
tilek arzularḳa köñgül birmedi

5750 buḍun birle ḳatlıp yorıḳ tüzmedim
ya begler bile men ḳılıḳ bilmedim

5751 özüm körmedi bu ajun malını
ya eḍgü isiz bu kişi ḥalını

5752 bu ḥalıġ bilirde naru barsa men
iḍi artaḳ erdi tapuġ ḳoḍsa men

5753 kişi körmedük bolsa altun kümüş
körüp bulsa ḳılḳı ḳılur miñg söküş

5754 negü tir eşit emdi sartlar başı
ajun tezginigli ḫıtay arḳışı

5755 çıġayın tirilse kişi neñgsizin
bayusa ḳoḍur ol ḳılınç eḍgüsin

5756 çıġay bay bolup ol bayusa ḳalı
anıñgdın kiter terk könilik yolı

5757 bu ḳut bulmaduḳ er ḳalı bulsa ḳut
baru ḳılḳı artar ḳılur ilke yut

B412 5758 elig bulmaduḳ bulsa ilke elig
C344 uzatur buḍunḳa elig hem tilig

5744 *törü ... ur*] A_{12} *tor-e ...* C_4 *... ur (-r?)* | *ajun isiz*] A_{12} *acun ç-siz* || 5745 *birdi*] A_{13} *berti* | *teggüke*] A_{13} *teggü-ke (-e- veya -ọ-?)* || 5746 *negüke ... sen*] B_4 *nigüke b. se* C_6 *nigüke b. se*^{n} | *sañga ... ay*] A_{14} *balı-a kör sen aşnu ay* (dikkat, iki çizgi) B_4 *sanga yası* (satır altında *ziyan*) *tegge ay* C_6 *... tegge ay* || 5747 *il ... ḳoḍup*] A_{15} *el a. turup sen ... korüp* B_5 *... asġın ḳ.* | *sen ... uḍup*] A_{15} *sen bıu yerke urup* (?) B_5 *se b. yirke u.* C_7 *se*^{n} *bu yerke (-ẹ- harekeli) u.* || 5748 *yigrek tidüki*] A_{16} *yegrek tedüki* B_6, ve C_8 *yigrek t.* || 5749 *bolup körmedi*] A_{17} *korüp bilmet-i* | *arzularḳa ... birmedi*] A_{17} *arsular tep ilig ur-mat-ı* C_9 *... bilig birmedi* || 5750 *buḍun ... tüzmedim*] A_{18} *... almadım* B_8 buḍun (satır

5744 Sen iyilik yap ve iyi düzen kur;
her iki dünyada da kötülük görmeden, yaşa.

5745 Tanrı sana iyilik yapmak ve her türlü iyiliğe
erişebilmek için tevfikini refik etmiştir.

5746 Bu iyilikleri niçin bozarsın, bunun
sana zararı dokunur, ey gönlü diri.

5747 Memleket yararını tehlikeye düşürüp kendi yararını da
bırakarak buraya gelmekten ne gibi fayda umuyorsun.

5748 Benim için burasının daha iyi olduğunu
sana anlatayım, ey güzel yüzlüm.

5749 Ben dünya ve devletin ne olduğunu görmedim,
dilek ve arzulara da gönül vermedim.

5750 Halk ile karışarak hareketimi onlara uydurmadım,
beylerin maiyetinde yaşamanın usul ve adabını öğrenmedim.

5751 Ben bu dünya malını görmediğim gibi,
iyi veya kötü, bu insanların haline de vâkıf değilim.

5752 Ben bu durumu bile bile oraya gider ve ibadeti
bırakırsam, çok kötü bir iş yapmış olurum.

5753 Altın ve gümüş görmemiş olan biri bunları bulursa,
onun doğası değişir, üzerine binbir lanet çeker.

5754 Şimdi dinle, tüccarlar ve dünyayı dolaşan
Hıtay kervanları başı ne der.

5755 Yoksul ve zaruret içinde yaşayan biri
zenginleşirse, bütün iyi hareketlerini terk eder.

5756 Eğer yoksul biri servete kavuşur ve zenginleşirse,
doğruluk yolundan çabucak ayrılır.

5757 Devleti görmemiş olan biri bu mutluluğa kavuşursa,
onun doğası gittikçe bozulur ve memlekete felaket getirir.

5758 İdarede bulunmamış biri memleketin idaresini
eline alırsa, hem eli hem diliyle halka zulmeder.

---

altında *il*) ... || 5751 *ajun*] A_{19} *acun* | *isiz* ... *kişi*] A_{19} *esiz buu kişi* B_9 ... *buḍun* || 5752 *naru*] A_{20} *turu* | *iḍi*] A_{20} *ẹti* || 5753 *kişi*] A_{21} *kişig* | *körüp* ... *sökūş*] A_{21} *ḳal-ı* ... *ol tuḍūş* C_{13} ... *mening s.* || 5754 *negü tir*] A_{22} *n. ter* B_{12} ve C_{14} *nigü t.* | *ajun* ... *ḫıṭay*] A_{22} *acun* ... B_{12} ve C_{14} ... *ḫıṭay* || 5755 *çıġayın* ... *nen̈gsizin*] A_{23} ... *te(n)g-siz-in* C_{15} *çıġay-ın* ... *nẹng-süz-in* (*-n-* noktasız) || 5756 *çıġay* ... *ol*] A_{24} *ẹ-sizig bulup ol* | *kiter terk*] A_{24} *keder me* || 5757 *er*] B_{15} *ẹr* | *baru*] A_{25} *bar-ı* ||5758 *elig*] C_1 *ilig* | *uzatur* ... *hẹm*] A_{26} ... *ilig me* B_1 *uzatur* (*-v-* satır üstünde yazılmış) ... ||

5759 sen emdi tükel dünya deḳlet yidiñ
könügül bastınğ arzu haḳa beklediñ

5760 közüñ toḍtı könüglüñ yime amrulup
yorır sen ilig birle eḍgü bolup

5761 bu barça bayat faġlı erdi sañga
ḳamuġ eḍgülük birdi ḳızdı eñge

75.

KÖNİLİKKE KÖNİLİK KİŞİLİKKE KİŞİLİK ḲILMAḲIN AYUR

5762 bu bir türlügi ol taḳı birisini
ayayın eşitgil aça men anı

5763 unıttınğmu erki azu örtülüp
bu iş ötrü tuttuñ ne asġı körüp

5764 bilir sen ajunda bu ögdi öküş
veſalıġ kişike bolur ay küsüş

A164 5765 ajun boldı erse törü önğdisi
kişike kişilik bolur belgüsi

5766 kişi eḍgülükke ḳılur eḍgülük
biriñge yanutı ḳılur on ülüg

5767 kimiñ aşlı bolsa atadın arıġ
anınğdın kelir eḍgü ilke asıġ

5768 ana oġrılıḳ suv alınsa yaşut
oġul toġsa andın bolur ilke yut

5769 baḳa kör sen emdi ilig eḍgüsin
özüñ buldı niʿmet yigü keḍgüsin

5770 bu erdem bilig ya ulḳuşḳa ḳamuġ
sebeb boldı ilig açıldı ḳapuġ

5759 *yidiñ*] A_{27} *yeding* | *haḳa*] A_{27} (*hav*)*-a* ‖ 5760 *toḍtı könüglüñ*] A_{28} *tot-tı ḳonglüm* B_3 *toḍtı* (*t-* yerine *y-* ile) *k.* | *sen ilig*] A_{28} *sen ḳlig* B_3 *sc i.* C_3 *sc*^{a} *i.* ‖ 5761 *birdi*] A_{29} *berti* ‖ *könililkke ... ayur*] A_{30} *kişi-lik ḳılmış-ḳa kişi-lik ḳıl-maḳ-ın a.* B_5 *bab k. ... aytur veʾs-seḷam* C_5 *bab ... ḳılmaḳın aytur*

5762 *bu ... birsini*] A_{31} *buu ... bir seni* B_6 *... birsi-ni* C_6 *... türlüg ol kim taḷa bir sīni* | *eşitgil ... men*] A_{31} *sangga men eşitgil* B_6 ve C_7 *... seṇ* ‖ 5763 *unıttınğmu erki*] A_{32} *unıt-tım-mu erkin* B_7 *unıt(t)ung-*

5759 Sen şimdi dünya ve devletin her çeşidini elde ettin;
gönlüne hâkim olarak heva ve nefsini engelledin.

5760 Gözün tok ve gönlün de huzur içinde,
hükümdar ile birlikte iyi yolda yürüyorsun.

5761 Bunların hepsi sana Tanrının bir fazlıdır,
o sana her türlü iyiliği vermiş, seni sevindirmiştir.

75.

DOĞRULUĞA KARŞI DOĞRULUK VE İNSANLIĞA KARŞI İNSANLIK GÖSTERİLECEĞİNİ ANLATIR

5762 Bu bir türlüsüdür; birini daha dinle,
onu da sana izah edeyim.

5763 Sen bir şeyi acaba unuttun mu, yoksa bu kapalı mı kaldı;
ne fayda umarak bu işi yapmak istiyorsun.

5764 Bilirsin ki, dünyada vefalı kişiler
çok takdir edilir ve alkışlanır, ey aziz.

5765 Dünya yaratılalı beri bir kanun ve âdet vardır,
bunun nişanesi de insanlara karşı insanlık göstermektir.

5766 İnsan iyiliğe karşı iyilik yapar;
hatta bir iyiliğe on iyilikle karşılık vermelidir.

5767 Kimin soyu babadan temizse,
ondan memlekete iyilik ve fayda gelir.

5768 Eğer ana hırsızlık suyunu gizlice alır ve bundan
bir oğul doğarsa o memleket için bir âfet olur.

5769 Şimdi hükümdarın iyiliği için çalış,
sen ondan yiyecek giyecek gibi birçok nimet gördün.

5770 Bütün bu erdemlere, bilgi ve anlayış sahibi olmana
hükümdar sebep oldu, sana bu yüzden bütün kapılar açıldı.

---

mu (*-m-* yerine *-mm-* ile) *e.* C_7 *umt(t)ung-mu e.* | *tuttuŋ*] A_{32} *tut-tıng* B_7 ve C_7 *tut(t)ung* || **5764** *bilir ... bu*] A_{33} *bilür sen acun-ta buu* C_8 *bilir se" ajun-da" b.* | *vefalıġ ... küsüş*] A_{33} *vefa-lıġ* (*v-*?) ... *ol koguş* (*k-*?) B_8 ve C_8 ... *küşüş* || **5765** *ajun ... öŋdisi*] A_1 *acun ... ọng-tüz-i* B_9 ... *erse* (satır üstünde yazılmış) ... C_9 *uzun* (?) ... || **5766** *ülüg*] B_{10} *ülüg* (satır altında *ụlüş*) || **5767** *kelir ... illke*] A_3 *kelür illke ẹtgü* || **5768** *ilke*] B_{12} ve C_{12} *ḫalḳ-ḳa* || **5769** *ilig eḍgüsin*] A_5 *i. ẹdgü-si* B_{13} *ịlig e.* | *yigü keḍgüsin*] A_5 *yegü kedgüz-i* ||

5771 sini at ayaġ birle ḳıldı uluġ
sanĝa eḍgülükke ol açtı ḳapuġ

B413 5772 unıttınĝmu erki bu eḍgülerig
yanut ḳılmaġumu ay köngli tirig

C345 5773 irig sözledim men sözüg ay ḳadaş
irilme serilme köngül ḳılma baş

5774 köni söz irig ol köngülke açıġ
singürse anınĝ asġı birgey tatıġ

5775 irig sözke buşma ḳalı tegse söz
köni söz irig ol iriglenme öz

5776 munĝar menĝzetü keldi emdi sözüm
eşitgil munı sen ay körklüg yüzüm

5777 köni söz açıġ ol singürgil anı
yarın asġı kelgey süçitgey sini

5778 köni söz köngülke kör açıġ irig
irig söz köni ol köni söz ḳanı

5779 sen oġlan kiçig erken öldi atanĝ
bilig erdem üstep ḳızartmadınĝ enĝ

5780 ilig aldı körgil igiḍti sini
anın boldunĝ emdi kişiler sanı

5781 bu l̤ul küng at aḍġır bu yir suv ḳamuġ
iligdin tegip açtı devlet ḳapuġ

5782 özünĝ buldı niʿmet ḳamuġ eḍgülük
yaḍıldı atınĝ ilde boldunĝ külüg

5783 yararmu sanĝa emdi yandru turup
özünĝ yüz evürse yaġı teg bolup

5784 tusulġu öḍinde sen andın ḳaçıp
önĝin tursa sen ḳalġa köngli açıp

5785 sanĝa ḳıldı ilig ḳamuġ eḍgülük
yanutı kereksizmü yandru külüg

5771 A ve B'de bu beyit yok | *ayaġ*] C_{15} *ayaġ* (*-y-* noktasız) ‖ 5772 *unıttınĝmu erki*] B_1 ve C_{16} *unıt(ı)ng-mu erdi* | *ḳılmaġumu*] A_7 *ḳılmaġ-a-mu* ‖ 5773 *irig*] A_8 *ẹrig* | *irilme*] A_8 *ẹrilm-e* ‖ 5774 *irig*] A_9 *ẹrig* | *birgey*] A_9 *birl-e* ‖ 5775 *irig ... tegse*] A_{10} *ẹrig ... ḳọni ẹrz-e* | *irig ... öz*] A_{10} *ẹrig ol ẹriglenm-e ọz* B_4 *... irigletme ö.* C_3 *... iriglenme ö.* ‖ 5776 *körklüg yüzüm*] A_{11} *ḳọngli ụısüm* | Dörtlük, A'da ayrıca işaret edilmemiş; B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *şiʿr* sözüyle ayırt edilmiştir ‖

5771 O sana unvan ve rütbeler verdi, seni yükseltti;
iyilik kapılarını sana o açtı.

5772 Bu iyilikleri acaba unuttun mu, ey gönlü diri;
bütün bunlara karşı hiçbir karşılık verilmemeli mi.

5773 Ey kardeş, ben biraz sertçe konuştum;
bana kızma, hiddetlenme, gönlün kırılmasın.

5774 Doğru söz sert olur ve gönüle acı gelir; bu sözün manasını
iyice ruhuna sindirirsen, faydası senin için tatlı olur.

5775 Eğer sana sert söz söyleyen olursa, buna kızma;
doğru söz sert olur, buna sertlik gösterme.

5776 Şimdi buna benzer bir sözüm var;
sen bunu dinle, ey güzel yüzlüm.

5777 Doğru söz acıdır; onu hazmedebilirsen,
yarın faydasını görürsün, o sana zevk verir.

5778 Doğru söz, bak, gönle acı ve sert gelir;
sert söz doğrudur; o doğru söz nerede.

5779 Baban sen daha küçük bir oğlanken öldü;
henüz bilgi ve erdem kazanarak mutluluğa ermemiştin.

5780 Hükümdar seni aldı ve terbiye etti;
bu sayede şimdi insanlar sırasına girdin.

5781 Bu kul cariye, at aygır ve bütün bu yer su
hükümdardan geldi ve sana devlet kapısı açıldı.

5782 Sen her türlü nimet ve iyiliği buldun;
adın memlekette yayıldı ve meşhur oldun.

5783 Şimdi bütün bunlara karşı kalkıp düşman gibi,
ondan yüz çevirmek sana yakışır mı?

5784 Onun için faydalı olabileceğin bir zamanda ondan kaçıp
uzaklaşırsan, onun gönlünü ıstırap içinde bırakmış olursun.

5785 Hükümdar sana her türlü iyiliği yaptı;
bunun karşılığını vermek gerekmez mi, ey şöhretli.

5777 *kelgey ... sini*] A_{12} *kelz-e s. seni* C_6 *kelge süçitge sīni* ‖ 5778 *irig*] A_{13} *açıp* | *irig*] A_{13} *erig* ‖ 5780 *ilig ... sini*] A_{15} *elig edleti* (düzeltilmiş) *kör yigit-ti seni* C_9 *ilig ... sīni* | *anı*] A_{15} *bukün* ‖ 5781 *at ... suv*] A_{16} *... yer su* B_{10} *at ... yir suv* C_{10} *... yir suv* | *iligdin*] A_{16} *elig-tin* ‖ 5782 *ilde boldung*] A_{17} *bolu il-te* ‖ 5784 *öngin ... köngli*] A_{19} *ongün tardz-a l. kongüli* B_{13} *ö. t. se ...* C_{13} *ö. t. se" ...* ‖ 5785 *ilig*] A_{20} *elig* ‖

5786 kişi körse ögse sini alḳayu
atıñ barsa ilde veḍalıġ tiyü

B414 5787 negü tir eşitgil kişi eḍgüsi
kişilik bolur çın kişi belgüsi

5788 kişilik ḳıl ay er kişi bol uluġ
kişi mundaġ urdı kişilik yoluġ

C346 5789 kişi bol kişike kişilik ḳılın
kişi atı ögdi özüñgke alın

5790 sañga eḍgü ḳıldı ilig miñ yanut
ol eḍgü yanutı sen eḍgü anut

5791 yanutluġ kişi ol kişi eḍgüsi
buḍunda talusı kişi belgüsi

5792 kiçig erdiñ oġlan biligsiz otun
sini ol yöledi ḳopurdı ḳutun

5793 yuluġ ḳıl añgar emdi canıñ teniñ
uḍıp yatma tün kün işin ḳıl anıñ

5794 ol eḍgü yanutı bu eḍgü anut
sañga ma bayat birge eḍgü yanut

5795 negü tir eşitgil ay köñli yaḳın
kişilik ḳılıġlı baġırsaḳlıḳın

5796 kimiñ sen aşın yise sen ḳıl işin
baġırsaḳlıḳ artur ḥalal yi aşın

5797 tuz etmek ḥaḳını küḍezip eren
yitürmiş kişike yuluġlar başın

5798 tilek buldunñ arzu ḳamuġ eḍgü yol
bu kün eḍgü birle añgar sen tusul

5799 aġı keḍti ḳarir özüñ örtti öz
sini yañgsaġuçı körüp ḳamdı köz

A165 5800 sen emdi iligke keḍür eḍgü at
körüp sızsu düşmaṇ boyun egsü yat

5786 *körse ... sini*] A_{21} *ḳorz-e ǫgz-e sen-i* C_{15} *ögse körse s.* | *tiyü*] A_{21} *teyü* B_{15} ve C_{15} *tiyü* ‖ 5787 *negü tir*] A_{22} *n. ter* B_1 ve C_{16} *nigü t.* | *bolur çın*] A_{22} *ḳılıġ-lı* ‖ 5788 *er*] A_{23} ve B_2 *ḳr* ‖ 5790 *eḍgü ... miñ*] A_{25} *... ḳlig m.* B_4 *... ming* (*-i-* yerine *-n-* ile) C_2 *ḳıldı eḍgü ...* | *sen*] A_{25} *on* ‖ 5791 *buḍunda ... kişi*] A_{26} *kişi-te ...* C_3 *kişi-de ṭalusı budun* ‖ 5792 *otun*] A_{27} *odun* (*-n-*?) B_6 *otun* (*-t-* noktasız) | *sini ... ḳopurdı*] A_{27} *seni o. yolet-i ḳopar-tı* ‖ 5793 *yuluġ ... añgar*] A_{28} *yanut ḳ. anga* | *işin*] A_{28} ve C_5 *işi* ‖ 5794 *sañga ... birge*] A_{29} *sangga ... berge* C_6 *... bir̃ge* ‖ 5795 *negü tir*] A_{30} *n. ter* B_9 ve C_7 *nigü t.* | Dörtlük, A'da ayrıca işaret edilmemiş; B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *şi*ʿ*r* sözüyle ayırı

5786 İnsanlar gördükçe seni övsünler,
memlekette adın vefalı olarak yayılsın.

5787 İnsanların iyisi ne der, dinle;
gerçek insanların nişânesi insanlıktır.

5788 Ey mert insan, insan ol ve bu vasfınla yüksel;
insan insanlık yolunu böyle tarif etti.

5789 İnsan ol, insanlara karşı insanlık yap;
insan vasfını kendin için en yüksek unvan olarak taşı.

5790 Hükümdar sana iyilik yaptı,
bu iyiliği iyilik ile yanıtlamaya çalış.

5791 İyiliği karşılıksız bırakmayan kişi, insanların iyisi,
halkın seçkini, insanlık nişânesini taşıyandır.

5792 Sen bilgisiz, değersiz, küçük bir oğlandın;
sana o destek oldu, seni mutluluk içinde o yükseltti.

5793 Canını ve tenini şimdi ona feda et;
uyuyup yatma, gece gündüz onun hizmetinde bulun.

5794 O iyilik karşılığında bu iyilik hazır olsun;
Tanrı da sana buna karşılık iyilik verir.

5795 Kalbi yakın olan ve içten bağlılık ile insanlık
yolunda yürüyen adam ne der, dinle.

5796 Sen kimin ekmeğini yersen onun işini gör; bağlılığını
gittikçe arttır ve yediğin ekmek sana helal olsun.

5797 İnsan olanlar tuz ekmek hakkını
gözeterek bunu verene canlarını feda eder.

5798 Bütün dilek ve arzularını buldun ve iyi yola girdin,
bugün sen de iyilikle ona faydalı ol.

5799 Sırmalar giydin, vücudunu ipeklerle örttün;
kıskananların gözleri sana bakıp kamaştı.

5800 Şimdi sen hükümdara iyi nam kazandır;
düşmanlar bunu görüp sinsin, yabancılar boyun eğsin.

---

edilmiştir || 5796 *yise ... ḫıl*| A_{31} *yez-e sen ḫıl* B_{10} ve C_9 *yise ḫılġıl* | *yi*] A_{31} *y-e* || 5797 *etmek ... eren*] A_{32} ve B_{11} ... *eren* C_{10} *ötmek ...* | *yitürmiş*| A_{32} *bıdür-miş* || 5798 *ḳamuġ ... yol*| B_{12} *tilek e. bıl* | *bu kün*| A_{33} *bılkün* B_{12} *bu* (*b-* yerine *l-* ile) *kün* || 5799 *ḫarir ... örtti*] A_{34} *ḫaz sebz ösüng urtı* B_{13} *ḫazbęz* (harekeli) *ö. ört(t)i* C_{12} *ḫarir* (*-i-* noktasız) *ö. ört(t)i* | *sini ... ḳamdı*| A_{34} *seni tepsegüçi* (satır altında AH: *ḫaṣed ḫünende*) B_{13} *s. yaŋsaġuçı k. ḳamdı* C_{12} *mini yaŋsaġuçı k. ḳamdı* || 5800 *iligke*] A_1 *ẹlig-ke* | *düşman*| B_{14} ve C_{13} *düşmaŋ* ||

5801 tümen arzu niʿmet yidiŋ inçlenip
boyun yal beḍüttüŋ buḳa teg ḳılıp

B415 5802 bu küç tutġıl emdi ilig işiŋge
duʿa artsu eḍgü uzun yaşıŋga

5803 ajun malı tirdiŋ özüŋ boldı bay
kevel mindiŋ arḳun yime tazı tay

5804 iligke yuluġ ḳılġıl işlet bu neŋ
tilekleri bolsu ḳızıl ḳılsu eŋ

C347 5805 ilig taḫtḳa minsün bu kün inçrünüp
yaġısı yir öpsü yıraḳ yinçrünüp

5806 uzun ḳıldı elgiŋ yorıḳ ḳıldı söz
sever sevmez erse saŋa açtı köz

5807 sen emdi duʿa artur eḍgü adaş
seniŋ bolsu deṿlet uzun bolsu yaş

5808 kişi aṣlı mundaġ ḳılur eḍgülük
ol atı ajunda ḳalır meŋgülük

5809 iḍi yalḳşı aymış bu tazı tili
kişi aṣlı bilgüke açmış yolı

5810 kişi aṣlıŋa kör ḳılınçı tanuḳ
ḳılınçı ne erse kör aṣlı ol oḳ

5811 kimiŋ aṣlı eḍgü ḳılınçı oŋay
isiz aṣlıŋa kendü ḳılḳı tanuḳ

5812 ilig ḳılḳ evürse ay ḳılḳı silig
anı evre yandur ayu bir bilig

5813 ḳamuġ eḍgülükke ilig boldı baş
bu eḍgüg ḳoḍup sen özüŋ ḳılma taş

5814 kiŋeş ḳıldıŋ emdi ınanıp maŋa
özüm bilmişin barça aydım saŋa

5815 men aymışlarım hem özüŋ bilmişiŋ
balḳıp teŋleyü kör açılġay işiŋ

5801 *yidiŋ inçlenip*] A_2 *yeding ençlenip* C_{14} *yiding* (*yi-* yerine *yn-* ile) *i.* | *beḍüttüŋ*] B_{15} ve C_{14} *beḍüt(t)üŋ* || 5802 *bu ... işiŋge*] A_3 *buu ḳuç ḳuvet iş-let ḏlig işingge* | *duʿa ... yaşıŋa*] A_3 *tuv-a ḏdsü sen-tin usun yaşıngga* || 5803 *tirdiŋ*] A_4 *terding* | *kevel ... yime*] A_4 *kevül mundüng a. yan-a* B_2 ve C_{16} *keṿel mündüng ...* || 5804 *iligke*] A_5 *ḏligke* | *bolsu ... ḳılsu*] A_5 *b. ḳısıl bolz-u* C_{17} *bulsu ...* || 5805 *ilig ... inçrünüp*] A_6 *ḏlig ... bulkün ençr-e-tüp* B_4 *... minsü ...* C_1 *... münsü ...* | *yir ... yinçrünüp*] A_6 *yer op-sü öz-i yençrenip* B_4 *... yıraḳ* (*y-* noktasız) *yünçrünüp* C_1 *yer ... yıraḳ* (*-ı-* noktasız) *tünçrünüp* || 5806 *elgiŋ*] A_7 *ilging* || 5807 *seniŋ ... deṿlet*] C_3 *singik* (*-ik* noktasız) *b. beglik* || 5808 *ajunda ...*

5801 Sen huzur içinde bin türlü arzu ve nimete ulaştın;
bir boğa gibi boynunu ve enseni kalınlaştırdın.

5802 Bu gücü şimdi hükümdarın hizmetinde kullan;
uzun ömürlü olması için halk ona hayırdua etsin.

5803 Sen dünya malını topladın ve zenginleştin;
her türlü Arap atına, cins atlara ve taylara sahip oldun.

5804 Bu malı kullan ve hükümdarın uğrunda onları feda et;
onun arzuları yerine gelsin, yüzü gülsün.

5805 Hükümdar bugün huzur içinde tahtına çıksın;
onun düşmanı uzaktan başını eğip yeri öpsün.

5806 O sana yetki verdi ve emirlerinin dinlemesini sağladı;
dost düşman, herkes sana bakıyor.

5807 Ey dostum, sen şimdi hayırduanın artmasına bak;
mutluluk ve huzur içinde uzun bir ömür sür.

5808 Asil insan böyle iyilik yapar
ve onun adı dünyada ölümsüz olur.

5809 Arapçada insanların aslını bilmeye
yol açan çok iyi bir söz vardır.

5810 İnsanların aslına onun hareketi tanıktır;
hareketi nasılsa aslı da odur.

5811 Kiminin aslı iyiyse onun hareketi aslına uygun olur;
kötünün aslına da onun kendi tavır ve hareketi tanıktır.

5812 Hükümdar tavır ve hareketini değiştirirse, ey temiz doğalı
onu tekrar doğru yola sevk et ve onu bilgiyle aydınlat.

5813 Bütün iyilikler hükümdar yanındadır;
bu iyiliği bırakıp da bunun dışında kalma.

5814 Bana inanarak bana danıştın,
ben de bütün bildiklerimi söyledim.

5815 Benim söylediklerim ile kendi bildiklerini iyice karşılaştırır
ve dikkatle gözden geçirirsen, işin kolayca halledilir.

---

meñgülük] A_9 *acun-ta ḳalur m.* B_7 ve C_4 ... *mẹnggülük* || 5809 *iḍi yaḫşı*] A_{10} *ẹti y.* C_5 *i. yaḫşı* | Dörtlük A'da ayrıca işaret edilmemiş; B'de çizgiler, C'de ayrı satırda *şi'r* sözüyle ayırt edilmiştir || 5810 *aṣlınıña*] A_{11} *asl-ı-ġa* | *ol oḳ*] A_{11} B_9 ve C_7 *oluḳ* || 5811 *oñgay*] A_{12} *onggay* | *isiz ... kendü*] A_{12} *ẹ-siz asl-ı-ge ḳ.* C_8 ... *ḳẹndü* || 5812 *ḳılḳ ewürse*] A_{13} *ḳ. ọwürz-e* B_{11} *ḳılḳ e.* C_9 *ḳıllḳ e.* | *yandur ... bir*] A_{13} *yandru a. ber* || 5813 *ḳamuġ ... ilig*] A_{14} *neçe ẹ. bilig* | *bu ... taş*] A_{14} *unudm-a buu ẹdgüng ọsüng ḳ. baş* || 5814 *kiñgeş ... mañga*] A_{15} *kengeş ḳ ẹrz-e i. mangga* | *özüm bilmişin*] A_{15} *munu bilmiş-im* B_{13} ve C_{11} *ö. bilmişim* || 5815 *ḥem ... bilmişiñ*] A_{16} *ma ...* B_{14} *... bilmişig* | *teñgleyü ... işiñ*] A_{16} *tingleyü ...* B_{14} *teñgleyü ḳ. açılġa işig* C_{12} *tingleyü ḳ. açılġa i.* ||

ÖGDÜLMİŞ CE̤VABI OḌĠURMIŞḳA

5816 sev̇indi kör ögdülmiş aydı ḳadaş
bu yaṅ̄lıġ kerek ay kişilikke baş

B416 5817 iḍi yalḳşı aydıṅ̄ bu sözler bu kün
yazıldı maṅ̄a bu tügülmiş tügün

5818 maṅ̄a örtüg erdi bu sözler neçe
kötürdüṅ̄ bu örtüg sen aydıṅ̄ aça

5819 özüm ḳoḍtı emdi bu arzu tilek
bayat oḳ bolu birsü arḳa yölek

5820 küḍezsü iḍim tutsu köṅ̄lüm tüze
ne ḳıllḳım ḳılınçım könilik öze

C348 5821 dı̣ʿa birle yarı basut ḳıl maṅ̄a
unıtma mini sen tutuzdum saṅ̄a

5822 sözin kesti ḳoptı aḳlaḳın örü
esenleşti atlandı keldi berü

5823 ev̇iṅ̄e kelip tüşti kirdi yorıp
aş içgü yidi tındı ança seṛip

5824 ḳoḍı ıḍtı kesme yaruḳ yüz tudı
ḳalıḳ tul tonı keḍti bilin badı

5825 yaşıḳ yazdı bolġay örüglüg saçı
tiyiṅ̄ kiş örṅ̄i tuttı dṵnya içi

5826 töşek ḳoldı yattı bir az inçrünüp
uḍıdı bir ança süçig amrulup

5827 oḍundı balḳa kördi kötrüp başın
ḳalıḳ ḳız küler teg yirişti tişin

5828 yaşıḳ baş kötürdi yüz açtı yaṅ̄ı
ajun bütrü tuttı örüṅ̄g ḳuş öṅ̄i

5829 turu keldi terkin kör ögdülmişe
yunup taṅ̄ ṇamaz ḳıldı tattı aşa

ögdülmiş ... oḍġurmuşḳa] nüshalarda bu başlık yok
5816 *sev̇indi*] A_{17} *sevündi* C_{13} *saḳındı* | *kişilikke*] A_{17} *ḳoni-likke* ‖ 5817 *iḍi ... bu*] A_{18} *ḳ-ti ... buu* B_1 *... aymış b.* C_{14} *i. yaḳşı ...* ‖ 5818 *maṅ̄a ... neçe*] A_{19} *mangga ọrdūg* (satır altında UH: *puş-i-te*) *ḳrti buu ...* B_2 *... nẹçe* (*n*-?, noktaya dikkat) | *örtüg ... aça*] A_{19} *ọrdūg* (satır altında UH: *puş-i-te*) *... nẹçe* ‖ 5819 *bayat ... birsü*] A_{20} *idim-ni tudun-tum men* ‖ 5820 *tüze*] A_{21} *ḳọni* | *ne ... özc*] A_{21} *ḳọdūr-sī mening-tin buu ġaflet ọngi* B_4 *ya ...* ‖ 5821 *dı̣ʿa ... maṅ̄a*] A_{22} *tuv-a ... boo-sut ḳ. mangga* | *unıtma ... tutuzdum*] A_{22} *unudm-a meni ...* B_5 *u. mumı ...* C_1 *u. mīni sẹn tu(tu)zdum* ‖ 5822 *atlandı*

ÖĞDÜLMİŞ'İN ODGURMIŞ'A CEVABI

5816 Öğdülmiş sevindi: Ey kardeş, dedi,
büyük insan böyle olmalıdır.

5817 Bu sözleri bugün çok iyi söyledin;
bu düğüm benim için çözüldü.

5818 Bütün bu söylediklerin benim için örtülüydü;
açıklamalarınla bu örtüyü kaldırdın.

5819 Şmdi ben bu arzumdan vazgeçtim,
Tanrı bana destek ve yardımcı olsun.

5820 Rabbim beni korusun, gönlümü temiz tutsun,
hareketlerimde beni doğru yoldan ayırmasın.

5821 Sen de başarılı olmam için dua ederek bana yardım et
beni unutma, kendimi sana teslim ettim.

5822 Sözünü kesti ve ayağa kalktı,
vedalaştı, atına binip geri döndü.

5823 Evine gelip atınclan indi, yürüyerek içeri girdi;
yemeğini yedi ve bir süre dinlendi.

5824 Gök dul elbisesini giydi ve belini bağladı;
zülfünü dağıtıp parlak yüzünü kapadı.

5825 Güneş örülmüş saçını çözmüş olacak ki
dünya içi sincap ve samur rengine büründü.

5826 Yatağını hazırlattı ve yatıp biraz dinlendi;
bir süre tatlı ve sakin bir uykuya daldı.

5827 Uyandı ve başını kaldırarak yukarı baktı,
gökyüzü kızların tebessümü gibi dişlerini gösterdi.

5828 Güneş başını kaldırdı, tekrar yüzünü açtı;
dünyanın her tarafı ak-kuş rengine girdi.

5829 Öğdülmiş hızla yerinden kalktı;
aptes alıp sabah namazını kıldı, bir şeyler yedi.

... *berü*] A_{23} *at minti k. naru* B_6 *aṭlandı* ... C_2 ... *berü* || 5823 *evinge*] B_7 *ivinge* | *yidi* ... *ança*] A_{24} *yedi t. ençin* || 5824 *bilin*] B_8 *bil-ni* C_4 *tilin* || 5825 *bolġay örüglüg*] C_5 *tolġa örüglüg* | *tiyinġ* ... *tuttı*] A_{26} *teyin* ... B_9 ... *tut(t)ı* C_5 *teying* (-ē- harekeli) *kişi ö. tıudı* || 5826 *yattı* ... *inçrümüp*] A_{27} ... *ança turup* B_{10} *yaṭ(t)ı* ... C_6 *yaṭ(t)ı* ... *inçürüp* | *uḳıdı* ... *süçig*] A_{27} *udıp baru a. sıçip* || 5827 *oḍundı*] A_{28} *odun-tı* (satır altında UH: *oyġan-tı*) | *kūler* ... *yiristi*] A_{28} *bular t. beriş-ti* || 5828 *kötürdi* ... *yaṅgı*] A_{29} *koderti* ... B_{12} ... *yaṅgı* (noktasız) C_8 ... *yaṅgı* (*y-* noktasız, *-n-* noktası sağa kaymış?) | *ajun* ... *ḫaş*] A_{29} *acun bıḍrı bıṭ-tı ọsūng ḫaş* B_{12} ve C_8 ... *tut(t)ı* ... || 5829 *tattı*] B_{13} ve C_9 *tat(t)ı* ||

5830 atın mindi bardı yana ḳarşıḳa
tüşüp kirdi ilig taparu oḳa

İLİG SU'ALİ ÖGDÜLMİŞKE

5831 ayıttı ilig andın oḍġurmışıġ
ayur inç esen barmu ḳılıḳı bışıġ

A166 5832 negü tir mini üşgürürmü duʿan
B417 duʿa ol bayattın beḷaḳa ẹman

5833 duʿa birle yalñguḳ bulur eḍgülük
duʿa birle uçmaḳ bulur menggülük

5834 ajunda yoḳ erse bu eḍgü duʿa
esiz yir ḳoḍı barġay erdi toġa

ÖGDÜLMİŞ CEVABI İLİGKE

5835 yanut birdi ögdülmiş aydı bu söz
köni yarlıḳadı bilig birle tüz

5836 ḳadaşım bu kün anda yalñguzluḳın
duʿa birle bizni ḳolur munñluġun

5837 bizinñde usalraḳ aḍın kim bolur
yazuḳ biz ḳılurmız duʿa ol ḳılur

5838 bu kün ol iligke bağırsaḳlıḳın
duʿa tilde kesmez ne könñli yaḳın

C349 5839 anınñda bağırsaḳ talḳı kim bolur
özi ḳaḍġusın ḳoçltı bizni ḳolur

5840 bizinñde usalraḳ kim ol ay ilig
yaʷa boldı öḍ kün tegümez elig

5830 *atın mindi*] A_{31} *adın* (*-d-*?) ... B_{14} *aṭın m.* C_{10} *a. mündi* | *ilig ... oḳa*] A_{31} *ẹlig ... baḷ-a* C_{10} *... ọḳa* ||

ilig ... ögdülmişke] nüshalarda bu başlık yok

5831 *ayıttı ... andın*] A_{32} *a. ẹlig aşnu* B_{15} ve C_{11} *ayu(t)ı ...* | *inç ... bışıġ*) A_{32} *ẹnç ... başıġ* B_{15} ve C_{11} *... bışıġ* ‖ 5832 *negü ... duʿan*] A_1 *n. ter meni ... tuġan* B_1 *nigü ... üşgürürmü d.* C_{12} *nigü ...* | *duʿa ... bayattın*) A_1 *tuv-a ...* B_1 ve C_{12} *... bạyat-dın* ‖ 5833 *duʿa ... yalñguḳ*] A_2 *tuv-a ...* C_{13} *... yạñguḳ* | *duʿa ... menggülük*] A_2 *tuv-a ...* B_2 *... mẹnggülük* C_{13} *... uştmaḳ* (*-ş-* noktasız) *bıdur mẹnggülük* ‖ 5834 *ajunda ... duʿa*] A_3 *acun-ta ... tuv-a* C_{14} *ajun-ḳa ...* | *isiz ... erdi*] A_3 *ẹ-siz yer ... ẹrti* (satır üstünde yazılmış) B_3 *i. yịr ḳ. bạrġa e.* C_{14} *i. yịr ...* ‖

ögdülmiş ... iligke] A_4 *ọ. ilig-ke cuvab ḳılur*

5830 Atına binip tekrar saraya gitti;
inip doğruca hükümdarın yanına girdi.

HÜKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ'E SUALİ

5831 Hükümdar ona Odgurmış'ı sordu, dedi ki:
O kâmil insanın sıhhati nasıldır, rahat mıdır?

5832 Ne der, beni duada hatırlıyor mu;
Tanrıya dua sayesinde kişi belalardan aman bulur.

5833 Kişi dua ile iyilik bulur,
sonsuz cennete duayla kavuşur.

5834 Dünyada hayırdua bulunmasaydı, bu kötü dünya
çoktan felaket çukuruna yıkılmış olurdu.

ÖĞDÜLMİŞ'İN HÜKÜMDARA CEVABI

5835 Öğdülmiş yanıt verdi, dedi ki: Hükümdarın
bu sözü doğrudur, ilme ve akıla uygundur

5836 Kardeşim bugün orada yalnızlık ve zaruret
içinde bize dua etmekle meşguldür.

5837 Bizden daha gafil kim olabilir;
günahı biz işleriz, o ise bizim için dua eder.

5838 Bugün o hükümdara muhabbet
ve içtenlikle daima dua etmektedir.

5839 Ondan daha merhametli kim olabilir; kendi derdini
bırakmış, bizim için Tanrıdan af dilemektedir.

5840 Ey hükümdar, bizden daha gafil kim olabilir;
ömrümüz boşa geçti, elimiz ibadete değmedi.

5835 *birdi ... bu*] A_5 *berti ... buu* || 5836 *yalñguzluḳun*] A_0 *yalġuz-luḳ-un* C_{17} *yanġuzluḳun* | *dụ'a ... muñġuġun*] A_6 *tuv-a ... ḳılur m.* | B_7 ve C_1'de 5836'dan sonra daha şu beyit gelmektedir (biraz farkla tekrarı için bkz. beyit 5839):

özi ḳaḍġusın (C -sı) *ḳoḍu bizni ḳolur*
anıngda (C -*da*") *baġırsaḳ aḍın kim bolur*

5837 *bizińgde*] A_7 *bising-tin* C_2 *bizing-de*" | *biz ... dụ'a*] A_7 *biz ḳılur-bız tuv-a* || 5838 *dụ'a ... ḳesmez*] A_8 *tuv-a ...* B_9 *... ḳęsmes* || 5839 krş. beyit 5836 not | *anıńgda*] A_9 *anıng-tın* C_4 *anıng-da*" | *ḳaḍġusın*] A_9 B_{10} ve C_4 *ḳaḍġusı* || 5840 *bizińgde ... ay*] A_{10} *bising-tin u. taḷı-ı kim* C_5 *... ol* (satır üstünde yazılmış) *a y* | *yạva ... tegümez*] A_{10} *ḳuruġ ḳaltı ọdlāūn t.* B_{11} *yạva ... tęgürmes* C_5 *... tęgüms* ||

5841 özüg arzu niʿmet bile semritip
erej birle aẇnur özümiz yatıp

5842 et öz ölgü aḫır yigey ḳurt yılan
ökünçte aḍın yoḳ çıḳıp barsa can

5843 negü tir eşitgil uḳuşluġ sözi
bu söz işke tutsa tap ol ay ḳozı

B418 5844 et öz semrir erse yılan ḳurt anuḳ
özüñg seẇnür erse keçigli ḳonuḳ

5845 tüşüñg teg keçer bu tiriglik barır
tiriglik keçerke keçer kün tanuḳ

İLİG CEVABI ÖGDÜLMİŞKE

5846 yanut birdi ilig ayur ay bügü
neteg tutġu özni negü teg kügü

5847 seniñgde baġırsaḳ aḍın yoḳ manga
ınanıp ışanur men emdi sanga

5848 men emdi eẇ içre yatur men usal
işim barça taştın ay bilgi tükel

5849 közüm sen ḳulalḳım sen körgil eşit
ne teñgsiz körünse körü ıḍma it

5850 meniñgdin kerek bolsa yarı basut
manga ay ḳılayın ol işke men ot

C350 5851 nü ḳılsun er at bir ikindi bile
yaẇa ḳılma mini seẇinçim tile

5852 buḍundın yıraḳ tutsu küçkey elig
biligsiz isiz ölsü ḳalsu bilig

5853 bayusu buḍun hem itilsü ilim
anıñg şükri lḳılsu meniñg bu tilim

5841 *özüg*] A_{11} *ọsüg* C_6 *özüng* | *erej ... yatıp*] A_{11} *eric b. aẇnu ḳudir-miz yachp* B_{12} *erej* (satır altında *dünya*) ... *yạtıp* || 5842 *ölgü ... yigey*] A_{12} ... *tingen* (*-n-*?) C_7 *ölge ... yige* | *ökünçte*] A_{12} *ọlkünç-tin* B_{13} *ökünç-de* C_7 *ökünç-te*^{n} || 5843 *negü tir*] A_{13} *n. ter* B_{14} ve C_8 *nigü t.* | Dörtlük, A'da ayrıca işaret edilmemiş; B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *şiʿr* sözüyle ayırt edilmiştir || 5845 *bu*] A_{15} *ol ol* | *tiriglik ... kün*] A_{15} *negü ḳaldıng ẹrz-e buu ọdkün* C_{11} ... *yıl ay* (yerine işaret edilerek sayfa kenarında yazılmış) *h.* ||

ilig ... ögdülmişke] A ve B'de bu başlık yok

5841 Vücudumuzu dünya heves ve nimetleriyle
semirterek yatıp, huzur içinde avunup duruyoruz.

5842 Vücut nihayet ölecek, onu kurtlar ve yılanlar yiyecektir;
can çıkıp giderken de pişmanlıktan başka şeyimiz olmayacak.

5843 Akıllı insan ne der, dinle; ey kuzum,
buna göre hareket edersen, bu söz sana yeter.

5844 Vücut semirirse onu yiyecek kurtlar ve yılanlar da hazırdır;
kendi sevincine gelince, sen ancak konup geçen bir yolcusun.

5845 Bu ömür rüyan gibi geçer gider;
hayatın geçeceğine her geçen gün tanıktır.

HÜKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ'E CEVABI

5846 Hükümdar yanıt verdi, dedi ki: Ey hâkim,
insan nasıl hareket etmeli, kendini nasıl korumalı?

5847 Bana senden daha bağlı biri yoktur;
ben şimdi sana inanır ve güvenirim.

5848 Ben şimdi ev içinde gafil yatıyorum;
ey kâmil insan, işlerim hep dışarıdadır.

5849 Sen benim gözüm ve kulağımsın, sen gör ve işit;
uygunsuz ne görürsen, onu öyle bırakma, düzelt.

5850 Sana herhangi bir işte benim de yardımım gerekirse,
bana söyle, ben o işe bir çare bulayım.

5851 Hizmetkârların birbirleriyle olan ilişkilerini yola koy;
beni onlarla boş yere uğraştırma, ben de biraz nefes alayım.

5852 Zalimin eli halk üzerinden uzak olsun;
bilgisiz ve kötü kişiler ortadan kalksın, bilgililer kalsın.

5853 Halk zenginleşsin ve memleketim düzene girsin;
ben de bunlar için Tanrıya şükretmeyle uğraşayım.

5846 *birdi ... bügü*] A_{16} *berti ... begü* | *negü*] B_3 ve C_{13} *nigü* || 5847 *seningde*] A_{17} *sening-tin* C_{14} *sęning-de*^{n} | *men*] C_{14} *me*^{n} || 5848 *emdi ... men*] A_{18} *ęnçin ęviçr-e ...* B_5 *e. iv ...* C_{15} *e. iv ... me*^{n} || 5849 *sen ... sen*] A_{19} *sen ... se* (?) B_6 *se ... se* C_{16} *se*^{n} *... se*^{n} | *it*] A_{19} *ęt* || 5850 *basut*] A_{20} *bo-sut* || 5851 *nü ... ikindi*] A_{21} *buu ḳıl-şur* (-suu?, fakat -ş- noktalarına dikkat) *... ękin-ti* B_8 *... ęr ...* C_1 *... birle tękindi* (istinsah yanlışı olmalı) | *yava ... tile*] A_{21} *buu ḳılm-a meni bil ...* C_1 *... sęvünçüm t.* || 5852 *küçkey elig*] A_{22} *keçgey ę.* C_2 *küçke ilig* | *isiz ... bilig*] A_{22} *ę-siz bolsu ḳ. silig* C_2 *... biling* (?) || 5853 *bayusu ... itilsü*] A_{23} *bayuz-ı b. m-a ędil-sü* | *bu*] A_{23} *me* ||

ÖGDÜLMİŞ CEVABI İLİGKE

5854 yanut birdi ögdülmiş aydı ay beg
bayat birsü tevfiḳ aya erde yig

5855 tilekim bu ol kör kerekim bu ol
aça birsü teŋri köni eḍgü yol

5856 erejlensü ilig tirilsü ḳutun
maŋa tegsü emgek baş aġrıġ bütün

B419 5857 saŋa lṣıldım emdi özümni yuluġ
sen inçin tirilgil ay ilçi uluġ

5858 bir ök ḥacetim bar seniŋdin bu kün
yorıḳ ḳıl anı sen sevinçin ögün

5859 bilir sen kimi tutsa begler yalḳın
kişi barça soŋdar anıŋ bar yoḳın

5860 neçeme mini eḍgü tutsa özüŋ
yoŋgaġçı yoŋgasa tügülgey yüzüŋ

5861 negü tir eşitgil toŋa alp erig
bilip sözlemiş kör bu öt savˇ erig

5862 et ol bu kişi köŋgli artar yıḍır
anı keḍ küḍezgü ay ḳıllṣı ḳaḍır

5863 neçe keḍ er erse yoŋgaġ tıŋlamaz
ozunçı ara kirse sernü umaz

5864 neçe keḍ beg erse ulṣuşluġ oḍuġ
yoŋgaġçı yalḳın bolsa tegrür yoḍuġ

5865 köŋgül beg turur bu et öz ḳul ẹsir
ara sözke tumlır arala isir

A167 5866 kişi ṭaḇʿı tört ol ḳarışma yaġı
biri küldürür bir lṣılur ün çoġı

C351 5867 biri ivse biri amulluḳ tiler
biri külse biri sıġıtḳa ular

ögdülmiş ... iligke] A_{24} *o. cuvalı elig-ke*

5854 *birdi*] A_{25} *berti* | *birsü ... yig*] A_{25} *bersü ... erde yeg* B_{12} *... erde yig* C_5 *... yig* ‖ 5855 *tilekim ... kör*] A_{26} *tileking buu ol m-a* B_{13} *... hem* | *birsü ... eḍgü*] A_{26} *bersü t. mangga uş bu* B_{13} *... maŋa uşbu* ‖ 5856 *erejlensü*] A_{27} *eric-lensü* ‖ 5857 *inçin*] A_{28} *ençin* ‖ 5858 *yorıḳ ... sevinçin*] B_2 *reva ...* C_9 *reva ... sevünçün* ‖ 5859 *bilir sen*] A_{30} *bilür sen* B_3 *bilir se* C_{10} *bilir se*" | *anıŋ bar*] A_{30} *barın ma* ‖ 5860 *mini ... tutsa*] A_{31} *men-i etgü tudsang* | *yoŋgaġçı ... tügülgey* | A_{31} *y. yonalz-a tügülz-e* B_4 *yangaġçı* (satır altında söz *mergüci*) ... C_{11} *tongaġçı* (satır altında *ġammaz*) ... *tügülge* ‖ 5861 *negü ... toŋa*] A_{32} *n. ter e. tongga* B_5 ve C_{12} *nigü ...* | *erig*] B_5 *irig* ‖ 5862 *yıḍır*] A_{33} *bedir* | *anı ... ḳaḍır*]

ÖĞDÜLMİŞ'İN HÜKÜMDARA CEVABI

5854 Öğdülmiş yanıt verdi, dedi ki: Ey hükümdar,
ey insanların iyisi, Tanrı sana tevfik ihsan etsin.

5855 Dileğim ve bana gereken de budur;
Tanrı doğruluk ve iyilik yolunu açık tutsun.

5856 Hükümdar huzura kavuşup mutluluk içinde yaşasın;
bütün zahmet ve dertler de bana gelsin.

5857 Artık kendimi sana feda ettim;
ey büyük hükümdar, sen huzur içinde yaşa.

5858 Senden bugün yalnızca tek bir dileğim var,
düşünerek ve içten duyarak bu dileğimi kabul et.

5859 Bilirsin ki, beyler kimi kendilerine yakın tutarsa,
insanlar daima onun varını yoğunu çekiştirir.

5860 Sen bana ne kadar iyi gözle baksan bile,
gammazların fitneleri seni benden soğutabilir.

5861 Kahraman ve cesur insan ne der, dinle;
bu öğüt ve nasihati o bilerek vermiştir.

5862 İnsan kalbi ettendir, bozulur ve kokar;
onu çok iyi korumalı, ey iradeli insan.

5863 Kişi ne kadar olgun ve iftiralara kulak asmaz biri
olsa bile, iftiracı araya girince itidalini koruyamaz.

5864 Ne kadar akıllı ve uyanık bey olursa olsun,
kendisine yaklaşan gammazın zararından kurtulamaz.

5865 Gönül beydir, bu vücutsa kul ve esirdir;
o kendisine söylenen sözlerden bazen soğur bazen de ısınır.

5866 Kişinin doğası birbirine karşı ve düşman unsurlardan
oluşur; biri güldürür, biri de gürültü ve kavga çıkarır.

5867 Biri acele ederse biri sükünet ister;
biri gülerse biri ağlamaya başlar.

A_{33} ... *ḳadır* B_6 *eti* ... *ḳadır* C_{13} ... *ḳadır* || **5863** *er* ... *tıñlamaz*] A_{34} *beg ėrz-e yonġaḳ t.* B_7 *ėr* ... *tınglamas* C_{14} ... *tongaġ t.* | *ozunçı* ... *umaz*] A_{34} *acuçı* ... B_7 ... *sėrnū umas* || **5864** *beg*] A_{25} *ėr* | *yoñġaġçı*] A_{35} *yonġaġ-çı* C_{15} *tongaġçı* || **5865** *turur* ... *ėsir*] A_{36} *bolur* ... *ė-siz* C_{16} ... *ėsir* (*-r-* yerine *-z-* ile) | *tumlur* ... *isir*] A_{36} *tum-lur* ... *ėsiz* C_{16} ... *isir* (*-r* yerine *-z* ile) || **5866** *tört* ... *ḳarışma*] A_1 ... *ḳarış-a* B_{10} *törü ol ḳarışma* | *küldürür* ... *ün*] A_1 *ḳıd-türür* ... *ın* C_{17} *kültürür* ... || **5867** *ivse*] A_2 *evz-e* ||

5868 sevinçlig tidükte saḳınç keldürür
saḳınçlıġ tise bu sevinç küldürür

5869 munr̃gar eymenür men ay ilig ḳutı
yonr̃gaġlı yonr̃gasa bu yalnr̃guḳ iti

5870 aġır bolġa körr̃glürr̃ törr̃gülgey özürr̃g
yavа bolġa tapġum evürgey yüzürr̃g

5871 tilekim bu ol hem ötügüm sanr̃ga
mini kim yonr̃gasa ayıtġıl manr̃ga

B420 5872 tüpinr̃ge tegü irte artuḳ ayıt
negü belgürer erse ḳılġıl ivit

5873 sanr̃ga kim yonr̃gasa eşitgil sözin
çının yalġanın keḍ ayıt tüp tözin

5874 iḍi yalḳşı aymış kişide burun
sözüg tınr̃gla ḳılma körr̃gülde orun

5875 taḳı munda yigrek ayur uş bu söz
munı işke tutġıl aya eḍgü öz

5876 sözüg barça tınr̃gla kerekini al
kereksiz sözüg sen yana evre sal

5877 eşitgil sözüg irte yalġan çınıġ
çınıġ özke alġıl ḳına yalġanıġ

5878 bu yalġan kişi birle artar ajun
köni çın kişi tut ay elgi uzun

İLİG CẹVABI ÖGDÜLMİŞKE

5879 yanıt birdi ilig ayur ay kişi
reva boldı ḥaceṭ tilekinr̃g tuşı

5880 kişilik sanr̃ga birdi erklig bayat
körr̃gül til ḳılıḳ hem köni boldı at

5881 senirr̃gdin ḳaçan kelge isiz yorıḳ
örürr̃g süt bile kirdi eḍgü ḳılıḳ

5868 *sevinçlig tidükte*] A_3 *s. tedük-te* C_2 *seviç-lüg t.* | *tise ... küldürür*] A_3 *tez-e buu s. kel-türür* C_2 *... keldürür* ‖ 5869 *yonr̃gaġlı ... iti*] A_4 *yonggaġ-lı* (satır altında UH: *sıbat yer?*) *... eti* C_3 *tongaġlı* (satır altında *ġammaz*, *-z* noktasız) *tongasa b. yanguḳ i.* ‖ 5870 *bolġa ... törr̃gülgey*] A_5 *bolz-a k. tuġül-ge* B_{14} ve C_4 *... töngülge* | *bolġa ... evürgey*] A_5 *bolz-a* (*-z-*?) *tapġung evürz-e* C_4 *... evürge* ‖ 5871 *ötügüm*] A_6 *ḍüküm* | *mini ... yonr̃gasa*] A_6 *meni k. yongaz-a* (satır altında UH: *sıbat?*) B_{15} *... yongasa* (satır altında *şikayeṭ*) C_5 *... tongasa* ‖ 5872 *irte ... ayıt*] A_7 *ẹrde a. ayıp* | *negü ... ivit*] A_7 *... ẹvip* B_1 *nigü ...* C_6 *nigü ... ivip* ‖ 5873 *yonr̃gasa*] B_2 *yongasa* (*y-* noktasız) C_7 *tongasa* | *ayıt*] C_7 *ayıt*

5868 Sevinçli derken endişeli oluverir;
kederli derken sevinçle gülmeye başlar.

5869 Ey devletli hükümdar, benim çekindiğim şudur:
insanların iti olan bu gammaz iftira ederse,

5870 Canın sıkılır ve ümidini keserek benden
yüz çevirirsin; benim hizmetim de boşa gider.

5871 Senden dileğim ve ricam şudur:
beni biri çekiştirirse, bunu önce bana sor.

5872 Sonuna kadar araştır, iyice soruştur;
sonuçta ne çıkarsa ona göre karar ver.

5873 Sana kim gammazlık ederse sözünü dinle; fakat
bunun doğru olup olmadığını, esasını çok iyi araştır.

5874 Insanların ileri geleni çok iyi söylemiştir:
sözü dinle, fakat her söze gönlünde yer verme.

5875 Bundan daha güzel şöyle bir söz vardır;
buna göre hareket et, ey iyi insan.

5876 Her sözü dinle, ancak gerekli olanı al;
gereksiz sözleri orada bırak.

5877 Sözü dinle, doğru veya yalan olduğunu araştır;
doğruyu kabul et, yalanı cezalandır.

5878 Bu dünyayı yalancılar bozar; doğru ve dürüst
insanları kolla, ey memleketin hākimi.

HÜKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ'E CEVABI

5879 Hükümdar yanıt verdi, dedi ki: Ey hakiki insan,
arzun istediğin gibi kabul edilmiştir.

5880 Kadir Tanrı sana insanlık verdi;
gönlün, dilin, ahlakın ve adın doğru oldu.

5881 Senden ne zaman bir kötülük gelebilir;
sen bu iyi ahlakı ananın ak sütüyle kazanmışsın.

(-ı- yerine -t- ile) || 5874 *iḍi ... burun*] A_9 *ḍ-ti ...* C_8 *i. yaḫşı ... kişi artutı* (-tı?) | *sözüg ... orun*] A_9 *soṣüng ...* C_8 *... köngül artuḳı* || 5875 *munda ... bu*] A_{10} *m. yegrek ...* B_4 *m. yigrek a. uş-bu* C_9 *munda" yigrek a. uşbu* || 5877 irte] A_{12} *ḍr y-a* | *çınıġ ... yalġamġ*] A_{12} *çınım ... yan-a yalġan-²ıġ* C_{11} *... ḳınap y.* || 5878 *ajun*] A_{13} *acun* | *elgi*] A_{13} *ḳıllḍ-ı* ||
ilig ... ögdülmişke] A_{14} *ḍlig cuvabı ọ.*
5879 *birdi*] A_{15} *berti* || 5880 *kişilik ... birdi*] A_{16} *ḳoni-lik sangga berti* | *hçm*] A_{16} *ma* || 5881 *kelge isiz*] A_{17} *kelgey ṣsiz* C_{16} *... isiz* (satır üstünde yazılmış) | *örüñg ... kirdi*] A_{17} *ọsüng ... kelti* ||

5882 sini sözlegüçi kişiler manı̄ga
yaġı teg yaġı ol ay bilgi kinı̄ge

C352 5883 ḳaçan tını̄glaġay men olarnını̄ sözin
apanı̄ sözleseler öküş ya azın

5884 negü teg bolur ilde ilçi uluġ
aḍırmasa eḍgü isizig ḳamuġ

B421 5885 neteg beg bolur ol buḍun erkligi
köni egrini aḍra tutmaz ögi

5886 ḳaçan yir ilin ol tünermiş küne
sınamış kişig ol sınasa yana

5887 ḳalı arzu yir ol törü birgüçi
köni yalġanıġ aḍra tutmaz tuçı

5888 bayattın manı̄ga çın ʿaṭa sen bu kün
seninı̄gdin yazıldı ḳamuġ berk tügün

5889 tapuġ ḳıldını̄g artuḳ bağırsaḳlılıḳın
ötedinı̄g manı̄ga sen tuz etmek ḫaḷḳın

5890 menini̇̄gdin kerek emdi eḍgü yanut
sanı̄ga tegse sen yi tiriglik anut

5891 negü tir eşitgil kişi eḍgüsi
könilik bile ḫaḷḳḳa yaḍmış küsi

5892 kişi eḍgüsi kim kişiler başı
kişilik ḳılıġlı kişike tuşı

5893 kişike yanut ḳıl kişilik tenı̄gi
yanutluġ üçün at urundı kişi

ÖGDÜLMİŞ CE̤VABI İLİGKE

5894 yanut birdi ögdülmiş aydı ilig
erejlensü ilke yetürsü bilig

5895 bayat birsü iki ajun eḍgüsi
aṽa kelsü arzu tilek umdusı

5882 *sini ... manı̄ga*] A_{18} *seni ... mangga* | *kinı̄ge*] A_{18} *kengge* ‖ 5883 *tınglaġay*] A_{19} *ting-legey* | *apanı̄g ... ya*] A_{19} *ḳal-ı ... m-e* B_{13} *... ya* (*y-* noktasız) C_1 *... ökūşin* ‖ 5884 *negü ... ilde*] A_{20} *... ul-ta* B_{14} *nigü bęg ...* C_2 *nigü tęg ...* | *isizig ḳamuġ*] A_{20} *ę-siz beg ḳuluġ* B_{14} *isizig* (*-zi-* yerine *-zt-* ile) ‖ 5885 *tutmaz ögi*] A_{21} *t. ǫngi* B_1 *tutmas ö.* C_3 *t. öngi* ‖ 5886 *yir ... tünermiş*] A_{22} *bir* (*b-*?) *ilig ...* B_2 *yir* (*y-* noktasız) *...* C_4 *... ḳutadmış* | *kişig*] A_{22} *kişi* ‖ 5887 *yir ... birgüçi*] A_{23} *yer ... ber-güçi* | *tutmaz tuçı*] A_{23} *t. ḳuçi* B_3 *tutmas t.* ‖ 5888 *bayattın ... kün*] A_{24} *... ʿada sen bukūn* B_4 *bayat-dın ...* C_6 *bayat-dın ...ʿaṭa seⁿ ...* | *berk*] A_{24} *terz* ‖ 5889 *sen ... etmek*] A_{25} *tuz ǫdmek* C_7 *... ötmek* ‖ 5890 *kerek*] A_{26}

5882 Seni çekiştiren adamları
ben düşmanım bilirim, ey bilgili.

5883 İster çok ister az söylesinler,
ben onların sözüne hiç kulak asar mıyım.

5884 İyi ve kötüyü birbirinden ayıramayan kişi,
nasıl memleketin başına geçer ve onu idare eder.

5885 Doğru ile eğriyi ayırt edemeyen kişi,
nasıl bey ve halk üzerinde hâkim olur.

5886 Sınanmış kişiyi tekrar tekrar sınamaya kalkışan
o kara bahtlı insan bir devletin başına nasıl geçebilir.

5887 Doğru ile yalanı ayırt etmekten aciz
bir hâkim işinde nasıl başarılı olabilir.

5888 Sen bana bugün Tanrının gerçek bir ihsanısın;
bütün çetin düğümler senin sayende çözülmüştür.

5889 Sen bana büyük bir sadakatle hizmet ettin,
yediğin tuz ekmek hakkını ödedin.

5890 Senin geçinmen ve hizmetimde hazır bulunabilmen için
benim de şimdi sana iyi bir karşılık vermem gerekir.

5891 İnsanların iyisi olan ve halk arasında
doğrulukla şöhret kazanan ne der, dinle.

5892 İnsanların iyisi ve insanların başı,
başkalarına karşı daima insanca davranan kişidir.

5893 İnsana insanlığı oranında karşılık ver;
böyle davrandığı için insana insan adı verilmiştir.

ÖĞDÜLMİŞ'İN HÜKÜMDARA CEVABI

5894 Oğdülmiş yanıt verdi, dedi ki: Hükümdar
huzur içinde olsun, memleketi bilgiyle idare etsin.

5895 Tanrı ona her iki dünya nimetlerini ihsan etsin;
bütün arzu, dilek ve umdukları elinin altında bulunsun.

---

revan | *yi*] A_{26} *y-e* C_8 *yī* ‖ 5891 *negü tir*] A_{27} *n. ter* B_7 ve C_9 *nigü t.* | *könilik*] A_{27} *kişi-lik* | Dörtlük, A'da ayrıca işaret edilmemiş; B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *şi'r* sözüyle ayırt edilmiştir ‖ 5893 *terīgi*] B_9 ve C_{12} *tuşı* ‖

öğdülmiş ... iligke] B'de bu başlık yok | *cevabı iligke*] A_{30} *cuvabı çlig-ke*

5894 *birdi ... ilig*] A_{31} *berti ... çlig* | *erejlensü ... bilig*] A_{31} *çric-lesü ... ilig* ‖ 5895 *birsü ... ajun*] A_{32} *bersü i. acun* | *ava*] A_{32} ve B_{11} *alka* C_{15} *ava* ‖

5896 bolu birsü evren oŋgay evrülüp
udu birsü ödlek tilekçe bolup

A168 5897 ay köŋgli köni kıllkı alçak bütün
tirig bol esen tur tirilgil kutun

C353 5898 maŋga tegdi sindin kamuġ eclgülük
ağırlık ya baylık yigü kedgülük

5899 munu kur badım men tapuġka katıġ
bayat birsü tevfik ay bilgi batıġ

B422 5900 yana aydı ögdülıniş ilig kutı
ajunka bayat yadtı edgü atı

5901 at edgü tilegil bayat birdi kut
kutuġ buldunŋ erse köŋgül edgü tut

5902 tuçı beg bolayın tise belgülüg
bu törı neŋ kerek ötrü tegse ülüg

5903 biri til köni bolsa kavli bütün
ikinçi törü kılsa ilke kutun

5904 üçünçi elig yazsa bolsa alkı
tegürse buclunka bağırsalklkı

5905 bu törtinç titimlig kerek bolsa alp
yağı boynın egse işin kılsa yarp

5906 kayu beg bu tört iş tükel kılmasa
irüklük kirür ilke anda basa

5907 bu ol emdi beglik köki yıldızı
bu ol edgü begler yorıkı izi

5908 yorık buzmağıl sen bu izçe yorı
bu erdi seniŋde ozakı kurı

5909 kayu beg bu yol kocsa tutsa öŋgin
buzar beglikin ol alumaz oŋgın

5910 ağır tut ay ilig bu üç türlügüg
ayayın saŋga men maŋga tut ögüg

5896 *birsü ... oŋgay*] A_{33} *bersü ... anga* | *udu ... ödllek*] A_{33} *uda bersü o.* C_{16} *uda b. evren* || 5897 *tirig ... tirilgil*] B_{13} *t. tur e. bol t.* C_{17} *tiriglik öze bol tiril inç* || 5898 *maŋga ... sindin*] A_2 *... sendin* B_{14} *saŋga ...* | *ya*] A_2 *ma* || 5899 *munu*] A_3 *mun-a* | *birsü*] A_3 *bersü* C_2 *bīrsü* || 5900 *ilig*] A_4 *elig* | *ajunka ... yaltı*] A_4 *acum-ka b. yat-tı* (ilk *-t-* altında AH: *y*) || 5901 *birdi*] A_5 *berti* || 5902 *tuçı ... tise*] A_6 *tuçı* (satır altında AH: *dayim*) *... tez-e* || 5905 *bu ... titimlig*] A_9 *buu tordünç yeyim-lig* (satır altında

5896 Devran onun olsun ve muradınca dönsün;
zamâne onun arzu ve dileklerine uygun hareket etsin.

5897 Ey ihlas sahibi, dürüst ve mütevâzi hükümdar,
sağ ol, esen kal ve mutluluk içinde ömür sür.

5898 Ben senden izzet ve ikram, servet, giyecek
ve yiyecek, her türlü iyiliği gördüm.

5899 Işte ben hizmet etmek için gönülden niyet ettim;
Tanrı bana tevfik ihsan etsin, ey derin bilgili.

5900 Öğdülmiş devam etti: Ey devletli hükümdar,
Tanrı senin iyi adını dünyaya yaydı.

5901 Sen iyi ad dile, Tanrı sana mutluluk verdi;
mutluluğa erişince gönlüne hâkim ol.

5902 Her zaman meşhur bir bey olarak kalmak için
Tanrı nasip ederse, şu dört şey gerekir.

5903 Biri doğru sözlü olmak,
ikincisi memlekette kanunu devletle uygulamak.

5904 Üçüncüsü açık elli ve cömert olmak,
halka karşı şefkat göstermek.

5905 Dördüncüsü düşmanına boyun eğdirmek,
memleket işlerini yapmak için azimkâr ve cesur olmak.

5906 Hangi bey bu dört şeyi tam olarak yerine getirmezse,
memleket çöküşe doğru gider.

5907 Beyliğin kökü ve temeli işte budur; iyi beylik vasıflarına iyice
sahip olan beylerin tuttukları ve tutacakları yol budur.

5908 Sen bu gidişi bozma, bu izden yürü;
senden öncekiler bu mertebeye erişmişlerdi.

5909 Hangi bey bu yolu bırakıp başka bir yol tutarsa,
o beyliğini bozar ve bu devletten nasibini alamaz.

5910 Ey hükümdar, şu üç türlü insana değer ver;
sana söyleyeyim, iyice dinle.

UH: *az*?) C_8 ... *tęyim-lig* (*t-* noktasının yerine dikkat, *-i-* noktasız) | *boynın ... yarp*] A_9 *boynı yençz-e ḳadır bolz-a sarp* B_6 ... *yarp* C_8 *boynı ... yarp* (*-ą-* harekeli) || 5906 *inčiklük ... anda*] A_{10} *ɕrük k. ilke anda* (önce *anda ilke* yazılmış, sonra düzeltilmiş) C_9 ... *anda*^{n} || 5908 *seniñg-de*] A_{12} *sening-tin* C_{11} *sęning-de*^{n} || 5909 *ḳoḍsa ... öñgin*] A_{13} *ḳoḍz-a barz-a ǫngün* C_{12} *tutsa ḳoḍsa ö.* | *buzar ... oñgın*] A_{13} *busar ... ongun* B_{10} ... *alımas o.* C_{12} *tüzer ... ulımas o.* || 5910 *ay ... türlügüg*] A_{14} ... *buu on tụrlügün* B_{11} *ilig sẹn bu ...* | *tut ögüg*] A_{14} *t. ǫgün* C_{13} *büt külüg* ||

5911 biri alp atım lḳurç yüreklig eren
ḳılıç birle ilke tusulur tümen

5912 ikinçi bügü bilge ilçi kişi
kiñgeşke tusulur iter il işi

5913 üçünçi tetig uz bitigçi bolur
kiriş hem çılḳış bilse ḳaznaḳ tolur

5914 seçe tut bularıġ sen aḍra öñgi
aġırla açınġıl kör asġı teñgi

B423 5915 turu itlü barġay ḳamuġ işlerińg
C354 ilińg arta barġay kiñgügey yirińg

5916 atıńg eḍgü bolġay çavıḳġay özüńg
ajun buḍnı körmek tilegey yüzüńg

5917 yime yalḳşı aymış kişi bilgesi
kişi ölse ölmez kör at eḍgüsi

5918 ne eḍgü bolur kör at eḍgü bolup
ölüp barsa barmaz kör atı ölüp

5919 tirig ti kim ölse kör eḍgü atın
neçe yatsa oprap ḳara yir ḳatın

5920 tiriglik tileme at eḍgü tile
atıńg eḍgü bolsa tirig sen küle

5921 tiriglik ḳayu ol kör eḍgü ḳayu
ayu bir manga sen ay bilge bügü

5922 bu eḍgü turur kör könilik çını
tiriglik turur körse eḍgü anı

5923 kim eḍgü lḳılınç tutsa boldı tirig
kim isiz ḳılılıḳ tutsa öldi tirig

5924 keçer dünya keçmez bu eḍgü ḳılıḳ
bu eḍgü lḳılıḳ birle eḍgü yorıḳ

5925 yayıġ dünya sindin evürse yüzi
kerek bolġu eḍgü turur ay lḳozı

5911 *tusulur*] A_{15} *tusalur* ‖ 5912 *bügü*] A_{16} *begü* | *kiñgeşke ... iter*] A_{16} *kengeş-ke tusalur eder* ‖ 5914 *seçe tut*] A_{18} *s. bar* C_{17} *seçü t.* | *teñgi*] C_{17} *tigi* ‖ 5915 *turu ... işleriñg*] A_{19} *yaru yedlü ... iş-lerig* B_1 *turu* (*t-*?) ... C_1 *t. itgü* (*-g-* çizgisi yanlış olmalı) ... | *iliñg ... yiriñg*] A_{19} ... *turġay kengügey yerig* B_1 ... *yiring* C_1 *ilig ... kingüge yiring* ‖ 5916 *bolġay çavıḳġay*] A_{20} *b. çavıḳ-ġa* B_2 *b. çavıḳġa* C_2 *bolġa çavıḳḳa* | *ajun buḍnı*] A_{20} *acun budnı* (satır altında AH: *il*) ‖ 5917 *yime ... bilgesi*] A_{21} ... *belgü-si* B_3 *neme ... C*$_3$ *y. yaḫşı ...* | *ölmez*] B_3 *ölmes* ‖ 5918 *barmaz ... ölüp*] B_4 *barmas ...* C_4 ... *lḳalup* (önce

5911 Biri cesur, kahraman ve tunç yürekli yiğit insandır;
o kılıcıyla memlekete çok faydalı olur.

5912 İkincisi hakîm ve bilge devlet adamıdır;
bu insan danışmak için faydalıdır, memleket işini düzenler.

5913 Üçüncüsü zeki ve usta kâtiptir;
devletin gelir gider hesabı iyi tutulursa hazine dolar.

5914 Sen bunları çok iyi seç ve onlara başkalarından farklı davran;
faydalı oldukları oranda onlara in'am ve ihsanda bulun.

5915 Böylece bütün işlerin yavaş yavaş düzene girer;
ülken günden güne genişler, toprakların artar.

5916 Adın iyi olur ve şöhret bulursun,
dünya halkı senin yüzünü görmeyi arzular.

5917 Yine insanların bilgesi çok güzel söylemiş:
insan ölse bile bu iyi ad ölmez.

5918 Ne güzel, bak, adı iyi olunca,
insan kendisi ölse bile namı ortadan kalkmıyor.

5919 İyi ad bırakmış olan biri, her ne kadar
kara toprağın altında çürüse bile, sen onu diri bil.

5920 Sen hayat isteme, iyi ad iste; adın iyi
olduğu sürece dirisin, bununla övünebilirsin.

5921 Hayat nedir ve iyilik nasıl olur;
ey bilge hakîm, bana bunu açıkla.

5922 Bu iyilik, gerçekte doğruluktur; buna
iyice dikkat edersen, bu hayatın ta kendisidir.

5923 Kim iyi hareket ederse o diridir;
kimin doğası kötüyse, o daha hayattayken ölmüş sayılır.

5924 Bu dünya geçer, fakat iyi doğa ve
bu iyi doğanın çizdiği iyi yol kalır.

5925 Dönek dünya senden yüz çevirirse, ey kuzum,
ordan beraberinde götüreceğin tek şey yaptığın iyiliklerdir.

ḳılıp yazılmış, sonra *ḫ-* eklenmiş) || 5919 *tirig ... eḍgü*] A_{21} *tirigl-e ...* B_5 *... kim eḍgü kör ölse* | *oprap ... yir*] A_{23} *toprak ḫ. yer* B_5 ve C_5 *... yir* || 5920 *sen*] C_6 *se*^{n} || 5921 *bir ... bügü*] A_{25} *ber ... begü* || 5923 *isiz*] A_{27} *ḳsiz* || 5924 *keçmez bu*] A_{28} *k. ḳor* B_{10} *keçmes bu* || 5925 *yayıġ ... sindin*] A_{29} *bayıġ ... sendin* | *bolġu ... ḫozı*] A_{29} *ḳtgü bolġu t. til söz-i* ||

5926 avınma bu dünya bile ay ilig
vefa lılığu ermez yetürgil bilig

5927 oyun salkışı ol bu dünya işi
adalkın tilese birür bu başı

5928 oyunka katılma usa ay unur
oyunka katılsa boyun bağlanur

5929 körü barsa yakşı bitimiş bitig
unıtma bu sözni ay köngli tetig

B424 5930 bu dünya işi kör oyun ol oyun
oyunka katılma nerek bu oyun

C355 5931 idingü yarlığı kıl özüngü kulluku
kalı kılmasa sen anuk tut boyun

A169 5932 munuku ay ilig özüm bilmişin
ötündüm sanga men için hem taşın

5933 sözüm tutsa tutğıl kalı tutmasa
özüngü körge şeksiz mangа bütmese

İLİG CEVABI ÖGDÜLMİŞKE

5934 ilig aydı tevfik kolur men turup
bayattın bu işke köngül tüz urup

5935 tilese bayat birge yarı basut
mangа örtlür erse anı sen yarıt

5936 katığlan taşırtı kamuğ işke balk
oduğ bol kulak köz yiti tut ma salk

5937 küçüngü yetmişin kıl ınanma mangа
takı kalsa yarı kılayın sangа

5938 sözüg kesti ilig tilin tındı ol
turup çıktı ögdülmiş alkru amul

5926 *ermez*] B_{12} *ermes* || 5927 *birür*] A_{31} *berür* C_{13} *bîrûr* || 5928 *bağlanur*] A_{32} *tolğ-a-mur* B_{14} *bąğlanur* (*b*- noktasız) || 5929 *yalşı*] C_{15} *yalşı* | *unıtma*] A_{33} *unıdm-a* | Dörtlük, A'da ayrıca işaret edilmemiş; B'de çizgisiz, fakat renkli mürekkep ile yazılmış ve C'de ayrı satırda *şi'r* sözüyle ayırt edilmiş || 5931 *idingü yarlığı*] B_2 *i. yarlıla* C_1 *iding y.* | *kılmasa ... tut*] A_{35} *tudmaz-a ...* B_2 *tutmasa ... tut* (satır üstünde yazılmış) | $A169_{1\text{-}5}$'te $168_{1\text{-}5}$'teki beyitler (= 5897-5901) tekrar yazılmış; sonra farkına varılarak üzerinden çizilmiştir || 5932 *özüm*] A_6 *sösüm* | *hem*] A_6 *m-e* || 5933 *özüngü ... bütmese*] A_7 *ilen-m-e mening-tin asığ bolmaz-a* ||

5926 Ey hükümdar, bu dünyaya güvenme;
o sana vefa edecek değildir, bunu iyice bil.

5927 Bu dünya işi bir oyuna benzer;
ayağını istersen, o sana başını verir.

5928 Ey kudretli insan, mümkünse onun oyununa düşme;
bu tuzağa düşünce insanın boynu bağlanır.

5929 Dikkat edersen, kitapta çok güzel yazılmış;
bu sözü unutma, ey uyanık kalpli.

5930 Bu dünya işi oyundur oyun;
oyuna katılma, oyunun ne gereği var.

5931 Tanrının emirlerini ve kendi kulluğunu yerine getir;
eğer bunu yapmazsan, boynunun gitmesine hazırlan.

5932 Ey hükümdar, gizli ya da âşikâr,
bütün bildiklerimi işte sana arz ettim.

5933 Sözümü tutarsan, tut; bana inanmaz ve sözümü
tutmazsan sonucunu şüphesiz bir gün kendin görürsün.

HÜKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ'E CEVABI

5934 Hükümdar dedi ki: Ben gönlümü Tanrıya
yönelterek, ondan bu iş için tevfik dilerim.

5935 İsterse, Tanrı yardım eder ve bana zâhir olur;
benim göremediğim şeyleri sen bana bildir.

5936 Gayret et, dışarıdaki her işi idare et;
uyanık ol, gözünü kulağını keskin ve tetikte tut.

5937 Gücünün yettiği her şeyi kendin yap, bana bel bağlama;
yapamadıkların kalırsa ben sana yardım ederim.

5938 Hükümdar sözünü kesti ve sustu;
Öğdülmiş kalkıp yavaş ve sessizce huzurdan çıktı.

---

ilig ... ögdülmişke] A_8 *ẹlig cuvabı ọ.*

5934 *ilig ... men*] A_9 *ẹlig ...* C_5 *... me*^{n} | *bayattın ... tüz*] B_6 *bạyat-dın ...* C_5 *bạyat-dın ... yüz* || 5935 *birge ... basut*] A_{10} *berge y. boo-sut* | *örtlür erse*] A_{10} *ọrdılürz-e* || 5936 *işke*] B_8 *işke* (-ş- noktasız) | *köz ... ma*] A_{11} *koz-ni ...* B_8 *k. yịti t. na* (*n*- noktasız) C_7 *k. yịti ...* || 5937 *yetmişin ... manma*] A_{12} *yedmiş-i ḳ. man-ma* C_8 *... ayıtma* | *ḳalsa*] A_{12} *ḳolz-a* || 5938 *sözüg ... tındı*] A_{13} *söz-in kesdi* (düzeltilmiş) *ẹlig t. tut-tı* ||

5939 atın mindi keldi ėvin̄ge yana
tüşüp kirdi ėvke suçuldı tona

5940 kiçe yattı erte yana atlanıp
turup ḳarşılḳa kirdi attın inip

5941 ḳatıġlandı ögdülmiş anda naru
ḳamuġ işni ḳıldı aḍaḳın örü

5942 buḍun inçke tegdi itildi ajun
erejlendi ilig aẏındı özün

B425 5943 ili toldı eḍgü dụ̈ʿa birle söz
atı ḳaldı men̄gü bolup yitgüsüz

5944 ne eḍgü turur kör bu eḍgü törü
törü birle beglik turur ol örü

5945 bu yan̄glıġ beg erse buḍun başçısı
men̄gilig bolur buḍnı il barçası

5946 buḍun ma mụ̈tiʿ bolsa ḳılḳı köni
anın ötrü begler yarutur küni

C356 5947 bu begler bayattın mụ̈saḷlaṭ turur
buḍun eḍgü bolsa beg eḍgü bolur

5948 isiz ḳılsa buḍnı beg isiz ḳılur
isizke isiz ḳılsa ötrü tılur

5949 yorıḳ tüzse buḍnı begi ḳılḳ tüzer
ḳılılḳ tüzse begler tüzün il süzer

5950 bir ança yime keçti öḍlek kün ay
ajun körki keldi buḍun boldı bay

5951 tuman ṭoz arıdı açıldı tan̄guḳ
tüzüldi süzüldi ḳamuġ bulġanuḳ

5952 şụ̈kụ̈r ḳıldı ilig bayatḳa yana
telim ögdi birle oḳıdı şẹna

5939 *atın mindi*] B_{11} *aṭın m.* C_{10} *a. mūndi* | *ėvke*] A_{14} *aḳıru* (satır altında AH: *saḳin*?) ‖ 5940 *kiçe ... atlanıp*] A_{15} *keçe ...* B_{12} *k. yaṭ(t)ı ... aṭlanıp* C_{11} *k. yaṭ(t)ı ...* | *kirdi ... inip*] A_{15} *bartı ėvip* (?) *yanıp* B_{12} *k. aṭdın i.* C_{11} *bạrdı at-dın i.* ‖ 5941 *ḳatıġlandı ... anda*] A_{16} *... andın* C_{12} *ḳạtıġlan-dı ...* ‖ 5942 *inçke ... ajun*] A_{17} *ẹnç-ke t. ẹdil-ti acun* | *erejlendi ... özün*] A_{17} *ẹric-lenti ẹlig ẹdilti ösün* ‖ 5943 *dụ̈ʿa*] A_{18} *tuv-a* | *men̄gü ... yitgüsüz*] A_{18} *m. bulup ẹtgü söz* B_1 ve C_{14} *mẹnggü ...* ‖ 5946 *ma*] B_{11} *na* (*n*-noktasız) | *anın*] A_{21} *anı* ‖ 5947 *bayattın*] B_5 ve C_1 *bạyat-dın* | *buḍun ... bolur*] A_{22} *buu tın ...* B_5 *bẹgi eḍgü b. buḍun kün körür* | A_{23}'te 5947'den sonra şu beyit gelmektedir:

yim-e ẹtgü ḳudluġ turur bu ṭọrü

5939 Atına bindi, evine dönüp geldi;
atından inip içeri girdi ve soyundu.

5940 Gece yattı, sabah tekrar atına binip
saraya geldi ve inip içeri girdi.

5941 Öğdülmiş bundan böyle gayretle işe sarıldı;
durup dinlenmeden bu işlerle uğraştı.

5942 Halk huzura kavuştu, dünya düzene girdi;
hükümdar rahatladı ve memnun oldu.

5943 Memleketi hayırdua ile methüsenaya büründü;
adı ölümsüzleşti ve unutulmaz oldu.

5944 Bak, bu iyi kanun ne kadar güzel bir şeydir;
beylik kanun ile ayakta durur.

5945 Halkın başında böyle bir bey bulunursa,
halk ve memleket daima rahata kavuşur.

5946 Halk muti ve dürüst insanlardan oluşursa,
beyler de bu sayede mutluluğa kavuşur.

5947 Bu beyler hâkimiyetlerini Tanrıdan alır;
halk iyi olursa bey de iyi olur.

5948 Halk kötülük yaparsa bey de kötülük yapar;
kötülere ancak kötülük yapmak suretiyle engel olunur.

5949 Halk tavrını düzeltirse bey doğasını düzeltir; beyler doğalarını
düzeltirse, temiz kalpliler de memleketi kötülüklerden temizler

---

5950 Zaman, aylar ve günler bir süre böyle geçti;
dünya güzelliğini buldu ve halk zengin oldu.

5951 Toz, duman ortadan kalktı, ruhlar ferahlığa kavuştu;
her türlü bulanık iş süzüldü ve düzene girdi.

5952 Hükümdar tekrar Tanrıya şükretti;
ona bol bol hamd ve senada bulundu.

---

tọrū-lūg uçar ḳuş ḳalıḳ-ta naru

5948 *isiz ... isiz*] A_{24} *ẹ-siz ... ẹsiz* B_6 ... *bẹgi i.* | *isizke ... tılur*] A_{24} *ẹ-siz-ke ẹ-siz ḳolz-a* (*-o-*?) *ọ. tanur* B_6 ... *çılsa* (ç- noktasız; satır üstünde *ḳılsa*) *ö. tılur* C_2 ... *ḳalur* || 5949 *ḳıllı*] A_{25} *m-e* B_7 *ḳılıḳ* C_3 *ḳıllı* | *tüzün il* | A_{25} *tuşun ẹl* B_7 *tüzün* (*-z-* noktasız) *i.* || 5950 *ajun*] A_{26} *acun* || 5951 *tuman ... tanīguḳ*] A_{27} *tümen t. yarıdı ... tunuḳ* B_9 *t.* (satır üstünde yazılmış) ... *tanīguḳ* | *bulġanuḳ*] A_{27} *bulġ-a-yuḳ* || 5952 C'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *ilig ... yana*] A_{28} *elig ... sen-a* C_6 ... *şẹna* | *telim ... şẹna*] A_{28} *sevin-ti avın-tı ilin-ti tın-a* C_6 ... *tına* ||

76.

OḌĠURMIŞ İGLİG BOLUP ÖGDÜLMİŞNİ ÜNDEMİŞİN AYUR

5953 bu künlerde bir tün bu ögdülmişe
turup yatġalır erdi yastap başa

5954 ḳapuġda ün itti beḍük ündedi
kişi ıḍtı taṿralṣ baḳa kör tidi

OĠLAN CẹVABI ÖGDÜLMİŞKE

A170 5955 yumuşçı baḳıp aydı bir er turur
sözüm bar tuşayın tiyü yol ḳolur

ÖGDÜLMİŞ SỤ'ALİ OĠLANḲA

B426 5956 yana aydı barġıl ayıtġıl sözi
ne ermiş negü tir kim erıniş özi

OĠLAN SỤ'ALİ YUMUŞÇIḲA

5957 yana çılṣtı oġlan ayıttı sözin
ḳayun kelmişin hẹm tilekin özin

YUMUŞÇI CẹVABI OĠLANḲA

5958 bu er aydı oḍġurmış ıḍtı mini
sözüm bar ḳadaşın köreyin ḳanı

OĠLAN CẹVABI ÖGDÜLMİŞKE

5959 uḳup kirdi aydı negü aymışın
ḳadaşı anınġdın yumuş ıḍmışın

---

oḍġurmış ... ayur] A_{29} *... inclemiş-in a.* B_{11} *bab o. ...* C_8 *bab o. ... aytur*
5953 *tün ... ögdülmişe*] A_{30} *ḳun b. ogdülmiş-i | yatġalır ... başa*] A_{30} *tır-ġalır bartı yasnıp ḳuş-ı* ‖
5954 *ḳapuġda ... itti*] A_{31} *ḳamuġ-ta ụn ç-ti* B_{13} ve C_{10} *... it(t)i | ıḍtı ... tidi*] A_{31} *ıtı ... teti* ‖
oġlan ... ögdülmişke] nüshalarda bu başlık yok ‖ 5955 *er*] C_{11} *ir | tiyü*] A_1 *teyü* B_{14} ve C_{11} *tiyü*
ögdülmiş ... oġlanḳa] nüshalarda bu başlık yok
5956 *ermiş ... tir*] A_2 *ẹrki n. ter* B_1 ve C_{12} *e. nigü t.* ‖

76.

ODGURMIŞ'IN HASTALANARAK ÖĞDÜLMİŞ'İ ÇAĞIRIŞINI ANLATIR

5953 Öğdülmiş günlerden bir gün
başını yatağa koyup uyumak üzereyken,

5954 Birinin kapıda gürültü ettiğini, yüksek sesle bağırdığını
duydu: "Git, bak!" diye hemen birini gönderdi.

HİZMETÇİNİN ÖĞDÜLMİŞ'E CEVABI

5955 Hizmetçi baktı ve dedi ki: Bir adam gelmiş,
söylenecek sözüm var diye yanınıza girmek istiyor.

ÖĞDÜLMİŞ'İN HİZMETÇİYE SUALİ

5956 Öğdülmiş: Git, sor, dedi, sözü neymiş,
kimmiş, ne söyleyecekmiş?

HİZMETÇİNİN HABERCİYE SUALİ

5957 Hizmetçi tekrar çıktı ve gelene nereden geldiğini;
kim olduğunu, ne istediğini sordu.

HABERCİNİN HİZMETÇİYE CEVABI

5958 O dedi ki: Beni Odgurmış gönderdi,
bir sözüm var; haydi, kardeşini göreyim.

HİZMETÇİNİN ÖĞDÜLMİŞ'E CEVABI

5959 Hizmetçi geri dönüp onun dediklerini ve kardeşinin
onun vasıtasıyla bir haber göndermiş olduğunu söyledi.

---

oġlan ... yumuşçuḳa] nüshalarda bu başlık yok
5957 *ayıttı*] B_2 ve C_{13} *ayıt(ı)dı* | *ḳayun*] A_3 *ḳayyun* C_{13} *ḳayun* ||
yumuşçı ... oġlanḳa] nüshalarda bu başlık yok || 5958 *mini*] A_4 *men-i* | *ḳanı*] C_{14} *munı* ||
oġlan ... ögdülmişke] nüshalarda bu başlık yok || 5959 *negü aymışın*] A_5 *n. ėr-miş-in* B_4 ve C_{15} *nigü a.* | *anıñdın ... ıḍmışın*] A_5 *ḫali uuş nedeg ėrmiş-in*

ÖGDÜLMİŞ SU'ALİ YUMUŞÇIKA

5960 kopa keldi terkin angar kıldı yol
bu er kirdi ötrü selam kıldı ol

C357 5961 ayıttı kayudın kelir sen tiyü
tilekinğ ne erki sözünğ ay bügü

YUMUŞÇI CEVABI ÖGDÜLMİŞKE

5962 bu aydı mini ıdtı odgurmışa
sanga aydı kelgil manga bir tuşa

5963 ağır boldı könğli yatur ınçıkın
tegip tuş angar bir ay könğli yalkın

ÖGDÜLMİŞ CEVABI YUMUŞÇIKA

5964 yanut birdi ögdülmiş aydı kele
negü erse yigil baralım bile

YUMUŞÇI CEVABI ÖGDÜLMİŞKE

5965 unamadı aydı kadaşınğ lıalı
yavuzralk ay bilgem köner teg yolı

5966 men aşnu barayın seninğdin oza
sen alkru udu kel ay kıllkı tüze

5967 kapugdın yana evre yandı ive
enğip kaldı ögdülmiş elgin ova

5968 turup evke kirdi idi kadgulug
sevinç kitti boldı sakınçı ulug

5969 yatu kördi ança usı kelmedi
tüni boldı yılça yitip bolmadı

ögdülmiş ... yumuşçıkka] nüshalarda bu başlık yok

5960 *angar*] A_6 *angga* | *bu er*] A_6 *buu er* B_5 *bu er* || 5961 *ayıttı ... tiyü*] A_7 ... *kelür sen teyü* B_6 *ayıt(t)ı ...* C_1 *ayıt(t)ı ... se tiyü* | *tilekinğ ... bügü*] A_7 ... *begü* B_6 *tilekin* (satır üstünde *-king*) ... ||
yumuşçı ... ögdülmişke] nüshalarda bu başlık yok

5962 *mini*] A_8 *men-i* | *sanga aydı*] A_8 *sangar a.* C_2 *sanga ıdtı* || 5963 *könğli*] A_9 *kongli* (satır üstünde UH: *köngülin*) B_8 *köngli* (satır üstünde yazılmış) | *tegip ... bir*] A_9 *angar bar tegip tuş* ||
ögdülmiş ... yumuşçıkka] B ve C'de bu başlık yok | *cevabı*] A_{10} *cuvab-ı*

ÖĞDÜLMİŞ'İN HABERCİYE SUALİ

5960 Öğdülmiş derhal yerinden kalkıp onu içeri almalarını söyledi;
adam bunun üzerine girip selam verdi.

5961 Öğdülmiş ona: Nereden geliyorsun, diye sordu;
arzun ve sözün nedir, ey hakîm, söyle, dedi.

HABERCİNİN ÖĞDÜLMİŞ'E CEVABI

5962 Haberci dedi ki: Beni buraya Odgurmış gönderdi;
senin için gelsin, onu bir göreyim, dedi.

5963 Artık ağırlaştı, bitkin bir halde yatıyor;
gidip onu bir gör, ey gönlü yakın.

ÖĞDÜLMİŞ'İN HABERCİYE CEVABI

5964 Öğdülmiş yanıt verdi ve dedi ki:
Gel, bir şeyler ye, beraber gideriz.

HABERCİNİN ÖĞDÜLMİŞ'E CEVABI

5965 Haberci bunu kabul etmedi: Kardeşinin hali
çok ağırdır; ey bilgem, yolcu gibi görünüyor.

5966 Ben acele önceden gideyim; ey temiz kalpli,
sen yavaşça arkadan gel, dedi.

5967 Kapıdan tekrar koşarak geri döndü.
Öğdülmiş ellerini ovuşturarak şaşkın bir halde kaldı.

5968 Kalkıp derin kaygı içinde eve girdi;
neşesi kaçtı, büyük bir yeise kapıldı.

5969 Bir süre yattı, baktı ki, uykusu gelmiyor;
gecesi yıl kadar uzadı, bitmek bilmedi.

5964 *yanut ... kele*] A_{11} *y. berti ... kl̥l-e* B_9 *cęvab ... küle* C_4 *cęvab ... kęle* | *negü ... baralım*] A_{11} *... tegil bar-a-lıng* B_9 ve C_4 *nigü ...* ||
yumuşçı ... ögdülmişke] nüshalarda bu başlık yok
5965 *ḳadaşım'g*] B_{10} *ḳ̣adaşmg* | *köner*] A_{12} *kǫn-i* || 5966 *kel ... ḳılḳı*] A_{13} *kel kin iş-ni* C_6 *kil ...* || 5967 *ive*] A_{14} *ęve* | *elgin ova*] A_{14} *ilgi o.* || 5968 *turup ... iḍi*] A_{15} *yanggaḳ tud-tı ǫ̈drü ę-ti* B_{13} *t. ivke ...* | *kitti*] A_{15} *kedti* B_{13} ve C_8 *kit(t)i* || 5969 *yatu kördi*] B_{14} *yatur* (*-r* sonradan satır üstünde yazılmış) *k.* C_9 *yatu kirdi* | *yılça yitip*] A_{16} *y. udıp yitip* C_9 *yıl-ça* (*-ça* satır üstünde yazılmış) *yitip* ||

5970 közin yumdı erse uḍımaḳ tilep
usı uçtı bardı közindin yırap

B427 5971 yana turdı ança bu oldurdıya
sarıġ tañ ata keldi öñgdürdi ya

5972 çiçeklikte sandvaç ünün sumlıdı
üḍiklig eşitti köñgül yalñgudı

5973 atın mindi bardı ḳadaşı tapa
tegip kirdi tuştı elig yüz öpe

5974 ḳadaşını kördi uzatu yatur
çögesin töşenmiş yiñgin yastanur

ÖGDÜLMİŞ SU'ALİ OḌĠURMIŞḲA

5975 ayıtı ne boldı özüñ ay ḳadaş
sini kördüm emdi köñgül boldı baş

OḌĠURMIŞ CEVABI ÖGDÜLMİŞKE

5976 ayur ay ḳadaşım yolum köngelir
ölüm tutġalı tuttı öz barġalır

5977 seniñ bir yüzüñgni köreyin tiyü
sanga tegdi emgek olıdım berü

C358 ## ÖGDÜLMİŞ CEVABI OḌĠURMIŞḲA

5978 yanut birdi ögdülmiş aydı ay can
tirig bolsa yalñguḳ yorır ig toġan

5979 yaẇuz lıılma köñglüñ tiliñgni yıġa
yazuḳlıa kefaret bolur ig toġa

5970 C_{11}'de bu beyit 5971'den sonra geliyor | *közin*] A_{17} ve C_{11} *közi* | *közindin*] A_{17} ve C_{11} *anng-dın* || 5971 C_{10}'da bu beyit 5970'ten önce geliyor | *oldurdıya*] A_{18} *oldur-tı-y-a* B_1 ve C_{10} *oldurdıya* | *tañ ... ya*] A_{18} *... öngdür-ti y-a* B_1 *tạng ... öngdürdi ya* C_{10} *tạng* (satır üstünde yazılmış) ... *öngürdi* (harekelere dikkat) *ya* || 5972 *çiceklikte ... sumlıdı*] A_{19} *çeçek-lik-te sınvaç ṭı. sumlatı* B_2 *ç. sạnvaç ünin s.* C_{12} *çiçek-klik-de* (*kl-* dikkat, yanlış olmalı) *sạndvaç ...* | *eşitti ... yalñgudı*] A_{19} *ç. turup yıġ-latı* B_2 *eşit(t)i k. yilgüdi* C_{12} *eşit(t)i k. yalngudı* || 5973 *atın ... tapa*] A_{20} *... ḳadaş-ın t.* B_3 *atın ... ḳạḍaşı tạpa* C_{13} *a. mündi ... ḳạḍaşın tạpa* | *kirdi ... elig*] A_{20} *k. tutış-tı ilig* C_{13} *tuştı kirdi e.* || 5974 *ḳadaşını*] B_4 *ḳạḍaşı-nı* C_{14} *ḳadaşı-nı* | *çögesin ... yiñgin*] A_{21} *çogez-i t. yengin* B_4 *çögesin* (*-g-* üç noktalı) ... C_{14} *çögesi töşenmiş* (*-n-* yerine *-y-* ile) *y.* ||

5970 Uyumak arzusuyla gözlerini kapamak istedi,
fakat gözünden uykusu uçup gitti.

5971 Tekrar kalkıp bir parça oturdu;
sarı tan atmaya başladı ve yayını kurdu.

5972 Bahçede bülbül yabancı bir dilde bir şeyler söyledi;
bunu duyan sevdalının gönlü tutuştu.

5973 Atına bindi ve kardeşine doğru gitti,
varıp girdi; el ve yüzünü öperek onunla buluştu.

5974 Kardeşine baktı, uzanarak yatmış;
abasını döşenmiş ve başını yenine yaslamıştı.

ÖĞDÜLMİŞ'İN ODGURMIŞ'A SUALİ

5975 Öğdülmiş dedi ki: Ey kardeş, sana ne oldu;
seni böyle görünce gönlüm yaralandı.

ODGURMIŞ'IN ÖĞDÜLMİŞ'E CEVABI

5976 Odgurmış yanıt verdi: Ey kardeşim, yolum göründü;
ölüm öncüsü yakaladı, artık gitmek üzereyim.

5977 Yüzünü bir defa daha göreyim diye seni
buraya çağırdım; sana zahmet oldu, dedi.

ÖĞDÜLMİŞ'İN ODGURMIŞ'A CEVABI

5978 Öğdülmiş yanıt verdi ve dedi ki: Ey canım,
insan hayatta oldukça acılara ve hastalığa maruz kalabilir.

5979 Gönlüne kötü şeyler getirme, böyle şeyler söyleme;
ağrı ve hastalık günahlara kefaret olur.

ögdülmiş ... oḍġurmışḳa] nüshalarda bu başlık yok

5975 *ayıtı ... ḳadaş*] B_5 *ayıt(t)ı ... ḳaḍaş* C_{15} *ayıt(t)ı nü ...* | *sini*] A_{22} *seni* ||

oḍġurmış ... ögdülmişke] C'de bu başlık yok | *cevabı ögdülmişke*] A_{23} *cuvab-ı ilig-ke*

5976 *köngelir*] A_{24} *ḳoz-gelir* | *tuttı*] B_7 ve C_{16} *tut(t)ı* || 5977 *köreyin tiyü*] A_{25} *ıyü* B_{11} *köreyin* (*-r-* yerine *-z-* ile) *tiyü* C_{18} *... tiyü* | *tegdi*] A_{25} *keldim tim* ||

ögdülmiş ... oḍġurmışḳa] A_{26} *ö. cuvab-ı oğdur-mış-ḳa*

5978 *birdi ... ay*] A_{27} *berti ... ay* (dikkat, iki çizgi) C_2 *... bu* (sonradan satır üstünde yazılmış) | *yalıġuḳ ... ig*] A_{27} *yalnguḳ* (önce *yanguḳ* yazılmış, sonra satır üstünde düzeltilmiş) *ilig* C_2 *yanguḳ ...* ||

5980 negü tir eşitgil biliglig sözi
bilig ol kiterdeçi kөŋgül tozı

B428 5981 yazuḳlıḳa kęfareṭ ig ol kör saŋga
yazuḳsuz kişi kim ayu bir maŋga

5982 kişi iglese barça töklür yazuḳ
yazuḳ tökse ḳutlur kişi ay toŋga

5983 kişi barça yazuḳ ḳılur az öküş
yazuḳsuz kişi bu ajunda küsüş

5984 igiŋg eḍgü bolġa esen bolġa sen
yazuḳuŋg arıġay muyan bulġa sen

5985 nelük tilde körksüz yorıtur sen söz
ölüründ ne bildiŋg aya kөŋgli tüz

OḌĠURMIŞ CẹVABI ÖGDÜLMİŞKE

5986 yanıt birdi oḍġurmış aydı sębęb
ölümüg tüşümde yaruḳ ḳıldı rạb

5987 tüşedim tüşümdin açıldı maŋga
ölürüm uḳuldı maŋga ay toŋga

5988 bayat eḍgü isiz yorıtsa ḳạża
yorıtur anı yatsa tünle uda

A171 ## ÖGDÜLMİŞ CẹVABI OḌĠURMIŞḲA

5989 yanıt birdi ögdülmiş aydı bu söz
yime eḍgü ermez aya kөŋgli tüz

5990 ölür erse iglep kişi tegme ig
kişi ḳalmaġay erdi yirde tirig

C359 5991 tirig yalŋguḳ oġlı igin igler ök
ḳamuġ ig ölüm birle kesmez bu kök

5980 *negü ... sözi*] A_{29} *n. ter işidgil b. tili* B_{12} ve C_4 *nigü ...* | *bilig ... tozı*] A_{29} *biligin ong-garur kọnilik yolı* B_{12} *... könglüm tozı* (*-z-* yerine *-r-* ile) C_4 *bịlig ol kiterdi bu könglüm yüzi* | Dörtlük, A'da sayfa kenarında AH: *şi'r* sözü, B'de çizgiler, C'de ayrı satırda *şi'r* sözüyle ayırt edilmiştir ‖ 5981 *ig ... saŋga*] A_{30} *yig ... sangga* | *bir maŋga*] A_{30} *ber mangga* C_6 *bĩr mạnga* ‖ 5982 *töksc*] A_{31} *kedz-c* ‖ 5983 *ajunda küsüş*] A_{32} *acun-ta kụşıüş* B_3 ve C_8 *... küşüş* ‖ 5984 *igiŋg*] A_{33} *ilig* | *arıġay*] A_{33} ve C_9 *arıġa* ‖ 5985 *yorıtur sen*] A_{34} *yor-tur-a* B_5 *yorıtur* (*-r* satır üstünde yazılmış) *se* C_{10} *yorıtur se*^{n} ‖ *oḍġurmış ... ögdülmişke*] A_{35} *o. cuvabı ö.*

5980 Bilgilinin sözü ne der, dinle;
gönülün tozunu gideren bilgidir.

5981 Senin için bu hastalık günahların kefaretidir;
günahsız kim var, bana söyle.

5982 İnsan hastalanırsa onun bütün günahları dökülür;
ey kahraman, günah dökülünce insan kurtulur.

5983 Her insan az çok günah işler;
günahsız insan bu dünyada nadirdir.

5984 Hastalığın iyileşecek ve sen de sıhhate kavuşacaksın;
günahın temizlenecek ve sevaba ulaşacaksın.

5985 Niçin böyle kötü kötü sözler söylüyorsun;
öleceğini nasıl anladın, ey temiz kalpli.

ODGURMIŞ'IN ÖĞDÜLMİŞ'E CEVABI

5986 Odgurmış yanıt verdi ve dedi ki: Sebebi şudur,
rabbim rüyamda bana ölümü gösterdi.

5987 Düş gördüm ve düşümde bu bana belli oldu,
öleceğim anlaşıldı, ey kahraman.

5988 Tanrı, iyi veya kötü, kazasını bildirmek isterse,
bunu gece yatarken uykuda bildirir.

ÖĞDÜLMİŞ'İN ODGURMIŞ'A CEVABI

5989 Öğdülmiş yanıt verdi: Ey temiz kalpli,
bu söz de iyi değildir, dedi.

5990 İnsan her hastalıktan ölseydi,
yer yüzünde canlı kimse kalmazdı.

5991 Hayatta insanoğlu her zaman hastalanabilir,
fakat her hastalık bu kökü ölümle kesmez.

5986 *birdi*] A_{36} *berti* ‖ 5987 *tüşümdin*] A_{37} *tuşïm-te* | *uḳuldı ... toŋga*] A_{37} *uḳıl-tı mangga ay tönge* ‖ 5988 *isiz*] A_{38} *ç-siz* | *yorıtur ... uda*] A_{38} *yarudur ...* B_9 *... uḍa* C_{14} *... uda* (satır altında *uyḳuda*) ‖ *öġdülmiş ... oḍġurmışḳa*] A_1 *ö. cuvab-ı o.* ‖

5989 *birdi ... aydı*] A_2 *berti ...* B_{11} *b. ögdüldi a.* C_{16} *b. ögdülmiş* (*-ü-* düzeltilmiş) *a.* | *ermez ... köŋĝli*] B_{11} *ermes a. ḳalla* ‖ 5990 *ḳalmaġay ... yirde*] A_3 *ḳ. çrti bir me* B_{12} *ḳalmaġardı* (?) *bu yïrde* C_{17} *... yçrde* (*-ç-* harekeli) ‖ 5991 *yalŋuḳ ... ölk*] A_4 *y. o. neçe ig-ler-ük* B_{13} *... iglerük* C_1 *yaŋgluḳ ...* | *ḳamuġ ... kesmez*] B_{13} *neçe ... keşmes* C_1 *neçe ...* ‖

B429 5992 tüşer ök kişi tüş uḍısa yatıp
anı yörgüçiler yörer uz itip

77.
ÖGDÜLMİŞ OḌĠURMIŞḲA TÜŞ YÖRÜGİN AYUR

5993 bu tüş ʿilmi bilgü kerek aşnu keḍ
yöre bilse ötrü iḍi saḳnu keḍ

5994 telim türlüg ol emdi tüşke yörüg
anı bilgü barça ay ḳılḳı örüg

5995 biligsizke ayma tüşünn̄gni aça
bilirke ayıt tüş ayıtma kiçe

5996 kiçeki tüşünn̄gke yörügi aḍın
yana körse kündüz körügi aḍın

5997 bu tüş ʿilminn̄ge balḳsa şaṛtı öküş
munı bilgü aşnu yetürse uḳuş

5998 tüşüg yörmegü öz könn̄gülçe körüp
yime aymaġu tegıne erke turup

5999 tüşüg barça tüş tip tilin yörmegü
bu tüşnünn̄g yörügi telim ay bügü

6000 tüşünn̄g yörıne yörse bilig birle yör
ḳıyas maʿni birle iḍi yetrü kör

6001 kişi tüş tüşese yörügke barır
yöre bilmese tüşnünn̄g asġı ḳalır

6002 negü tir eşitgil ay bilgi tenn̄giz
bu söz işke tutġıl ḳızarıġıl menn̄giz

6003 yörügke barır tüş tüşünn̄g yaḳşı yör
tüpi aṣlı bilgil ulḳuş birle kör

6004 neteg yörse tüşni anı teg bolur
yaṽuz yörme tüşni sann̄ga ḳılġa ḳor

5992 *tüşer ök*] A_5 *tuş-e-gük* | *yörgüçiler ... uz*] A_5 *y. yarar öz* C_2 *yorġuçı-lar yorar uz* ‖ *ögdülmiş ... ayur*] C'de bu başlık yok | A_6 *ö. tuuş ...* B_2 *bab ö. ... yörügisin aytur*
5993 *yöre ... iḍi*] A_7 *yor-e ... e-ti* ‖ 5994 *örüg*] A_8 *erüg* (*e-*?) B_4 *örüg* (-g üç noktalı) C_4 *örüg* (-g çizgisi yok) ‖ 5995 *bilirke ... kiçe*] A_9 *bilür-ke ... keçe* ‖ 5996 *kiçeki*] A_{10} *keçeki* | *kündüz*] C_6 *kündüz* (-*z*- noktasız) ‖ 5998 *tüşüg*] A_{12} *tuştüng* | *yime ... erke*] A_{12} *... tegm-e-ler-ke* B_8 *... tegmelerke* C_8 *yïme ...* ‖ 5999 A_{17}'de bu beyit 6004'ten sonra geliyor | *tüşüg*] A_{17} *tuştüng* | *bu ... bügü*] A_{17} *bu tuuş*

5992 İnsan yatıp uyursa düş görür;
yalnızca yorumcular onu iyi bir şekilde yorabilir.

77.

ÖĞDÜLMİŞ ODGURMIŞ'A DÜŞ YORUMLAMAYI ANLATIR

5993 Düşü yorabilmek için ilk önce
bu yorum ilmini çok iyi bilmek gerekir.

5994 Bu düş yorumu çok çeşitlidir;
ey doğası sakin, bunların hepsini bilmek gerekir.

5995 Bilgisize düşünü açma ve anlatma,
düşünü bilene sor ve bunu geciktirme.

5996 Gece gördüğün düşün yorumu başka,
gündüz gördüğün düşün yorumu başkadır.

5997 Bu düş yorumu, dikkat edersen, birçok şarta bağlıdır;
buna akıl erdirmek için önce şunları bilmek gerekir.

5998 Düş görünce, onu kendi gönlüne göre yormamalı
ve herkese bunu söylememelidir.

5999 Her düşü de düş diye yormamalı,
ey hakîm, düşün yorumu çoktur.

6000 Düşünü yorma, yorarsan bunu bilerek yor
ve manasını dikkatle mukayese et.

6001 İnsan nasıl yorarsa, düş ona göre gerçekleşir;
yorumlamasını bilmezsen, düşün faydası yoktur.

6002 Denizler kadar geniş bilgili insan ne der, dinle;
bu söze göre hareket et, yüzün gülsün.

6003 Düş yormaya bakar, düşünü
dikkatle, bilerek ve anlayarak yor.

6004 Düşü nasıl yorarsan, sonucu ona göre olur;
düşü kötüye yorma, sana zararı dokunur.

şartı kop ol ay bilge begü B_9 ... *yürügi* ... C_9 *bu tüşüng* ... || 6000 *içli*] A_{18} *e-ti* B_{10} *içli* || 6001 A_{13}'te bu beyit 5998'den sonra geliyor | *yorıgkıe*] A_{13} *yorig-ke* | *tüşnüng*] A_{13} *tıuş-ning* || 6002 *negü* ... *ay*] A_{14} *n. ter işidgil ay* B_{12} *nigü* ... C_{12} *nigü tir* (*t-* yerine *n*-ile) ... | *kızartgil menigiz*] A_{14} *kısard-gay minggiz* C_{12} *kıraztgıl m.* | Dörtlük, A'da ayrıca işaret edilmemiş; B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *şi'r* sözüyle ayırt edilmiştir || 6003 *yakşı*] C_{14} *yahşı* || 6004 *neteg* ... *anı*] A_{16} *nedeg* (*-eg*? *-üg*?) ... B_{14} *neteg* ... *anıng* C_{15} *nigü* (noktasız) ... | A_{16}'da 6004. beyitten sonra, daha şu başlık gelmektedir (yukarı bkz.): *ögdülmiş tıuış yorüg-lerin ayur* ||

B430 6005 telim tüş bolur yim içimke barır
yaraġsız yimiş bolsa teñsiz kelir

6006 taḳı bir tüş ol kör bu yıl ſaṣlırīga
tadusı küçenip barır aṣlırīga

C360 6007 yıl ülgi yaz erse kiçig erse er
ḳızıl körse barça yaġız körse yir

6008 anı ḳan küçemiş bolur belgülüg
ayu bir ḳan alsun añgar ülgülüg

6009 yıl ülgi yay erse tüşegli yigit
sarıġ al tüşese ya kürküm ögit

6010 sarıġı küçenmiş bolur ay bügü
özini boşutġu tęręngbin yigü

6011 yıl ülgi küz erse er erse orut
ḳara körse taġ ya ḳuḍuġ körse üt

6012 bu sęv̇da küçenmiş bolur ay ḳadaş
ot içgü meñgesin arıtġu adaş

6013 ḳış erse yana tüş körügli ḳarı
aḳar suv̇ tüşese ya buz ḳar tolı

6014 küçenmiş bolur kör anıñ bạlġạmı
isig neñ yitürgü içürgü emi

6015 taḳı biri ạżġaṣ-u ạḥlam bolur
bu tüşke yörüg yoḳ ay ḳıllḳı unur

6016 kiçe saḳnu yatsa anı körse tüş
añgar ma yörüg yoḳ anıñ yarıġı tuş

6017 taḳı bir tüş ol körse yektin bolur
tüşegli anı körse suv̇ḳa yunur

6018 yana pişẹsin körse tüşte kör er
añgar ma yörüg yoḳ ay ḳıllḳı kür er

6005 *yim*] A_{20} *yem* C_{16} *hęm* | *yimiş*] A_{20} *temiş* ‖ 6006 *tadusı küçenip*] A_{21} *baduz-ı kụç-edip* (*-e-*?) B_2 ve C_{17} *bu ṭạbʿı k.* ‖ 6007 *ülgi ... er*] A_{22} *ilgi ... ęr* B_3 *... ęr* C_1 *y. ü. yaz* (önce *az* yazılmış; sonra *y-* ilavesiyle düzeltilmiş) ... | *yir*] A_{22} *yer* C_1 *yęr* (*-ę-* harekeli) B_5 *bil ü. küz ...* | *kürküm ögit*] A_{24} *k. ęgip* B_5 *kụ̈zküm ö.* C_3 *kụ̈jküm ögip* ‖ 6008 *bir ... añgar*] A_{23} *ber ḳ. alsu yan-a* B_4 *... alsu a.* ‖ 6009 *yıl ... tüşegli*] A_{24} *... yar* (*-r*? *-y*?) *ę. tụṣüng-li* B_5 *bil ü. küz ...* | *kürküm ögit*] A_{24} *k. ęgip* B_5 *küzküm ö.* C_3 *kụ̈jküm ögip* ‖ 6010 *sarıġı ... bügü*] A_{25} *s. kụçe-miş ... begü* C_4 *sarıġçı ... bügü* (*-g-* çizgisi yok) | *boşutġu ... yigü*] A_{25} *boşad-ġu tereng-gübin yegü* B_6 *b. tęręngbin* (*-r-* noktası *-n-*'ye ait olmalı) *y.* C_4

6005 Birçok düşler vardır ki, yemek ve içmekten gelir;
yaramayan yemekler yenilmişse, düş de uygunsuz olur.

6006 Bazı düşler vardır ki, yılın mevsimlerine bağlıdır;
ahlâttan biri güçlenerek düşü kendi aslına çeker.

6007 Yılın mevsimi bahar ve insan da çok gençse,
her şeyi kızıl ve yeri kara görürse,

6008 Belli ki, onun kanı güçlenmiştir,
ona bir miktar kan aldırması tavsiye edilir.

6009 Yılın mevsimi yaz ve düş gören delikanlıysa, düşünde sarı,
pembe renklerle safran veya öğütülmüş bir şey görürse,

6010 Ey hakîm, onun safrası güçlenmiş olur;
midesini boşaltması ve kudret helvası yemesi gerekir.

6011 Yılın mevsimi güz ve insan da geçkin bir yaştaysa,
düşünde siyah, dağ, kuyu veya çukur görürse,

6012 Ey kardeş, onun sevdası güçlenmiştir;
ey dostum, o ilaç içmeli ve beynini temizlemelidir.

6013 Mevsim kış ve düş gören de yaşlıysa,
düşünde akar su veya buz, kar ve dolu görürse,

6014 Onun balgamı güçlenmiş olur; bunun ilacı
ona sıcak şeyler yedirip içirmektir.

6015 Bir de bir tür karışık düşler vardır;
ey kudretli, bu düşlere yorum yoktur.

6016 Kim akşam bir şeyler düşünerek yatar ve bunu düşünde
görürse, bunun için de uygun bir yorum yoktur.

6017 Yine bir düş vardır ki, bu şeytandan gelir;
bu düşü gören kişi gusül etmelidir.

6018 Eğer biri düşünde kendi san'atini görürse,
ey cesur, bunun da yorumu yoktur.

---

b. tęrẹngbin (*-r-* noktası *-n-*'ye ait olmalı; *-bi-* noktasız) *y.* || 6011 *yıl ... orut*] A_{26} *y. ilgi ... unud* B_7 *bil ... ęr erse o.* C_5 *... orup* (*-r-*?) | *ḳuḳuḡ*] A_{26} *ḳurug* || 6012 *sęvda ... ḳadaş*] A_{27} *s. ḳuçe-miş ...* B_8 *... ḳaḍaş* C_6 *sęvda* (*-ę- ötrü* ile harekelenmiş) *...* | *içgü ... adaş*] A_{27} *ęçgü mengi-sin ...* B_8 *i. męngesin ... aḍaş* C_6 *i. mengesin ...* || 6013 *ḳarı*] B_9 *ḳalı* | *buz ḳar*] A_{28} *buz-ġay* B_9 *buz* (*-z* satır üstünde yazılmış) *ḳa* || 6014 *küçenmiş*] A_{29} *ḳuçe-miş* | *isig ... içürgü*] A_{29} *isig* (*-s-* yerine *-ş-* ile) *n. içür-güü yedürgü* || 6015 *aẓġaş-u ạḥlam*] A_{30} *adġ-a-sı ıḥ-lam* satır üstünde düzeltilmiş) || 6016 *kiçe*] A_{31} *keçe* || 6017 *yektin*] B_{13} *yekdin* C_{11} *yęk-din* || 6018 *pişęsin ... er*] A_{33} *peş-e-sin ... ḳorer* B_{14} ve C_{12} *bişęsin* (C'de *-ş-* noktasız) *...* | *yorūg ... er*] A_{33} *yorūġ ...* C_{12} *kū er* ||

6019 munı barça bilgü yetürgü ulḳuş
aḍırġu öḍürgü anın yörse tüş

B431 6020 negü tir eşitgil muʿ̣abbir ḥ̣akim
ayıtġu kerek er tüşer erse kim

6021 bu tüş körse yörme bilü bilmeyü
neteg yörse tüşni bolur anlayu

6022 saḳınç körse tüşte yanutı sevinç
sevinç körse ḳaḍġu bolur yıġlayu

A172 6023 bir ök yaṉglıġ ermez bu tüşke yörüg
C361 munı keḍ salḳınġu ay ḳıllḳı örüg

6024 ḳara ʿam tüşiṉge yörügi aḍın
aḍın boldı begler tüşi kör aḍın

6025 sevinç körse tüşte oyun ya büḍig
salḳınç ḳaḍġularḳa açıldı kezig

6026 yana yıġlasa tüşte körse salḳınç
erej birle avnur bulur miṉg sevinç

6027 yana tüş bolur kör yörügi anıṉg
aḍınḳa bolur asġı bolmaz seniṉg

6028 kişike körüp yörlür emdi bu tüş
aṉgar yaḳşıġ erse yaġutur ulḳuş

6029 tüş ol kör anı körse beklig bolur
ol olḳ tüş taḳı birni iglig ḳılur

6030 munı barça bilgü kerek ay ḳadaş
anın ötrü yörse tüşüg ay adaş

6031 negü ol tüşüṉgni maṉga ay açа
anı men yöreyin kör aḍra seçe

6019 *yetürgü*] C_{13} *yïltürgü* (*yi-* noktasız) ‖ 6020 *negü ... muʿ̣abbir*] A_{35} *n. ter e. mu-ʿa-bir* (satır altında AH: *muʿ̣abbir*) B_1 ve C_{14} *nigü ...* | *er*] A_3 *tuuş* B_1 *ṣr* | Dörtlük, A'da ayrıca işaret edilmemiş; B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *şiʿr* sözüyle ayırt edilmiştir ‖ 6021 *bilmeyü*] A_{36} *bilmeyi'ü* ‖ 6022 *tüşte yanutı*] A_{37} *tuuş-te yorügi* C_{17} *tüşste yanutı* (*-t-* yerine *-n-* ile) ‖ 6023 *bir ... ermez*] B_4 *birük y. ermes* | *ḫalḳa örüg*] A_1 *ḫ. erüg* C_1 *köngli ö.* ‖ 6024 *tüşiṉge*] A_2 *tuşün-ge* | *begler ... aḍın*] A_2 *emti tuşer kör a.* C_2 *... örgin* ‖ 6025 *büḍig*] A_3 *besig* B_6 *büdig* C_3 *yüdig* | *ḳaḍġularḳa ...*

6019 Bunların hepsini iyice bilmeli, anlamalı, ayırmalı,
seçmeli ve sonra düşleri yorumlamalı.

6020 Düş yorumlayan hakîm ne der, dinle;
düşü kim görmüşse, yorumunu da o sormalı.

6021 Düş görünce, onu bilir bilmez yormamalı;
o düş nasıl yorulursa öyle çıkar.

6022 Kederli bir düş görülürse, bunun karşılığı sevinçtir;
sevinç görülürse kaygı gelir ve insanı ağlatır.

6023 Her düş aynı şekilde yorumlanmaz,
bunu çok iyi düşünmeli, ey ağırbaşlı.

6024 Avam düşünün yorumu başka,
beylerinkiyse başkadır; dikkat et.

6025 Kim düşünde neşe, oyun ve dans görürse,
keder ve kaygılar başlayacak demektir.

6026 Eğer biri düşünde ağlar ve keder görürse,
o kişi rahatlık içinde avunur, bin türlü sevinç bulur.

6027 Bir de öyle düş vardır ki, bunun yorumu
başkasını ilgilendirir, sana bir faydası olmaz.

6028 Düş adamına göre yorumlanır;
yorarken, akıl ona uygun olanı yakıştırır.

6029 Düş vardır ki, onu gören sıhhate kavuşur;
aynı düş başka birini hasta eder.

6030 Ey kardeşim, bunun hepsini bilmek gerek;
ey dostum, düş ondan sonra yorulur.

6031 Şimdi sen nasıl bir düş gördün, bana iyice anlat,
ben de onu düşünüp taşınarak yorayım.

---

kezig] A_3 ... *sesik* B_6 *ḳaḍġularġa a. sizik* (-*z*- noktasız) C_3 *ḳaḍġu birle* ... || 6026 *erej* ... *mi*n̄*g*] A_4 *eric* ... B_7 ... *ming* (-*i*- yerine -*n*- ile) C_4 *irij* (*i*- noktasız) ... || 6027 *yana* ... *yörügi*] A_5 *yim-e tuuş* ... C_5 *yana t. yörügi bu körgü* | *bolmaz*] B_8 *bolmas* || 6028 *yörlür* ... *bu*] A_6 *emti yor-ġıl buu* C_6 ... *tü* | *yaḫşıġ*] C_6 *yaḫşıġ* (*y*- yerine *b*- ile) || 6029 *ol* ... *birni*] A_7 *oluḳ tuuş t. biz-ni* B_{10} *oluḳ* ... || 6031 *negü*] B_{12} ve C_9 *nigü* | *men* ... *kör*] A_9 *m-a y. ked* ||

78.

OḌĞURMIŞ ÖGDÜLMİŞKE TÜŞ KÖRMİŞİN AYUR

6032 yanut birdi oḍġurmış açtı tilin ·
ayur sözleyin men kön̄gülke alın

B432 6033 şatu kördüm elig anın̄g baġnası
yüz utru uruġluġ eḍiz heṃ yası

6034 an̄gar aġdım emdi birer baġnaça
başın̄ga tegi baġna sadım neçe

6035 başında bir atçı man̄ga suv birür
alır men tüketü içip öz ḳanur

6036 anın̄gda basa kökke uçtum ten̄gip
özüm belgüsüz boldı örlep sin̄gip

79.

C362 ÖGDÜLMİŞ OḌĞURMIŞ TÜŞİN̄GE
TAʿBİR ḲILMIŞIN AYUR

6037 yanut birdi ögdülmiş aydı bu tüş
iḍi eḍgü tüş ol kör asġı öküş

6038 nelük özke ten̄gsiz yörer sen yörüg
yörügke barır tüş ay kön̄gli örüg

6039 aġış barça tüşte aġırlıḳ bolur
aġarı ten̄ginçe uluġluḳ bulur

6040 neçe aġsa tüşte aġar ḳut ḳıvı
aġırlıḳ bulur keḍ bulur yüz suvı

6041 şatuḳa aġar teg aġar ol ḳutı
uluġluḳ bile ilde yaḍlur atı

6042 munuḳı bu sözke tanuḳ keldi söz
tüşüg yörgüçi tüş yörüp ḳoḍtı öz

---

oḍġurmış ... ayur] A_{10} *o. tuuş tuuş k. a.* B_{13} *bab o. ...* C_{10} *bab o. ... aytur*
6032 *birdi*] A_{11} *berti* || 6033 *elig ... baġnası*] A_{12} *el-lig ...* B_1 *elig a. baġnası* C_{12} *ilig a. baġnası* | *utru ... yası*] A_{12} *urtu osuġ-luġ eḍir may-a-sı* || 6034 *birer baġnaça*] A_{13} *yirer yaġnı-ça* B_2 *b. baġnaça* C_{13} *birer* (noktasız) *baġnaça* | *tegi ... neçe*] A_{13} *tegü ... biç-e* B_2 *tegi baġna. s. neçe* (n- yerine *b-* ile) C_{13} *tegi baġna. s. neçe* || 6035 *bir ... birür*] A_{14} *yırad-çı mangga s. berür* B_3 *... maṇgar ...* C_{14} *bir* (noktasız) *...* | *men ... ḳanur*] A_{14} *m-e tuḳedi ...* B_3 *me ... ḳayur* C_{14} *me" ...* || 6036 *anın̄gda ... ten̄gip*] A_{15} *anıng-tan ... tegip* B_4 *... tegip* C_{15} *anıng-da" başa ... tigip* | *belgüsüz ... sin̄gip*] A_{15} *bilgü-*

78.

ODGURMIŞ ÖĞDÜLMİŞ'E GÖRDÜĞÜ DÜŞÜ ANLATIR

6032 Odgurmış söze başladı ve şöyle dedi:
Pekâlâ, sen şimdi dikkatle dinle.

6033 Düşümde bir merdiven gördüm, elli basamağı vardı;
yüksek ve enliycli, karşıma dikilmişti.

6034 Bu basamaklara birer birer basarak yukarı çıktım;
sonuna kadar kaç basamak olduğunu saydım.

6035 Son basamakta bir atlı bana su uzattı;
ben de alıp sonuna kadar içtim ve suya kandım.

6036 Ondan sonra havaya yükselerek göğe uçtum
ve yükselip gözden kayboldum.

79.

ÖĞDÜLMİŞ'İN ODGURMIŞ'IN DÜŞÜNÜ YORUMLAYIŞINI ANLATIR

6037 Öğdülmiş yanıt verdi ve cledi ki:
Bu çok iyi, çok güzel bir düştür.

6038 Niçin düşünü kendine kötü yoruyorsun;
düş yorumuna göre çıkar, ey nefsine hâkim olan.

6039 Bütün düşlerde yükselme itibara delalet eder,
insan yükseldiği oranda şeref bulur.

6040 Düşünde insan ne kadar yükselirse,
onun bahtı ve hali cle o kadar yükselir.

6041 Merdivenden çıkar gibi, onun mutluluğu yükselir,
adı büyüklük ve şöhret bulur.

6042 İşte bu söz buna tanıktır, düş yorumcusu
bunu böyle yorup bırakmıştır.

---

süz (*-ü-* dikkat, *-y-* ile) ... B_4 ... *sıngıp* C_{15} *bilgüsüz ... sıngıp* ‖
ögdülmiş ... ayur] A_{16} *ö. odgur-mış-nıng t. t. ḳılur* B_5 *bab ö. o. t. taʿbirin ḳıṣreki teg a.* $C_{3611b-3621}$ *bab ogdülmiş-ke o. ... aytur*
6037 *birdi*] A_{17} *berti* | *idi*] A_{17} *e-ti* B_6 *idi* ‖ 6038 *sen*] B_7 *se* C_3 *seⁿ* | *könglü*] A_{18} *ʿaḳl-ı* ‖ 6039 *tüşte ağırlıḳ*] A_{19} *t. me ağır* B_8 ve C_4 *tüş-de a.* | *tenginçe*] A_{19} *te(n)ginçe* ‖ 6040 *ağırlıḳ ... keçil*] A_{20} *ağırlıḳ-ı ardar* ‖ 6041 *ilde*] A_{21} ve C_6 *ilke* ‖ 6042 *munuḳı ... söz*] A_{22} *munḳ-ı ... C*$_7$ *munuḳı* (*-nu-* düzeltilmiş) ... *kör* | *yorgüçi ... öz*] A_{22} *yoruġ ḳ. oz* C_7 *yorġuçı ... tör* | Dörtlük, A'da ayrıca işaret edilmemiş; B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *şiʿr* sözüyle ayırt edilmiştir ‖

6043 şatu tüşte ʿizz ol aġarı teŋgi
birer baġna sayu aġırlılḳ öŋgi

6044 neçe aġsa ança aġırlılḳ bulur
ajun malı ḳut ḳıv bulur öz oŋgı

6045 ıḍışlıġ suvuġ sen alıp içtükünŋ
tiriglik uzun bolġa yıldız kökünŋ

B433 6046 uçup kökke örlep tükel aġduḳunŋ
tilek birge teŋgri negü ḳoldulḳunŋ

80.

OḌĠURMIŞ BU TÜŞKE AḌIN YÖRÜG AYUR

6047 yanut birdi oḍġurmış aydı tüşüm
yörügi bu ermez ay işim tuşum

6048 özüŋ körmiş erse bu tüşni yatıp
yörügi ol erdi kim ayclıŋ itip

6049 seniŋ hiṃmeṭiŋ barça dünya turur
bu dünya tilegli bu dünya bulur

C363 6050 meniŋ bu özüm ḳaçtı dünya ḳoḍup
bu yirde turur men kör emgek yüḍüp

6051 tükel yörmediŋ tüş yörügin maŋga
eşitgil bu tüş men yöreyin saŋga

6052 eḍiz baġnalıġ men şatu kördüküm
tiriglik turur ay ḳadaş yördüküm

6053 şatunuŋ başıŋga tegi yoḳlaclım
yaşımnı tükettim tiriglik yidim

6054 başıŋga aġıp men ol atçı kelip
maŋga birdüki suvnı içtim alıp

6055 ol atçı turur kör atalıġlarıġ
atasız ḳılıġlı ay ḳıllḳı arıġ

6043 *ʿizz ... teŋgi*] A_{23} *ʿiz ...* B_{12} *... yangı | birer baġna*] A_{23} *biser b.* B_{12} ve C_9 *b. baġna.* || 6044 *ajun ... oŋgı*] A_{24} *acun ... negi* || 6045 *ıḍışlıġ suvuġ*] A_{25} *idiş-lig aġır* B_{14} *ıḍışlıġ sıvuġ* C_{11} *ıḍışıġ sıvuġ | bolġa*] A_{25} *bolġay* || 6046 *birge ... negü*] A_{26} *berge ...* B_1 ve C_{12} *... nigü* ||
oḍġurmış ... ayur] A_{27} *o. oluḳ tuş-ni adın-saġ yorer* B_2 *bab oluḳ tuşni oḍġurmış aḍın türlüg yormaḳı-m a.* C_{13} *bab o. ... aytur*
6047 *birdi ... tüşüm*] A_{28} *berti ...* B_3 *... sözüm | ermez ... tuşum*] A_{28} *... ẹ-şim t.* B_3 *ermes ...* C_{14} *e. işim hẹm t.* || 6048 *ol ... itip*] A_{29} *buu ol him ayur seŋ ẹdip* C_{15} *... ayur se i* || 6050 *yirde*] A_{31} *yer-te*

6043 Düşte merdiven izzettir, insan yükseldiği oranda
ve her basamak için ayrı bir itibar görür.

6044 Ne kadar yükselirse o kadar hürmet görür;
mutluluk, talih ve dünya malından nasibini alır.

6045 Kaptaki suyu alıp içmek kendinin ve neslinin
uzun hayata ulaşacağına delalettir.

6046 Kalkıp göklere uçarak en yükseklere çıkman ise
Tanrının senin arzularını yerine getireceğine delalet eder.

80.

ODGURMIŞ'IN BU DÜŞÜ FARKLI YORUMLAYIŞINI ANLATIR

6047 Odgurmış yanıt verdi: Ey dostum,
düşümün yorumu böyle değildir, dedi.

6048 Eğer uykuda bu düşü sen görmüş olsaydın,
bunun yorumu da senin güzelce yorduğun gibi olurdu.

6049 Senin gayretin hep bu dünya içindir;
bu dünyayı isteyen bu dünyayı bulur.

6050 Bense bu dünyayı bırakıp kaçtım;
zahmetlere katlanarak burada yaşıyorum.

6051 Sen benim düşümü tam olarak yormadın;
dinle, bu düşü ben sana yorayım.

6052 Gördüğüm basamaklı yüksek merdiveni,
ey kardeş, ben hayat olarak yoruyorum.

6053 Merdivenin başına kadar yükselmem,
yaşımın tükenmesi, hayatımın tamamlanmasıdır.

6054 Merdivenin başına kadar yükseldim
ve o atlının gelerek bana verdiği suyu alıp içtim.

6055 Evlatları babasız bırakan,
bu atlıdır, ey temiz kalpli.

B_6 *yïrde* C_1 *yerde* (*-e-* harekeli) || 6051 *yörügin*] A_{32} ve C_2 *yörügi* | *bu ... men*] A_{32} *buu tuş-ni* || B_8'de 6051. beyitten sonra şu başlık geliyor: *ögdülmiş oḳġurmış-ḳa tüş taʿbirin ayur veʾs-selam* || 6052 *baġnalıġ*] B_9 *baġna-lıġ* (*b-* yerine *p-* ile) C_3 *baġna-lıġ* || 6053 *şatımınğ*] A_{34} *şatu-nıng* | *tükettim ... yidim*] A_{34} *... yedim* B_{10} ve C_4 *tüket(t)im ...* || 6054 *aġıp ... kelip*] A_{35} *... ilçi kedip* B_{11} *men aġıp ...* | *manğa ... suvnı*] A_{35} *m. ber-tüki suv men* C_5 *yaşım* (*-şım* satır üstünde yazılmış) *b. suv men* || 6055 *atçı ... atalıġlarıġ*] A_{36} *idçı t. kim ada-lıġ arıġ* C_6 *... kör* (*-r* sonradan eklenmiş) ... | *atasız ... ḳıllıɣ*] B_{12} *atasız* (*-t-* yerine *-n-* ile) *... aşlı* ||

6056 ol atçı turur kör itilmişlerig
buzuġlı yorıtmaġlı canlıġ tirig

C434 6057 ıḍışlıġ suv̇uġ men tükel içmişim
tiriglikke yördünꝫ uzattınꝫ yaşım

6058 tiriglik bolur suv̇ sen aymış teg ök
yarım içse ḳalsa yarımı ülüg

6059 yarım suv̇ içip ḳoḍtum erse yarım
yarım ḳalġay erdi tirigliklerim

A173 6060 ıḍışlıġ suv̇uġ içtim emdi tükel
tükettim tiriglik esen eḍgü ḳal

6061 negü tir eşitgil uḳuşluġ bügü
bügüler sözin sözke ul tüp tigü

6062 ıḍışlıġ suv̇uġ tüşte içse yarım
tükedi tiriglik yarımı birim

6063 ḳalı içse suv̇nı tüketü tükel
tükedi tiriglik ḳazıldı ḳırım

6064 yolḳaru uçup bu özüm tenꝫdüki
yaşıl kökke örlep tenꝫip sinꝫdüki

6065 süzük can turur ol bu keptin çıḳıp
yana yandı kelmez yirinꝫe ağıp

C364 6066 bayat tüşte belgürtti emdi manꝫa
ölümke anunġu kerek ay tonꝫa

6067 bu tüşnünꝫ yörügi bu yanꝫlıġ turur
aḍınsıġ yörer sen manꝫa ay unur

6068 sen eḍgü ḳılur sen meninꝫ könꝫlümi
ölüm utru keldi otı yoḳ emi

6069 balḳa körgil emdi ay könꝫli tirig
ölüm kötki ḳıldı yaġız yirlerig

6056 *ol ... itilmişlerig*] A_{37} *idiş ẹvçi tur kọr yedilmiş-lerig* | *buzuġlı yorıtmaġlı*] A_{37} *yorıġ-lı yı.ırıtmeg-li* || 6057 *ıḍışlıġ ... men*] A_{38} *ı. savıġ ma* B_1 *ı. tı.ırur mẹn* C_8 *ıḍışlıġ sı.ıv̇uġ mẹn* | *uzattınꝫ*] B_1 ve C_8 *uzat(t)ınꝫ* || 6058 *sen ... teg*] A_{39} *ma içmiş t.* C_9 *... tẹg* (*t-* noktasız) | *ülüg*] A_{39} *bọlük* B_2 *ülüg* (*-g* üç noktalı) C_9 *ügük* (?)|| 6059 C_{11}'de bu beyit 6060'tan sonra geliyor | *yarım ... yarım*] A_{40} *yarın suv̇ suv̇ i. ḳot-tıng* (*-g*?) *...* C_{11} *... irse y.* || 6060 C_{10}'da bu beyit 6059'dan önce geliyor | *ıḍışlıġ suv̇uġ*] A_1 *idiş-lig savuġ* C_{10} *ıḍışlıġ sı.ıv̇uġ* | *tükettim ... ḳal*] A_1 *... ſal* (*ſ-*? *b-*?) B_4 ve C_{10} *tüket(t)im ...* || 6061 *negü ... bügü*] A_2 *n. ter ... begü* B_5 ve C_{12} *nigü ...* | *bügüler ... tigü*] A_2 *begü-ler ... tegü* B_5 *... uul t. t.* C_{12} *bı.igüler sözi ...* | Dörtlük, A'da ayrıca işaret edilmemiş; B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *şi*^{r} sözüyle ayırt edilmiş || 6062 *ıḍışlıġ suv̇uġ*] A_3 *idiş-lig savuġ* C_{14} *ıḍışlıġ sı.ıv̇uġ* | *birim*] A_3 *yerim* B_6 *birim* C_{14} *yirim* || 6063 *suv̇nı ... tükel*] A_4 *suv-nı tüke-ti* (veya *-tü*, düzeltilmiş)

6056 Düzenlenmişleri bozan ve hayattaki
canlıları hareketsiz bırakan bu atlıdır.

6057 Benim kaptaki suyu alıp içmemi,
sen hayata yordun ve ömrümü uzattın.

6058 Su, eğer yarısı içilir ve yarısı bırakılırsa,
senin dediğin gibi, hayata delalet eder.

6059 Ben de suyun yarısını içip yarısını bırakmış olsaydım,
ömrümün yarısı kalmış olurdu.

6060 Kaptaki suyun tamamını içtim ve
hayatımı tamamladım, sen sağ ve esen kal.

6061 Akıllı hakîm ne der, dinle; hakîmlerin sözünü
sözlerin temeli ve esası olarak kabul etmelidir.

6062 Düşte bir kaptaki suyun yarısı içilirse,
hayatın yarısı tükendi ve yarısı kaldı;

6063 Eğer suyun tamamı sonuna kadar içilirse,
hayat sonuna erdi ve mezar kazıldı demektir.

6064 Benim yukarı çıkıp kaybolmam,
mavi göğe çıkıp boşluğa karışmam,

6065 Temiz canın bu kalıbından çıkarak, bir daha yerine
dönmemek üzere uçmuş olmasına delalet eder.

6066 Tanrı bana şimdi bunu düşte bildirdi;
ey kahraman, artık ölüme hazırlanmam gerekir.

6067 Bu düşün yorumu böyle olur; ey kudretli,
sen bunu bana başka türlü yoruyorsun.

6068 Sen benim gönlümü teselli etmek istiyorsun;
fakat ölüm karşıma geldi, bunun çaresi ve devası yoktur.

6069 Dikkat et şimdi, ey gönlü diri,
ölüm kara toprakları tepeciklere çevirdi.

---

tonga B_7 *sụ̈vnı* ... C_{15} *sụ̈v-nı* (*-v̈-*, üç noktalı *-v-* ile) *tükel bu içe* (*i-* noktasız) | *ḳazıldı ḳırım*] A_4 *ḳarıl-tı ḳarım* B_7 *ḳazıldı* (*-z-* noktalara dikkat veya *ḳızıldı*; *ḳı-* çizgisi var mı?) *ḳırım* C_{15} *ḳazıldı ḳırım* ‖ 6064 *yoḳarı* ... *teñgdüki*] A_5 *yoḳar-ı uçup* (*u-*?) *teng-tüki* B_8 ... *tengdüki* C_{16} ... *tengdüki* (*-n-* noktasız) | *teñgip siñgdüki*] A_5 *tegip sin-tüki* ‖ 6065 *can* ... *çıḳıp*] A_6 *çın tarır bu kepin-tin ç.* B_9 ve C_{17} ... *bu kep-din ç.* | *yandı* ... *yiriñge*] A_6 *yandru k. yerin-ge* B_9 *yạndı ḳelmes yiringe* C_{17} ... *yiringe* ‖ 6066 *belgürtti*] B_{10} *bẹlgürt(t)i* C_1 *belgürdi* ‖ 6067 *tüşnüñg yorıgi*] A_8 *tuş-nung yoruġ-ı* | *aḍınsıġ* ... *sen*] A_8 *adın-saġ* ... B_{11} *a. yörer* (*-r-* satır üstünde yazılmış) se C_2 ... *se*" ‖ 6068 *sen*] B_{12} *se* C_3 *se*" ‖ 6069 *kötki* ... *yirlerig*] A_{10} *kụn-ki* ... *yer-lerig* B_{13} ... *yịrlerig* ||

6070 neçe ḳarşı ordu bezeklig saṛay
ölüm buzdı barça turu ḳaldı hay

6071 neçe kür küvenür beḍük beglerig
ölüm yirke soḳtı baḳa kör tirig

B435 6072 neçe küç bileklig yumıtmışlarıġ
ölüm tuttı saḳtı yırattı arıġ

6073 tar̃ ermez ölüm toġsa yalr̃guḳ ölür
ḳamuġ tın toḳıġlı ölümke turur

6074 tar̃gı bu turur kör ölügli et öz
ölümüg unıtıp ḳoḍur tilde söz

6075 usayuḳ bu yalr̃guḳ bilir ölgüsin
özindin kitermez usallıḳ usın

6076 ölüm ḥaḳ turur kör keçiş yoḳ aḍın
negü erki ḥalim ölümde kiḍin

6077 salḳınçım bu ol ay kör̃güldeş işim
ölümde kiḍin ter̃gri itsü işim

6078 barın tap ḳılıp men keçürdüm künüm
erej emgek ertti yarudı tünüm

6079 elig lḳısġa tuttum taṿar tirmedim
ḥava arzularlḳa kör̃gül birmedim

6080 bu künke salḳındım özüm yüklerin
yinitmek tiledim yazuḳum barın

6081 negü tir eşitgil bilig birgüçi
bağırsaḳ bu öt saṿ erig birgüçi

C365 6082 usanma ḳatıġlan yükür̃gni yinit
yolur̃ ḳılda yinçge özür̃gni könit

6083 bu kün yatma emge işir̃gni itin
keçer emgekir̃ sen köçerde unıt

6084 yana aydı ay çın bağırsaḳ ḳadaş
barır men uḍu sen kelir sen adaş

6070 *bezeklig*] A_{11} *bediz-lig* | *turu*] A_{11} *turup* || 6071 *yirke*] A_{15} *yirke* C_6 *yerke* (-e- harekeli) || 6072 *bileklig*] B_1 *tileklig* | *tuttı ... yırattı*] A_{13} *t. yençti bir-e-rig* B_1 ve C_7 *tut(t)ı seçti yırat(t)ı* || 6073 *yalr̃guḳ ölür*] A_{14} *y. arur* C_8 *yangluḳ ö.* | *toḳıġlı* A_{14} *toġuġ-lı* || 6074 *bu ... ölügli*] A_{15} *buu ... tiriglik* B_3 *... bu ö.* | *unıtıp ḳoḍur*] A_{15} *unıdur ḳodup* || 6075 *yalr̃guḳ bilir*] A_{16} *y. bilür* C_{10} *yangluḳ bilür* | *özindin kitermez*] A_{16} *ǫsin-i koder-mez* B_4 *ö. kitermes* || 6076 *negü ... kiḍin*] A_{17} *... ǫlüm-tin kedin* B_5 *nigü ...* C_{11} *nigü ... ölüm-de" k.* || 6077 *işim*] A_{18} *ęşim* | *ölümde ... itsü*] A_{18} *ǫlüm-tin kedin t. ędsü* C_{12} *ölüm-de" ...* || 6078 *barın tap*] A_{19} *yaz-ı tip* C_{13} *barı tąp* | *erej ... ertti*] A_{19} *ęric ę. ęrt-ti* B_7 ve C_{13}

6070 Hey, ölüm nice konak, köşk ve süslü sarayları
darmadağın etti ve ıssız bıraktı.

6071 Ölüm nice cesur ve kendine güvenir büyük beyleri
toprağa soktu, dikkat et, ey yaşayan insan.

6072 Ölüm nice güçlü bileklerin topladıklarını
alıp hepsini saçtı ve dağıttı.

6073 Buna şaşmamalı; ölüm doğarsa, insan ölür;
bütün nefes alanlar ölmeye mahkûmdur.

6074 Şaşılacak şey şudur ki, ölümlü vücut
ölümü unutur ve bunun lafını bile etmez.

6075 Bu insan gafildir; öleceğini bildiği
halde, gaflet uykusundan kurtulamaz.

6076 Ölüm haktır, ondan kurtulmak imkânı yoktur;
ölümden sonra acaba halim nice olacak.

6077 Ey gönül arkadaşım, endişem budur;
Tanrı ölümden sonraki işlerimi düzene koysun.

6078 Ne varsa onunla yetinerek günümü geçirdim;
huzur veya zahmet, bunlar geçti; gecem de sonsuz olmadı.

6079 Elimi kısa tuttum, mal toplamadım,
heva ve arzulara gönül vermedim.

6080 Bu günümü düşünerek üzerimdeki bütün
yükleri ve günahlarımı hafifletmek istedim.

6081 Bilgi öğreten, nasihat ve öğüt veren,
merhametli insan ne der, dinle.

6082 Gafil olma, gayret et, yükünü hafiflet;
yolun kıldan incedir, doğru yürü.

6083 Bugün yatma, zahmet çek ve işini düzenle,
bu geçici zahmetlerini sen göçerken unut.

6084 Yine dedi ki: Ey gerçekten bana bağlı kardeşim,
ben gidiyorum, arkamdan sen de geleceksin.

... *ert(t)i* ‖ 6079 *tuttum ... tirmedim*] A_{20} ... *ter-medim* B_8 ve C_{14} *tut(t)um* ... | *birmedim*] A_{20} *bermedim* ‖ 6080 *yinitmek*] A_{21} *yenïdmek* B_9 *yinitmek* (*-in*?, *-n-* noktası sola kaymış?) C_{15} *yinitmek* ‖ 6081 *negü ... birgüçi*] A_{22} *ter ... bergüçi* B_{10} ve C_{16} *nigü ...* | *sav ... birgüçi*] A_{22} *suv ẹ. bergüçi* B_{10} *s. irig b.* | Dörtlük, A'da ayrıca işaret edilmemiş; B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *şi'r* sözüyle ayırt edilmiştir ‖ 6082 *yinit*] A_{23} *yengit* B_{11} ve C_1 *yinit* | *ḳılda yingçe*] A_{23} *ḳıl-tın inçge* B_{11} *ḳ. yinçge* C_1 *yinçge ḳıl-da*" ‖ 6083 *emge ... itin*] A_{24} *ẹ. i. ẹdin* B_{12} *emgep* ... C_2 ... *itiin* ‖ 6084 *ḳaadaş*] B_{13} *ḳaḍaş* | *men ... sen*] C_3 *me*" ... *se*" ‖

6085 sanĝa ḳaç ağız söz özüm sözleyin
unıtma anı sen ıneninĝde kiḍin

6086 tirigde bağırsaḳ özüm bolsunı
özümde kiḍin bu sözüm ḳalsunı

81.

OḌĠURMIŞ ÖGDÜLMİŞKE PẸND BİRMİŞİN AYUR

B436 6087 sözüm bu usal bolmaġıl ay ḳadaş
isizke tiriglik yaṽa ḳılma yaş

6088 köni bol yitürme könilik yolın
bu yol iltge arzu tilekke bilin

6089 bağırsaḳ bolun barça tınlıġ öze
tapuġ ḳıl bayatḳa köngül til tüze

6090 salḳınç ḳısĝa tutġıl tapuġ ḳıl uzun
iṽerde amul bol buşarda tüzün

6091 ölümüg unıtma itiginĝ ḳılın
özünĝni unıtma tüp aṣlınĝ bilin

A174 6092 ḳaraġurma dụ̈nyaḳa sulḳluḳ ḳılıp
ḳalır bu barır sen ökünçün ulıp

6093 bayat ḥụkmi tapla negü kelse yüḍ
buḍunḳa asıġ ḳıl bolu birse öḍ

6094 köni sözle ḳạvlinĝ tükel ḳıl bütün
bolur ḳạvli yalġan kişiler otun

6095 küler yüz isig söz ḳılınç eḍgü tut
bolu birge öḍlek kelü birge ḳut

6096 alḳı bolġıl alçaḳ tuz etmek yitür
kişi ʿạybı açma sen örtüp yitür

C366 6097 hạva basġıl öṽkenĝ kelir erse yıġ
et öz egri yolḳa barır erse yıġ

6085 *sanĝa ... söz*] A_{26} *yan-a ḳ. aġır s.* B_{14} *s. ḳạç a. bu* C_4 *... aġız* (-z noktasız) *s.* | *unıtma ... kiḍin*] A_{26} *unut-m-a ... kedin* B_{14} *u. sẹn anu ...* C_4 *... mẹning-de*^{n} *ḳ.* ‖ 6086 *tirigde*] A_{27} *tirigl-e* | *özümde kiḍin*] A_{27} *ọsüm-tin kedin* C_5 *özüm-de*^{n} *ḳ.*

oġdurmış ... aytur] B_2 ve C_7'de bu başlık 6087'den sonra geliyor | A_{28} *... ber-miş-in a.* B_2 *bab o. ... bermişi-ni a.* C_7 *bab o. ... aytur*

6087 B_1 ve C_6'da bu beyit başlıktan önce geliyor | *bu*] A_{29} *buu* C_6 *tut* | *isizke*] A_{29} *ẹsirke* ‖ 6088 *bilin*] B_3 ve C_8 *yilin* (?, *yi-* iki nokta ile) ‖ 6089 *bolun*] B_4 *bolun* (*b-* yerine *y-* ile?) | *tapuġ ...*

6085 Sana birkaç söz söyleyeyim,
sen bunları benden sonra da unutma.

6086 Henüz hayattayken, sana bir iyiliğim dokunsun;
ben gittikten sonra bu söz de benden kalsın.

81.

ODGURMIŞ'IN ÖĞDÜLMİŞ'E NASİHAT EDİŞİNİ ANLATIR

6087 Sözüm şudur: Ey kardeş, gafil olma,
hayatı ve ömrü kötülükle boşa geçirme.

6088 Dürüst ol, doğruluk yolundan ayrılma;
bil ki, insanı dilek ve arzularına bu yol ulaştırır.

6089 Bütün mahluklara karşı merhametli ol,
gönlünü ve dilini bir ederek Tanrıya içtenlikle ibadet et.

6090 Dünya düşüncesini kısa tut, ibadeti uzun;
acele ederken sakin, hiddetlenirken de halim ol.

6091 Ölümü unutma, bunun hazırlığını gör;
kendini unutma, aslını ve kökenini bil.

6092 Dünyaya tamah ederek ruhunu karatma;
dünya kalır, fakat sen pişmanlıkla inleyerek gidersin.

6093 Tanrı hükmüne razı ol; ne gelirse ona tahammül et;
sırası geldikçe halka faydalı ol.

6094 Doğru söyle, sözün dürüst ve tam olsun;
sözü yalan kişiler küstah olur.

6095 Güler yüzlü, tatlı sözlü ol ve iyi hareket et;
böylece devir döner ve sana mutluluk geliverir.

6096 Cömert ve alçakgönüllü ol, tuz ekmek yedir;
başkalarının ayıbını görme, ört ve yok say.

6097 Arzularına hâkim ol; öfkelenirsen kendini tut;
nefsin eğri yola saparsa ona engel ol.

---

köŋül] A_{31} *bayat-ḳa tapuġ ḳıl lṿni* || 6090 *tapuġ ḳıl*] A_{32} *sevinçin | iverde ... buşarda*] A_{32} *ẹver-te ... buşar-ta* (önce *tu* yazılmaya başlanmış, sonra üzerinden çizilmiştir) || 6091 *ölümüg ... itiginğ*] A_{33} *ọlümüng ... ẹdiging | unutma*] A_{33} *unudm-a* || 6092 *ḳarağurma dṵnyaḳa*] A_1 *ḳaraġ urm-a tụny-e-ke* B_7 ve C_{12} *ḳarağurma dṵnyeke | sen ökünçün*] A_1 *sen ọkünçụn* B_7 se ö. C_{12} *sc" ö.* || 6093 *negü*] B_8 ve C_{13} *nigü | birse öḍ*] A_2 *berz-e ọd* B_8 ... *yuḍ* || 6094 *ḳavlinğ*] A_3 *ḳavlüng* B_9 ve C_{14} *ḳavlüng | kişiler*] A_3 *kişi ẹr* || 6095 *isig*] A_4 *ḳılınç | birge ... birge*] A_4 *berge ... berg* || 6096 *etmek yitür*] A_5 *ẹdmek yedür* C_{16} *ötmek y. | örtüp*] A_5 *ọrdgil* C_{16} *örtgil* ||6097 *yoḷḳa ... yıġ*] A_6 *bolz-a b. irz-e ıġ* ||

6098 özüñ asġı lḳolma buḍun asġı ḳol
yüḍürme yük ilke özüñ yükçi bol

6099 taṿar neñ barın ḳıl özüñke yuluġ
buḍunuġ seṿindür ay bilgi uluġ

B437 6100 kişi öḍrümi kör kişini yular
seṿüg can yuluġlap seṿinçin tiler

6101 iḍi yalḳşı aymış kör öḍrüm talu
biliglig ulḳuşluġ menḡesi tolu

6102 asıġlıġ kişi ol kişi öḍrümi
baġırsalḳ kişi ol buḍun köḍrümi

6103 kişilik atı kör iki neñ turur
baġırsaḳ biri bir aḳı neñ birür

6104 taḳı munda yigrek ayur kör uḳuş
uḳuş yolı tutsa asıġlar öküş

6105 aḳı tip ayurlar ḳayu ol alḳı
aḳı can yuluġlap öter et ḫalḳı

6106 alḳılıḳ ol ermez ülese kümüş
aḳı canı ḫalḳḳa ḳılur ol yuluş

6107 aḳıtsa aḳı er buḍunḳa taṿar
aḳa yıġlu tirlür anḡar ḫalḳ aṿar

6108 iki neñ turur dünya atı çaṿı
biri neñ taṿar ol biri yüz suṿı

6109 bu iki bulup ıñ yaşasa tükel
ölüm tutsa aḫır aḍın bolġu ḫal

6110 ḳara tapsa begler beḍüyür ḳopar
üzengü bar erse çigen berk ḳapar

6111 bu ol dünya deṿlet ḳaranıñ ḳurı
bulunmaz bulunsa bolur beg ḳarı

6112 özüñ köçgü atıñ seniñ kökçün ol
köçütçi ölüm kelgü aḫır kün ol

6098 *buḍun*] B_{13} *buḍun* (saır altında *dünya*) | *ilke*] A_7 *kelge* || 6099 *seṿindür*] A_8 *seṿün-tür* C_3 *seṿündür* || 6100 *yuluġlap seṿinçin*] A_9 *y. seṿünçin* C_4 *yuluġlar s.* || 6101 *iḍi yalḳşı*] A_{10} *ḳti y.* C_5 *i. yaḫşı* | *menḡesi*] A_{10} *mengiz-i* B_2 ve C_5 *mengesi* || 6102 *asıġlıġ*] B_3 *asıġ-lıḳ* | *buḍun*] B_3 *kişi* || 6103 *kişilik ... kör*] A_{12} *... buu* C_7 *kişi-lik* (-ş- noktasız) ... | *birür*] A_{12} *berür* || 6104 *munda yigrek*] A_{13} *m. yegrek* B_5 *m. yigrek* C_8 *munda" yigrek* || 6105 *tip*] A_{14} *tep* | *can ... er*] A_{14} *... ǫder ḳr* B_6 *... ḳr* C_9 *c. yuluġlar ...* || 6106 *ermez*] B_7 *ermes* || 6107 *er*] A_{16} ve B_8 *ḳr* | *yıġlu ... aṿar*] A_{16} *terlü yıġlur ...* B_8

6098 Kendi yararını düşünme, halkın yararını düşün;
halka yük yükleme, yükü kendin taşı.

6099 Malını mülkünü, neyin varsa, günahlarının kefareti
olarak dağıt; halkı sevindir, ey derin bilgili.

6100 İnsanların seçkini insanları kurtarır;
onların sevinci uğrunda kendi sevgili canını feda eder.

6101 Yüksek, seçkin, bilgili, akıllı ve çok iyi
düşünen insan pek güzel söylemiştir.

6102 İnsanların seçkini faydalı olandır;
halk nazarında saygın kişi, merhametli olandır.

6103 İnsanlık adını taşıyabilmek için iki şey gerekir;
biri merhametli olmak, biri de cömert olup mal dağıtmak.

6104 Bak, akıl bundan daha güzel söyler;
aklın yolunu tutmanın faydası çoktur.

6105 Cömert derler, cömert kimdir;
cömert canını feda ederek insanın hakkını verendir.

6106 Gümüş dağıtmak cömertlik değildir;
cömert halk için canını feda eder.

6107 Cömert insan halka malını akıtırsa,
halk da koşarak onun etrafında toplanır.

6108 Dünyada şan ve şöhret iki şeyle kaimdir;
biri mal mülk sahibi, biri de şerefli olmaktır.

6109 Kişi bu iki şeyi bulup tam bin yıl yaşasa bile,
sonunda ölüm gelince durum değişir.

6110 Halk vazifesini yaparsa beyler büyür, yükselir;
üzengi varsa, kişi yuları kuvvetli tutar.

6111 Dünyanın, devletin ve halkın ahvali budur;
bunlar bulunmaz, bulununca da bey artık yaşlanmış olur.

6112 Sen göçeceksin, senin adın da göçecektir;
son gününde seni göçüren ölüm gelecektir.

... *iver* || 6108 *çavı*] A_{17} *çav-ı* || 6109 *mıñ*] C_{13} *mıṇing* (*-ni-* noktasız) || 6110 *ḳara ... ḳopar*] B_{11} *ḳara yapsa ... ḳopar* (*-p-* noktasız) C_{14} *ḳara beg-ke tapsa bedütür ḳ.* | *bar ... ḳapar*] A_{19} *eder ol angarı agar* B_{11} *... berk ḳapar* C_{14} *... çigen* (ç- noktasız) *berk* (*b-* noktasız) *ḳapar* (*-p-* noktasız) || 6111 C'de bu beyit yok | *ḳaranıñ*] A_{20} *ḳar-a neng* | *bulunmaz ... beg*] A_{20} *bulunmaz* (*-l-* çizgisi yok) *bululz-a b. terk* B_{12} *bulunmas ...* || 6112 *köçkün*] A_{21} *koçgü* | *köçütçi ... kelgü*] A_{21} *koçit-çi o. bilgü* ||

6113 köçügli kişi itmez ordu saṛay
yorıġlı kişi yolda lḳalmaz yıl ay

6114 özüñgni yol ötgen salḳın ay ḳadaş
sevinç ḳılma artuḳ yazuḳ tutma ḳaş

B438 6115 keçigli turur bu ajun ḳalġusuz
C367 ölügli turur öz küni belgüsüz

6116 anunmış turur bu ölüm tarmaḳı
usanıp yorırda iler ḳarmaḳı

6117 bu dünya aş ol bir bu aş yiglinig
atını sen ök ay şatım yoḳ menig

6118 tilek arzu sürme ḥavanġnı yıġın
kişig sonġdaımaġıl tilig ḳıl ağın

6119 negü tir eşitgil ay köngli oḍuġ
bu söz işke tutsa toḳınmaz yoḍuġ

6120 tilek arzu sürmek iḍi keḍ tatıġ
tatıġ aytıġı bar yarınlıḳ ḳatıġ

6121 tatıġḳa tatıġsız süçigke açıġ
ağışḳa iniş ol eḍizke batıġ

6122 tükel ḳız ḳılınçlıġ turur bu ajun
sini ırmasunı ay ḳılḳı tüzün

6123 telim yilke birdi sini teglerig
keçürdi ilig teg telim beglerig

6124 köz açtı silerke bu birdi elig
usal bolmaġıl sen ay ḳıllḳı silig

6125 negü birdi erse yana alġay olṣ
neçe tirdi erse yana saçġay oḳ

6126 neçe külse bir kün yana sıġtatur
neçe itse evre buzar artatur

6113 *itmez*] A_{22} *çdmez* B_{14} *itmes* | *ḳalmaz*] B_{14} *ḳalmas* ‖ 6114 *özüñgni ... ay*] A_{23} *ọsüng-ni* (*-ni* satır üstünde yazılmış) *y. ẹrdgil salḳınm-a* C_{17} *... ötkün ...* | *sevinç ... ḳaş*] A_{23} *sevünç ... yasuḳ ḳılm-a baş* C_{17} *... yaruḳ ḳılma ḳ.* ‖ 6115 *ajun ḳalġusuz*] A_{24} *acun ḳalġu söz* | *ölügli*] A_{24} *ọlüm-lüg* ‖ 6116 *tarmaḳı*] A_{25} *tır-maḳ-ı* B_2 ve C_2 *tarmaḳa* | *usanıp ... ḳarmaḳı*] A_{25} *usanu ... alur tamġ-a-sı* C_2 *... ırmaḳa* (sayfa kenarında *ḳarmaḳı*) ‖ 6117 *yiglinig*] A_{26} *yegli-ning* | *sen ... şatım*] A_{26} *sen ọk ay şekim* B_3 *senük a. şatım* C_3 *senük a. saḳım* ‖ 6118 *sürme ... yıġın*] A_{27} (*sür*)*-me ...* B_4 *s. ḥavangnı* (*-va-* yerine *-vi-* ile) *yiġın* (*y-* noktasız) C_4 *... yiġın* (*yı-* noktasız ve düzeltilmiş) ‖ 6119 *negü ... ay*] A_{28} *n. ter eşit sen ay* B_5 ve C_5 *nigü ...* | *tutsa toḳınmaz*] A_{28} *tudz-a toḳınmaz* B_5 *t. toḳınmas* C_5 *tutġıl toḳınmaz* (*-z* satır üstünde yazılmış) | Dörtlük, A'da ayrıca işaret edilmemiş; B'de çizgiler, C'de

6113 Göçecek olan kişi köşk ve saray yapmaz;
gezgin kişi yolda aylar ve yıllarca kalmaz.

6114 Ey kardeş, kendini bu yolu geçmiş bil;
bu dünyada fazla sevinip gülme.

6115 Bu dünya kalmaz, geçicidir;
insan ölecektir, günü belli değildir.

6116 Ölümün pençesi hazırlanmıştır; gaflet içinde
yürürken onun çengeli insana saplanır.

6117 Bu dünya bir yemektir; bu yemeği yiyenin
adını sen söyle, buna benim cesaretim yok.

6118 Heva ve arzu peşinden koşma, nefsine engel ol;
başkalarını çekiştirme, dilini tut.

6119 Gönlü uyanık insan ne der, dinle;
bu söze göre hareket edersen, sana zarar gelmez.

6120 Heva ve arzu peşinden koşmak çok zevklidir;
fakat bu zevk için yarın ağır bir şekilde hesap sorulacaktır.

6121 Tatlıya karşı tatsız, lezzetliye karşı acı, çıkışa karşı iniş
ve yüksekliğe karşı derinlik vardır.

6122 Bu dünya tam bir kıza benzer;
o seni aldatmasın, ey yumuşak huylu.

6123 O senin gibi birçoklarını yele verdi;
hükümdar gibi birçok beyleri gördü geçirdi.

6124 Bugün size baktı ve el uzattı,
gafil olma, ey temiz yürekli.

6125 Sana ne verdiyse, yine alacaktır;
sende neler topladıysa, onları yine dağıtacaktır.

6126 Ne kadar gülerse gülsün, bir gün yine ağlatır;
ne kadar düzeltirse düzeltsin, bir gün bozar, dağıtır.

---

ayrı satırda *şi'r* sözüyle ayırt edilmiş || 6120 *iḍi ... tatıġ*] A_{29} *ẹti ket* (satır altında tekrarlan-mış) *ḳadıġ | aytıġı*] A_{29} *ạydıġ-ı* || 6121 *tatıġḳa ... süçigke*] A_{30} *tadıġ-ın t. sụçüg-ke* B_7 ... *sụçüg-ke | iniş*] A_{30} *ẹniş* || 6122 *ajun*] A_{31} *acun | sini*] A_{31} *seni* || 6123 *yilke ... teglerig*] A_{32} *bilge bert senin teg-lerin* B_9 *yịlke b. sịni t.* C_{10} *yịl-ke b. sẹning t. | ilig ... beglerig*] A_{32} *ẹlig t. o̱küş beg-lerin* || 6124 *birdi elig*] A_{33} *berti ilig | bolmaġıl sen*] A_{33} *bolm-a saḳ-lan* || 6125 *negü ... oḷı*] A_{34} *n. berti ẹrz-e ... yoḳ* B_{11} *nigü ...* C_{12} *nigü ... yana oḳ alur | tirdi ... oḷı*] A_{34} *terti ...* C_{12} *t. e. saçar ol alur* || 6126 *bir ... sıġtatır*] B_{12} ve C_{13} *aḫır yçına sịḫtatur | itse*] A_{35} *ẹdz-e* ||

A175 6127 ḳılıḳı ceſa ol ḳılınçı otun
yarulḳlulḳı azraḳ öküşi tütün

6128 bezenür kişike özin körkitür
kör̃gül birdiŋ̃ erse aḍaḳ berkitür

6129 şeḳer birle igḍür birür kin aġu
yayıġ ḳut ḳılınçı bu ol ay bügü

B439 6130 negü tir eşitgil saḳınuḳ başı
salḳınġıl ay deṿlet̤ iḍisi kişi

C368 6131 ḳalır dün̈yaḳa birme salḳlan kör̃gül
ceſaçı turur bu ay ḳılḳı amul

6132 iḍi yaḳşı aymış kör öḍrüm talu
biliglig uḳuşluġ ḫiṛeḍi tolu

6133 yayıġ ḳutḳa ilnip yaŋ̃ılma yoruḳ
ınançsız turur ḳut kör eṿrer ḳılıḳ

6134 kölike turur dün̈ya deṿlet̤ küni
kölike bir ök yirde turmaz köni

6135 diniŋ̃ni aġır tut bu dün̈yaŋ̃ uçuz
aġır ḳılġa diniŋ̃ ay bilgi ögüz

6136 erejke aṿınma seṿinme saḳın
bayat yadı birle tapuġ ḳıl baḳın

6137 esürtmesü deṿlet̤ sini ay ḳadaş
aḍılduḳta şeksiz közüŋ̃ tolġa yaş

6138 negü tir eşitgil bu buḍun begi
sınap sözlemiş sözni yetlip ögi

6139 kimi erse deṿlet̤ esürtse kelip
yaġız yirde yarlur yüreki ulıp

6140 uluġluḳḳa esrüp kim aḫsumlasa
ḳara yir ḳatında ḳıyın yir basa

6141 yigitlik ya baylıḳ bu ḳut esrüki
süçig esrükinde beṭeṛ ay beki

6128 *bezenür*] A$_2$ *besenip* | *birdiŋ̃*] A$_2$ *berding* ‖ 6129 *igḍür birür*] A$_3$ *eg-tür berür* | *bügü*] A$_3$ *begü* ‖ 6130 *negü ... başı*] A$_4$ *n. ter ę. saḳ-ı-yuḳ b.* B$_1$ *nigü ... başı* C$_{17}$ *nigü ... saḳı-nuḳ* (*-ḳ-* noktasız) *kişi* | *iḍisi*] A$_4$ *ędez-i* C$_{17}$ *iḍi-si* ‖ 6131 *ḳalır ... birme*] A$_5$ *bayıġ tụny-e-ke berm-e* B$_2$ *ḳ. dün̈yeke b.* ‖ 6132 A'da bu beyit yok | *iḍi yaḳşı*] B$_3$ *iḍi y.* C$_2$ *i. yaḫşı* | *ḫiṛeḍi*] B$_3$ *ḫiṛeḍi* (*-d-* noktalı) ‖ 6133 *yayıġ ... yaŋ̃ılma*] A$_6$ *ḳovı ḳ. aṿnıp y.* C$_3$ *y. ḳ. ṭęlnip yaŋılma* (*yaŋ-* bir çizgi fazla) | *eṿrer*] A$_6$ *ęṿren* ‖ 6134 *kölike*] A$_7$ *ḳoleke* | *kölike ... turmaz*] A$_7$ *ḳoleke ... yerde t.* B$_5$ *... turmas* ‖ 6135 *diniŋ̃ni ... dün̈yaŋ̃*] A$_8$ *... bıu tụny-a* B$_6$ *dining-ni* (*-ng-* bir çizgi fazla) ... C$_5$ *dịning-ni uçuz tutma bu dün̈yaġ* | *ögüz*] A$_8$

6127 Onun doğası cefacı ve küstahtır;
aydınlığı az, tozu ve dumanı daha çoktur.

6128 Süslenir ve insana kendini gösterir;
gönül verirsen, senin elini ayağını bağlar.

6129 Şeker ile besler ve sonunda zehir verir;
ey hakîm, dönek mutluluk böyledir.

6130 Takva sahibi insan ne der, dinle;
ey mutluluğa eren kişi, bunu iyice düşün.

6131 Geriye bırakacağın bu dünyaya gönül verme, sakın;
o cefa edicidir, ey doğası sakin.

6132 Bak, yüksek, seçkin, bilgili ve çok akıllı
insan ne kadar güzel söylemiş.

6133 Dönek mutluluğa kendini kaptırıp yolunu şaşırma;
mutluluğa inanılmaz, bakarsın değişiverir.

6134 Dünya ve devlet günleri bir gölgedir;
gölge daima aynı yerde ve aynı şekilde kalmaz.

6135 Dinine kıymet ver, bu dünyaya değer verme;
sana dinin kıymet kazandırır, ey bilgisi deniz.

6136 Rahata erdim diye avunma ve sevinme, kendini tut;
Tanrıya zikret ve ibadetle meşgul ol.

6137 Ey kardeş, devlet seni sarhoş etmesin;
ayılınca, hiç şüphe yok ki gözün yaşla dolar.

6138 Akıllı, anlayışlı ve sözünü sınayıp
söyleyen bey ne der, dinle.

6139 Devlet gelip kimi sarhoş ederse,
onun kara toprak altında inlemekten kalbi parçalanır.

6140 Kim büyüklükten sarhoş olup kendini kaybederse,
sonunda kara toprak altında bunun cezasını çeker.

6141 Gençlik, zenginlik veya bu mutluluk sarhoşluğu,
şarap sarhoşluğundan beterdir, ey kudretli.

---

ogūz (satır altında UH: *ter-y-a*) ‖ 6136 *erejke ... sevinme*] A_9 *eric-ke ...* C_6 *... sevünme* | *yadı ... bal.ın*] A_9 *... avın* (satır altında UH: *avın*) B_7 *yadı* (*-d-* noktalı) *...* C_6 *... ol.ın* ‖ 6137 *esürtmesū ... sini*] A_{10} *osürt-mez-ū ... seni* | *ad.ıldul.ıta*] A_{10} *ortu-lat-l.a* (?) ‖ 6138 *negū ... begi*] A_{11} *n. ter eşit yal.şı yaġm-a b.* B_9 *nigū ... bęgi* C_8 *nigū ... yigi* | *yetlip*] C_8 *bilip* ‖ 6139 *esürtse*] A_{12} *osürdz-e* | *yaġız ... yürelki*] A_{12} *biregū yaġız yer-te er-lür* B_{10} *y. yirde yazlur y.* C_9 *y. yirde yarlur y.* ‖ 6140 *esrüp*] B_{11} *esrip* | *yir ... yir*] A_{13} *yer ... yer* B_{11} *yir ...* C_{10} *yęr* (*-ę-* harekeli) *...* ‖ 6141 *esrüki*] A_{14} *osrüki* | *sūçig ... bęter*] A_{14} *su.çūg osrūki-tin beder* B_{12} *... bęter* C_{11} *... bęter* ‖

6142 esürse ḳalı borçı bornı içip
uḍıp ḳopsa aḍılur usında keçip

6143 bu ḍevlẹt esürtse aḍın aḍılumaz
ölüm tutmaġınça uḍır oḍnumaz

6144 atın̄g boldı ḳul ḳılma begler işi
özün̄g ḳulluḳı ḳıl ay eḍgü kişi

B440 6145 telim ḳalġu ermez tiriglik küni
uzun barġu ermez uluġluḷ̇ üni

6146 neçe min̄g yaşasa öz ölgü turur
ulaşmış et özler üzülgü turur

6147 mun̄gar men̄gzer emdi eşit bu sözüg
kön̄gülke alınġıl ev̇ürme yüzüg

C369 6148 tilek arzu nı̣ʿmẹt tükel yise sen
tiriglik suv̇ın sen bulup içse sen

6149 sunup tutsa elgin̄g ẹgẹr kök közin
başın̄g kökke tegse yana yirde sen

6150 köni sözleyin söz san̄ga ay ḳadaş
negü kizleyin men ay kön̄gli tudaş

6151 ḳalı sev̇rnez öz kör bu dụ̈nya nen̄gin
tü nı̣ʿmẹt talu yüz ḳılınçın yan̄gın

6152 erej arzu nı̣ʿmẹt bu ḳoḍmaḳ ḳamuġ
yayıġ dụ̈nya yaptı man̄ga bu ḳapuġ

6153 bayattın yıratur bu dụ̈nya kişig
tıḍar ḳıldru ıçlmaz bu eḍgü işig

6154 bu ḳorlḳınç üçün bilge dụ̈nya ḳoḍup
ajun tezginü yügrür emgek yüḍüp

6155 ḳayu taġda yügrür ün̄gürde ev̇i
yimi ot köki içgü yaġmur suv̇ı

6142 *aḳllur usında*| A_{15} *odlur usın-tın (u-?)* C_{12} *... usında*[a] ‖ 6143 *esürtse ... aḍlumaz*] A_{16} *ọsürdz-e ...* B_{14} *... aḍnumas* C_{13} *... adlumas* | *uḍır ... oḍnumaz*] A_{16} *udıp odh-maz* B_{14} *u. oḍnumas* C_{13} *uḍıp odlumas* ‖ 6144 *boldı ḳul*] A_{17} *ḳul ẹrür* | *ḳulluḳ̣a*] A_{17} *ḳul-(l)uḳ̣-ı* ‖ 6145 *ḳalġu ... tiriglik*] A_{18} *turġu ẹ. bu beglik* B_1 *ḳ. ermes tirig(l)ik* | *barġu ermez*] A_{18} *baḳ-numaz* (?) B_1 *barġu ermes* ‖ 6146 *neçe min̄g*] A_{19} *neçem-e* B_2 *nẹçe ming* (*-i-* yerine *-n-* ile) | *üzülgü*] A_{19} *ụsel-güü* ‖ 6147 *sözüg*] A_{20} *sọsüg* B_3 *sọ̈züg* C_{17} *sözụ̈ng* (noktasız) | *yüzüg*] A_{20} *ọsüg* C_{17} *yüzüng* | Dörtlük, A'da ayrıca işaret edilmemiş; B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *şiʿr* sözüyle ayırt edilmiştir ‖ 6148 *yise*] A_{21} *yez-e* | *suv̇ın ... sen*] A_{21} *suv̇ı-n ... sẹn* B_4 *sụ̈v̇n ...* C_2 *sụ̈v̇n sen* (satır üstünde yazılmış) ... ‖ 6149 *elgin̄g ...*

6142 Eğer içki içen şaraptan sarhoş olursa,
uyanınca bu sarhoşluk geçer, ayılmış olur.

6143 Devletin sarhoş ettiği kişi bir daha ayılamaz;
ölüm yakalayıncaya kadar uyur, uyanamaz.

6144 Adın kul oldu, sen beyler işiyle uğraşma;
kendi kulluğunla uğraş, ey iyi insan.

6145 Hayat çok uzun sürecek değildir;
büyüklük şöhreti çok uzaklara gidecek değildir.

6146 Binlerce yıl yaşasa bile, insan sonunda bir gün ölecektir;
vücutta birleşmiş olan azalar birbirlerinden ayrılacaktır.

6147 Şimdi buna benzer şu sözü dinle,
onu benimse ve küçümseme.

6148 Bütün arzularına ve dünya nimetlerine erişsen,
âb-ı hayatı bulup ondan içsen,

6149 Elini uzatarak gökteki yıldızları tutsan
ve başın göğe değse bile sonunda yine yerdesin.

6150 Ey kardeş, sana doğrusunu söyleyeyim;
ey gönüldeş, senden niçin gizleyeyim.

6151 Bu dünya malını, türlü nimetlerini,
güzel yüzlerin naz ve işvelerini insan nasıl sevmez.

6152 Rahat, arzu ve bu nimetlerin hepsini terk edince,
dönek dünya bana bu kapıyı kapadı.

6153 Bu dünya insanı Tanrıdan uzaklaştırır;
iyi işlere engel olur ve yapılmasına meydan vermez.

6154 Bundan korktuğu için bilge dünyayı bırakıp,
zahmeti tercih ederek dünyayı dolaşır durur.

6155 Biri dağda koşar, evi mağaradır;
onun yediği ot kökü, içtiği yağmur suyudur.

---

közin] A_{22} *ilging mesel kuın k.* B_5 ... *közi* (-*z*- noktasız) C_3 ... *közi* | *yirde sen*] A_{22} *yerde sęn* B_5 ve C_3 *yirde sęn* || 6150 *negü*] A_{23} *nelük* B_6 ve C_4 *nigü* || 6151 *sevmez* ... *nengin*] A_{24} ... *ne(n)gin* B_7 *sęvmes* ... | *tü* ... *yüz*] A_{24} *buu* ... *yuz* B_7 ... *yüz* (-*y* noktasız) C_5 *tü* (noktasız) *n. bulur* (noktasız) *yüz* (*y*- noktasız) || 6152 *erej* ... *kodmalı*] A_{25} *eric a. ni'met-ni kodm-a* | *yayığ*] A_{25} *bayığ* || 6153 *bayattın*] B_9 ve C_7 *bayat-dın* | *udar* ... *bu*] A_{26} *udıp* (satır altında UH: *uyıp*) *kıl-ğalı udmas* B_9 ... *udmas* bu C_7 *t. kıldur ı. bu* || 6154 *korkunç*] A_{27} *korkunç* C_8 *korkınç* | *ajun*] A_{27} *acun* || 6155 *tağda* ... *evi*] A_{28} *tağ-lıa kirti* ... B_{11} *t. yügrür* (*y*-?) ... *ivi* | *yimi* ... *yağmur*] A_{28} *yem-i* ... *yamğur* ||

6156 ḳayusı biyabanda yügrür kezip
bayatḳa bu ḳorlḳu salḳınçın sızıp

6157 ḳayusı örüm keḍti bügri uça
ḳayu yir kezer bu közi yaş saça

6158 ḳayusı yimez aş özin sızġurur
ḳayu tünle yatmaz aḍaḳın turur

6159 bu yarïglıġ yorırlar oḍunmış kişi
uḍımış tururmız usayuḳ başı

B441 6160 sen emdi küḍezgil özüng ay ḳadaş
senïng boldı dünya özüng boldı baş

A176 6161 ḥava bas ulḳuş birle neḥs boynı sı
bu ol er nişanı uḳuş belgüsi

6162 bu iki bile er yoḳaḍur küçün
munġar kim bulun bolsa emger öçün

6163 munuḳı barır men bu kün aḍrılıp
senïng me yolung bu kel eḍgü ḳılıp

C370 6164 isizke ḳatılma ḳılınç eḍgü tut
isiz iki ajun ḳılur özke yut

6165 negü tir eşit könġli bışmış kişi
ölümde oza işin itmiş kişi

6166 isizke yüreklig aya buġraġu
isiz ḳılma isiz yimi ol aġu

6167 aya kinġ yorıḳlıġ buḍun öktemi
ölüm yetgelir terk otı ḳıl emi

6168 aya men tigüçi mini saẏ mini
ölümke anunġıl yanur keḍ sini

6169 aya aç közi suḳ bu dünya ḳulı
ölüm sulḳlanur kör sini tutġalı

6170 ayur ay ḳadaşım barır men munġun
iki nenġke artuḳ açır men bu kün

6156 *kezip*] A_{29} *kesip* B_{12} ve C_{10} *engip* | *bu ... sızıp*] A_{29} *buu ḳorḳunç* (*-nç* düzeltilmiş) ... *sesip* C_{10} ... *sızıp* (*-z-* noktasız) || 6157 *örüm ... bügri*] A_{30} *ọsüm ket-ti yụgri* C_{11} *örüm* (*-r-* üstündeki işarete dikkat) ... | *ḳayu ... yaş*] A_{30} *udımaz ustın tụnl-e yaş-ı* B_{13} *ḳ. yịr kẹzer* ... C_{11} *ḳạyu yẹr* (*-ẹ-* harekeli) *kẹzer* ... || 6158 *yimez ... sızġurur*] A_{31} *yemez ... sız-ġırır* B_{14} *yimes* ... C_{12} *yïmez* ... | *tünle yatmaz*] B_{14} *t. yạtmas* C_{12} *tünle* (*t-* yerine *n-* ile) *y.* || 6159 *yorırlar oḍunmış*] A_{32} *turur buu odanmış* B_{15} *yorırlar* (*y-* dikkat, düzeltilmiş) ... *tururmız*] A_{32} *turur biz* || 6160 *özüng ay*] A_{33} *ọsüng-ni* | *dünya özüng*] B_1 *dụnya* (satır üstünde yazılmış) *ö.* C_{14} *d. özüng* (*-z-* noktasız) || 6161 *boynı sı*] A_1 *boy-n-ı-nı* | *er*] A_1 ve B_2 *ẹr* || 6162 *er*] A_2 ve B_3 *ẹr* || 6163 *munuḳı ... men*] A_3 *munḳ-ı* ...

6156 Biri de Tanrıya karşı bu korku ve endişeyle
bitkin bir halde çöllerde koşar.

6157 Biri çullara bürünmüştür,
biri gözden yaş dökerek diyar diyar koşar.

6158 Biri yemek yemez kendini zayıflatır;
biri gece yatmaz ayakta durur.

6159 Uyanmış insanlar böyle yaşarlar;
gafillerin gafili olan bizse uykuya dalmışız.

6160 Ey kardeş, sen şimdi kendini koru;
dünya senin oldu, sen baş oldun.

6161 Heva ve arzularına hâkim ol, akıl ile nefsin boynunu kır;
insanlık nişanı ve akıllılık alameti budur.

6162 Bu ikisiyle insan kendini zorla mahveder;
kim bunların esiri olursa, onu ıstıraba sürükler.

6163 İşte ben bugün ayrılıp gidiyorum; senin de yolun
budur; iyilik yap ve beni öyle takip et.

6164 Kötülere katılma, her zaman iyi hareket et;
kötü insan için her iki dünya da felaketlerle doludur.

6165 Gönlü olgunlaşmamış, ölmeden önce ahret işini
yoluna koymuş olan insan ne der, dinle.

6166 Ey deve aygırı gibi cesaretle kötülüğe koşan kişi,
kötülük etme, kötülüğü zehir besler.

6167 Ey insanlara geniş bir yetkisiyle hükmeden kişi,
ölüm yetişmek üzeredir, çabuk bir çaresine bak.

6168 Ey ben diyen kişi, şu beni bırak beni;
ölüme hazırlan, o diyor seni seni.

6169 Ey açgözlü, tamahkâr, bu dünyanın kulu
olan kişi, ölüm seni tutmak için tamah ediyor.

6170 Odgurmış devam etti: Ey kardeşim, keder içinde
gidiyorum; bugün özellikle şu iki şey için üzülüyorum.

B_4 ... *me* C_{17}... *me*^{n} | *seninğ ... ḳılıp*] A_3 *sanga ...* B_4 ... *ḳılın* C_{17} ... *ḳılıp* (-ı- bir çizgi fazla) || 6164 *isizlke*] A_4 *ẹ-siz-ke* | *isiz ... ajun*] A_4 *ẹsiz i. acun* || 6165 *negü ... bışmış*] A_5 *n. ter ẹ. bir sın-a-mış* B_6 *nigü ... bışmış* C_2 *nigü ...* | *ölümde ... itmiş*] A_5 *ọlüm-tin ... ẹdmiş* C_2 *ölüm-de*^{n} ... || 6166 *isizke ... buġraġu*] A_6 *ẹ-siz-ke ... baġ-raġu* B_7 ve C_3 ... *buġraġu* | *isiz ... yimi*] A_6 *ẹsiz ḳ. ẹsiz yemi* || 6167 *kiñg yorıḳlıġ*] A_7 *keng yorıġ-lı* B_8 *k. yorıḳ-lıġ* (satır altında *ḳılıḳ*) C_4 *k. yorıḳ-lıḳ* | *yetgelir ... emi*] A_7 *yetgelür teg adı ḳ. ẹ.* B_8 *buzġalır kör tiriglik tamı* || 6168 *tigüçi ... mini*] A_8 *tegüçi meni suv mum* B_9 ve C_5 ... *saṿ m.* | *yanur ... sini*] A_8 *yanur kọr seni* || 6169 *sini*] A_9 *seni* ||6170 *ayur ... munğum*] A_{10} *ayur-a ay ... bu kün* | *bu kün*] A_{10} *ọgün* ||

6171 biri bir bayat tapġı mindin ḳalır
ikinçi iḍim yadı tilde barır

6172 bu kün ya yarın tut yumulsa bu köz
silerniñg dụʿaḳa bolur muñgluġ öz

6173 dụʿada unıtma mini ay ḳadaş
meniñgde kiḍin sen kelir sen ulaş

6174 munuḳı körür sen meniñg ḥalimi
sanga bolsu ʿibreṭ otı ḳıl emi

B442 6175 ölüm keldi iltür barır men munгun
sanga kelge minde basa sen anun

6176 bu kün aḍrılur men munгun öz barır
ḳavuşġum ḳaçan erki teñri bilir

6177 negü tir eşitgil ölügli kişi
ölürde ulıp yirke çalmış başı

6178 ölür men ökünçün aḳar köz yulum
tatıġlar tatıġsız ḳılur bu ölüm

6179 ölümde basa kör iki yol küḍer
ikide ḳayu erki barġu yolum

C371 6180 yana oḳ ayur ay bağırsaḳ ḳadaş
meniñg ḳaḍġuma sen köñgül ḳılma baş

6181 ulıma köñgül bertme minde basa
köıñgül bas dụʿa ḳıl ḳatıġlan usa

6182 sıġıt ḳılma artuḳ tıḍa tut özüñg
bu işni bayat ıḍtı kesgil sözüñg

6183 yorı yanġıl emdi yana evke bar
saḳınç ḳaḍġu birle köñgül ḳılma tar

6184 kereklig tutuzdum sanga barça söz
unıtma sözümni aya köñgli tüz

6185 iligke tegürgil meniñgdin seḷam
bu aḥır seḷam ol ay bilgi tamam

6171 *mindin*] A_{11} *mendin* | *iḍim ... tilde*] A_{11} *iti y. til-tin* B_{12} *i. yadı* (*-d-* noktalı) *t.* C_8 ... *tilde*^{n} || 6172 *ya*] A_{12} *me* | *dụʿaḳa ... öz*] A_{12} *tuv-a-ḳa ...* B_{13} ... (*öz*) || 6173 *dụʿada ... mini*] A_{13} *tuv-a-ta unıdm-a men-i* | *meniñgde ... ulaş*] A_{13} *mening-tin kedin bolm-a sen baġr-ı taş* B_{14} ... *ḳelir se u.* C_{10} *mẹningde*^{n} ... *ḳelir se*^{n} *u.* || 6174 *körür sen*] A_{14} *ḳorer s.* B_{15} *k. se* C_{11} *k. se*^{n} | *otı*] A_{14} *oḳ-ı* || 6175 *iltür ... men*] A_{15} *ụnder ...* B_1 *ịltür ...* C_{12} *ịtlür* (*-r* satır üstünde yazılmış) *b. me*^{n} | *minde*] A_{15} *anda* C_{12} *mindin* || 6176 *men ... öz*] A_{16} *men yan-a o̱z* B_2 *me ...* C_{13} *me*^{n} ... | *erki*] A_{16} *e̱dgü* || 6177 *negü tir*] A_{17} *n. ter* B_3 ve C_{14} *nigü t.* | *ölürde ... yirke*] A_{17} *o̱lir-te u. yerke* B_3 ve C_{14} ... *ẹ̱rke* || Dörtlük, A'da

6171 Biri Tanrıya ibadet edemeyeceğim,
ikincisi de dilim Tanrıyı zikredemeyecek.

6172 Bugün veya yarın bu göz kapanınca,
ben de sizin duanıza muhtaç olacağım.

6173 Ey kardeş, duada beni unutma;
benden sonra sen geleceksin, yanaş.

6174 Benim halimi işte görüyorsun, bu sana ibret olsun;
buna göre bir çare ve tedbir al.

6175 Ölüm geldi, götürüyor ve ben keder içinde gidiyorum;
benden sonra sana gelecektir, sen hazırlıklı ol.

6176 Bugün ben üzüntü içinde ayrılıp gidiyorum,
bir daha ne zaman kavuşacağımızı ancak Tanrı bilir.

6177 Ölen ve ölürken inleyerek başını
yere vuran insan ne der, dinle.

6178 Ölüyorum, pişmanlıktan iki gözüm
iki çeşme oldu; ölüm tatlıları tatsızlaştırıyor.

6179 Ölümden sonra insanı iki yol bekler;
acaba bu ikisinden hangisi benim yolum olacaktır.

6180 Odgurmış devam etti: Ey merhametli kardeşim,
benim kaygımla sen gönlünü yaralama, dedi.

6181 Benden sonra feryat etme ve gönlünü üzme;
olabildiğince hâkim olmaya çalış ve bana dua et.

6182 Fazla ağlama, buna engel olmaya gayret et;
bu Tanrının emridir, işte bu kadar.

6183 Haydi, şimdi dön, yine evine git;
bu keder ve kaygıyla canını sıkma.

6184 Sana gerekli olan her sözü söyledim;
sözümü unutma, ey temiz kalpli.

6185 Hükümdara benden selam söyle;
bu artık son selamımdır, ey kemal sahibi.

---

ayrıca işaret edilmemiş; B'de çizgiler ve C'de ayrı satırda *şi'r* sözüyle ayırt edilmiştir || 6178 *ölür ... ölkünçün*] A_{18} *ǫlir m. ǫlkün-çün | tatıġlar*] A_{18} *ḳadıġ-lar* || 6179 *ölümde ... küḏer*] A_{19} *ǫlüm-ten ... ḳuḏez* C_{17} *ölüm-de*^{n} *... küder | ikide*] C_{17} *iki-de*^{n} || 6180 *yana oḷı*] B_6 ve C_1 *yęne ök | meniñg ... sen*] A_{20} *męning ḳadġum-ı yep* (?) || 6181 *ulma ... minde*] A_{21} *... mende* C_2 *ulıtma ... minde*^{n} *| dı'a*] A_{21} *tuv-ɑ* || 6182 *uḍa tıɪl*] B_8 ve C_3 *ṣaḅır ḳıl | ıḍlı*] A_{22} *tıt-tı* || 6183 *evke*] B_9 *ivke | birle köñgül*] A_{23} *ǫske acun* C_4 *b. ɑjun* || 6184 *kerekliġ*] A_{24} *kereking | unıtma*] A_{24} *unudum-a* || 6185 *iligke*] A_{25} *ęlig-ke* C_6 *ilig-ke* (*-l-* üstündeki çizgiye dikkat) ||

ÖGDÜLMİŞ CẹVABI OḌĠURMIŞḲA

6186 yanut birdi ögdülmiş aydı turup
negü teg barayın sini men ḳoḍup

6187 aġır ig bile sen özün̄g yalın̄guzun
negü teg ḳılur sen ay urġı tüzün

OḌĠURMIŞ CẹVABI ÖGDÜLMİŞKE

B443 6188 yana aydı oḍġurmış emdi yorı
menin̄g ḳaḍġumı sen yime ay urı

6189 iḍim yadı tap ol aẏınġu işim
körü ıḍmaġay ten̄gri itgey işim

6190 kimi eḍgü tutsa bayat eḍlese
ḳamuġ eḍgü boldı anın̄gda basa

6191 iḍi yalḳşı aymış köni sözlüg er
işig aşru körmiş yiti közlüg er

6192 bayat kimke ḳılsa ʿinayẹt basut
anın̄g boldı ajun bolu birdi ḳut

A177 6193 bayat ḥażlı kimke yetilse tükel
bulur iki ajun bolur eḍgü ḥal

6194 kimi ḳoḍtı erse ay ersig urı
kerek bolsunı ıt kerek kök böri

6195 sözin kesti oḍġurmış aydı ḳadaş
yorı bar esen tur közün tökme yaş

C372 6196 turup ḳuçtı ögdülmiş oḍġurmışıġ
öpüp yıġladı yirke tökti yaşıġ

6197 sıġıt birle çıḳtı kör andın turup
atın mindi keldi yüz eẏke urup

ögdülmiş ... oḍġurmışḳa] A_{26} *ö. cuvabı o.*
6186 *birdi*] A_{27} *berti* | *negü ... sini*] A_{27} *... sen-i* B_{13} ve C_8 *nigü ...* || 6187 *ig ... yalın̄guzun*] A_{28} *yig ...* C_9 *... yaṅgluzun* | *negü ... urġı*] A_{28} *... sẹn ay ḳullı* B_{14} *nigü ...* C_9 *nigü ... köngli* ||
oḍġurmış ... ögdülmişke] B ve C'de bu başlık yok | *cẹvabı*] A_{29} *cuvabı*
6188 *yime*] C_{10} *yı̄me* || 6189 *yadı ... işim*] A_{31} *yatı bar tap aẏınġu ẹşim* B_2 *yadı* (*-d-* noktalı) ... *aẏıtġu i.* | *ıḍmaġay ... itgey*] A_{31} *ıdmaġ-a t. ẹdgey* C_{11} *ıdmaġa ...* || 6190 A_{34}'te bu beyit 6192'den

ÖĞDÜLMİŞ'İN ODGURMIŞ'A CEVABI

6186 Öğdülmiş biraz durup düşündükten sonra yanıt verdi:
Ben seni böyle bırakıp nasıl giderim

6187 Sen tek başına, bu ağır hasta
halinde ne yaparsın, ey asil insan.

ODGURMIŞ'IN ÖĞDÜLMİŞ'E CEVABI

6188 Odgurmış dedi ki: Oğlum, şimdi git;
sen benim için hiç üzülme.

6189 Rabbimin zikri beni teselliye yeterlidir;
Tanrı beni bırakmaz, o işimi yoluna koyar.

6190 Tanrı kime lütuf etmiş ve onu aziz eylemişse,
artık onun her işi iyi gider.

6191 Doğru sözlü ve her işi önceden gören
keskin görüşlü insan çok güzel söylemiş:

6192 Tanrı kime inayet ve yardım ederse,
dünya onun olur ve mutluluğa kavuşur.

6193 Kim Tanrının fazlına tamamen mahzar olursa,
o her iki dünya mutluluğuna ulaşır.

6194 Ey cesur oğul, Tanrı onu terk ettikten sonra,
ister it olsun ister bozkurt, hepsi birdir.

6195 Odgurmış: Kardeşim, haydi git, sağ ol,
gözünden yaş dökme dedi ve sözünü kesti.

6196 Öğdülmiş kalkıp Odgurmış'ı kucakladı,
öpüp ağlayarak gözyaşı döktü.

6197 Üzüntüyle oradan kalkıp çıktı,
atına binip evine doğru yola koyuldu.

---

sonra geliyor | *anıŋda*] A_{34} *ḳamuġ-ta* C_{12} *anıŋ-da*" || 6191 A_{32}'de bu beyit 6189'dan sonra geliyor | *yaḫşı ... er*] B_4 ... *er* C_{13} *yaḫşı ...* | *yiti ... er*] A_{32} *iti ḳoslūg-ler* B_4 *yiti k. er* C_{13} *yiti ...* || 6192 *basut*] A_{33} *boo-sut* B_5 ve C_{14} *baṣut* | *ajun ... birdi*] A_{33} *acun b. berti* B_5 *iki ajun boldı* C_{14} *acun angar boldı* || 6193 A_1'de bu beyit 6190'dan sonra geliyor | *bulur ... ḫal*] A_1 *tilek-ler-i bultı menggiz ḳaltı al* C_{15} *bıulur* (*b-* yerine *-k* ile) ... || 6194 *ḳoḍtı erse*] A_2 *sıŋız-e tengri* | *bolsunı ıt*] A_2 *ıt yesūn-i* || 6195 *tur közūn*] A_3 *ḳal ḳosūn* B_8 *tur közin* || 6196 *ḳuçtı*] A_4 *çıḳtı* | *yirke*] A_4 *yerke* B_9 ve C_1 *yirke* || 6197 *atın ... evke*] A_5 ... *çvke* B_{10} *aṭın* ... C_2 *a. mındi* ... ||

6198 tüşüp kirdi eṽke saḳınçın tügük
seṽinçi kitip kōñgli ḳaḍġun ügük

6199 ne muñgluġ turur körse yalñguḳ özi
seṽinçi az ol barça ḳaḍġu tözi

6200 tilek barça bulsa seṽinç küldürür
ḳalı ḳaḍġu kelse salşınç yıġlatur

6201 seṽerin bulup körse seṽnü küle
ḳalır aḍrılurda bu ḳaḍġu bile

B444 6202 arala aṽıtur seṽinçin viṣal
ara yıġlatur kör ſiraḳın tükel

6203 negü bar ajunda ſiraḳta ḳatıġ
ſiraḳ ḳaḍġuları teñgizde batıġ

6204 tirigle ſiraḳ bolsa ḳaṽşur yana
tilep irteşü yandru tapşur yana

6205 ḳamuġda ḳatıġraḳ ſiraḳ bu ölüm
ölümke itig yoḳ ya tutmaz tolum

6206 ḳamuġnuñg ſiraḳı yalşın ya yıraḳ
ölümnüñg ſiraḳı yıraḳ bu ſiraḳ

6207 muñgar meñgzer emdi bu beytig oḳı
oḳısa aça birge maʿni taḳı

6208 ḳamuġda ḳatıġraḳ ölüm ol ſiraḳ
ſiraḳın töker yaş körügli ḳaraḳ

6209 tirigle ſiraḳḳa viṣal bar umınç
ölügli viṣaldın siziksiz yıraḳ

6210 yidi içti ögdülmiş az inçrünüp
namazın yetürdi aḍaḳın turup

6211 yaşıḳ yirke indi yüzin kizledi
ḳalıḳ ḳarşu keldi izin izledi

6198 *eṽke*] A_6 *erz-e* B_{11} *iṽke* | *seṽinçi ... ügük*] A_6 *seṽünçi kedip ... ulük* (u-?) C_3 *seṽünçi ...* || 6199 *yalñguḳ*] C_4 *yaŋgluḳ* | *seṽinçi ... tözi*] A_7 *seṽünçi ... sözi* C_4 *seṽünçi ...* || 6200 *tilek ... seṽinç*] A_8 *tilekler-i b. seṽünç* C_5 *... kilse seṽinç* || 6201 B'de bu beyit iki satır üzerine yazılmış | *bulup ... seṽnü*] A_9 *... seṽnür* C_6 *bulur ...* | *ḳalı ... bu*] A_9 *ḳal-ı aḍrılur bolz-a* || 6202 *arala ... viṣal*] A_{10} *... seṽünçin vusal* B_1 *erejle ...* C_7 *... seṽünçün v.* | *kör ... tükel*] A_{10} *buu ſiraḳ mengsi al* C_7 *... ſiraḳın t.* || 6203 *negü ... ſiraḳta*] A_{11} *... acun-ta ſiraḳ-tın* B_2 *nigü ... ſiraḳ-dın* C_8 *nigü ... ſiraḳ-ta*^{n} | *teñgizde*] A_{11} *tenggiz-tin* C_8 *teŋgizde*^{n} || 6204 *tirigle ... ḳaṽşur*] A_{12} *tirigl-e ... seṽnür* (?) B_3 *tirigler ... tapşur* C_9 *tirigler ...* | *irteşü ... tapşur*] A_{12} *erde-şü ...* B_3 *irteşü* (-ş- noktasız) *y. ḳaṽşur* || 6205 *ḳamuġda ... bu*] A_{13}

6198 Gelip evine girdi; yüzü kederli,
neşesiz ve gönlü hüzünle dolmuştu.

6199 İnsanoğlu, dikkat edersen, ne kadar zayıf bir mahluktur;
sevinci azdır ve her şey ona bir kaygı kaynağıdır.

6200 Bütün dileklerine kavuşursa, sevinç onu neşelendirir;
kaygı gelirse keder onu ağlatır.

6201 Sevdiklerini bulunca, onlara sevinerek ve gülerek bakar;
ayrıldığındaysa yine kederiyle başbaşa kalır.

6202 Bir bakarsın, visal [sevdiğine kavuşma] onu sevinçle oyalar;
bir bakarsın, firak [ayrılık] onu sonsuz bir kederle ağlatır.

6203 Dünyada firaktan daha güç ne var;
firakın kaygıları denizden daha derindir.

6204 Sağken ayrılsalar bile, insanlar yine kavuşurlar;
isteyip arayarak tekrar birbiriyle buluşurlar.

6205 Hepsinden güç olan firak bu ölümdür;
ölüme çare yok, ona silahla karşı konulamaz.

6206 Her şeyin firakı yakın veya uzak olabilir;
ölümün firakı uzak bir firaktır.

6207 Şimdi buna benzeyen şu beyiti oku,
okursan manasını da iyice anlarsın.

6208 Her şeyden ağır olan firak ölümdür;
şu gören göz firak yüzünden yaş döker.

6209 Sağken, firaka karşı visal ümidi vardır;
ölen ise şüphesiz visalden uzaktır.

6210 Öğdülmiş biraz teselli bularak yedi içti
ve kalkıp namazını kıldı.

6211 Güneş yere indi ve yüzünü gizledi;
gökyüzü karşısından yükselerek onun izini izledi.

ḳamuġ-tan ḳ. turur buu C_{10} *ḳamuġ-da*^{n} ... | *itig ... tutmaz*] A_{13} *ẹdig ... bolmaz* B_{4} ... *tuymas* || 6206 *ḳamuġnuñg*] A_{14} *ḳamuġung* C_{11} *ḳ.-nıng* | *ölümnüñg ... ſiraḳ*] A_{14} *ọlümü(n)g ... yıraḳ* C_{11} *ölümnịng ...* || 6207 *bẹytig*] B_{6} ve C_{12} *bạytıġ* | *oḳısa ... taḳı*] A_{15} *açılz-a sangga ma*^{ç}*n-i bar-ı yoḳ-ı* | Dörtlük A'da ayrıca işaret edilmemiş; B'de çizgiler, C'de ayrı satırda *şi*^{ç}*r* sözüyle ayırt edilmiştir || 6208 *ḳamuġda*] A_{16} *ḳamuġ-tın* C_{14} *ḳamuġ-da*^{n} | *ſiraḳın*] A_{16} *ſiraḳıng* C_{14} *ſiraḳ-lar* || 6209 *tirigle ... umunç*] A_{17} *t. ſiraḳ-ı v. ol umunç* C_{15} *tirigler* (düzeltilmiş) *f. umunç bar viṣal* | *viṣaldın*] A_{17} *vusal-ı* || 6210 *yidi ... inçrümüp*] A_{18} *yeti ... ọz ẹnçr-e turup* || 6211 *yirke indi*] A_{19} *yuz-ke batı* B_{10} *yịrke i.* ||

C373 6212 töşek ḳoldı yattı usı kelmedi
salḳınç lḳaḍġu birle közin yummadı

6213 ḳopup çıḳtı ilke yuv̇uldı yaşı
ajun meṉgzi boldı ḥabeş ḳırtışı

6214 yana yandı ev̇ke töşekke kirip
yatıp bardı bir az salḳınçın serip

6215 yüzin kizledi yirke rumi ḳızı
ajun meṉgzi boldı bu zẹngi yüzi

6216 usı kelmedi turdı balḳtı yana
kör ülker sav̇ulmış uçuḳmış tüne

B445 6217 közin kökke tikti balḳa turdı kiç
ḳara tün tünerdi yarumaclı hiç

6218 yatıp bardı azraḳ oḍundı turup
yaşıl kökke baḳtı yolḳaru körüp

6219 toġardın ḳara ḳuş ḳopup örledi
yaġı ot kötürmiş teg ot yıldradı

6220 yitiken kötürdi yana baş örü
tönṉgitti yana yıldrıḳ aḍġır naru

6221 erentir başı indi yirke yaġuḳ
yaşıḳ baş kötürdi yüz açtı yaruḳ

6222 yana ḳoptı yundı tarandı arıġ
namaz ḳıldı vịrdin olḳıclı arıġ

6223 ajun ḳırtışı boldı altun önṉgi
yalın teg bolup dünya ḳızdı enṉgi

6224 tonın keḍti terkin atını tutup
yana ḳarşıḳa bardı ev̇din turup

6225 tüşüp kirdi ḳarşıḳa terkin yorıp
olḳıdı ilig kirdi könṉglin tirip

6212 A_{21}'de bu beyit 6215'ten sonra geliyor | *yattı*] B_{11} ve C_1 *yạt(ı)dı* || 6213 *ḳopup ... yaşı*] A_{22} *turup ç. ẹlke yav̇uldı yaz-ı* | *ajun ... ḳırtışı*] A_{22} *acun yer yüz-i ornu tuġmiş ḳaş-ı* || 6214 A_{24}'te bu beyit 6217'den sonra geliyor | *ev̇ke*] B_{13} *iv̇ke* | *bir az*] A_{24} *asraḳ* || 6215 A_{20}'de bu beyit 6211'den sonra geliyor | *yirke*] A_{20} *yerke* B_{14} *yịrke* | *ajun*] A_{20} *acun* || 6216 A_{25}'te bu beyit 6214'ten sonra geliyor | *usı*] A_{25} *öz-i* | *kör ... savulmış*] A_{25} *k. ọske usulmış* B_{15} *bu ürker sạv̇ulmış* C_5 *... sạv̇ulmış* || 6217 A_{23}'te bu beyit 6213'ten sonra geliyor | *turdı kiç*] A_{23} *ḳorti keç* | *tünerdi ... hiç*] A_{23} *yüz-i-ni yanıt-mat-ı heç* || 6218 A_{26}'da bu beyit 6216'dan sonra geliyor | *azraḳ*] C_7 *azraḳ* (*-z-* noktasının

6212 Döşek istedi, yattı, uykusu gelmedi;
keder ve kaygı içinde gözünü yummadı.

6213 Kalkıp kapıya çıktı, gözyaşı döktü;
dünyanın rengi Habeş derisine benzemişti.

6214 Tekrar odasına dönüp yatağında girdi;
kederine hâkim olarak biraz teselli buldu.

6215 Rumi kızı yüzünü yere gizledi;
dünyanın rengi zenci yüzüne döndü.

6216 Uykusu gelmedi, kalktı, tekrar baktı;
ülker yıldızı aşağıya inmiş, gece sonuna yaklaşmıştı.

6217 Gözlerini göğe dikerek uzun süre seyretti;
karanlık gece olduğu gibi sürdü, aydınlanmak bilmedi.

6218 Biraz yattı, uyudu; tekrar uyanıp kalktı;
başını kaldırıp mavi göğe baktı.

6219 Doğudan Kara-Kuş yıldızı çıktı, yükseldi;
düşman meşalelerini yakmış gibi ateş parladı.

6220 Yedi-Kardeşler başını yukarı kaldırdı;
Yıldırık yıldızı Aygır burcuna doğru eğildi.

6221 Erentir'in başı yere yakın bir noktaya kadar indi;
güneş başını kaldırdı ve parlak yüzünü açtı.

6222 Öğdülmiş tekrar kalktı, aptes aldı,
temizlendi, tarandı; namaz kıldı, evradını okudu.

6223 Dünya altın rengine büründü,
gökyüzü alev gibi kızardı.

6224 Elbiselerini giyip derhal atına bindi,
evinden çıkıp tekrar saraya geldi.

6225 İnip yürüyerek doğruca saraya girdi;
hükümdar çağırınca kendini toparladı, huzura çıktı.

---

yeri yanlış) || 6219 *yıldradı*| A_{27} *yal-rudı* B_3 ve C_8 *yıldradı* || 6220 *yitiken ... baş*| A_{28} *yediken k. baş-ı-nı* | *töñgitti ... naru*| A_{28} *yan-a yıl-tırık a. ongi-ni körü* B_4 ve C_9 *töngit(t)i yana yıldrık ...* || 6221 *erentir ... yağuḳ*| A_{29} *eren-yez b. yerke ilti yavuḳ* B_5 *eren-tiz ... yirke y.* C_{10} *eren ḳırtışı i. yirke y.* | *kötürdi*| A_{29} *ḳoderdi* || 6222 *ḳoptı ... tarandı*| A_{30} *turtı y. tonan-tı* C_{11} *turdı ...* || 6223 *ajun*| A_{31} *acun* | *ḳızdı eñgi*| A_{31} *ḳıstı ongi* || 6224 *tonın ... tutup*| A_{32} *toni ... adın tut-turup* B_8 *... atını tutup* (*-t-* noktasız) C_{13} *... tirkin* (*-i-* noktasız) ... | *evdin*| C_{13} *ivdin* || 6225 *tüşüp ... terkin*| A_{33} *tegip ḳarş-ı-ḳa tuşti bartı* C_{14} *... tirkin* | *ilig ... tirip*| A_{33} *... köngüli terip* B_9 *ilig ... serip* C_{14} *ilig ...* ||

6226 baḳa kördi ilig kör ögdülmişig
tüşük kördi kör̃glin ol eḍgü kişig

İLİG SŲ'ALİ ÖGDÜLMİŞKE

A178 6227 ayıttı ilig emdi ḥalir̃g ne ol
salḳınçlıġ körür men özür̃g ay amul

6228 negü yük kötürdür̃g kör̃gülke bu kün
nişanın körür men alında tügün

6229 nelük al boḍudur̃g ḳızıl mer̃gzir̃gi
negü birdi dünya sar̃ga öz ör̃gi

C374 6230 taḳı ḳut evürmedi sindin yüzin
yayıġ dünya deḥlet yarutur közin

6231 or̃gay evrilür emdi evren sar̃ga
tilekçe toġar ay kün öḍlek tor̃ga

B— 6232 sar̃ga tügmedim men bu ḳaşım közüm
küler yüz tutar men sevinçlig özüm

6233 sar̃ga kim tegürdi bu ḳaḍġu saḳınç
negü erki ḥalir̃g sözür̃g ne erinç

6234 negü ḳaḍġu vaḳtı turur ay oġul
mar̃ga ay bileyin ay ḳılḳı amul

6235 sar̃ga tegse emgek ya ḳaḍġu salḳınç
mar̃ga ma ḳaçan bolġa anda sevinç

ÖGDÜLMİŞ CEVABI İLİGKE

6236 yanut birdi ögdülmiş açtı sözin
ḳadaşı igi ḥali ne erdükin

6237 özi barmışın hem neteg körmişin
ayu birdi öt sav negü aymışın

6226 *ilig*] C_{15} *ḭlig* ||
ilig ... ögdülmişke] B ve C'de bu başlık yok
6227 C_{16}'da müstensih, beyitin son iki sözünü yazarken, yanlışlıkla bir satır atlayarak 6228. beyitin sonuna geçmiş (aşağı bkz.) | *ayıttı*] B_{11} ve C_{16} *ayıt(t)ı* | *körür ... amul*] A_1 *s. ḳorür mɛn ṣüng ket a.* B_{11} *k. me ...* C_{16} *ḳörür me*[a] *alın-da tügün* || 6228 C'de bu beyit yok (bkz. beyit 6227 not) | *negü ... kün*] A_2 *... tegür-tüng k. bukün* B_{12} *nigü ...* | *nişanın körür*] A_2 *nişanı ḳorer* || 6229 *nelük ... mer̃gzir̃gi*] A_3 *nenük a. yedüd-tüng ḳısıl mingsingi* | *negü ... dünya*] A_3 *n. berti tüny-a* B_{13} *nigü ...* C_{17} *nigü* (*n-* üstündeki noktalara dikkat) *bir̃di erki* || 6230 *taḳı ... sindin*] A_4 *ḳovı ḳud ṣvür-*

6226 Hükümdar Öğdülmiş'e dikkatle baktı,
bu iyi insanın gönlünü kederli gördü.

HÜKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ'E SUALİ

6227 Hükümdar sordu: Bu halin nedir, ey sakin huylu,
seni düşünceli buluyorum.

6228 Gönlüne bugün nasıl bir dert yüklendi;
alnındaki düğümde bunun alametini görüyorum.

6229 Kırmızı yüzün neden bugün solmuş?
Dünya başka ne endişeler çıkardı?

6230 Henüz mutluluk senden yüz çevirmedi;
bu dönek dünya ve mutluluk henüz sana gülümsüyor.

6231 Felek henüz senin muradınca devrediyor;
ey kahraman, ay, güneş, zaman arzu ettiğin gibi doğuyor.

6232 Ben sana karşı henüz kaşımı çatmış değilim;
senden çok memnunum, sana hep iltifat ediyorum.

6233 Kim seni bu kaygı ve kedere düşürdü;
bu halin nedir, yanıtını öğrenmek isterim.

6234 Ey oğul, böyle bir zamanda bu nasıl bir derttir;
bana söyle, ey sakin doğalı, ben de bileyim.

6235 Sen zahmet çekerken veya endişe içindeyken,
ben nasıl sevinç duyabilirim.

ÖĞDÜLMİŞ'İN HÜKÜMDARA CEVABI

6236 Öğdülmiş yanıt verdi ve söze başlayarak
kardeşinin hastalığını, durumunun nasıl olduğunu,

6237 Kendisinin oraya gittiğini ve onu nasıl bulduğunu,
onun nasıl öğüt ve nasihatte bulunduğunu birer birer anlattı.

---

meti (-*v̇*-? -*g*-?) *sendin* B_{14} *ṭaḷı* ... C_1 *toḷı* ... || 6231 *onḡay* ... *sanḡa*] A_5 *önḡḡay ev̇rilür* ... *sangga* C_2 *o. ev̇rülür* ... | *tonḡa*] A_5 *tanga* | B'de metnin bundan sonraki kısmı eksiktir || 6232 *men sev̇inçlig*] C_3 *me*^{n} *sev̇inç-lüg* || 6233 *sanḡa*] C_4 *sa* | *negü* ... *ne*] A_7 ... *ni* C_4 *nigü* ... || 6234 *negü*] C_5 *nigü* | *ay*] A_8 *ayt* (düzeltilmiş) ||
ögdülmiş ... *iligke*] A_{10} *ogdülmiş cuvabı i. odġurmış iglemişin ayur* || 6236 *birdi*] A_{11} *berti* | *erdülkin*] C_8 *ïrdülkin* || 6237 *barmışın*] C_9 *birmişin* (*bi*- noktasız) | *birdi* ... *negü*] A_{12} *berti* ... C_9 ... *nigü* ||

İLİG SU'ALİ ÖGDÜLMİŞKE

6238 kөŋ̃gül bertti ilig yuv̇uldı yaşı
ayur ay diṛiġa ol eḍgü kişi

6239 bağışlasu teŋ̃ri anıŋ̃ canını
ḳoratmasu andın eti ḳanını

6240 yana aydı ḥali negü ol anıŋ̃
negü teg ḳoḍup keldi kөŋ̃lüŋ̃ seniŋ̃

6241 anı kim küḍezür igin kim körür
ol ig birle yalŋ̃uz negü teg yatur

6242 nelük sermediŋ̃ anda ança turup
anı kimke ḳoḍtuŋ̃ bu yaŋ̃lıġ körüp

ÖGDÜLMİŞ CEVABI İLİGKE

6243 yanut birdi ögdülmiş aydı bu söz
aŋ̃gar sözledim men ay bilgi ögüz

6244 mini ev̇re sürdi sözüm tutmadı
sözin ḳaçlra kördüm küçüm yetmedi

C— İLİG CEVABI ÖGDÜLMİŞKE

6245 ilig aydı teŋ̃ri küḍezgey anı
şifa birge ḳolsa ḳopurġay anı

6246 bayatḳa ulamış turur ög kөŋ̃gül
yav̇a ḳılmaġay bir bayat ay oġul

6247 ḳayu ḳul ḳamuġdın ev̇ürse yüzi
yaratmış iḍike sığınsa özi

6248 siziksiz küçlezür anı bir bayat
tilekin birür hem bulur eḍgü at

6249 muŋ̃gar meŋ̃zer emdi bu sözni eşit
kөŋ̃gülke alın ötrü özke iş it

---

ilig ... ögdülmişke] nüshalarda bu başlık yok (bkz. beyit 6239 not) || 6238 *bertti ... yuv̇uldı*] A_{13} *berti i. yav̇ul-u* C_{10} *bert(t)i ...* || 6239 *eti ḳanını*] A_{14} *ḳ-ti sanını* | A_{15}'te 6239'dan sonra şu başlık gelmektedir: *elig cuvabı ögdülmiş-ke* || 6240 *negü ... anıŋ̃*] C_{12} *nigü o. anuŋ* | *negü ... seniŋ̃*] A_{16} *... köngül s.* C_{12} *nigü ... sening* (*-e-* dikkat) || 6241 *yalŋ̃uz negü*] C_{13} *yaŋgluz nigü* || 6242 *nelük ... ança*] A_{18} *... ança anda* C_{14} *nḳlük* (önce *-l-* yerine *-k-* yazılmış, sonra *-k-* çizgisi uzatılarak düzeltilmiş) *sirmeding ...* ||
ögdülmiş ... iligke] A_{19} *ö. cuvab-ı ilig soşin-ge* C_{15} *... ilig-ke*

HÜKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ'E SUALİ

6238 Hükümdar çok müteessir oldu, ağlamaya
başladı: O iyi insana çok yazık dedi.

6239 Tanrı onun canını bağışlasın,
onun etine ve kanına bir halel getirmesin.

6240 Devam etti ve dedi ki: Onun hali nasıldır;
onu bırakıp gelmeye gönlün nasıl razı oldu.

6241 Ona kim hizmet eder, hastalığına kim bakar;
o hasta hasta yalnız başına nasıl orada kalır.

6242 Niçin orada bir süre kalmadın;
onu kime emanet ettin de o halde bıraktın geldin.

ÖĞDÜLMİŞ'İN HÜKÜMDARA CEVABI

6243 Öğdülmiş yanıt verdi: Ey deniz gibi derin bilgili,
bu sözleri ona ben de söyledim, dedi.

6244 Bana itiraz etti, sözümü dinlemedi;
sözüne karşı koymayı denedim, fakat gücüm yetmedi.

HÜKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ'E CEVABI

6245 Hükümdar dedi ki: Onu Tanrı korusun;
o isterse, şifa ihsan ederek ayağa kaldırır.

6246 O gönlünü, fikrini Tanrıya bağlamıştır;
ey oğul, bir olan Tanrı onu elbette boş bırakmayacaktır.

6247 Hangi kul herkesten yüz çevirip
yaratan rabbine sığınırsa,

6248 Bir olan Tanrı şüphesiz ki korur, onun
arzularını yerine getirir ve o iyi nam kazanır.

6249 Şimdi buna benzeyen şu sözü dinle; bu senin
gönlünde bulunsun, her işinde onu hatırla.

6243 *yanut birdi*] A_{20} *y. berti* C_{16} *cçvab b.* | *ögüz*] A_{20} *egüz* C_{16} *öngüz* ‖ 6244 *mini*] A_{21} *meni* | *ḳaḍra*] C_{17} *ḳaḍra* | C'de metnin 6245. beyitten 6303. beyite kadar olan kısmı eksik ‖ *ilig ... ögdülmişke*] A'da bu başlık yok (bkz. beyit 6251 not)
6245 *birge*] A_{22} *berge* (önce -gey yazılmış, sonra düzeltilmiş) ‖ 6247 *evürse*] A_{24} *ǫvürz-e* | *iḍlike*] A_{24} *iti-ke* ‖ 6248 *sizliksiz ... anı*] A_{25} *sesiz-siz ḳudez-sür a.* | *birür*] A_{25} *berür* ‖ 6249 *it*] A_{26} *ḳd* Dörtlük, A'da sayfa kenarında AH: *şi'r* sözüyle ayırt edilmiştir ‖

6250 bayatḳa sıġınġıl ḳamuġdın üzül
körgül til arıġ tut ḳılınçın süzül

6251 bayat birge barça tilekiŋg tükel
yekig keḍ yaġıla bayatḳa tüzül

6252 yana aydı ilig ay ögdülmişe
saḳınç ḳaḍġu birle yorıma buşa

6253 ol eḍgü kişi erdi eḍgü başı
ḳalı ölse itgey bayatım işi

6254 bizinge turur iş yarın ay bügü
ne erki tiriglik ne erti tigü

6255 isiz öz yigitlik yaṽa ḳıldımız
isiz kep körgül ög isizde isiz

6256 keçürmiş tiriglik bu kün boldı tüş
neteg keçti erse yanut kelge tuş

6257 bu ḳalmış tiriglik yaṽa ḳılmaġu
haṽa arzularḳa körgül birmegü

6258 neçe ḳılsa aḫır öz ölgü turur
ölümde kiçlin mirg öküngü turur

6259 bu künde naru sen taşırtı turup
buḍun küçlerin kör baġırsaḳ bolup

6260 mini ḳutġaru bir özürgni bile
yanutı bayat birge eḍgü yola

6261 negü tir eşitgil ay ḳılḳı amul
bayat ḳullarınga baġırsaḳ körgül

6262 kim eḍgü ḳılınsa hem eḍgü yanut
bayat oḳ birür eḍgü közni yarut

A179 6263 kim isiz ḳılınsa özinge ḳılur
ol isiz yanutı hem isiz bolur

6264 isizlik tilese bar isiz ḳılın
ol isiz yanutı ulıtġay bilin

6250 *üzül*] A_{27} *uṣul* || 6251 *birge*] A_{28} *berge* | *yelig ... tüzül*] A_{28} *yelig ... tuṣul* | A_{29}'da 6251'den sonra şu başlık gelmektedir (yukarı bkz.) : *ilig cuvalın ögdülmiş-ke* || 6253 *itgey*] A_{31} *ḉdgey* || 6254 *bizinge ... bügü*] A_{32} *bising-ge ... begü* | *tigü*] A_{32} *tegü* || 6255 *isiz*] A_{33} *ḉ-siz* | *isiz ... isiz*] A_{33} *ḉsir-kep k. ọg ḉ-siz-te ḉ-siz* || 6256 *tuş*] A_{34} *tuuş* || 6257 *birmegü*] A_{35} *ber-megü* || 6258 *ölümde ... ökügü*] A_{36} *ölüm-ten kedin m. ökün-güü* || 6259 *künde ... taşırtı*] A_{37} *kụn-ten ... taşartı* (-ş- işaretsiz) || 6260

6250 Her şeyi terk et, Tanrıya sığın;
gönül ve dilini temiz tut, hareketini düzelt.

6251 Bütün arzularını Tanrı verecektir; şeytana karşı iyice
mücadele et; Tanrıya karşı da içtenliğini bozma.

6252 Hükümdar devam etti, dedi ki: Ey Öğdülmiş,
fazla keder ve endişe edip üzülme.

6253 O iyilerin başında gelen iyi bir insandı;
ölünce de Tanrı onun işini kolaylaştıracaktır.

6254 Ey hakîm, bu iş yarın bize de gelecektir; acaba
hayatımız nasıl geçecek, bundan bizler ne kazanacağız.

6255 Yazık, biz gençliğimizi boşa geçirdik; yazık vücudumuz,
kalbimiz ve fikrimiz hep kötüden de kötüdür.

6256 Hayat bugün düş gibi oldu;
o nasıl geçtiyse, ödülü de öyle olacaktır.

6257 Bu kalan ömrü artık boşa geçirmemeli,
heva ve arzulara gönül vermemeli.

6258 Nasıl olsa bu vücut sonunda ölecektir,
ölümden sonra da bin pişmanlık gelecektir.

6259 Bugünden itibaren sen dışarıda halka şefkat
göster ve onun dertleriyle meşgul ol.

6260 Böylece beni ve kendini kurtarmaya çalış,
bunun karşılığında Tanrı bize iyi yol gösterecektir.

6261 Doğası sakin olan ve Tanrı kullarına karşı
merhametle hareket eden insan ne der, dinle.

6262 Kim iyilik ederse, Tanrı bunun karşılığında
ona da iyilik verir; ey iyi insan, sen müsterih ol.

6263 Kim kötülük ederse kendine eder;
o kötülüğün karşılığı da kötü olur.

6264 Kötülük istersen, git kötülük yap, fakat şunu da bil ki,
bu kötülüğün karşılığı bir gün seni inletecektir.

---

mini ... bir] A_{38} *men-i ḳ. ber | birge*] A_{38} *berge* || 6261 *tir ... ay*] A_{39} *ter işidgil ay* || 6262 *birür*] A_{40} *bertir* || 6263 *isiz ... özinge*] A_1 *ę-siz ḳ. ǫsin-ge | isiz ... isiz*] A_1 *ę-siz ... ę-siz* || 6264 *isizlik ... isiz*] A_2 *ę-siz-lik ... ę-siz | isiz ... ulıtġay*] A_2 *ę-siz y. ulıd-ġa* ||

ÖGDÜLMİŞ CẹVABI İLİGKE

6265 yanut birdi ögdülmiş aydı ilig
bu yarı̄glıġ birü tursa öt savı̇ erig

6266 ḳamuġ eḍgü bolġay buḍunlṣa törü
tuta birge teri̇̄gri bu beglik örü

6267 ilig keḍ yaşasu ḳutaḍsu ḳutun
yuluġ bolsu canım tẹnim öz bütün

6268 ölür özke tegmez nıẹgẹr eḍgü at
bu atın tirig tutsu erklig bayat

6269 anunmış turur bu ölüm tutġalı
özünḡ ıçlmaġıl sen uḍıp yatġalı

6270 iḍi yaḳşı aymış biliglig tili
bu yarı̄glıġ bolur kör salṣınuḳ yolı

6271 busuġda küḍer bu körünmez ẹcẹl
usalın basılṣur umınçın ʿạmẹl

6272 isiz eḍgü barça ḳara yir bolur
bitilmiş ẹcẹlke yetilse ẹzẹl

İLİG CẹVABI ÖGDÜLMİŞKE

6273 ilig aydı teri̇̄gri bu künde naru
manḡa birsü tẹvfiḷṣ ḳılayın törü

6274 sözin kesti ilig özi amrulup
yorıp çılṣtı ögdülmiş andın turup

6275 yime serdi ḳaç kün bu ögdülmişe
salṣınç ḳaḍġu birle yorıdı tuşa

6276 saḳınçın ḳadaşı üçün ḳaçlġurup
sarıġ ḳıldı meri̇̄gzin özin sızġurup

6277 turup sernümedi ḳadaşı üçün
yana barġusı keldi evre küçün

ögdülmiş ... iligke] A_3 *ö. cuvabı i.* ||
6265 *birdi*] A_4 *berti* | *birü ... erig*] A_4 *berü turz-a ọd suv ẹ.* || 6266 *birge*] A_5 *berge* || 6267 *keḍ ... ḳutaḍsu*] A_6, *ked yaş-a-su ḳudulsu* || 6268 *tutsu*] A_7 *tudz-a* || 6269 *ıçlmaġıl*] A_8 *ud-maġıl* || 6270 *iḍi*] A_9 *ẹ-ti* | *salṣınuḳ*] A_9 *salṣ-ı-yuḳ* | Dörtlük, A'da sayfa kenarında AH: *şi'r* sözüyle ayırt edilmiştir || 6271 *busuġda küçler*] A_{10} *bu-suġun kıdez* | *usalın ... umınçın*] A_{10} *uz-a-lın bası-ḳur* (-ı-? , -u-?)

ÖĞDÜLMİŞ'İN HÜKÜMDARA CEVABI

6265 Öğdülmiş yanıt verdi, dedi ki: Hükümdar bu şekilde
öğüt ve nasihatleriyle beni desteklemeye devam ettikçe,

6266 Halka uygulanan kanunlar daima iyi olur;
Tanrı da bu beyliği her vakit ayakta tutar

6267 Hükümdar çok yaşasın, mutluluğu ve kudreti daim olsun;
benim canım, tenim ve bütün varlığım ona feda olsun.

6268 Ölümlü insan için iyi addan başka bir şeyin değeri yoktur;
kudretli Tanrım iyi ad ile ömür sürdürsün.

6269 Bu ölüm seni yakalamak üzere hazırlanmış
durumdadır; kendini gaflet uykusuna bırakma.

6270 Bilgili insan çok güzel söylemiş;
takva sahibi olan kişi bu yolda yürür.

6271 Görünmez ecel pusuda bekler,
ümit peşinde koşan gafilleri ansızın yakalayıverir.

6272 Ezelden yazılmış olan ecel erişince,
iyi veya kötü, herkes kara toprak olur.

HÜKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ'E CEVABI

6273 Hükümdar dedi ki: Bugünden itibaren, Tanrı bana
tevfik versin de ben bu yolda hükmümü yürüteyim.

6274 Hükümdar durdu ve sözünü kesti;
Öğdülmiş kalkıp huzurdan çıktı.

6275 Öğdülmiş yine birkaç gün sabretti;
keder ve endişesini içine akıttı.

6276 Kardeşi için üzüntü içindeydi;
gittikçe sarardı, kederden adeta eridi.

6277 Fakat fazla dayanamadı;
tekrar gidip kardeşini görmek istedi.

---

umun-çun || 6272 *isiz ... yir*] A_{11} *ę-siz ... yer* | *ęzęl*] A_{11} *ęsel* ||
ilig ... ögdülmişke] A_{12} *i. cuvabı ö.*
6273 *künde*] A_{13} *kün-tin* | *manga birsü*] A_{13} *mangga bersü* ||6275 *serdi*] A_{15} *seyr-ti* || 6276 *üçün*] A_{16} *tuçup* | *mengzin ... sızgurup*] A_{16} *mingsin ọsin sız-ġurup* (*-ġ-? -s-?*) || 6277 *sermümedi*] A_{17} *ser-çimeti* (*-i-?*) ||

6278 turup bardı ilig taparu yorıp
oḳıdı ilig bu köründi kirip

ÖGDÜLMİŞ SŲ'ALİ İLİGKE

6279 ötündi iligke ayur men bu kün
barayın ḳadaşım taparu yoḍun
6280 negü erki ḥali köreyin anıñg
tirig barmıu erki ḳadaşım meniñg

İLİG CEVABI ÖGDÜLMİŞKE

6281 ilig aydı barsa yaraġlıġ turur
ḳadaşlıḳ yaḳınlıḳ ulaşu bolur
6282 yorı bar meniñgdin yime ök ayıt
negü ol igin kör me köñglin aỿıt

6283 ilel tip turup çıḳtı andın yana
eỿiñge kelip tüşti aldı tına
6284 aş içgü yidi az yana at tutup
ḳadaşı tapa bardı ḳaḍġu yutup
6285 yalḳın tegdi tüşti yorıp bardı ol
ḳapuġḳa tegip ündedi ḳoldı yol

82.

ḲUMARU ÖGDÜLMİŞKE OḌĠURMIŞNIÑG ÖLMİŞİN AYUR

6286 ḳadaşı müỿridi ḳumaru çılḳıp
seḷam ḳıldı ötrü közi yaş saçıp
6287 yorıp keldi utru ayur ay ḳadaş
muyan birsü teñgri köñgül ḳılma baş
6288 ḳadaşıñg keçip bardı ḳoḍtı ajun
sen inçin tirilgil yaşaġıl uzun

ögdülmiş ... iligke] A'da bu başlık yok || 6279 *bu kün*] A_{19} *bukün* ||
ilig ... ögdülmişke] A_{21} *i. cuvabı ö.*
6281 *ulaşu*] A_{22} *ul-a-şı* || 6284 *yidi*] A_{25} *yeti* || 6285 *ündedi*] A_{26} *indedi* ||
ḳumaru ... ayur] A'da bu başlık yok

6278 Kalkıp saraya gitti, hükümdarın
daveti üzerine huzura çıktı.

ÖĞDÜLMİŞ'İN HÜKÜMDARA SUALİ

6279 Hükümdara maruzatta bulundu, dedi ki: Ben bugün
kardeşimi yoklamak üzere onu ziyaret etmek istiyorum.

6280 Acaba ne haldedir, onu bir göreyim;
hayatta olup olmadığını bir öğreneyim.

HÜKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ'E CEVABI

6281 Hükümdar dedi ki: Gidersen, çok iyi edersin;
kardeşlik ve yakınlık karşılıklı ziyaretlerle yerine getirilir.

6282 Git, benim tarafımdan da hatırını sor;
hastalığına bak, nasıldır, onu teselli et.

6283 Öğdülmiş "baş üstüne" diyerek oradan kalkıp çıktı;
evine gelip biraz dinlendi.

6284 Biraz yedi içti; tekrar atına binip mahzun mahzun,
kardeşinin bulunduğu yere doğru yola çıktı.

6285 Yaklaşınca atından inip yayan yürüdü;
kapıya gelip seslendi, girmek için izin istedi.

82.

KUMARU ÖĞDÜLMİŞ'E ODGURMIŞ'IN ÖLDÜĞÜNÜ ANLATIR

6286 Kardeşinin müridi Kumaru çıkıp
onu gözyaşlarıyla karşıladı.

6287 Ona yaklaşarak dedi ki: Ey kardeş, gönlün yaralanmasın,
sabırlı ol; Tanrı karşılığını ihsan eder

6288 Kardeşin göçtü gitti, bu dünyayı terk etti;
Tanrı sana sağlık ve uzun ömürler versin.

6287 *birsü*] A_{28} *bersü* | A_{29}'da 6287'den sonra gelen başlık için bkz. beyit 6298 not || 6288 *ajun*] A_{30} *acun* | *inçin*] A_{30} *ençin* ||

6289 ulıma sen emdi seringil tıḳlın
tirigke çılḳış yolḳ ölümde aḍın

6290 toġuġlı ölür ök seẏüg can barur
kerek beg kerek ḳul ne saẏçı ḳalur

6291 bizin̄ge anunmış turur bu ölüm
ölümke itig yolḳ azu berk tolum

6292 ünün sıġtadı eştip ögdülmişe
urundı tolḳındı aḳıttı yaşa

83.

ḲUMARU ÖGDÜLMİŞKE TA'ZİYEṬ ḲILMIŞIN AYUR

6293 ḳumaru tegip tıḍıı aydı serin
bayat ḥuḳmi tapla kön̄gül ög tilin

6294 tözüke turur bu ölüm kelgü kün
ol öldi sen emdi ölümke anun

6295 negüke ḳılur sen sıġıt ay urı
kim urdı ya kim sökti ne ol ḳorı

6296 bayat birdi erdi an̄gar can reẏan
yana yandru aldı çıḳıp bardı can

6297 ol eẏre yana yanġu ermez berü
san̄ga hem man̄ga barġu terk ol naru

6298 ayur tur ḳadaşın̄g gürin körgile
ziẏareṭ ḳılıp sen yana yanġıla

84.

ÖGDÜLMİŞ OḌĠURMIŞḲA YAS TUTMIŞIN AYUR

A180 6299 turup bardı kördi ḳadaşı gürin
ḳuçup yıġladı yaşı saçtı barın

6289 *ölümdc*] A_{31} *ölüm-kc* || 6290 *ölür ök*] A_{32} *ọlürük* || 6291 *bizin̄gc*] A_{33} *bising-ge* | *itig ... tolum*] A_{33} *ụdig y. asu b. talum* || 6292 *toḳındı*] A_{34} *toḳun-tı* ||
ḳumaru ... ayur] A'da bu başlık yok
6293 *ḳumaru*] A_{35} *ḳumar-u* (-u? -ı?) | *tilin*] A_{35} *telin* || 6295 *ay*] A_{37} *ụn* || 6296 *birdi*] A_{38} *berti* ||

6289 Sen şimdi ağlayıp inleme, sabret, kendime hâkim ol;
hayatta bulunanlar için ölümden başka çıkar yol yoktur.

6290 Her doğan ölür, sevgili can gider;
dünyada ne bey ne kul ne de peygamber kalır.

6291 Bu ölüm bizim için de hazırlanmıştır;
ölüme karşı bir çare veya etkili bir silah yoktur.

6292 Bunu duyan Öğdülmiş feryat ederek
dövündü ve gözyaşı döktü.

83.

KUMARU'NUN ÖĞDÜLMİŞ'E BAŞSAĞLIĞI DİLEYİŞİNİ ANLATIR

6293 Kumaru onun feryatlarını engellemeye çalıştı: Sabırlı ol,
Tanrının hükmüne gönlünle, aklınla ve dilinle rıza göster dedi.

6294 Herkes için bu ölümün geleceği bir gün vardır;
o öldü, şimdi de sen ölüme hazırlan.

6295 Ey oğul, niçin ağlıyorsun;
sana vuran söven kim, kimden ne zarar gördün?

6296 Bu ölümlü canı ona Tanrı vermişti,
şimdi bunu geri aldı, can da çıktı gitti.

6297 O bir daha geri dönecek değildir;
kısa süre sonra sen de ben de oraya gideceğiz.

6298 Bir de şöyle ekledi: Kardeşinin mezarını bir gör,
onu ziyaret edip öyle geri dön.

84.

ÖĞDÜLMİŞ'İN ODGURMİŞ İÇİN YAS TUTUŞUNU ANLATIR

6299 Kalkıp gitti ve kardeşinin mezarını gördü;
onu kucaklayıp ağladı, gözyaşlarını döktü.

6297 *evre*] A_{39} *evr-e* (*-v-*?) | *naru*] A_{39} *yaru* 6298 *gürin körgile*] A_{40} *gürin* (*-r-* yerine *-n-* ile) *korgil-e* (*-e* dikkat, iki çizgi) | *yanğıla*] A_{40} *yanğıl-a* (*-a* dikkat, iki çizgi) ||
ögdülmiş ... ayur] A_{29}'da bu başlık 6287'den sonra geliyor: *ö. ḳadaş-ı ö. taʿsiyet yaz tudmışın a.*

6300 ayur ay lḳadaşım manĝa baḳ turup
üḍiklerim uçsun yüzünĝni körüp

6301 küsep keldim erdi sini körgeli
nelük kizledinĝ yüz manĝa kelgeli

6302 ay körĝlüm talusı sevüg canḳa can
seninĝsiz negü teg tirilsü reʾvan

6303 tüşümdemü kördüm sini men yatıp
körürde yitürdüm yıradınĝ batıp

[metin eksik]

85.

A— İLİG ÖGDÜLMİŞKE TAʿZİYET ḲILMIŞIN AYUR

C375

6304 eşitti ilig keldi evdin turup
anĝar taʿziyet ḳıldı könĝlin urup

6305 ilig aydı öglen ay ögdülmişe
duʿa birle itgil anĝar sen işe

6306 bayat yarlılḳasu ol oḍġurmışıġ
keçürsü anınĝdın yazuḳ ḳılmışıġ

6307 bu ḳaḍġu üçün birsü tenĝri muyan
bayattın sevinç bul tamudın ɛman

6308 ḳapuġ beklemiş sen yime yol kesip
yüzünĝ kizlemiş sen tilin söz basıp

6309 seninĝdin yaramaz bu yanĝlıġ ḳılıḳ
uḳuşluġ yorımaz bu yolça yorıḳ

6310 sanĝa kim tegürdi manĝa ay bu küç
ya kim övkeledi ya kim ḳıldı öç

6311 bayat ḫuḳmi erdi ḳadaşınĝ öze
yorıttı ḳażasın sen öz ḳılḳ tüze

6301 *sini*] A_3 *sen-i* ‖ 6302 *ay*] A_4 *ne* ‖ 6303 *sini*] A_5 *seni* | Metnin 6303. beyitten sonra gelmesi gerekli olan kısmı (Ögdülmiş'in mezar başındaki sözlerinin tamamlanışı, kardeşinin müridi ile konuşması, kardeşinin vasiyeti ve bırakmış olduğu rekve ile tayağın alınışı, evine dönmesi, hükümdarın bu durumdan haberdar olması vb) eksiktir | A'da nüsha tam olduğu halde metnin bu kısmının ve devamının eksik olması, kopya edildiği nüshanın eksik oluşundan ileri gelmektedir; $A180_5$'te 6303. beyit bulunmakta, $A180_6$'daysa 6352. beyitle devam edilmektedir ‖

6300 Ey kardeşim, kalkıp bana bir bak,
yüzünü göreyim de hasretim dinsin, dedi.

6301 Buraya seni görmek arzusuyla gelmiştim;
benden neden yüzünü gizledin.

6302 Ey gönlümün tacı, sevgili cana can;
sensiz bu ölümlü can nasıl yaşasın.

6303 Seninle geçen hayatımız bir düş müydü: Görürken
kaybettim, sen gözlerimden silinip benden uzaklaştın.

[metin eksik]

85.

HÜKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ'E BAŞSAĞLIĞI DİLEYİŞİNİ ANLATIR

6304 Hükümdar bunu haber alınca, saraydan kalkıp
Öğdülmiş'in yanına geldi, ona gönülden başsağlığı diledi.

6305 Hükümdar dedi ki: Ey Öğdülmiş, makul ol;
sen duayla ona yardım etmeye çalış

6306 Odgurmış'a Tanrı rahmet eylesin,
onun bütün günahlarını affetsin.

6307 Tanrı sana bu felaketin ecrini versin;
Tanrı senden razı olsun, cehennemden korusun.

6308 Sen yolunu kesmiş ve kapını kapamışsın;
yüzünü gizlemiş ve ağzını kilitlemişsin.

6309 Böyle bir hareket sana yakışmaz;
akıllı insan böyle bir yolu seçmez.

6310 Bana söyle, seni kim bu sıkıntıya düşürdü;
kim sana kızdı veya kim sana kin bağladı.

6311 Kardeşinin başına gelen Tanrının hükmüdür,
o kaza-i ilahiyi yerine getirdi; sen kendine bak, nefsini ıslah et.

---

ilig ... ayur | nüshada bu başlık yok

6304 *eşitti*] C_1 *eşit(t)i* || 6307 *üçün*] C_4 *içün* | *bayattın ... tamudın*] C_4 *bayat-dın ... tamuġ-dın* || 6308 *sen yime*] C_5 *se" yïme* | *sen*] C_5 *se"* || 6309 *yaramaz*] C_6 *yaramas* || 6310 *öykeledi*] C_7 *ọ̈ykeledi* || 6311 *yorıttı*] C_8 *yorıt(t)ı* ||

6312 negüke ulır sen negü bu sıgıt
bu kılık edgü ermez munı sen agıt

6313 toguglı ölür ol agıglı ilür
yorıglı tınur ol birigli alur

6314 kadaşıng ölümi sanga bolsu pend
seringil muyan ur şekser bolsu kand

6315 ölürüg körügli tirig kalguçı
kerek pend tutunsa kanı tutguçı

6316 ölüg pendini bak ayur kör mini
ölüm tuttı bardım tutar uş sini

6317 mungar mengzer emdi bu beytig okı
olkıp ked köngülke alıngıl takı

6318 seningde ozakı ölügli ming'e
birür pend ayur uş manga kör manga

6319 usanıp yorıdım avındım öküş
ölüm tuttı bardım kelir uş sanga

C376 6320 ayıttı ilig evre odgurmışıg
neteg ölmişin hal negü bilmişig

ÖGDÜLMİŞ CEVABI İLİGKE

6321 ötündi iligke negü körmişin
ölürde vaşiyyet itip kodmışın

6322 turup rekve birle tayakın alıp
ilig utru urdı kumaru kılıp

6323 ayur uş kadaşım manga kodmışı
bu erdi nengi uş turu kalmışı

6324 ilig me kötürsü kumaru birin
kutadgay bu kün hem tusulgay yarın

6312 *negüke ... negü*] C_9 *nigüke u. se*^{n} *nigü* (*-i-* noktasız, üstündeki işarete dikkat) || 6314 *seringil ... ur*] C_{11} *siringil m. ur* (satır üstünde yazılmış) || 6315 *ölürüg*] C_{12} *ölürüg* || 6316 *tuttı*] C_{13} *tut(t)ı* || 6317 *beytig*] C_{14} *baytıg* | Dörtlük, C'de ayrı satırda *şi'r* sözüyle ayırt edilmiştir || 6318 *seningde*] C_{16} *sening-de*^{n} | *uş*] C_{16} *uş* (*-ş* düzeltilmiş) || 6319 *avındım*] C_{17} *okıdım* | *tuttı*] C_{17} *tut(t)ı* || 6320 *ayıttı ... odgurmışıg*] C_1 *ayıt(t)ı ... ögdülmişig* | *negü*] C_1 *nigü* ||

6312 Niye ağlayıp feryat ediyorsun;
böyle davranmak iyi değildir; sen böyle yapma.

6313 Doğan ölür, yükselen iner;
yürüyen durur, veren alır.

6314 Kardeşinin ölümü sana ibret olsun;
sabret, karşılığına erişirsin, şekerin kant olur.

6315 Ölümü görünce, hayatta kalanların
bundan ibret almaları gerekirdi; alan hani.

6316 Ölenin nasihatine dikkat et, ne der: Bana bak,
ölüm beni yakaladı, gittim; şimdi seni de yakalar.

6317 Şimdi buna benzeyen şu beyiti oku;
okuyup iyice gönlüne yerleştir.

6318 Senden evvel binlerce ölüp gidenler sana
nasihat verir ve derler ki, işte bana bak, bana.

6319 Gaflet içinde yaşadım, uzun zaman oyalandım;
beni ölüm yakaladı, gittim; sıra sana da gelir.

6320 Hükümdar sonra Odgurmış'ı, onun nasıl öldüğünü
ve bu hususta neler bildiğini soruşturdu.

ÖĞDÜLMİŞ'İN HÜKÜMDARA CEVABI

6321 Öğdülmiş ne gördüğünü ve ölürken vasiyet edip
bırakmış olduğu mirası hükümdara arz etti.

6322 Kalktı, kardeşinden yadigâr kalan çanak ile
değneği alıp hükümdarın önüne koydu.

6323 İşte kardeşimin bana bıraktığı
miras bunlardır, dedi.

6324 Hükümdar bunlardan birini, yadigâr olarak kendine alsın;
bu yadigâr uğur getireceği gibi ahrette de faydalı olur.

ögdülmiş ... iligke] nüshada bu başlık yok
6321 *negü*] C_2 *nigü* (*n-* sonradan eklenmiş) || 6322 *birle*] C_3 *bïrle* || 6324 *me*] C_5 *me* (sonradan yazılmış) | *ḳutaḍġay ... tusulġay*] C_5 *ḳutaḍga* (*-ḍ-* düzeltilmiş) ... *tụsulġa* ||

İLİG CEVABI ÖGDÜLMİŞKE

6325 ilig sundı aldı tayaḳ elgiŋge
ayur bu ḳumaru ḳutaḍsu maŋga

6326 sen alġıl bu reḳve ḳadaşıŋ özin
munıŋ birle üşgür tilese yüzin

6327 sunup aldı reḳve kör ögdülmişe
köŋgül bertti közde yuv̈uldı yaşa

6328 ilig aydı körgil bu ʿibreṭ bu kün
biriŋge tap emdi salḳınsa ögün

6329 ol andaġ tirildi tükedi ajun
talḳı ḳaldı artıp ay ḳılḳı tüzün

6330 negü tir eşitgil lḳılınçı silig
uḳuş birle işke yetürmiş elig

6331 öküş bolsa artmaz bu dünya neŋgi
neçe me az erse yeter öz teŋgi

6332 bu dünya müni miŋ bir ol erdemi
negü teg keçürse keçer adeṃi

6333 öküşlük ne asġı ölümde kiḍin
anı yigli sev̈nür seniŋgde açlın

6334 ḳadaşıŋ ḳoḍup ḳaçtı dünya neŋgin
örüm keḍti arpa yidi öz teŋgin

6335 keçürdi tiriglik turu ölmedi
anuḳ yiglilerke neŋgin lḳoḍmadı

6336 ḳatıġlandı tün kün yinitti yüki
keçip bardı andın ajun emgeki

C377 6337 ol itti işin kör lḳutuldı bu kün
biziŋ iş ne erki yazılmaz tügün

---

ilig ... ögdülmişke] nüshada bu başlık yok

6326 *munıŋ ... üşgür*] C_7 *munung b. ûş-kûr* || 6327 *bertti közde*] C_8 *bert(t)i közde*" || 6330 *negü*] C_{11} *nigü* || 6332 *miŋ bir*] A_{13} *ming* (düzeltilmiş, *m-* altındaki noktaya dikkat) *bir* (noktasız) | *negü*]

HÜKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ'E CEVABI

6325 Hükümdar uzanıp değneği eline aldı:
Bu yadigâr bana uğurlu olsun, dedi.

6326 Sen bu çanağı al, kardeşini özlediğinde
onu bununla hatırlarsın.

6327 Öğdülmiş çanağı aldı;
gönlü sızladı, gözünden yaşlar boşandı.

6328 Hükümdar dedi ki: Bak şimdi bugün
akıllı ve düşünen biri için bu ibret yeterlidir.

6329 O öyle yaşadı, hayatı sona erdi; ondan dünya
ve bir de bunlar kaldı, ey temiz kalpli.

6330 Tavrı, hareketi temiz ve her işe aklıyla
el uzatan insan ne der, dinle.

6331 Bu dünya malı ne kadar çok olursa olsun fazla gelmez;
ne kadar az olsa bile yerine göre yeterli gelir.

6332 Bu dünyanın kusuru bin, erdemiyse birdir;
insan bunu nasıl geçirirse, öyle geçer.

6333 Ölümden sonra bolluğun faydası nedir;
senden sonra ancak onu yiyen sevinir.

6334 Kardeşin dünya malını bırakıp kaçtı;
kendi seviyesine göre çul giydi, arpa yedi.

6335 Ömrünü geçirdi ve bu durumdan ölmedi;
hazır yiyicilere de mal bırakmadı.

6336 Gece gündüz gayret etti, yükünü hafifletti;
bu yolda çektiği dünya zahmetleri de geçti gitti.

6337 O işini yoluna koydu, bugün artık kurtuldu;
bizim halimiz acaba nasıl olacak, bu düğüm hâlâ çözülmedi.

C_{13} *nigū* || 6333 *ölümde*] C_{14} *ölüm-de*" | *seniñgde*] C_{14} *seníng-de*" || 6335 *ḳodmadı*] C_{16} *ḳodmadı* (*ḳo*- iyi okunmuyor) || 6336 *yinitti*] C_{17} *yinit(t)i* || 6337 *itti*] C_1 *it(t)i* | *yazılmaz*] C_1 *yazılmas* ||

6338 ilig ötledi kör miñg eḍgü sözün
köñgül hęm ḳarın urdı ötlep uzun

6339 yana ḳarşıḳa bardı ilig turup
tüşüp kirdi ev̇ke salḳınçlıġ bolup

6340 salḳınç ḳıldı ḳaç kün bu ögdülmişe
keçürdi bu ḳaḍġu yazıldı ḳaşa

6341 unıttı bu ḳaḍġu saḳınçıġ yime
yidi içti küldi sev̇indi yana

6342 iḍi yalḳşı aymış buḍun başlar er
bilig birle il kün işin işler er

6343 neçe ḳaḍġu saḳınç sini bulnasa
yana oḳ küler köz neçe yıġlasa

6344 ajun öñgdisi bu telimde berü
isiz eḍgü erter neçe yıllasa

6345 salḳınçın keçürdi kör ögdülmişe
tapuġḳa balṣa turdı itti işe

6346 ḫarişlıḳ bile ol tapuġ başladı
kiçe tañgda bardı işin işledi

İLİG SU'ALİ ÖGDÜLMİŞKE

6347 olḳıdı ilig bir kün ögdülmişig
ayıttı buḍun ḫali il kün işig

6348 ayur il ḫali ne buḍun ḫali ne
negü teg keçer emdi öḍlek küne

6349 mañga köz ḳulalḳ sen işimni ḳamuġ
seniñgdin tiler men aça bir ḳapuġ

6350 sañga tegdi ḳaç kün bu ḳaḍġu salḳınç
tegümediñg işke işiñg ne erinç

6338 *uzun*] C_2 *uzun* (*-z-* noktasız) || 6341 *unıttı ... yime*] C_5 *unıttı* (ilk *-t-* noktasız) ... *yīme* | *sev̇indi*] C_5 *sęv̇ündi* || 6342 *yaḳşı*] C_6 *yaḫşı* | Dörtlük, C'de ayrı satırda *şi'r* sözüyle ayırt edilmiştir || 6344 *telimde*] C_9 *tęlim-de*" || 6345 *ögdülmişe*] C_{10} *ögdülmişe* (*-l-* yerine önce *-k-* yazılmış, sonra

6338 Hükümdar birçok iyi sözle öğüt ve nasihatte bulundu;
öğütler vererek içini boşaltıp rahatladı.

6339 Hükümdar kalkıp tekrar saraya döndü;
inip düşünceli bir halde odasına girdi.

6340 Öğdülmiş birkaç gün yas tuttu;
matem günleri geçince sonunda biraz kendine geldi.

6341 Bu kaygı ve kederleri de unuttu,
yine yedi içti, sevindi ve yüzü güldü.

6342 Halkın başında bulunan ve halkın işini
bilgiyle idare eden insan çok güzel söylemiş.

6343 Kaygı ve keder seni ne kadar esir ederse etsin,
ne kadar ağlatırsa ağlatsın, bir gün yüzün yine gülecektir.

6344 Bu dünyanın çok eski bir kanunudur; kötülük veya
iyilik ne kadar uzun sürerse sürsün bir gün geçer.

6345 Öğdülmiş de yasını geçirdi;
görevine başlayarak işine devam etti.

6346 Büyük bir gayretle işe sarıldı,
sabah erkenden akşam geç vakte işiyle uğraştı.

HÜKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ'E SUALİ

6347 Hükümdar bir gün Öğdülmiş'i çağırdı,
halkın durumunu ve memleket ahvalini sordu.

6348 Memleketin ve halkın hali nasıl,
şimdi günler ve zaman nasıl geçiyor, dedi.

6349 Sen benim gözüm ve kulağımsm; her işle senin
meşgul olmanı istiyorum, bütün işleri sen hallet.

6350 Bu birkaç gün kaygı ve keder içinde kaldığın için
sen de işle pek meşgul olamadın; acaba işler nasıl gidiyor.

---

düzeltilmiş) | *itti*] C_{10} *it(t)i* || 6346 *kiçe*] C_{11} *kiçe* ||
ilig ... ögdülmişke] nüshada bu başlık yok
6347 *ayıttı*] C_{12} *ayıt(t)ı* || 6348 *negü*] C_{13} *nigü* || 6349 *sen*] C_{14} *se*^{n} | *men*] C_{14} *me*^{n} || 6350 *tegünmedinğ*] C_{15} *tigünmeding* ||

ÖGDÜLMİŞ CẹVABI İLİGKE

6351 yanut birdi ögdülmiş aydı ay beg
buḍun l̤ali eḍgü dı̣ʿa artġu teg

[metin eksik]

ÖGDÜLMİŞ CẹVABI İLİGKE

[metin eksik]

A180 6352 biri söz boġuz köz bu şẹhvẹt otı
C— bular ol kişike bu ṭaʿạt yutı

6353 biri boġzı tıḳlsa bir az sözlese
yıraḳ tutsa özdin yaraġsız usa

6354 hạva arzularḳa bolur erse erk
buşup övke kelse özin tutsa berk

6355 uḳuşluġ bu ol hẹm biliglig bu ol
munı alsa bolġay uḳuşluġ amul

6356 ulḳuşluġ kişiler sözi öggü teg
köni tüz bolur ol özi belgü teg

6357 yaraġsızḳa yalḳmaz yıratur özin
kereksizni körmez yumıtur közin

İLİG CẹVABI ÖGDÜLMİŞKE

6358 ilig aydı körklüg ayur sen bu söz
asıġlıġ turur bu sözüñg artuḳ öz

[metin eksik]

ÖGDÜLMİŞ CẹVABI İLİGKE

[metin eksik]

6359 sẹfacı turur bu et öz me otun
cẹfaḳa cẹfa ḳıl özüñgni tutun

6351 *birdi*] C_{17} *bīrdi* (noktasız) || Metnin 6351. beyitten sonra gelen kısmı (Öğdülmiş'in devlet işlerine ait sözlerinin tamamlanması ile yine Öğdülmiş'in ağzından 6352. beyit ile devam eden parça arasında geçen karşılıklı konuşmalar) eksiktir || $A180_6$'da metin tekrar başlıyor (krş. beyit 6303 not) || C'de metnin 6351. beyit ile 6401. beyit arasındaki kısmı eksiktir || *ögdülmiş ... iligke*] nüshalarda bu başlık yok

ÖĞDÜLMİŞ'İN HÜKÜMDARA CEVABI

6351 Öğdülmiş yanıt verdi, dedi ki: Ey beyim, halkın hali
çok iyidir; halk durmadan sana hayırdua ediyor.

[metin eksik]

ÖĞDÜLMİŞ'İN HÜKÜMDARA CEVABI

[metin eksik]

6352 Bir de söz, boğaz, göz ve bu şehvet ateşidir;
bunlar ibadete engel olur, insan için felakettir.

6353 Kim boğazının arzularına râm olmaz, az söyler
ve yakışmayan şeylerden kendisini uzak tutarsa,

6354 Kim heves ve arzularına hâkim olur,
gazaba gelip hiddetlendiğinde onu yenebilirse,

6355 Akıllı ve bilgili insan odur;
akıllı ve doğası sakin olan bunu başarır.

6356 Akıllı kişilerin sözü övülecek sözlerdir;
o doğru ve dürüst olur, kendini her zaman belli eder.

6357 Onlar yakışmayanlara yaklaşmaz ve kendilerini bu şeylerden
uzak tutarlar; gereksiz şeyleri görmez, ona göz yumarlar.

HÜKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ'E CEVABI

6358 Hükümdar dedi ki: Çok güzel söylüyorsun,
bu çok samimi ve çok faydalı bir sözdür.

[metin eksik]

ÖĞDÜLMİŞ'İN HÜKÜMDARA CEVABI

[metin eksik]

6359 Bu vücud cefakâr ve küstahtır;
cefacıya karşı cefa kıl ve kendine hâkim ol.

6352 A_6'da sayfa kenarındaki işarete dikkat (aynı işaret için bkz. $A183_{18}$) | *şehvet otı*] A_6 *ş-e-vet odı* || 6353 *usa*] A_7 *öz-e* || 6354 *övke*] A_8 *ġv-ke* || 6356 *sözi*] A_{10} *ġsi* ||
ilig ... ögdülmişke] A_{12} *i. cuvabı ö.* | Metnin 6358. beyitten sonra gelen kısmı (hükümdarın cevabı ile Öğdülmiş ağzından söylenen parçanın başı) eksik olmalı.
6359 *et öz*] A_{14} *id öz* | Dörtlük, A'da sayfa kenarında AH: *şi'r* sözüyle ayırt edilmiştir ||

6360 neçe eḍgü ḳılsa et özke seve
anıg ança yavlaḳ ḳılur bu ceſa

6361 yime yaḳşı aymış kişi öḍrümi
ceſaçı et özke otı hem emi

6362 veſa kimke ḳıldıng ceſaḳa anun
ceſaçı ceſasın tegürgey künün

6363 kimi eḍgü tuttung anıgar ḳorḳu tur
sini isizin ol ulıtġay ünün

6364 ay ilig bu üç ara semzi yavuz
biri ıt biri ḳuş birisi et öz

6365 açurġu bularıġ yolın tutsa keḍ
anın yolḳa kirse boyun egse keḍ

6366 yolın ḳısmasa ḳuş menigin eḍlemez
semiz bolsa ıt toḳ avın avlamaz

6367 et öz toḍsa ḳansa bolur buġraġu
ḳaçar eḍgülerin süre ıḍmaġu

6368 ḳuşung avlamasa bir ördek yas ol
ıtıng ḳoḍsa avın yası bir as ol

6369 özüng buġraġursa beḍütse boyun
sini otḳa tartar ulıtur ünün

6370 menigilig turur kör menigi yoḳ çıġay
barın tap ḳılıp ol yorır königli bay

6371 egin bütse boġzın toḍursa aşın
ḳılur tenigri tapġı iter ol işin

6372 uluġluḳ bu devlet bu ḳut ḳıv kişig
küvezlikke tartar ḳoḍup öz işig

6373 küvezlik bayattın yıratur ḳuluġ
ulḳuşluġ yorımaz bu yanglıġ yoluġ

6374 çıġay ma ölür ök yime bay ölür
iki böz iletür ḳara yir bolur

6375 çıġay ölse ḳutlur kiter emgeki
bay ölse ḳalur neng iletür yüki

6363 *tuttunng*] A_{18} *bıt-tüng* | *sini isizin*] A_{18} *seni e-sisin* ‖ 6364 *semzi*] A_{19} *semiz-i* | *ḳuş*] A_{19} *ḳuuş* ‖ 6365 *açurgu*] A_{20} *oçur-ġu* | *egse*] A_{20} *egz-e* (satır altında Uygur harfleriyle tekrarlanmış) ‖ 6366 *ḳısmasa ... eḍlemez*] A_{21} *ḳız-maz-a ḳuuş m. eṭ-lemez* ‖ 6367 *et ... buġraġu*] A_{22} *eḍ* (düzeltilmiş) ... *baġ-raġu* ‖ 6368 *ḳuşung ... örḍek*] A_{23} *ḳuşung* (*ḳ-*?) ... *örnek* (?) | *as*] A_{23} *az* ‖ 6369 *buġraġursa*] A_{24}

6360 Bir kişi ne kadar vücudu sever ve ona iyilik ederse,
o da ona o kadar cefa ve kötülük eder.

6361 İnsanların seçkini çok güzel söylemiş;
onun sözü cefacı vücuda karşı bir çare ve tedbirdir.

6362 Birine vefa gösterdiysen, ondan cefa görmeye hazırlan;
cefakâr nefsin seni bir gün cefaya uğratacaktır.

6363 Kime iyi davrandıysan, ondan kork;
onun kötülüğü bir gün seni inletecektir.

6364 Ey hükümdar, şu üç şeyin semizi kötüdür;
biri it, bir avkuşu, biri de vücuttur.

6365 İyice yola gelmeleri için bunları aç bırakmak gerekir;
bunlar ancak böylelikle yola gelir ve boyun eğerler.

6366 Yolunu sıkı denetimde bulundurmazsan kuş avını yakalamaz;
it tok ve semiz olursa av peşinden koşmaz.

6367 Vücut doyar ve kanarsa deve aygırı gibi olur; yaptığın iyilikleri
önüne katarak sürer götürür, onu bırakmamalıdır.

6368 Kuşun avlamazsa bunun zararı bir ördektir;
itin avını bırakırsa zararı nihayet bir kakımdır.

6369 Vücudun deve aygırına döner ve enseni kalınlaştırırsa,
seni ateşe sürükler, acı acı feryat ettirir.

6370 Yiyeceği olmayan fakir de huzur içindedir;
o eline geçenle yetinir, gönül zenginliği içinde yaşar.

6371 Sırtına bir şey geçirip boğazını doyurunca,
Tanrıya ibadet kılar ve ahret işini yoluna koyar.

6372 Büyüklük, bu devlet ve bu mutluluk kişiyi yapmakla
yükümlü olduğu işleri bırakıp kibirli olmaya sürükler.

6373 Gurur kulu Tanrıdan uzaklaştırır;
akıllı insan böyle bir yolu seçmez.

6374 Fakir de ölür, zengin de; bunların ikisinin de götürecekleri şey
ancak bir kefenden ibarettir ve sonunda kara toprak olurlar.

6375 Fakir ölürse zahmetlerinden kurtulur; zengin ölürse
malını bırakır, fakat onun vebalini birlikte götürür.

---

bağ-rağ-ʾwrz-a | *sini*] A_{24} *sen-i* ‖ 6370 *tap ... ol*] A_{25} *tip l̥. yol* (*y-*?) ‖ 6371 *egin ... boğzın*] A_{26} *egin tudz-a boğuz-ın* | *iter*] A_{26} *eder* ‖ 6373 *küvezlik*] A_{28} *kevez-lik* ‖ 6374 *yir*] A_{20} *yer* ‖ 6375 *kiter*] A_{30} *keder* | *iletür*] A_{30} *yil-e-tür* (*y-*? *k-*?) | Dörtlük, A'da sayfa kenarında AH: *şi'r* sözüyle ayırt edilmiştir ‖

6376 munğar menğzer emdi bu söz belgülüg
bu sözde özünğke kötürgil ülüg

6377 ay niʿmet idisi ölüm miḫnetiñ
ay miḫnet idisi ölüm niʿmetiñ

6378 çığay ölse ḳutlur kiter emgeki
ölüm tutsa ay bay salḳış birmekiñ

ILIG SÖZI ÖGDÜLMIŞKE

6379 yana aydı ilig bu dünya içi
yılanı çaḳlanı telim tikgüçi

6380 aşı az yigüke aġusı öküş
yana ögdisi az öküşi söküş

6381 ulḳuşluġ sunup alġusı az nenğgi
biliglig açıp az yigüsi menğgi

6382 biligsizke uçmaḳ turur bu ajun
erej birle aẏnur yorır munğsuzun

6383 tiken ol ulḳuşluġḳa dünya tolu
aḍaḳ ursa yirke kirür salḳlaġu

6384 aġu ol biligligke dünya içi
anın aş yiyümez üzer öz küçi

6385 anın ḳaçtı zahid oġul ḳız ḳoḍup
munın ḳoḳltı ʿabid tapuġḳa uḍup

6386 bu kün biz ilinmiş tururmız munğar
küḍezsün bayat bu beladın sınğar

A181 ## ÖGDÜLMIŞ CEVABI İLİGKE

6387 yanut birdi ögdülmiş aydı bu söz
tükel söz çını ol ulḳuş birle tüz

6388 körü barsa dünya ḳılınçı tenğgi
yigen yil büke teg bu ḳıllı yanğı

6377 *ay ... miḫnetiñ*] A$_{32}$ *ay* (dikkat, iki çizgi) ... *maḫ-nediñ* | *ay ... niʿmetiñ*] A$_{32}$ *ay* (iki çizgi ile) *ẹdez-i ö. naʿ-meti-ng* || 6378 *kiter*] A$_{33}$ *keder* | *birmekiñ*] A$_{33}$ *bermeking* || 6379 *çaḳlanı telim*] A$_{35}$ *çayanı tilim* || 6380 *aşı ... yigüke*] A$_{36}$ *os-ı* (?) *az yegü-ke* | *öküşi*] A$_{36}$ *ökü̇z-i* || 6381 *nenğgi*] A$_{37}$ *ne(n)gi* (*ẹdi*?) | *yigüsi*] A$_{37}$ *yegü-si* || 6382 *ajun*] A$_{38}$ *acun* | *erej*] A$_{38}$ *eric* || 6383 *yirke*] A$_{39}$ *yerke* || 6384 *yiyümez*] A$_{40}$ *yeyümez* || 6386 *ilinmiş tururmız*] A$_{42}$ *ilin-miş* (*-n-*?) *turur biz* | *küḍezsün*] A$_{42}$

6376 Gerçekten buna benzeyen bir söz vardır;
bu sözden kendine bir hisse al.

6377 Ey nimet sahibi, ölüm senin mihnetindir;
ey mihnet sahibi, ölüm senin nimetindir.

6378 Fakir ölürse zahmetlerinden kurtulur; ey zengin,
ölüm yakalarsa senin bir de hesap vermen vardır.

HÜKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ'E SÖZÜ

6379 Hükümdar devam etti, dedi ki: Bu dünya
birçok zehirli yılan ve çıyan ile doludur.

6380 Yiyecek nimeti az ve zehiri çok olduğu gibi,
övülecek şeyi az, nefret edilecek şeyi de çoktur.

6381 Bu dünyada akıllı insanın elini uzatıp alacağı şey azdır;
bilgilinin iştahla yiyeceği nimet de azdır.

6382 Bilgisiz için bu dünya cennettir; o huzur içinde avunur
ve hiçbir şeye ihtiyaç hissetmeden yaşar.

6383 Akıllı insan için dünya dikenlerle doludur;
yere basınca ayağına batar, dikkat etmek gerekir.

6384 Bilgili insan için dünya zehirle doludur;
bu yüzden o yemek yemez ve güçten kesilir.

6385 Zahit bundan dolayı çoluk çocuğunu bırakıp kaçtı;
abid onun için dünyayı bırakıp kendini ibadete verdi.

6386 Biz bugün buna kendimizi kaptırmış bulunuyoruz;
Tanrı bu beladan bizi korusun.

ÖĞDÜLMİŞ'İN HÜKÜMDARA CEVABI

6387 Öğdülmiş yanıt verdi ve dedi ki: Bu söz,
sözlerin en doğrusu, akla en yakın olanıdır.

6388 Dikkat edersen, dünyanın, doğası gibi tavrı ve
hareketi de doymak bilmez bir ejdere benzer.

---

la,dez bu ||
ögdülmiş ... ilgke] A_1 *ögdülmiş-ning mev'iz-a-sı ilig-ke*
6387 *birdi*] A_2 *berti* ‖ 6388 *barsa ... teŋgi*] A_3 *barsu ... te(n)gi* | *yigen ... büke*] A_3 *yegen yel buke* ||

6389 özi igḍür ök san özi semritür
özi ök etin yir özi yaṽrıtur

6390 baḳa barsa yetrü ajun lı̣alini
eṉgip ḳalġu taṉglap kör uḳsa anı

6391 apalı lı̣aṽalı ajunḳa ilip
uruġ yaḍtı dünya içinde kelip

6392 olarda berü tut bu öḍke tegi
ne yaṉglıġ eren lḳoptı begler begi

6393 ḳayu bilge toġdı ḳayu alp atım
ḳayu kür küṽez er ḳaya teg yalım

6394 ḳayusı ulḳuşluġ ḳayusı bügü
ḳayu tilṽe munduz ḳayu ermegü

6395 neçe saṽçı toġdı olḳıtçı amul
bayat ḥụkmi birle ayu birdi yol

6396 ḳayu az yaşadı ḳayusı uzun
ḳayu baş kötürdi beḍükrek sözün

6397 ḳayusı törütmiş iḍike turup
yaġı teg oḳ attı yasını ḳurup

6398 olḳıġıl bu beytig negü tir eşit
ulḳa barġıl emdi özüṉg ḳıllḳı it

6399 kerek bilge bolġıl kerek miṉg yaşa
tutup bütrü ajun erejin aşa

6400 alı̣ır ölgü özüṉg ḳara yir bolup
ölüm tutsa iltür ökünçün yaşa

C378 6401 neçe eḍgü ḳoptı bu bilge bügü
tilep bulmadılar tiriglik yigü

6402 bu kün kör neçe toġmaduḳ teg bolup
ḳara yir ḳatında yaturlar ölüp

6403 ne türlüg ne yaṉglıġ kişi ḳoptı kör
yaġız yir olarıġ yidi optı kör

6404 itiglig saray ordu ḳarşı ḳoḍup
yaġız yir töşenip yaturlar küḍüp

6389 *igḍür ... san*] A_4 *eḡdür uḳ-sa(n)g* (?) | *etin yir*] A_4 *ḡdin yer* || 6390 *ajun*] A_5 *acun* || 6391 *ajunḳa ilip*] A_6 *acun-ḳa ḡlip* || 6392 *olarda ... öḍke*] A_7 *olar-tın ... ḡdgü* || 6393 *küṽez er*] A_8 *keṽez-ler* || 6394 *tilṽe*] A_9 *telṽe* || 6395 *saṽçı*] A_{10} *saṽ-çı* (satır altında UH: *resul*) | *ḥụkmi ... birdi*] A_{10} *hükūm-i ... berti* || 6398 *tir eşit*] A_{13} *ter işid* | *it*] A_{13} *ḡd* | Dörtlük, A'da ayrıca işaret edilmemiştir || 6399 *ajun*

6389 İnsanı, san ki, kendisi bizzat besler ve kendisi semirtir;
sonra kendisi onun etini yer, onu zayıflatır.

6390 Dünyanın haline iyice dikkat eder ve onun
mahiyetini anlarsa insan hayretler içinde kalır.

6391 Adem ve Havva yeryüzüne inip
dünya içinde insan neslini çoğalttı.

6392 Onlardan itibaren bugüne kadar dünyaya
ne türlü insanlar ve ne kadar beyler beyi geldi.

6393 Kimi bilge doğdu, kimi cesur, kahraman;
kimi yalçın kaya gibi mağrur ve kabadayı;

6394 Kimi akıllı, kimi hakim; kimi
deli ve ahmaktı; kimi de tembeldi.

6395 Kaç peygamber, kemal sahibi kaç elçi
geldi ve Tanrı hükmüyle bize yol gösterdi.

6396 Kimi az yaşadı, kimi çok; kimi de
hakîmane sözleriyle yüksek makama erişti.

6397 Kimi yaratan Tanrıya karşı
düşman gibi yayını kurup ok attı.

6398 Şu beyiti oku, dinle, ne der;
iyice anla ve kendi doğanı ona göre düzelt.

6399 İster bilge ol, ister bin yaşa, ister bütün
dünyayı ele geçir, bütün nimetlerine eriş.

6400 Sonunda sen de ölecek ve kara toprak olacaksın;
ölüm yakalayınca götürür, sonra pişman olursun.

6401 Bu dünyaya ne kadar iyi insanlar, bilge ve hakîmler geldi;
bütün arzularına rağmen ebedi hayata erişemediler.

6402 Bugün bak, nasıl dünyaya hiç gelmemiş gibi
olup kara toprak altında yatarlar.

6403 Ne türlü ve ne çeşit insanlar bu dünyaya geldi;
bak, kara toprak hepsini yedi, yuttu.

6404 Süslü saray, köşk ve evlerini bırakıp
kara toprağı döşenerek bekleyip yatarlar.

---

erçin] A_{14} *acun er-e-cin* ‖ 6400 *yir*] A_{15} *yer* | *iltür*] A_{15} *el-tür* ‖ 6401 $C378_1$'de metin tekrar devam ediyor (krş. beyit 6351 not) | *bügü*] A_{16} *begü* | *yigü*] A_{16} *yegü* C_4 *yïgü* ‖ 6402 *yir*] A_{17} *yer* C_2 *yïr* ‖ 6403 *yir ... yidi*] A_{18} *yer ... yeti* C_3 *yïr ...* ‖ 6404 *itiglig*] A_{19} *çdig-li* C_4 *itiglig* (noktasız) | *yir*] A_{19} *yer* C_4 *yïr* ‖

6405 uḍırmu üni yoḳ ya tınmaz tını
negü erki ḥali biligli ḳanı

6406 olar barça muñgluḡ bu kün eḍgüke
eligleri yetmez yigü keḍgüke

6407 ökünçün yaturlar kör ınçıḳlayu
küsep eḍgülükni miñg arzu yiyü

6408 bayat birdi bizke bu kün bu künüg
yaѵa ḳılsa bolmaz bu bulmış öḍlüg

6409 bayat birsü ṭeѵfiḳ bu künde naru
ḳamuḡ eḍgülükke ay eḍgü törü

6410 tilin birdi alḳış kör ögdülmişe
ayur ay bügü beg uzun kiç yaşa

6411 ajun ḳalmasını seniñgsiz ḳuruḡ
bayat kesmesüni seniñgdin uruḡ

6412 negü erse arzu tilekiñg ḳamuḡ
aça birsü teñgri sañga ol ḳapuḡ

6413 negü erse arzu tilekiñg talḳı
tükel birsü teñgri sañga ay alḳı

6414 seѵinçin aѵınçın tirilgil uzun
erejlengil ança ay ḳıllḳı tüzün

6415 diṛiḡa seniñg teg kişiler ölüp
ḳara yirde yatsa sünñgüki ulup

6416 negü ḳılğu teñgri bu ḍünya işi
bu yañglıḡ törütmiş ay ilçi başı

6417 neçe ölse bolmaz sini teg ölüg
özüñg eḍgülerdin ilindi ülüg

C379 6418 kerek öl kerek kiç yaşağıl uzun
atıñg eḍgü birle yaḍılḍı sözün

6419 seѵeriñg öküş bolsu seѵmezleriñg
saçılsu birerin kiñgüsü yiriñg

6405 *negü*] C_5 *nigü* || 6406 *eligleri ... yigü*] A_{21} *ilig-ler-i y. yegü* || 6407 *yiyü*] A_{22} *yeyü* C_7 *yiyü* || 6408 *birdi*] A_{23} *berti* | *bulmış*] C_8 *bilmiş* (*b*-? noktasız) || 6409 *birsü ... künde*] A_{24} *bersü ... kün-tin* || 6410 *birdi*] A_{25} *berti* | *bügü ... kiç*] A_{25} *begü ... keç* || 6411 *ajun*] A_{26} *acun* || 6412 *negü*] A_{27} *nigü* | *birsü*] A_{27} *bersü* || 6413 *negü*] C_{13} *nigü* | *birsü*] A_{28} *bersü* || 6414 *seѵinçin*] C_{14} *seѵünçün* | *erejlengil*]

6405 Uyurlar mı, sesleri yok ve nefes almazlar;
halleri acaba nasıldır, bunu bilen hani.

6406 Onların hepsi bugün iyiliğe muhtaçtır;
elleri yiyecek ve giyeceğe erişmez.

6407 Bak, pişmanlıkla inleyip yatarlar;
bin özlemle iyilik isterler.

6408 Tanrı bize bugün bu günü verdi;
ele geçen bu fırsatı boşa harcamamalı.

6409 Tanrı bize bugünden sonra her türlü
iyilik için tevfik versin, ey mülkün iyi nizamı.

6410 Öğdülmiş hükümdarı övdü, dedi ki:
Ey hükümdar, ömrün uzun olsun.

6411 Dünya sensiz kalmasın, sensiz âlem pek boş olur;
Tanrı senin neslini kesmesin.

6412 Ne gibi arzu ve dileğin varsa,
Tanrı sana bunların kapılarını daima açık tutsun.

6413 Daha ne gibi arzu ve dileğin olursa
Tanrı bunları da sana ihsan etsin, ey cömert.

6414 Sevinerek ve avunarak uzun ömür sür,
huzur içinde yaşa, ey halim selim insan.

6415 Senin gibi insanlar ölür ve kemikleri
toprak altında dağılmış yatarsa, çok yazık olur.

6416 Ne yapalım, Tanrı bu dünyayı
böyle yaratmış, ey büyük hükümdar.

6417 Senin gibi, iyilikler yapan
bir hükümdar ölse bile ölü sayılmaz.

6418 Gerek öl, gerek uzun ömürlü ol,
adın artık iyilikle dünyaya yayılmıştır.

6419 Dostların çok, düşmanların perişan
olsun; memleketin genişlesin.

A_{29} *ẹric-len-gil* C_{14} *erejlengil* (*-le-* sonradan satır üstünde yazılmış) || 6415 *diriğa*] A_{30} *terig-a* | *yirde ... ulup*] A_{30} *yerde y. sıngūlı yulup* || 6416 *negū*] C_{16} *nigū* | *ilçi*] A_{31} *ẹlçi* || 6417 *sini*] A_{32} *sening* | *ilindi ülüg*] A_{32} *ẹlin-ti ụlụg* (satır altında UH: *ụlūş*) || 6418 *kiç*] A_{33} *keç* | *birle yaçıldı*] A_{33} *bil-e yadıl-tı* (satır altında UH: *yayıldı*) || 6419 *sevmezlerinğ*] C_2 *sivmezlering* (*-v-* iki noktalı) | *birerin ... yirinğ*] A_{34} *yar-a-rın kengil-sū yering* ||

6420 yir öpti turup çıḳtı kesti sözin
atın mindi urdı evi͠nge yüzin

6421 kelip tüşti kirdi evi͠nge yorıp
yidi içti yattı bir ança serip

6422 yana ḳoptı erte işin başladı
ayu birdi kördi özi işledi

6423 kö͠nül til köni tuttı tüzdi yorıḳ
ḳamuġ egriler köndi itti ḳılıḳ

6424 itildi ajun arttı eḏgü duʿa
ḳutaḏtı küni künde eḏgü duʿa

6425 olar bardı ḳaldı ol eḏgü atı
yitip barġu ermez atı ḫurmeti

6426 körü barġıl emdi bu yan͠lıġ kişi
kişimü bolur bu ſi͠riſte. işi

A182 6427 kişi erdi erse olar ne öḏün
negü ol ayu bir bu künki buḏun

6428 ḳalı biz kişi ersemiz ay bügü
olarıġ siziksiz ſi͠riſte. tigü

6429 olarnı͠ ḳılınçı ne ḳılḳı sözi
eşitip ḳutaḏġu ol eḏgü izi

6430 ulḳuşluġ uḳar ol biliglig bilir
ölür öz bu dünya siziksiz ḳalur

6431 bulunmış bu öḏ kün yaṽa ḳılmadın
tapuġ ḳılġu tegmez munın͠da aḏın

6432 munın͠da uluġ pẹnd taḳı ne bolur
senin͠de ozaḳı ölür köz körür

6433 ḳalır ḳarşı ordu saraylar ḳamuġ
anı bẹnd tutumaz bu öz ay uluġ

6420 *yir*] A_{35} *yer* C_3 *yịr* | *mindi ... evi͠nge*] C_3 *mündi ... iv̇i͠nge* || 6421 A_{36}'da mısraların yeri değiştirilmiş; sonra kenarlarda Arapça *m* ve *ḫ* harfleriyle doğru sıraya işaret edilmiştir | *yidi ... yattı*] A_{36} *yeti ...* C_4 *... yạt(t)ı* || 6422 *birdi*] A_{37} *berti* || 6423 *tuttı*] C_6 *tut(t)ı* | *itti*] A_{38} *ẹdti* C_6 *it(t)i* || 6424 *itildi ... duʿa*] A_{39} *ẹdilti acun ... tuv-a* C_7 *... art(t)ı ...* | *duʿa*] A_{39} *tuv-a* (önce *toġa* yazılmış, sonra düzeltilmiş veya tersine) || 6425 *yitip*] A_{40} *yedip* C_8 *yịtip* (*-ị-* harekeli) || 6427 *negü ... bir*]

6420 Öğdülmiş sözünü kesti, yer öptü ve kalkıp
dışarı çıktı; atma binip evine doğru gitti.

6421 Gelince, atından inip evine girdi;
yedi içti, bir süre yatıp dinlendi.

6422 Sabah tekrar kalktı ve işine başladı;
emirler verdi, işleri gözden geçirdi, kendisi de çalıştı.

6423 Sadakat ve içtenlikle hareketlerini düzenledi; bütün eğriler
onu görerek doğru yola girdi ve huylarını düzeltti.

6424 Dünya düzene girdi, hayırdua çoğaldı;
bunun bereketiyle memlekette mutluluk günden güne arttı.

6425 Onlar gitti, fakat iyi adları kaldı;
onların adı daima hürmetle yâd edilecektir.

6426 Dikkat et, şimdi böyle insanlar insan mı olur;
onların yaptığı işler meleklere yakışacak işlerdir.

6427 Eğer o vakit bunlar insandılarsa,
söyle bakalım, bugünkü insanlar nedir.

6428 Ey hakîm, eğer biz insansak,
onlara şüphesiz melek demek gerekir.

6429 Onların tavrı, hareketi ve sözüyle bıraktıkları iyi izler
hakkında söylenenleri duymak da bir mutluluktur.

6430 Akıllı anlar ve bilgili bilir;
hiç şüphesiz insan ölür ve bu dünya kalır.

6431 Ele geçen bu zamanı boşuna geçirmeden, ibadet kılmalıdır;
insanın bu dünyadan elde edebileceği yarar ancak budur

6432 Senden öncekiler ölür, sen de görürsün,
bundan daha büyük nasihat ne olabilir.

6433 Bütün saray, köşk ve konakların hepsi kalır;
ey büyük; insan bunlara devamlı sahip olamaz.

A_1 ... *ber* C_{10} *nigā* ... || 6428 *bügü*] A_2 *begü* | *sizilesiz* ... *tigü*] A_2 *ferişde siz ferişde tegü* || 6429 *idi*] A_3 *iz-i* C_{12} *idi* || 6430 *ölür* ... *sizilesiz*] A_4 *öler* ... *sesik-siz* || 6431 *bulunmış* ... *kün*] A_5 *b. bu ödkün* C_{14} *bıdunmış* (*bl-* düzeltilmiş) ... | *tegmez munıñda*] A_5 *t. munung-tın* C_{14} *tegmes munung-da*^{n} || 6432 *munıñda*] A_6 *munung-tın* C_{15} *munung-da*^{n} | *seniñde*] A_6 *sening-tin* C_{15} *sening-de*^{n} || 6433 *bend tutumaz*] A_7 *bend tudmaz* C_{16} *bend t.* ||

6434 neçe ḳarşı ordu neçe berk tura
ölüm buzdı ḳıldı ḳara yir köre

C380 6435 neçe ḳend uluş baġ çiçekliklerig
ḳuruġ ḳoḍtı kör bu ölüm ay tirig

6436 ḳalır ḳarşı ordu saṛay pak sarı̃ga
alıp sen tutar sen bu bẹnd tip marı̃ga

6437 ḳalın sü iḍisi ajunçı ḳanı
süsin ḳoḍtı boldı ḳara yir sanı

6438 ḳanı ol suḳ ilçi ilim az tidi
öküş il küçedi yiyü bilmedi

6439 ḳanı ol küçegli kişiler yirin
ḳulaç yir alındı yatur ınçıḳın

6440 ḳanı ol mṻsṻlman ḳanı tökgüçi
nelük kirdi yirke ḳanı ol küçi

6441 ḳanı ol kişig satġaġuçı kişi
nelük boldı satġag ḳara yir tuşı

6442 ḳanı ol tütüşügli dṻnya üçün
turu ḳaldı dṻnya ol öldi küçün

6443 ḳanı ol tirigli taṽar ḳoḍmadın
iki böz iletti tilemez aḍın

6444 ḳanı ol öküş yir tilegli kişi
ḳara yir töşendi itildi işi

6445 bu yarı̃glıġ turur dṻnya ḥali ḳamuġ
uḳuş birle körgil açılġay ḳapuġ

6446 erejleri emgek seṽinçi salḳınç
aġırı uçuzluḳ aṽınçı irinç

6447 negü kelse yüḍgil sen ınçıḳlama
erej erse erter ne emgek yime

6448 eşitgil negü tir bilig birgüçi
ay emgek bile sen ṣaḅır ḳılġuçı

6434 *yir*] A_8 *yer* C_{17} *yịr* ‖ 6435 *baġ çiccklikklerig*] A_9 *baġd* (?) *çeççk-lik-lerig* (-*g* yerine önce *-n* yazılmış, sonra düzeltilmiş) C_1 *b. çịcck-lik-lerig* ‖ 6436 *ḳalır*] A_{10} *ḳalılḳ* | *tip*] C_2 *tịp* ‖ 6437 *iḍisi ajunçı*] A_{11} *ẹdez-i acun-çı* C_3 *ịdi-si a.* | *sūsin ... yir*] A_{11} *sūz-i ḳ budti ḳ. yer* C_3 *sūsi ... yịr* ‖ 6438 *ilçi ... tidi*] A_{12} *ẹlçi ẹlim a. tedi* | *il ... yiyū*] A_{12} *ẹl k. yeyū* C_4 *... yiyū* ‖ 6439 *yirin*] A_{13} *yerin* C_5 *yẹrin* (-*ẹ*- harekeli) | *yir*] A_{13} *yer* C_5 *yịr* ‖ 6440 *yirke*] A_{14} *yer-ke* C_6 *yịrke* ‖ 6441 *kişig*] A_{15} *kişi* | *yir*] A_{15} *yer* C_7 *yịr* ‖ 6442 *tütüşügli*] A_{16} *tusuġ-lı bu* ‖ 6443 *iletti*] C_9 *ịlet(t)i* ‖ 6444 *öküş yir*] A_{18} *uluş yer* C_{10} *ö.*

6434 Nice saray ve köşkleri, nice sağlam kaleleri
ölüm bozdu ve kara toprağa çevirdi, bak.

6435 Nice şehir ve memleketleri, bağ ve bahçeleri
bu ölüm ıssız bıraktı, ey diri.

6436 Saray, köşk ve konaklar boşalır, sana kalır;
sen alır ve kendine bend ettim diyerek onları kullanırsın.

6437 Kalabalık bir orduya sahip olan o cihan beyi hani;
ordusunu bıraktı, kendisi kara toprak oldu.

6438 Hani o memleketim az diyen haris hükümdar;
birçok memleketi hakimiyeti altına aldı, fakat elinde tutamadı.

6439 Hani o başkalarının memleketine göz diken insan,
şimdi bir kulaç yerde ıstırab çekip yatar.

6440 Hani o Müslümanların kanını döken insan,
niye toprağa girdi, onun gücü kuvveti ne oldu.

6441 Hani o başkalarına iftira eden adam,
bu iftiracı nasıl toprağa kalboldu.

6442 Hani o dünya için mücadele eden insan,
dünya yerinde kaldı, o ise ölüme karşı koyamadı.

6443 Hani o mal mülk, ne varsa kendisinin olmasını isteyen insan;
o beraberinde ancak iki parça bez götürebildi.

6444 Hani o çok yer isteyen adam,
kendini kara toprağa döşendi ve dava bitti.

6445 Bütün dünyanın hali böyledir;
anlayış ile bakarsan idrak kapıları açılır.

6446 Onun huzuru zahmet, sevinci keder,
izzeti zillet ve rahatı mihnettir.

6447 Ne gelirse yüklen, şikayet etme;
huzur olsun zahmet olsun, ikisi de geçer.

6448 Ey felaketler karşısında sabreden insan,
dinle, bilgi veren insan ne der.

---

yïr | *yir ... itildi*] A_{18} *yer toşeti* (?) *edil-ti* C_{10} *yïr tükedi ...* ‖ 6445 *dünya ḥali*] A_{19} *ḥali tuny-a* | *açılğay*] C_{11} *açılğa* ‖ 6446 *erejleri ... sevinçi*] A_{20} *eric-leti ...* C_{12} *erejleri* (*-r-* dikkat) *... sevünçi* | *irinç*] A_{20} *erinç* ‖ 6447 *negü*] C_{13} *nigü* | *erej ... yime*] A_{21} *eric ... yem-e* ‖ 6448 *negü ... birgüçi*] A_{22} *n. ter b. ber-güçi* C_{14} *nigü ...* | *ṣabïr*] A_{22} *sabur* | Dörtlük, A'da sayfa kenarında AH: *şi'r* sözü ve C'de ayrı satırda *şi'r* sözüyle ayırt edilmiştir ‖

6449 ay niᶜmẹt iḍisi ṣụ̈kụ̈r ḳıl yigil
ay ımiḫnẹt iḍisi ṣạbır ḳıl egil

6450 ṣạbır ḳılsa miḫnẹt bolur niᶜmẹtiṉg
ṣụ̈kụ̈r ḳılsa niᶜmẹtḳa artar tigil

C381 6451 körü bar ay bilge bu künki öḍüg
önḡin boldı barça ḳamuġ iş küḍüg

6452 biliglig uçuz boldı tutnur özin
ulḳuşluġ aġın boldı açmaz sözin

6453 telim boldı ilde bu yaẇlaḳ kişi
yaẇaş boldı satġaġ kötürmez başı

6454 borun yüz yuġuçı nạmaz ḳoḍġuçı
kör ersig atandı yorıtur küçi

6455 ſẹsad ſiṣlḳ iḍisi atandı eren
bor içmez kişi atı boldı saran

6456 nạmaz ruza birle yorıġlı kişi
mụ̈nafiḳ atandı ay ilçi başı

6457 ḥạlal yitti barça ḥạram üstedi
ḥạram yigli könḡlin ḳara kir tuclı

6458 ḥạlal atı ḳaldı körüglisi yoḳ
ḥạram ḳarnıa boldı toḍuġlısı yoḳ

6459 ḳanı bu ḥạramıġ ḥạram tigüçi
ḥạramıġ ḳoḍup bir ḥạlal yigüçi

6460 salḳınuḳ tigüçi kim ol çın köni
könilik küni bar yarutur küni

6461 ḥạram birle artuḳ ḳararclı könḡül
ḥạlal ḳayda bulġu tilep ay oġul

6462 munḡar menḡzetü keldi emcli bu söz
munı yalḳşı tınḡla aya könḡli tüz

6449 *iḍisi ... yigil*] A_{23} *ẹ-tez-i ... yegil* C_{16} *... yïgil* | *ay ... ṣạbır*] A_{23} *ay maḫmed ẹ-tez-i ṣụkür* C_{16} *... ṣạbur* || 6450 *ṣạbır ... niᶜmẹtiṉg*] A_{24} *ṣụkür ḳılz-a maḫmed b. naᶜmed-ting* (*-ting* yerine önce *ol* yazılmış; sonra üzerinden çizilerek satır üstünde düzeltilmiş) C_{17} *ṣạbur ...* | *tigil*] A_{24} *tegil* || 6451 *önḡin ... kūḍüg*] A_{25} *ọ(n)gün ... kedüg* || 6453 *ilde*] A_{27} *ẹl-te* || 6454 *burun*] A_{28} *tosun* (?) || 6455 *iḍisi*] A_{29} *ẹde-si* C_5 *iḍi-si* | *bor*] A_{29} *bu* || 6456 *ilçi*] A_{30} *elçi* || 6457 *yitti*] A_{31} *idti* C_7 *yit(ı)i* (*yi-*

6449 Ey nimet sahibi, bundan şükrederek yararlan;
ey mihnet sahibi, kaderine boyun eğ, sabırlı ol.

6450 Sabredersen mihnet senin için nimet olur;
nimet için şükredersen bu nimet daha da artar, bunu böyle bil.

6451 Ey bilge, bugünkü zamana dikkat et,
işler tamamen değişti.

6452 Bilgili hakir oldu, bir tarafa sinip kanıyor;
akıllı dilsiz oldu, ağzını açmıyor.

6453 Memlekette fena adamlar çoğaldı; halim insanlar
ayak altında kaldı, başlarını kaldıramıyorlar.

6454 Şarap ile yüzlerini yıkayan ve ibadeti bırakanlar
şimdi yiğit sayılıyor ve istediklerini yapıyorlar.

6455 Fesat ve fısk yapanlar mert sayıldı;
şarap içmeyen kişiler cimri sayıldı.

6456 Namazına orucuna devam edenler münafık sayıldı,
ey memleketin başında bulunan insan.

6457 Helal büsbütün ortadan kalktı, haram çoğaldı;
haram yiyenin gönlü kara kirle kaplandı.

6458 Helalin ancak adı kaldı, onu gören yok;
haram kapışıldı, hâlâ ona doyan yok.

6459 Hani bu harama haram diyen,
haramı bırakıp helal yiyen insan nerde.

6460 Gerçekten dürüst ve takva sahibi denilecek kim kaldı;
fakat güneşi parlayan bir kıyamet günü vardır.

6461 Kalpler haram ile çok fazla karardı;
ey oğul, helali nerede arayıp bulmalı.

6462 Buna benzer şöyle bir söz vardır,
bunu iyice dinle, ey temiz kalpli.

---

noktasız) | *yigli ... kir*| A_{31} *yeg-li köngüli k. yer* C_7 y. *köngli ḳara kir* (*k-* çizgisi yok) || 6458 *ḳarma*] A_{32} *ḳasm-a* || 6459 *ḥaramıġ ... tigüçi*] A_{33} *ḥaram-mıġ ... te-güçi* | *ḥaramıġ ... yigüçi*] A_{33} *ḥaram-mıġ ... tegü-güçi* C_9 ... *yigüçi* (noktasız) || 6460 *salamuḳ tigüçi*] A_{34} *saḳ-ı-yuḳ tegüçi* C_{10} *sḳı-muḳ* (*-n-* noktasız) *t.* || 6461 *ḥalal*] A_{35} *ḥaram* || 6462 *menigzetü*] A_{36} *mingsedü* | *yalışı*] C_{12} *yalışı* || Dörtlük, A'da sayfa kenarında AH: *şi'r* sözü ve C'de ayrı satırda *şi'r* sözüyle ayırt edilmiştir ||

6463 ḥaram birle kөŋlüm ḳara boldı kir
bilig işke tutmaz özüm yüzde bir

6464 et öz eglü birmez ḥava bulnadı
tapuġlıḳa tegümez özüm açtı sır

6465 ajun ḳılıḳı barça aḍın boldı kör
kişi kөŋli tilde өŋgin boldı kör

6466 veḍa kitti ḫallıḳta ceḍa üstedi
tilep bir ınanġu kişi ḳalmadı

C382 6467 veḍa kitti ḫallıḳta ceḍa urdı iz
ınanġu tayanġu kişi boldı ḳız

A183 6468 yalḳınlıḳ yaġulḳluḳ yıratdı ḳadaş
bağırsalḳlıḳın ḳoḍtı eḍgü adaş

6469 kiçigde eḍeb yoḳ uluġda bilig
otunlar өküş boldı yitti silig

6470 yaḳınlıḳ neçe boldı yarmaḳ üçün
ḳanı iş ḳılıġlı köni ḫaḳ üçün

6471 emanet atı bar ḳanı ḳıldaçı
naṣiḥat sözi bar ḳanı tuttaçı

6472 ḳanı emr-ü maʿruf ḳılıġlı kişi
ḳanı neḥy-ü münkeŕ tıḍıġlı kişi

6473 satıġçı kөtürdi emanetlerin
bu uzlar kөtürdi naṣilḥatlerin

6474 biliglig köni sözleyümez sözin
tişide uv̊ut kitti örtmez yüzin

6475 köni bardı keldi neçe egrilik
ḳanı ḳalmadı bir kişi teŋrilik

6476 kişi barça yarmaḳ ḳulı boldılar
kümüş kimde erse boyun birdiler

6477 cemaʿat köp erdi bu meścidler az
ḳalın boldı meścid cemaʿatler az

6463 *kөŋlüm ... kir*] A_{37} *köngülüm ... C_{14} ... kir* | *işke tutmaz*] A_{37} *iş-te t.* C_{14} *i. tutmas* ‖ 6464 *birmez*] A_{38} *ber-mez* ‖ 6465 *ajun*] A_{39} *acun* | *tilde өŋgin*] A_{39} *til-tin adın* C_{16} *tilde*^{n} *ö.* ‖ 6466 *kitti*] A_{40} *kedti* C_{17} *kit(t)i* ‖ 6467 *kitti ḫallıḳta*] A_{41} *kedti ḫ.* C_{1} *kit(t)i ḫallḳ-ta*^{n} ‖ 6468 *yaġulḳluḳ yıratdı*] A_{1} *yırad-tı yaġulḳ-luḳ* C_{2} *yaġulḳ-luḳ yırat(t)ı* (*yı-* noktasız) ‖ 6469 *yitti*] A_{2} *id-ti* C_{3} *yit(t)i* (*yi-* noktasız)

6463 Gönlüm haram ile karardı ve kirlendi;
ben bilgiyi yüzde bir işte bile kullanmam.

6464 Vücut artık eğilmez, heva ve heves onu esir etti;
ben artık ibadetle meşgul olamıyorum, işte sırrımı açtım.

6465 Dünyanın doğası tamamen değişti,
insanların gönlüyle dilleri birbirine uymuyor.

6466 Halktan vefa gitti, cefa çoğaldı;
güvenilecek bir kişi ararsan bulamazsın.

6467 Halktan vefa gitti, yerini cefa aldı;
güvenilecek, inanılacak kişi pek nadir.

6468 Akrabalar arasından yakınlık ve kardeşlik uzaklaştı;
artık candan arkadaşlık kalmadı.

6469 Küçüklerde terbiye, büyüklerde bilgi yok;
kaba insanlar çoğaldı, nazik insanlar ortadan kalktı.

6470 İnsanlar para uğruna birbirlerine yakınlaştılar;
doğruluk ve hakikat yolunda iş gören nerede.

6471 Emanetin adı var, onu yerine getiren nerede;
nasihatin sözü var, onu tutan nerede.

6472 Marufu emreden kim,
münkeri nehyeden kim.

6473 Satıcılar emanet vasfını kaybettiler,
ustalar artık nasihatten vazgeçtiler.

6474 Bilgili sözünü dosdoğru söyleyemez oldu;
kadınlardan hayâ gitti, yüzlerini örtmezler.

6475 Doğruluk gitti, yerine nice eğrilik geldi;
Tanrı için iş gören tek bir kişi bile kalmadı.

6476 İnsanların hepsi para kulu oldu;
gümüş kimdeyse ona boyun eğdiler.

6477 Cemaatler çok, camiler azdı;
şimdi camiler çoğaldı, cemaatler azaldı.

‖ 6471 *tuttaçı*] C_5 *tut(t)açı* ‖ 6472 *çmr-ü mą'ruf*] A_3 *çmr-i ma'ruf* C_6 *çmr mą'ruf* | *nçhy-ü mūnkęr*] A_5 *nęhyü munker* ‖ 6473 *uzlar*] A_6 *öz-ler* ‖ 6474 *tişide ... yüzin*] A_7 *tişi-tin u. kedti ọ. ọsin* C_8 *tişi-de*^{n} *ụ̈vụ̈t kit(t)i örtmes y.* ‖ 6476 *birdiler*] A_9 *berti-ler* ‖ 6477 C'de bu beyit, yeri işaret edilerek sayfa kenarına yazılmış | *erdi ... męsçidler*] A_{10} *... mecit-ler* C_{10} *irdi ...* ‖

6478 negü tir eşitgil saḳınuḳ kişi
kör̃gülke alın sen ay eḍgü başı

6479 ḳanı bir könilik ḳılıġlı ḳanı
ḳanı ter̃grilik iş yorıġlı ḳanı

6480 ajun barça bütrü tükel artadı
körüp tar̃gladaçı ḳanı bir munı

6481 müṣülman ḳarıştı için et yişür
tükel inçke tegdi bu kafi̇r yatur

6482 ḳapuş ḳarma boldı müṣülman ner̃gi
ḳanı aḍra tutġan ḥaramıġ ör̃gi

6483 ſeṣad fi̇sḳ üni kör uḍıtmaz kiçe
ḳanı ʿi̇lm-ü ḳuʾran üni az çıça

C384 6484 kör̃güller ḳatıġ boldı til yumşadı
könilik özi bardı ḳaldı yıḍı

6485 atalıḳ ḳılur kör atalḳa oġul
oġul beg bolup kör ata boldı ḳul

6486 tiriglik ḳısıldı uzadı saḳınç
baru arttı sulḳluḳ ḳoradı sevinç

6487 çıġay tul yetimig suyurḳaġlı yoḳ
ajun tegşürüldi tar̃gırlḳaġlı yolḳ

6488 içli yalḳşı aymış bügü bilgi kir̃g
ajunuġ sınaġlı aḳı elgi kir̃g

6489 ajun boldı aḫır törü artadı
isizlerig eḍgü körü artadı

6490 uḳuşluġ ulḳar ol biliglig bilir
yıl ay kün küniñge baru artadı

6491 oġul ḳız kemişti ata ḫurmeti
söküş boldı erke avuçġa atı

6492 ḳamuġ tegşürüldi törü ör̃gdiler
ḳaralı örün̄gli bir ök boldılar

6478 *negü ... saḳınuḳ*] A_{11} *n. ter e. saḳ-ı-yuḳ* C_{11} *nigü ... saḳa-yuḳ* | Dörtlük, A'da sayfa kenarında AH: *şiʿr* sözü, C'de ayrı satırda *şiʿr* sözüyle ayırt edilmiştir || 6479 *yorıġlı*] A_{12} *bolıġ-lı* || 6480 *ajun*] A_{13} *acun* || 6481 *yişür*] A_{14} *yeşür* C_{15} *yişür* (*yi-* noktasız) | *inçke*] A_{14} *ençke* || 6482 *ḳapuş*] A_{15} *ḳovuş* C_{16} *ḳapuş* || 6483 *ſeṣad ... kiçe*] A_{16} *ſeṣad ... keçer* C_{17} *... kiçe* | *ilm-ü ... çıça*] A_{16} *ʿilmü ḳurḳan* (satır altında AH: *ḳuʾran*) *... çeçer* | C'de 6483.-6484. beyitler arasında bulunan 383. sayfa boş bırakılmış ve sayfanın sağ üst köşesinden sol alt köşesine kadar, uzunluğuna *sḳhv*[im] sözü yazılmıştır (Radloff'ta bu sayfa 6319 ve 6320. beyitler arasında gösterilmiştir) || 6485 A_{18}'de

6478 Dinle, takva sahibi insan ne der;
ey iyi insan, sen bunu gönlüne yerleştir.

6479 Hani, doğruluk ile hareket eden kim var;
hani Tanrı rızası için iş gören kim var.

6480 Dünyanın her tarafı baştan başa bozuldu;
buna bakıp hayret eden biri var mı.

6481 Müslümanlar karıştı, birbirlerinin etlerini yiyorlar;
kâfirlerse tam bir huzur içinde yaşıyorlar.

6482 Müslümanların malı çalındı, yağma edildi;
haramı helalden ayıran ve buna riayet eden nerede.

6483 Fesad ve fısk sesini o kadar yükseltti ki, insan geceleri
uyuyamıyor; ilim ve Kuran sesiyse duyulmuyor bile.

6484 Gönüller katılaştı, diller yumuşadı,
doğruluğun kendisi gitti, ancak kokusu kaldı.

6485 Oğul babaya babalık eder,
oğul bey, babaysa kul oldu.

6486 Hayat zorlaştı, endişe çoğaldı;
hırs ve tamah gittikçe arttı, huzur azaldı.

6487 Yoksul, dul ve yetimlere şefkat gösteren yok;
dünyayı başka bir kalıba koydular da hayrete düşen yok.

6488 Hakîm, bilgisi geniş, dünyayı sınamış,
cömert ve eli açık insan çok güzel söylemiş.

6489 Dünyanın sonu geldi, düzen bozuldu;
iyiler kötülere bakarak değiştiler.

6490 Akıllı anlar, bilgili bilir; yıl ay, gün geçtikçe
dünya günden güne bozuldu.

6491 Oğul-kız babaya hurmetini bıraktı;
ihtiyar kelimesi insana hakaret sözü oldu.

6492 Düzen ve kanunların hepsi değişti;
ak ve kara birbirinden farksız oldu.

---

sayfa kenarındaki işarete dikkat (aynı işaret için bkz. $A180_6$) | *atalıḳ*] A_{18} *yaman-lıḳ* | *oġul beg*] A_{18} *anıng teg* || 6486 *ḳısıldı uzadı*] A_{19} *ḳız-a-tı* (*-tı* satır altında yazılmış) *öz-e-ti* C_3 *ḳısaldı u.* | *arttı*] C_3 *art(t)ı* || 6487 *ajun ... tanġırḳaġlı*] A_{20} *acun t. tang-gır-ḳaġlı* || 6488 *iḍi ... kiñg*] A_{21} *ẹ-ti ... begü b. keng* C_5 *idi yaḫşı ...* | *ajunuġ ... kiñg*] A_{21} *acunuġ sıḳıġ-lı* (*-ḳ-*?) *... keng* | Dörtlük, A'da sayfa kenarında AH: *şi'r* sözü ve C'de ayrı satırda *şi'r* sözüyle ayırt edilmiştir || 6489 *ajun*] A_{22} *acun* | *isizlerig*] A_{22} *ẹ-siz-lerig* || 6492 *tegşürüldi*] A_{25} *teng-şürül-ti* | *ḳaralı*] A_{25} *ḳar-a-lı* (*-lı* yerine önce *-lıġ* yazılmış; sonra üzerinden çizilerek satır üstünde düzeltilmiş) ||

6493 bu barça uluġ kün niṣanı turur
niṣanı körünse keligli kelür

6494 küḍezsü uġan teŋri imanımız
kötürsü bu fiṭne. beḷa isiz iz

6495 yıl altmış iki erdi tört yüz bile
bitiyü tükettim bu söz ülgüle

6496 ögüm yetmişi söz bitidim tükel
oḷıġlı uḳuġlı özüŋ ülgi al

6497 ḳayu türlüg erse yorıḳınğ yoluŋğ
ayu birdim azraḳ bekütgil uluŋğ

6498 bu ol din yolı hęm bu dünya yolı
bu yolça yorı yolda azma ulı

6499 ḳalı dünya ḳolsa yolı uş unu
apaŋğ ʿuḷḳbi ḳolsa izi uş munu

C385 6500 özüŋğ ḳulluḳı ḳıl bayat birge küç
ḳayusın tilese tile ḳılma üç

6501 iḷaḥi özüm bu sözüg başladı
tilekim ne erdi bilir sen iḍi

6502 tilemedim özke kü çaṽ eḍgü at
kişi asġı ḳoldum öz erse ya yat

6503 oḷıġlı oḷısa mini üşgürüp
dıʿa ḳılġamu tip maŋğa bir turup

6504 tilekim bu erdi umınçım bu oḷ
oḷıġlı maŋğa bir dıʿa ıḍġa uḳ

A184 6505 tilim sözledi söz bitidi elig
ölür bu elig til ay ḳıllı silig

6506 elig til niṣanı munu bu bitig
saŋğa ḳoḍtum emdi bitip ay tetig

6494 *bu ... iz*] A_{27} *bel-a fidn-e bu ę-siz iz* || 6495 *yıl ... yüz*] A_{28} *yıl altmış iki erti törd yuz* (satır altında AH: *sęnętę įsnętęyni vę sittinę vę ęrbaʿįmiʿęt*^{in}) | *tükettim ... ülgüle*] A_{28} *... ülgür-e* C_{13} *tüke(t)im ...* || 6496 *ögüm yetmişi*] A_{29} *ögüp bidimiş* C_{14} *ö. yętmişi* (y- noktasız) || 6497 *birdim ... uluŋğ*] A_{30} *ber-tim ... ogü* || 6498 *bu ... ulı*] A_{31} *bul ... yol-tın az-ma ulı* C_{16} *... yolda*^{n} *a. öngi* || 6499 *uş unu*] A_{32} *uş unu* (-*u* düzeltilmiş) | *izi*] A_{32} *atı* (?) || 6500 *birge*] A_{33} *berge* || 6501 *iḷahi ... başladı*]

6493 Bunlar hep kıyamet gününün alametidir;
alameti görünürse gelecek olan gelir.

6494 Kadir Tanrı sonumuzu hayretsin;
bu fitne, bela ve kötü âdetleri ortadan kaldırsın.

6495 Yıl dörtyüz altmışikiydi,
bu eseri yazıp tamamladım.

6496 Aklımın erdiği sözlerin hepsini yazdım,
ey okuyan ve anlayan insan, bundan hisse al.

6497 Nasıl hareket edeceğini, hangi yola gideceğini biraz izah ettim;
sen buna göre hareket ederek hayatına esaslı bir temel kur.

6498 Bunlardan biri din yolu,
biri de dünya yoludur; bu esaslı yoldan şaşma.

6499 Eğer dünya istersen onun yolu işte bu;
eğer ahret istersen onun da yolu işte budur.

6500 Sen kendi kulluğunu yerine getir; Tanrı sana güç verir;
bunlardan hangisini istersen seç, fakat üçüncü yol arama.

6501 Ben bu söze başlarken, dileğimin
ne olduğunu sen biliyordun, ey rabbim!

6502 Ben kendime şan ve şöhret veya iyi ad dilemedim;
yakın olsun uzak olsun, herkesin iyiliğini istedim.

6503 Bunu okuyan okudukça beni hatırlayıp
belki bana da bir dua eder diye düşündüm

6504 Dileğim buydu ümidim de budur;
okuyan bana herhalde bir dua edecektir.

6505 Dilim söyledi, elim de bunu yazdı,
ey temiz kalpli, benim bu dilim ve elim ölümlüdür.

6506 Ey zeki insan, dilden ve elden kalan nişane,
işte sana yazıp bırakmış olduğum bu kitaptır.

A_{34} *ilayım ... başladım* | *sen içli*] A_{34} *s. idim* C_2 *se*^{n} *idi* || 6502 *kū çavi*] A_{35} *kıuçavi (kıuçep?)* || 6503 *oḳısa ... üşgürüp*] A_{36} *oḳısa mını (-ı-?) ıış-gürüp* C_4 *o. mini üş-gürüp (ıış körıp?)* | *dı'a*] A_{36} *tuv-a* || 6504 *umınçım*] A_{37} ve C_5 *umunçum* | *dı'a uḳa*] A_{37} *tuv-a ḳılğ-a* || 6505 *tilim ... elig*] A_1 *tilim (ti-? te-?) ...* C_6 *tilim ... ilig* | *elig*] C_6 *ilig* || 6506 *elig*] A_2 *ilig* ||

6507 unıtma mini ay olḳıġlı tirig
özüm dūnya ḳoḍsa töşense yirig

6508 aya menḡ̃gü munḡ̃suz iḍim sen uluġ
sen ök yarlıḳaġıl bu munḡ̃luġ ḳuluġ

6509 küremiş ḳul erdim yazuḳum telim
yazuḳ yarlıḳaġıl sen ök sen iḍim

6510 ḳulunḡ̃ men iḍim sen ḳul atı ḳul olḳ
iḍim sen tüzün sen iḍilik lḳıl olḳ

6511 ḳulunḡ̃ men iḍim sen manḡ̃a ay ġaḟur
mini yarlıḳaġıl yazuḳum keçür

6512 yime yarlılḳaġıl ḳamuġ mü'mi̇nıġ
toġardın batarḳa tegi ay arıġ

6513 otun men otundın otunluḳ kelir
tüzün sen yazulḳum keçür ay bilir

6514 yıpardın yıpar oḳ yıḍır ol ıḍı
peliddin kelir ol arıġsız yıḍı

6515 umınçım sen ök sen manḡ̃a ay umınç
umınç kesmegey men sanḡ̃a ay umınç

6516 yazulḳluġ ḳulunḡ̃ men ḳılınçım ceḟa
veḟalıġ iḍim sen manḡ̃a lḳıl veḟa

C386 6517 ceḟadın ceḟa olḳ kelir ay iḍim
veḟada veḟadın aḍın bilmedim

6518 tözü yarlılḳaġıl ḳamuġ mü'mi̇nıġ
yazuḳum olarlḳa bağışla arıġ

6519 tümen minḡ̃ seḷamım tegür savçılḳa
ol eḍgü lḳulavuz köni yolçılḳa

6520 tözü tört işinḡ̃e meninḡ̃din seḷam
tegür ay bayatım tutaşı ulam

6507 *mini ... olḳıġlı*] A_3 *meni a. olḳuġ-lı* | *dūnya ... yirig*] A_3 *ḳodz-a tu̇ny-a t. yerig* C_8 *... yi̇rig* || 6508 *menḡ̃gü ... sen*] C_9 *mẹnggü ... se"* | *sen ... munḡ̃luġ*] A_4 *... bu* (satır üstünde yazılmış) *mungsuz* C_9 *sẹnük ...* || 6509 *sen ... sen*] A_5 *sen olḳ sen* C_{10} *sẹnük se"* || 6510 *men ... sen*] C_{11} *me" i. se"* | *sen ... iḍilik*] C_{11} *se" t. se" idi-lḳ* || 6511 A_7'de mısraların yeri karıştırılmış; sonra sayfa kenarında *song* sözüyle doğru sıraya işaret edilmiş | *men ... sen*] A_7 *men i. sẹn* C_{12} *me" i. se"* | *mini*] A_7 *men-i* || 6512 *yime*] C_{13} *yi̇me* | *tegi*] A_8 *ḳamuġ* || 6513 *men*] C_{14} *me"* | *sen*] C_{14} *se"* || 6514 *ıḍı*] A_{10} *yıı* C_{15} *ıdı*

6507 Ey bunu okuyan canlı, ben dünyayı
bırakıp toprağa düşünce, beni unutma.

6508 Ey ebedi ve ihtiyacından kurtulmuş olan rabbim, sen ulusun,
bu muhtaç kulunun günahlarını bağışla.

6509 Ben yolunu kaybetmiş bir kuldum, günahım çoktur;
günahlarımı affet, sen benim rabbimsin.

6510 Ben kulunum, sen rabbimsin, kulun adı kuldur;
sen rabbimsin, merhametlisin, sen efendiliğini göster.

6511 Ben kulunum, sen benim rabbimsin;
ey gafûr, beni affet, günahlarımı bağışla.

6512 Bir de doğudan batıya kadar,
bütün müminlerin günahlarını bağışla.

6513 Ben bir küstahım, küstah kişiden küstahlık gelir;
sen merhametlisin; ey her şeyi bilen Tanrım, günahlarımı affet.

6514 Miskten ancak misk kokusu gelir;
kötü koku murdar şeyden çıkar.

6515 Ey ümidim, bana ümit bizzat sensin;
ey ümidim, senden ümidimi kesmeyeceğim.

6516 Ben senin günahkar kulunum, yaptığım cefadır;
sen benim vefalı rabbimsin, bana vefa göster.

6517 Ey rabbim, cefadan yine cefa gelir;
vefada vefadan başka bir şey görmedim.

6518 Bütün müminleri affet;
onların hürmetine bütün günahlarımı bağışla.

6519 Ey Tanrım, iyi kılavuz olan ve
doğru yolu gösteren Peygamber ile

6520 Onun dört arkadaşına durmadan ve
daima binlerce selam ulaştır benden.

---

pęliddin ... yıçlı] A_{10} *p. kelür* (*-l-* çizgisi yok) ... *ıdı* C_{15} *pęlid(d)in ... yıdı* (*y-* noktasız ve düzeltiliş) || 6515 *umunçum ... umunç*] A_{11} *umunçum ... umunç* C_{16} *umunçum sçnäk se*^{n} ... | *umunç ... munç*] A_{11} *umunç ... umunç* || 6516 *men*] C_{17} *me*^{n} | *sen ... vefa*] A_{12} *sen vefa kıl manga* C_{17} *se*^{n} ... || 6517 *vefada*] A_{13} *wefa-da* (*-dan*?, noktaya dikkat) || 6519 *sevçilka*] A_{15} *savçı-ka* | *kulavuz*] C_3 *ılavuz* || 6520 *işinge*] A_{16} *.ş-inge* | *tutaşı*] A_{16} *tudaş-u* | A'da metnin 6520.-6605. beyitler arasındaki kısmı yok (krş. beyit 6603 not) ||

E.

1.

A— YİGİTLİKKE AÇIP AVUÇĠALIḲIN AYUR

6521 yorıġlı bulıt teg yigitlikni ıḍtım
tüpi yil keçer teg tiriglik tükettim

6522 isizim yigitlik isizim yigitlik
tuta bilmedim men sini terk ḳaçıttım

6523 yana kelgil emdi yigitlik manga sen
ayada tutayın ağı çuz töşettim

6524 isiz bu yigitlik ḳanı ḳança bardı
tilep bulmadım men neçe mc tilettim

6525 tiriglikke tatġı süçig can sevinçi
yigitlik teg eḍgü yoḳ ermiş ayıttım

6526 kiçiglik tatığı yigitlik ereji
yitürdüm men emdi tutarda kürettim

6527 ḳarılıḳta ḳor yoḳ köni turdum erse
yavalıḳḳa isiz tiriglikni ıḍtım

6528 esirkep açır men sanga ay yigitlik
ḳamuġ körkümi sen yırattıng yırattım

6529 tęmam ęrġuvan teg ḳızıl mengzim erdi
bu kün zaᶜfęran urġın engde tarıttım

6530 yıparsıġ ḳara başḳa kafur aşudum
tolun teg tolu yüz ḳayulḳa ilettim

6531 yaruḳ yaz teg erdim tümen tü çiçeklig
ḫazanmu tüşüttüm ḳamuġnı ḳurıttım

C387 6532 ḳaḍıng teg boḍunı erdi oḳ teg köni tüz
ya teg egri boldı egildim töngittim

6533 yava ḳıldım isiz tiriglik avınçın
ökünç birle közde ḳanın yaş alıttım

---

yigitlikke ... ayur] C_5 *bab yigit-lik a. avuçġalıḳın aytur*
6521 *tükettim*] C_6 *tüket(t)im* ‖ 6522 *ḳaçıttım*] C_7 *ḳaçıt(t)ım* ‖ 6523 *töşettim*] C_8 *töşet(t)im* ‖ 6524 *tilettim*] C_9 *tilet(t)im* ‖ 6525 *sevinçi*] C_{10} *sęvünçi* | *ayıttım*] C_{10} *ayıt(t)ım* ‖ 6526 *kürettim*] C_{11} *küret(t)im* ‖ 6527 *ḳarılıḳta*] C_{12} *ḳarı-lıḳ-da*" ‖ 6528 *esirkep*] C_{13} *isirkep* (noktasız) | *yırattıng yırattım*] C_{13} *yırat(t)ıng yırat(t)ım* ‖ 6529 *tarıttım*] C_{14} *tarıt(t)ım* ‖ 6530 *yıparsıġ ... kafur*] C_{15}

E.

1.

[YAZAR] GENÇLİĞİNE ACIYARAK YAŞLILIĞINI ANLATIR

6521 Gençliğimi, geçen bulut gibi geçirdim;
ömrümü fırtına hızıyla tükettim

6522 Yazık gençliğime, gençliğime yazık; ben seni
tutmasını bilmedim, çok çabuk elden kaçırdım.

6523 Ey gençlik, sen bana şimdi yine gel, seni el üstünde
tutayım; bak, senin için ipekliler ve sırmalar döşettim.

6524 Yazık bu gençliğe, hani nereye gitti;
ne kadar arayıp arattımsa da bulamadım.

6525 Sordum, gençlik kadar hayata zevk veren,
tatlı canı mutlu eden iyi bir şey yokmuş.

6526 Artık gençlik zevkini ve yiğitlik huzurunu
kaybettim, elimde tutarken kaçırıverdim.

6527 Eğer doğru bir hayat yaşamış olsaydım, yaşlılığın da
zararı yoktu, fakat ne yazık ki onu boş yere harcadım.

6528 Ey gençlik, esef ederek sana kızıyorum;
bütün güzelliğimi sen uzaklaştırdın, ben uzaklaştım.

6529 Benzim kızıldı, tam bir ergüvan gibiydi;
bugün yüzüme safran tohumu ektim.

6530 Misk gibi kara başıma kâfur örttüm,
dolunay gibi dolgun yüzü nereye götürdüm.

6531 Rengarenk çiçeklerle dolu parlak bahar gibiydim;
hazana mı uğrattım, hepsini kuruttum.

6532 Kayın gibi vücudum ok gibi düz ve dikti;
şimdi yay gibi eğri oldu, eğdim, eğildim.

6533 Yazık, hayatı boş yere harcadım;
pişmanlıkla gözden kanlı yaşlar akıttım.

ıparsıġ (*-p-* noktasız) ... *kafur* (*-f-* üç nokta ile) | *tolu* ... *ilettim*] C_{15} *tọlu* (önce *tolu* yazılmış, sonra düzeltilmiş) ... *ịlet(t)im* || 6531 *çiçeklig*] C_{16} *çiçeklig* | *tüşüttüm* ... *ḳuruttum*] C_{16} *tüşüt(t)üm ḳ. urut(t)um* || 6532 *ḳaḍıñg*] C_1 *ḳayıng* | *töñgittim*] C_1 *töñgit(t)im* || 6533 *közde* ... *aḳıttım*] C_2 *kozde*" ... *ḳıt(t)ım* ||

6534 kiçiglik keçürdüm yigitlik yitürdüm
künüm çeliledim özümni çökittim

6535 yimek içmek erse yidim içtim uḍ teg
tilek sürmek erse tümen toġ tozıttım

6536 neçe ḳuşlḳa aṽḳa aṽındım seṽindim
uçar lḳuş teg arlḳun aġımda kürettim

6537 adaş ḳoldaşımlḳa seṽüg can teg erdim
yaġım boldı erse tosun teg suçıttım

6538 sere söktüm emdi neçe yalnḡuḳuġ men
yazuḳsuzlḳa yarlıġ elig til uzattım

6539 kögüz kerdim ança yaġı sançmış er teg
küṽez teg kür erip ḳaya teg ḳaḍıttım

6540 içip yatmış er teg uçlıp oçllu keldim
özüm yolda azmış bayatlḳa uyaḍtım

6541 bayat tapġı ḳaldı kişi tapġı ḳıldım
ajun tegre yügrü özümni kürettim

6542 tilek arzu birle yügürdüm neçe men
ḳuturmış böri teg ajınnı ulıttım

6543 kişig tuttum aldım küçün yarmalḳın men
kimig serdim irdim kimi me açıttım

6544 manḡa rabbım aysa nelük ḳıldınḡ andaġ
negü tıldağım bar uṽutlḳa tuşıḳtım

6545 ḳayu tilṽe ḳıllḳı bolur munda tetrü
keçer künke aṽnıp tiriglikni ıçltım

6546 seṽinç keçti emgek yime keçgey erdi
yaṽa boldı kün ay ökünçke basılḳım

6547 tutayın ya kisra ya ḳayşarça boldum
ya şeddad-u ʿad teg talḳı uçmaḳ ittim

6548 ajun bütrü tuttum sikender tıtarça
tükel nuḥ yaşın men yaşadım yaşatım

C388 6549 özüm ḫaydar erse yaşın teg ḳılıçlıġ
ya rüstemleyü men ajunda çaṽılḳtım

6534 *çeliledim ... çökittim*] C_3 *çeliledim* (*-i-* yerine *-b-* ile) ... *çökit(t)im* || 6535 *tozıttım*] C_4 *tozıt(t)ım* (*-z-* noktasız) || 6536 *kürettim*] C_5 *küret(t)im* || 6537 *suçıttım*] C_6 *suçıt(t)ım* || 6538 *uzattım*] C_7 *uzat(t)ım* || 6539 *ḳaḍıttım*] C_8 *ḳaḍıt(t)ım* || 6540 *yolda ... uyaḍtım*] C_9 *yolda*^{n} ... *ụyaḍtım* (*ụ-* harekeli) || 6541 *kürettim*] C_{10} *küret(t)im* || 6542 *ulıttım*] C_{11} *ulıt(t)ım* || 6543 *kişig*

6534 Çocukluğu geçirdim, gençliği kaybettim;
günümü kararttım, kendimi çökerttim.

6535 Yerken içerken öküz gibi yedim içtim;
heva ve heves peşinde koşarken tozu dumana kattım.

6536 Nice kuş ve geyik avıyla avundum, sevindim;
uçan kuş gibi, cins atları ağımdan kaçırdım.

6537 Kardeş ve arkadaşlar için sevgili can gibiydim;
düşmanıysa haşarı tay gibi sıçrattım.

6538 Ben şimdi nice insanlara kızdım, sövdüm;
günahsız ve yoksullara el kaldırdım, dil uzattım.

6539 Düşmanına galip gelen biri gibi öylesine göğüs kabarttım;
mağrur kişi gibi kabadayı olup kaya gibi karşılarına dikildim.

6540 İçip yatmış adam gibi uyuyup da uyanınca; yoldan çıkmış
olduğumun farkına vardım, Tanrıdan utandım.

6541 İnsanlara hizmet ettim, Tanrı ibadeti kaldı;
dünya etrafında koşarak yolumu azıttım.

6542 Ben nice dilek ve arzunun arkasından koştum;
kudurmuş bir kurt gibi dünyayı inlettim.

6543 Ben insanları tutup zorla paralarını aldım;
kimine çıkıştım, kimini yerdim, kiminin de canını yaktım.

6544 Rabbim bana: Nasıl böyle yaptın? diye sorarsa,
ne mazeretim var; çok utanılacak hale düştüm.

6545 Hangi deli bundan daha ters haraket edebilir;
geçici günlerle avunarak hayatı boşa harcadım.

6546 Huzur geçti, zahmet de geçecekti;
gün ve aylar boşa harcancı, pişmanlığa düştüm.

6547 Farzedelim ki, ben kisra veya kayser oldum
ya Şeddat ve Ad gibi bir de cennet yaptırdım.

6548 İskender gibi bütün dünyayı elimde tuttum,
tam Nuh'un yaşını yaşadım ve yaşattım.

6549 Yıldırım kılıçlı Haydar veya Rüstem gibi
dünyada meşhur oldum.

---

tuttum] C_{12} *kişig tut(t)um* | *açıttım*] C_{12} *açıt(t)ım* || 6544 *rabbım*] C_{13} *rabbum* | *negü ... uvutka*] C_{13} *nigü ... ṭuvut-ka* || 6545 *avnıp*] C_{14} *avnıp* || 6546 *yime*] C_{15} *yîme* || 6547 *ʿad ... ittim*] C_{16} *ʿad* (*-d* noktalı?) ... *it(t)im* || 6548 *tuttum*] C_{17} *tut(t)um* | *yaşattım*] C_{17} *yaşat(t)ım* || 6549 *ḳılıçlıġ*] C_{1} *ḳılınç-lıġ* ||

6550 ya ʿisa bolup kökke aġdım taḳı men
ya nuşin reṿan teg törü tüz yorıttım

6551 ya kençim tükel boldı ḳarun neñgi teg
ya aṣḥab-ı reṣ teg temür kẹnd toḳıttım

6552 negü asġı aḫır yanış yirke boldı
turu ḳaldı dünya iki böz ilettim

6553 yalıñg keldim erdi yalıñg kirgü yirke
nelük dünyaḳa özni munça isittim

6554 keçer dünya keçti tüpi yil keçer teg
keçer dünyaḳa öz usalın basıttım

6555 tiriglikke asġı ḳanı eḍgü ḳılḳım
tiriglikte tarlaġ lḳayu yirke ektim

6556 negü ektim erse anı orġu aḫır
negü ordum erse anın öz süçittim

6557 yigitlikni ıḍtım ḳarılıḳḳa tegdim
yana yanġıl emdi negü söz taġıttım

6558 uzun tünle yatma iḍike tapın sen
oḍun yıġla tınma yazuḳlḳa basıttım

6559 yılan ḳurt ḳoñguz yimi öz igḍileyü
bu niʿmẹt bile men negüke igiḍtim

6560 aya usrıḳ öz sen oḍun yıġla tınma
bayatlḳa tapuġ ḳıl yolḳ erse yoḳaḍtım

6561 ḳarılıḳ lḳaṿurdı yigitlik yıradı
tatıġ bardı barġu uḍu yol könittim

6562 iḍi kiçki dünya öküş ardı ḫalḳıġ
ḳayusında men men ne munça seṿittim

6563 ya raḅ oḍġuru bir mini ay iḍim sen
süre ıḍmaġıl men köñgülni arıttım

6564 sen ök sen yazuḳ yarlıḳaġlı iḍim bir
suyurlḳa mini sen yazuḳum unıttım

6550 *yorıttım*] C_2 *yorıt(t)ım* || 6551 *toḳıttım*] C_3 *toḳıt(t)ım* || 6552 *negü ... yirke*] C_4 *nigü ... yïrke* | *ilettim*] C_4 *ilet(t)im* || 6553 *yirke*] C_5 *yïrke* | *dünyaḳa ... isittim*] C_5 *dünyeke ... isit(t)im* || 6554 *yil*] C_6 *yịl* | *basıttım*] C_6 *baṣıt(t)ım* || 6555 *yirke*] C_7 *yịrke* || 6556 *negü*] C_8 *nigü* | *negü*] C_8 *nigü* || 6557 *negü ... taġıttım*] C_9 *nigü söz taġıt(t)ım* || 6558 *iḍike tapın*] C_{10} *iḍi-ke taṗın* | *basıttım*] C_{10} *baṣıt(t)ım*

6550 İsa gibi göğe çıktım veya Nuşirevan
gibi memleketi adaletle idare ettim.

6551 Ya da hazinem Karun'unki gibi doldu taştı
veya Eshab-ı Res gibi demirden kale yaptırdım.

6552 Fakat bunların faydası ne, sonu toprağa dönüş oldu;
dünya geride kaldı, beraberimde ancak iki bez götürdüm.

6553 Çıplak gelmiştim, toprağa yine çıplak gireceğim,
neden kendimi dünyaya bu kadar bağladım.

6554 Bu fani dünya, tipi gibi esti savurdu ve geçti;
gaflette bu fani dünyanın baskısı altında kaldım.

6555 Hayatta ne gibi bir iyilik yaptım;
hayattayken ektiğim tarla nerede.

6556 Ne ektimse sonunda onu biçtim;
ne biçtimse ondan zevk aldım.

6557 Gençliğimi elden çıkardım, yaşlılığa geldim;
sadede gelelim, sözü niye dağıttım.

6558 Uzun geceleri yatıp uyumakla geçirme, Tanrıya ibadet et,
uyanık ol, durmadan ağla; günahlarımın yükü altına girdim.

6559 Yılan, haşerat ve böceklerin yemi olan bu vücudu
ben neden nimet içinde besleyerek yetiştirdim.

6560 Ey uyuklayan vücut, uyan, durma ağla;
Tanrıya ibadet et; yoksa ben mahvoldum.

6561 Yaşlılık yakaladı, gençlik uzaklaştı, hayatın tadı
kalmadı; artık gidilecek doğru yolu buldum.

6562 Çok eski olan bu dünya birçok halkları aldatmıştır;
ben hangisindenim, neden onu kendime bu kadar sevdirdim.

6563 Ey rabbim, beni uyandır; sen rabbimsin,
beni kovma, ben gönlümü temizledim.

6564 Günahlarımı bağışlayan sen bir rabbimsin, beni affet
günahlarımın sayısını ben bile unuttum.

|| 6559 *igdileyü*] C_{11} *igtileyü* (*i-* noktasız) | *negüke*] C_{11} *nigüke* || 6560 *yoḳaḍtım*] C_{12} *yoḳat(t)ım* || 6561 *könittim*] C_{13} *könit(t)im* || 6562 *ḳayusında ... sevittim*] C_{14} *ḳayusında*^{n} (*-s-?*) *me*^{n} *mẹn ... sẹvit(t)im* || 6563 *arıttım*] C_{15} *arıt(t)ım* || 6564 *sen ... sen*] C_{16} *sẹnïk sẹ*^{n} ||

2.

C389 ÖḌLEK ARTAḲIN DOSTLAR CẹFASIN AYUR

6565 turayı barayı ajunuġ kezeyi
vẹfalıġ kim erki ajunda tileyi

6566 kişi ḳızlılıḳı boldı ḳayda tilegü
tilep bulġu erse tileyü köreyi

6567 ḳamuġ arzu buldum kişi bulmadım men
ḳalı bulsa arzum yüzin͡ge baḳayı

6568 vẹfa ḳalḷṭı boldı cẹfa toldı dün̈ya
vẹfa kimde erki men azraḳ ḳolayı

6569 apan͡g bulsa men bir cẹfalıġ alḳı er
eginke yüḍeyi közümke urayı

6570 ḳalı bulmasa men vẹfa birle yalın͡guḳ
keyik tağı birle tiriglik ḳılayı

6571 yigüm ot köki bolsu yağmur suv̇ı tap
eḍiz ḳum tüneyi tağar ton keḍeyi

6572 ya vạḷṣı bolup men bi̱yabanda yügrü
kişide yırayı ajunda yiteyi

6573 talḳı bolmaz erse ajun barça ḳoḍtum
ögüz teg alḳayı tüpi teg toġayı

6574 iḍim mun͡glḳa tegdim vẹfasızḳa tuştum
vẹfalıġ kim erki sev̇üg can bireyi

6575 atı ḳaldı yalın͡guḳ kişi ḳılḳı bardı
bu ḳıllḳ ḳança bardı uḍu men barayı

6576 bağırsaḳ kişi yoḳ ajunda tiledim
bağırsızḳa kön͡glüm negü teg ulayı

6577 kimi özke köz teg yalḳın tuttum erse
yağı çıḳtı yek teg yekig ne ḳılayı

6578 kimi sev̇dim erse sev̇üg cança tuttum
cẹfa keldi andın kimi met sev̇eyi

6579 kişi kön͡gli bilgü tanuḳ erdi til söz
kön͡gül til ala boldı kimke büteyi

öḍlek ... ayur] $C_{38817-3991}$ *bab ö. artaḳı-n d. cẹfası-n aytur*

6566 *ḳayda*] C_3 *ḳıyda* (*-y-* noktasız) | *erse*] C_3 *ersem* || 6567 *bulsa arzum*] C_4 *bu̱lsam arzum* || 6570 *yalın͡guḳ*] C_7 *yanglıḳ* | *keyik*] C_7 *keḍik* || 6571 *eḍiz ... tağar*] C_8 *eḍiz ḳ. tüneyi tıġar* || 6572 *kişide*

2.

ZEMÂNENİN BOZUKLUĞUNU VE DOSTLARIN CEFASINI ANLATIR

6565 Kalkayım gideyim dünyayı gezeyim;
dünyada acaba vefalı kişi var mı, arayayım.

6566 İnsan nadir oldu, onu nerede aramalı;
aramakla bulunacaksa bir arayıp bakayım.

6567 Ben bütün arzularımı buldum, fakat bir insan bulamadım;
eğer bu arzum da yerine gelirse, onun yüzüne bir bakayım.

6568 Vefa kıtlaştı, dünya cefayla doldu;
vefa acaba kimde vardır, ondan biraz isteyeyim.

6569 Eğer bir vefalı, cömert insan bulursam,
onun sırtımda taşıyayım, gözüme süreyim.

6570 Eğer ben bir vefalı insan bulamazsam,
yabani hayvanlarla birlikte ömür süreyim.

6571 Yiyeceğim ot kökü olsun, yağmur suyu bana yeter;
kumdan döşek yapıp geceleyeyim, çuldan elbise giyeyim.

6572 Veya vahşi olup çöllerde koşayım;
insanlardan uzaklaşarak dünyadan silinip gideyim.

6573 Daha da olmazsa, bütün dünyayı bırakarak
nehir gibi akayım, kasırga gibi göklere yükseleyim.

6574 Ey rabbim, sıkıntı içindeyim, vefasızlara rastladım;
vefalı acaba kimdir, ona sevgili canımı feda edeyim.

6575 İnsanın ismi kaldı, insanlık kayboldu;
bu insanlık nereye gitti, ben de arkasından gideyim.

6576 Aradım, dünyada candan bağlı bir insan yoktur;
vefasız kişilere nasıl gönül bağlayayım.

6577 Kimi gözüm gibi kendime yakın tuttumsa,
o şeytan gibi düşman çıktı, ben şeytanı ne yapayım.

6578 Kimi sevdim ise onu sevgili canım gibi tuttum;
fakat ondan da cefa geldi, artık kimi seveyim.

6579 İnsanın gönlünü anlamak için onun dili ve sözü bana tanıktı;
şimdi gönül ve dil alaca oldu, kime güveneyim.

---

yırayı] C_9 *kişi-de" yırayı* ||6573 *aḳayı tüpi*] C_{10} *aḳayı* (-yı bir çizgi fazla) *tüpi* (-*p*- noktasız) || 6574 *vefasızlıḳa*] C_{11} *vefasız* || 6575 *yalñgıḳ*] C_{12} *yanglıḳ* || 6576 *negü*] C_{13} *nigü* || 6578 *sevdim ... tuttum*] C_{15} *sẹvdüm* (-*d*- tashih görmüş) ... *tut(t)um*

6580 bu kün muncla minçe kimi iş ḳılayı
ya kimke büteyi kimi dost tutayı

C390 6581 kör̃gül kimke birgü mur̃gum kimke ayġu
mur̃gaḍtım men emdi bir azraḳ ayayı

6582 adaş ḳoldaşımda umınç bilmedim men
ḳaclaş ḳılḳı yat teg negü teg açayı

6583 apar̃g anclḳa erse iminlik bütünlük
bu and tutġuçı kim anı er atayı

6584 tuz etmek ḫaḷḳı tip küḍezigli barmu
kümüş gevher altun bile men ḳalayı

6585 ḳanı ḳoşnı aşnı sevinç ḳaḍġuḳa iş
ḳamuġum bireyi men evdin çıḳayı

6586 adaş ḳoldaşım tip ınanç boldaçı kim
anı beg ḳılıp men özüm ḳul bolayı

6587 kişi bulmadım men mur̃gaḍur ma yalr̃guz
saḳınçın sızar men sevinçin küleyi

6588 nelük artadı ḫaḷḳ negü ör̃gdi ḳoḍtı
ḳayu öḍke tuştum ya ḳayda turayı

6589 azu tilve muncluzmu boldum ya mundum
negü sözledim men ayu bir ulḳayı

6590 ya sevda küçeçlip mer̃gim artadı ol
közümkeımü körnür özüm ḫaḅ içeyi

6591 mar̃ga oḳınu tuştı bu yar̃glıġ kişiler
azu menmü tetrü kişi men yanayı

6592 isizim isizim ḳanı ol kişiler
veſa atı ḳoḍtı ajunda ögeyi

6593 bu kün körse erdi bu ör̃gdi törü ḳıllḳ
olar ḳoçlmış erse sevinçlig bolayı

6594 yoḳ erse ayu birsü ör̃gdi törü ḳılḳ
tüzün törke keçsü otunuġ süreyi

6595 ḳamuġ eḍgü bardı törü ör̃gdi iltti
kişi sor̃gı ḳaldı ne eḍgü bulayı

6580 *büteyi*] C_{17} *büteyi* (*-yi* bir çizgi fazla) ‖ 6581 *birgü*] C_1 *bïrgü* ‖ 6582 *umınç*] C_2 *umunç* | *negü*] C_2 *nigü* ‖ 6583 *erse iminlik*] C_3 *irse emin-lik* ‖ 6584 *etmek*] C_4 *ötmek* ‖ 6587 *ma*] C_7 *me"* | *men sevinçin*] C_7 *me" sevünçün* ‖ 6588 *negü*] C_8 *nigü* ‖ 6589 *tilve*] C_9 *tilve* | *negü*] C_9 *nigü* ‖ 6590 *artadı*]

6580 Bugün burada kendime eş diyeyim,
kime inanayım veya kimi dost edineyim.

6581 Kime gönül vermeli, derdi kime açmalı;
ben şimdi gamlıyım, biraz içimi dökeyim.

6582 Dost ve ahbaplarımda ben sadakat bulamadım;
kardeşim bana yabancı gibi duruyor, ona gönlümü nasıl açayım.

6583 Eğer inanç ve güvenlik and ileyse,
bu andı tutan kim ki, ona erkek diyeyim.

6584 Tuz ekmek hakkını gözeten var mı;
ben onu altın, gümüş ve cevhere boğayım.

6585 Konu komşu, sevinç ve keder arkadaşı nerede;
ben ona her şeyimi vereyim, evimi bile ona terk edeyim.

6586 Arkadaş ve dost diye güvenilecek kim var;
ben onu bey yapıp kendim ona kul olayım.

6587 Ben insan bulamadım, dertliyim ve yalnızım,
kederden eriyorum; ben de bir sevineyim güleyim.

6588 Halk neden bozuldu, niçin iyi âdetleri bıraktı;
hangi zamana rastladım, nereye gideyim.

6589 Ya da ben deli ve budala olup aklımı mı kaybettim;
neden böyle sözler söyledim; anlat, anlayayım.

6590 Ya da sevda çoğalarak beynime mi tesir etti
veya gözüme mi öyle görünüyor; ben bir ilaç içeyim.

6591 Bu çeşit insanlar yalnız bana mı rastladılar
ya da ben mi ters biriyim; bu huyumdan vazgeçeyim.

6592 Esef ederim, ben fenayım; fakat dünyada vefa adı
bırakanlar nerede, onları öveyim.

6593 Onların koydukları iyi âdet, kanun ve ananeleri
bugün göreyim de ben de sevineyim.

6594 Eğer böyle değilse, iyi âdet, kanun ve ananeleri koysunlar;
halim insanlar başköşeye geçsin, küstahları kovayım.

6595 Bütün iyiler gitti, kanunu ve iyi ananeleri beraber götürdüler;
burada insan artığı kaldı, iyileri nasıl bulayım.

C_{10} *ardıadı* (?) || 6591 *menmū*| C_{11} *men* || 6592 *isizim isizim*| C_{12} *işizim işizim* || 6593 *sevinçlig*| C_{13} *sẹvünç-lüg* || 6595 *iltti*| C_{15} *ilt(t)i*

6596 bu boḍ sın yorıġlı kişi erse barça
ſiṛişteṃü erdi olar ne bileyi

6597 olar bardı ḳaldım bularnı bile men
negü teg yorıyı ne ḳılḳın yarayı

C391 6598 neçe sözlese men tükemez taḳı söz
bu munça tap emdi sözüñ ne barayı

6599 manga munda yigrek aḍın bulmadım men
uluş kẹnd ḳoḍayı kişide yırayı

6600 atım bilmesünler mini körmesünler
tilep bulmasunlar sözümni keseyi

6601 çaḍan teg tikerler çıbun teg sorarlar
köpek teg ürerler ḳayusın urayı

6602 ulındım men emdi otunlarḳa tuştum
ökünç birle tün kün neçe yük yüḍeyi

6603 ceſa cẹvri barı manga tegmesüni
otun bifalardın sınġardın bolayı

6604 iḷahi ruzi ḳıl seẏüg saẏçı yüzin
yime tört işiniñ yüzini köreyi

3·

A184 KİTAB İḌİSİ YUSUḲ ULUĠ ḤACİB
ÖZİÑGE PẸND BİRÜR

6605 bilig bil özüñgke orun ḳıl töre
bilig bilse özke iḍi berk tura

6606 biligsiz yürek til negüke yarar
bilig birle suẏ teg ḳamuġḳa yara

6607 neçe bildiñ erse taḳı bir tile
biligli tegir kör tilekke sora

6608 bilir men tise sen biligdin yıraḳ
biligsizke sandıñ biligli ara

6597 *bularnı*] C_{17} *bularnıng* | *negü ... yarayı*] C_{17} *nigü ... ḳılḳın (-ḳ-?) yarayı* || 6599 *munda yigrek*] C_2 *munda" yigrek* | *kişide*] C_2 *kişi-de"* || 6601 *tikerler*] C_4 *tikerler* || 6603 *bifalardın ... bolayı*] C_6 *bifalardın* (*-i-* noktasız) *bolayı* (noktasız) | A18+$_{17}$'de 6604. beyitten sonra metin tekrar devam etmektedir (krş. beyit 6520 not)

6596 Bu insan kılığında dolaşanların hepsi adamsa,
evvelkiler melek miydiler; ne bileyim.

6597 Onlar gitti, ben bunlarla kaldım;
nasıl hareket edeyim, onlarla nasıl bağdaşayım.

6598 Ne kadar söylesem de söz tükenmez;
şimdilik bu kadar yeter, diyeceğin var mı, ben gideyim.

6599 Kendim için burada daha iyi bir şey bulamadım;
memleket ve şehirleri bırakıp insanlardan uzaklaşayım.

6600 Adımı bilmesinler, beni görmesinler,
arayıp da bulamasınlar; sözümü keseyim.

6601 Onlar akrep gibi sokarlar, sinek gibi kanımı emerler,
köpek gibi havlarlar; hangisine yetişeyim.

6602 Ben artık usandım, küstahlar arasına düştüm;
gece gündüz pişmanlık içinde bütün bu yükü nasıl taşıyayım.

6603 Dünyanın bütün cevir ve cefası bana gelmesin,
küstah ve kaba insanlardan uzak olayım.

6604 Ey rabbim, sevgili Peygamberimizin yüzünü bana nasip et;
bir de onun dört arkadaşının yüzlerini göreyim.

3.

KİTAP SAHİBİ YUSUF ULU HACİB KENDİ KENDİNE NASİHAT EDER

6605 Bilgi bil ve yerin başköşe olsun;
bilgi insan için sağlam bir kalkandır.

6606 Bilgisiz yürek ve dil neye yarar;
bilgi ile su gibi herkese yara.

6607 Ne kadar bilsen de yine ara,
bak, bilen dileğine sorarak erişir.

6608 "Bilirim" dersen, sen henüz bilgiden uzaksın;
bilenler arasında sen bilgisizlerden sayılırsın.

---

kitab ... birür] A_{17} *kidab çelez-i y. ḥaz ḥacib ... berür* C_8 *bab k. idi-si ... birür* || 6605 *idi*] A_{18} *çti* || 6606 A_{19}'da mısraların yeri karıştırılmış, sonra sayfa kenarında *burun* ve *song* sözleriyle doğru sıraya işaret edilmiştir | *negüke*] C_{10} *nigüke* | *yara*] A_{19} *yarar* C_{10} *yara* || 6607 *tegir*] A_{20} *teger* || 6608 *tise*] A_{21} *tez-e* | *biligli*] A_{21} *biliglig* ||

6609 bilig bir teŋ̃giz ol uçı yoḳ tüpi
neçe suv̇ kötürgey semürgük sora

6610 bu bilgiŋ̃ bile öz başıŋ̃ tezginür
bilümez özüŋ̃ni özüŋ̃de yıra

6611 bilig bil kişi bol beḍütgil özüŋ̃
ya yılḳı atanġıl kişide yıra

6612 biliglig yazılmaz saḳınçın tügük
biligsiz sev̇inçin küler ḳatġura

6613 bilig bilse ḳaḍġun ḳalı ḳatġurar
biligsiz sıġun sen ağınap yora

6614 biliglig kişeldi turup yügürmez
biligsiz yorır kör tilekin süre

C392 6615 ay bilge kişeldiŋ̃ biligsiz yorır
biligsiz kişelse kişenin bura

6616 elig sundum uş men biligni tilep
sözüg sözke tizdim şaşurdum ura

6617 keyik tağı kördüm bu türkçe sözüg
anı aḳru tuttum yaḳurdum ara

6618 sıḳadım sev̇ittim köŋ̃gül birdi terk
taḳı ma beliŋ̃gler birerde yire

6619 sunup tutmışımça eḍerdim sözüg
kelü birdi ötrü yıparı bura

6620 köni sözledim söz irig hem açıġ
köni sözni yüḍgen uḳuşluġ ere

A185 6621 olɣıġlıḳa artuḳ ağır kelmesün
özüm ʿuẓri ḳoldum aça hem yora

6622 köni sözde taştın sözüg söz time
köni egri ʃarḳı örüŋ̃gli ḳara

6623 yıl altmış iki erdi tört yüz bile
bu söz sözledim men tutup can süre

6610 *bilgiŋ̃ ... başıŋ̃*] A_{23} *bilig ... başı* | *özüŋ̃de*] A_{23} *ọsünŋ-tin* || 6611 *özüŋ̃*] A_{24} *ụnüng* | *kişide*] A_{24} *kişi-tin* C_{15} *kişide*" || 6612 *biliglig ... tügük*] A_{25} *kişi-lik ... tụgün* | *sev̇inçin ... ḳatġura*] A_{25} ... *ḳayġur-a* C_{16} *sẹv̇ünçün* ... || 6613 C'de bu beyit yok | *ḳalı ḳatġurar*] A_{26} *ḳalı* (*ḳ-* düzeltilmiş) *ḳatġurar* (*-r*?) | *sıġun ... ağınap*] A_{26} *saġun sen avnap* (*-v-*?) || 6614 C'de bu beyit yok | *kişeldi*] A_{27} *keşel-ti* | *yorır ... süre*] A_{27} *buu kör tilekin sụr-e* (*s-* sonra düzeltilmiş: *y-*, *k-*?) || 6615 *kişeldiŋ̃*] A_{28} *keşel-tim* C_1 *kişelding* | *kişelse kişenin*] C_1 *kişelse kịşening* || 6616 *elig ... men*] A_{29} *ilig ... buu* || 6617 *keyik ... sözüg*] A_{30} *kesik ... sọsüg* C_3 *kẹyịk ... sộzüg* | *aḷṛu ... ara*] A_{30} ... *yaḷṛur-tum* (*-a-*?,

6609 Bilgi bir denizdir, onun ucu bucağı yoktur;
serçe emse emse bundan ağzına ne kadar su alabilir.

6610 Bu bilgin ile senin başın döner;
kendisini bilmeyen kendini kendinden uzaklaştırır.

6611 Sen ya bilgi bil, insan ol ve kendini yükselt
ya da hayvan adını al ve insanlardan uzaklaş.

6612 Bilgilinin yüzü gülmez, onu yüzü daima düşünceli
ve çatıktır; bilgisiz daima sevinç içinde katıla katıla güler.

6613 Bilgili insan bu kaygı içinde nasıl kahkaha atar;
ey bilgisiz, sen dağ keçisi gibi debelen dolaş.

6614 Bilgilinin ayakları kösteklendi, kalkıp koşamaz;
bilgisiz, bak, arzularının peşinde durmadan koşar.

6615 Ey alim, senin ayağında köstek var; bilgisiz ise yürür;
bilgisiz biri kösteklenirse, sen onun kösteğini sıkılaştır.

6616 İşte ben bilgi isteyerek ona el uzattım;
sözü söze katarak dizip sıraladım.

6617 Bu Türkçe sözü yabani geyik gibi gördüm;
onu yavaşça tuttum, aldatarak kendime yaklaştırdım.

6618 Okşadım ısındırdım, çabucak bana gönül verdi;
yine de ara sıra ürküyor, korkuyor.

6619 Ele geçirdiğim gibi sözü takip ettim;
onun miski güzel kokular saçmaya başladı.

6620 Sözü doğru söyledim, o sert ve acı oldu;
doğru söze tahammül eden akıllı insandır.

6621 Okuyana fazla ağır gelmesin, ben uzun uzadıya
açıklayarak özrümün bağışlanmasını istedim.

6622 Doğru sözden başkasına söz deme; doğru ile eğri
arasındaki fark beyaz ile siyah arasındaki fark gibidir.

6623 Hayatımda bu sözleri söylediğim zaman
sene dörtyüz altmışikiydi.

---

düzeltilmiş) *ar-a* C_3 *aḫrı tut(t)um yaḫurdum a.* || 6618 *sevittim ... birdi*| A_{31} *... berti* C_4 *saḳıt(t)im k. bïrdi* | *taḳı ... yire*| A_{31} *taḫum-a biling-ler birer-te bir-e* C_4 *... yire* (*-i-* noktasız) || 6619 *sunup ... sözüg*| A_{32} *sıısüp tut-mışınça ẹ. soṣüg* C_5 *... sẹzüg* (*-z-* noktasız) | *birdi ... yıpar*| A_{32} *berti ọ. yebe-yüü* (?) || 6620 *irig*| A_{33} *ẹrig* || 6621 *oḫuġlıḳa ... kelmesün*| C_7 *oḫuġh-ḳa ... ḳelmesü* | *yora*| A_1 *yar-a* || 6622 *sözde ... time*| A_2 *... tem-e* C_8 *sözdeⁿ ... tïme* (*-i-* altındaki işarete dikkat) | *ḫarḫa örüngli*| A_2 *ḫarḫa* (?) *ọrüng-yi* (*-y-*? *-g-*?) C_8 *ḫ. örüng-li* (*-l-* dikkat) || 6623 *süre*| A_3 *ser-e* ||

6624 tükel on sekiz ayda aydım bu söz
öḍürdüm aḍırdım söz ev̈dip tire

6625 yaçlım tü çiçek teg yıḍı kin burar
ötündüm men itnü tükettim tura

6626 sözüg kim tüketür neçe sözlese
alḳa tınmaz erter bulalḳlar ara

6627 ay yusụf kerek sözni sözle köni
kereksiz sözüg kizle ḳılġa ḳora

6628 öküş sözledin̄g söz suv̈ı barmasun
öküş sözke yallḳar bu yalın̄guḳ ire

6629 ınançsız ajun lḳıllṣı irsel yayıġ
ulḳuşluġ özindin yıraḳ tur yıra

6630 sen emdi yapuştun̄g bu dụ̈nyaḳa berk
ḳatıġlan kön̄gül mundın üzgil bura

6631 imin bolma dụ̈nyaḳa artuḳ imin
bayatḳa sığınġıl ḳatıġ yalv̈ara

C— 6632 öküş ḫalḳnı ıḍtı bu irsel ajun
köni yolda azdı kişi keçl köre

6633 san̄ga ma itindi bezenip küler
ayı sev̈me azraḳlṣına lḳatġura

6634 neçe dụ̈nya yigli ajun begleri
ölüm tuttı bardı közi telmire

6635 yigitlik yav̈a boldı isiz künüm
tüker bu tiriglik ökün ḳaçlġura

6636 neçe min̄g yaşasa alḫır ölgülüg
neçe tirse dụ̈nya ḳalır arlḳara

6637 san̄ga olḳ sığındım bayat sen küḍez
bu ġaflet usınclın mini oḍġura

6638 uv̈utsuz lḳulun̄g men yazuḳum telim
tüzünlük senin̄gdin kelür belgüre

6624 *sekiz*] C_{10} *sikiz* | *açlırdım ... tire*] A_4 *adırt-tım ... ter-e* ‖ 6625 *tü çiçek*] A_5 *tuu çeçek* C_{11} *t. çiçek* | *itnü tükettim*] A_5 *aydu t.* C_{11} *itnü* (*it-* noktasız) *tüket(ı)im* ‖ 6627 *ḳora*] A_7 *ḳar-a* ‖ 6628 *barmasun*] A_8 *bar-masu* (*bar-* yerine önce *bol-* veya *bil-* yazılmış, sonra uzerinden düzeltilmiş) | *yallḳar ... ire*] A_8 *y. buu yangluḳ er-e* C_{14} *yallḳar b. yanglıḳ ire* ‖ 6629 *ajun ... irsel*] A_9 *acun ḳ. ersel* C_{15} *a. irsel* | *yıra*] A_9 *bir-e* C_{15} *tire* ‖ 6630 *dụ̈nyaḳa*] A_{10} *tụmy-e-ke* C_{16} *dụ̈nyeke* ‖ 6631 *imin ... imin*]

6624 Bu sözleri tam onsekiz ayda söyledim;
sözleri toplayıp derleyerek seçtim ve ayırdım.

6625 Çeşitli çiçekler yaygısı gibi, kokusu miske benzer; ben bunu
düzene koyup tamamladım, herkesin yararlanmasına sundum.

6626 Ne kadar söylense bile, sözü kim tüketir,
o pınarlar arasından durmadan akar gider.

6627 Ey Yusuf, gerekli ve doğru sözü söyle;
gereksiz sözü gizle, onun zararı dokunur.

6628 Sözü çok söyledin, dikkat et, tazeliğini kaybetmesin;
çok sözden insan usanır ve bıkar.

6629 Bu dünya itimada şayan değildir; vefasız ve dönek
huyludur; ey akıllı insan, ondan uzak dur, uzaklaş.

6630 Sen şimdi bu dünyaya kuvvetle yapıştın; onunla
ilgini kesmeye, gönlünü ondan çevirmeye gayret et.

6631 Bu dünyaya güvenme; sen çok daha
emin olan Tanrıya sığın ve ona yavar.

6632 Bu vefasız dünya birçok insandan yüz çevirdi;
ne kadar insan doğru yoldan şaştı; buna iyice dikkat et.

6633 Şimdi de senin için hazırlandı, süslenip yüzüne güler; ona
çok fazla bağlanma; gaflet içinde o kadar çok sevinip gülme.

6634 Dünyaya nail olan nice cihan beylerini ölüm yakaladı
ve onlar gözleriyle etraflarından dua dilenerek gittiler.

6635 Gençlik boşuna heder oldu, hayatıma yazık oldu;
bu hayat tükenir, ıstırab çek, pişman ol.

6636 Binlerce sene yaşasan bile, sonunda nihayet öleceksin;
dünyayı ne kadar toplasan da bir gün bırakıp gideceksin.

6637 Ey tanrı, sana sığındım, sen kendin koru;
bu gaflet uykusundan beni uyandır.

6638 Ben utanmaz bir kulunum, günahım çoktur;
sen esirgeyicisin, şefkat senden gelir.

A_{11} *emin b. tuny-e-ke a. emin* C_{17} *... dünyeke ...* | C nüshasında 6631. beyitten sonra gelen kısım eksik || 6632 *irsel ajun*] A_{12} *ersel acun* | *yolda ... köre*] A_{12} *yol-tın astı k. ket kor-e* || 6633 *sanga ... bezenip*] A_{13} *sangga ma edin-ti besenip* | *katgura*] A_{13} *kadgur-a* || 6634 *yigli ajun*] A_{14} *yegli acun* || 6635 *isiz*] A_{15} *e-siz* || 6636 *tirse ... arkara*] A_{16} *terz-e tuny-e kalurar* (önce *kalır* yazılmış, sonra *kalırar* şekline sokulmuş) *kar-a* || 6637 *mini*] A_{17} *men-i* || 6638 *men yazukum*] A_{18} *men yas(u)kum*

6639 saŋ̃ga yazdı sindin küredi özüm
bu kün sıġnu keldim saŋ̃ga yalv̇ara

6640 negüke ınandıŋ̃ aya muŋ̃gluġ öz
ḳayuḳa tayandıŋ̃ körür köz köre

6641 yoluŋ̃ tüzgil emdi yorıḳıŋ̃ köni
özüŋ̃ iki ajunda bulġıl ıöre

6642 sev̇inçin süzülmiş bu dụ̈nya bütün
munı ḳoḍ talḳı bir ajunḳa köre

6643 tiliŋ̃ tıḍ boġuz yıġ uḍlına öküş
közüŋ̃ yum ḳulaḳ tu bir inçin tura

6644 ya rạb yarlıḳaġıl ḳamuġ mụ̈'mịnıġ
ıelim rạḥmẹtiŋ̃din tükel turġura

6645 tegür sav̇çımızḳa tümen miŋ̃ sẹlam
tözü tört işiŋ̃e talḳı ertüre

6639 *saŋ̃ga ... sindin*] A_{19} *samgga yastı sendin* || 6640 *körür*] A_{20} *kọrer* || 6641 *ajunda*] A_{21} *acun-ta* || 6642 *sev̇inçin süzülmiş*] A_{22} *sevinçin sụsülmiş* | *ajunḳa*] A_{22} *acun-ḳa* (*-ḳ-*?) || 6643 *bir inçin*] A_{23} *bir* (*b-*?) *ẹnçin* || 6644 *ya rạb*] A_{24} *yarab* || 6645 *sav̇çımızḳa*] A_{25} *savçımız-ḳa* | *işiŋ̃e*] A_{25} *ẹş-in-ge* ||

6639 Sana karşı günaha girdim, senden kaçtım;
bugün yalvararak yine sana sığınıyorum.

6640 Ey muhtaç vücut, neye inandın,
göz göre göre kime dayandın.

6641 Şimdi yolunu düzelt, doğru hareket et,
her iki dünyada da başköşeye geç.

6642 Bu dünyanın her yanı zevkle doludur;
onu bırak, öteki dünyaya bak.

6643 Dilini tut, boğazına hakim ol, çok uyuma,
gözünü yum kulağını tıka ve böylece huzur içinde yaşa.

6644 Ey rabbim, bütün müminleri affet;
bol rahmetini onlardan esirgeme.

6645 Peygamberimize ve onun dört
arkadaşına da binlerce selam ulaştır.

DİZİN

KABALCI YAYINEVİ'NİN NOTU

Elinizdeki bu eserin üçüncü bölümünü oluşturan "Dizin" kısmının ilk baskısı 1979 yılında Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü tarafından yapılmıştır ve o baskının önsözünü yazan (İ.Ü. Edebiyat Fak. Eski Türk Filolojisi Kürsüsü Başkanı) Prof. Dr. Muharrem Ergin şöyle der:

"Kutadgu Bilig çalışmaları merhum hocamız ve kürsümüzün eski başkanı Ord. Prof. Reşid Rahmeti Arat'ın (1900-1964) uzun yıllarını almıştır. Arat, önce Kutadgu Bilig'in mevcut üç nüshasına dayanan edisyon kritiğini yaparak metni hazırlamış, bu metin 1947'de Türk Dil Kurumu tarafından yayınlanmıştır. Daha sonra Arat, ortaya çıkan metnin tercümesini tamamlamış, bu tercüme de Türk Tarih Kurumu tarafından 1959'da yayınlanmıştır. Türk Tarih Kurumu 1974 yılında "Tercüme" cildinin, Türk Dil Kurumu da 1979 yılında "Metin" cildinin ikinci baskısını yapmıştır.

Arat, metin ve tercümeden sonra Kutadgu Bilig'in indeksi üzerinde çalışmaya başlamış, fakat bu indeks cildini tamamlayamadan vefat etmiştir. Arat'ın ölümü üzerine, indeks için hazırlanmış bulunan Kutadgu Bilig fişleri, kütüphanesini vasiyet ettiği Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü'ne intikal etmiştir. Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü de bir müddet sonra indeksin tamamlanma işini bize havale ederek bu fişleri kürsümüze göndermiş, eseri tamamlatmış, yayınlamış ve böylece bu kitapla Reşid Rahmeti Arat'ın Kutadgu Bilig serisinin üçüncü cildini ortaya koymuştur."

Kabalcı Yayınevi'nin hazırlamış olduğu bu dizin Prof. Dr. Muharrem Ergin'in başkanlığında Kemal Eraslan, Osman F. Sertkaya, Nuri Yüce'nin hazırlayıp 1979 yılında basılan dizin esas alınarak ve günümüz teknolojisinin sağladığı imkânlardan yararlanılarak oluşturulmuştur. Bu çalışmanın yararlı olacağı kanısındayız. İyi okumalar.

A

ʿabiḍ; (A.) ibadet eden, tapan, tapınan, 6385
ʿaḳbir; (A.) amber, 4892
ʿaḳçlı; (A.) hayret etme, şaşma; B33, 5270
ʿaciz; (A.) aciz, 5476
ʿacizlik; acizlik
ʿacizlikım, 391
aç; doymamış, açgözlü, 923, 1413, 2003, 2200, 2455, 2961, 3328, 3596, 3612, 3923, 4522, 4749, 5164, 5165, 5243, 6169
açı, 2564;
açığ, 2982, 5513,
açım, 3350, 4769, 4794
açın, B5, 1344, 2035, 3718, 4659, 4841, 5466, 5565
aç-; açmak, açıklamak, 83, 2307, 5130, 5579,
aça, B39, 267, 387, 514, 568, 750, 797, 1000, 1004, 1058, 1722, 1883, 2361, 2545, 2752, 2956, 2990, 3205, 3219, 3453, 3607, 3765, 4568, 4662, 4880, 5762, 5818, 5855, 5995, 6031, 6207, 6621, 6349, 6412
açar, 391, 596, 945, 1335, 1421, 2490, 2554, 3839, 4157, 4366, 4796, 4927, 4929, 5052
açayı, 6582
açaym, 630, 792, 3176, 3454, 4037
açğay, 3973
açğıl, B76, 3099, 4836, 5092, 5426, 5488, 5687
açğu, 1756, 2680, 2833
açıp, 3893, 4065, 4722
açma, 1301, 1328, 4293, 6096
açmadı, 625
açmalı, 2679
açmaz, 3412, 6452
açmış, 5809
açsa, 342, 963, 1901, 2636, 2680, 3078, 3481, 3903, 3966, 5169, 5417
açsamu, 1018
açsu, 870, 5519
açtı, 63, 82, 97, 503, 582, 584, 616, 623, 843, 1007, 1034, 1110, 1184, 1557, 1590, 1644, 1817, 2435, 2521, 2658, 2776, 3069, 3292, 3356, 3403, 3472, 3477, 3531, 3770, 3844, 3958, 3969, 3971, 5682, 5684, 5771, 5781, 5806, 5828, 6032, 6124, 6221, 6236, 6464
açtığ, 4293
aç-; (karnı) acıkmak
açar, 1202
açığlı, 3663, 3753
açıp, 4403, 5704, 6381
açmış, 2924, 5384
açsa, 1126
açı-; acımak, ağrımak
açımaz, 2842
açıp, 1175, 3246, 3796, 5784
açır, 815, 2842, 4081, 5637, 6170, 6528
açığ; acı, 1170, 1408, 2092, 2145, 2577, 3426, 3585, 3587, 3625, 3648, 3913, 4183, 4204, 4531, 4772, 5415, 5456, 5477, 5774, 5777, 5778, 6121, 6620
açığı, 2580
açığlıka, 1087
açığ; ihsan, bağış, B41, 596, 616, 853, 1035, 1646, 2399, 2495, 2542, 2807, 2808, 2815, 2977, 2982, 3736, 3820, 5218, 5496, 5513
açığda, 3064
açığlar, 3734
açığlığ, 2496, 3754
açığsızka, 2496
açıl-; açılmak, ferahlamak, anlaşılmak
açıldı, 436, 581, 671, 845, 1607, 1643, 1811, 2096, 4858, 4966, 5399, 5631, 5770, 5951, 5987, 6025
açılğa, 5392
açılğay, 358, 412, 927, 1298, 1649, 1869, 2657, 4285, 4378, 4551, 4859, 5595, 5815, 6445
açılıp, A31, 601, 2517
açılmasa, 3919
açılmaz, 3158
açılsu, 3236
açılur, 554, 1138, 1813, 2465, 2677, 2694, 3531, 4152
açın-; ihsan etmek, bağışlamak, 5592, 5593
açındı, 618, 1642
açındım, 646
açındığ, 1353
açınğıl, 5914
açınğu, 2399, 2952, 2974, 5513
açınmış, 2837
açınsa, 635, 4081
açınsun, 468
açını, 2836, 2905
açıt-; acıtmak, ekşitmek, incitmek
açıtmış, 770

açıtsa, 2579
açıttım, 6543
açlıḳ; açlık, 2003, 5317
açu; (Tanrıya hitap olarak) ey baba, 10, 5147, 5249
açuḳ; açık, 500, 691, 778, 1293, 2000, 2122, 4020, 4219, 4287, 4418, 4429, 4539, 5222, 5550
açuḳluġ, 851, 2176, 2775, 3453
açur-; acıktırmak, aç bırakmak
açurġu, 6365
ʿ*ad*; (A.) Ad (*Şeddad-uʿad*; Yemen'de bir kavmin adı), 6547
aḍaḳ; ayak, 374, 974, 1855, 2369, 2390, 2865, 3324, 3568, 3659, 4208, 5046, 6128, 6383
aḍaḳı, 670, 771, 801
aḍaḳın, 401, 578, 767, 1461, 2387, 3952, 4124, 4153, 4881, 5047, 5170, 5439, 5600, 5706, 5822, 5927, 5941, 6158, 6210
aḍaḳınğ, 4056
aḍaḳını, 3806
aḍaḳlıġ, 802, 804
aḍaḳta, 803
aḍaḳşu; birlikte, beraber, yan yana, 2936
adam; (A. aḍem) adam, kişi
adamları, C58
adaş; arkadaş, dost, 317, 502, 524, 1697, 2276, 2575, 3171, 3174, 3213, 3297, 3299, 3327, 3349, 3363, 3392, 3396, 3409, 3433, 3485, 3493, 3577, 4162, 4167, 4181, 4186, 4193, 4207, 4209, 4217, 4218, 4233, 4235, 4259, 4269, 4273, 4339, 4375, 4397, 4470, 4542, 4565, 4571, 4576, 4579, 4806, 5807, 6012, 6030, 6084, 6468, 6537, 6582, 6586
adaşı, 1698
adaşıġ, 4208, 4649
adaşınğ, 4266
adaşḳa, 5594
adaşlar, 3209
adaşlı ḳadaşlı, 3485
adaşlıġ, 3173
adaş-; arkadaş olmak
adaştı kiñeşti, 501
ʿ*aḍeḍ*; (A.) sayı, adet, 2633, 4380
aḍemi; (F.) ademoğlu, 6332
aḍġır; aygır, 4064, 4441, 5781
aḍğır; Aygır (Sirius) yıldızı, 5676, 6220
aḍığ; ayı, 5376
aḍığla-; ayılaşmak, ayı gibi olmak
aḍığlayu, "ayı gibi" 2311
aḍıl-; ayılmak
aḍıldukta, 6137
aḍılumaz, 6143
aḍılur, 6142
aḍın; başka, diğer, ayrı, B19, B20, B37, 7, 8, 38, 111, 132, 138, 318, 818, 981, 1083, 1151, 1189, 1217, 1280, 1288, 1314, 1349, 1364, 1372, 1380, 1397, 1628, 1672, 1683, 1781, 1843, 1887, 2060, 2374, 2510, 2554, 2650, 2940, 2946, 3026, 3039, 3053, 3122, 3132, 3133, 3180, 3228, 3317, 3320, 3336, 3374, 3376, 3389, 3443, 3489, 3546, 3576, 3681, 3737, 3771, 3795, 3797, 3939, 4223, 4315, 4325, 4355, 4477, 4478, 4486, 4746, 4804, 4812, 4838, 4864, 4933, 4936, 4946, 4980, 5119, 5125, 5415, 5442, 5550, 5592, 5598, 5837, 5842, 5847, 5996, 6024, 6076, 6109, 6143, 6289, 6333, 6431, 6443, 6465, 6517, 6599
aḍının, 2561
aḍınlıḳa, 6, 5166, 5315, 5656, 6027
aḍınlar, B47, 1404
aḍınlarlıḳa, B14, 2382
aḍına; (F. aẕine) cuma günü, 3239
aḍınsıġ; başka, diğer, başkasına göre, 562, 718, 777, 3376, 3763, 6067
aḍır-; ayırmak
aḍırdı, 385
aḍırdım, 6624
aḍırġan, 2236
aḍırġu, 2342, 6019
aḍırmasa, 5884
aḍırmaz, 809, 3534
aḍırmış, B39
aḍırsa, 329
aḍırtınğ, 1833
aḍra, 797, 1722, 2545, 3500, 4343, 4383, 4620, 4724, 4836, 5515, 5529, 5550, 5560, 5885, 5887, 5914, 6031, 6482
aḍrar, 2752, 2772
aḍrara, 4633
aḍrı, 771
aḍırt; ayırma
aḍırtı, 1845, 4635
aḍırtlıġ, 2775
aḍırt-; ayırtmak, ayırt etmek
aḍırttı, 2080, 2787

aḍırtla-; ayırt etmek, ayırmak
aḍırtlar, 1839
aḍış-; ayırmak, yaymak, *aḍışma*, 4115
ʿ*aḍil*; (A.) adalet, doğruluk, A25, C13, C19
ʿ*aḍili*, 3351
ʿ*aḍiliñge*, 3668
ʿ*aḍilḳa*, A26, B68
aḍnaġu; başka turlü, 5295
aḍrıl-; ayrılmak
aḍrılıp, 3295, 3301, 3337, 6163
aḍrılur, 1075, 1276, 6176
aḍrılurda, 6201
aḍrulḳ; fark, farklı, 201
aḍrulḳı, 201, 2067
afsunçı; büyücü, sihirbaz
afsunçılar, 4361
ʿ*afyet*; (A.) afiyet, sıhhat, B66
aġ; ağ, 3185
aġı, 307, 2834, 3589, 3637, 4224, 4260, 5273, 5322
aġımda, 6536
aġ-; yükselmek, çıkmak
aġa, 1803
aġar, 289, 731, 1049, 1086, 1661, 1681, 1959, 6040, 6041
aġarı, 6039, 6043
aġdı, 5678
aġdım, 6034, 6550
aġdukıñ, 6046
aġıġlı, 1049, 6313
aġıp, 5677, 6054, 6065
aġmaz, 2119
aġsa, 733, 6040, 6044
aġġulḳa, 903
aġumaz, 905
aġır; altın ve gümüşle işlenmiş ipek kumaş, hazine, 902, 1034, 1426, 1564, 1719, 1926, 2742, 2799, 2822, 2916, 3181, 3416, 4228, 4426, 4661, 4773, 5367, 5368, 5422, 5799, 6523
aġılar, 4424, 4768
aġıçı; hazinedar, C39, 2494, 2741, 2766, 2769, 2771, 2791, 2816, 4048, 4145
aġılıḳ; hazine
aġılıḳḳa, 4145
aġın; dilsiz, 174, 494, 775, 969, 970, 1016, 1027, 1861, 5216, 6118, 6452
aġma-; debelenmek
aġmap, 6613
aġmar, 79
aġır; ağır, güç, 900, 906, 903, 1054, 1056, 1874, 1875, 2066, 2147, 2257, 2797, 3139, 3328, 3347, 3457, 3927, 4873, 4950, 5115, 5870, 5963, 6187, 6621
aġur; ağır, değerli, kıymetli, A24, 210, 540, 900, 902, 906, 1200, 1248, 1281, 1455, 1507, 1603, 1725, 1835, 1836, 2158, 2548, 2569, 2641, 3013, 3117, 3676, 4085, 4101, 4337, 4350, 4520, 4590, 4838, 4999, 5238, 5316, 5321, 5580, 5910, 6135,
aġur, 1028, 6446
aġurın, 2802
aġurlıġ, A6, B10
aġurla-; ağırlamak, değer vermek, ikram ve ihsanda bulunmak, 4110, 4150, 4176, 4281, 4304, 4306, 4342, 4350, 5283, 5520, 5552, 5593, 5914
aġurladı, 389, 577, 610, 761, 1035, 1641, 1692, 1717, 1764, 1766, 1770, 3159, 5038, 5470, 5628
aġurladım, 798
aġurladıñ, 1094
aġurlaġıl, 5527
aġurlaġu, 5000
aġurlamış, B61
aġurlap, A22, 646, 2403, 3864, 3959, 4085, 5662
aġurlar, B63, 163, 611, 1602, 1714, 1813, 3728, 4110, 5001
aġurlasa, 636, 4306
aġurlayu, 5539
aġurlıḳ; hürmet, ikram, itibar, 44, 264, 289, 297, 472, 763, 793, 845, 853, 1245, 1714, 1718, 1756, 3722, 3734, 3762, 3903, 4070, 4104, 4133, 4150, 4281, 4410, 4855, 4856, 4996, 5898, 6039, 6040, 6043, 6044
aġurlılı, C6, 147
aġurlılḳa, 1125
aġış; yükseliş, çıkış, 903, 905, 6039
aġışḳa, 1087, 6121
aġıt-; bırakmak, terk etmek, dağıtmak, uzaklaştırmak, 1233, 6312
aġız; ağız, 1431, 3481, 6085
aġızdın, 2686, 2687
aġzı, 76, 4367
aġızḳa, 2893
aġzıñ, 2684, 4601
aġzında, 2497
aġır-; ağırmak
aġırġay, 4586
aġırıp, 3446
aġırır, 3430
aġırsa, 4302

aġrıġ; ağrı, zahmet, huzursuzluk, hastalık, 421, 435, 1883, 2147, 2934, 4915, 4917, 5856
aġrıġında, 4542
aġrıġları, 5428
aġrıt-; ağrıtmak
aġrıtur, 4302
aġru-; ağırlaşmak
aġrudı, 1115, 5692
aġruḳ; ağırlık, mal, giysi veya eşya; kaygı, dert, 3667
aġruḳı, 3667, 5095
aġu; ağı, zehir, 370, 779, 1126, 2142, 3388, 3995, 4299, 4349, 4522, 4655, 4801, 5228, 5522, 6129, 6166, 6384
aġuda, 3913
aġusı, 6380
aḫır; (A.) son, sonunda, 233, 237, 394, 928, 1210, 1382, 1471, 1472, 1502, 1549, 2003, 2004, 2035, 2938, 3013, 3316, 3548, 3550, 3554, 3570, 3587, 3864, 3988, 4466, 4700, 4717, 4755, 4816, 4924, 4930, 5153, 5255, 5273, 5297, 5300, 5383, 5427, 5607, 5842, 6109, 6112, 6185, 6258, 6400, 6489, 6552, 6556, 6636
aḫlam; (A.) rüyalar, 6015
aḫsumla-; sarhoş olarak kavga etmek,
aḫsumlaġay, 4586
aḫsumlasa, 6140
ajun; (F.) dünya, 63, 70, 71, 81, 88, 93, 98, 101, 103, 108, 114, 134, 143, 217, 218, 224, 226, 250, 252, 276, 281, 399, 417, 443, 445, 460, 488, 669, 732, 827, 836, 878, 895, 940, 1119, 1147, 1237, 1390, 1405, 1432, 1443, 1444, 1463, 1511, 1659, 1733, 1744, 1746, 1885, 1886, 1929, 2034, 2050, 2076, 2092, 2093, 2141, 2264, 2456, 2474, 2593, 2615, 2716, 2745, 2758, 2863, 3034, 3049, 3076, 3077, 3086, 3103, 3108, 3126, 3262, 3288, 3460, 3526, 3556, 3573, 3596, 3614, 3619, 3645, 3652, 3653, 3662, 3837, 3840, 3924, 3926, 3948, 3949, 4009, 4012, 4013, 4213, 4354, 4420, 4422, 4424, 4425, 4434, 4474, 4506, 4681, 4720, 4739, 4742, 4758, 4798, 4800, 4839, 4884, 4885, 4905, 4906, 4959, 4961, 5029, 5086, 5133, 5137, 5189, 5231, 5248, 5254, 5258, 5294, 5317, 5358, 5367, 5368, 5381, 5382, 5383, 5386, 5450, 5451, 5492, 5586, 5596, 5601, 5604, 5669, 5680, 5695, 5744, 5751, 5754, 5765, 5803, 5828, 5878, 5895, 5916, 5942, 5950, 6044, 6115, 6122, 6154, 6164, 6192, 6193, 6213, 6215, 6223, 6288, 6329, 6336, 6344, 6382, 6390, 6399, 6411, 6424, 6465, 6480, 6487, 6489, 6541, 6548, 6573, 6629, 6632, 6634
ajunda, A24, B12, B17, B19, 102, 234, 238, 260, 261, 279, 331, 405, 406, 1044, 1137, 1139, 1182, 1263, 1267, 1268, 1287, 1294, 1391, 1442, 1522, 1663, 1693, 1928, 1972, 1976, 2126, 2277, 2635, 3080, 3130, 3375, 3459, 3660, 3800, 3807, 3875, 4105, 4153, 4346, 4431, 4435, 4459, 4731, 4767, 5259, 5732, 5764, 5808, 5834, 5983, 6203, 6549, 6565, 6572, 6576, 6592, 6641
ajundın, B76, 231, 3790
ajunḳa, 87, 125, 219, 251, 264, 415, 458, 461, 732, 879, 1726, 2685, 3007, 3095, 4558, 4798, 5043, 5067, 5074, 5297, 5421, 5900, 6391, 6642
ajunnı, 351, 352, 6542
ajunnuñg, 3034
ajunuġ, 225, 747, 1290, 1459, 1535, 1745, 1748, 1973, 2264, 2712, 3012, 3152, 3404, 3616, 3735, 4740, 4741, 4916, 5085, 5173, 5282, 5327, 6488, 6565
ajunçı; hükümdar, yönetici, 446, 2056, 2589, 2602, 3009, 6437
ajunçıḳa, 285, 3009
ajunluḳ; dünyaya ait, dünyalık, 4853, 4878, 5603
aḳ-; akmak
aḳa, 943, 6107, 6172, 6626
aḳar, 669, 2688, 4097, 4829, 6013, 6178
aḳayı, 6573
aḳağlı, 973
aḳsa, 2032, 2688
aḳu; cömert, eli açık, 43, 55, 58, 104, 257, 948, 1028, 1191, 1243, 1402, 1708, 1731, 1964, 2050, 2053, 2073, 2169, 2274, 2275,

2321, 2532, 2589, 2799, 2800, 3034, 3048, 3049, 3407, 3660, 3932, 4138, 4213, 4279, 4424, 4536, 4555, 4556, 4924, 5095, 5098, 5220, 5358, 5578, 5581, 5904, 6096, 6103, 6105, 6106, 6107, 6413, 6488, 6569
aḳıġ, 3036
aḳıḳcı, 3037
aḳılar, 2809, 3978
aḳım, 3746, 4846
ʿ*aḳıl*; (A.) akıl, A25
ʿ*aḳıllıḳa*, A28
aḳıllıḳ; cömertlik, 934, 1402, 1951, 2049, 2325, 2765, 2800, 3040, 3932, 6106
aḳın; akın, sel, 1160
aḳıt-; akıtmak
aḳıtġu, B51, 1058
aḳıtsa, 972, 6107
aḳıttı, 1157, 1160, 6292
aḳıttıñ, 3107
aḳıttım, 6533
ʿ*aḳıbet*; (A.) akibet, son, nihayet, 357
aḳru; yavaş, yavaşça, 769, 956, 1556, 1604, 1867, 2892, 3291, 3957, 4932, 4971, 4972, 5031, 5682, 5938, 5966, 6617
aḳsaḳ; aksak, topal
aḳsaḳıġ, 3238
aḳur; ahır, 5369
aḳurda, 5370
al; hile, 2226, 2356, 4445, 5735,
alı, 1863
alın, 2546, 3810, 3895, 5215
al; kırmızı, 67, 69, 2630, 2916, 3709, 4893, 6009, 6229
al-; almak, bkz. *alġal-*, 179, 271, 319, 880, 1826, 1900, 2052, 2053, 4399, 4477, 4479, 4481, 4507, 5144, 5158, 5296, 5435, 5876, 6496
alayın, 4486, 4572
aldı, 268, 368, 372, 520, 522, 773, 1500, 1557, 1577, 2425, 3275, 3293, 3472, 3811, 3844, 3896, 3942, 3969, 4704, 5031, 5035, 5059, 5441, 5648, 5780, 6283, 6296, 6325, 6327
aldım, 6543
alġalı, 3498, 5145
alġan, 4514
alġay, 6125
alġıl, B76, 1445, 4483, 4498, 5023, 5877, 6326
alġu, 2325, 2351, 3371, 4490, 4598
alġuçı, 2425, 3386, 5058
alġuḳa, 2058
alġusı, 6381
alġusuz, 313
alıġlı, 2995
alıp, B13, B14, 465, 490, 521, 1407, 1496, 2069, 2882, 3666, 3958, 3964, 3983, 4799, 5434, 6045, 6054, 6322, 6436
alır; 470, 473, 694, 724, 878, 1146, 2140, 2715, 2808, 2921, 2995, 3554, 4015, 4178, 4266, 4331, 5232, 5248, 5367, 5462, 5466, 6035
alma, 1284, 1395, 2409, 4115, 4483, 4530, 4598
almadıñ, 5469
almaġu, 4144
almaḳ, C59, 4475, 4548, 5464
almasu, 2369
almaz, 2442, 4486
almış, 5487
alsa, 2044, 2279, 2426, 2427, 2442, 2499, 2542, 2548, 2562, 2708, 2805, 4479, 4481, 4483, 4601, 4695, 4757, 6355
alsu, 2491
alsun, 6008
alu, 2349, 2542
altımaz, 2765, 5909
altır, 154, 1394, 2056, 2996, 3048, 3533, 4064, 4067, 6313
ala; alaca, ala, 6579
alçaḳ; alçakgönüllü, yumuşak huylu, 43, 107, 703, 1705, 1871, 2121, 2122, 2231, 2274, 2295, 2473, 2576, 4554, 4813, 5897, 6096
alçaḳı, 2477
alçı; hilekâr, aldatan, 2312, 2327, 5067, 5231
ʿ*alem*; (A.) âlem, kainat, 2227
ʿ*alemiġ*, 125
ʿ*alem*; (A.) bayrak, sancak, 2346, 2418
ʿ*alevi*; (A.) alevi, Ali ile Fatma neslinden olanlar
ʿ*aleviler*, C57
ʿ*aleyk*; (A.) senin üzerine olsun, 5036, 5058
alġal-; almak, bkz. *al-alġalır*, 1472
alık; boş arzu, geçici arzu, heves, taviz, 1490, 3629
alıklarım, 4757
alım; alacak, borç, 309
alımka, 2804, 4539

alın; alın, cephe, 2371, 4976, 5222
alında, 6228
alın-; alınmak, 360, 1333, 1441, 1448, 1474, 3403, 3671, 3788, 3914, 4550, 5162, 5789, 6032, 6249, 6478
alındı, 6439
alındım, 4767
alınġıl, 782, 2809, 4313, 6147, 6317
alınġu, 4455
alınsa, 5768
alınsu, 1490
alış-; beraberce yapmak, paylaşmak, 5032,
alıştı, 4305, 4421
alşıp, 2360, 5684
alşu, 4111
ʿali; (A.) Ali bin Ebi Tâlib 57
ʿalim; (A.) âlim, bilge, 4346, 5551, 5587
ʿalimler, 4341
ʿalimleri, A10, A15
allı-; mahvetmek, yok etmek, batırmak
allıtaçı, 5107, 5404
allıtı, 1209
allıġa-; alkışlamak, *allıġayu*, 5786
allıkın-; mahvolmak, bitmek, tükenmek
allıkınur 114, 189, 3782, 5265
allıġış; alkış, 246, 760, 1309, 6410
allıġışı, 1802
allıġıt-; alkışlamak
allıġıtu, 5610
alp; alp, kahraman, cesur, yiğit, B51, 277, 691, 1949, 1961, 2043, 2052, 2274, 2335, 2337, 2380, 2381, 2382, 2383, 2384, 3041, 5519, 5861, 5905, 5911, 6393
alplıġ; kahramanlık, 2292
alsıl-; bir şeyden kurtulmak, kaybetmek
alsıkar, 2726, 4119
alsıkmasa, 2803
alt; aşağı, alt
altın, 24, 137, 186, 4776
altmış; altmış (60), 366, 367, 368, 4625, 6495, 6623
altun; altın, 188, 213, 479, 483, 485, 761, 948, 1043, 1129, 1150, 1190, 1196, 1363, 1403, 1420, 1674, 1725, 1916, 2178, 2409, 2411, 2532, 2542, 2715, 2726, 2742, 2743, 2746, 2749, 2754, 3021, 3028, 3039, 3042, 3044, 3047, 3127, 3438, 4135, 4277, 4959, 5290, 5357, 5363, 5480, 5669, 5753, 6223, 6584
altun, 3139, 3152, 3160, 4957
altunuġ, 3964
ʿam; (A.) avam, halk, ahali, 4320, 4321, 4565, 6024
ʿamel; (A.) iş, hareket, çalışma, 6271
ʿamil; (A.) yapan, işleyen, 2494
amrul; sükûna kavuşmak, 26, 3084
amrulup; 5623, 5760, 5826, 6274
amul; sâkin, yavaş, 25, 26, 107, 382, 463, 469, 769, 1387, 1416, 1556, 1700, 1741, 1852, 1867, 1871, 1940, 2049, 2170, 2231, 2274, 2469, 2473, 2621, 2623, 3084, 3558, 3752, 3790, 3891, 3900, 3994, 4291, 4998, 5938, 6090, 6131, 6227, 6234, 6261, 6355, 6395
amullıġ; sükûnet, 325, 584, 585, 633, 1988, 1999, 5218, 5867
ana; ana, anne, 1387, 1486, 3784, 5768
anada, 41, 717
anadın, 873, 1513, 1681, 2288
anadınmu, 1678
analıġ, 5380
ananıñ, 5158
anañ, 651
anañnı,1569, 5159
anası, 1219
anasın, 37, 3389
anasında, 1388, 1932
anasız, 5380
ança; bkz. *ol*
ançan; bkz. *ol*
and; ant, yemin, 6583
andlıġa; 6583
andlıġ; 317
anda; bkz. *ol*
andaġ; öyle, 2111, 2415, 2588, 2925, 3066, 3156, 3280, 3368, 3648, 3890, 4192, 4307, 5584, 6329, 6544
andın; bkz. *ol*
añ-; anmak, anlamak, dikkat etmek, 4057
añga; değersizce, kıymetsizce, (metinde "şaşkın şaşkın" şeklinde karşılık bulmuştur) 4008
añga; bkz. *ol*
añgar; bkz. *ol*
añgla-; anlamak, *añglayın*, 4025

anı; bkz. *ol*
anın; bkz. *ol*
anığ; bkz. *ol*
anığda; bkz. *ol*
anığdın; bkz. *ol*
anığsız; bkz. *ol*
anlar; bkz. *ol*
anlayu; böyle, böylece, aynı şekilde, 6021
ansız; bkz. *ol*
anuḳ; hazır, 15, 99, 552, 653, 783, 1194, 1323, 1675, 2046, 2056, 2079, 2129, 2558, 3033, 3115, 4100, 4229, 4260, 4265, 4288, 4414, 4655, 4698, 5044, 5240, 5599, 5844, 5931, 6335
anuḳla-; hazırlamak, hazır bulunmak,
anuḳlap, 1476
anun-; hazırlanmak, hazır olmak, 376, 5143, 5715, 6175, 6294, 6362
anundı, 1170, 1240, 1418, 1675, 3530, 5134, 5184
anungıl, 5150, 5277, 6168
anungu, 1103, 1145, 1473, 4849, 6066
anunmış, 1406, 6116, 6269, 6291
anunsun, 1498
anut-; hazırlamak, hazır bulundurmak 1688, 1690, 3065, 4626, 4653, 5790, 5794, 5890
anutġıl, 5246, 5275
anutmış, B3
ap; ne de, 975
apa; Âdem; insan, 219, 1122, 1386, 1732, 1922, 1958, 2225, 3330, 3520, 3522, 3653, 3663, 4620, 4690, 4854, 5654
apalı, 6391
apanğ; eğer, B21, 226, 895, 1321, 3159, 3805, 4138, 4206, 4584, 5226, 5883, 6499, 6569, 6583
ar-; aldatmak
ardı, 1172, 6562
armasun, 1373
armasını, 1173, 6122
ar-; yorulmak, dermansız kalmak
arıp, 837, 3702, 3703, 4923, 5042
ara; bazen, 177, 184, 400, 402, 403, 718, 735, 746, 1532, 2686, 3595, 3596, 4096, 4749, 4926, 5865, 6202, 6617
arala, 3596, 4926, 5865, 6202
ara; ara, arasında, A30, 491, 909, 1483, 1671, 1694, 1975, 2082, 2587, 2700, 2734, 3136, 3145, 3212, 3355, 3366, 3425, 3505, 3634, 3669, 3916, 3920, 3930, 4198, 4463, 4629, 5345, 5730, 5863, 6364, 6608, 6626
aralı, 3499, 3671
arala, 3424, 4543, 4901,
ʿarḍıbça; Arapça, B73
araste; (F.) süslü, bezenmiş, A9, B55
arbuz; karpuz (mecazi olarak alımak anlamında)
arbuzı, 1900
arġur-; yormak, zayıflatmak
arġurayın; 5705
arı-; temizlenmek
arıdı, 5128, 5351, 5951
arıġay, 5984
arımaz, 876
arır, 2108
arıġ; temiz, pâk, 727, 831, 847, 1022, 1159, 1985, 2105, 2110, 2190, 2461, 2462, 2500, 2729, 2845, 2846, 2855, 2857, 2903, 2917, 2920, 3112, 3899, 3925, 4047, 4109, 4289, 4343, 4405, 4476, 4501, 4505, 4536, 4645, 4646, 4648, 4719, 4959, 5329, 5351, 5364, 5430, 5484, 5575, 5577, 5646, 5767, 6055, 6072, 6222, 6250, 6512, 6518
arıġın, 4801
arıġlıġ, B56
arıġsız, 341, 831, 1987, 2194, 2195, 2198, 2654, 2858, 2876, 6514
arıġsızın, 2108
arıġlıḳ; temizlik, 1960, 1985, 2105, 2843, 2856, 5352
arıġlıḳın, 2856, 2857
arın-; temizlenmek
arınġu, 3522
arıt-; temizlemek, temizletmek, 5505, 5546
arıtġıl, 1440, 5352, 5547, 5577
arıtġu, 4407, 5497, 6012
arıtmalıḳ, 5631
arıtsa, 4997, 5352
arıttım, 6563
arıttınğ, 5128
arıtur, 3524
arḳa; arka, arka taraf, art
arḳara, 6636
arḳa; arka, yardımcı, 90, 116, 122, 1045, 1345, 1697, 3727, 3772, 5819
arḳanğ, 5484
arḳası, 1698, 1699

arḳasızḳa, 3772
arḳa; arka, sırt, 2378, 2386, *arḳasımdın*, 1387
arḳış; kervan, 1386, 1443, 4426, 5367
arḳışı, 68, 4426, 5754
arḳışıġ, 4437, 5546
arḳuḳ; inatçı, 340, 1668, 1670, 1984, 2062, 2064, 2066
arḳuḳı, 1983, 2066
arḳun; yaban aygırıyla evcil kısraktan olan cins at, 5803, 6536
arḳunı, 5369
arpa; arpa, 3611, 3612, 4765, 4769, 6334
arsıḳ; aldanmak, 2363
arsıḳsar, 2726, 3230, 3529, 3618
arsıḳmasa, 2803
arsıḳmaz, 2722
arslan; aslan, 164, 284, 2310, 2047, 2048, 2327, 2354, 2383, 2401, 5376
arslanḳa, 784, 2048, 4098
arslan; aslan burcu, 140, 834
arslanla-; aslanlaşmak, aslan gibi olmak
arslanlayu, 2314
ʿ*arş*; (A.) göğün en yüksek tabakası, dokuzuncu felek
ʿ*arşta*, 24, 3354, 4776
art; dağ, tepe, 1735
art-; artmak, fazlalaşmak
arta, 2750, 5915
artar, 349, 736, 740, 1827, 2034, 4063, 4622, 5428, 5568, 6450
arttı, 438, 459, 618, 1043, 1062, 1566, 1654, 2021, 6424, 6486
artġa, 853, 5333
artsu, 3022, 5802
artsa, 2178, 4622, 4626, 4627, 5428
artıp, 3611, 6329
artġu, 1205, 6351
artmaz, 6331
arta-; bozulmak, kötüleşmek
artaġa, 5564
artadı, 1055, 6480, 6489, 6490, 6588, 6590
artamasa, 2063
artamasun, 4463
artamaz, 429, 834, 1640, 2769
artap, 4396
artar, 4384, 5757, 5862, 5878
artasa, 1486, 2108, 2284, 2502, 3463, 3579, 4384, 4467, 5198, 5203
artalı; fena, bozuk, 2340, 2763, 5752
artaḳu, C12, 221
artaḳun, C81
artat-; bozmak, harap etmek
artatur, 1082, 2024, 2284, 2725, 2847, 3579, 4076, 4706, 5220, 5524, 5525, 5526, 6126
artla-; (başına) vurmak
artlap, 3048
artuḳ; fazla, ziyade, daha çok, B34, B61, 171, 281, 629, 656, 758, 837, 1243, 1250, 1356, 1377, 1401, 1549, 1592, 1707, 1709, 1721, 1859, 1963, 2114, 2151, 2184, 2234, 2275, 2282, 2348, 2372, 2420, 2436, 2453, 2484, 2503, 2519, 2676, 2689, 2719, 2782, 2938, 2939, 3116, 3122, 3145, 3190, 3294, 3308, 3418, 3561, 3599, 3610, 4132, 4450, 4529, 4553, 4555, 4917, 4965, 5038, 5052, 5186, 5299, 5323, 5326, 5428, 5872, 5889, 6114, 6170, 6182, 6358, 6461, 6621, 6631
artuḳum, 3795
artuḳı, 3057, 3523
artuḳluḳ; fazlalık
artuḳluḳunuġ, 3760
artur-; arttırmak, 5796, 5807
arturu, 610, 5082
arturur, 756, 1506, 3059
artut; hediye, 1769
arzu; (F.) arzu, dilek, 122, 159, 567, 602, 678, 682, 752, 822, 937, 943, 946, 1045, 1074, 1194, 1259, 1260, 1269, 1315, 1438, 1617, 1806, 1883, 1885, 1888, 1892, 2709, 2720, 2793, 2794, 3000, 3008, 3037, 3054, 3138, 3324, 3345, 3385, 3420, 3438, 3444, 3447, 3450, 3481, 3521, 3597, 3628, 3735, 3870, 3871, 3874, 4066, 4072, 4515, 4646, 4728, 4785, 4796, 4807, 4863, 4935, 4956, 5026, 5096, 5145, 5190, 5192, 5424, 5479, 5613, 5635, 5705, 5759, 5798, 5801, 5819, 5841, 5887, 5895, 6088, 6118, 6120, 6148, 6152, 6407, 6412, 6413, 6542, 6567
arzuḳa, 487, 1310, 1400, 5045
arzular, 1032, 3080, 4681, 4736
arzularḳa, 1253, 3644, 5749, 6079, 6257, 6354

arzum, 591, 3153, 5613, 6567
arzun, 1095, 1868, 3309, 4965
arzunı, 5025
arzunğ, 3893
arzusı, 753, 4422
arzusın, 1893, 2279, 4563, 4732, 4802
arzula-; arzulamak, istemek, dilemek
arzuladı, 528, 1887, 3201, 3306, 3456, 3854
arzuladım, 3164
arzulap, 460, 3478, 3702, 3867, 5041, 5045, 5066
arzular, 136, 676, 898, 2794, 2857
arzulasa, 5044
arzu tilek; Utarit (Merkür), 136
as; hermin, hermelin, kakım, kürkü kıymetli olan bir hayvan, 84, 6368
asan; (F.) kolay, 4269
aṣḥab; (A.) sahipler, 6551
asıġ; fayda, kâr, kazanç, 106, 171, 232, 363, 448, 858, 916, 934, 1062, 1065, 1112, 1113, 1121, 1131, 1149, 1169, 1196, 1198, 1199, 1285, 1361, 1364, 1403, 1569, 1826, 1915, 2010, 2011, 2161, 2242, 2423, 2573, 2575, 2756, 2801, 2865, 2893, 2981, 2996, 3001, 3004, 3020, 3170, 3208, 3211, 3269, 3271, 3352, 3353, 3355, 3610, 3623, 3691, 3793, 3808, 3877, 4188, 4191, 4208, 4226, 4228, 4229, 4231, 4274, 4402, 4433, 4611, 4751, 4830, 4837, 4852, 4861, 4864, 5108, 5140, 5147, 5153, 5155, 5329, 5603, 5714, 5726, 5767, 6093
asıġdın, 858
asıġka, 3004
asıġlar, 878, 1775, 1854, 3208, 5730, 6104
asıġların, C22
asıġlıġ, B15, 897, 983, 1468, 1469, 2544, 3003, 4443, 5358, 5529, 5539, 5731, 6102, 6358
asıġsız, 1175, 2120, 2575, 3003, 3808, 5529, 5731
asġınğ, 915, 3243, 4205, 4228, 5352, 5536, 5747
asġı, 160, 177, 190, 208, 270, 305, 309, 440, 448, 645, 856, 904, 982, 984, 987, 993, 1000, 1001, 1002, 1025, 1118, 1132, 1141, 1146, 1207, 1371, 1399, 1469, 1575, 1654, 1820, 1844, 1871, 1991, 2212, 2242, 2423, 2454, 2572, 2638, 2756, 2976, 2992, 2996, 2999, 3210, 3216, 3245, 3257, 3258, 3259, 3266, 3267, 3271, 3356, 3406, 3490, 3492, 3570, 3572, 3681, 3699, 3776, 3797, 3879, 4135, 4203, 4205, 4206, 4207, 4229, 4255, 4274, 4331, 4363, 4506, 4547, 4700, 4815, 4926, 4940, 4993, 5121, 5300, 5325, 5353, 5383, 5388, 5393, 5433, 5434, 5435, 5536, 5537, 5627, 5718, 5726, 5731, 5763, 5774, 5777, 5914, 6001, 6027, 6037, 6098, 6333, 6502, 6552, 6555
asġın, C7, C10, C48, 360, 858, 1627, 1879, 2608, 2728, 3002, 3243, 3245, 3490, 3493, 3494, 3931, 5217, 5747
asġınğa, 2906, 3468, 5536
asıġçı; faydacı, kârcı, tefeci, 2609, 4419
aṣıl; asıl, esas, soy, nesep
aṣılınğ, 6091
aṣılınğa, 4288, 5810, 5811, 6006
aṣılı, 299, 995, 999, 1159, 1637, 1958, 2132, 2969, 3181, 3416, 3507, 4235, 4285, 4287, 4289, 4291, 4519, 5325, 5767, 5808, 5809, 5810, 5811, 6003
aṣlı; (A. *aṣli*) asil olan, B57, 108, 265, 300, 301, 303, 1596, 1949, 2437, 3764, 4488, 4501,
aṣlısı, 4284
asıl-; asılmak
asılur, 221
asraḳı; alttaki, aşağıdaki
asraḳıġ, 4527
asraḳılar, 1785
asraḳılarıġ, C60
ast; alt, aşağı
astın, 18
asın-; asılmak, asılı olmak
asınġıl, 595
aş; aş, yemek, ziyafet, C40, 321, 524, 682, 1606, 1998, 2318, 2322, 2424, 2549, 2551, 2785, 2824, 2826, 2829, 2845, 2846, 2855, 2857, 2860, 2861, 2878, 2892, 2918, 2924, 3579, 3665, 3766, 3995, 4017, 4128, 4130, 4299, 4330, 4348, 4405, 4537, 4571, 4575, 4577, 4578, 4580, 4581, 4583, 4584, 4587, 4594, 4600, 4608, 4613,

4645, 4646, 4647, 4648, 4652, 4653, 4658, 4659, 4660, 4662, 4664, 4671, 4676, 4765, 5033, 5301, 5823, 6117, 6158, 6284, 6384
aşıġ, 330, 2552, 2825, 2847, 2893, 4131, 4602, 4607, 4613, 4615, 4641
aşḳa, C61, C62, 2847, 2868, 4128, 4130, 4570, 4571, 4583, 4594, 4596, 4649, 4663, 4664, 4666, 4667, 4669, 4671
aşta, 2835, 2858, 4580
aştın, 5442
aşım, 370, 5456
aşın, 2559, 2836, 4462, 4666, 4674, 5796, 6371
aşığ, 1379, 4586
aşı, 1054, 1675, 1740, 2001, 2317, 2563, 4133, 4417, 4574, 4575, 4577, 4614, 4665, 5418, 5440, 6380
aşlar, 4772
aşları, 4579
aş; kenet, bağ
aşlıġ, 2300, 2301
aş-; aşmak
aşar, 1735
aşa-; yemek, aş, 1480, 5829, 6399
aşaġıl, 1350
aşasu, 123, 836
aşayu, 1553
aşaġu, 2916
aşçı; ahçı, aşçı, 2832, 2846, 2877, 2890, 2891, 2928, 2931, 2939
aşçılḳa, 2557
aşçılar, 4148
aşnı; konu komşu, 632, 4581, 4601, 4655, 6585
aşnu; önce, evvel, 51, 253, 509, 539, 660, 731, 959, 960, 961, 962, 1304, 1445, 1865, 1934, 1949, 2227, 2291, 2351, 2356, 2376, 2487, 2520, 2604, 2958, 2976, 3195, 3216, 3580, 3688, 3740, 3842, 3844, 3997, 4028, 4057, 4129, 4389, 4621, 4682, 4737, 4786, 4787, 4790, 4815, 4893, 4977, 5006, 5036, 5050, 5052, 5054, 5066, 5252, 5292, 5455, 5495, 5497, 5649, 5966, 5993, 5997
aşnuda, 8
aşnusı, 4618
aşnuḳı; önceki, evvelki, 793, 5070
aşru; aşırı, çok, 1766, 4040, 5038, 6191
aşu-; örtmek
aşudum, 6530
aşın-; örtünmek
aşındı, 4848
aşın-; aşmak, geçmek
aşındı, 1384, 3064,
aşınġıl, 3083
aşınsa, 2604, 5052
aşundur-; (selam kelimesi ile beraber) selama cevap vermek
aşındursa, 5060
at; ad, isim, A15, A26, A27, A28, A29, B26, B27, B32, B67, 6, 115, 238, 322, 1446, 1600, 1711, 1922, 2320, 2856, 2871, 2872, 3022, 3189, 3251, 3262, 3319, 3358, 3663, 4067, 4431, 4437, 4465, 4468, 4577, 4854, 5087, 5106, 5569, 5573, 5604, 5608, 5740, 5771, 5800, 5880, 5893, 5901, 5917, 5918, 5920, 6248, 6268, 6502
atı; A23, B71, C11, 1, 58, 88, 109, 110, 111, 115, 124, 182, 197, 228, 235, 237, 257, 277, 320, 350, 356, 375, 406, 456, 459, 502, 526, 564, 589, 720, 740, 823, 836, 865, 907, 1027, 1044, 1159, 1341, 1342, 1343, 1350, 1388, 1402, 1520, 1522, 1585, 1640, 1676, 1679, 1692, 1757, 1790, 1848, 1905, 1918, 1924, 1925, 1928, 1953, 1957, 2037, 2050, 2060, 2063, 2082, 2146, 2180, 2221, 2258, 2263, 2298, 2318, 2417, 2556, 2563, 2613, 2643, 2645, 2651, 2655, 2667, 2933, 2969, 2983, 2993, 3011, 3026, 3080, 3095, 3147, 3173, 3188, 3189, 3229, 3252, 3357, 3358, 3375, 3381, 3382, 3409, 3414, 3419, 3429, 3462, 3478, 3592, 3654, 3675, 3715, 3897, 4069, 4083, 4084, 4129, 4246, 4597, 4672, 4793, 4396, 4467, 5106, 5255, 5265, 5570, 5573, 5808, 5900, 5789, 5918, 5943, 6041, 6103, 6108, 6425, 6455, 6458, 6471, 6491, 6510, 6575, 6592
atın, B62, 95, 103, 246, 258, 291, 920, 1166, 1460, 1461, 2259, 2277, 2554, 2798, 3020, 3369, 3651, 3915, 3975, 4438, 4550, 4820, 5220, 5264, 5442, 5572, 5608, 5919, 6268
atım, B67, 6117
atım, 590, 690, 748, 1168, 1351, 3022, 3125, 5106, 5107, 5607, 6600

atımı, 730, 824
atında, 4084
atığ, 229, 240, 583, 728, 3229, 3379, 3440, 3477, 3786, 3915, 3916, 3917, 4242, 4258, 4430, 4463, 4466, 4474, 4537, 4818, 5157, 5227, 5247, 5256, 5488, 5541, 5605, 5727, 5782, 5786, 5916, 5920, 6112, 6144, 6418
atığa, 4488, 4577
atığını, 1691, 4435
atığka, 5102
atḳa, 4147
atlıġ, 462, 501, 668, 1797, 2081, 4195, 4555, 4642, 4643, 5230
atlıġí, 841, 1629, 2319
atsız, 2645
at; (at) hayvan, 474, 1766, 2277, 2280, 2285, 2385, 2386, 2542, 2561, 2583, 3439, 4441, 5518, 5781, 6284
atı, 2317, 5336
atın, 315, 576, 1608, 3068, 3282, 3835, 3955, 4882, 4970, 5014, 5661, 5681, 5830, 5939, 5973, 6197, 6420
atından, 3290
atını, 3289, 6224
atıġ, 2401
atığ, 4558
attın, 3956, 5512, 5940
at-; atmak, bırakmak
at, 2066, 2365
ata, 5971
atar, 2635
atġa, 5004
atġu, 2885, 5111
atıp, 5633
atma, 1284, 1375, 3624, 5168
atmış, 5399
attı, 4821, 6397
ata; baba, 110, 111, 1166, 1168, 1203, 1207, 1218, 1221, 1224, 1225, 1226, 1227, 1229, 1262, 1387, 1486, 1552, 1565, 1566, 1568, 1579, 1625, 1626, 1685, 1802, 3784, 5154, 6485, 6491
atada, 41, 717, 3374, 3389
atadın, 1224, 5767
ataḳa, 1184, 1624, 6485
ataları, 1950
atalıġ atasız, 5380
atalıġlarıġ, 6055
atam, 1185, 1243, 1555, 1803
atanığ, 5158
atanğ, 651, 1552, 1592, 1792, 1793, 1794, 5151, 5154, 5156, 5779
atanğda, 1584
atanğdın, 3131
atanğını, 1569, 5159
atası, 1166, 1184, 1219, 1487, 1556, 1634, 1936, 1950, 3388, 3391
atasın, 37, 1685, 3388, 3389
atasız, 5380, 6055
ʿ*aṭa-*; (A.) bağış, ihsan, 1829, 1873, 1884, 3058, 5888
ata-; ad vermek, adlandırmak
atadı, B70, 748, 3441, 5442
atadılar, A16
ataġay, 4215
ataġıl, 1993, 3011
ataġu, 1995
atama, 3374
atamaġu, 2986, 4640
atamasa, 3358
atamaz, 1166, 3389
atamış, B67, 3474
atamışlar, A18
atamışlara, B26
atap, 2165
atar, B28, B68, 985,
atayı, 6583
atayu, 4026
ataġ; lakap, unvan, bkz. *ayaġ* 3357
atalıḳ; babalık, 1552, 6485
atan-; adlandırılmak, ad almak
atandı, 3229, 6454, 6455, 6456
atanġıl, 6611
atanma, 1334, 1599
atanmış, 257, 2689, 4244
atansa, 253, 1388, 2456, 2485
atanur, B69, 303, 2456, 2623, 3217, 5219
atçı; süvari, 6035, 6054, 6055, 6056
ʿ*aṭîḳ*; (A.) eski, kadim, sahabenin en eskisi olan Ebu Bekir Sıddık'ın lakabıdır, 51
atıḳ-; ad sahibi olmak, meşhur olmak
atıḳmış, 246, 928, 2338
atım; atıcı, nişancı, cesur, kahraman, 1949, 1961, 2043, 2274, 4046, 5519, 5911, 6393
atlan-; atlanmak, ata binmek
atlandı, 4958, 5453, 5822
atlanıp, 5940
atlanur, 2581
aẏ; av, 2125
aẏda, 2583, 5376
aẏı, 1358

avlka, 3602, 6536
avın, 6366, 6368
av-; toplanmak, üşüşmek, etrafını çevirmek,
ava, 460, 1806, 2051, 5895
avar, 2408, 6107
avağ; naz, kapris, yapmacık arzu
avağlar, 403
avağları, 2680
avçı; avcı, 2635, 3004, 3601
avçğa; ihtiyar, bkz, *avuçğa* 1638
avın-; avunmak alışmak, 3114
avındım, 1171, 6319, 6536
avındı, 4964, 5627, 5942
avınğıl, 2306
avınğu, 49, 3532, 3783, 4762, 4797, 6189
avınğum, 4794
avınsa, 1919, 1929, 2093, 2103
avınma, 1331, 1424, 4832, 5208, 5235, 5284, 5926, 6136
avınmaz, 3559
avıp, 1083, 1142, 1144, 1145, 6545
avır, 95, 988, 990, 1427, 1912, 2694, 5841, 6026, 6382
avınç; avunma, 937, 1774, 2135, 3773, 4762, 5186, 5266
avınçı, 1849, 3629, 6446
avınçım, 3774
avınçın, 123, 941, 1480, 1886, 6414, 6533
avınçığ, 1424
avınçu; avunulan, avutan, alışılan, 1427
avıt-; avutmak, 135, 1551, 5204, 6282
avıtğu, 642
avıtsa, 3548, 3574
avıttı, 628
avıtur, 2230, 5025, 6202
avla-; avlamak
avlar, 3181
avlamasa, 6368
avlamaz, 6366
avuç; avuç, bkz. *avut*
avuçğa, 297
avuçğa; ihtiyar, yaşlı, bkz. *avçğa*, 2984, 4152, 6491
avuçğalık; ihtiyarlık, yaşlılık,
avuçğalıkın, C11, C80
avurta; süt nine, dadı
avurtası, 4505
avut; avuç, bkz. *avuç*
avutça, 5425
ay; ay, kamer, B41, 3, 325, 415, 731, 733, 740, 743, 744, 745, 1254, 2437, 2843, 3193, 3274, 3451, 3717, 3724, 4504, 5700, 6231,
ayı, 704, 1052,
ayığ, 125,
ayım, 1071
aylka, 730
ay; ay, otuz gün, 12, 131, 132, 373, 1214, 1695, 1787, 1865, 1888, 2209, 2220, 2225, 2775, 2996, 3572, 4377, 4386, 4624, 4819, 5179, 5626, 5685, 5950, 6113, 6546, 6490,
ayda, 6624
ayığ, 3542
ayın, 390, 3716
ay; ey! (hitap edadı, nida) bkz. *aya*, B3, B21, B33, 6, 10, 11, 20, 24, 28, 89, 91, 108, 109, 115, 158, 179, 183, 187, 191, 192, 196, 203, 240, 248, 271, 287, 345, 353, 359, 376, 378, 396, 447, 453, 483, 495, 526, 550, 551, 557, 573, 580, 589, 629, 637, 643, 651, 695, 720, 752, 756, 776, 777, 780, 784, 801, 810, 836, 852, 883, 907, 920, 922, 923, 931, 932, 939, 949, 958, 962, 979, 996, 1030, 1033, 1066, 1070, 1081, 1085, 1094, 1116, 1123, 1148,1151, 1155, 1167, 1185, 1188,1207, 1208, 1215, 1257, 1260, 1265, 1273, 1314,1350, 1354, 1360, 1366, 1372, 1406, 1411, 1413, 1418, 1424, 1426, 1436, 1437, 1449, 1450, 1457, 1458, 1459, 1462, 1463, 1467, 1468, 1478, 1481, 1482, 1501, 1511, 1526, 1537, 1549, 1557, 1558, 1574, 1591, 1596, 1598, 1609, 1613, 1639, 1656, 1658, 1659, 1667, 1673, 1675, 1708, 1743, 1749, 1783, 1792, 1802, 1847, 1859, 1862, 1872, 1894, 1908, 1911, 1948, 1969, 1970, 1975, 1992, 2033, 2037, 2052, 2068, 2071, 2081, 2090, 2100, 2118, 2143, 2145, 2174, 2177, 2243, 2248, 2260, 2306, 2319, 2407, 2429, 2430, 2466, 2477, 2503, 2509, 2528, 2588, 2589, 2618, 2654, 2673, 2683, 2690, 2703, 2723, 2737, 2739, 2758, 2768, 2778, 2785, 2796, 2809, 2818, 2826, 2827, 2877, 2879, 2892, 2899, 2927, 2930, 2932, 2939, 2944, 2948, 2961, 2970, 2975, 2983, 2994, 3005, 3015, 3028,

3040, 3043, 3052, 3061,
3066, 3074, 3085, 3086,
3098, 3109, 3112, 3117,
3120, 3125, 3131, 3133,
3134, 3142, 3154, 3167,
3181, 3197, 3201, 3242,
3257, 3264, 3276, 3277,
3306, 3311, 3322, 3323,
3349, 3355, 3361, 3394,
3398, 3407, 3433, 3437,
3470, 3482, 3493, 3506,
3515, 3517, 3545, 3576,
3577, 3588, 3642, 3644,
3664, 3680, 3683, 3685,
3691, 3693, 3708, 3712,
3713, 3731, 3744, 3746,
3752, 3755, 3759, 3763,
3774, 3782, 3786, 3791,
3814, 3822, 3823, 3824,
3832, 3858, 3862, 3872,
3878, 3907, 3908, 3914,
3925, 3928, 3929, 3934,
3936, 3943, 3960, 3970,
3971, 3974, 3976, 3978,
3989, 4047, 4078, 4085,
4124, 4126, 4129, 4130,
4136, 4138, 4162, 4165,
4172, 4181, 4189, 4197,
4213, 4221, 4228, 4235,
4239, 4241, 4242, 4252,
4281, 4289, 4298, 4315,
4330, 4336, 4363,4377,
4384, 4386, 4405, 4407,
4410, 4424, 4437, 4443,
4446, 4470, 4485, 4491,
4497, 4498, 4501, 4502,
4515, 4533, 4540, 4546,
4559, 4562, 4582, 4585,
4635, 4638, 4642, 4643,
4663, 4679, 4682, 4701,
4704, 4719, 4755, 4761,
4765, 4770, 4773, 4803,
4805, 4813, 4822, 4823,
4846, 4849, 4860, 4864,
4868, 4873, 4898, 4912,
4914, 4919, 4920, 4924,
4927, 4928, 4938, 4949,
4951, 4973, 4977, 4980,
4981, 4982, 4987, 4988,
4991, 4998, 5003, 5011,
5017, 5039, 5041, 5048,
5051, 5065, 5086, 5088,
5092, 5093, 5095, 5097,
5098, 5101, 5104, 5105,
5109, 5111, 5114, 5119,
5120, 5126, 5129, 5130,
5131, 5136, 5144, 5145,
5151, 5164, 5166, 5174,
5176, 5180, 5182, 5185,
5194, 5199, 5200, 5224,
5234, 5241, 5248, 5252,
5257, 5269, 5275, 5276,
5277, 5279, 5283, 5294,
5295, 5299, 5301, 5318,
5325, 5328, 5335, 5342,
5346, 5347, 5348, 5359,
5361, 5364, 5371, 5373,
5374, 5375, 5381, 5391,
5397, 5398, 5400, 5401,
5402, 5408, 5409, 5422,
5427, 5428, 5430, 5437,
5438, 5440, 5456, 5468,
5470, 5476, 5489, 5492,
5494, 5500, 5512, 5515,
5524, 5529, 5539, 5540,
5555, 5561, 5569, 5575,
5578, 5581, 5584, 5586,
5599, 5602, 5614, 5615,
5654, 5665, 5685, 5698,
5709, 5713, 5721, 5746,
5748, 5764, 5772, 5773,
5776, 5788, 5795, 5812,
5816, 5840, 5843, 5846,
5848, 5854, 5857, 5862,
5869, 5878, 5879, 5882,
5897, 5899, 5910, 5921,
5925, 5926, 5928, 5929,
5932, 5961, 5963, 5965,
5966, 5975, 5976, 5978,
5982, 5987, 5994, 5999,
6002, 6010, 6012, 6015,
6018, 6023, 6030, 6038,
6047, 6052, 6055, 6066,
6067, 6069, 6077, 6084,
6087, 6099, 6114,6119,
6122, 6124, 6129, 6130,
6131, 6135, 6137, 6141,
6144, 6150, 6160, 6170,
6173, 6180, 6185, 6187,
6188, 6194, 6227, 6234,
6238, 6243, 6246, 6252,
6254, 6261, 6287, 6295,
6300, 6302, 6305, 6329,
6351, 6364, 6377, 6378,
6409, 6410, 6413, 6414,
6416, 6428, 6433, 6435,
6448, 6449, 6451, 6456,
6461, 6478, 6505, 6506,
6507, 6511, 6512, 6513,
6515, 6517, 6520, 6528,
6563, 6615, 6627

ay-; demek, söylemek, anlatmak, 267, 513, 729, 785, 860, 1000, 1004, 1010, 1011, 1657, 1815, 1833, 1889, 1923, 1944, 2431, 2527, 2592, 2740, 2741, 2956, 3155, 3205, 3206, 3219, 3320, 3333, 3453, 3760, 4024, 4597, 4690, 4975, 5413, 5850, 6031, 6117, 6310

ayar, B28

ayayı, 6581

ayayın, 196, 198, 353, 539, 742, 847, 1277, 1920, 3317, 3519, 3886, 4018, 4029, 4034, 4319, 4490, 4632, 4803, 5008, 5724, 5748, 5762, 5910

aydı, 195, 466, 471, 476, 509, 511, 526, 553, 568, 570, 579, 580, 583, 584, 586, 589, 594, 598, 637, 643, 657, 671, 673, 683, 684, 691, 697, 698, 701, 702, 714, 720, 728, 730, 751, 774, 776, 785, 786,

792, 823, 824, 836, 846, 854, 856, 859, 862, 867, 870, 872, 880, 896, 899, 907, 909, 927, 938, 957, 958, 968, 976, 981, 984, 995, 998, 1000, 1001, 1004, 1005, 1007, 1010, 1012, 1014, 1017, 1019, 1058, 1059, 1070, 1080, 1085, 1104, 1107, 1138, 1167, 1181, 1195, 1203, 1208, 1212, 1215, 1229, 1270, 1273, 1295, 1339, 1421, 1553, 1557, 1591, 1601, 1623, 1633, 1641, 1645, 1656, 1658, 1665, 1666, 1677, 1751, 1791, 1796, 1798, 1812, 1815, 1832, 1835, 1847, 1850, 1892, 1894, 1896, 1900, 1903, 1909, 1911, 1917, 1921, 1930, 1937, 1947, 1948, 1974, 2146, 2175, 2181, 2265, 2269, 2394, 2417, 2430, 2434, 2518, 2526, 2528, 2592, 2596, 2669, 2672, 2673, 2740, 2823, 2828, 2876, 2880, 2883, 2919, 2933, 2950, 2956, 2957, 3025, 3061, 3074, 3102, 3120, 3137, 3153, 3157, 3161, 3185, 3276, 3303, 3306, 3318, 3321, 3326, 3334, 3367, 3376, 3451, 3454, 3476, 3482, 3487, 3512, 3646, 3707, 3713, 3821, 3826, 3832, 3833, 3850, 3858, 3862, 3865, 3866, 3875, 3888, 3893, 3943, 3965, 3967, 3995, 3999, 4005, 4007, 4017, 4020, 4023, 4027, 4155, 4159, 4165, 4314, 4318, 4565, 4567, 4573, 4613, 4680, 4874, 4900, 4919, 4941, 4945, 4955, 4990, 5007, 5017, 5018, 5020, 5040, 5050, 5054, 5072, 5081, 5092, 5101, 5104, 5118, 5132, 5402, 5439, 5443, 5456, 5467, 5493, 5500, 5665, 5688, 5702, 5721, 5816, 5835, 5854, 5894, 5900, 5934, 5955, 5956, 5958, 5959, 5962, 5964, 5965, 5978, 5986, 5989, 6037, 6047, 6084, 6186, 6188, 6195, 6240, 6243, 6245, 6252, 6265, 6273, 6281, 6293, 6305, 6328, 6351, 6358, 6379, 6387

aydılar, A17

aydın, 147, 354, 356, 481, 700, 720, 1088, 1089, 2164, 2591, 2877, 2944, 3607, 3645, 3765, 3803, 3820, 3850, 3863, 3992, 3993, 4106, 4156, 4511, 5173, 5207, 5814, 6624

aydınğ, 796, 982, 2691, 2811, 3161, 3335, 3646, 5817, 5818, 6048

aydulṣı, 5156

aẏġa, 3489

aẏġay, B24

aẏġıl, 514, 672, 683, 701, 950, 1848, 2266, 2527, 2824, 2881, 3303, 3475, 3486, 3848, 4026, 4751

aẏġu, 1011, 1910, 2675, 2810, 3886, 6581

aẏġuçı, 1181, 1620, 2657, 2922, 3211, 3360, 3583, 4286, 5337

ayıp, 2811

ayma, 2691, 5533, 5995

aymadı, 3332

aymaġu, 2811, 5998

aymaz, 4188

aymış, A29, B18, B23, B24, 283, 515, 555, 779, 921, 1046, 1048, 1100, 1163, 1252, 1629, 1701, 1746, 1758, 2407, 2448, 2617, 2682, 2742, 2796, 3172, 3182, 3244, 3254, 3260, 3368, 3393, 3594, 3660, 3670, 3704, 3752, 3799, 3815, 3937, 3978, 3991, 3996, 4012, 4074, 4089, 4135, 4177, 4286, 4309, 4365, 4387, 4413, 4449, 4464, 4562, 4604, 4617, 4681, 4699, 4707, 4843, 4868, 4903, 4916, 4922, 4978, 5078, 5142, 5213, 5269, 5293, 5308, 5611, 5809, 5874, 5917, 6058, 6101, 6132, 6191, 6270, 6342, 6361, 6488

aymışım, 4866

aymışın, 5959, 6237

aymışlar, A19

aymışlarım, 3680, 3974, 5815

ayur, B45, B64, C1, C2, C3, C4, C5, C6, C7, C8, C10, C11, C12, C13, C14, C15, C16, C17, C18, C19, C20, C22, C25, C26, C27, C28, C31, C32, C33, C34, C35, C36, C37, C38, C39, C40, C41, C42, C43, C44, C45, C46, C47, C49, C50, C51, C52, C53, C54, C55, C56, C57, C58, C59, C60, C61, C62, C64, C66, C67, C68, C69, C70, C71, C72, C73, C74, C75, C76, C77, C78, C79, C80, C81, 82, 193, 201, 280, 298, 420, 433, 474, 485, 538, 558, 563, 613, 629, 643, 666, 684, 760, 939, 1030, 1116, 1128, 1151, 1161, 1185, 1251, 1257, 1449, 1497,

1499, 1501, 1511, 1542, 1549, 1558, 1574, 1577, 1613, 1684, 1728, 1783, 1792, 1817, 1847, 1859, 1862, 1872, 1889, 2065, 2435, 2948, 3015, 3052, 3117, 3189, 3356, 3403, 3412, 3473, 3683, 3812, 3817, 3842, 3846, 3850, 3855, 3898, 3960, 3970, 3971, 4075, 4451, 4641, 4752, 4898, 4903, 4934, 4973, 4977, 5011, 5016, 5039, 5084, 5114, 5126, 5182, 5183, 5397, 5440, 5493, 5610, 5632, 5634, 5636, 5648, 5663, 5685, 5831, 5846, 5875, 5879, 5976, 6032, 6104, 6170, 6180, 6238, 6279, 6287, 6298, 6300, 6316, 6318, 6323, 6325, 6348, 6358, 6410

aysa, 191, 1012, 3196, 3592, 3817, 3819, 3966, 4034, 4573, 5552, 5621, 6544

aysama, 4165

aysu, 1903

aysun, 1017

ayu, B35, 37, 198, 384, 504, 508, 569, 638, 649, 651, 685, 721, 749, 787, 839, 851, 854, 982, 996, 1013, 1057, 1137, 1185, 1612, 1657, 1677, 1795, 2176, 2268, 2335, 2434, 2500, 2533, 2594, 2669, 2823, 2827, 2879, 2880, 3101, 3679, 3934, 3992, 4141, 4160, 4164, 4313, 4315, 4317, 4352, 4455, 4566, 4568, 4572, 4856, 4866, 5050, 5400, 5603, 5720, 5812, 5921, 5981, 6008, 6237, 6395, 6422, 6427, 6497, 6589, 6594

ayurlar, B63, 861, 1729, 3269, 5387, 6105

aya; (F.) eya! (hitap edadı, nida), bkz. *ay*, 8, 25, 164, 168, 333, 373, 535, 714, 1080, 1100, 1104, 1145, 1181, 1713, 1759, 1812, 2020, 2096, 2142, 2689, 2717, 2718, 2851, 2922, 2936, 2967, 3046, 3055, 3082, 3089, 3233, 3254, 3279, 3373, 3448, 3451, 3487, 3492, 3529, 3537, 3580, 3646, 3661, 3764, 3771, 3993, 4005, 4007, 4027, 4075, 4150, 4159, 4169, 4314, 4318, 4373, 4486, 4491, 4493, 4495, 4507, 4511, 4567, 4691, 4707, 4878, 4925, 4941, 4988, 4990, 5057, 5155, 5233, 5251, 5252, 5288, 5296, 5298, 5366, 5378, 5388, 5549, 5613, 5699, 5854, 5875, 5985, 5989, 6166, 6167, 6168, 6169, 6184, 6462, 6508, 6560, 6640

aya; aya, avuç, avuç içi
ayada, 717, 864, 6523

aya-; acımak, korumak
ayama, 1494

ayağ; lakap, unvan, bkz. *atağ*, 1036, 1766, 5771

ayalɣ; çanak, kāse, kadeh, 2824, 2878, 4645

ayat; (A.) alametler, 4370

ʿayb; (A.) ayıp, kusur,
ʿaybı, 534, 1328, 3505, 3513, 3514, 3515, 3516, 3517, 6096
ʿaybın, 1407, 3518
ʿaybını, 3519
ʿayıblarını, C49, C64

ayı; çok, pek, 505, 2086, 3082, 3089, 3525, 3562, 4024, 4529, 4599, 6633

ayığ; fena, kötü, 5175

ayığla-; kötülemek,
ayığlap, 685

ayılɣ; vade, söz verme
ayılɣlığ, 2286

ayın-; sormak, söylemek
aynı, 4049

ayıñgla-; kötülemek, küçük düşürmek, mahcup etmek
ayıñglamasunlar, 4463

ayıt-; sormak, söylemek, demek, 586, 3689, 4129, 4386, 4390, 4548, 5872, 5873, 5995, 6282
ayıtğa, 5360
ayıtğay, 4528, 5246, 5276, 5740
ayıtğıl, 2251, 3136, 4548, 4657, 5871, 5956
ayıtğu, 641, 978, 981, 1573, 1832, 1921, 2176, 2534, 2567, 4160, 4385, 4568, 5050, 5278, 5309, 5621, 5656, 6020
ayıtma, 3487, 4657, 5995
ayıtmadı, 963, 1005
ayıtmalɣ, 1907
ayıtmalɣlılɣ, 979
ayıtmasa, 978
ayıtmazda, 959, 960, 962, 2520
ayıtmış, 938, 1910, 2429, 2525
ayıtmışlɣa, 1006, 3157
ayıtmışını, 2944
ayıtsa, 2566, 4060, 4127
ayıttı, 507, 523, 525, 623, 1069, 1582, 1590, 1930, 3097, 3302, 3842, 4898, 5037, 5455, 5684, 5831,

5957, 5961, 5975, 6227, 6320, 6347
ayıttım, 3161, 6525
ayıttımğ, 657, 1187, 4319
ayıttıḳta, 1008, 2522, 4101, 4300
aytaym, 1185, 1889
aytıġlı, 1909
aytıp, C64, 4387
aytu, 626, 1068, 2564, 3197, 3908, 4185
aytur, 859, 1656, 1904, 1921, 1943, 2466, 2526, 4866, 5165, (*aydur*) 2228
ayin; (F.) örf, âdet, tarz
ayinü'l-memlḳe, A17
aylıḳ; aylık, 1387
aytıġ; hatır sorma, sual, 3907
aytıġı, 5273, 5275, 5740, 6120
ay toldı; (k.a.) Ay Toldı, A27, B69, C14, C15, C16, C20, C23, C26, C27, 355, 462, 474, 498, 501, 502, 503, 511, 519, 526, 558, 561, 562, 568, 577, 580, 581, 584, 589, 594, 598, 607, 616, 618, 620, 621, 622, 623, 624, 625, 626, 628, 657, 673, 684, 698, 702, 720, 728, 730, 748, 763, 766, 769, 773, 776, 786, 823, 836, 854, 859, 870, 896, 907, 920, 938, 939, 951, 954, 956, 957, 958, 976, 984, 998, 1001, 1005, 1012, 1019, 1038, 1045, 1051, 1067, 1070, 1080, 1085, 1107, 1128, 1149, 1167, 1168, 1195, 1208, 1215, 1249, 1256, 1273, 1295, 1339, 1351, 1517, 1548, 1574, 1578, 1625, 1635
ay toldıḳa, C18, C21, 538, 760, 766, 774
ay toldım; 354, 530, 955, 1035, 1068
ay toldımğ; 1115, 1158, 1169, 1564
ayulḳ; bkz. *kök ayulḳ*, 2644
ayulḳluḳ, 4067, 4142
az; az, 172, 199, 554, 731, 758, 866, 926, 1006, 1124, 1312, 2148, 2150, 2340, 2350, 2361, 2561, 2893, 3285, 3287, 3775, 3938, 3954, 4188, 4270, 4332, 4335, 4432, 4615, 4641, 4642, 4671, 4844, 4915, 4962, 5005, 5284, 5301, 5314, 5439, 5826, 5983, 6199, 6210, 6214, 6284, 6331, 6353, 6380, 6381, 6396, 6438, 6477, 6483
azı, 1004
azıġ, 3442, 4580
azın, 305, 306, 734, 2675, 4342, 5883
azḳa, 306
azḳına, 3964, 5440
azraḳ, 2149, 2359, 3951, 3999, 4888, 5441, 6127, 6218, 6497, 6568, 6581
azraḳḳına, 6633
az-; azmak, yolu şaşırmak, yoldan çıkmak
aza, 5262
azar, 205, 677, 2023, 2730, 3600, 5282, 5313
azdı, 6632
azıp, 384
azma, 6498
azmaz, 4347
azmaza, 4093
azmış, 3089, 5400, 5691, 6540
ʿaẕab; (A.) azap, işkence, keder
ʿaẕabı, 3650
ʿaẕabıġ, 3332
ʿaẕabḳa, 3651
azad; (F.) azat, serbest, 2307, 2406, 2408, 2555, 2990
azaḳ; yolunu şaşıran, nereden geldiği belli olmayan, baştan savan, 2534, 2813
azġan; yaban çiçeği, 2573
aẓġaṣ; (A.) karışık rüyalar, 6015
azġır; azgın, azılı, 2311
aziġlıġ; azılı, cesaretli, atılgan, 283, 2054, 2287, 3041, 4523
azıt-; azıtmak, yoldan çıkarmak
azıtur, 2115, 3344, 4194
ʿaziz; (A.) aziz, kıymetli, A6, A7, A24, B9, 1247, 2853
ʿazizlarḳa, 1247
ʿazizraḳ, A10
ʿazizrek, 2853
azla-; az görmek, azımsamak, bkz. *azlan-*
azladı, 3234
azlaġu, 3231
azlan-; az bulmak, azımsamak, bkz. *azla-*
azlanma, 305
azlıḳ; azlık
azlıḳı, 4190
azu; ya da, veya, C24, 16, 243, 1018, 1678, 1816, 2539, 3101, 4578, 4581, 4619, 4701, 5763, 6291, 6589, 6591
azuḳ; azık, yiyecek, 1417, 3435, 5350
azuḳunğ, 1441

azuḷe; azmış, yolunu şaşırmış
azuḷelar, 385
ʿazze ve celle; (A.) aziz olsun, A1, C1

B

ba-; bağlamak, 964
badı, 68, 461, 542, 580, 1496, 1588, 1605, 3275, 3543, 3811, 3941, 4142, 4884, 5670, 5824
badım, 46, 5899
badığ, 553, 1917
baġa, 1456
baġu, 1988, 3506
baġuçı, 1477
bamaġıl, 741, 5135, 5297
bamaġu, 1089
bamasa, 3446
basa, 710, 993, 5012, 5315
baġ; (F.) bağ, bahçe, 1807, 6435
baġım, 2278
baġḳa, 1808
baġ; bağ, düğüm, bağlayacak ip,
baġı, 727, 2015, 2018, 2026, 2419, 3925, 4884
baġın, 3307
baġlıġ, 1953
baġdaş; bağdaş, 4114
baġır; bağır, karaciğer, 1507, 2610, 3237
baġırda, 2610
baġırḳa, 1947
baġırsız, 2574, 3243
baġırsızḳa, 6576
baġrı, 2609, 3110, 3246, 4988
baġrım, 1482
baġırsaḳ; merhametli, şefkatli, sadakatli, 34, 41, 43, 107, 317, 424, 516, 517, 518, 717, 763, 1030, 1133, 1231, 1243, 1357, 1358, 1359, 1360, 1412, 1558, 1615, 1687, 1838, 1852, 1879, 1881, 1942, 1943, 1944, 1945, 1946, 2123, 2160, 2169, 2204, 2235, 2473, 2529, 2543, 2570, 2571, 2572, 2574, 2585, 2607, 2608, 2610, 2721, 2727, 2728, 2758, 2761, 2767, 2768, 2777, 2830, 2831, 2852, 2867, 2885, 2927, 2940, 2978, 3052, 3063, 3117, 3124, 3127, 3129, 3130, 3244, 3246, 3272, 3297, 3299, 3311, 3458, 3483, 3486, 3496, 3598, 3690, 3700, 3771, 3914, 3933, 4081, 4370, 4374, 4464, 4690, 4766, 4777, 5095, 5197, 5262, 5325, 5528, 5543, 5619, 5720, 5839, 5847, 6081, 6084, 6086, 6089, 6102, 6103, 6180, 6259, 6261, 6576
baġırsaḳḳa, 1728, 1943
baġırsaḳnı, 1946, 1947, 2609, 2768
baġırsaḳlıḳ; merhametlilik, bağlılık, 1357, 1481, 1878, 1945, 2568, 3335, 5796
baġırsaḳlıḳı, 2073, 2589, 5543, 5904
baġırsaḳlıḳım, 4846
baġırsaḳlıḳın, 595, 608, 953, 1356, 1634, 1944, 2432, 2905, 2965, 3298, 4134, 4473, 5038, 5129, 5471, 5614, 5795, 5838, 5889, 6468
baġırsaḳlılıġıñ, 1478, 5272
baġışla-; bağışlamak, 2053, 5125, 6518
baġışlasu, 6239
baġlan-; bağlanmak
baġlanur, 5928
baġna; basamak, merdiven basamağı, 6034, 6043
baġnaça, 6034
baġnalıġ, 6052
baġnası, 6033
baḫıl; (A.) hasis, 1518
baḫt; (F.) bahı, talih, kısmet, 92
baḳ-; bakmak, 1168, 1792, 2020, 3657, 5936, 6300, 6316
baḳa, B54, 195, 239, 538, 541, 609, 627, 644, 655, 656, 760, 770, 790, 800, 1140, 1499, 1551, 1898, 2112, 2149, 3253, 3260, 3338, 3360, 3364, 3539, 3685, 3936, 3992, 4338, 4355, 4376, 4685, 4721, 4753, 4836, 5124, 5146, 5151, 5181, 5182, 5191, 5274, 5302, 5361, 5630, 5675, 5717, 5769, 5827, 5954, 6069, 6071, 6217, 6226, 6345, 6390,
baḳar, 1857, 3477
baḳayı, 6567
baḳıp, 81, 255, 466, 768, 1904, 3563, 5340, 5691, 5815, 5955
baḳma, 4059, 5536
baḳmaz, 912
baḳsa, 133, 603, 1632, 1806, 1856, 1890, 1896, 1897, 1902, 2084, 2484, 2694, 3480, 3657, 4090, 4521, 5392, 5619, 5997
baḳtı, 135, 628, 1572, 1752, 4895, 4933, 4967, 5678, 6216, 6218

baḳtım, 4198
baḳtınğ, 663, 665
baḳın-; bakınmak, 605, 1323, 1462, 1464, 1631, 2247, 3210, 3601, 3705, 3921, 4538, 5049, 5191, 5235, 5409, 5415, 5620, 5718, 6136
baḳnu, 4095, 4110
baḳır; bakır, 120, 1916, 3438, 3964
baḳırsuḳun; Merih yıldızı, 4888
baḳış; bakış, bakışma, bakma, 1855
baḳış-; bakışmak, *baḳışsa*, 134, 137
baḳi; (A.) bâki, ebedi, C50
balasağun; Balasagun (Kuz Ordu) A20
baldu; balta, 1736, 2055, 2140, 2141, 2143, 2377, 2961
baḷġam; (A.) balgam *baḷġamı*, 6014
balığ; yaralı, 5430
balıḳ; balık, 5366
balık burcu, 66, 141,
balıḳ-; yaralanmak, *balıḳmış*, 2402
bar; var, mevcut, B25, B42, B48, 177, 201, 207, 260, 362, 639, 642, 735, 838, 854, 981, 1010, 1017, 1020, 1132, 1139, 1182, 1183, 1185, 1488, 1579, 1592, 1646, 1647, 1672, 1677, 1832, 1843, 1903, 1922, 1923, 2055, 2176, 2276, 2360, 2402, 2403, 2430, 2516, 2584, 2669, 2740, 2823, 2880, 2946, 2957, 3026, 3099, 3132, 3145, 3146, 3215, 3226, 3317, 3355, 3376, 3390, 3649, 3720, 3737, 3760, 3761, 3777, 3875, 3899, 4148, 4153, 4160, 4188, 4315, 4355, 4386, 4460, 4568, 4605, 4864, 4915, 5050, 5063, 5095, 5099, 5275, 5309, 5351, 5476, 5478, 5574, 5723, 5740, 5858, 5859, 5955, 5958, 6110, 6120, 6203, 6209, 6460, 6471, 6544
barı, 195, 2750, 3631, 3795, 4779, 5150, 5389,
barığ, 3899, 4550
barım, 3742, 3798
barın, 56, 1189, 1722, 2560, 3428, 3859, 4108, 5193, 5547, 6078, 6080, 6099, 6299, 6370
barında, 1368
barınğ, 12, 5299
barınğa, 15, 26, 4282, 4780
barını, 3158
barınu, 524, 683, 908, 982, 1188, 2565, 3136, 3198, 5278, 5831, 6280, 6584
bar-; varmak, gitmek, 512, 573, 1252, 1708, 1749, 1870, 2362, 3356, 3385, 3537, 3864, 4460, 4582, 4583, 4636, 4652, 5065, 5138, 6183, 6195, 6264, 6282, 6451,
baralım, 3489, 5964
barayı, 6565, 6575, 6598
barayın, 467, 3176, 3695, 3698, 3833, 3886, 4878, 4938, 4943, 4954, 4995, 5003, 5008, 5654, 5664, 5966, 6186, 6279
bardaçı, 2710
bardı, 102, 182, 247, 367, 375, 377, 456, 506, 519, 610, 617, 725, 755, 1236, 1405, 1447, 1521, 1522, 1570, 1592, 1604, 1626, 1671, 1693, 1770, 1885, 2604, 2943, 3285, 3289, 3526, 3615, 3784, 3838, 3841, 3951, 3957, 4853, 4888, 4895, 4909, 4962, 4970, 4971, 5035, 5137, 5138, 5154, 5407, 5446, 5453, 5457, 5633, 5634, 5637, 5661, 5701, 5830, 5970, 5973, 6214, 6218, 6224, 6278, 6284, 6285, 6288, 6296, 6299, 6336, 6339, 6346, 6425, 6475, 6484, 6524, 6561, 6575, 6595, 6597, 6634
bardım, 366, 5157, 6316, 6319
bardınğ, 653, 783, 3214, 3831, 4100
barġa, 2683, 4430, 5022
barġamı, B58
barġay, 1645, 2413, 5834, 5915
barġıl, 3276, 3498, 4671, 5005, 5269, 5665, 5956, 6398, 6426
barġu, C61, 1755, 2973, 3186, 3457, 3462, 3528, 3827, 3865, 3871, 3886, 4571, 4578, 5138, 5340, 6145, 6179, 6297, 6425, 6561
barġuçı, 250, 550, 4713, 5086, 5339
barġum, 5663
barġusı, 6277
barġusuz, 5254
barıġlı, 3556, 3557, 4663, 5254
barıġlıḳa, 3558
barıp, 489, 3290, 3296, 3738, 3748, 3956, 3996, 4579, 4987, 5006, 5042, 5444

barır, 113, 163, 316, 434, 694, 724, 747, 813, 996, 1071, 1075, 1090, 1096, 1119, 1161, 1162, 1215, 1216, 1283, 1331, 1353, 1365, 1396, 1482, 1501, 1513, 1525, 1529, 1763, 1853, 1914, 2640, 2655, 2779, 2842, 3385, 3446, 3514, 3592, 3620, 3630, 4373, 4396, 4594, 4664, 4666, 4692, 4774, 4825, 4831, 4840, 4851, 5047, 5202, 5232, 5259, 5464, 5514, 5694, 5716, 5845, 6001, 6003, 6005, 6006, 6038, 6084, 6092, 6097, 6163, 6170, 6171, 6175, 6176

barma, 653, 778, 783, 3489, 3831, 4100, 4306

barmadım, 4993

barmaġıl, 4671

barmaġu, 4578

barmaġusın, C61

barmaḳım, 1095

barmasa, 1210, 3710, 3825, 4584*barmasu*, 5701

barmasun, 167, 4943, 6628

barmasunlar, 4659

barmaz, 314, 696, 1077, 3602, 4667, 4669, 5918

barmış, 3314

barmışıġ, 5455

barmışın, C45, C66, C77, 6237

barsa, C62, 276, 298, 299, 425, 433, 515, 805, 1410, 1525,1534, 1625, 1649, 1924, 1974, 2125, 2152, 2221, 2407, 2559, 2784, 3024, 3081, 3215, 3368, 3536, 3550, 3578, 3592, 3737, 3855, 3856, 4428, 4641, 4662, 4676, 4753, 4759, 4815, 5090, 5202, 5384, 5786, 5842, 5918, 5929, 6281,6388, 6390

barsa men, 5752

barsu, 3797, 4648, 4952

baru, 736, 4161, 4708, 4872, 5757, 6486, 6490

baruġay, 3789

barur, B76, 206, 476, 1261, 1446, 1834, 2972, 3557, 3703, 6290

barun, B37

barça; bütün, hep; bütünü hepsi, B18, 5, 20, 24, 71, 90, 106, 157, 266, 299, 370, 389, 428, 429, 430, 431, 436, 504, 508, 558, 572, 606, 633, 689, 718, 720, 751, 762, 799, 830, 832, 857, 887, 888, 895, 898, 900, 935, 944, 981, 983, 991, 999, 1025, 1042, 1081, 1174, 1211, 1236, 1254, 1301, 1346, 1347, 1518, 1615, 1617, 1648, 1670, 1683, 1687, 1716, 1722, 1739, 1763, 1768, 1769, 1777, 1780, 1801, 1873, 1890, 1895, 1931, 1937, 1958, 1984, 1987, 2047, 2048, 2076, 2107, 2156, 2191, 2219, 2261, 2305, 2307, 2414, 2462, 2474, 2483, 2498, 2502, 2506, 2524, 2535, 2537, 2568, 2637, 2653, 2681, 2707, 2756, 2788, 2832, 2850, 2857, 2865, 2890, 2904, 2908, 2913, 2923, 2949, 2990, 3001, 3037, 3079, 3106, 3165, 3218, 3241, 3242, 3243, 3266, 3329, 3330, 3354, 3368, 3412, 3443, 3481, 3573, 3610, 3611, 3641, 3645, 3652, 3653, 3655, 3663, 3689, 3722, 3851, 3853, 3917, 3919, 3949, 4116, 4254, 4291, 4320, 4323, 4324, 4327, 4334, 4453, 4473, 4685, 4776, 4801, 4867, 4922, 4957, 4978, 5064, 5096, 5101, 5114, 5124, 5130, 5132, 5197, 5202, 5222, 5241, 5262, 5299, 5317, 5324, 5334, 5381, 5382, 5384, 5404, 5417, 5423, 5459, 5482, 5505, 5605, 5628, 5670, 5761, 5814, 5848, 5859, 5876, 5982, 5983, 5994, 5999, 6007, 6019, 6030, 6039, 6049, 6070, 6089, 6184, 6199, 6200, 6251, 6272, 6406, 6451, 6457, 6465, 6476, 6480, 6493, 6573, 6596

barçalarḳa, B8

barçanı, 5278

barçası, 5945

barçasıñga, B11

barçın; ipekli kumaş, 555

barġal-; gitmek üzere olmak

barġalır, 5976

barı; bütünü, tamamı, hepsi, bkz. *baru*, 1161, 3021, 3353, 5016, 5307, 6603

barış-; birbirlerine gidip gelmek, ziyaret etmek, 2495, 4305, 4421

barışġu, 3209, 4168, 4569

barlıḳ; bark, mülk, 4545, 4645, 4727

barlıḳın, 5486

barḳınġı, 4536

barlıḳın; yolcu, gidişat, 817, 4727

barlıḳını, 4326

barı; bütünü, tamamı, hepsi, bkz. *barı*
barısın, B59
bas-; basmak, 1315, 2161, 2361, 3346, 3937, 4627, 6161, 6181
basar, 2028
basayın, 679
basġan, 965
basġıl, 5403, 5472, 6097
basġu, 2343
basġuçı, 218, 2425, 5473
basġuçılıġa, 4013
basġulıġa, 217, 224, 284, 2362
basıp, 6308
bastı, 218, 1053, 1968, 2425
bastınğ, 5759
basmış, 2884, 3126, 3639, 4827
basa, 4329, 4561
bassa, 2179, 2711, 4033
basumaz, 2139, 2426, 3598
basa; sonra, 53, 55, 132, 136, 139, 140, 141, 147, 354, 356, 1093, 1491, 1630, 1821, 1898, 2091, 2138, 2180, 2193, 2251, 2386, 2538, 2633, 2816, 2976, 3317, 3442, 3582, 3598, 4014, 4044, 4183, 4210, 4355, 4361, 4376, 4378, 4392, 4394, 4439, 4650, 4810, 5009, 5198, 5201, 5280, 5328, 5341, 5416, 5417, 5555, 5559, 5563, 5587, 5676, 5906, 6036, 6140, 6175, 6179, 6181, 6190
basaḳı, 57, 2913, 5184, 5557
basala, 484
basası, 308, 338, 357, 848, 4419, 4469, 5562
basıḳ-; basılmak, baskına uğramak, bkz. *bassıḳ*
basıḳma, 3346, 5145, 5196, 5233
basıḳsa, 5403
basıḳtım, 6546
basıḳur, 6271
basıl-; basılmak
basılur, 2711
basımçı; zulmeden, zalim 1737, 2348
basın-; basmak, kahretmek, zayıf görmek
basındurğ, 646
basınġan, 4448
basınma, 652, 1504, 4085
basınsa, 655
basınur, 2368
basnu teg, 4099
basınç; baskı, tazyik, zulüm, 1771, 3109, 3206
basınçalıḳ; âciz, zayıf, güçsüz, kuvvetsiz, 911, 912, 3110
basıt-; bastırmak
basıtma, 4184
basıtmasa, 707
basıttım, 6554, 6558
basıttınğ, 2369
bassıḳ-; basılmak, baskına uğramak, bkz. *basıḳ*
bassılıġar, 679
basut; yardım, arka, 419, 1267, 2502, 3056, 3261, 5614, 5821, 5850, 5935, 6192
basutçı; yardımcı, 54, 427, 428, 429, 430, 431, 3143, 5612
baş; baş, 176, 421, 435, 545,655, 708, 774, 784, 890, 940, 966, 986, 1194, 1618, 1622, 1883, 2147, 2155, 2726, 2781, 2894, 2934, 3346, 4099, 4230, 4915, 4917, 5097, 5428, 5449, 5523, 5828, 5856, 6220, 6221, 6396
başa, 3682, 3838, 5953
başı, 119, 140, 344, 478, 491, 949, 2154, 2156, 2420, 2510, 2516, 2585, 2786, 2831, 3089, 4123, 4298, 4595, 4665, 4746, 4889, 5927, 6177, 6221, 6453,
başıġ, 168, 173, 2825, 2850
başım, 166, 365, 4557, 4848, 5643
başın, B50, 1207, 2352, 2515, 2518, 2647, 2652, 2726, 3072, 3081, 3283, 3286, 3953, 4078, 4119, 4213, 4563, 5797, 5827
başında, 213, 426, 667, 1222, 1567, 1798, 1955, 2088, 2271, 2367, 4434, 4639,
başını, 170
başınğ, 167, 652, 1392, 2514, 2683, 4820, 6149, 6610
başınğa, 2893,
başınğını, 164, 967, 2514, 4755
başḳa, 1101, 1190, 2267, 2492, 2692, 2742, 3682, 5643, 6530
başlıġ, 3012, 5085
baş; baş, ön, uç, 405, 1630, 3151, 3644, 4486, 5202, 5252, 5813, 5816, 6160,
başı, B8, B54, C13, C41, 45, 163, 223, 253, 265, 353, 423, 533, 563, 633, 752, 1015, 1027, 1063, 1114, 1191, 1266, 1336,

1357, 1436, 1442, 1598, 1617, 1830, 1881, 1914, 1945, 1973, 1992, 2040, 2045, 2047, 2089, 2166, 2196, 2201, 2210, 2275, 2300, 2394, 2457, 2555, 2614, 2703, 2745, 2809, 2874, 2877, 2881, 2900, 2911, 2925, 3002, 3141, 3172, 3516, 3551, 3566, 3704, 3763, 3855, 3978, 4064, 4065, 4078, 4133, 4143, 4197, 4290, 4406, 4604, 5202, 5349, 5385, 5729, 5754, 5892, 6130, 6159, 6253, 6416, 6456, 6478

başın, 422, 1967, 1989, 3379

başında, 6035

başınğ, 652

başınğa, 2309, 2323, 6034, 6053, 6054

başķa, 2413, 2604

başlıġ, 2301

başsız, 2302, 2333, 4324

başta, 1836

baş; yara, 3708, 3826, 3965, 4273, 4391, 4542, 4584, 4770, 4608, 5688, 5773, 5975, 6180, 6287

başı, 2580

başçı; başkan, baş, şef, 2124, 2330, 2413, 2415, 2586

başçılıķa, 45

başçılar, 4439

başçısı, C40, 894, 2048, 2140, 2270, 2329, 2331, 2540, 2824, 2860, 4012, 5287, 5945

başla-; başlamak

başladı, 438, 1343, 1952, 3188, 3714, 3715, 3897, 6346, 6422, 6501

başladım, 1, 124, 380, 3996

başlaġu, 2497

başlaġuçı, 1076, 2602

başlamaķ, 2272

başlamaķı, 2147

başlamış, 255, 3126

başlap, 2537, 2625, 3460, 4034, 4170

başlar, C34, C36, 544, 1542, 1967, 2044, 2266, 2275, 2296, 2341, 2346, 2410, 2414, 2418, 2527, 2529, 2589, 2590, 2713, 2824, 2834, 3110, 5461, 6342

başlasa, 419, 1924, 1989, 2267, 2330, 2410, 2485, 2536, 2606, 2795, 2878, 4125, 4353, 4388, 5459

başla-; yaralamak

başlamış, 2517

başsıra-; başsız bırakmak, ölçüyü yitirmek, kontrolden çıkmak

başsıraır, 4329

bat; derhal, çabuk, bkz. *bata*

bat, 2381

bat-; batmak, sinmek, gözden kaybolmak, saklanmak, gizlenmek

batar, 4017

batıp, 6303

batır, 4835

bata; derhal, çabuk, bkz. *bat*.

bata, 3293

batar; batı

batardın, 99

batarķa, 3706, 4423, 4714, 6512

batġal-;batmak üzere olmak

batġalır, 1072

batıġ; derin, 1087, 1140, 2786, 4394, 4704, 4928, 5261, 5713, 5899, 6121, 6203

batıġ; bataklık, 4771,

batır-; batırmak

batırsa, 2530

bay; zengin, 1292, 1787, 1923, 2004, 2058, 2618, 2620, 2767, 2843, 3031, 3098, 3613, 3617, 3677, 3717, 4282, 4409, 4487, 4597, 5296, 5803, 6370, 6374, 6375, 6378

bayı, 2241

bayında, 4724

bayķa, 2612

baylar, 1292, 2614, 5561, 5562, 5564

baynı, 4592

bayat; kadim (Tanrı), B1, B32, 1, 6, 42, 90, 109, 122, 124, 151, 600, 752, 753, 756, 1084, 1109, 1233, 1250, 1251, 1253, 1267, 1269, 1279, 1342, 1343, 1430, 1479, 1507, 1520, 1525, 1531, 1560, 1561, 1761, 1797, 1799, 1800, 1811, 1813, 1818, 1838, 1873, 1877, 1922, 1933, 1934, 1940, 1978, 1980, 1983, 2007, 2163, 2227, 2598, 2856, 3022, 3066, 3112, 3120, 3122, 3149, 3188, 3194, 3200, 3223, 3251, 3262, 3264, 3316, 3319, 3339, 3349, 3351, 3358, 3404, 3464, 3467, 3468, 3503, 3520, 3523, 3524, 3526, 3592, 3649, 3657, 3662, 3663, 3668, 3672, 3696, 3715, 3747, 3749, 3751, 3897, 3919,

3920, 3928, 4129, 4205, 4254, 4370, 4372, 4390, 4416, 4471, 4528, 4529, 4530, 4597, 4689, 4693, 4712, 4777, 4806, 4808, 4854, 4857, 4872, 4879, 4880, 4927, 4957, 5078, 5082, 5101, 5103, 5116, 5119, 5130, 5132, 5165, 5191, 5193, 5194, 5239, 5246, 5273, 5275, 5276, 5278, 5306, 5327, 5360, 5401, 5402, 5437, 5468, 5469, 5492, 5611, 5613, 5693, 5722, 5740, 5745, 5761, 5794, 5819, 5854, 5880, 5895, 5899, 5900, 5901, 5935, 5988, 6066, 6093, 6136, 6171, 6182, 6190, 6192, 6193, 6246, 6248, 6251, 6260, 6261, 6262, 6268, 6293, 6296, 6306, 6311, 6386, 6395, 6408, 6409, 6411, 6500, 6541, 6637

bayatıġ, 1021, 1256, 3986, 4236

bayatl̤ıa, 2, 51, 1030, 1250, 1272, 1275, 1278, 1279, 1329, 1451, 1483, 1686, 1740, 1782, 2158, 2751, 2755, 3114, 3190, 3255, 3256, 3294, 3354, 3445, 3716, 3741, 3754, 3921, 4420, 4560, 4778, 5350, 5471, 5644, 5645, 5647, 5666, 5952, 6089, 6156, 6246, 6250, 6251, 6540, 6560, 6631

bayatım, 146, 1348, 3189, 3250, 3764, 3794, 3905, 3906, 3989, 4728, 5120, 5596, 6253, 6520

bayattın, 36, 41, 1268, 1430, 1801, 1828, 1829, 1873, 1884, 3353, 3525, 3746, 3762, 4858, 4880, 4955, 5484, 5667, 5832, 5888, 5934, 5947, 6153, 6307, 6373

baylılı̤; zenginlik, 313, 1744, 1747, 3553, 4499, 5296, 5385, 5545, 5566, 5898, 6141

baylılı̤ı, 2618, 5545

baylılı̤ım, 3746

baylılı̤ın, 256

baylı̤ıñ̃ġ, 3553

baylı̤ıñ̃ġa, 2058

bayu-; zenginleşmek

bayudı, 291, 449, 1039, 1571, 3104, 5544

bayudum, 5316

bayuġay, 2240, 5333, 5542

bayuġu, 5356

bayumış, 256

bayup, 3023, 5388

bayur, 895, 2065, 2262, 2937, 5084, 5357, 5567

bayusa, 737, 1423, 1925, 2937, 2993, 3019, 3527, 5523, 5524, 5567, 5755, 5756

bayusu, 5853

bayut-; zenginleştirmek

bayutġay, 4499

bayutġıl, 3757, 5593

bayutġu, 5513

bayutma, 5522, 5524

bayutmaz, 2615

baz; yat, yabancı, garip, 2495, 2534, 2548, 2562, 2668, 2734, 3379

bazıġ, 4580

*bạ'ż*ı; (A.) bazı

bạ'żıları, A18

bẹdẹl; (A.) bedel, karşılık, 3563

bẹdiz; sûret, resim, süs, 20, 96, 1116, 1524, 2452, 2798, 2914, 3724

bẹçizi, 5110

bẹçizlig, 1419, 1524

bẹçizçi; ressam, 4458

bẹçlū-; büyümek,

bẹḍūdi, 150, 459, 3094, 4791

bẹḍūginçe, 1650

bẹḍūmiş, 841, 4591, 5153

bẹḍūp, 2451

bẹçlūr, 289, 435, 1757, 1799, 1841, 2945, 3040, 3043, 3419, 5463

bẹḍūse, 435, 737, 1757, 1928, 2168, 3019, 4083, 4702

bẹḍūyūr, 731, 2643, 6110

bẹçlūlı̤; büyük, 58, 152, 209, 278, 420, 435, 672, 772, 1533, 1693, 1694, 1711, 1958, 1961, 2118, 2147, 2296, 2297, 2417, 2448, 2664, 2933, 2934, 2969, 3143, 3173, 3399, 3475, 3687, 3916, 3925, 4032, 4085, 4123, 4263, 4479, 4495, 4833, 5213, 5325, 5420, 5954, 6071

bẹḍūlki, 1629, 2603, 5293

bẹḍūlkke, 674, 1248

bẹḍūlkler, 4496

bẹḍūlktin, 1793

bẹḍūlkrek, 220, 1711, 1843, 4496, 6396

bẹḍūlklūlı̤; büyüklük, 7, 154, 941, 1293, 3078, 3721, 3869, 4495, 4820, 4914, 5169, 5324, 5463

bẹḍūlklūlkke, 2233

bẹḍūt-; büyütmek

bẹḍūt, 1691, 2967

bẹḍūtgey, 1359, 4492

bẹḍūtgil, 5593, 6611

bẹçlūtme, 1282, 3634, 5174

beḍütmez, 298
beḍütmiş, 4083
beḍütse, 2279, 4079, 6369
beḍütti, 416, 1097, 1905
beḍüttüñ, 1152, 5801
beḍütür, 152, 356, 1001, 2553, 2554, 4015
beg; bey, 235, 254, 265, 322, 404, 405, 408, 410, 429, 457, 469, 597, 606, 612, 674, 822, 840, 947, 958, 1396, 1424, 1602, 1609, 1658, 1757, 1759, 1760, 1779, 1789, 1879, 1881, 1882, 1884, 1924, 1934, 1936, 1950, 1953, 1956, 1966, 1971, 1972, 1977, 1985, 1987, 1989, 2005, 2014, 2016, 2017, 2024, 2027, 2038, 2043, 2056, 2060, 2070, 2080, 2081, 2082, 2083, 2091, 2110, 2113, 2117, 2121, 2122, 2125, 2128, 2130, 2135, 2136, 2138, 2139, 2143, 2144, 2145, 2165, 2166, 2168, 2182, 2259, 2261, 2354, 2413, 2416, 2442, 2504, 2513, 2554, 2572, 2602, 2608, 2619, 2620, 2638, 2671, 2673, 2717, 2724, 2728, 2795, 2825, 2882, 2936, 2937, 2953, 2954, 2960, 2965, 2967, 2969, 2972, 2975, 2978, 2983, 2993, 2994, 3007, 3029, 3032, 3033, 3035, 3040, 3046, 3048, 3109, 3112, 3123, 3124, 3143, 3182, 3184, 3461, 3462, 3465, 3597, 3764, 3798, 3856, 3862, 3867, 4044, 4047, 4068, 4071, 4075, 4084, 4098, 4120, 4133, 4155, 4171, 4336, 4534, 4550, 4748, 4817, 5075, 5079, 5084, 5104, 5107, 5133, 5134, 5151, 5174, 5203, 5250, 5251, 5288, 5298, 5321, 5355, 5358, 5402, 5405, 5406, 5459, 5461, 5463, 5500, 5584, 5854, 5864, 5865, 5885, 5902, 5906, 5909, 5945, 5947, 5948, 6111, 6290, 6351, 6410, 6485, 6586
begde, 1984, 2569, 2988, 3008
begdin, 2135, 3033
bege, 5118
begi, B12, 216, 455, 843, 887, 893, 958, 1076, 1197, 1376, 1411, 1412, 1594, 1610, 1758, 1789, 1809, 1919, 1962, 1963, 1968, 2029, 2097, 2103, 2106, 2107, 2114, 2172, 2177, 2180, 2239, 2244, 2246, 2422, 2433, 2551, 2590, 2643, 2677, 2682, 2713, 2715, 2795, 2815, 2837, 2861, 2878, 2906, 2997, 2998, 3005, 3031, 3181, 3266, 3267, 3268, 3460, 3542, 3744, 3856, 4069, 4072, 4077, 4141, 4714, 4749, 4855, 4947, 4996, 4999, 5185, 5293, 5354, 5544, 5585, 5949, 6138, 6392
begig, 3144, 3534, 4546, 4836
begim, 85, 1602, 2899, 3001
beginğ, 3267, 3970
begin, 845, 1880, 1882, 2260, 2582, 2608, 2767, 2962, 3535, 4724
begincle, 1630, 2193
beginğe, 842, 1756, 1883, 2506, 2545, 2568, 2570, 2609, 2728, 2831, 2951, 2977, 4042, 4077, 4081, 4083
begini, 2867, 3966
beginiñ, 2964
beginğke, 651, 4003, 4100
beginğni, 652, 4085
begke, 325, 650, 1988, 1996, 2013, 2049, 2062, 2071, 2079, 2124, 2164, 2182, 2239, 2256, 2270, 2420, 2423, 2489, 2585, 2808, 2832, 2871, 2890, 2891, 2935, 2963, 3007, 4051, 4055, 4093, 4157, 4158, 4841, 5065, 5072, 5336, 5545
begler, C32, C42, 213, 223, 250, 303, 603, 604, 605, 611, 635, 653, 654, 655, 779, 780, 781, 784, 819, 842, 843, 888, 889, 891, 892, 893, 895, 958, 1197, 1314, 1414, 1609, 1611, 1630, 1631, 1632, 1694, 1755, 1806, 1807, 1905, 1906, 1931, 1935, 1952, 1969, 1986, 2011, 2014, 2020, 2021, 2026, 2027, 2036, 2037, 2050, 2063, 2076, 2107, 2110, 2111, 2113, 2116, 2118, 2130, 2139, 2183, 2210, 2211, 2245, 2247, 2258, 2266, 2412, 2416, 2449, 2493, 2514, 2553, 2581, 2595, 2639, 2674, 2678, 2683, 2702, 2703, 2717, 2741, 2807, 2812, 2833, 2835, 2845, 2926, 2933, 2945, 2952, 2953, 2957, 2959, 2968, 2973, 2977, 2992, 3005, 3006, 3020, 3030, 3032, 3042, 3127, 3128, 3183, 3464, 3966, 4009, 4010, 4011, 4015, 4079,

4081, 4085, 4086, 4090, 4091, 4094, 4097, 4109, 4120, 4126, 4128, 4133, 4173, 4246, 4723, 4753, 5000, 5083, 5096, 5202, 5203, 5220, 5225, 5226, 5356, 5357, 5462, 5512, 5750, 5859, 5907, 5946, 5947, 5949, 6024, 6110, 6144, 6392
begleri, 252, 276, 1405, 1885, 2092, 2593, 3034, 5294, 6634
beglerig, 6071, 6123
beglerinde, 276, 277
beglerke, C54, 778, 783, 963, 2181, 2583, 2814, 4000
begsig, 809
begsizin, 4510
beglen-; bey edinmek, birini kendine bey olarak seçmek, *beglenür*, 3535
beglik; beylik, 300, 301, 405, 420, 430, 439, 453, 454, 552, 571, 588, 819, 821, 925, 941, 942, 1078, 1156, 1350, 1434, 1435, 1450, 1454, 1931, 1933, 1935, 1960, 1970, 1988, 2018, 2021, 2023, 2026, 2027, 2030, 2036, 2059, 2094, 2104, 2127, 2137, 2155, 2156, 2183, 2571, 2934, 3018, 3029, 3038, 3469, 4082, 4106, 4136, 5089, 5139, 5169, 5170, 5172, 5234, 5247, 5250, 5258, 5259, 5285, 5298, 5326, 5398, 5458, 5459, 5469, 5470, 5907, 5944, 6266
begliki, 1432, 1781, 1969
beglikin, 1414, 1932, 5909
beglikindin, 2619
beglikke, 1949
bek; pek, sağlam, muhkem; çare tedbir; kilit, bkz. *berk*, 417, 1514, 1698, 2768, 2777, 2778, 2853, 2963, 3172, 4146, 4208, 4329, 4333, 4824
beki, 2015, 6141
bekim, 686
bekiñ, 697
beklig, 436, 484, 554, 6029
bḳa; (A.) beka
bḳadın, 397
bḳası, B37
beki-; sağlamlaşmak
bekip, 1772
bekit-; sağlamlaştırmak, bkz. *bekürt*, *bekütt*
bekitip, B49
bekitti, 1580
bekitür, 1855
beklik; sağlamlık
bekliki, 2132
bekle-; kilitlemek, bağlamak, muhafaza etmek, bkz. *berkle-*, 161, 712, 1324, 2692, 3253, 4520
bekledi, 2016
bekledim, 3741
bekledinğ, 5759
beklegü, 3040
beklemese, 725
beklemiş, 6308
beklese, 700, 2793, 2902, 3933, 4041
beklen-; kilitlemek, kapatmak, *beklenür*, 2050
beklet-; kilitlemek, kapatmak
bekletip, 2535
beknü; sağlamca, sıkıca, sertçe, 725, 4344, 4800, 5093
bekürt-; sağlamlaştırmak, (bkz. *bekit-*, *bekürt-*)
bekürtse, 1892
bekütt-; sağlamlaştırmak, (bkz. *bekit-*, *bekürt-*)
bekütgil, 6497
bekütmek, 5172
bekütti, 956
bekütügli, 2183
bekütür, 2571
bḳla; (A.) bela, 879, 932, 1263, 1272, 1367, 3391, 4619, 4789, 4918, 5423, 6494
bḳladın, 6386
bḳlaḳa, 5832
bḳlanı, 1265, 4372
bḳlaġat; (A.) belagat, 2693, 2695
belgü; alamet, nişan, 180, 1522, 1648, 1650, 1693, 1864, 1899, 1997, 3916, 6356
belgülüg, 12, 179, 271, 277, 406, 832, 852, 934, 995, 1131, 1213, 1214, 1292, 1595, 1646, 1694, 1829, 1837, 1901, 1902, 2081, 2116, 2286, 2430, 2458, 2501, 2523, 2592, 2618, 2733, 2775, 2946, 2971, 3071, 3167, 3333, 3355, 3417, 3461, 3517, 3616, 3643, 3647, 3869, 3873, 3874, 4092, 4136, 4282, 4408, 4436, 4455, 4556, 4572, 4629, 4709, 4779, 4982, 5071, 5180, 5586, 5902, 6008, 6376
belgüsi, 992, 1828, 1864, 2838, 3335, 3370, 4284, 4705, 5108, 5224, 5765, 5787, 5791, 6161
belgüsüz, 1396, 1532,

3630, 4780, 4831, 4905, 6036, 6115
belgüle-; belirlemek, 5676
belgülep, 792, 5469
belgülüg; belli, açık, 1841, 1873, 3499,
belgür-; belirmek, meydana çıkmak
belgüre, 6638
belgürer, 312, 3006, 3080, 3414, 5872
belgürt-; belirtmek, göstermek, belli etmek
belgürtmişin, C18
belgürtti, 6066
belinğ; korku, ürkme, 1996
belinğle-; korkmak, ürkmek
belinğlep, 3286, 4950, 4963, 5673
belinğler, 6618
bend; (F.) bend, bağlı, ait, 6433, 6436
berat; (A.) berat (rütbe, nişan verildiğini bildiren ferman) 5246
berge; değnek, kamçı, dayak, 893, 1494, 2296, 2395, 2580, 2988, 5218, 5279, 5280, 5281
berk; sağlam, kuvvetli, mahfuz, bağ, bkz. *bek*, B40, 283, 361, 702, 721, 833, 942, 1301, 1784, 2347, 2504, 2511, 2683, 2691, 2799, 3036, 3449, 4004, 4390, 5221, 5888, 6110, 6291, 6354, 6434, 6605, 6630
berkinğ, 701
berklig, 970, 971
berkit-; berkitmek, sağlamlaştırmak
berkitip, 794
berkitü, 661
berkitür, 3568, 4824, 6128
berkle-; kilitlemek, bağlamak, muhafaza altına almak, bkz. *bekle-*
berklegü, 701
berklegüsi, 1703
bert-; berelenmek, yaralanmak
bertme, 6181
bertse, 3042
bertti, 4902, 6238, 6327
berü; beri, 84, 106, 219, 486, 621, 923, 1941, 3155, 3206, 3236, 3260, 3364, 3659, 3695, 3827, 3852, 3910, 3922, 3930, 3937, 4338, 4521, 4685, 4921, 4954, 5664, 5736, 5822, 5977, 6297, 6344, 6392
beter; (F.) daha kötü, daha fena, 6141
beyan; (A.) beyan, açıklama
beyanı, C63, C65
beyanın, B64
beyt; (A.) beyit, 586, 2129, 2253, 2657, 2922, 3360, 3506, 3583, 4286, 5098,
beytig, 1649, 1708, 2046, 2253, 2306, 2578, 2625, 2690, 3479, 3872, 6207, 6317, 6398
beyitlerni, A9
beyt; (A.) ev, 4339
beze-; bezemek, süslemek, 5112
bezedi, 386, 3724
bezedim, 5108
bezedinğ, 22
bezer, 2130
bezek; süs, nakış, 128
bezeklig, 6070
bezen-; bezenmek, süslenmek
bezendi, 67, 3104
bezendim, 85
bezenip, 402, 3540, 5232, 6633
bezenmek, 64
bezenmiş, A8, B10, 3567
bezentür, 6128
bıç-; kesmek, biçmek, bkz. *biç-*
bıçar, 811, 3620
bıçğıl, 4661
bıçığlı, 810
bıçsa, 286
bıçaḳ; bıçak, bkz. *biçek*, 4599
bıçış; hediye, 4661
bıçuḳ; buçuk, 4020
bış-; pişmek, olgunlaşmak
bışa, 5629
bışmış, 632, 6165
bışığ; pişmiş, olgun, 168, 330, 2835, 2850, 3842, 3882, 4480, 5831
bışığlığ, 4036
bışur-; pişirmek
bışurdı, 4883
bışurğu, 636, 4036
bışursa, 2782
bıvalıḳ; kabalık, terbiyesizlik, küstahlık, bkz. *bifa*, 931
biç-; biçmek, kesmek, bkz. *bıç-*
biçe, 4026
biçer, 2573
biçgil, 1375
biçek; bıçak, bkz. *bıçaḳ*, 788, 810, 811, 4131
biçekig, 772
bifa; kaba, terbiyesiz, küstah, bkz. *bıvalıḳ*
bifalardın, 6603

bil; bel, 2360
bili, 2915
bilin, 5824,
bil-; bilmek, 27, 142, 152, 156, 162, 199, 209, 481, 549, 584, 758, 920, 948, 1252, 1279, 1846, 2603, 2609, 2626, 2627, 2849, 3003, 3014, 3168, 3406, 3497, 3677, 3678, 3900, 4077, 4263, 4344, 4379, 4380, 4693, 4709, 4803, 5304, 5347, 5724, 6605, 6611
bildeçi, 207, 1615, 3621, 4777
bildi, 245, 1285, 1525, 1935, 4200
bildim, 4699
bildiñg, 1186, 1674, 1941, 1942, 3220, 4001, 4156, 4158, 4380, 5105, 5985, 6607
bile, B66, 1430, 3213
bileyi, 6596
bileyin, 683, 729, 1898, 1902, 2251, 2827, 3333, 4210, 4378, 6234
bilgey, 1898, 2225, 2361, 2698
bilgil, 796, 6003
bilgü, 788, 1651, 1897, 1899, 2027, 2351, 2952, 3997, 4158, 4166, 4620, 4621, 4682, 5993, 5994, 5997, 6019, 6030, 6579
bilgüçi, 1181, 2224, 2922, 3829, 3962, 3999, 4014, 4449, 4673
bilgüçiler, 1815
bilgüke, 3963, 5809
bilgüsi, 1864
biligli, 11, 155, 1141, 1530, 1531, 1938, 1954, 2236, 2802, 3384, 3559, 3763, 4266, 4390, 4500, 5144, 5534, 6405, 6607, 6608
biliglike, 1759
biliglisi, 3904
biliñg, 2961
bilip, 170, 178, 207, 258, 428, 490, 1126, 1407, 1492, 1594, 1709, 1989, 2989, 3404, 3740, 4019, 4775, 5054, 5123, 5650, 5861
bilir, B20, 155, 259, 422, 428, 470, 472, 897, 947, 996, 1016, 1146, 1152, 1218, 1237, 1336, 1467, 1531, 1567, 1857, 1878, 1931, 2327, 2474, 2593, 2631, 2633, 2634, 2636, 2637, 2643, 2644, 2773, 2780, 2803, 2844, 2896, 3166, 3466, 3501, 3530, 3779, 3989, 4018, 4019, 4196, 4236, 4266, 4500, 4594, 4862, 5017, 5052, 5097, 5181, 5250, 5764, 5859, 6075, 6176, 6430, 6490, 6501, 6513, 6608
bilirde, 5418, 5752
bilirin, 4127
biliriñg, 5127
bilirke, 5995
bilirler, 4325
bilirmü, 908, 1530
bilmedi, 1285, 4187, 6438
bilmedim, 1151, 5750, 6517, 6522, 6582
bilmedin, 634
bilmediñg, 1674, 3221
bilmedükin, 1909
bilmegey, 4478
bilmegil, 5119
bilmegüçi, 2986
bilmek, 4209, 4285, 4287
bilmese, 724, 844, 1003, 1288, 2219, 2350, 2801, 3927, 3964, 3998, 4008, 4019, 4637, 4638, 5396, 5534, 6001
bilmesü, 3179, 3922
bilmesünler, 6600
bilmeyü, 5635, 6021
bilmez, 2077, 2225, 3601, 3738, 4445, 4595, 4606
bilmiş, 1177, 1616, 1955, 2214, 4089, 4207, 4309, 4333, 5411
bilmişe, 1815, 3943, 4894
bilmişi, 2429, 2525
bilmişig, 1299, 1655, 1889, 3202, 3834, 5610, 6320
bilmişim, 2174, 2739, 4803, 4860, 4866, 5391
bilmişimni, 3679
bilmişin, 504, 1920, 2223, 2879, 3999, 5602, 5814, 5932
bilmişiñg, 3161, 5815
bilse, 156, 160, 224, 329, 337, 424, 484, 713, 844, 984, 987, 1287, 1493, 1495, 1680, 1814, 2074, 2218, 2345, 2447, 2480, 2482, 2531, 2600, 2601, 2621, 2628, 2630, 2632, 2636, 2642, 2674, 2719, 2752, 2782, 2801, 2959, 2971, 3166, 3706, 3975, 3985, 3998, 4022, 4038, 4048, 4367, 4604, 4757, 5312, 5913, 5993, 6605, 6613
bilsü, 513, 540
bilü, 5635, 6021
bilür, B16, B74, 391, 1819, 1896, 1932, 1936, 1939, 2192, 2223, 3973, 4847
bilürmü, 4836
bilümese, 3990

bilümez, B22, 202, 638, 1598, 3921, 4724, 5656, 6610
bildür-; bildirmek
bildürgüçi, 3413
bildürür, 398
bile; ile, beraber, B3, B10, B55, B66, 39, 70, 111, 140, 173, 181, 203, 289, 323, 332, 373, 377, 386, 394, 411, 415, 438, 442, 443, 448, 449, 457, 499, 505, 512, 519, 551, 567, 584, 707, 708, 768, 793, 826, 881, 885, 907, 925, 941, 942, 992, 1002, 1007, 1117, 1155, 1228, 1280, 1289, 1342, 1355, 1373, 1427, 1512, 1519, 1599, 1600, 1660, 1687, 1703, 1710, 1711, 1744, 1745, 1746, 1748, 1750, 1752, 1820, 1842, 1864, 1865, 1866, 1882, 1914, 1960, 1979, 2019, 2020, 2021, 2022, 2023, 2024, 2026, 2051, 2069, 2119, 2124, 2125, 2127, 2128, 2130, 2142, 2147, 2162, 2187, 2222, 2237, 2248, 2252, 2315, 2322, 2329, 2339, 2340, 2356, 2398, 2399, 2405, 2423, 2436, 2453, 2460, 2476, 2556, 2621, 2624, 2627, 2628, 2630, 2647, 2664, 2695, 2712, 2722, 2756, 2761, 2766, 2830, 2856, 2902, 2903, 2927, 2968, 2969, 2991, 2994, 3009, 3035, 3038, 3040, 3042, 3043, 3056, 3063, 3194, 3207, 3209, 3212, 3239, 3241, 3271, 3316, 3344, 3420, 3429, 3527, 3585, 3725, 3780, 3884, 3955, 4058, 4086, 4088, 4129, 4167, 4171, 4174, 4183, 4193, 4199, 4222, 4250, 4299, 4317, 4348, 4354, 4401, 4405, 4438, 4461, 4465, 4495, 4508, 4569, 4597, 4601, 4624, 4683, 4742, 4795, 4843, 4917, 4918, 4970, 5037, 5180, 5190, 5234, 5242, 5270, 5277, 5326, 5445, 5462, 5463, 5469, 5484, 5490, 5508, 5532, 5551, 5570, 5592, 5604, 5627, 5632, 5636, 5676, 5750, 5841, 5851, 5881, 5891, 5926, 5964, 6041, 6162, 6187, 6201, 6260, 6346, 6448, 6495, 6559, 6584, 6597, 6610, 6623
bilemü, 3921
bilek; bilek
bilekü, 2310
bilekliğ, 6072
bilge; bilgin, hakîm, âlim, 158, 191, 192, 203, 223, 265, 287, 333, 405, 470, 473, 475, 495, 613, 755, 777, 824, 985, 1015, 1048, 1188, 1221, 1457, 1539, 1678, 1700, 1743, 1754, 1820, 1914, 2218, 2226, 2491, 2513, 2518, 2605, 2629, 2638, 2699, 2785, 2798, 3712, 3713, 3752, 3822, 3908, 3925, 3934, 4021, 4022, 4240, 4341, 4383, 4670, 4682, 4723, 5024, 5529, 5551, 5587, 5912, 5921, 6154, 6393, 6399, 6401, 6451, 6615
bilgedin, 1012
bilgeke, 263
bilgeler, 974
bilgeleri, 3265
bilgem, 5965
bilgesi, 3265, 5917
bilig; bilgi, hikmet, A19, B30, B74, C6, C10, 112, 147, 148, 150, 151, 154, 156, 160, 161, 168, 174, 179, 208, 209, 211, 218, 221, 222, 224, 251, 252, 255, 271, 281, 288, 300, 301, 302, 303, 305, 308, 310, 312, 313, 314, 317, 335, 350, 387, 398, 470, 472, 473, 623, 762, 778, 790, 979, 990, 992, 1009, 1016, 1019, 1047, 1154, 1186, 1196, 1228, 1253, 1366, 1385, 1489, 1493, 1494, 1590, 1658, 1666, 1673, 1679, 1680, 1681, 1683, 1727, 1783, 1784, 1794, 1813, 1814, 1815, 1822, 1823, 1824, 1825, 1845, 1846, 1872, 1905, 1906, 1927, 1930, 1940, 1947, 1952, 1953, 1955, 1958, 1967, 1968, 1970, 1994, 2029, 2086, 2095, 2164, 2175, 2218, 2238, 2243, 2441, 2447, 2450, 2451, 2466, 2483, 2488, 2524, 2591, 2594, 2596, 2605, 2606, 2617, 2621, 2624, 2625, 2626, 2627, 2654, 2672, 2674, 2698, 2702, 2713, 2719, 2725, 2790, 2870, 2883, 2896, 2908, 2919, 2950, 2979, 3013, 3014, 3025, 3062, 3070, 3075, 3112, 3168, 3169, 3200, 3216, 3220, 3221, 3222, 3223, 3224, 3304, 3346, 3382, 3467, 3473, 3484, 3670, 3687, 3802, 3853, 3962, 3980, 4022, 4075, 4076, 4136, 4221, 4231, 4240, 4333, 4366, 4388, 4389, 4413,

4446, 4451, 4506, 4557, 4596, 4638, 4691, 4866, 5048, 5076, 5084, 5171, 5199, 5209, 5238, 5252, 5253, 5321, 5419, 5472, 5473, 5478, 5587, 5606, 5657, 5723, 5770, 5779, 5812, 5835, 5852, 5894, 5926, 5980, 6000, 6081, 6342, 6448, 6463, 6469, 6605, 6606, 6609, 6611, 6613

bilgi, 214, 278, 318, 321, 410, 480, 627, 778, 784, 1100, 1178, 1198, 1758, 1820, 1827, 1907, 2167, 2185, 2243, 2481, 2624, 3145, 3151, 3254, 3322, 3382, 3393, 3640, 3660, 3687, 3829, 3859, 3936, 4020, 4345, 4355, 4491, 4533, 4673, 4691, 4704, 4707, 4813, 4843, 4868, 4928, 4998, 5065, 5092, 5119, 5171, 5199, 5468, 5470, 5575, 5665, 5713, 5848, 5882, 5899, 6002, 6099, 6135, 6185, 6243, 6488

biligde, 260, 1833, 1843, 4355

bilgdin, B7, 201, 472, 490, 1775, 1804, 2730, 3177, 5253, 6608

bilgi, 4020, 4079, 4320

biligig, 287

biligin, 209, 289, 1542, 1727, 1841, 1843, 2482, 2712

bilgiñg, 6610

bilgin, 214, 527, 569,

biligni, 152, 6616

biligke, 162, 170, 216, 254, 264, 1016, 1818, 1820, 1822, 2651, 2949, 3647, 3939

biligler, B10

biligleri, 4344

biliglerin, 4342

biligli, 215, 311

biliglig, B12, B20, B51, B56, B74, 58, 155, 168, 199, 214, 248, 254, 261, 278, 292, 299, 322, 326, 327, 330, 336, 408, 416, 417, 423, 427, 463, 469, 470, 472, 473, 555, 563, 631, 680, 748, 779, 960, 971, 972, 973, 990, 994, 997, 1014, 1046, 1048, 1710, 1711, 1727, 1740, 1775, 1923, 1951, 1954, 1956, 1964, 1971, 1972, 2031, 2090, 2117, 2167, 2168, 2188, 2448, 2449, 2452, 2457, 2466, 2597, 2600, 2602, 2650, 2652, 2659, 2689, 2693, 2704, 2706, 2785, 2788, 2789, 2796, 2821, 2868, 2872, 2873, 2892, 2897, 3035, 3061, 3062, 3164, 3165, 3166, 3182, 3225, 3278, 3383, 3491, 3558, 3594, 3641, 4012, 4135, 4177, 4240, 4374, 4387, 4424, 4464, 4916, 5084, 5142, 5213, 5229, 5269, 5308, 5520, 5702, 5980, 6101, 6132, 6270, 6355, 6381, 6430, 6452, 6474, 6490, 6612, 6614

biligligke, B7, 200, 202, 220, 321, 1709, 1778, 2448, 4387, 6384

biligligni, 2603

biligsiz, B22, 157, 158, 170, 179, 199, 200, 202, 203, 223, 260, 271, 298, 320, 321, 334, 643, 739, 906, 969, 970, 971, 975, 985, 1048, 1539, 1669, 1680, 1681, 1710, 1711, 1739, 1754, 1763, 1777, 1906, 1923, 2449, 2452, 2486, 2650, 2659, 3216, 3224, 3225, 3491, 3643, 4076, 4448, 4453, 5792, 5852, 6606, 6612, 6613, 6614, 6615

biligsizke, 262, 318, 1012, 1709, 1712, 1780, 1974, 1997, 3670, 4075, 4077, 4452, 5995, 6382, 6608

biligsizler, 5554

biligsizni, 2095, 4450

bilin-; bilmek, anlamak, 430, 963, 969, 1441, 1474, 1618, 1671, 1697, 1810, 3418, 3669, 3971, 4112, 4334, 4994, 6088, 6091, 6264

bilindim, 5399

bilingü, 727, 4162

biliş; biliş, bildik, tanıdık, 497, 3327

bilişi, 492

bilişin, 2251

bilişiñg, 524

biliş-; bilişmek, tanışmak, 512

bilişti, 499

bilişmez, 491, 493, 2251

bina; (A.) bina, ev, yapı; yapına, kurma, A24

bir; bir, A15, A25, B1, B49, B50, 2, 4, 5, 8, 10, 23, 53, 128, 129, 131, 132, 172, 234, 297, 311, 313, 337, 339, 341, 342, 420, 462, 482, 483, 486, 501, 505, 506, 572, 574, 620, 702, 742, 764, 765, 767, 772, 774, 812, 825, 828, 835, 854, 859, 886, 954, 955,

980, 981, 998, 1010, 1017, 1021, 1042, 1134, 1140, 1158, 1176, 1185, 1231, 1261, 1283, 1389, 1390, 1399, 1452, 1472, 1572, 1576, 1604, 1613, 1614, 1615, 1655, 1663, 1669, 1677, 1745, 1748, 1781, 1791, 1792, 1822, 1832, 1840, 1847, 1860, 1874, 1889, 1903, 1922, 1956, 1976, 2002, 2042, 2058, 2176, 2255, 2273, 2277, 2346, 2309, 2323, 2370, 2374, 2430, 2526, 2547, 2552, 2555, 2561, 2571, 2592, 2594, 2669, 2704, 2740, 2820, 2823, 2856, 2880, 2928, 2932, 2946, 2980, 3096, 3097, 3114, 3131, 3132, 3133, 3134, 3268, 3319, 3320, 3354, 3365, 3370, 3437, 3469, 3501, 3524, 3531, 3535, 3541, 3561, 3574, 3577, 3581, 3589, 3597, 3611, 3634, 3637, 3706, 3719, 3720, 3721, 3737, 3754, 3764, 3785, 3801, 3806, 3845, 3884, 3887, 3888, 3899, 3900, 3947, 3963, 4032, 4148, 4160, 4181, 4183, 4185, 4190, 4203, 4226, 4236, 4260, 4341, 4366, 4400, 4456, 4488, 4568, 4587, 4656, 4660, 4666, 4667, 4669, 4686, 4702, 4776, 4777, 4778, 4794, 4882, 4891, 4898, 4930, 4934, 4944, 4949, 4980, 4866, 5122, 5152, 5173, 5176, 5246, 5258, 5276, 5328, 5341, 5382, 5483, 5518, 5571, 5629, 5671, 5672, 5723, 5740, 5762, 5826, 5858, 5950, 5953, 6006, 6017, 6023, 6126, 6134, 6171, 6214, 6246, 6248, 6332, 6347, 6353, 6368, 6421, 6479, 6480, 6492, 6564, 6569, 6581, 6607, 6609, 6642

bire, 392

biri, A15, 87, 242, 265, 267, 268, 307, 308, 309, 340, 759, 803, 848, 872, 874, 876, 877, 993, 999, 1053, 1527, 1538, 1668, 2015, 2024, 2059, 2418, 2504, 2508, 2511, 2928, 2987, 3109, 3111, 3217, 3219, 3227, 3574, 3606, 3654, 3657, 3658, 3659, 3738, 4032, 4106, 4107, 4175, 4225, 4235, 4272, 4337, 4487, 4489, 4702, 5329, 5551, 5580, 5724, 5866, 5867, 5903, 5911, 6015, 6103, 6108, 6171, 6352, 6353, 6364

birig, 1344, 1579, 2545, 3050, 3535, 3718, 4647

birin, 244, 2929, 6324

birindin, B14

birinğe, A26, B14, B67, 144, 4633, 5766, 6328

birinğ, 3654

birisi, B41, B65, 144, 307, 338, 969, 993, 1023, 2024, 2061, 2133, 2418, 2679, 2686, 2704, 2733, 2736, 2928, 3039, 3606, 4120, 4251, 4272, 4356, 4575, 4633, 5313, 5345, 5516, 5561, 5575, 6364

birisin, 1579, 4123

birisini, 5762

birke, 25, 138, 1877, 3569

birni (birini), 3597, 6029

bir-; vermek, A26, C74, 15, 106, 181, 198, 238, 380, 393, 495, 570, 649, 681, 787, 804, 818, 839, 854, 873, 875, 982, 996, 1185, 1262, 1431, 1484, 1532, 1593, 1657, 1674, 1677, 1759, 1785, 1904, 2015, 2052, 2176, 2235, 2268, 2396, 2418, 2434, 2594, 2823, 2880, 3039, 3060, 3101, 3136, 3154, 3228, 3237, 3457, 3475, 3482, 3483, 3491, 3575, 3597, 3598, 3693, 3709, 3710, 3711, 3758, 3760, 3768, 3779, 3781, 3791, 3809, 3820, 3822, 3883, 3895, 3943, 3955, 3964, 3992, 4164, 4253, 4257, 4275, 4298, 4315, 4317, 4331, 4408, 4462, 4473, 4503, 4507, 4520, 4568, 4572, 4600, 4629, 4647, 4661, 4662, 4725, 4728, 4733, 4774, 4866, 4871, 4880, 4934, 4937, 4939, 4970, 4986, 4987, 4988, 5010, 5016, 5050, 5100, 5117, 5128, 5129, 5191, 5215, 5230, 5299, 5316, 5361, 5396, 5420, 5425, 5465, 5481, 5491, 5494, 5517, 5533, 5534, 5539, 5552, 5576, 5719, 5720, 5737, 5738, 5812, 5851, 5866, 5921, 5955, 5962, 5963, 5977, 5981, 6008, 6035, 6103, 6117, 6260, 6349, 6368, 6427, 6459, 6463, 6466, 6475, 6503, 6504, 6589, 6563, 6569, 6643,

birür, B71, C48, 694, 724, 831, 858, 1021, 1344, 1448, 1515, 1584, 1761, 1762, 1933, 1934, 2109, 2171, 2404, 2654, 2846, 2980, 2995, 2998, 3014,

3022, 3191, 3381, 3643, 3718, 3772, 3902, 4577, 4609, 4877, 4910, 4992, 5315, 5927, 6035, 6103, 6129, 6248, 6262, 6318
birdi, 37, 44, 56, 90, 92, 109, 146, 148, 149, 150, 168, 187, 384, 387, 504, 508, 522, 538, 569, 577, 598, 623, 626, 752, 760, 761, 778, 955, 1035, 1036, 1060, 1195, 1229, 1244, 1496, 1548, 1607, 1612, 1642, 1658, 1666, 1679, 1719, 1727, 1764, 1766, 1796, 1805, 1817, 1835, 1850, 1873, 1892, 1896, 1905, 1911, 1918, 1930, 1940, 1948, 2007, 2070, 2181, 2269, 2435, 2528, 2594, 2596, 2672, 2673, 2743, 2828, 2883, 2948, 2950, 3025, 3070, 3102, 3112, 3122, 3137, 3157, 3175, 3275, 3293, 3302, 3306, 3316, 3318, 3334, 3367, 3376, 3382, 3403, 3451, 3454, 3467, 3468, 3472, 3476, 3482, 3487, 3512, 3533, 3646, 3657, 3658, 3659, 3687, 3707, 3713, 3722, 3745, 3811, 3821, 3826, 3844, 3862, 3890, 3942, 3965, 3968, 3971, 3995, 4005, 4007, 4017, 4023, 4027, 4159, 4165, 4240, 4314, 4318, 4370, 4567, 4573, 4680, 4691, 4854, 4856, 4863, 4874, 4897, 4900, 4941, 4955, 4980, 4990, 5018, 5036, 5040, 5054, 5058, 5081, 5084, 5104, 5114, 5118, 5126, 5130, 5132, 5154, 5171, 5192, 5402, 5443, 5467, 5469, 5470, 5500, 5603, 5612, 5625, 5628, 5662, 5683, 5688, 5690, 5694, 5721, 5745, 5761, 5835, 5846, 5854, 5879, 5880, 5894, 5901, 5964, 5978, 5986, 5989, 6032, 6037, 6047, 6123, 6124, 6125, 6186, 6192, 6229, 6236, 6237, 6243, 6265, 6296, 6351, 6387, 6395, 6408, 6410, 6422, 6618, 6619
birdiler, 1057, 1061, 6476
birdim, 646, 721, 749, 793, 851, 1172, 2879, 3679, 4313, 4455, 4566, 4952, 6497
birdiñ, 660, 797, 1032, 1259, 1784, 3058, 5069, 5232, 5400, 6128
birdüki, 6054
birdükinde, 2781
bireyi, 6574, 6585
bircyin, 702, 3207, 3759, 3822, 3945
birge, 950, 1430, 1439, 1454, 1568, 1569, 2163, 3092, 3262, 3264, 3503, 4205, 4471, 4499, 4508, 4537, 4863, 4957, 5131, 5327, 5343, 5492, 5612, 5794, 5935, 6046, 6095, 6207, 6245, 6251, 6260, 6266, 6500
birgeler, 2805
birgen, A3
birgey, 3132, 3761, 3801, 5483, 5774
birgil, 1795, 2732, 2827, 3697, 3934, 4160, 4399, 4421, 4445, 4527, 5094, 5290, 5519
birgü, 1013, 1058, 2398, 2405, 2495, 2829, 2865, 2958, 2982, 2990, 4580, 4658, 4802, 4928, 5172, 5218, 6581
birgüçi, 1458, 2095, 2617, 2919, 3192, 3222, 3670, 3962, 4082, 4147, 4449, 5419, 5473, 5887, 6081, 6448
birgüke, B50, 2211, 3121, 3760, 3983
birgüñgi, 4657
birigli, B4, 1783, 3745, 4331, 6313
birip, A26, A27, A28, A29, C82, 1171, 1447, 4369, 5496, 5689
birme, 2378, 2386, 3629, 4075, 4274, 4278, 4560, 4563, 4810, 5305, 5318, 5521, 5531, 5535, 5743, 6131
birmedi, 3852, 5749
birmedi mü, 651
birmedim, 5067, 6079
birmediñ, 1674, 3054
birmegey, 3864
birmegey mü, 1244, 3745
birmegil, 1379, 2507, 5227, 5297
birmegü, B21, 2811, 3604, 3830, 4074, 5741, 6257
birmekiñ, 6378
birmese, 1821, 2136, 2364, 2520, 2810, 2816, 2972, 3087, 3123
birmez, B14, 344, 400, 403, 1232, 2841, 3524, 3558, 3628, 3638, 6464
birmiş, A26, 2648, 2682, 3200, 3473
birmişin, C68,
birmişim, C75, 75, 1800
birmişinde, 4416, 5103
birmişiñge, 1250
birse, 151, 425, 753, 815,

1006, 1253, 1330, 1394, 1715, 1728, 1760, 1797, 1818, 1883, 1933, 1976, 1978, 1980, 1983, 2007, 2017, 2047, 2085, 2238, 2279, 2280, 2325, 2376, 2498, 2500, 2532, 2533, 2542, 2545, 2560, 2667, 2737, 2805, 2807, 2822, 2836, 2911, 2977, 3073, 3246, 3345, 3541, 3759, 3977, 4060, 4077, 4141, 4254, 4352, 4929, 5239, 5480, 6093

birsçler, 4664

birsü, 88, 90, 92, 119, 122, 600, 638, 1231, 1479, 1877, 2491, 3066, 3319, 3334, 3684, 3813, 4865, 4872, 4879, 4880, 4939, 5020, 5078, 5082, 5102, 5132, 5401, 5402, 5437, 5438, 5587, 5611, 5613, 5667, 5722, 5819, 5854, 5855, 5895, 5896, 5899, 6273, 6287, 6307, 6409, 6412, 6413, 6594

birsüni, 1561, 3887

birü, A23, 1265, 3093, 4330, 5553, 6265

biregü; biri, birisi, 343, 4202, 4487, 4664, 5165

biregüke, 1238

birer; birer; biraz; ara sıra, 172, 1014, 1422, 1597, 2566, 3608, 4072, 4149, 5566, 5640, 6034, 6043

birerde, 6618

birerin, 6419

birik-; birikmek, toplanmak, bir olmak

birikçr, 862

birikip, 5617

birikmeki, 5312

birikmez, 8

birikse, 225, 343, 1664, 2419

biriktür-; biriktirmek, 4280

biril-; verilmek

birilmez, 295

birim; verme, verecek, borç, 309, 1592, 6062

birimke, 2804, 4539

biriş-; karşılık vermek, 4305, 4421

birle; ile, beraber, A8, A9, A31, C6, C46, C50, C53, C55, C56, C57, C58, 1, 2, 3, 25, 30, 47, 49, 92, 95, 97, 103, 124, 126, 137, 139, 161, 208, 209, 210, 218, 221, 223, 275, 278, 286, 290, 303, 304, 344, 377, 396, 461, 466, 471, 497, 577, 586, 589, 602, 611, 612, 614, 616, 640, 676, 682, 705, 860, 862, 882, 918, 940, 942, 944, 946, 990, 1009, 1022, 1036, 1040, 1132, 1251, 1257, 1276, 1286, 1295, 1308, 1342, 1343, 1516, 1520, 1587, 1608, 1620, 1682, 1695, 1702, 1712, 1769, 1799, 1803, 1807, 1813, 1816, 1828, 1838, 1845, 1846, 1905, 1940, 1952, 1953, 1958, 1967, 1968, 1970, 1978, 1993, 2034, 2043, 2049, 2050, 2134, 2139, 2141, 2197, 2202, 2207, 2215, 2218, 2220, 2223, 2239, 2242, 2243, 2249, 2255, 2290, 2291, 2377, 2409, 2425, 2426, 2427, 2428, 2451, 2472, 2529, 2556, 2559, 2569, 2575, 2576, 2578, 2616, 2622, 2625, 2626, 2646, 2702, 2711, 2713, 2720, 2725, 2736, 2776, 2777, 2784, 2793, 2797, 2800, 2871, 2936, 2945, 2979, 2993, 2997, 2998, 3006, 3024, 3042, 3048, 3071, 3072, 3091, 3096, 3105, 3106, 3140, 3149, 3151, 3168, 3187, 3188, 3208, 3222, 3223, 3224, 3261, 3281, 3304, 3325, 3331, 3340, 3343, 3346, 3400, 3419, 3436, 3439, 3454, 3461, 3484, 3490, 3542, 3548, 3549, 3569, 3584, 3671, 3688, 3699, 3702, 3706, 3715, 3723, 3724, 3732, 3741, 3777, 3874, 3897, 3916, 3981, 3986, 4001, 4010, 4053, 4057, 4082, 4089, 4128, 4136, 4163, 4168, 4169, 4170, 4171, 4172, 4173, 4211, 4214, 4237, 4286, 4292, 4305, 4309, 4383, 4384, 4388, 4413, 4415, 4419, 4449, 4451, 4510, 4522, 4557, 4594, 4635, 4646, 4654, 4687, 4689, 4713, 4796, 4851, 4953, 4985, 5043, 5045, 5047, 5048, 5051, 5114, 5148, 5196, 5199, 5238, 5243, 5244, 5253, 5266, 5285, 5287, 5312, 5313, 5403, 5419, 5430, 5448, 5472, 5473, 5491, 5498, 5510, 5512, 5548, 5554, 5559, 5606, 5629, 5650, 5652, 5667, 5691, 5711, 5728, 5750, 5760, 5771, 5798, 5821, 5833, 5835, 5836, 5841, 5878, 5911, 5924, 5943, 5944, 5952, 5991, 6000, 6003, 6026, 6129, 6136, 6161, 6183, 6197, 6212 6241, 6252, 6275, 6305,

6322, 6326, 6330, 6342, 6382, 6387, 6395, 6418, 6445, 6456, 6461, 6463, 6533, 6542, 6570, 6602, 6606
birlik; birlik, vahdet
birliki, 3719
birlikiŋ̃, 9, 13
birtem; bütünüyle, tamamen, 339, 4349
biş; beş (5), 1432, 2060
bişinçi, 135, 2062
biti-; yazmak
biti, 1341, 2778, 2941, 3890
bitidi, 1342, 3187, 3896, 6505
bitidim, 351, 3189, 3197, 3731, 3812, 3908, 6496
bitidiŋ̃, 3822
bitigen, B16
bitigil, 3712
bitigli, 2234, 2698
bitimedi, 2698
bitimiş, B59, 282, 3911, 5308, 5929
bitimişin, C27
bitip, C51, 258, 1354, 1356, 1470, 1722, 2226, 2699, 2776, 3471, 3710, 6506
bitir, 2223, 2228, 2725
bitise, 114, 2223, 2482, 2629, 2636, 2674, 2775, 2779
bitisü, 3178
bitiyin, 3185, 3186, 3713, 3889, 3893, 3894
bitiyü, 6495
bitig; mektup, C27, C44, C52, 258, 351, 755, 1342, 1354, 1496, 1497, 1557, 2218, 2223, 2224, 2225, 2226, 2482, 2628, 2671, 2695, 2696, 2698, 2700, 2701, 2702, 2707, 2725, 2776, 2780, 3178, 3180, 3186, 3187, 3197, 3275, 3471, 3472, 3473, 3709, 3710, 3712, 3713, 3714, 3731, 3732, 3811, 3822, 3844, 3887, 3888, 3889, 3890, 3891, 3892, 3893, 3894, 3896, 3908, 3941, 3942, 3943, 3968, 3969, 4048, 4365, 4944, 4945, 4946, 4948, 4949, 4951, 5929, 6506
bitigde, 282, 2694, 2697, 2736, 4945
bitigdin, 2730
bitigim, 1498, 3185
bitigin, 1556, 2707, 2773, 2774, 3273, 3732, 3967, 3969
bitiginŋ̃, 3912
bitigke, 3822, 3888, 3894, 3911
bitigmü, 3156
bitigsiz, 2778
bitigçi; kâtip, C38, 2494, 2671, 2674, 2675, 2677, 2679, 2693, 2704, 2725, 2730, 2731, 2733, 2737, 2773, 2774, 2928, 2930, 4048, 4146, 5913
bitigçike, 2675
bitigü; kalem, 1342
bitil-; yazılmak
bitilmiş, 1232, 6272
bitin-; yazılmak
bitindi, 115
bitinmiş, 2697
bitit-; yazdırmak
bititse, 2671
bi-vefa; (F.) vefasız, 716, 1511
biyaban; (F.) çöl, sahra
biyabanda, 6156, 6572
biz; biz, 3749, 4016, 4904, 4908, 5837, 6386, 6428
bizde, 250, 1885
biziŋ̃, B73, 4835, 4909, 4913, 5342, 6337
biziŋ̃de, 2699, 5339, 5341, 5837, 5840
biziŋ̃ge, 755, 6254, 6291
bizke, 5343, 6408
bizni, 4931, 5340, 5836, 5839
boḍ; boy, kamet, 1055, 1614, 1618, 1622, 1849, 2086, 2087, 2090, 2488, 2663, 3718, 5095, 6596
boḍı, 1102, 2083, 2087, 2089, 2663, 2914
boḍluġ, 2854
boḍum, 371, 1099, 6532
boḍu-; boyamak
boḍudı, 5126
boḍuduŋ̃, 6229
boḍur, 3146
boḍuġ; boya, 17, 452, 1399, 1957, 2453, 2638, 3146, 3837, 4609, 4891, 5112, 5126
boḍluġı, 4885
boḍul-; boyanmak
boḍulur, 2384
boġ-; boğmak
boġdı, 437
boġuz; boğaz, 993, 994, 2890, 2892, 2976, 3603, 3610, 3667, 4588, 4592, 4651, 4671, 4772, 4774, 5095, 5352, 5465, 6352, 6643
boġuzda, 4325
boġuzdın, 991, 2832, 2890, 2895, 4401, 4615, 4674
boġuzka, 2855, 2889, 3578, 3664, 3742, 3743, 3800, 4408, 4593, 5382
boġuzuġ, 2893, 4407, 4615, 4675

boġuzuñ, 1312, 4404, 4405, 4589
boġzı, 1738, 2096, 2100, 2496, 2563, 3798, 4327, 4328, 4590, 4591, 4593, 5351, 6353
boġzın, 2894, 6371
boġzınġa, 4588
boġzum, 3797
bol-; olmak, 4, 19, 267, 595, 1190, 1289, 1327, 1329, 1380, 1402, 1411, 1416, 1488, 1505, 1552, 1599, 1691, 1747, 2053, 2159, 2308, 2363, 2899, 3195, 3219, 3263, 3402, 3507, 3729, 3901, 4058, 4101, 4138, 4140, 4143, 4279, 4282, 4291, 4295, 4307, 4308, 4539, 4543, 4556, 4817, 4819, 5170, 5195, 5220, 5237, 5506, 5511, 5530, 5597, 5718, 5788, 5789, 5897, 5936, 6088, 6090, 6098, 6611
bolayı, 6586, 6593, 6603
bolayın, 924, 1292, 1634, 2081, 2618, 3697, 3791, 3876, 4195, 4282, 4408, 4409, 4555, 4559, 4865, 5348, 5902
boldaçı, 901, 1066, 1541, 3529, 3621, 4225, 6586
boldı, B6, 4, 45, 85, 113, 132, 134, 140, 143, 147, 173, 195, 197, 200, 241, 253, 263, 339, 367, 371, 405, 432, 440, 441, 448, 568, 589, 611, 617, 743, 753, 821, 823, 884, 891, 894, 902, 957, 1041, 1054, 1083, 1103, 1165, 1220, 1223, 1251, 1286, 1346, 1362, 1397, 1439, 1464, 1471, 1518, 1526, 1527, 1555, 1587, 1589, 1601, 1644, 1647, 1693, 1694, 1719, 1765, 1766, 1767, 1773, 1787, 1797, 1830, 1842, 1860, 1866, 1907, 1914, 1916, 1935, 1958, 1979, 1996, 2009, 2043, 2092, 2093, 2097, 2098, 2106, 2111, 2116, 2140, 2162, 2181, 2182, 2196, 2210, 2221, 2232, 2257, 2523, 2535, 2614, 2723, 2839, 2840, 2845, 2860, 2907, 2909, 2933, 2969, 3001, 3005, 3007, 3017, 3038, 3096, 3098, 3103, 3118, 3125, 3174, 3196, 3229, 3230, 3300, 3303, 3321, 3357, 3399, 3402, 3415, 3635, 3650, 3669, 3675, 3681, 3701, 3732, 3797, 3840, 3843, 3855, 3871, 3915, 3916, 3948, 3983, 4229, 4270, 4274, 4347, 4388, 4403, 4524, 4531, 4590, 4592, 4639, 4655, 4662, 4697, 4701, 4717, 4750, 4765, 4779, 4790, 4899, 4934, 4936, 4959, 4961, 4965, 4985, 5016, 5046, 5049, 5056, 5081, 5106, 5146, 5337, 5352, 5398, 5449, 5451, 5456, 5462, 5476, 5499, 5632, 5639, 5642, 5644, 5645, 5669, 5679, 5680, 5692, 5697, 5765, 5770, 5803, 5813, 5840, 5879, 5880, 5923, 5950, 5963, 5968, 5969, 5975, 6024, 6036, 6144, 6160, 6190, 6192, 6213, 6215, 6223, 6256, 6437, 6441, 6451, 6452, 6453, 6455, 6458, 6463, 6465, 6467, 6469, 6470, 6477, 6482, 6484, 6485, 6489, 6491, 6532, 6537, 6546, 6551, 6552, 6566, 6568, 6579, 6635
boldılar, A11, 6476, 6492
bolduḷı, B33
bolduḳum, 3350, 3466
boldum, 373, 1586, 3348, 4786, 4787, 6547, 6589
boldunġ, 1066, 1940, 2760, 3272, 4532, 4917, 5780, 5782
bolġa, 193, 232, 477, 479, 853, 915, 949, 1190, 1358, 1425, 1443, 2013, 2240, 2513, 3159, 3571, 3742, 3808, 3826, 4230, 4241, 4242, 4248, 4405, 4428, 4473, 4479, 4484, 4499, 4509, 4539, 4542, 4544, 4553, 4584, 4585, 4597, 4630, 4687, 4747, 4770, 4832, 4913, 4931, 4955, 5154, 5273, 5321, 5393, 5488, 5492, 5541, 5596, 5604, 5726, 5870, 5984, 6045, 6235
bolġay, B7, 66, 1308, 1374, 1456, 1484, 1907, 2238, 2468, 2667, 2668, 2737, 2822, 2837, 2911, 2919, 2926, 3151, 3155, 4214, 4256, 4258, 4474, 4537, 5121, 5249, 5283, 5667, 5825, 5916, 6266, 6355
bolġıl, 26, 116, 3264, 4555, 4986, 5194, 5200, 5244, 6096, 6399
bolġu, 546, 1633, 1648, 1650, 2060, 2275, 2413, 4319, 4847, 5316, 5702, 5925, 6109
bolġuçı, 1142, 1227, 2494, 2960, 4403, 4715
bolġuḷża, 552, 3622, 4855
bolġusı, 1647, 1828, 5596

bolġusın, 4300
bolġusuz, 313, 3756
bolma, 443, 447, 654, 1209, 1376, 1402, 1414, 1437, 1438, 1452, 1502, 1505, 1595, 1846, 3408, 3640, 3661, 3994, 4097, 4132, 4214, 4292, 4322, 4496, 4522, 4553, 4589, 4593, 4599, 4828, 5163, 5216, 5219, 5227, 5231, 5505, 6631
bolmadı, 248, 3727, 5969
bolmaġay, 2940, 3641, 3642, 4516, 4552, 4852, 5386
bolmaġıl, 1066, 3402, 3511, 4260, 4311, 4491, 4816, 5475, 6087, 6124
bolmaġınça, 120, 892, 2028, 2247, 2426, 2520, 2772, 3414, 3857, 4124, 4806
bolmaġu, B21, 2800, 3828, 3830
bolmaḳ, 227, 4269
bolmasa, 318, 366, 840, 910, 1220, 1543, 1593, 1810, 1968, 1987, 1991, 2012, 2126, 2210, 2222, 2348, 2393, 2471, 2622, 2645, 2701, 2790, 2807, 2835, 2845, 2855, 2859, 2891, 3004, 3032, 3076, 3171, 3336, 3352, 3424, 3667, 3891, 3983, 4640, 4655, 4763, 5111, 5113, 5282, 5460
bolmasun, 5074
bolmayın, 4409
bolmaz, 228, 311, 340, 484, 693, 1015, 1020, 1123, 1234, 1345, 1386, 1459, 1827, 1915, 2004, 2011, 2012, 2086, 2094, 2250, 2289, 2336, 2364, 2427, 2450, 2754, 2819, 2991, 3216, 3343, 3492, 3544, 3691, 3808, 3818, 3977, 4231, 4322, 4519, 4593, 4693, 4757, 4761, 4806, 4922, 5185, 5228, 5485, 6027, 6408, 6417, 6573
bolmış, 4, 257, 1095, 1627, 2402, 2566, 2569, 3515, 3799, 4085, 4590, 5238, 5617
bolmışın, 1920
bolsa, B52, 154, 160, 193, 229, 230, 240, 244, 262, 275, 300, 301, 334, 390, 424, 429, 455, 517, 546, 547, 596, 606, 650, 676, 681, 727, 732, 733, 758, 780, 781, 804, 807, 808, 819, 822, 877, 884, 887, 889, 891, 894, 895, 900, 902, 936, 977, 1016, 1024, 1046, 1047, 1102, 1123, 1190, 1194, 1206, 1218, 1221, 1223, 1225, 1226, 1238, 1255, 1268, 1269, 1294, 1305, 1307, 1311, 1313, 1411, 1414, 1438, 1459, 1661, 1670, 1676, 1698, 1699, 1700, 1711, 1727, 1790, 1809, 1811, 1823, 1864, 1870, 1881, 1925, 1927, 1957, 1959, 1961, 1965, 1977, 1984, 1993, 1994, 1995, 1996, 2000, 2006, 2010, 2011, 2014, 2018, 2027, 2045, 2048, 2050, 2056, 2060, 2063, 2071, 2079, 2082, 2083, 2085, 2086, 2087, 2089, 2097, 2104, 2106, 2114, 2119, 2120, 2121, 2122, 2129, 2134, 2143, 2165, 2171, 2172, 2177, 2182, 2185, 2189, 2190, 2202, 2207, 2209, 2212, 2213, 2217, 2218, 2230, 2237, 2238, 2239, 2241, 2242, 2244, 2245, 2246, 2248, 2274, 2294, 2298, 2302, 2312, 2314, 2324, 2329, 2343, 2348, 2393, 2404, 2410, 2422, 2432, 2438, 2440, 2444, 2446, 2447, 2454, 2461, 2469, 2475, 2499, 2509, 2522, 2531, 2532, 2533, 2537, 2540, 2541, 2555, 2581, 2607, 2623, 2624, 2638, 2639, 2643, 2645, 2646, 2648, 2663, 2665, 2666, 2694, 2722, 2723, 2729, 2731, 2757, 2769, 2770, 2779, 2780, 2785, 2789, 2803, 2804, 2806, 2813, 2834, 2842, 2846, 2854, 2857, 2860, 2863, 2864, 2868, 2877, 2885, 2886, 2915, 2918, 2920, 2930, 2969, 2981, 3032, 3033, 3034, 3075, 3109, 3143, 3144, 3151, 3174, 3252, 3266, 3267, 3268, 3298, 3311, 3313, 3314, 3363, 3377, 3378, 3396, 3405, 3406, 3409, 3411, 3415, 3416, 3440, 3446, 3490, 3514, 3562, 3601, 3623, 3642, 3643, 3675, 3676, 3678, 3705, 3751, 3761, 3801, 3884, 3892, 3980, 4032, 4039, 4040, 4043, 4051, 4140, 4143, 4144, 4186, 4224, 4228, 4233, 4257, 4260, 4265, 4288, 4358, 4371, 4414, 4445, 4466, 4482, 4484, 4501, 4512, 4534, 4538, 4593, 4651, 4654, 4655, 4696, 4702, 4708, 4799, 4812,

4920, 4955, 5062, 5084, 5220, 5224, 5226, 5236, 5256, 5282, 5332, 5334, 5502, 5503, 5525, 5544, 5549, 5550, 5567, 5620, 5753, 5767, 5850, 5864, 5903, 5904, 5905, 5920, 5946, 5947, 5978, 6005, 6162, 6204, 6331, 6366

bolsalar, 5582

bolsu, 111, 119, 178, 388, 596, 940, 942, 1228, 1554, 1784, 2269, 2626, 3060, 3137, 3185, 3805, 4300, 5103, 5209, 5804, 5807, 6174, 6267, 6314, 6419, 6571

bolsun, A6, 212, 1627, 4476, 5000, 5200, 5307, 5607

bolsunu, 4957, 5491, 5590, 5608, 6086, 6194

bolu, 90, 92, 119, 122, 344, 617, 1330, 1642, 1805, 2047, 3070, 3123, 3345, 4275, 4298, 4863, 4988, 5067, 5227, 5297, 5741, 5743, 5819, 5896, 6093, 6095, 6192

boluğlı, 2967, 3661, 5251, 525ż, 5296, 5298

boluğluğ, 1628, 2544

bolumaz, 4513, 5429, 5459

bolup, C72, 41, 717, 759, 763, 775, 873, 922, 943, 951, 1096, 1115, 1178, 1197, 1388, 1428, 1451, 1522, 1535, 1581, 1652, 1959, 2161, 2169, 2263, 2289, 2292, 2378, 2572, 3068, 3339, 3444, 3618, 3836, 3861, 4039, 4086, 4145, 4275, 4374, 4467, 4492, 4588, 4667, 4703, 4723, 4739, 4740, 4778, 5152, 5198, 5268, 5321, 5382, 5535, 5594, 5675, 5749, 5756, 5760, 5783, 5896, 5918, 5943, 6223, 6259, 6339, 6400, 6402, 6485, 6550, 6572

bolur, 60, 157, 160, 225, 249, 300, 301, 324, 330, 334, 345, 352, 455, 457, 491, 492, 494, 534, 536, 537, 543, 556, 557, 564, 612, 632, 687, 689, 718, 734, 735, 738, 743, 759, 779, 802, 804, 806, 813, 819, 833, 855, 856, 861, 863, 873, 874, 877, 887, 912, 931, 932, 937, 974, 980, 987, 1002, 1081, 1125, 1126, 1217, 1219, 1232, 1255, 1316, 1346, 1532, 1540, 1545, 1598, 1630, 1636, 1637, 1639, 1648, 1650, 1670, 1699, 1700, 1704, 1705, 1757, 1780, 1788, 1790, 1793, 1814, 1816, 1820, 1828, 1841, 1848, 1879, 1881, 1895, 1896, 1897, 1899, 1906, 1909, 1915, 1966, 1972, 1980, 1986, 1987, 1988, 1997, 1998, 2001, 2018, 2039, 2045, 2047, 2048, 2051, 2076, 2080, 2082, 2087, 2099, 2102, 2123, 2125, 2151, 2166, 2173, 2194, 2195, 2205, 2212, 2217, 2219, 2224, 2231, 2232, 2246, 2249, 2256, 2261, 2263, 2293, 2300, 2301, 2302, 2305, 2315, 2333, 2353, 2357, 2372, 2373, 2383, 2385, 2400, 2404, 2405, 2406, 2410, 2412, 2414, 2416, 2423, 2426, 2438, 2442, 2446, 2447, 2460, 2464, 2470, 2472, 2479, 2611, 2622, 2628, 2638, 2650, 2655, 2659, 2661, 2666, 2681, 2697, 2701, 2738, 2767, 2770, 2771, 2784, 2789, 2791, 2813, 2817, 2820, 2832, 2834, 2835, 2872, 2873, 2888, 2889, 2890, 2891, 2895, 2897, 2898, 2918, 2934, 2937, 2938, 2959, 2962, 2963, 2970, 2975, 2978, 2981, 2983, 2988, 2993, 2994, 3073, 3124, 3129, 3171, 3196, 3208, 3210, 3213, 3223, 3243, 3268, 3272, 3296, 3297, 3298, 3301, 3313, 3345, 3377, 3381, 3396, 3397, 3407, 3417, 3421, 3422, 3431, 3442, 3443, 3444, 3459, 3465, 3510, 3517, 3521, 3527, 3541, 3550, 3593, 3597, 3599, 3602, 3604, 3643, 3729, 3750, 3798, 3861, 3867, 3868, 3880, 3901, 3931, 3938, 3976, 3985, 4022, 4024, 4035, 4046, 4048, 4064, 4065, 4067, 4069, 4096, 4098, 4113, 4118, 4137, 4155, 4203, 4226, 4247, 4251, 4284, 4312, 4323, 4377, 4416, 4422, 4424, 4429, 4433, 4443, 4446, 4454, 4488, 4496, 4501, 4502, 4577, 4579, 4584, 4614, 4647, 4651, 4663, 4672, 4676, 4695, 4696, 4705, 4734, 4735, 4748, 4754, 4759, 4760, 4785, 4822, 4869, 4870, 4907, 4946, 5001, 5044, 5060, 5075, 5077, 5107, 5111, 5113, 5127, 5206, 5224, 5225, 5242, 5243, 5245, 5302, 5334,

5380, 5384, 5403, 5502, 5533, 5551, 5560, 5566, 5578, 5583, 5588, 5619, 5653, 5689, 5730, 5733, 5764, 5765, 5768, 5787, 5837, 5839, 5884, 5885, 5913, 5918, 5945, 5947, 5979, 6004, 6005, 6008, 6010, 6012, 6014, 6015, 6017, 6021, 6022, 6027, 6029, 6039, 6058, 6094, 6111, 6172, 6193, 6263, 6270, 6272, 6281, 6354, 6356, 6367, 6374, 6426, 6432, 6450, 6545

bolurça, 3801

bolurda, 688

bolurlar, 3617, 4321, 4440, 4447, 4448

bolur mu, 517, 697, 871, 3763, 4682, 4745

bolumsuz; layık olmayan

bolumsuzḳa, 1715

bolun-; olmak

bolun, 2160, 3272, 4349, 5197, 5262, 6089

bolundı, 5058

bolunġay, 4799

bolunsa, 2260, 2332, 2507, 4014, 4146, 4235, 4502, 5062

bor; şarap, 339, 1334, 1337, 1434, 2091, 2096, 2098, 2101, 2102, 2103, 2649, 2650, 2651, 2653, 2655, 2659, 2729, 2730, 2764, 2765, 5263, 6455

borı, 6142

bordın, 1338, 2095

borḳa, 708, 2652, 2654

borın, 6454

borçı; içki içen, içkiye düşkün, 850, 2096, 2097, 4273, 6142

boş; boş, serbest, 2307, 2406, 2408, 2987, 2990, 2991

boşuġ, 2989, 2991, 4556

boşa-; bırakmak, terk etmek, ayrılmak

boşanġ, 2302

boşġut; talimat, ders, nasihat

boşġutları, 2913

boşlaġ; boş, avare, 708, 1303, 1491, 1505, 4061, 4185, 4509, 5275

boşlaġıġ, 5556

boşluḳ; boşluk, kurtulma, serbest kalma

boşluḳu, 2616

boşuġ; ihsan, hediye, 2495

boşut-; boş bırakmak, serbest bırakmak

boşutġu, 1059, 6010

botu; çocuk, yavru, bebek, 4443, 4663, 5342

boyun; boyun, 450, 678, 681, 1037, 1431, 2070, 2376, 3195, 3491, 3629, 4877, 4913, 4992, 5552, 5800, 5801, 5928, 5931, 6365, 6369, 6476

boynı, 101, 206, 1375, 1926, 2016, 2022, 2025, 2154, 2352, 2708, 2945, 3000, 3639, 4015, 4807, 5474, 5482, 6161

boynın, 4564, 5905

boynını, 286

boynum, 3118

boynuñ, 1754

boynuñga, 5360

boyunın, 3342

boyunḳa, 1437, 1720, 3305, 4735

boz; boz renk, 1996

bögde; hançer, 810

böke; pehlivan, 3264, 3545, 4920, 5043, 5105, 5373, 5375, 5523

böri; kurt, 449, 461, 1040, 1413, 2311, 3096, 5376, 5378, 6194, 6542

börike, 2705, 5591, 5594

böriler, 5164

börimü, 3422

börk; başlık, külah, 435, 3723

böz; bez (pamuktan yapılmış kumaş) 1238, 1420, 3616, 4700, 6374, 6443, 6552

bu; bu, A7, A9, A12, A13, A19, A20, A24, B9, B12, B13, B15, B18, B19, B23, B29, B31, B32, B33, B34, B35, B36, B37, B38, B40, B43, B45, B47, B49, B53, B54, B55, B56, B57, B58, B59, B60, B62, B63, B64, B65, B67, B69, B70, B72, B73, B75, 3, 4, 6, 9, 21, 28, 39, 54, 60, 81, 82, 84, 92, 93, 96, 101, 113, 115, 128, 133, 137, 150, 152, 153, 161, 162, 165, 169, 172, 187, 188, 191, 197, 201, 202, 216, 220, 222, 225, 228, 231, 238, 253, 259, 262, 264, 265, 272, 274, 276, 277, 279, 280, 284, 289, 290, 297, 298, 299, 306, 307, 308, 309, 318, 323, 331, 332, 333, 337, 338, 339, 340, 341, 343, 347, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 358, 361, 369, 376, 377, 378, 379, 380, 389, 391, 393, 394, 397, 399, 405, 406, 409, 410, 411, 415, 420, 422, 426, 430, 433, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 445, 446, 448, 453, 456, 458, 462, 466,

467, 468, 474, 475, 476,
477, 478, 484, 485, 492,
498, 501, 504, 507, 510,
515, 526, 529, 530, 532,
535, 543, 548, 549, 550,
551, 554, 558, 563, 564,
566, 567, 571, 572, 575,
581, 586, 588, 589, 591,
592, 593, 594, 597, 600,
602, 607, 616, 618, 628,
630, 634, 637, 644, 647,
650, 653, 658, 659, 661,
664, 667, 669, 672, 673,
680, 681, 682, 683, 684,
685, 686, 688, 690, 691,
693, 694, 695, 696, 697,
698, 701, 702, 710, 711,
715, 720, 728, 730, 731,
733, 735, 739, 741, 742,
743, 744, 745, 748, 754,
757, 763, 766, 769, 771,
773, 774, 775, 776, 777,
782, 784, 786, 787, 788,
789, 791, 794, 799, 800,
801, 810, 816, 819, 821,
822, 824, 827, 828, 829,
830, 832, 833, 834, 836,
837, 838, 840, 843, 845,
848, 851, 852, 854, 855,
856, 858, 859, 861, 863,
866, 867, 868, 870, 871,
875, 876, 877, 885, 886,
890, 891, 892, 893, 895,
896, 897, 903, 905, 906,
907, 909, 911, 913, 914,
915, 916, 917, 918, 919,
924, 925, 927, 930, 933,
934, 935, 937, 938, 942,
954, 956, 958, 963, 966,
976, 982, 983, 984, 986,
989, 991, 992, 993, 995,
998, 1001, 1005, 1006,
1010, 1012, 1017, 1019,
1021, 1023, 1029, 1033,
1035, 1038, 1042, 1048,
1051, 1052, 1067, 1068,
1070, 1071, 1075, 1077,
1078, 1080, 1081, 1082,
1084, 1085, 1088, 1092,
1093, 1095, 1104, 1107,
1109, 1115, 1118, 1119,
1121, 1122, 1128, 1129,
1130, 1132, 1134, 1146,
1147, 1148, 1149, 1153,
1156, 1158, 1160, 1163,
1164, 1167, 1169, 1170,
1171, 1173, 1176, 1179,
1183, 1186, 1190, 1195,
1202, 1205, 1207, 1208,
1212, 1216, 1221, 1228,
1232, 1233, 1234, 1235,
1236, 1241, 1246, 1252,
1255, 1256, 1259, 1262,
1267, 1268, 1274, 1276,
1281, 1284, 1285, 1287,
1289, 1290, 1292, 1302,
1306, 1326, 1331, 1335,
1337, 1338, 1339, 1341,
1344, 1347, 1350, 1353,
1354, 1355, 1358, 1361,
1362, 1363, 1365, 1375,
1376, 1377, 1381, 1385,
1390, 1391, 1395, 1396,
1397, 1403, 1406, 1408,
1409, 1417, 1420, 1421,
1429, 1432, 1434, 1436,
1439, 1440, 1441, 1443,
1444, 1450, 1454, 1457,
1464, 1466, 1470, 1472,
1476, 1479, 1481, 1482,
1484, 1487, 1488, 1497,
1502, 1512, 1513, 1531,
1533, 1534, 1542, 1544,
1547, 1548, 1550, 1555,
1561, 1564, 1583, 1585,
1588, 1590, 1593, 1598,
1603, 1608, 1618, 1620,
1625, 1627, 1630, 1635,
1636, 1639, 1640, 1649,
1652, 1660, 1664, 1665,
1666, 1667, 1668, 1669,
1671, 1674, 1676, 1678,
1679, 1684, 1687, 1688,
1694, 1699, 1701, 1707,
1708, 1712, 1713, 1716,
1725, 1726, 1738, 1739,
1744, 1746, 1747, 1750,
1758, 1763, 1774, 1775,
1776, 1781, 1787, 1788,
1789, 1791, 1795, 1796,
1798, 1803, 1804, 1807,
1812, 1817, 1820, 1821,
1825, 1828, 1832, 1840,
1842, 1847, 1864, 1869,
1872, 1874, 1878, 1880,
1885, 1888, 1891, 1895,
1903, 1906, 1912, 1914,
1918, 1919, 1921, 1930,
1931, 1933, 1935, 1936,
1937, 1938, 1944, 1949,
1960, 1961, 1966, 1969,
1970, 1973, 1974, 1976,
1978, 1982, 1983, 1984,
1988, 1990, 1995, 1997,
2001, 2002, 2004, 2009,
2018, 2019, 2020, 2021,
2022, 2024, 2026, 2030,
2034, 2035, 2036, 2037,
2039, 2042, 2046, 2047,
2049, 2054, 2057, 2058,
2059, 2060, 2062, 2063,
2064, 2065, 2067, 2071,
2074, 2075, 2076, 2078,
2082, 2091, 2094, 2098,
2099, 2100, 2105, 2112,
2113, 2124, 2125, 2126,
2127, 2129, 2130, 2132,
2135, 2137, 2140, 2146,
2156, 2157, 2164, 2165,
2166, 2172, 2173, 2174,
2175, 2177, 2178, 2183,
2187, 2189, 2191, 2195,
2200, 2210, 2212, 2218,
2224, 2227, 2229, 2238,
2239, 2245, 2247, 2253,
2255, 2258, 2260, 2264,
2265, 2271, 2272, 2273,
2280, 2286, 2294, 2296,

2297, 2305, 2309, 2315,
2318, 2323, 2327, 2329,
2330, 2331, 2333, 2338,
2351, 2353, 2355, 2356,
2357, 2358, 2382, 2392,
2405, 2406, 2407, 2408,
2409, 2412, 2413, 2414,
2419, 2420, 2422, 2423,
2429, 2432, 2434, 2436,
2438, 2445, 2454, 2460,
2465, 2467, 2479, 2482,
2483, 2484, 2485, 2486,
2487, 2492, 2501, 2502,
2503, 2509, 2512, 2513,
2517, 2524, 2525, 2526,
2527, 2533, 2539, 2541,
2545, 2552, 2553, 2556,
2568, 2578, 2582, 2588,
2589, 2590, 2595, 2596,
2611, 2615, 2619, 2624,
2625, 2630, 2637, 2640,
2644, 2651, 2654, 2656,
2657, 2664, 2667, 2672,
2673, 2676, 2677, 2678,
2679, 2680, 2681, 2684,
2687, 2688, 2690, 2692,
2695, 2696, 2698, 2700,
2702, 2703, 2705, 2706,
2709, 2710, 2712, 2716,
2717, 2718, 2732, 2735,
2737, 2738, 2739, 2740,
2742, 2743, 2745, 2746,
2747, 2755, 2756, 2758,
2759, 2766, 2767, 2771,
2780, 2787, 2791, 2814,
2816, 2818, 2820, 2821,
2824, 2826, 2828, 2830,
2835, 2841, 2844, 2851,
2853, 2855, 2860, 2861,
2877, 2879, 2886, 2889,
2891, 2893, 2897, 2904,
2911, 2912, 2913, 2917,
2921, 2922, 2925, 2932,
2939, 2945, 2947, 2957,
2960, 2962, 2963, 2964,
2965, 2971, 2976, 2987,
2988, 2989, 2991, 2992,
2993, 3001, 3002, 3007,
3009, 3010, 3011, 3015,
3016, 3017, 3018, 3019,
3020, 3021, 3023, 3024,
3025, 3027, 3028, 3029,
3034, 3039, 3043, 3049,
3051, 3055, 3057, 3059,
3073, 3074, 3077, 3079,
3081, 3083, 3084, 3088,
3096, 3111, 3117, 3119,
3134, 3144, 3145, 3148,
3153, 3154, 3157, 3167,
3169, 3171, 3174, 3180,
3185, 3189, 3194, 3199,
3201, 3202, 3204, 3206,
3207, 3211, 3214, 3229,
3230, 3232, 3233, 3235,
3241, 3245, 3248, 3253,
3256, 3259, 3260, 3270,
3271, 3285, 3308, 3311,
3315, 3317, 3321, 3326,
3328, 3331, 3332, 3334,
3335, 3337, 3338, 3339,
3340, 3341, 3344, 3347,
3349, 3354, 3359, 3360,
3362, 3364, 3368, 3369,
3376, 3384, 3390, 3392,
3394, 3404, 3407, 3410,
3415, 3420, 3425, 3427,
3429, 3434, 3435, 3436,
3437, 3442, 3448, 3450,
3455, 3460, 3463, 3464,
3466, 3469, 3475, 3479,
3484, 3486, 3487, 3489,
3497, 3498, 3499, 3501,
3506, 3510, 3513, 3516,
3517, 3518, 3519, 3520,
3522, 3523, 3525, 3537,
3538, 3539, 3540, 3544,
3546, 3552, 3556, 3561,
3562, 3563, 3564, 3565,
3566, 3573, 3574, 3575,
3576, 3578, 3581, 3583,
3586, 3587, 3588, 3589,
3590, 3591, 3598, 3599,
3606, 3608, 3609, 3620,
3624, 3625, 3626, 3627,
3628, 3630, 3631, 3633,
3636, 3645, 3646, 3647,
3648, 3649, 3651, 3654,
3655, 3656, 3662, 3663,
3664, 3665, 3667, 3669,
3671, 3673, 3680, 3682,
3684, 3685, 3686, 3692,
3696, 3703, 3708, 3716,
3718, 3723, 3735, 3736,
3737, 3738, 3740, 3741,
3744, 3747, 3749, 3750,
3755, 3758, 3759, 3775,
3781, 3782, 3789, 3791,
3792, 3794, 3795, 3819,
3823, 3826, 3827, 3846,
3847, 3856, 3857, 3863,
3864, 3866, 3868, 3869,
3871, 3872, 3876, 3877,
3879, 3884, 3893, 3902,
3912, 3914, 3915, 3916,
3918, 3919, 3920, 3925,
3929, 3934, 3935, 3936,
3937, 3939, 3945, 3972,
3973, 3975, 3977, 3981,
3982, 3984, 3986, 3990,
3991, 3992, 3993, 4000,
4002, 4003, 4005, 4006,
4007, 4009, 4010, 4014,
4016, 4018, 4020, 4023,
4024, 4029, 4031, 4034,
4042, 4044, 4045, 4049,
4054, 4056, 4063, 4066,
4070, 4071, 4072, 4073,
4074, 4075, 4086, 4097,
4107, 4109, 4113, 4119,
4120, 4121, 4123, 4133,
4134, 4135, 4141, 4147,
4149, 4155, 4157, 4158,
4159, 4164, 4165, 4182,
4201, 4202, 4203, 4205,
4206, 4208, 4211, 4214,
4220, 4221, 4223, 4225,
4226, 4227, 4234, 4237,
4238, 4246, 4247, 4251,

4253, 4264, 4266, 4284,
4286, 4287, 4288, 4299,
4312, 4314, 4316, 4318,
4328, 4336, 4345, 4346,
4356, 4357, 4360, 4361,
4362, 4365, 4366, 4367,
4368, 4370, 4374, 4377,
4392, 4393, 4400, 4404,
4411, 4422, 4428, 4429,
4438, 4439, 4443, 4445,
4454, 4456, 4457, 4459,
4460, 4465, 4466, 4468,
4470, 4472, 4497, 4501,
4508, 4511, 4514, 4521,
4533, 4547, 4562, 4563,
4564, 4565, 4567, 4572,
4573, 4574, 4589, 4596,
4603, 4616, 4626, 4627,
4630, 4635, 4637, 4663,
4670, 4676, 4678, 4680,
4681, 4684, 4685, 4687,
4688, 4689, 4694, 4698,
4701, 4703, 4704, 4710,
4711, 4713, 4714, 4716,
4719, 4720, 4726, 4727,
4728, 4729, 4733, 4736,
4737, 4739, 4748, 4749,
4750, 4751, 4753, 4758,
4760, 4761, 4768, 4775,
4788, 4791, 4792, 4798,
4799, 4804, 4805, 4809,
4811, 4815, 4819, 4822,
4824, 4825, 4831, 4832,
4839, 4846, 4847, 4849,
4851, 4860, 4861, 4862,
4867, 4868, 4869, 4876,
4896, 4897, 4904, 4905,
4909, 4912, 4913, 4914,
4919, 4926, 4929, 4933,
4936, 4937, 4941, 4942,
4943, 4945, 4950, 4953,
4956, 4967, 4974, 4975,
4976, 4981, 4983, 4990,
4992, 5002, 5007, 5008,
5016, 5021, 5024, 5032,
5037, 5039, 5042, 5051,
5052, 5053, 5057, 5065,
5067, 5068, 5081, 5082,
5083, 5089, 5090, 5091,
5092, 5093, 5094, 5096,
5098, 5105, 5106, 5107,
5115, 5116, 5126, 5130,
5136, 5133, 5139, 5140,
5144, 5146, 5150, 5155,
5166, 5167, 5169, 5171,
5172, 5175, 5176, 5178,
5179, 5181, 5182, 5185,
5187, 5188, 5189, 5190,
5194, 5200, 5202, 5206,
5208, 5225, 5228, 5231,
5234, 5235, 5241, 5247,
5248, 5250, 5254, 5258,
5259, 5260, 5263, 5264,
5266, 5267, 5268, 5270,
5271, 5279, 5288, 5296,
5298, 5300, 5304, 5307,
5308, 5309, 5310, 5311,
5312, 5318, 5319, 5320,
5321, 5322, 5323, 5324,
5326, 5328, 5331, 5332,
5334, 5336, 5338, 5342,
5343, 5345, 5356, 5357,
5360, 5364, 5369, 5373,
5381, 5383, 5384, 5385,
5386, 5389, 5391, 5396,
5397, 5398, 5399, 5404,
5405, 5406, 5407, 5410,
5414, 5415, 5416, 5418,
5420, 5421, 5422, 5423,
5425, 5426, 5430, 5454,
5457, 5458, 5460, 5461,
5462, 5463, 5465, 5466,
5469, 5470, 5472, 5475,
5484, 5485, 5493, 5495,
5497, 5499, 5501, 5502,
5503, 5504, 5507, 5515,
5525, 5540, 5550, 5551,
5557, 5560, 5561, 5562,
5564, 5566, 5567, 5568,
5571, 5572, 5574, 5584,
5586, 5591, 5597, 5599,
5603, 5604, 5605, 5611,
5614, 5629, 5631, 5633,
5641, 5642, 5644, 5649,
5654, 5655, 5663, 5690,
5694, 5695, 5696, 5699,
5700, 5701, 5702, 5703,
5705, 5706, 5708, 5711,
5719, 5723, 5724, 5725,
5726, 5737, 5746, 5747,
5751, 5752, 5757, 5761,
5762, 5763, 5764, 5770,
5772, 5781, 5794, 5798,
5802, 5804, 5805, 5809,
5813, 5816, 5817, 5818,
5819, 5834, 5835, 5836,
5838, 5843, 5845, 5853,
5855, 5858, 5861, 5862,
5865, 5868, 5869, 5871,
5875, 5878, 5888, 5902,
5905, 5906, 5907, 5908,
5909, 5910, 5922, 5924,
5926, 5927, 5929, 5930,
5934, 5944, 5945, 5947,
5953, 5958, 5960, 5962,
5971, 5983, 5989, 5991,
5993, 5997, 5999, 6002,
6006, 6012, 6015, 6021,
6023, 6028, 6037, 6042,
6047, 6048, 6049, 6050,
6051, 6064, 6065, 6067,
6074, 6075, 6077, 6080,
6081, 6083, 6086, 6087,
6088, 6092, 6109, 6111,
6115, 6116, 6117, 6119,
6122, 6124, 6129, 6131,
6135, 6138, 6141, 6143,
6147, 6151, 6152, 6153,
6154, 6156, 6157, 6159,
6161, 6162, 6163, 6169,
6170, 6172, 6176, 6178,
6182, 6185, 6201, 6205,
6206, 6207, 6215, 6228,
6232, 6233, 6242, 6243,
6249, 6256, 6257, 6259,
6265, 6266, 6268, 6269,
6270, 6271, 6273, 6275,
6278, 6279, 6291, 6294,

6307, 6309, 6310, 6312, 6317, 6323, 6324, 6325, 6326, 6328, 6331, 6332, 6337, 6340, 6341, 6344, 6350, 6352, 6355, 6358, 6359, 6360, 6364, 6372, 6373, 6376, 6379, 6382, 6386, 6387, 6388, 6392, 6398, 6401, 6402, 6406, 6408, 6409, 6416, 6426, 6427, 6430, 6431, 6433, 6435, 6436, 6445, 6451, 6453, 6459, 6462, 6473, 6477, 6481, 6493, 6494, 6495, 6498, 6501, 6504, 6505, 6506, 6508, 6524, 6529, 6559, 6575, 6580, 6583, 6591, 6593, 6596, 6598, 6610, 6617, 6623, 6624, 6628, 6630, 6632, 6635, 6637, 6639, 6642

bular, 49, 50, 59, 141, 276, 4339, 4343, 4345, 4353, 4374, 4431, 4439, 5555, 5558, 6352

bularda, 131, 137, 138, 144, 251, 308, 338, 2059, 2064, 2710, 3591, 4049, 4175, 4355, 4361, 4377, 4446, 4469, 4490, 4521, 4578, 4633, 4670, 5329, 5555, 5559, 5561, 5562, 5563

bulardın, 2423, 2734, 4237, 4394, 4402, 4441, 4459

bularığ, 2929, 4375, 4391, 4443, 4457, 5302, 5552, 5563, 5592, 5736, 5914, 6365

bularḳa, 61, 2072, 2073, 2488, 2990, 4362, 4399, 4418, 4447

bularnı, B72, 1429, 4337, 4338, 4360, 4397, 4398, 4461, 5559, 6597

bularnıŋ, 3590, 4174, 4183, 4354, 4393, 4397, 4399, 4401, 4405, 4440, 5244, 5553, 5558

bularsız, 4322

buḍun; halk, ulus, kavim, C56, 53, 194, 217, 218, 221, 224, 255, 278, 291, 417, 449, 543, 544, 887, 894, 1039, 1040, 1076, 1313, 1411, 1412, 1542, 1571, 1575, 1654, 1689, 1780, 1789, 1925, 1952, 2030, 2058, 2092, 2110, 2111, 2124, 2131, 2140, 2147, 2180, 2233, 2242, 2324, 2422, 2602, 2714, 2834, 2937, 3017, 3024, 3031, 3094, 3099, 3100, 3104, 3105, 3110, 3113, 3141, 3248, 3259, 3266, 3267, 3268, 3305, 3351, 3468, 3527, 3699, 3918, 4009, 4012, 4013, 4076, 4309, 4320, 4321, 4327, 4422, 4449, 4493, 4699, 5090, 5163, 5198, 5203, 5204, 5224, 5241, 5275, 5283, 5287, 5330, 5332, 5333, 5353, 5355, 5359, 5459, 5495, 5504, 5523, 5542, 5545, 5547, 5561, 5568, 5585, 5626, 5728, 5750, 5853, 5885, 5942, 5945, 5946, 5947, 5950, 6098, 6102, 6138, 6167, 6259, 6342, 6347, 6348, 6351, 6427

buḍın, 460, 878, 895, 1039, 1042, 1571, 1789, 1886, 2076, 2084, 2106, 2134, 2172, 2190, 2239, 2241, 2262, 2433, 2795, 3184, 3271, 3652, 5084, 5544, 5550, 5734, 5916, 5945, 5948, 5949

buḍun, 2136

buḍunığa, 5358

buḍunum, 286

buḍunuŋ, 5197, 5201, 5559

buḍunda, 34, 50, 563, 1629, 1693, 2075, 2117, 2232, 2235, 2457, 2603, 2966, 3150, 3862, 5083, 5127, 5223, 5293, 5296, 5298, 5791

buḍundın, B42, 1435, 1771, 3203, 5852

buḍunḳa, 223, 230, 455, 545, 546, 547, 879, 1293, 1374, 1436, 1464, 1686, 1751, 1961, 1963, 1964, 1966, 2010, 2011, 2022, 2071, 2133, 2136, 2137, 2161, 2166, 2171, 2242, 2294, 2437, 2967, 3093, 3237, 3266, 3304, 3458, 3868, 4316, 4347, 4464, 4534, 4996, 5064, 5075, 5220, 5245, 5251, 5288, 5331, 5355, 5471, 5491, 5576, 5587, 5758, 5904, 6093, 6107, 6266

buḍunlar, B46, B47, 5293

buḍunnıŋ, B42

buḍunuġ, 268, 1367, 1436, 1696, 1968, 2033, 5498, 5738, 6099

buġday; buğday, 140

buġra; her hayvanın aygırı, boğa, deve aygırı, erkek deve,

buġrası, 2312

buġra (ḫan); Buğra Han, A12, A21, A22, B23, B60, C4, 88

buġraġu; erkek deve gibi, 1126, 6166, 6367

buġraġur-; erkek deve gibi olmak, buğralaşmak

buġraġursa, 6369

bulḳa; boğa, 1310, 5801
bul-; bulmak, 942, 3754, 5140, 6307
bulayı, 6595
bulayın, 1745, 2157, 4276, 4281, 4410
buldaçı, 700
buldı, 208, 241, 251, 262, 619, 627, 764, 885, 1045, 1051, 1254, 1267, 1268, 1271, 1292, 1664, 1684, 1716, 1752, 1753, 1774, 1818, 1890, 1976, 2756, 3034, 3113, 3324, 5769, 5782
buldılar, 898
buldum, 572, 3308, 3359, 6567
buldunğ, 940, 4497, 5798, 5901
bulġa, 2330, 4474, 4553, 5736, 5984
bulġay, 822, 1307, 4681, 5291
bulġıl, 6641
bulġu, B38, 4736, 4811, 5149, 6461, 6566
bulġuçı, 550, 703, 4050
bulġulḳa, 903, 3313, 3315, 4234, 4788, 5025
bulġusı, 1744
bulmadı, 431, 488, 1573, 3090, 4187, 4784, 4837, 4935
bulmadılar, 6401
bulmadım, 2942, 3309, 3771, 4223, 4782, 4783, 6524, 6567, 6587, 6599
bulmadunğ, 3438
bulmaduḳ, 5757, 5758
bulmağay, 818, 4852
bulmasa, 2362, 2955, 3443, 3861, 3867, 4216, 4274, 4928, 6570
bulmasunlar, 6600
bulmaz, 565, 1123, 1617, 2126, 3224, 3329, 3443, 3857, 3986, 4785, 4812, 5096
bulmış, 161, 602, 764, 946, 1038, 2512, 3631, 4089, 4261, 4748, 5150, 5238, 5617, 6408
bulmışa, 5101
bulmışım, 2879, 3120
bulsa, 215, 473, 699, 725, 812, 890, 936, 1123, 1127, 1444, 1801, 1893, 1947, 2004, 2135, 2400, 2424, 2609, 2667, 2817, 2819, 2821, 2862, 3127, 3128, 3153, 3271, 3342, 3345, 3425, 3597, 3662, 3666, 3736, 3869, 3874, 3924, 3991, 4215, 4489, 4497, 4498, 4563, 4743, 4802, 4857, 4858, 4907, 4911, 5026, 5290, 5330, 5386, 5585, 5753, 5757, 5758, 6200, 6567, 6569
bulsalar, 4432
bulsu, 1489, 1688, 5359
buluğlı, 1973
bulumadı, 3249
bulumaz, 699, 1046, 1122, 1732, 3226, 5217, 5431, 5718
bulup, 23, 721, 763, 775, 1096, 1535, 1685, 2179, 2305, 3018, 3441, 3444, 3449, 3450, 3618, 3927, 3975, 4125, 4577, 4703, 4711, 4821, 4822, 5152, 6109, 6148, 6201
bulur, B52, 129, 154, 163, 239, 246, 301, 349, 588, 606, 612, 678, 693, 732, 806, 1015, 1127, 1302, 1322, 1491, 1617, 1660, 1799, 1829, 1884, 2051, 2076, 2135, 2143, 2166, 2322, 2393, 2413, 2416, 2478, 2649, 2666, 2709, 2856, 2988, 3033, 3078, 3129, 3208, 3313, 3325, 3410, 3437, 3459, 3462, 3509, 3510, 3673, 3703, 3750, 3801, 3901, 3924, 3976, 3980, 4137, 4175, 4337, 4503, 4604, 4781, 4785, 4798, 4800, 4946, 5044, 5096, 5258, 5463, 5566, 5571, 5601, 5730, 5733, 5833, 6026, 6039, 6040, 6044, 6049, 6193, 6248
bulaḳ; haşarı at, 3600
bulaḳ; pınar
bulaḳlar, 6626
bulġaḳ; düşmanın gelmesi yüzünden halk arasında çıkan karışıklık, bulanıklık, 4121, 4271
bulġaḳı, 221, 4213
bulġaḳunğa, 1313
bulġanuḳ; bulanık, 1856, 4940, 5512, 5951
bulġanuḳun, 2131, 3632, 5646
bulġanuḳnı, 5201
bulġaş-; karışmak
bulġaşur, 2336
bulıt; bulut, 86, 6521
bulna-; esir etmek, tutsak etmek
bulnadı, 4592, 6464
bulnasa, 3640, 3855, 6343
bulnuḳ-; karışmak, bulanmak
bulnuḳup, 2389
bulul-; bulunmak
bululdı, 593

bulun; esir, tutsak, 1438, 2066, 2160, 2388, 2402, 2723, 2898, 3636, 3640, 3994, 4479, 4491, 4516, 4591, 4593, 4909, 5411, 5475, 5487, 6162
bulunı, 3642
bulun-; bulunmak
bulındı, 4731, 5609
bulunmaz, 1141, 3499, 6111
bulunmış, 4412, 6431
bulunsa, 1423, 1621, 2162, 2911, 4223, 4948, 5429, 6111
bur-; kokmak, güzel kokmak
bura, 6619
burar, 6625
burdı, 71, 1937
bur-; burmak, sıkılaştırmak
bura, 6615, 6630
bı̇rc; (A.) kale, hisar, 834
bı̇rcı, 744, 833, 834
burḫan; burkan, put
burḫanın, 5486
burun; önce, ileri, 220, 236, 263, 466, 747, 1131, 1558, 2533, 3083, 4077, 5178, 5298, 5874
burun; burun, burc
burnı, 206
burnı͡ga, 66
burunduḳ; yular, 159, 5337
burunduḳdug̀, 206
bus-; pusu kurmak, gizlenmek, saklanmak
busar, 2028
busug̀; pusu, tuzak, 366
busug̀da, 5414, 6271
busug̀dın, 1381, 4826
busug̀ḳa, 2370
busug̀çı; pusu kuran, tuzak kuran, pusuya yatan, 1103
buş-; hiddetlenmek, kızmak, öfkelenmek
buşa, 6252
buşar, 637, 778, 779, 781, 783, 4099, 4100
buşarda, 6090
buşma, 322, 5775
buşmag̀ıl, 3965
buşsa, 324, 335, 4292
buştı, 629
buştum, 795
buşup, 643, 780, 4756, 6354
buşalḳlıḳ; hiddet, 332
buşı; hiddetli, sinirli, hırçın, 334, 342, 850, 906, 1414, 1997, 2089, 2295, 4292, 5074, 5216
buşılıḳ; hiddetlenme, kızma, 335, 2061
buşur-; hiddetlendirmek, can sıkmak
buşurdunı͡g, 794
buşurg̀ıl, 4209
buşursa, 784
but; put
butug̀, 3753
but; but, bacak
butug̀, 1211
butunı͡g, 4115
butını, 3635
butıḳ; budak, dal, 4892
butıḳlan-; budaklanmak, dallanmak
butıḳlandı, 3839, 5679
butu; deve yavrusu, potuk, 2710, 4400
buyruḳ; müşavir, vezir
buyruḳı, 1163, 2941
buyur-; buyurmak, emretmek
buyurdı, 840
buz; buz, 6013
buz-; bozmak, yıkmak, harap etmek, viraneye çevirmek, darmadağın etmek
buza, 1434, 2104
buzar, 548, 1414, 2023, 2245, 2652, 2771, 5226, 5263, 5282, 5746, 5909, 6126
buzdı, 2021, 2026, 2035, 2093, 2681, 4834, 6070, 6434
buzg̀ay, 3464, 4292, 5305
buzma, 3259, 4602, 5537
buzmag̀ıl, 5908
buzmag̀ınça, 882
buzsamız, 4016
buzug̀lı, 1180, 1544, 2443, 4411, 6056
buzup, 5747
buzuḳ; bozuk, kırık, yıkık
buzuḳug̀, 1858
buzul-; bozulmak, yıkılmak
buzlur, 1763, 1780, 2034, 2241, 2297
buzuldı, 2137, 2302, 3918, 4244
buzulg̀a, 5564, 5737
buzulg̀ay, 3653, 5736
buzulg̀u, 3555
buzulmasu, 941
buzulmaz, 882, 2036, 2119
buzulmış, 1318, 3044
buzulsa, 5726
būḍig; oyun, raks, 6025
bügü; bilgin, akıllı, hakîm, bilge, 183, 191, 192, 223, 254, 287, 306, 333, 405, 427, 495, 557, 730, 779, 997, 1014, 1046, 1076, 1100, 1123, 1178, 1426, 1459, 1530, 1743, 1816,

1913, 1972, 2033, 2056, 2407, 2424, 2513, 2518, 2689, 2699, 2704, 2706, 2717, 2785, 2826, 2892, 2948, 3029, 3142, 3254, 3276, 3393, 3506, 3594, 3660, 3928, 3934, 4074, 4129, 4177, 4294, 4346, 4502, 4640, 4670, 4682, 4707, 4723, 4843, 5142, 5250, 5359, 5529, 5553, 5846, 5912, 5921, 5961, 5999, 6010, 6061, 6129, 6254, 6394, 6401, 6410, 6428, 6488

bügüdin, 650

bügüler, B11, 3594, 4177, 6061

bügülerke, 1198

bügüsi, B27

bügüle-; bilgiyle techiz olmak

bügülep, 1666, 3142

bügür; böğür

bügri, 6157

bük; köşe, bucak, 870, 1286, 4440

büke; ejderha, büyük yılan, 1202, 2354, 6388

bükütel-; orta boylu (insan için), yassı arkalı (at için), 5369

bürkür-; püskürmek, serpmek, bkz. *büvkür*

bürkürer, 4892

bürün-; bürünmek

bürnü, 1500, 4665

büt-; ses kesilmek, alçalmak, borcu veya alacağı gerçekleşmek, yara kapanması, sona ermek, yük olmak, bir şeye inanmak, ikrar etmek, 725, 742, 750, 915, 1173, 1244, 1712, 1778, 1781, 4383, 4430, 4863

büter, 1944, 2580, 3486, 5615

büteyi, 6579, 6580

büteyin, 729

bütgey, 2700

bütgü, 3665, 5620

bütme, 1093, 1301, 4390

bütmedim, 5067

bütmegil, 1090

bütmegü, 1831, 4946

bütmese, 290, 2151, 4867, 5933

bütmez, 2206, 2580, 3891

bütmiş, 25

bütse, 1340, 2211, 2595, 2741, 2837, 4948, 5618, 6371

bütsün, 3179, 4944

bütsüni, 3887

bütti, 25, 3113, 3797, 4779

büttüm, 5071

bütügli, 51, 1740

bütüp, 46, 1719, 2882, 2926, 3152

büte; çok, pek çok, 1587, 3309, 3635, 5723

bütrürek; tamamen, iyice, 507

bütül-; inanılmak, tamamlanmak, olgunlaşmak

bütülmiş, 1300, 5621

bütün; doğru, dürüst, bütün, 19, 26, 105, 330, 352, 407, 424, 763, 865, 868, 891, 1042, 1251, 1299, 1724, 1726, 1732, 1753, 1761, 1863, 1886, 1929, 1980, 2027, 2038, 2106, 2163, 2199, 2234, 2324, 2436, 2585, 2607, 2676, 2744, 2750, 2753, 2759, 2792, 2828, 2830, 2831, 2835, 2849, 2850, 2852, 2859, 2885, 2891, 2897, 2901, 2926, 2939, 3063, 3105, 3128, 3266, 3343, 3504, 3569, 3588, 3798, 4045, 4145, 4440, 4945, 4951, 5102, 5124, 5129, 5230, 5330, 5389, 5710, 5856, 5897, 5903, 6094, 6267, 6642

bütünsüz, 2151, 2584

bütünlük; bütünlük, mükemmellik, B56, 1289, 1687, 1745, 1750, 1752, 1866, 2187, 2211, 2622, 2844, 4036, 4876, 4948, 6583

bütünlükke, 2676

bütünrek, 4945, 4946

bütür-; sağaltmak, sağlam hale getirmek, alacağını tanıklamak, ispat etmek, 3923, 4527

bütrü, 71, 193, 2863, 3126, 3949, 4420, 4884, 4961, 5381, 5386, 5828, 6399, 6480, 6548

bütrümez, 2027

bütürdi, 1098

bütürgil, 3900, 5009

bütürgü, 1576, 2982, 4036

bütürmiş, 2443

bütürse, 327, 2185

büvkür-; püskürmek, serpmek, bkz. *bürkür-*

büvkürer, 98

C

can; (F.) can, ruh, yaşayış, gönül, yürek, kalp, kuvvet, kudret, 336, 991, 1395, 1423, 1520, 1521, 1522, 1524, 1525, 1728,

1733, 1768, 1861, 1912, 1919, 1929, 2163, 2281, 2404, 2406, 2465, 2743, 2746, 2831, 2840, 2909, 2921, 2931, 2942, 2960, 2980, 2999, 3059, 3325, 3458, 3758, 3781, 3987, 4211, 4270, 4989, 5056, 5260, 5321, 5383, 5422, 5570, 5842, 5978, 6065, 6100, 6105, 6290, 6296, 6302, 6525, 6537, 6574, 6623

cançа, 6578

canda, 2746

candın, 1115

canı, B43, 1518, 1555, 2529, 2728, 4120, 6106

canım, 85, 394, 1554, 1720, 6267

canımğ, 2853, 5793

canın, 990, 1472, 2411, 2432, 3932, 5517

canımğa, 4265

canında, 2819

canımğı, 1231

canını, 52, 6239

canınımğ, 2907

canımğka, 4267

canlıa, 6302

canlığ, 1472, 6056

canını, 2853, 5483

cebir; (A.) cebir (*cebr-ü muḳabele*), 4382

ceſa; (A.) ceſa, ſirak ve hicranda bırakma, veſasızlık, cevir, eza, 716, 1092, 1173, 1224, 1237, 1511, 2041, 2198, 3088, 3390, 3427, 3432, 3740, 4522, 5160, 5297, 5320, 6127, 6359, 6360, 6466, 6467, 6516, 6517, 6568, 6578, 6603

ceſadın, 6517

ceſaḳa, 6359, 6362

ceſalığ, 2876, 3790, 5124, 6569

ceſasın, C81, 6362

ceſasız, 105

ceſaçı; ceſa eden, eziyet eden, 1092, 1237, 2195, 3088, 3740, 4839, 6131, 6361, 6362

celle; (A.) celil, aziz olan

celleḳa, A1

cellenimğ, C1

cem'; (A.) toplama, biriktirme

cem'-u, 4381

cema'at; (A.) cemaat, insan topluluğu, takım, bölük, 3239, 5486, 5588, 6477

cema'atlarığ, 5556

cema'atler, 6477

cemal; (A.) güzellik, hüsn, yüz güzelliği

cemali, 91

cevab; (A.) cevap, 1006, 1907, 2648, 3157, 3321, 3334, 3680, 3711, 4060, 4303, 5007, 5034

cevabı, A30, C21, C23, C30, 979

cevabın, 3452, 5246

cevabḳa, 1907

cevabların, C43

cevr; (A.) haksızlık edip incitmek, eza, ceſa, sitem

cevri, 6603

cezr; (A.) kök, asıl,

cezri, 2633, 4380

cihan; (F.) âlem, kâinat, dünya, yeryüzü, 88, 279, 284, 290, 3009, 4960

cülab; [A. (F. *gül-ab*)] gülsuyu, 1060, 2904, 4656

cülengbin; [A. (F. *gülengübin*)] bal ile gül yaprağından yapılan bir tür tatlı, 2904, 4656

Ç

çaḍan; çiyan, akrep, 140, 4889, 6601

çaḍanı, 6379

çaġrı; doğan, çakır kuşu 4068

çal; alaca, kır, 1098, 1392 C80

çal-; yere çalmak, vurmak, yenmek

çalar, 2781, 3600

çaldı, 1056

çalmış, 6177

çalsa, 1207

çap-; yüzmek

çapar, 73

çare; (F.) tedbir, yardım, ilaç, deva, 1183, 1189, 1633, 5512

çaresiz, 1182

çavı; şan, şöhret, ses, 1711, 2060, 2125, 2320, 3095, 3916, 6502

çavı, A23, 87, 102, 458, 737, 1693, 1924, 2050, 2553, 3173, 6108

çavığ, 462

çavın, 2945

çavını, 527

çavlı, 4068

çavlığ, 4525

çavlığ, 2083, 2298, 4092

çavılı-; ün sahibi olmak, ünlenmek

çavılıar, 3077, 3080, 3265

çavılığay, 5916

çavılımaḳ, 4436

çavlıḳmış, 406, 2337, 3071, 3660, 3704, 3807, 4238
çavlıḳsa, 1671, 1928, 2277, 3462, 5572
çavlıḳtım, 6549
çavlan-; şanlanmak, şöhretlenmek, ün sahibi olmak
çavlanur, 740, 2050, 2451
çelile-; karartmak
çeliledim, 6534
çergüçi; kurtarıcı, 373
çergüle-; kurtarmak, 373
çerig; asker, ordu, B38, B44, 2272, 2284, 2328, 2333, 2335, 2365, 2371, 2380, 2381, 2383
çerigde, 1736, 2370
çerigin, B45, 2268
çerigke, 2375
çevril-; çevrilmek, döndürülmek
çevrilür, 744
çıbun; sinek, 3399, 6601
çıbunḳa, 5215
çıça; yeter, yetişir, kâfi, yeter derecede, bkz. *çiçe*, 6483
çıġ; memnuniyetsizlik, yüz ekşitme, 2807
çıġay; fakir, yoksul, 313, 1308, 1923, 2004, 2241, 2473, 2498, 2612, 2615, 2620, 3553, 3613, 3617, 3677, 3717, 3746, 3757, 4144, 4409, 4819, 5302, 5316, 5387, 5466, 5565, 5567, 5756, 6370, 6374, 6375, 6378, 6487
çıġayıġ, 3261, 4724, 5513, 5566
çıġayın, 5755
çıġaylıḳa, 1112, 1129, 1150, 1564, 1786, 3240, 3445, 3666, 4369, 4372, 4989, 5565
çıġaylar, C58, 1034, 3239, 4469, 5563
çıġaymu, 3098
çıġaylıḳ; fakirlik, yoksulluk, 1335, 1337, 2096, 2983, 3527, 3553, 4592, 5242
çıḳ-; çıkmak, 5184,
çıḳa, 609, 3998, 4038, 4104, 5414
çıḳar, 745, 974, 985, 996, 1381, 2686, 3477, 3987, 4043, 4441, 4826, 5364
çıḳarda, 394, 2550, 2869, 3577
çıḳarı, 745
çıḳayı, 6585
çıḳġalı, 4518
çıḳıp, B58, 521, 2546, 3841, 3958, 5842, 6065, 6286, 6296
çıḳmaz, 2138
çıḳmış, 2656
çıḳsa, 213, 1395, 2459, 2535, 2538, 2684, 4518, 5260, 5570
çıḳtı, 87, 486, 511, 519, 561, 574, 580, 601, 951, 1111, 1562, 1604, 3068, 3281, 3291, 3292, 3946, 3955, 4932, 4958, 4972, 5010, 5027, 5444, 5623, 5668, 5938, 5957, 6197, 6213, 6274, 6283, 6420, 6577
çıḳar-; çıkarmak
çıḳardı, 622, 1556, 2658, 3472, 3968, 4968, 5033, 5440
çıḳardıġ, 1515
çıḳarġu, 4808
çıḳarma, 169, 1304, 1326, 4146, 4334, 4514
çıḳarmaġu, 2687
çıḳarmasa, 212, 214, 2505
çıḳarsa, 864, 1916, 2508, 2551
çıḳarur, 2656, 4395
çıḳış; menfaat, çıkar, 1316, 1325, 2774, 4538, 5277, 5913, 6289
çıḳışıġnı, 1316
çın; gerçek, doğru, 60, 336, 352, 407, 424, 763, 773, 863, 868, 869, 872, 873, 981, 991, 1252, 1476, 1724, 1726, 1727, 1863, 1937, 2010, 2038, 2104, 2324, 2407, 2436, 2585, 2607, 2608, 2676, 2721, 2744, 2748, 2753, 2776, 2789, 2829, 2830, 2831, 2835, 2849, 2850, 2859, 2882, 2885, 2897, 2926, 2994, 3016, 3055, 3128, 3175, 3192, 3260, 3376, 3451, 3486, 3747, 3763, 3771, 3816, 3818, 3891, 3937, 4145, 4300, 4306, 4318, 4345, 4440, 4791, 4795, 4808, 4846, 4847, 4877, 4941, 5016, 5079, 5095, 5117, 5129, 5182, 5230, 5302, 5330, 5349, 5421, 5432, 5615, 5620, 5787, 5878, 5888, 6084, 6460
çını, 1011, 1359, 1470, 2235, 2966, 3990, 4060, 5922, 6387
çınıġ, 5877
çının, 5873
çınlıḳa, 4877
çınlıḳ; doğruluk, gerçeklik, 2436
çırġuy; fakir, cimri, 1673, 2809

çiçe; yeter, kâfi, bkz. *çıça*, 5018
çiçek; çiçek, 80, 96, 118, 120, 452, 829, 1808, 2573, 2688, 6625
çiçekinde, 1651
çiçekler, 70, 79, 1810, 3212
çiçekliğ, 6531
çiçekliklerig, 6435
çiçeklik; çiçek bahçesi
çiçeklikte, 78, 5972
çigen; yular, bkz. *yügen*, 6110
çigil; Çigil (bir türk boyu) 3491, 4448
çikne-; sıkı dikmek, altın tel ile ipek kumaş üzerine nakış işlemek; yere sürgü çekmek
çiknemiş, 3846
çim; çim, ayrık otu, 974
çin; Çin ülkesi, A7, B18, B19
çini; Çinli, bkz. *çinlıġ*
çiniler, B28
çinlıġ; Çinli, bkz. *çini*
çinlıġlar, A16
çoġ; zincir, bağ
çoġda, 5549
çoġ; münakaşa, anlaşmazlık, ihtilaf, mücadele, 144, 200, 318, 1926, 2651, 3038, 3396, 3591, 4232, 4661, 4842, 5030, 5866
çoġla-; bağırmak, çağırmak
çoġlamış, 3847
çoġlayur, 5314
çolı; çok, 3031
çomalı; Muslüman, 4701
çöge; elbise üstüne giyilen geniş ve kolsuz üstlük, aba
çögesin, 5974
çögen; (F. çevġan) topu çekmek için kullanılan ucu eğri değnek, çevgan
çögenke, 2581, 2635
çök-; çökmek
çöküp, 5457
çökit-; çökertmek
çökittim, 6534
çökür-; çökertmek
çökürme, 1109, 1551, 1591
çökü̇t; kısa, kısalık, cücelik, 2086
çumġuḳ; ayağı ve başı kızıl, kanadında ak tüy olan karga, ala karga, 77
çurın; müshil ilacı, 1064, 2887
çuz; yaldızlı, kırmızı renkli bir Çin kumaşı, 902, 1426, 4768, 4773, 5367, 6523

D

dal; dal, kol, şube
dalı, 5311
daru; (F.) ilaç, deva, 5244
daʿvi; (A.) dava, iddia, 811, 1895
daʿvilıġa, 1895
dengiz; deniz, 1551, 1982, 6060
dęvat; (A.) divit, içine mürekkep konulan hokka, 3187, 3714, 3896
dęvlęt, (A.) baht, talih, saadet, devlet, ikbal, A25, B65, B69, C16, C17, C25, 65, 109, 116, 548, 551, 598, 662, 664, 694, 695, 696, 712, 713, 741, 749, 943, 1032, 1077, 1234, 1321, 1330, 1358, 1373, 1588, 1607, 1702, 1703, 1709, 1710, 1711, 1712, 1715, 1780, 2007, 2105, 2446, 2759, 3069, 3072, 3073, 3075, 3077, 3079, 3736, 4151, 4298, 4299, 4415, 4536, 4760, 4761, 4825, 4914, 5174, 5188, 5324, 5749, 5759, 5781, 5807, 6111, 6130, 6134, 6137, 6139, 6143, 6230, 6372
dęvlęti, 545, 1041
dęvlętin, 1715
dęvlętinde, 3103
dęvlętlıġa, A27, 89, 1331
din; (A.) din, 59, 89, 2190, 2436, 2461, 2462, 2676, 2844, 3214, 3343, 3359, 3434, 3525, 3539, 3590, 3640, 3741, 4345, 5217, 5311, 5312, 5475, 6498
dinim, 3338
diniñg, 6135
diniñgni, 6135
dinlıġa, 54, 3539
diriġa; (F.) yazık, hayfa, eyvahlar olsun, 1574, 1613, 2173, 6238, 6415
dost; (F.) dost, 4201, 6580
dostlıġa, 4274
dostlar, C81
dostuñg, B21, 4190
duʿa; (A.) dua, niyaz A31, B53, B75, 459, 1039, 1110, 1265, 1503, 1571, 1803, 1886, 2433, 2993, 3020, 3022, 3024, 3050, 3051, 3059, 3106, 3135, 3287, 3954, 4470, 5333, 5401, 5491, 5568, 5571, 5667, 5728, 5802, 5807, 5821, 5832, 5833, 5834, 5836, 5837, 5838, 5943, 6181, 6305, 6351, 6424, 6503, 6504

duʿada, 4879, 5438, 5666, 6173
duʿam, 379
duʿan, 1693, 5570, 5832
duʿaçı; duacı, dua eden, 3697, 3731, 3791, 4470, 4865
duşman; (F.) düşman, hasım, bkz. *düşman*, 3398, 3399, 3418, 3421, 4190, 4274
duşmanım, 3401
duşmanımdın, 4191
dünya; (A.) dünya, âlem, C48, C50, 64, 82, 91, 93, 114, 398, 1032, 1073, 1091, 1092, 1172, 1173, 1186, 1197, 1202, 1234, 1236, 1238, 1259, 1283, 1284, 1355, 1373, 1375, 1376, 1377, 1393, 1407, 1408, 1409, 1410, 1425, 1441, 1465, 1675, 1742, 1976, 1979, 2001, 2002, 2004, 2157, 2162, 2200, 2759, 2955, 3002, 3027, 3077, 3082, 3084, 3087, 3088, 3240, 3283, 3340, 3410, 3446, 3513, 3515, 3518, 3519, 3522, 3524, 3525, 3528, 3531, 3533, 3536, 3538, 3539, 3540, 3546, 3548, 3552, 3561, 3562, 3563, 3564, 3566, 3569, 3586, 3588, 3589, 3592, 3624, 3625, 3627, 3648, 3649, 3655, 3656, 3657, 3666, 3744, 3745, 3782, 3795, 3797, 3923, 3924, 3926, 3927, 3975, 3977, 4206, 4383, 4384, 4459, 4678, 4684, 4697, 4702, 4704, 4710, 4711, 4713, 4714, 4718, 4730, 4732, 4733, 4742, 4761, 4765, 4799, 4800, 4801, 4802, 4805, 4809, 4824, 4847, 4862, 4929, 4967, 4968, 5003, 5012, 5018, 5028, 5115, 5116, 5133, 5160, 5174, 5175, 5185, 5255, 5266, 5311, 5312, 5314, 5322, 5338, 5389, 5405, 5420, 5421, 5423, 5428, 5449, 5604, 5605, 5694, 5749, 5759, 5825, 5924, 5925, 5926, 5927, 5930, 6049, 6050, 6108, 6111, 6117, 6134, 6151, 6152, 6153, 6154, 6160, 6169, 6223, 6229, 6230, 6331, 6332, 6334, 6379, 6383, 6384, 6388, 6391, 6416, 6430, 6442, 6445, 6498, 6499, 6507, 6552, 6554, 6562, 6568, 6634, 6636, 6642
dünyada, 1441, 1747, 3148
dünyadın, 1274, 3695
dünyağ, 3089, 3520, 3740
dünyaḳa, 1093, 1171, 1331, 3658, 4730, 6092, 6131, 6553, 6554, 6630, 6631
dünyanıñ, 6135
dünyanı, C64, 4737
dünyanıñ, C49
dünyasın, 4808
dürud; (F.) dua, medih, selam, A4, B7
düşmaṇ; (F.) düşman, hasım, bkz. *duşman*, B45, 119, 944, 1037, 2330, 5800

E

ebdal; (A.) abdal, derviş, tarikat ehli, 3563
ecel; (A.) ecel, muayyen vade, ömrün sonu, hayatın son demi, 1118, 1143, 1153, 1232, 5383, 6271
eceller, 1232, 6272
ecelsiz, 2289
eḍ; ipekli kumaş gibi dokuma cinsinden olan kıymetli şeyler, 618
eḍi, 68
eḍiñge, 81
eḍeb; (A.) terbiye, ahlak güzelliği, hayâ, 577, 4128, 4506, 4594, 6469
eḍebü'l-müluk; (A.) Edebü'l-müluk (Çinlilerin Kutadgu Bilig'e verdikleri ad) A16, B28
eḍer; eyer
eḍersiz, 1428
eḍer-; takip etmek, kovalamak
eḍerdi, 3970
eḍerdim, 6619
eḍerme, 2390, 2395, 4301
eḍerse, 1409, 2094, 3536, 3538, 3627, 4929
eḍerür, 3538
eḍrer, 3536
eḍerle-; eyerlemek
eḍerledi, 3289
eḍertçi; ileri giden, akıncı, kovalayan, 2395
eḍgü; iyi, A31, B32, 32, 108, 180, 181, 183, 215, 219, 227, 228, 232, 235, 236, 238, 239, 240, 242, 244, 246, 252, 253, 257, 259, 269, 272, 291, 317, 322, 345, 347, 348, 349, 353, 359, 453, 454, 455, 456, 457, 459, 495, 496, 502, 535, 542, 545, 549, 551,

609, 633, 695, 715, 855, 856, 871, 872, 873, 874, 877, 878, 881, 885, 886, 887, 888, 890, 891, 893, 894, 895, 897, 899, 903, 905, 907, 909, 910, 912, 914, 915, 917, 919, 920, 921, 922, 923, 924, 928, 933, 934, 935, 936, 937, 939, 940, 1077, 1081, 1084, 1104, 1109, 1130, 1147, 1148, 1162, 1219, 1254, 1255, 1259, 1260, 1265, 1279, 1295, 1296, 1305, 1307, 1333, 1353, 1354, 1367, 1368, 1374, 1411, 1431, 1446, 1456, 1458, 1461, 1479, 1485, 1488, 1538, 1540, 1543, 1570, 1575, 1577, 1589, 1616, 1617, 1636, 1639, 1640, 1641, 1661, 1664, 1685, 1686, 1688, 1693, 1700, 1705, 1719, 1767, 1770, 1778, 1803, 1807, 1809, 1810, 1812, 1824, 1829, 1862, 1875, 1888, 1911, 1922, 1925, 1941, 1957, 1959, 1966, 1978, 1980, 1981, 1982, 1995, 2008, 2009, 2060, 2102, 2114, 2160, 2161, 2163, 2166, 2171, 2179, 2182, 2189, 2209, 2214, 2231, 2242, 2244, 2245, 2246, 2248, 2249, 2255, 2258, 2263, 2265, 2299, 2305, 2307, 2340, 2405, 2422, 2437, 2438, 2444, 2467, 2468, 2476, 2546, 2572, 2688, 2695, 2696, 2697, 2718, 2719, 2720, 2756, 2757, 2851, 2856, 2862, 2871, 2872, 2965, 2967, 2977, 2980, 2982, 2990, 2998, 3001, 3014, 3020, 3022, 3026, 3054, 3065, 3093, 3106, 3112, 3125, 3159, 3174, 3199, 3233, 3246, 3248, 3251, 3259, 3261, 3262, 3263, 3264, 3266, 3267, 3268, 3270, 3271, 3272, 3281, 3296, 3319, 3353, 3377, 3382, 3392, 3405, 3429, 3437, 3458, 3500, 3501, 3507, 3508, 3509, 3510, 3511, 3525, 3562, 3678, 3684, 3687, 3709, 3730, 3733, 3736, 3746, 3786, 3805, 3829, 3934, 3935, 3946, 3962, 3972, 3973, 3974, 3976, 3978, 4005, 4027, 4053, 4054, 4095, 4159, 4169, 4176, 4195, 4197, 4235, 4237, 4240, 4241, 4244, 4254, 4256, 4258, 4283, 4288, 4298, 4308, 4322, 4360, 4363, 4366, 4368, 4371, 4375, 4384, 4385, 4391, 4397, 4398, 4411, 4430, 4431, 4435, 4436, 4437, 4438, 4443, 4448, 4465, 4466, 4468, 4470, 4471, 4474, 4476, 4482, 4484, 4498, 4505, 4527, 4537, 4539, 4555, 4558, 4564, 4585, 4648, 4670, 4691, 4694, 4695, 4703, 4708, 4734, 4818, 4840, 4860, 4864, 4878, 4907, 4925, 4953, 4969, 4989, 5016, 5071, 5081, 5082, 5084, 5086, 5087, 5090, 5126, 5127, 5129, 5130, 5131, 5157, 5171, 5180, 5194, 5200, 5224, 5225, 5226, 5230, 5237, 5247, 5249, 5255, 5256, 5265, 5283, 5307, 5319, 5333, 5374, 5401, 5440, 5476, 5488, 5491, 5525, 5526, 5541, 5544, 5549, 5559, 5569, 5570, 5571, 5572, 5573, 5604, 5605, 5607, 5608, 5613, 5722, 5727, 5732, 5733, 5735, 5740, 5744, 5747, 5751, 5760, 5767, 5790, 5794, 5798, 5800, 5802, 5807, 5811, 5834, 5855, 5860, 5875, 5881, 5884, 5890, 5900, 5901, 5907, 5916, 5918, 5919, 5920, 5921, 5922, 5923, 5924, 5925, 5943, 5944, 5947, 5984, 5988, 5989, 6037, 6060, 6068, 6095, 6144, 6153, 6163, 6164, 6190, 6193, 6226, 6238, 6248, 6253, 6260, 6262, 6266, 6268, 6272, 6312, 6338, 6344, 6351, 6360, 6363, 6401, 6409, 6418, 6424, 6425, 6429, 6468, 6478, 6489, 6502, 6519, 6525, 6555, 6595

eḍgūde, 4218, 4220

eḍgūdin, 878

eḍgūdün, 4695

eḍgüg, 897, 922, 1637, 2305, 3806, 4245, 5283, 5527, 5625, 5813

eḍgüke, 758, 871, 884, 1124, 1255, 1264, 1479, 1785, 1874, 1965, 2163, 2303, 3113, 3121, 3263, 3264, 3468, 3545, 3697, 3926, 3983, 4308, 4844, 4865, 4920, 5745, 6406

eḍgüler, 1032, 1790, 4374, 4736, 5141

eḍgülerdin, 6417

eḍgülerig, 1455, 3984, 5746, 5772

eḍgülerin, 6367

eḍgülerke, 2304

eḍgülüg, 1131

eḍgümü, 243
eḍgün, 237, 642, 2180, 4430, 4468, 5118
eḍgüñg, 4249, 4250
eḍgüni, 911, 3270
eḍgürek, C24, 454, 2087, 2410, 2431, 2469, 2693, 2766, 3380, 4861, 5725
eḍgürekī, 4033
eḍgüsi, 233, 458, 543, 935, 1378, 1659, 1744, 1982, 2257, 2463, 2598, 2838, 3232, 3245, 3248, 3370, 3429, 3508, 3924, 4422, 4474, 4493, 4705, 4773, 5224, 5596, 5787, 5791, 5891, 5892, 5895, 5917
eḍgüsin, 1565, 4370, 4802, 5585, 5755, 5769
eḍgüsindin, 2439
eḍgüsiñge, 4543
eḍgüleş; iyileşmek, iyi geçinmek, 4354, 5490
eḍgülük; iyilik, C9, 226, 227, 230, 232, 236, 345, 857, 914, 929, 934, 1031, 1296, 1315, 1330, 1508, 1636, 1841, 1873, 2160, 2304, 2439, 2454, 3118, 3122, 3200, 3499, 3734, 4338, 4344, 4469, 4734, 5088, 5089, 5130, 5147, 5191, 5249, 5254, 5283, 5306, 5608, 5744, 5761, 5766, 5782, 5785, 5808, 5833, 5898
eḍgülükke, 151, 885, 1416, 1851, 2980, 3147, 3236, 3467, 3979, 3980, 4561, 4858, 4859, 5094, 5118, 5437, 5745, 5766, 5771, 5813, 6409
eḍgülükler, 208
eḍgülükni, 3474, 6407
eḍgülükte, 1314, 3057
eḍik-; ıslah edilmek, güzelleşmek, iyileşmek, *eḍikmez*, 347
eḍiz; yüksek, yüksek yer., her şeyin yükseği, 20, 24, 733, 1248, 1419, 1526, 2452, 3084, 3724, 4776, 4813, 4998, 5420, 6033, 6052, 6571
eḍizke, 1087, 6121
eḍizlik; yükseklik
eḍizlik tile; yükselmek dile, 1521
eḍle-; hürmet etmek, değer vermek, ehemmiyet vermek, aklına getirmek, tesir etmek
eḍledi, 1805
eḍledim, 1646
eḍlemez, 2753, 6366
eḍlep, 1588
eḍlese, 347, 1630, 1633, 1806, 3933, 6190
eḍleyin, 1627
efrasiyab; (F.) Efrâsiyâb, Türklerin "Alp Er Tunga" dedikleri milli ve efsanevi kahraman, 280
eg-; eğmek, 3195, 5482
egdi, 101, 1037
egdiler, 450
ege, 1754
eger, 2747, 4564
egip, 2647
egme, 3629
egmez, 5523
egse, 678, 5905, 6365
egsü, 5800
eger; (F.) eğer, şayet, 987, 1189, 3778, 3825, 6149
egil-; eğilmek, 3491, 5552, 6449
egildi, 1055, 1099
egildim, 4992, 6532
egilmez, 2747
eglü, 6464
egin; sırt, 1534, 1882, 3665, 3797, 4774, 4966, 5214, 5326, 6371
eginde, 3800
eginke, 3664, 3742, 3743, 3800, 4408, 5382, 6569
egni, 1738, 3798, 5351
egnim, 5457, 5465
egri; eğri, 804, 806, 808, 1024, 1025, 1026, 1102, 1583, 2023, 2210, 2249, 2252, 2860, 4840, 4876, 5506, 5510, 6097, 6532, 6622
egrike, 3898
egriler, 806, 6423
egrini, 5885
egrisi, 5474
egrilik; eğrilik, 2508, 4202, 6475
ehl-i beyt; (A.) Hazreti Peygamberin yakınları, 4339
ek-; bir şey ekmek
ekse, 1394, 1624, 4733, 4734, 4735, 5248
ektim, 6555, 6556
ekçek; damar açma kabı, kam biriktirmek için kullanılan kap, 1058
ekin-; ekinmek, kendisi için ekmek, 5249
eksü-; eksilmek
eksüdi, 130, 1055, 5436
eksümedi, 826, 5436
eksümedin, 1808
eksümegey, 1340, 1743
eksümez, 831, 973, 1193, 2054, 2806, 3032
eksür, 734, 2034
eksüse, 2053
eksük; eksik, 3743

ekstüksüzün, 4978
el; el, bkz. *elig*
elim, 3125
elig; el, bkz. *el*, B17, C60, 29, 30, 32, 43, 48, 55, 62, 98, 112, 151, 222, 251, 255, 281, 302, 346, 350, 351, 368, 388, 400, 431, 598, 675, 850, 890, 1016, 1029, 1067, 1110, 1120, 1154, 1176, 1198, 1249, 1253, 1416, 1489, 1493, 1519, 1607, 1630, 1673, 1783, 1784, 1785, 1794, 1796, 1805, 1822, 1845, 1853, 1927, 1948, 2006, 2029, 2068, 2139, 2181, 2197, 2269, 2330, 2426, 2507, 2524, 2550, 2565, 2605, 2624, 2636, 2647, 2737, 2782, 2783, 2815, 2847, 2866, 2979, 3028, 3042, 3051, 3063, 3070, 3075, 3102, 3116, 3137, 3147, 3221, 3293, 3440, 3467, 3469, 3658, 3682, 3755, 3759, 3813, 3884, 3980, 3983, 4011, 4056, 4058, 4075, 4111, 4130, 4139, 4231, 4261, 4267, 4296, 4389, 4413, 4451, 4477, 4527, 4536, 4540, 4541, 4596, 4646, 5032, 5074, 5081, 5094, 5132, 5248, 5252, 5305, 5437, 5441, 5442, 5467, 5476, 5481, 5489, 5520, 5521, 5525, 5657, 5684, 5708, 5723, 5758, 5840, 5852, 5904, 5973, 6079, 6124, 6330, 6505, 6506, 6538, 6616
elgi, 58, 546, 889, 1037, 1463, 1708, 1765, 1965, 2069, 2073, 2193, 2501, 2799, 2902, 2903, 2968, 3034, 3240, 3254, 3447, 3660, 4087, 4416, 5064, 5073, 5075, 5088, 5358, 5555, 5581, 5588, 5878, 6488
elgim, 477, 3017, 3366, 5633
elginğ, 230, 1464, 4056, 4111, 4129, 4140, 4597, 4607, 5192, 5727, 5806, 6149
elgin, 365, 709, 1035, 1115, 1256, 1367, 1496, 2069, 2401, 3178, 3291, 3293, 3471, 3472, 3710, 3896, 3958, 3959, 3968, 4972, 5446, 5642, 5967
elginge, 6325
eligde, 437, 772, 788, 810, 4800
eligke, 465
eligleri, 6406
elig; elli (50), 365, 369, 6033,
eligleş-; elleşmek, el sıkışmak, tokalaşmak, vedalaşmak
eligleşti, 5037, 5445
elik; dağ keçisi, yaban keçisi, 79
em; ilaç, 1061, 1065, 1199, 3935, 4838
emi, 1085, 1221, 2002, 2191, 2496, 2895, 2944, 3372, 3664, 3870, 3873, 4312, 4871, 5021, 5244, 5245, 5275, 5651, 6014, 6068, 6167, 6174, 6361
emig, 5522
emim, 749, 3101
emin, 1291, 2943
eman; (A.) aman, emniyet, 5056, 5058, 5069, 5832, 6307
emanet; (A.) emanet. 1720, 1729, 2237, 5360, 6471
emanetlerin, 5589, 6473
emaret; (A.) emirlik, beylik, hâkimiyet, B36
emçi-; tedavi etmek, 4356, 4358
emçiler, 4361, 4641
emçisi, 3979
emdi; şimdi, 39, 46, 83, 147, 236, 267, 276, 346, 354, 356, 366, 369, 370, 390, 423, 452, 480, 512, 523, 538, 553, 571, 613, 647, 658, 659, 667, 672, 680, 749, 750, 752, 755, 782, 785, 838, 846, 851, 867, 870, 923, 983, 1058, 1059, 1069, 1083, 1089, 1091, 1154, 1161, 1168, 1170, 1204, 1237, 1241, 1247, 1262, 1306, 1354, 1356, 1362, 1440, 1470, 1478, 1501, 1511, 1523, 1567, 1603, 1633, 1645, 1647, 1649, 1656, 1686, 1708, 1754, 1792, 1795, 1812, 1848, 1869, 1877, 1904, 1908, 1917, 1921, 1940, 2204, 2266, 2407, 2431, 2466, 2486, 2527, 2578, 2718, 2821, 2827, 2851, 2877, 2879, 2881, 2997, 3018, 3057, 3058, 3060, 3065, 3092, 3111, 3121, 3122, 3126, 3131, 3167, 3185, 3200, 3219, 3220, 3229, 3230, 3233, 3257, 3264, 3277, 3279, 3303, 3307, 3310, 3338, 3339, 3366, 3383, 3415, 3441, 3469, 3470, 3474, 3488, 3498, 3500, 3506, 3537, 3685, 3692, 3697, 3708, 3711, 3775, 3787, 3794, 3796, 3809, 3829, 3832, 3848, 3939, 3975, 3990, 3995, 4016, 4018, 4026,

4028, 4029, 4030, 4079, 4138, 4159, 4160, 4166, 4228, 4252, 4259, 4260, 4313, 4314, 4376, 4454, 4455, 4540, 4550, 4566, 4590, 4636, 4662, 4677, 4680, 4704, 4721, 4761, 4786, 4787, 4828, 4854, 4857, 4874, 4875, 4878, 4910, 4922, 4936, 4945, 4980, 4986, 5001, 5002, 5005, 5008, 5021, 5024, 5041, 5051, 5057, 5068, 5069, 5071, 5094, 5098, 5112, 5115, 5131, 5136, 5139, 5155, 5178, 5269, 5335, 5394, 5398, 5399, 5400, 5401, 5456, 5458, 5591, 5616, 5646, 5654, 5699, 5706, 5713, 5719, 5720, 5754, 5759, 5769, 5776, 5780, 5783, 5793, 5800, 5802, 5807, 5814, 5819, 5847, 5848, 5857, 5890, 5907, 5975, 5994, 6028, 6034, 6060, 6066, 6069, 6147, 6160, 6183, 6188, 6207, 6227, 6231, 6249, 6289, 6294, 6317, 6328, 6348, 6376, 6398, 6426, 6462, 6506, 6523, 6526, 6538, 6557, 6581, 6598, 6602, 6630, 6641

emge-; zahmet çekmek, eziyet çekmek, 6083

emgediñ, 3960, 5039

emgemez, 429

emgemiş, 165

emgep, 837, 2937, 5020

emger, 332, 565, 689, 918, 1738, 2955, 3333, 3831, 3998, 6162

emgerimke, 3139

emgese, 840

emgek; emek, zahmet, eziyet, 39, 373, 432, 434, 677, 932, 1320, 1425, 1595, 1738, 1874, 1883, 2147, 2839, 2841, 2842, 2906, 2910, 2936, 2938, 2959, 2962, 2981, 2985, 3135, 3140, 3220, 3245, 3322, 3384, 3391, 3582, 3683, 3699, 4149, 4529, 4608, 4683, 4749, 4872, 4906, 4915, 4918, 4923, 4995, 5040, 5041, 5047, 5048, 5190, 5317, 5624, 5856, 5977, 6050, 6078, 6154, 6235, 6446, 6447, 6448, 6546

emgekke, 4293

emgeki, 1218, 1597, 1792, 2907, 2909, 2971, 2986, 5558, 6336, 6375, 6378

emgeki (*emgegi*), 2837

emgekin, 2989

emgekiñ, 6083

emgekini, 1598

emgekke, 2841, 5020

emgekleri, 1040, 1654, 4747, 4842

emgeklerim, 468

emgekni, 1595

emget-; yordurmak, zahmet çektirmek, eziyet çektirmek

emgetip, 3827

emgetür, 166, 1983, 2964, 2978, 3149, 3595, 3961

emgetür sen, 4974

emin; (A.) emin, emniyet

eminig, 5532

emit-; eyilmek, meyletmek

emitmez, 802, 808, 1637

emitse, 803, 806, 807

emle-; ilaçlamak, tedavi etmek, iyileştirmek, 1970

emlegüçi, 3873

emlemese, 157, 3871, 4616

emler, 4358

emleyümez, 2002

emlet-; ilaçlatmak, tedavi ettirmek

emletür, 3149

emma; (A.) ancak, kaldı ki, A20

emr; (A.) emir, buyurma, buyruk

emr-ü mą'ruf, 6472

emşal; (A.) meseller, sözler, hikmetler

emşalleri, A8

endam; (F.) beden, vücut, boy, biçim, 2795, 2797

endamlıg, 1890

eñ; en, daha, (kuvvetlendirme edatı) 131, 137, 793, 1865, 2064, 2291, 2356, 2376, 2598, 2958, 3997, 4670, 4786, 4790, 5006, 5036, 5050, 5054, 5066, 5497, 5649

eñ; yüz, yanak, damak, 333, 453, 477, 498, 954, 992, 1100, 1288, 2398, 2915, 3073, 4499, 4707, 5779, 5804

eñde, 6529

eñge, 4938, 5761

eñgi, 3625, 6223

eñgim, 1389

eñgiñ, 1287, 4117, 4544

eñgin, 3977

eñgler, 2385

eñglig, 4524

eñg-; şaşmak

eñgip, 5967, 6390

enisü'l-memalik; (A.) Enîsü'l-memâlik (Maçinlilerin Kutadgu Bilig'e verdikleri ad) B28

er; er, erkek adam, A20, B54, C34, C36, 159, 160, 163, 164, 165, 181, 207, 217, 224, 225, 277, 279, 283, 289, 300, 315, 322, 339, 422, 428, 435, 442, 445, 447, 462, 478, 494, 496, 544, 567, 602, 605, 689, 691, 700, 862, 868, 876, 910, 921, 946, 965, 992, 1113, 1133, 1144, 1191, 1267, 1290, 1318, 1319, 1322, 1326, 1369, 1393, 1475, 1514, 1542, 1660, 1725, 1730, 1746, 1829, 1841, 1890, 1914, 1938, 1955, 1959, 1991, 1993, 2019, 2028, 2052, 2055, 2117, 2184, 2187, 2220, 2223, 2224, 2234, 2271, 2273, 2284, 2286, 2287, 2290, 2292, 2296, 2297, 2301, 2315, 2318, 2321, 2332, 2334, 2335, 2337, 2339, 2341, 2344, 2346, 2367, 2379, 2380, 2382, 2383, 2384, 2393, 2397, 2398, 2399, 2414, 2431, 2438, 2471, 2477, 2518, 2527, 2529, 2569, 2590, 2591, 2595, 2602, 2603, 2613, 2622, 2627, 2628, 2629, 2630, 2640, 2642, 2644, 2646, 2647, 2649, 2655, 2661, 2689, 2705, 2709, 2712, 2719, 2742, 2744, 2749, 2755, 2761, 2764, 2768, 2790, 2801, 2828, 2830, 2842, 2849, 2856, 2859, 2863, 2864, 2898, 2900, 2912, 2927, 3012, 3030, 3037, 3041, 3043, 3046, 3047, 3086, 3110, 3234, 3246, 3414, 3417, 3418, 3419, 3420, 3421, 3425, 3432, 3442, 3444, 3462, 3493, 3509, 3528, 3579, 3580, 3583, 3639, 3798, 3799, 3804, 3855, 3882, 3928, 3936, 3964, 3983, 3998, 4013, 4037, 4066, 4069, 4072, 4073, 4085, 4088, 4089, 4099, 4103, 4105, 4119, 4207, 4226, 4234, 4235, 4261, 4302, 4309, 4333, 4434, 4452, 4477, 4507, 4520, 4524, 4590, 4605, 4638, 4639, 4640, 4641, 4773, 4821, 4822, 5078, 5079, 5085, 5206, 5238, 5299, 5349, 5403, 5411, 5429, 5461, 5480, 5494, 5520, 5591, 5617, 5757, 5788, 5863, 5955, 5958, 5960, 6007, 6011, 6018, 6020, 6107, 6161, 6162, 6191, 6342, 6393, 6539, 6540, 6569, 6583

er at; B38, C55, 1403, 1632, 1768, 1927, 2044, 2051, 2056, 2057, 2123, 2133, 2134, 2138, 2179, 2276, 2345, 2404, 2532, 2539, 2540, 2541, 2546, 2564, 2671, 2807, 2808, 3005, 3006, 3021, 3031, 3032, 3033, 4064, 4163, 4172, 4173, 4312, 4336, 5211, 5459, 5460, 5462, 5464, 5478, 5479, 5481, 5482, 5483, 5484, 5485, 5512, 5513, 5591, 5851,

erdc, 156, 752, 1574, 1993, 2165, 2171, 2597, 3418, 3450, 4486, 5709, 5854

erdin, 2646, 3263

erc, 6620

eri, 803, 980, 1574, 2375, 2593, 3111, 3449, 3574, 4483

erig, 593, 619, 764, 1447, 1466, 1613, 1839, 2284, 2328, 2347, 2365, 2374, 2388, 2401, 2478, 2617, 3369, 3413, 3642, 3928, 4211, 4591, 4845, 4939, 5094, 5129, 5212, 5406, 5481, 5641, 5861, 6081,

erim, 3680, 3914, 3974

erin, 2517, 3163

erkc, 160, 260, 305, 325, 332, 335, 340, 364, 413, 427, 439, 456, 673, 865, 1193, 1298, 1303, 1316, 1335, 1662, 1697, 1720, 1830, 1982, 2009, 2052, 2054, 2151, 2231, 2305, 2327, 2446, 2624, 2834, 2848, 2862, 2924, 3171, 3371, 3382, 3409, 3416, 3417, 3418, 3580, 3935, 4224, 4271, 4507, 4517, 5058, 5078, 5535, 5551, 5998, 6491

erni, 162, 2894

erniğ, 2041, 2366, 2440, 2460, 2589, 2749, 4020, 4589

er-; olmak, imek

erdi, 35, 36, 37, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 49, 50, 51, 53, 54, 55, 57, 58, 59, 184, 192, 242, 277, 287, 370, 371, 389, 405, 406, 407, 408, 409, 410, 411, 418, 425, 462, 463, 464, 465, 502, 505, 508, 634, 658, 659, 695, 696, 714, 715, 1071, 1072, 1077, 1078, 1079, 1083, 1089, 1094, 1099, 1108, 1113, 1114, 1118, 1120, 1129, 1131, 1152, 1153, 1158, 1159, 1168, 1197, 1199, 1200, 1205, 1261, 1351, 1481, 1539, 1543, 1575, 1592,

1635, 1646, 1803, 1921, 1936, 2174, 2175, 2225, 2226, 2429, 2525, 2598, 2699, 2700, 2739, 2879, 2898, 3120, 3130, 3132, 3135, 3205, 3235, 3274, 3464, 3466, 3467, 3656, 3848, 3853, 3859, 3882, 3909, 4028, 4346, 4426, 4427, 4703, 4787, 4846, 4860, 4919, 4920, 4993, 5021, 5093, 5151, 5268, 5391, 5415, 5416, 5603, 5641, 5642, 5643, 5752, 5761, 5818, 5834, 5908, 5953, 5990, 6048, 6059, 6253, 6254, 6296, 6301, 6311, 6323, 6427, 6477, 6495, 6501, 6504, 6529, 6532, 6546, 6553, 6579, 6593, 6596, 6623

erdim, 84, 383, 384, 571, 752, 1097, 1098, 1168, 1262, 1355, 3308, 3309, 3337, 5069, 5070, 6509, 6531, 6537

erdiñ, 83, 644, 650, 1089, 1162, 1237, 1242, 1243, 1468, 2698, 4425, 4722, 5105, 5792

erdükin, C6, C16, C19, C42, 6236

erdükün, 663

erdükünüñ, 33

erip, 1710, 6539

erken, 362, 1202, 1366, 1370, 1376, 1493, 1823, 2055, 2144, 4032, 4037, 4058, 4602, 4694, 4737, 4851, 5299, 5712, 5717, 5718, 5779

ermegü, 3604, 6394

ermese, 2898

ermez, 13, 18, 229, 686, 695, 866, 869, 915, 1081, 1095, 1240, 1377, 1380, 1441, 1545, 1546, 1728, 2841, 2975, 3145, 3170, 3251, 3514, 3525, 3562, 3827, 3865, 3932, 3933, 3975, 4005, 4007, 4017, 4736, 4811, 4817, 4847, 4914, 4950, 5135, 5139, 5149, 5181, 5346, 5433, 5723, 5926, 5989, 6023, 6047, 6073, 6106, 6145, 6297, 6312, 6425

ermiş, B54, B55, 469, 503, 507, 508, 539, 1057, 1894, 2899, 3310, 3311, 3478, 5956, 6525

ermişe, 3858

erse, A3, A13, A14, B21, B25, 14, 83, 122, 135, 141, 175, 178, 195, 220, 226, 235, 248, 251, 252, 254, 282, 372, 416, 453, 481, 492, 512, 513, 549, 565, 635, 639, 642, 646, 648, 653, 663, 665, 692, 695, 696, 715, 773, 783, 790, 795, 805, 814, 817, 830, 849, 850, 879, 912, 913, 916, 919, 922, 924, 925, 1003, 1026, 1050, 1061, 1065, 1066, 1077, 1078, 1079, 1086, 1103, 1108, 1113, 1114, 1165, 1172, 1188, 1189, 1197, 1199, 1200, 1232, 1235, 1239, 1240, 1241, 1281, 1450, 1453, 1461, 1477, 1488, 1513, 1525, 1552, 1579, 1607, 1644, 1668, 1671, 1703, 1712, 1730, 1742, 1761, 1780, 1814, 1856, 1884, 1910, 1919, 1950, 1994, 1999, 2016, 2025, 2029, 2041, 2066, 2074, 2087, 2121, 2225, 2261, 2301, 2333, 2353, 2357, 2358, 2360, 2364, 2378, 2392, 2402, 2403, 2413, 2414, 2415, 2450, 2481, 2497, 2523, 2534, 2562, 2566, 2567, 2573, 2575, 2584, 2588, 2612, 2616, 2619, 2620, 2631, 2633, 2634, 2635, 2636, 2658, 2664, 2668, 2691, 2698, 2700, 2724, 2725, 2734, 2751, 2752, 2755, 2760, 2783, 2787, 2811, 2812, 2817, 2837, 2849, 2866, 2876, 2884, 2931, 2939, 2943, 2947, 2953, 3003, 3045, 3076, 3079, 3108, 3110, 3130, 3132, 3134, 3141, 3174, 3184, 3185, 3186, 3206, 3210, 3214, 3220, 3221, 3230, 3231, 3249, 3260, 3274, 3276, 3280, 3290, 3321, 3348, 3365, 3391, 3397, 3398, 3402, 3431, 3434, 3446, 3453, 3464, 3471, 3481, 3493, 3497, 3520, 3533, 3543, 3547, 3551, 3553, 3568, 3571, 3572, 3585, 3586, 3609, 3613, 3622, 3648, 3650, 3703, 3708, 3729, 3761, 3777, 3787, 3802, 3804, 3805, 3831, 3851, 3852, 3885, 3886, 3890, 3891, 3893, 3895, 3915, 3926, 3937, 3940, 3944, 3945, 3956, 3967, 3982, 3991, 3993, 4001, 4006, 4023, 4030, 4035, 4045, 4046, 4047, 4048, 4055, 4084, 4100, 4112, 4123, 4125, 4126, 4133, 4134, 4137, 4139, 4141, 4142, 4158, 4188, 4190, 4191, 4198, 4206, 4247, 4270, 4279, 4293, 4346, 4369, 4380, 4425,

4427, 4431, 4490, 4499, 4500, 4503, 4517, 4532, 4566, 4578, 4579, 4584, 4594, 4598, 4600, 4622, 4623, 4624, 4625, 4628, 4629, 4634, 4652, 4683, 4686, 4700, 4706, 4709, 4739, 4817, 4819, 4847, 4866, 4871, 4906, 4917, 4918, 4971, 4973, 5016, 5046, 5049, 5053, 5055, 5073, 5074, 5075, 5105, 5110, 5140, 5147, 5148, 5156, 5218, 5229, 5232, 5255, 5265, 5268, 5351, 5374, 5377, 5387, 5415, 5466, 5519, 5520, 5521, 5540, 5571, 5580, 5582, 5689, 5765, 5806, 5810, 5834, 5844, 5863, 5864, 5872, 5901, 5935, 5945, 5964, 5970, 5990, 6007, 6009, 6011, 6013, 6020, 6028, 6048, 6059, 6097, 6110, 6125, 6128, 6139, 6194, 6256, 6331, 6354, 6412, 6413, 6427, 6447, 6476, 6497, 6502, 6527, 6535, 6537, 6549, 6556, 6560, 6566, 6573, 6577, 6578, 6583, 6593, 6594, 6596, 6607

ersedin, 13

erselerig, 13, 14

ersemiz, 6428

erseni, 3870

erür, 446, 1179, 1393, 1828, 1836, 1847, 2149, 3544, 3582, 3762, 3908, 3937, 3992, 4318, 4356, 5279, 5317

erürin, 897

erdem; erdem, fazilet, 148, 281, 284, 285, 304, 465, 469, 533, 534, 536, 567, 673, 798, 1186, 1228, 1489, 1644, 1679, 1794, 1795, 1804, 1824, 1825, 1830, 1938, 1957, 1981, 2074, 2081, 2164, 2165, 2177, 2238, 2329, 2482, 2483, 2524, 2630, 2637, 2641, 2643, 2645, 2646, 2647, 2717, 2719, 3008, 3009, 3010, 3011, 3013, 3112, 3163, 3200, 3415, 3420, 3513, 3515, 3516, 3517, 4508, 5210, 5301, 5770, 5779

erdemi, 278, 2171, 2645, 2646, 3146, 3150, 3416, 3418, 6332

erdemim, 466, 720, 749, 3101

erdemiñg, 672, 728

erdemin, C7, C10, C48, 1489, 3412, 3413

erdemke, 3518

erdemleri, 1574

erdemlerig, 1683

erdemlerim, 468, 3694

erdemleriñg, 683, 838

erdemlerin, C22, 799, 3163

erdemlig, 567, 3037, 3420

erdemni, 3010

erdeş; arkadaş, 1697, 2276, 3392, 4186, 4217, 4218, 4511, 4579

erdini; mücevher, 3840

erej; huzur, rahat, 432, 434, 677, 937, 940, 1032, 1286, 2156, 2936, 2992, 3105, 3114, 3140, 3438, 3548, 3569, 4442, 4809, 4906, 4907, 4918, 5187, 5190, 5236, 5237, 5295, 5491, 5841, 6026, 6078, 6152, 6382, 6447

ereji, 926, 2150, 4149, 4643, 4842, 4915, 5236, 5317, 5604, 6526

erejig, 5187, 5235

erejin, 1929, 3672, 4740, 5627, 6399

erejke, 1127, 1263, 1424, 1544, 2938, 3618, 4832, 5208, 5235, 5284, 5345, 5568, 6136

erejleri, 6446

erejlerke, 1142

erejlig, 1291, 2938, 4559

erejlen-; huzura kavuşmak, rahata kavuşmak

erejlendi, 5942

erejlengil, 6414

erejlense, 918

erejlensü, 3138, 5856, 5894

eren; insan, insanlar, 234, 279, 283, 442, 1322, 1546, 2044, 2281, 2289, 2389, 2708, 3007, 3234, 3436, 3444, 3450, 3638, 3807, 4523, 5080, 5797, 5911, 6392, 6455

erende, 562, 1730, 3449

erenig, 2295

erenke, B40

erenler, 4483

erenlerde, 3041

erentir; terazi burcu, müşteri (jüpiter) yıldızı, 139, 5676, 6221

ergüvan; (F.) erguvan çiçeği, 6529

eri-; erimek

erir, 3395

erig; nasihat, C9, 1548, 2545, 3670, 3733, 3984, 4910, 5117, 5136, 5689, 5861, 6265

erinç; olurki, belki, 882, 2062, 2064, 2999, 3739, 4850, 6233, 6350

erk; kudret, güç, 639, 942, 1784, 3440, 3449, 4329, 4588, 4952, 5151, 6354
erkini, 4752
erklig, 6, 971, 994, 1804, 2968, 3262, 3358, 3520, 3663, 3721, 3723, 3868, 4854, 5880, 6268
erkligi, 5885
erkligin, 4528
erkliglikiñg, 9
erksiz, 1096, 2611, 2988, 3855, 4748, 4754
erksizin, 1365, 4564
erkeç; genç teke, 4353
erkek; erkek, 979, 980
erkeki, 4523
erki; (şüphe ve tereddüt edatı) 369, 637, 638, 940, 1130, 1136, 1391, 1529, 3017, 3160, 3198, 3305, 3320, 3824, 3970, 3990, 4138, 5121, 5343, 5687, 5700, 5763, 5772, 5961, 6076, 6176, 6179, 6233, 6254, 6280, 6337, 6405, 6565, 6568, 6574
erksizlik; kudretsizlik, güçsüzlük
erksizlikin, 1534
erlik; erkeklik, 3436, 3608
ernek; parmak, 3578
ersig; erkek, yiğit, mert, cesur, kahraman, 57, 196, 279, 505, 573, 1360, 1648, 1908, 2281, 2298, 2389, 2458, 2460, 2618, 2664, 2705, 2708, 2796, 2827, 2899, 2939, 3007, 3074, 3167, 3398, 3408, 3470, 3680, 3685, 3746, 3832, 3878, 4046, 4126, 4138, 4213, 4363, 4503, 4540, 4701, 5373, 5428, 6194, 6454
ersigleriğ, 2371, 4525
ersiglik; yiğitlik, mertlik
ersigliki, 2085, 2459, 3414
ert-; geçmek
erter, 1331, 1535, 1925, 3105, 3618, 5187, 6344, 6447, 6626
ertmese, 704
ertti, 6078
erte; erken, sabah, bkz. *erti*, 607, 1506, 2536, 4039, 5661, 5940, 6422
erti; erken, sabah, bkz. *erte*, 6254
ertür-; ulaştırmak
ertüre, 6645
es-; esmek
ese, 63
esti, 3941
ęsbab; (A.) sebepler, B36
esen; esen, sağ, salim, 117, 940, 965, 1162, 1190, 1194, 1481, 1948, 2528, 3137, 3198, 3302, 3311, 3314, 3709, 3757, 3806, 4230, 4630, 4878, 4957, 4985, 5831, 5897, 5984, 6060, 6195
esenin, 1480, 1509, 3359, 3575, 3876, 4641, 4671
esenleş-; esenlik dilemek, vedalaşmak
esenleşti, 364, 3292, 4881, 5445, 5447, 5822
esenlik; esenlik, sağlık, 169, 964, 1193, 1368, 3197, 3316, 3731, 4642, 4822
esin; esinti, rüzgâr, 65
ęsir; (A.) esir, tutsak, kul, köle, 2479, 5865
ęsirdin, 94
esirke-; acımak, eseflenmek
esirkemedi, 3745
esirkep, 6528
esirker, 950, 3131
esiz; fena, kötü, bkz. *isiz*, 5834
eski; eski, 687, 688, 2836, 4911, 5003
esri; kaplan, 2310
esriñg, 5379
esrük; sarhoş, 4586
esrüki, 6141
esrükünde, 6141
esür-; sarhoş olmak
esrüp, 6140
esürgü, 2658
esürme, 5234
esürse, 2099, 2101, 2102, 2650, 6142
esürt-; sarhoş etmek
esürtmesü, 6137
esürtse, 6139, 6143
ęşʿar; (A.) şiirler
ęşʿarları, A8
eşit-; işitmek, duymak, dinlemek, B76, 83, 165, 346, 359, 426, 445, 452, 480, 602, 613, 667, 755, 914, 960, 1167, 1208, 1290, 1295, 1306, 1407, 1523, 1567, 1608, 1656, 1754, 1880, 2338, 2625, 2892, 3126, 3233, 3367, 3448, 3798, 3829, 3925, 3971, 4059, 4119, 4351, 4394, 4554, 4636, 4680, 4730, 4813, 4828, 4910, 4947, 4949, 5112, 5155, 5713, 5724, 5742, 5754, 5849, 6147, 6165, 6249, 6398
eşitgen, B16
eşitgey, 4541
eşitgil, 153, 196, 216, 233, 261, 333, 336, 490, 533, 544, 631, 640, 657, 723, 742, 841, 880, 946, 965, 1009, 1063, 1076, 1100,

1104, 1133, 1146, 1177, 1191, 1195, 1222, 1266, 1277, 1318, 1336, 1357, 1369, 1398, 1442, 1447, 1448, 1457, 1475, 1492, 1514, 1536, 1594, 1616, 1620, 1638, 1673, 1689, 1724, 1741, 1779, 1913, 1945, 1955, 1962, 1992, 2019, 2031, 2040, 2052, 2088, 2095, 2100, 2117, 2141, 2153, 2167, 2196, 2204, 2214, 2231, 2243, 2287, 2306, 2319, 2367, 2379, 2424, 2477, 2513, 2521, 2569, 2602, 2614, 2644, 2657, 2690, 2696, 2718, 2745, 2758, 2777, 2785, 2809, 2818, 2838, 2863, 2874, 2922, 2935, 2941, 2966, 2984, 3002, 3012, 3029, 3035, 3071, 3085, 3142, 3167, 3181, 3211, 3222, 3265, 3278, 3299, 3312, 3318, 3323, 3334, 3343, 3360, 3372, 3400, 3403, 3420, 3429, 3460, 3491, 3512, 3516, 3552, 3566, 3583, 3613, 3632, 3639, 3647, 3700, 3707, 3752, 3770, 3815, 3872, 3878, 3912, 3914, 3962, 3978, 3999, 4029, 4050, 4082, 4103, 4152, 4170, 4189, 4197, 4207, 4261, 4290, 4319, 4326, 4333, 4406, 4434, 4480, 4533, 4588, 4631, 4691, 4707, 4752, 4766, 4795, 4977, 4983, 4998, 5024, 5043, 5057, 5085, 5123, 5182, 5199, 5238, 5250, 5287, 5325, 5335, 5349, 5354, 5385, 5394, 5411, 5419, 5430, 5461, 5473, 5480, 5509, 5523, 5543, 5569, 5599, 5651, 5658, 5721, 5729, 5762, 5776, 5787, 5795, 5843, 5861, 5873, 5877, 5891, 5980, 6002, 6020, 6051, 6061, 6081, 6119, 6177, 6130, 6138, 6261, 6330, 6448, 6478

eşitgü, 306, 1011, 1012, 1013, 1913, 2949

eşitgüçi, 1912

eşitip, 6429

eşitmediñ, 83

eşitmedük, 4062

eşitmegüm, 3859

eşitmek, 1911, 1914

eşitmez, 4102,

eşitmezmü, 650

eşitmiş; 3818, 3848, 3849, 4062, 4883, 5434,

eşitse, 205, 1915, 2491, 2511, 2629, 2662, 5394

eşitsü, 513, 638, 1019, 1920

eşitsün, 3813

eşitti, 462, 558, 570, 593, 1029, 1067, 1184, 1203, 1249, 1589, 1684, 1751, 1872, 1887, 2164, 2591, 2685, 3015, 3051, 3201, 3455, 3512, 3707, 3810, 3853, 4313, 4566, 4677, 4896, 4979, 5034, 5392, 5397, 5609, 5622, 5972, 6304,

eşittim, 526, 527, 751, 854, 982, 1665, 1677, 1832, 1903, 2517, 2526, 2669, 2880, 3199, 3304, 3318, 3334, 3367, 3646, 3821, 3860, 3866, 4159, 4314, 4567, 4680, 4875

eşittiñ, 1187, 3588, 3812, 3814, 3961, 4156, 4866, 5435

eşitür, 3767

eştip, 450, 460, 680, 2338, 2815, 3179, 4102, 4999, 6292,

eştü, 1015

eştür, 5642

eştür-; işittirmek, haber vermek, 5022

eştürtüp, 5656

eşü-; örtmek

eşüdi, 5212

eşük; örtü, üste giyilen, örtünülen nesne, 54, 5003

eşün-; örtülmek, örtünmek

eşüngey, 3785

eşünse, 5003

et; et, 4519, 5862, 6481

eti, 1528, 4349, 6239

etig, 4519, 4643

etin, 1166, 3554, 6389

etiñni, 194

etsiz, 2206

etek; etek

etekin, 3952

etmek; (yenecek) ekmek, 1191, 2318, 2319, 2320, 2321, 4219, 4222, 4279, 4350, 4537, 5797, 5889, 6096, 6584

etmeki, 2274, 2317, 2532, 2590

etmekni, 1328

et öz; vücut, beden, ten, 332, 337, 990, 991, 1023, 1194, 1375, 1438, 1524, 1890, 1912, 2797, 2831, 2960, 2977, 2998, 3059, 3198, 3345, 3346, 3359, 3589, 3591, 3593, 3595, 3598, 3599, 3601, 3603, 3604, 3628, 3629, 3637, 3638, 3640, 3642, 3643, 4227, 4270, 4369, 4560, 4561, 4563, 4773, 4807,

4810, 5193, 5404, 5474, 5842, 5844, 5865, 6074, 6097, 6105, 6146, 6359, 6360, 6361, 6364, 6367, 6464
et özdin, 3591
et özke, 1375, 3601, 3629, 3640, 3643, 4560, 6360, 6361
et özlüg, 1023, 5193
et özler, 6146
et özni 3593, 3598, 4561
et öznüñg, 1524
etüleçi; ayakkabıcı, 2494, 4458
ev; ev, 744, 1418, 1840, 3654, 3723, 4477, 4545, 4548, 4645, 4727, 4834, 5848
evde, 131, 132, 1419, 3004, 3331, 3560, 4510, 4513, 4518, 4665, 5005, 5013, 5022
evdin, 599, 3289, 3841, 3955, 5453, 6224, 6304, 6585
evi, 743, 744, 759, 834, 948, 1524, 4246, 4512, 6155
eviñg, 1524, 4520, 4536
evin, 765, 2787, 3522, 3560, 5365, 5486
evinde, 341, 1324
evinğde, 4504
evindin, 486
eviñge, 561, 951, 1563, 3068, 3835, 4665, 4667, 4882, 5027, 5448, 5668, 5823, 5939, 6283, 6420, 6421
eviñgke, 1299
evke, 745, 1304, 1604, 2559, 3282, 3293, 3437, 3946, 3947, 4442, 4514, 4881, 4958, 4976, 5019, 5032, 5684, 5939, 5968, 6183, 6197, 6198, 6214, 6339
evlig, 138, 164
evçi; kadın, 4496
evdi-; toplamak
evdip, 6624
evlik; kadın, C59, 4475, 4486, 4487, 4491, 4607
evren; kâinat, âlem, devran, felek, 92, 119, 126, 344, 1642, 1805, 3070, 3194, 4863, 5896, 6231
evril-; dönmek, devretmek, bkz. *evrül-*
evrilü, 119
evrilür, 126, 744, 6231
evrül-; dönmek, devretmek, bkz. *evril-*
evrülüp, 5896
evrülür, 3194, 3533
evür-; evirmek, çevirmek, döndürmek, 5548
evrer, 403, 718, 2995, 3042, 3562, 4364, 5232, 6133
evrür, 5089
evürdi, 628, 1073, 1184, 3148, 5447
evürdüñg, 649, 3205
evüre, 638, 1394, 2398, 3092, 3832, 3835, 4626, 4680, 4745, 4882, 4975, 4929, 5812, 5876, 5967, 6167, 6277, 6344, 6297, 6320
evürgey, 4216, 5506, 5870
evürme, 3367, 6147
evürmedi, 6230
evürmez, 757, 881, 5089
evürmiş, 3203
evürse, 2373, 3444, 5783, 5812, 5925, 6247
eymen-; utanmak, çekinmek
eymenip, 791
eymenü, 191, 204, 4059, 5070
eymenür, 777, 3134, 5069, 5869
eymenük; çekingen, 2237, 4349
ezel; (A.) ezel, başlangıcı olmayan, öncesizlik, 1232, 3898, 4787, 6272

F

fal; (A.) iyi talih, baht, 2468, 4027, 4878, 4969, 5613
fani; (A.) zeval ve fena bulan, yok olucu, C50
farîża; (A.) farz, lazım, gerek, 3239
farḳ; (A.) fark
farḳı, 6622
faruḳ; (A.) haklıyı haksızdan ayırmakta pek mahir olan, Hz. Ömer'in lakabı, 53
fasiḳ; (A.) Allahın emirlerini tanımayan, sapkın, günah işleyen, fesatçı, kötülük eden, 1334, 5556
faṣl; (A.) fasıl, mevsim
faṣlın, C4
faṣlınğa, 6006
faẓayil; (A.) faziletler, B55
faẓl; (A.) fazilet
faẓlı, 389, 396, 1251, 1269, 1799, 1811, 1813, 1980, 3120, 3649, 4494, 5052, 5101, 5469, 5761, 6193
faẓlığ, 5053
faẓlınğ, 1152
faẓlınğa, 3668, 5191

ʃeleḳ; (A.) gök, sema
ʃeleḳni, 4381
ʃena; (A.) yok olma, zeval bulma, bekasızlık, 2, 3190
ʃeridun; (F.) Feridun (bir Fars padişahının adı) 241
ʃerişte (*ʃirişte*); (F.) melek, 2228, 2748, 5268, 5451, 6426, 6428
ʃirişteműü, 6596
ʃesad; (A.) bozukluk, soysuzluk, karışıklık, 2091, 2104, 4411, 4412, 4414, 4415, 6455, 6483
ʃesaddın, 1434, 4412, 5206
ʃesadḳa, 1334, 4410, 5263
ʃeylesuf; (A.) felsefe ile uğraşan, filozof
ʃeylesufı, 3076
ʃida; (A.) feda, 56
ʃiraḳ; (A.) ayrılık, 6203, 6204, 6205, 6206, 6208
ʃiraḳı, 6206
ʃiraḳın, 6202, 6208
ʃiraḳḳa, 6209
ʃiraḳta, 6203
ʃirasęt; (A.) zihin uyanıklığı, seri intikal, B50
ʃisḳ; (A.) fısk, hak yolundan çıkma, Allaha isyan etme, 6455, 6483
ʃitne; (A.) fitne, karışıklık çıkarma, 6494
ʃuḳ'a; (A.) bir çeşit şerbet, 4656
*ʃuẓullu*ḳ; kibir, gurur, küstahlık, 644
ʃusus; (F.) yazık, hayf
ʃususun, 1464

G

ġafilliḳ; gaflette bulunma, dalgınlık,
ġafilliḳtın, C65
ġafleṭ; (A.) gafillik, dalgınlık, 5234, 5266, 5267, 5268, 5270, 5271, 5632, 6637
ġafleṭi, 5690
ġafur; (A.) acıyan, 6511
ġam; (A.) gam, kaygı, keder
ġamım, 1559
ġaribliḳ; yabancılık, kimsesizlik, 477, 478, 498
ġariblıḳta, 478
ġayeṭ; (A.) nihayet, uç, son, sonsuz, A14
ġayeṭi, 5239
ġaybeṭ; (A.) dedikodu, çekiştirme, 3348
ġayib; (A.) bellisiz, kayıp, 3300
ġazilıḳ; gazilik, 3982
gęvher; (F.) cevher, mücevher, bkz. *gühęr* 3438, 5362, 6584
gęvherig, 5364
gühęr; (F.) cevher, mücevher (bkz. *gęvher*) 4395
gülef; gül suyu, 5639, 5697
gür; (F.) mezar, makber,
güri, 1405
gürin, 6298, 6299
gürke, 1516
gürüñg, 1390, 5412
güvariş; (F.) hazma yardımı olan şeyler, 2887

H

ḥab; (A.) hap, 6590
ḥabęr; (A.) haber, C48, 3302
ḥabeş; (A.) siyah ile beyaz arası, koyu esmer renk 4961, 6213
ḥabib; (A.) sevgili, Hz. Peygamber, 388, 4339
ḥabibḳa, 4339
ḥaç; (A.) haç, 3982
ḥacı, 3239
ḥacęt; (A.) ihtiyaç, muhtaçlık, zaruret, lüzum, zaruri olan; arzu, dilek, 4953, 5879
ḥacętim, 1484, 3755, 5858
ḥacib; (A.) kapıcı, A23, B62, B63, C35, 505, 507, 509, 512, 520, 521, 522, 523, 526, 529, 530, 538, 553, 559, 560, 562, 568, 574, 576, 577, 578, 580, 2436, 2442, 2464, 2483, 2485, 2489, 2490, 2501, 2524, 4065, 4144
ḥacibı, 2555
ḥacibıġ, 2431
ḥaciblar, 2432, 2493
ḥaciblarḳa, 2503, 2519
ḥaciblıḳ; haciplik, 2484, 2492
ḥaciblıḳın, A22
ḥaciblıḳḳa, 2487
ḥaḍ; (A.) sınır, hudut, 4982
ḥaḳ; (A.) hak, hakikat, doğru, gerçek, 2403, 2974, 3065, 6076, 6470
ḥaḳı, B42
ḥaḳı, B42, B61, 1034, 1488, 1691, 2321, 2670, 2822, 2953, 2956, 2957, 5553, 5574, 5578, 5581, 6105, 6584
ḥaḳın, 1559

ḫaḳınğ, 1478, 5578, 5579
ḫaḳın, 597, 947, 1634, 2565, 2905, 2954, 2965, 3060, 3483, 3601, 3706, 3956, 4071, 4292, 4360, 4649, 5229, 5583, 5889
ḫaḳın, 5797
ḫaḳınğın, 1560, 1877
ḫaḳḳa, C42, 4339
ḫaḳlar, 1593
ḫaḳlarınğ, 1560
ḫaḳların, 5583
ḫaḳın, 5574
ḫalḳan; hakan, 82, 85, 86, 93, 102, 104, 115, 3126
ḫaḳikaṭ; (A.) bir şeyin doğrusu, asıl, gerçek, 920, 953, 2651, 3368, 4345, 4679, 4803, 5135, 5181
ḫaḳim; (A.) hakim, 4617, 6020
ḫaḳimi, B18, B27
ḫaḳimler, B35, 2786, 4617
ḫaḳimleri, A10, A15
ḫaḳimlerke, 1198
ḫaḳḳu'l-yaḳin; (A.) insanın kendi nefsinde ispatlanmış bilgi, 11
ḫal; (A.) hal, durum, 2261, 4862, 4924, 4930, 6109, 6193, 6320,
ḫali, 3099, 3648, 4678, 6236, 6240, 6280, 6347, 6348, 6351, 6405, 6445
ḫalığ, 3789, 4847, 5418, 5752
ḫalim, 6076
ḫalimi, 6174
ḫalınğ, 5687
ḫaliñğ, 6227, 6233
ḫalin, 1067, 1215, 1501
ḫalini, 1068, 5751, 6390
ḫallerin, 2564
ḫalal; (A.) helal, 1312, 2752, 3240, 3546, 3666, 3923, 3924, 4405, 4408, 5348, 5349, 5350, 5796, 6457, 6458, 6459, 6461
ḫalaldin, 3404, 5348
ḫalalḳa, 3547
ḫalayıḳ; (A.) yaratılmış olanlar, mahluklar, halk, B3, B8, 3, 16
ḫalayıḳḳa, 129
ḫalayıḳlarığ, 1022
ḫali; (A.) boş, 765, 5965
ḫaliṣḳt; (A.) vekil, 5330
ḫaliḳ; (A.) yaradan, yaratıcı; Allah, 692
ḫalḳ; (A.) halk, insanlar, kimseler, 1661, 1800, 2038, 2082, 2685, 3531, 3747, 3920, 3922, 4463, 4494, 5192, 6107, 6588
ḫalḳı, 42, 732
ḫalḳığ, 6562
ḫalḳınğa, 5194
ḫalḳḳa, 35, 827, 828, 856, 857, 2039, 2160, 2197, 2208, 2209, 2438, 3192, 3259, 3271, 3272, 3341, 3352, 3412, 3654, 3726, 3919, 3977, 4341, 5329, 5598, 5891, 6106
ḫalḳlar, 4328
ḫalḳlarda, A5
ḫalḳın, 6632
ḫalḳta, 3232, 6466, 6467
ḫalḳtın, 3231, 4792
ḫalva; (A.) helva, 3611, 3612
ḫamd; (A.) hamd, A1, B1
ḫamyeṭ; (A.) hamiyet, 2314
ḫan; han, hükümdar, A12, A21, A22, B23, C4, 88, 5321
ḫanı, B60, 2966, 3815, 3817, 5569
ḫanlar, B60
ḫarab; (A.) harap olma
ḫarabı, B37
ḫaram; (A.) haram, 2752, 3546, 5261, 6457, 6458, 6459, 6461, 6463
ḫaramığ, 3385, 6459, 6482
ḫaramlıḳa, 1433, 3547, 5261, 5347
ḫarf; (A.) harf
ḫarfḳına, B53
ḫarif; (A.) rakip
ḫarifleri, 2634
ḫarir; (A.) ipek, 5799
ḫarişlıḳ; tamahkârlık, ihtiras, 4731, 6346
ḫaş; (A.) has, mahsus, A22 A23, B62, B63, 505
ḫaşım; (A.) hasım, düşmanlık, 1433, 5260, 5707
ḫaşmı, 3351, 4529, 5489
ḫaş; şiddet, kırgınlık
ḫaşı, 3526
ḫaşem; (A.) maiyet, hizmetkâr, 5152, 5214
ḫaşmeṭ; (A.) haşmet, 2303, 2460
ḫaşmeṭi, 2460
ḫaṭ; (A.) hat, çizgi; yazı 2694, 2695, 2773
ḫaṭı, 2693, 2733
ḫaṭığ, 3941
ḫaṭın, 2636
ḫaṭa; (A.) yanlış, yanlışlık, bela, kusur, 1920, 2267, 2583
ḫaṭar; (A.) tehlike, 2152, 2832, 2890, 3686
ḫaṭarlığ, 2152, 2155, 2835, 4801
ḫaṭır; (A.) gönül, kalp, 4393
ḫava; (A.) arzu, heves, nefs, 1315, 1375, 1453, 3342, 3343, 3344, 3639, 3644, 3937, 4736, 4807,

4911, 4912, 4913, 5403, 5474, 5475, 5759, 6079, 6097, 6161, 6257, 6354, 6464
ḥavaġ, 2793, 5473
ḥavalḳa, 1174, 1438, 2504, 3164, 3345, 3346, 3994, 4909, 5196, 5403, 5475
ḥavanı, 4561
ḥavarīgnı, 5472, 6118
ḥavası, 3641, 4709
ḥavasın, 5411
ḥava; (A.) Havva, Âdem Peygamber'in eşi
ḥavalı, 6391
ḥavf; (A.) korku, 3673
ḥavfnı, 3671
hay; hey, 6070
ḥaydar; (A.) Haydar, Hz. Ali, 6549
ḥayl; (A.) takım, zümre; topluluk, 2323
ḥayr; (A.) iyilik, iyi iş
ḥayrındın, 5062
ḥazan; (F.) güz mevsimi, sonbahar
ḥazanınu, 6531
ḥaẕer; (A.) sakınma, 1337
ḥazine; (A.) hazine, kıymetli, eşyanın ve paranın saklandığı yer, B13, B51, 1189, 1190, 1926, 2262, 2714, 3000, 3021, 3031, 3048, 5152, 5363, 5462, 5478, 5479, 5487, 5542, 5581
ḥazinem, 5214
ḥem; (F.) hem, bir de, ve, B9, C61, 56, 59, 78, 113, 125, 141, 149, 205, 217, 294, 295, 314, 326, 330, 387, 390, 391, 407, 420, 446, 459, 463, 470, 548, 582, 605, 609, 694, 712, 744, 749, 751, 837, 1016, 1039, 1041, 1192, 1281, 1368, 1492, 1533, 1544, 1559, 1564, 1571, 1619, 1626, 1643, 1645, 1664, 1679, 1689, 1696, 1704, 1772, 1852, 1857, 1866, 1925, 1926, 1940, 1947, 1950, 1951, 1954, 1964, 1965, 2000, 2053, 2073, 2090, 2124, 2127, 2132, 2168, 2169, 2186, 2188, 2198, 2199, 2208, 2235, 2240, 2258, 2259, 2262, 2267, 2272, 2282, 2315, 2316, 2317, 2328, 2339, 2343, 2353, 2372, 2384, 2433, 2441, 2458, 2469, 2474, 2480, 2490, 2519, 2531, 2552, 2563, 2564, 2601, 2607, 2621, 2631, 2632, 2657, 2660, 2663, 2665, 2714, 2716, 2721, 2750, 2752, 2761, 2762, 2764, 2774, 2843, 2859, 2868, 2895, 2896, 2941, 2944, 2961, 3027, 3070, 3121, 3124, 3170, 3335, 3410, 3465, 3468, 3510, 3563, 3583, 3600, 3665, 3678, 3712, 3716, 3726, 3743, 3762, 3910, 3923, 3998, 4001, 4010, 4038, 4043, 4182, 4296, 4305, 4401, 4421, 4441, 4442, 4444, 4461, 4469, 4476, 4506, 4597, 4687, 4760, 4841, 4852, 4872, 4904, 4923, 4967, 4968, 5000, 5186, 5333, 5455, 5518, 5526, 5602, 5626, 5635, 5741, 5758, 5815, 5853, 5871, 5880, 5913, 5932, 5957, 6033, 6237, 6248, 6262, 6263, 6297, 6324, 6338, 6355, 6361, 6498, 6620, 6621
ḥendese; (A.) geometri 2633, 2783, 2784, 2786, 4378
ḥergiz; (F.) asla, hiçbir zaman, A12, B5, 1065, 4409, 5414
ḥıtay; Hıtay, Orta Çin, 68, 4426, 5754
hiç; (F.) hiç, B15, 203, 625, 1863, 5415, 6217
ḥikmet; (A.) hikmet, 1198, 2698
ḥikmeti, B72
ḥil; (A. *ḥayl*) takım, 652, 4064, 4139
ḥilçe, 2539
ḥilin, 2537, 2559
ḥil'at; (A.) padişah veya vezir tarafından takdir edilen kimseye giydirilen elbise, itibar
ḥil'ati, B61
ḥile; (A.) hile, tedbir, çare, B45, 1182, 1183, 1189, 2327, 2356, 3443, 3892, 5735
ḥilesiz, 1182, 1183
ḥimmet; (A.) gayret, emek, çalışma, çabalama, 411, 413, 414, 2124, 2125, 2127, 3086, 5419, 5420
ḥimmeti, 2126, 2664, 3751
ḥimmetiŋ, 6049
ḥindi; (F.) hintli, 94
ḥindu; (A.) hindu, hintli, 5000
ḥired; (F.) akıl, fikir, zihin B66
ḥiredi, 6132
ḥiredḳa, B70
ḥiṣar; (A.) kale
ḥiṣarlḳa, 4546
ḥiyanet; (A.) hıyanet,

hainlik, 2011, 2865, 2866, 5532
ḫon-salar; (F.) sofra kuran, C40
ḫoş; (F.) güzel, 589
ḫuccet; (A.) delil, 2129
ḫukema; (A.) hakimler, alimler, bilginler
ḫukemaları, A16
ḫukemalarınığ, A8
ḫukm; (A.) hüküm, emir
ḫukmi, 1233, 1279, 3194, 3898, 3903, 4254, 6093, 6293, 6311, 6395
ḫukmiŋge, 4927
ḫukmuŋ, 1261
ḫurmet; (A.) hürmet, itibar, ikram, B56, 2303, 4996
ḫurmeti, B61, B74, 2460, 4151, 4153, 4154, 4304, 6425, 6491
hüner; (F.) hüner
hünerliġ, B54

I

ıç-; kaybolmak, saklanmak, gizlenmek, *içar*, 1532
ıçġın-; kaçırmak; kaybedilmek, yok edilmek, elden gitmek; yakalatmak
içġınmasa, 2350
ıd; koku, misk, bkz. *yıd*, *yıpar*, *ıdı*, 6045, 6514
ıd-; salmak, göndermek, serbest bırakmak; geçirmek, ulaştırmak, 750, 1444, 1445, 3278, 4277, 4816, 5161, 5178, 5292, 5298
ıdayın, 750
ıdġa, 3825, 6504
ıdġay, 3824, 3863
ıdġıl, 395
ıdġu, 2701
ıdġum, 1131
ıdıp, 574, 1204, 2362, 2910, 3220, 3635, 3748, 3794, 5461, 5693
ıdma, 1303, 1304, 1484, 1489, 1491, 3470, 3638, 4185, 4503, 4509, 4514, 4518, 5198, 5849
ıdmaġay, 5738, 6189
ıdmaġıl, 4659, 4816, 6269, 6563
ıdmaġu, 6367
ıdmasa, 2347, 2560
ıdmaz, 6153
ıdmışın, C44, C51, C52, 5959
ıdsa, 1224, 1245, 1595, 2549, 2668, 2815, 2840, 2910, 2985, 3155, 3156, 3329, 4608, 4814, 4815
ıdtı, 34, 93, 144, 1225, 1580, 2137, 3284, 3291, 3404, 3455, 3456, 3470, 3471, 3488, 3710, 3968, 4712, 4981, 5033, 5824, 5954, 5958, 5962, 6182, 6632
ıdtım, 1116, 1117, 1156, 3202, 3846, 3888, 3908, 3909, 3913, 6521, 6527, 6545, 6557
ıdtır, 2593, 2594, 2945, 3902, 3907, 4953
ıçış; kap, bkz. *idiş*
ıçışlıġ, 6045, 6057, 6060, 6062
ıçulıġ; kutlu ve mübarek olan, mukaddes, aziz, 343, 354, 433, 939, 1335, 1960, 3215
ıla; Ila ülkesi, 841, 1629, 1779, 2319, 2696, 4752
ılıġ-; korumak
ılıġar, 337
ılımġa; kâtip, sır kâtibi, C38, 4065, 4146
ımġa; dağ keçisi, 5373
ınal; anası hakan soyundan babası halktan olan bütün gençlere verilen unvan, beyzâde, inanılır insan, 4497, 4805
ınan-; inanmak, güvenmek
ınandı, 1764, 5628
ınanduŋ, 6640
ınanġıl, 1279, 4217
ınanġu, 1618, 3052, 6466, 6467
ınanıp, 2671, 3249, 3674, 3783, 5814, 5847
ınanma, 549, 666, 668, 694, 1093, 1274, 1331, 3496, 4755, 4825, 4832, 5175, 5323, 5937
ınanmaz, 2154, 2324
ınansa, 1272, 2038, 2416, 2737, 2738, 2822, 2825, 2882, 2926, 3985
ınanur, 2374, 5615
ınanç; güvenilen, inanılan; güvenme, inanma, 1091, 1377, 4068, 6586
ınançı, 2683
ınançlıġ, 2321, 2872, 3063
ınançsız, 670, 1091, 1511, 4839, 5091, 5175, 6133, 6629
ınçık; ah vah, inleye inleye; bitkin, 1236, 3385
ınçıkım, 4722, 5963, 6439
ınçıkla-; inlemek, inildemek; sızlanmak, şikâyet etmek
ınçıklama, 6447

ınçılklayu, 6407
ınğa; daha kötü, en kötü, daha aşağı; alçak, namussuz, rezil, 1672, 2064, 2082, 2975
ısın-; ısınmak, sevmek, 106
ısır-; ısırmak
ısırsa, 3399
ış; sis
ışın, 3283, 3286
işan-; itimat etmek, inanmak, güvenmek
işanma, 2778, 3894
işanur, 5847
it; it, köpek, bkz. *it*, 2047, 2048, 6194, 6364, 6366
itnğ, 6368
ulķa, 2047
ıvık; kayalıklarda yaşayan geyik, 5374
ʿıyar; (A.) ayar
ʿıyarın, 5575
iz; iz, bkz. *iz*
ızığ, 4411

İ

ʿibrɛt; (A.) ibret, kötü bir hadiseden alınan ders, B76, 6174, 6328
ʿibri; (A.) mezamir, Zebur sureleri, 78, 5677
iç; iç, 11, 1643, 2213, 2215, 2500, 2675, 2676, 3079, 4266, 5495, 5497, 5547
içi, 863, 2216, 2601, 2657, 3360, 3723, 3784, 4215, 4425, 4513, 4733, 5113, 5421, 5825, 6379, 6384
içig, 1696, 2552, 2658
içim, 425, 1645, 5105
içimke, 6005
için, 145, 1053, 2336, 4340, 5109, 5602, 5932, 6481
içinde, B13, B52, 329, 488, 1186, 1289, 1291, 1333, 1373, 1999, 3085, 3226, 3410, 3749, 3774, 3788, 3799, 3922, 3972, 4202, 4208, 4751, 4873, 4925, 4947, 5111, 5162, 5354, 5546, 6391
içindeki, 3500, 4246
içiñg, 5114
içiñgni, 4266, 5112
içiñge, 2216, 5454
içrek, 617
içtin, 3124, 5113
iç-; içmek
iç, 4622
içe, 23, 4628
içer, 73, 814, 815, 1735, 2467, 4099, 4664
içeyi, 6590
içgü, 524, 2318, 2322, 2439, 2826, 2881, 2882, 2888, 2889, 2902, 2903, 2920, 2958, 3404, 4330, 4348, 4527, 4537, 4580, 4587, 4615, 4645, 4646, 4652, 4653, 4654, 4655, 4658, 4660, 4662, 4664, 4676, 4801, 5033, 5359, 5440, 5441, 5553, 5823, 6012, 6155, 6284
içgüde, 2833, 2917, 4517
içip, 4118, 6035, 6059, 6142, 6540
içigli, 4118, 5277
içme, 1302, 1334, 1337, 1434, 2096, 2655, 4061, 5208, 5263
içmek, 3574, 3577, 6535
içmez, 2091, 2649, 2729, 2764, 6455
içmişim, 6057
içse, 339, 1408, 2003, 2096, 2101, 2102, 2103, 2650, 2653, 2655, 2659, 2730, 2765, 2882, 2891, 2920, 3625, 4653, 6058, 6062, 6063, 6148
içti, 3947, 4883, 4962, 5441, 6210, 6341, 6421
içtim, 5704, 6054, 6060, 6535
içtiñg, 2658
içtükünğ, 6045
içgüçi; içkiye müptela, 2106
içim; içecek, 4769
içimdin, 4402
içre; içerisinde, içinde, B23, 2791, 3099, 3521, 3522, 3989, 4122, 4681, 5185, 5237, 5239, 5353, 5366, 5848
içür-; içirmek, 495, 1192, 2053, 4444, 4469
içürgil, 4462
içürgü, 1059, 6014
içürse, 2280, 2560, 3445
içürür, B5
idi; pek, çok, B9, 110, 166, 199, 215, 281, 283, 453, 454, 478, 491, 492, 515, 532, 564, 725, 731, 868, 968, 1008, 1048, 1203, 1259, 1385, 1401, 1533, 1629, 1662, 1758, 1904, 1930, 1973, 2014, 2184, 2221, 2265, 2271, 2272, 2400, 2420, 2421, 2454, 2467, 2582, 2596, 2640, 2672, 2682, 2695, 2696, 2702, 2719, 2744, 2786, 2796, 2800, 2826, 2830, 2883, 2891, 2929, 3016, 3172, 3244, 3254, 3294, 3392, 3394, 3458, 3544, 3565, 3584, 3591, 3594, 3637, 3670, 3704, 3752, 3799, 3986, 4007, 4012, 4017, 4049, 4051, 4072,

4073, 4074, 4135, 4177, 4286, 4309, 4376, 4387, 4413, 4430, 4449, 4470, 4562, 4604, 4610, 4703, 4707, 4843, 4908, 4916, 4989, 5007, 5072, 5078, 5142, 5269, 5293, 5308, 5405, 5617, 5719, 5722, 5752, 5809, 5817, 5874, 5968, 5993, 6000, 6037, 6101, 6120, 6132, 6191, 6270, 6342, 6488, 6562, 6605

iḍi; sahip, Rab, Tanrı, 5, 24, 34, 1151, 1231, 1271, 1343, 1682, 2158, 2228, 3520, 3719, 3745, 4745, 4794, 6501,

iḍike, 6247, 6397, 6558

iḍilerin, 469

iḍim, 1, 28, 61, 124, 378, 380, 389, 1030, 1151, 1257, 1260, 1262, 1349, 1364, 1783, 1804, 3052, 3117, 3501, 3598, 3741, 3743, 3761, 3769, 3771, 3779, 3801, 4762, 4763, 4764, 4793, 4797, 5122, 5125, 5820, 6171, 6189, 6508, 6509, 6510, 6511, 6516, 6517, 6563, 6564, 6574

iḍimdin, 5122, 5710, 5711

iḍimke, 3790

iḍimni, 4781, 4788

iḍiñ, 5931

iḍiñni, 4551

iḍisi, A2, A20, B2, B3, C8, C82, 551, 756, 757, 1191, 2190, 2461, 2462, 2726, 3086, 3601, 3602, 4078, 4563, 4795, 5152, 6130, 6377, 6437, 6449, 6455

iḍisın, 3600, 4742

iḍilik; efendilik, 6510

iḍiş; kadeh, taş, bardak, içki, bkz. *ıḍış*, 2886, 2919, 2925

iḍişin, 2905

iḍişte, 2918

iḍişçi; içkici, şarapçı, 2557, 2881, 2887, 2890, 2891, 2900, 2911, 2917, 2920, 2925, 2928, 2931, 2939, 4047

iḍişçiler, C41

ig; hastalık, hasta, 156, 307, 632, 1054, 1056, 1057, 1067, 1070, 1081, 1107, 1601, 1662, 1998, 2002, 2848, 2895, 3580, 3871, 3873, 3979, 4035, 4253, 4356, 4359, 4615, 4616, 4618, 4619, 4674, 4675, 4725, 5978, 5979, 5981, 5990, 5991, 6187, 6241

igdin, 1109

igi, 1062, 1115, 2172, 6236

igig, 157

igim, 749

igimke, 3773, 5021

iginğ, 1069, 3970, 5984

igin, 3149, 4358, 5991, 6241, 6282

iginğe, 1970, 1971, 2109

iginğni, 158

igke, 1085, 3189, 3873, 4361, 4362, 4365

iglig, C72, 157, 2567, 4614, 5241, 6029

igleri, 2092

igsiz, 4675

igsizin, 482, 3757, 4510

igçil; hastalıklı, 4672

igḍil-; terbiye edilmek, eğitilmek

igḍilmişe, 3281

igḍile-; beslemek

igḍileyü, 6559

igdiş; anaları bir olan, 1554, 2884, 5590

igdişçi; hayvan yetiştirici

igdişçiler, C58, 4439, 4454

igiḍ-; terbiye etmek, eğitmek, yetiştirmek, beslemek

igḍip, 3549

igḍür, 1257, 6129, 6389

igiḍgen, 1, 124, 1343, 3188, 3715, 3897

igiḍgey, 3744

igiḍgil, 4504

igiḍme, 4504

igiḍmekni, C59

igiḍmiş, 1512, 4522

igiḍti, 1097, 3744, 4791, 5780

igiḍtim, 6559

igiḍtiñ, 1152, 1515

igle-; hasta olmak, hastalanmak

igledi mü, 4618

iglegen, 1108

iglemek, 4255

iglemez, 3330, 4725

iglemişin, C76

iglep, 2326, 3579, 5990

igler, 1081, 1969, 4358, 5991

iglese, 2109, 2708, 3874, 5982

igsizlik; sıhhat, vücut sağlığı, 4642

iḳbal; (A.) baht, talih, saadet, B65

iki; iki (2), C5, 15, 50, 56, 88, 131, 132, 138, 152, 181, 225, 226, 238, 265, 289, 318, 323, 332, 351, 352, 443, 481, 872, 875, 969, 980, 992, 993, 1147, 1238, 1290, 1298, 1302, 1335, 1337, 1391, 1395, 1420,

1432, 1453, 1535, 1842, 1891, 2015, 2018, 2023, 2024, 2091, 2132, 2135, 2334, 2355, 2417, 2419, 2422, 2467, 2507, 2509, 2523, 2553, 2554, 2556, 2664, 2678, 2679, 2680, 2681, 2716, 2717, 2732, 2735, 2987, 3036, 3039, 3043, 3217, 3301, 3344, 3529, 3532, 3589, 3616, 3618, 3654, 3657, 3658, 3659, 3669, 3671, 3673, 3698, 3719, 3924, 3926, 4014, 4031, 4058, 4201, 4211, 4220, 4223, 4224, 4234, 4237, 4271, 4272, 4354, 4474, 4506, 4626, 4700, 4701, 4703, 4704, 4742, 4774, 4775, 4854, 4976, 5032, 5206, 5208, 5260, 5263, 5313, 5322, 5410, 5462, 5463, 5492, 5586, 5596, 5601, 5640, 5744, 5895, 6103, 6108, 6109, 6162, 6164, 6170, 6179, 6193, 6374, 6443, 6495, 6552, 6623, 6641

ikide, 267, 1527, 3218, 3219, 4033, 4746, 6179

ikidin, 5576

ikin, 222, 1842, 3673, 5345

ikisi, 803

ikigü; her iki, her ikisi, bkz. *ikigün*, 331, 818, 1267, 1659, 1663, 3034, 3211, 3262, 3749, 4198, 5010, 5035

ikigüke, 5533

ikigüni, 875

ikigün; her iki, her ikisi, bkz. *ikigün*, B17, 1263, 1268, 1287, 1294, 1463, 1972, 1973, 2126, 2456, 3459, 3485, 3615, 3617, 3662, 4251, 4741, 4742, 4878, 4901, 5259, 5311, 5312, 5475, 5603

ikinç; ikinci, bkz. *ikinçi*, C52, C53, 132, 4121, 5581

ikinçi; ikinci, A25, B50, B65, 788, 827, 1452, 1660, 2325, 2357, 2418, 2504, 3110, 3740, 5330, 5903, 5912, 6171

ikindi; ikindi, 5851

ikile; tekrar, yeniden, 5674

iḳlim; (A.) ülke, diyar

iḳlimḳa, A13

il; il, memleket, ülke, halk, saltanat, C69, 87, 143, 216, 245, 263, 264, 285, 303, 342, 418, 422, 440, 457, 830, 836, 1076, 1350, 1439, 1454, 1480, 1567, 1772, 1787, 1887, 1929, 1952, 1981, 2015, 2033, 2034, 2057, 2068, 2092, 2097, 2103, 2128, 2132, 2140, 2142, 2146, 2172, 2190, 2196, 2212, 2241, 2258, 2259, 2295, 2363, 2419, 2421, 2425, 2427, 2555, 2581, 2622, 2702, 2707, 2711, 2712, 2713, 2714, 2715, 2720, 2937, 2968, 2999, 3028, 3033, 3039, 3084, 3099, 3141, 3143, 3416, 3460, 3803, 3931, 4009, 4010, 4064, 4069, 4143, 4672, 4714, 4996, 5334, 5425, 5426, 5495, 5497, 5499, 5504, 5536, 5537, 5542, 5544, 5550, 5568, 5627, 5747, 5912, 5945, 5949, 6342, 6347, 6348, 6438

ilde, 263, 436, 448, 459, 466, 892, 1043, 1605, 1960, 2017, 2643, 2731, 2995, 3071, 3098, 3108, 3117, 3144, 3414, 3515, 3576, 3868, 4472, 4591, 4702, 5151, 5200, 5238, 5287, 5305, 5367, 5498, 5547, 5735, 5782, 5786, 5884, 6041, 6453

ildeki, B31

ildin, 2012, 2593, 2594, 2701

ili, B57, 123, 286, 1039, 1041, 1042, 1571, 1669, 1772, 1925, 2021, 2084, 2135, 2137, 2178, 2203, 2240, 2262, 2433, 2724, 3032, 3126, 4073, 4589, 5336, 5626, 5728, 5943

ilin, 256, 438, 449, 1773, 1781, 1888, 2016, 2017, 2024, 2031, 2093, 2179, 3030, 3032, 3035, 5624, 5886

ilim, 5853, 6438

ilimde, 3861

ilinde, A21, B19, B29, B59, 2553, 4997

ilindin, B58, 437

ilinḡ, 5333, 5567, 5737, 5915

ilinḡde, 5165, 5272, 5575

ilinḡdin, 1455, 5505

ilini, 2130

ilke, 262, 346, 448, 458, 494, 504, 566, 614, 822, 830, 844, 889, 942, 1037, 1299, 1489, 1692, 1765, 1780, 1784, 1820, 2015, 2020, 2029, 2165, 2167, 2172, 2173, 2193, 2241, 2423, 2514, 2515, 2516, 2593, 2594, 2701, 2930, 2950, 3083, 3111, 3143, 3409, 3413, 3460, 3815, 4121, 4396, 5225, 5521, 5560, 5726, 5727, 5731,

5734, 5757, 5758, 5767, 5768, 5894, 5903, 5906, 5911, 6098, 6213
iller, 280
illerinde, A12
illerinğ, A15
il-; ilişmek, düşmek, inmek, bağlamak, kurmak, indirmek
ildi, 746
ile, 5536
iler, 6116
ilgū, 1086
ilip, 6391
ilme, 4114
ilmek, 1762
ilūr, 4754, 6313
ilahi; (A.) Rabbim! Ey Allahım, Ey Rabbim! B77, 47, 48, 391,6501, 6604
ilçi; devlet adamı, bey, hükümdar; elçi, 1114, 1459, 1598, 1667, 1972, 1992, 2020, 2023, 2424, 2703, 2717, 3142, 3172, 3763, 3819, 4078, 4197, 5164, 5233, 5250, 5359, 5553, 5578, 5857, 5884, 5912, 6416, 6438, 6456
ilçiler, 427
ilçisi, 4012
ildūr-; iliştirmek, indirmek, *ildrūr*, 2647, 3081
ilek; sahip, 3325
ilel; beylere ve hanlara cevap verilirken, kullanılan 'evet' anlamında söz, 'baş üstüne,' 3281, 3946, 5027, 5622, 5668, 6283
ilen-; ayıplamak, tekdir etmek
ilendi, 795
ilengey mū, 3160
ilengū, 3162
ilenme, 1092
ilensū, 1206
ilenūr, 1204
ilenç; kabahat bulma, ayıplama, azarlama, 1610
ilet-; iletmek, götürmek, ilişmek, bkz. *ilt.*
iletgey, 4115
iletse, 3976
iletti, 3885, 4838, 5153, 6443
iletim, 6530, 6552
iletū, 82
iletūr, 1389, 6374, 6375
ilig; hükümdar, A26, B34, B68, C13, C18, C21, C23, C28, C29, C43, C44, C52, C67, 92, 262, 353, 415, 431, 436, 446, 448, 458, 476, 487, 505, 526, 532, 570, 578, 579, 581, 583, 589, 593, 594, 598, 609, 610, 616, 618, 619, 620, 621, 623, 624, 625, 626, 627, 628, 629, 637, 643, 671, 683, 697, 701, 714, 720, 728, 751, 760, 762, 764, 765, 767, 768, 774, 776, 785, 792, 823, 824, 836, 846, 856, 862, 870, 872, 896, 899, 907, 909, 938, 953, 955, 957, 959, 968, 976, 979, 981, 995, 1000, 1010, 1017, 1019, 1029, 1035, 1041, 1043, 1044, 1067, 1068, 1069, 1070, 1080, 1085, 1094, 1107, 1110, 1350, 1360, 1366, 1372, 1393, 1402, 1411, 1413, 1418, 1436, 1437, 1450, 1462, 1468, 1478, 1482, 1504, 1548, 1553, 1557, 1562, 1570, 1572, 1582, 1585, 1586, 1587, 1588, 1589, 1590, 1591, 1601, 1607, 1612, 1613, 1623, 1633, 1641, 1642, 1644, 1645, 1654, 1655, 1656, 1665, 1666, 1677, 1679, 1684, 1692, 1716, 1721, 1749, 1752, 1753, 1764, 1767, 1772, 1774, 1782, 1791, 1796, 1802, 1805, 1815, 1832, 1847, 1872, 1889, 1894, 1903, 1905, 1907, 1908, 1909, 1917, 1918, 1920, 1921, 1930, 1936, 1937, 1948, 1969, 2020, 2037, 2068, 2071, 2139, 2142, 2146, 2154, 2164, 2169, 2174, 2175, 2180, 2181, 2238, 2240, 2260, 2265, 2269, 2302, 2417, 2426, 2429, 2430, 2434, 2435, 2489, 2503, 2507, 2509, 2525, 2526, 2528, 2591, 2592, 2596, 2667, 2669, 2672, 2737, 2739, 2740, 2743, 2821, 2823, 2828, 2877, 2879, 2880, 2883, 2927, 2932, 2933, 2944, 2947, 2948, 2950, 2956, 2961, 2970, 2983, 2994, 3015, 3025, 3028, 3040, 3042, 3043, 3051, 3061, 3067, 3093, 3097, 3102, 3103, 3109, 3116, 3120, 3137, 3138, 3139, 3141, 3152, 3153, 3157, 3160, 3161, 3175, 3176, 3178, 3180, 3185, 3276, 3304, 3455, 3458, 3459, 3466, 3469, 3471, 3473, 3474, 3476, 3488, 3699, 3710, 3732, 3755, 3759, 3782, 3786, 3791, 3802, 3805, 3813, 3823, 3824, 3842, 3844,

3853, 3858, 3862, 3863, 3866, 3875, 3876, 3883, 3887, 3888, 3890, 3893, 3896, 3943, 4006, 4161, 4699, 4865, 4896, 4897, 4898, 4902, 4919, 4932, 4933, 4934, 4942, 4943, 4944, 4945, 4957, 4979, 4986, 4989, 4995, 4996, 5001, 5014, 5015, 5017, 5020, 5033, 5034, 5035, 5036, 5037, 5041, 5048, 5050, 5064, 5072, 5081, 5082, 5092, 5101, 5109, 5114, 5120, 5126, 5132, 5151, 5166, 5176, 5194, 5234, 5241, 5248, 5257, 5279, 5282, 5301, 5305, 5318, 5328, 5346, 5347, 5361, 5391, 5397, 5408, 5409, 5437, 5438, 5439, 5443, 5444, 5445, 5454, 5455, 5456, 5467, 5476, 5489, 5493, 5512, 5515, 5539, 5540, 5586, 5602, 5609, 5622, 5623, 5624, 5628, 5661, 5662, 5665, 5727, 5734, 5760, 5769, 5770, 5780, 5785, 5790, 5802, 5805, 5812, 5813, 5830, 5831, 5840, 5846, 5856, 5869, 5879, 5894, 5900, 5910, 5926, 5932, 5934, 5938, 5942, 5952, 6123, 6225, 6226, 6227, 6238, 6245, 6252, 6265, 6267, 6273, 6274, 6278, 6281, 6304, 6305, 6320, 6322, 6324, 6325, 6328, 6338, 6339, 6347, 6358, 6364, 6379

iligdin, 2950, 3197, 3907, 4871, 5781

iligke, C14, C15, C16, C20, C27, C30, C31, C51, C68, C69, C76, 451, 467, 468, 475, 505, 510, 529, 539, 566, 568, 578, 582, 609, 770, 1039, 1497, 1507, 1554, 1555, 1556, 1571, 1581, 1719, 1886, 2193, 2242, 2739, 2951, 3050, 3457, 3694, 3709, 3712, 3714, 3731, 3807, 3808, 3841, 3849, 3877, 3967, 3996, 4004, 4851, 4852, 4896, 4901, 4978, 4995, 5002, 5008, 5014, 5015, 5063, 5663, 5800, 5804, 5838, 6185, 6279, 6321

iligni, 1804, 5739

ʿilim; (A.) ilim, bilme, biliş, C58

ʿilmi, 4341, 4344, 4347, 4351, 4352, 4366, 4370, 5993

ʿilmiñge, 5997

ʿilm-ü ḳaṙʾan, 6483

ilin-; yakalanmak, tutulmak, kapılmak, kapılmak

ilindi, 4245, 6417

ilindim, 5115

ilinme, 4397, 4824

ilinmegli, 1726

ilinmiş, 6386

ilinse, 664

ilnip, 6133

iliş-; birbirine ilişmek, çatışmak; yapışmak, tutuşmak, 2377

ilişse, 2375

illeş-; sulh yapmak, barışmak, uzlaşmak, bkz. *iltiş-*, 2362

ilt-; iletmek, götürmek, göndermek, ulaştırmak, bkz. *ilet-*

ıltge, 4289, 6088

iltgey, 3864

iltgülke, 3456

iltmez, 2492

iltse, 2267, 2559, 2742

iltti, 4719, 6595

iltür, 335, 1118, 1210, 2098, 2420, 3081, 3814, 6175, 6400

iltgüçi; ulaştıran, eriştiren 4431

iltiş-; sulh etmek, barışmak, 4305

iman; (A.) iman, inanmak, inanç, 393, 3741

imanımız, 6494

imin; (A. ẹmin) emin, B21, 2190, 2942, 5056, 5062, 5546, 5577, 6631

iminde, 2942

imini, 444

iminlik; emniyet, 5056, 5734, 6583

imle-; göstermek, işaret etmek

imledi, 621, 768, 955, 4897

imleme, 5642

imtiḥan; (A.) imtihan, deneme, sınama, tecrübe, 4379

in; in; ev, 138, 290, 2350, 2377, 2515, 3081, 3953, 4675, 5658, 5660, 5827, 5937, 6320, 6550

in-; inmek

indi, 210, 5028, 6211, 6221

iner, 1049

inigli, 1049

inip, 5940

inmişinde, 219

inse, 1526

ʿinayeṭ; (A.) vakf, himmet, gayret, kerem, ihsan, lütuf, iyilik, 1267, 1797, 6192

inç; rahat, huzur içinde, müsterih, 1109, 1948, 2022, 2435, 2528, 3876, 4957, 5418, 5499, 5738, 5831
inçin, 965, 1774, 2182, 2692, 3114, 3699, 4295, 4630, 5706, 5857, 6288, 6643
inçke, 103, 1044, 1772, 1781, 1782, 1880, 2180, 2239, 2260, 2962, 3094, 3104, 3128, 3144, 5332, 5504, 5626, 5728, 5942, 6481
inçlik, 5734
inçlen-; rahatlamak, sakinleşmek, huzur içinde olmak
inçlenip, 5801
inçlik; huzur, 2143, 2144, 2173, 3018, 3308, 4643, 5330, 5424, 5585, 5624
inçlikí, 5554
inçlikin, 3198
inçrün-; huzur içinde olmak, rahatlamak, sakinleşmek
inçrünü, 3138
inçrünüp, 5805, 5826, 6210
indür-; indirmek
indrür, 1003
ingek; inek, 5372
ini; (yaşça) küçük kardeş, 3784, 4215
iniş; iniş, 903, 1087, 6121
inişke, 1050
ir; yerin güney yanı, güneşli yanı, 4967
ir-; irkilmek, yalnızlık hissetmek; ayrılmak, usanmak, bıkmak (?), 4737
irer, 714, 1127, 3548
irdim, 6543
ire, 6628
irip, 697, 1171, 3845, 5671
irme, 4349, 4350, 4391
irmedin, 592, 754
irse, 1321
iran; (F.) İran
iranlığlar, A18, B30
irig; sert, kaba; haşin, gayretli, 1329, 1380, 1415, 2077, 2499, 2543, 2749, 3426, 3430, 3846, 3847, 4039, 4040, 4278, 4303, 5143, 5221, 5590, 5773, 5774, 5775, 5778, 6620
irigleni, 2586
irig; çevik, canlı
*irigli*g, 2868
irigle-n; yüz çevirmek, sertlik göstermek
irigledi, 1586
irigleme, 5775
irik-; toplamak, yalnız kalmak, sıkılmak
irikse, 548, 1005, 3773
irikti, 765, 1172, 5674
irkmese, 2278
iril-; kaygıdan titremek, hiddetlenmek, kendi kendini yormak, küçülmek
irildi, 1071, 1351, 1576, 4718, 5629
irilgey, 4242
irilme, 5773
irilmez, 825, 2005
irilür, 741
irlü, 733, 1052
irin-; üşenmek
irinmez, 2462
irinç; felaket, sefillik; bahtsızlık, musibet, mihnet, 3109, 5242, 6446
irinçig; acınacak, zavallı, acıklı, 65, 687, 3938
irkil-; toplanmak; çoğalmak
*irkli*p, 5502
irklü, 310
irsel; dönek, kararsız, sebatsız, vefasız, 399, 548, 666, 685, 1088, 3533, 3542, 4839, 5231, 6629, 6632
irsellik; döneklik, vefasızlık
irsellikim, 686
irsellikiñ, 697, 715
irsellikin, C17, C25
irte-; istemek, aramak, araştırmak, 5872, 5877
irtegü, 1730
irtemegil, 4340
irteş-; araştırmak
irteşti, 6204
irük; duvar ve duvara benzer şeylerdeki gedik, boşluk, 2206
irükler, 1576
irüksüz, 2075
irüklük; inhitat, alçalma, çökme, çöküş, 5906
is-; inme, azalmak, hafiflemek, bırakmak,
isme, 5280
ismese, 5280
ʿisa; (A.) Hz. İsa, 6550
isi-; ısınmak,
isigli, 4629
isir, 2479, 5865
isig; sıcak, sıcaklık, iltifat, 522, 829, 1854, 2405, 2408, 2478, 2479, 2961, 3183, 3726, 4601, 4620, 4622, 4624, 4625, 4626, 4628, 6014, 6095
isigin, 4622, 4627, 4628
isigke, 3395

isin-; ısınmak, sevmek, bağlanmak
isingil, 1507
isinmek, 4701
insinse, 2179, 2479
isinür, 2123, 2978, 4220
isit-; ısıtmak, bağlamak
isitti, 1696
isittim, 6553
isitür, 2295, 4623
isitse, 2546
isiz; kötü, fena, hayırsız; kötülük, fenalık, bkz. *esiz*, 235, 238, 240, 242, 244, 246, 247, 348, 629, 806, 871, 874, 875, 876, 877, 879, 884, 885, 886, 888, 889, 890, 892, 901, 918, 922, 926, 928, 929, 930, 949, 1116, 1147, 1148, 1155, 1156, 1225, 1279, 1297, 1330, 1431, 1456, 1458, 1459, 1460, 1463, 1485, 1516, 1538, 1540, 1546, 1557, 1641, 1790, 1922, 2161, 2245, 2247, 2248, 2249, 2255, 2257, 2259, 2445, 2841, 3353, 3378, 3379, 3505, 3511, 3543, 3746, 3829, 3962, 4140, 4194, 4197, 4218, 4220, 4241, 4245, 4254, 4308, 4371, 4385, 4431, 4467, 4468, 4564, 4735, 4750, 4840, 5088, 5226, 5227, 5255, 5256, 5265, 5282, 5319, 5505, 5506, 5507, 5511, 5521, 5522, 5634, 5701, 5735, 5738, 5739, 5741, 5743, 5744, 5751, 5811, 5852, 5881, 5923, 5948, 5988, 6164, 6166, 6255, 6263, 6264, 6272, 6344, 6494, 6524, 6527, 6533, 6635
isizde, 6255
isizdin, 1264, 1296, 1378
isizi, 3389
isizig, 437, 2247, 5508, 5524, 5527, 5549, 5625, 5884
isizim, 1516, 1788, 2654, 6522, 6592
isizin, 6363
isizke, 239, 408, 874, 875, 893, 929, 1308, 1508, 2131, 2257, 2897, 3246, 4195, 4238, 4241, 4244, 4308, 4549, 5256, 5279, 5505, 5510, 5548, 5743, 5948, 6087, 6164, 6166
isizler, 248, 889, 909, 911, 931, 2248, 3432, 4997, 5226, 5280, 5524, 5739
isizlerig, 6489
isizlerke, 2299, 2303, 5281
isizlerni, 1455, 5227, 5505, 5588
isizmü, 243
isizni, 1616, 2214
isiziŋ, 349, 5548
isizrek, 5319
isizlik; kötülük, şer, 249, 347, 901, 913, 916, 917, 925, 932, 1297, 1362, 4708, 5228, 5548, 6264
isizlikke, 5291
isizliklerin, 5280
iş; iş, B52, 60, 161, 165, 329, 419, 420, 422, 497, 525, 557, 715, 901, 935, 1038, 1208, 1306, 1316, 1336, 1373, 1450, 1453, 1543, 1575, 1680, 1757, 1759, 1857, 1876, 1932, 1938, 1939, 1967, 1999, 2068, 2101, 2147, 2185, 2187, 2192, 2220, 2221, 2222, 2272, 2338, 2398, 2417, 2451, 2472, 2492, 2494, 2507, 2510, 2527, 2599, 2604, 2625, 2626, 2713, 2716, 2735, 2769, 2772, 2774, 2813, 2899, 2901, 2959, 2975, 3085, 3166, 3475, 3495, 3804, 4017, 4022, 4053, 4107, 4194, 4204, 4322, 4385, 4472, 4557, 4625, 4753, 4762, 4850, 4854, 4864, 4925, 4928, 4942, 4947, 4950, 5013, 5016, 5051, 5060, 5139, 5217, 5253, 5354, 5499, 5502, 5533, 5534, 5650, 5652, 5654, 5655, 5659, 5723, 5724, 5763, 5906, 6249, 6254, 6337, 6451, 6470, 6479
işe, 3946, 6305, 6345
işi, B40, 223, 245, 248, 295, 303, 324, 331, 345, 418, 420, 421, 429, 446, 457, 478, 502, 606, 633, 820, 905, 910, 919, 1078, 1143, 1270, 1318, 1321, 1410, 1567, 1608, 1609, 1670, 1701, 1705, 1760, 1763, 1777, 1799, 1837, 1881, 1933, 1935, 1938, 1939, 1984, 1997, 2099, 2119, 2155, 2156, 2195, 2210, 2217, 2219, 2222, 2240, 2258, 2259, 2261, 2266, 2283, 2300, 2323, 2413, 2414, 2440, 2449, 2462, 2492, 2493, 2510, 2601, 2652, 2661, 2666, 2771, 2777, 2788, 2791, 2829, 2835, 2858, 2881, 2897, 2911, 2933, 2997, 3269, 3340, 3343, 3409, 3502, 3804, 4010, 4031, 4063, 4174, 4201, 4220, 4244, 4324, 4357, 4383, 4384, 4404, 4472, 4480, 4606, 4662, 4676, 4684, 4692,

4696, 4717, 4727, 4746, 4753, 4804, 4814, 4824, 5116, 5129, 5217, 5274, 5334, 5507, 5562, 5653, 5658, 5732, 5912, 5927, 5930, 6144, 6253, 6416, 6426, 6444

işig, 327, 501, 557, 571, 809, 811, 888, 930, 933, 1130, 1531, 1577, 1580, 1612, 1641, 1687, 1716, 1759, 1764, 1776, 1939, 1986, 1990, 2152, 2236, 2443, 2445, 2471, 2506, 2548, 2732, 2763, 2778, 2932, 3044, 3097, 3641, 3701, 3808, 4136, 4644, 4934, 4973, 5109, 5230, 5267, 5328, 5500, 5531, 5535, 5539, 5628, 5703, 5707, 6153, 6191, 6347, 6372

işim, 370, 1174, 1176, 1615, 1645, 1862, 2739, 4687, 5494, 5698, 5848, 6077, 6189

işime, 3059

işimke, 1614

işimni, 6349

işin, 422, 1498, 1542, 1721, 1924, 1931, 1935, 1952, 1967, 1989, 2027, 2094, 2211, 2228, 2267, 2352, 2590, 2681, 2707, 2790, 2832, 3503, 4082, 4185, 4388, 4805, 5100, 5459, 5461, 5630, 5656, 5793, 5796, 5905, 6165, 6337, 6342, 6346, 6371, 6422

işinde, 2152, 4473

işindin, 3566

işini, 5250

işinğe, 430, 439, 440, 1355, 1988, 2103. 2703, 3029, 3141, 3187, 3340, 3803

işinğ, 542, 586, 794, 1379, 1392, 2090, 2365, 2468, 2627, 3843, 4387, 4462, 4899, 4982, 5501, 5502, 5503, 5534, 5815, 6350

işinğni, 1278, 1355, 1366, 5308, 6083

işke, 165, 189, 255, 323, 333, 431, 516, 556, 587, 619, 704, 1146, 1297, 1306, 1316, 1360, 1430, 1432, 1653, 1758, 1801, 1844, 1855, 1856, 1933, 1961, 1968, 2006, 2008, 2009, 2100, 2187, 2271, 2273, 2482, 2502, 2513, 2596, 2605, 2606, 2624, 2640, 2672, 2758, 2766, 2828, 2830, 2870, 2886, 2912, 2927, 3025, 3137, 3146, 3151, 3154, 3169, 3233, 3254, 3324, 3448, 3484, 3497, 3506, 3544, 3679, 3686, 3866, 4134, 4206, 4221, 4227, 4231, 4287, 4389, 4413, 4451, 4533, 4562, 4623, 4625, 4868, 4870, 4981, 4985, 5161, 5171, 5252, 5434, 5435, 5467, 5478, 5500, 5592, 5649, 5651, 5660, 5699, 5702, 5719, 5723, 5843, 5850, 5875, 5934, 5936, 6002, 6119, 6330, 6350, 6463

işler, 330, 554, 556, 587, 631, 632, 794, 1050, 1989, 1998, 2101, 2102, 2501, 2606, 3475, 4459, 5417, 5540, 5736

işleri, B17, 2146

işlerig, 3691, 4927, 4939, 5196

işlerim, 425

işlerin, 1722, 5504

işlerinğ, 5595, 5915

işlerinğe, B9, 1349, 3906

işlerinğni, 541

işlerni, 658

işni, 421, 428, 544, 906, 1610, 1867, 1936, 1942, 2157, 2202, 3495, 3688, 3690, 3692, 4984, 5533, 5941, 6182

işsiz, 3361

işte, 116, 324, 430, 443, 588, 850, 1310, 1311, 1414, 1990, 2192, 2210, 2442, 2447, 2453, 2604, 2612, 2934, 3210, 3685, 4061, 4106, 4389, 5216, 5217, 5332, 5334, 5650

iştin, 726, 1195, 2008, 3109, 3686, 4406, 4572, 4950

iş; eş, arkadaş, 500, 914, 935, 936, 1355, 1575, 1694, 1750, 2215, 2248, 2254, 3134, 3209, 3349, 3405, 3784, 4053, 4202, 4203, 4206, 4233, 4245, 4264, 4322, 4576, 4581, 4699, 4864, 4921, 4925, 6580, 6585

işi 5, 49, 140, 320, 877, 884, 924, 2562, 3405

işig, 2230

işim, 1576, 1862, 4860, 6047, 6077

işin, 75, 4200

işinğ, 936, 3843, 4182, 4192, 4265, 4899

işinğe, 31, 4182, 5802, 6520, 6645

işininğ, 6604

işinğni, 4268

işleri, A6, 4579

işlerinğ, 5595

işlerininğ, C3

işaret; (A.) işaret, 768
işçi; işçi, hizmetkâr, 1761, 1762, 1769, 2210, 2219, 2777, 2779, 2808, 2813
işçike, 2211
işçiler, 2781, 4148
işçileri, 2244, 2245
işçisi, 894, 2246, 2824, 2860
işen-; güvenmek, inanmak
işengü; 5533
işi; kadın
işiler, 5080
işik; kapı, 451, 2727
işikte, 164
işimsin-; eş saymak, arkadaş gibi davranmak
işimsinmegil, 4095, 4448
işit-; işitmek, duymak
işitse, 3422
işle-; işlemek, görmek, meşgul olmak, çalışmak, yapmak, 161, 4557, 5196, 5253
işledi, 1952, 6346, 6422
işleme, 5217
işlemiş, 255
işlep, 5199
işler, 544, 1542, 2341, 2346, 2527, 2590, 2713, 2770, 5461, 6342
işlese, 419, 428, 1924, 2267, 2330, 2606, 2708, 2901, 4388, 5459
işlet-; işletmek, kullanmak, sarfetmek, 215, 3220, 4136, 4351, 5252, 5804
işleteyin, 479
işletip, 483
işletse, 3544
işlik; eşlik, arkadaşlık, 4202, 4203
it; köpek, bkz. *ıt*, 3526, 3601, 4711,
iti, 5869
itiñ, 5379
itler, 3422
itte, 3422
it-; yapmak, etmek, eylemek, kılmak; düzenlemek, yoluna koymak, 165, 914, 1064, 1208, 1306, 2338, 2625, 3502, 3503, 4052, 4062, 4263, 4646, 5702, 5703, 5724, 5849, 6249, 6398
ite, 146, 2387, 2547, 5504
iter, B17, 303, 548, 1318, 1417, 1715, 1858, 2107, 2702, 2735, 2747, 2763, 3044, 4814, 5658, 5912, 6371
iter mü, B25
iteyin, 3175, 5707
itge, 542
itgen, 2707
itgey, 5527, 6189, 6253
itgil, 4644, 4648, 5198, 5204, 5298, 6305
itgü, C69, 1969, 2958, 3043, 4009, 5180, 5495, 5497, 5499
itgüke, 63
itigli, B25, 146, 1862, 2686
itip, 64, 3079, 3710, 5160, 5992, 6048, 6321
itme, 1418, 5179
itmek, 5205
itmez, 3560, 4727, 6113
itmiş, 223, 256, 6165
itse, 457, 483, 1537, 2179, 2336, 2344, 2352, 2490, 2562, 2735, 2736, 2937, 3269, 4038, 4581, 4608, 5703, 6126
itseler, 4583
itsü, 6077
itsüni, 1498
itti, 418, 449, 474, 501, 1060, 1888, 2017, 3187, 3409, 4010, 5624, 5954, 6337, 6345, 6423
ittim, 6547
ittiñ, 1558, 5540
itügey, 4838
itümese, 222
itümez, 1143, 2471, 3123
itgüçi; tanzim edici, düzenleyici; tanzim eden, düzenleyen, 4082, 5336
itig; hazırlık, hâl, usul, düzen, süs, 258, 297, 462, 475, 483, 777, 1183, 1188, 1221, 1971, 2167, 2226, 2482, 2702, 2761, 2780, 3144, 3154, 3186, 3187, 3892, 4519, 4948, 4951, 5638, 5698, 5702, 5703, 6205, 6291
itigi, 4010, 4459
itigin, 3788, 3945
itiginiñ, 5162, 6091
itiglerin, 2958
itiglig, 331, 345, 1180, 2340, 4830, 5338, 6404
itil-; düzelmek, yapılmak; yoluna girmek
itildi, 1039, 1041, 1392, 1571, 1772, 3103, 3108, 5728, 5732, 5942, 6424, 6444
itilgey, 2240, 5333, 5542, 5595
itilmez, 1176, 2747, 4606
itilmiş, 5305
itilmişlerig, 6056
itilmişleriñ, 3555
itilse, 1486, 1925, 2178, 2323, 2601, 4404, 5698
itilsü, 1490, 5853
itlip, 2414

ıtlū, 1645, 1853, 5915
itlūr, 429, 497, 606, 820, 830, 895, 919, 1270, 1321, 1701, 1705, 1799, 2034, 2128, 2135, 2261, 2262, 2556, 2599, 2606, 2720, 3143, 4031, 4053, 4063, 4927, 5204, 5274, 5568, 5652, 5703
itin-; hazırlanmak, tamamlanmak; süslenmek, düzene koymak, çare bulmak, 1278, 1370, 1429, 4102, 6083
itindi, 69, 101, 462, 475, 6633
itingil, 1366, 1474, 3186, 3631
itingū, B45, B46, 1473, 5698
itinmiş, 3540
itinsū, 5594
itneyin, 3758
itnip, 2028, 5139, 5232
itnū, 6625
itnümez, 2790
itnür, 3558
ittifaḳ; (A.) birleşme, uyuşma, sözleşme, A11
iv-; acele etmek, koşmak, çırpınmak, derhal yapmak, can atmak
ive, 323, 556, 587, 631, 632, 1172, 1998, 3631, 3692, 3881, 4061, 4509, 5150, 5217, 5704, 5717, 5967
iver, B47
iverde, 6090
ivgeler, 4258
ivip, 4786, 5134
ivme, 538, 554, 586, 588, 1107, 1310, 3881
ivmegü, 557
ivmeyin, 4788, 5648
ivse, 556, 5867
ivek; acele, aceleci, 849, 1997, 5217, 5219
ivekdik; acelecilik, acele hareket etme, 629, 633, 634, 1996, 2061, 2078
ivekdikte, 5648
ivin-; acele etmek
ivingil, 1999
ivinme, 2359
ivinmegü, 2363
ivit-; koşmak, acele etmek, 1551, 5218
ivit; evet
ivit ḳıl, karar vermek, 5872
ʿiyal; (A.) bir kimsenin geçindirmek zorunda olduğu kimseler; kadın, eş, çocuk
ʿiyaldın, 3390
iz; iz, nişan, 235, 871, 877, 886, 2245, 4818, 4907, 5226, 5256, 5264, 5739, 6467, 6494
izçe, 5908
izi, 4997, 5907, 6429, 6499
izig, 2382
izin, 6211
ʿiz; (A.) izzet, şeref, kıymet, itibar, 1247, 6043
ʿizzi, 89
ʿizzin, 5239
izle-; takip etmek
izledi, 6211

K

ḳa; kap, tabak, 2552,
ḳa ḳadaş; akraba, kardeş, bkz. *ḳadaş*, 3327, 3433
ḳa ḳadaşḳa, 3213,
ḳa ḳadaştın, 3203, 3337, 3350,
ḳa ḳadaşlar, 3209
ḳabul; (A.) kabul, A15, B33
ḳaç; kaç, birkaç, B53, 337, 343, 702, 852, 1387, 1434, 1450, 1454, 1563, 2063, 2071, 2157, 2309, 2323, 2485, 2503, 2927, 2932, 3737, 4355, 4933, 5515, 5550, 6085, 6275, 6340, 6350
ḳaç-; kaçmak, kaçınmak, sakınmak
ḳaça, 267, 1313, 3219
ḳaçar, 231, 361, 401, 693, 722, 814, 1335, 1338, 1409, 2012, 2091, 2104, 2255, 2291, 2865, 3036, 3037, 3390, 3502, 3536, 3538, 3620, 3627, 3686, 4415, 4797, 4929, 5076, 5188, 6367
ḳaçğa, 4984
ḳaçğıl, 4061, 5278
ḳaçğu, 1170
ḳaçığlı, 4837
ḳaçığlığ, 1858
ḳaçığlıḳa, 401
ḳaçıp, 1384, 5784
ḳaçmaz, 710
ḳaçsa, 1382, 1409, 2388, 2390, 2395, 3536, 3538
ḳaçtı, 1773, 3695, 6050, 6334, 6385
ḳaçumaz men, 700
ḳaçumaz, 2390
ḳaçan; ne zaman, ne vakit, nasıl, 510, 950, 2097, 2099, 2103, 2400, 2805, 2845, 2861, 3030, 3119, 3130, 3325, 3336, 3366, 3414, 4126, 4425, 5019, 5048,

5063, 5384, 5455, 5881, 5883, 5886, 6176, 6235
kaçıt-; kaçırmak
kaçıttım, 6522
kaçur-; kaçırmak
kaçurmagıl, 3912
kadaş; kardeş, akraba, bkz. *ka kadaş*, 317, 524, 1327, 2575, 3151, 3171, 3174, 3213, 3297, 3298, 3299, 3329, 3335, 3336, 3349, 3363, 3485, 3493, 3577, 3644, 3664, 3665, 3683, 3708, 3823, 3826, 3965, 3995, 4017, 4162, 4165, 4167, 4181, 4259, 4330, 4336, 4339, 4375, 4397, 4405, 4470, 4542, 4565, 4573, 4576, 4579, 4600, 4765, 4770, 4806, 4822, 4823, 4873, 4879, 4976, 4980, 4988, 4991, 5011, 5490, 5688, 5721, 5773, 5816, 5975, 6012, 6030, 6052, 6084, 6087, 6114, 6137, 6150, 6160, 6173, 6180, 6195, 6287, 6468, 6582
kadaşı, C77, 3289, 3811, 3834, 3950, 3957, 4970, 4972, 4977, 5446, 5682, 5684, 5959, 5973, 6236, 6276, 6277, 6284, 6286, 6299
kadaşığ, 4649
kadaşım, 3158, 3483, 3804, 3810, 3960, 3970, 3971, 4973, 5654, 5685, 5720, 5836, 5976, 6170, 6279, 6280, 6300, 6323
kadaşımka, 3863, 5663
kadaşın, 3292, 3294, 5447, 5958
kadaşım, 5974
kadaşınığ, 3174, 3274, 3846, 3858, 3911, 3940, 4899, 4903, 4908, 4935, 5965, 6288, 6298, 6311, 6314, 6326, 6334
kadaşınğa, 4976
kadaşınğım, 3202, 3909, 5023
kadaşlıka, 3208, 3237, 3290, 3297, 3298, 3956, 4991, 5490
kadaşlar, 3136, 3145, 3205, 3209, 4921
kadaşların, 3302
kadaşlarka, 1150, 1518
kadaşlı, 3485
kadaşlığ, 3171, 3172, 3173
kadaşlıkı; kardeşlik, 3483, 3683, 6281
kadğu; kaygı, düşünce, 434, 617, 1074, 1241, 1272, 1320, 1550, 1587, 2148, 3206, 3307, 3331, 3411, 3549, 4257, 4789, 4851, 5243, 5448, 5458, 5534, 5629, 5687, 6022, 6183, 6199, 6200, 6201, 6212, 6233, 6234, 6235, 6252, 6275, 6284, 6307, 6340, 6341, 6343, 6350
kadğuda, 4218
kadğudın, 1584
kadğuka, 6585
kadğuları, 6203
kadğularınığ, 1230
kadğuların, 3336
kadğularka, 6025
kadğuluğ, 5968
kadğuma, 6180
kadğumı, 4823, 6188
kadğun, 681, 1231, 6198, 6613
kadğunığı, 1229, 4823
kadğusı, 40, 2463, 4325, 4327, 4850
kadğusın, 1565, 5839
kadğusuz, 4217
kadğur-; kaygılanmak
kadğura, 3326, 5445, 6635
kadğurar, 1233, 3329
kadğurmagıl, 1305
kadğurup, 6276
kadın; kayın, kocanın erkek kardeşi, dünür, kayınpeder, 50
kadınığ; kayın ağacı, 6532
kadır; sert, 447, 1052, 5862
kadır-; döndürmek, karşı koymak
kadıra, 6244
kadir; (A.) güçlü, kudretli, B2
kadr; (A.) kadr, değer
kadri, 414, 758
kadrini, B20, 470, 473
kadıt-; dikilmek, geri dönmek, yüz çevirmek, inat etmek
kadıtmaz, 2290
kadıttım, 6539
kafir; (A.) kâfir, 59, 4225, 4227, 5484, 5485, 6481
kafirde, 5485
kafur; (A.) kâfur, 64, 70, 4848, 4891, 5450, 5451, 6530
kağaz; (F.) kâğıt, bkz. *kağıd*, 3714, 3896
kağıd; (F.) kâğıt, bkz. *kağaz*, 1342, 3187
kağıl; yaş söğüt dalı, 1055
kağun; kavun, 5110, 5111
kahıt; (A.) kıtlık
kahıtı, 6568
kalı; kaz, 4198, 5377
kalıkıla-; kazların bağrışması
kalıkılayu, 72

ḳaḳır-; boğazını ses çıkararak temizlemek
ḳaḳırma, 4113
ḳal; yaşlı adam, yaşlılık, 4636,
ḳal-; kalmak, 1162, 1481, 3709, 4878, 6060
ḳalayı, 6584
ḳaldı, 111, 115, 182, 228, 235, 1051, 1161, 1286, 1363, 1482, 1487, 1521, 1522, 1525, 1576, 1592, 2258, 3054, 3092, 4332, 4684, 4685, 4718, 4877, 5284, 5407, 5445, 5559, 5591, 5693, 5943, 5967, 6070, 6329, 6425, 6442, 6458, 6484, 6541, 6552, 6575, 6595
ḳaldım, 6597
ḳaldıñ, 1793
ḳalġa, 983, 5291, 5300, 5541, 5784
ḳalġay, 1199, 1200, 3653, 5712, 6059
ḳalġu, 1205, 4739, 4817, 5139, 5346, 5605, 6145, 6390
ḳalġuçı, 3023, 6315
ḳalġusuz, 4905, 5254, 6115
ḳalıp, B14, 1419
ḳalır, 110, 113, 114, 131, 132, 180, 238, 1119, 1216, 1238, 1402, 1467, 1623, 1672, 2502, 2773, 2779, 2871, 3024, 3385, 3592, 4396, 4466, 4726, 4774, 5169, 5255, 5256, 5380, 5694, 5808, 6001, 6092, 6131, 6171, 6201, 6433, 6436, 6636
ḳalırı, 1234
ḳalırıḳa, 1235
ḳalma, 4636
ḳalmadı, 1061, 3064, 4830, 6466, 6475
ḳalmadım, 1804
ḳalmaġay, 1108, 3656, 4650, 5737, 5990
ḳalmasa, 2344, 2547
ḳalmasunı, 108, 6411
ḳalmaz, 1540, 2189, 3702, 3703, 4683, 5042, 5143, 5466, 6113
ḳalmış, 377, 1397, 1439, 1440, 3630, 3794, 3940, 4905, 5700, 6257
ḳalmışa, 3131
ḳalmışı, 6323
ḳalmışıġ, 5455
ḳalsa, 188, 395, 1382, 2059, 2502, 2754, 3023, 3374, 3593, 4703, 4793, 5165, 5573, 5937, 6058
ḳalsu, 5852
ḳalsunı, 5607, 5655, 6086
ḳalu, 269
ḳalur, 556, 710, 1019, 1242, 1790, 1953, 2059, 2101, 2102, 2219, 2400, 2650, 2697, 2934, 2993, 3387, 3593, 3611, 3819, 3985, 4651, 4912, 5113, 5247, 5255, 5265, 5502, 5503, 5533, 5571, 6290, 6375, 6430
ḳalurı, B37
ḳala-; tutmak, saklamak, *ḳalap*, 3127
ḳalbūd; (F.) kalıp, vücut, 1521, 1525
ḳalęm; (A.) kalem, 268, 294, 2227, 2418, 2425, 2426, 2428, 2711, 2714, 2720, 3273, 3714, 3896
ḳalęmde, 2715
ḳalęmniñ, B61
ḳalġal-; bir şeyleri geride bırakmak
ḳalġalır, 1074
ḳalı; eğer, madem ki, nasıl, B10, 27, 175, 178, 213, 215, 227, 230, 240, 263, 295, 323, 334, 494, 653, 656, 681, 699, 712, 713, 725, 750, 780, 783, 803, 804, 822, 842, 884, 891, 894, 933, 977, 984, 1003, 1025, 1126, 1212, 1220, 1232, 1234, 1235, 1317, 1320, 1392, 1488, 1504, 1610, 1611, 1710, 1776, 1810, 1910, 1919, 1987, 1996, 2011, 2029, 2048, 2053, 2087, 2108, 2113, 2119, 2245, 2341, 2362, 2373, 2388, 2390, 2403, 2420, 2421, 2502, 2537, 2540, 2567, 2581, 2583, 2645, 2658, 2677, 2691, 2695, 2711, 2755, 2772, 2807, 2838, 2860, 2876, 2929, 2930, 2931, 2943, 2954, 2955, 3027, 3080, 3081, 3141, 3159, 3162, 3184, 3206, 3214, 3221, 3258, 3303, 3330, 3348, 3377, 3378, 3410, 3434, 3447, 3538, 3547, 3565, 3579, 3586, 3680, 3720, 3736, 3803, 3804, 3831, 3874, 3880, 3893, 3918, 3926, 3991, 3993, 4030, 4055, 4073, 4099, 4100, 4125, 4128, 4136, 4137, 4142, 4158, 4191, 4204, 4215, 4216, 4260, 4292, 4293, 4295, 4300, 4363, 4369, 4380, 4396, 4398, 4415, 4475, 4498, 4512, 4517, 4518, 4534, 4583, 4629, 4644, 4650, 4678, 4706, 4750, 4788, 4853, 4858, 4862, 4867, 4870, 4911, 5026, 5053, 5105, 5120,

5147, 5148, 5156, 5203, 5216, 5225, 5240, 5245, 5289, 5337, 5393, 5394, 5396, 5409, 5410, 5481, 5519, 5664, 5685, 5756, 5757, 5775, 5887, 5931, 5933, 6063, 6142, 6151, 6200, 6253, 6428, 6499, 6567, 6570, 6613

ḳalılɣ; gökyüzü, 80, 94, 141, 3836, 3941, 3949, 4886, 4891, 4892, 4961, 4966, 5029, 5451, 5670, 5679, 5824, 5827, 6211

ḳalılɣıġ, 72

ḳalılɣka, 5677

ḳalılɣta, 5378

ḳalım; kalma, kalış, 4755

ḳalın; kalabalık, çok, sürü, 491, 1021, 1413, 1614, 1618, 1622, 1697, 2178, 2276, 2336, 2710, 2861, 3030, 3418, 3718, 3722, 4186, 5095, 5097, 5164, 5192, 5315, 5370, 5372, 5483, 5707, 6437, 6477

ḳalınka, 1324

ḳallḳan; kalkan, 3288, 4263

ḳallḳanı, 3840, 4895

ḳam; kâhin, hakîm, 1065

ḳamı, 2002, 3873, 5244

ḳam-; kamaşmak

ḳamdı, 5799

ḳama-; kamaşmak

ḳamar, 464

ḳamçı; kamçı

ḳamçılıġ, 2354

ḳamıt-; kaymak

ḳamıtar, 803

ḳamıtmaz, 802

ḳamuġ; bütün, hepsi, her, A2, A11, B5, B6, B8, B11, B13, B19, B31, B38, B52, B77, 4, 5, 8, 14, 28, 40, 45, 116, 161, 185, 208, 209, 230, 236, 264, 329, 389, 397, 422, 436, 439, 443, 465, 497, 530, 531, 536, 541, 544, 545, 557, 585, 588, 605, 619, 627, 674, 676, 687, 719, 726, 762, 802, 804, 805, 806, 828, 885, 891, 894, 914, 931, 1021, 1031, 1032, 1037, 1038, 1108, 1131, 1134, 1180, 1183, 1189, 1213, 1238, 1253, 1255, 1259, 1269, 1279, 1296, 1303, 1307, 1310, 1321, 1362, 1373, 1416, 1430, 1455, 1479, 1485, 1539, 1609, 1611, 1650, 1651, 1653, 1661, 1662, 1680, 1692, 1695, 1722, 1750, 1752, 1758, 1765, 1769, 1771, 1785, 1811, 1841, 1851, 1852, 1857, 1897, 1942, 1965, 1999, 2003, 2004, 2006, 2008, 2009, 2074, 2106, 2171, 2185, 2202, 2210, 2252, 2254, 2255, 2276, 2279, 2412, 2451, 2454, 2468, 2472, 2482, 2484, 2523, 2531, 2556, 2597, 2630, 2636, 2640, 2643, 2697, 2707, 2713, 2773, 2774, 2802, 2814, 2820, 2833, 2860, 2875, 2887, 2903, 3004, 3057, 3064, 3075, 3080, 3085, 3113, 3118, 3121, 3122, 3146, 3147, 3151, 3168, 3189, 3191, 3192, 3236, 3252, 3279, 3300, 3332, 3449, 3468, 3474, 3510, 3513, 3515, 3518, 3531, 3545, 3569, 3576, 3632, 3637, 3654, 3675, 3722, 3733, 3746, 3747, 3774, 3829, 3856, 3868, 3873, 3979, 3980, 3983, 3989, 3991, 4022, 4053, 4196, 4308, 4356, 4402, 4406, 4417, 4429, 4439, 4508, 4530, 4557, 4561, 4587, 4605, 4686, 4695, 4750, 4769, 4808, 4858, 4901, 4927, 4940, 4947, 4982, 4983, 4984, 4985, 4996, 5030, 5088, 5113, 5118, 5169, 5196, 5200, 5201, 5225, 5252, 5253, 5268, 5270, 5301, 5306, 5337, 5354, 5382, 5437, 5467, 5476, 5478, 5500, 5509, 5577, 5595, 5625, 5651, 5652, 5710, 5716, 5727, 5745, 5761, 5770, 5781, 5782, 5785, 5798, 5813, 5884, 5888, 5898, 5915, 5936, 5941, 5951, 5991, 6073, 6152, 6190, 6266, 6349, 6409, 6412, 6423, 6433, 6445, 6451, 6492, 6512, 6518, 6528, 6567, 6595, 6644

ḳamuġda, B1, 51, 2037, 2839, 2853, 3172, 3690, 5319, 6205, 6208

ḳamuġdın, 764, 1786, 3721, 4109, 4792, 4797, 5563, 6247, 6250

ḳamuġı, 537, 805, 906

ḳamuġḳa, B4, B34, 302, 567, 831, 1345, 1707, 1854, 1996, 2449, 2475, 4256, 4280, 6606

ḳamuġnı, B4, B39, 797, 1187, 2409, 2852, 6531

ḳamuġnuñ, 6206

ḳamuġum, 6585

ḳan; (F.) maden

ḳani, 5357

ḳan; kan, 76, 1058, 1395, 2715, 4099, 5260, 6008

ḳanı, 655, 1058, 1433, 2610, 6440,
ḳanıñ, 4623
ḳanın, 6533
ḳanını, 6239
ḳanları, 2381
ḳan-; kanmak, doymak
ḳandı, 5339
ḳanġusuz, 2924
ḳanıp, 591
ḳanmaz, 1408, 3625
ḳansa, 5516, 6367
ḳanur, 6035
ḳanaʿạt; (A.) kanaat, A25, B66, B10, C64
ḳanaʿạtlıḳa, A29, B71
ḳanat; kanat, 1934, 3671, 3673
ḳanatı, 3005
ḳanatsız, 3005
ḳança; nereye, nasıl, 206, 1525, 1529, 3480, 3856, 4521, 5137, 5138, 5202, 6524, 6575
ḳançaḳa, 27
ḳançasız, 27, 3720
ḳand; (F.) şeker, 5154, 6314
ḳanı; hani, nerede, B25, 570, 1094, 1170, 1201, 1384, 1386, 1397, 1399, 1576, 1614, 1615, 3133, 3439, 3636, 3784, 4024, 4710, 4711, 4712, 4713, 4714, 4715, 4716, 4717, 4718, 4725, 5099, 5116, 5137, 5195, 5278, 5369, 5499, 5569, 5778, 5958, 6315, 6405, 6437, 6438, 6439, 6441, 6442, 6443, 6444, 6459, 6470, 6471, 6472, 6475, 6479, 6480, 6482, 6483, 6524, 6555, 6585, 6592
ḳanıḳı, 5494
ḳap-; tutmak, *ḳapar*, 6110
ḳap ḳara; kapkara, 76, 4323, 6463
ḳapuġ; kapı, C36, 97, 264, 436, 484, 554, 590, 596, 616, 719, 843, 943, 945, 1134, 1303, 1321, 1563, 1575, 1607, 1643, 1811, 2490, 2527, 2529, 2535, 2536, 2540, 2554, 2555, 2556, 2589, 2590, 2776, 2814, 3069, 3232, 3236, 3291, 3292, 3341, 3356, 3531, 3747, 3754, 3957, 3958, 3973, 4003, 4037, 4157, 4170, 4429, 4560, 4662, 4688, 4859, 4972, 5169, 5682, 5770, 5771, 5781, 6152, 6308, 6349, 6412, 6445
ḳapġı, 948, 1451, 1813, 2135, 2202, 2992, 3531, 3747, 4378, 4382, 4520, 5336
ḳapġın, 1272
ḳapġınġa, 528, 3223, 3748, 4161, 4971
ḳapuġda, 100, 595, 1413, 1614, 2530, 2538, 2547, 2551, 2558, 2588, 2727, 2972, 4057, 4174, 4247, 5097, 5315, 5954
ḳapuġdaḳı, C55, 1768, 4168, 4169, 4171
ḳapuġdın, 5967
ḳapuġı, 2992
ḳapuġın, 2130
ḳapuġḳa, 520, 574, 576, 601, 812, 1134, 1604, 2566, 6285
ḳapuġum, 1558
ḳapuġçı; kapıcı, 3768
ḳapuş; yağma, 6482
ḳar; kar, 6013
ḳara; kara, 22, 76, 77, 127, 395, 966, 1098, 1103, 1105, 1334, 1371, 1418, 1426, 1427, 1429, 1512, 1540, 1545, 2080, 2250, 2257, 2692, 2715, 2914, 3193, 3286, 3554, 3570, 3617, 3952, 4198, 4238, 4239, 4323, 4328, 4425, 4632, 4722, 4723, 4725, 4820, 4884, 4885, 4925, 4966, 5206, 5390, 5416, 5422, 5425, 5643, 5919, 6011, 6140, 6217, 6272, 6374, 6400, 6402, 6415, 6434, 6437, 6441, 6444, 6457, 6530, 6622
ḳaraḳa, 4239
ḳaralı, 2080, 6492
ḳarası, 2080
ḳara; halk, bkz. *ḳara ʿam*, *ḳara budun*, 250, 256, 986, 988, 1313, 2078, 2079, 2082, 2097, 2107, 2128, 2515, 3181, 3268, 4324, 4326, 4327, 4329, 5065, 5224, 5559, 6110,
ḳarada, 2082
ḳaraḳa, 778, 4239
ḳaranıñ, 6111
ḳarası, 891, 1787, 2080, 2260
ḳara ʿam; halk, bkz. *ḳara*, *ḳara budun*, 4320, 4321, 6024
ḳara baş; hizmetçi, 1618, 1622
ḳara budun; halk, bkz. *ḳara*, *ḳara ʿam*, C56
ḳara kuş; kartal, 3949, 4199, 4711, 5378,
ḳara kuş; Jüpiter gezegeni, 5675, 6219,
ḳaraġu; kör, 179, 271, 493, 664

ḳaraġuḳa, 178, 1861
ḳaraġur-; karartmak
ḳaraġurma, 6092
ḳaraḳ; göz, gözbebeği, 374, 2205, 2368, 6208
ḳaraḳı, 121
ḳaraḳçı; yağınacı, yankesici, 1737, 5547
ḳaraḳçıġ, 5577
ḳaranſıl; (A.) karanfil, 71
ḳaranġḳu; karanlık, 35, 288, 1419, 1840, 2530, 3083, 3717, 3723, 3951, 5423
ḳaranġḳuda, 383
ḳarar; (A.) karar
ḳararı, 4758
ḳarar-; kararmak
ḳarardı, 5029, 6461
ḳararıp, 5028
ḳararur, 5347, 5634
ḳarart-; karartmak
ḳarartma, 639
ḳarartdı, 629
ḳarġış; beddua, 246, 4915, 5726
ḳarġışın, 3379
ḳarı; yaşlı, bkz. *ḳarıġ*, 723, 1492, 1868, 1870, 3756, 4387, 4760, 5295, 5405, 6013, 6111
ḳarılar, 723
ḳarısı, 1871
ḳarı-; kocamak, yaşlanmak, 1509
ḳarıdı, 1173
ḳarıdım, 4689
ḳarıp, 1045, 1495, 4709
ḳarımaz, 181, 347, 404, 943, 1639, 1640, 2263, 5133
ḳarımış, 4696
ḳarır, 348, 1331, 1736, 2645, 3004
ḳarısa, 294, 2263, 4692
ḳarıġ; yaşlı, bkz. *ḳarı*, 2855, 4505
ḳarıḳ; karılmış, katışmış
ḳarıḳsız, 3899
ḳarıl-; karılmak, katışmak, karışmak, 3922, 4401, 4461, 4543
ḳarılġıl, 4305, 4418, 4444
ḳarılġu, 4316
ḳarılmaz, 10
ḳarılsa, 3405
ḳarılat-; boylatmak, karışlamak, ölçmek
ḳarılatsa, 2595
ḳarılıḳ; yaşlılık, 372, 1079, 4692, 4706, 5716, 6561
ḳarılıḳḳa, 6557
ḳarılıḳta, 4693, 6527
ḳarın; karın, 2560, 2924, 3602, 3604, 3610, 3611, 3665, 4325, 4769, 6338
ḳarında, 883
ḳarındaḳılar, 5341, 5344
ḳarındın, 1515
ḳarınḳa, 1515, 2656
ḳarını, 988, 1126, 1387, 4327, 4329, 5355
ḳarınığ, 3578
ḳarındaş; kardeş
ḳarındaşı, A29
ḳarış-; karışmak, karşılamak, karşı koymak
ḳarışġan, 2379
ḳarışığ, 4974
ḳarışma, 5866
ḳarışmaz, 145
ḳarışsa, 2384, 4251
ḳarıştı, 1053, 3036, 6481
ḳarıştuḳta, 2310
ḳarşur, 2290, 2382
ḳarıt-; kocatmak
ḳarıtmış, 3012
ḳarıttı, 404, 5133, 5406
ḳarıtur, 4674
ḳarma; yağma, 6458, 6482
ḳarmaḳ; çengel
ḳarmaḳı, 6116
ḳarşı; karşı, bkz. *ḳarşu*, 4246, 4251, 5311
ḳarşı; saray, köşk, B26, 1418, 2535, 2791, 3439, 4122, 4834, 5176, 5179, 5182, 5263, 5454, 6070, 6404, 6433, 6434, 6436
ḳarşıġ, 5181
ḳarşıḳa, 1111, 3841, 4110, 4118, 4895, 5453, 5830, 5940, 6224, 6225, 6339
ḳarşu; karşı (bkz. *ḳarşı*) 6211
ḳarun; (k.a.) Karun, 6551
ḳaṣṣab; (A.) hint kumaşı, 5368
ḳaş; ön, yamaç, tepe
ḳaşa, 5668, 6340
ḳaşı, 69, 2787
ḳaş; kaş, 1586, 1809, 4756, 4976, 6114
ḳaşı, B8, 76, 80, 770, 813, 4961
ḳaşıġ, 2217, 2298, 2299
ḳaşım, 816, 6232
ḳaşınığ, 191, 4977
ḳaşın, 3446, 4211, 5010, 5015, 5029, 5670
kaşġar; (y. a.) Kaşgar, A20, B59
ḳat; kat, huzur, 2787, 3464, 4381
ḳatı, 870, 1418, 4440
ḳatın, 395, 1371, 1429, 3554, 3617, 3915, 4102, 4722, 4820, 5572, 5919
ḳatında, 883, 1144, 1427, 3234, 4328, 5364, 5416,

5641, 6140, 6402
ḳatındaḳı, 213, 5363
ḳat-; katmak, karıştırmak, 1064,
ḳatar, 2887
ḳatġu, 2904
ḳatıma, 4517, 5592
ḳatmaġıl, 5532
ḳatmış, 1059, 2903
ḳatsa, 2902, 2903
ḳattı, 711, 1060
ḳattıñ, 4517
ḳata; defa, 1207, 3058
ḳatġur-; gülmekten katılmak
ḳatġura, 76, 4114, 6612, 6633
ḳatġurar, 80, 6613
ḳatıġ; katı, sert, çok, 478, 542, 689, 714, 773, 842, 964, 978, 1054, 1139, 1275, 1300, 1301, 1352, 1568, 1892, 1949, 2085, 2271, 2504, 2511, 2662, 2689, 2943, 2959, 3342, 3456, 3584, 3651, 3851, 3885, 3941, 4041, 4113, 4114, 4227, 4338, 4342, 4771, 5261, 5318, 5477, 5609, 5713, 5899, 6120, 6203, 6484, 6631
ḳatġı, 5404
ḳatıġralıḳ, 1137, 6205, 6208
ḳatıġlan-; katlanmak, çabalamak, 360, 1317, 1372, 1411, 1446, 1451, 2157, 2361, 2932, 2943, 3277, 3638, 3860, 3894, 3944, 4106, 4184, 4195, 4230, 4252, 4259, 4276, 4409, 4430, 4435, 4503, 4555, 4810, 4870, 5087, 5157, 5257, 5288, 5292, 5306, 5403, 5475, 5936, 6082, 6181, 6630
ḳatıġlandı, 1570, 5941, 6336
ḳatıġlanġa, 4956
ḳatıġlanġu, 2351, 2503, 4093, 4859
ḳatıġlansa, 3123
ḳatıġlansın, 5286
ḳatıġlıḳ; sertlik, zorluk, 3052
ḳatılḳ; katılmış, karıştırılmış
ḳatılḳsız, 3899
ḳatıl-; katılmak, karıştırılmak, 3406, 3502, 4186, 4330, 4401, 4405, 4461
ḳatıldı, 2252, 4244
ḳatıldıñmı, 4271
ḳatılġıl, 3922, 3994, 4305, 4354, 4418, 4421, 4429, 4438, 4444, 4543
ḳatılġu, 3209, 3363, 4163, 4164, 4168, 4182, 4200, 4316, 4336, 4362, 4472
ḳatılġusın, C56, C57
ḳatılma, 1313, 1334, 1337, 1433, 2252, 2257, 4195, 4206, 4212, 4241, 4271, 4289, 4291, 4410, 4549, 4668, 5206, 5256, 5261, 5263, 5347, 5396, 5490, 5510, 5659, 5743, 5928, 5930, 6164
ḳatılmalıḳ, C58, 4312, 4454, 4678
ḳatılmaḳın, C58
ḳatılmalını, 3363
ḳatılmasa, 709
ḳatılmaz, 9, 10, 2255, 2897, 3719, 4199
ḳatılmazda, 1304
ḳatılmış, 3340, 3365, 4321, 4686
ḳatılsa, 874, 885, 1324, 2377, 2839, 3405, 4206, 4433, 4447, 4569, 4606, 5928
ḳatlayın, 4258
ḳatlıp, 461, 882, 1040, 1682, 4449, 5750
ḳatır; katır, 5370
ḳatıḳ; katı, haşin, kibir, 2232
ḳatḳısı, 2233
ḳavi; (A.) kavi, 2055
ḳavl; (A.) söz
ḳavlıñga, 46
ḳavli, 2324, 5903, 6094
ḳavliñ, 6094
ḳavrıl-; kavrulmak,
ḳavrılu, 119
ḳavşur-; kavuşturmak, 4056
ḳavuḳ; kepek, 3614, 4767, 4768
ḳavur-; kavramak, yakalamak
ḳavurdı, 6561
ḳavuş-; kavuşmak
ḳavuşur, 3314, 4053, 6204
ḳavuşġum, 6176
ḳavuşmaz, 5312
ḳavuşsa, 3295, 3301
ḳavuştum, 3316
ḳavuştur-; kavuşturmak
ḳavuşturdı, 766, 4896
ḳay-; kaymak, caymak
ḳayar, 3422
ḳayıp, 2343
ḳaya; kaya, 1535, 1698, 2313, 4311, 6393, 6539
ḳayaġ, 1734
ḳayacla, 5373
ḳayan; kayalar, 2281
ḳayna-; kaynamak
ḳaynar, 72
ḳayır; kum
ḳayırça, 1723

ḳayra; tekrar, 1320
ḳayṣar; (A.) kayser
ḳayṣarça, 6547
ḳayṣarı; kayserle ilgili, kayserî (bir kuş çeşidi) 94
ḳayu; hangi, ne, kim, A13, B26, B35, B44, 73, 94, 97, 98, 130, 138, 220, 251, 267, 451, 510, 556, 560, 565, 635, 701, 745, 805, 806, 807, 830, 839, 855, 860, 900, 902, 928, 1058, 1059, 1060, 1086, 1101, 1137, 1268, 1272, 1311, 1316, 1391, 1453, 1657, 1665, 1729, 1730, 1731, 1733, 1734, 1735, 1737, 1760, 1808, 1855, 1884, 1975, 1984, 1993, 2016, 2017, 2136, 2138, 2156, 2165, 2172, 2261, 2302, 2427, 2428, 2544, 2604, 2605, 2620, 2641, 2642, 2781, 2839, 2840, 2865, 2907, 2909, 3007, 3008, 3028, 3033, 3054, 3146, 3219, 3228, 3249, 3269, 3270, 3324, 3384, 3418, 3441, 3514, 3621, 3688, 3691, 3934, 3990, 4035, 4067, 4068, 4069, 4298, 4539, 4578, 4594, 4751, 4928, 5046, 5243, 5387, 5529, 5544, 5660, 5906, 5909, 5921, 6105, 6155, 6157, 6158, 6179, 6247, 6393, 6394, 6396, 6497, 6545, 6555, 6588
ḳayuda, 301, 570, 974, 1529, 2709, 3210, 3462, 3504, 3507, 3508, 3509, 3511, 4654, 4780, 5017
ḳayda, 154, 473, 523, 676, 681, 1529, 1834, 1870, 2056, 2089, 2104, 2129, 2189, 2248, 2789, 2864, 2866, 3045, 3396, 3397, 3585, 4247, 4414, 4918, 6461, 6566, 6588
ḳayudın, 583, 644, 996, 1135, 1529, 1834, 3111, 5961
ḳayulṣa, 133, 136, 996, 1135, 1853, 2149, 2542, 2688, 4049, 4067, 6530, 6640
ḳayun, 4426, 5957
ḳayum, 861
ḳayusı, 73, 97, 98, 99, 130, 309, 1060, 1736, 1737, 2156, 2268, 2353, 2357, 2358, 2543, 4064, 4065, 4068, 5242, 5243, 6156, 6157, 6158, 6394, 6396, 6397
ḳayusın, 239, 244, 4167, 6500, 6601
ḳayusında, 6562
ḳaz; kaz, 72
ḳaz-; kazmak
ḳazar, 1734, 1735
ḳazığlı, 5357
ḳazıp, 5364
ḳaża; (A.) kaza, hüküm, 3195, 5988
ḳażaḳa, 1431, 3195
ḳażası, 3729, 3904, 6311
ḳazġan-; kazanmak, 3240, 3923, 5090
ḳazġanġusın, C50
ḳazġanıp, 3666, 4683
ḳazġanur, 189, 2714
ḳazġanç; kazanç, 1444
ḳaznaḳ; hazine, 2178, 5290, 5294, 5365, 5542, 5913
ḳaznaḳı, 1034, 1043, 1719, 2742, 2799, 2822, 5368
ḳażı; (A.) kadı, 5329
ḳazıl-; kazılmak
ḳazıldı, 6063
kebit; dükkân, 5108
kebitler, 5497
kebitte, 5108
keç-; geçmek, ölmek
keçe, A14
keçer, A30, 231, 361, 693, 1175, 1202, 1214, 1274, 1332, 1333, 1396, 1441, 1464, 1583, 1735, 1749, 1977, 2646, 2783, 3059, 3087, 3097, 3098, 3105, 3312, 3788, 3796, 4517, 4811, 4812, 4819, 4831, 4840, 4841, 5144, 5162, 5179, 5247, 5501, 5696, 5845, 5924, 6083, 6332, 6348, 6521, 6545, 6554
keçerke, 5845
keçermü, 3633
keçgey, 6546
keçgü, 5187, 5324
keçgüçi, 4715
keçgüde, 4517
keçigli, 817, 1425, 1465, 1583, 3633, 4811, 4905, 5844, 6115
keçip, 377, 1175, 1384, 2485, 3615, 3796, 4639, 4640, 4909, 5090, 6142, 6288, 6336
keçmez, 5685, 5924
keçmiş, 376, 1397, 2716, 5700
keçse, 364, 1549, 2186, 4624
keçsü, 6594
keçti, 954, 1156, 1285, 1465, 1695, 3309, 3606, 4897, 4933, 5950, 6256, 6546, 6554
keçtiler, 5177
keçümez, 5378

keçig; geçit, 249, 674, 1541, 1793, 1851, 2889, 4042, 4837, 5208
keçimlig; geçici, 3782
keçiş; geçme, 3665, 6076
keçür-; geçirmek, bağışlamak, 396, 1155, 1192, 3435, 3778, 4444, 6511, 6513
keçürdi, 404, 1548, 1565, 1888, 3095, 5134, 5405, 6123, 6335, 6340, 6345
keçürdüm, 649, 798, 1117, 5636, 6078, 6534
keçürdüñ, 1399, 1400, 3633
keçürgen, 1, 124, 1343, 2170, 3188, 3715, 3897
keçürgey, 1192, 1214, 2512, 3769, 4481, 5091, 5134, 5162, 5667
keçürgil, 28, 3434, 3776
keçürgü, 3634
keçürme, 4982, 4984
keçürmege, 3769
keçürmez, 1715
keçürmiş, 426, 667, 1222, 1240, 1439, 1567, 1798, 1955, 2088, 2271, 2367, 3435, 3571, 3630, 3634, 3787, 4197, 4434, 5085, 5146, 6256
keçürse, 2094, 2122, 3778, 4840, 4984, 6332
keçürsü, 6306
keçürsün, 1920
keḫ; çok, iyi, iyice, 176, 207, 224, 263, 299, 317, 322, 327, 478, 517, 618, 650, 680, 782, 845, 846, 868, 1203, 1413, 1417, 1626, 1640, 1707, 1723, 1867, 1884, 1904, 1911, 1923, 1954, 1958, 1989, 1992, 1994, 2014, 2055, 2154, 2169, 2217, 2224, 2234, 2328, 2345, 2347, 2350, 2368, 2373, 2400, 2436, 2440, 2448, 2469, 2470, 2473, 2474, 2480, 2492, 2529, 2532, 2596, 2597, 2600, 2621, 2634, 2635, 2640, 2649, 2660, 2662, 2672, 2702, 2744, 2791, 2793, 2800, 2813, 2828, 2843, 2846, 2850, 2865, 2867, 2883, 2884, 2892, 2896, 2900, 2929, 2938, 3046, 3204, 3312, 3342, 3394, 3399, 3417, 3473, 3513, 3547, 3556, 3575, 3584, 3795, 3884, 3891, 3981, 4013, 4041, 4048, 4072, 4080, 4086, 4121, 4128, 4142, 4199, 4292, 4369, 4433, 4463, 4475, 4536, 4545, 4610, 4644, 4645, 4679, 4771, 4908, 4913, 5007, 5072, 5108, 5164, 5213, 5231, 5235, 5325, 5328, 5331, 5488, 5719, 5862, 5863, 5864, 5873, 5993, 6023, 6040, 6120, 6168, 6251, 6267, 6317, 6365, 6632
keḫi, 34, 2663, 4849, 5397
keḫig, 2400
keḫin, 4233
keḫrek, 2746
keḫ-; giymek
keḫler, 1337
keḫleyi, 6571
keḫley erdiñ, 4425
keḫlü, 3761
keḫlip, 69, 2916
keḫlmiş, 4966
keḫlse, 4774
keḫti, 519, 575, 5029, 5453, 5799, 5824, 6157, 6224, 6334
keḫtim, 84
keḫtür, 435
keḫü; giyecek, giysi, elbise, bkz. *keḫgülük*, *keḫim*, 4441
keḫgüke, 1264, 1479, 3113, 3926, 6406
keḫgümi, 5343
keḫgüsi, 1982, 3924, 4773
keḫgüsin, 5769
keḫgülük, giyecek, giysi, bkz. *keḫgü*, *keḫim*, 232, 1636, 2439, 3734, 4734, 5898
keḫim; giyim, giyecek, giysi, bkz. *keḫgülük*, *keḫgü*, 2280, 3664, 3743, 3761, 3800, 4773
keḫimçe, 3800
keḫluk; kepenek, yağmurluk, giyecek, 299
keḫtür-; giydirmek, 5800
keḫtürse, 2280
keḫüt; giyecek, hil'at, 1766
kefaret; (A.) kefaret, borç, 5979, 5981
keg; kin, öç, hınç, bkz. *kek*, 2312
kek; kin, öç, hınç, bkz. *keg*, 4651
keklerin, 3428
kekllik; keklik, 76
kel-; gelmek, 106, 107, 366, 373, 3206, 3236, 3922, 3930, 3937, 4975, 5019, 5023, 5966, 6163
keldeçi, 1541
keldeçike, 192
keldi, 63, 133, 136, 141, 153, 193, 219, 269, 273, 319, 412, 441, 451, 460, 486, 535, 576, 680, 739, 782, 837, 1068, 1120, 1233, 1352, 1361, 1465,

1676, 1713, 1826, 2491, 2718, 2851, 3068, 3102, 3454, 3623, 3695, 3840, 3913, 3946, 4361, 4392, 4825, 4893, 4958, 4968, 4975, 5014, 5031, 5041, 5057, 5335, 5672, 5675, 5699, 5776, 5822, 5829, 5939, 5950, 5960, 5971, 6042, 6068, 6175, 6197, 6211, 6240, 6277, 6287, 6304, 6462, 6475, 6578

keldim, 528, 591, 599, 838, 3307, 3339, 3498, 5048, 5068, 5719, 6301, 6540, 6553, 6639

keldiñg, 3303, 3305, 5051, 5685

keldükümm, 659

kele, 5964

keleyin, 560

kelge, 2759, 3571, 3679, 4151, 4243, 4536, 4867, 5005, 5715, 5881, 6175, 6256

kelgeler, 4570

kelgeli, 4921, 6301

kelgey, 372, 1296, 2861, 3162, 3737, 3863, 4304, 4426, 4650, 5090, 5408, 5482, 5777

kelgil, 621, 768, 923, 3260, 3474, 5011, 5013, 5962, 6523

kelgü, 510, 1502, 4925, 4950, 6112, 6294

kelgüçi, 492, 1227, 3019

kelgüke, 3308

kelgümizni, 4835, 5342

kelgüsüz, 1396, 3630

keligli, 94, 550, 1202, 1465, 2548, 3373, 3556, 3557, 3633, 3787, 4648, 4977, 5086, 5696, 5701, 6493

keliglike, 3558

keliglisi, 4650

kelip, 100, 104, 372, 487, 511, 520, 523, 561, 696, 781, 812, 1056, 1068, 1077, 1095, 1111, 1563, 1604, 1702, 1709, 1769, 2814, 3072, 3079, 3282, 3295, 3337, 3835, 3945, 4882, 5027, 5448, 5668, 5823, 6054, 6139, 6283, 6391, 6421

kelir, B20, 110, 113, 139, 259, 472, 583, 644, 694, 724, 740, 747, 844, 878, 934, 1135, 1165, 1245, 1305, 1320, 1365, 1472, 1476, 1529, 1623, 1703, 1712, 1714, 1775, 1931, 1966, 2439, 2444, 2474, 2502, 2562, 2694, 2715, 2716, 2844, 2896, 3100, 3446, 3514, 3557, 3780, 4178, 4236, 4367, 4368, 4500, 4535, 4760, 4906, 5017, 5019, 5145, 5157, 5253, 5314, 5315, 5663, 5767, 5961, 6005, 6084, 6097, 6173, 6319, 6513, 6514, 6517

kelirmü, 3158, 4899

kelme, 3277, 3698, 3827, 3832, 3865

kelmedi, 3090, 3852, 4890, 4935, 4963, 5969, 6212, 6216

kelmediñg, 3960

kelmedük, 3925

kelmegey, 4478, 4552

kelmeginçe, 2286

kelmegüsin, 3882

kelmek, 5019

kelmekiñg, 715, 3910

kelmese, 2566, 3159, 3162, 3258, 4650, 4954

kelmesün, 4995, 6621

kelmez, 1370, 3158, 6065

kelmiş, 3615

kelmişe, 5039

kelmişin, C14, C67, 504, 5957

kelmişiñgle, 3364, 4685

kelse, 334, 554, 682, 712, 815, 1317, 1371, 1392, 1431, 1453, 2159, 2632, 3014, 3080, 3159, 3162, 3258, 3457, 3909, 4153, 4676, 4927, 5022, 5169, 5216, 5368, 5736, 6093, 6200, 6354, 6447

kelsü, 943, 3138, 4944, 4952, 5895

kelsün, 4938, 4987

kelsüni, 509, 944

kelü, 1715, 3073, 4537, 4863, 4872, 5694, 6095, 6619

keltür, 1780, 1841, 2101, 2599, 2738, 2873, 3000, 5002, 6493, 6638

keltürke, 1473

keltürmü, 3843

keldür-; getirtmek, bkz. *keltür-*, 570, 785, 2956, 3277, 4898

keldreyin, 4943

keldürmişin, 3081

keldrür, 3080

keldürür, 4423, 5868

keldürürler, 5375

kelgel-; gitmek üzere olmak

kelgelir, 1074

kelin; gelin, 494, 2380, 3540, 3567, 3839

keliş-; gelişmek, karşılıklı gidip gelmek, 2495, 4421

kelişgü, 4168, 4569

keltür-; getirmek (bkz. *keldür-*) 3842

kem; hastalık, rahatsızlık, 1057
kemi, 2895, 3874
kemal; (A.) olgunluk, B2, 3062
kemdi-; bıçakla kemik sıyırmak
kemdime, 4131
kemiş-; saldırmak, sürmek, çıkarıp atmak, bırakmak
kemişgū, 5649
kemişmegil, 1908
kemişse, 2285, 2375, 2386, 2557
kemişti, 1572, 6491
kenç; genç, çocuk, 2659
kenç; (F. *gənc*) hazine, 1420, 2056
kençim, 6551
kend; kent, şehir, B26, B34, 216, 488, 1043, 1981, 2178, 2421, 2428, 2968, 2999, 3104, 3203, 3226, 3347, 3460, 3500, 3636, 3652, 3922, 3944, 3974, 4316, 4710, 4834, 5354, 5519, 5546, 6435, 6551, 6599
kendke, 4161, 4687
kendni, 3327
kendte, 3214, 3215, 3236
kendū; kendi, 970, 2030, 2400, 2988, 5811
kep; kalıp, vücut, forma, 2472, 5422, 6255
kepi, 5422
keptin, 6065
ker-; germek, kabartmak
kerdi, 1535
kerdim, 6539
kergüçi, 5215
kerme, 5326
kermegil, 5211
kerek; gerek, gerekli, B46, B51, 185, 212, 217, 235, 264, 281, 284, 285, 325, 326, 327, 413, 414, 422, 423, 427, 428, 430, 439, 454, 477, 479, 481, 482, 483, 497, 566, 641, 642, 658, 688, 703, 726, 754, 788, 817, 865, 936, 971, 978, 994, 1011, 1059, 1064, 1065, 1086, 1193, 1307, 1308, 1345, 1362, 1396, 1412, 1473, 1539, 1547, 1593, 1742, 1801, 1806, 1811, 1910, 1924, 1949, 1951, 1954, 1956, 1957, 1961, 1963, 1971, 1981, 1985, 1989, 2000, 2005, 2010, 2014, 2025, 2038, 2043, 2044, 2049, 2055, 2057, 2058, 2071, 2072, 2083, 2087, 2090, 2091, 2121, 2122, 2124, 2127, 2131, 2164, 2168, 2177, 2182, 2184, 2186, 2187, 2188, 2190, 2199, 2200, 2208, 2211, 2218, 2229, 2234, 2266, 2270, 2271, 2273, 2282, 2285, 2290, 2298, 2299, 2300, 2303, 2309, 2310, 2313, 2317, 2323, 2324, 2325, 2326, 2327, 2328, 2332, 2337, 2351, 2356, 2399, 2410, 2415, 2420, 2431, 2436, 2437, 2441, 2449, 2453, 2458, 2461, 2464, 2469, 2473, 2474, 2480, 2483, 2485, 2487, 2488, 2524, 2527, 2529, 2534, 2552, 2567, 2570, 2588, 2589, 2590, 2595, 2597, 2600, 2607, 2621, 2637, 2640, 2648, 2649, 2660, 2662, 2663, 2671, 2674, 2675, 2676, 2678, 2680, 2693, 2705, 2721, 2729, 2731, 2737, 2741, 2744, 2750, 2761, 2762, 2764, 2766, 2772, 2773, 2783, 2788, 2799, 2801, 2802, 2813, 2820, 2824, 2828, 2836, 2843, 2844, 2854, 2859, 2862, 2867, 2868, 2877, 2881, 2884, 2896, 2900, 2912, 2913, 2917, 2919, 2923, 2925, 2949, 2954, 2958, 2974, 3009, 3031, 3065, 3156, 3171, 3209, 3246, 3247, 3369, 3380, 3457, 3495, 3509, 3609, 3664, 3727, 3751, 3761, 3765, 3801, 3919, 3982, 4006, 4013, 4014, 4079, 4081, 4088, 4163, 4168, 4319, 4362, 4383, 4385, 4404, 4445, 4465, 4492, 4569, 4634, 4645, 4654, 4671, 4720, 4749, 4761, 4769, 4784, 4816, 4817, 4818, 4819, 4857, 4861, 4948, 4949, 5000, 5060, 5079, 5161, 5236, 5329, 5330, 5331, 5355, 5356, 5358, 5460, 5497, 5549, 5555, 5572, 5573, 5584, 5649, 5650, 5652, 5656, 5698, 5816, 5850, 5890, 5902, 5905, 5925, 5993, 6020, 6030, 6066, 6194, 6290, 6315, 6399, 6418, 6627
kerekçe, 316
kereki, 1023, 1339, 1619, 1631, 2175, 4352
kerekim, 5855
kerekiñ, 525, 541, 1280, 1333, 1474, 3788, 5162, 5407
kerekin, C32, C33, C34, C35, C36, C37, C38, C39, C40, C41, C58, 475, 2944, 4334, 5431

kerekinde, 2817
kerekini, 5876
kerekliğ, B35, B41, 315, 328, 1013, 1060, 1174, 1503, 1904, 2702, 2806, 3575, 4165, 4318, 4357, 4360, 4377, 4400, 4457, 4573, 5247, 5539, 6184
kerekligni, 977, 1445
kereksiz, 2079, 2115, 2283, 2332, 2687, 2799, 2813, 3031, 3767, 3795, 5876, 6627
kereksizmü, 5785
kereksizni, 328, 1174, 1445, 6357
kerek-; gerekmek
kerekmez, 925
kerekmezin, C58
kerekle-; yokluğu dolayısıyla aramak
kereklep, 961, 3455
kerim; (A.) kerim, 5667
keriş; kavga, çekişme
kerişi, 2150
kes-; kesmek, 518, 3250, 3346, 3690, 4213, 4268
keser, 363, 736, 784, 809, 811, 4099, 5026
keserde, 818, 3988
keseyi, 6600
keseyin, 166
kesgey, 3653
kesgil, 394, 2363, 3230, 4030, 6182
kesgüke, B50
kesigli, 810
kesip, 6308
kesmedi, 1718
kesmedim, 5122
kesmedin, 1349
kesmegey, 6515
kesmegü, 3674
kesmegüke, 3372
kesmesüni, 166, 6411
kesmez, 3326, 3541, 5838, 5991
kesse, 4127, 4426, 5514
kesti, 144, 625, 951, 1034, 1132, 1153, 1157, 1339, 1510, 1519, 1562, 3050, 3067, 3375, 4155, 4565, 4881, 4932, 5439, 5623, 5822, 5938, 6195, 6274, 6420
kestim, 698, 4875
kese; kesin, 481, 700, 3729, 3760, 3803, 3820, 3852, 3961, 4106, 4511, 5173, 5207
kesme; perçem, saç, 3284, 5824
kesil-; kesilmek
kesildi, 33, 227, 1520, 2516, 3496, 3709, 3833, 4398, 4566, 4611, 4732, 5030, 5205
kesildim, 3364
kesilmez, 404, 5570
kesilse, 2540, 3433, 4698
kesilsü, 4661
keslür, 1528, 4123
kesük; kesik
kesüksüz, 31, 61, 1348, 3906
kevel; arapatı, küheylan, 4549, 5369, 5803
kevéldin, 1428
keyik; geyik, 401, 698, 712, 722, 6570, 6617
kez-; gezmek, dolaşmak
keze, 79, 3735
kezer, 747, 6157
kezeyi, 6565
kezgen, 3002
kezgüçi, 4425
kezip, 4427, 5588, 6156
kezmiş, 4434
kezig; sıra, nöbet, sıtma, 713, 2382, 3628, 4761, 6025
kezigçe, 236, 1476, 4760
kezigi, 4761
keziglig, 4890
kıl; kıl, 2917
kılça, 2154
kılda, 4393, 6082
kıl; kılkuyruk kuşu, 72
kıl-; kılmak, etmek, yapmak, B10, B53, B75, B77, 30, 48, 106, 112, 116, 227, 230, 232, 236, 322, 345, 358, 362, 376, 379, 392, 397, 549, 587, 612, 756, 758, 843, 914, 927, 929, 948, 1033, 1252, 1279, 1296, 1315, 1325, 1330, 1370, 1435, 1450, 1451, 1503, 1504, 1507, 1508, 1597, 1609, 1690, 1691, 1750, 2022, 2160, 2161, 2356, 2369, 2371, 2390, 2395, 2409, 2603, 2609, 2627, 2899, 3088, 3114, 3235, 3239, 3240, 3251, 3253, 3255, 3256, 3261, 3435, 3631, 3651, 3672, 3675, 3680, 3699, 3755, 3777, 3900, 3939, 3944, 4054, 4137, 4179, 4182, 4227, 4230, 4256, 4338, 4344, 4348, 4380, 4387, 4436, 4469, 4475, 4538, 4550, 4661, 4677, 4693, 4773, 4871, 5088, 5103, 5140, 5170, 5189, 5197, 5216, 5249, 5254, 5285, 5288, 5296, 5301, 5306, 5350, 5401, 5471, 5501, 5506, 5538, 5552, 5608, 5614, 5660, 5717, 5744, 5788, 5793, 5796, 5821, 5858, 5893, 5931, 5937, 6089, 6090, 6093, 6094,

6099, 6118, 6136, 6144, 6167, 6174, 6181, 6359, 6449, 6500, 6510, 6516, 6560, 6604, 6605

ḳıla, 1599

ḳılalım, 5006

ḳılayı, 6570, 6577, 6580

ḳılayım, 467, 1552, 1634, 1635, 2810, 3101, 3759, 4277, 4385, 4556, 4560, 4992, 5013, 5023, 5655, 5707, 5712, 5850, 5937, 6273

ḳıldaçı, 901, 1615, 6471

ḳıldı, A3, B41, 37, 52, 56, 173, 200, 210, 291, 365, 370, 448, 498, 500, 564, 765, 766, 938, 952, 954, 1030, 1037, 1038, 1039, 1060, 1092, 1098, 1110, 1113, 1114, 1150, 1164, 1173, 1199, 1225, 1250, 1256, 1265, 1283, 1564, 1565, 1571, 1582, 1584, 1605, 1611, 1687, 1760, 1765, 1774, 1782, 1803, 1804, 1886, 2222, 2259, 2894, 3050, 3051, 3069, 3116, 3148, 3157, 3196, 3205, 3234, 3285, 3287, 3294, 3321, 3361, 3502, 3520, 3543, 3563, 3851, 3888, 3954, 3958, 3959, 3968, 4191, 4591, 4887, 4896, 4913, 4960, 4968, 4969, 5027, 5032, 5034, 5036, 5038, 5055, 5116, 5140, 5147, 5160, 5191, 5192, 5193, 5442, 5443, 5625, 5669, 5671, 5683, 5688, 5707, 5727, 5771, 5785, 5790, 5806, 5829, 5941, 5952, 5960, 5986, 6069, 6222, 6276, 6286, 6304, 6310, 6340, 6434

ḳıldılar, 1061

ḳıldım, 369, 658, 796, 1120, 1155, 1174, 1478, 1603, 1646, 3740, 3775, 3852, 5693, 5857, 6533, 6541

ḳıldımız, 6255

ḳıldığ, 323, 1240, 1511, 3117, 3571, 3572, 3787, 3995, 5147, 5148, 5540, 5613, 5814, 5889, 6362, 6544

ḳıldıḳığ, 1878

ḳılġa, 477, 541, 1281, 1288, 1297, 2411, 3119, 3379, 3740, 4134, 4273, 4299, 4586, 4626, 4755, 4931, 4942, 4956, 5087, 5155, 5160, 5295, 5297, 5316, 5522, 6004, 6135, 6627

ḳılġalı, 3214

ḳılġamu, 1112, 6503

ḳılġan, 848

ḳılġanı, B58

ḳılġanlıḳa, 5733

ḳılġay, 368, 1084, 1109, 1113, 1131, 2013, 3013, 3804, 5064, 5268

ḳılġıl, 32, 62, 1148, 1241, 2374, 3214, 3236, 4692, 5470, 5487, 5605, 5804, 5872

ḳılġu, 109, 371, 545, 754, 897, 1101, 1102, 1377, 1441, 1610, 1686, 1688, 2068, 2101, 3231, 3449, 3475, 3486, 3495, 3497, 3991, 4049, 4157, 4303, 4432, 4857, 4934, 4996, 5006, 5135, 5194, 5308, 5476, 5501, 5516, 5531, 5540, 5603, 5650, 5651, 5926, 6416, 6431

ḳılġuçı, 247, 615,1608, 1938, 1939, 2960, 2987, 3222, 3768, 4050, 4147, 4170, 4272, 4286, 5058, 5059, 6448

ḳılġuçıġ, 3001

ḳılġuçıḳa, 3432, 5741, 5743

ḳılġuḳa, B48, 380, 600, 906, 3204, 4855, 5494

ḳılġunğı, 1277

ḳılġun, B44

ḳılġusı, 753

ḳılġusın, 1237

ḳılıġlı, A10, A19, 811, 1729, 2321, 4123, 4223, 4554, 4716, 4729, 5795, 5892, 6055, 6470, 6472, 6479

ḳılma, 359, 360, 362, 651, 947, 1234, 1241, 1315, 1333, 1334, 1372, 1404, 1425, 1433, 1440, 1451, 1453, 1549, 2161, 3631, 3648, 3649, 3708, 3709, 3753, 3787, 3965, 4106, 4187, 4204, 4232, 4259, 4323, 4391, 4409, 4468, 4498, 4546, 4552, 4608, 4625, 4873, 5150, 5207, 5260, 5303, 5407, 5503, 5574, 5598, 5773, 5813, 5851, 5874, 5979, 6087, 6114, 6144, 6166, 6180, 6182, 6183, 6287, 6500

ḳılmadı, A13, 1062, 1121, 1149, 1171, 1198, 1285, 1361, 1723, 4191, 4830, 4837, 5153

ḳılmadım, 1129, 5054

ḳılmadığ, 3054

ḳılmadın, 5503, 5533, 6431

ḳılmaġa, 1091, 5714

ḳılmaġay, 1403, 3823, 4273, 5087, 6246

ḳılmaġıl, 1148, 1330, 3545, 3757, 3917, 4485, 4587, 4811, 4981, 5088, 5227

ḳılmaġu, 2101, 2497, 4450, 4495, 5741, 6257
ḳılmaġumu, 5772
ḳılmaġusın, 2067
ḳılmaḳ, 2959, 3688, 3696, 4775, 5647
ḳılmaḳu, 900
ḳılmaḳın, C71
ḳılmasa, 2091, 2988, 5245, 5502, 5733, 5906, 5931
ḳılmasu, 3139
ḳılmasunı, 1147
ḳılmayın, 5648
ḳılmaz, 910, 1065, 1196, 1760, 2445, 3623, 3743, 5065, 5350
ḳılmış, 254, 256, 258, 304, 556, 587, 631, 632, 946, 1362, 1998, 2569, 3200, 3286, 3734, 4750, 5009, 5411, 5722
ḳılmışı, 1346, 1753
ḳılmışıġ, 6306
ḳılmışıñ, 3917
ḳılmışın, C20, C46, C53, C74, 2223, 2228, 5630
ḳılmışında, 3225
ḳılmışıñgı, 797
ḳılmışḳa, C9, C79
ḳılsa, 300, 419, 571, 706, 756, 757, 759, 822, 929, 947, 1006, 1234, 1267, 1610, 1611, 1881, 1882, 1971, 2010, 2107, 2266, 2398, 2432, 2433, 2449, 2482, 2483, 2496, 2499, 2504, 2506, 2531, 2561, 2573, 2615, 2630, 2633, 2648, 2772, 2780, 2819, 2832, 2869, 2871, 2881, 2955, 2971, 3088, 3166, 3224, 3226, 3232, 3269, 3271, 3339, 3357, 3426, 3427, 3435, 3445, 3636, 3641, 3644, 3676, 3751, 3769, 3808, 3884, 3932, 4017, 4031, 4033, 4041, 4145, 4185, 4229, 4539, 4564, 4627, 4696, 4812, 4821, 4822, 4864, 5056, 5061, 5286, 5319, 5320, 5493, 5732, 5903, 5905, 5948, 6192, 6258, 6360, 6408, 6450
ḳılsalar, 3427, 4432, 4462, 5580
ḳılsu, 1555, 4939, 5517, 5708, 5804, 5853
ḳılsun, A31, 2455, 5851
ḳılsunı, 5491
ḳılu, 425, 1596, 1639, 2307, 3432, 4275, 5534, 5589
ḳılumaz, 392, 422, 905, 906, 2801, 3340, 3341, 4804, 4805, 5100, 5562
ḳılur, A3, B6, B64, 226, 300, 334, 335, 402, 411, 444, 525, 684, 692, 699, 716, 857, 874, 888, 910, 912, 913, 916, 964, 987, 1105, 1200, 1450, 1485, 1667, 1895, 1938, 1986, 2018, 2024, 2039, 2067, 2109, 2192, 2292, 2297, 2443, 2462, 2472, 2567, 2616, 2622, 2629, 2653, 2761, 2765, 2767, 2847, 2959, 2980, 2981, 2985, 3058, 3142, 3144, 3154, 3166, 3190, 3196, 3310, 3345, 3362, 3405, 3432, 3434, 3452, 3587, 3716, 3747, 3753, 3880, 3899, 3938, 3966, 4003, 4032, 4047, 4073, 4154, 4220, 4226, 4450, 4456, 4564, 4647, 4675, 4688, 4841, 4939, 4991, 5001, 5100, 5319, 5320, 5395, 5477, 5727, 5753, 5757, 5766, 5808, 5837, 5866, 5948, 5983, 6029, 6068, 6106, 6164, 6178, 6187, 6263, 6295, 6360, 6371, 6485
ḳılurḳa, 1690, 2308
ḳılurmız, 4904, 5837
ḳılurıñ, 3973, 5659
ḳılam; (A.) kalemler, 293
ḳıldur-; yaptırmak
ḳıldru, 6153
ḳılıç; kılıç, 223, 268, 286, 1736, 2055, 2069, 2138, 2139, 2140, 2141, 2143, 2144, 2145, 2155, 2354, 2377, 2418, 2425, 2426, 2427, 2708, 2711, 2714, 2715, 2719, 2720, 2961, 2999, 3039, 3045, 3048, 4139, 5279, 5519, 5911
ḳılıçın, 2140, 2279
ḳılıçḳa, 222, 3047
ḳılıçlıġ, 3046, 3047, 6549
ḳılıçsız, 2139, 3042
ḳılıçta, 4393
ḳılıḳ; kılık, huy, gidiş, tavır, bkz. *ḫılḳ*, C12, 881, 1824, 1978, 2012, 2077, 2110, 2309, 2323, 2859, 4038, 4478, 4670, 5223, 5366, 5374, 5506, 5527, 5750, 5880, 5881, 5923, 5924, 5949, 6133, 6309, 6423
ḳılıḳı, 1661, 1865, 2215, 2607, 3390, 4843, 6127
ḳılıḳıñ, 5209
ḳılıḳḳa, 4220
ḳılıḳlar, 5082
ḳılıḳlarını, 4757
ḳılıḳlarḳa, 5081
ḳılıḳlıġ, 5129, 5526
ḳılıḳsız, 4321, 4595, 4606
ḳılıḳtın, 1335, 2091, 5206

ḳılıp, A15, A21, 743, 1702, 1768, 1769, 2025, 2989, 3072, 3404, 3469, 3683, 3884, 3945, 4530, 4775, 4928, 5664, 5681, 5801, 6078, 6092, 6163, 6298, 6322, 6370, 6586
ḳılın-; kılınmak, yapılmak, 430, 1333, 1367, 2468, 3156, 3280, 3373, 3671, 3788, 4112, 4232, 4307, 4468, 5162, 5486, 5789, 6091, 6264
ḳılındı, 3522
ḳılınġıl, 4192, 5289
ḳılınġu, 4037
ḳılınmış, A9, A25, 2548
ḳılınsa, 4192, 4307, 5511, 6262, 6263
ḳılınur, C63, C65
ḳılınç; iş, davranış, huy, C12, 108, 340, 882, 883, 1255, 1289, 1305, 1486, 1659, 1661, 1664, 1771, 1824, 1863, 1957, 1981, 1982, 1983, 1984, 2062, 2064, 2066, 2161, 2212, 2476, 2509, 2848, 2862, 3281, 3509, 3511, 3739, 4052, 4223, 4283, 4288, 4482, 4484, 4694, 4706, 5086, 5225, 5524, 5525, 5526, 5755, 5923, 6095, 6164
ḳılınçı, 42, 43, 105, 149, 181, 318, 321, 399, 400, 407, 424, 463, 531, 546, 569, 705, 849, 931, 1254, 1294, 1490, 1547, 1663, 1670, 1837, 1849, 1850, 1868, 1870, 1965, 1977, 1980, 1997, 2005, 2067, 2072, 2089, 2098, 2197, 2198, 2208, 2209, 2215, 2235, 2294, 2440, 2461, 2488, 2531, 2750, 2848, 2876, 3147, 3390, 3542, 3562, 3859, 3997, 4047, 4080, 4238, 4287, 4320, 4324, 4413, 4500, 4716, 4839, 5074, 5175, 5226, 5509, 5810, 5811, 6127, 6129, 6330, 6388, 6429
ḳılınçıġ, 2729
ḳılınçım, 590, 674, 826, 832, 1088, 3694, 5820, 6516
ḳılınçınġ, 183, 2759, 3201, 3504, 4549, 4602, 5102, 5204, 5209
ḳılınçın, 230, 410, 666, 1148, 1505, 2193, 2444, 4351, 5088, 5219, 6151, 6250
ḳılınçında, 4285
ḳılınçlıġ, 1302, 1778, 2064, 5507, 6122
ḳılınçlıġḳa, 340
ḳılıḳ; huy, gidiş, tavır, bkz. *ḳılık*, 149, 777, 1218, 1463, 1931, 1934, 2110, 3739, 3997, 4500, 5619, 5812, 5949, 6311, 6312, 6575, 6593, 6594
ḳılkı, C17, 42, 107, 194, 325, 335, 341, 344, 346, 399, 400, 407, 409, 415, 447, 531, 546, 562, 568, 585, 698, 703, 705, 709, 738, 780, 805, 849, 855, 856, 884, 887, 926, 986, 989, 1126, 1148, 1159, 1225, 1228, 1254, 1322, 1437, 1463, 1624, 1659, 1668, 1695, 1730, 1739, 1849, 1852, 1866, 1963, 1970, 1977, 1980, 1985, 1987, 1997, 2006, 2038, 2041, 2049, 2078, 2079, 2082, 2098, 2128, 2170, 2187, 2209, 2212, 2246, 2257, 2274, 2306, 2351, 2437, 2444, 2461, 2466, 2469, 2528, 2531, 2623, 2653, 2729, 2763, 2788, 2792, 2806, 2854, 2863, 2885, 2921, 2923, 3133, 3242, 3252, 3437, 3448, 3542, 3588, 3675, 3824, 3859, 3862, 4007, 4045, 4046, 4124, 4221, 4239, 4281, 4318, 4320, 4323, 4324, 4407, 4410, 4453, 4559, 4562, 4567, 4719, 4839, 4898, 5083, 5144, 5198, 5204, 5231, 5346, 5371, 5404, 5405, 5422, 5430, 5509, 5524, 5561, 5742, 5753, 5757, 5811, 5812, 5831, 5862, 5897, 5946, 5966, 5994, 6015, 6018, 6023, 6055, 6122, 6124, 6131, 6234, 6261, 6329, 6388, 6398, 6414, 6429, 6465, 6505, 6545, 6575, 6582, 6629
ḳılkım, 590, 659, 666, 675, 690, 746, 808, 828, 1071, 1351, 3694, 4002, 5820, 6555
ḳılkımı, 730, 824, 835, 1089
ḳılkın, 398, 569, 1838, 1942, 2000, 4340, 4351, 5160, 5548, 5630, 6597
ḳılkım, 4326, 4699
ḳılkınġ, 594, 718, 838, 3199, 4241, 5126, 5143, 5204
ḳılkları, 800, 4433
ḳılkların, 799
ḳılkıġ, 1290, 2863
ḳımız; kımız, 4442
ḳın; kın, bıçak ve kılıç kılıfı
ḳında, 87, 2138

ḳınlıḳa, 2144
ḳın; ceza, işkence, bkz.
ḳıyın, 893, 3547
ḳını, 4771, 5548
ḳının, 5218, 5280
ḳına-; cezalandırmak, işkence etmek, 639, 5877
ḳınadı, 3520
ḳınağu, 642
ḳınama, 3776, 3817
ḳınasa, 3778
ḳıp ḳızıl; kıpkızıl, 2385
ḳır; kır, sahra; mezar, 69, 96, 3396
ḳırım, 6063
ḳıran; (A.) çok talihli ve güçlü (hükümdar), 3007
ḳırġıl; kırçıl, 2371, 2372
ḳırḳ; kırk (40), 4637
ḳırḳta, 364, 4624
ḳırmaç; deri, 4458
ḳırtış; yüz, deri, ten; renk, 2915
ḳırtışı, 1101, 3948, 4891, 4961, 5012, 5449, 5669, 6213, 6223
ḳırılıḳ; kırık, yıkılmış; yıkıcı, 1737
ḳıs-; kısaltmak, sıkmak baskı altında bulundurmak
ḳısa, 1219, 1221, 1226, 1227, 1491, 4561, 5198, 5556
ḳısġan, 965
ḳısġıl, 5227
ḳısğu, 1453, 4524
ḳısıġlısı, 5282
ḳısmasa, 6366
ḳıstaçı, 1220
ḳıstı, 1120
ḳısğa; kısa, 348, 964, 1533, 2089, 3103, 3300, 3983, 4296, 4550, 5233, 5680, 6079, 6090
ḳısıl-; kısılmak, arada kalmak
ḳısıldı, 6486
ḳısmeṭ; (A.) kısmet, 1742, 4379
ḳıṣṣa; (A.) hikâye, 2498
ḳısur-; kısaltmak
ḳısurġıl, 176, 4052
ḳış; kış, 367, 4625, 6013
ḳışıġ, 65
ḳışlıḳa, 1052
ḳışlu, 142
ḳıv; kut, devlet, mutluluk, 2105, 4337, 5551, 6044, 6372
ḳıvçaḳ; kof, boş, şanssız, yabani, 2639, 5133
ḳıvçaḳı, 2477, 3407
ḳıvı; boş, süreksiz, kısa, 668, 1045, 1332, 5516, 6040
ḳıvılıḳ; süreksizlik
ḳıvılıḳın, C25
ḳıy-; kıymak, dönmek, süzmek
ḳıya baḳ, (dikkatle bakmak, etrafına bakmak) 4059, 4095
ḳıyar, 2876
ḳıyġan, 850, 5077
ḳıyġanı, 338
ḳıyğuçı, 2013
ḳıyma, 5011
ḳımasa, 3816
ḳısa, 2812, 5076
ḳıyam; (A.) kalkış, 5443
ḳıyameṭ; (A.) kıyamet
ḳıyametde, 48
ḳıyas; (A.) kıyas, 640, 6000
ḳıyıḳ; eğrilik, cayma, 1723
ḳayıḳsız, 482, 608, 615, 952, 1605, 3069, 5079
ḳayıl-; kıyılmak, kusur işlemek, sözünden dönmek
ḳayılma, 597
ḳıyılmadı, 607, 1652
ḳaylur, 5076
ḳıyın; ceza, işkence, bkz.
ḳın, 3818, 5415, 6140
ḳayınḳa, 5240
ḳayınlar, 5279
ḳaymeṭ; (A.) kıymet, değer, 2803
ḳaymeṭi, B74, 2664
ḳaymeṭini, 472
ḳaz; kız, kız çocuk, C59, 75, 77, 399, 400, 564, 1163, 1164, 1165, 1166, 1225, 1226, 1486, 1495, 2278, 2280, 2380, 2403, 3371, 3373, 3377, 3380, 3382, 3384, 3387, 3388, 3389, 3391, 3439, 3582, 3583, 4504, 4505, 4511, 4967, 5291, 5827, 6122, 6385, 6491
ḳızda, 1166
ḳızı, 1223, 3948, 4477, 4885, 6215
ḳızıġ, 4507, 4510
ḳazıñ, 3784
ḳızın, 56, 5487
ḳazlıḳa, 1228, 1494, 4506, 5158
ḳaz; pahalı, nadir, 564, 565, 866, 869, 1247, 3544, 6467
ḳazralı, 1724
ḳız-; kızarmak, gülmek
ḳıza, 4895
ḳazdı, 3845, 5761, 6223
ḳızğu, 333, 453, 480, 1100, 1164, 2385, 2915, 3073, 4524, 4544, 4707, 4938
ḳızar-; kızarmak
ḳızardı, 3283

ḳızart-; kızarmak, gülmek
ḳızartġay, 1287, 4117
ḳızartġıl, 5199, 6002
ḳızartmadıñ, 5779
ḳızartmaz, 892
ḳızartsa, 2185, 3977
ḳızartur, 2384, 4868
ḳızıl; kızıl, kırmızı, 67, 76, 120, 954, 964, 966, 992, 2250, 2312, 2384, 2398, 2483, 2692, 2915, 4295, 4485, 4499, 4959, 5686, 5804, 6007, 6229, 6529
ḳızıllı, 4632
ḳızlıḳ; kızlık, nadirlik
ḳızlıḳa, 564, 6566
kiç; geç, uzun, 556, 1350, 1383, 1471, 1506, 1541, 1553, 1585, 1796, 2031, 2036, 2302, 2489, 2842, 3032, 3430, 3473, 3682, 3845, 6217, 6410, 6418
kiçki, 110, 2836, 5133, 5405, 6562
kiçe; gece, 489, 734, 1506, 1606, 1652, 2361, 2533, 2536, 2731, 3069, 3615, 3765, 5018, 5165, 5661, 5940, 5995, 6016, 6346, 6483
kiçeki, 5996
kiçig; küçük, genç, 293, 611, 674, 1097, 1158, 1282, 1487, 1493, 1540, 1695, 1768, 1793, 1814, 1823, 1851, 1922, 1994, 2070, 2116, 2373, 2475, 2477, 2493, 2587, 2659, 2665, 3184, 3398, 3401, 3603, 3622, 4037, 4039, 4042, 4044, 4084, 4092, 4154, 4178, 4183, 4531, 4532, 4534, 4576, 4694, 4999, 5061, 5062, 5063, 5251, 5779, 5792, 6007
kiçigde, 1224, 1369, 1493, 1648, 1650, 1822, 1941, 2754, 4033, 6469
kiçigdin, 5063
kiçigi, 1871
kiçigiñ, 4250
kiçigke, 500, 706, 707, 1013, 1245, 1248, 1327, 1793, 2804, 3078, 3903, 4154, 4178, 4184, 4531, 5060, 5197
kiçiglerke, 4034, 4658
kiçiglik; küçüklük, çocukluk, gençlik, 552, 1702, 1703, 4532, 6526, 6534
kiçiglikte, 1216, 1495, 1628, 4689
kiḍin; arka, sonra, B24, B67, 8, 18, 45, 192, 1012, 1217, 1227, 1230, 1277, 1372, 1398, 1460, 1584, 1672, 1857, 2344, 2374, 2962, 3023, 3026, 3132, 3320, 3374, 3389, 3617, 3737, 3786, 4233, 4812, 4850, 4933, 5157, 5291, 5294, 5541, 6076, 6077, 6085, 6086, 6173, 6258, 6333
kiḍiz; keçe, 4442
kigür-; içeri sokmak, 2370
kigürdi, 3293
kigürmiş, A21, B31
kikne-; fitne sokmak
kikneme, 4301
kim; kim, kimse, A1, A3, A11, A13, B6, B10, B22, B24, B25, B35, B44, 104, 198, 253, 254, 259, 282, 416, 481, 503, 508, 539, 583, 612, 644, 662, 664, 678, 693, 721, 722, 810, 820, 912, 913, 922, 923, 945, 961, 962, 1006, 1050, 1086, 1090, 1182, 1201, 1247, 1269, 1270, 1280, 1384, 1461, 1561, 1671, 1701, 1789, 1875, 1975, 2028, 2107, 2109, 2391, 2398, 2399, 2419, 2485, 2534, 2543, 2566, 2699, 2700, 2794, 2832, 3019, 3023, 3066, 3108, 3129, 3335, 3377, 3387, 3431, 3459, 3538, 3543, 3553, 3554, 3593, 3719, 3935, 3992, 3993, 4110, 4427, 4486, 4617, 4681, 4785, 4798, 4838, 4847, 4903, 4946, 5052, 5060, 5203, 5229, 5345, 5410, 5511, 5538, 5571, 5582, 5837, 5839, 5840, 5871, 5873, 5892, 5919, 5923, 5956, 5981, 6020, 6048, 6140, 6162, 6233, 6241, 6262, 6263, 6295, 6310, 6460, 6565, 6574, 6583, 6586, 6626
kimde, 154, 252, 1864, 1994, 2041, 2202, 2238, 2509, 6476, 6568
kimi, B6, 534, 605, 1630, 1631, 1806, 1934, 2616, 3155, 3424, 3478, 3548, 5859, 6139, 6190, 6194, 6363, 6543, 6577, 6578, 6580
kimig, 6543
kimiñg, 364, 367, 545, 546, 547, 1102, 1165, 1223, 1254, 1597, 1670, 1676, 1698, 1699, 1702, 2126, 2213, 2645, 3072, 3075, 3252, 3374, 3415, 3416, 3562, 3675, 4467, 5240, 5351, 5570, 5620, 5767, 5796, 5811
kimiñgde, 301, 2006
kimiñgdin, 1011
kimini, B48

kimke, 151, 753, 1011, 1253, 1267, 1597, 1797, 1933, 1978, 1983, 2007, 2450, 2834, 3079, 4257, 4698, 5618, 5620, 6192, 6193, 6242, 6362, 6579, 6580, 6581
kimni, 536, 537, 1271, 1761, 2615, 3480, 5049
kime; gemi, 3386, 3387
kimesi, 3387
kimya'; (A.) kimya, 310
kin; güzel koku, misk, 71, 98, 1937, 6625
kin; arka, geri, sonra, 2400, 3373, 3550, 5653, 6129
kiñ; geniş, 43, 55, 1100, 1328, 1419, 2274, 2317, 2481, 2487, 2532, 2915, 3254, 3649, 3660, 4416, 4536, 4707, 4843, 6167, 6488
kiñge; geniş, 4533, 4987, 5470, 5882
kiñge-; danışmak, görüşmek
kiñgeyin, 5654
kiñgeş; danışma, görüşme, düşünme, 3475, 3482, 3483, 3484, 3497, 3498, 5650, 5651, 5652, 5655, 5660, 5719, 5814
kiñgeşke, 2706, 3484, 5657, 5912
kiñgeşte, 2935
kiñgeş-; karşılıklı danışmak, 3493, 5659
kiñgeşgil, 3688, 3689
kiñgeşgü, 3495, 5649, 5652
kiñgeşmegli, 5650
kiñgeşmegü, 3492
kiñgeşmez, 3490, 5653, 5659
kiñgeşse, 5653, 5657
kiñgeşti, 501
kiñgeşür, 3488, 5658
kiñgeşçi; danışman, müşavir, 49, 2256, 2935
kiñgeşçiñ, 5209
kiñgü-; genişlemek
kiñgügey, 5915
kiñgür, 5657
kiñgüsü, 6419
kiñgür-; genişletmek
kiñgrü, 2022, 4446, 4462, 4537
kiñgüt-; genişletmek, bollaştırmak, 2319
kinilk-; gecikmek
kinilkmiş, 4652
kinil-; gecikilmek, geciktirilmek, sona bırakılmak
kinilse, 4389
kir; kir, 2808, 6457, 6463
kiri, 876
kir-; girmek, 3672, 4101
kirdi, 520, 521, 561, 578, 581, 620, 626, 766, 1052, 1111, 1563, 1581, 3148, 3282, 3386, 3959, 4721, 4725, 4882, 4895, 4896, 4958, 4976, 5014, 5027, 5032, 5448, 5454, 5662, 5823, 5830, 5881, 5939, 5940, 5959, 5960, 5968, 5973, 6198, 6225, 6339, 6421, 6440
kirdiler, 5684
kirdiñ, 36
kirelim, 4975
kireyin, 481
kirgil, 4125
kirgü, 2540, 3611, 6553
kirigli, 3090
kirip, 488, 521, 621, 1056, 2459, 2537, 2878, 3437, 3947, 4103, 4316, 4820, 5454, 5671, 6214, 6278
kirme, 26, 27, 587, 4118
kirmedi, 1792
kirmedük, 494
kirmegil, 4111
kirmese, 2520, 2587
kirmez, 3565, 3866
kirmiş, 3204
kirse, 491, 494, 745, 881, 975, 1101, 1308, 1316, 1597, 1828, 2144, 2539, 2549, 2656, 2907, 2909, 3366, 3626, 3652, 4110, 4161, 4687, 4808, 5657, 5863, 6365
kirsüni, 579
kirü, 609, 2402, 3998, 4038, 4104
kirümez, 4807
kirür, 991, 1134, 1512, 1515, 1516, 1733, 2023, 2895, 2906, 3531, 4032, 4043, 4395, 4615, 4674, 4994, 5906, 6383
kirürde, 2869, 4057
kirürmü, 4025
kiriş; gelir, 2774, 5913
kirişin, 2707
kirişke, 1325, 4538
kirtü; gerçek, 328
kirtüç; kıskanç, 194
kisi; kadın, karı, 1165, 3372, 4479, 4481, 4483, 4490, 4493, 4494, 4502, 4507
kişra; (A.) eski Iran hükümdarlarına verilen ad, 6547
kiş; samur, samur kürk, 3836, 4425, 5367, 5825
kişçi; avcı, 2558
kişe-; kösteklemek, bağlamak
kişedi, 1838, 3076

kişel-; kösteklenmek, bağlanmak
kişeldi, 6614
kişeldiñ, 6615
kişelse, 6615
kişen; köstek, 314, 701, 702, 1837
kişeni, 710
kişenin, 6615
kişenlig, 314, 315, 316
kişensiz, 374
kişi; kişi, insan, adam, kimse, B40, B54, 53, 157, 163, 173, 182, 185, 194, 198, 201, 207, 211, 212, 221, 228, 233, 237, 245, 246, 248, 252, 253, 261, 265, 272, 274, 294, 295, 297, 303, 324, 331, 336, 345, 352, 353, 414, 418, 423, 426, 444, 446, 457, 491, 494, 502, 516, 517, 533, 543, 563, 571, 606, 643, 668, 726, 752, 812, 813, 820, 841, 863, 869, 897, 905, 919, 924, 926, 935, 949, 963, 969, 971, 975, 977, 978, 1015, 1027, 1028, 1063, 1078, 1081, 1101, 1108, 1114, 1137, 1143, 1177, 1191, 1211, 1222, 1266, 1270, 1284, 1291, 1302, 1315, 1318, 1319, 1328, 1336, 1357, 1359, 1378, 1379, 1395, 1398, 1410, 1433, 1442, 1467, 1536, 1543, 1546, 1565, 1567, 1573, 1580, 1595, 1596, 1598, 1599, 1600, 1609, 1616, 1617, 1618, 1623, 1627, 1629, 1633, 1637, 1639, 1647, 1675, 1678, 1683, 1689, 1691, 1699, 1701, 1705, 1706, 1724, 1727, 1731, 1739, 1740, 1760, 1788, 1799, 1801, 1807, 1816, 1824, 1825, 1827, 1830, 1831, 1840, 1843, 1845, 1860, 1900, 1914, 1935, 1938, 1943, 1945, 1967, 1973, 1975, 1986, 1992, 2001, 2003, 2004, 2030, 2039, 2040, 2042, 2045, 2075, 2088, 2090, 2099, 2109, 2119, 2154, 2166, 2189, 2191, 2192, 2195, 2196, 2199, 2201, 2203, 2212, 2214, 2215, 2220, 2222, 2232, 2233, 2239, 2240, 2258, 2259, 2266, 2275, 2283, 2288, 2293, 2295, 2305, 2307, 2308, 2316, 2319, 2325, 2334, 2394, 2410, 2420, 2422, 2438, 2439, 2442, 2445, 2449, 2452, 2455, 2457, 2460, 2462, 2463, 2467, 2470, 2477, 2485, 2492, 2493, 2497, 2516, 2538, 2555, 2556, 2562, 2585, 2598, 2606, 2611, 2612, 2613, 2614, 2646, 2652, 2661, 2664, 2667, 2701, 2703, 2722, 2723, 2745, 2768, 2771, 2777, 2791, 2798, 2800, 2809, 2817, 2821, 2829, 2831, 2835, 2838, 2840, 2847, 2855, 2857, 2858, 2866, 2874, 2875, 2877, 2897, 2907, 2909, 2910, 2921, 2938, 2945, 2971, 2975, 2976, 2980, 2985, 2986, 2990, 2997, 3002, 3073, 3128, 3141, 3145, 3150, 3165, 3172, 3173, 3217, 3232, 3235, 3240, 3244, 3245, 3247, 3248, 3263, 3269, 3272, 3295, 3301, 3312, 3322, 3340, 3343, 3370, 3371, 3372, 3375, 3386, 3393, 3400, 3406, 3407, 3408, 3419, 3424, 3427, 3429, 3466, 3502, 3505, 3508, 3516, 3560, 3566, 3632, 3643, 3667, 3693, 3696, 3700, 3702, 3704, 3751, 3763, 3855, 3858, 3924, 3931, 3934, 3935, 3978, 4010, 4019, 4021, 4022, 4031, 4063, 4078, 4123, 4130, 4135, 4174, 4182, 4191, 4196, 4200, 4201, 4220, 4235, 4236, 4237, 4241, 4244, 4266, 4272, 4283, 4284, 4285, 4287, 4290, 4298, 4308, 4326, 4357, 4360, 4384, 4404, 4406, 4472, 4480, 4493, 4498, 4503, 4505, 4543, 4554, 4562, 4574, 4595, 4598, 4600, 4602, 4604, 4606, 4608, 4610, 4611, 4614, 4618, 4620, 4635, 4637, 4640, 4653, 4662, 4665, 4666, 4667, 4676, 4683, 4684, 4687, 4692, 4696, 4705, 4708, 4709, 4717, 4721, 4727, 4730, 4753, 4772, 4773, 4775, 4795, 4804, 4814, 4890, 4916, 5004, 5022, 5025, 5033, 5042, 5045, 5059, 5074, 5095, 5097, 5099, 5100, 5104, 5108, 5131, 5202, 5217, 5221, 5262, 5264, 5267, 5274, 5304, 5305, 5313, 5334, 5385, 5390, 5418, 5440, 5507, 5526, 5536, 5537, 5543, 5562, 5619, 5621, 5651, 5653, 5656, 5658, 5693, 5729, 5730, 5731, 5732, 5751, 5753, 5755, 5766, 5786, 5787, 5788, 5789, 5791, 5808, 5809,

5810, 5859, 5862, 5866, 5878, 5879, 5891, 5892, 5893, 5912, 5917, 5954, 5981, 5982, 5983, 5990, 5992, 6001, 6096, 6100, 6102, 6113, 6130, 6144, 6159, 6165, 6177, 6238, 6253, 6361, 6403, 6426, 6427, 6428, 6441, 6444, 6453, 6455, 6456, 6465, 6466, 6467, 6472, 6475, 6476, 6478, 6502, 6541, 6566, 6567, 6575, 6576, 6579, 6587, 6591, 6595, 6596, 6611, 6632

kişide, 34, 55, 201, 516, 562, 1028, 1076, 1359, 1558, 1619, 1669, 1731, 1830, 2005, 2199, 2201, 2203, 2205, 2457, 2507, 2663, 2681, 2724, 2732, 2762, 2829, 2874, 2966, 3327, 3348, 3526, 3678, 4002, 4233, 4718, 4806, 5077, 5293, 5397, 5729, 5731, 5874, 6572, 6599, 6611

kişidin, B20, 190, 934, 1309, 2122, 2735, 2826, 2844, 2873, 2896, 3502, 3793, 4238, 4453

kişig, 163, 175, 254, 272, 327, 342, 356, 501, 707, 809, 811, 888, 930, 933, 961, 985, 1130, 1179, 1299, 1300, 1304, 1718, 1751, 1776, 1990, 2077, 2120, 2230, 2236, 2251, 2445, 2506, 2548, 2577, 2732, 2763, 2850, 2932, 3044, 3423, 3641, 3701, 3933, 3962, 4108, 4112, 4131, 4150, 4187, 4202, 4223, 4252, 4255, 4273, 4276, 4281, 4301, 4392, 4514, 4616, 4644, 4667, 4669, 4674, 4706, 4729, 5109, 5230, 5267, 5303, 5328, 5528, 5531, 5535, 5538, 5539, 5707, 5709, 5886, 6118, 6153, 6226, 6372, 6441, 6543

kişike, B21, 190, 314, 320, 337, 497, 572, 603, 604, 605, 629, 630, 685, 712, 740, 857, 858, 910, 950, 1023, 1133, 1192, 1307, 1328, 1379, 1415, 1469, 1517, 1596, 1599, 1632, 1657, 1659, 1665, 1667, 1703, 1714, 1725, 1835, 1837, 1943, 1946, 1995, 2040, 2066, 2229, 2405, 2476, 2533, 2541, 2678, 2679, 2680, 2738, 2765, 2875, 2895, 2970, 3022, 3026, 3244, 3248, 3269, 3363, 3369, 3406, 3407, 3408, 3430, 3493, 3495, 3496, 3502, 3689, 3854, 3892, 3928, 3930, 3963, 3994, 4074, 4212, 4218, 4222, 4232, 4243, 4284, 4359, 4540, 4600, 4603, 4606, 4638, 4674, 4678, 4686, 4946, 5055, 5056, 5099, 5161, 5222, 5257, 5268, 5388, 5395, 5621, 5657, 5659, 5708, 5764, 5765, 5789, 5797, 5892, 5893, 6028, 6128, 6352

kişiler, B54, 296, 330, 341, 423, 493, 499, 564, 566, 585, 684, 814, 851, 871, 990, 1063, 1266, 1310, 1324, 1336, 1593, 1739, 1749, 1788, 1946, 1975, 1990, 2039, 2123, 2173, 2194, 2197, 2230, 2256, 2284, 2394, 2397, 2406, 2408, 2472, 2700, 2735, 2753, 2788, 2789, 2857, 2872, 2873, 3016, 3355, 3366, 3424, 3425, 3440, 3499, 3502, 3505, 3644, 3916, 3938, 4076, 4187, 4238, 4270, 4336, 4400, 4416, 4443, 4457, 4473, 4543, 4569, 4603, 4726, 5168, 5670, 5730, 5731, 5780, 5882, 5892, 6094, 6356, 6415, 6439, 6591, 6592

kişilerde, 1658, 2451

kişilerke, 1854, 4440, 5534

kişilerni, 869

kişim, 1176, 1576, 2278

kişimü, 3931, 6426

kişiñg, 5167

kişini, 1831, 2747, 6100

kişiniñg, 516, 973, 1165, 1317, 1358, 1901, 1954, 2848, 2858, 4480, 4675, 5100, 5109

kişiñgni, 4200

kişisi, 520, 1887, 2873, 3416, 5332

kişisin, 1770, 3534

kişisinde, 4336

kişke, 5659

kişilik, insanlık, C71, 457, 865, 866, 869, 934, 1357, 1546, 1596, 1599, 1600, 1634, 1635, 1636, 1690, 1691, 1750, 1945, 2040, 2308, 2321, 2476, 2738, 2873, 2896, 2970, 2985, 3016, 3130, 4236, 4284, 4554, 5765, 5787, 5788, 5789, 5795, 5880, 5892, 5893, 6103

kişilikke, C71, 414, 5816

kişiliksi, 1596

kit-; gitmek, 4262

kite, 247, 3179, 5637

kiter, 733, 737, 883, 890,

1139, 2152, 5756, 6375, 6378
kitgey, 4229
kitgü, 697
kitip, 64, 2343, 5633, 6198
kitmez, 2577, 3382
kitse, 1953
kitsü, 468
kitti, 102, 294, 1040, 1178, 1654, 2172, 2812, 4611, 4612, 4848, 4850, 5968, 6466, 6467, 6474
kıtalr; (A.) kitap, A7, A13, A24, B9, B17, B19, B20, B21, B34, C11, C8, C82, 350, 1572
kıtabda, B39
kıtabdın, A10, A12, B16
kıtablıa, B26, B32, B33, 115
kıtablar, B73, 2631
kıtabnı, A9, A19, A20, B13, B24, B54, B58, B72
kıtabnıñ, B64
kiter-; gidermek
kiterdeçi, 5980
kiterdi, 54, 385, 1037, 1352, 1653, 1771, 4731
kiterdim, 4729, 4936
kitergü, 3593, 4799
kitermese, 2983
kitermez, 6075
kiterse, 285, 1926, 2331, 2352, 3428
kiterür, 4113
kizle-; gizlemek, 1301, 2683, 2690, 6627
kizledi, 3234, 3836, 3920, 3948, 5028, 6211, 6215
kizledim, 665
kizlediñ, 6301
kizlegü, 2689, 3231, 3235
kizleme, 1010, 4108
kizlemese, 2683
kizlemez, 185, 970, 977
kizlemiş, B13, 6308
kizler, 3232, 3412
kizlese, 311, 312, 978, 1018, 2642, 2678, 5012
kizlesü, 1026
kizleyin, 2947, 6150
ḳoḍ-; koymak, bırakmak, 1450, 2575, 3690, 4228, 4737, 4739, 4740, 4927, 5189, 5190, 5327, 5421, 6642
ḳoḍayı, 6599
ḳoḍġa, 1091, 3825, 4738, 5739
ḳoḍġay, 3087
ḳoḍġıl, 222, 1080, 3087, 4127, 4559, 4818
ḳoḍġu, 1376, 3528, 4116, 4621, 4698, 4739
ḳoḍma, 1596, 2157, 3320, 5294, 5503
ḳoḍmadı, 1231, 5159, 6335
ḳoḍmadın, 6443
ḳoḍmaġay, 5179
ḳoḍmaġıl, 4659
ḳoḍmaġmça, 4736, 4798, 4804, 4805
ḳoḍmaġu, 2800
ḳoḍmalı, 3610, 6152
ḳoḍmasa, 2226, 2552, 2699, 4738
ḳoḍmaz, B5, 1344, 1376, 3560, 3718, 4737
ḳoḍmış, A28, 258, 4730, 6593
ḳoḍmışı, 6323
ḳoḍmışın, 6321
ḳoḍsa, 1461, 2277, 2538, 2561, 2776, 2902, 3656, 5646, 5752, 5909, 6368, 6507
ḳoḍu, 622, 755, 1405, 1460, 1517, 1722, 1773, 2017, 3242, 3563, 3957, 4732, 4886, 4986, 4994, 5267, 5682, 5819, 5839, 6042, 6194, 6288, 6385, 6435, 6437, 6468, 6588, 6592
ḳoḍtum, 1130, 1354, 1356, 1468, 1470, 6059, 6506, 6573
ḳoḍtuñ, 3327, 3441, 5068, 6242
ḳoḍu, 402, 3087, 3592, 3693, 3697, 3791, 3809, 3813, 3864, 4708, 4728, 4802, 4865, 4928, 4929, 4980, 5396, 5420, 5425
ḳoḍup, 1174, 1236, 1879, 3245, 3305, 3347, 3442, 3652, 4745, 5115, 5624, 5735, 5736, 5747, 5813, 6050, 6154, 6186, 6240, 6334, 6372, 6385, 6404, 6459
ḳoḍur, 925, 1261, 2003, 3984, 4719, 5159, 5264, 5382, 5755, 6074
ḳoḍġuçı; bırakan, terk eden, 1620, 6454
ḳoḍı; aşağı, aşağıya, dip, çukur, 72, 119, 130, 773, 1055, 1526, 1706, 3090, 3284, 3290, 3354, 4311, 4479, 4481, 4712, 4713, 5824, 5834
ḳoḍısı; 3725
ḳoḍlu; alçakgönüllülük, 547, 703, 1696, 1700, 1702, 1705, 2049, 2073, 2119, 2120, 2121, 2170, 2229, 2230, 2231, 2232, 2294, 2475, 2478, 4039, 4813
ḳoḍlısı, 1704, 2233, 3527
ḳoḍun-; bırakmak, 1446, 2058, 3786, 5087, 5157
ḳoḍundum, B53
ḳoḳuz; boş, boşluk,

eksiklik, 617, 1626, 4718, 5296, 5448
ḳoḳuzı, 536
ḳol; kol, vadi, 766, 4896
ḳolı, 69
ḳolın, 4968
ḳol-; istemek, dilemek, 936, 1745, 2618, 3084, 3086, 3267, 3453, 3507, 3662, 4210, 4482, 4484, 5289, 5353, 5425, 5426, 5578, 6098
ḳolayı, 6568
ḳolaym, 5711
ḳoldaçı, 3086
ḳoldaçılar, 898
ḳoldı, 38, 39, 204, 1110, 1342, 1518, 3187, 3285, 3526, 3714, 3838, 3896, 3915, 3950, 4370, 4787, 4887, 4962, 4980, 5123, 5673, 5826, 6212, 6285
ḳoldulḳum, 5093
ḳoldulḳuñ, 1878, 6046
ḳoldum, 3501, 3809, 6502, 6621
ḳoldıñ, 671
ḳolġu, 1811, 3453
ḳolma, 1315, 2936, 3267, 3507, 3830, 3865, 4275, 4482, 4484, 4493, 4809, 5262, 5353, 6098
ḳolmadı, 38
ḳolmadıñ, 5053
ḳolmaġay, 4516
ḳolmaġıl, 4485
ḳolmasa, 4516, 5207
ḳolmaz, 858, 3493, 4515
ḳolmış, 4, 487, 3901
ḳolmışı, 1346
ḳolmışım, 4919
ḳolsa, 85, 106, 432, 434, 446, 692, 822, 936, 1147, 1432, 1450, 1789, 1822, 1892, 2020, 2415, 2514, 2541, 2794, 2805, 3008, 3027, 3030, 3196, 3245, 3410, 3870, 3901, 3976, 4054, 4278, 4295, 4300, 4331, 4372, 4382, 4399, 4421, 4445, 4520, 4862, 4863, 5064, 5190, 5237, 5258, 5481, 5542, 6245, 6499
ḳolsunı, 4957
ḳolu, 4871, 4880, 5286, 5667
ḳoluġlı, 2397, 4485
ḳolup, 41, 380, 922, 2572, 2942, 3830, 3841, 3861, 4492, 5014, 5645, 5647, 5662
ḳolur, C82, 226, 239, 243, 899, 1879, 1909, 2397, 2406, 2438, 2872, 2888, 2978, 3056, 3484, 3597, 3640, 3693, 3756, 3814, 3931, 4488, 4515, 4787, 5424, 5836, 5839, 5934, 5955
ḳoldaş; arkadaş, 321, 1697, 1698, 2276, 2548, 3392, 4186, 4217, 4218, 4511, 4542, 4576, 4579
ḳoldaşı, 3409, 4359
ḳoldaşım, 6586
ḳoldaşımda, 6582
ḳoldaşımḳa, 6537
ḳoldaşın, 2559
ḳoldaşıñ, 4192
ḳoltġu; istek, muhtaçlık, 4275
ḳoltġusuz, 2721
ḳoltġuç; muhtaç, 2093, 2613
ḳomı-; heyecanlanmak, coşmak
ḳomıdı, 3854
ḳomısa, 3854, 3857
ḳomıt-; heyecanlandırmak, coşturmak
ḳomıtsa, 2328, 3701
ḳon; koyun, bağır
ḳonıñga, 1500
ḳon-; konmak
ḳonar, 73
ḳondı, 5643
ḳoñuz; böcek, 6559
ḳonuḳ; konuk, 817, 2250, 3529, 3561, 4415, 5844
ḳonuḳları, 2496
ḳonuḳluḳ; konukluk, 4574
ḳonum; konak, yurt, 1347
ḳonut; konut, 4471
ḳop-; kopmak, kalkmak, gelmek, meydana gelmek, zuhur etmek, 5344
ḳopa, 3260, 3840, 5035, 5672, 5675, 5678, 5960
ḳopar, 73, 98, 1338, 1763, 1834, 2189, 3038, 4045, 4213, 4232, 6110
ḳopġa, 4505
ḳopġan, 1506
ḳopġıl, 4153
ḳopġuçı, 5557
ḳopġumı, 47
ḳopġumızını, 5342
ḳopmaz, 3419
ḳopmış, 602, 4089, 4889
ḳopsa, 865, 1834, 2037, 6142
ḳopsu, 4648
ḳoptaçı, 4150
ḳopu, 71, 173, 3067, 3952, 3953, 4881, 4892, 4893, 4894, 4969, 5439, 5450, 5452, 5677, 5822, 6222, 6392, 6401, 6403, 6422
ḳopumaz, 5457
ḳopup, 3498, 3954, 5623, 6213, 6219

ḳopur-; yerinden kaldırmak, 47
ḳoprur, 269, 341
ḳopurdı, 103, 1751, 5792
ḳopurġay, 4271, 6245
ḳopurġıl, 30
ḳopursa, 1390, 3369, 3975
ḳor; zarar, bkz. *ḳora*, 193, 1297, 1316, 1558, 3355, 3362, 6004, 6527
ḳorı, 4603, 6295
ḳora; zarar, 6627
ḳora-; azalmak, zarar etmek
ḳoradı, 1062, 6486
ḳorat-; zarar ettirmek
ḳoratmasu, 6239
ḳorday; kuğu kuşu, 5377
ḳorḳ-; korkmak, 3651
ḳorḳar, 2288, 2751, 2755
ḳorḳayın, 3401
ḳorḳġıl, 4744
ḳorḳma, 4744
ḳorḳmaġıl, 3511
ḳorḳmasa, 656
ḳorḳmaz, 2055
ḳorḳsa, 983, 1986
ḳorḳsalar, 2299
ḳorḳtı, 773
ḳorḳu, 656, 3668, 4051, 4095, 6363
ḳorḳur, 5070
ḳorḳınç; korkunç, 2149, 6154
ḳorḳıt-; korkutmak
ḳorḳıtur, 656
ḳorḳılıḳ; korkak, 1986, 2292
ḳorḳu; korku, 4049, 6156
ḳoru-; korumak
ḳorup, 3844
ḳoruġ; korunma
ḳoruġıl, B36
ḳorum; kaya, 830
ḳoş-; yazmak, şiir düzmek
ḳoşar, 2631
ḳoşupan, B58
ḳoşnı; komşu, 140, 4512, 4546, 4581, 6585
ḳoşnısı, 4097, 4618
ḳoşnısın, 4548
ḳoşnılıḳ; komşuluk
ḳoşnılıḳtın, 4547
ḳoşuġ; şiir
ḳoşuġlar, B75
ḳoşul-; yazılmak, düzenlemek, şiir düzülmek
ḳoşulmış, B59
ḳotur-; boşaltmak, 117, 1455
ḳotrul-; boşaltılmak
ḳotrulur, 2812
ḳovˆ-, kovmak, sürmek
ḳovˆar, 2381
ḳovˆġuḳa, B48
ḳovˆdalḳ; cılız, 4672
ḳovˆdaş; obur, 4599
ḳovˆı; içi boş, kof, 2894
ḳavˆçalḳ ḳovˆı, 2639, 5133
ḳoy; alt, dip
ḳoyı, 3570, 4512, 4721
ḳoy; koyun, 449, 1412, 4765, 4767, 5371
ḳoyḳa, 1412, 4353
ḳoyuġ, 1413, 4353, 5164
ḳoyçı; çoban
ḳoyçısı, 1412
ḳoyuġ; derin, 3382, 3829,
ḳoyul-; derinleşmek
ḳoyuldı, 3070
ḳozı; kuzu, 461, 695, 1314, 1638, 2845, 2920, 3096, 3311, 5843, 5925
ḳozı; koç burcu, 66, 139
köç; göç, 4815
köçin, 4814
köçünˆg, 1445
köçünˆgni, 4816, 5178
köç-; göçmek
köçer, 1274
köçerde, 6083
köçgü, 1445, 4816, 6112
köçmezde, 4815
köçse, 3024
köçtiler, 5177
köçügli, 3560, 4814, 6113
köçüp, 4815
köçkün; göç eden, 6112
köçüt; göç atı, 1704
köçütçi; göçüren, göçürecek olan, 3788, 6112
köḍrüm; yüksek seçkin, 279, 1963, 2187
köḍrümi, 53, 278, 417, 1689, 2422, 2768, 3150, 3244, 3693, 4235, 6102
köḍüg; iş güç
köḍgi, 4324
kögüz; göğüs, 2243, 5211, 5215, 5326, 6539
kögsi, 2326, 5631
kögsin, 1535, 4845, 5450
kögüzlüg, 2282, 4845, 5212
kök; kök, temel, 54, 5991
köki, 59, 821, 2015, 2132, 2907, 2909, 3414, 4345, 4476, 4523, 5258, 5458, 5565, 5907, 6155, 6571
kökin, 2183
kökünˆg, 5383, 6045
kök; gök, gökyüzü, B3, 3, 22, 96, 127, 1763, 1800, 2784, 2916, 3193, 3463, 3717, 3724, 5600, 6149
kökke, 208, 215, 1002, 1029, 1151, 1249, 1322, 1518, 1519, 1783, 2119, 3072, 3673, 3981, 4557, 4711, 4820, 6036, 6046, 6064, 6149, 6217, 6218, 6550

kökli, A2
köklte, 44, 74, 1003, 1124, 2452, 4844
köklteki, 128
köktin, 210
kökūg, 2787
kök; mavi, yeşil, 67, 69, 5375, 5378, 6194
kok ayuḳ; Kök Ayuk (Türkmen büyüklerine verilen ad, bkz. *ayuḳ*), 2644, 4067, 4142
kökçin; göğümsü, kır, 376, 667, 1798, 2818, 3074, 4636
kökiş; kökiş (bir kuş türü), 74
kokle-; bir işin esasına vâkıf olmak
köklemiş, 1492
kökre-; kükremek
kökredi, 86
köksegüçi; göğe yükselmek isteyen, 4830
köksün; öfke, gazap, 133
kölik; gölge, bkz. *kölike*, 173
kolike; gölge, 1409, 3536, 4758, 6134
kölük; yük hayvanı, 4441
köm-; gömmek
kömdi, 4525, 5212
kömül-; gömülmek
kömüldi, 5710
kömür; kömür, 3837, 3951, 5012
kön-; doğrulmak, düzelmek, doğruyu söylemek, yola çıkmak, 3993
köndi, 6423
köndüm, 4994
köner, 5965
köngey, 4810, 5506
könmese, 5281
könmiş, 1536
köndür-; doğrultmak, yola çıkarmak, 3994
köndrü, 2077
köndüreyin, 474
könek; kova burcu, 141
köngel-; görünmek, belirmek
köngelir, 5976
könğlek; gömlek
könğlekin, 4966
könğül; gönül, yürek, anlayış, B50, 12, 25, 26, 46, 51, 75, 106, 107, 149, 319, 371, 382, 387, 463, 536, 537, 703, 741, 769, 1005, 1023, 1024, 1089, 1167, 1172, 1278, 1282, 1301, 1377, 1383, 1591, 1656, 1695, 1696, 1700, 1702, 1704, 1743, 1748, 1784, 1786, 1818, 1821, 1852, 1891, 1892, 1893, 1933, 1940, 1963, 1986, 1991, 2011, 2012, 2036, 2046, 2049, 2073, 2118, 2120, 2121, 2151, 2158, 2170, 2230, 2231, 2274, 2294, 2364, 2465, 2471, 2472, 2473, 2475, 2477, 2478, 2487, 2491, 2517, 2576, 2618, 2658, 2689, 2690, 2691, 2694, 2744, 2748, 2759, 2762, 2778, 2792, 2794, 2795, 2797, 2879, 2884, 2900, 3066, 3084, 3093, 3104, 3148, 3153, 3197, 3329, 3351, 3394, 3395, 3430, 3446, 3447, 3478, 3479, 3480, 3495, 3504, 3518, 3527, 3540, 3541, 3543, 3558, 3567, 3686, 3688, 3689, 3690, 3691, 3692, 3701, 3708, 3752, 3770, 3790, 3825, 3826, 3852, 3854, 3855, 3856, 3857, 3870, 3874, 3891, 3900, 3908, 3965, 3994, 4000, 4033, 4039, 4052, 4091, 4146, 4273, 4274, 4280, 4287, 4288, 4293, 4302, 4391, 4515, 4516, 4532, 4534, 4542, 4582, 4584, 4586, 4612, 4650, 4778, 4779, 4879, 4902, 4912, 4920, 5026, 5044, 5045, 5047, 5048, 5049, 5051, 5103, 5128, 5135, 5174, 5196, 5210, 5211, 5223, 5232, 5251, 5297, 5315, 5323, 5347, 5420, 5424, 5452, 5471, 5509, 5554, 5601, 5609, 5617, 5618, 5646, 5688, 5689, 5691, 5749, 5759, 5773, 5865, 5880, 5901, 5934, 5972, 5975, 5980, 6079, 6089, 6128, 6131, 6180, 6181, 6183, 6238, 6246, 6250, 6255, 6257, 6261, 6287, 6293, 6327, 6338, 6423, 6461, 6579, 6581, 6618, 6630
könğli, A31, 53, 211, 407, 424, 452, 487, 503, 515, 581, 601, 603, 604, 862, 975, 1054, 1080, 1111, 1523, 1563, 1573, 1713, 1719, 1807, 1809, 1860, 1964, 1986, 2010, 2115, 2122, 2179, 2184, 2229, 2235, 2237, 2243, 2244, 2297, 2473, 2481, 2546, 2607, 2620, 2782, 2808, 2843, 2854, 2882, 2885, 3060, 3073, 3085, 3139, 3152, 3279, 3298, 3323, 3329, 3351, 3383, 3393, 3396, 3537, 3613, 3642, 3687, 3691, 3936, 3993, 4005, 4047, 4189, 4209, 4314, 4416, 4420, 4464,

4492, 4521, 4546, 4554, 4609, 4610, 4611, 4673, 4691, 4730, 4813, 4828, 4843, 4910, 4914, 4987, 4990, 4991, 4998, 5011, 5025, 5057, 5112, 5221, 5269, 5388, 5398, 5430, 5448, 5509, 5537, 5599, 5614, 5620, 5631, 5699, 5713, 5721, 5742, 5746, 5772, 5784, 5795, 5838, 5862, 5897, 5929, 5963, 5985, 5989, 6038, 6069, 6119, 6150, 6165, 6184, 6198, 6370, 6462, 6465, 6579

könglin, 864, 1101, 1102, 1637, 2116, 2295, 2296, 3181, 3445, 4790, 6225, 6226, 6282, 6304, 6457

könglinge, 1607, 5096

könglini, 4264

könglüm, 382, 801, 1171, 1251, 2690, 3057, 3872, 4252, 4679, 4880, 5458, 5690, 5820, 6302, 6463, 6576

könglüme, 1084

könglümi, 47, 5021, 6068

könglümiz, 4913

könglün, 359, 532, 647, 2160, 3210, 3705, 4395

könglüng, 523, 1069, 4515, 4585, 4809, 4873, 5392, 5760, 5870, 5979, 6240

könglüngi, 1082, 5686

köngülçe, 5276, 5998

köngülde, 2577, 3428, 3481, 3720, 4338, 5732, 5874

köngüldeki, 4796

köngüldin, 1265, 4808

köngülke, 11, 20, 782, 1341, 1448, 1897, 1898, 2253, 2579, 2778, 2797, 2809, 3403, 3705, 3860, 3914, 4025, 4313, 5774, 5778, 6032, 6147, 6228, 6249, 6317, 6478

köngüller, 6484

köngüllüg, 1992, 2282, 2469, 2470, 2660, 2662, 3082

köngülni, 1551, 3182, 6563

köngülsüz, 2470, 2472, 2798, 5046

köngülteki, 2673

köngülüg, 386, 2747, 2796, 5232

köngülüng, 1109

köngüldeş; gönül arkadaşı, 3299, 6077

köni; dik, doğru, gerçek, B29, B63, B69, 36, 52, 54, 355, 382, 393, 407, 409, 424, 453, 455, 515, 682, 727, 804, 807, 808, 819, 822, 860, 862, 863, 868, 869, 873, 896, 921, 962, 982, 1024, 1025, 1026, 1055, 1079, 1102, 1109, 1133, 1278, 1282, 1289, 1290, 1294, 1369, 1374, 1431, 1505, 1523, 1566, 1660, 1661, 1663, 1714, 1721, 1727, 1729, 1730, 1743, 1747, 1749, 1753, 1759, 1837, 1850, 1866, 1917, 1937, 1963, 1977, 2010, 2017, 2110, 2114, 2158, 2168, 2175, 2186, 2203, 2208, 2209, 2210, 2235, 2249, 2252, 2509, 2512, 2607, 2744, 2757, 2759, 2760, 2789, 2792, 2806, 2829, 2849, 2859, 2863, 2864, 2869, 2885, 2898, 2899, 2900, 3056, 3128, 3133, 3139, 3147, 3160, 3169, 3192, 3383, 3461, 3462, 3465, 3501, 3504, 3730, 3815, 3817, 3847, 3898, 3900, 3905, 4000, 4027, 4046, 4052, 4058, 4060, 4094, 4108, 4117, 4121, 4122, 4143, 4145, 4173, 4252, 4288, 4295, 4300, 4343, 4353, 4407, 4445, 4481, 4500, 4549, 4609, 4630, 4639, 4778, 4840, 4853, 4876, 4895, 4903, 4914, 4922, 5078, 5079, 5084, 5095, 5170, 5195, 5209, 5210, 5223, 5230, 5309, 5332, 5506, 5509, 5510, 5511, 5544, 5576, 5597, 5601, 5666, 5742, 5774, 5775, 5777, 5778, 5835, 5855, 5878, 5880, 5885, 5887, 5897, 5903, 5946, 6088, 6094, 6134, 6150, 6191, 6356, 6423, 6460, 6470, 6474, 6475, 6519, 6527, 6532, 6620, 6622, 6627, 6632, 6641

könide, 5598

könidin, 814, 2023

könilke, 1499, 5511

könüler, 5508

könümü, 1583

könülük; doğruluk, gerçeklik, B65, 30, 360, 590, 709, 800, 808, 809, 819, 821, 826, 860, 861, 865, 866, 1128, 1289, 1291, 1293, 1355, 1373, 1374, 1546, 1664, 1716, 1729, 1744, 1745, 1746, 1747, 1748, 1750, 1784, 1842, 1865, 2115, 2186, 2211, 2244, 2307, 2755, 2756, 2859, 2862, 2901, 3063, 3463, 4444, 4518, 4807, 4874, 4994, 5170, 5172, 5195, 5285, 5400, 5410,

5511, 5597, 5598, 5600, 5601, 5756, 5820, 5891, 5922, 6088, 6460, 6479, 6484
könilikkɛ, 4028, 4352, 4994
könililɛni, 5173
könililɛtɛ, 1292, 2899, 5400
könit-; doğrultmak, 5204, 6082
könitgey, 5527
könitmiş, 2884
könitsɛ, 4997, 5434
könittim, 6561
könül-; doğrulmak
könlür, 5474
könülgü, B46
köp; çok, 421, 430, 2057, 3031, 5370, 5372, 5483, 5624, 5707, 6477
köpeḍ-; çoğalmak
köpeḍür, 2262
köpek; köpek, 6601
ḳöpirt-; köpürtmek
ḳöpirtür, 2382
kör-; görmek, bakmak, B17, B31, B34, B45, B54, B63, B68, B69, B72, 38, 58, 73, 80, 105, 107, 126, 140, 160, 164, 180, 182, 193, 234, 237, 239, 246, 262, 265, 284, 290, 293, 294, 295, 299, 307, 315, 337, 355, 356, 398, 418, 431, 432, 438, 444, 452, 459, 461, 474, 488, 491, 501, 516, 522, 533, 534, 538, 566, 567, 577, 582, 590, 593, 598, 614, 622, 624, 644, 652, 673, 686, 687, 689, 691, 702, 726, 733, 746, 759, 760, 761, 763, 766, 784, 801, 804, 806, 808, 819, 825, 835, 869, 871, 873, 874, 875, 876, 885, 886, 888, 890, 895, 904, 911, 917, 926, 928, 933, 939, 980, 988, 992, 993, 1002, 1003, 1025, 1037, 1044, 1055, 1061, 1081, 1110, 1115, 1127, 1146, 1150, 1157, 1168, 1169, 1171, 1184, 1203, 1208, 1211, 1215, 1219, 1246, 1249, 1283, 1288, 1297, 1316, 1345, 1357, 1405, 1408, 1409, 1415, 1421, 1431, 1444, 1446, 1466, 1532, 1545, 1553, 1556, 1574, 1577, 1580, 1601, 1612, 1635, 1641, 1642, 1651, 1667, 1684, 1692, 1716, 1728, 1735, 1753, 1764, 1765, 1788, 1790, 1803, 1838, 1841, 1844, 1850, 1854, 1855, 1861, 1871, 1879, 1890, 1933, 1945, 1958, 1977, 2012, 2018, 2047, 2071, 2099, 2111, 2115, 2146, 2229, 2231, 2254, 2255, 2281, 2310, 2312, 2314, 2354, 2359, 2383, 2393, 2401, 2424, 2425, 2468, 2483, 2510, 2542, 2553, 2616, 2666, 2703, 2767, 2786, 2898, 2921, 2925, 2928, 2931, 2989, 3047, 3093, 3097, 3105, 3107, 3132, 3133, 3172, 3220, 3238, 3245, 3253, 3260, 3297, 3298, 3301, 3344, 3353, 3354, 3360, 3361, 3364, 3417, 3420, 3421, 3425, 3428, 3444, 3455, 3475, 3490, 3503, 3508, 3522, 3528, 3535, 3539, 3545, 3553, 3574, 3579, 3582, 3595, 3600, 3619, 3620, 3621, 3625, 3640, 3701, 3713, 3770, 3784, 3823, 3834, 3838, 3853, 3854, 3856, 3857, 3882, 3920, 3931, 3933, 3936, 3942, 3958, 3992, 4003, 4019, 4063, 4096, 4099, 4103, 4104, 4142, 4149, 4180, 4224, 4229, 4249, 4312, 4331, 4335, 4359, 4366, 4368, 4373, 4400, 4431, 4451, 4596, 4642, 4650, 4672, 4673, 4676, 4685, 4695, 4696, 4719, 4750, 4752, 4758, 4760, 4813, 4829, 4836, 4869, 4894, 4896, 4937, 4953, 4973, 5007, 5031, 5075, 5107, 5109, 5146, 5151, 5156, 5159, 5175, 5180, 5191, 5210, 5232, 5244, 5255, 5265, 5267, 5278, 5317, 5321, 5340, 5345, 5358, 5359, 5361, 5379, 5383, 5401, 5417, 5434, 5447, 5464, 5466, 5496, 5498, 5518, 5525, 5543, 5562, 5563, 5572, 5573, 5574, 5576, 5597, 5599, 5622, 5624, 5625, 5640, 5661, 5683, 5684, 5694, 5727, 5730, 5742, 5769, 5778, 5810, 5815, 5816, 5829, 5855, 5861, 5914, 5917, 5918, 5919, 5921, 5922, 5930, 5944, 5954, 5981, 6000, 6003, 6006, 6014, 6018, 6024, 6027, 6029, 6031, 6037, 6050, 6055, 6056, 6071, 6074, 6076, 6100, 6101, 6103, 6104, 6132, 6133, 6151, 6169, 6179, 6197, 6202, 6216, 6226, 6259, 6270, 6282, 6316, 6318, 6327, 6337, 6338, 6345, 6370, 6390, 6402, 6403, 6407, 6410, 6435, 6454, 6465, 6483, 6485, 6607, 6614

kördi, 531, 559, 562, 624, 627, 768, 770, 773, 1068, 1582, 2749, 3321, 4889, 4973, 5040, 5630, 5675, 5827, 5969, 5974, 6226, 6299, 6422
kördiler, 1057
kördüki, B33
kördüküm, 6052
kördüm, 195, 248, 594, 790, 1626, 2894, 3338, 3685, 4196, 4198, 4244, 4245, 4335, 4445, 4590, 4591, 4592, 5975, 6033, 6244, 6303, 6617
kördüñ, 1501, 5053
köre, 1727, 2700, 2734, 3136, 3366, 3505, 3916, 3937, 4212, 4271, 4463, 5445, 5453, 5559, 6434, 6632, 6640, 6642
körelim, 4924
körer, 3391
körey, B47
köreyi, 6566, 6604
köreyin, 104, 107, 509, 570, 579, 3307, 4937, 4954, 5958, 5977, 6280
körge, 5618, 5933
körgeli, 1136, 4921, 6301
körgil, 800, 862, 867, 3136, 3422, 3471, 4285, 4370, 4721, 4869, 5780, 5849, 6069, 6328, 6445
körgile, 6298
körgü, 1898, 2489, 2496, 3124, 4579, 4749, 5417
körgüçi, 1939
körgüçidin, 1939
körgüke, 1887, 2581, 3308, 3456, 3477
körgüsi, 5108
körme, 2145, 3360, 3505, 5537, 5744
körmedi, 5749, 5751
körmedim, 171, 1587, 3309
körmediñ, 3438
körmediñ mü, 82
körmedük, 402, 718, 4216, 4477, 5753
körmegeyler, 3352
körmegil, 5109
körmek, 5916
körmekiñ, 3910
körmese, 1316, 3370, 4515
körmesü, 3235
körmesüñler, 6600
körmeyin, 1230
körmez, 121, 3108, 6357
körmiş, 2367, 4434, 6048, 6191
körmişim, 563, 2516
körmişin, C73, 4062, 6237, 6321
körmişiñgni, 4102
körse, 399, 402, 403, 421, 480, 529, 555, 655, 674, 689, 815, 958, 1140, 1246, 1328, 1386, 1471, 1528, 1732, 1734, 1868, 1893, 2084, 2112, 2148, 2149, 2152, 2153, 2206, 2216, 2326, 2349, 2366, 2382, 2383, 2384, 2395, 2404, 2465, 2500, 2511, 2539, 2549, 2563, 2726, 2748, 2771, 2794, 2908, 2924, 2954, 3325, 3383, 3412, 3448, 3459, 3465, 3963, 4355, 4358, 4371, 4376, 4395, 4515, 4595, 4607, 4609, 4666, 4722, 4915, 4922, 5004, 5124, 5181, 5182, 5786, 5922, 5996, 6007, 6011, 6016, 6017, 6018, 6021, 6022, 6025, 6026, 6029, 6199, 6201, 6593
körsü, 104, 513
körsüni, 509, 540, 579, 4987
körü, 250, 276, 298, 299, 425, 433, 515, 520, 522, 559, 636, 800, 805, 1187, 1252, 1325, 1410, 1484, 1489, 1534, 1717, 1749, 1755, 1770, 1911, 1932, 1941, 1974, 2021, 2111, 2128, 2152, 2221, 2340, 2402, 2407, 2499, 2535, 2548, 2549, 2551, 2562, 2574, 2713, 2751, 2754, 2784, 2973, 2982, 3215, 3225, 3329, 3368, 3536, 3537, 3550, 3855, 4018, 4040, 4043, 4098, 4154, 4199, 4338, 4600, 4638, 4641, 4652, 4659, 4759, 4861, 4881, 5031, 5033, 5035, 5065, 5138, 5198, 5302, 5384, 5464, 5592, 5611, 5849, 5929, 6189, 6388, 6426, 6451, 6489
körügli, 374, 524, 1938, 2084, 2368, 3559, 4647, 5143, 6013, 6208, 6315
körüglisi, 4781, 6458
körümegli, 102
körümez, 537, 2471, 5641
körüñ, 2080, 4239
körüp, B27, 49, 328, 464, 530, 544, 581, 791, 795, 824, 864, 1157, 1178, 1200, 1299, 1867, 2084, 2134, 2288, 2347, 2431, 2550, 2902, 2924, 2954, 2962, 3292, 3294, 3964, 3969, 4086, 4371, 4514, 4557, 4580, 4667, 4887, 4931, 5013, 5023, 5036, 5495, 5587, 5656, 5662, 5719, 5724, 5753, 5763, 5799, 5800, 5998, 6028,

6218, 6242, 6300, 64 80
körür, 289, 537, 777, 926, 1163, 1621, 1628, 1687, 2085, 2118, 2464, 2523, 3268, 3480, 3746, 3785, 3837, 3966, 4427, 5104, 5193, 5616, 5641, 5678, 5686, 6174, 6227, 6228, 6241, 6432, 6640
körürde, 1532, 2505, 2519, 3532, 3624, 3789, 5168, 6303
körk; güzellik, süs, 91, 97, 733, 1116, 1988, 2009, 4493
körki, 272, 274, 531, 675, 736, 1575, 1849, 1851, 2083, 2208, 2215, 2458, 2459, 2467, 2474, 2488, 2554, 2663, 2723, 2843, 2854, 2861, 2912, 2913, 2923, 3451, 4422, 4482, 4484, 4493, 4500, 4602, 5950
körkin, 64
körkinge, 2215, 2467
körkini, 2551, 4494
körkümi, 6528
körkünğ, 594
körklüg; güzel, 464, 675, 1079, 1159, 1209, 1481, 1512, 1543, 1700, 1705, 1749, 1847, 1851, 2083, 2208, 2212, 2213, 2458, 2464, 2465, 2599, 2663, 2854, 2855, 2920, 2921, 2923, 3201, 3295, 3297, 3298, 3301, 3306, 3609, 4047, 4315, 4485, 4487, 5007, 5110, 5253, 5335, 5493, 5615, 5748, 5776, 6358
körklügüg, 2468
körksüz; çirkin, 260, 1082, 3371, 3609, 4822, 5985
körklüglük; güzellik
körklüglüki, 2085, 2459
körklüglükindin, A14
körksüzlük; çirkinlik, kabalık
körksüzlükünı, 816
körkit-; göstermek, 32, 48, 1399, 2522
körkitip, 794
körkittükün, 659
körkitü, 661, 3228
körkitür, 663, 666, 716, 799, 3540, 3567, 6128
körüg; görülen
körügi, 5996
körül-; görülmek
körülmege, 4249
körün-; görünmek, huzura çıkmak, 5176, 5407
körnü, 4759
körnüp, 2538
körnür, 916, 2855, 6590
köründi, 581, 1581, 1769, 3338, 3841, 5454, 6278
körüngil, 580
körüngince, 2563
körüngü, 510, 3457
körünme, 4124
körünmedük, 4062
körünmez, 3564, 3567, 3628, 3685, 5414, 6271
körünmiş, 3513
körünmişin, C15, C28
körünse, 1756, 2537, 2539, 5849, 6493
köründür-; göstermek, getirmek (*tapugka köründür*; huzura getirmek) 573
körüş-; görüşmek, yüz yüze bakmak
körüşmek, 3698
körüşmez, 145, 2368
körüşse, 2368, 3300
köşik; himaye, kollama, 451
köşit-; örtmek, siper etmek, 1295
kötki; tepe, tepecik, 21, 6069
kötkisi, 3527
kötür-; götürmek, kaldırmak, yükseltmek, yok etmek, 117, 1455, 1466, 2403, 2936, 4350, 5576
kötrümez, 2030
kötrüp, 5827
kötrür, 1493, 2976, 5026
kötürdi, 101, 145, 302, 385, 409, 485, 774, 1029, 1073, 1110, 1249, 1256, 1519, 1534, 1600, 1642, 1717, 1771, 1783, 1845, 1882, 3051, 3116, 3286, 3288, 3682, 3714, 3724, 3838, 3942, 3953, 4966, 5449, 5450, 5678, 5828, 6220, 6221, 6396, 6473
kötürdüm, 3790, 4728
kötürdünğ, 1258, 3063, 4282, 4556, 5818, 6228
kötürgey, 4006, 4746, 6609
kötürgil, 1435, 1457, 3084, 4129, 4294, 5348, 5547, 6376
kötürgü, 636, 4492
kötürgüsi, 5113
kötürme, 1377, 4091, 4599, 5211, 5214, 5323, 5326, 5521, 5522
kötürmese, 2934
kötürmez, 17, 3781, 5558, 6453
kötürmiş, 3081, 3952, 5242, 6219
kötürmişni, 1762
kötürse, 545, 890, 1761, 1883, 1928, 1981, 2116, 2270, 2500, 2545, 2916,

3041, 3346, 4298, 4748
kötürsü, 2371, 3813, 6324, 6494
kötrül-; yok edilmek, *kötrülür*, 2812
kövrüg; davul
kövrügi, 1036
köz; göz, B8, B17, 83, 178, 274, 329, 387, 436, 447, 464, 927, 1162, 1163, 1252, 1532, 1601, 1644, 1861, 1891, 1897, 1974, 2007, 2025, 2313, 2467, 2476, 2487, 2523, 2549, 2557, 2869, 2921, 3078, 3292, 3321, 3477, 3657, 3732, 3837, 3851, 3966, 4040, 4122, 4134, 4487, 4514, 4829, 5155, 5310, 5385, 5448, 5609, 5799, 5806, 5936, 6124, 6172, 6178, 6343, 6349, 6352, 6432, 6577, 6640
közde, 1160, 3480, 4823, 6327, 6533
közde, 1809, 4815
közi, 80, 290, 407, 412, 496, 605, 739, 770, 849, 1048, 1138, 1143, 1191, 1246, 1562, 1902, 1964, 1991, 2000, 2001, 2003, 2004, 2170, 2199, 2200, 2207, 2236, 2342, 2366, 2441, 2442, 2486, 2489, 2607, 2611, 2612, 2614, 2615, 2617, 2619, 2620, 2721, 2722, 2750, 2751, 2753, 2843, 2847, 2848, 2885, 2927, 2984, 3124, 3565, 3568, 3613, 3626, 3918, 4152, 4521, 5030, 5299, 5385, 5386, 5387, 5388, 5389, 5390, 5631, 5674, 5691, 6157, 6169, 6286, 6634
közin, 598, 624, 625, 768, 769, 770, 956, 1029, 1151, 1249, 1519, 1783, 1899, 2480, 2511, 2793, 2833, 2870, 4845, 4890, 5015, 5622, 5670, 5970, 6149, 6212, 6217, 6230, 6357
közindin, 5970
közke, 537, 1727, 1893, 1899, 2085, 2464, 2855
közler, 5641
közlerde, 102
közlüg, 1133, 1369, 1855, 6191
közni, 5165, 6262
közsüz, 178, 271, 3238
közüg, 358, 2434, 2519, 2796, 3411
közüm, 663, 1589, 3125, 3789, 4724, 4729, 4731, 5040, 5399, 5499, 5849, 6232
közümde, 11
közümke, 6569
közümkemü, 6590
közün, 603, 604, 609, 926, 1157, 1230, 2367, 2794, 3108, 3300, 3438, 3480, 3950, 4090, 4102, 4427, 4515, 4902, 4973, 5361, 6195
közüng, B76, 648, 1239, 1324, 2852, 4051, 4055, 4062, 4143, 4475, 4515, 4551, 4836, 5272, 5392, 5426, 5722, 5760, 6137, 6643
közüngde, 3627
közüngni, 1312, 4105, 4516
kuç-; kucaklamak, 1451
kuça, 1500, 1562
kuçar, 401, 3036, 3609
kuçtı, 1160, 6196
kuçup, 1510, 6299
kuçılk; yengeç burcu (seretan), 139
kuçuş-; kucaklaşmak
kuçuştı, 3292
kudret; (A.) kudret
kudretlüg, A2
kudruk; kuyruk
kudrukındın, 66
kuduğ; kuyu, 5423, 6011
kuduğda, 1735
kuğu; kuğu kuşu, 72, 365, 1098, 1101, 5377, 5449, 5643
kuğulza, 4199
kul; kul, köle, 235, 588, 590, 612, 1272, 1376, 1396, 1811, 1906, 2070, 2076, 2080, 2228, 2305, 2406, 2479, 2616, 2619, 2620, 2724, 2953, 2954, 2960, 2981, 2987, 2988, 2989, 2991, 3003, 3115, 3123, 3183, 3249, 3252, 3345, 3357, 3435, 3661, 3675, 3750, 3759, 3856, 3880, 3921, 4081, 4083, 4223, 4277, 4556, 4729, 4775, 4817, 4841, 5371, 5487, 5781, 5865, 6144, 6247, 6290, 6485, 6509, 6510, 6586
kulça, 2991
kulda, 4724, 4836
kuldın, 2983
kulı, 845, 958, 1610, 1756, 1809, 1880, 1881, 1883, 1919, 2096, 2100, 2114, 2307, 2412, 2571, 2573, 2906, 2951, 2990, 3124, 3770, 3856, 3986, 3988, 4073, 4370, 4496, 4589, 4858, 5120, 5123, 5145, 6169, 6476
kulın, 635, 1755, 1838, 2952, 3524, 3920, 4079

ḳulıñga, 1980, 3649
ḳulḳa, 845, 1268, 2998, 3183, 3356, 3357, 3657, 3750, 4857
ḳullar, 2953, 2954, 3920
ḳulları, 4530
ḳullarımız, 3749
ḳulların, 5193
ḳullarıñga, 3928, 6261
ḳullarında, 2598, 5119
ḳulnı, 1755
ḳulnuñ, 1919, 2113
ḳuluġ, B32, 28, 152, 389, 611, 1001, 1555, 1602, 1813, 1884, 2409, 2967, 2991, 3117, 3127, 3344, 3534, 3722, 3728, 4080, 6373, 6508
ḳuluñ, 396, 1031, 1258, 1554, 1602, 5124, 6510, 6511, 6516, 6638
ḳulaç; kulaç, 6439
ḳulaçla-; kulaçlamak
ḳulaçlayu, 1734
ḳulaḳ; kulak, bkz. *ḳulġaḳ*, 436, 2025, 2487, 3657, 4040, 4055, 4490, 5642, 5936, 6349, 6643
ḳulaḳı, 2481
ḳulaḳın, 5849
ḳulaḳıñ, 4143
ḳulaḳḳa, 1915
ḳulaḳtın, 991
ḳulan; yaban eşeği, 284, 5375
ḳulavuz; kılavuz, 128, 129, 3730, 6519
ḳulġaḳ; kulak, bkz. *ḳulaḳ*
ḳulġaḳı, 2342
ḳulġaḳıñ, 5272, 5579
ḳullulḳ; kulluk, 589, 1918, 2619, 3253, 3356, 3651, 3669, 3675, 3749, 3750
ḳullukı, 2159, 3251, 3672, 5931, 6144, 6500
ḳullukın, 3091, 4857
ḳullukıñ, 3256
ḳulsıġ; kul, 809
ḳum; kum, 975, 6571
ḳumḳa, 3626
ḳumaru; armağan, miras, vasiyet, öğüt, B53, C27, 190, 269, 270, 1150, 1341, 1354, 1356, 1467, 1469, 1517, 6322, 6324, 6325
ḳumarum, 1467, 1497
ḳumarumnı, 1468
ḳumaru; (k. a.) Kumaru (Odgurmış'ın kölesi), 6286, 6293
ḳumuḳ; dolandırıcı, 1737
ḳupa; kumral, 2468
ḳur; kuşak, 542, 580, 1456, 1477, 1588, 1917, 3046, 3282, 3442, 4142, 5899
ḳurı, 461, 553, 1477
ḳurın, 1605
ḳur; rütbe, derece; toy; maya, 2373, 2587, 4044, 4074, 4077, 4125
ḳurı, 459, 723, 1476, 1706, 1849, 4070, 4483, 4760, 5139, 5908, 6111
ḳurın, 588, 2586
ḳurınġa, B68
ḳurḳa, 4066, 4071, 4072
ḳurumuz, 3749
ḳurun, 4897
ḳur-; kurmak, germek
ḳurdı, 65
ḳurup, 6397
ḳur'an; (A.) Kuran-ı Kerim, 6483
ḳurç; çelik gibi sert, kuvvetli, 1949, 2271, 5911
ḳurġu; kararsız, zevzek, 1997, 5219
ḳurġululḳ; zevzeklik, 2078
ḳurı-; kurumak
ḳurımaz, 943
ḳurımış, 67, 118
ḳurır, 133, 1810
ḳurıt-; kurutmak, soldurmak, yok etmek
ḳurıtma, 1239
ḳurıtmaz, 3476
ḳurıttı, 3941
ḳurıttım, 3273, 6531
ḳurıttıñ, 1558
ḳurıtur, 1389, 2515, 2866
ḳurt; kurt, solucan, 4196, 5842, 5844, 6559
ḳurtġa; acuze, kocakarı, 399, 1547, 3541
ḳuruġ; kuru, boş, asılsız, 108, 467, 1521, 1525, 1576, 1626, 2189, 2452, 2472, 2547, 2552, 2560, 2889, 2904, 3277, 3348, 3375, 3423, 3626, 3653, 3656, 3726, 3998, 4301, 4626, 4660, 5075, 5712, 6411, 6435
ḳuruġluġ, 4926
ḳuruġun, 4627
ḳuruġsaḳ; gönül, 375
ḳurut; peynir, 4442
ḳuş; kuş, 75, 1319, 1332, 2381, 3005, 3010, 3011, 3949, 4196, 4199, 4200, 4711, 4716, 5378, 5675, 5828, 6219, 6364, 6366, 6536
ḳuşın, 2094
ḳuşḳa, 1193, 2054, 2581, 6536
ḳuşları, 94
ḳuşlarıñ, 5379
ḳuşta, 2583
ḳuşuñ, 6368
ḳuşçı; kuşçu, 2558, 2635, 4148

ḳut; kut, mutluluk, devlet, B65, C25, 100, 163, 343, 354, 355, 456, 461, 550, 553, 596, 606, 669, 670, 681, 682, 695, 710, 714, 724, 740, 796, 939, 945, 1045, 1173, 1244, 1267, 1311, 1335, 1338, 1491, 1660, 1704, 1707, 1712, 1714, 1715, 1766, 1778, 1780, 1881, 1973, 2091, 2104, 2105, 2173, 2478, 2649, 3459, 3461, 3521, 4087, 4157, 4175, 4178, 4180, 4337, 4537, 4863, 5076, 5086, 5087, 5091, 5233, 5315, 5355, 5551, 5757, 5901, 6040, 6044, 6095, 6129, 6133, 6141, 6192, 6230, 6372
ḳuta, 158, 1262, 1526
ḳutı, B48, 109, 115, 121, 277, 406, 438, 456, 526, 589, 602, 637, 720, 776, 823, 836, 870, 907, 1070, 1085, 1350, 1393, 1418, 1482, 1566, 1585, 1676, 1679, 1751, 1905, 1918, 1928, 1969, 2037, 2146, 2417, 2655, 2667, 2743, 2757, 2933, 2944, 2983, 3011, 3071, 3086, 3175, 3461, 3462, 3525, 3533, 3799, 3875, 3890, 4063, 4142, 4151, 4304, 5869, 5900, 6041
ḳutın, 1506, 3975
ḳutınïga, 5175
ḳutḳa, 91, 549, 550, 606, 668, 681, 694, 1144, 1332, 1699, 1700, 2012, 2446, 2554, 4535, 4832, 5323, 6133
ḳutluġ, 433, 455, 456, 668, 1526, 1973, 2626, 3459, 3465, 3487, 3492, 3646, 4507, 4941
ḳutluġı, 841, 1629, 1975, 2319, 4386, 4708
ḳutluġınıŋ, 4705
ḳutluġın, 4386
ḳutnı, 710, 725
ḳutsuz, B49, 4706
ḳutsuzı, 4386, 4709
ḳutuġ, 2764, 4180, 4412, 5901
ḳutun, 105, 121, 241, 352, 602, 865, 891, 1042, 1251, 1258, 1539, 1561, 1726, 1761, 1886, 1917, 1976, 1980, 2038, 2116, 2264, 2750, 2760, 3128, 3266, 3504, 3569, 3798, 4045, 4452, 5102, 5125, 5330, 5389, 5792, 5856, 5897, 5903, 6267
ḳutunŋ, 580, 1456, 4115, 5586
ḳutaḍ-; kutlu olmak, mutlu olmak, devletli olmak
ḳutaḍġay, 1568, 2760, 4354, 6324
ḳutaḍġu, A19, B30, 112, 350, 5355, 6429
ḳutaḍmış, 352, 726
ḳutaḍsa, 5355
ḳutaḍsu, 88, 350, 1479, 5117, 6267, 6325
ḳutaḍsunı, 2626
ḳutaḍtı, 6424
ḳutaḍur, 682, 1663, 1814, 2262, 2864
ḳutaḍġu bilig; Kutadgu Bilig, A19, B30, 112, 350
ḳutġar-; kurtarmak
ḳutġaru, 6260
ḳutu; süre, zümre, nesil, 2135, 2710, 4174, 4341, 4355, 4400, 4443, 4445, 4663, 4669, 5339, 5341, 5342, 5557, 5560
ḳutusı, 4456, 5517
ḳutul-; kurtulmak, 3091
ḳutlur, 5982, 6375, 6378
ḳutuldı, 671, 1040, 1384, 1654, 1774, 2172, 4296, 5061, 6337
ḳutuldunŋ, 4295
ḳutulġay, 5541
ḳutulġıl, 5292
ḳutulġu, 1096, 1154, 1352, 1474, 5278
ḳutulmalı, 40
ḳutulmalıḳ, 4270
ḳutulmaz, 1538, 5366, 5373, 5376
ḳutur-; kudurmak
ḳuturmış, 6542
ḳutuz; yaban sığırı, 2311, 5372
ḳuyaġ; zırh, kabuk, 1036
ḳuyuġ; titiz, 2900
ḳuz; kuzey, B57
ḳuzda, 5372
ḳuzı, 1040, 4631, 4967
ḳuzġun; kuzgun, 365, 1098, 5643
ḳuzġunı, 2313
kü; ün, san, 1711, 2060, 2320, 2945, 6502
külüg, 852, 1457, 1694, 1797, 2081, 2083, 2286, 2298, 2430, 2618, 3071, 3167, 3355, 3408, 3517, 4092, 4136, 4525, 4982, 5180, 5348, 5782, 5785
küsi, 87, 102, 458, 2329, 2368, 3077, 3173, 3265, 3429, 4097, 4474, 5043, 5287, 5891
küsin, 2279, 5585
kü-; korumak
kügü; 2033, 5846

küç; güç, zor, zulüm, 380, 600, 812, 848, 1280, 1367, 1430, 1433, 1451, 1771, 1785, 1877, 2024, 2032, 2034, 2055, 3056, 3060, 3107, 3109, 3206, 3207, 3434, 4137, 4530, 4692, 4879, 4904, 4911, 5242, 5464, 5484, 5574, 5716, 5802, 6072, 6310, 6500
küçi, 247, 362, 1055, 1062, 1142, 1435, 2311, 2649, 2886, 3006, 3019, 3172, 3192, 3583, 3723, 3768, 5137, 5149, 5286, 5462, 5633, 5637, 6384, 6440, 6454
küçin, 2035, 4015, 5576, 5593
küçiñge, 4528, 5215
küçini, 2030
küçlerin, 5547, 6259
küçlüg, 1699, 1927, 5381, 5555, 5588
küçlügi, 5561
küçüg, 3121
küçüm, 6244
küçüñg, 3760, 4661, 5476, 5937
küçün, 656, 838, 928, 1024, 1210, 1234, 1284, 1404, 1425, 1738, 1800, 2427, 2955, 3259, 3365, 3494, 3532, 3624, 3649, 3659, 3830, 3831, 3865, 3917, 3929, 4203, 4245, 4587, 4952, 4953, 4974, 5127, 5168, 5469, 5537, 6162, 6277, 6442, 6543
küçe-; zorlamak, baskı yapamak, 4628
küçedi, 6438
küçegli, 6439
küçeme, 1284, 3365, 4686, 5560
küçemez, 3708
küçemiş, 6008
küçer, 4004
küçese, 4922, 5560
küçeyü, 3961
küçeyür, 5226
küçeḍ-; çoğalmak
küçeḍlip, 6590
küçelr; zorba, 3108
küçemçi; zalim, 816
küçen-; güçlenmek
küçendi, 1053
küçenip, 6006
küçenmiş, 6010, 6012, 6014
küçkey; zalim, zorba, 814, 2030, 2031, 2035, 2245, 3111, 3434, 5521, 5852
küḍl-; beklemek
küḍer, 1050, 1391, 1406, 1875, 5184, 5342, 6179, 6271
küḍlelim, 4924, 4930
küḍge, 5013
küḍti, 3287
küḍü, 5340
küḍüp, 3436, 6404
küḍür, 3530
küḍegü; güveyi, 50
küḍen; düğün, gerdek, 2380
küḍenke, 4575
küḍez-; gözetme, muhafaza
küḍezlig, 315
küḍez-; gözetmek, korumak, saklamak, bkz. *küzet-*, 967, 1312, 3394, 4052, 4151, 4268, 4270, 4304, 4332, 4344, 4589, 4610, 4615, 4675, 5005, 5022, 5261, 5284, 5360, 6637
küḍezdi, 1723, 3956
küḍezgen, 994
küḍezgey, 1275, 1483, 4792, 5306, 6245
küḍlezgil, 26, 47, 167, 168, 176, 652, 782, 846, 1264, 1312, 1324, 1436, 1454, 1509, 2363, 2392, 2796, 2852, 2943, 4000, 4051, 4105, 4264, 4360, 4513, 4516, 4582, 4612, 4630, 4649, 5164, 5229, 5271, 5575, 6160
küḍezgü, B43, 557, 650, 2519, 2582, 2766, 2774, 2791, 2833, 2850, 2892, 3765, 4120, 4142, 4369, 4519, 4526, 5563, 5862
küḍezigli, 4526, 6584
küḍlezip, 1413, 4433, 4835, 5031, 5797
küḍezmedi, 2894
küḍezmeki, 3351, 3393, 4269
küḍezmese, 2136, 2510, 4119, 4519
küḍezmişi, 3764
küḍezse, 704, 1271, 2169, 2346, 2350, 2480, 2505, 2585, 2675, 2773, 2793, 2822, 2825, 2870, 2893, 2905, 3425, 4121, 4268, 4494, 5302
küḍezsü, 600, 3741, 4526, 5438, 5589, 5820, 6494
küḍezsün, 6386
küḍezü, 4323
küḍezümegey, 3764
küḍezür, 3765, 6241, 6248
küḍezçi; gözetici
küḍezçisi, 1741
küḍezil-; gözetilmek, korunmak
küḍlezildi, 176, 1271, 1454
küḍezilse, 2917, 5566

küḍüg; iş güç, 161, 1038, 2220, 4385, 6451
küḍügdin, 3804
küjelk; perçem, 118, 4885
kül-; gülmek
küldi, 6341
küldüm, 1136
külc, B3, B55, 70, 499, 601, 603, 657, 707, 941, 1327, 1632, 1703, 1806, 2162, 2476, 3143, 3207, 3212, 3955, 4088, 4090, 4222, 4348, 4438, 4541, 4569, 4917, 4967, 4970, 5037, 5627, 5632, 5636, 5920, 6201
küler, 76, 80, 717, 2072, 2405, 2408, 2478, 2479, 3288, 3953, 4641, 5827, 6095, 6232, 6343, 6612, 6633
küleyi, 6587
külgüsi, 4493
külmedim, 1587
külmegil, 4114
külmesüni, 1227
külse, 5867, 6126
külçir-; gülümsemek
külçircr, 5680
külçirip, 3845
küldür-; güldürmek
küldürür, 3595, 4096, 5866, 5868, 6200
külgüçi; gülen kimse, 1145
külmiz; karaca, 79
külüg; ünlü, sanlı, 857, 5130, 5283
külün-; halsiz düşmek
külündi, 374
külünç; gülünç, 2442
kümüş; gümüş, 188, 189, 479, 485, 761, 771, 786, 948, 1043, 1113, 1129, 1150, 1190, 1196, 1363, 1403, 1420, 1477, 1564, 1725, 1926, 2098, 2133, 2134, 2178, 2278, 2409, 2532, 2542, 2726, 2742, 2743, 2746, 2747, 2748, 2754, 3021, 3027, 3045, 3046, 3438, 4372, 5000, 5290, 5357, 5363, 5480, 5519, 5575, 5753, 6106, 6476, 6584
kümüşke, 1726, 3047, 3127
kümüşni, 2411
kümüşte, 1725
kümüşüg, 3028
kün; el gün, halk, memleket, 245, 285, 418, 457, 1952, 2092, 2103, 2258, 2259, 4010, 5334, 6342, 6347
kün; güneş, 3, 12, 325, 415, 827, 831, 833, 834, 1254, 2437, 3193, 3717, 3724, 4872, 4925, 5616, 6231
küni, 354, 1566, 1660, 2010, 2173, 2789, 4252, 5510, 6460
künüg, 125, 825, 2530
künüm, 383, 1072, 1406, 5616
kün; gün, gündüz, 39, 150, 191, 251, 253, 259, 377, 397, 406, 420, 466, 506, 510, 549, 591, 620, 664, 765, 777, 793, 799, 829, 915, 916, 918, 955, 1075, 1079, 1095, 1119, 1132, 1148, 1156, 1176, 1207, 1214, 1216, 1276, 1281, 1333, 1365, 1372, 1385, 1436, 1466, 1472, 1487, 1513, 1561, 1563, 1572, 1588, 1613, 1655, 1670, 1688, 1695, 1732, 1787, 1791, 1888, 1889, 2220, 2225, 2265, 2331, 2740, 2996, 3097, 3098, 3169, 3193, 3268, 3308, 3357, 3364, 3437, 3466, 3469, 3486, 3572, 3605, 3606, 3621, 3636, 3785, 3788, 3864, 3877, 3919, 4024, 4034, 4164, 4316, 4377, 4386, 4552, 4624, 4685, 4689, 4736, 4747, 4774, 4812, 4819, 4825, 4831, 4832, 4867, 4869, 4904, 4909, 4913, 4933, 4934, 4992, 5090, 5105, 5138, 5140, 5146, 5148, 5162, 5166, 5179, 5181, 5194, 5200, 5241, 5343, 5407, 5502, 5626, 5642, 5644, 5663, 5702, 5703, 5705, 5706, 5708, 5711, 5725, 5726, 5793, 5798, 5805, 5817, 5836, 5838, 5840, 5845, 5858, 5888, 5950, 6083, 6112, 6126, 6163, 6170, 6172, 6176, 6228, 6256, 6275, 6279, 6294, 6324, 6328, 6336, 6337, 6340, 6347, 6350, 6386, 6402, 6406, 6408, 6431, 6490, 6493, 6529, 6546, 6580, 6593, 6602, 6639
künde, 32, 62, 220, 247, 349, 432, 438, 597, 610, 616, 754, 853, 953, 967, 1041, 1062, 1566, 1568, 1705, 1751, 1799, 1814, 2558, 2571, 2572, 3142, 3535, 3541, 3557, 3620, 3883, 4063, 4161, 4849, 5289, 5457, 5611, 5614, 6259, 6273, 6409, 6424
künc, 511, 696, 1762, 5276, 5483, 5886, 6348
küni, 30, 455, 560, 808, 860, 911, 1079, 1122, 1213, 1294, 1374, 1389, 1443, 1520, 1523, 1663,

1715, 1729, 1749, 1782, 1814, 1977, 2017, 2186, 2512, 2757, 2775, 2806, 2864, 3014, 3095, 3544, 4121, 4481, 4630, 4748, 4840, 4914, 4930, 4965, 5091, 5266, 5309, 5332, 5511, 5544, 5701, 5946, 6115, 6134, 6145, 6424

künin, 1291

küninge, 349, 409, 459, 610, 617, 731, 1570, 1692, 1706, 1721, 1819, 1928, 2155, 2750, 3421, 3782, 4031, 4705, 4754, 6490

künke, 2250, 2964, 3362, 3655, 5309, 6080, 6545

künki, 2535, 3618, 4937, 5235, 5307, 5503, 5696, 6427, 6451

künlerde, 5953

künleri, 2380, 3105

küngli, 2232

küng, 6408

künüm, 1285, 1589, 3587, 3615, 5427, 5634, 5696, 5700, 6078, 6534, 6635

künümni, 5636

kününg, 377, 1240, 1374, 1397, 1440, 1456, 1568, 1583, 2626, 2760, 3631, 3633, 3787, 4249, 4811, 5284, 5307

künün, 38, 78, 608, 918, 6362

kününgde, 5307

kününgke, 376

kününgni, 1400, 5146

kündüz; gündüz, 760, 952, 5004, 5996

kündüzi, 127

kündüzün, 22, 3754

küng; cariye, 3435, 5371, 5781

küngin, 5487

künlük; günlük, 913, 915, 1535, 3529, 3532, 5641

kün toġdı; (k. a.) Kün-Toğdı, A26, B68, C13, C14, C15, C18, C19, C44, 353, 355, 415, 526, 823, 3455

kür; yiğit, pek yürekli, kabadayı, 57, 283, 409, 1125, 1144, 1635, 1706, 2019, 2044, 2054, 2077, 2287, 2298, 2326, 2337, 2379, 2380, 2705, 2749, 3041, 3047, 3768, 4098, 4725, 4845, 5212, 5480, 6018, 6071, 6393, 6539

küri, 4549

küre-; kaçmak

küredi, 6639

küremez, 316

küremiş, 1118, 5710, 6509

kürer, 4412

kürese, 5240

kürek; kaçak, 1118, 5710

küreş-; güreşmek, boğuşmak, 681, 2360

küreşmez, 2249

küret-; kaçırmak

kürettim, 6526, 6536, 6541

kürküm; safran, 6009

kürsi; (A.) taht, 771, 786, 787, 801

kürüd; Merih yıldızı, 133

küse-; istemek, arzulamak, özlemek

küsemiş, 3312

küsep, 838, 3698, 6301, 6407

küser, 363, 3308

küsemiş; (k. a.) Küsemiş, (Ay-Toldı'nın dostu) 502, 506, 508, 511, 519, 521,

küsür; (A.) kesirler, 4379

küsüş; aziz, değerli, nadir, 44, 160, 199, 207, 260, 305, 361, 396, 421, 565, 868, 1030, 1105, 1155, 1725, 1835, 1946, 2839, 3255, 3650, 4105, 4613, 4965, 5161, 5709, 5717, 5764, 5983

kütçi; çoban

kütçisi, 1412

küven-; güvenmek, övünmek

küvengü, 4797

küvenip, 81, 5215, 5323

küvenme, 550, 668, 694, 1332, 1403, 1424, 3255, 3401, 4090, 4917, 5214

küvenmez, 3018

küvense, 2084, 2433

küvenür, 603, 604, 1144, 4488, 4845, 5212, 6071

küvenç; güvenç, güven, 95, 1038, 2413

küvençi, 1850, 2380

küvençim, 3053, 3774, 4764

küvençin, 123, 937, 3095

küvençinğ, 1424

küvençke, 2414

küvençlik; güvenlik, 1073

küvez; mağrur, kibirli, 409, 1125, 1706, 2077, 2115, 2381, 3768, 6393, 6539

küvezler, 4725

küvezlen-; gururlanmak, kibirlenmek

laʾvezlenme, 1377, 4111, 4553

küvezlenmegil, 1330, 5211

küvezlik; gurur, kibir, 707, 1706, 2115, 2119, 2120, 6373

küvezlilke, 6372

küy-; yanmak

küyer, 384, 654, 655, 1024,

1229, 1415, 1483, 2032, 2687, 3796, 4087, 4097, 4212, 5166, 5396
kūygey, 2687, 2898
kūyūp, 5637
kūyūr-; yakmak, yaktırmak
kūyūrgen, 249
kūyūrgey, 4087, 5256
kūyūrme, 1404, 3532, 3624, 5168
kūyūrmek, 653
kūz; güz, sonbahar, 4624, 6011
kūzki, 142
kūzet-; gözetmek, korumak, saklamak, bkz. *kūdez*
kūzetse, B43
kūzetūr, B22
kūzūnīgū; ayna, 5618, 5619

L

laçın; şahin kuşu, 2381
laſz; (A.) söz
laſzı, 471
laḳḳab; (A.) lakap, A15
lam; (A.) lam harfi
lamı, 1953
levḥ-u ḳalem; (F.) levh ile kalem, 2227
liḳa; (A.) yüz, B77, 397
liv; tepsi, sofra, 2549, 2551
livi, 2553
luḳman; (k. a.) Lokman, 123

M

ma; dahi, da, de, bkz. *me*, A4, A6, A18, A22, B4, B35, B36, B38, B42, B70, B71, B76, 111, 122, 177, 392, 418, 525, 647, 686, 735, 763, 788, 833, 877, 966, 996, 1000, 1004, 1088, 1406, 1502, 1688, 1802, 1942, 2060, 2086, 2176, 2229, 2344, 2434, 2554, 2740, 2827, 2883, 3135, 3170, 3274, 3276, 3278, 3317, 3320, 3534, 3547, 3647, 3681, 3737, 3744, 3761, 3778, 3810, 3871, 3940, 4115, 4154, 4160, 4164, 4165, 4166, 4315, 4317, 4404, 4530, 4568, 4570, 4572, 4573, 4841, 4856, 4904, 4915, 4923, 5134, 5138, 5452, 5525, 5526, 5550, 5554, 5560, 5583, 5642, 5794, 5936, 5946, 6016, 6018, 6235, 6374, 6587, 6618, 6633
maʿcun; (A.) macun, kuvvet ilacı, 2887
maçin; (y. a.) Maçin, A8, A10, A16
maçinlar, B12, B18, B28
mal; (A.) mal, 1051, 4508, 5292
malı, 52, 1119, 5803, 6044
malım, 1286
malın, 1176, 2276, 2728, 3563, 3927, 4139, 4702
malınğ, 5300
malınğa, 4265
malını, 5751
malḳa, 2447
maʿlum; (A.) belli, A9
manğ-; adım atmak, yürümek, 3659, 4057
manğsa, 3325, 3659, 3702, 5045, 5046, 5047
manğumaz, 374
manğum; adım, 1389
manğıt-; adım atmak
manğıtmaz, 1211
maʿni; (A.) mana, anlam, B63, 640, 742, 748, 787, 1620, 1649, 1869, 1895, 1901, 1974, 2112, 2521, 2578, 3233, 3360, 3448, 4286, 4609, 5065, 5606, 6000, 6207
maʿnisi, B15, 156, 691, 729, 1138, 1252, 1779, 3323, 3537, 3872, 4631, 5599
maʿnisin, 4679
maʿruf; (A.) bilinen, 6472
maṭırıdus; (Sansk. *maṭiri ḍus*) bir ilaç türü, 1064
maye; (F.) sermaye, 1818
me; dahi, da, de, ve, bkz. *ma*, B2, B6, B20, B24, B39, B43, B56, B65, 149, 247, 253, 294, 466, 547, 590, 616, 618, 658, 659, 662, 664, 735, 746, 749, 799, 800, 826, 828, 832, 837, 871, 885, 918, 1106, 1159, 1371, 1570, 1752, 1814, 1920, 2198, 2517, 2619, 2642, 2652, 2653, 2674, 2678, 2724, 2786, 2849, 2939, 3018, 3140, 3178, 3180, 3253, 3398, 3457, 3458, 3469, 3608, 3777, 3780, 3813, 3887, 3890, 3893, 3894, 3911, 3921, 3967, 4034, 4086, 4094, 4123, 4133, 4173, 4299, 4405, 4461, 4600, 4667, 4880, 4913, 4989, 5114, 5143, 5406, 5443, 5465, 5466, 5493, 5504, 5530, 5536, 5628, 6163, 6282, 6324, 6331, 6359, 6524, 6543
meçaz; (A.) mecaz, 3252
meğer; (F.) meğer, meğerki, 969, 1183, 1314,

1325, 1825, 1999, 2492, 3026, 3593, 3678, 4086, 4117, 4340, 4494, 4700, 4777, 5089, 5094, 5217, 5390, 6268

mẹlịk; (A.) melik, hükümdar, B43, B44, 173

mẹlịki, A21, B12

mẹlịkiniñg, A16

mẹlịkke, B46

mẹlịkler, B36, B42

mẹlịklerke, B34, 2522

mẹlịkni, B47

mẹlịkniñg, B42, B60

mẹlịk buġra ḫan; (k. a.) Melik Buğra Han, A22,

mẹlịklik; meliklik, hükümdarlık, B68

mẹmalịk; (A.) memleketler, ülkeler

ẹnisü'l-mẹmalịk, B28

men; ben, bkz. *min*, B25, B53, B76, 186, 187, 273, 351, 358, 363, 369, 379, 391, 392, 396, 466, 467, 476, 479, 509, 514, 539, 541, 542, 558, 579, 645, 648, 658, 659, 660, 663, 664, 700, 722, 736, 737, 747, 749, 777, 791, 793, 795, 796, 798, 800, 809, 811, 815, 846, 847, 920, 922, 923, 924, 925, 926, 933, 1031, 1075, 1090, 1096, 1119, 1128, 1129, 1135, 1151, 1152, 1161, 1162, 1175, 1185, 1215, 1216, 1229, 1230, 1258, 1260, 1261, 1275, 1276, 1283, 1340, 1360, 1364, 1365, 1446, 1449, 1477, 1478, 1482, 1487, 1501, 1503, 1513, 1552, 1554, 1560, 1561, 1577, 1578, 1593, 1602, 1603, 1621, 1627, 1628, 1633, 1687, 1817, 1847, 1859, 1878, 1895, 1904, 1939, 1944, 2164, 2573, 2591, 2942, 2946, 3018, 3022, 3055, 3056, 3058, 3115, 3131, 3161, 3163, 3176, 3177, 3186, 3189, 3190, 3207, 3257, 3259, 3260, 3279, 3304, 3316, 3339, 3347, 3348, 3364, 3423, 3452, 3466, 3484, 3486, 3519, 3526, 3596, 3614, 3693, 3695, 3698, 3708, 3711, 3716, 3736, 3746, 3747, 3748, 3755, 3756, 3765, 3769, 3775, 3778, 3779, 3780, 3794, 3796, 3801, 3809, 3812, 3850, 3861, 3864, 3876, 3877, 3884, 3885, 3907, 3909, 3929, 3945, 3974, 3989, 3996, 4003, 4018, 4029, 4156, 4159, 4223, 4314, 4319, 4567, 4569, 4570, 4620, 4632, 4677, 4680, 4688, 4712, 4775, 4778, 4780, 4781, 4786, 4787, 4796, 4797, 4803, 4833, 4846, 4851, 4860, 4877, 4878, 4936, 4938, 4943, 4952, 4953, 4954, 4956, 4992, 4993, 4994, 5001, 5003, 5005, 5006, 5008, 5013, 5017, 5054, 5063, 5067, 5115, 5120, 5122, 5124, 5174, 5316, 5391, 5399, 5413, 5602, 5612, 5615, 5616, 5632, 5636, 5637, 5644, 5654, 5655, 5663, 5685, 5686, 5695, 5698, 5704, 5709, 5710, 5719, 5748, 5750, 5762, 5773, 5815, 5847, 5848, 5850, 5869, 5883, 5899, 5910, 5932, 5934, 5966, 6031, 6032, 6035, 6050, 6051, 6052, 6054, 6057, 6078, 6084, 6150, 6163, 6168, 6170, 6175, 6176, 6178, 6186, 6227, 6228, 6232, 6243, 6279, 6303, 6349, 6510, 6511, 6513, 6515, 6516, 6522, 6524, 6526, 6528, 6538, 6542, 6543, 6548, 6549, 6550, 6559, 6562, 6563, 6567, 6568, 6569, 6570, 6572, 6575, 6581, 6582, 6584, 6585, 6586, 6587, 6589, 6591, 6597, 6598, 6599, 6602, 6608, 6616, 6623, 6625, 6638

mene, 5711

meniñg, 47, 113, 203, 394, 425, 468, 630, 659, 676, 698, 730, 735, 746, 776, 786, 799, 808, 824, 826, 828, 830, 832, 835, 837, 1084, 1089, 1095, 1153, 1217, 1481, 1554, 2174, 2739, 3017, 3059, 3139, 3145, 3151, 3777, 3789, 3851, 3861, 3914, 4023, 4687, 4823, 4860, 4871, 4937, 5019, 5021, 5093, 5121, 5181, 5183, 5184, 5391, 5399, 5465, 5853, 6050, 6068, 6117, 6174, 6180, 6188, 6280

meniñgde, 1092, 1093, 1217, 1277, 1372, 3150, 3802, 4864, 4877, 5009, 5119, 5120, 6085, 6173

meniñgdin, 61, 62, 188, 375, 392, 393, 596, 673, 674, 677, 1171, 1309, 1348, 1466, 2670, 3019, 3065, 3352, 3497, 4852, 4861, 5063, 5136, 5665, 5850, 5890, 6185, 6282, 6520

menin, 4830
menmū, 4726, 6591
manğa, B53, B75, 29, 60, 82, 186, 198, 207, 267, 365, 369, 370, 372, 422, 423, 485, 509, 538, 573, 579, 592, 595, 639, 644, 649, 660, 664, 666, 672, 676, 677, 678, 684, 686, 690, 702, 722, 729, 742, 747, 750, 760, 785, 787, 794, 796, 815, 818, 839, 851, 852, 853, 860, 868, 870, 923, 925, 996, 1000, 1004, 1011, 1014, 1031, 1074, 1083, 1089, 1092, 1162, 1167, 1168, 1185, 1231, 1241, 1244, 1261, 1283, 1286, 1363, 1399, 1468, 1503, 1511, 1550, 1551, 1552, 1575, 1578, 1586, 1588, 1591, 1593, 1601, 1633, 1656, 1657, 1785, 1792, 1795, 1848, 1860, 1873, 1877, 1904, 1908, 1930, 1941, 1942, 1944, 1947, 1975, 2176, 2266, 2268, 2335, 2394, 2431, 2527, 2592, 2594, 2670, 2741, 2827, 2881, 2948, 2956, 3019, 3020, 3023, 3024, 3053, 3054, 3058, 3060, 3099, 3101, 3118, 3125, 3131, 3133, 3135, 3140, 3154, 3160, 3161, 3170, 3179, 3205, 3206, 3219, 3228, 3258, 3261, 3262, 3264, 3277, 3303, 3316, 3320, 3333, 3349, 3359, 3364, 3453, 3475, 3482, 3486, 3487, 3488, 3519, 3683, 3684, 3685, 3699, 3711, 3733, 3742, 3743, 3745, 3758, 3759, 3760, 3766, 3768, 3791, 3793, 3801, 3804, 3809, 3822, 3848, 3871, 3883, 3887, 3895, 3909, 3910, 3913, 3925, 3934, 3960, 3965, 3992, 4003, 4008, 4026, 4160, 4164, 4317, 4319, 4490, 4568, 4570, 4572, 4613, 4657, 4685, 4688, 4690, 4728, 4761, 4765, 4768, 4779, 4789, 4873, 4920, 4935, 4938, 4939, 4951, 4952, 4974, 4975, 4988, 5013, 5019, 5022, 5023, 5041, 5050, 5051, 5069, 5071, 5094, 5097, 5103, 5106, 5107, 5117, 5129, 5130, 5131, 5398, 5401, 5456, 5494, 5612, 5614, 5616, 5687, 5702, 5720, 5725, 5748, 5814, 5817, 5818, 5821, 5847, 5850, 5856, 5871, 5882, 5888, 5889, 5898, 5910, 5921, 5933, 5935, 5937, 5962, 5981, 5987, 6031, 6035, 6051, 6054, 6066, 6067, 6152, 6234, 6235, 6273, 6297, 6300, 6301, 6310, 6318, 6323, 6325, 6349, 6436, 6503, 6504, 6511, 6515, 6516, 6523, 6544, 6591, 6599, 6603
  manğar, 292, 366, 395, 3698, 4940, 4995
menğ; yem, kuş yemi, 1193, 2054
  menğe, 3564
  menğgi, 4417, 6370, 6381
  menğim, 6590
  menğin, 3567, 3568, 6366
menğe; beyin, akıl
  menğede, 1836
  menğelig, 1789
  menğesi, 57, 6101
  menğesin, 6012
menğgi; mutluluk, huzur,
  menğgilig, 1789, 1881, 1975, 5398, 5945, 6370
menğgililz; rahat, huzur, 4907
menğgiz; beniz, yüz, 96, 97, 480, 629, 733, 892, 1164, 2185, 2384, 2630, 3720, 4868, 5199, 6002
  menğgzi, 2356, 3283, 3836, 3840, 4672, 5018, 5110, 5679, 6213, 6215
  menğgzim, 6529
  menğgziğ, 4295
  menğgzin, 6276
  menğgziğgi, 4485, 5686, 6229
menğū; sonsuz, ebedi, 6, 10, 113, 115, 228, 229, 378, 456, 1402, 1435, 1639, 2263, 2264, 2756, 2757, 2871, 2993, 3055, 3083, 4468, 4703, 4740, 4800, 4906, 5190, 5237, 5425, 5426, 5573, 5608, 5943, 6508
  menğūlūğ, 1527
menğūlūlz; sonsuzluk, ebedilik, 5147, 5249, 5808, 5833
menğze-; benzemek
  menğzer; 1306, 1649, 1708, 1869, 2407, 2486, 2578, 2997, 3167, 3383, 3506, 3537, 5098, 5155, 6147, 6207, 6249, 6317, 6376
  menğzeyū, 441
  menğzeyūr, 1246, 4673
menğzeg; benzer, eş, 17
  menğzegi, 16, 3603
menğzet-; benzetmek
  menğzetū, 319, 412, 471, 586, 640, 680, 691, 739, 782, 820, 824, 867, 880, 904, 927, 1007, 1104,

1138, 1181, 1212, 1270, 1385, 1421, 1798, 1812, 1826, 1844, 1900, 1974, 2065, 2466, 2491, 2718, 2851, 2908, 2979, 3074, 4020, 4221, 5057, 5335, 5606, 5699, 5776, 6462
menīgzetīr, 245, 273, 730, 5024
meni; (A.) meni, dōl suyu
menidin, 5413
menzil; (A.) menzil, 1387
mescid; (A.) mescit, 5486, 5556, 6477
mescidler, 6477
meşel; (A.) sōz, atasōzü, 208, 273, 319, 667, 880, 1322, 1798, 1826, 2155, 2885, 2994, 4395
meşelde, 110, 1623, 3514
meşgul; (A.) meşgul, 5116
meşrik; (A.) maşrık, doğu, A11, A21, B12, B19, B29, 5678
meşrikliglar, A17
met; (A.) bōyle, öyle, artık, 1795, 6578
mevlud; (A.) mevlit, doğum
mevludluġ, A20
mezalim; (A.) mezalim, haksızlık, 2499
mihnet; (A.) mihnet, sıkıntı, 932, 1074, 3391, 3551, 3586, 4619, 5423, 6377, 6449, 6450
mihnetiñ, 6377
millet; (A.) millet
millətkə, 89
min; ben, bkz. *men*
mini, 30, 166, 373, 385, 388, 393, 509, 559, 560, 579, 592, 594, 646, 685, 699, 700, 703, 714, 721, 722, 775, 794, 796, 818, 1070, 1091, 1094, 1097, 1152, 1168, 1172, 1208, 1209, 1215, 1231, 1258, 1353, 1446, 1466, 1470, 1501, 1544, 1588, 1805, 1876, 1878, 2823, 3056, 3151, 3257, 3261, 3263, 3331, 3345, 3455, 3456, 3470, 3488, 3595, 3636, 3693, 3697, 3757, 3764, 3765, 3766, 3776, 3791, 3805, 3809, 3824, 3825, 3860, 3879, 3961, 3970, 4004, 4024, 4570, 4786, 4787, 4789, 4790, 4791, 4792, 4830, 4853, 4865, 4873, 4880, 4942, 4981, 5004, 5053, 5066, 5105, 5107, 5116, 5128, 5399, 5438, 5666, 5690, 5821, 5832, 5851, 5860, 5871, 5958, 5962, 6168, 6173, 6244, 6260, 6316, 6503, 6507, 6511, 6563, 6564, 6600, 6637
minçe, 6580
minde, 83, 186, 514, 677, 1936, 3023, 5615, 6175, 6181
mindin, 381, 812, 832, 853, 1073, 1794, 3119, 3179, 3352, 3808, 3813, 4704, 4993, 5022, 5633, 5637, 6171
minsiz, 1216
minteg, 389
min-; binmek, bkz. *mūn*
mindi, 576, 1388, 3068, 3282, 3386, 3835, 4882, 4970, 5014, 5661, 5681, 5830, 5939, 5973, 6197, 6420
mindiñ, 5803
mingū, 1428
minsūn, 5805
miñ; bin (1000), 2, 21, 31, 61, 78, 99, 109, 111, 112, 121, 177, 198, 284, 285, 304, 349, 442, 642, 829, 1022, 1139, 1207, 1255, 1300, 1309, 1338, 1344, 1348, 1537, 1561, 1569, 1829, 1830, 1957, 1981, 2155, 2334, 2335, 2435, 2761, 2834, 3009, 3058, 3190, 3212, 3319, 3396, 3421, 3422, 3444, 3450, 3509, 3569, 3730, 3769, 3804, 3806, 3807, 3883, 3898, 3905, 3987, 3988, 4190, 4232, 4523, 4525, 4818, 4827, 4835, 4918, 5100, 5105, 5225, 5370, 5427, 5429, 5431, 5479, 5753, 5790, 6026, 6109, 6146, 6258, 6332, 6338, 6399, 6407, 6519, 6636, 6645
miñge, 4149, 6318
miñgin, 4190
mina; (F.) lacivert ya da yeşil renkli sırça, 4960
miñger; biner, 3421
mingü; binilecek, binek, 2439, 4441
mingüçi; binen, binici, 3386
minnet; (A.) minnet, A1, 857
miraş; (A.) miras
miraşlar, B14
misahat; (A.) mesaha ilmi, 2633
misahatlıka, 4381
mişal; (A.) misal, örnek
mişali, 2684
mizab; (A.) su yolu, oluk, 4656
mu; bu, bkz. *bu*
munça, 96, 907, 1288, 1534, 1839, 3333, 3365, 3634, 3970, 4683, 4686,

4701, 4842, 4951, 5093, 5163, 5381, 5465, 5477, 6553, 6562, 6598
munda, 57, 153, 549, 775, 1047, 1444, 1591, 1728, 3330, 3635, 3817, 4075, 4205, 4378, 4451, 4584, 4733, 4741, 5076, 5179, 5423, 5725, 5748, 5875, 6104, 6545, 6580, 6599
mundın, 476, 1445, 3976, 5258, 5331, 6630
mını, B16, B19, B22, B23, B24, B25, B29, B60, B62, B69, B70, 107, 266, 282, 319, 337, 357, 424, 484, 535, 657, 658, 660, 680, 727, 788, 790, 796, 854, 880, 896, 897, 920, 996, 1011, 1058, 1100, 1104, 1152, 1181, 1263, 1483, 1484, 1488, 1499, 1501, 1627, 1628, 1633, 1651, 1677, 1713, 1795, 1812, 1826, 1887, 1897, 1924, 2121, 2412, 2430, 2434, 2492, 2592, 2669, 2717, 2718, 2740, 2744, 2784, 2827, 2849, 2880, 2912, 2922, 2941, 2959, 2975, 3058, 3167, 3218, 3242, 3254, 3506, 3539, 3544, 3647, 3662, 3760, 3763, 3871, 3978, 3990, 4077, 4128, 4158, 4164, 4166, 4264, 4317, 4319, 4390, 4433, 4463, 4485, 4497, 4503, 4545, 4566, 4572, 4636, 4668, 4677, 4682, 4691, 4693, 4707, 4740, 4798, 4803, 4868, 5057, 5183, 5312, 5335, 5421, 5493, 5494, 5540, 5545, 5550, 5560, 5704, 5740, 5742, 5776, 5875, 5997, 6019, 6023, 6030, 6312, 6355, 6462, 6480, 6642
mınm, 2919, 3359, 6385
mınnığ, B15, B18, B39, B72, B74, 390, 727, 729, 754, 757, 1033, 1138, 2912, 2989, 3058, 3118, 3119, 3537, 4205, 4631, 5194, 5470, 5558, 5599, 6326
mınnığda, 338, 848, 872, 876, 1217, 2913, 3228, 3376, 4070, 4147, 4315, 4376, 4419, 4439, 4657, 4876, 4980, 4988, 4993, 5497, 6431, 6432
mınnığdın, 1966, 2209, 4236, 5420
mınnığ, 1646
mığa, B62, 915, 1340, 3475, 5606
mığar, B30, B31, B71, 19, 245, 273, 290, 319, 412, 441, 471, 586, 680, 691, 739, 782, 820, 867, 880, 904, 927, 1007, 1090, 1104, 1138, 1181, 1212, 1246, 1270, 1306, 1421, 1649, 1708, 1798, 1812, 1826, 1844, 1869, 1900, 1974, 2065, 2406, 2407, 2466, 2486, 2491, 2578, 2718, 2836, 2851, 2883, 2908, 2979, 2997, 3074, 3167, 3230, 3383, 3395, 3506, 3537, 3543, 4020, 4221, 4403, 4564, 4668, 4673, 4932, 5024, 5057, 5098, 5135, 5155, 5319, 5335, 5494, 5699, 5776, 5869, 6147, 6162, 6207, 6249, 6317, 6376, 6386, 6462
mı'abbir; (A.) rüya tabircisi, 6020
mı'abbirler, C58
mı'azzim; (A.) büyücü, efsuncu, 4364
mı'azzimler, C58
mıḥammed; (k. a.) Hz. Muhammed, B8
mıḥammed-i muṣṭafa, A5, C2
mıḥtesib; (A.) muhtesip, matematikçi, 5588
mıḥtesibler, 5555
mı'in; (A.) yarıcı, yardımcı, 89
mıkabel; (A.) cebir, 4382
mıkır; (A.) ikrar eden, söyleyen, 4780
mın-; bunamak, saçmalamak
munar, 294, 3600
mundım, 6589
münazara; (A.) münazara, tartışma, A30, C46, C53
mundağ; böyle, böylece, mademki, 175, 178, 292, 564, 566, 727, 1014, 1137, 1884, 1910, 1947, 2087, 2308, 2394, 2410, 2415, 2546, 2844, 2925, 3751, 3991, 3993, 4428, 4613, 4788, 5084, 5236, 5702, 5788, 5808
munduz; ahmak, budala, 963, 2099, 2655, 6394
munduzı, 643
munduzmu, 6589
munkıa; serkeş, 1313
mığ; sıkıntı, acı, ihtiyaç, 1302, 2151, 3854
mığda, 3935
mığı, 5, 349, 2817, 3354, 4697
mığığa, 2565, 2818, 3237, 3503
mığkıa, 3595, 6574
mığluğ, 5, 24, 28, 1056, 1122, 1223, 1428, 1528,

1673, 1732, 1868, 1909, 2064, 3055, 3251, 4403, 4776, 5193, 6172, 6199, 6406, 6508, 6640
munğluġun, 5241, 5836
munğsuz, 6, 28, 378, 3055, 6508
munğsuzun, 4777, 6382
munğuġ, 4777
munğum, 391, 6581
munğumḳa, 3773, 4789
munğun, 1075, 1216, 1513, 6170, 6175, 6176
munğaḍ-; bunalmak, ihtiyaç duymak
munğaḍıġlı, 2565
munğaḍıp, 420, 1559, 2814, 5525
munğaḍlma, 4540
munğaḍlmasu, 5553
munğaḍmaz, 2447
munğaḍmış, 29, 2541, 2816, 2818, 3772
munğaḍmışlıḳa, 2191
munğaḍsa, 485, 492, 2815, 3767, 5526
munğaḍtı, 489, 1613
munğaḍtım, 6581
munğaḍlur, 572, 1859, 5477, 6587
munğaḍtur-; sıkıntı vermek, muhtaç etmek
munğaḍturdunğ, 3995
munğaḍturmaġıl, 1264
munğḳar-; bunaltmak, can sıkmak
munğḳarur, 4024
munu; işte, işte bu, 85, 112, 147, 153, 204, 273, 535, 659, 742, 749, 800, 1075, 1161, 1173, 1244, 1261, 1276, 1356, 1360, 1365, 1446, 1470, 1477, 1478, 1482, 1487, 1647, 1921, 2112, 2820, 2877, 2946, 3115, 3186, 3273, 3499, 3679, 3693, 4018, 4155, 4677, 4846, 4870, 5002, 5068, 5392, 5899, 6499, 6506
munuḷu, 1153, 1467, 1685, 1713, 2164, 2174, 2429, 2525, 2591, 3310, 3645, 3894, 4860, 5098, 5602, 5603, 5696, 5932, 6042, 6163, 6174
munğuḷ-; bunalmak, ümitsizliğe düşmek
munğuḷmış, 2397
munğuḷsa, 2391
muṣallaṭ; (A.) musallat, 5947
muṣannif; (A.) musannif, yazar
muṣannifnu, A31
muṣṭafa; (k.a.) Hz. Muhammed Mustafa, bkz. *muḥammed*, A6, C2
muṭi'; (A.) muti, boyun eğen, 5946
muyan; sevap, 3224, 3262, 3319, 3435, 3499, 3684, 3976, 5161, 5292, 5296, 5984, 6287, 6307, 6314
muyanı, 3224, 3225
muyanġ, 5053
muyanın, 5733
muyanḳa, 3465
muyanlıḳ; imarethane
muyanlıḳta, 489
muyġaḳ; dağ keçisi, geyik, 79, 5374
müfaca; (A.) birdenbire, 1452, 1956
müflis; (A.) iflas etmiş, 3985, 4592
müfsid; (A.) fesatçı, bozguncu, 2106
mülk; (A.) memleket
mülkni, B35, B40
mülkninğ, B37
mülkeṭ; (A.) saltanat, B37
mülkeṭlıḳa, 91
müluk; (A.) hükümdarlar, A18, B28
mü'min; (A.) mümin
mü'minġ, 397, 6512, 6518, 6644
mü'minlarḳa, B77
mün; kusur; sermaye, 232, 533, 536, 686, 690, 1255, 1938, 2756, 2995, 3313, 3545, 3816, 4468
müne, 5276
müni, 908, 909, 1628, 1644, 3737, 3847, 4647, 6332
münin, C7, C49, 3412, 3413, 3645
münüm, 684, 685, 720, 749, 5616
münümmü, 3101
mününg, 683, 728, 1440
mün-; binmek, bkz. *min-*
münügli, 2354
münüp, 4711
münafıḳ; (A.) münafık, 59, 6456
müneccim; (A.) müneccim
müneccimler, C58
münkir; (A.) inkâr edilen, 6472
münḳalib; (A.) yer değiştiren, 743
mürid; (A.) mürit
müridi, 6286
mürüvvet; (A.) mürüvvet, insanlık, 411, 413, 414, 2124, 2125, 2970, 2971, 2972
müsafir; (A.) yolcu, 1388

müsülman; (F.) müslüman, 3250, 3503, 3929, 4809, 4991, 5490, 6440, 6481, 6482
müsülmanlıa, 5489
müsülmanlılı; müslümanlık, 5488

N

namaz; (F.) namaz, 3227, 3239, 3242, 3243, 3285, 3287, 3954, 4962, 4969, 5671, 5829, 6222, 6454, 6456
namazın, 4887, 4894, 5681, 6210
naru; bir yana, sonra, başka, 266, 366, 519, 597, 607, 754, 952, 1444, 1570, 1591, 1605, 3093, 3155, 3165, 3218, 3578, 3659, 3695, 3742, 3827, 4043, 4070, 4521, 4849, 4954, 5138, 5344, 5457, 5611, 5614, 5624, 5664, 5752, 5941, 6220, 6259, 6273, 6297, 6409
naruıa, 2710, 3607, 4657, 4876
narusı, 3605, 4147
naşihat; (A.) nasihat, öğüt, 5395, 6471
naşihatların, 5589
naşihatlerin, 6473
naşir; (A.) yardımcı, 89
ne; ne, nasıl, vesaire, B20, B31, 13, 14, 17, 18, 186, 234, 235, 279, 455, 456, 457, 503, 507, 508, 513, 523, 524, 525, 539, 548, 613, 638, 647, 672, 675, 688, 692, 695, 715, 728, 786, 787, 788, 789, 828, 893, 921, 957, 1050, 1057, 1061, 1077, 1078, 1079, 1088, 1118, 1122, 1179, 1215, 1501, 1528, 1537, 1542, 1543, 1648, 1700, 1705, 1749, 1778, 1849, 1851, 1852, 1862, 1891, 1964, 1982, 1985, 1995, 2009, 2038, 2064, 2083, 2113, 2115, 2170, 2231, 2237, 2244, 2274, 2306, 2361, 2566, 2650, 2706, 2882, 3008, 3196, 3246, 3280, 3295, 3296, 3297, 3298, 3301, 3303, 3320, 3328, 3348, 3353, 3370, 3380, 3382, 3437, 3453, 3482, 3502, 3521, 3687, 3694, 3729, 3760, 3807, 3843, 3849, 3859, 3868, 3944, 3945, 3970, 4002, 4092, 4134, 4240, 4464, 4599, 4634, 4691, 4695, 4696, 4721, 4722, 4723, 4785, 4813, 4840, 4841, 4842, 4871, 4899, 4921, 4948, 4949, 5017, 5156, 5171, 5188, 5424, 5687, 5747, 5763, 5810, 5820, 5838, 5849, 5918, 5944, 5956, 5961, 5975, 5985, 6199, 6227, 6233, 6236, 6254, 6290, 6295, 6333, 6337, 6348, 6350, 6392, 6403, 6427, 6429, 6432, 6447, 6501, 6562, 6577, 6595, 6596, 6597, 6598
nedin, B37
neni, A3, 1495
neçe; nice, ne kadar, kaç, nasıl, 23, 114, 247, 248, 347, 361, 403, 435, 514, 517, 632, 736, 840, 918, 919, 924, 966, 987, 995, 997, 1000, 1004, 1061, 1210, 1308, 1315, 1371, 1382, 1383, 1408, 1439, 1443, 1471, 1540, 1541, 1738, 1790, 1814, 1827, 1831, 1856, 1993, 1998, 2101, 2102, 2198, 2501, 2552, 2619, 2652, 2653, 2666, 2674, 2678, 2701, 2724, 2849, 2939, 2953, 2969, 2973, 3076, 3123, 3180, 3337, 3352, 3398, 3457, 3495, 3500, 3605, 3607, 3616, 3625, 3627, 3630, 3648, 3850, 3885, 3890, 3891, 3973, 3974, 3987, 3988, 4026, 4034, 4083, 4084, 4094, 4095, 4123, 4133, 4137, 4173, 4188, 4259, 4384, 4523, 4524, 4600, 4637, 4708, 4725, 4835, 4845, 4876, 5046, 5049, 5110, 5133, 5191, 5212, 5338, 5343, 5361, 5387, 5417, 5427, 5428, 5429, 5455, 5466, 5542, 5700, 5733, 5818, 5863, 5864, 5919, 6034, 6040, 6044, 6070, 6071, 6072, 6125, 6126, 6146, 6258, 6331, 6343, 6344, 6360, 6395, 6401, 6402, 6417, 6434, 6435, 6470, 6475, 6524, 6536, 6538, 6542, 6598, 6602, 6607, 6609, 6626, 6634, 6636
neçede, 2731
neçeme; ne kadar, 5860
neſes; (A.) nefes, soluk, 1213
neſs; (A.) nefs, 3342, 3344, 3635, 4911, 4912, 4913, 5107, 5475, 6161
neſsig, 5473
neſsim, 3636, 5103
neſsiñg, 5318, 5321, 5322, 5472

negü; ne, nasıl, niçin, B38, B41, B45, B46, C32, C33, C34, C35, C36, C37, C38, C39, C40, C41, C42, C55, C56, C58, C62, 122, 156, 165, 216, 233, 260, 261, 306, 333, 336, 346, 368, 369, 372, 426, 445, 452, 473, 480, 490, 512, 525, 533, 544, 583, 602, 630, 631, 640, 663, 667, 701, 723, 729, 755, 789, 797, 841, 855, 861, 908, 914, 930, 936, 946, 959, 965, 995, 997, 1033, 1063, 1069, 1076, 1132, 1133, 1135, 1139, 1146, 1165, 1177, 1182, 1188, 1191, 1207, 1217, 1222, 1240, 1266, 1277, 1280, 1281, 1283, 1290, 1318, 1336, 1357, 1369, 1394, 1398, 1407, 1431, 1442, 1444, 1447, 1457, 1475, 1492, 1514, 1523, 1530, 1536, 1567, 1582, 1583, 1584, 1594, 1608, 1616, 1620, 1624, 1638, 1672, 1673, 1689, 1724, 1741, 1742, 1753, 1754, 1779, 1833, 1834, 1843, 1848, 1880, 1894, 1895, 1913, 1924, 1945, 1955, 1962, 1992, 2019, 2031, 2040, 2052, 2067, 2088, 2095, 2100, 2117, 2141, 2153, 2159, 2167, 2177, 2196, 2204, 2214, 2223, 2225, 2226, 2228, 2231, 2243, 2266, 2287, 2306, 2319, 2338, 2367, 2379, 2424, 2455, 2477, 2513, 2521, 2527, 2569, 2595, 2602, 2614, 2625, 2644, 2657, 2662, 2671, 2690, 2696, 2698, 2741, 2745, 2758, 2777, 2785, 2805, 2809, 2818, 2824, 2838, 2863, 2874, 2881, 2892, 2921, 2922, 2923, 2935, 2941, 2944, 2948, 2951, 2952, 2956, 2966, 2983, 2984, 3002, 3012, 3026, 3029, 3035, 3054, 3071, 3085, 3098, 3099, 3100, 3115, 3126, 3142, 3154, 3155, 3156, 3181, 3196, 3198, 3205, 3211, 3222, 3233, 3265, 3274, 3276, 3278, 3279, 3280, 3299, 3312, 3323, 3333, 3343, 3355, 3356, 3360, 3362, 3363, 3372, 3381, 3400, 3420, 3421, 3429, 3451, 3452, 3453, 3460, 3471, 3479, 3481, 3486, 3488, 3491, 3497, 3516, 3519, 3533, 3552, 3566, 3570, 3571, 3572, 3583, 3593, 3609, 3613, 3632, 3639, 3695, 3700, 3770, 3789, 3798, 3808, 3810, 3815, 3821, 3829, 3843, 3848, 3852, 3867, 3870, 3872, 3875, 3878, 3886, 3889, 3895, 3901, 3908, 3925, 3940, 3950, 3962, 3966, 3967, 3985, 3999, 4003, 4008, 4016, 4024, 4050, 4054, 4082, 4103, 4152, 4156, 4162, 4164, 4166, 4170, 4189, 4192, 4197, 4207, 4255, 4261, 4268, 4278, 4290, 4307, 4317, 4326, 4331, 4333, 4388, 4399, 4406, 4421, 4434, 4445, 4455, 4480, 4520, 4526, 4533, 4554, 4571, 4588, 4598, 4631, 4636, 4657, 4664, 4688, 4700, 4730, 4733, 4751, 4752, 4766, 4795, 4800, 4813, 4828, 4840, 4850, 4851, 4863, 4864, 4866, 4899, 4900, 4910, 4924, 4930, 4947, 4983, 4998, 5024, 5043, 5063, 5064, 5085, 5112, 5121, 5123, 5140, 5182, 5183, 5199, 5238, 5248, 5250, 5274, 5287, 5290, 5325, 5331, 5349, 5354, 5383, 5385, 5391, 5394, 5411, 5418, 5419, 5430, 5457, 5461, 5473, 5480, 5509, 5523, 5543, 5552, 5569, 5580, 5599, 5616, 5651, 5658, 5659, 5687, 5713, 5720, 5729, 5742, 5754, 5787, 5795, 5832, 5843, 5846, 5861, 5872, 5884, 5891, 5956, 5959, 5964, 5980, 6002, 6020, 6031, 6046, 6061, 6076, 6081, 6093, 6119, 6125, 6130, 6138, 6150, 6165, 6177, 6186, 6187, 6203, 6228, 6229, 6233, 6234, 6237, 6240, 6241, 6261, 6280, 6282, 6302, 6312, 6320, 6321, 6330, 6332, 6348, 6398, 6405, 6412, 6413, 6416, 6427, 6447, 6448, 6478, 6544, 6552, 6556, 6557, 6576, 6582, 6588, 6589, 6597

negüg, 3901

negün, 2108

negüni, 785, 1819, 3748

negülke, 467, 637, 641, 1204, 1205, 3162, 3753, 3783, 3792, 4004, 4044, 4974, 5141, 5167, 5183, 5477, 5501, 5746, 6295, 6312, 6559, 6606, 6640

negüdük; niçin, nasıl, 196, 296, 1204, 1308, 3984

nehy-ü münker; (A.) şeriatın yasakladığı şeyleri yaptırmama, 6472
nelûle; niçin, neden, nasıl, 241, 369, 504, 649, 775, 823, 898, 957, 1082, 1129, 1130, 1136, 1205, 1511, 1534, 1535, 1674, 2056, 2288, 3205, 3305, 3333, 3337, 3401, 3528, 3529, 3618, 3960, 3961, 3984, 4974, 4975, 5041, 5465, 5476, 5985, 6038, 6229, 6242, 6301, 6440, 6441, 6544, 6553, 6588
neng; şey, nesne, mal, B72, 112, 181, 215, 306, 308, 310, 337, 343, 358, 453, 477, 481, 485, 565, 566, 686, 688, 692, 695, 702, 724, 743, 759, 761, 805, 806, 807, 848, 852, 899, 900, 902, 903, 906, 992, 1034, 1077, 1078, 1086, 1112, 1119, 1161, 1179, 1189, 1190, 1192, 1193, 1288, 1305, 1307, 1308, 1368, 1422, 1434, 1454, 1660, 1667, 1669, 1672, 1676, 1725, 1732, 1738, 1769, 1786, 1835, 1836, 1899, 2009, 2015, 2023, 2054, 2057, 2058, 2060, 2069, 2071, 2132, 2252, 2325, 2365, 2398, 2405, 2408, 2409, 2412, 2467, 2485, 2487, 2507, 2553, 2554, 2712, 2722, 2743, 2746, 2751, 2765, 2766, 2769, 2802, 2803, 2805, 2806, 2811, 2816, 2839, 2840, 2909, 2995, 2998, 3030, 3036, 3039, 3048, 3073, 3441, 3514, 3573, 3576, 3588, 3758, 3828, 3830, 3979, 3981, 3982, 4035, 4109, 4119, 4185, 4266, 4369, 4372, 4432, 4470, 4492, 4497, 4499, 4501, 4556, 4624, 4683, 4697, 4804, 4985, 5113, 5161, 5207, 5220, 5300, 5361, 5460, 5464, 5517, 5518, 5520, 5592, 5804, 5902, 6014, 6099, 6103, 6108, 6375
nengde, 2063, 2907
nengdin, 3665
nenge, 2741
nengi, 738, 1197, 1395, 1408, 2097, 2800, 3076, 3539, 3546, 3562, 3564, 3625, 3681, 3980, 3983, 4697, 4713, 5605, 6323, 6331, 6381, 6482, 6551
nengig, 5410
nenging, 1205, 1287, 1325, 2369, 2411, 2753, 2812, 4544, 4698
nengin, 56, 705, 708, 950, 1284, 1517, 1723, 2278, 2765, 2819, 3261, 3560, 3563, 3932, 3977, 4210, 4338, 4344, 4469, 4713, 5189, 5214, 5487, 5593, 6151, 6334, 6335
nengingde, 4348
nengingke, 4267
nengingni, 5188
nengke, 9, 1143, 1183, 1213, 1305, 1403, 1485, 1538, 1650, 1651, 1897, 2004, 2055, 2200, 2255, 2412, 2523, 2722, 2745, 2820, 2839, 2840, 2907, 2909, 3449, 3613, 4097, 4492, 4605, 4982, 4983, 5390, 6170
nengler, 687, 710, 3759
nengni, 721, 899, 2254, 2810, 3830, 4196
nengsizin, 3757, 5755
nerd-ü şatranç (F.) tavla ve satranç, 2634
nerek; ne, neye, ne gerek, 688, 1233, 1307, 1420, 1906, 3031, 3083, 3742, 4683, 4704, 4739, 4742, 4842, 4945, 4951, 5136, 5425, 5458, 5695, 5930
neseb; (A.) aile, soy
nesebdin, B57
neteg; nasıl, ne gibi, B6, B22, C19, C57, C60, 390, 523, 662, 839, 855, 1069, 1513, 1561, 1776, 1795, 1815, 2111, 2431, 2588, 3055, 3066, 3475, 3489, 4571, 5006, 5051, 5075, 5418, 5846, 5885, 6004, 6021, 6237, 6256, 6320
neteglik; nasıllık
neteglikke, 12, 16, 26
nevbet; (A.) resmi yerlerde belirli zamanlarda çalınan davul, 86
nihayet; (A.) son
nihayettin, A14
nik; (F.) iyi, güzel, B64
ni'met; (A.) nimet, 756, 757, 758, 759, 937, 972, 1046, 1047, 1074, 1106, 1235, 1260, 1271, 1512, 1651, 1979, 2032, 3000, 3438, 3551, 5237, 5327, 5635, 5705, 5769, 5782, 5801, 5841, 6148, 6151, 6152, 6377, 6449, 6559
ni'meti, 3614
ni'meting, 6377, 6450
ni'metlza, 6450
ni'metke, 1269
nişan; (F.) nişan, 702, 1522, 1648, 1693

nişanı, 1894, 2224, 3370, 3517, 3518, 3869, 6161, 6493, 6506
nişanın, 4781, 6228
niyęt; (A.) niyet, 5732, 5733
niyyętni, 5722
nizam; (A.) nizam, B59
nuḫ; (k.a.) Hz. Nuh, 6548
nuḳuḷ; (A.) nakiller, 4660
nur; (A.) nur, 91
nuş; (F.) şerbet
nuşı, 4801
nuşin ręvan; (k.a.) Nûşin-Revan (adaletiyle tanınmış bir Sasani hükümdarı), 290, 6550
nū; "ne" anlamında bir edat, 5851
nūcum; (A.) yıldız ilmi, heyet ilmi, 2632

O

oḍan-; uyanmak, bkz. *oḍun*
oḍanmaḳ, C65
oḍġur-; uyandırmak
oḍġura, 6637
oḍġurġuçı, 3413
oḍġuru, 5690, 6563
oḍġurup, 4880
oḍġurmış; (k.a.) Odgurmış, A29, B71, C45, C46, C49, C51, C53, C64, C67, C68, C72, C73, C74, C75, C76, 357, 3147, 3257, 3291, 3303, 3318, 3334, 3376, 3451, 3472, 3482, 3512, 3713, 3826, 3832, 3959, 3969, 3995, 4007, 4023, 4159, 4314, 4567, 4680, 4990, 5040, 5054, 5081, 5104, 5118, 5132, 5401, 5402, 5441, 5443, 5444, 5721, 5958, 5986, 6032, 6047, 6188, 6195
oḍġurmışa, 3302, 3682, 5031, 5039, 5101, 5447, 5683, 5962
oḍġurmışıġ, 3842, 3882, 5455, 5831, 6196, 6306, 6320
oḍġurmışka, C44, C50, C52, C78
oḍġurmışnı, C47, C66
oḍuġ; uyanık, 17, 408, 452, 1399, 1436, 1452, 1956, 2014, 2236, 2273, 2331, 2345, 2348, 2354, 2358, 2453, 2638, 2761, 2769, 2813, 3082, 3146, 3552, 3661, 3837, 4138, 4189, 4609, 4828, 4891, 4964, 5112, 5126, 5163, 5257, 5310, 5398, 5508, 5672, 5674, 5717, 5718, 5864, 5936, 6119
oḍuġluġ, 2453
oḍuġluḳ; uyanıklık, 440, 442, 2353, 2357, 5258
oḍuġralı, 2534
oḍul-; uyanık olmak, uyanmak, 1215, 1273
oḍlu, 6540
oḍlur, 1142
oḍulġay, 4551
oḍulmış, 1177
oḍun-; uyanmak, bkz.
oḍan, 1366, 1446, 1449, 3556, 3786, 5156, 5310, 5408, 6558, 6560
oḍnumaz, 6143
oḍundı, 3286, 3951, 4888, 4963, 5673, 5827, 6218
oḍundum, 3796
oḍunġıl, 376, 1209
oḍunmış, 1369, 1398, 1523, 1536, 1872, 3632, 4908, 6159
oḍunmışta, 1398
oġlaġu; nazlı, asil, 77, 1223, 1426, 3395
oġlaḳ; oğlak burcu, 141
oġlan; oğlan, oğul, çocuk, genç, bkz. *oġul*, 463, 574, 575, 1097, 1491, 1648, 1793, 1822, 1823, 1870, 2280, 2914, 3439, 3603, 3955, 4032, 4037, 4694, 4970, 5779, 5792, 5957
oġlanı, 1122, 1386, 1958, 2225, 3330, 3653, 4620
oġlanıġ, 293
oġlanın, 1732, 1922, 3663
oġra-; uğramak
oġramışın, C70
oġrap, 591
oġrasa, 2364, 2386
oġrayu, 4583
oġrı; hırsız, uğru, 313, 1737, 2404
oġrıġ, 5546
oġrısı, 2861, 3590, 5475
oġrılıḳ; hırsızlık, 5768
oġrın; gizlice, 2192
oġul; oğul, oğlan, çocuk, genç, bkz. *oġlan*, C59, 186, 187, 1163, 1164, 1165, 1166, 1167, 1184, 1195, 1215, 1220, 1225, 1226, 1228, 1273, 1339, 1387, 1486, 1494, 1495, 1497, 1501, 1549, 1552, 1556, 1579, 1591, 1624, 1625, 1656, 1685, 1818, 1950, 2118, 2278, 2392, 2403, 2778, 3010, 3066, 3371, 3373, 3377, 3380, 3382, 3384, 3387, 3388, 3389, 3391, 3394, 3582, 3583, 4291, 4504, 4505, 4506, 4515, 4532, 4575, 4582, 4635, 4758, 4912, 5156, 5158, 5291, 5768, 6234,

6246, 6385, 6461, 6485, 6491
oğlı, A28, B70, C6, C26, 302, 1158, 1218, 1223, 1249, 1422, 1564, 1625, 3247, 3270, 3374, 5991
oğlın, 1157, 1160, 1219, 1224, 1226, 1500, 1510, 1578, 1626, 5487
oğlınğa, 1496, 1548
oğlını, 4854
oğlınnğ, 1158
oğlum, 651, 817, 1161, 1208, 1261, 1295, 1482, 1487
oğluma, 186, 1251
oğlunğ, 3784
oğulda, 2574, 3003
oğuldın, 1220, 1224
oğulka, 110, 1250, 1493, 1499, 1802, 4507, 4508
oğullug, 1221, 1222
oğulnı, 3003
oğulug, 1227, 4509
oğulsuz, 3371, 3373, 3375
oğur; uğur
oğurlug, 595
ok; (kuvvetlendirme edatı); bkz. *ök*, B1, 29, 90, 122, 388, 391, 643, 734, 825, 961, 1394, 1560, 1633, 1941, 2320, 2607, 3314, 3332, 3359, 3775, 3884, 3889, 3896, 3960, 3966, 4083, 4154, 4214, 4634, 4738, 4956, 4991, 5011, 5182, 5427, 5493, 5810, 5819, 6029, 6125, 6180, 6262, 6343, 6504, 6510, 6514, 6517, 6637
oka, 552, 5830
okmu, 6591
ok; ok, 371, 1099, 2055, 2558, 2635, 2885, 2961, 3623, 4046, 5421, 6397, 6532,
okı, 1983, 2066, 5430,
okun, 2376, 5688
okçı; okçu, 2370, 4458
okı-; okumak, 1649, 1708, 1869, 2046, 2253, 2578, 2690, 2941, 3479, 3872, 4378, 4379, 4382, 5098, 6207, 6317
okıdı, 1557, 3473, 3844, 3969, 5952, 6222
okıdım, 3732, 3912
okıdınğ, 1186
okığan, B16
okığıl, 319, 535, 1181, 1708, 1713, 1826, 2306, 2625, 2657, 6398
okığlı, A9, 412, 2234, 6496, 6503, 6504, 6507
okığlıka, 350, 6621
okığlınnğ, A31
okıgu, 3506, 4362
okımış, B60,
okıp, 109, 3471, 4894, 4944, 5677, 6317
okır, 78, 2631
okırda, B75
okısa, 259, 358, 412, 927, 2629, 4240, 6207,
okısu, 3178
okısun, 1498, 3887
okı-; çağırmak, 1488, 3162, 3944, 4953,
okıdı, 576, 766, 1160, 1172, 1580, 1582, 3097, 4934, 5034, 5454, 6225, 6278, 6347
okıdım, 793, 4935, 5977
okıdınğ, 5066, 5068
okıdukta, 4101
okıgalı, C66, 3824
okıgay, 4576
okıgıl, 573, 4644
okıgı, 4663,
okıglıka, 4676,
okıgu, 2694, 4571, 4574
okıma, 4953
okımalık, C61, C63, 4908
okımasa, 4647
okımaz, 4665, 4667
okılım, 3155
okımış, 3474
okımışın, C47, C72
okıp, C28, 521, 620, 1548, 3456, 3882, 4125, 4669,
okır, 75, 366, 719, 3257, 3259, 3636, 3929, 4666, 4986, 5340, 5345
okırlar, 5344
okısa, 961, 4128, 4571, 4581, 4647, 6503
okıym, 3176, 4644, 4942
okıyu, 3535
okıcı; davetçi, bkz. *okıgcı*, *okıtcı*, 36
okıgcı; davetçi, bkz. *okıcı*, *okıtcı*, 1473
okın-; okunmak, okumak, 1356
okış-; çağrışmak, 2365
okıt-; çağırtmak
okıtgu, 641
okıttı, 416
okıtcı; davetçi, bkz. *okıcı*, *okıgcı*, 3155, 3470, 3488, 5022, 6395
oklidis; (k.a.) Oklidis, 4382
okşa-; benzemek
okşadı, 746, 826
okşar, 784, 3626, 4098
okşag; benzer, 3720
okşagı, 16
ol; o (-dır, -dir, -dur -dür), B1, B8, B15, B35, B44, B65, B66, B70, B74, 7, 20, 105, 110, 129, 138, 155, 159, 190, 206, 208, 213, 229, 231, 238, 249, 253, 265,

270, 272, 274, 288, 289,
307, 308, 310, 313, 314,
317, 321, 331, 337, 343,
356, 357, 399, 419, 421,
432, 454, 456, 518, 525,
543, 548, 572, 583, 585,
592, 606, 653, 672, 701,
702, 722, 728, 729, 739,
786, 787, 788, 789, 801,
805, 808, 818, 821, 832,
839, 848, 855, 860, 863,
865, 866, 869, 872, 875,
876, 879, 901, 903, 917,
926, 935, 936, 945, 969,
970, 979, 995, 998, 999,
1000, 1004, 1006, 1023,
1024, 1028, 1048, 1049,
1057, 1063, 1069, 1087,
1107, 1135, 1140, 1179,
1213, 1218, 1245, 1246,
1248, 1266, 1297, 1322,
1339, 1357, 1359, 1389,
1390, 1400, 1408, 1409,
1410, 1411, 1412, 1415,
1420, 1432, 1442, 1443,
1444, 1469, 1486, 1497,
1502, 1510, 1518, 1524,
1531, 1544, 1547, 1615,
1619, 1625, 1636, 1640,
1657, 1659, 1660, 1662,
1665, 1669, 1679, 1682,
1691, 1697, 1698, 1704,
1706, 1714, 1729, 1730,
1731, 1739, 1741, 1744,
1749, 1776, 1777, 1779,
1789, 1807, 1825, 1829,
1834, 1837, 1839, 1840,
1849, 1852, 1854, 1855,
1858, 1861, 1864, 1865,
1867, 1874, 1878, 1879,
1884, 1891, 1906, 1911,
1945, 1960, 1973, 1975,
1977, 1988, 1996, 2002,
2009, 2015, 2040, 2041,
2042, 2075, 2078, 2098,
2105, 2111, 2112, 2113,
2129, 2133, 2148, 2150,
2151, 2155, 2159, 2183,
2191, 2193, 2199, 2201,
2203, 2215, 2216, 2229,
2253, 2268, 2283, 2316,
2402, 2452, 2454, 2455,
2457, 2460, 2463, 2486,
2489, 2503, 2508, 2510,
2523, 2544, 2554, 2568,
2579, 2613, 2616, 2619,
2620, 2651, 2664, 2674,
2687, 2688, 2703, 2705,
2710, 2717, 2722, 2724,
2746, 2756, 2757, 2763,
2768, 2776, 2784, 2798,
2848, 2874, 2907, 2948,
2956, 2971, 2973, 2984,
2987, 2992, 3010, 3013,
3016, 3019, 3027, 3039,
3040, 3044, 3045, 3055,
3057, 3084, 3089, 3107,
3124, 3147, 3153, 3165,
3189, 3192, 3199, 3214,
3215, 3226, 3227, 3248,
3252, 3253, 3256, 3262,
3267, 3269, 3270, 3271,
3295, 3296, 3333, 3335,
3344, 3356, 3370, 3372,
3380, 3388, 3390, 3395,
3408, 3410, 3413, 3432,
3434, 3435, 3436, 3451,
3453, 3461, 3463, 3479,
3480, 3481, 3482, 3517,
3518, 3523, 3525, 3526,
3527, 3528, 3545, 3546,
3547, 3551, 3564, 3570,
3572, 3574, 3577, 3580,
3581, 3589, 3591, 3605,
3606, 3608, 3610, 3611,
3616, 3621, 3625, 3629,
3630, 3637, 3641, 3642,
3643, 3644, 3667, 3669,
3673, 3706, 3719, 3720,
3721, 3747, 3795, 3823,
3825, 3847, 3856, 3867,
3869, 3892, 3903, 3930,
3931, 3932, 3935, 3972,
3979, 3981, 4031, 4070,
4083, 4107, 4109, 4133,
4141, 4147, 4149, 4166,
4167, 4174, 4180, 4181,
4183, 4190, 4193, 4201,
4202, 4203, 4211, 4213,
4215, 4225, 4234, 4236,
4239, 4247, 4253, 4254,
4288, 4336, 4339, 4341,
4343, 4345, 4349, 4352,
4353, 4359, 4361, 4366,
4376, 4379, 4390, 4411,
4412, 4417, 4431, 4439,
4467, 4468, 4472, 4480,
4484, 4500, 4514, 4519,
4522, 4529, 4530, 4574,
4575, 4596, 4603, 4618,
4619, 4635, 4637, 4668,
4678, 4708, 4710, 4711,
4712, 4713, 4714, 4715,
4716, 4717, 4718, 4751,
4758, 4759, 4760, 4768,
4772, 4777, 4809, 4827,
4832, 4849, 4876, 4911,
4915, 4924, 4928, 4937,
4938, 4982, 4983, 4985,
4990, 4996, 5007, 5016,
5051, 5055, 5056, 5059,
5065, 5083, 5092, 5095,
5156, 5158, 5176, 5180,
5185, 5202, 5208, 5228,
5236, 5239, 5253, 5261,
5270, 5273, 5285, 5304,
5311, 5322, 5333, 5336,
5341, 5353, 5355, 5356,
5357, 5385, 5387, 5395,
5404, 5412, 5413, 5417,
5421, 5423, 5433, 5434,
5441, 5490, 5515, 5527,
5529, 5540, 5550, 5557,
5560, 5579, 5586, 5591,
5597, 5648, 5651, 5657,
5658, 5720, 5729, 5730,
5733, 5762, 5774, 5775,
5777, 5778, 5791, 5832,

5837, 5840, 5843, 5855, 5862, 5866, 5871, 5882, 5887, 5907, 5921, 5927, 5930, 5938, 5944, 5960, 5980, 5981, 5994, 6006, 6017, 6029, 6031, 6037, 6043, 6077, 6102, 6105, 6106, 6108, 6111, 6112, 6117, 6121, 6127, 6129, 6161, 6166, 6185, 6189, 6199, 6208, 6227, 6240, 6282, 6285, 6295, 6332, 6352, 6355, 6363, 6368, 6383, 6384, 6387, 6427, 6430, 6460, 6490, 6498, 6590, 6609

ol; o (işaret sözü), A14, B6, B7, B9, B27, B32, B33, B55, 19, 36, 37, 263, 291, 355, 384, 388, 449, 457, 469, 499, 560, 565, 581, 721, 793, 798, 803, 812, 813, 814, 830, 858, 873, 874, 884, 888, 892, 897, 913, 947, 961, 1005, 1070, 1105, 1158, 1165, 1202, 1220, 1225, 1242, 1244, 1247, 1335, 1391, 1394, 1485, 1574, 1578, 1595, 1624, 1650, 1676, 1680, 1688, 1715, 1742, 1763, 1799, 1802, 1806, 1816, 1835, 1848, 1915, 1925, 1929, 1933, 2001, 2012, 2048, 2126, 2172, 2178, 2195, 2213, 2217, 2228, 2241, 2264, 2294, 2302, 2357, 2398, 2399, 2425, 2443, 2464, 2535, 2604, 2661, 2742, 2765, 2803, 2817, 2839, 2840, 2871, 2906, 2909, 2983, 3014, 3023, 3024, 3029, 3090, 3151, 3160, 3163, 3178, 3191, 3210, 3281, 3324, 3385, 3416, 3418, 3425, 3431, 3444, 3449, 3450, 3477, 3493, 3510, 3556, 3627, 3703, 3730, 3765, 3850, 3854, 3868, 3870, 3873, 3885, 3887, 3898, 3899, 3901, 3902, 3909, 3921, 3933, 3946, 3958, 4033, 4118, 4216, 4224, 4228, 4241, 4273, 4284, 4306, 4308, 4365, 4368, 4494, 4499, 4501, 4508, 4577, 4583, 4655, 4733, 4734, 4735, 4740, 4764, 4786, 4787, 4789, 4790, 4791, 4792, 4794, 4798, 4821, 4853, 4856, 4903, 4907, 4908, 4922, 4935, 4944, 4964, 5019, 5020, 5044, 5047, 5073, 5074, 5075, 5111, 5122, 5137, 5153, 5188, 5445, 5526, 5537, 5544, 5568, 5666, 5671, 5736, 5755, 5756, 5771, 5790, 5792, 5794, 5808, 5810, 5838, 5850, 5885, 5886, 5909, 6041, 6048, 6054, 6055, 6056, 6065, 6226, 6238, 6241, 6253, 6263, 6264, 6294, 6297, 6306, 6313, 6329, 6337, 6346, 6356, 6370, 6371, 6412, 6425, 6429, 6438, 6439, 6440, 6441, 6442, 6443, 6444, 6514, 6519, 6592,

ança, B49, 128, 129, 184, 234, 379, 419, 486, 498, 764, 767, 774, 954, 1042, 1157, 1283, 1604, 1717, 2370, 2374, 2754, 3096, 3114, 3627, 3713, 3838, 3845, 3885, 3947, 3954, 4148, 4660, 4882, 4883, 4890, 4891, 4898, 4902, 4930, 4950, 4964, 5152, 5629, 5671, 5672, 5823, 5826, 5950, 5969, 5971, 6044, 6242, 6360, 6414, 6421, 6539

ançan, 4928

anda, 395, 489, 549, 607, 780, 781, 798, 813, 829, 916, 919, 952, 1345, 1570, 1605, 1606, 1808, 1821, 2428, 2465, 2582, 2638, 2639, 2731, 3045, 3093, 3227, 3228, 3691, 3727, 3742, 4043, 4059, 4113, 4131, 4205, 4310, 4599, 4740, 4869, 4907, 5005, 5026, 5248, 5327, 5487, 5624, 5725, 5836, 5906, 5941, 6235, 6242

andın, 259, 367, 413, 511, 512, 561, 700, 732, 738, 878, 1111, 1300, 1467, 1562, 1854, 2011, 2044, 2074, 2121, 2190, 2416, 2444, 2502, 2510, 2634, 2684, 2923, 3068, 3260, 3462, 3498, 3538, 3600, 3762, 4372, 4529, 5006, 5141, 5358, 5444, 5446, 5453, 5554, 5623, 5719, 5768, 5784, 5831, 6197, 6239, 6274, 6283, 6336, 6578

anlar, A30

anğa, A22, 1376, 1632, 3433, 3875, 4512, 4952

anğar, B1, B35, 2, 5, 19, 44, 56, 136, 148, 259, 295, 417, 436, 460, 471, 503, 506, 514, 640, 654, 746, 762, 777, 812, 826, 879, 1036, 1070, 1112, 1182, 1223, 1262, 1347, 1381, 1485, 1575, 1597, 1641, 1644, 1655, 1688, 1756, 1761, 1762, 1764, 1868, 1870, 1884, 1956, 2007, 2038, 2076, 2154,

2155, 2238, 2273, 2275, 2281, 2317, 2352, 2398, 2403, 2416, 2507, 2550, 2595, 2641, 2667, 2671, 2706, 2726, 2732, 2737, 2741, 2792, 2805, 2806, 2822, 2825, 2829, 2837, 2882, 2895, 2911, 2926, 2981, 2995, 3008, 3088, 3185, 3190, 3322, 3444, 3462, 3524, 3543, 3721, 3846, 4090, 4217, 4228, 4298, 4322, 4467, 4489, 4506, 4522, 4529, 4530, 4547, 4584, 4626, 4738, 4764, 4792, 4808, 4825, 4847, 4865, 4896, 4904, 4938, 4940, 4943, 4987, 4992, 4993, 4995, 4996, 5017, 5189, 5208, 5230, 5460, 5516, 5517, 5531, 5538, 5539, 5606, 5619, 5620, 5628, 5654, 5665, 5793, 5798, 5960, 5963, 6008, 6016, 6018, 6028, 6034, 6107, 6243, 6296, 6304, 6305, 6360, 6363

anı, A22, B16, B22, B23, B25, B43, B63, B68, 39, 159, 188, 207, 242, 266, 273, 280, 282, 313, 355, 409, 416, 450, 454, 460, 483, 493, 509, 532, 570, 573, 579, 622, 624, 662, 664, 693, 742, 773, 839, 854, 898, 901, 908, 964, 982, 1017, 1061, 1185, 1188, 1192, 1376, 1394, 1448, 1495, 1504, 1578, 1582, 1677, 1682, 1692, 1714, 1721, 1730, 1782, 1840, 1874, 1887, 1894, 1899, 1903, 1916, 1983, 1993, 2002, 2094, 2107, 2165, 2176, 2224, 2320, 2336, 2419, 2427, 2430, 2450, 2498, 2509, 2549, 2563, 2584, 2605, 2615, 2641, 2642, 2668, 2669, 2685, 2723, 2740, 2748, 2794, 2800, 2807, 2811, 2823, 2832, 2880, 2882, 2910, 2943, 2947, 2965, 2995, 3013, 3127, 3153, 3154, 3155, 3164, 3175, 3176, 3183, 3184, 3218, 3220, 3231, 3232, 3234, 3270, 3277, 3317, 3320, 3370, 3374, 3377, 3398, 3421, 3431, 3434, 3441, 3517, 3518, 3538, 3545, 3662, 3777, 3860, 3864, 3867, 3869, 3870, 3885, 3895, 3944, 3945, 3961, 3966, 4025, 4081, 4110, 4116, 4120, 4160, 4166, 4253, 4262, 4268, 4310, 4311, 4315, 4431, 4489, 4494, 4525, 4568, 4578, 4608, 4610, 4616, 4620, 4627, 4634, 4638, 4653, 4666, 4738, 4739, 4744, 4748, 4752, 4778, 4786, 4798, 4908, 4919, 4922, 4930, 4942, 4943, 4964, 4994, 5068, 5079, 5100, 5111, 5140, 5153, 5165, 5180, 5189, 5203, 5229, 5338, 5386, 5417, 5521, 5545, 5576, 5580, 5582, 5618, 5648, 5762, 5777, 5812, 5858, 5862, 5922, 5935, 5988, 5992, 5994, 6004, 6008, 6016, 6017, 6029, 6031, 6085, 6161, 6241, 6242, 6245, 6248, 6333, 6390, 6433, 6493, 6506, 6556, 6583, 6586, 6617

anın, 93, 228, 285, 656, 1461, 1646, 1801, 1971, 1981, 2211, 2410, 2629, 2780, 2786, 2862, 2886, 3125, 3339, 3357, 3436, 4011, 4015, 4404, 4781, 4787, 4790, 4799, 4802, 5780, 5946, 6019, 6030, 6228, 6365, 6384, 6385, 6556

anığ, A6, A23, 16, 46, 49, 109, 126, 214, 344, 527, 528, 691, 753, 758, 860, 894, 900, 982, 1169, 1252, 1279, 1346, 1451, 1513, 1635, 1698, 1704, 1712, 1744, 1969, 1979, 2245, 2246, 2359, 2573, 2601, 2616, 2632, 2644, 2754, 2860, 2930, 2931, 2976, 2999, 3145, 3150, 3151, 3163, 3266, 3323, 3353, 3370, 3415, 3519, 3570, 3581, 3719, 3853, 3859, 3872, 3903, 4161, 4331, 4506, 4542, 4547, 4705, 4762, 4937, 4971, 5224, 5435, 5486, 5489, 5570, 5708, 5774, 5793, 5853, 5859, 6014, 6016, 6027, 6033, 6192, 6239, 6240, 6280

anığda, 132, 266, 357, 484, 1280, 2138, 2849, 2888, 3165, 3578, 3582, 3605, 3607, 4650, 4810, 5328, 5417, 5587, 5839, 6036, 6190

anığdın, 343, 354, 737, 762, 980, 1245, 1247, 1280, 1363, 1851, 1909, 2166, 2261, 2738, 2825, 2878, 2889, 2920, 3170, 3666, 4764, 5351, 5410, 5730, 5756, 5767, 5959, 6306

anığsız, 19, 4357

ansız, 3277

olar, 251, 253, 4087, 4325, 4341, 4345, 4347, 4396, 4530, 4531, 4570, 5138, 5141, 5341, 5342, 5407, 5583, 6406, 6425, 6427, 6593, 6596, 6597
olarda, 2940, 3738, 4337, 4356, 4422, 4424, 4575, 5516, 5551, 5724, 6392
olardın, 269, 1931, 3213, 4162, 4352, 4471, 5281, 5479, 5579
olarığ, 259, 4350, 4430, 4461, 4526, 4836, 5034, 6403, 6428
olarḳa, 2433, 2495, 3350, 4163, 4330, 4390, 4421, 4429, 4472, 4582, 5140, 5160, 6518
olarnı, 62, 3305, 4176, 4342, 4582
olarnıñ, 32, 113, 4167, 4317, 4349, 5883, 6429
olmasa, 2506
oldur-; oturmak, 621, 768, 955, 1296, 4006, 5439
oldrup, 420, 620, 765, 1613, 3097
oldurdı, 577, 622, 769, 956, 1572, 1791, 3293, 3947
oldurdıya, 5971
oldurduḳı, 801
oldurġuḳa, 647
oldurmadım, 660
oldurur, 771, 4112, 4125
oldruğ; yer, mekân, mevki, 647, 787, 2547, 2588, 3998, 4585, 4897
oldrum; kötürüm, 3238
on; on (10), C5, 132, 138, 759, 998, 2334, 2487, 2980, 3122, 4139, 4818, 5766, 6624
oñ; sağ, sağ taraf, doğru, 536, 917, 1863, 2069, 2962, 3075, 4056, 4129, 4597
oñğça, 1392
oñğdın, 1857
oñğun, 18, 4059
oñğunñ, 4057
oñğunñğdın, 789, 2374
oñğı, 1225, 1833, 5288, 6044
oñğın, 4093, 5909
oñğındın, 772
oñ-; solmak, sararmak
oñgayın, 1908
oñğdı, 3845, 4959
oñgup, 5029
oñğar-; düzeltmek, onarmak
oñğardı, 1643, 3988, 4042
oñğarmaz, 2222, 5507
oñğarsa, 1989, 4042
oñğarur, 205, 1813, 1842, 1967, 1990, 5653
oñğay; yumuşak, B41, 132, 325, 407, 674, 1254, 1294, 1695, 1865, 1907, 1977, 2012, 2209, 2294, 2437, 2440, 2531, 2804, 2806, 4539, 5811, 5896, 6231
oñğul-; iyileşmek, düzelmek
oñğlur, 3874
oñğulmaz, 4357
oñğulmış, 2443
op-; yutmak
optı, 6403
opra-; çürümek, yıpranmak, eskimek
opramaz, 1640
oprap, 5919
oprasa, 5416
opralı; eskimiş, yıpranmış, çürümüş, 3923
opralığ, 4527
opralḳın, 2564
oprı; çukur, dere, vadi, 21, 69, 96
or-; biçmek, kesmek
orar, 1393
ordum, 6556
orġu, 6556
ordu; saray, şehir, B26, B57, 1594, 2966, 3084, 3815, 4834, 5176, 5178, 5263, 5569, 6070, 6113, 6404, 6433, 6434, 6436
ordulḳa, 487
ordular, 2035
ordusı, 310, 1658, 1906
orna-; yerleşmek
ornağay, 5738
ornap, 93
ornasa, 4073
ortu; orta, orta halli; bkz. *otra*, 2083, 2087, 2090, 5562, 5564, 5565, 5566, 5567
ortulḳa, 5564
ortuḳ; ortak, 2997
oru; zindan
oruda, 5549
orun; yer, mekân, mevki, 18, 19, 220, 236, 262, 263, 522, 577, 646, 660, 747, 793, 955, 1147, 1558, 2071, 2533, 2547, 3083, 3293, 3959, 4077, 4802, 4897, 5038, 5176, 5178, 5189, 5298, 5407, 5542, 5662, 5874, 6605
orını, 110, 111, 743, 917, 998, 1526, 1576, 1625, 1626, 1685, 1834, 1836, 1972, 2263, 2452, 2563, 3375, 4771, 4907, 5180, 5186, 5261, 5486
ornum, 590, 1161

ornuğa, A27, 66, 2985, 3889
ornuğ, 523, 786, 3503, 4112, 4798, 4820, 5413
ornuğlıġa, 5738
ornulıġa, 4897
ornsuz, 662, 743
orunç; rüşvet, 2442, 2443, 2506, 4144
orunçun, 1176
orunçalıġ; emanet, 3781
oru; kuru, 5639, 5697, 6011
osuġ; karşılık, istifade
osġı, 1991, 4547
osuġluġ, 974, 2994, 3599, 4941
ot; ateş, duman, 143, 249, 307, 408, 653, 654, 655, 779, 1415, 1483, 2032, 2137, 2349, 2686, 2687, 2792, 3107, 3725, 3839, 4087, 4096, 4097, 4212, 4328, 5396, 6219
ota, 5679
oti, 637, 1482, 2373, 2743, 5324, 6352,
otın, 3608
otlıġa, 384, 653, 654, 1284, 1375, 2250, 3624, 4821, 5004, 5168, 5399, 6369
otta, 120
otuġ, 2396, 3107, 3609, 4412,
otun, 1084,
ot; ilaç, çare; zehir, 1061, 1199, 2109, 2191, 2888, 2895, 3873, 4694, 4838, 5522, 5850, 6012,
otı, 226, 879, 1070, 1085, 1969, 1970, 2002, 2318, 2944, 3175, 3189, 3875, 4312, 4871, 5245, 6068, 6167, 6174, 6361
otın, 158, 2109,
otlar, 2888
otuġ, 4365, 4642
ot; ot, 975, 5600, 6155, 6571
otı, 375, 1393,
otlar, 2887,
otlarıġ, 2903
ota-; tedavi etmek, 158,
otaġıl, 5244
otaçı; otacı, hekim, 1057, 1065, 1199, 2109, 4356, 4364, 4617, 4631, 4673, 5241
otaçılıġa, 4364
otaçılar, C58
otaġ; otağ, çadır, 499, 4139
otaġı, 2562
otat-; tedavi ettirmek
otatġu, 4253
otra; orta, bkz. *ortu*, 3386
otru; ön, karşı, 18
otun; değersiz, alçak, küstah, 121, 241, 341, 1258, 1539, 1670, 1763, 1923, 2106, 2199, 2202, 2622, 2876, 2901, 3431, 3780, 4073, 4118, 4358, 4447, 4453, 4711, 4712, 4832, 4839, 5124, 5695, 5710, 5792, 6094, 6127, 6359, 6513, 6603
otundın, 4290, 4291, 6513
otunlıġa, 4289, 4291, 5206
otunlar, 6469
otunlarıġa, 6602
otunuġ, 6594
otunluluġ; alçaklık, küstahlık, 335, 931, 1155, 2078, 2653, 3780, 4113, 6513
otuz; otuz (30), 368, 5640
ov-; ovuşturmak, ufalamak
ovı, 3755, 5967
oy; oyuk, çukur
oyı, 3570, 4721
oyna-; oynamak
oynamaġıl, 4184
oynar, 79
oyuġ; gölge, hayal, 3382
oyun; oyun, yarış, 3629, 4877, 5927, 5930, 6025
oyunlıġa, 709, 2093, 2103, 5284, 5928, 5930
oz-; geçmek, ileri geçmek, ilerlemek
ozu, 248
ozup, 2344
oza; önce, evvel, B1, B24, B56, 51, 250, 1236, 1475, 1885, 2716, 2957, 4815, 4993, 5151, 5178, 5563, 5714, 5966, 6165
ozadın, 4521
ozalıġı, 1405, 4986, 5137, 5177, 5339, 5908, 6318, 6432
ozalıġıġ, 2699
ozulıġ; üstün, 2635
ozun; iftira
ozundın, 4213
ozunçı; iftira eden, iftiracı, 4212, 4213, 4272, 5863
ozunçıġ, 5303

Ö

ö-; düşünmek
ögü, 306, 1913, 3142
ömiş, 3834, 3848, 4560
öyü, 1273, 1462, 4334
öç; öç, kin, intikam, 1433, 2312, 3428, 4904, 4911, 6310
öçi, 2311, 5462
öçin, 145, 4015, 5466
öçlüg, 3539
öçün, 929, 1375, 1800, 2290, 2427, 3164, 4226,

4328, 4686, 4974, 5598, 6162
öçünğni, 3554
öç-; gitmek, sönmek
öçgü, 5324
öçti, 375
öçe-; yatışmak, sükûn bulmak
öçep, 4651
öçer, 3609, 5314
öçeş-; yarış etmek
öçeşme, 4086, 4299
öçke; kin bağlama, 369
öçül-; sönmek, soluğu kesilmek
öçülmiş, 3951
öçür-; söndürmek
öçürmek, 3608
öçürse, 3609
öḍ; zaman, vakit, 3, 251, 377, 455, 1156, 1372, 1385, 1502, 1652, 2775, 3635, 4552, 4640, 4747, 4811, 4821, 4831, 4924, 5090, 5138, 5162, 5407, 5689, 5840, 6093, 6431
öḍi, 554, 559, 568, 1102, 1211, 2286, 2520, 2522, 2523, 2537, 2868, 3014, 3309, 3310, 4124, 4849, 4927, 5159, 5692, 5705
öḍin, 1460, 1857
öḍinde, B44, 557, 1368, 1370, 1718, 1740, 1743, 1821, 2094, 2499, 3987, 4103, 4706, 5581, 5716, 5784
öḍindin, 1384
öḍinğe, 554, 557, 1406, 3530
oḍke, 1211, 1259, 3744, 6392, 6588
öḍler, 954
öḍsüz, 2288, 2297
öḍsüzün, 4826
öḍte, 81, 220, 560, 778, 779, 783, 1453, 2820, 3199, 4100, 4539, 5009, 5017
öḍüg, 161, 1038, 2220, 4385, 5150, 6408, 6451
öḍüm, 1099
öḍün, 291, 449, 1925, 3024, 3556, 4321, 4695, 5156, 5333, 5408, 5568, 6427
öḍünğ, 4625
öḍle-; vakti gelmek, günü gelmek
öḍlep, 1504
öḍlek; zaman, felek, C81, 3, 1388, 1582, 1584, 1586, 3198, 3309, 3635, 4481, 4640, 4909, 4924, 5136, 5430, 5688, 5689, 5690, 5896, 5950, 6095, 6231, 6348
öḍlekläg, 3312
öḍrüm; her şeyin seçilmişi, 50, 279, 418, 423, 900, 1958, 1963, 2075, 2184, 2187, 2275, 2332, 2337, 2339, 2420, 2597, 2927, 4242, 4422, 4722, 5328, 5331, 6101, 6132
öḍrümi, 53, 417, 1689, 1788, 2075, 2191, 2422, 2768, 3244, 3372, 4235, 6100, 6102, 6361
öḍründü-; seçilmiş
öḍründüsi, A5, 2598
öḍür-; seçip ayırmak, 1999, 4200, 5218
öḍrü, 2932
öḍrüp, 3177
öḍürdi, 148, 382, 385, 4790
öḍürdüm, 6624
öḍürgil, 244
öḍürgü, 2342, 2829, 6019
öḍürmez, 3534
öḍürmiş, B7, B39, 55, 152, 1838, 4718, 5397
öḍürse, 327, 329, 3524
öḍürsü, 2591
ög; akıl, anlayış, 25, 147, 148, 151, 217, 281, 387, 762, 1253, 1818, 1872, 1933, 1940, 1970, 1993, 1994, 2029, 2046, 2488, 2654, 2762, 2900, 3025, 3075, 3082, 3112, 3200, 3467, 3853, 3980, 4048, 4067, 5424, 6246, 6255, 6293
ögde, 12
öge, 1995
ögi, 16, 216, 487, 601, 603, 604, 958, 1062, 1178, 1475, 1573, 1594, 1746, 1758, 1919, 1962, 1968, 1991, 1995, 2103, 2184, 2471, 2473, 2481, 2644, 2770, 2782, 3070, 3460, 4069, 4420, 4947, 5354, 5885, 6138
ögin, 1517
ögke, 319
öghüg, 463, 820, 1246, 1270, 1567, 1701, 1954, 1989, 1990, 2168, 2234, 2282, 2469, 2660, 2706
ögsüz, 1178, 1246, 1990, 2771, 4595
ögsüzüg, 3238
ögsüzün, 1487, 5380
ögüg, 5910
ögüm, 6496
ögün, 627, 916, 1276, 1436, 1752, 2265, 2740, 3168, 3177, 3364, 3850, 4029, 4059, 4164, 4689, 4875, 5146, 5181, 5858, 6328
ögünğ, 4057

ög-; övmek, medhetmek, 25, 39, 272, 1993, 1994, 2365, 3820, 3900
öge, 4098, 4240
öger, B25, 95, 3519, 4186
ögerler, 1022
ögeyi, 6592
ögeyin, 930, 3270
ögdi, 442, 761, 869, 1030, 1256, 1782, 1946, 3050, 5610
ögdiler, 242, 450
ögdüm, 184
ögdüñ, 3163, 3363
öggil, 33, 381, 3431
öggü, 2399, 4071, 5104, 6356
öggüsi, 1020, 1731
ögmegü, 1776
ögmek, 4283
ögmeyin, 933
ögmez, 2086
ögmiş, 4670
ögmişe, 3061
ögmişin, C64
ögse, 1993, 2400, 2401, 5786
ögseler, 4396
ögümez, 33
ögüp, 3294
ögdi; alkış, sena, A1, B1, 2, 239, 241, 907, 2400, 3100, 3190, 3716, 3907, 4396, 4398, 5764, 5789, 5952
ögdiler, 304
ögdilig, 240
ögdimü, 243
ögdini, 530, 1035
ögdisi, 3049, 6380
ögdisin, C1, C2, C3, C4
ögdil-; övülmek, medhedilmek
ögdilür, 177, 909
ögdülmiş; (k.a.) Ögdülmüş, A28, B70, C30, C31, C43, C45, C46, C47, C50, C53, C66, C69, C70, C76, C77, C78, 1159, 1203, 1229, 1553, 1581, 1585, 1590, 1601, 1605, 1652, 1658, 1666, 1679, 1721, 1770, 1792, 1796, 1817, 1835, 1850, 1892, 1894, 1896, 1905, 1918, 1930, 1948, 2146, 2181, 2269, 2417, 2435, 2528, 2596, 2672, 2673, 2743, 2828, 2883, 2933, 2950, 2957, 3025, 3050, 3057, 3098, 3102, 3137, 3157, 3175, 3275, 3306, 3321, 3326, 3367, 3403, 3454, 3476, 3487, 3646, 3707, 3821, 3833, 3835, 3844, 3862, 3875, 3890, 3942, 3965, 3971, 4005, 4017, 4027, 4155, 4165, 4318, 4565, 4573, 4874, 4900, 4932, 4941, 4955, 5007, 5018, 5467, 5500, 5622, 5623, 5688, 5816, 5835, 5854, 5894, 5900, 5938, 5941, 5964, 5967, 5978, 5989, 6037, 6186, 6196, 6210, 6236, 6243, 6265, 6274, 6351, 6387
ögdülmişe, 1815, 3061, 3131, 3281, 3302, 3838, 3858, 3943, 3946, 4894, 5027, 5031, 5447, 5629, 5668, 5683, 5829, 5953, 6252, 6275, 6292, 6305, 6327, 6340, 6345, 6410
ögdülmişi, 1753
ögdülmişig, 356, 1577, 1580, 1612, 1641, 1655, 1687, 1716, 1751, 1764, 1791, 1889, 3097, 3202, 3834, 4934, 4973, 5610, 5628, 6226, 6347
ögdülmişim, 3120, 4803, 4919, 5456
ögdülmişke, C29, C49, C75
ögdülmişni, C26, C28, C72
öge; çok akıllı, danışman, 1754, 1868, 2935, 2941, 5481
ögelik; danışmanlık, 4067, 4141
öggüçi; övücü, öven
öggüçiler, 4392
öggüçisi, 2148
ögit-; öğütmek, 1064, 6009
öglen-; aklı başına gelmek, 6305
öglengü, 4141
öglenür, 1819, 2366
ögren-; öğrenmek, 3010, 3013, 3216, 3221, 4001, 4018, 4029, 4128, 4342, 4344, 5301
ögrendiñ, 4156
ögrenip, 465, 1827, 3220, 4022
ögrenipmü, 1816
ögrenmedi, 1682
ögrenseler, 4681
ögrensüler, 5554
ögrenü, 1187, 1941, 3169
ögrenür, 1680, 1681, 1683, 1819, 1823, 1824, 1825, 1827, 1932, 2366, 3217, 4019, 4021, 4030
ögrenürmü, 1678, 4025
ögret-; öğretmek, 1493, 4506, 4508
ögretgil, 1489
ögretgü, 1228, 4166
ögretigli, 3217
ögretsüler, 5554
ögretü, 1226
ögretümedi, 1794
ögretür, 1494

ögretig; terbiye, 883
ögür-; oyalamak
ögrir, 5266
ögünç; övünç, övünme
ögünçke, 2292
ögüz; ırmak, derya, 975, 993, 2243, 2949, 3626, 4546, 4691, 5119, 5352, 5468, 6135, 6243, 6573
ögüzler, 1735
ök; (kuvvetlendirme edatı), bkz. *oḳ*, B9, B77, 4, 10, 14, 166, 272, 299, 380, 515, 516, 868, 968, 1158, 1216, 1261, 1349, 1401, 1514, 1538, 1565, 1785, 1794, 1958, 2221, 2272, 2421, 2440, 2448, 2454, 2656, 3053, 3131, 3133, 3294, 3365, 3399, 3483, 3486, 3497, 3742, 3749, 3792, 3806, 3858, 3900, 3906, 3963, 4073, 4084, 4190, 4330, 4349, 4357, 4358, 4362, 4367, 4572, 4653, 4735, 5120, 5213, 5325, 5393, 5427, 5429, 5431, 5465, 5723, 5858, 5991, 5992, 6023, 6058, 6117, 6134, 6282, 6290, 6374, 6389, 6492, 6508, 6509, 6515, 6564
öklit-; çoğaltmak
öklitsüni, 5590
öktem; zalim, pervasız, 534, 672
öktemi, 5275, 6167
öktemig, 5522
ökün-; pişman olmak, 1239, 6635
ökmüp, 1149, 1207, 1285, 5714
ökmür, 363, 928, 1143, 1209, 1239, 4812, 5700
ökündi, 1116, 1121, 1128, 1361, 1859, 3373, 4335, 5141, 5634, 5650
ökündü, 6258
ökünme, 244, 1429, 1466, 2929
ökünmekin, C79
ökünmez, 919
ökünmüş, 1398
ökünse, 3572, 3877
ökünsü, 1206
ökünüp, C70, C80, 1364, 1514
ökünç; pişmanlık, 918, 929, 1362, 1364, 1371, 1400, 2013, 3572, 4233, 4510, 4552, 5148, 5736, 6533, 6602
ökünçi, 587, 631, 926, 1121, 1149, 2691, 3881
ökünçke, 6546
ökünçler, 1510, 4248
ökünçlüg, 324, 556, 5653
ökünçsüz, 348, 920
ökünçte, 1397, 5842
ökünçüm, 363, 1132, 1361
ökünçün, 348, 932, 1075, 1125, 1169, 1276, 1449, 1516, 4544, 6092, 6178, 6400, 6407
ökündür-; pişman ettirmek
ökündürdi, 3879
ökü; çok, A1, B1, B15, B52, B61, B73, B76, 2, 44, 61, 151, 160, 171, 172, 173, 174, 177, 199, 207, 278, 304, 305, 314, 395, 396, 404, 421, 432, 479, 542, 565, 673, 758, 761, 868, 904, 942, 1005, 1009, 1014, 1015, 1025, 1027, 1030, 1032, 1034, 1106, 1112, 1120, 1121, 1143, 1145, 1149, 1150, 1155, 1186, 1250, 1256, 1350, 1353, 1403, 1422, 1480, 1597, 1686, 1728, 1767, 1786, 1827, 1844, 1850, 1859, 1871, 1946, 1954, 1955, 2042, 2068, 2148, 2150, 2185, 2332, 2333, 2334, 2339, 2340, 2366, 2421, 2427, 2454, 2517, 2538, 2604, 2606, 2646, 2675, 2751, 2754, 2837, 2839, 2894, 3021, 3135, 3143, 3190, 3216, 3231, 3255, 3371, 3415, 3490, 3650, 3674, 3716, 3730, 3733, 3734, 3775, 3907, 3936, 4104, 4244, 4247, 4332, 4335, 4342, 4432, 4574, 4580, 4591, 4613, 4614, 4672, 4827, 4829, 4834, 4915, 4923, 4979, 5020, 5066, 5100, 5214, 5236, 5237, 5239, 5290, 5301, 5357, 5363, 5433, 5435, 5478, 5575, 5610, 5705, 5709, 5726, 5764, 5883, 5983, 5997, 6037, 6104, 6319, 6331, 6380, 6419, 6438, 6444, 6469, 6562, 6628, 6632, 6643
öküşi, 1004, 6127, 6380
öküşin, 2350
öküşrek, 3101, 3591, 4219
öküşrekki, 1885
öküşte, 2340, 2603
öküşüg, 2361, 3442
öküşlük; çokluk, 6333
öküz; öküz, 5372
öl; ıslak, yaş, nem, 2889, 2904, 4626, 4627, 4660
öl-; ölmek, 6418
öldeçi, 1066, 3529
öldi, 182, 234, 235, 442, 1137, 1458, 1552, 1579, 1793, 1885, 2035, 4328, 4835, 4913, 5154, 5156,

5779, 5923, 6294, 6442
ölge, 5565
ölgeli, 1136
ölgen, 3247
ölgey, 4510
ölgü, 237, 1086, 1210, 1347, 1502, 4466, 4818, 5573, 5605, 5607, 5842, 6146, 6258, 6400
ölgülüg, 3616, 6636
ölmedi, 6335
ölmegey, 1114, 1197
ölmeginçe, 876, 1495
ölmegü, 183
ölmegüçe, 4770
ölmekim, 1095
ölmese, 1543
ölmez, 1090, 1402, 2286, 2288, 3819, 5917
ölgüsüz, 180, 3756
ölgüsi, 233
ölgüsin, 6075
ölmiş, 2403, 5689
ölmişin, 662, 6320
ölse, 237, 246, 257, 295, 920, 1467, 1623, 1738, 1790, 2003, 2293, 3375, 3378, 4651, 4912, 5474, 5917, 5919, 6253, 6375, 6378, 6417
ölsü, 5852
ölsün, 1539
ölsüni, 944, 5607
ölü, 1351
ölügli, 1211, 1447, 1448, 1514, 3026, 5264, 5569, 6074, 6115, 6177, 6209, 6318
ölüglig, 3785
ölüglike, 1065
ölüp, 2378, 4723, 5339, 5344, 5382, 5416, 5485, 5571, 5918, 6402, 6415
ölür, 157, 180, 444, 678, 1093, 1108, 1125, 1242, 1262, 1487, 1540, 1545, 1788, 2173, 2293, 2297, 2383, 2393, 2397, 3621, 4251, 4700, 4912, 5255, 5376, 5573, 5990, 6073, 6178, 6268, 6290, 6313, 6374, 6430, 6432, 6505
ölürde, 1447, 1475, 1559, 1578, 3373, 5141, 6177, 6321
ölürin, 258
ölürüg, 3559, 3621, 6315
ölürüm, 5987
ölürüng, 5985
öldür-; öldürmek
öldrü, 2397
öldrür, 2383
öldürür, 2292
ölgüçi; ölücü, fani, 1145
öli-; ıslanmak
ölimez, 1408, 3625
ölüg; ölü, 1595, 1839, 1860, 1861, 2126, 2450, 3408, 3417, 3726, 3785, 3930, 4577, 4668, 4717, 5103, 6316, 6417
ölügdin, 270
ölügler, 4512
ölügni, 5143
ölüm; ölüm, 295, 881, 882, 1067, 1078, 1106, 1120, 1125, 1132, 1134, 1135, 1140, 1141, 1142, 1170, 1179, 1180, 1183, 1200, 1347, 1352, 1361, 1366, 1370, 1371, 1381, 1382, 1406, 1465, 1471, 1472, 1477, 1537, 1541, 1543, 1544, 2286, 2289, 2355, 2616, 2963, 3530, 3531, 3580, 3587, 3593, 3619, 3620, 3623, 3762, 3818, 3902, 4359, 4616, 4618, 4619, 4703, 4704, 4719, 4817, 4827, 4829, 4833, 4834, 4838, 4845, 4850, 5153, 5157, 5159, 5169, 5212, 5291, 5299, 5300, 5414, 5417, 5427, 5466, 5485, 5594, 5638, 5712, 5714, 5715, 5717, 5718, 5976, 5991, 6068, 6069, 6070, 6071, 6072, 6073, 6076, 6109, 6112, 6116, 6143, 6167, 6169, 6175, 6178, 6205, 6208, 6269, 6291, 6294, 6316, 6319, 6377, 6378, 6400, 6434, 6435, 6634
ölümde, 3580, 3617, 4619, 4850, 5416, 5714, 6076, 6077, 6165, 6179, 6258, 6289, 6333
ölümdin, 1105, 1137, 1139, 1384, 1474, 4618, 4837
ölümi, 5158, 6314
ölümke, 376, 378, 1103, 1113, 1114, 1121, 1183, 1188, 1196, 1199, 1201, 1347, 1370, 1383, 1389, 1401, 1429, 1474, 1476, 1498, 1514, 1541, 1545, 2391, 3530, 3623, 3631, 4717, 4826, 4828, 4837, 4849, 5143, 5145, 5150, 5233, 5264, 5415, 5638, 6066, 6073, 6168, 6205, 6291, 6294
ölümni, 1141
ölümnüng, 1476, 6206
ölümsüz, 1527
ölümüg, 1139, 1177, 1178, 1196, 1197, 1203, 1273, 1323, 1381, 1475, 1536, 2287, 2397, 3436, 3559, 4551, 4829, 5144, 5233, 5408, 5412, 5715, 5986, 6074, 6091

ölütçi; öldürücü, katil, 1737
ön-; bitmek, yetişmek
öndi, 2688
öner, 2032, 4734
öngüke, 3622
önmegey, 4346
önmeginçe, 120
önmezi, 3667
önmiş, 4522
önse, 3622
önügli, 5365
önür, 972, 975, 1394, 1624, 1680, 1825, 2451, 4022, 4733, 4735, 5600
öñg; ön
öñginde, B60
öñg; renk
öñgi, 856, 3949, 4080, 4417, 4959, 4960, 5669, 5825, 5828, 6223, 6229
öñg-; kasdetmek
öñger, 4265
öñgdi; kanun, âdet, bkz.
öñgdü, 1456, 1459, 1460, 1547, 1931, 2111, 2179, 2490, 4016, 4018, 4309, 4605, 4606, 5735, 5737, 6588, 6593, 6594, 6595
öñgdiler, 6492
öñgdisi, 1547, 3049, 4720, 5765, 6344
öñgdü; kanun, âdet
öñgdüsi, 3077
öñgdün; önden, önceden, 8, 18, 45, 63, 444, 1857, 2344, 2370, 2374, 2485, 2962, 2963, 3132, 3766, 4814, 4933, 5467, 5675
öñgdür-; kurmak
öñgdürdi, 5971
öñgi; başka, başkası 311, 413, 562, 610, 1833, 2346, 3546, 4320, 4657, 4767, 5185, 5914, 6043, 6482
öñgin, B26, B31, B67, 835, 2819, 2942, 3348, 3535, 4336, 4355, 4504, 4518, 5530, 5784, 5909, 6451, 6465
öp-; öpmek
öpe, 5446, 5973
öpsü, 5805
öpti, 451, 598, 939, 1553, 1601, 3050, 3067, 6420
öpüp, 1500, 3292, 3959, 6196
ör-; örmek, bağlanmak
örge, 1311
ördek; ördek, 72, 6368
örlü; yular, 91, 722, 1988, 2009, 2504
örlü, 2419
örlüle-; bağlamak
örlüledi, 2016
örlülese, 2793
örle-; yükselmek, belirmek, çıkmak
örledi, 3836, 4893, 6219
örlep, 2646, 3840, 4889, 4967, 4968, 5677, 6036, 6046, 6064
örlem; mesafe, 3706
ört-; örtmek, örtülmek
örte, 4035,
örter, 2677
örtgü, 4773
örtgüsüz, 2685
örtme, 3099, 5615
örtmez, 6474
örtti, 4885, 5799
örtüp, 6096
örte-; yakmak, 5486
örter, 2656
örtemez, 2769
örtüg; örtü, 1897, 3919, 5818
örtügün, 3919, 5663
örtül-; örtülmek, kapatılmak
örtülüp, 5763
örtülür, 5935
örtün-; örtünmek
örtnür, 5422
örü; yüksek, dik, üst, 103, 269, 438, 519, 545, 617, 621, 636, 767, 939, 952, 1041, 1461, 1642, 1717, 2036, 2165, 2171, 2574, 3067, 3090, 3091, 3225, 3463, 3833, 3952, 3957, 4006, 4153, 4881, 5170, 5285, 5426, 5439, 5443, 5449, 5450, 5457, 5706, 5737, 5822, 5941, 5944, 6220, 6266
örürek, 130
örüsi, 3725
örüg; konakyeri, menzil, 1386
örügler, 1386
örüg; örgü
örüglüg, 5825
örüg; sakin, sabırlı, 1416, 1852, 1867, 1992, 2600, 5371, 5994, 6023, 6038
örüglük; sükünet, itidal, 325, 1988
örüm; örülmüş, çul, 4768, 6157, 6334
örüñg; ak, beyaz, 84, 552, 881, 1101, 1103, 1319, 2054, 2080, 2371, 2372, 2915, 3010, 3011, 3012, 3622, 3623, 3840, 4199, 4239, 5085, 5640, 5828, 5881
örüñgi, 1105
örüñgke, 4239
örüñgli, 2080, 4632, 6492, 6622
öt; öğüt, nasihat, C9, 1356, 1447, 1466, 1548, 2617,

3670, 3733, 3984, 4910, 4939, 5094, 5117, 5129, 5136, 5689, 5861, 6081, 6237, 6265
öti, 5136, 5690
ötlerim, 5121
öt-; geçmek, bir şeye geçmek, delmek, 4381
ötgen, 6114
ötgü, 5638
öt-; ötmek
öter, 78,
ötti, 76, 77, 4963
öte-; ödemek, 3119
ötedi, 4071
ötedim, 1478
ötediñ, 1559, 5889
ötegil, 3483, 5574
ötegü, 1593, 2965
ötemiş, 1634, 5578, 5583
öter, 597, 2321, 6105
ötese, 2565, 2905
ötesün, 1560
ötey, 1033
öteyin, 390, 1877, 3060, 3065
öteyümedim, 1560, 1592
ötel-; ödenmek
ötelsün, 2670
ötgünç; taklit, 874, 877
ötgün-; taklit etmek, benzemeye çalışmak
ötgünür, 259, 398
ötle-; öğüt vermek, nasihat etmek, 5131
ötledi, 5742, 6338
ötlegil, 5128
ötlemişin, C26
ötlep, 6338
ötler, 2204, 5394, 5713
ötrü; ötürü, dolayı, 36, 150, 156, 160, 222, 256, 281, 330, 445, 540, 596, 615, 622, 635, 636, 767, 798, 853, 1166, 1218, 1320, 1499, 1572, 1597, 1680, 1681, 1683, 1756, 1801, 1820, 1823, 1824, 1874, 1959, 1961, 1966, 1971, 1989, 1995, 2045, 2068, 2125, 2186, 2207, 2228, 2262, 2275, 2281, 2323, 2338, 2352, 2404, 2416, 2423, 2483, 2524, 2599, 2601, 2623, 2627, 2628, 2629, 2641, 2732, 2744, 2780, 2794, 2799, 2862, 2878, 2886, 2900, 2906, 2926, 3088, 3153, 3221, 3342, 3442, 3506, 3676, 4011, 4015, 4019, 4022, 4032, 4050, 4081, 4125, 4157, 4255, 4404, 4432, 4523, 4524, 4596, 4651, 4715, 4808, 4842, 4859, 4997, 5003, 5032, 5056, 5060, 5320, 5492, 5568, 5578, 5585, 5660, 5683, 5724, 5763, 5902, 5946, 5948, 5960, 5993, 6030, 6249, 6286, 6619
ötrüm; müshil, 1059
ötüg; dilek, rica, 791, 2498, 2520, 2673, 4043, 4058, 4103
ötgi, 2541
ötügke, 4045
ötügüm, 5871
ötügçi; dilekçi, ricacı, 2493, 3767
ötügçilerig, 2499
ötüken; (y. a.) Ötüken, 1962, 2682
ötül-; geçilmek
ötülgen, 249
ötün-; arz etmek, dilekte bulunmak, ricada bulunmak, 4060
ötneyin, 959
ötnümez, 791
ötnür, 3770, 4058, 4103
ötündi, 578, 1556, 1585, 1590, 3158, 3849, 4901, 5663, 6279, 6321
ötündüm, 85, 2174, 2429, 2525, 2739, 2951, 3877, 4978, 5602, 5932, 6625
ötüngey, 3810
ötüngil, 3813, 4127
ötünse, 529, 2498, 2541, 2545, 4043
övke; öfke, kızgınlık, 322, 324, 332, 334, 1414, 1453, 2734, 5216, 6354
övkelig, 342, 780, 790, 850
övkeñ, 1317, 5216, 6097
övkesi, 781, 4651
övkele-; öfkelenmek
övkeledi, 6310
öz; öz, kendi, nefs, can, ruh, gönül, A22, C8, C82, 81, 136, 146, 170, 210, 329, 332, 337, 433, 460, 485, 500, 510, 516, 535, 584, 588, 595, 600, 611, 626, 650, 655, 666, 676, 680, 706, 782, 801, 858, 859, 867, 938, 950, 990, 991, 1006, 1008, 1017, 1033, 1083, 1096, 1104, 1194, 1274, 1285, 1291, 1310, 1319, 1325, 1351, 1353, 1427, 1438, 1441, 1460, 1471, 1485, 1551, 1603, 1641, 1684, 1767, 1801, 1812, 1832, 1879, 1890, 1897, 1898, 1902, 1903, 1912, 1938, 1943, 2019, 2047, 2061, 2063, 2072, 2156, 2252, 2313, 2448, 2480, 2526, 2549, 2572, 2619, 2631, 2652, 2653, 2662, 2668, 2681, 2718,

2771, 2797, 2804, 2817, 2831, 2851, 2852, 2869, 2884, 2902, 2903, 2960, 2977, 2996, 2998, 3002, 3018, 3059, 3092, 3133, 3157, 3161, 3178, 3198, 3203, 3233, 3243, 3245, 3257, 3301, 3322, 3334, 3345, 3346, 3359, 3365, 3426, 3471, 3487, 3490, 3492, 3493, 3494, 3496, 3557, 3589, 3595, 3599, 3603, 3604, 3616, 3627, 3628, 3637, 3638, 3640, 3642, 3646, 3676, 3689, 3698, 3710, 3711, 3738, 3780, 3831, 3856, 3861, 3863, 3877, 3912, 3917, 3921, 3931, 3997, 4008, 4015, 4034, 4041, 4049, 4090, 4117, 4119, 4120, 4122, 4125, 4134, 4159, 4169, 4196, 4203, 4220, 4227, 4232, 4270, 4274, 4369, 4489, 4495, 4516, 4598, 4634, 4637, 4643, 4665, 4700, 4763, 4773, 4788, 4790, 4807, 4810, 4823, 4931, 4941, 4993, 5042, 5072, 5116, 5204, 5240, 5261, 5270, 5286, 5404, 5409, 5462, 5465, 5474, 5493, 5536, 5573, 5583, 5594, 5603, 5605, 5652, 5653, 5656, 5658, 5710, 5747, 5775, 5799, 5842, 5844, 5865, 5875, 5976, 5998, 6035, 6042, 6044, 6074, 6097, 6115, 6146, 6151, 6172, 6176, 6229, 6255, 6258, 6267, 6311, 6331, 6334, 6358, 6359, 6364, 6367, 6372, 6384, 6430, 6433, 6464, 6502, 6554, 6556, 6559, 6560, 6610, 6640

özde, 311, 707, 2538, 2560, 3823, 4175, 4481

özdin, 322, 3591, 5528, 5649, 6353

özi, B4, B46, C16, 181, 182, 235, 292, 404, 418, 419, 420, 431, 503, 504, 516, 531, 547, 575, 620, 679, 695, 727, 744, 755, 765, 784, 814, 849, 855, 862, 1044, 1059, 1223, 1460, 1528, 1533, 1760, 1791, 1871, 1906, 1909, 1936, 2093, 2206, 2213, 2254, 2433, 2464, 2489, 2491, 2510, 2520, 2538, 2559, 2594, 2664, 2674, 2721, 2749, 2751, 2755, 2845, 2902, 2904, 2914, 3128, 3138, 3182, 3311, 3362, 3565, 3626, 3766, 3841, 4191, 4329, 4524, 4588, 4592, 4766, 4813, 4857, 4931, 5061, 5083, 5096, 5623, 5647, 5673, 5674, 5839, 5956, 6199, 6237, 6247, 6274, 6356, 6389, 6422, 6484

özin, C18, 48, 56, 403, 508, 582, 628, 757, 965, 988, 1073, 1124, 1723, 1725, 1943, 2292, 2294, 2505, 2508, 2512, 2518, 2649, 2753, 2764, 2769, 2790, 2791, 2833, 2870, 2964, 2978, 2981, 2989, 3149, 3234, 3449, 3450, 3508, 3513, 3540, 3639, 3644, 3921, 3933, 4103, 4105, 4121, 4142, 4216, 4333, 4452, 4821, 4844, 4960, 4968, 5000, 5004, 5411, 5676, 5957, 6128, 6158, 6276, 6326, 6354, 6357, 6452

özinde, 517, 706, 1460, 4041

özindin, 1653, 1771, 4731, 6075, 6629

özinğe, B14, B62, C82, 81, 419, 466, 475, 950, 953, 1160, 1206, 1272, 1580, 1631, 2247, 2277, 2561, 3455, 4710, 5038, 5224, 5625, 5630, 6263

özini, 704, 2867, 2875, 3447, 5025, 6010

özke, 254, 256, 258, 483, 499, 501, 517, 634, 686, 736, 773, 880, 900, 1038, 1113, 1375, 1565, 1610, 1826, 1893, 2254, 2289, 2341, 2468, 2611, 2901, 2963, 2981, 3268, 3601, 3629, 3640, 3643, 3648, 3649, 4187, 4232, 4259, 4456, 4530, 4560, 4563, 4695, 4748, 4754, 4969, 5147, 5155, 5158, 5161, 5260, 5292, 5303, 5361, 5619, 5620, 5707, 5877, 6038, 6164, 6249, 6268, 6360, 6361, 6502, 6577, 6605

özler, 3300, 5384, 6146

özlüg, 1023, 1533, 1870, 3603, 5193

özni, 135, 209, 1404, 3091, 3593, 3598, 4118, 4323, 4561, 5204, 5537, 5846, 6553

öznüñğ, 1524

özüg, 298, 558, 1003, 1013, 1257, 1326, 2519, 2629, 2656, 2677, 2850, 3411, 3741, 4036, 5201, 5221, 5434, 5709, 5841

özüm, 33, 187, 191, 192, 195, 202, 203, 204, 287, 357, 363, 390, 395, 422, 476, 479, 528, 529, 572,

630, 638, 648, 657, 661, 662, 666, 676, 698, 735, 736, 746, 754, 776, 788, 791, 799, 828, 835, 837, 848, 1088, 1118, 1119, 1153, 1209, 1361, 1512, 1589, 1656, 1805, 1891, 1918, 1920, 1921, 2429, 2525, 2879, 2947, 3017, 3024, 3055, 3119, 3134, 3158, 3176, 3180, 3201, 3235, 3306, 3310, 3326, 3331, 3337, 3338, 3366, 3454, 3489, 3512, 3598, 3614, 3692, 3695, 3696, 3707, 3736, 3737, 3756, 3758, 3759, 3767, 3789, 3792, 3809, 3827, 3833, 3865, 3871, 3883, 3886, 3940, 4002, 4025, 4161, 4316, 4460, 4569, 4687, 4724, 4731, 4732, 4736, 4775, 4780, 4781, 4791, 4793, 4803, 4851, 4874, 4935, 4937, 5002, 5040, 5041, 5117, 5337, 5399, 5400, 5493, 5499, 5602, 5607, 5615, 5635, 5642, 5644, 5645, 5646, 5690, 5691, 5692, 5696, 5700, 5748, 5749, 5751, 5814, 5819, 5932, 6036, 6050, 6064, 6080, 6085, 6086, 6232, 6463, 6464, 6501, 6507, 6540, 6549, 6586, 6590, 6621, 6639

özümde, 2942, 4861, 6086

özümdin, 3186, 4728, 4940, 4956

özümiz, 4909, 5841

özümizke, 4904

özümlɛ, 1175, 3772, 4767

özümni, 3452, 5857, 6534, 6541

özün, 101, 134, 603, 604, 620, 765, 827, 895, 1033, 1037, 1141, 1147, 1206, 1237, 1505, 1572, 1942, 2204, 2306, 2623, 2998, 3123, 3301, 3328, 3362, 3401, 3559, 3645, 3662, 3783, 3876, 3894, 3950, 4087, 4090, 4124, 4172, 4253, 4275, 4281, 4410, 4559, 4739, 4883, 4902, 4978, 5067, 5133, 5361, 5574, 5942

özüŋ, B76, 27, 106, 169, 180, 183, 227, 229, 231, 240, 396, 513, 518, 539, 645, 651, 668, 671, 716, 718, 751, 785, 790, 795, 846, 936, 957, 983, 1026, 1066, 1082, 1235, 1239, 1282, 1284, 1292, 1295, 1315, 1375, 1411, 1426, 1432, 1435, 1445, 1476, 1502, 1747, 1748, 1979, 2157, 2159, 2288, 2363, 2609, 2687, 2849, 2852, 2940, 2992, 3091, 3113, 3204, 3229, 3230, 3242, 3250, 3251, 3263, 3267, 3278, 3317, 3318, 3328, 3330, 3333, 3342, 3378, 3384, 3424, 3440, 3496, 3507, 3518, 3529, 3532, 3568, 3619, 3624, 3672, 3678, 3688, 3690, 3710, 3766, 3792, 3805, 3821, 3827, 3866, 3910, 3911, 3915, 3967, 3976, 4000, 4030, 4051, 4054, 4059, 4095, 4110, 4112, 4127, 4130, 4143, 4144, 4146, 4158, 4171, 4175, 4184, 4195, 4204, 4209, 4219, 4248, 4256, 4257, 4268, 4278, 4280, 4283, 4285, 4293, 4296, 4313, 4380, 4385, 4398, 4399, 4418, 4436, 4437, 4460, 4466, 4474, 4475, 4510, 4551, 4555, 4566, 4597, 4624, 4632, 4677, 4702, 4810, 4816, 4818, 4836, 4975, 5009, 5039, 5101, 5115, 5128, 5144, 5147, 5163, 5168, 5180, 5200, 5205, 5207, 5216, 5239, 5254, 5281, 5353, 5392, 5413, 5426, 5471, 5476, 5488, 5504, 5541, 5572, 5583, 5596, 5608, 5610, 5618, 5722, 5744, 5769, 5782, 5783, 5799, 5803, 5813, 5815, 5844, 5860, 5870, 5916, 5931, 5933, 5975, 6048, 6098, 6112, 6144, 6160, 6182, 6187, 6227, 6269, 6369, 6398, 6400, 6417, 6496, 6500, 6611, 6641

özüŋdɛ, 518, 3786, 4303, 4479, 5178, 5294, 5538, 6610

özüŋdin, 852, 1440, 2392, 5303

özüŋɛ, 165

özüŋkɛ, 239, 518, 644, 914, 1293, 1306, 1378, 1446, 1457, 1917, 2338, 2509, 2519, 2625, 2852, 2940, 3262, 3496, 3690, 3792, 4150, 4193, 4483, 4534, 5066, 5087, 5230, 5246, 5251, 5479, 5528, 5535, 5789, 6099, 6376, 6605

özüŋni, 1323, 1329, 1404, 1438, 1462, 1509, 1551, 2392, 3505, 3532, 3624, 3677, 3923, 4052, 4094, 4105, 4109, 4268, 4447, 4452, 4535, 4587, 4974, 5127, 5168, 5210, 5284, 5306, 5326, 5409, 5412,

5714, 6082, 6091, 6114, 6260, 6359, 6610
öze; üstünde, üzerinde, hakkında, A6, A24, B36, B42, B56, B65, B72, C42, 42, 79, 93, 127, 302, 343, 358, 382, 393, 410, 709, 771, 821, 840, 843, 1218, 1236, 1269, 1309, 1608, 1609, 1716, 1747, 1784, 1885, 1888, 2016, 2037, 2186, 2330, 2583, 2708, 2795, 2901, 2953, 2957, 3056, 3118, 3197, 3275, 3379, 3440, 3447, 3725, 3731, 3735, 3942, 4056, 4064, 4067, 4194, 4602, 4622, 4653, 4716, 4809, 5010, 5170, 5192, 5195, 5197, 5262, 5285, 5499, 5502, 5572, 5579, 5820, 6089, 6311
özel-; ıstırab çekmek
özelip, 678
özeltī, 1096
özele; üstünde, üzerinde, B64, 405, 801, 809, 2155, 2432, 2942, 4261, 4444, 5365
özkey; sadık, vefalı, 2237, 2571, 2767
özle-; benimsemek
özlemiş, B13
özne-; karşı koymak, itiraz etmek
özneme, 960, 3939, 4303
öznese, 678, 681, 2420, 2421

P

padişah; (F.) padişah, A2, A27
padişahlıḳa, A13
pak; (F.) pak, 6436
pelid; (F.) pis, murdar
peliddin, 6514
pend; (F.) öğüt, nasihat, C51, C68, C75, C82, 187, 1448, 5154, 5158, 6314, 6315, 6318, 6432
pendi, 1566, 5154
pendini, 1568, 6316
pendname; (F.) pendname, A18
perhiz; (F.) perhiz, A20
peri; (F.) peri, 4716
pişe; (F.) sanat, meslek
pişesin, 6018

R

rab; (A.) rab, Tanrı, 116, 5271, 5612, 5986, 6563, 6644
rabbım, 6544
rabda, 38
rabdın, 1110, 2159
rabḳa, 1786, 3116, 3051, 3341, 4371, 5442
rahat; (A.) rahat, dinlenme, 40, 3241
rahati, B52, 5239
rahmet; (A.) rahmet, 3650, 3777, 5239
rahmeti, 42
rahmetin, 395, 3651
rahmetinde, 1364
rahmetiñg, 1154
rahmetiñgde, 3775
rahmetiñgdin, 6644
raʿiyyet; (A.) raiyyet, bir hükümdarın idaresi altında olup vergi veren halk, B43, 5574, 5578, 5579, 5584, 5728
raʿiyyetlıḳa, B52, 4999
ray-i hindi; (F.) rây-i hindî, bir kuş adı, 94
rekve; (A.) çanak, 6322, 6326, 6327
resül; (A.) Resul, Hz. Muhammed
resüllıḳa, B7
reva; (F.) reva, layık, uygun, 3755, 5879
revan; (F.) giden, 290, 3781, 6296, 6302, 6550
rica; (A.) rica, 3671, 3673
riyaset; (A.) riyaset, 2127
rumi; (A.) Rumî, 3948, 4885, 5368, 6215
ruza; (F.) oruç, 3227, 3242, 3243, 6456
ruzi; (F.) rızk, nasip, A3, B4, B77, 1108, 6604
ruzini, B3
rüstemle-; Rüstem'e benzemek, Rüstem gibi olmak
rüstemleyü, 6549

S

sa-; saymak
sadım, 6034
sama, 875, 4668
samaġu, 4638
samış, 3241
samışlarıġ, 4719
sasa, 2784, 4460
sayu, 569, 1657, 2314, 3474, 4026, 6043
saʿat; (A.) saat
saʿatı, 3615
saʿatın, 3608
saba; (A.) saba, gün doğusundan esen sabah rüzgârı, 71

ṣabıṛ; (A.) sabır, 586, 587, 6448, 6449, 6450
ṣabıṛda, 3443
ṣabır, 3436
ṣabiṭ; (A.) sabit, 833
ṣalbur; (A.) sabırlı, 1867
saç; saç, 1103, 1105, 2914, 4885
saçı, 5825
saçım, 5639, 5697
saç-; saçmak, dağıtmak, 3046
saça, 1500, 1562, 6157
saçar, 80, 719, 2291, 5188, 5450, 5451
saçġay, 6125
saçıġlı, 1180
saçıp, 6286
saçmasa, 708
saçmış, 4827
saçtı, 6072, 6299
saç-; uzaklaşmak
saça, 1313,
saçıl-; saçılmak, dağılmak
saçıldı, 5640
saçılġu, 3555
saçılmasa, 2799
saçılmış, 3564
saçılsa, 2386
saçılsu, 6419
saçlur, 738, 3046
saçıt-; saçıtmak, dağıtmak
saçıtsa, 2396
saçıttı, 4845
saçu; istisna, 10
saġızġan; saksağan
saġızġanda, 2313
ṣaḥabe; (A.) sahabe
ṣaḥabeler, A6
ṣaḥiḥ; (A.) sahip, 3007
salı; uyanık, 164, 439, 1452, 2014, 2016, 2020, 2025, 2028, 2029, 2221, 2236, 2273, 2353, 2357, 2358, 2481, 2487, 2582, 2761, 2799, 2813, 5258, 5936
salu, 3580
saluraḳ, 2313
salı-; saymak
salıa, 4428
saḳal; sakal, 667, 1098, 1103, 1798, 3622, 4277, 4636, 5639, 5697
saḳalıñ, 3623
saḳalsız, 2913, 2917, 2919
saḳçı; nöbetçi, muhafız, 2143, 2345
saḳçısı, 2140
saḳaġ; serap, bkz. *saḳım*, 1410, 3627, 5425
saḳım; serap, bkz. *saḳıġ*, 4759
saḳın-; sakınmak, sanmak, düşünmek, 517, 1283, 1323, 1329, 1401, 1462, 1465, 3003, 3386, 3547, 3701, 4132, 4388, 4545, 4655, 4679, 5138, 5191, 5235, 5303, 5326, 5347, 5409, 5528, 5718, 6114, 6136
saḳındı, 1112, 1157, 1574, 3473, 3682, 3845, 3950, 3969, 4883, 4902, 4933
saḳındım, 6080
saḳınġa, 4240
saḳınġıl, 1429, 5146, 6130
saḳınġu, 2584, 2850, 3783, 6023
saḳınma, 3257, 4826, 5346
saḳınmaz, 1422
saḳınmış, 726, 3566, 4406
saḳınsa, 1139, 4829, 5309, 6328
saḳınıp, 3684, 4853
saḳınu, 1008, 1577, 2770, 3878, 3881, 4257, 4334, 4552, 4891, 5163, 5281, 5648, 5672, 5674, 5993, 6016
saḳınur, 5299
saḳınç; düşünce, endişe, 677, 913, 944, 1074, 1087, 1241, 1320, 1549, 1550, 1584, 1587, 1984, 3103, 3206, 3300, 3307, 3331, 3411, 3549, 3550, 3561, 3629, 4257, 4550, 4552, 4851, 5233, 5242, 5448, 5458, 5629, 5680, 5868, 6022, 6025, 6026, 6090, 6183, 6200, 6212, 6233, 6235, 6252, 6275, 6340, 6343, 6350, 6446, 6486
saḳınçı, 498, 1164, 1533, 5968
saḳınçıġ, 1562, 6341
saḳınçım, 1216, 1217, 3684, 6077
saḳınçın, 117, 1111, 1563, 3550, 6156, 6198, 6214, 6276, 6345, 6587, 6612
saḳınçḳa, 1127, 3773
saḳınçlar, 1550
saḳınçlıġ, 5868, 6227, 6339
saḳınçsız, 4401, 4507
saḳınçtı, 5185
saḳınuḳ; takva sahibi, B56, 58, 1063, 1266, 1442, 1985, 1986, 1987, 2100, 2186, 2190, 2191, 2192, 2461, 2462, 2463, 2844, 3146, 3343, 3552, 3566, 3613, 4236, 4406, 4408, 4476, 4483, 4489, 4497, 4498, 4501, 4502, 4562, 4766, 5274, 5329, 5348, 5349, 6130, 6270, 6460, 6478
saḳış; sayma, sayış; hesap, 367, 1363, 2219, 2220, 2221, 2633, 2772, 2776, 2777, 2781, 2782, 2784,

3547, 3927, 4048, 4377, 4378, 4383, 4384, 5295, 6378
saḳışı, 2048, 2783, 2786, 3394, 3526, 4377, 5927
saḳışın, 2220, 2782
saḳışında, 2783
saḳışığ, 2773
saḳışḳa, 9, 10, 2226, 3719, 5277
saḳışlar, 2219
saḳışlıġ, 1722, 2769, 2997, 3193
saḳışsız, B4
saḳışta, 2779, 2781
saḳıştın, 5292
saḳışçı; hesap bilir, hesaptan anlar, 2218
saḳla-; hesaplamak, dikkat etmek, düzenlemek, tedbir almak, korumak
saḳladı, 1723
saḳlaġu, 2142, 6383
saḳlap, 445, 2342
saḳlar, 2220
saḳlasa, 2550, 2780
saḳlan-; uyanık olmak, dikkatli olmak, tedbirli bulunmak, ihtiyatlı olmak, 443, 446, 447, 1437, 3661, 5231, 6131
saḳlanġu, 2503
saḳlıḳ; uyanıklık, 438, 439, 440, 443, 446, 1960, 2015, 2019, 2020, 2021, 2022, 2026, 2192, 2353, 2357, 2833
saḳlıḳı, 448, 2776
saḳlıḳın, 2221
saḳlıḳın, 442
sal-; atmak, bırakmak, 5876
sala, 4111
salġunı, B49
salıp, 2069, 4799
salmışı, 3523
ṣalaḥ; (A.) düzelme, iyileşme, rahatlık, çıkar yol
ṣalaḥı, 3685
salın-; salınmak, sarkmak, 2692, 3672, 4550
salınsu, 118
samdıy; ılık, mutedil, 4629
san; sayı, sayma, benzeme,
sanı, 211, 266, 493, 655, 664, 712, 818, 1201, 1213, 1386, 1397, 1412, 1443, 1484, 1840, 1916, 2225, 2610, 2684, 2775, 2995, 3001, 3218, 3431, 3536, 3673, 4353, 4610, 5080, 5099, 5241, 5314, 5338, 5780, 6437
sanlığığ, B5
sansız, A4, 21, 378, 1021, 1257, 1344, 1347, 3716, 3718, 3722
san-; sanmak, zannetmek, düşünmek, 4984, 6389
sandı, 262
sandığ, 6608
sanu, 2770
sanur, 170, 2612
sanç-; dürtmek, vurmak, 2378
sançğa, 2329
sançğuḳa, 2355
sançmış, 2335, 2367, 2389, 6539
sançtı, 2026, 2389
sançu, 139
sançğuçı; vuran, 2316
sandvaç; bülbül, 78, 4963, 5972
sanga bkz *sen*
sangar bkz *sen*
sap-; sarmak, 4158
sapar, 1858
saran; hasis, cimri, eli sıkı, 950, 1402, 1669, 1731, 2061, 2766, 3048, 4553, 5220, 6455
sarandın, 3037
saranığ, 1673
saranḳa, 949, 2325, 3036, 3038, 3049
saranlıḳ; cimrilik, 2766, 3035, 3038
saranlıḳta, 1672
saray; (F.) saray, 1418, 1444, 3439, 4834, 5179, 6070, 6113, 6404, 6436
sarayığ, 1180
sarayığ, 1419
sarayḳa, 3672
saraylar, 6433
sarığ; sarı, 67, 477, 498, 1164, 1288, 2916, 4485, 4544, 4672, 4959, 4960, 4963, 5971, 6009, 6276
sarığı, 6010
sarığlı, 4632
sarığralı, 5686
sarıl-; sarılmak
sarılma, 3809
sarp; sarp, güç, çetin, 492, 2891, 3351, 3393, 3591, 3637, 4269, 5312, 5366, 5549
sart; tüccar, satıcı
sartlar, 2745, 3002, 5754
sasıt-; berbat etmek
sasıtur, 4756
saşı; ürkek, birbirini tutmaz, 4324, 4562
sat-; satmak
satsa, 470
satsalar, 2641
satġa-; çiğnemek, incitmek
satġamaġıl, 4112
satġamasa, 707
satġayın, 5709

satġayu, 5709
satġaġ; müfteri, iftiracı, 911, 919, 924, 6441, 6453
satġaġḳa, 912
satġaġuçı; iftira eden, 6441
satıġ; satış, satma, ticaret, 2801, 4227, 4419, 5108
satıġda, 2803
satıġın, 4399
satıġḳa, 2806
satıġçı; satıcı, tüccar, 2801, 2994, 2995, 4419, 4425, 4427, 4429, 4438, 5589, 6473
satıġçıḳa, 4436
saṿ; som, 483, 485, 1916, 2411, 3039, 3042, 3044, 3047, 4135, 4277
saṿ; söz, haber, öğüt, nasihat, C9, 1356, 1358, 1447, 1548, 1751, 2617, 3670, 3984, 4043, 4939, 5094, 5136, 5861, 6081, 6237, 6265
saṿı, 973, 1358, 1671, 1807, 3173, 5412, 5518
saṿım, 3694
saṿını, 527
saṿ-; bırakmak, 6168
ṣavab; (A.) doğru, doğruluk, 1907, 2648, 5007
saṿçı; elçi, peygamber, 30, 34, 47, 388, 4337, 4339, 6290, 6395, 6604
saṿçılıḳa, 45, 1348, 3730, 3905, 6519
saṿçılar, 1200
saṿçılarıġ, 4838
saṿçımızḳa, 6645
saṿçısı, A5
saṿıl-; kaymak, bkz. *saṿul-*
saṿılmış, 4888, 4889
saṿlan-; söylenmek
saṿlanur, 909
saṿul-; kaymak, aşağı inmek, bkz. *saṿıl-*
saṿulmış, 6216
say; çakıl, 212
sayra-; şakımak, ötüşmek
sayradı, 4963
sebeb; (A.) sebep, bahane, 886, 1485, 1488, 1804, 1822, 3121, 3264, 3466, 4920, 5770, 5986
sebebi, 1486
seç-; seçmek, ayırmak
seçe, B39, 329, 797, 2752, 2956, 3500, 4856, 5515, 5529, 5530, 5914, 6031
seçer, 2220, 4044, 4841
seçip, 4343
seçü, 148
seçümez, 4724
seçil-; seçilmek, ayrılmak
seçildi, 1843
seçilgey, 5595
seçim; saçma tanesi, 2787
sefer; (A.) sefer, 1417
seḥar; (A.) seher, 2684
sekentir; Zühal yıldızı, 131
sekerçi; haydut
sekerçig, 5577
sekirt-; seğirtmek, koşturmak
sekirtip, 2381
sekirtür, 2383
sekiz; sekiz (8), 131, 4818, 6624
selam; (A.) selam, A4, B7, B9, 31, 61, 1348, 3197, 3906, 3907, 3958, 5032, 5036, 5052, 5053, 5054, 5055, 5056, 5058, 5059, 5060, 5065, 5443, 5665, 5683, 5960, 6185, 6286, 6520, 6645
selamım, 1349, 3730, 3905, 6519
selamın, 3731, 5069
selamlıḳa, 5036
selamet; (A.) selamet, 1481, 1509, 2760, 3295, 3301, 4101, 4230, 4535, 4549, 5055, 5058, 5059, 5061, 5062
selametlilig; selamette olma, 5059
semiz; semiz, kuvvetli, 3599, 3601, 6366
semzi, 6364
semri-; semirmek, yağlanmak
semridi, 3094, 5705
semrir, 5844
semrise, 3600
semrit-; semirtmek
semritip, 5841
semritür, 988, 990, 1912, 3549, 6389
semürgük; serçe, 6609
sen; sen, B3, B76, B77, 8, 10, 11, 12, 13, 14, 28, 36, 39, 61, 116, 135, 158, 188, 196, 209, 222, 226, 236, 243, 267, 296, 312, 319, 380, 391, 392, 397, 443, 514, 525, 535, 551, 553, 554, 573, 583, 592, 597, 656, 657, 658, 660, 665, 714, 716, 717, 719, 724, 742, 775, 794, 796, 797, 839, 852, 853, 880, 920, 957, 960, 1010, 1030, 1033, 1082, 1083, 1090, 1092, 1093, 1100, 1104, 1106, 1109, 1148, 1155, 1162, 1181, 1192, 1204, 1216, 1217, 1220, 1233, 1237, 1241, 1257, 1258, 1262, 1263, 1264, 1265, 1277, 1288, 1296, 1324, 1325, 1328, 1340, 1365, 1367,

1368, 1376, 1379, 1414,
1419, 1420, 1436, 1443,
1448, 1449, 1450, 1466,
1468, 1471, 1499, 1507,
1511, 1537, 1538, 1568,
1583, 1597, 1602, 1656,
1671, 1675, 1713, 1783,
1785, 1793, 1795, 1826,
1862, 1873, 1876, 1889,
1910, 1917, 1939, 1942,
1944, 2020, 2022, 2025,
2121, 2158, 2160, 2248,
2251, 2252, 2253, 2268,
2307, 2362, 2365, 2370,
2387, 2402, 2409, 2411,
2593, 2691, 2718, 2723,
2783, 2899, 2922, 2940,
2941, 2949, 3011, 3053,
3056, 3058, 3062, 3063,
3064, 3084, 3091, 3101,
3114, 3117, 3118, 3119,
3121, 3125, 3131, 3133,
3154, 3156, 3161, 3163,
3167, 3171, 3203, 3219,
3227, 3256, 3258, 3280,
3305, 3328, 3335, 3349,
3356, 3367, 3368, 3374,
3384, 3385, 3398, 3424,
3431, 3433, 3434, 3437,
3440, 3452, 3466, 3483,
3484, 3485, 3486, 3487,
3488, 3497, 3501, 3502,
3511, 3519, 3521, 3529,
3530, 3545, 3554, 3561,
3598, 3614, 3618, 3619,
3636, 3645, 3646, 3671,
3680, 3683, 3698, 3699,
3709, 3710, 3753, 3757,
3759, 3764, 3769, 3772,
3773, 3776, 3778, 3779,
3780, 3785, 3791, 3793,
3806, 3809, 3825, 3828,
3880, 3881, 3889, 3895,
3908, 3909, 3917, 3960,
3961, 3965, 3973, 3978,
3984, 3996, 4004, 4018,
4024, 4028, 4029, 4055,
4062, 4086, 4090, 4095,
4108, 4113, 4114, 4129,
4131, 4137, 4145, 4150,
4156, 4164, 4172, 4192,
4200, 4209, 4210, 4217,
4252, 4260, 4262, 4263,
4273, 4277, 4279, 4281,
4295, 4298, 4299, 4300,
4301, 4307, 4308, 4311,
4363, 4378, 4385, 4401,
4410, 4460, 4479, 4481,
4483, 4485, 4491, 4502,
4503, 4520, 4531, 4534,
4545, 4553, 4557, 4559,
4560, 4568, 4587, 4594,
4596, 4601, 4607, 4624,
4636, 4644, 4648, 4653,
4657, 4668, 4681, 4685,
4691, 4699, 4707, 4726,
4737, 4738, 4770, 4823,
4825, 4836, 4862, 4870,
4945, 4951, 4978, 4981,
4984, 4987, 4988, 5005,
5009, 5019, 5022, 5039,
5051, 5052, 5057, 5066,
5088, 5098, 5104, 5109,
5118, 5119, 5127, 5135,
5140, 5141, 5166, 5181,
5183, 5186, 5193, 5200,
5204, 5208, 5211, 5216,
5223, 5241, 5245, 5252,
5280, 5283, 5285, 5290,
5298, 5301, 5304, 5316,
5326, 5335, 5361, 5363,
5365, 5367, 5381, 5382,
5393, 5398, 5424, 5426,
5427, 5469, 5477, 5481,
5484, 5487, 5493, 5494,
5500, 5501, 5508, 5529,
5539, 5540, 5546, 5557,
5578, 5579, 5583, 5593,
5610, 5611, 5614, 5618,
5665, 5687, 5720, 5724,
5727, 5736, 5743, 5744,
5746, 5747, 5759, 5760,
5764, 5769, 5776, 5779,
5784, 5790, 5796, 5798,
5800, 5807, 5813, 5818,
5821, 5849, 5857, 5858,
5859, 5876, 5888, 5889,
5890, 5908, 5914, 5920,
5921, 5931, 5935, 5961,
5966, 5984, 5985, 6038,
6045, 6058, 6067, 6068,
6083, 6084, 6085, 6092,
6096, 6117, 6124, 6148,
6149, 6160, 6173, 6174,
6175, 6180, 6187, 6188,
6259, 6269, 6288, 6289,
6294, 6295, 6298, 6305,
6308, 6311, 6312, 6326,
6349, 6358, 6436, 6447,
6448, 6478, 6501, 6508,
6509, 6510, 6511, 6513,
6515, 6516, 6523, 6528,
6558, 6560, 6563, 6564,
6608, 6613, 6630, 6637

sene, 4208, 5483

seniŋ, 9, 13, 169, 203, 683, 715, 728, 786, 798, 1152, 1154, 1229, 1230, 1231, 1554, 1560, 2162, 2359, 2852, 3199, 3227, 3251, 3496, 3553, 3708, 3748, 3775, 4023, 4430, 4504, 4743, 5183, 5379, 5406, 5492, 5579, 5686, 5738, 5807, 5977, 6027, 6049, 6112, 6160, 6163, 6240, 6415

seniŋgde, 362, 1151, 1230, 1236, 1243, 1405, 3053, 3111, 3279, 3771, 4116, 4183, 4248, 4250, 4477, 4596, 4877, 4946, 5125, 5137, 5151, 5177, 5184, 5244, 5291, 5541, 5574, 5616, 5847, 5908, 6318, 6333, 6432

seniŋgdin, 6, 7, 23, 379, 380, 1075, 1162, 1276,

1860, 2526, 2670, 2949, 3056, 3066, 3433, 3484, 3514, 3592, 3693, 3833, 4006, 4528, 5071, 5246, 5276, 5366, 5373, 5376, 5378, 5726, 5740, 5858, 5881, 5888, 5966, 6309, 6349, 6411, 6638

seniŋsiz, 1859, 1860, 6302, 6411

senmet, 33

sen mū, 4726

sinde, 361, 4531, 5092, 5279

sindin, 596, 1031, 1260, 1561, 2388, 3557, 3620, 3777, 3780, 4289, 4478, 5165, 5359, 5734, 5898, 5925, 6230, 6639

sini, 33, 35, 38, 39, 194, 288, 513, 540, 594, 634, 646, 701, 714, 752, 793, 922, 964, 1091, 1106, 1109, 1173, 1192, 1214, 1244, 1275, 1297, 1359, 1373, 1376, 1504, 1582, 3013, 3061, 3087, 3120, 3122, 3132, 3133, 3201, 3257, 3259, 3304, 3306, 3308, 3309, 3321, 3378, 3379, 3431, 3439, 3441, 3455, 3456, 3469, 3476, 3477, 3490, 3498, 3536, 3538, 3554, 3619, 3765, 3779, 3805, 3823, 3864, 3880, 3922, 3929, 4094, 4110, 4128, 4145, 4173, 4176, 4194, 4215, 4248, 4258, 4302, 4306, 4310, 4311, 4463, 4478, 4482, 4499, 4541, 4607, 4737, 4738, 4739, 4824, 4953, 4980, 5013, 5040, 5087, 5091, 5093, 5134, 5162, 5179, 5193, 5195, 5266, 5404, 5406, 5427, 5438, 5496, 5521, 5597, 5598, 5612, 5771, 5777, 5780, 5786, 5792, 5799, 5882, 5975, 6122, 6123, 6137, 6168, 6169, 6186, 6301, 6303, 6316, 6343, 6363, 6369, 6417, 6522

sini mū, 4719, 5159

saŋga, B53, B75, 7, 8, 20, 24, 29, 36, 184, 187, 188, 193, 196, 198, 204, 236, 243, 317, 369, 372, 392, 398, 490, 541, 552, 591, 599, 639, 644, 648, 649, 652, 659, 661, 663, 666, 729, 742, 787, 792, 795, 796, 799, 837, 847, 851, 853, 867, 915, 923, 925, 944, 945, 1031, 1033, 1081, 1083, 1088, 1089, 1092, 1153, 1161, 1168, 1185, 1227, 1244, 1280, 1286, 1288, 1297, 1300, 1311, 1339, 1341, 1353, 1354, 1358, 1360, 1380, 1391, 1406, 1407, 1409, 1418, 1420, 1430, 1452, 1454, 1467, 1468, 1484, 1502, 1503, 1537, 1550, 1552, 1555, 1593, 1595, 1603, 1742, 1743, 1792, 1795, 1876, 1902, 1904, 1940, 1944, 2174, 2176, 2204, 2386, 2513, 2670, 2682, 2759, 2818, 2939, 2946, 3053, 3065, 3074, 3112, 3119, 3134, 3135, 3136, 3161, 3170, 3186, 3199, 3200, 3205, 3206, 3207, 3229, 3258, 3264, 3279, 3303, 3308, 3310, 3316, 3326, 3329, 3332, 3355, 3365, 3398, 3434, 3440, 3470, 3486, 3488, 3492, 3500, 3501, 3513, 3515, 3519, 3553, 3557, 3561, 3564, 3571, 3616, 3683, 3697, 3745, 3748, 3755, 3758, 3769, 3775, 3776, 3789, 3791, 3792, 3793, 3804, 3809, 3863, 3876, 3878, 3880, 3907, 3909, 3913, 3972, 3992, 4008, 4029, 4034, 4053, 4054, 4060, 4090, 4091, 4126, 4136, 4138, 4139, 4149, 4151, 4160, 4166, 4181, 4192, 4214, 4237, 4243, 4249, 4250, 4256, 4258, 4260, 4304, 4305, 4319, 4352, 4354, 4357, 4363, 4404, 4423, 4432, 4455, 4457, 4470, 4472, 4473, 4490, 4529, 4533, 4536, 4540, 4547, 4568, 4581, 4583, 4608, 4627, 4700, 4737, 4738, 4796, 4797, 4803, 4846, 4860, 4869, 4872, 4879, 4910, 4911, 4923, 4929, 4934, 4944, 4981, 4987, 4988, 5005, 5006, 5013, 5019, 5022, 5041, 5048, 5050, 5069, 5070, 5071, 5082, 5089, 5121, 5130, 5131, 5134, 5136, 5138, 5139, 5154, 5156, 5157, 5164, 5167, 5176, 5178, 5182, 5184, 5193, 5241, 5247, 5249, 5273, 5295, 5300, 5333, 5360, 5362, 5364, 5368, 5374, 5375, 5381, 5391, 5393, 5394, 5404, 5407, 5408, 5437, 5470, 5483, 5491, 5492, 5512, 5519, 5522, 5538, 5540, 5557, 5558, 5568, 5586, 5591, 5596, 5602, 5604, 5615, 5685, 5713, 5719, 5725, 5742, 5745, 5746, 5748, 5761, 5771, 5783, 5785, 5790, 5794, 5806,

5814, 5821, 5847, 5857, 5871, 5873, 5880, 5890, 5910, 5932, 5937, 5962, 5977, 5981, 6004, 6051, 6085, 6150, 6174, 6175, 6184, 6229, 6231, 6232, 6233, 6235, 6297, 6310, 6314, 6319, 6350, 6412, 6413, 6436, 6506, 6515, 6528, 6633, 6637, 6639
sağa mu, 5160
sağar, 29, 391, 600, 789, 923, 3088
şena; (A.) sena, övgü, 2, 1256, 3106, 3116, 3190, 3716, 3898, 5952
senle-; sen demek
senlegil, 4311
sepük; sünepe, 4599
ser-; kızmak, çıkışmak, kaba söz söylemek, incitmek, kabalık etmek
serdim, 6543
sere, 6538
serip, 3452, 5496
serme, 4349, 4350, 4391, 4610
sermedi, 1718
sermez, 2445
ser-; sabretmek
serdi, 6275
serer, 807
serip, 489, 1319, 1453, 3947, 5823, 6214, 6421
sermediğ, 6242
şeṛa; (A.) toprak
şeṛaḳa, 24, 3354, 4776
seril-; sarsılmak, gücenmek, hiddetlenmek, tahammül etmek
serildim, 795
serilme, 5773
serilse, 1610, 4611
serim; sabır
serimlig, 1310, 1317, 1867, 2170, 2480
serimsiz, 3568
serin-; sabretmek, 586, 587, 588, 1107, 1310, 1317, 2061, 2386, 3881, 4205, 4332, 6293
serindi, 3067
seringen, 1318, 2379, 5219
seringil, 1322, 2379, 5219, 6289, 6314
seringü, 2285
serinmek, 1322
serinse, 588, 1318, 1319, 1320, 1321, 1322, 2612
serneyin, 558
sernü, 5863
sernümedi, 6277
şeṛṭan; (A. şeṛeṭan) seretan burcu, yengeç burcu, 744
seşiş-; ayrılmak, 4206
sev-; sevmek, 4338, 4339, 4342
sevdi, 530, 532, 3184
sevdim, 714, 6578
seve, 135, 339, 541, 628, 663, 665, 699, 1172, 2543, 2846, 3692, 6360
sever, B47, 898, 1661, 1895, 1898, 1902, 2608, 2867, 3270, 4109, 4210, 4494, 5530, 5806
sevveri, 2150, 3094
sevverig, 2810, 5496
sevverim, 1468
sevverin, 117, 1127, 1896, 6201
sevveriğ, 4541, 5582, 6419
sevverke, 5530
sevveyi, 6578
sevge, 4478
sevgeler, 4258
sevgey, 5598
sevgü, 2910
sevigli, 450, 1773, 1901, 2585, 4219
sevíglini, 401
sevip, 46, 4786, 5134
sevme, 3082, 3089, 6633
sevmese, 534
sevmeyin, 933, 4788
sevmez, 401, 1773, 5806, 6151
sevmezig, 5530
sevmezin, 1898, 1902, 4210
sevmezleriğ, 6419
sevmiş, 2856, 3516, 3518
sevmişi, 3523, 4763
sevse, 534, 536, 537, 2084, 3478, 3480, 5049
sevseler, 2299, 5582
sevüp, 3523
şevda; (A.) sevda, 6012, 6590
sevin-; sevinmek, 3114, 4582
sevindi, 593, 624, 1029, 1044, 1684, 1872, 3015, 3051, 3066, 3116, 3294, 4756, 5007, 5015, 5609, 5622, 5816, 6341
sevindim, 6536
sevingü, 1910, 4762
sevinip, 81
sevinme, 2938, 4090, 5284, 6136
sevinmez, 3559
sevinse, 2134, 4088, 4371
sevinsü, 3060, 4192
sevinsün, 4607, 5008
sevnü, 601, 4257, 4970, 5037, 6201
sevnür, 620, 1226, 3411, 4368, 5844, 6333
sevinç; sevinç, 340, 434, 677, 913, 937, 944, 1074, 1241,

1255, 1286, 1289, 1320, 1340, 1549, 1664, 1774, 2135, 2862, 3066, 3090, 3295, 3411, 3509, 3549, 3550, 3773, 4187, 4218, 4432, 4257, 4762, 4850, 4918, 5186, 5187, 5225, 5868, 5968, 6022, 6025, 6026, 6114, 6200, 6235, 6307, 6486, 6546, 6585
sevinçi, 52, 617, 842, 941, 1317, 1609, 1802, 1984, 2148, 2380, 2960, 3020, 3250, 3300, 3576, 3989, 5236, 5317, 5596, 6198, 6199, 6446, 6525
sevinçig, 5187
sevinçim, 846, 3774, 5851
sevinçin, 39, 117, 123, 359, 450, 553, 575, 892, 1072, 1480, 1787, 1977, 2145, 2149, 2304, 2406, 2512, 2568, 2760, 2964, 2978, 3095, 3105, 3152, 3207, 3550, 3794, 4276, 4438, 4461, 4481, 4550, 5010, 5270, 5492, 5627, 5858, 6100, 6202, 6414, 6587, 6612, 6642
sevinçiñg, 839, 1561, 3774, 5531
sevinçiñge, 3249
sevinçke, 95, 1087
sevinçler, 3103, 5680
sevinçlerke, 1145
sevinçlig, 813, 951, 1260, 1561, 1581, 2145, 2404, 3033, 3068, 5707, 5734, 5868, 6232, 6593
sevinçmü, 1584
sevinçün, 3955
sevindür-; sevindirmek, memnun etmek, 62, 1569, 4398, 4461, 4582, 4583, 5479, 5481, 5482, 5483, 5496, 5592, 6099
sevindürdi, 5021
sevindürgil, 1367
sevindürmese, 2138
sevindürse, 845
sevit; Zühre yıldızı, 135
sevit-; sevdirmek
sevitme, 5531
sevitmek, 4280
sevitmiş, 533, 1893, 2230, 3479, 3513, 3515, 3687, 3704
sevitse, 533, 3548
sevitti, 582, 594
sevittim, 6562, 6618
sevitür, 400, 2229, 2230, 2294, 2459, 2623
sevmegüçi; sevmeyen, 2150, 4541
sevmegüçini, 5496
sevüg; sevgili, sevilen, 30, 34, 47, 135, 336, 537, 1327, 1348, 1854, 1896, 2232, 2281, 2404, 2743, 2746, 2839, 2840, 2909, 2942, 2980, 3284, 3458, 3514, 3516, 3517, 3730, 3758, 3781, 3905, 4120, 4763, 4989, 5483, 5530, 5680, 6100, 6290, 6302, 6537, 6574, 6578, 6604
sevgi, 4808
*sevigli*g, 1871, 1894
sevügke, 3516
sevügler, 1427, 1899, 3704, 4961
sevüglerke, 3687
sevüglüg, 3479, 3517
sevügrek, 315, 3920, 4210
sevügsüz, 2232, 2810
sevül-; sevilmek
sevülse, 2071
seza; (F.) layık, yaraşır, uygun, B1, 945, 947, 1966
sezaḳa, 945, 947
sı-; kırmak, bozmak, ezmek, kırılmak, 5474, 6161
sıdım, 3635
sıġıl, 5486
sıġu, 3342
sıġuḳa, B45
sıma, 4264
sımaġınça, 4807
sımaḳ, 2272
sır, 2808
sıfat; (A.) sıfat, vasıf
sıfatı, C17, C19
sıfatın, C13, C31
sıġ-; tesir etmek, dokunmak
sıġdı, 1607
sıġġu, 5096
sıġın-; sığınmak, 2158
sıġındım, 29, 3347, 3741, 3790, 4792, 6637
sıġınġıl, 6250, 6631
sıġınġu, 3052, 4764, 4797, 5125
sıġınġum, 4794
sıġınsa, 4371, 5647, 6247
sıġnu, 451, 6639
sıġırçuḳ; sığırcık kuşu
sıġırçuḳnı, 4198
sıġıt; ağlama, ağlayış, 376, 932, 1136, 1233, 1234, 1276, 1516, 1517, 6182, 6197, 6295, 6312
sıġıtḳa, 1145, 5867
sıġıtmı, 1233
sıġta-; ağlamak
sıġtadı, 6292
sıġtat-; ağlatmak
sıġtatur, 6126
sıġun; yaban sığırı, dağ keçisi, 79, 5111, 5374, 6613

sığur-; sığdırmak
sığurdum, 3860
sılṭa-; okşamak
sılḳadım, 6618
sın; boy, bos, kılık, 1618, 1849, 2663, 6596
sın-; kırılmak, bozulmak, incinmek
sındı, 1615
sınġa, 4610
sınıp, 5534
sınmasu, 3394
sınmasun, 167
sınsa, 2808, 3351, 3387, 3396, 4612
sınur, 3387
sına-; sınamak, tecrübe etmek, 4208
sınadı, 593, 619, 764, 1716, 1752
sınadım, 247, 2604
sınaġıl, 1304
sınaġlı, 6488
sınaġu, 636, 4080
sınalım, 4930
sınama, 4263
sınamış, 245, 426, 723, 1300, 1336, 1492, 1616, 1913, 1992, 2088, 2214, 2334, 2394, 2884, 3312, 3323, 4480, 5886
sınap, 433, 1616, 1962, 2214, 3829, 3962, 3999, 4089, 4197, 4207, 4326, 4449, 6138
sınasa, 5886
sınayu, 261, 346, 1187, 1755, 4638, 4916
sınaġ; sınanmış, tecrübe edilmiş
sınaġı, 3395, 3963
sınan-; sınanmak
sınanmış, 2042
sınulṣ; kırılmış, kırık
sınulṣuġ, 1858
sıñar; yan, taraf, 1786, 3721, 4109, 4401, 4529, 4792, 4993, 5538, 6386
sıñardın, 4688, 6603
sır; sır, kalıp, 2452, 2798, 5112,
sır; (A.) sır, gizli söz, bkz. *sir*, 505, 998, 1298, 2696, 6464
sırḳa, 20
sırrı, 1301, 2517, 2658, 2677, 2689, 2690, 2691, 3770, 4146, 4293
sırrım, 3235, 4796
sırrın, 5666
sırçı; boyacı, 4458
sırıl-; tesir etmek
sırılġaymu, 3160
sırınççġa; sırça, 3394, 4610
sıta; mızrak, 77, 3840, 4892, 4895, 5679
sız-; sızmak, erimek
sızar, 1127, 4253, 6587
sızdı, 4723
sızıp, 944, 6156
sızsu, 5800
sızġur-; sızdırmak, eritmek, zayıflatmak
sızġurıp, 6276
sızġurur, 3384, 6158
sızıġ; sızı, ağrı, 2579
sızur-; eritmek
sızurġu, 1919
sikender; (k.a.) İskender, 6548
sikirt-; saptırmak
sikirtse, 2508
silig; temiz, ince, nazik, tatlı dilli, 42, 43, 55, 75, 149, 240, 335, 346, 400, 527, 546, 675, 780, 956, 1228, 1416, 1437, 1505, 1852, 1866, 1965, 1970, 2006, 2072, 2086, 2169, 2197, 2441, 2444, 2446, 2466, 2528, 2621, 2623, 2653, 2654, 2821, 2828, 2908, 2912, 3015, 3063, 3112, 3377, 3440, 3824, 3862, 4058, 4130, 4132, 4140, 4221, 4291, 4407, 4413, 4446, 4536, 4638, 4646, 4898, 4932, 4944, 5032, 5166, 5194, 5209, 5234, 5520, 5812, 6124, 6330, 6469, 6505
siligdin, 1775
siligler, 2908
siliglik; temizlik, incelik, tatlı dillilik, 326, 584, 585, 1663, 1951, 2188, 2621, 4112, 4897
silkim; sünepe, 4599
simiş; simiş, çekirdek, 4660
siñ-; sinmek, saklanmak, hazmedilmek
siñdükü, 6064
siñer, 1714, 2920
siñip, 6036
siñmegey, 4586
siñmeginçe, 612
siñmese, 3579, 4750
siñse, 611, 615, 4157
siñim; kabul
siñimlig, 2446, 2661
siñür-; sindirmek, hazmetmek
siñürgil, 5777
siñürse, 5774
sini bkz. *sen*
sipas; (F.) şükür, A1
sir; (A.) sır, hikmet, bkz. *sır*
sira, 392
siyaset; (A.) siyaset, B50, 411, 2127, 2128, 2130, 2131, 2300, 2301, 2303

siyaseṭlıḳa, 2127, 2300
siz; siz, 4310
sizinñsiz, 108
silerke, 4861, 4864, 6124
silerniñ, 6172
sizik; seziş, sezme, şüphe, 1090, 3785, 4256, 5305, 5408
sizikim, 3823
sizikliğ, 2584, 2826, 3633
sizliksiz, 10, 339, 479, 1472, 1502, 1753, 2118, 2137, 2182, 2270, 2296, 2358, 2593, 2639, 2825, 2878, 3621, 3720, 4214, 4404, 4570, 4849, 4906, 4911, 5340, 6209, 6248, 6428, 6430
sizin-; şüphelenmek
sizinmedim, 3882
soġuḳ; soğuk, bkz. *soġulḳ*, 1060, 4622, 4623, 4625
soġuḳlı, 4629
soġulḳ; soğuk, bkz. *soġuḳ*, 3581, 3584
soġuḳḳa, 3395
soḳ-; sokmak, vermek
soḳmasa, 708
soḳsa, 2652
soḳtı, 6071
sol; sol, 917, 2069, 2962, 4056
solça, 1392
soldın, 18, 1857
solı, 1863
solındın, 772
solun, 4059
soluñdın, 789, 917, 2374
soñ; son, 1302
soñı, 3551, 4035, 4255, 6595
soñım, 2586
soñında, 3585, 4918
soñda-; çekiştirmek
soñdaġa, 5004
soñdama, 4301, 4351
soñdamaġıl, 6118
soñdamaz, 3423
soñdar, 5859
sor-; emmek
sora, 6609
sorar, 655
sorarlar, 6601
sorup, 4099
sor-; sormak, aramak
sora, 2149, 6607
sorar, 4126
sordı, 1038
sorup, 328
sök-; sökmek
söküp, 2268
sökk-; çökmek, diz çökmek, 4058
sökün, 581
sök-; sövmek
sökke, 4659, 5105
sökker, 3431, 4756
sökkerler, 690
sökge, 3379
sökgüsi, 1020, 1731
sökme, 493, 1091
sökse, 342, 1020, 2579, 2580
sökseler, 4396
sökti, 6295
söktiler, 242
söktüktüm, 184
söktüm, 1130, 6538
söktüp, 2095,
sökü; eski, 738
söküt; kepek, 4767
söküş; sövme, sövüşme, 177, 239, 240, 260, 320, 1025, 2148, 3371, 4104, 4553, 4915, 5726, 5753, 6380, 6491
sökügi, 3049
sökügşlüg, 241
sökügşmü, 243, 3100
sön-; sönmek, bitmek, tükenmek
söndi, 4711
söner, 2580
söz; söz, C13, C22, 83, 110, 114, 153, 165, 170, 172, 173, 178, 180, 184, 190, 192, 206, 210, 245, 270, 272, 274, 287, 306, 333, 353, 380, 433, 481, 490, 510, 515, 522, 535, 547, 560, 574, 593, 649, 650, 661, 672, 680, 700, 706, 723, 750, 782, 859, 867, 870, 921, 927, 938, 978, 984, 985, 986, 987, 991, 995, 996, 998, 999, 1000, 1001, 1002, 1005, 1006, 1007, 1009, 1011, 1014, 1017, 1023, 1024, 1025, 1080, 1083, 1084, 1104, 1132, 1146, 1212, 1252, 1306, 1339, 1341, 1358, 1421, 1469, 1470, 1644, 1655, 1656, 1665, 1668, 1684, 1696, 1713, 1767, 1812, 1831, 1832, 1861, 1889, 1903, 1904, 1914, 1937, 1974, 2042, 2063, 2070, 2072, 2077, 2100, 2112, 2203, 2338, 2394, 2405, 2407, 2408, 2440, 2470, 2480, 2511, 2513, 2522, 2526, 2576, 2577, 2594, 2631, 2644, 2648, 2656, 2662, 2666, 2670, 2676, 2679, 2680, 2681, 2682, 2688, 2695, 2696, 2697, 2701, 2718, 2758, 2779, 2804, 2851, 2908, 2949, 2977, 2979, 3074, 3092, 3099, 3100, 3156, 3157, 3159, 3161, 3167, 3177, 3180, 3233, 3235,

3273, 3276, 3279, 3321, 3334, 3335, 3368, 3403, 3426, 3448, 3478, 3487, 3492, 3537, 3607, 3646, 3647, 3684, 3689, 3714, 3732, 3765, 3803, 3810, 3812, 3814, 3815, 3817, 3820, 3821, 3826, 3828, 3834, 3843, 3847, 3850, 3851, 3852, 3863, 3866, 3877, 3879, 3881, 3893, 3911, 3912, 3913, 3938, 3939, 3961, 3971, 3993, 4005, 4007, 4020, 4027, 4034, 4041, 4059, 4060, 4065, 4106, 4108, 4119, 4126, 4135, 4159, 4221, 4222, 4300, 4301, 4302, 4307, 4314, 4317, 4318, 4332, 4334, 4348, 4390, 4392, 4394, 4428, 4460, 4511, 4533, 4562, 4567, 4680, 4861, 4868, 4876, 4898, 4903, 4941, 4979, 4983, 4990, 5010, 5057, 5155, 5171, 5173, 5207, 5301, 5392, 5433, 5434, 5435, 5493, 5603, 5609, 5687, 5699, 5774, 5775, 5777, 5778, 5806, 5835, 5843, 5875, 5943, 5985, 5989, 6002, 6042, 6074, 6085, 6095, 6119, 6150, 6184, 6243, 6308, 6352, 6358, 6376, 6387, 6462, 6495, 6496, 6505, 6557, 6579, 6598, 6620, 6622, 6623, 6624, 6628

sözçe, 3851

sözde, 171, 172, 703, 1915, 2515, 3317, 3477, 3478, 3481, 5050, 5080, 6376, 6622

sözdin, 1457, 3692

sözc, 1809

sözi, B11, 46, 170, 181, 182, 210, 275, 292, 336, 404, 412, 420, 452, 464, 496, 503, 516, 531, 547, 555, 575, 582, 605, 613, 643, 711, 723, 739, 862, 904, 972, 1024, 1044, 1048, 1138, 1246, 1270, 1314, 1358, 1359, 1421, 1528, 1533, 1638, 1644, 1779, 1791, 1807, 1853, 1866, 1872, 1900, 1901, 1906, 2038, 2065, 2153, 2324, 2354, 2394, 2458, 2466, 2486, 2491, 2578, 2632, 2660, 2661, 2665, 2666, 2674, 2749, 2758, 2785, 2908, 2984, 3075, 3124, 3182, 3323, 3361, 3383, 3853, 3997, 4152, 4179, 4453, 4605, 4609, 4631, 4673, 4766, 4900, 4997, 5010, 5030, 5061, 5079, 5083, 5142, 5213, 5269, 5325, 5606, 5843, 5956, 5980, 6356, 6429, 6471

sözin, 32, 82, 471, 480, 506, 507, 508, 568, 582, 584, 613, 625, 626, 748, 820, 951, 960, 970, 1007, 1034, 1124, 1157, 1184, 1249, 1339, 1510, 1557, 1562, 1638, 1701, 1943, 2013, 2505, 2508, 2514, 2642, 2675, 2678, 2812, 3050, 3594, 3811, 3816, 3818, 3819, 3820, 3849, 4086, 4116, 4120, 4127, 4144, 4155, 4176, 4179, 4286, 4340, 4342, 4364, 4565, 4844, 4881, 5000, 5015, 5024, 5229, 5274, 5439, 5622, 5623, 5822, 5873, 5883, 5957, 6061, 6195, 6236, 6244, 6274, 6420, 6452, 6474

sözinde, 5079, 5080

sözini, 2504, 2876, 4177, 4617, 4883, 4932, 4949, 5026

sözinğe, 2112, 2648, 5543

sözke, 153, 188, 441, 505, 506, 535, 613, 691, 711, 921, 988, 1006, 1173, 1244, 1594, 1666, 1713, 1781, 1817, 2046, 2065, 2112, 2129, 2253, 2478, 2479, 2522, 2600, 2665, 2700, 3426, 3430, 3448, 3847, 3891, 3936, 3997, 4933, 4951, 4992, 5070, 5221, 5599, 5775, 5865, 6042, 6061, 6616, 6628

sözler, A30, B31, 185, 516, 542, 820, 896, 977, 1026, 1029, 1341, 1385, 1872, 1944, 2265, 2697, 3015, 3051, 3260, 3501, 3681, 3848, 3992, 4394, 4681, 5008, 5397, 5606, 5611, 5617, 5817, 5818

sözleri, B17

sözlerig, 3733

sözlerim, 3694, 3914, 5121

sözlerin, 2424, 3853, 3859

sözlüg, 272, 1133, 1369, 2749, 5078, 6191

sözni, 153, 185, 209, 762, 961, 978, 1010, 1306, 1470, 1869, 1962, 2065, 2468, 2673, 2851, 2947, 3161, 3925, 4102, 4117, 4297, 4319, 4943, 5433, 5929, 6138, 6249, 6620, 6627

sözmünğ, 1004, 2601

sözüg, 1, 124, 190, 205, 270, 298, 338, 358, 558, 962, 1003, 1008, 1011, 1012, 1013, 1018, 1020, 1301, 1326, 1343, 1469,

1503, 1620, 1912, 1913, 1916, 2434, 2440, 2470, 2519, 2592, 2629, 2656, 2677, 2736, 2796, 3067, 3188, 3320, 3715, 3816, 3878, 3880, 3881, 3897, 3938, 3996, 4035, 4036, 4062, 4116, 4117, 4334, 4901, 4922, 5076, 5434, 5621, 5773, 5874, 5876, 5877, 5938, 6147, 6501, 6616, 6617, 6619, 6622, 6626, 6627

sözüm, 33, 186, 187, 189, 202, 203, 204, 351, 352, 363, 387, 529, 559, 572, 630, 638, 657, 698, 736, 828, 854, 981, 1010, 1017, 1088, 1118, 1153, 1185, 1340, 1360, 1361, 1481, 1498, 1677, 1832, 1847, 1903, 1921, 2176, 2430, 2669, 2740, 2823, 2880, 2946, 3017, 3055, 3158, 3162, 3176, 3274, 3310, 3317, 3326, 3454, 3489, 3512, 3679, 3707, 3709, 3767, 3792, 3812, 3833, 3886, 3937, 3940, 3993, 4002, 4160, 4315, 4454, 4568, 4679, 4687, 4732, 4791, 4861, 4869, 4870, 4875, 4977, 5002, 5050, 5335, 5393, 5435, 5436, 5776, 5933, 5955, 5958, 6086, 6087, 6244

sözümni, 196, 359, 792, 1167, 1195, 1503, 1910, 3202, 3273, 3318, 3452, 3912, 4004, 4264, 4867, 5721, 6184, 6600

sözün, 230, 379, 1141, 1148, 1206, 1326, 1505, 1765, 1942, 2000, 2031, 2193, 2444, 2579, 2998, 3401, 3423, 3473, 3894, 4209, 4275, 5073, 5088, 5192, 5219, 5308, 6338, 6396, 6418

sözüŋ, 27, 153, 169, 178, 180, 183, 193, 195, 227, 513, 518, 539, 648, 671, 718, 751, 785, 792, 846, 957, 960, 981, 983, 1026, 1082, 1282, 1298, 1324, 1325, 1747, 2363, 2683, 2684, 2687, 2853, 2940, 2948, 3230, 3250, 3278, 3318, 3333, 3367, 3496, 3678, 3688, 3690, 3711, 3821, 3866, 3911, 3967, 4000, 4025, 4030, 4052, 4127, 4146, 4184, 4268, 4278, 4280, 4285, 4293, 4296, 4313, 4398, 4552, 4566, 4677, 4702, 4875, 4975, 4978, 5009, 5011, 5016, 5067, 5117, 5128, 5205, 5541, 5615, 5961, 6182, 6233, 6358, 6598

sözüŋke, 938, 1779, 3968

sözüŋni, 167, 176, 514, 968, 1509, 3512, 3707, 3842, 4126, 4875, 4949, 4979

sözüŋnüŋ, 1833

sözçi; sözcü, maruzatta bulunan, 3456, 4981

sözçisi, 2540

sözle-; söylemek, konuşmak, 172, 178, 180, 195, 209, 957, 1008, 1009, 1846, 2431, 2434, 2522, 3280, 3320, 3453, 3842, 3878, 3881, 3895, 4101, 4117, 4300, 4322, 4331, 4334, 4418, 4448, 4552, 4898, 5222, 5301, 6094, 6627

sözledeçi, 205, 207

sözledi, 490, 506, 522, 542, 672, 762, 867, 904, 962, 1655, 1844, 2518, 2908, 3106, 3235, 3471, 3821, 3852, 4335, 5436, 6505

sözledim, 186, 187, 202, 273, 351, 358, 514, 648, 649, 665, 750, 1340, 1341, 2946, 3273, 3500, 3501, 3961, 4335, 4677, 4846, 4860, 5391, 5392, 5435, 5773, 6243, 6589, 6620, 6623

sözlediŋ, 665, 1917, 1937, 2175, 3683, 3684, 4027, 4876, 4923, 5610, 6628

sözlege, 5004

sözlegen, 986

sözlegey, 194, 3424

sözlegil, 3712, 4108, 4310, 5687

sözlegü, 192, 287, 908, 961, 997, 999, 1014, 2704, 2948, 3280, 3895

sözlegüke, 776, 4793

sözlegüsi, 998, 3950

sözleme, 172, 960, 1009, 1084, 1298, 2514, 3939, 4108, 4297, 4301, 4303, 4332

sözlemedi, 767

sözlemegil, 1080, 1325, 1415, 3430, 3826, 4086, 4117

sözlemegü, 997, 1913, 5221

sözlemek mü, C24

sözlemekte, 1911

sözlemektin, 1914

sözlemese, 174, 968, 1019, 1027, 1916, 3421, 3879, 3880

sözlemez, 775, 970, 977, 2203, 3348, 3423, 4021

sözlemiş, A30, 1047, 1492,

1594, 1915, 1962, 2337, 2517, 2979, 3383, 3812, 3846, 3847, 3848, 3881, 4221, 4332, 4609, 4639, 4903, 5076, 5080, 5861, 6138
sözlemişke, 204
sözlemişte, 171
sözlemiştin, 5072
sözlenmiş, 306
sözlenür, 275, 4021
sözlep, 1005, 3879, 4910
sözlese, 170, 174, 962, 978, 987, 1018, 1025, 1027, 1831, 2070, 2642, 2678, 3180, 3183, 3452, 3816, 3820, 3828, 3880, 3938, 4116, 4307, 4637, 5433, 6353, 6598, 6626
sözleseler, 3426, 5883
sözleyin, 959, 2947, 3177, 4943, 6032, 6085, 6150
sözleyü, 984, 987, 1003, 1015, 1904, 3228, 3476
sözleyük, 3711
sözleyümez, 6474
sözleyür, 2701
sözlegüçi; söyleyici, söyleyen, 433, 1407, 1912, 4326, 5882
sṭ'al; (A.) sual, C20
sṭ'ali, A30, C23, C29
sṭ'alleringe, C43
uçıt-; sıçratmak
suçıttım, 6537
sıçıtur, 3399
uçul-; açılmak, çıkmak, çıkarmak
suçlup, 84
sıçıldı, 4958, 5939
suçıılma, 393
suḳ-; tükürmek
suḳar, 1338
suḳma, 4113
sugul-; kaybolmak
suglur, 2866
ṣuḥbeṭ; (A.) sohbet, 3584
ṣuḥbeṭi, 3608, 4312
sulḳ; açgözlü, alçak, haris, tamahkâr, 849, 1143, 2001, 2004, 2611, 2613, 2619, 2620, 2725, 2847, 2848, 3110, 3565, 3568, 5299, 5386, 5387, 5388, 5390, 6169, 6438
sukıngga, 1379, 5305
sulḳḳa, 2001, 2617, 5389
sukḷar, 2611
sulḳuġ, 5388
sulḳum, 3795
sukun, 5384
sukḷalḳ; akgeyik, 5374
sukḷan-; tamah etmek
sulḳlanmasa, 2200
sulḳlanmaz, 2722
sukḷanur, 3619, 6169
sulḳluḷḳ; açgözlülük, tamahkârlık, 2002, 2847, 3626, 4107, 4729, 5369, 5384, 6092, 6486
sulḳluḷḳa, 2615, 2754
sulḳlukun, 1119
sulṭan; (A.) sultan, 3458, 4989
sumlı-; yabancı dille konuşmak
sumlıdı, 5677, 5972
sun-; sunmak, uzatmak, 4596, 4597
sundı, 98, 5441, 6325
sundum, 6616
sungu, 2181
sunma, 4130
sunmış, 346
sunsa, 281, 1410, 2647, 2866, 4596
sunugli, 4646
sunup, 87, 351, 400, 1496, 3275, 3472, 3658, 3811, 3942, 4277, 4607, 5745, 6149, 6327, 6381, 6619
sungḳur; sungur kuşu, 5639, 5697
ṣureṭ; (A.) suret, 20
ṣureṭi, 1848
ṣureṭin, 104
ṣur-i 'ibri; (F.) Mezamir, 78, 5677
suv; su, 73, 143, 669, 972, 974, 1408, 1735, 1808, 1998, 2032, 2085, 2108, 2250, 2278, 2349, 2396, 2467, 2686, 2688, 2829, 2846, 2857, 3107, 3212, 3439, 3625, 3725, 4096, 4097, 4578, 4647, 4648, 5366, 5768, 5781, 6013, 6035, 6058, 6059, 6606, 6609
suvda, 3387
suvı, 737, 973, 1807, 2007, 2639, 4332, 5436, 5516, 5518, 6040, 6108, 6155, 6571, 6628
suvın, 4289, 4548, 6148
suvḳa, 2918, 3581, 3584, 6017
suvlıġ, 4297, 4524
suvnı, 6054, 6063
suvuġ, 972, 6045, 6057, 6060, 6062
suvun, 2108
suvla-; su içmek
suvladı, 449
suvlan-; sulanmak
suvlanur, 275, 2207, 2465, 3078
suvsa-; susamak
suvsamışḳa, 2924
suvsat-; susatmak
suvsatayın, 5704

suyurḳa-; şefkatli olmak, bağışlamak, 1404, 2723, 6564
suyurḳaġlı, 6487
suyurḳağu, 3388
suyurḳap, 28, 2170
sü; asker, ordu, B38, C34, 1403, 2044, 2051, 2057, 2266, 2270, 2272, 2275, 2296, 2300, 2301, 2302, 2309, 2329, 2330, 2331, 2333, 2334, 2335, 2336, 2337, 2339, 2340, 2341, 2359, 2410, 2413, 2414, 2415, 2418, 2586, 4065, 4138, 4143, 4830, 5152, 5211, 5214, 5461, 5478, 5484, 5485, 6437
süde, 2583
sülke, 2581
süsi, 2301, 2350
süsin, 2267, 2344, 2350, 6437
süçi-; tatlılanmak, güzelleşmek
süçip, 3246
süçiyü, 813
süçig; tatlı; içilecek şey, şurup, 547, 706, 1170, 1696, 2070, 2072, 2475, 2576, 2656, 2658, 2665, 2804, 2889, 3184, 3426, 3585, 3587, 4061, 4183, 4222, 4280, 4307, 4348, 4531, 4772, 5208, 5222, 5826, 6141, 6525
süçigke, 2092, 6121
süçigrek, 3913
süçin-; tadım bulmak, hoşlanmak
süçindi, 618
süçinip, 3783
süçinse, 2092
süçinü, 2836, 2905
süçit-; tatlılandırmak
süçitgey, 5777
süçitti, 582
süçittim, 6556
sükiç; kuş, 5677
sülük; orduya ait, 4441
sünḡü; süngü
sünḡün, 2376
sünḡük; kemik, 2206, 4131, 4599
sünḡüki, 6415
sünḡükke, 2579
sünnet; (A.) sünnet, 4575
sür-; sürmek, kovmak, sürgün etmek, devam etmek
sürdi, 65, 1721, 6244
süre, 1156, 1484, 1727, 4509, 6367, 6563, 6614, 6623
sürer, 3548, 4329, 4651, 5345
sürerler, 5344
süreyi, 6594
sürgen, 1438, 3628, 4772
sürgey, 5105
sürgil, 5496
sürme, 4771, 6118
sürmek, 6120, 6535
sürse, 2312, 2381, 2427, 3964, 4353
sürüp, 437
sürüg; sürü, 4353, 5371
süründi; sürünen
süründike, 5327
süt; süt, 881, 4442, 5881
süz-; süzmek, 5471
süze, 5504
süzer, 268, 1856, 2131, 2712, 5203, 5512, 5949
süzeyin, 5201
süzgen, 421
süzgü, 5201, 5495
süzgüke, 4009
süzük; süzük, süzülmüş, duru, temiz, 973, 1521, 1524, 1987, 2105, 2237, 2440, 3083, 3085, 3107, 3687, 3725, 3936, 4464, 5114, 5422, 5426, 6065
süzükni, 2105
süzül-; süzülmek, 6250
süzlür, 221
süzüldi, 1773, 5626, 5951
süzülgey, 5201, 5595
süzülmiş, 3632, 3752, 4795, 6642
süzülse, 5646
süzülsü, 5117, 5498
süzülsün, 4940

Ş

şahname; (F.) Şahname, *şahname-i türki*, A18, B30
şaʿir; (A.) şair, 412, 441, 471, 586, 711, 739, 867, 927, 1007, 1104, 1138, 1212, 1421, 1812, 1900, 1974, 2065, 2486, 4392
şaʾirler, C58
şart; (A.) şart
şartı, B36, 5997
şaşur-; karıştırmak
şaşurdum, 6616
şaşut; kır, alaca, 5639, 5697
şat; cesaret
şatı, 776
şatım, 6117
şaṭranc; (F.) satranç, 2634
şatu; (F.) merdiven, 6033, 6043, 6052
şatulka, 6041
şatunuḡ, 6053
şeddad; (k.a.) Şeddat, 6547

şehadet; şehadet, kelimei şehadet, 394, 1519
şehvet; (A.) şehvet, 6352
şek(k); (A.) şüphe
şeksiz, 25, 1430, 1527, 2755, 4163, 4450, 4779, 5460, 5522, 5933, 6137
şeksizin, 1365
şekker; (F.) şeker, 772, 789, 812, 813, 2198, 2665, 3612, 5154, 6129, 6314
şekkerde, 2070, 2475, 3913, 4768
şekkerdin, 1515
şekkerlig, 3614
şelişe; (A.) şelise, 1064
şer(r); (A.) kötülük, 5063
şerrindin, 5062
şerriñge, 5059
şerab; (A.) içki, şarap, 1060, 2904
şerabdar; (F.) sâki, C41
şeri'at; (A.) şeriat, 54, 59, 446, 2844, 4345, 5552
şeri'atka, 89
şeri'atın, 5488
şerif; (A.) şerefli
şerifler, B64
şifa; (A.) şifa, derman, 1110, 3773, 6245
şi'r; (A.) şiir, 1181, 1620, 2631, 3211
şire; (F.) şıra
şireni, 2550
şiş; şiş
şişi, 295
şübhe; (A.) şüphe, 3546, 3547
şült; susturma edatı, C24, 957, 2937, 3427, 3476
şültmü, 1018
şükür; (A. *şükr*) şükür, B10, 392, 756, 759, 1030, 1250, 1686, 1782, 3114, 3116, 3294, 5442, 5952, 6449, 6450
şükri, 109, 390, 753, 754, 757, 758, 1033, 3058, 3118, 3119, 5194, 5470, 5853
şükrin, 3310
şükrug, 1033, 3119
şükrüñg, 392

T

ta'at; (A.) ibadet, 362, 1999, 3215, 3222, 3224, 3228, 3229, 3230, 3231, 3232, 3241, 3973, 3989, 3990, 4684, 4688, 4912, 5106, 6352
ta'atıg, 3991
ta'atim, 3255
tab'; (A.) huy, tabiat
tab'ı, 4624, 5866
tab'ımı, 4632
tac; (A.) tac, 89
tacı, 5463
tadu; unsur, tıynet, tabiat, 60, 882, 1054, 1055, 1682, 1816, 1828, 3579, 4621, 4637, 4673
tadudın, 1825
taduğ, 4634
taduka, 4621, 4635
tadular, 1053
tadunğ, 4628, 4629, 4770
tadunğın, 4630
tadusı, 2845, 6006
tağ; dağ, 21, 69, 96, 1734, 2281, 2647, 3357, 3915, 5357, 5371, 5446, 6011
tağda, 6155
tağka, 3148, 3204, 3652, 5681
tağlar, 5364
tağar; çul, 6571
tağı; yabani, 5369, 5375, 6570, 6617
tağıt-; dağıtmak
tağıttım, 6557
tahı; (F.) taht, 92
tahtka, 5805
tal-; müşkil
talım, 391
talımka, 4789
talat; (A.) güç, kuvvet, 5288
talatı, 3614
takat; (A.) takat, kudret, B52, 5240
takdir; (A.) takdir, 3194
takdiri, 3353
taku; da, de, dahi, daha, A4, A6, A30, 111, 122, 263, 339, 340, 418, 430, 439, 454, 483, 507, 514, 742, 779, 854, 859, 874, 877, 886, 963, 966, 981, 1010, 1017, 1047, 1243, 1647, 1649, 1663, 1668, 1669, 1677, 1728, 1745, 1748, 1822, 1832, 1847, 1869, 1903, 1976, 2046, 2114, 2176, 2364, 2430, 2439, 2469, 2526, 2555, 2578, 2592, 2617, 2669, 2670, 2693, 2704, 2719, 2740, 2823, 2880, 2928, 2946, 3039, 3057, 3132, 3134, 3169, 3182, 3227, 3274, 3276, 3320, 3380, 3450, 3523, 3531, 3535, 3574, 3581, 3597, 3647, 3681, 3744, 3761, 3810, 3817, 3834, 3851, 3854, 3940, 3944, 4032, 4075, 4089, 4107, 4148, 4160, 4181, 4183, 4203, 4226, 4236, 4310, 4315, 4341, 4366, 4382, 4400, 4451, 4456, 4487, 4488, 4489, 4568, 4666,

4667, 4669, 4702, 4741, 4904, 4924, 4949, 5069, 5070, 5076, 5173, 5258, 5341, 5375, 5428, 5517, 5518, 5576, 5685, 5762, 5839, 5875, 5937, 6006, 6015, 6017, 6029, 6104, 6207, 6230, 6317, 6329, 6413, 6432, 6547, 6550, 6573, 6598, 6607, 6618, 6642, 6645

ṭaḫṣır; (A.) kusur, 5289

tal; dal, 1102, 2914

tala-; yağma etmek
talap, 280

talu; seçme, nadide, 57, 112, 478, 688, 825, 899, 900, 1071, 1614, 1964, 2005, 2075, 2081, 2177, 2184, 2273, 2349, 2591, 2597, 2603, 2720, 3086, 3130, 3862, 4033, 4234, 4242, 4422, 4491, 4718, 4967, 5083, 5223, 5296, 5370, 6101, 6132, 6151
talular, 899, 4722
talusı, 34, 1961, 2117, 2201, 2457, 2829, 2966, 3129, 3150, 5791, 6302
talusın, 1271, 3534, 4233, 4475, 4490

talıla-; seçmek, 2732, 2929
talulap, 682
talular, 686,
talulayu, 2932

tam-; damlamak
tamar, 464, 2923
tamsa, 2715

ṭamaʿ; (A.) tamahkârlık
ṭamaʿın, 4294

ṭamam; (A.) tamam, tamamlanmış, bkz. *tḳmam*, 5060, 5065, 5431, 5432, 5665, 6185

tamdur-; tutuşturmak
tamdurur, 4412

tamġa; damga, mühür, 45, 1036, 1766, 2902, 3223

tamġaçı; damgacı, mühürdar, 4046

tamġala-; damgalamak, mühürlemek
tamġalap, 3275, 3942

tamu; cehennem, bkz.
tamuġ, 917, 3223, 5261
tamuġ, 3332, 3654, 3656, 4530
tamudın, 292, 1295, 5306, 6307

tamuġ; cehennem, bkz.
tamu,
tamuġḳa, 4855

tamuluḳ; cehennemlik, 292

tamur; damar, nabız, 1057, 3041
tamurın, 4099

tamuz-; damlamak
tamuzsa, 2715

tan; yel, esinti
tanı, 2684, 3941

tan-; inkâr etmek
tanıġlı, 3892

tançula-; çiğnemek, 4601

tañ; tan, sabah vakti, 3287, 3954, 5829, 5971
tañda, 1606, 1652, 2536, 2731, 3069, 3612, 6346

tañ; şaşılacak, acayip şey, 794, 1545, 3514, 4415, 4459, 6073
tañga, 1578
tañı, 6074
tañım, 786

tañıl-; şaşırmak
tañılur, 4595

tañıṙḳa-; hayret etmek
tañırḳadı, 785
tañırḳağlı, 6487
tañırḳap, 5433

tañla-; şaşmak, şaşırmak
tañladaçı, 6480
tañladım, 648, 5691
tañlap, 6390
tañlayu, 4964

tañsuḳ; acayip, 794
tañsuḳu, 4424, 5368

tañuḳ; armağan, 99, 112, 113, 1768, 5951
tañuḳu, 112, 113
tañuḳlar, 93

tanṣif; (A.) tansif, yarı yarıya bölme, iki eşit kısma ayırma, 4380

tanu-; tanımak
tanumaz, 3920

tanuḳ; tanık, şahit, 15, 20, 691, 1713, 2129, 2216, 3572, 3892, 4286, 4287, 4288, 5810, 5811, 5845, 6042, 6579
tanuḳu, 15, 153, 535, 711, 2046, 2112, 2253

tanuḳluḳ; tanıklık, şahitlik, 386, 1021, 3381

tap; elverir, yeter, kâfi, 318, 320, 1287, 2216, 2277, 2390, 2395, 2561, 3020, 3349, 3351, 3795, 3798, 3800, 3801, 3939, 3963, 3964, 4158, 4506, 4550, 4677, 4728, 4762, 4763, 4765, 4767, 4773, 4793, 5136, 5312, 5389, 5415, 5416, 5843, 6078, 6189, 6328, 6370, 6571, 6598

tap-; tapmak, bulmak, kavuşmak, hizmet etmek
tapar, 1319
tapayın, 4172
tapıp, 3794

tapmalı, 4000, 4745
tapmış, 1611
tapsa, 3024, 3750, 6110
tapa; -a / -e doğru, C45, C67, C77, 578, 889, 3260, 3289, 4690, 4970, 5014, 5033, 5035, 5446, 5654, 5661, 5662, 5678, 5973, 6284
taparu, 521, 5830, 6278, 6279
tapı; razı olma, kanaat etme, 924, 2159, 3195, 3799, 4282
tapısı, 840, 843
tapısız, 1611
tapılık; razılık, rıza gösterme, 2159, 3799
tapın-; tapınmak, hizmette bulunmak, 595, 597, 947, 1278, 1329, 1370, 1569, 2158, 3754, 4004, 5471, 6558
tapında, 763
tapındı, 607, 608, 953, 1606, 1652, 1723, 3987
tapındım, 3256, 3985
tapındığ, 1559, 1941, 3064
tapınğalı, 528
tapınğıl, 4180
tapınğu, 615, 2951, 2958, 4156
tapınma, 948, 949
tapınmalı, C54, 599
tapınmaz, 2543
tapınmış, 2974
tapınsa, 482, 529, 597, 842, 945, 948, 2952, 3362, 4063, 4066, 4072, 4175, 4178, 4753
tapnayın, 839, 3755, 3758
tapnu, 1591
tapnuğay, 3055
tapnumadın, 1353
tapnumasa, 3738
tapnur, 97, 619, 845, 949, 1153, 2814, 2989, 2998
tapnurı, 2543
tapındur-; taptırmak, hizmet ettirmek
tapındurğu, 635, 1755
tapındurmadın, 634
tapış-; kavuşmak
tapşur, 3314, 6204
tapla-; kabul etmek, razı olmak, 1431, 6093, 6293
tapladı, 532
taplamadı, 3686, 3692
taplamadulı, 3910
taplamağay, 5468
taplamasa, 3689, 3691
taplamaz, 185, 848, 1610, 3686, 3690, 3736, 3984
taplamış, 3495
taplasa, 843, 3442
tapsula-; kıskanmak, 4250
tapuğ; hizmet etmek, ibadet etmek, B48, 97, 106, 362, 467, 484, 554, 589, 590, 596, 600, 610, 611, 612, 614, 615, 616, 706, 840, 843, 844, 945, 946, 947, 952, 1094, 1362, 1370, 1451, 1504, 1507, 1605, 1607, 1608, 1611, 1643, 1718, 1769, 1878, 1882, 2484, 2490, 2531, 2535, 2569, 2869, 2955, 2959, 2960, 2987, 2988, 3064, 3069, 3091, 3114, 3149, 3204, 3214, 3216, 3222, 3224, 3225, 3226, 3231, 3232, 3234, 3235, 3236, 3241, 3252, 3253, 3255, 3256, 3291, 3340, 3341, 3356, 3357, 3358, 3445, 3631, 3651, 3656, 3674, 3675, 3728, 3738, 3747, 3753, 3884, 3900, 3917, 3957, 3973, 3986, 3989, 3996, 3998, 3999, 4001, 4003, 4031, 4033, 4037, 4041, 4049, 4050, 4053, 4054, 4089, 4093, 4147, 4157, 4158, 4170, 4185, 4232, 4348, 4560, 4685, 4688, 4748, 4750, 4754, 4755, 4859, 5268, 5301, 5682, 5712, 5716, 5717, 5752, 5889, 6089, 6090, 6136, 6346, 6431, 6560
tapğı, 645, 840, 843, 948, 1279, 1592, 1635, 2837, 2912, 2965, 3149, 3339, 3696, 3699, 3751, 3919, 4689, 4693, 4745, 4746, 4747, 4751, 4754, 4755, 4775, 5693, 6171, 6371, 6541
tapğın, 2954, 2989
tapğını, 4699
tapğınğa, 476, 528, 532, 2906, 3223, 3251, 3696, 4161, 4806, 5116
tapğum, 5870
tapğun, 841, 954, 2814, 5703
tapğunğ, 1569, 3227, 3918, 4024, 4054
tapuğda, 100, 607, 636, 1372, 1380, 2957, 3342, 4149, 5514
tapuğdın, 1643, 3364
tapuğında, 1586
tapuğka, C28, 100, 101, 474, 481, 573, 580, 592, 618, 838, 1329, 1380, 1490, 1551, 2562, 2563, 2982, 3216, 3249, 3253, 3366, 3628, 3674, 3677, 3753, 3918, 3985, 3997, 4032, 4037, 4039, 4091, 4180, 4755, 5066, 5150,

5535, 5899, 6345, 6385, 6464
tapuġlar, 4684, 5712
tapuġlarda, 2484
tapuġlarḳa, 3221
tapuġluġ, 645, 3255
tapuġsuz, 389, 396, 646, 1031, 1094, 1258, 3252, 3728, 3736, 3988
tapuġuġ, 4042
tapuġçı; hizmetçi, 99, 203, 590, 597, 635, 641, 842, 844, 947, 1488, 1554, 1602, 1755, 1757, 1879, 1880, 1882, 2412, 2422, 2510, 2570, 2574, 2608, 2610, 2727, 2728, 2764, 2767, 2814, 2815, 2816, 2831, 2836, 2951, 2952, 2955, 2956, 2957, 2967, 2968, 2969, 2972, 2973, 2977, 2978, 2988, 2993, 2994, 2997, 2998, 2999, 3023, 3129, 3344, 3362, 3739, 3966, 3986, 3987, 4014, 4031, 4045, 4070, 4071, 4079, 4083, 4084, 4092, 4093, 4155, 4746, 4752, 5371, 5514, 5515, 5557, 5591
tapuġçıġ, 3129, 4071
tapuġçılḳa, 3750, 4751
tapuġçılar, C42
tapuġçısı, 3067
tapuġsalḳı; hizmet eden, 1880, 2123, 2237, 2529, 2570, 2571, 2830, 3700
tapuġsaḳlılḳı, 2568
tar-; dağıtmak
tarġu, 4139
tara-; taramak, dağıtmak
taradı, 4829
tarar, 2268
ṭarḳb; (A.) neşe, 5270
taran-; taranmak
tarandı, 6222
tarı-; ekmek
tarısa, 1393
tarıġ; ekin, tohum, 4476
tarıġḳa, 5590
tarıġlıġ, 4496
tarıġçı; çiftçi, 4400, 4416, 5590
tarıġçılar, C58
tarıġlaġ; tohum ekilecek yer, tarla; bkz. *tarlaġ*, 1393, 4733, 5248
tarıt-; ektirmek
tarıttım, 6529
ṭarîḳat; (A.) tarikat, 2970, 2971
tarlaġ; tarla; bkz. *tarıġlaġ*, 6555
tar(lık); darlık, 3649, 5510, 6183
tarlıḳı, 4540, 5525
tarlıḳın, 2565, 2815
tarmalḳ; yırtıcı hayvan pençesi
tarmalḳı, 1179, 6116
tart-; tartmak, çekmek, uzatmak, çıkarmak, 5426
tartar, 6369, 6372
tartġay, 5739
tartġıl, 3091
tartma, 4131, 4599
tartmaġıl, 4131
tarttı, 86, 5442
tarıı-; daralmak, dar gelmek
tarıdı, 488
tarusa, 477
taṣnîf; (A.) tasnif, yazma, A13, A19
taş; taş, kaya, 213, 830, 3888, 4988,
taşı, 212
taşıġ, 3964
taş; dış, 11, 1586, 2213, 2216, 2500, 2587, 3823, 4266, 4336, 4486, 4873, 4879, 4980, 5110, 5112, 5113, 5495, 5497, 5813
taşı, 863, 2213, 2216, 2601, 2657, 3360, 4513
taşıġ, 1696, 2552
taşım, 1645
taşımnı, 5104
taşın, 5109, 5602, 5932
taşım, 3079
taşınğ, 5114
taşınğnı, 4266
taşlarım, 425
taştın, 1628, 2899, 3124, 4584, 5111, 5848, 6622
taşırtı; dışarda, dışardaki, 5936, 6259
taşırtın, 3115, 5547
tat-; tatmak, 5440
tatır, 4466
tattı, 5829
tattınğ, 3568
tatġan-; tatlı bulmak, tat almak
tatġanu, 4607
tatı-; tat vermek
tatıdı, 5627
tatımaz, 4169
tatıġ; tat, lezzet, zevk, 367, 370, 375, 448, 689, 1087, 1139, 1275, 1300, 1352, 1568, 1890, 1892, 1893, 1915, 2152, 2242, 2423, 2756, 2893, 3170, 3271, 3342, 3577, 3580, 3581, 3584, 3585, 3808, 3885, 3991, 4113, 4402, 4611, 4619, 4704, 4751, 4771, 4928, 5111, 5140, 5318, 5609, 5774, 6120, 6561

tatġı, 1891, 2890, 3573, 3581, 3588, 3610, 4772, 5300, 5404, 6525
tatıġdın, 1891
tatıġı, 3576, 3586, 6526
tatıġmış, 3578
tatıġlıka, 4771, 6121
tatıġlar, 3208, 6178
tatıġları, 3573
tatıġlıġ, 3587, 4646, 4768
tatıġnı, 689
tatıġsız, 2918, 3397, 3585, 3586, 3587, 6121, 6178
tavar; davar, mal, eşya, 485, 761, 1112, 1308, 1368, 1786, 2057, 2408, 3982, 4372, 5460, 5517, 6079, 6099, 6107, 6108, 6443
tavarıġ, 2802
tavarın, 4471
tavġaç; Tavgaç, Türklerden bir bölük, A21, B60, 68, 88
tavıġ-; alışveriş
tavıġda, 2803
tavralı; acele, 5954
tavralın, 4132
tavrat-; acele ettirmek, 3662, 4693
tavratur, 4616
tay; tay, 5803
tayalı; dayak, deynek, 5633, 6325
tayalı, 4715
tayalın, 6322
tayalılı, 4263
tayan-; dayanmak
tayandımış, 6640
tayanġay, 3153
tayanġu, 6467
tayanma, 1332, 4091
tayanç; dayanak, teselli
tayançın, 3773
tayıġ; kaygan, 670, 5231
tazı; (F. tazi) tazı, Arap atı, 5369, 5803, 5809
taʿzîf; (A.) tazif, iki kat etme, 4380
taʿziyet; (A.) başsağlığı, 6304
teḫlük; temiz, saf, 58
tefrîḳ; (A.) tefrik, ayırma, ayırt etme, 4381
teg; gibi, A30, B19, B24, B25, B38, B41, B45, B46, C32, C33, C34, C35, C36, C37, C38, C39, C40, C41, C55, C56, C58, C62, 12, 33, 48, 53, 60, 74, 75, 76, 77, 125, 206, 211, 231, 288, 309, 310, 365, 371, 400, 401, 402, 415, 452, 494, 593, 619, 630, 662, 693, 698, 701, 718, 722, 738, 740, 741, 752, 775, 811, 813, 815, 825, 828, 855, 861, 863, 903, 905, 930, 972, 975, 988, 1033, 1055, 1072, 1083, 1099, 1101, 1122, 1165, 1175, 1202, 1214, 1217, 1274, 1332, 1381, 1396, 1399, 1408, 1409, 1415, 1424, 1513, 1522, 1524, 1535, 1583, 1617, 1647, 1704, 1833, 1840, 1848, 1882, 1895, 1924, 1950, 2060, 2121, 2177, 2213, 2216, 2266, 2289, 2311, 2312, 2313, 2314, 2369, 2381, 2413, 2424, 2527, 2595, 2610, 2632, 2665, 2671, 2673, 2684, 2687, 2688, 2741, 2785, 2787, 2824, 2838, 2881, 2912, 2914, 2933, 2944, 2951, 2952, 2975, 3010, 3011, 3041, 3098, 3107, 3132, 3136, 3154, 3155, 3156, 3198, 3288, 3354, 3363, 3377, 3381, 3391, 3444, 3488, 3519, 3540, 3564, 3567, 3593, 3601, 3609, 3625, 3695, 3727, 3764, 3789, 3796, 3836, 3837, 3839, 3888, 3889, 3908, 3951, 3953, 3985, 4003, 4008, 4016, 4024, 4071, 4098, 4120, 4132, 4156, 4162, 4164, 4166, 4192, 4216, 4268, 4307, 4317, 4455, 4503, 4513, 4526, 4549, 4571, 4688, 4800, 4826, 4840, 4850, 4851, 4872, 4890, 4892, 4900, 4930, 4946, 4950, 4959, 4960, 5016, 5029, 5083, 5104, 5134, 5146, 5166, 5183, 5193, 5359, 5406, 5418, 5450, 5451, 5457, 5612, 5616, 5635, 5639, 5643, 5675, 5679, 5680, 5697, 5704, 5732, 5783, 5801, 5827, 5845, 5846, 5882, 5884, 5965, 6004, 6041, 6058, 6123, 6186, 6187, 6219, 6223, 6240, 6241, 6302, 6332, 6348, 6351, 6356, 6388, 6393, 6397, 6402, 6415, 6417, 6521, 6525, 6529, 6530, 6531, 6532, 6535, 6536, 6537, 6539, 6540, 6542, 6547, 6549, 6550, 6551, 6554, 6573, 6576, 6577, 6582, 6597, 6601, 6606, 6625
teglerig, 6123
teg-; değmek, dokunmak, ulaşmak, 2377, 4134, 5402, 5500
tegdi, A14, 103, 220, 236, 292, 458, 487, 1031, 1044, 1261, 1269, 1363, 1550, 1772, 1782, 2448, 3094, 3104, 3128, 3206, 3290,

3683, 3927, 3956, 4872, 4923, 4932, 4971, 5139, 5178, 5332, 5343, 5626, 5687, 5728, 5898, 5942, 5977, 6285, 6350, 6481
tegdim, 591, 1803, 6557, 6574
tege, 4044, 5118
teger, 447, 2414
tegeyin, 4561
tegge, 3366, 5048, 5063
teggey, 1300, 3135, 4237, 4828, 5041, 5071, 5393, 5504, 5746
teggü, 1380, 2376, 5494
teggüke, 5745
teggüsi, 1420, 4700
tegip, 313, 346, 520, 574, 812, 905, 1604, 2647, 2712, 3291, 3457, 3947, 4066, 4072, 4140, 5682, 5781, 5963, 5973, 6285, 6293
tegir, 155, 159, 331, 428, 432, 614, 615, 673, 832, 844, 1238, 1245, 1247, 1303, 1310, 1538, 1726, 1797, 1802, 1820, 1874, 1876, 2147, 2209, 2239, 2501, 2627, 2637, 2679, 2950, 3079, 3109, 3111, 3140, 3311, 3465, 3591, 3616, 4019, 4067, 4081, 4134, 4139, 4141, 4142, 4179, 4402, 5042, 5045, 5047, 5331, 5345, 5464, 5568, 6607
tegiri, 4580
tegirmü, 1422, 3606
tegmedi, 1550, 1860
tegmedük, 4477
tegmegey, 3135
tegmegü, 3831
tegmese, 1956, 2180, 2273, 2450, 2550, 2582, 2792
tegmesü, 5295
tegmesün, 1452, 4995
tegmesüni, 6603
tegmez, 713, 1016, 2029, 2233, 2382, 3322, 3576, 3766, 4440, 6268, 6431
tegmiş, 2745, 4147
tegmişi, 5176
tegse, 263, 269, 552, 673, 830, 976, 1124, 1125, 1320, 1575, 1781, 1808, 1853, 1855, 1856, 2029, 2180, 2208, 3109, 3140, 3146, 3296, 3918, 4078, 4098, 4099, 4136, 4138, 4257, 4540, 4547, 4694, 4789, 4806, 4820, 5329, 5331, 5358, 5558, 5660, 5775, 5890, 5902, 6149, 6235
tegsü, 3699, 4995, 5856
tegsün, 4363, 4557, 4940
tegü, 5872
tegümedi, 1794
tegümediñ, 6350
tegümez, 1821, 5116, 5499, 5840, 6464
tegi; kadar, dek, 24, 1259, 3354, 3744, 4070, 4714, 4776, 6034, 6053, 6392, 6512
tegim; layık, 3001
tegimlig, 2446
tegimsiz, 614, 2516, 4074
tegin-; bir büyüğün yanına gelmek veya gitmek
tegnü, 3668
tegiş-; vuruşmak, 2377, 2495
tegişgü, 2375, 2376
tegşip, 3419
tegme; değme, her, bir, türlü türlü, A15, A26, B21, B67, 309, 497, 623, 905, 967, 1590, 1612, 1770, 2045, 2151, 2152, 2166, 2505, 2533, 2545, 2612, 2780, 3038, 3535, 3883, 4186, 5990, 5998
tegmeke, 4293
tegre; etraf, çevre, 4414, 6541
tegşürül-; değiştirilmek
tegşürüldi, 1054, 6487, 6492
tegşürülgey, 5737
tegşürülmez, 835
tegür-; eriştirmek, dokundurmak, 1742, 1823, 1867, 2304, 3276, 3814, 4652, 4659, 5218, 5283, 5520, 5548, 6519, 6520, 6645
tegrü, 4462
tegrüp, 4189
tegrür, 827, 1781, 1880, 2260, 2348, 2358, 2428, 2624, 2847, 2962, 3072, 3144, 3461, 3595, 3898, 4926, 5864
tegürdi, 365, 431, 575, 1544, 2605, 3102, 3726, 3911, 5015, 6233, 6310
tegürdüm, 3467, 3967, 4978
tegürdüñ, 3118
tegürgey, 781, 3202, 3274, 3552, 3940, 4115, 4267, 5597, 6362
tegürgil, 31, 61, 222, 1416, 1497, 3221, 3860, 4060, 5002, 5272, 5288, 5437, 5665, 6185
tegürgü, 1822, 2552, 2974, 4080, 4451, 5586, 5723
tegürme, 4231, 4529, 5489
tegürmesü, 3590
tegürmez, 2006, 2246, 3768
tegürmiş, B62, 1067, 1740

tegürse, 368, 2546, 2807, 3818, 3870, 4071, 5581, 5904
tegürsün, 1348, 1349, 3905, 3906
tejik; (F.) Tacik, Fars, 3265
tejikler, 280, 282
tejikçe; Farsça, B73
tek; tek, sade, 3365, 3998, 4586
tekin; boşuna, 3960
teke; geyik, 5373, 5375
telgü; gelişigüzel
telgülüg, 1777
telim; çok, pek çok, bol, fazla, daima, 166, 177, 201, 272, 309, 404, 429, 761, 984, 1009, 1020, 1043, 1236, 1592, 1622, 1635, 1698, 1773, 1915, 2035, 2280, 2340, 2343, 2359, 2516, 2599, 2837, 2888, 3098, 3144, 3190, 3215, 3226, 3238, 3409, 3650, 3777, 3879, 4102, 4188, 4245, 4328, 4428, 4434, 4460, 4574, 4590, 4592, 4753, 4755, 4827, 4834, 4915, 5099, 5134, 5211, 5214, 5405, 5406, 5436, 5464, 5478, 5706, 5708, 5952, 5994, 5999, 6005, 6123, 6145, 6379, 6453, 6509, 6638, 6644
telimde, 1622, 6344
telimrek, 2148, 2150, 3100
telmir-; dilenmek
telmire, 6634
teltük; günahkâr, 5276
tęmam; (A.) tamam, tam, bütün; bkz. *tąmam*, B59, 225, 3907, 6529
temür; demir, 3041, 4263, 4710, 6551
temürçi; demirci, 4458
tęn; (F.) ten, vücut
tęni, B43, 52, 2529, 2728
tęnim, 6267
tęnimdin, 394
tęnin, 3932
tęnin̄g, 1524, 5793
tęnke, 1861
teŋ̄; denk, benzer, akran, 215, 333, 651, 1308, 1650, 1651, 1899, 2317, 2481, 2488, 3096, 3573, 3615, 4181, 4249, 4305, 4843
teŋ̄ge, 7, 186, 188
teŋ̄gi, B57, 311, 413, 705, 798, 1277, 2696, 2817, 2974, 2991, 3603, 4320, 4768, 4776, 4982, 4985, 5288, 5893, 5914, 6043, 6331, 6388
teŋ̄gin, 569, 950, 2765, 2820, 4198, 4504, 6334
teŋ̄ginçe, 1690, 2090, 2974, 4079, 4080, 5593, 6039
teŋ̄ginde, 4982, 4984
teŋ̄gin̄g, 1325, 2411, 3199, 4117
teŋ̄gler, 2440
teŋ̄glig, 1839
teŋ̄gni, 2254
teŋ̄gsiz, 726, 986, 1303, 1537, 1662, 2006, 2008, 2039, 2102, 2107, 2511, 2611, 2848, 2929, 2934, 3415, 3494, 4069, 4122, 4137, 4340, 4369, 4478, 4696, 4771, 5198, 5849, 6005, 6038
teŋ̄gsizig, 1662
teŋ̄gsizin, 2107
teŋ̄gsizlik; denk olmama, uygunsuz olma
teŋ̄gsizlikin, 2582
teŋ̄-; havaya yükselmek, gözden kaybolmak, bkz. *teŋ̄gi-*
teŋ̄gdüki, 6064
teŋ̄geḍ-; gelişmek
teŋ̄geḍür, 1819
teŋ̄geş; denk
teŋ̄geşi, 4193, 4528
teŋ̄geşlig, 4193
teŋ̄geş-; denkleşmek, 3484, 5660
teŋ̄geşgü, 4654
teŋ̄geşse, 2695
teŋ̄geşçi; kıyasla hareket eden, 2256
teŋ̄gi-; havaya yükselmek, gözden kaybolmak, bkz. *teŋ̄*
teŋ̄gip, 6036, 6064
teŋ̄gise, 1526
teŋ̄giz; deniz, B7, 21, 211, 480, 1140, 1164, 2185, 2866, 2949, 3386, 4715, 4813, 4868, 4998, 5199, 5208, 5356, 6002, 6609
teŋ̄gizde, 4712, 6203
teŋ̄gizdeki, 5362
teŋ̄gizdin, 212
teŋ̄gizke, 1733, 4395, 5356
teŋ̄gle-; denklemek, denkleştirmek, 4578
teŋ̄gledi, 4979
teŋ̄gledim, 4875, 5691
teŋ̄glemiş, 2334, 2838
teŋ̄glese, 2352, 2975, 4634
teŋ̄gleyü, 4613, 4615, 5815
teŋ̄ri; Tanrı, A1, C1, 44, 92, 1281, 1485, 1555, 3249, 3332, 3590, 3684, 4494, 4526, 4712, 5020, 5102, 5131, 5195, 5438, 5489, 5598, 5855, 6046, 6077, 6176, 6189, 6239, 6245, 6266, 6273, 6287, 6307, 6371, 6412, 6413, 6416, 6494

teŋgrig, 1022
teŋgrike, 3697, 3898, 4865
teŋgrilik; Tanrılık, 4202, 4204, 4225, 4581, 6475, 6479
tep-; tepmek, vurmak, dövmek
tepseler, 974
tepiz; çekememe, haset etme, kıskanma, 4247, 4254
tepizlik; çekememezlik, hasetlik, kıskançlık, 4247, 4250, 4253
tepre-; tepremek, kımıldamak
tepregil, 2387
tepremedi, 1606
tepremedin, 3767
tepremez, 834, 2144, 4725
tepremezi, 834
teprer, 1519, 2144
teprerig, 3191
teprese, 2387, 3477
teprestī, 1026
tepren-; teprenmek, kımıldanmak
teprenigli, 1021, 3004, 4417
teprenūr, 5030
teprenūrke, 1852, 3902, 4402
tepret-; tepretmek, kımıldatmak, 774
tepretmese, 2536
tepse-; kıskanmak, çekememek
tepsegey, 4248, 4249
tepsemegil, 1302, 4252, 4276
tepsemek, 4255
tepsep, 4254
tepsegūçi; çekemeyen, haset eden, kıskanan, 4255
ter; ücret, 5078
teri, 4661
terin, 4462
terengbin; (F.) kudret helvası, 6010
terk; tez, çabuk, 157, 231, 361, 403, 548, 670, 699, 713, 745, 1274, 1301, 1810, 2123, 2426, 2511, 2580, 2683, 2805, 2836, 3395, 3450, 3533, 3556, 3557, 4045, 4119, 4239, 4390, 4462, 4753, 4760, 4825, 4840, 4952, 5042, 5044, 5045, 5218, 5221, 5247, 5314, 5408, 5664, 5756, 6167, 6297, 6522, 6618
terkin, 628, 1008, 1127, 1331, 1580, 1582, 2398, 3289, 3378, 3548, 3825, 3955, 3958, 4367, 4489, 4538, 4616, 4622, 4972, 5452, 5580, 5829, 5960, 6224, 6225
terken; kadınlara ait bir unvan, 109, 115, 121
ters; ters, 491, 1856, 1930, 2146, 2826, 3168, 3392, 4017, 4753
tersi, 1907, 1908
tertib; (A.) tertip, düzen, B36
tertibin, B39
tesbih; (A.) tesbîh, 3287
teş-; deşmek,
teşer, 4132
teşi; obur, 4132
teşil-; deşilmek
teşlūr, 3041
tetig; zeki, akıllı, 279, 297, 462, 475, 483, 755, 777, 883, 1188, 1221, 1342, 1354, 1557, 1971, 2167, 2218, 2222, 2224, 2447, 2628, 2638, 2671, 2707, 2761, 2772, 2930, 2979, 3144, 3154, 3178, 3197, 3278, 3712, 3713, 3731, 3811, 3822, 3889, 3908, 3968, 4045, 4945, 4949, 4951, 5698, 5702, 5913, 5929, 6506
tetigdin, 2474
tetiglik; zekilik, 2188, 2222, 2224, 2441, 2474, 2624, 2627, 2628, 2761, 2772
tetrū; tersine dönüş, 1670, 1902, 1984, 5337, 5507, 6545, 6591
tetrūsi, 536, 3075
tevbe; (A.) tövbe, 5289, 5647, 5711
tevbeḳa, C70, 5715
tevfiḳ; (A.) tevfik, 1430, 1479, 1877, 3113, 3468, 4858, 4879, 5401, 5402, 5437, 5611, 5722, 5745, 5854, 5899, 5934, 6273, 6409
tevfiḳın, 4857
tevlig; hile, aldatma, 313, 1737
tevşig; çarpışma, *tevşigi*, 4327
tez-; kaçmak
teze, 343, 1309, 1434, 1508, 2104, 4194, 4453
tezer, 548, 677, 2730, 3592, 3600, 5313
tezgū, 4950
tezigli, 2730
tezse, 713
tezūmez, 713
tezgin-; dönmek, dolaşmak, 1742
tezginigli, 5754
tezginip, 2745
tezginū, 6154
tezginūk, 3089

tezginür, 114, 126, 344, 1733, 2786, 3194, 3596, 4423, 5367, 6610
tezginürler, 669, 4420
tezginç; hayat, 126
tezig; ürkek, ürkmüş, kaçmış, 712, 3628, 4760
ṭıb; (A. *ṭıbb*) tıp, 2632
tıḳ-; geri koymak, engel olmak, 1445, 4671, 5161, 5292, 6643
tıḳa, 4184, 5557, 6182
tıḳar, 1197, 6153
tıḳġu, 2567
tıḳġuḳa, 3121
tıḳıġlı, 1662, 2763, 6472
tıḳıġlısı, 3904
tıḳıp, 2810
tıḳma, 4662, 5553
tıḳmaġay, 4952
tıḳmaġu, 2811
tıḳmasalar, 5581
tıḳsa, 2347, 2480, 2500, 2549, 2808, 3450, 6353
tıḳtı, 5439, 6293
tıḳumadı, 4590
tıḳumaz, 1196, 1800, 3768, 4254
tıḳusa, 2870
tıḳġuçı; engelleyen, engel olan, 2095, 4588
tıḳıġ; yasak, 999
tıḳın-; kaçınmak, sakınmak, hâkim olmak, 1380, 6289
tıḳınmadı, 5436
tıl-; engel olunmak
tılur, 5948
tılda-; engel olmak, bkz. *tıl-*
tıldama, 4030
tıldaġ; bahane, sebep, engel, 3368
tıldaġım, 6544
tıldam; iyi konuşan, hatip, bkz. *tildem*, 3076
tılmaç; tercüman
tılmaçı, 162
tın; ruh, soluk, nefes, 233, 773, 1134, 1213, 3988, 4403, 6073
tına, 3106, 6283
tını, 1520, 6405
tınım, 394, 1120
tınmış, 4698
tın-; dinlenmek, solumak, nefes almak
tınar, 1049
tındı, 93, 1128, 1499, 1886, 3947, 4886, 5010, 5030, 5823, 5938
tınġa, 3152
tınġlı, 23, 1741, 3106
tınıp, 3835, 4784, 4785, 4882, 5626
tınma, 381, 3253, 4783, 6558, 6560
tınmadı, 669, 4784
tınmadın, 754, 3754
tınmaġay, 4541
tınmaġıl, 4782
tınmaz, 1733, 3106, 4419, 5728, 6405, 6626
tınsa, 419, 5566
tınur, 6313
tınmaġuçı; durmayan, dinlenmeyen, 4785
tınçrın-; sessiz olmak
tınçrınu, 3138
tındır-; rahat ettirmek, dinlendirmek
tındrur, 1882
tındurur, 1876
tınlıġ; canlı, 6089
tınlıġıġ, B5
tınlıġlarḳa, A3
tınġla-; dinlemek, 1301, 3074, 5713, 5874, 5876, 6462
tınġladı, 559, 4979
tınġladım, 648, 3996, 4875
tınġlaġay, 5883
tınġlaġu, 1014, 3594, 4144
tınġlamaz, 5863
tınġlap, 2498
tınġlar, 2947
tınġlasa, 3317, 4116, 5433
tınġlayın, 4025
tınġlayu, 1900, 4964
tınġaḳ; tırnak, 4115
tınġaḳın, 2377
ti-; demek, 1994, 5919
tidi, 4, 532, 560, 768, 2518, 3188, 3715, 3897, 5954, 6438
tidiler, A17
tidim, 353, 660, 3779, 3864
tidinġ, 3349, 3392, 3423
tidūki, 5748
tidūkte, 4756, 4759, 5868
tidūkūm, 833, 989, 1636, 3819
tidūkūnġ, 693, 3164
tigil, 1305, 4310, 6450
tigli, 355, 4617, 5349
tigū, 1730, 1732, 1816, 2407, 2699, 2706, 3928, 4640, 5142, 6061, 6428
time, 1091, 4351, 5079, 5413, 6622
timegil, 5187
timegū, 1831
timelte, 3489
timez, 831
timiş, B70, 1047, 2334, 2337, 4903, 5076
timişler, A19
tip, A17, A19, A23, A29, A31, B28, B30, B47, B48,

B49, B61, B63, B68, B70, 79, 257, 292, 294, 357, 450, 460, 542, 680, 690, 748, 875, 897, 1088, 1092, 1112, 1618, 1729, 1753, 2278, 2321, 2338, 2815, 2919, 2986, 3179, 3199, 3255, 3257, 3269, 3281, 3302, 3304, 3356, 3401, 3674, 3740, 3865, 3946, 4004, 4102, 4188, 4258, 4334, 4335, 4351, 4428, 4640, 4782, 4783, 4999, 5002, 5027, 5099, 5181, 5183, 5211, 5214, 5387, 5612, 5618, 5622, 5668, 5689, 5999, 6105, 6283, 6292, 6436, 6503, 6584, 6586

tir, 156, 165, 174, 216, 233, 261, 333, 336, 346, 422, 423, 426, 445, 452, 480, 490, 533, 544, 602, 631, 640, 667, 723, 755, 841, 914, 946, 965, 997, 1027, 1063, 1076, 1133, 1146, 1177, 1191, 1222, 1266, 1290, 1318, 1336, 1357, 1369, 1398, 1407, 1442, 1447, 1457, 1475, 1492, 1514, 1523, 1530, 1536, 1567, 1594, 1608, 1616, 1620, 1638, 1673, 1689, 1724, 1741, 1754, 1779, 1880, 1913, 1945, 1955, 1962, 1992, 2019, 2031, 2040, 2052, 2088, 2095, 2100, 2117, 2141, 2153, 2167, 2196, 2204, 2214, 2231, 2243, 2287, 2306, 2319, 2338, 2365, 2367, 2379, 2424, 2477, 2513, 2521, 2569, 2602, 2614, 2625, 2644, 2657, 2690, 2696, 2745, 2758, 2777, 2785, 2809, 2818, 2838, 2863, 2874, 2892, 2922, 2935, 2941, 2966, 2984, 3002, 3012, 3029, 3035, 3071, 3085, 3126, 3142, 3181, 3211, 3222, 3233, 3265, 3278, 3299, 3312, 3323, 3343, 3360, 3372, 3400, 3420, 3429, 3460, 3479, 3491, 3494, 3516, 3552, 3566, 3583, 3613, 3632, 3639, 3700, 3770, 3798, 3804, 3805, 3815, 3829, 3872, 3878, 3925, 3962, 3999, 4050, 4082, 4103, 4152, 4170, 4189, 4197, 4207, 4261, 4290, 4326, 4333, 4406, 4434, 4480, 4533, 4554, 4588, 4631, 4636, 4730, 4752, 4766, 4795, 4813, 4828, 4899, 4910, 4947, 4983, 4998, 5024, 5043, 5085, 5112, 5123, 5182, 5184, 5199, 5238, 5250, 5274, 5287, 5325, 5349, 5354, 5385, 5394, 5411, 5419, 5430, 5461, 5473, 5480, 5509, 5523, 5543, 5569, 5599, 5651, 5658, 5713, 5729, 5742, 5754, 5787, 5795, 5832, 5843, 5861, 5891, 5956, 5980, 6002, 6020, 6061, 6081, 6119, 6130, 6138, 6165, 6177, 6261, 6330, 6398, 6448, 6478

tirler, B30, 3934, 3935

tisc, 104, 107, 196, 260, 296, 479, 481, 551, 645, 721, 750, 852, 962, 1090, 1292, 1745, 1748, 1898, 1902, 2033, 2068, 2081, 2157, 2251, 2450, 2566, 2618, 2748, 2810, 3371, 3641, 3642, 3729, 3798, 3803, 3901, 3977, 4037, 4104, 4172, 4195, 4210, 4275, 4276, 4277, 4281, 4282, 4297, 4363, 4378, 4385, 4394, 4407, 4408, 4409, 4410, 4435, 4486, 4555, 4556, 4557, 4559, 4560, 4561, 4639, 4644, 4741, 4852, 5019, 5098, 5173, 5200, 5201, 5316, 5348, 5386, 5413, 5655, 5868, 5902, 6608

tiseler, 4104, 4310, 4311

tiyū, 366, 685, 955, 1410, 1477, 1895, 2335, 3179, 3256, 3307, 3384, 3474, 3489, 3985, 5070, 5344, 5439, 5786, 5955, 5961, 5977

tiyūr, B71, 613, 5184

tiyūrler, B29

tigin; tigin, prens, 4068, 4642

tigit; tiginler, prensler, 1868

tigū; lokma, 4598, 5441, 6254

tigūni, 5396

tigūçi; diyen, söyleyen, 679, 2293, 2570, 3526, 4620, 4712, 5174, 5389, 6168, 6459, 6460

tigūçini, 4833

tigūle-; lokma lokma vermek, 5395

tik-; dikmek, dürtmek, sokmak, delmek, dikey getirmek, (dikiş) dikmek, (ağaç) dikmek

tikerler, 6601

tikip, 4346, 4487

tikge, 1297

tikgū, 2165

tikse, 1899, 4208

tikti, 769, 956, 1029, 1151, 1249, 1461, 1519, 1783, 5195, 6217

tiken; diken, 3846, 6383

tikgüçi; değici, değen, 6379
tikil-; dikilmek
tikildi, 4009
til; dil, söz, sözlük, C7, C22, 51, 162, 163, 164, 166, 168, 177, 274, 338, 547, 584, 669, 703, 964, 966, 976, 982, 983, 993, 994, 1003, 1024, 1120, 1184, 1278, 1282, 1415, 1533, 1695, 1743, 1748, 1765, 1866, 1963, 2012, 2158, 2350, 2351, 2477, 2488, 2517, 2636, 2692, 2695, 2759, 2792, 3017, 3169, 3310, 3412, 3423, 3425, 3447, 3504, 3900, 4000, 4021, 4039, 4052, 4186, 4280, 4287, 4288, 4332, 4344, 4534, 4643, 5128, 5192, 5210, 5223, 5251, 5509, 5617, 5708, 5880, 5903, 6089, 6250, 6423, 6484, 6505, 6506, 6538, 6579, 6606
tilde, 238, 1082, 2508, 3326, 3358, 4340, 5073, 5838, 5985, 6074, 6171, 6465
tildeki, B31
tildin, 1916, 2351
tili, B57, 53, 194, 275, 342, 364, 407, 424, 441, 464, 471, 494, 515, 531, 862, 921, 970, 971, 1022, 1039, 1212, 1408, 1421, 1571, 1593, 1669, 1880, 1901, 2010, 2041, 2100, 2203, 2229, 2235, 2244, 2295, 2433, 2475, 2481, 2515, 2521, 2576, 2660, 2661, 2695, 2733, 2736, 2854, 3029, 3042, 3126, 3184, 3348, 3361, 3477, 3770, 4329, 4393, 4496, 4983, 5074, 5075, 5123, 5394, 5626, 5728, 5809, 6270
tilig, 149, 174, 176, 184, 312, 342, 387, 623, 774, 956, 1018, 1020, 1110, 1519, 1590, 1846, 2636, 3076, 3377, 3476, 4011, 5684, 5758
tilim, 166, 201, 272, 381, 984, 3125, 3767, 3879, 4188, 4428, 4779, 5436, 5708, 5853, 6505
tilimizçe, B73
tilimni, 386, 791
tilin, 165, 214, 513, 522, 542, 574, 631, 709, 963, 1007, 1019, 1021, 1023, 1027, 1035, 1367, 1415, 1448, 1671, 1696, 1810, 1817, 1838, 2070, 2363, 2435, 2480, 2522, 2546, 2579, 2580, 2682, 2688, 2691, 2700, 2793, 2810, 2811, 2842, 2977, 3035, 3106, 3156, 3177, 3180, 3183, 3228, 3274, 3280, 3373, 3403, 3430, 3478, 3481, 3711, 3712, 3716, 3810, 3812, 3813, 3818, 3820, 3848, 3877, 3879, 3895, 3900, 3911, 3920, 3939, 3943, 3963, 3967, 3971, 3993, 4030, 4041, 4057, 4184, 4297, 4303, 4307, 4322, 4331, 4333, 4334, 4349, 4350, 4351, 4391, 4418, 4448, 4492, 4874, 4923, 4949, 5072, 5080, 5222, 5289, 5533, 5938, 5999, 6032, 6293, 6308, 6410
tilinçe, A12, B23
tilinde, B33, 530, 2505, 3428, 4212
tilindin, 985, 4399
tilini, 202
tiliñg, 25, 672, 967, 1026, 3092, 5687, 6118, 6643
tiliñgde, 169, 1314, 1326, 5468
tiliñge, 4397
tiliñgni, 167, 967, 1312, 5979
tillke, 168, 971, 994, 1861
tillerinde, 3100
tilni, 162
tildem; haberci, peygamber, iyi konuşan, hatip
tildemi, 5651
tile-; dilemek, istemek, beklemek, aramak, B10, B45, 39, 377, 512, 551, 846, 1280, 1373, 1430, 2248, 2339, 2830, 2927, 3087, 3136, 3143, 3250, 3251, 4171, 4223, 4465, 4468, 4475, 4502, 4740, 4742, 4782, 4783, 4801, 5141, 5190, 5235, 5277, 5328, 5479, 5484, 5536, 5537, 5569, 5608, 5851, 5920, 6500, 6607
tiledi, A3, B6, 4, 52, 451, 488, 762, 1521, 1573, 3191, 4786, 5631, 5647
tiledim, 5695, 6080, 6576
tiledükte, 2727
tilegey, 4931, 5916
tilegil, 3315, 4476, 5482, 5901
tilegli, 699, 914, 1609, 2608, 2819, 3243, 3494, 3931, 4491, 4493, 4495, 4497, 4782, 4784, 5432, 6049, 6444
tilegü, 1291, 2304, 4780, 5579, 6566
tileme, 1085, 2042, 2339, 2943, 3315, 3497, 3830,

4205, 4446, 4465, 4471, 4741, 4744, 5186, 5920
tilemedim, 6502
tilemegey, 4250
tilemez, 858, 2572, 5531, 6443
tilemiş, 90, 675, 1345, 1643, 1645, 2416, 2862, 3524, 3701, 3727, 3729, 3869, 3901, 3904, 4423, 4936, 5660
tilemişke, 3722
tilemişte, 2819
tilep, 431, 565, 689, 961, 1346, 2568, 2871, 2964, 3002, 3018, 3022, 3127, 3129, 3314, 3443, 3655, 3698, 3828, 3830, 3867, 4420, 4456, 4710, 4782, 4783, 4785, 4788, 4790, 5066, 5149, 5469, 5970, 6204, 6401, 6461, 6466, 6524, 6566, 6600, 6616
tiler, 40, 41, 64, 379, 418, 469, 571, 752, 898, 912, 922, 1518, 1960, 1985, 2025, 2105, 2305, 2415, 2572, 2608, 2728, 2857, 2960, 2963, 3141, 3163, 3257, 3309, 3469, 3508, 3521, 3603, 3756, 3794, 3883, 3972, 4274, 4279, 4487, 4489, 4778, 4780, 4781, 4786, 4790, 4993, 5025, 5424, 5432, 5493, 5516, 5517, 5518, 5747, 5867, 6100, 6349
tilerke, 3490, 3492
tilese, A3, B6, 105, 169, 183, 227, 244, 266, 518, 560, 913, 964, 967, 1275, 1291, 1293, 1346, 1435, 1483, 1504, 1603, 1617, 1622, 1744, 1747, 1762, 1819, 1875, 1934, 1979, 2279, 2320, 2322, 2364, 2566, 2591, 2738, 3027, 3028, 3033, 3062, 3175, 3218, 3250, 3485, 3504, 3507, 3509, 3511, 3604, 3656, 3688, 3698, 3728, 3828, 3857, 3883, 3981, 3982, 4000, 4036, 4150, 4171, 4180, 4209, 4219, 4234, 4267, 4278, 4280, 4283, 4285, 4287, 4294, 4296, 4312, 4375, 4398, 4436, 4437, 4454, 4475, 4492, 4548, 4558, 4612, 4642, 4643, 4656, 4678, 4853, 4856, 4942, 5049, 5099, 5120, 5172, 5205, 5352, 5395, 5429, 5464, 5474, 5545, 5612, 5645, 5927, 5935, 6264, 6326, 6500
tileyi, 6565
tileyin, 930, 3748, 4741
tileyü, 3295, 3735, 4684, 6566
tilek; dilek, 37, 90, 116, 122, 125, 136, 487, 529, 567, 572, 593, 602, 612, 619, 753, 822, 946, 1045, 1095, 1122, 1123, 1254, 1268, 1271, 1345, 1400, 1617, 1647, 1801, 1876, 1882, 2428, 2541, 2720, 3000, 3037, 3092, 3102, 3138, 3313, 3315, 3324, 3325, 3410, 3420, 3454, 3481, 3521, 3604, 3702, 3727, 3772, 3857, 3874, 3963, 3981, 4023, 4050, 4089, 4234, 4388, 4499, 4563, 4681, 4701, 4728, 4732, 4744, 4784, 4785, 4796, 4802, 4936, 4955, 4957, 4980, 4986, 5025, 5096, 5190, 5192, 5429, 5438, 5482, 5612, 5732, 5749, 5798, 5819, 5895, 6046, 6118, 6120, 6148, 6200, 6535, 6542
tilekçe, 316, 1077, 1757, 2240, 3604, 4825, 5706, 5896, 6231
tileki, 503, 507, 508, 1194, 1423, 1608, 1609, 1631, 2125, 2261, 2937, 3629, 3729, 3945, 3972
tilekim, 184, 192, 287, 592, 3019, 3023, 3153, 3316, 3812, 3861, 3884, 3909, 4732, 4764, 4919, 4937, 5092, 5093, 5855, 5871, 6501, 6504
tilekimni, 859, 1032
tilekin, 349, 606, 1051, 1319, 1799, 1875, 2051, 2076, 2393, 2416, 2666, 2709, 3313, 3322, 3596, 3702, 3703, 3867, 3901, 3904, 4731, 5026, 5042, 5044, 5152, 5431, 5432, 5957, 6248, 6614
tilekinçe, 3602, 3638
tilekini, 1684, 5318
tilekiñ, 512, 513, 525, 539, 3451, 3453, 3708, 3843, 3982, 4023, 4423, 4899, 4956, 5102, 5613, 5879, 5961, 6251, 6412, 6413
tilekiñke, 5402
tilekke, 155, 159, 331, 428, 591, 615, 675, 1797, 1821, 1823, 2627, 2637, 3311, 3703, 3860, 3870, 4019, 4179, 4936, 5042, 5132, 5597, 5660, 6088, 6607
tilekleri, 5804
tilekni, 4935
tilektin, 3869
tilekçi; dilekte bulunan, dileyen, 4778

tilen-; dilemek, 443
tilet-; istetmek, diletmek
tilettim, 6524
tilkü; tilki, 2312, 5376
tilve; deli, 295, 473, 741, 963, 2099, 2655, 3441, 6394, 6545, 6589
timçi; şarap satan, meyhaneci, 2098
tip tirig; dipdiri, 5689
tir-; dermek, toplamak, 2365
tirdi, 1119, 6125
tirdim, 1129, 3021
tirdiñ, 1205, 5382, 5803
tirdükümüz, 5383
tire, 1285, 1674, 4499, 4508, 6624
tirer, 719, 1422, 1672, 1732, 1738, 1890, 3048, 3385, 5361, 5363, 5383
tirgeli, 3619
tirgen, B54
tirgü, 5513
tirgüke, 5464
tirgüsüz, 2685
tirigli, 6443
tirip, 1675, 2537, 4698, 5365, 5367, 6225
tirmedim, 6079
tirmek, 3528
tirmese, 2278
tirmiş, 1363, 4265
tirse, 114, 2532, 3616, 6636
tirel-; direk ya da dayak dikmek
tireldi, 4428
tiren-; direnmek, dayanmak, çekinmek, 2061, 2378, 3638
tirendi, 3885, 4921
tirgüçi; deren, dizen, toplayan, 4392, 4713
tirgük; direk, 3463
tirgüki, 4345
tirgür-; diriltmek
tirgürügli, 4717
tirig; diri, canlı, yaşayan, 14, 21, 237, 257, 378, 379, 390, 968, 977, 1066, 1123, 1194, 1201, 1230, 1262, 1344, 1347, 1383, 1447, 1449, 1466, 1471, 1541, 1579, 1839, 2450, 2478, 3191, 3247, 3313, 3314, 3369, 3387, 3464, 3621, 3642, 3691, 3718, 3785, 4358, 4403, 4467, 4511, 4525, 4726, 4835, 4910, 4927, 5136, 5143, 5196, 5406, 5607, 5608, 5689, 5746, 5772, 5897, 5919, 5920, 5923, 5978, 5990, 5991, 6056, 6069, 6071, 6268, 6280, 6315, 6435, 6507
tirgin, 5633
tirigde, 3374, 5466, 6086
tirigke, 258, 270, 1105, 1448, 3665, 4668, 5415, 6289
tirigle, 1559, 6204, 6209
tirigler, 1201, 3930, 5030
tiriglik; dirilik, canlılık, C79, 60, 183, 231, 307, 323, 361, 364, 482, 693, 819, 949, 976, 1051, 1073, 1096, 1099, 1105, 1106, 1116, 1117, 1122, 1123, 1135, 1156, 1170, 1175, 1193, 1204, 1214, 1239, 1333, 1370, 1396, 1399, 1400, 1401, 1423, 1425, 1439, 1464, 1516, 1611, 1774, 2013, 2162, 2318, 2320, 2840, 2841, 2842, 2910, 2931, 2963, 3018, 3065, 3313, 3315, 3370, 3380, 3397, 3530, 3543, 3544, 3545, 3571, 3575, 3586, 3587, 3605, 3606, 3607, 3618, 3620, 3630, 3635, 3648, 3664, 3748, 3756, 3762, 3782, 3794, 3796, 3801, 3902, 4162, 4167, 4169, 4174, 4276, 4279, 4357, 4359, 4444, 4465, 4466, 4468, 4630, 4668, 4682, 4697, 4698, 4750, 4812, 4821, 4822, 4831, 4905, 5091, 5144, 5148, 5149, 5161, 5167, 5228, 5245, 5247, 5265, 5461, 5477, 5571, 5627, 5630, 5632, 5633, 5634, 5638, 5692, 5693, 5694, 5695, 5717, 5845, 5890, 5920, 5921, 5922, 6045, 6052, 6053, 6058, 6060, 6062, 6063, 6087, 6145, 6148, 6254, 6256, 6257, 6335, 6401, 6486, 6521, 6533, 6570, 6635
tiriliki, 1169
tiriliklke, 1274, 1332, 1401, 3607, 3634, 5323, 5700, 6057, 6525, 6555
tirilikleri, 4747
tiriliklerig, 1385
tiriliklerim, 6059
tirilikni, 232, 4819, 6527, 6545
tirilikte, 1724, 2577, 5292, 6555
tiril-; dirilmek, yaşamak, 2022, 2145, 3699, 3922, 4217, 4295, 4401, 4438, 4461, 4543, 4642, 4643, 4671, 4740, 5744
tirildi, 410, 1057, 1413, 1527, 1614, 1787, 3070, 3096, 3128, 4452, 5061, 5152, 5370, 5389, 6329

tirildim, 1283, 4689, 5635
tirildiñg, 1186, 1187
tirilgey, 2264, 3152
tirilgeymü, 4920
tirilgil, 553, 941, 1251, 1480, 1948, 2528, 2760, 3168, 3207, 3504, 4101, 4230, 4294, 4507, 4631, 5508, 5857, 5897, 6288, 6414
tirilgü, B38, 23, 1344, 1393, 3191, 3718, 3902, 4163, 4420, 4455, 4456, 5189, 5457
tirilgüsin, C55
tirilme, 3505
tirilmiş, 705, 738, 1287, 1472, 5188
tirilse, 1206, 1383, 1539, 1541, 1800, 1976, 2038, 2275, 3183, 3550, 3569, 4912, 5330, 5755
tirilsü, 1585, 2435, 3046, 5103, 5856, 6302
tirilsün, 3876
tirilsüni, 121
tirlü, 3975
tirlümez, 2396
tirlür, 603, 604, 965, 1632, 2051, 2281, 2478, 3073, 6107
tirin-; toplanmak
tiringü, 2285
tirki; sofra, 2549, 2824, 2878, 4602, 4645, 5338, 5341, 5343
tirkini, 2551
tirkisi, 2861
tirnek; dernek, topluluk
tirnekig, 4829
tiryaḳ; (A.) tiryak, yılan sokmasına karşı kullanılan panzehir, 1064
tiş; diş, 1453, 4661
tişim, 5640
tişin, 2377, 2515, 3953, 5827
tişiñg, 167
tişi; dişi, kadın, 979, 3574, 3581, 3583, 3584, 3608, 4132, 4498, 4500, 4503, 4519
tişide, 6474
tişidin, 1303
tişig, 1303, 1304, 4514, 4517, 4518, 4520
tişiḳ, 980
tişiler, 2283, 4525
tişilerde, 4523, 4524
tişilerni, 4513
tişiniñg, 4513
tişle-; dişlemek, 4601
tit-; direnmek, karşı koymak
titgü, 1083
titip, 5160
titig; çamur, balçık
titigsig, 3723
titim; inat, sebat, azim, 1961, 2043
titimlig, 2311, 2328, 5905
titir; dişi deve, 74, 206, 2312, 5370
titrü; dikkatli, doğru, 328
titür-; söyletmek, dedirtmek, 1368
tiẏe; deve, 206
tiyiñg; sincap, 5367, 5825
tiz; diz, 4058
tizig, 712
tiz-; dizmek
tizdim, 6616
tizip, B11, 1620, 4427
tizil-; dizilmek
tizildi, 5676
tizilmiş, 74
toḍ-; doymak, 2575, 4737
toḍar, 923
toḍġa, 4738
toḍġu, 3665, 4794, 5355
toḍġuça, 4769
toḍġuçı, 4403
toḍġusı, 3248, 4325
toḍmaġınça, 3766
toḍmaḳ, 3610
toḍmasa, 4738
toḍmaz, 1143, 3626, 4737, 5390
toḍmış, 2751, 4730
toḍsa, 988, 989, 1126, 3602, 3603, 3604, 3610, 3611, 4329, 6367
toḍtı, 3113, 5339, 5760
toḍu, 2395, 3596
toḍuġlı, 3663
toḍuġlıḳa, 3753
toḍuġlısı, 6458
toḍumaz, 2200
toḍup, 3612, 3615, 4648
toḍur, 2003
toḍlıç; todlıç (bir kuş adı), 5377
toḍum; doyum, 4587
toḍumsuz, 2001
toḍun-; doymak
toḍunsa, 4774
toḍur-; doyurmak, 3923
toḍrur, 2976, 3766
toḍurġu, 2982, 4769, 5513
toḍurmadım, 3350
toḍursa, 2560, 6371
toġ; toz, duman, 5426, 6535
toġa, 5834
toġı, 1773, 4426, 4884, 4893
toġ-; doğmak, meydana çıkmak, yükselmek
toġa, 4968, 876, 878, 879, 4021, 5571, 5672

toğar, 731, 734, 827, 831, 980, 1072, 1086, 1678, 1680, 1681, 1932, 1959, 2173, 5264, 6231
toğarmu, 1816
toğayı, 6573
toğdı, 141, 182, 234, 406, 511, 1210, 1950, 5544, 6393, 6395
toğdum, 1136, 1513
toğmadulı, 1522, 6402
toğmasa, 4511
toğmaz, 4021
toğmış, B58, 1072, 3528
toğsa, 325, 731, 829, 980, 1388, 1624, 1670, 1932, 1950, 2010, 3247, 3371, 4512, 5768, 6073
toğuğlı, 180, 1090, 1137, 1201, 1210, 1545, 1681, 5255, 5264, 6290, 6313
toğup, 873, 2288, 4216, 5675
toğa; hastalık, 5979
toğalka, 3979, 4356
toğan, 5978
toğan; doğan, 1648, 2458
toğar; doğu, 731, 734, 827, 831, 980, 1072, 1086, 1678, 1680, 1681, 1932, 1959, 2173, 5264, 6231
toğardın, 63, 99, 3706, 3839, 4423, 4714, 4889, 5449, 6219, 6512
toğru; doğru, 2550
toğul-; doğmak, sulbünden gelmek
toğulsa, 1387
toğur-; doğurmak
toğurdı, 383
toğursa, 2437, 4575
tolı; tok, 1191, 1964, 2000, 2170, 2199, 2200, 2236, 2441, 2442, 2607, 2612, 2614, 2619, 2620, 2721, 2722, 2750, 2753, 2843, 2885, 2927, 2961, 3031, 3797, 4133, 4600, 4729, 4749, 5384, 5385, 5388, 6366
tokı, 801, 2564, 2690, 3057, 3872
tokum, 3350, 4794
tokun, 4841
tokı-; dövmek, dokumak, vurmak, çalmak, 2253, 4382, 5358
tokıdı, 3291, 3957, 4972, 5682
tokığay, 1378, 3082, 3661, 4545, 5508
tokığlı, 233, 4403, 6073
tokımış, 4189
tokıp, 4669
tokır, 2930
tokırlıka, 1134, 1213
tokım; kesilecek hayvan
tokımlar, 4669
tokış; savaş, vuruşma, B44, 2365
tokışığ, 2366
tokışlıka, 2359, 2363
tokış-; savaşmak, vuruşmak
tokışmalı, 2364
tokıt-; dokutmak, yaptırmak
tokıttım, 6551
toklı; toklu, altı aylık kuzu, 3096
toklıluk; tokluk, tok olma
toklıluk, 2615, 3479, 5317, 5385
toku; âdet, düzen, töre, 1643, 2490, 2531, 3739, 4001, 4002, 4010, 4038, 4321
tokularını, 4026
tokuluğ, 4014
tokusın, C54, 2497
tokusuz, 4447
tokum; dayanak, destek, 3466, 4794, 5093
tokuz; dokuz (9), 4893
tokuzı, 999
tol-; dolmak
toldı; 64, 70, 637, 826, 1043, 1169, 1692, 3284, 3949, 4884, 4885, 5369, 5450, 5943, 6568
tolğa, 6137
tolğulka, 1626
tolır, 137
tolmağınça, 5390
tolmaz, 975, 4721, 5368, 5369
tolmış, 1052, 3799
tolsa, 732
tolur, 536, 734, 740, 759, 1820, 2212, 3578, 5567, 5731, 5913
tolı; dolu, 3888, 6013
tolu; dolu, 57, 117, 617, 825, 1071, 1351, 1614, 1964, 2005, 2075, 2177, 3086, 3130, 4242, 4491, 4718, 5296, 5449, 5450, 5556, 6101, 6132, 6383, 6530
tolula-; doldurmak
tolulap, B51
tolular sen, 5365
toluluk; doluluk, 1351
tolum; silah, 474, 1381, 1537, 2277, 2332, 2339, 2355, 2561, 2963, 3623, 4830, 4838, 5291, 5485, 5594, 6205, 6291
tolumdın, 2355
tolumı, 2317
tolumluğ, 2337
tolun; dolun, ayın ondördü, 48, 732, 741, 2723, 2914, 6530

ton; elbise, giysi, 321, 474, 2277, 2317, 2561, 2916, 3665, 4768, 4773, 4774, 5518, 6571
tona, 561, 4958, 5939
toni, 84, 393, 2563, 5824
tonın, 519, 575, 2564, 5029, 5453, 6224
tonını, 1337
tonum, 4765, 4767
tonan-; donanmak, giyinmek
tonandı, 67, 4969
tonçı; elbiseci, 2494
toñ; sert, katı, 1949, 2271, 2705
toñ-; donmak
toñgar, 3395
toñga; yiğit, kahraman, B51, 36, 186, 196, 573, 1360, 1409, 1908, 2818, 2827, 2939, 3074, 3125, 3277, 3398, 3470, 3482, 3685, 3878, 4126, 4138, 4363, 4457, 4540, 4581, 4761, 4981, 5051, 5089, 5164, 5182, 5381, 5492, 5720, 5982, 5987, 6066, 6231
toñga alp; (k.a.) Tonga Alp-Er, efsanevi Türk kahramanının adı, Alp Er Tonga, 277, 5861
toñguz; domuz, 2311, 5376
top tolu; dopdolu, 3086
topuḳ; top, 622, 647, 661, 662
topraḳ; toprak, 143, 1790
topraḳuġ, 5425
topul-; yarıp delmek
topulsa, 2328
tor; ağ (metinde "tuzak" anlamında)
torı, 1538
torḳa, 3565, 4262
torḳu; ipek kumaş, ipekli, 68, 3288, 3846, 4098
tosun; haşarı tay, 6537
toy; toy kuşu, 5377
toy; halk, topluluk, 5340
toyı, 4512
toy; ordu karargâhı
toyuġ, 2347, 2349
toz; toz, 5426, 5951
tozı, 5390, 5980
toz-; toz yükselmek, tozmak
tozdı, 5028
tozġu, 1769
tozı; kasap, hayvan kesicisi, 5368
tozıt-; tozutmak, tozu dumana katmak
tozıttım, 6535
töbün; alt, aşağı, 3797, 4712
tök-; dökmek, 195
töker, 2381, 2935, 6208
tökme, 1395, 1433, 5260, 6195
tökse, 5982
tökti, 6196
töküp, 4277, 4823
tökgüçi; dökücü, döken, 6440
tökül-; dökülmek
töklür, 5982
töñdi; ters hareket, kanunsuzluk
töñdisi, 1547, 4720
töñgit-; eğilmek, dönmek
töñgitti, 6220
töñgittim, 6532
töñül-; ümit kesmek, vazgeçmek, dönmek, 1195, 1220, 1377, 2011, 2121, 2392, 2762, 3793, 4274, 4612, 5135, 5174, 5323, 5420
töñüldüm, 3793, 4792
töñülgey, 2816, 5870
töñüldür-; ümit kesmek
töñüldürdi, 3865
töpü; tepe
töpüdin, 4888
tör; baş köşe, 262, 264, 522, 577, 1015, 2071, 2196, 4604
törde, 262, 263, 902, 3959, 4055
tördeki, 1002
tördin, 844
töre, 1976, 3425, 3503, 6605, 6641
töri, 308, 3034
törinde, 2553
törke, 614, 844, 1661, 1681, 1959, 6594
tört; dört (4), A24, B64, B72, C3, 31, 49, 60, 306, 308, 358, 804, 2335, 3755, 3758, 4497, 4663, 4804, 5866, 5902, 5906, 6495, 6520, 6604, 6623, 6645
törti, 2059
törtte, 307, 4486
törtegü; her dördü, 4502
törtinç; dördüncü; bkz. *törtünç, törtünçi*, 134, 5905
törtünç; dördüncü; bkz. *törtinç, törtünçi*, 2062, 2327
törtünçi; dördüncü; bkz. *törtinç, törtünç*, A25, B66
törü; töre, kanun, düzen, 103, 219, 252, 269, 286, 291, 355, 429, 454, 545, 800, 812, 815, 822, 893, 939, 1041, 1374, 1435, 1451, 1456, 1458, 1461, 1570, 1642, 1643, 1686, 1690, 1770, 1772, 1911, 1927, 1931, 1941, 2015, 2017, 2022, 2032, 2033,

2034, 2036, 2058, 2111, 2128, 2133, 2134, 2136, 2165, 2171, 2474, 2490, 2531, 2713, 3093, 3107, 3108, 3121, 3192, 3207, 3246, 3463, 3739, 3997, 4001, 4002, 4006, 4008, 4010, 4016, 4018, 4038, 4082, 4140, 4153, 4170, 4309, 4321, 4432, 4446, 4449, 4473, 4595, 4604, 4605, 4606, 5170, 5172, 5197, 5285, 5287, 5288, 5302, 5471, 5491, 5498, 5559, 5576, 5734, 5735, 5737, 5741, 5743, 5744, 5765, 5887, 5903, 5944, 6266, 6273, 6409, 6489, 6492, 6550, 6593, 6594, 6595

törüçe, B27, 1612, 2869, 4043, 4603

törüde, 818

törülüg, 2196, 3112, 3461, 3464, 4014, 4290, 4595, 4604

törüm, 828, 830

törüni, 4026

törüsin, C54, C69, 1888, 2497, 4752

törüsüz, 3739, 4447, 4603

törüsüzlüke; düzensizlik, 4603

töri-; yaratılmak, türemek; bkz. *törü-*

törimiş, 15

törü-; türemek, meydana gelmek; bkz. *töri-*

törügli, 1242

törümiş, 692, 882, 883, 3192, 4743, 5413

törümişke, 4744, 4745

törür, 4459

törüse, 3387, 4504

törüt-; yaratmak

törütgen, B2, 1, 15, 124, 1242, 1243, 1343, 3188, 3715, 3743, 3897, 4745

törütgenke, 4744

törütgenni, 4743

törütmedi, 3332

törütmeke, 1934

törütmezde, 2227, 3195

törütmiş, 15, 6397, 6416

törütti, 3, 4, 19, 125, 127, 148, 382, 1022, 1024, 1097, 1244, 1344, 1347, 1922, 2227, 3191, 3194, 3404, 3662, 3663, 3718, 3719, 3724, 3727, 3744, 4791, 4854

törütügli, 692, 3341

törüttüg, 13, 14, 21, 378, 1152, 1257, 1258

törütür, 1346, 1682, 1821

törütürde, 1818

törütül-; yaratılmak

törütülmiş, 1242

törütülmişi, 5

töşe-; döşemek

töşegil, 4645

töşek; döşek, 3285, 3838, 3950, 4645, 4887, 4962, 5673, 5826, 6212

töşekke, 1056, 5671, 6214

töşektin, 5452

töşekçi; döşekçi, 2557, 4148

töşen-; döşenmek

töşendi, 69, 4591, 4726, 6444

töşengü, 237, 1383, 1426

töşenip, 6404

töşenmiş, 5974

töşense, 6507

töşenür, 1426

töşet-; döşetmek

töşettim, 6523

töz; asıl, kök, soy, sop

tözi, 555, 855, 1704, 1779, 1866, 2153, 2758, 4900, 5110, 5631, 6199

tözin, 568, 3849, 4340, 5024, 5873

tözüg, 4901

tözü; bütün, hep, tamam, B5, B18, B77, 9, 24, 31, 125, 397, 440, 458, 827, 857, 1134, 1260, 1349, 1645, 1787, 2020, 2160, 2539, 2557, 2624, 2685, 3270, 3341, 3354, 3467, 3815, 3902, 3906, 4258, 4403, 4417, 4494, 4776, 5283, 6518, 6520, 6645

tözüg, 1257, 4649

tözüke, 832, 1538, 2428, 3461, 4402, 4652, 4659, 5272, 6294

tu-; kapatmak, tıkamak, kaplamak, 6643

tudı, 72, 1272, 3284, 5028, 5824, 6457

tuma (metinde "sıyrıldı" anlamında), 3288

tuyur, 3412

tuçı; her zaman, daima, 62, 119, 126, 362, 482, 492, 909, 1435, 2160, 2269, 2316, 2558, 2724, 3138, 3194, 3211, 3757, 3867, 4101, 4150, 4225, 4294, 4368, 4513, 5149, 5887, 5902

tudaş; eş, birbirine benzeyen, 3485, 4193, 4991, 5011, 5721, 6150

tuğ; tuğ, bayrak, sancak, 5672

tuğı, 86, 1036, 2553, 4893, 5422

tuğçı; tuğcu

tuğçıka, 2557

tul; dul, 84, 1376, 2473, 2498, 3238, 4144, 5029, 5302, 5824, 6487
tul-; tıkanmak, kapanmak
tulmadım, 171
tulup, 4835
tulur, 3611
tulas; benzi soluk, benzi uçmuş, sarı benizli, 84
tulsaḳ; dul kadın
tulsaḳıġ, 3238
tuman; duman, sis, 285, 1981, 5028, 5951
tumandın, 5426
tumlı-; soğumak, üşümek
tumlımaḳ, 4701
tumlır, 5221, 5865
tumlıġ; soğuk, 2961, 4626, 4627, 4628
tumlıġıġ, 3726, 4620
tumlıt-; soğutmak
tumlıtur, 2120, 2577, 4706
tumşuḳ; gaga
tumşuḳın, 77
tun-; kapanmak, bulutlanmak, sönmek
tunar, 1049
tunup, 3472
tuŋġu; sağır, 1016
tur-; durmak, kalkmak, yükselmek, ayakta durmak, 83, 538, 551, 580, 656, 760, 800, 1273, 1309, 1313, 1323, 1329, 1378, 1434, 1436, 1452, 1462, 1506, 1508, 1551, 1596, 1639, 2202, 2205, 2252, 2762, 3169, 3432, 3552, 4006, 4059, 4095, 4104, 4106, 4138, 4149, 4185, 4194, 4199, 4330, 4338, 4453, 4628, 5141, 5163, 5195, 5257, 5274, 5302, 5310, 5504, 5553, 5572, 5592, 5601, 5717, 5897, 6195, 6298, 6363, 6629
tura, 1296, 3937, 4323, 6643
turayı, 6565, 6588
turayın, 551
turdaçı, 1319
turdı, 519, 575, 608, 621, 766, 767, 939, 1644, 3093, 3833, 3954, 3957, 4882, 4896, 4902, 5443, 5681, 5971, 6216, 6217, 6345
turdım, 6527
turġa, 541, 1454, 1710, 2097, 5170
turġay, 3130, 3337, 4505
turġıl, 781, 1591, 3261, 4051, 4173
turġu, 1386, 2331, 4161, 4600, 4914, 5281
turġuluḳ, 2078
turma, 780, 4262, 4414, 4544, 4546, 5536
turmadı, 669
turmaġıl, 2387, 4111
turmalı, C24, 5725
turmasa, 704, 2346, 2388, 2538, 2898, 3424, 4467, 4511
turmasu, 3179
turmayın, 1230
turmaz, 3542, 5514, 6134
tursa, 250, 656, 1471, 1710, 1869, 2025, 2345, 2512, 2536, 2547, 2564, 2586, 4098, 4121, 4415, 5784, 6265
tursu, 118, 559, 4275, 5286, 5589, 5706
turu, 486, 607, 767, 1051, 1074, 1199, 1458, 1482, 1605, 1680, 1804, 1819, 2035, 3067, 3092, 4021, 4040, 4580, 4636, 4685, 4770, 5285, 5300, 5706, 5829, 5915, 6070, 6323, 6335, 6442, 6552
turuġlı, 100, 4727, 4766
turumaz, 807, 1712, 3463, 4415, 5188
turup, B27, 49, 476, 486, 506, 511, 561, 574, 578, 599, 601, 774, 951, 1111, 1157, 1200, 1272, 1562, 1581, 1604, 1632, 1652, 2084, 2134, 2305, 2516, 2559, 2954, 2962, 3068, 3148, 3204, 3281, 3282, 3285, 3287, 3289, 3291, 3307, 3339, 3498, 3652, 3841, 3844, 3946, 3955, 3969, 4039, 4125, 4371, 4557, 4607, 4740, 4880, 4887, 4894, 4895, 4898, 4931, 4932, 4958, 4964, 4972, 4976, 5008, 5010, 5014, 5023, 5027, 5031, 5032, 5035, 5036, 5424, 5444, 5446, 5452, 5495, 5587, 5623, 5645, 5647, 5661, 5668, 5684, 5691, 5719, 5783, 5934, 5938, 5940, 5953, 5968, 5998, 6186, 6196, 6197, 6210, 6218, 6224, 6242, 6259, 6274, 6277, 6278, 6283, 6299, 6300, 6304, 6322, 6339, 6397, 6420, 6503, 6614
turur, A2, A7, A9, A10, A20, A22, A23, A24, A25, A26, A27, A28, A29, A30, B15, 60, 100, 164, 179, 211, 264, 269, 271, 296, 297, 310, 487, 548, 550, 570, 633, 654, 670, 692, 698, 710, 713, 735, 771, 802, 804, 810, 819, 825, 833, 899, 957, 966, 972, 975,

979, 986, 989, 992, 993, 1122, 1212, 1289, 1406, 1417, 1425, 1426, 1465, 1528, 1529, 1667, 1833, 1834, 1835, 1836, 1863, 1936, 1953, 1982, 1995, 2015, 2032, 2036, 2132, 2149, 2156, 2224, 2286, 2318, 2357, 2391, 2484, 2492, 2702, 2704, 2716, 2727, 2795, 2826, 2856, 2972, 3049, 3077, 3241, 3243, 3349, 3353, 3368, 3394, 3425, 3443, 3450, 3458, 3475, 3494, 3530, 3535, 3553, 3555, 3556, 3573, 3575, 3578, 3582, 3586, 3588, 3599, 3602, 3612, 3645, 3762, 3774, 3781, 3782, 3807, 3819, 3974, 3989, 4002, 4003, 4051, 4055, 4092, 4119, 4157, 4162, 4165, 4175, 4180, 4246, 4302, 4337, 4356, 4377, 4400, 4419, 4456, 4459, 4469, 4565, 4573, 4670, 4720, 4729, 4733, 4758, 4759, 4763, 4776, 4798, 4801, 4824, 4839, 4877, 4903, 4905, 4908, 4925, 4926, 4941, 4989, 5019, 5086, 5091, 5107, 5166, 5174, 5175, 5186, 5244, 5247, 5248, 5254, 5258, 5267, 5278, 5279, 5285, 5314, 5317, 5319, 5324, 5384, 5405, 5414, 5489, 5545, 5551, 5555, 5561, 5563, 5573, 5600, 5605, 5734, 5865, 5922, 5925, 5944, 5947, 5955, 6049, 6050, 6052, 6055, 6056, 6065, 6067, 6073, 6074, 6076, 6103, 6108, 6115, 6116, 6122, 6131, 6133, 6134, 6146, 6158, 6199, 6234, 6246, 6254, 6258, 6269, 6281, 6291, 6294, 6358, 6359, 6370, 6382, 6445, 6493

tururlar, 4087, 4088, 4470

tururmız, 6159, 6386

tura; kalkan, 256, 4710, 5263, 6434, 6605, 6625

turada, 1736

turan; (y. a.) Turan

turanlıġ, B30

turanlıġlar, A19

turġalḳ; kapıcı, nöbetçi, 608

turġalḳnı, 2536

turġur-; durdurmak, esirgememek

turġura, 6644

turı; haşin, tatsız, tadı kekre olan, 1706, 3541, 4553, 5405, 5731

turna; turna, 74, 5377

turuġ; yer, bkz. *turuġlaġ*, 1521, 2547, 2588, 3998, 4585

turuġlaġ; durulan yer, bkz. *turuġ*, B57

turuḳ; zayıf, 3094

tusu; fayda, menfaat, bkz.

tusuġ, 4852, 5395

tusuluġ, 2544

tususı, 1657, 2421, 2574, 3258, 3929

tusuġ; fayda, menfaat, bkz. *tusu*

tusġı, 3681

tusuġluġ, 645

tusuġlı; kabiliyetli, yetenekli

tusuġlısı, 1622

tusul-; yaramak, fayda vermek, 3792, 3928, 5798

tusuldı, 1653

tusulġan, 3247

tusulġay, 1627, 3792, 3883, 4457, 5167, 6324

tusulġaymu, 5121

tusulġıl, 3237, 3408, 3930, 5538

tusulġu, 1659, 3141, 3369, 3694, 3802, 3803, 4158, 5099, 5535, 5784

tusulmaḷz, 3406, 3802

tusulmaz, 1537, 1665, 1667, 2574, 2575, 2973, 3247, 3407, 3408, 3728, 3930, 5538

tusulsa, 2421, 2437

tusulsu, 1490, 3803, 4852, 5128

tusulsun, 468

tusulup, 1619

tusulur, 567, 856, 1657, 2575, 2703, 2706, 2906, 2973, 2974, 3144, 3248, 3304, 3928, 4072, 4218, 4389, 5097, 5538, 5593, 5729, 5911, 5912

tuş; eş, benzer, denk, 7, 500, 1694, 2215, 2254, 2632, 3199, 3571, 3679, 3784, 4181, 4233, 4264, 4367, 4576, 4699, 4869, 4921, 5020, 5236, 6016, 6256

tuşı, 336, 884, 910, 1596, 1627, 1802, 1933, 2047, 2308, 2429, 2525, 2840, 2938, 2986, 3165, 3754, 3902, 4135, 4182, 4241, 4308, 4324, 4359, 4554, 4889, 5526, 5543, 5879, 5892, 6441

tuşınça, 2375

tuşlar, 5213

tuşum, 6047

tuşurġ, 4182, 4249, 4305

tuş; başa veya kemere takılan altın veya gümüş toka, 213

tuş-; kavuşmak, rastlamak, karşılaşmak, 4987, 5963
tuşa, 5962, 6275
tuşar, 2583, 2734, 2735, 3926, 5017
tuşaym, 5006, 5955
tuşġalı, 5685
tuşmaḳınğ, 3910
tuşmasa, 2267
tuşsa, 2583, 2735, 2929, 3115, 3296, 5289, 5414
tuşsu, 4939, 4952
tuştı, 521, 2340, 3310, 5973, 6591
tuştum, 6574, 6588, 6602
tuşup, 95, 576
tuşur, 2336
tuşa-; köstek vurmak, 712,
tuşaġ; köstek, bukağı
tuşaġlıġ, 316
tuşıḳ-; rastlamak, uğramak, duçar olmak, düşmek
tuşıḳtım, 6544
tuşur-; kavuşturmak
tuşrıp, 2370
tut-; tutmak, 29, 117, 183, 250, 266, 361, 552, 592, 725, 750, 1065, 1167, 1227, 1263, 1278, 1281, 1282, 1289, 1293, 1300, 1303, 1305, 1311, 1328, 1358, 1359, 1378, 1383, 1431, 1455, 1491, 1497, 1507, 1540, 1568, 1603, 1638, 1656, 1675, 1743, 1747, 1748, 1784, 1825, 1846, 2046, 2090, 2145, 2158, 2163, 2216, 2377, 2450, 2466, 2477, 2493, 2575, 2691, 2759, 2768, 2852, 2853, 2889, 2943, 2991, 3013, 3056, 3174, 3184, 3218, 3261, 3355, 3398, 3485, 3504, 3511, 3658, 3717, 3757, 3792, 3900, 3993, 4000, 4052, 4056, 4058, 4085, 4092, 4109, 4143, 4146, 4167, 4179, 4184, 4186, 4208, 4219, 4222, 4233, 4235, 4237, 4260, 4277, 4278, 4280, 4283, 4350, 4375, 4381, 4383, 4386, 4418, 4429, 4430, 4442, 4443, 4457, 4490, 4505, 4520, 4532, 4534, 4536, 4537, 4549, 4561, 4576, 4645, 4653, 4694, 4720, 4744, 4769, 4870, 5086, 5161, 5196, 5198, 5209, 5210, 5222, 5223, 5229, 5230, 5233, 5251, 5272, 5303, 5310, 5371, 5375, 5377, 5420, 5483, 5485, 5506, 5528, 5529, 5530, 5531, 5535, 5539, 5545, 5552, 5560, 5575, 5577, 5601, 5618, 5717, 5878, 5901, 5910, 5914, 5931, 5936, 6095, 6135, 6164, 6172, 6182, 6250, 6392
tuta, 92, 393, 713, 724, 1287, 1288, 2480, 2782, 3293, 6266, 6522
tutar, B17, B34, B68, B69, 87, 98, 99, 315, 664, 717, 772, 872, 1319, 1858, 1863, 2244, 2254, 2401, 2707, 2714, 2769, 2887, 2890, 3191, 3227, 3541, 4201, 4202, 4203, 4383, 4416, 5427, 6232, 6316, 6436
tutarça, 6548
tutarda, 6526
tutayı, 6580
tutaym, 558, 721, 1410, 1579, 1748, 2068, 3711, 3996, 4297, 4407, 4699, 4759, 5173, 5611, 6523, 6547
tutġa, 2755, 4243, 4542, 5715
tutġalı, 3619, 6169, 6269
tutġan, 4343, 6482
tutġay, 3030, 4176
tutġıl, 25, 27, 165, 333, 379, 495, 1188, 1306, 1360, 1547, 2100, 2161, 2758, 2967, 3169, 3233, 3240, 3254, 3448, 3679, 3689, 3806, 4055, 4221, 4259, 4283, 4296, 4360, 4363, 4375, 4391, 4397, 4435, 4437, 4520, 4527, 4533, 4550, 4558, 4562, 4623, 4625, 5280, 5435, 5515, 5699, 5802, 5875, 5933, 6002, 6090
tutġınça, 3806
tutġu, 351, 547, 842, 1018, 1221, 1702, 1990, 2060, 2063, 2081, 2110, 2116, 2341, 2342, 2355, 2388, 2576, 2717, 2777, 2850, 2858, 2904, 2965, 3001, 3030, 3127, 3171, 3676, 3720, 4009, 4120, 4139, 4211, 4390, 5083, 5172, 5173, 5221, 5550, 5621, 5846
tutġuḳa, 217, 224, 281, 284, 2057, 3658, 4234
tutġum, B49, 373
tutġusı, 1382
tutġusın, C60
tutma, 306, 308, 1455, 1463, 2013, 3010, 3561, 3607, 3785, 4273, 4510, 4544, 4545, 4873, 4879, 5112, 5143, 5305, 5408, 6114
tutmadı, 1198, 6244
tutmadım, 5067
tutmaġay, 4541, 5406

tutmağıl, 188, 1090, 4256, 5187, 5532
tutmağınça, 881, 6143
tutmağu, 4177, 4450
tutmalɨ, 2992, 4269
tutmasa, 2388, 2677, 2681, 2748, 3162, 3680, 4329, 4703, 4867, 4870, 5393, 5557, 5933
tutmasun, 540
tutmaz, 699, 1078, 1366, 4020, 5299, 5712, 5717, 5718, 5885, 5887, 6205, 6463
tutmış, A27, A28, 255, 445, 1058, 1746, 3518, 3639, 4207, 4333
tutmışımça, 6619
tutmışın, C78
tutsa, 189, 190, 270, 285, 329, 352, 361, 400, 403, 496, 604, 605, 693, 705, 706, 709, 750, 820, 888, 904, 993, 1013, 1125, 1141, 1142, 1143, 1146, 1219, 1226, 1270, 1311, 1340, 1371, 1469, 1491, 1631, 1701, 1844, 1981, 2065, 2069, 2073, 2111, 2118, 2258, 2259, 2296, 2313, 2314, 2345, 2359, 2399, 2412, 2428, 2476, 2478, 2504, 2511, 2512, 2513, 2548, 2558, 2576, 2606, 2640, 2662, 2711, 2742, 2744, 2783, 2792, 2804, 2869, 2870, 2900, 2903, 2921, 2923, 2926, 2991, 3369, 3426, 3449, 3509, 3593, 3599, 4035, 4039, 4040, 4041, 4094, 4095, 4122, 4135, 4152, 4173, 4179, 4337, 4365, 4450, 4616, 4868, 4999, 5061, 5154, 5155, 5213, 5225, 5274, 5291, 5300, 5313, 5325, 5393, 5434, 5460, 5556, 5642, 5712, 5714, 5718, 5843, 5859, 5860, 5909, 5923, 5933, 6104, 6109, 6119, 6149, 6190, 6353, 6354, 6365, 6378, 6400
tutsalar, 2641, 5580
tutsu, 350, 943, 1154, 3139, 5820, 5852, 6268
tutsun, 721
tutsum, 540, 1498
tuttaçı, 30, 32, 48, 62, 388, 722, 1176, 6471
tutu, 88, 112, 218, 280, 382, 436, 499, 500, 502, 953, 1053, 1054, 1070, 1118, 1120, 1132, 1153, 1352, 1477, 1566, 1612, 1685, 1695, 1696, 1721, 1722, 1768, 1908, 2418, 2605, 2814, 3045, 3102, 3242, 3949, 3955, 3958, 4011, 4200, 4719, 4817, 4833, 4850, 4891, 4961, 4970, 4994, 5153, 5157, 5633, 5825, 5828, 5976, 6072, 6316, 6319, 6423, 6634
tuttum, 46, 634, 3747, 3851, 3885, 6079, 6543, 6548, 6577, 6578, 6617
tuttuñg, 1259, 1353, 5763, 6363
tutuġh, B35, B40, 2054, 2142, 2676, 4333, 4714
tutumaz, 2470, 2778, 6433
tutuñglar, 4867
tutup, 311, 642, 700, 1056, 1160, 1496, 1703, 1719, 2882, 2926, 3152, 3289, 3405, 3598, 3959, 4004, 4526, 4800, 4972, 5093, 5336, 5375, 5472, 5670, 6224, 6284, 6399, 6623
tutġuçı; durucu, duran, 218, 250, 1725, 2093, 2141, 2494, 2649, 2764, 2886, 2919, 2987, 4013, 4105, 4452, 4588, 4710, 5086, 5137, 5419, 6315, 6583
tutġuçılar, 2925
tutam; tutam
tutamça, 5265
tutaşı; devamlı, her zaman, daima, bkz. *tutşı*, 31, 434, 5189, 6520
tutçı; daima, durmadan, her zaman, 41, 332, 345, 378, 878, 899, 971, 1221, 1239, 1302, 1434, 1985, 2028, 2104, 2145, 2147, 2256, 2264, 2303, 2464, 2727, 3643, 3668, 4283, 4295, 4297, 4614, 4675, 4783, 5025, 5481
tutġalɨ; öncü, 2343
tutġakı, 1067, 1352, 2342, 3580, 4619, 5976
tutġun; esir, 3345
tuṭı; (F.) papağan, 3361
tutruḳ; dayanak
tutruḳı, 2132, 2716, 3039
tutşı; devamlı, her zaman, daima, bkz. *tutaşı*, 324
tutuġ; esir, rehin, 1211, 3047, 4180, 4717
tutul-; tutulmak
tutlur, 2711, 2720
tutun-; tutunmak, 588, 2143, 4105, 4118, 4217, 4447, 4452, 6359
tutnaym, 839
tutnumaz, 2518, 2790
tutnup, 5171
tutnur, 2453, 2638, 4103, 6452
tutundı, 1697

tutunġıl, 4193
tutunġu, 3392
tutunma, 4194
tutunsa, 1957, 2276, 3447, 4204, 6315
tutunsu, 5117
tutuş-; tutuşmak
tutşu, 4111
tutuz-; söylemek, nasihat etmek, emretmek, 3278
tutuzdı, 1578, 3834, 3940, 5011
tutuzdum, 1275, 1483, 1503, 5821, 6184
tutuzġıl, 2932
tutuzmadımu, 652
tutuzmış, 2335, 3816, 3820
tutuzur, C9
tutzayın, 3279
tutzu, 2682
tuyu-; bitmek
tuyumaz, 5362
tuz; tuz, 1191, 1328, 2318, 2319, 2320, 2321, 4219, 4222, 4279, 4350, 4537, 5797, 5889, 6096, 6584
tuzı, 711, 2274, 2317, 2532
tuzaḷ; tuzak
tuzaḷa, 3637
tuzaḷḳa, 4824
tuzaḷçı; tuzakçı, tuzak kuran, 3564, 3567, 4824
tü; tüy, kıl, saç, 2918
tü; renk, at rengi; türlü, her şey, 70, 304, 452, 1015, 1106, 1235, 1512, 1808, 1979, 2057, 2441, 2501, 2917, 3146, 3391, 3571, 4424, 4426, 4609, 5327, 6151, 6531, 6625
tüg-; çatmak, bağlamak, 4209
tügdi, 80, 626, 1586, 4976, 5670
tüger, 4756
tügge, 4091
tügme, 191, 4204, 4977
tügmedim, 6232
tügmeginçe, 5507
tügmese, 3446, 4211
tügmiş, 770, 1673
tügüp, 5029
tügüle; çatık, 1111, 1563, 2077, 2577, 6198, 6612
tügüli, 816
tügül-; düğümlenmek
tügüldi, 795, 1573
tügülgey, 5860
tügülmiş, 3044, 3182, 5817
tügülse, 5064
tügün; düğün, 150, 1084, 1856, 3168, 3469, 4029, 5817, 5888, 6228, 6337
tügünin, 172
tügünler, 283, 3006
tük; çok, fazla, en ziyade, 1537
tükе-; tükenmek, bitmek
tükedi, 1099, 1400, 5634, 5695, 6062, 6063, 6329
tükegli, 1050
tükemez, 4674, 5362, 5374, 5381, 6598
tükemiş, 3400
tüker, 114, 189, 976, 1047, 1351, 2639, 3782, 4697, 5265, 5381, 5432, 5694, 6635
tükese, 1050, 2996, 4658, 4697
tükel; tamamen, bütün, A2, A21, B58, 116, 225, 321, 380, 445, 461, 465, 619, 627, 733, 764, 968, 1045, 1046, 1047, 1051, 1103, 1162, 1212, 1260, 1340, 1423, 1478, 1598, 1653, 1667, 1726, 1730, 1739, 1740, 1766, 1787, 1818, 1873, 1879, 1881, 1973, 1994, 2007, 2018, 2072, 2074, 2166, 2238, 2240, 2261, 2271, 2304, 2335, 2482, 2488, 2535, 2618, 2630, 2798, 2994, 3008, 3025, 3062, 3177, 3220, 3459, 3542, 3549, 3597, 3601, 3605, 3816, 3858, 3991, 4027, 4066, 4156, 4174, 4277, 4282, 4379, 4389, 4395, 4399, 4484, 4497, 4508, 4567, 4637, 4662, 4699, 4709, 4757, 4765, 4777, 4787, 4804, 4805, 4857, 4862, 4886, 4908, 4955, 4956, 4969, 4979, 5026, 5071, 5102, 5146, 5158, 5188, 5386, 5429, 5431, 5435, 5498, 5564, 5613, 5735, 5759, 5848, 5906, 6046, 6051, 6057, 6060, 6063, 6094, 6109, 6122, 6148, 6193, 6202, 6251, 6387, 6413, 6480, 6481, 6496, 6548, 6551, 6624, 6644
tükeli, 3605
tükelin, 1050, 5432
tükellе, 4379
tükеn-; bitmek
tükendi, 2739, 4732
tüket-; bitirmek, tamamlamak
tüketmiş, B72
tüketse, 367, 5432
tüketti, 1051, 1496, 3811, 3941
tükettim, 3273, 6053, 6060, 6495, 6521, 6625
tükettı, 6035, 6063
tüketür, 1423, 6626
tüm; tam, bütün, 2332, 2339

tümen; pek çok, onbin, 2, 21, 22, 31, 70, 84, 159, 172, 198, 285, 304, 442, 452, 466, 682, 829, 1022, 1300, 1344, 1569, 1767, 1808, 1957, 1981, 2441, 2709, 3009, 3224, 3319, 3733, 3807, 3905, 4424, 4426, 4525, 4859, 5370, 5801, 5911, 6519, 6531, 6535, 6645
tün; gece, 3, 22, 39, 127, 1840, 2250, 2331, 3193, 3357, 3605, 3606, 3952, 4925, 5068, 5148, 5793, 5953, 6217, 6336, 6602
tüne, 3951, 6216
tüni, 35, 288, 952, 1389, 3655, 4965, 5969
tünin, 1606
tünki, 3633
tünle, 760, 2314, 4347, 5988, 6158, 6558
tünleri, 2380, 3105
tünni, 2964
tünüg, 2530
tünüm, 383, 1072, 5634, 5696, 5701, 6078
tünün, 38, 78, 608, 3754
tünüñ, 1240, 3633, 3787, 4811, 5307
tüne-; gecelemek
tünedi, 489
tünerçe, 4415
tüneyi, 6571
tünek; zindan, 3084, 3520, 4809, 5185, 5421, 5423
tünekte, 3521, 4809, 5186, 5424
tüner-; kararmak
tünerdi, 374, 1520, 4892, 5641, 6217
tünergey, 4249
tünermegey, 696
tünermez, 2864
tünermiş, 5886
tünerse, 5018
tünerig; karanlık, 3083
tünerikte, 383
tünert-; karartmak
tünertti, 5670
tüp; dip, esas, B11, B57, 506, 1949, 2437, 3849, 4488, 4495, 4900, 4901, 5873, 6061, 6091
tüpe, 889
tüpi, 833, 999, 1140, 1175, 1439, 1704, 2132, 2438, 3089, 3507, 3551, 3795, 3796, 4035, 4107, 4288, 4302, 4758, 5024, 5091, 5314, 5356, 6003, 6521, 6554, 6573, 6609
tüpinde, 211, 1549
tüpindeki, 5362
tüpiñge, 5872
tüpke, 4479
tüplüg, 1699, 1710
tüpsüz, 211, 1164
tüpüg, 4411
tüpüm, 1544
tüpüñgke, 1323, 5409
tüpüñgni, 1462
tüpük-; kökleşmek, kök atmak, devam etmek
tüpükmez, 4203
tüpül-; dibine inmek
tüplür, 1734
tür-; dürmek
türdi, 1496, 3275, 3811, 3941
türdüñg, 369
türmek, 4598
türçi-; başlamak
türçidi, 609
türçir, 733
türçise, 4044
türlüg; türlü, A15, B31, B55, 96, 238, 265, 465, 497, 619, 623, 872, 875, 969, 1590, 1653, 1750, 2074, 2218, 2599, 2621, 2628, 2630, 2640, 2641, 2642, 2703, 2709, 2772, 2774, 2780, 2801, 2887, 2888, 2950, 2987, 3163, 3189, 3217, 3807, 3974, 4031, 4053, 4134, 4201, 4224, 4234, 4271, 4406, 4472, 4574, 4594, 5253, 5440, 5515, 5550, 5652, 5723, 5994, 6403, 6497
türlügi, 5762
türlügüg, 5910
türlügün, 627, 1752, 3177, 3850
türk; güç, kuvvet, 5151
türk; Türk, A12, B19, 276, 277, 1163, 3817,
türkler, B15, B33
türkçe; Türkçe, A26, B75, 273, 319, 667, 880, 1798, 1826, 6617
türki; Türkçe, A18
türkistan; (y. a.) Türkistan, A11
türt-; sürmek, sıvamak
türtme, 4602
türtti, 3837, 4960
türtüş-; yarış etmek
türtüşüp, 95
tüs; renk, güzel, koku, rayiha
tüsi, 365, 5639, 5643, 5697
tüsig, 829
tüş; düş, rüya, C73, 231, 1332, 1396, 1397, 2632, 3571, 3605, 4366, 4367, 4368, 4370, 4373, 4869, 5146, 5992, 5993, 5995, 5997, 5999, 6001, 6003, 6005, 6006, 6013, 6016,

6017, 6019, 6021, 6027, 6028, 6029, 6037, 6038, 6042, 6051, 6256
tüşi, 4369, 4371, 6024
tüşiŋge, C74, 6024
tüşke, 5994, 6015, 6023
tüşni, 6004, 6021, 6048
tüşnüŋ, 5999, 6001, 6067
tüşte, 630, 5177, 6018, 6022, 6025, 6026, 6039, 6040, 6043, 6062, 6066
tüşüg, 4368, 4373, 4374, 5998, 5999, 6030, 6042
tüşüm, 6047
tüşümde, 5986
tüşümdemü, 6303
tüşümdim, 5987
tüşüŋ, 1399, 5845, 6000, 6003
tüşüŋke, 5996
tüşüŋni, 5995, 6031
tüş-; düşmek, inmek
tüşe, 5027
tüşer, 807
tüşmez, 807
tüşse, 586, 2918, 4472, 5485
tüşti, 489, 520, 3282, 3290, 3835, 3947, 3956, 5668, 5682, 5823, 6283, 6285, 6421
tüştüŋ, 523
tüşüp, 576, 1428, 4882, 4958, 4971, 5014, 5177, 5454, 5830, 5939, 6198, 6225, 6339
tüşe-; düş görmek
tüşedim, 5987
tüşegli, 6009, 6017
tüşer, 4367, 5992, 6020
tüşese, 4366, 6001, 6009, 6013
tüşnek; yuva, mezar
tüşnelki, 3570
tüşük; düşkün, 1111, 1563, 5003, 6226
tüşükrek, 5686
tüşün; konak, durak, 488, 1202, 1390, 1443, 2345, 3561, 3634, 5176
tüşünde, 3561
tüşür-; düşürmek
tüşürse, 1001, 2347, 2349
tüşüt-; düşürmek, uğratmak
tüşüttüm, 6531
tüt-; tütmek
tüte, 1229, 5637
tütmez, 5389
tütsüg; tütsü, 98
tütün; duman, 341, 1763, 2792, 6127
tütüş; kavga, 2098, 2651, 4247, 4291, 4586
tütüşke, 2089
tütüş-; kavga etmek
tütşü, 815
tütüşügli, 6442
tüz; düz, düzgün, doğru, aynı, uygun, 146, 291, 393, 424, 454, 464, 515, 802, 804, 805, 807, 1080, 1374, 1427, 1713, 1759, 1927, 1986, 2033, 2058, 2072, 2099, 2179, 2481, 2551, 2788, 2854, 2991, 3108, 3148, 3279, 3448, 3537, 3617, 3993, 4005, 4007, 4314, 4318, 4546, 4567, 4605, 4691, 4990, 5057, 5471, 5474, 5509, 5699, 5835, 5934, 5985, 5989, 6184, 6356, 6462, 6532, 6550
tüz; bütün, hep, hepsi, 887, 1238, 1540, 2112, 2239, 2241, 2483, 2688, 2923, 3573, 3749, 3997, 4211, 4885, 5376, 6387
tüz; düz ova
tüze, B36, B42, B65, 42, 1269, 2795, 4716, 5197, 5966
tüzde, 5372
tüz; asil,
tüzi, 4386
tüzüm, 3696, 3812, 4851, 4977
tüz-; düzmek, düzeltmek, 1009, 1504, 4052, 4624
tüzdi, 75, 146, 418, 449, 1007, 1786, 3093, 5624, 6423
tüze, B72, 51, 93, 410, 1218, 1508, 1888, 2345, 2586, 3447, 4056, 4602, 4622, 4809,5151, 5498, 5820, 6089, 6311
tüzer, 205, 268, 877, 886, 1668, 2110, 2128, 2130, 2419, 2712, 2714, 2968, 3079, 3263, 5203, 5949
tüzgil, 5498, 6641
tüzgü, 5619
tüzgüke, 4009
tüzgüni, B44
tüzmedim, 5750
tüzmekki, 2272
tüzmese, 4639
tüzmiş, 2601, 4309
tüzse, 286, 705, 886, 2036, 2309, 2323, 4038, 4997, 5949
tüzümez, 2859
tüzüp, 2344, 5739
tüzgüçi; düzenleyen, tanzim eden, 4170
tüzet-; tanzim etmek, düzeltmek
tüzettim, B75
tüzük; durulmuş, 3085, 4464, 5114

tüzül-; düzelmek, 6251
tüzülür, 1824
tüzüldi, 103, 1041, 1042, 1772, 5626, 5951
tüzülmiş, 4795
tüzülse, 60, 2547
tüzülsü, 1490
tüzün; yumuşak huylu, asil, 43, 107, 546, 1033, 1148, 1416, 1659, 1871, 1965, 2000, 2169, 2204, 2306, 2444, 2456, 2623, 3242, 3402, 3437, 3588, 3780, 4058, 4124, 4140, 4172, 4281, 4410, 4559, 4643, 4777, 5219, 5308, 5346, 5727, 5949, 6090, 6122, 6187, 6329, 6414, 6510, 6513, 6594
tüzüni, 2875
tüzünke, 3402
tüzünler, 3431
tüzünlük; yumuşak huyluluk, asillik, 326, 1155, 3780, 6638

U

u; uyku, 1424
uda, 5988
um, 5310
usı, 102, 1165, 2270, 2331, 3952, 4781, 4890, 4963, 4965, 5271, 5969, 5970, 6212, 6216
usm, 6075
usında, 6142
usından, 1523, 5271, 6637
usuz, 2314, 4780, 4891
u-; muktedir olmak
uğınça, 4256
umadı, 3331
umaz, 3330, 5863
usa, 104, 549, 721, 929, 1093, 1330, 1745, 2157, 2361, 4106, 4195, 4276, 4279, 4297, 4344, 4397, 4409, 4435, 4477, 4555, 4621, 4648, 4661, 4741, 4810, 5281, 5608, 5928, 6181, 6353
uç; uç, tepe, 1594, 2966, 3815, 5569
uçı, 1140, 2316, 3551, 6609
uç-; uçmak
uçar, 74, 231, 670, 803, 1332, 2646, 3480, 3627, 4198, 4200, 4796, 4886, 6536
uçarığ, 2401, 5379
uçmaz, 3005
uçuğlı, 23, 2254, 3673, 4417, 5366, 5378
uçuğlığ, 1858
uçup, 215, 1423, 1521, 1525, 3672, 6046, 6064
uçsun, 6300
uçtı, 3952, 5970
uçtum, 6036
uça; sırt, 6157
uçmaḳ; cennet, 3503, 3521, 3522, 3654, 3656, 4855, 5186, 5833, 6382, 6547
uçuḳ-; sonuna ermek
uçuḳmış, 6216
uçuḳsa, 5167
uçuḳtı, 4698, 5638, 5692
uçur-; uçurmak
uçurmaz, 5379
uçuz; ucuz, değersiz, 308, 540, 901, 902, 903, 1603, 3010, 3159, 3676, 3828, 4177, 4248, 4495, 4542, 4587, 4855, 5316, 6135, 6452
uçuzı, 1028
uçuzḳa, 1245, 1248
uçuzun, 2802
uçuzla-; küçültmek, hor görmek, 4306, 5321, 5527
uçuzladı, 1717
uçuzlar, 163, 1326, 3728
uçuzlasa, 4306
uçuzluḳ; değersizlik, 783, 1718, 2079, 2118, 3750, 3762, 3903, 4100, 4115, 4414, 4856, 5240, 6446
uçuzluḳtın, 3676
uḍ; boğa burcu, 139,
uḍ; sığır, 988, 1598, 1599, 2387, 4821, 5372, 5635, 5704, 6535
uḍ-; uymak, takip etmek
uḍa, 3195
uḍar, 2797
uḍğu, 3136
uḍmış, 5202
uḍu, 402, 571, 1365, 2387, 2395, 2710, 3596, 3641, 3856, 4709, 5177, 5340, 5444, 5446, 5896, 5966, 6084, 6561, 6575
uḍup, 1174, 3951, 4745, 5747, 6385
uḍı-; uyumak
uḍıdı, 3837, 5671, 5672, 5673, 5826
uḍığlı, 5267
uḍıma, 3786, 5148, 5234, 5310, 6643
uḍımaḳ, 5970
uḍımaz, 17, 4782
uḍımış, 3225, 5690, 6159
uḍıp, 3285, 3838, 4888, 4962, 5693, 5793, 6142, 6269, 6540
uḍır, 83, 447, 2182, 2260, 5310, 5418, 6143
uḍırmu, 6405
uḍısa, 4367, 5992
uḍın-; sönmek, bkz. *uḍun-*
uḍmur, 4694

uḍıt-; uyutmak
uḍıtġay, 1424
uḍıtmadı, 5448
uḍıtmasu, 5266, 5271
uḍıtmaz, 6483
uḍıtsa, 2396
uḍıttı, 3107
uḍıtur, 2373, 5267
uḍḳu; uyku
uḍḳuṙğ, 1069
uḍla-; sığırlaşmak, sığır gibi olmak, öküz gibi olmak
uḍlayu, 4770, 5635
uḍul-; takip etmek
uḍlur, 1125
uḍula, 3422, 5202
uḍun-; sönmek, bkz. *uḍın-*
uḍunmış, 4412
uġan; kadir, Tanrı, B1, B2, 2, 6, 1531, 3192, 3721, 3898, 6494
uḳ-; anlamak, 660, 1273, 1499, 2626, 2627, 3014, 3168, 3323, 3537, 3872, 4631, 4679, 6504
uḳa, 647, 1649, 1708, 1869, 4460, 4636, 5269, 6398
uḳar, B30, B74, 155, 976, 1531, 2631, 6430, 6490
uḳarmu, 908, 1530
uḳayı, 6589
uḳaym, 729, 787, 2827, 4164, 4394, 5098
uḳğan, 2648
uḳğay, 282
uḳğıl, 796, 916, 938, 1812, 3645, 5092
uḳu, 257
uḳmasa, 2644
uḳmaz, B15
uḳmış, 1475
uḳmışım, 2174, 5391
uḳup, 658, 880, 1177, 1492, 1536, 1655, 1754, 1900, 3202, 4972, 5008, 5158, 5959
uḳupan, B22
uḳsa, 658, 1138, 1827, 1967, 2642, 6390
uḳsu, 680
uḳtı, 657, 1557, 4874
uḳtum, 671, 683, 697, 714, 728, 792, 797, 846, 859, 896, 968, 981, 995, 1010, 1903, 1937, 2175, 2265, 2430, 2526, 2592, 2669, 2740, 2823, 2880, 3866
uḳtuṙğ, 1942, 4566
uḳuğlı, 155, 1530, 1531, 2802, 6496
uḳumaz, B16, 3990
ʿ*uḳbi*; (A.) ahret, C50, 2157, 3027, 3340, 3410, 3657, 3976, 4383, 4384, 4742, 4799, 4802, 4805, 4862, 5604, 6499
ʿ*uḳbiḳa*, 3658
ʿ*uḳbini*, 3087
uḳtur-; anlatmak
uḳturaym, 510
uḳturu, 796, 5033
uḳturur, 398
uḳuğ; anlayış, anlama, 147, 148
uḳul-; anlaşılmak
uḳuldı, 1017, 3912, 5987
uḳulğay, 2251, 2578, 4210, 4394
uḳulmış, 1203, 1277, 5015
uḳulsa, 1212
uḳuş; akıl, anlayış, B61, B73, C6, C10, C31, 150, 151, 154, 159, 160, 161, 185, 193, 218, 221, 224, 274, 288, 290, 294, 300, 301, 303, 304, 305, 310, 314, 317, 320, 356, 387, 398, 470, 585, 640, 869, 904, 1009, 1186, 1196, 1250, 1253, 1679, 1682, 1728, 1825, 1827, 1828, 1829, 1830, 1834, 1835, 1836, 1837, 1838, 1839, 1840, 1844, 1846, 1848, 1850, 1859, 1861, 1863, 1864, 1870, 1934, 1940, 1947, 1952, 1954, 1967, 1970, 1993, 1994, 2029, 2454, 2488, 2504, 2604, 2606, 2626, 2627, 2654, 2713, 2790, 2793, 2838, 2870, 3014, 3062, 3168, 3200, 3256, 3346, 3467, 3490, 3802, 3853, 3936, 4011, 4048, 5043, 5196, 5209, 5321, 5403, 5472, 5478, 5997, 6003, 6019, 6028, 6104, 6161, 6330, 6387, 6445
uḳuşı, 569, 627, 2185, 3907, 4080, 4320
uḳuşım, 527
uḳuşḳa, 162, 216, 293, 297, 472, 1862, 2651, 2949, 3647, 3939, 4028, 4990, 5411, 5770
uḳuşlar, B55
uḳuşlı, 215
uḳuşluġ, B12, B22, B41, B51, B74, 155, 199, 205, 217, 219, 278, 294, 299, 320, 322, 326, 327, 408, 416, 417, 421, 423, 427, 463, 469, 470, 490, 563, 904, 908, 997, 1146, 1178, 1252, 1417, 1741, 1775, 1776, 1777, 1830, 1839, 1862, 1866, 1923, 1946, 1951, 1956, 1964, 1971, 1972, 2117, 2153, 2154, 2168, 2188, 2189, 2453, 2456, 2457, 2521, 2597, 2600, 2652, 2693, 2704,

2706, 2788, 2821, 2868, 2872, 2873, 2874, 2875, 2896, 2897, 3015, 3061, 3062, 3082, 3164, 3165, 3166, 3558, 3638, 3642, 3661, 3752, 3763, 3878, 3938, 4012, 4013, 4074, 4290, 4533, 4613, 4634, 4983, 4998, 5229, 5394, 5418, 5520, 5843, 5864, 6061, 6101, 6132, 6309, 6355, 6356, 6373, 6381, 6394, 6430, 6452, 6490, 6620, 6629
ukuşluğka, 1707, 1778, 1781, 6383
ukuşluğnı, 2603, 4335
ukuşnı, 152
ukuşnıñğ, 1865
ukuşsuz, B20, 199, 296, 297, 298, 334, 585, 1776, 1831, 1839, 1859, 1923, 2455, 3644, 4076, 4078
ukuşta, 1683
ukuşuğ, 287, 1833
ukuşun, 289, 1542, 2712, 3850
ul; temel, A24, 506, 4156, 6061
ulı, 441, 819, 821, 861, 921, 942, 1772, 2021, 2137, 2308, 2412, 2571, 2573, 2931, 3016, 3029, 3918, 4983, 5055, 5148, 5172, 6498
ulın, 1755, 1817, 3563, 4079
ulum, 1544
ulun, 2898
ulunğ, 4028, 6497
ulunğnı, 3620
ul-; eskimek, dağılmak
ulup, 2263, 6415
ulur, 2059
ula-; bağlamak, eklemek, toplamak, 111, 1264, 1327, 3237, 3433, 3725, 4317
uladım, 4778
uladukta, 5666
ulağlı, 2008, 3299, 3700
ulamış, 3319, 6246
ulap, 460, 961, 2964, 3275, 3296, 3445, 3478, 3655, 3702, 3942, 4420, 4790, 5034, 5045
ular, 75, 136, 676, 2728, 3557, 4489, 5867
ulasa, 3297
ulayı, 6576
ulam; saygı, B9, 31, 61, 293, 1199, 1348, 3273, 3714, 3906, 5054, 5490, 6520
ulan-; ulaşmak, bağlanmak, 5421
ulanmış, 3696
ulansa, 4049
ulanıl-; ulaşılmak, bağlanılmak
ulanılsa, 3357
ulaş-; ulaşmak, 4354, 6173
ulaşmış, 6146
ulaşu, 3000, 6281
ulaşur, 2996
ulat-; birleştirmek, 5604
ʿulemа; (A.) ālimler
ʿulemalarınıñğ, A8
ulı-; ulumak, inlemek, 5148
ulığlı, 1514
ulıma, 6181, 6289
ulıp, 1056, 1204, 1207, 1392, 1419, 5650, 6092, 6139, 6177
ulır, 1169, 1175, 1364, 1395, 2327, 2634, 2779, 2781, 3780, 5259, 5260, 6312
ulısa, 1371
ulıyu, 1075
ulın-; usanmak
ulındı, 1510
ulındım, 6602
ulınmış, 5243
ulıt-; ulutmak, inletmek
ulıtğay, 3378, 5521, 5738, 6264, 6363
ulıttım, 6542
ulıtur, 342, 1463, 6369
uluğ; ulu, büyük, A5, A23, A24, B6, B32, C2, C4, C35, 32, 62, 85, 88, 152, 611, 931, 1001, 1128, 1226, 1248, 1293, 1437, 1499, 1540, 1602, 1648, 1694, 1720, 1768, 1814, 1823, 1842, 1884, 1922, 1966, 2070, 2115, 2116, 2146, 2163, 2187, 2272, 2314, 2324, 2431, 2432, 2436, 2483, 2489, 2490, 2492, 2493, 2501, 2524, 2555, 2588, 2643, 2647, 2665, 2717, 2967, 2969, 3117, 3184, 3322, 3344, 3398, 3515, 3576, 3640, 3652, 3774, 3868, 3989, 4073, 4092, 4153, 4154, 4179, 4263, 4531, 4532, 4534, 4545, 4576, 4593, 4596, 4727, 4833, 4917, 4996, 5052, 5062, 5075, 5092, 5171, 5200, 5210, 5251, 5340, 5354, 5400, 5419, 5425, 5584, 5771, 5788, 5857, 5884, 5968, 6099, 6432, 6433, 6493, 6508
uluğda, 6469
uluğdın, 1013, 4178
uluğı, 4999
uluğka, 500, 706, 1327, 2804, 3903, 4041, 4154, 4175, 4178, 4303, 4532, 5197

uluġlar, B29, 2587, 3379, 4179, 4180, 4658, 5060, 5061
uluġraḳ, 1830, 4116
uluġuġ, 4151, 4304
uluġunꞑ, 4248
ulġunꞑ, 4175
uluġaḍ-; yükselmek
ulġaḍu, 4708
uluġla-; yüceltmek, 4151, 4176
uluġlap, A22
uluġluḳ; ululuk, büyüklük, A2, B2, B66, 7, 154, 453, 552, 942, 1245, 2233, 2322, 2417, 2556, 3721, 4151, 4172, 4178, 4304, 4488, 4716, 4837, 4914, 5073, 5089, 5169, 5324, 6039, 6041, 6145, 6372
uluġluḳḳa, 91, 4066, 4078, 4694, 4917, 6140
uluġsıġ; büyüklük taslayan, 1706, 2118
uluş; köy, şehir, B26, 1043, 2178, 2421, 2428, 3104, 3203, 3215, 3226, 3236, 3327, 3347, 3500, 3652, 3922, 4687, 4834, 5519, 5546, 6435, 6599
uluşḳa, 3636, 3944, 4316, 4814
uluşlar, 2999
uluşta, 3974
uluştın, 4814
um-; ummak, ümit etmek
umar, 5612
umup, 5062
umdu; dilek, istek, tamah, 2616, 2725
umdusı, 5895
umdusın, 4215
umdusuz, 2721, 4217
umduçı; dilenci, tamahkâr, 2613, 2723, 2724, 4214, 4215, 4272
umduçısı, 2613
umın-; umutlanmak, 3651, 3668
ummur, 3622
umunç; ümit, umut, bkz.
umunç, 2812, 2972, 2987, 3674, 5009, 5122, 5514, 6209, 6515, 6582
umunçım, 29, 3053, 4764, 6504, 6515
umunçın, 6271
umunçḳa, 2972, 5514
umunçlıġḳa, 1588
umunçsız, 1115
umunç; ümit, umut, bkz.
umunç, 1364, 2013, 2163
una-; razı olmak
unamadı, 5965
unamaz, 4364, 4921
unıt-; unutmak, 5310, 6083
unıtġan, 2771
unıtġay, 3378
unıtıp, 6074
unıtma, B53, B75, 1167, 1273, 1323, 1339, 1341, 1381, 1462, 1470, 1501, 1503, 1595, 1638, 2851, 2941, 3256, 4094, 4264, 4535, 4551, 4879, 5210, 5233, 5408, 5409, 5412, 5438, 5715, 5742, 5821, 5929, 6085, 6091, 6173, 6184, 6507
unıtmasa, 2662
unıtmasunı, 5666
unıtmaz, 1495, 1637, 2470, 2697, 2770, 3183, 3508, 5414
unıtmış, 1577
unıtsa, 2287, 5409, 5410
unıttı, 5040, 6341
unıttım, 1578, 6564
unıttıñgmu, 5763, 5772
unıtur, 757, 1124, 4844
unu; işte, 1161, 1261, 4155, 4866, 5413, 6499
unur; insan, kudretli insan, 756, 810, 1081, 1667, 2143, 2353, 2612, 3134, 3814, 4377, 4501, 5524, 5555, 5561, 5928, 6015, 6067
ur-; vurmak, dövmek, 175, 1456, 1458, 2053, 2202, 2336, 3088, 3314, 4053, 4185, 4660, 5487, 5744, 6204, 6314
ura, 6616
urar, 2019, 2287, 2379, 5480
urayı, 6569, 6601
urayın, 679, 1817
urdı, 86, 475, 824, 893, 921, 951, 1805, 2308, 3282, 3682, 4881, 4883, 5681, 5688, 5788, 6295, 6322, 6338, 6420, 6467
urdılar, A16
urdum, 350, 661, 6616
urduñ, 3016, 4028
urġıl, 4056
urma, 1084, 1456, 1459, 4140, 5290, 5743
urmaġu, 5741
urmaḳı, 1179
urmasa, 722
urmaz, 857
urmış, B27, B32, B67, 251, 252, 255, 771, 3029, 3147
ursa, 175, 286, 295, 537, 719, 736, 1460, 1630, 1707, 1853, 2069, 2178, 2309, 2331, 2391, 2719, 2782, 2865, 3078, 3324, 5218, 6383
ursamız, 4016
ursu, 5519

uru, 219, 1570, 1770, 4056
urug̈lı, 5294
urup, B13, 437, 476, 506, 578, 599, 717, 864, 1461, 1632, 2052, 2179, 2279, 2580, 2902, 5281, 5424, 5452, 5934, 6197, 6304
urur, 299, 871, 992, 1420, 2056, 2391, 2714, 2981, 2999, 3000, 3048, 5363
ururlar, 690
uraġun; Hindistan'dan gelen bir ilaç, 772, 789, 814, 815
urġuçı; vurucu, vuran, 1458
urġuçıġ, 2145
urı; erkek (evlat), 980, 3227, 3832, 4437, 4842, 5428, 6188, 6194, 6295
urı; ses, gürültü, 2375, 3541
ursuḳ-; dövülmek
ursuḳar, 679
urug̈; tohum, nesil, soy, sop, 108, 1959, 1966, 2189, 3372, 3375, 3653, 4476, 4585, 4734, 4735, 6391, 6411
urġı, 806, 1623, 1637, 1985, 2189, 4337, 6187
urġım, 6529
urug̈ı, 3015
urug̈luġ, 1623, 2186, 2195, 2197, 4488, 4496, 5295, 6033
urug̈suz, 2194
urul-; vurulmak, kurulmak
urulдı, 197, 5055, 5106, 5735
urun-; vurunmak; takınmak, örtünmek, giyinmek, 1947, 5189, 5542
urundı, 135, 1600, 4886, 5893, 6292
urunsa, 1926, 2184, 2343, 2399, 3751
uruş; vuruş, savaş, 2098, 4247
uruşlar, B44
uruş-; vuruşmak, savaşmak, 2289, 2378
urşu, 2293, 2383, 3400
us-; susamak
usup, 2924
usal; gafil, 443, 447, 654, 1066, 1142, 1206, 1209, 1422, 1437, 1452, 1502, 2014, 2027, 2028, 2139, 2297, 2348, 2393, 2779, 3109, 3402, 3661, 4260, 4816, 4828, 5144, 5163, 5231, 5848, 6087, 6124
usalıġ, 2028, 4827
usalın, 447, 2273, 5632, 5636, 6271, 6554
usallar, 444
usallıḳ; gafillik, 442, 444, 1117, 1209, 1523, 2021, 2024, 2026, 2142, 2297, 6075
usallıḳnı, 4559
usalralı, 5837, 5840
usan-; gafil olmak
usandım, 1449, 5693
usandıñ, 1204, 1237
usanıp, 5145, 6116, 6319
usanma, 1093, 1106, 1208, 1274, 1278, 1383, 1401, 1449, 3169, 3401, 3786, 4262, 4826, 4831, 4870, 5259, 5266, 5271, 5310, 5346, 5703, 5715, 6082
usansa, 1141, 2779, 2781, 5259
usandur-; bıktırmak, 2361, 4262
usayulı; gafil, 3565, 3568, 5257, 5259, 6075, 6159
ʿuşman; (k.a.) üçüncü halife Hz. Osman, 55
usıḳlı; uyuklayan, 6560
uş; işte, B16, 202, 203, 204, 433, 565, 984, 1088, 1118, 1120, 1158, 1353, 1977, 2041, 2113, 2302, 2398, 2907, 2925, 3043, 3215, 3226, 3326, 3530, 3572, 3679, 4119, 4211, 4445, 4821, 4831, 4870, 4936, 5155, 5157, 5184, 5584, 5696, 5875, 6316, 6318, 6319, 6323, 6499, 6616
uşalı; küçük, 4601
uşalık; dedikodu, 4108, 4301
uşalıkçı; dedikoducu, 1299, 5303
uşat-; ufaltmak; kırmak, kırılmak
uşatur, 2515
uştmalı; cennet, 63, 917
uşun; omuz başı, 3288
ut-; yenmek
utmış, 445
utsa, 2641
utti, 4833
utup, 2389, 3598, 4004, 4526, 5472
utġuçı; yenen, yenmiş olan, 2141
utru; karşı, 137, 175, 193, 576, 621, 1188, 1311, 1361, 1417, 1465, 1581, 1652, 2391, 2464, 2996, 3958, 4011, 4051, 4055, 4598, 4799, 4906, 5618, 6033, 6068, 6287, 6322
utruluı, 2716, 4130, 4598
uv̇ut; hayâ, 1660, 1662, 1664, 2006, 2007, 2008, 2009, 2202, 2207, 2291, 2622, 2654, 2763, 4981, 6474
uv̇utı, 2290, 2830, 2927

uv̇utlɨġa, 2292, 6544
uv̇utluġ, 43, 55, 1309, 1965, 2000, 2005, 2169, 2199, 2201, 2204, 2235, 2290, 2293, 2441, 2444, 2445, 2621, 2653, 2762, 2821, 2867, 4476
uv̇utsuz, 849, 1309, 2199, 2203, 2205, 2206, 2291, 2762, 6638
uv̇utsuzɨ, 5528
uv̇utsuzlɨḳ; hayâsızlık, 1662
uyaḍ-; utanmak
uyaḍmasa, 864
uyaḍtɨm, 6540
uz; usta, mahir, sanatkâr, 531, 805, 887, 1626, 1707, 2653, 2660, 2661, 2693, 2694, 2773, 2788, 2854, 2921, 2923, 4049, 4066, 4169, 4374, 4804, 4814, 5509, 5913, 5992
uza, B24
uzɨ, 2594, 3361
uzlar, C58, 4456, 5589, 6473
uzlɨḳ; ustalık, maharet, 4456
uzlɨḳɨ, 4191
uzlɨḳɨmdɨn, A14
uza-; uzamak
uzadɨ, 889, 3070, 3075, 4965, 6486
uzamaz, 4842
uzar, 556, 2968, 4460
uzaḳ; uzak, 2813
uzal-; uzun sürmek
uzalmaz, 4906
uzat-; uzatmak
uzatɨp, 3681
uzatma, 27, 2365, 2507, 2853, 2940, 4126, 4127, 4313, 4677, 5500, 5501
uzatmaz, 811
uzatsa, 2366, 2369, 2524, 2816
uzattɨ, 151, 3834, 4011, 5520
uzattɨm, 5708, 6538
uzattɨnḡ, 4973, 6057
uzatu, 5444, 5974
uzatur, 2139, 2979, 3980, 5501, 5758
uzatɨl-; uzatılmak
uzatɨldɨ, 176
ʿuẓr; (A.) özür,
ʿuẓri, 204, 671, 3809, 5123, 5286, 5289, 5645, 5708, 6621
ʿuẓrin, C8, C82, 191
ʿuẓruġ, 5711
ʿuẓrūmi, 3693, 4871
ʿuẓrūnḡ, 377
ʿuẓrūnḡi, 798
uzun; uzun, 230, 348, 379, 399, 405, 440, 546, 591, 599, 837, 926, 940, 1037, 1120, 1350, 1417, 1450, 1454, 1463, 1464, 1473, 1527, 1533, 1550, 1553, 1572, 1585, 1640, 1765, 1796, 1929, 1965, 2031, 2033, 2086, 2193, 2233, 2264, 2322, 2489, 3012, 3017, 3103, 3123, 3204, 3300, 3473, 3559, 3561, 3681, 3682, 3783, 3845, 3876, 3938, 4087, 4140, 4253, 4428, 4510, 4643, 4683, 4817, 4826, 4883, 4906, 4914, 5064, 5073, 5085, 5088, 5139, 5170, 5192, 5236, 5299, 5346, 5406, 5673, 5680, 5727, 5802, 5806, 5807, 5878, 6045, 6090, 6145, 6288, 6338, 6396, 6410, 6414, 6418, 6558
uzunɨn, 4279
uzunluḳ, 4296

Ü

üç; üç (3), 771, 801, 802, 803, 804, 1660, 1667, 1669, 1676, 1877, 2068, 2405, 2409, 2412, 2510, 2703, 2709, 2712, 3109, 3542, 3573, 3576, 3578, 3588, 3605, 4097, 4106, 4107, 4119, 4174, 4501, 4547, 5328, 5332, 5334, 5560, 5574, 5579, 5910, 6364, 6500
üçi, 142, 143, 3999
üçin, 1053
üçke, 2408, 2710, 3576, 5328
üçte, 3111, 3546, 3574, 3575, 4123
üçegü; her üçü, 802, 1669, 3573
üçegün, 1664
üçün; için, A23, B63, C66, 40, 197, 304, 599, 690, 745, 748, 834, 838, 911, 928, 1024, 1210, 1234, 1239, 1284, 1375, 1404, 1425, 1600, 1738, 1836, 1944, 2290, 2697, 2955, 2965, 3163, 3164, 3259, 3319, 3347, 3365, 3494, 3515, 3532, 3608, 3624, 3650, 3659, 3802, 3917, 3929, 4201, 4203, 4206, 4226, 4228, 4245, 4251, 4327, 4328, 4339, 4587, 4589, 4590, 4686, 4697, 4775, 4854, 4855, 4938, 4953, 5065, 5068, 5107, 5127, 5168, 5195, 5485, 5535, 5537, 5598, 5600, 5644, 5695, 5893, 6154, 6276, 6277, 6307, 6442, 6470

üçünç; üçüncü, 4122
üçünçi, A25, B66, 133, 307, 339, 789, 829, 1660, 2061, 2326, 2505, 2512, 2705, 3110, 3575, 3590, 5331, 5577, 5582, 5904, 5913
üçünçte, 267, 3219
üḍilk; hasret, sevda
üḍilklerim, 6300
üḍilklig, 5972
üḍre-; üremek, çoğalmak
üḍregey, 4597
üg-; yığmak
üge, 2935
ügi; baykuş, 2314
ügülk; dolu, yığılı, 6198
ügül-; yığılmak
üglü, 310
ügür; sürü, 4200
ügri, 2252
ügrin, 4196
ügrün, 4196
ükek; burç, 138
ükekçe, 2154
ükekni, C5
üle-; paylaştırmak, 1192, 1368, 1979, 2322, 2365, 2408, 3028, 3240, 4556, 5161, 5220, 5479
üledi, 1034, 1112, 1150, 1517, 1564, 1786
ülegil, 1189, 2411, 5290
ülegü, 3027, 3030
ülegüke, 3021
ülemediñ, 1205
ülep, 1485, 3445
üler, 2765
ülese, 2069, 2133, 2276, 2561, 3666, 3932, 4372, 6106
ület-; dağıtmak
ületse, 2551
ulgü; terazi burcu, 140
ülgü; ölçü, terazi, tartı, 2975
ülgülüg, 1777, 1837, 2501, 2592, 2733, 2946, 3647, 4779, 6008
ülgüle-; ölçmek, tartmak, düzenlemek, 6495
ülgülep, 792, 3711
ülgüler, 312
üller; Ülker yıldızı, 4889, 6216
ülüg; hisse, nasip, pay, kısmet; 179, 271, 832, 995, 1292, 1457, 1527, 1646, 1797, 1829, 1854, 1860, 2116, 2126, 2208, 2450, 2971, 3122, 3200, 3461, 3643, 3726, 3869, 4282, 4348, 4408, 4436, 4455, 4556, 4572, 4629, 4695, 5071, 5103, 5295, 5348, 5586, 5766, 5902, 6058, 6376, 6417
ülgi, 991, 998, 1238, 1891, 2448, 2454, 2921, 3494, 3638, 3927, 4810, 5144, 6007, 6009, 6011, 6496
ülgin, 1890
ülgüñ, 3917
ülügsüz, 296
ülüş; hisse, nasip, pay, kısmet, 432, 673, 1129, 1363, 1420, 1686, 2133, 2428, 3135, 3216
ülüşlerde, 4544
üme; misafir, konuk
ümeg, 495, 496, 4435, 4437, 4558, 5546
ümçra; (A.) emirler, beyler, B29
ümmeṭ; (A.) ümmet, 37, 40
ün; ses, ün, san, 1132, 4842, 5030, 5866, 5954
üni, 77, 1692, 2168, 3095, 3422, 5153, 5314, 6145, 6405, 6483
ünin, 75, 76, 95
ünke, 4964
ünlüg, 2458
ünün, 74, 78, 376, 4114, 4963, 5644, 5677, 5972, 6292, 6363, 6369
ünüñg, 3634
ünde-; seslenmek, çağırmak, 579, 4649
ündedi, 955, 1588, 1655, 1889, 5954, 6285
ündegeler, 4570
ündegil, 3895
ündeme, 4131
ündemedi, 625
ündep, 95, 1791, 4570
ünder, 75, 3802, 4669
ündeseler, 4664
üñgür; in, mağara, 2684
üñgürde, 4766, 6155
ür-; havlamak
ürerler, 6601
ür-; üflemek
ürme, 4601
üsk; huzur, nezd, kat
üskiñge, A21, 4971
üst; üst
üstün, 18, 131, 1124, 1836, 4844
üste-; kazanmak, artmak, 116
üstedi, 6457, 6466
üstep, 5779
üster, 2451
üstese, 3447
üstem; at eyerine işlenen altın gümüş işleme, 1766, 2280, 2385, 3439
üsteñg; üstün, galip, 1796, 1948, 2269, 2357, 3150, 5252, 5481
üster-; inkâr etmek
üsterigli, 2205

ūstilk-; istemek
ūstikip, 4487
ūstikū, 4294
ūşgūr-; hatırlamak, 6326
ūşgürüp, 6503
ūşgürürmū, 5832
ūt; çukur, 6011
üyük; sulak yer, bataklık, 974, 3089, 3795
üyükke, 3090
üyüktin, 3091
üyül-; batmak
üyüldi, 3090
üyür; darı, 3612
üz-; kesmek, 153, 1008, 2468, 2991
üzdi, 5458
üzer, 655, 2419, 3583, 4460, 5383, 6384
üzgil, 6630
üzengü; üzengi, 6110
üzük; kesik, yarım kalmış, tamamlanmamış, 1987
üzül-; kesilmek, kırılmak, parçalanmak, 6250
üzüldi, 247, 1477, 1520, 4523, 5640
üzüldüm, 4797
üzülge, 5565
üzülgü, 6146
üzülse, 1929, 2163

V

vaciḫ; (A.) vacib, yapılması şeriat bakımından gerekli olan, 4999
vaʿde; (A.) vaid, söz, 3734, 5077
vaḥşı; (A.) vahşi, 6572
vaḳt; (A.) vakit, zaman, 1213, 2523
vaḳtı, B23
vaḳtı, 559, 6234
vaṣiyyeṭ; (A.) vasiyet, 6321
vē; (A.) ve, A1, A4, A10, B66, C1
vefa; (A.) vefa, 105, 716, 1171, 1441, 1511, 1691, 2040, 2042, 2197, 2871, 3390, 3427, 3432, 3706, 4137, 4273, 4521, 5087, 5135, 5160, 5320, 5926, 6362, 6466, 6467, 6516, 6568, 6570, 6592
vefada, 6517
vefadın, 6517
vefaḳa, 1691, 3704
vefalığ, 105, 2040, 2195, 2875, 3016, 3771, 3790, 5764, 5786, 6516, 6565, 6574
vefasın, 3705
vefasız, 670, 1379, 2039, 2198, 5174, 5297
vefasızḳa, 6574
vēlikin; (A.) lakin, ama, 684, 716, 3148, 3737, 3823, 4322, 4644, 4682, 5051
vezir; (A.) vezir, A27, C23, 2181, 2182, 2183, 2193, 2217, 2219, 2239, 2241, 2242, 2256, 2260, 2415, 2418, 2679, 5331, 5336, 5337
vezīri, 2177
vezirḳa, 2194
vezirler, C33
vezirniŋ, A28, A29, B70, B71
vezirlik; vezirlik, B69, 1036, 2238, 4140
vezirlikḳa, 2234
vilayeṭ; (A.) vilayet
vilayeṭinde, A11
vird; (A.) belli zamanlarda okunması âdet olan dua
virdin, 6222
viṣal; (A.) kavuşma, 6202
viṣaldın, 6209

Y

ya; (F.) veya, A13, B37, 116, 120, 140, 250, 524, 651, 809, 817, 831, 850, 912, 1064, 1176, 1196, 1320, 1486, 1540, 1583, 1584, 1768, 1778, 1824, 1825, 1868, 1923, 2055, 2070, 2278, 2297, 2344, 2383, 2493, 2494, 2495, 2496, 2564, 2581, 2654, 2675, 2726, 2734, 2887, 2888, 2889, 2904, 2931, 3098, 3100, 3156, 3158, 3213, 3238, 3355, 3363, 3534, 3546, 3609, 3611, 3612, 3623, 3664, 3717, 3726, 3748, 3762, 3768, 3784, 3793, 3818, 4008, 4059, 4092, 4113, 4139, 4143, 4148, 4183, 4215, 4259, 4265, 4340, 4342, 4343, 4351, 4380, 4442, 4446, 4458, 4472, 4478, 4542, 4544, 4546, 4575, 4576, 4577, 4580, 4585, 4586, 4649, 4676, 4726, 4746, 4747, 4761, 4838, 4855, 4938, 4951, 4987, 5110, 5187, 5245, 5271, 5371, 5372, 5374, 5375, 5376, 5377, 5433, 5459, 5549, 5604, 5638, 5750, 5751, 5770, 5883, 5898, 5971, 6009, 6011, 6013, 6025, 6141, 6172, 6205, 6206, 6235, 6295, 6310, 6405, 6502, 6547, 6549, 6550, 6551, 6563, 6572, 6580, 6588, 6589, 6590, 6611,

6644
ya; yay, 371, 6532,
yaġ, 4139
yasın, 65,
yasını, 6397
yaçı; yaycı, 2558, 4046, 4458
yad; (F.) anma, hatırlama, A31
yadı, 3349, 4762, 4793, 6136, 6171, 6189
yaḳl-; yaymak, 5488
yaḳlar, 2318, 3412
yaḳlayın, 4435
yaḳlġa, 2329
yaḳġay, 1299
yaḳıġlı, 2197, 5287
yaḳıp, 69
yaḳmış, 3429, 3637, 5043, 5891
yaçlsa, 2277
yaḳtı, 35, 68, 5900, 6391
yaḳaġ; yaya, 1734, 2370, 2961, 3831
yaḳlaġın, 5039
yaḳlġuçı; yayıcı, yayan, 4431
yaḳlġun; yaygın, taşan, 4546
yaḳlıġ; yayılmış
yaḳlıġlıġ, 2834, 3589, 5322
yaḳıl-; yayılmak
yaḳllur, 2556, 6041
yaḳıldı, 458, 496, 1044, 3095, 3409, 3916, 4224, 4892, 5782, 6418
yaḳılġay, 1298, 4474
yaçılmaḳ, 4558
yaḳılsa, 737, 1928, 2180, 2298
yaḳılsu, 836, 1585
yaḳım; yayım, döşek, 4442, 6625
yaġ; yağ, 4442
yaġ-; yağmak
yaġa, 118
yaġı; düşman, 101, 144, 200, 286, 307, 318, 444, 1773, 1926, 2016, 2022, 2025, 2026, 2067, 2098, 2144, 2285, 2290, 2316, 2326, 2329, 2350, 2351, 2352, 2355, 2356, 2364, 2366, 2367, 2382, 2384, 2386, 2387, 2388, 2389, 2390, 2391, 2395, 2404, 2651, 2692, 2708, 2834, 2945, 3000, 3003, 3038, 3094, 3344, 3380, 3381, 3396, 3397, 3400, 3402, 3413, 3414, 3416, 3417, 3419, 3589, 3590, 3591, 3637, 4015, 4181, 4187, 4188, 4189, 4214, 4224, 4225, 4228, 4229, 4232, 4259, 4260, 4265, 4269, 4633, 4911, 5304, 5319, 5322, 5482, 5582, 5783, 5866, 5882, 5905, 6219, 6397, 6539, 6577
yaġıda, 2067, 2283, 2285, 2291, 2310, 2353, 2358, 4188, 4231
yaġıdın, 2270, 2296, 3381, 3397
yaġıġ, 445, 2028, 2141, 2341, 2343, 2346, 2378, 2396, 2692, 4262, 4263, 4277, 5484
yaġılıa, 144, 408, 2043, 2085, 2269, 2289, 2309, 2331, 2341, 2349, 2356, 2358, 2369, 2371, 2378, 2705, 2963, 3402, 3628, 4229, 4262, 4263, 4633, 5530, 5582, 5591, 5594
yaġılar, 145, 4225
yaġıları, 450
yaġılıġ, 3400, 4187, 4232, 4270
yaġmı, 4763, 6537
yaġmıı, 3921
yaġmığ, 2359, 3402, 4270
yaġmığın, 4230
yaġmı, 2272, 2288
yaġmmığ, 2329, 2368, 3589, 5322
yaġısı, 966, 1954, 3030, 3415, 4261, 5805
yaġısın, 117, 2019, 2268, 2287, 2291, 2379, 2389, 4227, 5480
yaġısız, 3380, 3419
yaġılık; düşmanlık, 4226
yaġıçı; muharip, savaşçı, 2019, 2315, 2316, 2334, 2338, 2371, 2372, 5480
yaġıla-; savaşmak, çarpışmak, düşmanlık etmek, 5318, 6251
yaġılaġu, 4227
yaġılamış, 4261
yaġılamışı, 4763
yaġız; yağız, kızıl ile kara arası renk, 3, 44, 64, 68, 120, 210, 213, 302, 883, 1002, 1144, 1800, 2384, 3081, 3212, 3570, 3717, 3725, 4721, 5363, 5365, 6007, 6069, 6139, 6403, 6404
yaġma; Yağma (bir Türk kavminin adı), 1758, 4947
yaġmur; yağmur, 118, 5314, 6155, 6571
yaġu-; yaklaşmak
yaġudı, 1631, 4042, 5638
yaġuġlı, 5356
yaġuma, 1508, 4239, 4242
yaġumaz, 3036
yaġusa, 2032, 2349, 2375, 2376, 4633, 5313
yaġuḳ; yakın, bkz. *yaḳ*, 653, 778, 783, 817, 1194, 2079,

2250, 3335, 4100, 4214, 4229, 4414, 5044, 6221
yaġulı, B71
yaġulıla, 1327, 2734
yaġulıluḳ; yakınlık, 3296, 3297, 5045, 6468
yaġuş-; yaklaşmak
yaġuşmaz, 5311
yaġuşsa, 136
yaġut-; yaklaştırmak
yaġutġu, 2534
yaġutma, 1299, 5508
yaġutmış, B62
yaġutsa, 2506, 4181
yaġutup, B48
yaġutur, 6028
yaḳ; yakın, hısım, akraba, bkz. *yaġuḳ*, 1327
yaḳ-; yaklaşmak
yaḳa, 1499, 4243, 4893,
yaḳar, 3448
yaḳġıl, 3223
yaḳma, 323, 847, 1297, 1432, 4452, 4479, 5205, 5489
yaḳmaz, 1968, 2192, 2250, 2445, 6357
yaḳsa, 323, 654, 3686
yaḳur, 1630
yaḳa; yaka, elbise yakası, 2377, 3282, 3541, 4243, 5715
yaḳanġı, 3806
yaḳın; yakın, B48, B49, 11, 20, 77, 254, 500, 505, 517, 592, 595, 605, 606, 634, 650, 704, 780, 817, 853, 888, 889, 953, 1160, 1263, 1378, 1401, 1464, 1565, 1612, 1631, 1721, 1767, 2247, 2258, 2259, 2341, 2585, 2587, 2668, 2926, 3003, 3060, 3203, 3210, 3290, 3298, 3325, 3327, 3350, 3433, 3483, 3701, 3705, 3921, 3956, 4094, 4097, 4173, 4230, 4234, 4262, 4292, 4306, 4360, 4450, 4457, 4473, 4538, 4545, 4546, 4576, 4581, 4649, 4679, 4847, 4971, 4990, 5001, 5038, 5046, 5049, 5138, 5229, 5230, 5303, 5347, 5528, 5614, 5617, 5620, 5625, 5795, 5838, 5859, 5864, 5963, 6206, 6285, 6577
yaḳında, 2734
yaḳınġ, 4278
yaḳınḳa, 5652
yaḳınlıḳ, 605, 886, 910, 1327, 3237, 3299, 3319, 3433, 3700, 3705, 3706, 4171, 4201, 4237, 4275, 4292, 4294, 4611, 4612, 4873, 5034, 6281, 6468, 6470
yaḳınraḳ, 2610
yaḳış-; yaklaşmak, uyuşmak
yaḳışmaz, 3036
yaḳışsa, 134
yaḳlıḳ; yakınlık, 3335
yaḳşı; güzel, iyi, A10, 275, 283, 298, 433, 515, 522, 531, 555, 779, 1008, 1046, 1048, 1078, 1100, 1163, 1385, 1542, 1629, 1701, 1746, 1758, 2448, 2617, 2666, 2682, 2796, 3016, 3074, 3172, 3182, 3244, 3254, 3393, 3594, 3660, 3670, 3704, 3752, 3799, 3855, 3978, 4007, 4012, 4074, 4089, 4135, 4172, 4177, 4286, 4309, 4373, 4387, 4413, 4418, 4449, 4451, 4464, 4562, 4604, 4617, 4641, 4707, 4843, 4868, 4910, 4916, 4947, 5078, 5142, 5213, 5269, 5293, 5308, 5606, 5617, 5809, 5817, 5874, 5917, 5929, 6003, 6101, 6132, 6191, 6270, 6342, 6361, 6462, 6488
yaḳşıġ, 6028
yaḳşıraḳ, A12
yaḳşısı, B18, 4619
yaḳur-; yaklaştırmak
yaḳru, 3154
yaḳurdı, 3283
yaḳurdum, 6617
yaḳurma, 2509
yaḳurmasa, 2901
yaḳurmaz, 2247
yaḳut; yakut, 4395, 5142, 5669
yal; at yelesi; ense, 5801
yal-; parlamak
yala, 415
yalavaç; elçi, peygamber, yalvaç, B8, C37, 52, 56, 2362, 2495, 2593, 2594, 2597, 2600, 2637, 2638, 2639, 2640, 2643, 2666, 2667, 2733, 2928, 2930, 3278, 3814, 3817, 3819, 3820, 3891
yalavaçımız, C2
yalavaçımızınġ, C3
yalavaçlıḳa, 2611, 3816, 3818, 4948
yalavaçlar, 2598
yalavaçlarda, A5
yalavaçtın, 2599
yalavaçlıḳ; elçilik, 2595
yalavaçlıḳın, 2668
yalçıḳ; ay, 137
yalġa-; yalamak
yalġaġu, 2888

yalġan; yalan, 848, 1326, 1668, 1671, 2037, 2039, 2041, 2062, 2324, 2508, 4107, 4297, 5074, 5075, 5077, 5877, 5878, 6094
yalġanı, 338
yalġanıġ, 5877, 5887
yalġanın, 5873
yalġanında, 2042
yalım; sarp, dik, yalçın, 1698, 6393
yalın; alev, 1415, 2579, 3839, 5530, 5675, 5679, 6223
yalını, 2792
yalın-; yanmak
yalınsun, 121
yalın-; çıplak olmak, soyunmak
yalınmış, 5243
yalınğ; çıplak, 1098, 2289, 2369, 2914, 2961, 3328, 3528, 6553
yalınğın, 1513
yalınğını, 2982, 3923
yallı-; bıkmak, usanmak
yallıxar, 6628
yalñğu-; tutuşmak
yalñğudı, 5972
yalñğulı; insan, cẻ, 150, 182, 197, 210, 265, 275, 302, 334, 337, 682, 685, 860, 864, 866, 868, 898, 905, 908, 977, 1016, 1194, 1206, 1294, 1422, 1528, 1533, 1534, 1671, 1682, 1726, 1842, 1845, 2108, 2202, 2207, 2222, 2223, 2291, 2305, 2451, 2462, 2472, 2479, 2579, 2622, 2748, 2757, 2770, 2797, 2976, 2979, 2981, 3208, 3247, 3270, 3311, 3313, 3314, 3361, 3565, 3626, 3655, 3703, 3735, 3980, 3981, 4019, 4358, 4367, 4386, 4388, 4589, 4604, 4672, 4716, 4844, 4849, 5262, 5338, 5458, 5465, 5833, 5869, 5978, 5991, 6073, 6075, 6199, 6570, 6575, 6628
yalñğulıġ, 147, 148, 6538
yalñğız; yalnız, 395, 491, 775, 1081, 1572, 1791, 3123, 3170, 3330, 3339, 3349, 3361, 3362, 3407, 3470, 4665, 4793, 6241, 6587
yalñğızın, 620, 765, 1550, 3204, 3242, 3328, 3423, 3437, 5380, 5673, 6187
yalñğızlılı; yalnızlık
yalñğızlılıxımdın, 3359
yalñğızlıkın, 5836
yalñğızlıkıñğa, 3134
yalvar-; yalvarmak
yalvara, 1483, 6631, 6639
yam; çöp, çerçöp, 2817, 2820
yamça, 4381
yamığ, 2917
yan; yan, taraf
yanın, 4114, 4783
yan-; dönmek, geri dönmek, geri tepmek; tehdit etmek, 5714
yanar, 1050, 5073
yanarda, 3863
yanayı, 6591
yanaym, 3680, 3712, 4954, 5664, 5711
yandı, 66, 1052, 3283, 3692, 3836, 5447, 5967, 6065, 6214
yandım, 4689
yanġay, 5070
yanġıl, 3092, 5002, 6183, 6557
yanġıla, 6298
yanıġlı, 5080
yanıġlıġ, 5079
yanıp, 3835
yanġu, 1240, 5149, 5644, 5645, 5692, 6297
yanġusuz, 4831
yanmaġıl, 4782
yanmalı, 4690
yanmaz, 5080
yansa, 2390, 5012, 5072
yansu, 4939
yanur, 967, 1624, 6168
yana; yine, A25, B40, B50, B62, B64, 65, 66, 171, 174, 234, 341, 342, 403, 409, 476, 510, 511, 525, 550, 553, 561, 626, 643, 645, 649, 665, 696, 713, 725, 733, 734, 738, 741, 823, 833, 857, 859, 870, 896, 976, 1000, 1004, 1008, 1017, 1052, 1077, 1088, 1136, 1190, 1215, 1240, 1256, 1273, 1295, 1321, 1394, 1486, 1500, 1506, 1510, 1577, 1613, 1623, 1624, 1665, 1677, 1762, 1802, 1815, 1832, 1847, 1894, 1949, 2014, 2052, 2053, 2146, 2259, 2303, 2312, 2389, 2396, 2417, 2500, 2514, 2518, 2536, 2540, 2601, 2634, 2642, 2751, 2805, 2915, 2933, 3061, 3092, 3120, 3287, 3303, 3314, 3326, 3528, 3533, 3539, 3542, 3549, 3612, 3617, 3655, 3695, 3781, 3825, 3832, 3845, 3858, 3863, 3865, 3871, 3875, 3886, 3887, 3889, 3896, 3914, 3943, 3951, 3954, 3959, 3960, 3974, 4114, 4115, 4214, 4381,

4393, 4458, 4665, 4690, 4811, 4825, 4831, 4888, 4889, 4890, 4919, 4931, 4939, 4942, 4944, 4952, 4956, 4958, 4969, 4975, 4984, 5011, 5017, 5070, 5072, 5086, 5101, 5122, 5149, 5289, 5416, 5446, 5452, 5453, 5456, 5571, 5588, 5648, 5681, 5725, 5737, 5830, 5876, 5886, 5900, 5939, 5940, 5952, 5956, 5957, 5967, 5971, 5996, 6013, 6018, 6026, 6027, 6065, 6084, 6125, 6126, 6149, 6180, 6183, 6188, 6204, 6214, 6216, 6220, 6222, 6224, 6240, 6252, 6277, 6283, 6284, 6296, 6297, 6298, 6339, 6341, 6343, 6379, 6380, 6422, 6523, 6557

yanamu 3824

yanaş-; yanaşmak

yanaşu, 3140

yandur-; döndürmek, 3092, 5812

yandru, 368, 521, 738, 2390, 2656, 3824, 3825, 3827, 4627, 4666, 4690, 5034, 5320, 5674, 5683, 5783, 5785, 6204, 6296

yaŋ; merkez, âdet, kaide, tarz, 498, 954, 1218, 1307, 1931, 1934, 2226, 2294, 2325, 2405, 2696, 3096

yaŋa, 5082, 5401

yaŋı, 311, 344, 562, 738, 856, 1225, 1635, 2696, 3562, 3581, 3913, 4080, 4929, 4985, 5289, 6016

yaŋın, 569, 705, 709, 835, 6151

yaŋuŋ, 3199

yaŋın, 2255, 5619

yaŋlar, 2315

yaŋlıġ; gibi, B47, B67, 101, 234, 331, 410, 543, 563, 571, 572, 710, 735, 775, 791, 851, 863, 1042, 1121, 1775, 1787, 1788, 1789, 1878, 2156, 2164, 2172, 2173, 2177, 2239, 2260, 2330, 2413, 2414, 2501, 2524, 2589, 2590, 2637, 2667, 2737, 2738, 2791, 2821, 2877, 2911, 2945, 2964, 3049, 3077, 3145, 3201, 3347, 3390, 3645, 3849, 3992, 4042, 4063, 4149, 4155, 4157, 4238, 4251, 4284, 4312, 4374, 4428, 4429, 4438, 4454, 4460, 4565, 4630, 4676, 4720, 4721, 4726, 5188, 5304, 5584, 5816, 5945, 6023, 6067, 6159, 6242, 6265, 6270, 6309, 6373, 6392, 6403, 6416, 6426, 6445, 6591

yaŋgan; fil, 3391

yaŋgança, 2817, 2820

yaŋganıġ, 3399

yaŋganlıka, 3399

yaŋgı; yeni, 349, 414, 492, 610, 686, 688, 740, 1043, 3839, 5828, 6388

yaŋgıda, 689

yaŋgıl-; yanılmak

yaŋgıldı, 630

yaŋgılma, 360, 1282, 1462, 3669, 4535, 5210, 6133

yaŋgılmasu, 5515

yaŋgılmaz, 198, 2447, 2770

yaŋgılmış, 198, 641

yaŋgılsa, 641, 1969, 2736, 4091, 4141

yaŋglur, 478

yaŋgku; yankı

yaŋgkusındın, 4311

yaŋgkula-; yankılamak

yaŋgkular, 74

yaŋgluk; yanlış, 193, 197, 633, 2583, 3115

yaŋgsaġuçı; kıskanan, kıskanç, 5799

yaŋgşa-; baş ağrıtmak, gevezelik etmek

yaŋgşadı, 174

yaŋgşak; geveze, 1027

yaŋgşaku, 1028

yaŋgza-; ikrar etmek, beyan etmek, kabul ve ifade etmek

yaŋgzap, 3815

yaŋgzaġ; kıyas, misal, 17, 1651, 2255, 2820, 4983, 4985

yaŋgzaġını, 661

yaŋgzat-; kastetmek, ikrar ettirmek, söyletmek

yaŋgzatu, 471, 640, 1385, 5606

yaŋgzatur, 273, 480, 613

yanıġ; cevap, karşılık; bkz. *yanıt*, 858, 3020

yanış; dönüş, 1471, 6552

yanıt; yanıt, cevap, karşılık; bkz. *yanıġ*, C71, 538, 623, 626, 753, 938, 1006, 1195, 1229, 1569, 1658, 1666, 1679, 1688, 1690, 1796, 1817, 1835, 1850, 1877, 1892, 1896, 1905, 1911, 1918, 1930, 1948, 2181, 2269, 2435, 2528, 2596, 2672, 2743, 2819, 2828, 2883, 2948, 2950, 3025, 3065, 3102, 3137, 3157, 3175, 3240, 3306, 3318, 3334, 3367, 3376, 3403, 3426, 3451,

3454, 3476, 3482, 3487, 3512, 3571, 3646, 3707, 3713, 3814, 3821, 3826, 3851, 3862, 3888, 3890, 3911, 3965, 3968, 3971, 3995, 4005, 4007, 4017, 4023, 4027, 4159, 4165, 4182, 4237, 4310, 4314, 4318, 4432, 4436, 4471, 4567, 4573, 4626, 4680, 4771, 4874, 4900, 4941, 4955, 4990, 5018, 5020, 5040, 5054, 5059, 5081, 5104, 5114, 5118, 5126, 5131, 5132, 5402, 5443, 5467, 5500, 5683, 5688, 5721, 5772, 5790, 5794, 5835, 5846, 5854, 5879, 5890, 5893, 5894, 5964, 5978, 5986, 5989, 6032, 6037, 6047, 6186, 6236, 6243, 6256, 6262, 6265, 6351, 6387

yanutı, 929, 932, 937, 1354, 2129, 2980, 2985, 3510, 3577, 3584, 3588, 3814, 3822, 4471, 4872, 5320, 5766, 5785, 5790, 5794, 6022, 6260, 6263, 6264

yanutın, 1597, 1688

yanutḳa, 4182

yanutluġ, 5791, 5893

yap yaşıl; yemyeşil 2385

yap-; örtmek, kapamak

yapa, 1303

yapar, 719, 3232

yapġıl, 4560

yapma, 4535

yapmaġınça, 3341

yapsa, 2344

yaptı, 1563, 6152

yapçu-; yapışmak

yapçur, 401, 1409

yapġuçı; yapan, yapıcı, 4710

yapıl-; örtünmek, kapanmak, gizlenmek; bkz. *yapul-*

yapılmış, 4003

yapul-; örtünmek, kapanmak, gizlenmek; bkz. *yapıl-*

yapulġay, 4688

yapulsa, 1321

yapuş-; yapışmak, 1870

yapuştuñ, 6630

yar-; yarmak

yarır, 2787

yara-; yaramak, uygun gelmek, 2818, 3237, 3503, 3930, 6606

yaradı, 751, 3069

yaraġay, 532, 2748, 2822, 2886, 4746

yaraġlı, 1614, 1621

yaraġlısı, 1619, 1621

yaraġu, 1628

yaramaġa, 4747

yaramasa, 4754

yaramaz, 6, 840, 851, 2449, 3739, 5113, 6309

yaramazlarıġ, 4343

yarap, 1619

yarar, B34, 484, 485, 2268, 2661, 3777, 3926, 3982, 4045, 4343, 4365, 4789, 6606

yararın, 4044

yararınu, 3696, 4690, 4775, 5783

yarasa, 2565, 4748, 4754

yarayı, 6597

yarayın, 852

yarayur, 605

yaraġ; imkân, fırsat, fayda, 529, 2090, 2359, 3185

yaraġı, 559, 2360, 3156, 3280, 3482, 3944, 4871, 5720, 5724

yaraġın, 1857, 4887, 5013, 5495

yaraġlıġ, B40, 328, 1756, 1759, 1761, 2236, 2415, 2539, 2544, 2555, 2752, 3276, 3778, 5532, 5655, 6281

yaraġlıġnı, 3494, 5205

yaraġsız, 169, 614, 1653, 1760, 1771, 2037, 2062, 2074, 2194, 2236, 2241, 2336, 2539, 2729, 2763, 2901, 2918, 3099, 3397, 3750, 3861, 4061, 4118, 4243, 4478, 5207, 5334, 5468, 5498, 5532, 5655, 6005, 6353

yaraġsızını, 328, 381, 437, 2549, 2752, 5207, 5649

yaraġsızda, 4122

yaraġsızlıḳa, 314, 847, 1760, 2192, 2445, 5205, 6357

yaraġsızlarıġ, 847, 2500, 5646

yaraġçı; usta, ehil, 2315, 2316, 2372

yaran-; yaranmak

yaranmaz, 4753

yaransa, 614, 4063

yaraş-; anlaşmak, yaraşmak, uygun gelmek, 681, 2360, 4228, 4230, 4299, 4391

yaraşġıl, 4173

yaraşġu, 2360, 4168

yaraşmaḳı, 4269

yaraşmasa, 4169, 4299

yaraşmaz, 2249, 2270

yaraşmazını, 4621

yaraşsa, 1702, 1709, 3072, 3211

yaraştı, 145, 1695, 3212

yaraşur, 411, 1707, 1709, 1778, 2459, 2916, 2921, 3088, 4008, 4016, 4154, 4532, 5548
yaraşı; uyuşarak, uygun, münasip, bkz. *yaraşıḳ*, 2073, 4163, 4538, 5102
yaraşıḳ; uygun, münasip, 1053, 1061, 3213, 4088, 4621, 4634, 4635
yaraşıḳlıḳ; uygunluk, 3210
yaraştur-; yaraştırmak, uyuşturmak
yaraştурdı, 146, 3726
yarat-; yaratmak, vücuda getirmek
yaratġan, A2, B2
yaratġanını, 4743
yaratmasa, 3358
yaratmış, 4743, 6247
yaratıġlını, 381
yaratsa, 3358
yarattı, 126, 127, 3193, 3654, 3717, 3722
yarı; yardım, 618, 1474, 2362, 2571, 2913, 5494, 5821, 5850, 5935, 5937
yarıçı; yardımcı
yarıçılar, 427
yarıḳ; kalkan, zırh
yarıḳlar, 2385
yarıḳlan-; zırhlanmak, 2360
yarıl-; yarılmak
yarılıp, 4715
yarılur, 6139
yarım; yarım, 3226, 4585, 6058, 6059, 6062
yarımı, 6058, 6062
yarın; yarın, 232, 244, 549, 587, 913, 915, 916, 919, 1107, 1131, 1281, 1317, 1365, 1429, 1466, 2228, 2929, 3606, 3679, 3881, 4205, 4733, 4735, 4736, 4867, 4869, 5090, 5140, 5246, 5309, 5393, 5502, 5503, 5504, 5702, 5777, 6172, 6254, 6324
yarınḳa, 3606, 5309
yarınḳu, 397, 918, 3020, 5235, 5307, 5698, 5703
yarın; omuz, sırt
yarnı, 2915
yarınlıḳ; yarınlık, ahret, 1147, 1208, 1278, 5131, 5350, 6120
yarlıġ; buyruk, emir, ferman, 1767, 1810, 2546, 3159, 3179, 3676, 3733, 3868, 4060, 6538
yarlıġı, 1809, 3180, 3181, 4762, 4999, 5931
yarlıġın, 1507, 2158, 2815, 3178, 3672, 5001
yarlıġını, 1589
yarlıġınġnı, 5580
yarlıġların, 1281
yarlıḳa-; buyurmak, emretmek; affetmek, bağışlamak, B77, 397
yarlıḳadı, 896, 1767, 5835
yarlıḳaġıl, 495, 5388, 6508, 6509, 6511, 6512, 6518, 6644
yarlıḳaġlı, 5122, 6564
yarlıḳamaz, 959
yarlıḳanış, A23, 3732, 3733
yarlıḳarda, 4057
yarlıḳasa, 3176, 4942, 5664
yarlıḳasu, B32, 6306
yarlıḳasun, 4944
yarmaḳ; para, 6470, 6476
yarmaḳın, 6543
yarp; sağlam, 3393, 5905
yarşı; keser, 5311
yaru-; ışınmak, parlamak, 4872
yarudı, 141, 415, 499, 601, 1566, 1589, 1782, 3288, 3839, 4001, 4967, 5332, 5451, 5676, 5680, 6078
yarıġıl, 5359
yarıġlı, 1049
yarıġu, 4965
yarımadı, 6217
yarımaġa, 3738
yarımaz, 374, 1072
yarımış, 696, 1052, 1406, 2530, 5616
yarup, 5631
yarur, 496, 605, 732, 827, 4605
yarısa, 4347
yaruyur, 354, 1294, 2789
yaruḳ; aydınlık, parlak, C4, 12, 22, 65, 127, 604, 784, 1520, 2000, 2250, 2476, 2576, 3033, 3193, 3283, 3284, 3288, 3321, 3732, 3953, 4134, 4222, 4283, 4925, 4966, 4968, 5003, 5018, 5222, 5421, 5599, 5824, 5986, 6221, 6531
yaruḳu, 740, 1162, 1163, 4679
yaruḳyaḳ, 130
yaruḳta, 835
yaruḳluḳ; aydınlık, parlaklık, 288, 386, 732, 831, 3381, 3717, 5166
yaruḳluḳı, 35, 734, 825, 6127
yarun-; aydınlanmak, parlamak
yarunġu, 1219
yarunmış, 2243
yarunsa, 2134
yarut-; aydınlatmak, parlatmak, 2434, 5935, 6262

yarıtġay, 3805, 4054, 4176, 4482
yarıtmaz, 214, 911, 1762
yarıtmış, 129
yarıtsa, 482, 598, 860, 1601, 2530, 2912, 5689
yarıtsu, 5722
yarıttaçı, 162, 4341
yarıttı, 35, 125, 134, 288, 290, 382, 383, 624, 751, 769, 1254, 2017, 3193, 3723, 5609, 5622
yarıtturŋ, 22, 2823
yarıtur, 134, 1840, 3411, 4815, 4925, 5946, 6230, 6460
yas; zarar, C78, 684, 915, 916, 987, 1315, 1667, 2161, 3353, 3355, 4073, 4208, 4226, 4228, 4627, 5648, 6368
yası, B15, 177, 309, 781, 976, 1000, 1315, 1378, 2161, 2246, 2421, 2930, 2931, 3258, 3359, 3365, 3590, 3737, 3776, 4188, 4189, 4207, 4229, 4547, 4686, 4926, 4940, 4988, 5063, 5262, 5746, 6033, 6368
yasıġ, 3352
yasın, C7, C12, C48, 982, 1548
yasınŋa, 983
yaskа, 3381
yaslıġ, 2573
yaslıġı, 5304
yaslıġım, 5304
yassızın, 106
yasta, 4433
yas-; dağıtıp yaymak, aşırıya kaçmak
yasmaġu, 3674
yaslıkı; zarar
yaslıkı, 4190
yasta-; yaslık dayamak
yastadıŋ, 647
yastap, 5953
yastan-; yaslanmak
yastanur, 2727, 5974
yastanıp, 622
yaş; gözyaşı, 80, 1047, 1157, 1562, 4823, 6137, 6157, 6195, 6208, 6286, 6533
yaşı, 4902, 6196, 6213, 6238, 6299
yaşın, 1500
yaş; yaş, ömür, 176, 405, 940, 2322, 2894, 4822, 5807, 6087
yaşı, 261, 293, 348, 367, 399, 426, 1158, 1222, 1639, 1640, 1647, 1678, 1724, 1849, 1851, 1868, 3400, 4197, 4916
yaşıġ, 3736,
yaşım, 365, 379, 674, 4848, 5643, 6057
yaşıma, 3059
yaşımnı, 6053
yaşın, 4674, 6548,
yaşınŋ, 4623, 4624, 4625, 5167, 5501
yaşınŋa, 440, 5802
yaşlıġ, 348, 964, 3012, 5085
yaş-; gizlenmek
yaşıp, 1427
yaşa-; yaşamak, 1480, 6292, 6327, 6399, 6400, 6410
yaşadı, 6396
yaşadım, 6548
yaşaġıl, 1350, 1553, 4818, 6288, 6418
yaşamış, 2088
yaşanŋ, 2302
yaşap, 1471, 4637, 5429
yaşasa, 5427, 5431, 6109, 6146, 6636
yaşasu, 1796, 6267
yaşasunı, 123, 2489
yaşar-; yeşermek
yaşarġu, 1807
yaşarmış, 133, 1810
yaşat-; yaşatmak
yaşattım, 6548
yaşıl; güneş, 66, 134, 137, 3283, 3723, 3836, 3953, 4884, 4893, 4960, 5012, 5028, 5359, 5449, 5450, 5669, 5678, 5825, 5828, 6211, 6221
yaşıl; yeşil, 3, 22, 44, 67, 68, 96, 120, 127, 210, 1002, 1003, 1124, 1518, 1800, 2250, 2385, 2916, 3193, 3212, 3717, 3724, 3725, 3981, 4711, 4844, 6064, 6218
yaşın; şimşek, 86, 3041, 6549
yaşna-; şimşek çakmak
yaşnadı, 86
yaşur-; gizlemek
yaşru "gizlice", 770
yaşut; gizli, 5768
yaşutluġ, 5109
yat; yabancı, 491, 1109, 1286, 1506, 1742, 2378, 2495, 2534, 2548, 2562, 2668, 2734, 3336, 3379, 4580, 5087, 5800, 6502, 6582
yatıġ, 495, 496, 1304, 4514
yatıŋ, 583
yatıŋa, 4577
yat-; yatmak
yatar, 1528
yatarın, 745
yatġalı, 6269
yatġu, 1427, 3285, 4783, 4820, 4887, 5180
yatıp, 1506, 2162, 3143, 4800, 5841, 5992, 6048, 6214, 6218, 6303

yatma, 5005, 5793, 6083, 6558
yatmadı, 38
yatmaġıl, 4114
yatmaz, 17, 6158
yatmış, 6540
yatsa, 214, 989, 1506, 2533, 3413, 3612, 4749, 4785, 5919, 5988, 6016, 6415
yattı, 489, 952, 1056, 1606, 3285, 3835, 3838, 3950, 4887, 4890, 4891, 4962, 4964, 5661, 5671, 5673, 5674, 5706, 5826, 5940, 6212, 6421
yattımız, 3615
yatu, 983, 1363, 4684, 5969
yatur, 164, 211, 902, 988, 1068, 1405, 1419, 1449, 2281, 2326, 2577, 2936, 3104, 3419, 3579, 3596, 4381, 4722, 4835, 5848, 5963, 5974, 6241, 6439, 6481
yaturlar, 4723, 5340, 6402, 6404, 6407
yatġuçı; yatan, 5339
yatġuçılar, 4784, 5344
yatġalı; muhafız, bekçi, 1606, 2533
yatġalın, 608
yatġalıta, 952
yatġal-; uyumak üzere olan
yatġalır, 5953
yatġur-; yatırmak
yatġurmadı, 3331
yaṙ-; yaklaştırmak, yakınlaştırmak, getirmek
yaṙar, 2409
yaṙa; heder, boşu boşuna, gereksiz, C79, 323, 339, 359, 360, 362, 699, 850, 949, 985, 986, 987, 988, 1220, 1224, 1333, 1372, 1425, 1440, 1491, 1505, 1611, 2013, 2543, 2842, 2894, 3014, 3230, 3543, 3544, 3545, 3631, 3787, 3917, 4061, 4185, 4498, 4503, 4509, 4552, 4608, 4696, 4747, 4750, 4811, 4812, 4821, 4822, 4832, 5148, 5150, 5286, 5403, 5407, 5556, 5630, 5632, 5701, 5704, 5840, 5851, 5870, 6087, 6246, 6255, 6257, 6408, 6431, 6533, 6546, 6635
yaṙalar, 1484
yaṙalılıḳ; boşunalık, beyhudelik, gereksizlik, 377, 708, 931, 1117, 2567, 4690, 5277, 5636
yaṙalılıḳıa, 708, 1116, 4909, 6527
yaṙalıḳta, 1156
yaṙaş; yumuşak huylu, 6453
yaṙaşlarıḳa, 2299
yaṙġu; halktan olup, hakandan iki derece aşağıda bulunan kişiye verilen ad, 4069, 4137
yaṙġusı, 5043, 5523
yaṙlaḳ; kötü, A7,194, 1179, 1534, 1537, 2692, 3591, 3599, 3970, 4651, 6360, 6453
yaṙı-; zayıflamak, güçsüz hale gelmek
yaṙıdı, 3094
yaṙıt-; kötülemek, yıpratmak
yaṙıtur, 990, 1912, 3549, 4076, 4302, 4616, 6389
yaṙuz; kötü, B49, 321, 332, 335, 337, 413, 688, 704, 901, 903, 910, 1665, 1668, 1994, 1996, 2062, 2241, 2400, 2613, 2639, 3099, 3390, 3417, 3534, 3577, 3599, 3620, 3772, 3828, 3975, 3977, 4061, 4233, 4242, 4351, 4369, 4585, 4617, 5072, 5077, 5119, 5207, 5468, 5979, 6004, 6364
yaṙuzda, 5077
yaṙuzı, 3678
yaṙuzlıḳa, 1248, 3078, 3417, 4242, 4989
yaṙuzralıḳ, 1717, 5120, 5127, 5965
yaṙuzralıḳı, 5077
yay; ilkbahar, yaz; bkz.
yaz, 6009
yayı, 367, 1052
yayḳı, 142
yay-; yaymak
yaymasa, 2744
yayıġ; dönek, 91, 398, 399, 548, 670, 690, 695, 710, 716, 725, 741, 1073, 1088, 1144, 3077, 3533, 3542, 4730, 4760, 4800, 4832, 4839, 5175, 5231, 5925, 6129, 6133, 6152, 6230, 6629
yayıġlıḳ; döneklik, 715
yayıl-; yayılmak, sarsılmak
yayılma, 5601
yayılmaz, 1428, 5600
yayılmış, A24
yayılsa, 2336
yaz; yaz, ilkbahar, bkz.
yay, C4, 65, 4623, 6007, 6531
yazḳı, 65, 139, 142, 5639, 5697
yaz-; çözmek, 172,
yaza, 5010

yazar, 283, 1809, 1856, 3044, 3182
yazdı, 80, 561, 4885, 5015, 5668, 5825,
yazıp, 791
yazsa, 3469, 5904
yaz-; şaşırmak, yanılmak
yazar, 205,
yazdı, 2516, 3520, 6639
yazġuḷ:a, 600
yazıġlı, 4077
yazma, 2514
yazmadıñ, 2175
yazmasa, 4093, 4121
yazsa, 493, 2515, 3769
yazı; kır, ova, 21, 69, 96, 3323, 3383, 4047, 4673, 5269, 5371
yazıda, 5370
yazıl-; açılmak, çözülmek
yazıldı, 70, 150, 3212, 4756, 5817, 5888, 6340
yazılmaz, 6337, 6612
yazılsu, 118, 4029
yazlu, 5037
yazlur, 813, 829, 1808, 3168
yazıl-; yayılmak
yazıldı, 2685
yazım; şaşma, yanılma, yoldan çıkma, 2497
yazuḷ:; suç, günah, 671, 1224, 2122, 3115, 3149, 3435, 3769, 3775, 4185, 5122, 5124, 5350, 5837, 5982, 5983, 6114, 6306, 6509, 6564
yazuḷ:ı, 642, 3465, 5351
yazuḷ:ım, 28, 5123, 5647
yazuḷ:ḷ:a, 1338, 1395, 5260, 5710, 5979, 5981, 6558
yazuḳlar, 5644
yazuḳlarım, 5667
yazuḷ:larḷ:a, 1107, 3677, 5645
yazuḷ:luġ, 324, 1031, 1258, 2122, 3649, 3650, 3770, 3988, 5123, 5124, 5273, 6516
yazuḷ:sız, 1130, 5981, 5983
yazuḷ:suzḷ:a, 6538
yazuḳta, 1380
yazuḳtın, 1329, 5692
yazukum, 396, 638, 639, 3674, 3776, 3777, 5125, 6080, 6509, 6511, 6513, 6518, 6564, 6638
yazuḷ:uñ, 1440, 5984
yel:; şeytan, 3523, 3590, 3592, 4763, 5029, 6577
yelig, 6251, 6577
yeller, 4365
yellig, 4361, 4362
yeltin, 6017
yel-; koşmak
yelip, 1077
yem; yem, bkz. *yim*, 975
yenç-; koparmak, ısırmak, yere vurup ayağıyla ezmek, 2022, 5484
yençer, 2945, 3000, 4015
yençgil, 5472
yençip, 3639
yençmel:, 2025
yençse, 1926, 2352, 2708
yençti, 2016, 4845
yeni-; hafiflemek
yenip, 1654
yet-; yetişmek, erişmek, kâfi gelmek
yeter, 87, 1763, 1858, 2107, 2401, 2832, 5427, 6331
yete, 1203, 2782, 3119, 5392
yetgey, 2103, 3742
yetgü, 12, 2388, 4783
yetgüsi, 1382
yetip, 4782
yetmedi, 6244
yetmegey, 1288
yetmeginçe, 293
yetmese, 3760
yetmez, 16, 2001, 4389, 6406
yetmiş, 1475, 1746
yetmişi, 6496
yetmişin, 5937
yetmişinçe, 5286
yetse, 159, 206, 444, 2094, 2184, 2343, 4661
yetteçi, 388, 722
yetti, 9, 2605
yetü, 1226
yetgel-; yetişmek üzere olmak
yetgelir, 6167
yetil-; güdülmek
yetildi, 1099, 1102, 1253, 1774, 4848, 5643, 5705
yetilgey, 2886, 3028, 3137, 5094
yetilmez, 1142, 4692
yetilmiş, 261, 1222, 1724, 1758, 3460, 4916, 4947
yetilse, 1211, 1232, 1647, 1678, 2068, 5159, 5167, 5716, 6193, 6272
yetlip, 6138
yetlü, 1853
yetlümedi, 1573
yetlür, 1683, 1919, 4066, 5657
yetim; (A.) yetim, babası ölmüş kişi, 1487, 2498
yetimig, 5302, 6487
yetimke, 2473
yetimler, 4144
yetiz; geniş, enli, 3416

yetür-; yetirmek, yetiştirmek, 2053, 2320, 4379
yetrümedim, 1094
yetrümezler, 5364
yetrüp, 1517, 1594, 1962, 4050
yetrür, 2029, 3192
yetürdi, 302, 616, 2605, 3025, 4894, 4962, 6210
yetürdüm, 675
yetürdüñg, 3064
yetürgen, 2316
yetürgey, 4911
yetürgil, 1366, 3651, 3936, 4231, 5009, 5048, 5716, 5926
yetürgü, 4859, 6019
yetürmiş, B59, 216, 426, 4413, 5354, 6330
yetürse, 979, 1927, 2586, 5997
yetürsü, 1666, 2596, 2672, 2883, 5894
yetrü; iyice, 515, 544, 788, 1140, 1177, 1867, 2407, 2484, 3215, 4376, 4380, 4382, 4693, 4931, 5191, 5587, 6000, 6390
yetrürek, 507
yezek; öncü, 128, 2342, 2343
yezekin, 2349
yıḍ; koku, 70, 98
yıḍlı, 97, 312, 5110, 6484, 6514, 6625
yıḍın, 71, 1808
yıḍlı-; kötü kokmak
yıḍur, 4519, 5862, 6514
yıḍıġ; kötü kokulu (şey), kötü kokan (şey), 999
yıġ-; yığmak, toplamak
yıġdı, 372
yıġğu, 5513
yıġıp, 1674
yıġmışın, 368
yıġsa, 3046
yıġ-; engel olmak, alıkoymak, 6097, 6643
yıġa, 1265, 1491, 5714, 5979
yıġar, 2794, 2867, 4372
yıġıġlı, 2008
yıġıp, 4683
yıġsa, 185, 2347, 2586, 3440
yıġsu, 5588
yıġaç; ağaç, 1428, 2455, 4522
yıġaçıġ, 2455
yıġaçlar, 67
yıġaçtın, 118
yıġıl-; toplanmak
yıġıldı, 5164
yıġılmaz, 5460
yıġlu, 460, 1632, 2051, 6107
yıġlur, 1806, 3008
yıġın-; kendi kendini engellemek, 1414, 5216, 6118
yıġla-; ağlamak, 1239, 6558, 6560
yıġladı, 1121, 1149, 1500, 1510, 5397, 6196, 6299
yıġlaġu, 1223
yıġlama, 1235
yıġlap, 1276
yıġlar, 1235
yıġlasa, 5644, 6026, 6343
yıġlayu, 6022
yıġlat-; ağlamak
yıġlatur, 3595, 4096, 6200, 6202
yıḳ-; yıkmak
yıḳar, 745, 2686
yıḳtı, 1045
yıḳıl-; yıkılmak
yıḳıldı, 2137, 3918
yıl; yıl, 131, 373, 1214, 1480, 1865, 1888, 2209, 2220, 2225, 2427, 2626, 2775, 2996, 3193, 3234, 3569, 3572, 4377, 4774, 4819, 5179, 5626, 6006, 6007, 6009, 6011, 6113, 6490, 6495, 6623
yılça, 5969
yılda, 84
yılı, 123, 364, 2262
yılın, 214, 390, 631, 1449, 2435, 2580, 2691, 2842, 2884, 2952, 3183, 3430, 3716, 3877, 3987, 4335
yılınğ, 4623
yıllıġ, 2042
yılan; yılan, 1297, 4715, 5421, 5842, 5844, 6559
yılanı, 6379
yılanlıḳa, 1515
yıldız; kök, esas, 2132, 6045
yıldızı, 1704, 5907
yıldızıġ, 4411
yıldra-; parlamak
yıldradı, 6219
yıldrıḳ; yıldırık yıldızı, bkz. *aḍġır*, 5676, 6220
yılḳı; hayvan, hayvan sürüsü, 266, 585, 962, 985, 989, 1739, 1845, 1846, 2041, 2986, 3165, 3218, 4196, 4635, 4637, 4639, 4640, 4772, 4821, 6611
yıllıḳda, 2975
yılḳıdın, 1843
yıllıḳlarḳa, 4439
yılḳınınğ, 2976
yıllıḳçı; hayvan besleyicisi, 5590
yılla-; yıllamak
yıllasa, 347, 6344
yılınıḳ; ince, 2915

yıpar; misk, 64, 70, 71, 312, 1937, 4848, 6514
yıpardın, 6514
yıparı, 6619
yıparlı, 311
yıparsığ; misk gibi, 6530
yıra-; uzlaşmak, 1296, 1334, 4212, 4238, 4271, 5206, 5263, 6610, 6611, 6629
yıradı, 375, 4611, 5410, 6561
yıradığ, 3327, 6303
yıramaz, 316
yıramış, 726, 2506, 4002, 4290
yırap, 3296, 5970
yırasa, 413
yırar, 156, 292, 343, 1423, 3557, 4365
yırayı, 6572, 6599
yıraş-; uzlaşmak, 5659
yırat-; uzlaşturmak, 322, 852, 5306
yıratğay, 4216
yıratğu, 2584
yıratığlını, 381
yıratmalı, 4278
yıratsa, 2729, 4181
yırattı, 437, 5625, 6072, 6468
yıratttım, 6528
yıratttığ, 6528
yıratur, 2295, 3525, 6153, 6357, 6373
yıralı; ırak, uzak, B48, B49, 11, 781, 1263, 1309, 1313, 1329, 1378, 1434, 1508, 1586, 1855, 1990, 2060, 2063, 2074, 2078, 2205, 2313, 2342, 2347, 2368, 2390, 2587, 2668, 2762, 2858, 2865, 3325, 3350, 3552, 3689, 3705, 3720, 3956, 4028, 4106, 4122, 4149, 4194, 4199, 4430, 4453, 4520, 4649, 4806, 4950, 5044, 5046, 5049, 5141, 5528, 5303, 5531, 5642, 5805, 5852, 6206, 6209, 6353, 6608, 6629
yıralıtın, 527, 2376
yırla-; terennüm etmek, zikretmek
yırlar, 4779
yırt-; yırtmak
yırtı, 4966
yışığ; bağ, 1719
yi-; yemek, 1979, 2162, 4128, 4594, 4607, 4613, 4615, 4642, 4643, 4671, 4769, 4823, 5301, 5348, 5350, 5796, 5890
yidi, 279, 966, 1271, 1510, 1606, 2264, 2395, 3522, 3947, 4592, 4883, 4962, 5339, 5441, 5635, 5823, 6210, 6284, 6334, 6341, 6403, 6421
yidim, 1260, 3614, 3635, 3800, 5704, 6053, 6535
yidiğ, 1106, 1559, 3614, 3684, 5759, 5801
yigen, 986, 1108, 1202, 6388
yigey, 194, 2264, 4248, 5842
yigil, B3, 1312, 4130, 4770, 5964, 6449
yigli, 1236, 2052, 3612, 4672, 5228, 5261, 5277, 5341, 5349, 5350, 6333, 6457, 6634
yiglilerke, 6335
yiglilerniŋ, 4614
*yiglinin*ğ, 6117
yigü, 232, 495, 524, 1046, 1123, 1264, 1459, 1479, 1636, 1651, 1732, 1743, 1982, 2424, 2439, 2785, 2826, 2833, 2888, 2892, 2903, 2958, 3113, 3404, 3734, 3761, 3924, 3926, 4129, 4133, 4330, 4346, 4441, 4517, 4527, 4571, 4578, 4597, 4598, 4601, 4615, 4654, 4655, 4658, 4682, 4734, 4801, 5228, 5343, 5359, 5440, 5441, 5553, 5769, 5898, 6010, 6401, 6406
yigüke, 1422, 6380
yigüm, 3761, 4765, 6571
yigümni, 3801
yigüsi, 6381
yigüsin, C62
yime, 2514, 4613, 4668, 4770, 4823, 5228, 6188,
yimedi, 38, 5442
yimegil, 4132
yimegüsin, C62
yimek, 3574, 3577, 6535
yimekig, 4325
yimese, 3336
yimesün, 5073
yimez, B4, 1738, 2027, 2030, 2144, 3032, 3766, 6158
yip, 1229, 1286, 2590
yir, 159, 225, 330, 370, 567, 682, 913, 1106, 1126, 1166, 1202, 1290, 1736, 1740, 2076, 2142, 2156, 2233, 2296, 2355, 2456, 2463, 2510, 2518, 2709, 2720, 2726, 2845, 2863, 2961, 3009, 3037, 3110, 3143, 3211, 3266, 3336, 3420, 3539, 3554, 4066, 4072, 4078, 4233, 4253, 4331, 4417, 4602, 4664, 4665, 4666, 4819, 5242, 5338, 5418, 5456, 5534, 5886, 5887, 6140, 6389

yise, 632, 989, 1126, 1806, 1929, 1976, 1998, 2003, 2136, 2200, 2456, 2825, 2826, 2878, 2891, 2893, 3539, 3554, 3666, 3977, 4365, 4621, 4634, 4635, 4641, 4653, 4655, 4658, 5796, 6148
yiseler, 4660
yisü, 4646, 5395, 5396
yiycyin, 2033
yiyü, 724, 1285, 1674, 3385, 3927, 4583, 4600, 4628, 4658, 5396, 5705, 6407, 6438
yiyümedi, 2031
yiyümez, 1672, 1675, 3035, 6384
yiyür, 164, 170, 966, 4328, 4563
yig; yeğ, iyi, daha iyi, 243, 632, 849, 1018, 1054, 1658, 1972, 1998, 2117, 2443, 2513, 2602, 2619, 2848, 2861, 2930, 2931, 3871, 4035, 4084, 4511, 4584, 4614, 5854
yigi, A5, B12, B93, 1076, 1259, 1789, 2682, 5293
yigig, 3534
yigim, 2899
yigin, 4931, 5327
yigleri, 252, 276
yigrek, 514, 1047, 1728, 1936, 2746, 3450, 3817, 4075, 4310, 4512, 4741, 5076, 5748, 5875, 6104, 6599
yigrekü, 4467
yiglik; iyilik
yigliki, 1432, 2848, 3338
yiglikin, 1932
yigeḍ-; artmak
yigeḍür, 4705
yigit; yiğit, genç, 359, 463, 932, 1868, 4623, 6009
yigitler, 2373, 2984, 4696
yigitlik; yiğitlik, gençlik, 231, 360, 361, 362, 364, 370, 372, 375, 1079, 1516, 3756, 4695, 4848, 5149, 5630, 5637, 5701, 5716, 6141, 6255, 6522, 6523, 6524, 6525, 6526, 6528, 6534, 6561, 6635
yigitlikke, C80, 363, 5637
yigitlikni, 1117, 6521, 6557
yigitlikte, 4692, 4693
yigle-; tercih etmek
yigledükü, 1918
yiglemez, 2753
yigüçi; yiyici, 1675, 2136, 2142, 6459
yil; yel, rüzgâr, 143, 693, 1175, 1274, 1439, 2097, 3725, 3796, 4302, 4758, 5091, 5314, 6521, 6554
yili, 63, 71
yilke, 6123
yil; ejderha, cin, 1202, 4361, 4362, 6388,
yil-; koşmak
yilip, 5681
yilmiş, 1955
yilür, 2846
yilgür-; uçuşmak, çırpınmak; bkz. *yilkür-*
yilgürer, 3329
yilig; ilik, 2198, 4267
yilkit-; heyecanlandırmak, bkz. *yilkütür*
yilkitür, 3540, 3567
yilkütür-; heyecanlandırmak, bkz. *yilkit-*
yilkütür, 3104
yilkür-; uçuşmak; bkz. *yilgür-*
yilkürer, 74
yim; yemek, bkz. *yem*, 3191, 4402, 4587, 4767, 4769, 5374, 5600, 6005
yimi, 1257, 2496, 3388, 3664, 5343, 6155, 6166, 6559
yime; yine, hep, dahi, A3, B9, B23, B32, B34, B38, B43, C11, C58, 126, 191, 499, 500, 555, 665, 814, 835, 850, 875, 954, 1010, 1020, 1046, 1100, 1163, 1187, 1235, 1298, 1301, 1302, 1349, 1395, 1433, 1565, 1640, 1701, 1746, 1794, 1831, 2043, 2059, 2213, 2237, 2337, 2434, 2448, 2557, 2558, 2564, 2633, 2635, 2762, 2843, 2952, 2953, 3179, 3238, 3258, 3287, 3352, 3376, 3393, 3485, 3547, 3630, 3656, 3660, 3734, 3739, 3793, 3797, 3903, 3906, 3943, 3954, 3978, 3982, 3997, 4005, 4111, 4132, 4148, 4209, 4224, 4249, 4257, 4273, 4292, 4301, 4322, 4330, 4357, 4358, 4360, 4362, 4363, 4375, 4382, 4386, 4390, 4391, 4392, 4443, 4457, 4464, 4527, 4537, 4572, 4582, 4583, 4617, 4645, 4652, 4653, 4663, 4679, 4757, 4905, 4922, 4924, 4933, 5007, 5213, 5260, 5518, 5525, 5590, 5740, 5760, 5803, 5917, 5950, 5989, 5998, 6275, 6282, 6308, 6341, 6361, 6374, 6447, 6512, 6546, 6604
yimiş; yemiş, meyve, 1651, 2889, 2904, 4660, 6005
yimişi, 4253, 4522
yimişsiz, 2455

yimlen-; zevk bulmak
yimlenür, 2465
yinçge; ince, bkz. *yinçke*, 6082
yinçke; ince, 613, 748, 2484, 2490, 2784, 3986, 4373, 4376, 4393, 4394, 4433, 4489, 4497, 5329
yinçkelig, 4407
yinçrün-; başını eğmek
yinçrünüp, 5805
yinçü; inci, bkz. *yünçü*, 211, 212, 2153, 4395, 4427, 5142, 5362
yinçüler, 5640
yinçülüg, 5356
yinçüle-; inci dizmek
yinçüleyü, B11
yiñ; elbise yeni, 3541
yiñin, 5974
yinik; hafif, 195, 2078
yinit-; hafifletmek, 6082
yinitmek, 6080
yinitti, 5115, 6336
yip; ip, 748
yipi, 5640
yipün; koyu kırmızı, mor, menekşe rengi, 67
yir; yer, toprak, yeryüzü, B3, B38, 3, 44, 64, 68, 120, 213, 302, 395, 402, 598, 883, 939, 1144, 1371, 1418, 1419, 1426, 1427, 1429, 1540, 1545, 1553, 1601, 1734, 1735, 1800, 2278, 2595, 2784, 2787, 3067, 3212, 3325, 3439, 3554, 3570, 3617, 3705, 3706, 3717, 3725, 4328, 4512, 4524, 4548, 4590, 4721, 4722, 4723, 4820, 4884, 5044, 5046, 5049, 5316, 5363, 5365, 5390, 5416, 5422, 5572, 5781, 5805, 5834, 5919, 6007, 6140, 6157, 6272, 6374, 6400, 6402, 6403, 6404, 6420, 6434, 6437, 6439, 6441, 6444
yirde, 96, 439, 467, 497, 661, 697, 902, 972, 1149, 1174, 2151, 2392, 2503, 2582, 2833, 2865, 3038, 3207, 3215, 3226, 3338, 3449, 3499, 3510, 3637, 3791, 3973, 4055, 4208, 4298, 4303, 4346, 4501, 4713, 4723, 4893, 5600, 5679, 5990, 6050, 6134, 6139, 6149, 6415
yirdeki, 1002
yirdin, 3827, 3953, 4892, 4895, 5675, 5678
yire, B26
yiri, 647, 787, 1444, 3803
yirig, 21, 237, 1383, 2347, 2866, 3050, 3464, 3785, 4211, 4591, 4726, 5212, 5371, 5641, 6507
yirim, 1096, 1154, 1352
yirimde, 29
yirin, 6439
yirinçe, 1001
yirinde, A28, 477, 1367, 3052
yirindin, 504
yiriñ, 5278, 5915, 6419
yiriñge, B69, 6065
yirke, 173, 210, 769, 829, 956, 972, 1056, 1207, 1394, 1512, 1624, 1803, 2647, 3081, 3283, 3337, 3339, 3347, 3600, 3831, 3836, 3929, 3945, 3948, 4044, 4070, 4525, 4725, 5012, 5028, 5039, 5046, 5212, 5747, 6071, 6177, 6196, 6211, 6215, 6221, 6383, 6440, 6552, 6553, 6555
yirlerig, 6069
yirli, A2
yir-; yermek, hakir görmek, beğenmemek,
yire, 6618
yirer, 922, 1127, 1144
yirgüçi, 4392
yirip, C64, 3452
yirmedin, 592
yirmegü, 1776
yirmişi, 3523
yirgür-; nefret ettirmek
yirgürür, 2077
yirilk-; yerleşmek
yirilkmedi, 5177
yirin-; iğrenmek
yirindi, 5327
yirinçig; tiksinti verici, iğrenç, 687
yiriş-; gülümsemek
yirişti, 3953, 5827
yiş; gayret, 2959
yiş-; yiyişmek
yişür, 6481
yişin; çökük, çökmüş, 4675
yit-; yitmek, kaybolmak
yiter, 890, 4759
yiteyi, 6572
yitgüsüz, 5943
yitip, 1522, 5254, 5969, 6425
yitse, 129
yitti, 1062, 1178, 1676, 3375, 4965, 5735, 6457, 6469
yit-; yetmek, yedeğinde götürmek, 3263, 4262
yitgüçi, 5336
yitse, 4352, 5337
yiti; yedi (7), C5, 1890, 2787, 2795, 2797, 3464, 4381

yiti; keskin, bkz. *yitig*, 927, 1133, 1252, 1369, 1855, 2369, 2373, 2487, 4040, 4143, 4475, 5272, 5936, 6191
yitilik, 2328
yitig; keskin, bkz. *yiti*, 329, 358
yitigrek, 4393
yitiken; yedi kardeşler, büyükayı burcu, 6220
yitim; tamam, 4585
yitür-; kaybetmek, yitirmek, 1328, 6096
yitrür, 958, 1410, 4518
yitürdi, 3987
yitürdüm, 790, 1128, 1154, 1579, 1613, 1685, 4848, 6303, 6526, 6534
yitürgil, 4102
yitürme, 1497, 6088
yitürmiş, 3203
yitürse, 3133
yitür-; yedirmek, 1192, 1328, 1368, 1494, 2053, 2320, 2403, 3923, 4279, 4350, 4444, 4469, 4652, 5220, 6096
yitürdi, 5033
yitürgey, 1275, 4267
yitürgil, 4219, 4222, 4348, 4462
yitürgü, 6014
yitürme, 1379, 5318
yitürmiş, 5797
yitürse, 2198, 2280, 2559, 2560, 2741, 3445, 3597
yitürür, B4, B5
yiyim; yiyecek, 3743
yiyimçe, 3800
yobat-; savsaklamak, ihmal ettirmek
yobatma, 3866
yoḍ-; silmek, bozmak
yoḍlar, 2798
yoḍluġ; iftira, iftira edilen, 408, 1400, 1452, 1956, 2014, 2273, 2348, 2358, 2582, 3082, 3107, 3552, 3661, 4189, 4545, 4828, 5257, 5398, 5423, 5508, 5511, 5864, 6119
yoḍuġlıġa, 4245
yoḍun; bitme, mahvolma, yok olma, 6279
yoġ; yas, matem, 4577
yoġı, 1564
yoġrut; yoğurt, 4442
yoġun; yoğun, kalın, 4913
yoḳ; yok, B15, B19, 2, 5, 7, 12, 16, 19, 203, 249, 282, 295, 363, 492, 518, 563, 639, 642, 645, 660, 684, 715, 734, 735, 747, 776, 879, 1070, 1079, 1085, 1096, 1097, 1140, 1154, 1169, 1176, 1189, 1217, 1224, 1280, 1347, 1352, 1364, 1371, 1381, 1397, 1474, 1541, 1615, 1618, 1621, 1622, 1628, 1633, 1863, 1897, 1991, 2002, 2121, 2360, 2378, 2392, 2644, 2700, 2899, 2947, 3053, 3111, 3130, 3145, 3174, 3190, 3199, 3215, 3258, 3327, 3359, 3417, 3439, 3440, 3464, 3489, 3546, 3572, 3580, 3621, 3665, 3681, 3694, 3739, 3776, 3793, 3797, 3802, 3803, 3816, 3847, 3875, 3877, 3899, 3904, 4002, 4023, 4070, 4202, 4231, 4321, 4325, 4346, 4415, 4425, 4440, 4521, 4547, 4619, 4700, 4746, 4758, 4759, 4781, 4783, 4819, 4940, 4988, 5095, 5097, 5108, 5125, 5208, 5239, 5268, 5300, 5388, 5415, 5512, 5638, 5834, 5842, 5847, 6015, 6016, 6018, 6068, 6076, 6117, 6205, 6289, 6291, 6370, 6405, 6458, 6469, 6487, 6525, 6527, 6560, 6576, 6594, 6609
yoḳım, 5859
yoḳmu, 2953
yoḳuġ, 3899
yoḳluḳ; yokluk, 4107
yoḳluḳun, 1119
yoḳaḍ-; yok olmak
yoḳaḍtı, 4245
yoḳaḍtım, 6560
yoḳaḍur, 14, 5270, 6162
yoḳal-; yok olmak
yoḳalġu, 692
yoḳalmaz, 827, 828
yoḳarı; yukarı, 72, 731, 3072, 3284, 5678, 5679, 6064, 6218
yoḳla-; yükselmek, çıkmak
yoḳladı, 438, 746, 1805
yoḳladım, 6053
yoḳlar, 1002, 3981
yoḳlat-; yükselmek
yoḳlatur, 175, 2120
yol; yol, sefer, 37, 129, 208, 268, 382, 384, 393, 591, 599, 677, 766, 837, 872, 936, 1322, 1391, 1417, 1473, 1508, 1518, 1685, 1793, 2110, 2490, 2497, 2499, 2537, 2540, 2554, 2717, 2776, 3045, 3056, 3249, 3253, 3263, 3508, 3611, 3669, 3673, 3768, 3841, 3903, 3972, 3986, 4141, 4194, 4341, 4343, 4352, 4366, 4376, 4407, 4539, 4817, 4856, 4876,

4896, 4929, 5014, 5277, 5313, 5417, 5515, 5550, 5662, 5798, 5855, 5909, 5955, 5960, 6088, 6114, 6179, 6285, 6308, 6395, 6561
yola, 4347, 6260
yolça, 2113, 4353, 6309, 6498
yolda, 2550, 3089, 3560, 3702, 4514, 4727, 5546, 5691, 6113, 6498, 6540, 6632
yoldın, 5282
yolı, C52, 63, 388, 821, 842, 845, 861, 1421, 1756, 1883, 2096, 2113, 2229, 2244, 2307, 2521, 2755, 2951, 2990, 3016, 3214, 3434, 3586, 3648, 3806, 3856, 3888, 3893, 3986, 3988, 4393, 4518, 4678, 4858, 5055, 5172, 5231, 5311, 5410, 5552, 5756, 5809, 5965, 6104, 6270, 6498, 6499
yolın, 360, 635, 2884, 3524, 3669, 3987, 4856, 4874, 4994, 5130, 6088, 6365, 6366
yolında, 249, 4093, 5511
yolındın, 385, 886, 2110
yolını, 1335
yolığa, 46, 4807
yollıża, 36, 1417, 1488, 1536, 2023, 2485, 4545, 4810, 5739, 6097, 6365
yollarığ, 5577
yoluġ, B38, 1128, 1293, 1813, 1842, 2115, 2163, 3322, 3671, 4535, 5052, 5092, 5171, 5210, 5400, 5584, 5625, 5788, 6373
yolum, 474, 1135, 1170, 5414, 5638, 5976, 6179
yolumğ, 1392, 1583, 4028, 6082, 6163, 6497, 6641
yolumğda, 1391
yolçı; yolcu, 5250, 5478
yolçıłża, 3730, 3905, 6519
yolçılar, 4454
yolçılıġ, 2354
yolçımğ, 5209
yolçısı, 3979
yolun-; sıyrılmak
yolunur, 662
yond; at, 5370
yoğğa-; şikâyet etmek
yoğğaġlı, 5869
yoğğama, 4108
yoğğasa, 5860, 5869, 5871, 5873
yoğğaġ; gammazlık, 4272, 5863
yoğğaġçı; gammaz, 5860, 5864
yor-; yürümek, bkz. *yorı-*
yora, 6613
yor-; tabir etmek, yorımak, bkz. *yör-*
yora, 797, 1975, 2632, 4367, 4632, 6621
yorayın, 2673
yormışı, 2632
yorsa, 4368
yoruġlı, 4366
yorıp, 4969
yorğuçı; tabir eden, yoran, 4368
yorı; yürümek, varmak, bkz. *yor-*, 158, 179, 227, 272, 345, 512, 553, 573, 1235, 1413, 1444, 1476, 1508, 1509, 1599, 1846, 2248, 2362, 2387, 3011, 3174, 3361, 3498, 3507, 3511, 3668, 3832, 4110, 4172, 4387, 4433, 4437, 4549, 4603, 4675, 4742, 4975, 5002, 5005, 5139, 5163, 5171, 5237, 5249, 5294, 5378, 5908, 6183, 6188, 6195, 6282, 6498
yorıdı, 234, 410, 461, 498, 764, 1040, 1042, 1566, 2265, 3096, 3843, 3850, 5035, 5629, 6275
yorıdım, 599, 5632, 5636, 5704, 5709, 6319
yorığay, 2114
yorığıl, 847, 3994, 4094, 4145, 4252, 5309, 5510
yorığlı, 23, 359, 868, 1049, 1134, 1618, 1621, 1622, 1741, 2254, 2543, 2587, 3407, 3560, 3735, 4124, 4417, 4886, 5099, 5145, 5275, 5276, 5338, 5366, 5372, 5373, 5495, 5514, 6113, 6313, 6456, 6479, 6521, 6596
yorığlıłża, 1759, 5047
yorığlısı, 1619, 1621
yorığu, 3659, 4166, 4317
yorıma, 3014, 4061, 4243, 4414, 5262, 6252
yorımadı, 4427
yorımağu, 3828
yorımasu, 1314
yorımaz, 17, 293, 3892, 6309, 6373
yorımış, B55, B57, 3810, 4900, 4901
yorıp, 233, 520, 576, 591, 669, 837, 911, 1581, 1587, 1604, 2916, 3290, 3425, 3703, 3831, 3946, 3957, 4316, 4423, 4714, 4715, 4923, 4971, 5006, 5367, 5444, 5454, 5662, 5823, 6225, 6274, 6278, 6285, 6287, 6421
yorır, 79, 131, 133, 137, 139, 238, 316, 348, 434,

465, 467, 747, 873, 1082, 1083, 1434, 1529, 1532, 1583, 1876, 2104, 2125, 2217, 2645, 3004, 3100, 3140, 3328, 3436, 3478, 4196, 4825, 5097, 5371, 5514, 5760, 5978, 6370, 6382, 6614, 6615
yorırda, 670, 1528, 2393, 6116
yorırġ, 5379
yorırḳa, 1473
yorırlar, 685, 3735, 6159
yorısa, 455, 727, 864, 1078, 1079, 1714, 1749, 2113, 2661, 2864, 2869, 3026, 3213, 3322, 3324, 3508, 4008, 5042, 5518, 5584
yorısu, 4853
yorıyı, 6597
yorıyu, 486, 4727
yorıġa; yürüyen, 1428
yorıḳ; akma, akıcı, huy, hareket, 162, 175, 268, 493, 547, 669, 705, 881, 1311, 1490, 1504, 1508, 1765, 1824, 1846, 1978, 2012, 2063, 2077, 2110, 2309, 2323, 2859, 3017, 4038, 4052, 4300, 4535, 4639, 4670, 4702, 4886, 4997, 5192, 5223, 5506, 5527, 5549, 5750, 5806, 5858, 5881, 5908, 5924, 5949, 6133, 6309, 6423
yorıḳı, 453, 1865, 2113, 2114, 2481, 3010, 4565, 4678, 4843, 4862, 5907
yorıḳın, 2346, 4162
yorıḳunğ, 1282, 6497, 6641
yorıḳları, 887, 4446
yorıḳlıġ, 6167
yorıt-; yürütmek, 5505, 5546
yorıtġıl, 1374
yorıtġu, 454, 2033, 2131, 2300
yorıtma, 5468
yorıtmadı, 5215
yorıtmaġlı, 6056
yorıtmasa, 3868
yorıtmaz, 5379
yorıtmış, 3849, 5073
yorıtsa, 1927, 2036, 2301, 3428, 3701, 4340, 4605, 5585, 5988
yorıtsu, 3022
yorıtsun, 5467
yorıtı, 149, 291, 387, 530, 2227, 3195, 4011, 6311
yorıttım, 1355, 6550
yorıttunğ, 3108, 3377
yorıtur, 1124, 1345, 3729, 3904, 4844, 5985, 5988, 6454
yort-; bir işe başlamak üzere yürümek
yortġuçı, 5591
yortmasa, 2587
yortsa, 2341, 2585
yortuġ; muhafız alayı, 2344, 2345, 2586
yortuġda, 2588
yöle-; desteklemek
yöledi, 5792
yölegil, 5125
yölek; destek, bkz. *yülek*, 3857, 3981, 4728, 4744, 4936, 4955, 4986, 5096, 5819
yölekim, 4794
yör-; çözmek, yormak, bkz. *yor-*, 4373, 6000, 6003
yördülkürm, 184, 6052
yördüng, 6057
yörc, 5993, 6001
yörcr, 3006, 5992, 6038, 6067
yöreyin, 3307, 6031, 6051
yörme, 6000, 6004, 6021
yörmedinğ, 6051
yörmegü, 5998, 5999
yörmiş, 357
yörse, 3963, 6000, 6004, 6019, 6021, 6030
yörügli, 4373, 4374
yörüp, 3282, 6042
yörgüçi; rüya tabircisi, 6042
yörgüçiler, 5992
yörüg; tabir, 2600, 5994, 6015, 6016, 6018, 6023, 6038
yörügi, 1848, 5996, 5999, 6024, 6027, 6047, 6048, 6067
yörügin, C11, 353, 6051
yörügke, 4373, 6001, 6003, 6038
yörül-; yorulmak
yörlür, 6028
yu-; yıkamak
yudı, 1115
yuġuçı, 6454
yup, 2108
yuġaḳ; su kuşu, bir tür ördek, 4199, 5377
yuġruş; Türklerde halktan vezirlik derecesine çıkan adam, 4069
yuḳ-; bulaşmak, sirayet etmek
yuḳar, 4239
yuḳġay, 4304
yul; kaynak, pınar, 973
yulum, 4829, 6178
yul-; kurtarmak, bırakmak, 3091
yular, 4789, 6100
yulġu, 2989
yulıġlı, 3636
yulup, 1114, 2402

yıl-; kurtulmak
yulur, 3465
yula; kandil, 35, 288, 601, 885, 1263, 1840, 1861, 4347, 5166, 5592
yulaḳa, B41
yulduz; yıldız, C5, 128, 139, 142, 3724
yulduzı, 127
yulduzun, 22
yulduzçı; müneccim, 4376
yuluġ; fidye, feda, kurban, 37, 52, 85, 1404, 1554, 1555, 1603, 1720, 1768, 2409, 2411, 2432, 3047, 3640, 3876, 3932, 4534, 4593, 5251, 5517, 5793, 5804, 5857, 6099, 6267
yulġı, 1107
yuluġda, 1736
yuluġı, 5000
yuluġla-; feda etmek, 4227
yuluġlar, 1733, 1943, 2406, 2831, 2875, 2960, 2977, 3059, 3411, 5797
yuluġlap, 2281, 2999, 3758, 6100, 6105
yulun-; kurtarmak, 1438
yuluş; fidye, 1113, 1114, 1190, 3027, 6106
yum-; yummak, 6643
yumdı, 624, 625, 3851, 5030, 5970
yumdunğ, 648
yummadı, 4890, 6212
yummaz, 5499
yumsa, 2511
yumdar-; toplamak
yumdarur, 2996, 5315
yumġı; toplu, çok, bütün, B73, 944, 1764, 2537, 5267
yumġıġ, 5315
yumġıka, C63
yumġılarıġ, 1180, 4827
yumġısı, B18
yumıt-; toplanmak
yumıtġu, 3747
yumıtmaz, 2325
yumıtmış, 3047, 3807, 4265
yumıtmışlarıġ, 6072
yumıtmışlarınğ, 3555
yumıtsa, 719, 1927, 2709, 2861, 3007, 3008, 3073, 3418, 3569, 5100, 5463
yumıttı, 417, 1642, 1795, 5097
yumıtur, 3037, 6357
yumşa-; yumuşamak
yumşadı, 2749, 6484
yumşar, 2665, 4098
yumşaḳ; yumuşak, 464, 703, 2229, 2475, 2576, 2665, 3184, 3426, 4331
yumul-; yumulmak
yumuldı, 3837
yumulmadı, 5674
yumulsa, 6172
yumuş; hizmet, vazife, 1105, 2542, 2742, 4179, 5959
yumuşḳa, 4040
yumuşçı; hizmetçi, haberci, 4618, 5955
yun-; yunmak, yıkanmak
yundı, 3285, 3287, 3954, 4894, 4962, 4969, 5452, 5661, 5681, 6222
yunmaḳ, 3581, 3584
yunup, 4887, 5829
yunur, 6017
yunçıġ; düşkün, kötü, zayıf, 413, 704, 736, 2089, 3117, 3328
yurum; parça
yurnu, 1625
yurnunğa, 2985
yurt; yurt, yer
yurtunğ, 5412
yusuf; (k. a.) Yusuf, A23, B63, C80, 6627
yut; felaket, 654, 1780, 5560, 5757, 5768, 6164
yuta, 1526
yutı, 879, 3229, 3525, 5106, 5245, 6352
yut-; yutmak
yutup, 6284
yuṽġa; zayıf, bkz. *yuṽḳa*
yuṽġası, 5523
yuṽḳa; zayıf, bkz. *yuṽġa*, 3351, 3393, 4610
yuṽlun-; yuvarlanmak
yuṽlunur, 662
yuṽul-; akıtmak
yuṽuldı, 4902, 6213, 6238, 6327
yüḍ-; yüklemek, yüklenmek, 4204, 4264, 5090, 6093
yüḍer, 1720, 1875, 1876, 2797, 3198, 3391
yüḍeyi, 6569, 6602
yüḍgen, 6620
yüḍgil, 6447
yüḍlgü, 2680, 2910, 5558
yüḍgüke, 1785, 1874, 3468, 3927
yüḍgüsi, 543, 2257
yüḍmeḳ, 3582, 5465
yüḍlmeḳinğ, 3392
yüḍse, 1874, 3427
yüḍti, 59, 5163
yüḍügli, 1875, 2183
yüḍüp, 3245, 3305, 3328, 3347, 3436, 3652, 5115, 5624, 6050, 6154
yüḍür-; yüklemek
yüḍürdi, 1437, 1720, 5360
yüḍürgil, 4528
yüḍürgü, 4441

yūḍūrme, 6098
yūḍūrmegū, 2304, 5564, 5565
yūḍūrmese, 3427
yūḍūrse, 2910
yūg; kuş tüyü, 1934
yūgi, 3005
yūgdik; bir kuş cinsi, 5377
yūgūr-; koşmak, seyirtmek, yürümek, 1742, 1999, 2370, 4179
yūgrū, 1733, 4040, 6541, 6572
yūgrūr, 384, 402, 676, 1734, 2401, 2795, 3603, 4709, 6154, 6155, 6156
yūgūrdeçi, 3115
yūgūrdi, 575, 4558
yūgūrdūm, 6542
yūgūrdūñ, 4923, 5020
yūgūrgey, 4509
yūgūrgū, 4749, 4784
yūgūrme, 1505
yūgūrmez, 3602, 6614
yūgūrse, 3655, 4684
yūgūrt-; koşturmak
yūgūrtti, 574
yūk; yük, 195, 1286, 1437, 1874, 1875, 1876, 1883, 2066, 2304, 2797, 3118, 3328, 3347, 3427, 3436, 3652, 3742, 4735, 5115, 5393, 5558, 6098, 6228, 6602
yūki, 59, 687, 2910, 3392, 3427, 3468, 4440, 5090, 5458, 5465, 5558, 5565, 6336, 6375
yūkin, 1785, 2183, 3198, 3582, 4204, 4264, 4528, 5564
yūkleri, 1654, 5163
yūklerin, 3305, 6080
yūkūm, 5692
yūkūmni, 1876
yūkūñgni, 6082
yūkçi; yük taşıyan, 6098
yūkse-; yükselmek, uzamak
yūkser, 1809
yūksek; yüksek, 308, 4998
yūkūn-; secde etmek
yūkūndi, 582, 5452
yūle-; desteklemek, 3056, 3240
yūlegil, 3261
yūler, 2105
yūlek; destek, bkz. *yölek*, 90, 116, 122, 1045, 1268, 1345, 1801, 2541, 3315, 3324, 3410, 3521, 3727, 3772
yūleki, 1248, 1646
yūlekim, 3053, 3466
yūlūg; saçı sakalı düzgün, 2083, 2208, 2217, 2298, 2458, 2460, 2663, 2854
yūm-; göz yummak
yūmdūkūm, 663
yūnçū; inci, bkz. *yinçū*, 2935
yūñg; yün, 4442
yūñgi, 3949, 4765, 4767
yūr; bir darı cinsi (?), 3614, 4768, 4769
yūrek; yürek, B51, 217, 1338, 1949, 2043, 2044, 2055, 2184, 2271, 2399, 2597, 2610, 2640, 2705, 2900, 2912, 3751, 4013, 5549, 6606
yūreki, 58, 2310, 6139
yūrekin, 1144
yūrekliğ, 57, 2043, 2044, 2045, 2168, 2282, 2285, 2293, 2326, 5911, 6166
yūreksiz, 2044, 2283, 2284, 2326, 2333
yūreksizke, 2045
yūz; yüz (100), 190, 1469, 3058, 3150, 3234, 4647, 6495,
yūz; yüz, çehre, 80, 135, 270, 274, 475, 476, 500, 578, 581, 599, 649, 717, 718, 719, 736, 737, 951, 1200, 1417, 1632, 1707, 2007, 2072, 2077, 2309, 2331, 2373, 2391, 2405, 2408, 2464, 2465, 2467, 2476, 2478, 2479, 2483, 2522, 2576, 2577, 2996, 3078, 3148, 3203, 3205, 3282, 3284, 3288, 3292, 3444, 3738, 3755, 3839, 3953, 4051, 4799, 4841, 4881, 4884, 4885, 4959, 4966, 5089, 5189, 5232, 5516, 5518, 5681, 5783, 5824, 5828, 5973, 6033, 6040, 6095, 6108, 6151, 6197, 6221, 6232, 6301, 6454, 6530, 6623
yūzde, 2807, 3480, 6463
yūzi, 105, 275, 464, 531, 605, 1159, 1849, 1851, 1901, 1996, 2083, 2206, 2207, 2208, 2213, 2215, 2458, 2459, 2464, 2488, 2663, 2843, 2854, 2914, 2920, 2923, 2924, 3078, 3465, 3479, 3845, 3948, 4047, 4482, 4484, 4524, 4605, 4886, 4967, 5029, 5110, 5451, 5925, 6215, 6247
yūzin, 32, 48, 82, 403, 482, 624, 626, 628, 757, 770, 958, 1007, 1073, 1184, 1587, 1887, 1893, 2084, 3325, 3459, 3836, 3948, 4176, 4216, 4364, 4477, 4921, 4968, 5012, 5028, 5670, 6211, 6215, 6230, 6326, 6420, 6474, 6604
yūzinde, 1899

yūzindin, 54
yūzini, B47, 104, 3286, 4675, 4937, 4954, 5023, 6604
yūzinğe, 6567
yūzke, 68, 1896, 3837, 4884, 4960, 5003, 5012
yūzlūg, 1098, 1298, 1854, 2914, 4272
yūzūg, 2465, 6147
yūzūm, 665, 675, 1209, 1481, 1512, 1847, 3201, 3274, 3306, 3709, 3910, 4315, 5335, 5615, 5700, 5748, 5776
yūzūn, 4091, 5064, 5451
yūzūnğ, 540, 795, 3367, 4001, 4054, 4204, 4209, 4219, 4283, 4297, 4418, 4987, 5860, 5870, 5916, 6308
yūzūnğni, 639, 4222, 5222, 5977, 6300
yūzūnğke, 1338, 4104
yūzūnğnūnğ, 4289
yüzsüzlük; yüzsüzlük
yüzsüzlükümüm, 816

Z

zaᶜfęran; (A.) safran, 4960, 5669, 6529
żaḷḷak; (k. a.) Dahhak; 241
zahid; (A.) zahit, sofu, 3229, 3441, 3442, 3443, 3563, 3915, 3929, 3976, 4976, 5036, 5037, 5106, 6385
zamane.; (A.) zamane, bkz. *zęmane*., 1983, 4926, 4930
żarb; (A.) darb, vurma, 4379
zęmane.; (A.) zamane, bkz. *zamane*., 4088
zęngi; (F.) zenci, 3286, 3948, 4886, 4961, 6215
zina; (A.) zina, 1334, 4409
zinadın, 1338
zinaka, 1337
zindan; (F.) zindan, 893
zinęt; (A.) ziynet, süs, bezek, A17, B29
ziyaręt; (A.) ziyaret, C66, 4938, 4991, 4992, 5001, 5023, 5068, 5664, 6298
ziyarętlıka, 4986
zühd; (A.) Her türlü zevke karşı koyarak kendini ibadete verme.
zühdlıġ, B56
zü'l-cęlal; (A.) celal sahibi, Allah, B2
zülf; (F.) saç, 3284

